

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS NONUSDECIMUS

Cet ouvrage, par les corrections et les additions considérables qui y ont été opérées, est devenu la propriété de l'Œuvre de Saint-Paul, qui se réserve tous ses droits. Toute contrefaçon ou imitation, quelle que soit la forme sous laquelle elle se présente, sera poursuivie rigoureusement, conformément aux lois.

Hoc in opere tam multa sunt aut correcta aut addita, ut id suum Consociatio Sancti Pauli reddiderit et, quidquid sui juris sit, sibi vindicet. Itaque, si quis idem aut furto ediderit aut quoquo modo erit imitatus, in crimine erit et de injuria postulabitur.

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES ECCLESIASTICI

DENUO ET ACCURATE EXCUSI

TOMUS NONUSDECIMUS

1147-1198

99205
28/11/99

EX TYPIS CONSOCIATIONIS SANCTI PAULI

BARRI-DUCIS

36, VIA DICTA DE LA BANQUE, 36

PARISIIS

51, VIA DICTA DE LILLE, 51

FRIBURGI HELV.

10, VIA DICTA GRAND'RUE, 10

B.C.
145

L-7

100

7.12

SUMMARIUM

TOMI XIX.

- MCXLVII. 1, 2. Legati decernuntur ab Eugenio III pro expeditione in Terram-Sanctam, ad quam Conradus rex cum suis proficisciatur. 3-6. Judicium Eugenii III papa in causa prioratus S. Genoveſe, et profectio Ludovici regis in Orientem. 7-11. Giliberti episcopi hæresis cognita, et damnata in Concilio ab Eugenio III. 12-14. Legatio Alberici episcopi Ostiensis contra hæresim Henricianam Tolosæ. 15-18. S. Bernardi Epistola ad Ildefonsum comitem contra Henricum hæreticum. 19-21. S. Bernardus Tolosanus prædicatione et miraculis ab hæresi expurgat. 22, 23. Hæresis Apostolicorum dicta.
- MCXLVIII. 1. Appulsus exercituum in Palestinam. 2-7. In concilio Rhemensi Eon insignis hæreticus damnatus. 8-12. Fidei symbolum contra Giliberti errores, et Concilii Rhemensis canones. 13-19. Gilibertus confutatus respicit : in cuius causa cur S. Bernardus in cardinales offendit. 20-30. Gaufridi Epistola de rebus gestis in causa Giliberti. 31. De corpore S. Eugenii martyris. 32. Hildegardis virginis sanctitas per Eugenium III probata. 33, 34. Eugenius papa Claramvallem et Cistercium visitat. 35, 36. Causa inter Cantuariensem et Menevensem Ecclesiæ ab Eugenio cognita. 37. Obitus S. Malachie episcopi in Hibernia. 38, 39. Contra Arnaldum clericorum rebellioni studentem decreta. 40. Legatio ad Danos per Nicolaum cardinalem Albanensem. 41-44. Emanuel imperator errorum suum corrigit dat constitutionem pro immobiliibus Ecclesiæ bonis. 45-47. Successio patriarche Constantinopolitani, et status Ecclesiæ Orientalis.
- MCXLIX. 1. Arnaldistæ Romani Eugenium III persecuntur. 2, 3. Eugenii III littera ad Conradum regem. 4. Ludovici redditus in Galliam. 5-10. De infelici exitu belli Hierosolymitani. S. Bernardus tum per se, tum per alios a calumniis vindicatur. 11, 12. Henricus Ludovici regis frater monachus Cisterciensis, et mox episcopus Bellovacensis.
- MCL. 1-3. Eugenius papa quam benigne excepit Petrum abbatem Cluniacensem. 4-6. Funera filiorum regis Siciliae, unde litteræ ad eum Petri Cluniacensis.
- MCLI. 1, 2. Moguntinus et Coloniensis archiepiscopi Romam se conferunt ad dicendam causam. 3. Synodus Gallicana pro divorcio regis. 4, 5. Legationes Joannis et Jordani cardinalium in Germaniam et Hiberniam. 6. De Gratiano decretorum collectore.

- MCLII. 1, 2. Ad Eugenium III libri de Consideratione scripti. 3. Conradi regis obitus et subrogatio Friderici. 4. Henricus imperator inter sanctos adscriptus. 5, 6. Conventionis inter Fridericum et Eugenium diploma. 7-9. De Magdeburgensi archiepiscopo temere intruso querelæ Eugenii III. 10. Rogerii obitus et Potho scriptor.
- MCLIII. 1-3. Diploma Eugenii papæ datum canonicis S. Petri. 4-9. In causa archiepiscopi Moguntini cardinales legati in Germaniam, quorum fama vindicatur. 10, 11. Eugenii III obitus et acta. 12. Anastasius papa IV. 13, 14. S. Bernardi obitus et laudes.
- MCLIV. 1. Legatio Anastasii papæ spreta a Friderico. 2-4. Moritur Anastasius IV, eique succedit Hadrianus IV. 5. Henrici II regis Angliae ad Hadrianum papam litteræ. 6. Fridericus cum exercitu descendit in Italiam. 7. Patriarcha Antiochenus quanta passus a principe.
- MCLV. 1, 2. Arnaldus turbat Urbem : unde interdictum, et postea reconciliatio. 3, 4. Willelmi infestatio, Friderici adventus, Arnaldi supplicium. 5-8. Acta per legatos inter papam et regem, et eorumdem congressus. 9-15. Legatorum Arnaldistarum Romanorum oratio ad Fridericum, et ejus responsum. 16-18. Post coronationem Fridericus cum papa ab Urbe recedit, invalescentibus turbis. 19. Tiburtini sese dedentes imperatori respuuntur. 20. Felices progressus Friderici imp. 21-24. Hadriano IV in Campaniam veniente, Willelmus Siciliae rex resipiscit. 25-29. Controversia inter Hospitalarios et patriarcham Hierosolymitanum : unde hujus accessus ad pontificem Romanum. 30-33. Legatio Hadriani IV ad imperatorem Orientalem cum litteris ad archiepiscopum Thessalonicensem et hujus responsio circa unitatem Ecclesiarum. 36. Querela Hadriani IV de onere Pontificalis.
- MCLVI. 1-9. Hadrianus IV Beneventi obscessus pacem a Willelmo Siculo redimit, datis hinc inde diplomaticis. 10. Friderici imp. divertit. 11-15. Hadriani IV redditus in Urbem, et ejus collatio cum Joanne Saresberiensi de Romana curia reformanda.
- MCLVII. 1-3. Ex legatione et litteris Romani Pontificis orta discordia inter ipsum et imperatorem. 6-9. Friderici imp. litteræ circulares contra Hadrianum papam. 10-15. Litteræ papæ ad episcopos Germaniae, et eorum responso excusantium Fridericum. 16. Corpora SS. Bartholomei et Paulini refossa.
- MCLVIII. 1-6. Per legatos et litteras Hadriani IV conciliatus Fridericus imperator. 7-9. In conventu Roncalensi de regalibus iuribus disceptatum. 10. De antiquioribus jureconsultis judicium.
- MCLIX. 1-7. Quomodo iterum orta discordia inter papam et imperatorem. 8-12. Henrici cardinalis et Eberardi episcopi Bambergensis datae hinc inde litteræ pro reconciliatione. 13-17. Alia Hadriani IV legatio ad imperatorem, congressus et capitula pacis utrinque proposita. 18-22. Hadriani IV obitus et acta. 23-27. Cardinales captivi dimittuntur a Friderico imp. 28-34. Alexander papa III creatur, turbas ciente Octaviano cardinale, qui per vim mantum pontificalem arripit. 35-41. Alexandri III litteræ ad Bononienses de sua electione. 42-46. Antipapæ et cardinalium schismaticorum mendaces litteræ circulares. 47, 48. Cardinalium litteræ ad Fridericum imp. 49-53. Fridericus convenientum episcoporum dolose, datis litteris, provocat. 54-57. Legati imperiales Alexandrum III spurnunt, Octaviano antipapæ adhaerentes. 58-62. Arnulphi episcopi Lexoviensis ad Alexandrum papam litteræ ejus legitimam promotionem acerrime vindicantes. 63-72. Legationes Alexandri III in provincias, et maxime in Angliam : ex qua Arnulphus episcopus dat litteras ad S. R. E. cardinales. 73, 74. Legatus Alexandri papæ in Orientem receptus.
- MCLX. 1-14. Conciliabulum Papiense et documenta allata ad infirmandam Alexandri III electionem. 15-19. Ex conciliabulo sententia in Alexandrum III confirmans antipapam. 20-27. Littera Friderici imp. et aliorum ad episcopos Germaniae de rebus gestis in conventu Papiensi. 28, 29. Laudes archiepiscopi Salisburgensis. 30. Radevicus et Guntherus scriptores de rebus Friderici imp. 31. Edictum Friderici de recipiendo Octaviano : cuius fautores Alexander III excommunicat. 32, 33. Cedens Arnoldi archiepiscopi Moguntini schismatici. 34. Conradus archiepiscopus Moguntinus Alexandri III sectator. 35. Fridericus imp. instar Pharaonis in Ecclesia positus. 36, 37. Petrus archiepiscopus Tarantasicus contra imperatorem praedicat et Alexandrum III detegit. 38-47. Arnulphus episcopus Lexoviensis, acceptis Alexandri III litteris, ad ceteros Angliae episcopos dat litteras de legitima illius electione, et de actis in conciliabulo Papiensi. 48. De ignominioso silentio cardinalis Papiensis in conciliabulo schismatis.

- MCLXI. 4. Canonizatio S. Eduardi regis Angliae. 2, 3. S. Petrus archiepiscopus Tarantasiæ schismaticos exagit, Romanu venit. 4. Carthusiani et Cistercienses laborant pro Alexandro III. 5-15. Alexander papa iturus in Gallias S. Petrum Tarantasiensem praemittit, qui miraculis reges et populos confirmat, celebrato Concilio. 16. Conciliabulum Laudense. 17, 18. Waldemarus rex Danie, adhibitis Absalone episcopo Roschildensi et Willelmo viro religioso idolatriam in regno suo everfit, et disciplinam regularem instaurat.
- MCLXII. 1-13. Navigatio Alexandri III in Gallias, et que Fridericus imp. egerit, ut reges Gallie et Angliae a devotione Pontificis removeret. 14-20. Regis Danie tentata ab imperatore virtus, ut antipape adhaereret et ab Alexandro papa deficeret. 21, 22. Concilium Londinense in Anglia, ubi S. Thomas archiepiscopus Cantuariensis creatur.
- MCLXIII. 1, 2. Alexander III Parisiis et postea Turone, ubi celebratur Concilium. 3-13. Sermo synodalis Arnulphi episcopi Lexoviensis. 16. Conradus electus Moguntinus ad Synodum venit. 17, 18. Acta et canones Concilii Turomensis. 19-25. S. Thomas reversus in Angliam, quibus ex causis cum rege luctationem iniverit, unde inter ipsum et Alexandrum III date utrinque litterae. 26. Alexandri papæ admonitio ad episcopos Angliae. 27. Rex Hierosolymitanus Amalricus.
- MCLXIV. 1-4. Conventus exsecrabilis Clarendunæ collectus, in quo S. Thomas indebita regi juramento promittit. 5, 6. S. Thomæ penitentia et absolution. 7-10. Archiepiscopus Eboracensis subrogatur S. Thomæ in legatione Apostolica. 11-14. Alexander III laborat pro Thoma, monet Henricum regem. 15-22. Consultationes episcoporum, et regis mince ad labefactandam constantiam S. Thomæ. 23-26. S. Thomæ fuga et appellatio per litteras ad Alexandrum papam, qui acta contra ipsum abrogat. 27-31. Obitus Octaviani antipape, cui subrogatur Guido, favente imperatore. 32-34. Nuntii regis et legatio episcoporum Angliae ad Alexandrum III contra S. Thomam. 35-38. S. Thomas suam causam agit in consistorio, ubi Constitutiones Anglicane reprobat. 39-41. S. Thomas ab archiepiscopatu se abdicat, sed per Alexandrum III restituitur. 42-44. Henricus rex iniquas iubet leges in Ecclesiam, denarium S. Petri inhibet. 45-47. Civitates Longobardicæ contra Fridericum imp. confederatae. 48, 49. Alexander papa a Romanis revocatus in Urhem, iter paral. 50, 51. Canonizatio SS. Helenæ Gothæ et Canuti regis. 52. Petri Lombardi et S. Eberardi archiepiscopi Salisburgensis obitus : huic succedit Conradus.
- MCLXV. 1. Legatio ad Alexandrum III ab imperatrice Mathilde. 2-7. S. Thomas ab amico admonitus, dat litteras ad Henricum regem et ad episcopum Herefordensem. 8. Legatio regis Anglorum ad papam. 9, 10. Alexandrum III reversurum in Urhem furor schismaticus prosequitur. 11-15. Alexandri III redditus triumphalis Roman, frementibus schismaticis. 16-18. Friderici imp. Epistola ad catholicos S. R. E. cardinales.
- MCLXVI. 1-6. Conciliabulum Heripolense ab imperatore habitum contra Alexandrum III : et quid ibi regis Angliae legali deliquerint. 7-12. Acta in conciliabulo Heripolensi ad schisma roborandum. 13-15. Fridericus imp. in Italiam venit, confederatis Longobardis pro Alexandro III laborantibus. 16. Willelmus rex Siciliæ moritur. 17. Legatio imperatoris Constantinopolitanus ad Alexandrum III. 18. Falsis vaticiniis rem agit Fridericus. 19-23. Henricus rex redargutus ab Alexandro III dat litteras apologeticas. 24-36. Alexander papa et S. Thomas per litteras pro conversione regis Angliae laborant. 37-40. S. Thomæ Epistola ad episcopos Angliae de unitate Ecclesiae. 41, 42. De Nomocanone Theodori Balsamonis.
- MCLXVII. 1-5. Infaustum Romanorum bellum cum Tusculanis, et sommi Pontificis fuga ab insidiis Friderici imp. 6, 7. Fridericus imp. pestilentia afflicta fugit Papiam. 8-13. Res gestæ Friderici contra Urbem, et ejus fuga ignominiosa et clades. 14. S. Thomæ Epistola gratulatoria ad Alexandrum III. 15, 16. De Friderico imp. et Henrico Angliae rege judicia. 17-19. Alexander III legatum Angliae creat S. Thomam. 20-29. S. Thomas legati munere fungens abusus corrigit, delinquentes excommunicat, regem minis hortatur. 30-42. Anglie episcopi adversantes S. Thomæ dant litteras ad eum, qui eisdem rescribit. 43-48. Episcopi Angliae, dati litteris pro rege, appellant ad Alexandrum III, qui S. Thomæ sententiam confirmat. 49-52. S. Thomas a Pontiniano monasterio exturbatus dat litteras hortatorias ad regem. 53-62. Rex Angiae inquis usus consiliarius legationem impetrat ab Alexandro III : unde sparsa mendacia, et S. Thome querelle et aliorum. 63-67. Vindicatur Alexander III ab illatis in eum calunnias. 68, 69. De cardinalibus auro Angliae corruptis. 70, 71. Joannis cardinalis Neapolitani auri cupidi legationes in Siciliam et detestandum judicium. 72, 73. Petri Blesensis accessus et recessus e Sicilia.

- MCLXVIII. 1-6. Willelmus Papiensis et Oddo cardinales ab Alexandro III legati a latere ad regem Angliae in causa S. Thomaemittuntur. 7-11. Inter Willelum cardinalem legatum et S. Thomam acerba litterae. 12, 13. Cum altero legato Oddone cardinale S. Thomae Epistolaris consuetudo. 14-18. Inter reges Angliae et Galliae exortum bellum Alexander III compescit, turbante Willelmo legato. 19, 20. Legatorum auctoritatem Alexander III suspendit. 21, 22. S. Thomas arguit Willelum legatum, recreatus ipse litteris pontificis. 23-34. Relatio tum Willelmi legati, tum S. Thomae ad Alexandrum papam de congressu habito in causa ejusdem Thomae. 35-43. S. Thomas suspensus a legatis egregias dat litteras ad Alexandrum III et ad cardinales. 44-52. Revocantur legati Apostolici ab Anglia ob res male gestas. 53-61. In Concilio Lateranensi Fridericus imp. depositus, Laudenses et alii populi ad unitatem recepti, eodem imperatore turpiter in Germaniam redeuntes. 62-64. Legati regis Angliae apud Alexandrum III Beneventi commorantem : et de statu urbis. 65. Alexandria civitas aedificata. 66. Aliae legationes regis Angliae et S. Thomae ad Alexandrum III. 67-73. Congressus regis Angliae cum S. Thoma coram rege Francorum, a quo prius derelictus, deinde benigne receptus S. Thomas. 74. Tusculum recipit Alexander III.
- MCLIX. 1-4. Novi et obstinati conatus regis Angliae contra S. Thomam. 5-9. Nuntii Apostolici cum literis Alexandri III ad regem Angliae et S. Thomam. 10-15. Congressus Parisis nuntiorum cum rege Angliae. 16-19. De formulis pacis propositis et rejectis. 20-22. Viviani legati spes vanae de pace. 23-28. Congressus Viviani legati cum rege Angliae et finis legionis. 29. Constitutio Alexandri III contra investituras laicorum. 30, 31. Nova legatio ejusdem Alexancri ad Anglia regem cum litteris comminatoriis. 32-36. Relatio de legatione postrema, in qua data littere comminatores regi. 37, 38. Revocatio suspensionis S. Thomae per Alexandrum III. 39. Schismatici afflicti. 40, 41. Rex Hungarie libertatem Ecclesie restituit. 42-44. Soldani Iconii ad Christum conversionis. 45-49. De clade ex terramotu in Sicilia, cuius rego Willelmo Ecclesiam vexante.
- MCLXX. 1-9. Nova alteratio ob coronationem filii regis Angliae : unde inter S. Thomam et Alexandrum III de absolutione episcoporum dissensio. 10-15. Litterae Alexandri III se penitus a calumniis purgantibus in causa Cantuariensis et coronacionis regis. 16-19. Petri Blesensis litterae hotatioriae in causa S. Thomae. 20-28. Rex Angliae missis Alexandri III territus congressum cum S. Thoma habet et pacem init. 29-34. S. Thome et Alexandri papae litterae de restituendis Ecclesiae Cantuariensi bonis, et de pace cum rege firmanda. 35. Congressus S. Thomae cum rege Turone. 36-39. S. Thomas reversurus in Angliam postremas dat litteras ad regem. 40-43. Novissima Epistola S. Thomae ad Alexandrum III de suo accessu in Angliam. 44. Qualis fuerit archiepiscopus Eboracensis. 45-50. Martyrium S. Thomae. 51-53. Fluctuatio Ecclesiae Cantuariensis ex Epistola Petri Blesensis S. Thomam laudantis. 54, 55. Legatio Emmauelis imperatoris ad Alexandrum III. 56-60. Mortuo antipapa, Fridericus imp. episcopum Bambergensem dolose mittit legatum ad Alexandrum III. 61. Comes Tusculanus papae subjiciatur. 62. Nascitur S. Dominicus.
- MCLXI. 1-10. De S. Thome nece luctus : et quid nuntii Anglici regem excusantes egerint apud Alexandrum III. 11. Legatio Alexandri III ad regem Angliae ante missa. 12. Hibernia dedita regi Angliae.
- MCLXXII. 1-11. Henrici regis, legatis pontificis suadentibus, penitentia, absolutio, juramentum, reram Ecclesiastiarum restitutio et Ecclesie Cantuariensis reconciliatio. 12, 13. S. Thome et virorum ex eius familia laudes. 14, 15. Alexandri III extra Urhem commorantis litterae ad episcopam Bituricensem. 16, 17. De occisoribus S. Thome penitentibus.
- MCLXXIII. 1-7. S. Thomas miraculis clarissimus ab Alexandro III canonizatur. 8-16. Rex Angliae a filio perduelle et proceribus regni exigutus ad Alexandrum III confugit, laborantibus etiam pro pace episcopo Rothomagensi et aliis. 17. Legatio regis Angliae ad Francorum regem. 18, 19. Electio episcoporum in sedes vacantes Angliae, inter quos Reginaldus Joeclini filius.
- MCLXXIV. 1, 2. Fridericus imp. Alexandriam obsidet et repellitur. 3, 4. Electi Angliae episcopi Romani venient confirmationem accepturi. 5-9. Regis Auglie peregrinatio Cantuarium et publica penitentia.
- MCLXXV. 1. Concilium Anglicanum. 2-6. Obsessio Alexandriae cum ignominia Friderici imp. ad finem perducta. 7-11. Legatorum Alexandri III congressus cum Friderico. 12. Alexandria aucta episcopatu.

- MCLXXVI. 1, 2. Willelmus rex Siciliæ Joannam regis Angliæ filiam uxorem ducit. 3-14. Tolosates haeretici conventi, convicti et damnati. 15-20. Friderici imp. a Mediolanensibus vicii legatio ad papam pro pace ineunda. 21-25. Fridericus imp. Coreyram insulam tentat. 26-30. Episcopi Anglicani curiales excusantur ac defenduntur.
- MCLXXVII. 1. Annus placabilis. 2-9. De Alexandro III cum Friderico Venetiis convenientie varietates historice. 10-23. De rebus Alexandri III Venetiis gestis usque ad absolutionem Friderici imp. 24-26. Ejusdem Alexandri litteræ gratulatoriae ad diversos date. 27-31. Absolutiones schismaticorum et synodus Venetiis, ubi pax firmata. 32-35. Alexandri III litteræ et legatio ad regem Indorum catholicae fidei studiosum. 36-39. Alexander III denuo cum imperatore congregatus recedit Venetiis Anagniam. 40-84. De rebus Venetiis inter imperatorem et papam transactis fusior et veritatis consona tractatio ex aliis authenticis documentis. 85-88. Mendacia de Alexandro III conficta. 89-92. Legatio ab Alexandro papa ad conferendum episcopo Laudensi pallium. 93. Legatio in Nortmanniam. 94, 95. Obitus S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis : et structura pontis Avenionensis.
- MCLXXVIII. 1-4. Alexander III triumphalis Romam ingressus pœnitentem antipapam benigne suscepit. 5-7. Petri Blesensis Epistola de pace Ecclesie. 8-12. Indicatur ab Alexandro III generale Concilium in annum sequentem. 13-16. Litteræ Georgii metropolite Corcyrensis Romam versus itinerantis. 17-37. Legati apostolici Tolosæ in haereticos pugnant, errantes convertuntur.
- MCLXXIX. 1-13. Concilium generale Lateranense. 14. Archiepiscopo Dublinensi creditur legatio Apostolica in Ibernia. 15. Peregrinatio regis Francorum ad sepulchrum S. Thomæ martyris. 16-18. Alphonsus regio titulo auctus regnum Portugallense vectigale Romane Ecclesie facit. 19. Litteræ Emanuelis imp. Orientis ad Fridericum imp. 20. Theodosii patriarchæ CP. Constitutio de affinitatis gradibus.
- MCLXXX. 1, 2. Prophetissa quædam Romæ innotescit. 3. Civitati Alexandriæ datur ab Alexandro III episcopus. 4-11. Controversia de electione episcopi S. Andreæ in Scotiâ : unde rex excommunicatus et regnum interdictum. 12-14. Statuta regni Poloniae ab Alexandro III confirmata. 15-20. Pro expeditione in Terram-Sanctam Alexander III dat litteras ad principes et episcopos. 21-24. Emanuelis imp. Orientis litteræ ad Alexandrum papam de expeditione, et obitus. 25-28. Concilium Constantinopolitanum ex Georgio metropolita. 29-33. Obitus Nectarii schismatici, quem Georgius metropolita laudat. 34, 35. Obitus Ludovici regis et Amalrici patriarchæ Hierosolymitani.
- MCLXXXI. 1-3. Gaufredus sua electioni ad episcopatum Lincolnensem renuntiat. 4. Excommunicatio et interdictum in Scotiam. 5-10. Alexandri III obitus : de ejus scriptis, et maxime de rescripto super veneratione sanctorum. 11, 12. Arnulphus ab episcopatu Lexoviensi se abdicat. 13. Ordinis Carmelitani primordia. 14. S. Laurentii episcopi Dublinensis obitus. 15. Lucius papa III. 16. Joannes Saresberiensis moritur. 17, 18. S. Virgilii corpus inventum.
- MCLXXXII. 1-3. Lucius III, cognita causa, Scotos ab excommunicatione et interdicto absolvit. 4. Maronite ad Ecclesiam reversi. 5. Laborantis S. R. E. cardinalis scripta. 6. Nativitas S. Francisci Assisi.
- MCLXXXIII. 1. Ecclesia S. Marie-Montis-Regalis erecta in metropolim. 2, 3. Discordia inter Romanos et papam. 4-6. Henricus regis Angliæ filius pœnitens moritur : unde Petri Blesensis litteræ solatoriae ad patrem. 7. De pace Constantiæ, et de Coterellis haereticis. 8-14. Andronicus tyrannus in Latinos Constantinopoli degentes horribiliter furi.
- MCLXXXIV. Promotio cardinalium. 2. Rex Angliæ legatos ad papam Veronæ commorantem mittit ad pacem inter imperatorem et ducem Saxonie instaurandam. 3-6. Obitus Richardi archiepiscopi Cantuariensis et translatio corporis S. Floriani.
- MCLXXXV. 1-4. Conventus Veronæ inter papam et imperatorem circa schismaticos. 5-10. Instantibus legatis Hierosolymitanis, Lucius III ad expeditionem Terræ-Sanctæ regem Angliæ et alios sollicitat. 11. Lucii pape obitus et Urbani III creatio. 12-16. Siculi in Græcos sœvunt : Andronici imp. Orientis miserabilis exitus et pœnitentia.
- MCLXXXVI. 1, 2. Litteræ Urbani III de sua electione. 3-11. Contentiones inter Urbanum papam et Frideri-

ANNALES ECCLESIASTICI.

EUGENII III ANNUS 3. — CHRISTI 1147.

4. *Legati decernuntur ab Eugenio III pro expeditione in Terram-Sanetom ad quam Conradus rex cum suis proficiscitur.* — Annus incipit Redemptoris millesimus centesimus quadragesimus septimus, Indictione decima, quo ab Eugenio papa duo e latere decernuntur legati S. R. E. cardinales pro expeditione in Terra-Sanctum; alter qui proficeretur cum Ludovico Francorum rege, et iste fuit Guido Florentinus, presbyter cardinalis tituli Sancti-Chrysogoni; alter vero, qui in Conradi regis exercitu eo munere fungeretur, isteque fuit Theodinus cardinalis episcopus Portuensis. Hæc hujus temporis scriptor Willelmus Tyrius archiepiscopus.

Porro Conradus rex Romanorum indicto generali conventu ad mensem Februario, ibi cum suis militiae tesseram crucem accepit. De his autem unus ex illis crucesignatus Otto Frisingensis ita scribit¹: « Post hac princeps Bajoriam ingreditur, ibique mense Februario generalem curiam celebravit, ducens secum vice Claraevallensis abbatis Eboracenensem abbatem Adam, virum religiosum et honeste eruditum. Qui missarum solemnia ex more celebrans, invocataque sancti Spiritus gratia, ambonem ascendit, ac lexis Apostolice Sedis et Claraevallensis abbatis litteris, brevi exhortatione facta, pene omnibus qui aderant praefatam militiam profiteri persuasit. Neque enim persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, vel artificiosa, juxta præcepta rhetorum oratione, circuitus insinuatione egebat, cunctis qui aderant, ex priori rumore excitatis, ad accipiendam crucem ultra accurrentibus. Accipere eadem hora crucem tres episcopi, videlicet Henricus Ratisponensis, Otto Frisingensis, Reginbertus Polaviensis, et dux Nori-

corum Henricus frater regis, de ordineque comitum, nobilium, virorum illustrium innumerabiles. Tanta etiam, mirum dictu, prædonum et latronum advolabat multitudo, ut nullus sani capitatis hanc tam subitanam, quam insolitam mutationem ex dextera Excelsi provenire non cognosceret, cognoscendo, attonita mente non stupeceret. Guelpho quoque Henrici prioris ducis frater de nobilissimis regni optimatibus, in ipsa Nativitatibus Dominicæ nocte, in propria villa Bitengou eamdem militiam cum multis processus fuerat. Sed et dux Boemorum Labeslaus et Styrensis marchio Odoacer, et Carinthia illustris comes Bernardus non multo post cum multo suorum comitatu crues accepere ». Et inferius²:

2. « Igitur non solum ex Romano imperio, sed etiam ex vicinis regnis, id est, Occidentali Francia, Anglia, Panonia, innumeris populis ac nationibus hac expeditionis fama ad sumendam crucem commotis; repente sic totus paene Occidens siluit, ut non solum bella movere, sed et arma quemquam in publico portare, nefas haberetur ». Ita crucesignatus illis omnibus (ut idem ait auctor) in Ascensione Domini Conradus rex iter Orientem versus capessit, quem multa infornia secuta sunt, quæ describuntur ab ipsis peregrinationis comite Ottone episcopo Frisingensi³. Pervenit Conradus post multa incommoda ad Constantinopolitanæ urbi proximam regionem die ante Nativitatem Dei Genitricis Mariæ. Porro totum quod fuit reliquum hujus anni, et partem sequentis, antequam appellerent in Palestinam, consumperunt nostri in itinere multis molestiis afflicti. Dicemus de ipsorum adventu in Syriam anno sequenti.

3. *Judicium Eugenii III papæ in causa pro-*

¹ Otto in Frid. l. i. c. 40.

² Otto in Frid. l. i. c. 42, 43. — ³ Ibid. c. 43.

ratus S. Genovefae, et profectio Ludovici regis in Orientem. — Denuo aliquantis præ Ludovicum regem in Gallia adventus Eugenii pape, qui vitans Romanorum Arnaldianum jugem persecutionem, in Gallias se conferendi more majorum consilium inuit. Expectavit ipsum Ludovicus Parisiis, exceptique honorificentissime, sed quid turbaram acciderit, Acta Wittelmo abbatis ita significant¹: « Accidit deinde, ut Eugenius Pontifex sese in Gallias conferret, cumque Lutetiae appropinquaret, Ludovicus rex et Parisiensis episcopus cum nulla cleri populi frequentia ei obviam procedentes, illum honoriice excepserunt, alque ad beatissimam Mariæ Virginis Ecclesiam cum ingenti gudio deduxerunt. Paucis deinde lapsis diebus, voluit idem Pontifex in Ecclesia beatae Genovefae mysteria divina peragere, quia Apostolica dicebatur. Ubi eo ventum est, orta est contentio inter summi Pontificis et hujus Ecclesie canoniconum ministros, adeo ut ad pugnas res processerit, et non solum Pontificis ministri, sed etiam ipse rex Ludovicus, qui illos compescere voluit, a canonicorum illorum famulis verberalus sit. Tanta autem nefaria rei indignitate pernoctus Pontifex cum Ludovico rege traetavit de improborum hominum insolentia digne castiganda. Verum est autem in corum locum alias subrogare homines religiosos, nempe monachos illos, quos Nigros vocant: neque tamen canonicos illos per vim suis praebendis sive sacerdotiis privare volebant (erant enim inter eos non pauci nobiles et litterati) sed permittere ut illis, quoad viventer, fruerentur. Verum ubi istud Pontificis et regis propositionum ad aures abbatis S. Victoriae perlatum, est Pontifici et regi valde supplices preces ille oblulit, ut Ordinis sancti Augustini professores in eam Ecclesiam introducerentur; multisque ostendit rationibus, contumaces illos facilius ad horum vitam regularem, quam ad monachorum habitum et consuetudinem traductum iri. Pontifex et rex his auditis, cum iam exploratam haberent bonam tamam illius abbatis et fratum ejus, eorumque institutionum praे multis aliis predicari non nescirent, dominum quoque S. Victoriae suavem eximiae charitatis de se odorem spargere, abbatis precium assensore. Atque die sequenti electus est in abbatem Odo prior, homo sanctæ conversationis, atque totius religionis amator indefatigabilis, adiunctaque sunt ei diadecim canones, vari probi et honestæ astimationis, qui in Ecclesia Sancta-Genovefae conmoranarentur. Atque ex eo tempore in praesens i tie canoniconum sancti Augustini institutum in ea Ecclesia conservatur ex Privilegio Pontificis Eugenii, et regis Christianissimi Ludovici». Huncusque de his ibi.

4. At nec præterendum ejusdem Eugenii papæ iudicium in causa prioratus S. Genovefae, enim paulo post decedente Odone abbate, Garinus (Guarinus) prior in abbatem electus est. « Cum

vero qui electus erat, vellet in abbatia illa, que regia dicebatur, regio assensu firmari, obnubiti bus aliis, et praesertim Willelmo, qui postea abbas Roschiidensis in Dania creatus mira clariuit sanctitate: ex ejusdem Actis ab ejus discipulo scriptis², quid judecaverit coram rege papa Eugenius, hic narrandum. Abbate Odone e vita decadente, Garinus ejus monasterii prior abbas creatur: erat enim vir doctus et probus, et in rebus agendis providus et circumspectus. Ille modis omnibus priorem volebat instituere quendam de fratribus, nec alii fratres abhorabant. At ille jam eligendus reclamabat, dicens, in regia abbatia merito per regem debere constitui officiales (sic enim vocant eos qui ejusmodi functionibus prepositi sunt). Et res male habuit fratres, dixeruntque illi: Si vis ex nostro instituto prioratum susciperre, nos non refragabimur: si vero transgrexi vis terminos quos posuerunt patres nostri, nunquam eo pertinges. Ille in sententiâ manus pertinax: estque in regis palatio, ab ipso rege Ordinis constitutiones ignorante, f. c. t. prior. Cum autem vellet pulsata campana convokeare fratres ad mensam, valde id molestie tulere fratres. Nec ferre potuit tantum insolentiam vir dei Will. Inns, sed zelo dei, Ordinis, et iustitiae accusens, illum a campana pulsanda renovit, suprioreisque adhibuit.

5. « Eo nomine accusatus apud abhalem, tanquam qui manum violentam injeci-sel in priorem, publicam iussus est agere penitentiam: nec id facere recusavit, licet palam testaretur, se nulla eum affuisse injuria, atque ab officio prioris non priorem alegisse, sed instituti prævaricationem. Dispicuit autem fratribus ea abbalis in Wittelmannum prolatâ sententiâ; remque totam summo Pontifici, qui apud Senonas tunc era, indicarunt. Pontifex vero cum instibuli prævaricatione, cum Willi iniusta damnatione non leviter commotus, abbati S. Genovefa mandavit, ut circa moram una cum Willelmo ad ipsum ascenderet. Paruit ille, veniensque ad Pontificem, temeritatis et immoderationis arguitur. Porro Willelmus ab ejus sententiâ absolvitur. Mandatque Pontifex severissime, ne deinceps officiales contra Ordins instituta eligantur». Hac isti. Sed prosequitur reliqua de profectione Francorum exercitus in Orientem.

« His peractis», inquit Sugerius in Vita Ludovici regis, « ipse rex Francorum Ludovicus hebdomada secunda post festum Pentecostes peregrinationem aggressus, infinitis et expeditis snorum militibus per Hungariam profectus, transito Bosphoro occursu Conradi evcipitur, etc. » Habes plures qui ista scribunt, Nicetam Graecum aneloren, Wittelmannum Tyrium de bello sacro, et Sugerium abbatem S. Dionysii, in Vita Ludovici regis Francorum copiose ista tractantem.

Verum corrigendi sunt errores, qui in notis temporis irreperserunt, statuendusque certus annus

horum profectionis, petendaque veritas ab ancto-
ribus qui interfuerunt. Ipse namque Sugerius
abbas Sancti-Dionysii, qui proficidente rege regni
ipsius relictus est administrator, dum exacte enclia
describit, haec de profectione ipsius regis ait :
« Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo
centesimo quadragesimo septimo, in hebdomada
secunda post festum Pentecostes, prins ordinatis
rebus ad iter peregrinationis tanta necessariis,
venit rex, ut moris est, ad Ecclesiam S. Dionysii,
a martyribus licetiam accepturus, et ibi post cele-
brationem missarum baculum peregrinationis,
et vexillum B. Dionysii, quod Oriflambe gallice
dicitur, valde reverenter accepit, sicut moris est
antiquorum regum, quando debent ad bella pro-
cedere, vel votum peregrinationis adimplere. Et
tunc movit directe cum magno comitatu pratalo-
rum et baronum, etc. » Haec de tempore Sugerius.
Dodechimus, qui in naval expeditione et ipse
unus ex illis fuit, hoc eodem anno profectionem
configisse testatur. Idipsum auctor in Appendice
ad Lambertum, idem Robertus de Monte disertis
verbis in Appendix ad Sigebertum. Idipsum quo-
que colligis ex Ottoni Frisingensi, qui et ipse cum
imperatore profectus est Hierosolymam.

6. Ex quibus omnibus atque aliis tu corrigas
errorem illapsum in Willelmum Tyrium¹, dum
cladem, quam accepit hoc anno imperator a Sol-
dano Iconii, proditione Græcorum, configisse asse-
rit anno superiori, millesimo centesimo quadrage-
simi sexto. Sumpius videtur error ex Sugerii loco
corrupto, dum eadem clades illata eodem anno in
Codice depravato configisse legitur : quem ancto-
rem Tyrius leguisse noscitur. Haec de his que ad
tempus spectant : cætera si cupis, eundem Suge-
rium consule, atque Willelmum, itemque Nicetam,
enjus firmissima constat auctoritate, ne quis a La-
tinis æmulationis gratia commentum existinet,
Conradi imperatoris exercitum dolo Græcorum,
arte Pelasga Manuele id agente Constantinopolitano
imperatore, a Turcis fractum, pessum datum ac
perditum. Accipe tu, lector, Nicete verba : « Bre-
viter ut dicam, nullum mali genus fuit, quod im-
perator non vel ipse in eos machinaretur, vel atius
machinandi auctor esset; nempe utcalem fa-
rime Graci misercent, ut scilicet eorum posteri
perpetuis monumentis ab adjuvandis Romanis de-
ternerentur. Idem et Turci imitati sunt, Mannelis
littens ad bellum Alemannis faciendum concitat. »
In quorum manus, proditione duorum, nescien-
tes trucidandi sibi traditi. Haec de rebus Orienta-
libus summulum sat dixisse.

7. *Giliberti episcopi hæresis cognita et dam-
nata in Concilio ob Eugenio III.* — Eodem anno
ad judicium Pontificium deferitur hæresis Giliberti
episcopi Pictaviensis, de quo ista habet Otto Fris-
ingensis²: « Fuit illis in diebus in Aquitania Gal-

lie civitate Pictavis, episcopus Gilibertus nomine :
hic ex eadem civitate oriundus, ab adolescentia
usque ad ultimam senectutem in diversis Gallæ
locis philosophie studium coleus, re et nomine
magistri officium administrarat; noviterque ante
hos dies ad culmen pontificale in praefata civitate
sublimatus funeral, consuetus ex ingenii subtilis
magnitude ac rationum acuminè, multa præter
communem hominum morem dicere. Is igitur
cum qualam vice conventum de sua diecesi ele-
ricorum magnum celebrans, sermoni, quem forte
gratia exhortandi habebat, quedam de fide sancte
Trinitatis intersererat, a duobus archidiaconis suis,
Arnaldo et Calone, tanquam contra Catholicæ normam
Ecclesiæ doctrinam instituens, ad summi
Pontificis Romanæque Sedis examen, interposita
appellatione, vocatur.

8. « Sic utrius viam carpunt, Romanoque
Pontifici Eugenio ab Urbe in Gallias tendenti, Se-
nis civitate Tuscæ ocurrunt. Quibus Romanus
antistes auditis, causaque viæ cognita, breviter
respondit, se Gallias introire, ibique de hoc verbo,
eo quod propter literariorum virorum copiam ibi-
deni manentium opportuniorem examinandi facili-
tatem haberet, plenus velle cognoscere. Archidia-
coni in Gallias redunt, ac consulto Bernardo supra
memorato abbate (Claravallensi), eum in commo-
dum causæ sua adversus episcopum inclinant.
Erat autem predictus abbas, tam ex Christianæ
religionis fervore zelotypus, quam ex habitudinali
mansuetudine quodammodo credulus, ut et magis-
trus, qui humanis rationibus sæculari sapientia
confisi nimium inhærebat, abborret, et si
quidquam ei Christianæ fidei absolum de talibus
diceretur, facile aurem præberet ». Haec Otto, qui
postea clarus rebus perspectis recantavit palino-
diæ, quod plus aequo Giliberto favisset, cuius
causa ita S. Bernardo, ut vires, nonnulli deroga-
gasse videri posset. Sed qui ex his magis laudan-
dus fuisset, ut qui nequaquam novitates in fide
Catholicæ pati possel, et humana ingenia, que suis
viribus divina potentia, elata superbia hanc essent
humilibus consentientia, abborret, uti ea que
solarent sni aestimatione grava parere hæreses
monstruosas : quod et tam in Arnaldo et Abailardo,
quam in Giliberto eventu infelicia declararunt. Sed
prosequamur inchoate historiæ cursum.

9. Ubi S. Bernardus ea per archidiaconos audivit
de Giliberto, una cum eis naviter egit, ut promul-
gate que dicentur ab eodem Giliberto hæreses
damnarentur; nec destitit quousque id quod zelo
fidei Catholicæ esset aggressus, omnino perficeret,
hoc propeiori cura apud Eugenium papam agens,
ut idem Gilibertus coram ipso Pontifice in diversis
conventibus, primum Antisiodori, deinde Parisiis,
postremo in pleniori Concilio Rhemis se sistere
cogeretur, responsurus ad eas quibus impetreretur
objectionibus. Quenam fuerint ille, idem qui su-
pra Otto Frisingensis enarrat, his primum praemissis
de ejusdem Giliberti ab adolescentia insi-

¹ Will. Tyr. l. xvi. c. 22, in fin. — ² Otto Fris. in Fred. l. i. c. 46, 47.

tutione¹: « Praetaxati archidiaconi adscito sibi tantæ auctoritatis et estimationis viro, abbate Bernardo, episcopum Gilberlum, eadem, qua prædictum Petrum, via damnam attentabant, sed nec eadem causa, nec similis erat materia. Iste enim ab adolescentia magnorum virorum discipline se subjiciens, magisque illorum ponderi quam suo credens ingenio, qualis primo tuit Hilarius Pietiensis, post Bernardus Carnotensis, ad ultimum Anselmus et Radulphus Laudunenses germani fratres: non levem ab eis, sed gravem doctrinam hauserat, manu non subito ferula subducta, a scientie hanc censura morum vitaque gravitate discordante, non jocis vel iudicris, sed seris rebus mentem applicaret. Hinc erat, ut tam gestu quam voce pondus servans sicut in factis, sic in dictis se ostenderet difficilem, ut nunquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis que ab eo dicebantur, paterner animis ». Hac de Gilberti institutione vite. Sed quod antiquitus dictum, re ipsa probatum inventum, nimur philosophos patriarchas fuisse haereticorum, in Gilberto tuit experimento hoc tempore infeliciter innovatum, cum ex Aristotelicis topicis quedam de divinitate et Deo, quem separabat a divinitate, sive in concionibus, sive in familiaribus colloquiis temere effutare sit ausus.

40. Sed qui ista de Gilberto cum laude, non (ut per eam) cum defestatione idem Otto scripsit, quem et excusare pluribus laboravit, eodem ipso libro de rebus Friderici imperatoris, idem ipse ex hac vita migraturnis, « rebus testamento dispositis, etiam hunc (historiarum) Codicem, inquit Rudeviens canonice, Frising.², manibus suis offerri precepil, enique litteraliter et religiosis viris tradidit, ut si quid pro sententia magistri Gilberti (ut patet in prioribus) dixisse visus esset, quod quenam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigetur, seque Catholicae fidei assertorem, iuxta sanctæ Romanae moxi et universalis Ecclesiae regnani protessus est. Deinde multa prius cordis contritione, et humili confessione reatum suum recognoscens, sumplicis sacrosanctis mysteriis, in medio multitudinis sanctorum tam episcoporum quam abbatum, Domino spiritum reddidit. » Hac Radevicens de Ottomis pœnitentia de Gilberto defenso atque laudato. Porro autem quinam fuerint errores, quibus ab adversariis idem Gilbertus impuleretur, et apud Eugenium papam acusaretur in dyobus prioribus iudicis adversus eum exhibitis, idem Otto sic narrat³: « Is illeque primo Antisiodorum, post Parisio: vocatus est. Erant inter cetera que illi objecabantur de divina Majestate quatuor capitula:

« Quod videlicet assereret, divinam essentiam non esse Deum.

« Quod proprietales personarum non essent ipsae personæ.

« Quod theologicæ personæ in nulla prædicarent propositione.

« Quod divina natura non esset incarnata». Haec quæ de Deo pergit: Et præter haec alia minoræ, id est:

« Quod meritum humanum attenuando, nullum mereri dicoret præter Christum.

« Quod Ecclesia sacramenta evanundo, diceret, nullum baptizari, nisi salvandum, et cætera in hunc modum ». Haec Otto de ipso, qui tamen quid actum fuerit in conventu Antisiodorensi, in quo primum Iesus est causam dicere, non meminit, sed tantum cum coactus est ad audientiam venire Parisiis. Quæ haec ipsa, hoc ipso anno gesta esse, sequenti vero Rhemensc Concilium indicium ad Dominicam post medianam Quadragesimam dici potest. Haud enim rerum gestarum patitur ratio, ut ista omnia simul tribus mensibus agi potuerint, nempe advenire Eugenium in Gallias, celebrarique ab eo Antisiodorensem, Parisiensemque conventum, neconon generale Rhemensc Concilium; sed hoc potius sequenti anno habitum esse, idein, Otto satis ostendit⁴; cum de ipso acturus, sic exorditur post Parisiensem enarratum consessum: « Igitur volvente tempore, (nempe clapsu ejus anni curriculo), Rhenis præidente summo Pontifice Eugenio, est celebratum Concilium etc. Haec de tempore rerum gestarum ad firmam statuendam chronologiam dicta sint: iam de consessu Parisiensi quæ seribat idem Otto, sic paucis habeo⁵:

11. « Haque præsidente cum cardinalibus, episopis, aliisque viris venerabilibus et eruditis in jam dicta civitate Parisiis summo Pontifice Eugenio: predictus episopus Gilbertus consistorio præsenter, de his capitulois responsurus. Producuntur contra eum duo magistri Adam de Parvoponte, vir subtilis et Parisiensc Ecclesiae canonicus recenter factus, Hugo de Campo-Florido cancellaris regius, asserentibus eis, et quasi sub sacramento pollicentibus, se aliquæ ex his de proprio ejus ore audisse, non sine multorum qui aderant admiratione: viros magnos, et in ratione disserendi exercitatos, pro argumento juramentum afferre. Hidem dum hinc inde multa sibi objicerentur, plurimum impulsionibus ad responsionem de re tam ineffabiliter cogeretur, inter cetera dixisse traditur: Audacter coniteor Patrem alio esse Patrem, alio Deum, nec famen esse hoc et hoc. Cujus dicti obscuritatem tanquam verborum protam novitatem tamen impatienser magister Josenus Suessionensis episopus exceptit, ut iuxta proverbium, medium viando meumque ripam, etc. Prosequitur prolixus ejus sententia explicacionem: ad regulas topicas Attostelis. Evangelium aptare laborans, adjectus ad excusandum Gilbertum prolixorem trahitum.

12. Legatio Alberici episopi Ostiensis contra heresim Hieronimorum Taisor.— Quid denun per

¹ In Francia, — in Italia, — in Rubeo, — Ibid. c. 16, 1. 1. 1. 1. 1. 1. — O. Tr. in P. L. 111, c. 20, 14.

² Ibid. c. 16, 1. 1. 1. 1. 1. — Ibid. c. 31, 32, 33, 34.

Eugenium deliberatum de revocanda eadem causa ad generale Concilium, ita idem Otto subjicit: «Dum ita per aliquot dies jam sepe dictus episcopus coram summo Pontifice de fide sua in civitate Parisiis disuteretur: sentiens papa, utpote vir cautus et religiosus, cause difficultatem, protestandam eam usque ad universale Concilium adjudicavit, etc.» De eo suo loco dictum sumus anno sequenti, reliqua de hoc conventu Parisiensi audituris eris ex Epistola Gaufredi inferius recitanda post Rhemense Concilium.

Post hanc autem eodem anno, urgente causa, Albericus S. R. E. cardinalis episcopus Ostiensis ab Eugenio electus, legatus in provinciam Tolosanum aduersus Henricum haereticum Petrobusianum, qui illam provinciam vehementer impensis haeresibus labefactarat: eundem sanctum Bernardum secum duxit. De cuius legatione hic modo dicendum, et admirandis operibus, quae Deus in detestationem et confutationem haereticae pravitatis per eundem S. Bernardum ad confirmandam Catholicam veritatem operatus est. Describit rem gestam ejusdem temporis auctor¹, Gofridus monachus Claravallensis, qui et oculis haec etiam vidiisse potuit, cum ipse testetur paene omnibus quae de sancto Bernardo scripsit, se praesentem fuisse². Videbis, lector, ab auctore iisdem ferme coloribus pingi cum haeresibus suis haereticum nefandissimum, quibus nostri temporis orthodoxi scriptores consueverunt recentiores nostri saeculi haeresiarchas omnium impurissimos, easdem cum illo feces haerenum et cloaca, in quam abierant, revocantes.

Atque primum quod ad tempus spectat, Henricum innotuisse hoc tempore et plures seduxisse, alique aduersus eum tum Petrum Cluniensem, tum S. Bernardum scripsisse, ex eo possumus intelligere, quod cum numeret annos viginti Petrus Cluniensis ejus predecessoris Petri de Bruis haeresiarchæ, quem emersisse diximus anno Redemptoris millesimo centesimo vigesimo sexto; post quem annum, si numeres annos viginti absolutos, ad hoc usque tempus eundem oportuit pervenisse, absumptumque (ut dictum est) flammis periisse. Cumque idem Petrus Cluniensis numeret annos quingentos ferme (ut ait) et quinquaginta ab Heraclio imp.³ qui anno decimo post sexcentesimum imperare coepit paulo post Gregorii papæ obitum, usque ad tempus, quo illa aduersus Henricum scribebat: plane ad haec tempora respectum habuisse satis appareat. Sicut et sanctus Bernardus ostendit, qui cum de eodem Henrico cavingo Epistolam scriperit ad Ildephonsum comitem S. Aegidii⁴: sane ante sequentem annum ad eum scripsisse oportuit: nam eo anno in expeditione Hierosolymitana enim esse defunctum, affirmat Robertus de Monte in Appendix ad Sigibertum. Haec de his que ad tempus spectant.

13. De ipso autem Henrico post cineres predecessoris invalescente, ista habet ipse Petrus Cluniensis in breviori Epistola adversus eos conscripta: «Sed post rogum Petri de Bruis, quo apud Sanctum-Aegidium zelus fideliū flamas Dominicæ Crucis ab eo successus, eum concremanto ultus est; postquam plane impius ille de igne ad ignem, de transeunte ad aternum transiit fecit; heres nequitie ejus Henricus cum nescio quibus aliis doctrinam diabolicam non quidem emendavit, sed inmutavit; et sicut nuper in toto, qui ab ore ejus exceptus dicebatur, scriptum vidi, non quinque tantum, (haeresum scilicet), sed plura capitula edidit, etc.» At quenam ista fuerint, idem inferiori, post baptismum, quod Henriciani negarent infantium, atque tempora superflue fabricari: «Et quod dicenter, inquit, crucem Domini honorandam vel adorandam non esse, asseritis corpus Domini in sacramento altaris Ecclesiam non habere: affirmatis vanum esse orare pro defunctis». Haec communia cum Petro de Bruis: adiecerit Henricus ipse, quod subjicit: «Additis, inquit, irrideri Deum cantis Ecclesiasticis». Adversus autem haec singula ita disputat fortiter, confutat valide, potenterque rejicit ipse Petrus: ut pudeat quenlibet novatorum ista denuo revocasse in observantium, quae confutata, damnata omninoque proscripta scriptis saeculorum et virtute miraculorum viderint.

14. Adversus igitur ejusmodi monstrum conciendum Eugenius papa legationem decernens, quem præstantiorem novit in sacro collegio S. R. E. cardinalium Albericum cardinalem episcopum Ostiensem legatum delegit; qui sanctum Bernardum, necnon Gaufredum Carnensem episcopum, et alios episcopos viros sanctitate præstantissimos secum duxit. Insignis plane legatio atque digna, ut de ipsis cuncta quae reperimus Annalibus intexamus. Atque primum quae præcesserunt, cum ipse sanctus Bernardus aduersus bestiam adhuc longe positus pugnans, eam litterarum suarum jaculo potentissimo appetivit, adversus eundem Henricum scribens ad Ildephonsum comitem S. Aegidii. Qua quidem Epistola Dei beneficio adhuc extat tamquam gladius in sanctuario asservatus, qui Goliath præcium est caput, quæ et simul ad confundendos reliquias Dei hostes sit potens; accipe, lector, dignum viri sanctissimi monimentum, sic enim se habet¹:

15. *S. Bernardi Epistola ad Ildephonsum comitem contra Henricum haereticum.*— «Quanta audivimus et cognovimus mala, quæ in Ecclesiæ Dei fecit et facit quotidie Henricus haereticus? Versatur in terra vestra sub vestimentis ovium lupus rapax, sed ad Dominum designationem a fructibus ejus cognoscimus illum. Bastlice sine pleibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia sunt, et sine Christo deinde (denique)

¹ Gofr. I. iii. Vit. S. Bern. c. 3. — ² Idem in præl. I. iii. Vit. S. Bern.

— ³ Pet. Clun. I. I. Ep. II. et I. v. Ep. XVI. — ⁴ Bern. Ep. CCXL.

1 Bern. Ep. CCXL.

Christiani. Ecclesie synagogae reputantur, sanctuarium Dei sanctum esse negatur, sacramenta non sacra censerunt, dies festivi festisfrustrantur solemnis. Moriuntur homines in peccatis suis, rapiuntur anime passim ad tribunal territium, heu! nec penitentia reconciliati, nec sacra communione immitti. Parvulus Christianorum Christi intercessione vita, dum baptismi negatur gratia, nec salvi propinquitate simuntur, Salvatore Iesu pie clamante pro eis¹: Sinite, inquit, parvulos venire ad me². Et post defestationem erroris pergit exclamationis: « Proh dolor! auditur taenae a pluribus, et populum qui sibi credat habet. O infelissimum populum! Ad vocem unius hereticorum siluerunt in eo omnes prophetice et Apostolicae voices, que de convocanda in una Christi tide et cunctis nationibus Ecclesia, uno veritatis spiritu cecinerunt. Ergo fecerunt divina oracula, falluntur omnium oculi et animi, qui quod legunt predictum, intuentur impletum. Quam certe manifestam omnibus veritatem solus iste stupenda, et prorsus Iudaica cecidate aut non videns, aut invidens adimpletam, simul nescio qua arte diabolica persuasit populo stulto et insipienti, de remanifesta nec suis credere oculis, felicissime priores, errare posteros, totum mundum etiam post effusum Christi sanguinem perditum iri, et ad solos quos decipit, totas miserationes Dei divitias, et universitatis gratiam pervenisse». Ita sanctus Bernardus ex divino verbo argumentationem deducens, quod cum ex eo constet coadunacionem esse universalis Ecclesie, in qua sit veritas, sibique ipse Christus: plane qui extra eam inventur, extraneum esse, sit necesse, in quo nec veritas, nec Christus, nec illa gratia esse possit; que nonnum in Ecclesia insit. Post haec autem sua ipsius ad eos profectionis ita reddit rationem:

16. « Et nunc huius rei gratia, licet in multa corporis infirmitate, iter arripuit ad has partes quas potissimum singularis terris depescit, dum non est qui restat, neque qui salvum faciat. Quippe de tota Francia pro simili effugatus malitia, has solas sibi inventis expositis in quibus fiducialiter sub tuo dominatu in gregem Christi toto furore bacchatur. Quod tuone honori congratulat, princeps illustris, ipse iudeato. Nec mirum lamen si serpens ille callidus deceptus le, quippe speciem pictatis habens, cuius virtutem penitus abnegavit, Sed nunc audi quis ille sit. Homo apostata est, qui refecto religiosis habitu in monachus extulit, ad spureibus carnis et saevi, tanquam canis ad suorum vobulum, est reversus. Pro condicione autem habuisse inter cognitos et notos non sustinet, vel polius non permisso ob magnitudinem eritimus, sine xvi. libubus eius, et iter quo nesciebat arripuit, Iesus gyrov gis et prologus super terram. Conque invenire capisset, posuit in simplici Evangelium; nam litteratus erat: et veniale distra-

hens verbum Dei, evangelizabat ut manducaret. Si quid supra vietum elicere poterat a simplicioribus populi, vel ab aliquo matronorum in ludendo aleis, aut certe in usus turpiores turpiter effundebat. Freqnenter siquidem post diurnum populi plausum, nocte insecta cum meretricibus inventus est praedicator insignis, et interdum etiam cum conjugatis.

17. « Inquire, si placet, vir nobilis, quomodo de Lansana civitate exierit, quomodo de Genomanis, quomodo de Pictivi, quomodo de Burdegali. Nec patet ei uspiam reversionis aditus, utpote quoniam feda post se ubique reliquerit vestigia. Tu te tali arbore tandem bonos sperabas fructos? Terra prelecto in qua es, fecisti hetero odorem in universa terra, quia non potest juxla sermonem Domini arbor mala fructus bonos facere³. Haec ergo (ut dixi) causa adventus mei». Audisti, lector, pseudoapostolus unde venerit, et ad quid venerit, nempe ex religione apostata, ut solitus quibuslibet, quibus tenebatur astriclus, ne diffueret in carnis opera, vinculis: et ad perficienda mala cuncta quae vellet liber ut esset, hanc carnis libertatem docebat filios hominum. At dum S. Bernardus describit Henricum, plane iisdem coloribus pingere viens est nostri temporis infelices haeresiarchas, ex apostola pariter proudeentes, et in luxuria gurgitem, ut in Iutum porcos, sese praecepites dantes. Aperta igitur sui adventus causa, et auctoritate qua veniam, ut sui Apostolatus legitimis demonstret insignia, illa subiecti de Pontificia ad eos missa legatione:

18. « Nec a me ipso nunc venio, sed vocazione pariter et miseratione Ecclesie trahor; si forte spina illa, et parva ipsius, dum adhuc parva sunt, germina de agro Dominico extirpari queant, non mea, qui nullus sum, sed sanctorum, cum quibus sum episcoporum manu, tua quoque potenti dextera cooperante. In quibus praecepisti est venerabilis Ostiensis episcopus, ab Apostolica Sede ad hoc ipsum directus, homo qui magna fecit in Israel, et victoria dedit Ecclesie suac in multis per illum Dominus omnipotens. Tua interest, vir inclyte, honorifice suscipere illum, et eos qui cum ipso sint: ac, ne tantus labor tantorum virorum pro tua potissimum, inormaque salute susceptus, inefficax sit, secundum potestatem desper datam tibi, operari dare». Hucusque S. Bernardus ad Ildephonsum comedem, de quo ista anno sequenti Robertus de Monte: « Ildephonsum comes S. Egidii navaliter exercitum Palestinam applicuit, et cum magnum quid tacturus speraretur, regine (ut ait) dolo male potitus, apud Cesaream Palestinam moritur». Ad legationem prosequamur, quam suscepimus pertractandum.

19. Quae autem reliqua sunt de ipsa, andiamus a G. frido teste fideli, qui ait⁴: « In partibus Tolosani Henricus quidam olim monachus, tunc apostata viis pessima vita, perniciose doctrinae, verbis

persuasibilibus gentis illius occupaverat levitatem ». Et infra : « Hac necessitate vir sanctus iter arripuit, ab Ecclesia regionis illius sepius iam ante rogatus et tunc deum a reverendissimo Alberico Ostiensi episcopo et legato Sedis Apostolice persuasus pariter et deductus. Veniens autem, cum incredibili devotione susceptus est a populo terre, ac si de caelo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset, tanta erat frequentia diebus ac noctibus adventantium, benedictionem expetentium, flagitantium opem. Prædicavit tamen in civitate Tolosa per aliquot dies et ceteris locis, quae miser ille frequentassel amplius, et gravius infessisset, multos in fide simplices instruens, nutantes roboran, errantes revocans, subversos reparans, subversores et obstinatos auctoritate sua premens et opprimens, ut non dico resistere, sed ne assisteret quidem et apparet præsumiuntur.

« Cæterum etsi tunc fugit hereticus ille, et latuit : ita tamen impedita sunt viæ ejus, et semita circumsepta, ut vix alicubi postea tutus, tandem captus et catenatus episcopo traduceretur. In quo itinere plurimis etiam signis in servo suo glorificatus est Deus, aliorum corda ab erroribus impiis revocans aliorum corpora a languoribus variis sanans.

« Est locus in regione eadem, Sarlatum nomen est illi, ubi sermone completo plurimos ad benedicendum panes (sicut ubique fiebat) Dei famulo offerebant. Quos ille elevata manu, et signo crucis edito, in Dei nomine benedicens : IN HOC, inquit, SCITIS VERA ESSE QUE A NOBIS, FALSA QUE A HERETICIS SUADENTUR, SI INFIRMI VESTRI GUSTATIS PANIBUS ISTIS, ADEPTI FUERINT SOSPITATEM. Timens autem venerabilis episcopus Carniolensis magnus ille Gaufredus, siquidem praesens erat, et proximus viro Dei : Si bona, inquit, fide sumperserit, sanabuntur. Cui pater sanctus, de Domini virtute nihil hesitans : Non hoc ego dixerim, ait, sed vere qui gustaverint sanabuntur : ut proinde veros nos et veraces Dei nuntios esse cognoscant. Tam ingens multitudo languentium, gustalo eodem pane convaluit, ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur ; et vir sanctus per vicina loca regrediens, ob concursus intolerabiles declinaverit, et timuerit illo ire ». Audisti, lector, viri sanctissimi fidem firmam de Orthodoxa fide quam tuebatur, et securitatem certainam certitudinemque securam de veritate Catholicae fidei quam predicabat, ut libera promissione, nulla hæc fide petitis optulante, spondeat in confirmationem Catholicae veritatis a Deo exhibenda fore miracula ? Vidisti, quod obediens Deo voce hominis in Catholici dogmatis comprobationem, Deus fidei sancti viri probe responderit, ut quæcumque voluerit, ipse fecerit ? In qua quidem viri sanctissimi dignissima actione perspicie non Henriciana tantum barres tunc damnationem accepit, sed recentiores omnes novatores Sacramentarii ea leui cum Henrico pe-

nitus sentientes, se neverint divino calcuto in ostensione signorum, sive pariter damnationis sententiam accepisse ; ut jure se intelligant, Deo probante, in Henrico et cum Henrico esse damnatos ; nos antemcum Ecclesia Catholica certam et perpetuam victorianam consecutos.

20. *S. Bernardus Tolosanus prædicatione et miraculis ab heresi expurgat.* — Sed non preterreamus, quomodo Deus responderit legitimo Bernardi Apostolati tunc in primo per ipsum edito Tolose miraculo. Subdit enim haec auctor¹ : « Primum sane miraculum, quod per famulum suum in urbe Tolosa Christus exhibuit, paralyticus cuiusdam clerici curatio fuit. Hunc in domo regularium clericorum S. Saturnini, quorum unus ipse erat, ad petitionem abbatis et fratum, circa noctis crepusculum visitans homo Dei, moribundum inventus hominem, qui extrellum spiritum trahere videretur. Consolatus ilaque miserum, et data benedictione, egrediens (sicut postea confessus est) lequebatur in corde suo fidelis servus ad Bonitum, tam fiducialiter quam fideliter dicens : Quid expectas, Domine Deus ? Generatio haec signa querit. Aliquam minus apud eos nostris protinus verbis, nisi als te fuerint confirmata sequentibus signis. Eadem hora exiliit paralyticus de grabato, et accurrens scutus et consecutus est eum, sacra vestigia devotione qua dubitum amplexatus. Cui subito procedenti obviis ex concanonicis unius expavit, et exclamavit, siquidem phantasnia putabat. Quando enim de lectulo eum crederet surgere potuisse ? Egressam magis a corpore ejus animam phantastice sibi apparuisse arbitratus, aufugit. Sed ipsa deum tam ei, quam ceteris rei veritas fideli fecit. Egreditur exinde secundo inter fratres, currit ad spectaculum tam jucundum. Ipse etiam inter primos accurrit episcopus et legatos : inde pergit ad Ecclesiam : eo ipso qui convulnata prætutte condonatur in lande Dei, codem pariter coementem etc. » Pergit dicere de multiplicitate signorum, ex quibus populus, qui conversus forte funeral in arcum pravum, dannans hereticum una cum heresi, est reversus ad fidem Catholicae, sive factum, ut legatio ista optimum finem fuerit conscientia. Cum vero fuisset jam reversus sanctus Bernardus ex legatione ista, aliocecepisset fidem constantiam Tolosanorum ; hortans eos, ut qui errores illos sparsissent in populo, persequi non cessarent, ista gaudens scriptis ad ipsos² :

21. « In adventu charissimi fratris et coabbatis nostri Bernardi de Grandisilva exultavimus et delectati sumus in his quæ dicta sunt nobis ab illo de constantia et sinceritate fidei vestre in Deum, de perseverantia dilectionis et devotionis in nos, de zelo et odio adversus hereticos ». Et inferius : « Veritate minime per nos manifestata, non solius in sermone, sed etiam in virtute, deprehensi-

¹ Vit. S. Bern. l. iii. c. 6. — ² Bern. Ep. lxxii.

sunt lupi qui venientes ad vos in vestimentis ovium, devorabant plebem vestram sicut escam panis, sicut oves occisionis. Deprehensæ vulpes, quæ demoliebant pretiosissimam vineam Domini, civitatem vestram : deprehensæ, sed non comprehensæ. Propterea, dilectissimi, persequimini et comprehendite eos, et nolite desistere donec penitus depereant etc. » In fine autem hæc admonuit dicens: « Hoc etiam moneo vos, charissimi, quod et dicebam vobis cum præsens essem, ut nullum extraneum, sive ignotum prædicatorem recipiatis, nisi qui missus a summo seu a vestro permisso pontifice prædicaverit. Quomodo, inquit, prædicabunt, nisi mittantur¹? etc. » De legatione hac satis. Porro hoc eodem anno defunctum esse ipsum Albericum episcopum Ostiensem legatum, virum præstantissimum doctrina, et vita sanctitate conspicuum, colligitur ex Gaufredu Cisterciensi Epistola, anno sequenti recitanda post Rhemense Concilium, cui interesse non potuerit idem Albericus, nuper morte preventus.

22. *Hæresis Apostolicorum dicta.* — Fuit autem eidem S. Bernardo his diebus pugnandum adversus alios novos hereticos, qui cum certo carentre a quo denominari possent, seipsos Apostolicos appellarent, eo difficilius curandos, quod penes rusticos et illitteratos homines eset ejusmodi pestis. De his namque hæc ipse S. Bernardus²: « Nunc autem vide, si non proprio daemoni, et non hominum iudicatio hæc, secundum quod prædixerat Spiritus. Quare ab illis sua sectæ auctore: neminem dabunt. Quæ hæresis non ex hominibus habuit proprium hæresiarum? Manichæi Manem habuere principem et preceptorem, Sabelliani Sabellium, Ariani Arium, Eunomiani Eunomium, Nestoriani Nestorium: ita omnes ceteræ ejusmodi pestes, singula singulos magistros homines habuisse noscuntur, a quibus originem simul duxere et nomen. Quo nomine istos titulove censebis? nullo, quoniam non est ab homine illorum hæresis etc. » Sed quod auctore carerent et nomine, seipsos nominavere Apostolicos. Idem docet inferioris dum hæc sit sanctus Bernardus: « Non ignoro quod se et solos corpus Christi esse gloriorint: sed stbi hoc persuadeant, qui illud quoque persussum habent, potestatem se habere quotidie in mensa sua corporis Christi, et sanguinem consecrandi ad nutriendum se in corpus Christi et membra. Nempe jactant se esse successores Apostolorum, et Apostolicos nominant, nullum tamen Apostolatus sui signum valentes ostendere ». Hæc de nomine, et sua ipsorum estimatione sanctus Bernardus. De conditione autem ipsorum ista superius: « Rusticani homines sunt et idiote, et prorsus contemptibiles. Sed non est (dico vobis), cum eis negligenter agendum: multum enim proficiunt ad impietatem etc. »

23. Porro de insania Manichæorum videri pos-

sunt iidem prodiisse: siquidem plura cum illis communia habent, atque illud primum secretum cum perjurio, quod Manichæorum erat³, usurpantes, de quibus idem superiori sermone ». Denique indixerat (ut dicitur) latebras sibi: firmaverunt sibi sermonem nequam, istiusmodi scilicet:

Jura, perjura, secretum prodere noli.

Eminvero alias ne tenuiter quidem jurare ullatenus acquiescent propter illud de Evangelio⁴: « Nolite jurare neque per cælum, neque per terram etc. Quorum de juramento cavendo insaniam pluribus dannal et confutat idem sanctus Bernardus. Sed et præter hoc de Manichæis, quod omnes qui de Ecclesia sunt, canes esse censerent et porcos, ut idem subdit: « De Manichæorum quoque schola erat, quod conjugium abhorrent, cum tamen impudicissimis sese luxurias jugiter inquinarent. Ad hæc insuper ex eadē schola Manichæorum illud erat, abstinere a carnibus et omnibus quæ ex carne generantur ». Sed et nonnisi ex moribus Manichæorum illud prodibat, quod tales esse hæretici ne convinci possent: ut Orthodoxi in Ecclesiam cum Catholicis convenient. Nam de his idem sanctus: « Cumque pateat opus, non appetat auctor: ita per ea quæ in facie sunt, cuncta dissimilat. Denique si fidem interroges, nihil Christianus: si conversationem, nihil irreprehensibilis, et que loquitur, factis probat. Videas hominem in testimonium fidei sue frequentare Ecclesiam, honorare presbyteros, offerre munus suum, confessionem facere, sacramentis communicare. Quid fidelis? Jam quod ad vitam moresque spectat, neminem concutit, neminem circumvenit, neminem supergreditur. Pallent insuper ora jejuniis, panem non comedit otiosus, operatur manibus, unde vitam sustentat ». Hæc quidem ad formam Manichæorum esse composita, si legas superius in Annualibus, cum de ipsis est actum, de ipsis scripta invenies. Prodibat insuper et de Manichæis quod subiicit: « Mulieres, relictis viris, et item viri relicts uxoriis ad istos se conferunt, promiscuos et clandestinos conventus agentes, mutuo sese omni spuriitia polluent, cum tamen volum præferant castitatis ». Adhuc illud, quod Testamentum vetus non recipierunt, sed Evangelium tantum⁵: ex Manichæorum istos schola prodibisse quis non intelligat? Sed adhuc audi ex eodem sancto Bernardo alias his admixtas hereses, communis cum nostri temporis novatoribus, ut istis se genitos esse parentibus rusticis et impiis gloriorint: « Irrident, inquit, nos, quia baptizamus infantes, quod oramus pro mortuis, quod sanctorum suffragia postulamus ». Et paulo post: « Porro mortuos viventium frandentes auxiliis: viventes nihilominus sanctorum qui decesserunt, suffragijs spolian-

¹ Rom. x. — ² Bern. in Cant. serm. LXXV. — ³ Jacob. vi. — ⁴ Bern. ibid. — Bern. in Cant. serm. LXVI.

⁵ Bern. in Cant. serm. LXXV. — ⁶ Jacob. vi. — ⁷ Bern. ibid. — Bern. in Cant. serm. LXVI.

tes ». Et inferius post ista confutata subjicit : « Non credunt autem ignem purgatorium restare post mortem, sed statim animam solutam a corpore, vel ad quietem transire, vel ad damnationem ». Et adhuc effutilebant illud : « Peccatores sunt Apostolici, (nempe Romani Pontifices), archiepiscopi, episcopi, presbyteri : ac per hoc nec dan- dis, nec recipiendis idonei sacramentis ». Ifaec qui recitat, pariter et confutat per singula idem sanctus Bernardus. Quem scientia divinitus illustratum, in virtute miraculorum multiplicium a Deo missum et probatum, alque egregia vita sanctitate imbutum, Dei amicum fuisse cum certo sciam, ipsi penitissime inhærendo, qui inhaesit Deo, securus existo ; deplorans ex Christiana charitate perditis-

simos novatores, qui hos nefandissimos seclantes brutos hereticos, iisdem plane immensa cætitate peruersi plus deferant, quam Bernardo. Ut jure cum Jeremia sit exclamandum ⁴ : *Obstupescite, cœli, super hoc. Cum videbist reliquerint isti veniani aquarum viventium Dominum, et foderint sibi cisternas dissipatas olim in Manicheis.*

Quod ad res spectat Orientis : eodem anno Cosmuss patriarcha Constantinopolitanus ubi decem menses sedisset, obiit successitque in locum ejus (ut habet Graeca series patriarcharum Constantinopolitanorum) Chariton ex monacho, qui sedit mensibus (ut ibidem ponitur) undecim.

⁴ Jerem. II.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6610. — Anno Æra Hispan. 1185. — Anno Hegira 542, inchoato die 2 Junii, Fer. 2. — Iesu Christi 1147.
— Eugenii III papa 3. — Conradi III reg. 10. Manuels Comneni imp. 5.

4. *Ludovic. rex curæ regni in sua absentia consulit.* — A num. 4 ad 5. Odo de Diogilo libro 7 publicavit de profectione Ludovici VII Francorum regis in Orientem, a Chiffletio editos, ex quibus quæ ad præsentem annum pertinēnt, pratermissis nostro instituto non necessariis, referemus. Ludovicus rex, ut narrat Odo sub finem libelli 1, « vnomnes ad Circundederunt me (id est, ad Dominicam Septuagesimam, qua hoc anno in diem xvi mensis Februarii incidit) Stampas vocat, ut pariter eligerent, quod pariter tolerarent ». Congregato episcoporum et nobilium magno numero, sanctus Bernardus de Alemannia redux præsentiam suam obtulit, et concionem habuit. Interfuere qui dicebant Graecos fraudulentos esse, sed rex fraudes non timuit. Prælati Ecclesiæ et regni optimales juxta facultatem sibi a rege factam elegere *Sugerium abbatem Sancti-Dionysii*, et Guillelmum Nivernensem comitem, hujus nominis II, ad regnum in regis absentia regendum. Sed Guillelmus se « Carlosæ devoverat : quod cito post effectui mancipavit ». Post discessum regis ab Ecclesia Sancti-Dionysii, ut refert Odo libello 2, Sugerio in regni cura dedit socium Rhemensem archiepiscopum (nempe Samsonem), et Radulphus comes (nempe Veromandurom) ne deesset gladius secularis, tertius additus est ». Indicatur dies in Pentecosten profecturis, et civitas Metensis ad conventum habendum eligitur.

2. *Ipse et Conradus imp. in Orientem profiscuntur.* — Romanus Pontifex Eugenius venit, et Pascha in Ecclesia B. Dionysii celebravit. « Illo anno in quarta feria Pentecostes edictum accidit. Dum a B. Dionysio vexillum et abeundi licentiam petiit (qui mos semper victoriosis regibus fuit) rex planetum maximum excilavil ». Postmodum veniens, papam et abbatem, et Ecclesie monachos invenit congregatos. Deinde sumpsit vexillum desuper altari, et peram et benedictionem a summo Pontifice. Ait postea Odo libello 2, regem Metas venisse. Eum processit *Conradus imperator*. Hic enim in Pentecosten, ille in Pascha processit ; *Ludovicus* de Beato-Dionysio movit pedem, Conradus de Ratispona. Perventum est *Vormatiam* festo die Apostolorum Petri et Pauli, nempe die xxix Junii ; per Hungariam diebus quindecim transitum est, indeque occurrit in aditu Belgarie *Bellagrava Bogarensis*, sic nuncupari solita. Constantinopolis Ludovicus rex festum sancti Dionysii cum Graecis celebravit. Indeque in Romaniam post exercitum suum progressus est, et sol media sui parte defensionem passus est, die Dominica, VII kalendas Novembbris. Quam eclipsim illustrem fecit Basilica Sancti-Stephani Catalaunensis cum primario altari, eo ipso die et hora ab Eugenio papa III aliasque tum episopis, tum cardinalibus, ritu solemni consecrata, ut antique ejusdem Ecclesie Tabula docent.

3. Utriusque itinerarium. — Interim Alemanorum exercitu (qui a Constantinopoli Antiochiam versus brevissimum per Iconium, sed periculosissimum iter arripuerat) Graecorum dolis, Turcorumque armis pâne confecto, eorum imperator Conradus triginta milibus militum suorum amissis, venit ad regem Ludovicum, opem ab eo et solatum quæstus: et cum eo ad laenum Nicænum apud castrum Luper colloquium habuit sub initium Novembri. Post festum sancti Martini rex ad castrum Esseron venit, hinc Demetriam, tum deinde Ephesum, Smyrna et Pergamo ad sinistram relictis, hinc itum Laodicam, unde in montana ductus Francorum exercitus, Turcorum pariter et Graecorum circumseptos insidiis, mense Januario sequentis Christi anni magnam partem disperit. Haec summarie excerpta ex sex prioribus Odonis libellis.

4. Guillelm. II comes Nivernensis fit Cartusianus. — Nunc Odo ex aliis historicis supplendus. Guillelmus Secundus comes Nivernensis, princeps pius et religiosus his verbis laudatur ab Hugone monacho Autiiodorensi in Chronicœ: « Anno MCLXVII, Guillelmus Nivernensis comes, relieto saeculi principatu et omni honore calcato, Cartusianum petit, ibique Deo in humillima pauperitate conversans, infra annum conversionis sua felicem terminal cursum vita ». Ei succedit Guillelmus, iujus nominis III, filius ejus, qui cum Renaldo fratre « Hierosolymitanum iter cum Ludovico rege Francorum et duce Aquitanorum » arripuit, inquit anonymous, qui scripsit Originem et Historiam brevem Nivernensium comitum, recitatam a Labbeo tom. I Biblioth., pag. 399.

5. Eugenius PP hoc anno in Franciam venit. — Baronius num. 3 et seq. verba facit de adventu Eugenii III in Galliam, ad quem referenda que habet Chronicon Divionense tom. I Biblioth. Labbei relatum; « MCLXVIII, Eugenius papa et Ludovicus rex Dominicana mediae Quadragesimæ fuerunt pariter Divionis, et in erastino, secunda videlicet feria, consecrata est Ecclesia Divionensis ab eodem papa ». Baronius ibidem ait, Ludovicum regem enim Parisis expectasse et excepsisse, inmixus Vita S. Willelmi abbatis Roschildensis in Dania, a Surio ad diem vi April. relata. At præterquam quod eandem Surius, ut ipsomet fatetur, interpolavit, seu pleniusque phrasim mutavit, discipulus iujus sancti abbatis, qui eandem conscripsit, minus distinctam rerum quas in Gallia gessit cognitionem habuit. In Actis sanctorum Boltlandianis ad diem sextam Aprilis style primo genio ea exhibetur, et cap. I, num. 10, de adventu

papa Parisios dicitur: « Secessit in partes Galliae, cui Parisius appropinquant rex Ludovicus et episcopus ejusdem civitatis, cum multitudine clericorum et laicorum, occurruunt (1) ». Verum paulo post iste anonymous dupliceiter errat, ut me Parisius agentem monuit vir Cl. Claudius du Molinet, canonicus regularis monasterii Parisiensis Sanctæ-Genoveſe. Nam ibidem num. 12 ait, apud regem et Pontificem adhuc Parisis agentes actum fuisse de canoniciis regularibus ad Sanctæ-Genoveſe Ecclesiæ introducendis. Secundo, id factum fuisse ad instantissimas preces Odonis abbatis Sancti-Victoris Parisiensis; cum tamen id contigerit anno sequenti, et rege jam e Gallia absente.

6. Reformatio in Ecclesiam Parisiensem S. Genoveſe inducta. — Ipsomet enim Eugenius in Epistola ad Sugerium abbatem data, quæ est xxvi inter Epistolas Sugerii tom. iv Dnchesnii, ait: « Inde est, sicut tua novit dilectio, quod cum charissimo filio nostro Ludovico Francorum rege confulimus (hoc anno) ut in Ecclesia S. Genoveſe religiosos fratres ad dei servitum ponemus. Quid brevitatem temporis prohibente, secundum ipsius et nostrum propositum, nequivimus effectui mancipare. Verum quia vices regias in Galliarum partibus dinoscere exercere etc. Per tua præsentia tibi scripta mandamus, quatenus priorem abbatis vilke in abbatem liberum et absolutum ibi statuere, et octo fratres Ecclesie Sancti-Martini de Campis ejus societati studeas deputare ». Quibus ex verbis inquit primo, reformatio in Ecclesiam Sanctæ-Genoveſe, que semper fuerat canonicorum secularium, anno tantum sequenti Sugerio jam regni administratore, inductam esse. Secundo, id factum non esse ad preces abbatis Sancti-Victoris Parisiensis, qui erat Ordinis canonici regularium, sed juxta jussionem papæ et regis. Eugenii litteræ date Linconis III kalend. Maii, ubi ideo Eugenius III eo die in Italianum pergens versabatur. Eodem die et in eadem urbe idem Pontifex scripsit Epistolam xviii canonicos Sanctæ-Genoveſe, inter Sugerianas, quæ mandat ut honeste recipiant fratres Sancti-Martini de Campis ad eos a Sugerio se mandante mittendos.

7. A Sugerio, sed jussu Eugenii III. — Denique Sugerius dedit ad Eugenium papam Epistolam xi, ex qua apparel canonicos San-Genovefianos Eugenii III voluntati acquiescentes, aut saltem acquiescere simulantes eum convenisse, et hoc solum modo rogasse, ut si placaret regulares viros in Ecclesia Sanctæ-Genoveſe excipi, et San-Victorinos canonicos juberet admitti, cum quibus tolerabilior esse posset conversatio propter instituti cognacio-

(1) Eugenius Parisus substitut usque ad quartam feram Pentecoste, id est, usque ad diem XI Iunii. Tunc Mellass transiit. Narrat hanc Henricus monachus in sua ad Wobaldum abbatem Gorbeensem Epistola, quæ inter Wobaldum est XXV. In ea vero scribit pervenisse se ad S. Dionysium letitia Pentecoste, tunc autem prohibitum fuisse ne statim papam adiret, propter tumultum maximum qui in exitu domini regis circa dominum papam aderat. Ex his discimus Ludovicum et Eugenium diuturniore consuetudinem sicuti Parisi habuisse. Ludovicum vero in sacra expeditione ea deincepsisse. Ex ea utrum movens Eugenium transiit Altissimum, ut et Pagus natal; sed longe antea eumdem Pagus dehinc, co-transiit, cum ibidem die III id. Iulii iupsu anni signata bullam pro monasterio Petrisiusensi in durescere amicost. quam bullam reditum Fungo, in Sc. deg. ubi de Diplomaticis iujus Codicis pag. 165.

nem, quam cum monachis Benedictinis cum quibus nulla ipsis erat, aut esse polarat communis agendi ratio. Quibus rationibus pensitatis, aliusque ab ipsis productis, *Eugenius III mandat Sugerio*, ut canonicos regulares Sancti-Victoris, non vero monachos introducat. Ex Eugenii III ad Sugerium Epistola inter Sugerianas ordine est *xxxvi, data Vercellis XVI kal. Julii*, sequentiam Christi anno. Ad eam respondet Sugerius dieta Epistola xi. se magna cura excentum esse quod sibi praeceperat, priorem Sancti-Victoris in *Festo sancti Bartholomei* ad Ecclesiam Sancte-Genovefae cum duodecim canonicos regularibus solemniter induxit, et eadem die abbatem benedici curasse. Quare huc reformatio, litteraque laudate ad annum sequentem revocandae. Hoc Sugerii factum valde placuit divo Bernardo, qui Epistola sua novo ordine ecclix, gratulatus est Sugerio de ea reformatione feliciter instituta, et Epistola ecclxx, ad eundem Ecclesiam de Monte, scilicet Sancte-Genovefae in monte posita, et Odonem novum abbatem commendat.

8. Eugenius III non anno superiori, sed praesenti in Galliam venit. — Eugenium III hoc anno, non vero superiori, ut male aliqui historici et critici tradidere, in Galliam venisse testantur Joannes de Ceccano in *Chron.* et anonymous Cassiniensis, qui anno *MCLVI*, qui nobis est *MCLVII*, inquit: « Idem papa Burgundiam ingressus a Ludovico rege Francorum apud Divionem honorifice suscepit est, cum quo Pascha apud Parisius celebravit, ejusque intelle regno Francorum dimisso (id est, commendato) idem rex cum magno exercitu Hierosolymam perrexit. Quo eliam anno Conradus rex Secundus Alemanniae cum ingenti exercitu per Ungariam Hierosolymam profecturus, Constantinopolim devenit, ibique Ludovico sociatus, et ab imperatore Emmanuele cognato suo honorifice suscepti, per Iconium desertum ingressi sunt, et quamplures de exercitu fame perierunt; ali a Turcis occisi sunt. Sol obscuratus est IV kal. Novemb. (legendum *VII kal. Novemb.*, isque error librariae vei exscriptoribus attribuendus). Eugenius papa Antisiodorum veniens, monasterium Sancti-Mauri sub obedientia monasterii Cassiniensis manere confirmavit, abbate prius ab obedientia episcopi Andegavensis soluto. Indeque Treverim veniens ab archiepiscopis et proceribus Alemannie honorifice susceptus est ».

9. Ejus itinerarum. — Ubi in Burgundia Pontifex fuit, Cluniacum invisit et Privilegium dedit abbatie Bonavallis quo eam sub patrocinio sancti Petri posuit, et exemptione a decimis confirmavit. « Datum Cluniaci per manum Guidonis S. R. E. diaconi card. et cancellarii, VII kalend. April., Indict. x, Incarnat. Dom. anno *MCLVII*, Pontific. vero domini Eugenii III papae anno tertio ». Recitat ilud a Manrico hoc anno cap. 15. Inde Divionem profectus est, ibique a rege exceptus, ut iam diximus, Divione Antisiodorum venit, ut paulo post ostendimus, et Antisiodoro Parisios,

ubi Pascha cum rege celebravit. Meldis versabatur VI kalendas Julii, ut discimus ex ejus Epistola ad Stephanum Angliae regem data, et tom. x Concil. pag. 1070 relatâ, indeque nondum discesserat III kalendas Julii, quo die Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo festivitatem sancti Luce anni sequentis praefixit, ut dirimeret controversiam, que inter eum et Bernardum episcopum Sancti-Davidis de jure metropolitico erat. Littere ea de re ab Eugenio III date referuntur tom. x Concil., pag. 1048. Antisiodorum iterum venit, ut demonstrat Charta ab eo emissa et in Biblioth. Cluniac. pag. 1411 recitata, cuius haec est clausula: « Dat. Antisiodori per manum Guidonis S. R. E. diac. card. et cancell., VIII kal. Septemb., Indict. x, Incarnat. Dom. anno *MCLVII*, Pontific. domini Eugenii III papae anno tertio ».

10. Ejusdem itinerarii continuatio. — Antisiodoro primum Cisterciun venit. Mauricus quidem semel tantum eum Cisterciis fuisse scribit, nec alii ab eo dissentunt, eamque protectionem cum anno sequenti, quo certum est illud perrexisse, connectit; verum hoc etiam anno *Eugenium Cisterciuni* invisisse demonstrat Diploma ab eo XV kal. Octob. concessum monasterio Yargue, postea Filterum translato (situm illud in Navarre et Castellie confinio); die enim illo, sequenti anno Eugenius in Gallia amplius non versabatur. Diploma illud a cardinalibus octo subscriptum, et ab Oihenarrio in Notitia utriusque Vasconie lib. I, cap. 3, recitatum dicitur « datum apud Cisterciun per manum Hugonis presbyteri cardinalis, agentis vicem domini Guidonis S. R. E. diac. cardin. et cancellarii XV kal. Octob. Indict. x, Incarnat. Domini, anno *MCLVII*, Pontificatus vero domini Eugenii papae III anno *III* ». Sed loco *Indict. x* que hoc anno cum mense Augusto absolvit, legendum *Indict. xi*, ut tam annus Christi, quam annus Pontificatus Eugenii manifestum faciunt. Cistercio Antisiodorum rediit, ibique scriptis Epistolam ordine *xii*, tom. x Concil. pag. 1058 relatam, et Sugerio abbati inscriptam, in qua ait se locum *ad celebrandum Concilium* jam designasse. Ubi loquitur de Concilio Rhemensi, quod constat die *xxii mensis Martii* habitum fuisse. Ea Epistola ab Eugenio scripta *Antisiodori, II nouis Octob.* Ex quo valde confutatur eorum error, qui Concilium Rhenense praesenti anno affligunt.

11. Virduni transtulit reliquias S. Vitoni. — Antisiodoro Catalaunum proiectus est, ut patet ex dictis num. 2, indeque ad civitatem Virdunensem. Monachus enim anonymous Sancti-Vitoni Virdunensis in *Continuatione Hist. Virdunensium* episc. scriptae a Laurentio Leodiensi, tom. 42 Dacheriani Spicilegii, ait: « Anno Iucarnat. Dom. *MCLVII*, quo expeditio Christianorum contra paganos a toto Romano imperio processit, etc. dominus papa Eugenius in Franciam venit (errant itaque, qui hanc protectionem in annum præcedentem retraxere), et ad consecrandum B. Virginis principalem

Ecclesiam, a domino praesule Virdunensi, Alberone nomine, multa prece evocatus ». Subdit postea Eugenium papam *nonis Novembris* eam urbem ingressum, *quinto idus ejusdem mensis* solemniter traustulisse corpus sancti Viloni.

12. Cruesignati a Turcis male habiti. — Ad num. 5 et seq. Guillelmus Tyrius lib. 16, cap. et seqq. narrat, Ludovicum regem et Conradum imperatorem an. **MCLXVI**, mense *Maio* Hierosolimam expeditione suscepisse, viueque se dedisse, et dum Conradus in Licaoniam, *cujus metropolis est Iconium*, pertransiret, congregata maxima Turcorum multitudo, Soldanum Iconensem conturbasse legiones, et in eas irruisse. « Evasit tamen », inquit Tyrius, « D. imp. cum paucis ex principibus suis; et cum residuo suorum, licet cum difficultate nimia, post dies aliquot in partes Nicæa se contulit ». Subdit Tyrius : « Accidit anno ab Incarnat. Domini **MCLXVI**, mense Novembri ». Verum discessum Ludovici regis et Conradi imperatoris ex Occidente, et cladem Iconensem ad presentem annum pertinere demonstravit Baronius, et ex iis que jam diximus certo constat. Fallitur tamen cardinalis doctissimus, cum ait Tyrium, quæ de anno cladi illius habet accepisse a Sugerio abate in Vita Ludovici VII; is enim Ludovici tantum VI, cognominati *Grossi*, Vitam elucubravit, et duo historici a Duchesniu tom. IV publicati, qui aliquot annos Vita Ludovici VII in litteras misere, non raro in Chronologiam peccant. Tyrius vero, licet in Praefatione libri 16 testetur, se sequentia partim fide oculata conspexisse, partim ab iis qui gestis interfueri didicisse, cum tamen male quandoque eductum fuisse, tam ex narratione prefata cladis, et ex prava connoxione profectionis Ludovici regis et Conradi imp. cum anno **MCLXVI**, quam ex variis ejus erroribus Chronologicis in dubium posthac revocari non debet.

13. Synodus Parisiensis. — A num. 7 ad 12, M. Gislebertus Porretanus ex canonico et Theologie professor clarissimo creatus est episcopus Pictaviensis, postquam ab adolescentia usque ad ultimam senectutem in diversis Gallie locis Philosophiae studium coluisse, et re ac nomine magistri officium administrasset, uti habet Otto Frising. lib. 1, cap. 50, qui de eo ibidem apud Baronium num. 10, adjicit : « Is daique primo Antisiodorum, post Parisios vocatus est. Erant inter caetera quæ illi objiciebantur de divina Majestate quatuor capitula » apud Baronium legenda. Existimat is tam Antisiodori, quam Parisii Eugenium III convenitus celebrasse; verum conventus Antisiodorensis nullus meminit; conventus vero Parisiensis, in quo Gislebertus auditus hoc anno festis Paschalibus habitus est, et generale Concilium in annum sequentem indictum, ut Giliberti cause fuis impuneretur. Ex quibus manifestum fit, Eugenium III, qui Pascha, quod hoc anno in diem **xx** mensis Aprilis meidit, Parisii celebravit, multis ante festum illud dies Galhas intrasse.

14. In eo S. Willelmus Eboracensi presulatus depositus. — Gervasius in Chron. magno errore *Concilium Rhemense* in hunc annum retrahit, et depositionem S. Willelmi archiepiscopi Eboracensis in Concilio Parisiensi, ut ipsem asserit, factam, ei male attribuit, scribit enim : « Astiterunt in hoc Concilio clerici Eboracensis Ecclesie una cum Henrico Murdae lunc temporis abbate de Fontibus, accusantes Willelmum Eboracensem archiepiscopum, et dicentes eum neque canonice electum, neque legitime consecratum, sed auctoritate regia intrusum. Tandem prefatus Willelmus convictus et depositus est, Alberico Hostiensi episcopo pronuntiante sententiā, et dicente : Decernimus auctoritate Apostolica Willelmum Eboracensem archiep. PARISIES (non vero Rhemis, ut antea dixerat) minori parte cardinalium sibi consentiente, propria voluntate, ut predictum est, deposuisset, capitulum Eboracensis Ecclesie ad ejus mandatum in unum conveniens, elegerunt archiepiscopum, pars capituli major dominum Hilarium Cicestrensem episcopum, pars altera Henricum Murdae abbatem de Fontibus. Predictus autem tempus papa Eugenius, cum ultraelecto sequenti hyeme ei fuisset Antisiodori presentata, electionem predicti Henrici Murdae confirmavit, et alteram cum plurima tamen electe persone commendatione cassavit, et ipsum Henricum propriis manibus consecravit. Willelmus autem hoc modo depositus rediens in Angliam mansit apud Wintoniam eum Henrico ejusdem civitatis episcopo, usque ad obitum Eugenii papæ, et predicti Henrici episcopi per omnia consilii inhærebat ». Depositionem autem S. Willelmi ad hunc annum pertinente testantur Annales Wintonienses, parte i Anglia Saer., pag. 300.

15. Henricus Murdae in ejus locum subrogatus. — Joannes prior Hagustaldensis in Chron. ad annum **MCLVII**, qui illi est **MCLVIII**, eadem de Willelmo et de Henrico narrat; sed locum Concili facet, atque : « Eugenius papa in Gallis (legendum Galliis) Concilio presidens Willelmum Eboracensem generali edicto ab archiepiscopatus Eboracensis officio et beneficio amovendum censuit ». Aliquis interpositus : « Litem hanc eorum direxit Apostolicus consecrans Henricum archiepiscopum Eboracensem apud civitatem Treveris in octabis sancti Andreae, Dominicæ u Adventus Domini ». Hoc vero anno Octava S. Andreæ in Dominicæ u Adventus incidit. Demique chronographus Mailrosensis ad hunc annum scribit : « Henricus Murdae abbas de Fontibus electus est in archiepiscopum Eboracensem, et consecratus est a papa Eugenio Treveris, Dominicæ secunda Adventus Domini ». Quare lapsus est Altordus in Aunal. Angl. ubi anno **MCLVI**, Henrici Murdae consecrationem relert, qui tamen numeri 9 eam improbus, cum

Baronio in Appendice prudenter ait : « Ita tamen ut nihil derogatum velinius sanctitati Bernardi, qui favit cause quam putavit esse justissimam, falsa deceptus insinuatione eorum, quorum existimat apud eum haud dubiae fidei esset ». Interdum enim contigisse se decipi, falsa relatione potentium, suis ipse testatur Epistolis.

16. *Eugenius III Trevirim venit*. — Brouverus lib. 13 Annal. Trevir. num. 63 prodiit, *Baldricum* e castello Florinensi Leodiensis diocesis ortum, constitutum fuisse magistrum scholarum civitatis Treverensis ab *Alberone* archiepiscopo, et postea res ab inelyto isto praesule gestas memoria litterisque sacrasse. Praecipitab annus, inquit Brouverus ex hoc historico, cum *Eugenius Virdinus* dgressus, Belgicam adiit, et pridie ejus diei, que praecedit Dominicam Adventus, urbem proprius accessit. Nominat Baldricus cardinales et praesules qui papam Treverini ineuntum comitati sunt, et inter alios *Henricum Eboracensem* archiepiscopum. Cum autem ferie Christi Natales illuxere a clero in urbem deductus est ad Basilicam Paulinianam, quam *pridie kalendas Februarias anni ineuntis* dedicavit. Eugenii III itinerarium ad varios scriptorum errores profligandos nobis diligenter desribendum fuit.

17. *Profectio Tolosana divi Bernardi*. — A num. 42 ad 23. *Henricus hereticus*, qui jam anno m^cxvi errores suos spargebat, ut fuse ibidem ostendimus, hoc tempore in suscep*to* consilio persistebat. Nam divus Bernardus in Epist. cclxi ad *Idelfonsum seu Alphonsum*, hujus nominis Primum, comitem Sancti -Egidii ac Tolosanum, currenti anno scripta, ut talem virum in sua ditione impune grassari non sineret, ait : « Inquire, si placet, vir nobilis, quomodo de Lausana civitate exerit : quomodo de Cenomannis, quomodo de Pietavi, quomodo de Burdegali : nec patet ei uspiam reversionis aditus, utpote qui feda post se ubique reliquerit vestigia ». Addit sanctus abbas se cum episcoporum manu, praecipue cum Ostiensi episcopo ab Apostolica Sede ad hoc ipsum illuc directo proficiisci. Loquitur de *Alberico Cluniacensi* monacho ab Innocentio II cardinali creato. Cum vero continuator Aimoini in fine sui Operis, aliquie doceant, *Alphonsum* comitem Tolosanum secutum esse Ludovicum VII Francie regem, initio mensis Junii in Orientem proficiscentem, ubi anno insequenti obiit, teste vulgato Roberto de Monte, perspicuum est sanctum Bernardum eam Epistolam dedisse, et sacram expeditionem suscepisse ante Alphonsi comitis e Gallia discessum, sed obscurum, an ante vel post conuentum Stampensem, cui sanctus vir interfuit.

18. *Laudatur Gaufridus Carnotensis episc.* — Bernardus *Gaufridum* episcopum Carnotensem celeberrimum in partem sollicitudinis vocavit, ut testatur Godefridus in ejus Vita lib. 3 cap. 3, cuius verba apud Baronium num. 18 legenda, quibus manifestus fit error San-Marthanorum in episc.

Carnotensibus, doctorum virorum, qui eos secuti sunt, mortem Gaufridi Carnotensis collocantium anno m^cxxxviii. Mabilouius tom. ii Analect. pag. 539, refert ejus elogium, in quo dicitur eum *IX kal. Februarii* egressum esse de ergastulo carnis, eique successisse *Goslinum*, qui nepos ejus erat, ut ex Actis publicis liquet. Per ventus itaque *Gaufridus* usque ad sequentem Christi annum. De legationibus ei a Sede Apostolica commissis suis locis egimus. Inter Epistolas Nicolai Clarevallen-sis dum S. Bernardi notarius erat, refertur que ab anno superiori in persona ejusdem sancti Bernardi scripta *comiti et baronibus Britanniæ pro negotiis crucis* ordine xiv, in qua Nicolaus ait : « Venit ad vos homo Dei dominus Carnotensis, qui plenus vos doceat, quae dicta et facta sunt, et ostendat largissimam veniam, quae in litteris domini papa super eos, qui cruces suscepserunt, continetur ». Ex quibus vides illustrem hunc praesulem usque ad vitam finem pro Ecclesia laborasse.

19. *Nicolaus Muzalo fit patriarcha CP.* — Ad num. 23. Inter pontificium patriarchatus Constantiopolitani, juxta anno superiori narrata, duravit usque in diem xxvi mensis Decembris praesentis anni, et postea *Nicolaus* monachus, *Muzalo* dictus, antea archiepiscopus Cypr., ad thronum Constantinopolis electus fuit, ut habeat Catalogus episc. Byzantinorum. Cinnamus lib. 2 num. 18, postquam locutus est de Conrado imp. Constantiopolis a Manuele imp. excepto, ait : « Interea dum haec geruntur, imperator Nicolaum quendam Muzalonem ad patriarchalem sedem provehit, qui in Ecclesiasticis primum dignitatibus versatus, Ecclesiamque Cyprorum adeptus, ultra postmodum inde recesserat. Verum ut res administrare ceperit, omnium statim ora in eum commota sunt, injuste occupatum ab illo thronum clamantium, ut qui cum Ecclesia, quam nactus fuerat, sacerdotium quoque depositisset ». Itaec narratio tiderem adstruit Catalogo episc. Constantinopolitanorum citato, et ostendit, Baronium Nicolai Muzalonis mortem cum anno m^cxvii male copulasse, eumque cum Nicolaio grammatico confusisse. Praeterea non bene scripsisse *Charitonem* Cosmæ Attico successisse. Suspicio cum incidisse in Catalogum episc. Constantinopolitanorum depravatum. Ille itaque *Nicolaus* est hujus nominis IV.

20. *Gesta in Hispania a cruce signatis*. — Redeo ad Bellum Sacrum. « Non est recognitum vicinis temporibus, nec auditum a diebus seculi, tantum convenientis exercitum, exercitum, inquam, grandem nimis. Fueruntque signati titulo Crucis in vestibus et armatura. Visum autem fuit aucto-ribus expeditionis partem exercitus unam destinari in partes Orientis, alteram in Hispaniam, tertiam vero ad Slavos, qui juxta nos habitant », inquit Helmoldus, qui Lubecensis erat, in Chronico Slavorum cap. 60. Narrat capitibus sequentibus primum exercitum, qui et maximus erat, abiisse terrestri, itinere cum rege Memannia *Conrado*, et

rege Francie *Ludovico*, ac praecipuis utriusque regni principibus: secundum vero navalem exercitum navigare cœpisse Oceanii spatia, quounque venirent in Britanniam, ubi torsere vela versus Hispaniam, applicueruntque ad Portugallensem Galicie urbem, adoratrici apud Sanctum Iacobum: « et hoc solum prospere cessisse de universo opere, quod peregrinus patravit exercitus ». De hoc navi exercitu Hovedenus part. i, pag. 489, haec scribit: « Interea quidam exercitus virorum non potentum, nec alieni magno duci ininxus, nisi Deo omnipotenti, quia humiliter profecti sunt, gratiam Dei meruerunt, et magnam probitatem ostenderunt. Civitate namque in Hispania famosam, que vocatur Ulixisbona (de ejus expugnatione loquitur etiam Helmoldus), et aliam, que vocatur Almada (seu Ameria) et regiones adjacentes a multis pauci, Deo cooperante, bellantes obfusserant, etc. »

21. *Alphonse VI Castellor et Garsias Ramires Navarre reges bello intersunt.* — Gesta in expeditione Hispanica accurius retulere historici Hispani. Haec narratio versibus barbaris scripta fuit ab auctore anonymo ejusdem temporis, quam edidit Sandovalius in Alphonso VII, licet barbarismis plena, propler facinora ad fidem exaltationem tunc patrata.

Congener duces Hispani, Francogermani.
Per mare, per terras Maurorum bella requiriunt,
Pontifices omnes Toledo sive Legionis,
Exempto gladio divino, corporeoque,
Orati maiores, invitati atque numeros.
Ut venient cumeli fortis ad prelio lati,
Plebs Hispanorum sic poeta Saracenorum
Expedita.... Vox Almaris cumelis est agita dux,

Hispani expugnationem *Almeria* piratarum recuperaculum praesertim intendeant. Gallici mense Maio in hostem movere :

Majus et mensis procedit gallicensis
Præcepta Iacobi primo dilectione sancti.

Dein de Navarra rege et expugnatione Anduzari in Andalusia siti verba facit :

Ad bellum preparat, regula signaque portat
Latidis locis chartis zones imperialis
Nomine *Garsia*, sed Pamplonae tota
Invenitur Alba, Navarra filiæ et euse,
Quibus los tullos gaudet certamine tulus
Bonitatis natus, rectis si corrigere eni postea virios

22. *Oppida expugnata.* — Paulus post :

Latibus annulis ac tantis Hispania fulla columnis,
Fretis stratis Anduzeos occupat oras
Primum. Anduzeos destantibus hinc doloris
Angusti in suco inunctus imperatoris,
Summitus lacustris sol et Tigris cœlum ipsum ¹,
Sic per tri menses oblitumq; ordine messem,

¹ Ergo oppidum maximum ab antiquo celebratum, et ab Arabibus *Roxo* autem capta. Hoc etiam Cesar Augustus et Antoninus et Gallienus conseruant.

Annelund cuncta fuerant que pars labore,
Varibus exhaustis consumptus omnis escis;
Obdubisque datis iam pacis foderâ quernum,
Vixerunt cum requirunt regi sua, se quoque dederunt.
Rebeller ac Baros castellum nobile quoddam,
Incolya Bajona ²....
Rebeller invictis vexillis imperatores
Nobis iuhs ala, quia fertur, voce Beza ³
Visa tot signis magno concusa tremoru,
Deposito prisco, cedam submittit honore,
Et gaudet reddit cum non valer esse rebellis.
Cetera castella Maura, que sunt ea enca
Omnia cum rebellerunt, vilam pro numero poscent, etc.
Cubibus las emetis strenuo prepontum armis
Gensal, Manique ⁴....
Omnibus expletis que diximus, atque peractis
Tempore consume, priscorum more parentum
Cum palma redempti cives ad mortuū patrum,
Exceptis patens, tenet hos solertia regis.

23. *Almeria capta.* — Interim deputati a Francia in magno numero maritimo itinere ve
niunt, etc.

Francorum pulchra juventus,
Expansis velis, vos clara voce salutat,
M' amas et ripas armato militi sperat
Vester conatus ⁵ uti promist Raimundus,
At hosts adversum properat niminem turbundus,
Et gen' Pisana venir misund et Genuam,
Dirx Pessulanus' Gouillelaus in ordinis magnus.....
Mille rates ducunt, tres lantum jam forte dicunt, etc.
Nuntia ducunt, ut talia sic laetentur,
Talibus auditis reddi mens imperatori;
Sez trepidant fortis sub tali voce cohortes ⁶,
Provincias ad socium lacrymans sic Litor amicum;
I' squa' mo' bella bellis sunt undique mixta,
Nuntia sunt clara regi ⁷, nobis ⁸ sed amara,
Undique sunt hostes in thure quasi postes,
Et via longa nobis diversi consilia spurs,
Potus erit cibis in saxis non manet illas,
Et cernes multas volentes certa facerabunt ⁹,
Inter Pontifices praesentes Asturicos,
Hoc clemens praesul, cupus mea indutus ensis,
Plus quam consorts confortans voce cohortes
Alegreptu gentem jam prorsus dehincem.

Pofficitur em. cardinalis Daguerre se ver
sus istos magis correctos editurum. Tandem ab omnibus pugnitibus, *Almeria* vi capta, et viginti millia Maurorum, qui in castellum confugerant, vilam pecunia redemere. In antiquis Documentis Tolitanis legitur, Christianos Genuenses cepisse *Almeriam mense Octobre Era mil. lxxviii*. Omnes historici fidem faciunt *Garsiam Ramiretem* *Navarre* regem, in hac expeditione *Alphonse* imperatori immixtum definisse, et *Justinianus* in Annal. Genua lib. 2, ait : « Hand alia classis poterior Genua sol
verat, ex quo qui in vivis erant recordabantur », *Marianna* lib. 10, cap. 18, ait *Almeriam*, antiquis Abderam seu portum magnum dictam, ea tempe
state firmissimum, ad Mediterranei maris littus st

¹ Vix Baena, sed Baena esto leuiss a Corumba dissita.
Basa vel Hyanc celestis Birta et urbs.

² Post ista taurata plenaque exercitus pars a signis discessit, paucumq; ab *Alphonso* invenitabile remansere.

³ Id est cognitus.

Gouillelaus, Montpeliensis comes.

⁴ Quia socius bello fugitare.

⁵ *Alphonse* enim se pugnandi avulso.

Bella tunc.

⁶ Interim Arduus epis epus Asturicensis co-subsidiis collaboravit.

tam in potestatem Christianorum venisse XVI kalend. Novemb. currentis anni.

24. *Victoriae Alphonsi Portugallie regis.* — Historici Lusitani referunt hoc anno *Alphonsum* Portugalliae regem *Scalabim* oppidum amplissimum Lusitanie ad Tagum fluvium, tredecim leucis ab Ulyssipone in ortum dissitum, *Santorenun* vulgo nuncupatum, scals admotis expugnasse, et ipsammet *Ulyssiponem* post obsidionem quinque mensium sibi subjecisse. Addunt eam captam non fuisse, nisi ingens classis Francorum, Anglorum, Flandrorum, Alemannorum, aliorumque Septentrionalium in Terram-Suetam adversus Saracenos proficiscentium tempestate ad ostia Tagi abrepta fuisset, et Christianis Lusitanie operam suam commodasset. Urbs expugnata, hostesque interneccione deleti hoc anno *die XXVI Octobris* saucto Crispino sacra. Hostium ducenta millia in magna illa urbe occisi. Verum Franci illi, aliisque ii sunt, quorum Helmoldus mentionem facit, quoque asserit *Ulyssiponem* expugnasse; Helmoldus autem hoc tempore vivebat. Vivebant et continuator *Auselmi Gemblacensis*, Robertus de Monte et *Dodechinus* abbas, qui in Chronicis ad hunc annum hanc *Ulyssiponensis* urbis obsidionem, et Saracenorum ex ea expulsionem egregie describunt. Ait *Dodechinus*, ducentas fere naveas Anglicas et Flandricas huic expeditioni interfuisse, et Christianos in *festo virginum undecim millium* illos prelio fudisse, die nempe *xxi* mensis *Octobris*. Robertus vero de *Crucesignalis* ait: « *Cum hymnis Ecclesiam dedicantes, episcopum ibi et clericos ordinaverint* », currenti nempe anno.

25. *Pessinus status Almorabitarum in Hispania et Africa.* — Ideo Mauri tot jacturas passi, quia Christiani conjunctis viribus adversus eos pugnabant, ipsique nullum ab Africanis auxilium acciebant, quia hi bellis civilibus et externis lacerabant *Abdelmumen* victorias suas prosequens *Salam*, vulgo *Sale*, *Mauritaniae* *Tingintanæ* urbem, in ora Oceani Atlantici regnoque *Fezze* sitam, obsidione cinxit, anno *Hegire* *dxli*, sed tanta crat tunc Almorabitarum debilitas ut suis auxilium ferre non poterint. Hinc magis animatus *Abdelmumen* Septam, *Hispanis* *Cetam*, urbem tunc *Mauritaniae* *Tingentanæ*, nunc regni *Fezze*, et quasi Africa et *Hispanie* clavem, obsedit, canique exente anno *Hegire* *dxli*, seu currenti Christi anno *juxta Noveirium* sibi subdidit.

26. *Victoria de Mauris reportata a Rogerio Siciliae rege.* — Parte alia *Rogerius* *Siciliae* et *Neapolis* rex ingenti classe militum, qui excursionem facerent, instructa, parvam Africam, cui dominabatur *Alhasanus* et familia *Ziridum*, qui *Ali* patri anno *Hegire* *dxv* successerat, aggressus est. Jam *Rogerius* *Melitam*, aliasque vicinas insulas occupat, sed restabat *Girba*, hodie in regno *Tripolitano*, et vix uno militari a continentis Africae, a *Gallicis* dicta, *L'ile-de-Gerbes*: eam hoc anno occupavit *Rogerius* teste *Noveirio*, a quo perfugium pirata-

rum appellatur. Ad huc anonymous Casiniensis ait: « *Anno mcmxvi*, *Rogerius* cepit *Tripolim* », annoque *mcmxvii* scribit: « *Sol obscuratus est IV kal. Novemb.* » et addit: *Rex Rogerius cepit Africam* incolis, *Mahadiam* dictam, qua precipua sedes fuerat *Ziridum* Africae proprie dicta. Ita legi in optimis MSS. *Montis-Casini*, asserit *Peregrinus* in Notis ad illum anonymous; *Codex enim impressus*, quem scutus est *Caracciolum*, annum unum minus numerat usque ad annum Christi *mcmii*; verum eclipsis solaris, qua mense Octobri configit, currentem annum necessario designat. Anonymous tamen *Montis-Casini*, seu potius ejus liberarius in die erravit, et loco *IV kal. Novemb.* legendum *VII kal. Novemb.* ut Auctarium *Gemblacense* a *Miraeo* editum habet.

27. *Aliae Rogerii de Mauris victoriae.* — *Rogerius* rex, teste eodem *Noveirio*, *Tripolim* in suam ditionem redigit, et ut habet geographus *Nubiensis* pag. 88: « *Tripolis* est urbs fortis, saxeo muro vallata, sita prope littus mari, etc. Hanc expugnavit *Rogerius* anno (nempe *Hegira*) *dxl*, qui in miliebus captivis ductis, viros incolas peremuit ». Tum anno *Hegira* *dxli*, movit exercitum ad *Mahadiam* *Aphrodisium* alias vocataam, nuncque a *Gallis*, ut jam diximus, *Afrique*. Ea est hodie in ora regni *Tunetani*, et viginti leucis ab *Adrumeto* in ortum distat. *Alhasanus* rex ea derelicta ad *Abdelmumen* ejus auxilium imploratus venit, sed nihil ab eo obtinere potuit. Quare ea *Rogerio* regi vere hujus anni dedita, sicuti et *Safacos*, *Capsia*, et ejusdem ore reliqua oppida. Arabes in ea regione habitantes se ejus dominio subdidere, et Africani ei tributum penderunt. Eo in statu erat Africa, quando Christiani hoc anno in *Hispania* narratas victorias retulere. *Almorachidini*, seu *Almoades*, toti ad exterritum *Almorabitarum* intenti erant, eodemque tempore, seu anno *Hegira* *dxli*, *Abdelmumen* Marochium ubi versabatur imperator *Ishac Ebnil* suis copiis exercituque sepivit. Fortissimum tamen illud oppidum nonnisi anno sequenti expugnatum, teste *Noveirio*.

28. *Crucesignati in Slavorum pugnant.* — *Helmoldus* cap. 63, postquam de duobus prioribus *crucesignatorum* exercitus locutus est, subdit: « *Tertius signatorum* exercitus devolaverunt se ad gentem *Slavorum*, *Obotritos* scilicet et *Letricios* (de quibus videnda que diximus cum de missione sancti *Otonis Bambergensis* episcopi egimus), nobis (sc. *Lubecensibus*) confines, ulturi mortes et exterminia que intulerunt *Christicolis*, praecipue vero *Danis*. Iujus vero expeditionis capitanei erant *Albero Hammiburgensis*, et universi *Saxonie* episcopi » et magnates ibidem nominati. *Slavi* cum classe sua ad ostium *Travenæ* (seu *Trava Fl.* ad quod posita *Lubeca* in *Wagria* *Holstiae* tractu) venerunt, et « *die qua sanctorum Joannis et Pauli* passio veneranda celebratur », in *Lubecanos* multa potatione ebrios irruerunt, multos interfecerunt, et « *duæ equitum turmæ* omnem

Wagirensum terram perygantes, quodquid in subordine Sigebert repererunt, demoliti sunt»; Lubeca enim posita in Wagria seu Wagaria, sicut et Segeberia. Quare magnus adhuc numerus infidelium erat in illis partibus.

29. *Tessera militaris Saxonum crucesignator*, — Saxo Grammaticus, qui hoc tempore vivebat lib. 14 Hist. Danicar. pag. 254, de his crucesignatis varia notavit. Eugenius III, datus per Europam Epistolis, universis Catholicorum provinciis praecepit confinem sibi barbariem incessere. Quia vero Canutus et Sueno defuncto Erico de jure regni Daniici contendebant, pacem pro tempore statuunt, et Sclaviam petunt, Germanis ex condito diversam ejus invadentibus plagam. *Ascerus Roschil-*

densis episcopus, qui classis a rege curram acceperat officio suo non bene functus est, sed gesta ab aliis loco laudato legenda. Hic tamen non praetermittendum, Ottонem Frisingensem, unum ex crucesignatis lib. 1, cap. 30, scribere, nisi qui huic expeditioni, tam Orientali, quam Septentrionali nomina sua dabant, diversas pro tessera militari sanctae crucis imagines datas fuisse: «Saxones vero, inquit, quia quasdam gentes spurciis idolorum deditas vicinas habent, ad Orientem proficiisci abuent, crucis itidem, easdem gentes bello attentaturi, assumpserunt, nostris in hoc distantes, quod non simpliciter vestibus assutae essent, sed a rota subter posita in altum protendebantur».

EUGENII III ANNUS 4. — CHRISTI 1148.

1. *Appulsus exercituum in Palæstinam*. — Millesimus centesimus quadragesimus octavus sequitur annus, Indictione undecima inchoatus, quo Francorum exercitus sub rege Ludovico, qui anno superiori post Ascensionem Domini e Gallia solverat, in Syriam prope Antiochiam, circa medianam Quadragesimam, fractus mari tempestatibus appulit, atque Hierosolymam pervenit Dominicana Passionis. Conradus autem Romanorum rex Paschali heledomade Palæstinium littus attigit, et post paucos dies ad sanctam civitatem pervenit. Haec de tempore Otto Frisingensis episcopus¹, qui cum Conrado rege crucesignatus, eam laboriosissimum peregrinationem suscepit atque confecit. Porro orta contentione inter principes, unius anni trivere tempus, et nihil penitus dignum memoria peregerunt; cumque proxime accepturi essent Damascum in deditonem: inconsulte nimis circumventi prodictionibus, solvere obsidionem. Sed haec impete, si plenius scire cupis, a Sigerio atque Tyrio, nam haec nobis salis ad institutum.

2. *In Concilio Rhemensi Eon insignis hereticus damnatus*. — Quo ipso anno, media Quadragesima, indictum Rhenis ab Eugenio papa generale Concilium celebratur. De tempore ita fidem

certam facit idem qui superius Otto, cum ait²: «Igitur volente tempore, cum eadem mediana Quadragesima adveniret, (ad quod tempus scilicet indictum Iheral Rhemensē Concilium) dumque a Turcis populi dispersi Hierusalem tendentes, per altum navigaremus aquor, in Basilica Dei genitricis semper Virginis Marie Rhenis, praesidente summo Pontifice Eugenio sedit Concilium». Hoc quod ad certum tempus Rhemensis Concilii declarandum ex Ottone, sed et a Roberto in Appendix ad Sigebertum idem omnino asseritur, hoc ipso anno quadragesimo octavo post millesimum et centesimum contigisse a papa Eugenio Rhenis undecimo kalend. Aprilis Concilium celebrari: «In quo, inquit, hereticus quidam de Britannia adductus damnatur, qui se prophetant vel magnum quonilibet, et nomine suo alludens (Eon enim dicebatur) cum qui venturus est iudicare vivos et mortuos, et secundum per ignem, se esse dicebat, et de suis quosdam quidem angelos, alias autem Apostolos faciebat, et propriis Angelorum, seu Apostolorum nominibus appellabat; quo plane signo et ipsis ex Manichaerum officia prodiisse possumus intelligere ex iis que dicta sunt suo loco de Manichaëis. Qui », pergit Robertus, « in

¹ Otto in Frid. l. 1, c. 58.

² Otto in Frid. l. 1, c. 55.

Concilio dannatus, sub custodia Rhemensis archiepiscopi non multo post defunctus, vita pariter caruit et memoria». Haec Robertus; eadem fere¹ Otto Frisingensis, qui tamen eum traditum Sugericus abbas S. Dionysii custodiendum, quod curaret ipse, rege absente, regnum, affirmat; quem nec haeretici nomine putat fuisse dicendum, sed latui, nisi quod non huic soli, sed haereticis omnibus fatuas sit justissime adscribenda. Ceterum ne levitatis arguendus sit tam nobilis Patrum consensus, quod insanum hominem introduci voluerit in plenam Synodum: primo dicendum, Apostolum ad hos etiam non contemnendo omnino Ecclesiam obligasse, dicentem²: *Debitores sumus sapientibus et insipientibus*. Deinde quod magnam hominum iste multititudinem seduxisset, et adhuc complures ex illis obstinatiissimi in errore persisterent, ipsorum ratio habenda erat. Haec autem ut accipias, locupletius de impostore agendum. Auditurus namque eris miranda, lector, quibus obstupescas, narrata ab auctore hujus saeculi Wilhelmo Neubrigensi, qui res ab eodem perditissimo homine gestas ad Rhemensi Concilium perductas sic refert³:

3. « Circa idem tempus Eugenius papa Romanus ad Sedis Apostolicae regimen ex vite regulari districione assumptus, Ecclesiastice studio discipline in Gallias veniens, generale Concilium institutum Rhemis: in quo dum sederet cum omni frequentia episcoporum atque nobilium, oblatus est ei quidam vir pestifer, qui spiritu plenus diabolico, prestigiali astulia tam multos seduxerat, ut fretus sequentium numero per diversa loca formidabilis aberraret, Ecclesiis maxime monasteriisque infestus. Diu itaque multumque debacchatus, tandem a Rhemensi archiepiscopo captus est, sapientia vincente malitiam, et sancto Concilio exhibitus. Eudo is dicebatur, natiōne Brito, agnomen habens de Stella, homo illiteratus et idiota, iudicatione dæmonum ita dementatus, ut cum sermone gallico *Eou* diceretur, ad suam personam pertinere crederet, quod in Ecclesiastice exorcismis dicitur, scilicet; *per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos, et seculum per ignem*. Ita plane fatuus, ut *Eou*, et *eum* nesciret distinguere, sed supra modum stupenda cæcitate crederet esse dominatorem et judicem vivorum et mortuorum: eratque per diabolicas prestigias tam potens ad capiendas simplicium animas, ut tanquam ex museis aranearum opere irretitis, seductam sibi multitudinem aggregaret, que tota illum, tanquam dominum dominorum individue sequeretur. Et interdum quidem mira velocitate per diversas provincias ferebatur, interdum vero morabatur cum suis omnibus in locis desertis et inviis, moxque instigante diabolo erumpetabat improvisus, Ecclesiarum maxime ac monasteriorum infestator.

¹ Ot. in Frid. l. 1. c. 54, 55. — ² Rom. 1. — ³ Wl. Neubrig. l. 1. c. 49.

4. « Accedebant ad eum plerumque noti epis et propinquoi: erat enim non infini generis, sive ut eum familiariter ausu corriperent, sive ut, quomodo se circa eum res haberet, cautius explorarent. Videbatur autem esse circa eum ingens gloria, apparatus fastusque regius, et qui cum eo erant, sollicitudinis laborisque explices, pretiose indui, splendide epulari, et in summa laetitia agere videbantur, in tantum, ut plerique qui ad corripendum cum venerant, conspectu ejus non vera, sed phantastica gloria corrumperentur. Fiebant haec enim, sed phantasticæ per dæmones: a quibus scilicet misera illa multitudo, non veris et solidis, sed aeriis potius cibis in locis deserteris alebatur. Nam sicut postmodum per quosdam andivimus, qui in ejus fuerant comitatu, coque sublato, tanquam agentes penitentiam per orbem vagabantur, in promplu ejus erant, quoliescumque volebat, panes, carnes, pisces, et quique cibi lauiores.

5. « Verum quod iidem cibi non solidi, sed aeri fuerint, subministrantibus invisibiliter spiritibus aeris hujus, ad capiendas magis quam passandas animas, hinc cluel, quod quantamcumque ex cibis illis repletionem modice ruelu exinanitam tanta mox sequebatur esuries, ut eosdem cibos illuc repete cogerebuntur. Quicumque forte ad eos accedens, ex cibis eorum vel modicum gustasset, ex participatione mense dæmoniorum mente mutata, spurcissima multitudo continuo adhaerebat. Et quicumque ab eis aliquid in qualibet specie accepisset, periculi expers non erat.

« Denique lerter, quemdam militem propinquum illius pestiferi accessisse ad eum, et simpliceri monuisse, ut abjurata nefanda secta illa per communionem Christianæ gratiae, proprio generi redderetur. Ille hominem astute suspensus, ostendit ei in multiplici specie phantasticarum opum amplitudinem, ut blandiente visarum rerum illecebra caperetur. Propinquus. inquit, noster es, sume de nostro, quod et quantum vis. Verum homo prudens cum verba correptionis in ventum fudisset, exivit ut abiret. Armiger vero ejus conspectum mira pulchritudinis accipitrem in propriam perniciem concupivit. Quo petito et accepto, dominum suum jam abeuntem cum letitia sequebatur. Cui ille: Aljice cito quod portas, non enim est avis, ut videtur, sed dæmon sic transformatus; cuius verbi veritas post modicum claruit. Cum enim insipiens nollet audire monentem, primo conquestus quod accipiter ille unguibus sibi pugnum tortius stringeret, mox ab eodem per manus in aeren sublevatus deinceps non comparuit.

6. « Sane cum pestifer ille ita debaccharetur (ut dictum est sepius) a principibus ad vestigandum et prosequendum eum exercitus frustra mittebatur; quiesitus enim non inveniebatur. Tandem vero traudatus ope dæmonum, cum non amplius per illum debacchari sinerentur (non enim nisi a superioribus potestatibus justo Dei iudicio relaxan-

tur) levi negotio a Rhemensi archiepiscopo comprehensus est, et populus quidem stolidus qui eum sequebatur dilapsus est. Porro discipuli, qui ei arcuus adhaerebant ejusque cooperatores extiterant, cum ipsis capti sunt.

« Cum ergo staret in conspectu Concilii, interrogatus a summo Pontifice quisnam esset, respondit: Ego sum ille qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Habebat autem in manu sua baculum inusitatæ forme; in superiori scilicet bifurcum. Interrogatus quid sibi vellet baculus ille: Res, inquit, grandis mysterii est. Quamdiu enim sicut nunc videtis, duobus cælum capitibus suspicit: duas orbis partes Deus possidet, tertiam mihi partem cedens. Porro si eadem duo superiore capita baenli submittam usque ad terram, et inferiorem ejus partem qua simplex est erigam ut cælum suspiciat, duabus mundi paribus mihi retentis, tertiam tantummodo partem Deo relinquam. Ad hæc risit universa Synodus, derisitque hominem tam profunde datum in reprobum sensum. Jussus autem ex decreto Concilii, ne pestis iterum serperet, diligenter custodiri, tempore exiguo supervixi.

7. « Discipuli vero ejus, quos magnis insignierat nominibus, alium scilicet vocans Sapientiam, alium Scientiam, alium Judicium, et in hunc modum ceteros, cum sanam doctrinam nulla ratione reciperent, potius obstinatissime de falsis gloriarentur vocabulis: in tantum, ut ille qui judicium dicebatur, suis detentoribus ultricem infelici fiducia communaretur sententiam. Curiæ prius et postea ignibus traditi ardere potiusquam ad vitam corrigi maluerunt. Audivi a quadam venerabili viro, qui interfuit dum hæc agerentur, quod audierit illum, qui Judicium dicebatur, cum ad supplicium duceretur, crebro dicentes: Terra, findere: tanquam ad oris ejus imperium terra aprienda esset, et devoratura sicut Dathan et Abiron, hostes ejus. Tanta vis semel infixi cordibus erroris fuit ». Hactenus Neubrigensis. Sed jam ad ejusdem Rhemensis Concilii Acta revocemus orationem.

8. *Fidei Symbolum contra Giliberti errores, et Concilii Rhemensis canones.* — Inter alia autem, perlatas ad Synodum regum causas esse sic narrat: « Venerant ad prædictum Concilium cum Bulla Aurea nuntii junioris Romanorum regi Henrici, tam de sublimatione sua ad imperium Romano Pontifici significantes, quam de tribus fratribus ducatus Poloniae, qui ejecto quarto et seniore, ducatum intra se divisorant; ac de episcopis illius provinciæ, qui super hoc patri ipsorum iuramentum praesterant, querimoniam facientes ». Sed quid de his in Concilio fuerit definitum, dicere prætermittit.

Insuper autem statutos finisse in eadem Synodo complices canones spectantes ad disciplinam Ecclesiasticam in usum pristinum revocandam, ex S. Bernardo, qui ex illis aliquot recitat in libris de Consideratione ad Eugenium, possumus intelligi-

gere, dum quarto anno a tempore isto conqueritur apud ipsum Pontificem, non servari, quæ in proximo præcedenti Rhemensi Concilio statuta fuissent.

At primum omnium ante canones ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentes describendum est, quod Eugenius ipse post Concilium Rhemensi Symbolum fidei promulgandum statuit contra errores Giliberti. Sed antea hic recensendos errores ipsos, uti leguntur in Codice Gallicano, operæpremitum existinamus, his verbis:

9. ASSERTIONES GILIBERTI PORRETANI PICTAVIENSIS EPISCOPI.

« Quod divina natura, quæ divinitas dicitur, Deus non sit, sed forma qua Deus est, quemadmodum humanitas homo non est, sed forma qua est homo.

« Quod cum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unum esse dicuntur, nonnisi una divinitate esse intelligentur, nec converti possit, ut unus Deus, vel una substantia, vel unum aliquid, Pater et Filius, et Spiritus sanctus esse dicitur.

« Quod tres personæ tribus unitatibus sint tria, et distinctæ proprietatibus tribus, quæ non sunt ipse personæ, sed sunt tres res aeternæ, et ab invicem a divina substantia in numero differentes.

« Quod divina natura non sit incarnata ». His præpositis, haec sequuntur :

« Anno Domini millesimo centesimo quadragesimo octavo, Symbolum istud sub Eugenio Tertio papa in Rhemensi Concilio firmatum est a Patribus provinciarum.

« Credimus et confitemur simplicem naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu Catholicis posse negari quin divinitas sit Deus, et Deus divinitas. Siue vero dicitur, Domini sapientia sapientem, magnitudine magnum, divinitatem Deum esse, et alia hujusmodi, credimus nonnisi ea sapientia, quæ est ipse Deus, sapientem esse: nonnisi ea magnitudine, quæ est ipse Deus, magnum esse: nonnisi ea aeternitate, quæ est ipse Deus, aeternum esse: nonnisi ea unitate unum, quæ est ipse; nonnisi ea divinitatem Deum, quæ est ipse, id est, seipso sapientem, magnum, aeternum, unum, Deum.

« Cum de tribus personis loquimur, Patre et Filio, et Spiritu sancto, ipsas unam Deum, unam divinam substantiam esse fatemur. Et e converso cum de uno Deo, una divina substantia loquimur: ipsum unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas confitemur.

« Credimus et confitemur solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum aeternum esse, nec aliquas omnino res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, vel unitates dicantur, vel alia hujusmodi adesse Deo, quæ sint ab aeterno, et non sint Dei.

« Credimus et confitemur, ipsam divinitatem,

sive substantiam divinam, sive naturam divinam dicas, incarnatam esse, sed in Filio ». Hucusque Symbolum fidei post idem Rhemensis Concilium promulgatum. Statuti sunt enim prius canones decem et septem, quorum duo nacti sumus exemplaria, alterum Vaticanum, Gallicanum vero alterum, missum Romanum ad Gregorium papam, decimum tertium a Jacobo Anioto episcopo Antisiodorensi, sed desiderantur in Vaticano canones fidei spectantes ad damnationem errorum Giliberti, quos ex Gallicano posuimus. In reliquis autem, si que inventa sunt admodum levia ab invicem discrepantia, ponuntur in margine. Post canones vero sanctorum, dimissa Synodo, cum delectis insignioribus doctrina episcopis, seorsum conuenit Eugenius papa ad iunctam manum postremam erroribus Giliberti, cum et ab eodem Pontifice predictum firmatum est Symbolum, quod nos honoris causa, ut factum reperimus in Codice Gallicano, primo loco posuimus, et post ipsum canones, ut sequuntur :

10. « 4. Qui ab episcopis suis anathematis sententia condemnantur, quoniam a communione Ecclesiastica removentur, diabolae dignoscuntur subjici potestati. Non enim est homo qui ligat, sed Christus, qui hanc ministris suis exhibuit (tribuit) potestatem. Ideoque a suis episcopis excommunicatos ab aliis recipi (suscipi) modis omnibus prohibemus; episcopus autem qui sententiam promulgarerit, eam vicinis episcopis enuntiet (annuntiet). Qui vero excommunicato, donec ab eo qui eum excommunicaverat, vel auctoritate Sedis Apostolicae absolvatur, scienter communicare presumperit, eadem excommunicationis sententia ipsum teneri censemus.

« 2. Præcipimus etiam ¹, quod (ut) tam episcopi, quam clericci, neque in superfluitate, seu inhonestâ varietate colorum, aut scissura (fissura) vestium, neque in tonsura, intuentum, quorum forma et exemplum esse debent, offendant aspectum; sed potius ita in suis actibus ea (errata) condemnent, ut amorem innocentiae conversatione demonstrent, sicut dignitas exigit ordinis clericalis. Quod si moniti ab episcopis suis infra undecim dies non obtemperaverint, Ecclesiasticis beneficiis eorumdem pontificum auctoritate priventur. Episcopi vero si præfixam pœnam irrogare neglexerint: quia inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides negligentesque rectores, tamdu ab episcopali (pontificali) officio abstineant, donec pœnam a nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant, nec etiam (eam) nisi precedente congrua satisfactione relaxent.

« 3. Præterea quod a patribus nostris propensioni cura novimus constitutum, nos quoque præcipimus observari: ut qui in ordine subdiaconatus aut supra uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio atque Ecclesiastico beneficio careant.

« 4. Ad majorem ¹ autem dominus Dei decorum adjicientes, statuimus, ut sanctimoniales et mulieres qua canonice nominantur, et irregulariter vivunt, juxta beatorum Benedicti et Augustini rationem (regulam) vitam suam in melius corrigant et emendent: superfluitatem et inhonestatem vestium recidant, et in claustris sint assidue permanentes (communi) choro, refectorio et dormitorio sint contentæ, et relicitis præbendis et aliis propriis, earum necessitatibus de communi provideant (providetur). Quod si usque ad proximum Apostolorum festum non adimpleverint, ex tunc in earam Ecclesiis, donec hoc nostrum mandatum adimpleverint (adimplete), divina prohibemus officia celebrari; et si qua ipsarum mortua fuerit, Christianorum caret sepultura. Prohibemus etiam, ne in earundem collegiis aliqua quæ irregulariter (nisi regulariter) viatura fuerit, recipiat.

« 5. Decernimus etiam ² (autem), ut laici Ecclesiastica terminare negotia non præsumant; et episcopi, abbates, archidiaconi, et alii Ecclesiarum prælati de negotiis Ecclesiasticis, vel de aliis quæ spiritalia esse noscuntur, aliquorum laicorum iudicio non disponant; nec propter eorum prohibitionem Ecclesiasticam dimittant justitiam exercere.

« 6. Auctoritate quoque Apostolica prohibemus, ut nullus advocatus, præter jus et beneficium antiquitus constitutum sibi aliquid accipere (quid arripare) vel usurpare præsumat. Subadvocatos vero et (caret) exactores eorum modis omnibus ab Ecclesiarum infestationibus removeri præcipimus. Quod si quis contra hanc sententiam (prohibitionem) a nobis promulgatam de cætero attentre præsumperit, Christianorum caret sepultura.

« 7. Quia vero continentia ³, et Deo placens munditia in Ecclesiasticis personis et sanctis Ordinibus dilatanda est, sanctorum Patrum, et prædecessoris nostri papæ Innocentii vestigiis inhærentes statuimus, quatenus episcopi, presbyteri, subdiaconi, regulares canonici, monachi, atque conversi professi, qui sacrum transgredientes propositum, uxores sibi copulare præsumperint, separantur: hujusmodi namque copulationem, quam contra Ecclesiasticam rationem (regulam) constat esse contracram, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati, pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant. Id ipsum quoque de sanctimonialibus, si, quod absit, nubere lentaverint, observari præcipimus.

« 8. Divinarum legum manifesta est disciplina, et sanctorum Patrum decreta sanxerunt, ut decimas Ecclesiarum, quas in usus pietatis concessas canonum demonstrat auctoritas, laici non debeant possidere. Nos quoque ne id fiat, modis omnibus prohibemus, sive ab episcopis, sive a regibus, vel

¹ XXI. q. IX. c. ult.

² C. Decernimus de Judicis. — ³ XXVII. q. I. c. 46.

quibuslibet personis acceperint, nisi Ecclesia rediderit, sacrilegi crimen committunt, et periculum aeternae damnationis incurruunt.

« 9. Illud¹ etiam duximus annexendum, ut nullus in archidiaconum nisi diaconus vel presbyter ordinetur. Archidiaconi vero, decani, vel praepositi, qui infra ordines prae nominatos existunt, si inobedientes ordinari contempserint, suscepere honore priventur. Prohibemus etiam (autem) ne adolescentibus, vel infra sacros ordines constitutis, sed qui prudentia et merito vite clarescent, praedicti concedantur honores.

« 10. Praecipimus etiam², ne presbyteris conductissimis Ecclesiae committantur, et unaquamque Ecclesia, cui facultas suppetit, proprium habeat sacerdotem, nec ab ejus regiunive alicuius nisi episcopi, in cuius parochia fuerit, vel archidiaconi, (aut) canonico iudicio depellatur. Cui de bonis Ecclesiae tantum beneficii prebeatur, unde convenienter valeat sustentari.

« 11. Praecipimus quoque³, ut presbyteri, clerci, monachi, conversi, peregrini, mercatores, rustici euntes et redentes, et in agricultura existentes, et animalia cum quibus arant, et oves omni tempore sint securae. Si quis autem hoc nostrum statutum violare presumperit, episcopus, in cuius parochia fuerit, omni trepiditate (tepiditate) seposita, canonican de ipso iustitiam faciat.

« 12. Temerariam⁴ quoque militum audaciam, qui ad detestabiles nundinas vel ferias ex condicte solent ad ostensionem suarum virium convenire, unde mortes (hominum et pericula) corporum et animarum sepius provenierunt, omnino (sibi) fieri interdicimus. Quod si quis ibidem cæsus vel mortuus fuerit, penitentia ei et viaticum non negetur; Ecclesiastica lamen caret sepultura.

« 13. Nihilominus⁵ praesentis scripti serie statuta predecessoris nostri felicis memorie papæ Innocentii confirmantes, decernimus, ut si quis, snadente diabolo, tanti sacrilegii reatum incurrit, quod in clericum vel monachum violentius manus mittat (injiciat), anathemati subiecte, et nullus episcoporum illum presumat absolvere, nisi mortis urgente periculo, donec Apostolico conspectu praesentetur, et ejus mandatum suscipiat.

« 14. Ille etiam consona sanctorum Patrum definitione sancimus, ut in eos qui ad Ecclesiam, vel coemeterium confluunt, nullus manus mittere audeat. Qued (si) qui lecerit, anathema sit.

« 15. Innovamus etiam⁶, ut si quis male studio, sive pro odio, sive pro vindicta ignem apposuerit, vel apponi fecerit aut appositoribus consilium vel auxilium scienter tribuerit, excommunicetur. Et si mortuus fuerit incendiarius, Christianorum caret sepultura. Ne absolvatur,

nisi prius damno cui intulit secundum facultatem suam resarcito, juret se ulterius ignem non apposuitum. Poenitentia Dei (ei) detur, ut Hierosolymis, aut in Hispania in servitio Dei per annum permaneat. Si quis vero archiepiscopus vel episcopus hoc relaxaverit, damnum restituat, et per annum ab officio pontificali abstineat. Sane regibus et principibus facultatem faciendæ justitiae non negamus.

« 16. Praecipimus etiam, ut pro (per) chrismati, et olei sacri, et sepulturae acceptione, (acceptacionem) nullum pretium exigatur.

« 17. Illud etiam quod a predecessore nostro papa Innocentio statutum est innovantes ordinationes factas a filio Petri Leonis, et aliis schismatis et haereticis, evanescamus, et irritas esse censemus.

« Quia etiam Apostolica Sedes, quod rectum est, consuevit attenta consideratione defendere, et quod devium inventur esse evitare (esse invenerit evitare), praesentis decreti auctoritate praecipimus, ut nullus omnino hominum heresiarchas et eorum sequaces, qui in partibus Gasconie, aut Provincie.... vel alibi commorantur, mantereat vel defendat: nec aliquis eis in terra sua receptaculum praebeat. Si quis autem vel eos de cetero retinere, vel ad alias partes proficentes eorum errori consentiens recipere forte presumperit, quo iratus Deus animas percutit, anathema feriatur, et in terris eorum donec condigne satisfaciant, divina celebrari officia interdicimus ». Hactenus ex Codice Vaticano. Sed andianus querelas S. Bernardi, Eugenio compellantis verbis istis de neglecto canonum ejusdem Rhemensis Concilii¹:

11. « Mibi, inquit, in promptu est (ut multa et immensa prætermittantur, quæ passim neglecta jacent) nonnulla etiam ex his, quæ plantavit dextera tua, convulsa monstrare. Nonne os tuum in Rhemensi Concilio subiecta capitula promulgavit? Quis ea tenet? quis tenuit? Fallaris, si teneri putas: si non putas, ipse peccasti, aut statuens quæ non tenerentur, aut quod non tenentur dissimilans². Praecipimus, aisti, ut tam episcopi, quam clerici neque in superfluitate seu in honesta varietate colorum, aut fissura vestium, neque in tonsura, intuentium (quorum) forma et exemplum esse delectent offendant aspectum: sed potius ita in suis actibus errata condemnent, ut amorem innocentiae conversatione demonstrent, sicut dignitas exigit ordinis clericorum. Quod si moniti ab episcopis suis intra quadraginta dies non obtemperaverint, Ecclesiasticis beneficiis corundem pontificum auctoritatem priventur. Episcopi vero si præfixam poenam irrogare negleverint; quia inferiorum culpas ad nullos magis referenda sunt, quam ad desides negligentesque rectores: tamdiu ab officio pontificali abstineant, donec poenam a nobis constitutam clericis sibi subjectis imponant.

¹ Inquit enim in epistola ad Corinthus, capitulo 14, versu 33: « Quis ergo vocat, non debet impetrare? »

« Illud etiam¹ duximus annexendum, ut nullus in archidiaconum vel decanum, nisi diaconus et presbyter ordinetur; archidiaconi vero, decani, et prepositi, qui infra ordines prænominalatos sunt, si inobedientes ordinari contempserint, honore suscepto priventur.

42. « Prohibemus autem², ne adolescentibus, vel infra sacros ordines constitutis, sed qui prudentia, et vita merito clarescunt, prædicti concedantur honores ». His vero recitatis, hæc subjicit: « Verba tua haec tu sanxisti: quid effectui mancipatum? Adhuc adolescentes, adhuc qui infra sacros ordines sunt, in Ecclesia promoventur. Quod ad primum capitulum pertinet, luxus vestium interdictus, sed non restrictus: pena dictata, sed minime secula est. Jam quartus annus est, ex quo datum mandatum audivimus, et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensus ab officio, luximus. At luctu amarissimo dignum quod secutum est. Quid hoc? Impunitas incurie soboles, insolentiae mater, radix impudentiae, transgressionum nutrix etc. » Queritur enim de his pluribus. Porro ex hujusmodi sancti Bernardi textu, corrigere Decretum Gratiani, ubi sub nomine Innocentii Secundi, in Concilio Romano recitatus habet eujusmodi canon de non promovendis isdem adolescentibus³, nisi dixerimus, idipsum ab Innocentio in Romano Concilio constitutum, quod postea ab Eugenio in Rhemensi Concilio fuit iteratum.

13. *Gilibertus confutatus resipiscit: in cuius causa cur S. Bernardus in cardinales offenderit.* — His absolutis, introducta est in Concilium Giliberti episcopi Pictaviensis causa, in qua idem Gilibertus expertus est sanctum Bernardum vehementissimum contradictem. Qui cum adeo perstringeret illum, ut omnino convinceret ipsum haeticum, Eugenius papa consulens tanti episcopi famam, id seorsum post dimissum Concilium faciendum duxit. Testatur haec Gofridus in Vita ipsius sancti Bernardi, cum ait⁴: « Igitur in Concilio, quod in urbe Rhemorum papa venerabilis Eugenius celebravil, egit connivus adversus hunc Gilibertum Ecclesie sanctæ suo tempore singularis athleta Bernardus: primo quidem totum, quod ille verborum cavillationibus occultare nitebatur, eliciens; deinde vero tam suis ratiociniis, quam sanctorum testimoniis fiduana disputatione redarguens. Considerans sane, nonnullos ex his qui prasidebant, jam quidem animadvertentes blasphemiam in doctrina, adhuc tamen avertentes injuriam a persona; accusens est zelo, et domesticanam sibi Ecclesiam seorsum convocat Gallicanam. Communi denique consilio a Patribus decem provinciarum, aliis autem episcopis et abbatibus plurinuis, dictante viro Dei, novis dogmatibus opponitur Symbolum novum. Cui etiam subscribunt-

tur nomina singulorum, ut corum videlicet omnium sicut irreprehensibilis fides, sic irreprehensibilis zelus ceteris innoscat. Ita demum Apostolico iudicio, et auctoritate universalis Ecclesie error ille damnatur. Episcopus Gilibertus an eidem damnationi consentiat, interrogatur: consensu et publice refutans quæ prius scripsisset et affirmaverat, indulgentiam ipse consequitur, maxime quod ab initio cautus fuisset ea lege eamdem ingredi disceptationem, ut promitteret sine ulla sese obstinatione pro Ecclesie sancta arbitrio correctum libere suam opinionem ». Hactenus Gofridus. Ex quibus plane illud inducitur, eundem Gilibertum licet haeticam senserit, haeticum non fuisse; cum pertinacia, quæ secundum sanctum Augustinum de civitate Dei, facit quemquam haeticum, omnino earuerit, et hac de causa non fuerit pena multatus privatione episcopatus, quo privandus omnino fuisset ex praescripto sacrarum legum, si convictus fuisset haeticus, imo et heresiarcha.

14. At quoad Symbolum novum, quod asserit tunc a sancto Bernardo fuisse conscriptum, atque ab episcopis subscriptum; quænam controversia ejus causa excitata fuerit et tumultus obortus a S. R. E. cardinalibus adversus Eugenium papam, præstet audire ab ejus temporis scriptore Ottone Fisingensi, rem ipsam locupletius prosequente, qui ait⁵: « Itaque finita Synodo, salutiferisque ad innovationem seu confirmationem antiquorum ibidem promulgatis decretorum capitulo, prudenter et viciniores ad causam episcopi Giliberti terminandam reservantur. Decursa mediane Quadragesima hebdomada, sacroque Dominicæ Passionis tempore inchoante, episcopus Pictavinus, manente adhuc summo Pontifice Rhemis, rursus ad judicium trahitur, in cubiculo, ubi urbis episcopus cum senioribus sedit, vocatur, et ab eo, quid de fide sanctæ Trinitatis sentiat, subtiliter interrogatur etc. » Subjicit disputationem de his tunc habitam coram Eugenio papa, ipso etiam interloquente; atque denum, quæ sanctus Bernardus scribenda curarit capita Catholice fidei adversus Giliberti errores, quæ Gofridus nominat Symbolum novum, adversus novos errores ab eodem sancto Bernardo conscriptum, de quo ista Otto habet: « Quam auctoritatem cum determinare vellet Claravallensis abbas, aliqua verba, quæ cardinalibus displicerent protulit, episcopo Pictavino dicente: Et hoc scribatur. Ad quod ille respondit: Scribatur stylo ferreo in ungue adamantino. Moxque ad publicum progressus, omnes quo poterat convocavit. Ibi cum archiepiscopis, virisque religiosis et eruditis contra quatuor prædicta quæ Pictavino episcopo imponebantur capitula fidei suam in hunc modum ipse cum aliis, et aliis cum ipso exposuerunt:

15. « Credimus simpliciter naturam divinitatis

¹ Long. Rhem. c. 9. — ² Ibid. — ³ Dist. LX. — ⁴ Vit. S. Bern. I. III. c. 5.

⁵ OT. FR. in FRID. I. I. c. 56, 57.

esse Deum, nec aliquo sensu Catholico posse negari, quin divinitas sit Deus, et Deus divinitas. Si vero dicitur, sapientia sapientem, magnitudine magnum, aeternitate aeternum, unitate unum, divinitate Deum esse, et alia hujusmodi : credimus nonnisi ea sapientia, que est ipse Deus, sapientem esse ; nonnisi magnitudine, que est ipse Deus, magnum esse : non nisi aeternitate, que est ipse Deus, aeternum esse ; nonnisi unitate que ipse est, unum esse ; nonnisi ea divinitate Deum que ipse est, id est, seipso, sapientem, magnum, aeternum, unum. Deum.

« Cum de tribus personis, Patre, Filio, et Spiritu sancto loquimur, ipsas unum Deum, unam divinam substantiam fatemur esse. Et e converso : cum de uno Deo, unaque divina substantia loquimur, ipsum unum Deum, unam divinam substantiam esse tres personas profitemur.

« Credimus solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum aeternum esse, nec alias omnius res, sive relationes, sive proprietates, sive singularitates, vel unitates dicantur, et ejusmodi alia a Deo esse, quae sint ab aeterno, et non sint Deus.

« Credimus ipsam divinitatem, sive substantiam divinam, sive naturam divinam dicas, incarnatam, sed in Filio esse ». Ista sunt, que S. Bernardus una cum episcopis Gallicani tunc scribi et servari praecipit, tanquam antidotum adversus propinatos Giliberti errores. At que horum causa oborta tunc est controversia inter S. R. E. cardinales, qui aderant, adversus Eugenium papam, ab eodem Ottone sic acceperunt¹ :

16. « Quod Gallicanae Ecclesiae factum tam graviter sacer cardinalium senatus accepit, ut cum magna mentis indignatione curiam intraret, ac tanquam unum corpus effecti, una omnes voce Pontifici suo dicerent : Scire debes, quod a nobis per quos tanquam per cardines universalis Ecclesiae volvitur axis, ad regnum totius Ecclesiae promoluimus, a privato universalis pater effectus, jam deinceps te non tuum, sed nostrum potius esse oportere : nec privatas et modernas amicitias antiquis et communibus preponere, sed omnium utilitatibus consulere, Romanaeque curiae culmen ex officiis tuis necessitudine enrare et observare debere. Sed quid fecit abbas tuus, et cum eo Gallicana Ecclesia ? Quia fronte, quo ansu cervicem contra Romanam Sedis primatum et apicem erexit ? Hec est enim sola qua claudit, et nemo aperit : aperit, et nemo claudit. Ipsa sola de fide Catholica discentre habens, a nullo, etiam absens, in hoc singulari honore prejudicium pati potest. Sed ecce Galli isti etiam faciem nostram contemnentes, super capitulus, que his diebus, nobis assidentibus, agitata sunt, tanquam finitura (definitiva) sententie ultimam manum apponendo, nobis in consultis, fidem suam scribere præsumperunt.

Certe si in Oriente, utpote Alexandriæ vel Antiochiae, coram omnibus patriarchis hujusmodi tractaretur negotium : nihil firma stabilitate solidum sine nostra definiri valeret auctoritate. Quinimo juxta antiquorum Patrum instituta vel exempla, Romano servaretur examini terminandum. Quomodo ergo isti in nostra præsenta usurpare audent, quod etiam remotoribus et majoribus nobis non licet ? Volumus igitur huic tam temeraria novitati celeriter assurgas, ipsorumque contumaciam punire non differas ». Ista ad Eugenium papam universum sacrum collegium cardinalium.

17. Ac plane quot cardinales, tot dixeris Paulos resistentes in faciem Petro, reprehendentes eum, qui connivere his creditus ; omnino quidem ipsis reprehensibilis videbatur, dum definire quid de fide nullius sit alterius hominis, quantumlibet vita laudabilis, etiamsi dono pollet miraenorum, uti S. Bernardus erat. Nam quantumlibet sanctissimus esset, quod adhuc in carne moratur, longe erat inferior Angelo, cui nequaquam hanc prærogativam tribuendam putavit Apostolus, ut de fide quid posset calitus definire sub anathematis pena. Etenim idem ipse qui dixit² : « Ne scitis quia et Angelos judicabimus ? » his verbis in Angelos anathema potenter intorquet, dicens : « Etsi Angelus de celo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis : anathema sit ». Quod autem dixit in Angelum, ut multo magis deheret, de quolibet intelligi homine, mox sic generalius repetit : « Sic ut vobis annuntiaverit, præler id quod accipisti : Anathema sit ». Non igitur Angelo, vel aliqui sanctorum hoc a Deo tributum est privilegium, sed Romanæ Ecclesiæ in persona Petri, cui tantum Christus est pollicitus et tribuit dignitatem. Quomodo autem his persstrictus Eugenius papa, satisfaciendum curaverit cardinalibus, ita idem Otto rem gestam prosecutus enarrat, dicens :

18. « Quos Romanus Pontifex blando mitigatione eloquio, abbate ad se vocato, de hoc facto, qualitate facili solerter inquirit. Cui ille humiliiter et cum reverentia respondit, se, vel dominos episcopos nihil de prefatis capitulis definisse : sed quia ab episcopo Pictavino audierat, ut fides sua seriberetur, idecirco, quia solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio simpliciter se quod sentiret exposuisse. Hocque tam humili, quam modesto ipsis responso predicta cardinalium indignatio conquevit ; ita tamen, ut prefatum scriptum tanquam inconsulta curia prolatum, velut auctoritatibus pondere carens, pro Symbolo in Ecclesia, quod in Concilis contra haereses congregatis fieri solet, non haberetur », nisi ab ipsa Romana Ecclesia confirmaretur. Quod et factum, atque omnium una sententia confirmatum. Sic itaque cuncta per cardinales objecta, solida veritate constituta esse no-

verunt, quibus nemo Catholice sapiens contradicere posset. Quod autem sic sane sobrieque sapuerint, sicut et recte cum S. Bernardo episcopi Gallicani, ut reprehensioni acquieverint, nec schisma conflarent, neque cardinales ita commoti discessionem fecerint ab Eugenio, ipse auctor Otto de his Deo gratias agens, mox subdit : « Benedictus per omnia Deus qui sic Ecclesia sue spouse sue providit, ut nec vel summa membra a capite suo dissident, vel tantus religiosarum et discretarum personarum numerus Gallicanae Ecclesiae aliquod judicii pondus a Sede Romana reportans, schismatis non parvi occasio esset. Hæc pauca ex multis de illo Concilio dixisse sufficiat ».

19. Ceterum quod pertinet ad sancti Bernardi quatuor capita, idem Otto subjicit ista : « De primo tantum Romanus Pontifex definitivit (ut puta, majoris momenti, in quo et totius questionis cardo verteretur) ne aliqua ratio in Theologia inter naturam et personam divideret; neve Deus divina essentia diceretur ex sensu ablative tantum, sed etiam nominativi ». Et de Giliberto ipso mox ista : « Episcopus vero premissam summi Pontificis sententiam reverenter excipiens, archidiaconis suis in gratiam receplis cum ordinis integritate et honoris plenitudine, ad propriam diœcesim remeavit ». Ceterum etsi suum correxit errorem episcopus, ex disciplinis tamen fuerunt nonnulli, qui in ea permanentes perversitate, hæreticis merito meruerunt annumerari : aduersus quos ipse S. Bernardus in Canticis disputans, ait ad finem¹ : « Sed hæc minime jam contra ipsum loquiur Gilibertum (quippe qui in eodem conventu sententiae episcoporum huicmilius acquirescit, tam hæc, quam cætera digna reprehensione inventa proprio ore damnavit) sed propter eos, qui adhuc librum illum contra Apostolicum utique promulgatum ibidem interdictum transcribere et lectitare feruntur, contentiosius persistentes sequi episcopum, in quo ipse non stetit, et erroris, quam corrections magistrum habere malentes ». Hæc sanctus Bernardus, atque de his hactenus.

20. *Gaufredi Epistola de rebus gestis in causa Giliberti.* — Ad postremum hic (quod polliciti sumus) reddenda est Epistola Gaufredi monachi Cisterciensis data, ad cardinalem Albanensem, post plura annorum curricula rogantem eum, quem sciret interfuisse eidem Rhemensi Concilio, ut euneta quæ actilata essent ab Eugenio papa in causa ejusdem Giliberti, sive Gisleberti Pictaviensis episcopi, ad ipsius scriberet. Quod et præstitit ita scribens :

« Amantissimo patri et domino A., Dei gratia Albanensi episcopo, domini pape vicario, frater Gaufredus de Claravalle minimus, id quod est.

« Injunxerat vestra paternitas venerabili fratri nostro, et vestro speciali filio Augustino, ut de mandato vestro mihi imponeret, vobis per Epistola-

lam diligenter notum facere, qualiter in Rhemensi Concilio, quod dominus papa beatæ memorie Eugenius Tertius celebravit super quibusdam capitulis, in expositione Pictaviensis episcopi magistri Gisleberti, cognomento Porretani, comprehensis et reprehensis, tractatum, quid et quemadmodum tandem fuerit judicatum. Unde vobis si tardius videor obedere, non miretur vestra serenitas : quoniam ante vigiliam festivitatis Omnitum Sanctorum verbuni aliquod parvum vel grande super hoc non audivi. Eadem die stylum et tabulas apprehendens copi scribere, quod oplarem vobis, si possem, celerius intimare.

« Eodem igitur anno, quo praedictus Pontifex Eugenius Romanæ Ecclesie Cathedram sedens (scandens), non mediocrem primo statim anditu flagitiis intulit metum, et honestis omnibus e regione fiduciam : magnus quidam vir et honorum memoria dignus Arnaldus nomine, et cognomine⁴ *Qui non ridet*, in Ecclesia Pictaviensi sub praedicto episcopo officium archidiaconale gerebat, non illius adeptus munere, sed ab ejus prædecessore promotus. Difficile siquidem talis arbor fructum ejusmodi protulisset. Accidit autem, ut ab eodem archidiacono satis fidei pariter et diserto super quibusdam capitulis fidei familiariter, nt credimus, ante communis, nec acquirescit, in Ecclesia demum palam argueretur. Appellatum denique est ad Romanam Ecclesiam, et coram prænominali papa eadem quæstio ventilata. Qui in Gallias descensurus, utramque partem sibi præcepit in solemnitate Paschali Parisiis præsentari. Affut beatissimus pater noster sanctus Bernardus cum eodem papa in eadem solemnitate Parisiis, cui omne negotium Christi, ubicumque eum contigisset adesse, tanquam omnino proprium, nemine super hic (hoc) ambigente, protinus incumbebat. Facta est inquisitio, secundum prædictum Codicem expositionis super Boctium ab eodem episcopo requisitum²; ad manus se non habere respondit. Inventa est tamen apud scholares particula quadam, ubi inter cætera continebantur hæc verba : Si homo, cui diversa conferunt ut sit, præ abundanti unius formæ, ut puta, sapientiae, dicitur ipsa, secundum illud : Tu quantus quantus nihil nisi sapientia es : multo magis Deus, cui diversa non conferunt ut sit, dicitur esse sapientia sua, bonitas sua, et cætera. In hunc modum producta est in medium hæc scriptura, et disputabat sanctus Bernardus aduersus episcopum, dicens grave verbum et enorme videri, quo dicebatur, diversa non conferre Deo ut sit, quasi conferat unum. Illam quoque sinilitudinem locutionis emphatice procul esse a Deo, nec sicut quilibet hominem (hominum), sapientia sua dicitur ; sed vere et substantive dicam esse sapientiam suam, essentiam suam, divinitatem.

¹ Locus decurtatus, et corruptus, desunt multa de Giliberto : namque sequuntur dicta sunt de ejus accusatore. — ² Textus in manu deputatus.

tem snam, et non quemadmodum Davns dictus est scelus. Negabat autem episcopus docuisse, vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, quod divinitas non esset Deus, quod forma vel essentia esset in Deo, quæ non esset Deus; et amplius aliquid faciens, discipulos suos episcopum quemdam Eboensem (Ebroicensem) generosum satis Rothomagensem archiepiscopum post futurum, Rotoldum nomine, et magistrum Iovem Carnotensem testes produxit, quod illud dogma non tenuerit nec crediderit, invitus quam (quamvis quidem), ut satis tunc animadvertisimus, sed suorum stimulacione compulsus; propter verba tamen libelli sui quæ præmisimus, et quia alii asserebant, injunxit ei summus Pontifex, quatenus ante Concilium, quod eodem anno in civitate Rhemorum celebrare proponebat, enidem sibi libellum transmitteret studioso scrutandum et paratus esset in eodem Concilio ad objecta plenius respondere.

21. « Accidit autem, ut expositionem illam sæpe dictus dominus Eugenius ab episcopo sibi directam venerabilis cuidam abbati Præmonstrensi Godescalco de monte S. Eligii, qui postmodum factus est Atrebatenensis episcopus, tradaret perserutandam. Qui diligenter, utpote vir disertus, notavil capitula, et ex libris sanctorum Catholiconrum Patronum auctoritates paucas manifeste contrarias scripsit in schedula, quas ad idem Concilium veniens, domino pape cum libello Pictaviensis episcopi presentavit. Tulerat autem de medio Dominus anno ipso columnam grandem Ecclesie, dominum Albericum Ostiensem, cum omni reverentia memorandum, qui legatione funetus in Aquitania, super vita pariter et doctrina illius G. (Giliberti) tanta didicera, ut ipse sibi alter quam oportuerat conscius, ab ejusdem Ostiensis episcopi ferventissimo zelo praeter ceteris ejusdem temporis cardinalibus trepidaret. Nec defuere qui crederent, quod si advixisset idem vir Pictaviensis, ille, quæ ausus est confiteri, presente eo nullatenus præsumpsisset. Ventum est ad discussionem capitulorumque predictis abbas Godescalcius notaverat: sed quia ipse nimis erat effinguis, liber ille cum sanctorum testimonio ei contrariis a domino papa traditus (est) patri nostro S. Bernardo Claravallensi. Aderant viri magni nec mediocriter litterati Gaufredus de Oratorio, Burdigalensis Ecclesie archiepiscopus, cuius in Pictaviensi (Ecclesia) episcopus suffraganeus erat, Milo Morinensis episcopus, religione et scientia satis insignis, Josenus Stissionis episcopus, tam seculari quam litterali scientia prædictus, Sugerius abbas S. Dionysii, cuius Francorum rex Ludovicus Hierosolymatum proficisciens totius regni commiserat administrationem. Iti et alii plures cum Bernardo predicta capitula rationibus pariter et Scriptura sacre testimonias arguebant, nisi quod prædictus Gaufredus minus ceteris loquebatur, de industria parens homini, et iudicio se reservans, sicut humiliiter est confess-

sus, et penitentiam egit, audiens dominos cardinales, quorum principales favisse reo, et evidenter etiam foviisse constabat, super auditis objectionibus sese promittere iudicatu.

22. « Ingradientibus vero nobis consistorium, prima die cum magnorum voluminum corpora per clericos suis Pictaviensis fecisset afferri, et nos paucas auctoritates Ecclesie in sola schedula haberemus, occasione accepta calumniabantur fautores illius hominis, quod decerata (decurtata) testimonia proferremus, cum ille Codices integros exhiberet, ubi posset intelligi, quemadmodum verbis propositis praecedentia vel sequentia adhaerent. Prolatum tamen capitulo de ejus Codice in hæc verba: Cum dicitur Deus, pertinet ad substantiam, non quæ est, sed qua est. Quod dum alii atque alii clamantes anclorem arguerent, et adversus eum adhuc tergiversantem non immerito causarentur, sanctus Bernardus ad episcopum ait: Quid necesse est circa hujusmodi verba diutius immorari? non aliunde procedit scandali hujus origo, nisi quod plures credere vos credunt et docere, quod divina essentia vel natura, divinitas ejus, sapientia, bonitas, magnitudo, non est Deus, sed est forma qua est Deus. Hoc si creditis, palam dicite, aut negate. Ausus est dicere: Forma Dei et divinitas, qua Deus est, et ipse (ipsa) non est Deus. Ecce, ait sanctus Bernardus, lenemus quod quærebamus, scribatur ista confessio. Praecepit summus Poutifex et dominus Henricus Pisanus, tunc Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, futurus postea Claravallensis monachus, et ex abbe Sancti-Anastasii Sanctorum Nerei et Achillei presbyter cardinalis, ad ejus mandatum porrexit et attulit chartam, calamum, et incastum. Cum autem scriberet ipsam confessio- nem: Et vos, ait episcopus ad abbatem, scribite, quod divinitas est Deus. Nec concitat illi respon- dit: Scribatur, inquiens, stylo ferreo in ungue adamantino, vel sculptur in silice, quod divina essentia, forma, natura, deitas, bonitas, sapientia, virtus, potentia, magnitudo, vere est Deus.

23. « Disputatum est deinde super eodem capitulo, et eousque processum est, ut diceret sanctus, quod si forma illa Deus non est, melior Deus est, cum ex ea Deus habeat esse, ipsa autem nec ab eo sit, nec ab eo habeat quidquam. Quod potissimum credidi memorandum propter eam specia- liter causam, quia disputatione completa, Ecclesie Rhemensis armarium mox ingressus, plures exinde tuli Codices, et in libro beati Augustini de Trinitate inter alia plura testimonia, eadem pene verba, quæ sanctus Bernardus objecrat, reperi in hunc modum: Deus magnus est nomini ea ma- gitudine quæ est quod ipse: alioquin illa erit major magnitudo quam Deus. Ceterum cum de primo capitulo prima die disputaretur: ego fui qui objeci eidem episcopo, audiens universis, quod verba illa quæ modo profitebatur, eodem anno Parisiis coram domino papa, et majori parte majorum quæ aderant personarum, penitus abne-

gasset, et testes produxisset quod talia nunquam crediderat, nunquam docuerat. At ille multum confidens et amplius forsitan quam postea voluisse, quia negare non poterat se negasse : Quidquid tunc dixerim, modo, ait, hoc dico. Ego vero suspirans graviter quod visserem coram tantis judicibus paulo minus impune tanta præsumi : Ergo sicut rex, inquam, vestrum dictum et deditum habetis.

24. « Et factum est, ut disputantibus personis que aderant, super primo capitulo predicto occurseret secundum, prolixente predicto episcopo, quod nec unus Deus, nec unum aliquid sit tres persone, licet tres persone sint unus Deus, id est, una divinitate, et sint unum, id est, uno. Et aversus hoc capitulo diutius est disputatum, postquam suggesterent sancto Bernardo, et domino papa præcipiente, ipsum eum cum priore litteris est commendatum. Cui evidens satis opposita est auctoritas Athanasii in haec verba : Supervarum virtutum carnina uirtus tria, et tria unum esse confirmant. Sequenti die Codices lantos attulimus ad disputationem, ut obstupecerent fautores episcopi, et a nobis audirent, quia ecce schedulas non habemus. Faciebat episcopus in libris beati Hilarii, et de corpore canonum in quorumdam Græcorum Epistolis verba minus intelligibilia, præsertim in tanta festinatione, et in tanta ac tali multitudine lectitari : nec deerant, qui pro eo se opponerent, licet parum intelligentes. Addita sunt eodem die capitula duo prioribus, et litteris pariter commendata. Quod personales proprietates, et aeternarum rerum multitudinem copiosam episcopus idem veraciter esse sine initio profiteretur, quarum tamen nulla Deus esset, nulla a Deo.

25. « Quartum fuit capitulo, quod natura divina naturam non suscepit humanam, sed persona Filii naturam nostram suscepit, contra illud beati Gregorii : Quia venit ad nos calefacta divinitas humanitate ; et beati Augustini in libro primo de Trinitate : Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus et utrumque homo. Item ejusdem super Evangelio Joannis in Tractatu septuagesimo quinto : Semetipsam exinanivit, et homo etc. quis nisi idem ipse Christus Jesus ? sed hic iam sunt omnia, et Verbum in forma Dei, quæ accepit formam servi ; et anima et caro in forma servi, quæ accepta est a forma Dei. Et Leo papa : Suscepit nos illa natura, quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret. Exinde propter quam (postquam) diutius disputatum est sub eo tenore, discessum est, ut diceat domini cardinales, quia ecce audivimus quæ proposita sunt, deinceps iudicabimus qualiter debeant definiri. Quod verbum eatenus movit corda multorum, ut sequenti die apud sanctum Bernardum convenirent archiepiscopi decem, episcoporum quoque et abbatum ac magistrorum plurima multitudo. Et quia iudicium sibi soli videbantur reservasse, quos noverant fere omnes errantis potiusquam erroris fautores :

provide oportere, cum capitulo illis G. (Giliberti) episcopi, sue et fidei symbolum mitti, ut scirent plenus unde judicarent. Scripserunt ergo capitulo totidem quam expressius potuere illius verbi, suam confessionem contraria in omnibus et per omnia proponentes, quam de communi omnium convenientia, non sine multa deliberatione dictatam judicaturis facerent exhiberi. Nec tamen reprobabant, nec (ne) contrarium aliquid judicarent ; sed credebant, nonnullos eorum ad hoc tendere, ut sine aliqua definitione Concilium solveretur. Propter quod eidem scripturæ, quam novissimam vobis mittimus, subscripta sunt nomina singulorum, qui aderant archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et magistrorum, de consensu et convenientia universorum.

26. « El electa sunt tres personæ, episcopi duo reverendissimi, Hugo Antisiotensis, et Milo Morinensis, et Sugerius abbas S. Dionysii, qui eandem scripturam domino papæ et cardinalibus presentarent, et dicentes eis : Pro vestra reverentia sustinuimus minus dignos acceptione sermones, donec tandem audivimus, quod de eis judicare velletis. Offerimus ergo et nos vobis nostram confessionem, ut non de parte, sed de partibus judicetis. Temetis confessionem hominis illius scriptam : convenient ut teneatis et nostram. Verumtamen ille vobis sub hoc tenore tradidit suam, ut paratus esset corrigere, si quid vobis aliud videretur. Nos hujusmodi conditionem penitus excludentes, sic vobis nostram offerimus, ut noveritis quod in hoc sumus, in hoc perseverabimus, nihil penitus mutaturi. Quibus sine cunctatione dominus papa respondit, et universis qui miserant eos renuntiare præcepit, quod ab eadem confessione eorum in nullo prorsus Romana Ecclesia dissentiret, etsi stare visi fuerant aliquid (aliqui) pro persona, sed non stabant aliquatenus pro doctrina. Inde fuit quod in insigni palatio, cui nomen est Thau, Ecclesia universa conveniens, et interrogatus episcopus Pictaviensis capitulo singulis libere renuntiavit, haec eadem verba locutus : Si vos alter creditis, et ego ; si alter dicitis, et ego ; si alter scribitis, et ego. Ibidem dominus papa auctoritate Apostolica, de assensu totius Ecclesie que convenierat, capitulo ipsa damnavit, districte præcipiens, ne eundem librum legere, vel transcribere etiam sic reprobatum quis auderet, nisi prius eum Romana Ecclesia correxisset. Cumque responderet episcopus : Ego corrigam ad arbitrium vestrum : Nou vobis, ait, haec correctio committetur.

27. « Erant et alia, que in scholis suis dicebatur auditoribus suis frequenter idem episcopus traedisse, licet nos dissimularemus ; pro multitudine tamen scholarium, qui testimonium perhibebant ab eo audiisse multoties, hic eorum omnibus seissa et discipentes fuerunt chartæ, que dicebantur ejus sententias continere. Quin igne petito ad comburendum eas, dixerunt quidam sufficere

si scinderentur. Qænam fuerint illa capitula, nec tunc scire curavi, nec adhuc scio. De celero super capitulus alius, de quibus mandatum vestra dignationis accepi, diligenter considerans in libro Glosariorum Psalmorum, quas idem G. Porrelanus composuit super versum, Adorate scabellum pedum ejus, ita scriptum inveni: Caro de terra est, et de carne Marie carnem accepit Christus. Hæc sine impietate adoratur a nobis, quia nemo carnem ejus spiritualiter manducat, nisi prius adoret. Hucusque verba sunt Augustini. Quibus continuo addidit G. declarationem, quod est additamentum eorum: Non illa (illam) dico adorationem, quæ latra est, que soli Creatori debetur, sed illa (illam), que in dulia dignior est, dulia enim adoratio est, quæ etiam creatura exhibetur; quæ duas habet species, unam quæ hominibus indifferenter, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. In libro autem Glosariorum ejus in Epistola sancti Pauli super illum locum: Propter quod Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ita est commentatus: Quibusdam videtur hoc nomen datum homini, quod nulla ratione convenit: hoc enim dominum (nomen) esse filium Dei, hoc nomen esse Deum, quo non per solam appellationem, sed per naturam super omne nomen est, quod non post passionem suam, sed potius a Patre, a quo habet omnia, cum generatur (generaretur), accepit. Hoc ergo non homini datum, nisi forte quis dieat per adoptionem omne datum: sed adoptivo Deo non fleetur omni geni, nec est in gloria Dei Patris: nam nato ex Deo hoc competit. Dicit tamen Apostolus: Dedit illi nomen etc. Quod ideo dico, quia natus accepit ut per crucem mandilestratur, quid (qui) a Patre, dum generarecur accepit. Horum ergo capitulorum nihil ejusdem Concilii tempore audieramus, nihil penitus noveramus.

28. « Videntur autem his contraria haec que sequuntur et scripturis beati Leonis papæ, quorum auctoritatem sacris canonibus confirmatae optime novit vestra discrecio. Dicit enim in sermone Paschali: Non sic creatura in societatem sui Creatoris assumpta est, ut ille habitator, et illa esset habitaculum; sed utrumque Deus de potentia suscipiens, umerque homo de humilitate suscepti. In utraque igitur natura idem est Dei Filius, et nihil est alterius naturæ, quod non sit utriusque. Hem in nullo dividente visible ab invisibili, corporeum ab incorporeo, et Verbum in Christo hominem, et Christum adoremus in Verbo. Infra: Utrumque fidelter credite, utrumque fidelter adorate, et in unitate Verbi et carnis non sit ulla diviso. Idem in sermone de Natali: Ab illo tempore, quo Verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc licet cogitare quod Deus est, cum nihil assumptione divinum, nihil assumptum decesset humanum. Nec enim divinis humana præjudicant, nec

humana divinis: ipse est caro qui Verbum. Idem ad Flavianum episcopum: Sententia est Joannis Apostoli et Evangelistæ. Qui solvit Jesum ex Deo non est, et hic est antichristus. Quid autem est solvere Jesum, nisi humanam a Verbo separare naturam? Augustinus in definitionibus Ecclesiasticorum dogmatum: Homousion Patri et homini adoratur ab Angelis et omni creatura, sicut Pater et Spiritus sanctus; non homo propter Deum, vel Christus cum Deo, sed homo in Deo, et in homine Deus. Idem de Praedestinatione sanctorum. Ille homo ut a Verbo unitatem personæ assumptus filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit? Nam et ipsum Dominum gloriæ, in quantum homo factus est bei Filius, praedestinatum didicimus in Apostolo. Praedestinala ista naturæ humanae tanta, tam celsa et summa subiectio, ut quo attollere tur altius non haberet. Hieronymus in Breviario Psalmorum super, *Adorate scabellum pedum ejus*: Licet quidem assumptus sit homo, et ad comparationem Dei omnis creatura scabellum pedum ejus est; tamen hoc ipsum scabellum sociatum est Deo, et de sedili suo, videte quam rem audeam loqui: Ego ita adoro scabellum, sicut et thronum. Ego non intelligo aliud sedentem, et aliud scabellum, sed totum in Christo thronus est. Quomodo sit nescio, et tamen credo quod si. Sufficit mihi scire quod scriptum est quod credo: fideles dicimur, non rationales.

29. « Contra capitulum quartum, secundum quod prescrispimus, sentit Leo papa scribens ad Flavianum episcopum ita: *Hoc, inquit Apostolus, sentite in vobis* etc. usque in gloria Patris, assumpti non assumptis proœctio est quod dicitur. Deus illum exaltat. Idem scientes, quod semperna Filii deitas nullo apud Patrem crevit augmento, prudenter adverte, quod nec cui dictum est: *Terra es, et in terram ibis*, eidem in Christo dicitur: *Sede a dextris meis*. Idem ad Constantinopolitanos: « Dicant adversari veritatis, quando omnipotens Pater, vel secundum quam naturam Filium super universa provexit, vel cui substantia cuncta subiecti. Deitas enim Verbi par in omnibus et consubstantialis est Patri: sed minor erat provehente qui crevit: in natura hominis accepit a Patre, quod in natura deitatis etiam ipse donavit. Item ad Leonem Augustum, et ad. Palestines: Exaltationem, qua illum exaltavit Deus, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ad eam intelligimus pertinere formam, que ditanda erat tante glorificationis augmento. Hem: Quidquid ergo accepit, in tempore secundum hominem accepit, cui que non habuit, conferuntur. Forma autem servi in gloria divinae potestatis evecta est, nec interest, ex qua Christus substantia nouinetur vel adoretur. Hieronymus in Breviario super Epistolam ad Philippenses: Si ita assumptus homo humiliari dignatus est, divinitas, quæ se humiliare non potest, cum qui humiliatus fuerit, merito exalavit. Sed et illi donatum est nomen, quod ante

non habuit. Unde recte locus hic secundum humanam naturam intelligendus est. Idem super, *Dixit Dominus Domino meo: Iustum locum Salvator in Evangelio exposuit, dicens: Si Christus est, inquit, filius David, quomodo in spiritu vocat cum Dominum?* huic Domino, cui praecepitur ut sedeat: Dens enim non sedeat, assumptione corporis sedet: huie ergo praecepitur ut sedeat qui homo est, qui assumptus est. Augustinus contra Maximum: *Donavit illi nomen etc. homini donavit ista, non Deo.* Ac deinde in qua forma eruefusus est, ipsa exaltata est, ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen, homini Christo secundum carnem mortuo, resurgenti, ascendentis; donatur enim nomen, quod est super omne nomen. De cetero ut Epistola finem deinceps sortiatur, si placuerit vestrae discretioni super prioribus capitulis quatuor plenius edoceri: in sermonibus B. Bernwardi super Cantica cantiorum diligentior de eiusdem disputatio continetur. Optamus et oramus ut bene semper in Domino valeat vestra paternitas. Recommendamus vobis fratres nostros de Fossanova. De prosperitate vestra, et statu Ecclesiae sanctae certitudinem satis vellemus audire ». Pergit vero:

30. « Vix perfecta erat Epistola hæc ab eo cui tradita fuerat ad seribendum, et ecce eadem hora voluntas Domini fuit, ut mihi occurreret quod volebam. Ab altero siquidem fratre, priusquam mihi præsens Epistola redderetur, scriptura alia diu quiescait iam penitus desperanti mihi exhibita est, quam super eisdem capitulis ante annos pæne quadraginta edideram cum ipso Symbolo, quod domino papæ, et Romanae Ecclesiæ ex parte decem archiepiscoporum, et omnium episcoporum pæne, qui in illa adhuc die Rhemis invicti (inventi) sunt cum abbatibus maximis atque plurimis, et magistris scholaram, et subscriptis nominibus singulorum, per superius memoratas personas fuerat præsentatum. Unde satis exultans, illam quoque scripturam adjiciens huic Epistole, tanquam charissimo domino meo vobis utramque filiali devotione transmitto.

« Audivi etiam, quod super damnatione Petri Abailardi diligentia vestra desideret plenius nosse similiter veritatem, ejus libellos piæ memoriae dominus Innocentius papa Secundus in Urbe Roma, et in Ecclesia beati Petri incendio celebri concremavit, Apostolica auctoritate haereticum illum denuntians. Nam et ante plures annos venerabilis quidam cardinalis et legatus Romane Ecclesiæ, Cono nomine, regularis quondam canonicus Ecclesiæ-Sancti Nicolai de Aruasia, Theologiam ejus, Sessione Concilium celebrans, similiter concremaverat, ipsum Petrum præsentem arguens, et convictum de haeretica pravitate condemnans. Unde vestro si placuerit desiderio, per libellum de Vita sancti Bernardi, et per ejus Epistolas missas ad curiam satisfiet, terveni tamen in Claravalle fibellum cuiusdam abbatis nigrorum monachio-

rum, quo errores ejusdem Petri notantur: quem et olim me vidisse recordor, sed a multis annis, nt custodes librorum asserunt, studiose quesitus, primus quartus non potuit inveniri. Propter quod propositi nostri est in Franciam destinare ad monasterium ejus abbas extitit, qui eundem librum componuit, et si recuperare potero, transcribi facere Codicem totum, et mittere vobis. Credo enim quod vestre inquisitioni sufficere debeat, ut cognoscatis, que, quenadmodum, quare sint condemnata ». Hactenus Gaufredi Epistola ad episcopum cardinalem Albanensem.

31. *De corpore S. Eugenii martyris.* — De his quas spectant ad Rhemense Concilium dum agimus, etiam illud dicere non prætermittimus, magno cessisse Iucro Raymundo Toletano archiepiscopo¹, quod vocatus eum aliis ab Eugenio papa, venerit ad Rhemense Concilium. Nam in via prope Parisios ingrediens Basilicam Sancti-Dionysii, dicit primo, quod ipsi fuerat incompertum, esse ibi reconditum corpus sancti Eugenii archiepiscopi Toletani, martyris, ejus Epitaphio id his litteris indicate: *ME SITUS EST EVGENIVS MARTVS PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS.* Quo factum est, ut sub Alphonso rege socero hujus Ludovici regis Francorum anno millesimo centesimo quinquagesimo sexto brachium ejusdem Eugenii a rege ad soecrum illud expetentem missum fuerit in Hispaniam, exceptumque summa reverentia, ipso Alphonso et filiis succollantibus sacram sarcinam. Reliqua vero sacri corporis ossa nostro tempore, concedente Carolo Nono Francorum rege, pari religionis cultu accepit, qui per legatos petierat Philippus Secundus rex Catholici, spectaculum edens tanto principe dignum hoc presertim tempore, Deo gratissimum, cum Hagiomachorum insanit in orbe Christiano dementia, et furit insania, ita de ipsis Catholio rege gloriissime triumphante.

32. *Hildegardis virginis sanctitas per Eugenium III probata.* — « Absoluto Rhemensi Concilio, cum Eugenius papa », inquit Theodorus abbas in rebus gestis sanctæ Hildegardis², « per Adalberonem Trevirorum archiepiscopum devocatus, Treviris morabatur, visum est pontifici Moguntinae civitatis, et majoribus cleri ad Apostolici cognitionem esse veniendum, quatenus ipsius auctoritate nosceretur, quid de comportis sancte Hildegardis virginis monialis visionibus recipiendum aut refutandum foret. At papa summae discretionis, auditu tantæ novitatis attonus, eum Deo sciret cuneta esse possilia, rem diligentius investigare gestiones, venerabilem Virduni præsulem, et cum eo Adalbertum primicerium, aliasque personas idoneas dirigit ad cœnobium, sub quo eadem virgo tot annis degebatur inclusa, nt sine strepitu vel curiositatibus acumine, quid rerum esset, ab ipsa sciitarentur. Quibus humiliter inquirentibus, cum

¹ Scriptores rerum Hisp., et novissime Joan. Mariana. — ² Apud Sur. tom. v. die xvii Sept.

illa simpliciter quæ de se erant aperniisset, ad Apostolicum redierunt, et magna ipsius, magna cunctorum aslantum expectatione, que audierant retulerunt.

¶ His papa recognitis, jubet representari scripta beate Hildegardis, que sibi de prefato cornobio perlata suscepit, et ea manibus propriis tenens, ipseque recitatoris vice functus, archiepiscopo et cardinalibus, omnibusque qui de clero aderant, publice legit, ac responsa virorum, quos ad haec indiganda misera, pronuntiantur: omnium mentes et voes in laudem Conditoris et congratulationem excitavit, Aderal etiam ibidem sanctæ recordationis Bernardus abbas Claravallensis, quo mediante, easterisque amittentibus, moniebatur summus Pontifex, ne tam insignem lucernam silentio tegi patreter, sed gratiam tantam, quam tempore ipsius Domini manifestare vellet, sua auctoritate confirmaret. Ad haec reverendus pater patrum tam benigne quam sagaciter assensum brachens, litteris salutatoris beatam virginem visitavit, in quibus concessa sub Christi et beati Petri nomine licentia proferendi quæcumque per Spiritum sanctum cognovisset, eam ad seribendum animavit; sed et locum, quo illa fovebatur, honoravit, datus ad abbatem et fratres cœnobii gratulatoriis ex suo nomine litterarum apicibus ». Haec de his ibi.

33. *Eugenius papa Claramallem et Cisterciūm visitat.* — Visitatione ista et examinatio de Hildegarde facta majorem illi conciliavit existimationem, de qua Joannes Saresberiensis haec habet libro primo Epistolarum sancti Thomæ, Epistola centesima septagesima prima in fine: « Visiones et oraenla beatæ illius et celebrissima Hildegardis, que apud vos sunt, (ne illite scilicet). Quæ nihil ex eo commendandæ est et venerabilis, quod eam dominus Eugenius specialis charitatis affectu familiarius amplectebatur. Explorate etiam et rescribete, an et si de fine huius schismatis aliquid revelatum. Prædictus enim, in diebus papa Eugenii, quod non esset nisi extremitas diebus pacem et gratiam in Urbe habiturus ». Haec Joannes Saresberiensis.

Quomodo autem post haec Romanum versus Eugenius convertens iter, Claramalense monasterium invisit, sic accipe a Bernardo abate Bonewallis, qui aderat¹: « Eugenios inferno, celebrato Rhenis Concilio, Claramallem humiliter visitat, et gloriam Pontificatus Romani pauperum presentat aspectibus. Mirantur omnes in tanta alitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem, ut altitudinem sociata humilitas, pro officio exteris splendeat, ut per virtutem nequaquam interius inaneat. Adherebat carni ejus lincea tunica, et diebus ac noctibus emulsi vestitus, sic ibat, sic cubabat. Intus monachii habitum refinens, extra

se Pontificem et moribus et vestibus exhibebat, rem difficilem agens, diversarum in uno homine proprietatem exprimens personarum. Segmentata ei circumferebatur pulvinaria, lectus ejus palliis operatus cortina ambiebatur purpurea. Sed si revolveres operimacula, invenires superjectis lanceis complosa stramina, et pœnas conglobabis. Homo in facie, Deus videt in corde, ipse vero boni coram Deo et hominibus providebat. Alloquitur fratres non sine lacrimis, miscens sermonibus avulsa a corde suspiria, confortatur et consolatur ei se inter eos fratrem et socium, non dominum exhibet vel magistrum. Cumque eum ibi morari diutius non patrelur magna cum prosecutus habitantium multitudine, sibi statim fratribus, iter in Italiam dirigen abscessit, et ad Urbem pervenit ». Haec ibi de Eugenio papa. Sed qui Claramallem visitavit, Cisterciūm enarrabila totius Ordinis non praeterit.

34. Quodnam autem tunc configerit per sanctum Bernardinum miraculum fieri, accipe¹: « Eodem anno », inquit idem auctor, « caput Cisterciūm juxta morem abbatis congregatis: prædictus papa venerabilis afluxit, non tam anchoritate Apostolica præsidens, quam fratera charitate residens inter eos, quasi unus ex eis. Ubi cum ad cellulam in qua iacebat, facto vespe et conventu soluto, Dei famulus divertisset, sursum ei puerum obtulerunt. Erat autem puer ille de vicinia eadem, et sicut postea dicimus, ex longo ante tempore vigilans in custodia gregis sui, subito terrore percussus amiserat prorsus auditum. Orans itaque pater sanctus, et puer manus imponens, utrum audiat seiscitur. At ille mira devotione proclamans: Audio, domine, audio, tam fructu amplexus est eum, ut vix ab eo posset avelli. Auditum est verbum, oblatus est summo Pontifici, aliisque personis, celeberrimumque hoc miraculum fuit. Haec ibi.

35. *Causa inter Cantuariensem et Menevensem Ecclesias ab Eugenio cogita.* — Antequam autem Eugenius papa e Gallis receperet, controversiam ardum obstatam inter Thobaldum Galuariensem archiepiscopum, et Bernardum episcopum Sancti Davidis ejus refugientem obdientiam compонere laboravit. Ille ut intelligas, ex Annalibus Anglorum, ista opus est andis, que sic se habent²:

« Rex Henricus Walliam regno suo subjugavit, et ideo predictam Menevensem Ecclesiam, et alias Wallie Ecclesias suffraganeas Menevensis Ecclesia, Ecclesia regni sui, scilicet Cantuarie subiecere cupiens, Bernardum clericum de camera sua, quem in Menevenst Ecclesia Willrido episcopo subrogari procuravit, apud Cantuariam per regiam violentiam consecrari fecit: et hic tunc primus Menevensis Ecclesie episcopus a Cantuariensi archiepiscopo consecratus, et post eum Bavid et Petrus a regibus Anglie compulsi, similiter a Cantuariensi archiepiscopo sunt consecrati, praesulsi sacra-

mentis contra canones exorilis de non suscitanda lito super jure metropolitico contra Cantuariensem Ecclesiam in perpetuum. Bernardus lamen defuncto Henrico rege Primo, movit questionem super jure Ecclesie sua metropolitico contra Theobaldum Cantuariensem archiepiscopum. Unde papa Eugenius in hac forma scripsit Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo :

« Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Venerabilis frater noster Bernardus episcopus Sancti-David, ad nostram presentiam veniens, Ecclesiam Sancti-David olim metropolim fuisse asseruit viva voce, et eamdem dignitatem sibi a nobis resluit postulavit. Cum autem circa petitio- nem istam invigilans, diu in curia nostra commo- ratus esset, tu, frater archiepiscope, tandem co- præsente, ex adverso consurgens, in praesentia nostra adversus eum querelam depositisti, quod debitam tanquam primo metropolitano obedientiam subtraxisset, tibique inobediens et rebellis existaret, cum a predecessor tuo, tanquam a metropolitano primo consecratus esset, et viva voce, et scripto Cantuariensi Ecclesie professionem fecis- set, et in multis postea, tanquam alii suffraganei, tibi obedisset et astitisset. Ille vero consecrationem negare non potuit, sed professionem se fecisse, et obedientiam exhibuisse omnino negavit. Quod tu audiens, duos festes in medium produxisti, tes- timonium perhibentes, quod ipse, illis videntibus et audientibus, post consecrationem suam, et viva voce et scripto Cantuariensi Ecclesie professionem fecisset. Nos igitur, auditis utriusque partis ratio- nibus, et diligenter inquisitis, et testibus tuis stu- diose examinalis, communicato fratrum nostro- rum consilio, juramenta eorum recepimus, et ut ipse episcopus tibi, tanquam primo metropolitano, obedientiam et reverentiam exhibeat, justitia di- cante præcipimus. Unde, quoniam singulis Ecclesiis, et Ecclesiasticis personis suam dignitatem, et justitiam volumus conservare, B. Lucae festivitate proximi sequentis anni tibi et ipsi diem præfiximus, ut tunc præsentibus partibus, de dignitate Ecclesie Sancti-David, et libertate sua, rei veritatem cognoscamus, et quod justum fuerit, auctore Bo- mino, «inde statuamus. Datum Meldis tertio kalendas Julii ». Epistolam autem istam prædictus magister Gilardus (Giraldus) invenit in registro Eugenii papæ.

36. Accidit autem inter hæc, ut archiepiscopus Cantuariensis rediens ex Rhemensi Concilio in Angliam, gravem persecutionem passus sit a Stephano Angliae rege, ea ex causa, inquit S. Thomas ejusdem Ecclesie archiepiscopus, quod contra prohibitionem ejusdem regis vocatus ab Eugenio papa, ad Rhemense Concilium venisset. Alia quoque intercessit persecutionis causa, nempe quod prohibente Romano Pontifice, tibum regis Eustachium noluit coronare. Hac sanctus Thomas in

commendationem S. Ecclesie Cantuariensis anti- stitum, quod addicissimi semper fuerint Aposto- licæ Sedi, etiam contra regum Anglie id prohibi- tionum voluntatem. Quid vero egerit Eugenius papa aduersus regem cundem, monitus pontificis non parentem, idem S. Thomas in fine ejusdem Epistole ad Bosonem cardinalem date, haec habet :

« Rex Stephanus ab antecessori nostri perse- cutione non deslit, antequam pia recordationis dominus Eugenius, omni cessante appellationis obstaculo, in caput ejus anathematis et in terram interdicti sententiam præcepit ab omnibus episco- pis auctoritate Apostolica exerceri. Lupus enim ab ovili facile non arcetur, nisi clamore canum terreatur et baculo ». Haec sanctus Thomas Epistolarum libro primo, Epistola centesima trigesima sexta. Et libro quarto, Epistola decima quarta ad Alexandrum papam ista etiam refert de Eugenio papa, in Stephanum regem Anglie juste permoto. At enim : « Numquid eram archiepiscopus, quando pater ejus nuntius beati Eugenii terram illam intrare prohibuit ? Numquid eram archiepisco- pus, quando Gregorius S. Angeli diaconus cardinalis, tyrannidei huius prævidens, persuasit domino Eugenio, ut Eustachium filium regis Ste- phani coronari permetteret, dicens facilius posse teneri arietem per cornua, quam cauda leonem ? Haec vobis historia non est ». Haec ad Alexandrum sanctus Thomas. At quæ tunc nota erat historia remansit obscura, nisi quod illud (quod sumnum est) liquet, nempe resistente Eugenio papa, non huius coronari Eustachium filium regis Ste- phani; qui et anno quinquagesimo secundo post millesimum centesimum, ipsa die sancti Laurentii, cum invaderet terram Sancti-Edmundi martyris subita morte præreplus est, ita Deo ulciscente, in sacrilegum regis filium.

37. Obitus S. Malachiae episcopi in Hibernia.

— Post haec autem in Galliis et Anglia stabilita idem Eugenius papa inde recedens, recta via abs- que aliqua digressione Romanam versus iter dirigen- etsi non Romanam, ubi manere non licuit, saltem ad Romanæ Ecclesie loca prope Urbem posita perve- nit mense Octobris, ut colligitur ex sancto Bernardo in Malachia, de quo ait, quod cum vénisset Claramvallem, ut Eugenium papam pro pallo alloqui posset, inuenit eum diu ante ex Gallia discessisse : « Jam, inquit, Eugenius abierat, et erat Roma. vel proprie Roman ». Porro, ut ex eodem sancto Bernardo colligitur, adventus Malachie in Claramval- lem configit quatuor vel quinque dies ante solem- nitatem sancti Lucae, nempe decima tertia, vel decima quarta mensis Octobris, cum post quatuor vel quinque dies agrotaus idem sanctus Malachias diem obitum quartu nonas Novembris hoc ipso anno atlati sua quinquagesimo quarto. De quo pinney- rim in die depositionis, quæ extat, habuit sanctus Bernardus eidem charitate conjunctissimus, ejusque similitatis cultor addicissimus, alique virtutum predicator amplissimus; cupus et Vitam scri-

psit sicut fideliter ita et copiose auctore dignam. Extant ejusdem S. Bernardi ad ipsum Malachiam Epistola tres¹, cum videlicet ex Hibernia misisset sanctus Malachias quosdam ex suis erudiendos institutionibus Cisterciensibus. Fuit inter alios unus ex iis nomine Christianus, quem bene probatum idem Bernardus remisit in Hiberniam ad alios instituendos. Hic autem magnarum virtutum vir post mortem Malachite in locum ipsius in archiepiscopatu successit ex abate monasterii Mellifontis, ut Robertus affirmat in Chronico : « Vir, inquit, plurima sanctitate prædictus, qui ejusdem sancti viri archidiaconus extiterat, et primus abbas de Ordine Cisterciensi in Hibernia alumnus (ut dictum est) monasterii Claravallensis ».

38. *Contra Arnaldum clericorum rebellioni studentem decreta.* — Ceterum rediens Eugenius in Italiam, antequam Romanum perveniret, Brixie audivit, quæ præter alia execranda, ipso absente, novus hæreticus aduersus Romanam Ecclesiam presumpsisset Arnaldus. Etenim parum sibi visum, Romanos laicos a Pontifice et cardinalibus separare quiescebat : clericos subditos eisdem cardinalibus titulorum rectoribus ab iis divellere laboravit. Quod et iisdem facile persuasit, negantibus se ipsis esse subjectos, et obedire teneri. Adeoque error invalidit, ut ad ipsum evellendum non satis virium, licet summopere laboraverit, habuerit idem Eugenius papa, sed successoribus Hadriano, et post eum Alexandro Tertio fuerit insundandum, ut ejusmodi inventum diaboli per nefarium haeresiarum promulgatum adversus Romanam Ecclesiam prorsus auferrent. Quorum trium Romanorum Pontificum decreta simul posita in Codice Vaticano hic tibi curavimus scribenda ; sic enim se habet :

« Eugenius Tertius, universo Romano clero, ut capellani promittant obedientiam rectoribus titulorum.

« Fallax et invidus humani generis inimicus per Arnaldum schismaticum, quasi per membrum proprium, hoc effectit, ut quidam capellani unitatem Ecclesie, quæ sectionem non patitur, quantum in eis est, dividentes, ipsius Arnaldi sequantur errorem, et cardinalibus atque archipresbyteris suis obedientiam et reverentiam promittere et exhibere debutam contradicunt. Ne igitur vires dare prefati schismatici pravis actionibus per silentium de cetero videamur, per praesentia vobis scripta mandamus atque præcipimus, quatenus præfatum Arnaldum, tanquam schismaticum modis omnibus devitatis. Quod si aliqui clerici Dei et sancta Ecclesia contemptores, ejus errorem post presentium acceptionem sequi præsumperint : scire vos volumus, quia tam officio quam beneficio Ecclesiastico reddemus eos penitus alienos. Datum Brixiae idibus Julii ».

« Idem archipresbytero titulo Sancti-Marii. Et codem.

« Super controversia obedientiæ exhibenda, qua inter vos et capellatum de Pinea agitari dignoscitur : Ecclesie Sancti-Marii prospicere cipientes, per presentia vobis scripta mandamus, quatenus eum districtus moneatis, ut secundum antiquam et rationabilem consuetudinem vestre Ecclesie obedientiam promittere nullatenus contradicat. Si vero vestris monitis super hoc obedire contemperint, sentientiam, quam in ipsum et præstatam Ecclesiam de Pinea iuste tuleritis, nos auctore Deo radam habebimus ».

Hadrianus Quartus rectoribus Romanæ fraterritatis. De eodem.

39. « Ad audientiam nostram pervenit, quod clerici Sancti-Petri ad Vincula in quadam capella sua, Ecclesia, videlicet Sanctæ-Mariae in Candiatore, quia ejusdem Ecclesie populus manut obediens jam dictæ Ecclesie presbytero, illi videlicet Sancti-Petri exhiberi contradicit, divina prohibuerunt officia celebrari. Quia igitur sustinere non possumus nec debemus, ut Ecclesia Sancti-Petri ad Vincula suo iure debeat defraudari per Apostolica vobis scripta mandamus, quatenus prædictum populum districte commoneatis, ut a contradictione illa penitus de cætero cesseat, et quod Ecclesia Sancti-Petri habet in ceteris suis capellis, in ista ei subfratre non presumat. Et nisi ab ejusmodi levitate cessaverit, interdictum voluntus relaxari, ut in predicta Ecclesia Sanctæ-Marie officia divina leceat celebrari. Altoquin penam, quam in officiis patiuntur, eos decernimus sustinere. Datum Benefenti, XV kalendas Aprilis ».

« Alexander, servus servorum Dei, septem cardinalibus Sancti-Petri, atque omnibus aliis ut capelle suis sint subdite titulis.

« Ius Ecclesiæ a sanctis Patribus canonice constitutum necessario ad memoriam compendiose credimus revocandum; qualiter scilicet xxviii titulis, corumque sacerdotibus tota Urbs distributa sit, quatenus posteris nostris, quasi epilogi comprehensa, lucidiora sint : tum quia diligentia vestra a nostra dignata est exptere parvitate, quid inde reconstituendum sentrenhus : tum quia nostra memoria in tantam capellæ proiecte sunt elationem, ut nullam penitus suis titulis reverentiam exhibere dignentur. Proinde quod malorum perditione ire studuit incutia sacerdotum, nos summa curia, ut possibile, est matricibus reparemus Ecclesie. Placuit tamen nihil de his temere definire, sed diversorum Patrium sententiis, quorum anuctoritas plurimis approbata declaratur Conciliis, et ut in sanctis iuvenerit canonibus, ad usum pristinum revocare. Capellæ igitur, quæ juribus propriis titulorum a sanctis Patribus adscribuntur, omni ratione suo subjungande sint capituli, adeo ut quisque cardinalis hand securus aliquid in eis, que sint suo subdite titulo, disponat et judicet, quam episcopi in suo episcopio facere cognoscuntur. Si vero queritur unde talis usus Romane inolevit Ecclesie: Dionysium papam diligenter attenda-

mus dicentem : Severo episcopo scribit, dicens : De Ecclesiis vero parochiam, unde Apostolicam Sedem consulere voloisti, qualiter sint custodiendae per Cordubensem provinciam, ac sacerdotibus dividenda, nihil tuae charitati potui melius intimare, quam ut sequaris, quod nos in Romana Ecclesia nuper egisse cognoscitur. Ecclesias vero singulas singulis presbyteris deditimus, parochias et cœmeteria eis divisimus, et unicuique jus proprium habere statuimus. Patet igitur Romanam prius habuisse Ecclesiam, quod episcopi inde adipiscentes usque in hodiernum retinent diem, et quod omnes capellas suo subditis episcopio, quasi ius proprium vendicant, ab hac Ecclesia acceperunt. Sed jam dignum est, ut quod sordida atque insolenta sacerdotum multis perditum ivit temporibus, per illos qui a nobis acceperunt, ad nos redeat; et operæ pretium est, ut si quid a capite in membra descenderit, cum necesse sit, idem a membris in caput ascendat. Rescindatur itaque malorum usus sacerdotum, et quod episcopi de suo habent episcopio, qui hoc de Romana acceperunt Ecclesia : illud idem cardinales singulorum titulorum de capellis sue subditis Ecclesiæ habeant ». Haetenus de his in Codice, in quo alii canones et decreta summorum Pontificum leguntur.

40. Legatio ad Danos per Nicolaum card. Albanensem. — Hoc eodem anno ab eodem Eugenio papa legato a latere misso in Daniam Nicolaum Anglo S. R. E. cardinali episcopo Albanensi, qui postea fuit Hadrianus papa Quartus¹, ad eam provinciam metropoli illustrandam, ab eodem Concilium est habitum, de quo Joannes Olaus his verbis uenit : « Effectus Nicolaus ex legatione, ut apud Norvegianos archiepiscopalies sedes cum plenitude pontificiae potestatis erigeretur : quod etiam anno Christi millesimo centesimo quadragesimo octavo apud Sueones celebrato Lincolnie Concilio provinciali peragere cupiens, Gothis et Sueconibus de urbe et persona tanto muneri idonea concordare nequeuntibus, spe sua frustratus abscessit, ordinato prius sancto Henrico episcopo Upsalensi. Jam enim Suecia tempore Amundi, filii Olaui, Schotkonung archiepiscopum ex Polonia accepérat, qui in controversiam cum Gothis et archiepiscopo Bremensi de præeminentia devenerat. Gothi enim potius Bremensi, quam Upsalensi archiepiscopo obediendum putabant. Ob quam dissensionem archiepiscopalies dignitas in Suecia ad aliquot annos intermissa fuit. Proinde Nicolaus, ne ea legationis suæ parte in toto frustraretur, pallium archiepiscopalies dignitatis apud Aeschilium Lundensem archiepiscopum deposuisse dicitur, ut illi conferret quem Gothi et Sueones conformibus suffragis elegerent. Sed nullus Sueconum archipresulorum haetenus inventus est, qui se Ludensi pontifici in accipiendois archiepiscopalibus insignibus submit-

tere sustinuerit. Et illa titularis dignitas, si quando concessa fuit, in Aeschillo extincta evanuit ». Et inferius addit², Upsalensem Ecclesiam confirmata esse metropolim ab Alexandro papa Tertio. Scripsit autem de ista legatione usque ad obitum Eugenii etiam Saxo Grammaticus³. Egit et de eadem Willelmus Neubrigensis⁴.

41. Emmanuel imperator errorem suum corrigens dat constitutionem pro immobilibus Ecclesiæ bonis. — Hoc eodem anno Rogerius Sicilia rex ingentem parat classem adversus Gracorum imp. Emmanuelem : qui id audiens, et timens prium omnium divinum sibi numen conciliare laborat, quod a se graviter offensum recenti delicto illo, quo gravissimam totius imperii sui Ecclesiæ persecutionem indixerat, male sibi conscius satis intelligebat. Quodnam autem fuerit crimen hujusmodi, quod adeo exulcerasset conscientiam imperatoris, recepset ita Nicetas Choniata⁵, eam tantum pertingens partem facinoris, que spectaret ad monachos :

« Cum enim monachos possessionibus et negotiis turbatos, et tranquillitate animi et Dei cultu excidere intelligeret, nullas eis vineas, nullos agros, nullas possessiones, quas nec corum professio admittit, assignavit : sed ex fisco tantum pendi jussit, quantum ad victimum et cultum opus esset. Videlut nimurum immundicam cupiditatem struendi monasteria improbase, et exemplum prodere posteris voluisse, quo pacto tempora condenda, et quæ vivendi ratio eremitis patruperibus, et a terrenis rebus se abstractentibus proponenda sit. Tantum autem absfuit, ut eorum institutum landare, qui monasticam vitam professi et opibus affluunt, et multitudine curarum magis distrahitur quam ii qui hujus vita deliciis occupantur : ut sanctionem Nicephori Phocæ fortissimi et cordatissimi imperatoris, olim abolitam de non augendis monasteriorum latifundiis, quasi postlimio revocarit, neque patrem, avum, ceterosque cognatos suos omnes, qui monasteriis amplissima prædia donarent, incusare desisterit : non quod de suis opibus Deo aliquid consecrassent, sed quod rem bonam male administrassent. Nam cum monachis habitationes in abditiis et desertis locis, in antis et montium cacuminibus assignandæ essent : et Constantinopolis tanquam Sirenum cantus vitanda : gloriola ductos, incrustata sua sepulchra et vario marmore exornata iis qui tempia ingrediantur, spectanda proposuisse, et mortuos quoque coronari se et hilari splendidoque vultu conspicui voluisse, et in loro ac trivis monasteria ædificasse : et ibi nullo cum delectu virtutis, velut in cavae conclusisse eos, qui monachos non ultra tonsum capillum, et mutualum habitum, promissamque barbam exprimerent. His igitur de causis, sive ut monasticam sanctimoniam mutantem, ac

¹ IOSEPH. OLAUS I. XVIII. c. 17, 18. et I. XIX. c. 6. — SAXO BR. M. XIV. — ² WIL. NEUBR. I. II. c. 6. — ³ NICET. DE MARCH. I. VII.

⁴ JOHN. OLAUS I. XVIII. c. 17, 18. et I. XIX. c. 6. — SAXO BR. M. XIV. — ⁵ WIL. NEUBR. I. II. c. 6. — ⁶ NICET. DE MARCH. I. VII.

potius hunc fere prostratam fulciret, sive metuens, ne ipse ea facere diceretur, quae reprehenderet, rationem a suis majoribus diversam est secutus^o. Haec Nicetas de his quae speclarent ad monachos.

42. At quantumlibet hisce coloribus facti turpitudinem honestare curassel, vexatio, quae juxta Isaiam¹, dat intellectum auditui, reddidit ipsum imperatorem prudentiorem; continuoque paravit medicamentum morbo, quo inflictum vulneris Ecclesie sanaretur. Siquidem Auream Bullam promulgandam curavit, quam etiam ab effectu MEDICATRICEM appellavit. Est de ea, alisque eodem argumento conscriptis, mentio apud Theodorum Balsamonem, qui et recitat eas, quas et habes descriptas in Codice juris Orientalis, hoc praeposito de tempore titulo:

« Emissa est Aurea Bulla imperatoris nostri domini Manelis Comueni, mense Februario, Indictione undecima, anno 6566 quae Melicatrix dicitur, utpote quae fortasse medeatur titulis et juribus omnium Ecclesiarum, que claudicant, episcopatum scilicet, et metropolitum, et ipsius magna Ecclesia, que etiam ad verbum sic habet:

« Qui post Moysen fuit electi illius populi imperator Jesus, Jerichuntis² festinans in monumenta ac propagacula diruere, sacerdotibus jussit in cireniu tuba canere, et sic mirorum propagacula mirabiliter dejecti. Imperio autem meo, quod novo populo a Deo electo praest, post illum principem populi servatorem el ducem, alium Moysem, metulyta dico imperii mei dominum et genitorem, veluti quedam Jerichuntina moenia, diruere properanti, communis Christianorum inimici propagacula³. Occidentalis dico draconis, qui in Sicilia tyrannidem exercet, et illine adversus Romanum imperium latenter prorepit, veluti spiritibus quibusdam tubis, antisitum Deum nobis quotilibet placantium precibus, ad illum diruendum djuvantibus opus est. Sed et ipse divinus Moyses⁴, quando cum Amalec pectum coniurauit, sacerdotibus utrumque inimicos, sic cum fugavit et vicit. Scit ille ergo, mecum quoque imperium antisitum sustentaculo indigens, ad aeneum adversus novum hunc Amalec propositam, et veluti quandam lucis columnam novum hunc Israel praeudentem et ejus gressus dirigenter preces corum habere volens, hanc presentem Auream bullam omnium Ecclesiarum matronam Sion, Dei Sapientie habitaculo, et ius qui sunt in omniibus insulis, et in Oriente et Occidente antisitibus donavit, eorum pro imp. nro preces magis confirmans. Rekte enim scit meum imperium, regem non serviri per multam potentiam, et gigantem non servatum ita in multitudine virtutis sue (reboris suj) menday autem equis ad salutem, ut dicam cum Propheta et Psalmographo, et Dei Patre⁵.

43. « Volens enim, ut firmitas et stabilitas Ecclesie que omnibus praest servetur, et omnia dictis antistitibus sanctarum quae ubique sunt Ecclesiarum, et securitatem titulorum ac jurium que illis adsunt, in ipsorum immobilium detentione (possessione) firmius constitueret: et preterea corrigeret, si quid in eorum juribus claudicet, et nemo jure sit destitutum: et non solum hoc, sed et si quod jus consequi debeat ad ejusmodi immobilium dominationem, detentionem (dominium, possessionem), et proprietatem, id fortasse prius factum non est; hanc in peri mei Bullam Auream, ejus quod deest, MEDICATRICEM illis tradidit, que veluti perfectum et integrum et omnino inconcessum jus ejus ostendit, per quam confirmat quidem ei tutius facit, quodcumque jus adest sanctis Ecclesiis, eique que illis praesedit, in ipsarum immobilibus cuiuscunquammodi fuerint, et ubiquecumque en sita sint: et quod bonum est, melius facit, imperii mei sententia et calculo. Quidquid autem est in eis, in quibuscumque quis spectatum id dixerit, sive in Auris Bullis diversorum imperatorum, sive in sigillis, sive in simplicibus jussionibus, sive in resolutionibus, sive in Actis claudicantibus, et aliquatenus ab eo, quod est exactum, et a debita consequentia deficiens regalium jussionum et legum corrigit; et decernit dictis sanctissimis Ecclesiis nullum ex ea re praedictum in aeternum afferi: sed quod in eis est infirmum et imbecillum, esse firmissimum, et nulla juris allegatione oppugnandum ab eo, qui velit aliquid profisco seu publico dicere, ut quod praeseat imperii mei Bulla Aurea confirmetur et valde corroboretur. Et ut ex multis eorum, quae cuiquam in mente venire possint, pauca quedam imperium meum memoria repetat: si forte donatio ipsius parechorum sit sine certa quantitate, aut mensuram terrae, vel antiqua alia innowarint in iusmodi possessionibus, forte quae ipsis donata non fuerint, aut donata quidem fuerint, jussiones autem de his lacte non sunt revocatae: vel in prius designatis donatis ipsis jussiones de prius definitis non sunt revocatae: aut jussionum principalium, quae ipsis tributa sunt, aliquo nullo modo insinuatae fuerint: aut fuerint quidem insinuatae in aliquo secreto, non tamen competente: aut insinuatae perierint, exempla autem eau fide digna reperiuntur, aut Acta, que procedere debent, non processerunt, vel quae processerent, non sunt insinuata: aut quia fieri debuerunt rationum computatione, facta non sunt: aut forte quilibet aliam ob causam, sive ex parte, sive in totum jura sepe dictis sanctis Dei Ecclesiis, et matre omnium claudicant, et inde firmatatem suam non habent: et si non quia id faciat causa nominatum expessa sit: aut forte alia ipsis exhiberi debuerunt jura de iusmodi immobiliis, velut quibusdam omnino procedentibus in ipsis, nam si documentum de quopiu ex possessis a se immobiliis nequaquam acquisieret, nihil a orasentis Attice Bullae oratione

¹ Isa. xxviii. — ² Ios. vi. — ³ Regnum Sion reg. in intellectu. — ⁴ Ex. xvi. — ⁵ Ad. xlii.

juvabuntur, nulla in re hæc omnia, et quæcumque alia cuiquam pro fisco certanti in intentem quandoque venerint, lædere unquam sanctissimas Ecclesiæ, et Sapientiæ Dei templum, reliquasque metropoles, archiepiscopatus, episcopatus poterunt in iis immobilibus, quæ (ut dictum est) ad ipsas pertinent ex qualibuscumque documentis. Nam si nullum acquisiverint unquam jus in aliquibus forte immobilibus, quæ habent, nullam ex præsenti Aureæ Bullæ oratione senient utilitatem : sicut nec in quibus fiscus ad hodiernum usque diem possessionem habuit ex justa quapiam causa. In his enim omnibus juris observabitur exacta disciplina. Si quis igitur voluerit per avaritiam, aut quapiam aliam causam ea contemnere, que hac Aureæ Bullæ mei imperii oratione definita sunt; primum quidem sanctæ Trinitatis splendorem, cum ad tremendum sistemus tribunal, non conspiciat : excidat aulem et Christianorum parte, ut Judas duodenario. Et prater hæc execrationem sibi conciliet primogenitorum sanctorum justorum et deifterorum Patrum, qui ab ævo præmortui fuerunt ». Hactenus Bulla Aurea, *Medicatrix* nomine nuncupata. Recitat eandem Theodorus Balsamon, alia tamen translatione latine redditam habens.

44. At quod generatiū de omnibus Ecclesiis, ut immobilia possidere possint, hoc anno statuit Emmanuel imperator, postea vero cassis lege voluit de bonis immobilibus magni templi ejusdemque primarii *Sapientiæ* dicti. Exst ipsa Constitutione in eodem citato Codice¹ juris Orientalis, incipit : « El illi quidem antiquo et celebri Salomonis sapientia templo, etc. » Atque deinde ejusdem generis, sed speciale pro bonis immobilibus monasteriorum conservandis firmam robustamque admodum edidit Constitutionem, cuius est exordium : Imperialis mea sublimitas, etc. Habetur in eodem Codice², atque etiam apud Theodorum Balsamonem³. Sic igitur quod semel, peccasset, tripli confessione (sic nominaverim tres de his Constitutiones ejus) voluit delevisse, atque penitus abrogasse, exemplo paterno admonitus, qui quod deliquesset in sacra vasa Ecclesiærum, belli tempore, sumens ea ad usum belli : continuo corredit Constitutione contraria promulgata, quam tomo superiori suo loco posuimus, specimen edens optimi principis, qui nequaquam, ut perversi, perperam facta tueri voluerit, sed fuerit sanctione tripli detestatus.

45. *Successio patriarchæ Constantinopolitani, et status Ecclesiæ Orientalis.* — Quod spectat ad successionem Constantinopolitana Ecclesiæ episcoporum, hoc eodem anno Chariton patriarcha Constantinopolitanus, ubi sedisset mensibus undecim, moritur. De successore quis fuerit, constat erratum in Græca Serie patriarcharum, dum post Charitonem ponitur Theodosius, quem Niceta testante liquet tempore obitus Manuelis imp. vixisse

anno Domini millesimo centesimo octogesimo. At post Charitonem ponendum esse Lucam, Synodalia Acta significant, quibus manifestum est sub Manuele Lucam sedisse : ex quibus corrigas eos, qui ante Michaelum ponunt.

Hic cognomento dictus est Chrysoberges, cuius extant Acta Synodalia notata indictione decima quarta sub imperatore Commodo, qui est annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus primus. Ita in Codice juris Orientalis, libro tertio. At sub qua Indictione decima quarta contingit eam Synodus celebrari, cum sub ejusdem Emmanuelis imperio ejusdem numeri Indictionem contingat tertio repeti, ex annis ab origine mundi notatis a Balsamone constat, cum in Nomocanone Pholii titulo decimo tertio, *De laicis*, cap. 2, de eadem agens Synodo, celebratam dicit anno 6695, ita notato numero barbaris notis, in quibus erratum appetat, cum is annus tempora Manuels imp. exceedat, sub quo certum est Synodum celebratam : unde puto restituendum 6673 loco 6695, quo anno incidit posita ibi Indictio decima quarta, eritque annus Redemptoris millesimus centesimus sexagesimus sextus. Sane quidem diu vixisse Lucam in sede patriarchali, argumento sunt ea, que de ipso frequenter ingerit Theodorus Balsamon. Interim unum vel alterum hic describemus memoria dignum ex Synodi Actis : ac primum cum agit de canone octogesimo quinto sexte Synodi in Trullo.

46. « Teupore autem sanctissimi patriarchæ domini Lucæ synodice affuerunt Agareni, et cum ab eis postularetur ut baptizarentur, dixerunt, quod in suis regionibus antea baptizati fuerant. Et interrogati responderunt esse constituidinem, ut omnes Agarenorum infantes ab orthodoxis sacerdotibus baptizarentur; non tamen admissi fuerunt. Audierat enim quod baptismus, quem infideles a Christianis petunt, non bona affectione, et orthodoxo proposito petitur, sed propter corporalem medicinam. Persuasum est enim Agarenis, fore ut sui liberi a dæmonie vexentur, et tanquam canes male oleant, nisi baptismum Christianum assequantur. Quamobrem non ut omnium animæ sordidum mundatorem, divinæque lucis et sanctificationis præbitorem baptismum postulant, sed tanquam beneficium et incantationem. Quidam autem eorum dicebant se matres habere Orthodoxas, seque earam cura ac studio fuisse baptizatos. Sed nec ii exauditi sunt, quoniam testes non adduebant, etc. »

47. Rursus autem, quo statu esset Orientalis Ecclesia hoc tempore, in his quæ spectant ad jura Ecclesiastica, ipsamque immunitatem Ecclesiæ et libertatem conservandam, ex eodem Theodoro Balsamone videamus, ubi tractat de canone decimo quinto Concilii Carthaginensis, quo agitur de non trahendo clero ad laicorum tribunal. « Quibus ostenditur, ad ima prorsus demersa jam fuisse omnia Ecclesiastica privilegia, unde opus fuit, ul-

¹ Lib. II. can. 2. — ² Ibid. c. 4. — ³ In Syn. Septimo can. 42.

ciscente nomine, imperatores privari imperio, et redigi in servitatem, cum cogerent Ecclesiam sibi ipsis subjici servitute. Sed audi Theodorum : « Hodie autem, inquit, hec negligenter; propter quam causam, nescio. Multi enim non solum laici, sed etiam sacraei, episcopos et clericos et monachos ad civilia judicia attrahunt, nec imperatoris quidem mandatum de ea re exhibentes, et neque incompetens judicis prescriptio seu exceptio prodest iis qui rei aguntur. Eos enim cogunt vel invitatos iudicio contendere; nec sacrati qui eos traxerunt, aliquid penitus damni sensere; sed nec monachi vel clerici, adversus quos in toto Ecclesiastico agitur, si id quidem recusaverint, civilem autem examinationem petiverint, nulla in re puniri sunt. Quemadmodum nec clerici, vel monachi, qui in saeculare iudicium tracti sunt, et in eo litigare non recusarunt. Cum autem Pantepopus monachus ille Meletius, qui praefectus monasterii dictus est, a Synodale judicium tractus, ipsum ut sibi non

gratum recusasset, et causam ad seculare iudicium traduxisset per mandatum imperiale : sanctissimus patriarcha dominus Lucas id aegre ferebat, plurimum studium adhibuit, ut corrigeretur quod factum fuerat. Audivit autem a civilibus iudicibus, quod imperatoria potestas omnia facere potest; et quemadmodum primo loco potuit dare imperator judicem pro iudicando episcopo, vel alio sacraeo, adversus quem agitur; ita et per transpositionem iudicium Ecclesiasticum ex legitima observatione in civile traduxerit. Sed etiam si is qui hic dicitur monasterii praefectus exauditus est, Synodale iudicium recusans, et sine praedium conservatus est ». Haec Theodorus de infelici statu Orientalis Ecclesie, sed imperii infelicissimo, cum ulciscens Dominus tandem ab eorum imperatorum manibus evulsit imperium; ut sciant principes Occidentales, pro ipsis rem agi ab episcopis, cum quod sumum est vendicant ab eorum manibus censuris Ecclesiasticis.

ANNO periodi Graeco-Romana 6641. — Anno Aetate Hispan. 1186. — Anno Regiae 533, inchoato die 22 Maii, Fer. 7. — Iesu Christi 1148.
— Eugenii III pape 4. — Conradi III reg. 11. Manuels Comneni imp. 6.

1. *Expeditio Hierosolymitana parum fausta.*
— Ad num. 1. Postquam erucis signatorum exercitus Laodicæam perverit, in montana eductus, Turcorum pariter et Graecorum circumseptus insidiis, mense Januario currentis anni magna parte disperit. Acta est apud Satelliam a copiarum reliquiis Purificatio beatae Mariae, que urbs, antiquis Atalia, memoratur Act. 14, v. 24. Capto deinde consilio de petenda Antiochia itinere maritimo, per quinque hebdomadas expectati sunt venti ferentes : tum hebdomadis tribus iter confectum, appulsiunque Antiochiam Ieria sexta post medium Quadragesimam, die mensis Martii xix. Hinc date litteræ, et regis, et Odonii de Diogilo ad Sugerium abbatem. Epistola regis ad Sugerium est ordine xxxix inter ejusdem Sugerii Epistolæ, in qua narrata referuntur. Robertus de Monte vulgatus in Chron. huc habet : « Obsessa per triduum Damasco a Francis, Germanis Hierosolymitanis, captis iam inuris exterioribus, qui hortos ambebant, cum in brevi civitas capienda pafaretur, dolo (ut ait) principum Palestinarum, obsidio removetur. Factaque discessione, rex Francorum et imperator, iterum condicto die ad obsidendum Ascalonem,

cum suis doppie convenient, sed Hierosolymitis minime iuxta condictum occurrentibus, imperator Constantinopolim navibus evehitur, rex suis repatriantibus, cum paucis Hierosolymis per annum moratur ».

2. *Eugenius III templum S. Matthiae Treviris dedicat.*
— A num. 2 ad 37. In Actis 88. Bellan-dianis ad diem xxv mensis Februario, quo sanctus Matthias Apostolus colitur, referuntur Acta inventionis corporis sancti Matthei, et miraculorum ex Lamberlo monacho Trevirensi, et cap. 4 legitur : « Anno Dom. Incarnati, millesimo centesimo quadragesimo octavo, decennovali anno ix, Indict. xi, praesidente Apostolico Eugenio III Romanæ Ecclesie summo Pontifice, anno papatus sui iii, imperii Conradi III regis gloriosi secundo, regni undecimo, venerabilis autem Adalberonis hujus civitatis archiepiscopi anno xvi, dedicatum est hoc monasterium ab eodem venerabili Apostolico, et ab Adalberone archipresule, idibus Ianuarii, etc. » Memorantur ibidem cardinales sui qui presentes fuere.

3. *Scripta S. Hildegardis in Concilio Trevirensi evanđiata.*
— Ante Concilium Rhemensc

aliud *Treviris* Eugenius III celebravit, in quo scripta sanctæ *Hildegardis*, quæ monasterium apud Bingium ad Rhenum fl., quatuor leueis a Moguntia dissitum, construxerat, discussa sunt. Rem narrat Baronius num. 32 et seq., sed nulla Concilii mentione facta, et cum Theodoro abbe in Villa sanctæ Hildegardis, apud Surium ad diem xvii Septemb., existimat hoc examen post Concilium Rhemensis peractum. Verum ex dicendis liquebit, Theodorum et recentiores, qui eum hac in re secuti sunt, hallucinatum. *Hildegardis* unctione magistra edocta multa docebat, et non dearent, qui mulierem illusam aut illudentem publicarent variusque ille rumor, diversæque sententiæ Eugenium III adegere, ut rem Concilio examinaret, ut refert Trithemius in Chron. Hirsaug. ad annum mct, loco scilicet non suo : « Synodus, inquit, tam episcoporum quam cardinalium et abbatum ibidem celebravit (nempe Treviris) ubi Henricus archiep. Moguntinus, et sanctus abbas Clarævallis Bernardus ipsi summo Pontifici mirabilia, quæ Deus operabatur in famula sua Hildegarde, Montis-Sancti-Ruperti confessoris abbatissa, retulerunt. Quibus auditis papa attunitus, et rem diligentius investigare voleus, Virdunensem episcopum Aldebertum cum aliis viris fide dignis misit ad sanctam Hildegardem, ut cum humilitate et mansuetudine, sine strepitu vel curiositate, quid rerum esset, ab ipsa sciscitarentur. Qui cum ad monasterium, in quo degebant sancta virgo, deve- nissent, et juxta communionem Apostolicam veritatem ab ipsa humiliter inquirerent, illa simpli- citer quæ de se erant, aperuit et legatos cum scriptis et libris revelatis sibi divinitus dimisit ». Ita Trithemius ex Theodoro laudato. Eugenius III licentiam ei concessit proferendi quæcumque per Spiritum sanctum cognovisset, et eam ad scriben- dum animavit. Ipsam Hildegardis in una ex suis Epistolis ait : « Scripta mea Eugenio papæ, cum Treberi esset, allata sunt, qui ea grater coram pluribus legi fecit, ac per seipsum legit ; mul- tumque de gratia Dei confidens, beneficitionem que cum litteris milii mittens, præcepit, ut ea quæ in visione videberint, vel audirent, scriptis attentius commendarem ». Eæ Eugenii ad Hildegardem litteræ recitantur tom. x Concil. pag. 1128, sed post Concilium Rhemensense.

4. In eo abbas Fuldensis depositus. — Brouverus lib. t4 Annal. Trevir. num. 70, refert ex Ms. Fuldensi, et Conradri imp. Diplomate, in hac Synodo monasterii Fuldensis congregationem Henrici abbatis sui nomen detulisse, et apud Eugenium eum accusasse, quod minus recte et salubriter Ecclesiam illam administraret. Causa ab Eugenio cognita, placuit *Henricum* suo munere defungi, successore obvenientem Marquardo, qui summa glo- ria monasterium illud rexit. Pontifex per tres menses Treviris moratus est, uti notarunt Brouverus et Trithemius citati, ac Sigonius lib. 11 de Reg. Ital. ideoque ab initio circiter mensis Decem-

bris anni elapsi usque ad Martium praesentis anni.

5. Epochæ Concilii Rhemensis. — *Concilium* enim *Rhemense* hoc anno ab eo celebratum esse, testantur Otto Frisingensis in Friderico lib. 4, cap. 55. *Chronographus Catalaunensis* tom. i Bibliothe. Labbei, et *chronographus Rhemensis* ibidem, quibus adde *chronographum Sancti-Medardi Suessionensis* tom. ii Spicilegii et Robertum de Monte vulgatum. Verum quidem est, *Bulæum* tom. ii Universit. Paris. pag. 232, et *Gervasium* in *Chron.* *Concilium* istud cum anno superiori al- ligasse ; sed fundamenta quibus innituntur fri- vola, et ex iis, quaæ hoc et præcedenti anno in me- dium adduximus, plane eversa. *Chronographus Mailrosensis* annum a Paschate incipiens ait, anno **MCLXVII** Eugenium papam *magnum Concilium Rhemis ad LÆTARE JERUSALEM*, seu Dominica quarta Quadragesimæ, que hoc anno in diem XII kalend. April. seu diem **xxi Martii** incidit. *Huic Chrono- grapho* consensit *chronographus Rhemensis* citatus. Robertus vero de Monte vulgatus, et *chronographus Catalaunensis* laudatus, qui illud **XI kal. Aprilis** collocant, a prioribus non discrepant, sed alii a die Dominicæ, qua mos erat preces Deo fundere, alii a feria secunda in sequenti, quæ prima sessio fieri solita erat, illud exordiuntur. Illud *Concilium*, ut ex litteris Eugenii liquet, non omni- nino generale fuit, sed *Cisalpinæ tantum Ecclesie*, licet passim generale appetetur. Ex die porro, quo *Concilium Rhemensis* inchoatum, colligitur illud ad præsentem annum omnino pertinere, cum su- periori die **xxii Martii** *Eugenius III* Divione fuerit, ut suo loco ostensus.

6. Canones in eo sancti. — *Canones xviii* in hoc *Synodo* sancti in quorum ultimo dicitur : « Præsentis decreti auctoritate præcipimus, ut nullas omnino hominum hæresiarchas, et eorum sequaces, qui in partibus Gasconiaæ aut Provinciæ, vel alibi commorantur, manuteneat vel defendat : nec aliquis eis in terra sua receptaculum pre- beat ». Iste canon apud Baronium num. 10 dicitur decimus septimus, quia in exemplari Vaticano, quo usus est, canones **xvi** et **xvii** in unum con- funduntur. Hæretici illi alii non erant, quam Hen- ricus, Eudo, sive Eon, et Apostolici, de quibus mox.

7. Et intersunt episcopi Hispaniæ. — *Epi- scopos Hispaniarum* Concilio Rhemensi interfuisse, docet Sandovalius in Alphonso VII, fol. 496, atque hunc *Hispaniarum* imperatorem *Concilium Palen- tinum* cum episcopis et proceribus suis celebrazione Æra **MCLXXXVI**, anno scilicet Christi presenti, et imprimis lectum fuisse Eugenii III papæ Edictum, quo præcipiebatur, ut sese in Gallias ad celebra- dum *Concilium* generale Rhemis indicum, et examinandas ibidem quatuor theses exoticas *Gil- berti Porretani* episcopi, conferrent, prolato de iis judicio, ut vel per seipso vel interventu gravium et doctorum hominum illud postea Rhemis operi- rent. Ad hanc in Epistola **LXXIV** ad Alphonsum

Hispaniarum regem scripta, sub *datum in territorio Lingonensi, V kal. Maii*, seu die xxvii mensis Aprilis, ait Eugenius: « Quia episcopos et abbates regni tui ad vocationem nostram, tanquam devotus et humiliis filius, Rhemensi interesse Concilio voluisti, benevolentiae tuae gratias exhibentes, pre cum tuarum consideratione devici, eos qui non venerunt, a suspensionis sententia relaxamus ». Quare plures Hispaniarum episcopi et abbates ad Concilium Rhemensi venere. De praesentia episcoporum Hispanie in Concilio Rhemensi legendus Baronius num. 31.

8. *Theobaldus archiepiscopus Cantuariensis male habitus.* — Gervasius in Chron. ad annum **M^{CMXLVII}** refert, Eugenium III Theobaldum Cantuariensem archiep. scriptis et nuntiis cum cæteris episcopis Anglie vocasse, at ministros regis portus maris observasse, ne archiepiscopus transfretaret. « Sed archiepiscopus Deum magis quam regem metuens, clanculo mare adiit, et vix tandem in cimba fracta transvectus via terram tetigit, et domino pape se præsentavit ». Nam, ut sanctus Thomas Cantuariensis archiep. in Epistola **cxxxvi** ad Bosonem cardinalem scribit: « Theobaldus ad Concilium Rhemensi venit, cæteris episcopis domi contra obedientiam remanentibus, exceptis tribus, qui de mandato regis venerunt, ut aliorum absentiam excusarent ». Theobaldus soluto Concilio Cantuarium prospere pervenit; sed Stephanus rex eum Anglia celeriter exire coegit. Quare Theobaldus in Franciam recessit. De hac istius præsulis vexatione loquitur Baronius num. 36, jamque numero anteriori narrarat, Eugenium III controversiam obortam inter Theobaldum et Bernardum episcopum Sancti-Davidis ejus obedientiam refugientem componere laborasse, quod probat Baronius ex ejusdem papæ Epistola, data *Meldis tertio kalendas Iulii*, in qua ait: « B. Lucae festivitate proximi sequentis anni, tibi et ipsi (nempe Bernardo Menevensi seu Sancti-Davidis episcopo) diem præfiximus, ut tunc præsentibus partibus, de dignitate Ecclesie Sancti-David, et libertate sua, rei veritatem cognoscamus ». Hanc Epistolam ad hunc etiam annum revocant Allordus num. 10 et seq. et passim alii. Sed non dubito, quoniam hallucinati fuerint, et quin ea anno superiori, ut ibidimus, data sit, cum certo constet, *Eugenium III* hoc anno die **xxix** mensis Junii, quod ea ad Theobaldum archiep. Epistola *Meldis* in Gallia scripta, jam in Italia fuisse. Ceterum controversia illa inter Ecclesiam Cantuariensem et Menevensem durabat adhuc sub Pontificatu Innocentii III. Bernardus enim « ante diem a papa Eugenio præfatum diem clausit supremum », inquit canonicus Menevensis coetanens (et existimat Warthonius in Anglia Sacra part. 2 pag. 652) in Vita Davidis II episcopi Menevensis. Bernardus autem, ut videre est apud Godvinnum de præsulibus Anglie, hoc anno obiit.

9. *Eon hereticus damnatus.* — In Concilio

Rhemensi damnatus insanus hereticus de Britania Armorica adductus, « homo illitteratus et idiota, Iudificatione daemonum ita dementatus, ut cum sermone Gallico *Eon* diceretur, ad suam personam pertinere crederet, quod in Ecclesiasticis exorcismis dicitur, scilicet per eum, qui venturus est judicare vivos et mortuos, et sacerulum per ignem », ut inquit Willelmus Neubrigensis lib. 1, cap. 19; de quo heretico Baronius a num. 2 ad 8 pluribus disserit, et Auctarium Gemblacense ad annos **M^{CMXLVI} et M^{CMXLVIII}**.

10. *Gilberti Porretani doctrina reprobata.* — Damnatus et *Gilbertus Porretanus* episcopus Pictaviensis, cuius causa in Concilio Parisiensi ad Rhemensi, ut anno superiori insinuavimus, remissa fuerat. De ea et de Gilberto Baronius a num. 43 ad 32 plura in medium adducit, quæ apud eum legenda. Auditæ præterea nuntiij junioris Germaniae regis Henrici circa dissensionem duecum Poloniæ, ut anno **M^{CMXXXIX}**, num. vii. videre est.

11. *Itinerarium Eugenii III post Concilium Rhemensi.* — Statutum etiam in hoc Concilio, ut omnes, qui essent de Ordine Saviniacensi, habuit Ordinis Cisterciensis, « sine mora, accepto mandato, sumerent et conservarent », ut refert Serlo piissimum abbas Saviniacensis in sua Charla recitata tom. i Monastici Anglicani pag. 871 et seq. Absoluto Concilio Rhemensi, Eugenius III adhuc per aliquot dies ea in urbe moratus est. Marlotus enim lib. 2 Hist. metropolis Rhemensis cap. 52. recitat Privilgium monasterio Sancti-Theoderici in ea urbe sili concessum, quod dicitur « datum Rhemis per manum Guidonis S. R. E. diac. cardin. et cancellarii, XIV kal. Maii, Indict. ii, (legendum xi.) Incarnat. Dom. anno **M^{CMXLVIII}**, Pontific. Eugenii anno iii, (legendum anno iv). Iude Catalaunum paucis leuis Rhemis dissitum prolectus est, ubi Odoni abbati monasterii Sancti-Remigii Rhemis positi Privilgium largitus est : datum Catalauni per manum Guidonis, etc. XII kal. Maii, Indict. ii, (legendum Indict. xi.) Incarnat. Dom. anno **M^{CMXLVIII}**, Pontific. vero domini Eugenii III papæ anno quarto ». Exhibit illud ibidem Marlotus cap. 53. Catalauno Lingonas venit, ubi *III kal. Maii* scripsit ad Sugerium abbatem, et ad canonicos Sancte-Genovefae Epistolas ordine xiii et xiv tom. x Concil. relatas, quæ sunt de reformatioine canoniconum Sancte-Genovefae ad finem perduenda.

12. *Eugenius Cisterc. et Claramallem invisit.* — Instabil tempus capituli generalis Ordinis Cisterciensis: « Igitur », inquit Godefridus, qui præsens fuit, in Vita sancti Bernardi lib. 4, cap. 7, « eodem anno apud Cistercium (paucis leuis Lingonis distans) juxta morem, abbatis congregatis, prædictus papa venerabilis admittit, non tam auctoritate Apostolica præsidiens, quam fraterna charitate residens inter eos, quasi unus ex eis ». In eo Serlo abbas Saviniacensis se et triginta suas abbatias Cistercio subdidit, ut refert Mauricius hec

anno cap. 7, ubi abbatias illas enumerat. Is non legerat Chronicum Saviniacense a Baluzio lib. 2 Miscell. pag. 310 et seqq. postea editum, in quo quedam alia hanc in rem referuntur. Antequam Lingonas et Cisterciensim veniret, suos Claravallenses invisi: « Interim », ait Arnaldus abbas Bonevallis, lib. 2 Vita S. Bernardi cap. 8, « celebrato Rhemis Concilio Claramvallem humiliiter visitat, et gloriam Pontificatus Romani pauperum presentat aspectibus. Mirabantur omnes in tanta altitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem; ut altitudine sociata humilitas, pro officio exterius splendeat, et pro virtute nequaquam interius inanescat. Adhærebat carni ejus lanae tunica, diebus et noctibus cucullo vestitus, sic ibat, sic cubabat. Intus monachi habitum retinens, extra se Pontificem et vestibus et moribus exhibebat; rem difficillem agens, diversarum in uno homine proprietates exprimens personarum, segmentata ei circumferabant pulvinaria. Lectus palliis opertus, cortina ambiebatur purpura, sed si revolveres experimenta, invenires superjectis laneis, complosa stramina, et paleas conglobatas. Homo in facie, Deus videt in corde: ipse vero bona coram Deo et hominibus providebat. Alloquitur fratres, non sine lacrymis, misceus sermonibus avulsa a corde suspiria; horatur et consolatur, et se inter eos fratrem et socium, non dominum exhibet vel magistrum. Cumque eum ibi morari diutius non pateretur magna eum prosequens comitantium multitudo, salutatis fratribus, iter in Italiam dirigens, abscessit», sed non post aliquot menses, ut perperam scribit Manricus hoc anno cap. 6, num. 3, verum post aliquot dies, ut ex dictis dicendisque perspicuum est. Ex quibus tandem omnibus manifestum, enidem Manricum, aliasque non bene scripsisse Eugenium III Concilium Treverense post Rhemense celebrasse, et *Theodoricum* abbatem Benedictinum, qui initio sequentis saeculi floruisse creditur, deceptum esse in vita sancte Hildegardis, ubi id litteris mandavit; quod mirum videri non debet, cum variis exemplis passim monstraverimus scriptores coetaneos in similibus quandoque errare.

13. *E Galliis discedit.* — A num. 37 ad 40. *Eugenius III* e Gallia discessit ante diem decimum sextum mensis Junii, cum tom. x Concil. pag. 1059, recitetur ejus ad Sugerium abbatem Epistola, qua ei significat, se mutato consilio non jam monachos ad Sanctae-Genovæ Parisiensis mititi velle, sed canonicos regulares, quod et Sugerius executioni mandavit; Epistola enim data est *Vercellis XVI kal. Julii*. Quia etiam Epistola luculenter probatur, Epistolam ejusdem Pontificis *Meldis III kalendas Julii*, die scilicet xxix Junii ad Theobaldum Cantuariensem archiep. missam, de qua mox egimus, non mense Junio currentis, sed antecedentis anni scriptam esse; cum hoc anno die illo amplius in Gallia *Eugenius* non fuerit, et ex aliis ejus Epistolis constet, eum mense Julio et subsequentibus in

Italia egisse. Interim *Arnaldus hereticus*, qui Romæ populum in clerum hactenus armarat, clerum adversus seipsum commovebat, et capellanos ministros Ecclesiarum, que cardinalibus cesserant in titulum ab eorum obedientia retrahebat, eosque inter se factiose dividebat, ut patet ex Epistolis Eugenii a Baronio recitatis.

14. *Moritur S. Malachius archiep. Armachian.* — Post Eugenii et Gallia discessum *santus Malachias* archiepiscopus Armachanus in Hibernia in Galliam venit pallium ab eo petitus, sed Pontifex jam in Italianam perrexerat, ipseque Malachias Claravalle mortuus est, « anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo octavo, quarto nonas Novembbris », ut inquit divus Bernardus in ejus Vita cap. null. Godefridus in Vita sancti Bernardi lib. 4, cap. 4, qui morti sancti Malachiae presens fuit, ait sanctum abbatem pro ejus transitu hostiam salutarem offerentem, cum ejus mors sibi revelata fuisset, formam mutasse orationis: « Et collectam, inquit, intulit, quæ ad sanctorum pontificum celebritates, non ad commendationes defunctorum pertinet, ita dicens: Deus qui beatum Malachiam pontificem sanctorum tuorum meritis coequasti »; visionem tamen illam nemini aperuisse. Quod exemplum magis mirandum quam imitandum. « Anno mxcxi, canonizatio beati Malachiae », inquit auctor Chronicus Clarevalensis a Chiffletio editus, qui ab anno mcxlvii parvum suum, sed egregium Chronicon auspicatur, illudque ad annum mxcxi perducit. Illud tamen ab eo eluebratum post annum mcccxxiiii Philippi Augusti Galliarum regis emitoralem; cum an. mclxxix, de ejus coronatione, vivente patre facta, loquens, dicat: « xliv circiter annis regnavit ». Indeque patet quantum hallucincentur ii qui arbitrantur chronographos et historicos annis quibus desinunt Opera sua publicasse.

15. *Metropoles in Norvegia et Suecia erectæ.* — Ad num. 40. *Nicolaus Anglicus* cardinalis Albaniensis, postea Hadrianus papa IV, legatus in Norvegiam missus, primum ibi archiepiscopatum erexit, Nidrosia sede archiepiscopali sive metropolitana constituta. Quod etiam eum hoc anno, testatur Joannes Magnus lib. 18 Hist. Gothicæ cap. 18, apud Sueones fecisse, *ordinato sancto Henrico episcopo Upsalensi*. Extat Vita sancti Henrici martyris episcopi Upsalensis in Actis SS. Bollandianis ad diem xix mensis Januarii. Fuit hic sanctus vii Upsalensis Ecclesiæ episcopus, tofinusque *Finlandiae* Apostolus et patronus. Upsala regum quandam sedes, postea Stockholmiam haud procul inde dissimilans translata.

16. *Victoriae Rogerii regis de Græcis.* — A num. 41 ad 43. *Otto Frisingensis* lib. 1 de gestis Friderici cap. 33, hoc anno habet: « Circa idem tempus Rogerius Siculus, aptatis in Apulia, Calabria et Sicilia, triremibus, quas modo galeas seu sagittas vulgo dicere solent, aliisque navibus bel-

licis onerariis, classem in Graeciam destinat, praefectis eis ducibus strenuis, et in navalii prælio guaris ». Curfotium fortissimum Graeciae castrum expugnant. « Inde ad interiora Graecie progressi, Corintham, Thebas, Athenas, antiqua nobilitate celebres expugnant, ac maxima ibidem præda diupta, opifices etiam, qui sericos pannos texere solent, ob ignominiam imperatoris captivos deputant ». De his legendus Robertus de Monte vulgatus ad hunc Christi annum.

17. *Series patriarcharum Constantinopolitanorum corrigitur.* — Ad num. 45 et seqq. Baroniūs hoc anno *Charitonis* patriarche Constantinop. mortem consignat. Verum certum est, non Charitoneum, sed *Nicolaum III, Muzalonem* dictum, Ecclesiam Constantinopolitanam rexisse, de cuius morte, sicuti et *Charitonis* initio suo loco sermo erit.

18. *Tortosa Saracenis erupta.* — Hoc anno *Raimundus Berengarii*, Barcinonensis comes, hujus nominis IV, et supremus Aragonum princeps, *Dertosam seu Tortosam* juxta Iberum fluvium sitam, magni momenti oppidum, quo in universam Cata-lauiam Maori ingredi poterant, die tricesima mensis Decembris cepit, ut *Justinianus* in Annal. Genuensibus et Sandovalius in Alphonso VII narrant. Tertia ejus portio *Genuensis* ob præclara eorum facinora in eo bello patrata, tertia *Willemo Raimundo Moncada* seneschaleo seu dapifero attributa, aliaque tertia *Willemo domino Monspelli*, qui in eam jus habebat ob donationem sibi ab eodem Raimundo comite ab anno **MXXXVI** factam, attributa fuit, ut docet *Charta in castris ante Tortosam locatis* data, et recitata ab Ughello tom. iv Italie Sacra col. 1190 et seqq.: « Ego Raimundus Dei gratia comes Barcinonensis et princeps Aragonensis et marchio, ob insignem fidem et sinceram amicitiam strenuissimi populi Januensis, dono et offerro majestati Dei et Ecclesie beati Laurentii duas partes insulae, quae sita est ante civitatem Tortose in Iunnine Iberi, per consensum domini Guillelmi Montispessulanii, atque Guillelmi Raimundi dapiferi, ut predicta Ecclesia habeat et provideat jure hereditario supradictam insulam libere etc. et sine contradictione domini Willemi Montispessulanii et filiorum ejus (hæc pro tercia portione ad dominos Monspelli pertinente) et sine contradictione Guillelmi Raimundi dapiferi, (et hæc pro secunda alia portione). Dat. in obsidione Tortose mense Novemb., anno Domini car. **MCLVIII**, Indict. xi », a mense Januario incepta. Raimund-

dus Barcinonensis comes supremum Tortosæ dominium sibi reservavit, indeque in *Chara populationis Tortosæ* in Appendix Marce Hispanie pag. 1313 refata, annoque sequenti die festo sancti Andreæ data ait: « Ego Raimundus Berengarii G. D. comes Barcinonæ, princeps Aragonum, atque Herda et Tortosæ marchio ». In *Gestis Comit. Barcinon.* cap. 17 dicitur, Raimundus Berengarii Tortosæ sedem episcopalem instituisse, enjus primus episcopus fuit Gaufredus ut infra videbimus.

19. *Abdelnumen rex Almohadum regnum Almorabitum exercit.* — Hoc etiam anno, ut refert Sandovalius in Alphonso VII. fol. 147, ex veteribus documentis *Aldemon* rex, ab aliis *Abalmon* appellatus, qui alius non est ab *Abdelnumen*, Marochitum sibi subiecti, et *destruxit Almorabitas*. Noverius ait *Abdelnumen* anno Hegiræ **DXLII**, post undecim mensium obsidionem *Marochium* expugnasse, et non solum *Ishac* regem occidisse, sed etiam stragem immumerabilium personarum edidisse. Germanus quidem Robertus de Monte *Almeriæ* expugnationem anno **MCLVII** collocat, *Almeriæ* vero, Santareni, et *Tortosæ anno præterito*, id est, anno **MCLVI**, sed unius anni prochro-nismo, quod in narratione rerum per hæc tempora gestarum sæpe huic chronographo accidit. Indeque addit, *Alphonsum* Portugallie regem, fretem auxilio Anglorum, et Normannorum *Ulis-siponem* cepisse, quod tamen anno superiori contigit.

20. *Rex Cordubensis adversus Alphonsum VII rebellat.* — Porro *Abeugamia* Cordubensis rex, qui se Alphonso imperatori Hispaniarum dederat, et quem si *Corduba* dominum sub præfecto Christiano, cui tributa solvebantur, constituerat, hoc anno rebellavit, uti narrat Sandovalius in Alphonso VII. fol. 147, ex antiqua Historia. Persuadere conatus est proditor imperatori se eum in possessionem Genui, vulgo *Jaeu*, muniti oppidi Vandalitiae, aliquot lencis a *Corduba* distantis, immisurum, si veniret. Verum passi non sunt magnates, ut sese imperator in discrimen conjiceret, et comes *Manrique de Lara*, qui sese periculo exponere voluit, vix urbem ingressus est cum suis, ut carceri omnes mancipati fuerint, ubi dura servitute pressi, usque ad *Abengamiae* mortem permansere. Sandovalius fol. 198 supponit haec contigisse ante conventum Palentinum, hujus anni initio coactum.

EUGENII III ANNUS 5. — CHRISTI 1149..

1. *Arnaldistarum Romani Eugenium III perse-
quuntur.* — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus quadragesimus nonus, Indictione duodecima, quo res Eugenii pape Romanorum Arnaldistarum agitationibus fluctuarunt, de quibus haec tantum Robertus in Chronico : « Papa Eugenius in Italianum regressus, cum Romanis vario eventu configit ». Præter hanc autem nihil : sicut in opia scriptorum perobscurae hujus anni res gestæ Eugenii cum Romanis remanserunt.

Quo anno Conradus rex, qui Hierosolymis anno præterito fuerat, rediens, Constantinopolim se contulit, ibique iniens fœdus cum Emmanuelle imperatore adversus Rogerium Siciliæ regem, ejus cum classe navigans, in Italianum venit, et quidem viribus militaribus consumptis, exercitibus perditis, rebus ipsis longe aliter quam mente conceperisset, contrariis eventibus deploratis. Quem enī Eugenius in Longobardiam pervenisse audivit, his est litteris consolatus¹, quas recitat Otto Friesingensis ejus in peregrinatione comes :

2. *Eugenii III litteræ ad Conradum regem.* — Eugenius episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Conrado, Dei gratia Romanorum regi illustri, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum in hoc mundo cuncta mutabilitatis ordo corrumpat; siue nec prosperis elevari, ita nec frangi adversis, confidentes de divina miseratione, debemus, quia Dei et hominum mediator admiranda dispensatione consuevit omnem filium quem recipit adversitatibus flagellare, ut dum ipsu[m] per amorem ad æterna premia vocat, praesens mundus ejus animum perturbationes, quas ingerit, a seipso repellat, tantoque facilius ab hujus saeculi amore recedat, quando magis impellitur dum vocatur. Quod in Israelitico populo, Moyse vocante, et Pharaone signalitur. Moyses namque tunc ad vocandum missus est, cum Pharaoh duris eum operibus perurgebat, quatenu[m]

alter vocando pertraheret, alter impelleret saeviendo ; ut plebs in servitio turpiter fixa, vel provocata bonis, vel impulsâ molestiâ moveretur. Hoc itaque rationis debito incitati, discretionem tuam commonemus et exhortamur in Domino, quatenus tribulationes, quas tibi et exercitui tuo omnipotens Deus irrogavit, patienter supportes, et in eo spem tuam constitutas, qui quem vult permittit affligi, et confidentes in se misericorditer liberare consuevit. Si enim patientiam et humilitatem in adversis perfecte tenueris, per desertum hujus vite sub protectione columæ nubis et ignis, id est, patientiae solatio et charitatis ardore, intrepidus perduceris.

3. « Quia igitur personam tuam vera charitate diligimus, et de te valde confidimus, si post tuum redditum sine dilatatione de his quæ ad honorem sanctæ Ecclesiæ, et regni spectare noscuntur, tecum mutuus potuimus tractare colloquiis, nobis utique gratum fuisset verum, quia id nobis temporis qualitas denegavit, et de tua salute sumus solliciti, quosdam de fratribus nostris, postquam te ad Longobardiae partes, auctore Domino, incolumem pervenisse accepimus, sicut per venerabiles fratres nostros Artuvicum Breneensem archiepiscopum, et Anselmum Hamelburgensem episcopum, tibi significavimus, ad tuam serenitatem duximus destinandos, ut affectum et benevolentiam quam erga te gerimus, tibi exponerent; et quod de te audire cupimus, ipsorum relatione nosceremus. Quibus dedimus in mandatis, ut tibi tanquam charissimo filio nostro et Catholico principi, atque speciali Romanæ sanctæ Ecclesiæ defensori, ipsius Ecclesiæ statum et nostrum explicerent. Qui siquidem in Tusciā usque progressi, ex quo te ad Teutonicas parles pertransisse noverrunt, longitudinem viæ, et difficultatem itineris propter astatis intemperiem metuentes, ad nostram præsentiam redierunt. Ceterum quia statum tuum, et dilecti filii nostri Illerici Junioris regis, quem post discessum tuum paterno affectu dileximus, et in posterum actione ejus prosperari in

¹ Apud Ott. in Frid. I. t. c. 61.

Domino p̄eoptamus, cognoscere cupimus, cum fratres nostri propter æstatis fervorem laborem tanti itineris perficere non valuerint, per fidelem nostrum Franconem laborem praesentium, et Apostolica scripta tuam excellentiam visitantes, nobilitatem tuam monemus et exhortan̄ur in Domino, quatenus ea que circa te et ipsum geruntur, et statum regni per eundem Franconem nobis studias intimare, et hoc tempore devotionem, qnam erga matrem tuam S. R. E. geris, ostendas, ut nostro respondere affectui congrue videaris, et B. Petri Apostolorum principis intercessionibus, cui te lotum debes exponere, Creatoris nostri largiore debeat gratiam promereri. Datum in Tusculano, octavo kalendas Julii ». Haec de his que ad Conradum in Germaniam redeuntem.

4. *Ludovici reditus in Galliam*. — Quod vero spectat ad redditum Ludovici Francorum regis, mare navigans, capitur a navibus Emmanuelis Constantinopolitani imperatoris, sed eripitur a classe regis Siciliæ. Res gesta ita breviter narratur a Roberto de Monte in Appendice ad Sigebertum : « Ludovicus rex Francorum a Palæstina navigans, ut in patriam rediret, Graecorum naves incurrit. Cumque ab eis imperatori Curfolum obsidenti praesertim deducitur, Georgius dux navium regis Siciliæ eos aggreditur, siquidem vastatis et spoliatis Graecorum provinciis, usque ad ipsam urbem regiam Constantinopolim accedens, sagittas aureas in palatum imperatoris ejecerat, et incensis suburbani, de fructu hortorum regis violenter tulerat. Unde rediens naves Graecorum incurrit, captum Ludovicum regem eripuit, sed captos regis obtulit dimitti ». Et paulo post : « Ludovicus a Rogerio Sicilia rege, necnon a papa honorifice suscipitur, atque deditur ». Hactenus ibi de redditu Ludovici. Qui ubi in Galliam pervenit, de nova expeditione cogitari coepit, de qua idem auctor hoc eodem anno in fine : « Habitib⁹ per Franciam conventibus, annente etiam papa Eugenio, ut abbas Clarævallis Hierosolymam ad alios provocandos mitteretur : grandis iterum sermo de profectione transmarina celebratur, sed per Cistercienses monachos totum cassatur ». Quod enim infelix admodum exitisset prioris exitus, eandem tentare expeditionem iterum, visum est admodum importunum ac preter rationem.

5. *De infelici exitu belli Hierosolymitan⁹*. — *S. Bernardus tum per se, tum per alias a cahaniis viudicatur*. — Quod igitur Cistercienses monachos oblitissime auctor affirmat, occasio illa fuit, quod cum prior expeditio male cessisset, in auctorem ejus sanctum Bernardum obloquentium omnium lingue convertabantur, quasi sua predicatione obsequentem ipsi populum deceperisset; qui eos ad inferitum absque utilitate misisset. Quamobrem horum detractione non parum quidem derogatum est existimationi ejusdem sancti Bernardi utriusque exercitus promotoris. Excusavit autem eum Otto episcopus Frisingensis natus ex

peregrinis illis, atque post multa¹ : « Si dicamus sanctum illum abbatem, Bernardum scilicet, Spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse; sed nos ob superbiam lasciviamque nostram salubria mandata non observantes, merito rerum personarumque dispendium deportasse : non sit a rationibus vel antiquis exemplis dissonum. Quamquam et spiritus Prophetarum non semper subdit prophetis ». Sed haec de obtreclatoribus andi a Gofrido in Vita ipsius² : « Nec tacendum, inquit, quod ex predicatione itineris Hierosolymitan⁹ grave contra eum quorundam hominum vel simplicitas vel malignitas scandalum sumpsit, cum tristior sequeretur effectus. Quod tamen verbum dicere possumus, ab eo quidem initium non sumpsisse. Cum enim multorum jam animas permoxisset auditia necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter hoc expeditus, Apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquevis super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem summi Pontificis generalem Epistolam jussus ab eo est, tanquam Romana Ecclesie lingua, exponere populis atque principibus ; eni⁹ Epistola tenor fuit, ut in penitentiam et remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri. Haec et hujusmodi super hoc poterant veraciter dici; sed dicendum potius id quod potius fuit. Evidenter enim verbum hoc prædicavit, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Sed quantis et quam multiplicibus signis? quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant, sed ipsa denum scriptorum numerositas scribendorum et materia superavit auctorem, nimium enim aliquando una die viginti, seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab hujusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per servus sui tactum, et orationem ex ipsis etiam matrum uteris caecos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui, mirabilius restituente gratia, quod minus præstum fuerat a natura.

6. « Nec tamen ex illa profectione Orientalis Ecclesia liberari, sed caelstis meruit impleri et letari. Quod si placuit Deo, tali occasione plurimorum eripere si non Orientalium corpora a paganis, Occidentalium animas a peccatis, quis audeat dicere illi : Quid fecisti sic? Aut quis recte sapiens, illorum sortem magis non doleat, qui ad priora vel pejora sorte prioribus seclera redierunt, quam corum mortem, qui in truetibus penitentia purgati, variis tribulationibus Christo animas reddiderunt? Alioquin quamlibet dicant Egypti, dicant filii tenebrarum, qui veritatem nec videre valent, nec proferre³: Callide eduxit eos, ut interficeret in deserto. Patienter tolerat Salvator opprimum, quod tantarum animarum salute compen-

¹ Ol. Fr. in Frid. I. i. c. 66. in fin. — ² Vit. S. Bern. I. v. c. 3.

³ Exod. xxviii.

sat ». Et infra : « Accidit autem, ubi priorum de ejusdem exercitus dissipatione lamentabilis intra Gallias insonuerat rumor, ut illuminaendum Dei famulo filium caecum offerens pater, multis precibus viceret excusantem. Et imponens sanctus puer manum, orabat ad Dominum, quatenus si ab eo verbum prædicationis illius exierat, si prædicanti Spiritus ejus affuerat, in illius illuminatione ostendere dignaretur. Dum vero post orationem, orationis præstolaretur effectum : Quid factu rus sum? ait puer. Video enim. Attollitur illico clamor adstantium; plures enim non modo ex fratribus, verum a sæcularibus aderant, qui ut puerum videre videntem, multipliciter consolati, Deo gratias referabant ». Hucusque de his Gofridus. Poterant quidem tanta ista obstruere ora loquentium iniqua, attamen sicut nec Redemptori tot ab eo edita profure miracula, quin in eum calumniae atque blasphemie jacerentur, immo etiam morti turpissimæ traderetur : ita nec satis sancto Bernardo, ejusmodi miraculo suspicionem de præsumpta temeritate purgasse, quin de iis ipsis jugiter calumniam pateretur, adeo ut fuerit ipsi necesse pro seipso scribere Apologiam post biennium¹, nempe anno quarto a Concilio Rhenensi (ut ipse numerat) cum libros de Consideratione scripsit ad Eugenium papam, in cuius tractatus libro secundo, ejus exordio, ista in sui defensionem habet :

7. « Incidimus, ut ipse nosti, in tempus grave, quod et ipsi pene vivendi usui videbatur indicere cessationem, nedum studiis; cum scilicet Dominus provocatus peccatis nostris, ante tempus, quodammodo visus sit judicasse orbem terræ, in æquitate quidem, sed misericordia sua oblitus. Non perperit populo suo, non suo nomine. Nonne dicunt in Gentibus²: Ubi est Deus eorum? Nec mirum : Ecclesie filii, et qui Christiano censentur nomine, prostrati sunt in deserto, aut interfecti gladio, aut fame consumpti. Effusa est contemptio super principes, et Dominus errare fecit eos in invio et non in via. Contritio et infelicitas in viis eorum, pavor et moror, et confusio in penetralibus regnum ipsorum. Quam confusi pedes evangelizantium pacem, annuntiantium bona? Diximus, pax, et non est pax : promisimus bona, et ecce turbatio. Quasi vero temeritate in opere isto, aut levitate usi simus, cœcurrimus plane in eo, non quasi in incertum, sed te jubente, imo per te Deo. Quare ergo jejunavimus, et non aspergit? Humiliavimus animas nostras, et nescivit? Nam in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Quam patienter interim adhuc audit voces sacrilegas, et Aegyptios blasphemantes : Quia callide eduxit eos ut occideret in deserto³? Et quidem judicia Dei vera quis nesciat⁴? At judicium hoc abyssus tanta, ut videar mihi non immerito pro-

nuntiare beatum, qui non fuerit scandalizatus in eo. Quomodo lamen humana temeritas audet reprehendere, quod minime comprehendere valet? Recordemur supernorum judiciorum quae a seculo sunt, si forte sit consolatio. Nam quidam ita dixit¹: Meinor fui judiciorum tuorum a seculo, Domine : et consolatus sum. Rem dico ignotam nemini : et nunc nemini notam. Nempe sic se habent mortalium corda, quod scimus cum necesse non est, in necessitate nescimus. Moyses eductus populum de terra Aegypti, meliorem illis pollicitus est terram. Nam quando ipsum aliter sequeretur populus solam sapiens terram? Eduxit : eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritatim imputari queat tristis et inopinatus eventus : omnia faciebat Domino imperante, Domino cooperante, et opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille, inquit, duræ cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum, et Moysen servum ejus. Bene illi increduli et rebelles, hi autem quid? ipsos interrogat. Quid me dicere opus est, quod fatentur ipsi? Dico ego unum : Quid poterant proficere, qui semper revertebantur cum ambularent? Quando et isti per totam viam non redierunt corde in Aegyptum? Quod si illi ceciderunt, et perierunt propter iniquitatem suam, miramur istos eadem facientes, eadem passos? sed unumquid istorum casus adversus promissa Dei? ergo nec istorum. Neque enim aliquando promissiones Dei justitiae Dei prajudicant, et audi aliud.

8. « Peccavit Benjamin², accinguntur reliqua tribus ad ultionem, nec sine nutu Dei. Designavit denique ipse ducem prælaturus. Itaque prælianturn freti, et manu validiori, et causa potiori, et quod his majus est, favore divino. At quam terribilis Deus in consilii super filios hominum? Terga dedere sceleratis ultores sceleris, et panceribus plures. Sed recurserunt ad Dominum, et Dominus ad eos : Ascendite, inquit, et ascendunt dentu; denuoque fusi et confusi sunt. Ita Deo primum quidem favente, secundo et jubente, justi justum certamen ineunt, et succumbunt. Sed quo inferiores certamini, eo fide superiores inventi sunt. Quid putas de me facerent isti, si meo hortatu iterato ascenderent, iterato succumberent? Quando me audirent monenter tertio repeterem item, repeterem opus, in quo semel et jam secundo frustrati forent? Et tamen Israelitas unam et alteram non reputantes frustrationem, tertio parent et superant. Sed dicunt forsitan isti : Unde scimus, quod a Domino sermo egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus tibi? Non est quod ad ista ipse respondeam; parendum verecundie mee. Responde tu pro me, et pro te ipso, secundum ea quæ audisti et vidisti, aut certe secundum quod tibi inspiraverit Deus.

9. « Sed forte miraris, me prosequi isla, qui

¹ Bern. de Cousid. I. iii. in fin. — ² Psal. cxiii. — ³ Exod. xxxii. — ⁴ Psal. cxviii.

¹ Psal. cxviii. — ² Jud. x.

aliud proposueram. Facio, non oblitus propositi, sed quod a proposito non judicem aliena, nempe de Consideratione (ut memini) sermo mihi ad tuam dignationem. Et sane magna ista res et egens consideratione non minima. Quod si res magnas a magnis considerari oportet; cui æque ut tibi id studii competit, qui parem super terram non habes? sed tu secundum sapientiam et potestatem datam tibi desuper, facies de hoc. Non est mea humilitatis diclare tibi, sic vel fieri quidquam: sufficit intimasse, oportere aliquid fieri, unde et Ecclesia consoletur, et obstruatur os loquentium iniqua. Haec pauca vice Apologæ dicta sint, ut ipsa qualiacumque habeat conscientia tua ex me, unde habeat me excusatum et te pariter, etsi non apud eos, qui facta ex eventibus aestimant, certe apud te ipsum. Perfecta et absoluta enique excusatio testimonium conscientiae sua. Mihi pro minimo est, ut ab illis judicer, qui dicunt bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem¹. Et si necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo: libens excipio in me detrahentium linguis male-dicas et venenata specula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Quis mihi det gloriari in voce illa²: Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam? Gloria mihi est, consortem fieri Christi, cuius illa vox est³: Opprobria exprobantium tibi ceciderunt super me». Hincus sancti Bernardi Apologia adversus detrahentes et murmurantes. Qui etsi conscientia sua tutus et quietus, quod tamen ob peccata populi periclitaretur, publica causa Dei, et civitas sancta esset exposita infidelibus, dedenda aliquando hostibus: dolor vehemens occupabat animum ipsius, non solum quod imanis cesserat primus accessus, sed quod non esset qui de altero iterando loqui præsumeret. Quem sic inerentem Deus voluit per alium consolari, unum ex discipulis suis, abbatem Casemarii (est in Hernicis prope Verulam monasterium celebre valde, de quo superius) qui has ad eundem sanctum Bernardum codem argumento litteras dedit⁴:

«Dilecto patri ac venerabili domino Bernardo, Dei voluntate ac gratia Clarævallis abbatи reverendissimo, frater Joannes minister suis, qualiscumque Casemarii abbas, feliciter currere ac felicius Christi pietate consummare.

«Memor dulcedinis ac familiaritatis, quam mihi indigno pictas vestra quandam exhibuit, aperire cogitationes mei cordis paternitatи vestrae, quasi coram positus, præsumo, vestra magis de mansuetudine confusus, quam de offensa suspectus. Spero namque affectionem ac dilectionem quam erga vos habeo, pietatem vestram non latere. Etsi

aliquid etiam stultum dicerem, confido vos benigne ac mansueti, quasi patrem filio ignoscere. Dictum est mihi, pater charissime, quod de hac re, quæ non ita prospere, ut forsitan volebatis, contigit (de via vero Hierosolymæ loquor) multum tristamini, eo quod Ecclesia Dei vel gloria, non sicut desiderabatis, accrevit. Quapropter quod mihi pro hoc diu cogitanti Deus, (ut credo) in corde misit, vobis humiliter suggero, nimirum perpendens, quod sepe parvo cuilibet Dominus aliquid ostendit, quod alicui magno, et multis donis replete videre nequaquam concedit, sicut Moysi sancto facie ad faciem cum Deo loquenti Jethro alienigena consilium dedit⁵.

«Videtur itaque mihi, quod omnipotens Deus de hac via multum fructum fecit, non tamen ex ordine, quo ipsi viatores arbitrabantur. Siquidem si hoc quod coeparent, sicut decet Christianos, juste ac religiose prosequi vellent, Dominus cum eis esset, ac magnum fructum per eos perfecisset. Sed quoniam ipsi ad mala sunt devoluti, et hoc nequaquam Dominum, qui auctor viae fuerat, a principio latere potuit, ut sua providentia in sui dispositione non falleretur, militiam eorum in suam convertit clementiam, et misit eis persecutions et afflictiones, quibus purgata ad regnum pervenire possent. Denique confessi sunt nobis, qui redibant, quod vidissent multos ibi morientes, qui libenter se mori dicebant, neque velle reverti, ne amplius in peccatis reciderent. Sed ne in dubium veniat quod dico, quasi patri meo spirituali in confessione aperio, quod patroni loci nostri heati Joannes et Paulus sep̄ius nos visitare dignati sunt. Quos ego super hac re interrogari feci, et hujusmodi sententiam responderunt. Diechanque multitudinem Anglorum qui ceciderant, de illis qui ibi mortui sunt, esse restauratam. Hoc autem scitote, quo magnant vestri memoriam habuerunt, finemque vestrum cito venturum prædixerunt. Quia igitur bene res, etsi non secundum hominum desiderium, tamen secundum Dei propositum evenit, vestra erit prudentia, in ipso de hac re consolari, enjus solius gloriam queritis et desideratis. Idecirque namque vobis et exhortandi et operandi gratiam in hoc negotio dedit, quia bonum quod inde facturus erat, prævidit. Ipse igitur cursum vestrum feliciter compleat, nosque vobiscum in sua gloria constitutus». Hoc Joannes abbas Casemarii, et puto secundum sermonem propheticum hand diu ante ejusdem sancti Bernardi obitum.

10. Sed audiendus est etiam de his Rogerins, in Annalibus Anglorum phira locutus, in detestacionem Christianorum militum, qui superbis turridi, luxurias immundi, sacra militia nomen dedere, et consumpti sunt, quoniam Deus sprevit eos. Qui quomodo per pauperes et humiles codem tempore magna fecerit, ista subjicit, dicens:

¹ Isa. v. — ² Psal. LVI. II. — ³ Ibid. — ⁴ Apud S. Bern. Ep. CCCXL.

⁵ Exod. XXVII.

« Interea quidam exercitus navalis virorum non potentum, nec alicui magno duei innixi, nisi Deo omnipotenti, quia humiliiter profecti sunt, gratiam Dei mernerunt, et magnam probitatem ostenderunt. Civitatem namque in Hispania famosam, quae vocatur Ulyxipona, et aliam, quae vocatur Almade, et regiones adjacentes a multis pauci, Deo cooperante, bellantes obtinuerunt. Vere Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Exercitus enim Francorum regis, et imperatoris splendidior et major fuerat, quam ille prior, qui Hierosolymam conquerierat, et a pancissimis contriti sunt, et quasi teke aranearum disterminati sunt et demoliti. His autem pauperibus, de quibus prædixi, nulla multitudo resistere poterat, sed quando eis plures insurgebant, debiliores efficiebantur. Pars autem eorum maxima venerat ex Anglia ». Hucusque Rogerius, scribens sui saeculi historiam.

41. Henricus Ludovici regis frater monachus Cisterciensis, et mox episcopus Bellovacensis. — Hoc eodem anno (quod notat Robertus in Appendice ad Siegerbertum) magna admiratione hominum, Henricus frater Ludovici regis Francorum, abdi- cans se a sæculari consuetudine, monachus efficietur Ordinis Cisterciensis. Sed haud diu permisso in ea quam delegerat vita degere : nam Bellovacensis episcopus electus, eam Ecclesiam cogitur administrare. De hujus conversione opera S. Bernardi procurata, hæc habet Gofridus in Vita ipsius¹ : « Accidit enim, ut veniens idem Henricus germanus regis ad hominem Dei, Bernardum videlicet, super quodam sæculari negotio locutus, conventum etiam fratrum visitans, corum sese orationibus commendaret. Cui pater sanctus inter verba sanctæ exhortationis : Contido, ait, iu Domino, nequaquam in eo te morirum, in quo nunc propositus es, sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum prosit oratio quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione compleatum est, de tanti juvenis conversione cenobium omne exultatione repletum. Lugentibus autem sociis, et familia tota, ac si mortuum illum cernerent, ejulanter, praeter ceteris Andreas quidam Parisiensis Henricum ebrium, Henricum vociferabatur insanum, nec convieis nec blasphemias parcens. Et contra sane idem Henricus pro illius potissimum conversione Dei hominem dare operam precabatur. Cui vir sanctus audientibus multis : Dimitte, ait, hominem ; modo anima ejus in amaritudine est, nec pro eo multum sollicitus sis, quia tuus est ille. Cumque amplius spe concepta, Henricus instaret ut loqueretur Andreae, severius intuitus eum vir Dei : Quid hoc est, ait, numquid non jam dixi tibi : Tuus est ille ? Audiens haec Andreas (astabat enim et ipse) sicut plurimum improbus erat, et a sacra conversatione vehementer abhorrens, talia secum

(ut hodieque fatetur) tacita cogitatione volvbat : In hoc nunc scio falsum te esse prophetam. Hoc enim certus sum, quia locutus es verbum, et non fies. Hoc tibi ego coram rege et principibus in celebri quocumque conventu improperare non parcam, ut tua omnibus falsitas innotescat. Ceterum quam admirabilis Deus in consiliis super filios hominum, ridens eorum vana conamina, ut propositionem suum quando et quomodo ipse voluerit impleatur ? Siquidem die altera ibat Andreas mala omnia imprecans monasterio, ubi dominum dimittebat, ipsam quoque desiderans vallem funditus subrui cum habitatoribus suis. Nec parum moti sunt et mirati qui predictum viri sancti de ipso audierant verbum, cum taliter videretur abire. Sed non diu pusillanimitatem eorum et fidem modicam tentari passus est Deus. Illa tantum die procedens, et repellens quodammodo gratiam Dei, nocte proxima vietus, et quasi vincetus, trahente se et vim faciente Spiritu Dei, diem exspectare non potuit, sed exurgens ante diluculum, velociterque rediens ad monasterium, alterum nobis Saulum, vel magis de Saulo Paulum alterum exhibebat ». Haec ipse anctor.

**42. Contigit autem postquam idem Henricus professus est monasticam vitam, mori episcopum Bellovacensem, atque ab iis ad quos spectabat elec-
to, eligi ipsum in ejusdem civitatis episcopum. Verum cum probe scirent electores longe abesse, ut ipse acciperet episcopatum : actum est apud Romanum Pontificem Eugenium, ut ejus litteris eogeretur e monasterio trahi ad episcopatum. Scripsere æque omnes, neconon idem Eugenius papa ad sanctum Bernardum, ut dimitteret electum ad Ecclesiam suam. Porro Bernardus quid agendum sibi esset, consuluit patrem abbatem Cluniacensem¹, qui respondit videri sibi multis argumentis a Deo esse eam electionem. Quod ubi ipse Henricus accepisset, litteris his conquestus est cum ipso Petro, que sic se habent² :**

« Inter patres reverendissimo, et inter amicos charissimo domino Petro abbati Cluniacensem, frater Henricus sive jubente, sive permittente Deo, Bellovacensis electus, se ipsum, et si quid amplius potest.

« Parcat vobis omnipotens Deus, quid est quod fecistis ? Sepultum hominem revocastis ad homines, et consilio vestro, cui nimium creditum est, expositus sum, et repositus in terrible curarum pelagus, ut me iterum honoris attitudo resorbeat. Nescivi, anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab, quas suscepit regendas, regi, non regere opus habens. Manus meas miserunt ad fortia : opus esset fortitudine. Speculator domini Israel factus sum : opus esset prudenter. Sapientibus et insipientibus debitor factus sum : opus esset justitia. Prædictor populo Dei datus sum : opus esset temperantia, ne forte cum

¹ Vit. S. Bern. I. iv. c. 3.

² Pet. Clun. I. vi. Ep. II. — ² Ibid. Ep. III.

aliis prædicavero, reprobis (quod absit) inveniar. Sed quæ sunt ista ? et quis sum ego ? vel ubi ista ? et ubi ego ? Domine pater et Deus vita meæ, imperfectum meum viderunt oculi tui. Domine, vim passus sum : responde pro me, quia sola obediens coagit me, sine qua, juxta virum sanctum, in fidelis quisque esse convincitur, etiam si fidelis esse videatur. Et quia nemo majori fiducia utitur, quam qui ex affectu diligit : nunc vos, quasi portionem animæ meæ convenio, deponens apud vos familiarem et dolentem querelam. Quid vobis visum est, ut litteris vestris ad dominum abbatem missis, faceretis stultitiam meam elevari super candelabrum ? Credidisti quidem, domine, propter quod locutus es : nec fallere, nec falli voluisti, sed non evasisti secundum. Verum lamen quoquo modo factum sit, et quaquaversum vertat exitum rei

Dominus Deus noster, ego vester sum, et ad vestrum servitium, si dignamini, præparatus. Me accipite in servum, in amicum, in filium : et illi sanctæ multitudini, cui Deo auctore prætestis, specialem et uniterium monachum, (ne dicam episcopum) sempiterno fædere societate ». Hucisque germanus regis in schola Christi bene institutus, docente spiritu, ad Christianam humilitatem. Porro ubi (ut decebat Apostolicum virum) administrare cepit Ecclesiam, ipsum regem Ludovicum germanum suum expertus est adversarium, ut sanctus Bernardus testatur in litteris ad Eugenium papam pro ipso datis, in quibus inter alia¹: « Ipse et frater suus rex non ambulant in uno spirito² etc. »

¹ Bern. Ep. ccxviii. — ² Ibid. Ep. cccv.

Anno periodi Graecæ-Romanae 6642. — Anno Æra Hispan. 1187. — Anno Hegiræ 541, inchoato die 11 Maii, Fer. 4. — Jesu Christi 1149.
— Eugenii III papa 5. — Couradi III reg. 12. Manuels Comneni imp. 7.

4. *Expeditio Hierosol. Ludov. VII et Couradi imp. infastæ fuit.* — A num. I ad 11. Ludovicus VII, Francie rex et Couradus imp. hoc anno ex Hierosolymitana expeditione rediere. Gaufredus prior Vesiensis in Chron. apud Labbeum tom. II Biblioth. de magno eorum exercitu, ait: « Exercitus ille nihil omnino proficit, quia indisciplinale habuerunt; quapropter multi defecerunt innumerableisque perierunt propter iniuriam suam; thesauros Ecclesiistarum falsa promittentes vadimonia ante iter auferebant, et infirmam plebem diris exactionibus affligebant, et pompaice securi sunt et superbi humili Christum, et erraverunt frustra a justo humillimo. Hi omnes vix quondam cepere civitatem, cum foret, excepto rege et imperatore, principum provincialium numerus immensus ». Legendus Baronius in Appendice ad hunc Christi annum.

2. *Eugenius Romam revertitur.* — In Chronico Joannis Ceccani hoc anno habetur: « Indictione XII, Ceccanus crematus est id. Septemb. feria tercia, rex Francie revertitur a transmarinis partibus », sed interpunctio ante illa verba *id. Septemb.* ponenda, legendumque: « Indict. XII, Ceccanus crematus est. Idus Septemb. feria III, rex », etc. » Addit Ceccanus de Ludovico rege: « Cum esset Florentini Gregorius Fummonensis ivit invicere eum, et capitus est a papa, et abstulit

ei Fummonem ». *Anonymous vero Casinensis an. MCLVIII*, qui est annus MCLIX, ait: « Engenius papa Tusculanum ingressus, fultus auxilio Rogerii regis Romanos sibi rebelles expugnat. Ludovicus rex a partibus Hierosolymitanis reversus, et a rege Rogerio apud Polentiam cum honore susceptus, quarto nonas Octobris ad hoc monasterium (nempe Cassinense) venit, susceptusque honorifice, post diem recessus tertium, et apud Tusculanum cum Apostolico colloquens, Franciam reddit. Eugenius pacem (in Ms. ut assertit Peregrinus pag. 128, habetur *pactum*) cum Romanis reformans, Roman reversus est ».

3. *Henricus monachus Claravallensis fit episcopus Belvacensis.* — Ad num. 11 et seq. Ludovicus VI, Gallie rex, *Henricum* et filiis ab eo ex Adelaide a Sabandia susceptum unum, et fratrem Ludovicum VII qui patri successit in regno, ad dignitates Ecclesiasticas promovit, eductumque et domo regnatrice plurima in eum beneficia Ecclesiastica concessit; in Privilegio enim Sancti-Victoris Parisiensis dicitur « Sancti-Martin archiclavis, abbas quarundam regalum Ecclesiistarum, videlicet S. Marie de Stampis, S. Marie de Corbolio, S. Marie de Medunta, S. Marie de Poiciaco, S. Melonis de Pontisara, etc. » sed Evangelicam paupertatem aulae deliciis et opibus anteponendam duxit. Godefridus Cisterciensis apud Duchesnum in Hist. Dro-

censi miram hanc mutationem, colloquio quod ei contigit habere cum sancto Bernardo tribuit, ubi cum pro seculari negotio cum consulturus convenisset, seque fratrum collegium visitans eorum precibus commendasset, prædictis vir Dei hunc e statu seculari ad regularem brevi transiturum, et experturum quanti pretii essent humilium preces apud Deum pro sua conversione, quod statim evenit. Emisso post triennii spatium voto a clero et populo Belvacensi postulatur in episcopum, hoc scilicet anno, ut colligitur ex Roberto de Monte vulgato, a Baronio laudato ad annum MCLXIX, ubi tamen haec uno tenore recitat. Sedem Belvacensem annos circiter duodecim temnit, in qua ad jura cleri tuenda strenuum et utilem se semper exhibuit, ob idque Ludovicum VII germanum suum saepe expertus est adversarium, ut testatur sanctus Bernardus Epistolis ad Eugenium III scriptis ordine CXXIX et CCC. Fortiter etiam sese Octavianio pseudo-papæ oppesuit, et ad archiepiscopatum Rhemensem mortuo Samsone archiep. translatus fuit anno MCLXII, chronographo Clarevallensi a Chiffletio in lucem edito, Alberico et Vincentio Bellvacensi testibus. Chronographus S. Petri-Vivi Henrici præsulatum in annum sequentem perpetram conferit.

4. *Floret Herveus monach. Burgidolensis.* — Cum *Herveus*, Dolensis cœnobii in diœcesi Bituricensi siti monachus, *patria Cenomanensis*, in eo circiter quinquaginta annis in predicanda monorum probitate vixerit, et *Girbertus* abbatiam regente floruerit, ut docet Epistola eucyelica monachorum Dolensium seu Burgidolensium, vulgo *Bourdieu*, qua mortem ejus fratribus suis annuntiant, recitata tom. II Spicilegii Dacheriani, ad hoc circiter tempus in vivis fuit, quia *Girbertus* abbas mortuus est anno MCLIII, ut habeat Chronicum Dolense tom. I Biblioth. Labbei. Multa volumina in Scripturam sacram compositi *Herveus* in prefata Epistola memorata ex quibus tantum in lucem prodire *Commentarii in omnes Epistolas sancti Pauli Apostoli*, impressi tamen cum operibus sancti Anselmi Cantuariensis, ipsique perpræciam attributi, ut fidem faciunt Codices mss. quos se vidisse testatur Ouidius in Supplemento. de Scrip. Eccles. in *Herveo*, qui et asserit asservari in aliquibus Bibliothecis Galliae *Hervei* Commentarios in *Isaiam prophetam* amplissimos, et Postillas breves in *Deuteronomium*. Au vero alia *Hervei* opera in Epistola monachorum Burgidolensium enumerata perierint, vel adhuc supersint, mihi incomptum.

5. *Anglia bello civili afflita.* — Hoc anno, ut legitur in Chron. Gervasii « Henricus filius imperatriis (nempe Mathildis uxoris Gaufridi comitis Audevensis) mense Maio mediante, cum grandi comitatu militum electorum et peditum reddit in Angliam, et in adventu suo multorum animos contra regem Stephanum excitavit; noblebant enim comites Angliae et proceres contra regem Stephano-

num aliquam excitare seditionem, eo quod Robertus et Milo comites universæ carnis viam ingressi fuerunt, et imperatrix transfrelavera, nisi ipse quem omnem de jure contingebant, in Angliam rediret. Hae igitur occasione, ut prædictum est, reddit in Angliam, postpositisque litterarum studiis, exercitia cepit militaria frequentare. Assumpto itaque secum nobili Ranulfo Cestrensi comite, et Rogerio comite Herefordensi, aliisque nonnullis præter illos, quos secum duxerat de Normannia militibus famosis, adiit regem Scotie David consanguineum suum, a quo cum summa letitia et honore susceptus, militari quoque balteo cum nonnullis coætaneis suis in sacra solemnitate Pentecostes accinetus est. Ab illo ergo die cepit Henricus mentem regis Stephani, filii sui Eustachii multis ex causis adversum se excitare ». Paulo post : « Eustachius autem regis Stephani miles factus, multa mala exercuit in terris procerum et comitum qui Henrici partibus favebant ». Henricus postea sub Henrici II nomine rex Angliæ fuit, eiusque saepe infra mentio occurret.

6. *Fraga et Ilorda Saracenis cripuntur.* — Boc etiam anno *Ilorda* et *Frage* nobiles civitates VIII kalend. Novemb. deduntur Raimundo comiti Barcinonensi, hiujus nominis IV, qui Ilerdam honorario jure et fidei sacramento Ermengando Urgellitano comiti dedit, potestate et supremo dominatu sibi reservato. Sedem et episcopalem dignitatem Ilerdensem instauravit, et in *Guillelmum Peresium* Rotensem episcopum contulit. Ilæc Surita lib. I Indict. ad hunc Christi annum, cui consensit anctor anonymous de Gestis comitum Barcinon. qui addit utramque urbem eodem die captam fuisse. Baluzius in Appendice ad Maream Hispanicam num. 409, refert Charlam populatioñ Ilerde ab Raimundo comite Barcinon. et Ermengaudo comite Urgellitano datam, continentem privilegia populo Ilerdensi ab utroque principe concessa; sed ea non hoc anno, ut existimat Baluzius in margine, et ipsa indicare videtur, verum sequenti scripta, quia in comitatu Barcinonensi annus a Paschate more Gallicano inchoabatur, et in ea legitur : « Facta ista Charta mense Januarii anno Dominicanae incarnationis MCLXIX ».

7. *Finis dominationis Almorabitum.* — Bellum civile, quod Ecclesiæ Africanae exitiosum fuit, hoc tandem anno extinctum. Ut enim narrat Novearius *Almorabites* qui in quandam provinciam et Marochianum regnum convenerant, ingentesque copias collegerant, prælio fusi sunt ab Abdalmunene *Almohadum* imperatore anno Hegiræ LXIV, et ab eo tempore *Almorabites* ita fusi profligati, ut de eis nulla apud historicos mentione posterum facta sit.

8. *Religio Christiana in Africa et Hispania Saracevica extincta.* — Extincta et antiqua Ecclesia Africana, quæ hactenus, uti *Mozarabes* in Hispania, inter Saracenos substiterat; *Almohadum* enim secta nulli neque Ecclesiæ neque Chri-

siano in Africa pepercit, illas omnes solo æquavit, Christianos vero sine exceptione trucidavit; ita ut ex omnibus Mozarabibus nulli superfluerint, preterquam qui in terras Christianorum Hispanie sese fuga recipere potuere: nec potior Mozarabum conditio in Hispania Saracenia fuit; cum quicunque a fide Christiana deficere recusarunt, morti traditi fuerint. Quod si aliqui servi bello capiti aut latebris occulti Almohadum manus evaserint, eis suam religionem profitari non licuit in locis in quibus neque episcopi, neque presbyteri, neque monachi amplius remanebant. Inter eos Mozarabas, qui ad loca a Christianis Hispaniae inhabitata ausfugientes vita consuluere, memoratur Clemens, ultimus archiepiscopus Mozarabum Hispanium: et cum civitas hæc Corduba, Gienna, Mursia et Valentia, sancto Ludovico in Gallia regnante, a Christianis Hispaniae recepta sunt, nulli alii Christiani præter captivos Hispali reperi.

9. *Quā postea in illis partibus episcopi vī, titulares tantum fuere.* — Jacobus de Vitriaco in suis de Ecclesia Orientali libris, ubi de Ecclesiis Mozarabum tanquam sua ætate, seu sc̄culo decimo tertio adhuc in Africa et Hispania subsistentibus, sermonem facit, manifeste indicat, se quæ in medium addicit, ex antiquis libris excrpsisse, parumque de conversionibus et commutationibus, quæ jamdiu contigerant, curasse; indeque non mirum si de rebus quæ amplius non erant, tanquam si adhuc superercent, locutus fuerit, easque prætermiserit, quarum ampla mentio facienda erat. Sic licet profiteatur se de Ordinibus religiosis post sacrum bellum in Oriente stabilitis verba facturum, Ordinis tamen Sancti-Dominici tunc in Oriente florentis non meminit, licet Historiam suam in partibus Orientalibus constitutus scripserit. Hæc ejus verba in Hist. Hierosolymitana cap. 80: « Hī vero Chri-

stiani, qui in Africa et Hispania inter Occidentales Saracenos commorantur, Mozarabes nuncupati, Latinam habent litteram, et Latino sermone in scripturis utuntur, et sanctæ Rom. Ecclesie sicut alii Latini cum omni humilitate et devotione obediunt, ab articulis fidei vel sacramentis in nullo deviantes». Quibus similibusve locis innixi Joannes-Baptista Grammatus in libris de Africa illustrati, Schelstratus Dissert. iv de Ecclesiæ Africana cap. 7, et Odoricus Raynaldus tom. xiii et xiv Annal. Ecclesiast. episcopos titulares sub hujus seculi finem vel sequenti in Hispaniam vel in Africam missos pro reliquiis Ecclesiæ Africanae et Mozarabum Hispaniae habent, nequidem suspeantes Jacobum de Vitriaco de statu, in quo tam Ecclesia Orientalis quam Occidentalis versabantur, parum eductum fuisse, et antequam episcopi titulares a Pontificibus Romanis in Africam et Hispaniam mitterentur, antiquos utriusque regionis Christianos defecisse. At tantum alhest, ut ex episcopis titularibus in partes illas directis inferendum fuerit, aliquos adhuc Christianos in illis regionibus reliquos fuisse, ut contra inde deducendum erat, ante illa tempora Mozarabes penitus exterminatos. Tentarunt quidem Romani Pontifices, secta Ahnōhadum ad interitum incumbente, novam Christianitatem in illis partibus instituere; sed sanctum illud consilium felicem exitum sortitum non fuit. Grammatius citatus lib. 2, cap. 5, ait: « Anno m̄xcin, archiepiscopi iii et episcopi x in Barbaria nominantur, omnes Alexandrinæ patriarchæ vicino parentes». Quem locum ex Grammatio Schelstratus profert, sed huiusmodi commenta referre, refellere est, cum post hæc tempora non nisi episcopi titulares a summo Pontifice pendentes in illis partibus vī fuerint.

EUGENII III ANNUS 6. — CHRISTI 1150.

1. *Eugenius III papa quām benignè excepit Petrum abbatem Cluniacensem.* — Annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus, iudicione decima tercia inchoatur, quo de Eugenio papa hæc habentur in scripto Chronicæ Fossiarum Novæ: « Eugenius papa Ferentium venit mense

Octobris, et multos archiepiscopos et episcopos ordinavit. Tarracina capta est sexto kalend. Decembris».

Convenit hoc anno euandem Eugenium papam Petrus, alias Cluniacensis, qui scripti Epistolam ad S. Bernardum de adventu suo in Urbem, et

congressu cum eodem Eugenio papa, et quidem memoria dignam de culto, quo idem Pontifex prosequi consueverit viros sanctitatis nomine clavos. Urgentia enim sui ordinis negotia et magni momenti eundem venerandum abbatem traxerunt iterum hoc tempore Romanum, cum jam Eugenius ante biennium ex Galliis se contulisset non in Urbe, sed in vicina loca. Habet enim ista¹: « Laet plane in via cuncta reperi, sed letitoria apud patrem inveni, (Eugenium scilicet). Bonum illum habui in principio, meliorem in processu, optimum in fine; imo (ut quod verius ex corde haurio fatear) optimum semper. Cumque vultus illi illius, in quo vere Apostolicus vigor et forma reluet, pro varietate causarum, personarum, et eventuum mutaretur, et aliis atque aliis nunc jucundum, nunc nubilum discrefissime se praebet: mihi tamen nunquam in diversa mutatus est. Qualem veniens reperi, talem recedens reliqui. Notabam saepe austriorem vel moestiorem, quam frequenter induere alii de causis cogebatur speciem: ipsum aut privatim, aut publice me alloquente, de judicis forma in patris gratiam commutare. Praeferebar omnibus etiam majoribus gradu, nec patriarchalis dignitas, cum etiam Ravennas adasset, preire, meipsum plerunque impellente, sinechatur. Senatus Romanorum, episcoporum vel cardinalium, non tantum adjungebar, sed et quandoque adjungi cogebatur. Exciudebantur universi non Romani a Romanis consiliis: solus aut pene solus ad mysteria jurata vocabatur. Ista in publico.

2. « Jam secreta et remota ab aliis colloquia quis explicet? Dico, dico quod verum est: nemo me putet aliter loqui quam sentio. Ut aliquid arrogantius dicam, hoc apud me fas non est. Nunquam amicum fideliorum, nunquam fratrem sinceriorem, nunquam patrem priorem in hujusmodi colloquiis expertus sum. Auris patiens ad audiendum, lingua prompta et efficax ad respondendum, non ut major minori, sed ut aut par pari, aut quandoque ut inferior superiori. Nihil fastus, nihil dominium, nihil maiestas; sed totum sibi hominem æquitas, totum humilitas, totum ratio vindicabant. Si quid vel ibi, vel alibi petui, aut indulsum est, aut rationabiliter ita ut queri non possem negatum. Haec dicens non glorior, sed vestra vota in me per ipsum impleta declaro. Et novum quidem non est, Cluniacense monasterium in qualicunque pastore suo a summo Pontifice honorari; sed novum est nihil sinistri in ejus actu, nihil in verbis, nihil in ipso gestu erga ipsum potuisse notari. Videram eum primo anno Apostolatus ipsius Romæ, postea videram Cluniaci, videbam Antisiodori, videbam Catalauni, videbam Rheinis, videbam alibi, sed talis nunc apparuit, quasi nunquam vidi sem. Qualem deinde totius Romanæ curiae erga me ac nostra statum invenerim,

succincte retero, ut amicorum fidelium, ut dulcissimorum fratrum, ut ex mero et sincero corde quantum agnoscet potuit, familiarium. Vestri omnes, maxime singularis ille vir dominus Ostiensis, non minus, non inferius mihi astitit, quam vobis, si praesentes essetis, astartet. Ad illum explicandum, quia brevis sermo non sufficit, parco litteris: sed per Dei gratiam, cum præsens fuerit, non parcam verbis». Huicunque Petrus de rebus cum Eugenio papa transactis.

3. Porro causam præcipuam cur ad eum venerit, annuit in Epistola ad ipsum Eugenium, in qua haec inter alia ait: « Ab Hugone quodam, cognomento Discalciato, ceptum erat aedificari castrum quoddam super Cluniacense monasterium¹: Questus, inquit, fueram inde, ut nosti, apud vos: et vestra providentia duro anathemati illud submiseral». Haec ipse, cum queritur ab eodem Hugone esse perfectum opus et derideri ipsos Cluniacenses monachos, adversus quos munitionem exercisset.

At quid Deus ipse? numquid non vindictam fecit de hujuscemodi præsumptione, qua princeps servos quoque modo perturbare ausus est? Utique memorabilem plane vindictam exercuit, cunctis sæculis decantandam, secundum illud Davidicum²: Viam fecit semita ire sue», per quam transeuntes viderent et admirarentur judicium Dei, nempe castellum illud terræmotu absorptum chasmate terra et loco ipsius lacum profundissimum excrevisse in exemplum judicii magni Dei. Quando id factum sit, Robertus in Appendice ad Siegerbutum haec habet anno Bedemptoris millesimo centesimo quinqueagesimo sexto his verbis: « Factus est terræmotus XV kalendas Martii maxime in Burgundia, adeo ut ter in nocte festivitatis sancte Priscae virginis sentiretur apud Cluniacum, et quoddam castellum, quod erat desertum, haud procul a Cluniaco situm, absorptum ieret in abyssum, et spatium in quo castellum fuerat, impleretur aquis inæstimabilis profunditatis». Haec Robertus.

4. *Funera filiorum regis Siciliae, unde litteræ ad eum Petri Cluniacensis.* — Hoc eodem anno, ut auctor est S. Romualdus archiepiscopus Salernitanus in Chronico, « Rogerius orbatus majoribus natu filiis, Willelmum principem Capuanum relictum sibi filium coronari voluit regem Siciliae». Quod cum biennio ante ipsius Rogerii obitum contigisse tradat, utique hoc anno id factum oportuit. De funeribus autem filiorum et conjugis ita ipse anno superiori: « Primo Albidia, illustris regina uxor ejus, ex qua tot filios habuerat, mortua est, et filia ejus: post haec alii filii, nempe Tarentinus princeps, et Anfusus Campanorum princeps, et Henricus mortui sunt: novissime autem Rogerius dux Apulie primogenitus ejus mortuus est anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo

¹ Petr. Clun. I. vi. Ep. XLVII.

² Petr. I. vi. Ep. XLVII. — ² Psal. LXXVII.

quadragesimo nono, Indictione duodecima, vir quidem speciosus, miles strenuus, pius, benignus, misericors, et a suo populo multum dilectus. Rex autem Rogerius tot flagellis afflicitus, constanti animo pii patris flagella sustinuit. Et quia solum Willelmum Capuanorum principem habebat superstitem, veritus ne eundem conditione humanae fragilitatis amitteret, Sibiliam sororem ducis Burgundiæ duxit uxorem, que non multo post Salerni mortua, et apud Cavense monasterium sepulta est. Tertio Beatricem filiam comitis de Reteste in uxorem accepit, de qua filiam habuit, quam Constantiam appellavit. Biennio autem antequam moreretur, Willelmum filium suum Capuanum principem in regem Siciliae fecit inungi, et secum jussit pariter conregnare ». Haec tenus de his Romualdus.

5. Extat Petri Cluniacensis abbatis Epistola¹, qua consolatus est Rogerium ipsum in funeribus filiorum, et hortatus est eum adversus Graecorum imperatorem de Christianorum exercitibus ad eum male mercentem. Sic enim se habet :

« Magnifico principi, domino Rogerio regi Siciliae, frater Petrus humilius Cluniacensis abbas, saltem praesentem, et regnum semiperenni.

« Quantum sublimitatem vestram diligamus, quantum actus vestros prosperari et in Domino et in seculo velimus, novit ille qui novit omnia. Audientes obitum filiorum vestrorum valde dolimus, et tam pro sospitate vestra, quam pro animabus illorum missas celebrari, orationes ad Deum fundi, elemosynas fieri in conventu nostro precepimus. Non solum autem tunc, sed et saepe diebus solemnis, et majoribus capitulis nostris inter alios reges, et amicos benefactores nostros, vestri memoriam frequentamus. De cetero nolum facimus regie magnitudini vestra, nos multum dolore de inimicis, quae inter vos et dominum regem et Teutonicorum, seu imperatorem Romanorum versantur. Multum enim tam ego, quam multi alii discordiam illam sentimus obesse regnis Latinis, et Christianae tidei propagationi. Nam cum multa, sicut frequenter audivimus, augmenta

Ecclesie Dei bellica virtute vestra de terris ini micorum Dei, hoc est, Saracenorum, proveniant, longe, ut credimus, majora provenirent, si firma pax et concordia vos et regem supradictum unirent.

6. « Est et aliud quod longe magis accedit animos nostros, et animos paene omnium Gallo rum nostrorum, ad amandam et querendam pacem vestram. Illa scilicet pessima inaudita, et lamentabilis Graecorum et nequam regis eorum de peregrinis nostris, hoc est, exercitu dei viventis, facta proditio. Ut enim juxta quod in mente mea video loquar, si necesse esset, quantum ad monachum pertinere potest, non recusarem mori, si mortem tantorum, tam nobilium, imo paene totius Gallie et Germaniae miserabili fronde extinctum florem justitia Dei per aliquem suorum dignaretur nleisci. Neminem vero sub celo principum Christianorum video, per quem tam bene, tam congrue tam efficaciter, sicut per vos, opus hoc tam sacrum, tam caelo et terra optabile posset impleri. Nam per gratiam Dei (quod non adulans dico) juxta quod ex præteritis operibus vestris, et ex verbis multorum coniicio, ad tantum bonum istud perficiendum, alius principibus et animo sagacior, et opibus ditior, et virtute exercitatiior, et ipso insuper loco propinquior estis. Exurge igitur, bone princeps, quod voce quidem mea, sed tam meis, quam omnium votis dico : exurge in adiutorium populo Dei, zelare, sicut Macchabaei, legem Dei : ulciscere tot opprobria, tot injurias, tot mortes, tantum tam impie effusum sanguinem exercitus Dei. Paratus sum ego pro jam dicta pacis causa, mox ut se opportunitas praebuerit, imperatore supradictum adire, et adhibitis mecum quos potero, totis viribus, omni studio de pace tam Deo amabilis, inter vos et ipsum reformata et confirmanda tractare. Rescribam, Deo volente, vobis statim post colloquium quod invenero, et cuncta vobis litteris patefaciam ». Haec tenus Petri littere ad Rogerium Siciliae regem. Porro currenti calcaria addidit ipse, spoliata Corinthum, Corcyramque insulam ab eo captam, præter alia que sunt recensita, habet Robertus de Monte in Appendix ad Sigebertum.

¹ Petr. Clun. l. vi. Ep. xviii.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6643. — Anno Æra Hispan. 1188. — Anno Hegire 545, inchoato die 30 Apr., Fer. I. — Jesu Christi 1150.
— Eugenii III papæ 6. — Conradi III rég. 13. Mannehs Connem imp. 8.

4. Roma adhuc turbata. — A num. 1 ad 4. *Anonymous Casinensis*, qui res anno uno citius narrare solet, ad annum **MCLIX**, præter ea quæ Baronius ex illo refert, ait : « Eugenius papa urbe egressus, Campaniæ mortuus est. Obscurata luna est idibus Martii ». *Calvisius* in *Opere Chronol.* hanc eclipsim lunarem supntavit, reperitque eam configisse die decima quinta mensis Martii, feria quartâ, horis tribus post mediam noctem.

2. Profectio Romana Petri Venerabilis. — *Petrus Venerabilis* ad Eugenium papam iturus, *Bernardum* prius, et *Claramvallem* visitavit litteris apud Pontificem juvandus. Deinde Galliam deserens Pontificem adiut sua cum eo negotia tractaturus, ut ipsem Epistola **XLVI** libri 6 ad *Bernardum* data, et a *Baronio* recitata narrat, significans totum iter sibi felix faustumque fuisse, et *Eugenium* III sese amantissime suscepisse : « Praferetur omnibus etiam majoribus gradu, nec patriarchalis dignitas, cum etiam Ravennas ad esset, praere meipsum plerumque impellente sinebatur. Senatus Romanorum, episcoporum vel cardinalium, non tantum adjungebar, sed et quandoque adjungi cogebar. Excludebantur universi non Romanî, a Romanis constitutis : solus, aut pene solus ad mysteria jurata vocabar. Ista in publico. Jam secretiora et remotiora ab aliis colloquia, quis explicet etc. ? » Quæ negotia Petrum Venerabilem in Itiam traxerint, in dubio est. *Baronius* putat id colligendum ex Petri Venerabilis Epistola **XLV** ejusdem libri ad Eugenium III data, in qua conqueritor de *Hugone Discalceato* per arcem contra Cluniacense monasterium adficatam, qui non cessabat ab opere, etiam ab Eugenio papa jussus, atque diro anathemati subjectus, nisi cessaret. *Manricus* in *Annal. Cisterc.* ad annum **MCL**, cap. 8, num. 8 existimat, Epistolam Petri Venerabilis ad *Bernardum* magis domestica negotia immure, atque aliquorū fratrū rebellionem, in quos sanctus abbas mitius agendum scripsérat.

3. Castellum Cluniaco vicinum terræ motu absorptum. — Sed quidquid sit de causa itineris Petri Venerabilis, arbitror tam *Baronium*, quam *Manricum* falli, cum scribunt tanquam certum, turrim illam intra quinquennium terræ motu ab-

sorptam fuisse, et loco illius lacunam profundissimum in exemplum divine justitiae successisse, quod vulgus Robetus de Monte, cuius locum integrum refert *Baronius* num. 3 tradat, anno **MCLVI** *XV kal. Martii* quoddam castellum, hanc procul a *Cluniaco* sitiū, absorptum fuisse terre motu, et in abyssum ivisse. Nam castellum illud non potest esse idem eum eo quod *Hugo discaleatus* construxerat; cum Petrus Venerabilis in laudata Epistola **XLV** asserat, de concordia partium solo equatum fuisse. Hæc Petri Venerabilis de *Hugone* discaleato verba: « Dejicit ipse castri constructor, et dirut ab ipsis fundamentis, suis vel suorum manibus castrum : seque nuncquam deinceps aliquid ibideum ædificie facturum juramento confirmat. Dat insuper et montem ipsum Ecclesiæ, etc. Nos autem his de causis dedimus ei ducentas et viginti libras ».

4. Uxores Rogerii regis. — Ad num. 4 et seq. *Anonymous Casinensis* ad annum **MCL**, qui nobis est **MCL**, ait : *Obit Sibylla regina*. *Romualdus Salernitanus* in *Chron.* de Rogerio rege ait : « Qui solum Willelmum Capuanorum principem habebat superstitem, veritus ne eundem conditione humanae fragilitatis annitteret, Sibylam sororem ducis Burgundiae duxit uxorem, que non multo post Salerni mortua, et apud Cavense monasterium sepulta est ». Dux iste Burgundie Sibylle reginæ frater, erat Odo II, quorum pater Hugo II Burgundiae dux. *Anonymous Casinensis* ad annum **MCL**, qui nobis est **MCL**, inquit : « Rex Rogerius constituit Guillermum ducem filium suum Apulia regem ». *Baronius* num. 4 haec cum præsenti anno alligat, eamque in rem *Romualdum Salernitanum* laudat. Verum haec in re fallitur cardinalis doctissimus; *Romualdus* enim tantum ait, Rogerini ducem anno **MCLIX** e vivis abiisse, sed inde non sequitur Elviram reginam, quem Alviriam appellat, et ejus filios is annis demortuos. *Haec Baronii* ad hunc annum verba : « Hoc eodem anno, ut auctor est *Romualdus Salernitanus*, *Rogerius Willelmum*, etc. coronari voluit regem Siciliae (sed hoc neque verum, neque a *Romualdo* dictum). Quid cum biennio ante ipsius Rogerii obitum configisse tradat, utique hoc anno id factum oportuit ». At male

Baronius supponit Rogerium regem anno MCLII vita functum esse, cum eo Christi anno visuris simus eum usque ad annum MCLIV vitam prorogasse.

5. *Eius filii.* — Baronius tradit etiam Romualdum mentionem facere obitus Albiriae seu Elviræ anno superiori, seu anno MCXLIX. At historicus iste, qui hoc tempore florebat, reginam illam, ejusque filios anno MCXLIX ex vivis excessisse scribere non potuit, cum Elvira regina initio anni MCXXXV vivere desierit. Quare hæc regina, inquit Romualdus, « primo mortua est et filia ejus (enjus nomen ignoratur), post hæc alii filii, nempe Tarentinus princeps (Tancredus mortuus anno MCXXXVIII aut MCXXXIX, hicque Bari et Tarenti princeps fuerat) et Anfusus Capuanorum princeps (anno MCXLIV de mortuus), et Henriens mortui sunt ». Henricus nullo titulo cohonestatus, et ultimus natu paulo post Alphonsum fratrem mori debuit. Ait Romualdus : « Novissime Rogerius dux Apulie primogenitus ejus mortuus est anno millesimo centesimo quadragesimo nono ». Sed de his plus satis.

6. *Henricus Normanniae dux hominum facit Ludovico VII Francorū regi.* — « Anno Domini MCL », inquit Mattheus Parisius, « rex Francorum Ludovicus et Eustachius filius regis (Angliae) Stephani cum militia copiosa venerunt ante turrem de Archis, ob discordiam memoralam (anno superiori) ubi etiam adfui dux Normanniae Henricus, et pater ejus comes Andegavensis Gaufridus, cum ingenti exercitu Andegavensis, Britonum et Normannorum; sed videntes utriusque partis principes, quod legiones ille nequibant sine magna effusione sanguinis hostiliter convenire, cœperunt de pace tractare, et interventibus utrorumque amicis, rex Francorum cœpit homagium ducis Henrici de Normannia, et sic pacifici recesserunt. Dux igitur Henricus dum tractaret cum optimatibus suis de itinere suo in Angliam, pater ejus apud castrum Leri graviter infiro atus, septimo idus Septembris ab hac vita migravit, et sic Henricus filius ejus factus est comes Andegavensis, et dux Normannorum ». Verum Mattheum in anno emortalium Gaufridi comitis hallucinatum eruntur ex utroque Chronicis Andegavensi, Radulpho de Dicto p. 510, Gervasio Huntindoniensi, Robertlo de Monte vultalo in Chiron, ac Vincentio Bellovacensi, qui eum in annum sequentem differunt.

7. *Mauri Africæ in auxilium Mauror. Hispania veniunt.* — Hoc anno Musmudum natio et Almohades seni Almohawedi Hispaniam ingressi sunt. Scribit Novairius Musulmannos Hispania valde viribus fractos, ad Africanos confugisse, et *Abdelnumenem*, Almorabitarum imperatorem, validum exercitum ad eos destinasse, non vero ipsiusmet in Hispaniam transfretasse, ut falso scriptores

Hispanici in litteras misere. In hoc omnes conveniunt, Cordubenses, aliosque Vandalitos *Musmudum* nationi sese subjecisse. Alphonsus Hispaniarum imperator cum ingentibus copiis contra hos infideles movit, Cordubam obsidione ciuit, et Musmudum seni Almohadum exercitum fudit, quod elicitor ex donatione ab hoc imperatore cuidam e suis nobilibus *Cautivo* seu *Captivo* appellato facta ob egregiam sibi hoc in bello adversus Mauros prestitam operam. *Cautivus* enim eadem postea bona Ecclesia cathedrali Astorgæ dedit, ut refert Sandovalius in Alphonso VII. fol. 498, ubi Chartam referit, in qua legitur : « Quando imperator tenebat Cordubam circumdatum, et pugnabat super eam cum triginta millia Musmudis, et cum aliis Vandalicis (id est, Marris Hispanicis) et devicit eos ». Ex ea appareat *Cautivum* in castris fuisse cum imperatore, quem etiam sequebantur Raimundus comes Barcinonensis et Aragonia princeps, et Garsias Ramires Navarre rex. Die decima nona mensis Augusti Alphonsus imp. e sua expeditione militari redux, gratiam quamdam Martino Dias, ob ejus erga se in hoc bello merita, largitus est *Æra* MCCLXXXVIII, quia « prænominautus imperator principem Maurorum Abingiam sibi vassallum fecit, et quamdam partem Cordubæ depravavit cum Mezquita majori ». Hæc tamen expeditio magis honorifica, quam utilis fuit; Abengamia enim et Mauri Cordubenses post Alphonsi discessum ab eo defecere. Imo Noverius citatus affirmat, *Abdelnumenem*, cum eum Cordubam obsedisse accepit, magnum exercitum adversus eum misisse. et non multo post Alphonsum in suum regnum rediisse.

8. *Moritur Garsias Ramires Navarræ rex.* — *Garsias Ramires* Navarre rex, bellator strenuissimus, redux ex expeditione militari quam suscepserat cum Alphonso imperatore, cuius filiam naturalem *Urracam* dictam secundis menses duxerat, ut oslendit Oienhartus in Notitia Vasconia pag. 327, vitam cum morte committavit. Moretus in Investigat. Rerum Navarricarum pag. 660, citat librum Fororum Navarrae, in quo trahitur Garsiam supremum diem obiisse *Æra* MCCLXXXVIII, in vigilia S. Ceciliae, et regnasse annos quindecim. Certum tamen, cum annos sexdecim integrus Navarre dominatum esse, sed annis et dies emortalibus ibi expressi in dubium revocari non possunt. Habuit preter filium *Sanctium*, qui ei in regnum successit, ac præter filium *Sanctiam*, Sanctio Castellæ, et Margaritam Siciliae regibus nuptas, filium ex concubina nomine *Rodericum*, cuius meminuit Falcandus in lib. de Sicilia calamitate. Sancti regis, cognomento Sapientis, uxorem *Beatiam* nuncupat Roderiens lib. 5, cap. 24, horum temporum proximus, quia tamen vetera monumenta ab Oienharlo laudato in medium adducta *Sanctiam* vocant.

EUGENII III ANNUS 7. — CHRISTI 1151.

1. *Moguntinus et Coloniensis archiepiscopi Romam se conferunt ad dicendam causam.* —

Millesimus centesimus quinquagesimus primus annus sequitur Redemptoris, Indictione decima quarta, quo duo primarii Germania archiepiscopi, Coloniensis et Moguntinus ad dicendam causam Romam ab Eugenio papa vocati, comparent amboque muneribus onusti, argenti copia onerati, ut donarent ea Eugenio papæ, tunc quidem ob multiplices expensas causa belli civilis cuius Romanis effusas gentissimo. At ipse nihil penitus ex eis attingens, eadem in Germaniam eos reportare coegit, causaque utriusque examinata, Coloniensem innocentem inventum absolvit; Moguntinum autem dimisit obnoxium pleniori judicio, cuius causa legatio ab eodem Eugenio papa in Germaniam mittenda esset: quod et factum est, ut suo loco dictur sumus. Porro ejusdem Moguntini causa jam a tempore expeditionis promovendæ ad Terram-Sanctam, anno videlicet millesimo centesimo quadragesimo septimo, cœpta cognoscitur, cum litteris suis apud sanctum Bernardum quereretur, se columnis deprimi adversariorum. Ad quem rescribens ipse sanctus Bernardus, hæc de his habet¹:

« Depositum querelæ vestræ apud nos signum est et pignus dilectionis, et præcipua humilitatis indicium. Quis enim ego sum, aut quæ domus patris mei, ut ad me referatur archiepiscopi contemptus, et metropolitanae sedis injuria? Nonne ego sum puer parvulus, ignorans introitum et egressum meum? Verumtamen non ignoro verbum veritatis usqueque, quod ex ore Altissimi procedit²: Necesse est ut veniat scandalum. Vae autem illi per quem venit». Hæc de his tunc Bernardus. De adventu autem utriusque Romanum ad Sedis Apostolicæ judicium, et abstinentiam Eugenii papæ ab eorum muneribus, hæc idem Bernardus habet in libris de Consideratione, anno sequenti (ut dicitur) ad eundem Eugenium scriptis: in quorum tertio libro, ubi in detestationem avaritiae episco-

porum plura dixisset, hæc in ejusdem Eugenii commendationem habet:

2. « Hic locus avaritiam carpit, a quo vitio imminis satis tua opinio est: an et opus, tu videris. Vidimus tamen (ut oblata pauperibus taceam, quæ tangere non acquiescis) Germanicos detinuisse saccos, sed pretio, non massa, Argentum reputatum est fœnum; summarii non levatis sarcinis, onusti nihilominus repatriant vel inviti; nova res. Quando haec tenus aurum Roma refudit? et nunc Romanorum consilio id usurpatum non credimus. Duo venerunt, ambo locupletes, et ambo rei: siquidem unus Moguntinus, Coloniensis alter. Alteri gratia gratia redditæ est: alter indignus, credo, cui gratia redderetur, audivit: Cum quali ueste intrasti, cum tali egredieris. O vocem magnificam! voceum prorsus Apostolicæ libertatis! Quid minus ab illa hæc habuit³: Pecunia tua tecum sit in perditionem: nisi quod illa plus zeli, ista plus modestæ sonuit? » Hæc de his Bernardus, reliqua inferius suo loco. Adhuc de rebus Eugenii papæ, hoc anno, in scripto Chronico Fossæ-Novæ hæc notata habentur: « Hoc anno millesimo centesimo quinquagesimo primo ivit Castrum, et dedicavit ibi Ecclesiam sanctæ Crucis decimo kal. Maii, et sexto kal. Novembri dedicavit Ecclesiam monasterii Casæmarii, Ordinis Cisterciensis in agro Verulano, et reversus est Signiam».

3. *Synodus Gallicana pro divortio regis.* — Hoc item anno habetur in Gallia Synodus episcoporum, in qua discuteretur causa divortii inter Ludovicum Francorum regem et Elinoram filiam ducis Aquitaniae, de quo superius. De hoc autem episcoporum conventu hæc Sugerius abbas Sancti-Dionysii qui interfuit, habet: « Interea aliqui venerunt ad regem, de cognatione sua progeniti, qui ortum et derivationem parentelæ suæ novabant, et dixerunt (sicut et verum erat) quod inter se et Alienordem (Elinoram) uxorem suam erat consanguinitas (affinitas) talis, quod inter eos de jure lex matrimonialis non poterat convenire: et

¹ Bern. Ep. CCCXIII. — ² Matth. XVIII.

³ Act. VIII

inde per juramentum probationem legitimam offerebant. Quibus rex sic respondit: Quod contra Item et contra legem Ecclesie eam nolebat habere, volens per omnia statuta Ecclesie, et legem iustitiorum inviolabiliter observare. Et ut istius rei verit. s possit veracius indagari, die Martis ante festum Paschatis Floridi in castro Bangenciaci Hugonem archiepiscopum Rothomagensem.... et quartum Lanfredum Burdigalensem cum pluribus suis coepiscopis et baronibus Francie fecit solemniter convenire. Ante quorum presentiam steterrunt illi, qui genus inter regem et reginam se probaturos obtulerant, qui etiam ejusdem generis erant parentes et cognati, et per juramentum suum dixerunt, quod rex et regina se cognitione contingebant, et quod secundum Deum et legem conjugalem debebat inter eos divertitum celebrari. Quo sufficienter probato, in praesentia prælatorum fuit inter eos per consensum parvum matrimonium dissolutum etc. » Subjicit de alio viro, cui nupsit Elionora, et alia uxore, quam duxit Ludovicus, nempe Constantiam filiam regis Hispanie, hisque narratis, finem imponit scribendi res Ludovici, ut qui ipse finem vivendi fecit. Nam de ipso Robertus in Appendice ad Sigebertum, ipsum hoc anno esse defunctionem affirmat, qua ratione non sequenti anno, quo ponitur ab eodem Roberto, ejusmodi divertitum fieri contigit. Nam Sugerius, qui de eo scribit, jam mortuus erat, nempe (ut dictum est) anno presenti. Vir hic erat nomine celebris, de quo sepe dictum est superius. Ad quem in extremis ferme laborantem extat sancti Bernardi abbatis Claresvallensis Epistola, brevis quidem, sed tanto viro digna, quam ipse consulas¹.

4. Contigit pariter eodem ferme tempore per legatos ab Eugenio papa seu potius ab Hadriano, ut dicitur, in Germaniam missos solvi conjugum Friderici Svevia ducis, qui post Conradum successum in regnum imperiumque Romanum, cum uxore sua ob consanguinitatem inter eos intercedentem. Testatur id Otto Frisingensis qui aderat rebus eneatis². Ad Conradum regem duos cardinales legatos hoc anno missos Iordanum et Octavianum Otto testatur³, de quorum altero ex sancto Bernardo dicturi sumus paulo inferius.

Hoc eodem anno idem Eugenius papa Joannem Paparonem cardinalem legatum a latere in Hiberniam misit, ut in eam insulam quatuor deferret pallia, que nunquam illuc delata tuerant, constitutique quatuor archiepiscopatus, primum apud Aranum, secundum apud Cassel, tertium apud Divilinum, quartum apud Connath. Hac Rogerius in Annalibus, sui temporis res gestas prosequens. Ex istet in Vaticana Bibliotheca plenior descripicio de Ecclesiis singulis eisdem metropolibus ab eodem Pontifice tunc subjectis, et per eundem legatum prosecutione completis, cui descriptio-

ejusmodi praefixus est titulus: « Tempore domini Eugenii pape Terti facta est divisio totius Hiberniae in quatuor metropoles per Joannem Paparonem presbyterum cardinalem tituli Sancti Laurentii in Damasco, Apostolicæ Sedis legatum. Meminit hujus Joannis Paparonis legati sanctus Bernardus summa cum laude, sicut e contra ingenti detestatione exigat legatum item a latere Jordani cardinalem missum in Germaniam ad Conradi regem Romanorum hoc eodem anno, ut testatur Otto Frisingensis, qui aderat. De cuius infamissima functione idem sanctus Bernardus haec deferenda Eugenio papæ scribit ad cardinalem Ostiensem⁴:

3. *Ligationes Joannis et Jordani cardinalium in Germaniam et Hiberniam.* — « Pertransiit legatus vester de gente in genlem, de regno ad populum alternum, foeda et horrenda vestigia apud nos ubique relinquens. A radice Alpium, et regno Teutonicorum per omnes pene Ecclesias Francie et Northmannia et circumquaque circunniens usque Rothomagnum, vir apostolicus replexit non Evangelio, sed sacrilegio. Turpia fertur ubique commisso, spolia Ecclesiarum asportasse, formosulos pueros in Ecclesiasticis honoribus, ubi potuit, promovisse; ubi non potuit, voluisse. Multi se redemerunt, ne veniret ad eos. Ad quos pervenire non potuit, exegit et extorsit per nuntios. In scholis, in curiis, in trivis fabulam seipsum fecit: sæculares, religiosi, omnes male loquuntur de eo. Pauperes, et monachi, et clerici conqueruntur de eo. Homines quoque sue professionis ipsi sunt, qui magis exhorrent et famam ejus et vitam. Hoc testimonium habet, et ab his qui intus, et ab his qui foris sunt. Non sic dominus Joannes Paparons, non sic, cuius laus est in Ecclesia, quippe honorificantis ubique ministerium sumit. Legite litteras has domino meo. Ipse viderit, quid de tali homine faciendum sit. Ego liberavi animam meam. Dico tamen precipitatione, qua soleo: Bonum est ei, si purget ipse curiam suam, et si libaret conscientiam suam. Decreveram ista facere, sed venerabilis prior Montis-Bei ad hoc me impulit, et animavit ut scriberem. Et setio munus me dixisse, quam publice praedicatur ». Nobilis erat Romæ familia Paparona, quod et monumenta Basilicæ Sanctæ Mariae-Majoris opere texellato testantur: sed diebus nostris defecit in Francisco Paparone, ornatissimo viro, non sine dolore bonorum omnium.

Hoc eodem anno sanctus Henricus Finlandiae episcopus, et totius illius gentis Apostolus, ubi eos magna ex parte ad Christianam fidem convertisset, grassatione impiorum necatus, martyrii coronam est consecutus. Cujus præclarum agonem et Apostolicum munus pro Christo susceptum et consummatum⁵, Joannes Olaus descripsit in sua

¹ Bern. Ep. ccclvi. — ² Ol. Fr. in End. I. c. c. II. — Ibid. I. c. 63. et II. c. I.

³ Bern. Ep. ccxv. — ⁴ Jo. Oars de rebus Gotto. I. xix. c. 3. — Ibid.

metropoli Upsalensi, et in Commentariis de rebus Gothicis.

6. De Gratiano Decretorum collectore. — Hoc item anno Gratianus monachus Benedictinus collegit ampliori studio librum Decretorum, et per distinctiones ac questiones rite disposuit. Ita quidem Codex Vaticanus habet : « Decretum Gratiani monachi Sancti-Felicis Bononiensis, Ordinis sancti Benedicti, compilatum in dicto monasterio anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo primo, tempore Eugenii pape Tertii ». Haec eadem in Pomerio Ecclesiae Ravennatis. Porro in eodem Codice que dicuntur Paleae recentiori scriptura esse exaratae noscuntur, ut appareat omnino alterius quam Gratiani opus illud esse. De patria autem Gratiani in eodem Pomerio ponitur, sed

depravate legitur de Clissa civitate Tusciae, ut corrigendum sit, de Clusio. Sed mendum idem legitur apud Mattheum Westmonasterensem hoc eodem anno, dum ait : « Eodem anno millesimo centesimo quinquagesimo primo Gratianus monachus de Guisa civitate Tusciae natus, Decretum compositum secundum Hugonem 2. quest. 6. c. Forma ». Haec ibi. Quod autem alii affirmaverint ipsum fuisse monachum Classensem prope Ravennam, ubi monasterium de Clissa forte dictum ; sed quod nec est illud in Tuscia, nec civitas est, dum de patria ejus agitur a citatis auctoribus, diversa ratio est, ut per Clissa seu Guisa in Tuscia civitatem, Classense intelligere voluerint monasterium. Sed haec alii accuratius consideranda relinquimus.

Atque periodi Graeco-Romane 6614. — Anno Ævo Hispan. 1189. — Anno Hebreo 1116, inchoato die 20 Apr., Fer. 6. — Iesu Christi 1151.
— Eugenii III pape 7. — Conradi III reg. 14. Manuels Comneni imp. 9.

4. Eugenius III confirmat Privilegia Ecclesiae Coloniensis. — Ad num. 1 et seq. Coloniensis et Moguntinus archiepiscopi *Eugenium III* adiere, alter ut Privilegiorum sua Ecclesie confirmationem obtineret, alter ut modestissimo negotio, de quo infra, sese expediret, et plurimum ei argenti deluderent. Sed sanctus Pontifex illorum munera sprevis, ut narrat Baronius ex divo Bernardo in lib. 3 de Consideratione. Tum anno sequenti Eugenius scripsit *Arnaldo* Coloniensi archiepiscopo Epistolam ordine x, tom. x Concil. qua ei et successoribus concedit, quod nulli deinde primati, nisi soli Romano Pontifici subdit : quod solus reges infra terminos sue provinciae coronet : quod prius in quocumque ejus Concilio post papam, seu legatum residenceat : demum quod S. Petri-Coloniensis Ecclesia summa septem gaudeat presbyteris cardinalibus cum tolidem diaconis et subdiaconis, quibus mitra, dalmaticis et sandalis in missarum solemnibus uti licet. Praterea pallii quoque usum, et vivifice crucis vexillum atque naecum, insigne videlicet festivi equi, quae predecessoribus suis a nostris predecessoribus concessa sunt, suo tempore quoque loco ferenda, nos tam tibi, quam tuis successoribus confirmamus», inquit Eugenius. Ubi loco *nactum*, legendum, *nactum*; nactus autem ab aliis *cooperitorum*, ab aliis *udo* appellatur, ita ut nactus fuerit stragulum, quo lotus equus insternitur. Hinc Jaco-

bus Stephanescus cardinalis lib. 1 de Coronatione Bonifacii VIII, cap. 9.

Post natus qualitatis equus, detextus ad ant. Ne aususque rubro scarletu tergori nocte. Cygnus aut dextram vultur.

Et infra :

Cirripedemque seles niveum sub tegmine nocti.

Vide alia exempla apud Ducangium in Glossario voce *Nactum*, vel *Nactus*.

2. Duplex eius modus annos Christi numerandi. — In fine Epistole ab Eugenio III et pluribus cardinalibus subscripte legitur : « Datum Signie per manus Bosonis S. R. E. scriptoris, VI idus Januarii, Indict. xv, Incarnat. Dom. mci, Pontificatus vero Dom. Eugenii III pape an. vi ». Manus in Annal. Cistere, hoc anno cap. 4, annum illum Incarnationis praesentem interpretatur. Verum ex Indictione xv, annoque Pontificatus vi apparet, haec Epistola anno sequenti datum, et *Eugenium* in ea annum usque ad diem xxv mensis Martii prorogare. C illam tamen enim etiam usum esse anno Incarnationis Pisano; toam, enim x Concil. existit Epistola Eugenii III ordine lxi ad Moysem Recanatem archiep. scripta, qua statuit, ut electi

Placentini episcopi, ab ipso et successoribus consecrationem accipiunt : « Dat. Pisis per manum Guidonis diae. card. et cancell. IV idus Novemb. Indict. XII. Incarnat. Dom. anno MCLIX, (legendum an. MCLIX.) Pontificatus vero D. Eugenii pape III anno IV», qui characteres annum MCLIX exhibent.

3. *Concil. Balgentiacense.* — Ad num. 3. Non tantum Baronius et Labbens tom. x Concil. sed etiam non pauci ali divortium Ludovici VII Galliae regis cum Eleonora uxore huic anno affigunt; verum illud sequenti tantum anno factum, ideoque et *Concilium Balgentiacense*, in quo illud decretum, eo anno collocandum certum esse debet. Duchesnius enim tom. iv, pag. 443, referit ex scriptore anonymo in *Bibliotheca monasterii Sancti-Victoris Parisiensis* Ms. asservato fragmentum, in quo de Ludovico VII et Eleonora legitur : « Post multos labores et tribulationum sudores reversus, (scilicet ex Oriente) licet ex illa duas filias se suscepisse gauderet; tamen regni sui anno XXI, assensu et auctoritate Eugenii pape repudiatam dimisit ». Ubi Ludovici VII regis anni deducuntur ab anno MXXXI, quo ab Innocentio, dum pater adhuc vivebat, coronatus fuit. Verus Robertus de Monte, qui hoc divortium cum hoc anno alligare videtur, corrigendus est iuxta dicta, unitate sc. singulis annis per haec tempora addita, quia librariorum unius anni prochronismo peccat; et cum unum tantum hujus auctoris exemplar Ms. extet, illa methodus observanda. His adde Robertum de Monte vulgatum, Gervasium Doroherensem in Chron. et Nangium in Chron. cuius haec sunt verba ad annum MCLIX :

4. *In eo conjugium Ludovici VII cum Eleonora dissolutum.* — « Ludovicus rex Francorum Zelotypie spiritu inflammatu[m] cum Alienorae uxore sua in Aquitaniam vadit, munitiores renovet, et gentes suas inde reduxit. Qui dum regredieretur apud Baugentiacum castrum (ubi Concilium celebratum) jurata consanguinitate, uxorem suam repudiavit; etc. dum in terram nativitatis sua regredieretur, Henricus dux Normannie et comes Andegavie ei occurrens eam desponsavit, etc. genitique, etc. Henricum, Richardum, et Joannem postea reges Angliae, atque Gaufridum comitem Britannie. Item quatuor filias quarum una data est uxor regi Castelle, unde orta est Blanca regina Francie, mater sancti Ludovici regis : altera vero Constantiopolitano imperatori nomine Alexi; tercia, quam Saxonie duci, unde natus est Otho postmodum imperator Romanus; quarta vero Tolosano comiti, unde natus est Baumundus, cognitus filiam postmodum Alphonsus comes Piclavensis frater sancti Ludovici regis Francorum accepit uxorem ». Continuator Amoeni lib. 5 : « Rex Ludovicus, inquit, duas filias, quas de Alienora suscepserat, maritis desponsavit : primam, scilicet Mariam, Henrico comiti Palatino Trecensi ; juniorem videbat Aaliz, fratru[m] eius Theobaldo comiti Blesensi ».

5. *Sugerius nullam Vitam Ludovici VII com-*

posuit. — Baronius legens gesta Ludovici VII regis filii Ludovici Grossi, que modo referuntur tom. iv Duchesni pag. 391, in quibus dicitur : « Quoniam terra (nempe Aquitania) sine virili herede remanserat, rex ducatum in manu sua tenuit, et primogenitam sororum Alienordam sibi matrimoniali lege desponsavit, sicut superius est expressum in Historia patris sui », existimat Sugerius abbatem scripsisse Vitam Ludovici VII, et eo in loco ad Vitam Ludovici VI a se editam respicere. In eadem etiam sententia plures viri docti fuere. Verum cum Sugerius abbas hoc anno e vivis excesserit, ut statim demonstrabo, illa sententia non potest non esse a veritate aliena. Historia itaque illa Ludovici VI alia non est, quam qua a Sugerio abbate scripta fuit, in qua paulo ante finem sermo est de matrimonio Eleonorae cum Ludovico VII, cui subjungenda erant ista gesta Ludovici VII. Quod si quis contendat, sermone ibi esse de alia Vita Ludovici VI ab eodem anonymo scripta, dicendum est ipsam periisse, et pro certo tenendum Sugerium abbatem non posse esse auctorem Vitæ Ludovici VII de qua agitur ; cum in ea mentio sit de rebus post Sugerii mortem gestis.

6. *Annus et dies emortuales Sugerii abbatis.* — Sugerium vero abbatem, currenti anno die decima feria mensis Januarii, postquam annos vinti novem abbatiani gloriosissime rexisset, ad feliciorum vitam transisse, indubitatum tandem esse debet. In brevi enim Chronicō S. Dionysii t. II Spicilegij Dacheriani publicato, in quo ejus initium recte consignatur, ad annum MCLX habetur : « Sugerius abbas obiit. Ordinatio domini Odonis abbatis ». Est is *Odo de Diogilo* auctor *Narrationis de Profectione Ludovici regis VII in Orientem* tom. iv Duchesni pag. 280, dicitur ex Codice Ms. Ecclesiae S. Dionysii : « Transit idem venerabilis pater inter verba orationis et Symboli, die idus mensis Januarii (die nempe XIII ejusdem mensis) : anno vero Domini MCLX, LXX etatis sue : a susceptione autem monastici habitus fere IX, prelatonis vero sue XXIX; cuius sepulture et exequis interfluerunt sex episcopi cum multis abbatibus, Christianissimo rege Francie Ludovico; ubi et pictatis memori, et innumeris regiae celsitudinis, dum sepeliretur, amarissime levit : levitque omnis regia dominus, sed et populus, qui cum tanquam prudentissimum consiliarium totiusque regni gubernatorem et administratorem planxerunt sapientissimum ». Sed monachus Dionysianus, qui hanc annotationem posuit, in anno erravit; Sugerius enim prefuit quidem abbatie S. Dionysiane annos XXIX; sed illa absolvuntur die XIII mensis Januarii currentis Christi anni, quo die is auctor Sugerii mortem consignat, et quidem recte, cum Clitellius in *Asserto S. Bernardi* genere illustri pag. 92, exhibeat illumini aliquot viorum Epitaphia, inter quae extat Epitaphium Sugerii a *Magistro Symone cognomento Capra Aurea* canonico S. Victoris Parisiensis hoc tempore vi-

vente compositum, quod duobus his versibus clauditur :

Cui rapuit lucem lux septima Theophanice,
Veram vera viro Theophanice dedit.

Octava autem festi Epiphanie in diem xiii mensis Januarii incidit. Cum ergo *Sugerius* annos xxix abbatiae S. Dionysii præfuerit, et ad eam die xii mensis Martii anni mcccxi sublimatus fuerit, frusta quis amplius initium ejus et finem in controversiam vocabit. Certus etiam numerus Operum ab eo publicatorum, et a Duchesnio citato recensitorum.

7. Quatuor archiepiscopi in Hibernia instituti.

— Ad num. 4 et seq. Joannes Prior Bagustaldensis in Continuatione Historie Simeonis Dunelmensis ad annum mclii, qui juxta dicta est mcli, de quatuor palliis primis in Hiberniam missis haec habet : « His diebus appulit ad Tynamulha in Northumbria Joannes presbyter cardinalis directus Apostolicæ Sedis legatus cum palliis Hiberniensibus directis ». Paulo post : « Seripsit antem David regi Scotiæ significans de se et de causa adventus sui, expelens adventum ejus in Hiberniam, etc. Anditis litteris domini cardinalis, rex festinanter occurrit apud Karle, præmilit ad eum cancellarium suum apud Hagustaldensem Ecclesian; in eam enim idem cardinalis excellerenter suscepit est, et cum eo quidam episcopus Hibernie. Venientem itaque ad se cardinalem circa festum sancti Michaelis, rex et filius ejus Henricus comes officiose suscepserunt, ejusque favorem expensis et obsequiis devotis emeruerunt. Profectus inde in Hiberniam quatuor pallia certis sedibus distribuit, gentemque in ea legi nuphiarum non assuetam plurimum correxit. Venerat autem idem cardinalis presbyter in præcedenti anno ad regem Angliae, cui non acquevit rex conductum prastare, nisi fidem daret se in bac profectione regno Anglorum nullum damnum quærere. Reversus est ob hunc sermonem cardinalis ad Apostolicum indignans; fuitque super hoc Romana curia ingrata regi ». Loquuntur etiam de hac quatuor archiepiscoporum in Hibernia institutione chronographus Mailrosensis ad hunc annum, Hovedenus citatus a Baronio, alioque. Antea episcopi in Hibernia sese mutuo consecrabant, ut refert Giraldus Cambrensis in Topographia Hibernie cap. 17. Legatus ille *Joannes Paparonus* seu Papyrio dictus, quem valde laudat divus Bernardus in Epist. ccxc ad cardinalem Ostiensem data, in qua e contra narrat quam foeda ubique reliquerit vestigia *Jordanus de Ursinis* in Germaniam hoc anno ad Conradum imperatorem ab Eugenio missus, de qua legatione Baronius num. 4 qui et recitat integrum sancti Bernardi Epistolam.

8. Martyrium S. Henrici archiep. Upsalensis.

— Ad num. 6. *Sanctus Henricus* archiepiscopus Upsalensis in Suecia, cuius supra meminimus, dum ædificationi et confirmationi Ecclesiæ Finlandensis

prudenter et fideliter insudaret, quidam homicida, quem ob ipsius facinoris euomitateum disciplina Ecclesiastica corrigere voletabat, in sua salutis zelatorem finestras insilhit, ipsumque crudeliter trucidavit, et quidem hoc anno, ut asserit Joannes Magnus in Gothorum, Sueonumque Hist. lib. 19, cap. 3, qui dicit se id probasse in sua metropoli Upsalensi. In ejus Vita a Bollando ad diem xix Januarii recitata, et ab auctore anonymo scripta annus martyrii ejus tacetur, diciturque eum rexisse Ecclesiam Upsalensem regnante *sанctо Ericо* in Suecia, et hunc principem eum veri amoris complexum esse affectu, et speciali familiaritatis gratia eum honorasse,

9. Martyrium S. Erici Suecia regis.

Martyrium quoque passus est *sanctus Ericus* memoratus Sueciæ rex, enjus Vita in Actis SS. Bollandianis ad diem xviii Maii, collecta ex Actis ab Israele canonico Upsalensi scriptis, representatur. *Sanctus Ericus* Upsalensem Ecclesiam a suis progenitoribus fundatam, et aliquantulum aedificatam, primo et pre ceteris aggrediens, ac ministros divini cultus inibi ponens opere magnifico consummare studuit. Postea regnum suum circuiens, pacem inter discordes faciens, oppressos a potentioribus liberans, et impios de terra exterminans, coadunato exercitu versus *Finlandos* expeditionem dirigit, anno decimo regni sui a quibusdam magnatibus ad regnum aspirantibus occisis est, anno Incarnationis mclx, ut in Actis citatis dicitur, non currenti, ut Baronius in Notis ad Martyrologium Rom. die xviii Maii et Henschenius arbitriati sunt; in Historia enim Gothorum, Sueonumque a Joanne Magno archiep. Upsalensi edita, lib. 19 diserte legitur, *sanctum Ericum* anno mcl, a proceribus popolisque regni Sueciæ ad regale solium elevatum fuisse : tum cap. 3, dicitur *Ericum* « ipso die, quo Dominica Ascensio celebratur, ex improviso nulloque hostilitatis indicio præmisso, insidiouse » peremptum esse, « anno a Christo nato mclx, postquam fere decem annis Sueonum regnum innocenter, et summa cum laude administrasset ». Quod cum legisset Israel citatos, vidissetque *sanctum Ericum* die xviii Maii coli, cum diem in sancti hujus Legendam inserunt, non animadvertebas anno mclx, Ascensionis festum in diem illum non incidisse; sed in diem quintum ejusdem mensis. Ipsem *Israel* errorem suum manifstat, quando ait, S. *Ericum*, *Alexandro P. III Romanæ Ecclesie præsidente*, passum esse, ideoque non ante annum mclx, Henschenius in brevi nota ad locum illum pro *Alexandro* papa reponit Anastasium IV, qui tamen anno tantum mclii sedere cœpit. Porro sanctos alios diebus, quam quibus martyrium pertulerint, aut animam Deo reddiderint, tam in Ecclesia Romana, quam in aliis particularibus sepe coli immura exempla ostendunt. Ante haec tempora in Historia Suecorum seu Sueonum omnia incerta et fabulis plena, indeque nihil ex ea in medium attulimus.

10. Floret Gratianus. — *Eugenius III* primus omnium Pontificum Romanorum jussit in tribunaliis Ecclesiasticis judicari secundum compilationem *Gratiani*, de quo *Sigonius* lib. 2. de episcopis Bononiensibus scribit: « A uno mci, Gratianus monachus in monasterio Sancti-Felicis (in urbe Bononiensi, non vero monachus Clasensis in Tuscia, ut perperam ab aliquibus dictum) Decretum, id est, Juris Pontificii volumen insigne, quod extat, composuit: id quod lapis olim in claustrō positus indicavit his verbis, etc. » Eugenius veritus ne Ius Canonicum vilesceret, quia omnes studiosi ad civile recens Digestum se confababant, suggeste *Gratiano* gradus quosdam Academicos excoxitavit, non tam annorum, quam profectus, scilicet Baccalaureatus, Licentiatuſ et Doctoratuſ, ut hocce specioso titulo studiosos ad Ius Canonicum amplectendum excitaret, et privilegiis accenderet. Haec enim graduum scholasticorum institutionem ornes fere qui de illis scriperunt, ad *Gratianum* et *Lombardum* retulerunt. Neque ante *Petrum Lombardum* eorumdem gradum in scriptoribus mentio, indeque communiter dicitur eum illos, *Gratiani* imitatione, Parisiis in Theologica disciplina instituisse. Sed hac de re *Legendus Bulleus* Sæculo IV Hist. Universit. Parisiensis, Porro *Gratianum* et *Petrum Lombardum*, postea episcopum Parisiensem, fratres extifesse, merum commentum. In *Panormia* nulla *Gratiani* mentio; hac tamen antiqua, et eodem circiter tempore ac *Gratiani* Decretum lucem vidi.

11. Concil. Londonense. — Anno xvi Stephani Anglia regis « *Tedbaldus Cantuariensis archiepiscopus, et Apostolicae Sedis legatus tenuit Concilium generale apud Londoniam in media Quadragesima, ubi rex Stephanus, et filius eius Eustachius, et Angiae proceres interfuerunt, totumque illud Concilium novis appellationibus infrensuſ. In Anglia namque appellationes in usu non erant, donec eas *Henricus Wintoniensis*, dum legatus esset, malo suo crudeliter intrusit. In eodem namque Concilio ad Romani Pontificis auctoriam ter appellatus est », inquit *Huntingdonius* lib. 8.*

12. Abbatia S. Rufi Avenione Valentiam transfertur. — Nicolio abate Sancti-Rufi Avenionensis, de quo anno mclvi verba fecimus, vel demortuo, vel ad aliam dignitatem translato, etiammo circiter superiori successit *Ganfrodus*, Baluzius enim lib. 3 Marci Hsp. ad annum mclviii testatur penes se habere Catalogum autographorum episcoporum Berlusensem ab Hieronymo Puyadesio ex veteribus illius Ecclesie scripturis collectum, quo dicitur *Iacobus seu Ganfridus tum abbas Sancti-Rufi fusse primum episcopum Berlusensem post urbem receptam, et hoc anno consecratum apud Tarraconam quinto idus Augusti, et consecrationem ejus peregrisse Bernardum archiepiscopum Tarraconensem, Gillemulum episcopum Barcinonensem, hospes i. iscopos in*

eo Catalogo memorialos; quod iterat *Baluzius* ad annum mclii. *Gaufredum* exceptit *Raimundus*, ad quem extat Epistola *Hadriani* IV Tusculi data, qua confirmat venditionem insule *Esparreria* prope Valentiam eidem facte ab Oloñe episcopo Valentino, anno millesimo centesimo quinquagesimo octavo. Ihus insula venditionis mentionem faciunt *San-Marthani* in *Abbatibus Sancti-Rufi*, *Columbius* in *Episcopis Valentiniis*, et *Chorierus* in *Historia Delphinatus* lib. 2. §. xi. *Esparreria* insula dicitur, quia per fontanos rivos a reliquo agro distinguitur, qua Rhodannus non alluit. *Raimundus* abbas magnificentium monasterium in ea construxit, et postea canonici regularibus prope Avenionem habitantibus persnasit, ut in eam insulam sedem abbatalem transferrent. Ibi permanxit usque ad annum mclix, quo ardenter bellis civilibus omnia ædificia eversa, et sedes Ordinis translata in prioratum eisdem Ordinis intra urbem Valentianam longe antea aedificatum. Quare ante *Raimundum* nullus abbas *San-Rufensis* Valentia resedit. *San-Marthani* quidem translationem monasterii *San-Rufensis* in insulam *Esparreriam* anno mclx factam scribunt; sed præterquam quod id gratia assurunt, longe verosimilius quod habet *Chorierus* citatus, *Raimundus* qui *Esparreriam* insulam emit, primum Ordinis abbatem fuisse, ex quo sedes abbatalis in diocesim Valentianam translata fuit. Ad quam translationem cum posteriores scriptores annum non advertissent non raro scripsere, priores *Saneti-Rufi* abbates Valentia domicilium sum habuisse; cum tamen id tam varia instrumenta publica, quam varii auctores horum vel proximorum temporum falsum esse demonstrent.

13. Gesta ab Alfonso VI contra Saracenos. — In Hispania *Alphonus imperator* die xii mensis Martii donationem lexit monasterio Sancti-Isidori *Duegnacensi*, in qua ait se hoc anno *Muzamis* ante *Coronam* viceisse. Jam exenti mense Januario fundaverat idem imperator in finibus Castille monasterium *Hortar*, seu *Sanctar-Marie de Caudros* dictum, in gratiam Ordinis Cisterciensis. *Charia* a *Manrico* hoc anno cap. 10 recitata, in qua dicitur: « *Facta charta in Calafuria III kalend. Februario*, quando *Sanctus filius imperatoris accepti uxorem filiam regis* (nempe *Navarrae*) *Garcia*; eodem anno, quo imperator pugnavit cum illis *Mazambris* super *Coronam*, et devicit eos *Era mclxxix*, (legendum *Era mclxxxix*) imperante ipso *Alphonso imperatore Toledo, Legione, et in Gallia, Castellaque, in Nagera, Saragoccia, Baezia, et Almaria, comes Barilonia, et *Sanctus filius regis Garcia* tunc temporis vassalli imperatoris* ». *Hoc* etiam anno, ut retinet antiqua *Documenta Toletana*, imperator *Era mclxxxix*, adversus *Gienam* movit, sed ante discussum conjunctum cum duobus suis filiis donationem quondam fecit monasterio *Sobradi* in *Gallacia*, in qua dicitur, « quando imperator ibat ad Jaen a VIII de Abril mclxxix », quam urbem tunc occupasse disco ex

continuatore anonymo Pelagii Ovelensis manuscripto in Bibliotheca Mazarina, in quo de Alphonso legitur : « Multas civitates in forti manu et divino favore acquisivit, quarum nomina haec sunt Baesia, Calatrava, Jaen, Cauria, Cordua, Almaria, et alias multas, quas longum est dimumbrare ». Ceterum Victoria illa de Muzmidis reportata alia non est quam ea de qua anno elapsa a nobis actum; nam, ut observat Sandovalius in Alphonso VII, fol. 202, notarius in illa donatione, non ad *Eram mclxxix* respexit, sed ad diem relate de Muzmidis victorie; quam numeranditionem quandoque in Actis publicis Hispani hoc tempore usurabant.

44. *Almohades Mauritaniam Sitifensem ag-grediuntur.* — Inter haec *Abdelmanen* Almohadum imperator ingentem classem adornavit, et eum formidans copias *Septam*, oppidum alias Mauritania Tingitanae, nunc regni Fezza, anno Hegirae *dxlv*, quasi in Hispaniam trajiciendi ei animus esset, accessit; sed antequam in illa parte aliquid tentaret, *Africam* sibi subjecere decrevit, et in Orientem progrediens ingressus est Mauritiam Sitifensem. Ibi regnabant posteri *Hammadi* e Ziridum familia orti, quorum ultimus fuit Alahzibilla pronepos *Aunasari*, qui Gregorio VII et Urbano II sedentibus, Christianis favit, Muzmudum et Almohadum exercitus viribus et numero Maurorum et Arabum nativorum exercitui longe praestabat, indeque Mauros valde afflxit.

45. *Theodotus fit patriarcha Constantinopolit.*

— *Nicolaus IV, Musalo cognominatus*, quem Manuel imperator ad thronum Ecclesie Constantiopolitanam evexerat, ut res administrare cepit, « omnium statim ora in eum commota sunt, iniuste occupatum ab illo thronum clamitantium, ut qui cum Ecclesia, quam nactus fuerat, sacerdotium quoque deposuisset. Sed is obstinatus primo, throno se deturbari handquaquam passus: ubi autem re ad imperatoris examen delata, male sibi cesserum agnovit, judicium nolens denuо experiri, abdicata ultra dignitate, ad vitam rursus privatam rediit. Theodotus ei sufficitur, vir monachicis institutis apprime instructus », inquit Cinnamus lib. 2, num. 18. Nicolai Musalonis a Baronio pretermissi meminuit etiam Theodorus Balassamon in Epistol. Basil. ad Amphilochium c. 69, et in Catalogo episcoporum Byzantii dicitur exegisse in patriarchatu *anos tres et menses quartuor*. Quare cum an. *mclxvii*, die *xxvi* mensis Decembris episcopus Constantinop. renuntiatus fuerit, *Theodotus* monachus ei circa mensis Aprilis successit. Onuphrius in Chron. Nicolai depositiōnem et Theodoti initium anno suo reddidit, sed quia antequam Joannes Leunclavius Jus Graeco-Romanum in lucem emitteret, e vita migravit, et nactus erat Codicem Catalogi episcoporum Byzantii parum in aliquibus correctum, loco *Theodoti* posuit *Theodosium* manifesto errore, ut liquet ex Cinnamo citato, sed qui librario attribuendus videtur.

EUGENII III ANNUS 8. — CHRISTI 1152.

4. *Ad Eugenium III libri de Consideratione scripti.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus secundus, Indictione decima quinta, idemque numeratur quartus Concilio Rhemensi, quo S. Bernardus (ut ipse testatur) scripsit ad Eugenium papam aureos illos quinque libros de Consideratione. Ex quibus arguas manifesti erroris eos omnes, qui putarunt eosdem ipso exordio ejus Pontificatus ad Eugenium esse scriptos. Ipse enim S. Bernardus dum agit in eis de sacris canonibus in Rhemensi Concilio statutis per ipsum Eugenium, atque dolet,

eos nequaquam custoditos et observatos a clericis, haec ait¹: « Jam quartus est annus, ex quo datum mandatum audivimus: et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensum ab officio, luximus ». Scripsit autem eos libros Bernardus ipso Eugenio expetente, ut ipse in eorum Praefatione testatur illis verbis: « Sed intervenit tua dignatio, quia hoc ipsum non praecepis, sed petis, cum praecepere magis te debeat ». Quibus libris non Eugenium tantum, sed

¹ Bern. de Consul. l. iv.

Pontifices omnes ad bene ministrandum Pontificatum informat. Nam inferius : « Quod tibi, inquit, scribitur, soli prodesse non decet ». Nulla deplorat, quae corrigenda ab ipso essent, et inter alia frequentes legationes, sed sine fructu, lucri tantummodo causa, ut de his qui mitterentur stepe legati in Hispaniam, de quibus ait¹ : « Vestri, qui terram Austri tam sepe visitant, ecce hi sciunt, et possunt dicere tibi. Eunt et redeunt per medium illorum, aut transeunt secus : sed quid boni adhuc cum illis egerint, needum audivimus. Et forsitan audiissetus, nisi præ auro Hispaniae salus populi vilobisset ». Deplorat etiam frequentiores, captiosas, et inutiles appellations : dolet insuper Concilia celebrari, sed inde nihil utilitas hauriri : ministrorum quæ sua sunt querentium, non qua Jesu Christi, luget multitudinem.

2. Quarto autem libro in Romanos, quibus præarat, orationem convertit, quos jugiter patet retur infestos. Quæ antequam tu, lector, legas, provoco te ad ea quæ sunt superioris dicta in exordio ejusdem Eugenii Pontificatus, nempe non omnes Romanos fuisse hujusmodi, qui sic describerentur a sancto Bernardo, sed eos tantum, qui Arnaldi de Brixia amplecti hæresim, dicti sunt Arnaldistæ, cum aliquo (ut vidimus) nobilior pars longe ab his discreparet, et inhaeraret summo Pontifici, quo sit, ut populares illos ista Bernardi descriptio tangat² : « Quid de populo loquar ? populus Romanus est. Nec brevius potui, nec expressius tamen aperire de tuis paracianis quid sentio. Quid tam notum sacerulis, quam protertia et fastus Romanorum ? Gens insuetu paci, tumultui assuta, gens immitis et intractabilis, et usque adhuc subdnesia, nisi cum non valet resistere. En plaga tibi incumbit eura, haec dissimilare non licet. Rides me, forsitan fore incurabilem persuasus. Noli diffidere, curam exigeris, non curationem ». Et inferius : « Scio induratum cor populi hujus; sed potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraæ : quis scit, si revertatur, et ignoscat, convertat et sanet eos ? » Ita plane, atque propheticæ. Nam Robertus in Appendice ad Sigebertum hoc ipso anno ista habet in fine : « Eugenius papa cum Romanis pace facta, Urbem ingreditur, ibique cum eis hoc anno primitus commonoratur ». Post redditum e Galliis scilicet.

3. *Conradi regis obitus, et subrogatio Friderici.* — Hoc ipso anno XV kalend. Martii moritur Conradus rex Romanorum, non absque suspicione veneni propinata suasione Rogerii Siciliae regis a medicis, quos ex Italia accepérat : qui et reliquæ regalia non tilio aetate satis minori Friderico nominato Suevorum duci : quod et generalibus comitiis fuit a principibus approbatum. Hac pluribus Otto. Extat ejusdem imp. ejusmodi Epitaphium impressum cum aliis antiquis monumentis Ecclesiæ Viennensi s:

Qui vestes geritis pretiosas, qui sine fine
Non protecturas accumulatis opes,
Discite quam paucis cibis post tumera sitis
Contenti, sacrum sufficit atque lapis,
Conradus jacet hic qui tot castella, tot urbes
Posseit; tumulo clauditur iste brevi.
Mente dei famatus, princeps habuit, trabeatus
Exterius, vestis aspera subitus erat,
Quia jacet, Ecclesiam gemma reparavit et auro,
Audrea sancti promeretur opes,
Is rex Conradus monachos stabilivit ibidem,
Corpo qui fertur dudum tumulum ibidem.

Sed Otto qui aderat, Magdeburgi. Porro idem qui supra Otto de sepultura Conradi dum agit, hæc de Henrico imperatore inter sanctos hand pridem re-lato obiter attigit : « In Ecclesia Babenbergensi juxta tumbam imperatoris Henrici ejus loci fundatoriæ, qui nuper auctoritate Romanae Ecclesiæ in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu eum sepelivit. Erant tum in Germania apud Conrad, duo legati cardini. Jordanes et Octavianus, quos nuper ideam Conradus exceperat ». Haec Otto qui aderat. De tempore obitus Conradi et electio-nis Friderici corrigé ex Ottone Gunterum, qui factum ponit anno salutis MCLIV³.

4. *Henricus imperator inter sanctos adscriptus.* — Quod autem idem Otto meminit hic de Henrico imp. inter sanctos relato, extant de ea re in Chronico Babenbergensi Eugenii papæ littoræ, quæ sic se habent :

« Eugenius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Egelberto episcopo, et dilectis filiis, canoniciis Bambergensis Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Sieut per litteras et nuntios vestros vobis mandasse meminimus, venerabiles fratres nostros, N. sancte Rufinae episcopum, et N. presbyterum cardinalem, pro diversis negotiis ad partes illas de nostro latere delegavimus, eisque viva voce injunximus, ut ad Ecclesiam vestram accederent, atque de vita et miraculis Henrici regis rei veritatem diligenter inquirerent et litteris suis nobis significant. Nunc autem eorumdem fratrum nostrorum, et multorum religiosorum, et decreto-rum virorum attestacione, de castitate ipsius, de fundatione Bambergensis Ecclesiæ, et multarum aliarum, quarundam quoque episcopaliū sediū reparatione, et multiplici elemosynarum largitione, de conversione regis Stephani et totius Hungarie, Domino cooperante, per eum facta : de gloriose etiam ipsius obitu, pluribusque miraculis post ejus obitum, ad ipsius corporis presentiam divinitus ostensis, multa cognovimus. Inter quæ illud precipuum et memorabile plurimum atten-dentes, quod cum diadema, sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter, sed spiritualiter vixit. In thoro etiam legitimè positus (quod paucorum fuisse legitur) integratam castimonie usque in finem vite conservavit. Quæ quidem nos omnia simili perpendentes, atque devotionem vestram et

¹ Bern. de Consid. L. i. 1. — Id. d. 1. c. 1. — Id. d. 1. c.

² Otto Tr. in Fred. L. i. c. 63. et L. ii. c. 1.

Eccles. Bambergensis, quæ sancte Romanae Ecclesiae soli subesse digneatur, diligenter considerantes, tametsi hujusmodi petitio nisi in generalibus Conciliis admitti non soleat, auctoritate tamen S. R. E. quæ omnium Conciliorum firmamentum est, petitionibus vestris acquiescimus, atque ejusdem memorabilis viri, cuius exaltationem requiritis, fratrum nostrorum archiepiscoporum et episcoporum, qui presentes aderant, communicatio consilio, memoriam inter sanctos de cætero fieri censemus, et anniversarium ipsius diem solemniter celebrari constituimus. Vesta itaque interest, sic in S. R. E. obedientia et fidelitate persistere, et ei dignæ devotionis obsequiis respondere, ut ampliori B. Petri et nostra gratia digni inveniamini. Datum trans Tiberim secundo idus Martii ».

3. Conventionis inter Fridericum et Eugenium diploma. — Electo Friderico, ab eo legatio deeretur ad Eugenium papam, missisque sunt Hilinus Trevirensis electus, et Eberardus Babenbergensis episc., viri (inquit Otto¹) prudentes et litterati.

Post haec autem inita est concordia inter ipsum Romanum Pontificem Eugenium atque Fridericum regem quibusdam adhibitis conditionibus. Extant ejusdem contractus in bibliotheca Vaticana in volumine, quod Cencius Cameralis inscribitur, antiqua documenta, quæ hic tibi describenda curavimus, quæ sic se habent :

« Veneribili in Christo domino Eugenio, Dei gratia Apostolicæ Sedis Pontifici, Fridericus eadem gratia Romanorum imperator Augustus, filialem dilectionem et debitam in Christo reverentiam.

« Regiæ majestatis dignitas postulat, quæ ad pacis et concordiæ bonum spectare noscuntur, attenta sollicitudine stabilire, et ut inter sacerdotium et regnum indissolubili charitate bonum ipsum perpetuo perseveret, diligentij studio, et exacta diligentia laborare. Hujus itaque rationis prospectu concordiam inferius annotalam, quæ inter vos, et nos (auctore Deo) statuta est, sicut ab ultraque parte stabilita est et ordinata, ne aliquid arbitrio nostro immutasse videamus, per eadem verba præsentis serie scripti præcepimus annotari.

« In nomine Domini. Amen. Haec est concordiæ forma et conventionis inter dominum papam Eugenium, et dominum Fridericum Romanorum imperatorem constituta, medianibus Gregorio S. Marie trans Tiberim Hubaldo S. Praxedis, Bernardo S. Clementis, Octaviano S. Cæciliæ, Rolando S. Marci, Gregorio S. Angeli, Guidone S. Marie in Porticu, et Brunone (Bernardo) abbate de Claramalle ex parte Domini papæ : Anselmo vero Avelbergensi (Hamburgensi), Hermanno Constantiensi episcopis, Odelrico de Zembruch (Inspruch), Guidone Guerra, et Guidone Baldratensi comitibus ex parte domini regis. Dominus siquidem rex unum de majoribus ministerialibus regni fecit in anima regis jurare, et ipse propria manu data fide in

manu legati domini pape promisit, quod ipse nec treugam, nec pacem faciet cum Romanis, nec cum Rogerio rege Sicilie sine libero consensu et voluntate Romanorum, et domini pape Eugenii, vel successorum suorum, qui subscriptæ concordiæ cum eodem rege Friderico tenere voluerunt, et pro viribus laborabit Romanos subjungare domino pape, sicut melius unquam fuerunt a centum retro annis. Honorem papatus, et regalia B. Petri, sicut devotus et spiritualis advocatus S. R. E. contra omnes homines pro posse suo servabit et defendet, quæ non habet, recuperare pro posse juvabil, recuperata defendet. Graecorum quoque regi nullam terram ex ista parte maris concedet. Quod si forte ille invaserit, pro viribus regni, quanto citius poterit, ipsum ejicere curabit. Haec omnia faciet, et observabit sine fraude, et malo ingenio.

6. « Dominus vero papa Apostolicæ auctoritatis verbo una cum predictis cardinalibus in presencia prescriptorum legatorum domini regis promisit, et observabil, quod eum sicut B. Petri charissimum filium honorabit, et venientem pro corona sua plenitudine, sine difficultate et contradictione, quantum in ipso est, imperatorem coronabit, et ad manutendum, augendum, et dilatandum honorem imperii, pro debito officii sui juvabit, et quicunque justitiam aut honorem regni conculcare, aut subvertere ausu temerario præsumpserit, dominus papa a regia dignitatis dilectione premonitus, eos ad satisfactionem canonicæ commonebit. Quod si regi ad Apostolicam monitionem de jure et honore regio justitiam exhibere contempserint, excommunicationis sententia innodentur. Regi etiam Graecorum ex ista parte maris terram non concedet : quod si ille invadere præsumpserit, dominus papa viribus beati Petri eum rejicere curabit. Haec omnia ex utraque parte sine fraude et malitia servabuntur, nisi forte libero et communi consensu utriusque immutentur. Testes autem, quorum nomina suscripta videntur, Arnoldus Coloniensis archiepiscopus, Hermannus Constantiensis episcopus, Anselmus Avelbergensis (Hamburgensis) episcopus, Arditio Cumanus episcopus, N. Curiensis episcopus, Wibaldus Stabnensis abbas, Albertus Coloniensis decanus, magister Henricus notarius, Gotifredus Viterbiensis capellanus regis. Ex laicis, quorum Vulphe dux, N. marchio, Hermannus de Baden Comes, Ulricus de Luzemburch comes, Anselmus ministerialis et camerarius regis. Signum domini Friderici Romanorum imperatoris invictissimi. Ego Arnoldus cancellarius recognovi. Datum Constantiæ, decimo kalendas Aprilis, Indictione decima quinta, anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo secundo, regnante domino Friderico Romanorum rege glorioso, anno vero regni ejus primo ».

7. *De Magdeburgensi archiepiscopo temere intruso querelæ Eugenii III.* — « Accidit attem-

¹ Or. Fr. in Frid. I. II. c. i.

post ista, ut Magdeburgensis Ecclesia », inquit idem Otto¹, « quæ Saxonie metropolis esse dignoscitur, pastore suo viduata, ad electionem faciendam resedit, dumque alii ejusdem Ecclesie prepositum Gerardum, alii decanum elegerunt, divisus hinc inde personis regem Fridericum adhuc in Saxonia morantem adire disponunt. Quos dum multis modis ad unitatem et vinculum pacis principis reducere satageret, ac proficeret non valeret, alteri parti, id est, decano cum suis persuasit, ut Guiemannum Cicensem episcopum, virum adhuc juvenem sed nobilem, eligerent : cique accessit regalia ejusdem Ecclesie concessit ». Quoniam jure id fecerit, ita idem subjicit auctor : « Tradit enim curia, et ab Ecclesia eo tempore, quo sub Henrico V de investitura episcoporum occisa fuit inter regnum et sacerdotium controversia, sibi concessum autumat, quod obueniibus episcopis si forte in eligendo partes fiant, principis arbitrii esse episcopum quem voluerit ex primatum suorum consilio ponere, nec electum aliquem ante consecrandum quam ab ipsis manu regalia per sceptrum suscipiat ». At ista ad excusandas executiones in peccatis sunt opposita, cum non fuerit, nec esse facultatis enijsquam regis vel imperatoris, a sede in sedem absque causa, Sede Apostolica inconsulta, episcopum posse transferre. Fuerunt iste primitie novi regis, indices futorum. Quomodo autem his auditis, Eugenius papa commotus fuerit et restiterit regie tanke præsumptioni, ita idem Otto narrat² :

« Hanc rem quam gravissime Romanus Pontifex accepit, tam ex litteris, in quibus nonnullis episcopis, qui pro eo ob amorem regis Romane Ecclesie scriperant, respondit ; quam ex cardinalem, qui postmodum ad Transalpinam directi sunt, viva voce perceperimus. Letterarum autem talis te nor fuit.

8. « Eugenius episcopus, servus servorum beati, venerabilibus fratribus Eberardo Salzburgenensi, Artuvico Bremensi, et Hillino Trevirensi archiepiscopis, Eberardo Babenbergensi, Hermanno Constantiensi, Henrico Ratisponensi, Ottone Trisingensi, Conrado Pataviensi, Danieli Pragensi, Auselmo Hunnelburgensi, et Burchardo Eichstadiensi episcopis, salutem et Apostolicam benedictionem.

Litteras, quas pro causa Magdeburgensis Ecclesie vestra nobis prudentia delegavit, debita benignitate suscepimus. In lectione autem et cognitione earum stupore nimio et admiratione repleti sumus, eo quod longe aliud in eis, quam volabis ex officio pontificatus imminet, perspexit, contineri. Cum enim in Ecclesie vertice sitis ex divina providentia constituti, ut de medio ejus que fuerint noctua, propellere, qua utilia debeat attento studio conservare : in causa ista, sicut ex suggestione litterarum vestrarum nobis immoluit,

non quod expediat Ecclesie Dei, quod sacrorum canonum sanctioni concordet, quod exinde cælesti arbitrio approbetur, sed quod terrenis principibus placeat, attendistis. Et qui corum animos a minus recta de flectere debuitis intentione, atque ubi esset via Domini, demonstrare : non persuasistis quod rectum est, nec statistis murus pro domo Israel, quinimo ipsis (ut ait Propheta³) pariem ædificantibus, vos (quod sine grandi admiratione vix dicimus) linivitis illum luto absque palea. Non ita sentiebat princeps Apostolorum, qui ex fidei sua confessione, ut totius Ecclesie sua fundamentum esset, accepit; sed communiantibus sæculi filiis, et Apostolis, si prædicarent in nomine IESU, mortis exterminium intentantibus, confusis de Domini virtute, respondit² : Oportet obediere magis Deo quam hominibus. Vos autem ne a terrena videamini principibus dissentire, illi causæ favorem vestrum impenditis, cui et Ecclesiasticae ancloritas constitutionis, et supernæ voluntatis examen pro certo creditur obviare.

9. « Cum enim translationes episcoporum sine manifesta utilitatibus et necessitatibus iudicio divinae legis oraculatum non permittat, cum etiam multo amplior quam in aliis electionibus, cleri et populi eas debeat prævenire concordia; in facienda translatione de venerabili fratre nostro Guiemanno Cicensi episcopo, nihil horum est, sed solus favor principis expectatur; et non inspecta necessitate illius Ecclesie, nec considerata utilitate personæ, clero nolente, immo (ut dicitur) ex parte maxima reclamante, in Magdeburgensi eum dictis Ecclesie supplantandum. Super quod tanto amplius admiramur, quanto persona illa, cuius gravitas sit atque scientia, ab anteactis agnoscimus, ac proinde quantum Ecclesie illi sit utilis non penitus ignoramus. Quoniam igitur, quicunque temporalis aurae flatibus agitantur, nos in illius petrae soliditate fundati, que in fundamento meruit Ecclesie collocari; sicut non debemus, illa nec volumus omni vento circumferri doctrinæ, aut a sacrorum canonum rectitudine impulsu aliquo deviare : per presentia vobis scripta mandamus quatenus cause sti favorem ulterius non praestetis, et apud charissimum filium nostrum Fridericum, quem Deus hoc tempore, pro servanda libertate Ecclesie in eminentiam regni eexit, efficere vestrīs exhortationibus studeatis, ut et ipse a sua super hoc intentione desistatis, et contra Deum, contra sacros canones, contra regie dignitatis officium, eidem cause favorem suum ulterius non impendant, sed Ecclesie Magdeburgensi, sicut et aliis Ecclesiis regni a Deo sibi commissi, liberam facultatem, quem voluerint secundum heum eligendi relinquat, et electionem ipsam postmodum favore suo (sic ut decet majestatem regiam) prosequatur. Nos enim si, quod de supradicto fratre nostro facere nititur, videremus ratione fulciri, nec voluntati ejus, nec postulatione

vestra duceremus aliquatenus obviandum; contra Deum autem et sacerorum canorum sanctiones nulli omnino petitione possumus prebere consensum. Datum Signia decimo sexto kalendas Septembris ». Ista Eugenius, qui et anno sequenti duos a latere legatos in Germaniam misit ad depositionem quorundam episcoporum, ut idem auctor affirmat¹: dicimus de ea legatione suo loco anno sequenti.

10. Rogerii et obitus et Potho scriptor. — Hoc eodem anno, iudictione prima jam inchoata, defunctum esse Rogerium Siciliæ regem, habet Romualdus archiepiscopus Salernitanus in Chronico, licet alii post bienium id accidisse tradant, ut Robertus de Monte. Successit Willelmus filius, de quo inferius.

Hoc anno, qui inter scriptores Ecclesiasticos hoc saeculo floruit, Potho presbyter, inchoasse reperitur opus de Domo Dei, quod et quinque libris absolvit, de quo ista Alexander Brassicanus ad Bernardum cardinalem episcopum Tridentinum ex verbis ipsius: « Hoc anno quo mortuus est rex Conradus, hoc est millesimo centesimo quinquagesimo secundo, ego frater Potho indignus pres-

byter Pruniensis ad contemplandum decorum domus Dei, mentis oculos attentius sublevans, quantum in ipsum intellectum perspicere nulli datum fuit, secundum ex parte celestium, praesens opusculum scribere aggressus sum ». Quic autem per dominum Dei intellectum, ipse ejusdem operis exordio ita declarat: « Dominus Dei quae in terris construitur, ad similitudinem celestis habitationis quae est aeterna, construitur. Haec nimirum dominus Ecclesia est, columna et firmamentum veritatis, que in unitate indivisa firmatur, quae una columba, una perfecta, Deo unice dilecta, Scriptura teste, declaratur. In tola hac domo solus beatus Petrus cum suis successoribus plenitudinem potestatis accepit. Unde quicunque in partem sollicitudinis vocati sunt, ut ea quae in partem gerenda suscepissent, provida dispensatione gubernent: ejus auctoritate roborandi, ejus exemplo informandi sunt, qui in plenitudine potestatis toti Ecclesiae præesse dignoscitur, etc. » Contra schismatics, quibus præsens seculum abundavit, ab auctore opus esse elucubratum appetat: et qui tunc agressus est opus, cum Fridericus regnare coepit, plane Dei consilio factum videtur, ut una cum veneno et antidotum pararetur.

¹ OL. in Frid. l. n. c. 9.

Anno periodi Græco-Romanæ 645. — Anno æra Hispan. 1190. — Anno Hegira 537, inchoato die 8 April, Fer. 3. — Iesu Christi 1152.
— Eugenii III pape 8 — Frederici Enarratio reg. 1. M. Memphis Compend. cap. 10.

1. Pax Eugenium inter et Romanos facta. — Ad num. 1 et seq. « Eugenius papa », ut scribit Robertus de Monte vulgariter ad an. MCLII, « cum Romanis pace facta Urben ingreditur, ibique cum eis hoc anno primitus conmoranatur », antea enim subinde illuc profectus fuerat, sed postea discesserat. De die tamen ejus Romanum adventum non consentiunt chronologi; anonymus Cassinensis ad annum MCLII, qui nobis est MCLII: « Eugenius papa cum Romanis paciscaens Romanum reversus est V idus Octob. ». Joannes vero de Ceccano in Chronicô: « Eugenius pap. reversus est Romanum VIII idus Septemb. ». Sic completa Hildegardis prophætia, quæ pacem Eugenio, sed sub finem Ponificatus anteprædicta.

2. S. Bern. diversis temporibus scriptis libros de Consideratione. — Loquitur hoc anno Baroniuss de quinque libris de Consideratione ad Eugenium

papam a divo Bernardo elucubratis, quæ inter ejus Opera præstant, sed sanctus doctor non eos uno tenore absolvit, ut putavit Baroniuss, verum diversis intervallis scriptos ad Eugenium transmisit, uti observat Mabillonius in Praefatione ad tomum II Operum sancti Bernardi. Et primum quidem anno MCLIX edidit, cum Nicolaus Clarevallensis monachus ejusdem S. Bernardi notarius, ante suam dissensionem scribens Petro Venerabilis dicit: « Mitto vobis librum domini abbatis Clarevallensis ad dominum papam », quæ Epistola septima est lib. 6. Nicolaus autem paulo post recessit a sancto doctore, uti suo loco diximus. Præterea Bernardus secundum librum direxit Eugenio anno MCLII, post infelicem expeditionis Hierosolymitanae exitum, de quo ab ipso libri exordio apologiam premittit. Tertium hoc anno post obitum Ilagonis Autisiodorensis scriptis; cap. enim 2, num. 11 de

eo loquens inquit, *defuneto sancto episcopo*; quem quidem librum num. 20 declarat a se editum anno quarto a Concilio Rhemensi. Ejus verba Baronius citat. Denique *quartum et quintum librum paulo post*, si non cum tertio, absolvit.

3. *Moritur Conradus rex Germ.* — A num. 3 ad 10, *Conradus Germanie rex*, qui vulgo imperator dictus fuit, licet coronam imperiale non accepit, ejus tempore Italia ipsaque Roma bellis civilibus turbata, hoc anno Bambergae, *anno regni sui xiv*, mortalitatem explevit, idque *XV kalendas Martii*, ut Dodechinus abbas aliquis notarunt. Cum decumberet, de futuro successore cum imperii principibus deliberans, præterito filio suo Friderico, suscit, ut *Fridericum* fratris filium virum industrium, et ad regendum imperium Romanum aptissimum eligerent, quod et factum est; nam die quarta Martii Francofuri electus, die nona eiusdem mensis, quo in dominicanam cœdebat, coronatus est, dictus *Ænobarbus*, sive *Barbarossa* a barba rufa. Ex ejus electione numerus septenarius electorum sacri imperii a Gregorio V institutus commentitius ostenditur; cum Guntherus clarissimus poeta hujus temporis, *Ligurinus* dictus, in suo opere de Rebus gestis Friderici primi Aug. lib. 1, de ejus electione scribat :

Actus sacre de successore corona
Convenient proceres, totus viscera regni.
Sede satis nota, rapido quo proxima Mogo, etc.

Ubi describit Francofurtum, sen Franconfurtum,
qua in urbe imperii proceres *Conrado* den ortuo
convenere.

4. *Concordia inter Eugen. III et Fridericum Conradi successorem.* — Fridericus peractis omnibus, « vocatisque prudentioribus, seu majoribus ex numero principum de statu Reipublicæ consultans legatos ad Romanum Pontificem Eugenium, Urbem ac totam Italiam destinando disponit, de promotione sua in regnum significatores. Mittuntur itaque Hilarius Treverensis electus, et Everhardus Bambergensis episcopus, viri prudentes et litterati », inquit Otto Frising., Irater uterius Conradi lib. 2, Frideric. cap. 4. Hi cum ad Eugen. profecti fuissent, sex viros designavit, qui concordie capitula sancirent; quinque selecti ex collegio cardinal. Gregorius, Humbadus, Bernard, Octavianus, Rolandus, et unus ex abbatis Cisterci, nempe Bruno de Claravalle, vulgo Charavalle, que est insignis abbatia ordinis Cisterciensis prope Mediolanum, de qua suo loco egimus. *Fridericus* quinque tantum pro se deputavit, duos episcopos, Hamburgensem, et Constantiensem, ac tres comites. Baronius conventionis Diploma inter Eugenium et Fridericum proferit ex Bibliotheca Vaticana num. 5, sed ubi in ea legitur, « mediantibus Gregorio etc. et Brunone abbate de Claravalle ex parte domini papæ, in margine pro *Brunone* reponit *Bernardum*, quasi S. Bernardus additus tue

rit quinque cardinalibus pro Eugenio tractaturus.

5. *Turbatur.* — Verum ut recte vidit Manricus hoc anno cap. 1, num. 7, hic congressus aut in Italia, aut in Germania habitus, quo tamen *S. Bernardus* hoc anno non adiit, fractus jam viribus, et vix intra Alpes valens peregrinari, nedium transire. Et alius constat, *Brunonem* fuisse abbatem Claravallensem, seu melius Carevallensem ad Mediolanum, qui extra Alpes in Italia degens, facile aut interesse aut mitti potuit, capitulis paciscedis interfuturus. Extat Bernardi Epistola ordine *cclxxxix ad Brunonem abbatem Carevallensem*, incerto anno data. Sed concordia tunc inita paulo post turbata fuit, ut enim refert Baronius num. 7 ex Ottone Frisingensi lib. 2 Frideric. cap. 6, cum Ecclesia Magdeburgensis pastore suo viduata fuisse, et electores inter se non convenient, regem adiere, qui ut partes in concordiam adduceret, eis proposuit *Guiccaumum* Cicensem episcopum, eique regalia ejusdem Ecclesie concessit. Verum Eugenius quidquid de hoc jure esset, certum habebat non esse in facultate alicujus regis aut imperatoris, a sede ad sedem absque causa. Sede Apostolica inconsulta, episcopum transferre, nū ibidem Baronius inquit.

6. *S. Henrieus imperator canonizatur.* — Baronius num. 3, refert haec verba Ottonis Frisingensis de sepultura Conradi regis loquentis : « In Ecclesia Babergensi juxta tumulum imperatoris Henrici ejus loci fundatoris, qui nuper anoritale Romane Ecclesie in loca sancta levatus, pro sancto habetur, regio cultu enim sepelivit. Erant tum in Germania apud Conradum duo legati cardinales Jordanus et Octavianus, quos nuper idem Conradi exceperat ». Sed ex his verbis tantum colligitur, S. Henricum a paucis annis in sanctorum numerum relatum fuisse; nec certus canonizationis annus ex litteris canonizationis a Baronio num. 4, recitatatis erui potest, cum in iis tantum legatur : « Datum trans Tiberum secundo idus Martii ».

7. *Obitus Rogerii regis.* — Ad num. 10. *Rogerium* Siclie et Neapolis regem, cuius mortem Baronius hinc anno affixit, vitam usque ad annum *mcxxv* propagasse, extra controversias impsterum esse debere ex ibi dicendis constabit.

8. *Floret Theophanes Cerameus episcopus Tauromenitanus.* — Eo regnante floruit in Sicilia *Theophanes* Cerameus Tauromenii in ea insula episcopus, enijs homilias plures Franciscus Scorusus Societas Jesu theologus lingua greca in latinum vertit, et cum annotationibus suis Parisiis anno *mcxxv* publicavit. Is quidem putavit eum vixisse sub Leone imperatore Basili filio, nono scilicet seculo, dum adhuc Gracis *Tauromenium* cum Sicilia parceret. Verum Leo Altatus in *Districta de Simeonino Scriptis* pag. 61 et seqq. solide eam opinionem confutavit. In Homilia dicta de Dominicino Palmariorum haec inscriptio *digite si bene* τοις πρεσβ. πατέρων, id est, *dicta est præsente rege Rogerio*, quamvis a diobus Codicibus Gallicaniis absit,

recipitur tamen ab innumeris MSS., tanquam antiqua et genuina, licet in aliquibus ita descripta sit, ut nomen Rogerii per compendium signet : namque exprimitur in linea ἡγ, supra Lineolam expansam aertissime φ agnoscat, quod indicat inter primas litteras in linea et alias supra in spatio medio aliquid deesse, ideoque faciliter negotio suppleri, si extente ἡγετος nomen proferas : nam si ἡγετος enuntias, miram scriptoris ineptiam deprehendes, qui nullo fructu, et nullo litterarum fonsore nomen illud ea ratione decurtavit, quod poterat facilius eadem linea integrum exprimere. Tunc enim nomina ita decurtantur, ut litterae alias in linea pari exprimenda quodammodo interceptae in indice superioris lineolea, et litterarum integre habeantur : quod fit a scriptoribus vel cum inopia papyri urget, vel tempus breve moras sollicitat : scep̄tis etiam ad scripturæ concinnitatem et elegantiam, et polissimum Graeca, que similibus litterarum tractibus, et decurtatis syllabis venustrin.

9. *Refelluntur qui eum saeculo IX vixisse volunt.* — Scorsus laudatus titulum Homilie memoratae corruptum esse suspicatur, et non convenire cum iis, que in ea dicuntur ; ibi enim *Rogerius Basiliensis* appellatur, seu *Imperator*, quod nomen Rogerio convenire non potuit, cum solum imperatores a Michaelis III temporibus usque ad Concilium Florentinum trecentis post Rogerium annis celebratum eo appellentur, censetur eam Homiliam non in Sicilia, sed in aula Constantinopolitana habitam ; et cum eo die imperatores olim ac patriarchae ἡγετος, hoc est munera et dona distribuerent, reponit ὁ θεός διὰ τῆς ἡγετος, re ipsa et distributione munerum pro conventu concessus que sumpta, quod ab ignorantibus quid sibi velint illa verba, et hariolantibus nomen illud esse concise scriptum pro ἡγετος, et titulum ipsum τὸν ἡγετον additum. At subtilis ista Rogerii in ἡγετον vel ἡγετον immutatio minime admittenda ; cum hoc ipso *Rogerii* tempore, fere per universam Siciliam et urbes illius praecipuas, Graecos episcopos a patriarchis Constantiopolitanis ordinatos, jurisdictionem et potestatem in eos populos exercuisse ostendat Allatius ex auctore illius ævi Nilo Doxopatrio; qui de quinque thronis patriarchalibus rogatus a Rogerio ad eum scripsit, dixitque in Praefatione : « Commentarius concinnatus a Nilo Doxopatrio archimandrita, jussu nobilissimi magni regis Rogerii de quinque patriarchalibus thronis, et illi subjectis archiepiscopatus, et metropolitatus, et qui metropolitatus subduntur, episcopis et diocesisibus uniuersujsque sedis patriarchalis ». Quare frustra Scorsus scribit, Rogerii aeo nullum fuisse Tauromenitanum episcopum, eum perspicuum sit tunc in Sicilia in aliis sedibus episcopos fuisse. Si enim tunc nulli episcopi Graci in Sicilia extitissent, frusta de quinque patriarchalibus thronis, et eorum subjectis episcopis rex ille quæsivisset. Et revera Nilus inter viginti et unum epi-

scopos subjectos Syracusano metropolite secundo loco ponit Tauromenitanum.

10. *Rogerius rex honorum cupidus fuit.* —

Theophanes autem *Rogerium regem* præter Graecorum morem appellavit, quia is honorum similitum ac dignitatem per quam cupidus fuit, nomineque *Imperatoris* summopere captavit. Cinnamus enim lib. 3 Hist. pag. 53, refert, legatis Constantinopolim missus, petiisse a *Joanne* priu-
mum, et postea a *Manele* imperatoribus ex im-
peratore genere mulierem, quam filio suo locaret : « Hinc Basilius quidam cognomento Xerus Siciliani venit de his cum Rogerio tractatus : sed anno a Rogerio seductus, absurdâ quædam ex se atque immania concedebat, quorum caput erat in pari dignitatis gradu impostherum cum imperatore Rogerium futurum. Hinc ingentia bella exorta sunt ». Hinc quantum fieri debeat correctio illa de ἡγετος et ἡγετον prudens lector judiet, inquit Allatius. Porro Rocebus Pyrrhus episcoporum Siculorum Catalogum texens Graecos non memoravit, vel quia ordinarios non existimavit, vel quia pauci ei occurrerunt, cum tamen dubitandum non sit, quin fuerint in magno numero. Combeitius in recensione auctorum a se in Bibliotheca Patrum Concionatoria memoratorum disserit de *Homilia Gregorii Ceramei*, et Theophani Ceramei Tauromenitanorum episcoporum in Bibliotheca regia asseruntur, neque a Scorsa neque ab Allatio visi.

11. *Floret Potho presbyter.* — *Potho* presbyter Pruniensis hoc anno inchoavit Opus de *Domino Dei* in quinque libros divisum, ut videre est apud Baronium.

12. *Concilium Hibernicum.* — Jam *Joannes Paparo* cardinalis legatus prospere in Hiberiam

trajecrat, et Lesmoricensi episcopo Christiano, qui, et legatum agebat illius insulae, mandante Eugenio se eum coniunxerat; hoc vero anno, ut maturius religionis negotiis consulerent, Concilium provinciale indixere, cui archiepiscopi, episcopi, abbates, imo reges insulae, duces, baronesque interessent; illi nimurum, ut jura et leges darent, hi, ut suscipient : utrique, ut convenientias rerum discuterent, et altius providerent, ac mutuis auxiliis expeditius exequerentur. Locus Concilii designatus *Mellifons* fuit, Cisterciense cœnobium perillustre. De hoc Concilio in Collectione Labbeana omisso, in anonymo Autisiorense antiquo ad hunc annum legitur : « Joannes Paparo cardinalis ab Eugenio III Pontifice Romano missus, cum Christiano episcopo Lismoriensi (hic Cisterciensis fuit) totius Hiberniae legato, in Hiberniam venit. Idem Christianus in Meli sive Mellifontis monasterio Cisterciensi, Concilium celebravit, cui interfuerunt episcopi, abbates, reges, duces, et majores natu Hibernie; quorum consensu archiepiscopatus constituti sunt quatuor : Armachanus, Dublinensis, Caseliensis, Tuamensis, quibus præfuerunt eo tempore Gelasius, Gregorius, Donatus, Edanus ». Plura de corum metropolitanorum in-

stitutione Manriens hoc anno cap. 5. Sic Malachias quod vivens non potuit, mortuus per suos perfecit, idque cum fœnore, quia duo tantum pallia Hiberniae dum vivere conceperat, et post obitum quatuor impetravit. Pallia illa anno praecedenti missa fuerant, ut ibidem diximus.

13. *Floret Eskyllus Danie primas et legatus.* — Hoc tempore *Eskyllus* Lundensis archiepiscopus, Danorum primas et Apostolicae Sedis per totam Daniam legatus, seu tedium gentis duræ et pervicacis, se deponendi honoris, simul et oneris, quod secretum divo Bernardo revelarat, seu tandem charitate in virum Dei, quem supra cunctos mortales venerabatur, Claramvallem venit. *Eskyllus* adventum ad Claramvallem Godefridus Bernardi notarius, qui præsens fuit, his verbis describit lib. 4 ejus Vita cap. 4: «Sanctum Bernardum Claravallis abbatem reverendissimum, licet longius a se remotum, unico venerabatur affectu, unicaque devotione colebat. Nec contentus est in tiliis eum videre, cum novum cenobium extraxisset, et impetrasset ab eo desideratum sacra Congregationis examen, prævaluit apud eum desiderium vellemens, ut homo tanto auctoritatis et in insulis illis, tam Ecclesiastica quam seculari auctoritate singulariter potens, expositus suis omnibus, etiam semel ipsius periculis multis traxeret et labori». Ille verba exscriptis ex Godefrido aucto^r Magni Exordii lib. 3, cap. 25. Voluisset *Eskyllus* relictio episcopatu in Claravalle privatam vitam agere; sed Bernardus, qui paganos adhuc in Dania superesse sciebat, cumque eis convertendis sedulum insistere, censuit ad propria redire debere. Quam protectionem hoc circiter tempore contigisse indicat idem auctor anonymous, qui de ea verba facit paulo antequam sancti Bernardi mortea memorem. *Eskyllus*, uti narrat Godefridus citatus, duo monasteria ordinis Cisterciensis fundavit in Dania, alterum in diœcesi Lundensi, alterum in Roskildensi, ejusque rogatu Petras Cellensis Carthusienses in Daniam direxit, ut liquet ex lib. 1, Epist. xxii, ubi *Eskyllum* laudat, quod «non solum in herba, sed in spicas Cisterciensis sive Claravallis Ordo ibi multiplicatione fratrum excrevit, nihilominus et religio Praemonstratensis». Epistola divi Bernardi ccxx scripta est ad *Eskyllum Lundensem archiepiscopum Sedi Apostolice in Dacia et Suecia legatum*, in eaque Bernardus summum sumum ei amorem testatur, *Eskyllus* post aliquot annos Claramvallem ingressus est, ut suo loco dicemus.

14. *Mortur Theobaldus Comitis comes.* — Licet obitum *Theobaldi* huius nominis IV, Campanie, Carnoli et Blesarum comitis, Vincentius Belloviacensis lib. 28, cap. 127, et Robertus de Monte vulgariter in Giron, quos plures recentiores secuti sunt, anno praecedenti affligunt, cum tamen ad presentem retrahendum esse auctores covari, duque testantur. Continuator enim Chronicæ S. Petri-Vivi, Joannes Hagustaldensis in Continua-

tione Simeonis Dunelmensis, correcto tamen ejus prochronismo, chronographi tres tom. t Biblioth. Labbei recitati, nempe Catalaunensis, Vezeliacensis, et auctor brevis Appendix ad Sigeberti Chronicou ab anno mcmii ad mclxii, Albericus in Chron. aliisque *Theobaldi* mortem hoc anno consignavit. Elimandus in Chronic. eum *VI idus Januarii* vita functum dicit, et Chiffletius in Asserto genere illustri S. Bernardi pag. 539, exhibet Necrologium S. Eugendi Jurensis, in quo *V idus Januarii Theobaldus* comes Blesensis obiisse dicitur. Denique Magister Simeon cognomento *Capra aurea* canonicus S. Victoris Parisiensis ejus Epitaphium precebus coniis Henrici Theobaldi filii versibus composuit, ibidem a Chiffletio pag. 93 recitatum, in quo dicitur :

Ergo dies decimus Jani, fuit ultimus illi.

Ex quibus inter se collatis habemus, *Theobaldum* nocte inter diem octavum et nonnum Januarii e vivis abiisse, et die decima ejusdem mensis sepulture mandatum, et quidem in monasterio Latiniacensi Ordinis S. Benedicti ad Matronam Iuvitium, cuius fuit advocatus, ut tradit Elimandus laudatus, et ubi tumulus ipsius porphyrogeniticus etiamnum visitor, vel lorsan in monasterio Pontiniacensi, ut aliqui antiqui scripsere. Nangius in Chron. ad annum mclii, dicit eum sepultum Liu-riaco, sed errore librarii, qui *Latiniacum in Liu-riacum* infuse mutavit.

15. *Eius filii et virtutes.* — Præter filias sex, ex quibus *Adela* Francorum regina fuit, *Theobaldus* quatuor filios habuit, «Henricum comitem Treensem palatinum Jargitate et liberalitate famosum, *Theobaldum* comitem Blesensem et Carnoli, Stephanum comitem de Sancerra, et Guillelmum archiepiscopum Seuensem, et postea Rhemensem», inquit Albericus citatus. Sed præstat audiare Genuinum Robertum de Monte, ejusque tamen unius anni Prochromismus per hæc tempora unitatis additione corrigendus; is enim non solum annum ejus emortualis, sed etiam familiam et virtutes paucis perstringit: «mcli, obiit venerabilis comes *Theobaldus Blesensis*, nepos *Henrici regis* (nempe Anglia) et frater *Stephani Anglorum regis*, princeps magna sanctitatis et integratitatis in pauperes. Huic successerunt tres filii sui, *Henricus* primogenitus habuit comitatum *Tricassinum* et *Campanensem*, et quidquid pater ejus habebat trans *Sequanam*; *Theobaldus* filius secundus comitatum *Carnotensem*, *Blesensem*, pagum *Dunensem* (ita vocatur ager castelli *Duni* seu castri *Dunensis*, vulgo *le Dunois*); est autem *Castellum-Dunum* locus in Catavino agro ad Hunum Lide-rieum, ut videre est apud *Badriam Valesium* in Nol. Gall. *Stephanus tertius filius* honorem *Sancerra* in pago *Bituricenst* (*Sincerum* seu *Sancrium*, vulgo *Sancerre*), nobile est oppidum in Pittrigibus comitatus titulo vetere illustrè, quod

et *Sacrum Cæsaris* appellatur, ut apud eumdem in voce *Sacrum Cæsaris* dicitur). Eodem anno obiit Conradus imperator Romanus». Ex quibus et intelligis, *Conradum Germaniæ regem*, licet nunquam Roma coronatus fuerit, vulgo imperatorem appellatum, et ejus ac Theobaldi mortem in unum et eundem annum incidisse.

16. Victoriae Almohadum in Africa. — Hoc anno *Abdelmaneu* imperator Maurorum Africæ et Hispaniæ *Bugiam* expugnavit, quæ caput erat Hammamidum, alias ab *Anuasero* rege conditam. *Anonymous Casineus*, qui unius anni prochronismo peccat, juxta pravam suam methodum Eugenii papæ mortem cum anno mclii conjungit; *Bugiae* autem expugnatio juxta eundem anno uno eam præcessit. « *Naassamonites* », inquit *Anonymous Casinensis* ad annum mcli, qui alibi eos Maxemutes appellat, « gens Mauritaniae regem suum ejusdem provincie (nempe Isac) laqueo suspenderunt (nempe ante triennium). Deinde iter agentes nobilissimam urbem Buceam (seu Bugiam), et multas alias civitates ceperunt ». Santhagiani belli-
cosi Africæ populi cum aliis Mauris confederati formidandum exercitum conflarunt, ut victoris

principis impetus retardarent, sed ii decretorio prælio fusi fugatiique, et *Calaat Hammat* sedes regia Hammamidum eversa destructaque, uti Novoerius fuse narrat.

17. Alphonsus imperator Ricæ nubis. — In Hispania vero *Alphonsus imperator* duobus suis filiis, *Sanctio* nempe et *Fernando* jam regibus designatis, illo Castellæ, et isto Legionis, Sanctum Vallisoleti, militem declaravit, uti refert Sandovalius in *Alphonso VI*, fol. 203. Quod eruit et varis privilegiis tunc ab eo concessis. Quinto die Martii unum largitus est monasterio S. Facundi, in quo nulla imperatricis, nempe Ricæ, mentio facta, quia nondum in Hispaniam advenerat, data Charla Æra mccc, « in Valledoelit, quando ibi rex Sanctius filius imperatoris fuit armatus, eodem anno quo imperator tenuit circumdatam Jaen », anno nempe numerato a die, quo urbs obsideri cœpta. Refert Sandovalius actum esse hoc anno de matrimonio *Alphonsi* imp. uxore orbatum cum *Ricæ seu Riquilda* filia *Uladislai Poloniæ* ducis. Haec tamen in Hispaniam die tantum xxi mensis Decembris Æra mccc, Christi scilicet presenti venit, ut Charla a Sandovalio relatae demonstrant.

1. Diploma Eug. pape datu[m] canonici S. Petri. — Sequitur ordine temporum millesimus centesimus quinquagesimus tertius, Indictione prima, quo Eugenius papa quarto idus Aprilis canonicas Basilicæ Sancti-Petri concessit quartam partem oblationum, quæ ex more fierent in altari maximo super Confessionem sancti Petri, et eorum qua inferrentur in arcam. De qua concessione ejusmodi Diploma scribendum curavit, cuius autographum in Bibliotheca ejusdem Ecclesiæ asservatur:

« Eugenius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Bernardo presbytero cardinali sancti Clementis, et Ecclesia B. Petri archipresbytero, atque cæteris ejusdem Ecclesiæ canonici, tam præsentibus quam futuris canonice substituendis in perpetuum.

« Beatorum Petri et Pauli tam eminentes et tam gloria societas, ut et ambosint doctores gentium, auctores martyrum, principes sacerdotum; et cum

inter universos Apostolos peculiari quadam prærogativa præcellant, æqualitatis in cælo meritis disparitatem non sentiunt. Petro ab ipso Salvatore nostro Domino Jesu Christo claves regni celorum sunt commissæ : Paulus a Deo electus est, ut de multitidine Gentium regnum celorum implet sua prædicatione. Petrus petra est et fundamentum fidei, et ne ruamus, in soliditate nos firma sustentat : Paulus, ne pravo hereticorum dogmate vulneremur, moralitatis honestate et invincibili ratione fidei nos armat. Petrus principatum tenens, ex potestate ligat et solvit : Paulus diligens prædicator, ne quid reprehensibile vel ligatione dignum in nobis appareat, mirabili nos exhortatione præmunit. Petrus firmamentum nostrum est ac domus fortitudinis, et in fide ejus plantati et radicati sumus : Paulus vas electionis prædestinatos a Deo et electos, cœlestis tuba sonoritate vocavit, et pro nobis sine intermissione orans, ne a fide et ve-

ritate deviemus, apud Deum interveniendo nos protegit.

2. « Cum igitur ii duo maxima luminaria Dei Ecclesiam illustrantia pari et amicabili splendore et fraterno amore prefulgeant, æquitatis et justitiae persuadet ratio, ut nos, qui licet indigni Christi vices in terris agimus, et in ejusdem Apostolorum principis cathedra residere conspicinur, domesticam beati Petri familiam paterno diligamus affectu, et pia cam provisione in suis necessitatibus adjuvemus. Hujus itaque rationis debito provocati, dilecti in domino filii, quartam partem omnium oblationum, quæ de altari ejusdem beati Petri Apostoli, et tam de arca quam de omnibus ministeriis ipsius Ecclesie, præterquam de ministerio beati Leonis proveniunt, vobis ex consensu fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium Sedis Apostolicae auctoritate concedimus, et presenti scripti pagina confirmamus: ita videlicet, ut semper cum votueritis, facultatem liberam habeatis eandem oblationem in vestris manibus retinendi atque custodiendi, seu aliis quibus volueritis, cum nostro atque nostrorum successorum consensu vendendi, salva in omnibus aliis et retenuta in nostris et successorum nostrorum manibus ipsius Ecclesie libera dispositione atque custodia.

3. « Hoc autem ideo facere dignum duximus, ut vos die ac nocte studiose in Dei laudibus desudantes, tam in missarum celebratione, quam in matutinis et aliis Horis pro virorum ac defunctorum salute attenta diligentia et honeste decantandis, predictam beati Petri Ecclesiam obsequio debito veneremini, et Dei fideles Apostolorum Limina devotione debita visitantes locum ipsum in majori devotione ac veneratione semper habeant. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas sit huius nostræ concessionis paginam temerario ausu infringere seu quibuslibet modis perturbare. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica secularis persona id attentare presumpserit; secundo tertio commonita, nisi presumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate caret, reanque se divino iudicio extere de perpetrata iniuritate cognoscat, et a sacra-tissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Iesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ultiōni subjaceat. Cum tis autem hanc nostram constitutionem eidem loco servantibus, sit pars Domini nostri Iesu Christi, quatenus et hic fructum bona actionis percipiunt, et in futurum premia aeternæ pacis inveniant. Amen, Amen.

« † Ego Eugenius Catholice Ecclesiae episcopus subscripsi.

« † Ego Gouradus Sabinensis episcopus subscripsi.

« † Ego Imarus (Iguarus) Tusculanus episcopus subscripsi.

« † Ego Hugo Ostiensis episcopus subscripsi.

« † Ego Gregorius presbyter cardinalis tit. S. Callisti subscripsi.

« † Ego Guido presbyter cardinalis tit. S. Chrysogoni subscripsi.

« † Ego Hubaldus presbyter cardinalis tit. S. Praxedis subscripsi.

« † Ego Manfredus presbyter cardinalis tit. S. Savinae subscripsi.

« † Ego Aribertus presbyter cardinalis tit. S. Anastasie subscripsi.

« † Ego Hobaldus presbyter cardinalis tituli S. Crucis in Hierusalem subscripsi.

« † Ego Guido presbyter cardinalis tit. Pastoris subscripsi.

« † Ego Jordanus presbyter cardinalis tit. S. Susannae subscripsi.

« † Ego Octavianus presbyter cardinalis tit. S. Cæciliae subscripsi.

« † Ego Astaldus presbyter cardinalis tituli S. Priscae subscripsi.

« † Ego Rolandus presbyter cardinalis tit. S. Marci subscripsi.

« † Ego Gerardus presbyter cardinalis tituli S. Stephani in Cœlio monte subscripsi.

« † Ego Joannes Paparo presbyter cardinalis tituli S. Laurentii in Damaso subscripsi.

« † Ego Joannes presbyter cardinalis tituli SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii subscripsi.

« † Ego Centius presbyter cardinalis tituli S. Laurentii in Lucina subscripsi.

« † Ego Henricus presbyter cardinalis tituli SS. Nerei et Achillei subscripsi.

« † Ego Oddo diaconus cardinalis S. Georgii ad Vulturum aureum subscripsi.

« † Ego Guido diaconus cardinalis S. Mariæ in Portici subscripsi.

« † Ego Hyacinthus diaconus cardinalis S. Marie in Cosmedin subscripsi.

« † Ego Joannes diaconus cardinalis SS. Sergii et Bacchi subscripsi.

« † Ego Gerardus diaconus cardinalis S. Mariæ in Via Lata subscripsi.

« † Ego Oddo diaconus cardinalis S. Nicolai in carcere Tulliano subscripsi.

« † Ego Bernardus diaconus cardinalis SS. Cosme et Damiani juxta templum Romuli subscripsi.

« Datum Rome apud Sanctum-Petrum per manum Bosonii sancte Romanae Ecclesiae scriptoris, quarto idus Apritis, Indictione prima, Incarnationis Domini anno millesimo centesimo quinquagesimo tertio, Pontificatus vero domini Eugenii Tertiū papæ anno nono.

« † Locus plumbi ».

4. *In causa archiepiscopi Moguntini cardinales legati in Germaniam, quorum fama vindicatur.*

— Post haec autem eodem anno decernitur ab Eugenio papa legatio in Germaniam, ad judicandum archiepiscopum Moguntinum. Fuerunt delegati ad hoc munus obcumulum duo cardinales B-r-

nardus presbyter et Gregorius diaconus, ut¹ Otto Frisingensis qui aderat, tradit. Id autem cum sanctus² Bernardus accepisset, ad eos de eodem Moguntino ista breviter scripsit :

« Dominis et patribus reverendis Apostolicæ Sedis legatis, puer sanctitatis eorum Bernardus Clarezallis vocatus abbas, per omnia Deo placere, et gratos fructuosa suæ legationis manipulos reportare.

« Etsi corpore remoti, sed affectu et bona voluntate vobis appropiavimus, optantes et orantes duci actus et studia vestra ad omne quod decet et expedit. Inde est quod audientes, miserandum illum archiepiscopum Moguntinensem vocatum ad vestram præsentiam, ibique responsum adversariis suis, ausi sumus vestram pro eo interpellare bonitatem. In hoc enim credimus honorificari ministerium vestrum, si (quatenus salva justitia licet) pariei inclinato et maceræ depulse humeros vestram auctoritatis supponitis, nec calamum quassatum conteri, nec linum fumigans (quod in vobis est) existungi permittitis. Sentiat, obsecramus, sibi profuisse et precem nostram, et suam simplicitatem, ob quam fertur a falsis fratibus circumventus potius quam inventus in aliquo dignus depositionis ». Hæc sanctus Bernardus in ipsius excusationem et commendationem.

5. Cæterum liquet, ipsum una cum aliis fuisse per eosdem legatos ab episcopali dignitate depositum. Ita namque hoc anno in Chronicô Dodechinius in Appendix ad Marianum his verbis: « Henricus archiepiscopus Moguntinensis in Pentecoste ex præcepto Eugenii papæ depositus est, et Arnoldus cancellarius electus est ». Ita ipse per Eugenium actum asserens, quod per ejus legatos factum sciret. Cæterum justæ an iniuste, diversa est assertio diversorum. Excusandam esse simplicitatem ingessit S. Bernardus : Conradus episcopus in Chronicô Moguntinensi itidem ipsum innocuum prædicat. Otto tamen episcopus Frisingensis et ipse sicut scientia ita vita integerrimus moribusque purissimus, noxiū eum asserit, qui de hac legatione verba faciens, de legatis sic meminit³: « At rex (Fridericus videlicet), in proximo Pascha Babenberg coronans gestans, duos cardinales, videlicet Bernardum presbyterum et Gregorium diaconum ad depositionem quorundam episcoporum ab Apostolica Sede destinatos secum habuit. Proximam dehinc Pentecosten Wormatiæ ferians, Henricum Moguntinæ Sedis archiepiscopum, virum pro distractione Ecclesiæ frequenter correptum, nec correctum, per eosdem cardinales depositum, ac Arnoldum cancellarium suum per quorundam ex clero et populo, qui illuc venerant, electionem ei subrogavit ». Hæc de his Otto.

6. Conradus autem episcopus, qui post centum annos Chronicon scripsit Moguntiacum (ut ipse

testatur) ab exordio rem gestam cum narrat, omnem culpam rejecit in Arnoldum ejusdem archiepiscopi proditorum, atque in legatos Apostolicæ Sedis pecunia corruptos; sic enim ait: « Presidente tunc (Ecclesiæ Moguntinæ) quodam Henrico archiepiscopo, viro utique pacifice ac benigno, quia veritatis et pacis amator erat, lites et incommoda excitavit. Nam quia semper ei erat cordi, ut clerici honore debito gauderet, populus justitia regeretur, terra pace publica exultaret: ecce accusatur apud papam, quod somnolentus et inutitis haberetur. Quod vir venerabilis ut cognovit, solemnès nuntios pro sua excusatione ad summum Pontificem decrevit protinus destinare. Misit ergo omnium suorum secretissimum cognitorem quemdam Arnoldum clericum, quem ipse archiepiscopus ad præposituram majorem promoverat jam recenter, tanquam eum, qui non posset esse immemor beneficij tam noviter consecuti, et propterea eidemjam præposituram Sancti-Petri etiam contulerat, insuper et camerarium constituit civitatis Moguntinensis. Erat autem idem Arnoldus miri ingenii et facundie, atque congestor pecuniae infinite. Is itaque veniens ad curiam Romanam, pontificatumque ambiens Moguntinensem, primum sibi cardinales pecunia favorabiles acquisivit, deinde duos specialiter pecunia corrumpens, qualiter de sua propria promotione ageret, et postmodum consummaret, cum illis familiarius pertractabat. Tandem ab illis instructus, et de se certificatus, cœpit in suum dominum accusationis jacula dirigere, quem venerat excusare. Breviter tantum in suis processis andata et effect, ut duos legatos destinari peteret hujus rei cognitores et judices, obtinuitque eosdem duos quos corruerat.

7. « Tandem tractu temporis multa intervenient facta, quæ referre sicut scribentibus esset onerosum, ita legentibus tædiosum. Veniunt ergo legati Wormatiæ, Henricus episcopus citatus comparet: nihil pretendere poterat pro se, quod admittere vellent judices, sive legati supradicti. Presidentes autem judicio in loco qui Nenuisen vocatur, Henricum laudabilem virum ab episcopatu amovent Moguntinensi, Arnoldum substituunt. Dicebatur autem, quod Fridericus imperator huic negotio assensum præbuerit, sed occultum. Venerabilis vir Henricus tam manifesta perversitate turbatus, ipsis perversos alloquitur in hunc modum: Si ad Sedem Apostolicam appellarem contra vestrum iniquum processum, papa forsitan ipse nihil amplius attentaret, et nihil mihi accresceret, nisi labor corporis, amissio rerum, et afflictio spiritus, et eviceratio mentis, et evanescere gratia. Appello ergo ad Dominum Iesum Christum tanquam judicem justissimum, vos cito ad ejus tribunal, ibi vobis coram summo Judice me responsorum exhibeo. Non enim juste, nec secundum Deum, sed mercede corrupti, sicut placuit, judicastis. At illi: Cum tu præcesseris, nos sequemur. Hæc autem ridentes et deridentes dixerunt.

¹ Otto in Frid. l. II. c. 9. — ² Bern. Ep. cccl. — ³ Ol. in Frid. l. II. c. 9.

Acta sunt hæc anno gratie M. C. V. (MCLIII).

8. « Dominus Henricus abiit ad quoddam claustrum Cisterciensis Ordinis, non monachus effectus, sed in consueto habitu vitam ducens. Arnoldus non moram faciens, cum fuisset, ut moris est, ab imperatore regalibus investitus, Moguntianum venit ibique solemniter est susceptus. Post annum fere et dimidium venerabilis Henricus presul defunctus, Deo ad quem appellaverat, totum processum lacrymabiliter assignavit ». Haec de obitu. Verum in tempus obitus mendum irrepisse puto. Siquidem Dodechinus affirmit, hoc codem anno kal. Septembbris eundem Henricum esse defunctum. De judicio Dei adversus cardinales exhibito hæc inferius, ut libuit, idem Conradus scribit :

« Rem refero, fratres, omnibus illius seculi notissimam. Mors venerabilis Henrici multis innuit, pervenit etiam ad aures illorum cardinalium, qui ab episcopatu eum amoventes, se promiserant secuturos, et ludentes ad alterutrum dixerunt : Ecce præcessit, suo tempore nos sequemur. Et ecce transiit tempus breve, et ambo una die moriuntur. Nam unus sedens in sede naturæ, ut purgaret ventrem, omnia intestina sua in cloacam ejecit, et animam miserabiliter exhalavit : aliud manuum suarum digitos articulatum abmordens, et de ore expuens, deformatis manibus, quasi seipsum devorans, expiravit. O Deus ultionum Domine, Deus ultionum Dominus, hoc est, justum exercens judicium. Et in his emnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Audita sunt hæc in terra nostra et fama celebri divulgata, nec a quoquam aliud dicebatur quam : Benedictus Dominus qui venerabilis Henrici juste injuriam vindicavit ». Sed qua ultio est secuta ipsum Arnoldum auctorem malorum omnium, suo loco ex eodem auctore Conrado dicetur. Ob privationem Henrici et ingressum Arnoldi Moguntinam Ecclesiæ schismate scissam esse, atque magnopere pressumdatam per annos decem et octo, idem auctor affirmit. Audisti finem hominum (si non arguantur hæc falsa) justitiam pervertentium, de quibus si quis scandalum patiatur, quod tales haberent Romana Ecclesia cardinales, provoco eum ad Christi collegium duodecim tantummodo Apostolorum, inter quos unus ex eis mercimonio triginta denariorum Christum prodidit et non ab aliquo extrinsecus accidente passus est quid hujusmodi, sed sibi ipsi manus intulit in suspendum, ex quo medius crepuit, et disrupta sunt omnia viscera ejus. Bonis permixtos semper fuisse et fore post inde malos, necessitate naturæ contigit, sicut et illud ex eodem fonte dimanans, quia : « Necesse est ut veniant scandala ».

9. Ista quidem dicta sunt, si (ut asseritur a Conrado) res ita se habuit. At quid si eum aperiissimi mendacii arguerimus ? Evidem ut res tanta pratermissa noscatur ab hujus temporis scriptoribus omnibus, scribatur vero post seculum ab auctore recentiori, suspicionem falsitatis haud

mediocrem affert. Sed quomodo ipsum mendacium convincatur, accipe. Licit quomodo nominati fuerint isti duo cardinales legati, Conradus taceat, Otto¹ tamen Frisingensis, qui his omnibus adest, agens de eorum legatione eodem proprio nomine exacte consignat, alterumque eorum Bernardum presbyterum cardinalem, alterum vero Gregorium diaconum nominat. Cardinales vero istos ambos, quos post annum fere et dimidium post Henricum male periisse Couradus affirmat (licet hoc eodem anno ipsum Henricum diem obiisse, sit certius demonstratum) constat diutius supervixisse : nam ipse Bernardus presbyter cardinalis tituli S. Clementis post tempus a Conrado prescriptum vixisse reperitur, eundemque alias legationes in Germaniam itidem agilasse, publica monimenta testantur, nempe litteræ Hadriani papæ ad imperatorem, et imperatoris ad eum. Sed et qui Appendicem apposuit ad Ottонem, Radevicius ejusdem temporis scriptor, id ipsum affirmit. Nec est quod alius ab isto Bernardus presbyter cardinalis inveniatur in Actis horum Pontificum vel aliis monumentis, in quibus omnium nomina recensentur : sed unus hic tantum Bernardus presbyter cardinalis tituli S. Clementis, de quo suo loco inferius dicendum erit. Vixit autem his diebus alius Bernardus, at non presbyter, sed magna sanctitatis diaconus cardinalis SS. Cosmæ et Damiani, de quo Joannes Saresberiensis in Polycratico istis verbis² : « Bernardus Claravallensis monachus, et SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis Romæ degens, in excelsis singulariter habavit, excutiens manus suas ab omni munere, ut nondum natus sit, cuius aurum, vel argentum in munus accepit ». Sed de his rursum inferius in Hadriano. Sed et Gregorius diaconus alter legatorum post prescriptum a Conrado tempus supervixisse, pariter inferius invenitur, unde ipse mendacii argui possit.

10. *Eugenii III obitus et acta.* — Hoc eodem anno octavo idus Juli Eugenius papa diem obiit Tibure, cum sedisset annos octo, menses quatuor, et dies tresdecim. De quo ista in velere Codice Romanorum Pontificum Vaticanae Bibliotheca : « Ille recuperavit Tarracinam, Setiam, Narniam, et Areem. Funnionis, que a dominio beati Petri jam diu alienata fuerant. Ille univit episcopatum Veditensem cum Ostiensi et S. Rufino³. Fecit hic ordinationes per mensem Decembrem, in quibus diacones decem, presbiteros undecim, et episcopos sexaginta unum creavit. Defunctus est apud Tibur dicta die octava idus Juli : et inde per stratum publicam et medium Urben, alique in Vaticananum cum totius eleri et populi Romani frequentissima turba, maximo luctu, communique omnium immensa tristitia deportatus est, et in ipsa beati Petri Ecclesia coram majori altari tumulatus ». Haec ibi

¹ Ot. in Frid. l. ii. c. 9. — ² Joan. Saresb. l. v. c. 15. — ³ Apud Siegb. Chr. an. 1181.

de Eugenio papa, quem pluribus illustratum miraculis testatur Gofridus hujus temporis scriptor in fine Vitæ sancti Bernardi.

11. Porro idem Eugenius inter alia magnam inde laudem commeruit, quod munera abstinensissimus erat, de quo ista præter asserta a S. Bernardo, habet Joannes¹ Saresberiensis in Polycratico. « Amplectendæ memorie, et imitandæ sanctitatis summus Pontifex Eugenius, quem vidisti, nullum omnino munus hominis litigantis recipiebat, aut cui item crederet immisere. Unde cum in adventu suo prior quidam modica facultatis, cuius causam nondum audierat, ei marcham auri devotione multa instanter offerret: Nondum, inquit, dominum ingressus es, et jam vis corrumperem dominum? Corruptionem namque vir sanctus esse dicebat, quod offerebatur judicij lice pende». Hæc de Eugenio Joannes Saresberiensis. Egregia de his memoria adhuc extat Tarracinae in arce in media turri, in pariete meridiem versus his verbis:

EVGENIVS PAPA III. HOC OPVS GLORIE IPSIVS
MEMORIAM REPRÆSENTANS FIERI JUSSIT. QVI MIRA
ANIMI..... ET HONESTI STYDIO PRAEDITVS. REGALIA
MVLTA LONGO TEMPORE AMISSA. BEATO PETRO RESTI-
TIVIT. QVORVM DAM VITIVM IN MODVM HONESTATIS RE-
DEGIT. NE QVID (JUDICES) A QVOQVAM PETERENT. NEVE
QVID A QVOQVAM ANTE DECISAM CAVSAM ACCIPERENT.
POST DECISAM OBLATVM QVID VEREVNDE. ET CVM GRA-
TIARUM ACTIONE SVSCIPERENT. Sed de successore.

12. *Anastasius papa IV.* — Die vero sequenti, septimo (sesto) idū Julii, convenientibus Patribus, summa concordia elegerunt in Romanum Pontificem Conradum civem Romanum ex regione Suburra, filium Benedicti, canonicum regularem, episcopum cardinalem Sabinensem, qui et nomine mutato, dictus est Anastasius ejus nominis Quartus, de quo Otto Frisingensis²: « Eugenius papa, vir justus et religione insignis ab hac luce transiens, Anastasio homini veterano, et in consuetudine illius curie exercitato Seđem reliquit ». Hæc ipse. Qui et hoc anno ab eodem Anastasio missum esse Gerardum cardinalem legatum ad Fridericum regem pro causa Magdeburgensis Ecclesiæ narrat. Quid autem factum sit, dicetur suo loco, anno sequenti.

13. *S. Bernardi obitus et laudes.* — Hoc eodem anno, decimo tertio kalendas Septembri, S. Bernardus abbas Claravallensis, anno sualetatis circiter sexagesimo tertio, ex hoc mundo migrat in cælum. Ita namque ejus felicem obitum Gofridus monachus Claravallensis quadruplici chronographia consignat, dicens³: « Facta sunt haec eodem anno, quo beatus papa noster Eugenius Tertius, ejusdem patris sancti in conversatione sancta filius ab hac luce, vel ab hac magis cali-

gine migravit ad lucem, cuius merita in ipsa, cui insigne præfuit Urbe miraculis pluribus illustrata coruscant, successore ejus Anastasio Romanae Ecclesie præsidente; regnabit autem in Romanorum imperio Friderico illustri, in Franco-rum regno piissimo rege Ludovico filio Ludovici, principatum Ecclesie universæ ac totius creaturæ visibilis et invisibilis monarchiam tenente Dei filio Iesu Christo, anno ab Incarnatione sua millesimo centesimo quinquagesimo tertio ». Hæc de tempore. In suis autem Incubrationibus pervenerat in Canticorum tractatione ipse sanctus ad illum versum⁴: « In lectulo meo quasivi quem diligit anima mea ». Perducens ultimum sermonem ad ea Apostoli verba⁵: « Non sumus filii noctis, neque tenebrarum, etc. ». Cum haud pridem scripsisset ad Andream avunculum suum militem Templi, ultimam vero ad Arnoldum abbatem Bonavallis dedisset Epistolam de his quæ pateretur ægrotans. Postremum autem opus ejus fuit, cum tempore iracundia factus est reconciliatio, et Metense bellum deploratissimum ex insperato composuit, pacemque proscriptam revocavit⁶. Nam e lectulo ubi tenebatur ægrotans, aliquantulum levatus, ad opus charitatis progreedi coactus, eo fortior, quo infirmior apparuit.

14. Vere Apostolicus vir, ino verus Apostolus missus a Deo potens opere et sermone, illustrans ubique et in omnibus suum Apostolatum sequentibus signis, ut plane nihil minus habuerit a magnis Apostolis⁷. Hic vivens jam centum sexaginta monasteria ubique terrarum erexit. Sed ista mirora censenda respectu illorum, quæ extra claustra in diversis orbis Ecclesiis, potissimum vero pro Romana est operatus Ecclesia. Qui et apud imperatores, reges, aliosque principes pro omnium sublevatione, atque ipsorummet principum salute tot tantaque peregerit. Et qui dicendum sit totius Ecclesiae Catholicae ornamentum simul ac fulcimentum; Gallicanæ vero in primis Ecclesie prædicandus sit summum decus, summa gloria, summa felicitas. Cujus memoria felicissima in benedictione et sanctificatione ad morum informationem et disciplinam, et in condemnationem haeticorum in sancta Ecclesia jugiter perseveret. Porro plura atque diversa a diversis affixa sunt ejus sepulchro Epitaphia, quæ ad finem Vitæ ipsius eiusa leguntur, quæ tu consulas pro arbitrio. Inter auctores autem ipsorum primum locum tenet egregius temporis hujus poeta Adam canonicus regularis monasterii S. Victoris Parisiensis, quem ut tanquam ex unguibus tu leonem agnoscas, accipe quod in ejus claustro extat Epitaphium a se sibi scriptum memoria dignum :

Heres peccati, natura filius iræ,
Exinde reos nascitur omnis homo.

¹ Juan. Saresb. I. v. c. 15. — ² Ol. in Frid. I. II. c. 10. — ³ Gofr. in vit. S. Bern. I. v. c. 2

⁴ Cant. III. — ⁵ 1. Thes. v. — ⁶ Vit. S. Bern. I. v. c. 1. — ⁷ 2. Cor. XI.

Unde superbit homo, cuius conceptio culpa,
Nasci poena, labor vita, necesse mori?
Vana salus hominis, vanus decor, omnia vana :
Inter vana nihil vanus est hominem.
Bum magis alludit praesentis gloria vite,
Præterit, uno fugit; non fugit, uno perit.
Post hominem vermis, post vermen fit cins, heu, heu!
Sic redit ad cinerem gloria nostra simul.

Hic ego qui jaceo, miser et miserabilis Adam,
Unam pro summo munere posco preceum.
Peccavi fateor, veniam peto; parce fatenti,
Parce pater, fratres parcate, parce Deus.

Ista in laudem laudatoris sancti Bernardi redudent.

Anno periodi Greco-Romanæ 6636. — Anno Æra Hispan. 1191. — Anno Hegira 548, inchoato die 28 Martii, Fer. 7. — Iesu Christi 1153.
— Anastasi IV pape 1. — Friderici Ämbarbi reg. 2. Manuelis Comneni imp. 11.

1. Henricus archiepiscopus Moguntinus depnitur. — A num. 4 ad 40. Decreta est legatio ab Eugenio papa in Germaniam ad judicandum *Henricum archiepiscopum Moguntinum*, « virum pro distractione Ecclesiae frequenter correptum, nec correctum », inquit Otto Frising, in Friderico lib. 2, cap. 9. Qui subdit, Bernard, presb. et Gregorium diaconum cardinales legatos deputatos eum deposuisse, et *Arnoldum cancellarium* Friderici regis in ejus locum subrogatum. Juste an injuste haec depositio facta fuerit, diversa est diversorum assertio; Otto noxiun asserit, et S. Bernardus ejus simplicitatem excusandam censet; Conradus vero episcopus Moguntinus, qui post annos centum Chronicon Moguntiacum scripsit, omnem culpam rejecit in *Arnoldum* ejusdem archiepiscopi proditorem, atque in legatos Apostolicæ Sedis peccata corruptos. « Post annum fere et dimidium venerabilis Henricus presul defunctus, Deo ad quem appellaverat, totum processum lacrymabiliter assignavit », subdit chronographus, qui ait se referre rem omnibus illius secundi notissimam, sed Baronius Conradus narrationem suspectam falsamque habet, ut apud ipsum videre est.

2. Moritur Eugenius III PP. — Ad num. 10 et seq. Baronius refert mortem *Eugenii III* ex veteri Coetie Biblioth. Vatic. in quo legitur: « Defunctus est apud Tibur, die octava Julii, et inde per stratum publican, et mediani Urhem atque in Vaticanicum cum totius cleri et populi Romani frequentissima turba, maximo iuctu, communique omnium impensa tristitia deportatus est, et in ipsa B. Petri Ecclesia coram majori altari tumulatus ». Oldiorum in Additionalibus ad Ciaconium exhibet Epistolam Hugonis episcopi Ostiensis ex Ms. Morimundensi descriptam, qua mortem Eugenii III abbatis et capitulo Cisterciensi significavit, in qua ait: « Pater noster ac defensor felicis me-

moris papa Eugenius, trabea carnis extintus, oclavo idus Julii, carne immaculatus migravit ad Christum.... Cujus exequiae præter spem omnium (jam enim fere senatum annhilaverat) præter morem consuetum, ita per biduum sunt a clero et populo celebrata, ut jam crederitis regnante in caelis, qui mortuus in terris colebatur ». Sed cum Joannes Ceccanus in Chron. dicat, cum mortuum Tiburi, *nonis Julii* seu die septima mensis Julii, appareat Eugenii obitum contigisse nocte interjecta inter nonas Julii et VIII idus eiusdem mensis, seu inter diem vii et viii Julii, indece Ceccanum eum priori diei, Hungonem vero episcopum Ostensem posteriori affixisse, et exequias actas diebus viii et ix Julii, Romanus canonicus S. Petri, qui ait: « Recondidimus venerabile corpus B. Eugenii papæ III octavo idus Julii, et fecimus ei sepulcherum ex diversis lapidibus », indicat corpus Eugenii post aliquot saecula die ejus emortuam fuisse translatum.

3. Sedis ejus duratio. — Pontificatum inferat *Eugenius* die vicesima septima mensis Februario anni mclxv; quare sedit annos octo, menses quatuor, et dies aliquot, de quibus solis controversia esse potest. Urspergensis et Parisius habent dies viginti unum; Ceccanus landatus, Vernerus, Trithemius, Martinus Polonus et auctor Magni Chronicæ Belgici dies viginti; Viterbiensis vero dies decem; et quidem recte, cum dies ejus mortis certus sit; ideoque sedit annos viii, menses iv, dies x, excluso die septimo Julii, in cuius nocte obiit, vel dies undecim eo inclusio. Ceccanus, Vernerus, Trithemius, Martinus Polonus et auctor Magni Chronicæ Belgici scripserant dies x, Urspergensis vero et Parisius dies xi; sed librarii utroque numerum denarium geminarunt, Baronius, qui biduo *Eugenii* electio nem anticipavit, non potuit ei non assignare dies xiii supra annos et menses, nec Papabrocius in

Conatu Chron. Hist. minus quam dies xxv, quia Lucii II Eugenii decessoris mortem citius quam per erat, collocavit.

4. *Miraculis clarus fuit. — Eugenius III* a statim a morte miraculis resulxit. Chrysostomus Henriquez in suo Fasciculo parvum Tractatum de miraculis Eugenii ex Codice Ms. vulgavit auctore anonymo, sed oculari et synchrono, qui miracula septem ad sepulturam ejus patrata notavit, praefixa semper ad Eugenii nonem appellatione *Beati*. Editit etiam illum Papebrocii in Conatu Chronicō-Hist. ex antiquo Codice Monasterii Ursicampi in Picardia, et in abbatia Ordinis Cisterciensis, cui titulus *Misericordia Dei*, in diocesi Pictaviensi sita, ubi illud exemplar Ms. asservatur. In Praefatione auctor indicat se eo tempore vixisse, et in miraculo vii se officialem fuisse in Ecclesia S. Petri; loquens enim de quadam Romano *Stabili* appellato, qui Eugenii III intercessione sanitatem acceperat, ait: « Cum jaceret in choro nostro apparuit ei dominus Eugenius ». Denique continuator Chronicī S. Petri-Vivi qui hoc tempore vivebat, hoc anno ejus morte narrata, ait: « Miraculis gloriosis illius sepulchrum illustratum est ».

5. *Anastasius IV fit papa.* — Post ejus mortem Sedes vacavit *dies duos*, ut habent Martinus Polonus, auctor magni Chronicī Belgici, Signorius et Catalogus noster viii; cumque per biduum corpus ejus expositionem fuerit, sepulture traditum est die nona mensis Julii seu VII idus ejusdem mensis; et Hugo cardinalis laudatus per diem octavum iduum Julianarum diem ejus mortis, non vero diem ejus sepultura intellexit; auctor vero antiqui Chronicī Normanniae pag. 988, qui ait, *mense Julio, VII idus ejusdem mensis* eum viam universæ carnis ingressum esse, diem sepultura intelligit, ideoque eodem quo Eugenius sepultus est die. « Successit ei Conradus Sabinensis episcopus, Apostolicae Sedis in Urbe duxtaxat in agendis episcopalibus, dum papa deest, ex antiqua consuetudine, pro dignitate loci sui vicarius, qui erat natione Romanus, vir grandaevis, et apud Romanos auctoritate praeclarus, exinde vocatus Anastasius IV », inquit iste chronographus, quod excrispsit ex germano Roberto de Monte in Chronicō a Dacherio edito, qui cum ipso tempore vixerit, manifestum est errasse Ciaconium, qui Anastasio IV ait eum abbatem fuisse Sancti-Rufi et Aurelianensis dioecesis in Galliis. De ejus abbatia mox disseremus.

6. *Non fuit abbas vel monachus S. Rufi in Gallia.* — Platina de Vitis Pontif. scribit, *Anastasius IV* ante Pontificatum abbatem fuisse S. Rufi Veliternae dioecesis, quod et legitur in Supplē. Chronicorum, Trithemio lib. 4, capitulo 16, Illemonimo Plata de Bono statu religionis lib. 2, capit. 28, et Onuphrio in editione prima Chron. Ecclesiast. ubi de eo dicit: « Natione Italus, patria Romanus, de regione Suburra, ex patre Benedicto, monachus Ordinis Sancti-Benedicti, abbas Sancti-Rufi Veliternae dioeceseos ». Onuphrius tamen

nulla multate sententiae ratione prolatā, in secunda editione in-quarto Venetiis anno MDLV curata, cum quidem Romanum facit, sed subjungit: « Canonicus regularis, et abbas Sancti-Rufi prope Valentiam in Galliis ». Verum illud manifeste falsum, Abbatia enim Sancti-Rufi caput canoniconum Regularium, sita erat in Provincia prope Avenionem, indeque nonnisi post hujus Pontificis mortem Valentiam translata. Quare quicumque litteris mandarunt *Anastasium IV* ante Pontificatum extitisse canonicum regularem monasterii Sancti-Rufi in Gallia vel ejusdem abbatem, in errorem lapsi sunt.

7. *Negre etiam monachus Ordinis S. Bened.*

— Difficultas itaque tantum esse potest, an *Anastasius IV* monachus fuerit Ordinis Sancti-Benedicti, vel abbas Sancti-Rufi in Veliternensi dioecesi; sed utrumque falsum esse existimo; nullus enim ante Trithemium in Chron. Hirsaug. qui an. MDXVI e vivis excessit, eum Benedictinum fecit, quod et de Hadriano IV ejus successore etiam scriptis, cum tamen hunc abbatico Sancti-Rufi in Gallia præsedisse extra omne dubium sit. Nec etiam dici potest, *Anastasium IV* fuisse abbatem Sancti Rufi in Veliternensi dioecesi; cum nullo certo monumento probari possit, extra Galliam fuisse aliquam abbatiā Sancti-Rufi titulō insignitam. Ordo enim canoniconum regularium medio circiter saeculo undecimo juxta Avenionem fundatus, a quo varia monasteria in Gallia, Hispania et Italia posita penderant, quæ a prioribus, non vero ab abbatis, regebantur. Post aliquot annos fundatæ eodem saeculo aliquæ abbatiæ canoniconum regularium, quarum aliquæ alia monasteria subjecta habebant, aliæ vero nulla. Si ergo in Veliterna dioecesi monasterium canoniconum regularium extitit: quod negari non posse videtur, illud erat tantum prioratus ab abbatiā Avenionensi pendens, qui postea ad abbatiā dignitatem evectus, vulgo a populo dici potuit *abbatia Sancti-Rufi*.

8. *Sed canonicus Regularis, et prior.*

« At », inquit Ughellus in Notis ad Ciaconium, dum de *Conrado de Suburra* cardinali verba facit, « quod ex Veliternensi Sancti-Rufi exierit monasterio, tum antiqua monumenta Veliternensia, vestigia incolarum memoria, usque hodie et lapides etiam satis superque declarant. Extat adhuc Velitris Sancti-Rufi abbatiā, quam postea conventuale sancti Francisci obtinuerunt, et Sancti-Francisci titulo insigniverunt ». Ita Ughellus, cuius verba mutilata tamen, excrispsit Oldoinus in Vita Anastasii IV. Verum non negamus, *Conradum de Suburra*, in Pontificatu dictum *Anastasum IV*, exiisse e Veliternensi Sancti-Rufi monasterio, sed negamus illud proprie dictum fuisse abbatiā Sancti-Rufi, hacten ad statum secularem redactum aliud nomen non tulerit. Inscriptiones, in quibus mentio abbatiæ Sancti-Rufi a posteris posite, et verosimiliter eo tempore quo jam monachismus extinctus fuerat. Et norunt viri docti hujusmodi

inscriptiones sœpe a viris rei historice et Chronologice imperitis compositas fuisse.

9. *Obitus S. Bern.* — Ad num. 13, et seq. *Sanctus Bernardus Claravallensis abbas felicem animam Deo reddidit intra octavam Assumptionis beatæ Virginis, ætatis sue anno sexagesimo tertio, vicesima die mensis Augusti, cum annos XL in Ordine, et in præfectura cenobii Claresvallo xxxviii expletos peregisset. Ejus miracula, sepulturam, diversas ad diversos apparitiones, monasteria fondata, scripta, filios, et alia huiusmodi apud Manricum in Annal. Cistere. legenda. Epitaphium ejus compositum Adamus canonicus Sancti-Victoris Parisiensis, cuius aliqua opuscula adhuc inedita asseruantur in Bibliotheca Victorina Parisiensi. Refert inter alia Manricus hoc anno cap. 3. *Laurentium* conversum Claresvallo, virum sanctissimum, in Siciliam a Philippo priore missum, Sede vacante, priusquam *Robertus* in locum sancti Bernardi substitueretur, et cum summa tristitia ob acceptam Rogerii Siciliae regis mortem afficeretur, sanctum abbatem ei apparuisse, eique promisso prospera cuncta eventura ». Post transitum B. Bernardi », inquit auctor magni Exordii lib. 4, cap. 33, « contigit, ut isdem frater a domino Philippo, venerabilis Claresvallo priore, ad regem Sicilie Rogerium mitteretur pro negotio ejusdem Ecclesie. Qui cum Romam fuisset ingressus, comperto quod isdem rex nuper mortuus fuisset, consternatus est animo, et recordatus sancti patris sui Bernardi, sub quo pro diversis negotiis frequenter missus, prospere ibat et redibat, cum gemitu et lacrymis multis conversus ad orationem, cumdem sanctum Dei invocabat, etc. » Tandem ingressus ad regem Siciliæ, « rex apertis thesauris suis ad ædificationem nova Ecclesie Claresvallo non modicam summam auri per eundem fratrem magna devotione transmisit ». Quibus ex verbis intelligimus, Rogerium anno precedenti, quod tamen multi cum Baronio sentiunt, mortuum non esse, sed hoc saltem anno superstitem fuisse. Neque enim potuit *Rogerii* mors vel Roma vel Claresvallo unum vel alterum annum ignorari.*

10. *Obitus Davidis Scotie regis.* — Joannes prior Hagustaldensis, qui hoc anno Continuationem Historie Simeonis Dunelmensis absolvit, res in Anglia et Scotia gestas hoc modo narrat : « David rex Scotie apud Karlel pressus infirmitate IX kal. Junii obiit, cuius memoria per omnes generationes in benedictione est. Similis illius principis in diebus nostris non fuit; divinis devotus officiis, singulis diebus omnes canonicas horas etiunus vigilias defunctorum audire non prætermittens. Prædicabile quidem in eo, quod in spiritu consti et fortitudine barbaræ gentis sua feritate sapienter moderatus est, quod in abluendis pauperum pedibus frequens, alendisque eis et vestiendis misericors fuit. Quod cenobia Saltehou, Mailros, Neubothle, Holmcoltran, Jeddwert, Crag, et haec quidem eis mare Scotie sita, terris et redi-

ditibus ad sufficientiam locupletata ipse construxit, præterea quæ in Scotia, et in aliis locis bona operatus est. Qui etiam apud exteris nationes, peregrinos, religiosos et sæculares suis munificentis donavit. Gloriosus dixerim, quod frugalitate quotidiana victus et vestitus, sanctitate honestæ conversationis, disciplina morum etiam viris cœnobibus se imitabiliter prebuit. Regnavit autem xxix annis, corpusque ejus ad Dunfermelin datum in sepulchro regum Scotie sepultum est, ubi et sancta Margareta regina mater ejus requiescit, etc. Tollens igitur omnis populus terra Melcholmum filium Henrici comitis filii ipsius David regis (demortui) apud Scotiam sicut consuetudo illius nationis est puerum admodum duodenem constituerunt regem pro David suo. De quo veraciter dici potest : *Cum semine eorum permanent bona, hereditas sancta nepotes eorum.* Northymbria vero subjecta fuit Willemo fratri ejus ». Plura habet de Davide Aelredus abbas Rievallensis in Epistola ad Henricum ducem et postmodum Anglorum regem, edila a Seldeno in decem Scriptoribus Hist. Angl. *Malcolmus* vero quartus est hujus nominis inter Scotie reges.

11. *Bellum civile in Anglia extinctum.* — Pergit Joannes prior Hagustaldensis; « Obiit Eustachius filius regis (Anglorum) Stephani, et Henricus episcopus Wintonie instantius promotiones Henrici ducis excohibuit. Quo mediante, frater ejus Stephanus rex et Henricus dux (nempe Normanniae) datis acceptisque sacramentis ab invicem convenerunt in fœdus suo vinculo pacis. Confirmationeque est inter eos, quod Henricus dux (Normanniae) negotia regni (nempe Angliae) disponeret, haeresque regni post regem Stephanum haberet, idemque Henrico episcopo Wintonie, ut patri acquisiceret de causis agendis in regno. Qui et Willemo filio regis Stephanu cum comitatatu de Wareni conservatis ei, que ex hereditario jure ei competebant, scilicet comitatns duo in Anglia principatum super negotia regni ei contraderaret. Consenserunt in hoc omnes principes regni, humiliati sunt sub manu regis Stephanii, qui adversati sunt et. Continuo exiit edictum ab eis per omnes provincias violentias comprimi, direptiones interdicti, milites conductiti et sagittarios exterarum nationum a regno ejici, munitionesque quas quisque in sua possessione post mortem Henrici regis (Anglie lupus nominis primi) construxerat, dirui. Justitia ergo et pax ubique in regno revocata est ». Pax Theobaldi Cantuariensis archiepiscopi et Henrici Wintonie episcopi opera sancta, et toti insulae tot annos civili bello ardentis reddit. Exinde rex *Henricum* ducem Londinum secum duxit, et concordia ante Natale Domini confirmata. « Werra, quæ xvii annis sevierat hoc fine quievit », inquit Matth. Parisius.

12. *Finis Historie Joannis prioris Hagustaldensis.* — Ad hunc Christi annum Joannes prior Hagustaldensis absolvit Historiam suam viginti

quinque annorum, ab anno **MXXX** inchoatum, sed uti anno **MCXL** observavimus, ab eo Christi anno ad presentem hic historicus unius anni metachronismo semper peccat, indeque annus **MCLV** illi est **MCLV**, et ipse potius librarius dicit enim compoisse Historiam **XXV** annorum; enim tamen ab anno **MXXX** ad currentem, utroque extremo numerato, sint tantum anni **XXIV**. Ceterum auctor iste res suo tempore gestas narrat; neque mirum si aliquando in errorem labatur: cum id non raro alii scriptoribus aequalibus accidat, uti passim monuimus.

13. Obitus Henrici de Murdac archiepiscopi Eboracensis. — **Henricus de Murdac**, Eboracensis archiepiscopus, post sedem annorum septem, Eugenio et Bernardo vita funetis, vitam pariter cum morle commutavit, ut refert Guillelmus Neubrigensis auctor aequalis lib 1, cap. 26: « Tres viri memorabiles, inquit, et in vita sua amicissimi tempore illo decedentes, in morte quoque brevibus intervallis separati sunt, scilicet Eugenius papa Romanus, Bernardus Clarævallis abbas, et **Henricus Eboracensis** archiepiscopus; e quibus Eugenio et Bernardo prius assumptis, **Henricus** et vestigio secutus est. Vulgato autem duorum transitu (sc. Eugenii et Bernardi) tertio adhuc superstite (sc. Henrico) Guillelmus olim Eboracensis, qui Vintoniæ morabatur, spe recuperationis concepta (nam prior eum deposuerat, secundus, ut deponebatur egerat, tertius deposito successerat) Sedem Apostolicam celeriter adiit, judicium non accusans, misericordiam humililer postulavit. Et ecce certus de transitu, ex Anglia Eboracensis episcopi (sc. Henrici) nuntius superveniens, verecundissimas ejus (nempe Guillelmi) preces multum adjuvit.

14. Sanctus Guillelmus in archiepiscopatum restitutus. — « Et quidem Dunelmensis electus qui prior illuc venerat, a domino papa (nempe Anastasio IV), solemniter consecratus: illius (nempe Guillelmi), qui posterior advenera, pendente adhuc fortuna, discessit. Sed tandem prioris iudicii rigore sublatio, Apostolicae mansuetudinis clementiam expertus, miserante ejus canos papa, cum cardinalibus, et sagente circa ejus negotium maxime quodam Gregorio, magni nominis cardinali, homine facundissimo, et profundissimæ astutiae atque animi vere Romani. Itaque in integrum restitutus, et pallio quod nunquam eatenus impetrare potuerat, insignitus, sabbato sancto Wintoniani rediit », anno nempe sequenti, ut ibi videbimus. Hæc Neubrigensis.

15. Siurana Mauris eripitur a Raimundo comite Barcinonensi. — **Raimundus Berengarius**, hujus nominis IV, comes Barcinonensis et Aragonum princeps, totus erat in Mauris profligandis; auctor enim de Gestis Comit. Barcinon, cap. 17, Ilerdæ et Fragæ expugnatione narrata; ait: « Post hæc Miravetum opinatissimum castrum anno Christi **MCLV**, non dicam munitissimum castrum Siurana, sed montana fortissima, et alia plurimum

castra circa littus Iberi annis a Tortosa usque Cesaraugastam cepit, et Christi nomen usque ad trecentum, et eo amplius Ecclesiæ dilatavit ». Diagus lib. 2. Hist. Comit. Barcinon. cap. 162, de munitissimi castri Siurana dicti expugnatione agit, notatque eam contigisse die vicesima nona mensis Aprilis hujus Christi anni. Idem auctor scribit **Raimundum comitem** condidisse tunc celebre monasterium apud **Populetum**, locum in diœcesi Tarracensi situm, in quod introducti sunt monachi Cistercienses, et ubi postea sepultus est Idelphonsus rex Aragonum, et cæteri ferme reges, qui post eum fuere, donec Aragoniæ regnum Castellæ regno accessit; Mauricus hoc anno cap. 48, nota, si attendatur dominium temporale, post duces Cardona, immediatos abbates Populeti, marchionibus, comitibus, baronibus, atque episcopos etiam præferendos.

16. Victoriae Rogerii regis de Saracenis Africae. — **Rogerius** vero Siciliæ rex Saracenos in Africa persequens *per amirarios suos cepit Tonitam* (seu Tunetum) *urbem maximam in Africa*, inquit verus Robertus de Monte ad annum **MCLV**, qui ideo tam hic quam passim, sed non semper sequentibus annis, unitate addita corrigendus. **Anonymous** vero Cassinensis ad annum **MCLV**, cui etiam unitas addenda, scribit: « Rex Rogerius cepit civitatem, que quondam Hippone regium vocabatur ». Hujus urbis, que **Bona** etiam appellata, expugnationis annus confirmatur ex geographo Nubiensi pag. 88 ubi ait: « Fuit expugnata Bona an. **DXLVIII** », nempe Hegiræ , die vicesima octava Martii inchoato. Pertinuerat hec civitas ad Hammadiæ, iisque in ea regnantibus a pluribus Christianis Mozarabis et Africani naturalibus inhabitabantur. Idem geographus pag. 90 addit, Rogerius cepisse insulam **Carconam** in mari ad Orientem ac prope Almahdiam sitam. « Capta autem fuit haec insula a Rogerio anno **DLVIII** », inquit idem geographus, qui in Hegiræ annos usurpat. Cum ad hunc numerum haeret, monuit vir doctissimus, corrigendum esse errorem typographi , et loco **DLVIII** legendum, ut textus Arabicus habet, **DXLVIII**. Quia diligenter examinare visum, ut tandem constet, **Rogerium** regem usque ad sequentem Christi annum vitam produxisse.

17. Adventus Ricæ conjugis Alphonsi imp. in Hispaniæ. — **Alphonsus** Hispaniæ imperator, qui exente anno superiori **Ricam** ducis Poloniæ filiam uxorem sibi copulavit, nullum bellum suscepit. Sandovalius in Alphonso VII, hujus reginæ in Hispaniam adventum deducit ex donatione facta Æra **MXC**, monasterio Naïrensi a quadam nobili femina, Toda dieta, « anno quo imperator accepit uxorem suam Ricam, regnante ipso imperatore cum filio suo rege Sancio, in tota Hispania ». Refert etiam Chartam fol. 202, exente Aprili Æra **MXC** datam, in qua legitur, eam scriptam Alfonso imperatore, et regina imperatrice Germana regnantiibus, quia Poloni Germani habebantur quod eorum

principes regni Germanici electores essent, uti reges Bohemiae et Moraviae, juxta Matthaeum Parisium in Chron.

18. *Fridericus rex protectionem Laudensum adversus Mediolanenses suscepit.* — Hoc anno *Laudensis* urbis a Mediolanensibus sub jugo missa cives duo convenerunt *Fridericum* regem, convenitum Constantiae celebrantem, ut ei exponerent, quas a Mediolanensibus calamitates perferrent, sicut narrant Otto Morena, et Acerbus Morena ejus filius, hujus temporis scriptores. *Tristanus Chaleus*, lib. 7, scripturas ad rem istam facientes accurate compilavit, aitque : « Forte apud Hermannum Constantiensem episcopum duo Laudenses cives privalam ob rem in Germania negotiantes, Abernandus, cognomento Alamanus, et Homobonus de Magistris : qui dum in aula spectant novam heroum speciem, hominum frequentiam et rerum maiestatem, animadverterunt crebris tenuiorum querelis deferri ad Cesarem injurias, oppressionesque potentiorum, et Cesarem aqua omnibus et justa praestari jubere..... patriae publicam causam agere instituerunt..... Fridericus dari locum jubet, ut accedant. Interrogati, qui essent, vel quid petarent... Abernandus lingua Germanica peritus : Laudenses, inquit, sumus, omnium qui vivunt misericordi, et qui a Mediolanensibus ea patimur, que ne barbari quidem pati hostem cogerent ». Eorum conventus miseratus est. « Ex aula Cæsaris deligitur Sickerius, diligens et impiger juvenis, cui etiam injungitur, ut quantum posset, viva oratione causam Laudensium commendaret ». Ubi Sickerius in Italiam adventavit, non nisi lacrymis Laude excipitur, et conantur cives eum impediare, ne Mediolanum petat. Sed frustra, is in eam urbem proficisciatur, « ubi senatui litteras regias exhibet; et mandata in commendationem rei Laudensis exponit, quæ haud secus accepta sunt, ac Laudenses predixerant. Nam absque ulla Cæsaris reverentia, perciti ira et quadam furore, consules tabulas ipsas in terram elisere, et pedibus concutantes, ceras quibus obsignatae erant frererunt, imaginique Cæsaris insignem contumeliam fecerunt. Quod videns Sickerius, et sibi deteriora metuens, inter obstrepentem multitudinem effugium inventit, et noctu Laudem repetit; quid egerit, viderit, quo in periculo fuerit, enarrat. Inde in Germaniam contendit. Laudenses vero trepidavere, et sane seva consilia adversus eos Mediolani tractabantur; sed sive penitentia facinoris, ne his in Cæsarem peccarent, sive bellum quo cum Papiensibus definebantur, ab ea cogitatione averterebat, in incerto est ». Natum inde bellum Italicum; sed prima Friderici regis in Italiam expeditio ad annum sequentem pertinet. Porro Fridericus Constantie X kal. Aprilis Constitutionem dedit tom. II *Bullarii Casinensis* pag. 171 recitatam.

19. *Ascalona a crucesignatis capta.* — *Joannes de Ceccano* in Chron. ad currentem annum, narrata Anastasii papæ electione, ait: « Ascalona capta est a Christianis XIV kal. Septembris ». Idem habet *anonymus Casinensis* ad hunc Christi annum: « Rex Hierosolymitanus cepit civitatem Ascalonam »; quod et legitur in auctario Afflighemensi ad *Sigeberti Chronicum* et in Urspergenensi ac Nangio. Quare Tyrius, qui cum res ab aliis acceptas, non vero a se visas narrat, saepè fallitur, hanc *Baldwyni III Hierosolymorum* regis victoriam lib. 17, cap. 21 et seqq., perperam in annum sequentem differt. Eam tamen ejus verbis referemus. Cum visum esset Hierosolymitanæ urbis pomeria civitali adjacentia, unde civibus multa erat commoditas, dilatare, anno MCLII Ascalona in littore maris sita obsidione cincta, interfueret *Fulcherius* patriarcha Hierosolymorum, et alii nonnulli episcopi ac abbates et principes laici. « Frequentibus etiam nuntiis caliphum Ægyptium sollicitant (pempe Ascalonenses) quatenus mature procederet subsidium, alioquin in proximo se defecturos significant ». Capta tandem civitas, sed non anno MCLIV, die duodecima mensis Augusti, ut scribit Tyrius; verum hoc anno, die decima nona mensis Augusti, uti jam diximus. *Baldwynus rex* « matris consilio urbem fratri suo adolescenti, domino Amalrico Joppensi comiti, liberaliter concessit », inquit Tyrius. Tempus vero captæ Ascalonæ recte a *Joanne Ceccano* notatum fuisse ostendit prior Vosiensis in Chron. cap. 53, ubi ait: « Ea tempestate capta est a rege Baldwyno Ascalona infra octavas Assumptionis Dei Genitricis in Incarnatione Domini MCLVI »; sed legendum MCLVII, ut ipsemet Vosiensis ostendit, cum subdit: *Anastasius successor Eugenii anno illo consecratur*. *Scriptor Auctarii Afflighemensi* ad annum MCLII ait, regem Hierosolymorum diebus S. Dei Genitricis Purificationis proximis procinctum movisse, et diurno bello incessanter perdurasse « usque in festum Assumptionis ejusdem sacratissime Virginis », ac proxima die illius festi turrim cum suis machinamentis muro admovisse, et tercia die ad murum accessisse. Quæ postquam luce refulxit, subdit: « Vir ille, qui præsens fuit, et omni tempore festum obsidionis in exercitu duravit, quod vidit nobis narravit ».

20. *Moritur Theodosius patriarcha Constantinopolitanus.* — Mortuus est hoc anno *Theodosius* patriarcha Constantinopolitanus, qui juxta seriem episcoporum Byzantii lib. 4 *Juris Graeco-Romani* Nicolao IV, *Musaloni* dicto, sucessit, et quem exedit *Neophytus inclusus ex Mansione Evergetidis*. Utrumque prætermisit *Baroniūs*, (1) et *Onuphrius* in Chron. qui legerat seriem itam tunc ineditam, pro *Theodozio* perperam *Theodosium* habet, et *Neophytum inclusum* prætermittit, quia exemplar manu[m] naclus fuerat.

(1) De patriarcharum Graecorum Chronotaxi, quam *Baroniūs*, *Pagiūs* et *Mansius* ipse ob monumentorum defecum saepè minus accurate exhibent, consultus opus egregium Michaelis Le Omen Ord. Predicatorum: *Oriens Christianus in quatuor patriarchatus digestus*, Parisius, 1730, 3 vol. m-fol.

ANASTASII IV ANNUS 1. — CHRISTI 1154

1. *Legatio Anastasii papae spreta a Friderico.* — Annus incipit Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus quartus, Indictione secunda, quo Gerardus cardinalis legatus missus antea ad Fridericum, re infecta dimissus cum dedecore, moritur in via. Jam anno superiori dictum est, hanc fuisse legationem missam in Germaniam ad absolvendam causam Magdeburgensis Ecclesiae, quam (ut vidimus) Eugenius papa moriens bene inchoatam reliquerat. Sed haec de Gerardo, et quid post haec per Anastasium gestum fuerit, Otto ita narrat¹: « A quo Anastasio dum cardinalis quidam, Gerardus nomine, ad terminandam Magdeburgensis electi causam missus fuisset, ac principem in eadem civitate Natale Domini celebrantem adiisset, cum quedam ibi secus illius notum tractare vellet, indignationem ejus incurrens, infectis negotiis pro quibus venerat, mandatis severioribus in gloriis redire coactus, in via etiam vita decessit. Verum princeps missis ad Anastasium cum Cucimanno (novo archiepiscopo ab ipso intruso) nuntiis, non solum facti sui ratificationem, sed etiam pallium obtinere eum fecit, non sine quorumdam scandalo : qui ne unquam id fieret, immobiliter fixum Romanos lenere, a proprio ipsorum ore audierant. Ex hinc non solum in saecularibus, sed et in Ecclesiasticis negotiis disponendis auctoritas principis plurimum crevit ». Cum decretivit religio in animo ejus, et temeritas in violandis juribus Ecclesiasticis in dies magis magisque aucla, annis ferme singulis, sue ipsius in Ecclesiam contumacia specimen Christiano indignum principe daret.

2. *Moritur Anastasius IV eique succedit Hadrianus IV.* — Moritur hoc anno in fine ipsius, Anastasius papa, nimiae facilitatis reprehensus : de quo ea, que in Codice Vaticano Romanorum Pontificum reperimus scripta, prodamus in lucem, videlicet : « Iste Anastasius papa Quartus inventa corpora SS. Rufine et Secundae collocavit juxta baptisterium Lateranensis Ecclesiae a latere ejusdem prope apsidem, et contra eamdem apsidem recondidit corpora sanctorum Cypriani et Justinæ,

necnon reliquias sancte Lucie virginis. Fecit etiam palatum apud Sanctam Mariam Rotundam. Dedit Lateranensi Basilicæ Ecclesiam Sancti-Larentii in Campo Martio cum omnibus domibus tam sub palatio quam juxta palatum cum omnibus tenimentis ejus et pertinentiis. Dedit eidem Ecclesiæ Lateranensi calicem argenteum cum patena operose factum, pensantem marchas quadraginta, tiburibulum argenteum pensans marchas septem, candelabra argentea pensantia undecim, optimam planetam albam cum auriphrygio admirabili, et pallia diversa, et plura alia ad ornatum altaris Ecclesiae. Obiit Romæ quarto nonas Decembbris, et tumulatus est in ipsa Lateranensi Ecclesia in porphyretico sepulchro ». Haec ibi. At sedes diem tantum vacavit.

3. In locum autem Anastasii subrogatus est Hadrianus natione Anglicus ex episcopo Albanensi, Nicolaus dictus, de quo ista in codem Vaticano Codice habentur : « Fuit natione Anglicus de Castro Sancti-Albani, Nicolaus nomine, qui pubertatis sua tempore, ut in studiis litterarum proficeret, egrediens de terra sua et cognatione sua, pervenit ad Arunlatam, ubi cum in scholis litteris vacaret, a Domino factum est, ut ad Ecclesiam beati Rifi accederet, et in ea religionis habitum, facta canonica professione, suscepit. Proficiens autem, Deo auxiliore, de bono in melius, prioratum in ipsa domo prius obtinuit, et postmodum abbatiæ apicem de communi fratrum voluntate concendit. Accidit autem, ut pro incumbentibus Ecclesiæ sibi commisso negotiis ad Apostolicam Sediem veniret, et peractis omnibus causis pro quibus venerat, cum redire ad propria vellet, beatæ memorie Engenius eum retinuit, et de communi fratrum suorum consilio in Albanensem episcopum consecravit. Processu vero modici temporis, cognita ipsius honestate et prudentia, de latere suo eum ad partes Norwegiæ legatum Sedis Apostolicae destinavit, qualenus verbum vitæ in ipsa provincia prædicaret, et ad faciendum omnipotenti Deo animarum lucrum studeret. Ipse vero tanquam minister Christi, et fidelis ac prudens dispensator mysteriorum Dei, gentem illam bar-

¹ OI. Fr. in Frid. l. II. c. 10.

baram et rudem in lege Christiana ditigenter instruxit, et Ecclesiasticis eruditioibus informavit. Divina itaque dispensatione Apostolatus sui diem preveniens, defuncto papa Eugenio, et Anastasio in ejus locum ordinato, ad matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam, auctore Domino, remeavit, relinquendo pacem regnis, legem barbaris, quietem Ecclesiis, ordinem clericis et disciplinam, et Deo populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

4. « Transeunte autem modico temporis intervallo, obiit Anastasius papa. In secundo die convenientibus in unum pro eligendo sibi pastore cunctis episcopis et cardinalibus apud Ecclesiam Beati Petri, non sine divini dispensatione consilii factum est, ut in ejus personam unanimiter concordarent, et papam Hadrianum a Deo electum tam clerici quam laici pariter concyclantes, eum invitum et renitentem in Sedem B. Petri intronizarent, Deo auctore, quarto (tertio) nonas Decembbris, Dominice Incarnationis anno mclv, Indictione tertia coepita mense Septembbris. Erat autem vir valde benignus, mitis et patiens, in Anglica (Græca) et Latina lingua peritus, sermone facundus, eloquentia politus, in canto Ecclesiastico præcipuus, prædictor egregius, ad irascendum tardus, ad ignoscendum velox, hilaris dator, eleemosynis largus, et omni morum compositione præclarus ». Ille ibi: reliqua inferius suis locis.

« Post hæc autem Hadrianus papa, auditio ad ventu Salernum Willelmi regis Sicilie », inquit saepè citatum superius Romualdi Chronicorum, « Henricum cardinalem SS. Nerei et Achillei ad eum misit, quem rex recipere noluit, sed Romanum redire præcepit, eo quod in litteris Apostolicis, quas regi portabat, papa eum nou regem, sed Willelmu[m] dominum Sicilie nominabat. De quo facto Hadrianus papa et tota Romana curia contra regem turbata est et commota ».

5. *Henrici II regis Angliae ad Hadriannum papam litteræ.* — Moritur hoc anno Anglorum rex Stephanus, de quo S. Bernardus in Malachia ait, ob dissensiones inter ipsum et Eugenium papam vetuisse episcopis, ne se conferrent ad Romanum Pontificem. Successit autem in regnum Henricus dux Normannia, filius Mattheoli imperatricis, qui repudiata ludovalio rege Francorum Elionaram in uxorem duxerat. Ille rebus compositis, anno sequenti in Angliam transfrelavit, ubi fuit mira omnium concordia receptus in regem. Hac Robertus in Appendix ad Sigebertum.

Hic ipse Henricus rex Anglie, ubi accepisset Hadrianum gentilem suum creatum esse Romanum Pontificem, ad eum has litteras dedit, que inter Epistolas Petri Blesensis euse habentur¹:

« Aures nostras aura dulcis afflavit; quia sicut accepimus, creationis vestrae novitas tanquam aurora rutilans desolationis Romane Ecclesie tene-

bras propulsavit. Gaudet Sedes Apostolica viduatis sue solatium consecuta: gaudent omnes Ecclesia lucem novam oriri videntes, et ipsam usque ad perfectam diem crescere præstolantes. Sed gaudet præcipue noster Occidens, quod velut Oriens novum lumen influere promeruit orbi terræ, et solem Christianitatis, qui versus Orientem nuper occubuit, divino munere Occidens restauravit. Nos itaque, pater sancte, honori vestro magnifice collætantes, et divinæ majestati magnificientiam devotis inde laudibus prosequentes, paternitati vestre, de cuius fervore filiali devotione confidimus, vota nostra familiarius aperimus. Si enim carnalis filius carnales affectus patri fidenter aperit, quanto fidentius spiritualis spiritualia potest desideria reserare? Sane inter caeteras affectiones nostras non mediocriter affectamus, quod cum divina dextera reverentissimam personam vestram, tanquam lignum vivisimum in medio paradisi spiritualiter plantandum duxerit, et de terra nostra in suum pomerium transplantandum: summopere studeatis fructuosis operibus et doctrinis Ecclesias omnes ita reficere, quod beatam dieant omnes generationes vestra beatitudinis nationem. Illud quoque sincero corde sitimus, quod spiritus procellarum, qui dignitatum culmina vehementius conseruit perlare, nunquam a sanctitatis studio vos avellat: ne quod absit, altius dignitatis fastigium gravius præcipitum subsequatur. Sed et illud intime affectamus, ut cum universarum Ecclesiarum ordinatio ad vos pertineat, tales ordinare curetis sine dilationis dispendio cardinales, qui onus vestrum sciant, et velint, et valeant supportare, non responentes ad patriæ propinquitatem, generis qualitatem, aut potentie quantitatem, sed quod Deum timeant, avaritiam odant, justitiam sifant, et zelo fervent animarum. Nec modicum nostrum movet affectum, ut cum Ecclesiis supra modum officiat indignitas ministrorum, summa sollicitudine vigilare curetis, cum super dignitatum, vel præbendarum collatione vestram contingat requiri providentiam, ne quis indignus irruat in patrimonium Crucifixi. Cum autem felix terra, felicis redemptionis origine, conversatione, ac Sanguine Christi consecrata, quam Christiana devoutio præcipue venerari lenetur, tantis, siue oculata fide novis, perturbatur nationum incursis, abominationibus polluitur, desiderio desideramus, quod ad ipsius liberationem vestrae sollicitudinis vires accingatis. Illud autem olim illustre imperium Constantinopolitanum, nunc graviter desolatum, quis affectare non debeat, ut vestra providente prudentia, consolationem recipiat opportunam? Si quidem et honoris vestrae considerationis, et commoditatis communis annulatione affectare debemus, ut qui promotione divina universalis præsidiets Ecclesiæ, circa omnium Ecclesiarum informationem ac reformationem assidue vigiletis. Condidimus autem in Domino, et speramus, quod sicut de virtute in virtutem, et de honore in hono-

¹ Pet. Bles., Ep. c. 111.

rem divinitus sublimati, secundum ipsorum exigentiam lucere curasti; sic ad Apostolicę sublimitatis apicem evocati subjectas Ecclesias illustrare ac inflammare curabilis, ut non sit, qui se abscondat a vestro lumine et calore: relicturi talia post decessum vestrum vestigia sanctitatis, quod terra nativitatis vestra, que de felici jucundatur origine, de felici fine poterit felicius in Domino gloriarī. Denum paternitatem vestram et speciali confidentiam requiriimus et rogamus, quatenus nos et familiares nostros, et statim regni nostri in sermonibus et orationibus vestris specialiter habere dignemini commendatos ». Hactenus rex Angliae ad Hadrianum papam.

6. *Fridericus cum exercitu descendit in Italiā.* — Post hæc autem hoc anno Fridericus rex mense Octobris cum exercitu in Italiā descendit, atque ad evitandum tyranni nomen, quod in transitu milites ob penuriam locis sacris dannum hand mediocre intulissent, collectitia pecunia satisfaciendum curavit. Rem gestam eodem tempore consignatam Otto Frisingensis, qui aderat, sic narrat¹: « Denique miles per claustra montium transiens, ob difficultatem locorum vietui necessaria invenire nequiens, dum penuriam magna (quod in exercitibus molestum esse solet) paterneretur, nonnulla sacra loca violarat ». Ad hæc, quamvis prediclam necessitudinis excusationem habere viderentur, expianda, rex in toto exercitu collectam fieri jubet, et sic non modicam coadunatanam pecuniam per quosdam religiosos viros duobus episcopis, Tridentino scilicet et Brixioensi, remittendam, ac per singula sanctorum loca, quæ dannum passa fuerant, dividendam statuit, pulchre communi utilitati consulens, pulchre rectoris officium implens: ut maxima adorsurus negotia, ante omnia rectorem et plasmatorem omnium, sine quo nihil bene inchoatur, nihil prospere consum-

matur, placandum, ejusque offensam a populo suo avertendam intenderet. Itac ipse Otto, qui res bellicas ab eo in Italia gestas exacte pergit describere, quem consulat qui ista cupit. Extat et Laudense scriptum antiquum Chronton, hoc anno inchoatum ab auctore temporis hujus Ottone Morena qui præsens aderat, et absolutum ab ejus filio Acerbo Morena de rebus gestis a Friderico imperatore in Italia usque ad annum Redemptoris millesimum centesimum sexagesimum octavum. Sed quod schismatice esset factionis homo, et addictissimus schismatico imperatori, sèpe altero pede claudicare cognoscitur.

Hoc ipso anno², vir Apostolicus sanctitate clarus, Wicelinus episcopus Aldemburgensis, qui in Olsatia atque Wandalia annis triginta Evangelium predicavit antequam crearetur episcopus, uberesque ex suo Apostolatu fructus collegit, miraculis quoque celebris ex hac vita decessit.

Hoc itidem anno, sexto kalendas Julii, ex hac vita in celum migrat sanctus Lambertus episcopus Veneiensis in Gallia, qui ex monacho Lericensi ad regimen ejus Ecclesia a Deo vocatus, mira claruit sanctitate, eademque plurimis miraculis illustrata. Res ab eo præclare gestæ scriptis mandate sunt ab ejus æquali, qui complures ex illis ipse vidit.

7. *Patriarcha Antiochenus quanta passus a principe.* — Quod ad res pertinet Orientales³, hoc tempore Almaricus patriarcha Antiochenus infensus redditur Rainaldo principi Antiocheno, a quo tractatur ignominiose nimis: nam in carcerem detruditur, et capite melle delibuto, muscis exponitur sub ardentissimo sole. Liberatur tamen opera Balduini regis Hierosolymorum. Sed ultus est Deus sacrilegium, ingenti immissa penuria, traditoque eodem principe in manus hostium. Sed hæc pluribus Tyrius.

¹ Ot. in Frid. l. ii. c. 11.

² Grant. hist. Eccl. Sax. l. vi. c. 36, et sup. c. 12, 13. — ³ Wal. Tyr. l. xviii. c. 1 et 18.

1. *Moritur Anastasius IV PP.* — A num. 4 ad 5. *Anastasi IV Pontificatus brevis fuit, cum anno superiori die nona mensis Julii ad culmen Apostolicum evectus fuerit, et, ut habent Codex*

Valicanus ejus verba recitat Baronius, Onuphrius in Chron. et Sagonius in Hist. de Regn. Italie, anno currenti, *IV nonas Decembris*, seu die secunda illius mensis vivere desierit. Quare sedit tantum annumi

unum, menses quatuor, dies viginti quatuor, ut tradunt Bronptonus in Chron. pag. 1042, auctor Fasciculi Temporum, Matthæus Parisius, Martinus Polonus et scriptor Magni Chronicæ Belgici p. 174. In Necrologio Casinensi a Caraciolo edito, et in Chron. Joannis Ceccani, ubi ejus obitus cum die in nonas Decembris connectitur, dies ejus sepulturae notatur.

2. Beneficus fuit erga Ecclesiam Lateranensem. — Joannes Diaconus junior in lib. de Ecclesia Lateranensi, cuius erat canonicus, de Anastasio IV scribit : « A sinistro latere Basilicæ est altare B. Mariæ de Reposo. Ibi juxta jacet Anastasius papa IV, qui fuit Sabinus episcopus, in mausoleo porphyriticō preclaro opere sculpto, in quo olim jacuit Helena mater Constantini imperatoris : quod videbile est mausoleum de Ecclesia, quam idem imperator ad honorem ipsius matris extra urbem fabricaverat, idem papa reportari fecerat. Hic unice ac devotissime dilexit præ omnibus istam Ecclesiam, antea dum esset episcopus, alque in Apostolatu sublimatus, postea plurimis beneficiis honoravit. Nam duo privilegia canonice præfatae Basilice solemniter condidit », plurimaque in ejus gratiam fecit ibidem sigillatum memorata.

3. Hadrianus IV ei succedit. — Nicolaus cardinalis Albanensis postridie, ut habet idem Codex Vaticanus, intronizatus est, recteque scribit Vosiensis tom. II Biblioth. Labbeï pag. 308 : « Hoc (nempe Anastasio IV) successit Hadrianus papa, qui exiliit canonicus de Sancto-Rufo, et coronatus feria sexta »; dies enim tertius mensis Decembris hoc anno in feriam sextam incidit. In Codice Vaticano citato hæc verba leguntur : « Transeunte modico temporis intervallo, obiit Anastasius papa. In secundo die (tertia scilicet Decembris) convenientibus in unum pro eligendo sibi pastore cunctis episcopis et cardinalibus apud Ecclesiam B. Petri, non sine divini dispensatione consilii factum est, ut in ejus personam unanimiter concordarent; et papam Hadrianum a Deo electum tam clerici quam laici pariter clamantes, eum invilm et renitentem in Sedem B. Petri inthronizarent, Deo auctore, quarto nonas (legendum cum Baronio in margine, tertio nonas) Decembris Dominicæ In-carn. an. MCLIV, Ind. III ». Baronius num. 3 iam ex eodem Codice scripsit : « Fuit natione Anglieus de Castro Sancti-Albani, Nicolaus nomine, qui pubertatis sua tempore, ut in studiis litterarum proficeret, egrediens de terra sua et cognatione sua, pervenit ad Arunlatam (legendum *Arelatum*, seu *Arelatem*), septem tantum leuis ab urbe Avemionensi, iuxta cuius muros erat monasterium Sancti-Rufi, in quo Hadrianus primum canonicus regularis et postea abbas factus est, dissitam) ubi cum in scholis litteris vacaret, a Domino factum est, ut ad Ecclesiam Beati Rufi accederet, et in ea religionis habitum, facta canonica professione, suscepit », utr. anno MCLVI hinc narravimus; nam frithemnum in Chron. qui eum facit abbatem Or-

dinis Sancti-Benedicti, et quicumque eum hac in re seculi sunt, plane errasse certum esse debet.

4. Moritur Rogerius Siciliæ rex. — Baronius num. 4 refert ex Romualdo in Chron. Willelmum Siciliæ regem, qui Rogerio patri successerat, noluisse recipere litteras Hadriani papæ, quia « eum non regem, sed Willelmum dominum Siciliæ nominabat ». Jam vero Baronius anno MCLII, num. 10 dixerat, *Rogerium*, teste Romualdo, eo anno vita functum, ibique polliciti sumus, nos hic eum ad praesentem annum pervenisse demonstraturos, et anno superiori testimonia attulimus, quibus eum eo anno adhuc in vivis fuisse constat; sed hoc caput magis discutendum, ut huic controversiæ ei tandem longus dies ponatur. *Anonymous Casinensis*, qui in editione Caracioli hoc anno recte Chronicæ insistit, in Chron. scribit : « Obiit rex Rogerius mense Februarii die ultimo. Obiit Anastasius papa, et Hadrianus papa eligitur », que ideo tria ad unum eundemque annum pertinent. In veteri Necrologio Casinensi, a Caraciolo edito, ad III kal. Martii legitur, « Rogerius rex Siciliæ ». Tunc X kal. Rogerius comes Siciliæ. Antea ad VI idus Februarii; *Halliria regina uxor magni regis Rogerii*. Ex quibus eruitur, Rogeriorum die XXVII mensis Februarii vita functum, et postridie terræ mandatum. Ad hac mortis Rogerii regis epocha, unanimi consensu auctorum et antiquorum scriptorum nativorum confirmatur, et non nisi a quibusdam scriptoribus modernis rejicitur. Peregrinus in Notis ad anonymous Casinensem pag. 131, ad hunc locum ait : « Regis Rogerii annum et diem obitus rite hic consignari antiquæ chartulæ et auctores consentiunt omnes, quin nec seens ejus tumulus capiendus est, ut dicam ad annum MCLXXII (vult Peregrinus aliquos Siculos Aeram Incarnal. biennio anticipasse; verum haec inscriptions plures post Rogerii regis mortem annos posite, sicut plura Epitaphia sepulchrals a posteris inscripta fuerit) nec ipse negat Romualdus Salernitanus, qui in aliam ab hac sententia a summo laudatur viro (nempe a Baronio loco jam citato) Guillermum enim verbis paulo ante relatius coronatum prodidit (nempe Romualdus) in regem biennio ante Rogerii patris mortem : nempe rotundo usus ibi annorum numero; sed deinde Rogerii designans obitum, non sic inquiens : *Defuncto Rogerio, Willelmus filius, qui eum patre duobus annis, et mensibus decem regnaverat, illi in regni administrationem successit* ». Pergit Peregrinus : « Willelmus itaque rex coronatus in anno MCL, mense Maii, utique in exitu mensis Februarii anno MCLIV, annos duos et menses sui regni decem numerabat. Porro eodem anno MCLIV, mense Decembris defunctum quoque papam Anastasium, elec-tumque in papam Hadrianum est scriptorum omnium constans asserio ».

5. Annus ejus mortis magis probatur. — Radulphus de Diceto scriptor aequalis in imagine Historiarum, pag. 677, de Rogerio loquens ait : « Cum

ageret in extremis, reliquit filium et filiam Willemum et Constantiam; annus millesus centesimus quinquagesimus quartus tunc temporis effluebat ». In Chronicō Clarevallensi exarato ab anonymo Clarevallensi, et ab anno MCLVII usque ad annum MCLXII perduculo, ac a Chiffletio publicato, Rogerii regis mors cum hoc anno etiam alligatur, falliturque verus Robertus de Monte in Chron. dum Rogerii obitum cum an. MCLII, *IV kalend. Martii*, et Anastasiī morem cum currenti alligat; secundus quidem error levis, et loco *IV kal.*, legendū *II kal.* vel *III kal.* sed primus eo minus excusandus, quod Robertus iste de Torrinne auctor Chronicā a Dacherio in lucem emissi Robertus de Monte vulgo appellatus, hoc anno abbas S. Michaelis in periculo maris creatus fuerit, ut testatur Chronicō S. Michaelis a Labbeo tom. I Biblioth. vulgatum. Licet autem Robertus annum a kalendis Januarii incipiat, pluribus tamen in locis res inter primum Januarii et diem Paschatis transactas ad praecedentem refert. Quare vedor, ne utrumque annos numerandi modum usurpet in variis Chronicis exscribendis; prasertim cum de rebus extra Galliam gestis sermonem habet.

6. Rogerius inter illustriores principes numerandus. — Peregrinus in prima parte pag. 260, refert antiquum indiculum principum Beneventan, in quo legitur : « Rogerius rex magnificus Africæ et Siciliæ in ducatu regnauit annos III, et mense VI, rex annis XXII, (sed librarius annum unum plus dicit) et cum filio annis III, (qui anni incompleti numerandi). Guillelmus filius ejus rex annis XII ». Quare cum certum sit Guillelmum anno MCLXVI et vivis excessisse, ante præsentem annum Rogerio patri non successit. Is ultimus vitæ annis multarum gentium manubiosis locupletatus, in extrema Panormi parte mirifice opere arecum jam vetustate collabentem instauravit, quam suam et futuron omnium Siciliae regum sedem constituit. Licet enim ipse et successores Neapolitan regno potirentur, ut tamen tenaciores rebellibus in Sicilia Saracepis frenes imponeant, et ne nova, qui reliqui supererant, vel qui vicinam Africam incolebant, Saraceni molirentur, in urbe Panormo regia longo tempore resedere. Pacis ac belli vicisitudinem ita allernavit, ut nullum regum aut principum sua ætate parem habuerit. Ingentes thesauros ad regni munitionem, posteritati consulsens coacervavit, et ædes plures sacras insigni opere erexit. Denique cum Rogerius et Anfusus, duo majores ejus natu filii, in quibus verissima paternæ virtutis effulgebat effigies, mortui fuisse, Guillelmo quia alius legitimus et hæres nullus supereral, regni diadema imposuit, eumque sibi regni consortem ascivit.

7. Guillelmus filius et successor ei valde dissimilis. — « Guillelmus rex », inquit Falcanus in Hist. de Siciliæ calamitatibus pag. 642, « cum patriæ solum potestatis, non etiam virtutis hæres existeret, in tantam est primum efferatus amen-

tiam, ut optimi patris acta contemneret, suaque industria curiae statum in melius reformatum pessimum permitteret. Unde et quos familiares pater habuerat, eos partim condemnavit exilio, partim carcерum conclusit angustiis ».

8. Moritur Stephanus Angliae rex. — Ad num. 5. Hoc anno rex Anglorum Stephanus, miles egregius et mente piissimus, octavo kalendas Novembribus diem clausit extremum », inquit Matthaeus Parisius in Chronicō. Henricus vero hujus nominis II, qui ei successit, hoc vel sequenti anno Hadrianum papam de more Christianorum principum, litteris et legatione veneratus est. Extat inter Petri Blesensis Epistolas una, quam ejus nomine ad Hadrianum papam scriptam, Baronius qui eam refert affirmat, et ejus lectio indicat; licet ea alia Epigraphe non insigniatur quam ista : *Ad N. Pontificem Romanum*, et infra : *Tali papæ, talis rex.*

9. Ei succedit Henricus II. — Baronius ait, *Henricum II* anno sequenti e Normannia in Angliam venisse, et in regem ab omnibus receptum fuisse, quam in rem laudat Robertum de Monte vulgatum, quod et in genuino etiam habetur; hic enim, ut notat Dacherius, qui illum publicavit, post recitatam mortem *Gisleberti* episcopi Pictaviensis alia non refert, quam que jan in vulgato sub ejus nomine Chronicō legebantur. Verum sive verus Robertus de Monte id scriperit, sive librarii Chronicō ejus corruerint, certum est, *Henricum* currenti anno in Angliam venisse, ibique XIV kal. Januarii, sive Dominica ante Nativitatem Christi coronatum esse Londonie; id enim novus chronographus Saxo Guillelmus Neubrigensis I. 2, cap. 1, Cervasius in Chron. Hovedenus, Matthaeus Parisius, chronographus Andegavensis, aliquae prodidere. Addit Neubrigensis : « A Normannia in Angliam veniens, hereditarium regnum suscepit, conclamatus ab omnibus et consecratus mystica unctione in regem, concrepatibus in Anglia turbis : Vivat rex. Prioris quippe regni sub quo tot mala pullulaverant, infelicitatem experti, de novo principe meliora sperabant. Prasertim cum præclarā illi prudentia, atque constantia cum zelo inesse viderentur : et magni jan principis, in ipsis suis primordiis preferret imaginem. Denique editio præcepit, ut illi qui e gentibus exteris in Angliam sub rege Stephano, prædarum gratia, tanquam ad militandum confluxerant, et maxime Flandrenses, quorum magna tunc Angliæ incubabat multitudo, propriis regionibus redderentur, fatalem eis diem constituens, quem in Anglia sustinere certi foret discriminis ». Paulo post : « Publicē quoque disciplinæ imprimis sollicitudinem haboil; et ut legum vigor in Anglia reviviseret, qui sub rege Stephano extinctus, sepultusque videbatur, cura propensiore sategit ». Usque ad hunc annum novus chronographus Saxo Opus suum perduxit, qui cum narrat mortem Guillelmi Primi Angliæ regis, ait, se nonnunquam in ejus curia fuisse.

10. Obitus S. Guillelmi archiepiscopi Eboracensis. — *S. Willelmus* Eboracensis archiepiscopus hoc anno Sabbato sancto Wintoniam rediit, ex Urbe scilicet Romana, ubi pallio ab Anastasio IV insignitus fuerat, ut anno superiori ex Guillelmo Neubrigensi lib. 4, cap. 26, diximus. Pergit Neubrigensis: « Porro Guillelmus receptam non multo post Albas Paschales Ecclesiam decenti moderamine regens, et ingenita lenitate nulli onerosus existens, paucis post Pentecosten evolutis diebus, febre corripitur, et rapitur ex hac vita, ingentiam clericis quam laicis, ex mitissimi pastoris oceas luctu relieto ». Post mortem inter sanctos ob miraculorum celebritatem relatus est, eumque Eboracensis Ecclesia viii die Junii, quo obiit, venerata est, et hodie Anglicano Martyrologio inscribitur. Nam post mortem ejus crebrescentibus signis *Honorius III*, ut videre est apud Raynaldum anno mcccxxxiii, nnni. 48, commisit episcopum Eliensem, duosque Cisterciensis familiae abbates, qui de eis inquirerent, ut sanctis annumerari possent. Cum vero nonnulla in informatione desiderarentur, anno insequenti, litteris *Laterani III idus April*, datis, rursus ad eosdem scriptis *Honorius III*, jussitque, ut inquisitionem solemnam iterum facientes, iterum que singuli testium deposituissent rescriberent, eademque sententia ad archiepiscopum Eboracensem et capitulum Apostolicas litteras misit, quarum priores recitat Raynaldus eo anno num. 47 et seq. et posteriores tantum memorat. Tandem anno mcccxxvi, litteris *Laterani XV kal. April.*, datis, et a Raynaldo ibidem num. 49 relatis, *Willelmum* sanctorum catalogo confessorum adscripsit, statuens « ut in anniversario ejus annuntiatum festum solemniter celebretur ».

11. Post canonizationem ejus reliquias translationem. — *Bein sanctus Willelmus* pariter archiepiscopus Eboracensis, hujus nominis II, anno mille-simo ducentesimo octogesimo quarto, ossa ejus sublimi loco, et in pretiosa theca reponi jussit: « Cuius venerabili ministerio », inquit Thomas Stubbs in Actis Pontificum Eboracensium, « cooperantibus undecim episcopis qui convenerant, translatio sanctissimi confessoris Willelmi, quondam Eboracensis archiepiscopi, solemniter in Ecclesia Eboracensi facta est die Dominic, V idus Januarii, anno Domini mcccxxxiii, pontificatus vero ipsius patris Willelmi iv, regni autem Edwardi filii regis Henrici Terti xi ». Et notandum quod annus iste, in quo translatio sancti Willelmi facta fuisse memoratur, extitit bissextilis, ideoque annus a Paschate inchoatus qui illi mcccxxxiii, nobis est mcccxxxiv, quo quintus idus Januarii in Dominicam incidit. In Breviario Eboracensi ad diem viii Januarii dicitur *Edwoldum* regem et *Willelmum* archiepiscopum Eboracensem capsam sanctarum reliquiarum humeris ad locum sancto assignatarum bajulasse. Thomas vero Stubbs citatus refert, Antonium de Bek electum ad regimen episcopatus Dunelmensis omnes expensas solvisse, « et eodem die

translationis sancti confessoris Willelmi Eboracensis archiepiscopi, praesente domino rege Edwardo et regina Elianora, et majori parte magnatum totius Angliae, qui translationem interfuerunt, per manus sancti patris Willelmi Eboracensis archiepiscopi in Ecclesia B. Petri Eboraci Episcopum Dunelmensem consecratum esse. Alfordus in Annal. Eccles. Angl. refert hanc translationem ad annum mcccxxxiii, laudato Capgravio in Vita sancti Willelmi, qui tamen eam non aliter narrat ac Thomas Stubbs, indeque existimat Alfordus expungendum esse Eboracensis episcopi nomen et regis nomen mutantum. Verum vel vir doctissimus non bene Capgravium legit, vel forte in hoc auctore errore typographi, loco anno mcccxxxiii, habetur mcccxxxiii, neque enim Capgravius haec ignorare potuit, et Opus ejus nunc mihi ad manus non est. Vide dicta anno mcccxl, num. 13 et seqq. et Baronium in Appendix ad cum annum. Ceterum si Manricus in Annal. Cisterc. et Makillionis in brevibus Notis ad Epistolam S. Bernardi in causa Willelmi Eboracensis scriptas, et in fusiori ad Epistolam ejusdem sancti ccxxxv, ad Willelmi sanctitatem, et ad pietatem Henrici Wintoniensis episcopi Apostolie Sedis legati, qui electionem ejus probavit, electo manus imposuit, et semper contra adversariorum ictus consecratum defendit, animum diligentius advertisset, non ita pro sancto Bernardo pugnassent, sed eum in Willelmi causa deceptum fuisse, cum Baronio, qui quaecumque contra sanctum presulem dixerat, retractavit, ni mea me valde fallit opinio, fassi essent.

12. Fridericus rex in Italianam venit. — Ad num. 6. Hoc anno *Fridericus* Germanie rex in Italianam descendit. Sagonius lib. 12 de Regn. Ital. ait eum, cum Mediolanum accessisset, extra urbem ab *Uberto* archiepiscopo Mediolanensi coronatum esse, quod accepit a Galvance Flamma in Chronicis Majore cap. 258; haec enim ejus apud Puricellum in Monumentis Ambrosianis num. 400 verba: « Interim marchio Montisferrati, et Papienses, et Cremonenses ierunt in Alamaniam, et imperatori omnia mala de superbia Mediolaneus dixerunt ».

At nou marchio Montisferrati, neque ullus Papiensis aut Cremonensis in Alemanniam deputatos misere; sed Laudenses, ut Otto Morena, qui præsens erat, assertit; qui tamen quod *Friderico* schismatico adductus esset, non raro errat. Ad Fridericum etiam legatos misere Apulienses de *Rogerii* Sicilia regis crudelitatis questuros, ut scribit Otto Fisingensis lib. 2, cap. 5. Neque ullum inter marchionem Montisferrati et Mediolanenses dissidium erat, sed inter marchionem et Cairenses, ut affirmat Otto Fisingensis lib. 2, cap. 12. Pergit Galvance Flamma. « Imperator dissimulabat omnia haec talia verba, propter coronam, quam in civitate Mediolani recipere emi oportebat ». Sed hoc a veritate alienum; Morena enim tradit, Fridericum palam aperteque Mediolanensis adver-

satum, quod suum legatum pro negotio Laudensem missum male habuissent.

13. *Gesta a Friderico a scriptoribus Mediolan. fabulis admixta.* — Subjungit Galvaneus : « Imperator per Taurinum transiens, Mediolanum pervenit in millesimo centesimo quinquagesimo quarto », sed hoc etiam falsum, et ab Ottone Frisingensi lib. 2, cap. 44, confitatum, qui de Friderico ait : « Per Brixinoram, et vallem Tridentinam transiens, emensis Alpium angustis, in campestribus Veronensium juxta stagnum Garda castrametatur ». Dein cap. 42 : « Inde castra movens in castro Roncalie super Padum non longe a Placentia mense Novembris resedit ». Subdit Galvaneus : « Attamen civitatem intrare non potuit. Archiepiscopus Ubertus de Pirovano dominandi ambitione successus, cogitavit privatim cum imperatore tractare, quomodo posset dominium comitum Englerie de civitate Mediolani extirpare ». Verum falsum hoc tempore Englerie comites civitatis Mediolani dominium habuisse ; haec enim civitas, uti aliae Italicae, populari dominio regebatur. Otto Frisingensis lib. 2, cap. 43, de illis verba faciens, inquit : « Libertatem tantopere affectant, ut potestatis insolentiam fugiendo consulum potiusquam imperantium regerentur arbitrio, etc. vixque aliquis nobilis vel vir magnus tam magno ambitu inveniri queat, qui civitatis sue non sequatur imperium, etc. Inter ceteras civitales Mediolanum primatum obtinet » ; et infra de marchione Montisferrati scribit : « Paene solus ex Italiae baronibus civitatum effugere potuit imperium ». Ad hæc variae scripturae apud Puricellum citatum, alios democratiam tunc Mediolani obtinuisse docent : « Unde convocans Fulchum de Landriano, Andream de Scabarotis, Simonem de Curte, Albertum de Gambaris, dixit imperatori, quod comes Galvancus de Englerie prohibuerat, ne intraret civitatem : et si volebat facere archiepiscopum dominum civitatis, quod illum comitem traderet in manus ejus. Placuit imperatori, et Roanpinus Sironis notarius, et propter istam prædictionem finaliter civitas Mediolani destructa fuit ». Ita Galvaneus.

14. *Refutantur scriptores Mediolanenses.* — At hæc Mediolani exilio causa commentitia est, juxta enim Galvancum *Fridericus* urbem non introivit, et prætensa illa archiepiscopi conspiratio in summum abiit : *Englerie* comes traditus non fuit, et nullam post eam archiepiscopum temporela potestatem habuit in urbem Mediolanensem, neque aliam ob causam urbi Mediolanensi et Friderico adversatus est, quam ob Victorem antipapam a *Friderico* constitutum. Quare cum neuter Morena, nec Calchus, nec Corius nec Sigonius hujus calumniae mentionem faciant, Puricellus num. 432 concludit hæc per calumniam dicta esse, additque, « quod item inter alia tam præcise et luculentiter asserebatur (a Galvanco Flamma) Mediolani dominium per hæc tempora fuisse penes

Gualvagnum Englerie comitem istius prefecto, quod tanquam unicum struendæ proditiois (per archiepiscopum Ubertum) fundamentum supponebatur, Otto et Acerbus Morenae (auctores Historie Laudensis) non potuissent non expressam facere mentionem, apud quos tamen ne gry quidem unquam indicatum extat ».

15. *Fridericus hoc anno Mediolani coronatus non fuit.* — Tristamus Calchus plane negat hunc *Englerie* comitem unquam dominium Mediolani obtinuisse. Quæ tamen fabula fundamentum est coronationis Friderici in Ecclesia Mediolanensi Sancti-Ambrosii; hisenim verbis Flamma cap. 251, apud Puricellum num. 410, narrationem suam concludit : « Tunc extra civitatem in Ecclesia Sancti-Ambrosii fuit imperator per Ubertum de Pirovano coronatus per manus comitis Galvanci », id est, comitis Englerie. Haec contradicatio risu digna ; duabus antea lineis singitur archiepiscopum promissæ tradere comitem Friderico inimico capitali, et statim hic comes ad Fridericum coronandum eligitur cum tamen absurdum sit asserere, *Fridericum* comitis manibus per *Ubertum* coronatum esse. Quare Sigonius et Puricellus, quibus fabule a Flamma confictæ de archiepiscopo Oberto et comite Englerie notæ fuere, hinc coronationi Mediolani peractæ fidem adhibere non debuere. Ea quidem in cap. 441 Chronicæ, cui titulus, *Flos florum*, legitur ; sed cum iisdem, quibus apud Galvaneum absurditatibus, descripta. Falsum itaque Fridericum in Ecclesia Mediolanensi S. Ambrosii currenti anno coronatum esse ; sed ea coronationi sequenti tantum anno facta, idque Papie, ut ibidem videbimus. Porro nondum hoc anno Mediolanenses omnem reverentiam erga Fridericum exierant, cum Puricellus laudatus num. 411 referat permutationem quandam bonorum monasterij S. Ambrosii factam a Joanne abbate, in qua legitur : « An. Dom. Incarn. mcliv, quinta die mensis Januarii, indictione secunda, etc. Ego Musso judex ac missus domni regis, interfui ac rogatus scripsi ».

16. *Moritur S. Vicelinus Aldenburgensis episcopus.* — Ad num. 7. Cum *Hartwicus* Hamburgensis archiepiscopus sedes episcopales reædificasset, quas barbaricus furor olim destruxerat, in Slavia scilicet, Aldenburgensem, Racesburgensem, Mikenburgensem, religio Christiana in partibus illis valde propagata fuit, præsertimque per *S. Vicelinum* Aldenburgensem episcopum, qui ut refert Helmoldus in Chron. Slavorum, cap. 79, eum *Fridericus* in Italiano pro corona imperiali accipienda profectus esset, diem clausit extremum hoc anno secundo idus Decembris, postquam sedisset in episcopatu annos quinque. Manserat *Vicelinus* in Holsatia annos triginta, et plurimos ad Christianam fidem adduxerat, ut tam apud Helmoldum citatum, quam apud Krantzum lib. 4 Vandalie, et alibi legi poterit. Inter monasteria a *Vicelino* erecta, fuit *Falstera* in agro Holsatico posteris

Neconasterium, et incolis vicinisque *Newmuster* dictum. Sanctus *Thethmarus* presbyter ejus discipulus jam a biennio, anno scilicet MCLII, die xvii mensis Maii obierat; sed alter discipulus *Helmoldus* presbyter Bosoviensis auctor Chronicorum Slavorum vixit usque ad annum MCLXX. Denique Henschenius ad diem xvii mensis Maii varia collegit de S. Thethmaro, et inter alia haec ex Codice Ms. a continuatore Helmoldi saeculo xv confecto : « *Sanctus Vicelinus* fuit in Ecclesia Bremensi scholasticus, et in Theologia disertus, qui multas habuit divinas revelationes tempore juvenitatis sue. Hie semper astuabat barbaris Slavis prope Holsatiam demorantibus fidem Christi praedicare. Nam illis diebus in tota terra Wagrriorum,... fides Christi nullibi habebatur, et si aliquando habita fuerit, tamen quasi per octoginta annos omnes a fide Christi declinarunt. Hie sanctus Vicelinus vestem religiosam, quam canonici Bremenses eum regula S. Augustini abjecerant, derelinquere nolens, cum sancto viro Thethmaro cantore Bremensis Ecclesie partes Holsatiae adiit ». Subdit, Vicelino villam alias Falderam, et postea Niemunster dictam datam, que *capella quasi prima fuit in tota Holsatia*, et multis Ecclesiasticos, et clericos se ei in regula habitu et sancta vita copulasse.

17. *Obitus S. Lamberti episcopus Venciensis.* — Mortuus est etiam in Provincia sanctus *Lambertus* episcopus Venciensis, cuius Vita ab auctore coeve scripta refertur ab Henschenio ad diem xxvi mensis Maii, quod in ea legatur sanctum presulem VII kalendas Junii, seu die xxvi mensis Maii, et in eadem Ecclesia sepultum esse. Apud Baronium legitur sanctum Lambertum VII kalendas Julii, seu die xxvi mensis Junii, ex hac vita in celum migrasse; sed incertum, an dies ille ad mortem referendus sit vel ad sepulturam.

18. *Ludovicus VII, Franciae rex, Constantiam accipit uxorem.* — San-Marthani in Genealogia Francie conjugium *Ludovici VII* Francie regis cum *Constantia Alphonsi imperatoris Hispaniarum* filia ad annum MCLII referunt, nec scriptores Hispani de eo accuratius loquuntur. Verum illud currenti anno peractum Aurelianis, et ibidem *Constantiam* ab Hugone Senonensi archiep. regiam inunctam notavit Nangius in Chron. et ceteri scriptores Gallici confirmant. Hugo Autisiodorensis in Chron. idem proorsus habet ac Nangius, et anonymous in Bibliotheca Sancti-Victori Parisina asservatus, tom. iv Duchesnii relatus ait, *Ludovico* regi regni sui anno xxiv, filiam regis Hispaniae matrimonio copulatam esse, ubi regni ejus annos a die quo primum vivente adhuc patre coronatus fuit, desumit. Eundem annum signat Vincentius Bellovacensis, sicut et auctor *Vite Ludovici VII*, cap. 29. Alius chronologus apud Duchesnium ibidem pag. 415, et Guillelmus Neubrigensis scriptor Anglieus hoc tempore vivens, haue reginam *Constantiam* appellant, uti et anonymous coevis, qui exemplar Historiae Pelagii Ovetensis in Bibliotheca Mazarina asservatum aliquibus illustracionibus auxit : « *Imperator, inquit, duas habuit uxores, primum Berengariam, etc. duas habuit filias, unam Constantiam nomine, quae fuit regina Francorum, uxor Ludovici regis* ».

19. *Gesta inter Saracenos.* — Hoc circiter tempore *Omarus* successor Abdalmumeni in imperium *Almohadum* designatus, juri suo sponte cessit, quod translatum fuit in *Mahometem* filium majorem natu Abdalmumeni. Mahometes per aliquot annos de filiis in Africa stabiendi cogitavit, et magnatibus e secta Almohadum solerter a supremo dominio remotis, illud filiis tradidit.

1. *Arnaldus turbat Urbem: unde interdictum, et postea reconciliatio.* — Milesimus centesimus quinquagesimus quintus annus salutis agitur, Interdictione tertia, quo Fridericus imperator coronatur ab Hadriano papa Romae in Basilica Sancti-Pe-

tri, decimo quarto kalendas Julii. Sed quæ ista præcesserunt, et tractata sunt inter ipsum et Hadrianum papam, sunt exacte describenda : atque primum quæ Romæ sunt gesta, ex dicto sepe Vaticanæ Codice, in quo ejusdem Hadriani papæ res

sunt consignatae, prodamus in lucem. Quae autem a Romanis Arnaldistis iterum in Urbe bellum ci-vile miscentibus, atque ipso Arnaldo, qui tempore Eugenii (ut vidimus) sese turbulentus infudit in Urbem, et sub Hadriano quoque idem repetit, sunt perpetrata, ibi ita narrantur :

« In diebus », inquit auctor, « illis, (Hadriani papæ scilicet) Arnaldus Brixensis haereticus Urbem intrare præsumperat, et erroris sui venena dis-seminavit, mentes a simplicissima veritatis via subvertere conabatur : pro cujus expulsione supradicti Eugenius et Anastasius Romani Pontifices plurimum laboraverunt, sed favore et potentia quorundam perversorum civium et maxime se-natorum, qui tunc ad regimen a populo fuerant instituti, antedictus haereticus munitus et tutus, contra inhibitionem Hadriani papæ in eadem civi-tate procaciter morabatur, atque ipsi Hadriano, caeterisque patribus insidiari cepit, et publice at-que atrociter adversari.

2. « Venerabilem namque virum dominum Ger-rardum presbyterum cardinalem tituli Sanctæ-Puden-tianæ ad præsentiam ipsius Pontificis euntem, quidam ex ipsis haereticis ausu temerario in Via sacra invadere præsumperunt, et ad interitum vulneraverunt. Quapropter Pontifex ipse civitatem Romanam interdicto supposuit, et usque ad quar-tanu feria majoris hebdomadae universa civitas a divinis cessavit officiis. Tunc vero præfati senatores, compulsi a clero et populo Romano, accesserunt ad præsentiam ejusdem Pontificis, et ad ipsius mandatum, supra sancta quatuor Evangelia jura-verunt, quod prædictum Arualdum haereticum, et alios ipsius sectatores de tota Urbe Romana et ejus finibus expellerent, nisi ad mandatum et obe-dientiam ipsius papæ redirent. Sic itaque ipsis ejectis, et civitate ab interdicto absoluta, repleti sunt omnes gudio magno, laudantes Dominum pariter et benedicentes.

« In crastinum autem, videlicet in die Cœnæ Domini, concurrentes undique de more ad animæ peccatorum remissionis gratiam percipiendam, et ex peregrinis venit ad gloriosam civitatem maxima populorum multitudine : cum idem glori-sus Pontifex cum fratribus suis episcopis et cardinalibus, ac procerum immensa turba de civitate Leonina, ubi a tempore ordinationis sue fuerat commoratus, cum honorificentia magna exivit, et transiens per medianam civitatem universo sibi po-pulo congaudente, ad Lateranense palatium cum jucunditate pervenit, ibique de ipso et sequenti, sexta feria, et sabbato sancto, Pascha quoque, ac secunda, tertia, et quarta feria divina myteria so-lemniter celebravit, atque in Lateranensi palatio secundum antiquam consuetudinem Pascha cum discipulis suis festive comedit. Celebrato itaque cum letitia festo, singuli ad propria cum gudio redie-runt ». Hec ibi auctor præsens assistens (quisquis fuerit) illorum temporum scriptor anonymous.

3. *Wilhelmi infestatio, Friderici adventus, Ar-*

naldi supplicium. — Inter haec autem Hadrianus papa novum regem Sicilie Willelmum solemniter excommunicatione percellit. Quenam ejus culpa præcesserit, ita in eisdem Hadriani papæ re-bus gestis narratum invenimus : « Eo tempore Willelmus, rex Sicilie, contra matrem et dominam suam sacrosanctam Romanam Ecclesiam proac-e-ter cornua erexit, et congregato exercitu, terram beati Petri fecit hostiliter invadi. Beneventanam itaque civitatem aliquandiu ejus exercitus obsedit, et burgos ejus incendit. Deinde fines Campanie violenter ingrediens, villam cepit, et castrum Babucum, aliaque immunita loca nihilominus expu-gnavit. Post has ergo et alias offensas predictus Hadrianus papa Petri gladium exerens, ipsum re-gem excommunicationis gladio percussit ». Itabel vetus Chronicum monasterii Fossanova in Latio, hoc anno per exercitum ejusdem regis crematum Ceperanum kal. Junii, tertio nonas ejusdem in-censum Babucum, indeque Frusinonem, et XII kal. Septembries combustum oppidum Arcis.

« Interea Fridericus Teutonicorum rex magno cum exercitu Longobardum intravit, et civitatem Terdonensem diu obsedit : quia subjugata, celeri-ter properabat ad Urbem, et tanta festinatio, ut merito credi posset magis hostis accedere quam patronus ». Ita Codex Vaticanus, in quo descripta sunt Acta Hadriani papæ, ubi et quae sequuntur :

4. « Hoc igitur cognito, Hadrianus papa, qui apud Viterbium residebat, deliberato cum fratribus suis et Petro Urbis prefecto, atque Ottone Frangipane consilio, misit ei obviam Jacobum tituli Sanctorum Joannis et Panli, et Gerardum tituli S. Pudentianæ presbyteros, et Gregorium diaconum S. Mariæ in portico cardinales, quibus et certa capitulo dedit, et formam prefixit, qualiter cum ipso pro Ecclesia deberent componere. Qui ac-cep-to mandato, cum festinatione proficiscentes, eum apud S. Quirium invenerunt, et accedentes ad ipsum, ab eo honorifice sunt recepti, et in tentoriu duxi. Post salutationem vero litteras ei Apostolicas porrexerunt, atque domini papæ expo-suerunt mandata.

« In quibus continebatur inter cætera, ut red-deret eisdem cardinalibus Arnaldum haereticum (in manus enim ipsius devenerat) cum vicecomitis Campaniae abstulerant a magistro Gerardo et car-dinali diacono S. Nicolai apud Otriculos, ubi cum ceperat, quem tanquam prophetam in terra sua cum omni honore habebant. Rex vero auditis do-mini papæ mandatis, continuo missis apparitori-bus, cepit munus de vicecomitibus, aliisque valde perterritis, eundem haereticum in manus cardinalium statim restituit ». Quid autem post factum de Arnaldo, ex Ottone Frisingensi illud constat, eundem devenisse in manus Petri Urbis prefecti, ipsumque ab eo dignum in Urbe accepisse suppli-cium ; ait enim¹ : « Hec et his similia cum mul-

¹ Otto Fr. in Frd. I. n. c. 20.

tis diebus, id est a morte Cœlestini usque ad hæc (Hadriani scilicet papæ) incessanter et irreverenter (ab Arnaldo) agerentur tempora, cimique sententia pastorum juste in eum et canonice prolatæ, ejus judicio tanquam omnino auctoritatis vacua contemneretur: tandem in manus quorundam incidens, in Tuscie finibus captus, principis examini (Friderici scilicet), reservatus est. Et ad ultimum a prefecto Urbis ligno adactus, ac rogo in pulverem redacto funere (cadavere), ne a stolidæ plebe corpus ejus veneracioni habetur, cinis in Tiberim sparsus est ». Ille finis nefandissimi hierarchæ Urbis et orbis perturbatoris, quem et hisce carminibus Ligurinus cecinit vates¹:

Unde etiam tandem (neque enim reor esse silendum)
Ne de fuento repetatur postea sermo,
Judicio cleri, nostro sub principe victus,
Appensusque cruci, flammeaque cremantे solitus
In cineres, Tiberine, tuas est sparsus in undas,
Ne stolidæ plebis quem fecerat improbus error,
Martyns ossa novo cineresque foveret honore.

Hæc ipse. Pergunt autem Hadriani Acta :

5. *Acta per legatos inter papam et regem et eorumdem congressus.* — « Cæterum ante adventum ipsorum cardinalium idem rex miserat Arnaldum Colonensem, et Anselmum Ravennatensem archiepiscopos ad presentiam supradicti Pontificis, ut de ipsis coronatione cum eo tractarent, et de aliis insinuari convenienter. Ideo resonum cardinalibus dare non potuit, nisi prius archiepiscopos quos miserat, receperisset. Pontifex autem, qui propter nimium suspectum imperatoris adductus, ad Urbevetanam civitatem natura loci uniuersitatem transire, et illic imperatorem disponuerat expetare: pro repentina et inopinata ejus adventu, in maiorem suspicionem occidit. Sed cum ad locum illum tutissimum jam secure non posset transire, ad civitatem Castellanam festinanter ascendit, æque praesidium inexpugnabile. Ubi, si de persona ejus rex male cogitasset, iram illius secure declinaret, et iniquos illius cogitatus facile posset cludere. Archiepiscopi secuti sunt eum, exponentes bonam regis voluntatem, quam erga eum et totam Romanam Ecclesiam habebat, et alia quæ erant ipsis imposita, nihilominus ostendentes. Quibus Pontifex de consilio fratrum suorum dixit: Nisi prius recepero fratres meos cardinales, quos ad regem delegavi, nullum resonum volis dabo.

6. « Cardinales legati eodem modo a Friderico dimisisti, et archiepiscopi a Pontifice infecto negotio redeuentes obviauerunt sibi, dicentes ad invicem quod propter corum absentiam resonum ab ultraque parte dilatum fuerat. Ideoque habitu inter se deliberationis consilio, simul venerunt ad presentiam regis in campo Viterbiensi, ubi rex castra posuerat. Venerat autem ad eum Octavianus tituli

S. Cecilia presbyter cardinalis, non missus a Pontifice, sed dimissus, jam parans seditionem ex schismaticis. Postquam vero dicti cardinales infrauerunt ad regem, ut haberetur consilium super eorum legatione de satisfaciendo mandato Romani Pontificis, idem Octavianus quod hauserat virus vomere cepit, et pacem turbare: sed brevi oratione valide repressus est a fratribus cardinalibus, et sicut dignus erat, multa est confusione respersus ». Erat hic Romanus, genere nobili, nempe ex Tusculanorum comitum progenie oriundus, alter Judas, utpote qui in Pontificem, ipsamque Romanam Ecclesiam, et collegium cardinalium semper, cum potuit, aliquid moliri conatus est, nt quæ dicentur inferius, manifestius declarabunt. Que autem hæc sint secuta, ita eadem Acta significant:

7. « Tandem adversario confutato, et salubri consilio comprobato, rex omnium procerum et militum suorum curiam maximam congregavit, et in præsentia eorumdem cardinalium allata sunt sacra pignora, crux et Evangelia, super quæ nobilis quidam miles de cæteris electus, cum juratus et tertio jurare jussus esset in animam suam, et ejusdem regis, juravit vitam et membra non auferre, sed conservare papæ Hadriani et cardinalibus ejus omnia sibi debita jura, nec malam captiōnem facere, nec honorem, nec bona sua auferre ab eis, nec auferre permittere. Sed et si quis inferre vellet, omnimode prohibere et contradicere. Post illatam vero injuriam pro posse suo et abdicare facere et emendare, atque conservare. Hoc itaque juramento (siculi dictum est) et a rege præstato, et a cardinalibus ipsis cum alacritate recepto, accepta licentia, concito gradu cardinales sunt reversi ad summum Pontificem, universa quæ fecerat sibi et fratribus suis cum diligentia referentes. Placuit ergo summo Pontifici et ejus collateralibus, quod talis securitas ei a rege data, et per consilium principum suorum firmiter est roborta. Ideoque omni mala suspicione sublata de medio, regie petitione de imponenda ipsi imperii corona benigne annuit, et ut se invicem viderent, locus congruus, et dies certus ab ultraque parte statutus est.

8. « Perrexit igitur rex cum exercitu suo in territorium Sutrinum, et castramatus est in campo Crasto. Pontifex autem civitatem Nepesinam descendit. Et secundo die, occurribus multis Teutonicorum principibus complurima laicorum et clericorum multitudo ad sepeditum regem cum episcopis et cardinalibus, usque ad ipsum tentorium cum jucunditate est deductus. Cum autem rex de more eidem papa officium stratoris non exhiberet, cardinales turbati et valde perterriti, abiuerunt retrorsum et in predictam civitatem Castellanam se receperint, relieto Pontifice in territorio regis. Quocirca dominus papa turbatus, et quid sibi foret agendum incertus, licet tristis descendit, et in preparato sibi faldistorio sedit. Tunc rex ad ejus vestigia procidit, et deosculitus

¹ *Lit. in Euseb. I. iii.*

pedibus, ad pacis osculum accedere voluit : cui idem Pontifex protinus locutus est in ista verba :

« Quandoquidem tu mihi illum consuetum et debitum honorem substraxisti, quem prædecessores tui orthodoxy imperatores pro Apostolorum Petri et Pauli reverentia prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus exhibere usque ad hæc tempora consueverunt, donec mihi satisficias, ego te ad pacis osculum non recipiam. Rex autem respondit, et dixit se hoc facere non debere. Eapropter, remanente ibidem exercitu, totus sequens dies sub istius rei varia colloquione decurrerit. Tandem requisitus antiquioribus principibus, qui cum rege Lothario ad papam Innocentium venerant, et prisca consuetudine diligenter investigata, ex relatione illorum, et veteribus monumentis judicio principium decreatum est, et communis favore tolius regalis curiae corroboratum, quod idem rex pro Apostolorum prædictorum reverentia prædicto pape Hadriano exhiberet stratoris officium, et ejus streguan, suppedaneum scilicet, teneret ad condescendendum in equum.

« Alia igitur die regis mota sunt castra, et in territorium Nepesinum juxta locum, qui dicitur Tabula, fuerunt translatæ, sicut a principibus fuerat ordinatum. Rex Fridericus præcessit aliquantulum, et appropinquante domino papa tentorio regis, per aliam viam transiens descendit, et occurrrens rex ei, quantum est jactus lapidis, in conspectu exercitus officium stratoris cum jucunditate implevit et streguan fortiter tenuit. Tum vero Pontifex eundem regem ad pacis osculum primo recepit ». Hacten Acta de rebus extra Urbem effectis. Ita quidem obsequenter se in omnibus pie sancteque præbuit Pontifici Fridericus, ne prætermittamus in eo quæ sunt laudanda laudare, sicut et consuevimus detestari in eodem, quæ abhorreunt a pietate.

9. *Legatorum Arnaldistarum Romanorum oratio ad Fridericum, et ejus responsum.* — Jam vero Romanorum Arnaldistarum legationem ad eundem Fridericum regem tunc allatam audianus, referente eam Ottone episcopo Frisingensi, qui at¹: « At Romanorum cives de principiis adventu cognoscentes, pretendantur ipsius animum legatione adjudicarunt. Ordinatis ergo legatis industrias et litteras, qui eum inter Sutrium et Romanum adirent, accepto prius de securitate viatico, sieque præsentatis regalis excellentiae consistorio viris, taliter adorsi sunt :

« Urbis legati nos, Urbis non parvum momentum, rex optime, ad tuam a senatu populoque Romano destinati sumus excellentiam. Audi serena mente, benignis auribus, que tibi ab alma orbis domina deferuntur Urbe, cuius in proximo, adjuvante Deo, futurus es princeps, imperator et dominus. Pacificus si venisti, immo quia (ut arbitror) venisti, gaudeo. Orbis imperium affectas, coronam

præbitura gratarter assurgo, jocanter occurro. Cur enim sum visitaturus populum non pacifice adveniret, non gloria munificentia respiceret, qui indebitum clericorum excussurus jugum, ipsius magna ac diutina expectatione præstolatus est adventum ? Revertantur opto pristina tempora ; redant, rogo, inelyte Urbis privilegia : orbis Urbs sub hoc principe recipiat gubernacula; refranetur hoc imperatore, ac ad Urbis reducatur monarchia orbis insolentia. Tali rector Augusti sicut nomine, sic induatur et gloria.

10. « Scis quod Urbs Roma ex senatoriæ dignitatis sapientia, ac equestris ordinis virtute ac disciplina a mari usque ad mare palmitæ extensus, non solum ad terminos orbis dilatavit, quinetiam insulas extra orbem positas orbi adjiciens, principatus illic propagines propagavit. Non illos procellos fluctus æquorum, non hos scopulosæ et inaccessibilis rupe Alpium tueri poterant : Romana virtus indomita cuncta perdomuit. Sed exigentibus peccatis, longe positis a nobis principibus nostris, nobili illo antiquitatis insigni (senatum loquor) ex inerti quorundam desidia neglectui dato, dormitante prudentia, vires quoque minui necesse fuit. Assurexit tue ac diu reipublicæ profuturum glorie ad sacrosanctum Urbis senatum, equestremque ordinem instaurandum, quatenus hujus consilii, illius armis, Rom. imp. tuæque personæ antiqua redeat magnificèntia. Numquid hoc placere non debebit tua nobilitati ? Nonne etiam remunerabile judicabitur tam insigne facinus, tamque tuæ competens auctoritati ?

« Audi ergo, princeps, patienter et clementer pauca de tua ac de mea justitia, prius autem de tua quam de mea; etenim ab Iove principium. Hospes eras, civem feci : advena fuisti, ex transalpinis partibus principem constitui. Quod memini jure fuit, tibi dedi. Debes itaque primo ad observandas meas bonas consuetudines, legesque antiquas milii ab intercessoribus tuis imperatoribus idoneis instrumentis firmatas, ne Barbarorum violentur rabie, securitatem præbere; officialibus meis, a quibus tibi in Capitolio acclamandum erit, usque ad quinque millia librarum expensam dare, injuriam a republica etiam usque ad effusionem sanguinis propellere, et hæc omnia privilegiis munire sacramentique interpositione propria manu confirmare.

11. « Ad hæc rex tam superbo quam inusitatiorationis tenore justa indignatione inflammatus, cursum verborum illorum de suæ reipublicæ ac imperii justitia, more Italico longa continuatione, periodorumque circuitibus sermonem productorum interruptit, et cum corporis modestia, orisque venustate regalem servans animum, ex improviso non improvise respondit :

« Multa de Romanorum sapientia seu fortitudine haec tenus audivimus, magis tamen de sapientia. Quare satis mirari non possumus, quod verba vestra plus arroganter tumore insipida, quam sale

¹ O. O. Fr. 1. 1. c. 21.

sapientiae condita sentimus. Antiquam tuę proponis Urbis nobilitatem, dive tuae reipublicae veterem statum ad sidera sustollis. Agnoscō, agnoscō, ut et tui scriptoris verbis utar, fuit, fuit, quondam in hac rep̄nblia virtus; quondam dico, atque o ulinam! tam veraciter, quam libenter, nunc dicere possemus. Sensit Roma tua, imo et nostra, vicissitudines rerum : sola evadere non potuit æterna lege ab auctore omnium sanctam euntes sub lunari globo degentibus sortem. Quid dicam? Claram est, qualiter primo nobilitatis tuae robur ab hac nostra Urbe translatum sit ad Orientis urbem regiam, et per annum curricula ubera deliciarum tuarum Graeculus esuriens suxerit. Supervenit Francus, vere nomine et re nobilis, eamque quæ adhuc in te residua fuit, ingenuitatem fortiter eripuit. Vis cognoscere antiquam tuae Romæ gloriam, senatoria dignitatis gravitatem, tabernaculorum dispositionem, equestris ordinis virtutem et disciplinam, ad conflictum procedentis intemperatam ac indominatam audaciam? Nostram intuire rempublicam, penes nos euneta hæc sunt. Ad nos simili omnia hæc enim imperio dimanarunt. Non cessit nobis nondum imperium : virtute sua amictum venit, ornamenta sua secum traxit. Penes nos sunt consules tui, penes nos est senatus tuus, penes nos est miles tuus. Proceres Francorum ipsi te consilio regere, equites Francorum ipsi tuam ferro injuriam propellere debebunt.

12. « Gloriaris me per te vocatum esse : me per te primo civem, post principem factum : quod tuum erat a te suscepisse. Quæ dictis novitas, quam ratione absona, quam veritate vacua sit, aestimationi tuae prudentiumque relinquatur arbitrio. Revolvamus modernorum imperatorum gesta, si non divi nostri principes Carolus et Otto nullius beneficio traditam, sed virtute expugnatam, Graecis seu Longobardis Urbem cum Italia eripuerint, Francorumque apposuerint terminis. Docent haec Desiderius et Berengarius tyronni tui, in quibus gloria baris, quibus tanquam principibus inimicabaris. Eos a Francis nostris non solum subactos et captos fuisse, sed et in servitute ipsorum consenisse, vitam finisse, vera relatione dicidimus. Cineres ipsorum apud nos reconditi evidentissimum hujus rei representant indicium. Sed dics : Vocatione mea venisti. Fateor, vocatus fui. Redde causam quare vocatus fuerim. Ab hostibus pulsabar; nec propria manu, Graecorumque molitie liberari poteras : Francorum virtus invitatione adseita est. Implorationem potiusquam vocationem hanc dixerim. Implorasti misera felicem, debilis fortē, invalida validum, anxia securum. Eo tenore vocatus (si vocatio dicenda est) veni. Principem tuum militem meum feci, teque deinceps usque in presentiarum in mean dilitionem transfudi. Legitimus possessor sum : eripiat quis si potest, clavum de manu Herculis. Sicutus, in quo confidis, forte hec faciet? Ad priora respiciat exempla. Nondum facta est Francorum sive Teutonicorum manus in-

valida : Deo largiente, vitaque comite, et ipse temeritatis sue quandoque capere poterit experimenta.

13. « Justitiam tuam quam tibi debeam, exquiris. Taceo quod principem populo, non populum principi leges praescribere eoporeat. Prætermitto quod quilibet possessor possessionem suam ingressurus, nullum conditionis præjudicium pati debat. Ratione contendamus. Proponis (ut mihi videtur) trium sacramentorum exactionem. De singulis respondeo. Dicis me debere jurare, ut leges antecessorum meorum imperatorum eorum privilegiis tibi firmatas, et bonas consuetudines tuas observae. Apponis etiam, quod patria usque ad pérículum capitilis tuitionem jurem. Ad ista duo simul respondeo : Ea quæ postulas, aut justa sunt, aut injusta. Si injusta sunt, nec tuum erit postulare, nec meum concedere : si justa, recognosco me hacc et debendo velle, et volendo debere. Quare superfluum erit voluntario debito, et debite voluntati sacramentum apponere. Quomodo enim tibi tuam justitiam infringerem, qui quibuslibet insimilis etiam quod suum est servare cupio? Quomodo patriam et præcipue imperii mei sedem usque ad pérículum capitilis non defendarem, qui et ipsius terminos non sine ejusdem périculi aestimatione (quantum est in me) restaurare cogitaverim? Experta est hoc Dania, nuper subacta, Romanoque reditta orbi, et fortasse plures provinciæ, pluraque sensissent regna, si præsens negotium non impeditisset.

14. « Ad tertium venio capitulum. Affirmas pro pecunia quadam juramentum præberi a mea debere persona. Proh nefas! A Ivo, Roma, exigis principe, quod quilibet lixa potius petere deberet ab institore. A captiuis hæc penes non exiguntur. Num in captivitate detineor? Num vinculis hostium urgeo? Nonne multo et forti stipatus milite inclitus sedeo? Cogetur princeps Romanus contra suam voluntatem ejuslibet præbitor esse, non largitor? Regatiter et magnifice haclenus mea enī libuit, et quantum deenit, et præcipue bene de me meritis dare consuevi. Sicut enim a minoribus debitum rite expetitur obsequium, sic a majoribus meritum juste repeditur beneficium. Ille quem alibi a divis parentibus meis acceptum servavi morem, civibus eum negarem. Urbemque meo introitu letam non facerem? sed merito non justa iniuste petenti euncta juste negantur. Hæc dicens, et non sine condigna mentis indignatione orationem terminans continevit.

15. « Porro quibusdam ex circumstantibus inquirentibus ab his qui missi fuerant, an plura dicere vellent : paulisper deliberantes, in dolo responderunt, se prius ea quæ andierant, convicibus suis referre, et tunc denun ex consilio ad principem redire velle. Sic accepero commentatu, a curia egredientes ad Urbem cum festinatione revertuntur. Rex dolim præsentiens consulendum super hoc negotio patrem suum Rom. Pont. de-

cernit. Cui ille : Rom. plebis, fili, adhuc melius experieris versutiam. Cognosces enim in dolo eos venisse, et in dolo rediisse, sed Dei nos adjuvante clementia dicentis¹ : Comprehendam sapientes in astutia sua, prevenire eorum poterimus versusas insidias. Maturato igitur prætermittantur fortis et gnari de exercitu juvenes, qui Ecclesiam beati Petri Leoninumque occupent castrum. In praesidiis equites nostri ibi sunt, qui eos cognita voluntate nostra, statim admittent. Praeterea Octavianum cardinalem presbyterum, qui de nobilissimo Romanorum descendit sanguine, fidelissimum tuum eis adjungemus. Sieque captum est. Elguntur proxima nocte pene usque ad mille armatorum equitum lectissimi juvenes, summoque diluculo Leoninam intrantes Urbem, Ecclesiam beati Petri, vestibulum, et gradus occupaturos observant. Redunt ad castra nuntii, haec leta reportantes ». Ilucusque Otto². In litteris ipsius Friderici ad eundem Oltonem de rebus a se gestis haec adjiciuntur : « Octaviano cardinale conduceente, maxima pars militie nostrae nocte per portam parvulam juxta S. Petrum intravit, et sic monasterium S. Petri præoccupavit ». Inde Otto catena de imperatoris coronatione summatis præstringit, que paulo latius in Actis ipsius Hadriani papæ ita narrantur :

16. Post coronationem Fredericus cum papa ab Urbe recessit, invalescentibus turbis. — « Post haec autem versus Urbem simul procedentes, pro eo quod ab eis populus Romanus discordabat (licet munitionem beati Petri in potestate sua Pontifex detineret) placuit tamen, ut in manu valida civitatem Leoninam rex infraret. Positis igitur exercitu castris, et deliberato festinanter consilio, atque dispositis quæ ad coronationem opus erant : eadem die ante horam tertiam rex ad gradus Sancti Petri armatorum maxima multitudine stipatus accessit : ibique depositis vestibus, quas gerebat, solemniori se habitu induit, et ad Ecclesiam beatæ Mariæ in Turri, in qua eum ante altare Pontifex exspectabat, prefectus est. Et manus imponens, consuetam professionem et plenariam securitatem (secundum quod in Ordine continetur) publice exhibuit ipsi Pontifici. Relicto ibidem rege Pontifex ad altare beati Petri concendit. Cujus vestigia rex cum processione subsequens ad altare per portas argenteas orationem intra Ecclesiam in Rota porphyretica super eundem regem dixit primus episcopus cardinalis, alias ex episcopis dixit aliam, tertiam vero tertius episcopus dixit, et unctionem ante Confessionem beati Petri nihilominus contulit.

17. « Missaque incepta, et Graduali post Epistolam decantato, rex ad Pontificem coronandus accessit, et præsentatis imperialibus signis, gladium, sceptrum, alque imperii coronam de manibus ejusdem papæ suscepit. Quo facto, statim tam

vehemens, et fortis Teutonicorum concitamentum in vocem laudis et laetitiae vox emissa concrepuit, ut terrible tonitruum de celo crederetur cedisse ». Tempus autem coronationis Friderici Otto Frisingensis ita consignat¹ : « Cum benedictione debita imperii coronam accepit anno regni sui quarto, mense Junio, XIV kalendas Julii, cunctis qui aderant aclamantibus, Deumque super tam glorioso facto glorificantibus ». Amplius his vero ipse Fridericus in Epistola ad Ottонem de rebus a se gestis haec habet de die : « Missa celebrata ad altare sanctorum Apostolorum Petri et Pauli in honore S. Marie Virginis, quia sabbatum erat, benedictionem corona Romani imperii largiter caput nostrum effudit ». Haec ipse. Pergunt Acta : His igitur ante horam nonam in pace et tranquillitate peractis, populus Romanus, qui clausis portis apud castrum Crescentii residuebat armatus, ignorans que facta fuerunt, sine consilio et deliberatione majorum, ad civitatem Leoninam paulatim ascendit, et eorum qui remauerant in portico, spoliis violenter detractis, omnes quos reperit usque ad imperatoris castra persequendo fugavit.

18. « Invalescentibus autem clamoribus, eorumdemque resonante inopinato tumultu, Teutonicorum exercitus ad arma velociter convolavit : strictis mucronibus ab utraque parte acriter dimicatur. Quid plura? casi sunt multi et plurimi capti. Tandem populus ipse non sine multorum suorum jauctura intra portas ipsius castri seipsum recepit. Pontifex autem sicut benignissimus pastor ac pius pater super tanto excessu valde tristis eidem populo, tanquam suo gregi debita charitate compassus est. Cujus casum relevare desiderans, pro liberatione suorum omnium apud ejusdem imperatoris clementiam diutius laboravit, et affectuosas preces instanter facere non cessavit, donec universos Urbis captivos de manibus Teutonicorum eruptos in potestatem Urbis praefecti Petri restituit.

De cateno autem imperator simul ac Pontifex exentes, de finibus Urbis, per campistria juxta Tiberim processerunt ad vadum de Manliano, ibique fluvium ipsum cum exercitu transeuntes, intraverunt Sabinensem comitatum, et per Farfam et castrum Depoli transitum facientes, in vigilia B. Petri pervenerunt ad pontem Lucanum, in quo nimirum loco pro tam gloriose solemnitatis celebritate moram facere decreverunt. Et ut Ecclesia Dei et imperium decoro ampliori clarescerent, cum deliberatione statutum, ut ad laudem Dei et exultationem Christiani populi prædictus Romanus Pontifex et imperator ad missarum solemnia in illa die pariter coronati procederent. Dignum namque salis erat, ut illorum duorum principum Apostolorum solemnia, duo summi Urbis principes, cum laetitia et magno gaudio celebrarent eorum, qui suscepta a Domino potestate ligandi

¹ Cor. iii. — ² Apud Ott. ante l. 1. de reb. gestis Frid. imp.

¹ Oi. in Frid. l. ii. c. 22.

alque solvendi, portas cœli claudunt et aperiunt quibus volunt.

19. Tiburtini sese dudentes imperatori resquuntur. — «Tunc vero Tiburtini tanquam perfidi et contumaces a dominio et jurisdictione B. Petri se subtrahere cupientes, postposita fidelitate, quam domino papæ Hadriano, atque ejus successoribus juraverant, ad presentiam ipsius imperatoris accedere presumpserunt, et clavibus civitatis ei assignatis, seipsos cum civitate Tiburtina juri et dominio ejus tradiderunt. Quod factum Pontifex cum tota Romana Ecclesia nimium graviter et omnino intolerabiliter ferens, super tanta injuria B. Petro absque aliqua rationabili cause illata cum eodem imperatore conquestus est, et ut civitatem ipsam, quæ ab antiquo jure beati Petri esse dignoscitur, sibi restitueret, ipsum tanquam proprium Romanæ Ecclesie advocationem attentius exoravit. Augustus autem habito cum principibus suis consilio, et cognita rei veritate, illico civitatem ipsam ipsi restituit, et per literas quæ inferius annotantur, eisdem Tiburtinis injunxit, quatenus eidem papæ, tanquam domino et patri suo fideliter obedient, et servire omnino studeant. Ita quidem, ne sicut Romanos, ita et Romanum adversus se Pontificem concitaret, in cuius manu esset principem Capue, ducem Apuliae, et ipsum denique juncto federe regem Siciliae commovere. Præceptio autem facta tunc Tiburtinis ita se habet :

« Fridericus Dei gratia, Romanorum imperator semper Augustus, universis civibus Tiburtinis, gratiam suam et bonam voluntatem etc.

« Universitatē vestram nosse volumus, quod ob B. Petri principis Apostolorum reverentiam, dilectissimo atque in Christo reverendissimo patri nostro Hadriano papæ civitatem dimisimus Tiburtinam, salvo tamen super omnia jure imperiali. Hujus rei gratia, omnes et singulos Tiburtinos a fidelitate, quam nuper nobis iurastis, absolvimus, atlentius vobis præcipiendo mandantes, quatenus eidem venerabili papæ fideliter assistatis, devote serviatis, alque sicut domino vestro devote obedire studeatis, scientes, sicut jam dictum est, a jumento fidelitatis quod nuper fecistis vos absolutos, salvo in omnibus jure imperiali etc. » Et quidem laude dignissima. Pergunt Acta :

20. Felices progressus Friderici imp. — « Alquoniam aestivus calor jam nimis exereverat, et maxima multitudo ipsius exercitus propter inlempierim insueti aeris, vel mortis periculum, vel exitialē infirmitatem incurritbat, communis voluntas, et instans petitio principum fuit, ut imperator ad propria (quod et factum est) sine dilatatione rediret ». Haec Acta. Otto autem conflictum inter Romanos et Germanos pluribus prosecutus est, et reliqua, quæ redenti imperatori contigerunt in via, cum ei dimicandum fuit adversus Spoletinos, ab eodem imperatore superatos, et adversus latrones fauces Alpium obsidentes, aliaque nonnulla que tu, si cupis, pro arbitrio

eudem Ottonem consulas, et de his etiam Epistolam ejusdem imperatoris. Incredibile dictu, quam prospera cuncta cesserint imperatori, quousque de Romana Ecclesia bene meritus est. Nam audi ipsum in Epistola ad Ottonem ista praedicantem cum agil de redditu suo : « Inde venimus Spoleto, et quia rebellis erat, et comitem Guindonem Guerram, et caeteros nuntios nostros in captivitate tenebant, assultum ad civitatem fecimus. Mirabile et inscrutabile judicium Dei. A tercia usque ad nonam munitissimam civitatem, quæ pñc centum turres habebat, vi cepimus, igne videlicet et gladio, et infinitis spoliis acceplis, pluribus igne consumptis, funditus eam destruximus. Inde eentes versus Anconam, Palæologum nobilissimum principem Græcorum, et Maroducum socium ejus, cum caeteris nuntiis Constantinopolitanis obvios habuimus. Qui ut in Apuliam iremus, et hostem utriusque imperii Willelmum potentia virtutis nostræ conferre vellemus, infinitam pecuniam nobis dare sponderunt. Quia vero militia nostra propter multos labores, et bella nimis attrita fuit : placuit magis principibus redire, quam in Apuliam descendere ». Sed ad res gestas Hadriani papæ revocetur oratio.

21. Hadriano IV in Campaniam veniente, Willelmus Siciliæ rex resipiscit. — Quænam autem fuerint anni huius Hadriani pape rerum gestarum reliqua, ex iisdem Actis sic accipe : « Eodem tempore, prædictus rex Siciliæ, postquam excommunicationis sententia percussus est, in contemptu cepit haberi a suis, et cum salubria fidelium suorum consilia de satisfactione præstunda contemneret, in sua elatione et fatuitate fere solus remansit. Quippe majores ejus, comites, ac barones in majoribus Apuliae civitatibus ubi a tanta eum perversitate revocare nullatenus potuerunt, eo relicto, nuntios suos ad dominum papam Hadrianum tanquam ad principalem dominum destinaverunt, rogantes, ut ad illas partes dignaretur accedere, et terram eam que beati Petri juris esse dignoscitur, et personas, ac eorum bona in manu et potestate sua reciperet. Tunc Pontifex super his habito cum fratribus consilio, congregata comitum et aliorum baronum nobilium tan de Urbe quam de Campania, et aliis circumiacentibus locis decora militia, circa festum S. Michaelis mensis Septembris, descendit ad S. Germanum, ubi recepta fidelitate et homagio a Roberlo principe Campano, et Andrea comite, altisque illarum partium nobilibus, premisit eos ante faciem suam, ut prepararent viam ei, et prava in directa facerent, et aspera in vias planas. Ipse vero post aliquot dies per castrum Mignani, et per Capuanam civitatem transitum faciens, usque ad Beneventum, Domino comite, processit, et omnes fere illarum partium barones, eorumque terras, et circumpositas civitates ad fidelitatem B. Petri et suam tanquam principalis dominus in eadem civitate recepit.

22. « Inter ea imperator Græcorum de lhesauro

pecuniam per quendam principem suum nomine Palaegolum misit Ancouam. Scripsit etiam eidem Pontifici rogans et petens ab eo, ut de civitatibus Apuliae, quæ sitæ sunt in maritimis, tres eidem imperatori eo tenore concederet, ut ipse ad expugnandum dictum regem, et de tota Sicilia expellendum sufficienes eidem Pontifici vires tam in pecunia, quam in militibus et aliis armorum præsidiis, indeſcicenter conferret. Pro iis ergo, quæ contra dictum regem quotidie tractabantur, Willelmus erroris sui pœnitentia duxit, ad matris sue sacrosanctæ Romanae Ecclesię, et domini et patris sui, ejusdem Romani Pontificis obedientiam redire cum omni humilitate disposuit. Quocirca electum Catanensis Ecclesię cum quibusdam de majoribus aule sua ad presentiam ipsius Pontificis accessum usque Safernum transmisit. Quibus plenariam potestatem dedit, ut gratiam et pacem domini pape ab eo humiliiter quererent, et satisfactionem plenariam, quæ continetur inferiori, cum firma securitate ipsi prestant.

23. « In primis petebat absoluī secundum Ecclesię morem; deinde homagium et fidelitatem eidem Pontifici facere promittebat, et quod omnes quoque terra sua Ecclesiæ cum plenaria libertate restitueret; tria castra pro illis dandis, Paludum videlicet, Montem-Fusculum, et Muronem cum pertinentiis suis, in propriam hæreditatem Ecclesiæ Romane daret. Romanum preterea, quæ tunc adversabatur Pontifici, suis armis et pecunia eidem domino pape subjugaret: post recuperatam domini papa et sacrosanctæ Romanae Ecclesie gratiam, tantum pecunia, quantum Græci obtulerant, largiſt̄ur. Auditis itaque Pontifex hujusmodi obligationibus, venerabilem virum Hubaldum presbyterum cardinalem tituli Sanctæ-Praxedis tunc Ostiensem episcopum dominus papa transmisit Salernum, quatenus a præfatis nuntiis inquireret, si ea quæ fuerant promissa, veritate certa inniterentur; et quod inveniret sibi referret. Factum ita est, et redeunte episcopo cardinali, omnia quæ promissa ex parte regis fuerant, inventa vera sunt, et ad complendum parata. Bonum igitur visum est eidem Pontifici, ut tam utilis concordia, et cum tam magno honore Ecclesiæ compositio deberet admitti. Sed quia major pars fratrum alta nimis et omnino incerta sentiens, consentire nullatenus voluit, disturbatum est totum quod oblatum fuerat, et penitus refutatum ». Repugnabant enim cardinalis illi qui addicti erant imperatori, et non nisi quod ipsi placere scirent, probandum putabant: in reliquis autem se adversarios objiciebant. Quod sœpe factum ab eis in maximum Romanae Ecclesiæ detrimentum.

24. At quamvis quæ ex Actis Hadriani papæ sunt recitata, vera omnino esse reperiantur, multa tamen in eis prætermissa esse noscuntur memoria digna. Visum est totius rei gestæ seriem petere a certo auctore hujus temporis accurate scripta, a Willelmo nimis Tyrio archiepiscopo, in quo

tamen aliqua sunt elucidatione digna; qui res gestas sic auspicatur ab ovo: « His diebus inter dominum papam Hadrianum (de quo prediximus) et regem Siciliæ dominum Willelmum, domini Rogerii bona memoria filium, graves ex causis quibusdam ortæ erant iniuricitæ, et in guerram noxiā res prodierat, ita ut sententiam excommunicationis dominus papa in eum jacularetur ». Et paulo post: « Interea rex Sicilie Beneventanam urbem, Ecclesie Romanae familiare domicilium, principibus suis mandat obsidere, et urgentissimis angustiis ejus precipit arcari habitatores. Quod verbum dominus papa moleste ferens supra modum, vicem ei æqua lance volens refundere, principes proprios contra eum nititur armare; nec in ea parte fraudatus est desiderio suo. Nam potentissimum regni sui comitem ejusdem regis amite filium, Robertum videlicet de Bassavilla, cum multis aliis viris nobilibus, quibus auxiliū consiliumque Romanae Ecclesie perpetuo non defuturum pollicebatur, contra eum insurge persusit. Exules quoque quos tam ipse quam pater ejus de regno ejiciens, bonis fecerat extores paternis, viros inclitos et armis potentes, dominum videlicet Robertum de Surrento; principem Campanum, comitem quoque Andream de Rupe Cannina, et alios multos exhortationibus suis provocaverat, ut in regnum redirent, et ad jure hæritario sibi debitas accederent possessiones, Romanam Ecclesiam eis in perpetuum non defuturam, in verbo Pontifici spondens eis firmissime. Utrumque nihilominus, imperatorem videlicet Romanorum et Constantinop. alterum ore ad os manifeste, quia adhuc erat in Italia alterum vero per litteras, sed occulite ad occupandum Siculum regnum sollicitat ».

25. *Controversia inter Hospitalarios et patriarcham Hierosolymitanum: unde hujus accessus et ad Pontificem Romanum.* — Post hæc autem, antequam cætera prosequeatur auctor, digreditur ad proficationem patriarchæ Hierosolymitani in Italiam, ad convenientem Hadrianum Pontificem, dum in his bellicis occupationibus occupatus delinqueretur. Causam autem ejus proficationis fuisse narrat controversiam inter ipsum et milites Hospitalarios ratione decimarum obortam, cuius causa fuit ipsi cum suis summus Pontifex conveniendus, eo quod (ut premisit) iudem Hospitalarii privilegio Pontificio exempti essent a juribus patriarchæ, et subjecti tantummodo Romano Pontifici, qui de ipsis et in ipsis jus diceret: « Postquam ergo », pergit Tyrius¹, « sœpe ac sœpius tam dominus patriarcha, quam reliqui Ecclesiæ prælati apud eosdem fratres sui jura reposendo non proficiebant (ut præmissimus) ad Romani Pontificis hinc inde processum est auditorium. Assumens ergo dominus patriarcha sibi, licet longævus esset et fere centenarius, de Ecclesiæ prælati dominum Tyren-

¹ Tyr. I. xviii. c. 6, 7.

sem archiepiscopum, et de suffraganeis ejus dominum Fridericum Accensem episcopum, Almaricum Sidoniensem episcopum, dominumque Balduinum Cæsariensem episcopum, dominum Renerum Sebastenum episcopum, dominum Herbertum Tiberiadensem episcopum, vernalis temporis gratia respirante, cum primum mare flatibus exagitatum hybernis, spirante Favonio, cœpit se reddere placabilius, iter aggressi, auctore Domino, Hydruntum Apuliæ urbem maritimam prospero cursu attigerunt.

26. « Interea dum pontifices Orientis una cum domino patriarcha fines attigissent Apuliæ (ut præmisimus) Constantiopolitanus imperator verbum domini papæ prosecutus, immissis de principibus suis cum infinita pecunia, consentientibus eis illarum partium proceribus, regionem violenter invaserat, ita ut postquam dominus patriarcha cum suis ab Hydrunte usque Brundusium pervenisset, domini imperatoris familia urbem prædictam, tradentibus eam civibus, jam receperisset in suam, solo præsidio civitatis, in quo pauci erant, in fidilitate domini regis perseverante. Comes quoque Robertus, de quo superius fecimus mentionem, cum iis qui partes suas tam regis odio, quam ejus gratia sequebantur, Tarentum, Barum, egregias metropoles, et omnem maritimam regionem usque ad regni terminos violenter occupaverat. Prædicti vero magni et incliti viri, Robertus princeps Capuanus, et comes Andreas universam Campaniam, quæ vulgari appellatione dicitur Terra-Laboris, usque Salernum, et usque Neapolim, et usque S. Germanum sibi vendicaverant : eratque tota regio in tanto motu, ut nonquam securitas esset transire volentibus. Romanorum etiam imperator dominus Fridericus circa partes Anconitanas cum exercitibus suis moram faciens, tantam in legionibus, quas in Italiam introduxerat, eladem patiebatur, ut deficientibus majoribus et nobilioribus imperii principibus, vix decimus quisque supererset. Unde eos qui supererant, ad propria redire volentes, cohibere non valens, ipse quoque ad redditum licet invitus accingebatur. Multa enim supererant negotia, et maxime contra euendein Siculum regem, quæ ejus exigebant præsentiam ». Hoc ipsum erat tempus, quo Willelmus deprecabatur quam instantissime pacem, nec audiebatur, ut dictum est superius. Pressus enim tot tantisque undique hostibus iisdemque potentibus, respirandi sibi neque dabatur locus. Quia autem post haec scenta sint, suo loco sequenti anno dicentur.

27. Modo autem una cum Willelmo Tyrio prosequamur res gestas a patriarcha Hierosolymitano, cum pluribus episcopis ab Hierosolymis ad Hadriatum Pontificem properante¹ : « Dominus porro patriarcha », inquit Tyrinus, « cum suis consortibus itineris anxie deliberabat, qua via ad dominum papam in tanto tumultu posset accedere : undique

enim prælia, undique seditiones omuem videbantur aditum præclusisse. Ansuetinus quoque quidam regis Siciliæ cancellarius urbem obsedit Beneventanam, nuntiisque domini patriarchæ qui ad hoc missi fuerant, ut ei a predicto cancellario duatum implorarent, omnino negavit per partes illas transitum, quæ tamen via multo cæteris erat compendiosior. Tandemque habito quorundam prudentium consilio, viam maritimam sectus, cum omni comitatu suo Anconam pervenit : missis inde ex latere suo quibusdam episcopis, qui dominum imperatorem, Romanorum, jam, ut diximus, ad propria redeuentem, verbis ejus salutarent, et pro negotiis ejus ad dominum papam literis obtinuerunt imperiales. Quod et factum est, licet ipse imperator urbem Senogallias, et Pisaurum jam pertransisset pro redeundo sollicitus.

28. « At vero dominus patriarcha cum suo comitatu Romanam versus iter dirigenz, dominum papam a civitate Narniensi egressum, quasi fugientem proseguebatur. Tandem Romanam veniens, ibique per dies aliquot facta mora, cum ei nuntiatum esset, apud urbem Ferentinum dominum papam gressum fixisse, illuc incunctanter properat, ut de negotio pro quo venerat, experiri tentaret. Dicebant quidam (nempe papæ adversarii, a quorum ipse ore penderebat) dominum papam, ut eum tadio afficeret, et gravaret sumptibus, eum studio se declinare : nam muneribus infinitis corruptus, in partem Hospitaliariorum dicebatur se dedisse proclivem, qui jam ad eum multo ante prævenerant. Alii dicebant urbis Beneventane gratia, quæ obsidione claudebatur, ut diximus, eum tam maturato advenisse itinere. Illud tamen erat evidens, favorem suum et familiarium suorum Hospitalariis nimis indulsisse ; dominum vero patriarcham cum suis quasi adulterinos filios fastu quodam et indignatione a se repellere quasi indignos. Postquam igitur patriarcha ad predictam urbem pervenit, oblitus se de more Apostolicis aspectibus : ubi et male receptus et pejus habitus, invitatis ex plurima parte cardinalibus, certum de domini papæ mentis conceptu et habitatione (dubitacione) reportant argumentum. Ille tamen quorundam prudentum amicorum suorum fretus consilio, totum hoc dissimulans, sicut homo severus erat, dominum papam frequentabat, diebus festis assidens erat in consistorio, episcoporum suorum cœtu venerabiliter circumseptus : cui etiam advocationum turba, quoties opus erat, jugis assistebat, officium adimplere parata.

29. « Data igitur utriusque partibus audientia, cum jam per multis dies utrumque inutiliter esset decertatum : videns dominus patriarcha, et per quosdam familiares amicos suos intelligens, quod non proficeret, sumpta licentia, conditionem referens deteriorem, confusione induitus et reverentia, aggressus est ad propria redire. De tanta autem cardinalium turba viv reperti sunt duo vel tres, dominus videlicet Octavianus, dominus Joannes de

¹ Tyr. I. xviii. c. 7. 5.

S. Martino, qui ejusdem domini patriarchæ dum esset Tyensis archiepiscopus, archidiaconus fuerat, qui Christum sequentes, cijus ministrum in causa sua pie vellent favere. Alii omnes abeuntes post munera, secuti sunt vias Baliam filii Bosor ». En vides, lector, quam fuerit patriarcha deceptus, qui nefarios homines, factiosos, Pontifici adversarios praedicat sanctos, reliquos vero magni nominis cardinales ex vita sinceritate et litteris undique conspicuos ita infamia nota reliquerit scriptis inustos. Sed qui boni, qui vero mali fuerint, adeo suis ipsorum factis universo Christiano orbi declamatum est, ut illi non indigeant commendatione, istis inutilis sit prorsus omnis defensio. Pergit vero Tyrius¹: « Domiuus vero papa, urgenteribus enim curis domesticis, transcursa Campania, Beneventum pervenit ». Quæ autem post hæc acciderint, suo loco dicturi sumus anno sequenti.

30. *Legatio Hadriani IV ad imperatorem Orientalem cum litteris ad archiepiscopum Thessalonicensem et hujus responsis circa unitatem Ecclesiærum.* — Hoc eodem primo sui Pontificatus anno, ipso ingressu in Pontificium thronum Hadrianus papa, quod suarum partium esse sciens, universalis Ecclesiæ populum in Catholicam coagmentare concordiam, pacem et unitatem in primis omnibus insinuare: ad Græcos sœpe scissura divisos, solide unitati compaginandos, legatos misit ad Constantinopolitanum imperatorem Emmanuelem, quibus inter alia pro eadem sanctienda firma concordia litteras dedit ad Basilium Achridenum Thessalonicensem archiepiscopum, bujus temporis in Orientali Ecclesia magni nominis virum. Has Dei beneficio hactenus conservatas, et in Orientalis juris Codice ceras, hic describendas putavimus; sic enim se habent, hoc in Codice inscripte titulo²:

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, venerando fratri Thessalonicensium archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex quo per invidiam, hostem antiquum, Constantinopolitana sedes a sacrosancta Romana et Apostolica (quod sine lacrymarum inundatione vix famur) Ecclesia seipsam separavit, et hominis inimicus proprium malitia venenum effudit, et a matris obedientia liberi secesserunt, unitatisque locum binarius subiit; labore multum et studium, qui nos precesserunt beati Petri successores adhibuerunt, ut schisma de medio tolleretur, et unitati Ecclesiæ, qui se ab ea separarunt redderentur. Quamobrem et nos, qui hoc tempore Apostolicæ Sedis curam suscepimus, ut Deo placet, pro omnibus Ecclesiis, que sunt intra terrarum orbem constitutæ, quamvis beati Petri virtutibus par nihil habeamus, ministerio tamen fungi cogimur. Ad id credidimus attendendum, ne connumemur (quod absit) iis, quos per prophetam Dominus

reprehendit, dicens³: Quod ejectum est non intrudixisti, quod infirmum non sanavisti, et quod periit non quæsivisti, et quod confractum non obligasti. Ideoque ad introductionem liberorum in locum Ecclesiæ et unitatis, inventio nemque amisse drachmæ properemus⁴, et Apostolico precepto incitati in eos, qui doctrine sermones aspernatur, ut persuasum habcamus moderari et fidelium admonitionem tempestive intempestive factam. Et illius exemplo edocti, qui erat gloriae Dominus, et omnia in sua potestate habens⁵, inclinare fecit cælos, et descendit, acceptaque servi forma⁶, scipsum exinanivit, ut ovis amissa suo gregi restitueretur. Unde, frater in Christo, dilectionem tuam his litteris admoneamus, ut hanc rem diligenter cures. Nam⁷ una sola est Ecclesia, et una sola sanctificationis arca, in quam unumquemque fidelium e diluvio servari oportet: et circa unionem ejus modis omnibus labores: tuaque cogitet prudentia, ut Ecclesia Dei non possit divisa consistere, ut omnem animam viventem et presentis diluvii procellis⁸, intra unam arcam Ecclesia congregari oporteat ad beatum Petrum omnium fidelium gubernatorem.

32. « Traditum est, quonam modo sancti Patres divino Spiritu illuminati, omnium Ecclesiærum primatum sacrosanctam Romanam Ecclesiam absolute obtinere jusserint, et ad ejus sententiam omnium judicium referri prescripserint, et ad tollendam de medio divisionem, ad unionem Ecclesiæ, ad conjunctionem divisi parietis, propter Dei dilectionem, propter animæ saltem, et propter fruitionem gloriæ, que non marcescit, vigilanter adverte. Primum apud te ipsum, deinde in aliis quatenus divina gratia largitur, da operam, ut grex cum Ecclesia uniatur, et qui seipso Dominicas oves confitentur, ad gregem B. Petri revertantur, qui Domini jussu eorum curram suscepit⁹. Nos quidem in hoc non temporariam laudem spectamus, non prætereunte gloriam querimus, qui pascenti suscepimus officium (servos nos omnium Dei servorum confitemur) sed cum Dominum et magistrum nostrum, ut unum mortuum resuscitaret in corpore, profectum fuisse, et lacrymatum legimus ad sepulchrum, et dixisse¹⁰: Lazare, exi foras; judicamus indignum, si Domini retineamus talentum, et quos possumus, in anima resuscitare negligamus. Quod superest, dilectos filios nostros, Baldwinum et Balditzioninum, praesentes tabellariorum ad dilectissimum filium nostrum Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum a religioso cœtu missos, dilectioni tuae studiose commendamus, rogantes, ut per dilectionem Dei, beatique Petri et Sedis Apostolicæ, et pietatis cultum, aspectu gratiose in eorum necessitatibus consolationem adhibeas. De tua valitudine cupimus per litteras fieri certiores ».

¹ Will. Tyr. l. xviii. c. 8. — ² Extat in cod. Juris Orient.

³ Ezech. xxxiv. — ⁴ Luc. xv. — ⁵ 2. Tim. iv. — ⁶ Psal. xvii. — ⁷ Phil. ii. — ⁸ Gen. xvii. — ⁹ Iohu. xxii. — ¹⁰ Ibid. xi.

Hactenus Hadrianus papa ad archiepiscopum Thessalonice.

Ad hanc autem ipse Basilius ista respondet :

33. « Legimus tuam Epistolam, sanctissime papa, ex qua perspeximus ingenii tui sublimitatem, humilitatem profunditatem, latitudinem tuæ erga Deum dilectionis et affectionis, per quam non coangustatur Apostolicum cor tuum, quin potius viscera dilatantur ad suscipiendum acquirendumque omnium Ecclesiarum Christianos. Vocem tuam agnovimus per litteras, alloquentem nos ad aures mentisque intima : audivimus loquenter ut patrem, ut pastorem, vel potius archipastorem. Nam quasi pater filios, qui a te abalienati videntur, sub paternos sinus tuos cogis, eorumque sollicitudinem habes : quasi pastor autem ut oves errantes revocas; quasi pastorum pastor, pastoralem tuam et divinitus infusam scientiam nos doceas, ne greges negligamus, sed totis viribus propiciamus ut ei quod male habet sedulo medeatur. Audivimus revocantem ad seipsum, et ad vocem tuam conversi sumus. Plane si alienos a tua sanctitate filios nos ipsos existimassemus, aut longe a pastorali cura tua separari voluisseus, nequaquam agnovissemus ut paternam vocem, neque ad pastorem receptui canentem conversi fuisseus. Nam juxta verbum Domini, nemo unquam noscet extraneorum vocem, sed potius ab ea fugiet¹.

34. « Quid igitur ad nos errantis ovis similitudo, sanctissime papa ? Quid imago amisse drachmæ ? Nos enim e sinu tuo excidisse negamus, et filiorum appellationem, aut pastoralem curam non refugimus, ut tale convicium nobis exprobretur. Tuto autem ac firmiter Dei gratia stetimus in B. Petri confessione, et quem ille confessus est et prædicavit, confitemur et prædicamus; nihil ex Synodalibus sanctorum Patrum decretis innovantes, nec adjicientes Evangelicis et Apostolieis verbis ad unum apicem usque vel iota unum. Didicimus enim a Gentium præcone, quam gravis impendeat iis poena, qui talia audent. Etsi enim ego, inquit², vel Angelus de cælo annuntiaverit vobis præter id quod accepistis, anathema esto. Hoc metuentes, vivificam et incurvant hostiam, ut qui accepit a Domino, nobis tradidit sic exhibemus, Judaicam quidem humilitatem, et legis umbram superascendentes : cum Jesu autem, et ejus discipulis in sublimis gratiae palatum concendent, et panem comedentes, non afflictionis (ut lex ait³) sed letitiae, et cor revera confirmantem⁴.

« Quod si ut pastores illi desipuimus (quod absit, nec tantum in nos possit malignus) de quibus Jeremias propheta lamentans ait⁵ : Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus, et qui legi adhaerent nesciverunt me : et pastores in me impieruerunt. Si tales tibi videbantur, sanctissime pa-

ter : quoniam pacto posses nos aliter nominare quam oves errantes, et drachmam perditam, et multorum dierum mortuum in sepulchro jacentem ? verumne eam de nobis opinionem concipiatis. Neque enim aliud novimus fundamentum⁶, quam quod substructum est : eademque tecum prædicamus et docemus, ego, iisque omnes qui ad magnam Apostolicamque sedem Constantinopolitanam pertinemus. Et unus, qui in utrisque Ecclesiis personat sermo fidei, idemque sacrificatur Agnus, qui tollit peccata mundi Christus, inter Occidentales antistites, qui sub tuum principale culmen agunt, et nos qui ab oriente sole sublimi Constantinopolitana sede sacerdotii accepimus splendorem, quamvis parva quædam offendicula in medio interjecta nos separarint, et ex uno codemque spiritu multos fecerint. Quæ omnino tollere de medio, et velut lapides, juxta propheticum sermonem⁷, e via projicere, unitatemque Ecclesie sine offendiculo constituere, tuæ sanctitatis erit : quæ Christi exemplo, velut e calo, prospiciens, distantiæ in unum congregare vult et potest. Nos enim pauci sumus, et parvo gregi præsumus, medioarem quidem, et ut guttam, dicendi facultatem habentes, virtutis autem nequidquam participes, etiamque tua sanetas contrarii persuasione decepta, maxima quedam de nobis suspicata sit ex dilectione quorundam, qui hic peregrinati nos allocuti sunt.

35. « Tua autem integritas, undique perfecti Christi, tam sede, quam peritia, et vita splendore imaginem et similitudinem referens, poterit omnino dissidio causam præbentia scandalum removere, et Ecclesie unionem soliditatemque restituere. Habet autem ad hoc sanctitas tua manum et adjutorem potentissimum, et inter imperatores maximum ac summum pietate, qui et viribus inexigubilis, et prudentia excellens, et inter omnes bonos, qui unquam admirationi fuerunt, celebrantrum : cuius nutui et nos parebimus, et servi Dominica voluntati obsequemur ». Hucusque Basilius archiepiscopi Thessalonice ad Hadrianum papam responsio per Epistolam, qua se non abscissum ab Ecclesie Catholice unitate profitetur, licet quibusdam ritibus discrepat Orientalis Ecclesia ab Occidentalibus; secundum et illud, quod habet hujus pariter sæculi scriptor classicus Petrus abbas Cluniacensis in Epistola ad sanctum Bernardum, docetque his verbis⁸ : « Testes sumus et nos temporis nostri, qui Romanam Ecclesiam et totam Latinam linguam offerre Deo salutare sacrificium azymii panis videmus, cum Graeca Ecclesia et maxima Orientis pars, ac barbaræ, sed Christianæ gentes sacrificare fermentum dicantur. Cum hoc ita sit, nec antiqui, nec moderni propter tam celebres et famosas usum dissonantias a charitate mutua desciverunt; quia nihil quod fidem, vel charitatem laederet, in his omnibus invenerunt ».

¹ Iacob. x. — ² Gal. i. — ³ Deut. xvi. — ⁴ Psalm. ciii. — ⁵ Ier. ii.

⁶ I. Cor. iii. — ⁷ Floren. iv. — ⁸ Petr. Clun. l. v. Ep. xv.

Hæc Petrus. Sed et audi S. Bernardum de his ita scribentem ad Eugenium : « Ego addo et de pertinacia Græcorum qui nobiscum sunt, et non sunt, juncti fide, pace divisi. Quamquam et in fide claudicaverunt a semitis rectis ». Ita quidem etiam penes doctos et Catholice fidei studiosos Græcorum antistites ista persuassissima fuere semper. At cum regimen Ecclesie Constantinopolitanæ iñperiti, refractarii, nugaces, glorie Latinorum æmuli suscepere; ex diversitate sacrorum rituum, dogmatum quoque sacrorum diversitatem existimantes hostes implacabiles effecti, persecutionem adversus Latinos Orientem petentes odio immenso hactenus excitare non desistunt. Sed de his satis. Redeamus ad Hadrianum.

36. *Querele Hadriani IV de onore Pontificatus.* — Contigit autem his primordiis Pontificatus ejus ad ipsum venisse gentilem suum Joan. Anglum, patria Saresberiensem, cum idem Pontifex ærumnis pressus, cum eo sermonem habuit de gravi molestia quam subiret in administratione Pontificatus : que ipse Joannes digna putavit, ut perpetuitatí scriptorum monumentis consecrarentur. Ait enim¹ : « Dominum Hadrianum, cuius tempora felicia faciat Deus, hujus rei testem invoco, quia Romano Pontifice nemo miserabilior est, conditione ejus nulla miserior. Et licet nihil aliud lādat, necesse est ut cīfissem vel solo labore deficiat. Fatetur enim in ea Sede se tantas miserias invenisse, ut facta collatione præsentium, tota præcedens amaritudo, jucunditas et vita felicissima fuerit. Spinosam dicit Cathedram Romani Pontifi-

cis, in tantum aculissimis usquequaque conserlam aculeis, tanteque molis, ut robustissimos premat, terat, et communuat humeros; coronam, et phrygium clara merito videri, quoniam ignea sunt. Se nunquam a natali solo Anglia malle exiisse, aut in claustris beati Rufi perpetuo latuisse dicit, quam tantas (nisi quia divine dispensationi reluctari non audet) intrasse angustias. Dum superest, ipsum interroga, et crede experto. Hoc etiam mihi sèpissime adjecit, quod cum de gradu in gradum a claustralii clericis per omnia officia in Pontificem summum ascenderit, nihil unquam felicitatis, aut tranquillæ quietis vite priori adjectum est ab ascensi. Et ut verbi ejus utar (nihil enim cum præsens sum, sui gratia vult apud se absconditum esse ab oculis meis) in incude, inquit, et malleo semper dilatavit me Dominus, sed nunc oneri, quod infirmitati meæ imposuit, si placet, supponat dexteram, quoniam nihil importabile est. Nonne ergo miseria dignissimus est, qui pro tanta pugnat miseria? Sit sane diñissimus qui eligitur, sequenti die pauper erit, et infinitis fore creditoribus tenebitur obligatus. Quid ergo erit ei, quem nulla vocal electio, sed repugnante in membris Christo, ambitio cæca, et cruenta non sine sanguine fraterno intrudit? Hoc quidem est Romulo succedere in parieidiis, non Petro in commissi dispensatione ovilis ». Ista Joannes.

Habet haec denum de Hadriano in fine anni hujus Chronicon Fossæ-Novæ : « Postea, venit Apostolicus cum cardinalibus VII idus Octobr. Soram, et dedicavit ibi Ecclesiam S. Mariæ ». Que adhuc perstal Ecclesia cathedralis.

¹ Joan. Saresb. in Polier. l. viii. c. 23.

Anno periodi Græco-Romanæ 6648. — Anno Æra Hispan. 1193. — Anno Hegre 550, inchoato die 4 Martii, Fer. 4. — Iesu Christi 1155
— Hadriani IV papa 2. — Friderici Enorbarbi reg. 4. imp. 1. Manuelli Connenti imp. 13.

1. *Fridericus Longobardie rex coronatur.* — A num. 1 ad 21. *Fridericus Germaniae rex decimo quarto kal. Julii Romæ coronatus est imperator, ut fuse narrat Baronius ex Ottone Frisingensi in Frideric. lib. 2, cap. 22, et ex Codice Ms. Biblioth. Vaticanæ. Sed cum nihil habeat de priori ejus coronatione in regem Longobardie hoc anno Papiae facta, hic Annales ejus supplebimus. Otto Frisingensis citatus cap. 42 affirmsat, Fridericum, cum Roncaliæ esset, duos secum consules Mediolanen-*

ses habuisse, Obertum de Otto et Gerardum Nigrum, et cap. 13, de Friderico ait: « Indignatione motus, jussis primo ut ad propria redirent consutibus, in Mediolanenses arma convertit ». Tum cap. 14, refert equitatum Friderici quingentos equites Mediolanenses vicesse, et Rosatum occupasse; Mediolanenses vero timore percusos Gerardum consulem ad Fridericū misisse, sed « princeps hujus rei nihil pensi habens ad Ticinum usque ammem procedit ». Quare verum non est, uti jam anno

elapso diximus, Fridericum Mediolani moratum, ut ibi coronaretur. Addit Otto Frisingensis: « Facta est hæc Victoria mense Decembri, Nataleque Domini celebratur », anno scilicet superiori. Postea cap. 15, ait Fridericum post Ticinum annum trajectum, Vercellas, et inde Taurinum processisse, ac *Hastam et Cararam* evertisse. Dein cap. 16, 17, 18 et 19, narrat obsidionem et depraedationem Dertona, que hoc anno destructa fuit, ut legitur cap. 20, *tertia post Pascha hebdomada, mense Aprili*. Tum eodem capite: « Peracta Victoria rex a Papiensibus ea dominica, qua *Jubilate* canitur, in Ecclesia S. Michaelis, ubi antiquum regum Longobardorum palatium fuit, coronatur », ideoque die decima mensis Aprilis presentis anni, et quidem a Petro Toscano episcopo sancte Sedi immediate subdito, qui pallio a Pontificibus Romanis ornatus funeral.

2. Non vero superiori. — Spella in Historia episcoporum Papiensium resert Rescripta Pontificum Romanorum, qui a non multis annis horum episcoporum Privilegia confirmarant, ut etiam videre est apud Ughellum tom. I Italæ Sacrae. Quare plane falsum est, *Fridericum* anno superiori in Ecclesia Mediolanensi Sancti-Ambrosii ab Oberto coronatum esse, et tam Sigonius lib. xii Hist. de Reg. Ital. quam Puricellus in Monument. Eccles. Ambros. aliquam veritatis speciem in fabulis a Galvano Flamma, et auctore Chronicci, cui titulus *Flos florum*, aliisque chronographis publicatis, male quiescere.

3. Fridericus Romæ imperator coronatur. — Guntherus poeta Ligurinus lib. 3 et 4 ultramque Friderici coronationem describit, et de ea, quea dix menses Aprilis Papie peracta, canit:

Comiter exceptum Sancti-Michaelis ad ædem,
Qua veterum fulgent antiqua palatia regum,
Producunt, nitidumque caput gemmante corona
Cingitur, et sceptro decoratur dextera sacro.

Tum lib. 4 de ea, quea hoc anno Romæ facta, et a Baronio accurate narrata, ait:

Hos regi titulos, hoc clari nomen honoris,
Quartus ab ingressu regnum contulit annus,
Plusque fere medio juvenum se mensis agebat,
Ut quartodecim prodiret Julius orbi,
Postea gemmifera latu cervice coronam.
Ipse ferens, insedit equo, etc.

Anonymous Casinensis hoc anno de ea habet: « Exercitus regis Siciliae cum Ascelentino cancellario Campaniam ingreditur, et combnssit Ceperatum, et Babicum, et loca vicina (bellum enim inter Hadrianum IV papam et Guillelmum Sicilia regem ardebat, ut statim visuri sunus) deinde rediens, menia Aquini et Pontecurvi, et aliorum oppidorum dirui fecit, et omnes monachos de Ecclesia (Casinensi scilicet), que vox in editione Carracioli omissa, legitur in Ms, ut asserit Peregrinus in Notis ad Chronicon anonymi Casinensis pag. 132)

foras expelli, exceptis duodecim. Imperator Teutonicus (sc. Fridericus) Roman venit, et clam coronatus (quia non minus ei quam Pontifici Romani adversabantur) recessit».

4. Bellum Neapolitanum inter papam et Guillelmum Sicilia regem. — A num. 21 ad 25. Agit Baronius de bello inter Hadrianum IV et Guillelmum Siciliae regem gesto, de quo anonymous Casinensis hæc prodit: « Robertus comes Lorotelli regnum cepit invadere. Comes Richardus de Aquila cepit Suessam et Theanum. Audita morte regis Rogerii (legendum *Guillelmi*, ut omnia Ms. testante Peregrino habent. Duo hæc nomina a Caraciolo in sua hujus anonymi editione male mutata. Robertus enim de Monte, Hugo Falcaudus, et Guntherus lib. 5 fidem faciunt, Guillelmum regem valde ægrotasse, et eum diem obiisse famam tulisse) comes Andreas cepit comitatum Alise, Robertus de Surreto cepit omnem principatum Capuae usque Neapolim et Salernum. Hadrianus papa adiit Beneventum. Roberlus comes Lorotelli cepit totam marinam, et castrum Bari diruit ». Omnes hi proceres sub Hadriano papa militabant, qui tamen cito animus despendit. Guillelmus Tyrinus lib. 18, cap. 2. Eum hujus belli anctorem facit: « Exiles autem, quos tam ipse (nempe Guillelmus Sicilia rex) quam pater ejus de regno ejiciens bonis fecerat exorres paternis, viros inclytos et armis potentes, dominum videlicet Robertum de Surreto principem Campanum, (vel Capuae) comitem quoque Andream de Rupecanina, et alios multos exhortationibus suis provocaverat (nempe Hadrianus IV) ut in regnum venirent ». Guntherus lib. 3 perperam confundit comitem Andream de Rupecanina cum domino Capuae: « Hic comes, inquit, Andreas Capuae »; hic enim nihil in urbe Capuana possidebat, ejusque dominium pertinebat ad Robertum, ut tradunt anonymous Casinensis, Guillelmus Tyrinus, Hugo Falcaudus, et Romualdus Salernitanus citatus a Peregrinio fol. 134, et Robertus iste cognominatus de Surreto, est princeps Capuae, qui per tot annos Rogerio regi adversatus fuerat, et cuius Falco Beneventanus fuse mentionem facit, ut recte probat Peregrinius landatus.

5. Robertus de Surreto in duos non distinguendus. — Hæc Peregrinii verba: « Hic itaque Robertus in anno xxviii, ex quo primum Capuae princeps fuerat salutatus, nempe in an. Christi mclv, mense Decembri, Indictione iv, ex antiquis Chartrulis haec est temporis designatio, quas omnium primus palam dedit amicus vir Michael monachus in suo sanctuario; avitum principatum tertia vice definiebat, quem in antecedente Septembri recuperaral: quanvis plerique recentiores, quorum antesignanus ac princeps extitit Thomas Fasellus in Decade posteriori rerum Siicularum lib. 7, cap. 3, hunc Robertum nuncupatum de Surreto alterum ac diversum a Roberto illo secundo statuerunt, patriaque putarunt Siicularium; sed hunc com-

menti virum, coacti simul sunt asserere, regi *Guillelmo* uno eodemque prorsus tempore cum duploci *Roberto* pro Campano retinendo principatu rem fuisse, quod dicto nil absurdius, nec ab antiquiorum narratione dissonantius. Verumtamen qua occasione Campanus princeps *Robertus* hanc novam acceperit denominationem, conperit nil ego vix habeam, etc. » Infra subdit : « In antiqua Chartula superius dicto Michaelie monacho relata, *Philippus* quidam praesentis principis Roberti II avunculus, idemque cognomine appellatus legitur de Surrento; quippe qui filius fuerat *Sergii* principis Surrentini, ejusdemque *Sergii* filia *Philippi* soror, conjugio copulata principi Capuae Jordano II, secundum hunc genuit *Robertum*, quod ex vetusto Diploniale descripto in Latina Historia Neapolitana pag. 51°, attente idem amicus et doctus vir obser- vavit. Noster igitur *Robertus* vitam ducens exulem ex ignota nunc occasione maternae patriæ cognomen videtur usurpare, qui cum filius fuisse Jordani II, nepos Jordani I, ac prouepos Richardi I, Campanorum principum, Normannorum jure sibi hereditario debitum, ut Tyrius loquitur, Campani principatus, possessionem reposcebat, quod etiam affirmat Falcandus: *Robertus*, inquit, *Surrentinus a Capuanis suscipitur, et hereditario ad se jure pertinentem occupat Capue principatum*. Quæ jura minime ex materno, sed ex paterno ei genere competere potuisse. est satis superque manifestum ». Haec Peregrinius. Michael iste monachus tantopere a Peregrinio laudatus canonicus erat Ecclesiae metropolitanæ Capuanæ, et auctor libri, cui titulus : *Sanctuarium Capuanum*, Neapoli apud Octavium Belcaenum anno MDXXX in-Quarto impressum.

6. Belli Neapolitani aliquo circumstantiæ. — Aliquas hujus belli circumstantias notavit Ceccanus in Chron. « MCLV, Indict. III, hoc anno cancellarius Guillelmi regis Sicilie cum maxima gente infra mensem Maii venit Ceperanum, et in tertio kalendas Junii crematum est. In Kal. Junii in terra Sancti-Petri exivit ad montem Sancti-Joannis, et ibi III nonas Junii cremavit castrum Babuci. Postea venit Frusinonem, et cremavit Tuderiam, et sic reversi sunt. Deinde venit rex (nempe Fridericus) Romam, et coronatus est a papa Hadriano in festivitate sancti Petri, et reversus est Spoleti, et cre- mavit illum, et reversus est in terram suam. Et duodecimo kalendas Septembribus Mariburellus cre- mavit arcem (Spoletanam). Postea venit Apostolicus cum cardinalibus in vi idus Octob. ad civitatem Soranam, et dedicavit ibi Ecclesiam Sancte-Marie, et dominus Apostolicus una cum principe recepit Capuanum, et aliam terram ».

7. Privilegium equitibus Hierosolymitanis a papa concessum. — A num. 23 ad 30. Anastasius papa anno superiori *Raimundo de Podio* magistro Hospitalis Hierosolymitani, et fratribus seu equi- tibus ejus anno superiori rescriptum Apostolicum direxit, quo statuit, ut quascumque possessiones,

quecumque bona ad sustendandam peregrinorum et pauperum necessitatē xenodochio contigeret, vel jam concessa essent, quieta semper et integra possiderent. « Quia vero, subdit, omnia vestra sustentationibus peregrinorum et pauperum debent cedere ac per hoc nullatenus aliis usibus ea convenit applicari, constituimus, ut de laboribus quos vestris sumptibus colitis, nullus omnino clericus vel laicus decimas a vobis exigere presuma- mat, statuimus, ut nulli episcopo in Ecclesiis vobis subditis interdicti vel superioris excommunicationis sententiam liceat promulgare ». Concedit et aliqua alia Privilegia ibidem expressa, et jam a praecedentibus Pontificibus Romanis data confir- mat. In fine legitur : « Datum Lateran. XII kal. Novemb. Indict. IV, Incarnat. Dom. anno MCLV, Pontificatus domini Anastasii IV papa anno se- cundo », sed loco *Indictione IV*, legendum *Indictione III*, mense Septembri superioris Christi anni cepta. Referuntur ea litteræ inter Privilegia equitum Hierosolymitanorum.

8. Natum inde dissidium inter eosdem et cle- rum Hierosolymitanum. — Guillelmus Tyrius, qui postea Tyrensis archiepiscopus fuit, et Historiam Hierosolymitanam scripsit, lib. 18, cap. 3, queritur, equites Hierosolymitanos tam Fulcherio patriarchæ, quam ceteris Ecclesiarum Orientalium prælatis, « nullas tam super parochiali jure, quam super jure decimationum copiße inferre mole- stias : ante Sanctæ-Resurrectionis Ecclesiæ januas in ipsius (patriarchæ) contemptum, et contumeliam Ecclesiæ, adiicia coepérunt erigere multo sumptuosiora et sublimiora plurimum, quam illa habet Ecclesia, quæ Domini Salvatoris in Cruce dependentis pretiosissimæ dedicata est sanguine », sub- dit Tyrius. Quotiescumque de more patriarcha in Ecclesia ad populum loquebatur, aliquod præ- stabant equites impedimentum pulsantes campanas, ita ut patriarchæ vox audiri non posset : « Usque ad eam temeritatem, ausu diabolico et spiritu furoris concepto pervenerunt, ut armis correptis, tanquam in dominum alicuius gregarii irrumperent in prædictam Deo amabilem Ecclesiæ, et sagittas tanquam in speluncam latronum jacularentur multas : quas postmodum collectas et redactas in manipulum, ante locum Calvariae, ubi crucifixus est Dominus, fune dependentes, et nos ipsi vidimus, ut alii viderunt infiniti ». Deinde capitibus sequentibus narrat Tyrius institutionem eorum Ordinis diebus eos sibi elegisse patronum sanctum Joannem Eleemosynarium Alexandrinum patriarcham, « cuius eleemosynas in perpetuum narrabit omnis Ecclesia sanctorum » : sed eos deinde, multiplicatis in immensum divitiis, per Ecclesiam Romanam a manu et potestate patriar- chæ fuisse emancipatos. Hinc, inquit, Fulcherius patriarcha, varique prælati quos memorat, vene- runt cum eo in Italiam ad Pontificem Romanum, ut ab eo peterent rescissionem litterarum ab Anas- tasio IV eisdeum concessarum ; sed Hadrianus IV

qui ei successerat, nihil in eis innovare voluit.
9. Guillelmus Tyrius equitibus Hierosolymitanis parum aequis. — Tyrius cap. 8 subdit, quosdam dixisse Hadrianum papam *muneribus infinitis corruptum in partem Hospitaliariorum* se dedisse proclivem, *qui jam ad eum multo ante prævenirent*. Post aliqua interposita subiungit: « De tanta autem cardinalium turba, vix reperti sunt duo vel tres, dominus scilicet Octavianus, dominus Joannes de Sancto-Martino, qui ejusdem domini patriarchæ, dum esset Tyrensis archiepiscopus, archidiaconus funeralis, qui Christum sequentes, ejus ministrum in causa sua sic vellet fore. Alii omnes abeuntes post munera secuti sunt vias Balaham, filii Bosor ». Ex his perspicuum est *Guillelmum Tyrium* adeo fuisse adversus equites Hierosolymitanos commotum, ut ipsum Hadrianum IV Pontificem, quem constat a muneribus alienissimum, summaque integritate prædictum extitisse, in crimen vocet, meliores cardinales vituperet, et nonnisi *Octavianum*, qui postea sub nomine Victoris IV antipapa fuit, et *Joannem* cardinalem de Sancto-Martino qui cum solo Guidone Cremensi, postea antipapa sub nomine Paschalis III, Octavianum elegit, laudibus ad cælum effarer: qua in re eo magis reprehensione dignus, quo haec scripserit Victore IV antipapa demortuo, et Alexandro III tam ab Ecclesia Occidentali quam Orientali pastore universalis agnito. Fides itaque *Tyrio* adversus cardinales illos, et Hierosolymitanos equites loquenti non adhibenda, explodendumque commentum, quod ipse tot viris doctis persuasil, sicut Hierosolymitanos equites, postquam divitiis abundantur, ejurasse patronum suum *sanctum Joannem Eleemosynarium*, et *sanctum Joannem Baptistarum* in ejus locum adoptasse.

10. Profectio Hispanica Ludovici VII Francia regis. — Ilujus anni initio paulo postquam *Anduxaram* Mauri recuperassent, *Alphonsus imperator*, ut referunt antiqua monumenta apud Sandovalium fol. 208, *Æra mxcxi*, *Meterosam*, vulgo *Pedrazza*, Hispanie Tarraconensis oppidum occupavit. Interim *Hyacinthus* cardinalis, sancte Sedis legatus, *Vallisoleti* Concilium, quod dicitur generale, id est, nationale, celebravit, ut discimus ex Charta ab infanta Sanctia, die xxv Januarii *Æra mxcxi* data. Ad haec exente hoc anno, et ultimis ejus diebus *Ludovicus VII*, Gallie rex, cum Constantia uxore ad aulam imperatoris venit, ut testantur Rodericus lib. 7, cap. 9, et Lucas Tudensis, scriptores horum temporum proximi. Plerique quidem Francorum scriptores hanc professionem Hispanicam tacent, et Sandovalius de ea valde dubitat, quod Hispanie notari eventus singulares in Chartis plerumque notarent, qui tamen istius non meminere. Verum non mirum si in Chronicis in Francia scriptis hujus peregrinationis nulla mentione sit, cum quares ultimis annis Ludovici VII regis gestas referunt, valde contracta sint, præsertimque triginta ultimis regni ejus annis. Præterea ipsemel Sando-

valius Injus rei nobis probationem suppeditat; exhibet enim donationem factam ab Alphonso imp. *Morerolæ*, qua prima in Hispania Ordinem Cisterciensem suscepit, queque sita est in Zamorense diecesi ac in regione Legionis, ex qua licet Constantiam reginam; qua anno *mclix* Ludovico VII Francorum regi nupserat, hoc anno exente, in Hispania fuisse. Data ea die prima mensis Januarii *Æra mxcxi*, in eaque haec verba leguntur: « Ego Aldefonsus imperator, felix, inclitus, triumphator ac semper invictus, totius Hispaniae divina providentia famosissimus imperator, una cum uxore mea imperatrice domna Rica, cum filiis meis Sanctio et Ferdinandino regibus, simul etiam cum filiabus meis Constantia, inclita Francorum regina, et Sanctia nobili regina Navarre, facio Chartam donationis, etc. » Incredibile autem Constantiam ipso nupliarum suarum initio sine marito in Hispaniam venisse, ibique usque ad initium mensis Octobris sequentis Christi anni, ideoque plus novem mensibus, ibi mansisse. Id enim probat insignis *Charta Asturicensis Ecclesiæ*, ibidem a Sandovalio relata, in qua Alphonsus imperator et Rica imperatrix cum Sanctio et Ferdinandino filiis nominantur, « simul cum filiabus meis », inquit Alphonsus, « scilicet Constantia, inclita Franc. regina, etiam Sanctia nobilis Navarre regina *Æra mxcxi*, VI Octob. ». Interim habes in his Chartis totam Alphonsi imperatoris familiaria.

11. Suscepta orationis gratia ad S. Jacob. — Ad haec Robertus de Monte hujus temporis auctor hanc professionem memorat in suo Chronico: « Ludovicus rex Francorum gratia orationis perrexit ad Sanctum-Jacobum de Gallicia, et ab imperatore Hispaniarum socio suo favorabiliter susceptus est in Hispania ». Fallitur tamen dum haec refert ad annum *mcliv*, sicut hallucinatus est in anno ejus matrimonii, ad annum *mclii* scribens: « Ludovicus rex Francorum duxit uxorem filiam Alphonsi regis Hispaniarum, quem quia principatur regulis Aragonum (nempe Raimundo Berengario Aragonie, et Sanctio Navarre) imperatorem Hispaniarum appellant ». Narrant Rodericus et Lucas Tudensis Alphonsum imperatorem magnifice regem excepsisse, eum usque ad Sanctum-Jacobum perduxisse, indeque redeuntem Toleti curiam celebrasse tam Christianorum quam Arabum suo imperio subjectorum. Fallitur tamen Rodericus cum reginam Francie *Isabellam* appellat, et Lucas Tudensis, cum ait, Ludovicum regem in Hispaniam perrexisse, ut certo sciret, an verum esset quod aliqui dixerant, *Constantiam* nempe ex vilissima concubina ortam. Hoc enim absurdum.

12. Series patriarcharum Constantinopolitanorum. — *Neophyto inclusio* patriarchæ CP incerto anno demortuo successit *Constantinus Chliarenus*, diaconus et sacelli prefectus, et huic *Lucas Chrysoberges*, ut patet ex serie episcoporum Byzantii, a Leunclavio edita, in qua eum anni sedis horum

patriarcharum injuria temporis deleti fuerint, scire tantum possumus *Lucam* currenti anno Pontificatus iniisse, quod colligimus ex duratione sedis patriarcharum, qui usque ad hujus saeculi finem sedere. Baronius pretermisit *Neophytum* et *Con-*

stantinum Chliarenum, et praeterea Lucæ Chrysoberges initium non bene cum anno **MCLXVIII** alligit; sed Onuphrius in Chron. hoc anno et sequentibus hujus saeculi horum pontificum Chronologiam exacte digessit.

HADRIANI IV ANNUS 2. — CHRISTI 1156.

1. *Hadrianus IV Beneventi obsecus pacem a Willelmo Siculo redimit, datis hinc inde Diplomatibus.* — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus sextus Indictione quarta, quo Hadrianus papa Beneventi obsecus una cum suis a Willelmo Sicilia rege, ut liberare se cum suis ac civitatem posset, subire cogitur pacis conditiones indignas. Sed quæ ista præcesserint, ab hujus temporis auctore Willelmo Tyrio sic accipe¹: « Interea rex Sicilie dominus Willelmus audiens et crebris eductus legationibus, quod in partibus Apuliae comes Robertus de Bassavilla una cum Grecis regionem occupasset violenter, in Campania vero princeps Capuanus, et comes Andreas late sua diffuderint imperia; dominus quoque papa in Beneventum se receperat, unde omnibus prædictis vires et animos ministrabat: congregatis ex universa Sicilia et Calabria militibus copiis, eum ingentibus expeditionibus in Apuliam pervenit. Ubi statim circa Brundusium, fugiente comite Roberto, primo Marte fudit Græcorum copias, et atrito penitus eorum exercitu, duces eorum captos vinculis mancipavit, gazas quoque quas intulerant valde multiplices, suis intulit tam potenter quam feliciter aerariis. Inde recepta universa regione, quæ ab eo defecratur, et populis gratia restituta, Beneventum obsidet, ubi tam dominum papam cum suis cardinalibus, quam cives uiueros affecte molestiis, ut et virtus deficeret, et de salute redderet valde sollicitos. Ubi nuntiis interventionibus, conditionibus occultis, reformata est pax inter eos, exclusis omnibus aliis a fœdere, qui domini papæ jussionibus tantis se laboribus inumererunt et periculis.

2. « Videntes ergo prædicti nobiles viri, quod contra spem accidisset eis, et quod dominus papa

non obtenta eis domini regis gratia, pacem sibi et Romanæ Ecclesiæ, ipsis exclusis, fecerat, solliciti; anxi pro se cœperunt disquirere, quoniam modo possent sanos et incolumes extra regnum se facere. Comes itaque Robertus et Andreas, cum quibusdam aliis nobilibus viris in Longobardiam properantes ad dominum imperatorem se contulerunt¹. Princeps vero Capuanus cateris infelior, dum Garilianum navigio transire parat, a suis vectoribus, cum suos jamjam transituros expectaret, captus est, et regis fidelibus traditus in Siciliam deductus est, ubi continuo carcere, et execitate violenter inducta, miserabiliter vitam finivit ». Hucusque Tyrius. At quomodo potuit Hadrianus liberasse alios, qui nec seipsum, nec suos liberare potuit, nisi conditionibus indignis valde suscepisti, quas nullus haec tenus Pontifex a quibusvis implacabilibus Romanæ Ecclesiæ hostibus suscepisset tanta jaetura Ecclesiastice libertatis?

3. Quomodo autem et per quos S. R. E. cardinales ista tractata sint, petendum est ex ejusdem Hadrianii Pontificis vite Actis, in quibus ista scripta leguntur:

« Prædictus dominus Hadrianus venerabiles viros, Hubaldum tituli S. Praxedis, item Julium tituli S. Marcelli, et Rolandum tituli S. Marci, Sedis Apostolicae cancellarium, presbyteros cardinales ad regem direxit, quatenus ex parte beati Petri eundem commonerent, ut ab ejus offensis omnino cessaret, de illatis damnis satisfaceret, et jura matris sue sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ ipsi pacifice conservaret. Quibus benignè suscepisti atque tractatis, post mutuam collocutionem, et diversorum altercationem capitulorum, rex ipse eum eodem papa, eis mediantibus, concordavit. Et veniens rex ipse ad Ecclesiam Sancti-Marciani juxta Bene-

¹ Tyr. l. xviii. c. 8.

¹ II. etiam Ligur. l. 1. c. 4.

ventum positam, ad pedes ejusdem Pontificis humiliiter se prostravit, et ligium homagium, et fidelitatem coram circumstantium maxima episcoporum cardinalium, comitum, baronum et aliorum multitudine, Ottone Frangipane juramentum pro eo interponente, ipsi fecit. Recepto itaque dicto rege ad pacis osculum, collatis magnis munieribus ex auro et argento et sericis pannis Pontifici, ejusque fratribus, et toti ejus curiae, ab invicem laeti et cum gudio discesserunt». Ilucusque de his Acta. At de his omnibus, quae cum Hadriano papa a rege Sicilie Willelmo per vim et metum transacta sunt, extant Diplomata tum regis, tum etiam ipsius Hadriani Pontificis, ex duobus exemplaribus petita, altero Vaticanae Bibliothecae¹, altero Basilicae Sancti-Petri scripto Codice, quorum habita collatione, hic tibi ipsum regium Diploma, quod integrum perseverat, primo loco posuimus; sic enim se habet:

4. « IN NOME DEI AETERNI et Salvatoris nostri IESU Christi. Amen.

« Domino Hadriano, Dei gratia sanctae Romanae Ecclesiae summo Pontifici, charissimo domino, et patri nostro reverendo, ejusque successoribus Willelmus eadem gratia rex Siciliae, ducatus Apuliae, et principatus Capuae.

« Nostræ semper consuetudinis extitit, animum nostrum in triumphis et maximis humiliare successibus, et tunc nos attenius ad omnipotentis Dei obsequium et cultum mansuetudinis exponere, cum ad majorem prosperitatem et gloriam nos vidimus pervenire: tales in tranquillis et prosperis rebus erga nostri Redemptoris obsequium inventi volentes, ut perceptorum a rege omnium regum beneficiorum non appareamus ingrati, et maiores successus atque victorias de brachio virtutis Dei jugiter sperare possimus. Hujus quidem nostræ consuetudinis consideratione inducti, cesis et comprehensis in manu bellicâ ad laudem et gloriam nominis Dei Graecis et Barbaris nationibus, quæ regnum nostrum nulla carum vi, sed proditorum nostrorum dolositate intraverant, de victis et fugatis de finibus regni nostri turbatoribus pacis, et proditoribus nostris humiliando nos sub omnipotenti manu Dei decrevimus et ad cultum humilitatis propenitus intendendum.

5. « Discordiis igitur illis quae inter Romanam Ecclesiam fuerant agitatæ, finem congruum imponere cupientes, cum appropinquavissent civitati Beneventi, et inimici nostri ante faciem indignationis nostra fugissent, venerabiles cardinales vestros Hubaldum tituli S. Praxedis, et Julianum tituli S. Marcelli presbyteros cardinales, et cum eis Rolandum tituli S. Marci presbyterum cardinalem, et cancellarium vestrum, quos ad nostram praesentiam direxistis, eo quo decuit honore suscepimus, et desiderium ac monita vestra de bono pacis ex ore ipsorum libenti animo audience, ipsis

et Maione magno ammirato admiratorum dilectorum fidelium et familiari nostro, et Hugone Panormitanu, et Romualdo Salernitano, venerabilibus archiepiscopis, et Willelmo Calano episcopo, et Marino Cavenensi abbe fidelibus nostris mediantibus, in hunc vobiscum per eos pacis devenimus concordiaque tenorem; videlicet ut de capitulis illis, de quibus inter majestatem vestram et nos controvergia vertebatur, quod subscriptum est, observetur.

« De appellationibus quidem ita. Si aliquis clericus in Apulia, et Calabria, et aliis terris quae Apulia sunt affines, adversus alium clericum de causis Ecclesiasticis querelam habuerit, et a capitulo, aut episcopo, vel archiepiscopo suo, seu alia Ecclesiastica persona sua provincia non poterit emendari: libere tunc, si voluerit, ad Ecclesiam Romanam appellat. Translationes in Ecclesiis fiunt, si necessitas, aut utilitas Ecclesie aliquem de una Ecclesia ad aliam vocaverit, et vos aut vestri successores concedere volueritis. Consecrationes et visitationes libere Romana Ecclesia faciet Apuliae, vel Calabriae civitatum, ut voluerit, aut illarum partium quae Apulia sunt affines, civitatibus illis exceptis, in quibus persona nostra, vel nostrorum haeredum in illo tempore fuerit, remoto malo ingenio, nisi cum voluntate nostra nostrorumque haeredum. In Apulia et Calabria, et partibus illis que Apulia sunt affines, Romana Ecclesia libere legationes habebit. Illi tamen, qui ad hoc a Romana Ecclesia fuerint delegati, possessiones Ecclesie non devastent. In Sicilia quoque Romana Ecclesia consecrationes et visitationes habeat, et si de Sicilia personas aliquas Ecclesiastici ordinis vocaverit, magnificentia nostra, nostrorumque haeredum pro Christianitate facienda, vel pro suscipienda corona, remoto malo ingenio, retinebit quas providerit retinendas. Cetera quoque ibidem habebit Romana Ecclesia, que habet in aliis partibus regni nostri, excepta appellatione et legatione, que nisi ad petitionem nostram et haeredum nostrorum ibi non fiunt. De Ecclesiis et monasteriis terra nostre, de quibus Romana Ecclesia quæstio mota fuit, sic fiat: vos quidem et vestri successores in eis habebitis eas, quae in ceteris Ecclesiis, que sub nostra potestate consistunt, solite sunt accipi consecrationes et benedictiones a Romana Ecclesia; et debitos insuper, et statutos ei census exsolvent. De electionibus quidem ita fiat. Clerici convenient in personam idoneam, et illud inter se secretum habebunt, donec personam illam excellentie nostræ prouuntient, et postquam persona celsitudini nostra fuerit designata, si persona illa de proditoribus, aut inimicis nostris vel haeredum nostrorum non fuerit, aut magnificentia nostra non extiterit odiosa, vel alia in ea causa non fuerit, pro qua non debemus assentire, assensum præstabissemus.

6. « Profecto vos nobis, et Rogerio duci filio nostro, et haeredibus nostris, qui in regnum pro voluntaria ordinatione nostra successerint, concedetis regnum Siciliae, ducatum Apuliae, principatum

¹ Collat. Pla. 1. 1. fol. 2.

Capuae, cum omnibus pertinentiis suis, Neapolim, Salernum, et Malphiam cum pertinentiis suis, mar- chiam, et alia quæ ultra Marsicam debemus ha- bere, et reliqua tenimenta quæ tenemus, a præ- decessoribus nostris hominibus sacrosancte Ro- manæ Ecclesie jure detenta, et contra omnes homines adjuvabitis honorifice manutenerem. Pro quibus omnibus vobis vestrisque successoribus, et S. R. E. fidelitatem juravimus, et vobis ligium homagium fecimus, sicut continetur in duobus similibus capitularibus, quorum alterum penes vestram majestatem sigillo nostro aureo, alterum vero sigillo vestro signatum penes nos habetur. Et censum sexcentorum schifatorum de Apulia et Calabria, quingentorum vero de marchia, vel æquivalens in auro vel argento nos ac nostros hæ- redes Romanæ Ecclesie statuimus annis singulis soluturos, nisi forte impedimentum aliquod inter- cesserit, quo cessante censu ex integro persolvetur. Omnia vero prædicta, quæ nobis concessisti, sicut nobis, ita etiam et hæredibus nostris conce- detis, quos pro voluntaria ordinatione nostra sta- tuerimus, qui sicut nos, vobis vestrisque suc- cessoribus et Ecclesie Romane fidelitatem facere, et quæ prescripta sunt voluerint observare. Ut autem quæ supra dicta sunt, tam vestro quam vestrorum successorum tempore obtineant perpetuam firmi- tatem, nec nostris, ant nostrorum hæredum tem- poribus alicuius valeant præsumptione turbari : præsens scriptum per manum Matthæi nostri no- tarii scribi, ac Bulla Aurea nostro tyentario impressa insigniri, ac nostro signaculo decorari jussimus. Datum ante Beneventum per manus Majonis magni ammirati ammiratorum, anno Dominica Incarna- tionis millesimo centesimo quinquagesimo sexto, mense Junii, quartæ Indictionis, anno vero regni domini Willelmi, Dei gratia magistri et gloriosissimi regis Siciliae, ducatus Apuliae, et principatus Capuae sexto feliciter. Amen¹.

Confirmavit ista suo Diplomate Hadrianus papa ob sessus, ut vidimus, necessitate compulsus : quod sicut invenimus abbreviatum in multis, ita describemus ex Codice Basilicæ S. Petri in Vaticano verbis istis :

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Willelmo illustri et glo- rioso Siciliae regi, ejusque hæredibus, quos pro voluntaria ordinatione sua statuerit in regnum, in perpetuum.

7. « Licet ex injuncto nobis a Deo Apostolatus officio universos Christi fideles paternæ charitatis brachiis debeamus amplecti, atque ad pacem eos et concordiam invitare : reges tamen et sublimiores quasque personas tanto amplius diligere et honorare debemus, atque de bono pacis eos tanto studiosius commonere, quanto Ecclesie Dei, et fidelibus Christianis major inde fructus spiritua- liter ac temporaliter dignoscitur provenire. Con-

stat, charissime in Christo fili Willelme, gloriose Sicilia rex, te inter reges et celsores personas sancti exiunis operibus, potentia opibusque clare, ita ut ex vigore justitiae, quam in terra sub tua ditione constituta conservas, ex securitate pacis, qua omnes per eandem constituti latentur, et ex terrore quem inimici Christiani nominis per opera magnifica incussisti, usque ad extremos angulos fana tui nominis et gloria protendatur. Quod siquidem nos, dilectissime in Christo fili Wittelme eximie, diligentius attendentes, et insipientes pariter, quantæ utilitates Romanæ Ecclesie valeant provenire, si celsitudo tua per firmam pacem ei et concordiam conjungatur, dum in civitate Beneventana securi et liberi cum fratribus nostris essemus, ad pacem tecum habendam diligenter stu- dio decrevimus intendere. Misimus ergo ad excellen- tiā tuam quosdam fratrum nostrorum, scilicet ut supra, et propositum per eos nostrum de bono pacis et concordia desiderium, et invitavi- mus attentius, et monuimus excellentiam tuam ad pacem. Et illius inspirante virtute, qui ad cælum iturus discipulis suis ait¹ : Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis : talem animum tuum invenimus, quem fisi pacis et Catholicæ principis decuit inveniri. Et mediantibus præfatis filiis nostris, etc. » ut supra. « In hanc formam pacis libera et spontanea voluntate nostra deve- minus, ut videlicet de capitulis illis, de quibus inter nos et excellentiam tuam controversia est, per omnia, etc. » ut supra in proxime scripta regis est conclusio. Pergit : « Ut autem quæ supra diximus, tam nostro quam successorum nostrorum tempore perpetuam obtineant firmitatem, et nec tuis, nec tuorum hæredum temporibus alicuius valeant præsumptione turbari, nos ea de com- muni consilio et voluntate fratrum nostrorum auctoritate Apostolica confirmamus, et validura in perpetuum præsentis scripti pagina communimus, et tanu a nobis, quam a nostris successoribus per- petuis temporibus statuimus observanda. Nulli ergo omnino licet hanc paginam nostræ conces- sionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare voluerit, omnipotens Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus indignationem incurrat. Amen, amen, amen ». Datum eadem die qua et superior. Ita in scripto Codice. Verum illud scito, coactum fuisse iis scriptis profiteri Hadrianum se esse securum et liberum, cum ista promitteret, ne actus ex eo infirmari posset : tamen ob sessum Beneventi (ut patet ex Tyrio, et aliis ejus temporis scriptoribus) liquet fecisse necessitate coactum, ob idque nullius ponderis esse potuisse ; cum alioqui renuntiare juribus Pontificis, nempe appellationibus deferendis, nec posse ipsos Pontifices, Nicolaus papa Primus affirmet.

8. At ista omnia, quæ contra Ecclesiasticam

¹ Ex quo a patre Rogerio coronatus cepit regnare cum eo.

¹ Joan. xiv.

libertatem, urgente necessitate, per vim et metum extorta sunt ab Hadriano Romano Pontifice per Willelmum, cognomento Malum, Sicilie regem : sub Innocentio papa Tertio novis pactis, honestioribus conditionibus interpositis, sunt penitus cassata atque prorsus abolita, ipsa vero libertas Ecclesiastica suo robore integrata, atque in pristinum restituta, ut suo loco pluribus dictuci sumus.

Cæterum satis manifesto fuit postea declaratum experimento, male a regibus consuli rebus regni cum Ecclesie detrimento. Siquidem florentissimum regnum Sicilie in illud fuit extremum dissernem inductum, ut defecerint hoc eodem sæculo regni successores virilis sexus ex Northmannis, et transierit ad Suevos. Sic, sic Deus vindex peccatorum patris in filios usque in tertiam et quartam generationem : in ipsis prima generatione, nempe in filio successore exercrandum ultus est scelus, ut in ipso defecerit regnum gentes Northmannorum, et transierit ad eos, qui Northmannorum excidia ante omnia procurarint. Sed nec ipsum sceleris auctorem Willelmum dirum vindicta præterit, cum tot in eum excitarit immanes tyrannos, ut uno sublatu, alter non deficeret priore scelestior, in quo plures et nequiores oborirentur, quorum insidiis caperetur, aliae in carcerem truderetur, filio primogenito ipsis Rogerio conclamato ab ipsis rege, quem ipse pater jam liberatus a plebe necari, ut sic ipse regnare posset; induereque rursum purpuram non murice, sed filii sanguine tintam. Sed et sceleris architectus Maio ammiratus superius nominatus, cede crudelissima perii. Hæc omnia a fidelissimo teste, qui aderat, quam exactissime scripta habes, Hugone Falcando, qui cuncta hæc scripto volumine est prosecutus. Sic, sic, inquam, suo ipsis exemplo Willelmus sanctam reliquit posteris disciplinam, maximum parare sibi damnum, qui servitutis Ecclesie mercimonio libertatem regni deteriorem omni servituti requirat.

9. Displienit mirum in modum ista Romani Pontificis cum Sicilia rege concordia imperatori, quod scilicet ea pace nactus videretur esse praesidium, ad quod confugeret, cum quid molestum in eum universam Romanam Ecclesiam idem statueret imperator, qui eum ipsis regis carentem protectione posset habere subjectum. Hidem et cardinales partibus studentes imperatoris id ipsum postea publicis litteris istis sunt professi, quas recitat Raddevenus his verbis³ :

« Ex quo contra honorem Ecclesie Dei et imperii amicitia inter dominum papam Hadrianum et Willelmum Sicutum apud Beneventum facta est, dissensio et discordia non modica inter cardinales S. R. E. non sine causa oborta est : nobis sciunt, qui honorem et dignitatem sanctæ Dei Ecclesie et imperii nullatenus diminui volebamus,

amicitia, quæ facta fuerat in detrimentum Ecclesie et imperii, nequaquam consentientibus; aliis vero, qui pecunia et multis promissionibus obsecrati jam dicto Siculo tenebantur adstricti, conventionem ipsam taliter, ut diximus, fabricatam nequiter defendantibus, et quamplyres in partem sui erroris attrahentibus, nostro conatu et voluntati totis misib[us] pertinaciter resistantibus. Proinde procedente tempore cum jam fama ferret imperatorem Italiā intrasse, et plurimam ejus partem suæ potestati subjugasse, prædicti fratres Siculo adstricti dominum papam sollicitare et circumvenire omni sagacitate cooperant, qualiter aliqua occasione assumpta, dominus imperator et omnes sequaces ejus excommunicationi subderentur, et nos ad id faciendum una cum eis juramento astringeremur. Nos autem et contra diximus, potius Siculum excommunicandum, qui omnia jura Ecclesie tam spiritualia, quam temporalia violenter abstulerat, quam imperatorem, qui Ecclesie Romanæ et imperii jura fideliter laborabat recuperare, et Ecclesiam de servitute ad libertatem reducere etc. » At quam egregie mentiti sint isti, sequi postea significaverunt eventa, cum nihil magis in animo firmi idem imperator haberet, quam Romanam Ecclesiam sua ipsis et successorum suorum subiecere servituti, omnique libertate nudare.

Displienit, inquam, imperatori liberum habere sacrorum canonum vindicem Romanum Pontificem, quem et timeret passurum fore censem transgressionum suarum, quæ adeo erant enormes, ut absque scandalo totius Christiani orbis non possent omitti sine vindicta inferenda ab Apostolica Sede.

10. *Friderici imperatoris divortium.* — « Hoc ipso anno 2, habet Dodechinus in Chronicō, « Fridericus imperator Agnetem principis Burgundie filiam uxorem duxit, repudiata priori legitima uxore apud Constantiam. Unde in Ecclesia gravissimum exortum est schisma ». Hæc ipse. Divortium autem factum fuisse per legatos Apostolicæ Sedis, tradunt Otto Frisingensis, necon Guterus Ligurius : causam autem intercessisse jus consanguinitatis, quo impediretur ejusmodi contrahi matrimonium. Uxor vero quam duxit, non Agnetam, sed Beatricem fuisse dictam, iidem auctores affirmant, qui aderant. Celebratas autem fuisse nuptias hoc anno post Pentecosten, idem qui supra Otto testatur⁴. Sed redeamus ad Hadrianum, de quo haec Acta :

11. *Hadriani IV redditus in Urbem, et ejus collatio cum Joanne Saresberiensi de Romana curia reformanda.* — « Egrediens benignissimus papa de civitate Beneventana, et de finibus Samnii, versus Urbem Romanam iter direxit. Transiens vero per Montem-Cassimum, et per Marsicana montana, vent in civitatem Narniam. Et quoniam civitatem Urhevelanam, que per longissima ultra tempora

se a jurisdictione beati Petri substraxerat, cum multa diligentia et studio nuper acquisiverat, et dominio Ecclesiae subjecerat, bonum sibi et fratribus suis visum est, ut ad civitatem ipsam accederet, et sua eam praesentia honoraret: nam usque ad ejus tempora, sicut ab omnibus dicebatur, numquam Romanum Pontificem eam civitatem intrasse, vel aliquam in ea temporealem potestatem exercuisse constabat. Eapropter cleris et populus, et milites ejus loci majori desiderio et ampliori veneratione ipsum Pontificem receperunt, et bonis omnibus plusquam potenter honorarunt. Ipse vero aliquandiu ibi morari faciens, maiores et minores tanquam beati Petri familiam affectuose honorabat, et in eorum gratulabatur aspectu. Appropinquante igitur hiemis tempore, ad amicuum et populos Viterbiæ castrum descendit, et exinde ad Urbem et Lateranense consistorium cum gloria et honore debilo reueavit¹. Hucusque Acta, autem hujus periodum claudentia. Additur his ex Chronico Fossæ-Novæ, hoc anno Soram civitatem fuisse prædæ datam atque combustam a militibus regis Willelmi ob necem Simonis, qui eidem præerat nomine regis: cives autem salvos factos in arce natura loci munitissima, super montem posita, dicta Sorella, quæ diu obessa licet, capi tamen non potuit. Hæc autem factū ponuntur ante redditum Hadriani Pontificis in Urbem.

12. Illo eodem anno, dum in partibus Beneventaniis moraretur Hadrianus papa, invisit eum Joannes Saresberiensis ejus gentilis, de quo dictum est anno superiori, vir doctrina et probitate notissimus (fuit iste a secretis S. Thomas archiepiscopo Cantuariensi illustri martyri) atque cum eo magna animi libertate sermonem miscuit. Quem idem ipse in Politicatio suo scriptum reliquii, nosque hic reddere non erit incongruum, ut intelligatur, S. R. E. multorum semper subjectam fuisse columnis, cum tamen nunquam ipsi defuerint, quæ essent recte intuentibus laude dignissima; ut horum exemplo possumus intelligere²:

« Memini me, inquit, causa visitandi dominum Hadrianum Pontificem Quartum, qui me in ulteriorem familiaritatem admiserat, profectum in Apulia. Mansique cum eo Beneventi ferme tres menses. Cum itaque, ut fieri solet inter amicos, sæpe plurimis conferremus, et ipse quid de se et Ecclesia Romana sentirent homines, a me familiarius et diligentius quereret: ego apud eum usus spiritus libertate, mala, quæ in diversis provinciis audieram, patenter exposui. Sicut enim dicebatur a multis, Romana Ecclesia, quæ mater omnium Ecclesiarum est, se non tam matrem exhibet aliis, quam novicem. Sedent in ea Scribae et Pharisæi, ponentes onera importabilia in humeris hominum, quæ dixito non contingunt. Dominantur in clero, nec forma flunt gregi, qui recto calle pergit ad vitam: pretiosam supellectilem congerunt, auro

et argento onerant mensas, sibi etiam ab avaritia nimis parci. Nam pauper aut nullus, aut rarsus admittitur, quem interdum non tam Christus quam vana gloria introducit. Conculunt Ecclesias, lites excitant, collidunt clericum et populum, laboribus et miseriis afflitorum nequaquam compatiantur, Ecclesiarum latrant spoliis, et quæstum omnem reputant pietalem: justitiam non tam veritati quam pretio reddunt; omnia namque eum pretio hodie, sed nec eras aliquid sine pretio obtinebis. Nocent sepius, et in eo dæmones initantur, quod tunc prodesse putantur, cum nocere desistunt, exceptis paucis, qui nomen et officium pastoris implet. Sed et ipse Romanus Pontifex omnibus gravis et fere intolerabilis est.

13. « Præterea omnes argunt, quod ruentibus et collabentibus Ecclesiis, quas patrum construxit devotio, altaribus quoque incultis, palatia exsulit, et ipse non modo purpuratus, sed deauratus incedit. Palatia splendent sacerdotum, et in manibus eorum Christi sordidatur Ecclesia. Provinciarum diripiunt spolia, ac si thesauros Croesi studeant reparare. Sed recte cum eis agit Altissimus, quoniam et ipsi alii, et sæpe vilissimis hominibus dati sunt in direptionem. Et ut opinor, dum sic in invio erraverint, numquam deerit eis flagellum Domini. Os siquidem Domini locutum est³: Quia quo judicio judicaverint judicabuntur, et sua mensura remetetur eis. Antiquus dierum mentiri non novit. Ille, inquam, pater, loquitur populus, quandoquidem vis ut illius tibi sententias proferam.

« Et tu, inquit, quid sentis? Angustiae, inquam, sunt undique. Vereor enim ne mendacii, vel adulatio[n]is contraham notam, si solus populo contradixero. Sin autem reatum vereor majestatis, ne tanquam qui os meum in cælum posuerim, crucem videar meruisse. Veruntamen quia Guido Clemens, Sanctæ-Potentiane presbyter cardinalis, populo testimonium perhibet, ei usqueque contradicere non præsumo. Aserit enim in Romana Ecclesia quamdam duplicitatē esse radicem, et fomentum avaritiae, quæ caput et radix est omnium malorum. Neque id quidem in angulo, sed confidentibus fratribus, S. Eugenio presidente, quando adversus innocentiam meam Ferentini gratis exceduerant, hoc publice protestatus est. Unum tamen audacter conscientia teste profiteor, quia nusquam honestiores clericos vidi, quam in Ecclesia Romana, aut qui magis avaritiam detestentur. Quis Bernardi Redonensis, SS. Cosmae et Damiani diaconi cardinalis, continentiam contemplumque pecunia non miretur? Nondum natus est a quo munus accepit. Quod tamen a communione fratrum sincero jure proveniebat, interdum accipere persuasus est. Quis non stupeat episcopum Praenestinum qui scrupulum conscientiæ metens, et a participatione bonorum communium abstinebat? Plurimum tanta modestia, tanta

¹ Poth. l. vi. c. 21.

² Matth. viii.

gravitas est, ut Fabricio non inveniantur inferiores, quem agnita salutis via, modis omnibus antecedunt ». At licet bonus Christi odor in Ecclesia nunquam desit : *Muscae tamen morientes perdunt odorem unguentum*¹. Sed pergit : « Quia ergo instas, urges, præcipis, cum certum sit, quod Spiritui sancto mentiri non licet, fateor, quia quod præcipis, faciendum est, etsi non sitis omnibus operibus imitandi. Nam qui a doctrina vestra dissentit, aut hæreticus, aut schismaticus est. Sed Deo propitio, sunt qui non omnium vestrum opera imitentur. Paucomum ergo labes sinceris maculam, et universalis Ecclesie ingerit. Et in ea opinione frequentius moriuntur, ne totam corruptant Ecclesiam. Sed et boni rapiuntur interdum, ne malitia innamittantur, et quia Roma corrupta apud Deum his reperitur indigna.

44. « Tu ergo quia id habes officii, quære et inserere humiles, vanæ gloriae et pecuniae contemporares. Sed timeo ne, dum pergis quærere que vis, ab imprudente amico audias que non vis. Quid est, pater, quod aliorum discentis vitam, et teipsum minime perscrutaris? omnes applaudunt tibi, pater omnium vocaris et dominus, et capit tu infunditur omne oleum peccatoris. Si ergo pater es, quare a filiis munera et retributio-nes exspectas? Si dominus, quare Romanis tuis timorem non incutis, et temeritate repressa, eos ad fidem non revocas? At Urbem vis Ecclesie tuis numeribus conservare. Numquid eam sic Silvester muneribus acquisivit? In invio pater es, et non in via. Eisdem est conservanda muneribus, quibus et acquisita. Quod gratis acceperisti, gratis dato. Justitia regina virtutum est, et erubescit quovis pretio permutari. Si gratiosa futura est, sit gratuita. Nequaquam prostrinatur ad preium, quæ corrupci non potest. Integra est, et semper incorrupta. Bum premis alios, et tu gravius opprimeris.

« Risi Pontifex, et tantæ congratulatus est libertati; præcipientis, ut quotiens sinistrum aliquid de ipso meis auribus insonaret, hoc ei sine mora mutarem. Et cum plurima nunc pro se, nunc contra se respondisset, apologum hujusmodi mihi propositum; ait ergo : Accidit ut adversus stomachum membra omnia totius corporis conspirant, tanquam adversus eum qui voracitate sua labores omnium exauriret. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu, laboribus insistunt manus, pedes ab itinere callum induunt, ipsaque lingua utiliter sermonem et silentum moderatur. Omnia denique membra publicis invigilant commodis, et in tanta sollicitudine omnium et labore, solus quie-

scit venter et cum omnia parata fuerint, quæ labor multiplex acquisivit solus omnia devorat et consumit. Quid multa? Coudixerunt ut a laboribus abstinerent, et gravi inedia conficerent illum inertem et publicum hostem. Exacta est sic una dies, secuta est altera tædiosior, tertia adeo perniciosa fuit, ut fere omnibus defectum indicaret. Urgente itaque necessitate, fratres iterum in unum convenerint, acturi de salute sua, et hostis publici statu. Cum vero omnes assisterent, oculi languerunt, pes mollem corporis non erexit, torpebant brachia, sed et ipsa lingua iners, et deficienti palato sociata, cauam communem exponere non præsumpsit. Ad cordis ergo consilium omnia redierunt, ibique habita deliberatione ratio patefecit, quoniam haec mala ingerebat, qui ante denuntiatus fuerat publicus hostis. Ex quo enim ei tributa subtracta sunt, et ipse quasi publicus dispensator omnibus aliamenta subduxit. Et quia nemo potest sine stipendio militare, cum stipendia non procedunt, debilitatur et frangitur miles. Sed nec in dispensatorem poterat culpa refundi, qui quod non acceperat, minime potuerit alii erogare; longeque tutius esse, ut ei quod distribuat, ministretur, quam illo evacuato, omnia membra esuriant: factumque est ita. Suadente ratione impletus est venter, refocillata membra, et pars omnium reformata. Absolutus est itaque stomachus, qui licet vorax sit, et avidus alieni, non sibi lamen petit, sed aliis, quæ eo exinanito nequeunt sustentari.

45. « Tale est, inquit, frater, si recte attendas, in corpore reipublicæ, ubi licet plurimum appetat magistratus, non tam sibi quam aliis coacervat. Si enim exinanitus fuerit, nihil est quod membris valeat impartiri. Nam stomachi in corpore, et principis in republica idem officium est etc. » Haec ob collectionem decimorum, quas in omnibus provinciis Romani Pontifices colligere solerent, loco quarum successerunt annatarum solutiones, quæ cujuscumque ingressu Sedis, taxata summa solvuntur. « Noli ergo », inquit Hadrianus « neque nostram, neque secularium principum duritiam metiri, sed omnium utilitatem attende ». Hactenus congressus atque familiaris collatio Joannis cum Hadriano Pontifice.

Quod pertinet ad res Orientalis Ecclesie, hoc eodem anno, qui numeratur Tertii Balduini regis Hierusalem decimus quartus, juste ulciscente numine, ob non servatam a rege Christiano fidem pactam infidelibus, exercitus Christianorum semper vincere solitus, ignominiose prosterruit in Palastina. Res gesta exacte describitur a Willelmo Tyrio archiepiscopo¹.

¹ *Feod. x.*

¹ *Wil. Tyr. I. xviii. c. 11, 12, 13, 14.*

Anno periodi Graeco-Romanæ 6649. — Anno Ævæ Hispan. 1191. — Anno Hegire 551, inchoato die 23 Febr., Fer. 6. — Jésu Christi 1156.
— Hadriani IV papæ 3. — Friderici Anobarbi reg. 5. imp. 2. Manuelis Comneni imp. 14.

1. Gesta inter papam et Guillelmum Siciliæ regem. — A num. 1 ad 10. Joannes de Ceccanno in Chron. gesta hoc anno in Italia seu in regno Neapolitanô hoc modo refert : « Indictione IV. Hoc siquidem anno Guillelmus rex Siciliæ pugnavit cum Graeco apud Brundusium, et devicit eum. Deinde venit Barim, et destruxit eum, et fecit ex eo villas. Inter hæc Robertus princeps (nempe Capuæ) fugit, et captus est a comite Richardo cum suo filio et filia in trajectu, et datus est in manus prædicti regis. Deinde venit Beneventum, ubi erat Hadrianus papa cum comite Roberto de Rotellu (vel de Loritello), et cum comite Andrea (de Rupecanina) et cum multis aliis, et ejecit eos inde, et fecit finem cum domino papa et fecit ei jurandum, et dominus papa concessit, ei totam terram quam in se tenebat. Mense Maio Simon Soranus inferitus est a suis hominibus, filius ejus Simon fecit vindictam pro eo; fecit cremare et prædare totam civitatem. Post hæc ascendit in arcem Surelle et rebellavit se regi. Tunc rex fecit obsidere eam per totum annum et eo amplius, et non potuit eam acquirere, et papa reversus est Roman ».

2. Pax sanctitur inter Hadrianum papam et Siciliæ regem. — Narrat Sigonius lib 12 Hist. de Regn. Ital. *Guillelmum Siciliæ* regem pacem ab Hadriano IV postulasse, et spondonisse si se beneficiarium Ecclesiæ confirmaret, Romanorum adversus eum contumaciam compressurum : quam conditionem cum *Hadrianus* papa repudiasset, cum ingentibus copiis e Sicilia in Apuliam transitit Guillelmus, Graecos prælio vicit, *Barium* in potestate adductum plane evexit, et Hadrianum papam in tantas difficultates adduxit, ut de pace componenda cogitarit. Hanc in rem Guillelmum ad pedes procidentem in gratiam recipit, et ligium de more homagium facientem, regem Siciliæ declaravit. Quæ summarie narramus, ut quæ Baronius habet ex auctoribus illius temporis melius intelligantur. Nunc audiendus anonymous Casinensis in Chron. ad hunc Christi annum : « Willelmus rex Siciliæ venit Brundusium, et cepit illud mense Maii, die vicesimo octavo, et destruxit Barum; deinde venit Beneventum ad papam Hadrianum, cum quo paciscens secure permisit exire regnum, comitem

Lorotelli, et comitem Andriæ, (sed loco *Andriæ* legendum *Andream*, juxta MSS. a Peregrinio visa. Est is porro comes Andreas de Rupecanina), et alios socios eorum prece ipsius papæ. Quo auditio Robertus de Surrento fugit, sed captus apud Caietam (in MSS. a Peregrinio visis loco Caietæ habetur Garilianum) in carcerem est ad Siciliam deportatus, et non post multum temporis obiit ».

3. Aliqui a pace exclusi. — Peregrinus in Notis ad anonymum Casinensem pag. 135 et seq. contendit eum male scripsisse *Hadrianum IV* obtinuisse liberi commeatus tesseram pro comitibus Lorotelli, et Andrea de Rupecanina, aliasque qui Beneventi erant; quod probare conatur ex Falcando in Hist. de Calamitatibus Siciliæ, et Tyrio lib. 18, cap. 8, cuius verba Baronius num. 4 et seq. recitat. Sed neuter anonymo Casinensi contradicit; hic enim tantum asserit, *Hadrianum IV* in eorum gratiam obtinuisse a Guillelmo rege, ut de regno exire possent, deserendo scilicet bona sua. Falcandus vero et Tyrius tantum tradunt, hos proceres exclusos *omnes a fædere*, scilicet pacis. Profecto qui patriam deserere cogitare, ac bona sine ulla recuperationis spe non potest dici in federe pacis comprehensus. Hi itaque auctores anonymo Casinensi non adversantur, sicuti nec Romualdo Salernitano archiep. qui idem asserit ac anonymous, ut ipsem Peregrinii fatetur, *Romualdus* autem non solum hoc tempore in Apulia vivebat, sed et rerum quæ grecabantur, pars erat.

4. Obitus Roberti de Surrento Capuæ principis. — Qnod spectat ad Robertum Capuanum principem, qui Benevento aberat, nullus scripsit *Hadrianum* IV ei salvum-conductum obtinuisse, isque captus fuit a comite Fundano, ut prodit Romualdus Salernitanus : « Jam Garilianum duvium pertransiens, Richardus de Aquila comes Fundanus, qui homo ejusdem principis erat (nempe *vassalus*) positis insidiis ipsum cepit ». Peregrinus citatus recte suam de Roberto isto narrationem concludit. « Et Roberti quidem Secundi hic fuit vita finis, postquam terția tandem vice principatum Capuæ delinuisset, a mense Septembri anni MCLV ad Junium anni sequentis, mensibus fere novem, annumque numerare cum cœpisset, ut

Chartulæ antiquæ non una sunt documento, viginsum nonum ad suscepto post patrem *Jordani II* principatu, hoc est ad Januario anni mcccxxvii. Quocirca ex Campanorum principum albo expungendus, qui nunquam in vivis fuit, nullisque priscis auctoribus est cognitus, tertius exterusque princeps *Robertus*, ex patria, sive urbe, sive gente falso recentioribus reputatus de *Surrento* ».

5. *Wallenses reliquæ sunt antiquorum Britonum*. — Antiqui Britanni, Wallenses dicti, sub Henrico II novo principe Anglorum jugum excutere tentarunt, uti narrat Willelmus Neoburgensis lib. 2, cap. 5, qui licet annum rei gestæ non memoret, quia tamen id subsequenti anno contigisse alii Historici Angliae indicant, et Neoburgensis narratio Historiam Angliae mire illustrat, eam hic referre juvat : « Inter regem et Wallenses, gentem inquietam et barbaram, discordia oritur : dum vel ille aliquid insolitum per potentiam ab eis exigere, vel illi silvis, montibus, vallibusque suis plus justo confisi, tanto principi per insolentiam solita denegarent. Sive etiam propter inquietudinem et clandestinos in vicinos Anglorum fines excursus. Rex vero immensis ex tota Anglia copiis congregatis, regionem Walliarum, qua faciliter aditus videbatur, ingredi statuit. Porro illi convenientes, excubabant in terminis et in planum progredi, vel aperto bello, cum loricatis congregati levis armatura homines declinantes delitescebant in silvis, et viarum angustias observabant. Sane Wallenses reliquia Britonum esse noscuntur, qui hujus insulae (qua nunc Anglia dicitur, olim Britannia dicebatur) incole primi fuerunt, ejusdemque nationis ac linguae esse probantur, cuius et Britones transmarini. Cum autem gens Britonum a supervenientibus Anglorum populis exterminium patetur, qui evadere potuerunt refugerunt in Wallias contra irruptionem hostium, naturæ beneficia tutas, ibique haec natio perseverat usque in præsentem diem ».

6. *Hominium praestant Henrico II Anglie regi*. — Pergit Neoburgensis : « Regio quippe illa tractu propensiore ad prospectum Hibernie super mare Occidentale jacens, alio latere regionibus Anglicis jungitur : et fere tota, vel Oceano, vel vivis saltibus aliisque difficultatibus cingitur : ideoque difficillimos habet accessus, sive ingressus. Introrsus autem inextricabiles quosdam noscitur habere recessus : ita ut quam periculosum est potenti enimlibet eam cum exercitu ingredi, tam impossibile sit eam cum exercitu pervagari. Gignit autem pro sui natura homines moribus barbaros, audaces et intidos, alieni sanguinis avidos, et proprii prodigos, rapinis semper iuhantes, et tanquam transfuso a natura odio, genti Anglorum infestos. Habet quidem pro eo quod saltuosa est, uberrima aliendis pecoribus pascua, sed plani parum habens, et frugum infecunda, aliendis propriis non sufficit filii, sine invento ex intimis Angliae provinciis communatu. Quem nimur quoniam sine beneficio

vel permissu regis Anglorum habere non potest, ejus cogitur ditioni subjacere. Et si forte per latroninales excursus, a quibus propter infernatam barbariem vix temperat, eum irritaverit, iram ejus diu non sustinens cogitur eum placare. Igitur rex fines hostium, cum natura et malitia locorum multum luctando ingrediens, infausta negotii initia habuit ». Narrat postea partem exercitus exceptam insidiis periclitata esse; signum regium, cuius conspectu exercitus animandus erat, amissum, sed tandem regulos munitiones suas Henrico regi tradidisse, et hominum illi præstisset. Quando *Walia* corona Angliae accesserit, infra referemus.

7. *Obitus Petri Venerabilis abbatis Cluniacensis*. — Hoc anno mortuus est *Petrus Venerabilis* Cluniacensis abbas, natione Arvernus, sanctitate et doctrina celeberrimus, qui in Martyrologio Benedictino inscribitur ad VIII kal. Januarii, quo animam Deo reddidit, ut fidem facit Radulphus monachus, ejus discipulus, qui vitam et mortem ejus descripsit, apud Duchesnium in Notis ad lib. 4 Epistolarum ejus pag. 103 : « Recessit sanctus iste illa hora de corpore, qua credimus Dei Verbum natum de virginè matre: et bene hanc, ut ascenderet, horam elegit, qui nato descendenti humiliiter semper servivit. Nascente ergo Christo Virgine de Virgine matre in terris, Petrus virgo assumitur in celis, ut qui gaudium singulis nativitatibus devote celebraverat cum peregrinis quamdiu vixerat, modo et hora ejus Nativitatis recipere fructum devotionis in sede æternitatis ». Porro hic observandum in Biblioth. Cluniacensi in Vita Petri Venerabilis pag. 60t, dici Radulphum Vitam sancti patris et mortem descripsisse, et haec verba ex illo afferuntur : « Anno Dom. Incarnat. mclvi, prima ipsius anni die, reverendus et cum multo honore recoleundus dominus Petrus abbas viam universæ carnis ingressus est; et illa hora sancta anima ejus discessit, qua credimus Verbum Dei, etc. » Turbavit auctorem Chronicum Cluniacensis et Andream Duchesnium, qui Epistolas Petri Venerabilis notis illustravit, annus illae Incarnationis mclvi, et criticos in duas sententias distinxit, alios hanc mortem eum anno mclvi, alios cum anno mclvi alligantibus. Verum cum Radulphus monachus diem Nativitatis Christi primum anni diem appelle, certum est, eum annum a Natali Christi inchoasse, ideoque et explicandum de anno Æra nostræ vulgaris mclvi. Infra videbimus erratum etiam fuisse a viris doctis, mortem sancti Thome archiepiscopi Cantuariensis cum anno mclxxi connectentibus, quod historici Angli, qui eam narrarunt, quicque a Natali Christi annum incorpere, scripserint sanctum martyrem passum die xxix Decembris anni mclxxi, quo tamen die adhuc in cursu erat annus Ærae vulgaris mclxx.

8. *Matrimonium Frederici imp. cum Beatrice*. — « Fredericus imperator, relicta uxore sua, duxit Agnetem filiam comitis Burgundiouni, Rainaldi nomine, ultra Saonam; quam patruus suus comes

Willelmus arcta turris custodia diu clausam tenuerat; sed de manibus ejus liberata, imperatori copulata est», inquit scriptor Auctarii Affligemensis, qui tamen perperam Agnetem vocat, quam alii passim Beatricem vocant. Hoc matrimonio comitatus Burgundiae ditionibus Frederici imp. accessit. Vehementer tamen argutus fuit ab Hadriano papa,

« pro uxoris sue primae divertio. Quod ille agre ferens, cardinalibus Romanis introitum civitatum et Ecclesiarum regni sui interdixit. Hemicus marchio Austriae crealur primus dux Austriae a Frederico imp. Ratipompe», ut legitur in Additamento Auctarii Affligemensis ad hunc annum, et ab aliis confirmatur.

HADRIANI IV ANNUS 3. — CHRISTI 1157.

1. Ex legatione et litteris Romani Pontificis orta discordia inter ipsum et imperatorem. — Milesimus centesimus quinquagesimus septimus surgit annus, Indictione quinta, quo inter Hadrianum papam, et Fridericum imperatorem novarum dissensionum occasio est obortu. Hec Otto de sancto Blasio, qui ea facta scribit anno superiori in Appendice. Sed Radevicus, qui res tunc gestas a Friderico annis ac mensibus exacte consignat, ista hoc anno contigisse satis aperte significal, ut de his recte intuenti nulla dubietas oriri possit. Missa est ab Hadriano legatio, data sunt litterae, ex quibus ingens est conflata discordia.

Quænam autem, qualesve fuerint istiusmodi litteræ Hadriani papæ ad imperatorem, quarum causa ipse adversus eumdem Pontificem vehementer commotus est, inspiciente sunt, sed prius de legis missis a Pontifice, quinam fuerint, ex ipso Radevico canonico ejusdem temporis scriptore accurato, sed erga Fridericum propensiore, hæc accipe¹:

« Personæ nuntiorum erant Rolandus tituli S. Marci, presbyter cardinalis et cancellarius sancte Romane Ecclesie, et Bernardus S. Clementis presbyter cardinalis, ambo divitiis, maturitate et gravitate insignes, et pene omnibus aliis in Romana Ecclesia auctoritate majores. Causa vero adventus eorum speciem sinceritatis videbatur habere, sed fomentum et occasionem malorum latuisse, postmodum evidenter deprehensum est. Principe ergo die quedam a strepitu et populi tumultu declinante in cujusdam oratorii privatiore recessu, predicti nuntii in prospectu ejus deducti, ab eo que ut oportebat, sicut qui boni se nuntii bajulos

asserent, benigne et honeste recepti sunt: exordium autem sermonis illorum in fronte ipsa notable comparuit, quod tale fuisse dicitur: Salutat vos beatusinus pater noster papa Hadrianus, et universitas cardinalium S. Romanae Ecclesie: ille ut pater, illi ut fratres; paucisque interpositis, litteras quas ferebant protulere. Quas et aliarum, quæ in hac turbulentia hinc inde discurrebant, rescripta litterarum idcirco huic operi interserere encravi, ut quivis lector, qui in partem declinare voluerit, non meis verbis vel assertionibus, sed ipsarum partium propriis scriptis tractus et vocatus, libere eligat, ntri parti suum velit accommodare favorem. Tenor denique litterarum talis erat:

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Friderico, illustri Romanorum imperatori, salutem et Apostolicam benedictionem.

2. « Imperatorie maiestati paucis retroactis diebus recolimus scriptisse, illud horrendum et execrabile facinus et piacularē flagitium, tempore nostro commissum in Tentonicis partibus, siue credimus, aliquando intentatum, excellentiae tuæ ad memoriam revocantes, non sine grandi admiratione ferentes, quod absque digna severitate vindictæ usque nunc transire passus sis tam perniciosi secleris feritatem. Qualiter enim venerabilis pater noster E. Londoniensis archiepiscopus, dum a Sede Apostolica remearet, a quibusdam impiis et scelestis (quod sine grandi animi inerore non dicimus) in partibus illis captus fuerit, et adhuc in custodia teneatur: qualiter etiam in ipsa captione praedicta, viri impialis, semen nequam, filii secerati, in eum et in suos evaginalis gladiis violenter exarserint, et eos ablatis omnibus, quam turpiter atque inhoneste tractaverint, et tua serenissima celsitudo cognoscet, atque ad longinas et remo-

¹ Radev. in Frid. I. i. c. 8.

tissimas regiones fama tanti sceleris jam pervenit. Ad cuius utique vehementissimi facinoris ultionem, sicut is, cui bona placere, mala vero dispiere credimus, constantius exsurgere debuisti, et gladium, qui tibi ad vindictam maledictorum (malfactorum) laudem vero bonorum est ex divina provisione concessus, in cervicem deservire oportuit impiorum, et gravissime conterere presumptores.

« Tu vero idipsum ita dissimulasse diceris, sc̄vitiam neglexisse, quod eosdem non est quare pœnitentia commisisse reatum, quia imputalem sacrilegii quod gesserunt, januam sentiunt invenisce. Cujus quidem dissimulationis et negligentiae causam penitus ignoramus, quoniam nos in aliquo serenitatis tuae gloriam offendisse, conscientiae scrupulos animum nostrum non accusat, sed personam tuam sicut charissimi et specialis filii nostri et principis Christianissimi, quem in Apostolica confessionis petra non ambigimus per Dei gratiam solidatum, sincera semper dileximus charitate, et debite tractavimus benignitatis affectu. Debet enim, glorioissime fili, ante oculos mentis reducere quam gratauerit et quam jucunde alio anno, mater tua sacrosancta Romana Ecclesia te suscepit, quanta cordis affectione tractaverit, quantam tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne corone libertissime conferens, benignissimo gremio suo tuae sublimitatis apicem studuerit confovere, nihil prorsus efficiens, quod regie voluntati vel in minimo cognoscet obviare. Neque tamen pœnitent nos desideria tute voluntatis in omnibus implevisse; sed si majora beneficia excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes quanta Ecclesia Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire, non immerito gauderemus. Nunc autem quis tam immensum facinus, quod in contumeliam universalis Ecclesiae et imperii tui noscitur etiam commissum, negligere ac dissimulare videris, suspicamur utique ac veremur, ne forte in hanc dissimulationem et negligentiam propter hoc tuus animus sit inductus, quod suggestione perversi hominis zizania seminantis adversus elementissimam matrem tuam, sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et nos ipsos indignationem (quod absit) aliquam conceperis, vel rancorem.

3. « Ob hoc igitur, et ob alia omnia negotia quæ cognoscimus imminere, duos de melioribus et charioribus quos circa nos habemus, dilectos scilicet filios nostros Bernardum S. Clementis presbyterum, Rolandum S. Marci presbyterum cardinalem et cancellarium nostrum, viros utique religione, prudentia et honestate conspicuos, seruitati tue de latere nostro ad praesens duoximus destinandos, excellentiam tuam rogantes attentius, quatenus eos tam honorifice quam benigne recipias, honeste traectes, ut ea que ipsi super hoc, et super aliis ad honorem Dei et sacrosanctam Rom. Eccl. ad decus eiam et exaltationem imperii per-

tinentia, ex parte nostra imperatorie proposuerint dignitatib; sicut si ab ore nostro procedant, absque ulla hesitatione suscias, et ipsorum verbis, tanquam si ea contingenter nos preferre, fidem non dubites adhibere ». Hacenus Hadriani papæ litteræ ad imperatorem.

Has quidem summa laude dignissimas predicabat, qui ex prescripto divinarum Scripturarum, quæ sunt optimi pastoris munera accurate requirat, diligenter examinet atque studiose perpendat: nimirum quod percitus zelo exsurgat ex adverso pro liberatione spoliatus, atque vinculis adhuc alligati, in carcere detentus episcopi, peregrinantis ad sacra limina Apostolorum, ut eriperet eum, cui non erat adjutor. Et quis negare possit, acrioribus fuisse perurgendum litteris imperatorem, qui priores eodem scriptis argumento penitus contemptisset, nihil veritus erigere contra Denim imperatoriam majestatem, secundum illud¹: Loquerbar de testimoniosis tuis in conspectu regum, et non confundebar? Attamen tanta ista omni veritate constautia, omni ratione patentia non excommunicationis censura vindicasse, sed litteris significasse tantum, et monuisse per primarios viros Apostolicae Sedis legatos ad hoc ipsum præcipue missos, laudabant omnes quibus est oculus simplex, nulla erroris superinducta caligine. Nau cui oculus nequam (juxta sancti Evangelii sententiam²) totum quod videt obscurum. Sed plane quod accidit, ut quod assurter de animali deformi, turbare illud pedibus limpida aquam, ne suam in ea eluentem intueri cogatur imaginem, ita princeps ageret per contemptum, quidquid in litteris de sacrilegii immensitate inesset expressum paternæ correctionis, in Hadrianum Pontificem excitans fluctus dissensionum, atque turbarum ipsis primum aulicis spirantibus adversis flatibus. At quomodo ista, a Radevico sic accepit³:

4. « Talibus litteris lectis, et per Rainaldum cancellarium fida satis interpretatione diligenter expositis, magna principes qui aderant indignatione commoti sunt, quia tota litterarum continetia non parum acedinis (acreditis) habere, et occasionem futuri malijanjam fronte sua preferre videbatur. Præcipue tamen universos accenderat, quod in præmissis litteris inter cartera dictum fuit se acceperant digitalis et honoris plenitudinem sibi a Romano Pontifice collatam, et insigne imperialis corone de manu ejus imperatorem suscepisse, nec ipsum penitere, si majora beneficia de manu ejus suscepisset habita consideratione, quanta Ecclesia Romana per ipsum possent incrementa et commoda provenire. Atque ad horum verborum strictam expositionem, ac prefatae interpretationis fidem auditores induxerat, quod a nonnullis Romanorum temere affirmari neverant, imperium Urbis, et regnum Italicum donatione Pontificium reges nostros hactenus possedisse,

¹ Psal. cxviii. — ² Milt. vi. — ³ Radev., l. i. c. 10.

idque non solum diebus, sed et scriptis, atque picturis representare, et ad posteros transmittere. Unde de imperatore Lothario in palatio Lateranensi super hujuscemodi pictura scriptum est:

Rex venit ante fines, jurans prius Urbis honores,
Post homo fit papa, sumit quo dante coronam.

« Talis pictura, talisque superscriptio principi, quando alio anno circa Urbem fuerat, per fidèles imperii delata cum vehementer displicuissest, amica prius invectione precedente, laudamentum a papa Hadriano accepisse memoratur, ut et scriptura pariter atque pictura talis de medio tolleretur, ne tam vana res summis in orbe vires litigandi et discordandi præbere posset materiam.

5. « His omnibus in unum collatis, cum strepitum et turba inter optimates regni de tam insolita legatione magis ac magis invalesceret, quasi gladium igni adderet, dixisse ferunt unum de legatis: A quo ergo habet, si a domino papa non habet imperium? Ob hoc dictum eo processus iracundia, ut unus eorum, videlicet Otto palatinus comes de Bajoaria (ut dicebatur) prope exerto gladio cervici illius mortem intentaret. At Fridericus, auctoritate praesentie sue interposita, tumultum quidem compescuit; ipsos autem legatos securitate donatos ad habitacula deduebat, ac primo mane via sua proficii præcepit, addens in mandatis, ne hac vel illac in territoriis episcoporum seu abbatum vagarentur, sed recta via, nec ad dexteram, neque ad sinistram declinantes, reverterentur ad Urbem ». Haec ipse. Ita ubi vis viget, et ratio violentia compressa prosternitur. Quid justius, quidve opportunius potuit ac dubium suggeri per legatum, quam illud: « A quo ergo habet, si a domino papa non habet imperium? » Nam quomodo ejusdem Pontificis sit eligere imperatorem, vel eligendum concedere, quem confirmet et coronet, consule tu, quæ latissime sunt dicta superius anno Redempt. ccxvi quibus confutentur, quæ Guntherus, et in eo novator Scholiastes delirat. Pergit auctor :

6. *Friderici imperatoris litteræ circulares contra Hadrianum papam.* — « Ipsa itaque sine efficacia revertentibus, id quod factum fuerat ab imperatore, per universum regni ambitum provide litteris declaratur, quarum hic tenor fuit:

Cum divina potentia, a quo omnis potestas in cælo et in terra, nobis Christo ejus regnum et imperium regendum commiserit, et pacem Ecclesiæ imperialibus armis conservandam ordinaverit: non sine maximo dolore cordis conqueri cogimur dilectioni vestræ, quod a capite sanctæ Ecclesiæ, cui Christus pacis et dilectionis suæ characterem impressit, causæ dissensionum, seminarij malorum, pestiferi morbi venenum manare videntur. De quibus (nisi Deus avertat) totum corpus Ecclesiæ commaculari, unitatem scindi, inter regnum et sacerdotium schisma fieri pertine-

scimus. Cum enim nuper in uria Bisuntii essemus, et de honore imperii et salute Ecclesiæ debita sollicitudine tractaremus, venerunt legati Apostolici, asserentes se talem legationem nostræ afferre majestati, unde honor imperii non parvum recipere deberet incrementum. Quos cum prima die adventus sui honorifice suscepissimus, et secunda (ut mos est) ad audiendam legationem eorum, cum principibus nostris consenserimus, ipsi quasi de mammona iniquitatis inflati, de altitudine superbie, de fastu arrogantiæ, de execrabilis tumidi cordis elatione legationem Apostolicis litteris conscriptam nobis præsentaverunt, quarum tenor talis erat.

7. « Quod præ oculis mentis semper debemus habere, qualiter dominus papa insigne imperialis corona nobis contulerit, neque tamen penitentia moveretur, si majora excellentia nostra ab eo beneficia suscepisset. Haec erat illa paternæ dulcedinis legatio, quæ unitatem Ecclesiæ et imperii confore debuit, quæ vinculo pacis utrumque colligare studuit, quæ ad utriusque concordiam et obedientiam animos audientium afflexit. Certe ad vocem illam nefandam, et omni veritate vacuam, non solum imperialis majestas debitam indignationem concepit, verum omnes principes qui aderant, tanto furore et ira sunt repleti, quod sine dubio illos duos iniquos presbyteros mortis sententia damnassent, nisi hoc nostra intercepisset præsentia.

« Porro quia multa paria litterarum apud eos reperta sunt, et schedulae sigillatae ad arbitrium eorum adhuc scribenda, quibus sicut hactenus consuetudinis eorum fuit, per singulas Ecclesiæ Teutonici regni conceptum iniquitatæ sua virus respergere, altaria denudare, vasa domus Dei asportare, crueles excoriare nitebantur, ne ultra procedendi facultas eis daretur, eadem qua venerant via, ad Urbem eos redire fecimus. Cumque per electionem principum a solo Deo regnum et imperium nostrum sit, quod in passione Christi Filii sui duobus gladiis necessariis regendum orbem subjecit; cumque Petrus Apostolus hac doctrina mundum informaverit¹, Deum timete, regem honorificate: quicumque nos imperiali coronam pro beneficio a domino papa suscepisse dixerit, divinae institutioni et doctrinae Petri contrarius est, et mendacii reus erit». Haec ipse. At quid horret imperator dictum a Pontifice, pro beneficio collatam esse a Romano Pontifice coronam imperii? num eam aliunde potuit accepisse? annos est illius auferre ex causa, et dare pro meritis cui vult? Quæ tu, lector, ne putas esse vana: rursum provoco te ad ea quæ sunt dicta superius anno Christi octingentesimo, et octingentesimo septuagesimo sexto, octingentesimo octogesimo primo, atque denum copiosus anno nonagesimo sexto, quibus apertissime demonstratur,

¹ I. Pet. II.

beneficio papæ imperium conferri, absque ejus voluntate si quis accipiat, non imperator, sed dicendus tyranus sit et invaser imperii. Pergit vero Fridericus in suis litteris:

8. « Quia vero hactenus honorem ac libertatem Ecclesiarum, quæ jamdiu indebitè servitutis jugo depressa est, a manu Egyptiorum studiuimus eripere, et omnia eis dignitatum suarum jura conservare intendimus, universitatem vestram super tanta ignominia nobis et imperio condolere rogamus, sperantes, ne honorem imperii, quia constitutione Urbis et Christianae religionis institutione ad vestra usque tempora gloriros et immunitus exiliis, fidei vestras indivisa sinceritas tam inanida novitate, tam presumptuosa elatione immunitu paucis, scientes, omni ambiguitate remota, quod mortis periculum ante vellemus incurere, quam nostris temporibus tantæ confusionis opprobrium sustinere ». Hactenus litteræ imperatoris ad principes et episcopos.

Quarum nemine est plane, ut gratias summas agamus, et bene precemur eidem Radexico, qui ejusmodi scriptorum monimenta reliquit, ex quibus lector veritatem ipsam haud per transennam, sed toto caelo patentem intueatur: nimur ipsum Fridericum nihil præterea tanto studio laborasse, quam quod præstitti, cum data occasio fuit, ut scilicet Ecclesiam Dei schismate scinderet. Audisti per litteras circulares ad hoc ipsum universum terrarum orbem (quantum ipsi licuit) invitantem et inducentem: sparsit modo semina, messuit suo tempore, cum implacabili scissione non ab imperio tantum divisit Ecclesiam, sed et ab ipsa clerum schismate secidit. Audisti imperatorem legationem ab Apostolica Sede missam universo Christiano orbi suis litteris significantem, sed subdole retincentem causam ejusdem legationis mittendam. Nam nbi mentio vel levis aliqua de causa, nempe de eo, quod perpetratum est inmane facinus, horrendum sacrilegium adversus peregrinantem ex Anglia sanctum episcopum ad limina Apostolorum, contra ius gentium, ius divinum, contra civiles et canonicas leges presumptum, relictum impunitum, non vindicatum, nec emendatum, ipso sacro antistite in vineolorum et carceris alluc angustiis tibescere?

9. At quam facia perperam litterarum Apostolicarum interpretatio, quam insidem litteris promulgavit? Quid in litteris Hadriani sonuit fastus et arrogans, dum quod Romæ gestum per ipsum esset, simpliciter explicavit? nimur (ut repetam verba ipsa in litteris scripta) « quod anno superiori sancta mater Ecclesia cum quam gratauerit et quam juuende suscepit, quam cordis affectione tractaverit, quantum ipsi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne corona Identi-sime conferens, benignissimo gremio suo ejus subi initatis apicem studiu enlovare, nabit porsus officiens, quod regie voluntati vel in minimo cognoscere obviare ». Haec

in litteris Hadriani. Sed quod factum simpliciter est expressum, quid habet mendacii, quid erroris vel talitatis? vel quod ita subjicitur: « Neque tamen penitet nos desideria tua voluntatis in omnibus implevisse; sed si majora beneficia excellentia tua de manu nostra suscepisset, si fieri posset, considerantes quanta Ecclesie Dei et nobis per te incrementa possint et commoda provenire, non immerito gauderemus ». Haec tunc Hadrianus. Sed de his plane pro merito reddendæ immortalis gratia, et non probrosa adeo exprobatio rependenda ex calumniosa interpretatione fuisset. Et illud: « Quo jure legatos ipsos non de his quæ fecissent, sed quæ facere potuissent, tanquam factis, sacrilegiis redarguere: nempe quod nudaturi atria forent, et crines auro festas excoriaturi, infamans ita eos ubi locorum ». At quando, vel a quibus id actum per Sedis Apostolice legatos, ubi aliqua mentio? Eodem pariter furore percitus editum promulgavit, ne quis ordinis clericalis vel monachalis peregrinari Romanam presumeret. Insuper et viarum custodes ad hoc posuit, ne quis ex eis Romanam ulla tenus pergere posset. Quod tamen vulpes illa excusabat, dicens, id fictum, ne Ecclesie dispendiis gravarentur, neve claustrales ejusmodi peregrinationibus desererent disciplinam. Sed de his inferius in litteris Germanie episcoporum. Haec oportuit, omni deducto velamento praetextum diversorum, ob oculos legentium nudata ponи, quibus diri exordia schismatis innoverent. At prosequamur redentes Romanum legatos Apostolice Sedis, de quibus Radexicus sic pergit¹, que et Gunterus carmine cecinit²:

40. *Litteræ papæ ad episcopos Germanie et eorum responsio excusantium Fridericum.* — Cum haec agerentur, legati Sedis Apostolice Rolandus et Bernardus reversi, quantas injurias sustinuerint, in quo periculo fuerint exponunt, gravibus graviora adjacentes, ut in ultionem eorum, quæ se pertulisse dixerint, Romanae Urbis episcopum provocarent. In hoc negotio clerus Romanus inter se divisus est, ut pars eorum partibus faveret imperatoris, et eorum qui missi fuerant incuriam seu imperitiam causarentur; quedam vero pars votis sui Pontificis adhaereret. Unde de hac temestate dicturi (sicut supra diximus) lectorem non nostris verbis nisi volumus: sed ponentes Epistolas hinc inde directas, ex eis colligat quam parlem trahatur, cuius fidis velit permanere. Nobis autem indulgentiam petimus, qui potius ultramque personam, sacerdotalem scilicet et regalem, reverentia debita veneramur, quam temere de altera judicare presumamus». Ita ipse, quod sciret, quam periculosæ se subjeceret alea, qui viventium adhuc principum res gestas haud laudandas conserberet, caute admodum ipsis sua facta per litteras a se scriptas loquentibus, epistolarem necless historiam. Pergit vero: « Exemplar itaque litterarum a summo Pen-

¹ Radex., m. Frid., l. i. c. 45. — ² Guntr. Ligur., l. vi.

tifice ad archiepiscopos et episcopos super his directarum tale fuit ». Ad eos episcopos Germaniae, qui erant apud imperatorem, ista scribens :

41. « Quoties aliquid in Ecclesia contra honorem Dei, et salutem fidelium attentatur, fratrem et coepiscoporum nostrorum et eorum praeipue, qui Spiritu Dei aguntur, cura debet existere, ut ea, quæ male gesta sunt, gratam Deo correctionem debeant invenire. Hoc autem tempore (quod absque nimio merore non dicimus) charissimus filius noster Fridericus Romanorum imperator tale quid egit, quale temporibus antecessorum suorum non legimus perpetratum. Cum enim nos duos de melioribus fratribus nostris, Bernardum tituli S. Clementis, et Rolandum cancellarium nostrum tituli S. Marci presbyteros cardinales ad ipsius presentiam misissemus, ipse, cum primum ad ejus presentiam pervenerunt, alacriter visus est eos receperisse. Sequenti vero die, cum redirent ad eum, et litteræ nostræ in ejus auribus legerentur, accepta occasione cujusdam verbi, quod ipsarum litterarum series confinebat (iuxta videlicet coronæ beneficium tibi contulimus) in tantam animi commotionem exarsit, ut convicia, quæ in nos et legatos nostros dicitur conjectisse, et quam in honeste ipsos a presentia sua recedere, ac de terra sua velociter exire compulerit, et audire opprobrium, et lamentabile sit rettere. Eis autem ab ipsius presentia excedentibus, facto edicto, ne aliquis de regno vestro ad Apostolicam Sedem acedat, per omnes fines ejusdem regni custodes dicunt posuisse, qui eos, qui ad Sedem Apostolicam venire voluerint, violenter debeant revocare.

42. « Super quo facto licet aliquantum perturbemur, ex hoc tamen in nobis ipsis majoriem consolationem accepimus, quod ad id de vestro et principum consilio non processit. Unde confidimus cum a sui animi motu, consilio et persuasione vestra facile revocandum. Quocirca, fratres, quoniam in hoc facto non solum nostra, sed vestra et omnium Ecclesiarum res agi dignoscitur, charitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatenus opponatis vos murum pro domo Domini et prefatum filium nostrum ad viam rectam quam citius reducere studeatis, attentissimam sollicitudinem adhidentes, ut a Reinaldo cancellario suo, et palatio comite, qui magnas blasphemias in prefatos legatos nostros, et matrem vestram sacro-sanctam Romanam Ecclesiam evomere præsumpserunt, talem et tam evidenter satisfactionem faciat exhiberi, ut sicut multorum aures amaritudine sermonis eorum offendit, ita etiam satisfactio multos ad viam rectam debeat revocare.

43. « Non acquiescat identiter filius noster consiliis iniquorum, consideret novissima et antiqua, et per illam viam incedat, per quam Justinianus et alii Catholicæ imperatores incessisse noscuntur. Exemplo siquidem et imitatione illorum, et honorem in terris, et felicitatem in cælis sibi poterit cunnulare. Vos etiam, si cum ad rectam semitam

reduixeritis, et B. Petro Apostolorum principi gratum dependetis obsequium, et vobis et Ecclesiæ vestris conservabitis libertatem. Alioquin noverit antedictus filius noster ex admonitione vestra, noverit ex promissionis Evangelicæ veritate, quod sacrosancta Romana Ecclesia super firmissimam petram Deo collocante fundata, quantocumque ventorum turbine quatatur, in sua firmitate, protegente Domino, in seculum saeculi permanebit. Nec autem (sicut noscitur) decretum enim tam ardoriam viam absque vestro consilio attentasse. Unde credimus, quod auditis admonitionibus vestris, faciliter poterit ad frugem sanioris studii, sicut vir discretus et imperator Catholicus revocari ». Hæc ad Germanie episcopus Hadrianus. Porro illi quantumlibet vita laudabiles fuerint, quo nomine aliquis ex iis laudatur a Radevico; tamen quod Germano suo addictissimi essent imperatori, hac nube private affectionis offusi, haud facile veritatis purissimæ esse compotes potuerunt, moremque in omnibus gerentes imperatoris, aliquid contra eum dici, vel dicere noluerunt. Pergit vero Radevicus¹:

44. « His litteris, talique legatione percepta, præsules Alemannæ, communicata in unum assensu et consilio, Sedi Apostolice in hæc verba rescribunt.

« Quamvis sciamus et certi simus quod Ecclesiam Dei fundatam super firmam petram neque venti, nec flumina tempestatum possint dejicere, nos tamen infirmiores et pusillanimes, si quando huicmodi contigerint impetus, concutimur, et contremiscimus. Inde nimisrum graviter conturbati sumus et conteriti, super his, quæ inter vestram sanctitatem, et filium vestrum devotissimum dominum nostrum imperatorem, magni mali, nisi Dens avertat, seminarium præbitura videntur. Equidem a verbis illis, quæ in litteris vestris confinebantur, quas per nuntios vestros prudentissimos et honestissimos dominum Bernardum, et dominum Rolandum cancellarium, venerabiles presbyteros cardinales misistis, commota est universa res publica imperii nostri, aures imperialis potentia ea patienter audire non potuerunt, neque aures principum sustinere. Omnes ita continuerunt aures suas, quod nos, salva gratia vestrae sanctissime paternitatis, ea tueri propter sinistram ambiguitatis interpretationem, vel consensu aliquo approbare, nec audemus, nec possumus, eo quod insolita et inaudita fuerint usque ad hæc tempora. Litteras autem, quas nobis misistis, debita cum reverentia suscipientes et amplectentes, communimus filium vestrum dominum nostrum imperatorem, sicut jussistis, et ab eo responsum (Deo gratias) accepimus tale, quale decebat Catholicum principem in hunc modum.

45. « Duo sunt, quibus nostrum regi oportet imperium, leges sanctæ imperatorum, et usus bo-

¹ Ripley, l. i. c. 36.

nus prædecessorum et patrum nostrorum : istos limites Ecclesie nec volumus præterire nec possumus : quidquid ab his discordat, non recipimus.

« Debitam patri nostro reverentiam libenter exhibemus, liberam imperii nostri coronam divinum tantum beneficio adscribimus, electionis primam vocem Moguntino archiepiscopo, deinde, quod superest, cæteris secundum ordinem principibus recognoscimus. Regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quidquid præter hæc est, ex abundantia est, a malo est. Cardinales in contemptum dilectissimi et reverendissimi patris nostri et consecratoris a finibus terræ nostra coegerimus non exire, sed cum his et pro his, quæ et scripta et scribenda ferebant in dedecus et scandalum imperii nostri, ultra eos prodire pati noluimus. Introitum et exitum Italie nec clausimus dicto, nec claudere aliquo modo volumus peregrinantibus, vel pro suis necessitatibus rationabiliter, cum testimonio episcoporum et prælatorum suorum Romanam Sedem adeuntibus, sed illis abusionibus, quibus omnes Ecclesiæ regni nostri gravatae et attenuatae sunt, et omnes pene claustrales discipline emortuae et sepultaæ, obviare intendimus. In capite orbis Deus per imperium exaltavit Ecclesiam : in capite orbis Ecclesia non per Deum (ut credimus) nunc demolitur imperium. A pictura cœpit, ad scriptoram pictura processit, scriptura in auctoritatem prodire conatur. Non patiemur, non sustinebimus, coronam anteponemus, quam imperii coronam una nobiscum si deponit consentiamus. Pictura deleantur, scriptura retractentur, ut inter regnum et sacerdotium æterna inimicitarum monumenta non remaneant. Hæc et alia, utpote de concordia Rogerii et Willelmi Siculi, et alii qua in Italia facta sunt, conventionibus, quæ ad plenum prosequi non audiens, ab ore domini nostri imperatoris audiimus. Absente autem palatino comite, et in præparatione expeditionis in Italiam præmisso, a cancellario ibidem adhuc præsente aliud non audivimus, nisi quod humilitatis erat et pacis, præter quod eis pro periculo vite, quod a populo inimicbat, pro viribus suis astiterit, enclus qui ibi aderant, hujus rei testimonium ei perhibentibus. De catero sanctitatem vestram suppliciter rogamus et obse-

cramus, ut nostræ parcatis infirmitati, ut magnanimitatem filii vestri, sicut bonus pastor, leniatis scriptis vestris, scripta priora suavitate mellita dulcorantibus : quatenus et Ecclesia Dei tranquilla devotione latetur, et imperium in suæ sublimitatis statu glorietur, ipso mediante et adjuvante, qui mediator Dei et hominum factus est homo Christus Jesus ». Hæc ad Hadrianum papam Germaniæ episcopi. Ad quorum excusationem nihil est præterea quod dici possit, nisi illud Apostoli¹ : « Testimonium perhibeo illis, quod zelum sive emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam ». Quæ si deficit in sacerdote, haud leve peccatum, cum vel ex eo tantum divina sententia a sacerdotio sit pellendum scientia carens, dicente per Oseam prophetam² : « Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mibi ». Si enim tales fuissent, ipsum imperatorem redarguisserent, quod inconcessa tentaret, que essent alterius iurius invaderet, quod acceptum beneficium Apostolicæ Sedis, ingratitudine nimia non ipsi, ut par esset, acceptum ferret et gratias ageret, et non tantæ ipsi connivissent ingratiudini. His acceptis litteris benignus Pontifex, tolerans patienter, ex earum præscripto studuit litteris placare iratum licet injuste imperatorem. Qalesnam fuerint illæ, dictori sumus anno sequenti pro temporis ratione.

16. *Corpora SS. Bartholomæi et Paulini refossa.* — Quod ad res Urbanas pertinet, inquit Robertus in Appendice ad Siegerustum, « circa hoc tempus inundatione Tiberis facta non modica, Roma in quadam insula ejus fluminis, in Ecclesiola antiqua inventum est in quodam sarcophago corpus beati Bartholomæi Apostoli totum integrum, excepto corio, quod remansit Beneventi, quando Otto imperator, capta ea civitate, corpus predicti Apostoli transtulit Romanum, sicut tabule æreæ scriptæ demonstrant litteris Græcis et Latinis, quæ reperte fuerunt in corpore Apostoli. Repertum est etiam in eadem Ecclesia corpus sancti Paulini Nolani episcopi ». Hac Robertus suorum temporum res gestas prosecutus.

¹ Rom. x. — ² Ospe iv.

Anno periodi Greco-Romanæ 6650. — Anno Era Hispan. 1195. — Anno Regiae 552, inchoato die 13 Febr., Fer. 4. — Iesu Christi 1157.
— Hadriani IV papa 4. — Friderici Enobarbi reg. 6. imp. 3. Manuels Comneni imp. 15.

1. Initium dissidii inter Hadrianum IV et Fridericum imp. exorti. — A num. I ad 16. Baronius num. 4 et seq. investigat annum, quo inter *Hadrianum* papam et *Fridericum* imperatorem dissidium exortum est, atque Radievicem recte scripsisse illud hoc anno contigisse, Ottонem vero a *Sancto-Blazio* in Appendix ad Ottонem Frisingensem non bene illud ad praecedentem retulisse. Sed unus alteri non adversatur, cum Otto dissidium ad annum, quo duo legati ab *Hadriano IV* ad *Fridericum* imp. missi sunt, referat; Radievicus vero ad præsentem, quo male uteisque legatus ab imperatore exceptus fuit. Anno superiori *Hadrianus IV* cernens se a *Wilhelmo Siciliæ* rege male haberi, pacem cum eo init, inscio et inconsulto imperatore, qui tunc *Willelmum* ex Italia penitus expellere meditabatur, huncque *Siciliæ* et *Apuliae* regem declaravit et confirmavit. Quod cum acceptisset imperator, graviter offensus inhibuit, ne ullus episcopus, archiepiscopus, aut quivis sacerdos ullam a Pontifice Romano beneficiorum collationem expeteret, aut ulla de causa curiam Romanam adiret. Huic edicto parvure multi, et inter alios *Albertus de Marcy*, qui eo anno renuntiatus episcopus Virdunensis, impetravit a *Friderico* imp. confirmationem comitatus Virdunensis Ecclesie suæ, codicillis eo anno die XVI kalendas Septembbris datis, et ab eo solo investituram episcopatus sui petuit. Hac jam non occulta simultas Pontificem commovit, qui ad eum cardinales duos *Rolandum* cancellarium, et *Bernardum Sancti-Clementis* presbyterum cum litteris misit acrimonie plenis, in quibus haec verba inter cætera continebantur: « Debes, glorioissime fili, ante oculos mentis reducere, quam gratauerit et quam jucunde alio anno (vel ut legit Baronius num. 9, anno superiori) mater tua sacrosancta Rom. Ecclesia te suscepere, quanta cordis affectione tractaverit, quantum tibi dignitatis plenitudinem contulerit et honoris, et qualiter imperialis insigne coronæ libertissime conferens, benignissimo gremio suo tua sublimitatis apicem studuerit confovere, nihil prorsus efficiens quod regiae voluntati vel in minimo cognoscet obviare ».

2. Gravia mala ex illo nata. — Quibus ex verbis liquet, *Hadrianum IV* non hoc anno, sed super-

riori has litteras cum legatis ad imperatorem destinasse, anno postquam imperatorem coronavit. Illis supra modum commotus est imperator, quod videretur diadema debere Pontifici; commoti quoque proceres Germanici, parunque fuit, quin manus in legatos injicerent, injecissentque nisi tumultum imperator praesentia sua sedasset. Ili Romam præsenti anno reversi, quanto in periculo fuissent exponunt, et verbis etiam augent. Litteras quoque ab imperatore dant *Hadriano IV* satis duras, in quibus *Fridericus* nomen suum Pontificio preposulerat. Hinc plebs Romana in duas partes scinditur; alii imperatori faventes legatorum temeritatem accusant; alii et precipue cardinales papam ad ultionem injurie accendunt. Lis tamen stetit intra verba, et hinc inde acres tantum Epistole missæ. Richardus Vasseburgus lib. 4 Antiquit. Belg. duas ex archivis Ecclesie Virdunensis publicavit, alteram ab *Hadriano IV* ad *Fridericum*, alteram a *Friderico* ad *Hadrianum* scriptam. Prior legitur nunc tom. x Concil. pag. 1149, et utraque apud Baronium an. MCLIX, num. 5 et seq. Hoc dissidium totam Ecclesiam duas in partes divisit, et ex eo gravissima odia atque mala in universum populum Christianum redundarunt, tandemque *Hadriano IV* vita functo, *Fridericus* contra Alexandrum III legitimum ejus successorem quatuor falsos Pontifices sibi mutuos succedentes subrogavit.

3. Queritur Hadrianus PP. quod Fridericus ultus non fuerit injuriam factam archiep. Londonensi. — Accidit etiam anno superiori quod narrat *Hadrianus* papa in suis ad *Fridericum* imp. litteris per legatos missis, apud Baronium num. 2. Queritur in iis *Hadrianus IV* quod dum *E. Londonensis* archiep. a Sede Apostolica remearet, in Teutonicis partibus captus fuerit, et adhuc in custodia teneatur, ad ejus facinoris ultionem *Fridericus* exsurgere debuisse: « Tu vero », inquit *Hadrianus*, « id ipsum ita dissimulasse diceris, sevitiam neglexisse, quod eodem non est, quare pœnitentem commississe reatum, quia impunitatem sacrilegii quod gesserunt, iamjam sentiunt inventisse ». Quod *Hadrianus* papa inter causas numerat, quibus motus fuerit ad duos cardinales legatos ad imperatorem mittendos. Verum locum *Londonensis archiepiscopus*, legen-

dum, *E. Lundensis archiepiscopus*, et intelligendus Eskylus, quem ex illis verbis cruinus anno superiori peregrinationem instituisse ad Hadrianum papam, qui illum legatum suum in Dania constituerat, « ut quicunque maximus Sueonum Pontifices creandi essent, pallio a curia dato per Lundense insignirentur antistitem, eamque sedem pro patrio venerarentur obsequio », sicut ait Saxo Grammaticus libro 14. Hinc Sirmundus in Notis ad Epist. xxii lib. 1 Petri Cellensis de Eskyllo replete scribit: « Qui cum ex Urbe in Dianam rediret, captus spolatusque fuit in Germania. Quae res, dum injuriam, missis ad *Fridericum imp. legatis*, aerius persequitur *Hadrianus IV* Pontifex, cui *Eskillus* privato etiam nomine charus erat, exacerbatis hinc inde animis ansam praebuit schismati quod inter illos erupit, ut inquit Radevicus lib. 1 de Gest. Friderici cap. 8 et seqq. sed apud Radevicum *Londonensis* vitoise scriptum est; fœdus etiam apud Innocentium III, Epist. cccxi, *Lugduensis* pro *Lundensi*. Haec Sirmundus. Quæ conjectura eo certior, quo nullus hoc sæculo E. episcopus *Londinensi* Ecclesie præfuit. Praeterquam quod *Londonia* sedes est episcopalibus, non vero archiepiscopalis.

4. Fridericus decernit bellum contra Mediolanenses. — « Anno MCLVII », inquit Dodechinus abbas in Chron. « imperator Pascha Wormatici celebravit, ubi pene omnes principes Teutonicæ regni convenierunt, et in Longobardiam sequenti anno cum rege se ituros juraverunt ». Interca vehementer ira incensus imperator expeditionem contra Mediolanenses in annum currentem indexarat, tametsi eam postea disulerit in an. MCLVIII, ut adversus Polonus procederet.

5. Apulia bello flagrat. — Bellum in Apulia continuabatur, anonymous enim Casinensis hoc anno scribit: « Mense Novembri comes Andeiae (id est, Andreas juxta MSS.) cepit terram Fundanam et Aquinum, et terram Sancti-Benedicti (territorium Montis-Casini) deinde cepit Cominum ». Erant hi inimici Guillelmi Sicilie regis, qui monachos Casinenses adorabantur, quod abbas Rainaldus anno precedentem recuperavit gratiam regis Guillelmi apud Salernum. Joannes de Ceccano in Chron. ad annum MCLVII, haec confirmat: « Indictione quinta, venit comes Andreas cum Romanis et Greecis et aliis multis, acquisivit totam terram Fundanam, et crevavit Trajectum pro vindicta principis (nempe Capnani) ibi per proditionem capiti acquisivit terram Sancti-Benedicti, post haec intravit Cominum, et crevavit portam, et perrexit usque Alium, et reversus ad Aquinum ».

6. Moritur S. Guillelmus eremitarum fundator. — Sanctus Guillelmus, cognomento *Magnus*, eremita in Stabulo-Rodis, in Etruria hoc anno ad caelestem patriam migravit ». Theobaldus enim in ejus Vita in Actis SS. Bellandianis ad diem x Februarii recitata, post varia ejus miracula in mecum adducta, ait: « Igitur anno Verbi incarnationis

millesimo centesimo quinquagesimo sexto (a Paschate inchoato), quarto idus Februario mortuus est, et sepultus in Stabulo-Rodis vir Dei Willelmus dux et comes illustris et magnificus, Domino coronante in celis spiritum, et ornante in terris corporis sepulchrum sequentibus signis ». De Ordine eremitarum sancti Guillelmi, et fabulis de Guillelmo confictis, legendus Henschenius in Notis ad ejus Vitam.

7. Obitus Alphonsi VII Castellæ regis. — *Alphonsus VII Hispaniarum* imperator expeditionem in Mauros suscepit, quam Rodericus lib. cap. 9, confundit cum ea, in qua Bealia et Almeria captae; sed bunc errorum corrigit Tudensis, cum scribit: « Imperator Adelphonus cum in tanta consideret gloria, et corporis ægritudine laborare, fedifragus populus Barbarus contra illum erexit, sed imperator, ut erat magnanimus, dissimilans ægritudinem, cum manu Gothorum (ita proceres Hispanos appellat) maxima contra Mauros perrexit. Qui ut viderunt eum cum magno exercitu, colla ei illico submiserunt; sed crescente ægritudine, dum ad propria rediret, juxta portum qui vocatur Muradal, in loco qui discitur Freseda, Domino, ut credimus, spiritum tradidit anno quadragesimo nono, ex quo regnare coepit », ubi Tudensis regni ejus initium repetit ab anno MCLIX, quo *Alphonsus VI Castellæ et Legionis rex* obiit. Rodericus laudatus ejus mortem referens, ait: « Cum venisset ad illicem quandam frondibus densam et ramis, ibidem infirmitate vexatus vitam finivit », sed existimo eum falli, et locum *Fresnedam* dictum pro arbore illice dieta sumpsisse. Prisquam moreretur divisit imperium duobus filiis suis, Sanctio scilicet et Fernando; illi Castellam, huic vero Legionem dedit.

8. Patriarchatus Gradensis ampliatur. — *Hadrianus IV* litteris Romæ VIII kal. Maii Pontificatus sui anno primo datis, ut dignitatem Gradensis Ecclesie ampliaret, utique Jadertinis magis consuleret, Henricum Gradensem patriarcham primatem eis proposuit. Hoc autem anno confirmavit Constitutiones Pelagi, Alexandri, et Urbani II Pontificum Romi, quibus patriarchatis dignitas Gradensi archiepiscopo conceditur, litteris datis *Literani*, *idibus Junii*, *Indict. v.*, *Incavat. Dominicæ anno MCLVII*, Pontificatus sui anno III. Tum codem die ei permittit, ut Constantiopolitani, et in aliis urbibus impérii Constantinopolitanis, in quibus Veneti plures habent Ecclesiæ, episcopos ordinare et consecrare possit: « Tibi et successoribus tuis, auctoritate Apostolica duximus concedendum, ut in Constantinopolitanâ urbe, et in aliis civitatibus, in Constantinopolitano dimicata imperio constitutis, in quibus Veneti plures habent Ecclesiæ, ubi videlicet eorum multitudine consuevit assidue convenire, licet vobis episcopum ordinare, et absque alienigena contradictione unius ei consecrationis impendere ». Referuntur ex Hadriani IV littera tom. x Concil. pag. 1170 et seqq., ex iisque liquet,

hoc tempore, imperante scilicet Manuele Comneno, inter Lalinos et Graecos aliquam concordiam viginisce.

9. Expeditio Hierosolymitana Theodorici Flandriæ comitis. — *Theodoricus comes Flandriæ, uti referunt in Auctario Athlighiemensi, jam tertio Hierosolymam profectus, cum quibusdam principibus terræ sue, uxore sua *Sybilla* et copioso belli apparatu, conatum summum Philippo filio reliquit. Hierosolymam *Theodoricus* in tanta perturbatione invenit, ut jam timerent erucesignati finibus suis expelli. *Noradinus* enim Saquini filius, rupto pacis foedere, quosdam regis milites cepit, regem *Baldwinum* in fugam conjecit, terramque usque maritima progrediens, nulla cæde vastavit. Sed*

Theodoriens comes, adjuncto sibi rege, *Noradinum* cum suis superavit, et ad poseendam pacem compulit. Inde circa Natale Domini *Antiochiam* veniens, quaecumque princeps ipsius *Raimundus* amiserat, cum maxima parte exercitus sui occisus, ipse Theodoricus recuperavit. Deinde *Cesaream Cappadociæ* obsessam quarto die cepit, et quia retinere non potuit, evervit, biennio Hierosolymis ante discessum commoratus. *Sybilla* uxor Berthina religiosis habitum suscepit. Quæ fusius in eodem Auctario, in Annalibus Meyeri, et in Historia Tyrr lib. t8, cap. 16 et seqq. narrantur. *Sybilla* autem anno MCLXV, ut videtur est in Auctario Aquincimino, obiit, « postquam x annis Hierosolymis apud S. Lazarum servierat ».

4. Per legatos et litteras Hadriani IV conciliatus Fridericus imperator. — Anno Redemptoris millesimo centesimo quinquagesimo octavo, Indictione sexta, Hadrianus papa ad placandum iratum imperatorem legationem deceernens, litteras placabiles ad ipsum dedit. Quinam autem hac sint legatione perfuncti, et per eos quid gestum, Radevicus de omnibus probe instructus ex litteris hinc inde lunc missis, exacte describit his verbis¹: « Feliciter ergo procinctum movens Fridericus, ac apud Augustam Rhetie civitatem super ripam Lici fluminis castra ponens, confluentem ex diversis partibus mitem per septem dies operitur. Interea Romanus antistes (Hadrianus) de adventu principis certior effectus, (nam legati ejus, videlicet Rainaldus cancellarius, et Otto palatinus comes, quorum supra meminimus, jamdudum Italianam intraverant) in melius mutato consilio, ad leniendum ejus animum nuntios mittit, Henricum videlicet cardinalem presbyterum tituli SS. Nerci et Achillei, et Hyacinthum cardinalem diaconum S. Marie in schola Graeca, viros prudentes in secularibus, et ad curialia negotia pertractanda prioribus missis multo aptiores ». Et inferius²:

2. « Iliis diebus Henricus et Hyacinthus supradicti nuntii Hadriani papæ Ferrariam venerant,

auditoque quod legati imperatoris Mutinam rediissent, non sperantes ipsos sibi occurrere, humiliatis formam prebentes, quod insolitum antea fuerat, ad eos pergunt, expositaque causa legationis, quod seilicet ea quæ pacis essent et honori imperio, in mandatis haberent, dimittuntur. Jam vero adventum illorum per omnes partes illas, ubi arcta montium transitu erant, fama nuntiaverat, multisque mortalium rerum alienarum cupidos id contra eos animaverat, quod pene neminem latebat, majestatem imperiale Romanis infensam existere; quodque vitio aviditatis quisque ardebat, ac si regie voluntali obsequeretur, temerarius intendebat, sperans in hoc easu latrocinium honestior nomine posse palliari. A Ferraria itaque Veronam, a Verona per vallem Tridentinam iter agunt, habentes secum gratia majoris securitatis venerabilem episcopum Tridentinum Albertum. Sed prævaluit auri saera famæ, quæ quos arripiuit, nihil unquam honestum, nil moderatum sentire vel appetere permittit. Nam Fridericus et Henricus comites, quorum in illis partibus non parum poterat violentia, tam cardinales quam episcopum captos, spoliatos in vinculis ponunt, donec Romanus quidam datus in obsidem nobilis vir germanus Hyacinthi, episcopum autem evidenter divina potentia liberavit. Ilanc tamen immanitatem Henricus nobilissimus dux Bojoarie et Saxonie ob amo-

¹ Radev. in Frid. l. i. c. 17. — ² Radev. . i. c. 21.

rem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et honorem imperii non multo post probe vindicavit. Namque et vadem eripuit, et comites multis malis attritos ad deditio-nem et satisfactionem coegit.

3. « Friderico¹ igitur imp. (ut jam dictum est) castra in campestribus Augustæ civitatis metato, ad suam eosdem legatos admittit presentiam, eisque clementer receptis, cansus adventus exquirit. Illi reverenter ac demissso vultu, voce modesta tale sue legationis assumunt principium : Præsul S. R. E. vestra excellentiæ devotissimus in Christo pater salutat vos sicut charissimum et specialem S. Petri filium : salutant etiam vos venerabiles fra-tres nostri, clerici autem vestri universi cardinales, tanquam dominum et imperatorem Urbis et orbis ». At verba ista sunt Radevici, non legato-rum. Aliis namque ab his diversis eos usos verbis Gunterus affirmsat, recitatque versibus istis :

Totaque Romani nunc maxima curia cleri
Te velut exanim regem dominumque salutant.

Vide igitur quantum privata affectio potuerit in Radevico, verba pro arbitrio concinnante. At quid obest, si vere ipsa totidem verba ab ipso redditum dixerimus Radevico? Nonne et ad Christianæ humilitatis exemplum Pontifex ipse se nominat servum servorum Dei? Pergit vero : « Quanta dilectione S. R. E. amplitudinem et honorem imperii vestri amplectatur, quam sine conscientia peccati vestram satis invita sustinuerit indignacionem; et scripta præsentia, et in ore nostro posita vivæ vocis officium declarabit. Post hæc verba litteras offerunt, quæ venerabili Ottoni Frisingensi episco-po ad legendum simul et interpretandum datae sunt, viro utique qui singularem habebat dolorem de controversia inter regnum et sacerdotium. Exemplar litterarum hoc est :

4. « Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, etc.

« Ex quo universalis Ecclesiæ curam, Deo prout ipsi placuit disponente, suscepimus, ita in eunctis negotiis magnificientiam tuam honorare curavimus, ut de die in diem animus tuus magis ac magis in amore nostro et veneratione Sedis Apo-stolice debuisset accendi. Unde sine grandi admirazione non terimus, quod cum audito ex sugge-sione quorundam, animum tuum aliquantulum contra nos fuisse commotum, duos de melioribus et majoribus fratribus nostris, Rolandum scilicet cancellarium tituli S. Marci, et Bernardum tituli S. Clementis presbyteros cardinales, qui pro tua majestatis honore in Romanam Ecclesiæ solliciti semper extiterant, pro voluntatis tue cognitione ad tuam presentiam destinavimus, alter quam impe-riali decuerit honorificentiam sunt tractati, occasione siquidem enjusdam verbi, quod est, *Beneficium*, tuus animus (sicut dicitur) est com-

motus; quod utique nedum tanti viri, sed nec cuiuslibet minoris animum merito commovisset.

« Licet enim hoc nomen, quod est, *Benefi-cium*, apud quosdam in alia significatione, quam ex impositione habeat, assumatur, tunc tamen in ea significatione accipendum fuerat, quam nos ipsi possumus, et quam ex institutione sua nosci-tur retinere. Hoc enim nomen ex bono et facto est editum, et dicitur *Beneficium*, apud nos, non feu-dum, sed bonum factum. In qua significatione in universo sacræ Scripturæ corpore invenitur, ubi ex beneficio Dei, non tanquam ex feudo, sed velut ex benedictione, et bono facto ipsius gubernari dicinatur et mutiriri. Et tua quidem magnificentia liquido recognoscit, quod nos ita bene et honorifice imperialis dignitatis insigne tuo capiti imposui-mus, ut bonum factum valeat ab omnibus judi-cari. Unde quod quidam verbum hoc, et illud, sci-liecit (contulimus tibi insigne imperialis corone) a sensu suo visi sunt ad atium retrorquere : non ex merito cause, sed de voluntate propria, et illorum suggestione, qui pacem regni et Ecclesiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabu-lum (contulimus) nihil aliud intelleximus, nisi quod superius dictum est, imposuimus.

5. « Sane quod postmodum personas Ecclesia-sticas a debita sacrosancta Romana Ecclesiæ visita-tione, ut dicitur, revocare jussisti : si ita est, quam inconvenienter actum sit, tua, fili in Christo charissime, discrecio (ut credimus) recognoscit. Nam si aliquid apud nos amaritudinis habebas, per nuntios et litteras tuas nobis fuerat intimandum; et nos honori tuo curavissemus, sicut filii charissimi, providere. Nunc igitur, quoniam ad commonitionem dilecti filii nostri Henrici Bajoariae et Saxonie ducis, duos de fratribus nostris, Henricum tituli SS. Nerei et Achillei, et Hyacinthum S. Mariae in Cosmedin, diaconos cardinales, pru-dentes siquidem et honestos viros, ad tuam præ-sentiam destinavimus, celsitudinem tuam monen-tes et horfantes in Domino (rogamus) quatenus eos honeste et benignè recipias; et quod ab eis ex parte nostra tua magnificencia fuerit intimatum, a sin-eritate cordis nostri neverit tua excellentia pro-cessisse. At per hoc enim eisdem filiis nostris, me-diane jam dicto filio nostro duce, ita celsitudo tua studeat convenire, ut inter te ac matrem tuam sacrosanctam Romanam Ecclesiæ nullius discordie seminarium debeat remanere ». Hucusque Hadriani papa litteræ per legatos redditæ imperatori. Pergit vero Radevicius¹ :

« Lectis et benigna interpretatione expositis litteris, imperator mitigatus est, clementiorque factus, quasdam cansas alio loco memorandas, quæ seminarium discordiae præstarent, si non congrua emendatio interveniret, legis per capitula distin-xit : quibus ad nutum principis, et per omnia bene respondentibus, præsulempque Romanum in nullo

¹ Radev. I. i. c. 22.

I. Radev. I. i. c. 23.

regiae dignitati derogare, sed honorem ac justitiam imperii semper illibatam conservare pollentibus, pacem et amicitiam tam summo Pontifici, quam omni clero Romano reddit, eamque signo pacis et osculo absentibus per presentes destinavit; sieque hilariores facti legati, donatique regalibus munieribus divertunt in civitatem». Pergit auctor res bellicas prosequi, dedilionem Mediolanensem, et alia que nostri non sunt instituti.

6. Ha quidem sicut sanctissimus, ita et prudensissimus Hadrianus, ut furentem conciliaret imperatorem, dans ex commonitione Apostolica locum irae, exemplo pariter Apostolico cedens ad tempus, ita vocem *Beneficium est interpretatus*, ut concitalam discordiam sopiret magis quam augeret; et si posset, pacem ejus culpa exulem in Ecclesiam revocaret. Sed ad breve tempus ista subsistere potuerunt. Ubi enim haud altis radicibus pax intus plantata in corde subsistit, tanquam foenum tectorum, velociter quolibet astu urgente tentationis, arescit. Sed de his anno sequenti; reliqua Pontificis prosequamur.

Misit hoc eodem anno ideum Hadrianus papa legatos a latere duos cardinales Arditum et Ottoneum ad uniuendos pace atque concordia dissidentes inter se Longobardos. Meminit hujus legationis Otto Morena in Landensi Chronicō, atque efficerē non potuisse legatos, ut Mediolanenses ignoscerent Ottoenibus, qui facti extorres civitatem Mediolanensis diripiendam reliquerunt. At haec pluribus auctor, ex quo et quae sequuntur.

7. In conventu Roncaliensi de regalibus iuribus disceptatum. — Hoc eodem anno a Friderico imperatore collectus est conventus Roncalia (est is locus inter Placentiam et Cremonam) ubi disceptari voluit de imperii regalibus, quānam illa essent. Res tunc in eo gestae scriptae sunt ab Ottone Morena Laudensi, qui iis intererat, in Chronicō Laudensi, quod tunc elaboravit; sic enim ait:

« Interea dominus imperator in Roncalia colloquium in S. Martino proximo veniente maximum se constituit habiturum, precepitque omnibus fere Italiae principibus alque civitatum consulibus, ut ipsi colloquio interessent. At quod etiam quatuor principales legis doctores, videlicet dominos Bulgarum, et Martinum Gosium, seu Jacobum, atque Hugoenm de porta Ravagnana, Bononiæ magistros interesse fecit. Istrom autem quatuor doctorum, et quamplurimorum aliorum fuit dominus Guarnerius doctor antiquior. Ad quem, cum in extremis laboraret, accesserunt sui scholares, dicentes: Domine quem vultis post mortem vestram doctorem nobis constituere? Qui- bus ipse respondit per dno carmina infra scripta:

Bulgarus os aureum, Martinus copia legum,
Hugo mens legum, Jacobus est quod ego.

Et sic dominus Jacobus fuit doctor. Post ista cum

dominus Fridericus imperator semel equitaret super quodam suo palafredo in medio dominorum Bulgari et Martini, exquisivit ab eis, utrum de jure esset dominus mundi? Et dominus Bulgarus respondit, quod non erat dominus quantum ad proprietatem: dominus vero Martinus respondit quod erat dominus. Et tunc dominus imperator cum descendisset de palafredo super quo sedebat, fecit eum praesentari dicto domino Martino. Dominus autem Bulgarus hoc audiens, dixit haec elegianta verba: Amisi equum, quia dixi aequum, quod non fuit aequum». Sed de his inferioris. Pergit auctor:

8. « Omnes predicti convenere ad colloquium nono kal. Decembri ultra Padum prope Ecclesiam Sancti-Petri de Conturbia, in millesimo centesimo quinquagesimo octavo anno, Indictione septima inchoata. Cum autem imperator, universique principes, ac civitatum consules ibi insimul convenissent, in primis vocavit imperator eos predictos Bononienses magistros, jussitque eis, quod ipsi indicarent sibi in veritate omnia jura regalia, que ratione imperii in Lombardia ad ipsum spectarent, et sua esse deberent. Qui respondentes imperatori, dixerunt, se haec nolle sine couilio facere aliquorum judicum universarum Lombardiae civitatum ibi tunc existentium. Imperator itaque duos uniuscuiusque civitatis Lombardiarum judices elegit, jussitque eis, quod ipsi omnes cum predictis quatuor Bononiae magistris ad consilium irent, omniaque jura regalia quacumque essent, diligenter investigarent; ut cum a consilio recederent, sub nomine fidelitatis quam sibi juraverant, ea omnia recto tramite (prout melius possent) publice demonstrarent. Ipsi autem judices enim viginti octo, exceptis Bononiae magistris, statim ut imperator jusserat, ad consilium ennes, de omnibus regalibus iuribus inter se diligentius contulerunt. Qui postmodum ad imperatorem redeuntes coram omnibus principibus omnibusque civitatum Lombardiae consilibus narraverunt in scriptis omnia jura, que ei jure regali noverant pertinere.

9. « Hoc autem sic peracto, dominus Hubertus Mediolanensis archiepiscopus una cum consilibus Mediolani, omnesque alii praesentes Lombardiae episcopi, comites, marchiones, duces, ceterique Italia principes, ac omnium Lombardiae civitatum consules ibi adstantes, publice in colloquio ipso surgentes, in manu ipsius imperatoris omnia, que predicti judices jura regalia esse dixerant, refutaverunt, et ei fidem de ipsis omnibus fecerunt, statimque imperatore eis omnibus sub nomine fidelitatis firmiter precipient, ne ipsi amplius de ipsis rebus intromitterent: omnes et unusquisque tandem per se amplius de ipsis rebus non intromisuros, unanimiter sponderunt. Insuper etiam veram et perpetuam pacem ibi omnes inter se et cum omnibus aliis personis deinceps se firmiter tenere juraverunt. Et in hoc Mediolanenses privare se de multis rationibus et dignitalibus, ob

tentis a diversis Pontificibus et imperatoribus, et promiserunt ponere signum aquilæ super campanile Ecclesie majoris in signum fidelitatis, ac etiam quod liberarent centum nonaginta Papienses, quos habebant incarceratedos. Ac etiam præcepit eis imperator, ut servarent pacem perpetuam suis vicinis. Tamen si hoc Mediolanenses atque Cremoneses paucioribus septem mensibus servaverunt, immo ante hoc spatium Laudensibus, cum nullum malum adhuc illis intulissent, pacem ipsam violaverunt. Deinde Mediolanenses, Cremonenses, Papienes quoque et Placentini, de stando et per omnia attendendo ipsius imperatoris præcepto, ei tum multos obsides tradiderunt. Ibiique ipse dominus imperator multas leges quas fecerat, in scriptis redigi fecit; multaque etiam præcepta horatu suorum principum custodiri præcepit. His itaque sic peractis, cum imperator omnia se bene peregrisse, et imperium suum sicut se decebat, in pace quieta obtinere putaret, quamvis in contrarium sibi paulo post contigerit, Roncalia tamen discessit ». Hucusque de conuento Romae celebrato. Meminit ejusdem Radevicius, qui et aliquas ibi leges constitutas affirmat.

10. *De antiquioribus jureconsultis iudicium.*

— Sed quod de quatuor insignioribus legum doctoribus, qui Bononiae publice hoc tempore profi-

tebantur, mentio facta est, nempe de Bulgaro, Martino, Joanne, atque Jacobo, sicut Bulgarus omnes excelluit, et probitate insignis enituit, ita Martius parum feliciter munus absolvit, atque haud laudabiliter existimatione dimanavit ad posteros, ut de ipso Jason illud usurpet: Martinum nihil unquam sani verique dixisse, ut tu intelligas, lector, quis, qualisve fuerit, qui tanta tribuit imperatori. Sed et cervicosus est habitus, ut quam semel defendandam suscepisset opinionem, quantumlibet erroneam et singularem, nunquam dimiserit, sed obstinate omni conatu tueri perseverarit: adeo ut in vulgare proverbium ejus durities apud jureconsultos in hanc usque diem pertransierit, ut Martinum appellant, qui sue ipsius sententiae singulari pertinaci studio inhærescat. Contra vero, quem præ cæteris a Guarnerio laudatum audisti Jacobum, hunc cognomino De regione dictum, summopere laudavit defunctum Epistola sua Petrus Blesensis¹, quam potius publicum dixeris Epitaphium, tanti viri gloriam immortalitati consecrans. Cum tamen nescio quomodo hunc tanta luce coruscum non viderit, qui recentiorum jureconsultorum Vitas conscripsit: nam penitus prætermisit.

¹Pet. Bles. Ep. CLXXII.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6631. — Anno Ære Hispan. 1196. — Anno Hegiræ 553, inchoato die 2 Febr., Fer. 1. — Jesu Christi 4158.
— Hadriani IV pape 5. — Friderici Enobarbi reg. 7. imp. 4. Manuelis Comneni imp. 16.

1. *Italia bellis turbata.* — Ad num. 1 et seqq. Baronius de pace inter Hadriannum IV et Fridericum imp. sancita, et de gestis in Italia tantum sermonem habet, quibus sequentia addemus et ab his gesta ab eo omissa supplebimus. In Anonymo Casinensi ad hunc annum legitur: « Comes Andriæ (corrigere, Andreas) sexto die mense Januario cepit Suetum-Germanum, et Raynaldus Casinensis abbas, et Alfanus Capuanus archiepiscopus, et quamplures alii Cassinum concederunt. Temam autem (corrigere, terra) Sancti-Benedicti reddidit se præfato comiti Andreæ, qui sequenti die ascendit Cassinum, et acriter pugnavit, sed nihil profecit; postmodum exiit de regno. Imperator Constantinopolitanus fecit pacem cum rege Sicilia (scilicet Guillermo) usque ad triginta an-

bos. Tentonicus imperator in Lombardiam veniens Mediolanum obsedit, et Cremonam, quam tandem igne combussit », sed anno mclx, ut ibide dicetur.

2. *Bellum Neapolit.* — Præterea idem Joannes Ceccanus ad hunc annum haec prodit: « Indictione vi, hoc anno in festivitate Innocentium, feria quarta post Epiphaniam (nota festum Innocentium post Epiphaniam hoc tempore in Campania celebratum fuisse) perrexit comes Andreas super civitatem Sancti-Germani, et pugnavit cum militibus regis, et devicit eos. Apprehendit ex illis plusquam ducentos, et omnia spolia eorum. Alii fugerunt ad monasterium Sancti-Benedicti, et comes misit civitatem in suo jure, et ascendit in montem, et possedit (id est, iuxta loquendi modum ab hoc au-

ctore usurpatum, obsedit ut ex infra dicendis liquebit monas terium usque infesto quadraginta martyrum. Dimisit omnem terram, et exivit Anconam, deinde ivit ad imperatorem qui obsidebat Mediolanum ».

3. Bellum Mediolanense. — Fridericu autem hoc anno in Italiā descendisse, et primum Mediolanum obsidione cinxisse certum est. Principium fecit ab obsidione castelli, quod *Arcus Romanus* vocabatur. Haec de ea Galvaneus Flamma cap. 270, apud Puricellum in Monument. Ambros. num. 416 : « Imperator, habito consilio principium, dixit duci Bohemiensi : Si poteris Arcum-Triumphalem expugnare, ego faciam te ex duce regem, et fenda imperialia quibus obligaris relaxabo. Erat autem Arcus-Triumphalis quædam turris ex lapidibus vivis , politis opere mirifico : in cuius pede erant quatuor arcus : et erat situa in loco ubi est Hospital leprosorum, ante Portam-Romanam. Dux Bohemiæ iis animatus totam suam gentem in quatuor partes divisit. Prima cohors pugnabat contra Arcum-Triumphalem a prima usque ad nonam, alia cohors a nona usque ad noctem, tertia cohors a sero usque ad noctem medium, quarta cohors a nocte media usque ad diem. Cumque continuatis bellis nostris cives usque ad noctem mortem diu noctuque expugnaret , Arcum obtinuit; et tota civitas obrigit. Et tunc imperator ipsum ducem Bohemiæ in regem ejusdem regni coronavit in Ecclesia S. Ambrosii extra civitatem, et omnia gravia onera, quibus imperio erat obligatus, relaxavit ». At haec magna ex parte falsa ; Fridericus enim , antequam Mediolanum veniret, *Uladislaum* Bohemiæ ducem Ratisbonæ regem renuniarat, uti discimus ex Radevico Ottonis Frisingensis continuator, lib. 1, cap. 12 : In eadem curia (Ratisponæ habita) dux Bohemorum Ladezlus... qui nuper in expeditione Polonica clauerat (anno scilicet precedenti), adeo ut ob meritam charus effectus ab imperatore ac imperii primis ex duce rex creatur anno ab Inc. Dom. mclvii. Suscepto itaque Privilegio de usu diadematibus , aliisque regni insignibus, latus revertitur, et ad Italiam expeditionem rex pariter cum imperatore fastu regali profecturus accingitur ».

4. Bohemiæ dux fit rex. — Thomas Joannes Pessina episcopus Samandriensis et decanus Ecclesiæ metropolitanae Pragensis in Marte Moravico, Præ anno MDLXXVII evulgato, lib. 3, cap. 5, contendit, *Uladislaum* Bohemiæ ducem hoc anno nomen ac coronam regiam consecutum non esse, sed tantum anno MCLXII, post primum bellum Mediolanense confectum. Verum eum hoc anno honore illo donatum certum et indubitatum esse debet ; Radevico enim citato Ligurinus, aliquie aliqui consentiunt. Haec Ligurinus qui hoc tempore vivebat, lib. 6, pag. 72, loquens de rebus hoc anno in conventu Ratisponensi gestis :

Fama Lakeslaum, quem nominat, ob sua gesta Fortiter, et bello super spectata Polono,
Ex duce rex fieri meruit, gessique potenti
Sceptra manu, exinde novo diademate eruit.

Pessimam, aliosque decepere verba, quibus conceputum est Privilegium hinc Vladislao regi creato concessum ; eo enim circulum ei concedit imperator, cumque dueem appellat. Recitat illud integrum Pessina, ex quo pauca haec descripsi : « Noverit posteritas , qualiter nos Vladislao duci Bohemia ob insignia servitii et devotionis, tam ejus, quam omnium Bohemorum merita, honoris insigne, quo avus et ceteri ejus progenitores duces Bohemiae beneficio imperialis excellentiae ceteris ducibus praeminebant, circulum videlicet gestandum concessimus, et per eum omnibus successoribus suis in perpetuum decernimus, etc. Datum Ratisponæ XV kalend. Febr. Indict. v, anno mclvii, regni nostri anno vi, imperii iii ». Uralisks Bohemia dux secundo superiori ab Henrico imp. Bohemia rex dictus fuerat, et hanc dignitatem Fridericus imp. hoc anno Vladislao restituit. Circulum autem aureum regibus absque corona tribui ostendunt exempla a Ducangio recitata in voce *circulus aurens*. Sed haec longioris discussionis sunt, quam ut possint in tam brevi Operè pro dignitate explicari.

5. Mediolanense Friderico imp. dedunt. — Redeo ad Mediolanenses, quos Otto Morena in sua Laude civitatis Historia testatur sese Friderico imp. dedisse : « Mediolanenses itaque videntes totam eorum terram destrui, scientes etiam se non posse defendere, timentesque insuper ne imperator ab obsidione non discederet donec ipsos caperet, cum ipso imperatore pepigerunt; ac se in eius manibus ponentes, ei de suis preceptis observandis plures ducentis obsidibus tradiderunt. Post haec itaque ab obsidione discedens, ibique de suis reliquens, qui fidelitatem a Mediolanensibus exigenter, et recipierent, Modoetiam perrexit; ibique militibus de Martesana et de Seprio convenientibus, et pactum cum ipso inenuntibus, omnibusque sibi fidelitatem facientibus, eos in sua tuitione accepit ». Fridericus Mediolanum ingressus non est, sed die vi idus Septembris Mediolanenses ad suos pedes prostratos exceptit, et « a Mediolano castra movents apud Modoicum (vulgo Mouza) sedem regni coronatur », inquit Radevicus cap. 43.

6. Inter Francie et Anglia reges pax summa viget. — A rebus Italiciis ad Anglicas transeo. Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum scribit : « Rex Henricus transfretavit, et Parisios profectus a rege Francie Lodovico in magna gloria et honore susceptus est, filiam ejus (Margaritam appellatam), filio suo Henrico petiti et accepit. Eo tempore per industria Thomae cancellarii (postea archiepiscopi Cantuariensis ac martyris) a Lodovico rege Francorum Christianissimo , viro tamen nimis simplici obtinuit, ut quasi senescallus regis Francorum intraret Britanniæ , et quosdam ibidem

inter se inquietos et funbre bellum exerentes eorum se convocaret et pacificaret, et quem inventret rebellem, violenter coerceret. Hic fuit primus ingressus ejus super Britones edomandos, et sic civitatem de Nantes ad jus dominationis sue inflexit. Dehinc expugnato Toarco, regem Francie a Cenomanica urbe ad montem Sancti-Michaelis, et exinde per Bajocas, Cadomum, Rothomagum, non impar quam ille cum per Franciam gloria et honoris magnificientia in Franciam deduxit ».

7. *Actum de matrimonio inter filiam regis Franciae et filium regis Angliae.* — Sed haec magis explicanda. Henricus II Angliae rex anno MCLVII Thomam Cantuariensem archidiaconum, prece et consilio *Theobaldi* Cantuariensis archiepiscopi cancellarium regni sui constituit, uti narrat Hovedenus ad eum annum. Tum eum in Galliam hoc anno misit *Margaritam*, regis Francorum filiam, Henrico filio suo in conjugem accepturus, ut referit Matthaeus Parisius; sed licet matrimonii tractatus hoc anno cœptus fuerit, matrimonium tamen non nisi post sequentem annum conclusum. Interim Gaufridus Henrici Angliae regis frater obiit, et « idem rex transiens Nanneticam civitatem jus suum recepit », inquit Matthæus Parisius hoc anno. Robertus vero de Monte in Chiron, ad hunc annum testatur, Henricum regem evocatum a rege Francorum cum paucis Parisiis venisse, et in aestimabilis honore exceptum esse. Subdit: « Inde rediens, filiam regis Francorum secum adduxit, et eam ad custodiendum et nutriendum Roberto de Novoburgo fidieli suo tradidit; » quod ideo factum, quia inter matrimonii futuri leges una erat (multe postea discordie seminarium), ut dotis nomine *Gisortium Normanniae* oppidum, quod Galli occupabant, in Anglorum regis iura transiret, cum *Margareta*, quæ tantum triennis erat, Henrico regi nuberet, interim in sequestrorum manibus esset, et Margarita in saceri potestate. Quæ ad dicendorum intelligentiam præmittenda fuere.

8. *Obitus Sancti III Castellæ regis.* — *Sancti Castellæ* regis dominatio brevis fuit, cum inter Hispaniarum historicos conveniat, eum anno superiori regem creatum, et currenti ultimo die mensis Augusti vita functum. Rodericus lib. 7, cap. 9, ait Sanctum regnasse *annum unum*, quod et legitur in Additamento ad Pelagium Ovetensem: « Regem Sanctum, qui post morem patris per unum solimmodo annum regnavit; allerum regem Fernandum regnante (eo itaque adhuc vivente Antenor Additamenti vixit) in Legione, et in terra beati Iacobi Apostoli », id est, in Gallicia. Tindensis Sanctio assignat annum unum et dies duodecim, verum secundum librum, cui titulus *Tambus Niger S. Jacobi*, supra annum dies tandem septem regnavit, in eo enim legitur Alphonsum imp. *Era* MXXV, *VIII kal. Septemb.* demortuum, et omnes tradunt Sanctum die *xxxi Aug.* *Era* MXXVI naturæ debitum soluisse. Moretus in Investigat, regni Navarrici pag. 664 et seq. referit se legesse

antiquam inscriptionem marmori in Ecclesia Sanctæ-Mariae Fuselensis insculptam, in qua dicitur: « *Era* MCLXVI. Rex Sanctius domini Aldephonsi imperatoris Hispaniarum filius dedicavit cantum (id est, *angulum*, ut explicat Ducangius in voce *cantus*) Ecclesie Fuselensis, Raimundo Giliberti existente abate ejusdem Ecclesie, et eadem *Era* predictus rex dominus Sanctius obiit ultimo die Augusti ».

9. *Ei succedit Alphonsus VIII filius.* — Alphonsus adhuc puerulus *Sanctio* patri in regnum Castellæ successit, magno Castellanorum damno. Sandovalius fol. 213, ait nullas Chartas superesse datas *Era* MXXVI, Alphonso puerulo Toleti regnante et Fernando ejus patruo Legione. Inter Castellæ proceros magna dissensiones fuere occasione tutela regis pueruli, adeo ut Fernandus partem Castellæ regni occuparit: « Morluso ejus fratre Sancio », inquit Tindensis ad *Eram* MXXVI, « maximam partem regni Castellæ obtinuit. Nutriebat quidem ipse fratris Aphonsum puerulum, quem dedit coniuli Manrico (vulgo de Haro) ad custodiendum. Tunc regnayit Fernandus rex in toto imperio patris sui, unde rex Hispaniarum fuit vocatus; sed concordantibus comite Manrico et fratre ejus comite Nunno cum omnibus qui ad regnum Castellæ pertinebant, Aphonsum filium domini sui regis Sancii sibi regem constituerunt. Ferdinandus autem rex, ut erat pius et hilaris, acceptavit quod fecerant Castellani ». Per pueritiam Alphonsi VIII non solum Aragonie et Navarrae reges jugum sibi ab Alphonso imperatore impositum excusere, sed etiam Sanctius Sapiens, Navarræ rex, ab eo tempore quæ prædecessores et ipsem ultra Ebrum fluvium amiserant, aut saltem maximam partem recuperavit.

10. *Calatrava traditur Raimundo Fiterii abbatii.* — Hujus anni initio rumor fuit, Mauros Alriticus quaniprimum in regiones Sancti Castelle regis hujus nominis III, cum ingentibus copiis irruptionem facturos. Fratres autem milites Templi, inquit Rodericus lib. 7, cap. 14, « qui arcem Calatravæ tenebant, timentes quod non possent Arabum violentia obviare, ad regem Sanctum accesserunt supplicantes, ut et arcem et villam Calatravæ acciperet, quia non erat eis facultas Arabibus resistendi, nec inventus fuit aliquis de potentibus, qui vellet defensionis periculum exspectare ». Quare Raimundus abbas Fiterii Ordinis Cisterciensis, sollicitatus a Didaco Velasqui, quondam strenuo in officio militari, et a juventute cum rege Sanclio emulrio accedens ad regem petiti Calatravam. Abbas cum Didaco monacho venerunt statim ad Joannem primatorem Ecclesie Tolitanæ, qui fecit publice prædicari, ut omnes emunes in auxilium Calatravæ omnium peccatorum veniam mererentur ». Res adeo feliciter successit, « ut vix esset, qui aut in propria persona non iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in subsidium largiretur ». Rex Sanctius dedit abbali in posses-

sionem perpetuam, villam et praesidium Calatravae, siveque «Agarenorum exercitus, de quo rumor inrevererat, non advenit». Litterae donationis Calatravæ referuntur in Prologo libri de Origine et Constitutionibus Ordinis Calatravæ, et datae dicuntur «Æra mxcvi, mense Januario, anno quo dominus Aldephonsus famosissimus Hispaniarum imperator obiit». Sanctius Navarra rex uti testis aut confirmator subscrispsit primus cum proceribus, et post hos Joannes archiepiscopus Toletanus cum aliis episcopis. Licet autem Alphonsus imperator anno superiori obierit, Hispani tamen sepe in litteris regiis non ad annum Julianum, aut Æra currentis, sed ad eum cujus nondum duodecim menses effluxere respiciunt.

11. *Instituitur militia Calatravæ.* — *Raimundus abbas Calatrave militiam instituit, quæ amplexa est regulam Cisterciensium, «temperato habitu, ut militaris agilitas exposcebat», inquit Rodericus laudatus. Primus Ordinis magister fuit frater Garsia, quia ea dignitate jam potiebatur octavo kalendas Octob. Iudict. xii, anno mclxiv quo Alexander III confirmavit institutionem hujus Ordinis litteris suis in citato libro de Origine et Constitutionibus Ordinis Calatravæ recitatis. In iis Pontifex jubet, ut abbati Cisterciensi fratres omnes subdantur, qui tamen postea subjecti fuere immediate jurisdictioni abbatis Morismundi in Francia.*

12. *Instituitur militia S. Juliani.* — Eodem circiter tempore *Ordo militaris Sancti-Juliani de Peirero* in regno Legionensi initium sumpsit. Manricus in Annalibus Cistere. hoc anno cap. 4, postquam de utroque Ordine locutus est, ait ex Religionibus militiae sacra deditis quibus floret Hispania, non aliam antiquorem inveniri quam Calatravæ, quippe talis a primo sui exordio, ad eujus normam alie surrexere. Nam cetera, aut sub ipsa militarunt, scilicet *Christus, Avis, Moutesia*, aut militare ab ipsa didicerunt: San-Julianæ, eisdem susceptis legibus, cum sub nullis vixisset duobus annis. Divi Jacobi anterior Congregatio, sed non Religio, et Congregatio adeo depravata (verba sunt Prologi ad ipsius regulam) ut ex alrocitate flagi-

tiorum magis, quam ex fidelium propagnatione, designaretur. Itaque ante Ferdinandi regis tempora (nam in regno Legionis initium sumpsit) militem potius indulgentium mundanae glorie, et terrenis affectibus, quam infestantum inimicos Crucis Christi Conventus fuit. At postquam Calatrave novos milites, atque Sancti-Juliani Cisterciensium viderunt adscriptos regule, sanctum eorum zelum aemulati, canonicos regulares elegerunt, quibus se sociarent et quorum instituta proliferentur.

13. *Leges Manuelis imp. in favorem Ecclesie.* — Manuel Graecorum imperator canno imperii sui decimo quinto decrevit, ut nemo deinceps sacris apud Byzantium monasteriis negolium facesseret de iis prædiis, quæ quocumque in loco illa possiderent. Hancque donationem confirmavit libello, qui, quod aureo sigillo munitur, *Aurea Bulla* vocari vulgo solet. Unde nullum hactenus monachum judicium forces pulsantem videre est, utpote cum nihil adsit, de quo his intentari iis queat. Et haec quidem sic se habet Constitutio. Cum vero omnium plerique dierum lege exciperentur, quibus nimis vel Dominica a Christianis mysteria peragebantur, vel magni alicuius viri agebatur memoria, siebat ut judicia in republica in immensum prolatæ, nunquam ad exitum perducerentur. Exinde vidi ego homines in litibus senescentes, ino et immorientes iisdem. Sed pessima lex ista novo decreto in republica abolita est. Quippe imperatoris editio, neque dies festos omnino ut pro festos haberi statuit, neque tamen dilationibus hujusmodi trahi in infinitum judicia; sed religiosos et rerum forensium immunes illos esse decrevit, in quibus aliquando Deus singulare in homines beneficium contulisset: cæterum alias totos festos esse, alias intercisos, ita ut nimis horis matutinis lege agere non licet, post meridianæ autem integræ partibus admittendis vacarent», inquit Cinnamus lib. 6, num. 8. Prioris Constitutionis meminit Baronius anno mclxviii, num. 44, posteriorem vero recitat anno mclxvi, num. ult, de utraque Novella Cinnamus hic uno tenore locutus est.

HADRIANI IV ANNUS 5. — CHRISTI 1159.

1. Quomodo iterum orta discordia inter papam et imperatorem. — Qui sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus quinquagesimus nonus, Indictione septima, inter imperatorem atque Romanum Pontificem discordis iteratis, fuit rerum difficultum agendarum molestis Romanae Ecclesiae infestissimus. Quenam ista fuerint, ab auctore qui habebat prae oculis sunt petenda, nempe Radevico qui aderat, sieque narrare pergit¹: « Friderico in hibernis agente, Hadrianus Romanae Urbis antistes quorundam instinctu, ea quae jam inter ipsum et imperatorem apud Augustam sopita fuerant, refricare coepit, et denuo meminisse, modo nuntiorum suorum injuriam, modo eorum qui pro colligendo fodro directi fuerant insolentiam et castellanorum suorum gravamen incensans, se pro bonis mala suscepisse, imperatorem beneficiis suis ingratum existere. Proinde occasionem quarens, cum audisset, quod regalia principi tam ab episcopis et abbatis, quam a civitatibus et proceribus recogniti fuere, litteras in fronte quidem leiores, diligentius vero considerate acriori commonitione plenas super hoc negotio dirigit, easque quidam indignus et vilis nuntius presentans, antequam recitate fuissent, disparsuit. Qua de re composita caloreque juvenili ad vicem rependandam accensus, meditationem concipit, non quidem per abjeclam, sed per honoratam illi respondere personam.

« Jam antea missus fuerat ad Sedem Apostolicam episcopus Vercellensis, amicam deferens petitionem, qualem Guidonem nobilem juvenem filium comitis Guidonis Blanderatensis, cuius supra mentionem fecimus, quem loco Auselmi princeps in Ravennam Ecclesiam subrogari fecerat, ibidecum confirmaret et ordinaret. Nam idem juvenis² infra sacros ordines adhuc existebat, et clericus Romanae Ecclesie pridem factus, ac in subdiaconatum a papa Hadriano consecralus, nonnisi ejus convenientia et assensu in aliam Ecclesiam transfe-

rendus putabatur. Cum autem hoc a Romano Pontifice, volente in irritum revocare quod factum fuerat, negaretur, mittitur denuo Hermannus Verdensis episcopus in idipsum; ejusque negotium etiam effectu caruit. Quod si quis plenius scire desiderat, Epistolas utrimque directas consulat, quorum talia scripta inveniuntur:

2. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Hadriano Romanae Ecclesiae venerabili Pontifici.

« Dilecto et fideli nostro Anselmo bone memorie Ravenensis Ecclesiae venerabili episcopo defuncto, ne curia nostra dintius tanto careret principe, operam dare curavimus, loco ejus talem subrogare personam, que pro tempore ad resarcienda Ecclesie illius dannam, et ad nostrum peragendum servitium apta viseretur. Ante omnia autem prae oculis mentis habentes, et aure non surda audientes quod scriptum est³: Honore invicem praevenientes; filium comitis Blanderatensis, quem vos in clericum Romanam Ecclesiam et filium nostra petitione assumpsisse recordati sumus, vi-cessim ad honorem vestrum et S. R. E. altius sublimari intendimus, in ea praesertim Ecclesia, quam post sanctam Romanam Ecclesiam, aut maximam aut unam de maximis habemus, nostreque voluntatis proposito, divina favente clementia, in electione illius personae concorditer et voluntarie universa Ravennas convenit Ecclesia, praesentibus viris honestissimis, legato nostro et vestro, hinc Hyacintho cardinali, inde Hermanno Verdensi episcopo. Scientia autem et moribus in personam prefati electi una cum genere convenientibus, propter reverendum vestrae paternitatis testimonium commendabilius et acceptior eadem persona nobis jam facta est, quam utique etiam diligi a vobis et honorari gaudeamus et volumus, ea tamen ratione et ordine, quo patres filios suos solent diligere, quos suo tempore et manummittunt, et domini sue providere permittunt. Et quidem decentissimum est, sanctam Romanam Ecclesiam, tanquam

¹ Radev. I. II. c. 15. — ² Mate infra sacros ordines pont subdiaconatum.

matrem omnium Ecclesiarum, filios qui sunt fructus ventris aggregare, et aggregatos ad decorum domus Dei per domos et familias distribuere. Quibus etiam nostrum imperium, tanquam ab utero et gremio matris nostrae progredientibus, debeat et velit congruum honorem impendere. Proinde altiori consideratione vestra perpendat discretio, quid in hac causa tam vestra quam nostra majestati et honestati convenientia». Hac tenuis imperatoris ad Hadriannum papam Epistola, cui idem auctor mox subjicit illam, quam Pontifex reddidit imperatori, istis scilicet verbis :

3. « Hadrianus servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Friderico, illustri Romanorum imperatori, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Qualiter superni conditoris intuitu, et tam excellentiae tuae quam dilecti filii nostri Guidonis Blanderatensis comitis interventu, dilectum filium Guidonem subdiaconum nostrum, ejusdem comitis filium olim in familiaritatem et in nostrum consortium recepimus; qualiter etiam intuitu probitatis ejusdem atque pro honore et utilitate sacrosanctae Romanae Ecclesie, tanquam si in diaconum jam fuerit ordinatus, Ecclesiam ei specialiter, assignaverimus : et nos profecto memores (sumus), et a serenitatis tuae memoria non credimus excidisse. Nunc autem honestatem ipsius considerantes, et profectum scientiae, si ei vita comes fuerit, attendentes, intelligentes etiam quanta per eum, ac per nobiles et potentes parentes ipsius sacrosanctae Romanae Eccl, adhuc potuerint commoda provenire, et ad quantum dignitatis apicem in eadem Romana Ecclesia ipse valeat, vita generi concordante, concede dare, cum a Sede Apostolica in subdiaconatus officium sit promotus, et si tanquam si jam diaconus esset (sicut superius dictum est) a nobis sit Ecclesia specialiter assignata, communicato fratrum nostrorum consilio, a nostro latere tam pretiosum pignus, juxta petitionem excellentiae tuae, non potuimus removere; sed ipsum opportunitate accepta, Deo auctore, in Romana Ecclesia ad honorem ejusdem Ecclesie et imperii intendimus ordinare, ut vel in ea, prout divina gratia proposuerit, quandoque ad sublimiora concendet, vel exinde ad alterius Ecclesiasticae fastigium dignitatis ipsum contingat, auxiliante Domino, pervenire. Convenientius siquidem est, ut qui filius et clericus est Romanae Ecclesie, ab ejus gremio non recedat; et ipsa ei circa se locum dignitatis conferens, eidem inde provideat aliora. Ipsa etenim viros et moribus et scientia adornatos, praeditos honestate, et sanguinis nobilitate praecarios ad se libenter evocat, et eos aliunde consuevit admittere, non se talibus, cum ipsis in gremio suo habeat, facile spoliare. Quia igitur hoc decentius esse conspicimus, et honorabilius existere arbitramur, confidentes etiam imperatoria majestati hoc potius debere placere, et gratum atque acceptum esse, postulationem tuam in hac parte non duximus admittendam, credentes atque sperantes, quod

ex quo nostram super hoc cognoveris voluntatem, tu ipse nostram intentionem et propositum commendabis ». Huensque ad imp. Hadrianus papa. Pergit autem Radevicus¹ :

4. « Princeps ergo et ipse, accepta occasione, suam hoc modo solatur indignationem. Jubet notario, ut in scribendis chartis nomen suum praeterentes, Romani episcopi subsecundet, et dictionibus singularis numeri ipsum alloquatur. Qui mos scribendi cum antiquitus in usu esset communis, a modernis ob quandam personarum reverentiam et honorem putatur immutatus. Aiebat siquidem imperator, aut papam debere servare suorum antecessorum ad personam imperiale scribendi consuetudinem, aut seipsum antiquorum principum morem in suis Epistolis oportere observare. Haec itaque causa sermonum et nuntiorum maiorum inter eos simultatis fontem ministrait ». Non extant litterae Friderici ad Hadrianum iis contumeliosis insignes, sed quas rescripsit ad ipsum Pontifex, habentur in Appendice ad Radevicum, his verbis conscriptis ex Nauclo, qui se eas in Hirsaugensi cœnobio Spirensis diœcesis reperisse, testatus est :

5. « Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, Friderico Romano imperatori, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Lex divina², sicut parentes honorantibus longevitatem promittit, ita maledicentibus patri et matri sententiam mortis intendit. Veritatis autem voce docemur³, quia omnis qui se exaltat humiliabitur. Quapropter, dilecte in Domino fili, super prudentia tua non mediocriter admiramur, quod bccato Petro et sancte Romanae Ecclesie non quantam deberes exhibere reverentiam videris. In litteris enim ad nos missis nomen tuum nostro preponis : in quo insolentiae, ne dicam arrogantiae notam incurris. Quid dicam de fidelitate B. Petro et nobis a te promissa et jurata; quomodo eam observes, cum ab iis qui dñi sunt, et filii Excelsi omnes, episcopis videlicet, homagium requiris, fidelitatem exigis, et manus eorum sacras manus tuis innectis, et manifeste factus nobis contrarius, cardinalibus a latere nostro directis non solum Ecclesias, sed et civitates regni tui claudis ? resipisce ergo, resipisce, tibi consulimus. Quia cum a nobis consecrationem et coronam merueris, dum inconcessa captas, ne concessa perdas, nobilitati tuae timemus ». Haec Hadrianus ad Fridericum, qui ad eum tunc ista rescripsit :

6. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator semper Augustus, Hadriano Ecclesie Catholicae Pontifici, omnibus illis adhaerere, quæcepit Jesus facere et docere.

« Lex justitiae uniuersique quod sumum est restituit. Non enim parentibus nostris derogamus, quibus, in hoc regno debitum exhibemus honorem, a quibus videlicet primogenitoribus nostris

¹ Radev. l. II. c. 18. — ² Exod. xx. — ³ Matt. x.

et regni dignitatem suscepimus et coronam. Numquid tempore Constantini Silvester regalis aliquid habuisse dignoscitur? sed ejus pietatis concessionē libertas restituta est Ecclesiae, pax restituta est: et quidquid papatus vester habere dignoscitur, largitione principum obtinet. Unde cum Romano Pontifici scribimus, jure antiquo et nomen proponimus, et ad justitiae normam eidem nobis scribenti concedimus. Revolvite Annales; et si lectum neglexistis quod asserimus, illie invenitur. Ab iis autem qui Dei sunt per adoptionem, et regalia nostra tenent, cur homagium et regalia sacramenta non exigamus? cum ille noster et vester institutor ab homine rege nihil accipiens, sed omnia bona omnibus conferens, qui pro se et Petro censem Caesari persolvit¹, et exemplum vobis dedit, ut ita faciatis, doceat vos dicens²: Disceite a me, quia misericordia sum et humilis corde. Aut igitur regalia nostra nobis dimittant, aut si haec nullia judicaverint, que Dei Deo, que Caesaris Caesari persolvant. Cardinalibus utique vestris clause sunt Ecclesiae, et non patent civitates; quia non videmus eos predicatores, sed predatores; non pacis corroboratores, sed pecuniae raptiores; non orbis reparatores, sed auri insatiabiles corrassores. Cum autem viderimus eos, quales requirit Ecclesia, portantes pacem, illuminantes patriam, assistentes causa humilium in aequitate; necessariis stipendiis et commeatu eos sustentare non differemus. Humilitati autem, que est eustos virtutum, et mansuetitudini non minimam notam inuritis, cum hujusmodi questiones, religioni non multum conferentes, secularibus personis proponitis. Provideat itaque paternitas vestra, ne dum talia moveat, quae indigna ducimus, offendiculum ponat illis, qui velut ad imbreui serotinum ori vestro aures suas arrigere festinant. Non enim non possumus respondere auditis, cum superbie detestabilem bestiam usque ad Sedem Petri reptasse videbimus. Paci Ecclesiae bene semper providentes, bene semper valete».

7. Audisti, lector, imperatorem ad tempora Constantini revocare originem privilegiorum Apostolice Sedi? Et cur non magis ad Christum? ut probat et docet abunde Nicolaus papa scribebas ad Michaelem Augustum, et alii Romani Pontifices, cum de his fuit ipsis agendum adversus alios imperatores, eadem ipsa ex rerum ignorantia refractantes. At quid provocat Fridericus ad Annales Hadriani Romanum Pontificem? utinam ipse consuluisse quos citat Annales, laud certe progenitoribus suis acceptum tulisset imperium, sed tantum Apostolicae Sedi, sine eniūt mīhi prodīt genitum esse ex imperatore ut quis possit fieri imperator; sed tantum quem elegerit, vel eligendum concesserit ipse papa, ut pluribus est demonstratum in notatis superioris locis, anno videlicet octingentesimo, atque plenius nongentesimo no-

nagesimo sexto. Ad quae loca lectorum provoca, ne eadem hic sint non sine tedium repetenda.

Addita adhuc sunt iis alia discordiarum fo- menta, que idem Radevius ubi supra, narrare sic pergit³: « Haec itaque causa sermonum et nuntiorum majorem inter eos simultatis fomitem ministriavit, in tantum, ut quedam litterae deprehense dicerentur a Sede Apostolica directe, que Mediolanenses et quasdam alias civitates rursus ad defectionem hortarentur. Hujus negotii veritatem tenor subjectarum Epistolarum declarabit, quae a diversis personis hinc inde missae sunt». Atque primo loco ponuntur quae tunc scripte fuerunt a presbytero cardinali Henrico tituli SS. Nerci et Achillei ad episcopum Bambergensem, pro pace integranda inter imperatorem et Pontificem; quae sie se habent⁴:

8. *Henrici cardinalis et Eberardi episcopi Bambergensis date hinc inde litteræ pro reconciliatione.* — « Venerabilis patri et fratri et amico charissimo Eberardo, Dei gratia Babenbergensi episcopo, Henricus eademi gratia sanctæ Rom. Eccl. presbyter cardinalis tituli SS. Nerci et Achillei, salutem in Domino.

« Sicut virtus imperatoria ex eorum qui sibi assistunt discretione monstratur, ita et ipsi quo mununtur consilio, proprie conscientia et honestati debent attendere: quia et ipsorum honoris ad dominos spectare videtur, sicut et domini detrimentum in eos proculdubio refunditur et redundat. Eapropter, dilecte pater et venerande frater et amice charissime, vestram non tam doceamus quam monemus prudentiam, ut imperialis dignitatis excellentiam, quantum in vobis est, in ea que ad pacem sunt, et ad honestatem spectant, jugiter snadeat. Subtilius enim et sincerius in his que ad Deum pertinent et justitiae libertatem, ratio et discretio vestra intelligi et cognoscil, quam alii principes quantumcumque nobiles sint, qui tamen sacros canones, et ea que olim a Patribus disposita et ordinata sunt non moverunt. Interfuisit ipse, sicut unus ex nobis fidelissimus mediator, eis que cum domino imperatore de pace Ecclesiae et ipsius ordinata sunt in Alemannia, et eis quo altera die nos secum fidelissime et ipso nobiscum benignissime de eadem pace tractavimus. Nunc autem ex litteris illis, quas eclsitudini sua post redditum menu domino meo placuit destinare, que videlicet nec stylum, nec antiquum consuetudinem imperialium litterarum oblinebant, timeamus multum, ne sit in diversa mutatus, et alia modo sibi sit facies sensusque diversus. Replevit cor meum amaritudine, et faciem meam confusione mutatio haec. Quidquid honoris et pauperritudinis et gloriae apportaveram mecum, ex litteris illis videtur esse seplutum atque obnubilatum. Ideo, dilectissime frater et amice charissime, episcopatus dignitas et sacerdotii ordo, in quo vos provi-

¹ Matth. xvii. — ² Ibid. xl.

³ Radev. . . . 4. v. 18. — ⁴ Ibid.

dentia divina constituit, moneant discretionem vestram et instruant, ut ad honorem Dei stetis et vestrum, pro honestate et libertate Ecclesie, ut in antiquis limitibus Ecclesie integritas conservetur, ne temporibus vestris, novis consiliis honestas usque modo turbata turbetur. Satis turbatum est, quidquid secundum consilium vestrum putabamus efficere. Et dicimus vobis, quanidam per homines rerum divinarum ignaros negotia portabantur, stabiliri pax incepta non poterit; sed si presentis vestra, et domini praepositi Magdeburgensis summam de pacis labore suscepit, zelus Dei et scientia, qua preeminet uterque, finem pacificum ad honorem Dei et Ecclesie, et imperatoris nostri gloriam per industriam vestram et studium vestrum facillime poterit obtinere. Alioquin si tempore iracundiae repertus non fuerit qui reconciliationi intendat, et in cuius verbis possint ista scandala complanari, res ipsa forsan aliud exiget; et quod hodie integrum est, major vehementia necessitatis disrumpet ». Hucusque Henricus cardinalis nostri tituli decus et ornamentum: qui et anxius revocande exulis pacis, alias ad eundem episcopum litteras addidit, quibus ista quae sequuntur, amaro animo ipse respondit. Recitat eas litteras Radeviensis his verbis¹:

9. « Henrico SS. Nerei et Achillei Dei gratia presbytero cardinali etc. Eberardus Babenbergenensis Ecclesie eadem gratia episcopus, si quid est, orationem et servitii omnimodam devotionem.

« Litteris vestrae paternitatis lectis et relectis, admirari satis non potui, quod esset illud verbum, imo quod esset illud Vœ, de quo scriperat mihi, cum adhuc a me prorsus esset absconditum. Quæreritis autem inveni quod volui, et unde multum dolui, teste Deo, et multum doleo. Audivi, et conturbatus et tristatus sum. Contremperunt omnia ossa mea, adhesit cutis ossibus meis. Et quidem intellexi et cognovi quod bono semini non meo, sed vestro, pacis et concordiae consilio inimicus homo superseminaliter zizania. Omnia mala a bonis principiis orta sunt. Sicut in sacro eloquio²: Paravit Dominus vasa mortis, sagittas ardentibus effecit: ita et in imperialibus gestis ac dictis simul ac scriptis pleraque reperiuntur, que alios seducunt, alios ædificant. Annales quandoque revolvuntur, apices imperiales recitantur, forte in ea forma, quæ illi atlati, et tam bonitati quam simplicitati temporum illorum competebat, hominibus tunc in directum loquentibus, neque numerum numero communiantibus, neque personas preposterantibus. Nunc vero mutata sunt omnia. Sed non expallescant aurum, nec mutetur color optimus, nec dispergantur lapides sanctuarii in capite omnium platearum. Si qua exorbitatio consuetudinis modernæ facta est, his exemplis facta est, et hac occasione, quia Iannina sopita denuo quodam vento resuscitata est per litteras, quas dominus

papa nuper direxit domino imp. super ea questione que vertitur inter Brixenses et Bergomenses de contentione duorum castrorum: quas quidam pannosus et vefut hostis et insidiator domino imperatori despective quodammodo obtrusit, et ultra non comparuit, que videbantur duriores, et quasi interdicti vim in se continentis, ne dominus imperator cause illius judicium sibi assumeret.

10. « Heec autem seribo vobis, non ut queram palliare que palianda non sunt, sed ut vos et alii prudentes et timentes Deum facilius morbo subveniatis, causa morbi cognita. Hinc inde dicimus, et scribimus quotidie: Venite, venite: Veniemus, veniemus. Sedemus (salva multa vestra sanctitatis reverentia dictum sit), sedemus et oscitamus; sedemus, inquam, ut ait quidam in Romana republica, nocte diem, die noctem expectantes, et jam prudentes et scientes perimus. De me dico vobis (ut tuis loquar auribus) nolo mali nuntii esse bajulus: neque veniam ut audiam vel referam amaras historias; verba verbis obviant, quasi pila minantia pilis. Ubi est sapientia, ubi prudenter in regno et sacerdotio? Separat nos Deus ab his de quibus dicitur¹: Omnis sapientia eorum devorata est. Non dicatis nobis ultra: Venite; sed potius vos claves habentes scientiae nos praevente; non invitati venite, et docete filios vestros, non in amaritudine spiritus, sed in lenitate et multa mansuetudine. Parcat illis Deus, qui olem quasi cammino addentes, inter patrem et filium, inter regnum et sacerdotium seminant discordias. Invispiens factus sum, vos coegeris me. Veniant pro Deo nuntii boni, portantes pacem, tanquam scientes et docentes nos: instate opportune, importune. More solito scribentur litteræ, adjuvante Domino. Flegibile principium, medium, finis scilicet vertetur in gaudium. Dominus imperator, superveniente nuntio vestro, propter quædam secreta negotia subito et castris discessit. Ideo ego meis in suasionibus certum responsum ab eo elicere, neque vos litteras ejus in continentia habere potuistis. Qualis sit, vos scitis. Diligentes se diligit, alii alienum se facit, quia nondum perfecte didicit etiam inimicos diligere». Haec enim episcopus Babenbergenensis, qui et ad Romanum Pontificem ista scripsit itidem pro concilianda concordia²:

11. « Cum et tacendi et loquendi tempus sit, quando commune instat periculum, desperationis potius quam religionis est servare silentium: omnium est clamare, in unum concurrere, ac ferre presidium. Quando autem impetus hostilis, aut incendium inguerit civitati, presertim eorum interest, qui vigilis civitatis sunt, eos qui in aere sunt, ipsum quoque patremfamilias exercefacti ad subveniendum in necessitatis articulo. Hac officiū meū consideratione et specialis debit, quo teneor multis rationibus sancte Romanae Ec-

¹ Radev. l. i. c. 18. — ² Psal. vii.

¹ Psal. civil. — ² Radev. l. ii. c. 20.

clesiae ego, licet minimus episcoporum, qui nec sum dignus vocari episcopus, tam impudenter quam imprudenter exclamo ad vos, reverendissime pater et domine, hoc in tempore, quo nobis insimioribus videtur imminere, quod multum pertinacemus periculum, et quidem ab illa olla, quam succensam ab Aquilone vidit olim Prophet*a*¹. Ignis quidam per scintillas occultas cepit erumpere, sed adhuc in fumo est, et Deo gratias, nondum in flamman eluxit. Inter vos, domine, et filium vestrum dominum nostrum imperatorem verbo tenus adhuc aliquid perlurbationis est: timendum valde et metuendum, ne verba verbis obviantia sua collisione flamman tandem excutiant, que se latens diffundat in sacerdotio et regno, quod Deus avertat. Ipse filius vester, sicut noster, dominus noster est; vos autem quomodo Christus, magister et dominus. Nemo nostrum audet dicere hinc vel inde: Cur hoc facitis aut dicitis? Optamus tantum, et rogamus ea quae ad pacem sunt.

42. « Quod si liceret, salva reverentia, verba singula trutinare, et rationem singulorum exigere (in insipientia dico) non, ut arbitror, expedire, quia potius ignis sine mora discentiendum est, quam de igne, qua de parte venerit, disceptandum. Suprame esse scio quae loquor, sed in simplicitate cordis mei coram eo, qui super omnes et secretorum est conscient, haec loquor; et ex quo ceipi semel, loquar adhuc vobis confidenter tamquam patri et domino, omissione illis, quae alter et alter, secundum varias auditorum et interpretum mentes possunt accipi. Dignetur ex integro scribere vestra paternitas placide ac benigne filio vestro domino nostro imperatori, et ad se paterno affectu eum revocare, promittum ad exhibendam vobis omnem reverentiam. Samuel David sunu amplectatur, nec dimittat a se separari, ut nulla scissura chlamydis fiat, quatenus Deus honoretur, et Ecclesia Catholica tranquilla devotione laetetur ». Hec ad papam Hadrianum episcopum Babenbergensis Eberardum, de quo idem auctor²: « Erat enim idem episcopus religione et scientia præditus, viteque purioris institutionibus instruclus. Cumque ad fidem imperii et honorem praeceteris diligentiam habere cognitus esset, apud quamplurimas terras opinio de eo celeberrima pervulgata est. Eiusque studium circa Scripturæ sensus ac questionum discussionem tam attente versabatur, ut inter prælia commanens, diversas et ingentes curas earum sedula meditatione solaretur. Cum autem omnes episcopos, seu cuiuslibet ordinis Ecclesiastici viros imperator diligenter, eosque ampliori honore dignos duceret: specialiter tamen memorati viri, sicut prudentissimi, nitebatur consilio, cumque dignum estimavil, in cuius arbitrio et discretione operas suas locaret, et omnis similitudine honorem communicaret ». Hec ipse. At quae narravimus, facta sunt hoc anno

ante Paschale tempus, ut ejusdem auctoris assequimur verbis.

13. *Alia Hadriani IV legatio ad imperatorem, congressus et capitula pacis utrinque proposita.* — Quomodo autem post haec venerit legatio ab Hadriano papa in castra ad imperatorem, et quid attulerit, quidve gestum sit, ita idem Radevicus persequitur³: « Praeter alios principes nobiles atque sapientes interfueru sue collationi et negotio Sedis Apostolice legati, videlicet Octavianus tituli S. Cæciliae presbyter cardinalis, Henricus tituli SS. Nerei et Achilei, Willermo cardinalis diaconus, antea Papiensis archidiaconus, et Guido Cremonensis diaconus cardinalis, missi a papa Hadriano, quorum itineris causas, simulque munitionum seculatus populi Romani, rescriptum literarum venerabilis viri Eberardi Babenbergensis episcopi subter annotatum continent, quod tale est ». Quo videlicet de rebus, que ad pacem pertinent, per tractatis episcopum Salzburgensem reddidit certiorem his verbis :

« Reverendissimo patri et domino Eberardo Salzburgensis Ecclesie archiepiscopo, Eberardus Babenbergensis gratia Dei, si quid est, cum oratione qualicumque servitum devotissimum.

« Scio, pater sanctissime, sacre pietatis affectu vos compati meis laboribus, et animæ mihi salutem et corpori quietem concupiscere. Ut autem noveritis, quoad compati vos mihi oporteat, dico vobis, quod jam taedat animam meam vitæ mæ, duo ferens onera in animo meo gravissima, quod et cinctus ducor quo nolo; et quam diu durare debeat, ignoro, vestris et aliorum fidelium orationibus adjuvari desiderans, ut ab illis separer, quibus juravit Dominus in ira sua⁴: Si introibunt in requiem meam. Super haec tempora periculosa instare videntur, et prope est, ut inter regnum et sacerdotium moveatur discordia. Et quidem cardinalibus a domino papa ad dominum imperatorem transmissis, domino videlicet Octaviano, et domino Willermo quondam Papiensi archidiacono, post lene principium et ingressum quasi pacificum, capitula durissima proposita sunt, verbi gratia:

14. « Nuntios ad Urbem, ignorante Apostolico, ab imperatore non esse mittendos, cum omnis magistratus inibi B. Petri sit cum universis regalibus.

« De dominicalibus Apostolici fodruri non esse colligendum, nisi tempore suscipienda corona⁵.

Episcopos Italiae solum sacramentum fidelitatis sine hominio facere debere domino imperatori.

« Neque nuntios imperatoris in palatiis episcoporum recipiendos.

¹ Radev. I. n. c. 30. — ² Psal. xc.

³ Viderem, II. est, fenum et palam. Sic lege in Constitutione episcopum imp. de pace Constantini, pro Sodrnum, et ita parva legis superioris tom. XI. Ann. pag. 632, a vete, S. Edit. Rom. pro feudum; in margine varia lectio male addita.

⁴ Igit. I. — ⁵ Radev. I. n. c. 29.

« De possessionibus Ecclesie Romanae resiliuendis et tributis Ferrarie, Massæ, Ficorola (Ficodenisi), tolius terræ comitissæ Mathildis, tolius terre que ab Aquapendente est usque Romanam, ducatus Spoletani, insularum Sardinie et Corsice. Domino autem imperatore super his iustitiam et consilium constanter offerente, si et ipsi iustitiam vellent facere et recipere : illis vero recipere tantum volentibus et non facere, hac ratione, quod dominum Apostolicum cause subjicere, ac iudicium sistere non possent ». Haec a legatis Apostolicae Sedis. Quæ autem contra Pontificem sunt propria ita Radevicus :

15. « Et e contrario, domino imperatore multa proponente de rupta concordia, que in verbo veritatis sibi compromissa fuerat de Græcis, de Sieulo, de Romanis sine communis consensu non recipiendis.

« De cardinalibus quoque sine permissione imperiali libere per regnum transeuntibus, et regalia episcoporum palatia ingredientibus et Ecclesiæ Dei gravantibus.

« In iustis appellationibus, et ceteris quam plurimis brevitate superantibus.

« Cum Apostolicus per nuntium et litteras cardinalium prædictorum ex consensu imperatoris submonitus, cardinales alios ad haec omnia complananda requisitus, his qui aderant nuntiis suis, et curie principibus nollet adjungere, unitatis et concordia verbum diu desideratum, peccatis nostris exigentibus, evanescutum est.

« Et dum haec agerentur, nullii Romanorum, (senatus scilicet populi Romani,) supervenientes, et ea quæ pacis sunt rogantes, bene recepti ac dimissi sunt. Rogatu tamen cardinalium dominus imperator nuntius ad dominum papam et ad Urbem missurus est, ut cum Apostolico, si ipse voluerit, primo loco pax fiat ; sin autem, cum senatu et populo Romano. Dominus imperator in magna est gloria, dominam imperatricem et ducem Bajoariæ et Saxoniæ cum aliis superventuris principibus et copiis exercitus expectans, et quosdam de melioribus ex Mediolano et Brixia in vinculis retinens. Valete ». Hucusque Epistola episcopi Babenbergensis de rebus hactenus gestis cum legatis Apostolicae Sedis. Quæ autem ista sint secuta, idem auctor sic subdit :

16. « Imperator ad haec verba cardinalium tale dedit responsum : Quamvis non ignorem, ad tanta negotia non ex animi mei sententia, sed ex consilio principum me respondere debere, sine præjudicio tamen sapientum hoc absque consultatione respondeo : episcoporum Italiæ ego quidem non affecto hominum, si tamen et eos de nostris regalibus nihil delectat habere. Qui si graterint audierint a Romano præsule : Quid tibi et regi ? consequenter quoque eos ab imperatore non pœnit audire : Quid tibi et possessioni ? Nuntios nostros non esse recipiendos in palatiis episcoporum asserit. Concedo, si forte aliquis episcoporum habet

in suo proprio solo et non in nostro palatium. Si autem in nostro solo et auctorio sunt palatia episcoporum, cum protecto omne quod aedificatur solo cedat, nostra sunt et palatia. Injuria ergo esset, si quis nuntios nostros a regiis palatiis prohiberet. Legatos ab imperatore ad Urbem non esse militados affirmat, cum omnis magistratus inibi B. Petri sit cum universis regalibus. Haec res, fateor, magna est et gravis, graviorique et maturiori egens consistit. Nam cum divina ordinatione ego Romanus imperator et dicar et sim : speciem tantum dominantis effingo, et inane utique porto nomen, ac sine re, si Urbis Romæ de manu nostra potestas fuerit excussa ». At quid ista de Urbis dominio, et regalibus, aliusque juribus, quod asserit, debita imperatori ? Numquid non extant ipse litteræ liberae donationis imperatorum Francorum, quin etiam Germanorum, et Ottonis Primi, quæ superius sunt recitate anno Redemptoris nonagesimo sexagesimo secundo ? consule tu ipsas, lector, et videbis quam defiret ista miscens Fridericus imperator. Pergit vero Radevicus :

17. « Haec Augusto et his similia prefatis capitulis argute respondentे, consilium initur, ut ex parte summi Pontificis cardinales sex, et ex parte principis sex episcopi religiosi, prudentes et qui Deum timeant, eligantur, tanorum negotiorum hinc inde cognitionem accepturi, tantamque item congruo fine decisuri. Verum ut supra taxatum est ex parte Romanorum etiam hoc consilium dicitur fuisse evanescutum. Super hoc quoque capitulo audi Epistolam imperatoris directam Eberardo Saltzburgensi archiepisc. in hunc modum¹ :

« Quandoquidem fidelitatis tuae constantiam, quam pro consuetudine exhibere soles imperio, frequenter experti sumus, quæ apud nos sunt discretioni tuae significamus, et prudentie tuae consilium advocamus. Venerunt siquidem ad nos duo cardinales a papa missi ad hoc, ut inter nos et illum fieret concordia. Dixerunt igitur, quod papa illam requireret pacem atque concordiam, quæ inter papam Eugenium et nos facta fuerat et scripta. Nos respondimus, quod pacem quidem inviolabiliter hucusque temisissemus : de cætero autem neque eam tenere neque ea teneri vellemus, quomodo (quoniam) ipse prior eam violasset in Siento, cui ipse sine nobis reconciliari non debuisset. Adjecimus tamen quod omnem iustitiam dare et accipere parati essemus, sive secundum humanæ, sive secundum scripta divina. Si vero iustitia gravis videretur consilio principum et religiosorum pro amore Dei et Ecclesie libenter nos supponeremus, placuit verbum nostrum cardinalibus. Dixerunt tamen nisi prius cognita papæ voluntate super hoc, se nihil posse vel audere. Missis nuntiis, verbum nostrum cognovit papa ; mandavitque sicut prius aliam se nolle concordiam, quam illam que inter papam Eugenium et nos facta fuisset.

¹ Radev. I. II. c. 31.

Nos supradicto modo hoc recusavimus, et in praesentia et testimonio omnium Teutonicorum et Longobardorum episcoporum, et laicorum principum, et baronum, et vassorum omnem justitiam atque consilium obtulimus, et nos acciperemus justitiam. Praesentes ibidem fuerunt Romanorum civium legati, qui cum indignatione mirabantur super his quae audierunt. Mandavit enim papa nova et gravia et nunquam prius auditâ, quae sine consilio tuo et aliorum fidelium imperii retractari non possunt. Hec disrelegioni tuae communicavimus, ut si qua tibi super his occurrerint, nosse veritatem non sit inutile. Rogamus etiam ut si necesse fuerit, et nos tibi mandaverimus¹, ad nos pro tanto negotio venire non differas». Haec imperator.

18. Hadriani IV obitus et acta. — At imposuit his finem Deus obitu ipsius Hadriani papæ, qui kaledis Septembribus (ut idem auctor affirmat) Anagniae cum esset, ex hac vita migravit. Sed inde graviora prælia ex schismate insurrexere, de quibus antequam agamus, que reperientur reliqua rerum gestarum Hadriani pape usque ad obitum, describamus. In eodem Codice Vaticano, in quo Acta ejus superioris recitata descripta habentur, ista que sequuntur in fine leguntur: « Hic beatus Pontifex in Ecclesia S. Petri tectum Oratorium SS. Processi et Martiniani, quod dissipatum inventi, restauravit. Et super Oratorium S. Joannis in Fonte murrum a tribus lateribus erigens, navi ejusdem Ecclesie coequavit. In Lateranensi quoque palatio cisternam valde necessariam, et multum copiosam fecit fieri, et alia aedificia pro munia velutate consumpta in eodem palatio resarcivit. In Ecclesia SS. Cosme et Damiani maius altare, lapide superposito illi lapidi, quem beatus Felix papa consecraverat, propriis manibus, mediante Quadragesima, conœcravit.

19. « Hic B. Petri patrimonium in magnis possessionibus et aedificis plurimum auxit. Comparavit autem castrum Corolanum (Coranum) a Buccaleonis pro quadraginta librîs, duo quoque optima molendina, posita apud Sanctam-Christinam, ab Hildebrando et Bernardo filiis Ugolini comitis de Calmagnano pro centum undecim librîs ejusdem monete. Nihilominus comparavit etiam Roccam S. Stephani cum mediatis proximi ab iisdem comitibus pro centum quadraginta octo librîs afferram et quinque solidorum, eo tenore quo scriptum est in publico instrumento. Recepit etiam corundem comitum terrarum ditionem, sicut confiniebat in publico corum instrumento, quod est in Archivis positum et in propriam B. Petri hereditatem acquisivit. Fecit et munitionem in castro Radicofano turribus munitam, et alto fossato defensam, et locum Orchestraum, quod erat speluncæ latronum, pro pace et securitate illius terre populavit, et muris et turribus non sine multis expensis mu-

nivit. In ponte Lucano capellam fieri fecit, in qua calicem sex unciarum, campanam, libros, sacerdotalia indumenta pro missarum celebratione donavit, emitque a diversis possessiones, quas eidem capelle tribuit. Atque demum hic fecit ordinaciones multas per mensem Decembrem et Martium, in quibus creavit diaconos septem, presbyteros quinque, et episcopos per diversa loca numero maximo. Defunctus est autem apud Anagniam kaledis Septembribus, cum sedisset annos quatuor, et menses octo, dies viginti quatuor. Inde Romanum vectus, in Ecclesia beati Petri juxta Eugenii papæ Terlii sepulchrum honorifice tumulatus est ». Haec ibi de Hadriano.

20. De cuius obitus causa accipe ridiculum, quod apud Ursbergensem fixit schismaticus aliquis: « Factum est, inquit, ut cum præfatus Hadrianus apud Anagniam denuntiaret excommunicationem contra imperatorem, paucis diebus evolutis, caput procedere refrigerandi gratia cum suis. Cumque venisset ad quendam fontem, hausit de potu illius, et continuo (ut dicitur) musca os ejus intravit, et gutturi ejus adhaesit, nulloque artificio medicorum avelli potuit, quoadusque spiritum exhalaret ». Haec ibi de obitu sanctissimi Hadriani papæ. Sed plane nugas esse, vel inde sentias, quod falsum omnino est, quod ibi in primis asseritur imperator excommunicatus fuisse ab Hadriano: cum id nunquam poterit quis asserere, cæteris scriptoribus omnibus ejus temporis repugnantibus. Nam audi Dodechinum hujus temporis auctorem de rebus gestis hoc anno: « Hadrianus papa imperatorem pro conjugi dissido excommunicare disposerat, sed mense Octobris (Septembribus) morte præventus est ». Hec ipse. Porro hujus de musca fingenda fabula occasio inde manavit, quod (ut testatur Willelmus Tyrius temporis hujus scriptor²) ipse Hadrianus papa mortuus est morbo angina. Sic igitur hostes ejus obitu exultantes, derisus causa scomma illud de musca jactarunt.

21. Ad haec insuper, ne quid excidat de tanti Pontificis memoria, hic describemus ex Codice Vaticano diploma datum ad Henricum Anglorum regem, de rebus Hiberniæ in meliore statum religionis restitutis, sed quoto sui Pontificatus anno, incertum. Quod sic se habet :

« Hadrianus episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Laudabiliter et fructuose de gloriose nomine propagando in terris, et aeternæ felicitatis præmio cumulantando in celsis tua magnificètia cogitamus, dum ad dilatandos Ecclesiae terminos, ac declarandam indoctis et rudibus populis Christianæ fidei veritatem, et vitiorum plantaria de agro Domineo extrupanda, sicut Catholicus princeps, intendis, et ad id convenientius exequendum, consilium Apostolicae Sedis exigis et favorem. In quo facto, quanto al-

¹ Rodey, I. ii. c. 73.

² Will. Tyri. I. iv. c. 26.

tiori consilio et majori discretione procedis, tanto in eo feliciorem progressum te, prestante Domino, confidimus habiturum, eo quod ad bonum exitum semper et finem soleant attingere, quae de ardore fidei et religiosis amore principium acceperunt. Sane Hiberniam, et omnes insulas quibus sol iustitiae Christus illuxit, et que documenta fidei Christianæ ceperunt, ad ius beati Petri, et sacro-sancta Romanae Ecclesie (quod et tua nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Unde tanto in eis libertius plantationem fidelem, et germen gratum Deo inserimus, quanto id a nobis interno examine distictius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo charissime, te Hibernia insulam, ad subdendum illum populum legibus, et vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, et de singulis dominibus annua unius denarii beato Petro velle solvere pensionem, et jura Ecclesiarum illius terræ illibata et integra conservare.

22. « Nos itaque pium et laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, et petitioni tuae benignum impendentes assensum, gratum et acceptum habemus, ut pro dilatandis Ecclesie terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, et virtutibus inscrerendis, pro Christianæ religionis augmentatione insulam illam ingrediaris, et quod ad honorem Dei, et salutem illius terræ spectaverit, exequaris : et illius terre populus honorifice te recipiat et sicut dominum veneretur; jure nimirum Ecclesiastico illibato et integro permanente, et salva beato Petro et sacrosanctæ Romanae Ecclesie de singulis dominibus annua unius denarii pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris compleendum, stude gentem illam bonis moribus informare, et agastam per te, quam per illos quos adhibes, quos fide, verbo, et vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi Ecclesia, plantetur et crescat fidei Christianæ religio, et quae ad honorem Dei et salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, ut a Deo sempiterne mercedis cumulum consequi mercaris, et in terra gloriosum nomeu valeas in seculis oblinere ». Hucusque in Codice Vaticano.

23. *Cardinales captivi dimittuntur a Friderico imp.* — Sed et illud Hadrianus reliquit posteris admirandum exemplum, quod nec oblungo quidem erogarit in suos propinquos; adeo ut nec matri ipsi aliquid voluerit impendisse, quam alienam reliquit elemosynis Cantuariensi Ecclesie. Testatur id Joannes Saresberiensis ex verbis Alexandri papæ ita in Epistola ad sanctum Thomam¹: « Quid fecit, inquit, pro vobis Cantuariensis Ecclesie amator Hadrianus, cuius mater apud vos algore torquetur et inedia ? »

Nec prætereundum, statuisse Hadrianum papam, ut Lundensis archiepiscopus primatum gereret super regnum Stucie, quod et confirmavit

Innocentius papa Tertius. Exstant de his litteræ ejusdem Innocentii¹, licet Langdunensem pro Lundensi legat.

Inter has turbas et altercationes imperatoris cum Romano Pontifice, contigit captivos tieri duos S. R. E. cardinales, fugentes legatione in provincia Cisalpina : quod ut audivit Fridericus imperator, mortuum esse Hadrianum Pontificem, de iis bene mereri studuit, ut posset eos habere in electione novi Pontificis suis partibus faventes, sieque eos eum aliis liberos in Urbem abire jussit. Quod factum, ut majestate sua dignum idem Fridericus datis de his litteris ad Constantopolitanum imperatorem, summopere prædicavit. Extant ipse in Greco Codice citato sepe superius Federici Metti Thermularum episcopi, datae tempore Sedis vacantis his verbis :

24. « Orbis multilatio propter dissensiones et schismata, et totius humani generis turbulentia, quæ propter Ecclesie viduitatem, antiqui serpentis effuso veneno, emerserunt et irruerunt, pro electione magni sacerdotis, non solum communibus suffragiis, sed etiam magna cum solertia facienda, et habenda, spiritum et animum nostrum quasi despondere nos compulerunt, nt per frequentes et præstantes, et insignes apocrisiarios et legatos nostræ serenitatis ad cardinales egerimus, propterea ut de hujusmodi magni sacerdotis electione diligentissime cogitarent. Et ne justa præberetur occasio aliqua iis, qui tantum bonum impeditre vellet, eo quod detineretur a nobis magister Oddo S. Nicolai in carcere Tulliano reverendissimus cardinalis; non solum ipsum, verum etiam alios Ecclesie prælatos præstantissimos dimittendos etiam decrevimus.

25. « Nunc vero rem novam, non solum hæsitatione, verum etiam stupore dignam vobis et reliquis orbis principibus haec nostra Epistola significatura progreditur, quod scilicet reverendissimum Prænestinum episcopum, qui adversus imperatoriam majestatem et nomen ita aperte se objecit et obstitit, quamprimum absolvimus et dimisimus præter omnium hominum opinionem. Stupebunt profecto, ut credimus, principes bellicosi, viri fortes. Cæsarum memoriae, incomparabilibus decorata magnitudinis, in libriss scriptis veterum Annalium et Chronicorum evolvantur et perseruentur, singulorum principum vita et gesta perquirantur, nihil tale adeo insperatae clementiae æquale nobis quisquam inventiet diligens indagator. Licit enim legatus fortasse multorum principum nobilis ira, aperta clementia, et illustris humanitas, propterea quod dextera victoris, victoriis et trophyis ornata, hostibus prostratis pepercerit, et ita eos, qui eorum exaltationi se objecerunt, benigne dimiserint, et a severo iustitiae gladio adversus damnatos abstinuerint, nihilominus illorum singuli, vel imbecillum aliquem, vel nullius pretii et

¹ Epist. S. Thomæ et aliorum l. 1. Ep. xxiv. Cod. Vatic.

¹ Innoc. l. 1. Ep. ccccxxl.

valoris santes ipsos cum judicaverint, eos libenter dimiserint; vel quia belli imminentis occasione propter eam quam promiserunt, santonum dimissionem, finem imposuerant.

26. « Quod vero nos adhuc similitate permanente, adeo nobile membrum Ecclesiae, tanti consili virum, et perspicue fortitudinis et virtutis, nostris consilii gratis adversantem, et se obijecitem, et se objecteturum, ut ab omnibus sperabatur, licet nos neque omnino crederemur tale quid, ut eum scilicet dimitteremus; neque praeteritarum rerum memoria, neque presentium securitas et cautela nobis suadebat: nihilominus in statera nostrarum cogitationum, justitiae severitatem clementia fecit declinare, et impetum nostrae indignationis fregit et vicit; et misericordia, quam de generis humani dissensionibus habemus, nos cohibuit et detinuit, et Christianæ reipublicæ publicum commodum privati nostri commodi causam superavit; cum pro dicti episcopi Prænestini absolutione et liberatione non dubitemus quin Ecclesia Dei pastoris sui solatio destitutæ, de optimo pastore nobis et imperio non ingratu diligendo curam gerent: quod præter omnium opinionem, et multorum consilium et mentem, inter omnia, quæ a nobis maxime desiderantur, tanquam pacis et quietis cupidissimus jucundissimum contingere.

27. « Nec nobis hoc indignum ullo pacto, vel inutile credimus, si cum nostra madre Ecclesia pacis maxime cupidos nos esse asserimus, et concordie fatemur esse æmulatores, enjus affectatores esse reges et principes, frequenter similare solent, dum inter se contendunt. Compatimur nos propterea orbis laboribus et calamitatibus, quodammodo ruinam minantis propter universorum dissensiones et dissidia. Compatimur navicula Petri, que propter frigefactum hominum fidem, et propter ferventem hereticorum iniuriam maris et undarum furore et impetu agitata conteritur et submergitur. Nec miretur vestra celitudo, si me, eratorem videlicet Ecclesie, si me præcipuum titulum matris viduae, ejusdem matris suspiria eximo emissa pectore emollienterint, nt depositis iuribus, quibus fortasse humana prudenter mentem adhucisset, et matri filium et fratrem fratibus, præcipue vero pro tanti commodi spe absolvere, et dimittere decreverim. Quis enim in tantorum majorum consideratione, quis in spe tanti futuri gaudii, propter detentionem vel absolutiōnem, et dimissionem minuscujusvis persone quantumvis conspicua, possel cor summi obdurare? præcipue vero, quia ab omnibus et singulis cardinalibus, qui in Urbe Roma et in simplicitate et puritate commorantur, firma et infallibilis spes sit nobis pollicita, quod restituto fratre et socio suo Collegio, salutaris nobis et universo orbi, et desiderabilis erit de magno sacerdote diligendo deliberatio. Faxit Deus, ut quemadmodum non solum in liberatione prædicti magistri Oddonis, verum etiam

aliorum, quos serenitas nostra indubitate compassione absolvit, alacres non præbuimus, ita etiam nos a nostro desiderio non frustremur, neque fidei publicæ integritas et religio, quam ex hujusmodi Patrum constantia animo concepimus, profanetur ullo pacto ». Hactenus Epistola imperatoris de dimissis cardinalibus Romanis, qui tamen noscuntur stellisse contra schismaticum papam pro Alexander legitimo successore, licet electioni minime interesse potuisse ob temporis brevitatem intelligantur.

28. *Alexander papa III creatur, turbas ciente Octavio cardinale, qui per vim mantum Pontificalem arripit.* — Successit igitur Hadriano papa legitimus Pontifex Alexander, ejus nominis Tertius dictus, ex Rolando cardinali cancellario tituli S. Marci presbytero, cuius immense laudes a laudatissimo viro sancto Bernardo ex ejus Epistola sunt superius recitatae. Intruditur autem contra ipsum in schismate Octavianus ille presbyter cardinalis tituli S. Ceciliae, cuius jam dissensionum cum fratribus vidimus superius in Hadriano impressa vestigia. Ista autem quomodo se habuerint, ex Actis ipsius Alexandri, ab ejus temporis auctore fidelis satis conscriptis, quæ Codex Vaticanus continet, haec in medium alteramus. Sic se habent:

« Alexander Tertius, natione Tuscanus, patria Senensis, ex patre Rainutio, qui antea dictus fuit Rolandus presbyter cardinalis tituli S. Marci, et Apostolicæ Sedis cancellarius, sedet annos decem et octo. Qui cum esset in Ecclesia Pisani canonicus, clericus magui nominis, et charus haberetur ab omnibus, ad hanc sanctam Romanam Ecclesiam a beato Eugenio est vocatus. Quem ubi, Deo auctore, cognovit virum idonem, primo eum diaconum SS. Cosmae et Damiani, deinde in titulum S. Marci presbyterum cardinalem ordinavit: et tandem quia semper de bono crescebat in melius, cancellarium Sedis Apostolicæ constituit. Erat enim vir eloquentissimus, et diuinis et sacris Scripturis et humanis sufficienter instructus, et in eorum sensibus subtilissima excretatione prolatus: vir quoque scholasticus, et eloquentia polita facundus, vir sapiens prudens, benignus, patiens, misericors, mitis, sobrios, castus, et eleemosynarum largitionibus assiduus, atque aliis operibus Deo placitis semper intentus. Ideo fecit eum Dominus crescere in plebem suam, et dedit ei sacerdotium magnum.

29. « Sepulso igitur Hadriano papa, episcopi et cardinales tractaturi de substituendo sibi pastore, pridie nonas Septemb. in B. Petri Apostoli Ecclesia convenerunt pariter, et per trium dierum spatium ad invicem de ipsa electione, sicut moris est pertractantes, tandem omnes quotquot fuerunt, propter Octavianum tituli S. Caeciliae, Joannem tituli S. Martini et Guidonem tituli S. Callisti presbyteros cardinalis, in personam dicti Rolandi cancellarii, auctore Domino, unanimiter concordarunt, et invocata sancti Spiritus gratia, in eum assentiente clero et populo Romano in Romanum Pou-

tificem, Alexandrum papam Tertium nominarunt et elegerunt. Duo autem quos nominavimus, Joannes et Guido, attendentes ad Octavianum electio-nem, secundario eum procaciter nominarunt. Joannes episcopus una cum Ostiensi, Portuensi et Sabinensi episcopis, ceterisque diaconibus, et pres-byteris cardinalibus per manus priorum diaconi-rum, juxta priscum Ecclesie ritum electum suum Alexandrum fugientem, excusantem insuper et omnino reluctantem, papali manto, Deo favente, induerunt.

30. « Unde Octavianus, qui ad Apostolicam jamdiu cathedram aspiraverat, ubi seipsum vidit spe concepta fraudari, in tantam vesaniam audacia-riam prorupit, quod mantum ipsum tanquam arreptilius a collo ejus propriis manibus violenter abstulerit, et secum inter tumultuosos fremitus asportare tentaverit. Porro unus ex senatoribus qui aderant, cum tantum facinus inspexisset, con-tremuerunt renes ejus et audacter in saevientem insiliens, mantum ipsum de manibus ejus eripuit. Ipse vero dolore cordis tactus intrinsecus, illico ad capellam suum, qui ad hoc instructus vene-rat et paratus, intorsit oculos, clamans ut phreneticus, et innuens, ut mantum quod secum porta-verat, celeriter sibi afficeret. Quo sine mora delato, cum adesset, pallium abstrahens caput inclinavit, et per manum ejusdem capellani, atque alterius clerici sui (heu proh dolor!) mantum impudenter sumpsit. Sed divino iudicio contigit, quod ea pars manti, qua operire anteriora debuerat, videntibus cunctis atque ridentibus, posteriora contexit. Et cum ipsem vellet huiusmodi ludibrium studiosius emendare, quia manti capitum, extra se raptus, non poterat inventire, inferiores fimbrias collo sicut potuit applicavit. In hoc igitur mani-feste apparet, quod sicut torte erat intentionis et obliquae, ita mantum ex transverso et oblique, in testimonium sua damnationis accepérat. Torta itaque ipsius ambitione totaliter procedente, re-sernatur portas ipsius Ecclesiæ, quæ a senatoribus firmatae fuerant, et armatorum catervæ, quas pre-tio conduxerait, illico in auxilium ipsius schismati-ci, evaginatis gladiis cum magno strepitu cucur-rerunt. Et quoniam solatio episcoporum et cardinalium omnino carebat, armatorum turbæ ipsum undique circundabant. Fratres vero inspicentes tam execrabilis facinus, et a seculis inauditum, limentes etiam ne ab eisdem conductis armatis adorare erectum idolum cogerentur : in munitionem dictæ Ecclesiæ cum suo electo sese pariter receperunt, ibique novem diebus, ne possent ullo modo exire, Octavianus eos fecit quorundam se-natorum consensu, quos pecunia oblata corrupe-rat, die nocteque armata manu cum omni diligenti custodierunt.

31. Interea populus Romanus super hoc im-mani crimen cum jugiter exclamaret, et in tan-kius mali autores senatores insurgete vehe-men-te, prædictorum fratrum conuentus cum

suo electo de illius munitionis custodia est ere-pitus, sed in arctiori et tutiori loco apud Transtiberim per eosdem senatores, recepti inde pecunia, fuit malitiose translatus. Cum autem ibi fere per triduum moram fecissent, super tantam iniquita-tem et manifestam prodictionem commota est uni-versa civitas. Clamabant et pueri contra ipsum ut invasorem, dicentes : Ecce maledictæ, fili male-dicti, non eris utique tu papa, Alexandrum volu-nus, quem elegit Deus. Mulieres quoque blasphemantes, ipsum haëreticum appellantes, eadem verba repetebant, et alia derisoria verba decanta-bant, nominantes eum lingua vulgari, Smanta-compagnum. Accedens autem tunc Brito quidam, andacter dixit ei haec metrice :

Quid facis insane, patriæ mors, Octaviane,
Cur præsumpsisti Iunicam dividere Christi?
Postmodo pulvis eris, es et modo, cras morieris.

32. « Erat autem in clero magna tristitia, in judicibus dolor, in senibus mestitia, et in plebe admiratio nimia. Unde factum est, quod populus Romanus immanitatem tanke iniquitatis amplius sustinere non valens, cum Hectore Frangipane, et aliis nobilibus Romanis venit ad locum, ubi fra-tres tenebantur inclusi, compellens jam dictos senatores, ut ipsius munitionis portas celeriter aperirent, et eosdem fratres cum domino Alexan-dro absolutos et liberos abire permitterent. Sic igitur suffragantibus beatorum Apostolorum Petri et Pauli meritis, a violentia persequentis crepti, et sue sunt redditæ libertati. Transeuntes autem per ipsam Urbem, cum laudibus, campanis etiam undique pulsantibus, et jucunde cum exercitu co-mitantibus etiam multis Romanis militibus cum frequentia peditum, in Vigilia beati Matthæi Apo-stoli prospere ad Nymphas per Dei gratiam perver-nerunt.

33. « Ubi ipsa Dominica die, convocatis fratribus in unum emetis, videlicet Gregorio Sabiniensi, N. Ostiensi, B. Portuensi, F. Albanensi, T. Signensi, T. Tarracineusi episcopis, cardinali-bus quoque presbyteris et diaconibus, simulque abbatis, prioribus, judicibus, advocatis, scrip-tariis, et primicerio cum schola cantorum, nobilibus quoque et plurima parte populi Romani, dominus Alexander per manus Ostiensis episcopi, ad quem solum consecratio Romani Pontificis pertinet, præiente Spiritu sancti gratia, consecratus est in summum Pontificem, et secundum solitum Ecclesiæ morem, regno de more insignitus, mitra tur-binata scilicet cum corona.

« Porro jam dictus Octavianus, dum apud Sanctum-Petrum fuit, Joannes de Morsone, et Guido Cremensis, cæcitate suarum tenebrarum obvoluti (quoniam sicut scriptum est¹) : Peccator cum in profundum venerit contemnit) a dannabilis sua presumptione non resipiscunt, sed illum cum-

¹ Pro. xviii.

dem, quem in statuam sibi erexerant, tanquam obstinata perfidia venerantur, et Ecclesie unitate relicta (heu, proh dolor!) ad ejus vestigia incurvantur. Ipse vero Antichristi tempora præfigurans, usque adeo erectus est super se, ut in templo Dei ecederet tanquam sit Deus, umbra papali ostendens se tanquam sit verus papa. Sane multi abominationem hujusmodi statim loco sancto non sine lacrymis corporis oculis inspicerunt, tundentes pectora et dicentes: *Completum est mœdo, quod Anastasius, papa videlicet, de hoc preambulone Antichristi dixisse narratur: Fili maledicte et excommunicate, non habebis ultra istud papale mandatum, quod tantum desideras et impudenter expelis, nisi in tuam ruinam et confusione multorum.* Ceterum cum per spatium quatuor hebdomadarum tam per se, quam per multis, et consanguineos suos incessanter fatigaretur pro convocandis ad se episcopis, tandem quidam Malpitiannus episcopus fugitivus in finibus Ancone latifans, cum episcopo Ferentini, qui domino Alexandro papæ adversabatur, et Joanne episcopo Tusculano, qui prius consenserat in Alexandrum, et postmodum retrorsum abiit, eundem Octavianum anxi temerario execravit magis quam consecravit. Ille autem tam perniciosum flagitium Ecclesie Dei ipse Octavianus (sicut postmodum clamavit), nullatenus incipere attentasset, nisi a Friderico imperatore ad occupandum atque arripiendum papatum, favorem et audaciam habuisset, neque unquam in eum se ingessisset. Quoniam ne papalem cathedram posset ascendere, fidelitatis iuramento, non sine certis indiciis tenebatur astrictus.

34. « Interea dominus Alexander cum fratribus suis ad Tarracinam descenderat, volens cognoscere quid acturi essent in facto Ecclesie, in quo Otto Placentinus (Palatinus) et Guido Blanderanus comes, quos eodem tempore idem imperator ad B. memorie Hadrianum papam transmisserat, licet veritatem ipsius facti cognoscerent, et de canonica electione domini Alexандri nullatenus dubitarent, timentes tamen offendere dominum suum quem cognoverant Octaviano valde amicum, et præsenserant animum ejus commotum adversus Romanæ Ecclesie papæ fautores, et quod vires prestabant Octaviano, simmulatorie et fraudulenter incedebant cum Alexandro. Dum autem haec agerentur, deliberat cum fratribus suis communicato consilio Pontifex, nuntios cum Apostolicis litteris ad eundem imperatorem, in partibus Longobardie obsidente Cremanum, humiliiter destinare, enpiens eum ad amorem Ecclesie in omni patientia et lenitate revocare, secundum B. Pauli Apostoli dictum¹: *Noli vinciri a malo, sed vince in bono malum.* Ille vero nimio fastu superbice inflatus, non solum tegere litteras sprevit, sed tanquam insanus nuntios ipsos, nisi dux Welpho eum duce-

Saxonie ipsi restitissent, suspendere nequiter voluit. Quorum consilio et suasione principum, quamvis tandem eosdem nuntios coram se venire, et litteras Pontificis denum legi permiserit; nihil tamen ad eos dignatus est respondere letum ».

35. *Alexandri III litteræ ad Bononienses de sua electione.* — At si scriptæ ab Alexandro litteræ ad imperatorem non extent, alias tamen ab ipso tunc datas ad Gerardum episcopum et canonicos Bononienses recitat Radevicus, quibus sicut res geste usque ad præsens tempus se habuerunt, exacte describuntur, conformes iis quæ sunt a nobis ex Vaticano Codice recitate, in quarum confirmationem hic ipsæ describenda sunt, quæ sic se habent²:

« Alexander servus servorum Dei, venerabili fratri Gerardo episcopo, et dilectis filiis canonicis Bononiensis Ecclesie, et legis doctoribus, ceterisque magistris Bononiae commorantibus, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Eterna et immutabilis providentia Conditoris sanctam et immaculatam Ecclesiam a sue fundationis exordio ea ratione voluit et ordine gubernari, ut unus ei pastor et institutor existeret, cui universi Ecclesiæ prælati absque repugnantia subjacerent, et membra tanquam sno capiti cohærentia ei se mirabili quadam unitate coniungerent, et ab ipso nullatenus dissiderent. Qui vero Apostolis suis pro eorum fidei firmitate promisit, dicens³: *Ecce ego vobisum sum usque ad consummationem sacculi, ille proculdubio Ecclesiam suam, cuius ipsi Apostoli magisterium assumpseront, sua promissione fraudari nullo modo patietur, sed eam in suo statu et ordine (licet ad instar navicula Petri fluctuare aliquando videatur) perpetuo faciet permanere.* Unde quamvis hoc tempore tres falsi fratres, quia nobis quidem exierunt, sed non fuerunt de nobis, transfigurantes se in Angelos lucis, cum sint satanae, inconsutilem Christi innicant (quam ulla ipse quidem ex persona Psalmographi a leonibus petit⁴, et a framea erui, et de manu canis orat ac postulat liberari) scindere et laniare laborent; Christus tamen auctor et caput Ecclesie, eam velut unicam Sponsam suam provida gubernatione tuerit, et navem egregii Piscatoris, licet sepius quatiatu fluetibus, non permittit naufragium sustinere.

36. « Porro cum antecessor noster bona memorie Hadrianus papa kalendis Septembribus Anagnie debitum nature solvisset, et de terris ad cœlum, de imis ni grasset, Domino vocante, ad superna; eo Romanum adducto, et pridie nonas Septembribus in Ecclesia beati Petri, præsentibus fere omnibus fratribus, satis honeste, sicut moris est, tumulato, ceperunt fratres, et nos cum eis secundum Ecclesie consuetudinem, de substituendo Pontifice in eadem Ecclesia studiosius cogitare. Et tribus diebus de ipsa eleccione tractantes, tandem

¹ Rom. XII.

² Radev., in Frid. I. II. c. 65. — ³ Matth. xxviii. — ⁴ Psal. xxi.

in personam nostram, insufficientem huic oneri, et tante dignitatis fastigio minime congruentem, omnes quotquot fuerunt, tribus tantum exceptis, Octaviano scilicet, Joanne de Sancto-Martino, et Guidone Cremense (Deo teste, quia mendacium non fingimus, sed meram sicut est loquiun veritatem) concorditer atque unanimiter convenerunt, et nos, assentiente clero ac populo, in Romanum Pontificem elegerunt. Duo vero, Joannes et Guido, quos praeontavimus, tertium Octavianum nominantes, ad ejus electionem pertinaciter intendebarunt. Unde et ipse Octavianus in tantam audaciam insaniamque prorupit, quod mantum, quo nos reluctantes et renientes, qua nostram insufficientiam videbamus, juxta morem Ecclesie Oddo prior diaconorum induerat, tanquam arreptitus a collo nostro propriis manibus violenter exussit, et secum inter tumultuosos fremitus asportavit.

37. « Cæterum cum quidam de senatoribus tantum facinus inspexissent, manus ex eis Spiritu divino succensus, mantum ipsum de manu eripuit saevientis. Ipse vero ad quemdam capellatum suum qui ad hoc instrutus venerat et paratus, illico flammeos oculos fremebundus inflexit, clamans et immensu, ut mantum, quem fraudulenter secum portaverat, festinanter afferret. Quo utique sine mora delato, idem Octavianus, abstracto pileo, et capite inclinato, cunctis fratribus, aut loco inde aut voluntate remotis, mantum per manus ejusdem capellani et ejusdem clerici sui ambitiosus assumpsit, et ipse idem (quia non erat alius) in hoc opere capellano et clericu extitit coadjutor. Verum ex divino credimus iudicio contigisse, quod ea pars manu, que tegere anteriora debuerat, multis videntibus et ridentibus, posteriora tegebat: et cum ipse idem hoc emendare studiosius voluisse, quia caputum manu extra se raptus non poterat invenire, colto fimbrias circumduxit, ut saltem mantus ipse appensus ei quodammodo videretur. Sieque factum est, ut sicut torte mentis erat, et intentionis obliquæ, ita ex transverso et obliquo mantum fuerit in testimonium sue damnationis indutus.

38. « Quo facto, portæ Ecclesiæ, que firmatae fuerant, reserantur, et armatorum cunei quos sicut ex re apparuit, pecuniae largitione conduxerat, evaginatis gladiis cum immenso strepitu cucurrebant, et pestis illa mortifera (quia cardinales episcopos non habebat) armatorum caterva militum vallabatur. Fratres vero facinus tam immensum, et a seculis non auditum ex insperato videntes et formidantes, ne a conductiis militibus trucidarentur, sese in munitionem Ecclesiæ nobiscum pariter receperunt, ibique novem diebus continuis, ne exinde libere exiremus, fecit nos quorundam senatorum assensu, quae pecunia oblatâ corrumperat, die nocteque armata manu cum omni diligentia custodiri. Sane populo incessanter et jugiter acclamante, et in senatores pro tanta iniustitate multa immanitate fremente, de custodia fuimus

illius munitionis crepti, sed in arctiori et tutiori loco apud Transiberim nos iudei senatores, recepta inde pecunia, posnerunt. Cumque moram ibidem ferme per triduum fecissemus, universo populo tantam prodictionem atque mafitiam de cælero non sustinente, senatores cum nobilibus et populo venientes, nos et fratres nostros per Urbem magnifice et honorifice cum immensis laudibus et preconis, campanis etiam in transito nostro pulsantibus, condixerunt, et sic tandem a violentia persequentes crepti, et nostre redditib; libertati, sequenti die Dominico venerabilibus fratribus nostris Gregorio Sabinensi, Hubaldo Ostiensi, Bernardo Waltero, Julio, et B. episcopis, cardinalibus quoque, abbatibus, prioribus, judicibus, advocatis, seruariis, primicerio, et schola cantorum, nobilibus etiam, et quadam parte de populo Urbis apud Nymphaem non longe ab Urbe insimil congregatis, munus consecrationis accepimus, et sicut in Romana Ecclesia moris est, ibidem Pontificali regno magnifice sumus ac solemniter coronati.

39. « Cæterum prædictus Octavianus, cum pro consecratione, imo execratione sua, dum et in Urbe esset, et postquam latenter Urbem exivit, multos episcopos convocasset, nullum prorsus præter unum, Ferentinatem videlicet episcopum, habere potuit pro sua temeritate et vesania confirmando. Quosdam tamen episcopos imperialibus minis, quosdam violentia laicali, quosdam vero pecuniis et blanditiis allicere voluit, sed nil, Domino impidente, profecit. Unde nec adhuc inventire potest (licet omnibus modis enitatur) qui ei manus execrationis imponat, et se tanta faciat presumptionis et impietatis auctorem. Verum memorati Joannes et Guido cœcitatibus tenebris obvoluti (quoniam scriptum est¹: Pecator, cum venerit in profundum malorum, contemnet) nec sic a sua presumptione damnabili resipiscunt, sed eumdem Octavianum, quem sibi in statuam exererunt, obstinata perfidia venerantur; et eum, relicta unitate Ecclesiæ, presumunt usque huc, tanquam idolum aut simulacrum adorare. Ipse autem Antichristi tempora præfigurans, usque adeo erectus est supra se, ut etiam in templo Dei sederit, ostendens se tanquam sit Deus: et multi abominationem desolationis stantem in loco sancto, non sine multa lacrymarum effusione corporeis oculis inspicerunt.

40. « Sane nos infirmitatem nostram, et virtutum indigentiam cognoscentes, nostrum in Dominum jactamus cogitatum, sperantes, et de Christi misericordia plenus confidentes, quod Ecclesiam sanctam suam, pro qua ipse idem in substantia nostræ mortalitatis apparuit, ut eam sibi non habentem rugam aut maculam exhiberet, opata faciet in tranquillitate latari, et procellarum omnium inundatione sedata, nihil erit, quod jam ei possit obsistere, ubi unicus ejus sponsus volue-

¹ Prov. xviii.

rit, nubilosa quæque et noxia propulsare. Nunc igitur, quia nos de nostrorum meritorum qualitate diffidimus, et de honestate et religione vestra plena habemus fiduciam, vestris et universalis Ecclesiae precibus infirmitatem nostram petimus adjuvari; charitatem vestram per Apostolica scripta rogantes et commonentes attentius, ut sicut viri Catholicici, vos pro domo Domini muros inexpugnabiles opponatis, et in devotione ac fidelitate matris vestra sacrosanctæ Rom. Ecclesiae immobiliar persistentes, ab ejus unitate nullatenus recedatis. Quod si pafatus vir impietatis ad partes vestras aliqua damnationis sue scripta transmiserit, ea sicut responda sunt respudiatis, et tanquam vana et sacrilega contempnere et abjecere studeatis.

41. « Noverit insper discretio vestra, quod nos supranominatum Oclavianum apostaticum et schismaticum in octavo die a consecratione nostra (hunc enim terminum et resipisciendi, et ad unitatem matris Ecclesiae redeundi præfiximus) tanquam inobedientem et contumacem, et illos qui ei manus præsumierunt, non dicimus consecrationis, sed excommunicationis imponere, et de communii fratribus nostrorum episcoporum et cardinalium voluntate atque consilio, accensis candelis, et cœtu clericorum in Ecclesia congregato, vinculo anathematis et excommunicationis adstrinximus, et eos cum suo auctore diabolo condemnavimus ». Hucusque Alexandri litteræ ad Bononienses, que tamen imperfete videntur. Magni namque momenti esse duxit Alexander prevenire suis litteris Bononienses, eo quod illa civitas tunc vigebat lectoribus, jus utrumque publico profitenib[us], et inter alios quos superius nominavimus, Gratiano, qui Decreti libri auctor summa aestimatione fulgebatur. Porro id genus litterarum ex more, mutatis titulis, ab Alessandro ad diversas per Catholicum orbem Ecclesiæ esse missum, ad rerum gestarum certiore significationem nou est ut quis ponat in dubium.

Sed antipapa ipse Octavianus, qui se magno fastu Victorem papam fecerat nominari, eum inauguraretur Pontificale dignitate, suas eliam sive ad imperatorem, cuius fulciebatur auxilio, sive ad alios, de sua promotione, seu potius invasione litteras dedit, et quidem hujusmodi, quae dictatae fuisse a patre mendaci, ex mendaciorum immensa congerie cognoscantur. Et quoniammodo nisi portentosus mendacie, tale portentum potuit videri et apparecere forinsecus legitime factum? Audi ergo tu, lector, ipsius Octaviani litteras his diebus d[omi]nis ad omnes orthodoxos episcopos, principes et ad eos præcipue qui apud imperatorem in Curia versarentur. Recitat eas idem qui supra Radievius his verbis¹:

42. *Antipapa et cardinalium schismaticorum mendaces litteræ circulares.* — « Victor servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et charissimis filiis, ab-

batibus, ducibus, marchionibus, comitibus, et ceteris principibus, et egregiæ familiae imperiali, in sacratissima curia domini Friderici serenissimi ac invictissimi Romanorum imperatoris commorantibus, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quam, et in quantum et Ecclesiastici status decorum, honorem Romani imperii, et nobilitatem omnium honorum bactenus sincere dilexerimus, et qua mutantur charitatis sint invicem frequenter exhibite, nequaquam credimus a vestra magnitudinis excidisse memoria. Nunc autem tanto propensionis dilectionis efficaciam vobis et imperio cùppimus exhibere, quanto, Deo auctore, ad majorem concordiam dignitatem. Quapropter universitatem vestram, de qua plene confidimus, plurimum deprecamur, ut pro B. Petri Apostolorum principiis reverentia, et antiquæ dilectionis constantia, quæ inter nos inviolabiliter perseverare dignoscitur, dominum imperatorem invictissimum commonendo rogetis, quatenus imperio sibi a divina clementia commiso, et Ecclesie Dei sponsæ IESU Christi, cuius advocatus et defensor divinitus est constitutus, providere et subvenire non tardet, ne in tanta discordia adversariorum malitia nequiter prevalere, navicula beati Petri procellis et tempestibus suo tempore quassari, et decus imperiale valeat aliquatenus obnubilari.

43. « Insuper universitatem vestram dignum duximus intimandum, qualiter ad Apostolatus officium, Domino concedente, vocati fuerimus. Felicis memorie Hadriano predecessor nostro viam universæ carnis ingresso, et in beati Petri Basilica tumulato, convenientius omnes de electione summi Pontificis tractaturi. Post longam vero collationem, et diuinam deliberationem, divina tandem inspirante clementia, electione venerabilium fratrum nostrorum episcoporum, presbyterorum S. R. Ecclesie cardinalium, cleri quoque Romani petitione, ejusdem populi assensu etiam senatorie dignitatis honoratorum insuper capitaneorum, ad summum Pontificatum, annunte Deo, canonice sumus electi, et in Sede Apostolica collocati, ac deinde prima Dominicâ mensis Octobris benedictionis consecrationem, et nostri officii accepimus plenitudinem. Quocirea universitatem vestram humiliter deprecamur, quatenus nos apud ipsum precibus adjutemus, a quo omnis est potestas et honor dignitatum. Si autem ex parte illius Rolandi quondam cancellarii, per conspirationem et conjurationem contra Ecclesiam Dei et imperium Wilhelmo Silculo adstricti, qui die duodecima post electionem nostram se fecit intrudi (quod a seculis non est auditum) ad vos scripta pervenerint, tanquam mendacio plena, et a schismatico et heretico destinata respiciatis, et aures vestras nequaquam illis ullatenus (al. ulterius) præbeatis. Data Signia, quinto kalendas Novembri ». Audisti, lector, patientia adeo carlo terraque mendacia per pseudopontificem, captantem auram curiae imperatoris, ingesta: audi modo quam partis Octaviani cardi-

¹ Radev, in Finl. I. II. c. 30.

nales aucti numero duorum amplius (quomodo, nescimus) scripsere Epistolam circularem, quae sic se habet¹:

44. « Venerabilibus in Christo fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, abbatis, ducibus, principibus, praepositis, prioribus et ceteris Ecclesiastarum praelatis, ad quos iste litterae pervenerint, Igmarus Tusculanus episcopus prior episcoporum, Joannes tituli SS. Silvestri et Martini, Guido Cremonensis tit. S. Callistus S. R. E. presbyteri cardinales, Riomundus diaconus cardinalis S. Marie in Via Lata, et Si.... S. Mariæ in Dominica, et Sublacensis abbas, perpetuam in Domino salutem ». Ita inscriptio, ex qua cum ad summum quinque numerentur cardinales, qui faverint suis suffragiis Octaviano: annon ex paucitate ipsorum convincitur patens intrusio atque invasio ipsius Octavianus? cum tamen nec quatuor vel quinque, sed triun duntaxat suffragio cardinalium (ut vidisti) arripuerit ipse Pontificatum. Sed audi litteras ipsas:

« Ex quo contra honorem Ecclesie Dei etc. » Quæ superius anno millesimo centesimo quinquagesimo sexto sunt alia occasione narrata de his, quæ spectant ad conventiones initas cum rege Siciliae, usque ad ea quæ subjiciuntur inferius de conspiratione cum ipso Willelmo rege, quo nomine accusant cardinales partis adversæ istis verbis: « Ubi tunc demum manifesta conspiratione præfati Willelmi fautores in presentia domini papæ Hadriani sacramento firmaverunt, personam imperatoris excommunicationi subjiciendam; et tunc in antea ejus honori et voluntati usque ad mortem immutabiliter contraria. Et si contingeret dominum papam vita decedere, neminem se nisi de illis qui conjuraverant, in Pontificem eligere, circumpositos insuper episcopos, ne alicui electo, nisi in quem Siculi secta consentiret, in consecratione manus imponerent, juramento nihilominus constringerent. Postmodum jam sepe dilecto patre nostro Hadriano, Aquagiae kalendis Septembribus defuncto, omnes illuc convenivimus, et cum de corpore sive ibidem tumulando, sive Romanam deferrendo nou parva contentio oriretur, tandem Romanum corpore deportato, prius in verbo veritatis tale pactum unanimiter fecimus, et scripto mandavimus, quale nunc sequitur.

45. « In nomine Domini. Amen. Convenerunt episcopi, presbyteri, diaconi, cardinales sancte Romanae Ecclesiae, et promiserunt sibi invicem in verbo veritatis, quod de electione futuri Pontificis tractabunt secundum consuetudinem istius Ecclesiae, scilicet, quod segregentur aliqua personæ de eisdem fratribus, qui audiant voluntatem singulorum, et diligenter inquirunt et fideliter describant. Et si Deus dederit, quod concorditer possumus convenire, bene; sin autem, nullus procedat sine communī consensu, et hoc observetur sine fraude et malo ingenio.

« Tali pacto in verbo veritatis firmato, post humatum corpus, in Ecclesia beati Petri ad eligendum Pontificem convenimus, et juxta predictam consuetudinem personas, que singulorum voluntates diligenter inquirent, et audirent ac describerent, segregavimus. Sed cum propter conspiracionem adverse partis electio lente procederet, tercia die fere transacta, ad hoc tandem deventum est, quod quatuordecim cardinales ex adverso, qui sacramento constricti tenebantur, Rolandum cancellarium nominaverunt. Nos autem novem numero, qui nefandi juramenti exortes eramus, venerabilem fratrem nostrum Octavianum presbyterum cardinalem, virum utique honestum et religiosum, ad regimen Apostolicæ Sedis, et ad concordia et pacis unitatem inter Ecclesiam et imperium reformatum ac conservandum, dignum et utilium esse cognoscentes elegimus. Cum res taliter ageretur, et partem contrariam pactum, quod in verbo veritatis firmatum fuerat, penitus transgredi volentem sentiremus, pactum supradictum illis ad memoriam reducentes, auctoritate Dei omnipotenti, et omnium sanctorum, atque nostra eis penitus interdiximus ne absque communi consensu omnium (sicut in pactione continetur) ullatenus aliquem immantarent, et Rolandum cancellarium eadem auctoritate ne susciperent, nihilominus prohibuimus. Qui dum verba et admonitiones nostras vilipenderent, et Rolandum cancellarium manto festinante induere, nondum tamen illo induito, nos illorum malitia potius contraire quam consentire volentes, et quod male combabantur minime permittentes, ad petitionem populi Romani, electione universi cleri, assensu etiam totius fere senatus, et omnium capitaneorum, baronum, nobilium, tam intra Urbem quam extra Urbem habitantium, nostrum electum manto induimus, et in thronizatum in Sede B. Petri collocavimus. Inde ad palatium ejusdem acclamante universo populo, hymnum Deo cantante clero, et omnibus solemniter adimplitis, honorifice deduximus :

46. « Adversæ vero partis cardinales retrocedentes, in castrum beati Petri se contulerunt, ibique per dies octo et amplius inclusi permanerunt. Inde postmodum per senatores electos, extra Urbem recesserunt, et duodecima postea die (quod a saeculo non est auditum) in castro nomine Cisterna, intra Ariciam et Tarracinam, Rolandum cancellarium immantaverunt, et in sequenti Dominica excraverunt. At continuo militantes nuntios per universam Italiam, episcopis, ne ad consecrationem nostri electi venirent, penitus dissuaserunt, minantes illis excommunicationem et depositionem in perpetuum. Qui tamen in prima Dominica mensis Octobris, auctoritate Dei honorifice consecratus est.

« Rem, qualiter facta est, vestrae fraternitatii insinuavimus, nihil praeter veritatem annexentes, teste Deo qui falli non potest: et si Angelus de caelo aliud evangelizaret, a veritate penitus aber-

¹ Radev. in Frid. I. II. c. 50.

raret. Verum lamen nulla quæ facta sunt omittentes, ista, prout brevius possumus, vobis significamus, ne prolixio pagina aures vestras oneraremus. Ilæc itaque animadverta vestra fraternitas, quam devotissime obsecramus et admonemus, et modis omnibus quibus possumus exhortamur in Domino, quatenus neque per sermonem, neque per Epistolam a vestro sensu moveamini, sed in veritate nobiscum firmi et immobiles permaneat. Ilæc tenus schismatricorum cardinalium litteræ, ita ponentium mendacium fiduciam suam. At potuit ad tempus veritas istiusmodi obscurari tenebris, non autem extingui penitus, quin clarioribus lucis radiis emergens in densa noctis caligine, solis instar, suo tempore illustrari universam Ecclesiam. Ilæc quidem isti numero longe inferiores, probitate posteriores, justa causa deteriores, tantummodo audacia tentandi quælibet inconcessa potentiores, ad queque falsa commentanda callidores, eademque litteris committenda impudentiores.

47. Cardinalium litteræ ad Fridericum imperatorem. — At qui ex parte Catholica erant S. R. E. cardinales, legiti promotores Alexandri veri Catholice Eccles. antistititis, hand defuerunt officio, quin cuncta quæ gesta essent, universis significantur, ipsumque commonerent imperatorem, datus ad eum litteris, quas recitat ex parte licet maxima mutilatas in Appendice¹ Radevicus istis verbis, nominibus singulorum expressis in titulo :

« Friderico Dei gratia gloriose, illustri, magnifico, et sublimi Romanorum imperatori Gregorius Sabinensis, Hubaldo Ostiensis, Julius Prenestinus, Bernardus Portuensis, Walterus Albaensis episcopi »; omnes denique præter unum Tusculanum faventem genito ex familia comitis Tusculani. Post hos vero numerantur presbyteri cardinales in hunc modum : « Hubertus tituli S. Priscer, Joannes tituli SS. Joannis et Pauli, Henricus tituli SS. Nerei et Achillei, Hildebertus tituli Basilicæ duodecim Apostolorum, Joannes tituli S. Anastasie, Bonadies tituli S. Chrysogoni, Albertus tituli S. Laurentii in Lneina, et Willelmus tituli S. Petri ad Vincula »; omnes qui hunc erant presbyteri cardinales præter duos vel tres. Post hos recentios presbyteros cardinales, diaconi ita scribuntur : « Oddo S. Georgii ad Venum aurenum, Romanus S. Lucia ad Septem Soha (alias in Septem Sohs) Hyacinthus S. Marie in Cosmedin, Oddo S. Nicolai in Carceri Tulliano, Ardericus S. Theodori, Bonifacius SS. Cosme et Damiani, C.... S. Hadriani, P.... S. Enstachii, et Joannes diaconi cardinales ». Omnes quot erant, præter recitatos superius in litteris adversariorum. Ut jam vel hoc titulo tantum manifestissimum cuiuscumque reddi posset, Alexandrum ab eis electum

legitimum fuisse S. Rom. Eccl. papam. Sed ipsam audiamus Epistolam :

48. « Quanto excellentiæ vestrae major a Deo collata est et attributa potestas, et quanto sublimiorem inter mortales dignitatis locum constat vos obtinere : tanto amplius imperiale convenit majestatem, sacerdotiam Romanam Ecclesiam, specialem et unicam matrem vestram in omnibus honorare, et ei semper, et præsertim necessitatibus tempore salubriter alque utiliter providere. Quid autem diebus istis in eadem Ecclesia Romana contigerit, et quam inauditum facinus ab his, quos filios reputabat, aliquantis diebus transactis fuerit perpetratum : dignum, ino dignissimum est, nos imperiali celsitudini nostris litteris aperire. Nuper siquidem, cum dominus noster bonæ memorie Hadrianus papa kal. Septembribus apud Anagniam debitum naturæ solvisset, et de terris ad cælum, de imis migrasset, vocante Domino, ad superna : tres falsi fratres, Octavianus scilicet, et Joannes de S. Martino, et Guido Cremensis, qui a nobis quidem exierunt, sed non fuerunt de nobis, transfigurantes se in Angelum lucis, cum sint satanae etc. » Prout posita sunt superius in litteris Alexandri pape. Post quæ hæc in fine habet :

« Ad hæc noverit sublimis gratia vestra, quod Otto palatinus comes occasione de intrusione Octavianii suscepta, præfatum dominum nostrum Alexandrum papam, et nos omnes plurimum infestavit, et Ecclesiæ Dei natus est scindere, et multipliciter absque rationali causa turbare. Campaniam siquidem atque patrimonium B. Petri cum intruso, atque apostolico Octavianio violenter intravit, et terram ipsam studuit ei quibuscumque modis subiungare. Nos itaque, et tota Ecclesia Dei nobiscum, majestatem vestram suppliciter exoramus, ut tam violenta intrusione, ita sicut est, intellecta et diligenter inspecta, qualiter vobis ad salutem anime vestre et honorem imperii super tanto negotio sit procedendum, diligenter attendatis. Considerate et advertite, qualiter circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et circa unicum sponsum ejus Dominum nostrum Iesu Christum (sine quo nec regnum potest aliquis obtinere terrenum, nec acquirere sempiternum) oporteat vos habere, et qualiter eam ab impugnatoribus, et præsertim a schismaticis et hereticis ex imperiali officio dignitatis protegere debeatis modis omnibus ac tueri. Nos siquidem vos, sicut specialem defensorem et patronum Ecclesiæ Romane modis omnibus honorare intendimus, atque ad augmentum glorie vestra, quibus modis possimus, cum Deo aspiramus. Rogamus autem et instantius supplicamus, ut matrem vestram S. R. E. diligatis et honoretis, et ad pacem et tranquillitatem ipsius, quibus modis imperiale convenit excellentiam, intendatis, et tantam præfati invasoris atque schismatici iniuriam nullatenus foreatis ». Hæc sunt, quæ reperiuntur scripta in Epistola cardinalium.

¹ Radev., I. n. v. c. 4.

49. *Fridericus conventum episcoporum dolose, datis litteris, provocat.* — At Fridericus prepessissimus erga Octavianum nihil non molitus est, quo illi posset stabilire Sedem, cuius rei perficiendæ causa, iniuriam meditatus est in corde suo, institit omni via non bona, malitiam autem non audivit, praetextum inveniens concordandi Ecclesiam, Concilium indicit penes se celebrandum, ita impialem quoquo modo velamine contingens pietatis : de quo Radevicus, erga suum imperatorem studiosus ait¹: « Fridericus aincipiti malo novi schismatis permotus, consilio principum, decrevit dare operam, ne quid exinde seu status Ecclesiæ, seu respublica imperii detrimenti caperet. Audiens itaque utrumque electum in episcopatus ordinem consecralum, alterum ab altero excommunicationis sententia condemnatum, sine judicio Ecclesie controversiam terminari posse non putavit. Auctoritate autem congregandi Concilii exemplo antiquorum imperatorum, verbi causa Justiniani, Theodosii, Caroli sibi congruere putans, litisque decisionem legitimam esse non posse, nisi partibus hinc inde congregatis considerans, ad citationem amborum venerabilis viros et prudentes Danielen Pragensem, et Hermannum Verdensem episcopos dirigit cum litteris, quarum exemplar hoc est etc. » Ita quidem illi, sed non ut Romanæ Ecclesie hostes imperatores, qualem se esse Fridericus multis (nt vidisti) argumentis ostendit, id fecisse aliquando legitime dici possunt, nec nisi suadente parte Catholica, videfiet legitimo annuente Pontifice, nec in re adeo indubitata et perspicua sicut ista, Concilia congregasse noscuntur. Quomodo autem vocaverit ad Synodum Alexandrum papam ipse imperator, sic accipe²:

50. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Rolando cancellario, cæterisque cardinalibus, qui eum elegerunt Romanum Pontificem, salutem et omne bonum.

« Quoniam, divina præordinante clementia, Romanî imperii gubernacula suscepimus, oportet ut in omnibus viis nostris ipsius legem custodiamus, cuius munere, cuius voluntate dignitatis nostræ apicem adepti sumus. In hoc itaque sacratissimo proposito constituti, cum omnibus Ecclesiis in imperio nostro constitutis debeamus patrocinari, sacrosanctæ Romanie Ecclesie tanto propensijs debemus providere, quanto ipsius cura et defensio a divina providentia videtur nobis esse commissa specialius. Eapropter de discordia, quae in substituendo Romanum Pontificem inter vos suborta est, plurimum dolenius, timentes, ne occasione hujus schismatis Ecclesia Christi sanguine redempta debeat dilacerari, presertim cum robur Ecclesie foris titubare videatur, quoniam unitas ipsius scissaria domestica interius dilaniatur. Ut autem huic pesti competens et Deo gratum exhibeamus remedium, religiosorum virorum consilio

generalem curiam et conventum in octava Epiphaniae Papie indiximus celebrandam, ad quem evocavimus totius imperii nostri et aforum regnum, scilicet Angliae, Franciae, Hungarie, Dacie archiepiscopos, episcopos, abbates, et viros religiosos, ac Deum timentes, quatenus remoto omni seculari judicio, hoc tam magnum Ecclesie negotium Ecclesiasticarum tantum personarum sententia ita sopiatur, ut et Deo debitus exinde honor deferatur, et Ecclesia Romana sua integritate et justitia non possit a quoquam privari, vel status Urbis, qua caput imperii nostri est, inquietari.

51. Proinde eruditioni vestrae mandamus, et ex parte Dei omnipotentis et totius Ecclesie Catholice præcipimus, ut ad eamdem curiam sive conventionem veniatis, et Ecclesiasticarum personarum sententiam audituri et recepturi. Testis enim notis est Deus, quia in hac curia nec amore nec odio alij cuius personas quidquam aliud querimus, quam honorem Dei, et Ecclesiæ suæ unitatem. Quod si ad tam celebrem Ecclesie conventum examinatio- nis causa venire volueritis, charissimi principes nostri et Ecclesie Catholica Hermannus Verdensis, Daniel Pragensis, patres et episcopi venerabiles, quos de palatio nostro ad vos transmisimus una cum comite palatino consanguineo nostro, aliisque legatis nostris, securum vobis conductum praestabunt. Si vero justitiam Dei et Ecclesiæ in tam solemnis conventu recipere nolueritis, videat Deus et iudicet. Nos autem ipsius favente gratia, qui dat salutem regibus, justitiam Dei, quæ nullum magis quam imperatorem Romanum decet, prosequemur ». Hactenus ad Alexandrum papam im- perator.

Porro litteræ (pergit Radevicus) quibus ad tantam discussionem Transmontanos episcopos invitavit, istæ pro exemplo sufficiant :

52. « Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Hierimanno Brixensi episcopo, salutem et omne bonum.

« Quod in passione sua Christus duobus gladiis contentus fuit, hoc in Romana Ecclesia, et in imperio credimus mirabili providentia declarasse, eum per haec duo rerum capita et principia totus mundus tam in divinis, quam in humanis ordinetur. Cumque unus Deus, unus papa, unus imperator sufficiat, et una Ecclesia Dei esse debeat : quod sine dolore dicere non possumus, duos Apostolicos in Romana Ecclesia habere videtur. Defuncto itaque Hadriano papa in kalend. Septembri, cardinales, qui columnas immobiles esse videbantur, quibus sancta et universalis firmissime inniteretur Ecclesia, non quæ Dei sunt, sed sua quarentes, et unitatem Ecclesiæ scindentes, duos Pontifices elegerunt, et ambos consecraverunt. Pro tanto namque et tam perniciosa Ecclesiæ jactura tota nimirum Italica Ecclesia conturbatur, et dissensiones, schismata orto in capite, jam in inferiora membra defluxissent, et totum Ecclesiæ corpus defœdassent, nisi nos consilio et auxilio

¹ Radev. l. n. c. 51. — ² Ibid. c. 55.

religiosorum virorum, qui Spíitu Dei aguntur, tam impudicæ iniquitatæ justitiae rigorem oppo-suisse-nus. Ne itaque in tanta discrimine discordia universalis Ecclesia pericitari possit. Romanum imperium, quod ad remedium tam perniciosi morbi divina clementia providit, universorum saluti debet sollicite providere, et ne tanta mala in Ecclesia Dei präemineant, futuris casibus solerter obviare.

53. « Coadunatis itaque in unum omnibus epis-copis tam Italicis quam Teutonicis, cæterisque principibus, ac viris religiosis, qui zelum Dei et Ecclesiæ habere videbantur, quod facto opus esset, diligenter investigavimus ex decretis Romanorum Pontificum, et statutis Ecclesiæ veraciter accipien-les, quod exerto schismate in Romana Ecclesia ex duorum Apostolicorum dissensione, ambos vocare, et secundum sententiam et consilium orthodoxorum item decidere deberemus. Ex consilio itaque omnium qui aderant episcoporum, cæterorumque principum curiam solemnam et generalem con-ventum omnium Ecclesiasticorum in octava Epiphaniæ Papiaæ celebrandam indiximus, ad quam ambos, qui se dicunt Romanos Pontifices, vocavi-mus, omnesque episcopos imperii nostri et alio-rum regnum, Franciaæ videlicet, Angliae, Hispaniæ, atque Hungariae, ut eorum in præsencia nostra justo declaretur examine, quis illorum regimen universalis Ecclesiæ de jure debeat obtinere. Quia vero ad unitatem Ecclesiæ reformandam sapientia admodum nobis necessaria est, ut ea nequaquam carere valeamus, dilectionem tuam altissime rogamus, et regando commonemus, quatenus pro fidelitate Ecclesiæ et imperii ad prædictam curiam, omni occasione remola, venias, ut in adventu tuo unitas et pax et tranquillitas Ecclesiæ reformatur. Interim autem prædicta secessure in neutrā par-tē assensum tuum declines, nec languam justin- et rationabilem aliquatenus recipias. Data Crema, decimo kalendas Novembri ». Ita imperator. Eadem etiam littera, multo nomine, ad singulos missæ sunt episcopos.

Audisti, lector, imperatorem parantem (ut pre-se fert in proemio) iudicium Ecclesiasticum, re-vera sœcularem curiam, ejusmodi conventum, et non more majorum Concilium vocare, in quo sic ipse presideret episcopos auditors, ut tamen sententiam esset de Romano Pontifice pronuntiaturus. Id quidem significasse visus est illis verbis : « Se-cundum sententiam et consilium orthodoxorum item decidere deberemus ». Sed de his forlasse a suis prudentioribus redargitus, cessit episcopis sententiae prouulgationem, ut suo loco videbimus anno sequenti, quo confitit hujuscemodi concilia-bulum Papiaæ celebrari : modo reliqua prosequan-tur que sunt anni huius historie.

54. *Legati imperiales Alexandrum III sper-nont, Octavianio antipapa adharentes.* — Scriptis litteris ad Alexandrum Pontificem, imperator quos audist legalos sive nuntios nominatos epi-

scopos ad eundem Pontificem misit. Quidnam ii, cum pervenerunt ad Alexandrum, ei quid Alexander ad eos, ex Aelis ipsius superius citatis haec accipe, dum sic incipi anctor ab ejusmodi Fride-rici legatione : « Cogitans autem imperator, libertatis privilegium ab ipso Domino Ecclesiæ suæ sanctæ concessum posse irritare, et juxta voluntatis sua arbitrium pripam in Sede Apostolica po-nere, duos ex fautoribus suis Verdensem et Pra-gensem episcopos ad fratres, qui cum domino Alexandro venerant, in civitatem Anagniam desti-navit, scribens non sicut advocatus et defensor Ecclesiæ, sed sicut superior index et dominus, super eos potestatem habens. Venerunt ipsi festinanter sub typo superbiæ, et intrantes palatum, sederunt coram Pontifice cum patribus et fratribus, aliisque nullis tam laicis quam clericis, sed nullam exhibuerunt eidem Pontifici reverentiam. Et recitaverunt ea, quæ a domino suo imposita eis fuerant, et bullatas ex auro ejus litteras addiderunt, in quibus hoc inter cætera continetur expressum : Quod ipse imperator, auditâ dissensione quæ in Romana Ecclesia emerserat, personas Catholicas de quinque regnis convocaverat, ideoque pree-piebat eis ex parte generalis Ecclesiæ, ut in octava Epiphaniæ apud Papiam convenienter ad ejus præ-sentiam, audituri et recepturi quod in ea curia dictaretur.

55. « His auditis, turbati sunt fratres undique gravioribus malis, timor eis et nimia sollicitudo vehementer est injecta. Hinc namque maxime ter-rebat immensus persecutio principis tam potens : hinc Ecclesiæ libertas infringi videbatur. Illud praeterea fratrum animos non mediocriter contri-stabat, quod idem imperator Octavianum in suis litteris Romanum Pont. et Alexandrum Rolandum cancellarium nominabat. Super iis ergo diu a fratribus tractatum est, et longa disceptatione disputatum. Deliberatum est tandem, et inspirante Domi-no, a quo enītē bona proveniunt, in fidei Catholice unitate, et obedientia summi Pontificis ita omnes confirmati, et unanimiter sunt robora-ti, ut pro manutendenda Ecclesiæ libertate, si ne-cessitas imminaret, altissimis se periculis unusquisque sponte offerret. Tunc instantibus pro sponso prædictis, qui a rege missi fuerant episco-pis, Alexander papa coram multitudine clericorum et laicorum eis in hunc modum dixit :

56. « Nos recognoscimus dominum imperato-rem ex collato sibi dignitatis debito advocatum et specialem sacrosanctæ Romanae Ecclesiæ defensorem. Unde ipsum (si per eum non steterit) præ-caeteris principibus orbis intendimus honorare, et præ omnibus ei primatum deferre, in quibus regis regum honor nullum capiat detrimentum. Ubi vero quidquid occurrit, quod absque summi regis offensio effectum habere negnat, si honorandus terra imperator videtur, ille potius a nobis timeatur, et illius honor in primis conservetur, qui est rex regum, et Dominus dominantium, et qui ani-

mam et corpus perdere, atque in eternam ignis gehennam mittere potest. Mirantur itaque, illum sincere (ut convenit) diligentes, et excellentiam ejus honorare propensius volentes, ab eo nobis, imo beato Petro et sancte Romane Ecclesie honorem debitum denegari. In litteris enim, quas ex parte ipsius nobis, nostrisque fratribus delulisti, hoc inter cetera tenebatur expressum : Quod ipse auditu dissensione que in ipsa Ecclesia emergerat, de quinque regnus personas Ecclesiasticas convocaverat, etc. ut supra usque ibi : His auditis. Nimirum longe a consuetudine praedecessorum suorum recessisse videtur, et dignitatis sue terminum exessisse, dum sine conscientia Romani Pontificis Concilium convocabavit, et nos ad presentiam suam, sicut homo super nos potestatem habens, praecepit convenire.

« Sane beato Petro, et per eum sacrosancte Romane Ecclesiae, cuius ipse per Deum magister extitit et fundator, hoc privilegium legitime a Domino Iesu Christo, sanctisque Patribus traditum est, et per prospera et adversa etiam cum sanguinis effusione cum oportuit, usque ad hæc tempora conservatum, ut universarum Ecclesiarum causas ipsius auctoritate discuteret ac finiret; ipsa vero nullius unquam judicio subjaceret. Unde quia nunc ab eo contra privilegium Ecclesiae inuleatum fieri videamus, per quem deberet ab aliorum impugnatione defendi, et quia ita scriptum est matri, sicut cuiilibet objectæ personæ : hoc absque admiratione nimia ferre non potuimus, nec debemus. Ad curiam vero ejus vel ad sententiam accedere, canonica traditio et reverenda Patrum auctoritas non permittit. Unde cum nec in minoribus Ecclesiis advocati earum et singulares principes, vocations, disceptationes ac decisiones hujusmodi cansarum sibi aut curiis suis usurpent, sed suorum metropolitanorum, aut Apostolice Sedis semper notitiam et definitionem habere expectent : divina videtur animadversione dignissimum, et ab omni Ecclesia tanto durius arguendum, quanto amplius ad universalis Ecclesie periculum redundaret, si per ignorantiam nostram, aut pusillanimitatem spiritus a capite (quod averta Deus) diebus nostris iste morbus inciperet, et nos Ecclesiam, pretioso sanguine Christi redemptam, in servitatem redigi sineremus. Ergo pro cuius libertate tuenda Patres nostri proprium sanguinem effuderunt, et nos ipsi ad eorum exemplum, exigente necessitatis articulo, extrema audemus pericula sustinere.

57. « Hhabito itaque hoc responso, indignati sunt praedicti episcopi qui missi sunt, et contumaciter redeuntes, ad Octavianam presentiam apud Singoniam accesserunt; et ad pedes ipsius procedentes, adoraverunt eum. Id ipsum quoque fecit Otto palatinus comes, quem cum Teutonicis imperator cumclis delegaverat ad partes Urbis. Tunc vero non mediocriter est elevatum cor ipsius haeresiarchæ, vehementer extollens se super tanquam insamus

et cœus, non sciens, quod secundum beati Petri et Cyriaci martyris dictum, schismatici semper inter initia ferventer incrementa habuerunt : cum autem non possint quod illicite ceperunt definire, statim paulo post cum prima sua simulatione deficiunt. De hujusmodi ambitionis Propheta loquitur dicens¹ : Verumtamen propter dolos dispositi eiis mala, projecisti eos dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, et perierunt propter iniurias suas, velut somnium surgentium, etc. Tales autem Joannes Apostolus execratur et percutit, dicens² : Exierunt ex nobis et non erant ex nobis, si fuissent ex nobis, mansissent nobiscum, etc.»

Jam vidisti, lector, ab imperatore prejudicatum ante judicium, dum per suos legatos recepit in papam Octavianum invasorem, quem ab eis adorandum voluit, et ut legitimum Pontificem salutandum; adeo ut nullum jam subeundum reliquum esset judicium Alexandro papæ, ob idque nullo modo (quamvis alia omnes cause cessassent) in adversariorum manus conjicere se debet. Porro qui antipapam recepit in legitimum Ecclesie Romane Pontificem, imperator plurimum laboravit, ut reges una secum in eundem errorem adduceret; pertinavit autem regem Anglorum, sed frustra : prævenerat enim eum Arnulphus Lexoviensis episcopus, vir cum primis eruditus, et magna apud regem estimationis. De cuius officiis apud regem pro Alexandre, extant data ad ipsum summum Pontificem litteræ, digne quidem tanto præsule, quæ sic se habent jam una cum aliis ipsius Epistolis typis eius, isto titulo :

ss. Arnulphi episc. Lexoviensis ad Alexandrum papam litteræ ejus legitimam promotionem acerrime vindicantes. — « Ad dominum papam Alexandrum de promotione sua, Arnulphi episcopi Lexoviensis Epistola.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui Ecclesiam suam, immaculatam scilicet sponsam dilecti Filii sui, mirabili semper benignitate diligit et conservat. Licit enim ipsam aliquibus quandoque vexari patiatur injuriis, facit tamen eum tentatione preventum, ut possit sustinere, nec unquam portas inferi adversus eam prevalere permittit. Neque enim expedit, ut continuo prosperitatis status eam insolentem reddat, vel otiositas negligentem; sed humilitatem conservet afflitione, et vexatio tribuat intellectum. Et ei quidem omnia cooperantur in bonum, dum ipsa tanquam aurum in fornace probatur: et ad augmentum coronæ cuncta proficiunt, dum eam vis adversitatis fortiorum reddit, et malignitatis infestatio cautiorem. Ipse vero miserator et misericors Dominus ad tempora tribulationis viros virtutis et consilii providet et preformat, qui temeritatis audaciam repellere valeant, et malignitatis astutiam noverint declinare. Quod in sanctæ et gloriose

¹ Psal. LXXII. — ² I. Joan. II.

recordationis Innocentio papa satis evidenter apparuit, qui extollentem se aduersus omne, quod dicitur, aut quod coſit Deus, dejectit hereticum, quem nobilitas generis, quem divitiarum cumulus, quem peccatrix eloquentia, quem prudentia secularis, quem denique secularium hominum favor publicus attollebat. Praevalnit in athleta Dei veritas falsitati, et humilitati robuste superba cessit ambitione et de iniquitate justitia triumphavit. Vidimus siquidem ipsum exaltatum et elevatum sicut cedros Libani : et transivimus, et ecce non erat : quiesivimus, et non est inventus locus ejus, quia nec inter mortuos tumulum, neque titulum meruit sepulchra. Dominus autem sublimavit cornu Christi sui, ut in eo unitas Ecclesie reformari posset, et regnum ipsius omnibus dominari.

59. « Memini ego, nec id a vestra reor excidisse memoria, quanta ad mandata ejus principes reverentia moverentur, quam sublimis exiterit, quantaque maiestate refulerit Ecclesia, quantum in diebus ejus religio munda et immaculata profecerit, adeo ut plures hodie religiosorum deserta continent, quam ferarum olim habuerint bestiarum. Arbitrabatur ille ad regendos homines utendum potius sobria severitatis disciplina, quam remissae misericordiae lenitate, Deo potius quam hominibus placere desiderans, ne ob gratiam hominum, coram Deo posset contemptibilis apparere. Unde et virtus ejus semper inter adversa major enituit, nec tanta postuodum prosperitatis ejus insignia claruerunt, quanta precedentes adversitatis adhuc magnalia celebrantur. Neque enim confidebat in homine, neque carnem ponebat brachium suum, sed potius confidebat in Domino, et erat Dominus fiducia ejus.

60. « Porro schismata haec in Ecclesia Romana frequentius accidisse, etiam Lateranensis palatii pictura demonstrant, ubi Catholicon Patrum pedibus pro scabello schismatici presumpciores adscripti sunt, ubi superborum et sublimium colla sapientia propria virtute conterit et concusat. Quod sane ea ratione factum, ut sanctis Patribus cedat ad gloriam victoriae testis adscriptio, in qua presumpciores illi vel compressionis penam sustinent, vel presumptionis veniam deprecantur. Unde et sancti Apostolatus vestri cathedra sine scabello esse non debuit, sed nobiliore scabello debuit illustrari. Neque enim incerta vobis est, aut longinquæ victoria, sed humilitas verecundia vestra punitur ad tempus, quo congregatis in Spiritu sancto Patribus distulit obediare. Patri etenim culpe tenetur obnoxius, qui vocationem Domini prevenit, vel recusat oblatam. Redibit tamen in proximo, Dei volente, serenitas, et modica haec ad radios veri solis nebula dissolvetur, redintegrata unitate Catholica, ab omni parte pedibus vestris universitas fidelis occurret. Interim autem quacumque cateros studia remorentrur, quibuscumque desideriis profana trahatur ambitio, quantaenamque temeritate detestabilis erumpat invidia, ego minor licet om-

nibus, non minore tamen gaudio quam cæteri, gloriari vestre promotionis amplector, et vos Apostolum Christi, Petri vicarium, pastorem et episcopum omnium, qui Christiano nomine censentur, agnoscet, et vobiscum Catholicam profitetur unitatem.

61. « Gaudeo itaque, quoniam desideratus dies, dies scilicet exultationis illuxit, quo revera restituta credimus virtutibus gratiam, virgam virtutis, terrorem principibus, Ecclesie libertatem. Gaudeo, inquam, quia ex hoc nunc sermo Dei non erit alligatus, sed verbum ejus, quod in ore vestro verum est, quod impossibile eredebatur, facili consummabit effectu. Properassem igitur jam ad pedes vestre beatitudinis amplectendos, ut ariditatem meam quasi copiosior de proximo benedictionis vestre rigaret ubertas, nisi me zelus utilitatis vestre maxime leuisset. Ex quo etenim promotionis vestre anribus nostris veritas, et opposita presumptionis error immotuit, festinavi ad nostri notitiam principis id perferre, ut vacante animum ejus favore vestro, quibus debebam persuasionibus occuparem, ne nos qualibet occasione malignitatis astutia præveniret. Facilius etenim est animos occupare vacantes, quam ipsos a conceptis affectibus revocare. Hæsit ille aliquandiu, sed statim operante Spiritu sancti gratia confirmatus, nullum se alium quam vos suscepturnum, hilari constantia, constantique simul hilaritate promisit.

62. « In quo cum proxime de differenda vestra susceptione imperatoris litteras accepisset, cui discurrentibus invicem litteris et legatis, plurima videtur charitate conjunctus : ne preces ejus sprevisse, et in præjudicium ejus festinasse videretur, generale quidem suppressit edictum, sed nequaquam manus aut lingua a litterarum nominisque vestri veneracione continxit, neque quemquam nostrum voluit continere. Arbitratus est siquidem minus valituran pro vobis edicti jactantiam, quam operis veritatem. Firma apud eum est et indubitate vestri Apostolatus auctoritas, atque in quamcumque partem cor predicti principis fuerit inclinatum, iste proculdubio non sequetur errantem. Mei autem studii erit, omnes circa eum quasi vigilias observare, ne ora loquuntum iniqua convaleant, sed ipse in vestra, sicut semel incepit, obedientia perseveret. Felicem enim me inquam, si unquam in hoc vel in alio beneficentie vestra gratius inveniar, ut devotionis mea saltem inter cæteros aliquando velit vestra dignatio reminisci. Vestrum quoque est, quoties refulget occasio, provincias omnes frequentibus visitare mandatis, ut ab omni parte nomini vestro et obedientie pariter assuescant : quia non erit qui vel litteras non recipere, vel mandatis audeat obviare». Hucusque ea que extat in Codice Arnulphi ad Alexandrum Epistola, ad quem idem Pontifex rescripsit anno sequenti mense Aprilis post celebratum conciliabulum Pa-piense. Ponemus ejus litteras suo loco inferius. Interea autem Alexander papa ex ejusdem Arnulphi

sententia legatos a latere misit ad diversas provincias, de quibus haec habent Acta vita ipsius superioris saepe citata :

63. *Legationes Alexandri III in provincias et maxime in Angliam: ex qua Arnulphus episcopus dat litteras ad S. R. E. cardinales.* — Missi sunt ergo ad partes Galliarum et Hispaniarum Antonius tituli S. Marei, Willelmus tituli S. Petri ad Vincula presbyteri, et magister Oddo diaconus cardinalis S. Nicolai in Careere : ad partes autem Orientales Joannes tituli SS. Joannis et Pauli, ad Hungaros vero legavit Julianus Prenestinus episcopum, et Petrum S. Eustachii diaconum cardinalem. Ad imperatorem quoque Constantiopolitanum Tiburtium cum Andrevico (Ardericio) S. Theodori diae.

« Divulgata itaque veritate jam diele electio-
nis, et indubitanter cognita, Ludovicus Christia-
nissimus Francorum rex, cuius regnum nunquam
in schismate pollutum recolitur, una cum Henrico
Anglorum rege, dominum Alexandrum in patrem
et animarum suarum pastorem, Deo auctore, re-
cepertum. Reges quoque Hispaniarum, Sicilie,
Hierusalem, Hungarie, et Graecorum imperator
cum patriarchis, episcopis, principibus, et uni-
verso clero et populo eis subiecto ad ipsum Ponti-
ficiem pari modo convenuerunt, recognoscentes in
foto ipsum papam, Christi vicarium, et B. Petri
Catholicum successorem. Solus Fridericus impera-
tor dictus, cum complicibus suis in erroris sui
perfinacia, et obstinatione sua remansit, vehe-
menter impugnans, et aeriter persequens eundem
Pontificem, et alios Ecclesiarum prelatos, qui
cum eo viriliter stabant ». Haec tamen Acta de
legationibus ab Alexandro papa in diversas orbis
partes directis atque receptis.

De legatis ad regem Anglie missis magna
cum laude meminit Arnulphus in Epistola ad car-
dinales, in qua quot verba, tot numerus Alexandri
papæ triumphos. Scripsit enim idem Arnulphus
ad omnes sancte Romane Ecclesiae cardinales
egregiam Epistolam, historiam quidem ipsam,
qua narrat reges ad Alexandri Catholicæ antistititis
cultum obedientiamque conversos, et alia plura
Annalibus digna : sed ante omnia exaggerans dama-
nat perperam factam per Octavianum Pontificatus
invasionem. Sic enim se habet, ejusmodi præmisso
titulo :

64. « Ad cardinales Romane Ecclesiae, de elec-
tione domini papæ Alexandri.

« Quoniam utilis apud principes nostros ad agui-
tionem sancti Apostolatus reverentissimi domini et
patris nostri Alexandri papæ diligentia nostra de-
votionis extiterit, ad notitiam vestram fidelium
relatione perveniet, aut pervenit. Neque enim ne-
cessaria mihi est in hac parte jactantia, ut rei vo-
bis veritas innotescat, quoniam me etiam dissimilante,
latere non poterit, quod Northmannia
tota mirata est, et ipsa de longinquio nihilominus
Anglia recognovit. Bene autem mihi, quia jam fru-

ctum diligentia hujus præmiumque laboris accipio,
quoniam mihi salva est gloria mea, testimoniorum
scilicet conscientiae mee, penes quam gratia Apo-
stolicae plenitudinem et indubitatam divinæ bene-
ditionis percipio veritatem. Gaudeo itaque, sciens
me revera matris meæ gremio contineri, ipsiusque
sacræ foveri complexibus, et sinecris uberioribus al-
lactari. Gaudeo, inquam, cognoscens, quam obsti-
nato schismatici miseranda cœcitatibus claudantur
errore, quorum oculos circumfusæ lucis radii non
illuminant, sed ipse potius excedens manifestæ ful-
gor clarilatis offundit. Judicati sunt, debitamque
commissi reatus excepere sententiam, quos Ecclesiæ
fanquam degeneres satanæ tradidit in inter-
itum carnis, et a Catholica deputit unitate. Neque
caret executione sententia, sed inditato mancipatur
effectui, cum eos interim et conscientia torqueat,
et immunitus quotidie prevalentis Ecclesiæ trium-
phus affligat.

65. « Porro benignius Ecclesiæ sue Sapientia
divina providit, manifestam faciens omnibus ve-
ritatem, ut nec simplicitas ignorantiam, nec mali-
gnitas probabile quidlibet valeat allegare. Si enim
eos, quos ab unitate Catholica profana sejunxit
ambitio, numerus, vel opinio, vel quelibet elec-
tionis forma defenderet, aliqua fortassis erroris
materia contrahiri potuisset. Sed Ihesus lantum de tota
universitate seducti sunt, et hi sanc, quos magis
supportare videbatur Ecclesia, quam in aliquo de
corum industria gloriari, quia scilicet eos nec virtutis
elegantia, nec litterarum peritia commendabat.
Nunquid enim is qui inter eos atque praecedebat
et ordine (Tusculanum loquor) horum quietis
et prandii solitus observare, Epicurus alter reputabatur,
ab omnibus omnium (in omnibus non)
negligens, nisi alicuius forte quod obtata sperati
proventibus ansipatio preveniret? Quod adeo verum
est, ut ecederis laborantibus, solus præmatre, sic ut
dicitur, ab electione discesserit, quoniam hora
prandii videbatur instare, ne avidus desiderio suo
frandaretur exactor, et inania adversus negligentes
mannus inciperent viscera murmurare. Alius affec-
tata cancellarie confusus opprobrio, et alieno
prælationis honore dejectus, conceptum de invidia
personale odium in Ecclesiam convertere temera-
ria malignitate præsumpsit. Tertius vero solus
inter alios periturae privilegio carnis exultans,
arbitratus est nihil negandum sanguini, nihil sacris
canonibus deferendum. Neque enim potest debiti-
tam eis exhibere reverentiam, quos ignorat. Ideo-
que similem sibi brutum brutus elegit, ut in utro-
que sibi invicem de pari litterarum imperitia re-
sponderet.

66. « Sed et (nec) Apostolicae severitalis eos
disciplina terrebant, ne eorum precipitem cohiberet
audaciam, et vagos temerarie cupiditatis tra-
naret excursus. Hic numerus, hæc tanta peritia,
hoc tam venerabilis sanctumque collegium, Eccle-
siæ Dei, immaculatam scilicet sponsam dilecti
Filiū sui, renentibus universis, affectavit ad pro-

priam pertrahere voluptatem, et a dextris regis ad detestabiles satanas transferre complexus. Visa tamen totius fere universitatis concordia desperata, ad uitatem statim reditum fuerant vel inviti: sed stupentibus ipsis ideoque cessantibus, schismatici majoris diutius effrenata non tulit ambitio, præparatoque furtum, sicut dicitur, pluviali de manibus offerentis arrepto, in humeros suos tanta festinatione congexit, ut haerentibus collo fimbriis, pavimentum lamberet pars superior indumenti. Sic induitus, ad cathedram, nullo adhuc etiam praedictorum comitante, eucurrat: nomen ipse sibi Victoris acclamans, et ad suffragandum sibi et decantandas laudes præparator impudenter exhortans. Mirum spectaculum, nec manifesto carens futurae veritatis auspicio, scilicet quod hic ei in ruinam quandoque vertetur ascensus, sicut ipsa presumpta chlamydis inversa conversio presignabat.

67. « Interea reseratis Ecclesia foribus, infame illud Maledictorum genus irrupit¹: hoc enim cognationis illius vetus agnomen est, de qua ad effundandam benedictionem in omnes gentes Pontifex dicebatur assumi. Qualiter autem de stirpe maledictionis possit benedictio propagari, facile non appareat, præsertim per istum, in quo vetustae maledictionis opprobrium, merita contraria noviter execrationis attollunt. Discurrentibus igitur armatis, copit per Ecclesiam quasi quadam theatralis scena disponi, dum parietes fulgor illustraret armorum, et lasciva quasi triumphantium acclamatio resultaret. Horum manibus denique pluviali composito, ad palatium usque perductus est, comitantibus his paucisque sacerdotibus, quorum infamis questus est simpliciter peregrinorum eludere, et assiduis altare beati Petri sacrilegiis infestare. Porro haec initia ejus non sunt meliore gavisa processu, si quis vel emendate execrationis ordinem, vel redemptam laicæ gratiam potestatis exquirat. Nonne enim sacrilegii facinus de majori cumulum iniquitate contraxit, cum simoniaca constet intercessisse per omnia pravitatem, sicut refusa senatu populoque Romano pecunia, publicisque palam adficiis impensa convincit? Sed et hoc immanius est, quod redemptus sanguine Christi prostritus libertatem, quatenus Ecclesia, quæ jure suo cunctis semper est dominata principibus, officialis sui mancipatur obsequio: quo et incomparabilis privilegium majestatis amitteret, et ad miserabilem statum conditionis novissime deveniret. Et nos quidem non potuimus haec oculis presentibus intueri, sed veritas ad nos per eos qui viderunt fidei relatione pervenit. Quod autem publice gestum est, multorum nobis testimonio potuit confirmari, præsentim cum testes præcepte dignitatis honore præfulgeant, et simplex absolutam reddat concordia veritatem,

68. « Iiac igitur parte de qualitate negotii, et personarum meritis æstimata, jucundum mihi est ad partem alteram oculos animumque convertere, et opus corum qui elegerunt per singulas partes toto mentis gaudio contemplari, eique referre gratias, qui sancto collegio vestro prudentiam contulit et virtutem, qua et serpentis declinare malitiam, et grassantis superbie valuistis repellere pravitatem. Sed neque nomen parlis tantilla eorum mereatur exceptio, nec universitatem nostram parlis decet appellatione censeri, quia perditorum segregatio numerum non minuit electorum, nec detrimentum sentit area Domini, si granis manentibus palea ventilabro purgante discedunt. Igitur omnia recensenti manifestum, quod sanctitatis zelus conservavit initia, processum juncta prudentia fortitudine direxit, patientia debito consummabit effectu, pacem Deo volente, perseverantia fides inconcussa præstabit. Nihil hic carnale, nihil terrenum, nihil vestri ad privatam nullitatem oculi resperxerint, sed ad commune bonum, et honorem Ecclesie totis vos constat anhelasse desideriis, totis viribus insudasse. Prædicabitur itaque nomen vestrum, et a mari usque ad mare excellentiae vestre gloria personabit, formamque dabit posteris et exemplum, ne a justitia et veritate persecutionis cuiuslibet errore (terrore) discedant. Ad hæc Spiritus quoque testimonium perhibet spiritui nostro, quia nobiscum schismaticum illum publica omnium conscientia respuit et condemnat, et electum nobis antisitem sincerae charitatis et reverentie brachii amplexatur. Opera siquidem illius manifesta sunt, opera scilicet maledictionis et scandali; opus autem istius in benedictione est, et favor ejus in gentes quotidie convalescit. Corda enim omnium nobiscum sunt, corum etiam, quorum lingue nobis qualibet seculari necessitate reclamant: adeo ut si nondum de corporibus, de cordibus tamen omnium verum, sit, Ecclesiam triumphasse.

69. « Nonne enim in eos, qui ab hac fidei unitate dissentient, ultio divina manifeste procedit, et voluntas ejus evidentibus indicis declarata patescit? Nonne princeps ille, nempe Fridericus, cui similem a multo tempore Roma non habuit, enjus Dominus apprehendisse dexteram dicebatur, enjus fere usque ad remota Orientis terror excesserat, a die susceptionis Octaviani divino cepit iudicio reprobari, adeo ut in quos ante securos membra non reddebat, congridi coninus ansint, et ei de prosperitate successum insultare? Revera digitus Dei est hic, dextera Excelsi repentina mutatio, parentis adhuc, et in ira corripere differentis. Unum saperet et intelligeret, et novissima provideret, quia tot detrimenta præsentium quedam sunt indicia futurorum.

« Omnibus igitur ab initio rite perspectis, dominum et patres mei, magna vos convenit exultatione gaudere, quod de omni carne singulariter estis ad hoc tempus electi, per quos tunc fidei veritas, per quos forma iustitiae, per quos Ecclesiae liber-

¹ Pro Beneficiorum ex conditoris Tusculanis Beneficii Pontificis non tantum, de quibus dictum sunt locis superius

tas inconvulsa servetur. Quod enim nos in hac vobis cum unitate consistimus, quod haereticam pravitatem cum suo detestamus auctore, vobis debetur gratia, qui cœpistis, a quibus nos auctoritatem duximus et exemplum. Ipsi itaque duces nostri, ipsi revera de fortissimis Israel estis, quibus lectulus¹ Salomonis datus est propter timores nocturnos fidelibus excubis ambiendus. Ad vos, velut ad lucernam super candelabrum positam, Orientalis pariter et Occidentalis concurrit Ecclesia, sed et ad insulas quas procipiunt sunt, sonus veritatis exivit, a quibus, tanquam a finibus terre, plerique jam per discrimina multa venerunt audire sapientiam Salomonis. Licet enim nos plurima locorum spatia disjungant, charitas semper indivisa conjungit, quos minus spiritus, una fides, una confessio dirigit ad salutem. In hac decrevimus vobis cum constantia permanere, in hac vobiscum vivendum est, in hac, cum voluntas divina decreverit, moriendum: quia neque mors, neque vita, neque aliquid unquam ab hujus nos sententia professione se Jungat.

Interim si Domino nostro et vobis nostram non possimus presenfiam exhibere, aliqua tamen ex parte supplet devotio charitatis absentiam, quoniam venerabilibus patribus nostris Sedis Apostolice legatis assistimus, cum eis toto studio sanctae Romanae Ecclesie utilitatibus insistentes. In quibus tanta refugiet Apostolica sanctitatis et doctrinae perfectio, ut eis plus gratiae merita contrahant, quam terroris reverentia discipline. Viri sunt, quorum sanctitatem miratur populus, sapientiam clerici usquequa collaudat, ad virtutem severitatis principes expavescunt. Ad summam, tanta omne opus suum mansuetudine temperant, ut neque severitas disciplinae pereat, et in omni parte S. R. E. gratia convalescat.

70. « Porro super facta illo in quo regem Francorum adversus eos scandalizatum audistis, prorsus excusabiles sine omni dubitatione credatis, quia nunquam ad consensum dispensationis illius pertrahi potuerunt, nisi eos inexpugnabilis necessitas, et inestimabile bonum recompensationis illico ventura traxisset. Convenenter siquidem ex mandato regem venerabiles de regno utriusque personæ, ut de Romani Pontificis susceptione tractarent, de quo nihil adhuc publice fuerat constitutum. Stabant itaque fratres illi, causam Ecclesie non sine magno discrimine prosequentes, quoniam apud plerosque favor iniquitatis convalnerat, adeo ut qui manifeste repudium veritatis suggere (suggerere) non audebant, differendum potius seculari quadam astutia praedicarent: eventum senecet rei dubie potius expectandum, quam subjecendum fortuitis casibus tantorum principum maiestatem. Non eportere eos temeritate nimis festinationis involvi, quos securius illos sola poterat expectatio conservare, Romanam Ecclesiam sem-

per onerosam existisse principibus, jugum aliquando data occasione ponendum, donec cupiditatis pœnas ambitio detestanda iuisset. Solendum morte alterutrius questionis incertum, atque interiori posse religionem episcoporum per singula regna sufficere, donec divina voluntas signis evidenterib[us] appareret. Accedebat legatorum imperatoris et cardinalium, maledicti scilicet Joannis, et Guidonis instanta, quibus dari videbatur de modica dilatione triumphus, si fratres vestros vel ad modicum tempus quilibet occasio suspenderet.

71. « Prælerea cum animos regum in favorem domini nostri omnium conscientia crederet inclinatos, in partes imperatoris cessisse dilatione præstata erederentur, et paulo minus debrimenti suspicio, quam notitia forte veritatis afferret. Sed et rex Francorum rei definitionem regis Anglorum voluntati commiserat, nihil se facturum publice contestatus, nisi quod ipsius ei sententia prædictasset. Praevaluerat itaque consilium dilationis, ut quanto spacioius, tanto utilius utrique regi posset esse consultum, atque interim aliqua possent de ipsis eventibus auspicari. Quia igitur de arbitrio regis Anglorum tota causa pendebat, exaudiendus erat potius, quam severitatis alicuius austeritate terrendus, de cuius simplici favore in momento Francorum, Anglorum, Hispaniæ, Hiberniæ et novissime etiam Norvegiæ regna cepistis. Sed et unde quis orituram super eo præsumpsisset offensam, quod ab initio pro bono pacis, scripto etiam interveniente, regum sanctitas, religio præsum, principum fides, populi congratulatio devota firmavit, nec rei efficientiam communibus regulis, sed quod magis accelerari posset, Ecclesiastice potius indulgentiae destinavit? Quod si quid de indulgentia contra easdem regulas constat esse delictum, nihil tamen criminis intercessit, vulnusque modicum totius operis (corporis) sanitas asservata compensat. Ille certe zelus eorum, haec fuit dispensationis intentio, quam non ultronea voluntas obtulit, sed importunitas necessitatis extortis: quoniam si ea die sermo non fuisset consummatus in bonum, proculdubio fratres vestri repulsam diutinam vel perennem sub dilationis imagine reportassent ». Hucusque Arnulphus ad S. R. E. cardinales. Seorsum vero ad duos sibi arctiori vinculo familiaritatis conjunctos, ulti poti sibi notiores ex legatione apud Anglorum regem paulo ante perfuncta, per breve hanc dedit Epistolam, hoc ipso prenotatam titulo :

72. « Ad Joannem Neapolitanum et Willelmum Papensem card.

« Audita S. R. E. turbatione, condolui; quia dolorem matris audire sine compassione non poteram filius specialis. Mihi enim dolor ille specialis mecumbebat, quem ipsa semper factenus tanta charitate dilexit, tanta familiaritate dignata est, tot beneficiis et honoribus illustravit. Postmodum autem auditio, in cuius persona omnium fere vota

¹ Cant. III.

convenerant, mœrem gaudio, plorationem cithara, vocem planctus organo commutavi. Gavisus siquidem sum paucos a generali concordia descivisse, quorum numerus nihil aut parum unitati Catholice poterit derogare. Gavisus, inquam, quia ei rerum summa commissa est, per quem facile restauranda libertas Ecclesie creditur et honestas. Porro mea non fuit interim otiosa devotio, sed apud eos, in quorum oculis Deus mihi dedit aliquid auctoritatis et gratiae causam Ecclesie peroravi, et principem nostrum regem Anglorum in favorem patris hujus primus et solus, adhibito quod oportuit instantia, confirmavi. Profecto venisse jam ad pedes Apostolicae beatitudinis amplectendos, et miscendum desiderabile cum vestra charitate colloquium, nisi belligerante in partibus nostris principe, multis me importunitatibus necessitas improba detinaret. Vestra itaque benignitas erit et gratiae, absentiam meam interim apud eum vestra supplere presentia, obsequiumque meum, si aliqua videbitur parte opportunum, offerre, quoniam ad omne quod paucis mihi fuerit apicibus indicatum, paratus sum ei et vobis tota devotione totam impendere facultatem ». Hec Arnulphus, atque satis quoad legationem ab Alexandro in Angliam missam.

73. *Legatus Alexandri papæ in Orientem receptus.* — Quod autem ad legationem missam ab eodem Alexandro in Orientem spectat, Willenus Tyrius archiepiscopus suo stylo eam prescelitus, haec de ipsa habet¹: « Per eosdem dies quidam Joannes, vir admodum litteratus, Romane Ecclesia presbyter cardinalis tituli S. Ioannis et Pauli, missus a domino Alexandro papa ad partes Orientales legalis, apud Biblium eum quibusdam Iannuensibus applicuit. Volens igitur impetrata licentia, tanquam legatus in regnum introire: presentavit domini regis et aliorum principum tam Ecclesiasticorum, quam secularium mentes, quidnam de ejus ingressu sentirent. Divisus enim erat (ut prædictum) occasione schismatis oborti paene orbis universus, aliis domino Alexandro papæ, aliis parti opposite faventibus. Unde post multam deliberationem mandatum est ei ex parte regis, ut subsisteret, nec in regnum præsumeret, quousque cum prelatis Ecclesiarum et regni principibus pleniora deliberatione ei de communis consilio mandaretur, quid eum facere oporteret. Interim ergo convocatis apud Nazareth tam domino patriarcha quam reliquis Ecclesiarum prelatis, de principiis quoque nonnullis cum domino rege assistentibus, corporunt deliberare, quid in tanta ambiguitate facta esset expedientius. Omnes enim Orientis pontifices de utroque patriarchatu in neu-

tram partem manifeste declinaverant: in occulto tamen alii huic, alii illi suum favorem praestantibus.

74. « Factum est autem, sicut in talibus solet contingere, quod dissentientibus ab invicem, et votis eorum in plura distinctis, alii dicentes, quod dominus Alexander et ejus legatus suscepseretur, utpote causam foventem potiorem; quorum princeps erat dominus Petrus prædecessor noster Tyrensis archiepiscopus. Alii e converso domini Victoris causam preferentes, et eum semper regno amicum et tutorem fuisse asserentes, legatum nullo modo recipiendum esse censebant. Rex autem medium viam quamdam sequens cum suis principibus et Ecclesiarum quibusdam prelatis, timens ne episcopi inter se dividerentur, et scinderetur Ecclesia, persuadebat neutram partium recipiendam esse: legato vero, si tanquam peregrinus orationis gratia absque insignibus legationis ad loca sancta vellet accedere, dandam esse licentiam, et concedendam libertatem moram in regno faciendi usque ad primum transitum; ex tunc ei redeundum esse. Allegabat etiam, et dictorum causam subiungebat et rationem, dicens: Schisma recens est, neccum orbi innotuit, uter eorum causam fovent potiorem: perienlosum autem esse, in re dubia partem sibi ex sententia deligere, et de re incerta definitivam præcipitare sententiam. Præterea nec legato opus esse in regno, qui Ecclesias et monasteria gravele impensis, extorsionibus attenuet. Hec erat domini regis sententia: que licet utilior videtur, tamen prævaluit eorum sententia, qui legatum esse recipiendum asserebant. Vocatus igitur in regnum venit; multisque quibus adventus ejus placuerat, postmodum fuit onerosus ». Quod scilicet solerent legali per provincias missi decimas Sedi dehinc Apostolicae exigere ab episcopis et abbatibus monasteriorum. Sic igitur receptus Alexandri legatus cum eo et in eo pariter totus Orients orthodoxus Alexandrum in universale totius Ecclesiae visible caput accepit.

Moritur hoc anno insignis virtutibus et doctrina Otto episcopus Frisingensis, cuius ceptam Historiam proscelitus Radeviens. Subduxit magna misericordia Deus virum sanctum ne in senectute sua schismaticorum communicatione infici posset, qui inhorebat imperatori. Sed et Robertus abbas Ordinis Cisterciensis in Anglia sanctitate clarus ex hac vita migravit hoc anno septima Junii, cuius res pæclare gestæ extant².

Hoc item anno defuncto Fulchero Hierosolymorum patriarcha, subrogatus est in locum ejus Amalrius bonus Latinorum ordine numeratus².

¹ Tyr. I. xxii. c. 29.

² Apud Sar. die VII Jun. — ³ Wil. Tyr. I. xxix. c. 1.

Anno periodi Graeco-Romana 6652. — Anno Aera Hispan. 1197. — Anno Hegire 503, inclusio die 25 Jun., Fer. 6. — Iesu Christi 1159.
 — Alexandri III papa 1 — Friderici Enobuti eg. 5. Manuclis Comneni imp. 17.

1. Fridericus frustra tentat sibi subiecere Mediolanenses. — A num. 1 ad 18. Fusa narrat Baroniūs gesta inter Adrianum papam et Fridericūm imperat. ut concordia inter sacerdotium et imperium restitueretur, et omittit quae pertinent ad dissidium, quod inter eundem imperatorem et Mediolanenses versabatur, que ideo nobis hic supplenda. Illo anno iuxta tractatum habitum cum Mediolanensisbus « mense Januario Fridericus binos e suis proceribus Mediolanum mittit legatos, qui novos consules creent, sed iudicem furenter a Mediolanensisbus repelluntur », ut habet Otto Morena a Puricello in Monument. Basile. Ambr. num. 419 citatus. Radevicus lib. 2, cap. 21 ait, duos illos proceres fuisse Ottōnēm comitem Palatinū, et Rainaldum cancellariū. Ille postea archiepiscopus Coloniensis creatus et *archicancellarius* imperii in Italia nuncupatus, quae dignitas penes ejus successores usque ad nostra tempora fuit, licet nullum ei nunc munus attribuatur; sed Rainaldus hoc et superiori anno nondum archicancellarius Italiae erat; ea enim dignitate potiebatur Fridericus Coloniensis archiepiscopus, ut patet ex Charla ab eo in gratiam monasterii Sancti-Dionysii Mediolanensis emissā, apud Puricellū in Dissert. Nazariana cap. 104, num. 42, dataque anno MCLVIII, in *Roncalia*, XV kal. Decembri, aliaque scripta iv die Aprilis anno MCLIX, recitata a Petro Maria Campi in Historia Ecclesiae Placentinae part. II, pag. 338, in qua Rainaldus dicitur tantum cancellarius. Archicancellarius juxta Ottōnēm Morenam electus fuit an. MCLXI, quo Fridericus imp. in Italia agens postremam Mediolanensem obsidionem suscepit, « Rainaldus quoque cancellarius, et tunc electus archicancellarius Coloniæ ». Post haec archicancellarius nominatur.

2. Mediolan. legatos ejus ex urbe expellunt. — Haec optime a Tristano Chalco lib. 9 narrata: « Fridericus, inquit, in Montem-Ferratum hibernatum abiit.... deinde mense Januario anni MCLIX, agens Ocimiani Montis-Ferrati oppido Fridericus, menteque agitans varios in se Italorum populorum affectus, eis, quibus majores opes esse audiebat, atrocias minabatur. Placentinis signanter imperatum, ut turres eminentiores ad viginti brachiorum

altitudinem deprimerent, et fossas urbis impleverent, etc. Eodem tempore Mediolanum venere Rainaldus Coloniensis archiepiscopus, et Otto comes palati, qui hospitium in cenobio Ambrosiano honorifice sortiti, vocatis praesidiis consiliis civitatis suadere eis nixi sunt, ut ipsi quoque potestatem Cesaream, quemadmodum aliæ urbes fecerant, acciperent. Id vero novum erat, et manifeste contra conventa proxima pacis. Quare studiosi libertatis Actius Bultrasius, Castellinus Ermenulphus, et Martinus Malopera ingenit animo sese opposentes, multitudini suaserunt, ne omnino huic jugo colla submitterent, manifestaque servitū sese addicerent. Quorum oratione adeo incensi, inflammaticque sunt odio peregrini magistratus civium animi, ut ad ejcendos ab urbe legatos concurrerint, et tumultu ipso illi pene obtriti fuerint. Ille ad Fridericū reversi illatam injuriam retulerunt, nec mediocriter conceptam in Mediolanenses indignationem auxerunt.

3. Idem a Cremensis præstitum. — Fridericus statim legatos ad Cremenses misit, quos male acceptos fuisse tradit Otto Morena, « ut muros et fossas castri Cremæ ab eo die usque ad Sanctam-Mariam, quæ dicitur Cerealis (intelligit Purificationem beatæ Virginis a cereis sic appellatam) destruerent. Ipsi vero Cremenses hoc audientes, et in magnum dedecus accipientes, super ipsos legatos fortiter irruerunt, et interficere volebant; sed ipsi fugientes et se abscondentes, vix evadere potuerunt. Quod cum evenisset, valde tristes ad imperatorem redierunt, renuntiantes ea quae sibi Cremenses fecerant ». Hac rebellione bellum vehementius in Italia inflammatur; Fridericus enim vindictam de hac injuria sibi a Mediolanensis illata sumere, ipsique sese fortiter defendere decrevere, ut refert Guillelmus Neubrigensis lib. 2, cap. 8. Jam tamen anno superiori Mediolanenses sese ad vim repellendam parantes suburbana civitatis everterant, teste Roberto de Monte, qui hoc tempore vivebat, et qui ad annum MCLVIII ait: « Eodem anno inventa sunt trium magorum corpora, qui salutarem nostrum infantem adoravabant in Bethleem, in quadam veteri capella juxta urbem Mediolanum, et præ timore Friderici imp.

Alemannorum, qui eamdem urbem veniebat obsidere, levata, et in civitate posita ».

4. Moritur Hadrianus IV papa. — A num. 48 ad 28. « Anno mclix, dum esset imperator in obsidione Cremae, dominus papa Hadrianus defunctus est apud Anagniam », inquit auctor Chronicus Reichenbergensis. Eum vero *Anagniae demortuum*, alii etiam produnt, uti Joannes de Ceccano, qui diem et feriam, quibus morte sublatus est, notavit : « Indictione vii. Hoc anno Hadrianus papa venit Anagnim et ibi defunctus est kalendis Septembribus, feria tertia, et divisa est Ecclesia ». Kalendis Septembribus cum vita functum non tantum Alexander III in Epistola ad Bononienses data et a Baronio num. 35 et seqq. relata affirmat; sed etiam Fridericus imp. in Epistola Hieronimo Brixiensi episcopo missa, quae extat apud Baronium num. 52 et seq. Alexander III in dicta Epistola num. 36 ait, Hadrianum post mortem Romanum adductum, et *prudie nonas Septembribus in Ecclesia B. Petri* tumulatum, die scilicet quarta mensis Septembribus. Quare vel hallucinatus est auctor Chronicus Reichenbergensis, qui tradit, Hadrianum defunctum *H kal. Septemb.* ac corpus ejus Romanum allatum, et *IV nonas Septembribus* humatum, vel quod verosimilis, numeri mendose descripti sunt. Magis peccatum in Necrologio Casinensi a Caracciolo edito, in quo dicitur, Hadrianum IV papam *H kal. Septemb.* obiisse; cum id neque de die sepulturae, neque de die mortis interpretari possit.

5. Duratio Sedis ejus. — Erratum etiam in diebus, quibus supra annos quatuor et menses octo Ecclesiam Romanam rexit; cum enim an. mcliv, die tertia mensis Decembribus consecratus fuerit, supra annos et menses sedit dies xxix, die emortuali excluso; et tamen Ceccano habet dies xxvii, et auctor magni Chronicus Belgici dies xiv. Baronius num. 21 et seq. refert *Hadriani* papa Epistolam Anglorum regi scriptam, sine die et mense, in qua laudat eum, quod velit in *Hiberniam* intrare, et eam dominio sancti Petri subiecere. Eamdem Epistolam recitat Radulphus de Diceto in *Imaginibus Historiarum* pag. 529, et tam eum anno mcliv copulat. Verum cum *Henricus II rex Angliae* coronatus sit exente Decembri ejusdem Christi anni, non potuit eo anno litteras ab Hadriano IV recipere, ideoque Matthaeus Parisius eas accurate cum anno mclv connectit. Praeterea Baronius num. 23 ait, *Hadrianum* anno incerto primatum *Eskylo Lundensi* archiepiscopo super regnum Sueciae tribuisse. Verum jam anno mclv ostendimus, *Eskylo* anno mclvi Hadrianum papam visitasse, et ab eo creatum esse primatum.

6. Alexander III papa eligitur et consecratur. — A num. 28 ad 49. Sepulto Hadriano papa episcopi et cardinales pridie nonas Septembribus convenerunt, et per trium dicrorum spatium ad invicem de ipsa electione pertractantes, tandem omnes praeter Octavianum tituli Sanctae-Ceciliae, Joannem tituli Sancti-Martini, et Guidonem tituli Sancti-Callisti presbyteros cardinales convenerunt in personam *Rolandii cancellarii*, quem Alexandrum papam III nominarunt, et elegerunt, ut refert Baronius ex Codice Vaticano num. 29. Addit Baronius ex eodem Codice Vaticano num. 32, cardinales et episcopos in *vigilia B. Matthœi Apostoli ad Nymphas* pervenisse, et Alexandrum III *ipsa Dominica die*, in quam vigilia illa incidebat, consecratum fuisse a cardinali Ostiensi. Ipsem Alexander apud Baronium num. 38 ait, se apud *Nympham die Dominicō* ordinatum, ideoque vicinissima die a morte decessoris; indeque apparel Bromptonum in Chiron, non male scripsisse Sedem vacasse *dies viginti*, licet pressius loquendo dies tantum sex vacaverit; cum Alexander III die septima mensis Septemb. Pontifex electus sit.

7. Electio Victoris IV antipape. — Octavianus cardinalis, qui ad Apostolicam jambu Cathedram aspiraverat, ubi vidit Alexandrum III electum, Pontificatum invasit: Octavianus presbyter card. Sancte-Ceciliae», inquit auctor Chronicus Reichenbergensis, « qui a duobus tantum cardinalibus fuit electus, Joanne videlicet de Sancto-Martino et Guidone Cremensi, et in prima Dominica mensis Octobris est consecratus a Tusculano episcopo Imaro cardinale, non legitime tamquam ordiniatore, qui et dictus est Victor ». De hoc schismate auctor anonymus Casinensis scribit: « Omnes cardinales elegerunt cancellarium in papam Alexandrum, Guido de Crema, et Raimundus et episcopus Tusculanus (Imarus nempe, qui fuerat monachus Cluniacensis) elegerunt Octavianum cardinalem in papam Victorium et sacratus est Pharphum (id est, in abbatia Farfensi non longe a civitate Romana sita,) et Alexander prius sacratus est Nympha. Hoc anno creatus est Piperrus et Funnione. Ubaldus episcopus Ferentinus ivit cum vicario ad imperatorem ». Hie Ubaldus vicarius fuerat Hadriani IV, et uti habet Ughellus tom. i Italiae Sacrae, *Octavianum* antipapam consecravit. Ciaconius addit Oetavianum, cum in parte sua nomine unum episcopum cardinalem haberet. Inarum tandem consecrationem protraxisse, quoad alias duos episcopos, Ferentinatem se, et Melphitensem invenit, a quibus Dominica prima Octobris inaugurus est, Victor antipapa *Victor IV* a suis appellatus fuit (1).

(1) De rebus Octavianis seu *Victoris IV schismatici* plus aliquip et accurateius docet nos auctor coevus Chronicus Turonensis, *Vet. Monum. tom. v*, col. 1018, qui us narrat s. que Alexander de sua templa electione in Epistola ad Bononienses commemorat, legem a apud Baronum hoc anno, addit: « Octavianus vero schismatis oppidis encunatus (cremevendo obitus) duos cardinales, scilicet episcopum Tusculanum, et Ferentinum, et aliis Apulari episcopum de Mellet (huc ex solo Ciaconum testimonio Paginis tractu), qui prepter priditionem expulsus de regno Sicilia exulabat, per multos evocavit, « ab eis xv die post consecrationem Alexander pape maleficio pro beneficio suscepit ». Ex his intelligimus antipapam consecrationem in die mclv Octobris inchoasse, cum Alexandrum die xx Septembribus mutatum constet. Intelligimus partem Alexaelrum, qui in Epistola sua testatur Victorem nondum consecratum fuisse, Epistolam itam scripsisse intra illud spatium diuinum octo quod inter sententiam latam contra Victorem, quam se dedisse octava a consecratione sua die in eadem Epistola affirmat, et Victoris

8. Hadrian. IV non Benedictinus, sed canonicus regularis fuit. — Ceterum male aliqui scriptores Benedictini tam *Hadrianum IV* quam *Alexandrum III* suo Ordini adjudicant. Id jam ostendimus de *Hadriano IV* anno *MCXLVI*, ubi vidimus eum canonicum regularem S. Rufi apud Avenionem extitisse, ac ejusdem monasterii abbatem, quod probavimus ex Guillelmo Neubrigensi hujus temporis scriptore. At, inquit Vion, idem historicus docet, *Hadrianum IV* et Robertum patrem eius vitam monasticam professos esse in monasterio S. Albani. Verum qui Neubrigensis verba a nobis ibidem recitata attente legerit, inveniet *Hadrianum IV* nunquam monachum in eo monasterio fuisse, sed « solum idem monasterium quotidiana stipis gratia frequentabat, unde pater erubuit, verbisque mordacibus socordiam ejus increpitans, omni solatio destitutum, cum gravi indignatione abegit ». Vionem decepit modus loquendi variorum scriptorum, qui *Hadrianum IV* professione monachum fuisse tradidere; canonici enim regulares *monachi et fratres appellabantur*, quia eorum vita parum a vita monachorum distabat. Id quidem Vion negat, sed contra innunera veterum testimonia Thomas a Kempis canonicus regularis in libris a se pro suis canonicos regularibus editis, eos semper *monachos* appellat, quia vitam communem servabant, uti monachi in monasteriis, *Hadrianus IV* Catecheses ad populos Norvegiae et Sueciae scripsit, Homiliae quasdam, liberum de legatione sua, et alterum de Conceptione beatissimae Virginis, ut videre est apud Oldoimum in Additioibus ad Ciaconium.

9. Alexander III non monachus Cisterciensis, sed canonicus Pisanius fuit. — Quoad *Alexandrum III*, Henriquez in Menologio Ordinis Cisterciensis ait, eum vitam monasticam professum in monasterio *Chiavaralle*, quod Puricello in Monum. Eccles. Ambr. num. 424 valde probatur. Verum haec opinio plane evertitur verbis, que recitantur in Actis electionis *Alexandri III*, ex Codice Vaticano a Baronio relatibus, ubi de eo legitur: « Cum esset in Ecclesia Pisana canonicus clericus magni nominis, ad hanc sanctam Romanam Ecclesiam a beato Eugenio est vocalis ». Clarius enim is auctor loqui non potuit, ut ostenderet, *Rolandum* (ita vocabatur *Alexander III* ante Pontificatum) actu Ecclesiæ Pisane canonicum fuisse, cum in Ecclesiam Romanam insertus est. Quare verum non est, eum vitam clericalem in monasticam mutasse, ut persuadere vult *Henriquez*, solide ab *Oldoimo* citato confutatus, perperamque *Puricellus*

amore patrie suæ obsecratus scripsit: « Tantus igitur Pontifex ad haec nostra monumenta eo quoque titulo peculiariter pertinebit, quod in ejusmodi monasterio (nempe *Chiavaralle* prope Mediolanum sito), monachus vixerit ».

10. Fridericus antipapa faciens indicit conventum in annum sequentem. — A num. 49 ad 73. Post creationem Pontificis et antipape, imperator indixit generalem curiam Papiae celebrandam omnibus imperii principibus, tam Teutonicis quam Longobardis, ad quam etiam ambos electos Pontifices invitavit, ut ibi ex sententia et consilio Orthodoxorum inter eos lis et contentio decideretur, inquit Chronographus Reichersbergensis ad hunc Christi annum, cuius nomen latuit Christophorum Gevoldum qui ejus chronicon anno *MCXI* Monachii publicavit. Verum Lanbecius lib. 8 Biblioth. Cœs., cap. 77, ostendit eum fuisse Hermannum abbatem monasterii Reichersbergensis in diocesi Pataviensi siti. De hoc conventu Neubrigensis lib. 2, cap. 9, habet: Et quidem pars major, saniorque in *Rolandum* ejusdem Ecclesie cancellarium, virum religiosum et literatum concordans, cumdem ritu canonico consecravit. Pars vero nonnulla et fere nulla in Octavianum nobilem virum conveniens, eundem divinum non verita judicium, execrationis elegio maculavit. Uterque in alterum excommunicationis et damnationis sententiam promulgavit. Uterque partem suam Ecclesiarum, et nobilium personarum favoribus munire curavit. Ille Alexander dictus juxta causæ meritum victor futurus. Iste nudo nomine et fallaci omniere Victor dictus est, victi dedecus habiturus. Poterat sane scissura illa cito resarciri, poterat multitudini paucitas cedere atque uniri, nisi Fridericus imperator veteri odio Rolandi *Alexandrum* non ferens, partem Octaviani tuendam fovendamque modis omnibus suscepisset. Deinde sua ditionis episcopos, scilicet Italicos et Teutonicos, præcepit Papiam communire (legendum convenire) tanquam ad discussionem et examen, cuiusnam partis merita præponderarent; re autem vera, ut *Alexandri* parte depressa, partem alteram approbantes dicti *Victoris* præmaturam victoriam celebrarent. Partibus quoque mandavit, ut adessent Concilii susceptura decretum.

11. Ecclesia Orientalis *Alexandrum III* pastorem universalem agnoscit. — Ad num. 73 et seq. *Alexander III* in Concilio Nazareno Pontifex agnitus est ab Orientalibus Ecclesiis, uti refert *Baronius* ex *Guillelmo Tyrio* lib. 48, cap. 29. Verum cum *Alexander III* die tantum vigesima mensis Septem-

ejusdem ordinationem intercessit. Insuper de eodem Octaviano adnotasse non pigebit unum aliquid quod discimus ex litteris *Alexandri* papæ ad *Eberardum* archiepiscopum Saltzburgensem recitatis a *Lunig.*, in *Spielg.*, Eccles. pag. 958. Narrat enim in ea pontifix *Fridericus* Octavianus favisse adeo, ut superstite aliud *Adriano* papa « intendisset illum ordinare Apostoleum; id vero tunc, ait pontifex, a pluribus dicebatur, et fama quasi communе habebarat ». Data est Epistola *Anagni II non. Aprilis*, anno, quantum coniectio *MC LX*. Ex alia vero Epistola ad eundem post Concilium Papense scripta quæ indeum legitur dataque Romæ XII kal. Februarii, quam ad an. *MC LX*, pertinere multi explorantur, cum nonquam deinceps uscile illo Januarii *Alexandri*. *Anagni* fuerit ante an. *MC XLVI*, quo S. *Eberhardus* biennio iam decesserat; ex ea, inquam, Epistola, quam scriptam Januario ueniente anni *MC LXI* demonstravi, certus annus Concilii Nazareni definiari potest. Cum enim *Pagius* egezie demonstraverit Concilium illud citius anno *MC LX* celebrari non posuisse; ex nostra partem Epistola non serius anno eodem *MC LX* haberi potuisse compertum est, cum Pontifex mentionem in ea Concilii Nazareni fecerit. MANSI.

bris consecratus fuerit, et postea Joannem cardinalem tituli Sanctorum Joannis et Pauli legalium ad partes Orientales miserit, Concilium Nazarenum nonni anno sequenti celebrari potuit. Hujus Concilii Synodica Epistola ad Alexandrum III, quam Baronius non viderat, referuntur tom. x Concil. pag. 440. « Vestram », inquit Amalriens patriarcha et ejus suffraganei, « Epistolam in praesentia omnium Tyrensis et Nazareni, et reliquorum fratrum et filiorum nostrorum, legimus diligenter et relegimus. Andita vero contumaci et temeraria perversitate, et perversa temeritate, Octaviani scilicet, et pseudofratrum suorum I. et G. (id est, Joannis et Guidonis) pertinuum : et quia ab unitate sancte matris Ecclesie recesserant, dolimus : Attamen, intellecta postmodum venerabilium fratrum et dominorum nostrorum episcoporum, et coeternorum cardinalium concordi et sana unanimi voluntate, cognito etiam assentientis cleri et acclamantis populi assensu et desiderio super electione et consecratione vestra tam sancta et canonica, etc. ipsam eamdem sacrosanctam et ordinariam electionem et consecrationem vestram, etc. approbavimus communiter et concorditer approbamus ; et excommunicatis schismaticis, Octaviano, I. et G. cum suis facturib[us], quantum in nobis vos in dominum temporalem et patrem spiritualem elegimus unanimiter, et voluntarie recepimus ».

12. *Annus mortis Ottonis Frisingensis in controversiam vocatus.* — Otto Frisingensis episcopus, non hoc anno, ut putavit Baronius, quem plerique secundi sunt, sed antecedenti ad Deum migravit, ut jamdiu aliqui viri docti scripsere, sed quod solus, quem viderim, probavit Puricellus in Monument. Basilice Ambrosiana num. 600, et nos magis declarabimus. Difficilis inde orta quod Radevicus capellanus ejus, qui et ipsius Historiam continuauit, lib. 2, cap. 11, dicat : « Anno ab Incarnat. Domini MCLIX. Indictione vii, regnante serenissimo imperatore Friderico, anno imperii ejus iii, regni v, memoratus antistes Otto, ad hac luce, Deo vocante, migravit ». Capite autem insequenti Radevicus asserit mortuum cum X kalendas Octobris. Quae temporarie nota cum inter se incompossibilis sint, Baronius et scelares ejus solum annum Incarnationis refinendum censuere, et reliquos characteres emendarunt. Verum tam annum Incarnationis quam alias notas temporarias corrigendas, legendumque « anno ab Incarnat. Domini MCLIX. Indict. vi, anno imperii ejus quarlo, regni septimo »; penes me certum. Radevicus cuius et eius praeferit testimonio tota haec questio pendet, de morte ejus locuturus ait : « Supradicto principe Friderico patruo suo in Italicam expeditionem iter agente (anno nempe MCLVIII, ut ibidem narravimus) cum et ipse (scilicet Otto nepos ejus) sicut necessarins et perutulis imperii negotiis, ire debuisse, nul[us] divino configit iter ipsum detrectare, ut vir religiosus inter manus fratrum oran-

tium, potiusquam inter strepitum praelantium expirans, dicere posset : Domine, suscipe me, ut cum fratribus meis sim, etc. Accepta autem de hac probabili petitione fideli laudamento, ad propria reversus est ». Refert postea Radevicus voluisse eum mori inter fratres Morimundenses, subditque : « Deinde multa prius cordis contritione, et humili confessione reatum suum recognoscens, sumpliis sacrosanctis mysteriis, in medio multitudinis sanctorum tam episcoporum, quam abbatum, Domino spiritum reddidit », die scilicet xxii mensis Septemb.; ideoque anno MCLVIII quo Fridericus in Italianum profectus est.

13. *Ejus mors anno superiori certo contigit.* — Radevicum de eo Christi anno, non vero de currenti interpretandum, ipsem docet lib. 2, cap. 42, cum dicit : « Ottone episcopo X kalendas Octobris, quod est circa solstitium brumale (quæ ultima verba videntur addita ab aliquo imperito, qui æquinoctium Autunnale cum solsticio hyberno confudit) defuncto ; paucis post mensibus, nonis Aprilis, quæ tunc fuit Dominica Palmarum et est circa solstictium Aëstivale, hora matutina, civitas Frisingensis penitus et penitus incendio conflagravit ». Hoc vero anno Dominica Palmarum incidit in Nonas Aprilis seu in diem quintum ejusdem mensis. Quare Otto Frisingensis anno superiori obierat ; cum praesenti civitas Frisingensis die quinta Aprilis conflagrari. Radevicus, postquam lib. 2, cap. 11 et 12, de Ottonis Frisingensis morte sermonem habuit, mox cap. 21 seditionem Mediolanensem, quæ occasione legatorum a Friderico missorum excitata est, memorat ; hanc autem Otto Morena testis oculatus scribil molam *mense Januario* anni MCLIX, ideoque Ottone Frisingensi demortuo. His junge quæ Radevicus capit. 23 refert : « Fridericus in villa quæ vocatur Autuniacum, festivitatem Luminum (Purificationem B. Virginis) celebrans » conventum habuit Germanorum adversus Mediolanenses : « Erant ibi », inquit Radevicus, « absque laicis optimatibus episcopi Eberhardus Babenbergensis, Albertus Frisingensis, etc. » Quoniamobrem Albertus in festo Purificationis anni MCLIX Ottoni jam successerat. Puricellus alia argumenta ex Historia Radevici deprompta ad annum emortualem Ottonis Frisingensis magis confirmandum in medium adducit, et fuse ostendit numeros quibus Radevicus ejus mortem consignal, mendose descriptos fuisse, sed perperam credi. Indictionem vii mutandam non esse, non adverrens Germanos Indictiones a die vigesima quinta mensis Septembri exorsos esse, ideoque anno MCLVIII, die xxii mensis Septembri Indictionem septimam nondum in cursu fuisse.

14. *Magis confirmatur.* — Porro cum Guntherus poeta Historianus Ottonis Frisingensis et Radevici ejus continuatoris in synopsim redigat, ex ejus poemate certo eritur, *Ottонem Frisingensem* jam anno superiori vitam cum morte commutasse. Is lib. 9, pag. 418, refert legationem *Rainaldi* et

Ottonis, quos Fridericus imp. ad Mediolanenses mense Januario presentis anni misit, ut supra vnum. I probavimus, sed paulo antea in codem libro pag. 416, Ottonis Frisingensis mortem his versibus reluterat :

Inter successus telos et prospera rerum
Magua repente regem pictura dolore
Percutit, et placide tuncavit gaudia mentis.
Nam procerum nulli, seu qui sub principe claro
Casta sequentur, seu qui sub pace quieta
Teutonicas urbes natalaque arva tenebant,
Extremum clausere diem : quo tempore presul
Hic FRISINGUS Otto, majoris causa doloris
Exiit, ingenio compacta morte nepoti.
Hic patruis regis, studis in utriscus peritus,
Rega signi sequi semper conseruerat : at nunc,
Credo equidem, revocante Deo, langore gravatus
Manaserat, etc.

Nullum itaque dubium superesse, polest quin Radevicius, quem Guntherus abbreviat, Ottonis Frisingensis mortem cum anno MCLVIII alligari, cum legationem, ad Mediolanenses a Friderico post eam mortem missam, ad currentis anni initium revoce. Plura hujusmodi ex collatione Radevici cum Gunthero exhibet Puricellus, ex quibus luce meridianâ clarius apparel, utrumque docuisse *Ottonis Frisingensis* mortem male a viris doctis in hunc annum dilatam fuisse.

15. *Genus et virtutes Ottonis Frisingensis.* — Erat Otto filius S. Leopoldi marchionis Austriae et Agnetis sororis Henrici V imperatoris, que primis nuptiis Friderico Suevorum duci juncta fuit, ex eoque Fridericum patrem Friderici imperatoris, et Conradum Germaniae regem genuit. Quare nepos extitit Henrici IV, Henrici V sororius, Conradi regis frater uterinus, et Friderici imperatoris pater. Ordini Cisterciensi nomen dedit, abbasque Morimundensis in Burgundia, ac deinde Frisingensis episcopus creatus fuit. Sub illius regimine abbatia Morimundensis et episcopatus Frisingensis mirum in modum creverunt. Sepulchrum piissimi presulnis in veneratione statim a morte ejus fuisse affirmat Radevicius, Hugo Menardus eum Martyrologio monastico ad diem xxii mensis Septembris inscripsit, et Henricus Menologio Cisterciensi ad diem vii eiusdem mensis.

16. *Amalricus Fulcherio succedit in patriarchatum Hierosolymitanum.* — Fulcherio patriarcha Hierosolymitanus anno duodecimo sedis sue viam universe carnis ingresso, ideoque ante hunc annum juxta dicta anno MCLVI, electus est *Amalricus Ecclesie Dominicanae* Sepulchri prior, natione Francus, de ejus promotione appellantibus Cesareensi archiepiscopo et episcopo Bethlemita, quem Hadrianus papa confirmavit, uti narrat Tyrius lib. 18, cap. 20. Inter Epistolatas principum, que in Opere de *Gestis Dei* per Francos referuntur, quinta et sexta ab eo scripta sunt Ludovico VII Galliarum regi, ad quem etiam dedit Epistolam xix ibidem recitatam. Eadem Epistola ordine v et vi extant etiam tom. iv Duchesni pag. 690 et seq.

Referuntur ibidem et aliae ejusdem patriarchae litterae.

17. *Tolosa ab Henrico II Angliae rege obsessa.* — Hoc anno *Henricus Secundus Angliae rex Tolosam* obsidione cinxil, uti testantur Gervasius in Chronic, Hovedenus parl. i, Matthaeus Parisius in Chronic, Radulphus de Diceto in Imag. Hist. inno et Robertus de Monte, licet in perturbato ejus Chronicum cum anno sequenti haec obsidio connectatur. Hanc sententiam confirmat quod ait Catellus lib. 2 Hist. Comitum Tolosae capit. 5, ubi hanc subscriptionem ex antiquo Instrumento a Guillelmo Crucio in episcopis Cadurensibus extracto exhibet : « Anno Domini MCVIII, Ludovico rege cum exercitu suo super Rainmundo comite (Tolosano Iujus nominis V,) instante et apud Castrum-Novum de Stricti-Fontibus manente ». Ex his appareat hoc bellum anno superiori inchoatum, et currenti continuatum esse. Matthaeus vero Parisius hoc anno ait, *Henricum Angliae regem duxisse exercitum versus Tolosam*, et cepisse castella fortia vicina ejus. Robertus de Monte scribit, hujus belli causam fuisse, quod Rainmundus comes Saucti-Egidii, seu Tolose notici Henrico reddere *Tolosam*, quam is tanquam ad *Eleonoram* uxorem suam pertinentem poscebat. Divortium Ludovici VII cum Eleonora, hujusque cum Henrico II Angliae rege conjugium seminarium fuere variorum bellorum, de quibus legendi scriptores Gallici et Angli; hoc enim hic indicare sufficit ad majorem dicendorum claritatem.

18. *Abdelmumen Tunetum sibi subiicit.* — Post mortem *Sancti III Castelle regis turbidus fuit publicae rei status*; sed ex turbis illis *Abdelmumen*, Almohadum imperator nullum emolumentum cepit, quia consilium ejus erat totam sibi Africam subiicare, et ex ea Christianos universos ejicere; neque sibi a *Guillelmo Siciliae* rege, qui Rogerio patri successerat, mettebat, quia praefererat quod a subditis odio habebatur et contemnebatur, in magna existimatione non erat. Inter haec cives urbis *Zawille* a Christianis valde aversi, a quibus etiam multa mala perpessi erant, legalos ad Abdelmumenum qui ejus auxilium implorarent misere, et quod petebant obtinuere. Is Marochio digressus cum centum milibus militum recta *Tunetum* movit, illudque obsidione cinxit. Ille urbem Rogerius Siciliae rex vestigalem fecerat, sed *Guillelmus* rex ejus filius bellis civilibus implicatus, et parum a subditis amatissimus, urbis securitati non consulabat, quia *Maio* primus ejus minister eum prodebat. Quare *Abdelmumen* *Tunetum* ad dedicationem coegit, et deinde ad *Almahdiam*, a Christianis *Africam* appellatam, copias duxit, sed quia oppidum illud inexpugnabile videbatur, contentus tulit illud terra marique circumcludere anno Hegirae DLIV, Cl Christi vero anno MCLIX.

19. *Alio Abdelmumen in Africa victor.* — Dum Almohadia obsidetur, *Abdelmumen* Tripolium, Safacos, Susam, et generalim omnia oppida, et

castra in ora illa posita occupavit, Arabesque et Africanos, tam in montibus quam in plato habitantes, sub hujus anni finem devicit. Cumque *Almalidæ* præsidium cibariis deficeret, promisit sese urbem intra certum tempus dediturum, nisi subsidii et annona juvaretur. Classis quidem Sicula subdio profecti est, sed ea plane delata dissipataque, ut refert Novearius, qui addit Christianos urbem dedit anno Hegiræ dlv, in festo

quodam a Mahumetanis decimo die Moharani celebrari solito, qui incidit in diem vicesimum primum Januarii sequentis Christi anni. Fasellus lib. 7 posterioris decadis pag. 413, et Falcandus pag. 649, rem fuse narrant, sed rei gestæ annuntiant. Ad hec *Abdelmomen* Arabes superavit et jugo subire coegit, sed anno tantum sequenti, ad quem in anonymo Cassinensi legitur: « Anno mclx, Masemuti ceperunt Africani ».

ALEXANDRI III ANNUS I. — CHRISTI 1160.

---

1. Conciliabulum Papiense et documenta allata ad infirmandam Alexandri III electionem. — Sexagesimus supra millesimum centesimum sequitur annus, Indictione octava, quo indictum conventiculum, seu conciliabulum Papiense ab imperatore celebrandum octava Epiphaniae, dilatum fuit usque ad diem festum Purificationis sanctissimæ Dei Genitricis Marie, Ita qui aderat Radevicus¹. « Poterat sane, inquit Wilhelmus Neubrigensis hujus temporis scriptor fidelis et accuratus, ex cassura illa cito resarciri, poterat multitudini paucitas cedere atque uniri, nisi Fridericus imperator veteri odio Rolandi Alexandrum non ferens, partem Octavianam tuendam foventamque modis omnibus suscepisset. Denique sue ditionis episcopos, scilicet Italicos et Teutonicos præcepit Papam communite (convenire), tanquam ad discussionem et examen, cujusquam partis merita præponderarent; re autem vera, ut Alexandri parte deppressa, partem alteram approbantes, dicti Victoris prematuram victoriam celebrarent». Haec de causa congregandi conciliabuli per Fridericum.

2. Quonodo autem Alexander licet vocatus, prudenter venire penitus recusaverit, idem Neubrigensis sic narrat: « Dictus quidem Victor tanquam subiturus judicium attulit. Alexander vero judicium præjudicium quod et sub nomine judici parabatur, non solum caute, sed etiam libere recusavit. Haec ex Teutonico simul et Italico regno episcopi imperiali passione cum ingenii multitudine prælatorum interioris ordinis Papæ congregati in gratiam imperatoris, qui cum suis dueibus

terribilis aderat, quacumque causam Alexandri juvare poterant, cum pro eo nemo allegaret: vel silentio supprimentes, quod pro parte altera minus de veritate suppettebat, arte supleverunt». Haec summatum Neubrigensis de rebus in conventiculo gestis. Sed ipsa que extant ejus Acta, quod maximi momenti res sit, hic describamus ex Radevico, qui præsens existens res in eo gestas Cesari favens scripsit, sic incipiens²: « Tempus erat, quo Concilium Papie indictum, celebrandum fuerat; id que de universi regni partibus, videlicet Cisalpinis et Transalpinis, in unum collecti archiepiscopi et episcopi, aliquae Ecclesiæ prelati pendula expectatione operiebantur. Tunc Augustus communens omnes jejuniorum et orationum subsidiis Ecclesiæ Catholice causam Deo commendare, cum sacerdotibus et omni populo auxilium divinum fida sautorum intercessione poscebat. Deinde convocato in mons Concilio, cum resedisset, ait ad episcopos: Quamvis noverim ex officio ac dignitate imperii penes nos esse potestatem congregandorum Conciliorum, præsertim in tautis Ecclesiæ periculis (hoc enim Constantinus et Theodosius, neeon Justinianus, seu recentioris memoria Carolus Magnus, et Otto imperatores fecisse memorantur) autoritatem tamen definiti hujus maximæ et summi negotii vestra prudenter, vestraque potestati committo. Deus enim constituit vos sacerdotes, et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi. Et quia in his que ad Denum sunt, non est nostrum de vobis judicare: tales vos et taliter in hac causa hortamur habere, tanquam solius

¹ Radev. I. II. c. 62, m. fin.

² Radev. I. II. c. 64.

Dei de vobis expectantes judicium. Cum haec dixisset, ipse se Concilio subtraxit, examen totum Ecclesiæ et Ecclesiasticis, qui ibi innumerabiles erant, committens personis. Erant autem circiter quinquaginta archiepiscopi et episcopi; abbatum et praepositorum non erat præ multitudine astimatio. Legati quoque diversarum terrarum aderant, spondentes, quidquid a Synodo decretum foret indubitanter a suis recipiendum¹. Hæc imperator, atque scite quidem in his præbens de se specimen Christianissimi principis, sed astute admodum, cum jam ante judicium episcoporum præjudicasset, declarando videlicet, Alexandrum intrusum, dum eum per legatos ac litteras sprexit, et per eosdem probans Octavianum Pontificem, Pontificalibus honoribus coluit. Quod autem ad numerum spectat episcoporum, quis non putasset, ex quinque regnis vocatis episcopis conventum hunc excessurum fuisse sexcentorum numerum episcoporum? Attamen quinquaginta tantum eident interfusse Radevicus testatur, licet adhuc longe minorem episcoporum numerum subscriptum reperias eidem conventiculo. Ex quibus possis intelligere, reliquos omnes retrocessisse, ubi audierunt favore imperatorem schismatico, dum admonitione præmissa judicium antevertisset. Pergit Radevicus de rebus in Conciliabulo gestis²:

3. « Residentibus itaque episcopis et clero universo, septem diebus causa ventilata est: tandemque domino Octaviano, quicum præsens advenisset, et haberet qui partem suam defendenter, cessit litis Victoria, et pro ipso Concilium sive curia dedit sententiam, condemnato Rolando et reprobato. Qui citatus legitimate, Concilio se præsentare, contumaciter abnusisse dicebatur. Sæpius autem lectorem admonitum esse cupimus, ut in hoc facto, ad disquirendam rerum veritatem non nostra dicta consulat, sed litteris et scriptis, quæ ad manus nostras venerunt, et huic operi inserendae visæ sunt, innitatur, suo servans arbitrio, quando de hac controversia et litis decisione, Concilique judicio sufficienter sibi fides facta videatur ». Ita auctor, rerum ambiguus, conscientia repercussus, quod sciret acta conciliabuli haud firma soliditate subsistere, dum de judicando judicio episcoporum, liberum vult esse lectorem. His autem scripta quædam Octiani arte procurata, et pro arbitrio ejus commenta in Synodo recitata legenda subiicit, quæ sic se habent, titulo isto prenotata³:

« Epistola canonorum S. Petri Rome pro parte Victoris.

4. « Invictissimo et gloriissimo domino suo Friderico Romanorum imperatori et semper Augusto, et venerabilibus patribus in Christi nomine congregatis, fratres Romæ sunt, Basileæ Sancti Petri principiis Apostolorum canonici, Angeli ma-

gni consili præsentiam, et Spiritus sancti consolantem gratiam.

« Patres sanctissimi, quod Deus elegit ad consolationem mōrentium, et delinquentium correctionem, sicut ait Apostolus⁴: Corripite inquietos, consolamini pusillanimes: intendite precibus nostris, et ad dolorem nostrum leniendum consolationis manum extendite. Tanta est enim, tamen diffusa miseroris nostri materia, ut unde debeamus exordium sumere, difficulter possimus invenire. Verum quia materia doloris est et miseroris, a luctu et merore ordiri decrevimus. Attendite ergo et videle, si est dolor sicut dolor noster, cum videamus matrem nostram Romanam Ecclesiam quondam fulgentem, a filii suis, imo aliena (quia menliti sunt ei⁵, quos emutrit et exaltavit, ipsi autem spreverunt eam) contumeliose evisceratam et membris ex parte mutilatam, in cœno jacentem, contumeliam jacturamque suam nec sentientem. Unde cum Jeremia plorante sue Jerusalem destructionem, plorantes dicimus⁶: Non crediderunt reges terræ, et universi habitatores orbis, quoniam ingrederebatur hostis et inimicus per portas Jerusalem. Vere Jerusalem erat mater nostra Romana Ecclesia cunctis ad se venientibus, et querentibus pacem dabat. Nunc autem et dolentes dicimus ut olim illa⁷: Peccatum peccavit nostra Jerusalem, propterea instabilis facta est: nec immorito, propter peccata prophetarum ejus, et iniuriantes sacerdotum ejus erraverunt cœci in plateis, facies Domini divisit eos, et vere⁸: Vultus enim Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Unde plurimo rubore diffundimur. Vere peccatum peccavit hoc tempore nostra Jerusalem, invidia, et odio, et iniquitatibus multis. Quia quia per omnia longum est enarrare, ad ostendendam Romanam electionem, et causam discordie declarandam, propositum convertemus.

5. « Domino igitur papa Hadriano felicis memoriae, prima vigilia kal. Septembri viam universæ carnis ingresso, convenit illico maxima multitudo, cum quibus et senatores affuerunt, quorum consilio corpus Romanum delatum est. Inter cardinales vero contentione crescente, convenit tandem inter eos, ut Romanum redirent, et concordem electionem ficerent de aliquo cardinalium. Quod si non possent, quærerent extraneam personam. Quod si nec sic possent convenire, ab electione quiescerent, donec invenirent idoneum virum, quem concorditer eligere deberent; et hoc unanimiter ab omnibus confirmatum est. Post hoc autem statim Romanum redierunt. Dominus Octavianus, et quidam alii accesserunt ad obsequium defuncti: quidam vero atii præmisserunt auctorem scelerum Bosonem, primogenitum Satana, ut munitionem B. Petri occuparet, cuius custodes fidilitatem ei juraverant, domino papa

¹ Radev. I. II. c. 65. — ² Ibid. c. 66.

³ J. Thes. v. — ⁴ Isa. i. — ⁵ Thren. iv. — ⁶ Thren. i. — ⁷ Psal. XXXIII.

Hadriano vivente, eumque postea subsequentes eamdem munitionem concenderunt. Dominus autem Tusculanus palatium ascendit, Dominus Octavianus, et dominus Rolandus cancellarius ad domos nostras venerunt, et quidam alii. Vocati autem isti ab illis qui munitionem observabant responderunt, se nunquam ascensuros in munitionem, Bosonem verentes ne sicut eis relatum fuerat, a juratis Bosonis caperentur, et dominus cancellarius: Vadam, inquit, et eos ad vos descendere faciam. Igitur cum eo diaconus, de carcere Tulliano videlicet, nec redierunt: et sic per biduum de loco, ubi electionem facerent, convenire nequiverrunt.

6. « Tandem die sabbati descendantibus illis de munitione, ascenderunt omnes post altare beati Petri, et ceperunt de electione tractare. Cumque convenire non possent, dixerunt isti, qui concordiam et pacem Ecclesiae desiderabant: Date nobis electionem, et eligemus unum de vobis; aut habebitis vos electionem, et eligite quem vultis de nobis unum. Et noluerunt. Surrexit tandem velut iratus Otto diaconus S. Georgii, et Adebaldu斯 Crassus cardinalis Sanctorum Apostolorum et Joannes Neapolitanus, et acepto manto noluerunt immanolare dominum Rolandum cancellarium: sed saniori et meliori parte cardinalium, ex parte Dei omnipotentis, et beatorum principum Apostolorum Petri et Pauli, atque totius Ecclesiae auctoritate prohibente, non potuerunt. Facta autem hac proibitione, ilerum cum immantare attentaverunt, et non potuerunt, et cancellarium cum manto nullo modo tetigerunt: per eos tamen non stetit quin immantaretur; caeterum clerici Romanus, qui in Ecclesia beati Petri pro electione summi Pontificis convenerant, auditio clamore eucurrenti, circumdantes dominum Ottонem, qui erat cum cardinalibus iuxta altare beati Petri, et clamaverunt omnes, dicentes: Dominum Octavianum eligit, per quem solum Ecclesia pacem potest habere. Tunc petitione populi Romani et electione totius cleri consentiente, et desiderante universo capitulo Basiliæ B. Petri, dominus Octavianus cardinalis a saniori parte cardinalium electus est, et manto induitus, ac in Sede beati Petri positus, absque omni contradictione, cantantibus omnibus, *Te Deum laudamus*, in jubilo. Deinde sicut mos est, domini cardinales et clericus Romanus totus qui presens erat, et qui postea confluxerat, populi Romani pars maxima pedes ejus osculati sunt. Quod videns dominus cancellarius, et qui ei, sicut dicebatur, iuramento erant astripsi, nec clamaverunt, nec aliquo modo contradixerunt; sed inclinato capite redentes, munitionem, quasi spe sua frustrati, concenderunt. Tunc domini cardinales, clericus, judices, scribari, senatores, et populusque Romanus dominum electum signis et bandis praecedentibus, ad palatium usque cum jucunditate perduxerunt, Romano more clamantes, *Papa Vittore S. Pietro prelegge.*

7. « In crastinum autem quidam de clero Romano ascenderunt munitionem, et osculata manu domini cancellarii, ceperunt eum et qui cum eo erant rogare, ut paci Ecclesie provideret. Quidam autem de diaconis curiae respondit eis velut indignans: Heri pedes domini Octaviani, qui fratrem suum dominum cancellarium exuit manto, et se induit, estis osculati, et modo venitis ad nos? Et dominus cancellarius: Noli, ait, domine cardinalis, dicere quod verum non est. Dominus Octavianus numquam exuit me manto, quia numquam induitus fui: sieque per totam hebdomadam illam domino cancellario et suis in Ecclesia B. Petri morantibus, nono die descendentes trans Tyberim, eodem die et altero morantes, undecimo exierunt, et pervenerunt ad Cisternam Neronis in qua latuit Nero fugiens Romanos insequentes. Juste Cisternam adierunt¹, quia dereliquerunt fontem aquae vive, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Et ibi die altero, qui duodecimus erat ab electione domini Victoris, induerunt cancellarium stolam et pallium erroris, in destructionem et confusione Ecclesie: ibique primum cantabant: *Te Deum laudamus*.

8. « Quis vestrum, o sanctissimi patres, audivit taha? Quantum in eis est, biceps hodie facta est Romana Ecclesia. Nunc (non) tacendum nobis est, ut dominus Otto palatinus comes, et dominus Guido comes de Blanderata, et dominus Heribertus prepositus viri prudentissimi, imperatorie majestatis legali vicem recipiant referendi, quid in domino cancellario et suis repererint. Qui cum nota retulerint, domini episcopi, et domini imperatoris legati quid hinc inde humilitatis et veritatis cognoverint, plenius poterunt endare. In Urbe quoque, cum Romanus clericus ad Ecclesiam beati Petri, ipsis praesentibus, convenienter, quid de facto isto persenserint, quoniam praesentes esse credimus, referant ipsi. Et ad hoc comprobandum duos de fratribus nostris, Petrum Christianum Ecclesie nostra decanum, et Petrum Guidonis cameralium, S. R. E. subdiaconum, sanctitati vestra transmittimus, ut de his omnibus veritatis testimonium etiam viva voce perhibeam. In Cena Domini estis, in qua redemptoris humane sacramenta peregit. Duos gladios Apostoli se habere professi sunt, quos et vos habetis: quid in eis et per eos agere debeatis, nullus vestrum ignorat. Ibi dictum est a Christo²: Satis est. Et nos qui Christi vestigia sequi debemus, vobis dominis nostris dicimus, hinc operi finem facientes: Satis est omnipotentis sapientia Patris, qui uovit et potest unire vola et voluntates omnium, debeat vos omnes et uniat ad confusione Babyloniam destruendam, et simoniam de Ecclesia propellendam, et pacem toti mundo desiderabilem in integrum reformatam. » Hactenus Epistola canonorum, summam intamiae notam sue ipsa-

¹ Ierem. II. — ² Luc. XXII.

rum aestimationi lata mendaciorum aggregatione composita irrogantium. Pergit autem Radevicus¹ :

9. « Actio Concilii, qua verbis simplicibus in scriptum redacta item ponenda videbatur, videbile : Hae sunt capitula, qua in Concilio Papiae super electionem domini papae Victoris canonice probata sunt. Dominus Oclavianus et nemo aliis Romaë in Ecclesia beati Petri, petitione populi, et consensu ac desiderio cleri, a cardinalibus manto induitus est solemniter, et presente cancellario et non contradicente, in cathedra beati Petri collocatus est, et a cardinalibus et clero Romano, *Te Deum laudamus* solemniter ei cantatum est, et nomen ei *Victor* impositum est. Ibi multitudo cleri et populi Romani venit ad pedes ejus. Tunc serinarius secundum antiquam Romanorum consuetudinem ascendens in altum, voce magna clamavit ad populum, dicens : Audite, cives Romani, et eotus reipublice : Secunda feria pater noster Hadrianus mortuus est, et proxime sequenti sabbato, dominus Oclavianus cardinalis S. Caecilie in Romanum Pontificem electus, et immantatus est, et in cathedra B. Petri collocatus est, et papa Victor est nominatus. Placet vobis ? Respondit magna voce clerus et populus : Placet; secunda et tertia vice interrogatus populus, si placeret clara voce respondit : Placet. Deinde cum bandis et aliis palibus insignibus dominus papa cum laudibus in palatium deductus est.

« His itaque rite peractis, caput B. Petri statim venit ad pedes ejusdem papæ Victoris, et obedivit, ac debitam ei reverentiam exhibuit clerus et populus, multitudo magna similiter obedivit.

10. « Sequenti vero die proxima, rectores cleri Romani accedentes ad dominum cancellarium et ad cardinales qui cum eo erant, voluerunt cognoscere, si immantatus esset, sicut quidam dicebant. Et non invenerunt eum immantatus, neque aliqua specie dignitatis variatum. Et habitu cum eo et cardinalibus suis colloquio, cognoverunt ab ore ejus et suorum, quod nunquam fuerit immantatus, et quod hoc ei falso imponebatur. Quo auditu et cognito, rectores ad pedes domini papæ Victoris venerunt, et obedientiam et reverentiam exhibuerunt. De omnibus supradictis capitulis testes fuerunt Petrus Christianus decanus Basilicae beati Petri, et omnes fratres ejus, et duo rectores cleri Romani, Blasius scilicet presbyter, et Manerius presbyter, et septem (novem) archipresbyteri Rom. Urbis, et quatuor alii tam diaconi quam subdiaconi.

« Deinde prior Lateranensis et sui canonici obedierunt.

« Clerici de patriarchia S. Mariae Majoris obedierunt.

« Abbas de patriarchia S. Pauli per suos nuntios obedivit, et in signum obedientiae de bonis Ecclesiæ sua illi misit.

« Abbas de patriarchia S. Laurentii cum suis monachis obedivit.

« Abbas Girengii obedivit.

« Abbas S. Silvestri cum suis monachis obedivit.

« Abbas S. Alexii in monte Aventino cum suis monachis obedivit.

« Abbas Sancti-Blasii cum suis monachis obedivit.

« Conventus Sancti-Sabe obedivit.

« Conventus Sanctæ-Marie in Capitolio obedivit.

« Conventus monachorum Sanctorum Cosmæ et Damiani obedivit.

« Abbas Sancti-Valentini obedivit.

« Magister fratrum Templi Hierosolymitani in monte Aventino cum suis fratribus obedivit.

« Cardinalia Sancti-Marcelli obedivit.

« Clerici de cardinalia Sanctorum Apostolorum obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Petri ad Vincula obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Silvestri obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Sixti obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Sabine obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Sabinae (Balbinæ) obediverunt.

« Cardinalia S. Cyriaci apud Thermas Diocletiani obedivit.

« Clerici de cardinalia S. Marie trans-Tiberim obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Marie in porticu obediverunt.

« Clerici de cardinalia S. Nicolai in Careere obediverunt.

« Monasterium Sanctæ-Agathæ obedivit.

« Archipresbyter Sancti-Apollinaris obedivit.

« Archipresbyter Sancti-Tryphi (Tryphonis) obedivit.

« Archipresbyter Sancti-Bartholomei obedivit.

« Ecclesia S. Celsi obedivit.

« Ecclesia S. Marie in monasterio obedivit.

« Ecclesia Sanctæ-Marie in Pallaria obedivit.

« Ecclesia Sancti-Salvatoris de Curte obedivit.

« Archipresbyter S. Vincentii cum suis obedivit.

« Archipresbyter S. Catharine cum suis obedivit.

« Archipresbyter S. Thomæ de Parione obedivit.

« Archipresbyter S. Anastasiae cum suis obedivit.

« Archipresbyter S. Salvatoris de Campo cum suis obedivit.

« Archipresbyter Sanctæ-Marie in monte celso, alias Monticello, cum suis obedivit, et multe alias Ecclesiæ et monasteria obedierunt, quas vix enumerare valentus.

11. « Post promotionem domini Victoris can-

¹ Radev. I. II. c. 67.

nici B. Petri miserunt ad Rolandum cancellarium canonicos suos, qui viderent, an esset immantatus, sicut quidam credebant, aut aliquo modo promotus. Unde hi missi inquisitores, his retulerunt, eum non esse immantatum, nec aliqua promotio-
nis specie variatum. Sequenti vero die, ut omnis dubitatio tolleretur, miserunt canonici quosdam de suis, ut mense cardinalium qui intererant interessent, et viderent, si saltem in mensa locum digniorem solito obtineret, aut etiam benedicendo mensam primus esset, vel aliquo modo inter car-
dinale loco, vel dignitate, sen ueste dignior habe-
retur. In quibus omnibus nullo modo senserunt eum promotum, vel mutatum. Atque in hunc modum persentati sunt canonici statum cancellarii per singulos continuos octo dies.

12. « Bisso et Joannes de Romano dicunt : Postquam cancellarius, sedente domino Victore in cathedra, in munitionem se recepit, Joannes Phiz-
zutus clericus, et Joannes de Buccalata laicus voluerunt immantare cancellarium. Qui cum injuryia repulit eos, dicens : De me non facielis ridiculum. Ibi est papa, ille ad eum et obedire ei. Presbyter Blasius, et presbyter Manerius rectores Romani dicunt, se cum tribus aliis rectoribus cleri, se-
quenti die post promotionem domini Victoris accessisse ad cancellarium et ad omnes cardinales qui cum eo erant, et non viderunt eum immanta-
tum, nec aliquo modo promotum. Et antequam discessissent, audierunt duabus vicibus ab ore cancellarii, quod nec erat, nec fuit immantatus. In presentia etiam ipsorum rectorum, qui ibi erant, testificatus est Otto cardinalis de Careere Tulliano, quod dominus Octavianus nullam vio-
lentiam vel injuriam intulit cancellario. Item dixit Otto : Pro nihilo adscribitur hoc domino cancellario, quia nullus ei mantum abstulit, quia nun-
quam habuit. His omnibus ita peractis et co-
gnitis, rectores isti ierunt ad dominum Victorem, et obedientiam ei lecerunt, et praeceperunt clero-
ni ei obedire; quod et factum est.

13. « Presbyter Barro et presbyter Joannes capellani de cardinalia cancellarii dixerunt, se-
quenti die post promotionem domini Victoris ad cancellarium accessisse et dixisse ad eum sic : Au-
dientes vos immantatum esse, gaudebamus; et nunc quia aliter videmus, dolemus. Qui dixit eis : Pro me nolite gaudere vel dolere, quia ego nec fui, nec sum immantatus. He et obediens ei, quem videtis immantatum. Haec verba taliter ab ore can-
cellarii processisse, commisit presbyter Barro et presbyter Joannes quibusdam ex nostris clericis praesentibus, ut jurent in animabus corum, ita ve-
rum esse. Clerici de cardinalia S. Chrysogoni dixerunt, se sequenti die post promotionem domini Victoris accessisse ad cardinalem sumi, qui erat cum cancellario, et interrogasse eum, dicen-
tes : Omnes clerici vadunt ad pedes domini papae,
quid faciemus et nos ? Qui respondit : He ad eum
sicut ali. Nulli ex nostris dicunt vidisse cancella-

rium undecima die ab Urbe exiisse sine manlo, sine stola, sine albo equo, et sine omni habitus immitione (mutatione), cum pellibus nigro pallio copertis, et cum nigro almutio usque ad Cister-
nam. Joannes de Romano dicit, audivisse Joannem Neapolitanum, et Bonandiem, et quosdam alios cardinales dicentes apud Cisternam : Quoniam modo simus sine pastore et sine capite, faciamus nobis dominum, et postea immantaverunt eum, et cantaverunt ei, *Te Deum laudamus*, apud Cister-
nam.

14. « Joannes de S. Stephano, et Wolleraminius dicunt se audivisse, quod papa Hadrianus dixit ad eos, cum de Urbe exiret : Octavianus, inquit, quem ego misi in Longobardiam, vult excom-
municare Mediolanenses; sed ego mandavi Medio-
lanensibus, ut non eurent de eo, sed fortiter se habeant tam ipsi, quam Brixienenses contra impera-
torem, et ego cum eis disposui, quod imperator propter eorum impedimenta non poterit Romanum venire. Item etiam cum cardinalibus ita disposui, quod Octavianus non erit papa post mortem meam. Gimundus et Wolferaminus dicunt se audisse ab ore episcopi Sabinensis, quod libenter rediret ad dominum Victorem, sed ita adjuratione est adstri-
ctus, quod sine perjurio non potest. Episcopus Alatrius in praesentia domini Guidonis Cremensis cardinalis, et Gimundi, et Joannis Cajetani, et alio-
rum multorum dixit : Non possum ad dominium Victorem venire, quia talem securitatem feci can-
cellario et suis apud Anagniam, quod non possum ad eos venire usque ad kalendas : post kalendas autem veniam. Interim tamen habeo eum pro domi-
no et pastore meo. Itaque kalendis transactis,
cum infirmitate teneretur, misit domino Victori
obedientiam per clericum quemdam, quem habe-
mus presentem. De omnibus supradictis capitulis testimonioum perhibuerunt praeediti rectores cleri Romanii, et septem (novem) archipresbyteri super-
ius memorati, et alii multi honesti et religiosi
clericci Romani, Petrus Urbis prefectus, et Stephanus de Thebaldo, et Stephanus Northmannus,
et Joannes de Sancto-Stephano, et Joannes Cajela-
nus, et Wolferaminus de Gidocia, et Gimundus de domo Petri Leonis, et multi alii illustres Ro-
mani et nobilissimi, qui omnibus his interfuerunt,
et omnia viderunt et tractaverunt. Hactenus testi-
monia de papatu Victoris.

15. *Ex conciliabulo sententia in Alexan-
dri III, confirmans antipapam.* — Mirum dictu-
m, ut ex his Octaviano ab episcopis illis quinquaginta
confirmatus sit titulus Pontificius ut diceretur
papa Urbis et orbis. Sed plane accidit secundum
illud Davidicum¹ : « Mentita est iniuritas sibi ». Etenim, etsi certa veraeque tuisse probari potuisse-
sent, quae audiisti esse deposita per falsissimos
testes, et que pro arbitrio sunt ab eis concinnata
mendacia : nec ex his quidem affirmari potuit,

¹ Psal. XXXI.

Octavianum legitimum esse papam, cui cardinales non nisi tres suffragiis affuerint : cum viget Constitutio Nicolai papae Secundi superiorio tomo descripta prohibens omnino, ne sine episcopis cardinalibus electio Romani Pontificis fieri possit, per quos alii cardinales presbyteri ac diaconi adhiberentur, reliquis stantibus juribus pro eorumdem Romanorum Pontificum electione a prædecessoribus constitutis, quorum auctoritate majoris partis cardinalium deberet adhiberi consensus. At in Victore refragantibus omnibus episcopis cardinalibus, uno excepto Tusculano, et contradicentibus omnibus presbyteris et diaconis cardinalibus, duobus duxit excepis, quomodo potuit istiusmodi Victoris sic facta intrusio vel invasio, dici legitima electio? omitto dicere de Ostiensi episcopo, per quem deberet consecrari legitime electus papa, et alia plura qua requirebantur in legitima Pontificis electione, de quibus omnibus nec unum quidem inventiri potest in Octaviani esse adhibitum electione.

16. In Alexandri autem electione omnia sancte, pie, rite atque legitime facta noscuntur, ut nihil penitus desiderari potuerit. Quæ cuncta adeo vera certaque offusur: Cimmeris tenebris istiusmodi conciliabulum, opera principis tenebrarum collectum, et moderatum, tanquam clara luce perspicua non vidit, eisdem plane cum Pharaone Egypti tenebris obvolutis episcopis illis omnibus, qui tantum delinquentes paritem corruerent absque temperamento (quod datur vitio falsis prophetis a vero et per Deum missa sancto propheta¹) hujusmodi pervulgandam in orbem terrarum sententiam conscripsere; quam idem qui supra recitat Radevicus istis verbis²: « Rescriptum generale a Synodo præsidentibus per partes mundi directum, hoc est :

« Quia Sedis Apostolice turbatio Christianorum animos admodum saucavit, nos qui ad rescanda schismata et pacem Ecclesiæ reformatam Papie fuimus congregati, qualitatem cause, modumque negotii, et sacri Concilii dispensationem universitatì vestre plenarie duximus intimandum quatenus per scripta præsentia mera veritate monstrata, auditorum animi falsitatem, quam forte conceperant, vehementer expellant, et amodo per scripta schismatica non seducantur. Cum igitur Orthodoxorum Papie congregatorum universitas in nomine Domini consedisset, causa per septem dies continuos, omni remoto sœculari iudicio, legitime et canonice agitata, ac diligenter inspecta, sufficienter et canonice in conspectu Conc. per testes idoneos est comprobatum, dominum papam Victorem, et nullum alium in Basilica beati Petri a saniori parte card., petitione populi, et consensu ac desiderio cleri fuisse electum, et solemniter immantatum. Quod præsente, et non contradicente Rolando quondam cancellario in

cathedra B. Petri fuit collocatus; et quod ibi ei a card. et clero Romano, *Te Deum laudamus* gloriouse decantatum, et inde ad palatium cum blaudiis et aliis papalibus insignibus est deductus: et cleris et populus secundum consuetudinem interrogatus per serinarium, si placaret, tribus vicibus, voce clara respondit: Placet. Probatum est etiam, quod Rolandus duodecima die post domini Victoris promotionem ab Urbe egressus apud Cisternam, in qua Nero imperator quondam ab Urbe profugus latitavit, primo est immantatum. Probatum est quod in secundo die, post promotionem domini Victoris, Rolandus interrogatus a rectoribus et clero Romano, ac clericis de sua cardinalia, si domino Victori esset obediendum, expresse confessus est, se nunquam fuisse immantatum, et expresse dixit: Ite et obedite ei, quem immantatum esse videtis. Super his capitulis fuerunt testes, et sub stola, tactis sacrosanctis Evangelii, juraverunt, dominus Petrus Christianus decanus Basilicæ beati Petri, et in persona sua, et omnium fratrum suorum. Juraverunt etiam venerabiles archipresbyteri et rectores cleri Romani, Blasius et Manerius presbyteri, Joannes presbyter gentilis, Aimardus archipresbyter, Berardus archipresbyter, Joannes archipresbyter, Benedictus diaconus, magister Ptolemeus archipresbyter, magister Gerardus, et Nicolaus et alii honesti clerici Rom. Præterea Petrus illustris Urbis prefectus, Stephanus de Thebaldo, Stephanus Northmannus, Cimundo de domo Petri Leonis, Joannes de Stephano, et alii principes et nobiles Romani, qui ad vocationem serenissimi imperatoris venerant, in conspectu Concilii super jam dictis capitulis ex maxima parte testimonium similiter perhibuerunt, et jurare voluerunt. Sed nos quia religiosorum presbyterorum multorum testimonium sufficiens et abundantissimum habebamus, duximus laicos in hac parte parcendum.

17. « Deinde venerabiles episcopi Hermannus Verdensis, Daniel Pragensis et Otto palatinus comes, et magister Heribertus præpositus, quos dominus imperator ex Concilio viginti duorum episcoporum, et Cisterciensis, et Claravallensis abbatum, aliorumque religiosorum tunc præsentium Romam delegaverat, ut partes ante Concilii præsentiam Papiam evocarent; quod Rolandum cancellarium et partem ejus trinitis editis per intervalla peremptorie et solemniter ad præsentiam Ecclesie Papie congregandæ, remoto omni seculari iudicio, vocaverunt. Et quod Rolandus cancellarius et sui cardinales viva voce et ore proprio iudicium, vel examen aliquod Ecclesie se nolle recipere, manifeste dixerunt. Vidiinus etiam scripta Henrici Pisani, cardinalis tituli SS. Nerci et Achillei, ad dominum imperatorem directa, in quibus expresse continebatur, quod nullum vellet Ecclesie subire iudicium vel examen. Super haec omnia idem Henricus, et Otto cardinalis Sancti-Nicolai de Carcere Tulliano, qui tempore Con-

¹ Ezech. xiii. — ² Radev. l. ii. c. 70.

cili et ante apud Januam morabantur, et Joannes Anagninus cardinalis, et Joan. Piozulus (Phisutus) S. R. E. subdiaconi, qui tunc apud Placentiam erant, per octo dies a Concilio lofo sunt exspectati, et per litteras et per iunctos Concilii sunt vocati, et contempserunt venire.

« Ex his igitur omnibus sufficienter instructi, et veritate hinc inde plenarie declarata, placuit reverendo Concilio, ut electio domini Victoris, qui tanquam agnus mansuetus et innocens venerabilis Ecclesiae judicium humiliiter suscepturus, approbaretur et confirmaretur, et electio Rolandi penitus cassaretur. Et factum est ita. Electione itaque domini Victoris, remoto omni sæculari iudicio, S. Spiritus gratia invocata, confirmata atque recepta, Christianissimus imp. post omnes episcopos et post omnem clerum ultimus, consilio et petitione Concilii electionem domini Victoris recepit et approbavit, et post eum omnes principes et innumerabilis hominum multitudo, quæ præsens erat, tribus vicibus interrogata si eis placerer, respondit cum magna voce : Placet.

48. « Sequenti die proxima, id est, prima sexta feria Quadragesima, dominus Victor cum processione ab Ecclesia S. Salvatoris extra civitatem, in qua fuerat ejus hospitium, ad Catholicae Ecclesiam gloriose deductus est. Ibi religiosissimus imperator ante januas Ecclesie eum suscepit, et descendenti de equo strepam humiliiter tenuit, et apprehensum per manum usque ad altare conduxit, et pedes ejus est osculatus. Et nos omnes patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, abbates, et omnes principes cum universa multitudo quæ præsens erat, pedes Apostolicos sumus osculati.

« Proxima autem die sequenti, id est, sabbato, habito generali Concilio, dominus papa, et nos cum illo, Rolandum cancellarium schismaticum, et ejus principales fautores, accensis candelis anathematizavimus, et tradidimus eum Satane in interritum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini.

« Illud etiam discretionis vestrae prudentiam volumus non latere, manifeste esse deprehensum, quod Rolandus cancellarius et ejus sequaces quidam cardinales, vivente adhuc papa Hadriano conjuraverunt. Fuit autem tenor conjunctionis, quod si eis viventibus papam Hadriannum mori contingeret, cardinalem unum de illis eligerent, qui in eadem conjunctione esset astrictus.

19. « De cetero, ex parte Dei omnipotentis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium sanctorum, et virorum orthodoxorum, qui divino intuitu ad rescindenda schismata convenerunt, universitatemi vestram humiliiter imploramus et monemus in Christo, ut ea qua Ecclesia Dei Papie congregata ad honorem Creatoris, et sponsae sue matris vestrae sacrosancta Romana Ecclesia tranquilitatem, et ad salutem omnium Christianorum fideliter ordinavit, vos, omni dubio et ambiguitate remota, irrefragabiliter rata et firma teneatis,

orantes, ut Redemptor noster Christus JESUS universalem Pontificem, et papam nostrum Victorem, de cuius sanctitate et religione omnino confidimus, per tempora longa conservet, et praeset ei omnimodam tranquillitatem et pacem, ita quod per eum Deus omnipotens honoretur, et Ecclesia Romana omnisque Christiana religio gratum Domino accipiat incrementum.

« Ut autem omnis actio plenus legentibus eluescat, dignum duximus, ut omnium nostrorum consensus et nomina subscribantur.

« Ego Peregrinus Aqnilensis patriarcha cum meis suffraganeis interfui et consensi.

« Ego Arnoldus archiepiscopus Moguntinus cum quatinquaginta suffraganeis interfui et consensi.

« Ego Atticus Bremensis archiepiscopus cum meis suffraganeis meis interfui et consensi.

« Ego Billinus Trevirensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi ». At hoc esse mendacium apertissimum convincitur ex litteris Babenbergensis episcopi inferioris recitandis. Pergunt Acta de facta subscriptione :

« Ego Reinoldus Coloniensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.

« Ego Wiemannus Magdeburgensis archiepiscopus cum meis suffraganeis consensi.

« Bisuntinus archiepiscopus per legatum et episcopum Basiliensem consensit.

« Arlantensis archiepiscopus consensit.

« Lugdunensis archiepiscopus cum suis suffraganeis consensit.

« Viennensis archiepiscopus cum suis suffraganeis consensit.

« Henricus rex Anglorum per litteras et legatos suos consensit.

« Rex Hungarorum per litteras et legatos suos consensit.

« Rex Boemorum consensit.

« Rex Danorum consensit » absens per litteras, vel postea, cum ad imperatorem in finibus Galliarum morantem se contulit, ut diceatur suo loco inferior.

Pergit anchor :

« Guido electus Ravennas consensit.

« Episcops Firmius consensit.

« Episcops Ferentinus consensit.

« Mantuanus consensit.

« Bergomensis consensit.

« Faventius consensit.

« Abbatum vero et archipresbyterorum multitudine innumerabilis multorum regnorum interfuit et consensit.

« Longobardorum inestimabilis multitudo interfuit et consensit.

« Universi tere principes Romani imperii, tam Tenlonici quam Itali, tum in Urbe quam extra urbem interfuerunt, et assensum cum ingenti desiderio præbuerunt ». Hucusque concilhabuli Syndicatis Epistola.

20. Litterae Friderici imperatoris et aliorum ad episcopos Germaniae de rebus gestis in conuentu Papiensi. — His subjicienda est Epistola imperatoris tunc data ad episcopos Germaniae, qui eidem conciliabulo non interfuerunt. Recitator ab eodem Radevico istis verbis¹ :

« Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilectissimo suo Eberardo venerabili Saltzburgensi archiepiscopo et suffraganeis ejus, Alberto Frisingensi episcopo, Hartmanno Brixenensi, et Romano Gurcensi, totique provincie Saltzburgensi, gratiam suam et omne bonum.

« Si sacro Concilio Papie interfusselis, omnia que ibidem, vel in Romana Ecclesia facta sunt, oculata fide cognoscere possetis. Ne autem ab his, qui pravis delationibus et mendaciis jam fere totum orbem resperserunt, veritas possit obnubilari, vel vestra sinceritas trahi in contrarium, quanto brevius possumus, seriem totius vel sine aliqua falsitatis commixtione mera veritate vobis significare dignum duximus. Luce claris constat, quod papa IIadriano adhuc vivente, Rolandus cancellarius, et quidam cardinales non attendentes illud Dominicum² : Sit sermo vester, est, est, non, non, conspiratione facta cum Willelmo Siculo prius ab eis excommunicato, et cum ceteris hostibus imperii, Mediolanensibus, Brxiensibus, Placentinis, ne forte per mortem papae Hadriani tam iniqua factio evanesceret, juramenti vinculo invicem sese constrixerunt, ut defuncto papa, nullus alias ei substitueretur, nisi qui in eadem conspiratione cum eis convenisset. Ilac de causa, duodecimo die post electionem domini Victoris papae, eo sedente in Sede beati Petri, jamicter conspiratores egressi ab Urbe ad Cisternam Neronis, dereliquentes venam aquarum viventium, se contulerunt, et idolum sibi Rolandum cancellarium erexerunt, dicentes hunc esse Simonem Petrum, qui Apostolicae dignitatis apicem tam nefaria invasione attingere presumebat. Quod haec conspiratio facta fuerit, et ille jamicter Rolandus per eam hoc modo intraverit, non est fictium, sed religiosis viris ab illo, qui facit manifesta consilia cordium, mirabiliter est declaratum.

21. « Dum haec Romæ agerentur, et nos quid super tanto schismate agendum esset, viros religiosos, archiepiscopos videlicet, et episcopos consultaremus, supervenerunt quasi missi a Deo Tarantinus archiepiscopus, abbas Claravallensis, abbas Morimundensis, et alii abbates numero decem, postulantes pacem Mediolanensibus. Qui recepto a nobis verbo, dum Mediolanum pro investiganda eorum voluntate redirent, acceperunt ab eis tale responsum : Domini patres, nos tenemur asticti juramento domino papae et cardinalibus, quod non debeamus redire ad gratiam imperatoris sine corum voluntate : et ipsi e contra sine nostra voluntate nullam pacem facere possunt. Responde-

runt eis abbates : Vos de cætero non tenemini dominio papæ, quia mortuus est. Et illi statim subjunxerunt : Si mortuus est papa, nos ideo non sumus absoluti, quia nihilominus tenemur cardinalibus, et ipsi tenentur nobis. Hæc predicti patres abbates in responsis a Mediolanensibus (acceptis) testificati sunt coram multis religiosis viris. Praeter hæc multa experimenta factæ conspirationis per litteras in via deprehensas accepimus, sicut numerus iste plenus vidit et audivit. Sane ex consilio Orthodoxorum, sicut alia vice meminimus vobis mandasse, generalem conventum religiosorum Papie indiximus, ad quem ambos, qui se dixerunt Romanos Pontifices non ad judicium sæculare, sicut ora mendacium astruunt, sed ad examen Ecclesiæ per duos venerabiles episcopos, Verdensem videbilem et Pragensem, convocabimus. Alter vero, eo quod priorem haberet conscientiam, dominus Victor videlicet, iudicio Ecclesiæ ultro se obtulit, altero, videlicet Rolando, contumaciter reniente, et dicente, quia cum ipse omnes deberet iudicare, ipse a nullo vellet iudicari.

22. « Habito itaque venerabili Concilio, in quo patriarcha Aquileiensis, et multi archiepiscopi et episcopi religiosi convenerant, per octo continuos dies maxima gravitate, diligentissima examinatione, semota omni laïca persona, tractatum est, quis ex duabus summi Pontificatus apicem de jure deberet obtinere. Post longam itaque deliberationem, quia illa nefandissima conspiratio, Deo et Ecclesiæ adnudum odibilis manifestis indiciis non solum probata, verum in facie totius Ecclesiæ coram posite revelata est et in domino Victore nihil reprehensibile inventum est, nisi quod pauciores numero cardinales omnino a conspiratione illa exortes eum pro bono pacis inter regnum et sacerdotium conciliando elegerunt, et invocata sancti Spiritus gratia, Ecclesia Dei Rolandum cancellarium conspiratorem et schismaticum, discordias et lites, et perjuria, bona esse evangelizantem condemnavit, et dominum Victorem papam in patrem spiritalem et universalem Pontificem confirmavit. Quem nos Ecclesia duce secuti approbamus, et universalis Ecclesiæ patrem et rectorem cooperante divina clementia, fore denuntiamus. Hoc itaque factum divinis suffultum presidius, et in Apostolica stabilitate supra petram, Christum videbile, firmiter fundatum, a vestra beatitudine pro pace totius Ecclesiæ, et salute imperii approbari, et ab omni Ecclesia vestre sanctitati commissa teneri et conservari rogamus, et preoptamus. Data Papie decimo quinto kalend. Martii ». Ponitur inferius a Radevico et Epistola Babenbergensis episcopi, de eadem causa schismatis inter Victorem et Alexandrum, ad eundem archiepiscopum data his verbis³ :

23. « Reverendissimo patri et domino Eberardo, Saltzburgeris Ecclesiæ archiepiscopo, Ebe-

¹ Radev. I. II. c. 67. — ² Matth. v.

³ Radev. I. II. c. 74.

rardus Babenbergensis gratia Dei, si quid est, tam devotum quam debitum cum oratione servitum.

« Convenientibus in unum Papiae episcopis circiter quinquaginta, diuque ventilata quæstione papatus, eum dilatio primo pene omnibus complacuisset usque ad majorem rei notitiam, et aliud generalius Concilium, prævaluit tandem pars domini Victoris, justificata ab altera parte multis modis, quia conjuratio contra imperium factum illud præcesserat: quia domini Victoris immantatio prior, illa posterior, quo solo Innocentius Anacleto prævaluit, cum Anacletus plures et maxima scientia et auctoritatis haberet electores. Deinde quod ad hostes imperii pars illa se transulerit, obligata Siculo, Mediolanensibus, Brixiensibus, Placentinis, per sacramentum, quod sanctæ doctrinæ adversari videtur: et cum subditos a juramentis fidelitatis debite absolvat, et servire imperatori prohibeat quicunque, et sic discessioni viam præparet, quod pessimum est, sicut opere ipso clarescit, et scriptis undique per Italiam directis tam civitatis quam episcopis.

24. « His malis principiis finem deteriorem promittentibus, perpetuam videlicet discordiam inter regnum et sacerdotium, et discessionem ab invicem, dum pars illa cum omni securitate conductus nec venire voluisset, nec etiam procuratores pro se mittere ad subiungendum judicium, et excipiendam sententiam: dominum Victorem recipimus spe pacis et concordiae inter regnum et sacerdotium. Longo tamen examine præmisso de tempore et ordine electionis suæ, de his qui ejus electioni consenserunt primitus, et postmodum retro abierunt, cardinalibus numero novem testificante super his omnibus capitulo B. Petri et clero Romano, scriptis et viva voce multiorum sub jurejurando. Nuntius regis Francie promisit pro co neutrum se recepturum usque dum nuntios imp. recipiat nuntius regis Angl. idem velle, et idem nolle promisit tam in his quam in aliis; Arclatensis, Viennensis, Lugdunensis, Bisuntinus per litteras et per nuntios consenserunt. Solus Trevirensis de regno nostro superest in parte illa de numero archiepiscorum, qui non consenserunt: ejus tamen suffraganei omnes consenserunt. Usque ad vos solum pertinuum est. Angelus magui consili i dirigat vos secundum beneplacatum sum, et custodiat vos in omnibus viis vestris. Praeter haec præpositus nulla manifestabit vobis, que non licet ad præsens homini loqui. Congaudete mihi, qui dimissionem accepi, et ad propria redeo ». Haec tamen Babenbergensis episcopus. Ultimo vero loco ponitur a Radevico Epistola, ad haec eadem spectans, præpositi de Berthersgaden ad eundem Salzburgensem archiepiscopum. Describemus haec ipsam ne mala fide alias descriptisse, alias vero præteriisse pro arbitrio videri possimus. Sic se habet¹:

25. « Domino suo in Christo reverendo Eberardo, Salzburgensi archiepiscopo, frater Henricus, dictus prepositus de Berthersgaden, cum de votis orationibus debitæ subjectionis obsequia.

« Si eneta quæ audivimus et vidimus scribere deberemus, non chartam, sed volumen facere videremur. Verum summam eorum, quæ de duorum electione Romanorum Pontificum acta sunt, breviter paternitatì vestre notificamus. Curia, quæ in octavis Epiphaniae Papiae fuerat indicta, usque ad sextam feriam proximam ante caput jejunii, quia in destructione Cremæ dominus imperator definebatur, est dilata. In qua confidentibus domino patriarcha, archiepiscopis, et diversarum terrarum fere quinquaginta episcopis, legatis quoque regis Francie, et archiepiscorum, Arclatensis scilicet, Lugdunensis, Viennensis, Bisuntini, atque Trevirensi, et Ravennatis electi: cardinales, et clerici qui pro parte Victoris aderant, in medium processerunt, et utrinque seriem electionis expuerunt. Super qua continuis quinque diebus ab episcopis et alis prudentibus viris copiose disputatum cum fuisset, sexta tandem die in publico consistorio electionis capitula deinceps proposita sunt, et singula a canonicis Ecclesie beati Petri, et rectoribus Romani cleri, sacramento super sancta quatuor Evangelia prestito, confirmata.

26. Pars autem altera nec ipsa venit, nec responsales (qua de causa, nescimus) conventui dixit. Recitatæ sunt insuper litteræ quamplures bullatae, ab Alexandro et cardinalibus, qui cum ipso sunt, episcopis et civitatibus Longobardia directæ, sed a fidelibus domini imperatoris captæ. Ex quarum tenore machinationes eorum et molimina imperium patenter sunt deprehensa. Unde quia dilatio non parvum tam Ecclesie quam imperio videbatur minari periculum, presertim quia non erat, qui prædictis assertionibus contradiceret, cum ultra quæ nimur pars non ad curia, sed ad Ecclesie fuisset examinationem vocata: episcopi partis Victoris, quæ ipsum undecim diebus, antequam Alexander immantaretur immantatum fuisse, et in Sole beati Petri, aduersa parte præsente, absque reclamacione sedisse, prestito (ut dictum est) sacramento probaverunt, assensum præbuerunt, et eundem Victorem ut Apostolicum in Ecclesia solemniter suscipientes, solitame reverentiam exhibuerunt. Facta sunt haec, domino imperatore, et fidelibus imperii annientibus, proper causas memoratas. Quapropter ipsomet eidem confirmato Pontifici ante fores Ecclesie descendenti consuetum detulit honorem. Secunda vero post haec die sepe jam dictus dominus Victor, celebrato Synodi officio, alterius partis principem cum quibusdam suis fautoribus, episcopis scilicet Ostiense et Portuense, eo quod consecrationis manum eidem presumpserat imponere, cardinalibus etiam Henrico Pisano, Joanne Neapolitano, et Hyacintho, anathematis vinculo, extinctis candelis, innodavit. Excommunicavit autem Heinricum Pisanius, presbyterum

cardinalem tituli SS. Nerei et Achillei, idcirco, quod mandato ejus magister Raymundus cardinalis despoliatus et atrociter causus fuerit. Prepositum etiam Placentinum, quia dominum Tusculanum armata manu invaserit, et despoliatum multis contumeliis affecerit, simili sententiae involvit. Willelmum præterea Siculum atque Mediolanenses, pro invasionibus Ecclesiarum et imperii, ad canonice vocavit satisfactionem.

27. « Interfuerunt his omnibus metropolitani, dominus patriarcha, Moguntinus, Coloniensis, Magdeburgensis, Bremensis, cum nonnullis suffraganeis suis, et maxima pars episcoporum Longobardie, quorum plurimi affectuosus et plenarium predicte confirmatione tribuerunt assensum. Dominus vero patriarcha, et quidam alii, salva in posterum Catholicae Ecclesie censura, propter memoratas imperii necessitates obedierunt. Absentes omnes quos prenotavimus, archiepiscopi pro se et suis suffraganeis plenarie consenserunt, excepto Trevirensi, qui cum iter cepisset, infirmitate praeditus, excusatorias tantummodo litteras direxerat. Praesentes autem ejus suffraganei Tullensis et Virdunensis pro se et consultragante suo Metense in integrum sponserunt. Domini Babenbergensis, Palaviensis, et Ratisponensis patriarcham sunt imitati. Pro confirmandis omnibus que facta sunt, mittuntur legati, dominus Coloniensis in Franciam, Virdunensis in Hispaniam, Pragensis in Hungariam. Si interim alias scripta, quorunquam vidimus, meram de his veritatem minus continentia ad manus vestras devenerint, sciat sanctitas vestra quod, ut pro parte potius, sinceram de his veritatibus significavimus, plenus autem praesentes insinuabimus ». Hucusque prepositi litteræ, qui tametsi rerum ob oculos positarum prout gestæ sunt, fidelis sit assertor, tamen quod vera omnia illa essent, quæ a se scripta fuissent, nimis imprudens est confirmator.

28. *Laudes archiepiscopi Saltzburgensis.* — Habes ex his, paulo sapientiores primarios antistites, nempe patriarcham Aquileensem, Germanie episcopos Babenbergensem, Pataviensem, atque Ratisponensem, eundem patriarcham imitatos, ita (ut ait) propter memoratas imperii necessitates subscriptissime, ut tamen suam ipsorum sententiam subjecerint censura in posterum ab Ecclesia Catholica faciende. Sed felix illa necessitas, quæ coagit tunc temporis sanctiores episcopos, nempe Trevirensem atque Saltzburgensem, ab his longe abesse. De Trevirensi vidimus, jam ut via ab regitudine præoccupatum sistere gradum fuisse coactum : de Saltzburgensi autem ista subiicit Badevicus¹: « Quare autem tam crebra littera Eberardo Saltzburgensi archiepiscopo super gestis Concilii directe sint, hec causa fuit. Cum ad Concilium iter cepisset, et per Forum Julii, et per marchiam Veronensem, usque ad civitatem Vicentiorum

pervenisset, gravi correptus infirmitate, gradum sistere, domumque redire coactus est. Saue cum tanti viri fecimus mentionem, de vita et moribus ejus quedam memorabimus : que quamvis ut lucerna super candelabrum posita in domo nostra provinciar clarissime lueret, ab his tamen, qui longe positi sunt, invida bonis fama difficilis subtrahet, si scribendo celebretur.

29. « Era autem idem vir venerabilis, aetate maturna, sacra pagina litteris decentissime instructus, fide præcipuus, religione singularis, humanitate et pietate adeo communis, ut vere dicere posset² : Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucifaccerem. In largitionibus liberalis, in clemensynis et suscipiendo peregrinis studiosus, in tantum ut sumptus in obsequium panperum monasteriorum et peregrinorum quotidie expensus non solum palatio suo, verum etiam tali episcopio videretur onerosus. Ipse autem hujusemodi pondere minime gravabatur, cum haec incommoda bona fame (quam ipse tamen minime affectabat) et aeternæ retributionis mercede compensaret. Pauper squalores mihi abhorrebat, a leprosis se tangi et contrectari passus est : quinetiam ipse eos interdum tangere, manusque eorum osculari non verchatur. Nec sufficere credidit, si in ministerio pauperum, familarum uteretur officiis, nisi ipsem habitu succinctus manibus suis interdum cibum apponere, poculum porrigeret, aquam non solum lavandis manibus, sed et pedibus infunderet. Cumque non solum in verbo perfectam doctrinam, sed etiam in opere consummatæ disciplina præberet exemplum, merito de eo dicebatur, quod olim de quodam sanctorum : Quia hic est, qui tale habet verbum, talen habet vitam ; et quemque habet vitam, tale habet verbum ; quomodoque docet, agit : et quæ agit, haec docet. His et aliis pluribus virtutibus, et divinæ gratiae donis plures quidem ad sui imitationem, universorum autem ad dilectionem sui provocarat affectionem ». Sed haec haec tenus. Sieque Deus dilectum suum fidelem ministrum nolens schismatique inquinari sordibus, ne ad conciliabulum illud Satanae se conferret, percussit infirmitate, qua restituit, atque resiliuit.

Sed quæ prævidit propheticæ de ipso sanctus abbas, descripta habentur in Vita ipsius³ : « Præfuit in vicino abbas, nomine Eppo, cuius vita magna, probitas major, familiaritas maxima cum patre nostro pollebat. Hunc invenit Deus cui de schismate futuro post multos annos contra papam Alexandrum præticeret, quamque firma anchora solius tunc Eberardi ex omnibus Alemannie episcopis staret. Ad horum formam vidit per somnum prædictus abbas. Et ecce vidua quadam. Vidua videbatur, et viduam rex quidam impugnabat, et qui viduan adjuvaret non erat, nisi de Juvenavo monachus quidam. Hic Eberardus videbatur.

¹ Radov. l. II, c. 73.

² 14. Gor. ix. — ³ Antiquæ lect. Canis, tom. vi, pag. 1197.

Hic obslare solus pro vidua videbatur. Lucta haec lucte innago utrumque (utrinque) ferrebat, donec mutatus est, et in chalybeum mutatus est monachus. Proportionaliter ferrum duritiam, duritiam invincibilem signabat. Furebat autem non minus in illum, quam in viduam rex, donec et ipse in canem versus apparuit. Qui habet aures audiendi audiat: argumentum a simili. Quod intelligens qui viderat, retulit in auribus abbatis, et dixit: In veritate Juvavo praesidebis, et erit tempus, quo solus Ecclesiasticis Alpinam sustentes. Sufficit tempori illi malitia sua.» Ipse namque, nequon Brixiensis antistes steterunt murus firmissimus pro domo domini, de quibus in Actis ejusdem Eberardi haec leguntur¹:

« Atqui Juvavensem et Brixensem episcopos cunctorum mortalium, quos tunc novimus, sanctissimos nemo cum nesciat, in tanta partium caligine, questione, et con�astione, in tanta omnium dubitatione, tantorum vestigia patrum tuto sequi non posse credimus. Post longam nempe considerationem metropolites noster, solus ex omnibus episcopis Alemanniae prefatum Brixensem episcopum Haedamannum (Hartmannum) reverendissimum post se trahens, papam Alexandrum laudavit. Unde nobis postmodum inter multos auditibus aliam rationem non dedit, nisi quia tota Ecclesia cum his et his reguis in Alexandrum consensit, justiorem hunc testimannus. Quod quasi presagis futurorum dixit, exitus post multos annos probavit. Sic Augusti tunc solus fata impediens, non tamen Augusti in se manus commovit. Quam diverse, quantis adversis predecessores sui rem tantum in Cesares Henricos prae‌umpserant? Et ecce plus Henricis hic². Furebat bilem, et numtum nostrum Eberardum Augustus, et suam ipsius animam pertransivit gladius: sed ubi in praesentiam venisset, reverentia sanctitatis ejus spiritum repremebat. Dignitas quedam angelica in vultu, et pondus tale oculos ac mentem obibat, ut nisi timere plusquam mortalem, et contremere, et parcere, et venerari non possent. Haec de semetipso confiteri princeps solebat. Oderat nimis semper sanctissima anima prosperitatem suam, et temporalem gloriam, ardebatque predicta vel qualibet occasione qualibet adversa, sive exilium, sive etiam mortem sustinere pro domino; sed sic enim volebat manere donec veniret, etc. »

30. *Radevicius et Guntherus scriptores de rebus Friderici imperatoris.* — Praeter haec omnia sciendum, quod qui res gestas hujus temporis tradebat, hic stetit ipse auctor Radevicius, qui ad ipsum Fridericum duos libros Appendices ad Ottoneum Frisingensem conscripsit, in quarum posterioris postrema parte laudes celebrans ipsius imperatoris, libens volemus lineum scribendi fecit, conscienti reperussus. Ubi enim audiuit, ipsum sententia Alexandri anathema esse muletatum,

detectisque mendaciis, jam in Ecclesia Catholica Catholicum recipi atque coli Pontificem Alexandrum, destitut ulterius progredi, et ejusdem Friderici res gestas scriptis proseQUI, quem videret per devia errantem extra Ecclesiam cum schismatis rem agentem, eosdemque indefesso studio protegente. Eadem quoque causa (ut appareat) Guntherum cohibuit, notabilem hujus temporis poetam, qui de rebus a Friderico gestis metrice sed historice decem in hunc usque ejus imperii annum libros conscripsit, cumque ulterius prosequi (ut ipse profiteatur) institueret, turpitudine rerum omnino conticuit: nam et cum singulas hucusque res gestas ab eodem imperatore laudans heroico carmine cecinisset, conciliabulum istiusmodi Papiense omnino preterit. Sed quod a parte Catholicorum ipse firmiter stare, non defuit officio, et quantum licuit, consulere veritati, dum eadem sua scriptio manifeste probavit Alexandri papae electionem, improbab vero Victoris, hisce versibus de utroque sic agens³:

Temporis ejusdem tracta; nondumque reversis,
Quos ad Bonileam Fridericus miserat Urben:
Confins magne, multumque domestica Roma
Funera Romani pastore Anagnia volit.
Quem taenam inde suar translatum cleris in Urben
Seda sacra Petri sepelivit honore fideli.
Ante taenam tumulo quam membra exsangui presul,
Subderet, exerto geminans jun schismate partes,
Manstransque iuxta liten de Sede reliquit.
Nam cum de lenti rationem cleris haberet
Successore viri, studiis metioribus ultra
Rolanus petitur, qui cancellarius ante
Saevius conspicuus, veteri mox nomine verso
Factus Alexander, per tempora nulla superstes
Ecclesia pacem seculo schismate tandem
Vidit, et optato tunc demum fine quevit.
Altera pars sacra, Octavi, te Sede locatum,
Auspicio d'cepta suis, ignara superni
Judicii, falso Victorem nomine dixit.

Haec Ligurinus, sed qui, ut appareat, finito schismate ista scripsit. Sic igitur ubi scriptoribus scribendi felicia defecit argumentum, desistere illi potius, quam adulando mentiri, vel vera dicendo, ipsi Friderico displicere putaverunt. Sed jam cætera prosequamur.

31. *Edictum Friderici de recipiendo Octavianio; cuius fautores Alexander III excommunicat.* — Subsecuta sunt post haec atrocia imperatoris edicta, nimurum, ut qui bestiam a se propositam non adoraret, exilio penitus afficeretur. Mento hujus edicti habetur in Actis ipsius Alexandri Pontificis hisce verbis: « Sic itaque in pericolum animæ sua imperator, et in ruinam multorum, tunicam Christi, unitatem videlicet Catholice fidei scindere tentans, ipse prius inclinavit se ad pedes illius, et alios quo posset ad ipsum coegit, quo facto per totum sibi subjectum imperium edictum misit, ut Ecclesiaram prælati ad statuam quam creverat adoraturi accederent. Quod quicunque agere nol-

¹ Antq. leet. tom. iv. pag. 290. — ² Locus corruptus.

³ Lagur, in Finl. I. x.

Ient, de terra sua non reversuri exirent. Itujus autem verbum durum et asperum insomuit per totam Italiam. Tunc omnes qui spiritu fervebant, elegerunt exilium potius pati ac persecutionem pro Deo, et manutenen fidei unitate, quam pacifice adhaerere schismaticis, et honoribus abundare cum divitiis hujus saeculi. Facta est ergo maxima in Ecclesia turbatio, fugientibus Catholicis, deserentibusque Ecclesias proprias, et patriam suam. In quorum loca violenter intrusi sunt Octavianii complices ». Non his cessit Alexander papa : sed quo persecutio vehementior excitabatur, ipse robustior apparebat. Parat judicium vere Apostolicum, citat imperatorem ; non parentem percellit anathema. Hæc enim eadem Acta ita descripta continent :

« Cum autem beatus Alexander papa eumdem imperatorem benigne ac frequenter admonitus, a sua perfidia non posset ullatenus revocare, cum episcopis et cardinalibus in Cœna Domini apud Anagniam ipsum tanquam principalem Ecclesiae persecutorem excommunicationis vinculo solemniter innodavit, et omnes qui cum eo juramento fidelitatis tenebantur astrieti, secundum antiquam prædecessorum Patrum consuetudinem, ab ipso juramento absolvit; atque in Octavianum, et ejus complices jamdiu prolatam excommunicationis sententiam innovavit. Et quoniam ipsi schismatici de justitia et veritate diffidentes, prælatos Ecclesiæ, et principes Urbis exquisitis mendaciorum figmentis circumvenerant, et in partem erroris sui inducere attentaverant, utile consilium domino papæ visum est, ut aliquot de fratribus suis in diversas mundi provincias ex latere suo destinare deberet, per quorum studium et laborem super facto electionis Apostolicae declaratio fieret, et universitas fidelium in unitate Catholica, cognita veritate solidaretur ». Hæc Acta de excommunicatione Friderici imperatoris. Ceterum non penitus excommunicatum fuisse adhuc Fridericum ab Alexandro, sed tantummodo in ipsum comminationem de excommunicatione pronuntiatam, que dicturi sumus inferius, declarabunt.

32. *Cœdes Arnoldi archiepiscopi Moguntini schismatici.* — Qui igitur praest Ecclesie Christi, cui omne iudicium dedit Pater, Deum uitium dominum ostendit se inimicus suis qui abusi sunt misericordia ejus. Coepit est namque iudicium a domo Dei cum schismatis hujus antesignanus, consultor pessimus archiepiscopus Moguntinus Arnoldus, sicut primus omnium Germanorum episcoporum subscrivit sententia late in Alexandrum, ita primus omnium de perfidia poenas dedit, et quidem memorabiles : de quo hoc anno Robertus in Appendix ad Sigebertum hæc habet : « His gestis, in conciliabulo, videlicet Parpiensi, Arnoldus presul Moguntinus revertitur, et in Nativitate divi Joannis Baptiste a Moguntinis occiditur in monasterio S. Jacobi ». Hæc ipse breviter. Sed præstat ista audire a Conrado episcopo

in antiquo Chronico rerum Moguntiacarum, ubi ejusmodi lugubris facti terram tragædiam latens est prosecutus, his verbis incipiens a monitoribus suis :

« Per plures admonitus Arnoldus est præmonitus (prænominatus), ut se cautius observaret. Qui fertur suis monitoribus respondisse : Canes Moguntinenses mordere non norunt, nec aliquid valent quam latratibus detergere : a corde carentibus timeantur. Erat quidem abbas in claustro Eberbach Ordinis Cisterciensis, qui ipsum Arnaldum pro suis excessibus sepe litteris arguit, et imminentia pericula intimavit. Erat quedam sancta virgo nomine Hildegardis, quæ per spiritum vidit ipsum Arnaldum cœtius moriturnum. Scriptis quoque dicitur ei in haec verba : Pater, proprie tibi, canibus enim sunt funes abstracti, qui insequestur te. Non tamen acquievit monitis aliquorum. Accidit ut in vigilia Joannis Baptiste post prandium de quodam oppido Bingen civitati Maguntinensi appropinquaret, ac in clauso monachorum juxta muros civitatis ad S. Jacobum in monte Specioso (sic enim dicitur) se locaret. Et ecco Moguntinenses usque in crastinum sese armant, et constituant, ut cum in ipso die S. Joannis audita fuerit campana, quilibet sit paratus : et factum est ita. Venit dies et maturius solito prandient omnes; pulsatur campana, et a maximo usque in minimum universa civitas congregatur. Presul Arnaldus se jam dederat quieti, et auditio campanæ sonitu, ultra quam credi possit, vehementer expavit, et timor irruit super eum; amissaque rationis gubernaculo, quid posset facere ignorabat. Obstruxit autem repagulum, et lapidibus et lignis, quibus poterat, januas omnes monasterii memorati.

33. « Turba autem turbata ex adverso omnes portas et fenestras, vel quoscumque alios exitus observabat, ne evaderet quem querebant. Jam ignem ad officinas admovabant : vix et cum multa difficultate monachi recessum obtinuerunt. Et dum monasterium fumo plenum flammis per circuitum premeretur; ipse presul turrim monasterii ascendens misericordiam deprecatur, et si quem offendisset verbo vel facto, satisfacturum se suppliciter pollicetur. Sed turba viso pontifice clamare coepit furiose, nec poterant supplicantis verba præ tumultu turbatæ turbæ intelligi, vel audiiri : sed ad moto igni ad turrim, in qua stabat, ipsum de turri descendere compellebant, flamma jam monasterio dominatur. Videns ergo monachos obtenta securitate abscedere, tentat, si forte et ipse cum eis et inter eos possit evadere. Assumpto itaque habitu monastico, occultari tentat, ut et ignem qui invulnerat, et gladium evaderet, quem timebat. Aperiens Ecclesie valvis, cum monachis fere abscesserat; sed a quodam est cognitus, et detenus infelix. Quidam primo gladium vibrans collo episcopi immersit: alter in fronte eum percutiens, mucrone ab ore usque ad orem superiorem partem capitis ad inferius divisit. Sicque factum est, ut

ali confis, alii fustibus, alii gladiis, alii lapidibus mactantes solo tenus præcipitarent, dacentem sic, et vulneribus et sanguine deformatum, vulgus nequam et perversum vestibus spoliarunt, quidam annulos de digitis abstulerunt. Reliquie quedam, quas collo pendentes sohtus erat ferre, ab aliis sunt ablatae. Ille autem circa horam nonam parum ante vesperas sunt peracta. Nec poterant clerici ab ipsis malefactoribus aliquatenus obtinere, ut saltem occisus in loco fraderetur debito sepulture. Sic ergo jacebat in campo super fossam civitatis, ubi canum et luporum transitus habebatur, desiderantes eum et ab hujusmodi bestiis devorari. Tribus diebus sic nudus toto corpore matens, veniunt aliquæ maledictæ feminæ, caseorum, et ovorum, atque olerum venditrices, mercatrices, meretrices, saxisque dentes pontifices contuderunt; aliae vero stipites ardentes, et titiones fumantes ejus gutturi imixerunt, adjicientes linguis et labiis maledicta. Post diem tertium canonici Sanctæ Marie ad Gradus jam incognoscibilem et fœtentem fortim sublatum deferunt in ipsam Ecclesiam, lacrymosis suspiriis sepeliendo ». Et post exclamationes auctoris in Moguntinos ista patrantes, idem mox subdit: « Acta sunt hec anno millesimo centesimo sexagesimo ». In vindictam sue intrusionis ista promeritus; que, Deo ultore, non prius, sed hoc accepit anno post damnatum sua sententia Alexandrum Romanum Pontificem, in exemplum terribilis iudicij magni Dei.

34. *Conradus archiepiscopus Moguntinus. Alexандri III pape sectator.* — Subjicit auctor de intruso post mortem Arnoldi a sacrilegis parcidis Rudolphi, et ipso sacrilego, qui venturus pro sede illa obtinenda Romam, cum ob expensas sibi parandas aureae crucis brachium ampulasset, in via diem clausit extremum. Creatus est tandem ab ipso clero legitime Moguntinus archiepiscop. Conradus, consanguineus imperatoris. Sed hic posthabens imperatorem, et intrusum ab eo antipapam, recepit Alexandrum duxat, quem legitimum cognovit et secutus est papam; ad cuncte invisum Romanum se contulit ejus causa ab imperatore multa passus ab eodem auctore asseritur. Cum et Meguntinam civitatem denudatam membris in vindictam necati episcopi, ab imperatore, et destitutam pastore contigit dira pati, quae ab eodem describuntur auctore. Nam per annos decem et octo schisma in illa perduravit Ecclesia, sequentibus aliis Conradum, communionem Alexandri legitimis Pontificis nactum; aliis sectantibus intrusum ab imperatore alium, nomine, et si non opere Christianum, pape Victori schismatico inherentem, archiepiscopum falso assertum: cui Deus sua misericordia in fine tandem tribuerit, ut penitens erroris in communione Alexandri clauderet diem extremum. Sed de his dicendum inferius, suisque locis agimus de aliis malorum horum omnium architectis, quos ultio divina exitu miserando subtraxit.

35. *Fridericus imp. instar Pharaonis in Ecclesia positus.* — Quod si omnium malorum auctorum tardius vindicta multatavit Fridericum imperatorem, scias a Deo factum, quo præclarior esset de sape expugnato tyranno triumphus. Nam sicut de Pharaone Dominus ait¹: « Indurabo cor ejus, et persecuetur vos, et glorificabor in Pharaone, et omni exercitu ejus, scientique Egypti, quia ego sum Dominus »: ita plane persimili sue severitas iudicio ad gloriam sui nominis, ipsis vero opprobrium et ignominiam servavit Fridericum imperatorem viribus potentissimum, fraudibus vero vafernum deceptorem: ut quod de Beemoth scribitur in Job²: « Illudes ei quasi avi ». Et per Psalmographum³: « Formasti draconem ad illudendum ei »: Iudibrio expositum, poneret in exemplum eunctis principibus cornua erigentibus aduersus sanctam Ecclesiam, cum viderint superbissimum imperatorem contumacem, saepè victum alique prostratum ad pedes Alexandri papæ accidere, atque eos exosculari et lambere. Sed de his suo loco inferius dicendum erit.

36. *Petrus archiepiscopus Tarentasia contra imperatorem predicit et Alexandrum III papam defendit.* — In tanto autem infelicitum episcoporum naufragio non defuit qui staret ex adverso. Fuit iste magnus hujus temporis Ecclesie fulgor, Petrus Tarentasia archiepiscopus, potens opere, potensque sermone, undique mirandus. Ille ipse hoc anno venit cum aliis servis Dei ad castra imperatoris, rogare pacem ab eo pro Mediolanensibus: et cum omnes provinciarum Gallicanarum, quæ illi proximæ erant, praesules dedissent turpiter manus, ac subscriptissimè impre illi sententiae, pro Octaviano contra Alexandrum pronuntiatæ: resiliit iste solus, magis vero redarguit, et pro Alexander vexillum predicationis erexit. Sed audi Gaufredum abbatem, qui res ab eo gestas fidelissime est prosecutus⁴: « In diebus ejusdem praesulis vicinas provincias, et Romanæ imperii ex maxima parte Ecclesias schismatica rabies occupavit. Solus ipse ex metropolitanis, vel prope solus regionum illarum et schismaticis palam restitui, et immunitus perstitti in Ecclesia sua. Sed et plurimos ex circumpositis revocavit ad Catholicam unitatem, vicinas undique provincias penetrans, libere prædicans clericis et populis, plenis auctoritate sermonibus improbos et obstinatos heretice arguens pravilatis. Nihilominus tamen devotis eum cotebat imperator officiis, non minori ei reverentia obsequens, quam savilia Catholicos persequens cateros circumqueaque. Nec deerant qui indignarentur, qui causarentur, qui conarentur animum principis adversus eum potius exacerbare, dicentes: Quid sibi vult, imperator bone, quid actilis? Numquid destruere non est causam tuam, sic colere, sic honorare eum, qui sic impugnat, sic impedit eam?

¹ Ezech. xiv. — ² Job. xl. — ³ Psal. ciii. — ⁴ Apud Sur. I. iii. de VIII Man. c. 27.

Ille nos detestatur, nos execratur, nos haereticos denuntiat, nos anathematizat; et tu velut Angelum Domini eum suscipe, publice et privatum ejus praedicans sanctitatem. His et hujusmodi verbis, quantum tamen audiebant, cibro pulsabant arietem imperatorum robor pectoris filii diffidentiae, filii scelerati.

37. « Cui suggestioni Herbertus quidam Chrysopolitanus incubator Ecclesie pro ceteris insistebat, iterum atque iterum asseverans, non sese satis mirari posse, quibus ille praestitis imperatorem tanta praeeditum ratione taliter dementasset. Multos enim archiepiscopos, episcopos et abbates, etiam sibi quondam charissimos pro eadem causa idem imperator in exilium egerat; Cisterciensis Ordinis fratrum non modo personas aliquas, sed numeroosa collegia ab eodem Heriberto et similibus, si quo tamen similes habuit, suis extrudi coenobiois non prohibuerat; et hujus unius sese suffragiis quam simpliciter commendabat. Fertur etiam, quod eidem nequissimo monita pessima suggestori dignum memoria, dignum dederit admiratione responsum: *Si hominibus, ut inerentur, contrarium me exhibeo; tunc velis, ut evidenter oppone me incipiam Deo?* » Ita quidem Fridericus, ut Pharaon Moysen¹, verebatur et colebat invitus, percitus timore, Petrum de quo rursum inferius dicendum erit. Erat ipse hoc anno agens in suo archiepiscopatu annos viginti duos, hominibus etiam impiis reverendus.

Vides, lector, magnam Dei providentiam in regenda Ecclesia sua. Qui enim in schismate Petri Leonis paravit lucernam Christo suo, nempe (ut vidisti) S. Bernardum, vere lucernam ardente atque lucentem misit in auxilium legitimi Romani Pontificis Innocentii, quo tanto viro precursore, ubique terrarum parans illi viam, posuit prava in directa, et aspera in vias planas: noluit Alexandrum ejusmodi carere subsidio, ex eadem pharetra educens sagittam electam, ad faciendam vindictam in nationibus, et increpationes in populo. Discipulum siquidem ejusdem S. Bernardi monachum Cisterciensis Ordinis, professum in monasterio Bonavallis, et ex abbate, quem diximus, tempore ejusdem sancti Bernardi creatum archiepiscopum Tarentasium, paravit ad opus in auxilium Alex. ndri. Dedit et alios plures, ut ea quae sequuntur ostendat.

38. *Arnulphus episcopus Lexoviensis, acceptis Alexandri III litteris, ad ceteros Angliae episcopos dat litteras de legitima illius electione, et de actis in conciliabulo Papiensi.* — Inter haec autem Alexander papa post infame Concilium Papiense prescribens ad Arnulphum Lexoviensem episcopum, de his, que gesta essent in conciliabulo Papiensi, eum redditum certiorum: ex quibus multa auditurus eris, que prae pudore schismatici ipsi reliquere obvoluta, immo sepulta silentio, sed et quod eidem

episcopo egregie rem agenti pro Catholica veritate, delegat vices suas. Extat ipsa quidem Alexandri reddita ad ipsum Epistola, jamque eusa una cum aliis Arnulphi litteris, quae sic se habet:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilis fratri Arnulpho Lexoviensi episcopo, salitem et Apostolicam benedictionem,

« Litteras a tua nobis prudentia destinas tanto hilariori mente suscepimus, quanto de uberiori pinguedine charitatis et ampliori fervore devotionis eas novimus processisse. Quas et nos ipsi attente satis ac diligenter inspeximus, et ut concepit dilectionis integritas, et probate fidei certitudo in tenebris non lateret, sed fieret ignorantibus manifesta, eas in fratrum nostrorum auditório publice fecimus recitari. Ipsa profecto et devotissimi continebant puritatem animi, nec minus luculentam profundi pectoris eloquentiam redabant. Novimus autem, et immemores non existimus, qualiter et ipsa tua scripta plenarie continebant, divæ ac reverendæ memoriae Innocentio pape, antecessori nostro, schismaticus ille, qui et generositate naturæ, rerum copia terrenarum, prudentia sæculari, et gratia laborum mira aestimatione reddebatur insignis, nefaria temeritate succrexit, et innocentem noxius, fortis debilis, armatus inermem, schismaticus catholicum impugnabat. Ceterum ad quem finem res ipsa, Deo miserante, pervenerit, devoti et fideles Ecclesie filii per gloriam meritorum, mali vero per suppliacionem gravamina cognoverunt. Quid etiam de aliis similia presumentibus antea sèpem numero contigisset, tu tam focunde quam eleganter in illis eisdem litteris expressisti. Temporibusque nostris optimus Deus voluit haereses suscitare, ut qui probati sunt manifeste fiant, et ut per nostram et aliorum catholicorum studium et laborem granis a paleis in area Domini segregatis, schismata et haereses conterantur. Credimus siquidem, et de gratia divina confidimus, quod in proximo sedatis fluctibus procollarum et ventorum turbine propulsato, dies nobis serenus et fulgidus arridebit, et calcatis inimicis Ecclesie, tranquilla in portu Petri navicula residebit.

39. *« Persolvimus autem gratias omnium Conditori, laudum praeconia referentes, quod magnificum illum et serenissimum orbis principem Henricum regem Anglorum audivimus firmum et stabilem in Catholica unitate Ecclesie permanere, et quod per tuam præsertim inductionem idem in sancto proposito animum solidavit. Rogamus sane, ut ita vigil semper circa eum et sollicitus perseveres, ne per frequentes vexationes imperatoris, et nuntiorum suorum, a devotione Ecclesie et nostra, quob absit, velit modo quolibet declinare. Volumus quidem te apud eundem regem, et episcopos, atque adjacentes personas, quasi quemdam Apostolum et nuntium veritatis in illis partibus experiri. Circumpositos quoque et vicinos episcopos, et tam Ecclesiasticas quam sæculares personas, nobiles*

¹ Exod. vii.

principice ac potentes, ad hoc ipsum efficaci studio et omni diligentia exhorteris. Nos enim personam tuam quam sincera charitate in Domino diligamus, atque ad honorem et exaltationem tuam, quam prompto animo desideremus intendere; per illum dilectionis fervorem, quem circa te et ante promotionem nostram habuimus, discretionis tuae prudentiam non credimus ignorare.

40. « Præterea qualiter Fridericus Romanorum imperator, avorum suorum scleratissima vestigia subsecutus, circa sacrosanctam Ecclesiam Romanam in praesente se habeat, et olim habuerit, et qualem circa eam animum gerat, qui utique specialis ejus patronus deberet et defensor existere. nullis rerum indiciis a longis retro temporibus ad notitiam tuam non ambiguum pervenisse. A tempore siquidem antecessoris nostri p[re]i recordationis Iuliani papae, et ab exordio dignitatis suecepit sanctam Romanam Ecclesiam, tanquam tyrannus opprimere, et non medioecriter infestare. Archiepiscopos namque et episcopos a Sede Apostolica redentes, in ignominiam et detrimentum Ecclesie plerumque capi turpiter et inhoneste precepit, eosque fecit carceris custodie mancipari. Non (nos) quoque in minori officio constitutos, qui cum venerabili fratre nostro B. nunc Portuensi episcopo ad eum fuimus delegati, qualiter apud Bisuntium ipse tractaverit, et quam inidine receperit, non opus est nos in praesenti referre, quia credimus te idipsum plenarie cognovisse. Veniente (vivente) etiam predicto antecessore nostro, patrimonium beati Petri violenter invasit, et eamdem Romanam Ecclesiam nisus est modis omnibus conculcare, ita quod a pluribus diebatur, et quasi fama communis hahebat, quoniam eo superstite, Octavianum, qui semper fuit domesticus Ecclesie inimicus, ordinare Apostolicum, imo apostaticum si opportunitatem acciperet, intendebat.

« Quia vero illo vivente omnipotens Deus non permisit eum conceplam vesaniam exercere, post mortem ejus opportunitate concepta, predictum Octavianum schismatum, simoniacum, et manifestissimum invasorem, qui cum tribus tantum malitia sua complicibus, sicut lotus pene mundus agnovit post canonicum et unanimem electio[n]em nostram mantum arripuit, et ita se damnabilis presumptione intrusit, in tanta iniquitate modis omnibus manu tenuit, et quilibet ille fecit, solo favore, potentia, et auctoritate ipsius, et multiorum suorum, qui in Urbe præsentes extiterant, eum fecisse absque ambiguitate tenemus. Unde ad confirmationem ipsius, imo ut omnem videretur in Ecclesia Dei auctoritatem habere, archiepiscopos, episcopos, et alios Ecclesiarum prefatos apud Papiam, contra sacerorum instituta canonum, prout ei placuit, convocavit. Ille autem, sicut homo, qui nec in Deo, nec in iustitia confidebat, in ipsius imperatoris præsencia per aliquot dies, velut pro certo accepimus, insignia Pontificatus abjecit, sicut etiam in nostro et fratrum nostrorum conspe-

etu, dum Romæ olim nos teneret inclusos, suam malitiam recognoscens; facere voluit, ea quidem conditione servata, ut nos ei postmodum reddere deberemus. Cumque nos ea recipere sub hac conditione nollemus, ipse in sua perfidacia, et damnablem presumptione permanst.

41. « Ceterum, ut praedictus imperator Ecclesiam Dei sue videretur subjugare et supponere ditioni, et eam in supremam redigere servitatem, memorato apostatico, sicut dictum est, Pontificalia insignia reddidit, et eum de papatu, quod est a seculis inauditus, per annum, prout dicitur, investivit. Quosdam etiam episcopos, alii discretioribus et honestioribus occulte de illo conciliabulo fugientibus, et reverentiam exhibere laicali violentia, tyrrannica oppressione coegerit. Sic enim reges et principes diversarum partium sibi intendit tum spirituali, tum materiali gladio subjugare, si in hac parte, quod absit, nefandissimum ejus propositum prævaleret. Ad hæc, juxta prudentiae tuae consilium, Rothomagensi archiepiscopo, ejus suffraganeis, et aliis per Northmanniam constitutis, exhortationis litteras destinamus. De cetero memoratum Fridericū imperatorem, pro eo quod Octavianum schismaticum recepit, et ei pertinaciter adhaerere præsumit, cum eodem Octaviano, et cum aliis principalibus fautoribus suis, nos de communi fratribus nostrorum consilio, in Cœna Domini publice ac solemniter excommunicasse cognoscas. Dat. Anagnia kal. Aprilis ».

His acceptis Arnulphus ab Alexandro litteris, ut partes creditis sibi legationis impleret, ad archiepiscopos et episcopos Angliae¹, de his quae gesta essent in conciliabulo Papiensi, litteras dedit, quas ob plenam rerum gestarum significationem hic describendas operæ pretium duximus: sic enim se habent:

« Ad archiepiscopos et episcopos Angliae (Gallie).

« Quanta tempestate laboret Ecclesia, atque in quanto videatur periculo constituta, vestra quos hic dolor tangit prudentia non ignorat. Et filii quidem Bablyonis prospiciunt et exultant, qui quasi certum auspicantes de procellarum quantitate naufragium, ad diripiendas sareinas et ipsa navigii tabulata concurrunt. Nobis autem securitatem præstat divina promissio, qua portas inferi aduersus eam pravalere non sinit, sed vexationis injurias victoria certitudo compensat. Neque enim desperationi locus est, ubi causam rectitudi comendat, et virtutem patientie firmat inferni conscientia veritatis. Causæ siquidem nostræ nec ignota veritas est, nec incerta iustitia, sed res inceclarior, et pravitatis nube negotium purgat, et omni judicium absolut error.

42. « Si enim persona personæ comparetur, nostram perfectio scientie, et omnium virtutum

¹ Gallia, sicut ex litteris Alexandri super lectis possimus intelligere, et in multis innotescit, hec textus depravatus legit: *Anglia*.

format integritas, quod non magis nostræ quam adversariæ quoque partis testimonio confirmatur. Alteri vero si nobilitas generis, et quesita ob hoc ipsum potentium gratia subtrahatur, non erit unde ad majestatis Apostolicæ fastigium audeat aspirare. Sed et si facta electionum invicem conferantur, electionem nostram omni ordine, omni solemnitate, omni denique ratione submixam; alteram plenam impudentiam constat, et omnis rationis adminiculum destitutam. Numquid enim unius episcopi, ipsiusque quem nos habemus, et duorum cardinalium toti Ecclesiae prejudicabit auctoritas, et reprobata universitate Catholica, intra quaternitatem hujus angustias coarctata credetur? Numquid consecratione rite ac solemniter per eam cuius interest multitudinem celebrate, ea quæ postnodum per paucas ipsasque emendicatas manus contracta est poterit prevalere? Numquid impudentiam conjecti sibi propriis manibus indumenti minax redemptorum satellitum violentia consecrabat? Certum siquidem est, Octavianum Ecclesiam beati Petri, cum ibi celebranda foret electio, armatorum copia complevisse, ut quod de meritis suis, et sanctorum Patrum gratia non sperabat, strictis in cervices resistantium gladiis usurparet.

43. « Denique consensu omnium in personam sanctissimi patris Alexandri firmato, dum ipse laudabilis verecundia renuit et excusat, impositumque sibi manibus fere o mimum pluviale repellit, dissimilare ulterius ambitio non potuit vel differre; sed effusa temeritate, nullo adhuc cardinalium, sicut dicitur, prosequente, cucurrit ad cathedram, ea nimis fiducia, quod invitis armatis non posset ab inermibus amoveri. Pari queque palatum festinatione concendit, ut primus utramque cathedralm videretur insedisse, et quem jure non poterat, saltem de festinatione sortiretur ascensum; quo predicti tres eum de tota universitate seculi sunt. Alii gladiis discurrentibus territi, cum electo suo in munitionem proximam concesserunt, ubi eos adversarius ille novem diebus obcessos gladiis tenuit et inclusos, exiguum sicut poterant alimoniam toto illo tempore mendicantes. Unde etiam sibi mentiendi causam componit iniurias, asserens, Octavianum, priusquam alter eligeretur, per novem dies Apostolatus cathedralm solitarium insedisse, quasi ille ab initio, licet renuerit, non fuisset electus, uniusque violenta possessio sanctificare in justiam, et ambitionis audaciam valeat expiare.

44. « Porro illi de carcere beneficio senatus educti, ad locum, quo Apostolica insignia servabantur, Domino miserante, perduci sunt, ut electio manciparetur effectui, et electus gratiam consecrationis per manum Ostiensis episcopi, ad quem hoc jure speciali pertinebat, aciperet. Denique cardinales et episcopi, qui per diversas provincias legationis fungebantur officio, ad eum pari devotione conversi sunt: totique jam Ecclesie Dei indubitate tranquillitas serenitas arridereret, nisi homo ille ad preparatum imperatoris auxilium

transfugisset. Verum ille gloriae suæ, et novi Dei sedulus emulator, desiderii complendi, quod de praovorum exemplo conceperat, occasionem latabundus accepit. Nostis enim predecessores ejus ad subjungandam ditioni sue Romanam Ecclesiam a longis retro temporibus aspirasse, ipsosque adversus eam semper vel suscitasse, vel fovisse schismaticos, quo magis jure ejus, cui ipsi ministerium debent, affectatum possent imperium exercere, eamque ad suam converso ordine non disponere, sed everttere voluntatem. Bene tamen, quoniam quisquis ad hanc de confidentia potestatis illius prorupit audaciam, in ruinam sibi factus est, carteris in exemplum, quo confusa deinceps cessaret elatio, et sua Ecclesia Dei dignitas et reverentia servaretur. Ceterum hic blanda schismatici desperantis humiliatione seductus est, dum ille personam suam arbitrio ejus exponit et causant, neque se quidquam fore, nisi de sola ipsius voluntate praesumit. Unde et ad pedes ejus ipsa dicitur Apostolatus insignia resignasse, posteaque de manu ipsius investituram accepisse per annulum, ut veteri scilicet questione composita, regnum plane de sacerdotio, de spiritualibus temporalia, de Ecclesiasticis viderentur secularia triumphasse. Indignum facinus, omnibusque saeculis detestanda malitia, ordinationem scilicet divinam qualibet tenetate convertere, et redemptam sanguine Christi perimere libertatem!

45. « Prædictus itaque princeps negotium suum, tanquam sub umbra pietatis exercens, Ecclesiasticum congregavit sæculari potestate conventum, ut presumptionem schismatici illius proprio roboraret assensu, et quos posset ad obedientiam illius tyrannice potestatis terroribus inclinaret: ea siquidem intentione, ut utriusque gladii virtute communita pristinam reformat imperii majestatem, ut (et) utriusque invicem cooperante potentia, omnia regna propria subjeciat ditioni. Porro illi, quos schismatico conciliaverat necessitas aut voluntas, falsitatis et blasphemie symbolum conscriperunt, ut quod de veritate non possunt, saltem conquisite multitudinis suffragio prevalere credantur. Quod scriptum si torte contigerit ad sapientia vestrae venire conspectum, multa plenum falsitate creditis, licet, etiamsi absolutam contineret in omnibus veritatem, nihil, quod ibi dispositum sit, aliquem de jure sortiretur effectum. Neque enim arbitrium dici potest, ad quod voluntaria partium compromissio non astringit, nec judicialis sententia, quæ nec ab ordinaria jurisdictione, nec a delegata procedit. Sed et eam sam communem privata auctoritate decidere qua arrogautia presumpserunt, nobisque tanquam inferioribus imponere magistratum, quos divina bonitus parer ordine, et eadem spectabiles constituit dignitat? Sed neque causa dici debet, ubi inter consentientes nullum potuit esse litigium; neque sine contradictione questio vel formari potuit, vel absolvit.

46. « Ad hec, si quod de Octaviano factum est, ab initio forte non valui, ex postfacto istorum nullo jure valuit confirmari, cum ipse jam ab eo, qui poterat, condemnationis sententiam, delitique penam anathematis exceperisset. Scio sapientiam vestram validioribus argumentis, potioribusque rationibus abundare, ut Papiense illud conciliabulum nullius reputet extitisse momenti, a (et) vobis etiam minus intelligentium simplicitas valeat edoceri. Benedictus autem pater misericordiarum, et Deus lotus consolationis qui Ecclesie Gallicanae solitam misericordiam benignus impedit, ut eam semper et agnitione veritatis illustret, et pedes ejus a justitia transe nullatenus aberrare permittat. Sicut enim omnes, quos ad oppressionem Romanæ Ecclesie rabida Teutonici furoris provexit invidia, virtus Altissimi manifesta dejectil, sic omnibus, quos devolio Gallicana suscepit, victorianam semper contulit et triumphum. Cumque multis constet, cæteras regiones abundasse portentis: sola Gallia monstra non habuit, sed sincritate fidei, doctrinae veritate, virtutum quoque titulis, et plurima operum exhibitione prefulsit. Unde nunc quoque personarum penitus qualitate discussa, factisque electionum plenius exploratis, in personam sanctissimi patris Alexandri, de vere catholici et seruissimi regis sui beneficito converuerunt, litterasque ejus et nuntios passim et suscipiunt, et honorant. Sed quia inter ipsum et principem nostrum, Deo volente, noviter est reformata concordia: placuit ob gratiam ipsius ad momentum differre publicandas susceptionis edictum, donec iste noster Ecclesiam regni sui consuluisse posset, et quod mente concepit, assensu vestri conniventia confirmasse. Neque enim prudentiam regalis excellentiæ decuit aliquid super tanto negotio, inconsulta vestra sapientia, definire, ne gloriam suam alteri dedisse videretur, et reverentia vestram minoris quam debuit estimasse. Quæ tamen super hoc ipsius ab initio voluntas extiterit, multis declaravit indicis et expressit; quoniā patris Alexandri nuntios et litteras cum reverentia semper exceptit et gratia, nullumque se aliūm suscepturnum, adhibita sœpe coram omnibus asseveratione, praedixit.

47. « Porro litteras Octavianii oblatas rennit manu regia, velut immundum aliquid sordidumque contingere, sed in contemptum ejus lignea tabelle, quam ipse de pulvere sustulit, manibus offerentis impositas, ipse statim coram nuntio post dorsum suum quam sublimius potulit, risu multitudinis que alerat prosequente, proiecit. Ex his igitur manifestum est, voluntatem ejus in favorem domini Alexandri, sine omni ambiguitate firmatam; ipsumque vestrum (vestram) magis ob reverentiam quesiisse consilium, quam pro absolvenda qualibet super hoc negotio quæstione. Solent enim principes dominique terrarum majora negotia quadam semper mora suspendere, ut dilatione crescat auctoritas, et major letitia desideria pro-

tracta consummet. Super quo plane cum in idem favor principis veritasque concurrent, manifeste vobis viam responsonis gratia divinæ bonitatis assignat. Oportet tamen vos propter aliquos, qui inter vos sunt, sollicite providere, qui se schismatico illi dicunt cognatione conjunctos, ne malignitas forte prevaleat, et eam quæ ex Deo est, supplantet carnis affectio charitatem. Sed cum universitas vestra convenerit, nolite quorundam expectare sententias; nec eorum timeatis offensam, sed conceptum statim in virtute spiritus usurpare sermonem, ne dissimulatio vestra pravitati præstet audaciam, vestroque silentio blasphemiarum primitia convalescant. Tempestivus igitur zelus justitiae per os vestrum de libertate conscientiae, et confidentia veritatis erumpat, ut quasi quodam spirituali tonitruo terreatur iniqitas, et preparata ad subversionem fidei fallacia suffocetur. Dominus mentes vestras in bonum sua pietate dirigat et confirmet, ut Ecclesie ejus studio vestro reformatur integritas, et quæ vos tantis ultra beneficis et honore prævenit, gratos in opportunitate sentiat et fideles ». Ilucusque Arnulphus ad Galliarum episcopos, egregiam navans operam pro catholico antistite adversum schismaticum invasorem. Quæ autem hæc secuta sunt, dicemus anno sequenti.

Inter alios Galliarum episcopos qui electionem Alexandri Pontificis provexerunt et protexerunt, fuit præcipuus Willelmus archiepiscopus Senonensis, ad quem ista Petrus Blesensis¹:

« Vos enim estis, in cuius consilio et auxilio potissimum sue salubris anchoram naviculae beati Petri constituit, cum inter schismatice persecutionis fluctus periclosius astnaret. Vobis contulit Deus in pueritia super senes intelligere, et futuram nature canitem maturiorum morum senio prævenire. Fluxus (fluxos) adolescentie motus in vobis ratio magistra cohibuit, ut omni lasciviae libertate præcisa, nec forma, nec nobilitas, nec opum exuberantia, nec potestas, nec cætera, quibus pudicitia expugnatur, propositum interverte-rent casitatis, sed modesta in omnibus conversatio plus Angeli quam hominis exhiberet. Cæteras virtutes, quibus miraculose fulgetis, sub silentio prælerimus: nec enim nostra præconia mendicantis, enīus honestatem et prudentiam fama celebris latissime promulgavit ». Ilæc de Willelmo Petrus² cuius testificatione constat, de Senonensi translatum ad Rhemensem Ecclesiam, ubi pro sancto Thoma Cantuariensi archiepiscopo strenue egit. Tales erant, qui pro Alexandro adversus schismatics iniere certamen.

48. *De ignominioso silentio cardinalis Papiensis in conciliabulo schismaticorum.* — Ceterum ne quid prætermittatur, spectat et ad ipsum, de quo hoc anno agitur conciliabulum Papiense, quod Willelmus Sancti-Petri-ad-Vinentia presbyter

¹ Petrus Bles. Ep. xxviii. — ² Ibid. Ep. cxvii.

cardinalis, Papiensis dictus, quod Papiae natus esset, nescimus qua occasione, Papiae erat apud suos, dum ejusmodi agitaretur conventiculum schismaticorum. Qui enim non (ut par erat) imperatori in faciem restitisset, nec episcopi illuc confluentibus adversatus esset, sed tacuisset omnino, non caruit suspicione facita conniventie, ob idque etiam ingentem infamia notam contraxit, quem tunc refrenata est, cum petente Henrico Anglorum rege, idem cardinalis Papiensis legatus missus est ab Alexandro papa in causa sancti Thomae archiepiscopi Cantuariensis; qui eum ejusmodi notatum infamia habere judicem penitus recusavit: in quem et ista de ipsius tanta ignominie nota resperso silentio, ad Conradum archiepiscopum Moguntinum habet post multa, in hominis detestationem summa animi amaritudine inculcat¹: « Res nefanda et nimis sui crudelitate horribilis, sui malignitate odibilis, sui facilitate contemplabilis, sui iniustitate damnabilis in aeternum. Sufficere debuerat Papiensi, Italiani subvertisse, nisi et orbem cum Ecclesiae libertate sua cura periret, etc. » His junge quod habet et Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum²: « De Willermo Papiense quod ab initio creditum est, nunc clarius elucescit: quia quam maguanimus, quam fidelis in causa Ecclesiae Romanae coram Friderico Papiae inventus est, talis et tantus in causa Ecclesiae Anglicanæ, (si licetum fuerit) inveniretur, praesidente vel assentiente Henrico ».

Et rursus idem ad eundem³: « Et quidem de altero (legatorum scilicet) nemo miratur, cuius fides ad Deum et Ecclesiam ab ea die immutata debuit, qua in haereticorum Concilio Papiensi, ubi Octavianus haeresiarcha receptus est, Friderico mutus assedit, etsi plures opinentur, cum expressum dedisse consensum. Nonne proverbialiter tritum est, quod taciturnitas imitatur concessio- nem? » Et paulo post: « Ceterum Francorum proverbio in ipsum Iuditur: Quia male corporis cooperimenta coaptat, cuius verenda et nates patent ». Et de eodem idem Joannes Saresberiensis ad Alexandrum papam⁴: « Non creditur a prudenteribus alterutrius regni, quod ille quem rex a sanctitate vestra petivit ex nomine, modo sit aut fide purior, aut charitate ferventior, aut virtute constantior, quam fuerit Papie inter amicos, et cognatos, et notos, ubi siluit, videns ab haereticis qui convenerant causam fidei condemnari, et Apostolice Sedi gravissimum de schismaticorum consensu roborato subinserri dispendium ». Hactenus ipse.

En vides, lector, quam detestabile et opprobrosum in cardinali S. R. E. silentium habetur, dum aliquod inferri Ecclesie damnum videt et tacet, ut andisti de cardinali Papiense Willermo, qui cum esset vir eloquentissimus, tunc laborasse creditus est angina Demosthenis. Declamavit autem postea, ubi nullus metus urgeret. Sed de his anno sequenti.

¹ Lib. II. Ep. xxiv. C. Vat. — ² Joan. Saresb. Ep. xxvi. C. Vat.

³ Joan. Saresb. I. II. Ep. XLVIII. — ⁴ Ibid. Ep. XC VIII.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6653. — Anno Ære Hispan. 1198. — Anno Hegire 555, inchoato die 11 Jan., Fer. 3. — Jesu Christi 1160.

— Alexandri III pape 2. — Friderici Enobarbi reg. 9, imp. 6. Manuels Comneni imp. 18.

1. *Conciliabulum Papiense*. — A num. 4 ad 30. In Chronicô Reichersbergensi de conciliabulo in urbe Papiensi Friderici imp. iussu congregato, ad annum MCLX habetur: « Crema capta, destructa et cremata est. Quo facto imperator statim Papiam venit cum episcopis et principibus, qui congregati erant, et in nonis Februario curiae et colloquii initium habetur, et per sex dies in hoc deinorantur: fuitque dissensio aliqua inter ipsos, quibusdam hunc, quibusdam illum papam confirmare volentibus. Tertia itaque idus Februario, quia nec Ale-

xander venerat, nec legati ejus, nec aliquis pro parte ejus firmiter stabat, imperator omnes episcopos convocans in hunc eos consensum deduxit, ut omnes Victorem papam susciperent, et statim sequenti die II kal. Febr. (legendum II idus Febr. ut ex jam ab ipso narratis deducitur) ab ipso imperatore et episcopis suscipitur et inthronizatur in monasterio Sancti Syri, imperatore frenum equi et stivam sellae illius tenente, et eum de equo suscipiente, et ad altare una cum patriarcha Aquileiensi Pilegrimo inter manus eum deducente ».

Quibus similia referunt Baronius num. 16, et seqq. ex Radevico lib. 2, cap. 70 (1).

2. *Fridericus imp. sicut in sectatores Alexandri III.* — Imperator voti compos effectus, et Sede Petri tandem subjugata, in atrocia edicta prorupit, multosque presules Ecclesie suis expulit. Hellmoldus, qui hoc tempore vivebat, lib. 4 Chron. Slavorum cap. 91, haec ad rem nostram scribit: « Cum Caesar expugnaret Mediolanum, venit ad eum Victor in estra, que erant apud Papiam, et recepit eum. Adunatoque Concilio (in urbe scilicet Papiensi hoc anno) reecepunt eum Rainoldus Coloniensis, et Conradius Moguntinus electi, et omnes quos imperialis aut timor aut favor agebat. Porro Alexandrum recepit Hierosolymitana Ecclesia et Antiochena, præterea omnis Francia, Anglia, Hispania, Dania, et omnia regna que sunt ubique terrarum. Insuper Cisterciensis Ordo eidem universus accesserat, in quo sunt archiepiscopi, et episcopi complures, et abbates amplius quam septingenti, et monachorum inastimabilis numerus. Hi singulis annis celebrant Concilium apud Cistercium, et decernunt ea quae utilia sunt. Horum invincibilis sententia vel maximas vires addidit Alexandru. Quamobrem iratus Caesar proposuit edictum, ut omnes monachi Cisterciensis Ordinis qui consistabant in regno suo, aut Victori suscriberent aut regno pellerentur. Haque difficile relatu est, quot patres, quanti monachorum greges, relictis sedibus suis, transfligere in Franciam. Pontifices etiam quamplures, sanctitate insigne in Longobardia, et in universo regno, principiis violentia sedibus suis pulsi, et alii superpositi sunt in locum illorum ».

3. *S. Alredus declarant in antipapam.* — Sanctus Alredus Rievallensis abbas hujus temporis scriptor, in Sermone ccxxxi, haec inter alia in rem nostram scribit: « Papie astiterunt reges terre, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Alexandrum Christum ejus, ubi circumdederunt eum canes multi, concilium malignantium obsedit eum: ibi insurrexerunt in eum testes iniqui, Joannes et Guido; sed mentita est iniquitas sibi. Infelices et miseri, qui descendentes ab Ierusalem in Jericho inciderunt in latrones; ipse est celestissimus Octavianus, qui instar latronis, multo tempore in insidiis latitus, papatum, predam, spolia, Echesiam astivavit. Infelix, qui ascendit cunile patris sui, et maulavit stratum ejus ». Inferius utriusque electionis processum fere enarrat, et justitiam Alexandri Pontificatus ex ipsa narratione

deducit: « Ecce defuncto Hadriano legitimo Petri successore, statim cardinalibus caeterorum Apostolorum legitima successio. Cogitate nunc constitutos in medio eorum Rolandum et Octavianum, sic interim non inuenimus eos, quasi in utero matris sue Ecclesie jam laborantes in partu. Rogo, fratres mei, nomine partis iste similis est partui Rebbecca? Ecce, ecce infelix Esau rufus et hispidus, quomodo ipsa viscera materna conforquet; et similem illum Jacob, quem totus ille invalidus ».

4. *Electionem ejus vitiosam esse ostendit.* — « Audistis enim quomodo de collo sanctissimi viri inleli ille mantum, demone plenus, extraxit. Et eum ei non pro voto cessisset, cum summo matris dolore egressus ab utero, cupiditatibus et ambitionis sue pilis, summum cernebibus horrorem incusit. Seuti sunt eum duo, qui, ut ipse, alienati sunt a vulva, erraverunt a ventre, ceteris omnibus Alexandrum eligentibus, Alexandro adhaerentibus, Alexandrum sequentibus. Cernite nunc Joannem, nunc Vidonem in parte una, et infer eos Octavianum, cernite et reliquam curiam ex parte altera, et Alexandrum inter eos. Rogo, cuius vox ista est? Exierunt a nobis, sed non fuerunt ex nobis? Certe aut in illis tribus curia Romana est, aut in his omnibus? Aut perit de terra, et inaniter fusa est illa Salvatoris oratio, de qua dicit: Ego autem rogavi pro te, ut non deficit fides tua. Quod dementis est opinari. Qui enim ita desipiatur, ut tot episcopis, presbyteris, diaconis, cardinalibus exclusis, Romanae vim curie in his duabus aestimet rese disse?

5. *Alexandri vero omni ex parte legitimam.* — « Sic nunc, fratres, sic loquor de istis, quasi adhuc in Ecclesia B. Petri ubi electionem fecerant constitutis, et ab invicem separatis. Certe Ecclesia Romana non perit, certe ceteris reprobatis ut in illis tribus remanserit, nulla ratio, nullus sensus humanus admittit. Restat proinde, ut in illa multitudine, que Alexandrum elegit, vim Apostolicæ dignitatis reservaverit. Absit enim, ut dicamus quinque cardinales episcopos et quindecim, vel eo amplius cardinales presbyteros sive diaconos, a tribus illis exiisse, et non potius illos ab istis, quorum fama celebratar, vita sanctior, sensus profundior, multitudo numerosior, anctoritas sublimior. Cum igitur constet Ecclesiam esse Romanam, quae Alexandrum elegit, de qua certum est illos exiisse, quicunque postea illis adhaesit, sive ipsissimus Imarus, sive alius, non ad Christianos, sed ad haereticos; non ad Catholicos, sed ad schismatis; non ad Ecclesiam, sed ad Synagogam Sa-

1. Epistolam Encycliam schismatis concilium Papense ad Ecclesiam fideliuum datum primus omnium vulgavit Godalus tom. i, pag. 274; sed nondum corruptam. Integrum dedecit PP. Martene, et Burard. Auct. tom. i, col. 477. Ex qua de corpore quadam ad mortem Petri ecclesiæ Historia ratione privat. In illa enim discensus electione, Alexandru indecessus cardinalis XX. dictum insuper Venandini tertio die post mortem promotionem ad Urbe, et cressum. Este in me tunc et tu. Secundum Burardum, sed cum eis sine solennitate basse. *Intra latitudo vero secundum Alexandri dubius unusquis post mortem vel resumere Octavianum contumescere. Beatus enim homo hunc pro electio Octavianum subiungit, prout Aquileia non patricianum cum suis suffraganeis, archiepiscopus Ravennas ac episcopi plures tornant et Unde nonnulli. Tadomus inter subscriptiores legunt rex Hungariae, Danie, Bohemia, cum archiepiscopo et duce Polonia. Cetera vero dies qui Synodus indebet habere, a nomine quicunque videtur indicata, desinatnam tandem legi in tribuno. Sumpetrino Erbertus vulgo inter scriptores ferme Getiminecum Menkeni tom. iii, col. 210, indebat caput de fratribus in diebus IV non. Februario. — MANSI.*

thanæ, et ipse haereticus, schismatisque accessit. Dicant inimici quidquid volunt, mentiantur quantum volunt; fingant quemcumque volunt, ibi Ecclesia esse Romana oculis certinatur, ratione probatur, confirmatur auctoritate, ibi cor meum, ibi animus meus, ibi affectus meus. Ab ejus fide, que Christo orante, non defiebit, ab ejus unitate, quam schismatiscorum pravitas, Christo conservante, non dividet ab ejus subjectione, enjus mihi princeps cælum aperiet, me neque mors, neque vita, neque alia creatura, Dei adjuvante gratia, separabit». Baronius in Appendice ad hunc annum ostendit sanctos *Eberhardum* archiep. Salzburgensem et *Hartmannum* Brixensem antistitem stetisse muros firmissimos pro domo Domini adversus antipapam, quod monendum duo quia video, quæ Baronius in Appendice habet, a pansi legi. Porro *Hartmannus Brixiensis episcopus* ibidem a Baronio appellatur; sed is error librariis adserendus. De utroque sancto præsule infra sermo erit (1).

6. *Arnoldus archiepiscopus Moguntiae occiditur*. — A num. 30 ad 38. Radevicus, qui libros duos ad Ottoneum Fisingensem Appendices elucubravit, et Lignrinus poeta hoc anno Opera sua absolvere, quia cum eterque Friderici laudes cœnisset, videtur noluisse post ejus excommunicationem amplius eum landare. Hoc autem anno imperatore ab *Alexandro III* excommunicatum fuisse, Baronius num. 31 ex Actis ejusdem Alexandri III demonstrat. Hanc excommunicationem cumdem Pontificem postea innovasse, anno MCLXVII videbimus. Interim *Arnoldus archiep. Moguntinus schismaticus in Nativitate divi Joannis Baptista a Moguntinis occisus est*, uti refert Baronius a num. 32 ad 34, ex Roberto de Monte et Conrado episc. in Chron. Rerum Moguntiacarum.

7. *Conradus frater Ottonis Palatini fit archiep. Mogunt.* — Tum Baronius num. 33 ait, *Rudolphum et ipsum sicut Arnoldus sacrilegum, electum fuisse Moguntinensem archiepiscopum*, et tandem *Conradum consanguineum imperatoris a clero legitime creatum esse*, quem addit ad Alexandrum III se contulisse, ejusque partibus semper quadavixit, licet Sede sua exclusum adhäsisse. At Rudolphus quidem a scelestis auctoribus Arnaldo occiso subrogatus; verum, ut tradit Dodechinus in Chronic. anno MCLXI, imperator Rudolphi munera sprevit, «quia Conradus Palatinus alium nomine Christianum episcopum levavit». Tum anno MCLXII: «Imperator in Longobardia res publicas agens, Christiano priore electo interimi neglecto etc. episcopum constituit Moguntinæ sedis Conradum fratrem Ottonis Palatini», de quo sèpius infra sermo erit, quia fortiter pro

Alexandro III stetit, et sedem suam deserere coactus fuit.

8. *Willelmus Albimanus archiepiscopus Senensis Alexandri partes tuerit*. — A num. 38 ad 43. Baronius refert litteras *Arnulpho Lexoviensi* episcopo datas ab Alexandre III, qui ei gesta in conciliabulo Papiensi significat; egregiam enim operam Arnulphus adversus antipapam navavit. In Appendix vero ad hunc annum monet, inter Gallicanos episcopos, qui electionem Alexandre III tuili sunt, precipuum fuisse *Willelmum archiepiscopum Senensem*, ad quem extat Epist. xxviii Petri Blesensis, ad id quidem verum, sed *Willelmus archiep. Senensis cognominatus ad albas manus*, seu Albimannus (vulgo, *aux blanches mains*) Philippi II Francorum regis avunculus, non nisi anno MCLXVIII *undecima kalend. Januarias* Senensis archiepiscopum dictus, ut videre est apud Mathoudum in Catalogo archiep. Senonensium, qui cum postea translatus fuerit, ad archiepiscopatum Rhemensem, commodius infra de eo agemus.

9. *Ludovicus VII Francie rex Adelam sibi copulat*. — Continuator Chronicæ Sancti-Petri-Vivi ad hunc annum habet: «Ipsa anno mortua est regina Francie (Constantia appellata) filia imperatoris Hispaniae (Alphonsi scilicet VII Castellæ regis): rex vero Ludovicus (Francorum rex) accepit in conjugem filiam bonæ memorie venerabilis comitis Theobaldi (comitis nempe Blesensis et campanie, enjus filia Adela regina Francorum fuit), quam postmodum prædictus Hugo Senensis archiepiscopus Parisius in reginam unxit, ipsamque cum domino suo rege ipso die, præsentibus duobus cardinalibus (Vangius in Chron. dicit *tribus*, sed longe major fides hujus continuatoris hoc tempore viventis) Ottone videlicet atque Henrico Pisano, in Ecclesia B. Marie coronavit: et in eadem Ecclesia, ipsis cardinalibus et multis aliis præsentibus misse officium solemniter celebravit. Quod factum valde displicuit Rhemensi archiepiscopo, et ejus episcopis». Continuator Aimoini cap. 54 ait Adelam, quam Alam vocat, fuisse inter quinque filias Theobaldi natu minimam, et Hugo-nem Senonensem archiep. eam ad festum S. Briccii Parisii ininxisse; ideoque die xiii mensis Novembris quo S. Briccius colitur. Quare cum Radulphus de Biceto in Imag. Hist. tradat, Constantiam hoc anno partu filie mortuam esse, *incoloni filia*, et Ludovicum regem Alani sen Adelam, *infra quintundecimum diem* duxisse uxorem appetit *Constantiam* sub exitum mensis Octobris e vita discessisse.

10. *Moritur S. Ubaldus episc. Eugubinus*. — *Sanctus Ubaldus* ex priore canoniconum regularium episcopus Eugubinus in Umbria «sequenti

(1) Non Papia tautom sed et Cremona alterum conciliabulum a Friderico et schismaticis habuimus fuisse in confirmationem prioris electionis schismatisæ unico verbo docet nos auctor Chronicæ regi S. Pantaleonis, quem per hæc tempora vixisse non invicem creditur. Ille enim peracta narratione eorum que in Siciliensi conciliabulo gesta fuerant, addit: «Similia acta sunt apud curiam et Synodus, quam imperator Cremonæ habuit in Dominica quæ est ante Ascensionem Domini». Conciliabulum istud nunc primo in lucem extratum est.

nocte, quam sancti Pentecostes dies dominicus præcesserat migravit ad Dominum», inquit Tebal-dus ejus successor in ejus Vita, et confirmant marginales Additiones adscriptæ velutissimo exemplari ejusdem Vitæ, in quibus dicitur, migravit «anno Domini millesimo centesimo sexagesimo, anno episcopatus sui trigesimo primo», quod optime convenit cum charactere expresso per Tebaldum, quia, ut inquit Papebrocius ad diem xvi mensis Maii ubi S. Ubaldi Vitam recitat, *Eugubini* ab omni retro memoria diem xvi Maii, ut sancti sui protectoris natalem observant, et hoc anno festum Pentecostes celebratum est die xv mensis Maii. Cum in pueritia patre orbatus enutritus fuisse sub disciplina Ecclesiastici Ordinis, et processu temporis prior in cathedrali renuntiatus, vide relque depravatos canonicorum mores, tribus sibi clericis adjunetis, perrexit ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ in *Portu*, seu Portuensem, in agro Ravennate sitam, ubi Petrus de Ilonestis canonicos regulares instituit, ut anno mcccix ostendimus. Ibi «tribus mensibus sub disciplina fratrum illorum regulariter vixit», et *Eugubium* rediens canonici Ordinis regulam obtulit, effecitque ut «canonicum Ordinem omnes devote custodirent». Perusino episcopatu recusato, *Eugubium* admittere coactus fuit, ubi in vita et post mortem miraculis claruit. *Eugubium* regularium Congregationis Lateranensis monasterio est ornatum a tempore Julii II et Leonis X Pontificum Romanorum. *Ubaldianus Caelstius* miii sanctorum catalogo adscriptus Diplomate a Baronio anno mcccxi num. 4 relat.

11. *Gesta in regno Siciliae*. — Anonymus Casinensis in Chron. : « Comes Robertus de Lorietto, inquit, et comes Andreas intraverunt in regnum. Musemudi ceperunt Africam (ut ostendimus anno superiori). Matthæus Borellus, (legendum *Bonaltus*, juxta MSS., a Peregrinio visa) interfecit Majorem (legendum *Majonem*, juxta eadem Ms.) ammiratum apud Panormum ». Falcandus in Hist. de Sicilia Calamatibus pag. 850 et seqq. fuit loquitor de Majone amirato Siciliae, qui omnia apud Guillelmum regem poterat, qui cum eum e throno deturbare cogitaret, Saracenis favebat et clam cum illis conveniebat. Cumque pluribus proceribus *Majonis* potentia suspecta esset, de eo interticiendo consilium inire; et multas civitates in suam societatem perfraxer. Sed de his legendus Falcandus, et Baronius anno sequenti num. 7.

12. *Gesta ab Alexandro III in Campania*. — Hoc anno, *Indictione viii*, juxta Ceccanum in Chron. « Alexander Tertius... venit Anagniam et acquisivit totam Campaniam, et misit in suo jure. Hoc anno ordinavit Flaminundum (aut Fromundum) monachum de monasterio Cesimerii. In Vernana Ecclesia VI nonas Octobris ordinavit Rodulphum presbyterum, et consecravit eum episcopum in Ferentiuensi Ecclesia. In eodem mense accepit filiam comitis Berardi de Alba Andreas comes, etc. Sex die intrante mense Maio apparue-

runt tres soles. Idibus Octobris fuit terra molus magnus. Hoc anno (ante Rodulphi promotionem) episcopus Narne (Petrus appellatus, qui Alexandri paries sequebatur) ivit per episcopatum Ferentinensem, et chrismavit pueros», quia Ubaldu episcopus Ferentiuensis schismaticus erat, et a civitate aberat.

13. *Fridericus imperator Cremonam cœvit et Mediolanum affigit*. — Mediolanenses mense Martio currentis anni Alexandri papæ paries amplexi sunt. Eodemque anno juxta Ottonen Morenam Fridericus imp. « cum Cremonensibus et Papiensibus, alisque civitatibus Lombardie ad comitatum Mediolanensem devastandum perrexil: et ibi multa devastavit ». Deinde refert die sancto Bartholomeo sacra *maximum detrimentum* accidisse «Mediolanensibus, et maxime illis de porta Romana, scilicet quod bene lertia pars Mediolani combusta est, nec fuit aliqua porta in tola Mediolano, quæ aliquo latere non combureretur. Et magna aura luce ventilante, multe domus optimæ, in quibus valde confidebant, combustæ sunt. Et idcirco ad inopiam et suminam necessitatem per venerunt, amisis in igne omnibus vicinalibus lam hominum quam junctorum, et vestibus ». Portæ autem nomine Otto Morena, et Mediolanenses ac Itali intelligunt tribum vel urbis regionem, ut videre est apud Ducangium in voce *Porta*. His adde quod Joannes de Ceccano in Chron. ad hunc annum scribit : « Indictione viii. In hoc anno Fridericus imperator destruxit Cremonam; et totam fecit crenare ». Legendum Sigenius lib. 13 de Regn. Ital. ubi luse referit gesta hoc anno a Friderico imp.

14. *Hæretici Waldenses veniunt in Angliam*. — Hoc anno Concilium Oxoniense habitum contra Waldensium sive Publicanorum dogma de quo fuit Neubrigensis lib. 2, cap. 43, ut legere est tom. x Concil. Neubrigensis de rebus per hæc tempora gestis verba faciens ait : « Isdem diebus erronei quidam venerunt in Angliam ex eorum (ut creditur) genere quos vulgo Publicanos vocant. Hi minimus olim ex Gasconia incerto auctore habentes originem, regionibus plurimis virus sua perfidia infunderunt. Quippe in latissimis Galliae, Hispaniae, Italiae, Germaniaeque provinciis tam multi hac peste infecti esse dicuntur, n̄ secundum prophetam multiplicati esse super numerum arenæ videantur », et extera ibidem legenda, que Wal-terus Herminford Gisburnensis cenobii in agro Eboraciensi canonicus regularis Ord. Augustini. qui floruit anno mcccxxx, hoc modo summam contraxit in suo Chronicō tom. ii Collectionis Oxoniensis publicato : « Eodem quasi tempore quidam heretici Angliam ingressi sunt in universo quasi xxx homines et fœminæ lingue Tentouicæ, quemdam Gerardum nomine aliquafiter literatum, tamquam preeceptorem et principem impoliti et idiote sequentes.

15. *Congregatur adversus eos Concilium Oxo-*

nū. — « Rex vero », nempe Henricus II, « deprehensos in custodia posuit et indiscusso punire vel dimittere nolens, episcoporum Concilium apud Oxoniam celebrari precepit : ubi de fidei articulis interrogati, ille litteraliter pro omnibus una voce respondit, Christianos se esse, et doctrinam Apostolicanam se velle venerari : sacramentum vero Baptisma, Eucharistiam et conjugium detestantes, ausu nefario unanimiter responderunt. Cumque divinis intergerentur testimoniis predicta credere, se quidem ut instructi erant credere, de fide vero sua disputare nolle responderunt. Moniti ut penitentiam agerent, et in corpore Ecclesie unirentur, omnei consilii salubritatem sperverunt : minas quoque comminatas deriserunt, verbo illo Dominico abutentes,

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, etc. Tunc episcopi, ne virus haereticus latius serperet preevantes, eosdem publice pronuntiatus haereticos, corporali discipline subdentes Catholicis principi tradiderunt. Qui precepit haereticis infamie characterem frontibus eorum inuri, et (speteante populo) virgis coercitos ab urbe expelli : districte prohibens, ne quis eos vel hospitio recipere, vel aliquo solatio confovere præsumeret. Ad penam ergo ducti, gaudentes properabant, preente eorum magistro, et caue, *Beati critici vos oderuit homines*, etc. Unam tamen mulierculam Anglicanam deceperant : et illa metu pena discedens ab eis, errorem confessus est, et reconciliacionem meruit ».

ALEXANDRI III ANNUS 2. — CHRISTI 1164.

1. *Canonizatio S. Eduardi regis Anglie.* — Annus salutis incipit millesimus centesimus sexagesimus primus, Indictione nona, quod et Alexandri papæ annus secundus absolvitur mense Septembri, et tertius inchoatur: cum Alexander papæ legatione accepit ex Anglia pro canonizazione Edvardi regis Anglorum, jam elapsi centum ferme anni ab obitu ejus. Qui exactissime indagatis, que ad solemnum spectarent ritum inter sanctos receptionis, permotus ejus vita sanctitate, accedentibus multiplicibus ab eo editis vivente et post mortem miraculis, secundum antiquum Romanæ Eccl. usum, ipsum retulit in Album sanctorum; proque his Apostolicas litteras dedit istis verbis¹:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, prioribus, et aliis Ecclesiastriis pralatiis per Angliam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Illius devotionis constantiam et fidei firmatatem, quam circa matrem vestram sacrosanctam Romanam Ecclesiam exhibetis, diligenter attentes, in id propositum voluntatis adducimur, ut vos sicut charismos fratres, et speciales Ecclesie filios sincera charitate in Domino diligamus, pro-

pensiis honoremus, et postulationes vestras, quantum cum Deo possimus, libenti animo admittamus. Inde utique fuit, quod super petitione, quam de Edvardo glorioso quondam rege Anglorum canonizando, et in sanctorum catalogo adscribendo, tam charissimus in Christo filius noster Henricus illustris Anglorum rex, quam vos ipsi nobis instantius porrexitis, sollicitam cum fratribus nostris deliberationem habentes, libro miraculorum inspecto, que dum in carne mortali viveret, et postquam de presenti seculo est assumpitus, omnipotens Dominus per suam misericordiam declaravit: visis etiam litteris antecessoris nostri pia memorie Innocentii papæ, vestris quoque testimoniis inde receptis: quamvis negotium arduum et sublime non frequenter soleat nisi in solemnis Conciliis de more concedi, de communii tamen fratrum nostrorum consilio, juxta votum et desiderium predicti filii nostri regis ac vestrum, corpus ipsius confessoris ita glorificandum censuimus, et debitibus praecomiis adorandum in terris, sicut eundem confessorem Dominus per suam gratiam glorificauit in celis. Unde videlicet inter sanctos confessores de cetero numeretur, quod hoc ipsum apud Deum signis meruit ac virtutibus obtinere. Quia igitur decet honestatis vestre prudentiam eum pie colere, et toto studio venerari, quem auctoritate Apostolica venerandum vestra

¹ Extat in Append. ad Vitam S. Eduardi Sur. tom. int.

postulavit devotio et colendum : universitatem vestram per Apostolica scripta monemus et exhortamur in Domino, quatenus cum ita deinceps studiis debitis obsequiis honorare, ut ipsius intercessionibus apud districtum Judicem mereamini veniam obtinere, et gloriosum in eterna beatitudine praemium invenire. Datum Anagniae, septhimo idus Februario, hoc videlicet anno. Quod inde colligitur, quod cum auctor inferius dicat post biennium peractam esse ejusdem sancti translationem ; et asseral eam fieti configisse tertio idus Octobris, anno Redemptoris millesimo centesimo sexagesimo tertio, anno ejusdem Alexandri papae quarto inchoato ; utique hoc anno praecessisse dictam canonizationem, opus sit affirmare, qua sui bene consecravit exordia Pontificatus.

Ecce secundum illud Isaiae¹ : « Dominus auditum facit ab extremis terræ », verbum veritatis, sancto Spiritu illud insonante² : « Audite insulæ, et attendite populi, de longe Dominus vocavit me ». Hoc recepit audiens nuntium rex Anglorum cum universa Ecclesia Anglicana, sphenensque legatos antipapæ et imperatoris, legatos ipse misit ad Alexandrum, quem colebat unicum Christi vicarium, et tanquam a Christo petiit, ut quem ille inter sanctos receperisset in cælum, Eduardum colendum in terris, Apostolicis litteris promulgaret. Petiit et accepit, et tanquam redivivus rex sanctissimus virtute miraculorum prædicat Alexandrum Catholicum in Ecclesia papam. Quod accidit admirandum, dum qui longe erant positi, confitebantur constanter et profitebantur, qui prope in mediobutto Urbis, locisque propinquis, fluctabant, agitati potentia imperatoris. Ad quos consolidandos in Catholicâ unitate Alexander magnum illum Petrum Tarentasie archiepiscopum, de quo anno superiori dictum est, Romam accersit. Quid autem per eum actum, acceperit ex Gaufrido, qui prius quæ configere paulo ante dicesum, ad hæc spectantia ita narrat³ :

2. S. Petrus archiepiscopus Tarentasie schismaticos exagitat, Romanum venit. — « Exstat in dioecesi Chrysopolitana cenobium, quod Bethania nominatur. Illo venturum Tarentasiensem archiepiscopum Herbertus Chrysopolitanus intrusus et schismaticus episcopus andiens, præmisit, nuntians eadem die sese venturum. Expavit abbas, et eum multa anxietate in occursum properans viri sancti, ignorare sese quid ageret causabatur. Cui ille : Angulus, ait, nobis quantumcumque sufficiet, ne turberis. Verumtamen divina pro ea ultio militavit, et agritudo occupatus aperata, quod disposerat non implevit. Exinde vir beatus ad imperatorem accessit, in civitate Chrysopolitana constitutum ; ubi etiam ab oppressione Catholicorum, maxime religiosorum, quantum potuit, ejus animum revocavit ; regis iram rugitus similem

leonino, monitis simul et intercessione compescens. Convenit autem solita devotione populus civitatis ad eum, et innumera etiam de vicinis locis undique multitudo confluxit. Quibus inter extera de predicto Herberto heretico verbum faciens, nec ipsius malitia veritus, nec praesentiam imperatoris, per quem erat intrusus, orationem indixit omnibus generaliter, ut manus Domini acceleraret ab illius tyrannde Ecclesiam liberare, vel mutando hominem, vel muletando, ut converteretur ad penitentiam, vel de medio tolleretur. Oratum est, et infra quatuor aut quinque dies miseram ideam schismaticus animam exhalavit. Accidit tamen, ut idem Herbertus interea visitatus a reverendo Bellevallensi abbatore, ad primum gratulari videretur adventum : conventus autem de confessione peccatorum, et admonitus de penitentia, pugillum strinxit, et applicans ori, buccinabat in eo. Post modicum vero deponens manum quam strinxerat, ore canebat. Erubuit abbas, quod non posset aliud obtinere responsum, et agnoscens judicium Dei, non sine multa confusione recessit. Needum vir sanctus de civitate exierat : et jam in plastro bonum Herberti cadaver efferebatur infastum, clamante populo et dicente : Benedictus Deus, qui tradidit impnum ». Pergit Ganfredus de ejus in Urbem profectione :

3. « Idem quoque vir sanctus a Catholicis papa reverendissimo Alexandro Tertio accersitus, per Italiam et Tusciam magnifice consolabatur Catholicos, et schismaticorum facies ignominia et confusione replebat, cum in ipsis urbibus, ubi pseudoevêscopi presidebant, palam et publice candem haeresim condemnaret, universo populo devotissimis illum obsequiis prosequente, immo etiam Domino signis variis sermonem confirmante. Nec personæ alterius summus Pontifex tantum honorem exhibuit, nec Romania Ecclesia eo tempore episcoporum aliquem sic admirata est, sic reverita, sic ampla. Soli respiciebant ad manus ejus, ut munera consequerentur egeni ; nam spiritualis gratiam muneric omnes pariter affectabant. Et quemadmodum multo tempore per Burgundiam et Lotharingiam actitarat, per regiones Italæ, Tuscæ et Campaniæ, in adventu, in statu, in redditu suo celeberrima sanctitatis ejus auctoritas in conscientiis propriis coram Deo fiduciam maximam, eoram hominibus reverentiam et constantiam præbens Catholicis, schismaticos nihilominus confundebat intus et foris. Ausus est tamen quidam tyranus persequi redeuntem, personam ejus injuriis afflicere cogitans, vel de equitatibus circiter quinque, vel de supellectili tenuissima facere prædam. Cujus inter eurrendum ruit equus in præceps, et tracto crure solo decubuit. Expavit homo, et in se redens, gratias egit pro damnatione quam meruit, danno sese potius esse inpletatum, non minori devotione procedens ad prosequendum et obsequendum, quam furore prius ad persquendum fuerat animalius. Seculus denique et

¹ Isa. lxvii. — ² Ibid. — ³ Gaufr. in Vita ipsius. c. 25, 26. apud Sur. tom. iii. die viii Man.

tunc primum consecutus est, pedibus ejus advolvitur, humiliter satisfacit : nec satis illi quidquid facit, misericordie ejus tribuens, quod pro sessore equus occupuit, etc. » Subjicit de pluribus miraculis, per virum sanctissimum editis, quae omnia testimonia hand dubia fuerunt unitatis Catholicae cum Deo in cælis, et cum Alexandro papa in terris.

4. Carthusiani et Cistercienses laborant pro Alexandro III. — Praeter haec autem, quæ ab eodem Petro pro Catholicæ Pontifice Alexandro natus gerebantur; adhuc in opus adeo gratum Deo indefesso studio incumbebant Carthusiani atque Cistercienses monachi, de quibus in rebus gestis sancti Anthelmi episcopi Bellicensis ab auctore ejus temporis ista scribuntur¹ : « Ordo Carthusianus primus ante omnes in Ecclesia Occidentalí, quemadmodum satis constat, Alexandrum pro Catholicæ et vero Pontifice habentum, eique prestandam obedientiam, confirmavit. Et quis antem ejus rei auctor fuit ? Nimurum Anthelmu, et cum eo Gaufredus, sapiens et egregia facundia vir, atque in divinis Scripturis eruditissimus. Horum studio, labore et opera effectum est, ut diu mutantes confirmati priores, cæterique Carthusiani instituti fratres, Pontifici Alexandre obedientiam promitterent. Atque ii ipsi per multos Ecclesiastici ordinis prælatos, et subditos illorum in schisma propendentes, aut mutabundos et dubios, ab errore revarcunt, et in sana sententia confirmarunt, Alexandrum Catholicum probantes, Octavianum reprobamus reprobantes, reum condemnantes, et schismaticum cum ejus fautoribus excrantes. Imperator igitur, qui nonnisi sua voluntate et auctoritate Pontificem creari volebat, enjus minister erat, non dominus, istud de Anthelmo rescivit, verique fiduci cultorem et defensorem non solum odio habuit, sed etiam condemnavit ; cum illius nec maledicere esset nec benedicere. Interim vero præsentibus Carthusianis ac Cisterciensibus, Alexander Pontifex a Gallis, Hispanis, Britannis brevi receptus set. Quæ quidem inter cætera nos referre volumus, ut perspicuum fieret, quanto animi fervore justitiam et veritatem amulatus sit Christi servus Anthelmu, Deusque laudetur et glorificetur, qui sanctos suos adjuvando, claros et celebres reddit ». Hac de propagatione Catholicæ communionis antistitis Alexandri, ubique terrarum cum Christi fidelibus viri sancti opera procurata.

5. Alexander papa iturus in Gallias S. Petrum Tarentiensem præmittit, qui miraculæ reges et populos confirmet, celebrato Concilio. — At quod ad res Urbanas spectat, hoc anno Alexander papa reversus est Romanum; sed quod Octavianus generis nobilitate polleret, et affinum potentia fortior appareret, hand diurnæ quietis potuit esse ibidem commoratio, cum præscriptum vigerent in ea partes imperatoris, ea de causa de Romanis

ipsis bene mereri omni studio satagentis. Quomodo autem hoc anno idem Pontifex uli se Romanum contulit, inde recessus Gallias cogitarit, ejusdem vite Acta sic docent : In secundo sui Pontificatus anno Alexander papa ad Urbem versus est, ubi Ecclesiam Sanctæ Mariae Novæ, auctore Domino, solemniter dedicavit. Quod vero diutius ibidem propter schismatistarum seditionem quiete non potuit remainere; precibus Romani populi victus, ad partes Campaniae remeavit. Et quoniam imperialis persecutio adversus Ecclesiam circa Urbem in tantum exereverat, quod omne patrimonium beati Petri, præter civitatem Urbevetanam, Tarracinam, Anagniam, atque munitionem Castri ab Aquapendente usque ad Ceperanum per Teutonicos et schismaticos violenter occupatum fuerat et detentum, consilium habuit cum Ecclesie fidelibus, ut ad partes Gallie cum fratribus suis per mare transitum faceret.

6. « Ordinato itaque in Urbe vicario domino Julio Prænestino episcopo, et dispositis aliis quæ videbantur Ecclesiae necessaria, intraturus mare cum fratribus suis, Tarracinam perrexit. Ubi inventi quatuor galeas regis Siciliæ optimè præparatas, quas illuc ad ejus servitium destinaverat. In quibus domestica familia Pontificis, et fratum suorum cum sarcinis necessariis vix intraverat, cum validus ventus subito irruerat, et mare quietum in validam tempestatem convertit, ipsasque naves inter undarum procellas et turbines conquassatas ad saxa littoris impulit; ibique absque morte hominum et aliarum rerum damno sunt dissoluta, et omnino confractæ ». Non enim illuc portus erat, sed statio tantum malefida carinis. Etsi Paulo orante in naufragio (quod factum est prope Melitam insulam) nullus omnino periret hominum navigantium, liberaliore tamen expertus est Alexander, Petri personam gerens, clementiam Dei, ut non hominum tantum, sed nec in sarcinis aliquod dispendium patreretur. Quonodo autem extremis diebus mensis Decembris navim ipse descendens in Galliam navigavit, dicturi sumus anno sequenti, quo appulsus ejus in Galliam contigit.

7. Audisti, lector, propensum studium Wilhelmi Siciliae regis erga Alexandrum Romanum Pontificem, et quidem, etsi ceterum malus, probus in hoc et providus, ut foedere sibi jungeret Alexandrum, quem nisi habuisset amantem, Majonis tyrannie involvitus facile regni dispendium passus esset. Nam audi Hugonem Falcondum ista, quæ præsens videbat, scribentem : « Alii quoque nihilominus asserebant, notarium Mattheum, Majons Familiarem, Alexandro papæ, qui tunc Romanæ presidebat Ecclesie, multam pecuniam detulisse, idque ope et consilio Joannis Neapolitani, qui unus erat cardinalium, imprestrasse, ut amoto rege Siciliæ, ammiratus in ejus locum succederet, ad exemplum enijsdam regis Francorum, cui deposito, eo quod inutilis videbatur, Romanus Pontifex Pipinum Caroli patrem substituit ». At etsi hæc

¹ Apud Sur. tom. iii. die XXVI Junii.

per Joannem tentata fuerint, Alexandrum hanc in id induci potuisse, significarunt eventa. Siquidem ambo simul sese mutuis benevolentie officiis frequentarunt ad obitum usque, ut que dicturi sumus ostendent. Sed Alexandri reliqua prosequamur.

Iturus in Gallias Alexander papa, quod audisset eas provincias rursum perturbari cœptis bellorum tumultibus inter Ludovicum Francorum et Henricum Anglie reges, magnum virum precursum misit sanctum Petrum archiepiscopum Tarentasie, de quo superius dictum, per quem feliciter tam arduum negotium consecutum est. De quo Robertus in Appendix ad Sigebertum haec habet : « Hoc eodem anno, Maio mense, pax facta est inter reges Henricum Anglæ et Ludovicum Francie, renovatis prioribus paciis, et confirmatis et pacificatis, quæ paries utroquinque adjuverunt ». Haec ipse. Sed quod maximum bonum ex pace ista sit subsecutum, idem auctor hoc item anno paulo inferiorus narrat, nempe ab utroque rege seorsum unoquaque in sua provincia collectos episcopos, Synodos habitas, in quibus singulis uno spirito eademque sententia Alexander papa est cognitus atque probatus sanctæ Catholice Ecclesie episcopus, damnatus vero Octavianus invasor. Ait enim : « Mense Julio Henricus rex Anglorum congregavit omnes episcopos Northmannie, et abbates, et barones apud Novum Mercatum. Et Ludovicus rex Frane, adunavit suos Bellovaci, et ibi tractatum est de receptione pape Alexandri, et refutatione Victoris, et consenserunt Alexandro, reprobato Victore ». Haec ibi Robertus, duo Concilia sub duabus regibus celebrata breviter ita perstringens. Quæ quidem opera sancti Petri archiepiscopi procurata fosse legatione fungentis, hanc dubium esse potest, quod ejus munerus esset ista prestare.

8. Ut autem de veritate tante rei episcopi Francie atque Anglie vocati ad Synodum pleniorum possent cognoscere atque decernere, opera amborum regum Francie et Anglie factum est, ut ab utraque parte legationes adessent, quarum unaquaque pro causa quam ageret peroraret. Qui nam missi fuerint legali sive ab Alexandro, sive a Victore, Willelmus Neubrigensis ita describit, ab exordio rem aggredens : « Illustris quoque Francorum et Angliae reges modis omnibus sollicitare curavit, Fridericus videlicet imperator, ut ad perpetuandum amicitiam mutuum, sibi in hac parte concordes existenter, in acceptando videlicet Octavianio in Romanum Pont. explosa penitus Alexander. Illi vero indixi, sententia caute suspensa, donec rei tam scrupulose penitus veritatem agnoscerent, celebrem et ipsi ex utroque regno episcoporum et nobilium loco et tempore congruo conventione fecerunt. Aderant a parte Octavianii duo principales ejus complices, qui ejus fuerant electores, schismatisque antores, Guido scilicet Cremensis, et Joannes de Sancto-Martino cardinalis : nam Ignarus Tusculanus episcopus manus illi

excommunicationis ausus imponere, jam vitaverat hominem. Aderant et a parte domini Alexandri tres cardinales, scilicet Henricus Pisamus, tituli hic erat presbyter cardinalis SS. Nerci et Achillei, Joannes Neapolitanus, Willelmus Papiensis, pariter sanctæ Romanae Ecclesiae cardinales. Surgens ergo ille Cremensis in conspectu regum et præsulum, eoram universa qua convenerat multitudine cleri et populi, pro parte sua et contra adversam totis ingenii atque facundie viribus allegavit. Qui cum perorasset, surgens Willelmus Papiensis vir eloquentissimus, perspicuis orationibus objeta elisit, et fere quidquid ille pro se dixerat, in ipsum ita reforxit, ut propriis irrefutis captusque sermonibus videretur. Denique in illo altercationis mutua quasi duello totius ita negotiis veritas claruit, ut nender interius princeps cunctaretur, repudiata parte Octavianii, dominum Alexandrum recipere, et cum regnis sibi subditis ei de cetero in iis quæ Dei sunt, tanquam patri parere. Præmonitis ergo schismaticis cum confusione et dedecore discedentibus, principes et pontifices nostri, lata solemnitate in schismatis excommunicationis sententia, solverunt conventum. Interim dominus papa Alexander in terra regis Siciliae, cuius fideli favore fruebatur, intus consistens, opportunitatem transcendit in Gallias præstolabatur, parebatque ei in his quæ ad curam spectant pastoralem, totus orbis Latinus, exceptus provinciis Alemannicae ditionis. Imperator enim ex privata similitate semel in reprobnum sensum datum, et vel a ratione vinci indecorum imperatorie reputans majestati, multo tempore distulit palman dare perspicuae veritati ». Haecne Neubrigensis. His visis, assecemur vestigia legali Sedis Apostolice Petri archiepiscopi Tarentasie, quem missum vidimus ab Alexandro papa in Gallias, quo ipse venturus esset, præcursoris ; quomodo secundum Apostolum non fuerit ¹ « in sermone tantum, sed in virtute, in Spiritu sancto, et in plenitudine multa », in ostensione signorum videlicet. Accipe ista a Gaufredo abbate, qui quæ vidit scriptis, et quæ amdivit a viris fide probatis, monimentis consignata reliquit ² :

9. « Cœpit ergo Petrus cum viris perfectioribus spiritualis collationis habere tractatum; utilius fore existimans, pauculos quos habebat equos, venimndari, et pretium dari pauperibus, ut pedes gradiens, quod consumere illi cum suis custodiibus conseruerant, misericordia magis operibus deparet. Fecissetque voto satis, nisi suggestio rationabilis, et confessim occurrens necessitas obstitisset. Siquidem persuasum est ei, in sua quidem provincia id observari posse, sed excipiendum ab ejusmodi professione propositi, ut solito interetur animalium vehiculo, si remotas adire provincias pro causa inevitabili cogeretur. Nec sine divino mutu exceptionem ejusmodi sacro præsuli persuauit.

¹ I. Thos. i. — ² Apud Sur. tom. iii. die viii Maii. ibid. c. 31, 35, 36, 37, 38, 39.

sisse videtur vir eximius, et inter amicos charissimus, tunc Altetunbe, postmodum Claravallis abbas Henricus, nunc Albanensis episcopus, inter insignes columnas Romane Ecclesiae loco celebri constitutus. Adhuc enim sermo manebat in ejusmodi deliberationis ambiguitate suspensus : et ecce nuntius domini papae, ecce litterae, ecce mandatum, ut ad reges Francorum et Anglorum sibi reconciliandos sub quanta poterit acceleratione festinet : ex quorum inimicitis Ecclesiarum destractio, depopulatio regionum, et innumerabilium strages hominum procedebat. Nec videbatur aliud præstolandum, quam quod dicitur¹: Fortis impedit in fortem, et ambo pariter corruerunt. Hujus necessitatis intutus, et Apostolice auctoritatis reverentia, cui in omnibus et per omnia semper obtemperavit, præsulem sanctum descendere fecit in Gallias.

10. « Ingressus itaque monasterium Senensis diocesis, quod Pruliacum dicitur, et in eo circa spatium mensis unius infirmitate defentus, plurimis tamen ægrotis beneficia præstitit sanitatum. Et cum maximus undique et ubique ad eum concursus fieret populorum : Nolite, ait sanctus ad fratres, de virtutum distributione moveri, dabit Dominus horreis vestris benedictionem, ut cognoscatis ejus virtutem, qui pro beneficio suo multiplicat que pro sui nominis gloria erogantur. Sic audisse, sic credidisse, sic experimento tunc probasse scese testati sunt, per quorum manus conficiebant panes et distribuebantur; ut cum vix viderentur duplicati posse sufficere, minor solito numerus abundaret. Semel siquidem in hebdomade minus coquabant in cibano, quam caferis mensibus ante solebant.

« Miles quidam regionis illius, impetranda benedictionis obtenuit, et signorum gratia ad hominem Dei multos concurrere videns, compassus filio non videnti, optat ut ejus suffragantibus meritis videns fiat ex cœlo, qui suis, ut verbatur, promerentibus culpis cœcus factus est ex vidente. Cæcum itaque filium extulit domo sua, sed Pruliacensi cenobio intulit jam videntem. Obvius enim factus est vir fidelis cuncti, panem referens a beato præsule benedictum. Nec moras tulit, magnanimum factus in fide, sed de mica panis collyrium novum conficiens, oculos filii cum divini nominis et ejusdem præsulis invocatione linivit. Cooperantibus ergo sibi virtute fidei, et benedictionis effectu, adunctionem primam sacri collyrii aperti sunt oculi ejus, et vidi, et gavisus est se videre. Sic gratulabundus illuminatum filium pater ostendit, quem speravit illuminandum fore : et qui veniebat oblaturns preces, exhibitus pervenit gratiarum potius actions.

11. « Corbolium dicitur oppidum regis Francie, quod Sequana fluvius alluit, in Parisiacensi diocesi constitutum. Hujus præposito grandis era-

non modo gratia apud dominum suum, sed et in palatio locus. Quem in occursum presulis saneli mittere studuit rex devotus, praecipiens non modo humanitatis officia, sed deficitam reverentiam a suis omnibus ei in locis omnibus, quantum patetur, impendi. Sic in oppido supradicto humili servus Christi de mandato regis in regia domo suscipitur. Nec poterat uspiam licet debili, præ multitudine concurrentium, necessaria requies ex hiberi. Erat autem spiritus fortis, spiritus promptus in infirma carne et ætate jam pigra. Eadem sane præposito erat clauda a nativitate filia jam quinquennis, sicut apparuisse videtur, sic nata fuerat ad gloriam Dei, et servi fidelis honorem. Cujus sacræ oblatione vestigiis, postorationem et manus impositionem erecta est, et novas faciens gressus, pedibus suis ambulavit, pro ætate magnificans Deum, et suo gratus referens erectori. Sic devolos hospites exhilaravit dupliciter hospes bonus, nec modo subiit admiratio pro virtute, sed familiarius gaudium pro persona.

12. « Transeamus Parisiensium vota permixta, concursus intolerabiles, et molestos qui exhibebant honores : expectant reges, expellant principes, multitudine incredibilis præstolatur pro verbo pacis, et adventu tanti præsulis, juxta Calvynmontem in confinio Francie et Northmannie congregata. In ejus occursum non tam currit quam advolat rex Anglorum, et ad conspectum longius positi equo desilit, imo ruit, amplectitur pedes, cappam detrahit undique laceratam, undique decurtatam. Nec particulas tollit, ut ceteri consueverant, quamvis ægre ferret antistes. In hoc solo nil sua sibi auctoritas poterat suffragari, nil prohibito, nil indignationis ostensio, nil intentatio maledicti. Causari patres, qui simul venerant (siquidem animum regis explorandum ire volebant) inter regias gazas semicinctia quid facient vetusta? Quibus ille tale dedit non sine multorum attestatione responsum : Alter vobis loquendum fuerat, si sciretis de ipsis cingulo, quod præteritis annis accepi, quanta ægrotantibus remedia, quanta provenierint beneficia sanitatum.

13. « Circa eadem loca considerat archiepiscopus cum personis magnis, habens de reformanda pace tractatum : et ecce vidua pauper suum magis et filie sue incommodum sentiens, quam regnum inimicitias, vel pericula reputans regionum, incipientibus aliis, aliis prohibentibus irruit, mutam a nativitate filiam secum trahens. Nec in tanta frequenta personam humilem archiepiscopus aspernatur, non altum sapiens, nec in alto. Inclinatur ad supplicem, et oratione premissa, infusum proprio sputo pollicem mittit in os puellæ, lingue ejus et labiis imprimentis signum Crucis. Sic præcipiente eo, verba quæcumque prædiceret post eum similiter resonabat : sic deinceps est lecuta, sic loquens redditia matri sue. Nec mora, necessitudinem (vicissitudinem) redhibens alteri filius, claudam attulit in asello. Cujus ille renes et

debilia membra consignans, in partem secedere fecit, et divinam misericordiam prestolari. Post paululum, filio suadente ut ascenderet asinum et rediret: Mina, ait, potius, mina asinum et praecede; sic processil ille, et sanata illa secuta est, multis cum multa admiratione prosequentibus eam.

14. « Altera die cum rege Francorum Ludovico, et Anglorum juniori rege, et Flandrensi comite, multis undique circumstantibus, super eodem negotio, pro quo venerat, familiariter conferebat. Interim mater filii jam duodenis, sed ab annis septem eadem mater ceci ad euncum illum cum filio supplex et gemebunda perverit. Videns autem vir sanctus, quod a ministris regum miseræ mulierculæ negaretur accessus, ab iisdem potius (protinus) eam sibi cum filio præcepit exhiberi. Cujus necessitate comperta, tenens pueri crinem et misericorditer blandiens, quid optaret, interrogabat. Cui ille: Domine, ut videam. Protulit nummum Pontifex, et in manum pueri dedit illum. Intinctis etiam digitis in saliva oris sui, super oculos ejus, et verticem capitis signum crucis edidit, et paulisper oravit. Intuebantur reges cum cæteris et mirabantur, invicem colloquentes, mivicem conquirentes, an jocus foret, quod vir sanctus serius actitabat. Interea cepit puer paulatim visum recipere, cepit nummum quem tenebat, cepit homines intueri, cepit gratulabundus et laudans dicere matri sue: Video, mater, video, video arbores, video omnes, et omnia que circumstant. Ad haec illa, velut ad altare sacrosanctum, conversa ad presulem, flexis genibus, perfectis manibus, et directis in eum oculis, orationi studiosius insistebat. Auditum est et compertum, quia caecus visum recepit. Ipse quoque Francorum rex, diligentius inquisita et cognita certius veritatem, non dissimulavit flexo genu virtutem in pueru adorare divinam, caput ejus oculos deosculans, et honorans oblatione propria manum ejus. Nec mirum, quod mira devotione in cæteris etiam secuta est tanti regis exemplum, tantum miraculum proseruera.

15. « Advenit interea caput jejunii Quadragesimalis, et in cœnobio Mortuimaris officium illud solemne reverendissimum celebravit antistes. Imposuit etiam cimeras capiti regis Angliae benedictos, et suorum, qui propter hoc ad monasterium illud advenerant ipso die. Ceterum miles quidam ante multum tempus balista jaculo in tempore vulneratus, ex tunc altero oculo nihil penitus videns, multa precium instantia postulabat ejus restitucionem. Excusare cepit vir Dei, et gravius solito homini dissuadere, ne supra vires suas vel merita sua exigere tale aliquid ab humilitate sua. Instituti tamen et persistiti, nulla dissuasione desperans, sed magnanimo factus in fide. Itaque tangitur, benedicitur, et emittitur, prestolatus misericordiam Dei; exinde, expectavi, advertit, et paulatum huc redditu utroque vidit oculo, sicut olim. Festinavit

quoque ad regem, gaudium suum domino suo sine dilatione communicans. Sermo procedit in publicum, et opus bonum pulchrius elucescit in commune deductum. Ex multarum denique personis facientium devota resonat et solemnis gratiarum actio, et vox laudis ». Haec sunt, quae in ipsis acceptæ ab Alexandro Catholico papa legationis munere operatus est Deus in servo suo, ad insinuandam, atque omnibus declarandam ex sacramento Catholice unitatis per divina illa charismata legitimam Alexandri papæ electionem, secundum illud Davidicum¹: Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, et descendit usque ad orum vestimenti ejus. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in seculum ». Pacatis regibus, ab unoquoque corum (ut audisti) pro Catholico recipiendo Pontifice Alexander, Concilium hoc eodem anno est celebratum. Quibus ita dispositis bene rebus, Alexander papa navigavit in Gallias anni sequentis exordio.

16. *Conciliabulum Laudense.* — Illoc item anno pseudopapa Octavianus, Victor dictus, una cum imperatore et episcopis atque principibus Landæ conciliabulum habuit, de quo Otto Morena in Laudensi a se scripto Chronico, et ipse inhaerens schismatico, ista habet:

« Sequenti vero die, in quo fuit tunc festum sanctorum Gervasii et Protasii, per dominum papam inceptum est sacrum Concilium, quod a principio Papiae, deinde Cremonæ fieri dispositum fuerat. postremum tamen ad honorem Laudienstum ex voluntate imperatoris Laudæ est celebratum. In quo dominus imperator cum suis principibus, et dux (rex) Boemie, et dominus Pellegrinus Aquileiensis patriarcha, et dominus Guido electus Ravennæ archiepiscopus, et multi episcopi, et magna copia priorum, abbatum, prepositorum, aliorumque clericorum, qui venerant ad Synodum, seu Concilium, unanimiter confirmavere electionem, quæ in predicto anno Papiae jam facta fuerat de ipso domino papa Victore. Fuere autem in ipso Concilio recitata litteræ excusatoria regis Dacie (Danie), et regis Norvegiae, et regis Hungarie, et regis Boemiae, et sex archiepiscoporum, et viginti episcoporum, multorumque abbatum tam Clavarrensis quam aliarum congregationum, atque prepositorum: in quibus omnibus litteris continebatur, ipsos reges cum universis eorum provinciis, et predictos archiepiscopos, episcopos, abbatibus, et prepositos velle se tenere prefatum dominum Victorem pro papa et domino, et se velle ratum habere totum, quod dominus Victor statuit in ipso Concilio cum aliis sibi presentibus ». Sed veritate cognita, resiliunt ex iisdem plurimi. Pergit auctor:

« In ipso etiam Concilio fuere excommunicati dominus Hubertus, Mediolanensis archiepiscopus,

una cum consulibus Mediolani, et episcopos Placentinus, et episcopus Brixensis, et Placentiae et Brixie consules, omnesque ipsorum consiliarii, ac etiam omnes illi, qui interfecerunt Moguntinum archiepiscopum, et qui in ejus morte consenserunt, et episcopus Bononiensis... depositi fuere irrecuperabiliter. Episcopus vero Paduanus, et episcopus... usque ad calend. Augusti termino eius dato ab officio suspenduntur. Et haec acta sunt in die Jovis, cum Concilium usque ad ipsam diem perdurasset, in qua die fuit tunc festum sancti Jacobi Alphie ». Haec auctor addictus Victori pseudopapa, contra Catholicum Pontificem Alexandrum.

47. Waldemarus rex Danie, adhibitis Absalone episcopo Roschildensi et Willelmo viro religioso, idolatriam in regno suo evertit, et disciplinam regularem instaurat. — Hoc eodem anno in Dania rege creato Waldemaro, per eum idolatria Rugianorum est sublata, et aliorum finitimarum populorum, cultusque Christianae religionis mirifice propagatus, adhibito ad opus Absalone suo lactaneo, episcopo Roschildensi. Quae cuncta cum exactissime sicut et ornatissime describantur a Saxone Grammatico, tamen cum absque illa temporum nota, seu absque oculis, ejus in tenebris cecutum historia, aliunde est nobis aperienda ad tempora inspicienda fenestra. Extant res gestae Willelmi Roschildensis abbatis ab ejus discipulo quam fidelissime scriptae, ex quibus ista depromimus¹:

« Anno a nato Salvatore MCLXI, regnum Danie oblitum Waldemarus, Canuti regis et martyris filius, qui Vandalo a regni sui finibus propulsavit. Nam sepe illos infestos patiebatur, utriusque sexus homines, et praedam multam secum abducentes. Tandem vero etiam Christiana religioni eos coegerit colla submittere. Per id tempus Roschildensi Ecclesiae cum multa laude praesidebat Absalon epi-

scopus, vir magni consilii, cleri decus, moerentium et afflictorum consolator, religiosorum pius amator, totius populi rector modestus, advenarum et panperum benignus sustentator, Wandalorum strenuus debellator, religionis Christiane ornamentum, exemplar sobrietatis, forma pudicitie, vere nobilitatis et probitatis insigne speculum, lucerna fulgens in templo Dei, ejusque columna fortis et immobilis. In ejus dioecesi erat cœnobium canoniceorum in insula quam Ezelil vocant, non longe distante ab oppido Roschildensi, mari undique cincta, et ipse quidem locus per amoenus erat, pratis virentibus, et diversis nemoribus arboribus oblectans oculos animosque illic degentium. Attamen id temporis pauci illic morabantur fratres, et ii ipsi frustra regulares dicti, cum a regulari disciplina multum deflexissent.

18. « Cernens autem venerabilis episcopus Absalon illorum mores a religione prorsus abhorre, moerebat animo, ferebatque indigne diabolica fraude deceptos vitam prorsus mundanam vivere. Coepit itaque secum crebro pertractare, qua ratione posset illi Ecclesie consulere, atque illic degentium mores in melius reformare. Redit tandem in memoriam familiaritatis et amicitie, quæ illi olim intercesserat cum Willelmo viro religioso, cum Parisis litteris operam daret. Sciensque illum virtutibus et sanctis moribus ornatum, deliberavit illi ad se accito tradere locum memoriarum: mititque illic Saxonem prepositum Roschildensem, virum honestum (is est ille, qui cognomento Grammaticus dictus, historie Danicæ libros sexdecim scriptis reliquit) qui a S. Genovefa collegio petat dominum Willelmum cum aliis tribus fratribus mitti in Daniam; quibus etiam locum opportunum se episcopus daturum pollicebatur ». Quonodo autem idem Willelmus sua sanctitate illas provincias illustravit, auctor late prosequitur. At de conversione Gentium et idolatriæ evulsione dicendum inferius suo loco.

¹ Apud Sur. tom. II. die VI Apr.

Extant hac de re utriusque ad Alexandrum III Epistole anno superiori data. Litteræ Philippi referuntur tom. II Spicilegi bacherianæ pag. 453, eisque Philippus recentem dignitatem gratulatus significat, a se conventos Henricum Anglia et Ludovicum Francie reges, et partibus ejus conciliatos. Ait Philippus se magno gudio litteras ejus accepisse et de ejus promotione carmen Deo retulisse : « De reliquo, inquit, litteras vestras D. Henrico Anglorum regi cum reverentia presentavimus, quas ipse benigne suscipiens, habita cum suis et vobissem (legendum *nobiscum*) deliberatione, vos in patrem spiritualem, summumque Pontificem cum omni alacritate susceptum, obsequium et obedientiam suam per nos humiliter representauit. Missurus enim ad vos est in brevi nuntios suos ». Paulo post : « Continuo labore, accessi ad devotum filium S. R. E. D. regem Francorum, cuius, sicut Catholicum principem decet, fidelis affectus, et prompta devolio personam vestram et opus vestrum certa dilectione prosequitur, et sui sententiam jam operis exhibitione firmasset, nisi gravia eum impidemt, et cause multiplices perturbassent. Dirigitur vobis nostro ministerio et suo spiritu dictata salutatio, sed signaculo providentiae conscientiae sua liber legitur involutus, donec opportunum tempus occurrat, quo vobis tanquam patri et sincere dilecto, ino et diligenter electo et commode vobis convenientes uterque utiliter obedientiam suam et servitium sum debita charitate cum triumpho jucunditatis exhibent. Sed hoc ipsum per Dei misericordiam in januis est, quia inter ipsum et regem Angliae de reformatione pacis agitur, et in brevi credimus terminari ».

2. *Arnulphus episcopus Lexoviensis Alexander III addictissimus.* — Similiter Arnulphus episcopus Lexoviensis in Normannia Henrico regi subdita, magnæ tunc quoque apud Henricum auctoritatis ad Alexandrum III scripsit : « Properasse jam ad pedes beatitudinis vestrae amplectendos, ut ariditatem meam quasi copiosior de proximo benedictionis vestrae rigaret ubertas, nisi me zelus utilitatis vestrie maxime lenisset. Ex quo etenim promotionis vestrae auribus nostris veritas, et opposita presumptio error innotuit, festinavi ad nostri notitiam principis id perferre, ut vacante animum ejus labore vestro, quibus debebam persuasionibus occuparem, ne nos qualibet occasione malignitatis astutia præveniret. Facilius etsim est animos occupare vacantes, quam ipsos a conceptis affectibus revocare. Hesit ille aliquandiu, sed statim operante Spiritu S. gratia confirmatus, nullum se alium quam vos susceptirum hilari constantia, constantique simul hilaritate promisit. In quo cum proxime de differenda vestra susceptione imperatoris litteras accepisset, cui discurreribus invicem litteris et legatis plurima videtur charitate conjunctus, ne preces ejus sprevisse, et in præjudicium ejus festinasse videretur, generale quidem suppressit edictum, sed nequa-

quam avarus, aut linguam a litterarum nominis que vestri veneratione continuuit, neque quemquam nostrum voluit continere. Arbitratus est siquidem minus valitaram pro vobis edicti jactantiam, quam operis veritatem : firma apud eum est et indubitate vestri Apostolatus aucloritas, alque in quacumque partem eorū prædicti principis fuerit inclinatum, iste proculdubio non sequeretur errantem. Mei autem studii erit omnes circa cum quasi vigiliis observare, ne ora loquentium iniqua prevaleant, sed ipse in vestra, sicut semel incepit, obedientia perseveret ».

3. *Alexander III narrat quam male affectus sit Fridericus Ecclesie Romanae.* — Ex his litteris intelligimus, *Henricum II Anglie* regem in Alexandri III partes quidem propendisse, sed noluisse edicto publico eum verum Pontificem agnoscere, ne imperatoris sibi alias amici animum offendere, arbitratus temporis mora Alexandri causam convalitaram : non vetuisse vero ne subdili sui ad eum scriberent, aut ab eo litteras acciperent. Alexander III ad has Arnulphi litteras respondit *Anogniae kal. Aprilis* ; eo enim die responsum ejus scriptum : « Qualiter, inquit, Fridericus Romanorum imp. avorum suorum secleratissima vestigia subsecutus, circa sacrosanctam Eccl. Rom. in praesenti se habeat, et olim habuerit, et qualem circa eam animum gerat, et qui utique specialis ejus patronus deberet et defensor existere, multis rerum indiciis a longis retro temporibus ad notitiam tuam non ambigimus pervenisse. A tempore siquidem antecessoris nostri pia recordationis Hadriani papæ, et ab exordio dignitatis sue cepit S. R. Eccl. tanquam tyrannus opprimere, et non mediocriter infestare. Archiepiscopos nempe et episc. a Sede Apostol. redemptus in ignominiam et detrimentum Ecclesie plerunque capi turpiter et dishoneste præcepit, eosque fecit careeris custodie mancipari. Nos quoque in minori officio constitutos, qui cum venerabili fratre nostro B. nunc Portuensi episcopo ad eum tuimus delegati, qualiter apud Bisontium ipse tractaverit, et quam indigne receperit, non est opus nos in praesenti referre, quia credimus te idipsum plenarie cognovisse. Vidente etiam prædicto antecessore nostro patrimonium B. Petri violenter invasit, et eamdem Romanam Ecclesiam inviavit modis omnibus conculcare, ita quod a pluribus dicebatur, et quasi fama communis habebat, quoniam eo superstite Octavianum, qui semper fuit domesticus Ecclesie inimicus, ordinare Apostolicum ino apostaticum, si opportunitatem aciperet, intendebat ».

4. *Antipape intrusionem ipsi adscribit.* — Post aliquia interposita suljungit : « Unde ad confirmationem ipsius, ino ut omnem videretur in Ecclesia Dei auctoritatem habere, archiepiscopos, et alios Ecclestiarum prælatos apud Papiam contra sacerorum instituta canontum, prout ei placuit, convocavit. Ille autem sicut homo, qui nec in Deo nec in justitia confidebat, in ipsis imperatoris præ-

sentia per aliquot dies velut pro certo accipiens, insignia Pontificatus abiecit, sicut etiam in nostro et fratrum nostrorum conspectu, dum Romæ olim nos teneret inclusos, suam malitiam recognoscens facere voluit, ea quidem conditione servata, ut nos ei postmodum reddere deberemus. Cumque nos ea recipere sub hac conditione nollemus, ipse in sua pertinacia et damnabilis presumptione permansit. Ceterum ut predictus imperator Ecclesiastim Dei suea videretur subjungare et supponere ditioni, et eam in supremam redigere servitatem, memorato apostatico, sicut dictum est, Pontificalia insignia reddidit, et eum de papatu, quod est a seculis inandatum, per annum, ut dicatur, investivit. Quosdam etiam episcopos, altis discretioribus et honestioribus occulte de illo conciliabulo fugientibus, et reverentiam exhibere laici violentie tyrranica oppressione coagit. Sic enim reges et principes diversarum partium sibi intendit, tum spirituali, tum materiali gladio subjungare, si in hac parte, quod absit, nefaudissimum ejus propositum prævalerer ». Haec vero, ut iam diximus, et trium ipsarum litterarum lectio manifestum facit anno superiori contigere.

5. Laudatur Henricus II, quod primus agnoverit verum Pontificem. — Antequam Alexandri III fortuna stabilis esset, diu reges vacillasse, ex Historiis hujus temporis eruit Bulaeus tom. II Universitat. Parisiensis post narratam Hadriani IV papæ mortem. Radevicus enim lib. 4, cap. 74, sub finem ait, « Henricum regem Anglorum, per litteras et legatos suis consensisse », ut Octavianus Pontifex haberetur. Scribit tamen Petrus Blesensis ab Henrico II Anglorum rege Ludovicum Franciae regem ad Alexandri partes adductum, et vacillantem ab eo confirmatum ; sic enim ille in Epistola XLIV ad Cœlestinum III papam : « Cum prænominatus Fridericus fautor schismatis disensionis et auctor contra Alexandrum III canonice, sicut scitis, electum, in partem apostate Octavianii conjurasset, atque sub illa schismatis concessione generaliter ubique terrarum Ecclesia laboraret, reges Francie et Angliae variis ex ultraque legationibus tentabantur : cumque sententia regis Francorum, consiliorum varietate, cui faveret parti, fluctuans et dubia vacillaret, rex Henricus dolens Christi tunicam diutius scindi, primus Alexandre papæ consensit, multaque cantela trahens regem Francorum pariter ad consensum Apostolicum suis munivit consilis et firmavit auxiliis ; et sic navem Petri sub certo discrimine naufragantem in secura littoris statione locavit. Haec apud castrum Radolfi vidimus ».

6. Idem honor attribuitur Ludovico VII Francie regi. — Contrarium tamen scribit Theobaldus Cantuariensis archiepiscopus ad eundem Henricum apud Saresberiemus in Epist. XLVIII. Ille enim uitius exemplo Ecclesiæ Gallicanæ, que jam agnoverat Alexandrum, ut ad eum similiiter pro vero Pontifice habendum regem suum impellat :

« Ecclesia Gallicana, inquit, sicut nobis veridica relatione innominat, recepit Alexandrum, ab Octaviano recessit. Quod autem ad humanum spectat examen, meliori et saniori parti videtur adhaesisse, cum omnibus constet, quod persona Alexandri honestior est, prudentior, litteratior, eloquentior. Causa ejus ab omnibus inde venientibus sincerior, justior predicator. Et quamvis neutrius illius adhuc nuntium aut scriptum viderimus, scimus omnes quia omnes nostrates, si vester consensus affuerit, prouiores sunt in partem Alexandri. Audivimus autem quod imperator vos in partem Octavianii trahere conatur; sed absit, ut in tanto periculo Ecclesia pro amore et honore hominis faciat, nisi quod crederelis Domino placitum. Nec deceat majestatem vestram si placet ut in tota Ecclesia regni vestri superponatis hominem, qui sine electione, ut publice dicitur, sine gratia Domini per favorem unius imperatoris tantum honorem ausus est occupare. Nam tota fere Ecclesia Rom. in parte Alexandri est. Incredibile autem est quod pars illa possit obtinere prævalere per hominem, cui justitia deest, cui Dominus adversatur. Eos vero in humili casu prævaluisse cerebra recolimus lectione, quos Gallicana recept et fovit Ecclesia, et infelicem exitum eorum, quos temptationis impetus introduxit. Sic oblinuerunt temporebus nostris Innocentius aduersus Petrum, Callistus aduersus Burdinum, Urbanus aduersus Wibertum, Paschalis aduersus tres, Albertum, Maginulfum, Theodoricum ; et multi similiter in diebus Patrum. Nobis ergo provideat dignatio vestra, vestrumque in partem illam Deus declinet assensum, que justitia veritati innititur ».

7. Pax inter Francie et Anglie reges constituta. — A num. 5 ad 47. « Ludovicus rex Francorum, et Henricus rex Angliae, copiis armatorum undique congregatis, cum iam campestre proelium inter eos imminere putaretur, prope Fretevallem amici facti sunt », inquit Matthæus Parisius in Chron. et Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 533. Eodem anno pacem istam collocavit Guilhelmus Neubrigensis lib. 2, cap. 12 ; ait enim : « Igitur rex Anglorum Henricus II ab expeditione Tolosana reversus (anno nempe superiori quo usque duravit expeditio ab eo anno MCLVIII suscepit) brevi quievit. Sequenti enim anno, qui fuit regni ejus octavus (deductus ab anno MCLVI, quo Henricus II a Stephano rege adoptatus, et successor ejus declaratus) ira inter ipsum et regem Francorum, tempore ejusdem expeditionis conceplis causis ingravescientibus, tandem quasi parta erupit, et subditorum quietem, provinciarum motibus turbulentis corrupit. Denique immensis hinc inde exercitus congregatis, in terrarum confiniis castris et regione dispositis uterque princeps cum suis copiis consistebat, etc. » Adlit Neubrigensis viros pacificos pacem inter eos consiliasse, et populos rediisse in sua. Subiungit statim : « Sane eodem anno Theobaldus Cantuarieus archiepiscopus de-

cessit», nempe XVI kal. Maii, ut Gervasius in Chron. qui ait corpus ejus post decem et novem annos sepulture sue, integrum et rigidum inventum esse. Quare in dubium revocari non potest, quin ista pax hoc anno constituta fuerit.

8. *Franci et Angli, pace facta, Alexandrum III papam recipiunt.* — At neque Robertus de Monte, neque ullus rerum Francicarum, aut Britannicarum historicus asserit, sanctum Petrum archiepiscopum Tarentasiensem ad hanc pacem sanciendam ab Alexandre papa missum fuisse, quod tamen vult Baronius, quod legisset in hujus sancti Vita cap. 5, eum «juxta Calvinum-Montem in confinio Francia et Normannie (quod est in Vexino Francie inter Bellovacum et Meduntam, sex leucis ab intraque distans) pacem inter utrumque regem fractasse. Gaufridus enim abbas Altaeumbe in S. Petri Tarentasiensis Vita sermonem habet de alia pace qua inter reges Francie et Anglie anno MCLXXIV tractata fuit, de qua eo anno, annoque MCLXXXIII aliquid obiter dicemus. Sed ut tantum de pace hoc anno conciliata verba faciam, Robertus de Monte in Chron. cuius verba Baronius num. 7 recitat, scribit eam *Maius mense factam esse*, additque : «mense Julio, Henricus rex Anglorum congregavit omnes episcopos Northmanniae, et abbates et barones apud Novum-Mercatum. Et Ludovicus rex Francorum adunavil suos Bellovaci». Novus Mercatus, gallice, *le Neuf Marché* oppidum est Normanniae, sex leucis a Bellovaco dissipatum.

9. *Council Tolosan.* — Non praetermittendum his Concilium Tolosanum, cuius disertant mentionem facit Gerholus Reicherspergensis in Bavaria abbas, qui hoc tempore vivebat, lib. 1 *Investigatione Antichristi*. Ait Gerholus in civitate Tolosana «celebratum esse Concilium, cui centum patres inter episcopos et abbates interfuerunt, una cum regibus Francie et Anglia, quorum studio inde Patres convocati convenerunt. Ubi et Octavianii, quem Victorem dicunt, simul Alexandri papae, atque imperatoris Augusti Friderici, necnon et regis Hispaniae legali aderant». Addit Gerholus in eo Concilio Alexandrum tandem receptum, et Octavianum excommunicatum, indicatque Concilium illud Papiense secutum esse. Eius meminit Labbeus tom. 10. Council. pag. 1406, et ad illud quod refert Neubrigensis lib. 2, cap. 9, habet : «Illustres» inquit Neubrigensis, «Francorium et Anglorum reges modis omnibus sollicitare curavit Fridericus imp. ut ad perpetuandam amicitiam, sibi haec in parte concordes existentem, in acceptando videficeret Octavianum in Rom. Pontificem, exploso penitus Alexandre. Illi vero inflexi sententia cante suspensa, donec rei tam scrupulose penitus veritatem agnoscerent, celebrem et ipsi ex utroque regno episcoporum et nobilium, loco et tempore congruo, conuentum fecerunt, et catena Councilii Tolosani non meminit.

10. *Tolosano Councilio reges intersunt.* — Re-

ctores Romanæ Fraternitatis postquam accepere Ludovicum VII in pleno Concilio Alexandrum III summum Pontificem agnoscerent, ad eum scripsere Epistolam ordine ccccxxxi inter eas quas refert Duchesnius de Rebus Francicis tom. iv, in qua eum laudant, quod orthodoxæ fidei religionem defendat et exalteat : «Quod licet, inquit, a primordio regni vestri cum summa diligentia feceritis, hoc tamen tempestalis tempore, que per Octavianum et ipsius complices filios superbie, vasa ira apta in interitum, noviter exorta est, tanto clarius eniit, quanto inspirante sancti Spiritus gratia, schismaticec pravitatem confutantes, inter primos orbis terrarum reges et principes primus audito nomine domini papæ Alexandri vere beati P. successoris et vicarii, eum in patrem summum et universalem Pontificem elegeritis, et ad tantum bonum per Gallicanas confirmandum regiones, sicut ex litteris legatorum, qui ad eas parles transmissi fuerant, recognovimus. regia prestita auctoritate archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, et religiosarum personarum unidique est Concilium convocatum. In quo eum diutius sub vestra praesentia a Catholicis et schismaticis de canonica domini papæ Alexandri electione, et heretici Octavianii intrusione nuntiis disputatum fuisset, et schismatice partis nequitia, et simoniaci ambitio declarata esset ab omnibus Orthodoxis, sicut serenitati vestre notissimum est ; dominus papa Alexander in summum Pontificem et vere Apostolicum approbatus est alique susceptus». Idem ad Ludovicum regem scripsere O. et C. *Frajapanes Romanorum consules*, quorum Epistolam refert ibidem Duchesnius pag. 715.

11. *In eo Alexander III papa agnoscitur.* — Hoc itaque tantum anno Alexander III solemniter et universum tam in Gallia, quam in Angha Romanius Pontifex agnitus, et Octavianus repudiatus in Concilio Tolosano ; Concilia enim Bellovaci et apud Novum-Mercatum coacta fuere tantum privata colloquia, quibus pauci episcopi adfluerunt ex Gallia, et ex regno Angliae soli episcopi, barones, et abbates Normanniae, ut postea episcopi utriusque regni congregati, unanimi consensu quid agendum esset determinarent.

12. 8. *Willemus abbas Roschildensis floret in Dania.* — Ad num. 17 et seq. Baromius loquitur de sancto Wilhelmo Ordinis canonicorum regularium Sancti-Victoris, qui, ut in ejus Vita a quodam ejus discipulo scripta, et in Actis SS. Bollandianis ad diem vi mensis Aprilis recitata, dicitur cap. 3, ab Absolone episc. Rosebeldensi, paganorum maximo persecutore et ordinis clericalis ornamento, eratus est hoc anno abbas Roschildensis; de cuius virtutibus et canonicorum collapsa disciplina, in integrum ab eo in Dania restituta, legendus citius anonymous auctor ejus Vita.

13. *Manuel imp. Alexander III Pontificem Rom. agnoscat.* — Manuel Orientis imperator, ubi accepit Alexandrum III a Ludovico Galliae rege

Pontificem agnatum esse, scripsit ad Ludovicum Epistolam **XLVIII.**, relatam a Duchesnoi tom. iv, pag. 579, inter Eistolas diversorum de *Rebus Francicis*: « Quoniam, inquit, divine Providentiae plauit, tam longinquam atque vetustam effectam parentelam nostram et amicitiam, per aliam propinquorem consanguinitatem renovare, et veluti quodammodo repubescentem reddere, in eo quod de nobilissima prole vestra imperium nostrum consortem ducere decrevit, filiam videlicet R. nobilissimi principis Antiocheni, unius quippe ex honoratissimis imperii nostri principibus, quam imperiali diademate magnifice insignivimus, iustum est deinceps nos et scriptis et intermuntis invicem frequentius visitari. Quamobrem litteras nobilitatis vestrae suscipientes, in quibus continebatur, quoniam coadunatione Ecclesiarum catellarumque nobilium personarum a vobis tractatum confirmatumque est, quasi justum papam sanctissimum Alexandrum suscipiendum esse, quem vos utique quasi patrem, suminunque Pontificem suscepistis, et ideo nostro imperio scrispistis, quatenus ei concedentem honorem et amorem, utpote tali tantoque viro exhiberet, hoc nostrum vobis imperium rescribit. Antea quidem addiscebat imperium nostrum de statu sapientiae sobrietatisque ipsius; nunc vero tale de sanctitate ejusdem testimonium suscipiens scripto tanti viri, qualis vos estis, tum præclare corone insigniti, tum fide et veritate decorati, et consanguinitatis propinquitate et amicitia imperio nostro obligati, credibile et receptibile testimonium vestrum decernimus, et dignam reverentiam ipsius sanctitati exhibemus, et orationem ejus participes fieri optamus, etc. »

14. Non minus in Eccl. Romana propensus quam Joannes successor. — Cupiebat *Manuel imp.* revocare Graecos ad instituta et subjectionem Romanæ Ecclesiæ, uti ante eum jam in votis habuerat Joannes ejus successor. Extant enim Petri Venerabilis Epistole **XXXIX** et **XL** libri secundi, quarum prior *Joanni imp.* et posterior *patriarchæ Constantinop.* scripta, et utraque a Baroniis anno **MXIX**, num. **18** et seqq. recitata, pro restitutione cœnobii Cluniacensis, quod erat Constantinopoli, et in priori Petrus Cluniacensis abbas Joannem imp. suscepit in confratrem et comparcipem omnium spiritualium beneficiorum Congregationis Cluniacensis, quemadmodum et alii Catholici principes jam suscepti erant. Constantinopoli etenim, quemadmodum et in reliqua Graecia Basilice erant, et varia Latinorum religiosorum monasteria, quibus Romanis moribus et ritu Latino vivere, reliquaque sacra ad Pontificium normam celebrare permittebatur, quod nequitam concessum fuisse, si eorum mores et dogmata, velut heretica improbabent, ut inquit Allatius lib. **2** de *Consens.* Eccles. Occident. et Orient. cap. **11**, num. **2**.

15. Sicilia dissensionibus turbata. — Anonymus Casinensis in Chron. ad hunc annum habet: « Incarcerati de Sicilia per vim liberati sunt. Bute-

ria rebellata est, sed rex eam capiens destruxit. Mense Augusti luna duodecima obscurata est »; Luna duodecima justa calculum Ecclesiasticum, non vero juxta motus celestes, que ecclipsis a Calvisio in Opere Chron. secundum calculum mathematicum computata. Ceccanus in Chron. ad hunc Christi annum et indicationem **ix**, ait: « XVII kal. Februarii in aurora fuit ingens terræ motus. Comes Robertus intravit terram usque Tarentum. Comes Andreas relieta terra ivit Constantinopolim, et multi comites conjuxerunt se comiti Roberto », de Lorilelo cognominato. De bellis intra Siciliam post *Maiorem* ammiratum anno superiori interfectum gestis, legendi Fasellus lib. **7**, posterioris decadis, pag. **418** et seq., Falcandus in Hist. de Sicilia Calamit. ac Sumontius lib. **2** Historie Neapolitanæ.

16. Fridericus imp. Mediolanum iterum aggreditur. — Germani, qui anno superiori in Conventu Papie congregato Mediolanenses rebelles declararant, praesenti omnem operam in iis debellandis posuere. Interim « gens Teutonica », inquit Otto Morena, « maxime fremens, quod imperator adeo cum paucis Teutonicis relictus erat in Lombardia, quod plenarie non valebat expugnare Mediolanum, ad ejus auxilium obnoxie se preparavit. Inter quos fuit landgravius cognatus imperatoris (qui uxore duxerat Juditham Suevam, Friderici imp. patrem, filiam scilicet Conradi Romanorum regis) et Conradus comes Palatinus de Reno frater imperatoris, atque Fredericus frater regis Conradi, qui fuit patruus imperatoris; dux de Rottemburgo, qui duxerat secum ultra sexcentum milites bene armatos. Rainaldus quoque cancellarius, et tunc electus archiepiscopus Colonie, duxit secum ultra quingentos milites. Filius quoque regis Bohemiae una cum duce Bohemiae patruo suo (erant tunc duo Bohemiae principes quorum major natu rex, et junior dux appellabatur, sed hic dux supremus princeps regionis non erat) ultra trecentos equites duxit. Alii etiam multi episcopi, marchiones, comites et alii nobiles in Lombardiam ad imperatoris auxilium venerunt ». Bohemia rex in Italiam non venit, sed tantum sese per litteras excusavit, ut Morena, et post eum Tristanus Chalcus assenser. Dein, « imperator », uti narrat Morena, « die Lune, qui fuit tertio kalendas sequentis mensis Junii, in festo S. Maximi cum dictis principibus et maxima quantitate Lombardorum supra Mediolanum tendit, ad eorum segetes devastandas. Et devastaverunt ipsas segetes usque ad S. Careolum et ad Ecclesiam Omnia Sanctorum, que est in capite Brolii, et Ecclesiam Sancti Barnabæ, et monasterium S. Dionysii, fixeruntque ea die castra a Cassina Cuadinae de Aflite usque Morsengiam: ibique per biduum stantes, omnes segetes ac parlem Mediolani devastaverunt.

17. Ecclesie suburbanæ ante annum sequentem non everse. — « In sequenti vero die Mercurii castrametantes, ad S. Dionysium hospitati sunt ».

Hinc apparet, ante secundam Mediolani obsidionem suburbia eversa non fuisse, aut saltem Ecclesiæ in iis silas, sicuti neque in prima obsidione, quæ anno MCLVIII facta, quod et Morena narrat : « Postea, inquit, sequenti die Mercurii, qui fuit anno MCLVIII, Indictione vi, et quæ fuit tunc sexta die mensis Augusti, equitavit dominus Fridericus imperator una cum rege Bohemiae et Cremonesibus atque Papiensibus, necnon et Landensibus, aliorumque principum maxima multitudine, ac super Mediolanum castrametatus fuit. Itaque ipso die Mercurii ipsem dominus imperator apud Ecclesiam, quæ dicitur Omnes-Sancti, que est Ecclesia Templi et extat ipsa Ecclesia in capite Brolii, rex vero Bohemiae intra monasterium Sancti-Dionysii hospitatus est. Caeteri autem principes ab ipso S. Dionysio usque ad puerlam S. Euphemie hospitati sunt ». Omnes itaque ista Ecclesia annis MCLVIII et MCLXI adhuc subsistebant juxta testimoniū Morenæ, qui visa a se scribit. Ad haec Morena Bohemiæ principi titulum regis ab ipso primæ Mediolanensis obsidionis initio tribuens, invictè refellit eos, qui asseruere Bohemiam in regnum erectam non esse ante annum sequentem.

48. *Obitus Geyse II Hungariae regis.* — *Geysa II filius Beli regis Cæci, ac Hungariae rex* « migravit ad Dominum anno Domini MCLXI, pridię kalendas Junii, feria quarla », inquit Thwroczius in Chron. Hungarorum cap. 65, qui addit eum regnasse annos xx et aliquot menses. Ei successil *Stephanus III filius, Geysa rex paulo antequam moreretur, misit Osbertum nuntium suum*

ad Ludovicum VII Franciæ regem cum litteris tom. tv Duchesni pag. 578 ad eum directis, in quibus ait : « Alexandrum, quem universalis Ecclesia et vestrae regiae dignitatis auctoritas confirmavit, et confirmatum recepi, sicut per nuntios meos mandasti, confirmavi, recepi et ab hoc nullo modo dissentire proposui, etc. Notum itaque vestrae fraternitatis amicitiae firmiter facio, quatinus si predictus imperator vobis aut regno vestro aliquid mali machinari voluerit, ego regnum ejus in manu forti devastando aggrediar, hoc idem a vobis tanquam ab amico confidenter expectans ». Porro licet in Auctario Aquicinctino mors Geyse in annum MCLXII perperam differatur, de Stephano lamen eius filio ac successore accurate traditur : « Habens uxorem filiam Henrici Australiorum marchionis, qui fuit frater Conradi imperatoris ».

49. *Abdelmumen excisionem in Hispania facit.* — *Anno Hegiræ MLI, ut narrat Noweiriū, Abdelmumen Almohadum imperator primum in propria persona in Hispaniam transrelavit, et ad montem Calpe dictum, hodie Gebaltarek excisionem fecit, ibidemque oppidum aedificavil, dictum hodie Gibraltar.* Mauri qui Hispanias incolebant, magna ex parte sese ei nullo negotio subjecere, et Granata, que obsistere volebat, jugum subre coacta fuit. *Abdelmumen* Christianos ex oppidis ab illis in Hispania occupatis ejecit, et *Almeriam* in suam iterum potestatem rededit, inquit idem Noweiriū.

4. *Navigatio Alexandri III in Gallias, et quo Fridericus imperator egerit, ut reges Gallie et Augliara devotione Pontificis renoveret.* — Sequitur annus millesimus centesimus sexagesimus secundus, Indictione decima, quo Alexander papa persecutionem vitios Friderici imperatoris, in Galliam navigavit. Quoniam autem necessitate compulsus, audi Neubrigensem¹ : « Cum enim illi (Alexandro

videlicet), ut superius dictum est, preler terras Alemannicæ imperatoris subditas potestati, totus in his que Dei sunt orbis parceret Latinus, vias tamen obdidentibus Octaviani satellitibus, et vel enim adeentes, vel redentes ab eo, si qui forte incidrent, rebus omnibus spoliatos carcerali quoque custodia manipulantibus, rarissimus ad illum poterat esse accessus; unde nec ipse poterat, ut volebat et decebat, fungi summo sacerdotio, et longius Apostolicæ brachium ostendere (extendere)

potestatis. Hujus rei gratia mari se credens, et cum ingenti periculo provincias adiens Occidentis, occurribus ei praesulibus et nobilibus Gallicanis Ecclesiae, multorum desiderii expectatus adveniit». Hac de ratione Alexandri navigationis in Gallias Neubrigensis. At quomodo ista singula se habuerint, Acta vite ejus antiquitus scripta, et in Vaticana bibliotheca recondita docent. Hac plane una consolatio reliqua, quod voluminibus Epistolarum ejus depeditis, ex quibus tanti Pontificis res praelare gesta illustrare magnopere potuissent Annales, ex iisdem Actis Pontificatus ejus tanquam lucerna, perlenui huc licet, eadem non remanserint prorsus obscurae. Habentur haec ibi :

2. « Praeterea dispositum iter Pontificis eo tempore sic disturbatum et impedimentum est : sed modico spatio temporis reparatis omnibus, et paratis aliis quia ad ipsum iter necessaria videbantur, infra Octavas Nativityis Dominice juxta montem Circuum in fauibus Legiliae cum fratribus suis mare intravit, et in festo S. Agnetis, remigante Domino, apud Genuanam applicuit. Ubi contra prohibitionem Friderici imperatoris ac persecutoris Ecclesie, ab universo clero et populo cum honore et gloria susceptus est, atque tractatus. Exiit ergo et Genua in Dominicam Passionem, et cum omni jucunditate navigans venit ad insulam de Liguriis in sablato Palmarum : ubi praenimia tempestate maris coactus est Resurrectionem Domini celebrare. Sequenti vero quarta feria pervenit ad Ecclesiam Magafonam, in qua munus altare, auctore Domino, solemniter dedicavit. Et quoniam locus eo tempore pro suscipiendis hospitibus nimium erat arctus, et multitudo maxima praelatorum adventum ipsius Pontificis extra insulam nimio præstolabatur affectu, ad populos Montis Pessulanii villam ascendere dignum duxit.

3. « Albo itaque palafraeno, et ceteris Pontificalibus insignibus de more paratis, Alexander papa equum praenimia populorum frequentia vix ascendere potuit, et viam in directum tenere. Tanta enim cunctorum ad ejus vestigia concurrentium improba et importuna erat impressio, ut beatum esse se crederet, qui vel fimbriam chlamydis ejus non sine multo comamine posset attingere. Occurrente igitur sibi domino villa ipsius cum baronibus, et decora militia, et officium stratoris per milliarium exhibente, cum processione eamdem villam intravit. Ubi inter Christianos nobiles, qui accedebant ad ejus vestigia, quidam Sarracenus industriosus princeps cum sociis suis reverenter accessit, et de osculatis pedibus ejus, fixit genua coram eo, et inclinato capite tanquam sanctum et pium Christianorum Deum, ipsum Pontificem adoravit. Locutus est autem ipse Pontifici ex parte domini sui Mahometanorum regis, qui miserat eum ad partes illas pomptice, in lingua sua barbarica, sed per interpretem cuncta exposuit que dicere voluit. Cui Pontifex benigne et diligenter respondit, ipsunque plurimum honoravit, et circa

pedes suos inter honoratos considere fecit honorifice. Videntes autem haec universi qui aderant in conspectu ejusdem Pontificis, valde mirabantur, et dicebant ad invicem illud propheticum¹ : « Adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient ei ». Vidisti, Iector, Dei opera : non solum Christianos reges, sed et Saracenos assurgere, et legatione honorifica venerari Catholicum papam, eum illum impius imperator dire persecutur. Per gunt Acta : « Adveniente autem Dominica die, Pontifex ad majorem Ecclesiam celebraturn accedit, et undique virorum et mulierum universa multitudo confluente, post sermonem ad populum, post iuridicæ electionis sue narrationem, et schismaticorum procacem perfidiam, in personas Octaviani haeresarchæ, et eorum complicum excommunicationis sententiam solemniter innovavit.

4. « Eo tempore in tota Aquitania, et circumpositis locis valida fama in tantum excrevit, ut præ nimirum ciborum indigentia infinita hominum multitudo morte inevitabilis deperiret. Unde universos Gallos tremor vehementer invasit, ne ipsorum terras similis cruciatus invaderet. Quia de causa Pontifex adventum suum regi Francorum significare curans, duos ex fratribus, videlicet A... Portuensem episcopum, et I... diaconum cardinalem in Sancta Maria in Cosmedin, ad ejus præsentiam delegavit, quatenus veritate ejus adventus præcognita certificaretur, ad quas regiones sui regni de ipsis consilio accederet moraturus. Quos idem rex pro beati Petri reverentia reverenter suscepit, et honeste tractavit : et habitu consilio, ad dominum Alexandrum, quem in patrem et pastorem animæ sua jam suscepital, eos cum leto responso, et multa jucunditate remisit. Eis itaque ad præsentiam domini sui, et collegium fratrum suorum redentibus, expositis iis que in responso ab ipso domino rege acceperant, gavisi sunt omnes gudio magno. Exiit ergo Pontifex a Monte-Pessulano in proximo mensis Junii, et per Alexiandum atque Meniacum, et Amianum transitum faciens, Alvernae partes intravit, et in vigilia Assumptionis beatæ Mariæ apud Claromontem cum omni prosperitate, Domino auctore, pervenit.

5. « Interea Fridericus videns totum mundum post Alexandrum currere, orthodoxos reges et principes orbis ei tanquam Romano Pontifici honorem et reverentiam exhibere, erubescet in seipso, et propria eum accusante conscientia, confundebatur et terrebatur. Verecundabatur autem ab incepto malo desistere, quia præ ceteris suis antecessoribus fortis ac potentissimus erat, et fere jam totam Italiam sibi subjugaverat. Ex altera vero parte dubitabat plurimum ac timebat de ammissione imperialis curiae, si dominus Alexander papa suis temporibus prævaleret. Positus ergo in tantæ ambiguitatis lubrico, apud se cogitavit, siue

¹ Psal. LXXI.

homo hujus saeculi prudentissimus, sagax et calidus, qualiter posset Alexandrum, et idolum suum Victorem iudicio universalis Ecclesiae pariter dejicere, et personam tertiam in Romanum Pontificem ordinare. Et quoniam unicuique proprium esse solet, ut qualis ipse fuerit, tales sibi conjungere velit: adscivit comitem Henricum Trejensem, de quo maxime confidebat, et revelans ei cogitatus suos, traxit ipsum ad suam voluntatem, et coadjutorem et cooperatorem suae deliberationis fecit. Comes autem taliter ab imperatore instructus, et taliter informatus, ad propria redit, et accedens sicut tentator ad dominum suum regem Francorum, virum siquidem pium et columbae simplicitatis, fraudulentem suggestit ei ex parte ipsius imperatoris bonum simulatum, de reformanda pace Roma Ecclesiae, in haec verba:

6. Vult imperator instructus contemplatione divini amoris hoc bonum opus vobis cum hoc modo agere, ut vos duo maiores principes orbis conveniatis in unum apud Avenionem, in confinio regni vestri et imperii sui, cum majoribus personis tam clericis quam laicis imperii, et regni vestri. Et ipse quidem adducet secum Octavianum cum sequacibus suis, et vos Alexandrum cum suis nihilominus habeatis. Postquam vero vos duo cum ultraque parte in praesentia tantorum virorum conveneritis, et electio ultraque diligenter audita fuerit, per illic congregatam Ecclesiam Gallicanam, Italicanam, et Tentonicam decernatur de utroque quod melius et utilius videbitur statuendum et ordinandum.

« Et quoniam bonus visus est sermo iste de reformanda pace Ecclesiae predicto regi, sicut vero Israelite, in quo non est dolut, quoiam ab ipsa discordia mala plurima per omnes Ecclesias pullulabat, in bona simplicitate sua consensit persuasionibus ipsius comitis, promittens ei, ut ex parte sua imperatori securitatem praestaret super iis que sibi suggesterat. Cum igitur haec a domino rege comes impetrasset, illico reliquit ad imperatorem in Lombardia existentem, et fecit ei juramentum ex parte regis, sicut dictum est superius. Exit ergo malus sermo per universas Italie civitates, dolentibus Catholicis et timentibus in facto ipso, nisi Dominus consilium ipsum praeeditum adversus antiquam Ecclesiae libertatem infatuaret. Appropinquare autem statuta die, cum universa multitudine principum suorum et militum armatorum imperator Fridericus accessit ad locum, et Octavianus cum schola complicum suorum secutus est eum quoque. Rex Francorum cum primatibus, episcopis, atque baronibus suis ad eundem locum nihilominus festinabat, et Alexandrum Pontificem apud Salvianum habuit obviam: in quo loco se invicem honorantes, ut simul ad colloquium ipsum prolificeretur, per biduum tractaverunt.

7. « Sed quoniam omnino videbatur indignum, et sanctorum Patronum statutis contrarium, ut sanctissimus Pontifex et prima sedes aliquod deberet humanum subire iudicium: visum est omnibus,

ut de melioribus Ecclesiae Romanae mitterentur illuc, ea tantummodo causa, ut per omnes electio domini Alexandri canonica monstraretur, et electionem Octaviani tanquam posteriorem, nullius fuisse momenti, nihilominus probaretur. Missi sunt ergo a Pontifice Romano A..... Portuensis episcopus, H..... tituli Sancte-Crucis, I..... Sancte-Anastasiae, et I..... Sancte Mariae in Cosmedin, et R..... S. Theodori diaconi cardinales cum rege ad supradictum locum. Et illis abeuntibus, Pontifex cum reliquis fratribus Aquitanie ad monasterium Dolense devenit. Rex autem comitatus a principalibus personis suis, postquam pervenit apud Divonem, processit usque ad Montem Saonis, qui Teutonicos a Francigenis dirimebat, exspectans quid sibi de causa ipsa imperator vellet proponere.

« Tunc heresiarcha Octavianus videns Ecclesie Romanae personas cum Ecclesia Gallicana contra opinionem suam venisse, et adversum se constantissime stare, valde perterritus est, et de facto suo ceepit penitus desperare. Quocirca vertens se ad imperatorem, dixit ei: Ille adversarius meus dignatus est hue venire, et tu causam meam, qua in conspectu tuo judicata est in Concilio Paapiensi, et approbata, permittis iterum judicari et retractari. Tunc imperator attendens verba ipsius Octaviani, valde turbatus est visus, et adversus regem Francorum loquens, ei per intermissiones in haec verba prorupit: Ecce videris me jam decepisse, et contra juramentum conventionis manifeste venisse, cum illum papam, sicut promisisti, in hunc locum non adduxisti.

8. « Cui rex, habito cum suis consilio, in hunc modum respondit: Quamvis absentiam Pontificis juste ac rationabiliter valeamus excusare, ne tamen honori commissi nithi regni aut fama aliquo modo derogetur, et ne fallacie notam juste vel injuste possim incurrire, ego absque mora ipsum Pontificem cum suis fratribus absque dolo et fraude ad hunc locum vocabo, et adesse faciam. Misit itaque rex citissime, sicut promiserat, nuntios ad Alexandrum, ut cum suis fratribus sine mora ad eum veniret, nisi vellet eum in captione imperatoris, prout inter eos constitutum fuerat, detineri.

« Quo audito, Pontifex et fratres ejus attinentes regem Francorum dolosis circumventionibus fuisse deceptum, valde in seipsis turbati sunt: et prospicentes gravissima sibi nuditate imminere pericula magno timore timuerunt. Si enim illuc humanum iudicium subiuri pergerent, Ecclesie libertatem per violentiam periclitari cernebant. Quod si non irent, pro detentione regis circa iusjurandum et conventionem, quam cum imperatore fecerat, personarum captivatio eis, et rerum immiserit spoliatio. Videbatur sane maxima ipsius imperatoris potentia, terribilis, et nimium formidanda: quippe qui Dacie et Boemic reges cum duecibus et principibus suis, et cum magna multitudine armatorum militum, sicut credebatur, illuc secum adduxerat, et de praedicto Pontifice, et

de Francorum rege male jamdū cogitaverat, ut in ipso colloquio, posset juxta sumū desideriū consumere (consummari).

9. « Sed pius et misericors Dominus, qui non derelinquit sperantes in se, et prava dissipat consilia principum, non est passus eundem Pontificem, et pium regem Francorum in angustia maxima positos lentari supra id quod possent; sed ex insperato fecil cum tentatione proveniunt. Excitavit spiritum gloriosi regis Anglorum, ut in subventionem domini sui, et Francorum regis cum maxima multitudine virilium pugnatorum adversus eundem imperatorem animositate nimia festinaret. Immisit etiam Deus tantum famis cruentum in exercitum illius, ut praे nimia ciborum penuria unus panis modicus ab esurientibus emeretur pretio unius marchæ argenti. Unde quia ipse imperator nec moram ibidem facere, nec malum quod in corde gestabat poterat exercere, occasionem recedendi ab ipso honestiorem quam potuit, celeriter studuit invenire. Igitur per Rainaldum cancellarium, et alias factores suos egregio regi Francorum locutus est in hæc verba: Mandat vobis dominus noster Fridericus imperator Romanorum et specialis Romanae Ecclesie advocatus, quod ad nullos Ecclesiarum prelatos de causa electionis Romani Pontificis judicium facere pertinet, nisi ad eos tantum, qui sub Romano imperio existunt: ideoque bonum videtur et justum ut cum episcopis et clero vestro ad eundem imperatorem tanquam amicum et socium accedere, et illius sententiam audire debeatis.

10. « Quibus verbis auditis, rex modicium subridens, respondit ei in hunc modum: Miro prudentem virum vana mihi et fabulosa verba misisse. An ignorat prædictus imperator, quod Dominus noster Iesus Christus, cum esset in terris, B. Petro, et per eum universis successoribus ejus oves suas pascendas commisit? Nonne audivit in Evangelio ab eodem Dei Filio eidem principi Apostolorum dictum¹: Simon, diligis me? pasce oves meas. Numquid sunt hic Francorum reges, vel aliqui prelati excepti? An episcopi regni mei non sunt de oibus, quas Filius Dei B. Petro commisit? Et his diecis, verlit habenas equorum cum templu, et statim ad arma cum baronibus et reliqua militia sua consurgens, debiliora regni sui loca munivit, et tanquam vir prudens et fortis ad sedem suam cum gloria remeavit, propitiante Domino. Fratres vero, cardinales scilicet, qui missi fuerant a Pontifice, ad ipsius presentiam cum gaudio remeantes, narraverunt omnia, quæ ad honorem Dei, ex colloquio et industria gloriosi regis orthodoxi facta fuerant. Unde et exultantes, gratias egerunt Domino nostro Iesu Christo, qui cum eis misericordiam fecerat, et eos de manibus tam potentis hostis liberare dignatus fuerat. Imperator autem remanens, in erubescencia sua confusus,

coactus est multa famis inedia exercitum ad propria remittere: et ipse ad regnum Teutonicorum non sine magna tristitia remeavit.

11. « In diebus illis prædictus rex Anglorum dominum Alexandrum papam in Bobiensi monasterio commorantem corporali præsentia visitavit, et ad ejus vestigia humiliter procidit: sed et post oscula pedum aureis oblatis innumeribus, ad oscula Pontificis est receptus, et mox in preparato sibi faldistorio sedere declinans, circa Pontificis pedes in terra volvit cum suis baronibus humiliter considerare. Post triduum vero laetificatus plurimum de jucunda visione ipsius Pontificis, et largitil rursum magnis numeribus sibi et fratribus suis, cum letitia recessit ab eo. Pontifex autem, facta dedicazione majoris altaris præfati monasterii, versus Turonum iter arripuit; et ad ipsam civitatem in festo beati Michaelis Archangeli, cum omni prosperitate, Domino auxiliante, pervenit. Ubi cum fratribus suis moram diutius fecit, et Nativitatem Domini solemniter celebravit ». Haecem ibi de rebus gestis, ad presentem annum spectantibus. Que quidem non ex iisdem Actis tantum certam vendicant sibi fidem, sed etiam testimonium accipiunt et auctarium ex Roberto de Monte in Appendice ad Siegbertum, scriptore fidelissimo, suorumque temporum res gestas summa brevitate perstringente, sed sub nota numeri anni sequentis, errore librarii fortasse dimoti: additique maxime memoraenda, quæ in recitatis desiderantur Actis. Ait enim:

12. « Fridericius imperator Alemannorum, et Ludovicus rex Francorum cum super fluvium Sagoram, qui antiquitus Arar vocabatur, de pace tractaturi convenire debuissent, repente mutato animo propter schisma Octaviani, cuius partes imperator adjuvabat, infecto negotio ad propria redierunt. Exinde parvo spatio temporis interjecto, Ludovicus rex Francorum, et Heureius rex Anglorum super Ligerim apud Tociaeum convenientes, Alexandrum papam Romanum honore congruo suscepserunt, et usi officio stratoris, pedites dextra levaque frænum equi ipsius tenentes, eum usque ad preparatum papilionem perduxerunt: quo medianti, Deo favente, pax inter eos firma restituta est ». Hæc Robertus in Chronicis. Qui et hoc ipso anno eundem regem Francorum ex Leonora conjugi auctum filia tradit, eamque baptizalam per Henricum presbyterum cardinalem, tituli (ut vidimus) SS. Nerci et Achillei, legati munere fungentem in Galliis. Porro Robertus ipse, ut dictum est, hæc omnia recitata superius scribens, non solum ejus temporis eorum quas audivit, sed quæ vidit, scriptor fuit. Siquidem idem ipse in obitu ipsius Alexandri papæ, anno videlicet Redemptoris MCLXXXI, de seipso testatur, se præsentem fuisse Concilio Turonensi, anno sequenti ab eodem Alexandre Pontifice celebrato, anno, (ut ibi ait) millesimo centesimo sexagesimo tertio. Ex quibus certius reddatur, notis annorum numeri in suis

¹ Ioān. XXI.

Chronicis (quod diximus), interversas, duum præter alia, adhuc ibi propositum legitur idem Concilium Tironense ab Alexandro anno millesimo centesimo sexagesimo quarto celebratum, quod sexagesimo tertio habitum, ipsius certa assertione describitur. Quod et absque aliqua dubitatione habetur exploratissimum.

13. Vidisti, lector, speculum a Roberlo au-
clore spectante descriptum, a Deo (sic dixerim) preparatum. Siquidem cor regis in manu Dei¹. Cum videlicet duo potentissimi reges inter seipso jugiter dissidentes, assidue præliaentes, ad cultum et venerationem veri Pontificis Alexandri conve-
nere pacifici, eidem adeo humili obsequio inser-
vire concordes, speculum tale Deo, Angelis et hominibus exhibentes, quale hactenus nunquam visum in orbe: ut duo simul convenerint potentissimi reges, qui ejusmodi concordes eodem tem-
pore una conjuncti præstiterint famulatum, cum alter ipsorum a dextris, a sinistris vero alter, freno equi pedites ipsi inservierint Pontifici, quoniam eum ad præparatum ab ipsis perducerent habitaculum: eo ipso tempore, quo implacabili odio, indefeso studio, insaliali crudelitate ipsum Alexandrum persecutus Fridericus. Certe quidem, etsi alias sepe a singulis seorsum sive regibus, sive imperatoribus ejusmodi viderimus exhibitum Romanis Pontificibus ministerium: ut autem ad hoc duo una simul convenerint adeo magno prin-
cipes, hactenus inauditus a seculo. Ita plane cum slaret imperator adversus Dominum, et adversus Christum ejus, dicens²: «Dirumpamus vinclu-
eornum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum, cuius pondere obdientia premimur: ejus rei causa quod sequitur contigit: «Qui habitat in celis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos». Contra vero eo duplice dignum honore judicaverit ipsum, qui bene preest Ecclesiæ, Alexandrum, ita de superbissimo imperatore humilissimo pectoris successore, sed Christi vicario regum obsequio triumphante.

14. *Regis Danie tentata ab imperatore virtus, ut antipape adhereret et ab Alexandro papa deficeret.* — Quod autem ex Actis Alexandri papæ re-
citatum antidi superioris, etiam regem Dacie sive Danie ad conventum illum ductum ab imperatore, ex Saxone Grammatico recitanda hic est de codem rege Danorum historia ad haec spectans. Fuit iste Waldemarus rex, S. Canuti regis martyris filius. Porro idem auctor præsens rerum inspector, qua arte imperator a se enundem regem Danorum pelleverit, ita narrat³: «Per idem tempus schismati-
corum legatio, conflictis justitiae argumentis, Da-
norum suffragia pertentabat, quorum rex asser-
tionis dubius, cognoscendie veritatis gratia scribam sum Radulphum, origine Britannum, lingua quam animo promptiore ad Cesarem destinat. A quo per summam venerationis simulationem exceptus,

non minus ab Octaviano honorifice exceptus est; ita ut inter eos quasi quoddam culture ejus litigium atque officiorum contentio foret. Octavianus tamen, cui iniquissimorum suffragiorum consensu auctoritalis umbram tribuerat, Cesarem, quem majestate anteire videbatur etiam, adulauit comitatu vincebat. Nam sacerdotem, qui cum Radulpho quotidie sacras preces decurreret, providit, ne divina ab eo sine socio parum celebriter aperi-
rentur. Nec officiis cum coluisse contentus, obsequiis beneficia sociavit. Siquidem in re divina agenda annuli usum ei induit, pontificalis ordinis insigne aliquanto obscuriori gradu tribuens. Ita nescias, dantis an accipientis beneficium ridiculio-
sior dementia fuerit. Hujus andila legatione, Caesar dolenter se dividua religionis statu ferre asseverabat; neutri tamen parti acclamaturum, quod publicum Ecclesie decretum acceperit. Tunc demum ei, quam universorum sententia probaverit, assensum. In ejus rei speculationem nuper a se totius Italiae majores Concilii nomine contractos fuisse, Octavianum aequitatis fiducia causam suam humiliter generalis Ecclesie judicio substravisse; Rolandum vero pravitatis conscientia retusum, non solum contumaciter supersedisse, sed etiam dixisse, majorem se esse, quam ut ejusvis censura parere debeat. Cuius controversie finienda grata, terrarum reges secundum esse oportere, pu-
blicae religionis negotium communibus studiis inspecturos. E quibus pene omnes in adverse partiis præsidium concessisse, sibi vero neminem ex his suffragiorum societatem præbere. Qnamobrem se magnopere prudentissimi Danorum regis alloquium affectare, partum suarum moderationis ejus potissimum sententia crediturum, quippe quem animi virtus et generis sanctitas tanta rei judicem depositam. Præterea attendendum esse, quantum pietatis opus ederet, si tam animalium salutem, ancpiti judicio fluctuantem sententie sua sagacitatem servaret. Super haec omnia, si tam religiosi itineris laborem suscipiat, se ei in præmium fatigationis unam ex Italiae provinciis cum lotius Scaviae præfectura daturum. Talibus Radulphum Caesar hortamenti aggressus, non pauciora litteris, quas per eum in Daniam destinatal, complexus est.

15. «Regressus inde Radulphus, Cesaris Octavianique charitatem in regem uberrimam prædi-
cabant. Rex promphus quam prudenter familiari assertione suscepit, nec tam religioni consulere quam exterrarum gentium mores cognoscere avidi-
sus, petendi Cesaris cupidinem concipi. Ea tem-
pestate Bernardus quidam ab Octaviano legatus in Daniam profectus pontificium suffragiis inhibebat: verum paucorum favore exceptus, ut universos adserceret, datis per provinciam Epistolis. Concilium sumulat; quod tenui frequentia habitum, majori ludiibrio quam gloria celebravit. Eo revapud Slesvicum dimisso, eximus Cesaris illectionibus capitus. Absitom Roschildensem episcopo in-

¹ PROV. XXL. — ² P. 106. — ³ SAXO GRAM. LIV.

sulis excubanti propositum aperit, eumque viæ comitem depositit. Tunc Absalon fidem Cæsaris astutiamque damnando, fallaces ejus promissiones fideli spe excipiendas negabat, Quinetiam sine religiōnis violatu familiaritatis ejus usum haberi non posse, quod schismatica factionis acrior quam justior defensor existaret. Se vero tum commeatum inopem, tum etiam longinquo peregrinationis laboribus imparem memorabat. Rex, quoad sibi commeatus suppeterent, ei non defuturos respondit. Absalon, quantiscumque commeatis abundaret, haudquaque se salutem spiritus sui neglecturum affirmat. Rex non se minus animæ sua studiosum testatus, ob hoc maxime ejus comitatum affectare respondit, ut si justitia posceret, per eum ab Octavianæ partis societate facesseret. Adhuc Absalone profectionem abniente, publicæque religionis hostes adeundos negante, haec tenus eum a se præ ceteris cultum asseverabat, cuius si nunc ope deficeretur, se nihil ulterius ex eo commodi speraturum. Tunc Absalon, exprobratam sibi ab eo ingratu mentis labem judicans, ad deserendam, inquit, tui nominis amicitiam nullis corporis periculis adduci potero; at cum de animæ negotio agitur, humano timori divinum præferre fas est. Ego vero tametsi circumstantia damañ pervideam, tamen ut animæ tuæ vestigium ab errore prohibeam, meam periculis implicare non metuam.

46. «Tunc rex assumpto eo, viros genere et honestate juxta nobiles, scilicet e Salandia, Sunonem et Esbernum, et Fonia, Tacham et Eserum comites adscivit: Burisius duntaxat, ne quid interim in patria novaret, ex necessariis assumptus. Nec defuere, quos ex Jutia profectionis participes legeret. Attingentibus Eidoram, principis Holsatiorum Adolphi ignotus eqnes obvius extitit; interrogatusque, an ipsos prosecuturus venisset, dominum suum hujus rei præstans gratia transitum eorum in vicino præstolari denuntiat. Cujus ducti fidendum vetantibus arbitris, rex perinde ac ingenuo duce fretu, primus pontem equo transgreditur, profectionis aviditate metum pariter monitusque contemnens. Ilunc cæteri subsequentes, sentientiam suam quam regem deserere maleuerunt. Procedentes paululum Adolphus exceptip, salutatumque regem benignissimis verbis, amicissimoque vultu prosequitur. Cui cum occursum suum ob vetera odia onussum magis quam gratum sentiret, ut iram obsequiis flecteret, apud Ekeho oppidum suis eum impensis exciperet statuili, sed rege beneficium spernente, ne quis ei necessaria venditaret editix. Tunc Danis domesticos cibos sumentibus, confectas epulas per ministros inferendas curavit; sive demum verecundia superatos munificentia sua uli coegerit. Interrogatus tandem, an regis processum tutari posset, posse se quidem, quod Bremam veniatur, asseruit. Albia pertransito cum Bremam versum contendaveretur, Esbernum profectionis stoliditatem animadvertens, quamque vanum iter caperent, non segniter con-

templatus, fratrem Absalonem, aliosque Danicae nobilitatis proceres consilio illustres clam carteris accessitos obsecrati, regem arrepti itineris emenione prohibeant, quod præsertim sine duce conficiat, neque cum tam periculoso propositi executo-rem existere patiantur. Quod Absalon iuane tentatu judicans proposito regem cessurum negabat, dicens monitorum non solum operam perditurum, sed etiam sensurum, quantum odii pertinax error pie monitioni referre soleat. Tunc Esbernum: Tametsi me, inquit, gravissimas monitorum poenas e vestigio daturum pernoscerem, que ad regis salutem pertinere deprehenderim, silentio dissimilare non paterer. Adeste ergo mecum, et in regis admonitionem, si lingnam abniuīs, aures pre-bele. Enimvero cum honestatis periculum obversatur, offensam principis utilia suadendo, quam amicitiam inaniter blandiendo contrahere malo. In his etenim melius ex reprehensione ira percipitur quam ex adulatio[n]e gratia conciliatur. Absalon hand fratrem rege faciliorem intelligens, cum neutrum a proposito revocabilem cerne-ret, fratris tamen adeundo regem socium gessit, si quid iræ ex dictis ejus conciperetur mitigaturus, ceteris ne interesse quidem tutum duecentibus.

47. «Tunc Esbernum mirari se inquit, quo impetu rex tantum iter, duce vacuas, ingredetur, suam autem patriæque salutem in unius Cæsaris perfidis præcordis depositurus. Videri enim, quod liberam gentis sua cervicem, nullisque Barbarorum obsequiis assuetam per feedam et ignobilem servitutem miserabilis Teutonicorum jugo subigere cupit. Quid autem stultius esse quam nullo impidente periculo, ultiro ad deditio-nem procurare, summamque libertalem extremam servitutem mutare: insuper regno precario quam potenter præesse nalle? Itaque Cæsarem, cum Daniam suæ ditionis efficerit, miraturum, quod tan validam gentem ante promissis superaverit, quam armis tentaverit. Rex paucis iram exprimere solitus, quippe raras voces turbatus edere consueverat: Etsi te, inquit, adeo metus perurgeat, ut viæ comes esse non audeas; me quidem trepidationis tuæ socium non habebis. Virtute enim quam familia comitator, sine te propositum exequar, nec adduci potero, leterrimis ignavia tuae monitis consentire sustineam. Ita salutares Esberni mo-nitus regiæ festinationis impetus aspernatus est: quos si imitari voluisset, supplex Cæsari manus deformiter non dedisset. Adeo quem temeritatis incursum transversum abripi, recte rationis asti-matio deserit. Ingressos Bremam civilitis antistes omnibus humanitatis numeris instructissimus, clementiaque et liberalitate conspicuus, impensioribus liberalitatis officiis prosequendos suscepit. Inde de dictu dandi sollicitatus, comitandi sibi regem, non ductandi fas esse respondit. Complures quoque Saxonie principes, quo tutius curiar pelerent, regiis se sodalitatibus devinxerunt: adeo

ut de Danorum familia ac rege existere putarentur. Itaque crescente ejus comitatū, cum multitudo speciem hostilis exercitus reddere videretur, per terrefacti incole, cum uxoribus ac liberis divinis semet penatibus intulerunt, a sacrarum aedium hospitiis auxilium quasituri. Eo comperto, rex præmisit, qui gentis trepidationem pacis denuntiatione corrigenter, sibique commeatum empfionem fieri juberent. Cum ad urbem Metis venisset, oppidanis ob advenarum frequentiam emendorum pretia aggravantibus, injuriam senati conquestus, efficit ut necessaria tum sibi, tum etiam comitatui, tolerabili pretio venderentur. Igitur sinceritas et iustitia ejus rumore increbrente, Germanicæ matres parvulos suos in ejus adventum offerendos curabant, rate eos regio contactu, perinde ac caelesti aliquo beneficio feliciora nature incrementa sumptuos, ac prosperioribus educationis auspiciis nutriendos. Nec minus superstitionis agrestes, qui jaciendorum seminum grana, quo metius adolescerent, dexteræ ejus disjicienda præbebant.

48. « Quo curiam ingresso, præsens Saxonie Henricus, veteris amicitiae recordatione, casira sua majore ex parte ejus adventui cessit, hospitalitateque ei suis sumptibus erogavit. Die postera Absalon cum Radulpho missus, apud Cæsarem, Latinae vocis admodum ruidem, per interpretem Coloniensis antistitis mandata prosequitur. At Cæsar in primis moram regis tarditatemque cantatus, injuriosum, quod ante non venerit, aiebat, asserendo eum ob regnum, quod Romano imperii beneficio gerat, sibi servitorum debitorum existere. Tunc Absalon : Decnisce inquit, Cæsaris fidem, ut hæc potius ante itineris ingressum regi proponeret, ad quod eum tantis promissionibus impulisset. Cesar simulata admiratione, per quem regi promissa fecisset interroget. Absalon demonstrato Radulpho : Ille est, inquit, qui credulam regis simplicitatem promissorum tuorum commentis illexit. Eoque negationem Cæsaris repellere non audente, seriem totius promissionis edisserit. Infcante id Cæsare, reducem regi dari depositum. Ille plus se negotio ejus redditu tributum, quam adventui impenderit, negat. Sine illi modo die postero regis legatio excepta. Quo agnito, rex salutaris monitus spreti punitientia afflicitus, tametsi mucronem cervici sue applicatum asperceret ante se eam ferro, quam patriam servituti subjecturn asseverabat. Estuante eo, opisque modum impensis disquidente, Absalon liberationis viam a se repertam professus, non amplius illuc regi, quam in patria trepidandum asseruit. Siquidem trans pontem, quo Gallorum regnum a Germanico secerteretur, venationis simulatione sepius cum obequitate debere, ac deum cum consuetudine suspicionem vicisset, cum potiore familie parte aliquod et finitimus Galliae oppidis perfere, haud dubitaturum, quin a rege Francorum ornatius in patriam dimitteretur. Cujus consiliu-

ctionem Cæsar arte prævenit. Siquidem vim regi inferre veritus, cum ejus famulatum coactionibus nequiret, beneficio mercari tentavit impetrare. Universos quippe Germanicæ principes sacramento adactos jurare compulit, se ejus ditioni Selviam substraturos. Quod si parum persicerent, seipsum id, cum primum ex Italia reverteretur, executurum spopondit : eaque fraude ad obsequia sibi pacienda ambas regis Danie manus pertraxit. Cæterum ei non curiam communis principum more petere, non in Romani imperii præsidium copias ductare, solaque specie, non re Cæsari parere concessum. Filio vero post eum proxime regnato liberum fore paternas conditions abjecisse, ne ad omnem Danorum gentem hereditarium manaret obsequium. Cujus servitii pudorem minuere videbatur. Gallorum ditioni in consimili famulatus genere Britannicæ regis inclinata majestas.

49. « Post hæc Octavianus, vocato Concilio, quam justis suffragiis in adipiscendo sacerdotio usurps fuit, loquacius quam verius astruere conabatur : Rolandum vero honorem, quem oblatum repudiasset, vetitum occupasse : seque causam suam generali Pontificum cognitioni inspiciendam præbente, illum impietatis conscientia canonice discretionis judicium formidare. Præterea ad conciliando sibi pontificum animos, eorum dignitatem benignis decretorum sanctionibus adornavit, hand prius Romanam ad Sedem provocandum constituens, quam si lis ipsorum pronuntiatione finiri non posset. Finiente eo, Cæsar provinciarum reges hujus controversie finiendæ gratia ad colloquium a se invitatos dicebat, eorum sententiae repugnare nefas ducturo. Quos ideo non adesse, quod in Romani imperatoris injuriam Romæ Pontificem creare cupiant, alienæ civitatis jus suis suffragiis administrare conantes. Post hæc Reginaldus Coloniæ urbis antistes religionis causam dicere adorsus, quanto injuria pondere Romani imperatoris aequitatem provincialium regum temeritas attentaret (ita suggillans reges Francorum et Anglorum) argumentando demonstrare pergebat. Nam si controversiam in eorum civitatis de Pontificatu ortam Cæsar suis suffragiis finire vellet, haud dubium id gravium injuriarum loco ducentur, cum ipsi simile in Urbe Roma perpetrare conentur. Quam assertionem tam valido rationis præsidio subnoxian putavit, ut nunc *Latialiter*, nunc *Gallice*, *Germaniceque* fando, terris actionem vocibus iteraret. Sed quantum hac oratione gentis sue favorem illexit, tantum nostræ suffragia deturbavit. Assensis itaque pontificibus, cum Octavianus, qui sibi falsum Victoris nomen inscriperat, accensis luminibus, adversum Alexandrum ejusque suffragalores solemnè execratione usurus videretur : Waldemarus, ipse rex Danie, hortante Absalone, ne sacrilego ejus facinori interesset, concione excessit, adversaque partis iustitiam amulatus, præsentis curie errorem, quam absentis rectitudinem postponere præoplavit. Cujus egres-

sum securus Absalon, cum ab Octaviano superdere rogaretur, ab ejus vestigio se, cuius comitandi gratia advenerit, nullo jure prohibere perdocuit. Eoque responso execrabilis Pontificum collegio liberatus, ne schismatis errore laberetur efficit. Die postero Octavianus Livonem Olionensem electum vehementer ab Absalone prohibitum falsa Pontificis unctione prosequitur ». Hactenus de schismatistarum conciliabulo Saxo. In quo illud patratum est absurdissimum, et a sacris canonibus alienum, traditionique Ecclesiasticae adversum penitus, ut imperator quiescerit suffragio regum de legitimo papa dirimere controversiam. In quo divina virtus manifeste noscitur operata, ut Danorum rex, quia antehac schismaticus fuerat, in ipso conciliabulo sese in Catholicum conversum ostenderit. Sed quae ista secuta sint de eodem rege laude digna, ita Saxo prosequitur :

20. « Inde ad oppidum Bisuntium concessum est, ubi equorum pabulo non suppetente, reque emendi ejus facultatem sibi non fieri conquerente, Cæsar eum qui stabulo præterat, necessaria Daniæ expedire præcepit. Qui mox eorum satellitibus secum eductis, in vico eminus sito, quibus egrent, capienda demonstrat. Qui cum earum consuetudinum ignari, equorum alimenta ab oppidanis inermes deposcerent, voces suas sagittis et jaculis repelliri consiperent depositis precibus, prælium ordiuntur. Capti itaque vico, cum latius crebrente fumigio facem oppidis subjectam agnoscerent, similia sibi licere rati, confessim expugnatione incendium addiderunt. Que res incredibili regem angore permovit. Interjectis diebus, cum Cæsar, quem vindictæ modum a Maguntiniis proprii Pontificis interactoribus exigere deberet, in concione perquireret, Waldemarus rex Daniæ iterata superiori quærela, equis annona defectis, venalium alimentorum subsidia postulabat. At Cæsar circumiacentem provinciam conjugis suæ patrimonium esse testatus, frustra eum emptu affectare dicebat, quod raptu petere lieuisset. Contra Waldemarus, regem se, non prædonem esse proclamans, commeatus latrocínio quæsitorum negabat, aut quod domi iniquum duxerit, apud exteros approbatum. Quamquam enim hujusmodi violentia necessitate excusabilis videatur permisis uti, passus non est, ne domesticae æquitatis mansuetudinem peregrina austritate corrumpere. Cuius sanctitatem universi Germaniæ principes maximo plausu comprobantes, seque mutua admiratione invicem contuentes, beatos aiebant, quos tanti viri integritas regendos curaret ». Hactenus de regis Daniæ hoc anno rebus gestis, occasione schismatis Octaviani antipapæ firmandi ab imperatore votati.

21. *Concilium Londinense in Anglia, ubi S. Thomas archiepiscopus Cantuariensis creatur.* — Eodem anno Londini in Anglia generale Concilium celebratur, convenientibus omnibus episc. ad subrogandum metropolitanum Angliæ totius

antistitem, Cantuariensem archiepiscopum, defuncto feria secunda Paschæ Theobaldo archiepiscopo, cum sedisset annis viginti duobus. Convenit simul et rex ad hoc ipsum, communibusque omnium votis electus est Thomas ex cancellario. Itæ ex Actis vita ejus scriptis ab Eduardo ejus æquali profixe satis, que in compendium redacta jam ena habes; sed extant alia, ab auctoribus quatuor, iisdem ipsis Thomæ discipulis, nempe Hereberto ipsius clero, Willelmo Cantuariensi, Joanne Saresberiensi, et Alano abbate Deoche tribus libris conscripta, que habentur in Vaticana bibliotheca una simul cum Collectione Epistolarum ad haec negotia spectantium, auctorum diversorum: inter quas plures ejusdem S. Thomæ, et Alexandri papæ extant Epistola, omnesque simul quinque libris parlitæ atque digestæ opera ejusdem Joannis Saresberiensis, omni thesauro præstantiores, ex quibus præsens Annalium Tomus magis ac magis debeat illustrari. Extat codex ipse in Vaticana bibliotheca.

Refragatum autem esse magnopere sanctum Thomam, ne eligeretur archiepiscopus, testatur Herebertus, cuius ista sunt verba: « Protestatur Thomas adversus regem, ne eum episcopum Cantuariensem eligeret, alias eum ipsi fore adversarium et contrarium inimicum propter Ecclesiasticam liberatem ». Subiectis his ista Joannes Saresberiensis: « Dum diu reluctatus esset, urgente et instanti Henrico Pisano presbytero cardinali SS. Nerei et Achillei legato, tandem acquievit. Moxque missi sunt nuntii ad Romanum Pontificem Alexandrum, qui tunc degebatur in Monte-Pesulano, iisdem postularunt et pallium, quod et ob tanti viri reverentiam concessum ab eodem Pontifice acceperunt ». Porro consecratus episcopus, habitum induit monasticum ea de causa, quod experimentis multis declaratum fuisset, eos, qui non monachii cæthedram illam ascendissent, a Deo male mulctatos esse.

22. In his enarrandis, que tempore ejus sedis intercessere immensa tribulationes et angustiae, que non modo ipsum Thomam sedemque ipsius Cantuariensem, ac universam Angliam, sed Alexandrum Pontificem, atque Romanam Ecclesiam, totumque Catholicum orbem magnopere perturbarunt, obrinimus scriptorum copia, ut vix sine immenso labore possimus emergere. Nam non modo Eduardus et auctores illi quatuor, qui ista scripsere, atque alii ejusdem temporis scriptores copiosissima sua ipsorum scriptione inferunt uberrima in Annales rerum argumenta scribendarum; sed quadringentæ quinquaginta quatuor Epistole, a diversis in eadem causa conscriptæ, in primis vera ab Alexandro papa, ipsoque Thoma ad diversos date, ut ex iis epistolaris historia ceteris præstantior concinnetur, exuberante ac superfluentem plane ingerunt scribendi materiam, quæ stylum obruat, ut ipsa pariat inopiam abundantia.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6655. — Anno Æra Hispan. 1200. — Anno Hegiræ 558, inchoato die 10 Dec., Fer. 2. — Jesu Christi 1126.
— Alexandri III papa 4. — Friderici Enobarbi reg. 41. imp. 8. Mannelis Comneni imp. 49.

1. Alexander III in Galliam venit. — A num. 4 ad 5. Duchesnins tom. iv pag. 412, refert Historiam Ludovici VII Franciae regis, ab anno mcccxxvii usque ad annum mclvi perductam, in qua pag. 416 dicitur: «Venerabilis papa Alexander ad Gallicanas partes proficisciens, apud Montem Pessulanum transmeavit. Cujus adventum postquam ad aures domini Ludovici regis fama detulit, consilio quid super hoc faceret exquisito, memorandus rex dominum Theobaldum abbatem Sancti-Germani Parisiensis ad ipsum destinavit». Paulo post: «Eisdem diebus Ludovicus rex Alexandrum papam in pastorem cum omni regno Francie suscepit. Cujus rei fama circumquaque regiones pervolante, Constantinopolitanus et Hispanus imperatores, rex Anglie, rex Hierosolymitanus, rex Sicilie, rex Hungaria, omnesque reges Christianorum, sequentes regis Ludovici exemplum, eum debita reverentia cum dono suscepserunt». Baronius loca per que transivit, ex Codice Vaticano notavit. Ait cum in festo sanctæ Agnetis *apud Geniam* applicuisse, ab ea urbe exivisse in Dominicana Passionis, et tandem pervenisse *ad Ecclesiam Magalonam*. Post multa interposita ait: «Exxit Pontifex a Monte-Pessulano in proximo mensis Junii, et per Alexinenum (legendum *Alestum*) atque Miniacum (legendum *Minatum*) et Anianovum (legendum *Anicium*) transitum faciens, Alvernia partes intravit, et in vigilia Assumptionis B. Mariae apud Claramontem cum omni prosperitate Domino auctore pervenit».

2. Fridericus frustra laborat ut a regen non recipiatur. — Fridericus imp. ubi accepit, Alexandrum III successorum suorum exemplo Galliam petuisse, hanc ad regis Francie cancellarum Epistolam dedit, que evitat inter Epistolas diversorum de Rebus Francicis tom. iv Duchesnii pag. 579: «Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilectio amico suo Hugoni, venerabili episc. Suessionensi, et regis Francorum cancellario, salutem cum intima et sincera dilectione. In veritate andivimus, quod Rolandus quondam cancellarius (in Pontificatu Alexander III dictus), qui propter fideles nostros circa Romanu-

non habet, nec invenit ubi caput suum reclinet, periculis maris seipsum cum suis pseudo-sequacibus commiserit, ut terram Francigenarum intret, eamque schismatica pravitatis errore, ut potest manifestus Dei et Ecclesiæ et imperii inimicus, comaeulet et spoliol: ut etiam quomodo cumque corrداد viginti mille libras et amplius, unde creditoribus suis debita persolvat, quia sub alieno aere valde graviter ipse laborat. Rogantes itaque tuam dilectionem intimi et pleno affectu monemus, quatinus prædictum schismaticum, nostrum et totius imperii atrocem inimicum, nullo modo recipias, nec recipi ab aliquo permittas: regique Francorum bona fide consulas, ne ipsum, vel aliquem de suis pseudo-cardinalibus vel nuntiis recipiat. Tantum enim ac fale odium inter nostrum imperium et suum regnum exinde posset oriri, quod non de facili compescere possemus aut sedare».

3. Frideric. tentat ercere alium papam et duos jam creatos dejicere. — A num. 5 ad 12. Fridericus imp., uti refert Baronius ex Colice Vaticano, videns orthodoxos principes Alexandro III tanquam Romano Pontifici reverentiam exhibere, decrevit iam Alexandrum III quam Victorem idolum suum dejicere, et personam tertiam in Romanum Pontificem ordinare. Quamobrem adscivit *Henricum* comitem Treensem, cui maxime confidebat; comes autem ab eo informatus venit ad Ludovicum Francie regem, et fraudulenter suggesti ei bonum simulatum de reformanda pace Romanae Ecclesiæ in conventu ea de re celebrando. Appropinquante autem statuta die, Fridericus accessit ad locum designatum, sicuti antipapa ac rex Francorum, qui Alexandrum III apud *Siteviacum*, non vero apud *Salvianum*, ut habeatur apud Baronium num. 6, habuit obviam, ibique per *biduum tractaverunt*. Visum fuit ut mitterent illuc, qui ostenderent electionem Octavianii nullius fuisse momenti. Illis abeuntibus, Pontifex ivit *ad monasterium Dolense*, et rex processit usque ad montem *Saonis*, qui Teutonicos a Francis dirimebat. Cum tam Pontifex, quam Francorum rex valde turbati essent, quia videbatur maxima imperatoris potentia, ex inspe-

rato in eorum auxilium venit Anglorum rex, et famis inedia, quae tunc contigit, coegerit exercitum ad propria remeare. Subdit idem anonymous apud Baronium num. 41, regem Anglorum Alexandrum papam visitasse *in Bobiensi monasterio commorantem*; sed locus corruptus; monasterium enim illud sicut in Italia, et jam idem anonymous scripserat papam secessisse ad monasterium Dolensem, quare loco *in Bobiensi monasterium*, legendum, in *Dolensi monasterio*.

4. Alex. III monet Ludovicum regem ne intersit conventui a Friderico indictio. — Nunc haec ex aliis confirmanda. Duchesnius tom. iv in Epistolis de Rebus Francicis pag. 593, unam refert Hungoni Suessionensi episcopo ab Alexandro III *Mimatæ, IX kalend. Augusti* datum, in qua prudentiam tuam, inquit, « exhortamur in Domino, quatinus charissimum in Christo filium nostrum Ludovicum, illustrem Francorum regem, cum omni studeas diligenter commonere, ut in fide et devotione quam semper circa Ecclesiam Dei, et præsertim hoc tempore demonstravit, et firmus existat, et exaltationem sanctæ matris Ecclesiae ac nostram, tanquam princeps Catholicus, et rex Christianissimus, vigilanter intendat. Specialiter autem super eo quod dispositus cum Friderico dicto imperatore se colloquium habuit, eum diligenter ammonere non differas, ut quia credimus et timemus colloquium illud tam Ecclesie Dei ac nobis ipsis, quam etiam eidem regi ac regno suo multipliciter fieri posse damnosum, ab eo abstineat, et tale penitus propositum derelinquat ». Porro loco *Salvianum*, legendum esse *Silviniacum*, demonstrat Praeceptum a Ludovico VII rege datum, et in Actis sanctorum Ordinis S. Benedicti sæc. 4, part. i, pag. 90, memoratum, cuius hæc clausula est: « Actum publice Silviniaci, præsente in eadem villa domino papa Alexandro, anno incarnationis Verbi MCLXII, regni nostri xxvi ». De Silviniano legendus Hadrianus Valesius in Not. Galliarum. Conventum vero illum ad hunc annum perfinire præter citatam Clausulam docet Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 533, qui ad annum MCLXII ait: « Fridericus imperator Romanus, Ludovicus rex Francorum prope Chrysopolim (seu Bisantium) convenerunt, ut Ecclesie Romanae schisma sedarent, et quis esset præferendum decernerent ». Ad hæc chronographus Affligemensis ad hunc annum ait: « Imperator Fridericus a rege Francorum invitatus, ut sublatto schismate Romanae Ecclesie pax firma redderetur, Concilium in territorio Vesuntonum in Dola villa super Saonam fluvium in Decollationem S. Joannis Baptista convocavit (Dola sita non est ad Saonam, sed conventus celebrandus erat ad illum amnum, imperii et Francie limitem, ac Dolæ vicinum) sed rege Francie ab imperatore averso, quique sine effectu, eadem et adhuc graviore permanente discordia, in sua redierunt ». Corruptus est Morenae locus, in quo ait: « Æstatis vero prædictæ mense Augusto, statulum

est maximum colloquium in Lombardia apud Bezenzonum » : loco enim in *Lombardia*, legendum in *Burgundia*; imperitus enim Librarius Bezenzonus eni vesunctionem sumens pro *Belinzona* oppido Lombardæ Burgundiam in Lombardiam mutavit, ut nolat Puricellus num. 418, cuius conjectura eo certior, quo Morenae hoc tempore in Lombardia scribens tam enorimiles peccare non potuit.

5. Latona locus electus, in quo conventus celebretur. — Duchesnius in codicem tomo pag. 424, fuse refert ex Historia Vizelacensis monasterij, quæ ad hanc Historiam spectant: « Henricus comes Trecensis », inquit Hugo Pietavinius scriptor illius Historie, « partibus favebat imperatoris. Porro Ludovicus rex Gallie, misit in occursum Alexandri papæ catholicos legatos suos, Theobaldum abbatem Sancti-Germani de Pralis, et Cadurecum clericum suum. Quorum legationem cum minus optato Alexander suscepisset, reversi Vezeliacum venerunt. Et decidit in lectum ægritudinis Theobaldus abbas, et mortuus est IX kal. Augusti, etc. Et ut cognovit Ludovicus rex repulsam legatorum suorum, iratus poenituit se suscepisse Alexandrum, contempto Victore ; et scripsit per Manassensem episcopum Aurelianensem super hoc verbo, comiti Henrico Trecensi, qui eo tempore ad Germanicum imperatorem properabat. At ille gratulabundus pro opportunitate reperta, subiecit imperatori, ut finiret colloquium cum rege, adnatiss utriusque regni optimatibus et ecclesiasticis viris, contestatus jure jurando quod rex, audita utriusque Apostolici electionis examinatione juxta discretionem personarum utriusque regni, staret consilio suo, videlicet Henrici comitis. Et indictum est colloquium apud Lovigennam, vicum citra Ararim fluvium in fine regni Francie. Et statutum est, ut Alexander catholicus et Victor schismaticus colloquio adessent et de sua electione in conspectu totius Ecclesie conferrent.

6. Alexander III conventui noluit interesse. — « Quod ut cognovit Alexander, misit ad Ludovicum regem legatos, scilicet Bernardum Portuensem episcopum, et Hyacinthum diaconum suum, qui regis iram lenirent, et familiare colloquium inirent. Convenerunt ergo Alexander et Ludovicus apud Silviniacum, qui est vicus monachorum Cluniaciensium (vulgo dictum *Souvigny*), situm inter Burbonem Erchembaldi et Molinas in pago Burbonensi, ut videre est in Notitia Galliarum Hadriani Valesii, in voce *Silviniacum*). Rex autem Ludovicus rogabat Alexandrum, ut ad constitutum veniret colloquium : aut si presentiam imperatoris abhorret, saltem ad partes illas accederet usque ad Vergiacum castrum, quod erat inexpugnabile. Cui cum Alexander nollet acquiescere : Ego, ait rex, et te, et universum comitatum tuum salvum ducam, et reducam salvum sicut corpus meum. Et cum nec sic acquiesceret Alexander, veritus dolos imperatoris, respondit rex : Mirum est, quod conscius justitiae sue subterfugit testi-

monium innocentiae sue, seu audientiam. Et abiit rex ad indictum cum imperatore colloquium. Nondum autem cognoverat conditiones, quas ex parte sua comes Henricus fecerat cum imperatore.

7. Pactiones illicitae regi Francie propositae. — « Cum ergo venisset rex ad castrum Divionem, occurrit ei comes Henricus : et tunc primum aperuit ei pactiones, quas cum imperatore fecerat, dicens : Majestatis tuae reverentiae, et regni tui consulens utilitatibus, domine mi rex, inii colloquiū super Ararim fluvium, quo tu, domine mi rex, et imperator Fredericus cum pontificibus et abbatisbus alique optimatibus regni utriusque conveniebant, praesente tuo et imperatoris Apostolico, ut ex utraque parte eligerentur viri probatissimi tui ecclesiastici quam militares, qui electionem utriusque Apostolici dijudicabant : et si Rolandi electio fuerit saiori comprobata, Octavianī electio cassabitur, et imperator procedet ad pedes Rolandi. Si autem Victoris electio prævaluerit, Rolandi annulabatur. Tu vero, domine rex, ad pedes Octavianī venies. Quod si victorem Octavianum decesserit, imperator ab eo deficiens Alexandro tuo obediit. Si autem e converso Alexander defuerit, identidem decidet, et rex Victori favebit. At vero si tua majestas noluerit, nec prædictis pactionibus acquiescere, nec arbitrio judicū assensum præbere ; ego jurejurando juravi, quod ad partes illius transibo, et quidquid de fisco regis in feodū habeo, imperatori tradens, ab illo deinceps tenebo. Stupefactus rex Ludovicus, ad hæc respondit : Miror, unde tibi fiducia, quod me inscio, meque inconsulta talia cum imperatore condixisti. Respondit Henricus : Hanc fiduciam tu, rex, per Manassem Aurelianorum episcopum mihi dedisti. Interrogatus super hoc verbo episcopus, timore regis dissimilare cœpī occulas machinationes, quibus Henricum ad hoc induxerat. Tunc Henricus protulit Epistolam regis, qua continebatur, quod mutuū regis repulsi fuissent ab Alexandre. Ob quam rem indignatus rex mandabat Henrico qualeaus licenter procederet, et colloquium utriusque audientie iniret : certus quod rex per omnia consilio illius starebat.

8. Contrautus indecorē solvit. — « Fridericus autem imperator aseficaverat sibi palatium mire amplitudinis in loco qui dicitur Dola, in finibus imperii sui. Et cognoverunt Franci, quod schismatiens Victor non esset cum imperatore, et hæc sunt super illius absentia. Quo agnito, Teutonicū sen Germaniā currentes, adduxerunt eum cum festinatione maxima eodem die. Quem assumptum imperator duxit eum supra pontis medium : statimque, quasi pactionibus satisfecisset, recessit. Rex autem Ludovicus quasi vocatione pergens transit per nemus ad locum colloquiū. Misitque Iacobum Turonensem archiepiscopum, et Mauritium Parisiensem episcopum; Guillelmum quoque Vizelaci abbatem cum aliis optimatibus suis ad

nuntios imperatoris, qui ibidem convenientes verbum regis expectabant. Inter quos erat etiam comes Henricus, qui propter affinitatem cognitionis partibus omnino favebat Victoris schismati. Petierunt itaque missi regis ex ore ejus competentes inducias, eo quod pactiones hujus colloquiū haec tenus usque perendit regi fuissent ineognitae : presertim cum imperator compulerit Henricum comitem jurare, ne prædictas ante diem constituti colloquiū ullo modo manifestaret regi : indecens autem fore tam temere de tanto negotio definire. Cumque imperatoris Friderici prolocutores petitas inducias negarent, reversus est rex apud Divionem. Cardinales vero, quos illuc Alexander papa miserat, sperantes solutum esse colloquium, Vezelacum redierunt. Rex autem constituit, qui custodiens fines regni sui.

9. Ludovicus rex in laqueos sibi paratos incidit. — « Et sequenti summo mane venit comes Henricus ad regem in palatium ducis Burgundiæ, allegans regem nequaquam esse a captionibus liberum : ideoque se necessario discessurum ab eo, et se traditurum in manus imperatoris, ita ut totam terram quam de feodo regis bacenus tenuerit, amodo imperatori traditam ab eo recipere, et hominum illi faceret. Attamen ob gratiam regis obtinuisse se dixit ab imperatore trium hebdomadarum inducias, ea conditione, quod rex datis ob sidibus policeretur imperatori ad diem se venturum, et Alexandrum adducturum, alique ibidem causam utriusque auditurum, et judicio proborum virorum imperii et regni pariturum: aut certe se ipsum tradere vinculum imperatori apud Chrysopolim, que est urbs nobilis Bisuntinorum. Et acquieavit rex, et fecit spiritus ejus, et tædiatus est animo : paclusque est, ita se facturum, datis ob sidibus duce Burgundiæ, comite Flandriæ, et Guillelmo comite Nivernensi. Omnis autem ecclesiasticus ordo, auditio hoc verbo quod fecerat rex, dolit valde, et corde clamaverunt ad Dominum, ut misereretur Ecclesiæ sua sanctæ, et liberalet regem a fraude circumvenientium eum.

10. Sed ex illis evadit. — Abiit ergo rex ad prædictum locum Lovigenna (seu Latone in finibus Lingotonum ad Oscare et Araris confluente, vulgo, *Saint-Jean-de-Laon*) ubi regi debebat occurrere imperator. Sed fecellit imperator Henricum, misisque precipuum fautorum schismatis Rainaldum cancellarium suum, Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopum. Cumque coram eo replicarentur pactiones, quas comes Henricus ex ore imperatoris proponerat regi, subito divina virtus adstitit Ecclesiæ sua, et pia simplicitati regiae majestatis. Respondit enim Rainaldus pretium erroris tauror, nequaquam imperatorem talia dixisse : scilicet quod cuiquam permetteret consortium judicandi Romanam Ecclesiam, que proprie sui juris existebat. Tunc repletus gudio rex quasvis ab Henrico comite, utrum se haberent pactiones secundum formam ab eo præpositam. Et ille : Ha-

bent. Et rex : Ecce, ait, quod imperator, qui juxta verbum tuum adesse debuit, abest. Ecce etiam, quod missi illius formam pacti, te praesente, te teste, emmunitant. Verum est, inquit comes Henrieus. Et ait rex : Nonne ego absolutus sum ab omni paeto ? Absolutus, ait Henrieus. Et dixit rex Ludovicus eunctis optimatibus suis, et episcopis atque abbatibus qui praesentes aderant : Audistis, et vidistis, qualiter ego ipse gratis perficerom omnia, que ad me pertinent. Edicite, utrum liber ab his pactionibus videar. Dieunt omnes : Liberasti verbum tuum. Staliusque rex velocissimum equum, cui insidebat, reducens, protinus ire perrexit. Teutonici autem valde confusi, insecuri sunt cum , rogantes, ut rediret ad imperatorem paratum exequi omnia, que Henricus comes proposuerat. At ille parvipendens que dicebantur , decipulam , quam evaserat , exhorruit , dicens : Feei quod meum fuit. Sic soluto conventu, rex in regnum suum rediit. Alexander aulem catholicus papa veritus indignacionem regis Ludovici, transit in Aquitaniae metropolim urbem Biturieorum, et in Dolense monasterium, quod est apud Castrum-Radolfi (id est, quod proximum est Castro-Radolfi, Andria interfluente) ibique hyemavit ». Haec Hugo Pictavinius notarius Guillielmi abbatis Vizeliacensis, qui hoc tempore vivebat.

11. Henricus Angliae rex efflagitatu papae assistit Francie regi. — Hanc narrationem varie Alexandri III littera a Duchiensi tom. iv recitatae confirmant. Pag. 620, refert Alexandri papae litteras ad Ludovicum regem, datas apud Dolum, XV kal. Octobris, in quibus ait : « Auditio per venerabiles fratres nostros archiepiscopos et episcopos, qui tecum illi colloquio, quod cum Frederico dicto imperatore constitueras, interfuerunt, quantas molestias et gravamina in colloquio illo sustinueris : cognito etiam post discussum eorum inventa iniquitate et dolositate predicti F. et consiliariorum ejus, qui nitebantur fidei tuae serenitatem modis omnibus depravare, quantam mentis constantiam, et spiritus fortitudinem indueris, quod malueris et decreveris te murum ferreum, et praesidium inexpugnabile pro domo Domini opponere, et usque ad effusionem sanguinis decerare, quam ab unitate Ecclesiae recedere, et tanta malitiae consenseris ». Subdit Pontifex, se per episcopos suos et nuntios suggestisse Henrico Angliae regi, « ut tibi tanquam domino suo vires et auxilium prestat : ipsum vero misisse nuntios ad ejus excellentiam, « per quos se et terram suam et totas vires quas habet, ad honorem et fidelitatem et exaltationem regni tui exposuit ». Concludit Alexander se pro eo, si necesse fuerit, fidejussorem constituere.

12. Conventus in die Decollationis S. Joannis Baptiste coactus. — Ibidem pag. 583, recitatur Epistola Victoris antipape ad Ludovicum regem, data Cremonae III idus Feb. in qua Victor narrat, se multa et saepe de negotio Ecclesiae et suo scri-

psisse : « Dedissemque jaundiu (inquit) sicut vere putamus, precibus nostris effectum, nisi pravi homines tuam relictissimam animam a sanctis consiliis aver tissen », Pag. 580, exhibetur Frederici Epistola ad quemdam archiepiscopum missa, in qua dicit imperator pro illa controversia, quae inter se et regem Francorum pro schismate Romanae Ecclesie jaundiu agitabatur : « Mediantibus hinc inde legatus, tandem inter se convenire : quod nos videlicet », inquit Fridericus, « cum archiepiscopis, episcopis, et patribus orthodoxis ac viris religiosis, baronibus, et universis utriusque regni principibus, IV kalend. Septemb., in die videlicet Decollationis sancti Joannis-Baptiste, super flumen Saonam in episcopatu Bisuntino Concilium pariter generale celebraturi sumus. In quo rex Francorum dilectus consanguineus noster, cum universis archiepiscopis suis, episcopis, et cum omnibus regni sui principibus, et tota Gallicana Ecclesia reverendum patrem nostrum dominum papam (sc. Victorem, ut infra diserte dicit) sicut per sacramenta et firmissimas securitates praordinatum est, in Apostolicum , et universalem sanctam Dei Ecclesiam Pontificem recipiet ».

13. Henricus frater regis Francie fit archiep. Rhemensis. — Henricus frater Ludovicii regis Francie hujus anni initio, non vero anno MCLXVI, ut perpetrat Nangius in Chron. ex episcopatu Bellovacensi ad Rhemensem archiepiscopatum translatus, audiens Ludovicum regem aures præbere suggestis incantationibus per Henricum comitem Trecarum colloquio ad Saonam cum imperatore habendo, veritus ne in eo aliquid statueretur in dispendium veri successoris S. Petri, ad eum serpsi Epistolam tom. iv Duchiensi relatam pag. 576 : « Vehementer admiramur, inquit, et vehementius perturbamur in his que significata sunt nobis, comitem sc. Henricum, sacramenta, firmissimasque securitates ex parte vestra, sicut dicitur, imperatori dedisse ; quod illum Octavianum generanter cum Ecclesia Gallicana in Apostolicum debeatis recipere : a quo vero nobis hoc sit significatum, nec habemus, nec debemus vobis intimare.. Sit in hoc tante necessitatis articulo circumspecta vestra discretio, ne per filios tenetiarum innocentia vestra tam anime, quam corporis, miserabile patiatur naufragium. Valete ». In eam Epistolam Henricus afiam inserit, in qua monetur de celebratione præfati colloqui ad Saonam habendi. Ad haec Alexander III Hugoni Suessionensi episcopo per litteras a Duchiensi ibidem pag. 594 recitatas significat, se postquam ad Montepessulanum adventavit, statuisse nonnullos e cardinalibus, qui aderant in suo comitatu, ad regem destinare, qui suo nomine eum salutarent; mutato tamen consilio, provinciam hanc Henrico Rhemensi archiepiscopo , Lingonensi et Silvanectensi episcopis demandasse, regemque suis litteris orasse, ut Ecclesiae negotiis diligenter assisteret. « Datum apud Montepessulanum, II kalendas Maii ».

14. Fortiter stat adversus antipapam. — Ex his litteris certo intelligimus, *Henricum* hujus anni initio jam archiepiscopum Rhemensem fuisse, et accurate ab auctore Chronicus Claravallensis, et ab Alberico in Chron. ejus archiepiscopatus initium cum praesenti anno copulatum. His suffragaturs Chronicorum Rhemensis in quo ad annum mclxi habetur: « Obiit Samson archiepiscopus Rhemensis, monachus Ignaci factus XI kal. Octobris. Cui successit Henricus XIX kal. Februarii », die nempe decima quarta mensis Januarii currentis Christi anni, in quam Dominica incidit, quo die episcopi et archiepiscopi inthronizari soliti erant. Marlotus tom. II Hist. Metropolis Rhemensis lib. 3, cap. 2 existimat Henricum in archiepiscopatus honorem anno, superiori assumptum esse, quod in Charta a se visa annus mclxiv tertius ejus presulatus notetur. Verum annus ille tertius non a superiori, sed a currente inchoatus ut laudati scriptores plane indicant. Henricum fortiter antipape obstatissime, insinuat Petrus, Cellensis abbas, in Epistola II lib. I ad eum data: « Hactenus, inquit, in palestra prelumi ignave vires non deposebat egregias. Satis fidum erat equitare sine lorica, sine lancea, sine gladio. Sed nunc qui habet gladium, tollat similiter et loricam. Ecce tempus, ecce dies, ecce causa, ubi fortissimi Israel gladio accendi debent super femur potentissime. Nam ecce Philistii, qui secundum carnem in baculo arundineo ambulant, de foveis occultae malignitatis erumpentes, castra innumerabilia, castra fortia, castra fulgorantia posuerunt.

15. Ad hoc illum impellit Petrus Cellensis abbas. — « Octavianus princeps est militia, ne dicam malitia hujus: qui sine Deo, ut dicitur, pro Deo vult regnare. Ecce ipse non velum templi, sed tunicam Christi, non saccum mortalitatis, sed socum maiestatis in Christo, et Ecclesia iterum resindere nititur. Hoc abominabilis reputat unitas Catholicae fidei, quam professionem lateris, pedum confixionem, et manum Christi. De perfosione namque redemptio, de confixione comparata est nostra liberatio. Sed quid de scissione, de divisione, de schismate, nisi anathematis vibratio, animarum damnum, morum depravatio? Ecce aqua contradictionis, ubi iurgati sunt filii Israel. Tu vero, Domine mihi, quid? Sta cum Josue, imo cum Jesu, evaginato gladio. Dico omni transeunti (Iosue cap. 5): Noster es, an adversariorum? Habes Alexandrum, imo Petrum, aut potius Christum, qui habet ministros Petrum et Alexandrum, quis timere poterit cum Alexandre potentissimo? Quis vacillare cum Petro supra Petram fundato? Quis non superabit cum Christo, cui data est omnia potestus in celo et in terra? Novi in te regiam animositudinem, novi contra inlexam injustitiam inflexibilem cervicem. Novi ardorem zeli. Age ergo, pro dignitate officii, pro sublimitate nativi sanguinis, pro religione ordinis, pro debito Christianae professionis, quod debes et potes. Multum

enim debes, nihilominus et plurimum potes. Satis dictum est sapienti. Sanum et incoludem te custodiat manus dexteræ Dei. Vale ».

16. Ab hoc conventu causa antipapæ pejore conditione facta. — Quantum profuerit Ecclesiae depressione partis antipape et Frederici imp. notavit Joannes Saresberiensis in Epist. CLIX ad Exoniensem episcopum data: « Nonne Teutonicus tyranus nominis sui fama nuper orbem perculerat, et fere subeggerat regna vicina, et etiam imperium Graecorum terrore concuserat, ut magis deditio nem, quam confederationem legationibus missis videretur offerre? Sed ecce Deo auctore timetur minus, et qui tam vicinos, quam remotissimos solo melius terrebat, principes Teutonicos suos ab injuriis cohibere non potest; qui solo verbo pacem Gentibus ad arbitrium indicebat et bella, nunc a suis et inter suos pelitis et acceptis treugis gratulatur. Nam sicut ipsam conqueritur, ex quo Lotanam venit (quam supra num. 10 *Lovingennam* etiam appellalam vidimus, cuius tamen vocis nulla mentio in Notitia Galliarum Valesii, et Lexicis Geographicis) ut regem Francorum et Gallicanam Ecclesiam separaret a fide, et in suam haeresin perverteret, ut adoraret idolum suum, successus ejus relapsi sunt, et quæ eum extulerat, in depressionem ipsius cepit fortuna fluctuare ».

17. Elionora nascitur Henrico Angl. reg. — A num. 12 ad 21. Baronius num. 12, tradit ex Roberto de Monte in Chron. hoc anno Ludovicum Francorum regem ex Leonora, conjugé auctum filia fuisse, eamque baptizatam per Henricum presbyterum cardinalem in Galliis legatum. Verum, ut observat Alfordus, hoc anno num. 4, Baronius, quoad filiam hoc anno e regina natam spectat, lapsus est, iam in reginæ nomine, quam in regis conjugé et Robertum de Monte non bene assecutus est. Cum enim Robertus ad hunc annum Henrici regis gesta recensens ita scripsisset: « Henricus rex Anglorum perrexit in Aquitaniam, et inter alia quæ strenue gessit, Castellionem supra urbem Agenum, castrum scilicet et natura et artificio munitionis, obsedit: et infra unam septimanam in festivitate sancti Laurentii, admirantibus et terribilibus Wasconibus cepit »; cum, inquit, Robertus ita divisset, mox nullis interpositis, addit: « Regina Alienora apud Domnum Frontem filiam peperit: quam Henricus presbyter cardinalis et legatus Romane Ecclesie baptizavit: et Achardus episcops Abrincensis, et Robertus ab Monte Sancti Michaelis de Pericolo maris cum multis aliis de fonte suscepserunt: et vocata est Alienora de nomine matris sua ». Ita Robertus de Monte susceptor filiarum, sed is non asserit reginam Ludovici tunc conjugem fuisse; sed ex premissis intelligi vult, eam extitisse Henrici Anglorum regis conjugem. Elionoram enim hoc anno natam Matthaeus etiam Parisiensis his verbis affirmat: « Eodem anno mclxi, Alienor Anglorum

regina apud Rothomalum filiam peperit, et ei nomen sumum imposuit ».

18. *Reges Septentrionis vocantur ad conventum Latonensem.* — Praeterea Baronius num. 14, agit de *Valdemaro* Dania rego, quem Fredericus imp. in conventu, de quo locuti sumus, ad partes Victoris antipape pertrahere decreverat, ad quod referendum quod narrat Helmoldus in *Chron. Slavorum* lib. 4, cap. 9t : « Fredericus misit ad regem Francie Ludovicum, ut occurreret sibi ad colloquium apud Laonam, quae est in terra Burgundionum juxta Ararim fluvium, ad redintegrandum unitatem Ecclesie. Et annuit rex Francie. Praeterea misit nuntios ad regem Daniæ, et ad regem Ungariae, et ad regem Bohemiae, ut venirent ad constitutum diem: insuper omnibus archiepiscopis et episcopis et summis potestatis regni sui, et religiosis quibuscumque solemniter adesse mandavit. Grandis ergo expectatio erat universorum ad tam celebrem curiam, quo uterque papa, et tanti ierrarum reges conventuri ferebantur. Tunc abiernit simul Valdemarus cum episcopis Daniæ, Hartwichus archiepiscopus, Geroldus episcopus, et comes Adolitus cum multis Saxoniæ nobilibus, ad prædicti colloqui locum. Dux vero positus in Bavaria, alia via venerat ». Ducis nomine Helmoldus Henricum Bavaria ducem intelligit, ut ipse postea indicat. Pergit Helmoldus.

19. *Sed antipape partes non sequuntur.* — « Ludovicus ergo rex Francie, cuius precipue expectabatur adventus, ubi intellexit Cesarem appropriare eum exercitu et armis multis, dubitavit occurrere illi. Sed propter fidem sacramentorum venit ad locum Placiti constituto die, hoc est, in decollatione Joannis-Baptiste, et exhibuit se in pontis medio ab hora tercia usque ad horam nonam. Porro Caesar neclum venerat. Quod rex Francie accipiens pro omni, lavit manus suas in flumine ob testimonium, quasi qui fidem pollicitam reddiderit, et digrediens inde, abiit ipso vespere Divionem. Veniens ergo noctu Caesar, intellexit regem Francie discessisse, et misit honorabiles personas denuo accersere eum. Sed ille nulla ratione vacare potuit, gratulans se fidem solvisse, et suspectam Caesaris manum evasisse. Ferebatur enim a multis, quod Caesar eum circumvenire voluerit, et propter hoc contra pactionum tenorem armatus advenerit. Sed ars arte defusa est. Fraugenaen enim ingenio altiores, quod armis et viribus impossibile videbatur, consilio evicerunt. Tunc Caesar vehementer irritatus recessit a curia, intentans Francigenis bellum. Alexander papa confortatus ab eo tempore magis invaluit ». Idem narrat Baronius ex *Saxene Grammat.* lib. 13, sed num. 14, male facit *Valdemarum* regem Daniæ, filium S. Canuti martyris, ut jam an. *MLXXXI* num. 15 diximus.

20. *Concil. Monspeliense.* — Hoc anno Alexandrum III Concilium *Monspelli* celebrasse ostendit *Labbeus* tom. x *Concil.* pag. 1410, ex ejusdem *Alexandri Epistola* in qua ait Pontifex, se in

eo excommunicasse Victorem antipapam, et quidem in die *Ascensionis* Dominicæ, quæ hoc anno cadit in diem *xvi Maii*: « Noverit tue discretionis prindencia », inquit Alexander papa in *Epistola ad Omnibonum Verouensem episcopum data*, « quod tam nos quam fratres nostri apud Montem pessulanum per Dei gratiæ sanæ et incolentes commoramus, et se specialiter autem fratrem nostrum *Senonensem*, *Turonensem*, *Aquensem*, et *Narbonensem* archiepiscopos, de quibus unum, scilicet *Narbonensem*, inibi consecravimus, et *Autisiodorensem*, *Maeloviensem*, *Nivernensem*, *Maurinensem*, *Maglonensem* et *Toloni* episcopos recensuimus: cum quibus in die *Ascensionis* Dominicæ, publicæ excommunicationis sententiam in Octavianum schismatium, atque in omnes suos complices promulgavimus.

21. *S. Thomas fit archiep. Cantuarie.* — Ad num. 21 et seq. Baronius, qui obitum *Theobaldi* archiepiscopi Cantuariensis secunda feria Paschæ currentis anni contigisse ait, secutus est Robertum de Monte, auctorem quidem coœvum, sed in Chronologia parum accuratum, nisi errores, qui in ejus Chronicis leguntur, librariis attribuantur. *Theobaldus* itaque anno superiori e vivis excessil, et quidem feria tertia Pasche, seu XIV kal. Maii, ut ibidem diximus, et demonstrat *Wartonius* part. I Anglie Sacre pag. 110. Post ejus obitum Ecclesia Cantuariensis vacavit anno uno, mense uno, diebus quatuordecim, ut scribit *Gervasius* in *Chron.* qui postea ad hunc annum scribit, *Ilenicum* Angliae regem *Thomam* cancellarium suum, qui post mortem in sanctiorum numerum relatus fuit, ad expedienda regni negotia ex Normannia in Angliam transmisso, hac presertim intentione, ut in archiepiscopum Cantuariensis Ecclesie eligeretur. Quamobrem *Wibertus* prior jussus a rege Londoniam venit, ubi episcopi congregato *Concilio Thomam* elegere: « Convenerunt itaque », subdit *Gervasius*, « Cantuarie præsules et principes regni, ut tanta assistenter consecrationi, Sabbato igitur octavarum Pentecostes in presbyterii gradum ordinatus, in crastino in archiepiscopum consecrandus ». *Paulo* post: « Consecravit eum *Henricus Wintoniensis* episcopus Dominicæ Octavarum Pentecostes, ut non Junii, quadragesimo circiter aetatis sue anno, etc. Consecratus autem *Thomas Cantuariensis* episcopus instituit festivitatem principalem sanctæ Trinitatis singulis annis in perpetuum die Octavarum Pentecostes celebrandam; unde et ipse eadem die Missam celebravit ».

23. *Ejus Epistola nuper in lucem editæ.* — Epistole sancti *Thomæ* hoc anno Cantuariensis archiepiscopi ordinati, a paucis annis a Christiano Lupo in lucem productæ sunt ex M. *Vaticano* una cum ejus *Vita* jussu *Gregorii papæ XI* ex variis collecta. Cap. 6 dicitur, *Henricum* regem *Thomæ* significasse suæ voluntatis esse ut Cantuariensis præsul foret, et *Thomam* respondisse: « Quam religiosum virum, quam sanctum in tam sancta

sede, et super tam celebrem et tam sanctum conventum monachorum constitui desideras? Scio certissime, quia si Domino nra onente acciderit, sic citissime a me auferes animum, et gratia, quae nunc inter nos tank est, in atrocissimum odium convertetur. Novi quippe te nonnulla exacturum, et in Ecclesiasticis te tam multa presumere, que ego sustinere non possum. Et ita occasione macta interponent se invidi, qui extincta gratia perpetuum inter nos odium suscitabunt».

23. *Moritur Rainmudus IV comes Barcinonensis et princeps Aragonie.* — Rainmudus comes Barcinonensis hujus nominis IV, et princeps Aragonie, ac Rainmudus ejus fratris filius, Provinciae comes, quasdam pactiones hoc anno ineun, quibus comitatus Provinciae et Forkalqueri, et civitas Arelatensis a *Friderico* imperatore conceduntur in feundum eidem comiti Provinciae. Imprimis vero caverut, uti comes provincie, patruisque ejus imperium defrent *Alexandri III*, et obediant *Victori III* antipape. Acta conventionum tunc habitarum exhibet Baluzius in Appendice ad *Marcam Hispanicam* num. 437, in quibus dicitur: « Comes quoque Provincie dominum papam Victorem recipiel, et per totum terram suam lanquam Catholicum et universalem papam recipi faciet, et obediet et ei obediri faciet bona fide absque fronde et malo ingenio, et legatos suos recipiet »; adeo verum est quod supra ex Saresberiensi diximus, Fridericum hoc tempore tam vicinos, quam remotos principes solo metu terruisse. Non multo post Rainmudus Barcinonensis comes et princeps Aragonie vivere desit. « Tandem », inquit auctor de Gestis comitum Barcinonensium cap. 47, « apud burgum Sancti-Balmati juxta Januensem urbem in Italia, plenus gratie et dierum anno Domini MCLX, VIII idus Augusti, humanis rebus exemplitus, obiit in Domino, suo reliquias iunctum populo, periculum patriae, hostibus gaudium, lamentum pauperibus, religiosis suspiria ». Ei in regnum Aragonie et comitatuum Baremonis successit filius ejus *Idefoncus*, adhuc puerulus, sub tutela Petronillae matris, filie Rainmuri regis et monacii. Hic Idefoncus secundus est hujus nominis, et regis nomen titlit, quo Rainmudus pater nunquam insigniri voluit. Porro post hanc comitatus Barcinonensis et principatus Aragonie unionem, due haec ditiones nunquam amplius divisim, sed semper ab uno eodemque principe possesse.

24. *S. Galdinus et Obertus archiepiscopi Mediolanenses stant contra antipapam.* — Incuntem Januario, cumnulla ex parte res ad victimum necessarie supportari Mediolanum possent, omnesque *Obertum* archiepiscopum increpantur quasi aut bello temere tunc causam dedisset, aut paci moram atque impedimentum alterret, ille ad *Alexandrum* Genuanum se recipit, impunit Sigonius lib. 43 de reg. Ital, ubi Sigonius sequi videtur Lannianum, et alios qui pessime habent *Obertum* archiepiscopum, qui tamen optime sese in his tumultibus

gessit; in eo tantum a *Friderico* dissensit, quod is favoret antipapam, a quo ipse metu cunctissimum erat. Quonobrem ad Alexandrum III, comite *S. Galdino* venit, uti refert scriptor *anonymus* Vitae hujus sancti, illorum temporum vicinus: « Beatus *Galdinus* Mediolanensis civis egregius, nobilium Valvavorum de Sala stirpe progenitus, saeris ab infantia litteris eruditus, Mediolanensis primo Ecclesie archidiaconus necnon et cancellarius ordinatus est. Postea vero tempore schismatis sub *Alexandro* papa III et *Friderico* imp. facti, cum suo domino ac aliis quibusdam urbem suam relinquens, ab eodem *Alexandro* schismatis rabiem similiiter fugiente cum domino suo gratarter et officiosissime susceptus est ».

25. *Deserunt urbem Mediolanensem.* — Gualvaneus Flamma in magno suo chronico cap. 277 et 278 apud Puricellum in Monum. Basil. Ambrosiane num. 341, quedam narrat his prorsus contraria. Postquam enim rem absurdam supposuit, eo scilicet tempore Gualvagnum comitem de Engleria fuisse dominum Mediolani, asserere non erubescit, archiepiscopum imperatorem de angustiis, ad quas urbe redacta esset, monente, eidem urbem tradidisse ea conditione, ut ejus dominium sibi tribueretur. Addit, imperialorem et Victorem antipapam in eam ingressos esse, et omnes Englerie comites aut occidisse aut in exilium misisse. Denique cap. 280 scribit: « Imperator archiepiscopi proditoris palatum spoliari jussit; et usque Beneventum in exilium misit. Et justo Dei factum fuit iudicium, ut qui proditor semper fuerat, proditoris ultionem recipere ». Flamma, cap. 278, fatetur se hac omnia ex *Chronico Danielis* exscribere. Puricellus vero citatus num. 480, att se *Chronicon illud* repperisse in Bibliotheca cuiusdam viri privati, nominati Caroli Andreae, illudque inchoari « ab anno D. J. *MCV*, et ad *MCCLXXX* pertinavit; prolixumque presertim est in rebus Angleriae regum et comitum recensendis ». Non dubitat Puricellus, quin Daniel iste que narrat, hancserit ex *Chronico Apocripho Viviani* comitis, cuius mentionem facit auctor *Chron.*, cui titulus, *Flos Florum*, apud Puricellum in Mon. Basil. Ambr. num. 443, fol. 147. Nam postquam dixit, Fridericum comites Anglerie *LXXXV* exilio damnasse, subdit: « Unus solus, scilicet comes Vivianus evasit, et Bononiam pertexit », qui postea scriptis *Chronicon* comitum Angleriae. Sed multo hic fabulosas narrationes jam a Puricello confutadas, quarum nullam rationem *Tristamus Chalens* habens, lib. 40, ait, dum de urbis deditione ageretur: « Princeps sacerdotum *Obertus* archiepiscopus, Milo *Galdinus* (est hic sanctus *Galdinus*) et *Algistas* (*Galdini successor*) seu manifestam patriae desolationem ruinamque imminentem cernentes, seu irrationem sibi tote Cesarem omnium, urbe celunt, sequi Genuanum, quo superioribus adnavigasse *Alexandrum* constabat, conferunt (quia scilicet ceteris ardenteries fuerant in causa *Alexandri* contra *Victorem* defendenda),

seque inam cum eo fortunam habituros » ostendunt.

26. *Mediolanum deditur Friderico imp.* — Ceterum Otto et Acerbus Morena testes oculati ea narrant, que plane evertunt prefatorum fabulatorum commenta. Acerbus Morena accurate refert ditionem urbis Mediolanensis, enique tam Tristanus Chalcus, quam Corius sequuntur, et Sigonius laudatus elegantius rem scribit. Ad haec Freherus in sua Collectione historicorum Germanie in lucem dedit relationem testis oculati, scilicet Burchardi ad Nicolaum Sigebergensem abbatem de Victoria Friderici imperatoris, et excidio Mediolanensi. Contentus hic ero referre litteras a Friderico imp. comiti Suessionensi datas, et tom. v Spicilegii Dacheriani pag. 368 recitatas, in quibus narrat quae acta sunt in ditione Mediolani : « In kalendis, inquit, Martii, prima videlicet die mensis, hostes imperii Mediolanenses, summitta omni simulatione fraudis, qua in prima ditione dolose circumvenerant, summa necessitate famis et inediae coacti ad curiam nostram apud Laudam venerunt, et nudos gladios in cervicibus suis deferentes, et majestati nostrae reos se fore profittentes, personas, res, ipsamque civitatem absque ullo tenore, et sine aliqua conditione interposita, in nostram potestatem cum plena ditione reddiderunt. Præterea quarto nonas ejusdem mensis, Mediolanenses cum omni militia et viribus civitatis ad nos redeentes, vexilla et universa signa bellica, clavesque civitatis, et consuls dignitates majestati nostra resignaverunt, refulentes omnia genera armorum, omnemque potestatem, nisi quam cum gratia et permissione nostra possent obtinere. Juraverunt insuper quaecumque eos jurare fecimus, scilicet quod universa mandata nostra bona fide et sine fraude observarent, et de his omnibus observandis quadrungentos obsides meliores ae maiores de civitate nobis dederunt.

27. *Solo aequatur.* — « Sane ne quid deesse posset ad complementum imperialis glorie, vel omnimodam ditionem inimicorum, pridie nonas predicti mensis universus populus civitatis cum vexillo sancti Ambrosii, quod miro artificio egregie molis et altitudinis ferebant in carrocio (id est, in rheda; ita enim appellabant Itali vexillum totius exercitus præcipuum, quod in curru impositum, a quatuor boni jugis trahebatur, et magna ena in præliis a lectis militibus servabatur, eum carrocio exui insignis probri loco per ea tempora haberetur. Plura de Carrocio in Glossario Du-cangii), quem juga bonum non pauca trahebant, neconum cum universis vexillis suis, eo ordine quo ad bellum procedere solebant, ad curiam nostram venerunt, non judicium vel iustitiam postulantes, sed quia crucem meruerant, per crucem quam quisque manu gerebat, misericordiam supplex implorabant. Ex indulitu ergo imperialis clementiae, etc. universos Mediolanenses vite munere donavimus, a vinculo imperialis banni absolvimus,

deputatis in exilium patriam concessimus, rebus omnibus et libertate privatis, alodia, qua justè vi-debantur contravisse, restituimus, et universa regalia nostra, que ipsi haecennus per rapinam pos-sederant, fisco nostro applicamus, etc. Iossata complanamus, muros subvertimus, turres omnes destruimus, et totam civitatem in ruinam et desolationem ponimus : sieque ad promovenda alia negotia, et ad plenariam imperii reformationem exercitum nostrum, et victrices aquilas felieiter convertimus ». Hanc Epistolam Enyclycam fuisse existimo; in Chronico enim Reichersbergensi ad ann. mclxi eadem refertur, sed paucis mutatis, et inscripta Eberhardo Saltzburgensi archiepiscopo. Aitque chronographus, Eberhardum solum cum Alexandro papa stetisse, et venisse Mediolanum, « cum adhuc ipse imperator in destructione ejusdem civitatis ibi moraretur », et honorifice ab eo suscepimus esse « cum episcopo Hartmanno Bruxinensi ».

28. *Cives alio annundantur.* — Hoc anno Acerbus Morena Ottonis filius cepit scribere que propriis oculis vidit, et de Friderico post victoriam Mediolanensem ait : « Omnibus pedibus tribuit licentiam redeundi domum, præceptique eis, ut tantum de fossato et muro Mediolani demolirentur per unanquamque portam (id est, urbis regionem ut nuper interpretati sumus) quod cum exercitu suo possit largiter civitatem introire (non per muros, sed per portas). Elegit quoque imperator sex Lombardos, et sex Teutonicos, qui Mediolanum irerunt, et prædictos Mediolanenses prædicto more jurare facerent. Et ego Acerbus Morena filius Ottonis Morenae, qui deinceps hanc Historiam dictavi, qui tunc eram potestas Lauda, fui unus de predictis duodecim, et usque ad sabbatum proximum (die nempe x Martii) fecimus jurare quasi omnes Mediolanenses, quos invenimus ». Idem Acerbus Morena scribit imperatorem in comitatu Beatricis imperatricis, ducis Bohemiæ et aliorum principum ex urbe Laudensi Papiam perrexisse die Martii xiii Martii secum ducentem obsides Mediolanenses, subditque : « Sequenti dux die Lunæ, præcepit imperator consulibus Mediolani, ut usque ad octo dies facerent omnes personas, tam masculos, quam feminas exire civitatem Mediolani. Quod equidem, licet luctuose, plenarie adimpleverunt Mediolanenses, euntes Papiam, Laudam, Bergomum atque Cumas, et per alias civitates et loca Lombardie. Maxima pars tamen ipsorum stetit circa civitatem, circa fossatum imperatoris misericordiam expectantes, atque putantes quod imperator civitatem intrare subito eis concederet, et in ipsa solito more habituare.

29. *Urbe eversa imperator Papiam reddit.* — Verum ipse imperator die Lunæ, que fuit sexta dies ante kal. Aprilis (id est VII kal.) Mediolanum venit cum principibus suis, et cum Cremonensibus, Papiensibus, Novariensibus et Laudensibus, et cum illis de Seprio et Marthesana : qui illuc

cum pervenissent, praecepit Laudensibus, ut portam Orientalem, quæ vulgo Rentia dicitur, totam destruerent : Cremonensis vero portam Romanam demoliciendam commisit; Papiensibus portam Ticinensem, Novariensis portam Vercellinam ; Cumanis portam Cumanam : illis vero de Seprio et Marthesana portam novam (erant haec omnes urbis regiones). Qui omnes ad destructionem sic conati sunt, quod usque ad proximam diem Olivarum tantum de muro civilis consternaverunt, quod ab initio a nemine credebatur in duobus posse mensibus dissipari. Et vere, ut opinio est, quinquagesima pars Mediolani non remansit destruenda. Remansit tamen totus murus civitatis circumdans (exceptis iis, quæ propter imperatoris introitum eversa fuerant), qui adeo bonis et magnis lapidibus confectus fnerat, et quasi centum turribus decoratus, quod, ut existimo, nunquam tam bonus visus est in Italia, nec deinceps videbitur praeter murum fortē Romanum. Remansit etiam campanile Majoris Ecclesiae mira pulchritudinis et magna latitudinis atque miranda altitudinis, quale nunquam dicitur fuisse, quod post paucos dies imperator in terra deponi fecit, quod tunc super majorem Ecclesiam ruens magnam ipsius Ecclesiae parlem dissipavit. Laudenses autem præteriorum et innumerabilium dolorum memoris, quos a Mediolanensis olim sustinuerant, non solum portam Orientalem eis commissam ad destruendum plenarie demoliti sunt; verum etiam de porta Romana magnam partem ad terram prostraverunt. Ipso die Dominicano Olivarum reversus est imperator Papiam; et quicunque cum imperatore Mediolani fuerat, dominum reversus est ».

30. *Suburbia urbis Mediolani non fuere eversa.* — Puricellus in Monumen. Basil. Ambr. num. 438 optime refellit Dubravium in Historia Bohemicæ, in qua passim fallitur, et Bohemia regem Vladislauum, qui Mediolanensi excidio non interfuit, confundit cum Bohemie duce fratre ejus, qui imperatorem comitabatur. Ceterum non dicit Morena suburbia ant Ecclesias in iis sitas eversas fuisse; indeque intelligimus Gualvancum Flamnam ex aliquo optimo auctore accepisse, quod refert in Chron. majori cap. 285, apud Puricellum laudatum num. 441 : « Mandavit insuper (nempe Fredericus) quod suburbia civitatis manerent illæsa; quia semper sibi fuerant obedientia. Similiter præcepit quod dominus nobilium proditorum, quæ erant in civitate, idest remanerent et Ecclesie; attamen turres et campanilia dejecti ». Paulus post de imperatore subdit : « Monasterium magis, ubi erat porta Vercellina, septem turribus communium, voluit imperator præservari propter reverentiam Ottonis imperatoris (hujus nominis Primi) qui illud monasterium fundaverat, de cuius stirpe descendens ». His consentanea habet Aucturium Althgemense ad annum mclxi : « Deinde jussit suos civitatem ingredi, muros, turres, alla ei su-

perba fastigia et ædificia destrui (tribus tamen pepercit Ecclesiis S. Marie, S. Mauriti, et S. Ambrosii eum officinis clericorum, officialibus ipsorum, domibus etiam indemnitate rerum concessa); ærarium publicum sibi reservari ». Cap. 286 apud Puricellum ibidem eversionem civitatis Mediolanensis eodem quo Morena modo describit, et ruinam domus seu majoris Templi Mediolanensis malitia Papiensium diserte attribuit : « Tunc unus de Papiensibus nomine Obizo Papiensis accepit super se dejicere campanile Ecclesie majoris, ejus altitudo fuit ducentorum quadraginta quinque brachiorum, etc. in ejus casu malitiose fecit eum descendere super Ecclesiam : et destructa fuit Ecclesia per maiorem partem ».

31. *Corpora SS. Ambrosii, Gervasii et Protasii intacta fuere.* — Tristanus Chaleus lib. 10, refert Fridericum in Dominica Olivarum palman accepisse in Ecclesia S. Ambrosii, indeque Papiam rediisse, quod et Acerbus Morena asserit : « Ipso die Dominicano Olivarum reversus est imperator Papiam : et quicunque cum imperatore Mediolani fuerat, dominum reversus est ». Tristanus Chaleus habet : « A templo Ambrosiano sacrilegam manum abstulisse hostes, indicio est Angilberti archiepiscopi lamina aurea, argenteaque multis ante sæculis altari circumdata ». Ad quæ verba Puricellus num. 442 hæc observat : « Quæ quidem in hunc usque diem pereoniter illi circumdata et asservata conspicitur, quæve propterea nobis argumento est, ne tunc quidem inde amota, et alio translata fuisse sanctorum Ambrosii, Protasii et Gervasii corpora, quorum in honorem lamina ista fuit huic altari circumdata ». Tum refellit Puricellus scriptores illos Germanos, qui tradidere sanctorum Gervasii et Protasii corpora a Germanis tunc Brisacum translata fuisse. Certe Chronographus Althgemensis, auctor coactus, ne verum quidem habet de hac translatione, licet de Mediolanensi desolatione et Magorum translatione fusa agat.

32. *Fridericus imp. magistratus variis Lombardie urbibus proficit.* — Acerbus Morena gesta hoc anno narrare pergit, atque : « Proximo die vero Pasche fuerunt Papie fere omnes Lombardie potestates, (id est, primi urbium Longobardie magistratus) et quamplures episcopi, et marchiones, et comites, aliquæ multi nobiles Italiæ, fuitque ea die imperator incoronatus Papie ad missam in Ecclesia-Majori una cum serenissima Augusta (scilicet Beatrice) cum magnis solemnitatibus, maximaque latititia (id est, astitit imperator cum corona in capite, sed ibi coronatus non fuit), quod imperator ipse annis retro minime fecerat (ab anno nempe mclix, quo iterum Mediolanenses rebellaverunt; antea enim Fredericus quater coronatus fuerat, primum Aquisgrani, secundo Romæ, tertio Papie, quartu Mouza), proposulerat enim quod ipse unquam coronam sumeret (an. scilicet mclx) in capite, donec Mediolanum superasset (quod hoc anno contigit). Post Missam vero imperator dulcis-

simus fecit invitare ad prandium suum omnes Italicos episcopos, marchiones, comites et civitatum consules, qui ibi aderant. Inter quos fui ego Acerbus Morena, qui hunc librum composui, qui tunc eram potestas Landæ. Comederuntque imper. et imperatrix cum coronis in capite : cum quibusdam episcopis, qui erant in mensa sua a dextris et a sinistris cum mitris in capito, et aliis ornamentiis episcopalibus (observa morem episcoporum mitra prandentium), et fuit ipsum convivium

in curia episcopi Papiensis, ubi Papienses faciunt concessionem ». Addit, his omnibus feliciter actis, variis civitatibus et castris magistratus ab imperatore prepositos fuisse, Corius vero in Historia Mediolanensi ait Fredericum comitatum Mediolanensem in sex jurisdictiones divisisse, quibus tot gubernatores praerant, qui omnes episcopo Leonensi Henrico, quem corrupte *Alicom* appellat, tanquam vicario imperiali paruere.

ALEXANDRI III ANNUS 4. — CHRISTI 1163.

1. *Alexander III Parisiis et postea Turone, ubi celebratur Concilium.* — Millesimus centesimus sexagesimus tertius Indictione undecima annus venit, quo Alexander papa celebravit in Gallia Concilium Turonense. De quo dicturi, quæ precesserunt prius insinuanda, de quibus ista in primis in ejusdem Alexandri vita Actis : « Adveniente autem Quadragesima, colloquium habiturus Alexander papa eum rege Francorum ad Parisiensem civitatem properavit. Quam cum ingressurus esset, tanquam pius et mitis rex cum baronibus et militibus suis per duas leucas illi occurrit : quo viso statim descendit, ad stregnam ejus festinante accurrens, humiliter deosculatus est pedes ipsius, et statim ad ejus oscula cum devotione fuit receptus. Deinde singulariter procedentes intraverunt prædictam civitatem. Cui clerici cum maxime et decore processione obviam venit, et Pontificem et ejus fratres cardinales deduxit in gadio et exultatione ad majorem Ecclesiam. Mansit autem in dicta civitate per ipsam Quadragesimam, et Paschale in ea festum celebravit ». Meminit idem ipse Alexander papa hujusmodi sue commemorationis Parisiensis in Diplomate canonizationis sancti Bernardi, his verbis : « Contigit olim, dum essemus Parisiis constituti, et magni quidam ac venerabiles viri de canonizando sancta recordationis Bernardo quondam Claravallensi abbate ficerent mentionem, optantes utique et piis nobis precibus suggestores, ut in Concilio, quod de proximo erat Turoms celebrandum, digno hinc et laudabili voto celerem daremus effectum. Cumque nos eidem negotio favorabili satis intendere

mus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant. Unde cum nos vidерemus non posse congruenter omnibus satisfieri, statutum fuit pro scando devitando, etiam in hac differri, quod oportebat pro tempore ceteris denegari ». Haec ipse de iis, que Turonense Concilium precesserunt, de quo rursum ista in ejusdem Alexandri Vita :

2. « Et quoniam tempus Concilii celebrandi imminebat, quod in Octavis Pentecostes Turonum convocaverat, exiit de Parisiis, et transiit per Carnotum, ad Turonis civitatem celeriter remeavit. Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sexagesimo tertio, Indictione undecima anno quarto sui Pontificatus, quartodecimo (al. quarto) kal. Junii supradictus Alex. papa in Ecclesia S. Mauriti (Martini) Turone Concilium celebravit, in quo secum interfuerunt cardinales numero decem et septem, et episcopi centum et viginti quatuor, albates quatuorcentum et quatuordecim, et aliorum tam clericorum, quam laicorum maxima multitudo. Atque inter alios insignes Ecclesie presules interfuit sanctus Thomas archiepiscopus Cantuariensis, anno superiori (nt. vii dimid.) ad eam regendam cathedralm ex numero cancellarie assumptus, quem præter morem Alexander papa ejusmodi exceptit honorificentia. Fecit enim, ut omnes cardinales occurserent ei extra urbem illam, preter duos tantum, qui soliti essent ei semper assistere : idemque obtinuit quacumque ab ipso Pontifice petisset, nempe sue Ecclesie privilegiorum con-

firmationem ». Hæc in Vita ipsius, a quatuor dictis auctoribus scripta. Ne quid autem pereat de Fragmentis Actorum Concilii Iujus, quod integrum in omnibus Actis simul reperi non licuit, hic describendam putamus orationem, quam in eodem Turonensi Concilio habuit, jubente papa, Arnulphus episcopus Lexoviensis. Extat inter ejus Epistolas haud pridem ceras, antequam posita habetur Epistola data ad Aegidium Rothomagensem archidiaconum, inde vero quod sequitur :

« Sermo habitus in Concilio Turonensi.

3. *Sermo Synodalis Arnulphi episcopi Lexoviensis.* — « Hodiernum sermonem, dominum patres mei, mihi domini nostri, qui presidet, Romani videlicet Pontificis, injungit auctoritas. Et ego quidem munus injunctum magis de necessitate obedientiae, quam de animi voluntate suscipio. Mallem ut in alium declinasset ista dignatio, cuius et vita commendabilior esset, et major tam scientie quam eloquentiae plenitudo. Quis enim ego sum, qui in auribus tot, tam prudentium, tam venerabilium personarum quenlibet mihi debeam usurpare sermonem? Sed et quis ego sum, qui mandato Romani Pontificis audeam obviare? Angustie mihi sunt undique : inter verecundiam et necessitatem constitutus sum. Altera me monet ut sileam, altera quasi quadam violentia pertrahit ad loquendum. Obediendum enim est sine mora, sed verecundia linguam reprimit, obstruit intellectum, et a facie reverentiae vestre stupore quodam reddit pavidum et confusum. Scio enim quia tria solent in predicatori requiri, sanctitas conversationis, plenitudo scientie, fœcundior eloquentiae vena. Sanctitas conversationis inquiritur : quia nisi fuerit prædictoris commendabilis vita, non erit ejus prædicatione gratiosa. Cujus enim vita contemnitur, restat ut et prædicatio contemnatur. Timere habet, ne forte incipiente loqui, statim vox divina reprimat et condemnet¹: Quare tu enarras justitias meas, qui projeceisti sermones meos retrorsum? Perfectio scientie queritur, ut habeat prædictor, unde possit de thesauri cordis sui prolerre nova et vetera, et erubentem noverit expectantibus explicare sermonem, et secundum personarum qualitates temperare quod dixerit, ut sciat quibus debeat lac potum dare non escam, quibus solidiorem cibum habeat ministrare. Eloquenta desideratur : ad quid? Quia sicut si non haberet scientiam, non habebit quid dicat; ita nisi haberet eloquentiam, non habebit quomodo dicat. Utrunque autem necessarium est, et habere quid dicas, et scire quomodo dicas. Sententiarum siquidem excellentia sermonis elegantiam querit, ut verborum dignitas rerum maiestati respondet, et sibi invicem quasi concentu quodam res et verba concurrant. Ita est, ut sermo prædictoris omni acceptione dignus sit, requiritur in predicatori religio ad reverentiam sermonis, scientia ad doctrinam, eloquentia ut

commendet ad gratiam; ut scilicet sermo sanctus sit, prudens sit, illustris sit. Ego vero, qui vobis producor in medium, nihil habeo penes me nisi conscientiam peccatriceum, minorem scientiam, eloquentiam imperfectam. Et ideo opportunius mihi fuerat silere quam loqui, paci quam pascere, et aures vobis potius exhibere quam linguam. Nulla mihi in memelipo fiducia est, sed ad sanctitatem præcipientis et merita vestra convertor : quibus intercedentibus aliquid mihi fortassis largietur gratia illius qui dixit¹: Aperi os tuum, et ego adimplebo illud. Os meum obedientiae necessitas aperit, utinam gratia ejus per merita vestra sermone adimpleat opportuno.

4. « In omni itaque sermone, domini et patres mei charissimi, videtur mihi, quia circa id quod principaliiter intenditur, duo sunt studiosius observanda, causa scilicet et tempus. Et causam quidem ratio subministrat, tempus autem opportunum reddit occasio : occasio autem est opportunitas sumpta ex tempore, sicut viro placuit eloquenti ; ita est. Nisi id quod dictur causam de ratione contrahat evidenter, ipsum ducitur otiosum : si impertine dictum fuerit, reputatur infestum. Quae autem otiosa vel infesta sunt, raro desideratos assequuntur eventus. Et ideo cum multa de scriptis sanctis possent utiliter ac probabiliter in commune proferri, ad ea potissimum sermo convertendus est, ad quæ nos et urgens necessitas impellit, et evidens invitat utilitas. Ad quid? Ad tentandum vobissem de unitate et libertate Ecclesie Dei. Sine his enim duabus non potest Ecclesia salva consistere, sed nec consistere quidem. Quia nisi Ecclesia haberet unitatem, non erit una : si una non fuerit, non erit. Omne enim quod est, ideo est, quia unum est : quod autem unum non est, amittit pariter cum unitate substantiam. Item nisi haberet libertatem, miseris erit : procedere autem ei est, miseram esse et non esse. Inno deterius est miseram esse, quam non esse. Melius, inquit, ei erat, si natus non fuisset homo ille, de Iuda dictum est. Quoniam melius erat ei natum non esse, quam ad ejusmodi miseriam natum esse. Ideo domini et patres charissimi, ut status Ecclesie conservetur incolunis, oportet initati ejus et libertali sollicite provideri.

5. « Utraque enim his diebus, hac tempestate, sicut nos miserabiliter experimur, multis urgetur incommodis, multis injuriis infestatur. Quia alteram scindere nititur schismatistarum ambitio, alteram querit aucterre violentia tyrannorum. Utrunque laumen eis per Dei gratiam impossibile erit. Impossibile siquidem est, spirituale Ecclesiastice unitatis scindere sacramentum, quod inter Christum et Ecclesiam, ipso Patre auctore, indissolubili fædere connexum est et firmatum. Impossibile est suam Ecclesie Dei tollere libertatem, quam Domini mei sanguinis consecravit clusio. Licet enim palea de area Domini quandoque ventilabro

¹ Psal. xlviij.

1 Psal. lxviii.

levitatis aut vanitatis avolent et abscedant, propter abscessum tamen earum non minniuntur fruclus areæ, sed purgatur. Hinc licet principes tenebrarum aduersus Ecclesiam Dei vehementer insurgant, portæ tamen inferi aduersus eam prevalere non possunt. Ita, domini mei, salva nobis semper est unitas, salva semper est libertas Ecclesie: quia neque tunica inconsutilis sciendi potest, neque Christi sanguis in irruum devocari. Et licet exierint a nobis aliqui qui nobiscum erant, sed de nobis non erant, non est scissa tamen veritas unitatis propter eos, quos separavit a nobis proprie malitia pravitatis. Et licet illi, quos diuimus, tyranni terrarum, circa temporalia bona et ipsa etiam corpora nostra deserviant, ut edant carnes nostras, infirmantur et cadunt. Et circa diripiendas inimicis sarcinas occupantur. Ecclesia tamen Dei nihilominus quae disponenda sunt, libera potestate disponit: in quo etiam ipsos quasi servos nequam spirituali potestate retrudit in carcere, ubi eos nimis quasi compedibus quibusdam, vinculo anathematis, et opprobrio perpetuae maledictionis astringit. In quo etiam laudabile videtur operari virtus divina miraculum, dum nobis in unitate nostra et libertate degentibus, ipsi se solos ab unitate Catholica separant, et detestandæ subiiciunt servitutem. Nos tamen, charissimi fratres (patres) et domini, non debemus malum pro malo reddere, neque vinci a malo, sed vincere in bono malum.

6. « Et ideo ad revocationem eorum qui foris sunt, summa charitate debemus intendere, ut ipsi unitati nostræ possint, Domino miserante, connecti: quatenus illi, qui quietem Ecclesiastice libertatis impugnant, meliore ducti consilio resipiscant, et tam de revocatione eorum quam istorum poenitentia crescat fecunditas unitatis, et inconcussa servelur desideranda tranquillitas libertatis. Ad hoc scilicet omnem nos convenit diligentiam adhibere, omnem propter hoc sustinere vexationem, omne periculum experiri; hoc enim speciale debitum nostræ professionis. Episcopi sumus: ad hoc sacramentis Ecclesiasticis sanctificari volumus, dilati beneficis, honoribus illustrari. Ex ea etiam causa hic primas obtinemus in Concilio cathedralis, primos in cenis recubitus, salutationes in foro. Ex eadem causa populorum nobis multitudines inclinantr, ut de manu nostra partem aliquam commissæ nobis benedictionis accipient. Querunt enim accipere de plenitudine nostra, quod nos accipimus de plenitudine Christi.

« Hic ordo est: Unguentum praecedit in capite, a capite descendit in barbam¹, barbam quidem Aaron; a barba usque in oram vestimenti deluxit. A capite scilicet Christi in barbam, nempe prelatos Ecclesie; a prelatis in populum, in subjectos. In capite autem omnis perfectionis est plenitudo, omnis perfectio plenitudinis. In ipso enim inha-

bitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, solide scilicet et perfecte; in ipso omnes thesauri sapientiae et scientie absconditi: in ipso totus Spiritus Patris. Nihil ibi perfectioni detractum est, nihil ibi plenitudini derogatum. Et de plenitudine ista nos omnes accepimus maiores et minores. De plenitudine quidem, sed non plenitudinem ipsam: sibi enim plenitudinem reservavit: circa nos autem divisiones gratiarum factæ sunt. Unus autem Spiritus, qui operatur omnia in omnibus, non omnia in singulis: dividit enim singulis prout vult. Ubi enim vult spirat, et quantum vult inspirat. Nos autem in medio constituti inter Christum et populum, privilegium gratiae consentientis sumus, et prerogativam dignitatem adepti. Prerogativam dignitatis, quoniam superiores et propinquiores sumus. Superiores, quoniam constituti sumus principes super omnem terram. Constitues eos, inquit, principes super omnem terram. De Apostolis dictum est utique et de nobis, qui loca Apostolorum minoribus revera meritis, sed majoribus consolationibus obtinemus.

7. « Qualis autem est hic principatus nosler? ulique sublimis et fortis. Nimis, inquit Prophetæ, honorali sunt amici tui Dens: nimis conforlatus est principatus eorum. Propinquiores sumus; amicos siquidem nos appellat, et ad argumentum propinquioris amicitia inducta nobis, non partem, sed copiam totius familiaritalis ostendit²: Jam non dicam, inquit, vos servos, sed amicos meos, quia omnia que audivi a patre meo, nota feci vobis³. Verum est, nobis datum est nosse mysterium regni Dei; ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligent. Nos habemus oculos intuendi, et aures audiendi. Multa et magna sunt circa nos dignationes tuæ, bone JESU, multa et inestimabilia beneficia tua. Gratia tua ultra nos prævenit et subsequitur: nihil, aut parum est quod meritis nostris arrogare possimus, cum tu gratiam per gratiam semper effusa munificentia largiaris. Quid ergo retribuemus tibi⁴? Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus quae retribuot mihi? Quærilne sibi restitui? querit revera: quoniam gravis etiam exactor est. Non convertit debitorem suum in fortè tantum, sed etiam in usuras. Quare, inquit⁴, non posuisti pecuniam meam ad mensam, ut cum redirem, utique cum usuras eam exegissim a te? Quia ergo sibi retribui querit, consulamus Prophetam quid tanta majestati digne possit in causam retributio- nis offerri. Expedi nobis, ut qui nos de qualitate nostri principatus edocuit, nihilominus de quantitate retributionis edoceat.

8. « Oportet enim, ut quod nomine retributio- nis offertur, ad honorem cedat, accedat ad gra-

¹ Psal. cxcli.

² Joan. xv. — ³ Luc. viii. — ⁴ Psal. cxv. — ⁴ Luc. ix.

tiam : alioquin non parit gratiam, sed offensam. Audianus ergo quid dicat¹ : Constitues eos principes super omnem terram. Ecce meritum ejus circa nos. Quid autem sibi retribui querat, consequenter adjingit : Memores erunt nominis tui, Domine. Memoriam nominis sui tantum sibi querat nomine retributionis offerri. Cujus nominis? nempe multa nomina habet. Habet quedam nomina de veteri Instrumento significacionis abscondita; habet quedam ad novum specialius pertinientia Testamentum, suavitatem redolentia, exhibenta gratiam. Que quamvis constet originem traxisse de veteri, plus tamen celebritatibus et frequentiae de praesenti novitate sumpserunt. Quae sunt illa? Jesus Christus. Iesus interpretatur salvator, Christus unctus. Ubi uictio, ibi suavitas. Manifeste nomen illud Christi suavitatem redolent uincionis; Iesus salutis gratiam repromittit.

9. « Credo tamen, quod in hoc loco Propheta aliud nomen querat intelligi, quoniam nomina illa proper suavitatem et gratiam, devotionem quidem et fiduciam prestant; hic vero alterius cuiusdam nominis memoriam querit, cuius severitas nobis cautelam diligentie, et timorem reverentie donet. Quod est illud? Deus. Deus interpretatur, timor. Ipse autem in hoc loco timentes esse nos exigit et prudentes. Commissum enim nobis hereditatem suam, quam nisi timentibus non committit². Deditis, inquit, hereditatem timentibus nomen tuum, Domine. Haereditas autem ejus illa est, quam ipse a Patre merito et postulatione passionis accepit. Postula³, inquit, a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam. Haereditas autem haec universitas fidelium est, qua nomine censetur Ecclesie, qua Catholicam continet unitatem. Hanc fidei nostrae creditis, hanc sollicitudini commendavit. Ad eam agitur et custodiad ejus cum omni timore omnem nos oportet diligentiam adhibere. Nulla nos abstergere debet communatio, nulla persecutio retardare. Participes consolacionum facti sumus? justum est, ut socii sumus etiam tribulationum. Ex adverso stare nos convenit, et opponere nosmetipsos murum pro domo Israel. Quod sane nobis non facile quidem, sed possibile tamen erit, si constanter in unitate Catholicâ consenserimus permanere.

10. « Porro fratres sumus ex eodem patre Christo, et ex eadem matre Ecclesia, per regenerationem aquar et spiritus, de filiis ire translati in adoptionem gloria filiorum Dei. Bonum itaque est quia utile, iucundum, quia delectabile, nos hac spirituali fraternitate conjunctos in unitate consisteremus, ut sit scilicet nobis, sicut in primitiva Ecclesia multititudin credentium, cor unum et anima una. Sit in nobis unus spiritus, una fides. Unitas enim fidei concordiam parit: concordia mater est unitatis. Unitas vero fidei tribuit libertatem. Ex fide siquidem vita nobis et victoria est: Justus⁴,

inquit, meus ex fide vivit. Et haec est victoria, que vincit mundum, fides nostra⁵. Sed et sancti per fidem viceunt regna⁶: regnum satanae, regnum mundi, regnum caelorum. Et de regno qui mundi, et regno satanae manifestius: sed et regnum caelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Ita omnia regna unitas fidei, et fides unitatis expugnat.

« Totis itaque studiis debemus insistere, et alter alterum cohortari, ut stenus simul. Quia si steterimus simul, alteri ab altero plus fiducie et virtutis accrescat. Si steterimus simul, adversariis nostris non tantum resistere poterimus, sed et cum fiducia provocare. Si steterimus simul, Ecclesia Dei apparetur terribilis ut castrorum acies ordinata: Stenus, inquit ille Propheta⁷, stenus simul. Quis est adversarius meus? quis contradicit mihi? accedat ad me. Quia aliquem sibi senserat fideliter assistentem, cum fiducia loquebatur. Nos quoque, domini et patre: mei, habemus aliquos nobis fideliter assistentes. Habet enim assistentem nobis gratiam civium supernorum; habemus assistentiam nobis merita et orationes vestras; habemus assistentem nobis fidem et devotionem Catholicorum regum, qui unitatem Catholicam nobiscum et verbo profiteruntur, et operibus exequuntur: omnes fere, quicumque censemur nomine Christiano. Comparatione vero tanta multitudinis modica est unitus exceptio; unus siquidem excipitur, et ipse solus. Vae autem soli: quia si ceciderit, non habet sublevantem.

11. « Sed et ipse per misericordiam Dei converteretur et vivet, quoniam ipse est inter principes terrae multa prudenter et virtute laudabilis; nisi gloriam suam divine glorie proponere decreverisset. Utinam humilietur sub potenti manu Dei, et principatum Ecclesie suo praesesse principatum recognoscatur: utinam intelligat, quia si Christum, sponsum scilicet Ecclesie, Dominum contulerit, necesse habet et Ecclesiam, qua sponsa est, nihilominus dominam confiteri. Praeterea specialem causam habet qua sanctam Romanam Ecclesiam dominum cognoscere debet: alioquin manifestissime poterit reus ingratitudinis apparere. Si enim ad veteres recurramus historias, certum erit, prædecessores ejus imperium non de alio jure, quam de sola S. R. E. gratia perceperisse. Nihil igitur plus juris vendicare principes possunt, quam quod in eos contulit dignatio largientis. Praeterea habemus assistentem nobis etiam Christum. Neque enim Ecclesiam ea nobis conditione tradidit, ut relinquatur; semper assistit: Non relinquam⁸, inquit, vos orphanos: vado et venio ad vos, vobiscum usque ad consummationem sæculi permanensurus. Adjutor itaque et protector nobis est in salutem.

12. « Cum adjutorio itaque tot assistentium nobis ulla nos debet abstergere communatio, nulla persecutio revocare; imo stare debemus ex adverso,

¹ Psal. XLIV. — ² Psal. LX. — ³ Psal. II. — ⁴ Hebr. XI.

⁵ 1. Johu. V. — ⁶ Hebr. X. — ⁷ Isa. L. — ⁸ Joan. IV.

et opponere nosmetipos murum pro domo Israel¹. Fidelis autem Iteus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. Imo etiam ad confidentiam victorie obtinende suo nos invitat exemplo: Confidite, inquit, ego vici mundum. Si semel viximus est, non erat invincibilis mundus: facilis nobis erit Victoria viatum vincere, quam invictum. Christus vincendum aggressus est et devicit. Dicebatur aliquando²: Vide, Domine, et considera, quoniam erectus est inimicus: nunc autem dicitur, quoniam dejectus est inimicus. Fiducia terribilis aggredi possumus jacentem et viatum: quia si dejectus est, non resurget; si vietus, non presumet. Nulla ipsis ex hoc nunc resurrectio, vel presumptio pravalet. Timo tamen, ne aliquis forte submurmuret, presumptuosum dicens: simulari tantæ perfectionis exemplum. Facile, inquit, erat Christo mundum vincere qui creaverat mundum. Omnipotens enim nomen ejus, cui idem est et velle et posse: mihi non ita, quoniam infirmus sum, et conturbata sunt omnia ossa mea. Omne scilicet robur naturæ mee peccati corruptione concussum, et ideo substantia mea tanquam nihilum coram ipso.

13. « Sed nequaquam, domini et patres mei, diffidendum, nequaquam desperandum est: quia sicut verba Christi nobis ad doctrinam, ita opera proponuntur ad formam. Et sicut per doctrinam impossibile nobis est scientia illius plenitudinem obtinere; ita per exempla ad aqualitatem virtutum ejus noui poterimus pervenire. Sed licet attinere non valeamus eminentiam maiestatis, proficeremus tamen poterimus ad aliquam saltem similitudinem sanctitatis. Proderit imitari, etsi nemo valeat adæquare. Citra perfectionem ejus subsistit nostra perfectio. Prosequi debemus, etsi consequi non possimus. Non eisdem passibus, sed eodem tramite, ejusdem est vestigiis insistendum. Quod si aliqua etiam de hominibus exempla quarantur: multos homines videntes mundi poterimus invenire. Videamus Apostolum, hominem scilicet peccatorem, sicut et nos, non quantum nos, qui dicat se minimum Apostolorum³, et indignum vocari Apostolum, quoniam persecutus est Ecclesiam Dei⁴. Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero deposita est mihi corona justitiae. Certavit Apostolus, de certamine victoriani, de victoria consecutus est coronam. Cucurrit et consummavit cursum, ideoque bravium assecutus est: idem bravum, quod corona. Tu autem quis es, qui queris coronam sine victoria, vel sine concertatione victoriam? Impossibile est de facto sine concertatione viciisse, improbabile est de jure coronam sine victoria postulare. Neque enim coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Lex autem certaminis perseverantia est. Qui enim perseveraverit usque in finem,

hic salvus erit: idem profecto salus, quod bravium et corona.

14. « Amplius, si major vobis de hominibus placeat pluralitas exemplorum, infinita fere martyrum millia nobis occurrunt, qui ad certamen istud toto desiderio occurserunt, et denum victoram cruentam quidem, sed tamen cum letitia et gloria perceperunt¹. Numquid non ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine IESU contumeliam pati? Numquid non Stephanus inter lapides ipsos pro lapidantibus supplicat et exorat? Numquid non Petrus et Andreas de cruce praedicant veritatem? Numquid non Laurentius de craticula tyranno letabundus insultat? Numquid non carnifices ipsos ad equuleum prævenire invincibilis Vincentii fortitudo festinant? Sed et si de infirmitore sexu queratur exemplum, Agatha letissime et gratulanter ibat ad carcere, et quasi ad epulas invitata, agnem suum Domino precibus commendabat. Prius me defecit dies, immo totum longioris anni spatium expirabit, quam sanctorum victoria plane valeant emnari. Hi revera fuere viri fortes, et ad bella doctissimi, qui humilitate superbiam, tyranudem patientia devicerunt. Ceterum benignius agit cum infirmitate nostra misericors et miserator Dominus. Ipse enim conscientis est infirmitatis nostræ, utpote qui novit figuramentum nostrum. Tolerabilem itaque facit patientiam nostram. Revera sicut dictum est, facit cum labore proventum. Nulla ergo adversum nos veteris saevitiae commenta procedunt, immo etiam sustinemur in equis et curribus ambulare, in magnis quandoque et mirabilibus super nos epulari splendide, pretiosis indui honribus, et divitiis abundare. Paupertatem Christi verbo praedicamus, sed minus exhibemus exemplo: nisi quis fortasse paupertatem ejus in nobis spiritualiter divitiarum contemptus et humilitas sancta restaura. Neque enim requiritur a nobis divitiarum indigentia, sed contemptus. Divitiae, inquit², si affluant, nolite cor apponere. Non dixit: ne affluant, sed ne cor apponatur. Porro cor prohibuit apponere, sed non manum. Profecto propheta in omni affluentia divitiarum, pauperem se praedicat et egenum. Possumus itaque licite divitias possidere, si tamen earum nos non repulaverimus dominos, sed ministros; si intellexerimus patrimonium pauperum esse patrimonium Christi, si proventibus Ecclesie, si pauperum necessitatibus erogantur. Alioquin fures et latrones nos ratio manifesta convinceat, si res alienas invitis dominis nostro præsumpscimus arbitrio contrectare.

15. « Quia igitur distribuenda sunt, non retinenda divitiae, nequam justus, nequam possunt liberalius erogari, quant in eos qui exulantem Ecclesiam prosecuntur, qui propter causam Christi rerum suarum dispendia pertulerunt. Causa communis est, sed in eos omne detrimentum,

¹ 2. Cor. i. — ² Thren. i. — ³ 1. Cor. xv. — ⁴ 2. Tim. iv.

¹ Act. v. — ² Psal. LXI.

omnis est conversa vexatio. Nos enim intra domesticos parietes nostros tribunalia nostra sublimiter insidemus; ipsi de sedibus suis contumeliose et violenter ejecti peragrant regiones. Nobis omne solafinum cum affluentia divina pietas administrat; ipsi de manibus alienis subsidia vite cum silentio patienter expectant. Nobis necessariorum nostrorum et familiarium ordo longus assistit; ipsi inter ignotos vitam quasi solitariam degere compelluntur. Si quam famam eis consolationem emendata suffragia prestiterim, indignum est ab eis beneficia querere, quibus tu consueveris exhibere. Aperiannus itaque eis viscera pietatis, et in eos omnem compassionis et veneracionis effundamus affectum, ipsosque cum omni beneficentia et gratia complectamus: quia tunc adimplebitus legem Christi¹, si alter alterius invicem onera compertens. Viri prudentes sunt et multa commendabiles honestate, quos Dominus elegit tanquam aurum in fornace probando, ut per eos impendio personarum et rerum Ecclesiae victoria consumetur. Felices sunt, quibus datum est pro aeternis transitoria commutare. Feliciores sunt, qui mortem vel corporales injurias sunt experti, et impetratiabilem sanguinem Christi suo indigno et corruptibili sanguine compensarunt. Quid enim? Numquid sanguinem Christi in causam nostrae redēptionis expendimus, ut ipsum ei in tempore retributionis, scilicet cum ipse requisierit, solveremus? Mutuatus est peccator, et non solvet: nos autem, Domino miserante, solvemus, qui confitemur nos non artificio civili, sed re ipsa interveniente naturaliter obligatos. Utinam, bone Iesu, defur et mihi tecum pro spiritualibus tuis temporalia mea commutare! utinam sanguinem meum tibi pro tuo recipere placeat in solutum! Vel quia crediti et debitis sanguinis, scilicet tui et mei, invicem astinatio non concurrat, saltem benignissima acceptatione liberatus absolvatur, qua scilicet constuevisti justitiam accepto ferre sine operibus, et premia sine meritis pro gratia scilicet bona actionis gratiam retributionis inferre». Hucusque in Codice, sed mea sententia, fine carere ipsa videtur oratio.

16. Conradus electus Moguntinus ad Synodum venit. — Dum ista in Turonensi Concilio cepta essent actitari, post alios, qui illuc convenissent Catholicae communionis episcopi, convolavit et Conradus archiepiscopus Moguntinus electus, de quo ista Bonualdus archiepiscopus Salernitanus hujus temporis scriptor fideli: «Tempore Concibi hujus, Conradus nobilis clericus Alemanniæ, et imperatoris consanguineus, qui in Moguntina Ecclesia erat electus, nolens Octavianum et imperatori schismatice consentire, Ecclesiam suam deserens, ignorante imperatore, ad Alexandrum papam in Franciam festinus advenit. Quem papa satis benigne recipiens, postmodum secum Romanum

usque adduxit: dehinc in cardinalem episcopum Sabinensem promovit: postremo in Moguntinum archiepiscopum sublimavit. Quo auditio imperator ira commotus, Christianum nomine, cancellarium suum in Moguntina Ecclesia eligi fecit, et a suis suffraganeis consecrari». Ille igitur. Sed de eo sepe inferioris.

17. Acta et canones Concilii Turonensis. — Quae autem in eodem Concilio Turonensi sint tractata, ita legitur in vita Actis Alexandri papæ: «In eo nimur Apostolica constituta sunt probata, et hæc capitula roborata denuo et promulgata». Sed ut Robertus asserit, qui præsens aderat, in primis illud actitatum, quod Alexander papa redditæ plenissima ratione de sui legitima ad Pontificatum promotione, ingesscrit de intrusione et invasione Octaviani querelam: quo factum est, ut in ipsum atque complices ejus omnes fuerit iteratum anathema. Quibus serio valde peractis, pronuntiante eodem Alessandro Pontifice, aliquot in eodem Concilio constituti sunt canones, qui descripti reperiuntur in ejusdem Alexandri Vita Actis, necnon in Codice antiquorum canonum in Vaticana bibliotheca, ubi ista præmissa leguntur:

«Anno igitur Incarnationis Dominiæ MCLXXII, Indictione undecima, anno quarto sui Pontificatus, quarto kal. Junii, sepe dictus Alexander papa in Ecclesia S. Mauriti (Martini) Turonis Concilium celebravit, in quo interfuerunt secum cardinales numero xvii, episcopi xxiv, abbates cxxiv, et aliorum tam clericorum quam laicorum maxima multitudo. In quo nimur Apostolica constituta sunt roborata, et hæc nova promulgata capita:

18. «1. Majoribus Ecclesiae beneficiis in sua integritate manentibus, indecorum nimis (esse) videtur, ut minores (juniiores) clericorum præbenda recipient sectiones. Idecirco ut in magnis, ita quoque in minimis suis membris firmam habent Ecclesiae unitatem, divisionem præbendarum, aut dignitatuum permutationem fieri prohibemus.

«2. Plures clericorum (quod mœrentes dicimus) corum quoque, qui prius secundum (secundum) professione, votis, et habitu reliquerunt, dum communes usuras, quasi manifestius damnatas exhortarent, commodata pecunia indigentibus, possessionem corum in pignus (provenientes fructus) accepint, ultra sortem. Idecirco generalis Concilii decernit auctoritas, ut nullus amodo constitutus in clero, vel hoc vel aliud usura genus exercere præsumat. Et si quis haec tenus possessionem alienus data pecunia, sub hac spe in pignus acceperit, si sortem suam deductis expensis de fructibus jam recepit absolute (possessionem) restituat debitori. Sin autem aliquod minus (minus) habet, eo recepto, possessio libera ad dominum revertatur. Quod si post hujusmodi constituta in clero quisquam exiterit, qui detestandis usurarum lucris insistat, Ecclesiastici officii periculum patiatur, nisi forte beneficium Ecclesie fuerit, quod

¹ Gal. vi.

redimendum ei hoc modo de manu laica videatur.
 « 3. Quamvis grave nimis et divini dignum animadversione judicii habeatur, quod laici quidam quod sacerdotum est usurpat in Ecclesiasticis rebus, majorem id formidinem incutit ac dolorem, quod somitem sui erroris, qui ipso, Deo auctore vacare asserunt, alant (in ipso Clero dicuntur aliquoties invenire); dum quidam fratrum et coepiscoporum nostrorum aliquotumque praefatorum Ecclesie decimas eis et Ecclesiarum dispensationes indulgent, et in devia eos mortis impellunt, qui prædicatione ipsorum ad vite viam fuerant revocandi. De quibus dicit Dominus per prophetam¹: Peccata populi mei comedunt, et ad iniuriam provocant animas eorum. Unde statuimus ut si quis alicui laico in seculo remanentiam Ecclesiam, decimamque concesserit: a suo statu tanquam arbor, quæ inutiliter terram occupat, succidatur, et donec se emendet, lapsum suum deflens, subiectat dolore (ruinae sue) prostralus.

« 4. In partibus Tolosæ damnanda heresis dudum emersit, quæ paulatin more cancri ad vicina loca se diffundens, per Gasconiam et alias provincias quamplurimos jam infecit. Que dom in modum serpentis infra suas evolutiones absconditur, quanto serpit occulitus, tanto gravius periculum in simplicibus commoritur. Unde contra eos, episcopos et dominios sacerdotes omnes in illis partibus commorantes vigilare præcipimus, et sub interminatione anathematis prohibere, ut ubi cogniti fuerint illius heresis sectatores, ne receptaculum quisquam eis in terra sua præbere, aut præsidium impertire presumat. Sed nec in venditione, aut emptione aliqua cum eis omnino commercium (communio) habeatur; ut solatio saltem humanitatis amissio, ab errore viae sue resipiscere compellantur. Quisquis autem contra haec venire tentaverit, tanquam princeps (particeps) iniuriantis eorum, anathemate feriatur? Illi vero si reprehensi fuerint, per Catholicos principes custodie incepit, omnium honorum amissione multentur. Et quoniam de diversis partibus in unum latibulum crebro convenerunt (conveniunt), et præter consensum erroris, nullam cohabitandi causam habentes, in uno domicilio commorantur, talia convivientia et investigentur attentius, et si vera (inventa) fuerint, canonica severitate vitentur.

« 5. Quoniam enormis quedam consuetudo in quibusdam locis contra sanctorum Patronum constitutions invaluit, ut sub anno pretio sacerdotes ad Ecclesiarum regimen constituantur: id ne fiat, modis omnibus prohibemus. Quia dum sacerdotium sub hujusmodi mercede venali disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

« 6. Non satis utiliter in populo avaritia redargitur, si ab his, qui in clero constituti videntur, et præcipue, qui contempto seculo, religiosum

nomen profitentur, regula quam suscepérunt, non observatur. Prohibemus igitur, ne ab omnibus, qui ad religionem transire voluerint, alia pecunia requiratur; et ne prioratus, aut capellanie quelibet monachorum, aut clericorum, decima detractione vendantur; neque ab eo, cui regimen ipsarum committitur, pro earum commissione exigatur. Hoc autem simoniacum esse, sanctorum Patrum auctoritas manifeste declarat. Unde quisquis de calero hoc attentare presumpserit, tam qui dederit, quam qui receperit, partem se cum Simone non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque, chrismatis et olei sacri perceptione, nulla eujusquam preti exactio intercedat: neque sub obtenti alicuius consuetudinis reatum suum quisquam treatur; quia diuturnitas non minuit peccatum, sed auget.

« 7. Quia in quibusdam episcopatibus decani quidam, vel archipresbyteri ad agendas ipsorum (episcoporum) vices seu archidiacorum, et terminandas causas Ecclesiasticas constituantur sub anno pretio, quod ad sacerdotis gravamen, vel subversionem judiciorum non est dubium redundare: id ulterius fieri districtius prohibemus. Quod si facere presumpserit quisquam, removatur a clero. Episcops quoque, qui haec in sua diocesi sustinuerit, et Ecclesiastica judicia patitur dissimilacione perverti, canonica distinctione plectatur.

« 8. Non solum maximopere antiqui hostis invidia infirma membra Ecclesie præcipitare laborat, sed manum mittit ad desiderabilia ejus, et electos quoque nititur supplantare, dicente Scriptura²: Esææ ejus electæ. Est enim genus hominum, qui quidem sine causa operari se putant, ubi pretiosius aliquod membrum Ecclesie fuerit, aliqua calliditate subtrahunt. Inde nimis est, quod se in Angelum lucis more solito transfigurans, sub obtentu languantium fratrum considerandis corporibus, ad Ecclesiastica negotia fideliter pertractanda, regulares quosdam ad legendas leges, et confectiones physicas ponderandas, de castris suis educit. Unde hac sub scientia spirituales viri mundanis rursum actionibus circumdantur, et in interioribus eo ipso deficit, ex quo se alios putant in exterioribus proficere. De presenti assensu huic malo obviante, statuimus, ut nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo religioso loco professionem, ad physicam, legesve mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierit, ac ad claustrum suum infra duorum mensium spatium non redierit, ab omnibus evictetur, et in nulla causa, si patrocinium præstare presumpserit, aut tentaverit, audiatur. Reversus autem ad claustrum, in choro, capitulo, et mensa ultimus fratrum semper existat; et nisi ex permissione forsitan Sedis Apostolice, tolius spem promotionis amittat.

¹ Osee iv.

² Job. xl.

« 9. Ad hæc, ordinaliones factas ab Octaviano, et aliis schismaticis et hereticis, evacuamus, et irritas omnes esse dicimus et decernimus ». Hæc ibi. Porro deest decimus canon, qui descriptus habetur Extrav. *De penit.*, capite quarto. Hactenus ejusdem Turomensis Concilii canones. Leguntur idem fere omnes apud Willelmum Neubrigensem¹, sed inverso ordine. Pergit auctor: « Celebrato itaque Concilio, dominus Alexander papa a prædictis regibus tale recepit mandatum, ut si moram in aliquo suorum regnum loco assiduam facere vellet, eligeret villam, vel civitatem, quæ sibi magis placere videretur. Unde factum est quod ad civitatem Cenomauensem (Semonensem) moraturus accessit, quoniam ipsa metropolis valde formosa erat et fertilis. In quo loco a kalendis Octobris usque ad Pascha secundi anni moram diutinam faciens universalis Ecclesiae negotia inibi pro sui debito officiū pertractavit ». Hucusque ibi de rebus ab Alexandro gestis hoc anno. Spectat ad hæc etiam, quod laudata veritate asseritur S. Thomas hoc tempore se ab archiepiscopatu abdicasse. Etenim Neubrigensis post recensitos canones Concilii Turonensis², hæc de Thoma archiepiscopo Cantuariensi habet: « Secundo promotionis sua anno, Concilio Turonensi interfuit, ubi (ut dicitur) pontificatum minus sinecure et canonice per operam manumque regiam susceptum, laicam scilicet investituram, pungentis conscientię stimulos non ferens, secreto in manus domini papæ resignavit. Quod factum approbans Alexander, pastoralem illi sarcinam Ecclesiastica manu rursus imposuit, et in hominē scrupuloso turbata conscientię lesionem sanavit ». Hæc Neubrigensis. At hæc postea facta esse, suo loco dicitur inferius. Sed et correctione dignus in eo est idem Nenbriensis, dum ad excusationem regis unam tantummodo causam illam refert de concitata discordia in S. Thomam et regem, quod non siverit sanctus regem legē agere contra facinorosos clericos. Cætetur etsi ista intercessit, alias plures causas justissimas praecessisse, quibus oportuit a sancto Thoma regem corripi, quæ mox dicturi sumus ostendent. Prosequamur igitur redemptum ex Concilio Turonensi ad suam Ecclesiam ipsum sanctum archiepiscopum Cantuariensem, ut discamus, magna controversia primordia, cuius causa per septen- nium apud Rom. Ecclesiam frustra laboratum est, ut inter ipsum et regem Anglorum scissa concordia uniretur. Perdurans pacem post redditum una cum rege et unanimem concordiam usque ad translationem S. Eduardi regis, solemnii ritu hoc anno habitam tertio idus Octobris, in superius citata historia affirmatur³, quæ quidem facta translatio describitur in Appendix ad Vitam ipsius sanctissimi regis. Sed quænam ista senta sint, indec quatuor auctores qui presentes erant rerum sancti Thomæ scriptores, sic narrant:

19. *S. Thomas reversus in Angliam quibus ex causis cum rege luctationem inverit, unde inter ipsum et Alexandrum III dato utrinque litteræ.* — Cum autem ex Concilio Turonensi in Angliam est reversus (secundus iste annus fuit ab ejus consecratione) ab ipso rege ut pater a filio hilari vultu suscipitur, et obsequio colitur: sed post haec oriri cœptæ similitates, dum absque animi regis offensione sanctus Thomas quæ sunt munera Evangelici pastoris exercet, in quibus obeundis, dum Ecclesiae prædici a laicis usurpata, male vero a predecessoribus alienata, recuperare laborat, plurimorum eorumdemque potentium a se avertit animos. Inde vero cum regium fiscum pertigit, regem ipsum panlatum sibi reddidit infensum. Invaluerat in Anglia prava illa consuetudo, ut fructus vacantium Ecclesiarum fiscus sibi avide vendicaret: quamobrem oravit sanctus Thomas, ut duabus diu vacantes sedibus episcopalis quam citius sui ordinarentur episcopi. Sed et nonnihil permovit animum regis, dum idem sanctus Thomas creatus archiepiscopus abdicavit se a munere cancellariae, secundum illud Apostoli⁴: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Optabat enim rex cum sibi retinere ministrum. Accessit huc, quod Thomas injustum tributi prohibuit exactiōnem. His eodem tempore additum, quod homicidam presbyterum damnatum minime tradidit curie sæculari, sed exactorum tradidit monasterio. Simile quidquam accidit de Philippo quadam canonico facinoroso, quem non sic, ut rex cuperet, pœnas dare compulerit archiep., sed censuris tanquam cohibuerit Ecclesiasticis.

20. Horum causa rex indignatus, quod scilicet cum delinquentibus clericis ex legum sacrarum præscripto mitius ageretur, unde ipsi sceleriores evaderent, postulare instanter cœpit ab archiepiscopo Thoma, ut hujusmodi facinorosi clerici post pœnam canonicam in eos irrogatam traderentur, curiae sæculari. At hujusmodi regis petitioni refragatus est sanctus Thomas, et cum eo complures episcopi, rogantes omnes regem se ab his abstinere, qui magis ascendit ira. De quo subdit ista Robertus: « Verum rex nonnihil commotus ad hæc; sed eo amplius commotus, quod cerneret archipresulem et episcopos adversus ipsum (ut reputabat) esse unanimes. Sicque constantes sci- seitabant mox, an consuetudines suas regias forent observaturi, replicans, illas tempore avi sui ab archiepiscopis et episcopis, privatis et privilegiatis observatas, non oportere suo tempore tristi iudicio damnari. Ad quæ archipresul, præhabito tamen cum fratribus suis consilio respondit: Illas se et fratres suos observaturos, SALVO ORDINE sto. Et id ipsum, et ex ordine responderunt pontifices singuli, sigillatim a rege interrogati. Unus autem, Hilarius scilicet Gicesensis episcopus, audiens ob hanc omnium vocem magis exacerbatum,

¹ Neubr. I. II. c. 5. — ² Ibid. c. 16. — ³ Extra Capit. Sur. I. I. die V. Jun.

⁴ 2 Tim. 4.

archipresule et episcopis inconsullis, mutavit verbum, dicens, se regias consuetudines observatrum **BONA FIDE**, et profecto pro bono (ut reor) ut vel sic regis sedaret animum. Sed rex nihil mitigatus, ob idque ipsum quibusdam contumelias affectum sprevit. Et ad archipresulem, et ad episcopos se convertens, omnium sic una eademque voce auditia, dicebat aciem contra se firmatam, et venenum verbo illi inesse, et captiosum esse **SALVO ORDINE** suo. Unde petebat, ut absolute absque adjecione regias consuetudines se observaturos promitterent. Archipresul respondit ad hoc, quod fidelitatem juraverant, **VITAM SCILICET, MEMBRUM, ET HONOREM TERRENUM, SALVO ORDINE SUO**: et quod in hoc **HONORE TERRENO**, regiae fuissent consuetudines comprehensiones: et ad earum conservationem se minime in alia forma obligaturum, nisi in qua prius juraverant. Cum vero multum inclinata esset, jam dies tota die rex vexatus, insalutatis pontificibus, in ira et indignatione multa subito recedit ab aula».

21. Evidem plus aequo et quasi feraliter amota mente, rex ipsa iracundia passione permoveri, et in transversum agi consuevit, ut uno vel altero hic tibi exemplo monstrandum; quo hoc ipso exordio controversiae mota cognoscas, quam arduum quamque periculosum fuit cum ipso de quavis re quantumlibet justissima discepere. In Epistola enim quadragesima quarta ista leguntur ad sanctum Thomam conscripta de ipso rege: «Rex die quadam cum esset apud Cadomum, et de negotio suo, quod habebat cum rege Scotie, sollicite pertractaret contra Richardum de Ilmet, qui pro rege Scotie loqui videbatur, in verba ignominiosa prorupit, et cum proditorem manifeste appellavit. Rex itaque solito furore succensus, pileum de capite projicit, baltheum discinxit, pallium et vestes quibus era induitus, longius abjecit, stratum scricum, quod erat supra lectum, manu propria removit, et quasi in sterquilino sedens straminis cepit masticare festucas». Ista tunc edidit non tam iracundia quam furoris signa. De quo et ista sequenti Epistola: «Puerum, cui legi litteras tradidit, in arco fuisse positum, digitis ad oculos eruendos appositis, usque ad effusionem sanguinis etc.» Ad haec etiam Petrus Blesensis in Epistola ad Rogerium decanum ista de moribus regis¹: «Ille caveas, ne accedas ad dominum regem negotium tuum propositurus, donec per me vel per alium, qui ejus mores noverit, introitus pretenter. Agnus enim est, dum placati est animi; leo vero, aut leone truculentior est, dum vehementius excandescit. Non est ludus, illius indignationem incurrire, in cuius manu honor est confusio, hereditas et exilium, vita et mors». Et in Epistola ad archiepiscopum Panormitanum haec habet², dum ejus describit eligiem: «Oculi ejus orbiculati sunt, dum pacati est animi, columbini et

simplices; sed in ira et turbatione cordis quasi scintillaues ignem, et in impetu fulminantes». Et inferius: «Quem semel exosum habuit, vix in gratiam familiaritatis admittit». Haec Blesensis. Ex his, inquam, vides, lector, quanto periculo resistendum eidem fuerit ab episcopis.

22. Que autem ista sint secuta, pergit Robertus recensere: «In recessu vero a rege episcopus ille, quem supra diximus, ab archipresule Thoma acriter est objurgatus, quod se et episcopis inconsultis, commune omnium verbum mutare presumpsisset. In crastino autem rex munitiones et honores, quae archipresul a rege jam tempore cancellarie in custodia habuerat, repetita recepit, et nec salutans, nec salutatus a pontificibus, ino nescientibus ipsis, claus et ante lucanam horam Londonia recessit. Et quidem hoc grandis ira et indignationis argumentum extitit». Quae vero ista secuta, dicetur anno sequenti, quo fieri contigunt.

Cum hoc statu res essent, rex illud pravo consilio malignantium moliri coepit, ut corpus illud unitum, nempe coniunctio animorum archiepiscopi cum episcopis, qua plane inexpugnabile redditum erat, scinderetur, atque ita dissolutum viuere posset: sique factum, ut in gratiam regis inferiora membra capiti rebellarent, et si quando eos canonica vellet auctoritate compescere, mox ipsi Sedem Apostolicam appellarent. Idem vero sanctus ab ista in summa animi constitutus angustia, reddidit de his Alexandrum Pontificem certiores, ad ipsum cum litteris nuntium mittens: qui ipsi compatiens has ad eum consolatorias litteras reddidit, hac inscriptione in Codice praenotatas¹:

«Alexander papa, Thomae Cantuariensi archiepiscopo», initio tribulationis. Data nempe est haec Epistola, hoc anno in fine mensis Octobris.

23. «Litteras, quas nobis tua fraternitas destinavit, et ea que nuntius tuus viva voce proposuit, attenta diligentia audivimus, et graves anxieties et amaritudines, quibus animus tuus assidue affligitur, plenus attendimus. Unde his auditis et cognitis, spiritus noster commotus est et valde turbatus, quibus cordi est libenter in tuis prosperitatibus delectari, et in adversis, tanquam fratri charissimo plurimum condolare. Tu ergo sicut vir constans et prudens recolens saepe quod dicitur²: Ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilii, quotiam digni facti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati: hujusmodi angustias in patientia toleres, et non plusquam oporteat tuus spiritus anxietur, sed dignam in teipso consolationem recipias, ut et nos tecum pariter in eo consolemur, qui te ad corroborationem Catholicae et Christianae veritatis, hoc necessitatis articulo reservavit, et cuius beneplacitum est, eorum quae minus licite commisisti, maculas abstergere, et per varias affli-

¹ Petr. Bles. Ep. LXXV. — ² Ibid. Ep. LXVI.

¹ Lib. 1. Ep. xvii. — ² Act. v.

ctiones punire, ne videantur in districto examine punienda reservari.

« De cetero non tibi grave sit, nec (sicul ex litteris, quas clericu tuo misisti, accepimus) ulla ratione metuensolum, quod es ad Sedem Apostolicam appellatus: quia gratum nobis est et acceptum, et volumus, ut si illi qui te appellaverunt, forte venerint, tu per teipsum, si tibi visum fuerit, appellationem ipsam omni dubietate et dilatione postposita proseparis: nec unquam auctoritate Romanæ Ecclesie aliquis possit constantie tua timorem incutere, seu dubietatem. Quia nos jura et dignitates Ecclesie tibi commissemus, quantum salva iustitia et ratione poterimus, studiosus tibi curabimus, auctore Deo, conseruare, sicut illi, quem in facto Ecclesie constantem reperimus et fortissimum propagnatorem.

24. « Ad hæc fraternitati tuae precipiendo mandamus, quatenus te in Cantuariensem Ecclesiam recipias, et pacis quidem retentis admodum necessariis, ad minus quam poteris per terram illam discurras. Illud autem specialiter suggerimus tuae providentiae, ut nullius timoris, vel adversitatis obtentu, quæ tibi possit accidere juri et dignitatibus Ecclesie tuae abrenuntiare cogaris. Data Senonis septimo kalendas Novembri». Hæc, inquam, ipse Alexander papa ipsius persecutionis exordio, ita preparans commititonem ad proxime venturum bellum.

25. Quibus Thomas acceptis, has⁴ reddidit ad ipsum Alexandrum Pontificem litteras per Henricum familiarem, ad hoc ad ipsum in Curiam missum :

« Litteræ consolationis, quas vestra nobis dignata est paternitas destinare, magnum quidem medioriter anxiito afferre possent remedium, aut si saltem nostra circa unum aliquid tigereatur angustia, spem nonnullam respirandi possemus ex eis concipere. At quoniam de die in diem malitia invalescit, multiplicantur injuria non nostræ, sed Christi, in quo Christi, eo magis nostra, succendentibus sibi invicem more fluctuum procellis: solum nobis videmus imminere naufragium, nec aliud consilium superesse, nisi ut Christum quasi dormientem in navi pro viribus nostris excitantes⁵, dicamus: Domine, salva nos, perinus. Et hoc sane aptiore malignandi nacta est iniquitas occasio nem, quod statim sancte Romana Ecclesiæ infirmitorem conspicit. Ut vere liqueat, quod quidquid in caput sive bonum, sive malum, sive dulce, sive amarum detinet, per barbam descendens, nec oram vestimenti relinquit intactam: eripitur Iesu Christo quod sanguine suo comparavit, in ipsam ejus sortem potestas sæcularis manum extendit, adeo ut nec sanctorum Patrum sanctiones, nec statuta canonum, quorum apud nos etiam nomen exosum est, nec clericis quidem patrocinari valeant modo, qui ab hac jurisdictione huicunque speciali privi-

legio fuerint exempti. Et quoniam enarrare vel persequi scripto que patimur longum esset, et tediousum, ad vestram mittimus paternitatem magistrum Henricum fidelem et familiarem vestrum et nostrum, in cuius ore posuimus singula seriatim, prout vidit et audivit, vobis exponenda. Et si placet, credite, tanquam si nos loquentes audiretis viva voce. Hoc tamen sciatis, quoniam si fieri posset, multo libenter vos in persona visitaremus nostra quam in alia. Loquimur vobis sicul patri et domino, et quod dicimus, summo silentio petimus occultari. Nihil enim nobis tutum est, eum omnia fere referantur ad regem, quæ nobis in conclavi vel in aure dicuntur. Væ nobis, qui in hac servati sumus tempora, quorum diebus accesserunt hæc mala, qui in priori statu tanta potiti sumus libertate, quam modo dura et pessima servitute recompensamus. Fugissemus salem, ne in direptionem patrimonium crucifixi dari videremus: sed quo, nisi ad eum qui nostrum refugium et virtus est, ignoramus. De Wallensibus, et Oeno qui se principem nominat, domine, provideatis, quia dominus rex super hoc maxime motus est et indignatur. Charissime pater et domine, bene valete ». Eodem quoque arguento, eodemque nuntio scripsit ad Humbaldum cardinalem episcopum Ostiensem¹. Dedit item litteras ad Bernardum episcopum cardinalem Portuensem: nec non ad Albertum presbyterum cardinalem alias, alias vero ad Hyacinthum diaconum cardinalem, quæ omnes integræ in eodem Codice asservantur.

26. *Alexandri papæ admonitio ad episcopos Anglie.* — Post hæc Alexander subdoratus ventura prælia, preparat se ad resistendum, monens tam ipsum, quam omnes episcopos Anglie, ne quid regi indulgent contra libertatem Ecclesiasticam, et quod regi promisissent contra eamdem libertatem, non servent; quæ datæ habentur ad ipsum Thomam, et ad omnes episcopos Anglie istis verbis²:

« Ad hoc pontificalis officii onus suscepisse noscimini, ut commissas vobis Ecclesiæ sic ad honorem Dei, et subditorum profectum atque salutem regatis, quod carumdem Ecclesiæ libertas per vos nullatenus minuatur, sed in suo statu, per studium vestrum et per operam conservetur. Inde siquidem est, quod fraternali vestre per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientie injungimus, quatenus, si illustris Anglorum rex quidquam a vobis aliquo tempore requisiuerit, quod contra Ecclesiasticam libertatem existat, hoc ei facere nullatenus attenletis. Nec vos illi in aliquo, et maxime contra Romanam Ecclesiæ obligetis, aut nova promissionis seu jura menti formam inducere præsumatis preter id, quod episcopi suis regibus facere conuerterint. Si autem iam dicto regi super hujusmodi vos in aliquo adstrictos cognoscitis: Quod promisistis, nul-

¹ Lib. 1. Ep. xviii. — ² Matth. viii.

¹ Eod. Cod. 1. 1. Ep. xix, xx, xxi, xxii. — ² Lib. 1. Ep. xci.

latens obseruetis, sed hoc potius revocare euretis, et de promissione illicita Deo studeatis et Ecclesie reconciliari ». Hæc Alexander, custos vigilansissimus sacrorum canonum, nihil in gratiam regis presumptum contra eos sinens, quanvis eidem regi ob recentia accepta beneficia plurimum deberet. Reliqua anno sequenti.

27. Rex Hierosolymitanus Amalricus. — Ille idem anno, secunda Novembris, pseudopapa Octavianus cum suis Laudem veniens, praesente imperatore, et aliis principibus, neconon patriarcha Aquileiensi, aliquisque episcopis et abbatibus, solemnem peragit translationem corporis sancti Bassiani episcopi, et ex vetere Laude in novam, iisdem supponentibus humeros, eum imperator et imperatrix ad ædificandam Ecclesiam pecuniam oblu-

tere. Describit ista Otto Morena in Laudensi Chronico pluribus.

Quod ad res pertinet Orientis, hoc anno Amalricus succedens Balduno fratri defuncto, coronatur rex Hierosolymorum. Antequam autem coronationem coactus est ab Apostolica Sedi legato Joanne Sanctorum Joannis et Pauli presbytero cardinali simul eum patriarcha Hierosolymano dimittere uxorem, quam sibi in quarto consanguinitatis gradu conjugem, patriarcha refragante, duxisset, et ex ea prolem geminam suscepisset: concessa tamen, ut duo ex ea natii filii legitimi haberentur. Hæc pluribus ¹ Tyrius.

¹ Wil. Tyr. I. xix. c. 1 et 4.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6656. — Anno Æra Hispan. 1281. — Anno Hegira 539, inchoato die 29 Nov., Fer. 6. — Jesu Christi 1163.

— Innocentii III pape 5. — Friderici Enobarbi reg. 12. imp. 9. Manuels Comneni imp. 20.

4. Alexander III Parisios venit. — A num. 1 ad 19. Alexander III, adveniente Quadragesima, uti habet Baronius num. 1 ex Codice Vaticano, ad Parisiensem civitatem properavit, in ipsa per Quadragesimam mansit, et Paschale in ea festum celebravit. Vaseburgus in Historia sua ait, Alexandrum III tria diversis in locis Concilia celebbrasse; primum apud Clarummontem in Arvernia, ubi Fridericus et pseudo-papa excommunicati, Turonum secundum, et tertium Rhemis, de quibus infra agetur. Mentionem tamen non facit Concilii Monspeliensis, quod certum est anno superiori in ejus adventu coactum fuisse. Quadam Concilium Claromontanum, alii, ut Sagonius in Hist. de Reg. Ital. lib. 13, illud in annum precedentem, alii in presentem conferunt, at utrius gratis et sine probatione. Sed graviter errat Trithemius in Chron. Hirsau, illud cum anno MCLX connectens.

2. Concilium Turonense. — In Praefatione Concilii Suronensis legitur: « Anno Incarnat. Dom. MCLXIII, Indict. xi, anno quarto sui Pontificatus, IV kalendas Junii (legendum XIV kal. Junii), ut accurate habet continuator Chronicus Sancti-Petri-Vivi, qui ait illud congregatum in octavis Pentecostes, scilicet XII kal. Junii. Matthæus enim Parisius et Radulphus de Diceto pag. 535 perpetram habent XII kal. Junii) sepe dictus Alexander papa in Ecclesia S. Maurici Turonis Concilium

celebravit; in quo interfuerunt secum cardinales numero xvii, episcopi cxxiv, abbates cxix, et aliorum tam clericorum quam laicorum maxima multitudo ». In hoc Concilio canones decem conditi, quibus Apostolica constituta roborata.

3. Dogmata haereticorum in hoc Concilio damnatorum. — Quarto canone præcipitur ut cuncti Albigenium haereticorum consortium fugiant, et his verbis concipitur: « In partibus Tolosæ damnanda haeresis dudum emersit, quæ paulatim more caeneri ad vicina loca se diffundens, per Gasconiam et alias provincias quamplurimas iam infecit. Quæ dum in modum serpentis intra suas evolutiones absconditur, quanto serpit occultus, tanto gravius Dominicanam vineam simplicibus demolitur. Unde contra eos, episcopos omnes Dominici sacerdoles in illis partibus commorantes », et cetera a Baronio num. 18 recitata. Ad hos haereticos referendi illi de quibus in Annalibus abbatiæ Margani nuper Oxoniæ inter Historiae Anglicane scriptores quinque editis: « MCLXIII. Anni hujus in tempore fama vulgate percrebuit, quod quidam pseudo-prophetæ surrexerunt, terramque Petragoricæ regionis (quæ Gasconie vicina est) adierunt, qui vitam Apostolicam ducere, moresque imitari mentiebantur. Erant autem hujusmodi sectæ cultores; sine intermissione prædicabant, nudipedes incedebant, sepius in die genua

flectebant, et toties in nocte; pecuniam a nullo accipiebant, carmen non comedebant, vinum non bibebant, cibos datos sobrie accipiebant; eleemosynam nihil valere dicebant, quia unde fieri possit a nemine debet possideri; communionem sacram accipere renuebant; missam nihil esse dicebant, parati erant mori et cruciari pro lege sua; prodigia quaedam facere videbantur; aquam enim in vinum mutabant, vas vacuum suo vino parumper infuso plenum inveniebatur; coram eis caci visum, surdi recipiebant auditum. Si illiterati ad eos veniebant, infra viii dies tam prudentes fiebant, ut nec litteris, nec exemplis superari possent; nullo compedium genere vinciri poterant. Duodecim fuere magistri, excepto principe corum, qui Poncius vocabatur.

4. *Variis nominibus appellabantur.* — Mabilioni tom. iii Analect. pag. 467, referit Heriberti monachi Epistolam de hereticis Petragoricensibus, Cujus loci monachus fuerit Heribertus in obscurio est, et annus quo ea Epistola data incomptus; sed in illa haec iisdem passim verbis recitantur. Verum ubi in Annalibus citatis habetur, *septies in die genua flectebant*, in Epistola Heriberti legitur, *centies in die genua flectunt*, qui error librario attribuendus; *septies* enim mutavit in *centies*, ut res ipsa loquitur. De hereticis dictis Apostolicis legendis Alphonsus a Castro et Prateolus. Eorum secta antiquissima, sibiisque exsifta revixit. Numerum duodenarium affectabant, ut magis vitam Apostolicam simularent. Prateolus quidem eos Philippo Audace regnante in Francia post sanctum Ludovium patrem exortos credidit, sed ea in re hallucinatus est.

5. *Honores S. Thome archiepiscopo Cantuarie delati.* — Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 535 de episcopis Anglie, qui huius Concilio affuerunt, ait: « Ad ejus (nempe Concilii) vaccinationem per Theodinum sancte Romanae Ecclesie subdiaconum factam per manum regis Anglorum venerunt archiepiscopi, venerunt episcopi, venerunt abbates et priores. Infirmitas tres episcopos evensavit, scilicet Wintoniensem, Lincolniensem et Batonensem. Thomas autem Cantuariensis archiepiscopus cum suis suffraganeis sedit ad dextram in Concilio. Cum Dunelmensi, quem unicuius habet suffraganeum, Eboracensis archiepiscopus sedere jussus est ad sinistram ». In Vita sancti Thomae cap. 44, sermo est de ejus profectione ad Concilium Turonense, diciturque: « Turonis jam appropinquans, tertio, ni fallor, die ante celebrandum Concilium, civitatem ingressurus, auditio ejus adventu, mox universa civitas commovetur, et obviam exequunt universi; non solum cives et indigenae, sed et personae Ecclesiasticae, que ad Concilium jam fere omnes convenierant, diversarum nationum archipresules et pontifices, et quod minime tacendum, praeter Romanae Ecclesie morem domini patres et rectores Ecclesie cardinales universi, longe priusquam civitatem ingredieretur,

occurserunt, præler quam duo tantum, qui dominum papæ, ne in tam celebri frequentia sine lateribus esset, considerant ».

6. *Christianus sedem Moguntinensem invadit.* — Baronius num. 16 referit ex Romualdo archiep. Salernitano hujus atlatis scriptore, tempore hujus Concilii *Conradum* imperatoris consanguineum, electum Moguntinensem, cum nollet consentire imperatori, in Franciam festinum advenisse, et papam postmodum secum Romanum duxisse, deinde in cardinalem episcopum Sabinensem promovisse, et postrem in Moguntinum archiepiscopum; sed imperatorem ira commotum, *Christianum* nomine, cancellarium suum, in Moguntina Ecclesia eligi fecisse. Verum is auctor, licet coetancus, de rebus extra Italiam gestis quandoque non bene eductus, Chronographus enim Reichersbergensis, qui hoc tempore in Germania vixit, anno MCLXIII, referit *Eberhardum* archiep. Saltzburgensem occurrisse imperatori cum *Hartmanno* Brixinensi episcopo, et ambo honorifice suscepimus esse, « et ab ipso imperatore, et a noviter electo ejusdem urbis (nempe Moguntia) domino Chonrado, fratre palatinii comitis, Saltzburgensis Ecclesiae prius canonico ». Tum ad annum MCLXV idem chronographus ait: « Electus Moguntiacensis dominus Chonradus, qui ante obedientiam fecerat per se Alexandro, dum iret ad limna S. Jacobi solus fere, nocte de curia fugiens propter juramentum, venit in Franciam ad Alexandrum, et ibi exulabat ». Non itaque ante illum Christi annum Conradus in Galliam ad Alexandrum III vent, nec Christianus hoc anno Moguntinensis presul electus, sed anno MCLXI, ut anno MCLX diximus. Cumque anno MCLXY *Conradus* archiepiscopatum Moguntie deserere coactus fuisset, imperator, qui priorem *Christiani* electionem contemptui habuerat, enim archiepiscopum esse voluit.

7. *Et quidem exente anno MCLXV.* — Porro Romualdum laudatum errasse, extra omnem dubium ponit Joannes Saresberiensis in Epist. xxxiii, lib. I ad sanctum Thomam Cantuariensem data, paulo ante papæ e Gallia discessum anno MCLXV, in qua ait: « Desidero de eo (nempe de papa) audire prospera, eo magis quo illi ex magna parte, inter quos moror, ei vaticinantur adversa. Dicunt enim quod Pisani et Genuenses, ac cliam Arelatenses male ingressi sunt ex mandato Teutonicorum tyranni (scilicet Friderici) ut ei tendant insidiias, et piraticam exercerant; ut sine manu inductione eorum nulli omnino licet navigare in illo mari. Abjicierunt etiam quod in Ecclesiam Moguntinam velit intrudere illum non Christianum, sed antichristum apostatacum suum, qui Reginaldo successit in officio cancellarie et persecutione Ecclesie, et collusione ac strage gentium et eversione civitatum. Dicitur enim hoc promeruisse in eo, quod Tuscam totam Teutonicis subdidit, et Campaniam, ut Romanis nihil relictum sit, nec in agris, nec in olypetis aut vineis, extra moenia Urbis. Unde, ut

ainnt, inclusus populus, et quasi affectus inedia obtinuit multis precibus, et pecunia data inducias usque ad festum S. Michaelis. Tunc nisi dominus papa interim venerit, et subvenierit, recepturi Guidonem Cremensem (antipapam) et in verba Teutonicorum juraturi. Et ne aliquid subtraham, assur, nescio quas prophetissas vaticinatas esse, unde furor Teutonicorum potest amplius inflammari, et unde schismatici animantur ». Rexit Christianus Ecclesiam Moguntinensem usque ad annum MCLXXXIII, quo vita funetus est, et lotto illo tempore in flagranti imperatoris gratia fuit, ut ex dicendis perspicuum fieri.

8. *Amalric succedit Balduno III in regnum Hierosolymitanum.* — Ad num. 27. Tyrius lib. 18, cap. ult. postquam narravit *Milisendem* Balduni III Hierosolymorum regis matrem tertio idus Septemb. viam universa earnis ingressam fuisse, at hunc anno ab Incarnat. Domini MCLXII, regni ejus anno vicesimo, quarto idus Februario obiisse, et liberis non extantibus, *Amalricum* fratrem hæredem instituisse. Tum initio libri 19 scribit ei successisse Amalricum fratrem unicum anno ab Incarnat. Domini MCLXIII, presidente sancte Romane Ecclesie domino Alexandro, Pontificatus ejus anno tertio. Verum loco anno MCLXII, legendum anno MCLXII, ut annus tertius Pontificatus Alexandri III demonstrat; præterquam quod Tyrius subdit, *Amalricum* duodecimo kalend. Martii sublimatum esse die octava post fratris obitum. His adde anno MCLXII diem decimum octavum mensis Februar. in Dominicam incidisse, quo die hujusmodi solennia de more peracta. Denique que Tyrius in Amalrici morte narrat ostendunt, cum quo diximus anno regnum Hierosolymitanum suscepisse. Erravit itaque chronographus Andegavensis tom. i Biblioth. Labbei, qui Balduni III mortem in hunc annum differit, recteque illam Nangius in Chron. auctor magni Chronicorum Belgici pag. 174, et auctor Auctarii Affligemensis cum anno MCLXII connectunt. Porro numeros in Tyrio sèpe corruptos esse vel liber ejus xix citatus perspicuum facit, cum præter dicta num. 10, annus Incarnat. MCLXV copulatur cum anno ii Amalrici regis et quarto idus Augusti, et paulo post annus MCLXVII cum anno secundo regni ejusdem et XV kalend. Novemb.

9. *Christianii Syrie ad summas angustias redacti.* — Quam pessimo loco essent Christianorum res in Syria, docet Epistola Amalrici regis ad Ludovicum Francie regem data, quae xii ordine est inter eas, quas retulit Bongarsius in Gestis Dei pag. 1178: « Lacrymabilem et luctuosum de domino fratre nostro inclito rege B. (id est Balduno III) rumorem heu! heu! vobis per presentia scripta intimamus, denuntiantes vobis quoniam in die Scholastice virginis, vocazione divina migravit ad superos, etc. Quia vero, illustrissime, tota Christia-

nitas in Oriente vehementer attrita, et gravius solito oppressa, nimium atque nimium laborat, tum ex infortunio R. (id est, Rainaldi) illustris quondam principis Antiocheni, qui, ut jam vos dudum audisse arbitramur, rediens ab expeditione captus fuit, cæsis ant capitâ fere omnibus illis qui in comitatu ipsius erant; tum et ex terra motu, qui in praeterito Augusto, totius principatus Antiocheni castella, turres et muniepia fere omnia fuditus evertit, soloque corequavit; rogamus serenitatem celsitudinis vestrae, ut pro terra illa, quam Dominus sua corporali presentia visitare, illustrare, et consecrare dignatus est; quam etiam, ut liquido constat, regnum vestrum spurectis infidelium potenter eripuit, et cultui divino vindicavit, sollicitus sitis, etc. Data ad Fontem Sephorie, VI idus Aprilis ». Captus antem fuerat Rainaldus de Castellione princeps Antiochenus, dum onustus spoliis fugeret et cum aliis concaptivis Christianis spectaculum factus fuerat populis infidelibus, uti narrat Tyrius lib. 18, cap. 28, qui subdit, id accidisse « anno regni domini Balduni xviii, mense Novembri, nono kal. Decemb. » ideoque anno Christi MCLX; captus et postea *Boamundus* Tertius, qui ei in principatum Antiochenum successit, uti anno sequenti videbimus. Quare capto principe, populus regionis diebus singulis *animis suspensis* desolationem expectabat, ut subdit Tyrius num. 30.

10. *Alexander III longam moram Senonis fecit.* — Continuator Chronicorum Sancti-Petri-Vivi postquam hoc anno narravit Alexandrum III Concilium Turonense celebrasse, ait: « In ipso vero anno venit idem venerabilis papa Senonis cum multa caterva episcoporum et cardinalium S. Rom. Ecclesie, in festo sancti Hieronymi, quod est II kal. Octob., ubi a prudentissimo Hugone ejusdem urbis archiepiscopo, et multis episcopis, abbatibus, et omnibus vicinarum Ecclesiarum conventibus, in Ecclesia B. protomartyris Stephani honorifice est receptus. In ea siquidem urbe per annum et dimidium in sede archiep. commemoratus, in sequenti anno a præfato Hugone archiep. et clericis ejusdem Ecclesie rogatus, consecravit eis altare in honorem beatorum Apostolorum Petri et Pauli in Ecclesia nova XIII kal. Maii, in qua die fuerunt tunc temporis Octavae Dominicæ Resurrectionis (anno enim sequenti Pascha in diem XII Aprilis incidit, ideoque et ejus Octava in diem xix ejusdem mensis). Postea vero dedicavit Ecclesiam B. virginis et martyris Columbe VI kal. Maii, etc. In Ecclesia vero B. Petri-Vivi a Girardo venerabili abate et fratribus ejusdem Ecclesie, sapissime cum honestissimis et jocundis processionibus, et maxima exultatione susceptus, multoties ibi solemniter missæ officium celebravit, ipsumque locum et ejus habitatores sicut bonus et pius pater benedictionum suarum consecratione sepius munivit (1) ».

(1) Itinerarium Alexandri turbat potius quam illustrat V. Cl., meliusque digerendum suadent genuina documenta muper exhibita in Epi-

11. *Mansit et in monasterio Dolensi.* — Post Concilium tamen Turoneuse, non Senonas sed ad monasterium Dolense venit Alexander III. Scriptor enim Historie Vizeliacensis, lib. 4, pag. 584, de eo ait : « Regressus a Concilio Turonico in Dolensi monasterio degelat », anteaque pag. 582 de eodem scripsérat : « Tempore Quadragesima accessit ad Ludovicum regem in urbe Parisiorum. A quo susceptus honorifice secundum morem Romane Ecclesie, portavit ipse rosam auream Dominicana qua cantatur, *Lætare Jerusalem*. Peractisque Paschaliibus solemnis consecravit Basilicam monasterii B. Germani de Pratis, cui praeerat Hugo de Moncellis, monachus Ecclesie Vizeliacensis ». Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 533, loquens de Concilio Turonensi recitat Epistolam Alexandri III Ludovicō Francorum regi scriptam, et cum rosa aurea missam, in qua ait : « Ex antiqua Romanorum Pontificum institutione noscitur processisse, quod media Quadragesima ea Dominicana, qua cantatur, *Lætare Jerusalem*, consenerunt ipsi florem aureum non gratia temporalis delectionis propriis manibus annua semper revolutione gestare ». Et postea quid flos iste aureus mystice denotet, expōnit. Alexander III adhuc in Dolensi monasterio erat VII kal. Iulii, Indiet. xi, ut videtur est tom. in Conciliorum Hispania ab eminentissimo card. Dauguierre editorum, *Idibus Iulii*, ut legere est apud Duchesnium tom. iv, pag. 613, et XV kal. Octob. ut ibidem pag. 621, indeque Senonas venit.

12. « *Corpora trium magorum Coloniām delata.* — « Corpora trium magorum », inquit chronographus Affligemensis ad hunc Christi annum, « a Rainaldo Coloniensi electo de Ecclesia quadam, civitati Mediolanensi contigua, translata sunt, et cum magno gaudio et exultatione totius provincie processione mirabiliter ordinata, civitati Coloniensi illata, et in Ecclesia Sancti-Petri deposita sunt. Si quis vult scire, quomodo de partibus suis translata sunt Constantiopoli Mediolanum, id in Ecclesia Sancti-Petri Coloniensis inveniet ». Sed haec tradito videtur fabulis innixta fuisse. Miraeus in margine ait haec ab aliis referri ad ann. MCLXII; verum ex eo quod corpora illa anno superiori detecta fuerint, non sequitur eodem etiam translata fuisse. Neque chronographus ille hoc tempore et in Colonia vicinis vivens haec in re talibz potuit. Ad haec chronographus Claravallensis a Petro

stolarium Alexandri III vulgo Veter. Mommi, tom. II, col. 667 et seq. Constat igitur ex illis. Alexandrum Montis-Pessulanum fuisse II kal. Maii anno MCLXII. Item ad Bitinicos divertens, ibi aciebat non. Maii, ut ex Epist. XIII. Inde venti ad monasterium Dolense, ut probat Epistola XIV, data apud Dolensem monasterium VIII kal. Iulii. Ibi hic versum fuisse doceat Epistola XVI, data dind. non. Iulii. Epist. XVII, data dñmni XII k. Angusti, dumque Epistola XVIII, scripta idem M kal. Angusti, k. Angusti privata erat, Epist. XIX. Ex hac ubi iterum Bitinicas seco iterum ibi subscritta die M id. Angusti usque ad id. Septembri, quia die ex coenam loca data est Epistola XXIX ad Henricum Rhenensem. Successat Epistola XXX, data Tironi, VI k. Novembri. Annui MCLXII totum in hac ubi exegit, dumque usque ad pridie id. Januarii aut. mense XI hostiis ex Epistola XI ad Henricum Rhenensem. Tandem ventum est Parisiis, ut demonstrat Epistola XII data Par. ex IV id. Februario. In regno hoc ubi proxima motio usque ad XI k. Ap. hi anno MCLXII, ut ex Epistola XLVII. Successat Pontifices ex VIII insip. XI k. Maii mense pro MCLXII. E. Stamps. contulit se utrum Pontificis Tironum, unde scīta est die VII k. Junii Epistola XI, sicut et III. non. Iunii Epistola XII et XIV, et XV k. mense XI k. anno MCLXII. Intra altera relata in Anecdoto Martini L. 1, col. 222, tradidit inde Latini ex Senonas unde tertio mense Octobris data est Epistola XV. Ha relatum hinc an non transigat, quia ei anima cum dantibus modicū commercium scribit. Namvis in Chronice, quinque varia interram excusiones hic illuc fecit. Ex his usque die ex liquet communicatione in Pictiliis in Devent monasterio circa mensum Iulium non ad presentem MCLXII, sed ad superiorem MCLXII pertinet, nisi forte his dubiis necessarius annis, ex petrexisse constituerimus. Colligimus insuper. Tironi his egisse, in exiū nempe anni MCLXII, et tertio mense Iulii anno MCLXII.

Francisco Crifletio publicatus, qui hoc ipso tempore vivebat, ad hunc annum ait : « De tribus regibus, qualiter venerunt de Mediolano Coloniam, per archiepiscopum Renaldum, sub imperatore Friderico ». Neubrigensis lib. 2, cap. 8, ait : « Victor imperator civitatem exvertit ; cives, quoniam se desiderant, non disperdidit, sed dispersit. Praeclaras illas magorum reliquias ibidem reconditas (Longobardis agre ferentibus) in regnum Tentonicum transtulit, et thesauri hujus custodia civitatem Coloniam insignivit ».

13. *Frederic, imp. in Italiā reddit.* — Frederiens, qui anno superiori in Germaniam reversus fuerat, praesenti Pascha Vormatia celebravit, inquit Bodechirus in Chron. Hoc vero anno mense Octobri, uti narrat Acerbus Morena Laudam in Italiā rediit in comitatu Beatricis uxoris, Rainaldi archiepiscopi Coloniensis, et plurim ab eo nominatorum. Fuit Papie medio mense Novembri, dein Modoetiae, indeque ad suburbium Vigilientium urbis Mediolanensis. Sribit Tristanus Chalcus Fredericum, accepta a misericordia Mediolanensis huc illuc dispersis pecunia, obsides quos in carcere retinebat, eis reddidisse. Denique Egidius de Aurea-Valle cap. 45, ait anno MCLXIV, post Henrici episcopi Leodiensis mortem Rainaldum archiepiscopum Coloniensem obtinuisse corpora sanctorum martyrum Felicis et Naboris, « qui in eadem urbe Mediolanensi passi fuerant pro Christo ». Sed, ut notat Puricellus in Monument. Basil. Ambros. hic auctor in non paucis fallitur; Nabor et Felix apud Laudam martyrium fecere, eorum corpora a piissima femina Savina nominata Mediolanum defata sunt. Trum magorum corpora hoc anno in urbem Coloniensem translata, et Henricus episcopus Leodiensis hoc anno adhuc in vivis erat. Nihilominus ante annum MCLXXX in Germania inferiori creditum fuit, horum sanctorum corpora Coloniun fuisse defata. Quia in sententia fuit Corius Mediolanensis historicus, Carolus tamen a Basilica Petri, vivente sancto Carolo Borromeo archiepiscopo Mediolanensi, qui horum sanctorum corpora quae tunc Mediolani existere credebantur transtulit, conatur refellere Corium, eique adhaeret Puricellus, innixus traditione contraria et constanti Mediolanum. Verum quomodo traditio illa constans esse potuit, cum Corius, qui res patrias diligenter seripsit, eam negaret. Sed haec viderint alii.

14. *Successio imperatorum Almohadon.* — Hoc anno, anno vero Hegira **lxviii**, *Abdelmumen* Almohadum imperator ex Africa in Hispaniam trahiebat, cumque *Salam* urbem Mauritaniæ Tingitanæ portu suo celebrem pervenisset, letali morbo affecitus *Mahometem* filium natu majorem, quem successorem declararat, de gradu dejecit, eique substituit *Josephum* filium natu minorem. Rodericus lib. 7, cap. 9, hanc successionem plane perturbavit enim, mortuo *Abdelmuno* successisse *Avenia-jacob* filium, et huic fratrem ejus *Abenjuze*, sed

fallitur; *Jacobus* euim *Almansor Ebn Juseph* successit patri *Josepho*, uti *Diagus*, *Ecolanus*, *Marmolus*, et alii historici Hispani recte notarunt. *Novirius*, quem sequor, tradit *Abdelmumen* vita functum anno Heg. **lxviii**, in fine ultimi *Gionadi*, aut sexti mensis Arabie, qui hoc anno in diem **x** *Jonii* incidit. Historia rerum in Hispania et Africa per hanc tempora apud Christianos gestarum tantam connexionem habet cum Historia Arabum, ut sine aliqua hujus notitia intelligi non possit.

1. *Conventus excrabilis Clarendunæ collectus, in quo S. Thomas indebita regi juramento promittit.* — Sequitur annus millesimus centesimus sexagesimus quartus, Indictione duodecima, idemque Ecclesia Catholica ob multa, quæ in eo contigere mala, admodum ærumnosus et laboriosus. Atque in primis, quod ad res pertinet Anglicanas, graviores in dies excitati sunt fluctus, non ad obruendum tantum Cantuariensem primatam una cum universa Ecclesia Anglicana, sed ipsam sacrosanctam Catholicam (si licuisset) Ecclesiam demergendam una cum ejus presule *Alexandro Pontifice*. Siquidem *Henricus* ipse rex Anglie, sanctum *Thomam* obstinato animo persequebatur, in eundem *Alexandrum* papam, ut cum ab Ecclesia dimoveret, studium omne convertit. At quomodo cuncta ista funesta adeo se habuerint, accipe: « Post turbulentum illum inter episcopos regemque congressum, et factam ob furorem regis concitatam discessionem, ad evitanda instantia quæ in dies magis urgerent mala atque longe graviora, quæ imminerent universa Ecclesia Catholica damnata, idem sanctus *Thomas* crebris impetravit multorum episcoporum et abbatum suasionibus, ne unius verbi occasione, seipsum una cum universa Ecclesia, in disserimen adeo patens importune valde conjiceret, asserente et uno ex iis abbate, hanc esse mentem ipsius *Alexandri Romani* Pontificis. His tandem persuasus *Thomas* (inquit *Quadripartita Herberetus*) urgente charitate, apud Oxenefordham ad regem accessit, et verbum, quod regi scandalo erat, se mutaturum promisit. Unde rex jam aliquantis-

per sedatus, vultum exhibebat sereniores archipresuli, nondum tamen ut solito. Dicebat autem rex, obligationem de regnis consuetudinibus observandis velle sibi fieri in forma hac, in episcoporum et procerum regni conspectu et audiencia publica ». Ad hæc ubi audivit de publico indicendo conventu, malorum præsagus rursum *Thomas* resistit, sed rnr-um impetravit precibus diversorum, quibus et cogitatur ad horam cedere, exemplo Petri, cum *Judeis Antiochiae judaizantibus*¹, et *Pauli* idipsum st̄epius actitantis. Indicitur Clarendunæ episcoporum conventus de ejus tempore indictionis in Epistolarum libro primo post undecimam Epistolam ista leguntur:

2. « Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto, papatus *Alexandri* anno quinto, illustrissimi regis Anglorum *Henrici Secundi* anno decimo ». De die autem ista habentur in fine: « Facta sunt hec quarta die ante Purificationem sancte Marie perpetuæ Virginis », nempe trigesima Januarii. Qui autem huic interfere conventui numerantur omnes episcopi Anglicani, et comites, barones, magistratus et nobiles. Quæ autem acta sint, sic accipe a *Wilhelmo in Quadripartita*: « Rex igitur (ut videbatur) regoi et sacerdotii zelans pacem, sed sibi et archipresuli suo minus providens, apud Clarendunam regnum convocat universum. Quo cum praesules et proceres convenissent, exegit rex instantius, ut promissa sibi solverentur. Verum archiepiscopus, hæc regi

¹ Gal. 1.

assentire promisisset, suspectam tamen habens regis promissionem, quam scilicet exigeret, et quia frequenter principes ad indebita manus extendant modum ignorantibus, elegit potius apud regem quam in legem Dei periechitari, aenunquam serpente conterere priusquam pravitas in populo Dei pullularet, jam quamvis exilium et carcere melueret. Deum tamen pluris existimans, ex adverso ascendit. Ille minatur, iste refragatur: ille delirat, iste facila preece suspirat. Interea temporis Saresbriensis et Norvicensis episcopi, quos ab antiquo odio pena maebat, timentes sibi ex impacati temporis occasione, verbis lacrymabilibus archiepiscopum exorabant, quod sui miseretur cleri, quod animi pertinaciam relaxaret, ne ipse carerem, clerus exterminium, ipsi capitis damnationem incurrent. Sed et comites duo potentissimi in regno ipsum aggressi, dicebant, quod nisi ille voluntati regis acquiesceret, ex regis iussione ipsi ad violentiam cogentur erant, que regi sibique perpetuam irrogaret infamiam.

3. « Vir ergo invictae constantiae, et in petra Christi fundatus, nec blanditiis emolitus, nec terroribus concussum: tandem a gressu veritatis, et sinn matris avelitur, cuius libertati adhaerebat. Et ne vitor in lice per superbiam intumesceret in mente, inde deficiens unde proficeret deberet, de-relinquitur ad horam, scilicet ut cadat, et post casum resurgat: cadens, humanam fragilitatem agnoscat, resurgens, circa se divinam miserationem intelligat. Sic ne quis de sua virtute confidat, princeps Apostolorum Petrus et David sanctus cederunt: sic beatus Thomas tentationi relinquitur ad horam, ut postmodum fragilitatis propriam memor, fortior resurgat ad pugnam. Igitur cum lerio per Richardum magni nominis virum, qui templo Hierosolymitano tunc praerat, sibi cavere moneretur, et cleri misereri, non tulti eorum supplicationes, non genitulationes. Nam tanquam in ipsis verticibus vibratos gladios viderent, plan gere cernebantur, et tanquam funus prae sens futurum facinus lugebant. Unde potius super clerum, quam super se motus miseratione, annuit de consilio eorum regie voluntati parere. Primus igitur ante omnes archipresul in praetaxata forma se obligat, quod videlicet regias consuetudines foret observaturus **BONA FIDE**, verbo illo suppresso, scilicet, **salvo ordine**. Atque juratoriam adjiciens cautionem, haec se facturum in verbo veritatis sponte, peccatum peccato adjungens: et idipsum in eadem forma sigillatim universi pontifices juraverunt.

« Et incontinenti facta obligatione in hac forma, per quosdam regni proceres, qui has nosse debuerant, facta est regiarum consuetudinum recognitio, ut sicut publice, ita et expresse censerentur. Verum cum et plerique iam inuiscent expresse, et multo plures (ut videbatur) forent exprimendae adhinc, archipresul interlocutus est, dicens, se nec esse de antiquioribus regni, ut prisimas regni con-

suetudines sciret, nec in archipresulatu diu fuisse. Unde dicebat se nescire de his, et propterea quod inclinata ea esset dies, tantum negotum esse differendum in crastinum. Placuit sermo, et in sua se receperunt hospitia. Et in crastinum revertentes in idipsum, que pridie intermisso fuerant consuetudines regiae, recognite sunt et expressae, et in scriptum, chirographi more confectum redactae, et regiarum consuetudinum nomine censae, quarum tamen multae (ut prohibebatur) nequaquam regiae, sed odio archipresulis ad ancillandam Ecclesiam evomitum emulationis et invidie virus, ipso etiam regi ignorante, quod homines inter ipsum et archipresulem hac astutia dissensionis zizania disseminare intenderent. Nec enim rex, qui adhuc erat juvenis, sicut nec archipresul novus prisimas regni consuetudines nisi ex illorum relatu cognoscebat. Quales vero haec regiae consuetudines fuerint, si quis scire desiderat, eas in fine hujus historie descriptas inveniet ». Unde paulo inferius et nos hic descripti sumus. Pergit vero institutum orationem.

4. « Scriptis igitur consuetudinibus et in formam chirographi redactis, postulat rex ab archiepiscopo et episcopis, ut ad cautionem et majorem firmatatem sigilla sua appendant. Verum archipresul, etsi vehementer contristatus, dissimulat tamen, regem contrastare lunc nolens, et caute quidem de plano non negabat; sed differendum adhuc dicebat. Et si parati essent ad faciendum, dicebat tamen propter negotii magnitudinem, decere dilationem vel modicam, eni juxta Sapientem, absque consilio nihil faciendum grave: et exinde post deliberationem aliquantulam, ipsum et episcopos super hoc ipsum decentius requirendo. Scriptum tamen dictas consuetudines continens recepit pro medietate quidem, et proinde, ut causam videlicet suam secum haberet. Alteram vero scripti parlem suscepit Eboracensis archipresul. Rex vero ipse tertiam in regnum Archivis recondendam accepit scilicet ». Et sic ea die dimissio facta est. Hic autem primis redarguas, quod ait Rogerius in Annalibus Anglicanis, suacione Alexandri papae illa illicita promisisse sanctum Thomam regi. Nam si illud fecit non solum ex consensu, sed suacione Pontificis, eis tanquam de maximo facinore perpetrato apud euundem papam de isidem penitentiam fecit, cum ille auctor ipsi illi fuerit delinquendi? sed andiamus de his reliqua.

5. *Thome penitentia et absolutio*. — Prater Quadripartitam quam diximus de his historiam, accedit ad calcem magis exacta narratio de omnibus, que contigerunt a fine ejusmodi conciliabuli excedandi habiti Clarendonae usque ad prefecti nem Alexander Pontificis ex Gallus: ex quibus nos contextimus recitandam historiam, que sic se habet, a plementia S. Thome sumentes exordium istis verbis: «Eoque recedente a regis curia, obiter inter familiares ipsius orta est murmuratio, iis (ut asselet) assertibus, sic terti oportere propter

temporis angustiam : illis indignantibus, Ecclesiastica libertatis auctoritatem ad unius hominis libitum deperire. Inter quos acris unus institit, dicens : Publica, inquit, potestas perturbat omnia, in ipsum Christum delirat iniquitas, synagoga Satanae profanat sanctuarium Dei : sederunt principes, convenerunt in unum adversus Christum Dominum. Nemo tutus qui diligit aequitatem : mundo judice, soli sapiunt et venerantur hodie qui principi obsequuntur ad libitum. Concussit haec tempestas et columnas Ecclesie : dum pastor disparuit, oves dispersa latitant sub lupo. De cetero quis erit locus innocentiae, quis stabit ex adverso, vel quis triumphabit in prelio, principe devicto? Haec quidem si murmurabat, qui crucem ferebat ante dominum Cantuariensem. Cæteri obmutuerent pre angustia. Et adjectit audacius, assumens parabolam in hunc modum : Quid, inquit, virtutis sibi retinuit, qui constantiam perdidit et famam? Quorsum haec, fili? (ait dominus Cantuariensis). Teipsum, inquit, id respicit, quod hodie omnino perdidisti et conscientiam et famam, Deo odibili et honestati contrario exemplo in posterum relictio, cum manus tuas Deo sacras ad execrandas consuetudines observandas extenderes, et in confusione libertatis Ecclesiastice cum nefario Satanae ministris conniveres». Fuit plane iste gallus ille, cuius clamore excitatus Petrus flevit amare. Nam pergit : « Ingemit igitur dominus Cantuariensis, et suspirans adjectit : Pœnitet me, inquit, et graviter, et meum exhorrescens excessum, me ipsum iudico indignum de cætero ad eum accedere in sacerdotio, de cuius Ecclesia contraxi tam vile commercium. Silebo itaque sedens in moero, donec me visitari Domini ex alto ut per ipsum Dominum, et dominum papam merear absolvi. Statimque inde destinavit nuntium ad Sedem Apostolicam».

6. Didicerat ista Alexander papa antea aliorum relationibus, magna que commiseratione comnotus, bas ad eundem S. Thomam litteras dedit, quibus mœrentem est consolatus, atque absolvit a juramento. Litterae autem sic se habent¹ :

« Ad aures nostras fraternalis tua noverit fuisse perlatum, et quorundam nobis relatione suggestum, quod occasione ejusdam excessus, a missarum proposeris celebratione cessare, et a consecratione sanguinis et corporis Domini abstinerem. Quod utique quam grave sit præcipue in tanta persona, et quantum possit exinde scandalum provenire, sollicita meditatione consideres, et hoc ipsum vigilante tua discretionis attendat. Debet autem diligentia tua prudenter advertere, quod plurimum interest, quando ex deliberatione et propria voluntate, et quando ex ignorantia vel necessitate aliqua committuntur. Alter enim in his que spontanea voluntate, et alter que ignorantia (sicut dictum est) vel necessitate cogente fiunt, noscitur

procedendum. Et aliter illa, aliter ista tractanda sunt, et viris discretis et prudentibus metienda, velut sacrae Scriptura testimonis edocemur; intentio tua operi tuo nomen imponit. Nam sicut et alibi legitur, usque adeo voluntarium est peccatum, ut nisi fuerit voluntarium, non sit peccatum. Et omnipotens Dominus non factum agentis attendit, sed considerat potius intentionem, et dijudicat voluntatem. Si igitur aliquid te recolis commisisse, de quo propria te debeat conscientia remordere, quidquid sit, sacerdoti, qui discretus et providus habeatur, tibi consulimus per pœnitentiam confiteri. Quo facto, et misericors Dominus qui multo amplius ad cor respicit quam ad actus, tibi consuetæ pietatis sua miseratione dimittet. Et nos de beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus meritis confidentes, te ab eo quod est commissum absolvimus; et idipsum fraternitati tue auctoritate Apostolica relaxamus; consulentes utique ac mandantes, ut postea a missarum celebrationibus propter hoc non debeat abstinere. Datum Senonis kal. Aprilis». Haec Alexander. Porro Joannes Saresberiensis in Epistola ad Petrum scriptorem (proto Blesensem) que in Codice Epistolarum saepè citato omissa postea in fine voluminis posita legitur, affirmat, « peccatum S. Thomas non excusandum, sed ostendendum per pœnitentiam esse purgatum. Ait enim : Pollicitationem Clarendoniam, ad quam de consilio episcoporum impulsus est, purgare non possum, quia non fuerat utique facienda; sed offensam confessio diluit, accepta solemniter pœnitentia a summo Pontifice, qui perversas illas consuetudines, multis audiendibus, auctoritate Apostolica condonavit». Haec Joannes. Pergunt vero Acta citata superius :

7. *Archiepiscopus Eboracensis subrogatur S. Thomæ in legatione Apostolica.* — « Inmotu interim idipsum principi, quod dominus Cantuariensis ab illa compromissione vellet resilire, in eo præcipue dum palam restitut, ne scriptum illarum consuetudinum, sicut confictum fuerat, suo sigillo corroboraret. Et exinde princeps exasperatus, gravioribus et exquisitis coepit dominum Cantuariensem vexare exactionibus, ita ut palam fieret intelligentibus, sanguinem ipsius archiepiscopi et vitam requiri». Inter alia autem idem rex illud egit, ut nuntios mitteret ad Alexandrum papam, ab eoque duo petret, nempe ut legationem Anglie credi solitam archiepiscopo Cantuariensi, concederet Eboracensi, et ab eodem Pontifice confirmarentur illæ capituli consuetudinum, aptud conciliabulum Clareundonæ promulgata. His acceptis nuntiis, Alexander summis vallatus angustis, cum jam in Apostolicam Sedem converti bellum consiperet, ea qua potuit dexteritate ipsum regem sic delinire laboravit, ut aliquid ei concederet quod tamen in nullum verteretur prejudicium Cantuariensis Ecclesie, de quo has litteras dedit ad ipsum Cantuariensem archiepiscopum :

8. « Etsi pro animi tui prudentia et fidei since-

¹ Lib. I. Ep. xxvi.

ritate personam tuam uberiori dulcedine charitatis et flagrantiori desiderio velimus semper diligere, et honori et exaltationi tue sicut charissimi fratris nostri ardenteri animo aspirare, nos tamen et te ipsum, qui magna columna es Ecclesie, cautius convenit temporum qualitem attendere, et provida dispensationis moderatione motum principis diligere. Novit siquidem industria tua, cui divina dispensatio magnæ prudentie et gratiae domum indulxit, quoniam ferventem (furentem) dispositionem circa regni sui gubernationem charissimum in Christo filius noster Henricus illustris rex Anglorum defendat, et eamdem velit dispositionem ut firmior habeatur, et habeat majorem favorem, auctoritate Romanae Ecclesie roborari. Ude cum olim per venerabilem fratrem Lexoviensem episcopum, et dilectum filium nostrum Pictaviensem archidiaconum, a nobis et fratribus nostris instantius postulasset legationem totius Angliae Eboracensi archiepiscopo indulgeri, et tam tibi, quam universis episcopis mandari rogasset, ut antiquas regni sui consuetudines, et dignitates conservaretur: nobis ejus petitiones præter suum arbitrium moderantibus, statim post redditum nuntiorum suorum, vix audito quod a nobis reportaverant, dilectos filios nostros Gaufredum archidiaconum suum, et magistrum Joannem, ad nostram præsentiam destinavit, et per eos quod prius petierat, et amariora a nobis instantissime postulavit. Et ut suo desiderio faciliorem animum præberemus, fraternalitatem tue et predicti episcopi Eboracensis ad nos litteras impetravit.

9. « Quod enim de antiquis consuetudinibus et dignitatibus conservandis prius mandari rogarerat, nuper, sicut tu et alii observare promiseratis, ea cum multa instantia petiti auctoritate Apostolice Sedis sibi et suis posteris confirmari. Sed nos petitionem istam nequamnam admisimus. Vermitamen, ne ad nimiam amaritudinem et vehementiorem animi turbationem eum circa nos et te ipsum provocaremus; ne etiam id consideratione tui putaretur quomodo libet impediri: nos tibi et nobis (ne forte in maiorem calorem iracundiae adversus te exardesceret) consultius providere volentes, et pensantes tempora pertinosa, legationis litteras prelato archiepiscopo concedendas eidem regi concessimus. Quoniam vero votis principum condescendendum est, et sua contemporandum voluntati, prudenter tuam monemus, consulumus, et omnimodis exhortamur, quatenus sicut vir providus et discretus necessitatem temporis nrehens, et quae inde tibi et Ecclesie tue possint provenire perversa fidei meditatione attendens, prænominato regi in omnibus et per omnia, salva honestate Ecclesiastici ordinis, deferre satagas, et ejus tibi gratiam, et amorem incessanter recuperare intendas: ne secns faciendo, cum contra te et nosmetipsos conturbes, et it, qui non eodem spiritu ambulant, tibi et nobis valeant propter hoc insultare. Nos

enim, data nobis opportunitate, de honore et augmendo tuo cum eodem rege diligenter ac sollicitate conferemus, et circa conservanda et jura et dignitates Ecclesie tue, necessariam diligentiam adhibebimus et cautelam, quam convenit adhibere. Dabim Senonis, III nonas Martii ».

10. Vidisti, lector, Alexandrum Pontificem in angustiis constitutum, vel alienandi a se animum regis, vel contra Ecclesiasticam libertatem petenti et extorquere conanti quod peteret, indulgendi: ex duobus sibi invicem obrudentibus que petierat ipse rex, alterum concessit, nempe legationem archiep. Eboracensi; negavit vero penitus alterum, nempe confirmationem consuetudinum quas audisti. Imo ne quodlibet afferret præjudicium ejusmodi concessa Eborac. legatio adversus ipsum Thomam, posterioribus litteris eam ita arctandam putavit, ut sic ei concessa sciretur legatio in Anglia, ut famam nullum jus sibi concessum sciret in personam vel diocesin. Cantuariensis Ecclesie. Extant ejus restrictionis litteræ Alexandri, quas brevitas causa hic describere pretermittimus, satis esse putantes, si¹ notatas numeris eas relinquiimus hic in margine. Constat insuper illud ex eisdem litteris Alexandri², sic concessisse legationem Eboracensi in Anglia, ut tamen minime exemplis esse episcopos voluerit ab obedientia, quam deberent archiepiscopo Cantuariensi, cui ipso iure essent subjecti. Quod magis regem ad indagationem excitavit, ut qui deponendi causa Thomani, legationem Apostolicam pro Eboracei petierat.

11. *Alexander papa laborat pro S. Thoma, monet Henricum regem.* — Propensior enim erat erga sanctum Thomam Alexander papa, qui tantum abest ut in gratiam regis aliiquid in eum concederet, ut sollicitus pro ejus salute et ipsius Ecclesie indemnitate vigilaret, atque pro eo in monasteriis Galliarum præcipuis preces ad Deum indiceret. Testatur id nuntius ab ipso S. Thoma ad eum missus, in cuius litterarum fine hec digna memoria recensentur³: « Novissima nobis petitionem illam facientibus, ut scilicet ipse vos ad se venire praetiperet, et super hoc vobis litteras dirigeret, cum dolore, et multa animi afflictione visus est respondisse: Absit, inquit, prius finiantur dies nostri quam nos videamus eum sic exire, et Ecclesiam suam sic desolata resolumente relinquere. » Et paulo post: « Apud Claramvallem, Cisterciun, Pontificalium, intercessione domini papæ oratur assidue pro vobis, et pro Ecclesia vobis a Deo commissa ». Fovebat interim, et litteris suis Alexander Pontifex Thomam consolabatur, et pressum angustum erigebat. Extant ipsæ plures litteræ tanto Pontifice dignæ, ex quibus has acceperit breviores⁴:

« Quoniam dues mali sunt, et multa sunt pro qualitate temporis toleranda, discretionem tuam

¹ Ibid. I. Ep. V. — ² Ibid. Ep. XXXIX, XL. — ³ Ibid. Ep. XXII

— ⁴ Ibid. Ep. XLII.

rogamus, monemus, consulimus, et suademus, ut in omnibus tuis et Ecclesie agendis, te cautum, providum et circumspectum exhibeas, et nihil prope vel praeципanter, sed mature et graviter facias, ad gratiam et benevolentiam illustris regis Anglorum recompandam, quantum salva libertate Ecclesie et honestate officii tui fieri poterit, et enitatis modis omnibus et labores, ut usque ad proximum Pascha euendum regem sustineas, ita quod nihil in eum, vel terram ipsius usque ad prescriptum tempus studeas exercere. Tunc enim Dominus dabit tempora meliora, et tam tu, quam nos tutius poterimus in facto ipso procedere ».

Hac ad Thomam Alexander, qui, ut diximus, et alias eodem argumento ad euendum scripsisse reperitur. Porro quod ad Pascha futurum meliora tempora adeo certe pollicetur Pontifex, plane propheticō spiritu ipsum prænōvisse oportuit obitum antipapæ, qui eo tempore contigit, ut inferius dicturi sumus.

12. Qui autem sic parendum furenlī regi, Alexander sanctum Thomam admonuit, ipsum regem suis litteris admonere, opportune et importune, arguens, increpans, obsecrans, minime prætermisit, ut ex his ipsis litteris, lector, intelliges, dictibus hisce conscripsit¹:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, Henrico illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Etsi circa nos et matrem tuam, Ecclesiam sacrosanctam, filialis in te devotio aliquatenus videatur tepuisse, paternum tamen affectum circa te, vel regnum tuae gubernationi commissum, nullo tempore deseruimus. Tua ergo serenitas, quod amici verbera potiora quam inimici oscula existant, diligenter advertens, consideret studiosius et attendat, quod sicut clerici a viris secularibus vita et habitu distinguuntur, ita et judicia clericorum a laicorum iudiciis diversa potius (penitus) comprobantur. Quare si ea ordine quem non deceat pervertas, et que Iesu Christi sunt, tuae potestati usurpans, novas leges ad Ecclesiarum oppressionem et Christi pauperum pro tuo beneficio condas, consuetudines etiam, quas avitas vocas, inducas; tu ipse proculdubio in extremo examine, quod effugere non poteris, modo consimili judicaberis, et eadem mensura, qua mensus fueris, remetietur tibi. Verum ne communicationes nostræ auribus excellentiae tuae tediosæ vel aspera videantur, scriptum recollige quod filium², quem pater diligit, corripit, pro certo cognoscens, quod quanto personam tuam ardentiore charitate in Domino diligimus, et sincerissime tuae devotionis insignia nobis et Ecclesie Dei multipliciter et magnifice olim exhibita ad memoriam s̄epius et studiosius revocamus, tanto haec cognitioni tuae, spirituali tibi et aeternam salutem votivis cordis affectibus exoptantes, libentius intinamus.

13. « Si enim te in aliquo iudicium futurum deterret, aut preiiorum in aeterna requie corona delectat, veritatem, que Dens est, et justitiam colere, jus tuum unicuique tribuere, negotia Ecclesiastica, et præsertim criminalia, que de lesionē tidei vel juramenti emergunt, causas super rebus et possessionibus Ecclesiarum personis Ecclesiasticis transtulta relinquere, regnum et sacerdotium non confundere, non adeo serenitatem tuam deceret, quam etiam expediret. Si autem universa, qua in usus tuos per hujusmodi angarias, de bonis Ecclesiasticis convertuntur in refectionem pauperum, vel altius pietatis operibus expenderes, obsequium non magis Deo gratum efficeres, quam si altari quolibet discooperto, aliud cooperires; aut si Petrum crucifigeres, ut Paulum a mortis periculo liberares. Recolere siquidem debes, et praœ oculis ad hujus rei exemplum habere, qualiter rex Saul³, quia devicto Amalech prædam contra divinum præceptum reservare volebat, cum se ad excusationem sui haec ad sacrificandum reservere proponeret, a Domino fuerit reprobatus, et alius, eo vivo, in honorem et dignitatem regiam subrogatus. Quem utique peccata populi regem efficerant, cum a gubernatione regni propria commissa destituerunt. Quomodo etiam rex Ozias², dum thurificare voluit, et sacerdotis sibi officium usurpare, lepra, digna Dei ultione, percussus fuisse: tuae saluti congeit ad animum revocare.

14. « Si vero successus tuos viribus et potestati tuae et non Deo adscribas, intentionem quoque et animum tuum ad Ecclesiastorum virorum et Ecclesiasticorum oppressionem non retrahas, ille præculdubio, qui alius te prefecit, et magnum in orbe principem ad fidelium suorum gubernationem, non ad depressionem constituit, talenta tibi commissa gravi a te cum usura requiret. Et sicut de Roboam filio Salomonis legitur³, qui pro delicto patris est a regno ejclus, commissum paternum in haeredes transfundet. Tu ergo pravis cuiuslibet suggestionibus non acquiescas, nec iis qui semper mala susurrant aurent inclines, sed quae tuam salutem expediant diligenter audias, et ita ad honorem Dei et Ecclesiae sue tranquillitatem et pacem, ad quod solummodo es regni gubernationem adeptus, idem regere, et secundum quod Dominus tibi administraverit, studeas utiliter gubernare, ut ille, per quem reges regnant, et cui servire regnare est, tibi et haeredibus tuis regnum temporale conservet, et post illud tribuat sine fine mansurum ». Hac Alexander ad regem Henricum, quem etiam describuntur a Rogerio in Annalibus.

15. *Consultationes episcoporum, et regis nūc ad labefactandam constantiam S. Thomæ.* — Quae autem inter haec passus sit ipse Thomas, antequam fuga se conferret in Gallias, sunt ex istis canticis superius auctoribus describenda. Sic enim se habent: « Innotuit interim idipsum principi, quod

¹ Lib. I. Ep. XLII. — ² Prov. III.

¹ 1. Reg. xv. — ² 2. Par. XXVI. — ³ 3. Reg. XIV.

dominus Cantuariensis ab illa compromissione vellet resilire, in eo praecepit, dum palam restitul, ne scriptum illarum consuetudinum, sicut conditum fuerat, suo sigillo roboraretur. Exinde princeps exasperatus, gravioribus et exquisitis cepit dominum Cantuariensem vexare exactiobus; ita ut palam tieret intelligentibus, sanguinem ejus (archiepiscopi), et vitam requiri. Id igitur Thomas pertinacens, fugam consuluit, et veniens ad monasterium suum, Aliuteriam (Manerium) nomine, ceteris dormientibus, secreto se surripuit, duabus tantum comitatus: inventoque navigio, mari se commisit; a vento vero contrario diu fatigatus, vix est diluculo eum vila ad terram reversus. Deinde comperta ejus diecissio familiares et famulos singulos dispersit. Ceteris tamen unus audacter veniens Cantuarium in cameram ipsius archiepiscopi sequenti nocte se recepit; postque eam cepit solliciti contristari de easu et angustia domini sui. Prima itaque parte noctis peritura, volens quiescere: Vade, inquit puer, et clande ulterius ostium aula, ut securius dormiamus. Veniens autem illuc accenso lumine, aperto ostio vidit dominum Cantuariensem in angulo sedere et solum. Quo viso, territus aufugit, putans se phantasma videsse, et suggestis domino, et clericis ille nullatenus voluit fidem adhibere, donec an verum eset ipse probaret, et veniens, sicut dictum est, invenit. Convocatis dominus Cantuariensis ad se quibusdam fratribus Cantuariensis Ecclesiae, exposuit eis quid sibi acciderit, et quia nondum fuit voluntas Dei ut recederet. Recreatus ergo breviori cena, quievit. Mane autem facto venerunt ministrales regis, ut archiepiscopi fugientis confiscarent omnia. Sed audit a et visa ejus praesentia, confusi siluerunt.

16. « Proinde aggravat rex manum suam in dominum Cantuariensem, cum citari faciens peremptorie, ut die statuto regi respondeat de his que sibi fuerit objeta. Adveniente termino, veniam et vocati. Facta quoque confite apud Northantonam, dominus noster trahitur in causam. Seorsum ita in conclavi sedentibus domino Cantuariensi cum suis episcopis, ex edicto regis seris objectis, ne pateret exitus: propositum est ex parte regis adversus dominum Cantuariensem quod cum cancellarius esset, et haberet vacantes episcopatus et abbacias, et multos redditus per annos plurimos in manu sua, nullam super his reddiderit rationem, quam modo ipse rex requireret exhiberi. Specie his, (inquit Cantuariensis,) prudentiores volumus consulere, et de consulto respondere.

« Dum igitur medium silentium tenerunt ad invicem: domino Cantuariensi id requirente, Gilebertus Londonensis episcopus, decanus utique Cantuariensis Ecclesiae, et Idecirco in consilio post archiepiscopum primus: Si, pater, inquit, recolis, ut te dominus rex susulerit, quid tibi contulerit, considerata temporum malitia, quantum ruinam Catholice Ecclesie et nobis paraveris, si

in his regi resistere volueris, non solum archiepiscopatu Cantuariensi, sed in decuplo, si tanti fuerit, edere deberes. Et forsitan si hanc in te viderit humilitatem, te rex in universum restituet. Satis, inquit Cantuariensis, innoluit, quid consulta responderis.

17. « Deinde Henricus Winloniensis episcopus subiungit: Hec forma consilii Catholice Ecclesiae penitus perniciosa, nos omnes obligat et confundit: quia si archiepiscopus noster et totius Angliae primas nobis id relinquaret exemplum, ut ad nutum et communationem principis auctoritati, et curia animarum sibi commissae quisque episcops debeat edere; quis erit de cetero status Ecclesie, nisi ut nulla agantur de jure, et omnia confundantur pro libitu, et sic erit sacerdos sicut et populus.

« Hilarius post haec Cicesterensis episcopus, et ipse gloriosus in verbis, subiunxit: Nisi, inquit, temporis instantia, et Catholicæ Ecclesie perturbatio aliud exigere, standum utique eset vestrae sententiae. Verum ubi nulat canonum auctoritas, plurimum subtrahendum severitati, ut in eo proficiat dispensatio, quod possit destruere severa correctio. Censeo igitur edendum regie voluntati, sed ad tempus, ne preopere procedamus id statuere, unde sequatur durior retractio nec sine rubore.

« Episcopus deinde Lincolniensis, simplex quidem homo et minus discretus: Patet, inquit, hominis istius et sanguinem queri: et necessarium corum alterum eorum erit, aut archiepiscopatus, aut vita edendum. Quis sibi fructus de archiepiscopatu proveniet, si proinde vita cesserit: nec id video.

« Exoniensis autem episcopus Bartholomæus: Palam est, ait, quod dies mali sunt, et si possemus sub dissimulationis umbra hujus tempestatis imitari transilie illasi; id præcipue procurandum, nec ad id de facili pervenientum, nisi subtrahatur plurimum severitati. Temporis instantia id requirit maxime cum non sit generalis, sed particularis haec persecutio. Satius est igitur unum caput in parte periclitari, quam totam Anglicanam Ecclesiam inevitabilis discrimini expondere.

« Wironiensis episcopus Rogerius requisitus et ipse quid inde sentiret, ita temperavit respondens, ut etiam negando palam faceret quid animi haberet. Nullum, ait, in hac parte dabo consilium: quia si dixerim, a Deo susceptam animarum curiam ad regiam communationem et voluntatem epontere relinquere, contra conscientiam meam, et capitis mei condemnationem loqueretur os meum. Si consecum regi resistendum, ecce qui sui sunt, audiunt, per quos id ipsum immotescet regi: statimque ejicier extra synagogam, et erit sors mea de cetero cum publicis hostibus et condemnatis. Idecirco nec hoc dico, nec illud consuluo.

18. « His ita gestis, sederunt aliquandiu sub silentio, nec erat qui amplius his adjecteret. Et arte quaesita ut pateret eis exitus, inclusi enim erant:

Volo, inquit dominus Cantuariensis, loqui cum duobus comitibus qui cum rege sunt, quos et nominavit. Vocati illi, aperto ostio introierunt pro persona, cupientes aliquid audire, quod regiam satiare voluntatem. Adstantibus iis, ait dominus Cantuarieus: Super his, de quibus nos dominus rex convenit, consilium. Et quia non habemus ad praesens eos, quibus res ipsa magis innotuit, ideo usque in crastinum pelimus inducias, tunc responsuri, sicut Dominus nobis inspiraverit. Ad hanc regi referenda missi sunt Londoniensis et Roffensis episcopi. Londonensis autem sub vulpe latens injunctum: sibi pervertit negotium, dicens regi, dominum Cantuariensem apud eum postulare inducias ad præparanda instrumenta, statuto die ratione redditur super objectis: ut sic magis obligaretur dominus Cantuariensis ad executionem regiae voluntatis. Directi sunt igitur comites ad archiepiscopum, posulatas inducias ex parte regis differentes, si famam ratum haberet, quod ex parte sua per episcopos regi fuerat suggestum. Quo auditio, Cantuariensis ait, se id in mandatis non dedisse, nec id quod regi suggestum est, se ratum habere, sed die sequenti se, Deo auctore, venturum, et sicut datum fuerit desper, responsurum. Erubuit ergo Gilbertus Londoniensis, dum videret se incidisse in laqueum, quem contexuit ad patrem suum decipendum.

19. « Soluto itaque consilio, ea die discesserunt ab invicem. Multitudine vero militum et aliorum, qui cum domino Cantuariensi illuc convernerant, regio metu perterriti, secessit in partem, et amplius cum eo non stetit. Quo sanctus Thomas comperto, jussit circiniri sepes et vicos, et ad se vocari pauperes, claudos ac debiles dicens, per talam militiam celeriore posse provenire victoriam, quam per eos, qui tempore tentationis turpiter recesserunt. Impleta est domus ejus discumbentium pauperum, et peracta est dics illa in domino cum letitia, nulla mentione palam habita posthinc perturbationis.

« Sequenti die, summo diluculo percussus est dominus noster passione iliaca, nam et ea multo vexabatur etenim, ut non potuerit se de lecto erigere. Unde longiore mora interposita, ut credetur ab invidis, ad curiam regis nolle descendere, missi sunt, qui eum citarent acrius ad respondendum. Qui, dum, inquit, quiueverit ista passio, crastino die, Deo auctore, apparebo. Transeunte vero die illa, et nocturnis vigiliis cum summa devotione denum peracris, inane consurgens ad missarum solemnia, sacris pro more inductus vestibus, et per beatu[m] martyris Stephani merita divinum sibi invocans auxilium, initium missa jussit inchoari: Etenim sederunt princeps, et adversum me loquebantur: totumque officium cum ad id pertinentibus complevit devotius, ministrabilibus regis qui ibi aderant, id tacite considerantibus, quibus visum est id ipsum aliquid portendere. Exploto itaque ministerio, amito ab humeris pallio cum insula,

caeteris indutus vestibus sacris, cappa clericali superinjecta». In Quadripartita autem historia asseritur, consilio cuiusdam sancti viri monachu a sancto Thoma celebralam tunc fuisse missam sancti Stephani protomartyris, non autem, ut tunc ejus esset natalitus dies; sed et preter morem eam celebrasse cum pallio. Et quod clam secum detulit more majorum Eucharistiam, palam vero gestandam sumpserit eruceum. Ita se sanctus ad martyrum parans, quod ea se die obitum putabat. Pergunt vero citata superius Aeta:

20. « Intratus cameram regis, ubi rex præstolabatur, ad ostium ipsum eruceum bajulat propria manu, sequentibus episcopis, id alter quain decuit interpretantibus. Occurrit Robertus Herefordensis episcopus: Pater, inquiens, sustine, et ego vice capellani eruceum deferam ante præsentiam vestram: sic enim concedet. Justius est, ait Cantuariensis, me ipsam deferre, sub eius protectione tutus maneo: et ejus viso vexille, non est dubitandum, sub quo principe milito. Londoniensis ad hanc: Si viderit rex te armatum intare, gladium summi fortiorum exeret in caput tuum, et tunc videbis quid proderunt arma tua tibi. Hanc, inquit Cantuariensis, Deo committimus. Et Londoniensis: Stultus haec fusti, et ab hac stupiditia (ut video) de cætero non recedes; et processum est. Audiens autem rex episcopum armatum venire, oblitus vel deposito illo gladio, quem dixerat Londoniensis, citius secedit in conclave ulteriorem, sedente haec seorsum Cantuariensi solo cum suis et paucis episcopis ex adverso et loco et animo adiunatis. Denique vocati sunt episcopi ad regis consilium, Cantuariensi sub jugulo relicto. Protrahitur tempus, dum queritur innocentis damnatio. Cantuariensis firma facie induit constantiam. Exiens Rogerius Eboracensis archiep., ait clericis suis, quos ibi invenit (erant enim ibi magister Robertus, Grandis cognomine, et Osbernus a Rondele, Recedamus hinc. Non oportet nos videre, quae hic habent fieri cito de Cantuariensi. Magisler Robertus ad hanc: Non, inquit, hinc recedam, donec video quid Dei voluntas super his judicaverit. Si pro Deo et ejus justitia dimicaverit usque ad sanguinem, pulchrius et melius vitam finire non poterit. Recedente itaque Eboracensi archiepiscopo a camera regis, veniens Bartholomeus Exoniensis episcopus, procidens ad pedes domini Cantuariensis, ait: Pater mi, miserere tui: miserere et nostri. Omnes enim hodie perimus odio capituli tui. Exit inquit edictum a rege, ut qui amplius cum Cantuariensi stareb[us], publicus hostis judicaretur, in capite puniendus. Dictum est etiam, quod Jocelinus Sarcsberiensis episcopus, et Willelmus Norvensis episcopus, quia adhuc resisterant, traherentur statim ad supplicium, in membris mutilandi, qui et ipsi pro salute sua Cantuariensem rogabant.

21. « Inspiciens igitur Cantuariensis in Exoniensem episcopum: Fuge hinc, ait, quia non sapis ea quae Dei sunt. Exierunt denique a consilio

omnes simul episcopi cum tumultu ad Cantuariensem, quorum unus eloquens Hilarius Cicestrensis episcopus prorumpens in vocem: Aliquammodo, ait, noster fuisi archiepiscopus, et tenebamur tibi obedire; sed quia domino regi fidelitatem jurasti, hoc est, vitam, membra, et terrenam dignitatem sibi per te fore salvam, et consuetudines, quas ipse repetit, conservandas, et tu eas niteris destruere, praecipue cum spectent ad terrenam suam dignitatem et honorem: idcirco te reum perjurii dicimus, et perjurio archiepiscopo de cetero non habemus obedire. Nos itaque et nostra sub domini papae protectione ponentes, te ad ejus praesentiam appellamus super his te responsurum, et diem statuit. Audio, inquit Cantuariensis.

« Subtrahentes se episcopi, seorsum sedere ex adverso diutius in summo silentio. Tandem a rege processerunt comites et barones, et plurima turba ad dominum Cantuariensem. Quorum primus Robertus Leicestrensis ait: Mandat tibi rex, ut venias redditurus rationem super objectis, sicut heri promisiisti te facturum, alioquin audi judicium tuum, Judicium, inquit Cantuariensis, ino, fili comes, et tu prius audi. Non te latet, tili, quam familiaris, et quam fidelis secundum statum tuum mundi domino regi fuerim. Ejus rei gratia plaeuit ei, ut promovereret in archiepiscopum Ecclesie Cantuariensis, Deus scit, me id non volente. Nota enim mihi fuit infirmitas mea: et magis pro suo quam pro Dei amore acquevi. Id satis hodie palam est, dum Deus et se mihi sultrahit et regem. Verumtamen in mea promotione, dum electio fieret, praesente Henrico rege filio et haerede, cui et hoc ipsum mandatum fuit, quæsumus est, qualem me reddenter Cantuariensi Ecclesia: et responsum est, liberum et absolutum ab omni nexu curia. Si igitur liber et absolutus super his a quibus sum liberatus, nec teneor, nec volo de cetero respondere. Et hoc aliter se habet, inquit comes, quam Londoniensis regi suggesterat. Adjectit Cantuariensis: Ad hanc, fili comes, id attende, quanto dignior est anima quam corpus, tanto magis Deo et mihi teneris obediens, quam terreno regi. Nec lex, nec ratio permittit, ut filii patrem judicent vel condemnent. Unde regis, tuum et aliorum declino judicium, sub Deo solo a domino papa judicandus, ejus coram omnibus vobis presentiam appello, Ecclesia Cantuariensi, ordine et dignitate mea, cum ad eam pertinentibus sub Dei et sua protectione positis. Nihilominus vos, fratres et coepiscopi mei, quia magis homini quam Deo obedientis, ad domini pape audientiam et judicium voco, et sic Catholicae Ecclesia et Apostolicae Sedis autoritate munitus hinc recedo.

22. « Abenitem illum sequuntur curiales et invidi, contumelias et injuriis iraditorem illum acclamantes. Ei autem venient ad ulteriore portam, clausa est janua, nec potuit exire, nullo ibi invento custode. Et dum res ageretur in metu et

dubio, mutu Dei configit, claves plurimas in fasciculo a muro pendere, quas arripiens quidam familiaris domini Cantuariensis, unam post alteram pertentavit, donec aperiret januam. Exentiibus illis occurrit multitudo morbo regio laborantium, pauperum et infirmorum acclamantium et dicentium: Benedictus Dominus, qui eripuit et salvum fecit servum suum a facie inimicorum suorum. Credebatur enim jam fuisse extinctus. Precedente igitur et subsequente turba languidorum, cum clero et populo in gadio et letitia perducitur ad hospitium. Videns autem exultationem plebis, dixit sequentibus se: Quam gloria nos processio conductit a facie tribulantibus! Sinite pauperes Christi et nostrae tribulationis participes omnes intrare nobiscum, ut epulemur in Domino ad invicem. Et impleta sunt domus et atria circumquaque discubendum». Additur ex Quadruplicata, luce configisse legi in mensa ex historia Tripartita persecutionem Liberii, cum restitut videat Constantio imperatori haeretico, a quo et est passus exilium: et ex lectione Evangelii illidem legi soliti illud Evangeliste¹: «Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam». Quæ auditæ a sancto Thoma, tanquam ipsi annuntiata, ab eodem quam citius sunt adimplenta, cum Deo juvante in Belgium transfretavit, et apud monasterium Sancti-Bertini permansit. Quæ autem contingunt in via, et alia plura ad eam spectantia, in eadem historia pluribus enarratur. Qui enim appellaverat Romanum Pontificem sanctus Thomas, utique ad ipsum sese experturus conferre debuit. Sed adversarii profectionem istam fugam fuisse proclamarunt, et tanquam in fugitivum quæ non jaclarunt convicia?

23. S. Thomæ fuga et appellatio per litteras ad Alexandrum papam qui acta contra ipsum abrogat. — De his enim scribenda fuit a Joanne Saresberiensi ad Petrum scriptorem in Epistola citata superius, quæ de fuga S. Thomæ ornatissimam texuit Apologiam, quam brevitatis causa omittimus, cum etsi plurima sint quæ excusat, exempla Christi, Apostolorum, prophetarum, atque sanctorum omnium: illud satis, quod litteris papæ prosequi appellacionem interpositam jussus esset, quem morantem in Gallia, antequam inde recederet, convenire deberet. Quod non fuit relinquere, sed laborare, ut periclitantem in tuto collocaret Ecclesiam. Hinc ipse Joannes²: «Hoc autem non fuit Ecclesiæ exponere, sed liberationi ejus operam dare; nisi forte et ille tibi navem reliquere videatur, qui ut eam ad portum pertrahat, scapham ingreditur». Hac et alia pleraque pro Thoma defensor ejus Joannes a Saresberia. At quid ejus auditæ migratione rex Angliae, audi:

«Sic delusus Henricus, audiens ab iiis S. Thomam fuga lapsum, adversus eum ejusque clericos ipsum sequentes ista sancivit³:

¹ Matth. v.—² Cod. Vat. Ep. iii. post I. v.—³ Ib. I. i. Ep. xxiii.

« Henriens rex Angliae singulis episcopis in Anglia constitutis.

« Nosti, quam male Thomas Cantuariensis archiepiscopus operatus sit adversum me et regnum meum, et quam male recesserit. Et ideo mando tibi, quod clerici sui, qui circa ipsum fuerunt post fugam suam, et alii clerici qui detraherent honori meo, et honoris regni, non percipient aliquid de redditibus illis quos habuerunt in episcopatu tuo, nisi per me; nec habeant aliquod auxilium vel consilium a te ». Aliud adhuc edictum promulgavit¹, ut redditus archiepiscopatus Cantuariensis in manus regias deferrentur. Sanctivit et alia ab amico litteris significata eidem sancto Thoma istis verbis²:

24. « Sciat hunc esse tenorem mandatorum, quae Henricus rex in Angliam misit, scilicet, ut omnis portus cautiissime custodiatur, ne littera interdictionis ulla tenet illuc deferantur. Et si aliquis regularis illas attulerit, pedibus frunceatur: si clericus, oculos et genitalia amittat: si laicus, suspendatur: si leprosus, comburatur. Et si quis episcopus ejus interdictum metuens recedere voluerit, nihil secum deferat praeter baculum. Vult etiam, ut omnes scholares repatriare cogantur, aut beneficiis suis priventur; et qui remanserint, sine spe remeandi remaneantur. Et presbyteri, qui cantare noluerint, genitalia amittant, omnesque rebelles beneficiis priventur ». Thomas interea, ubi ostracismum passus est, ad Alexandrum papam has litteras dedit, quas recitat Rogerius in Anna libus Anglorum verbis istis, sub anno sequenti; sed pertinent ad presentem :

« Ad audiendum tuum, pater sanctissime, confugio, ut qui Ecclesie libertatem tanto tui discrimine redemisti, eam vel solam, vel maximam meam persecutionis causam attendas, qui exemplo tuo usus sum. Dolui enim statum Ecclesie labefactari paululum, et jura ejus in avaritiam principum dissipari, et occurrentem credidi morbo venienti. Et quo plus illi domino meo, cui post Deum cetera debeo, me sciebam obligatum, eo tutius inquis ejus instigationibus arbitrabar resistendum: donec obtinuerunt illi, et serenitatem illius offusaverunt mihi. Exinde, ut moris est, apud principes criminationes et calumnias injecerunt in occasione persecutionis meae. Et ego ejici malum, quam succumbere. Accessit enim his malis, quod vocatus fui coram rege tanquam laicus satisfacere. Et unde mihi resistendi suffragia sacerdaveram, inde deceptus sum. Animadvertis eni dominos et confratres nostros episcopos istos pro aulicorum arbitrio in me paratos animadvertere. Ita cunctis incurvantibus fere suffocatus, ad tuæ pietatis audiendum, quæ nec in extremis agentes negligit, respiravi. Sub qua demonstratus assisto, me nec ibi fuisse judicandum, nec ab illis. Nam quid aliud hoc esset, patres mei, quam vestra iura vobis

subtrahere? quid aliud quam spiritualia temporibus submittere? Semel uralum hoc exemplum esset ad multa, eoque credidi firmius esse resistendum, quod proclivior via nocendi nascetur, si prius debilitatem agnoscerent.

25. « At, inquieti, reddenda erant Cæsari que Cæsaris sunt. Sed si in pluribus obtemperandum sit regi, in illis tamen obtemperandum non est, quibus efficitur ne sit rex. Non essent illa Cæsaris, sed tyranni, in quibus etsi non pro me, pro seipsis ei resisterent. Nam si illi extrellum iudicium reservatur, qui potens est judicare corpus et animam: numquid extrema erit inter homines et summa potestas ei, qui judicat secundum se ipsum? Si justam foverunt parlem, quid me impetrabant? Quid me arguunt, si ad eum appellavi, apud quem jus vitari, vel non licet, vel non expediri? aut injuste me causabantur, aut de justitia vestra diffidebant. Dupliciter namque confundebant, si coram sanctitate vestra convincerer. Numquid eorum persecutionem merui, pro quibus tantis occursumis me opposueram, et obtinuisse, si voluisserent illi? sed male caput agit, si jam membris destituitur. Quid enim si oculi contra caput linguam assumant? Si bene prævidissent, in se perniciem machinabantur, et eorum usi sunt principes auxilio in eorum servitulem.

26. « Quod haec tanli odii causa fuerat, ut pro me extingnendo seipso extinguerent? Ita dum pro temporalibus spiritualia negligunt, deficiunt in utrisque. Quid, quod eliam, me reclamante, et ad audiendum vestram appellante, palrem suum iudicio damnare ausi sunt? Quintiam si in universam Ecclesiam cum offenso nobis principe conspirationem fecerunt, et te, pater sanctissime, suspicio ista potuit attingere. At, inquieti, regi tenebantur ex debito Domini; sed illi corporaliter, spiritualiter mihi. Cui potius teneri potuerunt quam sibi ipsi? Nonne potius corporalium dannum, quam spiritualium negligendum fuil? At rursus inquieti, hoc tempore principem non fuisse provocandum. Num subtoller in servitule suam argumentantur? Imo ipsi provocant, qui excessibus suis alas præbent et suffragium. Quievisset enim, nisi acquiescissent illi. Et quo tempore magis constantia exigitur quam inter persecutores? Nonne familiares ex persecutionibus comprobantur? Si semper succumbant, qualiter oblinebunt? necesse est aliquando resistant. Condescende ergo, pater sanctissime, in fugam meam et persecutionem; et me aliquando magnum fuisse reminisci, tempore tuo, et propter te injuris lacescitum. Uttere rigore (vigore) tuo, coerce illos, quorum instinetu nomen hujus persecutionis obrepst. Nec domino regi horum aliquid imputetur, qui hujus machinationis potius est minister, quam repertor ». Hucusque apud Rogerium, Alexander vero papa ista audiens, primum omnium non teneri sanctum Thomam damnatione sua in conciliabulo facia ita declarat:

¹ Cod. Val. I. 1. Ep. xv. — ² Ibid. Ep. xiv.

« Alexander papa Thomae Cantuariensi archiepiscopo.

« Quod minor majorem judicare non possit, et cum præsertim eni jure noscitur prædationis subesse, et obedientia vinculo tenetur astriktus, tam divinae quam humanae leges demonstrant, et præcipue SS. Patrum statutis id manifestius declaratur. Ilæc siquidem nos, quorum interest errata corrígere, et ea que incorrecta perniciosem postoris exemplum relinquenter, emendare, sollicita consideratione pensantes, ei quod ex delicto personas non debet Ecclesia jacturam aliquam vel incommode sustinere : sententiam ab episcopis et baronibus Anglie, quoniam ad primam regis citationem tui copiam non fecisti, adversum te præsumptuose prolatam, in qua tibi jam dicti episcopi et barones omnia mobilia tanta contra juris formam, quam contra Ecclesiasticam consuetudinem abjudicarunt, præsertim cum nulla mobilia præterquam de bonis Ecclesie tue haberis, irritam penitus esse censemus, et eam Apostolica auctoritate cassamus, statuimus, ut nullas in posterum vires obfineat, aut tibi, vel successoribus tuis, sen Ecclesie tuae gubernationi commissis aliquid in posterum prejudicium valeat vel laesio nem afferre ». Haec Alexander papa, qui et aliis datis litteris restituenda mandavit quæ sublata fuissent ipsi archiepiscopo sive aliis, occasione ipsius Thomæ¹.

27. *Obitus Octaviani antipape, cui subrogatur Guido, faveente imperatore.* — Dum autem res in Anglia adeo fluctarent, atque in dies magis magisque in deterioris declinarent, respexit vindex Deus in mentem magnam, in superbissimum antipapam Octavianum, co potissimum tempore, cum reversurus in Urbe, triumphantis instar et Gallia Cisalpina descendisset in Tusciam, atque ad Lucensem civitatem pervenisset. De quo ista leguntur in sepe citatis Alexandri Pontificis vita Actis : « Alexander papa Senonis usque ad Pascha secundi anni moram diuturnam faciens, universalis Ecclesie negotia inibi pro sui debito officii perfractavi. Eodem tempore infelcis memoria Octavianus haeresiarcha infirmatus est apud Lucam civitatem circa festum Paschale, et impunitens et excommunicatus de hoc mundo migravit ad inferos : licet a quibusdam dictum fuerit, quod sacerdotem Catholicum vocaverit, qui prohibitus a schismatis ad eum intrare non potuit. Cujus detestandum obitum Joannes Tusculanus episcopus supradictus, minus ex consueitis suis iam (non) diu braverat, et apud Cluniacum pessimum mortem incurrerat. Tunc de quatuor falsis fratribus, qui ab Ecclesie unitate in animarum suarum perniciem recesserant, remanerunt nonni tantummodo duo tunigantia membra. Joannes videlicet de Sancto Martino, et Gondo Cremensis, qui se luctu et morore nimio attligebant : et quidem non mo-

dium trepidantes, ubi non erat timor, dicebant ad invicem : Si elegerimus ad Alexandrum converti, forte non recipiet nos absque intolerabili opprobrio et confusione perpetua. Quod si recepit nos, postmodum faciet de nolis illud idem, quod fecit Innocentius papa de cardinalibus illis, qui contra eum cum Petro Leonis steterant.

28. « Quocirca desperantes ab Ecclesia recipi, vocaverunt caelos schismaticos clericos et laicos tam de Italia, quam de Alemannia, qui ad sepi liendum Octavianum ibide convenerant. Omnes igitur in unum pariter congregati, sicut obstinati et perfidi, predictum Guidoneum Cremensem super se elevaverunt secundum idolum, vocaveruntque Paschalem Tertium, et ad ejus vestigia se curvantes, adoraverunt eum, et statim ad imperatorem tunc in Alemannia existentem festinanter miserunt, ut abominandum eorum factum imperiali auctoritate confirmaret, et ne ab Alexandro confunderentur, auxiliū sui potentia tam per imperiales litteras quam per honoratos iunctus festinanter juvaret. Imperator vero, ubi de morte Octaviani certitudinem habuit, non medicocrite mensus et tristis effectus est. Sed ne in malo proposito suo superari videretur et vinci, tantæ iniquitatæ, Dei timore postposito, absque dilatione consensit, et extinctum schisma, quantum potuit resuscitare omnino studuit. Ad majorem vero sua damnationis cumulum, ut Catholicos forte detineret, et complices suoi in malitia haberet tortiores, addens peccatum peccato, juravit ore proprio super sancta Dei Evangelia, quod dictum Guidoneum, ejusque successores haberet Catholicos papas ; Alexandrum vero ac successores ejus semper schismaticos teneret. Id ipsum quoque viros Ecclesiasticos, quoque facere potuit, nihilominus jurare coegit.

29. « In quo execrabil factu quid aliud conatus est, nisi Ecclesiam Dei dividere ? Sicut enim in Symbolo continetur, omnis Catholicus Christianus non in duas, sed in unam sanctam Apostolicam Ecclesiam credit, et singulis diebus Dominicis cantat et confitetur. Unde alibi scriptum est¹ : Una est columba mea, perfecta mea, et una electa matris sue, perfecta genitricis sue. Hanc Ecclesie unitatem beatus Paulus Apostolus docet, et sacramentum unitatis ostendit, dicens² : Unum corpus, unus spiritus, una spes vocacionis nostræ, una fides, unum baptisma, unus Deus. Hanc igitur unitatem non tenens Fridericus imperator, tenere se fidem credidit ? Qui Cathedram Petri deserit, super quam fundata est Ecclesia, quomodo se in Ecclesia esse confidit ? Sicut enim non potuit evadere in diluvio mortem quisquis extra arcem mansit, in qua Noe fuit, sic et quia ab Ecclesia fuerit foris, evadere nullatenus poterit ». Haec ibi in Actis Alexandri de obitu antipape, et subrogatione Guidonis. Confirmantur ista ex datis hoc anno diversis Epistolis in causa sancti Thomæ Cantuarien-

¹ God. Nat. I. 1. Ep. xxvii.

² Ephes. iv.

sis archiepiscopi, quas una cum aliis eodem argumento conscriptis continet idem qui supra citatus Vaticanus Codex, atque in primis ex Epistola Joannis Pietaviensis episcopi ad eundem sanctum Thomam his verbis¹: «Scripsissem vobis de Octaviani decessu miserabili, Guidonis Cremensis substitutione execrabilis, nisi vestros, qui in curia morantur, hec omnia plenus seire scirem, per quos vobis fidelius innescere debent: et In iusmodi nova nonnisi ab ipsis, et per ipsos ad nos usque derivantur». Ita quidem. Praestit enim id nuntius ejusdem sancti Thome, qui erat apud Alexandrum papam, qui de his ad ipsum archiepiscopum Cantuariensem has litteras dedit²:

«Venerabili domino et patri charissimo Thome, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo et Anglorum primati, fidelium snorum minimus, satarem et felices ad vota successus.

30. «Noverit vestra paternitas, Octavianum schismatiuin, quem sibi in caput ereverant, et schismatis principem Bellum, quartu feria post Octavias Pascham obiisse in urbe Lucensi, et sepultum esse in monasterio extra civitatem. Cum enim canonici majoris Ecclesie et regulares canonici Sancti-Fridiani ei sepulturam negassent, praeligerentes a suis migrare sedibus quam admittere corpus schismatici, quem credunt in inferno esse sepultum, a satellitibus imperatoris et familia propria ad miseros monachos cadaver illud perlatum est. Capella vero ipsius et equi, quoniam altius non habebat, qui urgente inopia nonnisi ex rapto vivebat a multo tempore, ad imperatorem perdructi sunt. Imperator autem hoc cognito, vocavit ad se Papiensem episcopum, qui in monasterio B. Michaelis apud Clausam exulabat. Sed quid factum sit, adhuc incertum est. Alii autem dicunt quod alium velit ei substituire: alii quod ad Catholicam redibit unitatem. Praeterea urbes Italie minus solito promptae sunt in obsequium ejus, adeo quod Papienses et Cremonenses, per quos Italianum dominuit et contrivit, ei in facie resistant, denuntiaverintque ei quod ab eo recedent omnino, nisi depnent tyrannidem, et civiles inducat mores, ut liberi esse possint, sicut in diebus aliorum imperatorum.

31. «Octavianus autem quindecim diebus antequam moreretur, phreneticus effectus est continua, et in tantam versus insaniam ut nec Dei nec sui memor esset. Audierat quidem dominus papa de morte Octavianii a fidis et veris relatoribus, et velut alter David, persecutorem suum deflexit extictum, et cardinales de morte illius exultantes durius increpavit. Ille autem recte, eo quod jaclatura animae irreparabilis est, ubi culpa per penitentiam non deletur. Nec meminimus a seculo, quod haeresiarches, vel auctor schismatis nisi coactus et invitus penitentiam egerit. Si revolutis historias, ita credo, verum constabit. Qualibet autem sacrificia nisi voluntaria fuerint, reprobant

Dens. Dum in curia sermo iste crebreseret, ecce nuntii domini regis, Anglia scilicet, advenerunt, litteras a Sede Apostolica impetratas restituientes. Vix eas reddiderant, cum inconfidenti aliae litterae ab Italia venerunt, et fere pariter porrecte sunt, exponentes diligenter et de morte Octavianii, et de iis que in Italia gerebantur. Dicitur itaque et non modo ab Italia domino papa, sed et regi Francorum a Gallis de partibus Apuliae redeuntibus, quod imperator quartana laborabat, imperatrix in puerperio fecisset abortum. Unde factum est, ut tota Gallia ad obsequium domini pape devotissima conversa sit, et Ecclesiam Romanam ad minas hominum minus moveri oporteat etc.» At eum a tot nobilibus ejus temporis scriptoribus Octavianum obitum miserandus, sepultura infamis, redempta minis describantur: tamen qui inhorebat Friderico imperatori Otto Morena Laudensis, in gratiam schismatici domini, et ad consolationem consortum schismatis, schismaticus ipse mendaci stylo assernit eundem Octavianum antipapam claruisse miraculis, quem et non schisma tantum, sed et publica etiam latrociniis oportuit ad inferos demississe, toto id orbe Catholicis concilante. Sed jam agamus de intermissis negotiis Ecclesie Anglicane.

32. *Nuntii regis et legatio episcoporum Anglie ad Alexandrum III contra Thomam.* — Ut autem res clarissimae innescarent, litteras illas, quasi audisti per nuntios regis papae redditillas, scias fuisse impertitas Eboracensi archiepiscopo, cui petente rege decernebatur legatio in Anglia. Sed quod (ut vidimus) posterioribus litteris eam Alexander limitibus restrinxisset, ne quid per eam juris sibi vindicaret vel in personam S. Thomae, aut in archiepiscopatum Cantuariensem, cum sic frustraretur regis intentio, qua erat, ut per eundem legatum deponeret ipsum Thomam, easdem litteras de legatione, ut inutiles, per suos nuntios ad hoc missos reddi voluit Alexandro. De his extant aliae litterae ista narrantes his verbis³:

«Amanissimo domino suo suus ille salutem, et bene semper valere.

«Per misericordiam Dei, quae sperantes in se non deserit, factum est, ut eadem die, qua dominus papa de morte Octavianii certificatus est, venerint ad curiam nuntii domini regis K. et H. (hoc est, Kludovic et Henrici regis). Ibi autem tanta humilitatis speciem ex parte regis praetendentes, viva voce, et litteris verbis corinn consonantibus, dominum papam et aliquos cardinalium adeo movisse visi sunt, quod (sicut ex relatione quorundam qui vobis favent didici) ipsi vix lacrymas continebant. Post multas igitur allegationes, qualiter scilicet et quo affectu ipse (rex) cum, (Alexandrum scilicet), receperit, quantam reverentiam ei semper exhibuerit, et quamdiu vivet, exhibebit, et in hunc modum multas reddiderunt litteras domino

¹ Lib. i. Ep. ii. — ² Lib. i. Ep. vii.

³ Lib. i. Ep. vi.

papæ de legatione, quas archidiaconus vester minus honeste, et dum apud vos eram, in Angliam imperavit. Conditionem vero ipsum, sub qua eas obtinuit, dominus rex per istos munitos per se factam, vel quesitam fuisse, penitus negavit. Dominus vero papa cum tanto affectu et ita avide eas recepit, tanquam si ei aliquid desideratum oblatum fuerit : ut et quidam ei assidentes plurimum mirarentur, etc.»

33. Vidisti, lector, in omnibus, que hactenus aetitata sunt apud Alexandrum in causa S. Thomae, ipsum semper favisse cause ipsius, atque etiam propensiorem fuisse erga ipsum a principio in hujusmodi causa tractanda. Quo nomine scipsum redargnat Joannes Sarisberiensis, qui motuum horum exordio scribens ad ipsum Thomam, sic male vaticinatus est de ipso Alexandre papa dum ait¹ : « Contra vos faciunt nulla, pauca pro vobis. Venient enim magni viri, divites in effusione pecuniae, quam nunquam Roma contempsit, eruntque non modo sua, sed domini regis (quem curia in nullo audiebit offendere) auctoritate freti, etc. » Videas itaque quam perperam de Alexander papæ constantia iudicaverit, quod auro potuerit expugnari, que ferro durior est probata.

Secuta est autem alia legatio a rege missa per archiepiscopos et episcopos Anglie ad Alexandrum Pontificem, admissisque omnes ad publicam audiendum, primo loco in consistorio qui primum locum tenebat, primo locutus est episcopus Londoniensis in haec verba : Pater, inquit, ad vos spectat Catholica Ecclesia eura et sollicitudo, ut qui sapient, per vestram loventur prudentiam ad exemplum morum, et qui desipint, auctoritate Apostolica comprimantur et corripiantur, ut sapiant. Sed apud vestram sapientiam non creditur sapere, qui in sua sapientia confidit, et fraternali concordiam, et Ecclesie pacem, regisque devotionem perturbare contendit. Nuper siquidem in Anglia orta est dissensio inter regnum et sacerdotium ex levi et minus utili occasione, que lacilius posset extingui, si adhibita ei fuisset moderata curatio. Verum dominus Cantuariensis suo singulari in hac parte et non nostro usus consilio, acris aequo institit, non considerata temporis malitia, quod vel quale dispendium ex tali impetu posset provenire : ei sibi et fratribus suis contexit laqueos. Et si ei in proposito suo noster lavisset assensus, jam res ipsa ad deteriorem calculum devinisset. Verum quia nostra conviventiam, sicut nec debuit, ad id quo tendebat habere non potuit : nisus est in dominum regem et nos, imo in totum regnum temeritatis sine culpam retrospicere. Quocirca ad decolorandam mutuam fraternitatis inflamiam, vim nemine inferente, vel minis intenante, fugam iniit, sicut scriptum est² : Fugit impaus nemine persequeunte. Ad haec dominus papa : Parce, inquit, frater. Et Londoniensis :

mine, paream ei. Et dominus papa : Non dico, frater, quod ei parcas, sed tibi. Ad hanc igitur Apostolicam vocem et tubam, sensus Londoniensis infatuatus est a Domino ita demum, quod amplius multice non potuit.

34. « Excepit illum preinde sermonem fundus Hilarius Cicestrensis episcopus, magis de sua confidens eloquentia, quam de justitia et veritate. Quod ex post facto innovit : Pater, inquit, et domine, interest beatitudinis vestrae, quod perperam actum est in perniciem universitatis, ad pacis et concordiae debitum statum citius revocare, ne nimis hujusmodi immoderata præsumptio multorum stragem et Catholica Ecclesie scissuram possit procreare. Id parum attendit dominus Cantuariensis, dum relicto matuori consilio, se solitu consuluit, ut sic sibi et suis, regi et regno, populo et clero graviores labores procrearet et angustias ; et certe virum tantæ auctoritatis non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat. Ita grammaticabat Hilarius Cicestrensis, dicens *oportuebat*. Insuper suos si sapient, non *oportuebat* sibi in talibus præbuisse consensem. Auditio itaque qualiter facinus ille grammaticus prosliret de portu in portum per illud iteratum *oportuebat*, soluti sunt in risum universi. Inter quos unus prorumpens in vocem : Male, inquit, tandem venisti ad portum. In quo verbo ita episcopum illum infatuavit dominus, quod de cæstro factus est natus et clingus. Eboracensis autem archiepiscopus priorum ruinam attendens, animi impetu studuit temperare ; paucisque locutus, imprudentiam sugillavit archiepiscopi. Sie et qui post eum locuti sunt, quos brevitatis causa omittimus, petentes denum creari a papa legatum a latere, et mith in Angliam ad cognoscendam causam inter regem et archiepiscopum, quem remittere deberet in Angliam, ubi judicari deberet. At licet id instanter peterent, atque se hisma regis ex parte minarentur, Pontifex tamen hanc dandum putavit in manus eorum innocentissimum Thomam, sed vocatum ad curiam expectandum, ut de ipso eidem Pontifex judicaret. Sed remuerunt illi facere, indignantibus recesserunt absque benedictione Apostolica impetrata. Extat inter Epistolam ipse libelus aduersus S. Thomam ab eis Alexandre Pontifici oblatus, veneno infectus.

35. *S. Thomas suam causam agit in consistorio, ubi constitutiones Anglicane reprobatur.* — « Post haec autem venit S. Thomas ad ipsum Pontificem, qui », inquit Alanus in Quadripartita, « tepide quidem exceptus est a cardinalibus, ad dominum tamen pape presentiam intronisus. Qui venientem ad se paternam suscepit benignitate, super vexatione ipsius multiroda, et peregrinatione tam periclosa et dura patre compatiens. Dumque haec et illa verbotenus agerentur, denum recipit in mandatis, in crastinum exilii sui causas eorum fratribus exponere. Sequent ergo die, dum quereretur inter sodales, quis eorum causam ex-

¹ Lab. I. Ep. xxiv. — ² Prov. xviii.

poneret, singulis sese excusantibus, verbi pondus apud archiepiscopum resedit. Doctus igitur a Deo, et per se impræmediatus, dum primus a domino papa sederet, et propter reverentiam vellet assurgere, iussus residingendo causam edicere, sic incipit : Licit non multum sapientes, nec tamen usque adeo sumus fatui, ut regem Anglie, suos et sua pro nihilo relinquemus. Nam si vellemus super omnia placere voluntati, in sua potestate vel regno non esset quis, qui nobis non obediret pro libito. Et dum sub hac conditione ei militavimus, quid fuit quod nobis non successit ad votum ? Ex quo vero aliam ingressi sumus viam, memores professionis et obedientie, quam pro Deo suscipimus, quem ad nos habuit, tenuit profecto prior affectus. Adhuc autem si ab isto proposito vellemus resilire, ad ejus recuperandam gratiam nullius persona egeremus interventu. Verum quia Cantuariensis Ecclesia sol solet esse Occidentis, et nostris temporibus offuscata est ejus claritas, quolibet tormentum, sed et mille mortis genera, si tot occurrerent, libertins exciperemus in Domino, quam sustineremus sub dissimulatione his diebus mala que patitur. Porro ne videar curioso, vel oblitu vanae gloriae hæc inchoasse, expedit ut oculata fide constet de effectu.

36. « *Et producens scriptum in quo continebantur consuetudines illæ, de quibus contendebatur, cum lacrymis dixit : Ecce quæ statuit rex Angliae contra libertatem Ecclesie Catholice. Si hæc licet dissimilare sine dispendio animæ, vos videritis. Quibus perfectis, moti sunt omnes usque ad lacrymas; nec ii se continere poterant, qui prius pro viribus adversabantur, communī voce Dominum laudantes, dum vel numm sibi reservavit, qui pro Ecclesia sua in illa tempestate ausus fuit ex adverso ascendere. Et qui ante videbantur super hac causa varie disceptare, iam in unam convenerunt sententiam, in persona Cantuariensis archiepiscopi universali Ecclesie succurrendum. Verum dominus papa, electi et relecti, et diligenter et attente auditis, et cognitis singulis consuetudinibus, acerrime motus, statim excludit in archipresulem, arguens cum et dure incepans, quod in illarum non consuetudinum, sed tyramnicarum usurpationum assensu, ipse (ut confessus ibi est) eretique episcopi, suo sacerdotio renuntiarunt, et Dei Ecclesiam ancillarunt : asserens multo satius, omne sustinuisse discrimen, quam tantis legis Dei subversionibus præluisse assensum. Et adiecit : Veram, inquit, inter abominabilia hæc, quæ hic lecta sunt, et andita, nulla quidem bona, sed quedam tolerabilia sunt, quæ utemque potest Ecclesia tolerare, sed horum major pars reprobata, et ab antiquis quidem et authenticis damnata est Concilii, utpote directe saeris sanctionibus adversa. Et hæc quidem dominus papa in audience omnium reprobavit, et ab Ecclesia in posterum damnanda censuit.* » Sunt hujusmodi, hincque descripla cum additamento, ut reperimus

in dicto Codice Valicano, eorum quenam Alexander papa prorsus damnanda, quenam vero toleranda censuit. Sed lectori, puto, molestiam ingredit vocem Anglicarum admixtio, carmineisque haud facile perceptibilium : quæ sic se habent :

37. « *Inserere studiuimns, inquit, funeslum illud et famosum decreti chirurgorum, consuetudines illas regias videlicet apud Clarendunum promulgatas, quarum haec prima :*

« 4. *De advocatione et presentatione Ecclesiærum si controversia emiserit inter laicos et laicos, vel inter clericos et laicos, vel inter clericos et clericos, in curia domini regis tractetur et terminetur.* » — Primum hoc damnavit S. R. E. sub Alexandro Tertio. Ita notata habentur in fine unitusque capitulo, descripta ex dicto Codice Vaticano in fine Quadripartite historiae S. Thomæ.

« 2. *Ecclesie de feudo domini regis non possunt in perpetuum dari absque assensu et concessione ipsius.* » — Hoc toleravit.

« 3. *Clerici citati et accusati de quacumque re, moniti a justitia regis, venient in curiam ipsius, responsuri ibidem de hoc, unde videbitur curiae regis, quod sit ibi respondentum. Ita quod justitia regis mittet in curiam S. Ecclesie, ad evidendum qua ratione res ibi tractabitur; et si clericus convictus vel confessus fuerit, non debet de cætero eum Ecclesia tueri.* » — Hoc damnavit.

« 4. *Archiepiscopis, episcopis et personis regni non licet exire de regno absque licentia domini regis. Et si exire voluerint, si domino regi placuerit, assecurabunt, quod nec in eundo, nec in moram faciendo, nec in redendo perquirant malum vel damnum domino regi vel regno.* » — Hoc damnavit.

« 5. *Excommunicati non debent dare vadum ad remanent, nec praestare juramentum, sed tantum vadum et plegium standi judicio Ecclesie, ut absolvantur.* » — Hoc damnavit.

« 6. *Laici non debent accusari nisi per certos et legales accusatores et testes in presentia episcopi, ita quod archidiaconus non perdat juri suum, nec quidquam quod inde habere debeat. Et si tales fuerint, qui culpantur, quod non velit nec audeat aliquis accusare eos, vicecomes requisitus ab episcopo, faciet jurare duodecim legales homines de visueto, seu de villa coram episcopo, quod inde veritatem secundum conscientiam suam manifestabunt.* » — Hoc toleravit.

« 7. *Nullus qui de rege teneat in capite, nec aliquis dominicum ministrorum ejus excommunicetur, nec terra alicuius eorum sub interdicto ponatur, nisi prius dominus rex si in terra fuerit, conveniatur, vel justitia ejus, si fuerit extra regnum, ut rectum de ipso faciat, et ita ut quod pertinet ad curiam regiam, ibidem terminetur, et de eo quod spectabit ad Ecclesiastican curiam, ad eamdem mittatur, ut terminetur.* » — Hoc damnavit.

« 8. *De appellationibus si emiserint, ab ar-*

chidiacono debent procedere ad episcopum, et ab episcopo ad archiepiscopum, et si archiepiscopus defuerit in justitia exhibenda, ad dominum regem pervenientium est postremo, ut praecepto ipsius in curia archiepiscopi controversia terminetur, ita quod non debet ulterius procedere absque assensu regis ». — Hoc damnavit.

« 9. Si calumnia emerserit inter clericum et laicum, vel e converso de illo tenemento, quod clericus velit ad eleemosynam altrahere, laicus vero ad laicum feundum; recognitione duodecim legalium hominum per capitalis justitiae regis considerationem terminabitur, nrum tenementum sit pertinens ad eleemosynam, sive ad feundum laicum, coram ipsa justitia regis. Et si recognitum fuerit ad eleemosynam pertinere, placitum erit in curia Ecclesiastica: si vero ad laicum feundum, nisi ambo tenementum de eodem episcopo vel barone advocaverint, erit placitum in curia regia. Si uteisque advocaverit de fendo illo cumdem episcopum, vel baronem, erit placitum in curia ipsius, ita quod propter factam recognitionem saisinam non amittat qui prius saisatus fuerat ». — Hoc damnavit.

« 10. Qui de civitate, vel castello, vel burgo, vel dominico manerio regis fuerit, si ab archidiacono, vel episcopo de aliquo delicto citatus fuerit, inde debeat eidem respondere, et ad citationes eorum satisfacere noluerit, bene licet eum sub interdicto ponere, sed non debet excommunicari, priusquam capitalis minister regis villa illius conveniatur, ut justitiae eum ad satisfactionem venire. Et si minister regis inde defecerit, ipse erit in misericordia regis, et exinde poterit episcopus ipsum accusatum Ecclesiastica justitia coercere ». — Hoc damnavit.

« 11. Archiepiscopi, episcopi, et universae personae regni, qui de rege tenent in capite, et habent possessiones suas de dominio regis, sicut baroniam, et inde respondet justitiis et ministris regis, et sequuntur et faciunt omnes consuetudines regias et rectitudines, et sicut ceteri barones, debent interesse judicis curiae domini regis cum baronibus, usque pervenientur in iudicio ad diminutionem membrorum, vel ad mortem ». — Hoc toleravit.

« 12. Cum vocaverit archiepiscopatus, vel episcopatus, vel abbatis, vel prioratus de dominio regis, debet esse in manu ejus, et inde percipiet omnes redditus et exitus sicut dominieos. Et cum venture fuerit ad consulendum Ecclesie, debet dominus rex mandare potiores personas Ecclesie, et in capella ipsius debet electio fieri assensu regis, et consilio personarum regis, quas ad hoc laciendum vocaverit. Et ibidem facit electus homagium et fidelitatem domino regi, sicut ligio domino, de vita et membris, et de honore suo terreno, salvo ordine suo, priusquam sit consecratus. — Hoc damnavit.

« 13. Si quisquam de proceribus regni diffor-
taverit archiepiscopo, vel episcopo, vel archidia-

diacono de se, vel suis justitiis exhibere, rex debet justitiare: et si forte aliquis diffor-
taverit domino regi rectitudinem suam, archiepiscopi, vel epi-
scopi, et archidiaconi debent cum justitiare ut do-
mino regi satisficiat ». — Hoc toleravit.

« 14. Calalla eorum qui sunt in regis foris-
facto, non detineat Ecclesia vel coemeterium con-
tra justitiam regis, quia ipsius regis sunt, sive
in Ecclesiis sive extra fuerint inventa ». — Hoc to-
leravit.

« 15. Placita de debitis, quae fide interposita
debentur, vel absque interpositione fidei, sint in
curia regis ». — Hoc damnavit.

« 16. Filii rusticorum non debent ordinari
absque assensu domini, de cuius terra nati digno-
scuntur ». — Hoc toleravit.

38. « Quibus lectis et cognitis, Alexander papa,
ut predictum est, valde commotus, ad archiepi-
scopum se convertens: Tecum, inquit, frater, etsi
tuus et coepiscoporum tuorum grandis fuit excessus
et enormis, agendum est parcus. Qui etsi (ut
confiteris) ipse occidisti, mox post casum tuum
resurgere conatus es, et propter casum multa
gravia et dira perpessus; et statim ut cecideras,
cum adhuc esses in Anglia, a nobis quisisti et mer-
ruisti de clementia nostra absolutionis beneficium.
Unde, ut dignum est, et nos tibi indulgemus, ut in
tuis adversis clementie nostrae consolationem et
gratiam praeceteris personis Ecclesiasticis tanto
pleniis et affectuosius sentias, quanto pro libertate
Ecclesie, et pro fide et devotione nostra majora
reliquisti, et graviora perpessus es. Et ita vir Apo-
stolicus archipresulem primo paterna severitate
objurgans, et maternae consolationis dulcedine re-
parans, tunc dimisit ». Itac ibi. Porro alia ab ea
superius recitata diversa oratio habita ab eodem
Thoma coram Alexandro papa habetur in volu-
mine Epistolaru[m] citato superius. Pergit vero
auctor :

39. *S. Thomas ab archiepiscopatu[m] se abdicat, sed per Alexandrum III restituitur.* — « Postera
vero die, in secretori thalamo cum domino papa
et cardinalibus residentibus ait et archiepisco-
pos haec inquiens: Patres mei et domini, mentiri
nemini licet aticubi, nedum coram Deo et vestra
presentia. Unde gemens fateor, quia has Angli-
canas Ecclesie molestias mea miserabilis culpa
suscitavit. Ascendi in ovile Christi, sed non per
ipsum ostium, velut quem non canonica vocavit
electio, sed terror publica potestatis intrusit. Et
licet hoc onus suscepimus invitus, tamen ad hoc
me induxit humana et non divina voluntas. Quid
igit mirum, si mihi cessit in contrarium? Verum
si ad regis communione, ut coepiscopi mei
persnasere instantius, renuntiassem episcopatis
auctoritatis mihi induito privilegio ad principum
volum et voluntatem, Catholicę Ecclesie pernicio-
sum retinqueretur exemplum. Distuli igitur usque
ad vestri presentiam. Nunc autem recognoscens
ingressum meum minus canonicum, et timens

proinde exitum mihi provenire deteriorem, videns etiam vires meas oneri impares : ne gregi inveneri praesesse ad ruinam, cui datus sum qualitercumque in pastorem, in manu tua, pater, archiepiscopatum Cantuariensem, in manu tua, inquam, resigno. Moxque transsumens annulum tuum de digito suo, regabat Ecclesie dignum pastorem provideri, eo quod ipse nomen pastoris habens, officium pastoris non impleret. Complensque orationem in laetam, dominum papam, et omnes qui aderant flere compulit. Imo et haec audiens, quis poterit se confinere a fletu.

40. « Seorsum ergo archiepiscopo secedente cum suis in hoc verbo scandalizatis, nimisru qui jam coeperant desperare, dominus papa super his cum cardinalibus caput conferre. Hunc inde varia et diversa est orta sententia. His visum est oblatu occasione, regis iram sedari posse facilius dum in alia persona Ecclesia Cantuariensis conciliaretur, et B. Thomae posit alias competentius provideri. Hi quidem erant ex Pharisaeis (ita auctor nominat Thomae adversarios). Ab his autem visum est diversum, qui apertos habebant oculos, quod si is qui pro fruenda Ecclesiæ libertate suomo periculo et discrimini non solum divitias et gloriam, dignitatem, auctoritatem, sed et vitam exposuit, ad regis libitum deberet jure suo privari. Sic ut et forma feret alii in consumili causa regibus resistendi, si ejus justitia servaretur illæsa, si eo cedente, caderent universi episcopi, ut nullus futuri temporibus auderet obvire principis voluntati, et sic vacillaret status Catholica Ecclesie, et Romani Pontificis deperiret auctoritas. Expedit igitur, inquit, hunc restitutum etiam invitum, et ei qui pro nobis dimicat omnimodis succurrendum, Placuit omnibus haec sententia, præterquam Pharisaeis.

41. « Vocato igitur beato Thoma cum suis, dominus papa haec ait ex sententia : Nunc denum, frater, nobis licet, quem habuisti et habes zelum pro domo Domini, quam sincera conscientia te ipsum statuisti murum ex adverso. De tuo ingressu quam puram feceris confessionem, resignatione facta, qua potuit et debuit deleri culpa delicti : jam secure poteris de novo de manu nostra pontificalis officii curam recipere, dum te in integrum dicimus restituendum : et merito, quem multiplici genere tentationis virum probatum noviunus, providum et discretum, Deo et hominibus charum, nobis et S. R. E. per omnia fidelem. Et sicut nostra persecutionis factus es particeps et consors individuus, ita libi, Deo auctore, in multo deesse poterimus, quamdui in hoc corpore vitalis duraverit spiritus. Verum haec tenetur delictus affluens, ut de cetero discas esse quod debes, pauperum consolator, nec id doceti poteris, nisi docente religionis matre, ipsa paupertate : pauperibus Christi te duximus commendandum, hunc, inquam, abbatu Pontiniacensi (erat enim ibi præses ex condito) non, inquam, educandum splendide, sed simpliciter, ut decet

exudem, et Christi athletam : inter quos cum paucis et necessariis, reliquis sociis per amicos divisis, oportet te ad tempus conversari, donec aspiraverit dies consolationis, et tempus pacis desuper ad nos descenderit. Interim ante forti animo esto, et his qui pacem perturbant, resiste viriliter ». Hancusque Alexander: atque ita est diuinus conventus. Recedens sanctus Thomas prefectus est cum abbatu Pontiniacensi, ubi inter monachos monastico vivere volens habitu, petul ipsum benefici ab Alexandro Pontifice, quo induitus, perseveravit monachus inter monachos, numeros omnes perfectionis monasticae explens. Sed quid rex cognitus his audies, lector, atque miraberis.

42. *Henrius rex iniquas iubet leges in Ecclesiam, deiarium S. Petri inhibet.* — In ipsis Alexander i pape in Gallia Seoms residentis injuriam, nova mox capita scripta deteriora prioribus, que in provinciis transmarinis, Aquitania, et aliis locis sibi subjectis servanda præcepit, scriptaque de his inter alias litteras ad episcopum Pictaviensem, qui, ut ipse testatur in Epistola ad S. Thomam, accepit eas post diem natalem Apostolorum¹. Quenam autem fuerint ista, describenda sunt ex eodem Vaticano Codice, ubi leguntur² :

« Ha sunt Constitutiones, quas constituit rex Henricus in Northmannia, et mandavit justitiis suis, etc.

« 1. Si quis inventus fuerit ferens litteras domini pape, vel aliquod mandatum archiepiscopi Cantuariensis, continens interdictum Christianitatis in Angliam, capitur, et de eo sine dilatatione iustitia fiat, sicut de traditore regis.

« 2. Præterea nullus clericus, vel monachus, vel conversus, vel alienus conversionis permittatur transfretare vel redire in Angliam, nisi de transitu suo habeat litteras justitiae, et de reditu suo litteras domini regis. Si quis alter inventor fuerit agere, capiatur et incarcetur.

« 3. Ne aliquis appellat ad papam, vel ad archiepiscopum.

« 4. Ne aliquod placitum teneatur de mandatis papæ vel archiepiscopi; vel aliquod mandatum illorum in Anglia ab ullo homine recipiatur. Si quis inventor fuerit alter agens, capiatur et incarcetur.

« 5. Generaliter quoque interdictum est, quod nullus ferat aliquod mandatum clerici vel laici domino papæ vel archiepiscopo. Si talis inventor fuerit, capiatur et incarcetur.

« 6. Si episcopi vel clerici, vel abbates, vel laici sententiam interdicti tenere voluerint : sine dilatatione de terra ejiciantur, et tota eorum cognatio, ita quod de catallo suis nihil secum ferant.

« 7. Ut cataloga omnium pape vel archiepiscopo faventium, et omnes possessiones eorum, et omnium ei pertinentium, cuiuscumque gradus vel ordinis, vel sexus, vel conditionis sint, capiantur,

¹ Lib. I. Ep. I. — ² Id. post Ep. xvi.

et in dominica manu domini regis confiscentur.

« 8. Ut omnes clerici, qui redditus habent in Anglia, sint committi per omnes comitatus, ut intra tres menses veniant in Angliam ad redditus suos, si diligunt redditus suos : et si non venerint ad terminum statutum, redditus in manu regis capiantur.

« 9. Ut denarii beati Petri non reddantur ullen-
rius Apostolico ; sed diligentius colligantur, et
seruentur in thesauro regis et expendantur ad ejus
praeceptum.

« 10. Londoniensis et Norvicensis episcopi sint
in misericordia regis, et submoveantur per vice-
comites et bedellos, ut sint contra justitiā regis
ad rectum faciendum regi et justitiā s ejus, de eo
quod coutra statuta de Clarendonia interdixerint
ex mandato papae terram comitis Hugonis, et excom-
municationem, quam dominus papa in ipsum
federal, per suas parochias divulgaverunt sine
licentia justitiarum regis ». Haecenus regis Con-
stitutiones in Northmanniam missæ.

43. Nec his contentus rex Henricus, in odium
S. Thomae res omnes archiepiscopi et suorum con-
fiscari fecit, omnesque de ipsius cognatione, qui-
que ei familiaritate conjuncti essent, ex Anglia
trans mare deportari fecit. Cumque nec sexvi
neque etati parceret, summum specimen crudeli-
tatis exhibuit. Narrantur ista pluribus in Quadri-
partita ejusdem historia, sed ea ab amico regis
scribuntur ad ipsum¹, delectante savitiam tanto
principe valde indignam. Porro quod ipse Thomas
tot miserorum necessitatibus consulere non valeret:
consilium inibi, ut alendos transmitteret in Siciliam. Quos omnes suscepit Margarita regina Sicilia
valde pia; sed et Syracusanus archiepiscopus de hisdem bene meritus est; ad quos idem Thomas
scribens plurimas gratias agit². At enim neque
sexta tanta animum poluerit regis exsaudiare,
adfecit adhuc, ut spiritualibus queque officiis cum
dem S. Thomam privaret edicto, inhibens nimium,
ut nullus ipsi subiectus pro eo orare praesumeret. Testatur id Willelmus in Quadripartita.

44. Quod vero pertinet ad denarium S. Petri,
ejus exactione ab Alexandro papa commissa erat
duobus prioribus Cisterciensibus : his cedentibus,
nec audent bns contradicere prohibent regi, do-
mesticus ejusdem regis Petrus Blesensis, magnis
sumptis spiritibus, adversatus est regi, atque ad
rehuquendam liberam eam exactionem ipsum
adgit. Testatur ad ipse in invectiva contra deprava-
torem suorum operum, haec dicens : « Non ad
jactandum dieo, sed ut impudentiam tuam frous
enim merito facta est tibi complutum Anglia
magnum testimonio et assertione) refundam.
Bonae memorie rex Henricus pro denario S. Petri
quandoque adversus duos priores Orlensis sui
inexcusabiliter et irrevocabiliter exco iudicavit: nemo
praesumebat se opponere ex adverso. Ego steti in

confractione pro eis et in tempore iracundiae factus
sum reconciliatio. Ad instantiam meam, inspirante
Deo, frequenter regia manus in eleemosynarum
gratia munifice et magnifice se effudit, et adhuc
eleemosynas illius narrat Ecclesia sanctorum». Hec Petrus, qui licet fidelis esset minister regis,
causam tamen S. Thomæ, quantum occulte licuit,
defendere non prætermisit, Deo semper magis
defenserat quam hominibus.

45. *Civitates Longobardicæ contra Fridericum
imp. confederatae.* — Dum ista geruntur in An-
glia et in Gallia, novi motus aduersus schismati-
cum imperatore insurgunt, coenitibus similibus in
fodus populis Veneti ac Longobardis : de quibus
ista leguntur in Actis Alexandri Romanii Pontificis
sub anni Iouis periodo his ipsis verbis :

« Præterea illud ad memoriam duximus revo-
randum, quod priusquam ad colloquium regis
Francorum imperator ipse accederet, post destruc-
tionem Terdone, Cremæ, et Mediolani, totam
Lombardiam in tantam subjectionem redegerat,
ut non solum alia eorum bona violenter auferret
sed etiam (quod inter paganos absque capitali poena
non præsumitur) præter uxores, monasterialibus
earum filiis abuteretur, et impure aliis abutendas
dare non formidaret. Pro his ergo et alius impor-
tabilibus malis, Veneti cum Veronensibus, Padua-
niis, Vicentini, et cum tola sibi adjacenti Marchia
occulte convenerunt, et super tantis oppressionibus
diutius colloquentes, tandem pariter communī
voto juraverunt, quod salvo imperii aliquo jure,
mihil amplius de cætero facerent enim imperatori,
nisi quod ab antiquis suis antecessoribus ejusque
prædecessoribus, videlicet Carolo et aliis orthodoxis
imperatoribus, constat exhibutum. Quibus mani-
mitem associatis, et jurisjurandi religione astriatis,
cooperunt loca sua paulatim minire, Teutonicorum
insolentias coercere, et quos videbant sibi rebelles,
audaciis propulsare. Quæ postquam auribus ipsius
imperatoris immotuerunt, in iram nimis vehemen-
ter exaserbati. Et statim collecto exercitu, cum Papien-
sibus, Cremonensibus, ceterisque Lombardis, de
quibus videbatur confidere, aduersus eosdem Ve-
netos prouincias processit.

46. « E contra Veronensium socielas cum ma-
xima armatorum multitudo de sua justitia plene
confidens, extra civitatem intrepide exiit, et tento-
ria sua non longe a paphonibus aduersæ partis
audacter collocavit. Cum autem interior ad præ-
limum communendum parati existerent, imperator
animos Lombardorum, qui secum venerant, pro-
pitios aduersæ parti cognoscens, non mediocriter
timuit, et non sine verecunda et multa confusione
de campo evixit, nec certamen cum illo inixit, sed
terga vertens aufugit. Ab eo igitur tempore Italia
civitates omnino suspectas habuit, a quibus potius
timeri velint quam amari. Unde factum est, ut de
constio suorum marchionum et comitum atque
capitanorum, qui erant civitatum odiosi, arcis
inxpugnabiles et alias munitiones fortissimas in

¹ Lib. t. Ep. LVIII. — ² Lib. l. Ep. LVI. LVII.

manus suas receperit, quibus prefecit Teutonicos principes et dominatores, ita ut Lombardi ac eustodes de cætero ejus voluntati resistendi locum habere nullatenus possent. His itaque pro sua voluntate dispositis et ordinatis, ad alloquium (ut supra dictum est) regis Francorum secure transivit, et exinde ad partes Alemanniae remeavit.

47. «Rebus itaque hoc modo se habentibus, cum civitates Lombardæ, quæ inferius annotantur, intentionem ac propositum ejusdem imperatoris contra se amarum et pessimum certis indicis cognovissent, nullum alind evadendi certum consilium habuerunt, seu invenerunt, nisi ut pro tuaute libertate omnes una cum civitate Veronensi contra imperatorem firmiter starent, et scipios, alii cum eis pariter adjunctis, necessaria sibi solita auxila exhiberent. Aggregate sunt ergo per Venetos Veronensibus haec civitates. In primis Cremona, insuper populus Mediolanensis, extra moenia sua diruta civitatibus ab ipso imperatore positus; Placentia, Brixia quoque, et Bergomum. Crevi igitur repente societas ipsa in immensum, et facta est firma et fortis. Aliae vero civitates Italiae letabantur, haec videntes, in cordibus suis. Et licet imperatori præ nimio terrore ad oculum obedientes viderentur, corde tamen et animo cum prædictis civitatibus sentebant». Ita rerum statum horum temporum fuisse in Italia, Acta produnt. Post haec autem de statu Urbis anni hujus sic dicere pertinet:

48. *Alexander papa a Romanis revocatus in Urbem iter parat.* — «Dum autem haec agerentur, defunctus est Romaë Julius Prænestinus episcopus, Alexandri papæ vicarius, et in ejus locum Joannes presbyter cardinalis tituli SS. Joannis et Pauli est subrogatus. Ad eujus commonitionem populus Romanus ex maxima parte Alexandro consuetam obedientiam, fidelium pecunia non modica mediante juravit, et senatum juxta voluntatem et arbitrium ejus constitutum innovando. Ecclesiam quoque beati Petri, et comitatum Sabiniensem, qui tunc a schismaticis per violentiam imperatoris detinebatur occupatus, in manibus ejusdem vicarii nihilominus reddidit. Unde factum est, quod tota fere Urbs ad servitium papæ Alexandri pacifice delinqueretur ab eodem vicario. Habito itaque cum fidelibus Ecclesie consilio tam clericis quam laicis, de revocando Pontifice ad Sedem beati Petri et Lateranense palatum, nuntios ad eum et litteras in partes Galliarum apud Senonas commorantem transmisit, orans et petens ab eo ex parte totius cleri et populi Romani, atque fidelium suorum, quatenus ad proprium sedem suam, et populum specialiter sibi commissum dignaret reverti. Quandoquidem Ecclesia principatus et regimen in ipsa Urbe Romana non ab alio, sed ab ipso Domino est procultubio constitutum: ut que Gentilitatis tempore eunctis glorirosior fuerat, divino consilio in Christianæ fidei revelatione magisterii dignitatem præ omnibus obtineret. Sed

multi quidem hinc divine dispositioni restitere, et adversus eam conati sunt calcaneum elevare; multus tamen, Domino protegente, potuit pravare. Unde oportet, charissime pater et domine, ut in hac parte non tantum nobis, sed omnibus Ecclesiasticis, et populo Italie salubriter consultatis, qui per vestram reversionem in eamdem Urbem et sessionem, in beati Petri Cathedra pacem sibi sperant, auctore Domino, proventuram, et orbi universo tranquillitatem.

49. «His itaque auditis et intellectis, Pontifex de sua reversione ad Urbem cum episcopis et cardinalibus spatiose loquens, licet multa imminentia sibi gravia et difficilia, atque incommoda multa prævideret, tamen regis Francorum, et alterius regis Anglorum, neconon episcoporum Gallie persuasione, prædicto vicario certum de suo redditu dedit responsum, statimque ad iter se festinanter accinxit». Hec usque in annum sequentem. At quomodo tunc ex Gallo profectio contigerit, sno loco dicemus. Interim vero pro impensis iteris et aliis ipsi ex necessitate incumbentibus collectam indicit Ecclesiæ Galliarum, cum has litteras suis suffraganeis dedit archiepiscopus Rothomagensis¹:

«Novistis, et in tuis terra credimus exivisse, quantis turbationibus et pressuris Romana Ecclesia diutissime sit vexata. Credimus in communem notitiam devenisse, qualiter dominus papa pro tuitione Ecclesiastice libertatis se ad omne discrimen objecerit, Ecclesiæque Dei persecutionibus commortiens incessanter sit afflictione proprie personæ, et debitorum onere prægravatus. Clamat itaque ad vos vestra mater Ecclesia, sumptibus importuni exhausta, plenamque reportans de vestra largitione fiduciam, postulat, ut in vestra consolatione respiret, pro quibus desolatam se sentit et mereore conflectam. Sane schismatis potestatis procella jam pro parte detumnit, jam portum securiorem navicula Petri promittit aura clementior, si pacis opportunitati, quam Deus abstulit, obsequia vestrae liberalitatis aspirent. Efferatae siquidem Romanorum malitia, et inexplebilem pecuniam silit, domini pape munificentia et Concilio totiese xpugnatam succubuisse, certa relatione compemus. Nec ad omnimodam pacis et securitatis plenitudinem quidquam deest, nisi ut dominus papa sumptibus exinanitus immensis, sibi et suis vietualium sufficientiam de vestra largitione restaret. Bene valete». Reliqua huius historie spectant ad annum sequentem. In litteris vero, quas misit nuntius sancti Thomæ, certiorum cum rediens de rebus Italiae, ista habentur²: «In Tascalia Radicoforum cum fratre et nepotibus dominus papæ, et quedam alia castra cum parentibus cardinalium capta sunt a Teutonicis etc.» Hec de his ibi.

50. *Canonizatio S. Helenæ Gothe et Canuti regis.* — Rursum vero, quæ pertinent ad anni hu-

¹ Apud Pet. Gies. Ep. CLXXV. — ² Codice Vat. l. 1. Ep. XIII.

jus res gestas Alexandri pape, sunt ista¹: « Hoc eodem anno millesimo centesimo sexagesimo quarto, Alexander papa retulit in sanctorum numerum S. Helenam vidua, genere Visigothum, ob ejus egregiam vitæ sanctitatem, et miraculorum insignem operationem ». Quo pariter tempore idem Pontifex etiam in albo sanctorum martyrum adscribendum curavit S. Canutum regem Danie, patrem Waldemari regis, ut testatur Saxo his verbis²: « Per idem tempus legati regis, quos ut sibi paterna anime sanctitatem sacris honoribus venerari licet Roman transmisserat, consentaneas vota litteras retulerunt. Quibus cognitis, rex omni Danica nobilitate sub edicto Ryngstadium evocata, circa solenne Joannis, quod in æstivo solsticio collitur, parenti caelestes honores, et filio idem Canuto nonnato regios celebrare constituit, maxima claritatem incrementa acceptum est ratus, si una eademque luce ex his alternum ara, alterum corona donasset: ut et hujus infantianum regnum reciperet, et illius spiritum publica religio consecraret etc. » Habes ex eodem auctore duos Canutus reges avum alterum, alterum vero patrem ipsius Waldemari regis. De seniori nempe habetur ab eodem auctore recensita Historia libro undecimo rerum Danicarum, de quo idem meminit in Praefatione scripte a se historia; de juniori vero libro ejusdem historiæ decimo tertio. Et cum plura sint que eos distinguant ab invicem: illud modo satis esse debet, quod senioris nat. his agitnr die septima Iannarii, junioris mense Junii tempore solemnitatis S. Joannis Baptiste.

51. Porro ista pro patre curavit Waldemarus rex Daniae, ubi (ut idem Saxo testatur) conterminos Ruggios populos bello vicit, cornuq[ue] in expugnabilem civitatem, Arkon dictam, ad deditonem cogit, his conditionibus, ut idolum, quod ab universo ejus genti populo cultu celeberrimo frequentabatur, securibus conciderent, atque fidem susciperent Christianam. Quod plane ubi factum, ei in aliis ejusdem provinciæ locis, ubi idolorum monstruosa simulacula adhuc ipsis cultu veneranda persistente, que omnia Christians Jeroboam deject, communisque in frusta, adjuvante magnopere Absalone episcopo Rotschildensi, de quo saepe superioris dictum. Porro ista omnia eleganti decribuntur stylo a Saxone Grammatico³, quem pro arbitrio consulit.

52. Petri Lombardi et S. Eberardi archiepiscopi Salzburgensis obitus: huic succedit Conradus. — Hoc eodem anno Petrus Lombardus episcopus Pausiensis scientia clarus, enjus sunt libri quatuor Sententiæ, ex hac vita decessit. Habet correctorem virum insignem Willenium archiepiscopum Senensem, ad quem extant litteræ Alexandri papæ ex Concilio Lateranensi, de quibus inferioris. Passus est etiam accusatorem Joachimum abbatem monasteri Florensis, sed damnatus accu-

sator in Concilio Romano sub Innocentio Tertio. Exstat ejusdem Petri sepulchri Epitaphium, quod legitur Parisiis in Ecclesia Sancti-Marcelli, ubi et ejus scripta recensentur. Sic se habet:

Hic jaet magister Petrus Lombardus Parisiensis episcopus, qui composuit librum Sententiæ, glossas Psalmorum et Epistolarum, cuius obitus est dies decimus tertius kal. Aug. ». Subiungitur annus Redemptoris modo notatus a Massone in Annalibus Francorum. Qui dicitur ejus germanum fuisse Petrum Comestorem, necnon Gratianum, puto errasse: siquidem Petrus iste Lombardus patria fuit Novariensis, Gratianus Tuscus, et comes totius Trecensis fuisse. Reprobata et sanctus Antoninus fabulam istam vulgo sparsam⁴.

Hoc eodem anno S. Helena Suena, vidua miræ sanctitatis, postquam a sepulchro Boiani, quod petratur, est reversa, de nece generi sui per calamitatem accusata, ea de causa innocens ab ejus cognatis occisa est. Que dicto anno ab Alexandro papa Tertio, instantे Carolo rege Suenonum atque Gothorum, ob vitam sanctissime ductam, mortemque violentiam injuste acceptam, additis miraculis multiplicibus, inter sanctos relata est. Ille vetus Chronicon scriptum apud nos manens.

Moritur hoc anno S. Eberardus archiepiscopus Salzburgensis, de quo plura summa cum laude superius: e cuius sacris reliquiis, ad ostensionem et confirmationem Cœthiliæ fidei, plura signa manarunt, que post Vitam ejus scripta⁵ leguntur. Sed accipe datas tunc litteras ab episcopo Bamberensi ad viduam tanto pastore Ecclesiam Salzburgensem, ibidem affixas his verbis:

« Babenbergensis Ecclesie qualiscumque minister, venerabilibus, et in Christo plurimum dilectis fratribus et amicis Hugo Salzburgensi, Ulrico Kinnensi præpositis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu meroris.

« In commemoratione beatissimi patris nostri ac domini archiepiscopi jungler in mentem venditino a memoria nostra nou recedit, quod diviso a se domino suo, et currū igneo subveto, vernacula et individuus ille comes prophete post eum clamavit, dicens⁶: Pater mi, pater mi, currus ille Israel, et auriga ejus. Numquid enim magnus iste sacerdos noster, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus? Currus enim fuit, dum necessitates et infirmitates alienas, praesertim onera peccatorum, et moxiam pauperum paterna consolatione et compassionie sublevavit. Quasi diceret: Quis infirmatur, et ego non infirmor? vel numquid auriga non fuit, qui creditos sibi revit et direxit in viam veritatis exemplis pariter et documentis? Oculus fuit caco, et pes clando. Manus ejus non estaversa ab ullo patpere, cum quo cordi erat jocari, conixari, et tandem ab invalida manu

Iom. Old. i. IV. c. 1. — Saxo Gram. I. XIV. — Ibid.

¹ Ant. p[er] ill. tit. xv. c. 6. — ² Caus. Anthq. lect. tom. II. pag. 300, 303. — ³ Reg. XII.

exsuperari. Insuper ut omnibus omnia fieret, etiam supra legem, non contra legem, habitum leprosi, et tactum lepre non abhorruit. Raptus, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam ejus. Sed consummatus in brevi, expletiv tempora multa. Evidem sicut scriptum est: malitia remanentium meretur, ut hi qui professe poterant, festine subtrahantur. Atqui memorabilis ille asceta prophetar magnificum duplicit spiritus habuit consolationem. Nobis autem in transitu viri sanctissimi praeber lactum nihil amplius derafictum est, nisi forte digni esset, apud Deum tanto sublevare patrocino. Talis decebat ut nobis esset pontifex, cui vivere Christus, et mori erat lucrum. Proposuit quidem nobis erat festinandum cum videre; sed, propter dolor peccatis nostris exigentibus, extremum hoc beneficium percipiebat ab eo benedictionis nobis divinitus degeneratum esse lamentabiliter et inconsolabiliter conquerimur ». Et infra: « Consolemur invicem, pater noster piissimus intravit in gaudium Domini sui, ipse autem Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis consoletur vos, et abstergat omnem lacrymam ab oculis vestris ». Hæc serenissimus Babenbergensis episcopus.

Successit autem eidem in archiepiscopatu Conradus junior, qui et ipse adversus Fridericum imperatorem inhasit Alexandro pape; de ipso autem hæc ibidem¹: « Post eius decessum prætati cum clero, et ministerialibus Ecclesiæ consilio habito, elegerunt dominum Conradi Patavensem episcopum ad Salzburgensem metropolitam, anno quo supra, videbet Incarnationis Domini MCLXIV, III kal. Julii, virum sane regio genere, scientia quoque et morum probata nobilissimum. Patre namque bonæ memoriae, clarissimo regni principe Leopoldo, marchione Austriae, ac matre Agneta, filia Henrici Quarti (Terti) imperat. progenitus fuerat: germanus etiam Conradi regis Romanorum, sed et duorum ducum illustrum Leopoldi et Henrici, Friderici

vero Cæsar's patrum, sororius autem Henrici Quinti (Quart) imperat., habens sorores G. fratribus ducissam Bohemia, et Bercham ducissam Polonorum, ac Itam marchionissam de Monte-Ferrato, et consobrinam imperatricem Hispanie Gerdrudem. De tam, inquam, illustri parentela protes ipsa nobilissima traxit originem. Sed tante predictus antistes Conradius nobilitatis hincam moribus exultul, probis actibus decoravit. De Patavensi namque Ecclesia, cui xvi annis præfuit, ad Salzburgensem, ut diximus, sedem translatus, quicquid prius in se notabile reprehenderat, nonne quasi novum hominem indutus,cepit corriger, et formam gregi sibi commisso se non sotum nomine, sed et re et opere non sequitur exhibere ». Pergit vero idem auctor de Conradi constantia inhærendo Catholicis: « Eo tempore Octavianus schismatico mortuo, cum jam finem illius excrancandi schismatis Ecclesia præstolaretur, alter propter dolor? pro jam dieto Octaviano, Guido dictus, a fautoribus Cæsaris intruditur potiusquam inthronizatur, et novissimus error peior effectus est priore. Itaque omnibus cum pene Germaniae, et Italiae prælatis tali schismate sese, tum timore, tum etiam favore principis commaculantibus, et quod dictu horrendum est, sacramento, ut postea dicetur, ne ab hoc recederent, se obligantibus: prætaxatus præsul immobilis columna veritatis, sed et æquovocus ejus Conradius Moguntinae sedis archiepiscopus præclarissimus, neconon et Hartmannus Brixensis Ecclesiæ sanctissimus episcopus, murum se pro domo Israel opponebant, et pro conservanda fide B. Petro et ejus vicario viriliter agomabant. Prædictus tamen S. Hartmannus, mensibus vi archipresulatus ipsius dominus Conradi evolutis, postquam tam ei, quam prædecessori ejus S. Eberardo fidelissime commilitaverat, X kal. Januarii migravit ad Bonnum. Conradius demque Deo dignus pontifex, primo con-titutio-nis sue anno ad dominum imperatorem Papæ positioni accedens regalia requisivit, sed obtinere non potuit, quia schismati communicare notuit ». Hactenus de his ibi.

¹ Canis. Anthq. leet. tom. vi. pag. 1247.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6637. — Anno Æra Hispan. 1202. — Anno Hegira 560, inchoato die 18 Nov., Fer. 4, — Jesu Christi 1164.
 — Alexandri III papæ 6. — Friderici I Enobarbi reg. 13. imp. 10. Mannelei Cononii imp. 21.

1. Conciliabulum Clorendonense. — A anno 4 ad 45. Radulphus de Dieeto, qui hoc tempore in Anglia florebat, ea narrat de vexatione divi Thomae Cantuariensis archiep., que huic Historiae accurate a Baronio narrate lucem aliquam affondere possunt. Ad annum MCLXIIII, at : « Rex Anglie multos ad dominum papam confinia schismaticorum in Gallia declinante dirxit, A. (id est Arnolphum) scilicet Luxoviensem episcopum, et R. (id est Ricardum) Pictavensem archidiaconum. Qui sevitiam, maris et fluctuum intra spatiuum trium mensium experti sexes, dum ad regni consuetudines auctoritate summi Pontificis roberandas plurimum elaborassent, nec in aliquo profunserint, in ultimo reditu suo regis annuum adversus plurimos magis ac magis exasperatus mitigare non potuerunt ». Ad annum MCLXIV, « Ex mandato regis concurrentibus episcopis et procuribus apud Clarendone, VIII kal. Februario, post immensos tractatus rex tandem ad hoc animos prælatorum inflexit, ut regni consuetudines archiepiscoporum et episcoporum auctoritate firmarentur et scriptis. Quod Thomas Cantuariensis archiepiscopus, dum ad cognitionem summi Pontificis pertulisset, ab obligatione, quam imerat, absolutionem petit et impetravit.

2. S. Thom. archiepiscopus in causam trahitur. — « Rex Anglorum volens in singulis, ut dicebat, maleficiis debita cum severitate punire, et ordinis dignitatim ad iniquum trahi compendium incongruum esse considerans, clericos a suis justitiariis in publico flagitio reprehensos episcopo loci reddendos decreverat, ut quos episcopus inveniret obnoxios, presente justitario regis exauktoraret, et post curia traderet puniendos. In conlacione sentiebant episcopi; quos enim exauktorarent, a manu laicali continebant protegere; alioquin his judicaretur in eipsum. Huic controversiae praestitit occasioneum Philippus de Broe, canonicus de Bedeford, qui tractus in causam propter homicidium, in justitiorum regis verbum preluli contumeliam habuit. Quod cum coram archiepiscopo negare non posset, probanda sua multatus est beneficio, pulsus est a regno per biennium. Archiepiscopus Romanus prefecturus apud Romam inscio rege

nayem ascendit, vento contrario rejectus in Anglian; in quo plurimum regis offensam incurrit. Tractus in causam, Joanne Marescallo regi deferente querelam pro quadam manorio archiepiscopatus, quod a multis temporibus, ut dicebatur, inconcuso possederat archiepiscopus, tandem post longas fatigaciones in quibusdam articulis contraria reportavit sententiam, et regi judicatum solvi sufficientissime capil, in quingenis hbris habita taxatione.

3. Conciliabulum Nortamptonense. — « Thomas Cant, archiepiscopus super actum quem egerrat in cancellaria tractus in causam, presentiam suam exhibuit apud Northamptonum III idus Octob. Convenerunt illic episcopi, comites, barones totius regni, mandato regis urgente. Rogerus Eboracen sis archiep., vocatus advenit. Et quoniam episcopatum, abbatarum tempore suo vacantium bona de jure cancellarie sue fuerant deputata custodie, quoniam regis ulterior familiaritas penes cancellarium revererat, eisque ut ca-tellaniam de Eya, et castellaniam de Bercomslede pluribus annis libere pos-edisset et disposuisset pro velle, perceperunt sumnam in ratiocinium venire consenteantem juri pluribus videtur, et a capite ratione reddendam ordinarium reputabant; licet ante consecrationem suam archiepiscopus ab Henrico filio et harrede regis, et a justitario regni liber et absolutus ab omni ratiocinio fuisset assignatus episcopus. Cum autem absolutionem factam hoc modo de voluntate regis et mandato probari non posset, adversus episcopos, ne eum in iuste condemnarent, judicio appellavit, et ab eis itidem appellatus est. Sed proceres, licet adversus eos processerit appellatio, et sub anathemate prohibiti sunt in patrem et judicem suum ferre sententiam, nihilominus lamen in eum, nec confessum, nec convulsum, sed privilegium Ecclesie protestantem et suum, sententiam intorserunt; sic archiepiscopus in arctissimo positus, nullus affectus injurii, et opprobriis lacesitus et episcoporum destitutus consilio, cruce quam manutenebat in altum engens, discessit a curia. Nocte sequente, villam latenter egressi ab aspectibus hominum diebus se subtrahens,

et nocibus iler peragens, post dies aliquot ad portum Sandicum pervenit, navicula fragili transvectus in Flandriam.

4. Rex Angliae nuntios ad papam adversus S. Thomam mittit. — « Domino papa directi sunt a rege nuntii post archiepiscopum Senonis in consistorio sic loquentes : Inter Thomam archiepiscopum et regem Anglorum controversia versabatur. De utriusque voluntate dies praefigitur, ut in ea iustitia mediante illorum controversia terminetur. Ad eamdem diem ex praecippo regio, archiepiscopi, episcopi, et ceteri Ecclesiarum prelati convocantur, nt quanto generalius esset Concilii celebratio, tanto manifestior fieret fraudis et malitiae denudatio. Constituta die, Catholici principis aspectui se presentavit regni turbator et Ecclesia. Qui de suorum meritorum qualitate non securus, Dominice crucis armat se signaculo, tanquam ad tyranni presentiam accessurus. Nec tamen regia majestas modo offenditur, sed cause sue judicium episcoporum fidei committit, ut sic ab omni suspectione liberetur. Restabat, ut episcopi causam judicio terminarent, ut sic dissidentes in gratiam foderarent, et dissensionis eorum materiam sepelirent. At obviat adversarius, et objicit quoniam ipsum coram regre stare judicio, esset Apostolicae Sedis et dignitatis diminutio; ac si nesciat quod etsi in illo judicio aliquantum Ecclesie dignitati derogaretur, disimulandum erat pro tempore, ut pax Ecclesie redderetur. Objicit iterum patris sibi nomen adscribens, quod arrogantiam videtur redolere, quod filii in patris damnationem minime debuerant convenire : sed necessarium erat, ut patris superbiam filiorum humilitatem temperaret, ne post patrem in filios patris odium parentaret.

5. S. Thomas coram papa comparet. — « Cum autem nuntii regis prævenissent archiepiscopum Senonis, de enjus adventu nihil certi fuerat auditum in curia; quod petebatur ab eis, juri consentaneum et rationi minime videbatur. Nam cum præsens non esset archiepiscopus, in ejus injuriam quidquam statnere, nec canonicum videbatur, nec ordinarium. Thomas Cantuariensis archiep. in domini papæ præsentia constitutus, sic exorsus est : Ad audiendum tuam, pater sanctissime, confugio, ut qui Ecclesia libertatem tanto tui discrimine redemisti, eam vel solam, vel maximam meæ persecutionis causam attendas, quod exemplo tuo usus sum ». et cetera apud Baronium num. 24 et seq. videnda.

6. Origo dissidi inter regem Angliae et S. Thomam exorti. — Hoc itaque anno, qui primus ex-exilio S. Thomæ archiep., aperte Henricum inter Anglae regem hujus nominis II et Thoman Cantuariensem archiepiscopum ex ista discordia. Eius mutum repetit Gervasius in Chron. ex eo quod postquam sanctus præsul et Concilio Turomensi reversus est in Angliam, jura quedam Ecclesie sue in integrum revocare contendit; quo pacto regis et magnatum animos in se concitat. Quare rex cleri-

cos contra Ecclesiastica privilegia ad sacerdicia judicia vocari precepit; et quia sanctus Thomas ejus conatus adversatus est, convocavit episcopos, coram quibus Thomas clericorum iura fortiter propugnavit. Postulati episcopi an vellent avitas consuetudines observare, responderunt ex conflito velle se quidem regis et regni consuetudines observare, sed *salvo ordine suo et jure Ecclesie*. Cum non placet regi restricione obedientia, iratus et Concilio discessit. Postridie munitiones, quas Thomas a tempore cancellariatus sui custodiebat, repehit, et hinc terror omnium animos invasit. Affirmant aliqui episcopi verbuli unius occasione st tum regum convallendum non esse : alii suadent regiae voluntati consentiendum; cum praesertim rex cardinalibus promisisset, se nulli in re Ecclesie jura labefactaturum. Ergo Thomas magnorum virorum gravitate motus, se consensum, quanvis invitus pollicitus est, et rex inde hilarior effactus pontificum et procerum Concilium indicit apud Clarendonam, locum in Wiltoniensi agro situm, in quo quid actum sit, mox ex Radulpho de Diceto teste oculato et fide dignissimo retulimus. Cum vero haec fuse hoc in loco tractari non possint, legenda apud Baronium, et apud Alfordum in Annal. Eccles. Angl. hoc Christi anno,

7. Moritur Victor IV antipapa. — dum ista geruntur, Octavianus pseudo-papa moritur, uti narrat Baronius ex Epistola VII sancti Thomæ archiep. Cantuariensis num. 30, et seq., in qua dicitur Octavianum, *quarta feria post Octavas Paschæ* obiisse in urbe Lucen-i, et sepultum esse in monasterio extra civitatem. Idem habet Gervasius in suo Chronicœ. Octavianus itaque die xxv mensis Aprilis inierit. Turbat tamen Acerbus Morena, qui hoc ignorare non potuit, cum ait : « Dominus vero papa Victor die luna, primo mensis Aprilis, in civitate Lucae fati innus implexit ». At vox illa, *primo*, eo in loco corrupta, quia hoc anno prima dies Aprilis in diem luna incidere non potuit, et Octavianus in hebdomada post octavas Paschæ demortuus. Quare loco *primo*, legendum *vicesimo*, in quam diem feria secunda incidit. Cum enim canonici Majoris Ecclesie ei sepulturam negassent, *ad miseros monochos cadaver illud perlatur est*, ut in eadem Epistola legitur. Quare licet Octavianus die xv Aprilis mortuus sit, sepultus tantum fuit die xxv ejusdem mensis, feria quarta post Octavas Paschæ, ob sepulturam ei negatam.

8. Paschalis III a schismaticis in ejus locum substitutus. — Schismati cui pro sancto habuere; indeque Acerbus Morena, vir laicus sectæ, ait : « Cujus sanctis meritis dicitur Deum multa fecisse ibi miracula », ejusque morte narrata subdit : In locum ipsius dominus Guido Cremonensis substitutor a cardinalibus tunc ibi existentibus, et a domino Rainaldo archicancellario, ac episcopo Laudensi, et aliis quibusdam episcopis in Apostolicae Sedis honorem sublimatus est ». Quae tamen verba de consecratione episcopali minime intelligi-

genda: cum Rosnaldus ante consecrationem obi-
rit, teste eodem Morena, qui ad annum MCLXVII
at: « Decessit etiam tunc dux Guelpinus, ducus
Guillelmi filius, et Ramaldus archiecclesiarius
et Coloniensis electus archiepiscopus ». Guido itaque
Cremensis ab Henrico episcopo Leodiensi ordinatus,
ut inter alios testatur Aegidius de Aurea-Valle
in episopis Leodiensibus, qui scribit quod cum
Henricus unanimi consensu electus fuisse anti-
papa, hauc dignitatem recusavit, « et multa relu-
ctatione, multisque precibus honorem declinavit.
Electum deinde papam Paschalem, a quo pallii di-
gnitatem mixtus lacrymansque accepit; necnon et
regem Sardinie nomine Burzam (vel Barizonem)
ab imperatore coronatum consecravit (nempe epi-
scopos Leodiensis) ». Chronographus vero Re-
cherspergensis ad hunc Christi annuam: « Hunc
consecravit Leodiensis episcopus sine episopis
cardinalibus, et sine omnibus legitimis ordinatoribus,
quos Romanum Pontificem ordinare conve-
nebat. Ab ipsis primis temporibus Christianitatis
usque ad haec tempora solus iste novo et insolito
more ac ordinatore consecratus est, quem et Pa-
schalem dixerunt. Ipse autem Leodiensis episopus
ipso anno non longam post moram dei iudicio
mortuus est ». His addequa Trithemius in Chron.
Hirsang. b. bet: « Convenientes hi, quos cardina-
les creaverat (nempe Octavianus), mandato impera-
toris XXII die mensis Ap. (quo Octavianus sepul-
tura mandatus) Guidonem episcopem Cremensem in
antipapam elegerunt, qui XXVII die ejusdem mense
ab Henrico Leodiensi episcopo consecratus
fuit ». Sed cum hic dux in terram secundam inci-
dat, legendum XXVI, loco XXVII; sicut enim Victor
de Dominicis consecratus fuerat, ita et Paschalensis
ordinatio nomini ad diem Dominicam expectan-
dam dilata.

9. *Octavianus pravis moribus imbutus*. — De
istis pseudo-pontificibus Petrus Bleensis in Epist.
XLVIII scribit: « Octavianus ille auctor schismatis
toto tempore vilis sua congregaverat opes et divi-
tias, ut quietem Ecclesiae perturbaret. Suis igitur
largitomibus ita infascinaverat sapientes huius
seculi, quod magnatum sibi concilaverat favo-
rem et gratiam, magnamque partem curie secum
traxerat in errorem, etc. Erectus fuerat Octavianus
in contumeliam Ecclesiae Christi, et cecidit.
Post hunc exaltatus est Guido Cremensis, et cor-
runt. Post ipsum elevatus est Joannes Strumi, et
dejectus alique contractus evanuit, etc. Adhuc re-
cole quam glorus erat (nempe Octavianus) in
oculis suis, quam pomposus in verbis; hic presens
ubi se faciat tanquam statuam adorari. Nam et
ego cum aliis in via ad Romanum curiam a carni-
ficibus ipsi capti, et spoliati, et causis sum: comque socii meti conjecti in vincula in
compedibus remansissent, ego preveniente Christi
misericordia, nec flexi genua meante Baal, nec
spora dimissus sum, et sic effigi manus suas.
Semper redibit in memoriam mihi ptilas Patrum, et

peccatum Octaviani non delebitur in æternum.
Ipse enim erat, qui crudelius ceteris clericos affli-
gebat, persecutus homines inopes et mendicos, et
compungitos corde mortificare. O quam caecus et
turbidus est invidie oculus! Ubi, queso, erant
cardinalium corda, quando filium superbiae et
idolum abominationis in Apostolatus apicem eri-
gebant; nt de vobis taceam, ne videar adulari,
quonodo clausis oculis transierunt D. Bernardum
Portuensem, Henricum Pisannum, D. Haeynnum,
D. Ibalium episcopum Ostiensem? Respiraverunt
homines pacis, et hominem dissensionis et scandali
exercentur ».

10. *Insigniores cardinales qui interfuerent electione Alexandri III*. — Ex cardinalibus itaque,
qui electioni Alexandri III interfuerunt a Petro Ble-
ensi bi quatuor Pontificatus dignissimi insue-
censemur. *Bernardus ex canonico regulari Congregationis Sancti Frigidiani Lucensis, presbyter cardinalis ab Eugenio III, et postea episcopus cardinalis Portuensis ab Hadriano IV creatus, qui*
multas legationes obierat; Henricus Pisarus Ordinis Cisterciensis, presbyter cardinalis ab Eugenio III in tercia creatione renuntiatus. Superest Epistola divi Bernardi ad eum data, ordine ccxcv. et tom. in Biblioth. Cisterciensis pag. 239, referuntur ejusdem Henrici Epistola de legitima Alexandri III electione.
Hyacinthus Bobo Romanus, qui deinde pontifex Romanus fuit sub Celestini III nomine. Denique Ubaldus Tuscus ex canonico Ecclesie Lucensis presbyter cardinalis, postea episcopus Ostiensis, et tandem papa sub Lucii III nomine.

11. *Veronenses Frederico imp. resistunt*. — A num. 45 ad 50. Acerbus Moreni Paschalis anti-
pape electione narrata subiicit: « Proximo vero
mense Junio profectus est imperator cum militi-
bus civitatum Lombardie, et cum paucis Teuto-
nicis usque prope Veronam; et multa Veronen-
sium castra et villas dissipavit. E contra Veronenses
cum multo magis peditum et equitum agmine se
imperatori opposuerunt. At imperator considerans
paucos Teutonicos secum fore, et Lombardos tepide
ad ejus auxilium venisse (his confirmatur quæ
Baronius num. 30 habet) bellum que si tunc com-
mitteretur, dannosum sibi futurum pavescens,
cum toto suo exercitu reversus est. Quo dolore
commotus, in Alenaniam causa congregandi
maximum Tentonicorum exercitumire dispositus ».
Paulo post: « Sequenti vero mense Septembri im-
perator cum in peratrica causa colligendi exerci-
tum, ut superius dictum est, in terram Tentonicam
cum omnibus fere qui secum erant ex Tentonicis,
perrexit: si nosque missos et procuratores per
omnes fere Lombardie civitates, qui sua juri
suisque rationes, quas in Lombardia habere de-
bebat colligerent, dimisst. »

12. *Canonizatio S. Canuti Junioris*. — Ad
num. 50. Saxo Grammaticus lib. 14, pag. 329,
at: « Per idem tempus legati regis (sic ille Valde-
mar I Danorum regis), ques, ut sibi paternæ

animae sanctitatem sacris honoribus venerari licet, Roman transmiseral, consentaneas volo litteras relulerunt ». Valdemarus filius erat Canutus Danie regis et martyris, de quo anno MXXX verba fecimus. Bollandus ad diem VII Januarii, quo colitur, de ejus canonizatione agit, recitat illis Saxoni Grammatici verbis, sed nullo canonizationis Canuti anno assignato. Recet tamen animadvertis ipsam Baronii seribentis sanctum Canutum, de quo anno MXXXI locuti sumus, avum huius Valdemari regis. Valdemari enim avus *Ericus Bonus*, qui frater sancti Canuti Senioris exitit, ut loco laudato iam insinuavimus, diximusque sanctum Canutum Seniorem, non die septima Januarii, ut hic Baronius perperam scribit, sed die decima mensis Julii colit; qua de re videnda que ibi in medium adduximus. Isacius Pontanus in rerum Danicarum Historia anno MXXXI Amstelodami typis edita, lib. 6, pag. 232, refert Valdemarum Danie regem anno MCLXVIII legatos ad Romanum Pontificem misisse, subditus: « Elapsu deinde tempore, anno circiter supra millesimum centesimo sexagesimo nono, regis legati, quos Romanum transmiseral, in patriam redierunt, litteras inter cetera referentes a Pontifice, quibus patris sui (nempe sancti Canuti Junioris) innocentissimos manes sacrī honoribus venerari permittebatur. Quocirca rex omni Danica nobilitate sub edicto Ringstadum evocata circa solemne divi Joannis, quod in astivum solstitium incidit, et parenti celestes honores et filio regis celebrare constituit, etc. Exhibitum tunc quoque ejusdem Pontificis breve, ut vocant, in quo ille Rugiae insulam, quod ad Ecclesiasticam jurisdictionem, dioecesi Roschidensi, cui tum in Dania praerat episcopus Alsalon, in totum subiectiendam decernit (1) ».

13. Annus quo ea facta ex Alexandri III litteris erutus.— Litterae Absalonii Rotschildensi episcopo ab Alexandro III inscripte sunt, in quibus ait: « Ex litteris siquidem charissimi filii nostri Valdemari, illustris Danorum regis, et plurium aliorum, manifeste comperimus, quod quedam insula Ryo (seu Rugia) nomine dicta, juxta regnum eius posita tanta idolatrie et superstitioni a primis Catholicæ fidei tuisset temporibus dedita, ut circumiacentem regionem sibi efficeret e insula, et eidem regno, et universis Christianis circumpositis, damna plurima et crebra pericula incessanter inferret. Quod idem rex caelesti flamine suspiratus, et armis Christi munitus, scuto fidei armatus considerans, divino minere protectus, cum brachio forti et extento durissimum hominum istius insule expugnavit, et exprobationem atque

immanitatem illorum: ad fidem et legem Christi tam potenter et valide magnanimitterque revocavit, ut sita quoque subjecerit dominationi. Sane quia potentes ac populus terra angustam insulam habet (legendum habent), ideoque nec possunt proprium episcopum et pastorem habere, rex eorum precibus et supplicatione devictus, necessitate inspecta, nos satis suppliciter et affectuose rogavit, ut tibi curiam et administrationem istius insule committeremus, quantum ad spiritualia ». Subtilis Alexander III se ejusdem regis petitionibus, interventu quoque Eschilli Lundensis archiepiscopi, Apostolica Sedis legati, et episcoporum et principum regni, etiam instanti Upstiensis archiepiscopi et aliorum ibidem nominatorum, « magisterium et prelacionem ejusdem insule in spiritualibus » Absalonii indulgere in perpetuum. « Datum Beneventi, II nonas Novemb. anno MCLXVIII ». Cum itaque canonizationis sancti Canuti littera cum prefatis ad Absalonem Rotschildensem episcopum anno MCLXVIII emissæ fuerint, eo pariter anno sanctus *Cauatus Junior* in sanctorum numerum relatus. Cumque Pontanus hujus canonizationis litteras non producat, perspicuum est eas usque ad nos non pervenisse.

14. Rugiani idololatriæ erant.— Ad num. 31. Pontanus libro laudato pag. 238 et seq. varias Valdemari regis expeditiones adversus Vandalous et Slaves anno MCLXVIII susceptas narrat, atque *Rugianos* ob regis longiorem absentiam rebellasse, regem vero duobus Pomeranis principibus in belli societatem adscilis, cum varias Rugie partes esset adortus, praecepit circa *Arconam* castra locasse, urbemque obsidione aggressum esse. Erat agentis ac pene totius Vandaliae tum caput, quamvis hodie nusquam ejus supersint vestigia. Media urbe planiaties patebat, in qua visebatur delubrum simulacri in eo collocati rumore ac nimum venerandum. Illoc simularium *sanceti Viti* vocabulo censelatur, olim a *sancto Ausgario* insulanis commendata, qui postmodum religionem superstitione commutantes pro martyre et vero Christi confessore idolum venerati sunt. Nam, ut illud Helmoldus lib. I Chron. Slavorum cap. 6, praesertimque Saxo Grammaticus lib. 14, describunt, omnem humani corporis habitum sua mole excedebat, quatuor gerens capita, tofissemque cervices, e quibus duo pectus, tofidei tergum ad similitudinem scilicet Jani bifrontis respicere videbantur. Helmoldus ait, « sanctum Vitum, quem nos martyrem ac servum Christi confitemur, Rugiani pro Deo venerantur, creaturam anteponentes Creatori. Non est aliqua sub celo barbaries, que Christicolas

(1) Omnes quolibet consuli Danorum Tabula 8. Canuti canonizationem referunt in annum MCLXVI, quam in reu consentinent. Hoc veluta Chronicorum inter vulgata a Ludewig Reuter, tom. IX. Quod numero I pone, ut habet ad eum annum: « Translatum est corpus S. Canuti duces Ringstedi, illo Eriki Egydio, die illa Danis omnibus canonicis orationibus, in ex parte una pater regis canonizatur, ex parte altera quod regis filius Canutus in regem immutatur. Interinerunt die illa, et anno MCLXVI. » Valde causa usque archiepiscopus I. S. nullus de Lundis, archiepiscopus sunat de Suecia; Stephanus lector interponit matricem sanctum a litoriazum auctoritate dominum papam M. sancti et cum illi Absalon Rotschildensis, Simon Ottomensis, Sigmo Avensis, Rolf Ripperus, Tucho Bozlanensis, Nicolaus Wiburgensis. Fidei et Domini e Norvegia qui die eodem pronuntiavat pœna excommunicatio, et de anno canonizations Maxs.

ac sacerdoles magis exhorreat. Solo nomine S. Viti gloriantur : cui etiam templum ac simulacrum amplissimo cultu dedicaverunt, ei seorsim divinitatem tribuentes. De omnibus quoque provinciis Slavorum illic responsa petuntur, et sacrificiorum exhibentur annua solutiones. Sed nec mercatores, qui ad illas sedes appulerint, patet ulla facultas vendendi vel emendi, nisi prius de mercibus suis Deo ipsorum pretiosa queque libaverint, et tunc demum mercimonia foro publicantur ».

15. *Vineatur a Valdemaro Danie rege.* — Saxo Grammaticus lib. 14, huius temporis scriptor, hanc oppugnationem fuse describit, narratque qua alacritate ac perseverantia rex eam peregerit, quo ingeno ac labore eam diu concussam sue potestatis fecerit, quo ardore templum genti sanctissimum subverterit, idolumque, frendentibus Barbaris, confactum cremaverit, populum impositis sacerdotibus erudit, ac sacris Christianis imbu curaverit. Porro pacis conditiones fuere, ut sancti Viti simulacro cum omni sacra pecunia tradito, captivos absque redēptione liberos dīmitterent, et Christianam religionem ītu, qui apud nos erat usitatus, susicerent. Quintam et agros et latifondia, quae cultui idolorum destinaverant, in usum corum qui Verbi divini praeconio erant invigilatūr, converterent; seque quoties res posceret, Dānicarum expeditionum comites sistērent, nec unquam vocati regis militiam detrectarent.

16. *Coguntur fidem Christianam amplecti.* — Helmoldus lib. 2, cap. 12, *Valdemari* in Vandalis expeditiones euarrans, addit inter cetera, praefer Rugianos superatos, idolum ipsorum ab eodem eversum, *Svantevith* sive *Sanctevith*, id est, sanctum Vitum appellatum, tum etiam Jaremarum Rugianorum principem Christo per baptismā una cum suis nomen dedisse: « Prosperatum est ergo, inquit, opus in manibus regis Danorum, et obtinuit terram Rugianorum in manu potenti, et dererunt ei pro sui redēptione quidquid rex impoñuisse. Et fecit produci simularium illud antiquissimum Swantevith, quod colebatur ab omnī natione Slavorum, et jussit mitti funem in collum ejus, et trahi per medium exercitum in oculis Slavorum, et frustatum concisum in ignem mitti. Et destruxit lanum cum omni religione sua, et aerarium locuples diripiuit. Et praecepit, ut decedērent ab erroribus suis, in quib⁹ nati fuerant, et assumerent cultum veri Dei. Et dedit sumptus in aedificia Ecclesiārum, et ecclesie sunt duodecim Ecclesiā in terra Rugianorum, et constituti sunt sacerdotes, qui gerent populi curam in his quae Dei sunt. Et attuerunt illic pontifices Absalon de Rotschilde et Berno de Magnopoli. Ihi adjuverunt manus regis cum omni diligentia, ut fundaretur cultus Dei nostri in natione prava et perversa.

17. *Epocha conversionis Rugianorum.* — « Erat autem tunc temporis princeps Rugianorum vir nobilis Jaremarus, qui audita vera Dei cultura

et fide Catholica, alacriter ad baptismā convolavit, præcipiens etiam omnibus suis secum sacro baptismo renovari. Ipse vero factus Christianus, tam in fide firmus, tam in prædicatione erat stabilis, ut secundum Paulum iam a Christo vocatum videres, qui fungens vice Apostoli, gentem rudem et beluaī rabie saevientem, partim prædicatione assidue, partim minis ab innata sibi feritate ad novā conversationis religionem convertebat. De omni enim natione Slavorum, quæ dividitur in provincias et principatus, sola Rugianorum gens durior ceteris, in tenebris infidelitatis usque ad nostra tempora perduravit, omnibus inaccessibilis propter maris circumiacētia. Tenuis autem fama commenmorat, Ludovicum, Caroli filium (nempe Caroli Magni) olim terram Rugianorum obtulisse B. Vito in Corbergia, eo quod ipse fundator extiterit cenobii illius. Inde enim prædicatores gentem Rugianorum, sive Ranorum, ad fidem convertisse feruntur, illico oratorium fundasse in honorem Viti martyris, cujus veneratione provincia insignita est. Posmodum vero, ubi Rugiani, mutatis rebus, a luce veritatis aberrarunt, factus est error pejor priore: nam sanctum Vitum, quem nos servum Dei confitemur, pro Deo colere ceperunt, fingentes ei simulaclrum maximum, et servierunt creature potiusquam Creatori. Adeo autem haec supersticio apud eos iuvaluit ut Zuantervith, Deus terra Rugianorum, inter omnia numina Slavorum, primus obtinuerit, clarus in victoriis, efficax in rebus ». Post pauca addit Helmoldus cap. 13: « Auno ergo incarnationi Verbi m^{clxxviii}, fundatum est opus nova plantationis in terra Rugianorum, et aedificate sunt Ecclesiæ, et praesentia sacerdotum illustrata. Servieruntque regi Danorum sub tributo, et accepit filios nobilium obsides, et abduxit eos secum in terram suam. Haec autem facta sunt tempore, quo Saxones bella civilia gabant ».

18. *Moritur Petrus Lombardus.* — *Petrus Lombardus* Parisiensis episcopus hoc anno mortuus est juxta Epitaphium, quod legitur in suburbana Sancti-Marelli Ecclesia Parisiis sita, litteris partim Romanis, partim Gothicis, ut tunc cerebat usus, scriptum, in quo dicitur obitum ejus fuisse diem *XIIII kal. Augusti*. Et variis tamen Instrumentis *Mauritii* ejus in episcopatum Parisiensem successoris tempore ex-arahis infertur, Mauritium archidiaconum Ecclesiae Parisiensis anno *m^{clxi}* jam Iuisse episcopum Parisiensem, quod ei Robertus de Monte in Chron. ad illum Christi annum disserit. Ad haec inter Epistolas Alexandri III ad *Ludovicum* Francie regem datas una legitur data *Turonis*, *VI Idus Decemb.* anno *m^{clxii}*, ante celebrationem Concilii Turonensis, in qua meminimus *Mauritii* episcopi Parisiensis. Denique anno *m^{clxiiii}*, nunc 8 retulimus verba Hugois Pictavini hoc tempore viventis, in Historia Vizeliacensi, in qua *Mauritium* episcopum Parisiensem eo anno fuisse dicit. Potuit quidem error irrepere in Instrumenta

publica a nobis mox laudata; sed nec Alexander III, nec Petrus Pietavinius ea in re errare potuerunt. Ex quibus sequitur, *Petrum Lombardum aliquot ante mortem annis episcopatum abdicasse.*

49. *Eius patria.* — Ceterum *Gratianus*, (inquit Miraeus in Henrico Gandavensi), Petro Lombardo coevis, sacros canones unum in corpus colligit, et canonistarum quasi magister fuit; sic *Lombardus* veterum Patrum sententias collegit, et theologorum scholasticorum, ac *Sententiarum Magister* dici meruit. Falluntur lauen qui *Gratianus*, Petrum Lombardum, et Petrum Comestorem germanos fratres fuisse asserunt. *Gratianus* enim Etruscus ex oppido Clusio, *Lombardus* Insulber, Novariensis, ut paulo ante diximus; Comestor vero Gallus, patria Trecensis. De Operibus a Petro Lombardo et Maurilio ejus successore editis legendum idem Miraeus.

50. *Obitus S. Eberhardi archiepiscopi Saltzburgensis.* — Baronius in Appendice ad hunc annum monet, num. 50, addendum esse canonizatiōnem sancte *Helene* Sueviae ab Alexander III factam. Praterea memorial mortem S. Ebrardi archiepiscopi Saltzburgensis ex Canisio tom. II Antiq. Lect. narratque ex eodem tom. VI mortem heati *Hartmanni* Brixinensis episcopi, non vero Brixensis, ut ibidem librariorum errore dicitur. Quibus ex Chronicō Reicherspergensi ad hunc Christi annum hæc adjicio: « Eodem quoque anno, sanctæ memoriae Eberhardus Salzburgensis archiepiscopus feliciter migravit ad Dominum apud Roura cœnobium X kal. Julii. Corpus ejus est ad episcopalem sedem delatum cum luctu omnium, honorabiliter tamen in monasterio IIII kal. ejusdem mensis est humatum. In cuius locum successit dominus Chuonradus Paviensis episcopus ab omni clero et populo unanimiter electus cum gudio omnium, ea cautione, ut cum Alexandre staret sicut prædecessor suus ». Subdit chronographus Conradum prolectum esse ad imperatorem fratrelem sum pro regalibus ab eo suscipiens, sed cum Paschalem papam agnoscere nollet, « sine regalibus, cum gratia tamen et pace », ab imperatore dimissum esse. Erat Conradus frater Ottonis quondam Frisingensis episcopi, scientia et pietate clarus.

21. *Puritati theologiae prospicit Alexander III.* — His addit Chronographus: « Ipo anno, cum per totam Francie multa et varie sententiae haberentur de fide inter magistros Francigenas, Alexander papa, convocatis in unum scholasticis, et quibusque litteratis, in ipsa vigilia Nativitatis Domini usque ad tria, ut fertur, millia vel ultra, cum assentientibus sibi dominis cardinalibus condemnavit, et omnino interdixit omnes tropos et indisciplinas questiones in theologia, Parisiensique episcopo sub obedientia præcepit, ut per totam Franciam eas compesceret. Sententia autem de gloria hominis in Deum assumpti, et in Deum natu approbata est ibi coram papa ac roborata, con-

scriptis inde centum quinquaginta et amplius auctoritatibus.

22. *Obitus Hartmanni episcopi Brixensis.* — « In fine ipsius anni felicis memorie Hartmannus Brixinensis episcopus canonicae vitae ex hac vita ad aeternam migravit X kal. Januarii ». Ita chronographus Reicherspergensis.

23. *Alexander III iterum Parisios venit.* — Alexander III, qui ut anno superiori num. 10 diximus, *Senonis* hoc anno die xix mensis Aprilis versabatur, *Parisios*, urbem xxv dimitiat leucis inde dissitam, ante festa Paschalia venit, ante diem nempe ejusdem mensis duodecimum. San-Martiani enim in Episcopis Parisiensibus, et Butoniis, tom. II Hist. Universit. Paris. pag. 326, haec isdem fere verbis ex quadam membrana archivii Parisiensis referunt. Anno MCLXIV, mense Aprili, in palatio Parisiensi Quadragesimali tempore agitata est causa secularis, que intercedebat inter *Manricium* episcopum et *Odonem* abbatem Sancti-Dionysii, praesente Alexandre Pontifice, ob Ecclesiam Argentolii. Contendebat enim episcopus abbatis manrii ibi cum virginium collegio juxta veterem consuetudinem a Sugerio interruptam collocari debere; contra Odo monachos ibi recte a Sugerio prædecessore suo constitutos asserebat, quod non fuissent moniales illæ satis castigatae vitæ. Haec ibi, Alexandre III Parisiis existente, *Fastradius* seu *Fastradus* septimus abbas generalis Cisterciæ animauit Deo reddidit, ut refert auctor, exordii magni, ut vocant, lib. I, cap. 38: « Cum Parisiis pro negotiis monasterii atque totius ordinis sui, domino papæ Alexandre III adficeret, et corruptus agrititudine, lecto decubuisset, infra quintum diem sancto fine requievit. Huic autem decadentia tota Romanæ curiæ dignitas adstitit; ita ut ipse quoque dominus papæ propriis manibus eum ungens, atque Apostolica benedictione communiens, magno pietatis affectu morienti compateretur, et mortuo congratularetur. Et non solum vir Apostolicus, verum etiam piissimus rex Francorum Ludovicus, qui et ipse præsens erat, cum sua nihilominus curia planetu magno sanctissimum virum, quasi patrem charissimum planxit, multasque lacrymas super eum fudit ». Ita synchronus auctor, qui cunctis adfuit, et sanctæ vitæ ac mortis testis fuit.

24. *Obitus Fastradi abbas Cisterciensis.* — Manricus anno MCLXIII, cap. I, haec verba recitat, atque de anno obitus ejus, quem eo anno collocat, nullam esse controversiam. Verum communis haec opinio nullum aliud fundamentum habet, quam accessum Alexandri III ad urbem Parisiensem, antequam Concilium Turonense celebraret. Eam tamen amplius sustinendam non esse demonstrat chronographus Claravallensis, auctor coevis, a Petro Francisco Chiffletio in lucem emissus, qui ait: « Anno Domini MCLXIV, obiit Parisius in praesentia papæ, sanctus abbas Fastradius Cisterciensis ». Manricus ibidem num. 9 existimat, Fastradum die xxi mensis Aprilis demortuum,

quia Henriquez in Menologio ac Ignatius Firmianus in suis ad Exemplum Magnum notis, ex Martyrologio Cisterciensi obitum Fastradi cum die illo copiunt. Hac ejusdem Martyrologii verba : « XI kalend. Maii, anno MCLXIII, dominus Fastradius obiit, septimus Cisterci abbas ». Quibus innexus Manriens putat opinionem suam certam, et Hugo Menardum, qui in suo Martyrologio eam mortem re tulit ad diem xiv Maii, deceptum esse, aliosque in errorem induisse. At piissimum abbatem ante diem decimam nonum mensis Aprilis demortuum reportet, cum eo die post summum Parisiis redditum Alexander III Senonis hoc anno fuerit, ut mox diximus. Ad hanc dies in Martyrologiis notati pleniusque diversi sunt a diebus sanctorum emortualibus, ut milles insinuavi, ad vulgarem que invauerat opinionem penitus profligandam. Denique enim in Martyrologio Cisterciensi Fastradi emortualis annus male consignetur, ei in Chronologia non multum fidendum.

25. *Alexander III Rhemis Concilium celebravit.* — Post hanc arbitror. *Alexandrum III celebrazzo Concilium Rhenense*, enijs nulla quidem mentio in Collect. Concil., sed cuius memini Vas seburgus, ascensr illud post Turonense habitum fuisse. Christianorum rebus in arctum redactis in Palæstina, et in eo actum de suppeditis Ier rendis, et collecta per totam Europam facienda, vectigali a rege Francie ob id imposito, quo quilibet tam nobiles, quam clericus, per quatuor annos ex viginti solidis annui redditus numeri pendere tenebatur. Memoratur istud Concilium a monacho anonymo Sancti-Vitom Virdunensis, qui confirmavit Historiam Virdunensem episc. a Laurentio Leodiensi ad Sanctum-Lurensium monacho scriptam tom. xi Spicilegii Dacheriani recitatam. Ibi enim pag. 337, de Gonone abbate Sancti-Vitoni Virdunensis dicitur : « Nec silentum arbitror, quantum honoris dominus papa ei impenderit, quantumque gratiae ipsi accreverit ; quia cum idem dominus papa (scilicet Alexander III) Concilii gratia de more celebrandi Rhenos advenisset, et omnes tam abbates, quam episcopi in suis sedibus et subselliis resedissent, contigit tandem venerabiliem patrem nostrum abbatem Gononem illo tardius adventare, qui cum induit sacris vestibus Concilium introisset, nec haberet sedem in qua potuisse residere, humi resedit. Ad quem cum dominus papa oculos inclinasset : Ille est, inquit, qui gratiae majoris honorem et reverentie potioris favorem omnibus, ex quo cisispinavi, nobis exhibuit : et e vestigio misit ei in argumentum dilectionis eur leui in qua solitus erat residere, qua ille humiliiter et cum gratiarum : felione recepta, desuper resedit ». Ita scriptor ille aquilus.

26. *Eius causa et tempus.* — Concordum illud praesenti anno concreto dum aporet. Meyerus enim lib. 5 Annal. Flandriae ad annum xcixiii scribit : « In patriarchia Antiocheni male a nostris cum Noradino (sufflano Alepensi) pugnatum. Capti

summi viri, Boemundus Tertius Antiochenium principis, Rainmundus comes Tripolitanus, Rainmudi filius Joscelinus III; Joscelini comitis Edessani filius, Calanus preses Siciliæ, Hugo Lusini anus, ac tales præterea alii. Quod prælium factum esse tradit episcopus Florentinus (scilicet S. Antoninus) idibus Augusti. Rediit et Almericus rex Hierosolymorum ex Egypto Antiochiam, magna que diligentia consilium secutus Theodorici principis Flandriae, regni negotia administravit, nec multo post principem Antiochiae liberavit », quod et Tyrus lib. 49, num. 9 et seq. narrat, subdit me proceres illos vinclis tanquam villa mancipia aliagatos, et Alepiam traductos spectaculum factos esse populis infidelibus et careeribus mancipatos, ac eastrum *Harenc*, quod Christiani in finibus Antiochenis obtinebant, a Noradino aulea obsecutum potenter occupatum fosse. Tom. Tyrius ait : « Factum est hoc anno ab Incarnat. Domini MCLXV, regno vero (legendum regni vero) domini Amalrici anno secundo, quartu idus Augusti ». Sed locus ille ex Meyerio citato corrigendus, legendumque anno ab Incarnat. Domini MCLXIII, quo, mense Augusto, annus secundus Amalrici regis in cursu erat. « Noradinus », ait Tyrius, « rebns secundis, et casu prosperiore factus sublimior, videns regnum soliti carere solatiis, et majoribus regni principibus, quos ipse captivos tenebat, destitutum, ad hoc et dominum regem et militiae robur adesse universum », obsecutus Pancadensem civitatem, a Turcis *Belinas* vocatam, eamque recipit « anno ab Incarnat. Domini MCLXVII, regno vero domini regis Amalrici anno secundo, XV kal. Novembris ». Qui locus etiam corruptus ; legendum enim MCLXIII, quod et ipsem Tyrius ostendit, dum cap. 41 ait, industria Theodorici comitis Flandriae qui illuc advenit, Boamundum Antiochiae principem « in eadem aestate, multo tamen interveniente pretio, vix per annum integrum apud hostes detentum, libertati simuli et honori pristino » restitutum esse, anno videlicet millesimo centesimo sexagesimo quarto. Porro Panæa olim etiam Casarea Philippi dieta, et nome excisa, ad ortum Jordanis illuxi sita erat.

27. *Eius celebrationis causa magis explicatur.* — Amalricus Hierosolymorum rex Ludovicus Francie regi scriptis Epistolam eccliam tom. iv Duchesnii pag. 696 recitatam, in qua ait : « Per presentia scripta dellendam omnibus Christianorum, qui in Terra-Sancta Ierusalem sunt, erectis Turcorum cornibus, depressionem sublimitati vestre, licet eam iam forte audieritis, expouere dignum duximus. Nobis apud Egyptum cum Syriaeno dimicantibus, et per virtutem Dominicæ crucis, inde eum maxime, si ibi permanisset, universitali Christianitatis nocturnum expellentibus, factum est, ut comes Tripolitanus, et princeps Antiochenus cum multo exercitu ad liberandum castellum prope Antiochiam situm, nomine Haring, quod Noradinus cum immensa multitudine obsederat,

irent, et auxilio divino hostibus eorum adventui cedentibus liberarent. Accidit autem, ut dum præfati, princeps scilicet et comes, non contenti tanto Dei beneficio superbe hostes ad loca naturaliter munitissima insequerentur, ipsos ab hostibus capi, et omnem fere eorum exercitum partim capi, partim occidi. Additus est præterea huic dolor dolori. Nam traditorum manus præfato Noradino, cum adhuc in Aegypto essemus, Panodium, quod vulgo Belinas dicunt, tradiderunt. Sic itaque quasi in angustia pendulo sancta laborans Terra, vestrum et vestrorum potissimum, quod sibi efficacissimum fore speramus, nobiscum implorat auxilium. Valete. Datum Antiochiae II idus Januarii ». Quas litteras cum Ludovicus rex accepisset, et cum Alexandre III communicasset, Concilium Rhenense ad auxilium Terra-Sanctæ convocatum est.

28. *Rex Anglia Terræ-Sanctæ succurrit.* — Ad Terræ-Sanctæ subsidium non solum in Francia, sed et in Anglia pecunia collecta, ut discimus, ex Chron. Gervasii ad an. MCLXVI, ubi refertur scriptum Henrico rege præcipiente compositum, in quo is ait : « Proxima tercia feria post Dominicam, qua caplatur. Misericordia Domini, primo cum ibi adessent archiepisc. Rothomagensis, et tres episcopi Normannie, et episcopus Cenomanensis, et quidam barones mei. Iterato apud Cenomaniam

tertia feria post sequentem Dominicam, cum adessent pariter tres archiepiscopi Rothomagensis, Turonensis, Burdigalensis, et episcopi plures; Bajocensis, Luxoviensis, Sagiensis, Cenomanensis, Andegavensis, Venetensis, Pictavensis, Engoliensis, Petragoricensis, Agennensis, Besaceensis, (vox illa corrupta), et multi barones mei de Normannia, de Cenomania, de Turona, de Andegavia, de Britannia, de Gasconia, consilio et assensu omnium, petitione et precibus domini regis Francorum, et exemplo suo, qui per terram suam similiter statuit fieri, statui ut ad defensionem et juvamen Ecclesie terra Orientalis unusquisque de terris suis, de omni mobili quod habet, sive sit aurum, sive argentum absque lapidibus, sive animalia, sive nummi, sive quidquid sit absque vestibus, incisis, et de redditibus similiter de hoc anno MCLXVI de unaquaque libra duos denarios. Deinde quatuor sequentibus annis de singulis libris singulos denarios. Hoc quoque faciat de culturis et vineis etc. Condonata est tercia pars penitentia sue omnibus, qui fideleriter de rebus suis hanc eleemosynam persolverint. Haec acta sunt anno ab Incarnat. Domini MCLXVI ». Haec collecta per annos quinque continuata, quo in periculo Terra-Sancta versaretur ostendit.

1. *Legatio ad Alexandrum III ab imperatrice Mathilde.* — Redemptoris annus millesimus centesimus sexagesimus quintus, Indictione decima tercia sequitur ordine temporis, cuius exordio missa est legatio a Mathilde imperatrici matre Henrici Anglorum regis ad Alexandrum papam, qua rogavit, ut jungeret fœdere reges Franciæ atque Angliæ : quod si faceret, fore etiam, ut pax sequeretur ejusdem regis Angliæ cum S. Thoma. Ista cum accepisset manens in curia apud Alexandrum Joannes Saresberiensis, suis litteris reddidit certiorum S. Thomam sic ipsarum exordio : « Cum, inquit, dominum papam nuper sollicitarem, et animarem, et viam illi quam mihi videbar intellexisse ad pacem sibi ei vobis reformandam studiosius intimarem, respondit, se spem concepisse pacis ex

verbis imperatricis, qui abbatem S. Marie de voto tunc transmiserat, promittens regem Angliæ facile posse induci ad quæcumque vellet dominus, si ipse papa, reges, ut diu petitum est, vellet confederare. Ad quod quia dominus papa pronus est, et rex Francorum facilis inclinari, ex colloquio suo et regum certus etiam videbatur. Et jam regem Francorum evocaverat, ut Purificationis festum ageret secum ». Haec de concepta spe pacis. Additique se locutum cum rege Francorum, quem timentem invenerit, ne ex ejusmodi occasione distraheretur ab Ecclesia Romana communione atque relicto Alexandro, esset schismatica inlæsus.

2. *S. Thomas ab amico admonitus dat litteras ad Henricum regem, et ad episcopum Herefordensem.* — Ibis significatis, rogit ipse Saresberiensis

eundem S. Thomam, magis precibus quam studio litterarum debere incumbere. Cur autem ista de litteris, accepe quae in Quadripartita de eodem sancto Thoma leguntur ex Illeberto, dum adhuc moraretur in Pontiniaco monasterio : « Tantus siquidem divinarum Scripturarum amator erat, ut post horas regulares quotidie sacri Codices vix de manu ejus discenderent. Unde ex amore hoc Scripturarum et opera adeo in brevi profecit, ut sepiissime in scrupulosis et nodosis Scripturarum sententiis et super docentes se intelligeret ». Sed et in evolvendis canonum libris totus erat. Quod quidem his periculis temporibus fieri minime probavit Joannes ipse, cuius hand medioevis erat apud sanctum Thomam testimatio ob insignem viri probitatem alque doctrinam; qui et ea qua pollebat fiducia apud ipsum, iisdem litteris ista, memoria quidem digna commouit, dicens¹ : « Consilium meum et desiderium, et summa preceum, ut vos tota mente convertatis ad Dominum et orationum suffragia; quia, ut in Proverbii scriptum est² : Turris fortissima nomen Domini. Ad quam si quis confugerit, de omnia angustia liberabitur. Differte interim omnes alias occupationes quantum poteritis, quia licet necessaria plurimum videantur, quod suade praeligendum est, eo quod magis est necessarium. Prosum quidem leges et canones; sed mihi credite, quia nunc non erat his opus.

Non hoc ista sibi tempus spectacula posent.

Siquidem non tam devotionem excitant quam euangelitatem. Nonne recolitis, quia in angustia populi, ut scriptum est³, inter vestibulum et altare plorabant sacerdotes et ministri, dicentes : Parce Domine, parce populo tuo? Exercitabat, inquit propheta⁴, et scopelam spiritum meum, in die tribulationis Dominum exquirens manib[us]⁵, ut doceat, quia spirituale exercitium, et mundatrix discussio conscientiae avertit flagellum, et impetrat misericordiam Dei. Quis a lectione legum aut etiam canonum compinetus surgit? plus dico, Scholaris exercitatio interdum scientiam anget ad tumorem, sed devotionem aut raro aut nunquam inflammat. Mallem vos Psalmos ruminare, et beati Gregorii Morales libros evolvere, quam scholasticō more philosophari. Expedit conterre de moribus cum aliquo spirituali, cuius et exemplo accendamini, quam inspicere et discentire litigiosos articulos secularium litterarum. Novil Dominus qua mente, qua devotione ista proponam: vos accipietis ut placet. Si autem ista feceritis, vobis erit adjutor Deus, ut timeri non oporteat, quid machinetur homo. Ipse novit, quod in nullo mortali nobis, ut opinor, sperandum est in praesenti angu-

stia etc. » Ista ad sanctum Thomam Joannes maxime opportune.

3. Inter haec autem idem sanctus Thomas summis angustiis pressus, absens scriptis rem agit, scribens ad ipsum Anglorum regem, itemque ad episcopos Angliae, qui eundem regem hortari monere debeant. Ad regem enim has dedit litteras, quas suis Annalibus Rogerius inserit istis verbis :

« Reverendissimo domino suo Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Northunadnonrum et Aquitanorum, et comiti Andegavorum, Thomas eadem gratia Cantuariensis Ecclesiae humilis minister, salutem et ultimam per omnia beneficere.

« Loqui de Deo, liberae et quiete mentis est valde, Iude est quod loquor ad dominum meum, et ultimam ad omnes pacientem. Obsecro, mi domine, ut suffereras cum animi patientia modicum quid commonitionis, conferentis per gratiam Dei, quia nunquam vacua (vacuata) est ad animæ vestre saltem et mee liberationem. Augusti mihi sunt undique : tribulatio enim et angustiae invenerunt me inter duo gravissima et timenda constitutum. Et inter duo constituta gravissima timidum : silentium loquor, et commonitionem. Si autem silentio, mors mihi est, nec effugiam manus Domini dicentis⁶ : Si non annuntiaveris delinquenti peccatum suum, et moriatur in peccato suo, sanguinem ejus de manu tua requiram. Si commonuero, timeo ne non effugiam domini mei (quod absit!) indignationem: nec accidat mihi, quod sapiens ille dixit : Cum is, qui non placet, ad intercedendum vel commovendum accedit vel militat, verendum est, ne irati animus ad deteriora provoctor. Quid ergo faciam? loquar, an sileam? Utробique certe periculum. Verumtamen quoniam tuus est incidere in hominis indignationem, quam in manus Dei viventis⁷, confusis de misericordia Altissimi, in eius manu sunt corda regum, et quo voluerit inclinabit ea, (et ultimam in partem inchoarem!) loquar ad dominum meum, quia semel coepi. Multotiens enim bona parantur invitatis, maxime cum corum potius saluti consulitor quam voluntati.

4. « In terra vestra captiva tenetur filia Sion: sponsa regis magni oppressa a multis, afflita ab his qui a tempore longo oderunt eam, et a quibus potius honoranda esset quam affligenda, maxime a vobis. Habita igitur vobissem recordatione beneficiorum singulorum, que vobis contulit Deus in initio regni vestri, in medio, et fere usque modo: solvite eam, et permittite eam conregnare sposo suo, ut benefaciat vobis Deus, et incipiat statim convalescere regnum vestrum, et auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque summa pax in diebus vestris. Credite mihi, dilectissime domine, serenissime princeps, patiens enim retribu-

¹ Job, Vat. I, 1, c. 31. — ² Prov. XVIII. — ³ Job, II. — ⁴ Psal. LXXXVI. — ⁵ Ibid.

⁶ Ezech. III. — ⁷ Dan. XIII.

tor est Dominus, longanimis expectator, sed ulti gravissimus. Audite me, et benefacite : sin autem, verendum est (quod absit) ne accingatur gladio suo super femur suum potentissimus, et veniat in manu valida cum militia multa liberare sponsam suam non sine grandi plaga de oppressione et servitute tribulantibus. Si vero me audieritis, quoniam necesse habet Dominus in hoc instanti obsequium vestrum experiri, tanquam strenui militis sui : benefacit vobis Deus et addet gloriam gloriae vestre, in progeniem filiorum et filiarum vestrarum usque in tempora longa. Alioquin, vereor, quod tibi Deus avertat, ne non deficiat gladius de domo vestra, donec veniat qui ulciscatur de plano suam et suorum injuriam, Altissimus. Sicut nec de domo Salomonis, a quo licet eum Deus elegisset, et contulisset ei tantam sapientiam et pacem, ut diceretur ab omnibus : Ille est filius sapientiae et pacis : et quoniam recessit a via Dei, et ambulavit iniquitate super iniuriam, scidit Deus regnum suum et dedit illud servo suo ; maxime quia non quaesivit subito post delictum placare Dominum. Sicut et David pater suus, qui statim post offensam humiliavit se Domino emendavit culpam, petivit misericordiam, et obtuluit veniam. Utinam et vos cum Dei gratia similiiter faciatis ! Hoc vobis et praesens scribo, cetera in ore latoris presentium, viri religiosi et magna opinione, fidelis etiam, ut credimus, vestri posuimus. Quibus, queso, si placet, fideliter credatis : potius tamen desidero cum gratia vestra benigno vestro uti colloquio. Bene valeat senne et semper dominus meus ». Ista ad regem cum et eidem nuntio has auditu dignas dedit litteras ad episcopum Herefordie istis verbis :

5. « Thomas, Dei gratia Cantuariensis Ecclesie minister humilis, venerabili fratri Roberto eadem gratia Herefordensi episcopo, salutem, et per omnia benefacere,

« Si litterae nostrae fraternitatis tue excitavere sollicititudinem, utinam non affectu desidem reperiisse, nec circa officii suscepti debitum effectu minus vigilem. Elegi abjectus esse, anathema pro omnibus, opprobrium hominum et abjectio plebis, ne videbem mala sanctorum, et dissimularem injuriam gentis nostrae : expectans si quis forte ex omnibus vobis zelans legem Dei, et Ecclesiae libertatem affectans, exiret post me et veniret, ut non daremus cornua peccatoribus. Ecce tu, quem credebam mihi a Domino datum esse, ut mecum aedificares, evelleres, et plantares, propinas mihi stimulum in ruinam, solatum in desperationem, praedicas humiliationem, inno dejectionem, anuntians bonum, cum undique sit turbatio in pernicie Ecclesiae Dei et clericorum : et cum deberes animi vacillantis firmare constantiam, sustinere mecum congressum ad defendendum patrimonium Crucifixi, ad reprimendos et expugnandos hostes Ecclesiae, instillare auribus meis, inspirare animo meo, ut obsecarem instantius, arguerem arctius, increparem durius. Quod si me non audient, ex-

clamare certe debueras contra me : Exurge, quare obdormis ? Exere gladium sancti Petri, vindica sanguinem servorum Christi qui effusus est, injurias Ecclesie, que in nobis et nostris fiunt tota die.

6. « Exciditne a memoria tua, quoniam sim in iuriis afflictus, quibus contumeliis affectus, cum in persona mea contra omnem juris formam auctoritatem, et contra omnem iterum judicaretur Christus ante tribunal principis ? Non revoco certe ad animum propriæ personæ injuriam, et si Ecclesie. Attende diligentius, altius de tuo responde, quid ageretur ante exitum meum, quid in exitu, quid postea, quid etiam agatur singulis diebus in terra illa circa Ecclesiam Dei et ejus ministros. Quia animi conscientia ista dissimulare potes tu, de quo sperabatur, quod es redempturus Israel, liberaturus a servitute Ecclesiam ? Et nunc quia tanta tempore faciisti, doleo super te, fili mi primogenite. Timeo ne sucedat tibi, qui tollat primogeniti tua, et auferat benedictionem primogeniti (quod absit) a te. Veruntamen et si haec tu tacuisti (siluisti), resume vires, fili charissime, clama, ne cesses, exalta vocem tuam contra eos, immittit eis timorem, incute contritionem, execute satisfactionem, ne ira Dei descendat super eos, et tota gens pereat, vel (quod absit) maiores in gente. Ultio enim divina jam in januis est. Haec tibi scribo non ad confusionem tuam sed ad cautelam, ut fultus auctoritate Dei et nostra, de cætero valeas et velis officii tui necessitates fortius et validius exercere. Hoc unum: in summa te volo scire per misericordiam Dei : non extorquebitur a me Ecclesie confusio. Praeterea gratias tibi ago, quod vel nunc visitasti me, et solatio tuo confortasti.

7. « Quid plura ? unum est, quod sine multa animi mei amaritudine sustinere non valeo. Fleo equidem super dilectissimo domino nostro rege. Timor enim et tremor venerunt super me¹, et conixerunt me tenebrae, eo quod videam dominum meo regi tribulationem et angustiam imminere. Nec mirum. Commovit enim Ecclesiam Dei, et conturbavit eam, ostendens clero suo dura, et potans eum vino miceroris. Propterea dicit ei Dominus² : Ubi sunt nunc sapientes consilarii tui, qui dederunt tibi consilium insipiens, qui dicebant : Filius sapientum tu es, filius regum antiquorum, quorum consuetudines observande in Anglia : quas qui non observaverit, non est amicus Cæsaris, hostis est corone, reus judicio ? Sed certe quod magis est, amicus est crucis Christi : quoniam vebis qui condunt leges iniquas, et scribentes scripturam in iusticias, ut opprimere pauperes in judicio, et vim facerent cause humilium populi mei; ut essent Ecclesie et viduæ præda eorum, et clericorum ahorumque diriperent bona. Quid facient in die visitationis et calamitatis de longe venientis ? ad cuius confugient auxilium, et ubi

¹ Psal. LIV. — ² Isag. LXIX.

derelinquent glorias suas, ne incurventur sub iudicio, et cadant cum interfectis? Ubi sunt nunc sapientes ejus? procedant, annuntient ei, et indicent, quid cogitaverit Dominus exercituum super Angliam. Stulti facti sunt sapientes ejus⁴, et emacuerunt principes ejus, deceperunt Angliam angulum popolorum. Dominus immiscerit in medio ejus spiritum vertiginis. Errare fecerunt Angliam in opere suo, sicut errat ebrius, vemens et tremens; et non erit Anglia opis, quod faciet capit aut caudam, quia comedenter Jacob⁵, et locum ejus desolaverunt, et dixerunt: Illereditate posse deamus sanctuarium Dei, exprolrandio sacerdotibus, et eorum principibus dieentes: Quo confugietis e manibus nostris? aut in quo est vobis fiducia? Quare recessistis, et obstititis praecipis meis? O quam inane cogitationes istae, quam pessimae operationes in conspectu Domini! Videt quidem quoniam vanas sunt. Ipse enim irridet sic cogitantem, sic operantem, prospiciens, quod prope veniat dies ejus, et jam in Januus sit, et dicit⁶: Ecce homines qui non posterunt Deum adiulorem suum, sed speraverunt in multitudine divitiarum suarum, et prevaluerunt in vanitate sua. Sed frustra haec faciunt. Non relinquunt Dominus Ecclesiam suam, clerum suum sine defensore, sine ultiōne gravissima. Fundata est enim supra firmam petram: petra autem ipse est Christus, qui eam proprio sanguine suo fundavit. Certe si non ista emendaverint, non ferent ea impune, quoniam concenclaverunt Sancta Sanctorum, dominum Dei, sacerdotes ejus injuriis afficioendo, verbisque probrosis. Illi sunt quibus Dominus ipse ait⁷: Dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes. Et alibi⁸: Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit: et qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Revertantur ad cor, abjiciant mala ista a se, agant penitentiam cum summa humilitate. Ahoquin verendum est, ne Dominus noster cito (quod absit) veniat, adducens super eos et terram eorum granadem tribulationem, et ultiōne retributionis gravissimam. Ecce veniet Dominus noster, et non tardabit, et ipse salvabit nos. Ipse nunquam dereliquerit sperantes in se. Prophetia enim dicit⁹: Spera in Domino, et lacrimatatem, et pasceris in divinitate ejus. Et alibi¹⁰: Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum, et tunc liberaberis a laqueo venantium, et a verbo aspero. Et ut cetera omnia debito fine concludam, quoniam ostendam nobis Dominus, que et quanta portaret nos pati pro nomine suo, et pro defensione sue Ecclesie: necesse habemus, ut ores tu, et tota Ecclesia tibi commissa instanter pro nobis: ut quod nostris meritis non valeamus, tua et sacerdotum virorum intercessione, qui in dilectione tua sunt, sustinere valeamus, et ob id gratiam semperfam consequi mereamur. Vale et confortare.

Valeat tota Anglicana Ecclesia, et confortetur in Domino, ut et nos bene valeamus». Haec sanctus Thomas e Galliis, ubi erat, in Angliam. At quid inter hac rex ipse Anglorum?

8. *Legatio regis Anglorum ad papam.* — Antequam vero Alexander e Galliis recedens Romanum versus pararet iter (quod contigit hoc anno, Paschal tempore) legati regis Angliae ad Alexandrum papam venire. Quidnam autem attulerint, ex Alano in Quadripartita sic accipe: «Discurrebant interim hinc inde, et etiam a domino papa mittebantur nuntii ad pacis reformationem. Tandem vero placuit utrol iisque dominum papam, et regem statuo die et loco ad invicem convenire, ut per mutuum, eorum colloquium via pacis posset facilius inveniri. Rex ait ad id se venturum, sed in archiepiscopi absentia, quia eo praesente, demandat nec domini papa faciem se visurum. Domino papae archiepiscopus significat nulla ratione regis utili colloquio sine sua praesentia, cui mores noti illius fuissent. «Ctius enim, at, poterit Apostolica circumveniri religio ex varietate verborum regis, si non adasset sedulus interpres, qui regie mentis propositionis ex ipsius animi possit latebris elicere». Haec ad papam Thomas. «Quo accepto (pergit Alanus) moderata responsione regi renuntiavit dominus papa, hoc inauditum a saeculo, Romanam Ecclesiam ad alienius principis mutum, quemquam a suo conductu (conspictu) rejicere, maxime pro iustitia exulantem. Sed et id privilegii et auctoritatis desuper esse indultum Apostolae Sedi, ut exilibus et oppressis subveniat, etiam contra principum iras, et violentos impetus malignorum. Indignantes ergo nuntii recesserunt, haec regi nuntiaturi. Dominus vero papa Romanu reversurus iter ingreditur». Haec Alanus. Sed jam Alexandri papae redeuntis vestigia assecetur.

9. *Alexandrum reversurum in Urbem furor schismaticus prosecutur.* — Urgebant Romani Alexandri papae adventum post obitum Octavianum nullo pacto receptum Guidonem, quem imperator in locum ipsius subrogarat. Pergebant frequentioribus litteris id ipsum petere, et quodammodo etiam violenter exigere, minitantes, nisi hoc anno Romanu rediret ante festum diem S. Michaelis Archangeli excepturos se fore Guidonem. Sed accipe ista ex litteris Joannis Saresberiensis ad S. Thomam tune datis, quibus et alia scitu digna significantur, ait enim post multa¹¹: «Etsi quid de domino papa vobis immotuit postquam reversurus Romanu venit ad Montem-Pessulanum, desidero autem de eo audire prospera, eo magis, quo illi ex magna parte inter quos moror vaticinantur adversa. Dicunt enim, quod Pisani et Genuenses, et etiam Areolenses mare ingressi sunt ex mandato Teutonici tyranni, ut ei tendant insidas, et piratae exercent, ut sine manu inductione eorum nulli omnino licet navigare in illo mari.

⁴ Psal. xc. — ⁵ Psal. lxx. 111. — ⁶ Psal. cxv. — ⁷ Psal. lxx. 111. — ⁸ Psal. xxviii. — ⁹ Psal. cxv. — ¹⁰ Psal. cxv. — ¹¹ Psal. xxviii. — ¹² Psal. cxv.

« Adieciunt etiam, quod in Ecclesiam Moguntinam (idem tyrannus) velit intrudere illum non Christianum (hoc namque illi proprium nomen erat) sed antichristum apostamatum sunum, qui Reginaldo successit in officio cancellarie, et persecutio Ecclesiae, et collisione et strage gentium, et eversione civitatum. Dicitur enim hoc promeruisse in eo, quod Tuscian totam Teutonicis subdidit et Campaniam ut Romanis nihil relictum sit, nec in agris, nec in olivetis, aut vineis extra moenia Urbis. Unde, aiunt, inclusus populus, et quasi affectus inedia obtinuit multis precibus et pecunia data inducias usque ad festum S. Michaelis: tunc nisi dominus papa interim venerit et subvenierit recepturi Guidonem Cremensem, et in verba Teutonicorum juraturi. Et ne quid subtraham, asserunt nescio quas prophetissas Teutonicas vaticinatas esse, unde furor Teutonicorum palest amplius inflammati, et unde schismatici animantur. Sed profecto potens est Deus conterere superbiam Moab¹, valdeque adversus Dominum superbientis, et arrogantia ejus major est quam fortiludo. Unde in tanto rerum turbine nihil salubrius arbitror, quam ut confugiamus ad clementiam Christi, qui etsi iterum crucifigitur, non occiditur; sed crucifixos suos in ultiorem columbam faciet acerbius crucifigi, et iam crucifigit pro parte convocans adversus eos pestem et gladium, etc. » Sed audiendae sunt litterae Ottonis cardinalis, ad ipsum S. Thomam de his ista scriptentis hoc eodem tempore profectionis papae Alexandri Italianam versus. Sic se habent²:

10. « Significamus vobis, dominum papam, curiam totam, et nos bene per Dei gratiam valere. Litterae nuper venerunt ad curiam de Janua. Dicunt, quia Guido Cremensis Pisis receptor est, archiepiscopus recessit, clerici aufugit, populus totus ipsum Guidonem contemnit. Dominus papa mandaverat Januæ pro galeis. Et quidem Januenses ipsi fideles, et devoti sunt domino papa et curiae: sed quia putant et timent imperatorem cum Pisaniis pro receptione Guidonis Cremensis magnas conventiones et promissiones fecisse, dubitare adhuc. Unde (quod vobis solis confitemur) hoc ex litteris perpendimus, quod si civitates Longobardiae confederatae fuerint contra imperatorem, et galeas, et alia obsequia exhibebunt: sin autem, subsistere videntur. Confederationem autem, si futura est, in proximo audiemus.

« Electus Moguntinus (Conradus erat iste, ut dictum est, sed adversus imperatorem, licet affinis ejus) qui nuper recessit a domino papa et a curia, nuntium Guidonis ad se venientem de terra sua ejecit, et communatus est ei, quod si ipse, vel alius nuntius ex parte schismaticorum ad se ulterius perveniret, oculos sibi erui faceret. Nomen domini papæ manifeste prædicat. Hoc novit imperator, et multum dolet. Et quia cerlum habetur in

terra, quod predictus Maguntinus ad pedes domini papæ accesserit, eidem Maguntino concordant per omnia Trevirensis, Saltzburgensis, et fere reliqui principes omnes, sicut dicunt tam secularis, quam Ecclesiastici, excepto imperatore et Coloniensi, et duce Saxoniae. Magdeburgensis nuper reddit de Hierosolyma; et captus a Sarracenis vorvit, quod si liberaretur, domino pape manifeste adhaereret, et ita manifesteret. Huensque littere Ottonis cardinalis ad sanctum Thomam. Quod autem ad electum Moguntinum pertinet Conradum, cum adversaretur imperatori schismatis causa, et adhaereret Alexandro; qui substitutus est ab eo, idem qui superius, nomine Christianus cancellarius, non est receptor vivente Conrado; sive schisma in ea Ecclesia conflatum est, quod annis decem et octo, ut tradit aliud Conradus episcopus, qui scripsit Chronicum Moguntinum, duravit, qui et deplorat cladem ejus Ecclesiae.

11. *Alexandri III redditus triumphalis Romam, frementibus schismaticis.* — Ut ad Alexandrum redeamus, itineraryum ejus describitur in Actis Vitæ ipsius apud citatum sepe Codicem Vaticanum his verbis: « Celebrato itaque Pascha exivit Senonis, et transiens per Parisios et Bituriges, et Auicinum, post festum Apostolorum, ad Montem-Pessulanum incolumis per Dei gratiam remeavit ». Ubi mansit usque ad Octavam Assumptionis, postea navigavit. De sancto vero Thoma eum comitante Alanus in Quadripartita haec ait: « Dominus vero papa Romam reversurus iter ingreditur, quem prosequebatur Thomas archiepiscopus usque Bituricum, ubi accepta licentia et benedictione, regreditur Pontiniacum, amplius faciem domini papæ in carne ista non visurus ». Pergunt Acta: « Paratis ergo navibus et aliis quæ ad navigandum necessaria videbantur, infra Octavam Assumptionis beatus Mariæ Virginis mna cum fratribus suis mare intravit, et immensam pelagi vastitatem non sine multo discriminine transcendens, ad civitatem Messanam prosperis ventis applicuit. Quod postquam in auribus recolende memoria Willelmi Christianissimi regis Siciliae apud Panormum insonxit, eundem Pontificem tandem patrem et dominum suum, a quo patrimonium Sicilie et totam aliam terram suam tenere dignoscitur, digno cum honore tractare et magnifica ipsi presentare studuit. Ad vehendam quoque ipsius venerandam personam, galeam unam rubræ, pro episcopis autem et cardinalibus quatuor jussit studiosissime preparari. Remigium quoque archiepiscopum... et alios magnates cum ipso Pontifice destinavit, qui eum gloriose conducerent, splendide associarent, atque ad Romanam Urbem gloriose deferent.

12. « Movit ergo a Messana beatus Alexander papa in mense Novembris, et transiens Salernum et Cajetanum, per fauces Tiberis suffragantibus beatorum Apostolorum Petri et Pauli meritis, ingressus est Ostiam, ubi ea nocte, auctore Domino, cum

¹ Jer. XLVIII. — ² Lib. I. Ep. LI.

fratribus suis incolumis remansit. Mane autem facto, senatores cum nobilibus et magna cleri et populi multitudo ex Urbe honorifice ocurrerunt illi, exhibentes ei tanquam animarum suarum pastori, obedientiam debitam et consuetam reverentiam : et exinde enim cum ramis olivarum usque ad portam Lateranensem cum omni gaudio et laetitia conduxerunt. Ubi totus Urbis clerus de more solemniter induitus, ejusdem Pontificis tandem desideratum prestolabatur adventum. Ibi et convenerant Judaei, de more legem snam deferentes in brachiis, et concurserunt signiferi cum bandis, stralores, scrimarii, judices cum advocatis, et non modica ejusdem populi multitudo. Quid plura ? Inchoata processione, undique alternis vocibus cum tanta gloria et exultatione deductus est ad patriarchum Sancti-Salvatoris in Lateranense palatum, cum quanta nullus Romanus Pontifex a longis retro temporibus recolitus fuisse receptus. Acta sunt hac omnia anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sexagesimo quinto, Indictione tertiadecima, undecimo kal. Decembri, Pontificatus vero ipsius anno sexto ». Hactenus ex Alexandri Vita Actis de redditu ipsius Pontificis ex Gallia in Urben.

43. Qua antem in his desiderari videntur, ex auctoribus temporis hujus supplenda erunt, atque primum ex Neubrigensi¹, qui ex eo tempore, quo in civitate Montis-Pessulanii morabatur Alexander, navigandi opportunitatem expectans, imperatorem nihil non tentasse scribit, ut redeundem in Italiam caperet Alexandrum ; ait enim : « Imperator vero non quiescens, secretis (ut dicitur) litteris et promissis amplissimis apud Willelmum ejusdem urbis dominum agere studuit, ut proderet hospitem. At vir memorabilis integra fidei inventus est, et insignem hospitem decentissime honoravil. Cumque cardinales multitudo virorum fortium, qui Hierosolymam properabant, dromonem Hospitalis Hierosolymitani ingressi, dominum papam mox secundum jactis in alto mari anchoris exspectarent : contigit dromonem a prætereunte classe piratica infestari. Adviebatur Pontifex ex triremi ingressurus dromonem : sed conspectis circa dromonem piratis, mox remis retortis in Magalonensem se portum recepit. At ii qui erant in dromone, tam viriliter resistere piratis, ut confusos nec illatos abigerent. Itaque dominum papam non ultra vires cum periculo expectandum censerent, cursu prospero fines regni Siculi attigerunt. Idem vero Pontifex post dies aliquot in alia navi mari se credidit, et secundis in Apuliam flatibus nullo pro�sus obidente transivit. Suscepimusque reverenter a rege Siculo, et quolquit eius erant ditioni subjecti, etc.

44. « Romualdus autem Salernitanus archiepiscopus, qui Salernum appellentem ipsum Alexandrum ceperit, ita refegit ipsius pape navi-

gationem ex Gallia Romanum : « Alexander papa Magalonem venit, et preparata quadam magna navi, quæ erat Hospitalis, (nempe Hospitaliorum militum), cum eam paue omnes cardinales intrassent, et papa cum paucis cardinalibus ingalea Narbonensem eandem navim ascensurus veniret, galeæ Pisanorum imperator servientium, quibus illi paraverant insidias, repente apparuerunt : quibus visis, papa cum galea sua festinans Magalonem rediit. Galeas autem Pisanorum navim, in qua erant cardinales, circumdederunt, et non invento ibi Apostolico, eam in pace liberam abire permisérunt. Quæ vento stante secundo, primo Panormium, deinde Messanam applicuit. Non multo post Alexander papa cum cardinalibus, qui remanserant, et Moguntino archiepiscopo quondam minorem navim intravit, et alte se committens pelago, licet multis exagitatis procellis, salvus famen cunn omnibus Messanam Domino ducente pervenit. Quo cognito rex Willelmus, qui tunc erat Panormi, nuntios suos cum muneribus ad papam transmisit, et cum eum quinque galeis usque Romanam conducit preecepit. Qui Salernum veniens, a Romualdo Salernitano archiepiscopo et toto populo civitatis cum debita est reverentia et honore suscepit : qui postmodum cum eisdem galeis usque ad Tiberim, et per Tiberim usque ad S. Paulum cum omnibus cardinalibus venit. Tunc cleris Romanus et populus obviantes, ipsum cum magno honore et gloria usque ad Lateranum unanimiter adduxerunt.

45. « Dum autem in Urbe haec agerentur, et dominus Alexander papa in B. Petri Cathedra, tanquam Christi vicarius resideret, Guido Cremensis et ejus complices valde sunt commoti atque confusi, quoniam timor et tremor apprehenderunt eos. Catholici vero, licet a Friderico imperatore multas tribulationes toleraverint pro justitia, lababantur tamen de prosperis Ecclesiæ successibus ex nimia confusione schismaticorum. Lombardorum quoque societas contra Ecclesiæ adversarios et libertatis sua impingnatores intrepida persistebat, disponens universa, quæ ad retentionem sui utiliora esse propiciebat ; et ut imperatoris caliditates et machinamenta, quæ in Lombardorum confusionem juraverat, destruere possent, operam et studium pro viribus impendebant. Unde factum est, quod Veronenses et Paduani tanquam viri bellicosi, et libertatis propriae amatores, ut imperatoris adventum per partes suas penitus disturbarent, et ut in posterum sibi consularent, Appendix arecum in manu forti aggressi sint, et viriliter expugnarunt, et eam funditus destruxerunt ». Hactenus Acta de his ibi, quæ spectant ad presentem annum : reliqua suis locis.

46. *Friderici imperatoris Epistola ad catholicos S. R. E. cardinales.* — Dum adventu veri Pontificis Roma triumphat, in imperatorem persecutorem passim jacintur maledictiones a populo, a curialibus dieteria in eundem (ut fieri solet)

¹ Neubr. l. ii. c. 17.

multiplicantur. Quam ob cansam ab eodem imperatore ista tunc sunt scripta turbato stomacho, sed stylo melle linilo, etsi felle mixto ad S. R. E. cardinales,

« Fridericus, Dei gratia Romanus imperator semper Augustus, clericis Romanae Ecclesie cum Lazaro quondam paupere aeternam habere requiem.

« Loqnar ad dominos meos, quamvis sim pulvis et cinis¹, et, ut jumentum factus sum apud vos²; tamen homines et jumenta salvabit Deus³. Multiplicavit Deus misericordiam suam super vos, qui congregavit, vos a quatuor ventis caeli, ut recumbatis cum Abraham in sinn patris sui. Fillellis ille cum tota domo .Egypti (Moyse dico) qui de vestra vos .Egypto extraxit, ut evitaretis ollas carnium, et ut posselis clamare in deserto⁴: Manhu. Quid est hoc? a regione deserti manna venit ad viatores cum; et jure dicitis: Quid est hoc? Quid, inquam, est, quod famam expellit, et desiderium satiat, et satiando accendit? rapuit etiam vos manus illa inexhausta clementia, et fecit vos lucem de luto, et in diademate Salomon quo coronavit eum mater sua⁵, vos coronavit, fecit vos aurum de luto. Sed nescio quo pacto aurum in futum rediit, et in ferri utilitate aurei seculi (sicli) moneta degenerat. Levasti corpora vestra in montes, sed mentes in convallibus remanserunt. Unde ergo veniet auxilium vobis? Sperabamus enim, quod in cacuminibus montium pennas tenderetis, qua veherent nos (vos) ad dexteram Dei Patris. Seduxit nos opinio lubrica, et quod valde gemimus, alarum nudato remige, in plumbi modum gravitas corporis vos pessumdat.

17. « Putabatis, quod Deus esset tantum Romanorum; sed et valles Teutonicorum frumento abundant. Suscipe, montes, pacem populo, ut lingue spicula abscondatis. Non solum in imperium, sed et in Deum cultus justitiae, teste propheta, silentium⁶. Super nubes volatis aquile, et tandem ad nostrum cadaver carpendum vestra rostra deponitis. Abstinetis vos a carnis pecudum, et carnes imperiales sine sale voratis; vere

cultus justitiae silentium. Quod nondum est, finxit, et nondum venit in tingiam, iam penes vos constat esse patrum, ait enim: *Quis hic papa schismaticus in iustus: haec imperatrix praeceps; sed non de semine imperiali: hic archiepiscopus ter in die carnis ventrem confundit: hic episcopus ructu letenti (frequenti) aera fedat: hic abbas exhaerit scutellam usque ad vomitum. Vacatis otio idecirco talia eructatis. Nam detracatio in camenis concipitur, et in curia evomitur. Non est curia celum, non est curia paradisus, sed adhuc est curia inter flumina Babylonis. Vestrum ostium omnibus patet, cum quis per illud ingreditur; non palpatur, sed ceditur; non curatur, sed maectatur; non justificatur, sed damnatur. Et (ut breviter dicam) nihil sine crimen apud vos, sed cum venerit Fitius boni nisi in sede majestatis sue¹, quæso dicite: ubi sedebitis? hic et ibi?*

48. « Clementes medici non orationibus agros curant, sed eorum vulnera suscipere student, ut cum eis pariter et agrotent. Nos non poteramus ascendere ad vestra licita; sed vos vestra pietate commoti ad nostra illicita descendistis, et facti estis hujusmodi. Quid prodest in desertum exire, et in deserto .Egyptum cor habere? Quid prodest ranas .Egyptii vitare², et in deserto murmuratione perire? Eni qui sub Pharaone languistis, sub Moyse suspiratis. Empores vita nolite decipere (despicere) venditores margaritæ. Ecce qui dedidistis manus et oculos, et aha membra, ut Evangelicam margaritam possetis comparare, ea nondum estis digni. Hac autem ad salutis fructum utimini. Reddite Deo linguam et accipite margaritam. Si vero haec Epistola vobis placuerit, nostra erit sententia illa Sapientis³: Argue justum, et diliget te. Si vero succensi fueritis, non ideo Diogenes amittet cornua. Valete, et si Deum dilexeritis, linguas vestras Dei gladio amputate, et in Catholicum papam consentientis». Haec enim imperatoris Epistola ex Fragmentis Vaticanis mendosa valde. An autem ad ista rescripserint cardinales, nobis incomptum. Sed quemad exæstuans ira idem imperator post haec molitus sit, dicetur anno sequenti.

¹ Gen. xvii. — ² Psal. LXXXII. — ³ Psal. XXV. — ⁴ Exod. XVI. — ⁵ Cant. III. — ⁶ Isa. XXXII.

¹ Luc. IX. — ² Exod. VIII. — ³ Prov. IX.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6658. — Anno Æra Hispan. 1203. — Anno Hegira 561, inchoato die 7 Nov., Fer. 1. — Jesu Christi 1165.
— Alexandri III papa 7. — Friderici Enobarbi reg. 14, imp. 11, Manuels Comneni imp. 22.

1. Henricus II propinquos S. Thomæ Cantuariensis et amicos vexat. — A num. 4 ad 9. « Rex Anglie Henricus », inquit Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum, « admodum et supra modum iratus, eo quod ipse in nuntiis suis et petitionibus tam a rege Francie, quam a domino papa esset repulsus, jussil furore plenus res et redditus archiepiscopi (id est, S. Thomæ Cantuariensis) et omnium suorum confiscari, tolamque cognitionem suam et omnes, qui eum quovis titulo contingebant, exilio damnari. Nulli igitur ætati, fortuna vel ordini pepercit ista crudelitas. Nam mulieres in puerperio decubantes, pueri quoque vagientes in cunis acti sunt in exilium. Senes eum junioribus proculsi sunt, dominibus eorum et rebus in exterminium datis. Adulti quoque coacti sunt jurare quod absque dilatatione vel diverticulo Pontiniacum peterebant (prefatum caenobium in Burgundia situm, ubi sanctus præsul a festo sancti Andreae proximo post exilium, per duos fere annos in multa humilitate et spiritualibus exercitiis conversatus est, ut scribit idem Gervasius ad annum MCLXIV), et archiepiscopo suo, regis autem proditori se praesentarent, ut ipse solus tot angustias cordis susineret, quod causa sui coeクentes videret. Processit ultius furor immanis, nam publice terrore laico prohibitum est, ne quis eum, non dico donis vel scriptis visitaret, sed ne quis pro eo in Anglicana Ecclesia oraret. Exercabantur istae, et ejusmodi enormitates per quemdam filium perditionis Bandulfum Delbroc, cui rex ad custodiendum, immo ad destruendum commendaverat archiepiscopatum. Hic itaque accepit potestale, associatis sibi nequioribus se circumquaque grassabatur. Oderat enim archiepiscopum ex antiquo, ideo crudelitate non poterat satiari. Res autem et redditus monachorum Cantuariensium semper servavit illas, nullamque rerum suarum eis subripuit potestatem. Factum est hoc, ut credi potest, mutu Bei et industria prudentis Wiberti prioris : Pergit Gervasius :

2. Expeditio ejus in Walliam infasta. — « Rex autem Henricus, quo facilius domini pape, vel etiam Cantuariensis archiepiscopi, si forte promulgaretur, declinaret sententiam, coadunato

exercitu copioso, ad debellandam Walliam profectus est. Illis vero valide resistantibus, parvum vel nihil profecit, multis tamen ex suis tam milites quam pedes perdidit, et reversus est ». Porro est hic annus secundus exilii S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis. Idem narrat de hac expeditione Neubrigensis lib. 2, cap. 18.

3. Due Epistolæ a S. Thoma Cantuariensi anno sequenti scriptæ. — Rogerius Hovedenus in parte posteriori pag. 503 et seq. refert Epistolam a divo Thoma archiep. Cantuarie ad Henricum II Anglia regem scriptam, enijs initium : *Quoniam de Deo*, etc. qua eum bortatur, ne Ecclesiam diu captivam teneat, « ut benefacial, inquit, vobis Deus, et incipiat statim convalescere regnum vestrum, et auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque summa pax in diebus vestris, etc. » Tum recitat aliam Epistolam ejusdem sancti ad Robertum Herefordensem episcopum, enijs initium : *Si litteræ nostræ fraternitatis*, etc. in qua inter alia ei significat, ut officium suum fortius et validius exerceat. Extat ultraque Epistola apud Barominum a num. 3 ad 8, quas dicit se ex Hovedeno exscripsisse. Verum is utramque cum anno sequenti connectit, subditque : « Eodem anno Henricus rex Anglie, post redditum de Gallia, transfervavit de Anglia in Normanniam, et Guillelmus rex Scotorum scutus est eum ». Sed, ut mox dicemus, Guillelmus hoc tantum anno in Vigilia Nativitatis Domini in regem elevatus est. Quare ea litteræ anno sequenti date, non vero currenti. Porro Hovedenus *Galliar* nomine Walliam intelligit, Gallia enim loco Gualia ibi legitur.

4. Epistola Arnulphi episcopi Lexoviensis ad S. Thomam Cantuariensem. — Extat tom. ii Spicilegii Dacheriani, pag. 485, Epistola Arnulphi Lexoviensis episcopi ad S. Thomam Cantuariensem, quando exulabat in Galliis, in enijs fine cum asserset hostes Henricum II Anglie regem ad concordiam impulsuros esse, eam sub hujus anni finem scriptam existimo. Haec ejus verba : « Proponuit primo, cum rege Francorum quibusdam conditionibus convenire, ut suo et ipsius terrore convictio, facilius possil cætera complanare. Disposuit etiam, sicut aiunt, in plerisque mitius agere,

nt in pacem omnia dissimulatis revocentur injuriis, et ipse celeri reditu ad reprimendam Galensem revertatur audaciam, priusquam eum eis Scoti Britonesque convenient ». Paulo antea dixerat Arnulphus : « Consolamini, quia de adventu ejus ad partes istas (ad Normanniam seilicet) plurima nobis commoditas incipit apparere, quia praesens efficacius ab his qui vos diligunt, poterit eorum auctoritati cedere, acquisescere consilii, precibus inclinari ». Henricus autem rex hoc anno expeditionem in Walliam suscepit, uti mox ostendimus, et anno sequenti sub initium Quadragesimae in Normanniam perrexit.

5. Agit in ea de pace cum Henrico rege. — In ea Epistola prolixa et amoris plena, laudata sancti præsulis constantia, qua causam Ecclesiae tuebatur, admonet ne eum de pace agetur, minutiis insistat, neve subtiliter et anxi singula discutiat. In ea inter alia plura haec habet : « Adversus eum vobis agendum est, cuius astulam remoli, vicini potentiam, severitatem subdit reformidant : quem adeo crebri successus et fortuna fecit gratia delicatum, ut quidquid non obsequitur ducat injuriam : quem quanto moveri facilius, tanto sit difficilis mitigari; apud quem temeritatem non sovet impunitas, sed in dilatai dilectis irrogat ultionem. Verum hunilitati et patientie preparat se quandoque tractabilem; viribus non sustinet expugnari, sed plane quidquid fecerit, de voluntate videatur, non de impotentia provenisse ». Multis interpositis subdit : « Si quid vobis serenitatis cooperit apparere, occasionem vestra sapientia non repellat, sed oblatam plene colligatis amplexu. Super quo si quid tractandum inciderit, nolite singulos articulos nimis subtilitate discutere, quia subtilitas contentionem parit, contentio vero sotipos odiorum ignes quasi quibusdam flatibus excitat et accendit. Non erit vobis ad singularia decurrendum, sed quasi generalibus studiosius inhærete, quia salva res est, nisi pactiones specialiter expressæ perimant libertatem. Si enim nos fidei profitemur, et reverentiae, et obsequii debitorum, si bona et personas nostras honoris et utilitatibus ejus offerimus impendendas, sed regias dignitates, et antiquas consuetudines, in quibus legi Dei non obviant, promittimus observare, non lredit, quia in his omnibus contra debitum nullatenus obligamur ». Eadem etiam Epist. est ordine LXXXV libri 1 Epistolærum divi Thomæ.

6. Malcolmus IV Scotie regi succedit Willelmus frater. — Obiit memorie pia Malcolmus rex Scotiæ (hujus nominis IV), apud Gedevouth, Videlus Decembrius, quod evenit v feria, anno ætatis sue xxv, regnique ejus anno xii et dimidio, etc. Cui successit Willelmus frater ejus, in Vigilia Natalis Domini more regio elevatus in regem », inquit annalista Malrosensis ad hunc annum. « Guillermus nuppiarum bono, cui frater pia sanctæque preposuit virginitalis optimum, mullo quidem tempore uti, vel ad sobolem vel pro remedio incon-

tinentie distulit. Tandem vero salubrioris instinetu consilii de Transmarinis ejusdam primarii filium duxil uxorem, et de cetero non solum vixit correctius, verum etiam regnavit felicius », inquit Neubrigensis lib. 2, cap. 21.

7. Fridericus imp. Pontificios in Italia perspexit. — Ad num. 9 et seq. Postquam Arnoldus archiepiscopus Moguntinus a suis Moguntinis trucidatus fuil, « Christianus cancellarius (inquit Joannes de Ceccano in Chron. loquens de Christiano comite e Buche cancellario imperatoris, qui anno superiori in archiepiscopatum Moguntinum intrusus fuerat) et comes Golheolinus ceperunt Maritimam et Campaniam præter Aquitanum, quam devastaverunt et incenderunt, Cisternam et Castrum, et fecerunt jurare totam terram ad fidelitatem Paschalis et imperatoris, et sic redierunt in Tusciam. Post reversionem illorum comes Gilbertus et Richardus de Gaia venerunt cum exercitu regis Sicilie, et intraverunt in Campaniam, et Verulani se reddiderunt. Poslea posse derunt (id est, iuxta hujus auctoris loquendi modum, obsidione cinxerunt) eum Romanis Alatrum, Ciceanum et Arenarium (haec oppida antipapæ partes tuebantur, et Sieuli ab Alexandro III stabant), et non potuerunt illum capere. Et sic intraverunt in vallem Sancti-Laurentii, et incenderunt castrum Sameti-Stephani et Pressei, et unusquisque postea rediit ad propria. Hoc autem Ripe Turriæ et castrum Sancti-Laurentii, et insula cremata sunt, et Alexander papa reversus est Rounam ».

8. Alexander III in Siciliam venit. — Sed non tantum Joannes de Ceccano narrat, Italos a Germanis affliatos, verum etiam Aeribus Morena fusa agit de degradationibus ab illis factis, que Longobardorum animos in eos accenderunt. Tristanus Chaleus in Chron. asserit, Marchoaldum Mediolanensis prefectum eos tribulis onerasse, et variis modis vexasse. Quare eum Itali a Frederico imp. abhorrenerunt, Alexander papa enim Oberto archiepiscopo Mediolauensi navem concendit, et relicta Gallia in Siciliam venit, quarto secessus sui in Franciam anno jam proiecto. Ille auctor anonymus Vitæ sancti Galdini archiepiscopi Mediolanensis in Actis SS. Bollandianis ad diem xvii mensis Aprilis ait : « Ex ilium igitur beatus Galdinus et labores non modicos suo cum pontifice (nempe Oberto), prefatoque papa (Alexandro III) ac aliis quibusdam pariter perpessus, cum per quadriennium circiter in Gallicana evulassent Ecclesia, denum navigio Palerum, postea Beneventum pervenerunt. Non autem multum post temporis a prefato summo Pontifice Romai evocatus, ibi suis suffragantibus meritis, S. Sabinæ cardinalis presbyter ordinatur ».

9. Romam redit. — Ad num. 11 et seq. In Codice Vaticano a Baronio lundato legitur : « Celebrato Pascha exivit Senonis (nempe Alexander III) et transiens per Parisios et Bituriges et Anicium, post festum Apostolorum ad Montem pessulanum

incolumis per Dei gratiam remeavit ». Addit auctor iste anonymous Alexandrum III ibi mansisse usque ad Octavam Assumptionis. Hoc itaque anno tertium Alexander III Parisios venit, quam in rem extat ejus Scriptum datum « Parisii per manum Hermanni S. Romanae Ecclesiae subdiaconi et notarii, XII kal. Maii, ad Clementem decanum et universum capitulum Parisiense », ejus meminit Bulaens tom. II Hist. Universit. Parisiensis pag. 334. Inde Monspeliut petiit, ubi adhuc agetabat *XIV kal. Septemb.*, ut ostendit Epistola eo die ab eo data ad Willelmum Carnotensem electum, recitata tom. x Concil. pag. 1347. Tandem mari Romanum prefectus est, quo ubi pervenit, felicem summ adventum Henrico archiep. Rhemensi, et suffraganeis ejus per litteras significavit, tom. x Concil. pag. 1370 relatas : « Quia vos prosperitatibus Ecclesiae, inquit, congaudere et plurimum congratulari cognoscimus, praesentum significacione paternitas vestra cognoscat, quod nos diversa maris pericula, et graves hostium et iniquorum incursus divina potentia et Apostolorum meritis evadentes, tandem ad portum salutis pervenimus, et a senatoribus populoque Rom. devotissime invitati, nono kal. Decemb. Utilem intravimus in omni pace et tranquillitate suscepti, et illam nobis et fratribus nostris reverentiam, honorem et devotionem predicti senatores, nobiles civitatis, clerici populusque Rom. exhibuerunt, qua nulla major alieni antecessorum nostrorum, sicut omnia ora testantur, aliquando exhibita fuisse probabantur ».

10. *Nativitas Philippi Augusti Francie regis.* — « Anno ab Incarnat. Dom. mclxv, Ludovicoregi (Francie hujus nominis septimo) natus filius, Philippus nomine, XI kal. Septemb. » inquit continuator Chronicæ Sancti-Petri-Vivi, cui varii Francorum historici suffragantur. Continuator Aimoini lib. 5, qui in nativitate hujus tituli Philip Augustus appellati Historiam suam absolvit, ait eum natum « anno Incarnat. Dominicæ mclxy, sabbato in Octava Assumptionis B. Marie Virginis, nocte dum matutina synaxis celebrarretur ». Vides hunc historicum ideo die uno ab illo chronographo differre, quia puer nocte inter diem xxi et xxii interjecta in lucem prodidit, qui loquendi modus non observatus erroris causa non semel fuit.

11. *Moritur S. Elisabetha Schonaugiensis.* — *Sancta Elisabetha* abbatissa sanctimonialium in Schonaungi, Ordinis sancti Benedicti in dioecesi Trevirensi, soror Egberti Schonaugiensis abbatis scriptoris clari, die xviii mensis Junii mortua est, uti narrat Trithemius in Chron. Hirsang. Haec sancta virgo cum esset annorum ætatis trium atque virginis, cepit revelationes et visiones multas habere, quas postea Egbertus frater ornatiore stylo, in eam formam, qua hodie leguntur, rediget. Egbertus librum scripsit de Transitu seu obitu S. Elisabethae sororis sue, et tom. xii Biblioth. Patrum editionis Colon. Extant *Sermones* ejus XIII *adversus Catharos hereticos*, et *Excerptum ex Sancto Augustino de Manichois*.

A. *Concilium Herbipolense ab imperatore habitu contra Alexandrum III; et quid ibi regis Angliae legati deliquerint.* — Milesimus centesimus sexagesimus sextus sequitur annus, Indictione decima quarta, quo Fridericus imperator videns res Catholicæ Pontificis Alexandri magis ac magis myvalescere, ipsiusque pacifice Roma sedere, ira percitus et invidia, inducit conventiculum Wurtzburgi (dicitur alio nomine Herbipolis) ad Pentecosten, ubi ipse cum suis interficit episcopos et principibus ad confirmandas res suu antipapa Guidonis. Quamobrem rex Anglia ab imp. ad schismatis antisignum¹ :

lectus. Quod enim expertus esset, procliviorem in S. Thomam ipsum Alexandrum Pontificem : hac opportuna occasione capata, ad sui excusationem legatos decernit in Urbem ad Alexandrum, a quo nisi consequeretur quod postularet, desiceret ad Guidonem. Cuius rei agende causa pro tuto conductu corundem legatorum in Urbem, has dedit litteras ad archiepisc. Coloniensem schismatis antisignum¹ :

« Dm. desideravi justam habere occasionem

recedendi a papa Alexandro, et a perfidis cardinalibus ejus, qui proditorem meum Thomam quondam Cantuariensem archiepiscopum, contra me manuteneunt presumunt. Unde cum consilio omnium baronum meorum, et eum consensu cleri, magnos viros de regno meo, scilicet Eboracensem (archiepiscopum), Londonensem (episcopum), archidiacountum Pictaviensem, Joannem de Oxenford, Richardum de Luce, Ronaum missurus sum qui publice et manifeste ex parte mea et totius regni mei et omnium aliarum terrarum quas habeo, proponent et denuntiabunt papae Alexandro, et cardinalibus suis, ne ultraius proditorem meum manuteneant, sed ita liberent me ab eo ut alium cum consilio cleri in Ecclesia Cantuariensi possim instituere. Denuntiabunt etiam quod quidquid Thomas fecit, in irritum revocent. Hoc etiam postulabunt, quod coram eis papa jurari faciat publice, quod ipse et successores sui et nulli et omnibus successoribus meis regias consuetudines Henrici avi mei inconcessas et inviolatas, quantum ad se, conservabunt in perpetuum. Quod si forte aliqui petitionum mearum contradicere voluerint, neque ego, neque barones mei, neque clerici mei aliquam ei ulterius servabimus obedientiam; immo manifeste eum et omnes suos impugnabimus. Et quicunque in terra mea inventus fuerit, qui ei post haec adhaerere voluerit, expelletur.

2. «Eapropter rogamus vos, sicut charissimum amicum quatenus fratrem Ernoldum, vel fratrem Radulphum Hospitalarium, omni occasione remota, cito ad me mittatis, qui ex parte imperatoris et vestra predictis nuntiis meis ducatum prebeat eundo et redendo per terram imperatoris». Hactenus regis Epistola. Missa est legatio ad Alexandrum papam, functio ea reperiuntur solum Londoniensis atque Oxenfordensis episcopi. At tantum abest, ut Alexander sive terroribus per litteras regis incussis, sive minis per legatos nomine regis expressis commoveretur, ut cum eos redarguisset, increpationibus plenas litteras ad regem ipsum Anglorum reddiderit, quibus ille concussum a malo proposito reslicerit, et graias egerit ea momenti Pontifici eidemque parere in omnibus prompte promiserit. Testatur ista Anglorum episcopi in Epistola data anno sequenti ad Alexandrum, quam nos inferius suo loco reddituri sumus. «Interea vero», pergit anetor, «consult Coloniensis imperatorem, quid regi Anglie sit respondendum. Rescripsit imperator veluntati regis Anglie esse annendum, quia quanto solemnius ista fient, si consenserit papa Alexander, tanto major sua erit confusio: et forte in occulto per alium templarium vel Hospitalarium, vel aliquem alium, a quo caveri non possit, rex Anglie pro pecunia sui idem obtineret. Missus itaque est frater Radulphus Hospitalarius ad regem Anglie, qui nuntiis, quos rex ad curiam mittere dispositus, ducatum præbuit per terram imperatoris». Haec

ibi. Contigit autem eosdem regis nuntios antea pervenire in Germaniam, et interesse conciliabulo Heribropolensi. At quem ibi acta sint, littere universales Friderici imp. tunc data significant, quae sic se habent¹:

3. «Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, cum his populis, quos clementiae nostrae regit imperium.

«Jamdudum iunctuus credimus, qualiter exorta quandam inter Ecclesias Romanas cardinales de Apostolatu discordia, inter reges et regna impetu pestifero est diffusa. Pro qua ad optabile bonum pacis revocanda, quantos post beatam memoriam pape Victoris electionem ac confirmationem Catholicam Papie, Mediolani, Laone (Lude), atque in diversis imperii finibus in corpore nostro labores tam nos quam invicti principes, nostri pertulerimus, quantas rerum copias zelo justitiae impenderimus, in extremis quoque mundi partibus, jam auditum non dubitamus. Denique beatissimo papa Victore in paradisi gaudia feliciter assumpto, et in eius locum ab episcopis ac cardinalibus alma Sedis Apostolicae domino Paschali viro Christianissimo in presentia episcoporum et religiosorum Lombardie ac Tuscie, illustris quoque Urbis praefecti Roma, ac multorum nobilium Romanorum catholice substituto: ipsum etiam dominum Paschalem et Ecclesie ac principum imperii iudicio atque consilio in papam et patrem Catholicum solemnisiter receipimus, debitoque honore venerari semper intendimus. Proinde obstinata schismaticorum perfidia morlem viri justi suis successibus aperta fronte adscribens, Strenue suis blanditiis quorundam fidilium nostrorum animos adeo molita est denuo immulare, ut nisi morbis novis nova remedia objicerentur, pars nostrorum non modica videatur ex fiducia nostrae lenitatis seducenda.

4. «Igitur zelo reformandi decoris domus Dei ardentius accensi, cum regem Francorum, qui nulla nostra culpa praeeunte, una cum Rolando imperii nostri hoste publico, ejusque sequentibus imperiale nostrum honorem manifeste molitur auferre, post multos nostros admonitus irrevocabilem persensissemus: universis imperii principibus in sancta Pentecoste curiam Wirzburg generalem indiximus. Quorum coetu celeberrimo ibidem solemniter presidente, Ecclesie Dei statum ac domini pape Paschalis negotiorum serio ac magnifice duximus roborandum. Invocata igitur Spiritus sancti gratia, et universorum qui aderant consilio communicato ad removendam pro parte nostra omnem ambiguitatem, prorsus ipsi nos manu propria super sanctorum reliquias jurauentum publice præstabilitus, quod Rolandum schismaticum, vel ejus successorem, quem pars ipsius elegerit, in papam unquam recipiemus, nec ad eum recipientum, assensum unquam alicui præbebimus. Nulli etiam fautorum ejus gratiam unquam no-

¹ Cod. Vat. I. 1. Ep. LXX.

stram reddemus, nisi ab errore via sue ad unitatem Ecclesie fuerit conversus. Dominum vero papam Paschalem manutenebimus semper et promovebimus; eique lanquam patri Catholico et universalis Pontifici obedientiam, honorem et reverentiam exhibebimus: et ab ipso ejusque parte, vita comite, nunquam recedemus. Efectos quoque, qui sub eo, aut eius successore quem pars ipsius elegerit, consecrationem recipemus, vel adhuc recipimur, honore aut ordinibus suis per ejus obedientiam privari nunquam permittemus; et hujus absolutionem sacramenti nunquam requiremus, nec oblatam recipiemus.

3. « Præterea noster in imperio successor, quem principes universi elegerint, hunc honorem Ecclesie Dei et imperii, et hanc partem nostram sub eodem juramento tuebitur semper atque tenebit. Idem quoque juramentum archiepiscopi, et omnes episcopi atque electi, qui interfuerunt numero quadraginta, super sancta Dei Evangelia propria manu unusquisque sub stola sua praesterunt, et publice firmarunt. Nihilominus universi principes seculares, dux videlicet Saxoniae, et Brandenburgensis Marchio Albertus senior, Conradus Palatinus de Chevo, et Ludovicus lantgravius, et reliqui omnes super sanctorum reliquias idipsum juraverunt. Repente autem Spiritus sanctus incles omnium adeo unius effecit voluntatis, quod electi omnes in sabbato Quatuor Temporum ad laudem Dei et honorem imperii sacros ordines devotissime suscepserunt.

« Firmiter quoque a nobis, et ab universis decretum est, ut quicunque supersunt ordinandi, in primis Quatuor Temporibus similiter exequantur, alioquin dignitatis ad quam electi sunt honore, omni remota dilatatione, priventur.

6. « Ad haec honorabiles legati illustris amici nostri Henrici gloriosi Anglorum regis, ad nos ab ipso transmisi, in totona curiae nostra presentia super sanctorum reliquias ex parte regis Anglie publice juraverunt nobis, quod rex ipse cum toto regno suo in parte nostra fideliter stabit, dominum Paschalem, quem nos tenemus, nobiscum semper tenebit. De Rolando autem schismatico manutenendo, nullatenus se de cetero intromittet. Quia vero justitia examen, quam hostes Ecclesie Dei et nostri sive ex superbicia, sive ex cause difidientia devirarunt, non semper haec tenus stare parati, nunc tandem ad insolita sacramenta ex eorum manifesta obstinatione sumus impulsi: a schismaticorum communione omnis homo unusquisque ordo caveat. Furor enim eorum etsi haec tenus aliquo modo visus est venialis, in posterum prorsus erit irremissibilis. Ad perfectum quoque hujus negotii firmamentum, ex totius Heribopolensi Concili iurimissime præcipimus, ut si quis ad sui mandatum antistitit sacramentum supraseriptum non praesterit: si clericus sit aut monachus, Ecclesiastico privetur honore ac beneficio: si laicus, alodia et beneficia quaecumque possidet, nostra

ipsi auctoritate a suo judice vel domino prorsus admantur. Data Wirzburg, kalend. Julii ».

Porro quod fecerunt nuntii regis Anglorum, jurando regis nomine inhaerere schismatica, nequaquam ex precepto ejus fecisse, excusatum est ab archiepiscopo Rothomagensi, cuius iste sunt litteræ ad Henricum tituli SS. Nerei et Achillei presbyterum cardinalem¹:

« Pro domino rege Anglorum omnem exhibemus securitatem, quod imperator nec per se, nec per nuntios juramentum praestit aut promissionem, quod schismatica adhaerere velit, Ecclesiam relicturus. Ineo certi sumus, quod in illis qualibuscumque de matrimonio pactionibus, licet Tentonici super hoc laborarent per triduum, nihil unquam concedere voluit, nisi praemunite in omnibus fidelitate domini pape, et Ecclesie, et regis Francie. Ipsi vero litteris nostris mandavimus domina imperatrix et nos, ut ab hac nota se quam citius excuset. Nos quidem cum Rothomagi essemus, et illic essent nuntii imperatoris, de illis quidem audivimus, sed eos non vidimus, etc. » Sic igitur regii nuntii non ex mandato regis facere id potuerunt, de quo nullum intercedebat, ut ex recitatis superius litteris satis appareat. Porro ipsos nuntios ita turpiter lapsos ipse sanctus Thomas excommunicasse reperitur, scribens ad omnes suos suffraganeos anno sequenti, ut suo loco daturi sumus².

7. *Acta in conciliabulo Heribopolensi ad schisma roborandum.* — Sed redeamus ad Fridericum imperatorem, qui laborans pro schismatico et pseudopapa Guidone, Paschali dicto, litteras dedit pro firmitate omnium, qua gesta essent in illo conventiculo Heribopolensi. Extant illæ, quas dedit ad abbatem Stabuleensem³, in quibus ista post alia: « Ipse cum omnibus Ecclesie tuae fidelibus publice jures et observes, et singulis Dominicis diebus et festis in publica Missa, sicut edictum est et sancitum a nobis et a principibus, publicam orationem pro domino papa Paschali nominatum et assidue intus et foris præcipias recitari. Edictum quoque et statutum est, ut haec omnia iuramenta infra sex hebdomadas ab omnibus compleantur. Quod si aliquis monachorum, clericorum, laicorum, in imperio nostro hinc confirmationi et editio nostro aliquo modo se opponendo contradixerit, certum sit apud te, quod sicut publicus hostis imperii, absque omni spe recuperationis judicatus est et damnatus, et ab omni officio, et honore et beneficio destitutus, etc. » Sic igitur insidi formula scriptæ sunt ab eodem imperatore litteræ ad omnes antistites et abbates, et principes, longe lateque per orbem Romano sub imperio constitutos.

8. At vero ut haec omnia de conciliabulo Heribopolensi plenus imotescant, recitanda sunt hic litteræ, ab amico quodam (eius nomen nec indi-

¹ Cod. Vat. I. t. Ep. cii. — ² Lab. t. Ep. cii. — ³ Bod. Ep. LXXI.

tum litteris) ad Alexandrum Pontificem date, quae in codem Codice ita scripta leguntur¹:

« Alexander papae quidam amicus sumus.

¶ Imperator cum principes suos ad curiam, quam eis in festo Pentecostes induxerat, adiuuasset, et principes ipsi sabbato ante festum, atque subsequenti secunda feria, de pace inter vos et eum reformanda tractare ceperint, Reginaldus dictus Coloniensis archiepiscopus advenit, publice asserens et proponens, quod nihil contra vos ad honorem sui labor et studium imperatoris proficeret, nisi ejus tunc penitus assentiret consiliis. Dicebat enim, quod potior pars imperii vobisem erat, commemoraens scilicet Saltzburgensem, Maguntinum, et alias de Alemannia, qui vestrae obtemperant sanctitati. Veruntamen ad magnificandum seipsum: Plures, inquit, quam vos sumus, ad obedientiam Apostolici nostri conquisiti, quos ei rex Anglorum numero quinquaginta et plures juxta domini imperatoris beneplacitum exhibebit. Cum igitur ei talia promitteret, et ad certitudinem hujus rei duos nuntios praedicti regis presentia-liter exhibent, de prosequendo ejus consilio suum imperator polliceretur assensum, in audience cunctorum principum hujusmodi consilium imperatori formavit.

« Quod ipse, videlicet imperator, in suspectu totius curiae propria manu juraret, quod nullo unquam totius vitae sua tempore vos, vel aliquem qui ex parte vestra sit, in Pontificem Rom. recipere; sed devotioni papae sui Paschalis inconsuete semper et inseparabiliter adhaereret: si vero mori illi ante contingere, hoc ipsum juramentum sui successores observarent. Principes vero suos hoc ipsum jurare compelleret, adiecto in coramdeum principum juramento, quod si prius imperator obiret, principes ipsi nullum antea coronarent in regem, quem is qui coronandus esset, de tenendo et favendo eodem schismatico et ejus successoribus ideu faceret juramentum. Et quod principes infra sex hebdomadas, postquam de curia ad propria loca rediessint, omnes abbates, prepositos, et alias Ecclesiarum praeditos, milites quoque et alias omnes, qui in locis eorum aliquos honores obtinerent, hoc jurare compellerent: et eos qui nollent hoc facere, rebus eorum penitus confiscatis, depositos, et honoris sui cingulo spoliatis; vel si privati homines fuerint, in membris propriis crudeliter mutilatos a toto imperio compellerent exulare. Placuit imperatori forma consilii.

9. « Sed archiepiscopo Magdeburgensi, et aliis qui presentes erant episcopis, dura visa est admotum et molesta, ita quod idem Magdeburgensis nullum juramentum se prestare velle respondit, nisi prius Coloniensis ordines et consecrationem reciperet, per quam omnem dubitationem ab ejus et aliorum pectoribus removeret. Unde cum ille id promittere detrectaret, acriter eum aggressus

imperator, suamque ipsi malignitatem impropereans, in eum verba ista est prosecutus: Ecce, inquit, manifeste appetet, quod sicut traditor et deceptor, in periculum meum papam mihi prefereris ignorantem, cum eliam ante receptionem litterarum mearum, ne de substituendi Pontificis electione tractares, tu statim, cum *Te Deum laudamus*, et juxta beneplacitum tuum novum mihi Pontificem elegisti: plus mihi proditor factus quam Magnutinus electus, quem reum hujus criminis deferebas. Praserfum cum ille dederit mihi salubre consilium, ut ex quo Deus me a priori periculo liberavil, nullatenus me obnoxium facerem successori. Nunc vero necessario te noveris compellendum, ut laqueum quem parasti, primus incurras. Et alius etiam id facere recusantibus, solus habebis subire periculum, quod in malitia tua noscitur aucteris preparatum.

10. « Sic ergo ille vehementer astriktus, non potuit evadere, quin cum maximo fletu primus juxta praedictam formam faceret juramentum; et susceptis ordinibus, consecrationem quoque se promitteret recepturum. Exhibuit etiam praedictos nuntios regis Anglie, qui in persona regis Anglie publice coram omnibus juraverunt, quod quidquid imperator super hoc se servaturum juraverit, ipse quoque tenebit firmiter et servabit. Sic ergo propria manu imperator supradictum praestitit juramentum, eo tamen ad verbum archiepiscopi Magdeburgensis determinato, ut si vos et schismaticum illum eodem tempore obiret contigeret, et cardinales utriusque partis in aliquem unanimiter convenirent, liberum sibi esset eum recipere, si tamen (quod quidem Coloniensis fecit apponit) de imperatoris assensu eadem electio proveniret.

11. « Deinde qui presentes erant principes sicut supra dictum est, suum praestitero singuli juramentum. Cum vero ad episcopos ventum esset, dicerentque omnes, excepto Verdensi, velle se potius regalibus cedere, quam hujusmodi sacramenta prestare, responsum est eis, oportere eos, vellent, nollent, juramentum facere et regalia retinere. Sieque cum hetu et planctu maximo juravit primus Magdeburgensis, sub ea tamen conditione, si omnes alii qui aberant essent juriaturi; et quod solutus esset a juramento, quocunque tempore desineret regalia possidere. Babenbergi vero episcopus post multas et varias excusationes ita ipsi imperatori juravit, quod quandiu voluerit regalia retinere. secundum quod ei proprius sensus dictaverit, eidem imperatori super negotio auxilium et consilium ministrabit. Verdensis etiam intrusus, Hadelstaldus (Halberstadiensis) absolute, sicut Coloniensis juraverunt. Viridunensis et Frisensis (Frisingensis) propter stiorum archiepiscoporum absentiam excusati, juramentum facere minime sunt coacti, sed habitacione, libere ad propria redierunt, usque ad festum beatorum Apostolorum Petri et Pauli sibi beatum impetrantes.

¹ Cod. Val. I. 1. Ep. LXXII.

« H[ic] tantummodo principes juraverunt: dux Saxonensis, Marchio Albertus, comes Palatinus frater imperatoris, et quidam sororius imperatoris.

« Hi sunt archiepiscopi qui juraverunt: Magdeburgensis et Babenbergensis, sub conditione tamen prænominata. Coloniensis autem, et duo suffraganei ejus absolute juraverunt.

12. « Filius vero Conradi, qui ad curiam cum mille quingentis militibus venit, ut audivit fieri mentionem de juramento, recessit. Patriarcha Aquilciensis non affuit, neque aliquis suffraganorum suorum. Similiter nec Saltzburgensis, vel aliquis suorum. Neque Trevirensis, vel aliquis suorum, et multi de principibus non affuerunt». Hucusque ad Alexandrum papam litterae amici qui interfuerunt, ista significantis. Ex quibus probe intelligis, lector, quam exigua fuerit conventiculi istius auctoritas, quæ litteris illis quas audiisti imperatoris adeo sublimatur. Sed etsi dixerim, quod nec unus ex corde senserit quod in gratiam imperatoris subscrispi, plane non mentiar. Siquidem qui videbatur signifer archiepiscopus Coloniensis, ad oculum inserviens imperatori, conscientia sua Alexandro erat inhaerens, quod postea, cum se occasio dedit, patet fecit. Nam audi que hoc eodem anno scriperit de eo Joannes Saresberiensis ad S. Thomam¹: « Sed et Coloniensis, cum convocatis militibus accinctus esset ad eundem in Italiani, arreptus est duplice tertiana, et ea adeo laborat, ut quasi certum sit eum ante hiemem ire non posse. Promisit autem mihi in hac agitudine sua quod si ipse in Italiani non iviterit, sive imperator ierit, sive non, consilio Cisterciensium, et regis Francorum et vestro se committeret de facienda pace cum papa Alexandre. Et ita proponit ordinare, ut quodammodo cogatur a clero suo id facere. Istud in confessione vobis, sicut patri et domino scribo, ut sit absconditum penes vos donec videamus, si res aliquem habitura sit effectum ». Hec ipse. Sed infelix Coloniensis, qui non cognovit tempus vocationis sue, differens convertit ad Dominum, anno sequenti in eadem expeditione perseverans cum imperatore, una cum aliis plurimis juste sublatius interit, ut suo loco dicetur.

13. *Fridericus imper. in Italianum ruit, confederatis Longobardis pro Alexandre III laborans.* — His in Germania (ut audiisti) per imperatorem violenter rebus gestis, ut quem promovisset tot artibus antipapan, eundem quoque in Sedem Apostolicam, in ipsam Petri Cathedram intruderet, cum exercitu descendit in Italiani. Quod hac autem mente expeditionem hanc paraverit imperator, ita Joannes Saresberiensis declarat in Epistola ad Gerardum²: « Eo enim intenti proposito in Italiani protecti sunt, ut Cremensem heresiarcham intrudant in Sedem Petri, et vice-

rium Christi aut comprehendant, aut ejiciant, aut occidant. Verumtamen sine intermissione fit oratio ab Ecclesia ad Deum pro eo, ut supra modum timere non debeat a duabus caudis fumigantium titiom Friderico imp. et Reginaldo Coloniensi, qui ponentes carnem brachium suum, sanctum Israel blasphemare non cessant. Profecto ubi humannum deest, divinum auxilium necessitatibus Ecclesia suffragatur ».

At quid post haec egerit imperator, Acta Alexandri pape a nobis saepè citata sic produnt in rebus gestis ipsius Alexandri papæ anni hujus: « Eodem tempore idem imperator exercitum congregavit, et terlia vice per Falconicum ex insperato Lombardiā ingressus, et castrametus est in territorio Brixensi. Et licet Lombardorum civitates valde haberet exosas, et nulla ratione in ipsis consideret, quia tamen contra omnes similiiter non erat ei tutum offensionem quamlibet eis vel molestiam irrogare, ideo feritatem quam gerebat in corde dissimilans, blandum se omnibus et bilare demonstrabat, et ad ejus presentiam, sicut ad tanti principis aspectum, nobilium civium permulti (ut fieri solet) jugiter accedebant, et honorem sibi debitum et consuetam reverentiam exhibebant. Processit itaque versus Ferrariam, et cum omni pace venit juxta Bononiam, ubi aliquandiu pro sui exercitus lassitudine morari disposit. Interim vero aliquos de magnatibus suis praemisit in Tusciam, ut auxilium et vires præstarent Guidoni Cremensi, quem demuo in idolum contra Deum exercat, et pape Alexandre, atque Romanis gravamina et lesiones quas possent inferre studebant.

14. « Ipse vero cum exercitu suo ad Anconam descendit, quia imperator Graecorum data magna pecunia civibus ejusdem loci, civitatem ipsam definebat per violentiam occupatam: et ut injuriam sibi et imperio suo illatam posset ulcisci, eam obsedit, et expugnare omnino intendit. Porro ipsius imperatoris barbarus, quem in Tusciā destinaverat propter dissensiones et guerras, quæ inter Lucenses et Pisanos emerserant, ita universos perterrituit, et imperiali dominio subjugavit, adeo quod in Urbe Romana nullus fere reperiatur, qui resistere imperatoris jussui anderet. Circumpositæ etiam civitates et a capitaneis Teutonicis invase sunt, et a consueta beati Petri fidilitate atque dominio separatae. Sic itaque totam terram ipsam multis depredationibus et incendiis, et aliis oppressionibus prædicti nefarii vastaverunt. Ipsam quoque civitatem, matrem Ecclesiam Romanam cum jure armorum subjicere imperatori non possent, pecuniarum largitione, ut impleretur antiquorum scriptum: Quod Roma si inveniret emplorem, se venalem præberet, non absque re tentarunt corrumper. Non defuerunt multi ex populo, qui suscepit pecunia, Guidonem heresiarcham atque imperatori contra omnem fidelitatem jurare præsumerent.

¹ Cod. Val. I. I. Ep. cxv. — ² Ibid. Ep. lxix.

15. « His itaque malis gravibus undique in crebribus, benignus Pontifex Alexander eumdem populum affectu paterno frequenter commouuit, ut cum ipso et Ecclesia sentirent, et vicinas civitates atque capitaneos pacifice revocarent, et sibi astringerent, atque pro defendenda Ecclesia et civitate contra fortissimum adversarium unanimiter starent. Obtulit etiam eidem populo Ecclesiae pecuniam expendendam in ipso facto secundum Ecclesiae utilitatem et facultatem. Sed peccatis exigentibus, nihil cum eo potuit efficere, qui se utriusque parti simulabat placere, et cum nulla fidelitate ambulabat. Quia ergo neque pastoris vocem intelligere, nec superventuras calamitates voluit praecavere, divinam ultiōnem juste incurravit, cum personarum simul et rerum proprietatem meruit perdere.

« In diebus illis, cum adhuc Fridericus imperator obsideret Anconam, societas Lombardorum in libertatis suae soliditate fortius roborata, dignum duxit, ut Mediolanum civitatem suam, Domino auxiliante, et diruta monenia, suffragantibus B. Ambrosii meritis studiosius repararet. Ad majorem quoque operationis stabilitatem, Laudem, quam ipse imperator in oppressionem aliarum civitatum noviter transtulerat in loco munitissimo, eisdem Mediolanensibus amicabiliter federe sociavit, et arctioris vinculi amore adstrinxit. Praterea episcopos, et alios Ecclesiarum prelatos, schismaticis et intrusis cum opprobrio expulsis, per omnes episcopatus et civitates, Domino cooperante, suos instituit. Unde licet imperator in precordiis constriatetur, potius elegit hoc ad tempus dissimilanter praeterie quam ob causam vacillantem in praesenti moram facere.

16. *Willelmus rex Siciliae moritur.* — « Eodem tempore devotus et fidelis Ecclesiae Romanae filius Willelmus illustris et gloriōsus rex Siciliae, cuius animam Deo commendamus, apud Panormum in pace defunctus est. Cui itaque sicut in regno, ita et in eadem fidelitate et devotione Willelmus major ejus filius, Domino auctore successit ». Hæc Acta. Dies autem obitus ejus esse contigit hoc anno pridie kal. Maii, cum regnasset annos tredecim, et menses duos, et dies tres, ætatis sua anno quadragesimo sexto : cui eadem die successor Willelmus filius, cognomento Bonus, agens annum ætatis duodecim. Meminit et de obitu ejusdem Willelmi regis Joannes Saresberiensis in Epistola ad episcopum Exoniensem his verbis¹ : Obiit quoque Willelmus rex Siculus, cui successerunt filii sui, alter in regnum, alter in ducatum Apulie, et in extremis agens, quadraginta millia Sterlingorum Joanni Neapolitano tradi fecit, ad usum domini papæ. Filius quoque ejus, qui ei successor in regnum totidem misit ». Sed anno sequenti, ut loco dicetur. Pergunt Acta Alexandri :

17. *Legatio imperatoris Constantinopolitanus*

ad Alexandrum III. — « Per idem quoque tempus Emmanuel, magnus et excelsus Constantinopolitano imperator, scieus molestias et gravamina, que prædictus Fridericus venerando episcopo Alexander contra Deum et omnem justitiam minabatur inferre, misit ad Urbem Romanam Jordannum imperii sui Sebastum, filiumque Roberti Capmani principis ad subventionem et servitum ejusdem Pontificis ». Vides, lector, miracula, cum deficit Occidentalis imperator, et persequitur Romanum Pontificem, excitat Deus Orientis imperatorem, qui legationem mittat et opem ferat : et cum ille sese prorsus ab eadem Sede Apostolica diro schismate scidit, iste summo conatu ejusdem sacrosancta Romanae Ecclesie querat avidissime communionem et unitatem. Nam audi que iis subjiciuntur : « Veniens autem idem Sebastianus, humiliiter se inelinavit eidem Pontifici, et oblatis ad pedes ejus magnis et pretiosis numeribus, omnia quæ accepérat in mandatis, diligenter ipsi exposuit.

« Et inter cætera unum principaliter continebatur, quod et Deo hominibus apparebat valde acceptum. Aseruit enim, quod idem imperator Ecclesias suam unire volebat, sicut melius antiquitus fuit, eum ipsa matre omnium Ecclesiarum sacrosancta Romana Ecclesia, ut sub una divinæ legis observantia, et uno Ecclesiæ capite eterne populus et clerus, Latinus et Græcus, perpetua unitate subsisterent. Nihilominus petebat, ut quia occasio justa et tempus opportunum et acceptabile se obtulerat, Romani corona imperii a Sede Apostolica redderetur, quoniam non ad Friderici Alemani, sed ad suum jus assereret pertinere. Ad quod opus faciendum tantas auri argenteique opes, et fortium virorum potentiam se largitum firmiter spondebat, quod non solum Romanum, sed etiam totam Italianam ad Ecclesiæ servitum, et restituendam sibi Ecclesie coronam, absque dubio sufficere poterit. Quod verbum, licet nimis difficulte videretur ei, et nmita deliberatione opus habere, utile tamen visum est, ut Pontifex habitu cum fratribus suis consilio, episcopum Ostiensem, et cardinalem Sanctorum Joannis et Pauli pro causa ipsa tractanda e latere suo cum prædicto Sebasto ad ejusdem imperatoris præsuetiam destinaret ». Atque hactenus de rebus gestis anni hujus eodem Actorum libro contentis, reliqua in futurum.

18. *Falsis vaticiniis rem agit Fridericus.* — Adhuc insuper schismaticus imperator Fridericus ex falsitate patriciium captans, in vulgus sparendum curavit, a prophetis quibusdam, quos dicebat Spiritu divino atflatos, esse prænuntiatum, fore ut caperetur Alexander papa ab ipso imperatore, a quo omnia subjuganda essent. Ista autem tantam sibi fidem pepererant, ut non modo vulgus ipsum, sed principes in certam credulitatem adduxerit, et inter alios ipsum regem Anglorum, rei eventum præstolantem, de quo Joannes Saresbe-

¹ Cod. Vat. l. 1. Ep. cxxxix.

riensis haec habet in Epistola ad magistrum Radulphum Nigrum¹: « Rex, (Angliae scilicet), in imperatore confidit, et in captione domini papæ, quam ei vaticinabur prophete Belial falsa videntes et stulta, quia non loquuntur a Domino. Sed ita Achab deceptum esse memineris, et dum speraret victorianam, hostium gladiis cornuisse. Sapiens interim audiat a Catone :

la morte alterius spem tu tibi ponere noli,

praesertim innocentis et domini, cuius diem prævenire vel voto parcidii instar est. Sed Deo auctore, dominus papa prosperatur, et capto nuper Albano, sicut certissime constat, dilatati sunt gressus ejus. Cum e contra Teulonici tyrami et heresiarchæ sui vias sepiat dominus quotidie spinis, et quod dissimulare non possunt, eorum minuantur vires, et evanescent anchoritas ». Haec Saresberiensis. At quomodo idem Fridericus relinques obsidionem Anconæ, universis viribus suis invasit Urbem sed pugnante Deo adversus eum, immissa peste, inglorius undique pulsus, coactus sit redire in Germaniam, dicemus anno sequenti.

19. *Henricus rex redargutus ab Alexandre III dat litteras apologeticas.* — His enarratis de rebus gestis Friderici imperatoris adversus Alexandrum papam, reliquiun est, ut quæ in causa S. Thomas Cantuariensis archiepiscopi sunt transacta hoc anno, noscamus. Cum audisset idem Pontifex Alexander ignominiosam et impianam professionem multiorum regis Anglie exhibitam in conciliabulo Heripolensi, quo se regemque suum addixerint schismatico papæ Paschali, voluit per sacrum collegium cardinalium ipsum regem Anglorum moneri litteris. Non extant illæ quidem, sed tantum quas ad eos apologeticas ipse rex Henricus sacro collegio cardinalium rescripsit verbis istis² :

« Super his que dominus papa nobis significavit, scilicet, quod ab amore et devotione Romana Ecclesia mentem et animum averteramus : in primis respondemus, quod prudentia vestra plenissime cognovit, quam sincero affectu et Ecclesiam Romanam, et personam domini papæ semper dilexerimus, et quanta pro eo fecerimus et sustinuerimus. Siquidem (ut catena silentio praetercamus) eum de ipsius susceptione controversia habetur, ipsum non tantum recepimus, sed ad eum recipiendum alios licet invitatos traximus et compulimus. Nec nos animum nostrum a dilectionis elongavimus plenitudine ; sed ipse, qui, ut nobis liquet, a retroactis temporibus nobis præter modum modestus extitit, sicut operum in plurimis declaravit executio, et nunc maxime verbo, opere, scripto, et nostram (quod summopere principum lreditanos) non desistit intamare personam, cum scripto suo et verbo nos Ecclesie persecutorem nominet, et gravatorem appellat.

Attendat autem dominus papa, quam paternæ erga nos egerit, qui nobis significavit, quod summa principiis debet esse cautela et sollicitudo, famam suam conservare illesam. Nec paternum circa nos gerere videtur affectum, qui famæ nostræ adeo opere et sermone derogat.

20. « Universitatì itaque vestre constare volui-
mus, quod quidquid honoris, celsitudinis et potestatis habemus, regnum etiam, et cetera que no-
stro commissa sunt regimini, singula a Domino
et Creatore nostro nobis collata scimus et profite-
mur, et ipsi soli non quantas debemus (quoniam
ad id non sufficiimus) sed quas possumus gratia-
rum referimus actiones. Et utinam dominus papa
pro nobis Dominum deprecetur, ut Domino et
Creatori nostro debitam exhibere possimus et sci-
amus devotionem et reverentiam, et ut ipsi servire,
et ipsum diligere interna saltem qua debemus
portione valeamus. Sane licet, quantum ex debito
tenemur, ipsum diligere et venerari non possumus : affectum tamen et devotionem habemus ipsi
in singulis deseruire, in omnibus obsequi, in uni-
versis obedire. In integritate autem gratie et dilec-
tionis domini papæ libenter perseverare volumus
et affectamus, si nobis et regno nostro eundem
honorem, et honoris et dignitatis conservationem
observaverit, quam sancti et honesti Romani Pon-
tifices viris nobilibus et potentibus predecessoribus
nostris exhibuerunt.

« Vermuntamen appellationes, quas proponit
nos prohibuisse, et ne quis de regno nostro curiam
Romanam visitaret, nos asserit inhibuisse, vestram
nolumus latere prudentiam, quod nec appellationes,
nec visitationes aliquatenus impedivimus,
quin eo modo, ea ratione, eo ordine, tant, quo
temporibus predecessorum nostrorum, virorum
illustrium, juxta regni nostri consuetudines et
dignitates solebant fieri; et sicut antiquiores et pru-
dentiores regni nostri tam clerici quam laici rec-
colecti et retractant.

21. « Quod vero confederationis facte cum
excommunicatis nos arguit, in hoc non estimamus nos Deum offendisse, nec obviasse ratione :
quia sicut ex ore domini papæ accepimus, ipsum
dominum Fridericum Romanum imperatorem
minus pro excommunicato habuit, nec postea
ipsum excommunicatum fuisse, alienus relatione
cognovimus. Verum etsi filiam nostram filio imperatoris
in matrimonio concesserimus, nec in mi-
nimo nos delinquisse credimus, sed id nobis licitum
esse, non dubitamus. Quoniam (ut a similis summa
exempla) idem excellenissimo et potentissimo
regi Henrico avo nostro ficiuisse recolimus, qui
filiam suam Henrico bona memorie Romano imperatori
matrimonio copulavit. Nos etiam a predecessoribus
nostris sumpta ratione, communicato
consilio prudentium, inter filium imperatoris et
filiam nostram contrahiti concessimus.

22. « Praeterea quod nobis scripsit, ut Cantua-
riensem archiepiscopum, quem a regno nostro nos

¹ Cod. Val. I. i. Ep. cxix. — Ibid. I. ii. Ep. xl.

asserit expulisse, in statum a quo recessit revocemus, et ad sedem suam reducamus: evidentissime novimus universitati vestra liquido constare quod ipsum nunquam expulimus, nec a regno nostro exire coegerimus; sed ipse sua magis levitatis et pravitatis impulsu, quam aliqua ratione ad hoc ipsum inducente, fugam arripuit intentione et proposito adversum nos malignandi, et nobis et famae nostra (quod nequaquam, ut omnibus liquet, promerueramus) maligne derogandi. Si autem idem archiepiscopus, sicut ex propria voluntate aufugit, eodem modo voluntari reverti voluerit, et nobis fecerit quod domino et principi facere debuerit: nos eidem juxta clericorum et laicorum consilium tam regni nostri, quam transmarinorum, quod debebimus exequemur. Verum ipsum per nos revocandum non censemus, quem a regno nostro exire non coegerimus. Itaque si nobis constituerit, nos in aliquo deliquisse et excessisse, consilio cleri et baronum nostrorum juxta consuetudines et dignitates et celsitudines regni nostri, quidquid debuerimus animo libenti faciemus. Si vero aliquis jura et consuetudines et dignitates regni nostri impeditre attentaverit, seu diminuere, ipsam publicum hostem et manifestum nominis nostri et honoris, et regni aestimabimus inimicum. Et nos, vita comite, dignitatum et consuetudinum regni nostri diminutionem nullatenus sustinebimus, quas illustres viri prædecessores nostri habuerunt et tenuerunt temporibus sanctorum Romanorum Pontificum. De cetero, quod mandavit per vos nobis insinuandum, ne scilicet Ecclesiæ vel personas Ecclesiasticas regni et terræ nostraræ gravaremus vel gravari permetteremus, Deus nobis testis est et mea conscientia, quod id usque in hodiernum diem nec a nobis actum est, nec permisum ». Hactenus Apologia regis ad cardinales.

23. At sicut quaevis turpis, deformis et horrendi monstri imago coloribus superinductis, transformari potest in effigiem pulcherrimæ et honestissimæ virginis, cum tamen subtus lateat quod pavendum reddeatur oculis intuendum, et foris ostenditur quod delectat: ita plane execranda ejus facinora stylo mendaci hic ab eo esse transmutata sentias in virtutes. Sed quid de ipso sentiendum, quæ dicta sunt atque dicentur satis superque planam facient.

24. *Alexander papa et S. Thomas per litteras pro conversione regis Anglie laborant.* — Extant adhuc aliae litteræ, que intercurrerunt hoc anno in causa ejusdem regis Anglorum de controversia cum S. Thoma, et quidem magni momenti, atque in primis, quas scripsit Alexander papa ad Londoniensem episcopum, quæ descriptæ a Rogerio sic se habent :

« Alexander episcopus servus servorum Dei venerabilis fratri Gileberto Londoniensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quod circa ea, quæ tuæ injuriamus fraternitatì, efficax studium et diligentiam impendisti,

et charissimum in Christo filium nostrum Henricum illumstem regem Angliae, super incremento et exaltatione Ecclesie ac nostra fideler sollicitare ac commonere curasti, gratum omni modis et acceptum habemus, et tibi exinde gratias uberrimas exsolventes, sollicitudinis tue prudentiam magnificis super hoc laudibus in Domino commendamus. Quoniam vero eundem regem tanquam filium charissimum, et inclitum principem, arctiori charitate diligimus, idecirco per te et per venerabiles fratres nostros, Rothomagensem archiepiscopum, et Herefordensem episcopum, necnon per charissimam filiam nostram in Christo illumstem quandam Romanorum imperatricem, matrem ejus, saepè ac saepè ipsum sollicitandum duximus, et ad Ecclesie devotionem multimodis provocandum. Gaudemus autem et exultamus in Domino super ea devotione ejusdem regis quam tuus litteris nobis significasti.

25. « Ceterum, quouiam enim volumus devotum esse Ecclesie Dei et nobis, sicut ab ipso principio consuevit existere, rogamus fraternitatem tuam, monemus atque mandamus, quatenus ipsum sollicite ac diligenter sepe et sepius per te et alios communes, horteris modis omnibus et inducas, ut ad ejusdem Ecclesie honorem pariter et exaltationem solito modo intendat, et causam ipsius strenue foveat, et manuteneat, atque defendat, Ecclesiæ vero et Ecclesiasticæ personas diligat et honoret, et eorum jura conservet; venerabilem quoque fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in amorem et gratiam suam reductum. Nos enim, si eam, quam incepit, beato Petro et nobis reverentiam exhibuerit et honorem, cum ferventi affectione diligamus, et ad honorem et exaltationem ipsius, et conservationem regni sibi commissi, modis omnibus, prout deenerit, intendemus. Malum enim ipsum in patientia et mansuetudine vincere, quam enim aliquo modo gravare, quādū id poterimus sustinere. Datum in Gradu Mercurii undecimo kal. Septembri ». Ista Alexander ad Londoniensem episcopum, qui ista rescripsit ad ipsum :

26. « Patri suo et domino summo Pontifici Alexandro, frater Gilebertus Londoniensis Ecclesie minister, debitum sinceræ charitatis humiliisque obedientie famulatum.

« Mandatum vestrum (pater in Christo charissime) debita veneratione suscipientes, illico filium vestrum, dominumque nostrum, charissimum illumstem Anglorum regem, in ipsis iam Galliæ finibus agentem exercitum, adivimus, et adjuncto nobis venerabili fratre nostro Roberto Herefordensi episcopo, juxta vestri formam mandati diligenter et intente convenimus. Cui singula, quæ vestris nobis sunt expressa litteris ante oculos ponentes, ipsum obsecrando, et quantum regiam decebat majestatem arguendo, constanter et instanter hortati sumus, ut de propositis sibi satisfaceret, et si a rationis tramite deviaverat, ad

viam veritatis et justitiae redire, vestra per nos revocatus admonitione non tardaret, a patre pie communitus, a pravis actibus omnino desisteret: Deum puro corde diligenter, et matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam solita veneratione respiceret: nec eam visitare volentes inhiberet, appellaciones ad eam factas non impediret, et fratre (patrem) nostrum dominum Cantuariensem benigne revocans et reducens, in beati Petri et vestra reverentia firmus immobilisque persistet, et pietatis intendens operibus. Ecclesias et Ecclesiasticas personas tam regni quam terrae sue non gravaret, nec per se, nec per alium gravari permetteret: sed ipsa diligens regia protectione conservaret, ut ille, per quem reges regnant, temporale regnum sibi conservaret in terris, et aeternum largiretur in celis. Alioquin nisi monitis salutaribus acquiesceret, sanctitas vestra, quae huicque patienter sustinuit, ultraius in patientia sustinere non posset. Ad haec adjecimus, timendum sibi fore, ne si errata non corrigeret, iram omnipotentis Dei cito incurreret, ut nec regnum ejus diu stare, nec suos prosperari permetteret: sed qui humilem exaltaverat, jamjam exaltatum ab ipso regni culmine durus allidendo dejeiceret.

27. «Ipse vero correctionem vestram multa gratiarum actione suscipiens, multa animi temperantia multaque modestia consequenter respondit ad singula. In primis asserens, mentem suam a vobis se nullatenus avertisse, nec id inquam propositi mente concepisse, quin dum paternam sibi gratiam exhibueritis, vos ut patrem diligat, et sanctam Romanam Ecclesiam ut matrem veneretur et loveat, et sacris jussionibus vestris, salva sibi sua regnique sui dignitate, humiliiter obtemperet et obediat. Quod si vos aliqua jamdiu reverentia non resperxit, hanc hujus rei causam asserit, quod cum vobis in necessitate toto corde, tota mente, tolis viribus astiterit, sibi postmodum per nuntios in necessitate recurrenti ad vos, digne pro meritis sanctitas vestra non respondit: sed in omni fere petitione sua se repulsam sustinuisse conqueritur et erubescit. De paterna tamen confusa gratia, quae filium cum volet exaudiat, vultus sperans et expectans letiores, in beati Petri et vestra (ut dictum est) fidelite, immobili constantia perseverat. Inde est, quod sanctitatem vestram visitare volentem nullum impedit: sed nec hactenus, ut asserit, impedivit.

«In appellationibus ex antiqua sui regni institutione id sibi vindicat honoris et onoris, ut ob civilem causam nullus clericorum regni sui, ejusdem regni fines excat, nisi ab ipsius auctoritate et mandato suis summi obtinere qual prius experiencingo cognoscat. Quod si nec sic obtinuerit, ad excellentiem vestram, ipso in nullo reclamante, cum volet, quilibet appellabit. In quo si puri vestro vel honori prejudicatur in aliquo, id se tolis Ecclesie regni sui consilio correcturum in proximo, homino juvante, pollicetur.

28. «Imperatorem illum, etsi schismaticum novit, a vobis tamen excommunicatum esse usque hodie non rescivit. Quod si demissione nostra rescicerit, si fedus illicitum cum ipso aut aliquo alio quolibet iniit, et hoc Ecclesie regni sui iudicio similiter et consilio se correcturum promittit.

«Patrem nostrum dominum Cantuariensem suo se regno nequaquam expulisse asserit. Unde sicut abscessit ultroneus, sic ad Ecclesiam suam, cum sibi sederit in anno, plena pace sua reverendi sibi liberum erit: dum tamen in satisfaciendo sibi super his unde conqueritur, regias sibi et in quas ipse juratus est, (al. juravit) velit dignitates integre conservare.

«Si qua vero Ecclesia, vel Ecclesiastica persona ab ipso vel a suis se gravata ostenderit, satisfactione (al. satisfacere) plene tolis Ecclesiae iudicio paratus erit. Haec a domino nostro rege in responsis accepimus, qui ultimam ad omnem voluntatem vestram uberiori aliquid accepisset. Eadem vero sublimitati vestre notificanda duximus, ut ex responsis ipsius advertat discretio vestra, quo negotium hoc fine concludat. Causam namque suam dominus rex plurimum sibi justificare videtur, cum in omnibus, quae dicta sunt, Ecclesiae regni sui consilio simul et iudicio se paraturum, et patris nostri domini Cantuariensis redditum, iuxta quod dictum est, se nullatenus impediturum pollicetur. Unde vestre supplicandum existimavimus excellentiae, quatenus illud praecipuis habentes¹: Calamum quassatum non contret, et lumen fumigans non extinguet, zelum illum, qui ad uilescendam omnem quae Ecclesiae Dei irrogatur injuriam, laudabiliter igne divini Spiritus accensus est, si placet, ad tempus intra fines modestiae cohibeatis ne vel interdicti sententiam, vel ultimum illud precisionis elogium proferendo Ecclesias innumeratas subverti misere tolerantis, et tam regem ipsum, quam innumeros cum eo populos a vestra, quod absit, obedientia irreverabiliter avertatis. Bonum est magis membrum capiti coherere vel saucium, quam a corpore projici jam praecepsum; redeunt ad sanitatem saucia, vix corpori coalescenti jam praevisa. Adducit desperationem praecepsio, cum sancti vulnus sapissime caute medicantis operatio. Unde si placet, bonum est, ut sanando vulneri, si quod est, ad prasens operam detis, quam Ecclesiae Dei partem nobilissimam praecidendo, que turbata sunt hoc tempore, longe supra quam possit exprimi, perturbetis. Quid enim? si sermo vester nondum plene capit aut capitur, numquid divina desperanda est gratia, quia tempore accepto et capiat et captior? Numquid abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat²? aut auris ejus aggravata, ut non exaudiat? Currens ille sermo velecenter, potenter cum vult, immunit omnia, et dat sanctorum precibus etiam insperata.

¹ Isa. xliii. — ² Isa. lix.

Sanguis regius tunc scit demum vinci, cum vice-rit; nec erubescit cedere, cum superaverit. Mansuetudine leniendus est, monitis et patientia superandrus. Quid enim, si jacturam quamdam temporalium infert vel exhibita, vel in tempus exhibenda adhuc etiam patientia? Numquid non severitati retrahendum est, cum strages imminet populo-rum? Numquid non in mare multa jactanda sunt, cum jam spondet interitum confusio terre, maris et fluctum?

29. « Insuperior, attamen in charitate non facta loquimur: si hic rei finis extiterit, ut amisis suis dominus Cantuariensis exilium juge sustineat, et vestris (quod absit) mandatis ultra Anglia non obediatur, fuisse satius patienter in tempus sustinuisse, quam tanto zelo severitatis partibus insti-tuisse. Quid enim, si plures e nobis ab obedientia vestra persecutio separare non possit? Non deerit tamen, qui genn curvet ad Baal, et de manu idoli pallium Cantuariæ, non habito religionis et justitiae delectu, suscipiat. Nec deerunt, qui sedes nostraras occupant, et cathedras insidentes, ipsi tota mentis devotione obediunt. Jam nulli premaстtant ad talia, optantes ut veniant scandala, et directa ponantur in prava. Unde non propria, pater, plangimus aut ploramus incommoda: sed nisi his malis occurreritis, fedam Ecclesie Dei subversio-nem imminere cernentes pertimescimus, ne citius ob vita tædium opemus perisse diem, qua ad spectacula hujusmodi nati sumus. Conservet inco-lumentatem vestram in tempora longa omnipotens Deus, in Christo dilecte pater». Hacenus ad Alexandrum papam Londoniensis episcopus.

At qui per Londonensem episcopum curari regem petuit ipse Pontifex Alexander, perfici ista per ipsius proprium pastorem S. Thomam magis expetiuit. Qui non defuit officio, et ut alias eum suis litteris commonuisset, plenioribus tamen adhuc scriptis ipsum regem exilandum putavit, quæ sic se habent¹:

« Domino suo et amico Henrico, Dei gratia illustri regi Anglorum, duci Northmannia et Aquitanie, et comiti Andegavensi, Thomas eadem gratia Ecclesie Cantuariensis humili minister, suis olim temporaliter, nunc autem multo magis, salutem in Domino, et veram eum emendatione peni-tentiā.

30. « Exspectans expectavi, ut intenderet vobis Dominus, et conversi ageretis penitentiam, rece-dentes a via perversa, et abscedentes a vobis la-tera vestra prava, quorum, ut creditur, instinctu et consilio tam ferre lapsi estis in profundum; sed absit ut in profundum illud de quo dicitur²: Peccator cum venerit in profundum, contemnet. Et licet hucusque frustra sustinuerimus, faciti considerantes et expectantes affectuosissime, si veniret pontius qui diceret: Filius tuus rex et dominus tuus jamdiu dolo circumventus, tractus in perni-

ciem Ecclesie, inspirante divina clementia, in abundantia humilitatis magnæ festinat ad libera-tionem Ecclesie, ad omnem satisfactionem et emen-dationem: sed licet istud non fiat, non tamen omnipotentem supplici devotione singulis diebus interpellare cessamus, ut quod diu voto celebravimus de vobis et pro vobis, celeri et fructuoso con-seuanur effectu. Et ecce inde est, quod Ecclesie Cantuariensis, cui Dominus nostrum sacerdotium licet indignum, vobis res humanas hujus regni regentibus, ad praesens deputavit, nos cura con-stringit eo maxime, quod adhuc exilio incommodi-ate delineamus, majestati vestre commonitorias, exhortatorias, correctorias litteras destinare, ne excessuum vestrorum, si qui sunt, qui revera sunt (unde non minimum dolemus) illorum maxime dico, qui circa Ecclesiam Dei et personas Ecclesiasticas a vobis passim, nulla habita dignitatis seu personæ reverentia, aguntur, nimius dissimulato-r existat; ne nimis negligens in anima mea discrimen appaream. Faciens proculdubio culpan ha-bet, qui quod debet corrigere, negligit emendare. Scriptum quippe est: Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, participes judicantur. Con-sentient quidem, qui cum possint et debeant, non resistunt, vel saltē redargunt. Error enim, cui non resistitur, approbatur, et veritas eum minime defensatur, opprimitur: nec caret occulte societas scrupulo, qui desinit obviare manifesto facinori.

31. « Sieut enim, serenissime princeps, parva civitas prærogativam regni praesens non minuit, sic regia vestra potesta religiose dispensationis mensuram minime concutere debet vel mutare. Semper vero de iure effectum est, sacerdotali consilio Dei sacerdotibus judicia provenire. Nam qualescumque pontifices, etsi errore humanitus ac-decente, non tamen contrareligionem fidei nullatenus excedentes, nullatenus videntur a potestate sacerdotali posse vel debere percelli. Boni quidem et religiosi principis est, Ecclesias contritias et con-scissas restaurare, novasque adficare, sacerdotes Dei honorare, et cum summa tueri reverentia, ad instar felicissime recordationis et pii principis Constantini, dicentes, cum ad eum deferretur que-stio clericorum: Vos a nemine judicari potestatis (potestis), secularium scilicet iudicium, qui solius Dei iudicio reservamini. Et sanctos Apostolos, eorumque successores sub divina attestacione con-stitutos precepisse legimus non debere persecu-tiones fieri, nec fluctuationes, nec invidere laboran-tibus in agro Domine, nec a suis sedibus expelli-ti regis dispensatores.

« Quis eni dubitet, sacerdotes Christi, regum et principum omniumque fidelium patres et ma-gistros censeri? Nonne miserabilis insanie esse dignoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjugare, et iniquis obligationibus illum potestati sue subjecere, a quo credere debet, non solum in terra, sed et in celis se ligari posse

¹ Lib. I. Ep. LXV. — ² Prov. XVIII.

et solvi? Si rex bonus es et Catholicus, et vis esse quod credimus, quodque magis optamus, ut salva pace tua dixerim, filius es Ecclesie, non presul, discere vos convenit a sacerdotibus, non eos docere; sequi vos convenit sacerdotes in Ecclesiastis, non eos procedere. Habetis potestatis vestrae privilegia, que ad administrandas leges publicas a Deo consenti estis, ut ejus beneficiis non ingratii, contra dispositionem caelitus ordinis nihil usurpetis, sed ut salubriori fruamini ingenio his, que contra eam malitiosos consilio magis forsitan quam animo vestro minus bene usurpatis: cum omni humilitate et multimoda satisfactione citoissime edatis, ne manus Altissimi adversum vos extenta mittat in vos quasi ad signum sagittam. Tetendit enim arcum suum Altissimus, ut sagittet in aperto vos nolentem poniere.

32. « Nec erubescatis, quidquid suggesterant vobis maligni, quidquid subinmurmurarent proditiones non vestri tantum, sed Dei, humiliari sub potenti manu Dei. Ipse quidem est qui exaltat humiles, et superbos dejectit; qui in suam et storum ultionem auferit spiritum principum; quoniam terribilis est, et quis resistet ei? Non debuisse excidisse a memoria vestra, in quo articulo vos Deus repererit, quantumque promoverit, honoraverit, sublimaverit, in liberorum susceptione beatificaverit, soliumque regni vestri firmaverit, in invidiam omnium inimicorum vestrorum amplis possessionibus diffaverit: adeo ut hucusque cum admiratione omnes fere proclamaverint: hic est quem elegit Dominus. Et vos quid ei retribuetis, vel retribuere poteritis pro his omnibus que vobis fecit? An ad eorum instinctum et instantiam, qui circa vos persequuntur Ecclesiam virosque Ecclesiasticos, et semper prout potuerunt persecuti sunt, redditis mala pro bonis, oppressiones, tribulations, injurias, afflictiones Ecclesias et Ecclesiasticis personis? Nonne isti sunt, de quibus dicit Dominus¹: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit: qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei? Certe etsi, rehæcis omnibus que possidetis, tollatis crucem vestram, et sequamini Dominum nostrum IESUM Christum, vix erit, aut non erit, ut tidiatis et gratias acceptorum ab eo beneficiorum retributor apparetatis.

33. « Inquiritur Scripturas scientibus, et inventis quod Saul², hec electus fuerit a Domino, quoniam a vix ejus recessit, perit ipse et dominus ejus tota. Ozia quoque regis Iuda³, cuius nomen late divulgatum est, et procul egressum propter crebras sibi a domino collatas victorias, adeo cor elevatum est in suum interium, eo quod ubique auxiliarebat dominus et corroborare illum, ut spreta domini reverentia, usurpare sibi voluerit quod sui offici non erat, sed sacerdotium, id est, adolere incensum super altare domini. Et ob hoc a domino leprosus recessus est, et ejectus per manus

sacerdotum a templo domini, et sic mansit usque ad diem mortis suæ plenus lepra, ob quam ejectus fuerat de domo domini. Multique alii reges facti virii immensarum divitiarum, quoniam ambulaverunt super se in mirabilibus mundi, praesumentes rebellare Deo, in suis miseriis perierunt, et ad ultimum nihil invenerunt divitiarum suarum, in manibus suis. Rex quoque Azarias⁴, quoniam et ipse officium sacerdotale usurpavit, similiter a Deo lepra percussus est. Oza⁵ quoque etsi rex non esset, quoniam arcam domini tetigit, et tenuit nutantem ad precipitum, bobus calcitrans, quia ad eum non pertinebat, sed ad templi ministros, indignatione domini percussus, iuxta arcam domini corruuit mortuus. Rex, proverbialiter celebre est, castigatus de alterius infortunie melius sibi prospicit.

Nam tua res agitur, panes cum proximus ardet.

34. « Ad sacerdotes, rex dilectissime, suos voluit deus qui ecclesie sue sunt disponenda perfidere, non ad potestates saeculi. Quas, si fideles sunt, ecclesie sua sacerdotibus voluit esse subjectas. Non vobis ergo vendicetis ius alienum, et ministerium quod alteri deputatum est, neque contra eum contendatis, a quo omnia sunt constituta, ne contra illius beneficia pugnare videamini, a quo vestram consecuti estis potestatem. Non a legibus publicis, non a saeculi potestatibus, sed a pontificibus et sacerdotibus omnipotens deus christiana religiosis clericos voluit ordinari et discutiri. Christiani reges subdere debent executiones suas ecclesiasticis presulibus, non preferre. Scriptum quippe est, nullum de sacerdotibus nisi ecclesiam judicare debere: nec esse humanarum legum de talibus terre sententiam. Obsequi solere principes christianos statutis ecclesie, non suam potestatem preponere; episcopis caput principes subdere, non de episcopis judicare. Duo quippe sunt, quibus principaliter regitur mundus, auctoritas sacra pontificis, et regalis potestas, in quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto et de ipsis regibus sunt in divino redditum examine rationem.

35. « Nosse certe debueratis, ex illorum vos debere pendere iudicio, non illos ad vestram posse redigi voluntatem. Plurimi namque pontificum, alii reges, alii imperatores excommunicarunt; et si speciale aliquid de personis principum inquiritus. B. Innocentius Areadium imperatorem excommunicavit, quia conseutit S. Joannem chrysostomum a sua sede expelli. S. Ambrosius pro culpa, que aliis sacerdotibus non adeo videbatur gravis, Theodosium M. imperatorem excommunicavit, et ab ecclesia exclusit: qui tandem satisfactione condigna meruit absolvit. Et multa alia in honore modum, David etiam⁶, cum adulterium et homicidium commisisset, missus est ad eum propheta

¹ Luc. x. — ² Reg. xxv. — ³ Par. xxvi.

⁴ 1. Reg. xv. — ⁵ 2. Reg. vi. — ⁶ 2. Reg. vii.

Nathan a Deo, ut cum redargueret et corrigeret. Correptus est, et citissime correctus. Rex enim, deposito diademe capiti sui, abjectaque majestate imperiali, non erubuit humiliari ante faciem prophetæ, peccatum suum confiteri, veniam postulare de commisso. Quid plura? penitentia ductus, misericordiam petivit, et obtinuit veniam. Et vos, filii dilectissime, serenissime rex, reverendissime domine, ad exemplum excellenissimi David regis piissimi, de quo dixit Dominus¹: Inveni virum secundum eorū meū, corde contrito et humili convertimini ad Dominum Deum vestrum, exactamque de excessibus vestris agite pœnitentiam. Corruistis enim et errasti in multis, quæ adhuc taceo, expectans si forte inspiraverit vobis Dominus, ut dicatis cum Prophetæ²: Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, quoniam multum tibi peccavi, et malum coram te feci³. Iuxta est enim Dominus iis qui recte sunt corde, et bümiles spiritu salvabit.

« Haec ad præsens, domine mihi, vobis scribo, cætera silentio præteriens, donec videam utrum sermo meus capiat in vobis: si reportaverit mihi a vobis fructus dignos pœnitentiae, et audiam a nuntiantibus, et congaudeam dicentibus: Filius tuus rex mortuus fuerat, sed revixit, perierat et inventus est. Quod si me non audieritis, qui solitus sum ante majestatem corporis Christi in abundancia laetiarum et gemutibus non minimis orare pro vobis, certe ibidem clamabo contra vos et dicam: Exsurge, Deus, judica causam tuam: memor esto impropterorum eorum et injuriarum, que a rege Anglorum et suis tibi et tuis fuit tota die. Ne obliscaris ignominiarum Ecclesiæ tuæ, quam tuo fundasti sanguine. Vindica, Domine, sauginem servorum tuorum qui effusus est. Vindica, Domine, servorum tuorum afflictiones, quarum infinitus est numerus. Superbia eorum, qui te et tuos oderunt et persecutuntur, in tantum ascendit, ut ulterior non valeamus eos sustinere. Rex, quidquid agant vestri, haec omnia de manibus vestris requirantur. Damnum enim dedisse videtur, qui causam damni dedit. Ipse revera Filius Altissimi, nisi continueritis manus a conturbatione hominum, ad gemutis competitorum, ad gemutis clamantium ad se, veniet in virga furoris sui; quoniam jam tempus est judicare adversum vos justitias in æquitate, et severitate Spiritus sui. Ipse enim novil auferre spiritum principum, et terribilis est apud reges terræ.

36. « Non vobis haec dicimus, ut faciem vestram confundamus, vel provocemus vos ad maiorem indignationem et iram, sicut forsitan maligni qui circa vos sunt, qui die ac nocte insidiantur animæ vestrae, et nituntur avertere animum vestrum a nobis, pravis et iniquis suggestiōnibus subinmurmurant (det illis Deus secundum opera sua, et secundum nequitiam ad inventionum

ipsorum) sed ut vos reddam cautores ad provisio-nem animæ vestrae et eoram, et ad evitandum periculum, quod jam in foribus est. Et quia nostra specialiter interest, providere animæ vestrae, utpote cuius cura et sollicitudo nobis commissa est, cujusque rationem reddituri sumus in examine districto: haec audite benigne, et utimini servitio nostro prout vobis plaenerit, dummodo Deum non offendamus, nec operemur agendo, vel dissimulando in animæ vestrae dispendium et nostræ. Quid enim vobis proderit totum mundum lucrari cum animæ vestrae periculo? Attendile ubi sunt imperatores, ubi reges et alii principes, ubi archie-piscopi et episcopi, qui nos precesserunt. Ipsi quidem laboraverunt, et alii in corum labores introierunt. Quid ultra? sic transit mundus et ejus gloria⁴. Memorare ergo novissima tua, et in eternum non peccabis: et si peccaveris, pœnitentiam ages. Valeat mihi chara gratia vestra, si in vera humilitate et festinata pœnitentia conversi fueritis ad Dominum Deum vestrum. Valeatus sic iterum et semper ». Haec tenet sanctus Thomas.

37. *S. Thome epistola ad episcopos Angliae de unitate Ecclesie.* — Ad episcopos autem alias dedit litteras de ordine hierarchico et unitate Ecclesie Catholice, quarum hoc est exordium⁵:

« Thomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesiæ minister humili, venerabilibus fratribus Cantie provincie episcopis universis, salutem.

« Si curamus esse quod dicimur ». Et post nonnulla, haec de Ecclesiæ Catholice in uno capite visibili unitate:

« In initio nascentis Ecclesie, sicut beatus docet Apostolus³, Christus, celos ascendens, ut impleret omnia, quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam Prophetas, alios Evangelistas, alios pastores et magistros ad instructionem sanctorum, in opus ministerii, in adificationem corporis Christi. Neque enim omnia uni committenda erant officia, sed unumquodque membrum suo donandum erat officio, ita tamen, ut caput, in quo, velut in arce et quadam Capitolio, virtutum omnes congeruntur sensus universis et singulis provideret; et ei vicissim omnia famularentur pro ratione conditionis sue. Doctor⁴ gentium qui gloriatur se non ab homine, neque per hominem Evangelium didicisse, sed instruatum a Christo, ascendit Hierosolymam, et cum Ecclesiarum principe de fide contulit, ne forte in vacuum curreret, vel eucurisset. Et ut plurimi patet exemplis singula Evangelii flumina ad mare unde orta sunt redeunt, ut iterum fluant. Si quidem fons paradisi unus est⁵, sed in plura scinditur flumina, ut undique irriget terram. Quis Romanam Ecclesiæ caput omnium Ecclesiarum, et fontem Catholice doctrinæ ambigit esse? Quis claves regni celorum Petro traditas esse ignorat? Nonne in fide et doctrina Petri lotius Ecclesiæ

¹ 1. Reg. XIII. — ² Psal. L. — ³ Psal. XXXIII.

⁴ Eccl. VII. — ⁵ Cod. Val. I. i. Ep. xcvi. — ³ Ephes. iv. — ⁴ Gal. i. — ⁵ Gen. i.

structura consurgit, donec occurramus omnes Christo in virum perfectum in unitatem fidei, et agnitionem Filii Dei?» Et infra: « Sed quicunque sit qui rigat aut plantat, Dominus nulli dat incrementum, nisi illi qui plantavit in fide Petri, et doctrinae ipsius acquiescit. Sane ad eum maxima populi judicia referuntur, a Romano examinanda Pontifice, et dispositi sub eo in atris Ecclesie magistratus, quatenus qui in partem sollicitudinis acciti sunt, creditam exercerent potestatem. Ut sacerdos, quod in plebe sibi commissa expedire non potest, ad episcopum referat, qui negotia supra se ad archiepiscopum reducit au primatum: a quibus, quidquid maximum fuerit, Romano Pontifici reservatur. Ordinem hunc Petrus docuit, hunc usque modo Catholica servavit Ecclesia, nec unquam, auctore Domino, quidquid moliatnr iniuitas, subvertetur.

38. « In regno aulem Anglorum (quod sine dolore multo ad mentem reducere, aut sine lacrymis dicere non valamus) multum praesumitur adversus Petrum. Sedis Apostolica (quantum in perversis potestatis est) attentatur (attenuatur) et pericitatur auctoritas, dum illi, quos necessitas pro compendo penitentes, vel remedio (anime) cavere, aut visitationis debito compellit ad dominum papam iter arripere, ab itinere suo prepediuntur, spoliantur, tractantur acris, et transfretare prohibentur: vel ab iis, qui occasiones querunt ut faciant mala, vel coacti illicta de prepediendis clericis et penitentibus praeſtiterunt sacramenta. Manus itaque violentas mittentes in clericos, facto suo anathematis condemnationem incurunt. Inde est, quod nos S. R. E. auctoritate utentes, fraternitati vestre Apostolica auctoritate in virtute obedientiae, in periculo ordinis vesti praeципiendo mandamus, quatenus de cetero hoc fieri inhibeat; et eos, qui in clericos manus violentias injiciunt, publice excommunicatos denuntietis, et per episcopatum vestrum denunciari faciatis, et con-terminalibus vestris coepiscopis, ut hoc ipsum in episcopatibus faciant suis, domini pape et nostra praecipiatis auctoritate.

39. « Ad haec eodem modo, et sub eadem intermissione praecepimus, ut iis, qui appellantes aut penitentes ad dominum papam vel ad nos tendentes impedirent, aut redeundes a domino vel a nobis, denuntietis, quoniam sententiam anathematis incurunt, tam hi qui hoc faciunt in propria persona, quam regis officiales, qui ad hoc faciunt impellunt alios. Illos autem, qui coacti de transiuntibus impediendis juramenta illicita praeſtiterunt, ab hoc juramento absolvimus, ut a tanti iniuriate desistant postmodum, et penitentes de commisso, Deo discant potiusquam homini obediere. Si quis Ecclesie sua justitiam promovens, ei Apostolica Sedi fidem servans dispendia reformat, meminirunt quoniam Ecclesia virtutes, quam momentaneas opes longe tuius et utilius thesaurizat. Christus, qui Ecclesie Romane presidel, omnes adversarias

cohibet potestates. Et qui potentes potenter puniet, omnem decrevit puniri inobedientiam, non humiles tantum adducens in judicium, sed gloriosos terrae humiliat Ecclesiae ministerio, adversus quam nec porta inferi prevalebunt.

40. « Pudeat vos, dilectissimi, iniqua exercere judicia, ut (juxta quod in nos insultant proceres regni) si pauper offendit in minimo, illico a vobis et officialibus vestris ab Ecclesia excludatur: si dives commitit criminis, non conveniatur vel verbo. Ut in sic decernentes possit illud et hinc retrorqueri: Et tantum miseris irasci numina possunt. Providete vobis et Ecclesiis vestris, ne si hanc injuriam Romane Ecclesiae dissimulaveritis, merito videamini adversus eam cum impiis conspirasse, et appellantium praeclusisse vias, ut de pendio ejus vestrum queratur compendium. Meminetote potius, quomodo salvi facti sunt patres nostri, quomodo et quibus tribulationibus Ecclesia creverit et dilata sit, quas procellas evaserit navis Petri, que Christum habet rectorem etc. » Haec S. Thomas ad suos. Sed ad res Orientales jam convertamus orationem.

41. *De Nomocanone Theodori Balsamonis.* —

Hoc anno, Indictione decima quarta, Constantino-politan i a Luca Chrysoberge patriarcha Constanti-nopolitano Synodus celebrata est, cuius nos superius in ejus creatione meminimus ex Theodoro Balsamone, et emendavimus mendum in notam numeri illapsum. Post haec autem hand diutius Lucam oportuit fuisse superstitem, sed ex hac vita migrasse, in locumque ipsius subrogatum fuisse Michaelen Anchialum magnum philosophum. Ita in Serie Graeca patriarcharum Constantinopolitanorum. Vixisse quidem Michaelen hunc Territum ejus nominis patriarcham sub Emmanuel, testatur Theodorus Balsamon in Praefatione ad commentarium suum in Nomocanone Photii, cum ait, ab utroque se in mandatis accepisse, ut eum in canones Commentarium elaboraret. Ait enim: « Cum itaque a sancto imperatore divinitus coronato domino Emmanueli Commono, et sanctissimo domino nostro et patriarcha ecumenico, qui fuit summus philosopher, domino Michaeli Anchialo nobis mandatum esset, ut sanctos canones consideraremus, et quae essent in eis obscura, et legibus viderentur esse contraria, aperiremus et interpretaremus, etc. » Elaboravit et absolvit opus, quod obtulit Georgio Niphilino Constantinopolitano patriarcha, qui sedet sub Isacio Angelo imperatore, et Alexio Angelo ejus successore. At de hujusmodi clueubratione Balsamonis quid sentiendum, dicemus inferiori suo loco. Lundat idem Balsamon hunc patriarcham Michaelen sapientem, et inter alia, quod superstitionem quondam, quae fiebat per divinationes daemonum, et ibidem inolevisset, penitus sustulit. Ita ipse in canonis Trullani sexagesimi quinti interpretatione pluribus. Sed et ex decreto quod promulgavit, ne clerici secularia obirent munera, dato sub quartâ Indictione, nempe

anno millesimo cenesimo septuagesimo primo, cum detegit, quando sedet. Extat in commentario super canones Concilii Cathaginensis canone decimo sexto. « Sedisse autem annos octo, habet Series Graeca patriarcharum Constantinopolitanorum ».

42. Hoc eodem anno ab imperatore Emmanuele promulgata est constitutio de Feris, sive juridicis diebus, quam intinxit in suo Nomicanone Theodosius, ad eamque ista est praefatus :

« Si accurate cognoscere vis, quoniam die tribunalibus feriae sint, lege publicatam mense Martio, Indictione decima quarta (x), anno mundi vii. (vp. lxx.) vii. lxxiv. venerandam Novellam coronati divinitus præstantissimi sacrique imperatoris nostri domini Manuelis Comneni, quae post exordium haec tradit :

« Sancimus, ut illi dies feriati sint, quos in præscriti constitutione nominalim enumerabimus, et ut alii quidem eorum ferias in universum habeant; ut nequaquam foto ipsorum durante spatio constitui iudicium possit, nisi fortassis imperator per dispensationis modum, vel ob necessitatem (ut multa saepenumero subita quadam rerum varietas licentius novare solet) in iis quoque iudicium constitueret voluerit, alii vero ex parte a iudicis videntur, ut ea videlicet exercantur a matutino tempore usque ad tempus sacri cultus, quo iudicibus tam preicationi, quam celebrationi divini numinis intentis esse licet, ac peracto sacro, justitiae curam gerant, et injurias perspexis juxta vigorem legum succurrant. Sed tamen ii, quibus in hunc modum post cultum sacrum jus dicere permissum est, in conficiendis ab se notationibus ac instrumentis mentionem temporis facient quo confecta sint. Ac primo quidem de omnino feriatis agendum erit.

« Itaque dies natalis inviolata Domine Deique Genitricis, qui celebratur a die VI id. Septembris, feriatus est. Consimiliter et xiv dies vivifica Crucis Exaltationi dicatus. Item xxvi, propter Apostoli et Evangelistæ Joannis Theologi migrationem.

« Octobris dies vi, quod in eo sancti Apostoli Thome memoria celebretur. Item ix, propter Jacobum Alphai F. Apostolum, et x, propter Lucam Apostolum et Evangelistam.

« Novembri dies xiii, quod in eo memoria Chrysostomi celebretur, et xiv, quod Philippo Apostolo festus sit, et xvi, in Evangelistæ et Apostoli Matthæi honorem. Et xxi, quod tum Dei Genitricis introitus in templum celebretur, et xxx, propterea quod Andrea Apostolo sit festus.

« Decemb. dies ix, in quo scilicet Conceptio sanctissimæ Matris Dei nostri celebratur, et xx dies usque ad vi Januarii, quod in eis dies natalis, itemque baptismi Domini Deique ac Servatoris nostri Iesu Christi festa celebitate colantur.

« Januarii dies xix propter divinos patres ac doctores, Athanasium et Cyrillum, xxv ejusdem mensis, propter memoriam magni patris Gregorii Theologi.

« Februarii dies ii, propterea, quod ob viam Servatori sit itum, et in propter celebrationem memoriae Simeonis, qui Christum exceptit.

« Martii dies xxv, propter allatum Deiparae letum illum nuntium. Item dies Paschales ab ipsa resuscitatione Lazari, usque ad diem post sanctum Pascha octavum.

« Aprilis dies xxv, propter Apostolum et Evangelistam Marcum, et xxx, propter Apostolum Jacobum, illius theologi et Evangeliste fratrem.

« Maii dies viii propter memoriam Evangelistæ Joannis Theologi, et x, propter Simonis Zeleotæ Apostoli memoriam, et xxi, propter memoriam sanctorum et Apostolis parium, magnorum principum Constantini et Helena, et xxvi, propter memoriam Iuda Alphæi Apostoli.

« Junii dies xi, propter Bartholomæum Apostoluni, et xix, propter Judam Apostolum, cognomento Thaddæum, et Lebæum, et Jacobum. Item xxiv, propter Natalem præcursoris, et xxix, propter Apostolorum principum Petri et Pauli solemnitatem; et xxx, propter memoriam Apostolorum xii.

« Julii dies xxv, propter obdormitionem sanctæ Annae Deiparae.

« Augusti dies vi, propter Servatoris nostri Iesu Christi transformationem, et ix, propter memoriam sancti Apostoli Matthie, et xv, propter glorioissimam sancte Deiparae migrationem, et xx, propter memoriam sancti Apostoli Thaddæi, et xxiv, propter Bartholomæi Apostoli memoriam, et xxxix, propter venerandi præcursoris decollationem.

« Inter hos omnino feriatos dies computabuntur et medietates jejunii quadraginta dierum et Pentecostes, et Servatoris Assumptionem, et omnes in anno dies a Domino nuncupati. Ita ut hisce diebus omnis ad tribunal aditus preeclusus sit, nec ullus eorum, qui jus dicunt, quidquam ad jurisdictionem pertinens peragat.

« Ceterum a quibus ex parte vacationem tribunal habet, quique non in solidum (veluti jam antea diximus) feriati sunt, hi sane fuerint, dies vi mensis Septembri, quod tunc Michaelis summi copiarum ducis factum Chonis miraculum prodigiouse commemoretur. Octob. xxiii, quod Jacobi Christi fratris memoriam recolamus, et xxvi, quod is magno et unguentis seaurienti Demetrio festus agatur. Novembri 1, ob edentium prodigia, et gratis olim medicinam facientium, Cosmæ ac Damiani festum. Et viii, quod corporis expertum conventus celebretur. Et xxviii, propter sancti martyris Stephanii junioris solemnitatem. Decembri iv, propter egregiam martyrem Barbaram. Et vi, propter celebrem miraculis et unguentis seaurientem Nicolauim. Januarii x, propter Nyssæ pontificem divum Gregorium. Et xvi, propter venerationem pretiosæ principis Apostolorum Petri catenæ. Et xix, propter reportationem pretiosi cadaveris Gregorii Theologi. Et xxvii, propter re-

portationem venerabilium reliquiarum Chrysostomi, Februarii vii, propter insignem martyrem magistrum militum Theodorum. Et xvii, propter viacrem certaminum Theodorum Tironem. Martii ix, quod sanctorum Christi xi. martyrum memoria tunc recolatur. Aprilis xxiii, in honorem magni martyris Georgii destinatus. Maii ii, propter magnum illum Athanasium. Junii viii, propter magnum martyrem Theodorum magistrum militum. Et ix, propter sanctum patrem nostrum Cyriillum pontificem Alexandrinum. Et xxvii, propter sanctum et edentem prodigia Sampsonem. Julii i, quod tunc sanctorum et miracula designantium, et argento carentium memoriam celebremus. Et ii, quod depositionem pretiosae vestis Beiparee mentionem faciamus. Et viii, ob magni martyris Procopii festum. Et xi, quod egregiam martyrem Euphemiam concelebremus. Et xx, ad Eliæ vatis honorem. Et xxvii, quod victori certaminum et miraculorum auctori Joanni misericordi festus sit. Augusti xxxi, propter depositionem pretiosi cinguli labis expertis Beiparee.

« Atque hi sunt dies illi partim feriati, partim juridici. Quibus vero diebus propter natalem vel renuntiationem principis cessatur, eos dies inter juridicos majestas mea refert, a sese praesentem sanctionem inchoans, et per ea quae ipsamet facit, alios instituens. Quippe non perinde praestantis constitutionis oratio quantumvis in illam attentos impellet, ut ipsum majestatis mee factum. Nam illos ipos dies majestas mea, quibus diebus tum in hanc lucem est edita, tum in imperatorem per Dei providentiam renuntiata, juridicos esse sancit, nec in eis ullas judiciei inducias esse. Omnes quidem certe, praeter descriptos superius anni dies, juridici erunt, et in eisdem tum iudicia, tum conscientiae judicariis sententis executiones sient et exercebuntur. Persuasum autem habeo praestantem hanc majestatis mee constitutionem Deo quoque gratiam esse. Nam ubi Phariseos Iesu exerceratur, ipsi etiam misericordiae iudicium anteposuit. »

Anno periodi Graeco-Romanæ 6639. — Anno Æra Hispan. 1204. — Anno Hegire 562, inchoato die 28 Oct., Fer. 6. — Iesu Christi 1166.
— Alexandri III pape 8. — Friderici Anobarbi reg. 15. imp. 12. Manneli Comneni imp. 23.

1. *Conventus Heribolensis.* — A num. i ad 16. Chronographus Reicherspergensis, qui hoc tempore vivebat, ad annum mclxv haec narrat, que ad praesentem male revocat Baronius num. i et seqq. « Mense Maio ejusdem anni, in diebus Pentecostes, quod evenerat tunc in X kat. Julii (legendum X kal. Junii, in quem diem anno mclxy festum illud incidit) imperator enriam celebravit in civitate Wurzburgensi, que etiam Herbipolis dicitur, ubi episcopi et electi fere numero xl de regno Teutonicō juraverunt obedientiam Paschali (pseudo-Pontifici), et ejus successoribus, ipso imperatore primi et ante omnes jurante idipsum super Evangelia et reliquias: postea episcopi, et inde omnibus regni principibus, qui praesentes aderant. Postea autem multi episc. et principes, qui ibi non aderant, idem juraverunt. Tenor autem juramenti hic erat, ut videlicet decadente Paschali, nullum in papam reciperen, nisi unum de ipsis tantoribus aliquem. Et ut obenue imperatore, nullus in regem aut imperatorem levatur, nisi qui illum partem detenderet, et manu-

teneret contra Romanam Ecclesiam. Et ut episcopi, qui jurarent, idem juramentum ab omnibus suis prelatis et subditis exigerent: et quicumque non juraret, omni Ecclesiastico honore et beneficio, postremo et omnibus bonis et possessionibus privaretur. Ibi etiam praeципiente imperatore quidam electi sub hoc juramento consecrati sunt in episcopos, et alii in presbyteros, et alios ordines ordinati ab his, qui etiam juraverunt». Baronii quidem sententiam Labbeus tom. x Concil. passimque recentiores amplexi sunt; sed hunc conventum coactum anno precedenti Sigonius lib. 13 de Regn. Ital. et Trithemius in Chron. Hirsang, etiam videbunt.

2. *Henricus II Anglie rex legatos ad illum mittit.* — De eo in Vita sancti Thomae Cantuariensis, lib. 2, cap. 20, habetur: « Beato Thoma Senonis sic residente, rex Anglorum indigissime ferens, quod in petitioribus suis protegeretur adversarius (sc. sanctus Thomas), presbyterorum bona, per diocesim Cantuariensem decedentium, et vacantes Ecclesias occupavit, et pro voluntate

personas instituit, et se ab Alexandro papa, quem jam Dominus, Romanæ miseratus Ecclesie, in Sedem suam revocarat, abalienavit. Unde dolorem suum in fide vindicaturus, clericos duos, Joannem videlicet de Oxenfordia, et Richardum de Illestria, misit ad imperatorem Alemaniam Fredericum, qui coacto Concilio (Heribaldi nempe), de pace Romane Ecclesie tractabat, mandans quod si nonen et obedientiam Alexandri papæ abjuraret, participem se schismatis haberet cum episcopis. Ille cum schismatis fautores haberet, de consilio Coloniensis archiepiscopi, (nempe Reginaldi), qui Octaviano extincto successorem jam suscitaverat (sc. Paschalium III), consensit. Jurantibus itaque cum imperatore optimatibus et episcopis, quibusdam obtrectantibus, et usque in lacrymas renitentibus, nuntii quoque regis et persona ipsius consumilem formam jurarunt. Et tanquam si minus adhuc peccavisset, rex portus diligentissime custodiri præcepit, feralia in eos statuens edicta, qui vel papæ mandata vel litteras in Angliam deferrent, vel delatas recipierint. Præcepit etiam publice et compulit, per vicos, per castella, per civitates, ab homine sene usque ad puerum duodenem B. Petri successorem Alexandrum abjurare ».

3. Sed anno præcedenti. — Anno quidem mclxyv, nonnisi mense Novembri Alexander III in Sedem suam restitutus est, et conciliabulum *Heribopolense* in festo Pentecostes celebratum; sed quia iam tunc Alexander III in Gallia existens suum Romanum redditum decreverat, dici potest eum eo tempore jam Sedem suam recuperasse; sed sine errore dici non potest, quod tamen in ea Vita legitur, Anglie regem clericos illos duos ad Fridericum imp. seu ad conventum Heribopolensem destinasse, *beato Thoma Senonis* residente, quia sanctus præsus ad festum usque Martini currentis anni Pontiniaci moratus est, indeque Senonas venit. Hic error, ad quem non video aliquem animatum advitisse, manifestus est: alioquin conventus Heribopolensis nonnisi in festo Pentecostes sequentis Christi anni coactus fuisset, et duo illi clerici illuc missi, quia tunc revera sanctus Thomas Senonis residebat, non vero anno currenti, quod ex infra dicendis perspicuum erit. Præterea *Joannes de Oxenfordia* et *Richardus de Illestria* ab Henrico rege legati ad illum conventum missi, hoc anno ante festum Ascensionis Christi excommunicati sunt a sancto Thoma, quod cum schismaticis in illo conciliabulo communicassent, ideoque illud in festo Pentecostes præcedenti Christi anno habitum funerat. Utrumque excommunicatum fuisse, quod in Conciliabulo Heribopolensi excommunicatis communicasset, docet S. Thomas Epist. cxxxviii libri primi ad Alexandrum III data: « Nominatim etiam excommunicavi Joannem de Oxenford, qui communicauit schismatico et excommunicato illi Reginaldo Coloniensi, quique contra mandatum Domini et vestrum usurpavit sibi decanatum Saresberiensis Ecclesie, et in curia imperatoris, quale ipse au-

distis, praestitit juramentum (anno sc. elapo) similiter etiam Richardum de Welchestre, qui eidem schismatico communicavit ».

4. Conventus Chinonensis hor an. habitus. — Nec nullus, opinor, qui gesta in eo et post illud contulerit cum iis, quae in Anglia hoc anno contingere, dubitare poterit, quin conventus Heribopolensis per aliquot saltem menses præcesserit excommunicationes a sancto præsule hoc anno et contra duos illos clericos, et contra multos præsules Angliae vibratas. Hoc enim anno, ut infra contra communem sententiam demonstrabo, duo conciliabula Henrici regis iussu celebrata; unum apud *Chinonem*, seu *Chinonium*, in provincia *Turonensi*, et versus *Pictavensem* tractum positum, alterumque *Londoniae*. De priori loquitur *Joannes Salisberiensis* in *Epistola ad Exoniensem episcopum*, quae est ex libri primi *Epiſtolarum diu Thomae*, vel *juxta Baronium*, qui eam anno sequenti num. 36 et seq. recitat, *Epistola cxxxix*. In ea Salisberiensis ait: « Studiosius inquisivit (nempe Henricus rex) cum præmissis minis et oblatione quamplurima, quoniam consilio sibi utendum esset adversus Ecclesiam de Cantuariensi archiepiscopo, gravissime conquerens, non sine genitibus et suspicio multis, et ut tunc præsentes postea retulercunt, lacrymatus est, dicens quod idem Cantuariensis ei corpus et animam pariter auferret, etc. Erat autem dolor acerbior urgente metu, quem conceperat ex litteris quas dictus Cantuariensis illi, et matri sue (nempe Mathildi imperatrici) transmisserat. Timebat quidem, et merito, ne in terram ejus, interdicti, et in personam ejus, anathematis sententia ferrehe. Cum igitur his angustiis premeretur, Lexoviensis episcopus (scilicet Arnulphus) unum dixit esse remedium, imminentem sententiam appellations obstaculo præpedire, etc. Ab illo ergo consilio egressi sunt a facie Dei, et regis sui, Lexoviensis et Sagienensis episcopi, ut appellatio interposita, usque ad Octavas Pasche suspenderent ejus sententian ». Paucis interpositis: « Sic ergo Domino taciente delusa est sollicitudo episcoporum regalium, quia cum venissent Pontiniacum, archiepiscopum quem appellerent non invenerunt, sed frustrati a proposito suo reversi sunt queruli, quod sua consumperant, laboraverant et non profecerant ».

5. In eo ad Alexandrum III appellatum. — Ideo autem sanctum Thomam Pontiniaci, ubi toto hoc anno usque ad festum sancti Martini moratus est, non invenerunt, quia *Suectionas* protectus erat. Jam enim dixerat *Joannes Salisberiensis*: « Archiepiscopus vero noster in procinctu ferende sententiae constitutus, iter arripuerat ad urbem *Suectionum* orationis causa, ut B. Virginis, cuius ibi memoria celebris est, et B. Drausio (legendum Drausio) ad quem confugient pugnaturi, et B. Gregorio Anglicana Ecclesie fundatori, qui in eadem urbe requiescit, agone suum precibus commendaret ». *Sanctus Drausius* episcopus *Suectionensis*

medio circiter saeculo septimo floruit, et Suessienses dicunt se caput S. Gregorii M. possidere. In fine Epistola habetur : « Et rex, quod ad vestram notitiam venisse non ambigo, virum bonum magistrum G.... de insula misit in Angliam cum litteris a colloquio Chinonensi, ut insulanos super facta appellatione premuniret, et portus et transitus ficeret diligenter observari, et clerum ab obediendo suspenderet ».

6. Concilabulum Londoniense hoc anno coactum. — De Concilio vero Londoniensi in Vita sancti Thome lib. 2, cap. 21, legitur : « Post modicum tempus (a legatione Joannis de Oxenfordia et Richardi de Huestria, de qua sermo est capite antecedenti) convenientibus ad urbem Lundonias ex mandato regis episcopis et abbatibus nonnullis, visum est contra archiepiscopum appellari. Timebatur enim ne ipse in enormia, que per regnum presumerbantur, manum correctionis extenderet. Appellarunt itaque primi Londoniensis et Salisbriensis, provocationis et prevaricationis fomites ». Sanctus Thomas hoc anno scripsit Rotrodo Rotomagensi archiepiscopo Epistolam lxx libri tertii, in qua ait, se *ex justis et manifestis causis* aliquos excommunicasse, quos faciat a cunctis fidelibus evitari, et subjungit : « Sunt et alii solemniter citati a nobis, quos, auctore Deo, in die Dominicæ Ascensionis excommunicabimus, nisi interim condigne satisfacere curaverint Ecclesiæ Dei quam laeserunt, et nobis : Gaufredus Cantuariensis archidiaconus, Robertus vicarius ejus, Richardus de Welchestre, Richardus de Luci, Adam de Cheringis, Willelmus Giffard ». Qui duo conventus cum hoc anno congregati fuerint ad appellandum contra illas excommunicationes, Heriboleensis anno MCLXV non potest non celebratus fuisse.

7. Post eactum Heriboleensem Henricus rex legatos ad papam mittit. — Baronius hoc anno num. 4 refert Epistolam Henrici regis Reginaldo schismatis Colonensi datam, que ordine est LXX libri primi, atque eam anno celebrationis Concilii Herbipolensis datam, in qua Henricus rex dieit : « Dñs desideravi justam habere occasionem recessendi a papa Alexandro, et a perfidis cardinalibus ejus, qui preditorem meum Thomam, quandam Cantuariensem archiep., contra me mantenere prasumunt. Unde cum consilio omnium baronum meorum, et cum consensu cleri magnos viros de regno meo, scilicet Eboracensem, Londoniensem, archidiaconum Pictaviensem, Joannem de Oxenford, Richardum de Luci, Romanum missurus sum, qui publice et manente ex parte mea, et totius regni mei, et omnium aliarum terrarum quas habeo, proponent et denuntiabunt papa Alexandro et cardinalibus ejus, ne ulterius proditorem meum manteneant, sed ita liberent me ab eo, ut alium cum consilio cleri in Ecclesia Cantuariensi possim instituere ». Sed ex dictis sequitur hanc Epistolam ad annum praecedentem retrahendam esse, Gervasius Dorobernensis in Chronico ad annum MCLXVIII

gesta in hoc conventu Heriboleensi perperam adscripsit alteri in eadem urbe eo anno congregato, in quem errorem etiam incidit Radolphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 537. loquens de gestis anno MCLXVII. Ea itaque recte Baronius num. 8 et duobus sequentibus ad istum conventum Herbipolensem retulit.

8. Non duo, sed quinque legati a rege Angliae Romam missi. — Baronius num. 2 ait, ex conventu Heriboleensi ad Alexandrum papam legatos missos esse ab *Henrico Angliae rege Londoniensem atque Oxenfordensem* episcopos, sed nihil a Pontifice impetrasse. Verum Alfordus hoc anno num. 3 recte advergit, *Oxoniam seu Oxenfordiam civitatem episcopalem* non fuisse ante *Henricum VIII*, et Joannem de Oxenfordia fuisse tantum *clericum regis*, (ut eum vocat Joannes Saresberiensis in Epist. clxix) sed perperam scribit alterum legatum fuisse Bartholomeum episcopum Exoniensem; plures enim a nobis mox memoratos episcopos in Urbem direxit. Litteras de gestis in Concilio Herbipolensi, a Baronio num. 3 et seqq. recitatas, scripsit *Fridericus*, in quibus ait, neminem latere que ad pacem revocandam ipse egisset *Papie, Mediolani, Laone, atque in diversis imperi finibus*. Loco *Laone*, Baronius et Labbeus tom. x Concil. pag. 1438, in margine legunt *Laude*; sed non de Laude in Italia, verum de *Latona* in diœcesi Bisuntinensi, gallice *Saint-Jean-de-Laone*, loquitur Fridericus, qui eo in oppido anno MCLXII conventum celebravit, ut *Octavianum* antipapam ab omnibus recipieandam conaretur, de quibus conventu et urbe ibidem locuti sumus. Vox itaque *Laone* non correctione, sed explicacione indiget.

9. Ad num. 16. *Willelmus Siciliae rex*, qui Rogerio patri anno MCLIV successerat, hoc anno e vivis cessit; anonymous enim Casinensis ad hunc Christi annum habet : « Rex Guillelmus obiit decima quarta die mensis Maii, et Guillelmus filius ejus coronatus est mense Julii ». Joannes vero de Ceccano in Chron. ad eundem annum ; « Indictione xiv, Guillelmus rex obiit mense *Mai*, et filius ejus Guillelmus successit in regnum cum matre sua Margarita regina ». Necrologium Casinense apud Caraciolum habet, Guillelmum *idibus Maii*, die sc. xv ejusdem mensis, vita funetur esse, ex quo apparet eum nocte inter diem xiv et xv Maii mortuum esse. Cumque in Indiculo principum Beneventanorum anno MCLIV laudato scriptum sit, *Guillelmum I annis duodecim reguasse*, manifestum est *Rogerii* patris mortem pertinere ad annum MCLIV; de *Margarita* regina eginus anno MCLIV. Guillelmus autem filius ejus, *Bonus cognominatus*, « jam fere xiv annum atatus attigerat », inquit Faleanus in Hist. de Sicilia Calanit, pag. 671, et legalis ad Alexandrum III missis, ejus se majorum suorum exemplo fiduciarium dixit.

10. Thomas Henricum regem commonet, et communatur. — A num. 19 ad 41. Agit Baronius de reliquis, quae hoc anno in causa Sancti Thomæ

Cantuariensis transacta sunt, que ex Gervasio Dorobernensi in Chronicō, quod ejus tempore lucem non viderat, magis illustrabō. Gervasius hoc anno scribit: « Degebat interea Thomas Cantuariensis archiepiscopus et jam Apostolicae Sedis legalis, in cœnobio Pontiniacensi (ab urbe Senonensi paucis leucis dissito) spiritualibus disciplinis et studiis caelestibus intentus, etc. In se autem reversus, cum jam ulterius tot illatas injurias dissimulare non auderet, secundo exiliū sui anno (ideoque currenti) per abbatem Ordinis Cisterciensis regi Anglorum commonitoriam dulcem et suavem mittit Epistolam, nil correptionis vel amaritudinis habente. Nuntius vero in brevi reversus, pro molibus aspera, pro dulcibus anara, pro commonitione duram retulit objurgationem. Quod audiens archiepiscopus, secundo commonitorum regem per alios viros religiosos, asperiores eidem dirigens litteras: sed et hi nihil penitus præter contumelias reportaverunt. Zelus itaque justitiae apprehendit eum, ut jam non commonitorias sed communitorias proferre decrevisset actiones. Accessit igitur ad Eccl. S. Mariae Magdalene in festivitate ipsius, et post eleganter ad populum sermocinacionem, in reg. Augl. emisit communitorium ». Priorem Epistolam eam esse non dubito, quæ incipit: « Desiderio desideravi faciem vestram, etc. » quam Hovedenus part. I, pag. 496, Matthæus Parisiensis et Radulphus de Diceo pag. 541 hoc anno recitant: « Audiat », inquit S. Thomas, « si placet, dominus consilium fidelis sui, commonitionem episcopi sui, etc. » Aliae Epistolæ duæ hujus sancti præsulii, de quibus anno superiori num. 3 hic etiam revocande.

11. *Anno praecedenti legatus S. Sedis dictus fuit.* — Litteras legationis ab Alexandro III sancto Thomae directas refert Baronius anno MCLXVII, num. 18, in quibus ait Pontifex: « Nos tibi legationem totius Anglie, excepto episcopatu Eboracensi benigno favore concedimus, etc. Datum Anagniae septimo idus Octobris ». Manricus hoc anno cap. I, num. 8, hunc Baronii lapsus animadvertisit; quia, inquit, anno sequenti appellatum a sententia, a divo Thoma vi commissæ sibi legationis lata, ut saltē usque ad Octavam Paschæ suspenderetur. Praeterea sanctus Thomas eo anno dicitur *Vizeliacum* perrexisse, ut ibi in die Pentecostes in regem ipsum anathema proferret. Non potuit autem quidquam horum contingere, nisi jam hoc anno legatio decreta fuerit. Verum non hoc anno, ut putavit Manricus, sed antecedenti litteræ illæ ad divum Thomam missæ, et ab earum executione praesenti anno appellatum; et que tam Baronius ac Manricus quam alii, gesta in causa divi Thomæ fuisse anno sequenti referunt, ad currentem pertinent; recteque Gervasius Dorobernensis, cuius verba mox retulimus, de ea legatione hoc anno agit, sicuti et Matthæus Parisiensis in Chron. Hovedenus pag. 498 et seqq. et Radulphus de Diceo auctor hujus temporis, pag. 512, ad an. MCLXVI

scribens: « Thomas archiepiscopus venit Viciellum die Ascensionis, et observatores consuetudinum, quas avitæ appellant, in Anglia solemniter excommunicavit. Suffraganei Cantuarienses scripturam archiepiscopo. Thomas archiepiscopus scriptit Gileberto Lundoniensi episcopo ». Quare haec omnia Baronius ad annum sequentem male differt. In his num. 20 et seqq., sanctus Thomas Londoniensi episcopo significat se *Consuetudines* illas publice condemnasse; et num. 30 ac seqq. referuntur etiam litteræ suffraganeorum, quibus protestantur se ad summum Pontificem appellare de iis, quæ ab eo aduersus Saresberiensem episcopum et decanum ejus, in quos suspensionis aut damnationis pœnam intorserat, gesta essent. Quæ tamen hoc anno gesta, ut sequenti certum fiet.

12. *Non vero currenti aut sequenti an.* — Quare subscriptio Epistole memoratae Alexandri III ad Thomam Cantuariensem archiep. corrupta est, tam in exemplari Vaticano a Baronio viso, quam in omnibus impressis, et loco *septimo idus Octobris*, legendum *septimo idus Decemboris*. Quam correctionem certam esse demonstrant Acta Alexandri III an. MCLXV, num. 12 a Baronio recitata, in quibus dicitur: « Movit ergo a Messana beatus Alexander papa in mense Novembris, et transiens Salernum et Caietam » Romanum venit. Quomodo enim eo anno Alexander III *septimo idus Octob.* Anagniae ab Urbe Romana paucis leucis dissita litteras illas dare potuit, et postea mense Novembri Romani Messana venire? Nostra itaque emendatio certa, quam extra omne dubium ponent, quæ duobus annis sequentibus, Baronii ordinem sequentes, in medium adducemus.

13. *Varii episcopi Anglie appellant ad S. Sedem.* — Sed redeo ad Gervasium Dorobernensem, auctorem hoc seculo viventem, qui postquam narravit sanctum præstulem in festivitate sanctæ Marie Magdalene in regem Anglie communitoriam emississe, pergit: « Unde fama divulgante præmunitus rex, citissime misit in Angliam, mandans Ricardo de Luci, qui præfecturam agebat in Anglia, ut episcopos et personas Anglie, sed et monachos Cantuariæ contra archiepiscopum compelleret appellare. Hoc ipsum a domino rege in Normannia factum est (convocato scilicet conventu Chinonensi). Cum igitur episcopi et abbates Angliæ apud Londonianum convenirent, et appellarent (de eo conventu, quem Labbeus tom. x Concil. pag. 1444 cum anno sequenti male alligat, neque melius *Anglicum* appellat, mox eginus) Cantuarienses monachi prudenti consilio crepti sunt, petitis et acceptis inducitis ad regis præsentiam venienti. Haec igitur celebri celebrata et accelerata appellatione, misit rex, misit et archiepiscopus nuntios ad dominum papam, a quo tandem hoc a regis nuntiis imperatum est, ut ad pacem reformandam inter regem et archiepiscopum duos a latere mitteret legatos.

14. *S. Thomas e Pontiniacensi monasterio*

expellitur. — « Interea videns et invidens hostis antiquus Thomam de virtute in virtutem in dies procedere, misit in cor regis per lingas malignantium toxicatas, ut archiepiscopum de tam grato propellere hospitio (sc. de monasterio Pontiniacensi). Misit igitur litteras comminatoryas generali capitulo Cisterciensi, significans quod quemdam de inimicis suis suscepissent et secum haberent, Thomam videlicet Cantuariensem archipræsulem; unde et mandavit, quod sicut charum habebant quidquid in terra sua cismarina aut transmarina possidebant, ne cum amplius tenearent secum. Expleto igitur capitulo, venerunt ad archiepiscopum abbas ipse Cisterciensis episcopus Papiensis, Ordinis illius quondam monachus (Willelmus appellatus), et ejusdem Ordinis quidam abbates. Et venerunt festinantes, nomine capituli nuntiantes se tales regis litteras, et tale in eis suscepisse mandatum ». Subdit Gervasius, idem significatum fuisse sancto præsuli et Francorum regi Ludovico, qui gavisus est se *ad obsequium tanti viri gratam* invenisse *opportunitatem*, ac misisse quemdam ex proceribus suis, qui eum a Pontiniaco deduceretur in Franciam, et sanctum archiepiscopum *circa diem festum sancti Martini* Pontiniacensibus valedixisse : « Profectus itaque Thomas Cantuariensis archiep. in die sancti Martini, secundo exilii sui (anno MCLXIV cepti) anno, a Pontiniaco eum honore multo ab Hugone tunc Senonensi archiepiscopo, clero quoque et populo Senonis receptus, in coenobio Sanctæ Columbae per quatuor continuos annos perendinavit ». Idem legitur in Vita sancti Thomæ. Pergit Gervasius :

45. *Destinantur a papa duo legati in Normanniam.* — « Post paucos autem dies reversi sunt nuntii archiepiscopi dicentes, cardinales duos ad faciendam pacem, si possent, in proximo esse venturos. Reversus est etiam quidam regis clericus, Joannes de Oxenfordia nomine, quem archiepiscopus denuntiaverat excommunicatum, eo quod conventione quadam cum schismatis facta corum incurrisset contagium (in convento nempe Herbiopolensi). Ille a Romano rediens Pontifice (ad quem a rege Angliae missus fuerat) prædicabat superbe dominum papam legatos misisse ad honorem regis Angliae, et archiepiscopi Cantuariensis confusione, ipsosque legatos jam in proximo esse venturos ». Discessum sancti Thomæ a Pontiniaco, et destinationem Willelmi Papiensis ac Ottonis cardinalium in Normanniam, ubi rex Anglie agebat, Baronius aliisque post eum omnes in annum sequentem differunt, sed ex dicendis certo constabit, intrinque ad presentem pertinere.

46. *Et quidem hoc anno, non vero sequenti.* — De hac legatione in tribus prioribus Epistolis libri secundi Epistolariorum divi Thome sermo est. Prior data ab Alexander III ad sanctum Thomam, qua ei significat se « Willelmum tituli S. Petri ad Vincula presbyterum, et Ottomem S. Nicolai in carcere Tulliano diaconum cardinalem », ad regem Angliae,

ut « legatione in terra sua cismarina fungantur », et specialiter ut inter eum et eundem regem amicam faciant compositionem, misisse. Idem scribit Alexander III in Epistola II ad regem Angliae, et in Epistola III episcopis Angliae, ab eodem papa *Leterani, kalendis Decembri* data. In hac ultima ait, se accepisse eos ad se appellasse, et proximam Ascensionis Dominicam *appellationi terminum* praefixisse, seque legatos ad causam istam canonice terminandam destinare. Porro legatos post *kalendas Januarii* anni sequentis, non vero anni MCLXVIII, ut Baronius aliquique crediderunt, in Normanniam adventasse, infra planum fieri.

47. *Obitus Luce Chrysoberges episcopi Constantinopolitani.* — Ad num. 41. Allatus lib. 2 de Consens. Eccles. Occident. et Orient. cap. 12, n. 4, meminimus Synodi, et principum et patriarcharum, metropolitarum, episcoporum et aliorum Ecclesiasticorum numero spectissima, anno XXII Manuels, ab orbe condito 6674, praesenti scilicet Christi anno celebratae, cui interfuere *Lucas Chrysoberges* patriarcha Constantinop., *Athanasius Theoporus*, aliique, quorum nomina recitat Allatus, qui Synodum illam Ms. sese habere assertur. *Lucas* usque ad annum sequentem vixit, eique *Michael III Diaconus*, et scallii praefectus, et summus philosophorum, ut in Catalogo patriarcharum Constantinop. dicitur, successor, ut alibi dictum.

48. *Novella de feriis a Manuele imp. data.* — Ad. num. 42. Promulgata hoc anno a Manuele imp. Constitutio de feriis seu diebus juridicis, quam integrum Baronius refert, et de qua videnda, que anno MCLVIII ex Cinnamo in medium adduximus. Publicata fuit, ut in ea legitur, *anno mundi* 6674, *mense Martio, Indict. XII*, ideoque hoc Christi anno, quo mense Martio Indictio illa in cursu fuit. Inter dies, in quibus tribunalia vacare debent, numeratur « Decembri dies ix, in quo scilicet *Conceptione sanctissimæ Matris Dei nostri* celebratur. Idem festum legitur in Ordine divini Officii Gotthici, et in Fastis sacris Ecclesiae Æthiopice in Comment. Johi Ludolfi ad suam Historiam Æthiopicam pag. 402, sed utroque ad alios dies. Ex iis porro locis quidam deducere Graecos, Mixtobelbos et Æthiopias antiquitus festum *Conceptionis immaculatae Virginis* coluisse, quod alii negant quia in Menologio ad diem xxiv Septemb. habentur : *Conceptione Joannis Baptista*, et in citatis Fastis sacris Ecclesiae Æthiopice ad diem xxiii mensis Septemb. legitur : *Conceptione Joannis in utero Elisabethæ*, et constat sanctum Joannem Baptistam in peccato conceptum fuisse.

49. *Expeditio Italica Friderici imp.* — *Fridericus imp.* veritus ne totius Italicæ regni possessio nem amitteret, expeditionem in Italiæ decrevit, ac statim *Rainaldum* Coloniensem, et Christianum Moguntinum astiles, cum ingentibus copiis in Italiæ maturavit. Ipse vero, uti refert Acerbus Morena, *mense Novembri* Italiæ profectus, conuentum generalem Longobardæ apud *Roncalium*

coegit, in quo decretum, ut *Paschalis III* antipapa ab omnibus defendetur, et *Alexander III* e Pontificatu dejiceretur. Quam male expedito haec ei cesserit, anno sequenti videbimus.

20. *Toletum ab Alphonso VIII recuperatum.* — *Alphonsus VIII* Castellae rex Toletum, a *Ferdinando* patruo Legionis rege post *Sanctii Desiderati* mortem occupatum, hoc anno recuperavit, sed post mensem Augustum; cum enim *Maqueda* prope Matritum ageret, dedit communitali Hispaniensi castellum *Olmos* dictum, ut patet ex Charta, que extat apud Colmenarem in Historia Segoviensi cap. 17, num. 8. «In Maqueda, in mense Augusti æra mccciv, regnante me Alphonso in Castella, in Extramatura, et in Naxara, et in Asturiis, et citra Serram (citra montem, quo ultraque Castella dividitur) excepto Toleto». Contra vero in Charta hoc anno scripta, et ibidem num. 10 a Colmenare recitata, *Alphonsus VIII* dicit se regnare *Toleti*: «Era mccciv, regnante me rege Alphonso in Toleto, et in Castella et in Extramatura, etc.» Hinc apparet *Fernandum seu Ferdinandum Legionis* regem per annos ad summum octo *Toletum* tenuisse; cum illud non occupaverit ante mortem *Sancti*, quæ die xxxi mensis Augusti anno mclviii contigit. Fallitur itaque *Rodericus lib. 7, cap. 16 et 18*, ubi tradit *Ferdinandum* per annos duodecim *Toletum* oblinuisse.

21. *Progressus Josephi imp. Almohadum.* — Hoc anno, seu anno Hegire dxxi, iuxta Noweiriū, cum *Humires* Africæ populi adversus *Josephum Almohadum* imperatore rebellassent, ab eo sub jugo missi sunt, et gravibus penis affecti, quod tantum timorem Africe populis incussit, ut universa sese ejus dominationi summisserit.

22. *Canonizatio S. Caroli Magni.* — «*Fredericus imp. Natale Domini* in palatio suo celebravit Aquitum, ad cuius curiam omnes primates regni, sive Ecclesiastici, seu secularies, ab ipso submoniti convenerunt, et corpus domini *Caroli Magni imp.* quod in Basilica B. Mariae semper Virginis quiescebat, de tumulo marmoreo levantes, in locello ligneo in medio ejusdem Basilice reposuerunt», inquit scriptor Auctarii Aquicinctini ad annum mclxiv, quibus non dissimilium scribit auctor magni Chronicorum Belgici ad presentem annum pag. 45, et pag. 491, licet Bollandus ad diem xxvii Januarii, ubi recitat Vitam sancti *Caroli Magni imp.* p. 888, asserat ultimum locum de quo solo loquitur, in magno Chronicorum Belgico se non repperisse. Verum tam is auctor, quam scriptor Auctarii Aquicinctensis in anno hallucinati sunt. Bollandus enim ibidem refert Diploma Friderici imp. de elevatione et canonizazione sancti *Caroli*, in quo imperator ait, se petitione Henrici regis Anglie inductum, «assensu et auctoritate domini *Paschalis*, et ex consilio universorum principum, tam secularium quam Ecclesiasticorum, pro elevatione et exaltatione sanctissimi corporis ejus atque canonizazione, solemnem curiam in Natale Domini celebrasse, et

illud in hymnis et cantis spiritualibus elevasse et exaltasse IV kalendas Januarii». In fine Diplomatici legitur: «Datum Aquisgrani anno Dom. Incarnat. mclvi, Indict. xiv, sexto idus Januarii, regnante domino Friderico Romanorum imperatore, anno regni ejus xiv, imperii vero xi». Quare canonizatio *Caroli Magni* anno praecedenti facta fuerat.

23. *Facta a Paschali III, sed ab Ecclesia Rom. tolerata.* — Auctor Magni Chronicorum Belgici priori loco laudato ait: «Eius vero (nempe sancti *Caroli*) dies festi celebres bis in anno habentur, dies scilicet eius natalis IV kal. Februarii, Translationis vero dies V kal. Quem utrumque clericus et populus spiritualium gaudiorum tripudio celebrant. Cantantur enim in Ecclesia Aquisensi de S. Carolo viciis alternatis suffragando certa antiphona cum collectis», de quibus unam exhibet. Etiamnam, teste Bollando, Translatio S. *Caroli Magni V kal. Augusti* Treviris celebrari solet. Vide quæ de hac canonizatione anno M, num. 3, jam diximus, ubi solvimus Bollandi dubium, an ante istam canonizationem divini honores *Carolo M.* delati fuerint, et ibi dicitur additum locum *Gaufredi* prioris *Vosiensis*, qui pag. 314 ait: «*Fredericus* corpus *Caroli M.* elevans a terra, in capsula aurea infiniti pretii lapidibus decorata collocavit. Ex tunc auctoritate metropolitani *Coloniensis* (nempe *Reginaldi*) Aquisgrani solemnitas de eodem Cæsare Augusto orthodoxo, sicut de sancto, agitur, que prius fiebat de fidelis defuncto». Porro errat auctor Magni Chronicorum Belgici qui, ait *Fridericum imp.* «assensu et auctoritate D. papæ *Alexandri* et Sedis Apostolica» adductum solemnem curiam in Natale Domini apud Aquisgranum celebrasse; his enim temporibus *Fridericus*, non *Alexandrum III* sed *Paschalem* Pontificem agnoscebatur. Recte Spondamus ad annum mccciv, num. 5 de *Paschali III* et de hac canonizatione verba faciens, ait: «Sed quod is haud legitimus fuit Pontifex, ejusmodi canonizatio non est recepta ab Ecclesia Rom. Quod tamen reperiantur legitimi Pontifices eam impugnasse, res sic facta permissione sive tolerantia perseveravit, ut in propria Ecclesia, ubi seputus fuit, coleretur. Ita enim canonum præcipui interpres declararunt. Propagatus autem postea noscitur ei cultus, in alias Ecclesias Gallie, Belgii atque Germanie, in quibus idem *Carolus sanctitatis titulus* colitur, laventque scripta plurimorum rerum Francicarum historicorum.

24. *Moritur Gozuinus Aquicinctensis abbas.* — «Piae memoriae dominus *Gozuinus*, abbas Aquicinctensis septimus (in Belgio) charitate illustris, amator pacis et religionis, vii idus Octob. circa medium noctem, die Dominicæ, Luna xi, Indict. xiv, (a Natale Christi deducta) de hoc seculo transitus», inquit scriptor Auctarii Aquicinctini ad hunc Christi annum. De ejus virtutibus legendi Molanus in Natale SS. Belgii, et Locrius. Ejus Vita septennio post mortem scripta, et a *Richardo Gibbono* so-

etatis Iesu sub hoc titulo publicata: « B. Gozoni Vita celeberrimi Aquicinctensis monasterii abbatis in duobus diversis ejusdem cennouii monachis separatis exarata, e veteribus manuscriptis nunc primum edita, cura R. P. Richardi Gibboni societas Iesu theologi. Duaci ex officina Marci Wion sub signo Phenice anno MDCXX ». In ea inter alia dicitur, cum Lutetiam ad majores disciplinas addiscendas sese contulisse, et ita in Dialectica proficuisse, ut electus fuerit ab eis, qui *Parisiis doctrinæ causa morabantur*, ad disputandum adversus Petrum Abaelardum, qui ibi inauditarum erat invenitur et asseritor novitatum, et aliarum probatarum improbat. Verum « Magister Josenus qui poslea Suessionensem rexit cathedralm, cum nimis cum diligenter, id fieri prohibebat, et congressum hujusmodi dissuadebat ».

25. *Moritur S. Aelredus Rievallensis abbas.* — *Aelredus* Rievallis monasterij in agro seu diocesi Eboracensi siti abbas, Ordinis Cisterciensis, sacra- rum litterarum scientia et mormi integritate conspicuus, obiit « pridie idus Januarii, anno etatis sua LXII, Incarnat. Dom. MCLXVI, regnante apud

Anglos Henrico Secundo, ut prodit Joannes Pitzeus in Cantal. Scrip. Britanniæ, quod ex Joanne Balao excipit. Hoc etiam anno mortem ejus ceteri recentiores referunt, licet nullum ex antiquis citent, et annalisti Mailroseus eam in annum sequentem differant. Bollandus ad diem xii Januarii Vitam ejus recitat ex Legenda Joannis Capgravii, in qua idem legitur. Dicitur *Aelredus* fuisse alter Bernardus, et ex iis quae ipsem scribit in sermone v in cap. 13 Isaiae appetat eum filios in religione habuisse piissimos; eorum enim sanctitatem summe commendat. Varios Tractatus in lucem emisit, ex quibus non pauci periere, alioque referuntur in Biblioth. Patrum et tom. v Bibliotheca Cisterciensis. Extat etiam ejus Historia » de bello Standardi tempore Stephani regis; Genealogia regum Anglorum; Vita et Miracula S. Edvardi regis et confessoris, ac Narratio Miraculi patrati in sanetimoniali de Waltun », quae inter decem historicos Angliae a Seldeno editos legi possunt. Eum aliqui *beatum*, alii *sanctum* appellant. De eo etiam videndus Manriens in Annal. Cistere, hoc anno cap. 3.

4. *Infaustum Romanorum bellum, cum Tusculanis, et summi Pontificis fuga ab insidiis Friderici imperatoris.* — Septimus annus millesimus, centesimus sexagesimus septimus. Indictione decima quinta, quo status S. R. E. in extremum discretim adductus, divina tandem miseratione clade immensa percussus hostibus, speciosior nitor reffloruit. Quonodo autem ista miranda adeo se habuerint ex scriptis Actis Alexandri papæ citatis superius redditibus hic verbatim: « Populus Iose Romanus, mense Maio, ad defensionem sui pastoris adversus Raimonem dominum de Tusculano in omni virtute sua exiit communiter armatus, et procedens ad terram ejus, non solum vineas et segeles cum arboribus hostiliter devastavit sed etiam muros Tusculanae civitatis nihilominus destruere laboravit. Sed quoniam idem Raimo tanla fortitudinem per seipsum resistere non valebat, nec terram suam futuri, necesse habuit ut ad auxilium ab imperatore petendum conflugum faceret. Misit itaque

celeriter ad subventionem et praesidium ejusdem Raimonis fortium bellatorum immensam multitudinem, ut et Tusculanum populum defendereret, et Romanorum violentiam coerceret. Postquam vero illa saeva Tentonicorum barbaries, quae armis semper consueverat militare, ad Tusculanum pervenit, videntes populum Romanum esse nullum ad praeparandum bellum ordinatum, et audaciam sumpsit, ut cum eo absque mora in campo haberet conflictum. Appropinquantibus post horam noctum, repente clamor utrinque vehemens ad sidera tollitur, et strictis inuincimis nimis atrociter in hostes irruit. Sed primo congressu, populus Romanus irreparabiliter corruit, et per campestrâ et convallium devia ita impie contritus et dilapsus est, ut de tanto agmine vix tertia pars evaserit. Ea igitur nocte in Urbe factus est dolor subitanus et ululatus magni, audita calamitate, insatialis Inclusus ex irreparabili jactura virorum et rerum. Quippe quod ab eo tempore, quo Hannibal Roma-

nos apud Caunas devicit, tantum Romanorum stragem nullus recolit contigisse.

2. « Sed quamvis in tam gravi iniustitia et communis dolore Pontifex ipse a fletu et lacrymis se non potius collibere, videns tantam civitatem prasidio armorum desolatam, utilius consilium celesteriter habuit, ut vigilanter de custodia Urbis et debilitum reparatione minorum, atque de auxilio intrinsecus conferendo sollicitus esset. Hostes vero pro adepta Victoria nimium exultantes, non fuerunt contenti Victoria ipsa, sed adjunctis sibi Tiburtiniis et Albanensibus, Campanis et carteris circumpositis, illico festinabant ad Urbe, et destruentes universas munitiones, et omnes segetes usque ad flumen Tiberis, circumdederunt usque ad portas universam Urbem. Imperator tandem, ubi occisionem cognovit Romanorum, reliquit Anconam, et veniens ad exercitum suum, castrametatus est in Montenalo, decimo quarto kalendas Augusti. Altera vero die, videns congregatam sui exercitus innumerabilem multitudinem, descendit in fortitudine gravi usque ad portas castelli Sancti-Angeli; ibique atrociissimum dedit assultum; et fecit maximum impetum: sed quia summi Pontificis familia in faciem sibi per orationem beati Petri fortiter atque viriliter restitut, nihil ea die, nisi detrimentum suorum et confusione reportavit. Unde majori furore commotus, Ecclesiam Apostolorum, que a fidelibus Ecclesie tenebatur in custodia, cum baptistis et sagittariis violenter aggressus est. Sed cum eam expugnare non posset, postposita reverentia Dei, et ejusdem regni celorum clavigeri, tanquam sacrilegus et profanus ignem fecit apponi. Custodes vero Ecclesie formidantes, ne tota fabrica incendo solveretur, post combustam Sancte-Marie in turri Ecclesiana cum aeneis portis et vicinis porticibus, beati Petri Basilicam iu manu et potestate saevili principis tradiderunt.

3. « Hac igitur et alia imminentia mala cum beatus Pontifex consideratione sollicita pavereret, post illud excidium populi, quod exigentibus pecunias acciderat, dimisso Laterensi palatio, cum fratribus suis, et eorum familis ad tutas domos Frangipanum descendit, et apud Sanctam-Mariam Novam, et Castellariam, et Colosseum se cum eis in tutum recepit: ibique pro incumbenti multa imperator quotidianus episcoporum et cardinum siebat conventus, traclabatur cause, responsa dabantur.

« In diebus illis, praedictus rex Siclie Willelmus Junior audiens quomodo sevis ille imperator persecutor Romanu teneret ob sessam, timens ne in personam domini sui papa Alexandri aliquip gravioris periculi posset accidere, misit ad eum duas veloces galeas cum pecunia, praeципiens eam comitibus, ut ad Pontificem interuenitur accedere, et assignata ei pecunia, personam ipsius, ac fratrum suorum in galeas reciperent, et de potestate ipsius Friderici, et omnium exspectatione schismaticorum eriperent. Contigit itaque, ut ex

insperato galear per Tiberis alveum ascenderent, et ad Sancti-Pauli Ecclesiam applicarent. Missa itaque instaurazione ad aures summi Pontificis, ductore viro egregio Ottone Frangipane, comites gallearum cum pecunia quam fererant, ad vestigia prasulii accesserunt. Tunc venerabilis Pontifex super his gratias omnipotenti Deo referens, pecuniam ipsam de regis benignitate suscepit, et munios tam devotissimi principis secum per octo dies affectu paterno detinuit. Habilo autem in causa Ecclesie et civitatis consilio, galeas ipsas ad cunctum regem beatissimi Petri devotissimum et specialem filium cum gratiarum actione remisit, premitens cum eis duos ex fratribus, Marcellum Sancti-Georgii, et Petrum Sancte-Marie in Aquiro diacones cardinales, ad partes Sancti-Germani. Ipsa vero die, de suscepta pecunia partem dedit fidelibus Frangipanum, et filiis Petri Leonis, ut strictius obligati ad invicem sese fortius adjuvarent, et ad defendendam civitatem, populum mantinerent et robustius animarent. Pro custodia vero Urbis partem ejusdem pecunie ad singulas portas benignissime distribuit.

4. « Cum autem cives Romani adversus Fridericum fortiores solito slarent, et ei quotidie graviora damnna inferrent, videns ipse Fridericus, quod adversus eos virtute armorum praevaleat non posset, tanquam vulpes callida convertit se ad consueta perspicaciolorum astutiae argumenta. Misit itaque ad episcopos et cardinales, qui ad eum ex provisione Alexandri papae iverant, per Couradum archiepiscopum Moguntinum pacis verba in hunc modum: Si vos apud Alexandrum agentes efficeritis, quod salva ejus omni ordinatione, cesset a papatu, ego pariter cessare faciam Guidonem Cremonensem. Et tunc simul conuentunt omnes Ecclesiasticae personae, qui tertiam personam in summum Pontificem elegant. Ego autem reddam Ecclesie firmam pacem, nec ulterius de causa electionis Romani Pontificis me ullaenam intromittam: populoque Romano propter hoc promitterebat omnes suos captivos se reddere, et si quid residui ex eorum spolio appareret. Quod verbum ita afflito populo favorable visum fuit, ut omnes id esse faciendum unaniimiter collaudarent. Dicebant enim, quod pro redimendis civibus suis dominus papa majora deberet facere quam papatum relinqueret.

5. « Episcopi autem et cardinales deliberato animo et consilio, una voce ipsi Friderico responderunt, dicentes: Non est nostrum judicare summum Pontificem, quem in suo Dei iudicio reservavit; quoniam (ut attestatur Scriptura³) non est discipulus super magistrum. Cum igitur populus adhuc vehementer instaret Pontifici, ut ejusmodi petitio manciparetur effectui, Pontifex utiliora propisciendo, secretum cum fratribus faciens verbum, ab oculis eorum evanuit; et propitiante Domino,

³ Lue. vi.

die feria visus est prandere cum sociis ad radicem montis Cireei, ad fontem qui ex tunc papalis est appellatus. Procedens vero ultra fluvium Regule, undique ad eum tam laicorum quam clericorum presentia concurrente, per Tarracinam et Caetam transiens, ad patrimonium tandem Beneventanorum cum episcoporum multitudine pervenit, Domino favente. Fratres vero qui in Urbe erant, secuti sunt ejus vestigia, et suo capili tanquam membra suo corpori adhacerunt ». Romualdus autem Salernitanus archiepiscopus hujus temporis scriptor haec habet de fuga Alexandri papae : « Quo cognito, Alexander papa, qui tunc in turri Chartularia morabatur, in habitu peregrini cum paucis Urbem exiit, et Caetam usque pervenit, et ibi assumptio Pontificali habitu, Beneventum veniens, a civibus ejusdem civitatis honoritice est suscepitus ». Quod autem ad Chartulariam turrim spectat, erat illa familia Frangipani, qui in Rituali Cencii camerarii dicti inveniuntur Frangipanes de Chartularia : ejus vestigia visuntur usque hodie juxta areum Titi ad radices Palatini quæ alio nomine dicta est, Septem-Lucernarum. At quid configerit post fugam Alexandri, audi eadem Acta ipsius :

6. Fridericus imperator pestilentia afflictus fugit Papam. — « Fridericus autem, ubi cognovit Alexandrum papam Urbe exisse, et ejus insidias evasisse, contristatus est nimis, timens ne totum orben contra se commoveret, et ad sui jaeturam majores seculi principes convocaret. Sed quoniam in omnibus actibus suis omnipotens Dei et beati Petri mansuetudinem et patientiam, sicut homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine dixitiarum suarum, non cognovit : iratus est Dominus in eum cum beato Petro, cuius Ecclesiam incendere, Dei timore postposito, non abhorruit : immisitque in eum tantam subitanam mortis pestilentiam et in ejus exercitum, ut infra septem dierum spatum fere universi majores ipsius principes, qui secum Ecclesie adversabantur, subitanè morte corruerent, et miserabiliter morerentur. De quoque numero paucos famulos duimus nominandos, Fridericum Bavariae ducem, N. comitem de Waslone, Berthardum comitem de Arlemente, N. comitem de Sexia, Rainaldum (Reginaldum) Ecclesiae Coloniensis intrusum archiepiscopum, et L. fratrem ejus comitem, episcopum Virdunensem, pertinacem schismatum. Reliqui quoque barones et milites, ac cetera pugnatorum maxima multitudine cum languerent, et nullum sanitatis possent remedium invenire, spiritum miserabiliter exhalabant, quorum cadaver usqueque inhumata iacebant. Quid plura? Fatus subitanè mortis tumor universi invaserat, ut beatum se crederet, qui, quomodo cumque ex castis posset exire, et ad propriam contumiam facere ».

7. Tunc idem Fridericus divina se manu percussum intelligens, cum Romanis uterque con-

posuit, et octavo idus Augusti, non sine magna confusione recessit. Mortalitatis tamen pestilentialis ipsum sequebatur, et quo ulterius procedere combatur, eo maiorem mortuorum stragem cum miseria reliquere cogebatur. Arma vero et reliquias Teutonicorum pretiosus apparatus perierat simul cum earum rerum dominis, et omnis gloria eorum jam fuit ad nihilum divino iudicio redacta. Dum autem idem Fridericus, cum luctu mortientium, et infirmorum gemibus pervenisset Lucam in Tuscia civitatem, et vellet per strata publicam et montem Bardonis transire, prohibitus est a Lombardis, ne ipsorum terram ingredi attinetaret ; ideoque a marchione Malaspina seculo impetrato docatu, apud Pontem-Tremulum divertit a publica strata, et per montium aspera iter dirigen, non sine multarum rerum suarum direptione, tanquam profugus transivit juxta Terdonam, et tandem cum paueis venit Papiam. Sed quod valde erat mirabile in oculis omnium, neque recordatio tantorum malorum, quæ ab infantia sua crudeliter exerenerat, neque recentia flagella sibi a Deo et B. Petro illata duritiam et feritatem cordis illius emoliverant, nec ad bonum faciendum converterant, quippe quod ipsius natura ad malum ab adolescentia sua prona, semper in id ipsius proclivior est inventa. Unde tres civitates Lombardiae, quæ jamdudum ipsius atrocitatem et saevitiam experientia fuerant, videntes propositum et voluntatem ejus ferventius excrescere contra se, communis deliberatione firmarunt, ut de tola Lombardia enim deberent expellere, qui totam Italianam in probrosam servitatem nitebatur inducere. Ideo congregata fortium virorum militia eundem Fridericum de Papia exentiem aggressi sunt, et tanquam violatorem et destructorem legum, et Constitutionum Orthodoxorum imperatorum, neconu Romana Ecclesia excommunicatum persequebantur, donec de cunctis Lombardia summis violenter ejicerent, et transalpinare compellarent ». Hactenus Acta Alexandri papæ, hanc dubium ab orthodoxo et Catholicæ communionis viro conscripta.

8. Res gestæ Friderici contra Urbem, et ejus fuga ignominiosa et clades. — At que a schismatico homine, Fridericum imperatorem sequente, qui in adest præsens, sunt scriptis mandata, his inferenda putamus. Auctor est Otto Morena Laudensis, qui res gestas Friderici temporis hujus scriptis, et plura habet ab aliis pratermissa, sic exordiens adventum Friderici in Urbem ab antipapa Paschali, qui cum legationibus accersivit. Ait enim : « Interea dominus Guido Cremonensis, qui Viterbi morans, ab imperatore et a multis archiepiscopis, abbatis, prioribus, aliquippe quampluribus mundi hominibus tunc pro papa habebatur, imperatoris adventum diu expectans, et affectu nimmo desiderans, ad eum, quamvis sepe alias mississet, novissime suos legatos complures destinavit, mandans, ut quam citius posset, absque

dilatione Romam venire festinaret, hostes debellet, et Rolandum cancellarium, qui tunc pro papa in Roma, et in quibusdam alius partibus multis tenebatur, qui et tunc Roma morabatur, de Roma expelleret, et ipsum Roma in possessione papalus poneret et manuteneret. Imperator vero voluntati et consilio dicti domini Guidonis, qui dicebatur papa Paschalis, annuns, Romanus cum magno gaudio veniens, anno m^{er}c^oxlv, die Luna, nono kal. Augusti, Indictione xv, in monte prope Romanum cum suo exercitu castrametatus est, deinde cum omnibus suis equitibus, sicut armati venerant, ad portam Roma, quae dicitur porta Viridaria, quae est ex parte S. Petri versus montem Gaudii, veniens, ibique maximum praelium committens, tandem eos superavit et devicit, atque fugavit, totumque locum, qui Cortina sancti Petri dicitur, et etiam porticum Sancti-Petri cepit, et domos omnes expoliavit, atque combussit, pluribusque etiam hominibus interfectis, multos cepit.

9. « Romani igitur infra civitatem ex illa parte Tiberis se recipentes, et multum pavidi stantes, in hanc Tiberis partem venire non sunt ausi. Illi autem, qui ex parte jam dicti papae Alexandri erant, et Ecclesiam Sancti-Petri ab ipsis papae Alexandri parte tunc tenebant, et ipsam Ecclesiam bene muniverant, se defendantibus viriliter, imperator eam infestare nullo modo tunc potuit, sed per totam hebdomadam ipsam eos quotidie invadens, et prælio infestans, eos vincere nitebatur. Teutonici vero cum se eos per fortam (vim) capere non posse prospicerent, proximo die sabbati infra Ecclesiam sancte Mariae Virginis, que dicebatur de Laborio, et que sita est super scalam Sancti-Petri ante atrium ipsius Ecclesie, supponentes ignem, totam ipsam Ecclesiam combusserunt; ex qua, cum arderet, prosiliit ignis in Ecclesiam Sancti-Petri. Ipsa vero Ecclesia beatissimae Virginis Mariae tota est combusta et penitus dissipata. Tunc etiam liquefacta est et combusta quedam mirabilis imago, facta in muro ipsius Ecclesie versus Ecclesiam Sancti-Petri, ex auro purissimo atque splendissimo decorata, cui similis in Italia nunquam fuerat visa, et alia que facta erat ad imaginem Domini nostri Iesu Christi, antequam stabat quedam alia pulcherrima imago facta ad imaginem sancti Petri, que similiter liquefacta est penitus et combusta. Quod videntes illi, qui super Ecclesiam Sancti-Petri erant, nec ullum succursum a Romanis posse habere cernentes, maximo timore perterriti, statim imperatori se et Ecclesiam reddiderunt, jurantes etiam fidelitatem sibi, sieque eos imperator aliore permisit.

10. « Sequenti igitur proximo die Dominico predictus papa Paschalis cum suis cardinalibus in ipsa Ecclesia S. Petri missam honorifice et cum magno gaudio celebravit; ipsoque die in capite imperatoris circulum aureum tantummodo impo-
suit. Sequenti vero die Martis, in quo fuit festum S. Petri ad Vincula predictus dominus papa Pa-

schalis dominum Fridericum imperatorem, et serenissimam Augustam Beatricem conjungem suam ex coronis auro purissimis, et multis pretiosissimis gemmis decoratis coronavit in ipsa Ecclesia S. Petri. Romani itaque hoc cernentes, et cum imperatore pugnare se minime posse cernentes, nec etiam flumen Tiberis transire audentes, fidelis cum imperatore magis quam bellum facere decreverunt. Ambasatores igitur ad imperatorem dirigunt, fidelisque cum eo faciunt, papamque Paschalem in perpetuum se pro papa habere et tenere firmiter cum jurejurando promittunt, ac omnes, prader Frangipanes et quamplures alios Rome nobiles, qui maximas turres et domos et fortitudines habebant in Urbe Roma, nec leviter capi tam citro poterant, fidelitatem imperatori facere disponuerunt. Hoe itaque sic peracto, imperator suos nuntios ad fidelitates Romanorum recipiendas, Romanum ultra Tiberim direxit, inter quos fuit Acerbus Morena, Laudensis civis, et imperialis curiae index, qui jussu imperatoris Romanum ultra Tiberim pergers, per plures dies innumerabiles fidelitates imperatori factas suscepit». At plane accedit secundum Psalmographum¹: « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani: et transi vi, et ecce non era ». Nam audi:

11. « Interea dum hac Roma agerentur, quædam maxima ac mortalis pestilentia super imperatorem, ejusque exercitum totum divinitus accidit. Sequenti namque die Mercurii proxima, cum maxima celi serenitas esset, statim quasi in ictu oculi mirabiliter pluere coepit, deinde post aquam serenitas magna et clara nimis facta est; statimque infirmitas super imperatoris exercitum talis excrevit, quod equites et pedes, atque scutiferi ita corruerant et moriebantur, quod vix per totum diem sepeliri poterant. Qui autem in mane sani per viam ambulabant, statim per viam eundo, vel parum jacendo moriebantur. Ob quam reu*n* episcopi, archiepiscopi, comites, marchiones et duces, aliqui multi nobiles et ignobiles, qui in ipso erant exercitu, corruerant. Obiit namque dux Fridericus de Rotembargo, regis quondam Conradi filius et imperatoris germanus consobrinus, de quo immensus dolor fere per totam Italiam inoluit, quoniam ipse homo erat magnæ virtutis. Decessit etiam tunc dux Guelphus, ducus Willehni filius, et Rainaldus (Reginaldus) archicancellarius et Coloniæ electus archiepiscopus, homo maximi ingenii, et cuius scientia et probitate imperium multum fecit sublimatum. Episcopus etiam le Leze vita privatus est. Tunc etiam mortuus est supradictus Acerbus Morena», aliud ab auctore qui Chronicon absolvit. Pergit :

12. « Imperator autem videns gentem suam strage corruere, relictis multis infirmis Romanum deseruit, et versus Tusciā ire copit. Deinde jam dicto papa Paschali Viterbiis cum obsidibus Romæ

quos habebat relicto, quam citius potuit, Lombardiam intravit. Sed tamen antequam Lombariam attingeret, plures duobus milibus ex his qui secum fuerant, in ipso itinere, gladio solummodo Dei peridere. Hi autem, qui tunc mortem vincere poterant, omnes infirmi usque ad necem, tandem tonso capite, vix evadere potuerunt; tamen qui evaserant, per totam hiemem, omni colore perditio, passi sunt. Ad locum autem, qui dicitur Pontremulus, cum appropinquasset, Pontremulenses eum nequaquam per locum suum transire permisérunt. Sciens vero imperator se per fortiam (vitam), ipsis nolenfibus, inde transire non posse cum suis, qui pauci et infirmi erant: cum ex hac parte castri, quod Malinum vocatur, jam transisset, versus marinam partem tendens per terram marchionis Malaspinae Obizonis, ipso marchione eum ducente, iter arripuit, et die Martis xi mensis Septembris, inde iter arripuit, etc ». Quae sequuntur spectant ad sequentem annum. Hic exitus rerum gestarum Friderici anni hujus et plane tragicus casus pertidi imperatoris, semper in deteriori prolabentis, cum contra Romanam Ecclesiam se erigere laboravit. Quae considerans nobilis hujus temporis scriptor Joannes Saresberiensis, cuius extat Policratius, dignum ejus ingenii monumentum, ita de eodem imperatore philosophatur in Epistola hoc anno scripta ad Oxoniensem episcopum¹:

13. « Ad momentum turbinis adversus Ecclesiam multa debachatur, et adversus Dominum videntur prevalere impii, quibus in brevi Christus, quem persequantur, sic respondebit ad meritum, ut preponderare videatur fibra vindictae; et quos potenter puniet, non tam examinare lance aquilatis, quam mole magnitudinis praegravare: non quidem, quod injuriam inferat, sed quia sine mensura et modo peccantibus, immensam et immoderatanam ingeret penam. Nec opinetur quisquam me in longa tempora prophetare, licet oracula divini sicut auctoritas, sic et fides perpetuentur, cum plenum sit, jam aliquatenus inchoatum esse iudicium, in eo executioni mandari sententiam. Nonne Teutonus tyrannus nominis sui fama nuper orbem perculerat, et fere subgebat regna vicina, et etiam imperium Gracorum terrore concurserat, ut magis deditionem, quam confederationem legationibus missis videretur offerre? Sed ecce, Deo auctore, timetur minus, et qui tam vicinos, quam remotissimos solo muto terrebat, princeps suos ab injuriis cohibere non potest. Qui solo verbo pacem gentibus ad arbitrium indicebat et bella, nunc a suis et inter suis petitis et accepitis freguis gratulatur. Nam sicut ipsem conqueritur, ex quo Latinam venit, ut regem Francorum et Gallicanam Ecclesiam separaret a fide, et in suam heresim perverteret, ut adorarent idolum suum; successus ipsis regis sunt, et quae cum exulteral, in depressionem ipsius cepit fortuna fluctuare. Spes autem

fidelium est, quod ad honorem Dei in brevi amplius deprimitur, donec eum omnino Christus, cuius sponsam persequitur, conterat sub pedibus suis ». Hec de praecedentibus Joannes, qui et sequenti Epistola ad Nicolaum Rothomagensem haec de presentibus²: « Etsi historiarum commovetur exemplis, cum vel Fridericus ex-Augustus potest instruere, qui de fastigio Romani imperii ob Ecclesie persecutionem, in paupertatem et ignominiam miser, sed nulli miserabilis, corruit, ad gloriam eius, qui solus pro arbitrio regna et imperia transfert, erigit quas vult et dejicit potestates. Ille suos puniret noln, qui eum depravaverant consilio, sed in eos digitus Dei gloriosam exercuit ultionem ». Hec ipse. Porro sanctus Thomas ista audiebat de felici successu rerum Alexandri papae, et calamitate quam incurrebat Ecclesie persecutor Fridericus imperator, congratulatus, eidem Pontifici, has ad eum litteras dedit³:

14. *S. Thomae Epistola congratulatoria ad Alexandrum III.* — « Amanissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesiae minister humili, miser et miserabilis exul, salutem et contra saevitiam principum semper animi constantiam.

« Solliciti de statu et de prosperitate vestra, optaxeramus iam pridem certum salutis nuntium audisse de vobis et de contratribus vestris, quid etiam egerit vobiscum, et cum Ecclesia sua Dei magnificentia. Insonuit enim auribus nostris et toti Galliae verbum, quod noviter factum dicitur a Domino: videlicet illum Fridericum schismaticum ignominiose humiliatum, factum sine honore eorum populo et gente. Verum quoniam rumoribus credi oportere, et non oportere fas est, paternitatem vestram affectuose sollicitamus, ut recurrente cum litteris munio per vos certissime audiamus et congaudeamus, si fecerit vobiscum Deus, quod facere consuevit sperantibus in se, ponentibus carneum brachium suum, non habentibus fiduciam in principibus, in quibus non est salus. Si egerit vobiscum, sicut egit cum Ezechia de Sennacherib⁴, retrorsus penam in ipsum, qua moliebatur demoliiri ipsum Ezechiam cum universa gente sua. Si sic se rei habet eventus, sicut fama divulgavit: benedictus Deus, qui novit facere misericordiam cum servis suis. Ecce quanta Dei potentia, quam magna ipsius miseration! Nisi enim ipse custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Non est a saeculo audita virtus Dei manifestior, si recte pensetur quid evenerit. Justitia ipsius iustior, qua contrivit ipsos fabricatores hujus malitiae, tantæ persecutionis auctores, consumpsit etiam eos morte famosissima. Ipsum utinam jam ex principem viventem dederit in opprobrium omni populo, in derisum omni transcenti, ut ab omnibus digito monstretur, et fiat de ipso quasi celebre prover-

¹ Cod. Val. I. II. Ep. xxviii.

² Cod. Val. II. Epist. ext. — ³ Lib. II. Epist. xxi. — ⁴ Reg. x. v.

bum, more vulgi dicentis¹: Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed confusus in potentia sua, deficit in ipsa vanitate sua. Cui satius fuisset et gloriösius, apud homines moriendo succubuisse impugnando suos adversarios, quam vivendo fieri respectui enctis et in derisum. Haec est Dei virtus, et fortitudo brachii ipsius. Quis ergo audeat de cetero, habens Christi vices in terra, obsequi voluntati principium in confusionem Ecclesie, non puniendo delinquentes. Audeat, qui voluerit, non ego, ne transferatur in me pena delinquentis, ne judicer culpabilis ex dissimulatione vindictae, ne transeam in culpam, qui culpam non admisi». Hactenus S. Thomas transferens in causam suam tantam Dei ob Ecclesiam persequentiū culpam, immisam in imperatorem vindictam.

15. De Friderico imperatore et Henrico Anglorum rege iudicia. — Quod autem nec sic depresso, ab insanìa sua deslitus novus Pharaon, Joannes Saresberiensis in Epistola ad magistrum Richardum his verbis significat²: « Imperator enim, quasi torris raptus de incendio, confusus ab Urbe recessit, et licet fœtor cadaverum a castris in nares ejus ascenderit, Domino manum suam extende super eum, nondum tamen voluit agnoscere, et confiteri Creatorem suum. Erigatur itaque spiritus vester, quia Christus vincit, regnat et imperat, et recordatus pauperum suorum, potentes impios potentius torquet». Haec ibi Joannes Saresberiensis, qui de iisdem haec ad Albertum cardinalem³: « Nonne, inquit, dominus papa (cujus vitam ad pauperum consolationem optimam et diuturnam faciat Deus) zelo justitiae, quem semper habuit, meruisse credendus est, ut hostis fidei Fridericus contritus sit a facie ejus, et ira Dei castra ejus exterminaret, qui jam videbatur de Urbe et orbe, et universalis Ecclesia triumphasse? In quo tamen magis (ut indubitanter credo) adjoti estis precibus pauperum Christi, quam vestrorum consiliis, aut viribus Romanorum. Audenter quoniam dixerim, quod vos suo miraculo citra humum consilium de faucibus Ieronum eripuit, ut de cetero semper tantam habeatis in Deo fundatore Ecclesie et custode et codem vestro liberatore fiduciam, quod nec adversantium minis, nec blandientium frandibus rededatis via recta, aut contra legem creditatis de lege dispensandum. Nam qui Fridericum dejicit coram vobis, profecto et alios tyrannos, si institeritis mandatis ejus, subjiciet vobis, aut omnino dejicit». Ita Joannes, qui in eodem perstans arguendo, ad regem Angliae divertens ab imperatore, ostendit, eadem Dei vindicta perculsum ipsum fuisse, ubi aggressus persequi sanctum Thomam Cantuariensem archiepiscopum. Ait enim⁴:

16. « Nonne et apud vos jam judicium exer-

cetur aduersus tortores Ecclesie? Intuēmī quantus erat rex Anglie, cum parvulus videtur in oculis suis, et ad Ecclesiam Dei vel speciem fidei et reverentiae prætentebat: plane videbitis eum in nullo frustratum conatu. Sigilla ejus retrosum non abiit: clypeus non declinavit in bello: hasta ejus non est aversa. Super prædam accuniebat ut leo, ut nullus eum excitare presumeret. Vel visu terrebant hostes. Vicini se inclinabant obsequiis; remoti principes amicitias expetebant: colbater a suis, honorabatur ab extraneis, prædicabatur a enctis. A bonis diligebatur, sed maxime a clero, qui eum colebat super vires, pro viribus venerabatur, et manum proposito diligebat super amorem mulierum. Quid multa? rerum expetiblum omnium abundantia etc. Sed quo fine hac univera Dei dona conclusit, si tamen sine penitentia et satisfactione subsistit in finibus istis? Et singulas Ecclesias, quas antea perigrorantiam, ut putabatur, aut sui juris prætevni feseral, taccamus: Tolosam bello aggressurus, omnibus contra antiquum morem et debitam libertatem indixit Ecclesiis, ut pro arbitrio ejus et satraparum suorum conferrent incensum. Nec permisit, ut Ecclesia saltem precibus coequarentur in hac contributio ne vel magis exactione tam indebita quam injusta. Nam Ecclesia in deteriori calculo vertebarunt, ut pole que rebus suis aut honore videbantur indigna. Sed quem successum attulit haec pecuniarum immensitas tantis exactionibus et injuriis acquisita? nonne projecta est in saccum pertusum, ut hosti susceptible proficeret, et effundenti non modo esset inutilis, sed damno? Numquid non ab ea die fortuna ejus retrorsum cessit, et successum ubertas ema ruit? Atque demum post recensita demerita: « Circumferat, inquit, quis oculos mentis, et intueatur quos et quales adversarios ei Dominus suscitaverit, ex quo aduersus Deum in depressione Ecclesie erexit calcaneum suum: et plane mirabitur, et si prudens est, venerabitur iudicium Dei qui non imperatores, non reges, non principes nationum, ut ipsum domarent elegit, sed extremos hominum Britones nivicolinos primo, et postea illos ad contradictionem et solenne certamen animavit, qui vestigia pedum ejus consueverant adorare. Et hoc quidem, ut non glorietur omnis caro, sed nomen Domini sit benedictum in sæcula. Sic ad puniendam ingratitudinem Salomonis recentis a Domino, non tam principes erexit, quam latrunulos et servos aliectos, etc.» Ita de his Joannes Saresberiensis prudenter est philosophatus.

Sic accedit, ut Friderico justo iudicio Dei depresso, Mediolanenses auxilio, et hortatione confederatorum populorum Longobardie reversi sunt Mediolanum, munierintque eamdem quam restaurarant civitatem. Tunc et Galloinus nobilis Mediolanensis pietate insignis, ut qui pro religione Catholica factus extorris, se contulerat ipso exordio schismatis ad Alexandrum papam quem et eun-

¹ Psal. L. — ² Cod. Vat. I. 1. Ep. CLVIII. — ³ Lib. II. Ep. XLVII. — ⁴ Lib. I. Ep. CXXXIX.

tem in Gallias securus fuit et redeuntem, a quo et S. R. E. creatus fuit presbyter cardinalis tituli S. Susanna: hic, inquam, rediens electus fuit Mediolanensis archiepiscopus, hoc ipso Redemptoris anno millesimo centesimo sexagesimo septimo kal. Maii, ubi manxit sedens usque ad decennium, totus intentus ad collapsam restituentam Ecclesiam. Extant Acta vita ipsius, ex quibus sincere ista deponimus¹. Sed jam prosequamur anni hujus res gestas Alexandri papae cum sancto Thoma archiepiscopo Cantuariensi, eas ita narrante Joanne Saresberiensi.

17. *Alexander III legatum Angliae creat S. Thomam.* — « Cum autem Alexander papa ex litteris tum Anglorum regis, tum etiam episcoporum suffraganeorum S. Thoma intellexisset, enimdem ab eis contendti exagitari, et ejus egregie facta existimari portenta: ut hunc erigeret super persecutores suos, hos autem humiliaret, illud statim laude dignissimum, ut sancto archiepiscopo munus Apostolicae legationis injungeret plenissima potestate. Extant de his ejusdem Pontificis litterae date verbis istis²:

« Alexander servus servorum Dei, dilecto fratri Thome archiepiscopo Cantuariensis salutem et Apostolicam benedictionem.

18. « Sacrosancta Romana Ecclesia digniores personas, et eas maxime, quas honestate, prudentia, et litteratura, et eminentia virtutum præfulgere cognoscit, ampliori consuevit charitate amplecti, gloria et honore prævenire. Attendentes itaque devotionis et fidei constantiam, qua pro Ecclesia Dei, sicut columna immobilia persistit; honestatis et literaturæ, ac discretionis prudentiam, qua præminare dignosceris, nihilominus considerantes: dignum duximus, personam tuam tantarum virtutum insignibus decoratam, quodam speciali privilegio, et singulari prærogativa diligere, et honorare, tuaque utilitatibus solita benignitate propicere, et attentio sollicitudine providere. Inde est, quod nos tibi legationem totius Angliae, excepto episcopatu Eboracensi, benigno favore concedimus, ut ibi vice nostra corrigendas que inveneris corrigenda; et ad honorem Dei et sacrae sanctorum Romanæ Ecclesie, et salutem animarum statnas, aedificies, et plantes, que statuenda fuerint et plantanda. Quapropter monemus fraternalitatem tuam, atque mandamus, quatenus encontra cum providentia et discretione, secundum quod Deus tibi administraverit, agas, vita extirpes, et virtutes in vinea Domini studeas comptantare. Datum Anagnie septimo idus Octobris ». His addite alie ejusdem Alexandri papae litteræ, ad eorum provincie Cantiae eodem arguento conscripte³, addite et aliae de exactione denarii S. Petri, quam inhibuerat antea (ut vidimus) ipse rex. Quia omnes allata sunt in Angliam, et acceptæ ab epi-

scopo Londoniensi, qui de omnibus ipsum regem reddidit certiore, his ad eum datis litteris⁴:

« Henrico regi Anglie Gilebertus Londoniensis episcopus.

19. « Tanta nos, domine, mandatorum moles ad praesens opprimit, tanta se nobis auctoritas opponit, ut consilium pariter et auxilium a vobis expetere, summa compellamur necessitate. Nam quod auctoritas Apostolica precipit, hoc appellatio non suspendit; nec adversus ejus mandatum ullum potest esse remedium, cum quod precipitur implere necesse sit, aut inobedientia reatum incurrire. Die namque beati Pauli cum Londoniis ad altare consistierimus, litteras domini papæ de manu enjusdam nobis penitus ignoti suscepimus, quibus legatio in totam Angliam, excepto Eboracensi episcopatu, domino Cantuariensi conceditur, et auctoritate confirmatur. Omnibus etiam nobis regni ipsius episcopis ejusdem auctoritate injungitur, quatenus ei, tanquam Apostolice Sedis legato, humilietur obediens, et ad ejus vocacionem absque contradictione conveniamus, et super iis, quæ ad nostrum spectant officium, ei plane respondeamus, et quæ statuerit firmiter observanda suscipiamus. Adiicitur etiam, ut omnes, qui beneficia clericorum archiepiscopi in eorum absentia mandato vestro perceperunt, ad plenam eorum infra duos menses restitutionem, anathematis sententia, omni appellatione remota, compellamus.

« Denarium etiam beati Petri a fratribus et coepiscopis nostris præcipimus exigere, et nuntiis destinandis ad nos integre consignare. Litteras etiam legationis jam dicta, et litteras archiepiscopi, quas ad plures transmittit episcopis, ipsis aut mittere aut præsentare præcipimus, si in nostri status et ordinis integritate ulterius perseverare curamus.

« Ad pedes itaque sublimitatis vestrae corde prostrati depositinus, ne ob magna negotia, que cura regia subministrat, respicere desinatis ad nos: sed ne in summam nostri ignominiam ex toto redigamus in nihilum, piatile regia provideatis. Quid quidem bene faciliis, si mandatis Apostolicis pace vestra obedire concederis, et redditio denario beati Petri, et clericis quæ sua sunt, in misericordia vestra restitutis, episcopis omnibus mandaveritis, ut si in litteris archiepiscopi aduersus regni consuetudinem gravamen aliquod intellexerint, ad dominum papam statim, vel ad legatos qui diriguntur ad nos, confiderer appellent. Sic enim opus misericordie perficietis, et nos ab inobedientia reatu conservabitis, et causa nostra ne in aliquo detrimentum accipiat, communis omnium appellatione providebitis. Doceat vos Dominus facere voluntatem suam, et eam sublevare moneat, quam ad præsens experimur angustiam. Valete, dominus meus in Christo charissimus ». Ista Londoniensi, deliniens parietem

¹ Apud Monm. tom. ii. vid. SS. prope fin. — ² Cui. Vat. l. i. Ep. CLV. — ³ Lib. i. Ep. CLVI.

⁴ Lib. i. Ep. CLXIV.

absque temperamento, dum remedio appellationis non plena obedientia regi consulit fore subveniendum.

20. S. Thomas legati munere fungens abusus corrigit, delinquentes excommunicat, regem minis hortatur. — Thomas autem legationis Apostolice auctus amplissima potestate, absque mora quae succidenda succidit, et exultis quae jam prater jus facque altas radices fixerant plantae adulterine: factusque ventilabrum in manu Domini, paleas segregandas a tritico, magno labore suscepit; cum in omnibus non solum regem ipsum, sed episcopos senserit adversarios infensissimos, quos neque beneficiis, neque admonitionibus unquam potuit ad meliorem frugem convertere, sed patetetur contra se apud regem ipsum pessimos delatores. Ne igitur suo deesse videretur officio, desides excitavit, devios coercuit; quos vero indignos ob patrata facinora invenit Catholica Ecclesiae communicatione, ut membra putrida a sano corpore secuit. Quæ omnia significant litteræ ab ipso hoc anno scriptæ et Gallia in Angliam ad sibi subjectos episcopos, que inter alias ejus Epistolas descripte leguntur. Sic enim se habent¹:

« Thomas, Dei gratia Cantuariensis Ecclesie minister humilis, venerabilibus fratribus suis Londoniis cæterisque totius Cantiæ provincie episopis, sic transire per bona temporalia, ut non amittant æterna.

« Fratres mei dilectissimi, quare non consurgitis mihi adversus malignantes? Utquid non statis mecum adversus operantes iniquitatem? An ignoratis, quoniam dissipabit Dominus ossa eorum qui hominibus placent²? Confundentur, quoniam Dominus sprexit eos. Satis novit discreto vestra, quoniam error, cui non resistitur, approbat; et veritas cum minime defendendit, opprimitur; videoturque teste Gregorio, consentire erranti, qui ad resecanda qua corrigi debent non occurrit. Inde est, quod dominum regem Anglie satis superque sustinuimus; nec ullum ex eo sustinentia nostræ assecuta est Ecclesia Dei compendium. Periculum et intolerabile de cætero nobis visum est, tantos illius officialiumque suorum circa Ecclesiam Dei et Ecclesiasticas personas excessus, ut hactenus impunitos relinquere, præsertim cum sèpissime nuntiis et litteris, modisque alii, prout decuit, studuerimus eum a perverso proposito suo revocare. Et quoniam vix ab eo audití sumus, nullatenus tamen exauditi, scriptum illud, in quo ille non consuetudines, sed pravitates potius, quibus perturbatur et confunditur Anglicana Ecclesia, continentur, ipsiusque scripti auctoritatem, invocata Spiritus sancti gratia, publice condemnavimus et cassavimus, universos etiam observatores, exactores, consiliarios, adjutores, seu defensores earum excommunicavimus: omnesque vos episcopos a promissione, qua contra constitutionem Ec-

clesiasticam ad eamnam observationem tenebamini, auctoritate Dei et nostra absolvimus.

21. « Quis enim dubitat, sacerdotes Christi, regum et principum, et omnium fidelium patres et magistros censer? Nonne miserabilis insanie esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subjungare? et inquis obligationibus illum potestati sua subjicere, a quo credit non solum in terra, sed et in celis ligari posse et solvi? Proinde ne in hujus sententia commissum incidatis, auctoratem ipsius scripti, ipsumque scriptum cum pravitatibus, que in ea continentur, irritum duximus et cassavimus, prescrītum in his:

« 1. Quod non appetetur ad Sedem Apostolicam super aliquam causam, nisi licentia regis.

« 2. Quod non licet archiepiscopo vel episcopo exire de regno, et venire ad vocationem domini papæ sine licentia domini regis.

« 3. Quod non licet episcopo excommunicare aliquem, qui tenet de rege in capite, sine licentia regis, vel terram ipsius, vel officialium suorum sub interdicto ponere.

« 4. Quod non licet episcopo coercere aliquem de perjurio vel fide lesa.

« 5. Quod clerici teneantur ad sæcularia iudicia.

« 6. Quod laici, sive rex, sive alii tractent causas de Ecclesiis, vel decimis, et alia in hunc modum.

« Denuntiavimus etiam excommunicatum, et ex nomine excommunicavimus Joannem de Oxeneford, qui in haeresim damnatam incidit, praestando juramentum schismaticis, quo schisma jam fere emortuum in Alemannia revixit, communicando illi nominatissimo schismatico Reginaldo Colonie archiepiscopo. Et quia contra mandatum domini papæ et nostrum, decanatum Saresberiensis Ecclesie sibi usurpavit: quod quidem factum tum juri contrarium, tum Ecclesie Dei exemplo perniciosum, penitus cassavimus, et reddidimus irritum, præcipientes episcopo Saresberiensi, et capitulo in virtute obedientie, et in periculo Ordinis sui, ne de cætero visis litteris nostris, ex eo facto eum decanum haberent.

22. « Similiter Richardum de Ibelis¹ denuntiavimus excommunicatum, et excommunicavimus, ex eo quod in eamdem haeresim damnatam inciderit, communicando cum Reginaldo Coloniensi schismatico, machinando etiam et fabricando omnia mala cum schismaticis et Teutonicis illis in perniciem Dei et Ecclesie, et præsertim Ecclesie Romanae ex pactis contractis inter dominum regem et ipsos.

« Excommunicavimus etiam Richardum de Luci, et Jocelimum de Baillis (Baliol), qui pravitatum illarum auctores et fabricatores extiterunt. Ranulphum etiam de Broc, qui bona Ecclesie

¹ Cod. Val. l. 1. Ep. xcvi. — ² Psal. lxx.

¹ Ivicestre legit Rogerius.

Canturiensis, quae alimenta de jure sunt pauperum, occupavit et definet, hominesque nostros tam Ecclesiasticos quam laicos cepit, et in captione tenet. Hugonem quoque de Sancto-Claro, et Thomam filium Bernardi, qui ejusdem quoque Ecclesie Cantuariensis bona et possessiones absque nostra connivencia occupaverunt et teneant, omnesque etiam, qui de exteriori in possessiones et bona Ecclesie Cantuariensis contra voluntatem nostram et consensum manus violentas extendent, eadem excommunicationis sententia innodavimus ». Post haec decreta Romanorum Pontificum, quibus ejusmodi excommunicatione damnati perhibentur, et sententia a se lata comprobatur, interserit. Quibus recitatis, ista subjungit :

23. « Tibi autem, frater episcope Londoniensis, in virtute obedientiae injungimus, quatenus litteras praesentes aliis venerabilibus fratibus, et coepiscopis nostris omnibus de provincia nostra manifestes et ostendas. Valete in Christo, et pro nobis orate instanter ». Haec ad Londonensem, et alios comprovinciales episcopos. De eadem excommunicatione a se lata idem sanctus Thomas scripsit ad Rothomagensem archiepiscopum¹. Insuper et ad ipsum Alexandrum papam de iisdem litteras dedit, rogans ab ipso confirmari sententiam, quam adversus eos promulgari²: neenon ad Conradum archiepiscopum Moguntinum, et episcopum Sabimum scripsit, itemque ad Hyacinthum et Henricum Pisannum cardinales. Exstant et aliae litterae ad Londonensem episcopum, aliae ad capitulum Londoniense, insuper aliae ad Robertum Herefordensem episcopum de coramdem excommunicatione; eas recitat Rogerius in Annalibus Angliae anno sequenti. Quas autem ad Alexandrum papam litteras dedit de rege Angliae excommunicando, sic se habent³ :

24. « Amantissimo patri et domino Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesie humilis minister, debitam et devoutam obedientiam.

« Satis superque satis sustinui, pater amantisime, correctionem regis Angliae expectans, nec ullum omnino patientie meae fructum obtinui : quin potius detrimentum et exterminium antoritatis et libertatis Ecclesie Dei, dum incante sustineo, enimlavi. Conveni enim multoties per nuntios religiosos et idoneos, et ad debitam satisfactioinem frequenter invitavi : litteris etiam, quarum transcripta vobis misi, divinam ei severitatem et ultiorem, nisi resipisceret, intimavi. Ipse vero magis ac magis procedit in deterius, conculeans et deprimerens Ecclesiam Dei : sed et personam meam, et eos qui mecum exulant, adeo perseverans, ut etiam beneficia servorum Dei, qui nobis Dei et vestri causa virtutia provident, minis et terroribus suis auferre conetur. Scripsi enim abbatii Cisterciensi, quod sicut abbatias Ordinis, que

in ipsis potestate sunt, diligit : ita nos a beneficio et familiaritate Ordinis facial alienos. Quid multis? Eo usque sub patientia nostra tam ipsius regis quam officialium suorum proficit duritia, ut si multitudo virorum quantumlibet religiosorum rem vobis, ut est, interpositum etiam juramentum asserceret, miror, si vel sic eorum assertioni credulitatem aliquam vestra sanctitas adhiceret. Haec igitur cum anxietate mentis attendens, et periculum tam regis quam vestrum considerans, perniciosas illas non tam consuetudines quam perversitates vel pravitates, quibus perturbatur et confunditur Anglicana Ecclesia, scriptum et anctoritatem scripti quo fuerant confirmatae, publice condemnavi, tam observatores quam exactores, et patronos earum, factores etiam et consiliarios, sen adjutores quicumque fuerint, sive clerici, sive laici, generaliter excommunicans ; et episcopos noslos a juramento, quo ad earum observantium violenter astrixi fuerant, absolvens. Sunt autem haec, quae in scripto illo specialiter condemnavi :

« 4. Quod non appelletur ad Sedem Apostolicam, qualcumque de causa, absque assensu regis.

« 2. Quod non habeat episcopo coercere aliquem de perjurio, vel fide lesa.

« 3. Quod non licet episcopo excommunicare aliquem, qui tenet aliquid de rege in capite, vel terram ejus, vel officialium suorum sub interdicto ponere absque licentia regis.

« 4. Quod clerici vel viri religiosi trahantur ad sticularia judicia.

« 5. Quod laici, sive rex, sive alii, tracident causas de Ecclesiis vel decimis.

« 6. Quod non licet archiepiscopo, vel episcop exire de regno, et venire ad vocacionem domini patris sine licentia regis; et alia in hunc modum.

25. « Nominatum autem excommunicavi Joannem de Oxenford, qui communicavit schismatico, et excommunicato illi Reginaldo Coloniensi : quique contra mandatum domini papae et nostrum, usurpavit sibi decanatum Sarisburyensis Ecclesie, et in curia imperatoris pro schismate renovando praestit juramentum. Similiter et Richardum de Iveccestre demunitivimus et excommunicavimus, eo quod incidenter in eamdem haeresim damnatam, communicando famosissimo illi schismatico Coloniensi ; machinaudo et fabricando omnia mala cum schismatis et Teutonicis illis, in periculam Ecclesie Dei, maxime Ecclesie Romane, ex pactis contratis inter regem Angliae et ipsos, et Richardum de Lucy, et Jocelinum de Balliol, qui regna tyrannidis factores, et haereticarum pravitatum illarum fabricatores extulerunt. Ranulphum etiam de Broe, et Hugonem de Sancto-Claro, et Thomam filium Bernardi, qui possessiones et bona Ecclesie Cantuariae, absque licentia et consensu nostro sibi usurparunt. Excommunicavimus etiam omnes, qui in possessiones et bona Ecclesie Cantuarie manus contra voluntatem et assensum nostrum extendunt. Ipsum

¹ Cod. Vat. L. 1. Ep. cxlvii. — ² Ibid. Ep. cxxxviii. — ³ Ibid.

tamen regem nondum personaliter excommunicavimus, adhuc expectantes correctionem ejus; quem tamen excommunicare non differemus, nisi clericus resipuerit, et ex his quae fecerit, apprehenderit disciplinam. Ut ergo, beatissime pater, Apostolice Sedis auctoritas, et Ecclesie Dei libertas, quae in partibus nostris tota fere deperit, utenamque valeat instaurari, necesse est et modis omnibus expediri, ut quod a nobis gestum est, ratum omniummodis habeatis, et litteris vestris confirmetis. Valeat et vigeat sanctitas vestra.

26. Cur autem sanctus Thomas non excommunicaverit regem, iam paratus id facere, et id ipsum timenter magnopere, Joannes Saresberiensis in Epistola ad episcopum Oxoniensem ita describit¹:

« Accitis nuper ad colloquium Chinonense magnatibus suis cum familiaribus, qui rerum malorum industriam habere dignosunt et usum, et sapientes sunt ut dicent et faciant mala, studiosius inquisivit cum praemissis minis et obtestatione quamplurima, quoniam consilio sibi utendum esset aduersus Ecclesiam, de Cantuariensi archiepiscopo gravissime conquerens non sine gemitibus et suspiriis multis, et (ut tunc praesentes postea retulerunt) lacrymatus est dicens, quod idem Cantuariensis ei corpus et animam pariter auferret. Tandem dixit, quod omnes prodiotores erant qui eum adhibita opera et diligentia, ab unius hominis infestatione solebant expedire. Ad haec dominus Rotomagensis aliquantulum excanduit, aduersus haec corripiens eum, mitius tamen, more suo, in spiritu lenitatis, cum causa Dei magis exigeret severitatem et auctoritatem pontificis, morbo languescentis rationis et fidei fuisse adhibitam. Erat autem dolor acerbior urgente metu, quem conceperat ex litteris quas dictus Cantuariensis illi et matre sua transmisera, quarum exemplum vobis transmittitur. Timebat quidem, et merito, ne in terram ejus interdicti, et in personam ejus anathematis sententia citissime ferretur et auctoritate et mandato summi Pontificis. Cum ergo his angustiis premeretur, Lexoviensis, episcopus unum dixit esse remedium, imminentem sententiam appellationis obstaculo praepedire.

« El ita nescio quo pacto (nisi quia veritas ventilata plus pollet, et justitia quo magis concutitur, eo amplius convalescit) dum rex per avitas consuetudines appellationum jus evacuere conatur, magis confirmat, dum ipsomet pro capite suo ad appellandi refugium cogitare evolare.

27. « Ab illo ergo consilio egressi sunt a facie Dei et regis sui Lexoviensis et Sagiensis episcopi, ad sepe dictum Cantuariensem properantes, ut appellatione interposita, usque ad Octavas Pasche suspenderent sententiam ejus. Rothomagensis quoque cum eis profectus est, non quidem appellaturus, ut ait, sed de pace, quam desiderabat,

tractaturus. Archiepiscopus vero noster in processu ferendae sententia constitutus, iter arripuit ad urbem Suessionum orationis causa, ut beate Virgini, cuius ibi memoria celebris est, et beato Dransio, ad quem confugium pugnaturi, et beato Gregorio Anglicana Ecclesie fundatori, qui in eadem urbe requiescit, agone suum precibus commendarent. Est autem beatus Dransius gloriosissimus confessor, qui sicut Franci et Lotharingi credunt, pugiles, qui ad memoriam ejus pernoctant, reddit invictos; ut et de Burgundia, et Italia in tali necessitate contagiatur ad ipsum: nam et Robertus de Montfort ibi pernoctavit adversum Henricum de Esexa dimicaturus. Sic ergo Domino faciente elusa est sollicitudo regalium episcoporum, quia cum venissent Pontificium, archiepiscopum quem appellarent non invenierunt, sed frustrati a proposito suo reversi sunt, queruli quod sua consumperant, laborant, et non profecerant.

28. « Archiepiscopus vero, cum in prefatis sanctorum memoris triduo pernoctasset, die prima post Ascensionem versus Vizeliacum properabat, ut ibi in die Pentecostes in regem et suos anathematis sententiam daret. Sed nutu divino contigit, ut dum esset in Ecclesia Reginatense; sexta feria jam dictam praecedente solemnitatem, nuntiatum ei esset certissime et verissime, quod rex Angliae gravissima laborabat infirmitate: qui et ad colloquium regis Francorum, quod mihi desiderio et magnis munieribus expetierat, non venerit, sed miserit exenusores Richardum Pictaviensem, et R. de Humaz, qui hanc causam absentia ejus, praestito juramento, volebant astruere. Hac ergo ratione, cum hoc per nuntium regis Francie, innotuisset archiepiscopo, in regem ferre sententiam distulit». Haec Joannes Saresberiensis de dilata excommunicatione in regem. Pergit vero dicere de excommunicatione tunc ab eo lata aduersus eos, quos legimus in litteris ad Londoniensem nominatos, et de pravis consuetudinibus ab eo ibidem condemnatis, et quod rursum ultimo et peremptorio regem commouerit, iteratis ad eum litteris: « Regem vero, inquit, quem ante per litteras et nuntios, secundum regiam dignitatem et morem Ecclesie, vocaverat ad satisfactionem, publica vocatione ad fructum penitentiae invitavit, communans se in eum latrum sententiam anathematis in brevi, nisi resipuerit, et de tantis aduersus Ecclesiam ausis satisficerit quod tamen non nisi invitus faceret, nec esse aliquem domesticorum suorum, qui ad latronem hujus sententiae pronus sit». De qua sententia adhuc suspicua idem S. Thomas in Epistola ad Alexandrum papam habet ista¹: « In personam regis nondum sententiam dedimus, daturi forsitan, nisi resipuerit, et ex his quae lecimus, apprehenderit disciplinam». Haec ipse.

¹ Cod. Vat. I. 1. Ep. cxxxix.

Cod. Vat. I. 1. Ep. cxxxviii.

29. At quomodo idem rex hoc timens, appellationem interposuit, indicant litteræ Joannis Saresberiensis ad episcopum Exoniensem, qui his verbis incipit ab appellatione episcoporum¹: «Quo ad publicum vero statum, hæc postea multorum assertione vulgata sunt, omnes episcopos Angliae ex mandato regis convenisse, et ne sententia, quam dominus papa dictaverat, locum haberet, appellasse contra archiepiscopum suum, qui pro salute eorum et libertate Ecclesiæ facultales raptoribus... fortunam non erubescit aut timet. Venerunt ad eum nuper clerici duo (sicut mihi pro certo relatūt est ab eo qui tunc erat Pontifici) hæc publicantes, et appellantes, unus ex parte domini Saresberiensis episcopi, alter ex parte decani sui, insificantes omnino, se juramentum aliquod præstissime imperatori, vel Reginaldo Colonensi schismatis in aliquo communicasse. Idem etiam, confilens se clericum familiarem de mensa magistri Joannis de Oxenford, qui clericus regis ad archiepiscopum verbum habere dixit, appellans ex parte et nomine regis, et mandato ejus (ut aiebat) eumdem archiepiscopum ad audiētiām domini papæ Alexandri, et per eum appellabat, diem prælīgens qua cantabat: Ego sum pastor bonus. Archiepiscopus vero in hæc verba respondit: Tu cum ignotus nobis sis, nec mandatum nec litteras regis habebas, et excommunicatione domini tui Joannis de Oxenford, quem excommunicatim esse constat per litteras domini papæ, excommunicatus sis: appellantis officium implore non potes. Nos autem mandatum Apostolicum exequemur, et Deo auctore, implehinus». Et paulo post: «Ceterum factum istud episcoporum Francia tota miratur, diecns eos oportuisse convenire, ut tractarent de salute regis sui, quem sicut imperatorem ex causa schismatis, ita propter clerum et Ecclesiam quam collidit, quotidie labefactari consipiunt». Hæc ipse.

30. *Angliæ episcopi adversantes S. Thomam dant litteras ad eum, qui eisdem rescribit.* — Episcopi autem Angliae suffraganei sancti Thomæ litteris ejusdem sui archiepiscopi, Apostolica legatione fungentes exagitati, resilientes; hand (ut par erat) parere mandatis, salubres admonitiones suscipere, Catholicæ Ecclesie utilitati consulere, vendicantes eam a miserrima servitute, studuerunt; sed ex adverso oppositi, pro rege contra ipsum scriptis, verbis, factisque repugnant. Ac tantum abest, ut (quod corum numeris erat, ad quod et suis co-litteris conciliaverat ipse sanctus) adversus regem pro Ecclesia starent, redarguerent et communiquerent, ostentantes que in arcu sagittæ parata erant ad ferendum, censuras nimirum Ecclesiasticas ab Ecclesia Romana vigore Apostolico prouidentes, ut potius adversus eundem pro Ecclesiastica libertate pugnante sanctissimum virum bella cierent, telis appeterent pugiorum in scandalum omnium ista

audientium orthodoxorum episcoporum, præsentim vero prepe existentium Francorum antistitum, penes quos idem gloriösus confessor Thomas securus ageret. Egerunt isti primum omnium litteris, et quidem ejusmodi, ut de illis illud Davidicum dici possit²: «Venenum aspidum sub labiis eorum. Quorū os maledictione et amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem». Cum tamen videri voluerint pii atque pacifici, charitatis studiosi, solliciti fraternæ concordiae, illos opere imitantes, de quibus Psalmus occinit²: «Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula». Senties tu ista melius ex lectione Epistolarum ipsorum, quas hoc anno scripsere. Erat omnium coryphæs Londoniensis episcopus, ipseque auctor Epistolarum, licet scriberet nomine omnium suffraganorum antistitum. Extant ipse sive a Rogerio in Anglorum annalibus recitatæ, sive ex volumine Epistolarum, quas Codex Vaticanus exhibit copiosas, accepte; atque primum omnium accipe eas, quæ primo loco post recitatas superius litteras scriptæ esse noscuntur. Sic enim se habent:

31. «Veneribili patri ac domino Thoma, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, suffraganei ejusdem Ecclesie episcopi, et persone per eorumdem dieceses locis variis constitutæ, debitam subsectionem et obedientiam.

«Quæ vestro, pater, discessu in longinqua, inopinata rei ipsius novitale turbata sunt, vestra sperabamus humilitate et prudentia, in pacis pristine serenitatem, cooperante divina gratia, revocari. Erat quidem nobis solatio, quod post discessum vestrum ad omnes fama divulgante pervenit, vos scilicet in transmarinis agentem nil altum sapere, vos in dominum nostrum regem, aut regnum ejus nulla machinatione insurgere, sed sponte susceptum paupertatis onus cum modestia sustinere, lectioni et orationi insistere, præteritorumque jacturam temporum jejuniis, vigiliis, lacrymisque redimere, et spiritualibus occupalum studiis, ad perfectum beatis virtutum incrementis ascendere. Ad pacis bona reformanda vos studiis hujusmodi gaudemus insistere, ex quibus spes era, vos in eorū domini regis nostri hanc posse gratiam desuper evocare, ut vobis iram suam regia piegate remitteret, et illatas in discessu, et ex discessu vestro injurias ad eorū de cetero non revocaret. Erat amicis vestris et benevolis ad ipsum aliquis accessus, dum haec de vobis audirentur, et ob conciliandam vobis gratiam supplicantibus benigne quaque sustinuit. Jam vero quorundam relatione didicimus, quod ad memoriam anxie revocamus, vos scilicet in eum comminatoryum emisso, quo salutationem omittitis, quo non ad obtentum gratia consilium preces porrigitis, quo non amicū quid sentitis, aut scribitis, sed intentatis minus interdictum, aut præciosum elogium

in cum jam dicendum fore multa severitale proponitis. Quod si quam dure dictum est tam fuerit severe compleatum, que turbata sunt, non jam speramus ad pacem redigi, sed in perenne quoddam odium et inexorabile perimescimus inflammari. Rerum vero finem prudentia sancta considerat, dans operam sollicite, ut quod prudenter inchoat, bono quoque fine concludat.

32. « Advertat itaque (si placet) discrecio vestra, quo tendat, an conatus iujusmodi finem queat obtinere quem optat. Nos quidem his ausis a spe magna cecidimus, et qui pacis obtinenda spem quandoque conceperimus, ab ipsis iam spei lìminibus gravi quadam desperatione repellimur. Et dum velut extracto gladio pugna conseritur, pro vobis supplicandi locus utique non inventitur. Unde patri scribinus ex charitate consilium, ne labores laborios, injurias superaddat injuriis, sed omisis minis, patientie et humilitati inserviat, causam suam divinae clementiae, domini sui gratiae et misericordiae committat, et sic agendo carbones ignis in multorum capita coaceret et congerat. Accenderetur hoc modo charitas, et quod nunc non poterant, inspirante Domino, bonorumque consilio suadente, sola fortasse pietas obtineret. Bonum magis erat de paupertate voluntaria gloriose laudari, quam de beneficii ingratitudine ab omnibus in commune notari. Insed ite cunctorum mentibus, quam benignus dominus noster rex vobis extiterit, in quam vos gloriam ab exili provexerit, et in familiarem gratiam tam laeta vos mente suscepit, ut dominationis sue loca, que a Boreali Oceano Pyrenæum usque porrecta sunt, adeo potestati vestre cuncta subjecerit, ut in his solum hos beatos reputaret opinio, qui in vestris oculis poterant complacere. Et ne vestram gloriam mobilitas posset mundana conferre, vos in his, que Dei sunt, voluit immobiliter radicare. Et dissidente matre sua, regno reclamante, Ecclesia Dei, quoad licuit, suspirante et ingeniente, vos in eam, qua praestis, dignitatem modis omnibus studuit sublimare, sperans se de cætero regnare feliciter, et ope vestra et consilio summa securitate gaudere. Si ergo securum accipit, unde securitatem sperabat, quæ de vobis erit in cunctorum ore narratio? Quæ retrihutionis haec tenus inaudita remuneratio vel rememoratio? Parcatis ergo (si placet) fame vestræ, parcatis et glorie, et humilitate dominum nostrum filiumque vestrum charitate vincere studeatis. Ad quod si nostra vos monita movere nequeunt, debet saltem summi Pontificis et sancte Romane Ecclesie dilectio et fidelitas inclinare. Vobis enim suaderi debet et facili, ne quid attentare velitis, quod laboranti jambudi matri vestre labores augeat, quo ne multorum inobedientiam deploranti, in eorum, qui obediant, amissione dolor acerescat.

« Quid enim si vestra (quod absit) exacerbatione vel opera, dominus noster, quem largiente Domino populi sequuntur et regna, a domino

papa recesserit, ipsumque fortassis adversum vos solatia denegantem, sequi de cætero declinaverit? Ipsu namque in hoc, que supplicationes, que dona, quot quantave promissa sollicitant? In pebra cum hucusque firmus persistit, et totum, quod mundus offerre potest, victor alta mente calcavit: inum nobis timori est, ut quem oblate divitiae, et totum quod in hominum gloria pretiosum est flectere nequierunt, animi sui valeat indignatio sola subvertere. Quod si per vos acciderit, in threnos Jeremie totus ire, et lacrymarum fontem oculis vestris de cætero negare, nulla quidem ratione poteritis.

33. « Revocetis itaque, si placet sublimitati vestrae, consilium, domino quidem papæ, et S. R. E. vobis etiam si placet advertere, modis omnibus si processerit, obfuturum. Sed qui penes vos alta sapiunt, vos forte hac via progredi non permittunt. Hortantur experiri in dominum nostrum regem, quis sitis, et in omnia que sua sunt, potestalem exercere qua praestis. Quæ nimurum potestas peccanti timenda est, satisfacere nolenti formidanda. Dominum vero regem non quidem peccasse nunquam dicimus; sed semper Domino paratum satisfacere, confidenter dicimus et predicamus. Rex a Domino constitutus paci providet subjectorum per omnia, ut hanc conservet Ecclesiæ et commissis sibi populis, dignitates regibus ante se debitas et exhibitas sibi vult exhiberi et exigit. In quo si inter ipsum et vos aliqua oborta est contentio, a summo super hoc Pontifice paterna gratia per venerabiles fratres nostros Londonensem, et Herefordensem episcopos conventus et communis, non in cælum os suum posuit, sed de omnibus in quibus Ecclesia, vel Ecclesiastica persona quecumque se gravatam ostenderet, se non alienum querere, sed Ecclesie regni sui partitum judicio humiliet et mansuetè respondit. Quod quidem et factis implere paratus est, et dulce reputat obsequium, cum monetur ut corrigat, si quid offendit in Deum. Nec solum satisfacere, sed et si jus exigat, in hoc satisdare paratus est. Sed et satisfare satisque facere volentem Ecclesie se judicio in his que Ecclesia sunt, nec in modo subtrahentem, colla Christi iugo subdentes, quo jure, qua lege, quove canone aut interdicto gravabit, aut securi, quod absit, Evangelica prædictis? Non impetu quidem ferri, sed judicio prudenter regi, laudabile est. Unde nostrum omnium una est in commune petitio, ne consilio præcipiti mactare pergatis et perdere, sed commissis ovibus, ut vitam, ut pacem, ut securitatem habeant, paterna studeatis gratia providere.

34. « Movet quidem nos omnes, quod in fratre nostrum dominum Saresberiensem episcopum et decanum ejus præpostere, ut quidam testimant, nuper actum audivimus. In quos suspensionis, aut damnationis pœnam, ante motam de culpa controversiam, calorem, ut videtur, iracundia, plusquam justitiae secenti tramitem, intor-

sistis. Ordo judiciorum novus hic est, hucusque legibus et canonibus, ut speramus, incognitus, dannare primum, et de culpa postremo cognoscere. Quem, ne in dominum nostrum regem et regnum ejus, nec in nos et commissas nobis Ecclesias et parochias, in domini papæ dannum et S. R. E. dedecus et detrimentum, vestraeque confusionis augmentum non modicum, exercere tentatis et extendere, remedium vobis appellatio-
nis opponimus: et qui contra metum gravam-
num, in facie Ecclesie, viva jamdudum voce ad
dominum papam appellavimus; iterum jam nunc
ad ipsum scripto etiam appellamus, et appellati-
onis terminum diem Ascensionis Dominicæ desi-
gnamus: quanta quidem possumus devotione
supplicantes, ut initio salubriori consilio, vesris ac
nostris laboribus, expensisque pareatis, causamque
vestram, in hoc, ut remedium habere queat, po-
nere studeatis. Valere vos optamus, in Domino
pater.

Hactenus Londoniensis episcopus cum colle-
gis comprovincialibus; quibus S. Thomas ista re-
scrispsit :

« Thomas Cantuariensis Ecclesia humilis mi-
nister, Gileberto episcopo Londoniensi, quod semel
hoc ilerum, sic transire per bona temporalia, ut
non amittat alterna.

33. « Mirandum et vehementer stupendum
est, virum prudentem, sacris litteris eruditum,
præseruum religionem habitu præfereantem, adeo
manifeste, ne dicam irreverenter, et timore Dei
postposito, adversari veritati, justitiae resistere, et
ad omne fas nefasque confundendum, statum san-
ctæ Ecclesie, quam ipse fundavit Altissimus, velle
evertere. Veritas enim est que dicit²: Porte in-
feri non prævalebunt adversus eum. Non sani igi-
tur capitis esse dignosculur, qui intendat ei rui-
nam, et homini similis, montem magnum fune
circumligatum lentanti dejicere. Sed numquid ira
vel odio deferim, ut exacerbatus jaulari compellat
hujusmodi verba in fratrem meum et collegam,
et coepiscopum meum? Absit. Sed de litteris tuis,
quas per archidiaconum tuum destinatas accepi,
falia collegi. Neque enim de spinis uvas, aut de
tribilius ficus colligere potui. Ut claret an ista sit,
propinquamus eas, et continentiam carum in lucem
proferamus. Finis collatus principio, similitudinem
scorpionis conformat. Illud blandiens ad nos
ingreditur; ille pungens nos acerbe, silentium
nobis imponere machinatur. Quid enim aliud est,
primo recognoscere debitam nobis subjectionem,
et subjectioni coherentem obedientiam promittere,
deinde ne obediere debeas, ad appellationem con-
volare? Numquid apud me sunt, est, et non, dicit
Apostolus? Sed neque apud Apostoli deberent esse
discipulum. Necessario accepimus discipuli a Do-
mino polestem citandi super serpentes et scor-

piones. Habitat Ezechiel et hodie cum scorpio-
nibus¹.

36. « Et illud vide quo sensu dixeris: Ad
appellationis remedium confugimus. Christi seque-
lam te dicis. In hoc dicto secus inveneris. Omnium
enim malorum nostrorum efficax, immo efficacissi-
mum remedium commendavit nobis Christus
obedientiam², non solum verbo, sed evidentissimo
exemplu, factus obediens Patri suo usque ad mor-
tem: et tu qua fronte appellas remedium, obe-
dientie impedimentum? quod non remedium, sed
detrimentum rectius habet nominari. Sed et hoc
qua fiducia presumis. Spernas te habitum
defensorem ad non obedendum illi, qui vindicandi
in omnem inobedientiam et officium accepit
et præceptum? Male hoc est sperare de eo, et in
ipsum graviter offendere. Poterant et retardare ab
hujusmodi presumptione, quas jam passus es,
prima et secunda repulsi. Viva quippe vox tua
primum, et deinde littera tua ad persuadendum
composite experte sunt, quam firmiter stet, quam
veraciter sit vicarius Petri, quem non precibus,
non donis, nec comminationibus, vel promissis
movere potuisti. Sed tertio attentandus est, ut
domini sui exemplo³, tertia attentatione trium-
phum reportet.

« Porro ut nihil decesset gravaminis, defixisti
terminum tuæ appellationi anni fere spatium. Nec
misertus es nostri exilii, vel laboris sancte Eccle-
sie spouse Christi, quoniam ipse suo sanguine acqui-
sivit. Et ut hæc mittam (non omittenda tamen)
providere debueras, cui te favere dicis, domino
nostro regi, qui quandiu sic aget in nos, vel in
Ecclesiam Christi, nec ad bella procedere, nec in
pace degere sine periculo animæ sue polerit. Ad
reliqua transaneus.

37. « Quaedam turbata esse commemoras in
discussu et ex discussu nostro. Timeant hujus
perturbationis autores et consiliarii, ne et ipsi
perturbentur. Magnis me laudibus extollis, quasi
de bono principio meæ peregrinationis. Et qui-
dem sapientis est famam non negligere, sed discretri est, nulli magis de se quam sibi credere. De
injuriis insimulor, quasi illatis domino nostro regi.
Sed quia nullam designas ex nomine, nec ego scio
cui respondere debeat. Quia ergo superficie leuis
accusor, superficietenus in hac parte me excuso.
Hoc tamen interim accipe responsum: Quia nullus
nulli conscient sum, nec propterea justificatus
sum. De comminatore miraris, quod nos in eum
emisimus. Quis pater videt filium aberrare et
tacet? Quis virga non percutit, ne gladium incur-
rat? Desperat pater de filio quem comminatione
non corripuit, vel flagello. Absit autem, ut tecum
sentiantur dominum nostrum impatientem corre-
ptionis, ad exterminationem apostasia lapsurum.
Non enim Patris caelestis plantatio eradicabitur.

Navem concutit sevissima tempestas : clavum teneo, et ad sommum me vocas?

38. « Congeris et statuis ante oculos nostros beneficia nobis a domino nostro rege collata, et de exili me commemoras ad summa proiectum. Ut autem hinc aliquantis per respondeam, in insipientia mea tamen de quam exili putas? Si tempus, quo ministerio suo me præstituit, respicias, arctidiaconus Cantuariensis, praepositura Beverlaci, plurimæ Ecclesiæ, præbende nomiulæ, alia etiam non paucæ, quæ nominis mei erant possessio, tunc temporis, adeo tenuem, ut dicas, quantum ad ea quæ mundi sunt, confradicunt me fuisse. Quod si ad generis mei radicem, et progenitores meos intenderis, cives quidem fuerunt Londonie in medio concivium suorum habitantes sine querela, nec omnino infimi. Sed ut aliquando mundi tenebris semotis judicemur a lumine veritatis, quid gloriösius nasci de mediocribus vel etiam infimis, an de mundi magnatibus et honoratis? cum dicat Apostolus¹: In honestiora corporis nostri membra abundantiori circumdamus honore; stemmata quid faciunt? ait Gentilis poeta. Quid habet dicere Christianus episcopus litteratus et religiosus?

« Sed fortassis de exigitatis mææ memoria notam confusione mihi objicere voluisti: confundere autem patrem quantum cedat in reatum, ipse videris ex precepto Domini, quod de honoro patre accepisti².

39. « Pro gratia vero regis nobis commendanda, commemoratione beneficiorum ejus non multum fuit laborandum. Testem enim Dominum invoco, nihil sub sole me gratia ipsius et saluti præponere; tantum salva sint quæ Dei sunt et sanctæ Ecclesiæ. Nou enim alter feliciter regnare poterit vel secure. Esto, quia ita est. Multo sunt plura et ampliora, quæ tua explicit oratio, beneficia ejus erga me: debuine pro his omnibus vel etiam si conduplicarentur, Ecclesiæ Dei libertatem exponere? Quanto minus pro famæ mææ, quæ sèpius a vero deviat, conservatione. Si milius in alios egi, in hoc nec tibi, nec aliis parco, neque Angelo, si descendenter de calo, sed statim ut audivero talia communente, audi et ex me³: Vade retro, Satana, non sapis quæ Dei sunt. Absit a me ista dementia! avertat a me Dominus amenantiam istam, ut aliquatenus persuadear aliquibus tergiversationibus inire commercium de corpore Christi, unde ego Judeæ venditori, et dominus meus Judeis assimileetur emptoribus Christi!

« De promotione vero mea, quam scribis factam, matre domini nostri dissuadente, regno reclamante, Ecclesia Dei quoad licuit suspirante, hac tibi respondeo. Quod ad regni reclamationem, non audivimus, sed postius acclamationem. Dissuasio vero genitricis domini nostri si fuit, usque ad publicum non prodiit. Potuit autem fieri aliquas Ecclesiasticas personas ad eamdem promoto-

ninem, ut solet, aspirantes, suspirasse, cum se sentirent ab ea quam conceperant spe decidere. Qui et hodie fortassis in ultiōne sui casus, presentis dissensionis anchoræ sunt et consiliarii. Sed ut illi per quem scandalum venit! Prætaxatis vero obstaculis, et aliis, si qua fuerunt, divina prævaluit dispensatio, ut est hodie cernere. Exigor itaque ab eo qui est ipsa justitia, nulli omnino eum postponere, qui me statuit in gradu isto sua miseratione. Illud etiam, quod ad justificandum dominum regem videris proposuisse, judicavimus non præterendum leviter, vel absque discussione. Et utnam a justitia non dissentiret, et nostra adversus eum minus justa appareret querela!

40. « Dicis enim ipsum esse ad satisfaciendum, et semper fuisse paratum. Hoc te confidenter dicere, hoc te asseris prædicare. Sustine igitur paupleris, et ad interrogata responde. Illud quod dicis, paratum esse ad satisfaciendum, quo sensu intelligis? Illos, quorum se Deus dicit patrem et judicem, orphans, viduas, pupilos, innocentes, et omnino hujus, quæ nos moveat, controversie ignoratos, vides proscribi, et tacere: clericos exterminari, et non reclamas: alios bonis suis spoliari et contumelias affici, et non contradicis: servientes meos in vincula conjici et teneri, et obmutesci: matris tuæ Cantuariensis Ecclesiæ bona diripi, et non resistis: me patrem tuum gladios cervici mææ jamjam imminentes vix evasisse, et non doles: sed quod deterius est, cum persecutoribus meis, et in me, Deo et Ecclesiæ ipsis, et hoc non in occulto, stare non erubescis. Estne hoc satisfacere, perpetrata mala non corrigere, et malis deteriora de die in diem adjicere? Sed fortassis illud in contrarium intelligis, ut sit hoc satisfacere, voluntati impiorum deservire, secundum illud⁴: Inebriabo sagittas meas sanguine. Sed dicas mihi: Pater mi, de quibus me calumniaris? absolvó me paucis: tunice mææ timeo. Verum est, mi fili, et nimis verum quod respondes, et ideo gladium non habes.

41. « Quod enim scribis, ipsum paratum stare iudicio regni sui, quasi con digna satisfactio sit hæc: quis est in terra, vel etiam in celo, qui de divina dispensatione presumat judicare? Humana iudicentur; divina penitus inconcussa remaneant et relinquantur. Quanto melius, frater mi, illi salubribus, tibi securius, intimare ei, persuadere omnibus modis, elaborares voluntatem Dei de conservanda pace Ecclesiæ sua, de non appetendis his quæ concessa non sunt ejus administrationi, de honorandis sacerdotibus Dei, nec qui sunt attendat, sed cuius servi sunt. Iu Satesberensem episcopum, et Joannem Oxenefordensem, non decanum, ut dicas, sed decanatus invasorem, me præjudicio abusum calumniaris: sed meminisse debuisti, quedam manifesta precedere ad iudicium. Et motum te dicas, quidni? Ucalegon (vici-

¹ Cor. XII. — ² Exod. XX. — ³ Matth. XVI.

⁴ Deut. XXXII.

nus] trepidat, paries cum proximus ardet. Et ulti-
nam bene movearis ab eo, in quo non bene
stetisti. Sciat ergo et intelligat, te intimante, domi-
nus meus, quod qui dominatur in regno homi-
num sed et angelorum, duas sub se potestates
ordinavit, principes et sacerdotes; unam terre-
nam, alteram spiritualem; unam ministrantem,
alteram praeminentem; unam cui potentiam con-
cessit, alteram cui reverentiam exhiberi voluit.
Qui vero his vel illis de suo jure subtrahit, Dei
ordinationi resistit. Non indigneat itaque dominus
noster deferre illis quibus omnium summum
deferre non designatur, deos appellans eos sepius
in sacris litteris; sic enim dicit¹: Ego dixi, dii
estis, etc. Et iterum²: Constitui te deum Pharaonis. Et³: Diis non detrahes, id est, sacerdotibus.
Et de eo qui iuratus erat, loquens per
Moisen ait⁴: Aplica illum ad deos, id est, ad
sacerdotes. Nec presumat dominus noster judices
suos velie judicare: terrenis enim potestatibus
non sunt commissae claves regni celorum, sed
sacerdotibus. Ideo scriptum est⁵: Labia sacerdotis
enstolident scientiam, et legem requirent ex ore
ejus, quia Angelus Domini est. Et Paulus etiam
dicit⁶: Nonne Angelos judicabimus, quanto magis
homines?

42. « Hunc etiam, te suggestente, commemo-
tur domino nostro dignum memoria et imitatione,
quod in Ecclesiastica legitimus historia de Constan-
tino imperatore, cui cum oblate fuissent scripto
accusationes contra episcopos, accusationis quidem
libellos accepit, et acensatos convocans, in eorum
conspicu coesdem incendit, dicens: Vos dii estis a
vero Deo constituti. Ite, et inter vos causas vestras
disponite, quia dignum non est, ut nos homines
judicemus deos. O magnum imperatore! o dis-
crete regnante in terra, que aliena sunt fraude
non usurpantem, et regnum aeternum in celo pro-
merentem! Studeat itaque dominus noster tantum,
tam discretum, tam felicem imitari principem:
cujus et memoria laudabilis frequentatur in terris,
et vita perpetua et gloria habetur in celis. Alio-
quin timeat quod in Deuteronomio Dominus mi-
natus est dicens⁷: Homo quicumque fecerit in
superbia, ut non exandiat sacerdotem: ante judi-
cem morietur. Ad hoc enim vocatus est, et in hoc
ipsum temporalis regni pax et magnificientia, de
qua nos commones, ministratur ei de celo. Alio-
quin non salvatur rex per multam virtutem suam⁸,
etsi subtrahit ei regna, et inclinatur nationes.
Sed haec haec tenus. Quoscumque autem praetaxa-
rum habuisti conscriptores literarum, quod tibi
responsum est, noverunt sibi esse responsum. Be-
catero, fratres, commoneo vos, rogo et obsecro,
ut nos non separant schismata, nec obnubilent
similitates; sed sit nobis in domino cor unum, et
anima una, et audiamus illum qui dixit⁹: Pro-

justitia agonizare pro anima tua, et usque ad mor-
tem certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te
inimicos tuos. Non obliviscamur illum dictum
Iudeem, ante eujus tribunal constitutos sola nos
veritas judicialit, amoto timore et fiducia omnis
terrena potestatis. Valeat in domino fraternitas
vestra ». Haec quidem hoc anno, reliqua suis locis
reddentur sequentibus annis.

43. *Episcopi Angliae datis litteris pro rege,*
appellant ad Alexandrum III quia S. Thome sententiam confirmat. — Porro reliqui Anglorum epi-
scopi ad Alexandrum papam seriperunt adver-
sus litteras ad se missas a S. Thoma superius
recitatas, non tamen ut consulerent in his qua
opus essent, Ecclesie viribus pessimatis, sed ap-
pellarent ipsum Rom, Pontificem adversus eum.
Sie enim se habent:

« Patri suo et domino summo Pontifici Alex-
andro, provincie Cantuariensis episcopi, et per-
sonae per eorumdem dioceses locis pluribus con-
stituta, domino patrique, debitum charitatis et
obedientiae famulatum.

« Vestram, pater, meminisse credimus excellen-
tiam, vos devotum filium vestrum, dominum
que nostrum charissimum, illustremque regem
Anglorum per venerabiles fratres nostros, Londo-
niensem et Herefordensem episcopos, directis jam-
dudum litteris convenisse, et de corrigendis qui-
busdam, quae sanctitati vestre in ipsius regno
corrigenda videbantur, paterna gratia communi-
uisse. Qui mandatum vestrum debita reverentia
susciens, ut satis notum est, ad vestra quidem
mandata non iratus intumuit, non elatus obedire
contempsit; verum gratias agens paternae corre-
ctioni, Ecclesie se statim submisit examini: asse-
rens de singulis, que juxta vestri formam mandati
sibi diligenter expressa fuerunt, Ecclesie regni sui
se paritum judicio, et quae corrigenda decer-
ret, ipsins se consilio laudabili quidem et in prin-
cipe digne commendabili devotione correcturum.
Ab hoc vero non recedit proposito, nec mentem
revocat a promiso, sed qui sedeat, qui cognoscat
et judicet: ipse divini reverentia timoris non ma-
jestatem praeferens, sed ut filius obediens judicio
sistere, legitimaque parere sententia, seque legi-
bus alligatum principem presto est in omnibus
exhibere filius obediens. Unde nec interdicto, nec
minis, nec maladministratione aculeis ad satisfacio-
nem urgere necesse est divinarum se legum exami-
mini subdentes. Ejus enim opera nequam se
luci subtrahunt, nec occultari tenebris aliqua
ratione depositunt. Rex namque fide Christianissi-
mus, in copula castimonia conjugalis honestissi-
mus, pacis et justitiae conservator et dilatator
incomparabiliter strenuissimus, hoc votis agit totis,
in his fervet desideris, ut de regno suo tollantur
scandala, cum spurcitus suis eliminentur peccata,
pax totum obtineat alique justitia, et alta securitate
et quæ placent sub ipso gaudent et retlorent
universa.

¹ Ps. lxxviii. — ² 1 Cor. iv. — ³ Ibid. xvii. — ⁴ Ibid. — ⁵ Mal. iii. 11. —

⁶ 1. Cor. vi. — ⁷ 1 Pet. xvii. — ⁸ Ps. lii. — ⁹ Eccl. iv.

44. « Qui cum pacem regni sui enormi insolentium quorundam clericorum excessu non mediocriter aliquando turbari cognosceret, clero debitam exhibens reverentiam, corundem excessus ad Ecclesiae judices retulit episcopos, ut gladius gladio subveniret, et pacem, quam regebat et fovebat in populo, spiritualis potestas fundaret et solidaret in clero. Quia in re partis utriusque zelus innotuit, episcoporum in hoc stante iudicio, ut homicidium, et si quid ejusmodi est, exactione sola puniretur in clero. Rege vero existimante pœnam hanc non condigne respondere flagitio, nec stabilienda paci bene prospici, si lector aut acoluthus perimat, quam præclara nitentem virum religione, vel dignitate, ut sola jam dicti ordinis amissione tutus existat. Clero itaque statuto celiatus ordinis tuteferente, domino vero rege peccatum justo, (sicut sperat) odio persequente, et pacem altius radicare intendeante, sancta quedam oborta est contentio, quam excusat (ut credimus) apud Dominum simplex utriusque partis intentio. Hinc non nominationis ambitu, non opprimenda Ecclesiastice libertatis intuitu, sed solidande pacis affectu eo progressus est, ut regni sui consuetudines et dignitates regibus ante se in regno Angliae a personis Ecclesiasticis observatas, et pacifice et reverenter exhibitas, dominus noster rex deduci vellet in medium: et ne super his contentiones fuisse traheretur in posterum, notitia publice delegari. Adjuratis itaque per fidem, et per eam, que in Deum spes est majoribus natu episcopis, alii que regni majoribus retroacti temporis insinuato statu, dignitates requisite palam prolate sunt, et summorum in regno virorum testimonii propalatae. Hæc est domini nostri regis in Ecclesiam Dei toto orbe declamata eruditelis, hæc ab eo persentio, hæc opera ejus, inter nos, vel undique diuulgata malignitas.

45. « In his tamen omnibus si quid periculosem animæ, si quid ignominiosum Ecclesiæ continentur, id vestra monitus atque motus auctoritate, ob reverentiam Christi, ob Ecclesie sancte, quam sibi matrem profitelut, honorificantiam, ob animæ sua remedium, Ecclesia regni sui consilio se correcturum devotione sanctissima jamdū pollicitus est, et constantissime pollicetur. Et quidem pacis opatum finem noster (nostra), pater, ut speramus, obtinuissest jam postulatio, si non iras jam sopitas, et fere prorsus extinctas, patris nostri domini Cantuariensis de novo suscitasset exacerbatio. Verum hic, de cuius patientia pacem, de cuius modestia redintegrationem hucusque gratia sperabamus, ipsum quem monitis emollire, quem meritis et mansuetudine superare debuerat, per tristes et terribiles litteras, devotionem patris aut pontificis patientiam minime redolentes, cum in pacis perturbatores exercitum nuper ageret, satis et irreverenter aggressus est, in ipsum excommunicationis sententiam, in regnum ejus interdicti pœnam accrime comminando. Cujus si sic remuneratur

humilitas, quid in contumacem statuetur? si sic aestimatur obediendi prompta devotio, in obstinata perversitate quoniam modo vindicabitur? Minis quoque gravibus superaddita sunt graviora. Quosdam namque fideles et familiares domini regis, primarios regni proceres, regiis specialiter assistentes secretis, in quorum manu consilia regis et regni negotia diriguntur, non citatos, non defensos, noui, ut aiunt, culpe sibi conscientes, non convictos aut confessos excommunicationis innotaverunt, et excommunicatos publice denunciavit.

46. « Adjecit etiam, ut venerabilem fratrem nostrum Saresberensem episcopum, absentem et indefensioni, non confessum aut convictum, sacerdotali prius et episcopali suspenderet officio, quam suspensionis ejus causa comprovincialium, aut aliquorum etiam fuisse arbitrio comprobata. Si hic itaque judiciorum ordo circa regem, circa regnum, tam prepostere, ne dicamus inordinate processerit: quidnam consequi posse putabimus, (dies enim mali sunt, et occasionem habentes malignandi quamplurimam) nisi ut tenor pacis et gratia, quo regnum et sacerdotium usque modo coherent, abrumpatur, et nos cum commisso nobis clero in dispersionem abeamus exilii, aut a vestra, quod absit fidelitate recedentes ad schismatis malum in abyssum iniqualitatis et inobedientie provolvamus? Compendiosissima quippe via hæc est ad omne religionis dispendium, ad cleri pariter populique subversionem et interitum.

47. « Unde ne Apostolatus vestri tempore tam misere subvertatur Ecclesia: ne dominus noster rex et servientes ei populi a vestra, quod absit, avertantur obedientia, ne totum, quod privatorum consilio machinatur, possit in nos domini Cantuariensis iracundia, adversus eum et ejus mandata, domino nostro regi aut regno, nobis aut communissis nobis Ecclesiæ gravamen aliquod importantia: ad sublimitatem vestram voce et scripto appellavimus, et appellationi terminum diem Ascensionis Dominicæ designavimus: eligentes apud vos in omni, quod sanctitati vestre placuerit, humiliari, quam ad sublimes ipsius animi motus, nostris non id exigentibus meritis, de die in diem tediosissime prægravari. Conseruet incolumentem vestram Ecclesiæ sue in longa tempora profutram omnipotens Dominus, in Christo dilecte pater». Hucusque episcopi.

Ceterum Alexander papa persistans in sententia, ubi appellationem episcoporum frustratam sensit, iisdem qui appellaverant ad certam diem non comparentibus, confirmavit sententiam, que per S. Thomam in ipsis prolatâ fuerat. Testatur hoc idem Saresberiensis ad eundem sanctum Thomam scribens, cum ait¹: « Sicut mihi ab Urbe significatum est, et ego vobis scripsisse me inmini, dominus papa jam vestram sententiam con-

¹ Cod. Vat. I. 1. Ep. cxlix.

firmavit, ino suam vindicavit injuriam ». Extant et ipsius Alexandri pape de his litteræ ad eundem sanctum Thomam datæ¹, ubi vidit episcopos non prosequi interpositam appellationem, his verbis :

48. « Ex litteris tuis jampridem, et certa multorum relatione cognovimus quod tu in Jocelinum Saresberensem episcopum, quoniam tibi inobediens fuit, interdicti sententiam protulisti. Ipse vero licet super hoc ad nostram audientiam appellasset, et Dominicanum qua cantatur *Ego sum pastor bonus*, proxime tunc venturam, appellationi sue terminum praetixisset, eodem instanti nec venit, nec ad nos aliquem pro se responsalem transmisit. Quocirea nos eum in contumacia et rebellione sua contra te favore nolentes, sententiam, quam in eum propter hoc tulieris, auctore Domino, ratam et firmam habebimus, et totam causam ejus tue discretionis arbitrio duximus relinquendam : quod inde canonice feceris, ratum cessante appellationis obstaculo, habituri ». Et ad omnes episcopos Anglie idem Pontifex Alexander in hæc verba² :

« Quamquam ex injuncto nobis officio de universorum jure in sua integritate servando, curam tenemur et sollicitudinem gerere, ad illorum justitias, qui in parte sollicitudinis nobis commisæ a Domino sunt vocati, quanto in gradu sublimiori existunt, tanto frequentius retrorque debemus, et super his majorem diligentiam et curam propensiorem habere. Ilac siquidem consideratione inducti, fraternitatì vestra per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in vi obedientie injungimus, quatenus super his, quæ ad Ecclesie Cantuariensis jura, dignitates, aut etiam libertates spectare noseuntur, vos sine conscientia et assensu venerabilis fratris nostri Thomæ ejusdem Ecclesie archiepiscopi intromittere nullatenus presumatatis, nec occasione appellationis, quam contra eum ad nos fecistis, id aliquatenus attentetis. Quod si aliquis vestrum contra hoc præceptum nostrum quolibet ansi venire præsumpsiterit, ita in eo execessum istum studebitus, Domino auctore, graviter vindicare, quod pena docente, cognoscet, quam periculosum fuerit, Apostolicis contraire præceptis. Datum Laterani quinto kalendas Februarii ».

49. *S. Thomas a Pontiniaco monasterio exturbatus dat litteras hortatorias ad regem.* — Rex vero adhuc timens ab eodem S. Thoma excommunicari, vel ejus regnum subjici interdicto, ubi appellationem qualecumque, ut vidimus, interposuit, dirigit legationem ad Alexandrum Pontificem, non tam ut appellationem interpositam prosequeretur, quam ut ab eodem Pontifice legationem a latere impetraret, hoc consilio, ut ita labefactaret et enervaret vires legationis credite S. Thomæ. Sed et ad id numeris obendum, petit a papa certum legatum mitti, nempe Willelmum

cardinalem Papiensem tituli S. Petri ad Vincula, quem haberet amicitia conjunctissimum. Delectus vero est ad hoc opus a rege clericus ille regius, queni nuper diximus excommunicatum a S. Thoma ob juramentum præstatum Coloniensi archiepiscopo, pro confirmatione papæ schismatici, Joannes Oxenefordensis, cui et alii additi sunt ejusdem legationis collegæ. Quid autem per eos apud Alexandrum Pontificem gestum fuerit, inferius suo loco dicturi sumus.

Tunc autem eundem regem post appellationem interpositam, tradit idem Saresberiensis¹, nuntium misse in Angliam (morabatur enim inter haec in Northmannia) litterasque dedisse pro custodiendi maritimis locis; egisseque cum abbate Cisterciense contra Thomam, ut ex Pontiniaco monasterio pelleretur. Quem quidem, cum ibi biennio commoralarum esse dicant qui res ab eo gestas sint prosecuti, eum inde hoc anno exactum fuisse dicere opus est. Usque enim in hunc annum eum ibi perseverasse, litteræ recitatæ declarant; sieque integros ibi ipsum annos duos egisse numerat recte in Quadripartita Willelmus; quem anno Domini millesimo sexagesimo quarto ibi degere ceperisse, vidimus. Quantum autem scandalı intulerit bonis omnibus ejusmodi expulsio tanti hospitis, idem auctor pluribus narrat, additique Ludovicum Francorum regem ubi ista ex litteris Thomæ accepisset, id publice exclamasse : « O religio, o religio, ubi es ! Ecce enim, quos credebamus sæculo mortuos, seculi ruinas timent, et pro rebus caducis quas propter Dominum contempnisse profitentur, a Dei opere quod imperant, convertuntur retrorsum, Dei causa exultantem ejientes a se ». Addit insuper exceptum Thomam a rege Francorum, Senonis ad habitandum concessio. Eo tempore idem auctor tradit accidisse, ut ut eidem sancto Thomæ a Deo per visum fuerit nomen martyrum revelatum.

50. Post haec autem idem S. Thomas, ne quid præteriisse videretur officii, quem censuris perterritus et perturbasset regem, eundem placidioribus litteris mansuetacere alique mollire quæsivit. Extant ipsæ tunc date, istis verbis² :

« Dilectissimo domino suo Henrico, Dei gratia regi Anglorum, duci Northmannie et Aquitaniae, et coniuti Andegavensi, Thomas eadem gratia sancte Cantuariensis Ecclesiae minister humili, salutem, omnique tempore perseverare in bono, ac reniti viriliter suggestionibus malignis.

« Breviloquio utimur ad vos, ne in multitudo sermonis efficiamus amplius tediosi, qui utinam essemus vobis magis accepti, sicut ad dominum nostrum dilectissimum. Novit hoc ille, qui scrutator est cordium, quidquid inimici vestri aliter ac falso murmurant et susurcent, et certe, ut verius dicam, magis vestri quam nostri. Hoc tam itaque vos adhuc ex parte omnipotentis Dei, et in

¹ Cod. Val. I. 1. Ep. CLVII. — ² Lib. I. Ep. CLIX.

¹ Cod. Val. I. 1. Ep. CLIX. — ² Ibid. Ep. LXVI.

virtute Spiritus sancti adjuramus, et in remissione peccatorum vestrorum, a vobis requirimus gratia vestrae, et pacis verae, et securitatis bona nobis et nostris sine malo ingenio restitutionem, et similiter Ecclesia Cantuariensi, in ea plenitudine et libertate, in qua eam melius et plenius habuerunt decessores nostri et nos, postquam facti sumus archiepiscopos et possessionum et Ecclesiastarum et præbendarum ad eandem Ecclesiam pertinentium, quæ vacaverunt, postquam orta est dissensio ista inter vos et nos, et similiter nostros, ut sub dominio vestro ita libere eis valeamus frui et uti, sicut melius et liberius usi sunt eis antecessores nostri, et nos post nostram promotionem, et gaudere beatæ Ecclesie de nostra reversione, quæ multis ex causis periculo animæ vestrae et nostræ (sicut credimus) tanto tempore caruit praesentia nostra, et dolere potuit de absentia incommmodo. Ille facite, benigne domine mi, corde jucundo et hilari, quatenus concedat vobis Deus et hæredibus vestris, et restituat illam pacem, quam desiderat cor vestrum ad salutem animæ vestrae, et populi a Domino vobis commissi. Et nos profecto parati sumus et erimus ad omne obsequium vestrum ferventius, et devotius quam unquam ante fuerimus, dummodo non offendamus Deum, neque ordinem nostrum.

51. De mobilibus autem ablatis Ecclesie Cantuariensi, et nobis et nostris, secure vobis affirmamus coram Deo et toto mundo, etiam si præsens esset, quia nullo modo, nulla ratione dimittitur peccatum, nisi restitutatur ablatum, si haberetur, qui abstulit vel auferri fecit, unde restituat. Unde beatus Augustinus: Si res ablata, cum reddi possit, non redditur, non agitur penitentia, sed simulatur. Et alibi: Illud fideiissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne ablata restituat, et eum qui ad se confugientem, quantum honeste poterit, ad restitutionem non compellit, secum esse fraudis et criminis; nam hujusmodi hominibus misericordius opem nostram subtrahimus, quam impendimus. Hoc certum tenete, hoc nulla ratione dubitate. Etsi quis vobis contrarium predicaverit, etiam Angelus de calo, anathema sit, et erit quamdiu in hac sententia perseveraverit. Vident ergo, domine mi, quomodo in hac parte cante ambuletis, ne detentio rei male acquisite, quæ non est nisi cinis et vermis, impellat vos, quod absit, in impenitentiam, et subjiciat discrimini, quod a vobis purgari non potest nec oratione neque jejunio.

52. Praeterea nosse debet vestra discretio, quoniam etsi omnes episcopi sancti non sunt, locum tamen sanctorum oblinuent, qui etsi vita merito non elucescent, esse tamen debent eorum imitatores, quatenus eis divina contulerit clementia. Inde igitur, quoniam sancti viri pro lege Dei sui certaverunt usque ad mortem, et a verbis et minis persecutum non timuerunt, (ille enim amplius timendum est, qui potest animam et corpus mittere

in gehennam) necesse habemus et nos, prout Dominus inspiraverit, leges suas custodire, fovere et defendere. Nec hoc nobis imputandum est ad superbiā, vel malignitatem, sed ad nostri necessitatē officit. Sic enim Dominus ait: Leges meas custodite. Et iterum in Evangelio¹: Si quis solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno celorum. Satis credimus, te dominum esse sapientem, et idcirco postulamus a vobis, sicut a domino charissimo in nomine Domini nostri Iesu Christi audiri et exaudiiri benigne, quatenus audiat et exaudiat vos Deus in districto examine, et recipiat inter electos suos. Quandoquidem neque fortitudo, neque potentia, nec imperium, nec divisio, nec leges sæculares, vel consuetudines poterunt juvare quemquam, nec aliud quidquam, nisi divina clementia et precedentium operum fructus. Quod utinam omni die firmissime resident in animo vestro, nec unquam mentem vestram excedat! Hujus rei consiliarios libenter admittat et audiat dominus noster, et exaudiat semper; ut benefaciat ei Dominus, et augeat sibi et hæredibus suis vitam et pacem in temporalia. Nec preterea temporaliter impuniti, qui dolis suis et fraudibus exquisitis nisi sunt bonum domini mei propositum pervertere et perturbare, quod infra septem annos regni sui de exhibendo honore Ecclesiis et Ecclesiasticis viris, justa, ut credimus, animi devotione conceperat. Valeat dominus meus in æternum, et ut melius sit inde Ecclesia Dei et nobis, vivat in tempora longa². Ita sanctus Thomas, non index, judicialibus urgens eum mandatis, sed ut pater hortatur et monet filium, quem velit a judicio subtrahere damnationis. Sed frustra, malis consiliariis obsistentibus.

53. *Rex Anglie iniquis usus consiliarii legationem impetrat ab Alexandro III, unde sparsa mendacia et S. Thomæ querela et aliorum.* — Porro quam audisti querelam sancti Thomæ de regis consiliariis eamdem plane ingerit Joannes Saresberiensis, scribens ad Nicolaum de Monte, Rothomagensem, sancti Thomæ studiosissimum; quam quidem brevem Epistolam, cum contineat plura quæ ad hæc tempora spectant, iis insuendam merito judicamus; sic enim se habet²:

« Dissipat Dominus gentes quæ bella volunt; et qui se a pace Dei elongant, indubitanter peribunt. Quis persecutorum Ecclesie ultricem dextram Dei, qui potentes potenter punit, legitur evasisse? Unde domino nostro regi Anglorum, quem Deus, si in beneplacito suo est, optimum faciet, et hæredibus suis (quod sine dolore non dico) plurimum timendum est, ne scindatur regnum eorum, et infirmetur potestas qua contra Ecclesiam abutuntur. Quod si differtur ultio ad correctionem et probationem filiorum, quos pater misericors castigat ut coronet, noui tamen aufertur, sed post sanctorum patientiam in impios acerbius

¹ Matth. v. — ² Cod. Val. l. 1. Ep. cxL

excandescit. Quare, queso, vir sapientissimus, et tantis virtutibus, et potestate amplissima, et fere omnibus bonis donatus a Domino, non reddit ad eorū; et qui tot et tantarum urbium domitor est, intemperantiam hanc domare non potest? Cur Ecclesiam persequens unice dilectam sponso, iram illius provocat, qui austri spiritum principum, et sublimium colla propria calcat virtute? Protecto si saperet, in eos retriqueret indignationis suae aenleos, qui enim circumvenientes, in hoc non consilium, sed praeципitum impulerunt; et saltem Babylonis regem, ut eo non inveniatur crudelior, imitaretur, qui illos conjectit in lacrimis leontum¹, quorum consilio illuc detulerat et inclusuerat Daniēlem, ut poena, quam intentaverat innocentī, consiliarii nocentes exciperent». Subjicit denum exemplum episcoporum, a regibus in suas sedes restitutorum, his verbis: «Archiepiscopus Sancti-Jacobi diu proscriptus jam a multo tempore, revocatus est a rege suo. Rex Danorum suum revocans archiepiscopum, consilio ejus agit omnia, compescit inimicos, et eum colit ut patrem. Lugdunensis archiepiscopus suam recepit sedem, et provinciam Catholicę reddidit unitati. Urbes Italie, ejecto Friderico schismatico, Catholicos episcopos receperunt. Deo teste, nisi dominus rex suum revocet: quid de illo? timeo dicere, reformido. Et si eum revocaverit, et Ecclesia Dei reddiderit pacem, confido spe hand dubia, quia circa eum et suos antiquorum gratia successum precibus Ecclesiae refloretur. Quid mīta? Una via patet consilii, ut pravos et inimicos Ecclesiae excludat consiliarios, et Deum quem offendit, placare studeat; quo invito, regnare non potest nec principiari. Sustinuit eum haec tenus multa patientia; sed nisi caveat, adversus immoderationem ejus, ut parvus, loquetur in brevi». Hucusque Joannes hoc anno, ut ex dictis appareat. At post haec magna facta est rerum mutatio.

54. Inter hæc enim ipse Anglorum rex sua-sione pessimorum consiliariorum, ut imminentem sententiam excommunicationis eludat, ad alia remedia se convertit, novas easdemque subdolas, sed potentiores exegitat artes, nempe novam adornare legationem, Simonem alterum Romanum mittere, qui falsis adulhitibus juramentis decipiat Alexandrum, et auro corrumpat quos poterit cardinates. Delectus est ad scelus nequissimus omnium hominum, perfidus, excommunicatus Joannes de Oxenford, decanus invasor, de quo superius mentio facta est, qui mendacijs falsisque promissionibus suffarcinatus et auro, judicium totum inverteret, atque primum ab inferendis sententiis excommunicationis et interdicti Alex. pap., revocaret, deceptum firmis propositis promissionibus pacis, et integra restitutione omnium a rege invasorum Ecclesiæ iurium. Jurato nuntio creditit Alexander, suspendit judicium inchoatum, atque decernit petitam ad hæc agenda legationem. Sed esti quem rex petierat, Willelmum Papiensem

presbyterum cardinalē tituli S. Petri ad Vincula legatum decreverit, quem putaret ad permovendum amicum regem idoneum valde ad componendam pacem inter regem Anglorum et sanctum Thomam Cantuariensem archiepiscopum, tamen quod ipse ob amicitiam regis suspicione non modicum labore posset penes eos, qui partis essent adverse, collegam adcepit, virum penitus incorruptibilem, magnique nominis, ex integritate vita in Romana Ecclesia et ubique terrarum in orbe Christiano notissimum, Ottōnem diaconum cardinalē Sancti-Nicolai in Cærcere Tulliano, qui virtute sua collegam, si opus esset, cohereret, et intra justitiae arcos limites contineret. At quantumcumque ista prudenter Alexander papa de legatione mittenda statuerit, nihilominus, quæ laude digna videri poterant, ex praecurrentis muniti evulgatis ubique mendacijs redditā sunt credentibus tantū nominis indigna Pontifice, ita ut in eum etiam ab ejus amicis, et Catholicī nominis studiosis fuerit verbis, atque scriptis ab omnibus conclamatum. Quam autem ista vera sint, ex literis ejusdem Pontificis inferius recitandis intelleges. Quod autem, quousque ista non innoverunt, fuerint in ipsum converse lingue etiam sapientum, dices ex iis quæ proxime dicturi sumus, quibus plane intelligas, etiam quemlibet, licet sanctissimum, in signum positum, in quem detractionis sagittas inimici jacant pariter et amici. Nam audi que viindex Ecclesiastici libertatis, et iurium Romanæ Ecclesie propugnator licet ex corde puro, verba tamen deponit amarulentia; ipse, inquam, Thomas Cantuariensis episcopus, cum videlicet munitus regis Joannes Oxenford ex Urbe in Angliam rediens gloriaretur ubique locorum, se quæcumque petiisset obtinuisse ab Alexander Pontifice tam pro rege quam pro se ipso, de collata regi auctoritate multa falsa commiscent veris, quibus per vulgatis et creditis idem sanctus Thomas has summo dolore affectus scripsit ad Joannem gentilem sumum¹:

55. «Thomas Bei gralia Cantuariensis Ecclesiæ minister humili, Joanni Cantuariensi salutem.

«Quomodo de novo facti summus opprobrium vicini nostri, subsannatio et illusio is non modo, qui in circuitu nostro sunt, verum etiam omnibus fere gentibus ubriusque regni, et Francorum et Anglorum, et forte imperii; qualisque fama, ne dicamus, infamia et scandalum circumvolat per aures et ora omnium in dominum papam, unde magis dolamus (Pens novit) quam de propria persona; et in totam curiam graviter frementium et insultantium, et improperia inexplicabilia improperiantium, ex subscriptis poteris aliquatenus pendere, et domino pape, et amicis (si qui tamen sunt) secretius intimare». Subjicit his quæ fideli relatione ex Anglia essent nuper allata; at enim:

¹ Cod. Vat. L. L. Ep. CLXIV

« Ecce Joannes de Oxencford, et alii regis nuntii a curia redierunt, extollentes se super id omne quod dicitur aut quod voluit Deus, dicentes se impetrasse a curia quidquid desideraverunt. Videbatur, quod rex exemptus sit a potestate omnium episcoporum, præterquam domini pape, quoad excommunicationis iudicationem. Et quod habiturus sit legatum quem petivit, Willelmum scilicet Papiensem, qui inimicus noster est plus quam manifestus, cum plenitudine potestatis in omnem terram regis, ut adficiet et plantet, et presertim eradicet et evellet, omni remedio appellationis sublato; et maxime ad decidendam principalem quæ inter regem et nos vertitur causam, et omnia incidentia, omni exceptioni et omni de cetero, ut dicitur, prejudicium allaturum. Et cum hac pompa, et cum hoc fastu redit Joannes de Oxencford in Angliam. Et cum applicuerit in portu quodam, invenit ibi fratrem nostrum Hierofondensem episcopum, auram prosperam ad transfundandum furtim saltem expectantem, quia palam non poterat, prohibitus a ministeriis regis, ex parte regis et huius eius. Quo invento, inhibuit ei primo ex parte regis, ne transiret, deinde ex parte domini pape. Episcopo autem querente (sicut nuntius suus, qui ad nos postea venit, dominum suum excusaturus nobis retulit) utrum super hoc domini pape litteras haberet. Dixit se habere, quibus inhibebat dominus papa et ei et omnibus episcopis Angliae, ut venirent ad vocationem nostram, atque in aliquo obedirent, quousque veniret legatus de latere domini pape a rege impetratus. Qui et causam super appellationem quam fecerunt, et causam etiam principalem inter regem et nos, et omnes alias incidentes, cum plenitudine potestatis, amoto omni appellationis obstaculo, terminaret.

56. « Cum instaret episcopus, ut litteras insipereret, dixit se non habere praे manibus, quia miserat eas cum expedimento suo usque Wintoniam, que distat a portu Bantonæ per duodecim milliaria. Misit episcopus, habitu consilio cum suis, Wintoniam cum Joanne magistrum Eduardum clericum suum, virum probum (ut credimus) et fidem, qui vidit litteras una cum Londoniensi episcopo similiter transfretare volente. Qui Londoniensis visis litteris, prorupit in vocem gratulabundus, dicens: De cetero Thomas mens non erit archiepiscopus. Adiecit etiam Joannes, quia ipse privilegiata era personam, nec de cetero posset a nobis excommunicari, nec etiam conveniri, nisi in praesentia domini pape, et liberam se habere potestatem donandi decanatum Saresbriensis Ecclesie cui vellet; et in omnibus immunitam nostram dignitatem usque in adventu legati venturi. Haec omnia mandavit nobis episcopus per capellatum suum canonicum regularem, virum religiosum, quem misit ad nos excusaturum, quare non venerit ad vocationem nostram. Vocaveramus enim eum semel et secundo, et tandem tertio cum peremptorio edicto, quatenus infra Purificationem

exhibebat nobis presentiam suam, tanquam vir magnæ auctoritatis et familiaris regis, tractaturus de pace inter regem et nos, si quomodo terti posset. Haec omnia paratus erat canonicus jurare, se ita accepisse ab ore episcopi, nobis ex parte ejus significanda.

57. « Quæ si vera sunt, tunc proculdubio suffocavit et strangulavit dominus papa non modo personam nostram, sed et se, et omnes Ecclesiasticas personas utrinque regni, immo etiam ultramque Ecclesiam, tam Gallicanam quam Anglicanam. Quid enim exemplo hoc pessimo non audebunt cæteri principes terrarum adversus Ecclesiasticas personas? Ad quem recurrent? Quomodo confidere poterunt de Ecclesia Romana, quæ nos pro ipsa stantes, et usque ad sanguinem decertantes ita dereliquerunt et destituerunt? Quid erit, si manentibus his inauditis et detestandis privilegiis, et emancipationibus tam personæ regis, quam aliorum, sub quocumque pretextu contingat (quod Deus avertat) ut decedat papa, velut in Urbe turbata fuerint omnia? transferentur haec in heredes, nec poterunt avelli a manibus eorum. Et quod deterius est, alii principes hoc exemplo similia extorquebunt privilegia, et mancipationes ab Ecclesia, velut, nolit ipsa, et sic peribit omnis Ecclesia libertas, et episcoporum jurisdictio atque potestas, cum non sit qui cohibere possit et coercere tyranorum flagitia, quorum tota intentio est hodie grassari in Ecclesiam Dei et ejus ministros; nec desinent quousque eos sicut et alios in servitatem redegerint.

« Quis tandem erit finis, adhuc nescimus. Verum id sciimus, quia supra modum gravamur, sive vera sint, sive non, que proponuntur. Non enim obediunt nobis, nec respiciunt nos in aliquo, sicut solent, vel episcopi, vel abbates, vel alii de clero Angliae, jam quasi certi de depositione nostra. Verum securus sit dominus papa, quod nulla ratione intrabimus terram regis litigaturi, nec stabimus judicio inimicorum nostrorum, et presertim Papiensis, qui non sit nisi sanguinem nostrum, ut obtineat sedem nostram, quæ revera (ut accepimus) ei promissa est, dummodo a nobis rex possit liberari.

58. « Est et aliud in quo gravamur, quia nobiles viri tam proceres quam episcopi et alii prelati de regno Francorum iam quasi desperati de nobis, coeクles nostros, quos misericorditer sustentabant, nobis remiserunt. Qui frigore et fame de cetero peribunt, sicut et quidam iam perierunt. Haec omnia domino pape diligenter insinua, ut remedium aliquod contra haec mala nobis provideat, sicut petimus, si quid zeli Dei in eo remansit, quod adhuc speramus, et ultimam spes non confundat. Vale, et quam cœlius poteris, nuntium nobis istum remitte, per quem de his et aliis certiorenum, utpote in arculo constituti, si vera sunt que proponuntur ». Hucusque S. Thomæ litteræ in Urbem missæ ad suum ibi degentem apocrisia-

rium. At non hic finis querelarum in Alexandrum Pontificem ingestarum : recitanda hic est adhuc Epistola Lombardi¹, Sedis Apostolicæ subdiaconi hoc tempore agentis in Galliis, ad eundem Pontificem data : nam ei primo preficitur titulus iste : « Alexandre papæ, Lombardus Rom. Eccl. subdiaconus ». Moxque sic incipit :

59. « Reverendo patri ac domino Alexandre, Dei gratia summo Pontifici, Lombardus ejus clericus fidelis, obedientiae famulatum.

« Cum vestre sanctitatis puer et vestrarum manuum opus in Christo sim, quae in vestra fama sugillationem, atque vestri nominis derogationem celebriter dicuntur, quoque in totius Ecclesie detrimentum callide struuntur, dissimulare nec possum nec debo. Joannes siquidem Oxenefordensis, cum decanatus honore et gratia vestra plenitudine Roma rediisse insolenter se jactat, nihilominus arroganter adjicens, se privilegio fore munitione adversus dominum Cantuariensem, et omnem episcopum, et quasi paulo minus a cardinalium ordine constitutum vobis soli et Apostolatu vestro se subjectum asserit. Praeterea quod regnum nullum unquam obtinere valuit, pro rege obtinuisse gloriando superbe loquitur, scilicet inter regis filium et filiam comitis Britannie in tertio gradu consanguineos matrimonium vestra auctoritate firmatum. Addens quoque a rege legatos specialiter postulatos destinari qui appellationis remedio sublato, audiunt et definiant quidquid regi adversus dominum archiepiscopum placuerit proponere. Hæc, sanctissime pater, Joanne Roma redeunte, divulgata sunt. Quæ tanto magis instata, quanto rarius fieri solent, tanto vehementius audientium animos perculerunt. Quibus auditis, Francorum rex, vester et Ecclesia tilius devotus, ita vehementer turbatus est, ut confessim se velle nuntios dirigere, qui vestris legatis regni sui ingressum inhiberent, diceret; plus aliquid fecit, quod in ore latoris posui. Convocare etiam archiepiscopos et episcopos se velle dixit, quatenus eis exponeret atque proponeret, quomodo Romana Ecclesia adversus se et eam indignantes exaltat, eum autem deprimere querit, dicens : Annon laborat me inhonoro, qui sanguinem Cantuariensis archiepiscopi viri innocentis, pro justitia et Ecclesie libertate exulanlis callide effundere querit, impie tradens ipsum in manus inimicorum et persecutorum ejus, quem non obsequiorum obtentu.... cum nobis magis injurias intulerit, obsecundo tamen ei qui nunc ipsum persecutur, sed potius iustissime cause quam foveat intuito ejus probitatis contemplatione, amore etiam domini papæ, qui salta instanter me pro eo rogavit, exhibere honorifice et decenter, quādū in exilio fuerit, et quasi in sinu meo conuovere constanter disposui, sicut et iam ceipi? Denuntians etiam, et manifeste protestans, non esse sibi minus mole-

stum, quod pro hac causa legatos mittitis, quam si ad coronam sibi auferendam eos destinaretis. Ejus animum adeo concitatum non defuerunt qui magis inciderent.

60. « Data est occasio adversus nos et Dei Ecclesiam malignandi, atque plurima moliendi is, quibus ab initio animus et nocendi vobis conatus fuit, quorum malevolum propositum vestrum non mutavit indulgentia, etsi horum conatum represserit auctoritas. Hæc per quendam clericum vobis fidelem et devotum, presentem dum hæc agerentur, mihi ea privatum referentem didici. Illud num, pater sanctissime, verissime scio (quod tamen absque lacrymis non scribo) quia vestri nominis odor ex aliqua parte offuscatur, quoniam famæ vestræ derogatio quasi cibus est et potus detrahentium et maledicorum, qui velut vino potati et inebriati, vestram famam discerpunt, et quasi vos totum maledictionis dentibus corrodunt, tam laventes domino Cantuariensi, quam eum odio persequentes, maxime cum prope esset dies victoriae ejus et vestræ, sicut a multis credebatur. Timebat enim rex adeo, die appellacionis clapsœ, excommunicari, universaque terram snam interdicti, ut manente diceret, se episcopis appellare nec persuasisse, nec compulisse; ideoque partes suas in ea re non esset interpositurus. Episcopi vero in tantum angebantur et interdicti metuebant, ut quidam ad dominum Cantuariensem nuntios mitterent, quidam ad ejus vocationem parati essent.

61. « Cum Joannes de Oxeneford velut legatus vester universos episcopos convocans, eis auctoritate vestra, sicut fama est in Gallia, ne ad dominum Cantuariensis vocationem venirent, precepit, qua occasione magister Robertus Herefordensis episcopus, cum iam ad mare venisset transfretaturus, revocatus est, sicut ipse coram domino Cantuariensi per nuntios suos viros religiosos et bene notos, me presente, se exensavit. Praeterea tanta est in multorum animis perturbatio : verentur enim regis versutias, et ex his Anglicanæ atque omnium Ecclesiarum terre sua ruinani, et libertatis subversionem, ac prolixorem, vehementioreque archiepiscopi persecutionem. Quippe cum a multis et sepe, quod rex in adversa fortuna, et obitu vestro (quem Deus sua benignissima clementia in longa tempora differat) omnem spem suam locasse dicitur, firmissime asserens (sicut a pluribus fertur) successorem vestrum nequaquam suscepturum, nisi prius omnes dignitates et consuetudines regni sui confirmaverit. Eapropter dolose, et fraudulenter creditur, legatos postulasse, ad suam voluntatem non solum adversus dominum Cantuariensem, verumetiam adversus omnes episcopos terra sue comprehendam, vel ut saltum sic ejus excommunicat, et terra interdictum differatur. Quatenus hoc modo frustrando tempora, domini Cantuariensis auctoritatem evanescere possit, ut si forte vestro tempore non ligetur, a succes-

¹ Cod. Vat. I. 1. Ep. CLXXV.

sore vestro ligari non metuat, cum nec facile (sic ut a multis dicitur) proponerit eum suscepturum. Itaque, prudentissime pater, qui spiritum Dei habent, et pacem Ecclesiae desiderant, spiritum Danielis¹ in vobis excitari ad Belis astutias comprehendendas, et draconem interficiendum, summo animi affectu optant, super quo Denm assiduis et cumulatis precibus exorant. Valeat sanctitas vestra in tempora multa ». Hucusque Lombardus, quem dicit aliquis theologum illum insignem, qui Parisiis claruit, dictum proprio nomine Petrum Lombardum, his enim temporibus vixit.

62. Audisti regis Francorum querelas et aliorum, quas Lombardi litterae proddiderunt : audi modo regis Anglorum superbam exultationem cum insultatione ex eodem eas depromptam, que bonis huetum haud mediocrem afferret. Extat enim de his Epistola Joannis Saresberiensis ad Joannem episcopum Pictaviensem, in qua post alia, ista de rege Anglorum habet² : « Ipse quoque rex dixit episcopo Wigorniensi, quod ipse et alii omnes episcopi exempti sunt a potestate domini Cantuariensis, præcipue non timere minas alias, quia nunc dominum papam et omnes cardinales habet in bursa sua : adeoque gloriatur, ut palam dicat se nunc denum avi sui consequutum privilegium, quia in terra sua erat rex, legatus Apostoliicus, patriarcha, imperator, et omnia quæ volebat : et fere (quod ad Ecclesiam Romanam) probabile est quod dicit. Quid enim ei amplius confutisset Octavianus, vel Cremensis haeresiarcha ? Quid aliud fecissent cardinales eorum, quam præfati illi domini Alexandri cardinales, qui excueruerunt linguis Angliae, et ignem et venenum fecerunt emovere, ut ternerent dominum papam, et inclinarent ad libatum suum ? Nec in Ecclesia Romana scribentur Annalibus, et certe, Deo procurante, qui describant, non deerunt.

« Quod ad petitionem et communionem regis Angliae, cuius intolerabiles excessus tanto tempore sustinuerat, præconem veritatis, libertatis assertorem, predicatorum justitie pro causa Domini cum infinita multitudine innocentum jam quadriennio exultante, neglecto rationis et juris ordine, velut criminosum, officii sui potestate privavit, non quidem quia ille meruerit, sed quia placuit tyranno. Et tamen patentibus litteris, que apud nos sunt, concederat, ut officii sui potestate pleno jure uteretur. In quibus hoc expressit, quod ipsum regem excommunicandi nec mandatum dabat, nec prohibebat. Deus bone, quid novitatis accidit ? Dicit Spiritus sanctus in lege sua³ : Clama, ne cesses : et ecce nescio quis spiritus ab Urbe in orbem ex eius prædicatoribus dicit : Tace, ne clamnes. Præcipit Apostolus episcopum instituens⁴ : Ministerium tuum imple : et ecce Apostolicus præcipit : Ab offici tui ministerio desiste. Sed forte

suspicatur, quod hominem possit per patientiam emollire : sed nunquid hoc non expertus est in episcopo Cantuariensi, qui fere quadriennio sede sua privatus, et Apostolice Sedis remissionem, et illius tyrannidem sentit, expositus ventis ? Pudeat, queso, dominum papam conscientie sue, providet famæ, et honoris, et saluti Ecclesie. Et vos haec ei diligenter intimate, et persuadete dominus cardinalibus, ut meminerint judicij Dei, quod iugiter implorant pauperes Christi contra omnes libertatis Ecclesie inimicos ». Hucusque Joannes Saresberiensis, qui paulo solutior tanti Pontificis estimationem carpit, cuius est in suis Epistolis sepe laudator, excusator, atque defensor.

63. *Vendicatur Alexander III ab illatis in eum calumniis.* — Sed ut discas, lector, valde periculsum esse, de summo Pontifice perperam loqui et temere judicare, audi, queso, pro Alexandre justam defensionem, sine qua haud ista digne Romanæ Ecclesie intexuntur Annalibus : siquidem nec numeros suscepit numeris elucidande historice veritatis implebo ; si quæ præter veritatem inventinuntur asserta, non vendicavero a mendaciorum involucris, quibus prestringitur, dum falso jaetata in eum sunt tanquam vera recepta absque diligentiori examine veritatis, quam nos ex diversorum litteris tunc scriptis, quibus arguuntur falsitatis divulgata per Joannem de Oxenelord, profrenus in Iucem. Jam, lector, attende.

Vidisti quadriennii ferme temporis spatio, nimurum triennio cum dimidio jam exacto, ejusmodi controversiam de Ecclesiastica libertate inter regem et sanctum Thomam, et una cum eo inter Romanam Ecclesiam agitatum, in dies magis in deterius prolapsam, nullatenus acquiescente rege, sive episcopis, judicio subiecti ejusdem Thome archiepiscopi Cantuariensis, a quo (nt vidisti) idem rex una cum episcopis ad Sedem Apostolicam appellaverat, atque per suos nuntios appellationem fuerat prosecutus, petens adhuc per eosdem legationem in Angliam mitti. De qua quidem petitione in primis falsum est, quod asseritur, a rege Willelmum Papensem legatum duntaxat esse petitum. Nam audi eundem Saresberiensem : « Querit, inquit, rex noster, ut Willelmus Papensis, et alius cardinalis mittantur legati etc. » Qui et, ne ex eo quod alter illorum esset amicus regis, inferretur aliquod adverse parti damnum, idem Pontifex alterum legatorum tam elegit, qui eminenti probitate collegæ, si quid præter jus fasque tentaret, resistere posset, quem et sciret erga ipsum sanctum Thomam esse propensiorem. Nam audi, quæ episcopus Pictaviensis de ambabus agens, litteris ad sanctum Thomam datis scribit¹ : « Huic, inquit, Willelmo Papensi adjunctus esse narratur dominus Oddo diaconus cardinalis de Carcere-Tulliano, et utinam Stelle namque unius malitiam si non extin-

¹ Dan. xiv. — ² Cod. Val. I. 1. Ep. CLXXXII. — ³ Isa. LVIII. — ⁴ 2. Tim. IV.

¹ Cod. Val. I. 1. Ep. CLXV.

gnat, temperat tamen et attenuat sibi adjuncta magis propria stella et benevolia ».

64. Praeterea, quod non ad cansam jndicandam (ut vulgo auctore Joanne ferchatur) sed ad pacem componendam ejusmodi legationem Alexander papa decerneret, litterae ipsius¹, que adhuc extant, aperte significant. Sed et ne S. Thomas de eodem Willelmo legato posset esse sollicitus, idem Alexander ante omnia ab ipso promissionem accep- rat, illum hanc quidquam adversus Cantuariensem archiepiscopum molitorum. Reddam ipsa verba Alexandri papæ scribentis ad S. Thomam²: « Verum, inquit, in jam dictos cardinales potes omnino confidere, nec de memorato Willelmo oportet te quomodolibet dubitare, quoniam nos ei, ut ad pacem tuam viribus totis intenderet, firmiter et districte injunximus: et ipse in tantum nobis promisit, quod nos inde nullatenus dubitemus ». Quintam re bene perspecta, familiaritatem Willelmi cum rege pacis negotio profutram, idem Saresberiensis concepit anno, atque scriptis prodi- dit, dicens ad ipsum³: « Ceterum ego interim spero, quod haec vestri et domini regis familia- tis, que multis adeo suspecta est, fructuosa erit Ecclesiae, necessaria nobis, salubris illi, et vobis gloria ».

65. Praeterea procurans pacem Alexander inter archiepiscopum atque regem, non (ut turpiter mentitus est nuntius ipsius regis) aliquo Ecclesiastice libertatis dispendio fieri debere mandavit, sed ante omnia juribus Ecclesiae voluit esse con- sultum; ut plane hac ex parte S. Thome dubitan- dum minime fuerit, ex ea legatione Ecclesiasticam libertatem pati potuisse aliquid detrimentum, quod iisdem litteris idem Pontifex declaravit. Insu- per nihil concessum excommunicatio a sancto Thoma episcopis ab Alexandre (quod mentebatur Oxenfordensis), nisi ut instantie morte absolvit pos- sent, præstitiajutoria cautione⁴, littere Alexandri ad Anglia episcopos per eosdem legatos date mani- feste docent. Sed nec etiam verum quod summa factantia idem mentitus Oxenfordensis sparsa- ruit in vulgus, regem exceptum fuisse ab archiepi- scopi potestate: sed ejusdem auctoritatem in eum ad tempus duxata fuisse suspeksam, dum per legatos pacis causa tractaretur, quo tempore etiam ab inimicis exercitibus suspensio fit armorum. Ceterum pace non secuta, ut in regem suo utatur jure sanctus Thomas, idem Alexander litteris ad eum datis ita expresse demonstrat⁵: « Ceterum si forte, (quod dominus avertat) rex in sua duxerit obstitutione indurato animo persistendum, neque haec saftem vice in reconciliatione tua, et tuorum atque Ecclesie pace voluntati divine, admonitioni nostra, et honoru suo deferre voluerit: ex tunc si id regnum et regni personas, tuae jurisdictioni vel metropolis aut legationis jure subditas, ultionis de-

bita severitatem duxeris exercendam, et tuas, et Ecclesie tue injurias, pontificali gravitate ac ma- turitate servata, prout expedire noveris, vindici- cabis ».

66. Ad illud vero, quod de ipso nuntio regis Joanne de Oxenford Romam veniente Alexander papa visus sit bene mereri, dans ei decanatum Saresberiensis Ecclesie, quem extortum ab epi- scopo suo, Romæ renuntiavit prius in manibus papæ⁶, et deinde ab eo accepit eumdem homo per- versus ac prorsus indignus, ad excusationem ejusdem Pontificis ista habet Joannes Pietaviensis in litteris suis ad sanctum Thomam⁷: « Joannes de Oxenford plus gratia et favoris in oculis domini papæ promeruit ex hoc, quod suggestit ei pacem inter vos et regem posse reformari, si esset qui de ea fideliter tractaret. Promisitque se ad hoc omnimodam operam daturum ». Additque, sic ab Alexandre finis excommunicatione absolutum asseri, eo quod regias illas abjuraverit consuetu- dines, quarum causa eset omnis illa conflata dis- cordia. Sic igitur his promissis, additisque istiusmodi promissioni pacis illecebris, Alexander papa deceptus ab eo fuit. Qui et egregie mentitus esse invenitur, cum rediens illud sparsit in vulgus, se privilegio papæ exceptum fuisse a potestate Can- tuariensis archiepiscopi: nam suspensam tantum ad tempus usque legationis illius e latere missæ fuisse S. Thome auctoritatem, non autem abrogatam, que dicta sunt superius, docent. Porro adversus eumdem Joannem Oxenfordensem, qui adeo falsa sparsisset in vulgus, Alexander papa scribens ad legalos anno sequenti, cum districto judicio puniri præcepit⁸. Reddemus easdem litteras suo loco.

67. Haec dicta sunt ad diluendas in Alexan- drum papam per Oxenfordensem jactatas in Anglia calamitas, easdemque a Saresberiensi ad tempus male acceptas et creditas. Nam licet (ut audistis) in Alexandrum Pontificem fuerit oblo- catus, rursum laudat ipsum, et aliqua ex parte exec- sat quod fecerat urgente necessitate; aut enim scribiens ad sanctum Thomam⁹: « Nec de Ecclesia Romana, cuius mores et necessitates nobis inno- tuerunt, nullum confido. Utique Alexander papa vir sanctus et justus est, sed ejus sunt tot necessi- tates, et tanta aviditas et improbitas Romanorum, ut interdum utatur licentia potestatis, procuretque dispensatione, quod reipublice dicitur expedire, et si non expedit religioni ». Ac rursus¹⁰: « Nec retardet vos, si in Ecclesia Romana videtis aliquid reprehensibile, qui meministis in Evangelio mandatum esse fidibus¹¹, ut non imitentur opera sed- dentum in cathedra Moysi, sed doctrinam eorum operibus impleat ». At ista et alia omnia omnino correxit suis postremis litteris de his datis post res

¹ Lib. II. Ep. I. II. III. — ² Ibid. Ep. I. — ³ Ibid. Ep. VIII. — ⁴ Cod. Vat. I. II. Ep. III. — ⁵ Ibid. Ep. VII.

⁶ Lib. II. Ep. VII. — ⁷ Lib. I. Ep. CXIII. — ⁸ Lib. II. Ep. XXII. — ⁹ Lib. I. Ep. CLX. in fin. — ¹⁰ Ibid. Ep. CLVII. in fin. — ¹¹ Matth. XXIII.

bene exploratas, dom brevi compendio universam
hanc causam ab adventu pessimi illius Joannis
Oxenfordensis tractat, hae scribens ad Molonem
Morinensem episcopum¹: « Si quis ea qua Roma
gesta sunt, diligentius recolat: plane videbit, quod
Romanus Pontifex etiam circumventus, causam
Ecclesie et nostram fidelissime procuravit. Jam
dictus enim Joannes (Oxenfordensis scilicet), tandem
præstito juramento, de more absolutus, id
itidem publice juravit, quod nihil in præfato schi-
smaticorum conuentu fecerat contra fidem Ecclesie,
et honorem et utilitatem domini papæ, et
utinam non pejerasset! Postmodum commenda-
tias et deprecatorias porrexit ex parte domini
regis, quibus insertum erat, ut illi tanquam regi
ipsi in omnibus crederetur. Deinde tanta fultus
auctoritate, causam, quæ, inter regem et archi-
episcopum super pravis consuetudinibus vertitur,
domini papæ committit arbitrio, ut ille ad nullum
ejus roboreantur aut caderent, et archiepiscopo
ad formam mandati ejus pax omnimoda reformatu-
retur. Et hoc item confirmans juramento, obtinuit,
ut dominus papa concederet se ad hoc legatos
esse missurum ». Hac ipse. Quibus vides, homi-
nam tanta pollicentem, hand vane, sed litteris
regiis, si vera fuissent, et cuncta juramenta con-
firmantem, hand irremuneratum a Pontifice de-
buisse dimiti. Quod et præstitum, ut idem testatur
auctor sequenti Epistola²: Nam annulo donatum,
et beneficio decanatus auctum remisit in Angliam,
unde in posterum crevit fallendi fiducia, et deci-
piendi parta major occasio. At ultimani cardinales
quosdam auro corruptos possem sicut Pontificem
excusare! Verum absit ut, quod fuit reprehensione
maxima dignum, velim excusatione purgatum;
imo museas istas mortuas perdentis odorem un-
guentis, semper dixerim invectivis acerbissimis in-
sectandas.

68. De cardinalibus auro Angliae corruptis.
— Per eundem igitur legatum suum nonnullas
auri libras Romanum rex Anglorum misit erogandas
in cardinales. Accepérunt complures turpiter;
alii autem laudabiliter abstinnerunt omnino, quod
eiusmodi munera regum in ignominiam cederent
Apostolicæ Sedis. Quod et contigit. Ejus enim rei
causa, gravissima illata sunt scandala, et deni-
grata valde facies sponsæ Christi, Ecclesie sanctæ;
namandi, quæso, S. Thomæ justas de his querelas³,
scriptas ad archiepiscopum Moguntinum: « Ego,
inquit, a dolendo dico reū dolendam nimis. Capta
est Urbs inclita, que jam fere totum subegregat
orbem, suoversa humana gracie cupiditate; et
que gladio perire non poterat, Occidentali veniente
infecta succumbit. Proh dolor! ipsius occasu fit
undiue dispendium libertatis Ecclesie compendio
temporatum. Itur in ipsius ruinam per anfractus
divitiarum: prostituta est ut forniciaria, quæ mul-

torum libidini patet in platea: torricaturn cum ea
quilibet petentum ». Hac et alia magna animi sui
amaritudine S. Thomas jam martyrii candidatus
in amici fidei aures infudit, occasione nitque
missi auri ab Anglorum rege ad corrumpendam
Romanam Ecclesiam. De quo audi etiam querelas
Piclavensi episcopi, ita sribentis ad Lombardum⁴: « Gloriatu est etiam rex. se tales amicos
habere in curia, qui omnes conatus archiepiscopi
Cantuariensis evanescunt, et ita seduli sunt in
promovendis negotiis ejus, ut nec unam petitio-
nem porrigitur possit, vel aliquid impetrare, quod
per amicos non mittatur ad ipsum. Scimus et
nomina eorum, quorum consilio uitum et qui
mper egerunt in curia ut causa Dei, et pauperes
Christi vili prelio venderentur. Neque enim fuit
multitudo in communionibus eorum. Numquid
fuissent ille nunc auri, quibus impulsu sunt ui-
caderent, quos Ecclesia columnas oportuerat esse?
Adcoque de triumpho suo elatus est rex, ut in
domo sua taceri non possit, qui cardinales de illo
pestifer, et infami auro nihil accepert, quive
procuraverint quomodo dispensaretur, alii plus,
alii minus, secundum quod magis aut minus quis
promeruerat ad iustitiae subversionem ». Hac de
his ipse.

69. Ex iis autem qui accipere noluerunt fuere
inter alios Humbaldus et Hyacinthus S. R. E. lan-
datissimi cardinales, S. Thome faventes; de quibus
extal ejusdem S. Thomæ Epistol a⁵, ubi de auro
ab ipsis contempto ingeritur honorifica mentio,
cum ipsis non solum ab auro Angliae regis se
laudabiliter abstinnerint, sed suum quod habe-
rent, profuderint in Anglos ipsos, pauperes exiles,
causa Ecclesie laborantes. Ait enim S. Thomas:
« Nos alli verbis, sed vestra rebus et operibus (opi-
bus) benignitas consolatur. Dolus istis vicem no-
stram et calamitatem Ecclesie, pauperum Christi
coœxulantium angustias hic habuistis ut vestras,
Præmia fraternalis charitatis et vera compassio-
nis fructum vobis in illa die tribuat justus iudex, qui
misericordibus in gratia uberi misericordiam pol-
licetur. Non abiisti post aurum, quo mper ad
lesionem nostram, et Apostolicæ Sedi confusio-
nem capti sunt quidam, quorum patrocinio recep-
tis litteris Apostolicis, quas lectiari facit in utrius-
que regni compitis rex Anglorum, se de Romana
Ecclesia gloriatu est triumphasse, nec immerito:
voti siquidem compos effectus est. Et nunc in
Ecclesia Bei nemine contradicente pro libito de-
baccatur, sperans (quod Deus avertat) dominum
papam, vel me, pro voto suo infernum moritrum ».
Et inferius, post aerumnas suas recensitas, hæc
rursum de auro Roma erogato: « Novit utique
Dominus qui sunt ejus et Ecclesia jam scivit ex
parte qui non sunt ejus. Nam rex Anglorum præ-
dicat qui sui sunt, nec tacitum est, quod et quibus
erogatum est aurum: sed munera ejus spolia

¹ Lib. II. Ep. xcviij. — ² Cod. Vat. I. II. Ep. xcviij. — ³ Ibid.
Ep. xxij.

⁴ Cod. Vat. I. II. Ep. xxxij. — ⁵ Ibid. Ep. liij.

nosta, spolia pauperum Crucifixi, i mō ipsius Christi spolia sunt, ino minima portumenta spoliorum ». Ilae itēreco, quod redditus Cantuarieensis archiepiscopatus amplissimos ipse rex sacrilege caperet. Hac, inquam, adeo turpia et detestabilia excusare non possumus nec debemus. Num qui sic regio capiuntur auro, plumbi ipsi reduntur, deformes existimatione, flexibiles levitate, graves pondere conscientiae, Deo invisi, hominibus exposti subsannandi et concilicandi, utsal infatuatum, quod ad nihilum valat ultra. Perdat hos Deus, ne inficiant sanctam Ecclesiam non habentem maenam neque rugam : perdat hos Deus antequam prodat ipsi Ecclesiam in manum laicam. Sint ista errata majorum major cuncta successorum.

70. *Johannis cardinalis Neapolitanus auri cupidi legationes in Siciliam et detestandum judicium.* — At praesens annus alius magis detestandum de abo cardinali in Siciliam misso ab Alexandre papa legato ministrat exemplum, de Joanne Neapolitano scilicet, qui missus est ab Alexandre legatus in Siciliam ad novum regem Willelmum Secundum, ut electos episcopos Romanos mitteret consecrando, et ad cognoscendam causam electi Syracusani. Quod enim Iure causa homo iste frequenter ejusmodi munus legationis in Siciliam extorquere consuevit ab Alexandre Pontifice ; dictione senrae publice non absque dignitatis amplissima dedecore est singulatus. Rem gestam Hugo Falcardus, qui tunc ista praesens existens scribat, ita narrat : « Nec illud reficiendum arbitror, quod enim ad cardinalem magnates curiae die quadam ceterique proceres et episcopi convenissent, aderat inter eos nota luocitatis et urbanæ quidam insanie, qui ob stultitiam suam libere quidem et nimis quaque mordaciter in ipsis etiam familiares, (regis scilicet), invelli consueverat, et assidue curiam sequeratur. Hic cum universos solitis verborum contumelias afficiens, ad risum singulos permovisset, tandem omisis ceteris, Joannem Neapolitanum intuitus : Quot, inquit, o cardinalis, videtur tibi milliaris Panormum ab Urbe Roma distare ? Cumque responsum esset, quindecim dierum itinere : At ego, inquit, te vident toties tamque securi tanti difficultatem itineris quasi negligendo discurrere, non amphori spatio ab Romanis esse, quam viginti milliaris arbitrabar. Nunc autem intelligo, quia spe lucri ductus, pericula tanta centennis, sentiens in manus stultorum thesauros palati devemissi. Quod si Willelmus senior viveret, nequaquam Romanum redires ita suflarcinatus auro Sicilia, neque Panormum toties recurreres, ut contentiones et rivas in curia suscitares. Hoc illus dictum cum astantibus placuisse, subito dispersum in populo, multum adversus cardinalem plebis inuidium exfayit, versumque est in proverbiu : Joannem Neapolitanum ab Urbe Roma usque Panormum viginti millaria computare ». Hac ipse. Sed unde corraderet perversor iurum

iste pecuniam, ex iis que inferius idem auctor subicit, noscere : ait enim :

71. « De solvendo quoque matrimonio præcepit regina curiae familiaribus, ut convocalis episopis, aliisque personis Ecclesiasticis, et auditis utriusque partis allegationibus, quod inde dictaret aequitas expediret. At illi rogarunt cardinales, ut ejusmodi interessent examinationi negotii, eo quod ipsi promptiorem harum rerum haberent notitiam, cum Romana curia frequenter super hujusmodi causis cognosceret. Joannes ergo Neapolitanus eorum facile petitioni consensit : episcopus autem Ostiensis, vir honestus non dubiae cum socium summ vidisset munieribus et gratia esse corruptum, eoque ipso recte judicandi libertatem sublatam, nullis precibus adduci potuit, ut eorum vellet judicis interesse. Causa vero, propter quam prædictus Richardus putabat oportere solvi conjugium, haec erat, quod se dudum aule prædictum matrimonium cum quadam uxoris sue conobrina rem habuisse dicebat. Cujus rei testes processerant duo milites, hoc se vidiisse certissime protestantes. Quod enim adversa pars denegaret, essetque qui falso eos perhibere testimonium probatibus assererent, causam ejusmodi crederent, eti constare, ad solvendum matrimonium posse sufficere, sed ut objecti consanguineæ sua criminis iuriam propulsarent, cardinalis rem breviter satagens definire, prædictos testes jurare præcepit. Inde soluto matrimonio, et ab ultra parte de non coeundo deinceps, præslito sacramento, Richardo potestamente dedit ad secundas nuptias licet transeundi ; illam autem jussit sine spe conjugii permanere. In quo, licet eum Ecclesiastici viri qui aderant, Richardi de Sigio et amicorum eius gratiam secutum fuisse non ambigerent, illud tamen propensius mirabantur, quod viro qui deliquerat alsoito, mulieri, que nihil admiserat, perpetua continentiam induisset. Cumque latenter ejus impudentiam argentes, tentandi gratia plerent ab eodem, utrum in causis paribus idem jus consequenter admitterent ? Respondit sibi licere, quod eis non licet, neque nunc id se fecisse, ut id consequendum alias tradiceretur ». Hucusque Hugo Falcardus de scandalis, que amore auri cardinalis venalis inferret.

72. *Petri Blesensis accessus et recessus et Sicilia.* — Sed quod in Sicilia sumus, et tempus exigit de Petro Blesensi fama notissimo aliquid dicendum. Hoc ipso anno, nempe sequenti a coronatione Willelmi junioris (ut idem qui supra testatur Hugo Falcardus) petente Margarita regina regis matre ab avunculo suo Rothomageni archiepiscopo, ad curam novi regis mitti aliquem ex consanguineis : institutus ab eo in Siciliam cum Stephano filio comitis Pertiensis, inter alios triginta septem, quos secum ex Gallia duxit, pra ceteris scientia clarus, moribus honestissimi i probe compositus idem qui supra Petrus Blesensis, futurus magister regis, quem haec tenus litteris imbnisset Gualterius Agri-

gentimus, postea factus Panormitanus archiepiscopus, ut idem Petrus testatur in Epistola ad ipsum tunc scripta, cum ad idem culmen honoris enectus esset, moratusque ibi per annum in magisterio; ait enim¹: « Scilicet, quod dominus rex Siciliae per annum discipulus meus fuit, et qui a vobis versificatoria atque litteratoria artis primordias habuerat, per industria et sollicitudinem meam beneficium scientiae plenioris obtinendi. Quia cito autem egressus sum regnum, ipse rex scilicet, libris abjectis, ad otium se contulit palatium ». Hec Petrus: qui passus est annulos, qui non coniunctione ad necem parata quererent e medio eum tollere, sed majoris praetexti honoris a curia dimovere: nam audi ipsum²: « Tu vero frequenter ex ipsis papae, qui nunc sedet, ac plerisque cardinalibus ejus, qui in diebus meis legatione functi sunt, fratris etiam mei, et abbatis Sancti-Bionysii, aliquorum magnatum qui in terra sunt, relatione cognoscere potuisti, quod cum in Sicilia essem signarius et doctor regis Willhelmi Secundi tunc pueri, atque post reginam et Panormitanum electum dispositio regni satis ad meum penderet arbitrium, quidam mei amuli, machinantes me a familiaritate regis excludere, procuraverunt, ut Ecclesia Neapolitana me in archiepiscopum eligeret, ac per majores capitulo ordinationem meam communi decreto et voto unanimi postularet. Vocatus autem, non ivi: rogatus et tractus multipliciter, non consensi ».

73. Porro turba Sicula et frequentes conjurations adversus Stephanum archiepiscopum et cancellarium, qui secum ipsum duxerat, que copiose admodum describuntur ab Hugone Falcondo, quibus tandem coactus est navigio impositus, si vivere vellet, recedere et Sicilia, in causa suis videtur, ne ipse involveretur in illis, ut recedendi quamprimum e Sicilia optimum consilium inierit, de quo ipse in Epistola ad Willhelnum fratrem suum haec habet, sic exordiens³: « Quam atrociter conjuraverint in exitium domini Stephani Panormitani electi et regii cancellarii Siculi proliores, relatione non indiget. His enim et aliis durioribus, que frequenter auditis, fumierunt aures nostre. Ego autem cum in illa turbatione et egressu domini, medio hemitrice laborarem, de mandato domini regis, curie et custodice Salernitani archiepiscopi commissus sum, qui non minorem circa me diligentiam exhibui, quam si dominus aut filius

ejus essem. Ex quo autem convulvi, accessi ad dominum regem, petens ab eo et magnatibus curie licentiam recedendi. Rex autem per dominum Salernitanum, et per Richardum electum Syracusanum meo sellarii multipliciter fecit, ut in curia ejus, et in sigilli officio remanerem: sed non potuit ad hoc precibus, aut promissis, aut numeribus inclinari. Terra siquidem illa devorat habitatores suos; tamenque a malitia inhabitantium in ea, in hoc redigerant meorum desideriorum summum, ut haberebant licentiam et cum securitate recessum. Quia igitur exire Sicilam in equis, et proficiendi per Calabriam nihil et omnibus qui mecum erant, suspectissimum vicebatur: ibi quandom Gennensis navem, quam exierant Sciliceti pirate cum hominibus et mercibus, dedit nihili dominus rex intonitam omni generi victualium, cum malis, cum culcitis, cum lapidis. Præstito itaque a Gennensis juramento de exhibenda nihili fideitate ac tutela mei corporis et meorum, qui circiter quadraginta poterant estimari, ut evaderem motu terræ, me morti maris exposui, etc. » Appulsum Gennam post moras narrat. Haec tenus de accessu suo et recessu et Sicilia ipse Blesensis, qui cum dicat tunc configisse ejus egressum, cum dominus ejus, nempe cancellarius, est egressus in turbatione illa, plane significat, permanuisse in Sicilia usque ad tempus illud turbulentum invalescentium conjuratorum, quod a Falcondo descripsum habes quam exactissime: qui cum affirmet, eodem anno, quo est coactus Stephanus cancellarius, et archiepiscopus Panormitanus egredi et Sicilia, configisse eadem illam memorandam excidi Catanensis, factam anno Redemptoris millesimo centesimo sexagesimo nono (ut suo loco dicetur), dicere necesse est ad emendare usque annum Petri Blesensem in Sicilia permanisse⁴, recessisse, uno tantum superstite socio ex omnibus qui ex Gallis cum eodem Stephano venerant in Sicilam. Nam audi ipsum scribentem ista ad archiepiscopum Syracusanum: « Trigi et septem anime cum domino Stephano Siciliam sunt ingressi, omnesque morte conclusae sunt prator me et magistrum Rogerium Northmaumum virum litteratum, industrium atque modestum. Nos solos eduxit Dominus per misericordiam suam de medio umbra mortis in fortitudine manus sue ». De Petro Blesensi ex ipsomet haec tenus dictum velim.

¹ Pet. Bles. Ep. LXVI. — ² Ibid. Ep. CXXXI. — ³ Ibid. Ep. XC.

⁴ Pet. Bles. Ep. XLVI.

Anno periodi Graeco-Romanæ 660. — Anno æra Hispan. 1215. — Anno Regis 563, inchoato die 17 Oct., Fer. 3. — Iesu Christi 1167.
— Innocentii III papæ 9. — Friderici Enobarbi reg. 16, imp. 13. Manuellis Commoni imp. 23.

1. *Synopsis rerum in Italia gestarum.* — A nunn. 1 ad 47. Baronius gesta hoc anno a Friderico imperatore ex Actis Alexandri III Ottone Morena, aliisque accurate narrat, sed ejus narrationi haec addenda. *Anonymous Casinensis* juxta Peregrini correctiones ex Ms. erulas (quia Caracioli editio valde corrupta erat) ad hunc Christi annum scribit: « Dum imperator Fredericus oppugnaret Anconam, Raynaldus ejus cancellarius expugnavit Romanos, ex quibus mille quingentis occisi sunt, vulnerati vero, et capti mille septingenti. Quod audiens imperator, capta Ancona venit Romani, et combussit porticus S. Petri. Alexander papa exiens Urbe, Beneventum venit mense septembri ». Verum in mense hallucinatur. Baronius anno sequenti num. 4 refert Epistolam Alexandri papæ datam *Beneventi, undecimo kalendas Septembris*, quam ad præsentem annum spectare ibidem videbimus (1). Joannes de Ceccano, qui annum a die Nativitatis Christi auspicatur, ait: « Indictione xv, hoc anno VII kal. Januarii Are-naria incensa est. Hoc anno mense Madio cancellarius imperatoris Frederici venit super Romanos cum grandi exercitu, et pugnavit cum eis III kal. Junii, in qua pugna fuerunt mortui de Romanis sex millia, et capti multa millia. Denude predictus cancellarius devastavit, et obsedit Ronam. Ipso mense Simon de Sorella devenit hominem (id est, homagium fecit) regi Sicilia (Willemo sc. II, qui partes Alexandri III tuebatur, ut videre est apud Baronium num. 3), cui concessa est tunc Sorella, et Sora, et Pesclum, Sodolum et Brocnum. Denude jussit redicicare Soram; ceperunt omnes homines, qui fuerunt ex ea, ibidem reverti.

2. *Oscidio Romæ et fuga Alexandri III.* — « Imperator Fridericus venit Ronam, et obsedit eam; papa autem Alexander ob metum imperatoris exiit de Roma, et ivit Beneventum. Romani autem cum vidissent impetum imperatoris non posse se sufferre, fecerunt illi fideitatem, et dederunt illi obsides præter maiores, qui erant in mu-

nitionibus suis. Post haec imperator discessit a Roma cum omni exercitu suo; quia aëstas erat tervida, plurimi de ejus exercitu infirmabantur quod aliquip vix enumerare posset, ita ut cum paucis redierit in Alemanniam ».

3. *Fridericus imperator varias Italie urbes affigit.* — Acerbus Morena, antequam e vivis excederet, haec litteris mandavil: « Finito colloquio (Roncalia habito, de quo anno elapsi), et transacta sanctissima Dominicæ Nativitatis festivitate, imperator cum conjugé sua, et cum toto exercitu suo, die Mercurii, xvi mensis Januarii in anno mclxvii, (sed loco, xvi mensis Januarii, legendum xviii mensis Januarii, in quem hoc anno dies Mercurii cadi) Romanus versus profectus est. Qui cum Bononiam pervenisset, a Bononiensibus obsides petit, etc. Bononia vero discedens, cum apud Imolam pervenisset, ab Imolensibus, quia eos destruere minabatur, et a Faventibus, et ab illis de Forlini, et a Forli populo multas pecunias exegit; et ibi circumquaque usque ad Quadragesimam, et usque ad festum sancti Petri permanuit. Deinde ad civitatem Anconam perrexit, et eam capere volens, fortiter expugnavit; sed quia ipsa civitas fortis erat valde, et etiam bene murata, cives ipsius eam viriliter defendebant. Sed tamen quampluribus ex eis vulneratis, multisque mortuis, et etiam captis, cum imperatore fedus inerunt, magnam sibi pecuniam promittentes: pro qua sibi solvenda ei quindecim obsides tradiderunt. Ille vero federe mito imperator inde recedens versus Romanum cepit iter.

4. *Principiorum Lombardie urbes fædus adversus eum invenit.* — Alexander III nihil prætermissit, ut Fridericus imp. repelletur, quod Itali videntes hinc deseruerunt et Mediolanenses civitatem suam redificarent: « dum haec autem Tusca et Romania ab imperatore agerentur », inquit Acerbus Morena, « procuratores ipsius, quos in Lombardia reliquerat, super ipsos Lombardos iniquis solito savientes, ipsos tantis et tam gravibus con-

(1) Si anonymous Casinensis erravit, nec Paganus Cumanus sapientius illum corxit. Non enim mense Augusto Intummodo Alexander Beneventum se recipit; sed die VI non. Iulii et p.m. ventral, ut docet Epistola CXXV, in registro Epistolarum ejus apud Martiæ Vel. Mon. tom. II, col. 744. Illi vero facta enam, et dunctio sequens substitut, ut ex eodem registro liquet; cum inter datas Beneventi literas ultima ostendat hasce temporarias exhibeat: *Dato Beneventi, V kal. Iulii.* Vide col. 849.

tumelis et injuriis affligebant, quod nullo modo sic gravatos se posse vivere existimabant. Quare Mediolanenses, qui dñri ahiis opprimebantur, cum Cremonensibus, Bergamensisibus, Brixensisibus, Mantuanis, et Ferrarensibus colloquium statuerunt. In quo cum omnes insimul congregati mala sibi a multis imperatoris illata ad invicem retrulissent, magis mori cum honore, quam miserabiliter vivere eligentes, hoc pactum ibidem cunjuramente inter se firmaverunt. Videbilet in quaerque civilas alteram adjuvaret, si imperator aut procuratores ejus de ceteris eis, vel aliqui carum aliquam malitiam inferrent, vel eos contra rationem in aliisque molestarent, salva tamen imperatoris omini fidelitate, quam per hoc pactum infringere nullatenus intendebant. In ipso etiam colloquio certum terminum statuerunt, in quo omnes Mediolanum pergerent, et ipsos Mediolanenses in sua civitate ponerent, et cum eis in ipsa landiu manarent, et eos ad fossata eorum relevanda adjuvarent, quamdiu ipsi Mediolanenses se solos ibi manere secure posse minime dubitarent. Quibus si peractis, omnes ab ipso colloquio receudentes cum ingenti gaudio redierunt.

5. *Mediolanum rediscant.* — Mediolanenses itaque hoc anno in suam Urbem redire, idque exēnū Aprili; in ea enim antiqua legitur inscriptio super portam Romanam, ut refert Pariellus in Monument. Basilei. Ambros. numer. 488, que sic habet: « Anno Dominicæ Incarnationis mclxxvii, die Jovis, V kal. Maii, Mediolanenses intraverunt civitatem ». Acerbus Morena rem ita refert: « Appropinquante vero ipso termino, predictae civitates Mediolanum venientes cum vexillis et armis, ipsos Mediolanenses in civitatem Mediolani cum magna letitia mense Aprilis introduxerunt: et eis omnia que promiserant impleverunt. Quando vero Mediolanenses putaverunt se ibi posse manere secure, predictas civitates, maximas gratias referentes, omnes redire domos suas concesserunt ». Subdit iste historicus: « Hæc omnia cum ad imperatorem pervenissent, palam se habere pro nibilo, et quasi de hoc non curare monstravit. Tamen hæc clam graviter accipiens, doluit vehementer ». Aut̄or *Anonymous* Vitæ S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis hæc in rem nostram habet: « Modice igitur tempore (a promotione scilicet hujus sancti ad archiepiscopatum Mediolanensem) Lombardi similem ob casum (nempe desolationem urbis Mediolanensis) sibi providentes, memoros roboris et fortitudinis memoratae civitatis, clam in iuste consilium eam in munimentum ac aliarum civitatum defensionem instaurare statuerunt. Ad ipsam autem armata manu accesserunt, ut cives qui in quatuor partes dispersi fuerant, ad civitatis introitum hortarentur, et confirmarent. Primitusque Bergamenses milites decem (nempe duces) cum vexillis decem (scilicet legiombus aut phalangiibus) venerunt; Brixensesque et Cremonenses, Mantuani quoque cum Veronensis, cum iis qui

marchiam incolunt Tarvisianam, Mediolanenses introduxerunt in civitatem an. Dom. mclxxv, quinto kalendas Maii. Tunc fuit videre populum de Babylonica captivitate redeuentem, viros prægudio tenues, parvulos et mulieres prius latitia clamantes. Ferebant voces in cælum, festimabat quisque ad propria ».

6. *Fridericus imp. a Paschali III antipapa Romam vocatur.* — Refert postea Acerbus Morena, quomodo Mediolanenses Bergamensisibus, Brixensisibus et Mantuanis confederati, Laudam die xii Maii obsidione cinxere, et die xxii ejusdem mensis ad dedicationem compulere. Idem historicus de Guidone, Paschali III vulgo dicto, Romam tunc stabilito, sic loquitur: « Interea Guido Cremensis, qui Viterbiæ morans, ab imperatore et a multis archiepiscopis, abbatibus, prioribus, aliquis quampluribus mundi hominibus tunc pro papa habetur, imperatoris adventum din expectans, et affectu nimio desiderans, ad eum quasi alias sapienter misset, novissime legatos suos quamplurimos destinavit: mandans ut quam citius posset absque dilatione Romanam venire, hostes debellaret, et Reynaldum cancellarium (vel Rollandum, nempe Alexandrum III), qui tunc pro papa in Roma, et in quibusdam aliis partibus multis tenebatur, qui tunc Romæ morabantur, de Roma expelleret, et ipsum Rome in possessione papatus paret et manuteneret. Imperator vero, voluntati et consilio dicti domini Guidonis, qui dicebatur papa Paschalis, annuens, Romanique cum magno gaudio veniens in anno mclxxvii, die Lunæ, nono kalendas Augusti, Indict. xv, in Monte, (vulgo, Montenalo) prope Romanam cum suo exercitu castrametatus est », Alexander III qui noctu Roma fugerat, per Terracinam et Cajetam Beneventum secessit. Acerbus vero Morena his verbis Historiam suam absolvit: « S. quenti igitur proximo die Dominico », et cætera a Baronio num. 10 recitata.

7. *Gesta Romæ a Friderico imp.* — Non prætermittenda quæ chronographus Reicherspergen sis qui hoc tempore vixit, de supra dictis habet: « In diebus mensis Junii, imperator in Longobardia constitutus præmisit Romanum quo-dam principes, qui in comitatu suo erant, ad infestandos quoquo modo posseut, cives Romanos, qui partibus Alexandri favebant. Qui pergentes non procul ab ipsa civitate cum suis considerunt. Erat autem dux eorum cancellarius imperatoris, nomine Christian, quem ipse imperator superposserat Chunoardo Moguntiensi archiepiscopo Catholico. Romani vero paucitatem hostium videntes, et de absentia imperatoris audacter capientes, constituerunt diem publicæ congregacionis cum eis (legendum, con gressum cum eis). Constituta itaque die armati egressi, non procul ab Urbe audacter pugnam inierunt cum adversariis, qui tamen multo pauciores erant: sed ita graviter superati sunt, cancellario signum suum preferente, et acies eorum viriliter irrumpente, ut de magna multitudine,

quam habuisse ferebantur, etiam usque ad xl milia paucissimi evaserint, qui non aut occisi aut captivati fuerint. Quod factum ubi imperator cognovit, qui tunc in obsidione ejusdem castelli erat, per octo fere diecas statim cum omni exercitu, et castra sua juxta civitatem Romanam collocavit, incipiente iam mense Augusto. Accidit autem, ut per quasdam viles personas omnia, quae erant circa monasterium Sancti Petri concermentur cum aliquanta parte ejusdem Ecclesiae, id est, monasterio Sancte Marie: quod tamen sine jussu imperatoris factum est, per viles, ut dictum est, personas. Qui cum ubique discurrent, et omnia vacua, et sine habitatoribus inveniunt, ignem menibus apposuerunt. Nullo igitur eis ibi resistente, quia omnes se infra Lateranum, et in aliis munitionibus recenterant, monasterium Sancti Petri, quod adhuc a quibusdam custodibus tuebatur, armata manu aggressi, jussu imperatoris oei-i aliquantis, qui desper illud defendebant, et reliquis in deditioinem acceptis, effregerunt. Idem fere numerus xl millionum legitur in Magno Chronico Belgico pag. 188. Pergit Auctor.

8. *Roma pestilentia servit.* — « Nec mora, vocatur Paschalis quis (legendum quia) usque tunc Viterbiæ constitutus erat: et veniens cum multa ambitione, ab omni exercitu cum infinitis laudibus excipitur et salutatur; et ab imperatore cum episcopis et principibus, qui aderant, in Ecclesia S. Petri inthronizatur: et postea, jubente imperatore, quosdam electos in episcopos consecravit. Reginam quoque conjugem ipsius imperatoris cum ingenti gaudio et exultatione omnium imperatricem consecravit XVIII kal. Septemb. (in festo scilicet Assumptionis B. Virginis). Sed gaudium eorum conversum est in lacum; nam tertia die post ordinationem imperatricis inopinatè incenbut eis pestilentia sevisima, ex qua totus exercitus ita graviter copit vexari, ut in brevi spatio, magis ac magis ingravescente pestilentia, totus fere consumptus perierit. Sieque imperator amissu exercitu, cum suo papa Roma discedere compulsa est. Episcopi nominatissimi ibidem tunc ordinati, duces, comites et principes pricipui, qui in exercitu erant, illa pestilentia perierunt cum magna multitudine nobilium ». Verum manifeste fallitur chronographus iste, hec coetaneus, et aliunde in narratione rerum sub Alexandro III gestarum accuratus, in die nempe coronacionis imperatricis; Acerbus enim Morena, qui cum imperatore erat, testatur eam « die Martis in quo fuit testum S. Petri ad Vincula », coronatam esse, ut videre est apud Baronium numero 40 et parte alia in Actis Alexandri III apud Baronium num. 7 habetur, Friericum *Roma octavo idus Augusti recessisse.*

9. *Illa pestilentia vari insigne sublati.* — Continuator Acerbi Morene hujus atatus scriptor ait: « Necesse etiam tunc dux Guelphus, ducis Guilelmi filius, Rainaldus archieancellarius et Coloniae electus archiepiscopus, homo maximi ingenii,

et cuius scientia et probitate imperium multum fuerat sublimatum ». Ex quibus liquet, *Rainaldum*, quem Otto Morena testatur electum anno MCLXI, nunquam sacram tuisse, et non nisi per anticipacionem a scriptoribus archiepiscopum dici. Continuator laudatus inter magnates tunc demortuos numerat episcopum *Lexensem*, quo nomine episcopum Leodiensem intelligit, quem Tristanus Chaleus perperam *Henricum* nuncupat, cum vocatus fuerit *Alexander Henrici* decessor, uti refert Egidius de Aureavalle cap. 46, apud Chapeavillam tom. n. Asserit idem anonymous imperialorem permisso *Acerbo Morene*, febre cum Roma esset correpto, Landam redire. Quare *Acerbus* iter arripiuit; sed cum Senas pervenisset, ibi IV kal. Novemb. currentis anni natura debitum solvit.

10. *Romani Urbem antipapa subjicere voluerunt.* — Inter Epistolas sancti Thomae, lib. 2, Epistola eum praesenti anno ente kalendas Novembbris a Joanne Sarcsberiensi data Bartholomeo Exoniensi archidiacono, haec habet: « Noveris quid heresiarcha Cremensis (seu Paschalis III antipapa) et cremenandus clausus est in lurre Stephani Theobaldi, nec andel egredi, timetque usque ad mortem innovationem senatorum, qui in calendis Novembribus Urbis regimen accepturi sunt. Nam praesentis anni senatores, ut captivos suos de carcere imperatoris eriperent, Guidonem Cremensem receperunt apud S. Petrum, et in regione Transiberina, ei juratoria cautione securitatem praestantes. Roman vero nunquam ei subjicere potuerunt, et, ut opinor, nec voluerunt. Novi vero senatores domino pape Alexandro faciens fidelitatem, et ut creditur, auctore Deo schismati finem dabunt. Hoc enim diutius tractatum est, et multis firmatum juramentis ». Hanc vero Epistolam hoc anno scriptam esse demonstrat etiam quod ibi dicitur de discessu Willielmi Papiensis et Ottonis diaconi legatorum in causa divi Thomae missorum. Quare perperam Baronius anno MCLVIII, num. 64, haec refert quasi tunc gesta fuissent.

11. *S. Galdinus archiepiscopus Mediolanensis in ea Ecclesia recipiatur.* — Inter haec sanctus Galdinus anno superiori Mediolanensis archiepiscopus, dictus in suam Ecclesiam venit: « Galdinus », inquit auctor Vita ejus, « civitatis sue restitutionem audiens, provide suscepta Apostolicae Sedis legatione, iter ad patrum arripiuit, et praelevans insigniorum insidias, quae in plerisque locis sibi tendebantur, mare navigans, in peregrini habitu Venetas ingentibus periculis tamen mecolunis pervenit ac deinde Lombardiam attingens, suscepto episcopali habitu insignibusque Pontificalibus, Mediolano factus est prepinquior. Occurrunt summa exultatione universi cum toto clero eives, cumque digna veneratione, ut par erat, suscipientes, usque ad beati Ambrosii Basilicam cum hymnis deduxerunt anno Nativitatis Dom. MCLVI, quinto die Septembri ».

12. *Fridericus ultionem sumit de urbibus Lom-*

bardiae. — Fridericus imp. decrevit conjunctionem civitatum ad rationem revocare, atque eas quamcumque ad praesens ratione posset uicisci. Continuator Acerbi Morena refert imperatorem, cum Pontremulum venisset, ibi a Pontremulenis transire Apeninum prohibitum fuisse, ita ut per terras Obizonis marchionis Malaspina transire coactus fuerit, « ipso marchione cum ducente iter arripuit, et in die Martis, undecima Septembbris, eadem Indictione (nempe xv. ex quo apparet hunc auctorem) Indictionem non a die prima Septembbris, sed a die xxiv ejusdem mensis inchoare) Papiam intravit. Postea vero eodem mense Septembbris eadem Indictione, quadam die Jovis, que fuit decima dies ante kalendas Octobris, in festo S. Matthaei Apostoli, in anno mclxxviii, [sed legendum mclxxvii, n]l Puricellus advertit, qui ex ipsomet auctore errorem hunc librariorum corrigit; centinuator enim affirmat acta haec esse eodem anno, quo Fridericus Romanam perrexit, et festum S. Matthaei cum die Jovis connectit. Corius in Historia Mediolanensi, quia ad hunc librariorum lapsum animum non advertit, hunc anno sequenti contigit esse credidit) posuit predictus imperator palam in concione omnes civitates Lombardie, que sibi erant contrariae, et adversus eum juraverant, in banno, projecto ibi eorum omnibus quanto, excepto Laude et Cremona». Imperator Papia egressus in Placentinum agnum excurrit, sed a Longobardis foderatus expulsus est.

13. *A Mediolenis in fugam conjicitur.* — Inde Mediolanenses aggressus hand meliorum fortunam nactus est. Lib. enim 2 Epistolarum sancti Thomae Cantuariensis, Epistola xxvi Joanni Pietavensi episcopo a Joanne Salisberiensi scripta, id aliaque quædam scitu digna, quæ hoc anno contigere, nos edocet: « Ingolensis archiepiscopus Ecclesiastici et civitatem suam cum honore et laetitia omnium recepit in festo S. Martini (est is Guichardus, ab Alexandro III inauguratus die Dominico ante festum S. Laurentii apud Montepessulanum). Eadem die congressus Fredericus exaugustus cum Mediolenisibus, amissis viginti quinque militibus, in fugam versus est. Dominus papa receptis nuntiis, qui Constantinopolim profecti fuerant, cum munieribus et honore, et similiter legatis regis Sieuli (de qua legatione vide quæ refert Baronius ex Actis Alexandri III, num. 3) prosperatur in viis Domini, moram faciens Beneventi», Baronius anno mclxxviii, num. 57 de hac Frederici fuga et Epistola Joannis Salisberiensis verba faciens, putavit eam anno illo a Joanne Salisberiensi data, et Fredericum tunc in fugam conjectum. Praeterea loco amissis viginti quinque militibus, legit amissis viginti quinque militibus. Verum Lupus, qui dum Romae esset, Epistolas sancti Thomae Cantuariensis ex Codice Vaticano excrispsit, easque postea Bruxellis publicavit, rectius habet, amissis viginti quinque militibus. Et Puricellus laudatus n. 497 ait: « Loco militibus, nos militibus legendum po-

tius arbitramur »; nec tanti illi (se. Friderico, militum copia in praesenti suppeditabat, quæ conjectura certa videtur. Joannes enim Salisberiensis, non de justo, sed de leviori prelio, ac velitatione aliqua intelligendus. Addit Puricellus ex Salisberiensi, et ante eum Baronius ibidem: « Fridericum intra Papiam clausum tenemus obssessum ». Verum in editione curata a Christiano Lupo hic ultimus locus non legitur. Ceterum has litteras currenti anno, coequo evenire, vel ad summum sequentis initio scriptas certum et indutitum; Fridericus enim anno mclxxviii, mense Martio, Italiam reliquit, et festum sancti Martini die xi mensis Novemboris celebratur; quare Salisberiensis de festo sancti Martini currentis anni verba facit. Quanti momenti sit hanc Epistolam anno suo reddidisse, mox liquebit ex iis, que dicimus gesta hoc anno fuisse in causa sancti Thomas Cantuariensis.

14. *S. Thomas multos excommunicat.* — Ann. 17 ad 20. In Vita quadripartita D. Thomæ lib. 2, cap. 23, legitur: Oblinerat a viro Apostolico Apostolica Sedis legationem super Angliam, et quidem ad cantalam, ut videlicet firmior et magis authentica Ecclesiastica quævis sententia haberetur, si deinceps ab eo aut in regnum, aut in regni personas ferretur. Et imprimis quosdam de aulicis clericis, qui ratione ordinis seu beneficii Ecclesiastici obligati sibi fuerant, et obedientianam exhibere tenebantur, distinctissime citavit, ut ad ipsum venire non differrent. Quibusdam etiam in virtute obedientiarum suis ordinis sui et beneficii periculo nonnulla præcepit: sed non venerunt ii, nec paruerunt illi. Unde appellationi (ab iis interjecta) non deferens ipsos publice anathematizavit, et anathematizatos denuntiari fecit. Et non solum de aulicis clericis, sed et de laicis aulicis; et ob varias causas. Paulo post: « Unde et fere jam quotquot in aula erant, aut nominativi excommunicati erant, aut excommunicatis communicando, quos evitare nec poterant, nec liebat, adeo ut vix in capella regis esset, qui in missa paci siliud osculum sacramentale regi afferret, nisi excommunicatus ex nomine, vel ex participatione ». Baronius num. 48 recitat litteras Alexandri III legationem illam continentem, quæ dicuntur datae Anagno VII idus Octobris. Tum num. 49 refert alias litteras a Gileberto Londoniensi episcopo ad Henricum Anglie regem datas, quibus ei significat, die beati Pauli eandem legationem Sedis Apostolicae sibi intimatum fuisse, die nempe xxv mensis Januarii divo Paulo sacro.

15. *Sed anno elapsso, non vero præsentí.* — Manicus in Annal. Cisterc. a nobis citatus anno præcedente num. 44 animadverbens Baronium non bene utramque Epistolam hinc anno illigasse; cum prior mense Octobri data sit, et posterior rei mense Januario gestæ mentionem faciat, litteras legationis ad annum superiorem rejecit, et ejus executionem seu ab ea appellationem ad præsentem perfinire cum Baronio credidit. Baronium

etiam alii omnes seculi sunt. At certum esse debet, legationem anno MCLXY, non quidem mense Octobri, ut in ea errore librariorum legitur, sed mense Decembri sancto Thome missam fuisse, uti anno antecedenti insinuavimus. Ex quo sequitur, has *Gileberti Londoniensis* episcopi litteras anno MCLXVI datae, et quae referuntur hoc anno in Annalibus de excommunicationibus a sancto Thoma vibratis, ad eundem annum retrahenda: ad presentem vero adventum *Wilhelmi Papensis et Ottonis diaconi cardinalis* legatorum a sancta Sede missorum, de quibus Baroniū anno tantum sequenti sermonem habet. Egregium hujus nostrae emendationis argumentum nobis exhibent littera *Joannis Salisberiensis* numero penultimo a nobis memorata, quæ, ut probavimus, ipso hujus anni exitu scripta sunt; in iis enim de gestis ab utroque legato plurima mentio, sicuti et de colloquio inter Angliae episcopos et eosdem legatos inter *Gisortium et Triam* habito, de quo tantum sermo est in Annalibus anno sequenti; cum tamen currenti contigerit: « Processit episcopus Londoniensis », inquit *Joannes Salisberiensis*, « et cum in archiepiscopum suum veneni multum evomisset, obtulit causam suam et aliorum episcoporum, qui contra memoratum Canturiensem appellaverant, instans nomine regni et sacerdotii, ut audiretur et finiretur », et cetera ibidem legenda.

46. *Eodem an. excommunicati Joannes de Oxenfordia, Richardus de Velcestre et alii.* — A num. 20 ad 26. Baroniū refert duas divi Thomae Epistolas, priorem Gilberto Londonensi, caterisque Cantiae provincie episcopis, et posteriorem Alexandro III datae. Prior est xcvi libri primi, posterior cxxxviii ejusdem libri. In priori ait, se excommunicare Joannem de Oxenforde, « qui in haeresim damnatam incidit, praestando juramento schismatis, quo schisma jam fere emortuum in Alermannia revixit. Communicando etiam illi nominatissimo schismatico Reginaldo Coloniæ ». Paulo post: « Similiter et Richardum de Ihes de nuntiatus excommunicatum, et excommunicavimus », eo quod in eundem haeresim damnatam inciderit, communicando eidem Reginaldo Coloniensi schismatico. Nominat et aliquos alios a se etiam excommunicatos, quod et in litteris ad Alexandrum III etiam habet. Verum utraque Epistola post mensem Januarium anni superioris, quo mense legationem suam episcopo Londonensi inflamavit, data, et præterea in Epistola ad episcopum Londonensem loco *Richardi de Ihes*, in editione Lupi nominati, legendum, ut in epistola ad Alexandrum III, vel *Richardum de Velcestre*, vel *Richardum Succestre*, ut Baroniū num. 22, ex Rogerio Hovedeno recte observat; nomen enim illud varie corruptum fuisse compumperimus.

47. *Colloquium Chiuonense anno precedentibus habitum.* — A num. 26 ad 30. Epistola *Joannis Salisberiensis* a Baroniū recitata in editione Lupi est ordine cxl libri primi; et in Baroniū cxxxix ejus-

dem libri; dataque non *ad episcopum Oronensem*, ut legitur apud Baroniū, sed *ad episcopum Exoniensem*, Bartholomaeum appellatum, cuius frequens mentio in Epistolis divi Thome. Neque, ut videtur est apud Goduinum in *Præ-utibus Anglie*, *Oxonium* ante Henricum VIII Anglia regem, civitas episcopalis fuit. In ea Epistola I, *Salisberiensis* loquitur de *colloquio Chiuonensi*, in quo Anglia rex, veritus a S. Thoma excommunicari, ad papam appellavit, missaque Lexoviensis et Saguenensis episcopi ad sanctum Thomam, « ut appellatio interposita, usque ad Octavas Pasche suspenderent sententiam ejus ». Verum Epistola illa anno superiori data, eodemque conventus Chiuonensis, de quo ibidem num. 4 et seq. egimus, celebratus. Ad annum etiam superiorem, et ad conventum Chiuonensem pertinet Epistola cxxvii libri primi a Baroniū num. 29, memorata, in qua *Joannes Salisberiensis Bartholomaeo Exoniensi* episcopo scribit, divum Thomam locutum esse cum clero *Joannis de Oxenford* apud Pontificium, qui « se regis ad archiepiscopum verbum habere dixit, appellans ex parte et nomine regis, et mandato ejus, ut aiebat, cumdem archiepiscopum ad audiendum dominum papæ Alexandri, et per eum appellabat, diem praeticens, qua cantabatur, *Ego sum Pastor bonus*. Dominica illa secunda est post Pascha, annoque precedentis, quo Epistola illa scripta, incidebat in diem octavum mensis Maii.

48. *Concilium Londonense ad annum superiorem pertinet.* — A num. 30 ad 48. Episcopi D. Thoma Cantuariensis suffraganei Conc. Londonia coacto ad Alexandrum III de sententiis a divo Thoma latè appellarunt, datis ad eundem sanctum presulē litteris a Baroniū a num. 31 ad 43 relatis. Reliqui Angliae episcopi appellaruat etiam Romanum Pontificem adversus sanctulum Thomam, quorun litteras ad eundem papam datas recitat Baroniū num. 43 et seqq. Verum utraque appellatio ad annum precedentem retrahenda, quo jam de Concilio Londonensi egimus.

49. *Rex Anglia obtinet ab Alexandro III legatos a latere.* — A num. 48 ad 54. Episcopis, qui ad papam appellaverant, ad certum diem non comparabuntibus, Alexander III confirmavit, que a divo Thoma gesta fuerant. Rex vero, metuens ab eodem sancto presule excommunicari, Joannem Oxenford cum aliis Romanis misit, ut legationem a latere impetraret. Obtinuit *Joannes Oxenfordiensis-Willelmum cardinalem Papiensem*, regi amicissimum, et ab eo postulatum. Joanni de Oxenfordia adjunctus fuit « alter diaconus cardinalis, Otto nuncupatus, et plus avaritus quam justitiae studiosus, et nisi defegarentur a domino papa, potius relegatione, quam legatione digni. Accepérunt autem plenaria potestatem decidendi questiones, que vertebarunt inter regem et archiepiscopum, et debitum eis finem imponendū, remoto appellationis oblaenlo. Archiepiscopus vero sciens regis

amicissimum alterum, et instanter ab ipso pelatum, alterum autem ex aliis causis suspectum habens, recusavit utrumque», ut dicitur in ejus *Vila lib. 2, cap. 22.* Fusa narrat haec Baronius, sed ea omnia ad annum precedentem revocaunda, nisi quod recusatio illa ad hunc an. pertineat, cum uterque legatus post mensem Januarii iugis anni in Normanniam pervenerit. Ad hunc etiam annum spectat Epistola Alexandri III ad episcopos Anglie missa, et a Baronio num. 48 exhibita, qua papa eis prohibet, ne sese intronuisse presumant in iis quae ad Ecclesiam Cantuariensem pertinent, *occasione appellationis.* Cum enim in ejus fine legatur: *Datum Laterani V kal. Febr., et eo die anno superiori episcopi nondum ad papam appellassent, ea Epistola a currenti anno removeri non posset.*

20. *S. Thomas anno superiori Pontiniano expulsus.* — Verum expulso sancti Thomae a monasterio Pontiniacensi, in Burgundia quo dictoris imperialis erat posito, cum anno superiori omnino alliganda ut ibidem num. 14 ex Gervasio Dorobernensi narravimus, cui suffragantur Matthæus Paris, in Chron. Hovedenus in parte posteriori ad annum MCLXVI, pag. 300, et Radulphus de Diceto pag. 347. Neque Acla sancti Thomæ juxta accuratam Chronologiam dixerit potuisse, nisi obstinato studio detexisset, legationem *sancto Thomæ Anagnia anno MCLXV directam fuisse*, huncque anno in sequenti seu anno MCLXVI e monasterio Pontiniacensi ejectum; his enim duobus fundamentis, quæ certa sunt, universa hæc chro-notaxis innixa.

21. A num. 54 ad 59. *Henricus Angliæ rex*, ut sententiam excommunicationis eluderet, juxta Baronium novam legationem adornavit, qua falsis adhibitis juramentis Alexandrum III deciperet, et auro ac muneribus cardinales, quos posset, corrumperet. Delectus ad hoc seclus *Johannes de Oxeneford*, qui oblinuit, *Willelmum Papiensem presbyterum cardinalem*, cui Alexander III *Ottonen diaconum Sancti-Nicolai in carcere Tulliano adjunxit.* Quæ Baronius fuse prosequitur. Verum cardinalis eruditissimus unicam regis Anglie ad papam legationem in duas disperlitur. Cur enim *santus Thomas*, non hoc anno, sed precedenti legationem suam executioni mandare coperit, episcopi qui excommunicari fuerant vel excommunicari metuebant, eodem anno ad papam appellarent, et paulo post *Henricus rex Joaunem de Oxenefordia* clericum suum legalum Romanum misit, qui postquam duos præfatos legatos ab Alexandro III impetravit, ipso anno in Normanniam, ubi rex versabatur, redit; neque postea aliam legationem obivit, cum initio currentis anni *Willelmus Papiensis et Otto cardinales legati in Normanniam adventarint*, et ad finem fere currentis anni morati fuerint. Quare hanc in re unica legatio ab Angliæ rege Romanam directa.

22. *Lombardus domesticus S. Thomæ diversus a Petro Lombardo.* — A num. 57 ad 62. Re-

fert Baronius Epistolam *Lombardi* Romane Ecclesie subdiaconi ad Alexandrum III datum, quæ secundum enī est ordine clxv libri primi, et juxta editionem Lupi clxvi ejusdem libri. In ea ait Lombardus *Joannem Oxenfordensem* sese jactare, quod cum decanus honore et gratia papæ plenitudine Roma redierit; addere quoque, «legatos a rege specialiter postulatos destinari, qui appellationis remedio sublati, andiant et definiant quidquid regi adversus dominum archiepiscopum proponere placuerit». Ait Lombardus: « Illud unum, pater sanctissime, verissime scio, quod tamen absque lacrymis non seribo, quia vestri nominis odor ex aliqua parte offuscatur», quia nempe vehementior sancti præsulis persecutio ex hac legatione timebatur. Baronius num. 61 sententiae tamen dubius existimat, *Lombardum* hunc diversum non esse a *Petro Lombardo*, qui Parisiis floruit. At hic Petrus Lombardus, non subdiaconus, sed episcopus Parisiensis fuit, annoque MCLXIV vitam cum morte commulavit. Lombardus itaque, qui eam Epistolam scripsit, fuit S. Thomæ domesticus, de quo in Catalogo Eruditorum S. Thomæ, qui in calce Vite ejus a Lupo editæ exlat, pag. 137 legitur: *Henribertus Bosianensis inter eruditos Thomæ eruditissimus, præclarus quidam fuit natione et nomine Lombardus, de preclara civitate Placentia oriundus, etc.* Ille discipulus tempore, quo vacabat, quietis et otii (legendum quieti et otio) magistrum in exilio canones edocuit; qui etiam semper comes erat individuus, quoque tandem ob præclara ipsius merita ad Romanam Ecclesiam ab exilio vocatus, et S. Rom. Ecclesie cardinalis effectus, demum per Romanum Pontificem in Beneventanum promotus est»; cardinalis quidem a Alexandro III, a Lucio vero III archiepiscopus, et varia opera composuit, ut prodit Oldoinus in Hist. Card. qui tamen male cum Angliam facit, quia sc. laudatum Catalogum non viderat. Baronius an. MCLXXII n. 13, de isto Lombardo postea cardinali ex præfato Catalogo agit, supponitque eum diversum fuisse ab eo de quo agimus, cum tamen unus et idem sit.

23. *Legati in Angliam missi suspecti divo Thomæ.* — A num. 62 ad 70. Baronius pluribus diluit calumnias in Alexandrum papam per Joannem Oxenfordensem in Anglia jactatas, et quod *Willelmus Papiensis S. Thomæ inimicus esset*, ac munerum et regis gratia appetentissimus, a pluribus creditas. Ipse sanctus præsul, ubi accepit sibi talenm judicem datum, scripsit Epist. xiv lib. 2 ad Biacynthum cardinalem, in qua ait: « Non credemus, nec penes curiam Romanam hoc promeruius, ut ipsius subjiceremur arbitrii judicio, quem curia universitas nobiscum pariter bene novit nostrum esse inimicum et Ecclesie nostræ, necnon et hostem plusquam manifestum». Ostendit Baronius Alexandrum III in hac delegatione culpa vacasse, deceptum fuisse, ac legatorum dein potestatem limitasse.

24. Vituperabilis legatio Joannis Neapolitani. — Ad num. 70 et seq. Joannes Neapolitanus cardinalis, cuius cognomen ac titulus ignorantur, legatus sancte Sedis in Sicilia erat anno superiori, ut eruit ex Falcondo in Hist. de Sicilia Calamit. pag. 673 et 677, qui postea etiam de eo verba facil pag. 678, dum loquitur de gestis, « emenso post mortem regis (sc. Willelmi Primi) anno fere spatio ». Primo itaque Willelmi II Sicilie regis anno, quidam e proceribus in hunc cardinalem invectus ait : « Si Guillelmus Senior viveret, neque Romanum redires ita suffaricinalus anno Siciliae, neque Panormum toties recurreres, ut contentiones et rixas in curia suscitares ». Quare jure merito Baronius eum inter legatos, qui auctoritate sibi commissa abusi sunt, numerali.

25. Floret Petrus Blesensis. — Ad num. 72 et seq. Cum Petrus Blesensis, vir eruditissimus, sacrarum litterarum et Iuris Canonici peritissimus, anno secundo Willelmi II Sicilie regis in Siciliam missus fuisse, futurus magister regis, videns aemulos qua rere se e medio tollere, petiti a rege licentiam recedendi, recessitque anno quo *Catana* submersa est, quo Guillelmus cancellarius, natione Francus, penes quem rerum summa erat, ob atrocies in se conjurationes Siciliam relinquere coactus fuit. Narrat haec Baronius ex Epistolis xc et xlvi Petri Blesensi, replete concludit, *Petrum Blesensem a natali solo illo cognominatum, (a castro nempe Blesensi, hodie civitate episcopali) in Galliam et Angliam venisse anno mclxix, quo excidium Cataniense accidit, ut eo anno videbimus. Porro Petrus Blesensis, qui Guillelmi II Sicilie regis preceptor ac sigillarius fuerat, ut ipsem testatur in Epist. cxxxii, in Angliam ab Henrico II vocatus, ab eo ad regem Francorum ob gravia negotia non semel missus fuit. Recusatis archiepiscopatu Neapolitano et Roffensi episcopatu, Bathoniensi archidiaconatu, et deinde Londonensi, exiguis nempe redditibus contentus fuit, vixitque usque ad initium saeculi sequentis, anno incerto demortuus. De ejus Operibus legendus Ondimus in Suppl. Script. Eccles.*

26. Obitus Mathildis imperatricis. — Illo anno obiit *Mathildis* quondam Romanorum imperatrica, mater Henrici II Anglie regis, ut Hovedensis pag. 503 aliique Angliae historici docent. Diem ejus emorialis notavit Arnulphus Lexoviensis episcopus, decimum uenipe Septembri, quem Epitaphio ejus inscripsit. « Sepe nominalta Mathildis imperatrix », inquit Gemmeliensis lib. 7. cap. 27, « dum quadam vice apud Rothomagum infirmaretur, sufficiens argumentum suu e prudenter et religiosis, tam presentibus, quam futuri ostendit. Gazas enim non solum imperatorias, quas secum de Itali incomparabiles attulerat; verum etiam quas regalis, immo paterna munificencia, de inexhaustis Anglorum thesanis sibi contulerat, tam devota manu Ecclesis diversarum provinciarum et utriusque sexus religiosis pauperibus,

viduis, orphanis distribuit, ut nec a culicita serica, super quam in ipsa infirmitate decumbebat, abstineret : quin ipsa distracta, pretium ejus leprosis erogari iuberet ».

27. Civitas Rhemensis ab Henrico archiepiscopo dure habita. — Joannes Saresberiensis in Epist. xlvi libri secundi demonstrat tumultus quibus sub *Henrico* Rhemensium archiepiscopo, Ludovici VII Francorum regis fratre, civitas Rhemensis concussa fuit, hoc anno finem accepisse ; ait enim : « Obierunt consilarii imperatoris, Reginaldus Coloniensis archiepiscopus et Moguntinus, intrusus Leodiensis, etc. Est et revelationis, (id est, solatii) argumentum, quod seditio Rhemensis pacificata est, et urbis soluta obsidio. Hanc enim sibi germanitatem, ut aiunt, haec duae exhibent civitates, ut eidem subjaceant fatis et simul patientes gaudeant simul ». Quare cum certum sit, Reginaldum Coloniensem et Alexandrum Leodiensem currenti anno mortalitatem expesse, ut jam probavimus, ac *Fridericum* imp. ab Urbe Romana, quam ceperat, recessisse, certum pariter hoc anno tumultus Rhemensis cessasse, et Philippum comitem Flandrie, qui Rhemos obsidione cinxerat, ad petitionem archiepiscopi, ut refert idem Saresberiensis Epist. xxxi, lib. 2, ab eaem recessisse. Marlatus tom. ii Metrop. Rhemensis lib. 3, cap. 3, litteras horum tumultuum occasione ab *Alexandro papa* Henrico archiepiscopo, et Ludovico VII Francorum regi datas recitat, quibus utrumque hortatur, ne ita dure canonicos Rhemenses trahent; sed male tam illas litteras, quam tumultus ad annum mclxix revocat.

28. Poplicani heretici in Burgundia grassantur. — Guillelmus Nivernensis comes, hujus nomini IV, accepit apud Caritalem (abbatiam hanc procul ab urbe Nivernensi positam) signum vivificie Crucis gratia Jerosolymitanæ peregrinationis ab Hugone Senonensi archiepiscopo, inquit Hugo Pictavinus, Guillelmi abbatis Vizeliacensi notarii, in Historia Vizeliacensi ab anno mclv inchoata, et currenti absoluta, ac tomo iii Spicilegii relata, in ejus calce post ladata verba subdit : « Eo tempore deprehensi sunt apud Vizeliacum quidam heretici qui dicuntur Deonarii seu Poplicani et adducti in questionem, per ambages et circuitus verborum tentabant velare fedissimam sectam hairesis sue. Separatos itaque abbas (nempe Guillelmus) jussit recludi, donec a supervenientibus episcopis, honestisque personis convicerentur, etc. Tandem cum frustra multo tempore laboratum fuisse, mediantebus archiepiscopis, videlicet Lugdunensi et Narbonensi, cum episcopo Nivernensi, et abbatibus aliquo peritissimis viris quampluribus, convicti sunt quod solum divinitatis essentiam ore confitentes, omnia penitus Ecclesie Catholicae sacramenta evacuarent, Baptismum se. parvorum, Eucharistiam, vivificie Crucis impressionem, exorcizatam atque aspersionem, Basilarum adiicia, decimaru et oblationum remedia, con-

jugatorum connubia, monachorum instituta, clericorum et sacerdotum omnia officia. Et cum instaret Paschalis solemnis, adducte sunt in medium maxime multitudinis, que totum claustrum ocepabat, stante Guichardo Lugdunensi archiep. et Bernardo Nivernensem episc., magistro quoque Galterio Landunensi episc., cum Willelmo Vizeliacensi abate. Itaque requisiti de fide per singula capita, si se credere dixerint, sicut *Catholica credit Ecclesia*. Subiungit eos, qui in sua perseverarunt obstinatione, igni traditos fuisse. Quæ hoc anno contigisse testatur etiam chronographus Vizeliacensis tom. i Biblioth. Labbei pag. 397.

29. *Sed magis in Flandria.* — Eadem haereticorum secta hoc tempore in Flandria grassabatur; extat enim tom. iv Duchesnii pag. 729 Epistola Ludovici VII Francorum regis ad Alexandrum III data, in qua ait: «Archiepiscopus Remensis II. (nempe Henricus) frater meus, nuper in Flandriam terram profectus, ibi invenit homines depravatos erroris pessimi sectatores, in Manichaeorum lapsos heresim, qui vulgo Populicani vocantur, et per quasdam observationes, quas habent, meliores apparent quam sint. Et si forte prosperati fuerint, dispendium magnum erit nostra fidei, presertim in partibus illis, ubi iniurias pullulavit, et radices altius fixit. Si volueris archiepiscopos sollemniter, ut parceret iniquis istis et toleraret pravitatem hanc, pro hujusmodi redemptione habuisset pecuniam magnam nominatam, videbilec sexcentas argenti marcas. Quia apud eum non patebat illis refugium, proclamaverunt ad audiendum vestram. Sed rem tam venenosam, tam perniciosem attendat diligentius vestra sapientia, et velitis ut tanta pestis potius evellatur, quam pullulet».

30. *Alex. III Conradum electum Moguntinensem beneficiis exaudiat.* — Joannes de Cecano in Chron. ad hunc annum ait: «Hoc anno episcopatus Sora concessus est Courao qui fuerat archiepiscopus Moguntinæ civitat^s». Hec urbs vu'go Sora, alias episcopal, et in Campanie confinio sita, nunc est in provincia Terra-Laboris, et ducatus titulo insignitur. Quod Conradum Moguntinum episcopum, is ex coenobitis fuit de Würtelsbach, e qua familia hodierni Bavariae duces, et Palatini Rheni comites originem ducunt, de quo duo notanda. Primum quod, cum anno MCLXV Moguntiam deserere coactus fuisse, quod ab Alexandri partibus staret, venit in Galliam ad eundem Alexandrum III, qui eum presbyterum cardinalis fit. S. Marcelli creavit. Quare primus fuit, qui ex archiepiscopo presbyter cardinalis dictus sit. Secundum, quod non multo post idem papa eum episcopum Sabinensem, retento archiepiscopatus Moguntinensis titulo, instituit. Tum idem Pontifex eidem etiam episcopatum Soranum concessus absque eo quod unquam episcopatum Sabinensem reliquerit. Et tandem post Christiani in archiepiscopatum Moguntinensem intrusi mortem, in eum-

dem archiepiscopatum restitus fuit, retentis nihilominus episcopatibus Sabinensi et Sorano, ita ut fuerit primus cardinalis plurium episcopatum titularis, quod postea Pontifices Romani cardinalibus sepe concessere. Trithemius ait se vidisse Ms. Moguntinum, in quo legitur eundem *Conradum* fuisse etiam archiepiscopum Salzburgensem; et id postea retractans scribit, loco *Salzburgensis*, legendum esse *Sabinensem*, quod Serarius in Hist. Præsumum Moguntie qui id pag. 822 refert, in medio relinquit et alii plerique rem obscuram obscuriore reddunt. At eum fuisse etiam archiepiscopum Salzburgensem, ex iis, que de archiepiscopis Salzburgensibus suis locis dicemus, certo constabit.

31. *Moritur Conradus archiepiscopus Salzburgensis.* — Audiendus itaque chronographus Reicherspergensis, qui ad annum MCLXVIII scribit: «Chonradus Salzburgensis archiep. post multa gravamina que passus est a fratre suo imp. Friderico ob defensionem S. Ecclesiae, et post plurimas infestations iniquorum hominum contra eum et Ecclesiam suam pro Ihsu et voluntate imperatoris saevientium, tandem adjutorio Dei ejusque nobili providentia ac industria, sopitis omnibus majoribus et minoribus, qui adversus eum arma tolerant, et in gratiam receptis, ab excommunicatione quoque, qua eos alligaverat, absoltis, ipse dolore calculi laborans, feliciter obiit IV kal. Octob. etc. Tum communis electione cleri et ministerialium, totiusque plebis electus est in locum ejus sororius ejusdem episcopi tilius regis Bohemorum Adalbertus nomine, diaconus adolescens, et in die festivitatis Omnium Sanctorum in cathedrali Ecclesia, cum gaudio omnium inthronizatus est». Quid postea configerit, anno MCLXIX referemus. Porro Conradus filius fuit sancti Leopoldi hujo nominis IV marchionis Austrie, ac frater Ottonis Frisingensis episcopi, cui doctrina et pietate persimilis fuit.

32. *Rex Jerusalem Alexandriam capit.* — Willelmus Tyrius lib. xix, cap. xxiv et seqq. pluribus refert, *Amalricum III Ierosolymorum regem* *Alexandriam* obsidione cinxisse, tandemque *Soldano* in sua administratione confirmato eam occupasse hoc anno ante XII kalend. Septemb. Robertus de Monte in Chron. rem paucis narrat ad annum MCLXVIII, quia plerisque in Chronologiam peccat. Hec ejus verbi: «Amalricus rex Ierusalem evocatus ab amiralo Babylonia (seu procuratore et prefecto, Syracono a Tyrō appellato), cui confederatus erat, obsedit Alexandriam, quæ caput est Aegypti, et cepit et redditum cam amiralo, qui pepigit ei singulis annis tributum de eadem civitate quinquaginta septem millibus, quos habet de Babylone. Idem etiam rex duxit uxorem neptem Manuel imperatoris Constantinopolitanum cum insigniis thesauris», ubi post hæc verba, quinquaginta septem millibus, videtur deesse, aureis Byzantiis et forte legendum esse, centum et septem millibus

aureis Byzantii. Ita Amalricus Turcos iterum regno Babylonico expulit, inquit Neubrigensis lib. 2, cap. 24.

33. *Inducio decennales inter reges Castellæ et Navaræ.* — Hovedenus pag. 562 et seq. refert pacta et conventiones quæ factæ sunt inter Alphonsum VIII regem Castellæ et Sanctum regem Navarrae. Prior Charta ab Hovedeno recitata continet conventionem inter utrumque regem factam, qua querelas,

quas inter se habebant, judicio regis Angliae committunt. Tum recitat Chartam pacis et concordie inter utrumque regem, in qua dicitur: « Placuit utriusque regum, ut fieret pax et concordia, inter eos per decem annos, quæ facta est, etc. Facta Charta Gra. (legendum zEra) mccc, mense Octobri ». De his induciis legendus etiam Moretus in investig. Navarricis pag. 663.

ALEXANDRI III ANNUS 9. — CHRISTI 1168.

1. *Willelmus Paviensis et Oddo cardinales ab Alexandro III legati a latere in causa S. Thomæmittuntur.* — Milesimus centesimus sexagesimus octavus, Indictione prima incipit annus, enjus exordio ipsis kalendis Januarii, decreta legatio a latere ad Angliae regem ab Urbe proficisciatur. Docent ista de profectione litteræ Joannis Pictaviensis episcopi, date ad sanctum Thomam archiepiscopum Cantuariensem his verbis¹: « Hi siquidem duo legati Willelmus Papiensis tituli S. Petri ad Vincula presbyter cardinalis, et Oddo diaconus cardinalis S. Nicolai in Carcere Tulliano, egressi sunt kalendis Januarii, ad partes nostras properantes, etc. » At licet una simul egressi sint ab Urbe legati, non junctim tamen, sed seorsum ab invicem diverso itinere se contulerunt in Gallias, conuenti in unum apud civitatem, Montem-Pessulanum nominatam.

Sed antequam ullius progrediāmur, quas iisdem legatis Alexander Pontifex litteras dederit videamus, ut ad quid inde ab eo missi sint intelligatur. Extint litteræ ipsius legationis; harum aliae date sunt ad sanctum Thomam, et aliae seorsum ad regem Anglorum, quæ hic sunt ex codem scripto Codice recitanda; alique primum quæ ad sanctum Thomam ab ipso sunt scriptæ his verbis²:

2. « Quod personam tuam litteris nostris non sœpius visitamus, inde provenire cognoscas, quod per munhos tuos, ea quæ non duximus scriptis committere, cognitioni tuae viva voce euravimus frequentius intimare. Nunc autem ad tue discretionis notitiam volumus pervenire, quod nos pa-

cem tuam votivis cordis affectibus exoptantes, dilectos filios nostros, Willelmum tituli Sancti Petri ad Vincula presbyterum, et Oldonem (Ottoneum) S. Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinali ad charissimum in Christo filium nostrum illustrem Anglorum regem, ut legatione in terra sua cismaria fungantur, transmisimus, et specia- liter, ut inter te et euudem regem concordiam et pacem reformat, et cooperante Domino, amicabilem faciant compositionem. Unde quoniam nos pacem tuam et Ecclesiæ omnimode unam reputamus, nec magis, nisi quia ipsam majorem Ecclesiæ universalis collatarum credimus utilitatem, optamus: fraternitatem tuam per Apostolica scripta rogamus, monemus, consulimus et mandamus, qualenus, quam periculosis praesentis temporis status existat, et quantum Ecclesia tibi commissa praesentia et consilio tuo indigeat, consideres diligenter et attendas ad pacem et concordiam inter te et memoratum regem fundandam, quantumcumque salva tua et Ecclesiæ honestate fieri possit, animum et voluntatem tuam inclines.

3. « Etsi tibi in his non omnia secundum beneplacitum tuum succedant, ad praesens dissimiles quæ corrígenda fuerint, ad statum pristinum, processu temporis, auctore Domino, reducturus. Nec pro verbo, quod nos in Christo charissimo filio nostro illustri Francorum regi secundum petitio- nem tuam significavimus, te a pace et concordie bono quoquo modo retardes, autab his animum et voluntatem tuam avertas, dummodo in conventione tuam et Ecclesiæ (sicut diximus) honestatem valcas conservare. Quoniam multa poteris in posterum paulatim, habita discretione avellere, que

¹ Cod. Nat. I. 1. Ep. cxiii. — ² Id. II. Ep. 1.

si modo exprimeres, viderentur aliquid magni continere. Verum in jam dictos cardinales potes omnino confidere, nec de memorato Willelmno oportet te quomodolibet dubitare: quoniam nos ei, ut ad pacem tuam viribus totis intenderet, firmiter et distincte injunximus; et ipse tantum nobis promisit, quod nos inde nullatenus dubitamus.

« De cetero fraternalitatem tuam rogamus alque monemus, ut dilectum filium nobilem virum commitem Flandrensem ex parte nostra diligenter convenias, et instantius exhorteris, ut nostra, et Ecclesiae necessitate inspecta, nobis in aliquo liberaliter studeat subvenire. Non enim credimus, quod acceptiore Deo elemosynam possit facere, quam si nobis ad praesens ad tuendam Ecclesiae libertatem, dignae subventionis solatium satagat exhibere ». Hæc ad sanctum Thomam Alexander papam. Ad Henricum autem Anglorum regem per cosdem legatos sic¹:

4. « Magnificentie tuæ petitionibus grataueris admissis, et voluntati tuæ in omnibus (quantum cum Deo et justitia possumus) satisfacere cupientes, et tibi, et honoris tuo deferre, dilectos filios nostros, Willelmum tituli S. Petri ad Vincula presbytlerum, et Oldonem (Ottonem) S. Nicolai in Carceri Tulliano diaconum cardinalem, viros siquidem literatos, discretos pariter et honestos, et magnum in Ecclesiae Dei locum habentes, et tibi, et regno tuo devotos, quos nos inter alios fratres nostros charos admodum acceplosque tememus, cum plenitudine potestatis causas, quas tibi in aliis litteris expressimus, et alias quas expedire viderint, cognoscendi, in terram tuam cismarinam excellentia tuæ legates duximus destinandos, quibus vices nostras in omnibus, ita plane commisimus execundandas, sicut illis, vel alii Apostolicae Sedis legatis Ecclesia Romana committere consuevit. Eapropter serenitati tuæ per Apostolica scripta roganus, monemus, et exhortanur in Domino, quatenus ipsis, sicut tantos viros et Apostolicae Sedis decet legatos, honorifice et benigne recipias, et mansuete (prout congruit regio honoris) pertrectas, ut antiquam devotionem tuam in filiis suis sancta Romana Ecclesia recognoscatur, et excellentia tuæ ac toti terra tuæ gubernationi commissæ incrementum inde non modicum valeat, cooperante Domino, provenire. Ea vero quæ sublimitati tuæ ex parte nostra proponent, ita gnavoris admittas, et prompto animo acquiescas, quod Dominus in his et Ecclesia sua dignis præveniatur honoribus, et tu ipse ac universa terra tuæ gubernationi commissa fructum inde multiplicem, et a Deo præmium, et coram hominibus laudem et gloriam suscipere valeas. Hoc vero transcriptum nulli mortalium reveles, nisi soli magistro Gunterio, quia fidem meam super hoc magistro Galtero ita stricte, ut voluit dedi ». Hæc ad regem Alexander. Aliam

vero ad episcopos Anglie ejusdem argumenti Epistolam dedit, que incipit²: « Aures nostras, etc. » Eademque data kalendis Decembribus anno superiori. Quibus omnibus evidenter appareat, sic Pontificem Alexandrum suassisse pacem, ut tamen nullum inferret detrimentum Ecclesia.

5. Scripsit pariter Alexander papa per eosdem legatos ad regem Francorum, cui inter alia de S. Thoma honore digno proseguendo, aperit animi sui consilium, decernendo minirum eidem sanctissimo viro legationem totius Ecclesie Gallicane, si tamen id placaret Gallicanis episcopis. Ipsius Pontificis litteræ sic se habent³:

« Inter cetera magnificentie tuæ et devotionis insignia illud specialiter animum nostrum vehementer accedit, quod venerabilem fratrem nostrum Thomam, archiepiscopum Cantuariensem, virum siquidem religiosum, discretum pariter et honestum, et nobis et universæ Ecclesie Dei charum omnimodis et acceptum, et tot et tantis honoribus prævenisti, et ei tam ampla et tam magnifica humanitatis beneficia, regia munificentia dignatus es largiæ erogare. Super quo utique serenitati tuæ quautes et quas possimus gratias exhibemus, et clementiam tuam exinde immensis in Domino laudibus commendamus, id sicut Deo, cui hæc potius in persona illius fecisti, gratissimum, ita nobis acceptum putantes, tanquam si hoc persone nostra specialiter impendisses. Et quoniam ejusdem archiepiscopi pacem totis cordis affectibus exoptamus, dilectos filios nostros Willelmum tituli S. Petri ad Vincula, et Oldonem S. Nicolai in Carceri Tulliano diaconum cardinalem in charissimum in Christo filium nostrum Henricum, illum Anglorum regem, duximus destinandos, ut inter eumdem regem et prefatum archiepiscopum ad utriusque honorem pariter et perfectam concordiam et pacem, Domino cooperante, reformat et in ipsis regis terra transmarina causas emergentes audiant et cognoscant, et ibidem Apostolicae Sedis legatione fungantur.

6. « Eapropter magnificentiam tuam per Apostolica scripta rogando monemus et exhortamur in Domino quatenus pro Ecclesie Dei reverenti a et honore B. Petri et nostro, apud jam dictum regem et archiepiscopum partes tuas efficaciter interponas, et studiosius labores, quod ad honorem Dei et Ecclesie et sui etiam commodum et augmentum amicabiliter inter se et pacifice conveinant, et ad hoc animos et voluntates suas, salva ipsius archiepiscopi et Ecclesie honestate, omnimodis inclinet. Quod si per studium jam dictorum cardinalium, et labore, et operam tuam pax inter eos et concordia poterit reformari, Ecclesia, que tuo post Deum est specialiter adjutorio fulta, non modicum inde suscipiet incrementum, et tu ab omnipotente Deo in illa felici retributione justorum speciale propter hoc præmium obtinebis. Si

¹ Cod. Val. I. II. Ep. II.

² Cod. Val. I. II. Ep. III. — ³ Ibid. Ep. XLIII.

autem (quod Deus avertat) convenire non possint, dummodo regiae voluntati sederet et beneficito tuo, nobis per omne modum complaceret, et gratum valde existeret et acceptum, quod si absque gravi scando personarum regni tui fieri posset, ut nos prenominalium archiepiscopum specialis honoris prerogativa inter ceteros donaremus, et sibi vices nostras committeremus in illis partibus exemplandas. Unde serenitatem tuam, quanta possumus prece rogamus, ut si pacem, salva honestate sua et Ecclesiae, quod omnimodis oplaremus, habere non possit: nobis super his voluntatem tuam sub omni celeritate studeas intimare. Et hoc interim habeas omnino secretum ». Hac ad regem Francorum papa.

7. *Inter Willelmum cardinalem legatum et S. Thomam acerbas litteras.* — Legati igitur ubi Gallias attigerunt, singulis suis litteris S. Thomam prævenerunt. Willelmus autem cardinalis Papensis has ad ipsum litteras dedit¹:

« Licit temporum qualitate variata, ne Romana Ecclesia schismate laborans graviora detrimenta incurret, in varia erga vos juxta quorumdam opinionem, videamur declinasse proposita: novit tamen qui inspector est cordium dilectionem vestri nostro in pectore continue resedisse. Sicut autem vigilantiam vestram saepè nos recolimus intimasse suspicionem domini regis Anglie, quatenus licet, vitare curavimus, ut procedente tempore, inter vos et ipsum amica interventione efficacius mediare possimus, et tanti principis devotionem Sedi Apostolicae conservare. Nunc autem ad questiones, que inter vos et ipsum vertuntur (sicut Ecclesiae Dei magis expedire videbimus) terminandas, in terram suam una cum venerabili fratre nostro Oddone cardinali diacono destinati, vigilantiam vestram exhortamur et suademus attentius, his que amplioris dissidii causas generare solent, quantum in vobis est, evitatis, ad ea quæ concordia cooperati valeant studiosius enrexis attendere. Nos enim et paci et profectibus vestris, quatenus gratia divina indulserit, remota personarum acceptance, studebimus cooperari, nihil studii relicturi, sicut auctore Domino, rerum argumenta monstrabunt, quod ad honorem Dei et Ecclesiae sue valeamus impendere ». Hac ad S. Thomam Willelmus cardinalis legatus. Quo quidem ea ex parte, qua dixerat se missum ad questiones quæ vertuntur inter ipsum Thomam et regem terminandas, magno per animum sancti viri exolcerarunt, cum sciret ipsum cum collega ab Alexandro non ad judicium suum sanctum archiepiscopum, sed ad concordandum esse legatum; quoniamque animo subfusco ad ipsum ista rescripsit², sed non dedit, antequam tude amico Joanni Suresberieus legendas ipsas litteras misserit et considerandas. Deest inscriptio usque ad saluta-

tionem, quæ sequitur: « Salutem, et contra principum insolentiam fortitudinem:

8. « Litteras celsitudinis vestre nuper accepimus, speciem mellis in initio propinanter, venenum in medio, oleum in fine. In quibus continetur, vos ad partes istas nunc temporis descendisse, ad terminandas questiones inter dominum regem Anglie et nos, prout expedire videbitis. Non credimus vos ad hoc venisse: nec certe vos ad hoc suspicimus nullis ex causis, quas loco et tempore opportuno manifestabimus. Verumtamen si quid boni et pacis per manum vestram nobis acciderit, Deo gratias et vobis. Valeat celsitudo vestra, ut nobis inde sit melius ». Itæ sanctus Thomas ad dictum Willelmum legatum, et (ut cognosci potest) non ab aliquo animi amaritudine. Quia de causa Joannes Suresberiensis, qui ipi erat a secretis amicus fidelis, idemque ex eadem causa coexul atque proscriptus, ut has legit, continuo datis litteris ad eundem sanctum Thomam³, eum communiouit istis verbis ea libertate, qua consuevit apud ipsum uti:

9. « Inspectis litteris quas domino Willelmo Papiensi mittere decrevisti, etsi mentem scribentis judicare non audeam, styli tameo formam probare non possum. Non enim sonare videntur humilitatem, aut processisse de mente hominis, qui Apostolum audierit exhortantem discipulos Christi: Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus prope est. Si enim litterarum vestiarum et ipsi articuli singuli considerantur, ex amaritudine potius et rancore animi, quam ex charitatis sinceritate videbilibit processisse responsio. Quid autem scripsit, ut lœdorias et scommata, id est, patentes morsus et figuratus faciem, ut eum recte dicatis in medio litterarum vestiarum vobis propinare venenum. Numquid vobis visus est cardinalis presbyter, immo et Apostolicae Sedis legatus, in prima salutatione suspicionibus inuredus, et gratis exacerbandus contra consilium domini papæ, et contra Romanæ Ecclesiae reverentiam defonestandus convicuisse? prefecto nec domini papæ cursorem sic alloquendum esse arbitror. Si suas et vestras domino papæ remiserit litteras, regis causam justificasse videbilibit attestatio scripti vestri, et propriam continuacionem convicisse. Esto quod fuerit, et sit adhuc Willelmus nimicus: dissimilandum puto, donec opera ejus in lucem producentur ». Et paulo post: « Si se dixit missum ad terminandas questiones, prout Ecclesiae Dei videbit expedire, in quo vos hascit? nonne possunt sicut per sententiam, ita et per compositionis benignitatem terminari? Si exhortatus est, utevitatis, quantum in vobis est, ea quæ solent amplioris dissidii causas generare: non video quid peccavit, cum hoc ipsum sapientissimi et sanctissimi consulant, monentes ut quatenus salva honestate Ecclesiae et

¹ Cod. Vat. I. ii. Ep. ix. — ² Ibid. Ep. x.

³ Cod. Vat. I. ii. Ep. xx.

personae vestra lieuerit, paci diligentius intenda-
tis, etc. » Hec amicus fidelis. Quia reprehensione
indigent etiam viri sancti, prescriftum in causa pro-
pria, in qua tractanda, ex eo quod omnes proprii
affectiones debeat nobis esse suspecti, monemur nos
exemplo sancti Thomae consilere sapientes, nec
propria pertinaciter inharrere sententiae, sed aliena
potius consentire: quod fecit ipse Thomas, prior
a se scriptas litteras retinens, posteriores has
ad ipsum mittens¹:

10. « Venerabili domino et amico de meritiss
diligendo Willelmo, Dei gratia tituli S. Petri ad
Vincula presbytero cardinali et Apostoli. Sedis lega-
to, Thomas eadem gratia Cantuariensis Ecclesiae
minister humilis salutem, et contra principum ins-
sentiam fortitudinem.

« Gratias habemus dilectioni vestrae, quod litteris
celeritudinis vestrae parvitatem nostram nunc
taudem visitare dignabitis, que quidem ex pre-
sentis temporis statu pensatur a multis, non ex
præterito, quam Deus in futuro de misericordia
sua, cum voluerit et dignum judicaverit, erigere
poterit in mehorem. Quod dicitis (sicut videtur
multis) vos in varia proposita circa dilectionem
nostram esse distractum, hoc factum fuisse utili-
tatis nostra causa, ne haberemus suspecti a rege,
quomodo fieret devoluta sancta Rom. Ecclesia,
minusque benignus ad faciendam nobiscum pa-
cem: novit Dominus qui inspector est cordium,
ipseque rei manifestabit effectum. Si vero non
temporis descenderitis in terram suam (prout litterarum
vestrarum habet continentia) ad decendas
quæstiones quæ inter nos et ipsum vertuntur,
sicut magis expedire videritis Ecclesiae: hoc certe
possibile est. Veruntamen credimus nos pro certo
nosse, ad quid veneritis, et ad quid debeamus sus-
cipere. Unde est, quod discretionem vestram
quamplurimum exhortata cupimus esse in Do-
mino, ut sic vos in hoc negotio habeatis, ut inde
sit honor Deo, relevamen Ecclesie, gloria nobis in
populo et gente. Si vero aliquid boni et pacis
nobis et Anglicanae Ecclesiae per operam vestram
et industrian acciderit, gratias Deo et vestra sol-
licitudini. Et ultimam pio compassionis attendatis
affectu, quanta nos et Ecclesia Anglicana sustine-
rimus gravamina, et adhuc sustineamus, quan-
tumque laedatur universalis Ecclesia in nostro
gravamine. Ad hoc quidem negotium universorum
respicunt oculi, ipsiusque finem expectant, in quo
sumet sibi cornu principum insolentia, vel (quod
dignus est) sustinebit defectum. Et ultimum magis
patiatur defectum, quam ex adventu vestro restu-
mat vires. Valete, et ut nobis sit melius et Ecclesiae,
valete semper ». Hæ posteriores litteræ sancti
Thome.

11. Quod vero tum in litteris quas ad sanctum
Thomam Willelmus legatus scripsisset, et ad alios,
necnon verbis palam jactaret, se venisse judicem

ipsius causa, idque non sine magno fastu atque
jactantia effulgre solet, idem sanctus Thomas
missus nuntio Romanis, mox litteris conquestus est
apud ipsum Romanum Pontificem Alexandrum.
Extant ipsæ quidem², quibus cum in primis ob
oculos ponat, quanta ipsi Deus contulerit in com-
primenda superbia imperatoris, universo orbi
terrarium formidabilis, ex iis Dei auxilium pro
tuenda Ecclesia adversus quoscumque tyrannos
astare cum esset expertus, didicerit non timere.
Demum vere ad Willelmum legatum ita desen-
dit: « Praeterea noscat sanctitas vestra, accidisse
nobis, quod verebanur, quod predicabamus, inci-
cidum esse de presumptione et insolentia domini
Willelmi Papensis, sicut ex litteris nobis statim
in ipso adventu suo transmissis potestis perpen-
dere. A quo magis sperabamus, juxta tenorem
mandati vestri, ad dominum regem Francorum,
et ad nos emissi, solutione de consolatione pacis,
quam confusione de questionum decisione inter
regem Anglorum et nos. Non enim ipse est talis,
eius in hac causa subli debeamus dictio, pre-
sertim cum instantia regis magis coegerit vos ad
eum revertendum, quam ipse coactus et missus ve-
nerit a vobis. Credimus quidem non esse juri con-
sentaneum, nos ejus subire judicium vel examen,
qui querit commercium sibi facere de sanguine
nostro. De prælio utinam non iniquitatis querat
sibi nomen et gloriam ». Hæc idecirco, quod (ut
apparet ex aliis litteris) pro constanti haberetur,
regem ipsum Anglorum pollicitum esse eidem
Willelmo archiepiscopatum Cantuariensem, si eo
privaret Thomam ipsum. Pergit vero: « Proinde
supplicamus paternitati vestrae affectuose (si ei
cura est de nobis) ut evacuetur pestiles ejus, si
quam tamen habet circa nos et negotia nostra.
Transferatur malleator clericorum, obsequendo principi,
quam regum offensor, consequendo gratiam divi-
nam, etc. »

12. *Cum altero legato Oddone cardinale S. Thomæ epistolcis consuetudo.* — Sed videamus quæ ad sanctum Thomam scrisserit tune
Oddo diaconus cardinalis legatus, qui pauca per litteris easdemque notissimas de itinere suo signifi-
cavit, secreta autem per nuntium referenda quæ
misit. Litteræ autem sic se habent²:

« Amabili patri et fratri charissimo Thomæ,
Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Oddo eadem
gratia S. R. E. diaconus cardinalis, et Apostolicæ
Sedis legatus salutem.

« Notificamus, charissime, dilectioni vestrae,
quod ex mandato domini papæ procedentes, per
insidiosa et plurimum periculosa usque ad Venetiam,
Domino ducente, pervenimus, inimicis no-
stris, (schismaticis scilicet), undique in insidis
excubantibus, quorum laquei, Domino favente,
contriti sunt, et nos liberati sumus. A Venetia

¹ Cod. Val. I. n. Ep. xi.

² Cod. Val. I. ii. Ep. xxii. — ² Ibid. Ep. iv.

autem non clam, sed manifeste cum plurimo gau-
dio et amicorum nosfrorum multo solatio per
Marchiam, et per Veronam, et per patriam nostram
Brixiam (ubi plurimum fuiusmodi commorati) per
Bergomum, per Mediolanum, juxta Novariam, per
Vercellas, juxta Taurinum transeuntes, usque ad
Sanctum-Michaelem de Clusa, et exinde per Pro-
vinciam usque ad Sanctum-Egidium incolumes
et illas pervenimus, inde ad Montem-Pessulanum
transituri: veniente domino Willelmo amico no-
stro per alias partes, sicut credimus, prout vos
novistis, quem dominus papa destinavit, profecturi.
Mittimus ad vos clericum nostrum presentium
latorem, cui super his, quae vobis ex parte nostra
dixerit, tanquam nobis ipsis firmiter creditis; et
quod nobis significare volueritis, tanquam per
vosmetipsos indubitanter renuntietis ». Haec Oddo
legatus ad sanctum Thomam.

13. Qui, antequam has accepisset litteras, simu-
ac de ejusdem Oddonis in Gallias advento cognovit, has ad eum litteras officii plenas dedit¹:

« Auditio adventu magnitudinis vestrae, pro-
scriptorum Christi coexulantium nobis exhilaratus
est cœtus, et quasi ad consolationem Ecclesie, et
cleri liberationem de celo missus sit Angelus,
exultavit, et gratias egit omnis Ecclesia sancto-
rum. Et hie multis suspectus sit collega vester,
dicentibus quod acceptor est personarum et mu-
nerum, domini regis intimus fautor, et ei velit in
omnibus patrocinari, et nos, imo Ecclesiam Dei
confidere et jugulare spoliis nostris: nominis
tamen vestri, virtutum (rectius dixerim) clarescit
opinio, ut Angelum Domini cum Moysi, id est,
Spiritum sanctum in lege prævium habeatis, qui
custodiatis vos semper², et Denim recentem habere
non patiatur, ut verbo Dei aut munus, aut per-
sonam preferatur, aut causam, etc. » Quid autem
dicerent de Willelmo collega, ita inferius Thomas:
« Insultant nobis plurimi, et præcipue nostri, imo
Ecclesie adversarii, dicentes, recte contra nos
misum esse cardinalem Sancti-Petri ad Vincula,
ut ministerio ejus Petrus denuo vineuletur etc. »

Ut autem legati non simul ac in Gallias vene-
runt, susceptæ legationis munus obirent, nempe
de incunda concordia inter regem Anglorum et
S. Thomam, intercessit impedimentum belli con-
flati inter reges Anglorum atque Francorum. De
quibus bellicis tumultibus haec Joannes Sares-
biensis ad Joannem Pictaviensem episcopum³:
« Regnorum collisiones et terramotus magni im-
minentium periculorum me calamum suspendere
diutius coegerunt, et commodiora scribendi tem-
pora exspectare. Belli namque tumultus astate-
fere tota ferventes intermeandi facultatem porti-
ribus præcluserunt, et in urbe Rhemensi orta se-
ditio sic turbavit provinciam, ut vix tutum fuerit
ingredi et egredi civitate, etc ». Agit de bello civili
Rhemensi, quod est progressum ad reges.

14. *Inter reges Angliae et Galliae exortum bel-
lum Alexander III compescit, turbante Willemo
legato.* — His auditis Alexander papa ad legatos
has litteris dedit⁴:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei,
dilectis filiis Willelmo Sancti-Petri ad Vincula
presbytero, et Oddoni Sancti-Nicolai in Carcere
Tulliano diacono, cardinalibus et Apostolicâ Sedis
legatis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quanta universæ Dei Ecclesiæ, et præsertim
Romanae et Orientali, detrimenta et incommoda
ex discordia et dissensione, qua inter charissimos
in Christo filios nostros illustres Francorum et
Anglorum reges per humani generis contigit ini-
micum, poterint evenire, nostram decet discre-
tionem advertere, et tanto diligentius ad ea extin-
gucundâ intendere, quando exinde majora (quod
Deus avertat) pericula formidamus. Quocirca dis-
cretionem vestram per Apostolica scripta mone-
mus, mandamus atque præcipimus, quatenus ad
pacem inter eos et concordiam reformandam,
modis omnibus per vos et per alios religiosos et
discretos viros utriusque regni intendere studeatis,
et ad hoc tota diligentia et lotis viribus laboratis,
vobis omnimodis præcaventes, ne ad petitionem
vel favorem unius aliquid statuatis, unde alter
scandalizari debeat, aut quoquo modo turbari. Ad
haec vobis districtius prolnbemus, ne uteque ve-
strum, vel alter, regnum Anglorum intrare, vel
de negotiis ejusdem regni tractare, et præsertim
de consecrationibus episcoporum aliquid unquam
efficiere vel ordinare presumat, nisi prius venerabilis
frater noster Thomas Cantuarius archiepi-
scopus jam dicto Anglorum regi ex integro recon-
cilietur. Quod per studium et operam vestram,
operante Domino, ad effectum posse perduci,
confidimus et omnino speramus; sicut enim ex
litteris multorum discretorum virorum accepimus,
nihil est unde præfatus Francorum rex et tota
terra ipsius amplius commota fuerit, vel turbata,
quam ex iis que Joannes Saresberiensis decanus a
nobis rediens, in partibus illis dicitur dissemi-
nasse. Datum Beneventi undecimo kalend. Se-
ptembbris ». Ha quidem, quod pax semel et iterum
contracta, rursus fuerit labefactata.

15. At que precesserunt hoc anno conven-
tiones et conditiones incundæ pacis inter duos
reges, his describamus. De his enim agitur in
Epistola Joannis Saresberiensis, data ad archidiaconum
Exoniensem⁵, in qua de iisdem conditionibus pacis
iterum confirmatis habetur in conventu Suessio-
nensi ita tractatum esse: « Rex Angliae debebat
redire in hominum regis Francorum, et fide corporaliter et publice data coram omnibus profiteri,
quod ei tanquam domino suo de ducatu North-
manniae serviret, sicut prædecessores sui duces
conseveruerunt servire Francorum regibus. Comitatum vero Andegavensem et Cenomanensem, et

¹ Cod. Val. I. II. Ep. xviii. — ² Ps. lxxx. — ³ Lib. II. Ep. xxxi.

⁴ Ibid. Val. I. II. Ep. xxxiv. — ⁵ Ibid. Ep. lx.

fidelitatem procerum ad memoratos honores pertinientium cedere tenebatur domino Henrico filio suo, qui inde hominum et fidelitatem regi Francorum contra omnes homines facturus erat; neque aliquid debiturns patri, vel fratribus, nisi quod exigit ratio meriti vel naturae. Duebat vero Aquitaniae legi simili rex Francorum Richardo filio regis Angliae concedebat, dans ei in matrimonium filiam suam, sed sine dote, qua tamen erat pro libitu parentis donationem propter nupias acceptura ». Fuerunt iste pacis conditiones tunc stabilitate Paschali tempore, sed nova occasione iterum itum ad arma, unde oportuit eas post Domini Ascensionem iterum confirmari, excepto quod rex Francorum noloit teneri dare filiam suam Ricardo filio regis Anglorum. Hec ibi pluribus.

46. At hie Alexander papa (ut dictum est) legatos suis in Gallias missos litteras monisset, ut omisso ceteris, in illud unum intenderent, ut pacem unirent bellantes reges, alter tamen legatorum, Willelmus scilicet Papiensis, non (ut par erat) mediatoris implens officium, medius stetit, in neutrui partem affectu declinans; sed mox amico suo Henrico Anglorum regi totus intrasit; ejus rei causa rex Francorum in ipsum nominiū compositus est. Extat de his omnibus tunc scripta relatio, qua alia continent seiu digna. Babentur ista in Joannis Saresberiensis Epistola¹, data ad magistrum Lombardum his verbis:

« Cum ad loca destinata colloquio reges accederent, Eudo Britonum comes et Rolandus Dinaensis multas et graves de rege Angliae apud regem Christianissimum querelas deposuerunt. Sed Eudo specialiter deploravit, quod filiam ejus virginem, quam illi pacis obsidem dederat, impregnavit, ut proditor, ut adulter, et incestuosus. Rex enim et uxor Endonis, de duabus sororibus nati sunt. Pietaviensis vero, Engolmensis, et Marchiae comes, et vicecomes Duacensis, et Robertus de Silli, et Gaufredus de Lizimiae, et Hemericus de Rancone, et abbas Carosit exegerunt, ut ei resarcirentur dama, que rex Angliae et sui post fregnam illis intulerant. Abbas enim monasterium suum ad ius regis Francie a tempore Caroli Magni, qui illud fundaverat, perfidere dicebat ». Et paulo post: « Rex vero Francorum, cum audisset ibi cardinalium esse in consilio regis Angliae, motus est dicens, se non meruisse ab Ecclesia Romana, ut cardinalis sicut haec tenus semper fecerat, foveret hostes suos, et se non recepturum hac vice quidquam pro amore comitis vel cardinalis, sed pro jure suo, etc. » Subiicit eni post multa, quod solito regum colloquio, magno fastu ostentasset rex Anglorum litteras pape, quibus inhibuerunt sancto Thome, ne excommunicationem vel interdictum in regem, vel alios Anglos faceret, quousque legati ibi essent, sieque suspenderet eum a potestate sua, jaetans, quod ipse rex quodammodo

de Ecclesia Romana triumphans, obtineret a Pontifice quicquid peteret. Harum autem scribendarum litterarum auctor fuit alter legatorum, nempe Willelmus Papiensis. Rem detegit et describit Joannes Saresberiensis in Epistola ad archidiacolum Exoniensem, in qua ista leguntur²:

47. « Litteras illas, de quibus rex gloriatur, domini Cantuariensis potestatem cohibentes, donec redeat in gratiam ejus, conslat, hac arte fuisse impetratis. Novaret memoratus Papiensis, dominum Cantuariensem obtinuisse ab Apostolica Sede, ut ei Iiceret in caput regis anathematis, et in regnum interdicti promulgare sententiam, nisi rex infra termimum litteris comprehensum, Ecclesiis ablata cum integritate restitueret, et condigne satisficeret. Scripsit ergo domino pape, lacrymabili supplicatione deposcens, ut cum rego intius ageretur, ne tam ipsum quam Oddonem collegam suum ad ignominiam et opprobrium semperernum Ecclesiae Romane idem rex sicut jam disposserat, si in ipsum asperitus ageretur, conjiceret in vincula et carcera, ubi morte ipsa duriore miseram et brevem transigerent vitam. Cum ergo regem hoc facturum esse persuassiset, obtinuit ad consolationem regis, et quasi suam, et socii liberationem, quo faciliter egredierentur, rescriptum Apostolicum quod tam vestri quam omnium fidelium mentes exulceravil ». Bac ipse Saresberiensis de surrepto ab altero legatorum, nempe Willelmo, pape rescripto.

48. Hujus rei causa ipse Francorum rex admundum turbatus est adversus Alexandrum Pontificem. Quod intelgens electus episc. Carnotensis, de his scripsit ad ipsum Alexandrum, in quibus hec de ipso rege Francorum³: « Inter omnia regna mundi non est ex animi mei sententia regnum, quod fidem sinceriorem, charitatem ferventiem, devotionem ubiorem Apostolica Sedi semper exhibuit, quam Francorum. Non est inter reges et principes, qui benignius exaudiat preces vestras, qui mandatis obediens humilis, qui Ecclesiam et viros Ecclesiasticos devotius honoret, et studiosius tuetur Christianissimo rege nostro. Non est Ecclesia, qua Ecclesia Romana fuerit utilior in omnibus angustiis suis quam Gallicana. Supplicaverunt vobis Ecclesia Gallicana et rex pro domino Cantuariensi, qui pro libertate Ecclesie et maiestatis vestrae dignitate tuenda exul et proscriptus iam quartum explet annum. Agit apud vos contra eum tyrannus, Ecclesie persecutor, manifestus hostis regni Francorum, cuius iniquitas omnibus nota est, et tamen (quod dicere verecundor, et dolco accidisse) pravalueit hactenus malitia in vanitate sua. Siquidem nuper eum ad colloquium Christianissimi regis accedere, et per comitem Flandrensem, qui illuc dominum Cantuariensem traxerat, de pace Ecclesie reformanda sollicitaret, litteras Apostolicas in audiencia episcoporum sno-

¹ Cod. Vat. I. II. Ep. xxxvi.

² Cod. Vat. I. II. Ep. cii. — ³ Ibid. Ep. lvi.

rum et procerum legi fecit, quibus statuebatur, ne praefatus Cantuariensis in ipsum, aut terram suam sententiam ferre possit, aut aliquod gravamen alii ei personae de terra sua inferre, donec redeat in gratiam ejus. Quo andito Christianissimus rex confusus est, et totum regnum, omnesque filii Ecclesie dolerunt, virum justum, pontificem reverendum sine causa suspendi, et ab Apostolica Sede manasse scriptum tam perniciosum exemplo ». Hec Willelmus electus Carnotensis, cuius ista præconia Joannes Saresberiensis habet in Epistola ad Joannem episcopum Pictaviensem¹: « Vir quidem magna spei, et famæ clarissime, et magnæ anctoritatis ». Et paulo post : « Non est in clero Francorum (ex animi sententia loquor) qui eum prudentia et eloquentia antecedat ». Scripsit et tunc de iisdem ipse rex Francorum ad papam. Sed et ipsius sancti Thomæ extant de his ad Manfredum cardinalem², et ad Bernardum³ episcopum Portuensem litteræ, atque insuper ad Humbaldum et Hyacinthum item cardinales⁴.

19. *Legatorum auctoritatem Alexander III suspendit.* — At ista quidem de suspensione concesserat Alexander papa antequam resisset fraudes Joannis Oxenfort, de quibus superiorius dictum est. Quibus compertis, adeo zelo læse veritatis excaecauit, ut ipsorum legatorum suspenderit adventum; ipsum vero sanctum Thomam litteris sit consolatus. Testatur id quidem Joannes Saresberiensis in Epistola ad Silvestrum⁵, in qua ista primum habet de munificentissimo regis Francorum officio, quo prosequeretur sanctum Thomam; at enim :

« Dominum Cantuariensem Christianissimum rex Francorum Senonis exceptit regia magnificencia in Ecclesia beate Columbae, enique in omnibus sic veneratur et colit, ut Christum Domini daret a Christianissimo honorari. Eadem quoque fidelissimo principi (sicut ipse factetur) panici videntur esse dies, et parvi sumptus pro amoris magnitudine, quos sacerdotis Christi et Apostolici viri impedit obsequiis. Sed et fidem ejus (quod sali humiliiter recolit) condigna mercede remunerat Deus. Cuius muneris est, ut sine cruento et tumultu in medio hostium degens et prosperetur in omnibus, et quod maximum reputat, ametur et honoretur a subditis. Sicut Obededom Gethrenus⁶, arca Domini recepta, in ancillarum lecunditate et gregum, et totius possessionis multiplicatione divine benedictionis experitur est fructum, et Olda⁷ per ejusdem arce receptionem, quando impius⁸ Achaz ejeceral et templo Domini, assecuta est in silentio pontificum et sacerdotum gratiam prophetarum; hic rex Christianissimus, recepta in regno suo Ecclesia Romana, in Alexandro Pontifice scilicet, de uxore suscepit filium, tidei, anclore Do-

mino et regni heredem, quem data sibi omnium expetibilium optione, fuerat petitus. Nunc pro humanitate Ecclesie exhibita Anglicanae, novam quam pro arbitrio suo dabit Dominus gratiam confidenter expectat, Dominus papa Cantuariensem archiepiscopum verbis et scriptis nuper consolatus est, et ultimam omnibus imotescat, quibus paecionibus et cautionibus obtinuerit ille jurator insignis ea de quibus adversarii Ecclesie gloriantur ». Et paulo post : « Silentur haec interim necessitate obedientiae, sed spes est in brevi omnia preparanda esse. Quia ut pro certo didicimus, legatorum qui sperabatur adventus, suspensus est, aut omnino sublatus, juratoris (Oxfordensis scilicet) fraude comperta ». Haec Saresberiensis. Porro suspensus ad tempus legatorum ad Anglie regem adventus usque ad extremum ferme Autumni tempus non est permisus adesse.

20. Cum autem Alexander papa tot accepisset de suspensione S. Thomae ingestas litteris diversorum querelas, non nihil commotus, litteras ad legatos dedit, quibus significavit, nihil a se demptum jurium S. Thomae, magis autem se suspendisse legatorum ipsorum auctoritatem, ne immiserent judicaria potestate in decisione causarum. Ita enim se habent litteræ, quas ad legatos a se missos a latere dedit, nonis Maii⁹:

« Post discessum vestrum graves ad nos ruitores fuerunt perlati, dilectum scilicet filium nostrum Joannem Saresberiensem decanum publice proposuisse, quod cum episcopos et alias personas Ecclesiasticas et seculares de regno Anglorum a jurisdictione et potestate venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi exemerimus, juxta beneplacitum et voluntatem regis Anglorum, ad ejus dispositionem pariter et condemnationem intenderemus, et vos pro hac re specialiter mittere deberemus. Aliud quoque nobis insinuatum est, quod Joannes Cumini de Oxenford omnia rescripta litterarum nostrarum quas a nobis obtinuit, Guidone Cremensi antipape monstravit, et ipsi secreta nostra defexit. Unde idem archiepiscopus erubescens et dolore confunditur et charissimus in Christo filius noster Ludovicus illustris rex Francie, et principes ejus non parum sunt de ejusmodi rumoribus conturbati et vehementius commoti. Lieet autem a pluribus nobis proponatur, et quodammodo credibile videatur, quod predictus Joannes pro honore et exaltatione predicti archiepiscopi et Ecclesia sua, et pro libertate Ecclesie tantum et ita fideliter laboraverit, quod studio et sollicitudine sua, postquam ad propria redit, viros Ecclesiasticos, qui regia captione definebantur, ab ergastulo carceris fecerit liberari; et etiam idem Joannes per litteras suas nobis significaverit, regem publice cum multis dixisse, se velle clericis suis terram illam libertatem, quam habebant tempore Henrici avi sui, servare: quia

¹ Cod. Ad. i. ii. Ep. IV. — ² Cod. Ad. i. ii. — ³ Ibid. i. ii. — ⁴ Ibid. Ep. IV. — ⁵ Ibid. Ep. IV. — ⁶ 2. Reg. VI. — ⁷ 2. Pat. XXV. — ⁸ Ibid. XXVII.

⁹ Cod. Ad. i. ii. Ep. XXIII.

tamen hujusmodi fama usque adeo crevit, quod in partibus illis opinionem nostram sinistra faciat estimatione corredi : discretionem vestram monemus atque mandamus, quatenus continuo per litteras vestras predictum archiepiscopum consolari cureatis, et omnem ab animo ejus amaritudinem et suspicionem tollentes, cum cum predicto rege in primis reconciliare, et plenam inter eos pacem componere omnimodis intendatis, et quanta poteritis ad hoc sollicitudine et diligentia elaboratis ; ita quod sibi et Ecclesie sua antiqua jura et libertates integre et illibate servetis. Nec in terra ipsius regis aliquid quod magnum sit faciatis, et in regnum ejus si vos intrare vellet, nulla ratione intretis, nisi archiepiscopus sibi primitus integre reconcilietur. Quia super his nobis et vobis detraheretur plurimum, et communis vox omnium honestatem vestram sinistris detractionibus laceraret. De Joanne vero Cumensi ita esse inveneritis, districtam justitiam faciatis, ita quod alii debeat a similibus deterri. Volumus autem, ut in omnibus actibus et operationibus vestris circumspete et mature et provide vos habeatis, ita quod adversus vos nulla possit detractionis materia subrogari, et devotio utriusque regni per studium et conversationem vestram circa nos et Ecclesiam debeat incessanter angeri, et vobis exinde perpetua valeat laus et gloria comparari. Datum Laterani nonis Maii ». His accepit litteris, et in Gallia evulgatis, magna piorum omnium facta est exulta, prout diversorum litterarum testantur¹. Sed et earumdem ipsos itidem Alexandri saepe contigit meminisse legatos, cum excusarent se apud regem Anglorum sua i. ipsorum auctoritate a Pontifice dimittantur. De his enim etsi littera ipsius Alexandri non extet; certum est tamen, id eodem professos esse legatos, tum coram Anglorum, tum etiam coram Francorum rege, ut appareat ex Epistolis inferiori recitandis².

21. S. Thomas arguit Willelmum legationem, recreatus ipse litteris Pontificis. — Quod autem idem Papiensis legatus, quamvis ejus potestas litteris Apostolicis fuerit magnopere diminuta, non cessaret tamen omnem volvere Iapidem, ut rex Anglorum in omnibus fieret voti compos et Thomas causa penitus caderet : ejus proterviam acerbores litteris opportunius retundere idem S. Thomas non pratermisit. Ita namque scribens ad ipsum secundum illud Apostoli³ : *Corripite inquietos, acerbores has litteras dedit* : « Venerabili domino et fratri Willelmo, Dei gratia S. R. E. cardinali presbytero, Thomas eadem gratia Cantuariensis minister humilis et miserabilis exul, salutem, et sic agere ut vivat in Domino.

« Non credebamus me tibi venalem proponendum emporibus, ut de sanguine meo compares tibi nomen et gloriam. Alius tibi curandus esset

proventus, si non status tui nimis periculose oblitus, fortune Iudibria pensares dissimiliter. Sed forte ut id ageres efficiacius, fortunam meam presentem in consilio habuisti, cuius dum tristia spectas, letiora quoque sperare debueras. Alterna enim sunt rerum vicissitudines, et sicut de successibus prosperis lapsus est facilis, sic et in contrarium. Nec prudentiam tuam latere credo, licet hoc experimento non senseris, nihil esse tam firmum, cui non sit periculum e vicino, sic et versa vice. Haec idecireo tibi scribo, ut subitos fortunae casus diligenter de celeros examines, examinatos observes, observatis indulgeas. His certe exponenda non fuerat Petri navicula, que et sepius concuti, convelli non novit; ut quae etsi pluries jactata fluctibus, non submersa consurgit. Hujus itaque si veri pectoris, si optimi gubernatoris verus vis esse discipulus, nauta bonus, sicut serenitatis gratiam multoties tibi fecit aura serena, sic impetuoso turbini, invalecente tempestate, omnes ingenii tui vires, te ipsum etiam animo forti sub omni discriminis opposuisse debueras. Si enim de manu ejus grata ter suscepisti pacifica : cur non patienter tolerabilis adversa, forte ad momentum expiratura? Sic et magister ille tuus princeps Apostolorum resistendo principibus, non cedendo, sed dissipando pacem iniurialis, sanguine suo nomen meruit in terris, et in celis gloriam. Sic crevit vigor Ecclesie, cum crederetur extingui. Haec etiam in summa tibi opto : sic agas feliciter, ut vivas in Domino. Vale, ut et inde melius valeam ». Hucusque Epistola S. Thomas ad hominem timore principum circumactum, in eorum gratiam omnia perperam agitante, cum ipse Thomas corroboratus esset his litteris Alexandri Pontificis⁴ :

22. « Etsi adversitatum et laborum angustiae tibi aerius incumbere et invalescere videatur, plurima tamen sanctorum Patrum tibi exempla proponas, qui sicut tu, multis zelo justitiae calamitates et angustias passi, immarcescibilem coronam et caeleste regnum meruerunt feliciter adipisci. Quapropter rogamus prudentiam tuam, atque monemus, quatenus semper illud praeculis habens : Beati scilicet qui persecutionem patiuntur propter justitiam : tuum nullis adversis animuni frangas, nec ulla tribulatione deponas, sed eum fortitudinis et constantiae virtute confimes. Ubi vero justitiam et libertatem Ecclesie deferire cognoveris, cum rege Anglorum in depressionem et diminutionem Ecclesiasticae dignitatis pacem reformare nullo modo labores. Verumtamen, quantum salvo honore offici tui et libertate Ecclesie fieri poterit : te ipsum humiliies, et ad gratiam et amorem suum recuperandum modis omnibus unitaris. Neque plus justo de eo timesas, neque maiores quam oporteat, securitates requiras, quia (sicut credimus) ex quo se tibi reconciliaverit, minime te offendet, nec a quoquam pateretur offendi.

¹ Cfr. Vat. I. ii. Ep. XXVI et LXXV. — ² Ibid. Ep. XXI et XXX.

— ³ Ibid. Ep. LXIX.

⁴ Cfr. Vat. I. ii. Ep. LXXX.

Nos enim (sic ut tibi sœpe viva voce ac litteris proposuimus) te tanquam charissimum, sincera charitate diligere volumus, et ad conservationem honoris, libertatis, et dignitatis tuae augmentum, quantum divina gratia concederet, aspirare ». Hac Alexandri Epistola, tanto Pontificie digna. Sed quod ad causam pertinet, quemam haec seuta sint videamus.

Post longas ambages et perplexitates vix tandem qui progressi sunt ab Urbe legati kalendis Januarii ad tractandum negotium, cuius causa missi sunt, simili ad Anglorum regem venerunt tempore Autunnali. Que autem eum eo transacta sint¹, relatio ipsorum nomine legatorum Apostolicae Sedis missa ad Alexandrum papam docet, sed que ab altero legatorum Willelmo Papiensi, anno in archiepiscopum intensissimo scripta, omnem in sanctum Thomam culpam convertat, ut de ipsa ratio nulla haberi debeat, nisi eo auditio, qui innoxie vocatur in culpam. Sed audi ipsam relationem, immo acerbissimam in sanctum Thomam accusationem :

« Beatisimo patri ac domino Alexandre Dei gratia summo Pontifici, Willelmus et Oddo eadem gratia cardinales, salutem et subjectionis obsequia tam devota quam delita.

23. *Relatio tum Willelmi legati, tum S. Thome ad Alexandrum papam de congressu habito in causa ejusdem Thome.* — « Venientes ad terram illustrissimi regis Anglorum, controversiam que inter ipsum et Cantuariensem vertitur, vehementius quam vellemus, crede, invenimus aggravatam. Asserbat enim rex et suorum pars melior, quod idem archiepiscopus serenissimum regem Francorum in eum graviter incitaverat, et comitem Flandrensem consanguineum suum, qui nullum prius gerebat rancorem, ad ipsum subito difidendum, et guerram pro posse faciendam induxerat, sicut sibi pro certo constabat, et evidentibus apparebat indicis. Siquidem cum idem comes ab ipso rege amicabiliter discessisset, archiepiscopus in propria provincia ad loca guerrarum accedens, tam regem Francie, quam memoratum comitem ad guerram pro viribus incitavit. Cum igitur apud Cadomum primo jam dicto regis Anglie colloquio Irueremur, paternitatis vestra litteras (sicul decuit) manibus regi reddidimus. Quibus diligenter consideratis, et perfectis in medio, cum ab aliis, quas pro codem negotio primis a vobis receperat, minus convenientes et aliquatenus dissentire viderentur, rex acriter indignatione peruri, et eo gravius quod se procundiblo scire diebat, præstatum archiepiscopum, postquam a vobis divertimus, litteras recipisse, quibus a nostro penitus fuerat exscriptus (exemptus) judicio, ut in nullo cogereretur responderet.

« Affirmabat insuper, quod ea, que vobis de antiquis consuetudinibus Angliae fuerant intimata,

falsitatibus potius subjacebant, quam veritati possent inniti : quod utique viva voce attestabantur episcopi. Offerebat etiam, quod si qua tempore suo consuetudines in regno Angliae viderentur adjectæ, qua statutis Ecclesiasticis obviarent, vestro arbitrio in irritum revocaret.

« Nos vero archiepiscopis et episcopis et abbatis terra sue nobis adjunctis, cum omni diligentia studiuimus facere, ne rex nobis spem pacis omnino subtraheret, sed ad id potius se permettret inclinari, ut cum archiepiscopo tam de pace quam de judicio loqueremur. Sic proprios clericos nostros ad eum cum litteris dirigentes, certum locum et futum indiximus, ubi in festo sancti Martini secum possemus commissari sermonem. Ipse tamen quasdam excusationes praetendens, diem festi transtulit in Octavas, quod utique in cor regis altius quam erederemus ascendit. Cum autem sepe dictus archiepiscopus, (licet nos ei offerremus ducatum) in exitu terra regis Anglie versus Franciam, nullatenus nobis vellet occurrere : nos sibi deferre cupientes, in terram regis Francie ad locum, quem ipse mandavit accessimus, ne per nos staret quod in suum debeat redundare profectum.

24. « Cumque jam nuntiatum esset colloquium, in primis ei cum multa sedulitate cepimus suadere et attentius exhortari, quatenus erga dominum regem, quippe qui multa in eum congesserat beneficia, eam humilitatis ostenderet speciem, que nobis querenda pacis opportunam materiam ministraret. Ad huc autem ipse cum suis in partem recedens, habitu tandem consilio, nobis proposuit, quod se satis apud regem humiliaret, salvo honore Dei et Ecclesiae libertate, et salva etiam honestate personæ sua, et possessionibus Ecclesiæ, et amplius sua et suorum salva justitia. Quibus taliter enumeratis, nos ei diligentius suadentes, quod necessarium erat ad specialia descendere, cum ipse nec certum aliquid, nec speciale proferret, subsequenter ab eo quasivimus, utrum super rationibus quæ vestris erant litteris annotatae, nostrum vellet subire judicium, sicut rex et episcopi prius promiserant se facturos. Ad quod ipse nobis querentibus in promptu respondit, se non a vobis inde recepisse mandatum. Sed si prius ipse cum omnibus suis integre restitueretur, tunc secundum quod ab Apostolica Sede reciperet in mandatis, in hac parte procederet.

25. « Sic ergo a colloquio redentes, cum verba ipsius nec ad judicium provenirent, nec ad concordiam, nec aliqua ratione vellet causam intrare, ea que nobis innotuerant, regi manifeste curavimus, plura quidem (prout decuit) reticentes, et temperantes audita. Nobis itaque locutioni timem fientibus, rex et magnates, qui secum aderant, copulant asserere, quod esset deinceps absolutus, ex quo archiepiscopus recensabit judicium. Cum ergo post multam regis turbationem archiepiscopi, episcopi, et abbates regni Anglie cum non paucis

¹ Ego in Ep. XXVII.

etiam clericis instanter perquirerent, utrum prænotatum archiepiscopum, seu ex aliquo speciali mandato, seu ratione legationis ad judicium posseminus distingere; et cum in hac parte facultatem nobis deesse cognoscerent, timentes ne prætaxatus archiepiscopus, abjecto judicario ordine, sicut alia vice fecerat, atquebus regni personis gravamen inferret; quoniā nostra sibi taliter inutilis erat præsentia, et ad totalem contra archiepiscopum minus sufficiens: unanimitate sumpto consilio ad vestram pariter audienciam appellarunt, appellationi terminum pretingentes in hiemali festo sancti Martini sequentis anni: interim se et sua sub Apostolica protectione ponentes, et quaslibet regni personas, neconon et universum regnum sub ejusdem appellationis ineludentes edicto. Denique nos negotium istud in maximum Ecclesie detrimenntum vergere cognoscentes, supradicto archiepiscopo auctoritate vestra et nostra prohibendo mandavimus, ne de cætero (tum quia vestris erat inhibitum litteris, tum quia solemniter fuerat appellatum) in prescriptum regnum, vel personas, vel Ecclesias regni aliquid gravaminis attarent. Apostolice itaque circumspectio erit, attentius providere, ne idem negotium in grave damnum Ecclesiae, vertatur, sicut ii, qui attendunt profectus Ecclesie verentur et timent ». Hucusque relatio legatorum Apostolica Sedis ad Alexandrum papam. Sed reddenda hic est pariter relatio S. Thomae de his ad Alexandrum papam, quæ sic se habet¹:

26. « Miseriarum cumulus et dolorum acerbitas nostrorum et coexulantium nobis corda perculerat, et Christianissimum regem et optimates regni Francorum compassionem Ecclesie, date (ut videbatur) in adventu Joannis de Oxenford, in manus eorum, qui quererunt animam ejus ut auferant eam, gravissimo laserat scandalo, ut exulceratus animus quereretur fidem et veritatem sublatas esse de terra. Sed quod pietati vestre retribuat Pater misericordiarum, sanctissime judex, amantissime pater, et Ecclesie Dei fidelissime custos, secundum multitudinem dolorum in cordibus nostris, consolationes vestre latificaverunt animas nostras. Jam enim spe salvi facti sumus, et Christianissimus rex et regnum ejus Apostolati vestro, quem Deus optimum faciat, et in tempora longa prolegendat, innumeras agentes gratias, totam indignationem suam retrorsum in illos, qui se de maiestate vestra juramentis suis triumphasse gloriabantur. Rex enim ipse, postquam dignationis vestrae excensoriae recepit litteras, prudentiae, justitiae, sanctitatis, et beatitudinis vestrae gratiam praedicat et extollit; et malitiam et fraudes eorum, qui falsis rumoribus scandalizaverant Ecclesiam Gallicanam, obloquentibus gaudenter exponit, et interdum invitis adverse partis (si forte adsum) ingerit auribus. Amplius tamen letatus est post

vestrorum colloquium legatorum, quos reverenter admittens, ab eis (sicut ipse fatetur) didicit, se non venisse, ut libertati Ecclesie præjudicent, aut nobis, sed componant inter regem Angliae et nos, et si fieri potest, inter ipsum et Ecclesiam faciant pacem. Et utinam, Deo auctore, prosperentur in via ista, in qua nos promptissimos ad honorem Dei et libertatem Ecclesie habeant adjutores!

27. « Et vocati ab eis ad colloquium ad diem decimam in terrarum confiniis, cum tunc (ut ex conscientia loquimur) nonnisi tres equos in domo nostra haberemus, obtinuimus nobis adjici septem dies quibus coeクules miseris, qui miserabiliter dispersi sunt, possemus convocare, utpote necessarios ad solatium itineris peragendi, et consilium verbi tractandi. Quibus vix tam brevi termino et tanta rerum penuria convenire valentibus, in Octava B. Martini dominis nostris legis occurruimus inter Gisortium et terram (Triam) Christianissimo rege, destinatis ad hoc ministris, (quod ei in misericordia verbi retribuit Deus) nos et proscriptos Christi coeクules nostros undique confluentes liberaliter et benignissime excipiente. Et sicut nobis ab aliquibus inflatum est, persecutores nocti sedulo procurant, ut itineribus et sumptibus vexemur, et expensarum onere et tedio regi Francorum, qui nobis inter alios pauperes Christi eleemosynam suam erogat, onerosi reddamus et odiosi. Videbent enim magnum malitia sua recipere compendium, si nos exturbate possent de habitaculo celitus preparato: et præripere solatium eleemosyne principis, sicut excusserunt subsidiū Ordinis Cisterciensis. Venit cum dominis nostris solus archiepiscopus Rothomagensis, episcopis et abbatibus provincia nostræ, quos rex evocasse voluerat, retentis Rothomagi.

28. « Proposuerunt ergo nobis ab initio duritiam regis, malitiam temporis, necessitates et calamitates Ecclesie, quæ fere ubique terrarum, excepta Francia, impugnatur, et vix tolerabilius colliditur procellis; adjicentes multa de magnitudine principis et potentia, de amore et honore quem Ecclesie Romana exhibuit, de familiaritate et gratia, et beneficiis quæ in nos exercuit: exaggerantes etiam querelas et injurias, quibus se a nobis et nostris Iesum esse conqueritur, dicens quod ei procuravimus guerram regis Francie et comitis Flandrensis. Suaserunt ut multa humiliata et plene devotionis et moderationis exhibitione studeremus pliare indignationem ejus, si forte aliqua ratione posset tanta feritas mansuescere, et immoderata asperitas mitigari. Quesiverunt et constitutum a nobis, qui eum consuevimus nosse pleniū, qualiter possent illius duritiam emollire. Nam et ad illos se exhibuit duriore, ex quo didicit, quod non licet eis iuxta promissiones Joannis de Oxenford in nos pro voluntate ejus, contra Deum et jura omnia condemnationis ferre sententiam. Quid autem episcopis suis audientibus dixerit, verbo nuntii, Deo propitiante, quam scripto

¹ Cod. Val. I. II. Ep. xxx.

commodius intimabitur auribus vestris. Nos vero gratias agentes (agimus) dignationi vestrae, quae adeo de pace Ecclesiae et nostra, quae est Ecclesia Dei et vestra, sollicitatur.

¶ Suspiciones, quibus nos rex notare molitur, rationibus veris et probabilibus evanescimus. Et ipse rex Francie die sequenti (quatuor ad ipsum spectat) in presentia cardinalium sub religione juramentum purgavit innocentiam nostram. Qui, sicut inspecto cordium et index novit, ab hac culpa immunis est. Neque enim adeo hebetes sumus et tardiores ad credendum legi, prophetis, et Evangelio, ut in articulo tante necessitatibus, relictis spiritualibus telis et munimentis Apostolicæ discipline, carnalia credamus arma, praesertim sacerdotibus corripienda. Novimus enim, non esse in principibus confidendum, et quod maledictus est qui ponit carnem brachium suum¹. Et ne tale quid de nobis probabiliter fingi posset, a colloquio regis nos ipsos diu suspendimus, donec tandem ab ipso evocati accederemus, ut ei praesentaremus excusationis nostræ litteras, et dominio Ottoni legato, qui ob hanc causam nobis Papiam clericum summum miserat, ut impetraremus transitum et conductum. Habetat enim rex Anglie, et impetraverat; tum quia meminerat (ut dicit) se alia vice laesum ab eis, quando vos nuper in patrem et dominum receperat; tum quia glorificationem Joannis de Oxenford, et similium molestissime audiebat. Excusatione autem nostra gratauerat admissa, et transitu impresto, reversi sumus ad habitaculum (habitacionem) paupertatis nostre, in patientia prastolantes salutare Domini.

29. ¶ Et quia humilitatem, et moderationis exhibitionem, quibus tantus princeps placaretur a nobis, domini nostri legati exigebant, respondimus nos libetissime et devotissime, et tanquam domino et regi nostro omnem humilitatem et obsequium, et devotionem ad illorum consilium exhibuturos, salvo honore Dei, et Apostolicae Sedis, et libertate Ecclesiae, et honestate personæ nostra, et possessionibus Ecclesiarum. Et si eis videretur aliquid adjicendum iis, aut demandandum, aut immunitandum, rogavimus ut dicentes nobis, quia in nostra voluntate erat, illis obtemperare, quatenus conditionis et professionis nostræ necessitas patetur. Dicentes autem se super hoc non habere consilium, nec venisse tunc, ut nobis, sed ut nos consularent: tentando quesierunt (ut verbis domini Willelmi utauri) quia non sumus meliores quam patres nostri: an vellennus in presentia eorum regi promittere, nos observavuros omnes consuetudines, quibus usi fuerant antecessores ejus temporibus decessorum nostrorum, et ita, sotiphi hinc inde queritis omnibus (si tamen hoc impetrare possent, quod facile non eredebant) recipere sedem nostram, et redire in gratiam ejus. Nos vero respondimus, neminem decessorum nostrorum ad

hanc professionem ab aliquo regum fuisse arctatum, neque nos, Deo auctore, unquam profitebimus observantiam illarum consuetudinum, quæ Ecclesie Dei perimunt libertatem, Sedis Apostolice convellunt privilegium, et legi Dei patenter adversantur, a quibus nos Senonis in eorum et multorum praesentia per vestram misericordiam absolutivisti: adjecto (quod a memoria nostra, Deo misericerte, non excedet, verbum Apostolico ore dignum) quia ante deberemus cervices speculatori ferendas exponere, quam talibus pravitatibus consentire, et turpi commercio rerum temporalium, aut aviditate vivendi, curam relinquere pastorem. Lecte sunt in praesentia eorum reprobæ ille consuetudines, quarum aliquas condemnaveraimus, ino et ante nos ab initio cum observatoribus suis, Catholica Ecclesia in multis Conciliis anathematæ condemnavit. Quiescimus ergo, annon modo eas observare, sed etiam dissimilare licet sacerdoti sine periculo ordinis et salutis?

30. ¶ Ad hæc adjecimus nos regi fecisse fidelitatem, salvo ordine nostro, et eam sibi libenter servabimus, ita quod fidem Deo debitam irritam non faciemus. Intulit ergo unus, quem ab initio, ut scilicet, habuimus, et debuimus habere suspectum, quod melius esset nobis omnino cedere, quam Ecclesiam sic vexari. Et circa hoc suariori sermones multiplicati sunt, quos viva vox commodius referet. Retulimus itaque inferenti, quod ob hanc causam non cedemus, quia et exemplo perniciosum esset, et proficeret in ruinam Ecclesiastice libertatis, et fortasse in fidei Christianæ dispendium. Quis enim auctoriter mutare de cetero? quis, pastoribus simili modo cedentibus, ascendet ex adverso, ut se murum opponat pro domo Israel? Addidimus, nec vos, nec aliquos Apostolicos viros Ecclesiam dei talibus exemplis informuasse. Nonne pastoribus fugientibus sicut historiarum fide celebre est, tota Egyptus ad idolatriam redit, ubi ab initio maxime religio vigebat? Hinc alio progressi quesierunt, an illorum vellemus stare iudicio super iis, quæ vertuntur inter nos et regem? Et quidem si refugeremus judicium, causam regis justificare videremur, et nostra fortasse apud plerosque laderetur opinio: cum tamen illum, qui adversari exstitit, non debeamus, si placet, habere judicem, nec auctorib[us] ad hoc fuli esse possimus, nisi in praesentia vestra. Nostra siquidem et nostrorum proscriptione, et aliorum vexatione, et dannis sic rex ille terruit et territat universos, ut nullus, eo sciente, audiat nostri meminisse in bonum. Habita horum omnium contemplatione, sic temperavimus responsionem, ut nee diceremus nos detrectare judicium, nec tam discriminatos nos immergeremus litigio. Diximus enim nos et nostros sede, administratione, et bonis omnibus spoliatis, cum ad omnia fuerint restituti, libenter, ubi et quando debebimus, vestram aut ejus aut quorum de mandato vestro oportuerit judicium subiugatos: justitiam enim nec possumus nec volu-

¹ Jer. xvii.

mus declinare. Interim nulla nos ad litigandum ratione compelli, nec pauperatatem nostram ad hoc sufficere, nec liberalitatem serenissimi regis sine molestia ad hoc posse pretendit, ut nos et coextantes panperes Christi munimus suis, quibus ad praesens indiget, exhibeat dñm in dominibz alienis. Nam ubi virtutibus abundat, expensæ nostræ facilis tolerantur.

31. « Processerunt ad tertiam questionem, sciscitantes, an episcoporum, qui appellaverant contra nos, item sub eis judicibus vellemus exciper? sed respondimus, nos vestrum super hoc non receperisse mandatum, nec in opiam nostram ad tantos sumptus et lites esse idoneam. Hoc autem agebatur ab adversariis nostris (sicut didicimus ab iis quos res latere non poterat) ut sub quacumque occasione nostram possent in presentia legatorum notare personam, et sic quacumque lisionem ingerere. Conjicimur enim, quod nullus provincialium nobis audeat assistere contra regem, et sic viderentur nostram procurasse ruinam. Rex autem solos illos evocavit, qui nobis ab initio injus turbinis adversantes, inventores tanta malitia esse noscuntur, videlicet Eboracensem archiepiscopum, et episcopos Londoniensem et Cicestrensem, accito cum eis et Wigorniense, ut velamento ejus aliorum malitia palliatur. Ceterum sicut vestra potest meminisse credidit, isti qui nunc regis voluntati acclamant, et præ ceteris, sicut publice notum est, silent sanguinem nostrum; litteris suis impetrationem pallii nostri, et electionis formam, et personam nostram multis laudum praecomiis extulerunt. Nunc autem veritati contradicentes et sibi, seipso mentiendo et adulando audacia contemptibile reddiderunt, dum ad nutum principis, velut servi comici, modo aiunt, modo negant. Hi sunt, pater, qui dant cornua peccatori; et si non satis insanit, instigant illum, subjecientes pulvinar cubito, et caput vitii languidum in cervicalis molitie faciunt obdormire.

32. « Cum itaque etiam illi, qui debebant esse columnæ Ecclesie, consilio, auxilio, auctoritate, obsequiis et sumptibus contra eam et nos animent et arment divinae legis et parvitatris nostræ persecutores: non est nolis tutum ant possibile subire judicium, nisi in presentia sanctitatis vestre, et sub vestro ipsis examine. Liceat enim de sinceritate alterius legalorum sperare delecto Ecclesia, et nos de eo confidamus, praesertim in his que Dei sunt: tamen non est homo præter vos, cui hanc causam Domini committere audeamus. Alterum vero legatum talum faciat Deus, quem salutis sua esse expediet, et qualiter esse decet Romane Ecclesie presbyterem cardinalem. Veremur autem ne contingat, quod (si reminisci placet) præmonimus eventurum, si forte prudentiam, eloquentiam, et auctoritatem domini Willelmi cum potestate et voluntate dura regis Anglie accideret convenire: veremur, inquam, ne tales nobis, formato consilio, porrigitur petitiones, quarum vobis molestus sit

auditus, effectus impossibilis, aut displicens Deo, et mundo odiosus.

33. « Et quia vobis omnium Ecclesiarum sollicitudo incumbit, circumferite, si placet, oculos in Occidentem. Attende et videle, qualiter ibi tractetur Ecclesia; indicet vobis dominus Otto, quem spiritu Dei agi credimus, quid viderit et cognoverit de Ecclesia et provincia Turonensi, quid de Anglicana audierit, quid expertus sit in Northmannia; et credimus vos dicturos cum lacrymis: Onia non est dolor sicut dolor iste. Ut enim de Cantuariensi et Turonensi Ecclesiis faceamus, quas territal (retinet) ut andistis, et ultimam plenius scirets! septem episcopatus vacantes in provincia nostra et Rothomagensi jam multo tempore tenet in manu sua, nec aliquos ibi patitur ordinari pastores. Clerus regni datus est satellitibus suis in concocationem et prædam. Si ista, pater optimè, dissimulamus, quid in die judicii respondebimus Christo? Quis antichristo resistet venienti, si tantum patientiam vitiorum et criminum jam accommodamus preambulis ejus? Talibus enim dissimulationibus insolecent potestales, reges gentium transiunt in tyranos, ne Ecclesia nullum jus, nullum privilegium, nisi de eorum arbitrio censeant relinquendum. Sed beatus qui tenet et alludit parvulos eorum ad petram. Nam si Judas ex mandato legis non exterminat Chananaeum, ei in hostem et stimulum perpetuo coadscit. Confortare, pater, et esto robustus, plures nobiscum sunt quam cum illis. Contrivit dominus malleum impiorum Friderici, percussurus et alios in brevi, nisi resipiscant, et cum Ecclesia Dei pacem habeant.

34. « Et ut tandem verbis facilius finem, vestri oris duxat expectamus judicium, aut illius qui spiritum principium atque convevit, et liberare pauperem a potestate. Nuntiorum vox plura supplebit, que scripto non credidimus committenda. Hoc certum habeat vestra serenitas, quia si voluissemus a principio pravis consuetudinibus acquiescere: non esset alienij cardinalis, imo vero hominis alienij necessariis interventus. Frustraque nobis, auctore Domino, Siculorum aut Hungarorum proponuntur exempla, que nos in die judicii minime excusarent, si tyrannorum barbariem preferremus Apostolicis institutis, et saecularium insolentiam potestatum crederemus potius formam esse vivendi, quam testamentum aeternum confirmatum sanguine et morte Filii Dei.

« Ut igitur predicta omnia sine lacrymabili concludam, attendat sanctitas vestra, si iste debet esse fructus laboris et operis, ac ex illi nostri, ut judicemur nudi, miseri, privati omnibus bonis, ac subeamus causarum angustias, eo quod ausi sumus nos opponere ferociissimo oppressori Ecclesie in defensionem libertatis ipsius, qui expectabamus in dies de desolatione nostra solatium, de exacta miseria gaudium, de injuria Christi dignam a Deo et a vobis in oppressores Ecclesie ultionem. Nonne sufficere poterat iis qui querunt animas nostras,

quod quosdam morte affecerunt ex nostris? Panperlas quoque et calamitas nostra, in qua vix agimus vitam, alienis eleemosynis viventes, nisi auctoritate legationis istius, quae nunquam fuisse, frustra trahamur et protrahamur, per annos et annos a dolore in dolorem, a miseria in confusione, jus etiam nostrum, et justitia convertatur in ruinam nostram et miserorum nostrorum? Deus bone, quis erit hujus doloris finis? Exsurge, Deus, judica causam tuam; vindica sanguinem servorum tuorum, qui nequiter extincti sunt, et aliorum qui intolerabiliter afflicti deficiunt, cum sit nemo qui de manu inimicorum nostrorum praeter dominum papam, et perpaeos secum velint nos eripere. Vivat et valeat sanctitas vestra in tempora longa, ut vivamus et convalescamus nos et miseri nostri!». Hactenus ad Alexandrum papam relatio S. Thomae.

35. *S. Thomas suspensus a legatis egregias dat litteras ad Alexandrum III et ad cardinales.* — Inter haec autem legati cardinales significaverunt S. Thomae, quod rex Anglorum obtinuerat a papa, quod et summa instantia (ut vidimus) divulgaret, nimisrum quod omnis interdicta eset auctoritas ipsi Thomae de rebus Ecclesie Anglicane. Extat inhibitus hujusmodi per eos ad eundem

S. Thomam missa, his verbis conscripta¹:

« Venerabili et dilectissimo fratri Cantuariensi archiep. (Willelmus et Oddo) cardinales salutem.

« Innotuit regi, quid super concordia, quid etiam super causa, si contra vos agere vellat, respondistis. Et cum prius satis (sicut aiebat) ex predictibus actibus vestris, et supra quam satis fuisse commotus, ampliori et vehementiori fuit nunc indignatione pernotus, vestri cordis altitudinem, et domini papae incuriam, erga ipsum indubitanter accusans. Episcopi vero et abbates regni Anglorum audientes, quia vos nihil cum eis agere, neque nostro iudicio vos supponere vellatis, in nostra presentia litteras domini papae, quibus vobis mandasse se dicit, ne vos regnum Anglorum interdictio supponatis, coram perlegerunt. Requisierunt etiam a nobis, si ab ulroque nostrum vel altero accepta legatione in Anglia possent a vestris gravaminibus defendi. Cum autem respondissemus, nos de negotiis regni Anglorum nullatenus habere potestatem, ibidem incontinenti tam prose ipsis, quam pro loto regno ad dominum papam appellaverunt, et in protectione domini papae et nostra se ipsos et regnum ponentes, diem quoque ad festum sancti Martini constituentes. Unde mandamus dilectioni vestre, et ex parte domini papae et nostra praecepsimus, quatenus deferentes appellationi praedictae, inhibitionem etiam, quam dominus papae se vobis fecisse testatur, attendentes, nullum interdictum, nullam excommunicationem in regnum Anglorum intendatis, quousque præsentia Apostolica audeatur, et quid domino papae et

Romanæ Ecclesie super his placeat, cognoscatur. Ipsi quoque episcopi et abbates nuntios proprios ad vos transmittunt, qui appellationem in nostra praesentia factam et diem vobis denuntient». Hucusque mandatum legatorum. Cumque ista de inhibitione auctoritatis S. Thomae non ad ipsum tantum per litteras scripta essent, sed circumquaque (ut audiatur superioris) divulgata, magno scandalo bonorum omnium, faventium Ecclesiastice libertatis idem S. Thomas magnopere exercutatus, litteras de his scripsit querulas valde ad ipsum Romanum Pontificem Alexandrum, neconon alias ad omnes S. R. Ecclesie cardinales, magna amaritudine refertas, quas omnes reddere in promptu est. Extant enim siu ne ejusdem sepe citati Codices Epistoliarum, cum errore librarii scribi omissæ sunt libro secundo post Epistolaam quadragesimam quintam, prout qui emendavit errorem, admonuit. Epistola ipsa S. Thomæ ad Alexandrum sic se habet:

36. « Amantissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia summo Pontifici, Thomas Cantuariensis Ecclesie minister humilis, miser ac miserabilis exul cum suis exulibus salutem et omne bonum.

« Mittimus sanctitati vestrae latores praesentium fideles nostros, duos videlicet de misericordiis et coelixibus nostris, quos tamen ad praesens possumus, et sicut possumus (posuimus), ut per eos audiatis et intelligatis certiori et miserabilis ratione, que circa nos noviter acta sunt his diebus: miseriarum etiam nostrarum et nostrorum angostias, que quidem immanes sunt, et suscipiamus a sanctitate vestra, si placet, eclester debitan et diu dilatam oppressionis Ecclesie et nostrae liberationem. Dolorum etiam nostrorum per manum misericordia vestrae levamen accipiamus, ne immuniter et multipliciter depresso delicianus in tribulatione, qua non fuit a diebus (antiquorum) dolorum districtior. Protracti enim sumus, jam diu est, sicut novit excellentia vestra, trahimur etiam, et protrahimur non minus crudeliter quam iisque per tempus et tempora in miseria et dolore, ut vel sic infra longi temporis metas afflictione deficit anima nostra, extinguamur attriti, deficitiam penitus exacti miseriarum angustias, expiret interim auctoritas vestra, quod absit, que per Dei misericordiam contra iniquorum desiderium, contra malignantium fraudem revelatura est miseriam nostram et aliorum, antequam finiatur. Inclina igitur, domine, anrem tuam et audi; aperi oculos tuos et vide, si fuit iniquitas sicutista; attende diligenter si est dolor, sicut dolor nostri et nostrorum qui dati sumus in directionem, nisi subito subveniat nobis per manum vestram Dei misericordia. Facti sumus in subsannationem et derisum his qui in circuitu nostro sunt, auctoritate legatorum vestrorum, qui ultimam non magis enormiter quam præsumptuose egissent circa nos et Ecclesie negotia! Si enim haec facta sunt nobis

¹ Cod. Val. I. II. Ep. xxix.

ab ipsis in viridi, quid fieri in arido, si duratura est ista legatio, que nunquam fuisset? Suspendebunt ipsi nos, quantum in eis est, ab omni auctoritate quam habebamus in Ecclesiis Anglie et personis quod nunquam gratia Dei ei vestri ad aliquibus principis, vel alterius instantiam factum est a vobis, nec fieri per Dei misericordiam, sicut ex certa promissione induxit nobis vestra sublimitas. Ut quid, domine, tribuisti legationem homini, de cuius introitu attendisse debuerat dominus meus (ut salva pace ejus loquar) quis deberet esse futurus legationis hujus fructus, pensasse etiam ejusdem exitum, cujus anima tota effusa fuit ab initio, et est in ruinam Ecclesiastice dignitatis et vestram, ut vel sic fiat principi gratias?

37. « Domine, domine, ad te sunt oculi nostri, ne pereamus. Adjuta nos, domine, et fac nobiscum secundum promissiones tuas, que utipam non in vanum letificaverint animas nostras. Sus-tinuimus enim ad vestrae celsitudinis mandatum; sustinuimus, inquam, pacem, et non venit. Exspectavimus per manum opera legalorum vestrorum bonum, et ecce nobis major afflictio, turbatio ter-ventior. Miserere ergo nostri, domine, miserere nostri; cum sit nemo post Deum, qui pugnet pro nobis, nisi tu solus cum fidelibus tuis. Miserere, inquam, nostri, ut misereatur vestri Deus in dis-tricto examine, cum redditurus fueritis rationem vilificationis vestrae. Non est enim ad quem habeamus refugium post Deum, nisi ad te. Cum etiam ipsi opponant, se nobis favore hominum, qui intuvi pietatis et justitiae ob reverentiam etiam sacrosanctae Ecclesiae Romanae, nobiscum stare debuerant, et pugnare pro nobis. Exhaustis siquidem sumptibus, et vexationibus innumeris urgentibus, non est nobis certe de cetero quomodo prosequamur vexationum istarum vel minimam partem. Succurrat itaque nobis et Ecclesie nostrae, si placet, celeriter tua sublimitas, et imponat finem huic malitia, ne protrahatur ulterius, quoniam jam tempus est. Vix enim est, ut etiam prae nimis angustiis spirare valeamus. Accelero ergo, ut sentiamus gratias tuae beneficium, antequam moriamur. Valeat et vivat in tempora longa dilecta nobis et super omnia post Dei amorem necessaria tua sancta benignitas, ut tua munificentia incipiamus et nos reviviscere, qui jam incipimus mori.

38. « Praterea noscat discretio vestra, quod tribus diebus, antequam supervenirent nobis mala ista, exierant nuntii a nobis cum litteris nostris quibus mutuabamus sanctitati vestrae, qualiter a legis vestris discesseramus. Scribebat enim vobis rex Francorum Christianissimus et regina, et quidam de principibus et episcopis regni sui, quidamque minores amici vestri, laetaentes et glorificantes Deum, gratiasque Deo et vobis agentes, eo quod manifestum erat ex adventu legalorum vestrorum, sicut id ipsi domino regi ore ad os insinuaverant, falsa esse ac mendacissima, qua Joannes ille jurator de Oxeneford, et alii nuntii regis

praedieaverant de gravamine et dejectione nostra futura per legatos; unde scandalum ineffabile ortum erat in toto regno Francorum, et apud omnes ad quos rumor ille pervenerat, praeterquam adversarios Ecclesie et nostros. Sed versa est cithara ista in luctum, et laetitia ista in moerorem, factusque est error iste peior priore. Petimus itaque, ut placet sanctitati vestre, supervenienti morbo celearem adhibere medicinam, quatenus fiat omnibus in manifesto (sicut rei veritas se habet) crita conscientiam vestram et mandatum ista fuisse presumpta. Valeat iterum sanctitas vestra et in aeternum». Hactenus Epistola sancti Thomae ad Alexandrum Pontificem.

39. At non his contentus, querelas suas inferri voluit in cardinalium sacrum collegium, quos mirum in modum (ut decet sanctos) summa animi libertate, haud veritus eminentiam amplissimam dignitatis, redarguit. Nos autem considerantes quanto sit utilius ab amantibus verberari, quam ab odio habentibus osculis appeti, ipsam hic integrum describemus Epistolam, que sic se habet¹:

« Venerabilibus dominis suis et patribus universis, episcopis, presbyteris, diaconibus S. R. E. Dei gratia cardinalibus, Thomas eadem gratia Cantuariensis Ecclesie minister humilis, miser ac miserabilis exul, salutem ac debitum per omnia famulatum.

« Misero verba facere grata haud est facile; miserabilis servare modum in dicendo, sane difficile. Detur ergo, petimus, indulgentia misero, miseribili venia. Credimus vos, patres sanctissimi, divina inspicante gratia, ad hoc in summo fastigio constitutos, ut removatis injusticias, presumptiones abscondatis, laborantibus in sacerdotio benigne subveniatis, opprobriisque et calamitatibus eorum nullatenus locum exhibeatis; sed oppressis gravatisque feratis auxilium, calumniantes reprimatis, durius opprimentes gravissime puniat. Non enim perturbare perversos, non resistere perseverentibus Ecclesiam: nihil aliud est, quam fore. Consentire namque violetur occulte, qui manifesto facinori non obviat. Intelligimus inde, non aliter vobis licere, quam ut omnes conatus vestros huic cause nostrae, que inter regem nostrum et nos, immo inter vos et ipsum praecipue versatur, in qua universalis salus infestatur Ecclesiae officiosissime de cetero impendatis. Inieratis cum ipso certamen, erat vobis jam in limine victoria, si non religionis vestrae circumvenisset auctoritatem, sicut creditur a peritis, predicatur a transeuntibus, affirmatur ab iis qui regis intima noverunt arietius, captiosa calliditas, falsa spes pacis, que potius extorquetur a tyrannis preparatione certaminis, quam legationis tractatione; preparatione enim belli pax obtinetur. Digna certe poena, huic miserationis vestrae viscera claudi, qui libertatem Ecclesie querit extinguere. Decet ergo vos esse

¹ Cod. Vat. in Append. Ep. 1.

vaenos ab omni offensa, ab aliena gratia penitus liberos: si recte tractatis aliena negotia, si loquimini veritatem in populo, si diligitis justitiam, qui facitis iudicium in gente, Dominus enim dicit¹: Diligite justitiam, qui iudicat terram. Ipsa utique ubique diligenda, ubique est observanda. Sola enim ipsa operatur pacem et conservat. Unde Isaías²: Erit opus justitiae pax. Et David in Psalmo³: Justitia et pax osculatae sunt. Amant enim se huc duo catenae, ut qui facit justitiam, pacem inveniat, nec aliter. Sic ergo agite, sic observe justitiam, quibus iudicant potestas credita est, ut cum venerit justus Iudex, reddens uniciisque juxta meritum sua, pro bene observata justitia digna vos mercede remuneret.

40. « Quid plura? Hæc in summa reduco vobis ad memoriam: quoniam Arius parva scintilla fuit in Alexandria, sed quia dissimilante justitia, non est statim oppressus, ejus totum orbem fere flammam populata est. Et ut veniamus ad rem: dicite, patres sanctissimi, qua conscientia dissimulatis injuriam Christo illatam in me; imo certe in vobis, qui Christi vicem gerere debetis in terra? Nonne causa mea simul vestra est? imo penitus vestra? An simulalis vos ignorare, quod rex Anglorum occupavit, et singulis diebus occupat possessiones Ecclesiasticas, libertatem Ecclesia subvertit? Extendit manus suas in christos Domini, passim et sine defectu in clericos, alias incarcernando, alias truncando, alias erundo oculos, cogendo alias ad duellum, alias ad examinationem ignis vel aquæ, episcopos eliam non servare metropolitano suo obedientiam, minores clericos prælati suis non obedire, non habere se excommunicatos, cum rite fuerit excommunicati; imo (quod deterius est) omnino modum tollat Ecclesia libertatem ad instar grandis illius schismatici, oppressoris vestri, (nempe Friderici), qui querit funditus eviscerare Ecclesiam? Si haec sint impune a rege nostro, quid fieri ab ejus haereditibus? Quid sustinetur a successoribus vestris? Attendite quoniam crescent quotidianæ mala, crescent occasionses et ingenia malorum.

41. « Deus bone, facietne ista impune? Non hac via Christus incessit, non Apostoli, quorum imitatores esse debetis, et nos vobiscum. Quare receditis a viis Domini in quo est vobis fiducia? Verendum est, ne, quod absit, contritio et infelicitas sit in viis vestris, ne viam subitis non agnoveritis: quod non sit timor Domini in vestris oculis. Quis cripiet vos de manu tributariis? Quis liberabit vos de bellis tuncibus, que jam in iannis est, ut vos absorbeat omnes, si non Deus ipse? Certe non argentum, non aurum, non humana gratia, non favor principum. Nolite ergo, nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Maledictus enim qui confidit in homine, qui ponit carnem brachium suum. Facile, domini

mei, facite aliis quod vobis desideratis a Christo fieri, ut evadatis periculum quod est e vicino. Eadem enim mensura remelietur vobis, qua ipsi mensi fueritis. An nescitis, quoniam argentum vestrum proficitur foras, aurum vestrum erit in sterquilinium? argentum et aurum non poterit vos liberare in die furoris Domini. Nolite ergo, nolite thesaurizare vobis iram in die ire, sed thesaurizate vobis in cælo, resistendo oppressoribus, subveniendo oppressis. Alioquin judicet inter vos et me, et coeckules meos, orphans, viuas, infantes in cunabulis, cræterosque omnes clericos et laicos Deus ipse, apud quem non est personam acceptio. Requirat ipse sanguinem mortuorum meorum de manibus vestris, vindict simulationem istam, qui sedet in excelso, justus judex, considerans dissimulations vestras et injusticias, redditurus unicuique vestrum, prout gesserit mecum sive bonum sive malum. Expositus quippe nos equidem immorertos, signum ad sagittam, ut nec jaacula jaculantis undique in nos, pressi valeamus clidere, nec evadere possimus, nisi in potentia manu Dei jacentium sagittas. Fecistis opprobrium omni transuersi, subsannationem vicinis nostris, derisum his qui in circuitu nostro sunt: utinam non vobis ipsis.

42. « Deus bone, quis erit de celero vigor in membris, si capit is ipsius robur emareretur? Jam certe etiam fatur in plateis, prædicatur per civitates et vios, quia non sit justitia Roma de potentibus. Ut quid sepius vias nostras spinis? cur ollicitis nobis offenditionis lapidem? Ut quid tollitis nobis omnem nostram auctoritatem, ne vindicemus injuriam Christi, ne redimamus damna diuinorum nostrorum, quibus nemo succurrit, ne compensemus Ecclesie iacturam, prout nunc possumus. Ecclesiastica saltem censura; ne silentio convalescat inconcussa impunitas, sed prodeat in lucem tanta concessionis auctoritas, tam affectata præsumptionis ultio merita, ut appareat tempore postero, tam enormia, tam delestabilia nullatenus impune, sed merito attentata fuisse? Certum tenet expectatio ista plurimum habet periculi, salutis nihil. Alias (aliter) curandus est is morbus, si non per dissimulationem vestram vultis interfici reges universæ terræ. Dulcis enim est omni tyranno amara servitus Ecclesie, nec tolli facilis, si non fit ei citissime ipsa sua dulcedo amara severitate justitiae. Eo jam perversum est, ut sequatur rex noster etiam Sceulos, imo certe precedat. Currit undique a clericis Angliae ad suam curiam: sunt curiales capellani, sub cibentu isto astrinxuntur jurisjurandi necessitate ut vel sic in terra sua tiberius oblineat de celero, quod hoc tempore de voluntate sua pro iure constituit. Itur curiosi in dispendium Ecclesie non parabile, cum sit nemo qui currenti non cedat, qui redarguat detinquentem efficaciter, qui pugnat ejus viriliter accessum (excessum). Quid erit nobis et vobis ulterioris in terra illa, si celerius non occurruatur

¹ Ap. i. 32. Isa. xliii. 10. Eccl. LXXXV.

hunc tanto periculo? Si non refundatur aerius
hujus tam enormis novitatis periculosa presump-
tio? vos ipsi videritis.

43. « Disposueram certe animam meam in
hac parte liberare, viriliter subvenire periculo, si
non hujus facti me, sicut credimus, immerito
aestimassetis indignum. Indulget Deus hoc fa-
cientibus. Erat mihi quippe cum ipso facilior
accessus, si (quod absit) sine vobis Ecclesia dis-
crimina dissimulare curassem. Verum quidquid
mecum egeritis, quidquid agatis, per misericordiam
Dei nihil fieri a me sine vobis, nihil in pre-
judicium Ecclesiae, si vita comes mihi succur-
rit. Haec viam elegi, hanc, Christo ducere, non mut-
tabo sententiam. Itaec est enim mihi via salubris.
Haec vobis scribo non ad indignationem aliquam
(novit Deus qui scrutator est cordum) sed ad cau-
telam, ne veniat super vos dies Domini sicut fur,
dies ultionis qui nemini pareat. Credite ergo mihi
fidei vestra per omnia, dilectissimi domini, resu-
mite vires, accingimini gladio verbi Dei potentissimi,
exerite gladium beati Petri, injuriam Christi
vindicate et suorum, nulli parcat oculus vester, fa-
cete iudicium et justitiam sine dilatione omni patienti
injuriam. Haec est via regia, haec est via quae ducitat
vitam. Haec vobis incedendum est, ut sequamini ve-
stigia Christi, vestigia Apostolorum, quorum estis
vicarii. **NOX SIMULATIONE, NON INGENIO REGENDA EST ECCLESIA, SED JUSTITIA ET VERITATE, QVÆ SE OBSER-
VANTEM LIBERAT AB OMNI PERICULO.** Hoc facite, et
habebitis pro certo Deum adiutorem, nec timeatis de cætro, quid faciat mihi homo. Bene valete,
ut bene sit nobis et toti Ecclesie ». Hactenus ipse,
qui usu loquendi, quod ait, non ingeno regendam
esse Ecclesiam Dei, idem voluit significare, ac si
dixisset: Non prudentia carnis, quæ est inimica
Deo (ut dixit Apostolus¹) illam esse administran-
dam, qua una simul periclitatur justitia cuius ve-
ritate.

44. *Revocantur legati Apostolici ab Anglia ob
res male gestas.* — Ibis igitur, tum ad Alexandrum
Pontificem, tum ad S. R. E. cardinales Romanos
allatis litteris, tanti viri auctoritate, magis autem
veritate, una cum sacro fratrum collegio permotus
est Alexander, ut legatos ipsos, quos tot viri
sanctissimi querelæ perstringerent, quantocius
revocaret in Urbem, id in primis curante nuntio
santi Thomas Romæ degente, et apocrisiarii mu-
nere perfungente, quem ad hoc ipsum peragendum
apud Pontificem monuisse reperitur idem
sanctus Thomas suis litteris, in quibus haec inter
alia leguntur²: « Et ideo omnimodis expedit, inno-
plusquam necessarium est, ut omnem quam poteritis,
operam adhibeatis, et pro viribus apud do-
minum papam efficiatis, quatenus saepè dicti car-
dinales revocentur, et a terra tota ipsius regis sub
pœna intermissione exire compellantur ». Haec
de legatis revocandis sanctus Thomas. Qui ut dixi-

mus, a papa exauditus in omnibus fuit. Nam suis
Pontificis litteris mox eos revocavit in Urbem,
omni eos statim nudans auctoritate. Qui autem
inde recederent, regem Anglie revisendum esse
duxerunt. Quenam autem inter eos transacta
sint, relatio tunc scripta nos docet, quæ sic se
habet³:

45. « Proxima quinta feria post Octavam sancti Martini venerunt cardinales ad Beccense monasterium, sequenti die Lexovium, tercia die ad Sanctum-Petri super Divam, quarta idem die, que præcedit adventum Domini venerunt Argentheon. Ea die occurrit eis rex per duas leucas, hilarem eis vultum exhibens, et utrumque cardinalium comitatus est usque ad hospitium suum. Sequenti die, id est, secunda die, post missam satis mane vocali, venerunt ad regem, et intraverunt in cameram ad consilium cum archiepi-
scopis, episcopis et abbatis, qui admissi sunt. Cum autem quasi sub spatio duarum horarum moram fecissent intus, egressi sunt, et rex cum eis usque ad ostium capelle exterius, et ibi in eundo dixit dominus rex hoc verbum publice, et ipsis etiam audientibus cardinalibus: Utinam amplius immixtam videat oculus meus aliquem cardinalis! Cum tanta autem festinatione dimittebat eos, quod cum hospitium eorum satie vicinum esset, non fuerunt expectati, ut venirent equi eorum proprii, sed traditi sunt eis ad exundum equi, qui ante capellam casu proximi inventi sunt; et exierunt cardinales cum quatuor comitantibus ad plus. Remanserunt autem archiepiscopi, et epis-
copi, et abbates cum rege, et intraverunt in cameram ad consilium. Ubi cum moram fecissent usque ad horam fere vespertinam, venerunt ad cardinales, et omnium eorum facies videbatur esse turbata. Cum aliquantam moram fecissent apud cardinales, reversi sunt ad hospitium.

46. « Crastina die cum moram fecissent apud
regem usque ad horam sextam, venerunt ad car-
dinales, et postea ad regem; reversi sunt postea ad
cardinales, response hinc inde secreta portantes.
Sequenti die, id est, in vigilia S. Andreæ, rex
summo diluculo surrexit, et exiit ludere in cani-
bus et avibus celi, sicut creditum et aestinatum
est, de industria sui faciens absentiam. Episcopi
vero satis mane convenerunt ad capellam regis,
et statim ad cameram: ibi absente rege habita
deliberatione, exierunt ad Ecclesiam, juxta quam
cardinales hospitia habebant. Ubi cum cardinales
sedisset vocati ut audirent, que ab eis proponer-
rentur, assidentibus hinc inde Rothomagensi, Ebora-
racensi archiepiscopis, Wigorniensi, Saresberiensi,
Bajocensi, Londoniensi, Cices trensi, et Eugoh-
mensi episcopis, abbatis quampluribus et lai-
corum ampla multitudine, surrexit Londoniensis,
et eum turbata mentis esse, insipida et parum
venusta oratio argumento fuit, et sic exorsus est:

¹ Rom. viii. — ² Cod. Vat. I. n. Ep. civ.

³ Cod. Vat. I. n. Ep. vi.

vos andistis, etc.» Quæ superius in relatione legatorum de appellatione interposita ab episcopis Anglie audiivimus. Et post orationem : « Facta itaque, inquit, appellatione, petierunt Apostolos a cardinalibus et dati sunt eis appellatorii, sicut creditur. Discesserunt autem cardinales a rege feria tertia post Dominicam, *Ad te levavi*. Sed in discessu enim multa humilitate petit rex cardinales, quod pro eo intercederent apud dominum papam, ut liberaret eum a nobis omnino. Et incontinenti coram cardinalibus et aliis lacrymatus est, et dominus Willelmus cardinalis visus est lacrymari. Sed dominus Oddo vix a cachino se potuit abstinere. Summa autem negoti hæc est, quod dominus Willelmus Papiensis mittit quemdam clericum suum, qui cognatus creditur magistri Lombardi, cum festinatione ad dominum papam, et rex mittit duos nuntios, scilicet quemdam Londoniensis episcopi, qui vocatur magister Henricus Pizim, et cum eo Reginaldum filium Saresberiensis episcopi. Præterea sabbato ante secundum diem Dominicam Adventus a cardinalibus, qui erant apud Ebroicas, egressi sunt magister Jocelinus Cicestrensis et cantor Saresberiensis, venturi ad vos, ut denuntiant factam esse contra vos appellationem a personis Angliae.» Et paulo post : « Dominus Oddo cardinalis mandat domino papæ secreto, quod depositionis vestrae nec ancor erit, nec consentiens, quamvis rex nihil aliud petere videatur, nisi capit vestrum in disco. Vafete.» Hactenus amici relatio ad sanctum Thomam. In ea quæ extat alia de his relatio Joannis Saresberiensis ad Joannem Pietavensem episcopum, habet ista de irato rege in hoc ultimo congressu¹ : « Cardinales aero turbatum regem invenerunt, ut palam quereretur, se proditum esse a domino papa, et minaretur se ab eo recessurum, nisi de Cantuariensi archiepiscopo justiam faceret exhiberi». Et inferius quæ secuta sunt post interpositam appellationem his verbis :

47. « Episcopi quoque duos nuntios miserunt (de nuntiis legatorum ad archiepiscopum Cantuariensem, scilicet) Walterum cantorem Saresberensem, et magistrum Jocelimum cancellarium Cicestrensem, ut factam denuntiant appellationem, et eam coram archiepisco innovarent. Sed archiepiscopus episcoporum nuntios ad colloquium non admisit, eo quod inter alios episcopi Londoniensis nomine venirent, quem archiepiscopus excommunicatum habet, et cardinalibus denuntiaverat, quod qui legatione fungebantur, communicaverat excommunicatis ejus, et si in fraudem Apostolici mandati, videbent minus prudentibus absoluti. Hoc enim tandem, et tantum indulserat dominus papa, ut si essent in periculo mortis, absolverentur, præstilo antea juramento, quod starent mandato domini papæ, si convalescerent. Illi autem, simulantes se in periculo mortis constitutos, quia oportebat eos ex mandato domini nunc transfretare,

nunc in Walliam proficiisci, a quodam episcopo Gnatensi utriusque juris prorsus aut fere ignaro, Lanelyensi scilicet, qui monasterium Abendoniae, utpote quæstusius, pro episcopatu receperat de manu regis, absolutionem impetraverunt. Et ne mandato domini papæ possit ambigi, litteras Apostolicas misit archiepiscopus legis, quibus districte preciperunt illos sic absolutos reponere in anteriorem excommunicationis sententiam, nisi possessiones archiepiscopi et suorum et omnia ablata cum integritate restituant, nullius appellationis obstaculo Apostolicum hoc impediente mandatum.» Et inferius : « Rogavit etiam attentius, ut juxta mandatum domini papæ, legati excommunicatos suos urgerent ad satisfactionem, vel in sententiam anathematis revocarent, etc. Addens haec ex parte legalos infirmos esse inventos, ut flecterentur ad auram impellentem. Porro adversus eos, qui suffurabantur absolutionem, eo quod essent navigatori, extat Epistola Joannis Saresberiensis ad Alexandrum papam², qua ostendit, eos nullo modo absolutos dici posse.

48. Postquam autem Willelmus legatus vidit sanctum Thomam non recepisse nuntios episcoporum, tanquam non bene absolvitorum ab excommunicatione quam incunfrissent, idem ipse tam suo quam collega nomine de absolvendis excommunicatis has litteras dedit ad episcopos Angliae³, quibus ista commisit Norvicensem et Cicestrensem :

« Discretioni vestrae praesenti significacione mandamus, quatenus personas illas, que a Cantuariensi archiepiscopo excommunicationis vinculo dictæ sunt innodate, in manu vestra, promissione recepta, quod nostro debeat stare mandato, postquam istas videritis litteras, absolvatis. Quod vobis moderatum videbitur. Haec autem occasione postposita, prosequi studeat et adimplere, quicunque vestrum apices istos primus receperit. Ex quo vestrum receperint mandatum, significetis eos juramento præstilo absolutos». Haec nomine legatorum scripta fuere.

Menunt barum litterarum Saresberiensis in Epistola ad archidiacorum Exoniensem verbis istis⁴ : « Recepturns est enim, si nondum recepit litteras legatorum, præcipientes ut absolvat excommunicatus domini Cantuariensis. Cum tamen ipsi præcipiendo nullam habeant potestatem, sed inhibiti sint litteris Apostolicis Angliam ingredi, vel se de regni negotiis intrrompere, nisi prius pax plenissima reformatur». Et inferius : « Dicaturque eis, quod absoltio non proderit eis ad salutem, nisi quam præcedit penitentia et confessio et satisfactio pro facultate, etc.» Scripsit et de his idem Saresberiensis ad Alexandrum Pontificem⁵ litteras in quibus hæc inter alia in amaritudine animi sui : « Os meum in caelum ponere non præsumo. Fateor et verum est, omnia Romano licere Pontifici, sed

¹ Cod. Val. I. ii. Ep. xviii. — ² Ibid. — ³ Ibid. Ep. cl. —

Ibid. Ep. xxxvi.

ea duntavat, que de jure divino Ecclesiastica concessa sunt potestati. Licet ei nova iura condere, vetera abrogare, dum tamen illa, que a Dei verbo in Evangelio vel lege perpetuam causam habent, mutare non possit. Ausim dicere, quod nec Petrus ipse quemquam perseverantem in scelere et voluntate peccandi possit absolvere — nec claves accepit, quibus janum regni possit impenitentibus aperire, etc.» Hac et alia Saesberiensis. Ex eius itidem aliis litteris ad Alexandrum audi rursum proscriptorum pro Ecclesiastica libertate tuenda querelas de iisdem¹:

49. « Anima nostra, pater, in amaritudine est, ut (quod in conspectu vestro linea plurimum) verbo modestiam subtrahat vis doloris, et patientia pra misericordiarum cumulo querelas omnino nequeat colibere. Alii enim nostrum pro defensione justitiae morientes, a Deo et ab Ecclesia expulsi innocentis sanguinis ultionem; ali variis affliguntur suppliciis, omnes extinximus, et dum proscripti sumus, ut vel sic nefarias hominum traditiones compellamus praeferre legi Dei, et sanctionibus Patrum. Sed unicum est fidelibus in tribulatione remedium, precibus aures pulsare majestatis, et totius mentis arcana retexere, ut sic Patris clementiam moveant, et misericordiam solatum consequantur. Hoc quoties filii Israel usi sunt, loties de necessitatibus et angustiis leguntur erepsi. Recurabant illi ad tabernaculum federis, ubi Sancta sanctorum servabantur, id est, mandata Dei, que cunctis justificationibus antefecundum. In opportunitatibus suis conveniebant Moysem et Aaron sanctos Domini. El miser Cantuariensis ad quos inter Dominum et semediatores configiendum est, nisi ad Romanam Ecclesiam, ubi viget divinae legis custodia, et totius sacerdotii principatus? Nam si illa post Dominum decreverit salvare nos, continuo liberabimur: si manus exeriris, destructur Ama lech: et qui vos Pharaoni dedit in Deum, dejicit omnes adversarios Ecclesie a facie nostra, etc.» Hac ipse querelas subjeciens de male absolutis excommunicatis, de quibus superius dictum est. Porro Alexander papa ubi ista cognovit adversus eos, qui absque prævia satisfactione absoluti fuissent, ita rescripsit ad ipsos cardinales legatos²:

50. « Suggestum est nobis, quod quidam eorum, quos venerabilis frater noster Thomas archiepiscopus Cantuariensis excommunicationi subjecerat, Ecclesie sue necnon et clericorum ejus bona et possessiones detinere, et iisdem incubare presumunt. Unde quoniam indignum est, ut bonis et possessionibus illis detentis a vinculo debeant, quo tenentur, absolvi: discretioni vestra per Apostolica scripta mandamus, qualenus, si jam sicut audivimus, per aliquos sunt absoluti, ipsis ex parte nostra virtute juramenti firmiter injungatis, quod presumptas possessiones et bona personis et Ecclesiis, de quarum jure existunt, in continenti

relinquant, nec eas tenere, aut se in his de celero intrumittere, qualibet occasione presumant. Quod si ad vestrum praeceptum non fecerint, vos eos omni delatione et appellatione cessante, in priorem excommunicationis sententiam usque ad satisfactio nem plenariam reducatis. Si vero a vobis fuerint absoluti, id nihilominus, sicut prædictissimum, efficiatis.» Hac Alexander, sed anno sequenti (ut appareret ex dictis) quo ista contigit ipsum audisse Pontificem. Quas papæ litteras ut acceperunt legati per munium S. Thomæ, ad eum resribentes se excusaverent, eos dum essent apud regem, non posset talia execipi contra illos, quibus bona ipsa idem rex dederat: quod et de mente papæ esset, ne dum ibi legati essent, aliquid operarentur contra ipsum regem, ne quid indignum Apostolica Sede patarentur ab ipso. Sed prosequuntur legatos redeuntes, de quorum reversione huc Joannes Saesberiensis in Epistola ad archidiaconom Exoniensem¹: « Cardinales redeunt revocati non sine confusione, penitentes et conquerentes se ad regis voluntatem nimis causam Ecclesie depressisse. Alter enim eorum, videlicet Pipiens, ei in omnibus astilit, altero quoque remissius agente, quam tantæ expectationis et spei hominem decunisset». Ille ipse. Qui et inferius post multa, quid cum rege idem legatus Oddo proficeret, ita narrat:

51. « Praeterieram, quod minime esset preterremendum, scilicet, dominum Oddonem, panis diebus antequam recederet a rege, ipsum diligenter convenisse, ut pacem cum archiepiscopo reformaret. Ille vero respondit, se amore domini papæ et cardinalium permisurum, ut archiepiscopus in pace redeat ad sedem suam, et disponat Ecclesie et rebus suis. Et quia de consuetudinibus iuris diutius protraxerunt: dixit se et liberossuos illis solis esse contentos, quas antecessores suos habuisse constititerit juramento centum hominum de Anglia, et centum de Northmannia, et centum de Audegavia, et aliis terris suis. Si vero huc condilio pacis archiepiscopo displiceret, se paralum esse dixit stare arbitrio iuri episcoporum Angliæ, tum cismariorum, videlicet Rothomagensis, Ba jocensis, et Cenomanensis. Quod si nec istud sufficeret, domini papa iudicio stabit, eo salvo, ut non exheredarentur liberi ejus: nam in diebus suis facile sustinebil, ut dominus papa quod voluerit, reprobat.

52. « Quaslibet est ab eo, quidnam archiepiscopo et suis facturus erat de restitutione, quæ ab ipso petitur et debetur. At ille respondit, jurans multis et exquisitis juramentis, quod omnia, quæ inde perceperat, solis Ecclesiis et pauperibus erogavit; sed hoc credat Iudeus Apella; non ego. Cardinalis autem subintulit, quod nisi alio utatur consilio, et cum Ecclesia Dei mitius agat, omnia districtius et citius quam credit ab illo requiret Deus et Ecclesia ejus: et sic accepta licentia, re-

¹ Cod. Vat. I. ii. Ep. c. — ² Ibid. Ep. xcix.

¹ Cod. Vat. I. n. Ep. cv.

cessit ab eo. Deinde convenit cum Willelmus Pa-
piensis eodem fere modo : sed semen verbi ejus
eccepsit super arenam. Facientes autem transitum
per Christianissimum regem Francie, redierunt in
gratiam ejus, intervenientibus pactis, que vobis
harum litterarum bajulus intimabit». Ilucusque
Saresberiensis, qui et de his que postea accide-
runt, aliis litteris haec amplius : « Quintus annus
exilii mei evolvitur, et ecce cum mihi nihil ante
defuerit, solatii cumulus est, quod Ecclesie liber-
tas videtur astare pro foribus, et pro parte jam
pedem fixit in insula. Renuntiavit enim rex (sic ut
muniti cardinalium attestantur) quibusdam con-
suetudinibus pessimis, quas tamen ante consue-
verat vendicare, cum juramento detestans illas, et
auctores earum, consentiens ut liberum sit ad
Sedem Apostolicam appellare, ut clerici ad sacer-
tularia judicia non trahantur, et quedam alia, que
sic utinam probaret facto, sicut firmat eloquio»,
Haec de his ipse. Atque hic denum finis legationis
huius : reliqua autem inferius in fine praesentis
annii.

33. In Concilio Lateranensi Fridericus impe-
rator depositus, Laudenses et alii populi ad unita-
tem recepti, eodem imperatore turpiter in Germaniam
redeuntes. — Interim ad res Italie converta-
mus orationem, dicturi de his, que ad Fridericum
imperatorem et ejus schismaticum antipapam, et
alia que ad Urbem statumque Ecclesie Romane
spectant, que collegimus ex Joannis Saresberiensis
Epistola hoc anno datis, in eodem Codice Vaticano
descriptis, atque primum que habentur in litteris
ad Joannem Pietavensem episcopum patricis istis¹ : « Fridericus ille schismaticus insignis, dum in
Ecclesiam malitiosius et crudelius sevit, factus est
exaugustus, et eo perductus est, ut jam optaverit
Italianam perdisse, quam retinere non potest ». At
cur exaugustus, alia declarat Epistola, ipsum
nempe ab Alexandro papa anathematis sententia
condemnat, imperiali dignitate exactorum
fuisse in Concilio Lateranensi. Sed audi ipsum
Joannem ista scribente ad Cantie sub priorem² :

Rerloresci status, anctore Domino, univer-
salis Ecclesiae, et schismatricorum impetus frustra-
tus est, et superbia Moab in dies infirmatur. Nec
de nocte vastus est nunc, ut ab initio, sed in
meridie suffossa est ara, et muri ejus dejecti sunt
funditus, ut exaltatio Moab ex necessitate Petro
cedens, de cetero conquescat. Unde spes est in
Domino, ut vociferantibus tubis sacerdotibus, in
proximo corrut Jericho, et regnum proprio san-
guine acquisitum obtineat triumphator Iesu, et in
pace possideat quod sui juris est sponsus et justus
Ecclesiae Christus. Cum enim Romanus Pontifex
per patientiam Teutonicum tyrannum diutius
expectasset, ut vel sic provocaretur ad penitentiam,
et schismaticus abulens patientia ejus, pec-
cata peccatis adduceret jugiter, ut error in amentiam

verteretur, vicarius Petri a Domino constitutus
super gentes et super regna, Italos et omnes, qui
ei ex causa imperii religione jurisjurandi tenebantur
astricti, a fidelitate ejus absolvit, et Italianam
fere totam a facie furentis et praesentis tanta felici-
tate et celeritate excussit, ut in ea nihil habere
videatur, nisi tortores, quos evitat, interdum et
angushiarum, quas evitare non potest, iuge sup-
plicium.

34. « Abstulit ei etiam regiam dignitatem,
ipsiusque anathemate condemnavit, et inhibuit
auctoritate Dei, ne vires ullas amodo in bellicis
congregationibus habeat, aut de Christiano aliquo
victoriam consequatur, aut aliebui quiete et pace
gaudeat, donec fructus poenitentie condignos ope-
retur. In quo secutus est exemplum Gregorii Se-
ptimi decessoris sui, qui nostra aetate Henricum
imperatorem Ecclesie privilegia convolentem de-
ponens, in Concilio Romano simili sententia con-
demnavit. Et quidem illa sententia effectum sorti-
ta est, et hanc de privilegio Petri datam videtur
ipse Dominus confirmasse. Illoc enim Itali audito,
ab eo discedentes reedificaverunt Mediolanum,
schismatics expulerunt, Catholicos reduxerunt
episcopos, et Apostolicę Sedi unanimiter adhaeser-
unt. Sed quid nota recenseo? Hoc ubique Iocorum
fama, quasi praemonis voce concelebrat, nec
aliquibus dubium puto, ne forte lateat illos, qui
soli tempestate hac exulant domo sua. Quia ergo
ab Oriente jam radius serenitatis illuxit per Chri-
stum, et incoluntas Ecclesie in capite reparatur,
supererit spes fidei certissima, quod unguentum a
capite in Apostolicam barbam exuberans, descen-
dat in caput et oram Anglicana Ecclesie, etc. »

35. Ex eodem quoque Lateranensi Concilio
credita est legatio Galdino archiepiscopo Mediolanensi,
ut Catholicos ab Ecclesiis suis pulsos restitu-
tuat episcopos, et schismatics intrusos sedibus
pellat. Qui quomodo id si operatus in Ecclesia
Laudensi addicta schismaticeis, his verbis in Lau-
densi tunc scripto Chronicō per Ottonem Morenam
describatur :

« Interca dominus Gaidinus de la Scola, Me-
diolanensis civis et clericus, qui quidem cancellarius
domini Ribaldi, et domini Huberti de Piro-
vano Mediolanensis archiepiscoporum per annos multos fuerat, et in locum jam dicti Huberti ad
archiepiscopatum Mediolani fuerat sublimatus a
domino Alexandro papa in Lombardia ipsius pape
tunc legatus constitutus, suos nuntios, scilicet
abbatem S. Ambrosii, et abbatem S. Vincentii de
Mediolano, misit domino Alberto de Cazano majoris
Ecclesiae Laudensis tunc preposito, ceterisque
praepositis, abbatibus, presbyteris et clericis, et
etiam consulibus de Laude, dicendo atque mo-
nendo, quod ipsi partem pape Paschalisi, et domini
Friderici imperatoris omnino relinquenter, et
predicto pape Alexandro favarent, et ipsi pape de
injuria sibi facta satisfaccerent, atque episcopum
Catholicum eligerent : et nisi hoc facerent, ab

¹ Cod. Vat. I. 1. Ep. LX. — ² Ibid. Ep. LXXXIV.

officio et beneficio Ecclesiastico abstinerent. Dictus vero praepositus, cæterique clericie hoc audientes, modesti valde fuere, tum quia magna pars eorum mandato imperatoris juraverat, se papam Paschallem pro papa in perpetuum tenere; tum etiam, quia omnes fere fidelitatem juraverant domino Alberto de Merlino, tunc temporis, ut eis videbatur, Laudensi episcopo Catholicio, nec adhuc canonico jure deposito, hoc facere timebant valde, et sibi in maximum dedecus reputabant. Inter se etiam conferentes, quod si dicti papa Paschalis et imperator victores adhuc existarent, ipsi in perpetuum se dannarent, et qualibet eorum dignitate et gratia privarent, formidabant nimis mandatis domini Galdini obedire. Ille etiam recusare, quod eis mandaverat decus supradicti domini Galdini, stupebant plures, tum propter papam Alexandrum, et supradictum dominum Galdinum archiepiscopum, qui quasi in illis partibus victores existenter; tum propter civitates Lombardie fere omnes insimul conjurantes: quia seiebant, quod si de Laude expellerentur, in Lombardia habitaculum, aut locum in quo se possent reducere, non haberent.

56. « Tandem dubiis angustiis hinc inde salis diu revolutis, cum nullam misericordiam a dicto archiepiscopo invenire possent, nisi quod eis mandaverat adimplerent, eligentes potius vivere quam mori, magisque etiam stare in sua patria quam in aliena vagari, in papam Alexandrum credere, ejusque parti favere, et episcopum novum secundum voluntatem archiepiscopi eligere disponuerunt. Igitur die Jovis sancto, que fuit tunc quarti kal. Aprilis, Indictione prima, MCLXXVIII anno, praedictus dominus Albertus Laudensis Ecclesie majoris praepositus, communicato insimul consilio tam Laudensis civitatis, abbatum, praepositorum, presbyterorum, aliorumque clericorum, quam etiam illorum qui extra civitatem in episcopatu Laudensi fuerant: ad honorem Dei et beatissima Virginis Marie, atque beati pretiosi confessoris Bassiani, dominum Albertum presbyterum, et tunc temporis Ecclesia de Ripalta praepositorum, virum honestum et religiosum, elegit in Laudensem episcopum et pastorem. Proximo vero die Mercurii post Pascha Laudenses abbates, praepositi, presbyteri, alioque clerici multi, consules etiam Laudenses, multiique judices et sapientes de Laude Bergomum, ubi tunc dictus electus erat, iverunt, et ipsum in sequenti die Jovis proximo Laudem cum ineffabili gudio conduxerunt, qui ibi honorifice nimis ab omnibus tam clericis quam laicis est susceptus ». Hucusque historia seu Chronicon Laudensium rerum per Ottoneum patrem et filium Acerbum Morenam conscriptum.

57. Et quod factum est eum Ecclesia Laudensi, idem cum aliis schismaticorum Ecclesiis esse agitatum, nullum dubium esse potest, tunc presertim, cum Fridericus posteriores in bello tulit, atque in fugam conversus, Papiam se contulit, ubi

et obsidione conclusus est; de qua clade et obsidione hac Joannes Saresberiensis in suis litteris¹: « Eadem die, (nempe in festo S. Martini), congressus Fridericus exaugustus eum Mediolanensis, amissis viginti quinque milibus, in fugam conversus est ». Haec de clade accepta. De obsidione autem sic: « Fridericum intra Papiam elusum tenemus et obsessum, ejectos a schismatis episcopos reduximus in sedes suas, et attrito capite impiorum, membra sibi cohaerentia facile dissolventur ». Quomodo autem Papia tandem fugiens, se contulerit in Germaniam, audi ex alia Epistola ejusdem Saresberiensis, de his ita seribentis ad eundem²: « Cum enim Teutonicus tyranus sentiret se militum præsidio destituum, et Italiae civitates in ipsum irrutare properarent, et ipse temeritate suorum, qui nobilem quemdam Papiensem excœaverant, Papie minime tutus esset, neque Manrienses, sed nec Lombardorum manus ulla ratione posse evadere videretur: ipse comitis Blandratensis, at marchionis Montisferrati fretus auxilio diverlit in terram marchionis, relietis triginta ob-sidibus Lombardorum apud Blandratum; alias autem obsides, quos accepérat, per Castra marchionis divisit custodiendos. Et ipse cum præfato comite et marchione (quia eum Lombardi congregato exercitu viginti millioni militum persequerantur, et obsidere decreverant) per castella quasi in umbra mortis latians fugitabat, ut vix (sicut aiunt probi viri pleni fide et auctoritate, qui interfuerunt) duobus diebus ant tribus auderet in eodem hospitio pernoctare. Hanc miseriam tyranni, aut potius gloriam Dei, et Ecclesie consolationem de nostratis quidam viderunt canonici Noviomenses, et nuntii comitis Henrici; de vestribus autem legati illustris regis Anglorum illuc profecti variis ex causis. Noviomenses enim archidiaconum sumini Bonifacium, Italie marchionem, quem elegerant in episcopum, virum honestum et tota schismatis tempestate Catholicum, reducere querebant. Comes Henriensis statum explorabat imperii. Nuntii vero regis Angliae juramenta prestiterunt de matrimonio contrahendo inter filium præfati marchionis et sororem regis Scotie, et ad saepē dictum tyrannum legatione functi sunt; ut de opinione multorum loquar, quo sic vires et familiaritatem prætententes imperii terreat Francos. Sed caliditas hac in contrarium prorsus exitum perficit. Franci siquidem magis animantur, dum vident hostes quasi desolatos, ino desperatos, emendata suffragia queritare, et illos implorare patronos, quibus opus est defensore.

58. « Dum itaque in tantis versaretur imperatur angustiis, et omnino desperaret et exitu, tractatum habuit cum viris religiosis, quos constabat esse fideles domini papæ, simulans secum Ecclesia Dei pacem esse facturum. Est autem in domo Carthusensi vir admodum religiosus, quondam

¹ Cod. Vat. I. II. Ep. xxvi. — ² Ibid. Ep. lxii.

familiarissimus imperatori, qui ab eo pridem recesserat ob conscientiam schismatis, et ei plurimo compatiebatur affectu. Hic ergo accessit ad eum cum lacrymis, sibi pro certo innotuisse asserens, quod pacem non erat habiturus, nisi Ecclesia Dei redderet pacem. Institut autem et obtinuit, ut revocaret per litteras suas priorem Carthusiensem, abbatem Cisterciensem, et episcopum Papiensem, quem expulerat, et promitteret se consilio eorum in omnibus acquieturum, dummodo illi in se recipere periculum juramenti, quod contra Alexandrum fieri fecerat, (scilicet, ut dictum est superius, nunquam ipsum omnino recepturum). Omnes, qui haec verba audierunt, exilarati sunt, et Lombardi jam coepérunt mitius agere, sperantes hominem esse conversum.

59. « Interim sape diclus marchio egit cum cognato suo comite Maurensi, ut imperatorem permitteret egredi, promittens ei non modo restitucionem ablatorum, sed montes aureos, et cum honore et gloria imperii gratiam sempernam. Viri autem religiosi, quos evocaverat, arripuerunt iter, excepto abate Cisterciensi, qui gravi detentus infirmitate, vice sua misit dominum Gaufredum Antisiodorensem episcopum, qui Clarevallis fuerat abbas, praemittentes fratrem quemdam, qui a tyranno exploraret, ubi vel quando eorum vellet ut colloquio. At ille, auditio adventu eorum ex litteris, jam de exitu suo certus, inducis impetratis, respondit eos ob hanc causam frustra venturos esse, nisi Angelum de caelis secum patenter adducant, aut veniant in potestate faciendo miracula ut possint inundare leprosus, et suscitare mortuos, et sic illi ad propria reversi sunt». Haec mihi idea conversus Carthusie, qui legationem gesserat, re-tulit.

60. « Imperator, autem collectis obsidibus quos disperserat, ad redditum properans, venit ad S. Ambrosium, habens circiter triginta milites in comitatu suo, et inde mane festinanter egrediens, prope Seuntiam in eminentia ejusdem montis suspendit obsidem quemdam nobilem Brixensem, impoenens ei, quod coniunctionis Italorum conscius fnerat, et (quod plus est) artifex congregati exercitus, qui eum ab Italia expellebat. Alios vere obsides secum duxit in Seuntiam. Civis autem et incole loci portas claudi fecerunt, appositis custodibus armatis, et tyranno obsides abstulerunt, dicentes sibi ab aliis civitatibus excidium et exterminium imminentem, si vicinos et amicos nobilissimos sic paternerent abducti in Alemanniam occidentem, prorsum cum adhuc in Italia suspenderent virum potentem et generosum, et suis exitum patere pro libitu. Tantam quidem adhibuerunt diligentiam in obsidibus retinendis, ut neminem permetterent egredi, qui Italice loqueretur. Imperator autem assumptu habitu servientis, quasi ut alienus magni viri procurraret hospitium, cum alius quinque servientibus noctu egressus est, letus quod ei concesserant Italiam perdere, quam demerita dui-

tias retinere. Inde transiens Chrysopolim, suam turbavit Burgundiam, proceribus intentans minas: et progrediens, Alemanniam et Saxoniam supra modum turbatas reperit, et fratrem suum p̄e ceteris inimicum, cum tamen ei plurimi adversarentur.

61. « Porro Lombardi post egressum ejus Blandratum dirimirunt, extractis inde obsidibus qui ibi relicti erant, et interfictis Teulonicis fere omnibus, quos ad custodiam castri deseruerat imperator. Decem autem nobilissimos et diuissimos Alemanos dederunt in solatum uxori mariti illius Brixensis, quem supra prope Seuntiam suspensus retulit, ut illa prius libuerit, eos aut suspendat, aut perpetue subficiat servituti, vel redemptione accipiat servituti, vel redemptionem accepit. Exinde dama multa marchionis dicuntur intulisse, et nunc rumor est, eos obsidere Papiam. Et certum est, quod Papienses iam in Alemanniam munitios miserant imperatori, denuntiantes quod nisi redierit et opem tulerit, nulla ratione poterunt dintius resistere civitatibus ». Haecenus de rebus Friderici una cum excommunicatione, absque imperio ab Italia prologi. De rebus vero Urbanis ista ex Epistola superiori¹:

62. *Legati regis Angliae apud Alexandria III Benerenti commorantem: et de statu Urbis.* — « Heresiarcha Cremensis, nempe Paschalis antipapa, Romae est apud Sanctum Petrum, ubi eum Romani morari patiuntur, inito commercio de reddendis captiuis suis, si tamen (ut aiunt) recedere non patenter. Episcopus Albanensis domini papae vices agit in Urbe. Et si Lombardi Papiam ceperint, spes est, Guidonem Cremensem captumiri: et quod non modo Romani omnes, sed et Tuscia tota schismaticos impugnabit. Adhuc autem incertum est, an dominus papa Lombardorum velit audire preces, se transferendo ad illos; creditur tamen. Prosperatur autem adhuc Benerenti, ubi nuntii regis Angliae, et nuntii domini Cantuariensis in ipsis praesentia convenerunt. Et quidem utrique benigne et honorifice recepi sunt. Sed regalium nuntiorum sicut justitia minor, sic pompa et ostentatio divitiarum major. Cum autem dominum papam blanditiis et promissis dejicere non prevalerent, ad minas conversi sunt, menticentes, quod rex eorum Norandi ciuitis sequeatur errores (erat iste princeps Mahometanorum) et profana religionis iniect consortium, quam in Ecclesia Cantuariensis Thomam pateleret dintius episcopari. At vir Dei nec terore concut, nec seduci potuit blandimentis; eisque duas proponens vias, alteram vita, alteram mortis: respondit, eos (ut cooperant) facile posse, contempla gratia et patientia Dei, percutiunt praeciliere viam; sed se, domino propitiante, non recessurum a via recta. Detinuit ergo in brevi spes eorum, et videntes se hac via contra iustitiam

non posse proficere : miserunt in Siciliam nuntios et litteras regis sui, quibus muniti venerant, ut ope Siculi regis et reginae possent aliquid a domino papa aduersus Ecclesiam impetrare. Sed Christianissimus rex Francorum præsagiens hanc versutiam malignantium, Panormitanus electo eausam Ecclesia et domini Cantuariensis commendavit ut propriam. Quis alterutrius legationis profectus sit, laetenus ignoratur.

63. Supervenierunt interim nuntii legatorum, quos rex Anglie impetraverat, minime coarantes. Nam quidquid cecinerat alius, aliis in curia decantabat. Sed nec de ipsis certum est, quid sit ad dominos suos relaturi. Supplicatum est ergo ex parte regis et legatorum, adhibitis multis intercessoribus, domino papæ pro episcopo Saresberiense. Et tandem obtentum est, ut ei summus Pontifex suam remitteret injuriam et offensam, et domino Cantuariensi scriberet, rogans et consulens, ut ei dimitteret injuriam suam, et ipsum a suspensionis sententia relaxans, in gratiam reciperet et amorem, si tamen ei in propria persona de satisfactione sufficientem præstiterit cautionem, aut duos de majoribus clericis Ecclesiæ sue, excepto decano, transmiserint, qui jurent, quoniam episcopus eis mandavit hoc præstare juramentum, quo ipsius episcopi nomine et vice jurabunt, quod archiepiscopo de injuria et contumacia satisfaciet. Ex quo probabiliter colligi potest, quod dominus papa sententiam legatorum, qua jam dictum episcopum absolverant, aut ignoravit, aut ratam habendam esse non creditit. Obtinuerat autem idem episcopus antea litteras fere consimiles¹, quae lamen ipsum et suos non operabant aliquo juramento, sed eis nondum usus est, vel quia regi displicerunt, vel quia minoris efficacie reputatae sunt. Quem vero calculum reportaturi sint alterutri, nesciebatur adhuc, quando reversus est predictum portitor litterarum. Sed dominus papa rescripsit Christianissimo regi, se Ecclesiæ Dei et suo Cantuariensi non defuturum, quamdiu partem ejus, justitia comite, poterit sublevare. Nunc ad regum nostrorum colloquia transeamus, etc. » ut supra descripta sunt hoc eodem anno. Quibus intelligas, eodem quo illa ista tempore, anno et mense esse gesta, quo ab eodem auctore, cædem scripta sunt litteræ.

64. Kursum vero in novissima de his data hoc anno Epistola hæc habet de rebus Urbanis idem Joannes Saresberiensis, scribens ad archidiaconum Exoniensem² : « Quia de statu publico Ecclesiæ et regni pariter sollicitamur : utraque tibi succincta brevitate perstringo. In primis ergo noveris, quod hæresiarcha Cremensis et cremandus clausus est in turre Stephani Thebaldi ; nec audet egredi, timetque usque ad mortem innovationem senatorum, qui in kalendis Novembribus Urbis regimen accepturi sunt. Nam præsentis anni sena-

tores, ut captivos suos de carcere imperatoris eriperent, Guidonem Cremensem receperunt apud Sanctum-Petrum in regione trans Tiberim, et iuratoria cautione securitate prestantes, Romani vero ei nunquam subjicere potuerunt, et (ut opinor) nec voluerunt. Novi vero senatores domino Alexandro facient fidelitatem, et (ut creditur) auctore Deo, schismati finem dabunt. Hoc enim diutius tractatum est, et multis firmatum juramentis ». Haec ibi de rebus Urbanis. At rursum de papa in atia Epistola hoc eodem anno data ad episcopum Pietaviensem¹ : « Dominus papa receptis nuntiis qui Constantinopolim profecli fuerant, cum muneribus et honore, et similiter legatis regis Siculi, prosperatur in viis Domini, moram faciens Beneventi ». Hactenus Epistolaris historia de rebus anni hujus.

65. *Alexandria civitas aedificata.* — Quid praetera Longobardi, pulso Friderico, ad gloriam Alexandri Catholicae Ecclesiae orthodoxi Pontificis operati sint, in rebus gestis ejusdem papæ ita describitur : « Anno igitur Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo sexagesimo octavo, ipsis kal. Maii, Pontificatus domini Alexандri anno nono, Cremonenses cum Mediolanensis et Placentiniis in manu valida pariter convenerunt contra rebellionem Papiensem et marchionis Montisferrati, ad villam que dicitur Rovereta, ubi ad honorem Dei et B. Petri, et totius Lombardiae, construenda civitatis ambitum designarunt, et locum ipsum spatiose fossato clauerunt. Convenerunt ergo ad habitandum illic cum familiis et omnibus bonis suis universi qui morabantur in circumpositis villis, videlicet, in Marengo, Garundio, Foro, Bergalis, Sivilla et Sebastia, et repente facta est civitas magna et fortis. Ut autem gloriosior ubique haberetur atque famosior, placuit omnibus, ut ipsa civitas pro reverentia B. Petri et papa Alexандri, in perpetuum nominaretur Alexandria. Est autem positâ civitas ista in terra amoena et fertilissima secus stratum publicam, immuta undique tribus fluiis, et abundans bonis plurimis. Et in primo quidem anno habitatores ejus inter milites, equites, et pedestres bellicosos usque ad quindecim millia excrevisse asserrebauntur. In sequenti quoque anno ejusdem civitatis, consules ipsius civitatis ad præsentiam domini Alexандri Pontificis venerunt Beneventum, offerentes ei, et per eum sancte R. E. ipsam civitatem in jus et proprietatem; eamque tribulariam B. Petro sponte fecerunt. Insuper ipsi et successoribus suis, quæ juraverant, ea annis singulis consulatus et populus Alexандrinus sponderunt, quod innovare deberent. Quibus sic peractis, consules ipsi cum gratia et exultatione, ac benedictione ipsius Pontificis ad propria, auctore Domino redierunt ». Haec de his ibi. Que quidem hactenus nunquam facta memini me legisse, ut in honorem cuiuspiam quamvis laudatissimi Romani Pontifici-

¹ Cod. Vat. I. II. Ep. VII. — ² Ibid. Ep. CV.

¹ Cod. Vat. I. II. Ep. XXVI.

cis civitas conderetur ab exteris, ejusque nomine vocaretur. Ita quidem usitato more, ut vexationibus magis virescat Ecclesia, et depressionibus exaltetur. Ut de Friderico illud Davidicum omnium ore versetur¹: « Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet, desiderium peccatorum peribit », quod conceperat potiunde Italiae, quam jam e manu ejus effluxisse vidisset.

66. *Aliæ legationes regis Angliae et S. Thomæ ad Alexandrum III.* — Ad postremum vero in fine anni hujus præter alios antea hoc anno missos, Angliae rex ad Alexandrum papam duos nuntios seorsum misit, nempe Reginaldum et Joannem decanum Saresberienses; sed et eodem tempore ipse Thomas Romani misit nuntios suos Alexandrum et Joannem, ad quos scribens, monuit de perfidia Reginaldi nuntii regis Angliae dicens²: « Contra adversarios nostros cautelam et continuam vigilantium habeatis, et præcipue aduersus illum spurium, forniciarium, et Ecclesiastice pacis inimicum, sacerdotis filium Reginaldum de Saresberia, qui personam nostram, in quantum potest, diffamal ubique et deturpat, dicens nos profidores esse, et sibi fidem nostram dedisse, quod patrem ejus non laderemus in aliquo ». Et paulo post: « Dicit etiam quod si dominus papa decederet, faceret nos deleri de libro vite, jactitans curiam Romanam ita venalem esse, ut intervenientibus muneribus, quidquid velit possit impetrare. Suggessit etiam regi Anglorum hujusmodi petitiones facere domino papæ, ut alii cui episcopo in Anglia committeret auctoritatem coronandi filium ipsius regis, et consecrandi episcopos, ut vel sic dominum papam deciperet. Cui cum respondisset rex, se, ut credebat, a domino papa petitiones illas non posse impetrare, respondit Reginaldus: Dominus papa non stolidus et fatus agit, si petitionibus tuis satisficerit ». Haec de nuntio regis. Ex his videoas, lector, quale genus hominum detrahere et obloqui soleat R. E. Pontificibus. Alterum vero nuntiorum Joannem decanum Saresberie isto nequiorem fuisse, que de eo sunt dicta, superius docent. Quanam autem essent ejusmodi petitiones regis, et quanta instantia eas exposceret, el quod quantitas intercessoribus, dicetur interius suo loco. Constat insuper eundem regem in fine pariter anni hujus per legatos suos sollicitasse civitates omnes, que federe juncte erant Alexandro Pontifici, ingentemque sparsisse in eas pecuniam, regemque Siciliae permovendum enrasce, et nobiliores Romanorum, ut omnes intercessores apud Pontificem essent, ut contra sanctum Thomam suas obtineret petitiones. Quid autem egerit Alexander, audies anni sequentis exordio.

67. *Congressus regis Angliae cum S. Thoma coram rege Francorum, a quo prius derelictus, deinde benigne receptus S. Thomas.* — Inter hac

aulem rex Francorum, ubi legati re infecta ex Gallia recesserunt, reassumens collapsum negotium, studuit ad mutuum colloquium congregare regem Anglorum et sanctum Thomam, se præsente; sic sperans posse eos simul pacis fœdere copulare. Quid eo congressu factum sit, in Quadripartita in fine libri secundi exacte describitur; et quod ista desiderari viderentur in Epistolis, collector earum, ne his caret Epistolaris historia, ante ipsas ista præmittit: « Sequentes vero Epistolæ singulæ, singulis locis ita sunt manifeste usque ad exitum tolius negotii, quod minus egere videantur historiali adminiculo, eo excepto, quod factum est in colloquio ». De quo ista in Quadrilogo, sive Quadripartita ex Hereberto: « Dominus autem rex Francorum videns dominum papam de pace sollicitum, tanquam filius pacis, obediens viro Apostolico, operose et attente partes suas interposuit. Unde et ad pleraque colloquia, quae inter ipsum et regem Anglorum era, archiepiscopum vocavit, pacis inter eos se mediatoorem interponens. Inter quæ unum colloquium fuit, in quo suggestum est regi Angliae archipresulem Cantuariensem suo se arbitrio omnino velle committere, ideoque gratius ejus præsentem ibi acceptabat. Multis igitur utrinque ad id convenientibus, ad pedes regis Angliae procidit dominus Cantuariensis, dicens: Totam causam, unde inter nos orta est dissensio, tuo committo arbitrio, honore salvo Dei. Tali adjunctione audita, rex vehementer scandalizatus est, multis ipsum contumeliis afficiens, multa improphanus, plurima exprobrans, arguens eum tanquam superbum et elatum, et regiae munificentiae circa ipsum impensa immemorem et ingratum ». Subdit Alanus: « Et ait regi Franciae: Domine mihi, attende, si placet. Quidquid ipsi displuerit, dicel honori Dei esse contrarium, et sic sua et mea omnia sibi vendicabit. Sed ne videar honori Dei, vel sibi in aliquo velle resistere, haec offero. Multi fuerunt reges Angliae ante me, majoris vel minoris auctoritatis quam sum ego. Multi fuerunt ante eum archiepiscopi Cantuarie magni et sancti viri. Quod igitur antecessorum suorum major et sanctior fecit antecessorum meorum minimo: hoc mihi faciat, et quiesco. Acclamabatur undique: Satis rex se humiliat ».

68. Hic mihi dicendum, admiratione me plurimum affici, primum quomodo ausus sit rex provocare ad exempla majorum prædecessorum, videlicet Cantuariensium archiepiscoporum, quorum plerosque constaret magnopere restitisse regibus libertatem Ecclesiasticam violantibus, caue de causa plurim annorum esse passos exilia et proscriptions. Inter quos sanctus Anselmus, et postea Lanfrancus, qui vixit sub ayo ipsius Henrici regis, quanta ea de causa passi fuerint, tominus superior abunde satis, ostendit. Pergit vero Alanus in Quadripartita:

« Dumque archiepiscopus aliquantulum subtiliusset, rex Franciae adjecit: Domine archiepi-

¹ Psal. cxl. — ² Lib. iii. Ep. lxvi.

scope, vis major esse sanctis viris an major (melior) Petro? Quid dubitas? Ecce pax pro foribus. Ad hæc archiepiscopus: Verum est, ait: antecessores nostri multo meliores me fuerunt et maiores, singuli autem suis temporibus, etsi non omnia adversus Dominum extollentia, quedam resecuerunt. Nam si omnia radicitus tunc extirpassent; quis nunc adversum nos ignem tentationis hujusmodi excitaret? Quo cum illis probati digni inveniamur, et cum illis laudem et gloriam.... multo melius nobis Deo consulente actum est, ut securi in eorum sorte et merito laboraverimus, ita et illorum laboris et præmii simus particeps. Nec si aliquis eorum teputit, vel excessit in aliquo ejus in hoc torporis vel excessus exemplum sequi tenemur. Petrum enim Christum negantem arguimus, sed Petrum usque ad capitum sui periculum Neronis impetum arguentem modis omnibus commendamus. Sane quia Petrus ei consenire noluit in eo, quod dissimilare sine anima sua periculo non potuit: idecirco inimicorum victor in carne occubuit, et talibus pressuris Catholica surrexit et crevit Ecclesia. Patres nostri passi sunt, quia noluerunt nomen Christi subiecere: et ego ut hominis mihi gratia restitutur, Christi honorem deberem supprimere? Absit, ait, absit. Insurrexerunt itaque magnates utriusque regni in eum, imputantes arrogantiæ archiepiscopi impedimentum pacis: uno inter alios comite palam protestante, quia archiepiscopus utriusque regni consilio, et voluntatis resistit, de cætero neutrius erat dignus auxilio, sed ejectum ab Anglia non recipiat Francia». Addit Herebertus:

69. « Soluto igitur colloquio, non sine multorum murmure redditur ad propria, coæxilibus archiepiscopi in summa desperatione positis, et reges quidem festinatissime in equis (mox quippe direxerant colloquio) recesserant, nec salutantes, nec ab archiepiscopo salutati. Quin potius rex Anglorum adhuc in recessu, etsi non in facie, a conviciis archipresulis non cessavit, insultando, et dicens inter alia, quod ea die de suo se ultus fuisset proditore. Pariter et aulici, qui pacis mediatores extiterant, in recessu multa etiam in faciem archipresuli obijecerunt, quod videlicet fuisset semper superbis, elatus, sapiens in oculis suis, propriæ semper sectator voluntatis et sententiæ; adjacentes grande fuisse hoc malum, et enorme Ecclesiæ damnum et periculum, quod ipse rector Ecclesiæ constitutus fuisset; et quod per ipsum ex parte jam destruxta, penitus cito destrueretur Ecclesia. Sed archipresul ponens ori suo custodiæ, cum consistenter peccatores adversus eum, factus est ad exprobantes et insultantes sibi quasi non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, nisi quod uni, de Ecclesiæ destructione exprobantes et insultantes sibi, quasi non audiens et humiliiter quidem et manusue respondit: Frater, inquiens, eave ne destruatur Ecclesia Dei per te: per me, favente Domino, non destrue-

tur. Et hic erat Joannes natione Anglus, episcopus tunc Pietaviensis, archiepiscopo ex diuturna conversatione et societate familiaris admotum charus et acceptus. Ab aliis vero conviciatus, non reconvinciabatur, illius profecto discipulus, qui cum malediceretur, non malediebat, cum patetur, non communabatur. Sic igitur recessit a colloquio nunc in Francia, sicut prius in Anglia apud Northantunam, factus opprobrium abundantibus et despicio superbis. Et recedens sic cum suis, dominum regem Francorum sequebatur, cuius erant preparata hospitia in castro, quod Mons-Mirabilis dicitur. Erat et archiepiscopus in castro hoc pariter hospitatus cum rege, ipso semper per aulicos abundanter ei viaticum ministранte. Rex autem tunc non declinavit, quemadmodum in aliis colloquiis consueverat, ut archipresulem in hospitio suo videret. Unde et mox conjectebatur, cor regis non ita cum archiepiscopo esse, sicut heri et nudiustertius. Nihilominus tamen archiepiscopus hilarem et jucundum se exhibuit, nec deprehendi potuit vultus ejus in diversa mutatus ob hoc. In quo adverteret magni viri constantia, fortitudo animi invincibilis, qui mundo jam sibi contrario, nullam vel etiam modicam turbationem ex his vel solliciti ostendit speciem.

70. « In crastino a prefato castro recedens, et ea die Carnotum veniens, plerique (ut nos est) populi occurrerunt, ut transeuntes viderent, et quarebant quis esset qui transiret. Et cum cognovissent, quod archipresul hic esset Cantuariensis, ipsum mox digito notarunt, aliis qui ignorabant indicantes, et dicentes invicem, murmurando tamen: Ecce archipresul ille, qui in hesterno colloquio Dominum propter reges negare noluit, nec Dei honorem subiecere. Postea etiam sepsissime, cum iter per Franciam faceret, multi in populo eadem de eo prædicarunt. A Carnoto vero recedens, quantocius potuit, Senonas venit». Additque ista compilator Epistolarum: « Tres igitur dietas eum regis Francia comitatu ita transiit, ut nec ad eum rex, vel aliquis ex sua parte accessil, et cum in talibus negotiis dominus Cantuariensis solitus fuit a regia liberalitate procurari: post illud colloquium, et per id quod diximus spatiū exinde nihil omnino fuit exhibitum. Aliquando transendo Senonensis archiepiscopus, aliquando Pietaviensis episopus, vel aliquis alius frater ejus miseria afflitus, erga eum se habuit ut mendicum. Quod plurimum suos perterritur, quasi jam omni humano auxilio destitutos.

71. « Tertio vero die, peracto illius itineris, dum sedentes in hospitio super his confabularent ad invicem, et secum quærerent quo possent divertere: dominus Cantuariensis jucundo vultu, quasi nihil adversitatis habens, et ad omnes fortunæ impetus immutabilis, moderato risu condolentibus alludit, dicens: Soltus, ait, impetor, et me cedente, non erit qui vos persecutur acerius, etc.

Confortamini igitur et nolite expavescere. Cui inquit : Misericordia tua magis, dum nescimus quo possis divertere, vir tanta auctoritatis a summis et ultimis derelictus amicis. Deo, inquit Cantuariensis, nostri curiam committimus. Et ex quo utriusque regni nobis præcluditur aditus, nec ad Romanos latrones consolationis gratia quis consulti nos revertere, qui miserorum spolia sine delectu diripiunt ». Idcirco id Romanis Thomas, quod se deret ibi in Basilica S. Petri antipapa Guido Cremonensis, pro cuius factione anni huius senatores (ut vidimus) laborabant, et ad quem alendum prædæ diversorum conferebantur. Pergit auctor :

« Alia est nobis via procedendum. Audivimus siquidem circa Ararim fluvium Burgundiae usque ad partes provinciæ liberaliores esse homines. Ad hos ego et vos mecum pedites ibimus, qui visa afflictione nostra, fortasse nostri miserebuntur, virtuitalia ministrantes ad tempus, donec nos Dominus visitaverit. Potens est Deus et in ultimo miseriae calculo suis adesse. Infidelis deterior est, qui de Dei desperat misericordia.

72. « Et statim affuit pro foribus Dei misericordia. Accurrit enim quidam serviens regi Franciæ, qui diceret : Dominus rex vos ad curiam vocat. Ad haec ait unus eorum : Ut ejiciamur e regno. Non es propheta (inquit Cantuariensis) neque filius prophetæ : noli vaticinari sinistra. Venientes ergo, invenerunt dominum regem cum tristi vultu sedentem, et non assurgentem pro solito domino Cantuariensi. Quod factum est in principio triste præsagium. Considentibus illis adhuc tepide vocatis, diutius facto silentio, rex inclinato capite, quasi dolens et invitus cogitaret, ut eos de regno ejiceret, et illisid ipsum timentibus, oboritis lacrymis, prosiliens cum singultu, projectis se ad pedes domini Cantuariensis, obstupentibus iis qui aderant. Et domino Cantuariensi se inclinante ad erigendum regem, vix tandem ad se reversus rex præ angustia : Vere, ait, domine mi pater, tu solus vidisti. Et suspiria præ more re congenitamente : Vere, ait, pater, tu solus vidisti. Nos enim cœci fuimus, qui contra Dominum dedimus tibi consilium, ut in causa tua, imo Dei, ad nullum hominis honorem Dei remitteres: ponitet nos, pater, et graviter puniet. Ignoscere, rogo, et ab hac culpa me miserum absolve. Sed et Deo et tibi meipsum et regnum meum expono, et ab hac hora promitto, quod tibi vel tuis non decreo, quamdiu, Deo auctore, vixeris. Rege itaque absoluto, dataque ei benedictione, dominus Cantuariensis Senonas regressus est cum suis in gaudio, ubi rex Francie victimum regaliter exhibuit usque ad redditum in Angliam.

73. « Quo auditio, rex Anglie regi Francie demandat, se mirari plurimum, quomodo vel qua ratione de jure posset contra eum favere Cantuariensem, cum in ipsis regis præsencia rex Anglie ita se humiliaret, ad omnem paratus justitiam, nec per ipsum steterit, quominus Cantuariensis pacem haberet, quam ipse arroganter et contumeliose

rejecit. Quocirca, ait, regem Franciæ tali de cætero in regno suo non debere prestare subsidium in sui fidelis ignominiam et ruborem. Ad haec rex Franciæ : Ita, inquit, nuntii, regi vestro nuntiantes : Quia si rex Anglia avitas quas vocat consuetudines, licet minus (ut aiunt) legi divinae congruas, tamen ut ad regiam dignitatem spectantes, non sustinet abrogari : multo minus mihi licet ius filii liberalitatis subvertere, quod cum corona regni mihi jure competit haereditario. Consuevit siquidem Francia ab antiquis temporibus omnes miseros et afflictos, et maxime pro justitia exulan tes recipere, et donec pacem habuerint, favere, tueri et defendere. Cujus honoris et excellentie gratia, Deo propitio, me vivente, ad nullius personæ suggestionem Cantuariensi exuli derogabitur ». Ilactenus de colloquio regis Francorum cum nuntiis regis Angliæ, quod aureis exarandum notis, sapiens quisque dixerit.

74. *Tusculum recipit Alexander papa.* — Finem vero jam rebus gestis anni huius imposituri, conveniamus Romanum Pontificem in fine anni huius Benevento recedentem. Urgens sane causa fuit, ut Alexander papa Benevento recedens, et Romam versus veniens, subsisteret in Tusculano, quam civitatem Romanis adversam studiit suam facere, pactis conventis cum comite Tusculano. Quomodo autem ista transacta sint, rem gestam sic narrat Romualdus archiep. Salernitanus : « Post hæc Alexander papa in Campaniam rediit, et rogante Jonathæ domino Tusculani, et ejusdem loci civilibus, civitatem Tusculanam in suam protectionem receperat. Et ad illam cum cardinalibus et tota curia sua perrexit, et prænominato Jonathæ contracambium pro eadem civitate tribuit. Quod factum Romanis multum dispicuit. Recolentes enim damna et injurias, et mortes suorum civium, quas Tusculani cum Rainaldo (Reginaldo) imperatoris cancellario eis intulerant, indignati sunt plurimum et turbati, quod Alexander papa Tusculanam civitatem, quam ipsi destruere nitebantur, in suam protectionem receperat. Et ob hoc inter eos et prædictum papam guerra maxima est exorta. Quæ cum aliquanto tempore perdurasset, Romani ultiote calidi et dolosi, benignitatem Alexandri papæ circumvenientes, promiserunt, quod eum tanquam patrem et dominum in Urbem reciperent, et mandatis suis libenter obedirent, si prædictæ civitatis muros destrui pateretur. Alexander autem papa eorum prmissionibus et verbis fidem adhibens, muros prædictæ civitatis passus est dirui. Quo facto, Romani voto suo potiti, quod papæ prmissione adimplere noluerunt. Papa vero a Romanis se circumventum plurimum condolens, turrim Tusculanorum fossis et muris circumvallari fecit, et relicta ibi militum ac peditum competenti custodia, Anagniam rediit, et ibi est multo tempore demoratus ». Hucusque Romualdus hoc anno, in fine ipsius.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6661. — Anno Æra Hispan. 1206. — Anno Hegira 561, inchoato die 5 Oct., Fer. 7. — Jesu Christi 1168.

— Alexandri III papa 10. — Friderici Anobarbi reg. 47. imp. 14. Manuels Comœni imp. 26.

1. Legatio in causa S. Thomæ missa a papa. — A num. I ad 13. Baronius, qui anno superiori quæ ad antecedentem pertinebant narravit, hic ri fert quæ ad annum MCLXVII gesta sunt in causa sancti Thomæ Cantuariensis. *Willelmus Papiensis et Otto diaconus legati missi sunt in Normanniam et Angliam, ut pacem inter Henricum II Angliae regem, et sanctum Thomam Cantuariensem sancirent. Die Purificationis beatæ Mariae legati nondum in Galliam adventarant, ut liquet ex Epistola Joannis Pictaviensis episc. sancto Thomæ data quæ secundum Baronium est CLXIII, et secundum Lupum CLXIV libri primi. In ea enim Joannes Pictaviensis ait, se eo die litteras ejus accepisse, additque : « Hi siquidem duo Urbem egressi sunt in kalendis Januarii ad partes nostras properantes, in eam scilicet Galliæ partem, quæ regi Angliæ parabant.*

2. Legati finita æstate in Franciam pervenient. — A num. 13 ad 20. Nihil boni ex hac legatione sperabat divus Thomas, ut ex ejus Epistola ad Odonem cardinalem data, et a Baronio relata, aliusque pluribus liquet. Legatis injunxerat Alexander III uti Anglorum et Francorum reges, qui in bello erant, inter se reconciliare conarentur; quod quia ei plurimum cordi erat, ad eosdem legatos eam in rem litteras dedit a Baronio num. 14 recitatas, datasque Beneventi, XI kalendas Septembris; ex quibus discimus, jam eo die, anno elapso, Alexandrum III Beneventum pervenisse. Haec enim ad eum annum pertinere non semel monuimus, et demonstrant littere Joannis Saresberiensis ad Joannem Pictaviensem episc. scripte, quarum meminit Baronius num. 43, et extant inter Epistolæ D. Thomæ lib. t, Epist. xxxi. In iis Saresberiensis ait : « Ad partes vestras acceperimus venisse legatos, de quibus adhuc incertum est, quid nobis sperari oportet, quid timeri. Hoc autem certissime constat, quod dominus Cantuariensis judicium cardinalis ad Vincula non subire disposuit multis, ut puto, et justis suspicionibus motus, quia manifestus adversarius ejus hactenus extitit ». In iisdem jam locutus fuerat de bello Rhemensi et pace insecuta, quæ anno superiori contigere, ut ibidem diximus, scripseralque :

« Bellici namque tumultus æstate fere tota ferventes, intermeandi facultatem litterarum portitoribus præcluserunt, et in urbe Rhemensi orta sedatio sic turbavit provinciam, etc. » Quare non solum in festo Purificationis B. M. legati nondum adventarant, ut mox probavimus, sed nec æstate, nisi ea jam multum proiecta, aut verius finita.

3. De pace inter regem Angliæ et S. Thom. agunt. — « Rupta est pax et concordia », inquit Gervasius Dorobernensis in Chron. ad annum MCLXVII, « et bella reparata sunt inter Ludovicum regem Franciæ et Henricum regem Angliæ propter Tolosam civitatem, et varias hinc inde causas, et maxime, ut credi potest, propter Thomam Cantuariensem archiep. unde præler alia mala comitatus Augensis, et pagus Vitassinus (vulgo le pays d'Auge et le Vexin, regiuncula Normanniæ) rapiniis et incendiis maxime vastati sunt, rege Francorum quadruplo in Vilcassino cum exercitu suo demorante. Mattheus etiam comes Boloniæ, frater vero Philippi comitis Flandriæ, sexcentas naves, ut fama fuit, Flandrensis armavit, juratus in Angliam venire, unde motus magnus in Anglia factus est, etc. Interea venerunt in Franciam præfati legali Willelmus et Otto, et cum archiepiscopo Senonio de reformanda pace locuti sunt. Inde ad regem euntes, eumque in proposito suo perlinacem nimis reperientes, in Octavis S. Martini (ad diem nempe xviii mensis Novembris) colloquium indixerunt ».

4. Sed frustra. — A num. 20 ad 33. Fuse recitat Baronius litteras, quæ ad præfatum colloquium et ad causam divi Thomæ spectant; sed quas certum est anno MCLXVII datas esse. Subdit quippe Gervasius citatus anchor æqualis : « Suggesserat enim eisdem legatis rex, quod hæc omnia mala de consilio et suggestione Cantuariensis archiepiscopi processerant, asserens eum in propria persona ad loca guerrarum accessisse, et tam regem Franciæ, quam comitem Flandriæ, nil rancoris habentem, pro viribus suis in ipsum animasse. Sed rex Francie prædictos legatos ad suum admittens colloquium, archiepiscopi purgavit innocentiam, etiam cum juramento dicens, quod ei semper consilium dederat, ut pax servaretur, salvo honore utriusque

regis. Ipsi autem ne nil egiisse viderentur, inter Gisortium (oppidum Normannie ad Eptam fl.) et Triam (in Vexino, seu Vilcassino Gallico castrum possum) in Octavis sancti Martini cum archiepiscopo loquentes, quæstionibus plurimis ipsius animum scrutari coepérunt. Sed immobilem reperientes, et ejus invincibiles rationes attendentes, de quibus audierant, contulerunt, et sic demum omni penitus infecto negotio Romanum redierunt. Eadem autem nocte, cuius in crastino convenientius erat, vidi archiepiscopus ipse somnium, quod in elacie aureo propinaretur ei venenum. Et quidem sic accidit; illi etenim verba regis composita eidem offerebant: quæ palliatione prolerva audiendum subverterent intellectum, et facienda cordiae fäcent dilationem. Sed legati, sagacis archiepiscopi (regis animum noscentis et mores) audita prudentia, redierunt ad curiam. Videntes autem fautores regis, quod in omnibus defecisset eorum versutia, iterum generalem innovaverunt appellationem », an. scilicet illo MCLXVII.

5. *Romam redēcunt.* — Recitat Baronius num. 43 et seqq. relationem ejusdam familiaris *sancti Thome*, quam eidem sancto præsuli misit, quæ tam apud eum quam apud Lupum est Epistola vi libri secundi; sed apud utrumque characteres temporum quibusdam in locis corrupti. Ea summarie continet, que gesta sunt a *proxima quinta feria post Octavam sancti Martini*, usque ad discessum cardinalium a rege, *tertia feria post Ad te levavi*, seu post Dominicam primam Adventus. Legati itaque mense Decembri Romam rediere, et quidem an. MCLXVII.

6. *Frideric. imp. a papa excommunicatur.* — Ad num. 53 et seq. Baronius hic et Labbeus tom. x Concil. ut ostendat Concilium, vel Lateranense, in quo Fridericus imp. exauktoratus, « et omnes qui ei ex causa imperii et regni religione jurejuranter tenebantur adstricti, a fidelitate ejus » absoluti, hoc anno celebratum fuisse, producent Epistolam Joannis Saresberiensis Willelmo subpriori Cantie datam, que juxta Baronium est LXXXIV libri ii, et juxta Lupum LXXXIX ejusdem libri, ex qua memorata verba descripta. Verum ex aliis ejusdem Epistolarib[us] perspicuum fit, eam anno superiori scriptam, ideoque et ad eum Concilium istud retrahendum esse. Hec ibi Joannes Saresberiensis: « Abstulit ei etiam regiam dignitatem: ipsiusque anathemate condemnavit, etc. In quo securus est exeioplum Gregorii VII. qui nostra astate Henricum imp. Ecclesiæ privilegia convolentes, depensis in Concilio Romano, simili sententia condemnavit. Et quidem illa sententia effectum sortita est, et hauc de privilegio Petri latam videtur ipse Dominus confirmasse. Hoc enim Itali auditio, ab eo discedentes, reædificaverunt Mediolanum, schismaticos expulerunt, Catholicos reduxerunt episcopos, et Apostolicæ Sedi unanimiter adhæserunt ». Quare cum Mediolanenses anno superiori die vicesima septima mensis Aprilis Me-

dolanum ingressi fuerint, ut ibidem monstravimus, eo anno ante eum diem Concilium Romanum congregatum fuit. Ad hæc ex iis, quæ paulo infra in medium proferemus, liquet Alexandrum III hoc anno Romam, quo antecedenti egressus fuerat, redire non potuisse.

7. *S. Galdinus S. Sedis legatus creatus.* — Arbitratus est Baronius ex hoc Concilio Romano creditam esse legationem *sancto Galdino* Mediolanensi archiepiscopo, ut Catholicos episcopos a suis Ecclesiis pulsos restitueret. Idem scribit Labbeus citans, et uteisque ad id probandum refert verba Historie seu Chronicæ rerum Laudensium per Ottone Morenam et Acerbum ejus filium conscripti. At verba illa non in eo Chronico, sed in ejus continuatore anonymo extant, et uteisque historicus ante præsentem annum demoritus, ut suis locis insinnavimus. Sanctus autem *Galdinus* in hoc Concilio Romano legalis sancte Sedis creari non potuit, cum illud ante urbis Mediolanensis reædificationem, seu Mediolanensem redditum ad patriam coactum fuerit, ut statim dixi, et sanctus *Galdinus* de redditu ad sedem suam Mediolanensem cogitare non potuerit ante urbis reædificationem. Quare hæc legatio anno superiori sancto præsuli data post mensem Aprilem, et postquam accepit urbis sue restitucionem, ut ibidem ex auctore anonymo ejus Vita ostendimus.

8. *Gesta Mediolani et Papie a S. Galdino.* — Ad num. 53 et seq. Refert Baronius ex continuatore Acerbi Morene, que gessit hoc anno *sanctus Galdinus* legalis Apostolicus, ut Laudenses schismatis deponenter et episcopum Catholicum eligerent, qui *quarto kal. April. Indict. t. MCLVIII anno*, Albertum presbyterum in Laudensem episcopum elegere. Gesta tunc Landæ illustrari possunt ex iis que Puricellus in Monum. Basilicæ Ambrosianæ num. 441, ex Chronico, cui titulus, *Flos Florum*, in medium adducit: « Beatus Galdinus », inquit chronographus, « fecit fieri palatum archiepiscopatus a fundamentis: et quantum legatus Ecclesie (Romane) civitatem Papie interdicto supposuit Ecclesiastico, donec satisfaceret de turri Ecclesiae Majoris Mediolani, quam Papienses dejecerant. Quod ipsi fecerunt (sed anno tantum MCLXXV), quia restituerunt xv, (legendum cum Galvano Flamma in Chron. xviii), mille libras grosse monete ». Imperator enim quod ab *Oberto* archiep. Mediolanensi abhorret, palatum episcopale evenitendum jussérat.

9. *Fridericus imperator ex Italia fugit.* — A num. 57 ad 62. Imperator itaque in Lombardia, quandoque in partibus Papie, quandoque Novarie et Vercelliarum aut Montisferrati, vel Astensis fere per totam hyemem stetit; sequenti vero mense Martii privatum, ita quod nec ipsi Lombardi, qui cum eo fuerant, nisi forte paucissimi sciverunt. Per terram comitis Überli de Saxonia, filii quondam comitis Amodei, qui dicitur comes de Morenia, iter arripiens in Alemanniam est pro-

fectus», inquit continuator Acerbi Morenæ. Ubertus ille de Saxonia diversus non est ab Humberto comite Moriensi et Sabaudie, idcoque quod notatu dignum, constans haec apud omnes opinio hoc tempore erat, hos clarissimos principes e familia Saxonica originem ducere. Idem comes Humbertus hucusque Friderico imp. confederatus fuerat, neque is de ejus amicitia dubitabat, cum paucis comitantibus sese apud eum receperit. Verum hoc in transitu imperator cum eo similitates suscepit. Cum enim quendam nobilem Brixensem obsidem suspendisset, aliosque obsides secum Segusium oppidum Galliae Subalpinæ, *Secutiam* a Joanne Sarisberiensi appellatum, duxisset, cives ne eos in Germaniam abduceret impediere, et neminem egredi permisere, ut refert Baronius num. 60 ex Epistola lxii libri secundi Epistolaram divi Thomæ, que in editione Lupi est ordine lxvi ejusdem libri, dataque Bartholomeo Exoniensi archidiacono, a Joanne Sarisberiensi, qui narrata hac injuria imperatori facta, subdit: «Imperator autem assumpto habitu servientis, quasi ut aliquibus magni viri procuraret hospitium, cum aliis quinque servientibus noctu egressus est, Iefus quod ei concesserant Italianam perdere, quam demererat diutius retinere. Inde transiens Chrysopolim, suam turbavit Burgundiam, precibus intentans minas. Et progediens Alemanniam et Saxoniam supra modum turbatas reperit».

10. *Post ejus fugam fedus Lombardorum corroboratur*, — Baronius num. 57 ex eadem Sarisberiensis Epistola narrat imperatorem militum præsidio destitutum Papia fugere coactum fuisse. Verum male ad hunc annum ibidem ex Sarisberiensi lib. 2, Epist. xxvi, revocat congressum *Friderici* cum Mediolanensibus; cum is hoc anno die sancti Martini, quo congressus ille habitus, non in Italia, sed in Germania fuerit, ut ex dictis numero superiori patet. Porro continuator Acerbi Morenæ asserit, *Lombardorum* fedus post imperatoris ex Italia discessum valde corroboratum fuisse. Ipso initio illud amplexi sunt Cremonenses, Brixiani, Bergomates, Parmenses, Placentini, Mediolanenses et Laudenses: «Post cuius (nempe Friderici imp.) recessum, civitates quæ simul juraverant, imprimis cum Novariensis et Vercellensis, postea cum Cremonensis, et illis de Belforte, et cum Sepriensis converuerunt: et pacem omnes inter se facientes, unum corpus sunt effecti». Cum vero Cremonenses inter primos fedus Lombardicum jurarint, incredibile est eos inter ultimos fuisse, qui eidem adhaeserint. Quare licet tam apud Chalcum et Corium in Hist. Mediolan. quam in duobus MSS. Bibliothecæ Ambrosianæ, legatur *postea cum Cremonensis*, recte tamen Puricellus in Monumen. Ambros. num. 503 legendum censem, *cum Comensis*, loco *Cremonensis*.

11. *Rex Angliae et S. Thomas nuntios ad papam mittunt*. — Ad num. 62 et seq. Baronius Epistola lxxvi libri secundi a Joanne Salisberiensi ad Bartholomeum Exoniensem archidiaconum datum, quæ juxta eum est ordine lxi ejusdem libri, exacte cum hoc anno connexum, ut ex iis, que in ea narrantur, extra omnem dubium ponitur. Quare *Guido Cremensis*, seu Paschalis III antipapa, anno mclxxvii mortuus non est, uti Otto a Sancto-Blasio, qui scribere desit anno mccc, et Papebrocius in Conatu Chron. Hist. perperam credidere; Salisberiensis enim laudatus ait: «Hæresiarcha Cremensis Romæ est apud S. Petrum», et cætera a Baronio recitata. Refert postea Salisberiensis nuntios regis Anglie et nuntios sancti Thomæ Cantuariensis coram Alexandro III *Beneventi* convenisse; cumque nihil adversus justitiam priores obtinere possent, nuntios alios in Siciliam misisse, uti habet Baronius.

12. *Manuel imp. legatos ad papam mittit*. — Ad num. 64. Epistole due a Baronio memorata, quarum prior est ordine cvm libri secundi, dataque Bartholomeo Exoniensi archidiacono, et posterior ordine xxvi ejusdem libri, dataque Joanni Pictaviensi episcopo, et utraque a Joanne Salisberiensi missa, retrahi debent ad annum superiorem, uti ibidem num. 10 de priori et num. 43 de posteriori demonstravimus. Huc vero retrahendum, quod Baronius anno mclxx, a num. 54 ad 61 narrat ex Actis Alexandri III legationem nempe Emmauehus imp. ad eundem papam; secundo mortem Guidonis antipapæ; et tertio legationem aliam dolose a Friderico imp. ad eundem Pontificem missam. Cum enim Acta illa tradant, *eodem tempore*, quo haec fiebant, *Guidonem* antipapam interiisse, et dubitari non possit, quin mors illa currenti anno acciderit, certum pariter utramque legationem hue retrahendam esse. *Manuel* imp. legatos Beneventum ad Alexandrum III misit, promittens se Ecclesiam Græcam cum Romana juncturum, atque ipsum praesenti molestia *Friderici* liberaturum, si se corona imperii Occidentalis donaret. Quam postulationem Alexander, inquit Sigonius hoc anno in Hist. de Reg. Ital. lib. xiv, ut parum reipublicæ utilem, ex cardinalium sententia reprobavit.

13. *Moritur Paschalis III Pseudo-Pontifex*. — Guidonem vero Cremensem, seu Paschalem III antipapam hoc anno extinctum esse diserte tradit Joannes de Ceccano in Chron. qui ad hunc Christi annum scribit: «Mense Septembri, die vicesima, obiit in hæresi Paschalias papa, et pars ejus elegit electum de Albaniis in papam Callistum», quem Callistum III appellavit. Errarunt itaque qui scripsere, istum antipapam, nempe Joannem abbatem Strumiensem, ante Pseudo-Pontificatum a Paschali III episcopum Tusculanum dictum fuisse(1).

(1) Qui scripserunt Joannem hunc Strumiensem creatum fuisse Tusculanum episcopum autem Pontificium dignitatem invaderet, illi profecto fidei sue vadim habuerunt omni exceptione maiorem, Romualdus Salernitanus, qui per hos annos Salernitanam cathedralm occu-

Joanni de Ceccano, quoad annum emortualem Paschalisi III, suffragantur Gervasius Dorobernensis in Chron. Hovedenus pag. 512, Radulphus de Diceto ad annum MCLXVIII, et annalista Mailrosensis ad eundem Christi annum. Neque Baronius Paschalisi III interitum usque ad an. MCLXX distulisset, nisi persuasum habuisset, que Acta Alexandri III narrant de legatione Manelis imp. ad Alexandrum III, ad illum Christi annum pertinere. Cum vero Paschalisi III die xx menses Septemb. perierit, Salisberiensis scriptis Epist. LXVI libri secundi ante ultimos hujus anni menses, antequam mors illa ei nuntiata fuisset; indeque de pace inter Galliae reges tanquam nondum conclusa sermonem habet.

14. *Conditur Alexandria.* — Ad num. 65. *Alexandria* civitas hoc anno edificata *ipsi kalendis Maii*, ut refert Baronius ex Actis Alexandri III. Ea civitas in honorem Alexandri III Alexandria vocata, sed ab imperialis partis studiosis ad firmitudinem ejus elevandam *palcaris* dicta, quo nomine in hunc usque diem appellatur. Nebrigenis lib. 2, c. 17, de Longobardis loquens ait: « Urbem quoque Alexandriam, ex nomine domini papæ, cui se devotos esse gaudebant, sic vocatam, apto loco ad excipiendo primos Alemannorum Italiam ingredientium impetus considerunt. Quam dum imperator in ipsis ejus primordiis obsidione cinxisset, expugnare non potuit, sed exercitu frustato discedens, hostium contra se fiduciam auxit ». Rinaldus Salernitanus hoc anno hujus urbis conditum fuse narrat, indeque appetat Acta Alexandri III sincere scripta fuisse.

15. *S. Thomas alios nuntios ad papam mittit.* — A num. 66 ad 74. Sanctus Thomas prioribus hujus anni mensibus post discessum Willelmi Papiensis et Ottonis diaconi sancte Sedis cardinalium fegatorum, ad Alexandrum III misit nuntios suos Alexandrum et Joannem, rogavitque ut petitiones regis Anglorum rejiceret: « His duobus articulis coronacioni filii sui, et consecrationibus episcoporum insistit rex Anglorum, et valde arctabitur ad pacem nostram faciendam, si constantiam domini papæ viderit », inquit divus Thomas in Epist. LXVII libri tertii ad nuntios suos data, quam ideo Baronius anno suo reddidit.

16. *Agitur de pace inter Francie et Anglie*

patet, res anni sequentis ita exorditur: « Anno Dominiq[ue] Incarnationis MCLXVIII, Iul. II, (anno a Pascha exorditur) in vigilia B. Agathæ mense Februario. Interca Guido Grenenensis qui et *Calixtus* a suis appellatus est ». Hoc sufficere arbitror ad asserendum, Tuscalano Joannis episcopatu[m] veritatem. Sed adhuc discordantia aliquod superest. Nam Rinaldus obitum Gibonis in annum septimum referre contra idem omnium veterum censeri posset. Si tamen ejus verba sedulo expanderint, nihil habet a catena diversum. Non enim ait die illa Februarii Guidonem decessisse: sed cum per hanc tempora obiesset, nempe die XX Septembres anni MCLXVIII, Joannem Strumenensem sequens anno intio substitutum. Iuisse. Sed quid interea factum est a schismate isto illo tempore spatio quo Pontificis carcerem? In re obscura, suspicionem meam proferre hecat. Joannes de Ceccano narrat schismatis exultuisse *Electione de Alfonso in papam Calixtum*, Pagus electum hunc ipsum esse Joannem Strumenensem arbitratur. Sed non satis capio cur Ceccanus nomen Joannis sit: cum præsertim ad annum MCLXVIII, ubi de Joannis depositione loquuntur, suo illico nomine *Joannis Strumenensis* designat. Atus ergo censetur electus iste a Joanne: quia suspicacio[n]em meam auget Sardulius Grenenensis episcopus epis. Laronensis ad exordium usque sequentes saecula, quo et florebant, perdutum, in tom. VII Beruni Relyc. prodit. Ita ergo post exaltationem returnum anni MCLXVIII narratur: « His temporibus fuit presbyter nomine Grenenensis electus, qui hunc alias metris et scientia dicens, tunc proper schismatis defectus est ». Indicant hæc subobscurum quod Joannes de Ceccano planus narravit, ac demonstrant intrusum hunc alium esse a Joanne: cum ve[n]ientem ipsum libenter diversum. Rem igitur totam ita concepi. Fatis functo Guidone anno MCLXVIII, die XX Septembres ejus successor destinatus fuit electus qui sibi Calixtus nomen designaverat; sed eo brevi vel decadente vel anno Joannes Ugarius Strumenensis ab his assumptus fuit die IV Februario anni MCLXIX. Breve illum nonnullatum electi Bonnabulus etenique neglexerunt, sive quod p[ro]curorum modum fuerit, sive quod electionem, non vero confirmationem oblinuerint.

Mansi.

reges. — Congressum vero regis Angliae cum sancto Thoma Cantuariensi coram Ludovico VII Francorum rege habitum, quem fuse narrat Baronius ex Quadripartita lib. 2, cap. 25 et seqq. ad annum sequentem pertinere, discimus ex Gervasio Dorobernensi in Chron. ubi illum pluribus refert. Neque currenti anno reges congressum illum habere potuere; cum nonnius sub eius finem in concordiam redierint. Haec Gervasii verba ad annum MCLXVIII: « Cirea Natale Domini discurrerunt, inter reges, adhuc in immensum discordes, viri religiosi utriusque fideles, verba pacis et concordiae ad alterutrum deferentes. Pax itaque tandem utcumque formata est, quæ quo melius firmaretur, in Epiphania boni mutuo sibi indixerunt colloquium ». Salisberiensis in Epist. LXVI libri secundi memorata, et, uti mox diximus, hoc anno exente data, varia ad hanc tractationem pacis pertinentia habet, quæ legere juvabit.

17. *Ea anno tantum sequenti peracta.* — Tum Gervasius ad annum MCLXIX subdit: « Convenerunt reges et principes die Epiphania apud Montem mirabilem (seu Monmirabilem, Gallice *Monmirail*, oppidum in ipso Cenomanensis Provincie limite situm) de pace jam formata collocaturi, ubi post alias confirmanda pacis allegationes rex Angliae Henricus Ludovicus regi Francie ita fertur dixisse: Hac die, domine mi rex, quæ tres reges Regi regum munera obtulerunt, meipsum, natos meos, et terram vestram commendo custodiae. Cur respondit rex Francie: Quia vobis hoc inspiravit rex, qui regum munera suscepit, exhibeant nati vestri presentia suam, ut a mansuetudinis nostra titulo terras suas possident. Accessit itaque Henricus regis primogenitus, etc ». Paulo post: « Inter ea persuasum est Thome Cantuariensi archiepiscopo a quibusdam nobilissimis viris et religiosis, ab his etiam quos dominus papæ ad pacem destinaverat reformandam, ut ipse archiepiscopus regis animum aliqua humilitate coram optimatibus utriusque regni, in praesentia quoque regis Francie mitigaret, litigis decisionem regis penitus committeret arbitrio omni tacita conditione », et cetera fuse ibidem narrata, quæ diversa non sunt ab iis quæ hic Baronius habet, hanc scilicet pacis tractationem felicem exitum non habuisse.

18. *Tusculi mœnia et Albaeum evertuntur.* — Ad num. 74. Narrat hoc Romualdus archiep. Salernitanus, et ex eo Baronius, Alexandrum III reticula Anagnia in Tusculanam civitatem venisse, et Romanos ei promisso se ejus mandatis libenter morem gesturos, « si predicte civitatis muros destrui pateretur. Quo facto, Romani volo suo potiti, quod papæ promiserant adimplere noluerunt ». Papa vero a Romanis se circumveuentum videns, « Anagniam rediit, et ibi est multo tempore demoratus ». Quare Pontificem hoc anno Romæ non fuisse, et ibidem Fridericum imp. non excommunicasse, uti iam supra probavimus, certum et indubitatum. Porro huc retrahendum quod anno sequenti de eversione Albani in medium afferemus, cum presenti gestum sit.

19. *Moritur Guillelmus IV comes Nivernensis.* — « Tanta pestis in Jerosolymis fuit », inquit Nangius in Chronicon ad hunc annum, « quod fere omnes peregrini mortui sunt: ibique Guillelmus comes Nivernensis (hujus nominis IV, filius Guillelmi III, anno MCLXI demortuus, ut habent idem Nangius et Chronicorum Vizeliacense) sine haerede defunctus est, cui successit Guido frater eius. In Sicilia tunc erat quidam Francigena, regis Guillelmi (hujus nominis II), cancellarius, quem quidem potentes Siculi odientes, in odium ipsius litteras per Apuliam et Calabriam direxerunt, ut quoquod Franci invenirentur, capitiliter punirentur; quod et factum est: sed rex Siciliae hoc agnoscevis, auctores illius seditionis pari sententia condemnavit ». De hac lamentabili strage fusius agit monachus Antisodorensis apud Boleum tom. II Universit. Paris. pag. 358. Tyrius lib. 20, cap. 3, ait, Guillelmum IV in primo gratissime juvenitatis flore, cum multis animi suspiriis et gemitibus vitam finiisse »; in libro tamen ultimo Historie Vizeliacensis dicuntur, eum per satellites suos monasterium Vizeliacense diripuisse, monachos crudeliter ab eo vexatos aufugisse, et Hugo-nem archiepiscopum Senonensem coactum fuisse eum excommunicare.

20. *Auscienſium præſulum pietas.* — Florebant hoc tempore Guillelmus archiepiscopus Auscienſis, de quo Oihenartus in Notitia Vasconia p. 452, ex veteri membrana, hujus præſulis tempore scripta, hec refert: « Intra fines Gasconia tam Cisterciensis, quam Praemonstratensis Ordinis decem monasteria, et sanctimonialium nonnulla de Ordine Fontis-Ebraldi in honore omnipotentis Dei fundavit et plantavit ». Suscepit sacram contra Mauros expeditionem, eique Idelfonsus Aragoniae et Navarræ rex a propter multa et innumerabilia servitia, pericula et labores », quos Bernardus ejus in præſulatu decessor sustinuit, insignem donacionem fecit, et post ejus mortem successoribus archiepiscopis, quam ibidem recitat Oihenartus, in qua legitur, « facta Charta Æra MCLXVIII, in mense Augusto », anno sc. Christi MCXX. Ejus in Actis publicis usque ad præsentem annum men-

tionem haberi tradunt San-Marthani in Archiep. Auscienſibus.

21. *Victoriae Almohadum Christianis infensorum.* — In Hispania Mahometes, vulgo *Lupus rex* appellatus, non desistebat a Josepho Almohadum imperatore lacesendo, et *Musmudes*, qui etiam adversus hunc in armis erant, ea deponere solebant. Quare *Josephus* ingentem exercitum, cui præclarus *Omar*, adversus eum collegit, ut narrat Noveirius. Docent historici Hispanie *Mahometem*, cui praestò erant Christiani ab Almohadibus ubique vexati, fortiter sese imperatori oppossisse, et *Petro Ruyzio* nobili Navarrae Stellæ domino in premium navatae sibi opera *urbem Sanctæ Mariæ* dedisse. Nonne illud a Christianis sine dubio urbi impositum, et a Mauris, quando illam occuparunt, non mutatum. Geographus enim Nubiensis, qui ante aliquot annos sub Rogero Sicilia rege floruit, hanc urbem *Sanctam Mariam* semper appellat. Martinus Carillo in Episcopis Aragonensis ait se vidisse Catalogum episcoporum ejusdem civitatis valde antiquum, in quo primus episcopus dicitur fuisse D. Martinus. Aliqui scripserunt urbem hanc diversam non esse a Lobeto nunc civitate episcopali, vulgo *Albarazim* dieta. Illud certum, *Lobetum* fuisse oppidum Lobetaniarum Celtiberis vicinum. Non multo post Valentie et Mursiae regnum Christianis confederatum eversum fuit, et iuxta Noveirium *Josephus imperator* anno Hegiræ DLXVI, qui Christi est MCLXX, in Hispaniam transfretavit, varias de hostibus victorias reportavit, et Christianorum finibus devastatis, Marochium anno MCLXXII reversus est.

22. *Conversio Rugianorum et finis Chronicorum Helmodi.* — « Rugiani Selavorum populi, ab Erico Danorum rege, et Finlandi ab Erico Suecoruni rege victi, Christum agnoscent. Helmodus presbyter et canonicus Butroniensis. Historiam conversionis Henetorum sive Selavorum ad Christum a temporibus Caroli Magni usque ad hæc tempora perduxit », ut legitur hoc anno in additione ad Auctarium Aquicinetinum. Anno MCLXIV de conversione Rugianorum et canonizatione sancti Canuti Junioris, que ad hunc annum pertinent, verba fecimus. Chronicorum Helmodi adhuc extat.

23. *Minorem Britanniam rex Anglie acquirit.* — Conanus Britaniæ (seu Armoriorum) comes jure successorio comitatum ultramque Britanniæ recipiens, ex sorore Willelmi regis Scotorum filiam reliquit heredem », inquit Radulphus de Diceto ad hunc Christi annum pag. 513. Idem habet Mattheus Parisius in Chron. qui addit sororem regis Scotorum *Constantiam* dictam fuisse, et ejus filiam Henricum Anglie regem *Gaufrido* filio suo uxorem accepisse, sieque tota Britannia potitus esse.

Willelmus de Campania archiep. Senonensis consecratus fuit, ut in fine anni sequentis probabimus.

ALEXANDRI III ANNUS 10. — CHRISTI 1169.

1. Novi et obstinati conatus regis Angliae contra S. Thom. — Sequitur millesimus centesimus sexagesimus nonus annus Christi, Indictione secunda, quo Alexander papa penitus recusans assentiri petitionibus regis Angliae, postrema legatione ingestis, constanter perseverans, ut in suam S. Thomam restitueret Ecclesiam, novam decernil ad eundem Anglorum regem pro eodem S. Thoma restituendo legationem. De qua dicturus, primum omnium opus est, ut que rex petierit ab eodem Pontifice in medium afferamus. Erant autem dñe ille precipue petitiones, nimirum ut S. Thomas a Gallis dimoveretur, vocareturque Romanum ab ipso papa, atque ab eodem transferretur in aliam Ecclesiam. Quinam autem fuerint ipsius regis conatus, et quia impensa, ut id ab ipso Alexandre Pontifice obtinere posset, secrete litterie ad eum reddite docent, quibus ista significantur¹:

« Quod Deo propitiante, jam in eum calculum Christi et Ecclesie sue causa perducta est, ul de cetero periclitari non possit, eo quod schismatis capita defecerunt, et Anglicanae Ecclesia malleus comprehensus in operibus suis, de extero cui innatur invenire non valet. Ventum erat ad summum, ubi constat habitudines periculosas esse, cum ille, qui sollicitando tam curiam quam schismaticos, Fridericum videlicet et complices suos, videns se hac via non posse proficere adversus Dominum et adversus christum ejus, transmissa legatione, confugit ad Italie civitates, promittens Mediolanensibus tria millia marcharum ad muros suorum validissimam reparationem, ut cum aliis civitatibus quas corrumpere moliebatur, impetrarent, a papa et Ecclesia Romana dejectionem, vel translationem Cantuariensi archiepiscopi. Nam ob eamdem causam Cremonensibus duo millia marcharum promiserat, Parmensis mille, et totidem Bononiensis. Domino vero papae obtulit, quod data pecunia liberaret eum ab exactioribus omnium Romanorum, et decem millia marcharum adficere: concedens etiam, ut tam in Ecclesia Cantuariensi quam in aliis vacantibus in Anglia

pastores ordinaret ad libitum. Sed quia fidem nulla promissa levabant, et in precibus manifesta convincebatur iniquitas, repulsam passus est. At quod per se impetrare non poterat, regis Siculi viribus conatus est exorquere. Sed nec ille, licet ad hoc toto nisu Syracusanus episcopus et Robertus comes de Bassavilla, multiplicatis intercessoribus laboraverunt, exauditus est pro sua reverentia, vel potentia, vel gratia, quamvis eam in Ecclesia Romana plurimam habeat. Dimissi sunt ergo muntii regis impotes voti, hoc sollem impetrato, ut dominus papa mitteret nuntios, qui pacem procurarent, Gratianum scilicet subdiaconum, et magistrum Vivianum urbis veteris archidiaconum, qui munere advocationis fungi solet in curia ». Haec et alia secreta insinuatione: nam absque nominum expressione habet inscriptio lantum ista, *Amicus Amico*.

2. Haec cum rescisset sanctus Thomas, et quod ob eam causam Romanum vocandus esset ab ipso Alexandre Pontifice, mirum in modum perturbatus est: scribebasque Epistolam ad Hunbladum cardinali episcopum Ostensem, post multas querelas haec de his habet¹: « Quia legem Dei transferre nolumus, ut ei succedat iniquitas tyrannorum; querit, ut nos citra necessitatem, praer utilitatem, contra auctoritatem ad aliam Ecclesiam transferamur. Quia vero vocantem ad iniquitatis consortium sequi nolumus, pelit nos evocari a vobis, ut in transitu possit nostru sanguinis cum iniquitatis sue consortibus qualecumque exercere commercium. Quid enim aliud sibi vult, quod Mediolanenses, Cremonenses, et Parmenses in extermum nostrum mercede corruptos sollicitat? Quid Papiensibus, aut aliis Italie civitatibus no cuimus inquam, ut nostrum exilium procurarent? In quo lesimus sapientes Bononie, qui sollicitati precibus et promissis, perniciei cause nostrae quam audierant voluerunt dare consensum? Certe nos Robertum de Bassavilla non proscripseramus, et tamen sollicitationibus inductus est, ut nostram apud vos procurarel proscriptionem. Dolo

¹ Cod. Vat. I. (II). Ep. LXXXIX.

¹ Cod. Vat. I. (III). Ep. LXXVIII.

tamen postea cognito, penitentiam ductus rogavit, ne ipsius injusta petitio audiretur. Richardus Syracusanus episcopus electus, corruptus accepta spe Lincolniensis episcopatus, persecutores nostros juvit opibus, armavit consilio, viribus roboravit. Nam et ipsi regi Siculo, intra cuius fines modo consistitis, ut eum caperent in perniciem Ecclesie et nostram, filiam regis Angliae copulandam in matrimonium promiserunt.

3. « Nonne Frangentes panem, et familiam Leoninam, et gentem Latronum, et alios Romanos potentissimos, quasi conductitios adduxerunt, ut non tam flecterent quam frangerent Ecclesiam Romanam? Sed et pacem imperatoris et Saxonum repromittunt: et quod omnes Romanos data pecunia inducent, ut faciant fidelitatem domino papae, dummodo in nostra dejectione regis Angliae satisfaciat voluntati. Patet quam securum transitum, quam jucundum conneatum nobis diligentia hominis preparabat. Profecto non satis curabat, unde satisficeret creditoribus vestris, unde sociis, si quis tamen inveniri posset, ad procinctum itineris necessaria ministrarentur, unde sumptus itineris procederent, et solatia proscriptae multitudinis, quae post quinquaginta exilium egens et afflita erat in tantis calamitatibus deserenda. Eadem sane diligenter procurantium haec (quoniam regis nomen in hanc suspicionem deducendum esse non credimus) tolerant hospitum utensilia toxicari, et difficile est, vitam servare incolument, eni insidiatur is qui jus habet in familiam totam. Et ne in hac parte schedula protrahatur et verba, quoad vita comes fuerit, nos pro nulla unquam vocatione, tot et tantis periculis ingeremus. Nam si quis ex quacumque causa mortem non detrectat, vitam facilius poterit ferro, vel laqueo terminare ». Post haec autem pergit referre ea, quae in fine anni superioris sunt enarrata, de studio regis Angliae, ut a regis Francorum protectione divelletur sanctum Thomam: quae ex ejus ore praestat audire; aut enim :

4. « Nuper autem misit idem rex Angliae nuntios suos, episcopum videlicet Sagensem, et G. Cantuariensem archidiaconum ad Christianissimum regem, sollicitans eum precibus, ut nos ejiceret de terra sua. Sed vir Deo plenus respondit, se hoc ejus hereditarium ab antecessoribus contraxisse, et semper fuisse consuetudinis regni Francorum, ut omnes pro justitia exilantes benigne recipiat, et eis debita humanitatis sotia impendat. Et dixit de nunquam tam laudabilem hereditatem, et Deo gratiam ex causa qualibet deserturum. Adjecti etiam, quod nos receperat de manu domini papae quem solum in terris babet dominum. Et ideo nec pro imperatore, nec pro rege, nec pro aliqua mundi potestate dimissurum, quin loveat nos et causam nostram, quandiu necesse fuerit, quoniam Deus nobiscum est, et pro tuaude lege ipsius tot injurias et damnam sustinemus. Hoc responso legatos confusos dimisit, et nobis (quod ei

Deus retribuit) solito benignior et liberalior es, licet benignus et liberalis semper extiterit. Dicit autem se probaturum in causa nostra sinceritatem et vigorem Ecclesie Romanae, et virtutem domini papae, cuius fidem et constantiam in eo commendat plurimum quod regem Anglie in petitionibus injustis ab eo gaudet esse repulsum, etc ». Haec de rege Francorum S. Thomas, cubitalibus iisdemque aureis omnino litteris digna.

5. *Nuntii apostolici cum litteris Alexandri III ad regem Angliae et S. Thomam.* — At fides cum constantia Alexandri papae qualis semper cognita est pro justitia et veritate persitas immobilis, talis in posterum usque ad finem perseveravit incorrupta; quam tamen mansuetudo cum patientia temperabat, ut nihil relinquaret intentatum, antequam excommunicatione regem percelleret, et regnum subiecieret interdicto. Delegit ergo viros praestantissimos, integrerrimos atque doctrina praestantes, quos audiuit Gratianum videlicet¹ nepotem Eugenii Pontificis laudatissimi (id enim Epistola Joannis² Saresberiensis ad Pictaviensem episcopum habet) et Vivianum advocacyone Romane Ecclesie bene administrata conspicuum. Quenam autem eisdem fuerint ab Alexandro commissa, ita in amici relatione secreta superius recitata, in fine describitur: « Eos tamen nuntios prescripta forma pacis, sacramenti religione papa astrinxit, quod praeinitios terminos non excederent: mandatis quoque adjiciens, ut a regis sumptibus continearent, nisi pace Ecclesiae impetrata. Et ne ultra diem, qui eis praestitutus est, aliquam facerent moram. Forma autem pacis que archiepiscopo expressa est, nihil in honestum continet, vel quod Ecclesiam dedebeat, aut personam, nec quod auctoritatem ejus in aliquo minuat, quin libere, omni occasione et appellatione cessante, in ipsum regem et regnum, et personas regni severitatem Ecclesiasticam valeat exercere, prout sibi et Ecclesia Dei expedire cognoverit, consilio tamen amicorum virorumque sapientum. Ut dum pacis verba tractantur, mitius agat, multa dissimile. Postea (si quod absit) non processerit, gravius quasi resumptus viribus, persecutores Ecclesie prostraturus insurgat ». Haec ibi de his, que ab Alexandre papa credita sunt legatis, quibus has litteras ad S. Thomam idem Pontifex dedit³:

6. « Illustris regis Anglorum nuntios et litteras accepimus. Et cum a nobis per eosdem nuntios quedam magna et difficultia postulasset, et super iis obtinendis apud nos nuntii ejus vehementer et fortiter instillissent: auimum nostrum ad voluntatem suam nequaquam flectere potuerunt. Sed ne possent habere ullam materiam et occasionem de nostra duritia conquerendi, et quod sibi nollemus de aliquo deferre: sequentes vestigia et exempla prædecessorum nostrorum, quos sanctos esse non dubitamus, prædictum regem cum omni beni-

¹ Cod. Vat. I. 111. Ep. xii. — ² Ibid. Ep. LXXVIII. — ³ Ibid. Ep. I.

gitate, modestia, et mansuetudine a suo revocare proposito, et ejus mitigare animum, et emollire disposuimus duritiam. Inde utique fuit, quod nos (sicut de consilio et deliberatione fratrum nostrorum processit) dilectos filios nostros Gratianum subdiaconum et notarium nostrum, virum honestum et litteratum, quem ob memoriam sanctae recordationis patris et prædecessoris nostri Eugenii papæ, et intuitu sincerissimæ fidei et obsequi sui charum omnimodis acceptumque tenemus, et magistrum Vivianum, quem ob antiquam familiaritatem, prudentiam, et litteraturam ejus sincero cordis affectu diligimus, ad præfati regis præsentiam duximus destinando. Per quos et per litteras nostras ipsum cum omni studio et sollicitudine districtius quam possumus commonemus, ut tibi pacem et gratiam suam restituens, te ad Ecclesiam tuam honorifice revocet, et tam tibi quam eidem Ecclesiæ antiqua jura et libertates et honores integre et illibatae conservet, et te et tua cum omni pace et tranquillitate esse permittat.

7. « Quapropter rogamus fraternitatem tuam atque monemos, quatenus malitiam et angustiam temporis diligenter considerans et attendens, quomodo majores nostri tempora redemerunt propter dierum malitiam : ad recuperandam gratiam et amorem supradicti regis omnibus modis, quantum salvo ordine et officio tuo fieri potest elabores, et ejus satagas animum mitigare, illam patientiam, mansuetudinem, et benignitatem ostendens, quod a nullo merito possit dici, per te remansisse, quominus gratiam et bonam voluntatem illius plenius deberes adipisci. Rogamus præterea prudentiam tuam, monemus, consilium et volumus, ut usque ad discessum nuntiorum nostrorum nec in regem, nec in personas regni, aut regnum aliquam sententiam proferas; et si forte (quod non credimus) jam protulisti, ipsam usque ad tempus illud suspendas. Hoc autem ideo dicimus, ut illi omnem conquerendi occasionem et materiam tollamus, et ejus duritiam tali modo vincamus. Si enim secus (quod absit) contigerit, nos tibi auctoritatem tuam subtrahere nullatenus volumus, sed potius conservare, et auxilium et consilium nostrum diligenter conferre. Cætera vero in ore nuntiorum nostrorum possumus, quorum dictis fidem incunctanter adhibeas, et eorum consiliis et exhortationibus acquiescas ». Haec ad sanctum Thomam Alexander. Qui per eosdem legatos ad regem ipsum Anglorum ista scriptis¹ :

8. « Magnificentiae tuae litteras, quas nobis per dilectos filios nostros, primo Reginaldum Saresberiensem, et deinde Randolphum Lavensem archidiaconos, viros providos et discretos, et in commiso sibi negotio studiosos atque sollicitos transmisisti, paterna benignitate suscepimus, et earum continentiam diligenter curavimus ei studiose audiire. Cum autem excellentia tuae petitiones nobis

tam ex serie litterarum, quam ex nuntiorum tuorum viva voce plenus immotinissent, et nos cum fratribus nostris exinde diutius deliberassemus, non fuit nobis visum, quod aliquam earum, juxta quod rogasti, cum honestate nostra et Ecclesiæ possumus effectui mancipare. Vecumtamen, ut sublimitati tuae in omnibus, quantum cum honore Dei et Ecclesiæ fieri poterit, deferamus, et ne nos potius ex voluntate, quam de necessitate credas aliqua ratione fecisse, dilectos filios nostros Gratianum subdiaconum et notarium nostrum et magistrum Vivianum, viros quidem providos et discretos, et nobis ac toti Ecclesia charos pariter et acceptos ad regia celsitudinis presentiam destinavimus, per quos magnificantia tua voluntatem et animum nostrum, et talia quæ ad honorem et exaltationem tuam spectabunt, et quæ serenitati tuae merito placere debebunt, plenius significamus.

9. « Quod autem (sicut ex magnificentiae tuae litteris intelleximus) in tantum voluntatem tuam et animum tuum circa negotium venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi inclinasti, quod eum ob reverentiam Ecclesiæ et nostram permetteres ad propria remeare, et Ecclesiam in pace tenere, dummodo quod tibi debet, impendere velit, gratum admodum acceptumque tenemus, et divinae clementiæ, qua haec cordi tuo proculdubio inspiravit, quantas possumus laudes et gratias exhibemus; serenitatem tuam attente rogantes, et tibi in defictorum tuorum veniam injungentes, quod Deo potiusquam homini præscriptio negotio deferas, et ad hoc sollempniter divinas pietatis respectu animum tuum inclines. Super eo vero, quod magnificentiae tuae de nobis et nostræ voluntatis mutatione significatum fuisse dicebas : non oportet discretam prudentiam tuam omni spiritui credere, cum multi detractores et corrosores existant, quorum dictis quibuslibet non est fides adhibenda aliquatenus. Nos autem voluntatem et desiderium habemus, personam tuam sicut charissimi in Christo filii nostri, toto cordis affectu diligere, nec eam in aliquo (nisi forte, quod Deus avertat! nos ad hoc tu ipse compelleres) volumus aggravare. Datum Beneventi pridie kalendas Martii ». Ex quo tu existimare possis eorumdem nuntiorum professionem. Porro idem Pontifex eodem argumento, sed prolixiores dedit ad eundem² regem sexto idus Maii seu Martii, ambigua namque letio illa est.

10. *Congressus Parisiis nuntiorum cum rege Anglie.* — Quando autem pervenerint munti isti in Gallias, ex litteris Joannis Saresberiensi ad Exoniensem archidiaconum possumus intelligere, qui quonodo ipse aduentibus illis occurserit, ista habet³ : « Nuper in festo B. Mariae Magdalene Vizeliacum profectus sum, occurrrens ibi muntiis domini papæ, causa, sicut videbatur, addiscedi,

¹ Cod. Vat. I. iii. Ep. iii.

² Cod. Vat. I. iii. Ep. ii. — ³ Ibid. Ep. v.

quid Cantuarienses timere oporteat, vel sperare. Nam haec fabula omnem pene lingua et aures utriusque regni (quod ad clerum spectat, et certe ex magna parte ad populum) creditur occupare. Desiderabam revera meum videre cognomen (eo quod ipse Joannes nominaretur, quod interpretatur gratia, unde Gratianus) et quod magis est, compatriotam, et quodammodo fratrem Gratianum, cuius tu (ut meminisse potes) a sancte recordationis papa Eugenio Ferentini decretus es institutor. Illum fratrem dixerim confidenter, cum quo mihi fidei et societatis sunt jura communia. Liceat nos non ediderit una civitas, patriam tamen nobis esse unam, non ambigui, qui patriam fortium, quae nobis individua est, et quam charitas ostendit, reducit ad unum. Ab illo ergo et socio ejus Viviano amice et reverenter exceptus, familiarius didici, quod dominus papa et Ecclesia Romana Cantuariensi plurimum favent, adeo quidem, ut nisi rex nunc eidem domino Cantuariensi juxta consilium domini papae fecerit pacem : ei denuntiatur sint, quod non modo in manus archiepiscopi dabitur, sed et ipse Romanus Pontifex in eum aggravaturus est manum suam ». Et inferius : « El quidem illis forma praescripta est, ejus fines excedere non audebunt, qui ad haec juramento arctati sunt ; adeo quidem, ut jussi sint, nisi pace formata, in tantum a regis immanibus abstinere, ut nec sumptus ab eo accipere permittantur ». De his autem, que post haec per nuntios gesta sunt, extat exactissima relatio amici secreti, et ut conjectura ducor, Petri Blesensis, qui apud regem manens, cuncta que videbat, eidem S. Thomae secretis litteris significabat. Nos hic eam totidem describemus verbis; sic enim se habet¹ :

11. « In die Assumptionis beatae Marie apud Argentheon perlatæ sunt litteræ domini papæ ex parte nuntiorum, et perfectis illis, satis turbatus est rex. Crastina die misit obviam nuntiis Joannem decanum Saresberiensem, et Reginaldum. In Vigilia beati Bartholomæi venerunt nuntii ad Danfront. Adventum quorum cum audissent G. Ridel, et Nigellus de Saccavilla, exierunt de Danfront cum subita festinatione. Quare exierunt, vobis satis notum est. Ipsa die cum iam sero factum esset, venit rex de nemore, et divertit ad nuntiorum hospitium, priusquam ad suum, et eos cum multo honore et reverentia suscepit et salutavit. Et dum stans adhuc cum eis loqueretur : ecce ad ostium ejusdem hospitiï venit dominus Henricus filius regis, et multi principum cum eo, unusquisque cum cornu ventorio buccinantes (sicut solet) de captione cervi, quem totum eis donavit, quod fecerunt, ut audiiret hospes, et ad populum phaleras. Crastina autem die, circa horam primam venit rex ad hospitium nuntiorum, et intraverunt cum eo cameram Saigensis et Redomensis episcopi. Post aliquam momen-
tum admissi sunt Joannes decanus Saresberiensis,

et Reginaldus archidiaconus, et paulo post archidiaconus Landavensis, et stantes usque ad horam nonam, colloquebantur aliquando in pace, aliquando autem in rixa et tumultu. Intentio domini regis fuit, quod clerici excommunicati non jurerent. Aliquantulum ante occasum solis exiit rex multum iratus, conquerens graviter de domino papa, quod nunquam in aliquo audiiret eum, et cum quadam contumacia dixit rex : Peroculos Dei ego faciam aliud. Et Gratianus gratiore respondit : DOMINE, NOLI MINARI, NOS ENIM NYLLAS MINAS TIME-MVS; QVIA DE TALI CURIA SVMVS, QVLE CONSEVIT IMPERARE IMPERATORIBVS ET REGIBVS.

12. « Tunc convocati sunt omnes barones et monachi albi, nempe Cislerienses, qui præsentes erant et omnes fere de capella; et dominus rex rogavit, ut tempore opportuno testificarentur pro eo, quanta et qualia obtulerat, restitucionem scilicet archiepiscopatus et pacis. In fine visus est aliquantulum pacificatus ab his discdere, et certæ responsonis diem assignavit octavam.

« Ad quam diem convocati episcopi, venerunt Rothomagensis et Burdegalensis casu Cenomanum, et omnes episcopi de Northmannia. Wigorniensis die qua haec agebantur, et que dicenda sunt, non venerat. Sed erastina die venturus sperabatur, et venit. Pietaviensis Synodi quam tenebat, occasio-nem prætendebat non veniendi, sed post Synodus se venturum mandavit. Pridie kalendas Septembris Bajoci obtuluerunt nuntii domino regi litteras domini papæ præactorias de restitutione vestra et de pace. Dominus vero rex, proposila narratione omnium rerum, quas adversus vos solet proponere, dixit : Si quid de homine isto fecero pro precibus domini papæ, multas mihi debet habere gratias.

13. « Crastina die cum nuntiis convenerunt omnes episcopi ad locum quendam, qui vocatur Lebur. El statim ex quo venerunt, intravit dominus rex Partum¹, et omnes episcopi cum eo, et illi tantummodo qui vocali erant ex nomine. El statim habuit dominus rex consilium eum nuntiis solis, petens ab eis, quod clericos suos absolverent sine juramento. Quod cum nuntiis se facturos instanter negarent, dominus rex ad equum suum eucurrit et ascendit; et audientibus omnibus juravit, quod nunquam in vita sua audiret neque dominum papam, neque alium de pace et de restitutione vestra. Quo auditio, archiepiscopi et episcopi quotquot erant, ad nuntios venerunt, et supplicaverunt eis quod pro amore Dei hoc facerent; ipsi ergo cum summa difficultate concederunt. Quo facto, descendit dominus rex, et iterum cum eis habuit consilium; et cito post, convocatis omnibus quotquot in pace erant, incepit rex narrationem suam, et dixit quod volet eos scire, quod vos per eum de Anglia non existis, et quod vos multo revocaverat, ut veniretis satisfacere super his que aduersus vos habuit, et noluitis. Sed modo

¹ Cod. Vat. I. m. Ep. vi.

¹ Loci nomen.

ita se habet res, quod ipse prece et praecepto domini papa archiepiscopatum vobis integre reddit, et pacem omnibus qui de terra sua pro vobis exierunt. Istam pacis concessionem circa horam nonam fecit dominus rex, et post huc valde letus remansit, et quasdam alias causas in presentia sua tractari fecit. Quibus pertractatis, iterum venit ad nuntios, pevens ab eis, quod irent episcopi in Angliam, causa absolvendi excommunicatos qui ibi sunt. Quod cum instanter negarent se facturos, iratus est rex, et petit iterum, vel quod alter illorum saltem iret, alter remaneret; vel quod unum snorum clericorum mitterent, et ipse illi clericos redditus daret antequam rediret. Quod cum iterum Gratianus, qui (ut speramus) filius est gratiae, denegaret: dominus rex ab eis iratissimus recessit, et audiens illis dixit: Facite quod vultis, ego neque vos, neque excommunicationes vestras appetior, vel dubito unum ovum. Et post istud verbum equum ascendit, ut recederet. Sed sciebant eum archiepiscopi, et episcopi quoniam erant, et dixerunt ei quod male locutus erat. Postea vero descendit, et cum eis verbum habuit. Cujus consilii summa fuit, quod episcopi omnes scriberent domino papae, quod audiens illis, obtulerat vobis pacem, et paratus erat omne praeceptum facere domini papae: et quod per nuntios stetit, quanto minus fieret.

14. « Deinde cum in faciendis litteris nonnullis temporis perdidissent, cum multoties quasi iratissimus ab eis discessisset, accesserunt ad eum episcopi, dicentes quid isti nuntii haberent. Et cum ostendissent jam mandatum domini papae, quod omnes facerent quidquid ipsi nuntii praeceperint, respondit rex: Scio, scio. Interdicterat terram meam. Sed numquid ego, qui possum capere singulis diebus castrum fortissimum, potero capere unum clericum, si interdixerit terram meam? Verum tamen cum aliqua ad voluntatem suam se facturos promisissent, cessavit omnino tempestas; et ipse reddiit ad cor, et dixit: Nisi haec nocte pacem feceritis, nunquam de cetero ad hunc punctum venietis. Postea cum aliquantum in verbo isto laborassent, convocatis omnibus dixit: Oportet me facere multum pro prece domini papae, qui dominus et pater noster est, et ideo reddo ei archiepiscopatum suum, et pacem meam, et omnibus qui pro eo extra terram sunt. Tunc nuntii omnes alii gratias egere. Et tunc rex adjunxit: Si quid modo minus feci, cras consilio vestro supplebo.

15. « Crastina die, id est, kal. Septembri, conuenierunt ad eundem locum circa horam meridianam. Et cum de absolutione excommunicatorum diutius esset tractatum, ut scilicet non jurarent: eo decursum est, quod G. Ridel, et Nigellus de Saccavilla, et Thomas filius Bernardi extensa manu ad Evangelia coram posita dixerunt, in verbo veritatis se facturos mandatum munitorum. Tunc petitum est a nuntiis, quod omnes, quotquot Ecclesie vestrae dominus rex interim donavit, penes eos

residerent, quibus a rege donatae sunt. Sed sicut audivimus, eo decursum est, ut libere ad vestram redeant donationem. Postea hoc actum est, ut formam pacis, quam concesserat rex, episcopi scriberent. Et ista intentione agebat hoc dominus rex quod alter nuntiorum in Augliam transfretaret ad absolvendum excommunicatos. Et cum discessissent iam tercia hora noctis fere elapsa, rex dixit, quod in forma pacis scriberetur **SALVA DIGNITATE REGNI SUI**. Sed Gratianus (ut audivimus) instanter negavit, se ulla concessum ratione. Et in isto verbo stant adhuc, redditur die Nativitatis beatae Mariae Virginis apud Cadomum, ut hoc ipsum plenius confirmaret. Hactenus de congressu nuntiorum cum rege.

16. *De formulis pacis propositis rejectis.* — Laudatus est magnopere Gratianus, qui ejusmodi formulam non admittendam putavit: de his enim ista habet Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum¹: « Est autem spes multorum, quod filius gratiae, cuius ex re nonem est, et B. Eugenii nepos, recte incedet ad veritatem Evangelii, et Apostolice majestatis gloriam, et Ecclesie laborantis honestam et pacem. Scit enim indubitanter, quod si hac via incesserit, aeternam gloriam coram Deo et hominibus promerebitur. Et quia invenit paucos quibus confidenter possit iniungi: vos constantiam ejus, queso, erigitis, et roboretis in Domino. Rex, Deo propitio, bene solvendo est, et constat, impenitentibus quod non remittitur peccatum, nisi restitutur ablatum, etc. » De eo enim, quod non censeret pacem esse conciliandam nisi restitutis ablatis bonis Ecclesie, laudans ista Saresberiensis, haec ait: « Rex, Deo propitio, bene solvendo est, et constat impenitentibus peccata non posse dimitti. Si vero res ablata cum reddi possit, non redditur: non agitur penitentia, sed fingitur ». Idem de absolutione sine promissione satisfaciendi: et de clausula illa a Gratiano rejecta, salva dignitate regni sui, haec addit: « Si rex obtinuerit, ut pactis inseratur, regni dignitates salvas fore: consuetudines evicit, mutato duxit at nomine, et omnem Ecclesie Romane auctoritatem eliminavit ab Anglia. Sed absit, ut aliquid istorum fiat. Et certus sum, quod dominus Cantuariensis praelegit exsulare perpetuo, quam ut propter pacem ejus Iudatur Ecclesia, et Sedis Apostolicae privilegium convellatur. Suadete ergo domino Gratiano, ut in omnibus, et praeципie in his articulis caveat sibi; ne cum (quod Deus avertat) decipiant animi sub vulpe latentes ». Vidisti inconsideratam arrogiam. Ipse, qui anno superiori (ut audistis) rejecit pacem, eo quod sanctus Thomas illum formulam scribendam esse contenderet ac diceret: Totum causam tuo committo arbitrio, **HONORE DEI SALVO**, et ob id juriis contumelias insecatus fuerit sanctum Thomam: modo ipse cringers se super omne quod colitur, non **DEI**, sed

¹ Cod. Val. 3. iii. Ep. xii.

SALVA DIGNITATE REGNI SUI, apponi voluit in conditionibus pacis.

17. Quod igitur electi (ut audisti) episcopi a rege ad describendam formam pacis, suadere nuntiis numquam potuisse, ut eam admitterent formulam : aliam pacis formam excoigitantes, de ea ita per Rothomagensem episcopum scripserunt ad regem his verbis¹ :

« Formam verborum, quam reliquistis nobis, a legatis nequivimus impetrare propter determinationes, quae tam a vobis quam ab ipsis, hinc inde multiplicet et ambiguae ponebantur. Eos autem abrupte, et sine pacis spe recedere, nec honori vestro, nec utilitati congruere videbatur. Cum igitur inter nos plurima tractarentur, verbum incidit, in quo dignitatem vestram et honorem vestrum non derogatur in aliquo, nec Cantuariensi aliqua in futurum litigii materia comparatur. Est autem verbum hujusmodi : ut concedatis pro amore Dei et domini papae archiepiscopum redire in Angliam, et archiepiscopatum suum ita integre habere faciatis, sicut habuit antequam exiret, et illis, qui cum eo vel propter eum egressi sunt, similiter sua, (reddatis scilicet). Placuit autem nobis brevitas et simplicitas hujus verbi, quia nullis artibus vel suspicionibus videtur involutum. Unde vobis consumimus, et suademus, ut vestrum ad hoc accommodare non dubitis assensum ». Hæc Rothomagensis ad regem.

18. Rex autem ubi audisset ab episcopis, a nuntiis nullo penitus modo admissam esse clausulan illam, SALVA DIGNITATE REGNI SUI, magnopere commotus, mox duos legatos super hac re misit ad Alexandrum papam, deditque litteras querimoniis plenas; qui et episcopos, quos collegerat ad hoc ipsum, scribere jussit per eosdem legatos ad eundem Pontificem, eodem prorsus argumento totidemque sententiis. Extant ipsæ². Sciens autem ista Vivianus, alter nuntiorum Romani Pontificis, de legatis ad papam a rege missis, ne quid per eos subriperetur ipsi Romano Pontifici, quam citius decrevit et ipse nuntium ad ipsum mittendum, cui et litteras dedit de cunctis que haec tenus gesta essent, certam fidelemque confinentes relationem, ex qua præter alia superius recitata, hic describamus quæ postea fieri contigerunt, ex quo ipsi nuntii re infecta, discesserunt a rege. Sic se habent³ :

« Cum instant episcopi nomine regis, ut verbum scilicet, SALVA DIGNITATE REGNI, admitteremus, respondimus : Slet ergo verbum regis pariter et verbum Domini, id est : SALVA LIBERTATE ECCLESIE. Quod non admiserunt, sicut nec rex, licet in honore Dei libertatem Ecclesie intelligeret, ut dicebat; apponere tamen scripto penitus recusavit. Et cum jam contra nos verbo prævalere non possent, præclegerunt, ut archiepiscopus (sicut jam supra dictum

est) secure ad Ecclesiam suam accederet, et in bona pace et securitate Ecclesiam suam cum omni integritate, sicut habit antequam exiret, hinc inde nulla conditione apposita, recipret, et sui similiter sua. Et ad eorum instantiam verbum admissimus. Denun a rege apud Rothomagnum vocati eum multo labore accessimus. Tandem per legatos suos nobis in curia archiepiscopi mandavit, quod nullatenus a verbo illo SALVA DIGNITATE REGNI SUI, recederet: et ita sicut nec primo, nec secundo, a praenominatis personis verbo invento stare placuit. Et hoc modo, beatissime pater, recessimus. Archiepiscopus quoque sub debito fidelitatis, quo nobis adstriaeli tenebantur, præcepimus, ut eis quos absolvimus, sub debito juramenti, quo nobis tenebantur, præcipierent, et domino regi proponerent, ut si pax secuta non esset ante discessum nostrum, beneficio absolutionis non fruerentur, et sententiam, quam archiepiscopus Cantuariensis in eos tulerat inviolabiliter observarent. Et hæc hactenus de his quæ cum rege gessimus.

19. « Cæterum verbum regis Cantuariensi archiepiscopo postea representavimus. Qui cum praedicta omnia aquanimititer sustineret, dignitatem quoque regni libenter conservaret, salvo ordine suo, et fidelitate Romanæ Ecclesie. De his quoque si quis vobis alter proposuerit: sic esse, sicut diximus, per omnia credatis. Et quod nomen domini Gratiani non apponitur in his litteris, non ideo remansit, quod eas non viderit, et diligenter retractaverit, sed quia festinabat redire, et longe breviores volebat fieri litteras: sed ut nihil nuntiis regis contra nos usque ad redditum nostrum crederet ». Subdit autem, novissime tandem missum a se ad regem nuntium Petrum archidiaconum Papiensem, qui licet benigne acceptus, sed non auditus de pace, in redditu fuerit suis rebus spoliatus, et unus ex suis in discrimen adductus, vix crepus. Fuerat præscriptum ab Alexandro papa tempus pacis, nempe festa dies sancti Michaelis Archangeli, qua conscienta, qui absoluti fuerant sub conditione pacis faciendæ, in eandem inficiant a Cantuariensi excommunicationem reinciderent. Extant de his litteræ⁴ Gratiani ad ipsos excommunicatos.

20. Viviani legati spes vanæ de pace. — Cur autem post illud tempus, ex præscripto statim recedente Gratiano, remanserit Vivianus, hic modo dicendum ex litteris sancti Thomæ. Peracto expectationis tempore ab Alexandro papa præfixo, non Gratianus tantum, sed Senonensis archiepiscopus, qui et ipse vocatus fuerat ad incundam pacem inter regem et archiepiscopum interventor, pariter a rege recessit: quod haud levem regiae existimationi notam inussit. Ad quam redimendam inops consilii rex eo configit, ut Vivianum certa promissione pacis facta, in iisdem negotiis retineret. Qui nihil doli vel fraudis in rege latere

¹ Cod. Vat. I. iii. Ep. XIII. — ² Ibid. Ep. XIX, XX, XVI, XXII. — ³ Ibid. Ep. XXVI.

⁴ Cod. Vat. I. iii. Ep. XVI.

putans, adhibens omnem fidem, jam tanquam de pace securus, de ea congratulabatur amicis. Tuncque et ista scripsit ad ipsum sanctum Thomam Cantuariensem archiepiscopum¹:

« Thome Cantuariensi archiepiscopo, magister Vivianus salutem, et de instanti negotio ad honorem Dei et Ecclesie victoriam.

« Ut cum domino Turonensi, vel ejus nuniliis, ad curiam, auctore Deo, festinatissime revertremur, Turonis declinavimus: et quarto kalendas Novembri litteras regis Anglie, archiepiscopi Rothomagensis, et Cantuariensis archidiaconi per priorem abbatis Beccensis et quemdam alium nobilem virum recepimus, quarum transcriptum beatitudini vestra mittimus, supplicantes, ut non aquiescas suggestioni alicuius clericis, etiam si primaria fulgeret dignitate praeclaras, sine aperitis litteris regis, quod honori vestro expediat (prout senepunero propositum est) recipias. Et rogamus, ut festinatissime cursorem, vel clericum aliquem ad nos usque mittatis, per quem voluntatem vestram nobis, si placet, aperiatis. Nec tantum deferatis magistro Gratiano, ut honorem charissimi amici vestri precipiti defensoris, in Ecclesia Romana penitus in persona nostra conculcetis». Haec ad sanctum Thomam post acceptas de reverione ad curiam litteras regis.

21. Ubi autem ad regem Vivianus accessit, quid cum eo egerit, plane declarant littere ab ipso ad eundem sanctum Thomam redditae, cum ei apertius ac plenius gratulatur de pace confecta, haec scribens²:

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui disjunctos parietes suggestione pravorum, indissolubili jam charitatis vinculo unire contra multorum opinionem paratus est. Ad presentiam regis revocati accessimus, et ea, divina operante gratia, invenimus, in quibus honor Dei et Ecclesie in nullo violatur. Si ergo nuntium Christianissimi regis Francorum, et domini Rothomagensis jam recepistis, sicut indubitanter credimus, gaudemus. Ita enim fuit statutum. Et si magister Joannes Saresberiensis, clericus vester, charissimus socius noster ad vos rediit, sicut speramus, quoniam nuntium recepit, letamur. Quidquid lunen, reverende pater, fuerit, rogamus, et rogando ex parte domini papae et Romane Ecclesie consulimus, ut omnino cantione postposita, ad colloquium, quod inter duos reges apud Sanctum Dionysium, prima Dominica post sanctum Martini, celebrabitur, desiderantissime occurritus. Quoniam ille, auctore Deo, angelicum accipietis (occinetis) hymnum GLORIA IN EXCELSIS DEO, ET IN TERRA PAX DOMINO CANTUARIENS, etc. » Ista de pace certa Vivianus. At sanctus Thomas astutiam regis magis perspectam habens, nec, ut par erat, tiden adhibens, magis antem timens: has prudentiores

ataque gravioris ponderis ad eundem Vivianum litteras reddidit³:

22. « Thomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesiae minister humilis et Apostolice Sedis legatus magistro Viviano fideli suo et S. R. E. advocate salutem, et per omnia recte sapere et intelligere.

« Habita ratione legationis tibi commisso, et negotii crediti, utinam ex accessu tuo ad dominum regem Anglie nihil deperisset de substantia negotii, in nullo derogatum fuisset auctoritati le mittentis, nihil attentatum, dictum, et actum dispendio nostro. Qualem enim in hoc facto partes se extenderint, cum semel functus sis officio tibi commisso, sive bene, sive male, praestituli temporis prefinitio ad legationem explendam te scientem jura, professum legibus, satis per omnia cautum reddere debuerat. Vide ergo, ut prudenter sapias, et prudenter incedas, ne fias in fabulam, et magnificis in derisum. Verum si auctoritate propria novum sortitus es ac recens legationis officium: pareat cuius interest, et (ille) inde sustineat onus, ad quem spectal emolummentum: me autem in nullo obligat jurisdicatio ». Haec idcirco, quod ejus legationis tempus jam expirasset, nec teneretur ei amplius obedire: sed quod facial, sponte faciat. Subdit igitur: Ceterum quod hortaris nos, ut descendamus ad colloquium regum, quod habituri sunt die Dominicana proxima apud Sanctum-Dionysium, qua certitudine, qua ratione, qua spe pacis cum tanta instantia hoc feceris, sicut ex mandato tuo intelligere non possumus, sic te ad nostri vocationem tam facilem fuisse, plurimum miramur. Verum ob reverentiam S. R. E. et tui dilectionem (licet in incertum, ut timemus) ad tuam instantiam die Veneris per Dei misericordiam apud castrum Curbulii tibi occurremus, ut citius audiamus per os tuum, quem laboris et operis tui fructum consequi debeamus, et tu quid honoris et gratiae. Vale, et provideat tibi Deus, ne capiaris miscipula, quam secum contrahentium vix aliquis potuit evadere ». Ille sanctus Thomas: et quidem haud falsus vates, prout posteriora demonstrabunt.

23. *Congressus Viviani legati cum rege Anglie, et finis legationis.* — Porro de rebus gestis a tempore revocationis Viviani usque ad discessiōnē ejusdem post congressum Parisiensem, extant litterae S. Thome ad archiepiscopum Senonensem, quibus plenissima relatio continetur; sic se habent⁴:

« Reverendo patri et amico charissimo Wilhelmo Dei gratia Senonensi archiepiscopo, Thomas Cantuariensis Ecclesiae minister humilis, quidquid devotio potest exulis et proscripti.

« Impossibile est, ut animsu quiescat impii quem conscientie stimulus semper exagitat, perpetuumque timorem inicit, ne per singula momenta recipiat, quod meretur. Sie

¹ Cod. Vat. I. iii. Ep. iv. — Ibid. Ep. ix.

² Cod. Vat. I. iii. Ep. x. — ³ Ibid. Ep. lx.

estuantem jugiter sollicitudo premit, et dum omnes homines bene promeritos, etiam amicissimos suspicionibus lacerat, ex propriae culpa perfidie putat alii deesse, quam in conscientia non habet fideim. Sic rex Anglorum audita profectione vestra, sua conscientia iniquitatis, et veritus zelum legis, et perseverantiam virtutis, quam habetus, et exercetis in Domino, supra modum timet, ne in terram ejus cismarinam sanctitati vestre legatio committatur, quia in tota Ecclesia Gallicana alius ei non occurrit, per quem malitiam ejus reprimi possit aut conteri. Sed nec in Romana Ecclesia veretur aliquem (sicut sui testantur) præler dominum Gratianum. Quia si gloriatio ejus vera est, quotquot alii ad ipsum ex quacumque causa accesserunt, ad nutum ejus, et interdum non sine nota sinistram opinionis, convertibiles inventi sunt. Quia ergo dominum Gratianum in comitatu vestro redire didicit, adeo turbatus est, ut animi motum dissimulare nequiverit, dicens, quod per vos cogendus erat ad pacem, aut magno sui suorumque dispensio perpetuam ignominiam subiturus. Evocavit itaque magistrum Vivianum per suas, et domini Rothomagensis, et G. Ridel litteras: eique (sicut idem Vivianus in publica plurimorum audiencia confessus est) corporaliter fidem dedit, quod in pace Ecclesiae reformanda, domini papæ mandatum, et ipsius consilium sequeretur. Fecit et litteras signari suo sigillo, quas ostendit quibus voluit, promittens in illis, quod pro amore domini papæ nobis redderet Cantuariensem Ecclesiam, et possessiones ablatas nobis et nostris, et pacem et securitatem, ut ad tractandum pacis verbum, quam vestro et domini Gratiani metu (quidquid alius glorietur) querere videbatur, praefatum Vivianum validius perurget. Sed de ablatis non faciebat aliquam mentionem, nisi quod innuebat, quia si illius in reformatione pacis sequeremur arbitrium, nos collocaret in capite regni, et nulla ratione patetur egere.

24. « Revocato autem magistro Viviano, et verbis ejus habente fidem, simulata devotione profectus est ad S. Dionysium, re autem vera, ut faceret, quod pæne fecit, id est, ut regem Christianissimum circumveniret. Convenit enim inter eos in colloquio apud Sanctum-Dionysium, ut ei alendum et instruendum traderet Richardum filium suum, et ut comitem S. Ægidii Turonas evocet, eidem Richardo responsurum super comitatu Tolosano. Siquidem locus ille prudenter commodissimus visus est, ubi subsidiarii partium tutissime conveniant, et litigantium natales libere protestentur; et qui jus dicturi sunt, quam ratio exegerit partem, sine trepidatione, vel aliqua cunctatione condemnarentur. Nos ad illud colloquium compulerunt accedere dominus rex Franciæ, et magister Vivianus, et alii sapientes, ut nobis Parisiis constitutis, et illo apud S. Dionysium existente, posset de vicino pax nostra commodius tractari. Ubi cum illum saepactus Vivianus instantius et diligentius con-

veniret, ut impleret promissionis fidem, resiliit more suo, et talem se Viviano exhibuit, ut ad nos rediens, pluribus assidentibus palam dixerit, quod hominem adeo mendacem se vidisse, vel audisse, non poterat recordari. Sed et ipsi præsenti, multis audiens (sicut ab eis postea accepimus) que fuerunt dicenda, non tacuit; imo duplicitatem ejus patenter arguens, ex magna parte quam prius laserat, redemit famam suam, conquerens quod adeo captus fuerit dolis ejus. Quod quidem vobis ideo intimamus, ut si ad Ecclesiam Romanam rediens partes illoris forvere presumperit, aut fraudes oculere, rei veritatem domino papæ et cardinalibus vestra devotio possit fidelius intimare. Nam sicut mutu divino configit, ut re strenue gesta, rediret dominus Gratianus, et ut vos, quem Deus firmissimam columnam (ut persepe loquimur) in Ecclesia sua posuit, et qui mores hominis plenius nostis ad Sedem Apostolicam arriperetis iter: sic ejusdem mutu creditur accidisse, ut Vivianus præter quod haberet in animo, ad illustrandam justitiam Ecclesiae, ad dilatandam gloriam remanserit in Francia: ut rex Anglorum per fautorum suum hominibus, quos decipere consuevit, amplius innotescat, et fallacia verborum dominum papam et curiam ei hucusque nimis credulam de cætero minus solito circumscribat.

23. « Cum vero præfatus Anglorum rex a Sancto-Dionysio recedens, prope Montem-Martyrum transitus faceret, illuc occurrimus, petentes ab ipso per venerabiles viros dominum Rothomagensem, et episcopum Sagensem, et alios quosdam qui se verbo ingresserant, quatenus nobis pacem pro amore Dei et domini papæ, et nostris gratiam suam, pacem, securitatem, possessiones, et ablata restituuerit, offrentes nos paratos esse exhibere illi quidquid archiepiscopus principi debet. Ille autem respondit, se ex animo libenter remittere ex parte sua offensas et querebas, si quas contra nos habuerat, et de his quæ proponere vellemus adversus eum, paratum esse stare dicto curiæ domini sui regis Francorum, vel judicio Ecclesie Gallicane, aut scholiarum Parisiensium. Quo auditio, respondimus: Nos curiæ domini regis, si ei placebet, aut Ecclesia Gallicanæ non refutare judicium; malle tamen, si illius sederet animo, cum illo amabiliter componere, quam litigare. Et si Ecclesiam et possessiones nobis et nostris ablatas vellet restituere, et gratiam et pacem, et securitatem præstare nobis in osculo pacis: parati eramus haec recipere, postulantes, ut mobilium ablatorum mediatatem Ecclesiae redderet, ad solvenda nostra et nostrorum debita, ad sarta tecta reficienda, ad instruenda prædia, et reparandas varias Ecclesiae necessitates, quæ ad summum calamitatis officium suorum depopulatione et fraude perduta est. Et ne vota nostra modum viderentur excedere, et ut pacta ad declinandam lubricitatem hominis in scripturam redacta fidelius tenerentur, ei petitio nem, quam vobis scriptammittimus, ad nuntio-

rum suorum arbitrium castigatam et temperatam fecimus offerri, ut omnibus innotesceret, nos nullam pacis, que Ecclesia Dei tolerabilis sit, detrectare conditionem. Sed ille, auditio scripto, et ab omnibus propter nimiam modestiam approbat, materna respondit lingua: sic anfractus verborum (quod familiare habet) invertens, ut simplicioribus videretur universa concedere, cautoribus autem, perversas et non ferendas immiseret conditiones. In uno tamen consentiunt universi, quod nos in osculo pacis recipere non acquieavit. Subiuntur ergo Christianissimus princeps, quod pro tanta quantitate auri, quantum ipse est, non consuleret, ut terram ipsius, nisi prius accepto pacis osculo, ingredieretur. Et comes Theobaldus adjectit, quod stultissima esset presumptione, multis circumstantiis sibi invicem dicentibus, et reducentibus ad animum, quid Roberto de Siliaco accidet, quia nec ipsum osculum ad pacis et securitatis custodiā satis firma cautio videretur. Sed nec istud responsum suum nobis per praefatos episcopos, pacis (ut sperabamus) mediatores, aut per alios significare curavit; imo nobis præstolantibus responsionem, versus Medontam deflexit iter. Allatus est autem ei in via dominus Philippus, benedictus filius Christianissimi regis, quem (ut aiunt qui attularer) subtristis vidit, tenuiter allocutus est, et cum festinatione dimisit. Subdit, quod et rex Franciæ, qui comitabatur ipsum, recesserit subtristis, cum ejus animum dolo agentem omnia perspectum habuisse; et inferius de Viviano ab ipso per pecuniam tentato sic ait:

26. « Nos sine responso ejus ad loca consolationis nobis divinitus provisa reversi sumus, spem nostram proficientes in eum, qui non deserit sperantes in se, et dilectionis vestrae solatium præstolantes. Rex autem Anglie ad magistrum Vivianum postea nuntium misit et viginti marchas, rogans ut se iterum intromitteret ad pacem reformandam. Sed ille (sicut pro certo accepimus) et pecuniam respuit, et respondit ei litteris, quarum dilectioni vestrae exemplum mittimus. Nec est quod ipsum ad pacem tantopere urgeat, quantum metus ille, quem de vestre et domini Gratiani protectione concepit. Nec Vivianum captat ob aliud, nisi ut in vestras, et Gratiani non incidat manus. Nobis enim relatum est, quod Aegidium Rothomagensem archidiaconum, et Joannem de Oxeneford, et Joannem Sagensem misit ad curiam, ut impedit, ne nobis in terram suam legatio concedatur, aut aliud, quod ei, vel comiti Flandrensi posse esse molestem. Vos multiorum personas ex parte novisisti, sed fortasse plenius nostri, qui vestri gratia nobiscum sunt. Cum ergo de vestra sinceritate, et domini Gratiani quam expertus est fide, tantus hominem illum, (nempe regem Anglorum), timor invaserit, luce clarissim est, quod si eum dominus papa ab initio terrui-set anchoritatem summi Pontificis politusquam sustineret pia mansuetudine patrus, iam Ecclesia Dei a multis diebus serenata

fuisset, et detumuisset furor hominis, qui fugientes et imbellies sine miseratione persequitur, et viriliter resistantibus cedit, etc. »

27. Sed quod idem S. Thomas prosecutus sit magno præconio Gratianum Romanam redeuntem: in exemplum corum, qui cum regibus Apostolicæ Sedis causa ejusmodi coram ipsis tractanda suscipiunt; hic ex litteris ejusdem S. Thomæ scriptis de his ad eum, hæc pauca describimus: « Impiorum molimina gratiae filii in finem nocere non possunt, quia Deus eos supra vires tentari non patitur, ad electorum utilitatem enixa dirigens, et de singulis eventibus rerum, profectum mirabiliter eliciens gloriosum. Et quidem fidem vestram resperxit Dominus, qui moram magistri Viviani, et quidquid post recessum gessit in Francia, convertit in gloriam nominis vestri, vos in Deum constitutens Pharaoni ». Et inferius: « Quicumque vero familiaritatis mira, (Viviani scilicet cum rege), viderunt exitum, aut Vivianum loquentem audierunt, publice protestabantur, solum ex omnibus qui ad regem Anglorum missi fuerant, sapere Gratianum, etc. » Scripsit et de his idem S. Thomas litteras ad Alexandrum papam¹: ad quem etiam Vivianus eodem arguento alias dedit². Sed quas ipse Vivianus ad regem Angliae scripsit, cum respuit oblatam pecuniam (quarum literarum, ut audisti, sanctus Thomas nactus exemplum, misit ad Senonensem ipsum et Gratianum) sic accipe³:

28. « Serenissimo domino Henrico, Dei gratia Anglorum regi, magister Vivianus S. R. E. ad vocatus salutem, et salubri consilio acquiescere.

« Quantum pro honore vestro laboraverim, quantum diligentiam adhibuerim, ut ad gloriam Dei et vestram, pacem cum Ecclesia faceretis, novit Deus, et prudentia vestra ignorare non debet. Nam tantum pro vobis institi quod multorum et magnorum amisi gratiam, et fabula factus sum detractorum. Unde miror, quod me, quem in vestra utilitate et honore noluitis audire: quasi pecunia corruptum reddere voluistis infamem. Sed quia vos obsequiis coepi colere, et ab amicis nec facile recedere consuevi: precor, et modis omnibus consulio, ut redeatis ad cor, et petitionem quam vobis scriptam misit dominus Cantuariensis, charta vestra confirmetis, hoc adjecto, ut eum recipiatis in osculo pacis; eique mittatis, et revocetis ipsum, antequam terra vestra subjiciatur interdicto, et illi feriantur anathemata, quorum nomina in libro damnationis eorum concepta sunt: nam et plurimi sunt, et vobis per necessarii, et tempus breve est ». Haec ad regem Anglorum Vivianus, hieque finis legationis anni hujus ab Alexandro papa ad regem Anglorum per nuntios Gratianum atque Vivianum missæ.

Inter haec autem Alexander papa cum acceptisset ab eodem Anglorum rege impediri in Anglia, ne Ecclesiis vacantibus episcopi eligerentur,

¹ Cod. Val. I. iii. Ep. LXIII. — ² Ibid. Ep. LXV. — ³ Ibid. Ep. LXI.

— ⁴ Ibid. Ep. LXII.

comminatorias litteras dedit ad regem et graves admodum, ad quarum finem hanc comminationem apposuit¹: « Et quidem si ea, quae monentes in spiritu mansuetudinis, et cum omni humilitate prediximus, effectui sicut debes mancipare curaveris: et tuæ procndubio gloriae et saluti consules, et Deo ac nobis gratum facies omnimodis et acceptum. Alioquin, quantumcumque te sicut filium charissimum et Christianissimum principem diligere, et tuæ magnitudini deferre velimus: manus B. Petri et nostras a tuo non poterimus gravamine continere. Et plus Deum quam homines, sicut dignum est, metuentes, Ecclesie jura pariter et honorem, concessa nobis divinitus potestate integre curabimus atque inviolabiliter conservare. Datum Beneventi septimo idus Octobris ».

29. *Constitutio Alexandri papæ contra investituras laicorum.* — Insuper hoc anno idem Pontifex Constitutionem edidit adversus eos, qui de manu laica investituras sive Ecclesiarum, sive bonorum ipsarum acciperent, datam mense Maii istis verbis ad universos episcopos Angliæ²:

« Ad audientiam nostram, communī fama referente, et multorum etiam relatione pervenit, quod post instantē turbationem, quae inter charissimum in Christo filium nostrum Henricum illustrem Anglorum regem, et venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum, exigentibus peccatis, emersit, quedam prava consuetudo in illis partibus inolevit, scilicet, quod laici Ecclesias et Ecclesiastica beneficia soleant passim in regno Anglorum quibus vellent conferre, et auctoritate sua clericos investire. Unde quoniam id sanctorum Patrum institutionibus adeo cognoscitur contradicere, ut danti et accipienti de manu laica sit anathema, et hoc in Ecclesiastica libertatis perniciem non est dubium graviter redundare, nos universas donationes (collationes) a laicis de Ecclesias quibuslibet hujus turbationis tempore quibuscumque factas, auctoritate B. Petri ac nostra omnino cassamus, et irritas esse decernimus.

« Quapropter universitati vestræ per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientia injungimus, quatenus universos illos, qui Ecclesias, præbendas, vel alia Ecclesiastica beneficia ubiquecumque in Anglia de manu laica, maxime hujus turbationis tempore, suscepserunt, diligenter moneatis et instantius exhortari curetis, quod Ecclesias ipsas, præbendas, vel beneficia cum fructibus inde perceptis in manus vestras, omni contradictione et appellatione cessante resignent, et eis, ad quorum ordinationem jure Ecclesiastico spectant, disponendas relinquant. Quod si ad commitionem nostram infra quadraginta dies post harum suspicionem non fecerint, vos eos auctoritate nostra, sublatu appellacionis remedio, cuiuslibet timore, gratia, et probatione postposita,

excommunicationis sententia ierialis, et ab omnibus faciat per parochias vestras sicut excommunicatos vitari, donec Ecclesias prescriptas et alia beneficia Ecclesiastica libere resignaverint illis, ad quorum donationem (collationem) et ordinationem spectant, et in pace dimiserint, et de fructibus inde perceptis dignam Ecclesie exhibuerint satisfactiōnem. Si autem in his exequendis negligentes fueritis, aut remissi, nos omnes illos, qui Ecclesias, vel cetera beneficia Ecclesiastica præter assensum episcoporum, ad quos corum donatio spectat, de manu laica (prout superius dictum est) acceperis noscuntur; nisi præceptis nostris infra terminum prescriptum paruerint, excommunicationis sententiae, auctoritate qua fungimur, decernimus subjacere, et eos sicut a nobis excommunicatos præcipimus ab omnibus evitari. Datum Beneventi decimo quarto kal. Junii ».

30. *Nova legatio ejusdem Alexandri ad Angliæ regem cum litteris comminatoriis.* — Quatuor post haec diebus ad regem Anglie comminotorias primum, atque inde comminotorias litteras dedit per certos nuntios ad hoc delectos, videlicet Simonem priorem de Monte-Bei, et Bernardum de Corilo, qui primum comminotorias ad regem darent litteras, et si opus foret, deinde comminotorias adderent. Extant amba Epistolæ ad regem Anglie¹, date hoc anno octavo kalendas Junii, quas perforandas primo dedit episcopo Bellicensi, et priori Carthusianorum, ut ex ejusdem papæ litteris appareat. Sed quod haud adeo certus esset, an ipsi eas ad regem perforrent, de legit eundem Simonem virum laudatissimum, et Bernardum collegam, ad quos extant litteræ de ejusmodi eis imposito legationis officio², uli de litteris ad regem scriptis haec habet: « Litteras nostras comminotorias eidem redditatis, et comminationem nostram in spiritu fortitudinis et lenitatis adjungere studeatis. Quod si vos nec sic audire voluerit, sed in sua potius duritia et obstinatione duxerit persistendum, eidem litteras nostras comminotorias porrigitis, ex nostra parte constanter adentes, quod nos prænominato archiepiscopo os de calero nulla ratione claudemus, nec ipsi, nisi idem rex ante initium Quadragesimæ, que jam quasi instare videtur, ea que superius diximus, implere voluerit, ulterius inhibitionem aliquam faciemus, quin suas et Ecclesie sibi commissæ, necnon et suorum injurias Ecclesiastice severitas gladio pro sui officiis debito gravius uliscatur. Non enim credere debet, aut in mente habere, quia dormiens Dominus non aliquando excitetur, et quod beati Petri gladium ita rubigo consumperit, quin educi valeat, et vindictam debitam exercere. Volumus autem, ut haec (sicut prediximus) diligenter exequamini, nisi venerabilis frater noster Bellicensis episcopus, et dilectus filius prior Carthusiensis ea prout illis mandavimus, exequantur. Dat. Beneventi, octavo

¹ Cod. Vat. I. iii. Ep. xi. — ² Lib. iv. Ep. xxx.

¹ Cod. Vat. I. iv. Ep. iii et iv. — ² Ibid. Ep. i.

kalendas Junii ». Qua pariter die datae leguntur litterae ab eodem Alexandro papa ad ipsum Henricum regem Anglorum comminatoře¹, quæ habentur in eodem Codice scriptæ, dateque undecimo kalendas Junii. Recitat easdem Rogerius in Annalibus istis verbis :

31. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Henrico illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quam paternæ et quam benigne regiam sæpius excellentiam convenerimus, et per litteras et munios frequentius exhortati fuerimus, ut venerabilem fratrem nostrum Thonam Cantuariensem archiepiscopum tibi reconciliare deberes, et sibi ac suis Ecclesiæ cum cæteris ablatis restituere, sublimitati tuae prudenter nequaquam ignorat, cum id toti fere Christianitati publicum ac manifestum existat. Unde quoniam in hoc lucusque proficere minime potuimus, nec animi lui motum blandis et lenibus emollire, tristes et dolentes efficiemur. Et nos spe ac fiducia nostra frustrari dolemus, præsertim cum te, sicut charissimum filium, sincerius in Domino diligamus, cui hoc grave periculum imminere videmus. Et quoniam scriptum est² : Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum. Et alibi : Nisi anniuntiaveris impio impietatem suam, sanguinem ipsius de manu tua requiram; et alias per Salomonem³ : Piger homo de stereore boum lapidari jubetur: duritiam tuam, sicut hactenus, contra justitiam et salutem nostram non duximus ulterius supportandam: nec præfato archiepiscopo os de cætero aliqua ratione claudemus, quin officii sui debitum libere prosequatur, et suam et Ecclesiæ sua injuriam Ecclesiastica severitatis gladio ulciscatur. Quæ autem in litteris istis tam de his, quam de aliis minus continentur: dilecti filii nostri prior de Monte-Dei, et frater Bernardus de Corilo, viri signidem plus Deum quam homines reverentes, serenitati tuae latius viva voce proponentes. Quorum admonitioni ille, cui servire regnare est, et in ejus manu corda regum consistunt, animum ei voluntatem tuam inclinet, ut potius flecti velis, quam contra Deum et salutem tuam in tanta obstinationis proposito diutius permanere. Quod si nos in illis nec sic audire volueris, ea quæ tibi ex parte nostra proposuerint, proculdubio venturam poteris divinam ultionem in proximo timere ».

32. *Relatio de legatione postrema, in qua datae litteræ comminatoře regi.* — Quid autem per eosdem munios actum sit, docet ipsorum plena relatio ad ipsum Alexandrum Pontificem missa, que sic se habet⁴ :

« Ad illustrem regem Angliæ cum fratre Bernardo de Corilo nuper profecti sumus, ut auctoritate mandati vestri inter ipsum et dominum Can-

tuarensem pax et concordia confirmaretur. Et quo facilius tractaretur hoc verbum, dominum Cantuariensem traximus ad locum, ubi reges, auctore Deo, reconciliati sunt ». Jam vidimus in superiori congressu Parisiis habitu¹, discessisse ab invicem reges animo subinfenso, et quod pararetur aliud post futurum colloquium, quod hoc fuisse putamus. Pergit vero : « Traditis aetere comminatoři vestris regi Anglie, et adhibita diligentia, quam apud eum credidimus expedire, monuimus et consuluimus domino Cantuariensi, ut se coram rege humiliaret, et rigorem ejus humilitate precum, et sedulitate obsequendi studeret emollire. Hoc ipsum Christianissimus rex Francie, archiepiscopi, episcopi, et magni viri, qui aderant, unanimiter suadebant. Arcatus regis consilio et omnium archiepiscoporum, et baronum, acquievit archiepiscopus, et coram omnibus accessit ad regem Anglie, et genibus flexis posuit se in Deo et rege, ad honorem Dei et regis, utens hac forma verborum, AD HONOREM DEI, at sic posset pacem et gratiam ejus promerer. Rex autem propter hoc verbum, AD HONOREM DEI, noluit eum recipere, coram omnibus dicens publice, ne videretur quod archiepiscopus Dei honorem vellit servare, et rex minime. Sed post multa (quæ ultimam siluisset¹) dixit, quod ab archiepiscopo nihil aliud quarebat, nisi ut ei tanquam presbyter et episcopus coram omnibus promitteret in verbo veritatis, se sine omni malo ingenio servaturum consuetudines, quas sancti archiepiscopi Cantuarienses observaverant regibus suis, et quas ipse archiepiscopus sibi alia vice promiserat.

33. « Archiepiscopus aulem respondit, quod regi fecerat fidelitatem, qua ei præstito juramento tenebatur servare vitam, membrum, et honorem terrenum, salvo ordine suo; et hoc fideliſſime paratus erat implere, nec ab aliquo antecessorum suorum aliquid ulterius exactum est, vel ab aliquo exigendum. Et cum rex super hoc articulo plurimum instituisset, dominus Cantuariensis adjectit, licet nullus antecessorum hoc fecisset, vel promisisset, nec ipse ulla tenus de jure facere deberet, tamen dixit, quod pro pace Ecclesiæ et gratia ejus promitteret se consuetudines illas, quas sancti antecessores sui regibus suis servaverant, salvo ordine suo, ei servaturum, quatenus secundum Deum posset: et faceret pro amore ejus recuperando, quidquid posset, salvo honore Dei; asserens, quod nunquam libertius ei serviret, quam ut haec faceret, si ei placeret. Noluit autem rex hoc recipere, sed ut præcise et absolute sub iuramento ei promitteret observiantiam consuetudinum, quia nihil ulterius ab eo exigebat. Quod quia archiepiscopus, licet multi instarent, facere noluit, rex discessit, pace infecta.

« Cum vero regem exhortaremur, ut juxta mandatum vestrum revocaret archiepiscopum in

¹ Cod. Vat. I. iv. Ep. iv. — ² Isa. lxxiiii. — ³ Eccl. xxii. — ⁴ Cod. Vat. I. iv. Ep. viii.

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LX. in fin.

gratiam suam, et ei pacem et Ecclesiam suam restitueret, respondit, quod fortasse consilium amicorum erit, ut Ecclesiam quandoque restituat; sed dixit, se gratiam non restituturum, quia tunc evanesceretur privilegium, quod ei deditis, et quo potestatem archiepiscopi suspendistis, donec redeat in gratiam ejus». Quenam fuerit ista suspensio, dicemus inferius. Pergit vero nuntius:

34. «El quia praeceperatis cum primo convenire in spiritu lenitatis per communitarias vestras, communitarias vestras in aliud tempus dare distulimus. Interim vero Deum oramus, in cuius manu corda sunt regum, ut animum ejus emolliat, et ad honorem suum, et Ecclesiae utilitatem pacem faciat reformari. Quod vero de mandato vestro reliquum est, accepto tempore, per gratiam Dei cum omni diligentia exequenur, et exitum negotii, quem Deus dederit, majestati vestrae significare curabimus. Rogatus frater Bernardus, sicut nos, ut negotii seriem vobis scriberet, respondit quod in Ordine suo inhibitum est, ne quis fratrum pro aliquo negotio vobis vel aliis scribat, sed dicturum se spondil coram nuntio vestro magistro Lombardo, qui ei litteras vestras tradidit, et qui vobis rem gestam, sicut is qui praesens interfuit, fideliter significabit». Hactenus Simon ad papam. Quae autem ista secuta sint, idem nuntius sequenti relatione ad Alexandrum papam itidem missa patefecit, istis verbis¹:

35. «Juxta mandatum sanctitatis vestrae communitarias vestras illustri regi Angliae porrexiimus, operam et diligentiam pro viribus adhibentes, ut juxta commonitionem vestram dominum Cantuariensem in gratiam revocaret, et ei sedem suam restitueret et pacem, et Ecclesie sue liberam dispositionem habere permetteret. Expectavimus diu, sperantes et orantes, ut Deus emolliret animum ejus. Sed cum non proficeremus expectantes, urgente mandato vestro, in colloquio regum secundo ei communitarias vestras presentavimus. Quas cum ille tandem vix receperisset ad instantiam nostram et magnorum virorum qui aderant, hoc, post multa quæ referre longum est, responsum dedit: Ego dominum Cantuariensem de regno non expuli; et tamen pro reverentia domini papæ, si voluerit mihi facere quod debet, et servare mihi quod antecessores sui meis observaverunt, et ea que ipse promisit, redire potest in Angliam, et habere pacem. Et post varietates responsionum tandem dixit evocaturum se episcopos Angliae, et usurum consilio corum; sed nec diem aliquem praefixit, nec aliquid aliud ab eo reportavimus, unde possimus de pace domini Cantuariensis, et mandati vestri executione certiorari. Et quia responsa frequenter mutabat, interrogavimus eum, an licet archiepiscopo redire in sedem suam, et frui pace sua? Ille vero respondit, quod archiepiscopus nunquam ingredietur terram, an-

tequam faciat ei quod debet, et promittat se servaturum, quod alii servaverunt, et quod ipse promisit.

36. «Deinde rogavimus eum, ut scriberet et signaret patentibus litteris responsum suum, quia oporteret nobis rem certam vobis referre, quam nondum habebamus, quia tam frequenter responsa variabat. Ille vero noluit acquiescere. Archiepiscopus vero respondit, cum hoc ei retulissimus, se paratum esse facere regi quidquid debet, et servare quod ab antecessoribus suis servatum est, quatenus possit, salvo ordine suo: sed novas iure obligaciones, quae decessoribus suis praestite non sunt, et promittere aliquid hujusmodi, nisi salvo ordine suo, sibi esse illicitum sine auctoritate domini papæ: tum quia novam formam in Ecclesiam inducere, perniciuos esset, tum quia a vobis inhibitus est, ne aliquid unquam tale promittat, nisi salvo honore Dei, et ordine suo. Et adjectit, quod cum increpando distixit, quod nec pro capite suo debuissest se ad talium consuetudinum observantiam obligasse, nisi salvo ordine suo. Sed si rex (prout mandastis) ei gratiam suam, et pacem, et Ecclesiam, et ablata sibi et suis restituant; quidquid secundum Deum, et salvo ordine suo poterit, libenter faceret ad voluntalem ejus, et ei diligentissime, et devotissime totis viribus servire studebit. Placeat itaque sanctitati vestra opem ferre Ecclesia laboranti, et perseverare in eo, quod laudabiliter coepistis. Quia (sicut a multis audiimus et credimus) si perseveraveritis, Ecclesiae pax et salus in januis est». Haec Simon de Monte-Dei strenue ministerium suum implens. De his etiam scripsit archiepiscopus Senonensis², qui praesto fuit, ad papam, necnon S. Thomas ipse Cantuariensis archiepiscopus².

37. *Revocatio suspensionis S. Thomae per Alexanderum III.* — Egerat inter haec idem rex Angliae per duos nuntios suos ad Alexandrum missos ut auctoritas S. Thomae suspensa esset, quousque per ejusdem papæ nuntios causa tractaretur. prout appareret ex litteris Alexandri papæ ad eumdem Angliae regem datis, quas recitat sub hoc anno Rogerius in Annalibus Anglorum, quarum est exordium: «Magnificentia tuae nuntios, scilicet dilectos filios Joannem Cumin, etc.» easdemque (ut in eius testator Pontifex) secretas, quas tamen rex magna ostentatione vulgaverat. Nam in primo colloquio regum (ut vidimus) rex Anglorum distulit pacem (ut aiebat) ne perderet privilegium, quod a papa se accepisse dicebat, ut auctoritas archiepiscopi suspensa esset, quousque pacem a rege consecutus esset. Cujus concessionis causa scias plurimum a pluribus esse detractum ipsi Alexandro Romano Pontifici, provocante ad hoc omnes Angliae rege, ita odium et iracundiam excitante in ipsum, dum ipsas Alexandri litteras magna jactantia, fastu regio publice exposuit, et recitari fecit in colloquio

¹ Cod. Vat. I. iv. Ep. x.

² Cod. Vat. I. iv. Ep. vii. — ² Ibid. Ep. vi.

posteriori; de quo idem Thomas ad Conradum archiepiscopum Moguntinum¹: « Suspensionem nostram in utriusque regni compitis quasi voce praconia jactat rex Anglie, et in testimonium confusioneis meae. Et quo me reddit magis onerosum et odiosum hominibus, litteras Apostolicas profert. Gloriatur et terminum sibi datum donec me velit recipere in gratiam. Quod si licuerit, facturus est ad kalendas Graecas, id est, munquam, etc. » Id ea de causa, quod Alexander papa importuna surreptione regis scripscrat, ut S. Thomas super regem et regnum tantisper suspenderet auctoritatem suam, quousque pacem obtineret a rege. Qua benignitate Pontificis rex abusus, pacem differebat dedita opera, eo quod nisi ea concessa, auctoritas archiepiscopi suspensa esset. Qua de causa adversus Alexandrum declamatum est, non ab ipso tantum archiepiscopo², sed et a Francorum rege³, atque regina⁴, ab aliis plerisque, quibus justitia zelus inesset⁵.

Tot igitur tantisque super his pulsatus querelis Alexander papa, datis ad sanctum Thomam fitteris ita se excusat⁶:

38. « Ad discretionis tuae notitiam credimus pervenisse, qualiter illustris rex Anglorum Henricus nobis nuntios suos direxit, et quam dura et aspera, et quia nostrum animum plurimum affligebant, per eos a nobis petierit, terribiles minas prætendens, nisi voluntati ejus condescenderemus. Nos vero, quia nondum persecutio Ecclesiae cessavit, nec temporis serenitas adhuc nobis sicut expediret arrisit, impetum et motum animi sui, et si non exandivimus petitiones suas, mitigare curavimus, et temperare; illo nempe timore perculsi, ne ad impediendam et disturbandam pacem Ecclesiae se (prout olim fecit) tyranno et flagitoso inimico Ecclesiae (Friderico videlicet imperatori), aliquo fœdere societas adjungeret, vel materiam haberet ab Ecclesia, et nostra devotione recedendi. Inde est, quod nos temporis militiam attentes, de communi fratribus nostrorum consilio, fraternitati tuae, sub certa quasi spe et fiducia, quod te in gratiam suam recipiat, et Cantuariensem Ecclesiam in tua libera dispositione dimittat, per Apostolica scripta mandavimus, ut nec in ipsum, nec in personas regni, aut in regnum interdicti, seu excommunicationis, vel suspensionis sententiam debeas promulgare, nisi alias nostras litteras reciperes, in quibus, si idem rex nollet tibi gratiam suam reddere, facultatem habeas in eum et suos officium tuum exercendi. Quapropter, quia tibi tanquam fratri charissimo, et Ecclesiae tuae proprium honorem et libertatem cupimus omnibus modis conservare, nisi (quod speramus, et ei propositum) usque ad initium proxime Quadragesima effectui mancipaverit, sed in sua fuerit

obstinatio induratus, tibi ex tunc auctoritatem tuam restituimus, ut tam in personas, quam etiam in regnum, et in ipsum regem, si tibi et Ecclesiae tuae congruere et expedire cognoveris, facultatem liberam habeas, debitum officii tui, cessante omni appellationis obstaculo, exercendi, gravitate ac maturitate pontificali adhibita, quam convenit ad hiberi ». Hæc Alexander ad S. Thomam. Sed et addidit abduc aliam ad ipsum ejusdem argumenti Epistolam⁷, item aliam ad regem Francorum eodem argumento. Sic igitur Alexander emendavit illud, quo rex non ad pacem, sed ad dissensionem abusus est concesso privilegio temporis indefinite. Porro has litteras revocationis suspensionisque per duos nominatos nuntios hoc anno Alexander voluit afferri ad ipsum regem⁸; qui ut vidit, magnopere commotus est, exclamans in Pontificem, quod repugnantia sibi invicem eodem anno decreta sanxisset, alterum pro ipso rege, alterum contra ipsum, nisi pacem quamprimum concederet. Quænam autem haec secura sint, diceamus suo loco anno sequenti.

39. *Schismatici affliti.* — Quod pertinet ad reliquias Alexandri pape res gestas anni hujus, hec habentur in Actis ipsius: « Eodem tempore idem Pontifex Viscanem (Tuscanensem) et Cajetanum episcopos de simonia impeditos, atque convictos depositi ». Post hæc antem ista subjiciuntur de schismaticis: « Accidit etiam quod Joannes presbyter cardinalis tituli S. Martini, qui a principio hujus schismatis cum Octaviano et ejus successore Guidone Cremensi Ecclesiam non desilit persequi, cum extra Viterbiæ equilaret, subito corrui, et contractis cervicibus impeditis vitam pessimam finivit morte. Ipse quoque Guido Cremensis, qui ipsi Octaviano successerat in schismate, incurabili morbo percussus, pede necesse habuit claudicare quādiū vixit ». De Romanis ista narrantur ibidem: « Romani autem, cum in Tentonicis sibi illatam injuriam vindicare non possent, ad Albanos ea se occasione convertunt, quia cum imperatore aduersus eos steterant, et offendere præsumperant; et tamdiu hostiliter pugnaverunt, donec coru[m] civitatem factam funditus destruxerunt. De Tuseulanis quoque, et aliis circumpositis fortioribus civitatibus pro consimili causa idem facere nihilominus laboraverunt. At quoniam corum injusus conatibus Ecclesia non consensit, ab hujusmodi proposito destiterunt ad modicum tempus ». Reliqua anno sequenti.

40. *Rex Hungarie libertatem Ecclesie restituit.* — Sed Deus mirabilis in consilii super filios hominum fecit, ut dum pugnat Alexander papa pro Ecclesia juribus adversus Anglorum regem, nec proficit, alium hoc eodem anno vincat regem, qui sponte se illi subjiciat, edens penitus volens libensque detentis haetenus injuste usurpati S. Ecclesiæ juribus. Nam hoc eodem anno Hungarie rex

¹ Cod. Vat. I. iv. Ep. xv. — ² Ibid. Ep. xiv. — ³ Ibid. Ep. xviii, xxii. — ⁴ Ibid. Ep. xix. — ⁵ Ibid. Ep. xx, xxiii, xxv, xxviii. — ⁶ Ibid. Ep. xvi.

⁷ Cod. Vat. I. iv. Ep. xvii et li. ad Reg. — ⁸ Lib. iii. Ep. i, xxiii.

S. Romanam Ecclesiam in integrum restituit in iis, que sibi idem rex usurpaverat adversus Ecclesiasticam libertatem, deque his ejusmodi diploma conscripsit, quod asservatur in Vaticana Bibliotheca, libro qui inscribitur Cencii Cameralis:

« II. Dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Rumanæque eadem gratia Strigoniensi Coloniensi (Colocensi) archiepiscopis atque eorum suffraganeis, prepositis quoque regalibus, neconon omnibus universaliter Ecclesiasticis personis in praedictis archipresbyteratis constitutis, tam praesentibus quam futuris.

« Consentaneum rationi esse dignoscitur, ac sanctarum Scripturarum testimonio comprobatum, ut qui regia celsitudinis culmen ab aeterno rege meretur, que ad Ecclesie et Christianitatis noseuntur profectum in aliquo pertinere, tanto teneatur providere sollicitudine, et cautela intendere, quanto pro honore a divina sibi dispositione collato debet suo Creatori devotionem uberiorē p̄ræ ceteris exhibere. Ea propter propria ratione inducti, et saluberrimis exhortationibus M. venerabilis S. R. E. diaconi cardinalis propensius, attentiusque communiti, devotionem quoque venerandæ memoriae regis G. patris vestri, quam circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et sanctissimum Patrem nostrum dominum Alexandrum Secundum summum Pontificem studuit per omnia exhibere, modis oīnibus quibus possumus imitari volentes, constitutionem super institutione, et transmutatione episcoporum, quod in se, et suis posteris domino Alexandre pape, et suis successoribus noscitur concessisse, videbet quod sine auctoritate consilio ejus, vel successorum suorum depositionem, seu translationem episcoporum non faceret, vel fieri permitteret, confirmamus, et tam in nobis quam in posteris nostris, perpetuo inviolabiliter duraturam censemus.

41. Praeterea antecessorum nostrorum consuetudinem retro habitam relinquentes, in nobis et in nostris posteris immobili firmitate sancimus valitum, quod decadentibus episcopis, in rebus episcopaliis procuratores laicos de cetero non ponemus, atque poni ulla tenus permittemus : sed honestos clericos, qui vitæ ac morum honestate sint comprobati, et de ipsarum Ecclesiarum rebus moderate accipient, ibidem instituemus, qui relieta bona fide, et sine fraude aliqua, ad reedificationem ipsarum Ecclesiarum, et donorum episcopaliuum, seu canoniconum, ad usus quoque pauperum et orphanorum debeant observare. Nos vero, vel posteri nostri nihil unquam de eisdem rebus in nos proprios redigemus de cetero ; nisi forte (quod absit) hostes intraverint, vel aliqua alia urgentissima necessitas postulaverit. Tunc quoque id sine ipsorum consilio non faciemus.

« Eliam addimus, et robore inconcusso, tam in nostris quam in posteris nostris perpetuo observandum statuimus, quod regales prepositi, vel abbates de suis preposituris vel abbatis seu digni-

tatibus non amodo deponentur (in hac parte consuetudini nostræ antique per nos et posteros nostros renuntiantes) nisi contingere eos super certo criminis canonico ordine convinci, vel crimen suum publice confiteri. Ad hanc C. archiepiscopus Coloniensis (Colocensis), omnes episcopi et electi regales prepositi munificentiam ac liberalitatem, pro reverentiæ beati Petri et sanctissimi Patris nostri domini pape Alexandri, neconon M. venerabilis diaconi cardinalis Apostolicæ Sedis legati concessiones attendentes, pravam suam consuetudinem et omnibus canonibus obviantem, quæ in instruendis et destruendis preposituris, aliusque dignitatibus exercabant : in omnibus praedicti cardinalis arbitrio penitus reliquerunt. Unde communis sensu, ac libera eorum omnium voluntate decernimus, et inviolabiliter presenti privilegio validum perpetuo stabilimus ; quod nulli archiepiscoporum, electorum, prepositorum, ac abbatum deinceps licetate paleat, de preposituris suis prepositos removere, vel alias Ecclesiasticas personas suis dignitatibus, aut Ecclesiasticis beneficiis privare, nisi forte fuerint de criminis convicti canonice vel confessi. Haec autem omnia de consilio gloriose reginae matris nostræ, et archiepiscoporum, episcoporum omnium, electorum, prepositorum regalium, atque abbatum, comitum omnium, procurerum, et aliorum principum stabilia ac firmatae reborata noscantur. Acta in civitate N. anno millesimo centesimo sexagesimo nono ». His Deus Ecclesie triumphis vicarium summi pressum angustiis magnopere exhilaravit, cui etiam ad letitiae cumulum adjectit, ut magnum in Oriente principem ex hoste converterit in Christianum.

42. *Soldani Iconii ad Christum conversio.* — Hoc namque anno baptizatus est in Cilicia clandestine Soldanus Iconii opera ipsius Alexandri pape¹. Quomodo autem ista se habuerint, enarremus. Erat hinc mater Christiana, sed occulta ob metum, quæ proxime moritura filio significavit se esse Christianam, et in Christi fide constantem ex hac vita migrare, hortans eum, ut et ipse fieret Christianus. Haec habet Matthæus Paris hoc anno, sed Robertus in Appendice ad Siegbertum, anno millesimo centesimo octagesimo primo, ubi plura de miraculis ad Crucem ejusdem matris rogatu super ejus sepulchrum affixam refert, quæ reddituri sumus inferius. Soldanus igitur cum verbis matris, tum libris divinae Scripturæ quos legebat, flagrans ardore Christianæ fidei suscipienda, legatos ad eundem Alexandrum Pontificem misit, petens de Christianæ fidei mysterio plene instrui, mitique ab eo virum, a quo Christianam religionem edoceretur. Accipiens Alexander ejus litteras, atque legatos, reddidit ad eum Epistolam, cui catechismum totius Christianæ fidei inseruit. Cuius exhortatione ista habentur de missa ab eodem Soldano legatione ad Apostolicam Sedem²:

¹ Mat. Paris hoc anno. — ² Exstat apud Pet. Bles. inter tract. ejusdem.

43. « Alexander episcopns, servus servorum Dei, Soldano Iconii veritatem agnoscere et agniti custodire.

« Ex tuis litteris et nuntiorum tuorum fideli relatione cognovimus, quod in votis habeas ad Christum converti. Cumque jam receperis (ut audivimus) Pentatenchum Moysi, prophetiam Isaiae et Jeremieæ, Pauli etiam Epistolas, atque Joannis Evangelium et Matthæi, postulas tibi mitti virum aliquem orthodoxum, per quem in lege Christi, quasi vice nostra plenus instruaris. Nos autem petitioni tuae plurimum in Domino commendabili grato concurrentes assensu, tales excellentia tuae procurabimus destinare, qui apud te in doctrina sana, et salutaribus monitis vices Apostolicae auctoritatis suppleant: quorun etiam mores et merita ab honestate et munditia eruditiois Evangelicæ non disconcedant. Quoniam vero nostræ fidei seriem et tenorem litteris tibi supplicas aperiri: nos tuis congratulantes desideriis, illam sub quodam compendio et quasi digito tenus intimamus. Illud igitur pie credas, et fideliter teneas, quod unus est Deus, etc. » Pergit cuncta Catholicæ fidei mysteria ingerere, et elucidare. Extat Epistola ipsa recitata a Matthæo Paris hoc anno, novissime cusa una cum libris Petri Blesensis, diligenter Joannis Busæi in lucem editis. Porro Paris post eandem Epistolam recitata haec addit: « Soldanus igitur his informatus salubribus admonitionibus, baptismi suscepit clanculo sacramentum. Primales enim sui, quia Romæ tot scaturiunt enormitates, dicebant: Quomodo ex uno fonte aqua dulcis et salsa poterit emanare? Ubi Christiani fontem justitiae sentire tenebuntur, invenient laricem (laticeum) toxicatum ». Haec ipse puto ob pravos qui irrevererant mores hinc perditissimis temporibus tot schismaticorum Pontificum, et ipsorum Romanorum, in legitimum Pontificem Alexandrum sepius insurgentium.

44. An autem Alexander quos promisit, misericordit ad Soldanum viros catechistas, et quos miserit, nobis incompertum. Quibus autem praे cunctis signis potuerit Soldanus idem urgeri, ut sacerdoteficii Christianus, Robertus in obitu ejusdem Soldani matris ita describit:

« Mater Soldani de Iconio veniens, ad extrema revelavit filio suo, quod semper celaverat, quod scilicet esset Christiana, et rogavit eum, ut crederet in Christum, qui est Dominus et Rex omnium senitorum, et quod amaret Christianos. Quod ipse spopondit se facturum: sed dixit, quod ipse non audere aperte credere in Salvatorem propter paganos. Dixit ei mater sua: Fili, cum mortua fuero, fac mihi excelsam sepulturam, et pulchrum, sicut pyramidem, pone super eam signum Crucis Christi. Cui ille, de luce scilicet facere non posse respondit: Tu fac (inquit mater ejus) de nocte. Quod factum est. In crastino autem cum Agareni vidissent signum illud, indignati sunt contra principem et volebant eum occidere. Tunc quidam ex ipsis sublevatus super machinas, conabatur eam depo-

nere crucem. Qui voluntate Dei corruit et mortuus est. Similiter et aliis interemptis est alia vice. Tertia die cum convenienti multa millia hominum ad deponendum adilicium illud, venerant fulgura et coruscationes, et illo primitus perempto qui adversabatur, multa millia perierunt igne divino. Tunc apparuit Angelus Domini, et clarissimum signum Crucis posuit super pyramidem illam. Ex quo multi crediderunt in Christum, et adhuc Crucem illam venerantur et adorant ». Ille Robertus scriptor hujus temporis.

45. *De clade ex terræmotu in Sicilia, et ejus rege Willelmo Ecclesiam vexante.* — Hoc anno magnum ira Dei peccatis provocate malorum in Sicilia est demonstratum exemplum quod ita describitur ab Hugo Falcando, qui ista oculis intribebatur, hocque tempore accidisse significat: « Eodem, inquit, anno, quarta die Februarii, in Vigiliis sanctæ Agathæ circa primam horam ejusdem diei vehementis terramotus tanta Siciliam excusit violentia, ut in Calabria quoque, qua circa Rhegium oppidaque proxima, sentiretur. Catanesium opulentissima civitas usque adeo subversa est, ut ne una quidem domus in urbe superstes remanserit. Viri ac mulieres circiter quindecim millia cum episcopo ejusdem civitatis, maximaque parte monachorum sub ruina sunt adficiorum oppressi, etc. » Pergit narrare de cladibus aliarum civitatum, aliusque prodigiis, que tunc in Sicilia acciderunt. Sed causam audi a Petro Blesensi¹, qui in Sicilia apud Willelmum regem juniores vixerat. Scribens hic enim ad Richardum Syracusanum episcopum, huc de his habet: « Cum alias fideles sibi populos flagellet Dominus in spiritu misericordiae et mansuetudinis, plebem Siciliæ flagellat nunc in iudicio Sodoma et Gomorrhae, nunc in plaga Dathan et Abiron, nunc in spiritu judicii et ardoris. Scitis quod Aetna mons frequenter ignes suos in immensum circumquaque diffundit et ait huc per ipsatum datec unius undique combusta et deformata est tota facies regionis. Sæventis flammæ procellosa vorago omnes incolas aut expulit, aut combussit: hereditas miserorum data est in combustionem et cibum ignis; et ut expressus loquar, ignis et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum.

46. « In omnem terram, et in fines orbis terra jam exiit plaga illa, qua nuper in Sicilia percussi sunt Cataenses in Vigiliis beate Agathæ, cum episcopus ille damnatissimus, frater Matthæi notarius, qui, sicut scitis, sibi sumpsit honorem non vocatus a Domino tanquam Aaron, et qui ad sedem illam non electione canonica, sed Giezifica venalitate intravit: cum, inquam, abominationis offerret incensum, intonuit de celo Dominus, et ecce terramotus magnus factus est. Angelus enim Domini percutiens episcopum in furore Domini, cum populo et universa civitate subvertit. Patet itaque, quia bea-

¹ Pet. Bles. Ep. XLVI.

tissimae Agathae offendit suis exigentibus peccatis incurrit. Iliae Petrus. Eodem et Rogerius in Anglicanis Annalibus, sed non suo loco, anno vii delicit millesimo centesimo sexagesimo quarto. Sed redemanus ad Petrum. Gravissima est ejusdem auctoris querela de novo rege juniore Willelmo, quod manu laica introduceret episcopos in Ecclesiastis, eosdem contra canones intrudendo¹, scribens de his ad regis capellanum, qui ejusdem regis amanu curandam suscepserat. At si talis Bonus (ita namque iste Willelmus Bonus cognomento dictus est respectu Malii, ipsius predecessoris) qualis putatis fuerit Malus? Sed audi Peltrum de Bono mala tanta scribentem:

47. « Diu est, quod rumor insonuit et publice jam crebrescit, quod dominus tuus rex Sicilie salutis sue et paternae traditionis oblitus, cum comite Loritelli in ruinam et desolationem Agrigentiam Ecclesie conjuravit, intendit episcopare fratrem comitis, et ipsum, reclamante capitulo, violenter intrudit. Tu vero cum scias eum statuam esse, et trunum inutilem, miror quod non ascendis ex adverso, et te pro domo Israel non opponis. Infelix ego homo, cur non habeo copiam illius comitis, ut aliquid persuadeam homini inhumano? O detestanda operatio! o adolescentia deploranda! Filius Ecclesie quare se erigit contra matrem? Cur abjectum consilium pietatis, et abiit in consilio impiorum? in tua die peribunt cogitationes corum: consilium autem Domini manet in aeternum. Vae terra, cuius rex puer est; doleo quod inter primicias dominationis sue, et inter initia unctionis regie hoc praesumit. Virtus epidem consecrationis ab hujusmodi violentiis eum utinam temperasset: magna enim est hujus efficacia sacramenti». Et inferius de alio ejusdem facinore: « Et quia ille miserabilis adolescens in thesauros Ecclesie consilio malignorum manus rapaces injectit, vereor ne in eum Dominus excandescat, et eveniat quod dicit Job²: Thesauros, inquit, quos devoravit evomel, et de ventre ejus extrahet illos Deus. Luet quae fecit omnia, nec tamen consumetur. Non decebat eum manus laicas ad sacra porrigit. Frequenter debueras ei suggestisse, qualiter Oza³ fuit percessus a Domino, eo quod in Arcam Domini manus, devote quidem, sed indigne porrexerit». Et post multa ad eum de eodem haec subjicit: « Habet tuarum continentia litterarum, quod ipsum primo blande et amicabiliter convenisti: ipse autem respondit, se non esse in culpa, sed comitem Loritelli. Cum vero eundem item convenisset, te (sicut asseris) reputavit insanum. Ideo ori tuo imposuisti silentium proprioque ipsum arbitrio dimisisti. Quod primum usus es blanditus, prudentiae adscribo: non eum litibus exasperandi sunt principes, sed temperantius corrigendi». Et ad finem Epistole:

48. « Utinam maturius saperet et intelligeret,

utinam prudentius inter spiritualia et mundana discerneret: peremptorum enim est in principe, vel aurum adorare munera, vel favorem querere personarum; teste siquidem Prophetam⁴: In quorum manibus iniqüitates sunt, dextera eorum repleta est munerialibus: transiunt vero iniqüitates in paenam, et munera in dolorem: quia testimonio Job ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt⁵. Benedictus autem Dominus, qui regem Anglorum Henricum a tribus haec tenet conservavit innoxium. Mautus enim suas exsuscit ab omni munere, nec in prelatis Ecclesie promovendis ipsum unquam inflectere potuit vel munieris oblatione, vel gratia personalis: ideo magnificavit eum Dominus in conspectu regum, et iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra, thesaurozavat super eum gloriam et honorem». At quod respicit Siciliae episcopos, est etiam querela ejusdem Petri in commentario, quem seripsit de institutione episcopi adversus episcopos ejusdem regni Siciliae, qui in obsequium regis morarentur in curia, ubi justa Dei dispensatione contingere et osdem dira pati ab ipso rege; ait enim:

49. « Quidam tamen per usurpatas seculi administrationes se vinculo curiali obnoxiant, et quasi sua renuntiaverint privilegio dignitatis, calicum durioris eventus exspectant. Nam pro causa bujusmodi hodie in Sicilia mancipati sunt episcopi quidam carceralibus vinculis, nec aliquod exspectant ab Ecclesia Romana solatum: quibus impoperatur a summo Pontifice, ut bibant de calice, quem sibi tenere miscerunt». Et in fine post mmlta, quibus hortatur episcopus ad jura tuenda periclitantis Ecclesie, et ad tuendam Ecclesiasticam libertatem, haec habet: « Duo sunt, justitia et libertas, pro quibus quisque fidelis usque ad sanguinem stare debet. Si ergo res exegerit, pro justitia et libertate Ecclesie non dubites facultates tuas raptoribus, famam ludibrio, fortunam periculis, et caput hostilibus gladiis objectare. Detectabile spectaculum est Angelis, etc. Quod ad Sicutos praesules spectat; locuples testis est harum rerum scriptor hujus temporis Hugo Falcondus, dum tragedias passim Sicularum miscet episcoporum, qui cum hoc appeterent, ut apud regem praeceps haberentur, regnique negotia pertractarent, id consecuti, mox adversantium invidia perungente, sive sublati veneno sunt, sive exilio pulsati, vel carcere regio coactati. Tunc aedit, ut (quod et superius alia occasione est enarratum) Petrus Blesensis ista videns, eadem exercitus, ex Sicilia recedendi consilium init, et perfecit quod statuit, nullisque retineri potuit dignitatum illecebribus, recessit e Sicilia, venit Germani, atque ad Rennicium regem navigavit in Angliam, a quo humanissime exceptus est, et ab eodem anno sequenti (ut suo loco dicetur) missus est Romanum. Porro illud laude dignum in Petro, quod licet inter pri-

¹ Pet. Bles. Ep. x. — ² Job. x. — ³ 2. Reg. vi.

⁴ Psal. xxv. — ⁵ Job. xv.

mos regis familiares affectus fuit, ita illi fidelissime ministravit, ut lamen nequaquam regis contra S. Thomam laudaverit unquam irrationalib[us] im-

petus excitatos, sed faverit potius S. Thomae, ut ejus littere sequenti anno conscripte declarant, quas suo loco opportune reddemus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6662. — Anno Æva Hispan. t207. — Anno Hegira 563, inchoato die 25 Sept., Fer. 5. — Jesu Christi 1169.

— Alexandri III papa 41. — Friderici Enobarbi reg. 18, imp. 45, Manuels Comneni imp. 27.

4. Reconciliatio regis Anglorum cum S. Thoma frustra tentata. — A num. 1 ad 39. Quæ hujus anni initio in causa sancti Thomae Cantuariensis gesta sunt coram Ludovico VII Francorum rege, Baronius anno superiori num. 68 et seqq. narrat, ut ibidem insinuavimus. Ille vero pergit exponere nova Henrici regis in sanctum Thomam machina- menta et legationem Gratiani subdiaconi et notarii Alexandri III, Eugenii III papæ nepos, et Viviani cardinalium ab Alexandro III in Galliam, ubi Hen- ricus rex agebat, missorum, quæ apud Baronium legenda : Radulphus de Diceto decanus sancti Pauli Londinensis, qui hoc tempore vivebat, in Imaginibus Historiarum pag. 513, gesta hoc anno in ea causa summarie his verbis refert : « Alexander papa regi Anglorum, *Quam paternæ*, etc. Thomæ Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Londo- niensi episcopo, *Excessus vestros*, etc. Alexander papa regi Anglie, *Serenitatem tuam*, etc. Inter Anglia regem et archiepiscopum paci reformanda multi multoties operas impenderunt. Ad ultimum Vivianus et Gratianus cardinales. Rex Anglorum et archiepiscopus in quali concordia convenient, nisi quia rex archiepiscopo signum pacis in osculo dare penitus abnegasset ».

2. Alexandri III litteræ de hoe dissidio scriptor. — Prior Epistola, cuius initium, *Quam paterno*, recitat a Baroniis num. 31, eaque Alexander III Henricum regem hortatur, « ut potius electi velit, quam contra Deum et salutem suam in tanta ob- stinationis proposito diutius permanere ». Epistola vero, cuius initium, *Excessus vestros*, est xxxix libri tertii, eaque Gilberto episcopo Londonensi significat sanctus Thomas se eum *ex justis et man-ifestis causis excommunicasse*, præcepitque, *ut ab omni communione fidelium abstineat*. Denique Epistola eius initium, *Serenitatem tuam*, Alex- ander papa Henricum regem hortatur, *ut Thomam archiepiscopum pro Deo et Ecclesia sua, et et honore suo, necon et totius regni sui in gratiam et amorem suum omni indignatione et rancore de- posito, clementer recipiat*.

3. Gesta in Italia inter Pontificios et Cossarcos. — Ad num. 39. Refert Baronius ex Actis Alexandri III *Guidonem Cremensem* antipapam incurabili morbo percussum quandiu vixit pede claudicasse. Narrat etiam Romanos cum *Albanum* cepissent, funditus destruxisse, sed de Tusculanis idem facere tentantes, Ecclesiam eis non consensisse. Verum cum Guido seu Paschalis III antipapa anno super- iori, ut ibidem ostendimus, inferierit, ante pre- sentem annum ea pena affectus fuit. Quoad Alba- num haec de eo Joannes de Ceccano in Chron. ad annum MCLXVIII : « Indictione prima, mense Aprili, Romanum cum cancellario imperatoris (nempe Chri- stiano in sedem Moguntinensem intruso) et cum praefecto Romæ perrexerunt super civitatem Alba- nensem, et destruxerunt illam a fundamentis, et non sinebant eam redificare. Prædictus Conradus archiepiscopus (nempe Moguntiae) voluit intrare in Campaniam cum exercitu Alexandri papæ, ut sub- jugaret illam, sed non valuit, quia comites de Ce- ccaneo resistebant ei fortiter ». Ille referendum quod hoc anno in Auctario Aquicinctino legitur : « Nova iterum Romanis consurgit ruina : quia cum Tusculanis bellum civile inuenies, præc- usque ad internectionem Romani deleti sunt. Hac de causa discordia magna inter Alexandrum pa- pam et Romanos orta est. Alexander papa auxilia militum undecimque contrahens, cum Tusculanis Romanos, et imperatori adhaerentes debellabant. Fridericus autem imp. Christianum archiepisco- pum Moguntinum cancellarium summum cum valido exercitu in Italiam misit ; qui imperatoris hostes invadens, munitiones eorum destruit, et civitates cepit, magnamque parlem Italia imperatori sub- git ». Ubi chronographus iste haec omnia uno te- nore refert.

4. Inimici Friderici farent Mediolanensis. — Mediolanenses in urbe sua redicita, et mu- nitioibus magis firmanda magnam hoc anno ope- ram posuere ; neque defuere qui eis auxilia sub- ministrarint, ut Henricus II Anglia rex, quemadmodum videre est apud Baronium num. 1, et

Manuel Gracorum imperator Friderici infensus hostis. Nicetas Choniata lib. 7 de gestis ab hoc imperatore ait, cum Italos contra Fridericum sepe concitasse, et per legatos hortatum, ut fortis viros se præberent, subditus: « Quodam tempore Mediolani menia sunt ab Alemannis diruta; sed cives jurejurando adacti, se nunquam ea instauratos, ita victores eluserunt, ut urbem principio profunda fossa munirent, se pacta et conventa violare negantes. Deinde imperatoris auxilio freti ipsa menia reposuerunt ». Fallitur tamen Nicetas in eo quod ait, Mediolanenses jurasse se nunquam urbis suæ menia instauratos; Puricellus enim Moreua testis oculati verba referit, qui tantum asserit Mediolanenses jurasse, *quod parerent omnibus praecptis ejus*, nempe Friderici, sed qui non dicit, eos in particulari jurasse se urbis suæ menia non reædificatores.

3. Pietas matronarum Mediolanensium. — Hoc etiam anno, ubi habet Galvancus Flamma in Magno Chronico cap. 293, apud Puricellum in Monument. Basilic. Ambros. num. 441: « Nobiles matroneæ ex devotione ad beatam Virginem, quæ ipsas in suam civitatem reduxerat, Ecclesiam B. Mariae Virginis Majorem, venditis annulis et ornamenti reædificari facerunt :

Muneribusque datis, collectis undique turbis
Emicat aula Dei Genitricis janua cœli.

Idem legitur in Chronico, cui titulus, *Flos florum*, ad annum MCLXX, quia quod a matronis Mediolanensisibus hoc anno inchoatum, videtur sequenti continuatum fuisse.

6. Henricus Friderici filius coronatur. — Non hinc discedam, quin quæ chronographus Reichersbergensis hoc anno de Friderico narrat, præsentem: « Imperator celebravit curiam generalem, et valde celebrem apud Babenberg in diebus Pentecostes, quod evenerat tunc in VI idus Junii, cui interfuerunt legati, quos dixerunt (legendum, direxerunt) cardinales illius (nempe Calisti III), quem post morteni Guidonis Cremonensis illa pars sibi quasi in papam elegerant. Ubi ex consensu et colaufatione omnium principum, qui aderant, filium suum (nempe Henricum hujus nominis VI), in regem electum et coronatum post se regnare firmavit ». Errarunt itaque chronographus Aquicinctinus et Signorius lib. 14 de Regn. Ital. qui volunt Henricum apud Aquisgranum coronatum fuisse. Pergit Reichersbergensis.

7. Fridericus archiepiscopum Saltzburgensem usurpat. — « Archiepiscopus Saltzburgensis antea ab imperatore vocatus, cum venisset illuc cum patre suo rege Bohemorum, et præsentiam imperatoris et audiendum curia exposulasset, admissus non est. Iam enim imperator firmaverat faciem suam adversum Ecclesiam Saltzburgensem; et ut exsequeretur, quod diu mente conceperat, venit in partes Bauvariae, et sic Saltzburg in prin-

cipio mensis Augusti; propositum habens vastare et dissipare totum episcopalum, si quis restitisset. Archiepiscopus autem persuasus a principibus, maxime vero a duce Austriae avunculo suo, ut pro tempore cederet, quia dies mali essent, pensantes nimirum periculum et damnum, quod immuneret claustri et aliis Ecclesiis, si imperator incepito persistaret. Tunc dedit se in gratiam imperatoris, et resignavit ipsum episcopatum et omnia regalia in gratiam ejus, præsentibus principibus, sieque imperator toto episcopio Saltzburgensi pro velle suo potitus est ». Loquitur chronographus de Adalberto Saltzburgensi electo, quem jam dixerat *idibus Martii* hujus anni consecratum fuisse in presbyterum et archiepiscopum. De eo non semel infra sermo recurret.

8. Excidium urbis Cataniensis. — Ad num. 49 et seqq. « In Sicilia », inquit Nangius in Chron. ad hunc Christi annum, « urbis Catina (seu Catana) terra motu subvertitur, ubi episcopus, clerus et abbas de Mileto cum quadraginta monachis, et fere quindecim millia hominum perierunt ». Haec cladem etiam huic anno illigat continuator Sancti-Petri-Vivi; eam fusa narrat Baronius ex Hugo Faleciano, qui in ea Historiam suam de *Calamitatibus Siciliae* claudit, atque eam configit *quarto die Februario in Vigiliis Sancte Agathæ*. Legenda quæ de hac clade Sieula habet Petrus Blesensis in Epist. xlvi ad Richardum Syracusanum episcopum data, qua ei rationem reddit, cur in Siciliam redire nolit, quam post hunc terræ motum reliquit, et in Galliam Angliamque venit.

9. Willelmus filius Theobaldi IV archiep. Senonensis anno superiori dictus. — Addit Nangius: « Obiit Hugo Senonensis archiep. cui successit Guillelmus Theobaldi comitis Campanæ defuncti filius, frater regine Francæ Adele, qui erat Carnotensis electus, sed nondum episcopus consecratus. Huic Senonis consecravit Mauritus venerabilis Parisiorum episcopus ». Idem habet Vicentius Bellocavensis in Spec. Hist. cap. 47, quem Sau-Marthani in Archiep. Senonensis, aliquique passim seculi sunt. Verum continuator Chronici Sancti-Petri-Vivi hoc tempore vivens hunc errorem corredit, scribens: « Anno MCLXVIII, mortuus est Hugo archiep. Senonensis, cui successit Willelmus, XI kal. Januarii consecratus ». Cum enim eo Christi anno XI kal. Januarii seu dies xxii mensis Decembris in Dominicam, quo die episcoporum consecrationes de more fieri solitæ, inciderit, nullum apud me dubium, quin ea consecratio ad superiorem Christi annum pertineat. Joannes Saresberiensis in Epistola lxxi libri secundi Joanni Pictaviensi episcopo data, et uti ex ea eruitur, initio anni MCLXIX scripta, quantus vir fuerit Guillelmus his verbis insinuat: « Dominus Witelminus Papiensis interfuit ordinationi Carnotensis electi, viri quidem magnæ spei, et famæ clarissima, et magnæ auctoritatis, et virium multarum in regno Francorum, qui domino Cantuariensi el-

suis patrocinium, consilium et auxilium singulatim prestat. Vobis autem desiderat esse familiaris, et utinam quandoque, Deo propitiante, amicitiam ultius incautus. Non est enim in clero Francorum,

ut ex animi sententia loquar, qui cum prudenter et eloquentia antecedat ». Cerebra Guillelmi in Annal. Ecclesiast. mentio.

ALEXANDRI III ANNUS 11. — CHRISTI 1170.

1. Nova alteratio ob coronationem filii regis Angliae, unde inter S. Thomam et Alexandrum III de absolutione episcoporum dissensio. — Annus sequitur Redemptoris septagesimus supra millesimum centesimum, Indictione tercia, quo Alexander papa, adhuc novam per episcopos decernit legationem ad Henricum regem Anglorum. Delecti fuerunt ad hoc opus Rotrochus archiep. Rothomagensis, Bernardus episc. Niverneensis atque Wilhelmus episc. Senonensis, postea additus, probata fidei et spectate probitatis antistes, ad quos pro hujusmodi obeundo munere extant ipsius Alexandri papae litterae¹ seorsum ad singulos datae post redditum Viviani, communes vero litterae² de his, quae cum rege tractanda essent, nimurum ut S. Thomas ad suam rediret Ecclesiam, omnesque possessiones Ecclesiae ablatas reciperet, et item exiles alii singuli quique sua recuperarent; pacem plenam eidem concederet in osculo saeculo: si minus ad id cogi posset (quod jurasset nunquam id facturum) per filium summ impleret, quod pollicitus erat. Et quod consuetudines pravas contra Ecclesiasticam libertatem aboleret penitusque condemnaret, et episcopos qui prouiserant eas servare, a promissione idem nulli absolvant: quod si spes sit pacis, absolvant excommunicatos ea conditione, ut si pax secuta non fuerit, in eamdem reincident excommunicationem absque aliqua appellatione. Porro has conditions intra dies quadraginta implendas esse prescripsit. Quod si dicto tempore pax consecuta non esset, nec conditions impletae, mox provinciam cismarinam, ubi rex aderat, subjecerent interdictio. Itac sunt quae legatis in mandatis abe Alexandro Pontifice data sunt Apostolicis litteris scriptis hoc anno Beneventi decimo quarto kal. Februario. Dedit et alias de eadem

legatione³ litteras ad diversos idem Pontifex Alexander, in primis vero ad ipsum regem Henricum⁴.

2. Dum ista tractantur, nova sunt oborta dissidia, eo quod ipse rex Henricus filium summ in regem voluerit coronari per archiepiscopum Eboracensem, cum id esset munus et privilegium primae Anglorum sedis, nempe Cantuariensis. Quamobrem Alexander papa ubi audiuit, has ad Eboracensem archiepiscopum et alios Anglie episcopos litteras dedit⁵:

« Quoniam ad audiencem nostram multorum jampridem relatione pervenit, quod coronatio regum Anglie et inunctio ad Cantuariensem archiepiscopum de antiqua Ecclesie sua consuetudine et dignitate pertinet, fraternaliter vestrae presentibus litteris auctoritate Apostolica districtius inhibeamus, ut si illustris rex Anglorum filium summ, dum venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus in exilio fuerit, coronari voluerit et in regem intungi, nullas vestrum ei manum imponere presumat, aut se exinde aliquatenus intrrompere audeat. Quod si quis vestrum attentare presumperit, id in periculum officii et ordinis sui noverit proculius graviter redundare. In his vero appellacionis remedium volumus denegari, et omnem malignandi occasionem exclaudi. Dat, apud Cisvinarium quarto kal. Marthi », Scripsit et seorsum ad ipsos Angliae episcopos⁶, nec non ad ipsum S. Thomam⁷, cuius Ecclesie in his privilegia debentur. Ipse vero⁸ Thomas nomine Romani Pontificis scribens ad Eboracensem archiepiscopum, et alios Anglie episcopos, id itidem faciendum inhibuit. His acceptis adeo communis est rex

¹ CSEL. Vol. I. v. Ep. vii, von, iv, x. — ² Ibid. Ep. vii. — ³ Ibid. Ep. xlii. — ⁴ Ibid. Ep. xliv. — ⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶ Ibid. Ep. xlii. — ⁷ Ibid. Ep. vii.

⁸ God. Vat. I. v. Ep. vii, von, iv, x. — ⁹ Ibid. Ep. vii. — ¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹² Ibid. Ep. xlvi. — ¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²² Ibid. Ep. xlvi. — ²³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³² Ibid. Ep. xlvi. — ³³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶² Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷² Ibid. Ep. xlvi. — ⁷³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁷⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸² Ibid. Ep. xlvi. — ⁸³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁸⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹² Ibid. Ep. xlvi. — ⁹³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁰⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹² Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²² Ibid. Ep. xlvi. — ¹²³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³² Ibid. Ep. xlvi. — ¹³³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁴⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁵⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁶⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁷⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁸⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹² Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹³ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ¹⁹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁰⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹² Ibid. Ep. xlvi. — ²¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²²² Ibid. Ep. xlvi. — ²²³ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²³² Ibid. Ep. xlvi. — ²³³ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁴⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁵⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁶⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁷⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁸⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹² Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹³ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ²⁹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁰⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹² Ibid. Ep. xlvi. — ³¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³²² Ibid. Ep. xlvi. — ³²³ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³³² Ibid. Ep. xlvi. — ³³³ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁴⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁵⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁶⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁷⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁸⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹² Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹³ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ³⁹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁰⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁴⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁵⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁶⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁷⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁸⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹² Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁴⁹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁰⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁴⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁵⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁶⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁷⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁸⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹² Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁵⁹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰² Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁰⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹² Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶¹⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²² Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶²⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³² Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³³ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁴ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁵ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁶ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁷ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁸ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶³⁹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁴⁰ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁴¹ Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁴² Ibid. Ep. xlvi. — ⁶⁴³ Ibid. Ep. xlvi. — <sup

Angliae, sive ministri ejus, ut Constitutionibus papae et archiepiscopi ista vetantibus non obediens, firmare eos fecerint juramento: quod adeo execrandum nefas mox sanctus Thomas redarguit, his ad eos illeris scriptis in Anglia constitutos¹.

3. « Seiatis, charissimi, quod in nulla tribulatione et angustia cordis scripsimus, non quidem ut vos contristemus, sed ut intelligatis quam charitatem habeamus abundantius in vobis. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos in visceribus Christi nostri. Unde cognitis, que tam corporis proxime quam anime vestre periculo et ad ipsius quidem injuriam, nostris inaudita temporibus gesta sunt: non modicam contristamur et confundimur propter vos. Palet siquidem, fama vulgaris, qualiter dominum papam, qui ipsius Christi imaginem gerit, et me pariter, qui licet indignus, pater tamen et episcopus animarum vestiarum constitutus sum, abjuraveritis. Hoc et praeceteris, que in exemplum justi iudicij magni Dei, jam pluribus annis susciniimus, nobis ad incredibilem pressuram nostra argumentum accessit. Illud quippe tam defensabile, tam flagitosum juramentum quantum jam general scandalum mundo offensam Deo, vobis culpam, nobis afflictionem? Praepositi siquidem a Deo abjurare, ipsius qui praepositos constitutis injuryia est, et nostra, qui praeferimur, sed potius ejus qui praefecit in honoret potestas, evanescat obedientia. Quod prefectum vitium (vobis confidenter dico, sed lacrymabiliter propter vos) idolatria pars et simile est; nam ait Propheta: Quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idolatria nocte acquiscere. Unde statuto veteris legis tales tanquam vere idolatriæ, corporalis mortis reportabant sententiam. Vos autem nunc fecisse videunni, quod deterius est, quod non solum repugnat, sed etiam repugnatores vos juramento firmatis. Illud quoque quale est, oves pastores abjecere? prefecto qui pastores suos deserunt, iam lupus invaserit: et nisi pastor quem abjuraverunt nunc protegat, depascet eas in finem. Multa Scripturarum testimonia et sanctorum exempla in vestri detractionem deficit possent adduci; verum tante excessu enormitatis etiam extrema intelligentia hominibus claret.

4. « Si tamen non spontanei, sed inviti tracti accessisti, in parte quidem excusat te peccatum, sed non excusat omnino. Satius fuisset corpus ipsum perdere, quam juramentum execrabile perpetrasse. Unde filii mortis universi vos. Quia (juxta quod propheta ait de populo suo) et vos plaga inimici percussi estis, castigatione crudeli. Verum ad manifestandam sollicititudinem quam pro vobis habemus ad Deum, vulneri tam siervo fomentum, quod solum nunc superest, adhibere curavimus, et de tam illicito juramento penitentes, illos præserfim, qui non spontanei, sed coacti juraverant, vice B. Petri Apostolorum principis et Romani

Pontificis et nostra absolvimus. Venerabilibus fratribus nostris diocesanis episcopis et etiam minoribus sacerdotibus, ubi sedes episcopalvis vacare contigit, vices nostras in exteriori satisfactioñe jam dictis penitentibus injungenda committentes, ad momentes omnes id scire volentes, vos tali juramento nequaquam esse obnoxios, nec ut pareatis obligari, ne instar Herodis sub prelextu pietatis efficiantini impi, et juramento excuselis scelus ipso deterius, juxla quod quidam ait: Non est observandum juramentum, quo malum incaute promittitur. Et item: In malis promissis rescinde fidem, dirumpe votum, immuta decrelum. Quod incaute voxisti, ne facias, et multa nimis quibus nunc supersedeo, his consonantia sunt.

5. « In fine autem obsecro vos ego vincetus in Dominio, obsecro quidem vos lanquam filios mihi semper in Christo amplectendos, ut digne ambuletis vocabone qua vocali estis, ut ipsius Christi primi fidem tenentes, postea ipsius obedialis prepositis, subjacentes eis. Ipsi enim pro vobis invigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Scire autem volo vos, fratres, quia juramenta illicita, et cetera enormia multa, que pravis suggestionibus in oppressione justitiae et veritatis circa vos facta sunt, ipsa favente veritate, magis exevent ad ipsius profectum. Veritas enim claudi et ligari potest, vincit vero non potest, que et suorum paucitatem contenta est, et multitudo hominum non tenetur. Spiritus autem consilii et sapientie det vobis id ipsum sapere in alterutrum, ut unanimes, uno ore honorificetis pastores et episcopos animarum vestiarum, quos constituit ille magnus pastor ovium in sanguine aeterni testamenti Jesus Christus, et per charitatem sancti Spiritus, ut patri vestro jam naufraganti orationis vestra manus porrigit, ut liberer ab infidelibus, prohibentibus etiam, ne in Ecclesiis pro me in carcere fiat oratio, que tam communem fidelium et infidelium suffragium est. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis qui a male prestito juramento respueritis, et condigne et humiliiter penitueritis. Ceteros vero Deus aut cito convertat, aut temporali atfligat, quoque resipuerint, et condignam penitentiam egirint ». Haecenus ad suos S. Thomam. Porro testificatione Joannis Saresberiensis constat, non omnes eo modo jurare voluisse, in quos tamen¹ despero persecutio pararetur; ait enim: « Fama celebris est, quod memoratus Cantuariensis archidiaconus regi persuasit in Angliam transfrelare, ut episcopos torqueal et clericum, qui contra dominum papam et matrem suam Cantuariensem Ecclesiam jurare noluerint. Undique metus et angustiae undique, etc. »

6. Procuratur interea per regem indefesso studio, ut in Octava Pentecostes coronatio fieret, sed de his quæ ista præcesserunt, extat relatio amici fidelis apud regem manantis, qui et hæc

¹ Cod. Vat. I. iv. Ep. XLVI.

Cod. Vat. I. v. Ep. XVIII.

omnia, ut alia s^epe, suis¹ litteris S. Thomae ita significavit: « Rex proxima dominica die Londoniis debet esse, eo quod archiepiscopum Eboracensem, omnesque Angliae episcopos et barones ad diem illam ex omnibus terrae partibus convocavit. Sane ea die coronabit filium regis Eboracensis, uxore ejus, filia scilicet regis Francorum, apud Londonium derelicta, et quasi repudiata in contumeliam patris et contemptum. Coronabitur certe puer ille quem diximus, et quando diximus, nisi Dominus mare clauerit navigare volenti, vel manus contraxerit Eboracensi, vel nisi rex Francorum aliquo prohibitionis modo inhibuerit. Puer enim properat ad mare, et a patre expectatur in adverso littore, et de mandato regis, Bajocensis et Sagiensis episcopi cum pueru vadunt ». Et de litteris papae ista terti inhibentis ista subdit: « Literae ergo domini papae super prohibitione consecrationis hujus dū est quod mare transierunt, sed inutiles prouersus effecte, in manus illius, cui tradidit sunt, perierunt, nec alicui ostense, nec ulla tenus propalatae. Quid igitur prosunt quae sic occurrantur, etc. » Occasionibus autem emergentibus dilata est coronatio regis usque ad Natalem diem sancti Joannis-Baptiste, de qua in Quadripartita historia habet ista Willelmus ad finem libri secundi.

7. « Imminente vero solemnitate beati Joannis-Baptiste, sub praetextu ordinandi regni, convocatis regni proceribus, primogenito filio suo regni sui commisit habendas. Et erant qui dicenter, quod successuro sibi rex praeceverat heredi, asseverantibus aliis, quod in odiūm archipresulū, et in lesionem dignitatis Ecclesiae Cantuariensis hoc fieret. Imposuit autem ei manum archiepiscopus Eboracensis in Cantuariensi dioecesi, in Ecclesia videlicet beati Petri apud Westmonasterium, contra dignitatem Ecclesiae Cantuariensis et antiquam consuetudinem, assistentibus sibi et suffragantibus praesulibus Londoniensi, Saresberiensi et Roffensi, nec jus Ecclesiae Cantuariensis protestantibus, ad cuius dignitatem et jus regum Anglorum coronatio ab antiquo tempore perfinire dignoscitur. Post coronationem, celebrato convio, rex regi, pater filio dignatus est ministrare, et se regem non esse protestari ». Sed quod queritur Deus²: Regnauit et non ex me, quam manifeste declarant eventa, non benedictionem, sed maledictionem per spuriam consecrationem illam, per excommunicatum factam et maledictum, esse consecutum puerum regem. De quibus idem auctor mox ista subdit: « Sed modicum attendere libeat, quam profana inuenio, quam odiosa, quam inimica fuerit haec consecratio (si tamen consecratio magis quam execratio dici debeat, Apostolica benedictione destituta, ino in transgressione contra virum Apostoliū facta) quae et ex merito odio, ira et indiguatione processit, in odiūm patris spiritualis a patre

carnali excogilata. Probant haec lugubres in omnibus post futuris seculis detestandi, qui ex hac consecratione provenerunt, eventus, sacerdotum videlicet suspensio, anathematizatio, archipresulū occisio, semel et iterum inter patrem et filium rebellio et in fine egregii illius pueri consecrati sic in adolescētia omnibus post futuris seculis præmaturā mortis detestanda præventione etc. » Idem vero amicus¹ fidelis relationem ad eundem misit de coronatione facta his verbis:

8. « Transacta dominica, rex apud Londonias filium suum cingulo militie donavit, cumdemque statim Eboracensis in regem inunxit: ibique rex filii suis terras suas divisit, cunctis admirantibus, quid de cetero sit facturn. Adventum suum in Northmanniam quotidie facil predicari, ut magis timeatur. Sed non veniet, quandiu filiam regis Francorum Cadomi cum regina morantem vestibus, equitaturis et familia decenter instrueret ad transfrelandum, quando ipse mandaret. Hoc autem factum est, ut audiat rex Francorum, et ab indignatione, quam de contemptu filie concepit, aliquantis per quiescat, etc. »

His peractis, sanctus Thomas cum de omnibus, quae in sui et Ecclesiae Cantuariensis contemplum facta essent, certum accepit nuntium (quod idem testatur auctor) litteras lugubres, quemonis plenas ad Alexandrum Romanum Pontificem dedit; aliis etiam² permixtas querelis, nimis quod per Senonensem episcopum legalium Apostolicae Sedis jam antea excommunicatus, ab ipso Alexandre Pontifice fuerit ab excommunicatione vinculis absolutus totius schismatis antesignanus, et ei haud dissimilis episcopus Saresberiensis, in opprobrium totius Ecclesie; de his quidem in primis conquestus est S. Thomas litteris apud Albertum cardinalem, in quibus ista ipsarum exordio amaritudine plena³: « Utinam, dilecte mi, aures vestrae sint ad ora nosrarum, et audiunt illa, quae in ignominiam Ecclesie Romanae cantillatur in compitis Ascalonis. Aliquid consolationis nuntii nostri novissimi videbamur a Sede Apostolica retulisse in litteris domini pape: sed carum auctoritas evanescere est, missis a latere litteris, ut in vituperationem Ecclesiae Satanas absolvetur. Soluti sunt Apostolico mandato Londoniensis et Saresberiensis episcopi, quorum alter inventor schismatis et totius malitia artifex ab initio dignoscitur exlitisse, et tam Saresberensem quam omnes quos potuit, in crimen imbellientiae impiegisse. Nescio quo pacto pars Domini semper tractatur in curia, ut Barabbas evadat, et Christus occidatur. Auctoritate curiae jam ad tunc sexti anni proscriptio nostra et Ecclesie calamitas protractata est, etc. » At ista quam injuste, licet a sancto viro justissime (ut putabat) deproni visa sint, litterae ipsius Alexandri papa ad Senonensem episcopum legatum Apostolice Sedis significant.

¹ God. Val. I. V. Ep. x. — ² Osee VIII.

³ God. Val. I. V. Ep. XXXII. — ⁴ Ibid. Ep. XXI. — ⁵ Ibid. Ep. XX.

Sed prius quid idem legatus, eodem arguento eadem referens, ad ipsum papam scripsit, hic reddamus⁴:

9. « Audiat, sanctissime pater, excellentia vestra patienter quod loquimur, quia in amaritudine moratur anima nostra, et tamen devotus filius vester Christianissimus rex Francorum, quam tota Galliana Ecclesia turbatur a scandalis, quae in diebus Apostolatus vestri manant ab Apostolica Sede. Siquidem (ut nostrates aint) ibi solvitur Satanus in perniciem totius Ecclesiae, iterato crucifigilur Christus et qui manifestus sacrilegus est et homicida, dimittitur. Procuravimus apud vos causam Ecclesiae Anglicanae, et in dicensu nostro ei credebamus aliquatenus esse subventum. Verum ubi Londoniensem episcopum nobis ignorantibus fecisti absolvit, res in contrarium lapsa est, et cornua data sunt peccatori. Ecce cum rex ille, cui nimis fuitis propitiis, filium suum consecrari fecit in regem, si tamen consecratio est, que ab excommunicatis et Spiritui sancto invisis et Ecclesie impugnatoribus datur, et hoc in injuriam Cantuariensis Ecclesiae, et domini regis Francie, cuius filiam noluit ille Deo et hominibus iunctius consecrationis hujus esse participem. Hanc consecrationem, seu potius executionem fecit ille Eboraensis, vestra, ut dicunt, auctoritate, assistentibus sibi Londoniensi et quibusdam altius nomine tenus episcopis, quorum memoria in maledictione est. Vos ergo, pater, de cetero providete Ecclesiae illi quae perit in manibus nostris, ne sanguis ejus requiratur a vobis. Quod aliter fieri posse non credimus ad redimendam famam et conscientiam vestram, nisi prefatos malefactores virtute Apostolica conteralis ». Hactenus Senonensis ad papam. Extant ipse littere nomine papae ad Rothomagensem date ad absolvendo Londoniensis sub certis conditionibus : et insuper aliae² ipsis Rothomagensis ad Alexandrum papam de eo absoluto die Pasche. Sed extant litterae³ sancti Thomae ad Rothomagensem, qui frustra impertitam al solutio- nem non impletis conditionibus ipsius Alexandri papae affirmat. Sed adhuc insuper praeferit haec omnia extant aliae ejusdem S. Thomae date⁴ litterae, quibus apud ipsum papam conquerestus est de his ipsis. Sed scias ista omnia calunioso conficta, atque primum, sicut quod diceretur Eboraensis archiepiscopus consecrasse regem Anglorum auctoritate Romani Pontificis, falsum fuit, ut recitat superius littere tam ipsius Alexandri quam aliae ab amico ad sanctum Thomam date docent: ita non dubites, probari mendacium patens esse illud, quo asserebatur, Londoniensem et collegam esse absolutos Alexandri papae mandato. Accipe igitur de his ejusdem Alexandri Epistolam apologeticam ad eundem Senonensem episcopum ita couseriunt⁵:

10. *Litterae Alexandri III se penitus a calamitatis purgantibus in causa Cantuariensis et coronationis regis.* — « Litteras quas nobis super negotio venerabilis fratris nostri Cantuariensis archiepiscopi devotio tua transmisisti, gratulante admisimus, et eas diligenter curavimus ac studiouse audire. Verum quoniam Londoniensis episcopus ad nos nequaquam accessit, nihil de causa sua statuimus. Sed si ad nos venisset, nos jam dicto archiepiscopo Cantuariensi videlicet, quantum salva conscientia nostra fieri posset, suam justitiam studeremus conservare. Qualiter autem in causa ista processimus, ei jam ex parte, neconon et charissimo in Christo filio nostro Ludovico illustri Francorum regi (sicut tibi viva voce injunxit) satis credimus immotuisse. Nos enim nihil inde post discessum tuum mutavimus, nec in posterum duximus immutandum, licet praefatus Anglorum rex nos exinde per consules Lombardie, qui una cum nuntio coram nobis præsentes erant; neconon et per nuntios charissimi in Christo filii nostri Manuels illustris Constantinopolitanus imperatoris instantissimum solliciaret, ut ei tempus deberemus aliquantulum prolongare. Et quoniam ipsis archiepiscopi causam nostram et Ecclesiae reputamus, frateruitati tuae per Apostolica scripta mandamus, quatenus venerabiles fratres nostros Rothomagensem archiepiscopum, et Novernensem episcopum super diligenti ac festinanti executione præcepti nostri studiose communicas, et viva voce vel litteris, si utrumque non poteris præsentem habere, instantius exhorteris. Quod si adhuc in negotio illo nullatenus processerunt, tu ipsis ex parte nostra durius increpes, et gravius redargueres non omittas. Si autem eos in prælibati regis terram sententiam interdicti juxta præceptum nostrum proferre contigerit: tu eam per ejusdem regis terram, quam in tua provincia habere dignoscitur, omni excusatione et appellatione remota firmam et inconcussam observes, et ab omnibus facias (quantum in te est) irrefragabiliter observari». Haec tenus ad Senonensem purgatio Alexander papæ. Qui licet excommunicatum Londonensem absolu præcepisset ad hoc, ut alibi ait, quo minister pacis esset, quid peccavit, cum præseruimus certis conditionibus id faciendum præcepisset? Nonne et ipse S. Thomas hoc ipso anno, cum Alexander excommunicationem in eundem Londonensem et Saresberiensem revocandam fore mandavit, rogavit¹ papam, ne id faceret, ob periculum turbante pacis iam cepta? ut appareat, ex diversis occasionibus excommunicatos solvi et stringi, tam Alexander, quam S. Thomas, ipse præcepiter, iste susaserit. Sunt hæc verba sancti Thomæ: «Quoniam Londoniensis episcopus totius hujus seditionis, ne dicamus schismatis, signifer extitit, rogamus ut nobis tam illi quam Saresberiensi episcopo licet misereri, si sine

¹ Cod. Vat. I, v. Ep. xxv. — ² Ibid. Ep. xvi. — ³ Ibid. Ep. xix.
— ⁴ Ibid. Ep. xxiv. — ⁵ Ibid. Ep. xxvi.

—⁴ Ibid. Ep. xxiv. —⁵ Ibid. Ep. xxvi.

¹ Cod. Val. I. v. Ep. LII.

schismatis instaurazione, juxta mandatum vestrum puniri non possunt».

11. Sed admiranda sane modestia Alexandri papæ, qui licet calumniarum mole se prægravatō senserit, et a viro sanctissimo per legatum Apostolicæ Sedis, imo regis et populi, atque totius ferme (ut audisti) Gallicanæ Ecclesie conclamantis in eum querelis querelis injustissime verberatus; factus tanquam homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, sic modestissime causam agit, ut abstineat omnino a recriminatione vel quavis redargutione, licet aculeis acerbissimarum litterarum acriter stimulatus; ut plane de eo quod olim de Moyse dictum, quod mitissimum esset super omnes homines, asseri absque controversia possit. Sed unde, dicas, emersit istiusmodi assertio ore omnium pervulgata, ut Londoniensis episcopus a papa fuerit absolutus? aperit Joannes Saresberiensis, qui fuit sancto Thomæ a secretis, qui in¹ Epistola ad archidiacorum Exoniensem hoc anno data, inter alia qua habet de rebus gestis temporis huius, hæc de his ingerit: «Jactabatur, tunc regis nuntios solutionem episcopi Londoniensis, et omnium aliorum obtinuisse, et quod archiepiscopo subtracta erat potestas animadverendi in regem et terram suam, sive regni personas; sed mendacia illico detecta sunt, supervenientibus litteris domini papæ, etiam antequam Londoniensis episcopus ad curiam iter arriperet. Qui proculdubio labore pepercisset et sumptibus, si ut quidam mentiti sunt, sine tanta difficultate absolvi potuisset». Hæc Saresberiensis ad purgationem Alexandri Pontificis ex collatis per nuntios regis Anglorum calumniis. Quibus addas testimonium ipsius Thomæ expostulantis apud Henricum regem: «Domine, si substitutionem filii et consecrationem preparabatis implere: cur eos, quos ab ore summi Pontificis nominatione et a nobis excommunicatos esse constabat, a tanti sacramenti solemnitate non curaratis excludere? numquid consecratio sine participatione non videbatur implenda?» At si Londoniensis et Saresberiensis absoluti fuissent, qui ore Pontificis et S. Thomas fuerant excommunicati: nequaquam poterant ista objici ab ipso Thoma in eo congressu, in quo non alii quam dieli episcopi excommunicati interfuerunt.

12. Ad purgationem vero alterius calumniae de consecrato per Eboracensem archiepiscopum filio regis Anglorum voluntate ipsius papæ, accipe ejusdem Pontificis litteras ad ipsum sanctum Thomam datas²:

«Virtutis et fidei constantiam et fortitudinis animum, quem pro liberitate Ecclesie tue conservanda induisse cognosceris, studiosius attendentes, tibi tanquam fratri charissimo, super his que ad conservationem et augmentum Ecclesie tue spectare noseuntur, libenti animo consilium et auxi-

lium impendimus, et contra eos qui jura et dignitatē ejusdem Ecclesie minuere vel perturbare nituntur, Apostolicae tuitionis praesidium diligenter studio volumus ministrare. Audivimus autem et certa relatione cooperimus, quod Eboracensis archiepiscopus contra prohibitionem et interdictum nostrum Henrico filio illustris Anglorum regis in provincia tua coronam imposuit. Quia vero ex hoc iuri et dignitatē Ecclesie tuae immoderate asseris ei enormiter derogatum: nos in hac parte tam tibi, quam Ecclesie providere volentes, auctoritate Apostolica statuimus, ut factum prædicti archiepiscopi vobis nulla ratione præjudicium possit in posterum generare, quominus jus coronationis et inunctionis regum Anglia possessionaliter habeatis, sicut antecessores tui et eadem Ecclesia a quadraginta annis retro habuisse nosseuntur». Haec ad Cantuariensem archiepiscopum, cui consentit alia³ Epistola conscripta ad alios etiam episcopos, qui coronationi interfuerunt, atque in primis illa ab eodem Pontifice data ad ipsum Rogerum archiepiscopum Eboracensem, et Ilugonem Dunelmensem, quæ sic se habet:

13. «Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Rogero Eboracensi archiepiscopo, et Ilugoni Dunelmensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

«Licit commendabiles et grati nobis in plurimis existatis, et sincere vos complectamur braebiis charitatis: propter hoc tamen non debemus omittere, quin ea quae perpetrata et incorrepta generant mortem, et requiramus in vobis, et zelo rectitudinis corrigamus, dicente⁴ Domino per Prophetam: Si loquente me ad iupitum: morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris; ipse quidem in peccato suo morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requirauit. Depressio siquidem Anglicana Ecclesie, et diminutio libertatis illius, que per regem vestrum, sive proprio motu, sive potius aliis suggestibus facta dignoscitur, plurimum iam pridem animum nostrum afflxit, et non modicum nobis sollicitudinis et doloris ingessit. Cum enim oportuerit eum de corrigitis his, quæ ab antecessoribus suis male commissa fuerant, cogitare: ipse potius prævaricationibus prævaricationes adjiciens, tam iniqua constituta sub regie dignitatis obtentu et posuit et firmavit, sub quibus et libertas perit Ecclesie et Apostolicorum virorum statuta, quantum in eo est, suo robore vacuantur. Nec creditur debere sufficere, si sub eo divinae leges in regno Anglie silentium et vacationem susciperent, nisi peccatum transmitteret ad haeredes, et longo tempore faceret suum regnum sine ephod, et sine supernumerari sedere. Inde fuit, quod illas iniquas usurpationes absque illa exceptione, vestro et aliorum fratrum, et coepiscoporum vestrorum juramento fecerit fir-

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. xviii. — ² Ibid. Ep. xxxiv.

³ Cod. Vat. I. v. Ep. lxvii. — ⁴ Ezech. iii.

mare, et plectendum iudicavit ut hostem quicunque vellet ab iniquis illis Constitutionibus dissentire. Indicat hoc venerabilis frater nostri Thome Cantuariensis archiepiscopi exilium, demonstrat et hoc clericorum et consanguineorum ejus, illorum etiam, qui adhuc pendentes ab uberioribus matris vagiebant in eumis, miseranda proscriptio. Et metus mortis incentitur, si ad hoc eujusquam animus erigatur, ut contra statuta illa divinis velit legibus obediens. Nos ipsi, quorun judicio prævaricationes ille corrigitæ fuerant aut plectendæ, ad confirmationem illarum sub occasione temporis impatiati, multa faimus instantia provocati, et laboratum est exactione non modica, ut usurpationibus illis, cum nondum nobis expresse fuissent, auctoritatis conferremus Apostolicae confirmationem; et hoc quidem a principio.

14. « Processu vero temporis, exulante pro debito pastoralis officii jam dicto archiepiscopo, et consuetum Romanæ Ecclesie subsidium ab officio nostro sæpius requirente, misimus ad jam dictum regem de melioribus et majoribus fratribus nostris; misimus et alias Ecclesiasticas personas et putavimus, quod durius ejus in nostra humilitate et mansuetudine frangeretur, et fieret quod Salomon dicit¹: Patientia lenietur princeps, et²: Lingua mollis frangit iram. Ipse vero sufferentiam nostram multiplici legatorum arte deludens usque adeo contra monita nostra videtur animum obdurasce, ut nec contra prænominatum archiepiscopum deferreat, nec de perversis status illis quidquam minui patiatur: imo et ipsam Cantuariensem Ecclesiam plurimo detrimento possessionum suarum afficiat, et in ipso eam Ecclesiastico ministerio antiqua spoliat dignitate. Nuper enim, cum filium suum coronari voluerit, contempto codem archiepiscopo, ad cuius hoc officium de antiquo jure dicitur pertinere, per manum tuam, frater archiepiscope, ei in aliena provincia diadema regni fecit imponi. In coronatione autem illius nulla ex more de conservanda Ecclesiae libertate cautio est præstata, vel sicut aiunt, exacta: sed iuramento potius asseritur confirmatum, ut regni consuetudines, quas avitas dicunt, sub quibus dignitas periclitatur Ecclesiae, illibatas debeat omni tempore conservare. In quo etsi multum prænominati regis nos vehementia conturbat, amplius tamen de vestra et aliorum coepiscoporum vestrorum possumus infirmitate moveri, qui (quod dolentes dicimus) facti sicut arietes non habentes cornua³, abiustis absque fortitudine ante faciem subsequentis. Elsi enim hoc tibi licere forte, frater archiepiscope, in propria provincia potuisse: quomodo tamen hoc in provincia aliena, et illius præcipue, qui exulare pro justitia, et fere solus exire voluit, et dare gloriam Deo, tibi licuit: nec de ratione possumus, nec de sanctorum Patrum Constitutionibus invenire.

¹ Prov. xxv. — ² Prov. xv. — ³ Thren. I.

45. « Quod si ad excusationem tantæ prævaricationis quisquam objiciat, in aliis quoque regnis gravia plurima et enormia perpetrari: in veritate possumus respondere, quod nullum adhuc regnum in tantum divinae legis contemplum invenimus corruisse, ut scriptis et juramentis episcoporum tam manifestas enormitates fecerit communiri. Nisi quisquam illud impudenter alleget, quod schismati postmodum a fidelium communione præcisi inaudita et damnabiliter superbia commiserunt. Unde quia juxta verbum Prophetæ¹: A vobis judicium egressum est perversum, in vobis factum est perversum: quid ultra omnes alias provincias in usurpationibus suis, et post tam iniquas consuetudines juramento firmatas, non adjectis resumere scutum fidei, ut staretis pro domo Domini in die prelii: sed prostravitis corpus vestrum in terram, ut per vos fieret via transcenenti? Et ne, si diutius tacuerimus, una vobiscum in die judicii damnationis sententia involvamur: auctoritate sacrosanctæ Romanæ, cui auctore Domino ministramus, Ecclesie, ab omni officio episcopalis vos suspendimus dignitatis; sperantes, quod sub disciplina saltem et paterno verbere constituti, redire tandem ad cor, et de tuenda debeatis Ecclesiæ libertate satagere. Si vero nec sic zelum episcopalis officii resumpseritis, nos adhuc, auctore Domino, quod nobis imminet faciemus. Vos videte, ne illud vobis dicatur, quod cvidam dictum per Prophetam dicitur²: Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mili. Nos enim, quia locum illius tenere (Deo prout ipsi placuit disponente) conspicimur, qui a prædicatione verbi Dei nec verberibus poterat, nec vinculis coerceri, non debemus sub ambigua exspectatione pacis creditam nobis divini verbi pecuniam in sudario reponere, et alligatam eam tamdiu conservare, donec paulatim lucrandi hora occurrat, et creditor veniens de reddenda acerce nos conveniat ratione». Hucusque Alexander, quibus redarguitur mendacium patens, quo ejusdem Pontificis fama nonnullis obscurabatur.

46. *Petri Blesensis littera hortatoria in causa Cantuariensis et coronationis regis.* — Porro eodem tempore Petrus Blesensis de iisdem litteras dedit ad Joannem Saresberiensem, æstnans et ipse zelo pro Ecclesiastica libertate, quam S. Thomas tuebatur: pro quo, ne in tot tribulationibus deficeret, ad roborandum ipsum admonet pluribus eundem Joannem, ad quem scribit. Est plane digna auctore Epistola, quæ sic se habet³:

« Charissimo amico suo magistro Joanni de Saresberiis, Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem in auctore salutis,

« Quoties communes Ecclesiae Anglicanae presuras, dominique vestri Thome archiepiscopi Cantuariensis exilium diligenter attendo: plurimum mihi cedit ad solatium, quod pro justitia Dei, et

¹ Habac. I. — ² Osee IV. — ³ Pet. Bles. Ep. xxii.

pro Ecclesiae libertate se murum opponit, et ex ipsa persecutione hac finem merebitur gloriosum. Video, quia positi estis inter malleum et incudem, et assidue supra dorsum vestrum fabricant peccatores. Verumtamen, si in Christo et pro Christo pugnatis, ipse non permettit vos tentari supra id quod potestis ferre, sed faciet cum tentatione proximum, tolletque Dominus virginem peccatorum desuper sortem iustorum, ut non extendant justi ad iniuriam manus suas. Si veritas non mentitur, vestrae persecutionis exitus beatitudo interminabilis erit¹: Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Petrus Apostolus dicit²: Nemo ex vobis patiatur, quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Martyrium enim facit non pena, sed causa, sicut Apostolus ait³: Sed etsi quid patimini propter iustitiam, beati. Domum quidem Dei est in eum credere, sed et dominum optimum, pro Christo contumelias sustinere. Vobis (inquit Apostolus⁴) donatum est pro Christo, non solum ut in illum credatis, sed ut etiam pro ipso patimini. Vobis itaque congratular, quia iustitiam in judicium convertistis, quia quorundam rebellionem atque contumaciam suspensionis animadversione reprimitis: si tamen hoc facitis rationis et iustitiae motu, non zelo ulti-
onis, aut alienae injurie appetitu. Nihil, quo-
sa, faciat ex rancore vel odio, sed omnia vestra in charitate fiant: nec enim ex persecutione hac salutis manipulos colligetis, nisi tota intentio vestra procedat ex intimo charitatis. Porro cum per elibandum iracundia, sive persecutio in sacra pagina designetur: in Levitico docemur sacrificium⁵, quod in elibando coquendum est, prius aspergere oleo charitatis, ne conburatur. Illius enim animus, qui ad tolerantiam persecutionis se preparat, prius demulcendus est oleo charitatis, ut nec in adversis a charitate deficit, nec adversus fraterem sumo zelo ulti-
onis aut odio inardescat. Meritorium igitur vobis est, atque apud Deum et homines commendabile, si inobedientiam subjeclorum, iustitia mediante, compescitis⁶. Beati enim qui custodiunt iudicium et faciunt iustitiam omni tempore.

47. « In executione quidem iustitiae non debet esse personam acceptio aut defectus, si sit frater aut filius, si sit praefatus aut subditus: semper queratur fractus iustitiae, semper juste judicent, qui judicant orbem terræ. Nam cum Levite occidentes fratres et filios suos, ulti essent peccatum idolatrie, ait illis Moyses⁷: Consecratis manus vestras hodie unusquisque in filio suo, et in fratre suo, ut detur vobis benedictio. Salomon quoque dicit⁸: Qui arguit, laudabuntur, et super eos veniet benedictio. Plurimum quidem commendabile est in domino vestro, quod sic solus ascendit ex adverso, quod opponit se murum pro domo

Israel, et arguit pro mansuetis terræ. Justum (istum) habemus hodie, singularem et unicam inter filios excusorum. Pro patribus nostris natus est nobis filius, qui exemplo Apostolorum solus hodie facit vindictam in nationibus, increpationes in populis. Et sicut illi principes populorum, qui modo congregati sunt cum Deo Abraham pro iustitia Christi, tanquam dii fortes terra vehementer elevati sunt: sic et honor istius, si in exhibitione iustitiae perseveraverit, elevabitur in immensum. Quid enim nunc exulat, quod multa in ejus contumeliam attentantur, ei totum hoc in gloriam beneficio patientia convertetur. Quod leve est et momentaneum tribulationis nostra, dicit Apostolus¹, immensum glorie pondus operator in nobis: exhibeat vos metis nos tanquam Dei ministros in multa patientia. Nam vidua est virtus quam non patientia firmat. Et quis a primitiis Ecclesie cunabulis sine patientia triumphavit? Sane licet plurimum habeat de spiritu fortitudinis dominus vester, dicitur tamen, quod propter coronationem novi regis Anglorum ab Eboracensi factam, atque ob quædam privilegia (sicut dicunt) contra ipsum subreptiæ impetrata, adeo turbatus est, quod a pusillanimitate spiritus et temestate pene moti sunt pedes ejus, paene effusi sunt gressus sui. Verumtamen vos qui estis manus archiepiscopi et oculus ejus, sancti exhortationibus vestris confortate manus dissolutas et genua debilia roborate. Non est mirum, si turbetur tribulationibus et pressuris. Verumtamen, si totus innitatur et inharet ei, qui in electis suis mittit radices, omnem ventum temptationis et turbinis securus excipiet.

48. « Certe Patres antiqui, cum essent quandoque inter angustias, frequenter tadio sunt affecti. Unde et fortis illa tolerantia passionum, quæ fervebant in Domino, reperi et torpore videbantur ad tempus, douce virtute induiti ex alto, per gratiam divinæ consolationis in spiritu fortitudinis resurgebant². Elias lugiens a facie Jezabel, et affectus tadio hujus vitæ, projectis se subter unam juniperum, petiisque animæ suæ ut moreretur: Sufficit, inquit, mihi: tolle animam meam. Apostolus etiam simili tadio intabescens³: Supra modum, inquit, gravati sumus, ita ut tæderet nos vivere. Prophetæ haec tadia frequenter expertus dicit⁴: A fortitudine manus tuæ ego defeci, et tabescere fecisti, sicut araneam, animam meam. Porro charitas in eis invalescebat ex tadio, et ex ipsa infirmitate fortitudo crescerebat. Quod alieni forte incredibile videbatur, nisi Apostolus⁵, qui frequenter haec in libro experientia legerat, testimoniū super hoc ferret: Quando enim, inquit, infirmor, tunc fortior sum. Sed et ei dictum est: Quia virtus in infirmitate perficitur. Si ergo propter ingruentiam malorum, quæ sustinet dominus

¹ Matth. vi. — ² 1. Pet. iv. — ³ 1. Pet. iii. — ⁴ Psal. 4. — ⁵ Levit. ii. — ⁶ Psal. cxv. — ⁷ Exod. xxix. — ⁸ Proph. xxiv.

¹ 2. Cor. iv. — ² 3. Reg. xix. — ³ 2. Cor. 1. — ⁴ Psal. xxvi. — ⁵ 2. Cor. viii.

noster, aut pro suorum desolatione, aut pro exilio
hujus dinturnitate videritis ei torpore mentis
obrepere, sitis ipsi solatio, ne desperet, ne titubet;
in proximo est enim tempus visitationis sue. Nam
si mirabiles sunt elationes maris, mirabilis est et
in altis Dominus¹, qui procellam convertit in au-
ram, et indignationem regis in gratiam.

19. « Per legatos Sedis Apostolice intellexi,
cum quibus a Romana curia usque ad Bononię
veni, quod vel Anglorum regi in proximo firmis-
sime reconciliabitur, vel ad majoris patriarchatus
eminētiam transferetur. Sane qualitercumque
voluerit Dominus negotium ejus disponere, si
talis perseverat, qualis est hodie, securus expectet
exitum hujus pugnae: ideoque voces palpantium
non attendat, sed sequatur spiritum Dei, qui in eo
est, et quocumque ibit spiritus², et rote pariter
gradiantur. Scio enim, quod gloriosus erit sui cer-
taminis cursus, si tantummodo perseveret in eo
quem cepit fortitudinis et constantiae casu³. Qui
enim legitime certaverit, coronabitur. Cumque
omnes virtutes currant ad bravium, sola perseveran-
tia coronatur. Rogo autem vos, tanquam domi-
num et magistrum meum, ut me de vestro et
ipsius statu frequentius instruat. Nam cum aliud
non possum, oro jugiter pro vobis, ut praevenient
Altissimi gratia, regis Anglorum gratiam, vestra-
rum rerum liberam administrationem obtinere
possitis: librum vestrūm de Nugis curialibus legi,
et mirabiliter me refecit: nam et ibi optima forma
eruditioris est, et propter artificios sententiarum
varietatem inestimabilis materia volupatis.
Bene valeat ». Hactenus Petrus, cuius tempus ex
iis aperitur, quo ex Urbe rediit in Angliam ad
regem ipsum, nempe post coronationem filii re-
gis, factam per archiepiscopum Eboracensem.

20. *Rez Angliae minis Alexandri III territus
concessum cum S. Thoma habet, et pacem init.*
— Rex autem Anglorum accepit inter haec aer-
biores Alexandri papæ litteras, quibus peregrinatio
termino præcipiebat dare pacem S. Thomæ:
alioquin si obedi contemneret, exspectaret ab eo
eamdem sententiam, quam tulera in Fridericium
imperatorem. Quibus perterrefactus ipse Anglorum
rex, scribens ex Anglia ad Sedis Apostolice
legatos, ipsos importunius cœpit urgere de pace,
timens urgentes eommuniones Alexandri Ponti-
ficiis. Cujus litteræ, etsi desiderentur in Codice, de
iisdem tamen frequens est mentio in aliis ipsius
Thomæ Epistolis. Sic igitur ex his percultus rex
Angliae, sollicitus de pace agens, ad Rothomagen-
sem archiepiscopum, unum ex legalis, has perbre-
ves pro pace litteras dedit⁴:

« De vestro aliquonque fidelium baronum
meorum consilio pacis reformandæ inter me et
archiepiscopum Cantuariensem susceptam formam
domino papæ nuntiis et litteris meis insinuavi:

Ipse sicut per suas mihi litteras significavit, eam
cum tenore, quo a vestro prodidit consilio, eique ex
parte vestra fuerat significata, suscepit cum gra-
fiarum actione, palmam mandans, monens, et sup-
plicans, et suadeus attentius, ut illam exequar medi-
atione vestra et Nivernensis episcopi. Illam itaque
vobis medianthus plene et libenter complebo, nul-
latenus declinaturus formam vestro consilio pro-
positam, teste Richardo de Luci apud Westmona-
sterium ». Haec rex. Interea vero sanctus Thomas
litteras interdicti in Anglia infra dies quindecim
promulgandi, nisi pax sequeretur, ad Anglicanos
episcopos misit, que adhuc extant⁵. Sed prævenien-
tius rex terminum, pacem dare pollicitus est le-
gatis, quorum arbitrio ejusdem pacis capitula scri-
berentur. Porro idem Apostolice Sedis legati
Thomæ Cantuariensi archiepiscopo detulerunt, ut
idem ipse pacis statnæ capitula constitueret.
Quod et præstilii, colligens ea ex præteritis con-
gressibus cum rege habitis, necnon ex litteris
Apostolicis, que servanda regi Anglorum præscri-
berentur. Exstat de his omnibus ejusdem sancti
Thomæ Epistola ad Nivernensem episcopum et
ejus collegam, qua primum monet, quomodo
agendum sit cum rege, cuius mores concinne de-
scribit; sic incipit⁶:

21. « Dirigit Dominus gressus vestros, ut in
causa Ecclesiae cuius executio vobis pro parte est
comissa, non declinetis neque ad dexteram ne-
que ad sinistram, sed via regia incedatis, ut nec
politicationibus, nec minis, nec exquisitis dolis
prævaleat adversus prudentiam et sineceritatem ves-
tram. Cujus fideiendas nullus unquam evasit,
qui cum ipso contrarerit, et (nisi fallor) vobis pu-
gnandum erit ad bestias, cum ipse episcopos, ab-
bates, et viros discretos producturus sit, ut per
eos expugnet constantiam vestram, si persenserit,
quod vos promisis et blandiloquio circumvenire
non possit. Quia ergo multiplices illius prodigi
fucos non est facile deprehendere, quidquid dixerit
quamecumque figuram induat, tamen omnia
ejus vobis suspecta sint, et fallacie plena esse ere-
dantur, nisi quorum fidem manifesta operis exhibi-
tio comprobabit. Si vero senserit, quod vos aut
promissis corrumperem voleat, aut minis detergere,
aut aliquid obtineat contra honestatem vestram, et
causæ indemnitatem: illico vestra apud eum pror-
sus evanescet auctoritas, et eritis tam illi quam
suis in contemptum, in fabulam, in derisum. Sin
autem viderit, quod vos a proposito tlectere ne-
queat, fuorem simulabit. In primis jurabit, et
dejurabit, ut Protheus intabulabit, et tandem re-
vertetur in se. Et nisi per vos steterit, exinde sem-
per eritis in Deum Pharaoni ». Ita Thomas, haec
et alia insinuans, quibus legatos ipsos vincere re-
gem doceat, quod et reliqui attendant, quibus
agendi cum regibus erit legatio demandata. Addit

¹ Psal. xcli. — ² Ezech. x. — ³ 2. Tim. ii. — ⁴ Cod. Vat. I. v. Ep. xlii.

⁵ Cod. Vat. I. v. Ep. xxxv, xxxvi, xxxvii, xxxviii, xxxix. —
⁶ Ibid. Ep. xlii.

demum articulos, quos vocat, de pace sancienda cum rege.

22. At quid tandem? Ita admonitionibus S. Thomae instructi legali conventuri regem, secum ipsum S. Thomam perduxerunt ad eum, qui in loco amoenissimo morabatur, quique ab incolis (ut habet Quadripartita de S. Thome historia) Pratum proditorum dicebatur, ut sic conveniret loci nomen effectui, ubi sanguinis justi prodilio facta est. Ibi post multas contentiones et disceptationes effectum, ut rex ipse hitari (ut apparebat) animo pacem ipsi Thome concesserit. Quomodo autem ista tractata sint, extat relatione ejusdem S. Thomae ad Alexandrum Pontificem¹, prolixa quidem, sed nos ea tantum quæ necessaria sunt ac scitu digna, hic describemus; incipit Epistola : « Miserationis oculo respxit Deus Ecclesiam suam ». Et infra : « Ecce enim ad novissimas litteras vestras, quibus denuo regi Anglorum imoluit, quod ei ultius non parceret, sicut nec pepercistis Friderico dicto imperatori. Cum intellexisset terram ejus, amatissimis omnibus subterfugiis, interdicto subjiciendam esse, et episcopos, si qui forte non obdiren, suspendendos et excommunicandos, illico nobiscum pacem fecit ad honorem Dei, et maximam (ut speramus) Ecclesie utilitatem. Nam de consuetudinibus, quas tanta perfidia vendicare conueverat, nec mutare presumpxit, nullum a nobis vel ab aliquo nostrorum juramentum exegit, possessiones, quas occasione dissensionis hujus Ecclesie nostræ abs-tulerat, prout eas in chartula expresseramus, nobis concessit, pacem et securitatem omnibus nostris promisit et osculum, si tamen vellemus eum eatenus perurgere, ut non modo in omnibus articulis iustus appareret, sed ut perjurus diceretur ab his, qui audierant ipsum jurasse ea die, quod non erat nos osculo excepturus.

23. « Nos autem habito plurium sapientum consilio, et maxime domini Senonensis, qui pacem nostram cæteris sollicitius et efficacius procurabat, cum ipso ad colloquium regis accessimus. Quem Deo faciente (qui omnes illos amoerat, qui sanctitatem vestram variis dolis circumvenire soliti sunt) adeo immunitatum invenimus, ut (quod sine circumstantium admiratione non contigit) animus ejus in nullo videretur a quietis consitis abhor-re. Nam ut nos procul venientes conspexit, a circumfusa turba exiliens, accurrit properus, et capite detecto, nos in salutationis verba pro-rumpere gestientes, salutatione preuenit, et habitus paucis sermonibus, solis nobis præsentibus cum domino Senonensi, nos, illo divertente, stu-pentibus universis, traxit in partem, et du tanta familiaritate allocutus est, ut videri posset, inu-quam inter nos aliquando luisse discordiam. Omnes fere quotquot aderant, letissima admiratione stupentes, plurimorum genis lacrymarum inu-datione madentibus, glorificabant Deum, et bene-

dicebant beatam Magdalenanam, in cuius solemni-tate rex conversus est a viis pristinis, ut tali terre sue letitiam reformaret, et Ecclesie redderet pacem.

24. « Corripuumus eum, adhibita moderatione, quam eopportuit adhiberi, vias quibus incesserat, et pericula quæ undique imminebant, patenter ostendimus. Rogavimus et monuimus, ut rediret ad cor, ut dignos fructus penitentie faciens, et Ecclesie, quam non medicocriter leseral, manifesta boni compensatione satisfaciens, purgaret con-scientiam, ut redimeret famam : nam ab iniquis consiliariis potiusquam propriæ voluntatis instictu, grave utriusque dispendium patiebatur. Cum autem haec omnia non modo patienter, sed et benigne audiiret, et emendationem promitteret, adjecimus, sibi necessarium esse ad salutem, et liberis suis ad incolumentem et indemnitatem concessse divinitus potestatis, ut in eo sancte Cantuariensi Ecclesiae satisfaceret, in quo eam imper gravissime laserat. Nam filium sumum contra jus antiquissimum Ecclesie nostræ fecerat enormiter coronari, etc. » Subjicit prolixam de his habitam cum rege disceptationem, quem tandem eo rede-gerit, ut polliceretur, consecrationem ab excom-municatis a papa habitam cum Eboracensi irritam reddere, iteratamque faciendam canonican consecrationem filii, quem una cum regina conjugé ipsis idem Cantuariensis consecraret. Sed de his alibi. Pergit autem de cæteris singulis, que in eo congressu per regem fieri configerunt, ut illud : « Cum ergo equo desiliens, me humiliarem ad pedes ejus, ille arrepto scansili, me coegit ascendere, et visus illacrymari, ait : Quid multa? do-mine archipiscopoe, restituanus nobis invicem veteres affectiones ; et alter alteri quod potuerit bonum exhibeat, et præcedentis odii prorsus simus immemores. Sed mihi, queso, coram illis, qui procu-aspiciunt, honorem exhibeatis ». Ita plane Sant ad Samnelem¹ : « Honora me coram po-pulo ». Pergit :

25. « Et transiens ad illos (quia paucos ibi, quos latior præsentium indicabit, videbat amatores discordie, et odii inceniores) ait ut tam illorum quam omnium, ne quid maledicerent, ora pre-cluderet : Si ego, cum archiepiscopum ad omne bonum paratum inveniam, ei vicissim bonus non fuero : Iude ero nequior ceteris hominibus, et mala qua de me dicuntur, vera esse probabo. Nec aliud consilium honestius aut utilius crediderim, quam ut ipsum studeam benignitale præcedere, et tam charitate quam beneficio superare. Sermo-nem regis cum summa gratulatione fere quolquit aderant excepserunt. Misit ergo ad nos episcopos suos, qui monerent, ut petitionem nostram coram omnibus faceremus. Et si quorundam ex ipsis consilio credidissemus, in arbitrium ejus conflu-ssemus, et nos prorsus, et totam causam Eccle-

¹ Cod. Val. I. v. Ep. XLV.

1. Reg. xv.

sit; nam ab initio usque nunc a Scribis et Pharisaeis suis egressa est iniqutitas, et de auctoritate seniorum invaluit, qui debuerant regere populum. Sed benedictus Deus, qui non permisit ut in consilium illorum transiret anima nostra, nec Ecclesie libertatem, et justitiam Dei esponeremus uniuscujusque hominis voluntati. His autem dismissis, habita deliberatione cum domino Senonensi, et Christi pauperibus sociis peregrinationis nostre, in eo firmavimus propositionum, ut nec questionem consuetudinum, nec damnorum, que Ecclesie nostrae intulerat, nec usurpatæ consecrationis querelam, nec Ecclesiastice libertatis, aul honoris nostri dispendium aliquo modo conferremus in arbitrium ejus.

26. « Et sic accedentes ad regem et suos, cum omni humilitate rogavimus per os domini Senonensis, qui verbi nostri bajulus erat, ut nobis gratiam suam restituaret, et pacem et securitatem tam nobis quam nostris, et Cantuariensem Ecclesiam et possessiones Ecclesiae, quas in charta positas legerat; et ut misericorditer emendaret quod contra nos et Ecclesiam nostram fuerat in tili sui consecratione presumptum, promittentes ei amorem et honorem, et quidquid obsequi regi et principi polet ab archiepiscopo exhiberi in Domino. Ille verbum acceptans, annuit, et nos et nostros qui aderant, recepit in gratiam suam. Et quia non præcepérat, ut ipse nobis et nostris ablata restitueret, neque a nobis poterat impetrari, aut poterit, Deo auctore, fieri ut ea remittamus: juxta mandatum vestrum repetitio eorum dilata est, non sublata. Nam si præcepissetis eo vigore, quem in novissimis litteris expressistis, ut restituerentur, haud dubium quin satisfecisset, et posteris dedisset exemplum, toti Ecclesiae Dei et maxime Apostolice Sedi perpetuo profuturum. Tandem itaque nobiscum multa et diu conferens, cum nos duo soli fere usque ad vesperam collocuti essemus secundum morem familiaritatis antique, in hoc convenimus, ut eo discedente rediremus, gratias acturi Christianissimo regi et aliis benefactoribus nostris, reversi ad ipsum rebus compositis, et aliquandiu moraturi circa eum antequam rediremus in Angliam, ut omnibus innoescat in quantum familiaritatem et gratiam nos receperit. Exspectabimus autem in Francia, donec redeant nuntii nostri, quos ad accipendas possessiones nostras destinabimus, quia non est in animo, ut redeamus ad ipsum, quamdiu de terra Ecclesiae passum pedis abstulerit. Nam in restitutione possessionum facile advertimus, qua sinceritate agatur nobiscum, etc. » Haec que spectant ad congressum, quo pax est inita inter eos. Extat in eodem Codice Epistolarum alia de iisdem relatio¹, sed que ex auditu tantum, non visu, ut superior, accepta, superiore fide minor appareat.

27. Quod autem verbis promisit rex Henricus

sancto Thomæ, confirmavit et scriptis, datis his litteris ad filium regem²:

« Scitis quod Thomas archiepiscopus Cantuariensis pacem mecum fecit ad voluntatem meam. Et ideo præcipio, quod ipse et omnes sui pacem habeant, et faciat habere ipsi archiepiscopo, et omnibus suis qui cum eo exierunt ab Anglia, res suas bene et in pace, et honorifice, sic ut habuerunt tribus mensibus, antequam ipse archiepiscopus recessisset ab Anglia. Et faciat venire coram vobis de legalioribus et antiquioribus militibus de Lyone de Saltsbndie, et eorum sacramento facietis recognosci, quod ibi habeatur de feudo archiepiscopatus Cantuariensis, et quod recognitum fuerit de fendo ejus esse, ipsi archiepiscopo habere facialis». Haec rex ad filium. Ibis cum litteris sanctus Thomas nuntios misit in Angliam; sed quod adversantes sint passi, redditis ad Thomam litteris³, idem significarunt, que incipiunt: « Mandatum vestrum, juxta quod potuimus, adimplivimus, etc. » Ita rebus compositis S. Thomas de his litteris dedit (ut audisti) ad Alexandrum Romanum Pontificem.

28. Sed et scripsit de his idem S. Thomas ad cardinalem episcopum Ostiensem et Albanensem⁴, insuper et ad cardinalem Papensem⁵, necnon ad Hyacinthum cardinalem seorsum singulis. Sed et per eundem quoque nuntium tunc ipse scripsit et ad Gratianum subdiaconum⁶, quem fideliorem haberet amicum, ob idque paulo liberius agens tarditatem cum timiditate ejus Ecclesiae ministrorum sugillans, haec ait consideratione digna ad omnium nostrum salubrem commonitionem: « Verum quia Romana Ecclesia (quod pace omnium in aure vestra dixerim) posuit fundatum suum formidinem, aut res captat, aut personas accipit, auctoritate qua præeminet iniqua gerentibus non occurrit: propterea flagella Dei gravia et toti mundo vir portabilia veniunt super eam ut instabilis facta, fugiat a facie persecutis, et in tribulationibus vix subsistat. Sed apud quem rectius ista deploro, quam apud eum qui a prefatis virtutis per gratiam Dei immunis, solus miseris compassus est, et solatium tulit, et tanto regi, et omnibus complicibus suis in faciem restitit? » Haec S. Thomas in amici aures, sed hic palam exposita, quod suis Dominus jubeat⁷, ut quae audiuntur aere, prædicari debeant super tecta, ut admoneantur, qui presunt, intrepide et secure agere apud reges et contra reges, cum primum nec res nec personas, sed Deum tantum respiciunt in Apostolico munere exercendo, de victoria certi, cum fecerint quod faciendum monet vir sanctissimus, martyr iam designatus.

29. *S. Thome et Alexandri papæ litteræ de restituendis Ecclesie Cantuariensi bonis, et de pace cum rege firmando.* — Al quid post haec? In-

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. XLII. — ² Ibid. Ep. LIII. — ³ Ibid. Ep. XLVIII, XLIX. — ⁴ Ibid. Ep. L. — ⁵ Ibid. Ep. XLVII. — ⁶ Matth. x.

telliges ex litteris ejusdem sancti Thomæ ad Alexandrum Pontificem datis in hæc verba¹:

« Ex quo, pater, in auribus regis Anglorum comminationis Apostolica tuba personuit, et tam sibi quam terræ sua severitatem Ecclesiæ credidit imminere, nobiscum pacem fecit, promittens firmiter, quod de tota mandati vestri continentia, non iota præteriret aut apicem, quin eam penitus adimpleret. Cum autem sic declinasset turbinib[us] sententia imminentis, in quibusdam articulis a passione resiliit, subtrahens nobis adhuc quasdam possessiones Ecclesiæ, quas decessor noster omnibus diebus vita sua inconcusse possedit, et nos exinde, donec in Anglicanam Ecclesiam tempestatis hujus procella surrexit ». Et inferius: « Captabimus autem gratiam hominis quantumcumque salva libertate et honestate Ecclesie poterimus, et testimonio conscientiae nostræ experimentum facutri, an vel sie valeat ad mansuetudinem revocari. Misit nobis clementia vestra litteras, ad correctionem et correptionem tam Eboracensis archiepiscopi quam coepiscoporum nostrorum, quas certum est et dictatas et conceptas a Spiritu sancto, et quæ regis excessus auctoritate, quam successorem Petri et vicarium Christi decebat, redarguunt ». Extant adhuc ipsæ² paulo inferius positæ, dicendum de ipsis suo loco. His litteris idem sanctus Thomas gradu illas, quas accepit a procuratoribus in Angliam missis ad vendicanda Ecclesiastica bona, quæ in eodem Codice descripta leguntur³. Sunt et de his ejusdem S. Thomæ querelle ad regem⁴, modestia plurima condite et mansuetudine dulcorata.

30. Inter hæc autem, antequam Alexander papa de pace cum rege Anglorum inita S. Thomæ litteras accepisset, recedens Benevento Romam versus, cum Verulas in Hernicis civitatem pervenisset, inde litteras dedit ad ipsum Cantuariensem archiepiscopum, quarum est exordium⁵: « Inter multiplices euras, etc. » Inferius vero excusans, cur non ex voto ipsis Thomæ in ea causa velociori gradu processisse viuis sit, ista subiicit: « Unde, frater charissime, si nos in causa tua, et Ecclesiæ Anglicane remissis egisse videatur, nec ad petitiones tuas pro tua voluntate respondimus, non ex eo processit, quod causam ipsum nobis tecum et cum Anglicana Ecclesia non credamus esse communem, aut quod tibi deesse nulla ratione veniamus, sed quia patientia utendum esse credidimus, ut in hono malum superare possemus. Timuimus etiam, ne si major scissura fieret in Ecclesia, nostræ posset duritas depalari. Nunc autem quia turbatores pacis, et libertatis Ecclesiasticae depressores ad cerrigenda mala præterita nulla videntur compunctione moveri, imo trahentes peccata sicut restem longam, tam in gravamen tum, quam in depressionem Ecclesiæ Cantuarien-

sis magis ac magis exestuant, ut omnem fere vobis spem videantur penitentia præcidisse: nos in fratrem vestrum R. Eboracensem archiepiscopum, et reliquos episcopos, qui juramentum conservandis consuetudinibus præstiterunt, et tante sunt malitia inventores, sententiam canonicam jaculumur, et ab Apostolico eos suspicimus dignitate. Saresberiensem autem et Londoniensem episcopos, qui majoris videbantur gratia debitos, et pro gratia dicentur ingratitudinem rependisse, si coronando novo regi contra Cantuariensem Ecclesie dignitatem, præsentiam suam et ministerium præbuerunt, in sententiam anathematis, de qua soluti fuerant, revocamus, etc. » In fine autem de loco et tempore data Epistola hæc habet: « Dat. Verulis, quarto idus Septemboris ».

31. Recedens autem Verulis Ferentinum venit civitatem septem milliariis Romam versus distante Verulis, ubi date habentur excommunicatio[nis] litteræ¹ ad dictos episcopos Anglie, Londoniensem, Saresberiensem, et alias in eis nominatos, seorsum vero alias ad Eboracensem archiepiscopum de sua ipsius suspensione, date ultraq[ue] (ut in fine ipsarum legitur) Ferentini, decimo sexto kal. Octobris. Laudat eas litteras tanquam zelo Apostolico efficaces ipse S. Thomas in redditu de his Epistola ad ipsum Alexandrum papam². Porro in datis litteris ad Eboracensem archiepiscopum, non eam tantum ponit causam suspensionis suæ, coronationem filii regis, sed quod in eadem coronatione præstari solitam cautionem de tuenda Ecclesiastica libertate, vel salem loco ipsius exhiberi solitum juramentum exigere omisit; et (quod deterius) de consuetudinibus avitis contra Ecclesiam militabitibus conservandis illibatis, jusjurandum fuerit interpositum.

32. Ferentino autem recedens, itinere brevi, quinque duntaxat milliarium, venit idem Pontifex Anagniam: quod indicant datae ibi ab eo plures Epistolaæ eodem arguento³, nempe de revocando in excommunicationem tam clericos quam laicos, qui jam excommunicati fuerant absoluti, si non (ut promiserant) satisfecissent, restituendo Ecclesiæ ablatas possessiones, dato termino dierum quindecim ad satisfaciendum. Datae sunt litteræ (ut diximus) Anagnie octavo idus Octobris, eademque die aliae ad ipsum sanctum Thomam⁴, et alios Anglie episcopos de interdicto servando, quādiu Ecclesiæ non fuerit satisfactum. Rursus sequenti die ibidem date habentur litteræ aliae ad Rothomagensem et Senonensem episcopos, ubi hæc post alia de servandis iis, que fuerant in conventionibus pacis a rege promissa⁵:

« Fraternitat[i] vestre per Apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obediencie præcipimus, quatenus infra viginti dies post ha[r]um susceptionem eunidem regem ex parte nostra

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LII. — ² Ibid. Ep. LXVI. — ³ Ibid. Ep. LII.

— ⁴ Ibid. Ep. LIV. — ⁵ Ibid. Ep. LXV.

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LXVI, LXVII. — ² Ibid. Ep. LII. — ³ Ibid. Ep. XXVIII. — ⁴ Ibid. Ep. XL. — ⁵ Ibid. Ep. XXXI.

diligenter conveniatis, commonere propensius et exhortari eretis, ut pacem quam cum eodem archiepiscopo verbottenus fecit, executione operis compleat. Nihil minus etiam eidem suggestis, ut postmodum abdata omnia restitutat, damna data resarciat, pravas et execrables consuetudines omnino paeceat. Si autem intra triginta dies post communionem vestram, pacem quam statuit et promisit, consummare noluerit: in tota terra ejus cismarina omnia divina praeter baptismata parvulorum et paenitentias morientium, remoto appellatiois obstaculo, prohibeatis officia celebrari, et sententiam ipsam usque ad condignam satisfaciem faciat inviolabiliter observari. Quod si alter vestrum, aliqua necessitate obstante hujus rei executioni non potuerit interesse (quod tamen nollemus, nec expedire) alter non minus id, quod dictum est, exequatur. Datum Anagniae septimo idus Octobris ». Eodem quoque loco et die alias dedit litteras ad Rothomagensem et Niverensem¹, aduersus eos qui detinentes Ecclesie possessiones non restituerent, quos excommunicatione plecti jubet, nisi infra dies quindecim satisfecerint.

33. Recedens vero Anagnia Alexander papa, Signiam septem milliaribus distantem civitatem venit; quo in loco tertio idus Octobris date habentur² litteras ipsius ad presules omnes provinciarum eis mare positarum, quae regi Anglorum subditae essent, de executione interdicti, nisi rex plenam pacem cum restitutione possessionum sancto Thomae praestiterit. Eodemque die, ibidem loci scriptae leguntur ejusdem Pontificis litterae³ ad sanctum Thomam in hac verba :

« Anxietate cordis et amaritudine premimur, cum angustias, onera et gravamina, que zelo iustitiae, et pro libertate Ecclesie manutenenda aequo animo et invicta fortitudine tolerasti, ad memoriam nostram reducimus, et sedula meditatione cogitamus. Verum tamen quod in te virtutis perfectio nem adimpleres, non potuisti frangi in adversis, nec a tua constantie proposito removeri: tuam super hoc commendamus admirandam virtutem, et tibi super tanta patientia in Domino congaudeamus. Ceterum, quoniam dilectum in Christo filium nostrum Henricum illustrem Anglorum regem diutius in patientia et benignitate expectavimus, et blandis et dulcibus verbis, interdum duris et asperis, ut ad seipsum rediret saepe monuimus: si pacem, quam tecum fecit, executione operis non adimpleverit, et tibi ac tuis et Ecclesie tuae possessiones et honores ablatos non restituerit: tibi plenam auctoritatem concedimus in personas et loca, que ad tuam legationem pertinent, excepta persona regis, uxoris quoque et filiorum suorum, Ecclesiasticae justitiam, secundum officii tui debitum nullius obstante appellatiois obstaculo exercendi, prudentia tamen, et circumspectione adhibita, quam modestia sacerdotalis

requirat. Dat. Signia tertio idus Octobris » : Scriptae iisdem diebus per eundem nuntium cardinales ad quos ipse S. Thomas de pace inita serisperat, eidem gratulantes⁴, sed non sine trepidatione, ob nondum restituta Ecclesia bona.

34. Signia autem recedens Alexander Pontifex, venit Tuseulum, ubi longiori moran necens, substitit aliquandiū, quod declarant litterae ipsius ibidem date octavo kal. Decembri⁵, quibus tam Londoniensem, quam etiam Saresberiensem episcopos Romanam vocat ad satisfaciendum: haecque nisi pax plenaria in omnibus consequeretur esse etum.

Scripsit tunc et per eundem nuntium, cui superioris recensitas litteras dedit, etiam ipsi Anglorum regi his verbis⁶:

« Cognito ex litteris venerabilis fratris nostri Thomae Cantuariensis archiepiscopi, quod ei, omni turbatione et rancore deposito, gratiam et amorem tuum restituissest, tanto letitiam et gaudium concepimus, quanto id Deo gratum et magis acceptum existere, et tibi amplius honorificum, et tuae consideramus fructuosum salutis. Tanta enim eundem archiepiscopum religione, prudentia, et honestate et fidei virtute praeminere cognoscimus, quod ipsum tibi et regno tuo fidelem et devotum existere, honori et incremento tuo pro viribus, et posse, et animo se intendere, et pro augmentatione gloriae et exaltationis tuae fideliter et sollicite vigilare non dubitamus. Ceterum, quoniam non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, et licet idem archiepiscopus pro patientia ac dilectione, quam erga te habet, hoc facere subficescat: nos tamen, qui salutem tuam summopere cupimus, id minime reticere debemus, nec tuam decet magnificentiam, quem Dominus ita magnum et potentem constituit, jura et bona Cantuariensis Ecclesie refinere: regie serenitatis clementiam rogando monemus, et exhortamur attentius, quatenus exemplo Zachrei, de quo legitur in Evangelio⁷: Domine, ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, et si aliquem defrondavi, reddo quadruplum: predictio archiepiscopo et Ecclesie sue ablata restituere, damna et detrimenta quae illis intulisti, in brevi studeas emendare, ut in eo quod deliquisti, Deum sic possis placere, et nos tibi tantam offensam digne indulgere possimus, et idem archiepiscopus ad obsequium et devotionem tuam, ad augmentum honoris tui et haeredum tuorum debeat promptissimum inveniri. Volentibus autem inter te et ipsum pacem reformari, benigno favore aquiescas. Quos vero hujus dissensionis novem haec tenus fuisse incentores, de cetero non exaudias. Nihilominus et filium tuum super articulo juramenti, quod pretermisit, de servando jure et libertate Cantuariensis Ecclesie, secundum quod reges et principes Angliae fecisse noscuntur, eidem

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. XL. — ² Ibid. Ep. XXXII. — ³ Ibid. Ep. XXII.

⁴ Cod. Vat. I. v. Ep. LVI, LVID, LIX, LX, LXI, LXIII. — ⁵ Ibid. Ep. LXVIII, LXIX. — ⁶ Ibid. Ep. LV. — ⁷ Luc. XIX.

archiepiscopo et Ecclesiae sue condigne satisfacere moneas et horteris; et quod pretermisso est, facias adimplere. Ordinationes quoque Ecclesiarum et alia, quae ad viros Ecclesiasticos pertinent, predicto archiepiscopo et aliis viris Ecclesiasticis, tam tu quam filius tuus libere et pacifice relinquis. Ut sic agendo, hostiam laudis Domino digne immolare possitis, et vobis regnum comparare aeternum ». Hucusque ad regem Alexander papa. Qui et his addidit alias ad clerum et populum Angliae¹, monens omnes, ne quis pacis perturbator existeret.

33. *Congressus S. Thome cum rege Turone.* — Inter hac autem, quae translata sunt inter regem et sanctum Thomam, ex Quadripartita de sancto Thoma historia inseramus, quae sic se habet²: « Cum rex nutarel, imo renueret ablatas Ecclesie Cantuariensi possessiones restituere, ut dicerat ab eo quem premisit Joannem Saresberiensem una cum Herelberto ad regem: audiens archiepiscopum inter regem et nobilitem virum Blesensem comitem Theobaldum colloquium futurum in proximo, pridie ante colloquium Turonis ad regem processit. Audiens autem rex archipresulis adventum, quosdam de aulicis in occursum premisit, et ipsomet civitatem exit et ocnrrit. At cum convenirent, non oculi, sed vultus regis (sicut vocari poterat) erat super eum. Unde (quod multi notaabul, qui cum archiepiscopo erant) nocte illa archiepiscopum in hospitio suo nec rex respexit, nec suorum aliquis. Quin potius summo mane rex in capella sua celebrari missam fecit pro defunctis, suspicans (ut dicebatur) ne si forte archipresul illi Missa interesset, in Missa osculum pacis sibi offerret, et quod ibi negare non esset Christiani, sed plane inimici Christi. Et missa celebrata, mox rex civitatem exit, ad colloquium properans, etc. » Post colloquium cum comite habitum contulisse sanctum Thomam cum rege, ragesque utante suum in Angliam regressum possessiones restituerentur, rege negante, sed dicente, « sibi antea revertendum in Angliam fore, et sie restitutionem possessionum faciendam ». Hucusque tbi de congressu Turonensi.

36. *S. Thomas reversurus in Angliam postremas dat litteras ad regem.* — Adiisse eum rursus apud Calvum montem prope Blesas idem subiungit Herelbertus in Quadripartita, ubi nonnisi promissiones inane effectu carentes ab eo S. Thomas accepit. Cum ipse Thomas Senonas reversus, salutato Francorum rege, venit ad portum Vuitsand nomine navigatus in Angliam. « Ubi », inquit Herelbertus, « archipresul, antequam naves ascenderet, domini pape litteras quae (ut supra diximus) erant de generali episcopatu per Angliam suspensione et quorundam anathemate, premisit, quorum aliqui, Rogerus Eboracensis, Gilebertus Londoniensis et locelinus Saresberiensis, transfre-

tare volentes, in ipso portu suspensionis sue et anathematis litteras suscepunt ». At quamvis per comitem Boloniensem, et per eos qui ex Anglia venerant, annuntiaretur ei nonnisi vincula carcerae, prodiciones in Anglia ipsi parari, haec respondisse fertur: « Nec si membratim discerpendus sim, ab incepto itinere desisterem; non metus, non vis, non cruciatus degenerem revocabit nterius. Sufficiat Dominicum gregem pastoris sui absentiam luxisse septenam ». Porro hoc idem ipsum quod verbis professus est, idem sanctus litteris confirmavit, scribens postremas ad regem ipsum dignas Apostolico viro, qui oppetere mortem pro suo grege non timeat; sic enim se habent³:

37. « Novit inspector cordium, animarum iudex et vindex culparum, Christus, quanta animi puritate et sinceritate amoris vobiscum fecerimus pacem, credentes quod simpliciter et bona fide nobiscum ageretur. Quid enim, serenissime domine, aliud concipere debebanus ex verbis vestris, que vel arguendo vel mulcendo nobis vestrae benignitatis communicab humanitas? Litera vestra, quas ad dominum nostrum regem filium vestrum destinatis, ut nobis et nostris omnia quae habueramus, antequam recederemus ab Anglia restituerentur: quid aliud quam benevolentiam, pacem et sinceritatem omnimodam pretendebat? Sed ecce (quod Dens novit) nobis, pro honoris vestri periculo quam pro utilitatis nostre dispendio gravius reputamus, rerum exhibito, non simplicitatem praetendit aut bonam fidem. Nam restitutio quam nobis et nostris fieri praecepisti, dilata est in diem decimum, sub obtentu Ranulphi, quem consilium domini nostri filii vestri interim convenientium, ut mandatum vestrum impleretur, censerunt. Qui sint illi, et quomodo et qua fide res gesta sit, vos cum placuerit, requiretis. Nobis autem persuasum est, haec fieri in dispendium Ecclesie et salutis vestrae et honoris, nisi diligentius corrigantur a vobis. Nam praefatus Ranulphus interim in bona Ecclesia debachatur et virtutia nostra in castrum de Saltizde etiam nunc palam congerit, sicut accepimus ab his, qui (si id vobis placuerit) probare parati sunt. Multis audientibus gloriatus est, quod non dum gaudebimus de pace vestra, quia non comedemus panem integrum in Anglia, antequam (ut ille minatur) nobis auferat vitam. Scilicet autem, serenissime domine, quia culpa particeps est qui cum possit corriger, negligit emendare. Et quid praefatus Ranulphus possit, nisi vestra voluntatis fretus et armatus sit autoritate? Quid litteris domini regis tili vestri responderit, super hoc negotio scribentis ad ipsum, audi et judicabit beneplacito suo discretio vestra. Et quia, sicut nunc ex perspicuis appareat indiciis, sancta Cantuariensis Ecclesia Britanniarum mater in ipso perit odio capitis nostri: ne illa pereat, sed evadat,

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LVI. — ² Lab. III. Quadrip. c. 3.

³ Cod. Vat. I. v. Ep. LIV.

tan prædicto Rampho, quam complicibus suis Ecclesiæ persecutoribus caput pro ipsa, Deo proprio, exponemus, parati pro Christo non modo mori, sed et mille mortes et omnia tormenta excipere, si ille per gratiam suam dignatus fuerit patientia largiri vires. Ad vos, domine, redire possumus, sed me miserum ad miseram Ecclesiæ necessitas trahit, ad illam vestra licentia et gratia redditurus, et fortasse ne illa pereat, peritrus, nisi vestra pietas allani nobis consolationem celerius præstare dignetur. Sed sive vivimus, sive morimur, vestri sumus et erimus semper in Domino, et quidquid nobis contingat et nostris, beneficiorum vobis Deus et liberis vestris ». Haec tuus pastor bonus positurus animam pro oibis suis, ex corde puro, conscientia bona et fide non facta, imitator Christi, Christiana mansuetudine ea depropulsit, quæ mansuetae poluiissent durissimum cor Pharaonis.

38. Quod autem (nt diculum est superius), antequam se conferret in Angliam, præmiserit litteras excommunicationis et suspensionis a Pontifice missas contra episcopos, nemo existinet imprudenter factum turbandæ pacis causa, sed ipsius Anglorum regis consilio et voluntate, prout palam idem Thomas contestatus est, cum ea de causa adversarii in Anglia in ipsum insurgerent, cuius ea ipsa totidem describenda sunt verba ab Hereberto in Quadripartita relata; sic se habent: « Porro super episcopos, quos a me vel per me suspensos asseritis, vel excommunicatos: certo noverit vestra discrecio, quod quidquid actum est, regio actum est consensu atque consilio. Cum enim in festo beatæ Mariæ Magdalene reformata inter nos pace, in prisianam me gratiam recepisset, et super injuriis et insolentias in me meos illatis, maxime vero super episcopis, qui in matris sue Cantuariensis Ecclesiæ despectum, quod mei erat officii, usurpare non timuerunt, querimoniam apud ipsum deposuisse: ille sui gratia, ut a domino papa juris et æqui vindictam qualemcumque possem impetrare, concessit, adeo ut non solum ad consensu inclinaret, sed et spondere milii dignaret auxilium ». Hæc sanctus Thomas coram regiis satellitibus publice est statutus.

39. Sed prosequannur cætera, atque in primis de tempore quo navim ingressus est navigaturus in Angliam, de quo habet ista idem Herebertus in eadem Quadripartita de S. Thoma historia: « Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo, exiliis vero sui septimo inchoato, secundo tertio die in Domini Adventu, gloriosus Dei amicus et propugnator Ecclesiæ constantissimus Thomas, Cantuariensis archiepiscopus, nocte cum suis mare intravit, et ad votum aura prospera usus pervenit in Angliam ». Hæc de navigatione et appulsi ejus. Porro Joannes Saresberiensis, quem præmisserat in Angliam ipse S. Thomas, ad occursum sui pastoris litteris, que extant, exhortatus est populum exemplo majorum sno-

rum, qui obviam exiissent S. Anselmo ab exilio redeunti. At id ne facerent, invidia et odium adversantium impedierunt. Porro de his quæ gesta sunt ab eo postquam pervenit in Angliam, locuples est relatio ejusdem Joannis Saresberiensis ad Petrum abbatem S. Renigii¹. Nos vero audiamus de his omnibus certiore relationem litteris mandatam ab eodem ipso S. Thoma ad Alexand. Pontificem; est omnium novissima ipsius Epistola²: nam haud post multos dies contigit ipsum a regiis satellitibus occidi. Epistola igitur ipsa ad Alexandrum papam sic se habet:

40. *Novissima Epistola S. Thomæ ad Alexandrum III de suo accessu in Angliam.* — « Quam justis, et quam honestis conditionibus cum domino nostro rege Anglorum pacem fecerimus, ad vestram notitiam, tam ex nostra quam multorum itinerantium relatione credimus pervenisse: et qualiter idem dominus noster resilierit a pactis et promissionibus suis. Quod tamen non tam illi credimus imputandum quam sacerdotibus Baal et falsorum filiis prophetarum, qui totius discordie incentores ab initio extiterunt. Sed horum omnium principiū sunt Eboracensis ille et episcopus Londoniensis, qui quondam, cum essetis Senonis, a vobis reduentes, domino rege nondum adito vel auditio, nos in curia clementiae vestre pedibus assentes, possessionibus nostris spoliare non timuerunt, cum illis indubitanter constaret, nos duarum appellationum causas apud vos exercere, utpote qui appellati. Cum ergo ii Baalamitarum signiferi nos cum domino rege pacem fecisse au- dissent, accitis sibi Saresberiensi et aliis complicibus suis, circumierunt mare et aridam, ut initam pacis rescinderent unitatem, per se et per alios domino regi et suis suadentes, concordiam regno inutili et dishonestam esse, nisi donationes Ecclesiæ nostrarum, quas rex fecerat, stabiles permanerent, et nos cogeremur regni consuetudines super quibus inter nos est orta contentio obser- var; adeoque profecerunt in perversitatibus suis, ut eorum instinctu dominus rex omnes redditus nostros et nostrorum post pacem in festo B. Magdalene factam usque ad festum B. Martini abstulerit, tunc demum nobis cedens domos vacuas, et horrea demolita. Clerici tamen sui, scilicet G. Ridel archidiaconus nosler, et Nigellus de Saccavilla duas Ecclesiæ nostras, quas de manu laica receptorunt, adhuc detinent occupatas; et ipse plures Ecclesiæ nostræ possessiones, quas in pacis reformatione se promiserat redditurum, reddere contradic. Et licet aliter quam ipsum deceret, contra pacta sua, ut pluribus notum est, versaretur, nos tamen enormia damna Ecclesiæ et irreparabilia videntes, et praecaventes graviora, nostro et dominorum cardinalium preeunte consilio, ad Ecclesiæ nostram laceralam et conculcatam redire decrevimus; etsi eam non possemus erigere et reformare, saltem

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LXIV. — ² Ibid. Ep. LXXII.

cum ipsa perenentes, confidentius pro ipsa praesentes spiritum redderemus. Quod cum illi inimici nostri certius dicilissent, ambiguum est, quid veriti, consilium inierunt cum officialibus regis, et sceleratissimo illo filio perditionis Ranulpho de Broc, qui in Ecclesiam Dei publicae potestatis abutente viribus, jam per septem annos licentius debacchatus est.

41. « Decreverunt ergo, ut armata manu portus mari, ad quos nos venturos suspicabantur, militum et satellitum custodia et diligentia obserarent, ne terram possenus intrare, quin omnem supellectilem nostram curiosius perscrutarentur, et omnes litteras, quas impetravimus a maiestate vestra, nobis auferrent. Sed mutu divino contigit, ut machinamenta eorum nobis per amicos innotesceret, qui impudentiam eorum ex nimia presumptione non paterentur esse absconditam. Nam satellites, quos praediximus, armati littora cireniabant, gressus suos dirigentes, prout eis iam dicti Eboracensis, Londoniensis, et Saresberiensis episcopi dictabant. Elegerant enim ad executionem hujus malitiae, quos nobis noverant maxime esse infestos, Ranulphum de Broc, Reginaldum de Warenne, Gervasium Cantiae vicecomitem, qui palam minabantur, si forte prasumeremus applicare, nobis caput amputatueros. Sæpedicti vero episcopi Cantuariorum venerunt, ut si satellites publica potestatis non insanibant satis, eos amplius instigarent. Itaque consiliis eorum diligentius exploratis, una die antequam mare ingredieremur, præmissæ sunt litteræ vestræ, sed et illæ, quibus Eboracensis suspendebatur, et Londoniensis et Saresberiensis revocabantur in sententiam anathematis, eis traditæ sunt.

« Die sequenti navem ascendimus, et in Angliam pervenimus navigatione felici adducto nobiscum ex mandato domini regis Joanne decano Saresberiensi. Qui armatos, quos praediximus, vident non sine dolore et rubore accelerantes ad navigium nostrum, ut adventantibus vim inferrent. Praefatus ergo decanus limens, ne si quid nobis aut nostris mali inferretur, in domino regis redundaret infamiam, obviam processit armatis, denuntians eis ex parte domini regis, ne nos aut nostros laederent, quia hoc contra ipsum regem, cum quo pacem feceramus, notam prodictionis imureret, persuasique eis, ut ad nos accederent inarmati. Illi tamen, quia Simonem Senonensem archidiaconum nobiscum adduxeramus, qui amicos, quos habet in Anglia, decreverat visitare, exegerunt ab eo juramentum fidelitatis, quo se regibus nostris, pati et filio, contra omnes homines obligaret, nec nos excipientes, nec alium : sed non nos permisimus, ut talis obligatio præstaretur, veriti ne elerns regni ad similem juramentum cogeretur auctoritate exempli, si domestici nostri obligationes huiusmodi præstisset. Quod ultiue in dispensatione Sedis Apostolice, ut auctoritas ejus evanesceretur, aut minueretur in regno, molintur sepe-

dici Eboracensis, Londoniensis, Saresberiensis, et complices sui. Officiales vero qui juramentum exegerant pauciores erant, quam ut possent contra voluntatem nostram in eo loco ad aliquid cogere, eo quod populus de reditu nostro gaudens, si vires pararentur, fortior erat.

42. « Inde ad Ecclesiam nostram venientes, cum magna devotione a clero et populo excepti sumus, licet intrusi adhuc violenter incubent Ecclesiæ nostris. In quibus in omni peste et vexatione Ecclesie præcipui sunt Gaufridus Ridel archidiaconus noster, et Nigellus de Saccavilla clericus ejus, quorum alter, scilicet Gaufridus, occupat Ecclesiam de Otteford; alter, videlicet N. de Saccavilla, Ecclesiam de Berges, quas cum fructibus perceptis, nobis et clericis nostris, quorum sunt, ex mandato vestro reddere debuerant. Præcepisti enim domino Rothomagensi, et episcopo Nivenensi, ut eos absolverent, accepto secundum modum Ecclesie sacramento, et præcipieren auctoritate vestra nobis Ecclesiæ cum fructibus resignari.

« Postquam vero ad Ecclesiam nostram venimus, incontinenti nos adierunt officiales regis, demittantes ex parte ipsius (sicut eos dominus Eboracensis, et Londoniensis, et Saresberiensis episcopi informaverant) ut suspensos episcopos et excommunicatos absolveremus, quia quod contra eos factum fuerat, in regis injuriam redundabat, et in eversionem consuetudinum regni, promittentes episcopos provinciæ nostræ post absolutionem venturos esse ad nos et juri, salvo honore regis, libenter parituros. Nos autem respondimus, non esse judicis inferioris, ut superioris sententiam solvat, et quod nulli hominum licet infirmare quod Apostolica Sedes decrevit. Quia lamen illi instantius perurgebant, et minabantur dominum regem, nisi eis acquiesceremus, mira et stupenda facturum : diximus eis, si Londoniensis et Saresberiensis episcopi jurarent coram nobis in forma Ecclesie, se vestro mandato parituros, nos pro pace Ecclesie, et reverentia domini regis cum consilio ipsius, et domini Wintoniensis, et aliorum fratrum nostrorum subjeceremus periculo, et faceremus inde quidquid possemus, salva reverentia vestra, et eos tanquam fratres charissimos diligemus, et omni mansuetudine et humanitate tractaremus. Quod cum episcopis ab itinerantibus referretur : respondit Eboracensis, querens seditionis occasiones, et schismatis incentores, juramentum huiusmodi nisi de voluntate regis non debere præstari, præsertim ab episcopis, quia erat contra dignitatem principis, et consuetudines regni. Ei vero ex parte nostra responsum est, quod iidem episcopi ante a nobis excommunicati fuerant, et nonnisi præstilo juramento, cum nos nullis sollicitationibus interpellassent, absolvi meruerunt. Et si nostra sententia sine juramento ipsorum solvi non debuit, multo minus vestra, que longe fortior est, et incomparabiliter nobis et mortalibus cunctis auctoritate subinxerat.

43. « Ad quam responcionem (sicut nobis retulere qui praesentes aderant) episcopi adeo moti sunt, ut decreverint venire ad nos, et secundum morem Ecclesie recipere absolutionem, non ducentes tunc, ut pro conservandis regni consuetudinibus Ecclesie se opponerent, et impugnarent Apostolieas sanctiones. Sed homo pacis inimicus, et Ecclesie turbator Eboracensis dissuasit, consulens, ut potius adirent dominum regem, qui eis semper patrocinatus est, et nuntios mitterent ad novum regem, qui persuaderent ei, quod enī deponere voluimus; cum nos, Deo teste, si ipse Ecclesie profuturus est, mallemus eum non modo unum possidere, sed amplissima et plura regna terrarum. Hujus vero legationis signifer est archidiaconus noster. Nam Eboracensis, et duo præfati episcopi ceteri transfretaverunt, ut (quod Deus avertat) circumveniant dominum regem, et adversus Ecclesiam exacerbent iram ejus. Fecerunt autem evocari senas personas vacantium Ecclesiarum, ut consilio eorum contra canones coram rege in alieno regno, fratribus suis absentibus, celebrent electionem episcoporum provinciae nostrae. Quod si sic electos noluerimus consecrare, videntur sibi habere causam seminandi discordiam inter nos et dominum regem. Nihil est enim, quod magis timeant, quam pacem Ecclesie, ne forte videantur opera eorum, et corriganter excessus. Cetera plura supplebit nuntius, quæ ne tedium parerent, schedulae non censuimus inferenda. Vos, si placet, preces nostras clementer audite ». Hucusque postrema ad Alexandrum papam Epistola, ultimique per litteras affatus ejus.

44. *Qualis fuerit archiepiscopus Eboracensis.* — Quibus in primis cum adeo amplis notis sigillata remanent pessimorum nequitia sacerdotum, præcipue vero Eboracensis, ejus potentissimi et impudentissimi adversarii, malorum horum omnium instigatoris et propagatoris, quo rex consiliario usus et moderatore, per abrupta discordia tractus est ad mala omnia et distractus ab omni via pacis et tranquillitatis: de eo, antequam cetera funestissima prosequamur, sunt repetenda primordia, qualis fuerit. Haec enim a Joanne Saresberiensi scriptore hujus tempore accuratissimo sunt accipienda, ex Epistola, inquam, ipsius, quam¹ scripsit ad Senonensem episcopum post martyrium consummatum ejusdem S. Thomæ, in qua eadem refricens, habet ista: « Horum caput est ille Eboracensis, quem vidistis et audistis palam in curia archiepiscopum consequentem ». Et infra: « Novis et istum Caiphiam temporis nostri, qui sub specie conquerentur, persuasit expedire, ut unus moreretur aut caperetur, ne tota gens periret. Eratis in Anglia cum patruo vestro domino Wintonensi, quando idem nunc Caiphas, tunc archidiabolus, Walterum illum, cuius adolescentis admodum venustra facie captus, nefario concubitu

nimis consueverat delectari, hispidum et procajori lingua evocente probra, que in contumeliam naturæ perpessus fuerat, oculis orbari fecit, et postmodum scelus arguentem idem archidiabolus, judicibus qui sæcularia negotia exercabant corruptis, adegit suspedio. Sic vir ille non minus benignus quam pudens columbi sui acceptavit affectum, sic veteris anasii diu exhibitum obsequium remuneravit, ut primo stuprum inferret misero, deinde miseriori (quia de consensu tam sordide immunitio penitebat) vapulationem et oculorum avulsionem infligeret; et tandem misserrimum, quia clamore, ut poterat, suas protestabatur angustias, suspensum in patibulo fecerit jugulari. Ille non fngimur, sed in vestram studiuimus revocare memoriam, si tamen excidere potuerint, quæ velut ungne adamantino multis et magnis et plenis fide viris sepius referentibus, in pectore vestro profundius resederunt. Nam usque in hodiernum diem, in opprobrium Ecclesie, Deique contemptum tristis haec historia cantitur. Sed fortasse queret aliquis, quomodo tantum flagitium, et tam manifestum impune pertulerit, presertim B. Eugenio tunc summum administrante Pontificatum? Et quidem (ut indubitanter credimus) nullo modo evasisset, nisi per beati Thomae industriam, qui per venerabiles viros Hilarium Cicestrensem et Joannem Winionensem episcopos effecit, ut ejus a bona memoria Theobaldo Cantuariensi archiepiscopo purgatio recipereatur. Deinde sentiens Ecclesiam Romanam indignatam esse super exhibitione purgationis factæ clam, ut in capitulo monachorum, non in solemnni conventu præstitia, statui suo consulens, Romam profectus est ad illum famosissimum negotiatorem, quem semper odio habuit anima nostra, Gregorium Sancti-Angeli cardinalem, et per illum in multitudo sparsorum in curia munerum obtinuit, ut justificatus rediret in domum suam: incertum qua Dei dispensatione reservatus ad majora flagitia perpetranda, sicut praesens testatur dies, qua sanguine innocentis purpuratur Ecclesia ». Haec Joannes Saresberiensis de homine nefandissimo, quem archidiabolum pro archidiacono nominat et factum archiepiscopum novum Caipham hujus temporis, vere carnicem S. Thomæ jure appetat, qui forte plus satis illi favisset.

45. *Martyrium S. Thomæ.* — Sed quid egerint apud regem adversus S. Thomam ipsa vasa bellantia iniuriantis, in Quadripartita ita deserbit Herbertus, nimis adeo commotum et contristatum fuisse regem accusationibus episcoporum contra sanctum Thomam, quem turbatorem regni, persecutorem episcoporum, omnium bonorum destructorem, regis inimicum inclamabat: ut astu furoris in verba prosilierit aspera valde; quibus commoti fuere satellites illi, qui se ad necem viri sanctissimi accinxerunt; ait enim: « Saepè sepius ex ira inflammatus, in funestam vocem erumpens, omnes quos nutrirerat, qui

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. xci.

familiaritatis gratia et beneficiorum collatione sibi obnoxii fuerant, maledixit, quod ipsum de uno sacerdote non vindicarent, qui ipsum et regnum suum sic turbabat, et suis dignitatibus exanetorare et exhaeredare quererbat ». Haec et alia id genus repetens et inculcans, commovit in eum plane suos omnes : quorum quatuor ex militibus audaciores, junctis dextris, in necem archiepiscopi conspirarunt ; moxque in Angliam profecti archiepiscopum convenerunt, miscentesque jurgia, atque rixam exitantes, captarunt quam optabant occasionem ex libertate archiepiscopi in dieendo. Cum ad postremum post diem sanctorum Innocentium, cum persolventem vespertinum officium gladiis in Ecclesia appeterent, primum sanctus aditius arguit, eos velle obice portarum illos excludere, dicens : Quod non esset Ecclesia castrorum more custodienda. Rem gestam quae praecesserint, queve fuerint subsecuta martyrum, plenissima narratione in Quadripartita scribuntur, multaque ponuntur, que desiderantur in aliis scriptoribus, qui in eodem argumento laudabiliter sunt versati. Redegit vero ea omnia in compendium Rogerius in Annalibus Anglicanis, que suo tempore facta novit, et ita scriptis mandavit :

46. « Vix ergo pater in Ecclesia sua per mensem moram fecerat, et ecce quinta die Natalis Domini venerunt Cantuariam quatuor milites, imo satanae conditi satellites, quorum nomina sunt haec : Willelmus de Traci, Hugo de Morevile, Richardus Brito, Reginaldus filius Ursi : viri quidem generis praeminentia conspicui, sed enormis sceleris ausu militiae gloriam et stemmatis titulum perpetua ignominia mox damnaturi. Hi ergo, introentes ad archiepiscopum, et quia non directa in manu eorum salus, et concepta malitia salutis eloquium pretermittentes, cum fastu et superbia alloquuntur. Accipiunt, redduntque, minas minis adjacentes, responsum. Denique probra et contumelias post se relinquentes exierunt. Continuoque revertentes, claustrum monachorum irrumpunt cum multa armatorum sequela, et ipsi armati. Jam prae sul cuncti modestia et gravitate praecesserat eos in oratorium, suadentibus, imo et repellentibus monachis propter diem solemnum, ad peragendum vespertinam synaxim, cum eos a tergo respiceret in medio claustrum armatos, arcere eos templo debuit propria malignitas ; sed nec facinus dissuasit solemnitatis reverentia, nec a sanguine cohibuit patriarchae innocentia : usque adeo occupavit et excacavit eos impudorata patrandi facinoris voluntas, ut nec militiae jacturam recogitarent, nec ullius discriminis haberent estimationem. Principes ergo et stupidi insequentes archiepiscopum, extractis gladiis, intrant Ecclesiam, furiose clamantes : Ubi est proditor ille ? Nemine vero respondente ingeminant illi : Ubi est archiepiscopus ? Sciens itaque Christi confessor et martyr mox futurus prior nomine se falso impeti, alterum vero sibi pro officio competere, a gra-

dibus obviam illis progrediens : Ecce, inquit, adsum.

47. « In tanta autem se exhibebat constantia ut nec animus ejus pavore, nec corpus horrore concuti videtur. Cui unus funestorum militum in spiritu furoris intulit : Tu modo morieris ; impossibile enim est ut ulterius vivas. Respondit autem archiepiscopus non minori constantia verbi quam animi : Ego pro Deo meo mori paratus sum et pro assertione justitiae, et Ecclesiae libertate : sed si caput meum queritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei et sub anathemate, ne cuiquam alii sive monacho, sive clericu, sive laico majori vel minori in aliquo noceatis ; sed sint a poena immunes, sicut extirerunt a causa. Verba ejus nomine Christum exprimere videntur in passione dicentem : Si me queritis, sinite hos abire. Cui statim injicienes manus milites tenerunt, ut extra Ecclesiam ad peragendum propositum traherent, sed non potuerunt. Videns ergo archiepiscopum carnifices, eductis gladiis, in modum orantis inclinavit caput, haec novissima proferens verba : Deo, et sanctae Marie, et sanctis hujus Ecclesiae patronis, et beato Dionysio commendo meipsum, et Ecclesiae causam. Tunc in omnibus his cruciabilibus invicti animi et admiranda constantiae martyr, non verbum vel clamorem emisit, nec edidit gemitum, nec brachium opposuit ferenti : sed caput inclinatum, quod gladiis exposuerat, donec consummaretur, tenebat immobile.

48. « Predicti igitur milites, timentes concurrerent undique utriusque sexus multititudinem, ne forte infecto eriperetur, facinus acceleraverunt. Cumque unus ex eis extendens vibraret gladium in caput archiepiscopi, brachium ejusdam clericu, qui dicebatur Eduardus Grimfere, abscedit, et ipsum pariter in capite vulneravit christum Domini. Extenderat enim idem clericus brachium super caput patris, ut ferientis exciperet, vel potius elideret ictum. Stabat adhuc justus pro justitia patiens, velut agnus innocens, sine murmure, sine querimonia ; et seipsum holocaustum offerens Domino, sanctorum patrocinia implorabat. Et ne quis funestorum satellites, intacto praesule, insecessus argui posset, secundus et tertius gladios suos vertice constantis athlete atrociter illiserunt, confrerentur, et Spiritus sancti victimam solo tenus precipitaverunt. Quartus plusquam ferali, imo furiali crudelitate debacchatus, jam prostrato, jam expiranti coronam rasilem abscedit, testam capitis dissipavit, et mucrone vertici intruso, cerebrum cum sanguine super pavimentum lapideum effudit.

49. « Discolor mixtura utrinque substantiae bifariam discreta martyris merita pie intuentem docere videbatur. Gandebat namque in cerebro brysus innocentie, purpura martyrii rubebat in sanguine ; utroque martyr Thomas quasi ueste nupciali decenter adornatus, celestis mense con-

viva dignus efficitur. Sic, sic martyr Thomas virtute constantiae adamantinus, caelestis edifici lapis pretiosus, gladiorum quadratus ictibus angulari lapidi Christo in celi^s est conjunctus. Consummatus ergo noster Abel in martyrii gloria, in brevi expletiv tempora multa. Itaque inchoante septimo anno exilii sui, prefatus martyr Thomas pro lege Dei et Ecclesie libertate, quae tota fere deperierat in Anglicana Ecclesia, certavit usque ad mortem, et a verbis impiorum non timuit. Fundatus enim supra firmam petram, id est, Christum, pro nomine Christi, in Ecclesia Christi gladiis profanorum, quinta die Natalis Domini, id est, in crastino Innocentum ipse innocens occubuit. Cujus vitam innocentem et mortem cause merito in conspectu Dei pretiosam, innumera predictant miracula, qua non solum loco requietionis ejus, sed et in diversis nationibus et regnis mirifice exhibentur. Eodem die passio beati Thomae revelata est beato Godrico anachoreta per Spiritum sanctum apud Fintzbale, qui locus distat a Cantuaria plusquam per centum sexaginta milliaria.

50. « Monachi autem Cantuariensis Ecclesie clauserunt ostia Ecclesia et ita permanxit Ecclesia suspensa a celebratione Missæ fere per unum annum; quousque repperunt reconciliationem Ecclesie per dominum papam Alexandrum. Monachi vero detulerunt martyrem suum, et posuerunt nocte prima in choro, agentes eirca illum exequias defunctorum. Et veraciter dicitur, quod expletis circa corpus obsequiis humanitatis, cum jam in choro jaceret super feretrum, circa auroram, levata manu dextera, dedit benedictionem, deinde sepelierunt eum in crypta ». Hactenus Rogerius de martyrio S. Thomæ atque sepultura ipsius. Illic tandem finis præstantissimi martyris, qui vicit sanguine, suique triumphavit occisione, et glorio-sissima insignitus palma martyrii cœli intima penetravit, summae constantie posteris omnibus relinquens exemplum certandi usque ad mortem pro libertate Ecclesie vendicanda. Mox autem in hostes ejus sua ipsumsum Victoria victos atque prostratos irruit formido et pavor, undique culpa ultrice exagitatos. Sed de his interius sicut funestior, ita uberior sermo erit.

Quod autem ad tempus spectat perfuncti martyrii, cum ex recitatis superioris tot Epistolis constet, hoc ipso anno virum sanctissimum dicta die esse necatum gladiis impiorum: nihilominus apud nonnullos invenire est, positum martyrium ejus anno sequenti, sicut in Epitaphio, quod recitatur a Rogerio in Annalibus Anglie, et a Roberto de Monte versibus istis :

Anon millesim centenus septuagesimus
Primus erat, primus quo ruit ense Thomas,
Quata dies Natalis erat, flos orbis ab orbe
Pellitur, et fructus incipit esse poli.

Sed quod passus ponatur ab iis anno septuagesimo primo post millennium centenum, inde accidit, quod

a Natali Domini die incipiunt exordium anni. Qui vero ab ipsis kalendis Januarii, sive ab Incarnatione Domini numerare consueverunt, hoc ipso anno passum esse, iure quidem constanter affirmant, ut ipsi scriptores Quadripartite, his verbis : « Passus est autem egregius Dei athleta Thomas Cantuariensis Ecclesie archiepiscopus, totius Anglie primas, et Apostolica Sedis legatus, anno ab Incarnat. Domini millesimo centesimo septuagesimo, atatis ipsius anno quinquagesimo tertio, quarto kal. Januarii, feria tertia, hora quasi undecima, nt dies quintus Dominicæ Nativitatis ad misericordiam ejus fieret natalis ad gloriam ». Haec ibi.

51. *Fluctuatio Ecclesie Cantuariensis ex Epistola Petri Blesensi S. Thomam laudantis.* — Eodem quoque anno Ecclesia Cantuariensis post sublatum e medio S. Thomam fluctuare coepit, cum videbilec ejusdem Ecclesie monachi cathedrales successorem eligerent, nulla habita ratione provincialium episcoporum, quorum id munerus esset. Redarguit audax facinus Petrus Blesensis, cuius in Ecclesia Anglicana auctoritas magna erat, cum has litteras de laudibus sancti Thomæ sic in primis cumulatissime scriberet¹ :

« Charissimis fratribus et amicis suis canoniciis de Bellovidere, magister Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem et dilectionem.

« Decessit pastor animarum nostrarum, cuius obitum flere decreveram; sed recessit, non decessit; abiit, non obiit. Mors enim per quam mirificavit Dominus sanctum suum, non est mors, sed dormitio: portus mortis et porta vite, introitus in delicias celestis patriæ, in potentias Domini, in abyssum claritatis aeterna. Peregre siquidem prefecturus, saccum pecunie secum detulit, in plenium reversurus: ejus enim anima dives meritis recedens a corpore, in resurrectione generali et plena ad antiquum hospitium revertetur. Cum multas virtutes, quasi merces varias in unum fasciculum comportaverit, ad caelestes nundinas prefecturus, plena dierum vetula, mors seculi scilicet, anus improba, litigiosa, querula, importuna, invida, inimica et subdola coepit revolvere sarcinulas ejus, et scrupulosius explorare, si quid esset in illo meritorum involucro, quod ad ipsius dominium pertineret. Ipse autem tanquam vir circumspectus et prudens noluit vite sue sustinere dispendium: diu enim desideraverat dissolvi, et esse cum Christo, et tunc permaxime suspirabat exire de corpore mortis huius. Modicum itaque pulveris projectit in os vetulae, quasi vice tributi, et nomine vectigalis. Inde coepit falsus ille rumor populariter evagari, et passim plebescere, quia fera pessima devoravit Joseph². Tunica siquidem, qua spoliatus est, fallax nuntia mortis erat. Joseph enim vivit et dominatur in tota terra Aegypti³. Beata ejus anima corruptibilibus exonerata exuvias, de pulvere huius conversationis libera

¹ Apud Petr. Bles. Ep. xxvii. — ² Gen. xxxvi. — ³ Gen. xlvi.

evolavit in cælum, assumpta est ab eo, qui dicit¹: Vado parare vobis locum : iterum autem veniam, et assumam vos ad meipsum. Consummatus in brevi expletiv tempora multa ; raptus est, ne maiestia immunitaret intellectum ipsius. Vocatus est in cælum, quo mundus non erat dignus : nec est extincta lucerna hæc, sed statu transitorio pereussa est, ut luminosius splendeat, et jam sub modio non abscondita luceat omnibus qui in domo sunt. Visus est oculus insipientium mori, sed vita ejus abscondita est eum Christo in Deo : mors eum visisse, et absorbusse visa est, sed absorpta est mors in victoria.

52. « Desiderium cordis ejus tribuisti ei, Domine : diu enim militaverat tibi, propter verba labiorum tuorum custodiens vias duras. Sane a primis adolescentiæ moribus, ceepit morum maturitate senescere, atque carnalis insolentia motus vigilis, jejuniis, disciplinis, cilicio et jugis continentiae baltheo cohibere. Vocatus est itaque a Domino tanquam Aaron ad dandam scientiam salutis plebi ejus, reddere populum acceptabilem Domino, sectatorem bonorum operum, et parare Domino plebem perfectam. Elegit eum Dominus in sacerdotem sibi, ut esset in populo ejus ductor et doctor, vite speculum, pœnitentia forma, et sanctitatis exemplum. Deus scientiarum Dominus dederat ei linguam eruditam, et infuderat ei abundantier spiritum sapientie et intellectus, ut esset inter doctos doctor, inter sapientes sapientior, inter optimos melior, inter humiles socius, inter maximos major. Erat præco verbi divini, tuba Evangelii, amicus sponsi, columna cleri, oculus ceci, pes claudi, sal terra, patriæ lumen, minister Altissimi, vicarius Christi, Christus Domini. Tota conversatio ejus erat schola honestatis, morum ædificationis, et structura salutis. Erat in iudicio rectus, in dispensatione industrius, in præcipiendo discretus, in loquendo modestus, in consilio circumspexus, parcissimus in cibo recipiendo, in donando largissimus, in ira pacificus, in carne Angelus, inter injurias mansuetus, timidus in prosperis, securissimus in adversis, in elemosynis effusus, in misericordiis totus. Erat religiosorum gloria, deliciae plebis, timor principum, Deus Pharaonis. De isto possumus fiducialiter dicere et cantare, quia post aurum non abiit, nec speravit in thesauris pecuniae, qui nec acceptor numerum, nec acceptator esse dignatus est personarum. Ceteri in eminentiæ cathedralis apicem sublimati, statim curam carnis propensi agunt, circumspexus se diuant, non minus tument corporis ægritudinem, quam gehennam, et in omnibus spatum vite productioris affectant. Iste vero a primo sue promotionis ingressu, summo desiderio appetebat finem vite, inno, ut verius loquar, vivendi principium. Nam sicut Salomon ait² : Cum consummaverit homo, tunc incipit. Hujus enim

vite transeuntis egressus, ingressus est ad illam, que non transit nec desinit, vitam. A tenerioribus annis incipiens, singulis atatibus, quasi singulis diei horis tanquam diligens cultor et strenuus in vinea Domini Sabbath laboravit, et sic in consumptione sanctorum vita transitorie cursum clausit. Sane jandiu conversatione cœlestis, et a corpore peregrinans, anhelabat ad illas cœlestes delicias temporalis vite transire compendio. Ideo propositum et signum peregrinationis arripiens de torrente in via bibit : propterea exaltatum est nomen ejus in patria.

53. « Sic domini et fratres nostri monachi cathedrales pupilli facti sunt absque patre. Deus autem, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovum in sanguine testamenti æterni Dominum IESUM Christum, ipse (ut verbo Moysi utar¹) providat virum qui sit super multiuidinem hanc. Porro plurimi conqueruntur et impatientissime ferunt, quod Christi tunica inconsutilis inter eos et episcopos terre scissa est : nec tantum vacca et aries, sed turtur et columba divisæ sunt, et altrinsecus separate. Ausa est irrumpere usque ad religionis professores magistra illa discordia, odii fomes, et occasio scandalorum præsumptuosa, scilicet, usurpatio seorsum et singulariter eligandi, ut contempta et abjecta episcoporum et abbatum deliberatione communis, fieret electio clandestina et furtiva, et consuetudini contraria, inimica legibus, damnata decretis et moribus reprobata. Omnes cœteri, qui nunc injuriam et contemptum suum reputant, eam quam monachi fecerunt electionem, in personam quem nominata est sua vota libenter et unanimiter sine omni scissura et scandalo contulissent. Nunc autem vereor, ne hæc elecțio, quod Deus avertat, sit ejus dejectio : et hæc acquisitio umbratice libertatis convertatur Ecclesie, Christi in materiam servitutis. Sane pestis hæc, et alie innumerabiles corpus Ecclesie generalis hodie inficiunt et corruptunt. Irruunt laici in Sancta sanctorum : sanctuarii vero lapides disperguntur in capite omnium platearum. Convertuntur hodie claustra in castra et foræ : religiosi in ethnicos, pastores in Iupos, lilium in spinam, aurum in scoriam, frumentum in lolium, vinum in acetum, oleum in amuream. Respiciat Dominus in faciem testamenti sui, et non det in conculationem vicinam quam plantavit dextera ejus, Ecclesiam, quam acquisivit sanguine suo : suscit spiritum Moysi, et erigat cornu illius unicornis, episcopi illius unice summi et singulariter generalis quatenus arripiat judicium manus ejus, ut cornu suo ventilet Syriam, intonet contra Edom, fulminet contra vitulos Bethel, contra idola Egypti, contra pingues vacas Samariæ, contra sacerdotes Baal, contra pastores pascentes seipso, contra judices qui condunt iniquas leges, contra canes mutos non valentes latrare, contra amphoram Zachariae, con-

¹ Joan. XIV. — ² Eccl. XVII.

¹ Num. XXVII.

tra vasa pastoris stulti, contra ambitionem Simonis magi, contra tyrannidem seculi et ambitionem claustrorum, contra prævaricantes, contra arrogantes, contra oppressores pauperum, contra turbatores Ecclesiastice pacis, et fidei subversores ». Hic Petrus: reliqua suo loco.

54. *Legatio Emmanuelis imp. ad Alexandrum III.* — Jam vero ad Orientem convertamus orationem, ad legationem scilicet missam ab imperatore Emmanuel ad Alexandrum Romanum Pontificem, de qua haec in Actis ipsius Alexandri papæ superius saepe citatis leguntur:

« Interea Emmanuel magnus Constantiopolitanus imperator, cum videre Fridericum imperatorem Ecclesiam Romanam et Alexandrum papam vehementer cum schismaticis impugnare et persequi: misit Beneventum de majoribus imperii sui apocrisiarium cum immensa multitudine pecuniarum ad praesentiam ipsius Pontificis, loquenter haec verba: Dominus imperator jamdiu desiderio desideravit exaltare et honorare Ecclesiam Romanam matrem suam et personam vestram. Nunc autem cum videat Fridericum imperatorem ejus advocationem, qui ex officio suo eam deberet ab aliis tueri atque defendere, acrem illius esse impugnatorem et persecutorem: magis vult eidem Ecclesie servire atque succurrere. Et si temporibus istis illud Evangelicum adimpleatur verbum¹: Et fiet unus ovile et unus pastor: Ecclesiam suam Graecam in eostatu, in quo antiquitus fuisse cognoscitur, eidem Romanæ Ecclesie unire desiderat atque subjicere; dummodo sibi velitis sua jura restituere. Unde regat et postulat, quatenus predicator Ecclesie adversario, imperii corona jam privato schismatis causa, sibi eam, prout ratio est et justitia exigit, restituatis. Pro cuius rei complemento, quidquid videritis necessarium, in sufficienti pecuniarum summa, atque in potentia et virtute armorum, juxta vestrum beneplacitum paratus est elargiri, et solvere absque mora.

55. « Quibus auditis, Pontifex cum episcopis et cardinalibus, atque nobilibus Romanorum consilio diutius habito, respondit predicto apocrisiario, hoc modo videlicet: Nos agimus gratias domino tuo imperatori tanquam charissimo principi, et beatissimo beati Petri filio, ex devota et frequenti visitatione sua et ostensione bona voluntatis, quam habet erga sanctam Romanam Ecclesiam. Eapropter et affectuosa ejus verba libenter audivimus, et postulationes, in quibus secundum Deum possumus, paterna benignitate admittere volumus. Ea vero quae de imperio postulat, nimis alia sunt, et valde periculosa et perplexa, quibus pro sua difficultate, obviantibus sanctorum Patrum statutis, assensum præbere sub hujusmodi conventionibus non possumus nec debemus, qui ex officio nobis a Dño commisso, pacis auctores nos esse convenit et custodes. Sic igitur excussis ab omni munere

ipsius Pontificis manibus, cum tota pecunia quam delulerat, jam dictus apocrisiarius reddit ad dominum suum, subsequentibus cum duobus cardinalibus, quos ad eundem imperatorem idem Pontifex destinavit ». Pergit auctor:

56. *Mortuo antipapa, Fridericus imperator episcopum Bambergensem dolose mittit legatum ad Alexandrum III.* — « Eodem tempore Guido Cremonensis, qui et Paschalis antipapa dictus, cum apud B. Petri Ecclesiam incubaret, et in coptas sui erroris pertinacia moraretur; ab eodem Apostolo immensus canceri morbus in renibus ejus apparuit: cum pulmonis anhelitu tamdiu emisit sanium foetidam, donec infelicius spiritum impunitus exhalavit, et pessima morte occubuit. Unde quidam metrographus metrice cecinit dicens :

Corruit insani Guidonis et Octaviani
Inupta majestas, atque infelicta potestas.
Surgit Alexander, ratione prior, Petrus alter,
Stat nunc in petra, post haec statuendus in æstra.

« Sublatis igitur de medio desolationis sue duobus capitibus, residua schismaticorum plebs in desperationis voragine constituta, cum nullus de Ecclesie sue corpore supercesset, quem sibi præficere possent, assumpserunt quendam Joannem abbatem Strumentensem, virum apostolam, lubricum, vorace, atque geomagnum (gyroavum), non sine risu et multorum ludibrio in cornutam tertiam bestiam erigentes in cathedra pestilentiali, tanquam perfidi et pertinaces ipsam abominationem adorare et venerari spiritu diabolico præsumperunt. Hic apostaticus homo, cum pro suis meritis sperneretur ab omnibus bonis, et odio haberetur, adhæsit pravis et sceleratis, quorum præpositus et princeps hand diutius extitit. Ilujus fautores et domestici familiares fuerunt apostate, lenones, scurrae, fugiti vi ex monasteriis, et pro suis sceleribus damnati. Fures quoque et raptores ipsi egoen et pauperi viatorum et peregrinorum spolia conferebant.

57. « Interea imperat. Fridericus, videns duas quas exeretal ex divino iudicio bestias corruisse, atque tertiam non de corpore Romanæ Ecclesie, sed de complicum suorum collegio fuisse assumptam pariter et electam, doluit usque ad præcordia, ex eo quod pars ejus ad nihilum devenisset, et quod Alexandri papæ causa convalescens, in melius semper proficeret. Sed ne in malo superari videretur et omnino confundi, simulavit, sicut homo callidus et valde astutus, prefatam bestiam venerari; et præcepit fautoribus suis, ut eam manutenerent et sustentarent. Post aliquantum vero temporis ad consueta et callida se argumenta convertens, ut omnium favorem posset acquirere, bonam voluntatem et plium desiderium de formanda Ecclesia atque imperii pace habere fraudulenter ostendit. Quippe qui et in tantum se humiliavit, quod episcopum Babenbergensem, qui Catholicus semper exliterat, usque Beneventum ad

¹ Joan. x.

præsentiam papæ Alexandri transmitteret, cui de-
derat potestatem, ut cum eo juxta formam capitu-
lormi que ipsi commiseral, concordiam et pacem
firmaret. Injunxit etiam ipsi, ut hæc omnia eidem
Pontifici tantummodo revelaret. Quod quidem,
sicut postmodum claruit, hæc astutia fecisse digno-
scitur, ut inter Romanam Ecclesiam et Longo-
bardos scandalum ponret et eos ab invicem sepa-
rate.

58. « Pontifex autem, ubi adventum ipsius
episcopi pro certo cognovit, et quod de Longobar-
dorum causa nihil ei fuisset commissum, non nihil
dubitare posset; præsentiens versalias et artes
mittentis, non sine suspicione erat. Ideoque cum
episcopis et cardinalibus deliberato consilio, ad
Lombardos litteras et nuntios festinante direxit,
et eorum dubia et nutantia corda firmavit; et ut
ex singulis civitatibus unam discretam et idoneam
personam, que vicem generalitatis haberet, ad
eius præsentiam destineret, eis suadendo mandavit,
cum quibus verbum pacis et concordia, quod epि-
scopus deterebat, traclare volebat, et quod exinde
agendum foret, cum eis disponeret et ordinaret.
Unde factum est, quod fidetes pariter et sapientes
viri a Lombardorum communitate sunt directi ad
præsentiam summi Pontificis.

« Accessit prædictus episcopus ad partes Cam-
paniæ, et eidem Pontifici adventum suum nuntia-
vit, obsecrans, ut quia terram regis Siciliæ intrare
prohibitus fuerat, ipse Pontifex ad Campaniam
B. Petri patrimonium pro colloquio secum ha-
bendo dignaret reverti. Placuit ergo summo
Pontifici, ad preces illius cum fratribus suis, et
Lombardorum legatis de Benevento discedere in
Campaniam et in civitate Verulana prædictum le-
gatum expectare.

59. « Altera autem die, cum Pontifex de more
in pleno consistorio resideret, idem Babenber-
gensis episcopus advenit, et ante conspectum papæ
Alexandri reverenter accedens adoravit eum, et
dixit: Dominus meus imperator Fridericus misit
me ad vos, et districte injunxit mihi, ut vobis cum
seorsum loquar, et vobis solum ea revelem, que
mihi dicenda commisit. Cui cum Pontifex saepius
diceret: inutile penitus est, ut nulli soli ea expo-
nas, super quibus absque notitia et consensu
fratrum meorum, et coram domini legatorum Lomba-
rdorum nullum tibi dabo responsum, vix tandem
ab eo potuit obtinere legalus episcopus, ut
ipse solus cum audiret, et postea quibus vellet
audita communicaret. Audivit itaque diligenter
illum seorsum, sicut petit. Episcopus vero post
multa et varia que Pontifici revelavit, firmiter
asseruit, quod in personam illius nihil ulterius
imperator agere volebat, sed omnes ipsius ordina-
tiones quas fecerat ratas haberet, et ab aliis teneri
juberet. De papatu vero et obedientia ipsi debenda
aut implicite loquebatur et velate, quod ex verbis
eius catholicum sensum capere minime poterat.
Cum autem importune sibi ac vehementer instaret

Pontifex, ut super his non in parabolis, sed in
veritate apertissime loqueretur, confessus est quod
distincte verba ipsa exposita mutare non audebat.

« Ibis igitur auditis, cum nihil amplius ab eo
episcopo clicere posset, ad secretiorem cameram,
ubi fratres cum Lombardis dimiserat, Pontifex
remanevit, et auditâ ejus universaliter retulit, et
habita deliberatione, Alexander papa sic episcopo
respondit:

60. « Prudentiam tuam, dilekte in Christo
frater, valde miramur, quod hujusmodi legatio-
nem, ad nos, qui calliditatem et astutias mittentes
non ignoramus, quasi nescius detulisti. Cum enim,
sicut asseris, idem imperator factas a nobis ordina-
tiones jam (Deo gratias) velit respicere, atque ab
aliis ratas haberi, et in persona nostra non con-
sentia, qui licet indigne, canonice tamen B. Petro
in Sede Apostolica successimus: quid aliud est
agere, nisi Deum venerari et colere ex parte, et ex
parte ipsum negare? Causam nostram tota Dei
Ecclesia in aliis regibus et principibus Christianis
jam judicavit canonicanam, jam amplectitum, et
nobis usquequaque obeditur. Si ergo inter oves,
quas Deus B. Petro pascendas commisit, vult numerari:
quid amplius differt eidem principi Apo-
stolorum cervicem suam fleetere, et Catholicae sese
unitati aggregare? Nos vero, si per eum non stete-
rit, parati sumus et prompti, praeterea mundi
principibus honorare ipsum, et suam ipsi justi-
tiam integrum conservare, dummodo matrem suam
sacrosanctam Romanam Ecclesiam, que ipsum ad
imperii culmen provexit, filiali devotione diligat,
et suam libertatem ei conservet. Post hec autem
ita increpatus, et fraternaliter communonitus idem
Babenbergensis episcopus, a Lombardis ductus, ad
Fridericum versus est». Haec de legatione
Friderici imperatoris. Pergunt Acta:

61. *Comes Tusculanus papæ subjicitur.* —
« Cum autem apud civitatem Verulanam moraretur
Pontifex, et Romani Tusculanam civitatem acerius
solito impugnarent, Rayno ejus dominus, qui
nimio terrore perterritus, contra fidelitatem quam
eidem Pontifici fecerat, Joanni Maledicto, qui a Fri-
derico Urbis praefectus factus fuerat, Tusculanam
civitatem sicuti stultus et insipiens dedit, et popu-
lum Tusculanum a fidelitate, quam sibi tenebatur
exhibere, absolvit: dataque civitate in manu ipsius
Ioannis, recepit Montem-Flasconis, et burgum
Saneti-Flaviani cum suis pertinentiis, que ad
dominium et jus beati Petri tantummodo spectare
asseruntur. Super his ergo Alexander papa, cum
videret beati Petri patrimonium ita insolenter
distrahli et donau, adversus utrumque non indi-
gnari et graviter commoveri non potuit. Quippe
quod medietas Tusculani cum Monte-Flascone, et
burgo S. Flaviani jure proprietatis ad solam Ro-
manam Ecclesiam spectant; et quod ex alia parte
utrosque Romani haberent exosos: ut posset adi-
pisci, Tusculanam civitatem fecit continuis assul-
tibus vehementius infestari. Unde Joannes Male-

dictus non mediocriter territus, relicta eadem civitate aufugit. Nihilominus Rayno quoque se omnino deceptum fore persentiens, spretus et pulsus a milibibus, et populo Montis-Flasconis: terram ipsam reliquit, et nimio rubore confusus, ad Tusculum, quod dimiserat inconsulte, se voluit revocare; sed quia eos a dominio suo et fidelitate absolverat, et alieno dominio subjecerat, cives non solum eum recipere sprevrunt, sed etiam de enctis finibus suis propulsarunt. Cum igitur esset omnium consilio et auxilio destitutus, ad matrem suam S. R. E. quam temere lacerat, convolavit, et tanquam filius prodigus a domino papa Alexandro ejusque inherentibus fratribus indulgentiam et misericordiam postulavit, ponens seipsum, et quidquid juris videbatur habere in ipsa civitate, in beneplacito eorum et misericordia. Sed populus Tusculanus prævenerat ipsum Raynonem, et se et civitatem, et quantum in ea erat, sub dominio beati Petri, et potestate ipsius Pontificis sponte tradiderat. Unde factum est, quod ipse Rayno de ipsa civitate donationem per publicum Instrumentum eidem papæ et successoribus ejus fecit ». Pergunt Acta referre de nuntio Roman perlato de crudelissima necce S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, et de aliis, quæ, quod ad sequentem annum spectent, suo loco dicemus.

62. *Nascitur S. Dominicus.* — Hoc eodem

anno, quo ex hac vita subducitur sanctus Thomas Dei magno beneficio ex materno utero in lucem editus Calarogæ in Hispania Dominicus ex Gusmannorum familia, qui secundum præcedentem prophetiam matri per quietem ostensam fax lucis fore vite sanctitate illuminatur orbem, et canis latratu abacturus feros lupos, nempe voce predicationis deballatur hæreticos. Hæc de ortu tempore ex S. Antonino collegimus¹: reliqua de ipso sequenti tomo dicturi sunnus.

Quod spectat ad res Orientales, contigit hoc eodem anno legatio Theoriani ad Armeniæ generalem, nempe principem Armenorum; ita enim reperiuntur nominati his temporibus principes eorum, donec regis titulum sunt consecuti a Romano Pontifice. Ille inquit anno vicesimo octavo Emmanuelis imperatoris, non decimo octavo (ut mendosus Codex habet, nam Indictio tertia ibidem notata legitur una cum anno a creatione mundi sex millesimo centesimo septagesimo octavo) missus est ad corrigendos Armenorum errores idem Theorianus, qui naviter inebuit in opus, ut patet ex ejus relatione ab ipso scripta, quæ latinitate donata, jam eusa extat tomo quarto Bibliothecæ sanctæ, quam consulas.

¹ Ant. hist. par. iii. tit. xxiii. § 4.

Anno periodi Greco-Romana 6663. — Anno ætate Hispan. 1208. — Anno Hegire 566, inchoato die 14 Sept., Fer. 2. — Iesu Christi 1170.

— Alexandri III papa 12. — Friderici Enobarbi reg. 14. imp. 16. Manuellis Comneni imp. 28.

1. *Coronatio filii Anglie regis per Eboracensem archiepiscopum.* — A num. 1 ad 54. Gervasius Dorobernensis quæ mortem sancti Thomæ Cantuariensis archiep. præcessere et secula sunt, in Chronico suo accurate explicat, cui magna fides habenda, cum ipsumnet ad annum sequentem scribat: « Mihi monachatum concessit eo anno, quo ipse fuit in archiepiscopum sacratus (anno nempe mclxii). Et ei professionem feci, et ipse me ad sacros ordines promovit. Rex itaque Henricus hoc anno V nonas Martii et Gallia in Angliam venit; quod cum accepisset Alexander III, « renovavit mandatum ad Rothomagensem et Niverensem, præcipiens, ut si necesse esset, in Angliam transfretarent, omnibus modis regem de pace commonituri ». Convenerunt interim die statuto

ex mandato regis ad Londoniam totius Angliae episcopi, abbates, comites, barones, aliique, ipsaque die rex Henricum filium suum in regem ungi præcepit et coronari per Rogerium Eboracensem archiep. quamvis regum Anglie coronatio ab antiquo tempore solius sit Cantuariensis archiepiscopi. Facta illa consecratio « imminentie solemnitate sancti Joannis-Baptiste », ut refert Baronius num. 7. ex Quadripartita, sen, ut habet annalista Mairosensis, XI kalendas Junii in die Dominica, sed legendum, XI kalendas Julii, qui in Dominicam incidit, post quem diem celebratum est festum sancti Joannis-Baptiste VIII kalendas Julii.

2. *S. Thomas archiep. Cantuarie occiditur.* — Interim ex permisso regis Angliae sanctus Thomas in Angliam reversus est, ubi kal. Decemb.

cum multo honore et lætitia, et dulcissimis laerymis a clero et populo, et conuento Cantuariensi susceptus est». Ipsi suspensi et excommunicati pedibus regis provoluti malo suo pacem factam esse dixerunt, asserentes quod ipsi et omnes, qui coronationi filii sui interfuerant, per dom. Thomam archiep. a dom. papa essent excommunicati. «His auditis, rex plusquam suam deceret majestatem iratus, et fere jam extra se positus, cepit se niserum clamare, asserens se ignobiles et ignavos homines nutritivisse, quorum nee ullus tot sibi illatas injurias voluerit vindicare. His igitur et ejusmodi regis lamentationibus milites quatuor irritati, in ipsa nocte Dominicæ Nativitatis, qua feria sexta fuit, juramento se constrinxerunt, et sic a curia latenter in ipsa festivitate recesserunt». Subdit Gervasius sanctum præsulem ab illis quatuor nobilibus, et regi admodum familiaribus occisum fuisse. Diem mortis ejus notat Baronius num. 49, ex Rogerio Hovedeno, qui ait, «quinta die Natalis Domini, id est, in erastino Innocentium ipse imbecens occubuit», quarto sc. kal. Januarii currentis Christi anni. Scriptores enim Anglici, qui hoc martyrium anno MCLXXI contigisse tradunt, annum a die Natali Christi exordiuntur, ideoque die XXII Decembris hujus anni jani numerant annum MCLXXI. Ad quod Aera Christiana apud Anglos initium varii recentes scriptores annuum non adverentes, martyrium hoc anno uno distilere.

3. *Martyrium S. Thomæ S. Godrico revelatum.* — Addit Hovedenus apud Baronium ibidem : «Eodem die passio B. Thomæ revelata est B. Godrico anachorete per Spiritum sanctum». Sed Hovedeni hallucinationem non vidit Baronius. In Vita enim sancti Godrici evenite. Finchake in Anglia a Gallrido monacho coævo elucubrata, et ad diem xxi mensis Maii in Actis SS. Bollandianis recitata, num. 63 dicitur sanctum Thomam exequias sancti Godrici celebrasse, et num, sequenti sauctum Thomam ante mortem sancti Godrici ad eum numeratum direxisse, apud ipsum exquisitum, «quem denique dolorum finem immanitas malorum inveniret», ac Godricum respondisse : «Laetitiam ei et tristitiam annuntio : laetitiam quidem, quia regiam in proximo amicitiam consequetur, et cum honore plurimo Ecclesie sua, et suis restituetur, et majora nascentur omnibus Anglis in ejus reditu gaudia, quam olim in exultaturi egressu resonabant lamenta. Tristitiam autem, quia ficti serenitas ita inaudite iniquitatis et crudelitatis reente obducetur nebula : et tunc Godriens non erit in carne victurus. Replica etiam ut si psepe repeate, quia infra novem mensium terminum finis cum eo finietur ex omni parte». Tum in fine Vita Godrici Galfridus ait : «Transit vir Domini Godriens anno Dom. Incarnat. MCLXX», conversationis sue in vita eremita anno IX, duodecimo kalendas Junii, feria quinta, octava die Ascensionis Domini». Guillelmus Nunbrigensis lib. 2, cap. 20, dicit se sanctum

Godricum vidisse, et allocutum esse «in oratorio suo juxta sacrum altare jngiter decumbentem», narrataque ejus morte, subdit : «Idem loci spatum ejus nunc corpus occupat, quo vel orans proculbere, vel ægrotus decumbere consueverat».

4. *Gesta in Italia.* — A num. 54 ad 62, Jam anno MCLXXXIII, diximus legationem Manuels imperatoris ad Alexandrum III, qua offerebat unionem Ecclesie Graecæ cum Latina, si imperium Occidentale sibi conferre vellet, ad eum Christi annum pertinere. Acta enim Alexandri III in quibus hujus legationis mentio, subdunt, *eodem tempore*, ut legere est apud Baronium num. 56, Guidonem Cremonensem seu Paschalem III antipapam infelicem spiritum exhalasse ; quam mortem eo Christi anno accidisse extra controversiam esse debet. Quod vero Baronius num. 61, de donatione Tusculanae civitatis Ecclesie Romane facta habet, confirmatur ex anonymo Casinensi, qui ad hunc Christi annum seribit : «Alexander papa rediens a Benevento recepit Tusculanum ad proprietatem Romane Ecclesie». Spectant et ad hunc annum que narrat Joannes de Ceccano in Chron. «Indict. III, mense Martio, die XV kal. Aprilis, venit Alexander papa Verulas (opidum est Latii medium fere inter Anagniam et Soram) ordinavit ibi archiepiscopos, episcopos, abbates et alios ordines. Hoc autem annomisit imperator Constantinopolitanus neptem suam cum episcopis Gracis et cum comitibus, et cum multis militibus, et cum magna pecunia ad Alexandrum papam, ut daret eam in conjugio Odoni Frajanis de Roma, qui apud Verulas eam conjugavit, et tunc ipse Odo cum ea reversus est Romanum. Postea prædictus papa Alexander fecit fabricare Ecclesiam apud Verulas ex sua pecunia pro elefantiosis, in qua obtulit multa dona. Quinto idus Martii papa Alexander venit ad Ecclesiam Sancti-Petri de Caneto, et prefectus est ad Verulas, Septimo idus Madii tam vehemens fuit terra motus, quod plerosque muros civitatis destruxit, quod per se etiam sonaverunt campanæ».

5. *Armeni cum Ecclesia Constantinopolitana uniuntur.* — Ad num. 62. Florebat hoc tempore Theorianus sub Manuele Graecorum imperatore, a quo in Armeniam missus est hoc anno, ut Armenios ad veram fidem et Graecæ Ecclesie ritum revoaret. Scriptis dialogum *Orthodoxi cum Catholicō*, id est, cum patriarcha Armenorum, et *Gesta legationis sue*, in quibus egregie disserit adversus haeresim Eutychianam. Extat Incluentum illud Opus tom. I. Biblioth. Patrum Graeco-Lat. Cum enim Armeniorum natio suis dueibus et episcopis destituta haereses suas in adjacentes nationes disseminaret, et periculum fidelibus immiseret, Theorianus anno mundi 6678, qui Christi est uix xx, jussus est legationem illam obire. Tunc Armenii asserabant unam in Christo naturam, verba Cyrilli non bene intellecta ad sui dogmatum probationem adduceentes, que ille ad Nestorium scriperat : *Unam esse naturam Verbi incarnati*. Verehantur

enim, ne si dicerent duas in Christo naturas, in Nestorii haeresim incidere vel per duas naturas duas personas introduceentes, et Quaternionem pro Trinitate adorarent, propter naturae alterius accessionem. Conficiebant christma ex oleo sesamino, non olivarum; causam asserentes, quod in Armeniorum regione propter frigus non essent oliveta; ideoque ita cogente necessitate, oleum quod in ipsa regione reperiebatur, ad usum chrismatico usurpabant. Tantummodo missam intra templum celebrabant, ingrediente solo Pontifice; reliquo populo, etiam sacerdotibus foris stantibus; caetera officia extra templum: neque enim fas erat coquinatus in illud ingredi. His et similibus cum Armeni infici essent, Theorianus variis disceptationibus cum eorum catholicis et aliis id effecit, ut erroribus propulsatis veritatem amplecterentur, et unirentur cum Ecclesia Constantiopolitana, ut fuse prosquiritur ipse Theorianus.

6. Alexandr. urbem suam Ecclesiae Rom. tradunt. — Populus nova Alexandria imperio Longobardis aedificata esse Alexandro III et Ecclesia Romanae tradidit, ut eruit Ughellus in Italia Sacra tom. iv, ex Registro Ms. Innocenti III, In Instrumento hoc Christi anno, et *xi anno Pontificatus Domini Alexandri III, mense Januarii, tertia Indictione* scripto leguntur nomina sexdecim cardinalium subscriptorum, eoque consules et populus Alexandrinus offerunt Alexandro III et successoribus in perpetuum « terram scilicet proprii juris nostri, inquit, quae est infra predicta civitate, quam populus ipsius civitatis ad construendam ibidem Ecclesiam emit, et per eamdem investitiram volumus terram ipsam omni tempore Romane Ecclesiae jure precario pertinere, etc. Ego

Faleo notarius et scriba sacri Palati Beneventani: quia Itene curia Romana, ipseque Pontifex in ea urbe erant.

7. Corpus S. Ambrosii nunquam Mediolanensis creptum fuit. — Puricellus in Monument. Basile. Ambros. num. 510, hoc anno Chartam exhibet ex archivis Ecclesiae Sancti-Ambrosii eductam, scriptamque anno Dom. *Incarnat.* MCLXX, xi die mensis Novembris, *Indict. iv*, qua Amizo abbas Ecclesiae et monasterii beati Ambrosii, « ubi ejus sauctum requiescit corpus, constructi foris non multum longe a civitate Mediolani » quandam massarium seu custodem constituit. Qua ex charta corpus sancti Ambrosii anno quo Mediolanensis civitas destruta, in aliam regionem translatum non fuisse appareat. Amizo eniā jam ab anno MCLVI, ut demonstrat Puricellus num. 414, abbas erat praefati monasterii, et præsens fuerat obsidioni et desolationi patrie sue, et tamen testatur hoc ipso tempore sancti Ambrosii corpus in praefato monasterio quiescere.

8. Orients magno terræ motu concutitur. — « In festivitate Apostolorum Petri et Pauli subito terra motus ingens et horridus in Oriente ultra mare Græciae urbes plurimas et castella cum suis habitatoribus subversas obruit: Tripolim, Gibellum, Laodiciam, Antiochiam et castella quamplurima; sed et terra Gentilium codem terra motu miserabilius cum eorum innumerositate perit », inquit annalisti Mailrosensis ad hunc Christi annum, cui suffragantur continuator Chronicæ Sancti Petri-Vivi, chronographus Vezeliensis, Nangius in Chron. et Tyrius lib. xx, cap. xix, qui licet annum non exprimat, fusius tamen aliis de eo terræ motu agit.

1. De S. Thomœ nece luctus; et quid nuntiū Anglici regem excusantes egerint apud Alexandrum III. — Sequitur annus salutis millesimus centesimus septuagesimus primus, Indictione quarta, quo perulgata dira necesse sanctissimi martyris Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, univer-

sus plane Occidentalis concussus est orbis, priusunque omnium auditi sunt gemitus: litteræque in primis frequentes, eademque lugubres datæ ad Alexandrum Pontificem a diversis, atque id generis, ut quot fuerint ipsæ, tot dixeris esse gloriose elegia, et præclara Epitaphia sepulture martyris

præstantissimi. Ex quibus primo loco accipe, quæ rex Francorum de his ad ipsum scripsit Alexandrum¹:

« Alexandro Dei gratia summo Pontifici, Ludovicus eadem gratia Francorum rex, salutem et debitam reverentiam.

« Ab humanæ pietatis lege recedit filius qui matrem deturpat; neque Creatoris beneficii remiscuntur, qui sancta Ecclesia illata turpitudine non tristantur. Unde specialius est condolendum, et novitatem doloris excitat inaudita novitas crudelitatis. Quoniam in saeculum Dei insurgens malignitas, in pupillam Christi gladium infixit, et lucernam tantam Ecclesie non tam crudeleter quam turpiter jugulavit. Excitetur ergo exquisitæ genus justitiae, denudetur gladius Petri in ultionem Cantuariensis martyris, quia sanguis ejus pro universalis clamat Ecclesia, non tam sibi quam universæ Ecclesiae conquerens de vindicta. Et ecce ad tumulum agoniste (ut revelatum est nobis) divina miraculis revelatur gratia (gloria), et divinitus demonstratur, ubi humatus requiesceat, pro cuius nomine decerpit. Latores vero presentium patre orbati, pietati vestre seriem indicabunt, et testimonio veritatis aurem mitissimam adhibe, et tam de isto negotio quam de aliis tanquam nobis credite. Valete ». Hæc rex. Sed et Blesensis comes eodem argumento itidem ad Alexandrum Pontificem litteras dedit². Insuper et³ Senonensis antistes tunc Sedis Apostolicæ legatus binas ad eundem papam de nece S. Thomæ⁴ litteras scripsit. Sed missis his eodem arguento conscriptis, jam reliqua de legis Romani nuntiis ab Anglorum rege pro penitentia suscipienda ob necem marlyris, et de frequentia et excellencia miraculorum exhiberi coptorum ad sepulchrum ejusdem marlyris, et aliis ad hæc spectantibus vi-deamus.

Necato martyre in fine anni superioris, fit Roman concursus ad Alexandrum Pontificem, aliorum (ut vidisti) execrandum sacrilegum detestantium et accusantium; aliorum vero regem ipsum Anglorum excusantium. Fuerunt (ut audisti) accusatores principes pii, ut rex Francorum, comes Blesensis et episcopi legati, in primis vero Senonensis. Excusator autem attulit episcoporum conuentus, quorum omnium nomine Lexoviensis episcopus ad Alexandrum papam hanc dedit Epistolam⁵:

2. « Cum apud regem nostrum pariter congregali, de magnis Ecclesiae regisque negotiis tractaturi crederemur, subitus nos de domino Cantuariensi rumor lamentabili merore perfudit; adeo ut in momento serenitas in stuporem, et consultationes in suspicio revertentur. Per atq[ue] enim ab Anglis revertentes certa relatione didicimus, quod

quidam inimici ejus, crebris (ut aiebant) exacerbationibus ad iracundiam et amentiam provocati, temere in eum irruptione facta (quod sine dolore dicere non possumus, nec debemus) personam ejus aggredi et trucidare crudeliter perstiterunt. Ad regis denique notitiam rumor infaustus, quibusdam preferentibus, pervenit, quoniam ei non lieuit ignorare, quod ad ejus vindictam jure potestatis et gladii videbatur specialius pertinere. Qui statim, in primis nefandi sermonis initio, ad omnia lamentationum et miserationum genera conversus, regiam prorsus majestatem quasi cilio immutans et in cinere, in isto fortius amicum exhibit quā principem, stupens interdum, et post stuporem ad gemitus acriores, et aceriores amaritudines revolutus, tribus fere diebus reclusus in cubiculo, nec cibum capere, nec consolatores admittere sustinuit, sed inostria perniciiore voluntarii sibi perniciem indicere pertinaciter videbatur. Misérabilis erat malorum facies, et anxia necessitate dolorum, quoniam qui sacerdotem lamentabantur primitus, de regis salute consequenter cœpimus desperare, et in alterius nece miserabiliter ultrumque credehamus interierisse. Porro querentibus amicis et episcopis maxime quod cum ad se redire non permetteret, respondit, se metuere ne sceleris auctores et complices veteris rancoris confidientia impunitatem sibi criminis promisissent, licet ipse novas inimicitias recentibus injuriis et frequentibus malelicitis compararet: arbitrari se, nominis sui famam et gloriam maledictis amulorum respergi posse, et confungi id ex ejus conscientia processisse. Sed omnipotentem Deum se testem invocare in animam suam, quod opus nefandum nec sua voluntate, nec conscientia commissum est, nec artificio perquisitum. Nisi forte in hoc delictum sit, quod adhuc minus diligere credebatur. Super hoc quoque se iudicio Ecclesie prorsus exponere, et humiliiter suscepturnum quidquid in eo fuerit salubriter statuendum.

3. « Communicato igitur consilio, in hoc consultatio omnium conquevit, ut Sedis Apostolicæ sapientiam et auctoritatem consideret, quam spiritu sapientia et potestatis plenitudine Christiana fides praedicat abundantius redundare, et apud eam suam studeat innocentiam modis legitimis et canonice approbare. Suplicamus ergo, quatenus secundum datum a Deo vobis spiritum consilii et fortitudinis, tanti sceleris auctoribus secundum facti immanitatem severitas vestra retribuat, et suam innocentiam regi pietas Apostolica in statu suo velit affectuosins conservare. Omnipotens Deus personam vestram Ecclesie sue per multa tempora conservet incolument ». Haec enim Lexoviensis episcopus nomine omnium qui convenerunt episcoporum. Cum his autem litteris missi sunt nuntii ab episcopis ad Alexandrum papam, alii vero a rege ipso, sed ante hos alii ab Eboracensi pro absolutione ab excommunicatione petenda. De quibus

¹ Cod. Vat. lib. v. Epist. lxxviii. — ² Ibid. Epist. xviii. — ³ Ibid. Epist. lxxx. — ⁴ Ibid. Epist. lxxxii et lxxxiii. — ⁵ Ibid. Epist. lxxix.

omnibus extat relatio nuntii regis ad archidiaconum Pietaviensem his verbis¹:

4. « Qui fuerint primi nuntii regis, et qui secundi, et quid tam hi quam illi postulaverint, et quomodo a curia recesserint; sibi ea qua potero brevitate perstringam. Primo missi sunt Joannes Cumin, et magister N. ad petendam absolutionem episcoporum: sed Joannes Cumin prius venit ad curiam quindecim diebus antequam N. veniret, et post multam instantiam suam, prius facta promissione quingentiarum marcharum, auditus est, astantibus cum eo, et plurimum allegantibus ad excusationem episcoporum, clericis Eboracensis archiepiscopi, et munio Dunelmensis. Et credo quod reportassent absolutionem, nisi supervenisset rumor de morte archiepiscopi, qui omnia denigravit. Ita enim perturbatus est dominus papa, quod nec etiam sui fere per octo dies cum eo potuere habere colloquium. Et generaliter interdictum est, ne Anglici ad eum haberent accessum, et suspensa sunt omnia eorum negotia.

« Secundi nuntii fuerunt episcopi Wigorniensis et Ebroicensis, et abbas de Valace, et archidiaconus Saresberiensis, et Lexoviensis, et dominus Robertus de Novo Burgo, et Richardus Barre, et magister Henricus Pichim, et quidam Templarius, missi ad excusandum regem, quod nec ejus mandato, nec voluntate imperfectus esset Cantuariensis. Hoc autem non est negatum, quin ipse rex dedisset causam mortis suæ, et quin aliquid dixisset, unde interfectores illi occasionem interficiendi sumpserunt. Sed nec isti nuntii simul ad curiam venerunt, et a domino papa non sunt admissi, nec in conspectu ejus apparere potuerunt. Deinde ad preces quorundam cardinalium recepti sunt abbas et Lexoviensis archidiaconus.

5. « Appropinquante die Jovis ante Pascha, generaliter dicebatur in curia, quod dominus papa illa die daturus erat sententiam excommunicationis in regem et regnum. Unde nuntii timore perterriti, quibusdam cardinalibus intercedentibus, significaverunt domino papæ, se accepisse in mandatis a domino rege, quod juraret in presentia ejus, quod rex stabit mandato suo, et hoc jurabit in propria persona. Eadem die Jovis, fere circa horam nonam, vocati sunt tam nuntii regis, quam nuntii episcoporum in generali consistorio. Jurerunt nuntii regis, scilicet abbas de Valace, et duo archidiaconi predicti, et Henricus, et Richardus Barre, quod rex stabit iudicio domini papæ, et quod ad præceptum ejus hoc jurabit. Eadem tamen die excommunicavit generaliter interfectores Cantuariensi, et omnes qui consilium et auxilium vel assensum præbuerunt, et omnes qui eos in terram suam repererint, aut foverint.

6. « Post Pascha venerunt Wigorniensis et Ebroicensis episcopi, et Robertus de Novo Burgo, et utrum illud juramentum ab eis exactum sit,

nescio, sed scio quod non juraverunt: et cum silentissent in curia per dies quindecim et eo amplius, vocati sunt ad audiendum responsum suum. Nam illi cum aliis concordabant tam in excusatione regis quam in accusatione, secundum quod dictum est: et cum crederetur eos dextrum calculum reportatos, confirmavit Dominus papa sententiam interdicti, quam dominus Senonensis dederat in terram cismarinam, et sententiam suspensionis et excommunicationis, que data erat in episcopos Anglie; et subiuxit, quod ipse mittaret legatos suos ad regem, ut videant et cognoscant ejus humilitatem. Deinde post multam nuntiorum instantiam, et intervenit quorundam cardinalium, et magna pecunia etiam (sicut dicitur) hoc impetratum est, quod dominus papa scribet Bilitricensi archiepiscopo, quod si infra mensem post adventum nuntiorum in Northmannum non audierit legatos transalpinasse, quod tunc absolvat Londoniensem et Saresberiensem ab excommunicatione, prestilo prius juramento, quod stabunt mandato domini papæ, tam illis quam aliis in suspensione manentibus. Sic recesserunt nuntii domini regis a curia, nec aliud reportarunt. Quando vero venturi sint, vel qui, nondum credimus cardinalibus innotuisse. Sed nunc non oportet vos timere interdictum in Anglia, sicut credo, si rex legatis parere voluerit; et dominus papa scribit ei, et invitat ad humilitatem, sed vix fuit impetratum ut ei scriberet ». Hactenus relatio unius nuntii regis. Desiderantur hujusmodi litteræ Alexandri papæ ad Anglorum regem.

7. Sed præstat audire reliquorum nuntiorum regis ad ipsum regem fideliorem atque exactiorem relationem, qua nulla prorsus pecuniarum oblationis vel acceptio (ut ille prior falsa conjectura sua scriperat) mentio habetur, licet omnium plane singularumque rerum et verborum etiam exactissimam mentionem contineat. Sic enim se habet¹:

« Charissimo domino suo Henrico, illustri Anglorum regi, duci Northmannie et Aquitanie, et comiti Andegavensi, R. abbas Wallacæ, R. Saresberiensis archidiaconus, R. Lexoviensis archidiaconus, Richardus Barre et magister Henricus, salutem et fidele in omnibus et ubique obsequium.

« Noverit vestra majestas, quod cum Richardus Barre nos præcepisset, et cum multo periculo et gravamine nos ad curiam domini papæ prævenisset: nos quatuor cum duobus episcopis, et decano Ebroicensi, et magistro Henrico cum multa difficultate venimus usque Senas; ibique diebus aliquot detenti fuimus. Comes enim Macarius sic ex omni parte vias obsidebat, quod nulli patebat egressus. Cum vero nos quatuor cum episcopis, qui plurimum exire desiderabant non potuissemus, in maxima angustia positi, ex communi consilio,

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LXXXIV.

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LXXXIII.

media nocte, et latenter exivimus, et sic per abrupta montium, per loca fere invia sub magno timore et periculo tandem venimus in Tusculanum. Ibi Richardum Barre de vestro honore, sicut decebat, sollicitum, et ad vestram utilitatem prudenter et instanter laborantem invenimus, multum tamen conturbatum et confusum, quia nec dominus papa eum receperat, nec alii benignos et humanos se illi exhibuerant. Nos autem venientes dominus papa nec videre, nec ad osculum, nec ad pedes voluit recipere. Vix enim plerique cardinalium digni sunt nos recipere vel in verbo. Diu ergo in amaritudine spirituum nostrorum anxie conturbati, iis qui vos fidelius diligebant, omnimode supplicavimus, ut eorum interventu dominus papa nobis quocumque modo audientiam indulgeret.

8. « Ad audientiam recepti sunt dominus abbas de Wallacia, et R. archidiaconus Lexoviensis, qui minus habebantur suspecti. Ipsi autem, cum nomen vestrum tanquam devotissimi filii Romanæ Ecclesiae in salutatione ex vestra parte proponearent, acclamavit tota curia : Sustinet, sustinet, tanquam domino papæ abominabile esset audire nomen vestrum. Sic a curia venientes, sero redierunt ad dominum papam, ei de nostro communi consilio exponentes, quod nobis fuerat a vestra majestate injunctum : referentes etiam seriatim singula beneficia, que contuleratis Cantuariensi, et singulos excessus et importunitates quas contra vestram commiserat dignitatem, totumque hoc primo secreto, postea coram domino papa et omnibus cardinalibus, contendentibus etiam contra vos Alexandre Walensi, Gunterio Flandrensi, clericis Cantuariensi Ecclesie.

9. Instante vero quinta feria ante Pascha, in qua de consuetudine Romanæ Ecclesiae solet dominus papa publice absolvere, vel publice excommunicare, cum certi essemus, quod de vestro el regni vestri gravamine tanquam ad hoc proni, diutissime tractassent, consuluius eos quos vestra maiestati fideliores cognovimus, scilicet dominum Portuensem, dominum Hyacinthum, dominum Papensem, dominum Tuseulanum, dominum Petrum de Mirlo (dominus Joannes Neapolitanus aberat) cum omni studio et instantia exorantes, ut nobis animum domini papæ, et quid circa vos statuere proponeret aperirent. Ipsi vero nihil nisi sinistrum, et vestra celsitudini ignominiosum reportantibus, ex singultuosa eorum et fratris Franci fidelis vestri relatione presensimus, quod ea die immutabiliter disposuerat dominus papa in vos nominatim, et in totam terram vestram cismarinam et transmarinam de communione fratrum consilio interdicti ferre sententiam, et eam quæ in episcopos lati fuerat confirmare. Posti ergo in arctissimo, omni studio attentavimus per cardinales, et per illos de sociis nostris qui ad illum habebant accessum, et per familiares suos, ut cessaret ab hoc proposito, vel saltem differret usque ad adventum episcoporum

veslrorum. Quod cum nullo modo fieri posset; nos, sicut decet, et sicut debitores vobis sumus, personæ vestrae dedecus et totius terræ vestrae gravamen sustinere non valentes nec debentes, tandem convocatis sociis nostris coram quibusdam cardinalibus, viam invenimus salutis vestrae, et honoris bonam et securam, et universæ terræ vestrae utillem, et episcopis quoque necessariam, per quam a vobis et a terra vestra, et ab episcopis vestris dedecus et periculum, quod imminebat, avertimus, et nos ipsos pro hac liberatione totos periculo exposuimus, credentes et certam spem habentes, quod totum negotium procederet, secundum quod credimus vos velle debere. Timore namque perterriti, iisdem cardinalibus intercedentibus, significavimus domino pape, nos accepisse in mandatis a vobis, quod juraremus in presentia ejus, quod vos statibus mandato suo, et hoc jurabitis in propria persona.

10. « Eadem vero die Jovis circa horam novam vocati sunt nuntii, tam vestri quam episcoporum, et in generali consistorio juravimus, abbas scilicet de Wallacia, et Saresberiensis et Lexoviensis archidiaconi, et magister Henricus, et Richardus Barre, quod vos stabitis mandato papæ, et ad praecipuum ejus hoc jurabitis. Nuntii vero archiepiscopi Eboracensis, et Londoniensis, et Saresberiensis episcoporum juraverunt similiter, quod domini sui stabunt praecipio ejus, et hoc jurabunt. Ipsa die tamen generaliter excommunicavit interfectores Cantuariensis, et omnes qui consilium, vel auxitum, vel assensum præbuerunt, et omnes qui in terram suam eos scienter repperint aut forerint. Dominus Wigorniensis, et dominus Eboracensis episcopi, et Robertus de Novo-Burgo Ebroicensis, et magister Henricus in proximo venturi erant; et eos quidem dimissimus ultra modum anxious et turbatos, quia pro explendo negotio vestro, pro velle suo venire non poterant. Fuitque de consilio eorum, quod nos quocumque modo præcederemus eos, ut dedecus et malum quod parabant vobis adversarii vestri, impeditre possemus; certi enim eramus, quod vestrum gravamen in curia præparabatur, et timuimus illius diei consuetudinem. Valeat et diu vigeat sublimitas vestra. Confortamini in Domino, et exultet cor vestrum, quoniam præsens nubilum ad gloriam vestram sequetur serenum. Die Sabbati ante ramos Palmarum ad curiam venimus, et lator præsentium die Pasche recessit a nobis ».

11. *Legatio Alexandri III ad regem Anglia ante missa.* — Post haec autem celebrato Paschali festo decernitur legatio ab Alexandro ad examinandum regem Anglorum. De hac papæ legatione agit Herchertus in Quadripartita, haecque ait : « Verum quia confessio sicut nec prescripta, nec per personas interpositas fieri solet aut debet, et viva vox confidentis, quo plus angel devotionem eo plus habet virtutis, vir Apostolicus Alexander a latere suo duo cardinales misit, pie memoria

magistrum Theodorum presbyterum tituli Sancti-Vitalis, vel Vestine (utroque enim nomine dicitur) et Albertum Sancti-Laurentii in Lucina presbyterum cardinalem. Ecclesie cancellarium, viros certe omni religionis sanctitatem et scientia predicatorum. Quid autem per eos gestum sit, suo loco dicetur inferius.

Intra haec autem eodem anno alia legatio praemissa ab Alexandro papa ad Anglia regem, antequam quidquam immotuisset de necce S. Thomae, pervenit ad regem, ut quem andisset litteris ipsius Thomae resilire a promissis, censuris pereceret Ecclesiasticis. Quinam fuerint legati isti, et quid actum per regem ut corum eluderet auctoritatem, Rogerius ita describit hoc anno: « Interim venerunt in Northmanniam duo legati cardinales, a latere Alexandri summi Pontificis missi, (qui alias, ut dictum est, eodem sunt functi munere legationis), Gratianus scilicet, et Vivianus, qui magnis et diversis vexationibus regem Anglia angariaverunt, volentes eum et terram suam sub interdicto ponere. Sed rex Anglia inde præmunitus, ante illorum ingressum ad præsentiam summi Pontificis appellavit; et sic se et terram a gravamine illorum custodivit illæsos. At tum Apostolicam timens severitatem, ad mare proparavit, et de Northmannia in Angliam transfretavit, præcipiens, quod Brevis lator ejuscumque fuerit conditionis vel ordinis, permitteretur transfretare neque de Northmannia in Angliam, neque de Anglia in Northmanniam, nisi prius data securitate, quod nullum malum vel gravamen quereret regi nec regno suo ». Haec de his, que ad legationem antea missam spectant.

12. Hibernia dedita regi Anglorum. — Pergit idem auctor narrare expeditionem hoc eodem anno ab eodem rege paratam ad subjiciendam Hiber-

niam, quam sponte deditam sibi consensu omnium vindicavit. Cum et ab archiepiscopis et episcopis ejus regni celebratum fuisse Concilium idem auctor enarrat, numerans archiepiscopos, qui erant quatuor in Hibernia, et episcopos viginti octo, quorum et nomina exprimit singulorum: « Et hi omnes », inquit Rogerius, « tam archiepiscopi quam episcopi receperunt sibi Henricum regem Anglie, et heredes suos in reges et dominos in perpetuum. Quod et chartis suis confirmaverunt.

« Quo facto rex Anglie misit Nicolaum capellam, et Radulphum archidiaconum de Landaff, clericos suos, una cum archiep. et episc. Hibernie usque ad Casselensem civitatem ad celebrandum Concilium de statutis Ecclesie. In Concilio autem illo statutum est, ut pueri deferrentur ad Ecclesiam, et ibi baptizarentur in aqua munda sub trina mersione, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; et hoc a sacerdotibus fiat, nisi, metu mortis impediens, ab alio et alias oportuerit fieri, et tunc a quolibet fiat sine exceptione sexus et ordinis. Et ut decima dentur Ecclesiis de omnibus que possidentur. Et ut omnes laici, qui uxores habere velint, eas secundum jus Ecclesiasticum habeant.

« Rex vero Anglie misit transcriptum chartarum universorum archiepiscoporum et episcoporum Hibernie ad Alexandrum papam. Et ipse auctoritate Apostolica confirmavit illi, et heredibus suis regnum Hibernie secundum formam chartarum archiepiscoporum et episcoporum Hibernie ». Haec de his Rogerius, qui et cerlo tempore consignans haec omnia, addit, regem ipsum moram fecisse in Hibernia a festo S. Martini anni præsentis usque ad principium Quadragesime anni sequentis.

ANNO Periodi Graeco-Romanæ 6661. — Anno Æra Hispan. 1209. — Anno Hegiræ 568, inchoato die 3 Sept., Fer. 3. — Iesu Christi 1171.
— Alexandri III pape 13. — Friderici Enobarbi reg. 20, imp. 18. Manuelli Comneni imp. 29.

1. S. Thomas post mortem miraculis coruscat. — A num. 1 ad t2. Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 555, postquam mortem sancti Thomæ archiep. Cantuarie narravit, ad annum MCLXXI, quem a die Natalis Domini exorditur, ait: « Corpus archiepiscopi, quod a dextris altaris Sancti-Benedicti decubuerat in pavimento, ante majus altare

sub ipso diei crepusculo deportatum est. Ubi quod ad noctitiam cubiculari solus devenerat, adstantibus venit in lucem. Licit enim archiepiscopus habitum monachalem, quem a tempore multo satis occule suscepserat, canonicali habitu suppressisset, carnem attritam cilicio femoralibus cilicinis edomare curabat ». Post aliqua interposita sub-

dit : « Circa Pascha Dominus Jesus Christus, qui in sanctis suis semper est et ubique mirabilis, glorioissimi martyris sui Thomæ Cantuariensis archiepiscopi vitam laudabilem, et insuperabilem in morte constantiam crebris cœpit irradiare miraculis, ut qui protuenta libertate perelitantis Ecclesie suam et suorum proscriptionem tot annis sustinuit (nempe utrimque incompletis) dignum cognoscatur ab omnibus reportasse triumphum ».

2. Henricus Angliae rex Hiberniam expugnare jamdiu decreverat. — Ad num. 12. Baroniū anno MCLIX, num. 21 et seq. referit Diploma Hadriani papæ datum ad Henricum II Anglia regem, quo testatur se pīmū ejus desiderium *Hiberniam* ingrediendi, et dilatandi Ecclesiae terminos, plurimum laudare, sed quia ante presentem annum Henricus II expeditionem illam non suscepit, Alfordus hoc anno num. 36 et seq. de sinceritate illius Diplomatici dubitat, quod, inquit, Matthæus Parisiensis et aliqui antiqui rerum Anglicarum historici illius non meminerint. Verum jam an. MCLIX Matthæum Parisensem et Radulphum de Diceto, qui hoc saeculo vixit, citavi, et utrique nunc addo Giraldum Cambrensem, qui hoc etiam tempore vivebat. Is lib. 2 de rebus a se gestis, cap. 10, loquens de Joanne ab Henrico II patre cum magno apparatu in Hiberniam missō, ait nihil profecisse, « quod Deo et Ecclesiae nullum in partibus honorem facere disponebat. Quamquam propter hoc præcipue ut Ecclesiam Hibernicam extolleret, et exaltaret, et denarium sancti Petri sicut in Anglia, sic in Hibernia dari faceret, pater ipsius intrandi in Angliam, sibique subjungandi ab Ecclesia Romana licentiam impetravit; quemadmodum ex Privilegio Hadriani papæ super hoc obtento aperte declaratur ». Tum cap. sequenti integrum illud Diploma recitat, quod et iam in libro *Expugnationis Hibernie* etiam reculerat. Quare Diploma illud omni ex parte sincereum et genuinum.

3. Eam hoc anno subjugavit. — Expeditionem Hibernicam, quam hoc anno Henricus II suscepit, plures descripsere, inter quos Gervasius in Chron. qui ad hunc Christi annum ait, Henricum regem III nonas Augusti, exercitu non modo congregato, in Hiberniam navigasse, subditus : « Tribus autem, ut fertur, de causis Hiberniam adiit. Nam comes Ricardus nepos Hervaei de Monte-Mauritii iram regis ante annos tres incurrerat, adeo ut neque per se, neque per suffletas personas regem placare valeret, nec ea qua sui juris fuerant, in pace possidere valeret. Unde predictus comes tristis effectus licentiam abeundi petiit et obtinuit. Assumptis itaque secum paucis commilitonibus et armigeris, avunculum suum Hervænum, qui terram prius exploraverat, in Hiberniam navigavit (deest aliud verbum). Consilio itaque dato ei accepto, considerantes terram spatiōsam simul et speciosam, sed cultore vacuam, cœperunt prædari. et homines simplices et semiindios depopulari. Sieque paulatim in dies crescentis terram non mo-

dicam, sed incultam, circa littus maris obtinuit. Tandem Dubliniam civitatem egregiam adeptus, Hibernenses cœpit acerius infestare. Unde reges et incolæ terre irritati, crebris insultibus pro modulo suo eos propellere gestierunt. Sed cum eis paucioribus quidem numero, sed prudentioribus consilio, seque fortioribus prævalere non possent, legatos miserunt ad regem Anglie, ut in Hiberniam veniret, cisque contra importunitatem Ricardi comitis succurreret, sibique dominium Hiberniæ assumeret. Comes autem Ricardus metuens, ne sibi rex quod acquisierat subtraheret, missis numeris, quod acquisierat regi oblulit, sic tamen ut ille ludus rege teneret.

4. Reguli et præsules ei fidelitatem jurant.

« Ille sunt duæ causæ quare rex Hiberniam petiit, vocatio scilicet Hiberniæ, ut contra Ricardum defendarentur, et vocatio Ricardi ne contra eum protegerentur. Tertia vero summa, ut existimo, erat et præcipua, videlicet ut sententiā interdicti, si forte daretur, facilis declinaret, vel occultius observaret. Quaecumque autem sui adventus occasio fuerit, ipse cum eo, ut fertur, navibus in Hibernia circa festum Callisti papæ applicuit ». Summo igitur cum honore, subdit Gervasius, ab incolis terra Anglis, et aliis receptus, ei fidelitatem sicut domino juraverunt reges Corcensis, Limericensis, et reges de Osseria et de Mida. Rex Cognatensis regi Angliæ nec occurrere, nec fidelitatem præstare dignatus est. « Dicebat enim totam Hiberniam de jure suam esse, ceterosque reges terra illius sua ditioni subjugare debere. Quo in suo jure juste vel iniuste perfidaciter persistente, cum regibus ceteris juraverunt et archiepiscopus Armachanus et Hiberniæ primas, archiepiscopus Casselensis, archiepiscopus Dubelinensis, et archiepiscopus Guaimensis, et omnes horum suffraganei, a Gervasio ibide nominati, et Angliæ rex eodem anno cum gaudio in Angliam remeavil. Neubrigensis lib. 2, cap. 26, in aliqua circumstantia a Gervasio discrepat, observatque quod licet Britannia toties externam dominationem incurrerit, Hibernia tamen « Romanis etiam Orchadum insularum dominium tenentibus, inaccessa, nunquam in externe subjecerit ditioni nsque ad annum MCLXXI ».

5. Expeditio illa ab hoc anno removeri non potest. — Quare Neubrigensis, sicuti Gervasius, Henrici II Anglia regis expeditionem in annum currentem confert; neque id in dubium revocari potest; cum Hoyedenus in part. 2, pag. 527, referat reg. cum exercitu suo naues ascendisse « in portu de Milford sabbato XVII kal. Novemb. et in crastino applicuisse in Hibernia ». Paulus post : « In crastino adventus regis Angliae in Hiberniam, scilicet XV kal. Novemb. feria II, festo smeti Luca Evangelista, ipse et omnes exercitus ejus profecti sunt usque Witerford civitatem episcopalem », et ibi morauit per xv dies, ubi ab omnibus archiepiscopis, episcopis et abbatibus totius Hiberniæ receptus est in regem et dominum Hiberniæ, ideoque hoc anno,

ut illæ temporarie note certo demonstrant. Addit Hovedenus Angliae regem misisse Nicolaum capellam et Radulphum archidiaconum « una cum archiepiscopis et episcopis Hibernie usque ad Casselensem civitatem ad celebrandum Concilium », cuius aliqua decreta summarie refert. « His ita apud Waterford factis, rex Angliae perrexit inde usque Diveline (id est, Dublinum, ut alibi demonstravimus), et ibi moram fecit a festo sancti Martini, usque ad caput jejunii ». Paulo post: « Cum regibus et principibus Hibernie festum solenne tenuit die Natales Domini », praesentis sc. anni, cum ex iis, quae Baronius anno sequenti num. 6 refert, constet, eo anno, exente Septembri, Anglia regem versatum esse in Normannia.

6. *Sicut nec Concilium Casiliense.* — Concilium itaque Casiliense, de quo Hovedenus citatus, et Giraldus Cambrensis in Hibernia Expugnata lib. I, cap. 33, quod integrum refert Labbeus tom. x Concil. praesenti anno congregatum, non vero in sequenti, ut perperam ab eo collocatur in eodem tom. Concil. quasi id tam Hovedenus, quam Giraldus Cambrensis assererent. Hovedenus enim potius contrarium insinuat, et Giraldus Cambrensis tam in anno Concilii quam in anno expeditionis Hibernie Henrici regis, quem sequentem fuisse tradit, hallucinatus est. Audiendus Bromtonus in Chron. ad annum MCLXXI: « Rex circa festum sancti Leonardi (quod die sexta mensis Novemb. celebratur, ut videre est in Martyrologio Rom. misit Nicolaum capellam suum et Radulphum archidiaconum de Landaf clericum suum, qui cum archiepiscopis et episcopis Hibernie apud Casselensem civitatem, volente papa, magnum Concilium celebrarunt ». Durante Concilio rex circa festum sancti Martini usque Dublenniam interea venit, etc. et in Natali Domini regale temnit festum », quibus verbis Bromtonus claudit narrationem suam de gestis hoc anno in Hibernia. Quare hujus Concilii epocha certa.

7. *Moritur Henricus episcopus Vintoniensis.* — Obiit hoc anno *Henricus* Vintoniensis episcopus Henrici Angliae regis hujus nominis primi, ex Adela sorore nepos, et Stephani Angliae regis frater, qui non minor animo et virtutibus, quam natalibus fuit. Ordinem Cluniacensem ingressus, monasterii Glastoniensis albas creatus est, et evolutis tribus annis in episc. Vintonensem promotus an. MCXXIX. *Sanctum Guillelmum* hujus nominis I, nepotem suum, et *sanctum Thomam* archiepiscopos consecravit, illum Eboracensem, hunc Cantuariensem, ac utrumque in adversis, in quantum potuit, sublevavit et adjuvit. « Utinam », inquit Giraldus Cambrensis lib. de Jure Menevensis Ecclesie part. II, distinct. vii, « cuidam episcopo nostri temporis Vintonensi, scil. Henrico, tam animi quam atavi nobilitate conspicuo, similes essent episcopi nostri; qui in senectute bona et sancta constitutus, biennio ante obitum suum integrum, nihil omnino proprium penes se retinens, cunctas propemodum possessiones suas in charitatis opera largiendo disperserat, quotidianam tantum refectionem suam tenuem admodum et exilem vix sibi cum paucis cubiculariis monachis ac clericis suis sive ministris suscipiendo; terras tamen Ecclesiae sue atque maneria cuncta, tanquam bonus et fidelis dispensator, posteris exemplum præbens, plena bonis et usque ad summum instaurata reliquit. Et sic in orationibus continuis, disciplinis quotidianis et crebris, ac confessionibus et pœnitentiis vitam hanc terminans, Cantuariensem (nempe sanctum Thomam), qui paulo ante præcesserat, rubris inadum roseisque coronis, panicceis coccineisque decenter ornatis purpuratum, nive nitidior longeque lacte candidior, filiorum sertis undique septus, Vintoniensis feliciter est secutus », hoc nempe anno uti Radulphus de Diceto pag. 537, et Annales Ecclesiæ Vintoniensis tom. I Angliae Sacrae fidem faciunt.

Romano Pontifice ad Henricum patrem anno superiori decreta in causa necis sanctissimi viri Thomae archiepisc. Cantuariensis peruenit in Northmanniam : quam ipse rex, qui nuper ex Hibernia redierat in Angliam, inde navigans in Northuman, conuenit; praestitque quod regis vere pénitentis et Christiani esset maxime pii, parendo in omnibus mandatis universalis Ecclesie papæ ; qui per lectissimos ad hoc opus S. R. E. cardinales præstantissimos viros Theodinum presbyterum cardinalem tituli S. Vitalis, qui et tituli Vestine dictus, et Albertum itidem presbyterum cardinalem tituli S. Laurentii in Lucina S. R. E. cancellarium, quam felicissime rem absolvit. De his dicturi, quomodo scilicet ista tam ardua fuerint actitata summa facilitate, Deo cor regis ad pénitentiam disponente, primum omnium illud quod ad tempus spectat elucidandum : minirum ista omnia hoc ipso anno fieri contigisse, prout accurate demonstrat Rogerius in iis, quos tunc scripsit, Annalibus Anglicanis; nempe hoc anno millesimo centesimo septagesimo secundo ista omnia fuisse transacta, post redditum scilicet ejusdem Henrici regis ex Hibernia, postquam eam in deditioinem accepisset, ut anno superiori est ex eodem auctore narratum. De rebus autem tunc inter legatos et regem gestis, primo quidem difficultatibus præpeditis, inde cœlitus aura perlante Spiritus sancti ex eorumdem legatorum sententia absolutis extat tunc scripta relatio inter Epistolas S. Thome¹, et Alexandri Pontificis, in Codice Vaticano saepè citato descripta, his verbis :

2. « Primo dominus rex et legati convenerunt apud Gornam, die Martis ante Rogationes, et ibi invicem receperunt sunt in osculo pacis. In crastina venerunt Saviniacum, ubi archiepiscopus Rothomagensis et cuncti episcopi et proceres convenerant. Cumque de pace ibi tructatum esset, quoniam rex mandatum eorum absolute jurare renuit, rex ab eis cum indignatione discessit in haec verba : Redeo, inquit, in Hiberniam, ubi multa mihi incumbunt, (faciente scilicet) : vos autem in pace ite per terram meam, ubi vobis placuerit, et agite legationem, sicut vobis injunctum est. Sic ab eis discessum est. Tunc cardinales habitu arcliori consilio, revocaverunt episcopum Lexoviensem, Joannem Pictaviensem, et episcopum Saesberiensem, et per eos elaboratum est, quod feria sexta sequente rex et cardinales apud Abrincas convenirent. Ibi omniō conventum est inter eos ; ita quod rex quidquid ex parte cardinalium ei propositum est, benigne suscepit et confecit. Sed quia rex filium suum voluit adesse, ut quod pater promitteret, ille etiam asseveraret : terminus rei dilatus est ad sequentem Dominicam proximam, videbile ante Ascensionem Domini. Tunc in publica audiencia rex manu sua taciti sacrosancti Evangelii juravit, quod neque mandavit, neque voluit,

quod archiepiscopus Cantuariensis interliceretur ; et auditæ morte ejus, plus inde doluit quam letatus est. Addidit etiam ex propria voluntate, quod de morte patris vel matris sue nunquam tantum doluit. Juravit etiam, quod quantancumque pénitentiam ei cardinales injungerent, vel satisfactionem plenarie exequerentur.

« Dicbat enim coram omnibus, se intelligere, quod causa esset mortis archiepiscopi ; quod quidquid factum est, propter eum factum est, non quod ipse mandaverit, sed quod amici et familiares ejus videntes turbationem vulnus ejus et oculorum, et cognoscentes etiam dolorem cordis, et saepe audientes querula verba de archiepiscopo, injuriam ejus absque conscientia ipsius uelisci parabant. Et ideo cum omni humilitate et devotione ad omnia que legati juberent, se expositum asserebat.

3. « Tunc nulliatum est ei a legali quod alet ducentos milites per annum integrum sumptibus suis, videlicet unicuique militi dans trecentos aureos in terra Hierosolymitana contra paganos, secundum dispositionem Templariorum.

« Secundo, quod prava statuta de Clarendona ubi vulgata sunt, et omnes malas consuetudines que in diebus suis in Ecclesiæ Dei inductæ sunt penitus dimitteret, si que antem fuerint mala ante tempora sua, illas juxta mandatum domini papæ et consilio religiosorum virorum temperabit.

« Tertio quod Ecclesiæ Cantuariensi omnem integritatem suam in terris, et in aliis rebus restineret, sicut fuit anno antequam archiepiscopus iram regis incurserat : et quod omnes, quibus offensus erat propter archiepiscopum, pacem et amorem redderet, et possessionum suarum plenitudinem.

« Quarto, quod si necesse fuerit, et dominus papa ei mandaverit, ibit in Hispaniam ad liberandum terram illam a paganis. Injuxerunt etiam secretius jejunia et elemosynas, et alia quaedam quæ ad communem audientiam non pervenerunt.

« Ad haec omnia rex benignissime assensum præbuit, ita quod coram omnibus dixit : Ecce, inquit, dominus legali, corpus meum in manu vestra est ; scilicet pro certo, quod quidquid jusserritis, seu proficisciendi Hierosolymam, sive Romanam, sive ad S. Jacobum, vel quidquid id sit, paratus sum obtemperare. Ita quod fere cuncti quid aderant, videntes humilitatem et devotionem ejus non poterant lacrymas continere.

4. « His expletis, ne quid ad boni consummationem ejus deasset, deduxerunt eum legati ex propria regis voluntate extra ostium Ecclesie ; ibique flexi genibus, non tamen exutis vestibus, neque verberibus appositis, absolutus est, et in Ecclesiam introductus. Et ut aliqui de regno Francorum hac ita processisse cogosearent, statuerunt quod archiepiscopus Turonensis et suffraganei ejus coram rege et legali presentiam suam exhiberent apud Cadonum, proxima die Martis

¹ Inter Ep. S. Thome I. iii. Ep. LXXXVIII.

post Ascensionem Domini. Qnod rex juravit, filius suis rex manu sua firmavit in manu domini Alberi cardinalis se ex parte sua observaturum. Quod si rex vel morte, vel alia causa præpeditus, penitentiam istam complere non potuit, quod ille perficiet ». Haec tenus ratio. Cui consentientes sunt de his litteræ cardinalium, quarum est exordium¹: « Ne in dubium veniant, que geruntur, etc. » Ad dictum eis, quod sequenti Natali die Domini accepturus esset crucem et per triennium militaret in Terra-Sancta, nisi alter visum fuerit Alexandro papæ, vel ejus legitimo successori. Porro ipsum juramentum regis, et filii ejus, in manibus legatorum exhibatum, integrum asseretur in Actis ipsius Alexandri papæ ita descriptum:

5. « Ego Henricus rex juro super hæc sancta Dei Evangelia, quod mortem Thomæ archiep. Cantuariensis neque cogitavi, neque scivi, neque fieri precepi. Et quando cognovi factum ipsum fuisse perpetratum, tristis effectus sum magis quam si meum proprium filium cognovissem interfectum. Sed in hoc me non valeo excusare, quod occasione commotionis et iracundiae mee, quam adversus sanctum virum conceperam, interfectus fuit. Porro hujusmodi reatu, quia causam mortis ejus dedisse videor, milites ducentos sub expensis meis ad defensionem Christianitatis absque dilatione Hierosolymam destinabo per annum ibidem permansuros, vel tantum eis persolvam, unum totidem milites ibi per annum valeant commorari. Signum quoque Dominicæ Crucis usque ad triennium accipiam, et in propria persona illuc proficiscar, nisi de Romani Pontifici licentiam remaneam. Illicitas consuetudines, quas temporibus meis in tota terra mea introduxi, penitus casso, et ex hoc minime observari decerno. Appellationes vero ad Apostolicam Sedem de cætero libere fieri permittam, et in hoc neminem prohibeo ». Et alia, ut supra in prænotatis capitibus; atque deum: « Præterea ego et major filius meus rex juramus, quod a domino Alexandre papa et ejus Catholicis successoribus recipiemus et tenebimus regnum Angliae; et nos et successores nostri in perpetuum non reputabimus nos Angliae reges, donec ipsi nos Catholicos reges tenuerint. » Ita in Actis Alexandri papæ. At hec licet postrema in legatorum cardinalium schedula non continentur: sed haec tantum: « Juraverunt ambo quod a vobis et successoribus vestris non recedent, quamdui eos sicut Christianos reges et Catholicos habueritis ». Ita in publicis tunc de his confectis monimentis proxime recitandis: tamen confirmatur esse verum, nempe quod regnum Anglorum sit feudum Apostolicæ Sedis, ex litteris ipsis ejusdem Henrici regis sequenti anno suo loco reddendis. Haec ex Rogerio ejusdem sæculi auctore in Annalibus Anglorum, cuius quoque testificatione illud contum habetur, quod hæc omnia facta tempore

Ascensionis Dominicæ, repetita sunt in Concilio universæ provinciæ, habito mense Septembri, ubi contigit eosdem legatos, simulque reges patrem et filium cum episcopis convenire; ait enim:

6. « Henricus rex Anglie pater, et Henricus rex filius ejus, et Rotodus Rothomagensis archiepiscopus, et omnes episcopi, et abbates Northmanniæ convenerunt apud Abrineam civitatem in praesentia Theodini et Alberti cardinalium. In quorum auditia rex Anglie pater, V kalend. Octobris, feria quarta, festo sanctorum Cosme et Damiani martyrum, in Ecclesia S. Andreae Apostoli purgavit innocentiam suam coram predictis cardinalibus, et omni Clero et populo, praestito sacramento super sanctorum reliquias, et super sancta Evangelia, quod ipse nec precepit, nec voluit, quod archiepiscopus Cantuariensis occideretur, etc. ut supra. Apponit ad hæc publicum de his tunc confectum instrumentum, cui ista præmittit: « Ut el hæc in memoria Rom. Eccl. haberentur, rex pater fecit apponi sigilli suum scripto illi, in quo supradicta capitula continguntur, una cum sigillis predictorum cardinalium », in hanc formam:

« Henrico Dei gratia illustri regi Anglorum, Albertus tituli S. Laurentii in Lucina, et Theonidus tituli S. Vitalis presbyteri cardinales, Apostolicae Sedis legati, salutem in eo qui dal salutem regibus.

« Ne in dubium veniant que geruntur, et usus habet, et communis consideratio utilitatis exposcit, ut scripture serie debeant annotari: inde quidem est, quod nos mandatum illud in scriptum duximus redigendum. Quod vobis pro eo facimus, quia malefactores illos, qui sanctæ memorie Thomam quondam Cantuariensem archiepiscopum occiderunt, occasione motus et turbationis quam viderunt in vobis, ad illud facinus processisse timetis. Super quo tamen facto purgationem in praesentia nostra de voluntate propria prestitistis, quod videlicet, nec precepistis nec voluistis ut occideretur, et quando pervenit ad vos, plurimum condoluitis. Ab instanti siquidem festo Pentecostes usque ad annum, tantum dabitis pecuniam, unde ad arbitrium fratrum Templi ducenti milites valeant ad defensionem terre Hierosolymitanæ per spatum unius anni teneri. Vos autem sequenti a Nativitate Domini usque ad triennium accipietis crucem, proxima tunc æstate illuc in propria persona, ducente Domino, profecturi, nisi remanseritis, per dominum papam vel Catholicos successores ejus.

7. « Sane si contra Saracenos pro urgente necessitate in Hispaniam profecti fueritis, quantum temporis fuerit, ex quo arripueritis iter, tantumdem supradictum spatium Hierosolymitanæ perfectionis poteritis prolongare. Appellationes nec impediatis nec impediri permitteatis, quin libere fiant in Ecclesiasticis causis ad Romanum Pontificem bona fide, et absque fraude et malo ingenio, ut per Romanum Pontificem cause tractentur et

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. LXXXIX.

consequantur effectum suum ; sic tamen, ut si vobis suspecti fuerint aliqui, securitatem faciant, quod malum vestrum vel regni vestri non querent. Consuetudines quae inductas sunt contra Ecclesias terra vestra, in tempore vestro penitus dimittetis, possessiones Cantuariensis Ecclesie, si quae ablatae sunt, in plenum restituatis, sicut habuit uno anno, antequam archiepiscopus de Anglia egraderetur. Clericis preterea et laicis utriusque sexus pacem vestram in gratiam et possessiones suas restituatis, quibus occasione prænominati archiepiscopi destinati fuerunt. Haec autem vobis auctoritate domini papæ, in remissionem peccatorum vestrorum injungimus et præcipimus observare absque fraude et malo ingenio. Hoc sane coram multitudine personarum juravistis vos pro divina reverentia majestatis. Juravit et filius vester, excepto eo, quod personam vestram specialiter contingebat. Et jurastis ambo, quod a papa domino Alexandre et Catholicis successoribus ejus, quandomi vos sicut antecessores vestros et Catholicos reges habuerint, minime recedetis. Atque ut in memoria Romanæ Ecclesiæ firmiter habeatur, sigillum vestrum præcepistis apponi ».

8. Post haec autem idem Rogerius his subjicit legatorum Epistolam, tunc temporis datam ad Ravennatem episcopum, qua res tunc gestas scripsere ; sic se habet :

« Venerabili in Christo et dilecto fratri Gileberto, Dei gratia Ravennensi archiepiscopo, Albertus dignatione divina tituli S. Laurentii in Lucina, et Theodinus tituli S. Vitalis, presbyteri cardinales, Apostolicae Sedis legati, quod promisit Deus diligenteribus se.

« Quoniam desiderare vos credimus, ut de statu nostro et de injuncti nobis promotione negotii aliquid audiatis, idcirco qualiter nobiscum et per ministerium mediocritatis nostra Deus egerit his diebus, fraternali vestras praesenti scripto duximus indicandum. Noveritis itaque, quod postquam illustris rex Anglie venisse nos in regnum suum in veritate cognoverit, totius amato tarditatis obstaculo, de Hibernia in Angliam, incumbentibus sibi negotis pratermissis, de Anglia vero ad Northmannie partes accessit, atque incontinenti plures ad nos nuntios et honorabiles destinavit, inquirens a nobis, in quo loco potius convenire cum eo et loqui vellamus. Placuit tandem ad Savinum monasterium pro colloquio habendo concurrere, ubi religiosorum virorum possemus orationibus adjuvarii. Convenimus illuc, convenierunt et mutta persone utriusque ordinis de regno suo, et tractavimus diligentia quo potuimus, quod ad saltem ipsius et injunctam nobis obedientiam pertinebat. Cum autem non possemus in omnibus convenire, recessit a nobis velut in Angliam profecturus, et non expectavimus, sequenti die ad Abrineam civitatem ituri. Postera autem die venerunt ad nos Lexoviensis episcopus et duo archidiaconi, et concesso quod petebamus, ad prædictam

processimmo civitatem. Ad quam Dominica qua cantatur *Vocem jucunditatis*, convenimus cum personis plurimi, et ipsi nobiscum. Et cum tanta humilitate quod fuerat condictum explevit, ut illius extitisse opus sine dubitatione credatur, qui respicit terram et facit eam tremere. Sive quam timoratum Deo, quam obdientem Ecclesiæ se curaverit exhibere, non est opus præsenti abbreviatione referre. Satis enim opera illius manifestant, et manifestabunt adhuc plenius, sicut et nobis spes data est in futurum.

9. « Primum itaque super morte sanctæ memorie Thomæ quondam Cantuariensis archiepiscopi non de nostra exactione, sed de propria voluntate, taclis sacrosanctis Evangelii, suam conscientiam expurgavit, jurans scilicet, quod nec præcepit nec voluit, quod idem archiepiscopus occideretur ; et quando audivit, vehementer doluit. Quia vero quod factum fuerat, ex sua occasione factum esse timebat, de satisfactione paranda tale præstítit juramentum. Primo quippe juravit, quod a domino papa nostro Alexandre, et ejus Catholicis successoribus non recedet, quandomi sicut Catholicum regem habuerint eum et Christianum. Et hoc ipsum jurare fecit filium suum majorem in charta absolutonis pro morte beati Thomæ. Juravit etiam et alia clero et populo valde necessaria, que omnia diligenter et per ordinem, sicut ea juraverat, in absolutonis ejus charta pernotavimus. Promisit etiam et alia de libera voluntate gerenda, que non oportet scripture serie denotare. Haec autem scripsimus, ut cognoscatis ipsum obdientem Deo, atque ad divinum obsequium multo amplius quam adhuc fuerit, animatum. Noveritis ad hoc filium de prædictis consuetudinibus pariter cum eo jurasse. Sane, quod ibi factum est, iterato adhuc, ne dubitationis locus alicui remaneret, apud Cadomum in majori frequenti personalium publice statuit se acturum. Relaxavit præterea episcopos de promissione quam ei fecerant de consuetudinibus conservandis, et promisit quod non exiget in futurum ». Hucusque legatorum Epistola. Pergit auctor :

10. « In crastino autem prædicti cardinales ibidem celebraverunt magnum Concilium cum archiepiscopo, et episcopis, et clero Northmannie, et ibi haec decreta subscripta statuerunt, et universi firmiter, et inviolabiliter observanda injunxerunt.

« Decreta per Theodinum et Albertum cardinales apud Abrineas promulgata.

« Pueri ad regimen illarum Ecclesiarum, et ad illa administranda in quibus eura est auinarum, minime admittantur.

« Item filii sacerdolum non ponantur in Ecclesiæ patrum suorum.

« Item laici partem oblationum in Ecclesia non percipiunt.

« Item Ecclesiæ vicariis annuis non committantur.

« Item sacerdotes majorum Ecclesiarum, qui-

bus ad hoc suppetunt facultates, alium sub se presbyterum cogantur halere.

« Item sacerdotes non ordinentur sine certo titulo.

« Item Ecclesia ad firmam annuam non tradantur.

« Item de tertia parle decimorum nihil presbytero qui servit Ecclesie auferatur.

« Item his qui decimas haereditario jure tenent licentia sit, cui voluerunt idoneo clero dare, eo quidem tenore ut post eum ad Ecclesiam, cui de jure competent, revertantur.

« Vir ad religionem non transeat, uxore in seculo remanente, vel e converso, nisi ambo vacandi operibus carnis tempus excesserint.

« Item in Adventu Domini omnibus qui poterunt, maxime autem clericis et militibus, jejunium et abstinentia carnium indicatur.

« Item clerici judices non ponantur ad jurisdictiones sæcularium poletatum administrandas. Qui autem hoc presumperint, a beneficio Ecclesiastico arceantur.

« Item de novis libris excommunicatorum, et rebus morientium quas anferunt sacerdotes, et benedictionibus sponsorum, et baptismo, et de quadraginta et octo libris, quae pro absolutione excommunicatorum exunguntur, nihil perfectum est, quia episc. Northmannia illud decretum recipere noluerunt.

« In eodem vero Concilio archiepiscopus Tononensis calumniatus est, archiepiscopatum Dolii debere adjacere archiepiscopatu suo, affirmans sedem archiepiscopalem ibi esse non debere. Sed clerici de Dolo constanter contradicebant.

41. Hactenus de rebus gestis per legatos, qui antequam recederent, has ab Alexandro Pontifice litteras acceperunt de reconcilianda ipsa Ecclesia Cantuariensi, tam enormi sacrilegio polluta¹:

« Mandamus vobis, quatenus Ecclesiam Cantuariensem faciliat reconciliari; ita tamen, ut sacramentum pristine dedicationis non debeat iterari. Sed sicut solet fieri in Ecclesia beati Petri, tantum aqua benedicta aspergatur ». Haec ad legatos Alexander papa. Legati autem ad Cantuariensis ministros Ecclesie ita scripsere²:

« Lætamur nos, letatur et que audit congregatio universa justorum, quod mortem sanctæ memorie Thome quondam archiepiscopi vestri ita in conspectu suo Deus pretiosam ostendit, et venerandam ejus memoriam tot miraculis illustravit, ut odor unguentorum ipsius jam fere per totum corpus Ecclesie se diffundat, et virtus ejus in Oriente et Occidente communiter praedicitur; ita ut qui felicibus illius actibus dum viveret invidebant, nunc casibus humanis eo exempto, et ad superiorum societatem (ut credimus), fide ac zelo sacerdotali promerente, translato, venerantur virtutem ipsius et ei qui facit mirabilia magna solus gratiarum

referant actionem. Quia igitur videtur idoneum, ut cum magnalia, quae apud vos facta populorum turba decantet, et gratiarum actio et vox laudis resonet in communi Ecclesia vestra, quam tanto munere gratia divina donavit, sub atrocitatis obtentu diutius non debeat a Conditoris laude cessare: reddentes vobis mutuae salutationis alloquium, et petitioni vestrae devoto concurrentes assensu, fraternitati vestre mandamus quatenus convocatis episcopis et abbatibus provincie vestre, qui vobis ad hoc idonei visi fuerint, cum solemnitatis Ecclesiasticae, sicut majoribus visum fuerit, moderatione, denuo Ecclesiam vestram consecretis. Si quid minus fuerit in solemnitate, divinorum miraculorum poterit illustratione suppleri. Nos sane, si aliquid fuerit, quod ad profectum vestrum et vestre Ecclesie facere valeamus, quantum cum Deo poterimus, libenti animo faciemus ». Haec legati Apostolicae Sedis, qui ejusdem Pontificis Alexandri admonitione, diligentissima facta per vestigatione miraculorum gloriissimi martyris Thomæ, relationem plenissimam de iis omnibus ad Alexandrum Pontificem miserunt. Quibus visis ipse absque mora ad solemnum martyris canonizationem faciendam sese totum convertit. Testatur id ipse in litteris postea datis, inferius recilandis de canonizzazione ipsius.

12. S. Thomæ et virorum ex ejus familia laudes. — Sic igitur quot miraculis, tot divinis innotuit testimoniosis, atque testificationibus patuit, Deo ipsi gratissinam navare operam, et coronis dignam non solum, qui pro fide Catholica illibata servanda persecutoribus exhibent se necando, sed etiam qui pro iuribus bonisque Ecclesia conservandis, et repetendis ablatis, capul satellitibus offrerunt præcendum. Cujus occasio subeundi martyri hand longe ab infidelibus perquirenda, sed unicuique episcopo præsens semper imminent, si quod sui est numeris, numeris omnibus laboret implere. Revertentes autem legati intulerunt in Urbem sacra pignora novi martyris, nempe quod super Ecclesie pavimentum respersum fuit ejus capitis cerebrum, necon ejus tunican ipsius sanguine cruentatam, que hactenus religiose asservantur in Basilica S. Mariae Majoris.

13. His jam visis, que ad gloriam martyris spectant, non facendum de ipsis commilitonibus, iis, inquam, qui ipsum extorrem septennii temporis spatio sunt secuti, celebres omnes et insignes plane viri, gloriost confessione decori, quorum præclaræ elogia singulorum leguntur post Quadruplicem apposita in Codice Vaticano. Ubi inter eos principem locum obtinuit quidam nomine et natione Lombardus, patria Placentinus, doctrina celebris, qui S. R. E. cardinalis creatus est, vocatus ab exilio, atque de nouo creatus ab eodem Romano Pontifice archiepiscopus Beneventanus. Secundo loco ponitur Joannes Saresberiensis, et ipse doctrina præstantissimus, vocatus post martyrium S. Thomæ ad Carnotensem episcopatum. Post hunc

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. xciv. — ² Ibid. Ep. xcvi.

ponitur Robertus Anglus, et ipse creatus episcopus Herefordensis. Hunc sequitur ordine Reginaldus itidem Anglus, sed et ipse cognomento Lombardus, assumptus in episcopatum Bathoniensem, quem superadditum putamus; nam nusquam cum inter familiares, qui seculi sunt sanctum in ea persecutio invenimus numeratum, pro quo inter persecutores potius annumerato scripsit Petrus Blesensis apogiam inferius recitandam. Gerardus post hunc recensetur promotus ad Coventrensem episcopatum. Inde numeratur ordine Hugo natione Romanus, idemque in episcopatu successor Gerardi: post quem ponitur Gilbertus Anglus, creatus postea Roffensis episcopus. Inde Radulphus subjicitur, creatus in exilio decanus Rhemensis Ecclesie. Post denique alii diversis honoribus Ecclesiasticis insignitos ponitur Hubertus Mediolanensis, qui ad archiepiscopatum ejus Ecclesiae primo vocatus est, inde ad Romanae Ecclesiae Pontificatum, vocatusque est Urbanus Tertius. Subiectiuntur et alii tanto patre et magistro digni, comparticipes sicut passionis, ita et gloriae. Talis erat familia preclarissimi viri, non ad oculos serviens, sed plane ea qua eorum dominus constantia praedita in perpersione laborum, viri Apostolici, viribus Apostolicis illustres atque decori, digni habiti qui pro cunctis ad Ecclesiasticos promoverentur honores.

44. Alexandri III extra Urbem commorantis litterae ad episcopum Bituricensem. — Sed redeamus ad Alexandrum papam a Romanis nondum receptum in Urbem. De eo enim haec ejus vita Acta: « Dum autem haec in Gallia agerentur, de reconciliatione videlicet regis Anglorum per legatos Apostolicae Sedis, Romanis persistentibus in sua insipientia, cunctem ad eum reverti pastorem et episcopum animarum suarum cum fratribus suis episcopis et cardinalibus, non permiserunt Urbem ingredi, et in Ecclesia debitum officium exercere. Eis ergo verbum Dei spernitibus, quod primum eis evangelizandum fuerat, Pontifex de Tusculano cum fratribus suis episcopis et cardinalibus exivit et ad B. Petri patrimonium Campaniarum, quoniam meliora tempora Ecclesie sua provideat Dominus, accessit moraturus ». Haec ibi, reliqua anno sequenti. Quod Pontifex Urbis ingressu excludetur, illud erat in causa, quod pars illa, qua favebat imperatori, eo tempore magistratus praecipios administrabat, eorumque tyrannide cuncta penitus movebantur.

Commemorationis Alexandri Pontificis Tusculi hoc anno fidem faciunt plura. Diplomata, que illi data hoc anno reperiuntur, et inter alia privilegiata ab eo concessum Ecclesie Barensi, cui juncta erat Ecclesia Canusina, quod incipit: « In Apostolicae Sedis specula, etc. » datum ad Rainaldum Iunc Barenum archiepiscopum et Canusinum. In fine vero haec de tempore dati diplomatis post subscriptiōnēm duodecim cardinalium: « Datum Tuscul. per manū Gratiani S. R. E. subdiaconi,

et notarii, quarto kal. Julii, Indictione quinta, Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo septuagesimo secundo, Pontificatus vero domini Alexandri papæ Terpii anno terciodecimo ». Porro Gratianus iste subdiaconus atque notarius, spectatissimæ virtutis fuit, quem idem Alexander papa post haec misit legatum una cum Viviano ad regem Anglorum, in qua functione summam peperit sibi laudem, ut quæ de ipsa inferius dicenda erunt, aperient.

45. Insuper cum adhuc Tusculi moraretur Alexander papa, ibi has litteras dedit ad archiepiscopum Bituricensem, et episcopum Nivernensem in causa excommunicationis a S. Thoma prolate adversus nominatos superioris episcopos Angliae¹:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Bituricensi archiepiscopo, et Nivernensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Fraternitati vestrae non credimus esse incognitum, qualiter sanctæ recordationis Thomas, quondam Cantuariensis archiepiscopus, de mandato nostro in Londoniensem et Saresberiem episcopum excommunicationis sententiam promulgavit: quam utique nos ratam habentes et firman, eam auctoritate Apostolica curavimus confirmare. Quia vero predicti episcopi senio et debilitate corporis confecti, et alter morbo laborans, ad praesentiam nostram venire non possunt, vobis de quorum prudentia et honestate confidimus, absolutionem eorum, pro qua nuntii regis Henrici Anglie, et corundem episcoporum apud nos vehementius justiterunt, duximus committendam. Ideoque fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus infra mensem, postquam idem nuntii ad propria redierint, de adventu legatorum nostrorum, quos ad partes illas pro cognoscenda atrocitate illius facinoris et sceleris quod perpetratum est, et reconciliatione regis dispositiūm transmittere, quod transalpinaverint, vobis non innotuerit: eos publice, recepto jureamento secundum morem Ecclesie, quod nostro debeant astare mandato, ab excommunicationis vinculo absolvatis, sententia suspensionis ob eam causam, qua fuerant ultimo in excommunicationem deducti, in suo robore permanente. Si autem vobis constiterit, quod Saresberiensis episcopus morbo laborans ad vos venire non possit, illuc in propria persona, quod nobis placaret, accedatis. Aut si accedere non poteritis, personas idoneas, de quibus nos et vos confidere valeamus, transmittatis, quod illum, recepto iuramento publice in conspectu Ecclesie, quod nostro debeat parere mandato absolvant. Si autem huic rei, frater archiepiscopo, interesse non poteris, tu, frater episcope, ipse cum Pontiniacensi abbate que dicta sunt diligentius exequaris. Date Tusculani octavo kal. Maii ». Hac tenus Alexander papa ex Rogerio in Annalibus.

¹ Apud Roger. in Annal. Angl. hoc anno.

46. De occisoribus S. Thome paenitentibus. — Inter haec autem sacrilegii illi martyris percussores qui haetenus extremam Anglie orau in unius ex eis possessionibus habitarunt, cum viderent se ab omnibus hominibus vitari, quietiam ab anima libut famelici panem ab eis porrectum ut infundit veneno anathematis horrebant, longius autem a scipsis eos sua ipsorum conscientia mali concia propulsante) invocantes eum quem percusserant sanctum, ab eo querunt misericordiam, in quem extitissent ipsi immisericordes et crudelissimi. Quibus inter lacrymarum imbræ, nebulasque mortoris lux effusit spei venia impetranda, iterque ostenditur, nempe ut Romanæ se conferant ad Christi vicarium Alexandrum : ad cuius vestigia procidentes, peccatumque admissum aperientes, ab eo remedium quod exhiberet acciperent. Veniunt Romanæ, adeunt pastorem illum, quem non mactare et perdere, sed super humeros orem perditam imponere, ipse a quo tantam acceperat potestatem, docuisse. Cum pastor egregius quod¹ confractum alligat, quod infirmum consolidat, requirit quod perierat, atque quod abjectum fuerat reducit. Ideoque sapientissimus archiater, super profunda vulnera sauciorum oleum infundens ac vinum², sic ea alligat ut absolvat malis ingruentibus totum corpus. Jubentur itaque in expiationem immanissimi sacrilegii transmarinas querere Christi presentia illustratas regiones, petere loca sancta, ut ubi Christus operatus est salutem in medio terræ, sanguine fuso in humani generis redemtionem ; illie ipsi, qui iniquissime sanguinem fudissent

innocentissimum, ejus sanguine umundarentur.

47. Dum pergit, unus ex illis idemque princeps et instigator, primusque percussor viri sanctissimi, dictus nomine Willielmus Traci, ubi in Calabriam pervenisset, moras noctens Cosentie, gravi percussus corporis infirmitate, cogitum remanere, tribus reliquis capessentibus jussum iter. Ita plane in exemplum justitiae magni Dei hic relentus est in Italia, ut discent Occidentales, ne tanto sui detrimento quis audacie manum in Christum domini auderet innimittere. Etenim tali percuditur a Deo infirmitate, ut putrescentibus carnibus, apparentibus nervis et ossibus, eadem e compagibus suis soluta sive sponte disfluerent, sive manibus ipsiusi manu impatiens divellerentur, invocantis jugiter in auxilium quem occidisset martyrem Thomam, quoniam extremum efflavit spiritum. Quæ hæc omnia per epis copum Cosentium nota facta esse fidibus, in fine saepè citata historie Quadruplicite asseritur, quibus his omnibus reliqui historici, qui sunt prosecuti res gestas sancti Thome, astipulantur. Porro tum hinc, qui Cosentie decessit, tum tres illos, qui Hierosolymam navigarunt, non ultra triennium ab illata necesse martyri supervixisse, in eadem citata nuper historia constanter asseritur, siue sequentis anni curieulum minime excessisse. Illi vero in loco dicto Monte-Nigro, tanquam carcere pœnitentie clausi jussu Pontificis, extremum clausere diem, utique pœnitentes : nam et honesta sunt sepultura dignati, nempe ante ostium templi, ubi (inquit Rogerius) ejusmodi apposita fuit inscriptio : **ITI IACENT MISERI QVI MARTYRIS AVERVNT BEATVM THOMAM ARCHIEPISCOPVM CANTVARIENSEM.** At rerum gestarum anni hujus hic finis esto.

¹ Ezech. xxxiv. — ² Luc. x.

Anno periodi Graeco-Romanae 6665. — Anno Æra Hispan. 1210. — Anno Hegire 563, inchoato die 23 Aug., Fer. 4. — Jesu Christi 1172.

— Alexandri III papæ 11. — Friderici Enobarbi reg. 21. imp. 18. Manuelis Comneni imp. 30.

4. Anglia rex a cede S. Thome absolvitur. — A num. 4 ad 13. Neubrigensis lib. 2, cap. 25, narrata sancti Thome Cantuariensis morte, de Henrico II rege Anglie ait : « Tum rex, dum fere omnes in enim beati viri necem refunderent, et Francorum maxime principes, qui felicitatis ejus æmuli semper exflerant, adversus eni, lanquam in verum certumque tante enormitatis auctorem. Sedem Apostolicam infligarent, responsales Romanæ direxit, ut precum verecundia ferventem invidiam

temperaret. Qui cum Romanæ venissent (anno se. superiori), cunctis regem Anglorum execrantibus ægre admissi sunt. Constanter vero allegantes, quod domini sui mandate, sive consensu tantum facinus non fuisset commissum, tandem impetraverunt, ut a latere domini papæ legati in Gallias cum plenitudine potestatis mitterentur : qui re diligenter inquisita et cognita, eumdem regem, vel ad purgationem famæ sue admitterent, vel reum inventum censura Ecclesiastica coerecerent.

Quod et factum est. Missi enim a Sede Apostolica cardinales duo venerabiles, sc. Albertus, qui postea eidem Sedi praefuit (sub nomine Gregorii VIII), et Theodinus, in Gallias venerunt, factoque in terra regis Anglorum celebri conventu Ecclesiasticorum virorum atque nobilium (apud Abrincam civitatem currenti anno) ejusdem principis humiliiter apparentis, et constanter asserentis, quod sua neque voluntate, neque jussione illud, quo fama ejus gravabatur, contigerit, et quod de nulla re unquam magis doluerit, purgationem solemnitate suscepunt ». Quod fuisse Baronius narrat.

2. D. Thomae Cantuariensis coeクules et discipuli. — Ad num. 13. Meminit Baronius Catalogi eruditorum beati Thomae martyris, quem Lupus tomo i Epistolarum divi Thomae pag. 156 et seqq. ex Bibliotheca Vaticana publicavit. Illorum plerique *sanctum Thomam* exulem secuti sunt, et ex his unus Catalogum illum compositum; cum in elogio Joannis Saresberiensis auctor Catalogi scribat: « qui ob preclaras, non ut reputabat, sua, sed potius martyris merita glorioza eite post dominum nostri martyrum a patria sua Dei vocatione evocatus, in Senonensi provincia, in qua *NOBISCM* exulaverat, in Carnotensem episcopum promotus est », et quidem an. MCLXXVI, ut ibi dicimus. A Baronio numeratur ibidem inter eruditos divi Thomae « Hugo natione Romanus, idemque in episcopatu successor Gerardi » episcopi Coventrensis, cui ipse Hugo succedit. Verum loco *Romanus*, legendum *Normannus*; Giraldus enim Cambrensis, scriptor coetaneus ac Britannus, in Hugonis Nonant episcopi Coventrensis Vita, quam Wartonum tom. II Anglie Sacra pag. 351, principio multilatam recitat, cap. 24 de ejus obitu loquens ait: « Cum in natali sui Normannie solo vir ille venerabilis gravi correptus morbo decubuisse ». In editione Lupi idem ac in editione Baronii legitur, quia verosimile est utrumque eodem manucripto, Iorsani unico, usum esse. In eadem Lupi editione *Hugo Nonant, vel de Nugant*, ut ab omnibus historicis Anglis vocatur, dicitur *Hugo cognomento Teminant*, sed in ea voce, sicut in voce *Romanus*, ab exscriptore etiam peccatum. De *Hugone Nugant* loquitur Baronius anno MCLXXXIV, num. 2, alibique, eumque *Hugonem de Nugant* recte appellat. Quæ duæ emendationes certae.

3. Adalbertus frustra petit restitu in archiepiscopatum Saltzburgensem. — In Chronico Reichenbergensi hoc anno legitur: « Imperator celebravit curiam in civitate Saltzburg in hebdomada Quinquagesime, que evenerat tunc in XI kal. Martii (legendum IV kal. Martii; hic enim annus bissextilis fuit). Illuc quoque archiepiscopus, licet non vocatus ab imperatore, repente tamen, dum

curia haberetur, cum paucissimis supervenit; sed gratiam imperatoris non obtinuit Adalbertus » sc. Salzburgensis archiepiscopus, quem supra diximus coactum fuisse resignare archiepiscopatum suum, quod imperator eum admittere nollet. Quid postea acciderit, an. MCLXXIV referemus.

4. Pax inter Alexandrum III et Romanos pœta. — Joannes de Ceccano in Chron. hoc anno scribit: « Indictione quinta Alexander papa fecit finem (id est, in concordiam rediit) cum Romanis. Destruxerunt muros civitatis Tusculane mense Novembri ». Signius tamen lib. 14 de regn. Ital. ad hunc Christi annum ait, Romanos, prævalente imperiali factione, noluisse polliceri Alexandre III se eum in Urbem recepturum, licet is rerum sacrarum procuratione contentus foret; sed Ceccano major fides habenda (1).

5. Obitus Gilberti de Hoillandia. — Manrius in Annal. Cisterc. ad annum MCLXVI arbitratus est, *Gilbertum de Hoillandia* in Anglia natum, qui successu temporis factus est monachus Cisterciensis, et continuavit sermones sancti Bernardi in Cantica Canticorum, eo Christi anno vivere desissee. Verum in Chronico Claravallensi a Petro Francisco Chiffletio, post illorum Annalium editionem promulgato, Gilberti seu Gileberti emortualis annus diserte his verbis narratur: « Anno Domini MCLXXIII, Gilebertus quondam abbas de Hoillandia in Anglia, qui fecit sermones super Cantica Canticorum in modum beati Bernardi. apud Ripatorium obiit », ideoque in Gallia; Ripatorium enim, vulgo *La Rivour*, abbatia est Ordinis Cisterciensis in diocesi Trecensi sita.

6. Obitus Stephani III Hungaria regis. — Obiit etiam hoc anno Stephanus III Hungaria rex, *kalendas Februarii*, *feria prima*, ut legitur in Chron. Thwroczi, sed loco *kalendas Februarii*, legendum, *III kal. Februarii*, ut feria prima demonstrat. Post Stephanum III Stephanus IV frater ejus paucis mensibus coronam usurpavit, sed postea regnavit *Bela* hujus nominis III, qui frater ejus etiam fuit, vixitque usque ad annum MCLXX.

7. Salahadini principatus exordium. — « Salahadini primitus quidem leno gentilis apud Damascum, post ab Eufrido de Turone illustri Palæstinæ principe Christiano miles factus, cum apud Ægyptum militaret, Molanus regem Ægypti proditiose perimens, totius Ægypti obtinuit principatum », inquit Nangius in Chron. qui addit, eum toti fere Oriente postea imperasse. Salahadinus Ægypti imperium restituit Habbasidis, « postquam illud amiserat plusquam ducentorum annorum spatio », ut inquit auctor Chronicorum Orientalis. Quantum Christianorum res *Salahadinus* in Oriente depressoerit, suis locis videbitur.

(1) Historici omnes, nempe card. Aragonius in Vita Alexandri, et Romualdus Salernitanus idem quod Signius affirmant, nempe Alexandrum impetrare a Romanis non posse ut in Illyriam recuperetur, quācum primum obtinuerint Pontiaci, ut ab eo arcis Tusculane everisionem impetrarent. Qui obdenta, ac Romualdus, « Romanis quod papæ promiserant adimplere noluerant ». Non pugnant haec cum Joanne de Ceccano, qui tantum assert pacem intulit cum Romanis; an vero pax illa firma et stabilis fuerit non prodit. Vide Saxum in Notis ad *Sigoniu*. II, col. 791, novè edit.

ALEXANDRI III ANNUS 14. — CHRISTI 1173.

1. S. Thomas miraculis clarissimus ab Alexander III canonizatur. — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus tertius, Indictione sexta, quo Alexander papa, ubi legati ad Anglorum regem missi in Urbe rediere, audiuit ab eis, quæ Deus in manu potenti et brachio excelso operarebat miracula in novo martyre Thoma : habitaque de his consultatione cum fratribus S. R. E. cardinalibus, ex omnium communione consensu retulit eum in Album sanctorum martyrum. De his acturi, quænam ista præcesserint accurate pervestigemus.

« Post fusum sanguinem », inquit Eduardus, « multis ejus sanctitatem Deus miraculis declaravit. Verum ea initio occultabantur tanquam non habitura fidem, donec iis multiplicatis cessit adversariorum impietas, et obstructum est os loquentium iniqua ». Ita quidem multitudo ac magnitudo miraculorum increbuit, ut non solum sanctus Thomas in his exhibendis nihil minus habere visus sit a cæteris magnis sanctis, sed etiam prætergressus sit eos, ita testantibus Petro Blesensi qui aderat, neconon Joanne Saresberiensi, qui eidem sancto martyri fuerat a secretis. Scribit de his summa fiducia ista ipse Petrus ad Richardum episcopum⁴ Syracusanum, atque : « Exulta, Anglia, exulta, Occidens, quia visitavit nos Orients ex alto. Thomam Apostolum India et Orientalis regio jactabat, sed Occidentalem respxit Ecclesiam qui in celis habitat, et humilia respicit. Dedit Dominus Anglie Thomam nostrum : non invidemus Indiae Thomam suum. Sit Thomas Apostolus in India : sit Thomas martyr noster in Anglia, ut per hos duos testes Christi ab ortu solis usque ad occasum sit laudabile nomen Domini. Eat qui voluerit in Indiam ad suffragia B. Apostoli : tam longa peregrinatio nimis laboriosa est mihi : mihi sufficit Thomas meus. Ille palpat latus Domini, et fixuras clavorum; ille quia vidit, credidit : beatus qui non vidit et credidit, nec dubitavit, atque holocaustum Christo, et pro Christo se obtulit. Non labore martyrem Apostolo comparare, cum Apostolus sit

major martyre : sed gloriosum est nos habere martyrem, qui Apostoli nomen habeat, et Apostolum miraculis aut imitetur, aut vincat. Non indigatur Apostolus, quia nec indignatur Dominus Apostolorum et martyrum si quandoque Spiritus sanctus in operatione virtutum plenius et celebrius (crebris) alicui se infundit. Et hæc (inquit¹ Dominus) faciet, et majora horum faciet ». Haec Petrus a nobis citatus ad indicandam eximiam miraculorum operationem, quæ Deus per novum tune operatus est martyrem. Sed et audiendus est Joannes Saresberiensis nonnullum commotus in Alexandrum Pontificem, qui visus est sibi nimis differre canonizationem martyris, Deo (ut apparebat) tanta miraculorum multitudine et magnitudine plus satis testante, ipsum in cælum cum sanctis martyribus esse receptum. Sed excusandus Pontifex, si id facere distulit usque ad reversionem cardinalium legatorum, quorum relatione cuncta exacte atque secure disseret. Sed audiamus Saresberiensis querelas apud Sedis Apostolicæ legatum fiducia magna de promptas² :

2. « Venerabili domino et patri charissimo Willermo, Dei gratia archiepiscopo Senonensi et Sedis Apostolicæ legato, suus Joannes Saresberiensis, salutem et promptissimæ devotionis obsequium.

Licet Anglicanæ Ecclesiæ adhuc coadmixta sit ingens desolatio, tristitia tamen illius jam ex maxima parte in gaudium transiit et locutus in cantica felici prorsus et leta mutatione conversus est. Siquidem jam adeo ad Memoriam martyris inaudita miracula crebuerunt, ut si alias audita illis provenierint, vix censemur illius miraculis adscribenda. Sicut enim in omni conditione nobilis animus studuit omnibus conviventibus præeminere, sic nunc (ut aliorum sanctorum pace dixerim) alios de quibus legimus, vel audivimus, in miraculorum exhibitione præcedit. Quod ideo facile crediderim provenisse, ut fidem in pluribus orbis nostri partibus non tam sopitam quam fere extinctam Dominus excitaret, solidaret charitatem, et obstrueret

⁴ PeL Bles. Ep. xlx.

¹ Joan. xiv. — ² Col. V. v. Ep. xc.

ora iniquorum, qui sancto viro detrahebant in vita, et odio privalo causam Christi persequebantur. Quis enim amodo veram et fidelem doctrinam Christi dubitet, qui verbis suis adhaerentem hominem nobis notum tanta felicitate remunerat? Quis causam fuisse iniquum nisi daemoniacus dicet, qui patronum suum tanta coronat gloria? Dubitabatur a plurimis, an pars domini papæ in qua stamus, de justitia niteretur: sed eam a criminis schismatis gloriosus martyr absolvit. Qui si fautor esset schismatis nequam tantis miraculis coruscaret. Erait namque vir tante prudentia, ut non facile posset errore supplantari, in tanto periculo animarum.

3. « Mirarer itaque supra modum, cur eum dominus papa in catalogo martyrum recipi non præcepit, nisi quia in historia Ecclesiastica legisse me recolo: Quod cum Pilatus, missa relatione, Tiburium Cæsarem consuluisse, an Christum, qui tot et tanta fecerat, et a plurimis colebatur ut Deus, coli oportere ut Deum: senatus ab imperatore consultus respondit, quidem colendum fuisse ut Deum, nisi quia id provinciales circa senatus auctoritatem præsumperant. Et quidem sic, mutu faciente divino responsum est, ne deilas Christi, cuius nomen erat Iudaïs et gentibus prædicandum, terrene potestati videretur obnoxia, et eam emendicatam dicentes infideles. Qui, velint nolint, coguntur audire: Quoniam Dominus regnavit, irascatur populi, et exultet terra, in qua Christi fundatur Ecclesia. Sic ergo natus divino arbitror evenisse, ut martyris huius gloria, nec decreto Pontificali, nec edicto principis attollatur, sed Christo præcipuo auctore invalescat, cuius honorem, quoad vixit, studuit dilatare. Ilonorem Christi salvum fore semper expressil, (cum scilicet de concordia fractare cum rege). Et Christus ei vicem non referet? Abit ut veritas fallax sit in promissis. Legitur in Actibus Apostolorum, quod quidam nondum baptizati, circa auctoritatem Apostolorum Spiritum sanctum acceperant. Sed num id senatus Apostolicus infirmabit? Profecto ubi Deus auctor est, frustra superioris desideratur auctoritas. Si quis autem hujus tanti martyris gloriam evacuari desiderat (quicunque sit ille), antequam ei credamus, aut majora aut saltem similia operetur. Alioquin peccare creditur in Spiritum sanctum, cuius operibus detrahere non veretur ». Haec enim ad Senonensem legatum Apostolicum Sedis Joannes Saresberiensis, cum nondum S. Thomas relatus esset ab Alexander in numerum sanctorum martyrum, quod factum est hoc ipso anno presenti.

4. Ha, qui dilatam nimis dolens martyris canonizationem, quam Deus desperat tantisque miraculorum facilis e celo iacentibus iam divinitus factam ostenderit, putavit eam humana non indigere auctoritate; secundum illud Apostoli¹:

« Quis accusabit adversus electos Dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condemnat? » At nihilominus necessario auctoritas est Ecclesiæ requirienda ad cognoscenda ipsa miracula, ne fraus aliqua irreperatur vel imposta: atque ita judicium divinorum operum Ecclesie debet judicio subjacerere, secundum illud ejusdem Apostoli²: « Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt ». Et illud Joannis³: « Probate spiritus, si ex Deo sint ». Quod judicium Ecclesie in ejus visibili capite in primis residet, cuius in ejusmodi examinatione prævia sit expectanda sententia.

5. Reversis autem (ut dictum est) legatis, rebusque corundem relatione perspicis examinatisque, hoc eodem anno Indictione sexta, Alexander papa solemnii ritu Signie cum esset, retulit in sanctorum martyrum numerum S. Thomam Cantuariensem archiepiscopum; de qua canonizatione in Vita ipsius Alexandri haec habet scriptus Codex Vaticanus: « Interea cum illustrator Anglorum bealissimus Thomas in nulla coruscatione miraculorum refulgeret, et non solum amici sed etiam persecutores veniam postularent peccatorum, qui salutis veniam petituri ad ejus Ecclesiam incessanter accederent: Romanus Pontifex ad instantiam populi et cleri Gallicani (Anglicani), eundem martyrem canonizavit Apostolica auctoritate, et inter caeteros sanctos conscribi præcepit. In die namque Purificationis B. Marie, convocatis episcopis et abbatibus Campanie apud Signum, ad honorem ipsius specialiter missarum solemnia celebravit, et passionis ejusdem quarto kalendas Januarii memoriam perpetuagi ac debere constituit. Unde Occidentalis Ecclesia exultavit in gaudio magno, et gloriosi martyris nomen angebatur in ostensione virtutum, ita ut ab extraneis etiam gentibus ex celebri celebrius haberetur. Per ipsius merita omnipotens Deus evidenter mortuos suscitavit, cæcis quoque visum, surdis auditum, et claudiis reddidit gressum, mundavit leprosos, sanavit infirmos, daemoniacos liberavit, et alia multa per eum miracibia nihilominus Deus voluit mirabiliter operari. Ideoque plurimi fidelium in honorem ipsius, ad laudem et gloriam Creatoris nostri, Ecclesias construxerunt et possessionibus et donis ditaverunt ». Haec enim ibi.

6. Sed inspiciebant sunt Apostolicae litteræ de eadem canonizatione sic datae⁴:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et monachis Cantuariensis Ecclesie, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Gaudendum est universitati fidelium de mirabilibus illius sancti et reverendi viri Thomas archiepiscopi vestri. Sed vos exinde tanto ampliori gaudio, et exultatione debetis repleri, quanto ipsius miracula oculata fide serpens intuemini, et ejus sanctissimo corpore Ecclesia vestra specialius mermitt illustrari. Nos autem considerata gloria

¹ Rom. VIII.

² 1 Cor. XIV. — ³ 1. Jean. IV. — ⁴ Cod. Vat. L. V. Ep. ACH.

meritorum ejus, quibus in vita sua magnanimitate claruit, et de miraculis ejus non solum communis et celebri fama, sed et dilectorum filiorum (fratrum) nostrorum Alberti, tituli Sancti-Laurentii in Lucina, et Theodini tituli Sancti-Vitalis presbyterorum cardinalium, Apostolicae Sedis legatorum, et aliarum plurium personarum testimonio certitudinem plenam habentes, prefatum archiepiscopum in capite Jejunii, multitudine clericorum et laicorum presente, in Ecclesia, deliberato cum fratribus nostris consilio, solemniter canonizavimus, eumque decrevimus sanctorum martyrum collegio annumerandum : vobis et universitati fidelium de Anglia Apostolica auctoritate mandantes, ut natalem ejus diem, quo vitam suam gloriose passione finivit, annis singulis cum debita veneratione celebretis. Quoniam igitur dignum est, et vobis plurimum expedit, ut sanctum corpus ejus cum ea que decet reverentia et honore condatur, discretioni vestrae Apostolica auctoritate mandamus, quatenus corpus ejus, devote et reverenter facta solemni processione, aliquo solemni die, congregato clero et populo, in altari honorifice recondatis : aut ipsum in aliqua decenti capsa ponentes, prout convenit, elevetis in altum, et patrocinium ejus pro salute fidelium et pace universalis Ecclesie satagatis apud Dominum vestris piis orationibus impetrare. Valete. Dat. Signiae quarto idus Martii ». Haec ad ministros Cantuariensis Ecclesie. Date sunt insuper eadem die alias generales ad Christi fideles istis verbis¹ :

7. « Redolet Anglia fragantia et virtute signorum, quae per merita illius sancti et venerandi viri Thomae quondam Cantuariensis archiepiscopi omnipotens Deus operatur, et universa ubique laetatur fidelium Christiana religio, pro eo quod ille, qui est mirabilis et gloriosus in sanctis, sanctum suum post mortem clarificavit, cuius vita laudabilis multa fulsit gloria meritorum, et tandem martyrio consummata est certaminis glori. Quamvis autem de sanctitate ipsius dubitare non possit, qui ejus et laudabilem conversationem attendit, et gloriosam considerat passionem, voluit tamen Redemptor atque Salvator noster ejus sanctatis insignia magnificis radiare miraculis : ut qui pro Christo insuperabilis virtutis constantia necessitates et pericula pertulit, sui laboris et certaminis in æterna beatitudine cognoscatur ab omnibus perceperisse triumphum. Nos vero auditis innumeris et magnis miraculis, quæ jugiter per sancti illius viri merita fieri universitas narrat fidelium, et super his non sine magno gaudio per dilectos fratres nostros Albertum tituli Sancti-Laurentii in Lucina, et Theodinum tituli Sancti-Vitalis presbyteros cardinales atque Apostolicae Sedis legatos, qui eadem miracula tanto perspicaciter didicерunt, quando amplius sunt loco vicini, precepit certiores effecti, et plurium aliarum perso-

narum testimonio fidem sicut debuimus, adhibentes, predictum archiepiscopum solemniter in Ecclesia, magno ibidem clericorum et laicorum collegio presente, in capite Jejunii, deliberato fratrum nostrorum consilio, canonizivimus, ipsumque decrevimus sanctorum catalogo adscribendum. Universitatem itaque vestram monemus, et auctoritate qua fungimur, districte precipimus, ut natalem predicti gloriosi martyris diem passionis sue solemniter annis singulis celebretis, et apud ipsum votivis orationibus satagatis veniam promereri : ut qui pro Christo in vita exilium, et in morte virtute constantia passionis martyrum pertulit, fidelium jugi supplicatione pulsatus, pro nobis apud Dominum intercedat. Datum Signiae, quarto idus Martii ». Exstant post haec in eodem Epistolarum volumine de his ipsis ad Aversanum episcopum date litteræ Apostolicae, eademque patentes et circulares ad omnes Catholicæ Ecclesiæ episcopos. Post haec vero secula est pena peccatum.

8. *Rex Anglia a filio perduelli et proceribus regni exagitatus ad Alexandrum III confudit, laboribus etiam pro pace episcopo Rothomagensi et aliis.* — Inter haec ulciscente Domino, accidit, ut inter reges Angliae, patrem et filium implacabilis dissensio oriretur, cum videlicet potenti filio dari sibi civitatem aliquam sive in Anglia, sive in Northmannia ad habitandum una cum conjugi, quam duxerat filiam regis Francie, negavit omnino. Ex quo factum, ut deficiens a patre filius, adversus eum bellum conflarit una cum fratribus et fœderatis principibus, ipso Francie rege, necnon rege Scotia, comite Pictaviensi, itemque Flandrensi, et aliis, adeo ut status senioris regis in summum videretur esse discrimen inductus, ita permittente Deo, ut qui patrem suum Thomam indefesso studio fuerat persecutus, persecutorem ipse patueret filium suum, quousque tantum a se admissum expiatum delictum.

Cum Henricus senior magis magisque exagitatus persecutione filii regis junioris, et fratrum ejus, et aliorum, in discrimen haud mediocre esset adductus, ad Romanum Pontificem confugium querit, his datis ad eum litteris, ex eo in primis ipsi persuadere conatus, quod rex Angliae sit feudatarius Ecclesie Romane. Ita plane cogit necessitas profiteri, quod aliter haud sponte fecisset. Sed audi eas, que sic se habent a Petro Ble-sensi secretario scriptæ¹:

9. « Sanctissimo domino suo Alexandro, Dei gratia Catholicæ Ecclesie summo Pontifici, Henrico rex Angliae, dux Northmannie et Aquitanie, comes Andegavensis et Cenomaniensis, salutem et devolæ subjectionis obsequium.

« In magnorum discriminum angustiis, ubi domestica consilia remedium non inveniunt, eorum suffragia implorantur, quorum prudentiam in altioribus negotiis experientia diuturnior appro-

¹ Cod. Vat. I. v. Ep. xclii.

¹ Pet. Bles. Ep. cxxxvi.

bavit. Longe lateque divulgata est filiorum meorum malitia, quos ita in exitium patris spiritus iniquitatis armavit, ut gloriam repulserent et triumphum, patrem persequi, et filiales affectus in omnibus diffiteri, præveniente meorum exigentia delictorum. Ubi pleniorum voluntatem contulerat milii Dominus, ibi gravis me flagellat: et quod sine lacrymis non dico, contra sanguinem meum et viscera mea cogor odium mortale concipere, et extraneos milii querere successores. Illud præterea sub silentio præterire non possum, quod amici mei recesserunt a me, et domestici mei querunt animam meam. Sic enim familiarium meorum animos intoxicate clandestina conjuratio, ut observantie proditoriae conspirationis universa posthabent. Malunt namque meis adhærere filii contra me transfugæ et mendici, quam regnare mecum, et in amplissimis dignitatibus præfulgere.

40. « Quoniam ergo vos exultis Deus in eminentiam officii pastoralis ad dandam scientiam salutis plebi ejus, licet absens corpore, praesens tamen animo me vestris advolvo genibus, consilium salutare deposcens. Vestrae jurisdictionis est regnum Angliae, et quantum ad feudatarii juris obligationem, vobis duntaxat obnoxios teneor et astringor. Experiatur Anglia, quid possit Romanus Pontifex, et quia materialibus armis non utitur, patrimonium B. Petri spirituali gladio tneatur. Contumeliam filiorum poteram armis rebellibus propulsare: sed patrem non possum exuere. Nam et Jeremia testante¹, nudaverunt laniæ mammas suas, lactaverunt calulos suos. Et licet errata eorum quasi mentis efferae me fecerint, retineo paternos affectus, et quamdam violentiam diligendi eos mihi conditio naturalis importat. Utinam sapient, et intelligenter, ac novissima providerent! Laclant filios meos domestici hostes, et occasione malignandi habita non desistunt, quonisque redigatur virtus eorum in pulvrem; et converso capite in caudam, servi corum dominentur eis, juxta verbum illud Salomonis²: Servus astutus filio dominabitur imprudenti. Excitel ergo prudentiam vestram spiritus consilii, ut convertatis corda filiorum ad patrem. Cor enim patris pro beneplacito vestro convertetur ad filios, et in fide illius, per quem reges regnant, vestre magnitudini promitto, me dispositioni vestrae in omnibus pariturnum. Vos Ecclesie suæ, pater sancte, diu Christus servet incolunum ». Hæc rex Henricus ad Alexandrum papam.

41. At quid Alexander papa³? Petrus Blesensis in Epistola ad Radulphum Andegavensem episcopum hæc ait: « Novum siquidem a domino papa noveritis emanasse mandatum, ut quicunque pacem domini regis turbant, appellatione remota, excommunicationis vinculo astringantur. Hæc auctoritate fretus dominus Cantuariensis, omnes domini regis impugnatores apud Cadomum nuper

excommunicavit, nec regi juniori, nec alii exceptionis gratiam fecit. Illud autem certissime tealis, ipsum nunquam aliquem excommunicasse, qui aut non moreretur in proximo, aut ejus non operaret faciem subita et ignominiosa confusio. Exercitatio itaque gladium Petri, ut ad debite fidelitatis observantiam compellantur inviti, qui sponte voluntate pro salute principis se morti et carceri debuerant objecisse, etc. » Antequam autem Richardus Cantuariensis archiepiscopus excommunicationis sententiam in filium regis Henricum Tertium proferret, admonitionis litteras voluit praecessisse, quæ extant⁴, estque eorum exordium: « Si quid durum tibi locuturi sumus, illustrissime princeps, sustine patienter, etc. » In fine autem de Pontificia jussione hæc habet: « Quod si nostro et suffraganeorum nostrorum consilio, qui super hoc generaliter tibi scribunt, acquiescere et consentire defrectes, scis nos recepisse a summo Pontifice in mandatis, ut te et omnes qui pacem domini tui turbant, sublato appellationis remedio, excommunicationis vinculo inmodemus. Nosque mandatum nobis injunctum, licet inviti et dolentes, prompto effectu et debita reverentia, nisi infra quindecim dies resipueris, plenissime proseguemur ». Hæc Cantuariensis archiepiscopus.

12. Scripsit et Rotroldus archiepiscopus Rothomagensis ad eundem Henricum Tertium filium regis ipsum monens, ut patri reconciliari deberet. Est quidem tanto præsule digna Epistola, quæ sic se habet⁵:

« Henrico Tertio, Dei gratia illustri Anglorum regi, archiepiscops Rothomagensis, salutem in eo qui dat salutem regibus.

« Quoniam ex officio nobis injunctæ administrationis incumbit, animarum curam agere, quarum exactissinam rationem districtus Judex in examine terribili postulabit a nobis, excellentiæ tuæ, quæsumus, non sit oneri, si te deprecamus ut dominum, hortamur ut regem, docemus ut filium. Nec enim alligatum est in ore nostro verbum Domini, sed in spiritu libertatis loquimur, quod salutem animabus, quod quietem populis, quod Ecclesiæ libertatem, quod honorem Deo et patriæ liberalionem conferat, atque de erroris invio ad viam veritatis et justitiae te reducat. Non attendis, fili charissime, quid in corporis; nec incepti operis metiris exitum. Votis oculorum te festinas satisfacere, et in proprium caput provocas inimicum. Non barbaras impugnas nationes, sed familiares et domesticos: non extraneas regiones, non hostiles munitiones invadis, sed tuas: subjectum tibi affligis populum, non rebellum: non hostem, sed patrem: imo non patrem persequeris, sed te ipsum. Pater siquidem tuus, posthabita corporis et animæ sue cura, se omni labore et discrimini exponebat, ut tuum faceret, quod nunc vis facere tuum: et ut verius loquer, quod intendis facere ne

¹ Th. iv. — ² Prov. xvii. — ³ Pet. Bles. Ep. lxvi.

⁴ Pet. Bles. Ep. xlviij. — ⁵ Ibid. Ep. xxxiii.

sit tuum. Magis non tuum facies pugnando, quod paterna tibi cesso, quod generale votum populi, quod juramenta principum, quod hereditaria successio deferebat. Quod rex et princeps pacifice possebas, hoc tyrannus et invasor, spoliatione Ecclesiæ, oppressione pauperum, incendiis et homicidiis, et ad ultimum parricidio nunc usurpas. Parricidie siquidem censentur, qui in parentes armati insurgunt: quos et leges seculi damnant, et canones a beneficio successionis excludunt. Jus tuum in injuriam convertisti, dum quod æquitas offerebat, per iniuriam extorqueret intendis: quod sane puerile diceres, nisi quia hoc malitiam proiecta ætatis excedit. Si cum patre venias ad conflictum: dubium est utrum tibi expediat aut vincere aut vincere.

13. « Si pietas habitaret in terris, gloriösius assereres patri cedere quam triumphare de patre. Patri cedere et subiecti, hoc lex Moysi, hoc lex Evangelii, hoc censura canonum, hoc Apostolorum institutio, hoc leges imperiales, hoc ipsa hominum conditio et lex naturalis indicit. Dei et justitiae inimicum, omniumque legum te transgressorum constituis, si patri non obedis, cui totum debes quod ipse es, de cuius carne et sanguine seminentia originis, et naturæ beneficio carnem et sanguinem mutuasti. Quis tibi materialm existentiam præbuit? pater tuus. Quis te educavit? pater tuus, pater tuus. Quis te armis militariibus instruxit? pater tuus. Quis se exinanivit, ut te regem faceret? pater tuus. Quis in omnibus laboravil, ut quiete omnia possideres? pater tuus. Nihil in patre tuo invenis accusandum, nisi quod exuberantem gratiam tuamque devotionem, quam forte remissior munificentia meruisset, sola benigna et effusa liberalitate demeruit. Francorum igitur gentibus successit ad votum. Northmanniam enim eorum imminentem cervicibus, quam semper munitam et inexpugnabilem invenerant, nunc ex omni parte mediante demununt, ut nec de cetero caput contra eos erigere, nec incursus hostiles valent sustinere. O levitas adolescentiae deploranda! nec mirum. Si enim tibi Deus cursum vite longioris indulserit, flebis ætate prosector quod amittis imprecis: nec erit tunc locus poenitendi, cum res in eam desolationem venerit, ut reformari non possit. Tibi, dilectissime fili, licet amare, tamen ex amore sic loquor; inconsultos enim animi tui motus æquanimiter tolerare non possum. Et utnam mors quam me cogis optare, prævenisset hos dies, quibus te patris et patriæ persecutorem conspicio: quibus te amicum hostibus tuis, et amicis hostem intueor: quibus in eo statu te video, quasi gladium tuo gutturi affixisses. Ad hec scias Andeliacum unicum esse subsidium vite nostræ, ipsum tuæ committit custodie. Si prædonibus, et incendiariis Andeliacum exposueris, milii vivendi materiam adimes, qui das animum moriendo. Valete ».

14. Sed et quod eadem belli domestici occasione ipsa regina senior Eleonora a rege disces-

sisset una cum filiis, idem archiepiscopus hanc ad ipsam, ut rediret ad virum regem senorem monens, dedit Epistolam¹:

« Reginæ Anglorum Rothomagensis archiepiscopus et suffraganei sui salutem, et que ad pacem sunt querere.

« In publicam notitiam venit, nec alieni Christiano licitum est ignorare, quod firma et indissolubilis sit copula conjugalis. Matrimonia semel inita separari non posse sanxit Veritas, quae mentiri non potest². Quos Deus, inquit, conjunxit, homo non separat. Sicut autem divini mandati se transgressorum constitutus qui separat conjugatos; ita culpabilis conjugata est, quæ se a viro suo separat, fidemque socialis vinculi non observat. Cum una caro conjuges efficiantur, necesse est ut unionem corporum comitetur spirituum unitas, et paritas in consensu naturæ conditionem. Apostoli mandatum et Evangelii legem mulier illa evançuat, que viro non est subdita. Caput enim mulieris vir est, de viro sumpta est, viro est unita, viro subdita protestati. Omnes itaque communi et lamentabili querimonia deploramus, quod cum sis mulier prudentissima, divertis a viro, recedit latus a latere, membrum capitii non deservit; immo quod enorius est, viscera domini regis et tua pateris surgere contra patrem, ut merito cum propheta dicat³: Filios enutrivi et exaltavi: ipsi autem sperverunt me. Utinam, sicut alius propheta commemorat, prævenisset hora novissima dies nostros, et operuisset terra faciem nostram, ne videremus haec mala. Scimus quia nisi revertaris ad virum tuum, eris generalis ruina occasio; et quod singulariter nunc delinquis, in communione dispendium convertetur. Revertere itaque, regina illustris, ad virum tuum et dominum nostrum, ut in tua reconciliatio reformatur laborantibus quies, et in tuo redditu letitia redeat universis.

15. « Si te ad hoc non permovent preces nostræ, et saltem afflictio popularum, imminent pressura Ecclesiæ, et desolatio regni sollicitet. Aut enim mentitur Veritas, aut omne regnum in se divisum desolabitur. Sane haec desolatio in dominum regem converti non potest, sed in filios ejus et successores ipsorum. Contra manum feminineam et consilium puerile provocatis offensam domini regis, cui etiam fortissimi reges colla subiiciunt. Eapropter, antequam res in deteriore exitum vergat, redeas cum filiis ad maritum, cui parere et cohabitare teneris. Te converte, nec tibi aut tuis filiis sit suspectus. Certissimi enim sumus, quod omnimodam exhibebit vobis dilectionem et securitatis plenissimam firmitatem. Mone, quæso, filios tuos, ut patri suo subditi et devoti existant, pro quibus tot passus est angustias, tot discrimina, tot labores. Unde, ne inconsulta facilitas dilapidet ac disperdat quod tantis est sudoribus acquisitum, haec tibi, piissima regina, et zelo Dei dicimus, et

¹ Pet. Bles. Ep. CLIV. — ² Matth. xix. — ³ Isa 1.

sincere charitatis affectu. Parochiana enim nostra es, sicut et vir tunc (quod ducis essent Northmanniæ et comites Aquitanie). Non possumus deesse iustitie. Vel redibis ad virum tuum, vel jure canonico constringemur, et tenebimur in te censuram Ecclesiasticam exercere. Quod quidem inviti dicimus, et quod nisi resipueris, cum dolore et lacrymis faciemus. Vale ».

Hæc Rothomagensis sapientissimus archiepiscopus, de quo ista Petrus Blesensis¹: « Et ne longe exempla petere vos oportet honestatis, vobis episcopalis officii formam vestri avunculi Rothomagensis archiepiscopi doctrina prescribit, cuius vestigia si velitis fideliter imitari, eritis ad mores compositus, liberalis, affabilis, mansuetus, in consiliis providus, in agendo strenuus, in juvendo discretus, in loquendo modestus, timidus in prosperitate, in adversitate securus, mitis inter discolors, cum his qui oderunt pacem pacificus, effusus in elemosynis, in zelo temperans, in misericordia fervens, in rei familiaris dispensatione nec anxius, nec supinus, circumspectus ad omnia, illorum quatuor animalium imitator, quæ ante, et retro, et in circuitu habere oculos providentie describuntur ». Hæc Petrus. Quod ad conflatum domesticum bellum spectat, laboravit pro pace et gener regis, Willelmus Sicilia rex, qui et ipse has litteras dedit ad Henricum seniorem²:

16. « Henrico Dei gratia illustri Anglorum regi, et duci Northmanniæ et Aquitanie, et comiti Andegavie, Willemus Dei gratia rex Siciliae duxatus Apuliae et principatus Capuae, salutis felicitatem, et de hostibus desideratum victoria triumphum.

« In receptione litterarum vestrarum cognovimus, quod quidem sine admiratione maxima proferre non valemus: videlicet, quod ordine humanitatis oblitio, et naturæ lege soluta, insurrexit filius in parentem, in genitorem genitus, commota sunt viscera ad bellum intestinum, irruerunt ad arma præcordia, et quod novum prodigium est, et nostris temporibus inauditum, caro desecvit in sanguinem, et seipsum querit sanguis effundere. Et quoniam ad tanti furoris impetum compescendum potentie nostræ auxilium loci incommoditas non admittit, eo quo possumus charitatis affectu, quem locorum spatia non concludunt, personam et honorem vestrum devotius amplectentes, dolori vestro compatimur, persecutionem vestrarum moleste dñeimus, et quasi propriam reputamus. Confidimus autem et speramus in Domino, cuius iudicio regum iudicia terminantur, quod diuitiis non permettit filios vostros tentari supra id quod possunt vel debent. Et qui factus est obediens Patri usque ad mortem, ipse in iis filialis lumen obedientie inspirabit, per quod memorabuntur, quod caro et sanguis vester sunt, et relicts hostilitatibus erroribus

agnoscunt se filios, redibunt ad patrem, naturæ solidabunt incomunoda, et debite dilectionis foedera pristinus ordo continebit ». Hucusque Sicilia rex ad regem Anglorum. Pergit auctor narrare crudelia facta, immanes strages, quæ per hostes sunt perpetratae adversus regis senioris subditos et sectatores. Nec queivit furor iræ Dei, quonsque anno sequenti angustatus idem rex infelix, memor immanis sacrilegii aduersus sanctissimum martyrem Thomam perpetrati sua culpa, de eo veram dignanque exigit penitentiam. Qualisnam ista fuerit, inferius enarratam audies, quæ contigit anno sequenti, quo conciliato per penitentiam martyre, mox magna Dei per martyrem suum ostensa virtute, horrida illa tempestas omnino cessavit. Cum et ipse Henricus pater Ecclesie Cantuariensis elegit archiepiscopum Richardum, et alios alii pastore orbatis (quæ plures erant) elegit antistites, quos Romanum consecrandos abire precepit. Quæ autem hæc secuta sint, sequenti anno dicetur. Ita rex compellitur ex ingruntibus afflictionibus bene consulere animæ suæ, et expiatione delictorum consequi a Deo misericordiam.

17. Legatio regis Anglie ad Francorum regem.

— Quod autem omnes vires filii rebellis collocatae essent in confederatione Francorum regis, idem Henricus senior legatos ad eum misit pro réconciliatione. Functi sunt ea legatione Rotodus archiepiscopus Rothomagensis, et Arnulphus Lexoviensis, quorum extat relatio de rebus ab ipsis cum Francorum rege transactis. Incipit¹: « Tanto tempestivius ac diligentius injunctam nobis legationem, etc. » Post narrata quæ cum rege Francorum intercesserunt, hæc demum in fine: « Tandem (idem rex Francie) etiam juramento firmavit se nunquam de cætro vobiscum fœdus aut concordiam habiturum, nisi de vestre uxoris et filiorum vestrorum assensu. Nume igitur in custodiendis munitionibus vestrīs et potissimum in corporis vestri tutela consilio est ntendum. Communī enim volo in exitium vestrū tota Francia conspiravit. Nec satis est ei exterminare terra faciem igne et gladio, sed in vestra personam (quod absit) scelus execrabile machinatur. Consulimus sane, si abstulisti, si lesisti aliquem, ablata restituere, et odio reformatio in gratiam. Hoc enim inimicos vostros potissimum invitati ad pugnam, quod intestinos hostes sentiunt ves habere: et qui vobissem dulces capiunt cibos, data opportunitate magnificabunt super vos supplantationem. Maledictus qui contudit in homine, et ponit carnem fortitudinem brachii sui. Quid est amabilis filius? quid uxore familiarins? Recessit tamen uxor a latere vestro, et filii insurgunt in patrem. Ideo non frustratorie loquebatur hic ille hominum prudentissimus, qui dicebat: Amico ne credas. Ab ea quæ dormit in simuculo custodi claustra oris tui. Filius enim contumeliam tacit patrem: et inimici hominum domesti-

¹ Pet. Bles, in eam Ep., pag. 331. — ² Roger, in Annal. Angl. hoc anno.

¹ Pet. Bles, Ep. CLIII.

ejus. Sane suffragia illius imploranda censemus, in cuius manu sunt corda regum. In ejus nomine parvitiati David¹ Golie subiacuit magnitudo. In ejus nomine Samaria adeo fame confecta obidente² Benadad, quod trigesita (oetoginta) argenteis caput asini vendebatur, sub ictu oculi liberata est, exuberantique victualium affluentia redundavit. In eo siquidem sperans non infirmabitur: Si exurgat adversus vos prælium, in hoc sperate. Si exurgant adversus vos castra, non timebit cor vestrum: ipse enim docebit manus vestras ad prælium. Accipite vobis in auxilium preces Ecclesiae: quam si in aliquo offendistis, debita satisfactione impensa, ei de cætero omnem reverentiam exhibete. Sponsa enim Christi est: ei injurias sponse Christi reputat suas. Nec est quod magis hostes vestros incita ad conflictum, quam quod arbitrantur vos Ecclesie Dei minus exitisse devotum. Bene valeat charissimus dominus noster, et de his qui se contra eum in superbia et abusione erigunt, reportet in virtute Altissimi gloriam et triumphum». Hæc legati.

18. *Electio episcoporum in sedes vacantes Angliæ, inter quos Reginaldus Jocelini filius.* — Henricus autem senior ubi ista accepit, desperatione melioris status rerum adactus, cuncta quæ sciebat displicere filio in promotione episcoporum, eadem implere curavit.

De his enim ista Rogerius præsens his omnibus: «Eodem anno Henricus rex Angliæ pater contra prohibitionem Henrici regis filii et post appellationem factam ad dominum papam, dedit Richardo priori de Dowere archiepiscopatum Cantuariensem, et Reginaldo filio Jocelini Saresberiensis episcopi episcopatum Bathoniensem, et Richardo de Ivecestre Pictaviensi archidiac. episcopatum Wintoniensem, et Roberto Foliot episcopatum Herefordensem, et Gaufredu Ridel Cantuariensi archidiacono episcopatum Eliensem, et Joanni de Greneford episcopatum Cicestrensem». Hæc Rogerius hoc anno. Quod autem Reginaldus infamatus esset persecutionis in S. Thomam, ob dique indignus qui confirmaretur episcopus, Petrus Blesensis ejus Ecclesie Bathoniensis archidiaconus hanc in ejus, sive etiam aliorum defensionem scripsit Epistolam ad quemdam amicum suum, quæ sic se habet:

19. «Argnitis³ et dannalis Reginaldum Bathoniensem, tanquam beati Thomæ martyris persecutor fuerit et occisor. Scitis equidem quam periculoso sit homini innocentia notam tanti criminis inurere, et adversus innoxium detestabilem suscitare infamiam: quam cum aboleverurit, ipsius excursum non poteritis colibere. Scio quia martyrem dilexit ex corde, et inter desiderabilia hujus mundi fuit in votis ejus quandoque præcipuum, familiaritat et obsequio martyris adhærere. Beatus siquidem martyr suspenderat patrem ejus episcopum Saresberiensem, nec mirum eo tem-

pore videbatur, si filius attulito patri compatiens, quandoque durius, aut minus consulte de sancto martyre loquebatur. Nam et nos insensati vitam ipsius putabamus insaniam, et finem illius sine honore: sed computatus est inter filios Dei et sors illius inter electos. Quidquid faciebat charitatis obtentu, et zelo justitie, in crimen odii et invidie vertebaratur. Sed e contra quidquid machinabatur ad ejus infamiam humana malitia, eidem convertebat Dominus ad coronam. De ipso capite nostro Jesu Christo dicit Isaías⁴: Nos putavimus eum leporum, et percussum a Deo et humiliatum, et nos quidem pretiosissimum Christi membrum leporum reputavimus et abjectum. Hæc est lepra, que in sanctos Domini se diffundit. De hac lepra in Levitico memini me legisse⁵: Si efflouerit lepra discurrens in eunte, sacerdos lepram inuidissimam judicabit. Cum omnis lepra immunda sit, lepra infamie, que sanctorum afficit innocentiam, munda est. Nam cum exterius excurrat sinistra opinio, cum exterius mentiatur iniquitas sibi, sanctorum animæ in manu Dei sunt, justique verba exterioris contumelie contemnentes, de thesauro conscientiae sunt securi. Nota in Christo hujus lepræ vestigia, quæ a capite in membra, a patre in filios derivatur⁶. Curabat Dominus languentes, et violator sabbati dicebatur: Non est, dicebant, hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Ejiciebat⁷ dæmones, et hoc maleficiis adscribabant: In Beelzebub principe dæmoniorum, inquit, ejicit dæmonia. Nunc Samaritanum⁸, nunc filium fabri⁹ eum vocabant. Ideo describit eum Zacharias¹⁰ sordidis vestibus indutum: quod ei et imitatoribus ejus convenit, ut in veste sordida sit decor mentis, ut in eute leprosa sit munditia cordis, et inter contumelias detractorum pura et munda conscientia sit in sanctis. Propterea sponsa in Canticis dicit¹¹: Nigra sum, sed formosa. Si ergo Bathoniensis electus, sicut et nos omnes, vitam martyris quandoque habuit in derisum, si patri suo beneficium relaxationis obtinere curavit: non est quod ei debeat impulari ad crimen. Sed et si adversus eum deliquerit in aliquo, eum excusabilem ignorantia facit. Ecclesiam Dei persecutus sum, dicit Apostolus¹², sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci. Credo quod si sanguis¹³ Abel clamat de terra ultionem, sanguis mitissimi martyris clamat remissionem peccatorum, in his maxime, qui poenitentiam agunt humilem et devotam. Scio autem quantum exterioribus signis perpendere potest humana fragilitas, quod si præfatus electus aliquid attentavit in contumeliam martyris, illud expiat asperitate cilicii, largioribus elemosynis, lacrymis profusionibus et austerioribus disciplinis. Res est plena periculi, sinistra de homine innoxio suspicari. Ideo Apostolus ad Romanos scribens¹⁴

¹ 1. Reg. XVI. — ² 1. Reg. VI. — ³ Bet. Bles. Ep. XLV.

⁴ Isa. LIII. — ⁵ Levit. XIII. — ⁶ Joan. V et IX. — ⁷ Luc. XI. — ⁸ Joan. VIII. — ⁹ Matth. I. — ¹⁰ Zach. III. — ¹¹ Cant. I. — ¹² 1. Tim. I. — ¹³ Gen. IV. — ¹⁴ Rom. XIV.

ait : infirmum autem in fide assumite, non id disceptationibus cogitationum. Nulli aut pauci hodie sunt qui conscientias alienas inspiciant, qui cum Eliseo dicant ad Giezi¹ : Nonne cor meum in praesenti erat, quando acceperisti argentum et vestes a Naaman ? Temerarium est, si tuum delictum dissimulas, et judicas alienum. Verbum Satyrici est :

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed praecedenti spectatur manica tergo.

Nolite ergo hominem criminose arguere, nolite judicare servum Domini : suo enim Domino stat ant eadit. Ejus est judicium, qui scrutatur corda et renes, qui scrutatur Hierusalem in lucernis, cui cogitatio hominis confitebitur. Pro minimo mihi est, dicit Apostolus², ut ab homine judicer, aut ab huinano die. Cui concordat, quod per Isaiam dicit Dominus³ : Nolite, inquit, timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne timeatis. Ei

¹ 4. Reg. v. — ² 1. Cor. iv. — ³ Isa. li.

soli relinquatur judicium, cui omne judicium debet pater. Ipse licet nunc multa sustineat patienter, judicatus est tamen tempore suo. Cum accepero, inquit, tempus, ego justias judicabo. Tunc boni discernentur a malis. Deus enim deorum Dominus loquetur, et vocabit terram : habensque ventilabrum in manu sua veniet, ut discernat populum suum. Interim cum Hierosolymitis habitat Iesu-saurus, interim in horlo patrisfamilias simul sunt salunca et abies, urtica et myrtus. In grege Jacob animalia alba et nigra, agni et hodi. In reti Petri pisces boni et mali. In area Noe animalia munda et immunda. In agro Domini lilia inter spinas, et zizania inter spicas. In area Domini granum cum palea. In cella Christi vnum cum acinis, oleum cum amurca. Non est nostrum aliquem judicare : novit enim Dominus qui sunt ejus. Consulo igitur, frater, et exhortor in Christo, ut cessemus a verbis etiam ad rem non pertinentibus : cumque futuri sint primi novissimi, et novissimi primi, credo, quod vos praecedet ad vitam, quem novissimum reputatis ». Haec ipse ; hicque finis anni hujus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 666. — Anno Era Hispan. 1211. — Anno Hegire 579, inchoato die 12 Aug., Fer. 6. — Iesu Christi 1173
— Alexandria III pape 15. — Friderici Enobarbi rez. 22. imp. 19. Manuels Comneni imp. 31.

1. Anglia bellis internis et externis agitata. — Ad num. 8 et seqq. Hoc anno tantum erupit in Anglia incendium, ut omnes *Henrici II* Anglie regis ditiones certissima clade obrutisset, nisi anno sequenti pax coenisset. Ex una parte conjuraverant adversus eum *Henricus* filius, et fratres *Richardus* et *Joannes* cum *Eleonora* matre, et ad easdem partes accessere: *Ludovicus VII*, Francorum rex, ac plurimi optimates, duces et principes. Nec dubitatum, quin hoc ei malum ob necem sancti Thomae Cantuariensis archiepiscopi, hoc anno in sanctorum numerum relati, uti refert *Baroniūs* num. 1 et seqq. acciderit. *Henricus* rex paler videns se undecimque urgeri, et ab iis qui eorum fautores erant, *Ludovico* Franciæ, *Guillelmo* Seofie regibus, *Philippo* Flandriæ comite, aliosque ad Alexandrum papam configuit, ejusque auxiliu tam contra eos quam contra filios imploravit. Epistola tunc ab eo scripta manu Petri Blesensis ejus secretarii, que ordine est cxxxvi, recitat a *Baronio* num. 9 et seqq. Hujus dissidii initium his verbis notavit

continuator *Chronici S. Petri-Vivi* ad hunc Christi annum : « Mense Martio discordia inter patrem et filium, reges scilicet Anglorum, nata est ». Duravit haec rerum confusio usque ad annum sequentem exeuntem, quo finem accepit. *Gervasius* enim in *Chron.* ad annum vii*cclxxiv*, de *Henrico* rege loquens, ait : « In crastino post festum sancti Michaelis filios nos in gratiam recepit. Sieque pace regis undique firmata, etc. »

2. Translatio S. Vincentii martyris. — Corpus sancti *Vincentii* levite et martyris hoc anno ad Ulyssiponensem Ecclesiam translatum, ut legitur in Historia hujus Translationis apud *Bollandum* ad diem xxii mensis Januarii, quo sanctus *Vincentius* cofitur. *Stephanus* praecensor Ulyssiponensis, qui eam scripsit, plurimum laudat *Alphonsum* Portugalliae regem hujus nominis primum, translationis auctorem, atque : « In his lau-lum praconis regis *Alphonsi* strenuitas admodum affulsa, qui suam potentiam ad Ecclesie dilatationem adeo frequentibus bellis exercuit, ut nunc cum sit

estate maturus et sensu, non solum viciniis, sed etiam ceteris sedeat regibus formidabilis; hostesque malint cum eo pacem aut amicitiam experiri, quam bellum. Lusitaniam quoque titulis adeo auxit, quod potissima pars ejus ab hostibus fidei libera populisque repleta fidelibus, uberes Domino gratias et sacrificia landis exsolvit. Si loca quis diligens contemplator insperxit, que rex illustris aut divinis cultibus contulit et religioni, aut que monibus et populis ad regni firmitatem et hostium confirmationem seu ampliavit, seu denuo construxit, profecto fatebitur, quantum humano licebit iudicio, ipsi divinam gratiam contigisse felicem ». Narrat postea Stephanus facta miracula in hac translatione, atque eam hoc Christi anno, Alphonsi regis XLV, XVII kal. Octob. factam esse ad totius regni maximeque populi Ulyssiponensis felicitatem. Verum cum hoc anno dies xv mensis Septemb. seu dies XVI ante kalendas Octob. in feriam septimam incidenter et hic annus XL regni Alphonsi esse non possit, ut ex dictis liquet, errorem in numeros irreppisse existimandum. Andreas Resendius, qui seculo XVI floruit, doctam de ea translatione et de anno quo ea facta, Epistolam scripsit, sed nonnisi aliqua ejus fragmenta videre licuit. Nicolaus Antonius praeformat Stephanum in Biblioth. Hispanica omisit.

3. *Ruptae induciae inter Alphonsum Castellæ, et Sanctum Navarre reges.* — *Alphonsum VIII,* Castellæ rex, inducias nuper cum *Sanctio Navarra* rege sanctitas rupit, qua de re queruntur *Sanctii* legati apud Henricum II Angliae regem, offeruntque se illud probaturos ex tractatu induciarum, qui apud Hovedenham part. priori pag 562 et seqq. recitat; quos jure merito questos esse ostendit Moretus in *Investigat.* Navarr. pag. 665. quia *Aera MCCV*, qui Christi est *MCLXXVII* induciae in decem annos constitutæ fuerant, et tamen in sexto Alphonsus VIII terras Rioæ jam armis invaserat; et in archivis Calahorræ servatur scriptum, in quo legitur: « In *Aera MCCXI*, quando rex Alphonsus Castellanus obsedit Granio, et cepit eum fame de manu regis Navarreæ, Alvaro Vacchio tenente. » Granio oppidum est in Rioæ confiniis positum Burgos inter et Naíaram. Præterea Alphonsus VIII cum die ultimo Martii sequentis Christi anni Segovie versaretur, chartam dedit cum Leonora regina Henrici II, Angliae regis filia quam anno *MCLXX* uxorem duxerat, in qua legitur: « Facta Charta Segoviae *Aera MCCXI*, secundo kal. Aprilis anno sequenti, quo serenissimus rex Aldephonsus *Sanctum Navarrorum* regem devicit, et Pamplonam usque pervenit ».

4. *Moritur Noradinus Turcorum princeps.* — « Noradinus », inquit Tyrius lib. 20, cap. 33, « maximus nominis et fidei Christianæ persecutor, princeps tamen justus, vafer et providus, et secundum gentis sue traditiones religiosus, regni ejus anno vicesimo nono, meuse Maio defunctus est. Hujus defectum rex audiens (nempe Amalricus III

qui Jerosolymis regnabat), contestum sine dilatione universas convocans regni vires, urbem obsidet Paneadensem. Quod audiens prædicti uxor principis (sc. Noradini) vires transcendentes feminae, missa legatione ad dominum regem, ut ab ea obsidione discedat, eique pacem concedat temporealem, certane pecunia in multa quantitate summan promittit: quam rex, ut ampliorem extorqueret, prima fronte visus est respuisse, obsidionem nihilominus continuans. Cumque ibi per dies quasi quindecim, vigili opera et studio diligentibus obsessos impugnasset, et tam machinis quam modis aliis multiplices eis molestias intulisset, videns eos ad resistendum singulis diebus animosiores, et plenus cognoscens quod non proficeret, et prædicti nobilis matrone legati pro pace impetranda instarent vehementius, suscepta pacta pecunia, et viginti captivis equitibus de nostro populo libertati restitutis, animo majora concipiens, soluta obsidione reversus est ». Nangius in *Chron.* tam Amalrici III Jerosolymorum regis, quam Noradini Turcorum regis, qui apud Damascum regnabat, mortem in annum sequentem perperam differt, ut ex mox dicendis liquebit, recte tamen subdit: « Cujus uxorem Salahadinus occupator Ægypti sibi matrimonio copulans, cum ipsa regni regimen, fugatis hæredibus, occupavit; deinde terra Rosaiae et Gesire occupata, circumiacentia regna usque ad intima citerioris Indiae, nunc dolis, nunc armis expugnans, de sceptris pluribus monarchiam efficit, Babylonie et Damasci sibi vindicans principatum ».

5. *Ejus regnum arripit Saladinus.* — Audiens Neubrigensis lib. 3, cap. 10, ut Annales Ecclesiastici hac in parte magis suppletantur: « Mortuo Noradino rege Syriae et Mesopotamiae, qui populo Christiano post patrem sanguinem, virga furoris Domini fuerat: surrexit pro ea Saladinus, non iam virga, sed malleus. Ille Saracenis nepos, qui Saraco (ut superius dictum est) princeps militie Noradini extiterat, illi defuncto in eodem principatu successit, homo astutus singularis, et mille nocendi artibus instructus. Mortuo autem Noradino, uxoris ejus connubium appetivit, eaque fradente Damascum et fines ejus accepit. Cumque esset militie Turcorum gratissimus, vires artibus, et artes viribus juvans, exhæredato Noradini filio amplissimum regnum ejus obtinuit. Mox in Ægyptum arma transferens, assumptis terre illius principibus, locupletissimum arripuit regnum Babylonis (non illius Babylonis, de qua Scriptura Sacra loquitur, sed cuiusdam Ægyptie civitatis, cui, ut legitur, Cambyses rex Persarum subacta Ægypto a se condite nomen indidit Babylonis, ut habet idem Neubrigensis lib. 2, cap. 23.). Lybia quoque atque Arabia potitus, nactus est nomen grande, super nomen aliorum magnorum qui sunt in terra. Deinde (ut dicitur) octo regnis ditissimis presidens, parum tamen a se actum putabat, dum Christiani magno, id est, Mediterraneo mari, ab orbe reliquo

Christiano seclusi, Jerosolymam et Antiochiam, et maritimas Syriae civitates possiderent. Totum ergo in ipsis latissimi imperii sui robur convertens, homo in sacerulari potentia sive adstutia vix comparationem recipiens; modis omnibus mitebatur devorare plebem Dei, sicut escam panis, et trophyum Crucis Christi avellere a partibus Orientis, ubi prius erectum est», ut quae infra narravimus evidenter demonstrabunt.

6. *Moritur Amalricus Jerosolymae rex.* — Tyrus loco laudato, narrata Noradui morte ait, post expeditionem adversus urbem Paneadensem susceptam Amalricum Jerosolymorum regem cœpisse febre vehementissime laborare, et ingravesciente valetudine in fata concessisse: «Mortuus est autem, inquit, anno ab Incarnat. Domini MCLXXIII,

quinto idus Julii; regni vero duodecimo, mense quinto (anni nempe duodecimi): atlati vero tricesimo octavo». Quare verum est quod anno MCLXXII diximus, Amalricum anno MCLXXII, mense Februario regnum iniisse, et *Nordinum*, ut mox narravimus, qui duobus circiter mensibus ante Amalricum vita functus est, hoc anno interiisse. Amalrico successit *Baldinus* quartus filius, vix annorum tredecim, qui «idibus Julii quarta die post patris obitum, inunctus est et coronatus», inquit Tyrus lib. 2, cap. 2, et quidem accurate; hoc enim anno dies idum Julii, seu dies xv ejusdem mensis in Dominicam incidit. Regni procuratio, populo acclamante, tradita fuit comiti Tripolitano, quia regis adhuc infra pubertatis annos degentis, tutela ei jure agnationis debebatur, ut ibi Tyrus habet.

4. *Fridericus imp. Alexandriam obsidet et repellitur.* — Annus sequitur millesimus centesimus septuagesimus quartus, Indictione septima, quo circa Nativitatem B. Mariae, inquit Dodechinus, Fridericus imperator cum maxima multitudine Longobardiam intravit, Sed paulo tardius, eodem tamen mense, cum ingressum in Italiam, sic habent Acta Alexandri pape: «Eodem tempore, anno quintodecimo Pontificatus Alexandri pape, Fridericus imperator dictus, ad suggestionem Papiensium et marchionis de Monteferrato, quinta vice in Lombardiam hostiliter remecavit. Transivit per montem Sinisium, et in multitudine grandi descendens in planitiam, castramentatus est iuxta Siciusam. Altera autem die, conceptum furorem occultare non valens, in primo detestabilium operum suorum civitatem ipsam combussit; et exinde acies suas versus Astensem civitatem ad exercenda reliqua mala direxit. Habet enim circa se multitudinem copiosam barbaricarum gentis, homines assuetos bellicis actibus, viros nequissimos, rapaces et desperatos, quos de Flandria et aliis circumpositis locis elegerat. Et quia neminem amantem amat nemo, Lombardi in uno spiritu et in una voluntate conjuncti, quoniam ipsis redditum a longe præviderant, civitates suas et arcis bene

mumierant, et ad resistendum ipsi in faciem, tanquam viri bellicosi et potentes, intrepidi existabant. Misérunt itaque ad subventionem Astensem, qui secum jam diu confederati fuerant, viros industrios, in consilio valde providos, et in armis probatos, quatenus eosdem Astenses contra impiatum supervenientis hostis animosiores redderent, et cum rex veniret, pro sua libertate manutendena, eorum exhortatione fortius dimicarent. Illi vero in deterius providentes imposterum, imprudenter desciverunt a confederatione societatis Longobardorum, et prosterentes se in conspectu Friderici, tradiderunt civitatem in manu et potestate ipsius. Quia in suam potestatem redacta, Fridericus sese superextollens, ad destructionem Alexandriæ quam noviter Lombardi construxerant ad honorem B. Petri, cum marchione Montisferrati et Papensisibus conatus est festinare.

2. «Sed quia in cunctis actibus suis Deo et Ecclesiæ adversabatur, inique dispositione ejus mirabiliter Deus omnipotens obstitit, et ejus positione disturbavit. Tautam namque pluviarum inundationem repente de caelo misit, ut omnia flumina inundarent, adeo ut in paludes cuncta campis verterentur. Videns autem Alexandriae populus sibi de caelo missum auxilium, qui jam metu

terribilis principis fugam paraverat, resumpsit vires et animos, alque ad resistendum numerose adversariorum multitudini, de Apostolorum Petri et Pauli suffragiis confidens, postposita trepidatione, sese viriliter preparavit. Sed quamvis asperitas hyemis, et inundans pluviarum et nivium difficultas eundem Fridericem ad obsidionem Alexandriæ dehortaretur accedere, nihilominus tamen in fortitudine sua fidens accessit, et castra juxta civitatem ipsam in loco aquoso utrumque firmavit. Diligenterque circumspiciens, quod eadem civitas præter fossata et vicinitatem fluminis nullo murorum vel virium gauderet praesidio, despexit eam, sperans inaniter, quod in primo congressu posset ipsam capere et delere. Collectis igitur cunctis viribus sui exercitus, in cosdem Alexandrinos gravissimum fecit assultum, applicavit ageres et diversi generis machinas, et diu cum eis atrociter dimicavit. Sed auxiliante Domino, prævaluuit populus Alexandrinus, et machinis hostium per violentiam captis, totam barbariem non sine occisione usque ad tentoria fugere compulit. Unde Fridericus, qui sibi visus est ita fugari, in iracundiam majorem exarsit; et ideo contra consilium et voluntatem principum suorum, in obſidione ipsa, quoisque victoriam obtineret, morari dispositus. Et quamvis hyemis asperitas immineret, et exercitus pateretur omnium rerum necessariarum indigentiam, et equorum multitudo cœpit deficere, sed et militum apparatus magno prelio distracti: non tamen pro his atque aliis difficultatibus ab Alexandrinorum impugnatione iracundia imperatoris cessavit, licet ab eis semper tristorem vicem recipere ». Qua autem hæc secuta sint post hyemem, sequenti anno, temporis ratione servata, dicemus. Ita plane, qui tumentes fluctus maris non altis montibus, sed vili arena coercet¹: idem ipse tumidos Friderici impetus, palea objecta (sic enim illi contemptus ergo ipsam vocabant Alexandriæ civitatem) repressit ejusque ingentes bellum motus civitatum unius proxime natæ, nulla murorum sublimitate munitæ, sed terræ tantum aggere obice continuit, fregit et dissipavit. His igitur adeo amplis ignominie notis Fridericus imperator sui imperii vicenalia consignavit.

3. *Electi Angliae episcopi Romanam venient confirmationem accepturi.* — Eodem anno, electus Cantuariensis cum aliis electis Angliae episcopis Romanam ad Alexandrum papam pro confirmatione venit, aduersus quos missus a rege filio legatus iisdem adversaturus; sed Alexander electum a patre rege confirmavit. Quomodo autem ista se habuerint, ita describitur ab ejus temporis auctore Rogerio, res spectante, his verbis: « Interim Richardus Cantuariensis electus, et Reginaldus Bathoniensis electus Romani profecti sunt, pro electione sua et aliorum electorum Angliae electione confirmanda. Contra quos Henricus rex filius misit

Romam magistrum Berterum Aurelianensem. Cumque prefatae partes adversæ in praesentia Alexandri pape et cardinalium consistenter, et dominus papa plurimum increparat absentiam electorum electorum Angliae, et dominus Cantuariensis electus eorum absentiam sufficienter excusare, dominus papa interrogabat attentius, quare non venit ille electus Eliensis? Cui Berterus Aurelianensis sic respondit: Domine, Evangelicam habet excusationem. Cui papa: Quam, frater, excusationem? et ille: Uxorem duxit, et ideo non potest venire. Et quamvis multa altercatio et verborum tergiversatio hinc inde coram domino papa, et cardinalibus diducta fuisset, tamen dominus papa Cantuariensem electum consecravit. Unde Reginaldus Bathoniensis electus in hac forma scripsit dominio suo regi Angliae:

« Henrico illustri Angliae regi, et duci Normanniae et Aquitaniae, comiti Audegavie, charissimo domino suo, Reginaldus Dei gratia Bathoniensis electus, salutem in eo qui dat salutem regibus.

4. « Noverit vestra prudentia majestatis, nos in curia domini pape duros de regno Francorum et de terra vestra duros adversarios invenisse: ideoque nos ibi multa pati et morari oportuit facere tedium. Tandemque ad instantiam nostram, divina cooperante gratia, domini pape duritia adeo est emollita, quod domini Cantuariensis electi electionem solemniter in praesentia omium confirmavit: eunque etiam confirmatum, Dominica sequenti consecravit, consecrato pallium tertia die dedit, et modici temporis spatio excurrente, primatum addidit. Nos præterea desiderantes ipsum habere plenariam potestatem vindictam Ecclesiasticam exercendi in homines regni vestri, qui contra innocentiam vestram nequiter et proditione sua matias calcaneum extulerunt, multa sollicitudine obtinuimus, quod dominus papa eidem provincie sue legationem indulxit. Meum itaque et aliorum electorum negotium adhuc in pendendi est, nec de nobis dominus aliquid statuere et definire decrevit, donec vobiscum filius vester ad concordiam reformetur. Speramus tamen in Domino, quod meæ et electorum meorum promotio domini Cantuariensis archiepiscopi providentia committetur». Hucusque Reginaldus electus. Subjicit autem his quod hoc eodem contigit anno, penitentiam ejusdem Henrici patris regis, persolutam summa religione ad sepulchrum sancti Thomæ martyris Cantuariensis archiepiscopi.

5. *Regis Angliae peregrinatio Cantuarium et publica paenitentia.* — Hoc plane unum desiderari poterat ad plenissimam regis satisfactionem, ut quem offendisset toties verbis atque factis, et causam prebuisset necis ejus, purgaret id ipsum publica paenitentia ad sepulchrum martyris, quod expletivit abunde. Mirum dictu, quod regem ista adeo necessaria præstare negligenter, sive morantem, necessitas coegit quam plenissime exhibe-

¹ Jer. v.

bere. Quomodo autem ista se habuerint, ad martyris gloriisorem et augustiorem triumphum describere ex Hereberto, qui aderat, non gravabimur, qui haec habet in tertio libro Quadripartite: « Verum modico exacto tempore, nempe triennio elapo, minirum anno centesimo septuagesimo quarto post millesimum, ut testatur Rogerius in Annalibus Anglicanis inter regem patrem et regem filium profana seditione, et bellum nimis intestinum exortum est, adeo ut adversus regem patrem, et suos fere omnes et etiam alieni (Francorum videlicet rex in potentatu suo magno) cum filio rege fedus jungentes insurrexerint reges terrae, et regna, et nationes, et populi tam sui quam alieni adversus solum regem patrem armariint. Igitur pater rex quid faceret, quo se verteret, ad quos declinaret? Nusquam tuta fides, immo nulla, quia periret: et intus timores, foris pugnae. Quod igitur solum tunc supereral, humano deficiente, rex solum ad divinum auxilium et consilium se convertit. Audiens quippe in dies et certissime credens, mundo jam contestante, et enim admiratione conclamante virtutes et signa et prodigia quae Cantuarie siebant per martyrem: de mutua inter ipsum et martyrem amicitudinem gratia sicut spero non immemor, eo etiam fiducialior, quod de excessu suo in martyrem gauderet, et speraret se penitentiam egisse, a Northmannia exivit, et illam, sicut alias dominationis sue terras transmarinas in solius protegentis Dei et martyris sui manu relinquens, confessim sola divine protectionis spe adversus hostes suos armatus transivit maria, et omni occasione et dilatatione postposita, Cantuarie venit.

6. « Verum rex antequam civitatem intraret, ut ipsam vidi metropolitanam Ecclesiam in qua martyr requiescit, mox incredibiliter humiliatus et devotus, exinaniti se potestate tanta, pauperis servi formam induit, nudis pedibus, totoque nudato corpore, præterquam vili quadam tunica super nudo amictus, et pedes et nudus, sic palam in omnium conspectu civitatem intravit, et per vias et plateas civitatis luteas, tanquam de plebeis vilissimis unis abjecte sic incessit. Ecce David alter¹, qui quemadmodum dilecto filio suo Absalone ob peccatum ipsum persequebatur, nudis plantis civitatem exivit, ita iste secundus David ingreditur. Et ita suspiris et gemitibus, tot gentibus et nationibus tremebundus, ipse timens et tremens martyris adiit sepulturam, ubi tota illa adventus sui die et nocte sequente jejunus et peregrinatio ante martyrem pernoctavat. Non fallor, nec enim dubito, sicut gemebundas et pias ante martyrem quem adeo dilexerat, et a quo tantum dilectus fugal, orationes effundens, ejus (nec dubium) meritis, orationibus, et patrocinis in tam arcto, toto cordis affectu se commendans; quod cito post rerum exitus comprobavit. Ibidem tam coram martyris sepultura, quam coram ipso martyre, sancto illo

et venerabili fratribus cœtu convocato, a singulis virgine disciplinalis percussionses singulas, vel ut quasdam secundas quadragesimas Apostolicas¹, imo regias novas, et (sicut arbitror) usque tunc inanidas accepit ». Addit ad haec Eduardus in Vita ipsius: « Veste se nudans, caput in tumuli fenestram magna humilitate submisit, ita ut omnes eo spectaculo ad lacrymas moverentur. Primoque ab episcopis quinque cœsus est, deinde a monachis amplius octoginta ternos accepit ictus ». Haec ipse. Pergit vero Herebertus: « Consuetudines etiam illas quæ inter ipsum et martyrem fuerant dissensionis materia, rex tanquam vere penitens pro tanto martyris devotione et martyris virtute abdicavit malas et iniquas, bonas vero solum servandas sanxit in posterum, quarum tamen abdicatae nonnullæ et ab Ecclesia damnatae per regnum observantur adhuc. Quod si rege sciente et approbante factum sit, ipse rex viderit, Deus novit. Omnibus itaque in tanta humilitate et devotione consummatum, rex peregrinus in crastino post missam ante martyris sepulchrum celebratam de martyre, maculatis sic pedibus, ut humiliter coram martyre venerat, nec etiam refocillatus, in spe multa patrocinii per martyrem in brevi futuri recessit: nec fecellit eum spes.

7. « Enimvero (quod dictu mirum, et ad martyris gloriam et regis penitentiam devotionem commendandam non est tacendum) ipso die sicut novit mundus, et rex ipse fateri dignatus est, quo (ut diximus) audita ante martyrem et de martyre missa, martyre affectuosissime salutato, quasi a martyre benigne licentius recessit, ipso, inquam, die qui dies sabbati tunc erat, eadem die et hora, qua missæ interfluerat, rex Scotorum captus est inter multos et magnos regis inimicos, ipse tunc maximus, aut de maximis, a militibus quibusdam paucis et mediae manus hominibus, qui inter paucos regi seniori favebant, interceptus est, et tanquam gladio non extracto, nec militie illato, sed sicut sine pugna et plaga, capitus quodam (sicut dicebatur) casu fortuito, sed nescio quo, ab exercitu suo grandi, quem collegat, parum deflexus, Altissimo quidem, in cuius potestate cuncta sunt posita, volente eum tradi sic. Sed quis per singula narrat, quæ rex post tam humilem, tam devotam peregrinationem senserit in dies? nec longa mora, et cismarini et transmarini ei rebelles in retiaenum, quod ipso domino suo tetenderant, ceciderunt. Videntes autem alii tam subito eum rege manum Domini tam validam, siluerunt universi, et ita supra mundi assertionem et spem, ex inspirato et subito siluit omnis terra in conspectu ejus, et factum est in pace regnum ejus, Domino super iram inimicorum suorum manum suam sic extende. Quem super inimicos suos successum talem, et pacem tantam et tam perfectam, eo plus miraculosam quo tam citam, omnium animis obfir-

¹ 2. Reg. xvii.

¹ 2. Cor. xi.

matis aduersum se, rex totam adscripsit domino, et gloriose martyri Thomae, cui certissime erat adscribenda ». Haec enim de his Illebertus. Agit et de eadem paenitentia publica regis Neubrigensis¹, et ipse ejusdem temporis auctor, itemque Rogerius in Annalibus hoc anno, ubi pluribus narrat, quot hoc anno ex ipsa paenitentia idem rex bona fuerit consecutus, cum omnes adversarios quos Deus converterit in amicos et obsequentes, filiumque regem rebellem una cum fratribus redire fecerit ad patris gremium pacificum et paenitentem. Hæc omnia in expectata, hoc eodem anno, rex a Deo feliciter ac facile fuit bono paenitentia consecutus.

8. Ecce, certamen martyris andistis, et « finem Domini vidisis ² ». Qui vivens nec adminiculis Romani Pontificis, nec regis Francorum aliorumque principum superare potuit perfidiam regis Anglorum, de ipso jam triumphavit occisus, superaverat eum enim putaretur extinctus. Istiusmodi sunt nova prælia Domini, ut exurgant mortui vindices, et de persecutoribus sic erigant statuantque trophyæ, qui jam oppressi et compressi et ad nihilum piene redacti a persequenteribus hostibus videri peterant. Anne Deus ille, qui sic mirificavit sanctum suum, perit (quod nec id facti presumit iniquitas) aut dormit, ut ad vindictam non excitetur aliquando adversus eos, qui hoc nostro sæculo in ejus sacras reliquias, adeo sacrilegum exercuere iudicium, et quadruplo nequiorum renovarunt impietatem, debacchari furore satanico in easdem ? « Va impio in malum ³ : Retributio enim manus ejus fiet ei ». Qui ad tempus dormire videri dormientibus potest, excitabitur Dominus « tanquam potens erupulatus a vino ⁴, et percutiet inimicos suos in posteriora : et opprobrium semipiternum dabit illis ». Sed quando haec erunt ? scilicet ipse. Illud tamen exploratissimum, quod fieri desinat ista, cum Deus desiverit esse Deus. Meminit et Petrus Blesensis de istiusmodi acceptis a sancto martyre beneficiis in visitatione sepulchri in Epistola ad Panorimitanum archiepiscop. ubi et breve istud habet rerum gestarum summarium, quo excusat a cædis crimine rex, conjecta in pravos episcopos culpa, quod et superius est demonstratum, ait enim ⁵ :

9. « Quod autem de morte B. martyris queritis, in verbo Domini, et in ordine diaconi vobis dico, me nullo modo habere in conscientia ipsum hujus rei culpabilem exitisse. Hujusque tiderum plenissimam facient dominus Theodinus Portuensis episcopus, et dominus Albertus cancellarius, qui propter hoc in partibus nostris legatione fungentes exploraverunt, et innocentiam viri cognoverunt; atque sub umbra illius hoc a quibusdam attentatum fuisse, totamque hanc iniuritatem a

sanctuario processisse. Accepta siquidem ab eis canonica purgatione illius, illi de mandato summi Pontificis publice sententia verunt, eum ab hoc crimen coram Deo et hominibus esse innoxium; et in quosdam magnates, quorum militiam in hac parte manifeste convicerant, notam infamiae retorserunt. Illud quoque noveritis dominium regem gloriosum martyrem in omnibus angustiis suis patrum labore praecepit. Eadem siquidem die, qua primo tonulum martyris visitavit, regem Scotie persecutorem, et impugnatores fortissimum captum vineulis carceralibus mancipavit. Continuatoque deinceps favore successum, ope martyris de universis hostibus gloriosissime triumphavit. Scieatis igitur certissime, quod charitatem illam, qua se olim rex et martyr mutuo dilexerunt, neque mors, neque gladius abolevit ». Haec Petrus et alia plura in laudem ejusdem regis, in quo argumento locupletissime versatus est, quippe qui, ut dictum est saepe superius, scripsit volumen de laundibus ejusdem regis, ut testatur in Epistola ad sacellanos aulicos regis¹. At haec satis,

Hic igitur de Henrici Anglorum regis vera pénitentia enarratis, ad Alexandrum Pontificem res reliquæ ab ipso hoc anno gestæ reducent.

Iloc manque anno in fine ipsius, nempe mense Decembri, die trigesima ejusdem, exposcente Willemo juniori Sicilia rege, qui plane regio apparatu Ecclesiam sub titulo S. Mariæ supra S. Cyriacam, sive Dominicam, monasteriumque insigne ipsi conjunctem erigebat juxta Panorum in loco qui dicitur Mons-Regalis, Alexander papa Ferentini cum esset, privilegium exemptionis eidem contulit, aliasque nonnullas prærogativas addidit, paucis concedi solitas. Extat adhuc ipsum Diploma, subscriptione munitionem decem S. R. E. cardinalium, cuius summarium una cum aliis ejusdem monasterii monumentibus habes in libro cuius est titulus, Historia Ecclesie Montis-Regalis, conscripta a Joanne Ludovico Lello, nuncupata vero ejusdem archiepiscopo Ludovico Torrio, nuper acto ob insignia virtutum et doctrinae merita S. R. E. cardinalatum a Paulo papa V. Porro ipse Alexander papa, eodem experente rege, alis adhuc idem monasterium locupletavit privilegiis, nempe ut non nisi Romanæ Ecclesiæ subjectum esset: cui rex ipse obtulit, ut eidem pro anno censu persolveret monete Sicula tarenos centum. Ita testatur Cencius camerarius in libro censum a se conscripto. Quod cum dicat factum anno decimo septimo ejusdem Alexandri papæ, certum est habuisse respectum ad ejusdem papæ Diploma, datum Anagniae anno sequenti, mense Febr., die decima quinta ejusdem, quo ea de censu persolvendo continetur. Quando autem eadem Ecclesia in archiepiscopatum fuerit exaltata, suo loco inferius dicturi sumus.

¹ Nebr. I. II. c. 34. — ² Jacob. v. — ³ Isa. III. — ⁴ Ps. LXXVII.
— ⁵ Pet. Bles. Ep. LXVI.

¹ Pet. Bles. Ep. XIV. in fin.

Anno periodi Greco-Romana 6' 67. — Anno Eras Hispan. 1212. — Anno Regum 570, inchoato die 1 Aug., Fer. 3. — Iesu Christi 174.
 — Alexandri III pape 16. — Frederici Barbari reg. 23. imp. 20. Manuelli Comneni imp. 32.

1. Fridericus imp. Ratisponae comitia celebrat.

— Ad num. 1 et seq. Chronographus Reicherspergensis gesta hoc anno in Germania a Friderico imp. antequam in Italianum proficisceretur, quorum nulla in Annal. Ecclesiast. mentio, hoc modo refert: « Imperator celebravit curiam in civitate Ratispona VII kal. Junii, tam celeberrimam, quod nulla memoria est unquam talem habitan in partibus Bavariae. Omnes enim fere principes ex regno Teutonico ibi aderant cum magna ambitione. Omnes quoque suffraganei episcopi ex episcopatu Saltzburgensi, uno Frisingensi excepto, et omnes pene ejusdem Saltzburgensis Ecclesie prelati simul cum ministerialibus praecipuis jussu imperatorio convocati, illuc convenierant, tractaturi de ordinatione archiepiscopatus Saltzburgensis, et definitionem accepturi sententiae ex iudicio curiae. Et haec erat tercia curia pro hac causa determinanda in partibus Bavariae ab imperatore indicta, et solemniter habita. Archiepiscopus etiam Saltzburgensis (sc. Adalbertus) cum avunculo suo duce Austria Heinrico veniens constanter affuit. Ipse autem archiepiscopus (quod Alexandri partibus firmiter starebat) jam nusquam certam mansionem habebat; quia pater eius rex Bohemiae (nempe Uladislaus cum quo antea morabatur, jam priori anno mortuus erat (ideoque recentes historici, qui eius mortem in hunc annum differunt, hallucinati sunt): et imperator regnum ipsius Bohemiae vi obtinens, pro velle suo illud disposerat; et ideo tutum non erat episcopo illic manere. In episcopatu etiam suo manere non poterat; quia de primoribus multi, qui videbantur columnae Ecclesie esse, ira adversus eum concitati, contra eum sentire coperant, in tantum ut in depositionem ejus intendentis, criminalia et peremptoria quedam falso ei oliverent, et Romanum ad Apostolicum adversus eum per multos suos clam mitterent.

2. In iis deponitur Adalbertus Saltzburgensis archiepiscopus. — « Apostoliens antem vera edictus per litteras fere omnium prelatorum totius episcopatu Saltzburgensis, et episcopatus Pataviensis bonum testimonium patri suo (nempe Adalberto metropolite) dantum, et injuriam contra

eum factam conquerentium. Ipse dominus papa perfidos illos et rebelles ab intentione sua dehortatus scriptis et praecepsis Apostolicis, ad obedientiam et subjectionem memorati episcopi eos revocabat. Sed, ut ad incepta redeamus, imperator collecta curia, ut ex toto et manifeste schismaticos faceret illos, qui jam ex multo tempore contra archiepiscopum nitiebantur, omnes suffraganeos ejusdem archiepiscopi qui aderant ad hoc deduxit, ut in sententiam Brixinensis electi magistri Richieri consentirent, qui electus ad interrogationem imperatoris, presente curia, sententiam depositioonis in archiepiscopum nimis proterve dederat. Ipse enim electus contra archiepiscopum inflammatus erat, propter hoc, quod archiepiscopus suffraganeos suos ab ordinatione sua retrahere nilebatur; quia sine ejus licentia, et sine permissione ejus, utpote metropolitanus, attentata, in eadem curia peracta est: sed utrum canonice et catholice, ipsi viderint.

3. Alius in locum ejus intruditur. — « Praefata igitur sententia electi (quia et principes regni pro gratia imperatoris consentire cogebantur) excepto uno principe duce Austria Heinrico, statim omnis illa congregatio Saltzburgensis, quæ aderat, simul cum ministerialibus, omnes quemdam Heinricum praepositum func Perthesgadensem cum favore principum et imperatoris electum collaudant, conclamant et inthronizant, nihil reluctante illo. Imperator etiam sine mora justitiam suam ei recognovit, et Ecclesie Saltzburgensi toto episcopatu cum omnibus regalibus per secptram ei concessis, valde solemniter coram omni illa curia et principibus. Qui et omnes a primo duce Bavariae et Saxonia incipientes, beneficia sua ab eo cum multa reverentia et honore requirentes, et hominia facientes, coram imperatore acceperunt. Ex prebitis autem et personis Ecclesiasticis, qui aderant, paucissimi huic insanire se subtraxerunt, nec electioni illius interfuerunt, nec ad eum postea unquam accesserunt; quibus tamen electio ejus facile persuaderi potuisset, si meliori tempore, et, si vacante sede illa facta fuisset. Multum enim religiosus apparebat, et valde acceptus semper erat omnibus tam Ecclesiasticis quam secularibus viris, propter prudentiam et eloquentiam, quibus

ornatus erat, et maxime propter in Ecclesiasticis disciplinis a puerō conversationem suam.

4. *Alexander III cassat gesta adversus Adalbertum archiep.* — « His ita peractis, et curia finita, imperator in expeditione cum multo exercitu, versus Longobardiam profectus est, Ecclesie Salzburgensi parum honoris et consolationis, prater hanc dualitatem, et hoc genus scandali et scissionis relinquens. Archiepiscopus autem Adalbertus cum prelatis suis, quibus allior mens et sanctius propositum, consiliumque sanius erat, quorum magna multitudo adhuc cum eo stabat, coram domino Apostolico sine dilatione querelam suam, et de hac injuria depositum per fidelem nuntium, videlicet Erchenpoldum capellum suum, canonicum autem Reicherspergensis Ecclesie: qui jam tertia vice legationem, et litteras ejus fideliter, sed cum magno labore et periculo vitae, ad Apostolicum deportaverat, de eodem negotio eademque de causa. Tunc dominus Apostolicus misit litteras per eumdem nuntium ipsi archiepiscopo, et domino Chunrado Moguntino archiepiscopo, qui legatione Apostolica in partibus Bavariae fungebatur, et praeposito et eboro Salzburgensi », quas chronographius landatus recitat. Alexandri III littere ad Adalbertum Saltzburgensem archiep. date sunt *Anagniae, VI idus Septemb.* iisque cassat que adversus illum gesta fuissent. Idem Pontifex eadem die ad Conradum Moguntinum archiep. legatum suum et ad capitulum Saltzburgense eadem de re scripsit litteras ibidem relatas.

5. *Gesta a Friderico imp. in Italia.* — Germania rebus ita constitutis, imperator ad Lombardorum contumaciam vindicandam in Italiam profectus est, uti narrat Baronius ex *Actis Alexandri III*. Mense Octobri per Segusionem Italianam intravit, que urbs cum Alexandri III partes sequebatur, direpta eversaque: « Segusionem et Astam oppressit, et octavo die ad officium rediget. Inde ad nuper conditam urbem (nempe Alexandriam) dicit, cuius coloni cum sponte libertatis cupidi, tum erubris sociorum litteris, nuntiisque admoniti portas claudunt », inquit Tristanus Chalcus lib. 12. Quare coactus fuit Fridericus exercitu circumfuso eam urbem obsidere, idque per hyemem, Alexandrinis omnia incommoda magna constantia perferentibus. In *Chronico Joannis Ceeceani* hoc anno tantum legitur: « Alexander papa venit Signias sexto kalendas Februarii, et dedit Ecclesias Sancti-Paterniani cum omnibus pertinentiis suis Templariis ».

6. *Ricardus consecratur archiep. Cantuarie.* — Ad num. 3 et seqq. Gervasius in *Chron.* ad annum **MCLXXIII** pluribus agit de iis quo gesta sunt in electione archiepiscopi Cantuariensis, concluditque eam in personam Richardi prioris Dovorii cecidisse: « Multis hinc inde sermonibus prolatis, tandem Ricardus prior Dovorii Dominica Octavarum Pentecostes III nonas Junii apud Westmonasterium electus est »; sed quia erant qui

hunc electioni opponerent, « misit Cantuariensis electus nuntios et litteras tam suas quam omnium episcoporum et electorum, et conventus Ecclesie Christi ad dominum papam, et post ipse modicum in propria persona subsecutus est ». Subdit cum consecratum fuisse hoc anno ab Alexander III, « Dominica post Pascha, que canitur ad introitum *Misericordias Domini*. Deinde more antecessorum suorum primatu Anglie, legatione, privilegiisque vallatus versus Angliam iter reflexit.

7. *Poenitentia Henrici II ad sepulchrum S. Thomae.* — Paulus post Gervasius de Henrico II verba faciens, ait: « Rex Angliae ab omnibus fore comitibus, fidelibus et infidelibus suis solus relictus est; adeo ut vix aliquem haberet ex omnibus charis suis, cui se committeret, vel sue mentis areana fidenter revelaret. Extranei et non sui sequebantur eum, non ob personae ipsius dilectionem, sed ob pecunie multe quam effundere cogebatur insatiabilem cupiditatem. Undique igitur coarctatus, et de transmarinis terris suis quasi in desperationem ductus, in Angliam celeriter navigavit, ut eam saltem solam sibi reservaret. Rex itaque in Angliam veniens in initio mensis Julii (currentis Christi anni) et felice sibi ductus consilio omnia regni negotia quasi postposuit, et corde poenitentiam Cantuariam ad S. Thomam peregre profectus est. Feria igitur sexta, sexto idus Julii (legendum quarto idus Julii, qui hoc anno in feriam sextam incidit) in ueste lauea, nudis pedibus ab Ecclesia S. Dunstani, que longe extra urbem posita est, usque ad tumbam sancti Thomae martyris perveniens, ibidemque diutius et devote procumbens, ab omnibus qui adstabant episcopis, abbatis et monachis singulis Ecclesie Christi voluntate sponte verberatus est ». Quod etiam narrant Baronius ex *Vita sancti Thomae Cantuariensis*, et *Wilhelmus Neubrigensis* hujus temporis scriptor lib. 2, cap. 34, qui jam cap. 33 dixerat *Wilhelnum Scotorum regem maximum Henrici II inimicum captum fuisse anno Christi MCLXXIV, tertio idus Julii, die sabbati*, postridie nempe que Henricus II poenitentiam agit ad sepulchrum divi Thome.

8. *Finis belli Anglici.* — Tandem actum de pace facienda inter regem et filios suos, et, ut habet Gervasius, rex Henricus « in crastino post festum sancti Michaelis filios suos in gratiam recepit. Sicque pace regis undique firmata, Deus in martyre suo Thoma glorificatus est ». *Philippus Flandriæ* comes regi Anglorum restituit, quod de jure ejus bellicus ei easus contulerat. Processu vero temporis, *Wilhelmus Scotorum* rex datis obsidibus relaxatus est, « et coram universa multitudine nobilium utriusque regni regem Anglorum modis solemibus dominum sunum, seque hominem et fidelem ejus declaravit », ut late refert Neubrigensis in fine libri 2.

9. *Fundatio monasterii Montis-Regalis.* — Baronius in Addendis et Corrigendis ad hunc Christi annum verba facit de monasterio Sancte-

Mariae de Monte-Regali a *Wilhelmo II* Sicilia rege constructo, monachis referto, et magnificentia regia dotato, cui ingentia privilegia Alexander III ad petitionem ejusdem regis concessit. Litteras Alexandri III datas *III kalendas Januarii*, *Indict. viii*, *Incarnat. Dominicæ anno MCLXXIV*, Pontificatus ejus anno *xvi*, refert etiam auctor *Bullarium Casinensis*, apud quem legi possunt.

40. S. Petrus Tarantensiensis agit de pace inter reges Francie et Anglie. — Gaufridus abbas *Altecumbæ* in dioecesi *Genevensi* sitæ, in Vita sancti Petri ex Ordine Cisterciensi Tarantensiensis episcopi creati, quæ extat tam apud Surium quam apud *Bollandum* ad diem *viii* mensis *Maii*, cap. *5*, testatur, sanctum præsulem anno superiori iussum fuisse ab *Alexandro III* pacem conciliare inter Franciæ et Anglia reges, eumque presenti, antequam pax illa firmata esset, ad Deum migrasse. Hæc Gaufridi testis oculati verba : « Ecce nuntius domini papæ, ecce litteræ, ecce mandatum, ut ad reges Francorum et Anglorum sibi reconciliando vir sanctus, sub quaute poterit celeritate festinat; ex quorum inimicitiis Ecclesiæ destruere, depopulatio regionum, et innumerabilis strages hominum procedebat. Nec videbatur aliud præstolandum, quam quod, ut dicitur, fortis impegit in fortem, et ambo pariter corruerunt. Hujus necessitatibus intutus, et Apostolicæ auctoritatis reverentia, cui in omnibus et per omnia semper obtemperavit, præsulem sanctum descendere fecit in Gallias ». Tum post varia miracula a sancto præsule patrata, subdit Gaufridus : « Advenit interea caput jejunii Quadragesimalis (quod hoc anno concurrit cum die sexta Februarii); et in cœnobio Mortui-Maris (posito in silva Normanniae Leonina) officium illud solemne reverendissimum celebravit antistes. Imposuit etiam cineres benedictos capiti regis Anglie et Francorum, qui propter hoc ad monasterium illud advenierant ipso die ». Paulo post :

41. Moritur. — « Trigesimum tertium annum in pontificatu vir beatus implebat. Accedente mense igitur ad cœnobium *Bella-Vallis* in Chrysopolitana dioecesi constitutum, ardor febrium violentus invasit. Interea solemnitas Exaltationis sanctæ Crucis advenit, in qua Dominus disposuerat ejusdem crucis fidelissimum adoratorem, ferventissimum amatorem, præconem sedulum exaltare ». Tum narrata ejus morte ait : « In cuius transitu annus erat millesimus centesimus septuagesimus quartus », ut legitur in Ms. Monasteriensi, et in *Compendio Vita Ultrajectino Sancti-Salvatoris* et habet Albericus in *Chron.* Ad hæc anonymous auctor *Chronici Clarevallensis* ad hunc Christi annum ait : « Obiit sanctus Petrus Tarantensiensis archiepiscopus, anno *xxiii* (legendum anno *xxxiii*), sui pontificatus. Ejus Vitam scripsit dominus Gaufridus, abbas quondam Clarevallensis ». *Chronographus* autem Clarevallensis hoc ipso tempore floruit, ut non semel insinuavi; Albericus vero

monachus Cisterciensis anno *MCCXII* *Chronicon summi* absolvit.

42. Et quidem hoc anno. — Annus tamen et dies mortis ejus in controversiam vocati. Surius enim in Vita sancti Petri legit, eum obiisse anno *MCLXXI*, qui annus etiam in ejus Epitaphio notatur. Henschenius vero in Notis ad Vitam hujus sancti præsulis, legendum censem annum *MCLXXV*, notatum in Ms. *Caritatis*. Verum lectionem quam Surius seculus est, narratio Gaufridi plane convellit, et sèpius monuimus, Epitaphiis fidem non adhibendam, nisi de illorum antiquitate constet; cum plerumque a posterioribus in re historica parum versatis ea posita fuerint; ita ut haec observatione tanquam certum Critica principium censerri debeat. At, inquit Henschenius, liquet ex Roberto de Monte, qui hoc tempore vivebat, *sanctum Petrum* hoc anno post mensem Maium adhuc in vivis fuisse, qui tamen die octava Maii animam Deo reddidit, ideoque anno sequenti. Sed Robertus de Monte, qui supponit sanctum præsulem mense Maio currentis anni adhuc in vivis fuisse, diserte etiam testatur eum hoc anno ad superos evolasse. Ad annum enim *MCLXXV* habet : « Obiit anno superiori Hamo de Lanidesopio, etc. archiepiscopus item Tarantæ, qui fuerat monachus de Ordine Cisterciensi, per quem in nostris temporibus in exhibitione miraculorum Deus benedicitur, etc. »

43. In die exaltationis S. Crucis. — Diem ejus emortualem notavit Gaufridus in ejus Vita, nempe diem *xiv* mensis Septembri, festo Exaltationis sanctæ Crucis sacrum. Integrum locum Gaufridi mox recitavimus : « Interæa solemnitas Exaltationis sanctæ Crucis advenerat, etc. » Verum quidem est lectionem Surii habere : « Interæa solemnitas Inventionis sanctæ Crucis advenerat ». At Iectio illa rejicienda, et locus ille corruptus vel a Surio, vel ab aliquo, qui cum videret sanctum Petrum die octava mensis Maii coli, autumnavit illum eo etiam die e vivis abiisse, persuasus, uti Henschenius, festa sanctorum diebus eorum emortualibus de more affixa fuisse. Sed vulgarem illum errorem, qui omnium animos occupaverat, tot exemplis in hoc opere confutavi, ut non existinem posse impostorum aliquem decipere.

44. Canonizatio S. Bernardi. — Chronographus Clarevallensis, postquam hoc anno mortem sancti Tarantensiensis archiepiscopi narravit, addit : « Eodem anno facta est dedicatio Ecclesiæ Clarevallensis, et canonizatio beati Bernardi, et elevatio ejus, ubi adfuit dominus Wichardus Lugdunensis archiepiscopus, abbas quondam Pontiniaci. Et sequenti anno, in capitulo generali receperunt cantum beati Bernardi, et cantum de Trinitate ». Quæ ex eo exscripsit auctor *Magni Chronici Belgici* pag. *164*. Sanctum vero Bernardum abbatem Clarevallensem hoc anno in sanctorum numerum relatum fuisse docent etiam Albericus in *Chron.* et annalistæ *Maitrosensis*. Litteræ canonizationis

datae sunt *Anagniae*, XV kalend. Februarii, et legi possunt tom. x Concil. pag. 4376, et in operibus sancti Bernardi. Baronius hujus canoniza-

tionis mentionem non fecit, quia ea ejus tempore magnis tenebris involuta erat.

ALEXANDRI III ANNUS 16. — CHRISTI 1175.

1. Concilium Anglicanum. — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus quintus, Indictione octava Fastis adscriptus, quo in Anglia (ut Ecclesiastica priusquam bellica pertractemus) Dominica die ante Ascensionem Domini Concilium Westmonasteriense celebratur a Richardo archiepiscopo Cantuariensi, ubi Roma imbutus admonitione Pontificis in Angliam rediit. Statuti sunt in eo ad disciplinam Ecclesiasticam restituendam canones decem et octo, quos singulos Rogerius in Annalibus recitat, eosdemque omnes concinnos et accommodatos decretis Romanorum Pontificum. Et inter alios, qui numeratur decimus quartus, prohibet ex decreto Alexandri tunc Romani Pontificis, ne quis novam Praefationem ultra decem, quae essent in usu Romanæ Ecclesiæ, addere missis aliquo pacto præsumeret. Haec et alia ibidem conscripta digna memoria. In eodem quoque Concilio complures pertractatae sunt Ecclesiasticae controversiae diversi generis, sed illæ majoris momenti, quæ emerserant inter duos ipsos primarios Anglie archiepiscopos, nempe Cantuariensem atque Eboracensem, quæ quidem, quoniam maximi ponderis esse viderentur, delatae sunt per appellationem ad Apostolicam Sedem, quarum causa, rege petente, ab Alexander Romano Pontifice decreta est in Angliam legatio a latere, per S. R. E. diaconum cardinalem S. Michaelis Hugozum de Petro Leone implenda, de qua plura Rogerius in Annalibus.

2. Obsessio Alexandriæ cum ignominia Friderici imperatoris ad finem perdulta. — Hoc codem anno Fridericus imperator ex totius Germaniæ, et qua polleret parte Italiæ apparatu collecto, tota hyeme vereque in obsidione Alexandriæ Longobardorum, recens erectæ civitatis absque munib[us] subsistentis, non secus ac illam florentissimam olim Ægypti primariam civitatem Alexandriam expugnaturus, animo obstinato persistens, saepe

rejectus, tandem exercitus consumplis viribus maximo damno atque dedecore terga vertere turpisime cogitur. Quomodo autem ista se habuerint, Acta Alexandri papæ tunc scripta sic docent : « Cum autem neque terroribus, neque blanditiis, neque promissionibus cives ipsos ad deditiōnē inclinare ulla[n]tus posset, Fridericus imperator subterraneos meatus occulæ fieri fecit, per quos civitatem ipsam ex improviso intrare speravit, atque invadere. Sed resistente Domino, inde perniciosa jacturam incurrire meruit, unde affluitum victoriam, et triumphum consequi speravit. At quoniam eadem civitas iani per quatuor menses districte obsessa fuerat, et in multis pafelbatur indigentiam, Lombardorum vires et suffragium postulavit. Tunc Lombardiaæ immensa civitatum societas in unum convenit, et communii omnium voluntate firmiter statuit, ut cum abundantia virtualium Alexandriam in manu valida sine mora festinare deberet. Mediante enim Quadragesima omnium civitatum nobiles totius Liguriæ, et Marchiæ, et Æmilie apud Placentiam convenerunt, et rite dispositis et ordinatis omnibus, quæ ad bellicos usus videbantur spectare, cum navibus et planstris virtualibus oneratis, et armis exierunt de civitate ipsa. Procedentes autem in multa fortitudine militum peditum armatorum et arcierorum versus Alexandriam, die Dominica in Ramis Palmarum juxta Terdonenses castra sua, non longius a castris Friderici quam deceni milliariis, posuerunt. Ubi vero Teutonicci et Longobardi sese alterutros adspexerunt, timor et hebetudo mentis Fridericum invasit, advertentem contra se stare armatorum terribilem multitudinem, castrorum aciem ordinatam. Exinde ad consueta calliditatis argumenta se convertens, Alexandrinis in dolo placide locutus est in haec verba : In crastino sanctus dies Veneris imminent, quem omnis Christianus devotissime colit. Ideo pro reverentia Crucifixi

tre quam vobis et securitatem usque ad quartam feriam Paschæ ex imperiali benignitate concedo et largior.

3. « Recepta itaque securitate, cum singuli de populo nihil mali suspicantes dormirent in dominibus suis, eorum insidiator circa primam vigiliam noctis viros armatos in civitatem per subterraneos meatus intrare præcepit. Ipse autem cum toto exercitu stetit ad portas armatus, exspectans, quousque illi quos præmisserat civitatem intrassent, et conclamantium voces audiret, quatenus, dum bellum intrinsecus ageretur, ipse de foris per portas violenter irrumperet et civitatem hostiliter occuparet. Sed a Domino factum est, quod mirabile in oculis nostris fuit, ut eadem civitas a tam perversa proditione in momento liberaretur, et inventa iniquitas in perversorum caput juste retriqueretur. Nihil enim justius quam necis artifices sua lege perire. Non potest mentiri Veritas, quæ sic de reprobis loquitur¹: Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. Et rursum²: Qui proximo suo sparat foveam, ipsem et incidet in eam. Cum igitur vigilis, qui custodiebant civitatem, armorum cuneos ingressos civitatem viderent, exclamaverunt magnis vocibus, ut cito populus ad arma consigeret, et ingressos hostes expelleret.

4. « Tunc cives subito convolarunt ad arma et tanquam leones irruerunt in hostes, quos cum B. Petro, quem ante se in equo albo coruscantibus armis præire cernebant, prostraverunt in terram, et in gladio compulerunt omnes ut mortem evadherent, exire super aggères, ex quibus præcipitabantur invisi. Omnes præterea, qui de subterraneis meatibus nondum exierant, superiori terra cedente suffocati sunt. Aperitis tunc portulis, exivit populus in fortitudine magna, et exercitum perfidi Friderici usque ad diem sabbati percussit gladio, ita usque ad ipsius castra mortuorum strages usquequaque jacerent. Insuper ligneum castellum quod in perniciem civitatis ex fortioribus atque electis militibus armaverant studiose tamidu viriliter expugnavit, atque una cum militibus ibi positis violenter combussit³. » Audisti, lector, Dei opera admiranda in liberando a longa obsidione suam civitatem, quæ auspicio Petri fundata super firmam petram, nulla potuit adversaria tempestate moveri⁴, adeo ut salvo divini mysterii sacramento, de ea pariter dici possit⁵: « Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei ». In cuius defensionem Petrus invigilet, pugnet, propellat et expellat ipsum eliam imperatorem in castra et ejus consumat exercitum. Si quis de his dubitat, doceat quoniam modo absque præsentia numinis tanta ista fieri potuerint. Sed reliqua prosequanur ex Actis iisdem quæ sic pergunt:

5. « Videus igitur Fridericus divinam Majesta-

tem sibi in omnibus infestiorem adversari, timuit ne propter subventionem Lombardorum exercitus incurrererat violentiam, et cum rubore cogerebatur ab obsidione recedere. Quocirca in proxima nocte castra fecit comburi, et in Dominica Resurrectionis aurora cum omnibus suis versus Papiam iter summi direxit. Sed quia vitare non poterat, quin juxta expeditionem Lombardorum transiit faceret, et juxta Astensem civitatem prope Longobardos, in villa, quæ vocatur Guignella, voluit castrametari, quia non vereberatur ab illis offendi, nisi ab eo fuissent hostiliter provocati. Lombardi vero nondum cognoverant ea, quæ omnipotens Deus hesterna die cum Alexandrinis mirabiliter fecerat: sed ubi viderunt Fridericum ecclesiæ vexillis contra se venientem, arma sumpserunt, et coram eo parati ad pugnam viriliter steterunt in armis, exspectantes quid potius faciendum eligeret, an inciperet bellum cum ipsis; quod minime credebatur, quia valde pauciores, quam ipsi, viros bellatores habebat, ant quiete castrametaretur, et neminem leaderet. Ipse vero eadem die, quam fecit Dominus, resedit pacifice in dicta villa. Illuminante autem secunda die, quidam nobiles, qui nulli partium habebant suspecti, prius ad Fridericum et consequenter ad Longobardos accessebant in haec verba:

6. « Que major insanitia, vel quod excellentius malum exogitari potest aut optari, quam quod dominus servum, vel servus dominum suo jure privare conetur, et per violentiam possidere. Sit ergo unaquæque pars suo jure contenta, et tam gravibus malis iam cessantibus, ut pax optata inter nos cooperante Domino reformetur: nihil melius aut utilius exogitari potest. Tunc imperator suspirans, post multa que hinc inde allegata fuerant, sic respondit: Ego salvo imperii jure, paratus sum super hac controversia stare arbitrio bonorum virorum utriusque partis. Consequenter et communitas Lombardorum dixit: Salva Ecclesia Romainæ auctoritate et libertate, pro qua decernimus, nos ad idem veniemus. Et statim electi sunt a Friderico imperatore Philippus Coloniensis electus, G. de Pelasta Taurinus capitaneus, R. de S. Nazaro Papiensis. A Lombardis vero electi G. Pisces de Mediolano, G. de Gambara Brixiensis, et G. de Verona. In quos utraque pars hilariter compromisi⁶. Sic Acta.

At nihil inter parles poluisse transigi, cum Fridericus petret demolitionem civitatis Alexandriae, tradit Robertus de Monte. Ipsum vero imperatorem asserit Papia remansisse, in annum sequentem parantem copias ex Germania. Sic interim sub spe pacis Lombardos fraudulenter detinuit, ne prosilirent ad arma; nam audi Acta Pontificis:

7. *Legatorum Alexandri III congressus cum Friderico.* — « Fridericus vero, cum apud Papiam moraretur diutius, et in actionibus suis eventus semper sinistros haberet, ut religiosos viros et populum sibi faceret favorablem, pacem cum Ro-

¹ Psal. VII. — ² Psal. eod. et LVI. — ³ Matth. VII. — ⁴ Psal. LXXXVI.

mana Ecclesia quam præ ceteris rebus se affectare publice asserebat, per seipsum requirere studebat. Misit ergo per litteras, et familiares suos ad Portuensem et Ostiensem episcopos, et cardinalem Sancti-Petri ad Vincula, ut pro reformanda pace inter Ecclesiam et imperium ad eum secure accederent, qualitera viva voce inter alterutrum opus ipsum tractare, et ad optatum finem perducere cum honore Ecclesie, Domino cooperante, possent. Quod verbum postquam ad aures Apostolice Sedis pervenit, non immerito suspectum omnibus fuit, tum quia præteriorum exhibiti futurorum certitudinem demonstrabat; tum quia idem Fridericus non videbatur ad illa bona opera inclinari. Verumtamen quod secundum beati Augustini dictum: *Dubia sunt in meliorem partem interpretanda*, et pax non solum inquirenda, sed persequenda esse describitur, dominus Alexander papa de communis fratrum suorum consilio predictas personas plene instructas ad præsentiam ipsius imperatoris honorifice destinavit. Eis igitur segregatum per diversas regiones proficiscentibus, universa plebs in jneunda inspectione lætabatur in Domino, et conventionem eorum puerorum copiosa multitudo petebat Deum laudantium; episcopus namque Portuensis et cardinalis S. Petri ad ad Vincula per Spoleto, Imolam, atque Bononię honorifice transeuntes, apud Placentiam processerunt, ubi adventum Ostiensis episcopi, qui per Pisam et Lucam civitates cum gloria et honore transivit, per dies aliquot exspectarunt. Interim vero cum rectoribus civitatum Lombardie super his quæ imposita sibi fuerant, habuerunt colloquium. Postea perrexerunt ad Laudensem civitatem. Completo autem ipsorum colloquiu, audierunt Placentiam ipsum Ostiensem episcopum pervenisse, ad cuius præsentiam celeriter pervenerunt.

8. « Ut autem ipsi tres Apostolice Sedis legati fuerunt simul, nuntiaverunt Friderico adventum suum, petentes ab eo, ut quid vellet eos agere ipsis continuo significaret. Quibus ille benigne respondens, mandavit, ut transitu flumine Pado, ad eum securè accederent. Tum legati de Placentia cum magno comitatu exeuntes, processerunt ad Padi ripam, et paralis navibus venerunt tandem ad civitatem Papiensem. In qua honorifice fuerunt hospitió recepti. Altera autem die, imperatore cum principibus, et multorum suorum concursu popolorum celebri in publico residente, legati ad ejus præsentiam pariter accesserunt. Cum igitur ante ipsius conspectum introirent, et prope illum, deposito quem gestabat in capite pileo, eosdem legatos (sicut declaravit relatio interpretis) sermone Teutonico salutavit; addens, quod adventus ipsorum sibi plurimum placet, et eorundem præsentiam valde haberet acceptam. Sed postquam ea quæ in mandatis habebant hilari vultu eos jussit exponere, tunc episcopus Ostiensis stetit in medio, et in communi audientia omnium hoc modo respondit :

9. « Salutatio, domine imperator, grata est nobis et valde accepta, sicut præcellentissimi principis et excellentissimæ potestatis: sed in hujus salutationis alloquo illud nos vehementer exasperat, quod ad presens, peccatis ita exigentibus, versa viæ, sicut optamus, vos resolutare non possumus, propter excommunicationem videlicet. Faciat itaque omnipotens Deus per ineffabilem bonitatis suæ clementiam cum sponsa sua sacrosancta Romana Ecclesia et imperio illam concordiam et unitatis pacem, ut quod modo absque scrupulo conscientia non possumus, in proximo affectuose, propitiante Domino, valeamus implere. Nos vero propter hoc pium opus, quantum in nobis fuerit, consequendum, ad vocationem tuam specialiter venimus, non de nobis vel de nostris meritis specialiter præsumens, sed in illius bonitate operis hujus fiduciam ponimus, qui cum ad prædicandum discipulos misit, dixit¹: Ego elegi vos et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat. Et incipiens ab exordio schismatis ita universa Ecclesie gravamina, et infestissimam imperii deploravit jacturam, atque ita pro utriusque pars concordia peroravit, ut omnes qui aderant, in verbis ejus mirarentur, et gaudentes in suis cordibus, dicenter ad se invicem : Non enim hic homo est qui loquitur, sed spiritus Patris qui habitat in eo. Deinde abbrevians verbum, imperator duritiam in eo maxime increpavit atque redarguit, quod ubi quatuor² illæ personæ Romanæ Ecclesie, que ipsi inhaerent, et medio per divinum iudicium sublate erant, et totus terrarum orbis unum Pontificem in patrem et animarum snarum pastorem receperat, ipse solus non debuerit unitati Ecclesie Catholicæ amplius adversari, sed deberet in unam sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam credere, et humiliter obediare.

40. « Post hæc episcopus Portuensis, et cardinalis Sancti-Petri ad Vincula circa eamdem matrem compendiosum facere sermonem, et ad statum bonum imperatoris animu[m] inclinare nunc blandis, nunc asperis vocibus nihilominus studuerunt. Tunc imperator compunctionem plurimam præ se ferens, placidum dedit responsum, et optate paci omnem promisit assensum, aperiens dolorem cordis, quo se intrinsecus velimenter ura asseruit, pro eo quod Ecclesia Dei sub tantis tribulationibus fluctuasset. His dictis, omnes pariter ad hospitium redierunt. Sed post modicum spatium legati ejusdem Friderici curiam frequentantes, de pacis bono, qualiter inter ipsum imperatorem et Romanam Ecclesiam ejusque adjutores, videlicet Lombardos, Siciliæ regem atque imperatorem Constantinopolitanum reformari posset, modo cum eo, modo cum ejus consiliariis per dies plurimos contulerunt. Ut autem super his tractatibus absque sua personæ præsentia cum Lombardis facilior opportunitas haberetur, imperator vices suas E.

¹ Joan. xv. — ² Antipapa et cardinales illorum superiori nominati.

cancellario, P. Coloniensi electo, et A. protonotario suo concessit, quatenus collatione ad invicem habita, de contrarietate capitulorum quam possent moderationem exhiberent, et ad notitiam ipsius enata referent. Ipsi vero cum legalis et Lombardorum rectoribus nunc in civitate, nunc in suburbii, prout eis competentius videbatur, de pacis reformatione insimul frequentissime tractaverunt.

¶ Sed cum ea quae vicissim petebantur, ad imperatoris notitiam referrentur, ipse in cunctis modum nimis excedens, et ab ipsa Ecclesia nonnulla in spiritualibus postulabat, quae nullum unquam laico invenientur esse concessa; et a Lombardis ultra modum petebat, quam id, quo Carolus, Ludovicus atque Otto imperatores contenti fuerant, est intermissa pacis tractatio. Cum igitur a suo proposito Fridericus nullatenus redire vellet, legati SS. Patrum regulis et constitutionibus deviare nolentes, eo in erroris sui perfidia derelicto, ad praesentiam domini nostri papae et fratrurn suorum collegum, Domino ductore, redierunt. Lombardi vero antiquam sue libertatis possessionem defendantes, improbis ejusdem Friderici "conatibus fortius solito restiterunt, cum Papiensibus, Marchionibus et Comanis assiduis decertationibus contendentes", illud quod intendit ex hoc vaferminus imperator, incurratus, ut obtentu pacis bellum instans Longobardorum suspenderet, usque ad tempus, quo ipsa hyems bella concitata dirimeret.

42. *Alexandria aucta episcopatu.* — Alexander vero papa suos Alexandrinos, qui perquam strenue dimicantes, de victo et fugato imperatore adeo gloria trophyæ erexissent, eo plane ingenti beneficio munieravit, ut ipsam Alexandriam in sedem episcopalem erigeret, et ex Romana Ecclesia primum episcopum daret: contra vero civitatem Papiensem sedem schismaticorum, velut Romanæ Ecclesiae privilegiis indignam humi deprimeret. De his enim habent Acta: « Eodem tempore Alexander papa in Ecclesia Alexandriæ ad postulationem Mediolanensis archiepiscopi et comprovincialium episcoporum atque rectorum civitatum Lombardia episcopatum constituit, in qua fecit in episcopum eligi Arduinum Romanæ Ecclesiae subdiaconum, a Mediolanensi metropolitano tanquam suum suffraganeum consecrandum. Praeterea Papensem episcopum crucis et pallii dignitate privavit, eo quod civitas diu Octaviano heresiarchæ, et Friderico imperatori excommunicato adhæserit, et post præstitam satisfactionem eundem Fridericum in gravem jacturam Ecclesiae et Lombardorum præsumpsit in Italianam revocare ». Hactenus Acta. Porro redditibus Aquensis Ecclesiae tunc ob communicationem schismatici imperatoris factæ schismatice locupletatum fuisse Alexandrinum episcopatum, littere Innocentii papæ Tertii, et aliorum significant, de quibus suo loco inferius.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6668. — Anno Aë Hispan. 1213. — Anno Hegira 574, inchoato die 22 Julii, Fer. 3. — In Christi 1175.

— Alexandri III pape 17. — Friderici Aenobarbi rez. 24. imp. 21. Monach. Communi imp. 33

4. *Concilium Westmonasteriense.* — Ad numerum 1. « Rex Angliae Henricus », inquit Gervasius in Chron. ad hunc Christi annum, « undique pace politus una cum filio suo Henrico in Angliam reversus est mense Maio. Ricardus vero Cantuariensis archiep. totius Angliae primas et Apostolicae Sedis legatus, convocato clero Angliae, celebravit Concilium in Ecclesia B. Petri ad Westmonasterium XV kal. Junii, Dominica ante Ascensionem Domini, etc. Ipse vero archiepiscopus primas et legatus residens in sublimi, post sermonem quem tam facunde quam discrete fecit, in communione de scripto legi fecit statuta Concilii sui ». Recitat postea Decreta xviii ad disciplinam Eccl-

esiasticam pertinentia, quae in eo Concilio condita sunt, legenda tom. x Concil. pag. 1462.

2. *Hugutio card. legatus in Angl. missus.* —

Paulo post subdit Gervasius: « Quinto kal. Octob. Ricardus Cantuariensis archiep. ad abbatiam de Burgo veniens, manifestis ex culpis accusatum, et convictum abbatem depositum nomine Willelmum. Applicuit in crastino a domino papa missus Hugutio legatus (e familia Petri Leonis, dictus etiam Hugo, Hugezus, Huzezus, et Huguzen, diaconus card. S. Angeli, postea presbyter card. S. Clementis), ut in Anglia domini papæ vices agens legatione fungeretur. Ille in fine mensis Octob. in Angliam veniens, a rege et primoribus Angliae ho-

norifice suscepimus est. Rex enim suam exosam habens reginam (nempe Eleonoram), quam sub munitissimi oppidi teneri fecit custodia, eo quod supra dicta persercent (de qua duobus superioribus annis) ex ipsis regiae consilio emanasse dicebatur, omni conatu divortium moliri videbatur. Ideoque et predictum legatum dicebatur evocasse, eumque blanditiis et donis subnervavit».

3. Henricus II pacificum Hibernie dominium obtinet. — *Henricus* Anglie rex anno MCLXXI *Hiberniam* ingressus, littore quidem, vicinisque provinciis potitus est; sed *Rodericus Connactiae* rex, qui se totius Hiberniae dominum jactabat, ei subesse noluit, nec eum monarcham agnoscerere. Nunc autem ejus felicitate perspecta, noluit amplius cum eo contendere; sed submissis in Angliam Tuamensi archiepiscopo regnique sui cancellarie pacem petiit, omnem *Henrico* servitutem, quae in regem cadere posset, et tributi solutionem pollicitus. Nec abnuit *Henricus II* reges sibi obsequentes. Quamobrem *Connactiae* regis legati in Angliam appellunt; ubi rex in publico episcoporum et procerum conventu cum Hibernis pacis citur. Pactorum capita legenda apud Alfordum hoc anno num. 24 et seq. qui ea relert ex Hovedeno pag. 543. *Henricus tamed II*, vel Romani Pontificis intuito, vel suopte genio regis Hibernie nomine abstinuit, domini appellatione contentus; quo lamen titulo sequentes reges aucti ornataque fuere.

4. Episcopatus Alexandriæ instituitur. — Ad num. 2 et seqq. Mediolanenses et Fridericus imp. omnes conatus adhibebant, hic ut Alexandriam, quam anno superiori obsidione cinxerat, illi vero ut eum ab ea obsidione dimoverent, tantumque egere, ut imperatorem fuga sibi consulere coegerint, uti late narrat Baronius ex Actis Alexandri III, qui ut gratum se Alexandrinis exhiberet, corum urbem episcopalem declaravit: auctor Actorum illorum alt. Pontificem Alexandrinis episcopum concessisse ad postulationem *Mediolanensis archiepiscopi*, cuius nomen tacet; sed *Innocentius III* in Privilegio anno MCCV dato, et ab Ughello tom. IV Italiæ Sacrae, col. 449 citato, ait: « In litteris bona memoriae Alexandri papæ predecessoris nostri perspicimus gratiam, quod ipse precibus, consilio populi, et cleri Alexandrini, volens favorem benevol-

ium impetriri, ad instantiam et petitionem bona memoriae Caldini archiepiscopi (*Mediolanensis*) Apostolicae Sedis legati, et consulum Mediolanensium, rectorum Lombardie et Marchia, deliberatione prehabita diligenter, Alexandrinam Ecclesiam, et ipsam pariter civitatem in honorem B. Petri constructam pontificalis dignitatis tituli insignitatis titulo insigniri, etc. » Subdit *Innocentius III* predecessorum suum statuisse, « ut Alexandrina et Aquensis Ecclesiae unirentur.

5. Militia S. Jacobi approbatur. — Hoc anno Alexander III approbavit Ordinem militiae Sancti Jacobi in Hispania, institutum ad defensionem Christianorum adversus Saracenos, litteris datis « Ferentini per manum Gratiani S. Romanae Ecclesie subdiaconi et notarii, III nonas Julii, *Indict. viii*, *Incarnat.* Dominicæ anno MCLXXV, Pontificatus vero D. Alexandri papæ III anno sexto decimo », quibus tredecim cardinales subscripsere, ut videtur est tom. x *Concil.* pag. 4378 et seqq. ubi eae referuntur. Gratulatur Pontifex in Praefatione suarum litterarum, quod nobiles quidam non solum possessiones terrenas, sed et corpora sua dare in extrema quaque pericula pro Domino decreverunt, statuitque, ut habeantur in ipso Ordine, qui celibem vitam ducant, et « sint etiam qui ad procreandam sobolem et incontinentias præcipitum evitandum, conjugibus suis ultantur ». Legendus Rades in Historia Ordinum militarium Hispaniæ.

6. Initium episcopatus Willelmi Tyrii. — *Willelmus Tyrius* lib. 21, cap. 9, suam promotionem ad archiepiscopatum Tyensem hoc modo narrat: « Cum Tyrensis Ecclesia septem vacasset mensibus continuis, consonante cleri et populi voto, regis quoque (nempe Baldouini IV), ut moris est, convenientie assensu, Dei patientia potius quam meritis nostris, ad regimen illius Ecclesiae vocati sumus, et infra decem dies in Ecclesia Domini Sepulchri, per manus domini Amalrici Jerosolymitani patriarchæ, munus consecrationis sexto idus Junii, auctore Domino, suscepimus, licet indigni ». Hoc antem anno dies sextus idus Junii, sive dies octavus ejusdem mensis in Dominicam incidit. *Willelmo Tyrio* plurimum debet Historia Ecclesiastica, cum ipse princeps sit inter historicos Belli-Sacri.

ALEXANDRI III ANNUS 17. — CHRISTI 1176.

1. *Willelmus rex Siciliae Joannam regis Anglie filiam uxorem dedit.* — Millesimus centesimus septuagesimus sextus, Indictione nona, sequitur annus quo Fridericus imperator, cum minus pollicer viribus, magis, more suo, dolis atque fallacie praestans omnes excogitat artes, ut divellet Willelmum Siciliæ regem potentissimum ab Alexandri Romani Pontificis amicilia et obsequio, ut ejus præsidio destitutum posset ipsum sibi subjicere. Ad hac implenda opportuno remedio utitur, nimurum ut eum sibi devincia feedere nuptiarum; nondum enim ille uxorem accepereat. Ista adeo Ecclesiæ Catholice damnosa moliente imperatore, Alexander Pontifex intercessit, efficitque ut rex religiosissimus aversetur una cum imperatore persecutore etiam progeniem ejus, atque statueret, ut nonnisi patris arbitrio, nempe ipsius Alexandri Pontificis deliberatione iniret coniubium. Qui ipsi suasit, filiam regis Angliae Joannam ducere in uxorem, quod hoc anno factum esse, Romualdus archiepiscopus Salernitanus affirmat in Chronicô, ubi haec habet: « Interea predictus cancellarius ex mandato imperatoris nuntios ad Willelmum Siciliae regem transmisit, suadens et postulaens, ut ipsa imperatoris filia in uxorem accepta, cum eo pacem perpetuam faceret, et ipsi se amicabiliter coniiret. Sed rex Willelmus, utpote Christianissimus et religiosus princeps, sciens hoc matrimonium Alexandro papæ plurimum displicere, et Romanæ Ecclesie non modicam jacturam inferre, Deum et Alexandrum papam in hac parte reveritus, imperatoris filiam in uxorem, et ejus pacem recipere noluit. Quod factum imperator agre tuit ». Et inferius:

2. « Interea rex Willelmus consilio papæ Alexandri, Eliam Trojanum electum, et Arnulphum Capitaquensem episcopum, et Florium de Camerota justitiarium ad regem Henricum in Angliam misit, ut ei Joannem minorem filiam suam in uxorem daret. Rex autem Anglie Henricus pape Alexandri et principum suorum consiliis acquiescens, petitioni regie prebuit gratianter assensum, et filiam suam cum nuntius ejusdem regis et principibus suis usque ad Sanctum-Egidium honeste

transmisit. Quo cognito, rex Willelmus Alphanum Capuanum archiepiscopum, et Richardum Syrensianum episcopum, et comitem Robertum de Caserta cum viginti quinque galeis ei obviam misit. Qui venientes usque ad Sanctum-Egidium, prænominalam regis filiam intra galeas recipientes usque Neapolim deduxerunt, etc. » Hucusque Romualdus. Agit et de his Rogerius in Annalibus, idemque testatur, regem ipsum, antequam assecum præberet filia matrimonio, consulere voluisse regni episcopos, eaque de causa hoc anno collectum fuisse Londoniense Concilium, ubi episcoporum et regni principum rogata sententia, judicata sunt nuptiae hujusmodi proficiae Anglorum regno. Sicque missa est Joanna in Siciliam, daò comite Ægidio Ebroicensi episc. una cum aliis regis nuntiis. Recitat item auctor Diploma donationis factæ per eundem Willelm. reg. eidem Joannæ uxori, datum illud anno sequenti, nempe millesimo centesimo septuagesimo septimo, mense Februarii, Indictione decima: eo namque tempore desponsata fuit et coronata regina, die Dominica ante ingressum Septuagesimæ, idibus Februarii. Sicque, cum antecessores sui reges Angliae cum Germanis iniissent consortia nuptiarum, magis placuit Henrico regi exemplo sanctorum patriarcharum gentili suo Northmanno jungere matrimonio filiam suam, ipsumque Willelmum regem ex antiqua Northmannorum progenie expetere sibi generum. Subdit his vero Rogerius, hoc eodem anno ab Alexandre Pontifice missum a latere Viviani presbyterum cardinalem in Scotiam, agre-
tumque acceptum tandem ab Anglorum rege, legatumque Scotiæ, rebus compositis, anno sequenti transisse in Hiberniam.

Hoc item anno detenti sunt haeretici Tolosales sive Albenses dicti, Manichæi potiusquam Arianis affines (liet Arianî nominati inventantur) examinatione ab episcopis convicti sunt, adversus Catholicam doctrinam sapere. Extant ipsa Acta, que sub hoc eodem anno recitabantur a Rogerio hujus temporis auctore in Annalibus Angliae, his verbis:

« Eodem anno damnata est Ariana (Manicha)

haeresis, quæ fere totam provinciam Tolosanam fodaverat, coram archiepiscopis et episcopis et aliis religiosis viris et honestis subscriptis.

3. *Tolosates haeretici conventi, convicti et damnati.* — « Erant itaque in provincia Tolosana quidam haeretici, qui se appellari dicebant Bonoshomines, quos manutenebant milites de Lumbercio, proponentes et docentes populum contra fidem Christianam: dientes etiam, quod non recipiebant legem Moysi, neque prophetas, neque psalmos, neque vetus Testamentum, neque doctores novi Testamenti, nisi solummodo Evangelia et Epistolas Pauli, et septem canonicas Epistolas, et Actus Apostolorum, et Apocalypsim. Et interrogati de fide sua, et de baptismo parvolorum, et si salvabantur per baptismum, et de Corpore et Sanguine Domini ubi consecrabatur vel per quos, et qui sumebant, et si magis vel melius consecrabatur per bonum quam per malum, et de matrimonio si poterant salvari, si carnaliter jungabantur vir et mulier.

« Responderunt, quod de fide sua, et de baptismo parvolorum non dicerent neque dicere cogebantur. De Corpore et Sanguine Domini dicebant, quod qui digne sumebat, salvabatur, et qui indigne, acquirebat sibi damnationem. De matrimonio autem dicebant, quod vir et molier jungabantur propter luxuriam et fornicationem vitandam, sicut dicit Paulus⁴. Dixerunt etiam multa non interrogati, quod non debebant jurare omnino per aliquid juramentum, sicut dicebat Matthæus in Evangelio², et Jacobus in Epistola sua³. Dixerunt etiam, quod Paulus prædicebat⁴ (præcipiebat), quod essent ordinandi in Ecclesia episcopi et presbyteri, et si tales non ordinabantur quales præcipiebat, non essent episcopi nec presbyteri, sed lupi rapaces, hypocrita et seductores, amantes salutationes in foro, primas cathedras et primos accubitus in cœnis, volentes vocari Rabbi, contra præceptum Christi⁵, ferentes albas et candidas vestes, gestantes in digitis aureos annulos et gemmatos, quod non præcipit magister eorum. Et idcirco, quia tales episcopi et presbyteri erant, quales fuerunt presbyteri qui tradiderunt Jesum, non debebant illis obedire, quia mali erant. Auditis itaque ultrinque allegationibus coram Gerardo Albiensi episcopo, electis etiam et statutis judicibus ab ultraque parte, et consentientibus et assidentibus praefato episcopo Gerardo Albiensi, et Rogero Castrensi abbatte, et Petro abbate Ardulesensi, et abate de Candilio, et Arnaldo Narbone in praesentia bonorum virorum tam prælatorum et clericorum quam laicorum, videlicet domini Petri Narbonensis archiepisc., atque aliorum episcoporum et abbatum, archidiaconorum, neonon et comitum, et virorum potentum numero viginti illius provincie, et fere totius populi Albie et Lumberci.

Contra quæ prædicti haeretici proponebant et inducere sunt novi Testamenti militie anctoritates a domino Petro Narbonensi archiepiscopo, et a Nemansensi episcopo, et a Petro Sendracensi abbatte, et abbatæ de Fonte-Frigido. Praefati enim haeretici nolent bicipere iudicium, nisi per novum Testamentum.

4. « Talem ergo definitivam sententiam ex novo Testamento protulit Lugdunensis episcops coram omnibus prædictis, facto a cunctis silentio: Ego Gilbertus Lugdunensis episcopus, ex mandato Albiensis episcopi et assessorum ejus, judico istos esse haereticos, et damno sententiam Oliverii et sociorum ejus, ubicumque sunt, et hoc judicamus per novum Testamentum.

« In primo capitulo damnamus et judicamus haereticos esse, qui non recipiunt vetus Testamentum. Lex enim recipienda est per Evangelium, et qui legem non recipit, Dominum Iesum Christum non credit: ipse enim in Evangelio dicit¹: Si credetis Moysi, etc. Et iterum²: Non veni legem solvere, sed adimplere. Et iterum³: Oportet impleri quæ scripta sunt in lege et Prophetis, et Psalmis de me, etc. Et incipiens a Moyse interpretabatur illis Scripturas, etc. Quare autem interpretabatur Scripturas, et quare dabat doctrinam de lege et prophetis, nisi quia volebat, ut legem et Prophetas recipierent: et ut confirmarentur in fide per legem et Prophetas? Multa etiam Dominus Jesus inducebat de lege, et Prophetis, et Psalmis, quod quidem bonus magister non fecisset, nisi lex, et Prophetæ, et Psalmi recipiendi essent. Ostendit etiam factis legem esse bonam, quia circumcisus est et in templo presentatus, et hostia pro eo oblata secundum legem Moysi. Et ipse⁴, ut scriptum est, ascendit ad diem festum, in transfiguratione, qua Moyses et Elias⁵ prophete apparuerunt perhibentes et testimonium. Convincimus etiam eos per Epistolas; ait enim Paulus⁶: Quacumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, etc. Et iterum⁷: Omnis scriptura divinitus inspirata, etc. Et iterum⁸: Nihil extra dico, quam ea que locuti sunt Prophetae vera esse. Et Petrus⁹: Habemus firmiorem propheticum sermonem, etc. Quod etiam doctores recipiendi sunt, testatur Paulus¹⁰: Quosdam quidem posuit Deus in Eccl. doctores etc. Paulus etiam inducit legis exemplum, dicens¹¹: Maledictus omnis, qui non permanet in omni verbo legis. Et tam ipse quam cæteri Apostoli multa inducunt testimonia de lege, et Prophetis, et Psalmis. Quod quidem non fecissent, si eorum dicta recipienda non essent. Confessi sunt etiam isti haeretici, se recipere Moysem, et Prophetas, et Psalmos, in his tantum testimonij quæ inducuntur a Iesu et Apostolis, et non aliis. Nos enim diximus, quod si instrumentum vel

¹ 1. Cor. viii. — ² Matth. v. — ³ Jacob. v. — ⁴ 1. Tim. iii. et Tit. i. — ⁵ Matth. xxiii.

¹ Joan. v. — ² Matth. v. — ³ Luc. xxiv. — ⁴ Joan. v. l. — ⁵ Matth. xvii. — ⁶ Rom. xv. — ⁷ 2. Tim. iii. — ⁸ Act. xxvi. — ⁹ 2. Pet. i. — ¹⁰ 1. Cor. xii. — ¹¹ Gal. iii.

scriptum testimonium in aliqua parte sui creditur, debet totum credi, vel in nulla parte sui recipi.

5. « In secundo capitulo convincimus istos, et judicamus haereticos esse, auctoritatibus novi Testamenti. Dicimus enim, quod fidem Catholicam non habet, qui eam non confiteatur, quando interrogatur, vel fides pericitatur. Unde Dominus in Actibus Apostolorum et Aniam de Paulo dicit¹: Vas electionis est mihi ut portet nomen meum, etc. Item Dominus de centurione²: Non inveni tantam fidem in Israel. Cum fuisset etiam Apostolis denuntiatum, ne loquerentur in nomine Jesu Christi, confidenter dicit Petrus³: Oportet nos obedire Deo magis quam hominibus, etc. Interrogatus quis de fide Jesu Christi, respondere debet, sicut fecit Petrus. Interrogatus enim a Domino⁴: Quem dicunt homines esse filium hominis? Respondit: Tu es Filius Dei vivi. Interrogatus quoque caecus illuminatus a Domino, si credat in Filium Dei, respondit⁵: Credo, Domine. Interrogata autem a Domino Martha: Credis hoc, ait illi: Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Item Apostolus⁶: Corde creditor ad justitiam, ore autem confessio fit ad saltem. Item Petrus in fine Epistola sua ait⁷: Melius enim traduntur memorie, que in fine sermonum dicuntur, Dominum Iesum Christum sanctificate in coribus vestris, etc. Iste etiam heretici jaetabant se non mentiri. Nos autem dicimus quia plane mentuntur. Est enim fraus in tacendo, et in dicendo. Unde Paulus⁸ confidenter in faciem restituit Petro, quia circumcidebat. Visum enim fuerat Paulo, quod veritatem Evangelii non annuntiaret, quia alius precipiebat quam credebat. Veritas enim constat in tribus, in corde, et ore, et opere. Veraciter enim dicit, qui voluntatem suam sono vocis enuntiat, et quae corde tenet, ore facit, et operibus exequitur.

6. « In tertio autem capitulo convincimus istos, et judicamus haereticos esse, novi Testimenti auctoritatibus. Dicimus enim quod Deus vult omnem hominem salvum fieri⁹, etc. Nec Christus pro omnibus esset crucifixus, si tantum salvarentur majores, qui originali peccato actualia peccata addiderunt, et si infantes non salvarentur, quos Deus creaverat, et formaverat ad imaginem et similitudinem suam, qui nullum forte peccatum fecerant, sed tamen originale contraxerunt. Baptisma enim omnibus generaliter est traditum, tam majoribus, quam minoribus, sicut ait Dominus discipulis¹⁰: He, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Et iterum¹¹: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, etc. Et iterum Dominus¹²: Sinite parvulos venire ad me. Quod quidem du-

plici dicit ex causa, scilicet, ut qui salvari volunt, malitia et dolo parvuli sint, et iidem simplices, sicut ipse ait¹³: Nisi efficiamini sicut parvulus iste, etc. Et idem dicit, ne Apostoli eorumque sequaces super parvulis baptizandis unquam dubitarent. Baptisma enim successit in locum circumcisiois, quæ quidem præcepta erat in majoribus et in infantibus. Et baptisma est generalius et plenius, quia masculi et feminæ baptizantur, et gratia ibi praestantur. Si autem cum fide salvantur infantes, cum ipsis fidem non habeant sine qua impossibile est placere Deo, dicimus quia fide Ecclesiæ, vel fide patrinorum, sicut paralyticus est curatus fide offerrident¹⁴, et per tegulas submittentium eum. Et filius reguli¹⁵, et filia Chananaæ¹⁶, salvati sunt eadem hora qua regulus et Chananaæ crediderunt. Dicimus enim, quod baptisma debet celebrari in Ecclesia, et per ministros Ecclesiæ, nisi aliter necessitas urgeat. Unde dicit Paulus¹⁷: Qui idoneos nos fecit ministros novi Testamenti.

7. « In quarto capitulo convincimus et judicamus istos haereticos esse novi Testimenti auctoritatibus. Quia Dominicum corpus non consecratur nisi per sacerdotem, sive bonus sit, sive malus. Per verba enim sacra, que dixit Salvator in cena, scilicet¹⁸: Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, consecratur et conficitur Dominicum corpus. Sicut enim imperatoris vel regis Franciæ, vel alijcujus potensis nuntius non corumpit, nec vilificat sui abjectione, vel pannositate, quod dicit: sic verba Domini non variantur, nec maculantur. Et sicut sois radius transiens per cloacas maculam non contrahit nec fetorem, vel sicut aqua pura et nitida transit ad arcas per canales inteos, aut sordidos vel limosos: sic verba Dominicæ non sordidantur, nec melius nec nitidius per bonum quam per malum proferuntur. Quoniam apud Deum non est transmutatio nec viceissitudinis obumbratio. Quod autem Dominicum corpus celebrari non debeat nisi in Ecclesia, Paulus ait¹⁹: Aut Ecclesiam Dei contemnitis? Numquid domos non habitis ad manducandum? Item Paulus ad Timotheum²⁰: Oportet te conversari in domo Dei, que est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. Omnes etiam fideles debent doctrinam suam in Ecclesia accipere. Unde Paulus²¹: Mulieribus loqui in Ecclesia non permitto, etc. Hic est enim paus Angelorum, quem manducat homo, qui de celo descendit, et sicut manna, quod pluerat de celo, et virga Aaron, quæ fronduerat, servabantur in arca et tabule Testamenti, quæ erant scriptæ digito Dei: sic corpus Dominicum non consecratur, nec custoditur nisi in Ecclesia, sicut charissimum sanctuarium Domini. Et sicut arca defrebaratur in humeris a solis levitis, et custodiebatur, et soli levite ministrabant in tabernaculo Domini:

¹ Act. ix. — ² Matth. VIII. — ³ Act. V. — ⁴ Matth. XVI. — ⁵ Matth. XVIII. — ⁶ Joan. IX. — ⁷ 1. Pet. III. — ⁸ Gal. II. — ⁹ 1. Tim. III. — ¹⁰ Matth. XXVIII. — ¹¹ Joan. III. — ¹² Marc. X.

¹³ Matth. XVIII. — ¹⁴ Luc. V. — ¹⁵ Joan. IV. — ¹⁶ Matth. XXV. — ¹⁷ 2. Cor. VIII. — ¹⁸ Matth. XXVI. — ¹⁹ 1. Cor. XI. — ²⁰ 1. Tim. III. — ²¹ Ibid. II.

sie solis sacerdotibus et illorum ministris commissa est Ecclesiae cura et tradita. De hac area dicitur in Apocalypsi¹: Apertum est eclum, et visa est area Testimenti in templo ejus.

8. « Solis etiam sacerdotibus tradita est potestas ligandi atque absolvendi. Unde Dominus ait Petro²: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, etc. Et Paulus ad Titum³: Ilujus rei gratia reliqui te Crete, ut corrigas mala, et ea quæ Dei sunt custodias, et ut presbyteros constitutas per singulas civitates. Item⁴ de ordinibus presbyteri, qui bene prasunt, duplice honore digni habeantur. Item: Adversus presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus vel tribus testibus, etc. Item⁵: Oportet diaconos pudicos esse. Et item⁶: Omnibus qui sunt Philippis episcopis et diaconis, gratia sit vobis et pax. Ecce quibus committit verba Dei prædicationis et correctionis. Item Paulus⁷: Argue, obsecra, increpa, etc. Et item Dominus ad discipulos⁸: Docete eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Ists ergo presbyteris, episcopis, diaconis, clericis et laici obedire debent propter Deum, sive boni, sive mali sunt. Unde Dominus⁹: Supra cathedram Moysi sedebat Scribæ et Pharisei, quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite, dicunt enim et non faciunt. Et Petrus¹⁰ de potestatisbus: Subditis estote dominis vestris, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis, etc. Item Paulus¹¹: Sit pastor potens in doctrina sua, etc. Et item¹²: Obedite præpositis vestris, et subiacete eis. Ipsi enim propterea vos vigilant, quasi pro animalibus vestris rationem reddituri, ut cum gaudio haec faciant, et non gementes. Et item¹³: Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Quia qui altari deservit, de altare participet. Et si vobis spiritualia seminavimus, magnum, si vestra carnalia metamus? etc. Item ad Timotheum¹⁴: Tu autem permane in his quæ didicisti et credita sunt tibi, quia ab infantia sacras litteras didicisti, quæ te possunt instruere ad salutem.

9. « In quinto capitulo convincimus et judicamus hæreticos esse istos novi Testamenti auctoritatibus. Nolunt enim confiteri, quod vir et mulier possint salvari, si carnaliter misceantur. Qui quidem palam prædicare soliti sunt, quod vir et mulier salvari non poterant, si carnaliter convenient. Laudant enim et approbant pecudum fecunditatem, et improbat hominum fecunditatem. Amant sterilitatem mulierum, sicut dicit Scriptura¹⁵: Beate steriles quæ non generarunt, etc. Et haec prædicant, ut innumerabilis substantia rarus inveniatur dominus, et quæ facta est creatura ad usum et servitum hominum, careat possessore,

habitatore, rectore, volentes omnes esse sicut ipsi sunt, juxta quod ait Paulus¹: Volo omnes esse sicut ego sum. Et sic virginalem videntur prædicare, ut sint omnes virgines, sicut fuit Christus, et Maria Virgo, quanvis ipse dixerit²: Crescite, et multiplicamini, et replete terram. Videntur enim nuptiis detrahere, et eas damnare, quas quidem Dominus Iesus Christus et Marie matris sue et discipulorum præsenta dedicavit et sua³, et aquæ in vinum versus miraculo illustravit. Dicitur enim in Evangelio⁴: Quod Deus conjunxit, homo non separat, nec nisi causa fornicationis licet viro uxorem dimittere. Item Paulus⁵: Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit. Et item: Si nubat virgo, non peccat. Item: Mulier alligata est legi, quanto tempore vivit vir ejus, nec potestatem habet corporis sui, sed vir. Similiter et de viro. Item: Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu, ut vacetis orationi, postea autem revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanus. Item: Volo juvenes nubere, filios procreare, patresfamilias esse. Et item: Non ego dico, sed Dominus salvabitur mulier per filiorum generationem. Si esset peccatum filios procreare, quare diceret Dominus? quare diceret Apostolus, bonum esse? et cur diceret, revertimini, et volo? numquid vult Deus, numquid vult Apostolus ut fiat peccatum? credimus itaque, quod vir et mulier salvantur, licet carnaliter misceantur.

10. « In sexto capitulo convincimus et judicamus istos hæreticos esse, et ab unitate Ecclesiæ præcisos, novi Testamenti auctoritatibus. Dicimus enim, quia ministerium et potestatem ligandi atque solvendi Dominus tradidit Petro, dicens⁶: Quodcumque ligaveris super terram, etc. et Jacobus⁷: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, etc. Item⁸: Ecce ego mitto ad vos et sapientes et scribas. Sed siue ait Dominus⁹: Non omnes capiunt verbum istud. Præterea dicimus, quod stantes deberent de Evangelio respondere et disputare, cum omnes Christiani stent, quando Evangelium recitatur: et si tunc statur cum legitur, multo fortius cum legitur simul et exponitur. Nec debuissent tenere locum sedendi, postquam elegerant locum standi. Multas etiam habenuis auctoritates, quibus colligitur manifeste, quod stare debeat quis, cum Evangelium annuntiatur. Ut est illud¹⁰: Stetit Jesus in loco campestri, etc. Et item: Stetit Jesus, et clamabat dicens, etc. Et iterum¹¹: Mediis autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Et iterum post resurrectionem Apostolos confirmans, et prædicans stetit, ut dicitur¹²: Stetit Jesus in medio discipulorum suorum, et dixit eis: Pax vobis. Ipsi autem non obtinunt locum judicantis, sed respondentis: Dominus enim sedere debuit, cui a Patre omne judi-

¹ Apoc. XI. — ² Math. XVI. — ³ Th. I. — ⁴ 1. Tim. V. — ⁵ Ibid. III. — ⁶ Phil. I. — ⁷ 2. Tim. IV. — ⁸ Math. XXVIII. — ⁹ Ibid. XXIII. — ¹⁰ 1. Pet. II. — ¹¹ Tit. I. — ¹² Heb. XIII. — ¹³ Ibid. — ¹⁴ 2. Tim. III. — ¹⁵ Luc. XXIII.

¹ 1. Cor. VII. — ² Gen. I. — ³ Joan. II. — ⁴ Math. XIX. — ⁵ 1. Cor. VII. — ⁶ Math. XVI. — ⁷ Jacob. I. — ⁸ Math. XXIII. — ⁹ Ibid. XXIX. — ¹⁰ Luc. VI. — ¹¹ Joan. I. — ¹² Ibid. XX.

cium datum est. Isti autem non judicant, sed judicantur. Nec eis est in Ecclesiis ministerium prædicandi concessum. Isti autem hæretici tales sunt, quales futuros esse prenuntial Paulus, dicens¹ : Mali homines et seductores proficient in pejus errantes, et in errorem mittentes. Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed a veritate auditum avertent : ad fabulas autem convertentur². Item quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legi doctores, nec intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Istorū autem inobedientiam punire deberent Ecclesia prælati, atque corrigerē coram omnibus. Unde Apostolus³ : Peccantes coram omnibus arguantur, ut ceteri corrigantur. Item Paulus ad prælatos⁴ : Habentes in promptu ulcisci omnem inobedientiam, et eos qui contradicunt, potentes arguere. Item⁵ : Argue, obsecra, increpa in omni imperio. Item⁶ : Tradidi hujusmodi Salanæ, ut in die judicii, etc. Item⁷ : Absens judicavi cum, qui hujusmodi est. Item⁸ : Qui aliud vobis annuntiaverit, anathema sit.

11. « Septimo loco interrogavit eos prædictus episcopus de pœnitentia, si in fine fieret ad salutem, vel si milites, qui vulnerabantur lethaliter, salvarentur, si penitentet in fine : vel si deberet unusquisque confiteri peccata sua sacerdotibus, et ministris Eccl. vel cuilibet laico, vel illis, de quibus dixit Jacobus⁹ : Confitemini ad alterutrum peccata vestra. Qui respondentes dixerunt, infirmis sufficere, si confitentur cui vellent. De militis vero dicere noluerunt, quia non dicit Jacobus nisi de infirmantibus. Quasivit etiam ab eis, si sufficiebat sola cordis contritio, et oris confessio, vel si erat necesse, ut facerent satisfactionem post datam pœnitentiam, jejuniis, cleemosynis, afflictionibus, peccata sua lugentes, si suppeteret eis facultas. Responderunt dicentes, quia Jacobus dicens¹⁰ : Confitemini alterutrum peccata vestra ut salvemini : et per hoc sciebant, quod Apostolus alius non præcipiebat, nisi ut confiterentur, et sic salvarentur : nec volebant meliores esse Apostolo, ut aliquid de suo adjungerent, sicut episcopi faciunt. Subiuxerunt etiam hæretici illi, quod episcopus qui sententiam dederal, hæreticus erat, et non ipse, et quod inimicus eorum erat, et quod lupus rapax erat, et hypocrita et inimicus Dei, et quod non bene judicaverat : nec de fide sua respondere voluerunt, quia cavebant, se ab eo, sicut eis præceperat Dominus in Evangelio¹¹ : Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces : et quod ipse erat persecutor eorum fraudulentus, et parati erant ostendere per Evangelia et Epistolas, quod non erat bonus pastor nec ipse, nec cæteri episcopi, vel presbyteri, sed potius incepsenari.

Respondit episcopus dicens : quod sententia in eos de jure erat dictata, et hoc paratus erat probare in curia domini Alexandri papæ Catholicæ, vel in curia Ludovici regis Francie, vel in curia Raymundi comitis Tolosani, vel uxoris ejus quæ erat præsens, vel in curia præsentis Trenkewelli, quod recte fuerat judicialum, et quod ipsi manifeste essent hæretici, et quod hæresi notati. Et promisit se eos accusare et publicare de hæresi in omni curia Catholica, et se subiturum judicium discriminis.

12. « Videntes autem hæretici, se esse convictos atque confusos, converterunt se ad omnem plebem, dicentes : Audite (o boni viri) fidem nostram quam confitemur ; nunc confitemur autem propter amorem et gratiam vestram. Respondit episcopus predictus : Vos dicitis, quod non propter Deum dicatis, sed propter gratiam populi. Et illi inquiunt : Nos credimus unum Deum trinum, et unum Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et Filium Dei carnem nostram suscepisse, baptizatum esse in Jordane, jejunasse in deserto, prædicasse salutem nostram, passum, mortuum, atque sepultum, ad inferos descendisse, resurrexisse tertia die, ad cælos ascendisse, Spiritum Paracletum in die Pentecostes misisse, venturum in die judicii ad judicandum vivos et mortuos, et omnes resurrecturos. Cognoscimus etiam, quia quod corde creditimus, ore debemus confiteri. Creditimus quia non salvator, qui non manducat corpus Christi, et quod corpus Christi non consecratur, nisi in Ecclesia, et non nisi a sacerdote, sive bono sive malo, nec melius fieri per bonum, quam per malum. Creditimus etiam, quod non salvator quis, nisi qui baptizatur, et parvulos salvari per baptismum. Creditimus etiam, quod vir et mulier salvantur, licet carnaliter miscentur, et pœnitentiam debeat unusquisque accipere ore et corde, et a sacerdote, et in Ecclesiis baptizari, et si quid amplius posset eis ostendi per Evangelia, vel Epistolas, illi crederent et confiterentur.

13. « Interrogavit etiam eos prædictus episcopus, si jurarent se tenere fidem istam et credere, et si quid amplius deberent confiteri, quia male senserant, et prædicaverant ante. Respondentes dixerunt, quod nullo modo jurarent, quia contra Evangelium et Epistolas facerent. Contra eos igitur a prædictis Catholicis personis introductæ sunt novi Testamenti auctoritates. Auditæ itaque utrumque auctoritatibus, surgens prædictus episcopus judicavit sic : Ego Gocelinus Lodowensis episcopus jussu et mandato Alberici episcopi et assessorum ejus, judico, et in praesentia dico, quod male sentiunt hæretici isti de jurejurando, et debent jurare si respicere volunt, prestandumque est jurandum ubi fides pericituratur. Et quia infames sunt, et de hæresi notati, debent purgare suam innocentiam, et redemptus ad unitatem Ecclesie, fidem suam debent jurejurando adstruere, sicut tenet et credit Ecclesia Catholica, ne infirmi qui in Ecclesia sunt corrumptantur, et ne oves mor-

¹ 2. Tim. iii. — ² Ibid. iv. — ³ 1. Tim. v. — ⁴ 2. Cor. x. — ⁵ 2. Tim. iv. — ⁶ 1. Cor. v. — ⁷ Galat. i. — ⁸ Jacob. ult. — ⁹ Matt. vii.

bide universum gregem contament. Nec contra Evangelium est vel Epistolas Pauli. Quod enim dicitur in Evangelio¹: Sit sermo vester, est, est, non, non, neque jurabis per celum, neque per terram, etc. tamen non prohibetur jurare per Deum, sed per creaturas. Gentes enim colebant creaturas, et si licetum fuisset per creaturas jurare, reverentia et honor, qui Deo soli debetur, creaturis exhiberetur: et sic idola et creature, sicut Deus adorarentur. Legitur enim in Apocalypsi², quod Angelus levavit unanum suum in celum, et juravit per viventem in secula seculorum. Et Paulus ad Hebreos inquit³: Quoniam Deus neminem habuit, per quam juraret majorem, juravit itaque per semetipsum. Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiae eorum finis ad confirmationem est juramentum. In quibus abundantius volens ostendere Deus pollicitationis haeredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum. Juravit enim Deus dicens⁴: Juravi per memetipsum. Et item⁵: Juravit Dominus, et non penitebit eum. Apostolus etiam frequenter juravit per Deum sic⁶: Testis est mihi Deus. Item: Testor Deum. Si itaque juravit Dominus, juravit Angelus, juravit Apostolus, cur non recte juratur, ubi maxime fides periclitatur? Vel illud quod dicitur in Evangelio, et Epistola Jacobi, consilium est, et non præceptum. Quia si non juraretur, non dejuraretur, et quod amplius est, a malo est, id est a peccato, vel diabolo, qui suadet jurare per creaturas. Videntes itaque, quod super hoc erant convicti, dixerunt, quod episcopus Albericus fecerat eis pactum, quod non cogerer eos jurare. Quod et Albiensis episcopus negavit.

14. « Surgens itaque Albiensis episcopus, dixit: Sententiam, quam protulit Gocelinus Lodomensis episcopus, ego confirmo, et jussu meo data est. Et commoneo milites de Lonbercio, ut non manu tencant eos per finitionem quam fecerunt in manu mea. Ego Candeliensis abbas electus judex hanc sententiam laudo, et assensu meo sic data est. Ego Ardulesensis abbas electus judex hanc sententiam laudo, et assensu meo sic data est. Ego Arnaldus de Be, electus judex, hanc sententiam laudo, et meo assensu sic data est. Ego Petrus Narbonensis episcopus, et ego A. Nemaucensis episcopus, et ego Gocelinus Tolosanus episcopus, et ego U. Agathensis episcopus, et ego R. abbas Sancti-Pontii, et ego R. abbas Sancti-Willelmi, et ego N. abbas Galliacensis, et ego abbas Fontis-Frigidi, et ego M. Tolosanus prepositus, et ego G. Albiensis præpositus, et ego N. Narbonensis præpositus, et ego R. Agathensis archidiaconus, et ego G. prior de Sancta-Maria, et ego P. Sendracensis abbas, et ego magister Blancus, et ego Bego de Veiretras, et ego Trenkewellus vicecomes, et ego Constantia soror regis Francie, uxoris Raymundi

comitis Tolosani, et ego Sicardus vicecomes Lantrocensis hanc sententiam ratam habemus, et istos haereticos esse scimus, et eorum sententiam improbanus ». Ilactenus Acta. Quonodo autem auctoritate Apostolicae Sedis iterum sunt ad judicium vocati, convicti, atque rursus damnati, diecetur inferius suo loco.

15. *Friderici imp. a Mediolanensibus victi legatio ad papam pro pace ineundi.* — Hoc eodem anno imperator Fridericus Alexandri papæ confederatos armis aggressus, retulit partes posteriores ignominiosaque fuga coactus est redire ad suos, paresque conditiones offerre. Quonodo autem se habuerint ista, ejusdem Alexandri vita Acta exacte descripta sic docent: « Factum est autem anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo sexto, Pontificatus quoque Alexandri papæ anno decimo septimo, circa finem mensis Junii, dum Fridericus expectaret in constituto termino exercitum, quem de Alemannia advocaverat, deliberato cum Papiensibus consilio, perrexit Comum occulce cum paucis, ubi recepto exercitu ipso, et aggregatis sibi universis Comanis, ex improviso Mediolanensium fines invasit, quorum villas et prædia hostiliter devastare cepit. Statuerat enim cum ipsis Papiensibus, ut ex quo Mediolanenses terras ingredieretur, dato eis signo, quod internominaverat, civitas ipsa in manu valida succurrere sibi deberet, et resistentes Longobardos a facie sua violenter expelleret. Sed quia fallitur augurio spes bona, saepè deceptus est in cogitatione sua, quia longe sibi deterius modo accidit. Longobardorum namque civitates impium ejus proposuit, et pravam ejus intentionem contra se jamdiu præsenserant: et ideo preparati ad bellum, unanimiter omnes ipsi occursero festinabant.

16. « Sed Mediolanenses, ubi adventus adversarii celeritatem citissime cognoverunt, non exspectaverunt alias civitates, sed cum Placentinis centuriæ electorum militum de Verona, Brixia, Novaria et Vercellis exierunt extra Mediolanum in primo sabbato mensis Junii cum exercitu suo, et venerunt cum magna multitudine, et quemdam congruum sibi locum inter Barranum et Brixianum, hora quasi tertia, decimo quarto millario ab urbe ceperunt. Tunc præmisserunt septingentos viros armatos versus Comum, ut scirent qua parte veniret potenissimus et fortissimus eorum adversarius. Qui per tria fere millaria proficiscentes, trecentos Alemannorum milites obviam habuerunt, quorum vestigia cum toto exercitu Fridericus sequebatur accinctus ad prælium committendum. Nec mora, hostes in hostes violenter insiliunt, et se invicem strictis mucronibus conterunt. Sed ubi gravior multitudo principis supervenit, Longobardorum milites fugerunt, et ad territorium Mediolanense facere confugium exoptantes, non potuerunt ibi a facie persequentium remanere. Tunc electa Mediolanensium bellatorum militia, que in posteriori acie, tanquam murus impenetrabilis

¹ Matth. vi. — ² Apoc. x. — ³ Hebr. vi. — ⁴ Gen. xxii. — ⁵ Psal. cix. — ⁶ Rom. i. et I. Tim. v.

firmiter consistebat, belli eventum referens ad Deum, atque ejus Apostolum Petrum, et beatum civitatis suæ advocatum Ambrosium, erectis vexillis confidenter obviavit Friderico in virtute magna,

17. « Et primo quidem congressu vexillifer ipsius Friderici transfossus in terram corruit, el sub equorum pedibus trucidatis remansit. Ipse quoque imperator inter cæteros loricatos, ubi coruscantibus armis propriis insignis apparuit, ab iisdem Longobardis fortiter etiam percussus, de sella cecidit, et ab omnium oculis tunc statim evanuit. Urgentibus autem ipsis Longobardis, tota Teutonicorum expeditio in fugam conversa per octo milliaria fugit in timore mortis. De quorum multitudine paucis evadentibus, alii gladio interfecti, alii fuerunt in Ticino submersi, residua turba per diversas civitates in captivitatem divisa fuit. Sed Comanorum perfidus populus, qui ab Ecclesiæ unitate, et Longobardorum confederatione animo reniteuti et firmato discesserat, totus fere prostratus in campo remansit, aut gladio interemptus, aut in captivitatem adductus. Spolia vero post optatae famose victoriarum triumphantum victor Longobardorum exercitus latenter collegit, et in pace singuli habuerunt, quod fortuna unicus donavit: in quibus præter armorum et equorum multitudinem copiosam, incæstabilis dixitæ, et quæque optima terræ præter spem fuerunt inventa. De imperatoris vero persona an evaserit, an cum cæteris interfectus in campo remanserit, diu dubitatio apud omnes maxima fuit in tantum, quod ejus uxor in luctu et moestitia posita, etiam vestem lugubrem induit. Cum autem super hoc tota Italia plurimum vacillaret, ecce subito Papæ imperator comparuit, at immenso apparatus et strenua militia desolatus. In hoc ostendit Dominus, quod per Isaiam locutus fuerat, dicens¹: Oculi sublimes humiliati sunt, et incurvata est fortitudo virorum fortium. » Ille Acta. Eadem, sed summatim, Dodechinus affirmat, eadem Urspergensis, sed male anno superiori: sicut errat Robertus de Monte, qui hæc ponit contigisse anno sequenti tempore Pentecostes. Acta enim Alexandri pape facta ista duplici chronographia consignant, nempe Christi atque Pontificis. Perguntque ipsa ista subjictere de eodem Friderico: « Quamvis autem causa hujusmodi ab eo tempore, quo incepit Dei Ecclesiæ persecuti, semper auctore Domino, in deterius haberetur, et nulla eum adversitas, atque difficultas laboris a suo incepto retraheret: modo tamen ita vehementer a supremo Judice percussus et contritus est, quod pacem Ecclesiæ, quam hactenus in cordis duplicitate poposcerat, humiliter per maiores imperii personas a domino Alexandro papa, atque ejus fratribus suppliciter postularet. Quippe omnes Ecclesiastici, et sæculares principes, qui predictum Fridericum in errore suo lucisque secuti fuerant, dixerunt ei, quod nisi cum Ecclesia

pacem faceret, ulterius eum non sequerentur, nec ei auxilium ferrent. Praeterea societatem Longobardorum contra Tentonicos ita Dominus forte et audacem reddiderat, ut quoties cum illa barbarie in prælio decertaret, in primo congressu victor existaret, et ante faciem suam tanquam inutiles paleas dispergeret et effugaret.

18. « Misit ergo imperator Fridericus ad præsentiam domini Alexandri pape V. Magdeburgensem episcopum, Christianum Maguntinum archiepiscopum, P. Wormatiensem electum, et R. protonotarium regni, majores imperii principes, cum potestate plenaria complendæ pacis inter Ecclesiæ et imperium. Qui venientes usque Tibur, nuntiaverunt ipsi Pontifici, residenti apud Anagniam, sui adventus causam, et imperato seculo ducatu, recepti sunt a duobus cardinalibus et capitaneis Campaniæ, atque honorifice deducti in civitatem Anagniam. In crastino cum Pontifex in consistorio, adstante clericorum et laicorum multitudine resideret, inde accessurus ad majorem Ecclesiæ cum decora societate sua, intrarunt predicti legati in conspectum Pontificis; stantes autem in medio coram ipso, cum multa reverentia loquentes, dixerunt: Dominus noster imperator desiderio magno desideravit, et desiderat Romanæ Ecclesiæ et Urbi pacem veram dare. Misit ideo nos cum plenitudine potestatis ad præsentiam vestram, postulans instanter, ut verbum illud et pacis, quod in præterito anno fratres vestri secum præsentialiter tractaverunt, et usque modo, peccatis ita exigentibus, imperfectum remansit; nunc per vos et assensum nostrum, qui in eo fuerit, auctore Domino, compleatur. Notum est enim et indubitatum, quod ab initio nascentis Ecclesiæ omnipotens Deus in orbe terrarum esse voluit, quibus principaliter mundus regatur, sacerdotalis dignitas, et regalis potestas, qua nisi ad invicem concordia fulciantur, pax nullatenus servaretur, et mundus controversiis et bellorum strepitu abundaret. Cessel jau nunc ista odiosa turbatio, et per vos duos principes orbis pax universis Ecclesiæ et populo Christiano redidatur.

19. « His igitur publice allegatis, benignus Pontifex hilari et placido vultu, cum jucunditate sermonis respondens, ait: De adventu vestro cum jucundis rumoribus valde gaudemus, et exinde o i n ipotenti Deo gratias agimus. Non est in præsente sæculo res, que in auribus nostris ita dulcescat, quam si dominus imperator noster, quem inter alios mundi principes cognoscimus esse maiorem, pacem nobis veram dare, sicut asseritis, velit. Sed si vult integrum pacem suam nobis tribuere et Ecclesiæ Romanæ, oportet ut ampliaturibus nostris, maxime regis Sicilia, Lombardis, et imperatori Constantiopolitano, qui nobis contra eum in Ecclesiæ necessitatibus firmiter adstiterunt pariter tribuat.

20. « Legati vero laudantes et approbantes verbum Pontificis, dixerunt: In mandatis acceperimus

¹ Isa. v.

a domino imperatore, ut secrete vobiscum et cum fratribus vestris loquamur, quatenus ea que inter nos et vos tractanda fuerint et statuenda, inimicus homo non audiat, sed in secreto conserventur, quoniam pacis bonum, praestante Domino, compleatur. Scimus enim, quod in parte vestra et nostra nonnulli sunt, qui pacem non audiunt, et hanc discordiam libenter fovent. His itaque auditis, universus conventus discessit, et Pontifex cum fratribus suis, et universis legatis, secretarium Concilij solus intravit. Ceperunt autem de verbo pacis ad invicem tractare diligenter. Sed quoniam res ardua et multum difficultis videbatur (multi enim nobiles et potentes in schisma graviter capti fuerant; et de quibusdam capitulis inter Ecclesiam et imperium controversia vertebatur) ultra quindecim dies tractatus ille duravit. In quo spatio sanctissimum Patrum auctoritates, privilegia imperatorum, atque antiquae consuetudines et aliae rationes ostensae fuerunt; et super his est diutius laboratum, atque subtiliter disputatum. Tandem, coepiente Spiritu sancti gratia, ita factum est, quod de omnibus capitulis inter Ecclesiam et imperium cum saepe dictis legis Pontifex et fratres eius unanimiter concordarent, remanente Lombardorum statu, in quo erat, usque ad eorum colloquium; quoniam in eorum absentia nec debuit, nec potuit quidquam terminari. Et quoniam sine corporali presentia imperatoris et Lombardorum pax ista (sicut praedictum est) fieri non debebat, constitutum est, ut Pontifex cum fratribus suis pro desiderata pacis bono laboraret corpore proprio, et ad partes Lombardiae absque longa dilatione festinaret. Interim data est firma securitas ex parte imperatoris omnibus Ecclesiae Romanae personis, et rebus eorum, et terris beati Petri et Siciliae regis, cunctisque majoribus usque ad consummationem pacis. His itaque dispositis, et concorditer ordinatis, legati ad imperatorem alacriter sunt reversi ». Hucusque Acta de Alexandri papæ rebus gestis praesenti anno. Quæ autem ista sunt secuta, sequentis anni exordio prosequemur, nempe de Alexandri papæ cum cardinalibus navigatione Venetias cum treribus Siciliæ regis.

21. *Fridericus imp. Corcyram insulam tentat.* — Quod audisti superius, lector, Alexandrum papam recensere inter Romane Ecclesie fautores Manuelem imperatorem Constantinopolitanum, testatur equidem Nicetas Choniata¹, cumdem Graecorum imperatorem Manuelem summo conatu egisse, ut tum papam, tum Longobardos, et alios quos potuisse principes, adversus Fridericum erigeret, quos etiam pecunias foveret, quod sciret ejusdem Friderici imp. animum ad Orientale imperium occupandum esse propensum. Nam certum est inter alia ipsum tentasse occupare Coreyram insulam, datis de hoc litteris ad Georgium metropolitam ipsius. Non extant illæ quidem, sed

habentur redditæ ad Fridericum ejusdem Georgii litterie, que reperiuntur una cum aliis ipsius Georgii Epistolis in Codice Frederici Metii episcopi Therinularum, ab eodemque latinitate donatae, et ad nos missæ: cui reddat Deus pro his aeternam mercedem. Eas nos hic describemus; sic enim se habent :

« Georgius metropolita Coryphorum (id est, Coreyrensum), imperatori a Deo coronato Alemanno domino Friderico (quando ab ipso Georgio petiit castrum Coreyrae).

« Regi regum, imperatorum imperatori, novo David, novo Salomoni a Deo coronato, semper coelendo, semper Augusto spirituali filio, domino Friderico, ego Georgius metropolita Corcyrae, servus secundum Deum, et orator imperii tui, a Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo pacem et felicitatem divinæ potentie tuae precor et opto; ne non debitam tribuo reverentiam sancto imperio tuo, quod meæ memineris humilitatis, et litteras scriperis, adorando imperii tui sigillo deforis munitas, quarum tenorem et mentem ego non valui intelligere, cum Latinæ linguae sim ignarus; prudens tamen, et doctus imperii tui vir, judex videbilec et magister Thomas, corundem imperii tui litterarum seriem et tenorem mihi aperuit, et declaravit. Quod igitur attinet ad illud, quod tuum petitum imperium, magnum id quidem est, et parvum si cum celstitudine et magnitudine tua comparetur. Quid enim opus est aquæ gutta immensis maris undis? quemadmodum leonibus item et aquilis quid opus est parva et modica præda? Sed unicuique istorum animalium illa magnorum et fortium proportionatus est venationis usus et præda: et quodecumque luerum illis minus affert, omittitur id ab ipsis alique negligitur. Sie etiam imperio tuo res Corcyrensum ita nullius erunt commodi atque momenti, ut potius imperium tuum pro sua magnitudine magnam sit passurum jaetur, literaturum vero ne minimum quidem.

22. « Ubi enim agnoscetur justitia tue æquitas, nisi ut ne comeuplicat quidem que sunt aliena? Hoc namque nos docet parabolica illa regis David² historia, a quo Dominus noster secundum carnem genus duxit; nec ollo pacto imperium tuum rem ignorat, cum sit sapientiae receptaculum, et doctrinae penu. Qui David, cum nonaginta novem haberet oves, ab eo tamen, qui unicam tantum habebat, ovem illam abstulit? ut hoc argumento facile colligatur, rebus propriis aliquem contentum esse debere, nec ab alio quidquam proximo auferre. Id quidem exedit holocaustum sacrificia, et supra quamvis oblationem et victimam est Deo gratum et acceptum. Parvum itaque (ut supra dixi) est, imperator, quod agitur de petitione Coreyrae, quod attinet ad magnitudinem tuam: magnum item, quod ad me attinet, qui sum pastor Coreyrae non mercenarius; qui³ dimittit oves et

¹ Nicet. Chron. in Emma. l. vii.

² 2. Reg. xii. — ³ Joan. x.

fugit cui non est cura de ovibus, quia mercenarius est, unius videlicet vel alterius diei. Ego vero maiorem partem vitæ meæ pavi et aquavi gregem meum pro virili mea, divino adjutus auxilio et favore. Ilac de causa imperium tuum oro atque obtestor, ne a visceribus misericordiae tuæ abjicias dominum meum et filium et cognatum imperii tui excelsum et notissimum Comnenoducam dominum Emmanuelem: plus enim est et ipse, et suarum regionum et civitatum diligens et sollicitus gubernator, et qui semper habet in ore Christianissimum nomen regni tui, et vobis omnem largitur honorem et quietem. Dona etiam et largitiones imperatorum progenitorum suorum æternæ memorie omnino confirmat et fuetur, et nihil molestie suis subditis tribuit ». Hucusque Georgius ad Fridericum. Porro de munitione Coreyra ab Emmanuel Gracorum imperatore mandata eidem metropolita Georgio, extant ipsius litteræ ad eundem Emmanuelem redditæ, sed quæ adulatio sunt plenæ, alioquin haud inclegantes. Sic enim se habent :

23. « Georgius metropolita Coryphorum domino Emmanueli Duca imperatori a Deo custodito.

« Eodem die quo ab oculis meis discessisti, domine imperator, discessit etiam a me modica illa corporis firma valetudo quam fueram adeptus. Fortasse enim quemadmodum audimus de Apostolis Dei praeconibus factum, quod sola ipsorum umbra infirmorum ægritudines curabat, ita etiam de mea corporis infirma valetudine ego possem in Christo gloriari, quod tua umbra, imperatoris sci-licet mei a Deo custoditi, mea membra quamprimum firmat et corroborat, et quasi cadaver quadam corpus meum in vitam revocatur, et quasi paralyticus alter ego exulto. Idque non semel, aut iterum mihi evenit; sed etiam tertio: ut hinc aperte conjiciam, quod gratia quædam divina corpus tuum, potentissime domine, consequatur, quod etiam de Eliseo ², duplice videlicet Elia, quia duplē spiritum habebat Elie, in sacris habetur litteris, quod vivificum illud Elisei corpus cada- veri cūdā cum accessisset, illud in vitam quamprimum revocavit, licet, quod natura sua erat corruptioni obnoxium, iterum lucrit tandem corruptum. Quid igitur ego animo volvam? aut quid dicam, nisi quod magna fultus spe, quam habeo de recuperanda salute, sequor te, imperator, quo- cumque ieris? Si enim tui præsentiam consequitur salus passibilis hominis et corruptibilis, cur ego post tuum imperium currere non conabor? Cur tecum esse non contendam, ut hoc pacto membra firmentur mea, et recte ambulare valeam, loca eum locis permutas et tecum ferens ea, que isto vel illo modo contingunt? Quemadmodum nunc tuas amorendas litteras relegens imperii tui, quibus molesta quædam tibi contigisse significas, quibus imperium tuum gravi molestia

concio affectum. Si enim ovium gregis prefectus graviter ferre creditur, quando lupus, aut leo, vel aliquod aliud ferum animal gregem invadit, et illius partem diripit, et quodcumque voluerit rapit, quo animo esse debet imperator benignus et clemens, et civitatum et regionum suarum studiosus et benevolus, barbaricam aliquam intuens conju- rationem et conspirationem invasionibus et inver- sionibus quodcumque malum perpetrasse, et glo- riari preterea, quod prævaluerint adversus nos, et superaverint portionem desiderabilem, et imple- verint animas suas, et quæcumque (ut aiunt) insatiabilis illis suggesta voluntas? Sed æquo fer animo, imperator, que configerunt: victoria enim solet mutare vires suas, juxta illius dictum, et non re- linquet te Deus filium suum inultum a malis viciniis: est enim Deus ultior, qui retribuit re- tributiones superbis, et in sinu ipsorum colligit septuplum. Haec eundem spero, et haec oro. De eo vero quod præcipis nobis, ut hoc eastrum Coreyra omnino tueamur; ut quidem pro virili, quod mandat imperium tuum: totius enim hujus dice- ceses, ejus qui in castro et extra castrum populus est, frequens fit census et visitatio. Cisternæ etiam, licet non ut par est, tamen, ut fieri potest, parantur ære publico. Instrumenta quoque bellica, tum quæ turribus, tum quæ pro mœnibus sunt neces- saria, et quæ innovari est opus, innovantur et instaurantur, necnon quæ ad portum muniendum sunt necessaria, brevi tempore conficiuntur.

24. Ex Italicis vero partibus nihil neque parvum neque magnum discere potuimus: utriusque enim mercatorum commercium est intermis- sum. Sed ecce haec navis Brundusina, que transit et plurimos inde transvehit peregrinos, in qua Coreyrenses.... negotiari incipiunt, et nos..... puto enim usque ad primam Quadragesimam hebdomadam noverimus aliquid veri, quod dignum sit, ut auribus imperii tui intimetur. Volebat præterea imperium tuum scire a nobis, an libertos ego emittam, et an debitor sim pro pecunia, quæ pro illorum debetur liberatione. Refero itaque imperio tuo, quod ab hujusmodi rebus omnino abstineo. Tunc enim tantum pro minimo tempore suscepit libertos illos, ut tuo parorem mandato, quando scilicet tuum imperium fuit initio institutum. Et haec tibi ego servus et orator tuus significo ». Ceterum idem imperator jam ante sui imperii initio cesserat ejusdem Coreyra insule dominium sorori sue Comnenie, quod probe factum landat idem metropolitanus Georgius, scribens has litteras ad eundem Emmanuelem imperatorem :

« Georgius metropolita ad imperatorem.

« Pax tibi magna a Deo, Comnenie potens, pax exercitu tuo, pax populo tuo. Et quo proemii hujus caput, et initium pace plenum etiam reddamus: benedicat tibi Deus, qui fecit celum et terram, et custodiat te ab omni malo. Haec quidem a divinissimo Davide in preces sunt conversa, et ethara a Deo constructa decantata. Sed dum nos

¹ Act. v. — ² 3. Reg. XIII.

te quasi pacifica quadam stola induimus et exor-namus, ex superioribus precibus contexta, contingit mihi absumptio videlicet doloribus corporis et adversa valetudine, simul letari et exultare una cum iis qui bene se habent et jucundare et hilariter, et dum ita loquor, labia etiam mea purificari. Sicut enim omnis sermo, qui non est ad audentium ædificationem, inutilis est et apud Deum dignus punitione, e converso perfectus sermo est illi et laude dignus, qui ex pura mente proficiscitur ad aliorum confirmationem et doctrinam. Sed ut iam eorum quae hucusque dicta sunt declarare obscuritatem, ob nihil aliud ad hunc progressus sum sermonem, quam ut justam captarem occasionem de eo, quod a tua statutum est magnitudine, o custodite a Deo Commene. Est autem hoc illud, quod illustrissimæ scilicet Commene et domine meæ, et dilectissimæ sorori tuae Coreyrensis res tradisti et consecrasti. Nisi enim protectione tua bene fuisset disposita erga extreman hanc mari circumdatam oram et plagam, et nisi portas ejus annares super omnia tabernacula oppidorum et civitatum, que sub tua sunt ditione: nunquam in ipso imperii tui limine, et cum primum paternæ hereditatis factus es dominus, adeo bonam voluntatem ostendisses pro quiete et coagmentatione et incremento incolarum, quicunque intra insulam sunt, et qui eam circumdant.

23. « Fuerunt quidem imperii tui principia, (simpliciter ut aliquis diceret) bona: que vero nunc sequuntur, valde bona, et meliorum spem atque arrham habemus, dum germanam tuam, membrum videlicet tuum, et tecum simul natam, caput nobis constitisti, vel tanquam pretiosum lapidem electum pro fundamento posuisti Coreyrensis civitatis. Et jam erunt haec longe firmiora, quam superioribus temporibus, quando fluvii, et pluviae, et venti vehementes, bella videlicet ab hostibus potentibus mota, irruerant huic angustæ domini, que nihilominus non est concussa. Fundata enim est supra firmam fidei petram, principem videlicet Apostolorum Petrum et Paulum ejus socium et consorem, et magna et alta loquentem, qui huic loco semper suam largiuntur tutelam et protectionem, et procul rejeicunt et propellunt quocunque damnum nobis vel insidias afferunt. Sed haec gratiarum loco dicta sint protectionis divinae, et magnæ celsitudinis tuae, o imperator, quod maximam de nobis curam geras, ut servetur insulana civitas haec a multis periculis deflexibus et dissidiis. Ita quidem fiat, et largietur tibi Dominus Deus multorum annorum circulos et revolutiones cum potentia et imperio invicto, et ad majora incrementa. Examinata præterea sunt, quæ ad tuas pervenerunt aures, quæ diffusius aperuit domina mea Communa: quoniam curæ fuit particularis illa inquisitio, et majora etiam manifestabat dies et hora. Perfectum vero judicium tuo servatum est tribunal. Sed nunquam judicabis, inquit, antequam ntriusque audias verba:

verba inquam bona, non temere, et ad aorem inaniter fusa, neque ad gratiam prolata; sed sapientia verba, et demonstrationum epichirematibus et argumentis nixa et firmata. Ego vero ut tuus orator et servus te veneror, et adoro, etc. » Ille usque Georgius Coreyrensis episcopus, qui inferius sœpe occurreret in via. Sed ad Occidentales revocemus orationem.

26. *Episcopi Anglicani curiales excusantur ac defenduntur.* — « Hoc eodem anno, (inquit Rogerius in Annalibus Anglicis), « in medio Quadragesima Hugezum tituli Sancti-Michaelis de Petro Leonis cardinalis, et Apostolice Sedis legatus Londonia venit, celebraturus Concilium, et convenientibus ibi in unum Cantuariensi et Eboracensi archiepiscopis, et omnibus episcopis et abbatibus Anglie et clero multo, predictus cardinalis sedet cathedratus apud Westmonasterium in capella monachorum infirmorum, et episcopi et abbates cum illo unusquisque in suo loco secundum ordinem et dignitatem suam. Sed inter Cantuariensem et Eboracensem archiepiscopos orta est contentio, quis illorum sederer a dextris cardinalis. Et cum Eboracensis archiepiscopus ibi sedere velle, servientes domini Cantuariensis irruerunt in eum, et proiecserunt in terram, et pedibus suis conculcaverunt, et cappam suam fregerunt. Et sic dispersi sunt, et cardinalis fugit, et abscondit se a facie illorum, et ita impeditum est, quod nullum tenuit Concilium, sed factis appellationibus hinc et inde ad summum Pontificem, uterque illorum conquestratus est domino regi de injuriis sibi factis ». Ille Rogerius.

27. Quod vero eodem fere tempore Alexander papa Apostolicis litteris redarguisset illos Anglorum episcopos, qui in curia regis degerent, suo gregie neglecto: pro illis omnibus respondit, excusans eos, archiepiscopus Cantuariensis Richardus, scribens ad ipsum Alexandrum Pontificem has litteras per Petrum Blesensem ²:

« Alexandro Dei gratia summo Pontifici, Richardus Cantuariensis Ecclesie humilis minister, devotum humilitatis et obedientie famulatum.

« Detractores Deo odibiles serenitati vestrae de nostris episcopis enormia suggesserunt, asserentes quod venerabiles fratres nostri Richardus Wintoniensis, et Gaufredus Eliensis, atque Joannes Norvicensis episcopi, sequentes odorem numerum, et omnino abjecta sollicitudine pastorali, militiæ, ne dicam, militiæ curialis fluctibus se immergunt. Dicunt, quod judicia sanguinis exercent: ideoque tanquam viri sanguinum a sacris abstinent, et ad mensam Domini non accedunt. Eapropter succensa est aduersus eos indignatio vestra, nobisque penam indicitis, si excessus hujusmodi canonice non punimus. In honestum siquidem esset, gravique animadversione dignissimum, si esset in hac parte os loquentium iniqua veridicum: sed men-

² Pet. Bles. Ep. LXXXIV.

tita est iniqüitas sibi. Nam ut excepamus paucam de multis, Wintoniensi episcopo nullus est afflictis compatiens, nullus in oculis suis humilior, nullus in altari devotior, nullus in beneficiis profusior. Unde sicut unguentum effusum est nomen ejus, et elemosynas ejus enarrat omnis Ecclesia sanctorum. Eliensis autem, ex quo juxta beneficium nostri formam, circa omnem infamiam tamen, et quasi de abundantia suam purgatione canonica innocentiam declaravit, plene et efficaciter impletit episcopum, sanctaque et honesta conversatione mendaces ostendit, qui maculaverunt innoxium. Ipse etiam, et episcopus Nervicus, cuius honestatem et prudentiam frequenter, dum ad vos a domino rege mitteretur, diutina conversatione et experientia didicistis, Ecclesias suas pauperes invenerunt, sed possessiones carum prudenter et strenue revocantes, et amplissime dilatantes, ipsas nunc in statum optimum exercent.

28. « Non est equidem novum, quod regum consilii intersint episcopi. Sicut enim honestate et sapientia caelos antecedunt, sic expeditiores et efficaciores in reipublica administratione censentur. Quia sicut scriptum est, minus salubriter disponitur regnum, quod non regitur consilio sapientum. Scriptum etiam legit1: Vnde terra, cuius rex puer est, et cuius principes mane comedunt. Beata terra est, cuius rex sensatus est, et cuius principes vescuntur tempore suo. In quo notatur, eos consilii regum debere assistere, qui sciunt et velint, et possint patientibus compati, paci terrae ac populi saluti prospicere, erudire ad justitiam reges, imminentibus occurssare periculis, vitaque maturioris exemplis informare subditos, et quadam auctoritate potestativa presumptionem malignantium cohibere. Regnum Iudeorum temporibus Roboam non fuisset divisum², nec recessissent ab eo decem tribus, si prudentiores viros sibi consiliarios elegisset. Cum esset Saul prophetans inter eos qui invocabant nomen Domini³, regnum tamen David erexit, et firmavit ejus solium institutio Samuels. Rex ⁴Ezechias oppressus a Sennacherib, et quasi in extremis angustiis constitutus, per Isaiam civitatis liberationem et beneficium consolacionis obtinuit. Eliseus⁵ acrisiam Syris induxit, et ejus beneficio Samarie obssessores convertuntur in fugam. Joiada sacerdos Joas filium Ozechiae a facie Athaliae persequens abscondit⁶, quem cum crexisset in regem, sanctis eum moribus informavit. Sed Joiada mortuo, cepit Joas a Dei legitimis declinare: quem cum Zacharias argueret, eum lapidibus obruit et contrivit⁷. In quo manifestissime liquet, quam utilis et necessaria sit conversatio, et doctrina justorum his qui populi regimen acceperunt. Nam temporibus Sedecie⁸ regis non fuisset exterminatum regnum Iudeo-

rum, nisi adversus Jeremiam, qui publice consulabat utilitatibus, praevaluisse mendacia pseudoprophetarum.

29. « Unum noveritis, quia nisi familiares et consiliarii regis essent prefati episcopi, supra dorsum Ecclesiae fabricarent hodie peccatores, et immunitate ac intolerabilitate opprimeret clerum presumptio laicalis. Nunc autem, si quid in Ecclesiae attentatur injuriam, auctoritate Pontificali corripitur: aul si ad hoc Ecclesiastica censura non sufficit, spiritualis gladii defectus civili suppletur: et ad eorum arbitrium principalis animadversio exercetur. Si quandoque, ut fieri solet, adversus insolentes regis indignatio vehementius excandescit, episcoporum precibus temperatur. Isti mediantibus mansuescit circa simplices judicarius rigor, admittit etiam pauperum, Ecclesiarum dignitas erigitur, elevatur pauperum indigentia, firmatur in clero libertas, Pax in populis, in monasteriis quies, justitia libere exercetur, superbia deprimitur, angetur laicorum devotione, religio fovetur, diriguntur iudicia, leges acceptantur, decreta Romana vim obtinent, et possessiones Ecclesiasticæ dilatantur. Isti singulis praincipiis solemnitatibus suis intersunt Ecclesiis, ubi elemosynarum largitione, consolatione pupillorum ac viduarum, subjectorum correctione, atque aliis sanitatis operibus, redimunt dies quos in curia contempserunt.

30. « Porro archiepiscopi, vel episcopi, qui in curia regis Siculi conversantur, per septennium, aut decennium a curia non recessunt; nec referunt, vivant aut decesserint, quantum ad Ecclesiasticorum possessionum custodiam, vel regimen animarum.

« Ab hac equidem curialitate nostros quandoque volumus episcopos prohibere, sed consiliosis et prudentibus viris visa est expediens eorum habitatum circa regem: quos si extraheremus a familiaritate illius, subtraheremus quietem monasteriis, oppressis solatium, Ecclesiae libertatem. Unde licet propter incommodates varias, quas ibi sustinent, desiderio desiderarent egredi, publice famam utilitatis obtentu, communis fratrum nostrorum consilio, non solum in hac vita castrensi tolerari, sed ad eam trahi debuerant et compelli. Utilitatem itaque Anglicane Ecclesie, et malitiam detractorum, qui vobis veritati contraria suggesterunt, velitis, pater, in libra aequitatis appendere, et quod super hoc in oculis vestris acceptum fuerit, nostra parvitali nuntio, vel litteris velitis intimare. Rei veritatem prius vobis declarari oportuit, ut ad hujus rei decisionem certius et confidentius procedatis. Nos autem, eum receperimus vestrae sanctitatis oraculum, Apostolicæ iussionis executores efficaces erimus, et devoti. Conservet vos Deus Ecclesie sue per tempora longa, sanctissime pater ». Hincusque Richardus. Extant ejusdem archiepiscopi ad eumdem Pontificem aliae querimoniis plene littere de ablatum exemptione a suis episcopis, ostendentis pluribus, quot quantaque ex

¹ Eccl. x. — ² 3. Reg. xii. — ³ 1. Heg. xvi. — ⁴ 4. Reg. xx. —

⁵ Ind. vi. — ⁶ Ibid. xi. — ⁷ 1. Par. xxiv. — ⁸ Jerem. xxxi. et iv. Reg. xxv.

his scandala in Ecclesia orientur. Sed de his multorum antiquae querelæ episcoporum et aliorum,

quorum superius mentio facta est. At anni hujus hic finis esto.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6669. — Anno Æra Hispan. 1214. — Anno Hegire 572, inchoato die 10 Julii, Fer. 7. — Iesu Christi 1176.

— Alexandri III papa 18. — Friderici Longobardi reg. 25. imp. 22. Manuels Comneni imp. 34.

1. *Matrimonium Willelmi II Siciliæ regis cum filia regis Anglie.* — Ad num. 1 et seq. *Willelmus II Siciliæ rex Joannam filiam Henrici II Anglorum regis hoc anno uxorem accepit, uti fuse refert Radulphus de Diceto pag. 594 et seqq. « Joanna junior filia regis », inquit Radulphus, « Sieulo regi nuptura VI kal. Septemb. transfrevavit, sumptus et impensis, et itineri necessaria, copiam quoque ministrorum providit Ricardus Vintoniensis episcopus. Regis ex decreto viri spectabiles assignati sunt viae comites, quidam usque ad Sanctum-Aegidium (oppidum in Occitania positum), quidam montes Sieulos et Palatum ascensuri Panormitanum ». Paulo post : « Filia regis Anglorum nuntiis Siculi regis maris et fluctuum expertis saevitiam in conspectu virorum illustrium assignata est apud Sanctum-Aegidium V idus Novembr. per manum Joannis Norvicensis episcopi, sicut ipse Panormi promiserat X kal. Septemb. » Ait denique Radulphus, Walterum Panormitanæ urbis archiepiscopum celebrasse divina *idibus Februario*, et coronationem regine magna solemnitate consummatam esse.*

2. *Concil. Lumbariense adversus haereticos Bonoshomines dictos.* — A num. 3 ad 15. Concilium quod Lumbariæ in Gallia Narbonensi hoc anno celebratum est, fuse narrat Baronius ex Hovedeno in poster. part. Annal. Cum enim Alexander III animadverteret, *Valdensium* sectam in dies magis invalescere, voluit rem in ipsis partibus malo illo infectis agitari, et ne haberent unde conquererentur, doctissimos eorum ad Concilium evocari jussit. Illi magistros suos illuc delegarunt, et praeter ea quatuor *judices* disputationis et controversie delegerunt, *Gerardum* episc. Albigensem, *Rogerium* abbatem Castrensem, *Petrum* abbatem Ardorelli, et *Ernaldum* presbyterum Narbonensem. Addidere et abbatum de Candilio, de quibus etiam Catholici cum haereticis convenerunt. Admissi sunt etiam magnates et barones plurimi illius religiosi, ut utriusque partis rationes et fundamenta audirent. Interrogati qui haereticorum partes proponabant de fide et sacramentalis, vetus Testamentum

lum andacter rejecere; matrimonii sacramentum nullatenus admisere: baptismum parum curarunt; sacerdotem peccati lethalis labi infectum consecrare corpus et sanguinem Christi negarunt, neque prælati qui luxu diffuerent, parentum esse contenterunt. Haec præcipua haeresos capita diu agitata sunt, tandemque damnata. Verum illi iudicio parere detrectarunt, se veritatem et viam salutis in ore habere arbitrantes, ac proinde *Bonoshomines* sese appellantes. Eorum princeps erat Oliverius quidam, cui profunde veluti Christo aut Paulo Apostolo fidem adhibebant, ut fuse narrat Baronius ex Hovedeno.

3. *Fredericus imp. vincitur a Longobardis.* — A num. 15 ad 21. Refert Baronius ex Actis Alexandri III victoriam de *Frederico* imp. a Longobardis reportatam, quæ diuturnis Longobardiae calamitatibus fineum tandem attulit, ac veræ pacis cum Alexandro III et federatis civitatibus componendæ occasionem aperuit. Baronius num. 17 reelecit Robertum de Monte errasse, qui haec ponit configisse anno sequenti, quia id legitur in Chronico ei vulgo attributo; in vero enim ejus Chronico a Dacherio edito, id neque hoc anno, neque in sequenti habetur, sed ad annum MCLXXVII solum legitur: « Nono kal. Augusti concordati sunt dominus papa Alexander et Fredericus imperator Romanus in civitate Venetie in domo patriarchæ ipsius civitatis. » Galvaneus Flamma in magno suo Chrop. cap. 293, haec in rem nostram scribit: « Alexander papa, auditio imperatoris confusione, gavitus est valde, et multis exhortatorias litteras Mediolanum scripsit, quod potius erat paratus mori, quam civitatem Mediolanensem derelinquere. » Auctor vero Chronicus, cui titulus, *Flos Florum*, ait: « Papa Alexander, auditio quod Mediolanenses bis in campo prostraverunt imperatorem, exultavit gaudio magno, et promisit dare civitali Mediolani magnum auxilium; et auditio quod beatus Gallinus legatus Italie obierat, statim instituit alium legatum cardinalium, quem mittit in Lombardiam, et pervenit Venetias ».

4. *Mediolanenses Bononiensibus hanc victori-*

riam significant. — Mediolanenses hanc victoriam et de hostibus liberationem Bononiensibus statim significarunt litteris a Radulpho de Diceto pag. 391 recitatis : « Notum sit vobis nos ab hostibus nostris gloriosum reportasse triumphum. Interfectorum vero, submersorum, captivorum non est numerus. Scutum imperatoris, vexillum, crucem et lanceam habemus. Aurum et argentum multum in clietillis ejus reperimus; et spolia hostium accepimus, quorum estimationem non credimus a quoquam posse definiri. Quae quidem nostra non reputamus sed ea domini papæ et Italoricorum communia esse desideramus. Captus est in prælio dux Bertoldus, et nepos imperatricis, et frater Coloniensis archiepiscopi; aliorum autem infinitas captivorum numerum excludit, qui omnes Mediolani detinentur. » Dies, quo celeberrimum illud præcium habitum, hactenus incertus; enim Omphrhius lib. 7 Antiquit. Veromensium *septimum kal. Martii* fuisse dicat; Sigonius vero lib. 44 de Regn. Italiæ « tertium kal. Junii, quo SS. martyrum Sisinii, Martyrii, et Alexandri natalitia colebantur », et Acta Alexandri III, quibus major tides habenda, apud Baronium num. 15 assent, illud initium circa finem mensis Junii. « Vere autem scripsit laudatus Onuphrius : Hoc præcio magna illa imperii Occidentalis vis primum labefactata, paulatim deinceps ad nihilum fore redacta est; et e contra majestas Pontificia mirum in modum aucta. » Prætermittebam monere pugnatum esse in loco, *decimo quarto miliario ab urbe* Mediolanensi dissito, ut habent eadem Acta num. 46.

5. *Legatio imperatoris ad Alexandrum PP.* — Baronius num. 48, loquitur de legatione Friderici imp. ad Alexandrum papam obita per W. Magdeburgensem episcopum, Christianum Moguntinum archiepiscopum et P. Vormatiensem electum, quorum opera pacem Ecclesiam inter et imperium factam esse Alexandri papæ Acta apud eum num. 20, nos edocent; sed cum conditiones illius pacis in us desiderentur, necessarium duxi hic transcribere chartulam originalem in pergameno quæ asseratur in armario xi, capsula vii, Archivi arcis S. Angeli, cuius sumptum authenticum auctoritate eminentissimi Francisci cardinalis Barberini extractum die ix mensis Maii anni mcccxxii per Joannem Baptistam Consalonerium protonotarium Apostolicum, ejusdem Archivi arcis S. Angeli custodem exlat in Bibliotheca illustriss. domini de Mazangues in parlamento Aquensi consiliarii regii; ex ea enim discimus legatos promisso quod ipse imperator Alexandro papæ reverentiam exhibebil, securitatem dabit ejus clericis, famulis ac rebus in corum countatu existentibus, in eundo Venetias, Ravennam, et cetera loca, eidemque Pontifici prefecturam Urbis et terram Matildam comitissæ restituet, et quod ea omnia quanto citius jurabit et adimplebit. Est autem tenoris sequentis :

6. *Legati promittunt restitucionem prefecturam Urbis et terræ Matildam comitissæ.* —

« Nos legali domini imperatoris C. Maguntinus et W. Madelburgen, archiepiscopus, et Warmanæ, electus sacre aule imperialis protonotarius ad pacem Ecclesiæ et imperii ordinandam destinatus, promittimus, et fidem damus, quod dominus imperator et sui dominum papam A. recipient, reverentiam exhibebunt, et veram pacem relinquunt dominus imperator domino papæ A. et successoribus suis, et toti Romana Ecclesiæ, et prefecturam Urbis, et terram comitissæ Matildæ restituet ei, et quod ordinatum est de Calixto (antipapa, de quo vide dicta anno mclxxviii, num. 13, et anno mclxxviii, num. 1) ex parte sua observabit, et quantum in se erit operam dabit efficacem, ut dominus papa assequatur quod a nobis et vobis scripto est ordinatum. Haec omnia faciet dominus imperator, sicut a vobis domini cardinales, qui ad ordinandum pacem ex parte Ecclesiæ estis constituti, et nobis in scripto communiter disposito est ordinatum, pace de cæteris plene disposita sicut scripto ordinavimus, vel ordinaverimus, nos vel alii qui ad hæc disponenda et complenda fuerint constituti. De regalibus vero beati Petri, et aliis possessionibus quas D. imperator abstulit, vel sui, vel alii favore ipsius, juramus, quod ipsum faciemus jurare, quod scilicet ea, quæ habet de predictis ipse, vel sui, bona fide restituet. De his, que alii habent bona fide operam dabit studiosam, ut similiiter restituantur. Et juramus quod bona fide operam dabimus, ut ea quæ juraverit exequatur, cum pax plene fuerit disposita de rege Siciliae et Lombardiae, sicut ordinaverimus, vel ordinandum statuerimus. Et de ceteris que in scripto predicto continentur, ut impleantur sicut ordinavimus, vel simul ordinaverimus, operam bona fide dabimus. Promittimus etiam et juramus, quod si D. imperator (quod absit) mortuus fuerit ante complementum pacis communii scripto dispositæ, domina B. (id est, Beatrix) imperatrix, et domini Henrici atque filius ejus, et principes formam pacis communii scripto dispositam complebunt, jurabunt, et observabunt, sicut communiter est ordinatum, vel communiter ordinabitur a mediotoribus utriusque partis a D. papa A. et successoribus suis, et universis cardinalibus, et toti Romana Ecclesiæ.

7. *Si pax disrupatur, trium mensium inducias promittunt.* — a. Praedicta domino papâ, et universis cardinalibus, et clericis et famulis, et rebus eorum universis in comitatu eorum existentibus firmam, et plenam securitatem ex parte D. imperatoris, et snorum omnium damus in eundo Venetias vel Ravennam, et cetera loca, ad que procedere disposuerunt, et in quibus fuerint et manendo et redenundo. sive pax compleatur, sive disrupatur : et si disrupatur (quod Deus avertat) juramus quod post disruptionem per tres menses firmam treguam observabit D. imperator et sui D. papa Alex. et toti terræ sue, quam ipse tenet, et rex Siciliae, vel alii per eum; et sicut pro-

mittimus et damus cum juramentis, quod D. imperator per se ex parte sua observabit, ita quod nec per se, nec per suos aliquod gravamen seu impedimentum eis scienter inferet, vel inferri consentiel : et si quis eo ignorantie intulerit, bona fide emendari faciet. Praecipiemus etiam, et a D. imperatore districte mandari et praecipi faciemus per terras suas universales sub pena personarum et rerum, Balivis suis universis et aliis nobilibus per terras et castra constitutis, et per Balivos, aliis quibus praecipi oportebit, ut nullus ad D. papam A. vel suos procedentes, vel ad eos venientes, vel ab eis redeuntes, vel quos miserint, offendent, vel offendit permittent : et si quis eis ignorantibus offendit, quam cettius poterunt bona fide facient emendari. Faciemus etiam quod D. imperator in praesentia nuntii, quem D. papa et cardinales nobis direxerint, vel cardinales suos promiserint facere juravi in anima sua, quod predictam securitatem mutua bona fide, sicut per nos mandatum est, observabit et faciet observari. Ceterum postquam D. imperator juraverit ea que communiter disponimus eis juraturum, nos a juramento erimus absoluti, excepto quod tenebimus de his que precise juravimus, et excepto quod tenebimus juramento quod bona fide operam dabimus, ut cetera, que in communi scripto continentur, implan-
tur ».

8. Adventus Friderici totam Italianam turbavit.

— Joannes de Ceccano in Chron. gesta hoc anno in aliis partibus Italiae his verbis perstringit : « Indictione octava (legendum *Indictione decima*) XII kal. Novemboris venit cancellarius imperatoris (nempe Christianus in archiepiscopatum Moguntinum intrusus) Teutonicorum ad Anagniam ad papam Alexandrum ; octavo idus Decembbris ibat papa ad Venetas (ubi chronographus prepostores narrat ; refert enim postea que hujus anni initio configere) cancellarius imperatoris Teutonicorum venit super Cellas, et eas obsedit. Comites vero regni Siciliae cum ingenti exercitu insurrexerunt in eum, et gens quidem Alemannorum ivit super eos, et plerosque cepit atque fugam verterunt sexto idus Martii ». Eamdem rem, sed obscure narrat anonymous Casinensis : « Christianus cancellarius imperatoris veniens super Cellis obsedit eam, comes Rogerius Andriæ, et comes Tancrèdes cum aliis comitibus contra eum perrexerunt illuc ». Denique chronographus Aquicinctinus : « Inter imp. Fridericum et Italienses vario eventu sœpenumero pugnatur. Christianus cancellarius de pace inter imperatorem et papam reformanda valde erat sollicitus ». Quare adversus Frederic. in Italiam magnas turbas concitatavit.

9. Willelmi translatio a sede Senonensi ad Rhemensem. — In brevi Chronicō Rhemensi a Labbeo tom. 1 Biblioth. recitato, anno superiori legitur : « Hoc anno decessit dominus Henricus Francorum regis (nempe Ludovici VI) filius, bona memoriae Rhemorum archiepiscopus ». Idem ha-

bent chronographus Aquicinctinus, Nangius in Chron. et Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 588, qui diem emortalem ejus his verbis expressit. « Henricus Rhemensis archiep. regis filius et regum frater (nempe Philippi et Ludovici VII) II idus Novemboris diem clausit extrellum ». Tum pag. 593 Radulphus scribit : « Willelmus comitis Theobaldi filius, adhuc juvenis, electus in episcopum Carnotensem, et labentibus aliquot annorum curriculis creatus Senonensis archiepiscopus, Ecclesiam Carnotensem, indulgentia domini pape tempore longo commendatam obtinuit, auxit possessionibus. Qui postmodum sedis infulas dignioris, ditoris, nominatoris, ut dicunt, non ambiens, ad instantem Rhemensium postulationem de Celta Gallia migravit in Belgiam. Apicibus siquidem Apostolicis perurgentibus in beati Remigii cathedra collocatus est VI idus Augusti (ideoque hoc anno quo dies ille dominicalis fuit, ut recte idem Radulphus habet,) usum pallii quod prius habuerat, licet locum mutaverit, non immutans. Eo quidem habendum translatione facta predicabilior, quod ad industram, magnanimitatem, modestiam tanti viri Romana respexit Ecclesia, nec fam generositatem parentum, vel Ludovici regis (hujus nominis VII) affinitatem, seu reginæ Francorum, scilicet Ale (dictæ etiam passim Adele) sororis ejusdem Willelmi desiderium, quam in archiepiscopi moribus honestatem attendit.

10. Joannes Saresberiensis fit episc. Carnotensis. — Jam idem pag. 592, ad hunc Christi annum scriperat Radulphus : « Ecclesie Carnotensis persone spectabiles Cantuariam in comitatu magno venerunt XI kalend. Augusti. Votis igitur orationum feliciter adimpletis, ad honorem Dei, ad obsequium matris Domini, ad solamen exulum propter justitiam acceptabiles immolarunt hostias. Joannem namque a Saresberia, gloriosi Thomæ martyris quondam allatradem exilio socium, angustiarum participem, passionis testem certissimum, quem Ecclesia Carnotensis elegerat unanimiter, requirebant attentius capituli Carnotensis, regis Francorum, Senonensis archiepiscopi (nempe Willelmi de quo mox egimus) litteris publice recitatis fidem et auctoritatem sue postulationi praestantibus. Quibusdam itaque vices Cantuaricensis archiepiscopi tune absentis supplentibus, collegio monachorum Sanctæ Trinitatis in albis sedente, viris etiam pluribus discrefis, honestis et litteratis ibidem congregatis in Domino suum electum ab Anglorum subjectione liberum et absolutum receperunt, eum hymnis et canticis, et laetitia magna, tam illuc quam hinc, in articulo temporis cursu placido navigantes tanquam ventis imperarent et mari. Consecratus est autem Senonis a Mauritio Parisiensi episcopo VI idus Augusti (eodem scilicet die, quo Willelmus e Campania in cathedra Rhemensi collocatus est), Carnoti solemniter inthronizatus est in Assumptione B. Virginis ».

11. Willelmi translatio et Joannis electio ab

hoe anno removeri non possunt. — Refert postea Radulphus de Diceto litteras a Carnolensi Ecclesia per deputatos ad Joannem Saresberiensem missas, aliasque Ludovici VII Francorum regis ad eum datae, in quibus ait acceptum sibi fuisse quod capitulum Carnotense de consilio domini Senonensis archiep. Apostolicæ Sedis legati eum episcopum elegerit, significat archiepiscopum Senonensem *ad hoc fideler et efficaciter consummandum* laborasse *dintius*. His addit Gervasium in Chron. qui hoc Christi anno ait: « In die festo Mariae Magdalena, venerunt Cantuariam decanus et cantor, clericique plures Carnotensis Ecclesiae, qui ob honorem et amorem sancti Thomae martyris, et Cantuariensis Ecclesiae excellentiam, elegerunt in capitulo Joannem de Salisberia ad regimen Carnolensis Ecclesiae ». Loquitur postea Gervasius de translatione Willelmi ab Ecclesia Senonensi ad Rhemensem; cumque uerque scriptor hoc ipso tempore floruerit, minime imposturam audiendi erunt, qui *Joannis* electionem et *Willelmi* translationem in annum precedentem retrahent, vel in sequentem different, quod non desint scriptores, qui id litteris tradiderint; eos enim errasse non dubitandum.

12. Infaustum prælium Manuels imp. — *Manuel* imperator in bello Iconensi cruentam adeo passus est cladem, ut nusquam deinceps corporis sospitate usque ad mortem fratus sit, ut pluribus refert Nicetas lib. 6. Vincentius Bellavacensis lib. 3t Spec. Hist. cap. 150, aliique hujus cladis meinere, quam *Ægidius* de Roga abbas Montis Regalis in Chronicu suo usque ad annum MCDLXXVIII perduto cum anno MCLXXXVI conjungit; qua in re ei adhucendum; cum *Willelmus Tyrius* lib. 21, postquam cap. 9 de promotione sua ad episcopatum anno superiori facta locutus est, cap. 12 dicat: « Eodem quoque tempore dominus *Manuel* imp. Constantinopolitanus, etc. dum contra immanissimam Turcorum gentem, et impium eorum ducem, Iconii Soldanum, pro ampliando Christiano nomine, pietatis commendabili motu decretal, peccatis nostris exigentibus, suorum stragem infinitam, et copiarum imperialium, quas secum supra hominum etiam opinionem trahebat, enormia circa Iconium passus est dispendia: ubi etiam de consanguineis ejus, viri illustres et inclita recordatione digni, in acie occubuerunt: inter quos et *Joannes* Protosevasto, ejusdem domini impera-

toris ex fratre nepos, vir egregiae liberalitatis et memorandæ magnificentiæ, cuius filiam Mariam dominus Amalricus (rex Jerusalem) uxorem duxerat, dum strenue resistit hostibus, multis confossum vulneribus interit. Ipse tamen ex prima parte receptis exercitibus, se sinistro casu mente supra modum consternatus in suos fines corpore incolitus recepit, etc.

13. Hujus cladis causa. — « Ab ea die hujus tam sinistri casus predictus dominus imperator adeo menti perenni dicitur impressisse memoriā, ut de cetero nec solita mentis hilaritate, qua singulariter preeminebat, letiorem se suis, id admodum postulantibus, exhibet, nec corporis sospitate, qua plurimum pollebat, usque in supremæ vitae diem frueretur: ita sane continua facti refractione urebatur, ut nec animo quies, nec menti consueta tranquillitas indulgeretur ». Jam dixerat Tyrius: « Dicitur autem sororum ducum, qui præbant agmina, magis imprudentia quam hostium viribus id accidisse. Nam cum patentes amplectue viæ, ad producendas aries et sarcinæ moles communis trahendas, et impedimentorum omnè genus subvehendum, quod et numerum excedere dicebatur et mensuram, non descent, incaute nimis in periculosis locorum angustias præcipites se dederunt, ubi nec hostibus, qui loca eadem jam occupaverunt, dabatur resistere; nec referendi vices copia ministrabatur ». Eadem hujus cladis causam notat chronographus Reichenbergensis ad annum Mxc, « plus quam triginta millia Turcorum in quadam arctissima clausura convenerant, per quam transitui erant nostri; ubi imperator Græcorum Emmanuel cum maximo exercitu destructus fuit, ut nostros eodem modo interimerent ». Imo ipsamel imperator in litteris ad Henricum II Angliæ regem datis, et ab Ilovedeno, qui eas integras recitat pag. 554, accurate cum hoc anno connexis, licet ab eo non intellectis, alias hujus cladis causam non assignat. Epistola data mense Novemb., Indict. x, ideoque hoc anno, non vero insequentib, quo Radulphus de Diceto pag. 596 eam exhibet.

14. Legatio Viviani cardinalis. — Ilibernica *Viviani cardinalis* legatio hoc anno copta, sequentiæ absoluta, ut anno MCLXXXIII, num. 9 et seq. probabimus. S. Galduinus cardinalis hoc anno demortuus, ut sequenti videbitur num. 14.

ALEXANDRI III ANNUS 18. — CHRISTI 1177.

1. Annus placabilis. — Millesimus centesimus septuagesimus septimus, Indictione decima, adest Christi annus, dicendus ex bonis quas secum tulit, secundum Isaiam¹, vere PLACABILIS, quo pax exnl annis decem et octo, tandem suo decore est postliminio restituta, et dirum schisma, quo sub tripli capite intrante Cerbero, perterritus et fatigatus est Catholicus orbis, cessavit omnino ; cum et universalis Ecclesia sub uno pastore, in ovili uno coagmentata compagine unitatis, concuti desinens, conquievit, inter sacerdotium et imperium pace stabilita Venetiis. Haec sunt quae secum vexit post horridam hyemem florescente placido vere *Placabilis annus*. Digna quidem tanta historia, ut præstantissimorum virorum (sicuti factum est) digno stylo posteris traderetur absque ornatu aliquo adscitio, quæ suæ pulchritudinis decore fulgeret. Sed infortunio magno accidit, quod cum ad ornatum supervacaneum inopportunus, ineptus, et commentitius quasitus est fucus, deformis affecta, redditia sit diversa penitus ab illa venustate, quam mixto candore simplicitatis cum rubore vividae veritatis conciliaverat ipsi absque arte natura. Quod si ejusmodi absternit sordibus, in pristinum deorem eamdem historiam vindicare contingat, plane dignam Deo operam nos navare non dubitamus, eodem ipso Domino per Jeremiam ita testante² : « Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris ».

2. De Alexandro III cum Friderico Venetiis convenientie varietates historicæ. — Ut autem tanta ista pro virili præsternus, aperiendum illud in primis, duplum et magnopere inter se diversam repertiri historie hujus narrationem; utramque vero in Codice Chronicorum dignæ memoriae cardinalis Bessarionis, qui summa diligentia et honore asservari dicitur in bibliotheca Venetiæ, pluteo decimo septimo, uti citatum invenimus ab auctore³, qui haudpridem in iis copiosissime versatus est, utinam ita fructuose sicut et operose, qui circumiens

mare et aridam, illa sola invenit, quibus in errorem manifestissimum duceretur, nec ad illa pervenit quibus veritate certissima informari potuisse, ne falleretur, et sic alios ipse falleret. Quæ ut tu semper caveas, lector, in delectu testium, hic et ubique constitue in quacumque disputatione victorian, non in numero, eo quod errantium infinitus sit numerus, sed vera sapientium, sicut vere sapientum, admodum paucus. Sed quæ de duplice et diversa valde ejusdem historie narratione idem auctor ex eodem nuper citato Chronicorum volume totidem verbis promit, jam videamus. Ita se habent :

3. « Anno igitur Domini millesimo centesimo septuagesimo septimo reformatæ est pax inter Alexandrum papam et imperatorem apud Venetas. De mediis autem, quibus ad pacem ventum sit, Italici quoque scriptores sunt partim discordes. Blondus enim scribit, quem sequitur Aeneas Silvius Fridericum post præmissa, Magdeburgensem Moguntinumque archiepiscopos oratores ad pacem cum Alexandro constitutandam, destinasse Anagniam. Conventum est ibidem, ut Pontifex Bononiæ, imperator Mutianus se conferret, quod eo modo facile posset ad colloquium perveniri. Pro qua re completa Pontifex ad Garganum montem se contulit, ubi triremes a Willelmo Siculo tredecim missas reperit, hisque Venetas delatus, magno honore exceptus est, et in itinere terrestri sex cardinales Bononiæ misit : Fridericus autem Mutianum venit. Dum haec geruntur, oratores Friderici Bononiæ suspectam dicunt, et Ferraria pro conventu eligitur. Quadragesimale tempus, et Pontifex ducem Venetorum aurea rosa donavit, petitiisque Ferrariam : ubi rursus mutatis conditionibus, Venetiis convenire placuit, ea lege, ne prius imperator Venetas admitteretur, quam pacem jurejurando firmaret. Concessit igitur Fridericus pacem Alexandro in ea formula, qua semper optaverat, et Willelmo regi Sicilie, ac quindecim sociis civitatibus in sex annos pacem dedit ». Haec Blondus, et quidem veritati consentientia.

4. « Alii vero asserunt, Fridericum cum magno

¹ Isa. lxi. — ² Jer. xv. — ³ Hieron. Bard. in vict. naval. pag. 410, 441.

exercitu venisse in Ausoniā, movisseque in Romanam Urbem, pro quo Pontifex ejus vires perhorrescens, decimo septimo Pontificatus sui anno coqui sui vestibus sumptis, eo in habitu Venetias profugit, ad divas Virginis de Charitate monasterium profectus: ubi ab incolis recipitur, et hortulo preficitur. Et quod post aliquot menses, cum quidam, nomine Commodus, eum agnouisset, confessim ad Sebastianum ducem accessit, Pontificem esse Romanum refutat: qui re cognita, mox senatum congregans, cum omni apparatu ad Pontificis divisorum accessit, agnitione in tali despecto habitu Pontifice, cum crucibus aliisque solemnitatibus ad divi Marci templum cum omni gudio perduxit. Quodque ibidem Pontifex cum ante altare ex more consedisset, principem, senatum, et omnem populum benedixit. Et quod etiam imperator audiens summum Pontificem Vencis esse, Ottomem filium suum cum armata classe ad reponendum summum Pontificem Venetas misit; qui et Veneti ob id bellum movit. Cui statim Sebastianus dux Venetorum occurens, facto congressu ipsum superavit, et Venetas vincuum perduxit. Otto autem ad Pontificem ductus procuravit, quod pax inter maximum Pontificem et patrem Angustum componeretur. Insuper, quod altera que secuta est die, Fridericus Venetas venit, pacem a filio confectam hoc modo approbat, ut Romanam, et que ditionis erant Ecclesiasticae, summo Pontifici redderet, et quidquid ille pro perpetrata culpa injungeret, patienter perferret.

5. « Quid item tunc federe Alexander Pontifex inito, confessim ad januas templi divi Marci accessit, et ibidem universo adstante populo, imperatori jussit, ut se humi prosterneret, et veniam denuo postularet. Cum summum Pontifex Caesaris imperatoris collum pede comprimens, ait: Scriptum est, super aspidem et basilicum ambulabitis, et concubabis leonem et draconem. Cum illi Fridericus: Non tibi, inquit, sed Petro, cui successor es, pareo. Et quod Pontifex respondit: Et mihi, et Petro. Ac sic inter imperatorem et summum Pontificem pace composita, ipse imperator cum bona venia abiit ». Ita posterior se habet narratio de inita pace inter Pontificem et imperatorem. Cui et ista junguntur: « Abscedente igitur imperatore, Pontifex ob beneficium a Venetiis susceptum Sebastiano duci, et ejus successoribus, ac senatu Veneto privilegia concessit. Primo quidem funale candidum, quod solis Pontificibus Romanis portandum consuetudo concedit. Hemique quod plumbio posse Epistolas sigillare deinceps. Tertio, quod eidem principi umbellam concessit, ornamentum galero persimile. Quarto, quod Venitorum principi tertiam sedem in theatro Romano fieri fecit, cum prius due tantum in papa theatro sedes essent, quarum dextram Pontifex, sinistram vero Casar tenet. Cum et in Ascensione domini Veneti in templo S. Marci Evangeliste indulgentiam plenariam perpetuo duraturam concessit, qua hodie perdurat. Quinto,

quod ipsi duci octo vexilla serica divisorum colorum obtulit. Sexto denique, quod circum album eidem condonavit, quodque omnia in palatio Sancti-Marei per pulchre depicta habentur ». Hec ex Codice Bessarionis, accepta haud dubium ex antiquioribus monumentis, illis nimis, quae ad nos sunt missa elapsis diebus, ut intixerentur Annalibus.

6. Ne igitur redarguamur inofficiosi, si pretermisimus ea, his adjicimus: sic enim se habent totidem syllabis redditia, ut exscripta ab eo qui misit.

Exemplum sumptum ex quodam libro antiquo in pergamenō manu scripto, existente in archivio episcopatus Parentini, ex prima ejus charta de verbo ad verbum fideliter extractum.

« Copia historică Alexandri III qui latitavit Venetiis, et postea transiit Ursariam Parentinę diocesis, ubi dimisit indulgentiam plenariam.

« Reperitur in canonica domini Alexandri III Pontificis maximi, ubi memorial, qualiter repertus fuit in monasterio Sancte-Marie de Charitate Venetiis, et fuit cognitus in celebratione per quemdam Spoletanum in civitate Veneta, ubi ipse Pontifex accepit fugam de Spoleto propter insidias atque persecutions domini Friderici imperatoris scilicet, persequentis Ecclesiam Romanam, atque dominum papam, et suos cardinales. Deinde memorial promissiones facias per dominum Sebastianum Zuni, ducem Venetum, domino Alexandre papae; et de victoria habita per Venetus cum triginta galeis contra sexaginta galeas dicti imperatoris, in quibus erat capitaneus, filius dicti imperatoris, atque fuit ibi personaliter captus cum toto suo exercitu, et ductus ad civitatem Venetiam, et presentatus domino papae. Et locus, ubi fuit ista victoria habita, vocatur *La ponta de salvore*, in partibus Istriae, et est ubi una Ecclesia Sancti-Joannis, in qua dominus Alexander papa in tali die, sicut fuit Victoria in festo Omnitum Sanctorum concessit plenariam indulgentiam ad perpetuam rei memoriam.

7. « Deinde memorat de pace tractanda per filium imperatoris inter dominum Alexandrum, et Ecclesiam, et dictum patrem suum imperatorem: et narrat quomodo imperator venit ad civitatem Venetiarum ad pedes domini papae. Insuper facit mentionem, quomodo domini Aneontiani venientium cum tribus galeis armatis et solemniter preparatis ad civitatem Venetam ad pedes domini papae, pro obedientia domini papae et Ecclesie Romanae, pro qua civitas Aneontiana longo tempore fuerat assediata, et devastata per praedictum Fridericum imperatorem. Cum dominus papa et imperator, una cum duce Venetiarum in festo sancti Matthei recesserunt de Venetiis cum novem galeis, et dominus papa Alexander ascendit super unam galeam de Acona, que erat solemniiter preparata pro persona sua, et in sequentem noctem venerunt ad portum Ursaria penes Parentium, ad unum prio-

ratum Sanctæ Mariæ, et ibi concessit maximas indulgentias, et maxime in festo Annuntiationis Virginis Mariae. Post diem secundum recesserunt de illo loco, et in sequenti die venerunt Anconam hora xxii, una et simul cum imperatore et duce Venetiarum, cui dominus Alexander dedit umbellam, cathedram, vexillum et multas gratias, sicut narratur et habetur in canonica. Ille gestum fuit in civitate Ancona, in Ecclesia majori Sancti-Laurentii, in illa die, in qua applicuerunt. Similiter concessit dominus Anconitanus pro sua fidelitate habita sibi et Ecclesiae, multa beneficia spiritualia et temporalia, et dedit eis plenaria libertatem, et gratias et exemptiones in recompensationem sua fidelitatis. Hoc fuit factum prima die Quadragesime. De donis spiritualibus concessit ad perpetuum rei memoriam, omnibus vere pénitentibus et confessis, visitantibus duodecim Ecclesias primo, deinde venientibus ad Ecclesiam predictam Cathedram quotidie per totam Quadragesimam cum continua perseveratione jejuno stomacho, usque ad diem Resurrectionis Domini, ut habeant illam indulgentiam et tantam, ac si visitarent civitatem sanctam Jerusalem, et alia loca sancta. De comitatu vero per tres dies ante festum Resurrectionis. Similiter facit mentionem, qualiter concessit primis Dominicis mensium tantam indulgentiam, quantam arenam capere potuit enim ambabus manibus. Ille donum indulgentiae fuit concessum tempore domini Thomae episcopi Anconitanus de anno cxxvi (MCLXXVII) anno sui pontificatus duodecimo, Indictione quinta.

8. « *Et ego Petrus Matthæus Joannes de Ancona sacrista Sancti-Quiricij de Ancona præsens privilegium extraxi, et copiavi de quadam privilegio existenti in Ecclesia prædicta, ad petitionem Zani Valentij de Grado, nil addendo, neque minuendo ne ponitur, virgulan vel commata, sed fideliciter auscultavi, una cum domino Jo. Paulutio de Ancona publico notario, et utrumque concordare inveni.*

« *Et ego Jo. Paulutio de Ancona notarius, et nunc prior capitulo, præsens privilegium auscultavi, unaque cum domino supradicto Petro Matthæo sacrista dictæ Ecclesie utrumque concordare invenimus (inveni), et ad fidem hujusmodi sigillum meum apposui, et etiam nostri capitulo pendenter (pendens), in quo quidem sigillo sunt sculptæ imagines sanctorum Laurentii et Quiricij, et supra ipsius est imago Virginis Mariæ cum filio.*

« *Mathurius presbyter Turoviensis hanc scripturam perlegit, subscripsit, millesimo quingentesimo decimo quinto, die vero decima nona Decembri.*

« *Præsens transumplum ex originali supra-scripto aliena manu fideliciter exemplatum, quia ego Joannes Tenterinus coadjutor curiae episcopalis Parentini cum ipso originali concordare inveni de verbo ad verbum, nil addito, diminuto, seu mutato, in fidem me subscripsi die vicesima mensis Septembri MDCV.*

« *Joannes Lipomanus Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Parentinus, Ursaricque comes, etc. universis et singulis has presentes visuris et leturis attestamur, suprascriptum Joanne Teuterini esse curia nostræ episcopalis coadjutorem, cuius scripturis et exemplis ubique locorum fides adhiberi potest. In quorum fidem, etc. Dat. Venetiis die vicesima septima Septembri MDCV, quo misit ad nos.*

« *Joannes episcopus Parentinus.*

« *Fabritius Beatiannus notarius Venet, mandato subscripsi.*

« *D. Scipio Lugo Bassianen.*

« *D. Carolus Gluti advocate pauperum ».*

9. *Hæc sunt que favent posteriore sententia recitata. Cui inherendumne nobis sit, an priori consentiendum, nos tanquam in bivio constituti, quanquam viam ingrediendam suscipiamus, illud divine Scriptura in primis mente versamus, ita monente Deo¹: « State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, que sit via bona, et ambulate in ea ». Et illi utique interrogandi, qui viam triverint ambulando, non autem inexperi, qui tantum aucta retulerint, eademque futata coloribus pictura monstrasse, satis esse ad probationem existimant, non considerantes, quod².*

pictoribus atque poetis
Quilibet audevit semper fuit aqua potestas.

Quamobrem nos non aliunde quam ab auctoribus ejus temporis, et iisdem plane ipsis qui rebus tunc gestis interfuerunt, videruntque, atque presentes manibus conrectarunt, enacta scripturæ sumus. Addeamus insuper ad confirmationem eorum, quæ ex dictis auctoribus narraturi sumus, complures ipsius Alexandri papæ tunc ad diversos Venetiis scriptas Epistolas de iis, quæ ibidem in eadem causa fieri configerunt: adeo ut nulla de his vel levis dubitatio reliqua esse possit, trahique necesse sit summa potentia veritatis in ejus consensum non dubitantes tantum, sed ipsos, si quos esse configerit obstinatos et refractorios, qui ei quauis semel imberiberunt opinionem, inherenter immobiles, persistunt stabiles, firmique nec pati possunt ab eadem quavis ratione divelli.

10. *Dæbetur Alexandri III Venetiis gestis usque ad absolutiōnē Friderici imp. — Accidit namque in iis (quod vitari posse perdifficile esse discimus experimente) ut quo præclarior de rebus præclarissime gestis sit historia conscribenda, sepe irrepat in auctorem, quod sine auctore vulgatum fertur quidpiam fabulosum; quod ipse scriptor præterinittere expavescat, ne contradicentium grandine densa pulsetur; sicque fiat, ut falsa admixta veris, eodem decore tituloque glorie fulgeant, atque mendacium veritatis, ut gemme vitium, nomen obtineat, et pari pretio aestimetur,*

¹ *Jerem. vi. — ² Horat. in Poetic.*

atque enipientibus distrahabatur, et quo nomine semel acceptum, eodem ad posteros, tanquam paterna haereditas transmittatur, tenacius posse sum non libenter admittat, quod face veritatis admota, veritati contrarium deforme esse mendacium argnatur. Quorum occasione, ut defectu habito (quod muneri nostri est) segregaremus pretiosum a vili, falsum a vero, immensi sunt nobis parti labores; sed feliciter actum, nisi ex more pareret odium veritas, ut secundum divinum orationem dicant videntibus¹: « Nolite videre. Et adspicientibus: Nolite adspicere nobis ea quae sunt recta: loquimini nobis placentia, videite nobis errores ». At in his modo versamur, quibus maiorem potius gratiam quam invidiam nobis conciliatueros non dubitemus, cum nullius sint momenti quae reji- cuntur, summi vero ponderis, quae refinentur, confirmantur, et illustrantur.

41. Longe namque abest, ut ista scribendo obsecrare velimus serenissimam Venetæ reipublicæ gloriam, quam non necessario, sed potius voluntario (quod majoris est laudis) hospitio Romani Pontificis, tot tantisque exhibitis erga eum officiis, impensis dignis obsequiis effusa munificentia Christi vicario, digne promeruit; qui potius ad majorem lucem faces addimus, illustraturi eam magis magisque fulgoribus veritatis, tot admotis splendoribus, quod e latebris vindicata scriptorum monumenta nondum visa ad ea confirmanda conserimus. Tenebras vero propellimus eas, quibus tanta gloria quadam ostensa caligine obfuscatur, dum historia nobilissima anilis fabulae administratione vilescit. Nos igitur apertissima veritate monstrabimus, Alexandrum ipsum Romanum Pontificem nequaquam necessitate compulsum, fuga lapsu e manibus Friderici, habitu mutato Pontificio in coquinarium indumentum (quod fertur) Venetiis delituisse in monasterio Charlatis, sed potius Pontificia auctoritate, libera facultate, consilio tamen Sicilia regis delegisse liberam civitatem, eamdemque securam, ad quam invitaret pariter imperatorem, qui cum eo quae sunt pacis una tractaret: contulisse vero se in eam classe honorifica sibi parata ab eodem Willelmo rege Siciliae, comitesque ejus navigationis habuisse S. R. E. cardinales, neconon inter alios proceres legatos Sicilia regis.

42. Sed quod ab illis, qui ponunt latebras Alexandri, prætextur timor, qui ad fugam eum impulerit ob persecutionem Friderici, ex Victoria nuper parta minantis et insequentis: necessarium est corrutata tota vana moles, quam omni penitus fundamento carere paterbit, si ad res gestas anni superioris, easdemque fusiis enarratas memoriam revocaverint, cum invenerint Fridericum non viatorem, sed victimam profligatum bello fuisse a Mediolumensibus Dei ope victoribus; cum et non Alexandro pape eisdem confederato, sed misero Friderico vix fuga lapsu fuerint caplande latebrae,

et humili mutatione habitus adspectus fallendus intuentum. Cum et seniori usus consilio, pro pace legationem honorificentissimam Anagniam misit ad ipsum Alexandrum, enjus occasione ista meditari de mutuo congressu ad pacem decernendam idem Pontifex inchoavit, quod hoc anno perfecit. Repelant igitur quæ narrata sunt anno superiori, et plane videbunt, omnem de ineunda fuga latebrisque captandis cessasse penitus occasionem; vel ut ex iis manifestam detegant imposturam. His vero ita detectis, jam quod polliciti sunus, ab auctore, qui eraderat, cunctaque scribebat de Alexandri ipsius Vita Actis superioris saepe citatis, que Bibliotheca Vaticana antiquitus scripta custodil, narrationem aggrediamur. Haec enim ait:

13. « Porro Alexander papa, ut indubitanter ad colloquium imperatoris posset accedere, ordinato in Urbe vicario, versus mare Hadriaticum iter cum fratribus suis cardinalibus arripiuit. Et veniens Beneventum, inde Trojam, atque Sipontum, et montem Garganum transivit, et devenit in civitatem Licianam in maris littore sitam. Ibi enim devotus beati Petri filius rex Siciliae ad ejus obsequium preparaverat septem galeas, virtutibus et armis, prout tempus postulabat, munitas. Duos quoque de magnatibus terræ suæ, videlicet Romualdum Salernitanum archiepiscopum, et Rogerium Hadriensem maximum comitem, ut honorificentius cum eis incederet, illuc ad iusdem patris et domini presentiam destinavit. Ut autem imperatorem et Longobardos de suo Pontifex adventu redderet certiores, sex de fratribus suis cardinalibus Siponto usque Bononiam cum suis et aliorum fratrum equitaturis premisera». Et post enarratas res gestas inter imperatorem Constantinopolitanum et Soldanum, de quibus nos, ne adeo diversa miscantur, postea dicturi sunus, haec subiicit :

« Interea Viterbiensis ille ridiculus antipapa de malo semper in pejus deficiens, ubi pacem et concordiam inter Alexandrum papam et imperatorem sine se familiariter tractari percepit, ubi et securitatem firmam cunctis viatoribus datum indubitanter cognovit, cum proceribus suis ita vehementer indoluit, ac si cor ejus medium crepuisset ». Haec de statu tunc temporis antipapæ Viterbiæ degentis, seipsum in errore vorantis. Subdit de premissa legatione ab Alexandro, antequam e Campania ad Hadriaticum mare perrexil, quam omiserat, dicens :

14. « Antequam Anagnia Pontifex Alexander exiret, Humbaldum Ostiensem episcopum et Baiuernum diaconum cardinalem Sancti-Georgii ad imperatoris presentiam ea occasione præmisit, ut securitatem, quam Magdeburgensis archiepiscopus cum sociis suis promiserat, ab eodem imperatore per exhibitionem juramenti manifeste recipierent. Cuncti autem per partes Tuscæ in Lombardorum intraverant terram, et circa Mutinam eundem imperatorem satis pacificum invenerunt, qui eos

¹ Isa. xxx.

hilari vultu et reverentia suscepit, et honorificentia plurima honoravit. Præsentibus itaque multis episcopis et principib[us], coram ipsis legatis Fridericus imperator C. filium marchionis Montisferrati super sancta Evangelia jurare fecit in anima sua, eamdem securitatem, quam legati apud Anagniam indubitate præstiterant, conservare. Insuper ad majorem bona voluntatis, quam gerebat de pace, ostensionem, omnes principes Alemanno, qui secum aderant, tandem securitatem fecit nihilominus per jusjurandum corroborare. In diebus illis Cremona respiciens retro, absque gravamine de jurando, a confederatione aliarum civitatum impudenter recessit, et ad imperatorem non sine magna ignominia se convertit. Unde indignationem Ecclesiæ, et aliorum Lombardorum odium et inimicitiam juste incurrit. Terdona quoque non post multum temporis idem reprehensibiliter fecit, et eadem se infamia contumeliosa involvit.

15. « Audiens autem ista apud Vastum in mari Hadriatico vadum, ubi tempus opportunum navigationi expectabat summus Pontifex, valde est miratus, sed de aliarum civitatum stabilitate dubitare non potuit. Ceterum cum valida maris tempestas ipsum jam per triginta dies contra propositum suum ibi detinuissest invitum, ecce insuper Auster diu desideratus advenit, et statim nautæ ad transfretandum eundem Pontificem alacriter invitauerunt. Qui consurgens circa medium noctis instantis Quadragesima, valde mane post missam et receptos cineres, pelagi vastitatem lætus intravit cum undecim galeis, et aliis duabus oneratis victualium copiis, et albis caballis, absque aliis navigiis. Ita rex Siciliæ auxilium numerum gallearum ad decorum Pontificis. Erat autem delectabile ad videndum, navalem exercitum suleantem dorsum pelagi velis protensis prospero vento. Sed circa meridiem superveniente hora sexta, est prorsus extictus Auster, et illico facta est in mari turbatio maxima. Tinnerunt igitur omnes, Pontifex autem non fuit omnino securus. Tunc decem galæ cum ipsis Pontifice et fratribus suis cardinalibus versus anteriores insulas in remigando non segniter labaverunt. Tandem suffragantibus beatorum Petri et Pauli meritis, eadem die circa noctem, ad insulam quæ dicitur Polacrosa, prospero, Deo gratias, cursu applicerunt. Pontilex autem fatigatus ex nimia procellosi maris turbatione, in terram libenter descendit, et apposita copiosa mensa hilariter convivavit.

16. « Post modicum vero temporis, cum iam quiescerent omnia, ex insperato desideratus nautis Auster arrisit, et eos ad iter agendum non mediocriter animavit. Exultantibus igitur cunctis, cum gaudio vela universa in altum citissime sunt elata, et unusquisque ad exercendum commissum sibi negotium in ipsa noctis obscuritate vigilans permanxit. Precedente itaque cum magno lumenari galea summi Pontificis, aliae ipsam sequentes, per totam noctem omnes alacriter navigarunt. Et al-

tera die circa meridie in insulam, quæ vocatur Alexa, venerunt. Et post celebratam ibidem missam, cum magno gaudio et laetitia ad mare convernerunt. Et exinde ceteras Dalmatiae insulas transcedentes, in proxima Dominica, priusquam sol illucesceret, ad civitatem Jaderæ, que sita est in capite Hungariae regni, enmdem Pontificem cum suis fratribus, Manfredo videlicet Praeuestino episcopo, Joanne tituli Sancte-Anastasie Bausonæ tituli Sancte-Pudentiane presbyteris cardinalibus: Cyntio tituli Sancti-Hadriani, et Ingone Sancti-Eustachii diaconis cardinalibus: Romualdo quoque Salernitano archiepiscopo, et Rogerio illustri comite per merita beatorum Apostolorum sanum et alacrem portaverunt. Et quoniam nondum quisquam Romanus Pontifex civitatem ipsam intraverat, de novo ipsis papæ adventu facta est in clero et populo illius loci communis laetitia, et ineffabilis exultatio collaudantium et benedicentium Dominum, qui modernis temporibus, per famulum suum Alexandrum successorem beati Petri, Jadertinam civitatem dignatus est visitare. Itaque preparato sibi de Romauo more albo caballo, processionaliter duxerunt eum per medium civitatem ad beatæ Anastasie majorem Ecclesiam, in qua ipsa virgo et martyris honorificè tumulata quiescit, immensis laudibus et canticis altissime resonantibus in eorum Sclavica lingua. Post quartum vero diem exiit Jadera, et per Selavorum insulas, et maritimas Istriæ civitates felici cursu transiit faciens, ad monasterium Sancti-Nicolai situm in faueibus Rivialti alacriter, Domino auxiliante, pervenit.

17. « Anno igitur sui Pontificatus decimo octavo, X (XI) kalend. Aprilis, Indictione decima, beatus Pontifex Alexander cum ingenti honorificentia Venetas prium intravit, occurrente sibi duce cum patriarcha et episcopis et nobilibus, cum clero in navium copiosa multitudine. Eo autem in palatum patriarchæ super Rivoalto deducto, prædictus Magdeburgensis episcopus cum electo Wormaciensi, protonotarioque, accesserunt ad eum, dicentes: Dominus noster imperator eneta qua inter vos et eum de pace nobis mediantibus tractata sunt et conscripta, paratus est adimplere. Sed in civitate Bononiensi, quam ejus principes nimis habent suspectam, convenire nullatenus potest. Unde clementiam ipsam vestram suppliciter exoramus, quatenus alium locum ipsis et vobis congruum, Ravennam videlicet, vel Venetas eligere satagatis. Quibus beatus Pontifex constanter sine mora respondit: Diu est, quod mediantibus fratribus nostris Ilumbaldo Ostiensi episcopo, et Rainerio diacono cardinali, cum Lombardis imperator convenit, ut ipse in Imola, et nos in Bononia debeamus pariter convenire. Ideo nos absque Lombardis et consilio fratrum nostrorum, qui circa partes Bononiae nostrum prestolantur adventum, locum ipsum mutare non possumus nec debemus. Si ergo minime displicet, quod prius sibi sponte

consensit; sibi debet non nobis talem conditionem sœpe positam imputare. Veruntamen, ut incepsum bonum pacis ad desideratam consummationem celerius valeat, operante Domino, pervenire, nos usque Ferrariam sine mora venire studebimus, quatenus ibi cum fratribus nostris et rectoribus Lombardiae deliberare, et eligere plenarie possimus quod pro ultraque parte congruentius fuerit faciendum. Quod verbum quia legis bene complacuit, per litteras Apostolicas universis episcopis et rectoribus civitatum Lombardiae mandavit, ut in Dominica die Passionis ad ejus præsentiam in ipsa civitate, Deo favente, conveniant.

18. « Interim vero cum turbae multæ irruerent in eum, et ex civitatibus circumpositis multitudine nobilium properaret ad ejus præsentiam, ut videarent illum, et audirent tanquam Angelum a Deo missum, dignum duxit in proxima Dominicæ, *Lætare, Jerusalem*, ad Ecclesiam B. Marci solemnia missarum celebraturus accedere. Indutus ergo saecris vestibus, et de consuetudine auream ferens rosam, cum episcopis et cardinalibus ad altare magius processit. Post Evangelicam lectionem populo Dei ex diversis partibus congregato pastoraliter prædicavit. Et completis missarum officiis, rosam quam deuterulat duci Venetiarum in signum gratie Sedis Apostolicae contulit. »

Hic siste gradum paululum, lector, et quod obiter audire contigit de sacro Ecclesiæ ritu, quo summus Pontifex in Dominicæ *Lætare*, rosam auream benedicit et fert altare, donaque cui vult: habes de hoc eodem sacro ritu ejusdem temporis scriptorem nolissimum Petrum Blesensem, qui sermone decimo quinto ejusdem antiquæ consuetudinis meminit, et tanta rei mysterium pandit, quod Dominicæ illa *Lætare*, septima numeretur a dominica Septuagesimæ. Sed hæc cursus; in his enim immorari non licet, quod nec Pontifex remoretur, sed concito cursu Ferrariam properet. Pergit enim auctor :

19. « In eadem quoque seplimana cum gloriose gallearum exercitu (quod erat delectabile visu) exivit Venetiis et per fauces Padi ascendens cum gloria et honore venit in suam civitatem Ferrariam. In sequenti vero die principales persone, quæ inferius annotantur, ab ultraque parte ad præsentiam Pontificis convenierunt. Ex parte Lombardorum Aquileiensis patriarcha, Ravennatensis et Mediolanensis archiepiscopi, et eorum comprovinciales episcopi, rectores civitatum cum marchionibus et comitibus, Saleruitanus quoque archiepiscopus cum Rogerio Hadriensi comite: sed ex imperatoris parte, Moguntinus, Coloniensis, Trevensis, Bisuntinus, cum aliquibus suffraganeis episcopis, electoque Wormaciensi, et protonotario. Quibus ad iuxicem congregatis, de loco ubi papa securi posset cum imperatore præsentialiter convenire, cum non modica inter partes alteratio existeret, Lombardis potenter Bononiam, vel Placentiam, aut Ferrariam, sive Paduanam; imperatoris

autem principibus Papiam, aut Ravennam, aut Venetas eligentibus: Pontifex cum nuntiis regis Siciliæ Venetas in hunc modum elegit: ut si dux cum populo Veneto juratoriam cautionem prestatet, quod, antequam pax firmiter confirmata esset, sine consensu papæ imperatorem intrare Venetas nullatenus permitterent, et venientes illuc, sive redeuentes nullo modo impedirent: tunc pars ultraque ad locum ipsum accederet. Quod ad verbum Pontificis factum est.

20. « Exivit ergo Alexander papa Ferraria cum episcopis et cardinalibus, septimo idus Maii, et sine mora Venetas remeavit, cujus vestigia partes utraque celeriter sunt subsecutæ. Constitutis itaque principibus et Lombardis in conspectu principis de reconciliatione pacis inter alterutros tractare cœperunt. Sed quia de feudis maxima inter eos controversia vertebarat, et pax Ecclesiæ absque illorum pace, quia cum Ecclesia contra imperium firmiter fieri non debebat, tractatus ipse, multis intervenientibus induciis, usque ad Apostolorum Petri et Pauli Octavias processit.

« Ea igitur die pax Ecclesiæ in ea forma, quæ de consensu patrum (partium) ordinala fuerat, et scripto firmata de consensu principum, qui praesentes aderant, imperatoris assensu est roborata. Pax quoque Siciliæ regi proximis kalendis Augusti usque ad quindecim annos eodem modo approbata est. Super quibus chartæ hinc inde concorditer factæ, et a singulis partibus in bona voluntate receptæ sunt. Quibus ita peractis, ad instantiam principum imperatori licentiam dedit Pontifex veniam usque Chiogiam, quatenus in loco ipso a Pontifice parum distante, constitutis in ejus præsentiam cardinalibus illis et principibus, qui cursum pacis et treguarum fere jam consummaverant, cum ipsa imperiali auctoritate, Domino cooperante, plenum sortiretur effectum, et immutabile firmamentum. Venit ergo illuc imperator, et ad ejus præsentiam cardinales et principes pariter convererunt, omnia, quæ de pacis bono ejus consensu fuerant ibi concorditer transacta, ostendentes. Auditis itaque omnibus quæ gesta fuerant et plenarie intellicitis, licet ab his qui pacem oderant valde turbatus fuerit et commotus, quatenus principes in facie ipsi restiterint, omnia tandem, sicut in præsencia Pontificis gesta fuerant et conscripta, rata habuit, et ea confirmare sponte promisit. Tunc factum est, quod ei in audiencia eorumdem cardinalium et principum, Diedo comiti filio C. marchionis præcepit, ut in anima sua coram domino papa, nuntiis regis Siciliæ, et Lombardis publice juraret in hunc quæ sequitur modum.

21. « Ego comes Diedo juro, quod dominus imperator mandavit mihi, ut in anima sua jurarem juramentum, quod nunc facturus sum. Et postquam mandavit, non revocavit mandatum. Et ego ex eodem imperatoris mandato juro in anima sua, quod ex quo venerit Venetas, omni quæstione et contradictione semota, faciet jurare in anima

sua, quod pacem Ecclesie sicut disposita est per mediatores ex scripto, et pacem regis Siciliae usque ad quindecim annos, sicut scriptum est, et treguam Lombardorum, sicuti est per mediatores utriusque partis dispositum in scripto, quod et apud eosdem mediatores continetur, bona fide servabit, et principes suos hoc ipsum jurare faciet. Simili modo praecepit Sigilbothus camerario suo in hunc modum jurare.

« Ego Sigilbothus juro, quod ex quo dominus imperator venerit Venetiis, juramentum ipsum pacis Ecclesie, et regis Siciliae, et treguae Lombardorum faciet prastari in anima sua, et principes suos similiter jurare faciet ». Haec Acta.

No quid autem pretereat ejusdem Alexandri Pontificis rerum tunc gestarum Venetiis, quae sibi fidem vindicent ex publicis monumentis, authenticum extat Diploma ejusdem Pontificis datum Venetiis post quatuor dies ab Octavis Apostolorum, nempe sexto idus Julii, quo ipse concessit monasterio Sanctae-Mariae in Organo, Ordinis sancti Benedicti cum privilegio exemptionis alias pteras immunitates. Datum ipsum habetur ad ejus abbatem nomine Opizonom. Cui et subscripti leguntur post Pontificem omnes qui cum eo erant Venetiis cardinales. Quinanumque fuerint, ut sciatur, hic eorumdem nomina describemus, simulque quod sequitur, tempus ejusdem dati Diplomatici in fine ejusdem exaratum :

« Ego Alexander Catholicae Ecclesie episcopus.
« Ego Humbaldus Ostiensis episcopus.
« Ego Gualterius Albanensis episcopus.
« Ego Conradus Moguntinensis archiepiscopus, et Sabinensis episcopus.

« Ego Willermus Portuensis et Sanciae-Rufini episcopus.

« Ego Manfredus Prenestinus episcopus.
« Ego Hildebrandus Basilice duodecim Apostolorum presbyter cardinalis.

« Ego Joannes presbyter cardinalis tituli S. Anastasiae.

« Ego Boso presbyter cardinalis tituli S. Pudentianae, tituli Pastoris.

« Ego Theodinus presbyter cardinalis tituli S. Vitalis, tituli Vestinae.

« Ego Petrus presbyter cardinalis tituli S. Susanna.

« Ego Hyacinthus diaconus cardinalis S. Mariae in Cosmedin.

« Ego Arditio diaconus cardinalis S. Theodori.

« Ego Cynthius diaconus cardinalis Sancti Hadriani.

« Ego Hugo diaconus cardinalis S. Eustachii juxta templum Agrippae.

« Ego Rainerius diaconus cardinalis S. Gregorii ad Vetus aureum.

« Datum Venetiae in Rivoalto per manum Gratiani sancte Romane Ecclesie subdiaconi et notarii, sexto idus Julii, Indictione decima, Incarnatione

nisi Dominica anno millesimo contesimo septuagesimo septimo, Pontificatus vero domini Alexandri papae Tertii anno decimo octavo ».

Desunt autem aliqui cardinales, recensiti a Rogerio Iujus temporis accurato satis scriptore, quos diverse occasiones fecerunt absentes. Sunt hi :

« Albertus presbyter cardinalis.

« Vivianus presbyter cardinalis.

« Laborans diaconus cardinalis S. Marie in Porlicu ». Cujus etiam ejusmodi extat mentio in dedicatione Ecclesie facta Verone per patriarcham Aquileensem post aliquot annos, cui idem Laborans interfuit, his verbis conscripta :

« Anno Domini m. c. LXXXV, Indictione tertia, die sabbati vii intrante Novembr. dominus patriarcha Gotifredus Aquileiensis dedicavit Ecclesiam S. Marie Antiquae, ubi fuerunt dominus Laborans, et dominus Adelardus S. R. E. cardinales, et dominus Pepo episcopus de Padua, et dominus Opizo Organensis abbas, etc ». Extat in eadem Ecclesia.

22. Sed a quibus digressi summus, recurramus ad Acta, quae pergunt : « His ita hoc modo completis, Pontifex ducem et populum Venetum a juramento, quo tenebatur, absolvit, et ut dominum imperatorem honorifice Venetas ducerent, eis praecepit. Quod dux desideranter implere festinans, in praeparatis sex galeis emendati imperatorem usque ad monasterium Sancti-Nicolai, quod est situm in capite Rivalitti, cum gloria et honore conducere fecit.

« Allera die, in vigilia S. Jacobi, summo mane Pontifex misit ad imperatoris presentiam Homobaldum Ostiensem, et Willelmum Portuensem episcopos, et Joannem tituli S. Anastasiae et Theodinum tituli S. Vitalis, et Petrum tituli S. Susanna presbyteros cardinales, et Hyacinthum diaconum cardinalis S. Mariae in Cosmedin. Qui ad eum venientes, postquam imperator renuntiavit schismam Octavianum, Guidonis Cremonensis, et Joannis de Struma, post promissam quoque obedientiam venerabili patri domino Alexandro tanquam Catholicis Pontificis, ejusque successoribus canonice intrantibus : ipsum a sententia excommunicationis pariter absolverunt, et Catholicas unitati aggregarunt. Idemque factum est de majoribus ipsis principibus, qui eodem vinculo tenebantur, iuxta primum Ecclesie morem.

23. « Exinde imperator tanquam Catholicus principis accessit ad presentiam ipsius Pontificis, qui ante fores Ecclesie Sancti-Marei cum fratribus suis cardinalibus residencebat, in communione pacis expectantibus : et deposita chlamyde, prostravit se in terram, et de osculatis Pontificis tanquam principis Apostolorum pedibus, vera pacis osculum ipsi devotissime dedit. Tunc repleti sunt omnes gudio magno, et praem nimia laetitia vox clamantium, TE DEUM LAUDAMUS, insomnit usque ad idera ; statimque Augustus, apprehensa Pontificis

dextera, cum canticis et laudibus usque ad chorum Ecclesie ipsum deduxit, et inclinato capite benedictionem ipsius reverenter suscepit.

« In sequenti vero die, qua celebratur festum sancti Jacobi Apostoli, idem Alexander papa rediit, et celebraturus solemnia missarum, cum festiva processione patriarcharum, archiepiscoporum, episcoporum, presbyterorum, diaconorum cardinalium, et aliorum ministrorum, juxta saerum ordinem processit. Imperatore igitur in choro stante, clerus Teutonicus missa introitum altisonis vocibus psallere coepit, et totum decantando officium cum omni jubilatione peregit. Post Evangelium autem et sermonem factum ad populum, imperator denuo ad vestigia ejusdem Pontificis cum principibus suis devotissime processit, et apertis thesauris suis aurum post pedum oscula obtulit. Decantata itaque missa, idem dexteram Pontificis apprehendit, et extra Ecclesiam usque ad album caballum conduxit ipsum, et streguam, stapham scilicet, fortiter tenuit. Cum autem frenum acciperet, et stratoris officium vellet adimplere, Pontifex, quia iter ad mare nimis videbatur prolixum, pro facto habuit, quod affectuo se voluit adimplere. »

24. *Ejusdem Alexandri litterae gratulatoriae ad diversos date.* — Dum in his esset idem Alexander papa, fidelem amicum Petrum Cassinensem abbatem, et archiepiscopum Capuanum de his que haecen gesta essent cum imperatore, redditum his litteris certiores :

« Alexander episcopus, servus servorum, etc. dilectis in Christo filiis Petro Cassinensi abbati, et Capuano archiepiscopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Exigunt gratissimae devotionis obsequia, que nobis et Ecclesie tam devote, quam fideliter exhibuisse noscimini, ut felices successus ipsius Ecclesie, vobis scilicet devotis et spiritualibus (specialibus) filiis, spiritualibus litteris describamus; cum dignum sit, conveniens et honestum, ut quos ita habuimus in nostra devotione firmos et stabiles, de prosperitate nostra, et ipsius Ecclesie reddamus hilares et gaudentes. Agile itaque una nobiscum gratias omnipotenti Deo, qui habitat in altissimis, et humilia respicit de supernis, de cuius munere venit, ut navicula Petri diu et graviter procellosis fluctibus et validissima tempestate quassata, nunc tandem portum salutis attigerit, et pacatis saevientis maris procellis, debita et desiderata pace letetur. Sane XII instantis kalend. mensis Augusti de mandato hujusmodi filii nostri in Christo illustris Romanorum imperatoris, filius marchionis Alberti, vir nobilis magnus et potens, et camerarius ipsius imperatoris, praesentibus principibus Ecclesiasticis et secularibus Teutonici regni, publice in anima ejus in praesentia nostra coram immenso hominum multitudine praestitum, tactis sacrosanctis Evangelii, juramentum, quod postquam idem imperator veniret Venetas, omni contentione et contradictione seposita, (so-

pita), pacem Ecclesie, sicut per fratres nostros et principes suos deposita est et tractata, et pacem hujusmodi filii nostri in Christo Willielmi illustris Siciliae regis, usque ad decimum quintum annum, et treguum Lombardorum usque ad septem annos in anima sua, et a principibus suis faceret, sicut in scripto pacis et tregua continetur, juramento firmari: nono vero kal. Augusti, praeftus imperator, sicut tractatum fuerat et dispositum, venit ad Ecclesiam beati Nicolai, quae per unum mililiare a Venetiis distat, et tan ipse, quam archiepiscopi, episcopi, et alii principes Teutonici regni abrenuntianti schismati, per fratres nostros episcopos et cardinales, de mandato nostro, praesentibus quibusdam aliis, absolutionis beneficium meruerunt, et deinde venerunt Venetas, et ibi ante Ecclesiam beati Marci praedictus imperator, innumera multitudo virorum et mulierum praesente, et alta voce reddente laudes et gratias Altissimo, nobis summo Pontifici obedientiam et reverentiam humiliiter et reverenter exhibuit, et recepto a nobis pacis osculo, dextravit nos devote, et cum reverentia qua decuit et devotione, usque ad altare in Ecclesiam introiit.

« Sequenti vero die, in festo beati Jacobi ab eodem imperatore rogati ad praedictam Ecclesiam Sancti Marci solemnia celebraturi missarum accessimus, et nobis illuc venientibus, praeftus imperator extra Ecclesiam obviam venit, et dextro latere nostro devote suscepito, nos in Ecclesiam introduxit, et peractis missarum solemniis, nos usque ad ipsius Ecclesiae portam dextravit. Et cum ascenderemus palafredum nostrum ibi paratum, stapham tenuit, et honorem omnimodum et reverentiam nobis exhibuit, quam praedecessores ejus nostris consueverunt praedecessoribus exhibere. Erit itaque sollicitudinis veslae, nobis et Ecclesiae in prosperis congaudere, et effectum pacis alii devotis Ecclesiae filiis aperire, ut ii quos zelus dominus Domini tangit, de pacis nomine divinitus dato, in Domino gaudent et exultent. Datum Venetiis in Rivoalto, sexto kalendas Augusti ». Iacetus Alexander papa. Quam quidem Epistolam reportam una cum aliis in parvo Codice Basilicæ Vaticanae hic tibi describendam curavimus, ut intelligas, vel ex his veritatem Actorum Vitæ Alexandri, cum quibus eadem Alexandri Epistola miram habeat continuationem atque consensionem, ut nou dubites eamdem esse germanam. His quidem similes, ejusdemque argumenti itidem tunc Venetas ab eodem Alexandro papa datas litteras in Angliam recitat Rogerius in Annalibus istis verbis :

25. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Richardo Cantuariensi episcopo et suffraganeis ejus, et dilectis filiis abbatis specialis ad Romanam Ecclesiam pertinentibus, in archiepiscopatu Cantuariensi constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Immensas laudes et gratias agimus omnipot-

tenti Deo, qui licet navem Petri diu permisisset procellosa maris tempestate quassari, nunc tandem imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna, ita ut pacatis maris saevientis fluctibus, praedicta navis ad portum quietis reduta sit et salutis. Sane charissimus in Christo filius nosler Fridericus illustris Romanorum imper. proximo præterito die, Dominica ante festum B. Jacobi, cum principibus Ecclesiasticis et secularibus Teutonici regni cum multa devotione venit Venetiam ad presentiam nostram; et ibi coram innumera multitudine virorum ac mulierum altis vocibus resonantium laudes Altissimo, nobis sicut summo Pontifici omnem reverentiam et honorem exhibuit, et in festo B. Jacobi nobis ad preces ejus B. Marci Ecclesiam adeuntibus pro celebrandis missarum solemnis obviam venit; et finita missa, quam a nobis licet indignis reverenter audivit, nobis omnem honorem exhibuit quem prædecessores ejus nostris consueverunt antecessoribus exhibere. In kalendis vero instantis mensis Augusti præfatus imperator, ubi erat numerosa hominum multitudo, in anima sua jurare fecit; et principes sui, quos presentes habebat, tam Ecclesiastici quam secularium, præstolo juramento firmaverunt, quod pacem Ecclesiae perpetuo et pacem charissimi in Christo filii nostri Willelmi, illustris Siciliae regis, usque ad quindecim annos, et treguam Longobardorum a prædictis kalend. Augusti usque ad sex (vii) annos, sicut pax et tregua ipsa disposita est et tractata, et in scriptis redacta illasam debeat et illibatam servare. Sicut autem idem imperator nos in Catholicum papam, et spiritualem patrem recepit, ita nos eum in Catholicum imperatorem, et uxorem ejus in Catholicam imperatricem, et filium ipsum in Catholicorum regem recepimus. Agite itaque gratias Creatori nostro, qui sponsam suam sacrosanctam Ecclesiam sua miseratione resperxit et ei post multas persecutions, quibus graviter pressa est et affrita, per suam gratiam plenam pacem reddidit et quietem. Data Venetia in Rivoalto, octavo idus Augusti ». Ac has, que sequuntur, dedit ad Eboracensem archiepiscopum et Dunelmensem episcopum, conformes illis, quas datas vidimus ad abbatem Cassinensem:

26. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Rogero Eboracensi archiepiscopo, Apostolice Sedis legato, et Iliongi Dunelmensi episcopo, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Exigunt gratissimæ devotionis obsequia, quæ nobis et Ecclesiae tam devote quam laudabiliter exhibuisse noscimini, ut felices successus Ecclesiae vobis, sicut specialibus et devotis Ecclesiae filiis spiritualibus describamus, cum dignum sit et conveniens, et honestum, ut quos ita habuimus in nostra devotione firmos et stabiles, de prosperitate nostra, et ipsius Ecclesiae reddamus hilares et gaudentes. Agite itaque una nobiscum gratias

omnipotenti Deo, qui habitat in altissimis, et humilia respicit de supernis, de cuius munere venit, ut sponsa sua sacrosancta Ecclesia diu et graviter procellosa fluctibus, et validissima tempestate quassata, nunc tandem portum salutis attigerit; et pacatis saevientis procellis, debita et desperata tranquillitate leletur. Sane, duodecimo kalend. instantis mensis Augusti, de mandato charissimi in Christo filii nostri Friderici illustris Romanorum imperatoris, fitius marchionis Alberti vir nobilis magnus et potens, et camerarius ipsius imperatoris, praesentibus principibus Ecclesiasticis, et etiam secularibus Teutonici regni, publice in anima ejus in presentia nostra coram innumerosa hominum multitudine presliterunt, tactis sacro-sanctis Evangelii, juramentum, quod postquam idem imperator veniret Venetias, omni quæsitione et contradictione sopita, pacem Ecclesiae, sicut per fratres nostros et principes suos disposita est et tractata, et pacem charissimi in Christo filii nostri Willelmi illustris Sicilia regis, usque ad quindecim annos, et treguam Longobardorum usque ad sex annos in anima sua, et etiam a principibus suis faceret, sicut in scripto pacis et treguae continetur, juramento firmari, et principes Teutonici regni, scilicet venerabiles fratres nostri Magdeburgensis, Coloniensis, et Christianus dictus Moguntinus archiepiscopi, et quidam alii in anima sua pro se jurare fecerunt. Nono vero kalend. Augusti, præfatus imperator, sicut tractatum fuerat et dispositum, venit ad Ecclesiam beati Nicolai, quæ per unum milliare distat a Venetiis; et ibi tam ipse quam archiepiscopi, episcopi, et alii principes Teutonici regni abrenuntiantes schismati, per fratres nostros episcopos et cardinales de mandato nostro, praesentibus quibusdam aliis, absolutionis beneficium meruerunt. Deinde venerunt Venetias, et ibi ante Ecclesiam beati Marci prædictus imperator, innumera multitudo virorum et mulierum presente, alta voce redrente gratias et laudes Altissimo, nobis sicut summo Pontifici obedientiam et reverentiam humiliiter et reverenter exhibuit; et recepto a nobis pacis osculo, nos devote dextravit, et cum reverentia qua decuit et devotione, usque ad altare in Ecclesiam introduxit. Sequenti vero die, in festo beati Jacobi, ab eodem imperatore rogati, ad prædictam Ecclesiam Sancti Marci solemnia celebraturi missarum accessimus; et nobis illuc venientibus præfatus imperator extra Ecclesiam obviam venit, et dextro latere nostro devote suscepto, nos in Ecclesiam introduxit; et peractis missarum solemnis, nos usque ad ipsius Ecclesiae portam dextravit; et cum ascendenderemus palafredum nostrum ibi paratum, slapham tenuit, et omnem honorem et reverentiam nobis exhibuit, quam prædecessores ejus nostris consueverunt antecessoribus exhibere. Erit itaque sollicitudinis vestre, nobis et Ecclesiae in prosperis successibus congaudere, et effectum pacis alii devotis Ecclesiae filiis aperire: ut hi, quos zelus domus Domini

tangit, de pacis munere divinitus dato, in Domino gaudent et exultant. Data Venetiis in Rivoalto, septimo kalend. Aug. ». Hactenus Alexandri Epistole ex Rogerio in Annalibus Anglicanis. At non has tantum superioris recitatas Epistolas ab Alexandre papa tunc eodem argumento esse conscriptas, par est credere, sed alias ad diversos Ecclesiarum antistites, eosque potissimum, qui diuturni schismatis tempestate, fluctuante Petri navicula, labrassent in remigando: ut quos moror de Ecclesia schismate dejecisset, de ejusdem unitate novum judicium, sed inexpectatum erigeret.

27. *Absolutiones schismaticorum et Synodus Venetiis, ubi pax firmata.* — Sed quod ad easdem res gestas pertinet: jungamus his reliqua Alexandri papae Acta superioribus coherentia; sic enim se habent: « In crastino autem circa nonam horam imperat, cum pucis Pontificem filiali affectu visitavit, et usque ad ejus cameram, ubi cum episcopis et cardinalibus familiariter residuebat, alacriter se perduxit. Congratulati sunt ergo omnes ad invicem, et post affectuosa colloquia, et mixtos seriis sine detrimento dignitatis jocos, Augustus petita et impetrata licentia, hilaris ad hospitium remeavit.

« Kalendis vero mensis Angusti, convocatis notariis, et universis Lombardorum rectoribus, Pontifex, et imperator in consistorium pariter intraverunt. Tunc imperator coram Pontifice cum omni adjutorio, praecepit comiti Henrico de Res., qualiter in anima sua ipsius imperatoris juraret, quod pacem Ecclesie et imperii, et pacem regis Sicilie usque ad quindecim annos, sicut etiam per mediatores utriusque partis dispositum et descriptum fuerat, bona fide servabit. Præsentibus quoque principibus nihilominus jussit ad candem pacem et treguan ut pariter jurarent, quod bona fide servarent. Comes.... mox et ipse juravit super sancta Dei Evangelia. Juraverunt et sequentes principes hoc modo, videlicet:

- « Ego Christianus Moguntinus archi.
- « Ego Philippus Coloniensis archi.
- « Ego V. Magdeburgensis archi.
- « Ego B. Trevirensis archi.
- « Ego P. Pictaviensis archi.
- « Ego C. electus Wormatiensis.
- « Ego R. imperiali auctoritate protonotarius.
- « Ego C. Mantuanus episcopus.
- « Ego C. cancellarius.

« Ego G. comes juramus in manibus vestris super haec sancta Dei Evangelia, quod pacem Ecclesie et imperii, et pacem regis Sicilie usque ad quindecim annos, et treguan Lombardorum usque ad sex (vi) annos, sicut statutum est et scriptum per mediatores utriusque partis, bona fide servabimus et absque fraude. Sic Deus nos adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia.

« Ex parte vero Sicilie regis eodem modo juravit Romualdus Salernitanus archiepiscopus, et Rogerius comes Andriensis.

« Ex parte vero Lombardorum jurarunt qui presentes erant, scilicet, de Mediolano Gerardus Piscis.

- « Rogerius et Marcellinus consules.
- « De Placentia Willielmus Letatorius.
- « De Brixia Albertus de Gambara.
- « De Bergano Alberatus.
- « De Verona Caecius consul.
- « De Parma Vetus.
- « De Regio Antemanus.
- « De Bononia Picamontes potestas eorum.
- « De Novaria Willielmus Gueliri.
- « De Alexandria Hubertus de Foro.
- « De Padua Tessulanus potestas.
- « De Venetia Gozelinus.

28. « Absoluto autem imperatore, sequaces quoque ejus intrusi, et schismatici ad sinum matris Ecclesie catervatim confluentes, absolvit humiliter postulantes, refutarunt et anathematizarunt, abjurantes super sancta Evangelia omnem haeresim extollentem se adversus sacrosanctam Romanam Ecclesiam, et præcipue schisma, haeresim et factionem Octavianu, et Guidonis Cremensis, et Joannis de Struma; corumque ordinationes irritas esse pronuntiantes, fidelitatem quoque et obedientiam domino suo pape Alexandro, ejusque successoribus Catholicis promittentes, reconciliati sunt et unitati Ecclesie aggregati. De quorum numero famosiores duximus nominandos, Christianum Moguntinum, Philippum Colonensem, V. Magdeburgensem, Trevirensim, Patavensem, Wormatiensem electum, Augustanum, Massiliensem, Argentinum, Halberstadensem, Papiensem, Placentinum, Brixensem, Novariensem, Aquensem, Mantuanum, Baneoregensem, Pisauensem, Faveuentinensem, Guidonem Cremensem promotum in levitam, V. quondam Cluniacensem abbatem, et intrusum Sancti-Georgii in Velo aureo, atque vicinum ejus Sancti-Salvatoris intrusum. Aliorum vero resipescientium schismaticorum multitudinem penitus ignoramus.

29. « Eodem tempore, decimo sexto kalendas Septembri, in Ecclesia Sancti-Marci Venetiis Alexander papa cum archiepiscopis, episcopis et aliis Ecclesiarum prelatis Halis et Alemannis Synodum celebravit, in qua iuxta eum imperator resedit: ubi pacem inter Ecclesiam et imperium, et pacem imperatoris cum Sicilie rege, et tregnas Lombardorum, sicut superioris est ordinatum, communis ascensione roboravit atque firmavit. Sed ad maiorem ipsius soliditatem Pontifex in hunc modum excommunicationis sententiam protulit: ut quiunque pacem ipsam, vel treguas infringere, nisi requisitus infra quadraginta dies, et commonitus satisfaceret, eandem excommunicationem incurseret. In schismatics vero, qui nondum resipuerant, quousque satisfecerint, anathematis sententiā innovavit.

« In diebus illis cum haec agerentur, C. comes Berlin. absque liberis decedens, Venetiis pro remis-

sione defectorum suorum, parentumque ipsius, castrum ipsum Bertinorum, quod alio nomine dicitur Susnianum, et lotam terram suam (licet ab antiquo juris B. Petri fuerit) sacrosancte Romanae Ecclesie in propriam hereditatem donavit, et ad maiorem donationis ipsius firmatam, domino Alexandro papae, ejusque successoribus publicum exinde instrumentum fieri fecit. Quamobrem pro recipiendis investituris ipsius castri, quod est caput comitatus totius, Pontifex absque mora illuc misil Rainerium diaconum cardinalem, et R. subdiaconum, et P. Saracenum dapiferum suum; per quos investituram et possessionem illius comitatus in palestalem et dominium Sedis Apostolicae recepit et definitum.

30. « Deinde post Synodus celebratam, decimo quinto kalendas Octobris pro confirmatione pacis imper. has litteras scripsit :

« Reverendo in Christo patri domino papae Alexandro, sacrosanctae Romanae Ecclesiae summo et universalii Pontifici, Fridericus Dei gratia Romanorum imperialor semper Augustus, debitam obedientiam et filialis devotionis affectum.

« Cum imperatoria ac regia majestas ad hoc in terris ordinata sit, ut per eius operam totus orbis pacis gaudet incremento, nos, quos Deus in solio imperii Rom. constituit, eam diligenter amplecti, et ferventius conservare debemus ac volumus. Inde est quod pacem Eccl. et imperii, secundum quod a principibus nostris et cardinalibus Romanae Ecclesiae disposita est et ordinata, et in scripto principum nostrorum sigillis signata continetur, sicut per interpositum personam jurare fecimus, sic presenti scripto nos observare promittimus, et confirmamus, et ratum in posterum permanere volumus, et sic deinceps firmiter observabimus, et faciemus quatenus in nobis fuerit, Deo propilio, observari. Datum apud Venetias in palatio dueis, decimo quinto kal. Octobris, Indictione decima ». Littere aulem principum sic se habent :

31. « Domino suo ac patri venerando Alexandro, Dei gratia sancte Romanae Sedis et Catholicae Ecclesiae summo Pontifici atque universalii papae, Christianus Moguntinus archiepiscopus, Philippus Coloniensis archiepiscopus, Wermundus Magdeburgensis archiepiscopus, Arnoldus Trevirensis archiepiscopus, Conradus Wormatiensis electus, Gaufredus cancellarius, Wermundus protonotarius, F. comes Hollandie, F. marchio de Lucis, et frater ejus, Diedo comes de Diersa, et R. comes de Diuna, filialis devotionis obsequium cum debita obedientia et devotione.

« Quot commoda, quae ex confirmata pace Ecclesiae et imperii utilia toti mundo provenerint, ipsa innumerabilia uala, quae exinde acciderunt, manifeste ostenderunt. Sicut enim ab utrinque concordia provincie orbis terrarum ad salutem et tranquillitatem reguntur, ita sub eorum divisione a propria status rectitudine distrahebantur. Gandeal itaque tellus tam desiderabilis

roris visitatione respersa, tam gratiosae pluviae inundatione fecunda, per quam fideles populi ariditatis sitim depellant, et omnia jurgiorum scandala, et scandalorum incendia suffocentur. Nos ergo, pater sanctissime, de lanto concordiae fructu latantes, ipsam sacratissimam Ecclesiam et imperii pacem, sicut ab utrinque partis mediatoribus est disposita, et in communem scriptum redacta, et illustris regis Siciliae usque ad quindecim annos, et treguum Longobardorum a proxime præteritis kalendis Augusti usque ad sex (annos vi), sicut a mediatoribus est ordinata, et nosris juramentis firmata, et in scriptum commune redacta, nostri consensus studio et vigore confirmamus, et ratam atque inconcussam tenemus; et ut sic observetur, operam dabimus.

« Et ut haec nostræ confirmationis pagina subsecularis temporibus firma atque illibata permaneat, eam propriis subscriptionibus communiri, et sigillorum nostrorum fecimus appensione insigniri.

« Ego Christianus archiepiscopus Moguntinus. ¶ Locus sigilli.

« Ego Philippus Coloniensis archiep. et Italæ archicancellarius. ¶ Sic et alii ».

32. *Alexandri III litteræ et legatio ad regem Iudorum Catholicae fidei studiosum.* — Ul autem quæque suis reddamus temporibus, hic diverendum ad ea, ad quæ oblata occasione divertit pariter Alexander, qui eodem mense, circa finem ipsius, Venetis cum adhuc esset, dedit Epistolam ad Iudorum regem, quem vulgo nominant Prelejannum, in Æthiopia longe lateque regnantem. Porro ejus scribenda Epistola ea occasio intercessit, quod quidam magister Philippus ad partes illas peregrinatus, explorans eorum quam secularentur fidem Christianam, cum non in omnibus consentientem cum Romana professione novisset, desiderium injecit ipsorum principi vera discendi. Quod ipse una cum aliis avide exposcere a summo Pontifice, per eundem significavit : per quem remeant idem Alexander papa hanc scripsit ad ipsum Epistolam prope finem mensis Septembris, quam recitat eusdem temporis scriptor Rogerius in Annalibus Anglicanis. Sic enim se habet, titulum præfigens consuetum ab omnibus impendi solitum :

33. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio illustri et magnifico Iudorum regi, sacerdolum sanctissimo, salutem et Apostoli, benedictionem.

« Apostolica Sedes, cui licet immeriti præsidentem, omnium in Christo credentium caput est et magistra, Domino adestante, qui ait beato Petro, cui licet indigni successimus : Tu es Petrus, et super hanc petram adificabo Ecclesiam meam. Hanc siquidem petram Christus esse voluit in Ecclesie fundatum, quam præconat nullis ventorum turbibus, nullisque tempestatibus quaifiendam. El ideo non immerito beatus Petrus super quem fundavit Ecclesiam, ligandi atque solvendi specia-

liter et praeципue inter Apostolos alios meruit accepere potestatem. Cui dictum est a Domino¹: Tibi dabo claves regni cælorum, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis. Audiveramus utique jampridem, referentibus multis, et in fama communī, quomodo cum sis Christianum nomen professus, piis velis operibus indesinenter intendere, et circa ea tuum animum geras, que Deo grata sunt et accepta. Sed et dilectus filius magister Philippus medicus et familiaris noster, qui de intentione pia, et proposito tuo cum magnis et honorabilibus viris reguti se in partibus illis verbum habuisse proponit, sicut vir providus et discretus, circumspectus et prudens, et constanter nobis et sollicite retulit, se manifestius ab his audisse, quod tua voluntatis sit et propositi, erudit Catholica et Apostolica disciplina; et ad hoc ferventer intendas, ut tu et terra sublimitati commissa nihil unquam videamini in fide vestra tenere, quod a doctrina Sedis Apostolice dissentiat modo quolibet, vel discordet. Super quo sane tibi sicut charissimo filio plurimum congaudemus, et ei a quo omne donum procedit, immensas gratiarum exsolvimus actiones: vota votis, et preces precibus adjungentes, ut qui dedit nomen Christianitatis suscipere, menti tua per suam ineffabilem pietatem inspiret, quod omnino velis sapere, quae super omnibus articulis fidei tenere debet religio Christiana. Non enim vere potest de Christiana professione sperare salutem, qui eidem professioni verbo et opere non concordat: quia non sufficit cuilibet nomine Christiano censeri, qui de se sentit (et facit) aliud, quam Catholica et Apostolica habeat disciplina, juxta illud, quod Dominus in Evangelio dicit²: Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est.

34. « Illud autem nihilominus ad commendationem tuae virtutis accedit, quod sicut prudens magister Philippus se a tuis asserit audisse, ferventi desiderio cuperes in urbe habere Ecclesiam, et Hierosolymitanum altare aliquod, ubi viri prudentes de regno tuo manere possent, et Apostolica plenius instrui disciplina, per quos postmodum tu, et homines regni tui doctrinam ipsam recipient et tenentur. Nos autem, qui licet insufficiuntibus meritis in beati Petri cathedra positi, juxta Apostolum³, sapientibus et insipientibus, divitibus et pauperibus nos recognoscimus debitores, de salute tua et tuorum omniumdam sollicititudinem gerimus; et vos ab his articulis, in quibus erratis a Christiana et Catholica fide, prompto animo, prout tenetur ex suscepti ministerio regimini, volumus revocare. Cum ipse Dominus beato Petrus, quem omnium Apostolorum principem fecit,

dixit⁴: Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos. Licit autem grave nimis videatur et laboriosum existere, ad presentiam tuam inter tot labores, et varia itineris locorum discrimina, et inter longas et ignotas horas quemlibet a nostro latere destinare: considerato tamen officii nostri debito, et tuo proposito et intentione pensata, präfatum Philippum medium et familiarem nostrum, virum utique discretum, circumspectum et providum ad tuam magnitudinem mittimus, de Jesu Christi misericordia confidentes, quod si volueris in eo proposito, et intentione persistere, quam te, inspirante Domino, intelligimus concepisse: de articulis Christiana fidei, in quibus tu et tui a nobis discordare videmini, in proximo per Dei misericordiam eruditus, nihil prouersus timere poteris, quod de errore tuam vel tuorum salutem präpediat, vel in vobis nomen Christianitatis offuscet.

35. « Rogamus itaque excellentium regiam, monemus et hortamur in Domino, quatenus emendem Philippum pro reverentia B. Petri et nostra sicut virum honestum, discretum et providum, et a nostro latere destinatum, debita benignitate recipias, et reverenter et devote pertractes. Et si tua voluntatis est et propositi, sicut omnino decet esse, ut erudiariis Apostolica disciplina super his, quæ idem Philippus ex nostra tibi parte proponet, ipsum diligenter audias et exaudias, et personas honestas et litteras tuo sigillo sigillatas, quibus propositum et voluntalem tuam possimus plene cognoscere, ad nos cum ipso transmittas. Quia quanto sublimior et major haberis, et minus de divitiis et potentia tua videris inflatus, tanto libenter tam de concessione Ecclesie in Urbe, quam etiam de conferendis altaribus in Ecclesia B. Petri et Pauli, et Hierosolymis in Ecclesia Sepulchri Domini, et in aliis quæ justè quæsieris, tuas curabimus petitiones admittere et efficacius exaudire; nuptio, qui desiderium tuum super hoc, quod multa commendatione dignum extitit, modis omnibus, quibus secundum Deum possumus, volumus promovere, et tuam et tuorum animas desideramus Domino iucinacere. Data Venetiae in Rivoalto quinto kalendas Octobris ». Hucusque littera Alexandri papa, data ab Indorum regem per magistrum Philippum interfundit. Quæ autem sequuta sint ista, nos latet, nisi quod sive ab ipso Alexander papa, sive ab aliis ejusdem Sedis Apostolica Pontificibus constat. *Ethiopibus istis regni Preti janni, Abyssinis dictis, datum Ecclesiam S. Stephani protomartyris una cum ejus habitacionibus, sitam post absidem basilicæ S. Petri, quam in hanc usque possident diem.*

36. *Alexander III denuo cum imperatore congressus recedit Venetiis Anagni.* — Sed ad intermissa iam Acta revocemus orationem; pergit ipsa de imperatore. Venetiis discedere parato enarrare haec quæ sequuntur: « Rebus itaque sic

¹ Matth. xvi. — ² Matth. xvi. — ³ Rom. 1.

⁴ I Tim. XXI.

se habentibus, imperator Venetiis recessurus, ut a summo Pontifice licentiam acciperet, accessit ad eum in palatum patriarchae. Sed omnino exclusis cæteris, cum solis episcopis et cardinalibus ac suis principibus de his que ad pacis complementum restabant, cum eodem papa colloquium habuit. Tunc Pontifex ab imperatore petivit, ut regalia S. Petri, et possessiones S. R. E. sicut per media-tores cardinales et principes apud Anagniam constitutum fuerat et firmatum, sibi restituì faceret. Cui respondens imperator, dixit : Regalia sancti Petri, et possessiones alias Rom. Ecclesiæ præter terram comitissæ Mathildis et Bertinorum, libere ad praesens restituam. Sed quia ista mibi videntur ad imperii jus pertinere, vos eligit de vestris cardinalibus tres, et nos de nostris principibus totidem eligemus ad ista tractanda, quorum iudicio pars ultraque irrefragabiliter stare debeat. Quod licet Pontifici grave nimis et durum fuerit, quoniam et in forma pacis de restituenda terra comitissæ Mathildis expressum fuerat et juratum, et tunc ipse castrum Bertinorum sicut superiorius dictum est, possidebat : ne tamen occasione ista Ecclesiæ pars turbaretur, voluntati ejus tandem assensum præbuit. Statimque Christianum Moguntinum archiepiscopum, et Wormatiensem electum, et A. protonotarium, qui presentes aderant, ad id faciendum delegit imperator, et Alexander papa suos, videlicet Ostensem et Portuensem episcopos, et Cinthium diaconum cardinalem elegit. Pro restituendis vero prædictis regalibus, et cæteris Ecclesiæ possessionibus, illico eundem Moguntinum assignavit Pontifici, præcipiens ei sub oblatione gratiae sue, ut restitutionem ipsam infra tres menses cum integritate perficeret.

37. « His itaque concorditer ordinalis alique dispositis, ipse Augustus coram Pontifice genua flexit, et de osculariis pedibus ejus, receptus ab eo et universis cardinalibus, versus Ravennam et Caesenam recessit. Post ejus discessum, circa medium mensis Octobris Pontifex quatuor impletatis galeis a duce Venetiarum, majori parte fratum suorum per Pentapolim secus mare premissa, deinceps pelagi vastitatem Domino auctore penetrauit, et ea qua venerat via regressus, Sipontum quarto kalendas Novemboris, suffragantibus beatorum Petri et Pauli meritis, cum prosperitate pervenit, deinde Trojam. Ubi cum esset, accepit commentarium adversus Graecos pro Latinis de processione Spiritus sancti, missum ab Hugo natione Etrusco Constantinopoli, quo cuncta argumenta, que a Graecis tam antiquioribus quam recentioribus essent adversus Latinos elicita, ad sugillatos eos hæreseos, egregie confutavit. Agebat Hugo natione Etruscus Constantinopoli, favore imperatoris Emmanuelis secure degens et disserens adversus schismaticos Graecos, cuius germanus, Leo nomine, apud eundem imperatorem interpretis munere fungebatur ».

38. Porro hoc præstít vir doctissimus (ut

ipse prefatur in nuncupatoria ad eundem Alexandrum Pontificem) tum quod id gratum esse ipsi imperatori novisset; tum etiam, quod majoris es-set ponderis cardinalium Apostolica Sedis impulsio, quos fuisse nominat Humbaldum Ostiensem episcopum, Willelmum episcopum Portuensem, atque Joannem Sanctorum Joannis et Pauli presbyterum cardinalem. Exstat totum egregium opus, mendose licet, tomo nono bibliotheca sanctorum Patrum, ubi primo loco legitur redditus ad eum ipsius Alexandri pape per breve Epistola istis verbis :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio magistro Hugoni, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cognoscentes laborem plurimum, quem sustinuisti in componendo librum, quem nobis per dilectum filium nostrum magistrum Cæci-redum misisti; attendentes quoque fructum, quem exinde speramus Ecclesiæ Dei proventurum : librum ipsum grata et leta manu recepimus et devote sollicitudini et liberalitatæ tuae uberrimas propter hoc gratiarum referimus actiones, desiderium et voluntatem habentes, te quem haec tenus relatione nostrorum, qui a partibus Constantinopolis revertabantur, charum habebamus, de cætero ferventius diligendi, et multo chariorem habendi, et sincerius amplexandi. Regamus autem prudenter tuam, solliciteque monemus, ut sicut pro Deo, et pro devotione Ecclesiæ prescriptum librum composuisti, ita quoque charissimum in Christo filium nostrum illustrem et gloriosum Constanti-nopolitanum imperatorem ad devotionem et reverentiam sacrosancte Romanæ Ecclesiæ exhiben-dam, et ad unitatem ipsius diligentius provokes, monitis et exhortationibus inducas, ut sicut esse debet, unum fiat ovile et pastor unus. Data Troja idibus Novemboris ». His datis litteris, Troja rece-dens, quomodo unde exierat, Anagniam sit rever-sus ipse Pontifex, eadem Acta ita narrare pergunt :

39. « Per Trojam et Beneventum, et Sanctum Germanum, cum gloria et honore transitus faciens, ad civitatem Anagniam decimo nono kal. Januarias sanus (Deo gratias) et incolumis remeavit. Facta est igitur de ejus pacilio et desiderato regressu tam in Urbe, quam in toto orbe Romano, maxima exultatio, et communis letitia benedicentium et collaudantium Dominum, qui per assiduum clavigeri sui beati Petri precem, et laborem ipsius Pontificis, dignatus esset pacem et concordiam inter Ecclesiæ et imperium mirabiliter reformare. Inde utique accidit, ut magna schismaticorum turba et quidam intrusi ad obedientiam domini Alexandri papæ sint sponte reversi : quidam vero Catholici, qui Ecclesiæ relinquentes, apud consanguineos confugium cum ignominia et confusione fecerant propter metum imperatoris, honorifice ad pristinum statum restituti sunt. Archimagus, anti-papa videlicet, cognito quod imperator ad pedes Alexandri papæ osculando accesserat, exhorruit,

et conturbata sunt viscera ejus, alque sua desolationis cum confusione tantus eum timor et tremor invasit, ut occulit Viterbio excens fanquam profugus, ad Montem-Albanum sub frivola defensione Joannis domini ipsius castri confugium manifer fecerit. Audiens haec imperator, nimium se dolere ostendit; et ad suam excusationem eundem hereticum et defensores ejus, nisi ad obedientiam Alexandri papae festinarent, diffidavit, et imperiali banno subjecit». Hacenus anni hujos Alexandri papae cum imperatore Friderico rerum gestarum periodus, omni sinceritate, ut intelligere potuisti decursa, a fabulis et commentis que irrepererant, vendicata.

40. De rebus Venetiis inter imperatorem et papam transactis fusior et veritati consona tractatio et alias authenticas documentis. — Atne satis adhuc? Evidem quantumlibet res gestae anni hujus Alexandri papae plus satis reliqua videantur omni fide testata, multiplici scriptorum genere comprobata: tamen quod nobis historiam istam de his, que sunt actitata Venetiis ab eodem Alexandre Romano Pontifice, pluribus constat obsecuratam esse commentis, et his assuetis, hanc facile posse homines divellit: necessitate violentia velut adstringimur, ut post omnia, que sive ex Alexandri Actis ab auctore ejus temporis scriptis, sive que ex Epistolis ejusdem Alexandri papae ad diversos datis nuper sunt recitata, huc adjicere debeamus relationem Romualdi ipsius archiepiscopi Salernitanum, quem aucti disti unum ex legalis fuisse Willelmi regis Siciliae, ad hoc ipsum missum Venetias pro pace metunda per Alexandrum papam cum Friderico imperatorem: qui ea que tunc gesta sunt per eundem Pontificem in ea causa a se visa (nam praesens auctor) cunela quam exactissime scriptis in fine Chronicorum, ab ipso conscriptorum ab orbe condito ad presentem usque annum, ubi ea, que tunc praesens inspexit, certa fide testata reliquit. Que nos ex duobus Codicibus, Salernitano videlicet, et Basileae Vaticane antiquitus scriptis simul collatis, hinc voluminus descripsisse. Patere mecum, Iector (sic) accidere solet in forensibus controversis, novos post alios audiiri testes, quibus ipsa possit controversia definiri) attente adhuc audiire ab exordio rei gesta narrationem, ab ipso legato posteris communicata; cuius diligentia non facta tantum, sed et verba ipsa etiam sunt summa diligentia exarata. Ipse vero, dum per singulos annos res gestas dicerit, sic exorditur sub hoc anno:

41. « Papa autem Alexander in Lombardiam iturus, ante festum Nativitatis Humblellum Ostensem episcopum, et Rainerium cardinalem in Lombardiam praemisit, ut Lombardorum consilio sectritatem ab imperatore recipieren, ut ipse cum omnibus suis, et quicunque ad eum ire vellent, secure et sine damno aliquo pergere possent. Venientes autem ad imperatorem, ab eo honorifice sunt recipi, et presentibus eis et laborantibus (laborante idem cardinali), tregue et securitatem

hinc inde sunt præstite: et ut colloquium tractande pacis apud Bononiam fieret, utrinque pars assensu ordinatum est et dispositum. Cremonenses autem et Terdonenses, andito quod papa venturus esset in Lombardiam, ut inter imperatorem et Lombardos pacem compliceret, credentes anticipare alios, et ob hoc maiorem imperatoris gratiam impestrare, oblixi promissionis etjuramenti, quod alii civitatibus fecerant, eis noletibus et contradicentibus, cum imperatore sunt concordati. Unde postmodum a papa, et ab omniibus qui hoc audierunt, viles et proditoris sunt habiti. Papa vero antequam iter arriperet, nuntios suos ad regem Willelmum in Siciliam misit, ut aliquis de magnatibus suis a latere suo ad eum transmittaret, qui cum illo, et pro parte ejus, tractande pacis colloquio interessent. Papa enim firmiter in suo habebat proposito, nequamcum eum imperatore sine rege Willelmo pacem facere, ut qui adjutor Ecclesie et defensor in tribulatione fuerat, in compositione pacis Ecclesiasticae socius et particeps fieret.

42. « Rex autem Willelmus Romanus secundo Silernitano archiepiscopo (est hic auctor hujus relationis) et Rogerio comiti Andrie magno comestabulo, et magno justitiario totius Apuliae et terræ Laboris, per literas suas dedit in mandatis, ut honorifice preparati simul cum papa in Lombardiam pergerent, et pro parte regia compounende pacis cum imperatore tractatui interessent. Alexander igitur papa ab Anagnia se movens, et per terram Laboris Beneventum veniens, a festo Nativitatis usque in Epiphaniam ibidem est demoratus. Deinde per Trojam et Sipontum Vastam venit, et Willelmum Portuensem episcopum, et Hyacinthum cardinalem S. Marie de schola Graeca, et quosdam alios cardinales per terram praemisit, quia mare propter ejus inundationes et procellas intrare metuebant. Quos exuenientes de terra Aprutii et de finibus regni Christianus cancellarius per Marchiam satis honeste ad imperatorem Ravennam usque deduxit. Imperator autem eos officiose recepit, et sicut docuit, nullum honoris et reverentiae illis exhibuit. Alexander autem papa simul cum Manfredo Prenestino episcopo, et Joanne Neapolitano, et Hugo de Bononia, et Bosone, et Cencio Capello cardinalibus, et prænominalis regis nuntiis, impidente tempestate apud Vestam¹ usque in quartam feriam, quando jejuniuum inchoabatur, nono scilicet die intrante mensis Martii demoratus, cum undecim galeis mare Hadriaticum est ingressus, et Dominico die primo venturo Jaderam applicavit. Ubi ab archiepiscopo, et episcopis regionis illius, et comite et populo civitatis satis honorifice est receptus. Deinde per insulas Dalmaticas navigans, xiii die residuo stante mensis Martii², ad portum Venetia aura stante secunda pervenit. Et ibidem cum omnibus suis de galea descendens, in

¹ Vastum habent Acti Alexandri pape. — ² xxiiii Mart.

mona sterioS. Nicolai, quod dicitur, Ad Littus, ipso die quievit. Altera autem die, dux Venetiae cum magna uaxium et populi multitudine patriarcha Venetiae, simul cum patriarcha Aquileia et omnibus suis suffraganeis ad pedes Alexandri papae humiliiter ecedentes, ipsum processionaliter cum summo honore et gloria usque ad Sancti-Marei Ecclesiam deduxerunt: in qua, facta oratione, populum benedixit. Dñe navem ducis cum ipso simul ingressus, usque ad palatum patriarchae veniens, in ipso hospitio se recipit. Episcopi antein et abbates vicinarum partium, adventu pape cogniti, omnes cum suis clericis ad ejus vestigia devote et humiliiter accesserunt.

42. In festo autem Annuntiationis Virginis, papa a duce Venetiae et magnatibus ejus affectuose rogatus, ad Ecclesiam Sancti-Marei cum cardinalibus suis accessit, et in ea missam publice decantavit.

43. ¹ « Fridericus autem imperator, qui apud Casenas morabatur, cum adventum pape in Venetias cognovisset, Magdeburgensem archiepiscopum et electum Wormatiensem, et protonotarium suum ad eum transmisit, affectuose postulans, ut si ei placaret, locum futuri colloquii a Bononia transmutaret. Non enim sibi tutum fore arbitrabatur, Christianum cancellarium suum cum aliis uulnifis illue dirigere, eo quod ejusdem loci civibus odiosus esset pariter et offensus, quia eos in bello devicerat, et injurias plurimas et dannas intulerat. Quibus papa respondit: Imperator legatorum nostrorum, et Lombardorum consilio communii pariter et assensu, fractatum pacis apud Bononiam habere dispositus: quod ergo de eorum communi voluntate est dispositum, non debet sine communii consilio inmutari. Quia de causa Alexander papa cardinalibus, qui erant Ravennae archiepiscopos, episcopos et abbatibus, potestatibus, consultibus et rectoribus Lombardie mandavit, ut ei Ferrariam occurrent, quatenus communicato consilio, imperatori de loco in quo habendum esset pacis colloquium, et de aliis suis petitionibus responderet. Ipse vero cum Venetiis diebus esset xv (xxv) demoratus, per mare Lauretum venit: delue per Padum Ferrariam cum galeis undecim in Dominica Passionis ascendit. Ubì ab episcopis multis et ejusdem urbis civibus, et magna populi multitudine, que illuc proper feriam, que illuc celebrabatur, convenerat, satis est magnifice et honeste susceptus. Proxima vero septimana Ravennas archiepiscopus cum suis suffraganeis, Mediolanensis archiepiscopus cum episcopis et abbatibus Lombardie potestates, rectores, consules et muli pendentes de civitatibus Lombardie Ferrariani ad

Alexandrum papam festino gressu Ietabundi venerunt: quos papa paterno affectu prout decuit, benigne satis et juuende suscepil.

44. « Altera vero die cum eis in majori Ecclesia S. Georgii, congregata populi multitudine magna, convent: quos facto silentio, tanquam filios taliter est allocutus. Novit vestra discretio, tili dilectissimi, quod peccatis nostris exigentibus, navis Ecclesie, que in portu plaeido et tranquillo deberet consistere, adeo persecutionis valide procellas sustinuit, adeo iniquorum hominu mirturbines et fluctus incenrit; quod paene est in profundo pelagi cum suo gubernatore demersa. Imperator enim Romanus qui Ecclesiam tanquam illius advocate gubnare et defensare debuit, impugnavit: et sue voluntatis, non rationis sequens arbitrium, eam a sua unitate divisit, altare contra altare exulit, et inconsuetum Christi Dei tunican, quantum in eo fuit, dividere non expavit. Unde Ecclesiastica virtute divisa, et pacis vinculo dissoluto, Romane Ecclesie dignitas paene depravit; et que domina gentium, et princeps provinciarum fuerat, facta est sub tributo. Et quia imminentे valide persecutionis articulo, Romane Ecclesie quodammodo est debilitata auctoritas, cum non esset qui delinquentium errores et peccata corrigeret, sanctorum Patrum statuta et canones de suo ordine sunt et jure mutata; sicutque factum est, quod occasione hujus schismatis et discordie multa Ecclesie et monasteria sunt destructa, honestas ex parte perdita, et religio violata, adulteria plurima, fornicationes, furtu et homicidia sine vindice perpetrata, castella et urbes sunt dirutae, et incendio concrematae, res viduarum et pauperum preda sunt et direptioni exposite. Sed licet iustus Index, et patiens retributor, culpa humani generis exigeante, jam per decem et octo annos virginis peccatorum super seruem justorum justo iudicio, sed oculu reliquerit, et Ecclesiam suam persecutione valida passus sit vehementer affligi, tandem motus ad veniam, pio compassionis octulo afflictionem sui populi miseratus adspexit, et navem Ecclesie sue cum Petri vicario et suis fratribus persecutionis unda paene demersam, noctis medio visitavit: et de salute propria et futura tranquillitate penitus desperantes, voce salutifera confortavit, dicens: Confidite, ego sum, nolite timere. Ad cuius vocis imperium ventus tribulationis silent, et unda persecutions quietivit. Oferante enim illo, qui voluntates principum pro suo beneplacito dirigit, et corda regum, sicut vult, ordinat et disponit, imperator Romanus, qui verbum pacis audire non poterat, mutatus in virum alterum, pacem modo requirit; et Ecclesie concordiam quam despexerat, nunc affectuose deposit.

45. « Benedicta sit gloria Domini de loco sancto suo. Ecce enim lapis, quem aedificantes reprobarerant, factus est in caput anguli, et in summitate Ecclesie collocatus. Non ab homine, sed a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris,

¹ Usque ad hoc cap. legitur in Codice Pasiliæ S. Petri. Quo vero sequuntur in presenti volumine, incipiente ab illo verbo in hoc capitulo *Fridericus imp. etc. scilicet Magdeburg. archiep. et electio Wormatiensis*, usque ad illa verba *colloquio S. Petri, sed Sol in signo Virginis*, habentur in cod. Longobardo Salernit. ubi desinit imperfekte, scilicet etiam idem S. Petri Codex est imperfectus.

quod senex presbyter, et inermis furori Teutonicis potuit propugnare (repugnare), et sine bello imperatoris potentiam potuit debellare. Quod ex manifesto Dei iudicio credimus provenisse, ut humana superbia manifeste recolat, et totus mundus evidenter agnoscat, quod pugnare contra Deum sit impossibile, et nemo illius potentiae audeat contrarie¹: Solus enim Altissimus dominatur in regno hominum, et cui voluerit dabit illud. Et licet imperator nos de pace Ecclesie, et dilecti in Christo filii et illustris regis Siciliae apud Anagniam per suos nuntios requiserit, et eam vobis absentibus patrare voluerit, nos tamen ardorem vestre fidei et devotionis firmiter recolentes, considerantes etiam, qualiter vos mirum pro domo Jerusalem (Israel) opponere studiatis, et qualiter pro statu Ecclesie et libertate Italie viriliter decertastis, oblatam nobis imperatoris pacem recipere sine vobis nolumus, ut sicut fuistis socii tribulationis, participes sitis et gaudii. Inde est, quod non attentes honoris proprii dignitatem, nec cansati corporis fatigentis astatem, nec maris veriti tempestatem, nos et fratres nostros labori et periculo exponere non timuimus, sed ad vos per ignem et aquam indubitanter accessimus, ut vestro communicato consilio, oblatam imperatoris pacem, si Ecclesie et illustri regi Siciliae, et vobis conveniens fuerit, et idonea suscipe debeamus».

46. Postquam Alexander papa suo sermoni finem imposuit, Lombardi in utraque militia dittergenter instructi (sunt enim in bello strenui, et ad concionandum populo mirabiliter erudit) per sapientes suos taliter Apostolico responderunt:

« Venerande pater et domine, universa Italia pedibus se vestrae dominationis inclinat, et sue devotionis obsequia cum gratiarum actione multiplici vestre beatitudini representata. Lætatur autem plurimum et exultat, quod pater ad filios, prælatus ad subditos, dominus ad subjectos est dignatus accedere, ut errantes oves a luporum morsibus potenter eripere, et ad caulas Ecclesie prudenter valeat revocare. Persecutionem, quam vobis et Ecclesie imperator intulit, magis opere quam sermone cognoscimus; et persecutionis ejus molestias, quas mundus auditi didicit, nos in nostris tribulationibus experimento sentimus. Primo enim nos ejus impetum sustinuimus, primo nos illius furori objecimus: et ne ad destruendam Itiam et libertatem Ecclesie opprimendam propriis posset accedere, nostrorum corporum et armorum obice prohibuimus. Nos pro honore et libertate Italie, et Romanæ Ecclesie dignitate servanda, imperatorem cum suis schismaticis nec recipere nec audiire volumus. Et ob hoc expensas non modicas, labores plurimos et angustias, dama rerum, pericula mortis et corporum subire non refutavimus. Et inde, reverende pater, satis est conveniens et ra-

tioni plurimum consentaneum, ut oblatam vobis imperatoris pacem non solum sine nobis non recipere, sed nec etiam audire debeat. Ipse namque sepe nobis pacem sine Ecclesia obtulit, nec receperimus: concordiam nobiscum sine vobis facere volunt, nec admisisimus. Magis enim volumus guerram illius cum Ecclesie unitate incurrire, quam pacem ejus cum Ecclesie divisione servare.

47. « Quod autem personam vestram et fratribus vestrorum exposuitis periculo et labore, paternitatē vestrae super hoc de abundantia respondemus. Nam pro paucis laboribus multos rependimus, pro paucis periculis majora receperimus; dum pro honoris et Ecclesie gloria nostra indifferenter expendimus, et pro liberanda Ecclesia nos et nostros filios morti exponere non renuimus. Sciat autem vestra sanctitas, et imperialis potentia evidenter agnoscat, quod nos gratanter imperatoris pacem, salvo Italia honore, recipimus, et ejus gratiam, libertate nostra integra remanente, praæoplamus. Quod ei de antiquo debet Italia, libenter exsolviimus, et veteres illi justicias non negamus; libertatem autem nostram, quam a patribus nostris, avis, et proavis hereditario jure contraximus, nequaquam relinquemus, quam amittere nisi cum vita timemus: magis enim volumus gloriosam mortem cum libertate incurrire, quam vitam miseram cum servitute servare. Quod autem illustrem regem Siciliae ad consortium nostrae pacis adsciscimus, gratum nobis residet plurimum, et acceptum; quia eum amatorem pacis et cultorem justitiae recognoscimus. Ipse namque præ cæteris mundi principibus, suis et extraneis pacem tribuit, et securitatem impedit, quod viatores nostri per opera sentiunt, et peregrini experientia testantur, qui in viis et campis sine custode dorminunt, et in memoribus absque surarum rerum amissione quiescent. Et ut brevi concludamus, in summa major pax et securitas in regni ejus memoribus, quam in aliorum regnum urbibus invenitur. Et ideo tales ac tantum principem, et nostræ pacis socium, et nostræ societatis esse volumus dominum et amicum». Hucusque ipsi: pergit Acta:

« Postquam Lombardi finem fecere dicendi, papa eos de more benedixit, et ad hospitium singulos abire permisit.

« Post diem autem tertium Christianus cancellarius, Cotonensis, Magdeburgensis, et Trevirensis archiepiscopi, Vormatiensis electus, Gotifridus alius cancellarius, et protonotarius ex parte imperatoris Ferraram ad papam venientes, residentibus cum eo regis nuntiis et Lombardis, in consistorio publice protestati sunt, et dixerunt :

48. « Venerande pater et domine, sicut imp. Romanus vobis per suos nuntios apud Anagniam reprobavit, paratus est vobiscum et cum Ecclesia, cum illustri regi Siciliae, et cum Lombardis per nos pacem facere et servare. Et ideo nobis septem facienda pacis auctoritatem contulit. Et quidquid de bono pacis eorum vestra presentia statuerimus,

¹ B. B. v.

hoc toluim imperialis dignitas ratihabitione firmitabat.

« Hoc autem verbum pape admodum plenuit, et habito consilio, alias septem, Humbaldum videbat Ostiensem, Willelmum Portuensem, et Manfredum Prænestinum episcopos, Joannem Neapolitanum, Theodinum de Arrone, et Petrum de Bona presbyteros cardinales, et Hyacinthum diaconum cardinalem pro parte Ecclesiæ pacis arbitros et mediatores instituit. Lombardi autem totidem personas, Taurinensem videlicet, Bergamensem, et Comanum episcopos, et Astensem electum, Girardum de Pesta (Piscis) Mediolanensem, et Goezo Veronensem judices, et Albertum de Cambra Brixensem civem, ad sue pacis compositionem unanimiter statuerunt. Praecepsit etiam papa nuntios regis Siciliæ hinc pacis tractatiu[m] interesse. Prius autem quam pacis capitula hinc et inde essent in medium producta, de loco colloquii non modica inter eos est oborta contentio. Lombardi enim volebant hunc pacis tractatum apud Bononiā fieri, sicut per imperatorem, atque Ostiensem episcopum, et eos fuerat ordinatum. E contrario autem imperatoris nuntii reclamabant, se nequaquam pro tali causa Bononiā profecturos, eo quod Christianus cancellarius Bononiensibus odiosus esset plurimum et infestus; sed cum illis pro hoc negotio libenter Venetiis convenienter, ubi utraque partes possent sine timore pergere, et cum securitate manere. Lombardi autem e diverso suspectos habebant Venetos, asserentes illos pacis cum eis initia fœdera violasse, et sàpè imperatoris nuntios contra hoc, quod statutum inter eos fuerat, receperisse. Cumque hæc contentio aliquantis diebus de loco colloquii perdurasset, tandem suadentibus regis nuntiis, voluntati domini pape præbuere consensum, et se ituros Venetas, praestitūs tamen prius securitatibus, promiserunt. Quia de causa papa Ilugonem Bononiensem, et Rainerium cardinales cum quibusdam Lombardis Venetas misit, ut a duce et populo Venetiae securitatem recipieren, quod ipse cum iis qui essent ad colloquium profecturi, securi possent intrare Venetas, et exire, et in eis cum rebus suis salvi et sine timore persistere. Et quod imperatorem sine mandato papæ intrare fines Venetiarum ulla tenus non permetterent.

« Iis autem abeuntibus, Christianus cancellarius, qui Ferrarienses quos in bello offendebat, plurimum metuebat; quinta feria majoris hebdomadæ a Ferraria movens, Venetas festinus advenit. Papa autem Alexander cum magno conventu archiepiscoporum, episcoporum, et abbatum Paschalem festivitatem, que xxiv die mensis Aprilis eo tempore occurrebat, atque Octavas (ut moris est) Ferrarie solemniter celebravit ».

49. Pridie autem antequam Ferraria recederet, nempe octavo idus Maii (septimo enim discessit) rogatus Alexander papa consecravit altare primarium Ecclesiæ SS. Georgii et Maurelii : cuius con-

secrationis diploma tunc scriptum etsi non vidi-
mus, ex eo tamen descriptum summarium hoc
præmisso titulo inde accepimus, quod sic se habet :

« Hoc est exemplum ejusdam Indulgencie,
sumptum de libro antiquo et memoriali Ecclesiæ
Ferrariensis.

« Millesimo centesimo septuagesimo septimo,
Indictione decima, octavo idus Maii, sanctissimus in Christo pater et dominus, dominus noster dominus Alexander papa Tertius consecravit in maiori Ect. Ferrariensi majus altare ad honorem omnipotentis Dei, et intemeratae et gloriose Virginis Mariae, et beatorum martyrum Georgii et Maurelii, et sanctorum Leonis et Valentini, et sancte Felicitatis, cum reverendissimis in Christo patribus et dominis, dominis Humbaldo Ostiensi episcopo, et Willelmo Portuensi episcopo, et Manfredo Prænestinensi episcopo, et Conrado Saltzburgensi episcopo et cardinalibus, et cum aliis cardinalibus nullis, archiepiscopis, et episcopis Lombardia, Francie, Hispanie, Boemie, Alemanie, Anglia, et cum Romualdo Salernitanio archiepiscopo, et patriarcha Aquileiensi, et comite Rogerio de Apulia. Et quibuslibet vere penitentibus et confessis in festivitate dedicationis ipsius altaris, hoc majus altare visitantibus prefatus summus Pontifex annum unum de criminalibus, et septimam partem venialium relaxavit ». Hæc ex antiquis ejus Ecclesiæ monumentis. Quibus videoas usum ejus temporis concedendi per Romanos Pontifices Indulgencias, quae unius anni terminum non excederent, præterquam in expeditione Terræ sancte, ut constat ex aliis aliorum etiam Pontificium diplomatis. Quibus redarguntur scripta, quibus proditur concessum ab eodem Pontifice primis diebus Dominicis singulorum mensium Anconitanis tantum indulgentiarum, quantum arenae possent capere ambae manus simul junetae. Quia digna risu, quamvis nullo penitus veritatis testimonio fulciantur, pluribus tamen contradictionibus locorum, temporum, rerumque gestarum facillime convelluntur, ut lector, ea videns, et istis qua dicta sunt atque dicenda conferens, perfacie recognoscet. Sed jam eundem Alexandrum Pontificem Venetas redeuntem prosequamur. Pergit enim Romualdus Salernitanus archiepiscopus : « Cumque a cardinalibus quos Venetas miserat, de securitate a duce et populo præstata responsum idoneum accepisset; nono die intrante mensis Maii cum regis nuntiis galeas ingressus, sequentibus eum cardinalibus et Lombardis, eo die per Padum, Laureum descendit, locum ita dictum, ibi positum, longe diversum a Laurelo Deipara Lauretanæ.

50. « Altera vero die per mare ad Sanctum-Nicolaum, qui dicitur Ad Littus, applicuit. Tertia autem die, a duce et populo Venetiae, a patriarcha et universo clero, primo ad S. Marcum, dehinc ad patriarchæ palatium cum magna gloria est et honore deductus. Postquam autem cardinales et

Lombardi, qui papam fuerant subsecuti, Venetias applicuerunt, papa mediatoribus pacis injunxit, ut in capella, que erat in palatio patriarchæ, convenientes, primo de pace Lombardorum, que prolixiori indigebat tractatu, haberent colloquium, de pace regis et Ecclesiæ, quæ quasi una est, postmodum tractaturi.

« Cum autem hoc factum esset, et rationes multiplices luisserent hinc inde prolatæ, tandem Christianus cancellarius pro parte imperatoris disjunctivam triplicem proposuit, dicens : Petit a vobis imperator et postulat, ut aut de regalibus, et his quæ ad eum pertinent, quæ vos definitis, illi justitiam faciat; aut sententiam a judicibus Bononiæ apud Roncaliam contra vos promuntiam executioni mandetis; vel ea quæ antecessores vestri seniori Henrico reddere consueverunt, illi facias. Quo auditio, Gerardus Piscis Mediolanensis judex pro parte Lombardorum respondit :

51. « Nos quidem imperatori, undecimque nos appellaverit, parati sumus, sicut domino, iustitiam facere; sed quia haec iustitia non est unius hominis, sed multorum, non unius civitalis, sed plurius; secundum causarum merita inducias postulamus : ut deliberantes plenius super his quæ nobis objecta fuerint, competenti loco et termino apud communem judicem responsuri veniamus. Quod autem dixisti apud Roncaliam a Bononiensibus judicibus contra nos sententiam fuisse prolatam, plane inficiamur, cum fuisse sententiam, sed imperatorianum iussionem. Etenim cum plures ex nobis, nec per contumaciam fuissemus absentes, quidquid tunc contra nos dictum fuit, nobis nocere non debet, nec pro sententia reputari. Secundum leges enim, in absentes prolatæ sententia nullius est roboris vel valoris. Quod vero postulasti, ut ea imperatori reddere deberemus, quæ seniori Henrico a nostris antecessoribus sunt soluta, respondemus, quod pranominatae imperatoris dispositiones pariter et statuta, propter antiquitatem temporis jam pœnè perlidere memoriam, nec vivit aliquis nostrum vel vestrum, qui bene posset illius temporis dicta vel facta recolere. Item imperator Henricus (salva auctoritate imperii) non debet dominus, sed tyranus vocari. Cum enim misisset manum in Sanctum Domini, et Paschalalem papam super altare cepisset, et cum multis Ecclesiæ destruxisset et episcopos excæsasset, ejus facta velut crudelitas et tyranica non sunt trahenda ad consequentiæ, vel ad memoriæ revocanda. Sed si imperatori placuerit, ea quæ antecessores nostri juniori Henrico, Courado, et Lothario, et ei usque ad hæc tempora rediderunt, recipere : parati sumus in pace persolvere. Quod si hoc imperatori grave residet et videatur, pacem, quæ inter nos et enī per Cremonenses tractata fuit, et in scriptis redacta, volumus firmiter observare. Quæ tempore completa fuissest, nisi quia imperator volebat nos ab Ecclesiæ unitate recedere, et Alexandri papa Pontificum denegare. Provideat

ergo super hoc vestra discretio, si quia schismati consentire noluimus, debeamus nostræ pacis conditionem deteriorem efficere.

52. « Cum autem scriptura de tractatu pacis habita, et per Cremonenses Lombardis aliis delegata producta fuisset in medium, cœperunt Teutonicæ quibusdam scriptura capitulis diligenter opponere, et eorum sensum ad sue parts commodum retrorquere; quedam vero capitula denegare. E contra Lombardi cœperunt illorum responsiones suis responsionibus confutare, et his quæ objecta fuerant, satis studiose resistere. Ad comprobanda vero capitula quæ ipsi negaverant, cœperunt Cremonensium (iject essent inimici) testimonium invocare. Cumque super his capitulis diebus esset plurimis disputatum, et nihil penitus definitum, ex utriusque partis conscientia, quecumque hinc et inde dicta fuerant, ad papæ audientiam sunt relata.

53. « Alexander autem papa, utpote vir eruditus et sapiens, considerans imperatoris et Lombardorum pacem multis esse controversias et quæstionibus involvuntam, nec eam posse brevi spatio temporis consummari: tractatu pacis postposito, cœpit cum eis de treguis sex (vn) annorum agere, sperans per fregas ad consummationem pacis facilius posse perveniri. Tunc etiam Teutonicis de pace regis Sicilie verbum proposuit, affectuose postulans, ut imperator cum eo aut pacem perpetuam, aut temporalem ad minus usque ad annos quindecim faceret, in veritate sciturus, quod nullatenus pacem ejus et Ecclesiæ posset habere, rege Sicilia in discordia remanente. Christianus autem cancellarius cum sociis suis consilio communicato respondit: Novit vestra discretio, venerande pater et domine, quod nos ab imperatore accepimus in mandatis, ut vobissem de pace Ecclesiæ, regis Siciliae et Lombardorum haberemus colloquium et tractatum: sed quia vos tractatu pacis emisso, novum verbum nobis de treguis faciendis proponitis, non possimus sanctitati vestre super hoc certum dare responsum, quoadusque verbum istud, quod de novo audiuvimus, ad imperatoris audiencem referamus.

54. « Accepit itaque a papa licentia, ad imperatorem, qui apud Pomposam venerat, gradu concio perrexerunt. Est autem Pomposa locus quidam delectabilis et nemorosus inter Ravennam (Ferrarianam) et Venetiam collocatus. Cumque imperatori petitionem papæ de compounenda pace cum rege Sicilia usque ad annos quindecim, et de faciendis treguis cum Lombardis usque ad annos sex (vn) per ordinem exposuerint, adversus eos vehementer indignatus infrenuit, asserens illos in hoc tractatu pacis magis Alexandri papa honori et commodo, quam dignitatim imperii providisse. Quare praecepit eis, ut ad papam redeentes firmiter ei ex sua parte propenerent, quod ipse cum eo et Ecclesia pacem libenter faceret, at regis Siciliae et Lombardorum treguas denegaret. Qui

venientes, totum papae per ordinem retulerunt, sicut illis fuerat ab imperatore mandatum. Post quorum discessum imperator Gotifridum minorum cancellarium cum episcopo Clarimontis et abbate de Bonavalle Venetas delegavit, injungens eis, quod Christiano cancellario et sociis suis ignorantibus, caute et privatim papae ex sua parte significarent, quod ipse amoris ejus intuitu pacem regis Sicilia usque ad annos quindecim, et usque ad sex (vii) annos Lombardorum treguas concederet, si papa euidam sue petitioni præberet assensum. Quam tamen petitionem ei volebat penitus esse incognitam, sed duobus cardinalibus, quos ipse elegisset, volebat illam diligenter exponi : ea tamen conditione, quod si cardinales electi, petitione cognita, de ea complenda consilium papæ tribuerent, ipse eam sine dilatione perliceret.

55. « Ex mandato itaque papæ Humbaldus Ostiensis episcopus, et Theodinus cardinalis ad hoc negotium sunt electi : quibus imperatoris petitio ab ejus nuntiis privatum est et studiose exposita. Cumque cardinales petitione cognita papæ suggererent, quod petitioni imperatoria præberet assensum, Alexander papa, utpote homo providus et discretus, cepit quanam esset occulta illa petitio, animo æstuantि revolvere, et Teutonicorum dofos et versuas suspectas habere. Quare mutavit eum voluntate consilium, asserens, non decere autocratiæ Apostolicam petitioni incognite præbere consensum, nec de re dubia et incerta aliiquid respondere : sed si petitionem illam vellent ei fideliiter aperire, et talis esset illa petitio, quæ contra honorem Dei et dannum Ecclesie non spectaret, libenter eam effectui manciparet. Quo auditio, Gotifredus minor cancellarius indignatus ad imperatorem reddit. Episcopus autem Clarimontis cum abbatे de Bonavalle, qui remanserant, videntes, quod nullum a papa possent habere responsum (dicit inviti) petitionem imperatoris papæ exposuerunt.

« Erat autem hæc petitio. Imperator papa per nuntios suos promiserat, quod si pacem cum eo faceret, terram comituisse Maltendis (Mathitidis), quam ipse tenebat, in manu ejus, et Ecclesie potestate remitteret. Petebat ergo, ut licet ei usque ad quindecim annos, videlicet, quousque pax regis Siciliæ perduraret, ejusdem terra redditus sine contradictione recipere : completis vero quindecim annis, volebat, possessione penes eum remanente statim de eadem terra cum Ecclesie placitare, asserens illam ad jus sui imperii pertinere. Papa autem intuitu regis Siciliæ, quem plurimum diligebat, usque ad condicuum terminum imperatori prænominaata terra fructus habere concessit, hac tamen conditione, quod completis quindecim annis, ad potestatem et possessionem Romanæ Ecclesie terra illa rediret. Et tunc Ecclesia in possessione posita, si imperator vellet de proprietate terræ illius agere, libenter ei Ecclesia justitiam faceret.

56. « Postquam autem hic modus petitionis

implenda per episcopum Clarimontis, et abbatem de Bonavalle fuit imperatori propositus, plurimum illi displicui, et sic concordia per illos tractata remansit. Christianus autem cancellarius, et reliqui qui cum eo mediatores pacis fuerant constituti, cognito quod imperator per alios pacem Ecclesie tractare voluisset, minimum doluerunt, et venientes ad papam Alexandrum, dixerunt : Sanctitati vestre, domine, esse volumus non incognitum, quod nostri odio et invidia pax Ecclesiæ præpeditur : quidam enim nostri emuli falsa de nobis imperatori suggerunt, et volunt in hac parte nos ei odiosos reddere pariter et suspectos. Et ideo veremur plurimum, ne dum nos absentes sumus, qui pacem diligimus, et nuntii in cundo et redeundo sine fructu tempora longa consumunt, imperator prolixitate temporis affectus tedio, desideratam pacem alhorreat, et suggestione pravorum hominum, infecta pax recedat. Consulimus ergo discretioni vestrae, ut si vobis placuerit, propius imperator acceda, ut vestris et suis nuntiis cito ire et redire valentibus, inchoata pax, volente Domino, cito valeat consummari. Papa autem habito cum nuntiis regis Siciliæ et Lombardis consilio, respondit :

57. « Nobis quidem placet admodum, ut imperator Clozam, que a Venetiis quindecim distat milibus, cum paucis veniat, ea tamen conditione, quod vos in anima vestra jurare faciatis, ut postquam illuc venerit, absque nostro mandato et licentia ulterius non procedat. Juramento itaque in hunc modum præstilo, Coloniensis archiepiscopus cum quibusdam aliis Cesenam ad imperatorem venit, et eum cum suis Clozam usque deduxit. Quidam autem populares Veneti, cognito imperatoris advento, ad eum accedentes cœperunt illi studiose suggerere, ut absque mandato papæ et licentia Venetas securas intraret, firmiter promittentes, quod eorum consilio et auxilio pacem posset cum Ecclesia et Lombardis pro sua voluntate componere.

« Quorum verbis imperator aliquantulum acquiescens, præcepit eis, ut dicta operibus consummarent, dantes operam ut totum populum ad perfectionem hujus negotii caute et sapienter inducerent. Alexander autem papa audiens, quod Clozam imperator venisset, Willemnum de Papia Portuensem episcopum, et Joannem Neapolitanum, et Theodinum, et Petrum de Bona presbyteros cardinales, et Hyacinthum diaconum cardinalem cum Christiano cancellario et aliis Teutonicis, qui pacis mediatores erant, ad eum direxit, mandans, ut si de beneplacito illius esset, ipse nuntios regis Siciliæ, et quosdam de Lombardis Clozam transmitteret, ut illis presentibus, imperator in anima sua per principes suos jurare faceret, quod pacem Ecclesie, et pacem regis Siciliæ usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad annos sex firmiter observaret. Quo facto, Venetas posset securus accedere, ejus procudubio benedictionem et gratiam

habiturus. Imperator vero, quia aures suas verbis Venetorum quodammodo inclinaverat, et eorum responsa diebus singulis exspectabat, cœpit cardinalibus de verbo pacis, quasi novum esset et sibi incognitum, respondere, et longis consultationibus de die in diem sua responsa differre. Quo cognito, cardinales turbati sunt plurimum et mirati; et quidnam dehener facere, nesciebant.

38. « Interea populares Veneti a Cloza Venetas redeuntes, in Sancti-Marei Ecclesie congregati, totius paene populi seditionem et tumultum contra ducem suum excitaverunt, dicentes: Domine dux, non bene honori et commodo commissi vobis populi providetis. Ecce enim imperator Romanus apud Clezam iam diebus aliquantos est demoratus, ubi caloris distemperantias, et muscarum et culicium plures molestias sustinet; nec ei licet Venetas intrare. Quod ipse multum graviter recipit, et vindicandum in posterum alta mente reponit. Et ideo veremur, ne tam gravis offensa quandoque universo populo periculosa possit esse pariter et damosa. Quare de nostra voluntate est, ut si vestrae residet celsitudini, imperator Venetas a vobis et a populo invitatus accedat. Quibus dux benigne respondit: Bene potestis firmiter recolere, domini, quod ad petitionem papæ per duodecim prudentes viros in anima omnium nostrorum jurare fecimus, quod absque mandato ejus et licentia imperatorem intra fines Venetie nullatenus recipere deberemus. Provideat ergo vestra discretio, si contra tenorem juramenti nostri, papa inconsulto imperatorem debeamus hue advocare. Cui illi protinus responderunt: Postquam ex mandato papæ Clozam, quae intra fines est Venetie, imperator intravit, plane a nostri juramenti summis vinculis absoluti. Cumque super hoc a duce et populo esset diutius disceptatum, tandem de communni consensu quidam Veneti sunt ad papam directi. Qui venientes, sicut viri improbi et superbi, dormientem papam excitare non timuerunt, proponentes ei ex parte ducis et populi, quod de eorum erat voluntate et beneplacito, quod Venetas imperator infraret. Quod verbum admodum papæ displicuit, et multum grave resedit, dicenti eis:

39. « Vos nobis ex juramento tenemini, ut imperator Venetas non debeat sine nostra licentia et mandato venire. Volumus ergo, ut cardinales nostros, qui ad imperatorem iverunt, cum ejus nuntiis usque in diu crastinum exspectetis. Et eis venientibus, quid nobis faciendum sit, vobis respondere curabimus. Quod verbum licet Venetas displicuerit, plurimum tamen precibus papæ devicti petitione ejus (quamvis invitū) præbentes assensum, ad propria redierunt. Interea per totam regionem (urbem) rumor insonuit, quod Veneti contra voluntatem papæ vellent imperatorem Venetas intromittere. Quo auditio Lombardi, qui cum papa pro facienda pace Venetas venerant, metuentes subitum imperatoris adventum, et fidem Venetorum et constantiam suspectam ha-

bentes, intrantes naves, ad partes Tarvisiæ se transtulerunt. Papa autem cum paucis cardinalibus, qui secum remanerant, cœpit contristari et moestus esse. Metuebat enim, si imperator contra voluntatem tuam, juramento non præstito, Venetas introiret, magnum ex hoc damnum et periculum posset Dei Ecclesie provenire.

60. « Andientes autem hoc nuntii regis Siciliae venientes ad papam coepérunt eum viriliter amare, dicentes: Domine, non oportet vos dubitare in aliquo vel metuere: ecce enim quatuor galeas dominii regis Sicilia ad vestrū obsequium præparatas habemus, quas cum vobis intrare placuerit, securi vos de hoc loco et absque periculo, invitis etiam Venetis et contradicentibus, educemus. Quibus verbis papa plurimum animatus, respondit: Quod de suo erat proposito, ut cardinales, qui ad imperatorem iverant, usque in diem crastinum exspectaret; ne si eis inconsultis recederet, posset merito levitatis argui et de violata fraternitate culpari. Quo auditio, regis nuntii ad palatum ducis, ubi cum multis Venetis dux de more convenierat, accedentes eos taliter sunt allocuti: A vestra memoria excidisse non credimus, quanta beneficia dominus rex hinc civitati contulerit, et quod hodie princeps aliquis sub celo non vivit, enjus amicitia tantum sit vobis idonea, cuius gratia adeo sit vestris utilitatibus opportuna. Et vos ei ex juramento tenemini, sui regni gloriam et honorem diligere, et pro ejus commodo plurimum laborare. Inde est, quod nos hac consideratione inducti, et de vobis tanquam de amicis domini regis et fidelibus multam spem et fiduciam obtinentes, papam et Lombardos invitos pariter et refinentes, Venetas venire coegerimus: juramento tamen prius a vobis præstito, quod sine papa licentia non deberetis imperatorem intra Venetiae fines recipere. Sed ecce, ut audivimus, vestri juramenti et promissionis obliti, pace nondum disposita et firmata, imperatorem non juratum ad civitatem istam, papa contradicente, vocatis; et sic pax Ecclesie, et domini nostri regis, vobis facientibus, impeditur. Sed in veritate sciatis, quod nos in civitate ista non præstolabimur imperatoris adventum, sed die crastina ad propria redeuntes domino regi significare curabimus, qualiter pro tot et tantis beneficiis vobis a regia liberalitate collatis, mala et dama plurima rependere studeatis.

61. « Quibus auditis, dux satis placide et benigne respondit: Quod vos indignatus aspicimus, et contra nos commotus esse cognoscimus, agre multum patinur, et molestissime sustinemus. Nos enim, qui dominum regem toto corde diligimus, et pro honore ejus et commodo nos et nostra exponere non dubitamus, nolumus non solum vos, qui magni estis de regno ejus et summi principes, sed nec suorum minimum ad iracundiam provocare. Et quia inter eum et imperatorem pacem esse dispositam credebamus; volumus, ut in civitate nostra pacis domini regis tanquam amicis-

simi nostri tieret consummatio. Et ideo recedendi vobis licentiam non tribuimus, sed prudentiam vestram affectuose rogamus, ut tanquam in dominis vestris, securi et sine timore, aliquo imperatoris expectatis adventum. Non autem idcirco taliter dux respondit, quia ei et aliis sapientibus taliter imperatoris displiceret adventus, sed quia timebat plebem, et popularem tumultum plurimum formidabat.

62. Nuntii autem regis hoc audientes, surgentes cum indignatione dixerunt : Nos huc cum licentia vestra non venimus, nec cum vestra licentia recedemus : sed crastina die iter arripientes, domini regis injuriam non verbis, sed operibus vindicare curabimus. Qui ad domos suas redeuntes, statim jussérunt galeas paraci, tubas canere, arma et totam supellectilem in galeas induci. Quod factum postquam fuit per Venetas divulgatum, timor maximus Venetus occupavit. Tinebant enim, ne si regis nuntii indignati recederent, hac occasione rex Venetus, qui in terra sua erant, capi faceret et in custodia delineret. Quia de causa magna multitudo virorum ac mulierum, quorum parentes in Apuliam iverant, ad ducenti properans proclamavit : vestram et totius Venetiae prudentiam, illustris dux, latere non credimus, quanta beneficia magnificus rex Siciliae nostra regioni sua liberalitate præstiterit, et qualiter nostræ famis inediām suæ terræ virtualibus reparaverit. Ad quæ transportanda nulli nostrorum civium in Apuliam transierunt, et secum non modicam pecuniam, et multis mercimonias detulerunt. Si ergo rex audiens, nuntios suos a nobis indignatos recedere, in cives nostros, et res eorum merito poterit vindicare.

63. « Prævideat igitur vestra discrecio, si occasione imperatoris, a quo nihil unquam boni habuimus, amicitiam tanti principis, a quo omne bonum recipimus, amittere debeamus. Et ideo magnificentiam vestram humiliter imploramus, ut nostrorum civium tam gravi damno et futuro periculo providentes, nuntios regis Siciliae ab incepso itinere revocetis : nec contra voluntatem papæ, et illorum, imperatorem Venetas intrare sinatis. Si qui enim sunt, qui contra hoc aliquid dicere vel attendere præsumperint, parati sumus cum nostris parentibus et amicis eos morti tradere, et proximos nostros, qui in regno regis sunt, a futuro periculo liberare. Dux autem eorum querimonia diligenter et gratauerit auditia, respondit : Quod nuntii regis Siciliae volunt indignati recedere, non mea imprudentie, sed quorundam popularium seditioni est et malitia adscribendum, qui mea et prudentium virorum zelo et invidia provocati, non civitatis honori et gloriæ, sed suis utilitatibus providentes, die ac nocte dant studium et operam diligentem, ut imperatorem, nobis contradicentibus, Venetas introducant ; et ob hoc perjurii crimen et infamiam, et papæ et regis Siciliae grave et perpetuum odium debeamus incur-

rere. Cumque illi iterum proclamassent, ut eorum, qui auctores erant seditionis, nomina dux evidenter exprimeret, inueniens si noti tierent, ne ob hoc pugna in civitate maxima et sedatio invalesceret, seniori usus consilio, nobiliores et prudentiores quos habere potuit, ad papam direxit, pro parte totius populi veniam humiliiter postulans, et affectuose deposecens; ut quod illi in eum stulte et superbe peccaverant, ipse eis ex inesta humilitate et gratia relaxaret, et nuntios regis Siciliae a propositione sui itineris revocaret.

64. « Quibus Alexander papa more solito satis benigne respondit : Ego quidem, cui sanctitas et officium ignoscendi gloriam reliquit, injuriam mean ad mentem non revoco, offensam mean pro Dei amore dimitto ; sed nuntios regis Siciliae tanquam viros nobiles et potentes, rogare quidem valeo, sed invitos detinere non potero. Tandem Venetis multum rogantibus et petentibus, ut ad hoc faciendum partes suas interponere dignaretur, motus papa eorum petitionibus, per Rogerium de Pisa subdiaconum et senescalcum suum simul cum Venetis, nuntiis regis Siciliae preces affectuose porrexit, ut divini et sui amoris intuitu indignationem compescerent, et inceptam iracundiam temperarent, atque propositum suum ab incepto itinere revocarent : quibus illi responderunt : Dominus quidem papa, sicut vir perfectus et sanctus, de sui meriti auctoritate confisus, mori non meruit et Venetorum dolos et insidias non pavescit. Nos autem, qui adhuc imperfectiores sumus, mori nolumus, et nostro regi inferre injuriam moriendo vitam, Veneti ingratitudinis filii, et regie liberalitatis oblii, volunt domino nostro mala pro bonis rependere, et ad perturbationem pacis ejus, contra voluntatem domini pape et nostram, inimicum ipsius Venetas introducere. Dominus autem noster tanta est potentie et virtutis, quod pro his excessibus, quos contra amicitiam suam faciunt, illis sicut decet, respondere curabit. Sed quia nos preces domini papæ pro mandato accipimus, iter nostrum usque in diem crastinum differeamus. Et deinceps communicato cum eo consilio, quid nobis faciendum sit, disponemus. Quibus auditis, Veneti ad ducenti suum redeuntes, ea, quæ a papa et nuntiis regis audierant, illi per ordinem retulerunt.

65. « Altera autem die dux sano usus consilio, apud Rivulum sub voce preconis fecit publice declamare, ut nullus de adventu imperatoris auderet verbum facere, nisi cum Alexander papa præcepisset. Cum autem ea, quæ apud Venetas dicta et facta fuerant, ad imp. ad (Fossam Clodiæ) Clozam demorantis audiencem pervenissent, sua spe et intentione frustratus, ceperit de suo rigore mollescere, et cardinalibus qui ibi erant, de verbo pacis benignius respondere. Caeciliarius vero et alii Ecclesiastici principes, qui pacis consummationem plurimum affectabant, spiritu libertatis assumpto, imperatori viva voce dixerunt :

Bene debet imperialis majestas recolere, quod quidam e nostris ex mandato vestro Anagniam accepentes, cum Alexandro papa de pace Ecclesia et imperii, de pace regis Sicilie, et Lombardorum tractatum habuimus. Et ipse, tunc vir sanctus, pacis cupidus et amator, nostro consilio et hortatu Campaniam deserens, Venetas jam intravit, paratus ea, que de bono pacis promiserat, firmiter consummare. Vos autem (ut credimus) suggestione pravorum hominum a consilio nostro vultus recedere, et a pacis proposito declinare.

66. « Nos vero ex jure debiti, quo imperio tenemur ad stricti, parati sumus vobis, ut domino, in temporalibus obedire, et pro regalibus que tenuimus, consuetum vobis servitum facere. Sed quia nostrorum est corporum, non animalium dominus, nolumus pro vobis animas nostras perdere, et terrena caelstibus anteferre. Quare noscat imperialis discretio, quod nos de cetero Alexandrum in Catholicum papam recipimus; et ei, ut patri, in spiritualibus obedimus. Iblam vero quod erexitis in Tuscia nullatenus adoramus. Quibus auditis imperator, operante eo qui corda principum sicut vult, et quando vult humiliter inclinat, leonina ferocitate deposita, ovinam mansuetudinem induit, et eis humiliter et benigne respondit, dicens: Noscat vestra fidelitas, dilectissimi, quod non est mea voluntatis consilium vestrum descerere, et pacis per vos tractate propositum evitare; quin potius volumus ea, que vestro sunt ordinata consilio, firmiter observare. Ut autem a vestris cordibus omnis super hoc dubitationis scrupulus excludatur, comiti Henrico de Biessa, qui est in presentiarm, precipimus, ut vobiscum et cum cardinalibus Venetas abiens, coram papa in anima mea juret, quod ex quo Venetas intravero, in anima mea jurare faciam, quod pacem Ecclesie et imperii, regis Sicilie et Lombardorum, sicut disposita est et tractata, firmiter observabo; et de ea observanda, praecepto nostro duodecim principes nostri simile juramentum praestabunt.

« Cancellarins autem et reliqui mediatores pacis cum cardinalibus haec audientes, multum leti effecti, festino gressu Venetas redeentes, ea que ab imperatore dicta et ordinata fuerant, papae per ordinem retulerunt. Qui protinus per nuntios suos rectores Lombardiae, qui in partes Tarvisiae secesserant, Venetas revocavit.

67. « Altero autem die, coram papa et cardinalibus, nuntiis quoque regis, et Lombardis, et magna populi multitudine, comes Henricus de Biessa, sicut ei ab imperatore mandatum fuerat, in anima ejus de praestando juramento pacis observande juravit. Capellanus autem Coloniensis archiepiscopi in anima principum, qui ibi aderant, simile juramentum praestit. Hoc autem facto, ex mandato papae, Vendi enim sex galeis Clozum invenerunt, et imperatorem cum suis in galeis recipientes, cum usque ad S. Nicolaum qui dicitur, *Ad littus*, sabato in sero honorifice adduxerunt.

« Sequenti vero die Dominica, octava seculicet die residua stante mensis Julii (xxiv Julii), in Vigiliis beati Iacobi, papa cognito imperatoris adventu galeas ingressus cum nuntiis regis et magna Lombardorum ac populi multitudine, ad Ecclesiam Sancti-Marci summo mane devotus accessit, et Humboldum Ostiensem, et Willelmum Portuensem, et Manfredum Prænestinum episcopos, et quosdam de cardinalibus ad imperialrem transmisit. Qui venientes, ipsum et suos ab excommunicationis vinculo absolverunt. Christianus autem cancellarius procedens in publicum, tactis sacrosanctis Evangelis, ait: Ut omnes evidenter agnoscant me esse nomine et opere Christianum, Octavianum Cremonensem, et Joannem de Struma cum suis complicibus prorsus aljuro, et Alexandrum et successores ejus in Catholicum papam recipio. Et alii prelati Ecclesiarum similiter juraverunt.

68. « Dux autem Venetiarum, cognito quod imperator ab excommunicationis esset nexibus absolutus, cum patriarcha et magna cleri ac populi et navium multitudine usque ad Ecclesiam Sancti-Nicolai illi obviam vent: quem in nave sua recipiens, usque ad littus Sancti-Marci satis honorifice et pompose deduxit. Imperator autem de nave descendens, simul cum duce, patriarcha, et episcopis suis, et clero, et populo Venetie ipsum cum vexillis et crucibus processionaliter precedente, usque ad Ecclesiam Sancti-Marci, ante cuius atrium Alexander papa cum episcopis suis et cardinalibus, cum patriarcha Aquileiae, archiepiscopis et episcopis Lombardiae, Ecclesiastico more ornatis honorifice residebat, pedes accessit.

« Cumque ad papam appropriasset, factus divino Spiritu, Deum in Alexandro venerans, imperiali dignitate postposita, rejecto pallo, ad pedes papæ totum se extenso corpore inclinavit. Quem Alexander papa cum lacrymis benigne elevans, recepit in osculo et benedixit, moyque a Teutonicis, *Te Deum laudamus* est excelsa voce cantatum. Imperator autem, apprehensa papa dextera, ipsum in Ecclesiam introduxit, et accepta ab illo benedictione, ad palatum ducis cum suis redit. Papa vero cum cardinalibus et nuntiis regis iterum galeas ingressus ad suum hospitium redit. In vesperis autem imperator per nuntios suos papam satis affectuose rogavit, ut si ei placaret, sequenti die, in festo scilicet beati Iacobi, in Ecclesia Sancti-Marci missarum solemnia celebraret. Desiderabat enim ab ore ejus divina officia supplex et devotus audire. Cuius petitioni papa assensum benignus accommodans, summo mane cum cardinalibus ad Sancti-Marci Ecclesiam venit. Cuius vestiarum ingressus cum patriarchis, archiepiscopis, et episcopis, et cardinalibus, honorifice satis et Ecclesiastice se induit, et ad celebranda divina missarum solemnia præparavit.

69. « Imperator autem, ut humilitatem, quam corde conceperat, opere demonstraret, sumptu stratoris officio, pallium depositum, manu virgam

acepit, laicos de choro expulit, et papæ ad altare solemniter et processionaliter venienti viam tanquam ostiariorum præparavit. Dehinc in choro cum archiepiscopis, episcopis, et clericis Alemaniae remanens (quibus eo die cantandi injunctum erat officium) missam domini papæ devote satis et humiliter audiebat.

« Cumque dicto Evangelio papæ ascendisset pulpitum, ut alleluieretur populum, imperator accedens propius, copiis verba ejus attenitus auscultare. Cuius devotionem papæ diligenter attendens, verba quæ ipse litterate (Latine) proferebat, fecit per patriarcham Aquileiæ in lingua Teutonica eviderter exponi. Finito autem sermone, et *Credo in unum Deum* solemniter decantato, imperator cum suis principiis ad pedes papæ devotus accessit, et obtulit. Finita autem missa, cum papæ ad summi palatium vellet redire, imperator dexteram ejus accipiens, cum usque ad portas Ecclesie satis honeste deduxit. Cumque equum suum album de more vellet ascendere, imperator ex alia parte accedens, stremam ejus tenuit, et postquam equum ascendit, ipsum aliquantulum stratoris more per fræni hora deduxit: quem papæ benedicens, ad hospitium redire permisit. Ipse vero, clero et populo illum præcedente, usque ad mare descendit. Dehinc galeas ingressus, ad palatium suum cum gloria est et honore reversus.

70. « Venientibus autem proximis kalend. Augusti, imperator cum archiepiscopis, et episcopis, et reliquis principiis suis, et magna populi multitudine, ad patriarchæ palatium, in quo papæ erat hospitalitus, accessit. In cuius palatii aula longa satis et spatioosa papa in emineniori loco positus in faldistorio suo resedit, et episcopis suis in cardinalibus hinc inde circumstantibus, imperatorem quidem in sua dextera supra episcopos et presbyteros cardinales, Romualdum vero Salernitanum archiepiscopum in sinistra supra diaconos cardinales residere præcepit. Finito itaque silentio, sic est papæ Alexander exorsus :

« Hic est, inquit, dies¹, fratres charissimi, quam fecit Dominus, exultemus et latemur in ea, quia hic filius noster Romanorum imperator illustris mortuus funeral et revixit²; perierat et inventus est. Nam postquam cordi ejus supernus radius claritatis illuxit, totius falsitatis depulsa caligine de errore ad ritalem redit, de tenebris ad lumen transit, de scismatico ad unitatem accessit, et ad caulas matris Ecclesie tanquam ovis erratici repedavit. Exultet igitur fidelium votiva religio, quia hodie pater iunctorem recipit filium, Catholicum principem, Romanum recuperavit imperium. Mater Ecclesia suum exaginatum in vaginam convertit gladium, navis pectoris egregii, que cùpibus exigentibus, adversitatum turbine paene demersa jam funeral, nunc procellis cessantibus, ad littus solidum et vere quietis portum illæsa perver-

nit. Ecclesie sue preces pro bono pacis frequenter effusas Dei filius clementer audiuit, et eam cum suo principe in pace et concordia collecavit. Hunc est, quod destructus adversitatibus et erroribus transversis, secura iam pax fructuor, et jucunda securitate latatur. Cesset igitur antiqua discordia, finem accipiatur inverata maliitia, una fides, unus Dominus, una sit et Ecclesia. Schisma in unitatem transcat, et divisionis ad charitatem accedat. Omnis iam ad pacem Ecclesie redeat; et ad matris sue gremium filiorum numerositas gratiore recurrit. Sit Deo gloria in altissimis, et in terra pax hominibus bona voluntatis. Et quia nos imperatoris nostri pius animus, et benignus agnoscimus voluntatem, cum intra nostre manusculinis brachia tanquam charissimum filium benignius amplectimur, et tam ipsum, quam uxorem et ejus filium, in Catholicos principes paterno affectu recipimus, et ipsis honorem debitum impendere procuramus, Deum et Apostolos nostros affectuose rogantes, ut ipsis Ecclesiae sue serventes incolumes, et per longa tempora custodiant defensores.

71. « Postquam papæ loqui desit, imperator, deposito pallio, de faldistorio surgens, cepit in lingua Teutonica concionari, Christiano cancellario verba sua vulgariter exponente; at ergo : Majestati nostræ satis gratum residet et acceptum, quod Deus omnipotens, cuius manu principium corda tractantur, cuius arbitrio coram voluntates et consilia diriguntur, nostre conscientiae puritatem attendens, ex diversis mundi partibus viros provides et discretos huic curie volt: t' interesse, ut ipsi errorum nostrum et conversionem nobis referentibus manifeste cognoscerent: dehinc ad propria redeentes, devotionem nostram, quam erga Dei Ecclesiam gerimus, publice predicarent. Totus igitur mundus eviderter agnoscat, quod licet nos Romani imperii dignitate et gloria folgeamus, tamen a nobis humanae conditionis proprium dignitas Romana non abstulit, nec ignorantia vitium majestas imperialis exclusit. Nam suggestione prævarorum hominum ignorantiae fuimus tenetris involuti, et per viam veritatis credentes in ead re, extra justitie semitas nos invenimus. Ecce enim Dei Ecclesiam, quam credebamus defendere, impugnavimus, et quam sperabamus extollere, pene destruximus. Occasione nostra Domini nostri Iesu Christi tunica inconsutibilis est divisa, et quantum in nobis fuit, per heres et schismata violata. Decepit nos causæ meritum, et color negotii perturbavit, quia dum in facto Ecclesie potius virtutem potentiae quam rationem justitiae voluimus exercere, constat nos in errorem mendio devenisse. Justitia enim fortitudinem (tyrannidem) respuit, aequitas violentiam non admittit. Siquid factum est, quod ille, qui humiliata respicit et alta a longe cognoscit, potentiam nostram et adverse partiis humilitatem considerans, more suo potentes de sede depositi et humiles exaltavit. Sed quia divina clementia nos ad correctionem nostram ad tempus errare voluit, sed

¹ Psal. cxvii. — ² Luc. xv.

deviare in perpetuum non permisit: universa hec fidelium turba cognoscet, quod nos de cetero, errore totius falsitatis abjecto, ad veritatem convertimur, de schismate ad unitatem redimus, et ad gremium matris nostrae sacrosancte Romanae Ecclesie gratanter accedimus; dominum Alexandrum, qui est in presentiarum, et successores ejus in Catholicum papam recipimus, et ipsi tanquam patri, deitatem reverentiam exhibere proponimus. Pacem nostram Ecclesiae, illustri regi Siciliae, et Lombardis, sicut inter nos ordinatum est et dispositum, reddimus.

72. « Imperator verba finierat; cumque in laudem ejus qui aderant acclamassent, iterum facto silentio, sancta Dei Evangelia cum sanctorum reliquiis et cruce de ligno Domini sunt producta in medium. Mandante itaque imperatore, comes Henricus de Biessa in anima imperatoris juravit, quod ipse pacem Ecclesiae et imperii, pacem regis Siciliae usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad annos sex (vn), sicut per mediatores hinc inde tractatum et scriptum fuerat, bona fide, sine fraude et malo ingenio firmiter observaret, et Henricum regem filium suum id ipsum jurare faceret et servare. Deline duodecim principes imperii tam Ecclesiastici quam saeculares, tactis sacrosanctis Evangelii, modo simili juraverunt. Protinus Romualdus Salernitanus archiepiscopus surgens, per eadem Evangelia juravit, quod postquam imperator nuntios suos propter hoc ad regem in Siciliam miserit, rex infra duorum mensium spatium per aliquum principum suorum de observanda imperatori pace usque ad annos quindecim, in anima sua jurare faciet; et per decem principes suos juramentum ei simile faciet exhibere. Comes etiam Rogerius, sicut archiepiscopus fecerat, id ipsum manu sua juravit. Deline rectores Lombardie qui ibi aderant juraverunt, quod usque ad sex annos bona fide, et sine fraude treguas imperatori observarent, sicut inter eos tractatum et dispositum erat: et quod per singulas civitates, consules et nobiles civitatum id ipsum jurare facerent. Quo facto, illius dici curia est soluta, et tam imperator quam reliqui cum gaudio et letitia ad sua hospitia sunt reversi.

73. « Interca Christianus cancellarius, qui pro consummatione pacis plurimum laboraverat, nacta opportunitate temporis, cepit per imperatorem et principes suos dare studium et operam diligenter, ut papa Alexander Moguntinum illi archiepiscopatum auctoritate Apostolica confirmaret. Quod praesentius Conradus, qui in Moguntina Ecclesia prius electus et consecratus fuerat, ad papam accedens ait: Novit vestra sanctitas, venerande pater, novil universa haec Romana Ecclesia, quod ego vestra persone intuitu, Moguntinam Ecclesiam, in qua canonicę electus fueram, iusco imperatore, reliqui, et honorem meum, parentes ex patram pro Dei amore deserui, et ad vos in Franciam festinos accessi, exilium patre-

præposui; et in labores et angustias quietem meam et otium commutavi. Bene potestis recolere, quantum Catholicae Ecclesiae meus adventus contulerit, et qualiter partem vestram adhuc mutantem et debilium plurimum roboraverit. Vos autem vestri gratia mihi vicem congruam pro tempore rependistis: nam primo me in presbyterum cardinalem, deline in Sabinensem episcopum, postrem in Moguntinum archiep. consecrastis. Nunc autem (ut audio) vultis Christiano cancellario, qui Moguntinam Ecclesiam per violentiam invaserat, eamdem converso religionis ordine confirmare. Quod multum ab æquitate disperpat, et a ratione discordat, ut schismaticus Catholicus, et intrusus canonice electo debeat anteponi. Rogo igitur et humiliter postulo, ut postquam Deus pacem Ecclesiae sua reddidit, mihi quoque de jure mea reddatur Ecclesia: ut sicut tui socius tribulationis, ita sim participes consolationis et gaudii.

74. « Cui papa sati benigne respondit: Devotionem tuam, fili charissime, quam erga Romanam Ecclesiam et personam nostram habuisse dignoscetis, manifeste recolamus, et ardorem fidei tuae publice protestamus: multum nostra parti vester adventus contulit, multum nostra Ecclesia de vestra societate profecit. Et nos quidem, Deo teste, pro utilitate vestra sumus valde solliciti, et facere quae vobis expediant, tenemur obnoxii. Nolumus honorem vestrum minnere, sed augere; nolumus vobis inferre injuriam, sed gloriam ministrare. Non debet autem a vestra memoria excidisse, quod saepe nobis et nuntiis et litteris significasti, quod si inter Ecclesiam et imperium pax non posset aliter fieri, nisi Moguntino archiepiscopatu a vobis dimisso (dicit hoc vobis grave resideret plurimum et molestum) tamen pro bono pacis hanc jacturam aquanipler pateremini, volentes honorem Ecclesie honori vestro, et illius commodum vestris utilitatibus anteponere. Et ecce imperator cum magna instantia asseverat, quod nullatenus in pace Ecclesie remanebit, si Christianus cancellarius a Moguntina sedis fuerit prælatio dejectus. Nos autem absque vestra notitia nullum sue petitioni adhuc voluntum dare consensum, nec vobis ignorantibus aliquod præbere responsum. Tunc Conradus benignam Apostolici responsionem considerans, et voluntatem ejus ratione consentaneam esse cognoscens, consultandi super hoc cum amicis suis a papa indicias petiti et accepit. Itabito itaque consilio, ad papam redit, et humili voce respondit :

75. « Licet, reverende pater, mihi injuriosum sit pariter et molestum, ut Ecclesiam meam debeam sine culpa dimittere, et locum mei regimini, nulla offusa interveniente, militare; tamen quia ad meum spectat officium, non qua mea, sed que Iesu Christi sunt querere: nolo, ut occasione mei pax inter vos et imperatorem facta remaneat et discordia sepulta resurgat. Pro pace Ecclesie conservanda, pro qua Christus vitam suam per-

didit, libenter volo meum honorem perdere, et eum meo danno utilitati Ecclesie providere. Et idecirco, ut omnis materia discordia et scandali auferatur et medio, Moguntinum archiepiscopatum in potestate vestra sponte relinquo, et me liberalitati vestras et patrocino recommodo. Quo auditio, papa Iohannes electus, habito cum imperatore consilio, prenominatum Conradum cardinalatum illi et Sabinensis episcopatus dignitate servata, in Salzburgensi Ecclesie honorifice fecit eligi. Nam filius regis Boemiae, qui eidem Ecclesie praeerat, pro eo quod de simonia, et quibusdam aliis criminibus coram papa fuisse accusatus, de merito sue cause disfudens, commissarii stbi Ecclesiam in manu pape spontanea voluntate remisit; sieque factum est, quod Alexander papa, sicut vir providus et discretus, pro conservanda pace Ecclesie utens dispensatione canonica, Conradum quondam Moguntinum archiepiscopum in Salzburgensem Ecclesiam sublimavit. Christiano autem cancellario Meguntinam Ecclesiam auctoritate Apostolica confirmavit, et tam ei quam Philippo Coloniensi archiepiscopo, qui a suis suffraganeis et Catholicis fuerant consecrati, recepto ab utroque juramento obedientie, pallia de more concessit.

76. « Alexander autem papa prudentiam et litterataram Romualdi Salernitanii archiepiscopi diligenter attendens, et devotionem quam erga Romanam Ecclesiam semper habuerat recolens, ad petitionem ipsius archiepiscopi, communicato fratrum suorum consilio, ipsi et successoribus ejus usum et dignitatem portande crucis per civitatem, et totam suam parochiam Apostolica auctoritate concessit, et donum quod exinde Salernitanam Ecclesie in perpetuum fecerat, sui privilegii munimine roboravit.

« Hoc etiam silentio praeterendum non est, quod schismati, qui in diversis Ecclesiis Tusciae et Lombardiae auctoritate imperiali intrusi fuerant, et quidam dicti cardinales, qui Iohanni de Struma adhescerant, audito quod imperator cum Ecclesia et papa Alexandro pacem fecisset, pœnitentia ducti, Venetas festino gressu venientes, primo schismatis quod defunderant abjurabant; delinc per sancta Dei Evangelia promittebant, quod de excessu quem fecerant, domini papæ Alexandri mandato starent, et eum et successores ejus in Catholicum papam reciperent. Et sic ab excommunicationis vineulis absoluti ad ejus pedes accedebant.

77. « Pace igitur, ut prædictimus, inter imperatorem et regem Sicilie facta pariter et jurata, nuntii regis ad imperatoris palatium, ipsum ex parte regia salutatori iverunt. Quo cognito, imperator de camera sua egressus, eos, multis adstantibus, satis honorifice et benigne suscepit. Cumque Romualdus Salernitanus archiepiscopus de faldistorio suo surgens, stans loqui voluisset, imperator eum sedentem loqui præcepit. Facto itaque silentio archiepiscopus sic est exorsus: Dominus noster

gloriosus rex Sicilie dominum imperatorem qui est in praesentiariis, sicut cherissimum amicum et fratrem suum devole pariter et affectuose salutat; et per nos magnificientie imperiali significat, quod cum hoc anno nuntii sui ad dominum papam pro bono pacis Anagniam advenient, scripsit dominus papa dominus nostro gloriose regi, ut aliquos de latere suo ad eum mitteret, qui cum eo tractande pacis colloquio interessent. Dominus autem rex devotissimus filius ejus ad petitionem illius comitem Rogerium, virum nique providum et discretum, et de sanguine regio ortum, et me cum eo ad ejus praesentiam destinavit, ut in perficienda pace adjutores essemus pariter et praesentes: non quod dominus noster rex pacificus cum domino imperatore aliquam credit habere discordiam. Ipse enim sicut Catholicus princeps et pacis filius omnes Christianos principes diligit, et quantum in eo est, cum illis pacem et concordiam habere credit. Solos inimicos Crucis Christi erndeli odio mari et terra persequitur. Inde est quod non parcit pecunie, non indulget expensis; sed singulis annis biremes suas preparat, et cum eis armatam militiam destinat, ut hostes Christiane fidei devincat pariter et confundat: et euntibus ad Sepulchrum Domini securum iter præparet et expediatur. Alii mundi principes subditos suos vehementer impugnant, et cum inimicis fidei pacem facere non formidant. De Sepulchro Domini, quod a Saracenis impugnatur, non multum cogitant; et eum, qui sotus ipsum defendere nititur, impedire festinant. Abi que sua sunt querunt: solus rex noster quae Iesu Christi sunt devotus inquirit. Cum ergo ipse in Dei servitio tam sanctam et puram devotionem habeat; vos, domine imperator, qui Ecclesia Dei specialis estis filius et defensor, singulari amoris privilegio præ caeteris mundi principibus dominum regem et venerari debetis pariter et amplecti, qui Dei Ecclesiam semper intendit extollere, et inimicos ejus non desinit impugnare. Nulla et inter vos et dominum regem dissidi causa vel odii seminarium intervenit. Dominus enim rex a magnificientia vestra se nunquam offensum meminit, vel vos in aliquo offendisse cognoscit; sed certum apud eum et firmum existit, quod si imperialis majestas cum regia magnificientia perfecta pacis vineculo fuerit cuncta, Ecclesia Dei et toti orbi magnum poterit commendum provenire. Archiepiscopus verba finierat. Profinus imperator per Gotfridum cancellarium suum ad ejus verba respondit, dicens:

78. « Salutes ex parte illustris regis Sicilie per vos magnificentia nostræ transmissas ea qua decet reverentia et honore suscipimus, et eidem loco et tempore opportuno rependere multiplices procurabimus. Quod autem tam idoneas et elegantes personas ad pacis nostra colloquium destinavit, nostræ excellente gratum residet et acceptum: quia ex legatorum suorum scientia, probitate simul et facetia (sapientia), delegantis do-

mini auctoritatem perpendimus, et a nobis merito in numero summorum principum reputatur, qui talibus et tantis personis praesce dignoscitur. Quod vero significasti, cum erga serenitatem nostram amicam gerere voluntatem, hoc verum esse rerum experientia comprobavimus. Nam fidel popularis opinio nos ad invicem esse erederet inimicos, tamen inter nos haberi pacem et concordiam operis exhibito demonstravit, quia cum et terram ejus nuaquam offendimus, et nos ab eo in nullo offensos veraciter profilemur. Et quia ipse prae universi mundi principibus inimicos Crucis Christi mari et terra persecutus, et cum hostibus Christianae fideli guerram semper et discordiam habere dignoscitur: nos illi tanquam Catholico principi et pacis filio, pacem nostram gratalem offerimus, et cum sincera charitatis brachiis amplexamur. Nam in veritate cognoscimus, quod ex hoc multa dilectionis affectu Ecclesiis Dei provenit non parva utilitas; Christianis omnibus, et praecipue ad Domini Sepulchrum cunctibus magna securitas; infidelibus autem terror, confusio pateretur et egestas. Quo andilo, regis nuntii imperatori de bona voluntate, quam erga regem se habere dicebat, gratias referentes, accepta ab eo licentia, ad sua hospitia alacres sunt reversi.

79. « Ipsi autem, sicut viri sapientes et prvidi, metuentes, ne pacis facte memoriam longevitatis temporis aboleret, dederunt studium et operam diligentem, ut forma pacis, que inter imperatorem et regem facta fuerat, imperiali jussione redigeretur in scripturis: ut eam de calero non posset temporis veludus destruere, quam imperiali privilegi scriptura servaret. Ad petitionem igitur eorum pacis inter imperatorem et regem initia scriptum est privilegium, et sigilli aurei impressione munitum. Ut autem prénominati privilegi notitiam semper habere possit secutura posteritas, ejusdem privilegi exemplar huic nostro operi dignum duximus annotare.

« In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen, etc.

« Nos Fridericus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, et Henricus rex filius noster, intervenutus venerabilis patris nostri Alexandri bei gratia summi Pontificis et fratum suorum cardinalium, pro parte nostra et heredum nostrorum pacis insumus vobis, domine Willelme, eadem gratia illustris rex Sicilie, quod anno d usque ad quindecim annos observavimus vobis et heredibus vestris, et universo regno vestro, et toti terra dominationis vestre veram et firmam pacem. Et quod per nos, vel per quoslibet alios mari vel terras predictum illum regem et heredes vestros, aut regnum vestrum, et terram dominationis vestre, sicut prescriptum et determinatum est, usque ad quindecim annos non invademus, nec invadi faciemus, nec vobis aut regno vestro, et iam dicta terra dominationis vestre guerram aliquo modo faciemus. Et ut hæc omnia suprascripta

firmiter et illibata a nobis supradicto Friderico Dei gratia Romanorum imperatore et semper Augusto, et Henrico filio nostro rege, et heredibus nostris, tam vobis supradicto illustri regi Willelmo, quam heredibus vestris, et regno vestro, et toti terra dominationis vestra attendantur, et observentur: nos predictus imperator bona fide, sine fraude et malo ingenio, in praesentia beatissimi patris nostri papæ Alexandri et cardinalium, et legatorum vestrorum Romualdi venerabilis Salernitanus archiepiscopi, et Rogerii egregii comitis Andriae, et principum ac fidelium nostrorum, a comite Henrico de Diessa in anima nostra, super sancta Dei Evangelia, et sanctorum reliquias jurare fecimus, et Henricum filium nostrum per interpositam dignam personam in anima sua id ipsum jurare faciemus usque ad medium futurum Septembrem Indictionis undecimam. Et principes nostros idem jurare fecimus, videlicet Moguntinum archiepiscopum, Arnoldum (Beroldum) Trevirensen archiepiscopum, Conradi Wormatiensem electum, Gotfridum imperialis autem cancellarium, Guorwini protonotarium, marchionem Theodoricum de Susiz, Florentium comitem Hollandie, comitem Diedonem de Groyx, comitem Henricum de Diessa, comitem Robertum de Diuna. Ad hujus autem pacti prmissionis et juramenti nostri et principum nostrorum memoriam et inviolabile firmamentum, presens privilegium nostrum per manus Wortwini (Guorwini) protonotarii nostri scribi fecimus, et imperiali sigillo nostro aureo sigillatum, et predictorum principum juramento communitum, vobis suprascripto illustri regi Willelmo fecimus assignari. Anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo septagesimo septimo, mense Augusti, decima Indictione.

80. « Postquam vero imperator prescriptum privilegium multis regis tradidit, et quod missurus esset Christianum cancellarium in Siciliam pro recipiendis juramentis ei similibus reprobmisit, prénominati nulli non contenti imperiali privilegio, ad maiorem certitudinem pacis initia robur et firmamentum, aliud privilegium a papa et cardinalibus Romano fecerunt more conscribi, in quo imperiale declaratum est privilegium, et auctoritate Sedis Apostolice roboratum. Quo facto, Huizizo cardinalis ex mandato pape et imperatoris cum imperialibus litteris, et cum notario Salernitanus archiepiscopi, et capellano comitis Rogerii ad castellum Grayæ, ubi imperatrix cum Henrico rege filio suo morabatur, advenit. Presentibus itaque imperatrice, rege Henrico filio ejus, C. marchione de Monte-Ferraro, et quibusdam de rectoribus Lombardie, et notario archiepiscopi, et capellano comitis, et multis atiis prebis et idoneis viris, Verdensis episcopus stola collo imposta, ex mandato imperatoris et regis Henrici, in anima ejus super sancta Dei Evangelia et reliquias juravit, quod ipse rex Henricus pacem Ecclesia et imperi, sicut a patre suo iurata funeral, et pacem re-

gis Siciliae usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad sex annos bona fide, sine fraude et malo ingenio firmiter observaret.

« Advenientibus autem Vigiliis Assumptionis B. Virginis, que eo tempore in die Dominico ad venerunt, Alexander papa cum episcopis suis et cardinalibus, cum patriarche, archiepiscopis, episcopis, et abbatibus Alemannie, Lombardie, et Tusciae, cum imperatore et duce Venetiae, cum nuntiis regis Sicilie, et magna populi multitudine in Ecclesia beati Marci conveniens, solemne ibidem Concilium celebravit ». Hec Acta.

81. De quibus ne quid dubiles, habes inferius recitata anno Redemptoris millesimo centesimo octogesimo quinto Actu Veronensi, de congressu Lucii pape Tertii cum imper. ab auctore ejus temporis scripta, in quibus ab eodem Lucio papa citantur Acta ejusdem Concilii Venetiis ab Alexandro celebrati, quod et ob praeſentiam summi Pontificis, consensumque frequentissimi episcoporum nominat idem Lucius Concilium generale, a cuius sanctis decretis nec latum unguem sibi recedendum fore, ibidem coram imperatore contestatus est. Sed prosequuntur reliqua ad ipsum spectantia. Pergit enim Romualdus : « Dictis itaque orationibus et Litaniis, et aliis que de more in Concilio sunt dicenda, et longo sermone de pace habito, Alexander papa candelas accensas imperatori, et clericis, et laicis, qui ibi aderant, dari precepit. Et ipse excommunicationis formam hoc modo proposuit : Nos ex parte Dei omnipotentis, et beate Marie semper Virginis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium sanctorum excommunicamus, et a gremio matris Ecclesiae separamus omnes personas tam Ecclesiasticas quam secularares, quæcumque pacem qua inter Ecclesiam et imperium modo facta est, et pacem regis Siciliae usque ad annos quindecim, et treguas Lombardorum usque ad annos sex, aliquo modo disturbare, vel impeditre præsumpsent. Et siue haec candela extinguitur, sic eorum animæ aeternæ visionis lumine et claritate priventur. Cumque candele projectæ essent de manibus et extinctæ, imperator alta voce cum aliis, Fial, Fial, pariter acclamavit. Sicque Concilium celebratum est et solutum ». Hucusque Romualdus de Concilio quam brevissime, alia multa præteriens, quod alio tenderet sua oratione : sunt alia pleraque de eodem Concilio enarrata a Rogerio, qui eodem vixit tempore : nam in Annalibus Anglicis hæc habet :

82. « In hoc Concilio Joannes abbas de Struma, qui vocatus fuerat papa Callistus, qui etiam tertius et ultimus schismatis hujus antipapa extiterat, degradatus est, et ab ipso imperatore, et ab omnibus principibus Ecclesiasticis et secularibus dejectus est et reprobatus. Similiter omnes archiepiscopi, et episcopi, et abbates Teutonici regni, qui ab eo, vel ab aliis antipapis prædecessoribus suis, videlicet ab Octaviano, qui papa Victor vocabatur, vel a Guidone de Crema, qui Paschalis vo-

cabatur, ordinati fuerant, degradati sunt : et altaria que ab ipsis sive ab ordinatis suis dedicata erant demolita sunt.

« In hoc autem Concilio Conradus, frater consobrinus predicti imperatoris, recepit a manu Alexandri papæ archiepiscopatum Sanceburge (Salisburgensem), et legatiam totius Teutonici regni in vita sua habendam. Isle vero Conradus cum electus esset tempore schismatis ad archiepiscopatum Moguntinum, noluit ab Octaviano anti-papa consecrari, sed malens inter catholicos pronomine Christi pauper vivere, quam inter schismatics divitios transitoriis abundare, venit usque Senonem civitatem ad Alexandrum papam : a quo benigne suscepitus, factus est episcopus cardinalis de episcopatu Savinæ (Sabinae). Et Christianus imp. cancellarius successit ei in archiepiscopatu Moguntino, et pallium suscepit a Guidone de Crema. Quod quia ab eo receperat, propriis manibus suis combussit Venetie in Rivoalto, in palatio patriarchæ, coram Alexandro papa et cardinalibus universi, et a domino papa absolutus est : remansit archiepiscopus Moguntinus, et pallium ab Alexandre recepit ». Hucusque Rogerius. Pergit vero Romualdus :

83. « Eo autem die nuntii regis Sicilie, accepta a papa et imperatore licentia, cum galeis suis ad monasterium S. Nicolai, quod *Ad Littus* dicitur, pervenerunt, celebrato ibidem festo Virginis, altero die Hadriaticum mare intrantes, aura stante secunda, nono die stanfe (id est, remanente) mensis Augusti, sani et incolumes cum omnibus suis Barolum descenderunt. Archiepiscopus itaque et comes Rogerius communicato consilio, nuntium suum cum litteris in Siciliam direxerunt, modum et ordinem gestæ pacis regis plenarie significantes. Et hoc facto, comes Andriam rediit, archiepiscopus autem Sadernum venit. Rex vero eo tenore litterarum pacem factam et juralam esse cognoscens, letatus est valde, et per litteras suas archiepiscopo et comiti dedit in mandatis, ut ad eum festino gressu in Siciliam properarent. Sieque factum est quod archiepiscopus et comes, sexto die intrante mensis Novembris, Panormum ingressi, a dominis et familiaribus curia, et reliquis magnatibus honoriſſime sunt suscepti. Altera vero die eorum magnificientia regia venientes, ei a principio usque ad finem totius negotii modum et seriem plenissime retulerunt : et privilegium papæ Alexandri et imperatoris de pace factum et roborum eidem (suis familiaribus praesentibus) assignarunt. Rex igitur ex tenore privilegiorum, præter spem et opinionem suam, pacem ad honorem suum et commodum factam esse considerans, archiepiscopi et comitis super hoc fidem et prudentiam plurimum commendavit, dans illis in mandatis, ut imperatoris nuntios, qui in Siciliam erant venturi pro recipiendis juramentis, æquanimiter expectarent.

84. « Hæc autem omnia que prædictissimum ita gesta fuisse, nulli dubitationis vel incredulitatis scrupulum moveant, quia Romualdus secundus

Salernitanus archiepiscopus, qui vidit et interfuit, scripsit haec : et scialis quia verum est testimonium ejus. Interca, dum imperator per totum mensem Augusti, et aliquam partem Septembrii esset Venetiis demoratus, accepit a papa licentia, tertiodiecum die ejusdem mensis a Venetiis recessens, Ravennam venit, per vallem Spoletinam in Tuscam descensurus.

Dominus autem papa omnibus, quae in partibus illis facienda erant, rite dispositis, in mense Octobris, cum quibusdam de cardinalibus a Venetiis movens, cum quatuor galeis Venetorum, secundo die stante (*id est remanente*), ejusdem mensis, Sipontum applicuit; et inde per Trejan, et Beneventum, Anagniam testinus adventi. Quidam vero de cardinalibus eum per terram sunt prosecuti. Magister autem Rainerus cardinalis, et Grecus subdiaconus cum Christiano cancellario in Romaniam descenderunt, pro restauratione regalium, quae imperator invaserat, recipienda. Dum autem papa a Siponto Anagniam veniret, Ecclesiae peccatis exigentibus, Hugo de Bononia cardinalis Beneventi est mortuus, Willelmus de Papia Portnensis episcopus apud Anversam obiit, Manfredus Prænestinus episcopus apud Anagniam diem clausit extremum». Hucusque de his Codex Salernitanus, Longobardo charactere conscriptus, a nobis inde perfitus, collatusque cum Codice Sancti-Petri in Vaticano, hand integro, sed fine carente. Eadem plane, sed brevius narrat Rogerius in Angliae Annalibus, qui etsi non fortasse, ut recitat nuper auctores, ea vidit quea scripsit; tamen, ut qui eadem vixit aetate, ea que sunt ejus temporis accurate descripsit. Quibus his omnibus summa fide conscriptis, atque candida sinceritate decursis cum adstipulentur recitata superius Aeta ipsius Alexandri papæ, cuncta que ab his discrepant, mendacia esse penitus convincuntur, atque potissimum refelluntur asserta in Chronico Bessarionis posteriori loco; sui enim et obliqui est mensura rectum.

85. Mendacia de Alexander III conficta. — His igitur tanquam ad Lydium lapidem admotis, cuncta codem argumento conscripta, vel picturis expressa, vel enjusvis generis monumentis signata, que noveris ab his discrepare, redargue. Quod autem partis posterioris auctorem nemio sit qui rebus gestis interfuerit, et quae viderit ea scripserit, sed quae tantum audierit : nullo pacto sunt conferendi cum recitatis a nobis scriptoribus. Sed et quod illis adversantes inter seipsos magnopere in pluribus discrepant, erent vero omnes in iis que sunt temporis, dum non hoc uno anno ista gesta esse recenserent, sed et superiori atque sequenti; quodque litteræ Friderici ad hanc probanda adductæ nulla temporis consensione jungantur, cum data ponantur anno vicesimo sexto imperii, qui est annus salutis millesimus centesimus octogesimus, et signenl Indictione undecima, qui est annus Christi millesimus centesimus septagesimus octa-

vus, et inconvenientia temporis contrarium firment; ab eisdem prorsus recedere, et superioribus inhaerere non solum suadeant, sed plane cogant : stet asserta primæ sententiae veritas omni contradicatore superior, nec labefactetur nulla assertione mendaciorum.

86. Quorum illud caeteris magis indecorum, quo asseritur factum illud arrogans, et penitus insuetum, quod humiliatum ad pedes Pontificis caput imperatoris pede ipse presserit, atque insultaverit, verbis illis ex Psalmo petitis¹: « Super aspidem et basilicum ambulabis, et conculeabis leonem et draconem ». Et quod Iesus imperator in ipsum illud införserit : « Non tibi, sed Petro ». Cui resorterit Alexander arrogantis dictum hujusmodi : « Et mihi, et Petro ». Abhorrens est quidem a tanti Christi vicarii mansuetudine turgens fastu facinus, penitusque alienum ab ipsis moribus tot actionibus probe notis. Quanta enim fuerit animi demissionis et moderationis, benignitatis, lenitatis, paternaque charitatis ad afflicciones ad pénitentiam peccatores, ad curandos ipsos pénitentes omni genere obsequii et indulgentiæ, cum facile sit ex scriptis et factis ipsius superius recitatatis elicere, asserere et confirmare, notius plane et evidenter fieri ex his quæ ex eodem auctore anno sequenti dicentur, cum Callistum pseudopapam, pestem Ecclesiæ, ad se venientem pénitentem recepit.

87. Si quid enim hujusmodi per Alexandrum papam fieri contigisset, quomodo referre prætermisissent scriptiores illi, qui minima quaque prosecuti sunt, quippe qui praesentes cum essent, ea cuncta singula que totidem verbis, ut prolatæ sunt, summa diligentia scriptis prolixide, ut vidisti fecisse legatum regis inter alios Romualdum? Quomodo rem tantam sui magnitudine mirandam, novitatem singularem, indecentiam monstruosam, etsi non ab aliis, certe amulorum adversariorum tubis perstrepentibus pervulgandam, reliquise potuisse silentio penitus obvolvulam, ut quasi ex condito nullus eorum scriptorum, reliqua cuncta scribentium, de his verbulum fecerit? Tu vero, prudens lector, qui satis vidisti, quanto cum labore, industria, arte, patientia cum prædicta, tot annis in hoc ipsum laboraverit Alexander, ut vel aliquod sattem leve penitentiae signum exlorqueret ab obstinatissimo persecutore: quomodo in annum induces, ut credas, jam ipsum ad hoc tanto labore inductum imperatorem atque susasum, eo modo exasperatum Tactis et dictis inurbanis, inutatis, duris, asperis per Pontificem exacerbatum, ut (quantum in ipso fuit) eum a penitentia remedio procul abigeret, quem jam (ut vidisti) absolutum recepisset in Ecclesia penitentem? Stet igitur ipsa historia candore suo nitens, atque sinceritate et veritate ex testificatione eorum qui interfuerunt, constans et firma in omnibus con-

¹ Psal. xc.

probata. Sed ex iis jam disputationibus emergentes, enarrata opera Dei consideremus.

88. Quis haec tanta non desificat admirando, cujus et p[re]e gaudio ob excessum animus exultando non jubilat, et manus coronas noctis, lingua vero victorialem oceinat hymnum Christo victori, cui et erigit simul de superatis insuperabilis inimicis tropheā perpetuo permanans? Sed et quis exultando non insultet simul in hostes Ecclesie, et expobret in omnes ejus persecutores illud propheticum Isaiae¹: « Congreganini populi et vincimini, et audite universa procul terrae : confortamini et vincimini. Accingite vos et vincimini : Inite consilium, et dissipabitur : loquimini verbum, et non fiet, quia nobiscum Deus? » Quot conciliabula in perditionem Ecclesie collegit, impetas? Quot movit, et extincta sepe adversus Dei Ecclesiam renovavit bella Alemannicus furor, poliens imperantis auctoritate; que cuncta ad nihilum deduxit fortior cunctis divina potentia? Tu ipse scripta perlegens, vidisti, lector, et considerasti, puto, admiranda opera Dei, cuius finis est dispergere superbos, et omnem arrogantem humiliare atque confundere. Nonne hic ille, qui ab initio sui nascientis imperii adversus Romanam Ecclesiam quibus potuit viribus insurrexit, quique tronauit sibi vindicans Sedem Petri, cui voluit, tertio iam prostituit? ut et ipsi jure illud aptari potuerit sacrum elogium : « Omne sublime videt, ipse est rex super omnes filios superbie ». De quo et dictum²: « Numquid faciet tecum pactum, et accipies eum servum sempiternum? » Quod non alienius sit creature tanta ista perficere, sed tantummodo illius, qui est rex regum, et Dominus dominantium³. Qui coegerit eminentissimam maiestatem ad pedes procumbere servi servorum ejus, ipsosque exosculati, gestare ipsum dextera, atque stratoris munere eidem fecerit inservire. Quique mulaverit fremitum rugientes leonis, magno plane miraculo, in balatum errantis atque opena querentis oviculae. Ita plane: nam⁴ « sieut rugitus leonis, ita et terror regis », qui tot feralibus editis, repetitis, et proclamatis edictis, eorum tonitru concussit terrarum orbem. Qui insuper prestrepentem spiritum⁵ grandem et fortem, subvertentem montes et conterentem petras in sibillum converterit auræ tenuis, in spumam gracilem redegerit mare tumescens, atque in cineres frigidos resolverit fornacem universum orbem catholicum inflammantem. « Exulta pro his et lauda, habilito Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel ». Epinicia haec a fidelibus canenda propominus, illud Davidicum intonantes : « Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem ». Idem, inquam, ipse qui super firmam petram fundavit Ecclesiam, ut nec portæ inferi pravaleant adversus eam.

89. *Legatio ab Alexandro papa ad conferendum episcopo Laudensi pallium.* — Ac hec victa saepe resurgit impietas, edere nescia, cum edere tamen ipsi veritati omnino quantumlibet refractaria cogatur etiam invita. Ita quidem post haec Fredericus. Nulla enim juramenta habita ratione, divinis et humanis legibus violatis, simulacra est ingressus. Emilianum, collectis militibus, statim Berlinorum castrum munitissimum est aggressus: quod oppidum multiplici jure ad Ecclesiam pertinebat, coque potius est. Cujus rei geste series ita in Actis vite Alexandri pape describitur: « Illud autem silentio prætereundum non duimus, quod imperator, ex quo Cesernam pervenit, utens consilio malignantium, accessit juxta Berlinorum, et accessit ad se predictis pape nuntiis, videlicet R. diacono S. Georgii, et R. subdiacono Apostolice Sedis cardinalibus, et P. dapitero ejusdem Pontificis, instanter postulavit ab eis possessionem illius castrorum cum omnibus pertinentiis suis. Quibus benigno respondentibus et mansuete, quod sine licentia et mandato domini sui Romani Pontificis hoc facere non possent nec deberent, imperator confessi eos diffidavit, et exercitu circumquaque collecto, ipsos de castro ejecit, et sine conflietu ac pugna inexpugnabile castrum illud cepit, et sibi ac filio suo regi ab omnibus ipsius loci jurare fecit obedientiam. Nec mirum cum inter Bulgares et Mainardos, qui erant fortiores simulationes, et altera eorum pars imperatori favorem prestatabant.

90. « Quod factum postquam ad aures ipsius Pontificis pervenit, per maiores Ecclesie personas eumdem imperatore paternè communuit, et ut possessionem ipsius castrorum sibi et matre sue Romana Ecclesie in pacem restitueret, postulabat instantius. Ipse vero in voluntatis sue duritia perseverans, restitutionem facere penitus recusavit. Quæ causa licet Pontifici et Ecclesie universæ valde fuerit gravis: ne tamen occasione ejus injuria recens pax utilissima Ecclesie et imperii concordia dissolvetur, potius hoc ad tempus pati et dissimilare dignum duxit quam contraria eidem imperatori contraria respondere, quoisque Dominus cor illius emollial et sue Ecclesie jura sponte restitut ». Haec ibi. At plane accidit illi, quod divinum oraculum deprompsit in Job⁶: « In similitudinem lapidis aquæ durantur, et superficies abyssi constringitur »: quod videlicet, nullo solis justitia radio cor ejus respersum, perfidie et obstinationis frigore invalescente, condensatum permansit in silicem, quod humanitatis natura fluidum, et ad bonum derivari posse, aliquando deridit experimentum. At licet aliquando visus sit bonum sequi, non amore virtutis, Deique respectu, sed sui ipsius gratia, quod sibi prodesse putaret, illud effect: ut non mireris, si citio aruit quod semiuatum est super saxa, que non haberent hu-

¹ Isa. viii. — ² Job. iv. — ³ Apoc. xix. — ⁴ Job. xli. — ⁵ Prov. xx.

⁶ Job. xxxviii.

morem. At quæ dicentur inferius, ista magis ostendunt.

91. Hoc codem anno, quo Fridericus imperator subiect se Alexandro Pontifici, contigit (ut tradit Saxo Grammaticus¹, qui tunc temporis ista scribebat) ut idem Alexander papa legatione missa in Daniam, Absalonem Roschildensem episcopum, virum pace belloque spectatum, deque sancta Ecclesia ubique et semper optime meritum, renuentem licet ac penitus repugnante auxerit archiepiscopatu Lundensis Ecclesie. Sed praestal audire Saxonem ipsum : Ea tempestate, inquit, Romani schismatis controversia, adstipulante Cesare Friderico pertinacissimo Germanorum errore, compluribus annorum curricalis alta, veri Pontificis Alexandri pedibus prouectula succubuit, dividuumque Ecclesiae statum Catholicae concordie vinecum colligavit. Quo in tempore regis (Danorum), Lundensiumque necnon Absalonis (episcopi Roschilensis) legati Roma regressi, keto patriam nuntio compleverunt. Qui tametsi diversas atque contrarias res petitione complexi viderentur : ea tamen Romani Pontificis industria sunt excepti, ut pars ultraque sibi pro votis consultum gauderet. Nam et Absaloni Lundensem pontificatum assumere jussum, et Roschilensem administrare permisum. Ha geminum Ecclesie regimen in ejus jus ditionemque concessit, alterum praecopto, alterum indulgentia sortientis. O novam et inauditanum curiae munificentiam ! Recusans pallium ingestum est; insigneque, quod potenter aegre praestari solet, repugnanti violenter imprimiatur. Dignos humeros, quibus tam praelarum onus imponeretur ! Veniens siquidem Romanorum legatus Galanus, Lundensi clero Roschilidiam evocato, presentem Absalonem non solum litterarum recitatione, quae eum electione parere jubebant; sed etiam anathematis comminatione, quo se adversus eum, si repugnare perseverasset, usnrum dicebat, electoribus assentiri, fideiisque obediitionis solemniter ab iisdem recipere coegit. Quem postmodum Lundensi in templo, pallio quo attulerat inmemoratus, die postero Ripensium electum Homerum religioso ejus ministerio pontificem consecrari consperxit. Itaque legatione sincerissime atque integrerrime gesta, hibernis exactis, Romanam revertitur. Haec Saxo, quibus et decimum quartum sue historice librum claudit.

92. Hic primum tentatum, ut duo uni coactione Pontificis (ut audisti) darentur episcopatus. Quod tamen semel ex causa presumptum, male apud plures transit in exemplum. Ut autem ejus gerende rei Alexandro pape causam ingestam cognoscas, ex eodem auctore, sed nostris verbis, compendiobus hic totius rei geste series breviter est petenda.

Eschillus venerandus senex Lundensis Ecclesie metropolitane diu perfunctus munere archi-

episcopi, et Apostolica legationis fascibus oneratus, ut quiesceret, illud ab codem Alexandro Pontifice importunus extorsit, ut litteras scriberet, quibus significaret, concedi sibi a pontificatu missionem, alique depositionem legationis amplissimam dignitatis, quam eui velle conferre posset; ipsum vero monasticum posse habitum observantia ordinis Cisterciensis suscipere : ut sic post labores sibi vacans, diem paratus expectaret vocacionis ad Deum. Postquam vero is penes suos nonnisi auctoritate Apostolicae Sedis, locum promotionis ultatenus invenire potuisse, cum de subrogando successore suffragia peterentur, in eam sententiam pedibus itum, ut in Absalonem Roschilensem episcopum omnium laudatissimum geminam prefecture refunderetur onus. At ille nunquam penitus se sue Ecclesie, quam tot laboribus excutisset a juventute, carere velle regimine cuiusvis praetextu amplioris dignitatis, palam sepe pluribus contestatus est verbis. Adeo ut nec rogatione regis, neque precibus collegarum, aut amicorum suasionibus ad capessendam sedem precipuam potuerit inclinari, quamvis et Eschillus id enixis precibus efflagitaret. Verum cum importunitas exigentum, et cogentium vis magis ac magis urgeret, ad appellationis remedium Absalon ipse confugit, provocans ad Apostolicam Sedem, ad quam oportuit, qui suam coram Pontifice causam ageret, legatum mittere; ornatis ab altera parte legationibus ad papam adversus eum, tam a rege Waldemaro, quam ab ipsa Lundensi Ecclesia metropolitana. Quibus auditis Alexandro Romano Pontifici, sic transigere visum est, ut superius est recitatum. Et ne eidem Absaloni ulterius resistendi facultas ac refragandi locus reliquis esset, anathematis vinculis colligandum nisi acquiesceret, oportuit ministrari. Ista praecessit novi sancti decreti nova atque snasibilis causa.

93. *Legatio in Northmanniam.* — Hoc codem anno decernitur legatio ab Alexandro papa in Northmanniam. Causa autem hujusmittenda legationis ita narratur a Rogerio in Annalibus Anglorum : Eodem anno Petrus tituli S. Chrysogoni presbyter cardinalis, Apostolicae Sedis legatus, quondam Meldensis Ecclesie electus, venit in Franciam, et ab Alexandro papa in mandatis recepit, quod tota Northmannia, et omnis terra regis Anglie cismarinae et transmarinae sub interdicto ponerentur, nisi rex Angliae ipse permisicerit Richardum filium suum comitem Pictavie ducere uxorem Alesiam filiam Ludovici regis Francie, quam ipse rex Angliae jamdui et ultra quam inter eos convenerat, in sua custodia retinuerat. Quod cum regi Angliae constaret, appellavit ad presentiam domini papae pro seipso, et pro terra suis. Et mox transfretavit de Anglia in Northmanniam, et habito colloquio inter ipsum et regem Francie apud Iveri, undecimo kalendas Octobris, coram praedicto cardinali et magnatibus utrunque regni rex Angliae pater per suos fidem dedit, et in ani-

¹ Sax. Gram. l. xiv. in fin.

iam suam jurare fecit, quod Richardus filius ejus comes Pictavie praedictam Alesiam in uxorem ducere, si rex Francie pater puella dederit prefato Richardo comiti Pictaviae civitatem Bituricensem cum pertinentiis suis in maritagium cum filia sua, sicut conventio inter illos inde facta exigit, etc. » Sic rebus compositis, sed non secuta dotis exhibitione, nec translatio spouse facta fuit : pax tamen per eundem legatum interfratrumque regem composita tunc fuit, cuius idem litteras scriptas recitat conventionis.

94. *Obitus S. Galdini archiepiscopi Mediolanensis; et structura pontis Avenionensis.* — Ille eodem anno sanctus Galdinus archiepiscopus Mediolanensis, ubi implesset annos decem in sacra munieris functione (ut ejus Vita Acta testantur) ex hae vita migravit, quem Deus miraculorum frequentia, ab eo post obitum editorum, declaravit inter sanctos in Paradisum esse receptum. Extant quae citavimus Vitæ ipsius Acta, a Mombritio tomo priori Vitaram sanctorum recitata. Clandat tandem longiorem hujus anni periodum elegans historiola, Diplomatibus Pontificiis comprobata, de admiranda pontis Avenionensis structura pernecessaria super Rhodanum, non agros tantum alveo proximos corrodentem, sed homines plurimos absorventem. Cum Deus miseratus humanum genus, pontis construendi parat magno miraculo per puerulum adhuc impuberem fundamentum, atque consummat grande opus. Cujus rei gestæ synopsim ex Vita ejusdem multiplici auctoritate probata sic acceperit :

95. « Anno Christi millesimo centesimo se-
ptuagesimo septimo, pastoritus puer nomine Be-
nedictus, vulgo **BENEZET**, dum pasceret maternum
gregem, ter gemina IESU Christi compellatione ad-
monitus est pontem facere in Rhodano. Puer ex-
pavescens, primum negavit se posse ovium custo-
diam deserere, vel tante provincie, cum inops
esset, satisfacere. Cui cum Christus curam gregis,
omniisque necessaria ad opus pollicitus esset, Be-
nedictus se accingit itineri, ac in Angelum ejus-

dem habitus incidens, ab eo usque ad Rhodanum perductus est, ac ab eodem ob aspectum fluminis a re suscepit deterritus, iterum confortatus est. Angelo recessente, puer transmittens fluvium, ac Avenionem ingressus, in media episcopi concione intervenit : Audite me, inquit, atque intelligite : mittor a Christo ea de causa, ut faciam vobis pontem in Rhodano. Qua voce populus in risum conuersus coram preposito, eum sistere ab antistite decernitur, quem monet Benedictus in structuram pontis aliquid largiri. En tibi saxum ingens, in-
quit, in meo atrio, sustolle in humeros, habebis fortasse unde tui pontis queas aliqua fundamenta ponere : tum te id posse intelligam. Puer : Fer-
ram, inquit, saxum; et accessito episcopo ac civi-
bus, cui ferendo non forent tringita homines, ex-
pedite humeris portabat, fundamentum futurum
tante molis. Eoque prodigio civitas universa stu-
pefacta, prepositus venit erroris impetrata, pri-
mus trecentos solidos pro ponte largitur, ac ejus
exemplo alii in limine ad quinque millia nummo-
rum contulerunt, unde cepit pons aedificari ». Per-
fectum est opus mirandum, dignum præconis
Pontificum Romanorum celebrari. Extat Diploma
Innocentii pape Quarti in Concilio oecumenico da-
tum apud Paradinum in historia Lugdunensi quo
additur, Benedictum fuisse puerum duodecim annos natum, natione Almilaensem, quod oppidum
est in antiqua Burgundia : eumque tridui itineris
spatium tribus horis emensus esse. Saxumque il-
lud tredecim pedum longitudinem latitudinem se-
ptem habuisse. Absoluto autem ponte, ipsum Ro-
manam petuisse, redeunte vero Lugdunum adiisse,
ibidemque pontem eum xenodochio aediticasse ac
miraculis claruisse, et sancto deum fine quie-
visse. Porro tante rei veritati non solum Innocentii
Quarti, sed et Clementis IV et V, Bonifacii
Octavi etiam, atque Joannis Vicesimi secundi Di-
plomata adstipulantur, præter alia plura publica
monumenta omni fide munita.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6670. — Anno Æra Hispan. 1215. — Anno Hegire 573, inchoato die 30 Jun., Fer. 6. — Jesu Christi 1177.

— Alexandri III pape 19. — Friderici Endobarbi reg. 26. imp. 23. Manue lis Comueni imp. 33.

1. *Reconciliatio Friderici imp. cum Alexan-
dro III.* — A mun. 1 ad 32. Schisma Friderici im-
peratoris opera contlatum, quod ab initio Pontifi-

catus Alexandri III Orthodoxos vexavit, et incep-
tum fuit ab Octaviano, in Guidone Cremensi, et in
Joanne de Struma, qui se Apostolicae Sedis Ponti-

fiees mentiti fuerant, continuatum, hoc tandem anno imperatoris penitentia humilique ejus obsequio finitum est. Non hic immorabor in refelenda fabula vulgo jactata, quod scilicet Fridericus osculum figens dixerit Alexandro, *Non tibi, sed Petro*; et quod Alexander osculum admittens ejus caput presserit, reponens, *Et mihi et Petro*; cum Baronius, aliquis viri doctissimi jam illam Iuculender exploserint. Hic tanquam dicam Acta Alexandri III quibus Baronius in rejectando illo segmento usus est, certe et indubitate fidei esse; cum Gervasius in Chron, ad hunc Christi annum quaedam ex eis, licet non expressis verbis exhibuerit, ipseque Alexander III Epistola Venetiis in Rivo-Alto, VI kal. Augusti ad Willelmum Rhemensi archiepiscopum, Apostolicae Sedis legatum, et suffraganeos ejus, ac abbates in Rhemensi provincia constitutos data, et in Chron. Aquincinetino hoc anno de verbo ad verbum relata, rem ut gesta fuit, narraverit, scripsertique: « Notum sit sollicitudini vestra, quod charissimus in Christo filius noster Fridericus, illustris Romanorum imperator, per inspirationem divinae gratiae, deposito vanitatis errore, ad viam veritatis conversus, ad obedientiam Ecclesie et nostram, reverenter et devote, sicuti decuit, rediit, et illam in nobis B. Petro reverentiam et devotionem exhibuit, quam antecessores ejus nostris consueverunt antecessoribus exhibere, et se de calero exhibitum promisit. »

2. *Rejicitur fabula de ea conficta.* — Nec prae-termittendum testimonium Gaufredi prioris Viosiensis hoc tempore viventis, qui in suo Chron, apud Lalbeum tom. II Biblioth. pag. 324, scribit: « IX kalend. Augusti venit Fridericus coram papa Alexandro apud Venetiam, et incredibili honore suscepitus, ante illum prostratus, elevatus a Pontifice et deosculatus est. Crastino festo B. Jacobi, teria secunda, idem Augustus ab ipso papa apud S. Marcum sacram percepit communionem. Nam Joannes de Struma schismaticus, qui Guidoni de Crema vel (quod adverbium hic, sicut non raro alibi, idem est ac, et) Octavianio successerat, eidem Apostolico se subdidit, pacemque largius (legendum *largiente*) Deo, universalis Ecclesia recuperavit ». Memorata itaque fabula non minus quam qua post haec tempora de *Joanne papissa* conficta fuit, exsiblanda.

3. *Alexandri III litterae ad Presbyterum Joannem Indorum regem.* — A mm. 32 ad 36, Cum Alexander III adhuc Venetis ageret, accepit Epistolam a *Joanne Indorum rege*, vulgo *Presbytero vel Pretoriano* appellato, occasione adventus Philippi medici sui, qui ad partes illas peregrinatus fuerat. Ite enim cum vidisset fidem Christianam, quam populi illi amplectebantur, cum Romania in omnibus consentiendum non esse, id Joanni imperatori significavit, qui veritatis discende cupidus per eundem in Italianum remeantem scripsit ad Alexandrum III litteras, quae quidem periere, sed qua cum mentionem facit idem Pon-

titex in suis ad illum imperatorem litteris, recitatis a Baronio ex Hovedeno in part. posteriori pag. 581, in quibus legitur: « Data Venetiae in Rivo-Alto quinto kalend. Octobris », ideoque hoc anno, non vero anno MCLXXIX, quo eas, licet mutillas, refert Radulphus de Diceto pag. 608, aut anno MCLXXXI, quo eas summarie exhibet Matthaeus Paris. Radulphus illas his verbis incipit: « Alexander papa charissimo in Christo filio presbytero Joanni, illustri et magnifico Indorum regi », uti etiam habet Joannes Brompton in Chron, ad hunc Christi annum, ubi eas integras producit. Hovedenus vero: « Charissimo in Christo filio illustri et magnifico Indorum regi, sacerdotum sanctissimo ». Verum haec ultima verba a quopiam sciole inserta fuisse in exemplar, quo usus est Hovedenus, non videtur dubitandum, cum desinit etiam in exemplari lecto a Mattheo Parisi.

4. *Mittit ad eum medicum suum Alexandri III.* — Ait in iis Pontifex se *jam pridem referentibus multis* accepisse eum Christianum nomen profiteri, et a Philippo medico suo, quod ad hoc firmiter intendat, « ut tu, inquit, et terra tua sublimitati commissa, nihil unquam videamini in fide vestra tenere, quod a doctrina Sedis Apostolicae dissentiat modo quolibet vel discedat »: se a Philippo accepisse, eum eupere habere *Ecclesiam in Urbe*, ubi viri prudentes de regno ejus manere posseut: optare se eum revocare ab iis articulis, in quibus errat a *Christianis et Catholica fide*, sequi prefatum Philippum medicum a suo latere ad illum mittere, qui eum et suos de articulis Christianae fidei, in quibus a nobis discordat, erudit: denique se libertissime ei Ecclesiam in Urbe concedetur. Haec summa Epistole Alexandri III.

5. *Presbyteri Joannis regnum non in Africa.* — Nunc inquirendum, qua in regione *Joannis Presbyteri* imperium situm fuerit. Baronii atque communis fere opinio erat, presbyterum Joannem alium non fuisse, quam imperatorem Abyssinorum seu Ethiopiae. Cum enim *Petrus Covillanus* ad eum principem a Joanne II Lusitanie rege missus, audisset in Ethiopia principem quendam esse potentissimum, qui Christianam profliteretur religionem, ad ipsum se contulit; eumque multa ibidem reperisset, que de vero Presbytero Joanne apud Europeos pererebuerant, creditit illum esse, qui *Presbyter Joannes* dicebatur, et eundem errorum in Europam invexit, ac facile omnibus persuasit. Verum progressu temporis a viris regionum illarum peritis et qui ad illas peregrinantur sunt, agnitus Joannis presbyteri imperium non in Africa, sed in Asia situm fuisse, et in hunc usque diem magni istius olim Presbyteri Joannis vestigia restare in regno Tanchut, quod *Barantola* Tartaci, Saracensi *Boratai*, et incole *Lassa* vocant. Haec inter alias observavit Kircherus part. 2 China illustratae cap. 4, sed in eo erravit, ut observat *Jobus Ludolphus* in suo ad Historiam *Ethiopicam* commentario pag. 248, quod Presbyteri Joannis impe-

rium in Chataja collocaverit, et *Chatajanam* extra Chinam; nam inter eruditos nunc convenit, *Matherium Riccianum* prepositum patrum Societatis apud Sinas recte docuisse, nullum extra Sinas regnum nec urbem esse Chatajae nomine. Regnavit itaque Joannes presbyter non in Chataja, sed in *Tecdus, Argon, Tangut, Tebet, Kitha, et Mogol*, et Christianam religionem Nestorianorum erroribus deturpatae profitebatur.

6. *Sed in Asia situm fuit.* — Paulus enim Marcus Venetus, qui circa annum mclxx loca illa perlustravit, lib. t, cap. 64, ait : « Ab Egrigaja provincia eundo versus Orientem, iter ad Tendue (vel Tanchut) ducit ; est autem Tanchut regnum Tartarie, quod multa alia regna implicat, ut regnum Lasa, etc. atque hoc regum plerique geographi cum Catajo confundunt, in qua sunt civitates et castra nulla, ubi etiam manere consuevit rex ille magnus, et loto orbे terrarum nominatisimus, vulgo Presbyter Joannes dictus. Modo autem provincia illa tributa pendit Magno Chami, habens regem de progenie Presbyteri Joannis. Et licet ibi sint aliqui idololatriæ, et Mahumetani, tamen major pars provinciæ observat Christianam, et hi Christiani primas tenent in hac provincia ». Non loquacis de *Chataja* intra Sinarum limites posita, cum legi possint auctores, qui de ea verba fecerunt. Baronius num. 35, scribit : « Quæ autem secunda sint ista, nos latet, nisi quod sive ab ipso Alexandro papa, sive ab aliis ejusdem Sedis Apostolice Pontificibus constat, *Ethiopibus* istis regni Pretejani, Abyssiniis dictis, datam Ecclesiam S. Stephani protomartyris una cum ejus habitationibus sitam post absidem Basilicæ S. Petri, quam in hanc usque possident diem ». Ita Baronius. Verum, ut jam indicavimus, Alexander III in Epistola *ad Presbyterum Joannem* data, quando loquitur de suis, non *Ethiopes* seu *Abyssini*, sed *Sinenses* seu populos regni Tendue aut Tanchut intelligit. Ea porro Ecclesia hoc tempore ab aliis possessa; cum nulli Abyssini seu *Ethiopes* nunc Romæ morentur.

7. *Sæculo sequenti nondum eversum fuerat.* — Quo vero tempore regnum Presbyteri Joannis finem accepit, nos quidem latet, sed discimus a Nangio in Chron. Davidem, qui filius ejus fuit, regnasse usque ad an. mcccii, quo hic chronographus scribit : « Tartari ab Oriente surgentes post occisionem domini sui David regis Indie, tunc primo exierunt in populorum destructionem ». Eundem annum signat Marinus Sanutus lib. 3, Fidelium crucis part. 13, cap. 3, qui capite sequenti refert, Davidem *quondam Joannis Presbyteri dominatoris et regis Indiorum filium* Indis imperantem, cum Tartaris novas angarias imponeret, ab eis occisum fuisse cum tota familia, excepta unica ejus filia, quam quidem filiam *Cyngis Chaum* uxorem accepit. Vincentius Bellvicensis utroque antiquior idem scribit, enimdemque annum notat, in Spec. Hist., cap. 69, additique Cyngim, ut dicitur, de Davidis filia filios generavit ». Idem fuse

refert Joinville in Hist. S. Ludovici Francorum regis pag. 90 et seqq. juxta editionem Ducangii, nisi quod huius rerum conversionis unum non exprimit. Hæc epocha certa videtur. Nec Tartari isti male Christianos habuere. Matthæus enim Parisius anno mccccvii representat Epistolam a Philippo priore Ordinis Predicatorum a Gregorium X scriptam, dum in Oriente versaretur, in qua postquam locutus est de aliquibus Orientis principiis, subdit : « De alio quoque, qui præst omnibus, quos Nestorianæ haeresis ab Ecclesia separavit, (cujus praefatio per Indianum Majorem, et per regnum sacerdotis Joannis, et per regna magis proxima Orientali, dilatatur) jam plures receperimus litteras, quod fratri Wilhelmo de Monteferrato, qui cum aliis duobus fratribus lingua illam scientibus, apud eum aliquandiu commoratus est, promisit quod vellet obedire, et redire ad gremium Ecclesiastice unitatis ». Qui vel sofit locus demonstrat, imperium *Joannis Presbyteri* in Asia locatum fuisse, non vero in Africa.

8. *Regnum illud non longe post initium hujus sæculi institutum.* — Longa ante haec tempora illud stabilitum fuisse testatur Guillelmus Tripolitanus Ordinis Predicatorum in Gerardo Mercatore, asserens anno mccccviii, quo *Antiochia* a crusenigatis capta, *Coirem Chamum* fuisse dominum aut regem regionum Orientalium Asie, eoque demortuo quendam presbyterum Nestorianum regnum illud invasisse, et *Presbyterum Joannem* appellatum esse. De Presbytero Joanne prolixè agit Albericus in Chron. et fidem facit, anno mclxy, legatos ad *Manicem* et *Fredericum* imperatores destinasse. Ibi autem eum Indorum regem appellat. Rursus de eo anno mclxx mentionem habet. Vixit Albericus monachus Cisterciensis an. mcccclii, et Guillelmus Tripolitanus anno mclxxxiii.

9. *Orignationes omnes nomis Joannis Presbyteri fictitiae.* — Denique Ludolfus laudatus pluribus disserit de etymologia Presbyteri Joannis, seu cur ita vocatus fuerit, et Scaligeri lib. 7 de Emendat. Temp. in Notis ad Computum *Æthiop.* Golii in Notis ad *Alfraganum* pag. 89, aliorumque eam et lingua Persica derivantium opiniones profert, sed omnes mera conjectura, nullaque auctoritate nixas, ut ipse mel Ludolfus ostendit, qui simpliciore quidem huius vocabuli expositionem ex lingua etiam Persica deductam exhibet, secundum quam *Praster-Chau* idem est ac *Adoratorum Chanus*, sive *Christianorum princeps*, sed non veriore; nam ideo *Presbyter* appellatus fuit, qui revera presbyter Nestorianus erat, ut mox ex Guillelmo Tripolitano insinuavimus. Cumque in Ecclesia Orientali licet sit presbyteris habitare enim uxoribus ante sacros Ordines susceptos ductis, Joannes iste ex sua genitilium ac successorem nomine *Davidem*. Quia vero Joannes presbyter hoc anno in vivis adhuc fuit, appareret, eum diu regnasse, et *Coirem Chamum* ejus decessorem, non nisi longe post Antiochiam a Christianis captam obiisse. Joannes

Presbyter anno MCLXV et antea regnabat, ut eo anno vidimus. Nec aliud mysterium in voce *Joannis Presbyteri* latet, ut haec tenus viris doctissimis personam fuit.

40. *Nomen Presbyteri Joannis scriptoribus Orientalibus incognitum.* — Primum omnium Scaliger vocis *Joannis Presbyteri* etymon perscrutatus est, aliisque idem faciendi viam apernit, sed tempus et operam perdidit, et plerique ex aliis etymologis ab eo dissensere, ac inter se decertarunt. Hanc difficultatem ut certius solverem, petit ab amico in lectione scriptorum Orientalium versatissimo, ut videre vellet, quid in illis de celebratissimo isto presbytero reperiatur, qui respondit, principem Asiaticum ab Europaeis Presbyterum Joannem cognominatum, in libris Orientalium non solum eo nomine non appellari; sed neque aliquo alio, quod ad illud similitudine accedit; et vetustos auctores Italicos, qui primi ejus mentionem fecere, vocare eum, *Il Prette Gianni* non vero, *Preste Gianni*, cum tamen littera S istis etymologis prorsus necessaria sit, et sine illa omnia eorum systemata corruant. Denique illa evertit Otto Fisingensi, qui hujus principis tempore vixit, quem quidem asserit nominari solitum *presbyterum Joannem*, sed ipsem eum *sacerdotem* appellat, ut videre est an. MCLXV, num. 9.

11. *Adalbertus removetur ab archiepiscopatu Saltzburgensi.* — Annum. 73 ad 76. Suo loco ostendimus *Conradum* imperatoris consobrinum electum archiepiscopum Moguntinum, rejectum ab eo fuisse, quod *Alexandro III* adhæreret, et *Christianum* archicancellarium imperatoris ab eo in sedem Moguntinam intrusum. Præterea *Conradus* Saltzburgensi archiepiscopo anno MCLXXVIII demortuo, *Adalbertum* regis Bohemie filium electum, consecratumque archiepiscopum, sed hunc pariter ob eamdem rationem admissum non fuisse. Quid vero in utriusque archiepiscopi causa hoc anno actum fuerit, narrant Acta *Alexandri III* a *Baronio* citata, quæ confirmant a chronographo *Reichersbergensi*, qui hoc tempore florebat: «Anno MCLXXVI, post multas tribulationes multaque gravamina, que peccatis exigentibus perpessis est Ecclesia in illa nota dualitate per annos fere viginti duos (delenda vox *duos*, ut initium schismatis demonstrat) tandem repropietatio Domino, quia non in aeternum obliviscetur miseri, facta est concordia inter dominum papam et dominum imperatorem, mediatis quibusdam magnis regni principibus. Tunc ex utraque parte, domini videlicet pape Synodus episcoporum, et imperatoris curia principum collaudata et indicta est. Quia per aliquod tempus expectata, tandem apud Venetiam congregata est IX kal. Augusti, presentibus domino papa, et domino (legendum domino) imperatore: qui et ibidem pacificati, et pax inter eos firmata est. Dominus quoque *Adalbertus* Saltzburgensis archiepiscopus vocatus per litteras Apostolicas, venit illuc. Sed dominus Apostolicus nimium tunc pri-

mum credulis verbis adversariorum ejus, statim, ut curia imperatoris haberi cœpit, persusit, et jussit eum cedere loco; illeque reniti non poterat; quia non erat qui adjuvaret. Tunc missæ sunt litteræ a domino papa, et a domino imperatore omnibus in episcopatu Saltzburgensi constitutis ».

42. *Qui Conrado Palatino conceditur.* — Refert postea chronographus litteras *Alexandri III* capitulo Saltzburgensi, et prælatis Ecclesiæ illius metropolis datas «Venetiis, in Rivoalto V idus Angusti». In iis ait Pontifex *Adalbertum, quondam* eorum archiepiscopum, videntem necessitatem Ecclesiæ Saltzburgensis, et quod ipse imperatoris gratiam recuperare non posset, resignasse in manu sua Ecclesiam Saltzburgensem, et Gurensem ac Pataviensem Ecclesiæ Saltzburgensis prælatos, de celebранda electione, mandato suo recepto elegisse *Conradum* quondam Moguntinum archiepiscopum, seque corum electioni assensum præstisset. Scripsit etiam *Fridericus imp.* omnibus prælatis Saltzburgensis Ecclesiæ, clero et populo, significavitque, quoniam per duos sibi invicem oppositos Ecclesia gravior distracta fuisset, tam domino papa, quam sibi visum fuisse utile utrosque removeri, et accedere ad electionem novi archiepiscopi, ac eam cecidisse in personam *Conradi Palatini* consanguinei sui: denique se eos communere, ut quod tam a domino papa, quam a se factum est, ratum teneant. Littere date sunt *Venetie*. Sieque *Adalbertus* sine archiepiscopatu remansit; mortuo tamen *Christiano* Moguntino archiepiscopo, *Conradus* Palatinus rediit ad Ecclesiam Moguntinam, et *Adalbertus* ad Saltzburgensem, ut suo loco narrabimus.

43. *Eskylus archiep. Lundensis monachum induit.* — Ad num. 91 et seq. *Eskylus* archiepiscopatu Lundensi, legatione Sedis Apostolice, patria, eumtisque desertis, Claramvallem iterum venit, ibique monachum induit, postquam antejauxta facultatem ab *Alexandro III* sibi factam successorem designasset. Substitut sibi *Absalonem Roschildensem* episcopum propinquum suum, magnæ sanctitatis virum, qui non nisi pia plebis violentia perductus est ad sedem pontificali fastigio consecratam, uti narrat *Saxo Grammaticus* huius temporis auctor in hb. 14, et ex eo *Baroniis*. *Eskylus* patria Danus, regio genere ortus, legatus fuit per provinciam Danie et Suecie, quam dignitatem magna cum Ecclesiæ gloria exercuit. Auctores tamen Dani pro suo quisque affectu ejus actiones commendant aut damnant. *Saxo Grammaticus* non paucas neque obscuras in deteriorem partem interpretatur, sed *Krantzis* non solum excusat, verum extollit. Sunt tamen aliquæ, quæ omnes in eo laudent, ingentem animi liberalitatem, et zelum religious Christianæ propagandæ, ut videre est apud *Manricum* in *Annal. Cisterci.* hoc anno cap. 5 et seq.

44. *Obitus S. Galdni cardinalis.* — Ad num. 91.

Obitus S. Gallini cardinalis et archiepiscopi Mediolanensis anno superiori contigit, cum auctor anonymus ejus Vitæ coævus scribat : « Cum omnes fere suffraganeos suis suis consecrasset temporibus, jumque civitas et Ecclesia sua, Domino faciente, ad pristinum statum esset restituta, cepit haeresis Catharorum in civitate pullulare, distractionis et schismatis precedentis causa: quæ usque adeo peccatis exigentibus creverat, ut multi ipsam haeresim, aliosque errores anxi temperario publice predicarent, et multe simplicium animæ laqueis diabolice fraudis caperentur. Illic igitur sevisimæ pesti vir sanctus se opponens, multis sermonibus predicationibusque populum suum ab illo stulto errore et vesania retrahebat; atque cum rudimentis Catholicæ fidei, quantum poterat, instruens, verbo proficiebat et exemplo. Cum autem decennium in suo explesset episcopatu, eodem die quo consecrationem, celebrata Dominicæ Resurrectionis solemnitate, secunda post Pascha die Dominicæ, in hereticos zelo Dei accensus Sanctæ Thecke Ecclesiam petit, de more divina in ea officia peracturus. At quia corporis multa debilitate laborabat, missarum solemnia a supra memorato cimiliarcha (nempe Algiso Provano), qui postea successit, celebrari precepit. Ipse vero confessione cum fratribus facta, priusquam Evangelii lectio populo recitaretur, pulpitum ascendens, contra præmemoratos Catharos, corumque complices præclarissimam habuit orationem, eorum errores multis argumentis et rationibus apertissime et quantum oportebat confutans, fidemque Catholicam multis sanctorum Patrum et Evangelicis comprobans scripturis ». Post aliqua interposita subdit: « Obiit autem B. Gallinus anno Natalis Dominicæ MCLXXVI, Aprilis xviii ». Apud Nonbritionum, qui nobis hanc Vitam conservavit, legitur anno MXXXVI, omisso numero 50, Aprilis xix, loco xviii; qui umerque error optime Puricello in Monument. Basili. Ambros. num. 543 et seq. emendatus.

45. Floret S. Benedictus fundator pontis Avenionensis. — Ad num. 93. Pluribus agitur de S. Benedicto, vulgo *San Benetet*, fundatore pontis Avenionensis, in Actis SS. Bollandianis ad diem xiv Aprilis, quo colitur. Contentus ero hic referre que de eo habet Hugo, monachus Præmonstratensis cœnobii S. Mariani Autissiodorensis, qui hoc tempore vivebat. Is in Chronico suo, cuius Collectanea edidit Nicolaus Camuzatus, eaque Roberto Autissiodorensi perperam attribuit, ut supra visum est, ad hunc Christi annum scribit: « Ipsi anno venit apud Avenionem adolescens, nomine Benedictus, dicens se a Domino missum, ut pontem super Rhodanum construeret: qui derisus est, cum sumptus non haberet, et cum præ magnitudine nemo crederet hoc facturum; sed populi ab eo nutu divino commoniti, illud opus citius perfecerunt ». Idem fere habet Nangius in Chrou. hoc anno. Dein Hugo ad an. MCLXXXIV: « Benedictus, Avenionensis pontis auctor, sanctæ admodum vite

juvenis, obiit, sepultusque est super pontem illum mirificum, magna jam ex parte constructum, ab ejusdem pontis initio septem annis circiter jam decursus ». De Translatione corporis S. Benedicti ab aliquot annis facta, postquam pars pontis cedit, legenda præfata SS. Bollandiana.

46. *Haeresis in Gallia ingravescit*. — Ille tempore haeresis in variis Galliarum partibus invalescerat; nam Bernardus Guidonis episcopus Lodiensis in Gestis Lemovicensium episcoporum apud Labbeum tom. II Biblioth. pag. 269, agens de Geraldlo episc. Lemovicensi hujus nominis II, ait: « Intererit cum militia et populo terra, Deo adjuvante, in territorio Briensi duo milia et amplius Barbansonum seu Scotellanorum (vel Cotarellorum) qui terram devastantes, Ecclesiæ quoque devastabant, juxta castrum nunc inde a Malamorte appellatum, cum antea Bellefort nuncuparetur: quod actum est in die Dominicæ Cenæ mense Aprilis anno Domini MCLXXXVII ». Gervasius vero in Chrou. hoc anno habet: « Pullulaverat his diebus in Tolosani comitis territorio heresis maligna, quæ fidem et orthodoxorum Patrum Ecclesiastica instituta evançant, non solum vulgus simplex, sed et Ecclesiæ Dei sacerdotes et episcopos cum principibus lacis tæbe confecit nefanda. Ilujus haeresis detestanda perversitas in litteris comitis Tolose facilis poterit agnoscî, quas idem comes generali capitulo misit Cisterciensi ».

47. *Raimundus V comes Tolosæ ea de re ad Cistercienses scribit*. — Littere ille scriptæ a Raimundo V comite Tolosano nominatissimi Raimundi de S. Egidio nepote ex Alphonso filio, in quibus inter alia ait: « Qui sacerdotio funguntur, haeresis feditate devrantur, et antiqua olimque veneranda Ecclesiæ loca inculta jacent, diruta remanent, baptismus negatur, Eucharistia abominatur, pœnitentia parvipenditur, hominis plasmatio, carnis resurrectio abnegando respuitur, et omnia Ecclesiastica sacramenta annullantur, et quod dici nefas est, duo etiam principia introducuntur ». Paulo post: « Scitote, quia in tantum haeresis virulenta invicerata manet, quod nisi manu Dei valida, ejusque brachio extento extirpari non potest. Taliu[m] namque caput induratum quasi lapis sic manet, ut in stipulam ei fundantur lapides funde. Quoniam igitur spiritualis gladii virtutem nil perficere posse cognoscimus, ad tantam haeresis pravitatem extirpandam, oportet ut corporalis gladii animadversione compellatur. Ad quod peragendum dominum regem Francorum (Ludovicum VII) accersiri vestris ex partibus persuadeo, quia per ipsius præsentiam tanta mala finem suscipere suspicor. Ipsi quippe præsentis ciuitates aperiā, viros et castella sub ejus censura tradam, hereticos ostendam, et usque ad sanguinem in quocumque nostri indiguerit negotio, ad conterendos hostes, et omnes Christi inimicos illi assistam ». Illuc venit anno sequenti Ludovicus VII, ut ibi videbimus.

18. Faudatio Beguinariam. — Praerathore tempore Ecclesie Leodiensi *Radulphus*, qui avaritiae scicibus succensus in foro rerum venalium vendi faciebat præbendas et beneficia, ut refert *Ægidius monachus Aureævallis* in Epise. Leodiensibus cap. 52. Itaque eum hujusmodi vitiis contaminatum esset Leodium, « suscetavil Deus spiritum sancti cuius-dam sacerdotis viri religiosi, qui *Lambertus le Begues*, quia balbus erat, de S. Christophoro dicebatur, cuius cognomine mulieres et pueræ que caste vivere proponunt, *Begunes* Gallice cognominantur, quia ipse primus exiit, qui eis præmum castitatis verbo et exemplo prædicavit », que accepit *Ægidius* ex auctore anonymo Vita sancte Odiliae. Auctor magni Chronicorum Belgici pag. 193, ait *Lambertum* construxisse Ecclesiam S. Christophori, et ibidem sepulliram accepisse « anno Radulphi VI, septimo kalendas Julii, anno sc. salutis MCLXXVII ».

19. Earum institutum adhuc perseverat. — Commentium itaque quod multi tradunt, eas a *sancta Bagga* Pippini Laudensis filia et S. Gertrudis sorore nomen et originem accepisse; cum id gratis ei sola nominis similitudine innixi asserant; contra vero eam institutionem auctores coevi et suppareas adscribant *Lamberto* apud Chapeavillum lib. 2 Episc. Leodiensem pag. 128, qui antea pag. 118 dixerat, quae scribit *Ægidius* de Radulpho, hausisse ex anonymo scriptore eruditissimo, qui tempore Hadriani IV papæ floruit, et sequenti saeculo, quo S. Odilia et B. Joannes abbatulus filius ejus vixere, Vitam eorum scripsit, que adhuc inedita est. In Concilio Viennensi anno MCCCXII celebrato Beguinæ damnatae; Constitutiones tamen, « que Clementina communi vocabulo muncupantur (eo quod per dominum Clementem summum Pontificem in Concilio Viennensi edita fuissent), cum propter multas latas excommunicationes et ceteras juris pœnas in ipsis contentas nimis rigide viderentur, ad tempus suspensas, Joannes papa XXII fecit Parisiis et in aliis studiis solemnibus sub bullâ publicari », inquit continuator Nangii ad annum MCCCXV, qui addit, Beguinæ « non obstante condemnatione status earum processu temporis convalusse; cum longe melius sit eas sic esse, quam laxitas habens in seculi pompi et vanitatis evagari; inter ipsas enim sunt multæ bona et religiosæ persone, et inter ipsas exercentur opera piætatis ». Durat adhuc earum institutum, tam in Belgio quam in diecesi Leodiensi, et quæ illud profitentur, possunt ad nuptias transvolare. Hæc ad supplementos Annales Spondani et Rainaldi, qui de Beguinis parum edocet fuisse. Supersunt etiam aliqua Begardorum, qui in eodem Concilio suppressi fuerant, monasteria.

20. Quis auctor Magni Chronicorum Belgici. — Porro auctor Magni Chronicorum Belgici numero penultimum a nobis lundati Opus illud scripsit anno MCLXXXVIII, ut ipsemel non semel testatur ad annum MCDIX, ibique se dicit monachum ca-

nonicorum regularium Ordinis sancti Augustini in monasterio prope Nussiam, quæ urbs est ad Rhenum in diecesi Coloniensi sita. Ipse quidem ponus collector quam auctor, sed viderat aliquos scriptores, vel nunc desperditos, vel nunquam in lucem datos. A Christo exorditur, sed priora saecula vel fabulæ vel anachronismis detinrpat. Opus illud publicatum a Joanne Pistorio in Collect. Script. Rerum Germanicarum.

21. Rex Anglie Castellæ et Navarre reges inter se conciliat. — « In Quadragesima », inquit Gervasius in Chron. « venerunt ad regem Anglie spectabiles viri juris perili, et mirabiles causidici missi a dominis suis duobus regibus Hispanie, Adelphono se. rege Castellæ (hujus nominis VIII) et Sanctio rege Navarre. Dum enim sibi invicem adversarentur, licet cognitione conjuncti, prædis tamen et præliis operam dabant. Cum autem nulla ratione vel sapientum industria nequirent paci consentire, vix tandem intermeantibus amicis præbuerunt assensum, ut regis Anglie Henrici (hujus nominis II) de pace facienda subirent arbitrium. Adstiterunt itaque regis Angliae solio prædicti nuntii regum Hispanie, causas suas in contrarium proponentes, et diversis anfractibus rationibus rhetorice verisimiliter explicabant. Accepto tandem post Pascha de causa sua tanta versutia intricata regi judicio, leti reversi sunt, dominosque suos reges regumque populos paci restituerunt et tranquillitatî ». Fusius rem narrat Iloedenus, et utriusque regis rationes, ac sententiam ab Henrico II rege datum exhibet pag. 562 et seqq. Moretus tamen in Ivestigat. Navarre pag. 667 et seq. sententiam hanc fuisse ambiguam, obscuram, et novorum disidiorum originem asserit. Hi reges nonnisi post biennium inter se convenere, et tunc Henrici regis sententia executioni data fuit.

22. Praelata de Saladiño crucisignatorum victoria. — Victoris hoc anno a crucisignatis Saladiño, uti Guillelmus Tyrinus lib. 21, cap. 23, aliique referunt. Rem summarie narrat chronographus Aquicinctinus : « Princeps Antiochenus et Philippus comes Flandriæ, congregato undecumque exercitu copioso, castellum Harenæ, Christianitati superioribus annis violenter eruptum, omni ex parte obsidens. Quo muntis intervolantibus, comperto, Saladinus princeps Damasci, putans omni militum solatio Hierosolymorum civitatem destitutam, congregatis Turcorum sen Saracenorum admiraldis a Damasco, civitatem Hierusalem, prout superho cogitabat animo, capturus, et totam deleturus Christianitatem, adjuncta secum sagittariorum et rusticorum immensa turba, Gazam pervenit. Exhinc Hierosolymorum iter arripiens, regem ipsius civitatis (sc. Baldwinum IV) et Templarios milites cum cruce Dominica, parvoque armatos militi, sed fide Christi animatos, obvios exceptit. A quibus victimus, confusus et confutatus, omnibus pene suis gladio seu flumine, qui interfluebat, consumptis, lotus sanguineus suorum mi-

titum cœde, in Damascum sanguineam regreditur. Actum est hoc a Christianis victoriosum bellum feria vi ante Natale B. Andreae Apostoli (die nempe xxv mensis Novemb. qui hoc anno in febrilam vi incidit) Philippo comite, et principe Antiocheno cum suis exercitibus in obsidione Haren laborantibus ». Diem etiam prælia notavit Tyrius his verbis : « Collatum nobis est hoc tam insigne et saeculi memorabile beneficium divinitus, anno domini Baldnini IV tertio (legendum *quinto*, observandumque librariorum errore numeros sepe in Tyro depravatos) mense Novembre, septimo kat. Decemb. die festo sanctorum martyrum Petri Alexandrini et Katerine virginis », die nempe xxv mensis Novembbris. Ex hostibus præler illos qui fuga saluti consuluere, « alii omnes aut capti, aut gladiis interempti, graviores exitus sunt consequuti », inquit Tyrius. Sed obsidio castelli *Haren* felicem exitum non habuit, ut anno sequenti dicetur.

23. Floret Joannes *Cinnamus*. — Florebat hoc tempore Joannes *Cinnamus*, grammaticus, id est,

notarius ac secretarius Manuelis imperatoris, cuius comes fuit in expeditionibus militaribus, Libros Alexiadum *Anne Comnenæ*cepit, et Historiam suam exorsus ab excessu *Alexii Comneni* imp. Anne parentis, res a *Joanne imperatore*, Alexii filio, et Annae fratre compendio, diffuse vero *Manuelis*, Joannis filii gestas complexus est, ut ipsem testatur lib. I, cap. 4, sed incertum, an opus suum absolvitur, vel an illud ad nos multum pervernit, cum usque ad *Manuelis* obitum non pertingat. Parum æquus fuit in Romanos Pontifices, imperatores Germanicos, atque adeo in Latinos omnes, ex innato Graecanicis ingenii in illos odio; quod ceteris etiam scriptoribus Byzantinis familiare. Eam Historiam Cornelius Tollus Ultrajectensis post Baronii mortem Traiectensibus typis anno MDCCL in lucem protulit, et post aliquot annos Ducangius typis regiis iterum publicavit, et interque eam Notis illustravit. De *Cinnamo* plura Alla-tius in Diatriba de Simeonum Scriptis pag. 150, et ejus interpretes citat.

ALEXANDRI III ANNUS 19. — CHRISTI 1178.

I. Alexander III triumphalis Romam ingressus penitentem antipapam benigne suscepit. — Christi annus millesimus centesimus septuagesimus octavus sequitur, Indictione undecima, quo Alexander papa vocatus a Romanis se contulit Romam. Quomodo autem exceptus fuerit, ita eius vita Acta tradunt: « Interes universus Romanae Ecclesiæ clerus ac populus videns imperatorem Fridericum ad vestigia papæ Alexandri esse prostratum, et schismatis malum per divinam potentiam esse extinctum; attendens etiam de absentia ipsius Pontificis tam in temporalibus quam in spiritualibus per longa tempora gravissimam incurrisse tacturam, communī consilio de revocando ad Sedem B. Petri eodem Pontifice juraverunt. Misérunt ergo ad eum usque Anagniam ex melioribus Romanorum civium septem viros cum litteris cleri, senatus ac populi, suppliciter exorantes, quatenus ad Urbem suam propriam, populumque specialiter sibi commissum jam dignaretur reverti et curam illius habere. Pontifex autem, licet humilis et devota eorum mu-

tatio sibi et cunctis fratribus plurimum placeret, ad memoriam tamen revocans præteritam ejusdem cleri et populi de ultramontanis partibus revocationem, qualiter post modicum multas sibi et ejus fratribus injurias et contumelias intulerant, non immerito dubitavit eorum blandis promissionibus credere, et ad civitatem ipsam, quæ multos disturbatores pacis habere dignoscitur, absque certa et firma securitate redire recusavit.

II. Ostiensis episcopus, F. SS. Joannis et Pauli presbyter cardinales, et V. diaconus S. Angeli cardinalis, una cum septem illis bonis hominibus redierunt in Urbem, disposituri cum sacerdotibus et populo formam securitatis et pacis, quæ domino papæ suisque fratribus complacere deberet. Unde licet super hoc diu collaboratum fuerit, vix tandem suffraganibus beatorum Petri et Pauli Apostolorum meritis, totius populi Romani consilio et deliberatione statutum est, ut senatores, qui fieri solent, fidelitatem et honagium domino papæ fac-

rent, quod B. Petri Ecclesiam atque regalia quae ab eis fuerant occupata, libere in manibus et potestate ipsius Pontificis restituerent. Quod pacem quoque et securitatem ipsi papae, et ejus fratribus, et rebus corum, et cunctis ad eum venientibus et redeuntibus nihilominus inviolabiliter observarent.

3. « Quo facto, venerunt senatores cum iisdem cardinalibus, et cum aliis hominibus ad praesentiam summi Pontificis. Quibus ad osculum pedum benigne suscepimus (ut moris est) cuncta que a populo constituta fuerant, publice coram ipso, tactis sacrosanctis Evangelii, juraverunt. His igitur, Dominio cooperante, rite peractis, gaudio magno gavisi sunt omnes. Et ex tunc dominus papa et fratres ejus ad redditum in Urbem festinanter se accinxerunt. In proprio antem festo Gregorii papae ante Dominicam *Lectare Hierusalem*, post missam exivit de Tusculano, proficiscens in Urbe non sine multa gloria et honore. Evierunt enim ipsi obviam in longum spatium clerus Romanus cum vexillis et crucibus, quod nulli Romanorum Pontif. recolitur factum, senatores et populi magistratus cum turbis concrepantibus : nobilis cum militia in apparatu decoro, pedestres populi cum olivarum ramis laudes Pontifici consuetas decantantes. Tunc vidisses oculos omnium multum ejus vultum inluentes, tanquam vultum IESU Christi, enjus vices in terris gerit. Prae nimia vero multitudine ipsius vestigia deosculantium, albus palatrenus ambulare vix poterat ; et senioris dextera in dandis benedictionibus nimum laborabat. Cum tanta igitur et tam sollemni exultatione paulatim, prout exhibebat necessitas, proficiscens, circa horam nonam ad portam Lateranensem non mediocriter fatigatus pervenit. Unde ad patriarchium Lateranensis Ecclesiae, usque ad sacro sanctum Salvatoris altare, tanquam verus et bonus pastor, et beati Petri orthodoxus successor, cum inenarrabili gloria, multiplicatis laudibus, gloriose deductus est atque receptus ; dolentibus vero in eo cunctis, quod ipsorum culpa tanto tempore, tanto bono carnissent. Post benedictionem vero ad populum datam condescendit palatum, ubi recedentibus ad Ecclesias suas cunctis cardinalibus, in lecto, fatigatus ex itinere, ante cibum modicum requievit.

4. « Altera vero die ad consistorium exiens, infinitam clericorum et laicorum multitudinem ad pedum oscula de more exceptit. Ex tunc ad consuetas stationes Urbs pro sui offici debito, et ea Dominicana *Lectare Hierusalem*, ad sanctam Crucem in processione nihilominus perrexit, et in Pascha regnum solemniter induit ». Hucusque Vaticanus Codex, reliqua desunt. Romualdus autem Salernitanus archiepiscopus haec his addit :

« Anno Dominicano Incarnationis millesimo centesimo septuagesimo octavo, mense Augusti, undecima Indictione, tertia die ante finem mensis ejusdem, videbat in festo Decollationis sancti Joannis Baptista, Joannes de Struma, qui et a suis

Callistus appellatus est, reatum suum agnoscentes, montem Albannum deseruit, et apud Tusculanum ad pedes papae Alexandri cum quibusdam suis clericis humili et devotus accessit, et in conspectu cardinalium et militorum se peccasse publice confessus est, dicens : Domine venerande papa, peccatum meum manifeste confiteor, et me auctoritate imperiali contra Deum, sanctam Ecclesiam, et vos egisse cognosco. Sed nunc reversus ad eum, delictum meum recolo, et veniam a vestra pietate deponso ; omnem haeresim et schisma abjuro, et vos in dominum et universalem patrem totius Ecclesiae devote recipio.

« Quem Alexander papa, ut erat pins et humilis, non objurgavit vel reprehendit, sed secundum sibi innatam mansuetudinem benigne recepit, dicens : Frater, gaudium est Angelis super uno peccatore penitentiam agentem. Quod suggestione diabolica unitatem Ecclesiae scindere voluisti, multum doluius. Et quod inspirante Domino, ad eum unitatem redire voluisti, plurimum gaudemus. Romana Ecclesia, qua juxta IESU Christi magisterium inimicos diligere consuevit, te hodie penitentem in filium recepit : et pro malis bona tibi retribuere procurabit ». Haec Alexander ad eum. Subdit his haec auctor : De caetero Alexander papa eum et in curia et in mensa sua honorifice habuit ». Hactenus Romualdus, hisque finem sua imponit Historie.

5. *Petri Blesensis Epistola de pace Ecclesiae.* — Porro ita consummata omnipotente victoria, Petrus Blesensis congaevitus, Romane Ecclesie de pace absolutissima divinitus ipsi concessa, has litteras dedit ad Willelmum cardinalem Papiensem, quo utebatur familiarissime, dignas tanto viro, qui in his confutationibus semper steterat pro legitimo papa Alexandro adversus schismaticos, a quibus haud levia passus fuit ; sed ipsum audi :

« Reverendo patri ac domino Willelmo Papioni, sacrosancta Rom. Ecclesie presbytero cardinali¹, Petrus Blesensis devotissimus ejus filius salutem et sincere dilectionis affectus.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri IESU Christi, qui tandem respiciens in faciem testamenti sui vos elegit et precelegit, ut per gratiam prudenter et facundie vobis divinitus data, scissura schismatis consenseretur ad unitatem, et Ecclesia Dei de variis laboribus respiraret ad pacem. Petri quippe navicula diutissime tempestuosis fluctibus astinavit : cumque mirabiles essent elationes maris, mirabilior in altis Dominus statuit procellam in avaram. Effusa enim contentione super principes, cum errarent in iuvio et non in via, ille qui imperaverunt et mari imperavit imperatori : qui cum numeris in Ecclesiam Dei efferrata rabie deserviret, hodie per gratiam Redemptoris, qui vos ad hoc specialiter fecerat gratiosum in verbis, persecutor Ecclesiae factus est filius, de lupo factus est agnus.

¹ Pet. Bles. Ep. xli.

de hoste amicus, de superbo devotus; humiliavit eum, qui est ante aetera, qui humiliat omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. Nimirum opprimerat, et in concutitionem dederant Christi Ecclesiam saeculares: sed hodie erecta est in superbiam saeculorum, et modo superborum et sublimium colla calcabili, sicut dicit Dominus per Prophetam¹: Ponam te in superbiam saeculorum: non vocaberis ultra derelicta, sed civitas sancta. Octavianus ille auctor schismatis toto tempore vite sua congregaverat opes et divitias, ut quietem Ecclesiae perturbaret. Suis igitur targitiomibus ita infascinaverat sapientes hujus seculi, quod magnatum sibi conciliaverat favorem et gratiam, magnamque partem curie secum traxerat in errorem. Sed iuxta verbum Jeremie prophetae²: Perdidit tovit qua non peperit; fecit divitias, et non in judicio, in novissimo tempore derelinquent enim, et in fine suo apparebit stultus. Erectus fuerat Octavianus in contumeliam Ecclesie Christi et cecidit. Satanas enim Satanam expulit, et abstulit eum primogenita mors, sicut dicit Job³: Superbia namque primitiva mortis generatio est.

6. « Post hunc exaltitus est Guido Cremanus et corruuit. Post ipsum elevatus est Joannes Strmina, et dejectus atque confactus evanuit. Ecce idolum Dagon, quod iuxta arcam Domini fuerat elevatum, prius ecceidit prostratum; erectum secundo corrui, ex magna parte contractum. Elevatum vero tertio, tandem totum contractum inventum est, et toto corpore dissipatum. Sic Octavianus in superbia et abusione sibi summum usurpaverat sacerdotium, et propter hoc vehementi schismate turbaverat urbes, et regna conuenserat, sortem habiturus cum Core, Bathan, et Abiron⁴, quorum se imitatore fecerat. Ecce quod de ipso et consumilibus praedixerat Isaia⁵: Numquid non est iste vir, qui turbavit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem terra desolatum et urbes ejus destruxit? Detrahetur ad inferos superbia ejus, concidet cadaver ejus, subter eum sternetur tinea, et operimentum ejus vermis: adhuc recolo quam gloriosus erat in oculis suis, quam pomposus in verbis. Fui presens, ubi se faciebat tanquam statuam adorari. Nam et ego cum aliis in via ad Romanam curiam a carniticibus ejus captus et spoliatus, et casus sum. Cumque socii mei conjecti in compeditibus in vincula remansissent, ego, preueniente Christi misericordia, nec flexi genua mea ante Baal, nec in compeditibus pedem fixi, sed relicta sindone, et omniibus perditis, per murum in sporta dimisus sum, et sic effugi manus suas. Señ Deus, quia non me iudicar. Et ab ea die semper exoravi Altissimum ut ejus superbiam dejective, qui superbos humiliat. Et tandem completum est in eo verbum Job, dicentis de rege superbis⁶: Si ascenderit in celum superbia ejus, et nubes caput ejus tetigerit, quasi

sterquilinium in tine perdetur, et qui eum videbunt dicent: Ubi est? Vetus somnium avolans non invenientur, transiet sicut visio nocturna, ejus et omnium complicum suorum memoria damnata est in aeternum. Iste sunt Allophyli, qui cum in arcum Domini irruere et eam capere presumpsissent, percussit eos Dominus in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.

7. « Nonne isti in posteriora percussi sunt, quorum finis interitus, quorum posteritas damnata est, ut successor corum in Ecclesia Dei de cætero non resurgat? semper redibit in memoriam iniurias patrum et peccatum Octavianum non delebitur in aeternum. Ipse enim erat, qui crudelius cæteris clericos affligebat, persecutus homines inopes et mendicos, et compunctos corde mortificare. O quam cœcus et turbidus est invidie oculus! Ubi, queso, erant cardinalium corda, quando filium superbie et idolum abominationis in Apostolatus apicem erigebant? Ut de vobis faciam, ne videar adulari: quonodo clausis oculis transierunt dominum Bernardum Portuensem, Henricum Pisatum, dominum Hyacinthum, dominum Humbaldum episcopum Ostiensem? Respuerunt homines pacis; et hominem dissensionis et scandali erexerunt. Sane notare hic possunus problema⁷ Joathan de filiis Gedeonis, de quibus sibi ducem eligere filii Israel volentes, contemptis filiis legitimis, Abimelech spurium et crudeliter judicem elegerunt: iuxta cuius verbum, ligna silvarum, non olivam, non ficiam, non vitam, sed rhamnum elegerunt sibi in regem: et egressus est ignis de rhamno, et devoravit cedros Libani. Egressa est ab Octavianō malitia, que totum orbem tumultuose concussit, sed tandem manus Domini per ministerium linguae vestre præter spem et super vola omnium, omnia virtute ineffabili tranquillavit. Vester sum, et utnam se offerat opportunitas, ut me probetis per experientiam vestrum esse. Adhuc memoriter teneo, quam pie, quam misericorditer me ab exilio revertente, vagum et profugum apud vos excepteritis, mudum cooperiustis, pavistis famelicum, et ut multa paucis includam, in me totum misericordiae senarium complevitis. Ille pro me vobis retribut, qui bonorum retributor est operum, et pauperum fidejussor». Hucusque Petrus, recolens beneficia, quibus contigit offici a cardinali Papensi, tempore flagrantis schismatis,

8. *Indicitur ab Alexandro III generale Concilium in annum sequentem.* — Hoc eodem anno Alexander papa, universa Catholica Ecclesia pace gaudente, ad expurganda mala, que sive per schismaticos, sive per alios irrepposserint, Concilium generale Romæ anno sequenti, mense Martii celebrandum, indicit. Vocavit etiam Orientales Romanæ Ecclesie communione conjunctos ex Syria et Palestina Latinos constitutos episcopos. Testatur id qui venit inter alios et interfuit Willelmus, ar-

¹ Isa. LX. — ² Jerem. XVII. — ³ Job. XVIII. — ⁴ Num. XXVI. — ⁵ Isa. XIV. — ⁶ Job. XX.

⁷ *Judic.* IX.

chiepiscopus Tyri, cuius et testificatione, utpote ejus qui interfuit et Acta descripsit et secum tulit, eos omnes erroris redargnas, qui non anno sequenti, sed post sequentem, nempe anno Redemptoris millesimo centesimo octagesimo, idem Concilium celebratum affirmavit. Ipse, inquam, qui præsens fuit, affirmat, idem Concilium celebratum anno Christi millesimo centesimo septuagesimo nono, Alexandri papæ anno vigesimo, Indictione duodecima, die quinta mensis Martii. Dedit autem pro ejus indictione hoc anno ipse Pontifex litteras ad omnes sub Catholicœ orbe in diversis provinciis constitutos episcopos, ut ad Urbem dicta die se conferrent Synodi causa. Porro ipsa indictionis litteræ missæ ad episcopos Tuscæ, ejus exemplio et reliquas ad alias provincias missas fuisse putamus, sic se habent¹:

9. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Pisano archiepiscopo, et universis episcopis, et dilectis filiis abbatibus per Tusciam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quoniam in agro Domini, qui est Ecclesia, tanquam spine et tribuli, nascuntur quotidie et pullulant germina vitorum, cum videlicet, tum quia proui sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua, tum quia inimicus homo de malitia sua zizania superseminare non cessat et gerumen bonum nititur suffocare, necesse est diligentiam adesse cultorum, et nunc evellere et amputare jam nata, nonne etiam nasciturus nocivis graminibus germinibus proficiendi aditum obserbare; subsequenter autem et inserere fructiferum gerumen, et seminare semen bonum, quod trigesimum, sexagesimum, et centesimum fructum, fecundante Deo, possit afferre. Nam et haec verba illa Dominicana sonare videntur, quibus Jeremiam prophetam, et in eo Evangelicum sacerdotem instruxit, dicens²: Dedi verba mea in ore tuo. Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædiices, et planes.

10. « Id autem licet universis Ecclesiastum rectoribus incumbat, multo tamen fortius imminet Romane Urbis anfistis, qui a Domino Iesu Christo, ut caput esset Ecclesie, in beato Petro³ accepit et de pascendis Dominis oibüs et fratribus confirmans expressum et speciale noscitur habuisse mandatum. Inde siquidem est, quod nos, licet insufficientes meritis, ad providentiam Apostolicae Sedis et ministerium universalis Ecclesie a Deo, quo (ut ipsi placuit) disponentes vocati; quia in Ecclesia .ei correctione videmus quamplurimum indulgere, tam ad emendanda que digna emendatione violentur quam ad promulganda que saluti fidelium via fuerint expedire: de diversis partibus, personas Ecclesiasticas decrevimus evocandas, quarum presentia et consilio, que fuerint

salubria statuantur; et quod bonum, secundum consuetudinem antiquorum Patrum provideatur et firmetur a multis. Quod si particulariter fieret, non facile posset plenum robur habere. Quocirca per Apostolica vobis scripta mandamus, qualiter huic nostræ dispositioni plenis desideriis cooperari euretis, et prima Dominica adventensis Quadragesima, ad Urbem Romanam, ducente Domino, veniat, ut cooperante sancti Spiritus gratia, tum in corrigendis enormitatibus, tum in statuendis que Deo grata fuerint, communis studio, quod fuerit agendum agatur; et uno humero sublevemus Arcam Domini, atque uno ore honorificemus Deum et Patrem Domini nostri Iesu Christi. Datum Tusculani undecimo kalendas Octobris. »

11. Porro ad eos, qui longius positi erant, episopos Alexander scripsit anno superiori, ut tempestive auditio nuntio, se ad iter accingerent. Quod testatur Willelmus archiepiscopus Tyri, qui una cum aliis Palestina Ecclesie episcopis vocatus ad Synodus anno superiori, hoc anno cum iisdem in Italiam navigavit, ut statuta die, sequenti anno Synodo interessent. Sed ipsum audi ita profitentem¹: « Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo octavo, qui erat regni domino Baldinni Quarti annus quintus, mense Octobri, cum anno precedente eset per universum Latinorum orbem Synodus generalis, ad eamdem Synodum vocati, profecti sunt de nostro Oriente, ego Willelmus Tyrensis archiepiscopus, Albertus Bethleemita episcopus, Heraclius Cæsariensis archiepiscopus, Radulphus Sebastenus episcopus, Jotinus Accouensis episcopus, Romanus Tripolitanus episcopus, Petrus prior Ecclesie Dominicæ Sepulchri, Rainaldus abbas Ecclesie montis Sion ». Haec Tyrini archiepiscopus, qui, ut audisti, tempus celebratae Synodi anno sequenti, triplex reliquit consignatum chronographia, nempe anno Christi, itemque anno Alexandri Pontificatus, et Indictione.

12. De hac præterea convocatione Concilii Robertus hujus temporis auctor haec habet: « Alexander papa misit Octavianum subdiaconum ad Rothomagensem provinciam, ut convocaret archiepiscopum, et suffraganeos ejus, et abbates illius provincie, et in isti similiter alios subdiaconos ad Orientem, et Occidentem, et Meridiem, et Septentrionem, ut convenienter ad Concilium generale ». Illis adde, quod vocati sunt etiam Britanni, atque etiam Hiberni. De quibus haec Rogerius, hujus temporis scriptor, in Annalibus sub hoc anno: « Post Natale Domini venerunt de Hibernia in Angliam, Laurentius Dublinensis, et Catholitus Tuaricensis archiepiscopi, et quinque vel sex episcopi, Romanam ad Concilium ituri. Similiter de regno Scotie transierunt per Angliam episcopi et abbates quamplures. Et illi omnes tam de Hibernia quam de Scotia et aliis insulis per Angliam transentes, pro Ecclesia transeundi juraverunt, quod neque

¹ Ibid. Vido. F. orient. pl. 1, ad levum, — ² Jer. 1, — ³ Ioan. xxv., — Lue. xxvi.

¹ Will. de bello sacro I. xxi. c. 26.

regi, neque regno ejus damnum quererent. De Anglia autem quatuor episcopi tantum Roman protecti sunt, videlicet Hugo Dunelmensis episcopus, et Joannes Noricensis episcopus, et Robertus Herefordensis episcopus, et Reginaldus Bathoniensis episcopus, et abbates quamplures. Episcopi autem Anglie constanter asseruerunt, quod ad generale Concilium domini papae quatinor episcopi de Anglia tantum Roman mittendi sunt». Hac Rogerius in Annalibus.

At ad hanc ipsam generalem Synodum non solum Orientales Catholici, sed et schismatici vocati sunt Graeci : cum Emmanuel imperator misit Roman Georgium metropolitam Coreyra, cui et in mandatis dedit, ut etiam conveniret Fridericu imperatorem. Venit ipse usque Brundusium, ubi occupatus infirmitate, ultraius progrexi non voluit. Explavit autem munus ejus Nectarins abbas, de quo suo loco dicendum. Prosequamur modo ipsum Gregorium in itinere ista scribebent ad eumdem Fridericum imperatorem :

13. Litteræ Gregorii metropolitæ Coreyrensis Roman versus itinerantis — « A Deo coronato imperatorum imperatori, victori perpetuo Augusto et domino meo domino Friderico, Gregorius metropolita Coryphorum servus, et orator imperii tui.

« Maxime metuende imperator, de satis erat hoc quidem tantum dixisse; metuendum enim grex ille dicitur esse, cui leo praest et quem praecedit leonis catulus. At non oportet metuendum te solum dicere, sed multo magis humanissimum pariter et tranquillissimum, quin potius ipsum tranquillitatis pelagus. Quemadmodum enim omnibus qui tibi resistunt, et se tibi objiciunt, instar leonis, solo rugitu metu inculsi quamprimum et mortem (quod quidem leonibus proprium et insitum esse novimus, qui feras omnes rugitus tremore interficiunt) ita et contra erga illos, qui tuo liberente imperio subjiciunt et jugum servitutis tuae non respnsum, suaviorem melle te prebeas, te ipsis tractabili reddens, qualis est olei tranquillissimi effusio et contrectatio. Sed, o divinissime imperator, et perpetue Auguste, intende, prospere procede, et regna, accinctus gladio tuo super femur tuum (ut ex eithara Davidis¹, tuorum morum ænuli, que divinis canticis decantandis erat aptata, aliquid suave et harmonium resonans etiam ipse edam). Sed quisnam ego sum et unde venio, et quomodo ausim imperium tuum a Deo coronatum litteris provocare, et tecum agere : breviter rem exponam. Sum equidem minimus episcopus Coryphorum Ecclesie a cognato et filio imperii tui domino Emmanuele felicissimo Commeno ad te missus, ut divinam veneri potentiam tuam, et hoc quidem primum erit et præcipuum. Si vero vires mihi suppetierint, ad sanctissimum orbis patrem et Apostolis comparandum dominum papam iter dirigere est etiam animus. Quandoquidem cum ex

parva mea Ecclesia solvimus et Brundusium venimus, magnam ventorum adversorum vim et contrarietatem passi sumus, ut cum etiam vix parum a portu abessemus in sexentas calamitates et naufragia inciderimus. Vix igitur promontorio Hydrunti adepto, nec ad illud appellare absque periculo potiuimus. Et tandem noverit potens imperium tuum, ad regionem Hydruntis decima quinta Octob. die me projectum, adversa uti valitudine, has tantum Deo fundere preces, et hoc habere in votis et consolatione frequenti, ut dignus officiar aliquid, tuum divinum conspectum imperii tui adorare. Si enim advenientis hiemis magna vis fuerit mihi impedimento, quoniam valenti legationem a domino meo cognato et filio maximi imperii tui Commeno mihi commissam adimplere, Commeno, inquam, Duca domino Emmanuele : saltem cum primum ver apparuerit, me ipsum impellam et nitar, ut adorem imperium tuum, ut tuus orator et servus ». Ille ad imperatorem Fridericum Georgius metropolita Coreyra, qui dum illic defineretur infirmus, accepit litteras a Simeone patriarcha Graecorum Antiochiae de nonnullis, quibus premeretur angustiis, ad quem ista rescripsit :

14. « Sanctissimo patriarchae Theopoleos, id est magne Antiochiae, domino Simeoni Georgius, etc.

« Ut frigida silentibus aqua est suavissima, ita nuntium a longe veniens, presertim si non de quovis vulgari sit homine, vel ex humili loco, vel qui in carne et sanguine versatur, et ex quibus omnes constamus : sed de viro quasi carnis experite et sanguinis, et qui cum materiali quidem dualitate ad angelorum immaterialitatem, quoad fieri potest, revertitur. Si vero querat aliquis præterea locum a dignitate, a viro scilicet altiore altis ipsis et patriis sacerdotibus præposito, talem te nobis ii qui te viderunt, et moverunt magnum Simeonem, et maxime Antiochiae principem pastorum effingunt et delineant, vel potius aperte nobis declarant et manifestant. Et supra alios omnes venerabilissimus iste monachus Christophorus nostris obviam factus, dum in quadam Italie civitate commorarentur et ad inclytum Urbem Roman proficisci cogitaremus, non tamen id perficere valeremus, tum propter infirmam valetudinem, que nos multos affligit dies : tum etiam propter hiemis magnam rigiditatem et temporis frigiditatem, que etiam sanis est satis molesta et adversa. Sed hieme et valitudine impeditus ego, visus sum nihilominus quodammodo exultare et repuerascere, auditus jucundis nuntiis de tua sanctitate ; licet versa vice corde fuerim afflictus, dum audirem, quantum et qualem malorum turbinem malus contra te concitaverit demon, et quod altra tempestas eorum, qui contraria sentiunt et sectantur dogmata, tenebras quotidie conatur offludere tibi jucundissimo lumini, et soli virtutis, nondum videlicet in proprie Ecclesiae fundamentis firmato. Que cum ego audirem, genas lacrymis plenas ha-

¹ Psal. XLIV.

bui, et suspitorum fumum e pectore edidi medio, ejus quam intra sentiebam flammæ argumenta perspicacissima. Et aliud epidem plus fecisset, si plura licerent: sed voluntati adeo prompte nullo pacto potuisse opem ferre adversabatur. Interea tamen eas preces effundere Deo non destiti, quas ex animo potui, ut ipse, qui molestia in meliora solet convertere, et tempestates ad mitem et suavem auram commutare, per aquam et ignem in locum refrigerii eos traducens, qui pro ipso et aquarum inundationem, et ignis ardorem aequo ferunt animo: idem ipsi sanctitati tuae divinissime omnia reddat pacatoria que sunt aspera et difficultaria, te videlicet orbis lumen in proprio constitutas candelabro, ut nihil obscurum remaneat circa locum, qui tibi sorte datus est, et pro tua magna portione, neque filii tenebrarum usque in finem se oljicant lumini vultus tui, quod erit proculdubio in mutuo conspicutus subditus populi tui, qui nunc (ut arbitror) Davidicam illam emittit vocem¹: Ostende faciem tuam, et salvus ero. Illi quidem populo videlicet tuo utinam ita liceas, mihi vero orationis et benedictionis splendorem aliquem a terminis terræ hos usque terminos immittas. Obscuratus enim, et oblenebratus sum tenebris peccati perpetuo tempore immersus et occupatus». Ista Georgius metropolita Coreyrae, dum Hydrunti moraretur agrotus, ubi detentus est usque ad sex menses, quibus præterfluit tempus indicti Romæ Concilii. Quamobrem absque ut eo proficeretur, revocatur ab Emmanuele imperatore in suam Ecclesiam. Testatur id ipse in Epistola, quam profectus scripsit ad sūnum hospitium Joannem notarium imperatoris. Porro omnes Epistolas istas una cum aliis ejusdem auctoris ex Graeco Codice descripsit et translatis (ut dictum est) Federicus Metius episcopus Thermularum, et ad nos Romanum misit, quas, ne percaeat, hic curavimus describendas; diu enim est, quod non contigit in scena hæc hominem audire Graecum, exultare jam magna ex parte Graecorum Ecclesia a Catholica et Apostolica Ecclesia communione. Audi igitur ejusdem Georgii postremas has hoc tempore datae litteras ad notarium imperatoris. Sic se habent:

13. «Dilectissimo filio meo spirituali et sapientissimo imperiali notario domino Joanni Hydruntino, Georgius Coreyra metropolita.

«Tu quidem nunquam satis exacte scire posses, quem fructum ego fuerim iucratus eo temporis spatio, sex videlicet mensium, quo in tua civitate Hydrunte moratus sum. Ego vero, qui tibi credidi, hoc satis aperte novi, et morore afficior, quod nihil de rebus tuis adhuc noverim ex quo ad Occidentales descendisti regiones, et magnifico astitisti imperatori: nec mihi res tuas narraveris, quas in ea qua functus es legatione peregeris, et multorum hominum mores et turbes videris, Orientalium, inquam, et Occidentalium. Sed licet mihi parumper

immorari circa tuam hospitalitatem jucundioribus verbis. Cum enim decima septima Novembri die dominum tuam deducti essemus, in illa benigne et honorifice suscepimus tuus et quievimus, majorem temporis partem morbo laborantes, et domesticos tuos affecimus molestia, præ angustia dominus, et pro tanto tuo silentio, ex quo profectus es, semper exterritos, et amaras fudentes lacrymas: ut nos etiam simul affligeremur corde, cum illam spectaremus tragediam; nec possemus aliquo modo progredi propter temporis incommodi vehementiam et rigorem. Cum vero jam totus essemus, ut propositum mihi iter peragerem Romam versus, inclytam scilicet Urhem, et nihil esset, quod nostram alacritatem et sociorum qui mecum erant impedit: tunc litteræ e mari ad me veniunt a domino meo, qui me miserat, ut recte tramite revertar, et ad sortem meam, Ecclesiam videlicet, declinarem, et facerem quod mihi ejus potentia innueret; quinimum noluit nos in priorem navim condescendere, nec eandem navigare navigationem cum ea, qua par erat, cantela et securitate. Quapropter hoc etiam injicit mihi dolorem, magno plenum timore, ut ne possem quidem cogitare quid nostro reditu esset salutare. Quid igitur putas? et quomodo credis me finisse anxiun animo, in tanto periculo constitutum? Interroga, queso, te, et disces ab iis qui hec norunt, et nobis proculdubio compatiens: necon animo fortasse turbaberis tuo, quod mihi consulisti, ut in Hydrunte manerem, post quam mansionem inglorius reverteret et inutilis, multis expensis occunis, et nihil fecerim eorum quæ opus erant. Sed horum dolore non angor, adeo novit Deus veritatis persecutator; at meam mordet mentem tristis quedam commemoratio, quod exciderim a spe videndi imperatore a Deo coronatum, et magnipotentem.

16. «Fama enim ejus sapientem, cuius non est numerus, multo magis alas mihi addidit ad eum diligendum amore quodam vehementiori, quam regina illa celebris Austri¹, que ad Salomonis sapientiam conspiciendam confineri minus potuit, aspectu deinde ipso multo magis confirmata quam fama: ita ego a jucundissimis spectaculis cum exciderim, plorans et maestus revertor ad propria. Tu vero, o dilecte, si quid habes, quo me revera consolari valeas, consolare, et tuam in hospitiis exercitationem nobis manifesta, in modica charta multa colibens. Illud tamen dicere non gravabor, quod transiens ego a tua hospitali domo, orationibus et benedictionibus illam eneravi, et omnium peti a Domino gratiam, ut te cum tuis ab omni male immunem usque in finem custodiat, et a jaculis omnibus invictæ servet incolunem et superiorem». Porro visus est idem Georgius revocatus esse, ut celebri eidam Synodo, indictæ a patriarcha Constantinopolitano, interesse posset, de qua inferius suo loco dicetur.

¹ Psl. LXXX.

¹ J. Reg. x.

Romam vero ex parte Graecorum profectus est Nectarius abbas magni nominis apud eos; defensor enim fuit obstinatissimus Graecorum errorum, de quo dicturi sumus anno sequenti.

17. Legati Apostolici Tolosa in haereticos pugnant, errantes convertunt. — Eodem anno duo reges pietate insignes, Francorum scilicet atque Anglorum, adversus Tolosanos haereticos sepe fugatos, et pane extinctos itidem reviviscentes, sibi dant dexteram, ut iunctis viribus, illuc se conseruant cum militibus ad eisdem radicitus extirpandos. Sed intulato consilio, consultus visum, ut per Ecclesiae ministros, verbi prædicatione rem agerent. Sicutque per legationem Apostolice Sedis, et viros doctrina atque sanctitate insignes experiri, et ipsorum conversionem curare studuerunt. Quid autem actum fuerit, Rogerius in Annalibus Anglorum scriptor accuratissimus ita describit:

18. « Interim Ariana haeresis (ita vulgo dicta, quæ dicenda erat potius Manichea) quæ, ut supra dictum est, damnata erat in provincia Tolosana, iam revixerat. Quod cum ad aures regis Francie et regis Anglie perveniret, zelo Christianæ fidei accensi statuerunt, quod illuc irent in propriis personis, ut prædictos haereticos prorsus a finibus illis eliminarent. Elapo deinde aliquantulo temporis spatio, videbatur eis plus posse proficere, si viros sapientes illuc misissent, qui haereticos illos prædicatione et doctrina ad fidem Christianam converterent, quam si ipsi in propriis personis illuc ire properasset. Dictum enim eis erait:

Vindictam mandasse sal est: plus nominis horror,
Quam iusus ensis agit, minutus praesulta famam.

« Miserunt ergo illuc Petrum tituli S. Chrysogoni presbyterum cardinalem, Apostolice Sedis legatum, et Bituricensem, et Narbonensem archiepiscopos, et Reginaldum Bathoniensem, et Joannem Pictaviensem episcopos, et Henricum abbatem Claravallensem, et alios multos viros Ecclesiasticos, ut prædicatione sua haereticos illos ad fidem Christianam converterent, vel rationibus probabilibus illos esse haereticos manifestarent, et a liminibus sancte matris Eccl. et fidelium consorio secesserent. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut accepissent Spiritum sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat. Præterea prædicti reges elegerunt Raymundum comitem Tolosanum, et vicecomitem de Turena, et Raymundum de Castro-Novo, et alios viros potentes; et præcepserunt, quod ipsi prædicto cardinali, et sociis suis in fide Christi assisterent, et haereticos illos a finibus illis virtute expellent.

49. « Cum igitur prædictus cardinalis, et ceteri vii Catholici Telosam essent ingressi, invenerunt ibi quemdam divitem duo castella habentem, unum intra civitatem et aliud extra muros civitatis, qui ante illorum adventum se haereticæ prævatis sectatorem confitebatur; sed jam præ-

timore exterritus, sectam illam execrabilem velare cupiens, Christianissimum se esse simulabat. Quod cum cardinali immotuit, præcepit predictum divitem sibi presentari. Qui cum venisset, ut fidem suam confiteretur, in omnibus articulis inventus est fidei Christianæ contrarius. Et ideo a predicto cardinali et episcopis qui cum eo erant, manifestus haereticus judicatus est et condemnatus; et ab illis præceptum est, ut res illius confiscaretur, et turres ejus quas proceras et pulcherrimas habuit demolierentur. Videns ergo se damnatum et res suas confiscari, venit ad cardinalem et socios suos episcopos, et ad eorum pedes prostratus veniam postulavit, et injuncta sibi penitentia nudus ducitur et flagellatur per plateas et vias civitatis. Deinde juravit se Hierosolymam iterum, et ibidem in Dei servitio per triennium moram facturum; et si post triennium dominum rediret, possessiones suæ redderentur ei; ita tamen quod turres sue cadent in testimonium haeretice pravitatis, et ipse daret domino suo comiti Tolosano quingentas libras argenti. His ita gestis, multi haeretici timenter ne simili modo tractarentur, venerunt ad cardinalem et ad socios suos, et secreto confessi errorem suum, et veniam postulantes, misericordiam consecuti sunt.

20. « Inter haec pervenit ad aures illorum, quod quidam falsi fratres, Raymundus videlicet et Bernardus Raymundi, et quidam alii haeresiarchæ transfigurantes se in Angelos lucis, cum sint satane, et Christianæ fidei contraria prædicantes, multorum animas falsa prædicatione sua decipiebant, et secum traxerant ad inferos. Qui cum invitati fuissent, ut ad præsentiam cardinalis sociorumque ejus venirent, ut fidem suam confiterentur, responderunt, se ad illorum præsentiam venturos, si eundi et redeundi haberent securitatem. Data itaque eis securitate eundi et redeundi, venerunt coram prædicto cardinali, et episcopis, et comitibus, et baronibus, et clero et populo, qui aderant, et in medio protulerunt quandam chartam, in qua fidei sue articulos conscriperant. Quam cum prolixius perlegissent, quædam verba videbantur in ea suspecta existere, et quæ nisi plenus exponerentur, haeresim quam prædicaverant possent velare. Cumque unus illorum articulos illos conscriptos exponere et latine loqui vellet, vix duo verba conjungere potuit, utpote, qui lingua latinan penitus ignoravit. Tunc necesse fuit cardinalem illum et episcopos illis condescendere, et propter illorum imperitium vulgarem habere sermonem. Itaque de articulis fidei Christianæ examinati, responderunt super omnibus articulis fidei ita sane et circumspecte, ac si Christianissimi essent. Quod cum comes Tolosæ et ceteri, qui prius audierant ipsos Christianæ fidei contraria prædicasse, audissent, vehementi admiratione commoti, Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt, et eos plane in caput suum mentitos fuisse manifestis convicerunt; dicentes, se audisse a quibusdam illorum, quod

duo dii existerent, alter bonus, et alter malus : bonus, qui invisibilia tantum et ea qua mutari aut corrumphi non possunt fecisset; malus, qui cælum terram, hominem et alia visibilia condidisset. Alii autem affirmaverunt, se in illorum predicatione audisse, corpus Christi non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Alii autem dicebant, se audisse ab eis in predicatione sua, virum cum uxore non posse salvari, si alteri debitum reddat. Alii autem dicebant, se ab eis audisse, baptismum parvulis non prodesse : et alias quamplures contra Deum, et sanctam Ecclesiam, atque Catholicam fidem blasphemias protulisse, quas pro abominabili carum enormitate facere utilius est quam referre.

21. « Hæretici autem illi ad hæc contradicebant, et dicebant illos falsum dixisse adversus eos testimonium. Dicebant enim publice coram predicto cardinali et episcopis, et universi astantibus, et confitebantur, et firmiter assuererunt, quod unus Deus altissimus omnia visibilia et invisibilia condidisset : et penitus denegabant duo esse principia. Confessi sunt etiam, quod sacerdos sive bonus sive malus, justus vel injustus, et talis etiam, quem adulterum, aut alias criminosum indubitanter esse scirent, corpus et sanguinem Christi posset conficerre, et per ministerium hujusmodi sacerdotis, et virtutem divinorum verborum, quæ a Domino prokata sunt, panis et vinum in corpus et sanguinem Christi vere transsubstaniabatur. Assuererunt, quod parvuli, vel adulti nostri baptismate baptizati salvantur, et nullus sine eodem baptismo potest salvari : omnino inticiantes, se aliud baptismata, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmaverunt nihilominus, quod vir et mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonii excusati salvantur, et proper hoc nunquam damnantur. Archiepiscopos præterea et episcopos, presbyteros, monachos, canonicos, eremitas, Templarios, et Hospitalarios affirmaverunt esse salvandos. Dignum quoque et justum esse dicebant, ut Ecclesiæ in honorem Dei et sanctorum fundatas cum summa devotione visitantes adirent, et sacerdotibus et aliis earum ministris honorem et reverentiam exhibentes, primitias et decimas eis deberent solvere, et de omnibus parochialibus devote et fideliter respondere. Eleemosynas etiam tam Ecclesiis quam pauperibus, necnon et omni potenti esse tribuendas, inter cetera laudabiliter asserabant. Hæc omnia, hec prius dicentur negasse, juxta simum intellectum se intelligere asserentes, predictus cardinalis et episcopi præcepserunt, quod ipsi jurassent se ita corde credere, sicut oportebantur.

22. « Ipsi vero, sicut homines tortæ mentis et intentionis oblique, tandem hæresim noluerunt relinquerre, nisi crassum et sopitum intellectum eorum alienus auctoritatis superficies videbatur

juvare, occasione verbi illius, quod Dominus in Evangelio dixisse legitur¹: Nolite omnino jurare, et sit sermo vester, est, est, non, non, dicentes se non debere jurare, cum ipse Dominus sepe jurasse legatur, sicut scriptum est²: Juravit Dominus, et non premitibit eum. Et alibi : Per memetipsum juravi, dicit dominus; et Apostolus³ : Omnis controversie finis est juramentum. Ceterum ipsi tanquam viri idiotæ, non intelligentes Scripturas, in laqueum quem absconderant eccliderunt; quia cum prius juramentum tanquam rem execrabilem et a Domino prohibitam abhorrerent, in ipsa confessionis sue charta jurasse convicti sunt, cum dixerint : In veritate quæ Deus est ita credimus et dicimus, quod hæc est fides nostra : nescientes quod veritatem et verbum Dei in testimonium veræ assertioñis adducere, proculdubio sit jurare; sicut de Apostolo legitimus cum dixerit⁴: Hæc enim vobis dicimus in verbo Dei. Et alibi⁵ : Testis est mihi Deus : et alia similia comprobant, quæ ab illis qui divinas Scripturas intelligent et legerunt possunt faciliter inveniri. Cum igitur a multis et sufficienribus testibus fuissent convicti, et adhuc multe se ad iterendum contra eos testimonium prepararent, quia Ecclesia consuevit redemptibus misericordiae gremium non negare, eos diligenter monerunt, ut omni hæretica pravitate deposita, ad fidei veritatem redirent. Et quia a domino papa, et a predicto cardinali, et B. turicensi, et Narbonensi archiepiscopo et a Tolosano episcopo propter perversam predicationem et sectam excommunicati fuerant, ut ad fidem Catholicam iusta formam Ecclesiæ reconciliandi venirent monerunt,

23. « Quod cum illi in areum pravum conversi et mente perdita in durata, facere recusarent, prædictus cardinalis, et prænominali episcopi in conspectu totius populi eos iterum accensis candelis, una cum prefato Pietavensi episcopo, et aliis religiosis viris, qui cum illis in omnibus astiterunt, excommunicatos denunciaverunt, et ipsos cum suo auctore diabolo condemnaverunt, et universis Christi fidelibus præceperunt, quatenus predictos Raymundum et Bernardum, et corum complices tanquam excommunicatos, et Sathanæ traditos cautiis evitarent; et si quando aliquid, quam in audience illorum sunt confessi, eis de cetero prædicaverint, predicationem illorum tanquam falsam, et Catholicæ atque Apostolice fidei contrariau resquerent, et ipsos tanquam hæreticos et anti-christi praembulos a finibus eorum longius expellerent. Comes autem Tolosanus, et ceteri illius provincie potiores, coram omni populo præstito sacramento, firmaverunt, quodammodo nec prece nec pretio favebunt hæreticis. Unde predictus cardinalis universi sancte matris Ecclesiæ filii in hac forma scripsit :

« Petrus, Dei gratia tituli S. Chrysogoni pres-

¹ Matth. v. — ² Psal. cix. — ³ Hebr. vi. — ⁴ I. T. es. iv. — ⁵ Rom. i.

byter cardinalis, Apostolice Sedis legatus, universi sancte matris Ecclesie filius Catholicum atque Apostolicam fidem servantibus, in Domino salutem.

« Testante Apostolo¹, sicut unus Deus, ita et una fides esse dignoscitur, a cuius integritate nullus potest sine periculo deviare. Cuius fundatum, prater quod nullus aliud potest ponere, Apostoli et Apostolici viri successores eorum, inspirante et docente Spiritu sancto, sanis doctrinis tanquam vivis ex lapidibus ita firmiter et circumspecte jecerunt; quod nec sonantis impetus Aquilonis, nec impiorum machinæ, licet crebris assultibus impugnetur, illud potuerunt a sua firmitate movere. Unde quamvis diebus istis quidam falsi fratres, Raymundus videlicet de Baijnaco, Bernardus Raymundi, et quidam alii haeresiarchæ transfigurantes se in Angelos lucis, cum sint Satanae, prius Christianæ et Apostolice fidei contraria prædicantes, multorum animas venenata prædicatione deceperunt, et secum traxerunt ad ruinam: novissime tamen ille, qui revelat mysteria, et ad confundandos seniores Israel dedit spiritum Danieli², ad animas diabolica fraude deceptas respiciens, non huius ulterius perfidiam illorum velari, nec Christianæ fidei sinceritatem illorum prædicatione corrumpti; sed sua admirabili potestate, audientibus et videntibus multis, quod prius latuerat, venentum perfidiae detexit, in augmentum et gloriam fidei Christianæ.

24. « Cum itaque prædicti Raimundus et Bernardus atque alii venerabili fratri nostro Reginaldo Bathoniensi episcopo, et nobilibus viris, vicecomiti de Turena, et Raymundo de Castro Novo, qui de consilio nostro in terram Rogeri de Beders pro liberatione venerabilis fratri nostri Allanensis (Albiensis) episcopi venerant, occurrisse, et se confiterent a nobilis viro comite Tolosano, et aliis baronibus, qui eos in perpetuum abjuraverant, injuste tractari: cum pro defensione fidei suae ad presentiam nostram se venturos proponearent, si veniendi et redeundi securitatem haberent; mentorati episcopus et vicecomes, ne corda simplicium, qui illorum facie erant imbuti, scandalum patenteret, et dissidentia nostræ adsererent, si eis audiencia negaretur, ex parte nostra et prædicti comitis indulserunt, ut cum omni securitate se conspectui nostro præsentarent, quatenus sub nostro et venerabilis fratis nostri Pictaviensis episcopi Apostolice Sedis legali, et aliorum discretorum virorum, et totius populi examine audirentur, et si recte et sane crederent, probarentur: et postquam a nobis examinati fuissent, nihilominus ad propria remearent securi, ne metu vel violentia qualibet viderentur inducti ad confessionem veræ fidei: ita tamen, quod postelapsos octo dies iuxta edictum quod exierat, nisi ad fidem

nostram redirent, de terris principiis, qui eos abjuraverant, deberent expelli.

25. « Nos itaque indulgentiam eis ab episcopo et vicecomite factam, quamvis a präfato comite Tolosano, et aliis nobilibus viris (sicut diximus) jam exierat edictum, ut de terris corum deberent expelli, ratam habentes: eodem Pictaviensi episcopo, et prædicto comite Tolosano, et aliis clericis et laicis, quasi trecentis in Ecclesia beati Stephani nebis cum pariter congregatis, illis injunximus, ut idem suam nobis exponerent, et ad Catholice fidei veritatem redentes, infamiam quam et tota terra, et ipsi per damnablem prædicationem incurserant, per salutiferae confessionem veræ fidei removerint. Ipsi vero inter alia verba, que hinc inde processerunt, chartam quamdam, in qua fidei sue articulos conserpserant, in medium protulerunt, et eam, sicut prolixius scripta fuerat, perlegerunt. In qua cum verba quedam deprehendimus, quæ et suspecta videbantur existere, et nisi plenus exponerentur, haeresim quam præcaverant, possint velare: quesivimus, ut latinis verbis respondentes, suam fidem defenderent: tum quia lingua eorum non erat nobis satis nota; tum quia Evangelia et Epistola, quibus tantummodo fidem suam confirmare volebant, latino eloquio noscuntur esse scripta. Cumque id facere non audenter, utpote qui lingua latinam penitus ignorabant, sicut in verbis unius illorum apparuit, qui cum latine vellet loqui, vix duo verba jungere potuit, et omnino defecit; necesse fuit, nos illis condescendere, et de Ecclesiasticis sacramentis propriis imperitiam illorum, quamvis satis esset absurdum, vulgarem habere sermonem.

26. « Illi ergo duo esse principia denegantes, publice coram nobis et prædictis viris confessi sunt et firmiter assererunt, quod unus Deus altissimus omnia visibilia et invisibilia condidisset: quod etiam Scripturis, sicut verum est, Evangelicis atque Apostolicis comprobabant. Confessi sunt etiam, quod sacerdos noster, bonus, sive malus, justus, vel injustus et talis etiam, quem adulterum, vel alias criminis indubitanter esse scirent, corpus et sanguinem Christi posset confidere, et per ministerium hujusmodi sacerdotis, et virtutem divinorum verborum, que a domino prolatæ sunt, panis et vinum in corpus et sanguinem Christi vere transsubstantiantur. Afferuerunt quoque, quod parvuli, vel adulti nostro baptismate baptizati salvantur, et nullus sine eodem baptismo potest salvari; omnino inficiantes, se aliud baptismus, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmaverunt nihilominus, quod et vir et mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonii excusati salvantur, et propter hoc numquam damnantur, archiepiscopos præterea, et episcopos, presbyteros, monachos, canonicos et eremitas, Templarios et Hospitalarios affirmaverunt esse salvandos.

¹ Ephes. iv. — ² Dan. xiii.

Dignum quoque et justum esse dicebant, ut Ecclesiæ in honore Dei atque sanctorum fundatas cum summa devotione visitantes adirent, et sacerdotibus et aliis eorum ministris honorem et reverentiam exhibentes primitias et decimas eis deberent solvere, et de omnibus parochialibus devote et fideliiter respondere. Eleemosynas etiam tam Ecclesiis, quam pauperibus, necnon et omni petenti esse tribuendas inter cætera laudabiliter asserebant. Hæc omnia, licet prius dicerentur negasse, juxta nostrum sanum intellectum intelligere asseverabant.

27. « Postquam autem ita a nobis examinati fuerunt, et ea quæ diximus spontanea voluntate confessi, Ecclesiæ beati Jacobi intravimus. Ubi nobiscum immunita populi multitudo, quæ se quasi ad spectandum preparabat, convenit, et confessionem fidei eorum quæ in predicta chartula conscripta fuerat, vulgari sermone audivit. Porro cum a nobis et omni populo, qui ibidem convenierat, in omni patientia, et sine tumultu aliquo fuissent auditi, et ipsi sponte finem dicendi fecissent: quia expositio sue fidei satis laudabilis et Catholicæ videbatur; iterum ab eis, audiente universo populo, quæsivimus, si corde crederent quod ore fuerant confessi; et si aliquando in contrarium, sicut eis saepius impositum fuerat, prædicassent. Illis vero respondentibus, se ita credere et nihilominus negantibus, se unquam aliter prædicasse: nobilis vir comes Tolosanus, et multi alii clerici et laici, qui eos audierant aliter predicantes, vehementer admiratione commoti, et Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt, et cos plane in caput summi mentitos fuisse manifestius convicerunt. Quidam enim constanter proposuerunt, se a quibusdam illorum audisse, quod duo dñi existerent, alter bonus, et alter malus: bonus, qui invisibilia tantum, et ea quæ mortali aut corrupti non possunt, fecisset; malus, qui cælum, terram, hominem, et atia visibilita condidisset. Alii affirmaverunt, se in illorum prædicatione audisse corpus Christi non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Multi similiter testati sunt, eos prorsus negantes andisse, virum cum uxore salvari, si alter alteri debitum reddat. Alii in faciem illis firmiter opponabant, quod ab ipsis audissent, baptismum parvulus non prodesse, et alias quamplures contra Deum et sanctam Ecclesiæ, et Catholicæ fidem blasphemias protulisse, quas pro abominabili eorum enormitate baccre maluimus, quam referre. Quidquid autem illi in sua superiori confessione, que satis videbatur sufficere ad salutem, si ita corde crederent ad justitiam, et in corde et corde dixerint, sicut homines torte mentis, et intentionis oblique, tandem heresim noluerint relinquere, ubi crassum, et sopitum intellectum eorum alienus auctoritatibus superficies videbatur juvare, occasione verbi illius, quod Dominus in Evangelio dixisse legitur: Nolite omnino jurare, et sit sermo vester, est, est,

non, non, dicentes se non debere jurare, cum ipse Dominus sœpe jurasse legatur, sicut scriptum est¹: Juravit Dominus, etc. Et alibi: Per memel ipsum juravi, dicit Dominus, et Apostolus²: Omnis controversie finis est juramentum. Et multa in hunc modum in divinis Scripturis legentibus sese offerunt, et occurront, quibus proper illorum infirmatitudinibus aliquid suademus, jurare permittimur. Ceterum ipsi tanquam viri idiote non intelligentes Scripturas, in laqueum quem absconderant ceciderunt. Quia cum prius juramentum tanquam rem execrabilem, et a Domino prohibitam abhorrent, in ipsa confessionis sua charta jurasse convicti sunt, cum dixerint: In veritate que Deus est, ita credimus, et dicimus quod haec est fides nostra: nescientes quod veritatem et verbum Dei in testimonium vere assertionis adducere proculdubio sit jurare. Sicut de Apostolo legimus cum dixit³: Hoc enim vobis dicimus in verbo Dei. Et alibi⁴: Testis est mihi Deus, et alia similia comprobant, quæ ab illis, qui divinas Scripturas intelligunt et legerunt, possunt facilius inveniri.

28. « Cum autem a multis et sufficientibus testibus fuissem convicti, et adhuc multi se ad ferendum contra eos testimonium prepararent, quia Ecclesia consuevit redeuntibus misericordiae gremium non negare, eos diligenter monimus, ut omni haeretica pravitate deposita, ad fidei unitatem redirent, et quia a domino papa, et venerabilibus fratribus nostris Bituricensi et Narbonensi archiepiskopis, et a Tolosano episcopo, et a nobis ipsis propter perversam prædicationem, et sectam excommunicati fuerant: ad nos iuxta formam Ecclesiae reconciliandi venirent. Quod cum illi, in arcum pravum conversi, et mente perdita industrati facere recusarent, nos in conspectu totius populi qui jugiter acclamabat, et in eos multa immunitate frenuebat, eos iterum accensis candolis, una cum prædicto Pictaviensi episcopo, et aliis religiosis viris, qui nobis in omnibus astiterunt, excommunicatos annuntiavimus, et ipsis cum suo auctore diabolo condemnavimus. Eapropter universitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, atque in remissionem peccatorum injungimus, quatenus predictos Raimundum et Bernardum, et complices eorum tanquam excommunicatos, et Satana traditos cautius evitemus, et si quando aliquid quam in auditio nostra, sicut prescrispimus, sunt confessi, vobis de cætero præsumperint prædicare, prædicationem eorum tanquam falsam, et Catholicæ atque Apostolicae fidei contrariantem respiciatis, et ipsis tanquam hereticos et antechristi preambulos a sinceritas vestrae consortio, et vestris timibus longius expellatis». Hucusque Apostolici legati litteræ, quibus ab eodem auctore subjicitur declamatio Henrici abbatis Claravallensis, his verbis ad universos Christi fideles conscripta de istisdem hereticis:

¹ Psal. CIX. — ² Hebr. vi. — ³ 1. Thes. iv. — ⁴ Rom. I.

29. « Audite, cœli, quod plangimus : sciat terra genitum cordis nostri : doleant vices Christi Catholici Christiani, et ad detrimenta fidei fidelis populus ingemiscat. Quique terrigena et filii hominum humane salutis dannam deplorent, et generaliter vita nostra subversio ab omnibus viventibus generaliter fugeatur. Stat contra phalangas Israel novus nostri temporis Philistæns, hereticorum ordo, exercitus perversorum, qui agminibus Dei viventis irreverenter exprobrat, et Deum majestatis in prima præsumptione blasphemat. Quid dubitas, o David ? quid trepidas, vir fidelis ? sume tibi fundam et lapidem : percutiatur protinus in fronte blasphemus, et caput nequam, quod impudenter erigitur, suo tuis manibus mucrone tollatur. Si enim in hoc certamine pars Christi vineitur, si vel ad modicum, et in puncto mater Ecclesia conculcatur : scimus pro certo causæ non decesses meritum, sed patronum : scimus, quod non negabitus agonie nostro triumphus, si amore fidei militat pugnaturus. Verum quia juxta veritatis verbum¹, messis multa est, et operarii pauci, si introierint audacter tuorum, bone JESU, depopulatores agrorum, parati sicut operarii subdoli, acerbi magis eradicare, quam matura demetere, quasi tue messonis diem suis direptionibus putant prævenire : ubi sunt ergo agricultores tui constituti super agrum fertilem et jucundum, tuo cruce floridum, et aspersione pii sanguinis irrigatum ? Surgant et opitulentur nobis, et in necessitate nos protegant, seque ad eruentas bestias murum nobis defensionis opponant. Surgite, inquam, surgite, viri patres, duces gentium, principes populorum, abigate feras pessimas, quas vidimus, quas monstramus ; vel saltem vulpes parvulas effugate. Sed capere quidem est melius ; sed ad hoc quis idoneus ? Nou habent certos aditus, semitas ambulant circulares, et in quodam fraudum suarum labyrinthorum monstræ sevisissima reconduntur. Tanquam damnula de manu diffugiunt, et instar colubri tortuosi, quo eos plus astrinxeris, facilis elabuntur. Deo autem gratias, quod etsi capi nequeunt, fugari possunt, ut cum perdiderint, quod demiebantur in nobis, confundantur et pereant in semetipsis. Illoc autem, quod sit facile, per ea quæ vidimus et tractavimus, approbavimus : nt jam amodo si factum non fuerit, non tam illorum nequitiæ, quam defectus nostros, nostrorumque negligentiam deploramus.

30. « Contigit enim nuper ad imperium domini papæ, et hortatu piissimorum principum Ludovici Francorum, et Henrici Anglorum regum, dominum Petrum Apostolica Sedis legatum, virosque venerabiles Pictaviensem et Bathoniensem episcopos, nosque in comitatu eorum urbem adire Tolosam, que sicut erat civitas maximæ multititudinis, ita etiam dicebatur esse mater heresis, et caput erroris. Perrexiimus ergo ad illam, ut sciremus, si juxta clamorem, qui ascendit, esset dolor

eius. Et ecce inventa est plaga ejus magnanimum, ita ut a planta pedis usque ad verticem capitis vix esset in ea sanitas. Vere enim tercia pars nobis munita non fuerat de omnibus abominationibus suis malis, quas civitas illa nobilis in incredulitatibus sue gremio confovebat. Locum in ea sibi abominationis invenerat, et propheticorum similitudo replilium in latibulis ejus domicilium obtinebat. Ibi heretici principabantur in populo, dominabantur in clero, eo quod ut populus, sic sacerdos et in interitum gregis ipsa configuralatur vita pastoris. Loquebantur heretici, et omnes admirabantur : loquebatur Catholicus et dicebant : Quis est hic ? in stuporem et miraculum deducentes, si esset aliquis inter eos, qui de verbo fidei audiret aliquid vel mutire. In tantum prævaluerat pestis in terra, quod illi sibi non solum sacerdotes et pontifices fecerant sed etiam Evangelistas habebant, qui corrupta et cancellata Evangelica veritate, nova illis Evangelia eudercerent, et de corde suo nequam recentia dogmata seducto populo prædicarent.

31. « Mentior, si non erat inter eos homo quidam atlate grandevus, rebus locuples, ornatus fratribus et amicis et magnus omnino inter maximos civitatis, quem ita peccatis exigentibus, diabolus execæcaverat, ut seipsum Joannem Evangelistam diceret, et Verbum, quod erat in principio apud Deum, ab alio quodam verum principio, tanquam a Deo altero segregaret. Illic erat in urbe illa pereuntum caput, et princeps hereticorum. Qui licet tanquam laicus et idiota nil saperet, inter eos tamen, velut quidam diabolice sapientie fons, perditionis et mortis felleos latices emanabat. Conveniebant ad eum noctibus noctue tenebrose ; et ille indumento quadam ad instar tunicæ dalmaticæ vestitus, cum sederet inter eos, tanquam rex circumstante exercitu erat, et inerat desipientium predicator. Totam penitus urbem discipulū suis et disciplina repleverat : quippe cui ahqnis de urbe præ fortitudine sua resistere non audebat. In ipso quoque introitu nostro tanta erat hereticis ubique licentia, ut nos quoque per vicos et plateas recto itinere procedentes subsannarent verbo, digito demonstrarent, nos apostatas, nos hypocritas, nos hereticos conclamantes. Verum procedente tempore et data nobis requie diebus paucis, injunctum est uni de nobis verbum exhortationis assumere, et de regula vere fidei coram infidiли multitudine disputare. Habito autem sermone orthodoxæ prædicationis ad plebem, conterrati sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypoeritas ; ita ut qui prius obstruebant ora loquentium, jam apparere coram loquentibus non audirent. Audiens illico, vel videns vulpes transfiguratas in talpas, ut que prius impune in publico discurrerant, jam lerrarum latebris, jam sese cellulæ inmergerent cavernosis, et plantaria sacra, qua jam non audebant iu aperio commandere, intra terræ viscera corroderent et necarent : ne autem pardus ille discolor pellis sue

¹ Matth. ix.

varietate se proderet, sermonem sibi nequam calidis adinventionibus firmaverunt, ut ad nostrae confirmationis similitudinem simulandam tracti ad discussionis examen (gramen) quidquid non credimus, sed credere incitarentur.

32. « Ex illa ergo die dominus legatus, et nos alii, qui cum feris bestiis in aperto congregati putabamus: ad perscrutandos eos quos timor et confusio tanquam ignobiles in ima terrae detruerat, studium totum convertimus et labore, ut vel coacti proderent in publicum, et abiecirent in luce opera tenebrarum. Factum est exinde, praecipiente legato, ut juraret episcopus et quidam de clero et consules civitatis, aliquae civitatis vere fideles, quos nondum in aliquo perfidia fama resperserat, quod quoscumque vel haecennus noverant, vel nosse eos contingerent in futuro, qui essent hujus heresis vel complices, vel auctores eorum: nobis nomina scripto depromerent, nulli penitus vel amore, vel prelio, vel enjuspian necessitudines ratione parecentes. Cumque per singulos dies innumera multitudo in catalogum illius conscriptionis incidenteret: nominatus est inter alios magnus ille Petrus Moranus, quem Joannem Evangelistam, ut supra diximus, nominant. Super quo nos omnes, communicato consilio, decrevimus ab illo inchoare judicium, ut turba in reliquis perfida contremiseret, cum falsi Evangelista versutiam veri Evangelii simplicitas condemnasset. Missis ergo apparitoribus praecepit eum comes S. Egidii, qui fideler nobis aderat, accersiri. Sed ille in multitudine divitiarum suarum et parentum numerositas confidens, prima citationis edictum factuose dilationis colludio declinavit. Altera ergo die predictus comes blanditiis magis quam terroribus enitens, cumdem Petrum per amicos et notos leniter advocavit, et cum nobis tandem, post difficultates plurimas veniendo, mixtis cum terrore blanditiis presentavit. Tunc unus, qui loquebatur e nobis, taliter eum exorsus est: Eia nunc, Petre, tui te concives accusant, quod sane fidei regulis confutatis, in Arianar heresis deveneris pravitatem; imo per multiplicium errorum devia et ducas ipse alios, et ab his deducaris. Ad hree ille de profundo suspirans, et tactus dolore cordis intrinsecus se non esse hujusmodi, est prima fronte mentitus, et requiritus, an hoc juramento probaret? simplici assertioni sua tanquam fidelis viri et illustris credi oportere contendit.

33. « Ceterum cum in exigendo juramento universi pariter instaremus, promisit se continuo juraturum, ne in hoc ipso deprehenderetur hereticus, si iuxta quod consuetudo illius erroris oblinuit, vitandi juramenti existere obstinatus. Mox igitur sanctorum reliquiae honorabiliter afferuntur, cum tam solemni reverentia et devotione susceperit, ut et fidelis populus conpungatur ad lacrymas et hereticos, qui convenerant, latere foliis, quam talia spectacula delectarent. Ipsum

vero Petrum in cantu, quem ad invocandam Spiritus sancti presentiam profusa lacrymis cantabamus, tremor evidens et pallor operuit: ita ut ab eo et color vultus aufugeret, et vigor animi desperaret. Quomodo enim adveniente spiritu sancto in adversario ejus spiritus remaneret? Cernere erat hominem, quasi morbo paralytico dissolutum, nec loquaciam retinuisse, nec sensum; quamvis tantæ facundia fuisse diceretur ab omnibus, quod omnes in dicendo sit solitus superare. Quid plura? Jurat infelix, astantibus universis, quod de omnibus articulis fidei, quos requireneremus ab eo, sua credulitatis exprimeret veritatem. Res mira, et in tali spectaculo pia juventudate graffissima. Apertus est liber, in quo juraverat, et uno de circumstantibus religioso quadam joco occurrit litterapranosticum perquidente illius scripture, textus occurrit¹: Quid tibi et nobis, Iesu Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos? Vere, Domine Iesu, nihil tibi et illis, quos Pater tuus celestis a te vite vera tanquam infuctuosos palmites amputarat, et foras miserat, ut arecant. At nobis in tuo nomine congregatis ketia multiplicatur augmentum, et in gratiarum actione et voce laudis virtutis tuae gloria resonabat.

34. « Denum Petrus in virtute sacramenti simpliciter requisitus, ut de sacramento altaris suam nobis fidem sine fraude aliqua fateretur: sed quod corde non credidit ad justitiam, nec ore confessus est ad salutem, sed contra id quod de omnibus mentiri decreverat, falsitatis sua prodidit veritatem; et panem sanctum vite eterna, sacerdotis ministerio in verbo Domini consecratum, non esse corpus Domini novo dogmate contendebat assercere. Tunc surrexerunt omnes, cum quodammodo lacrymis obruentes, quas et sacrae uertorum Christi contemptus elicuit, et habita erga miserum compassio Christiana produxit. Nec plura. Dant comiti responsa: Dens et hereticus iudicatus est: statim que sub diligenti pollicitatione parentum custodia publicæ mancipatur. Volat facti rumor per vios et plateas amplissime civitatis. Aperiuntur ora fidei, et Catholicæ plebis labia in tua, Christe, praeconia resolvuntur: velut tunc primum in eadem urbe fidei splendor erumperet, et in spem salutis eternae desperata dudum civitas respiraret. Ex tunc ergo et deinceps verbum Dei crescebat, et multiplicabatur in dies: ita ut universa urbis facies lactatio videbatur, per qua in candorem lucide veritatis de tenebris evadebat erroris.

35. « Interea Petrus ad se reversus, et Dominum respiciente, compunctus, cum se dignum penitus tam presenti morte cerneret, quam futura, missis mediatoribus multis, satisfactionis querit adiutum et conversionis officiel effectum, ut posset in frumentum melioris vitae ab imminentis mortis inferitu liberari. Venit, recipitur, et in conspectu sistitur populi contristantis (circumstantis), nudo

¹ Matth. viii.

quidem corpore veteris perfidie exuens pravitatem, ibi se coram omnibus hereticum recognovit; ibi dedit manus fidei; ibi renuntiavit errori, praestito coram omnibus manu dextera juramento, et datis fidelijsoribus tam comiti ipsi, quam milittibus, et precipuis concivibus suis, quod ad omne mandatum domini legati se subderet, et jussione ejus in omnibus adimpleret. Tunc indicatum est populo, ut omnes pariter ad Ecclesiam Sancti-Saturnini die altera convenirent, audiuri et visuri solemniter, quoia penitentiae formam Petrus ille suscepere observandam.

« Omnes igitur sequenti die, ut fuerant prae-nominati, convenerunt, tanta utique multitudo, tam frequens, ut vix remaneret secus ipsa altaris cornua locus vacuus, qui domino legato missæ solemnia celebranti sine compressione nimia preberetur. Et ecce coram illa multitudine multa nimis Petrus ille jam noster per ipsas Ecclesias valvas nudus et discalceatus adducitur, cedentibus hinc inde cum episcopo Tolosano, et abate Sancti-Saturnini, donec ad pedes legati in ipsis altaris gradibus ponceretur. Et ibi in facie Ecclesie Ecclesiasticae reconciliatus est sacramentis, abjurata omni haeresi, et hereticis anathematizatis ab eo. Mox autem possessionibus ejus publicatis universaliter et proscriptis, poenitentia illi talis injungitur, ut infra quadragesima dies a patria sua exulaturus abscederet, in servitio pauperum Hierosolymis triennio morainrus. Interim vero singulis diebus Dominicis Ecclesias Tolosanae orbis nucleus et discalceatus cum disciplinalibus virginis iussus est circumire, Ecclesiarum bona, quæ abstulerat, reddere, usuras omnes, quas acceperat, restituere, damna pauperum, quos afflixerat, resarcire, et castrum quoddam suum, quod hereticorum conuenticuli profanarat, ab ipsis fundamentis evertere. Deus bone! quot ibi lacrymae laetitia sancta profundit? quas gratiarum actiones et laudes populus jubilans et devotus cœlestibus choris ingressit, cum de cavernis perfidiæ talpa talis educitur, et in Israeliticam ovem lupus rapacissimus reformatur?

36. « Post hæc illo dimisso, dominus legatus ad alios manus misit excoumunicaturus utique illos, quos in magno numero vel suspicio publica, vel accusatio privata notaverat. Nos autem vix tandem cum lacrymis exorta laetitia revertendi, pro eo quod instantia capituli nostros jam reditus exigebat: petita licentia, sub ea nobis est exceptione concessa, ut Albensem dieccssim intraremus, commo- uituri principem terræ, Rogerum videlicet de Beders, ut et Albensem episcopum, quem sub custodia hereticorum in vinculis tenebat, absolveret,

et universam terram suam juxta praeceptum domini legati, eliminatis haereticis, emendaret. In-gredientibus ergo nobis una cum supradicto Bathoniensi episcopo illam perditissimam regionem, quæ velut totius sentina militie totam in se colluvionem haeresis illuc detinensis exceptit, predictus Rogerus in ultimos et inaccessibilis terra sua fines abscessit, tam mala conscientia profugus, quam causa sue merito desperatus. Olerat enim inuenit veritatis auctor malitia, nec sustinere poterat nostræ collocationis accessum, qui totus recesserat in opera tenebrarum. Pervenimus tamen ad quod-dam immutissimum castrum ejus, quod proprie ac singulariter Castri nomine incolea nuncupabant. Ibi habitabat nixor illius cum militia magna, et familia multa nimis. Omnes fere habitatores ejusdem castri, vel haeretici, vel haereticorum complices erant, hec sola domini virtute repressi, nihil contra fidem, quam predicabamus, presumerent vel mutire. Quamvis enim essemus in manus eorum positi, et velut in eorum quasdam potentiae sua compedes haeretica undique multitudine circumventi, verbum tamen Domini non erat alligatum, quin eos continuis invectionibus et increpationibus feriremus.

37. « Cumque videremus, quod nihil omnino presumerent respondere: judicavimus predictum Rogerum proditorem, haeticum, et de violata episcopi securitate perjurum, eum tanquam pu-blica excommunicatione damnatum ex parte domini papæ et predictorum regum, in praesentia conjugis, militumque snorum in nomine Christi confidenter diffidentes. Ecce amodo satis appareat, quan grande et evidens ostium patet principibus Christianis, ut Christi ulciscantur injurias, ponantque deserulum quasi hortum Domini, et soliditudinem ejus in delicias Paradisi. Ne autem vel parum, vel nihil fieri contra illos posse caudentur, sciant omnes generalem fuisse in urbe Tolosana sententiam, quod si ista visitatio fuisset adhuc triennio retardata, vix inveniretur in ea, qui nomen Christi amplius invocaret. Super haec autem omnia predictus comes S. Aegidii coram populo civitatis praestito juramento firmavit, quod amodo nec prece, nec pretio favebit hereticis». Hucusque Henrici abbatis litteræ, patentes ipse quidem, toto Catholico orbe vulgate. At in Tolosanos et Albien-ses hereticos fuit diuinus laborandum; de quibus inferius suis locis sepe dicendum erit. Henricus autem ipso anno sequenti ab Alexandro papa an-ctus est amplissima cardinalatus dignitate in ipso Romano Concilio trecentorum episcoporum, quod suo loco dicitur.

Anno periodi Graeco-Romano 6571. — Anno Err. Hispan. 1216. — Anno Hegira 571, inchoato die 19 Jun., Fer. 2. — Iesu Christi 1178.
— Alexandri III pape 20. — Frederici Enobirbi reg. 26. imp. 24. Manue lis Comneni imp. 36.

1. Callistus III Pseudo-Pontificatum deponit.

— A num. 4 ad 8. Narrat Baronius finem schismatis, et accessum Alexandri III ad Urbem Romanam ex Actis Alexandri III quibus historici mire consentiunt. *Anonymous Casinensis in Chron.*, hoc anno habet : « Joannes abbas Strumensis, qui vocabatur papa Callixtus, in Decollatione B. Joannis Baptista Tuseulanum ad pedes domini Alexandri pape filii venit, qui postea reccorem Beneventi constituit ». Joannes vero de Ceccano in Chron.: « IV kalend. Septembbris, Joannes Strumi Tuseulanum venit, et Alexandre pape satisfecit, et penitentiam egit, circum eum permansil (seu, ut scribit Romualdus Salernitanus archiep.), papa eum et in curia, et in mensa sua honorifice habuit ». Addit *Marius Vipera* in Archiep. Beneventi, papa cum constituisse Beneventanum archepiscopum, et illius urbis prefectum, sed hoc anno demortuum esse. Joannes de Ceccano citatus meminit alias Pseudo-Pontificis, nec a Baronio, nec ab Oldoino in Hist. card. memorati, licet ejus *Onuphrius* in Chron. aliquique quidam mentionem fecerint. Haec Joannis de Ceccano verba : « Tertio kalendas Octob, quidam de secta schismatica, inito consilio Landrum, Sitionum elegerunt in papam Innocentium, ab eisdem est consecratus ».

2. Innocentius III antipapa in cavae includitur. — « Schismatici », ut legitur in auctario Aquicinctino ad annum MCLXXIX, anno scilicet uno serius quam oportuit, « quietem non ferentes Ecclesie, iterum quemdam clericum de progenie illorum, quos Frangipanes Romani vocant, contra papam Ludicum antipapam statuunt, quem mutato nomine Innocentium III vocarunt. Quem quidam miles, frater Octaviani, qui per contentionem cum Alexandre proiectus fuerat, propero odium papae manutenebat, Iradita ei turri vel munitione sua, quam juxta Romanam civitatem fortissimam habebat, Ali istius violentia supra carceros schismaticos attulit papa, communicato cum cardinalibus consilio, pace cum cardinalibus propinquis predicti Octavianum reformata, prefatam munitionem a predicto milite magno prelio comparavit. Sicque per industriam Hungonis diaconi cardinalis, qui et ipse inter Romanos nobilissimus

erat, praedictam cepit, cum saepato pseudopapa, munitionem : qui ad pedes domini pape adductus, in cavae per perpetuo clausus ». Hugo iste, alias Hungutio seu Hugoetus, Romanus, fuit ex familia Petri Leonis, presbyter cardinalis filii S. Clementis, ac praeceps anchor, ut populus Romanus aquas pacis conditiones Pontifici offerret. Porro chronographus iste uno tenore narrat, que diversis annis accidere; neque enim ante annum MCLXXX Innocentius antipapa caplus, ut ibidem monstrabimus.

3. Alexander III Romanum reddit. — « Quarto idus Madii », ait *Joannes de Ceccano*, « ibat papa Romanus cum cardinalibus et episcopis, quem receperunt Ronani honorifice », sed loco *Madii*, legendum *Martii*. Acta enim Alexandri III testantur eum in festo S. Gregorii pape *ante Dominicam Lætare Jerusalenum*, exivisse de Tuseulano, et profectum esse in Urbe *nou sine multa gloria et honore*. Festum autem S. Gregorii Magni cadit in IV idus Martii. De solemni eius Romanum introitu Radulphus de Diceto pag. 599 ad hunc annum scribit : « Alexander papa, schismaticis ad unitatem Ecclesie redeuntibus, solemni processione receptus est Roma die Dominica qua canuntur *Lecture Jerosolyma*, Dominica nempe quarta Quadragesimæ; sed aliquot ante eam dies *Alexandrum III* Romanum pervenisse eius Acta docent.

4. Reges Francie et Angliae Tolosam adversus hereticos profiscuntur. — Ad num. 17 et seqq. Diximus anno superiori *Rainmundum* I' comitem Tolosanum scripsisse ad Cistercienses, ut curarunt *Ludovicum VII*, Francorum regem in suas terras venire: cum nonnisi eo presente vix heresis, que eas affligebat, eradicari posset. Raimundi comitis consilium optimum visum fuit, cum Hovedenus pag. 573 et seqq. enjus lusam narrationem exhibet Baronius, testetur tam *Ludovicum VII* Francie, quam *Henricum II* Anglia reges hoc anno illuc prolectos esse, et ut heresis illa extirparent, nihil prafermissem. Robertus de Monte in Chron. hoc anno hanc in rem scribit : « Hæretici, quos Agenenses vocant, et alii multi convenuerunt circa Tolosam, male sentientes de Sacramento Altaris, et de conjugio, et de aliis sacramentis : ad quorum contumaciam Petrus legatus Rom. et multa aliae

religiose personæ cum prædictis regibus (nempe Franc. et Angl.) convenerunt, et parum profecerunt», ubi Agennens. nomine Robertus Albigenses intelligit, qui variis nominibus appellabantur.

5. *Fridericus imp. apud Arelatem coronatur.* — Fridericus imp. hoc anno in Germaniam rediit, Christiano archiepiscopo Moguntino ad Italos in tide continendos refecto. «*Fridericus*», inquit hoc anno *Galfancus Flamma* in magno Chronico cap. 296, « vadens in Alamaniam, per quinque annos ibi moram contraxit, et transivit per civitatem Mediolanensem honorifice susceptus ». Ibi, ut habet Chronicus, cui titulus *Flos florum, tregum reformavit*. Ad quea verba Puricellius in Monum. Basilic. Ambr. num. 571 ait, « illam utique sexagenem, que Venetiis anno superiore sancta jam fuerat ex Augusti nomine kalendis inchoanda ». Antequam vero in Germaniam pergeret, prefectus est in regnum Burgundie, et Arelatem venit, ubi iurium omnium exemptionem Arelatensis canoniciis *Aurea Bulla* concessit ipso die quo coronatus est. Servatur ea in archivis Ecclesie Arelatensis, ut notavit Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi in Raimundo a Bolena archiepiscopo et in ea haec leguntur: « Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnat. mclxxviii, Indict. xi, regnante domino Frederico Romæ imperatore glorioissimo anno regni ejus xxvii, imperii autem xxiv feliciter. Amen. Datum in palatio Arelatensi III kalend. Augusti mensis, die Dominico, quo coronatus est in Ecclesia Arelatensi imperator ». Meminit et Saxius alterius Chartæ ibidem date, cuius haec est subscriptio: « Facta vero est hac transactio in porta S. Stephani anno D. N. J. Christi mclxxviii, XVII kalend. Julii regnante imp. Federico, qui VII kalend. Augusti sequentis cum uxore natoque Philippo venit Arelatam coronandus anno xv archiepiscopatus Raimundi Arelatensis ». Erravit itaque Radulphus de Diceo, qui in Imag. Hist. pag. 600 de Federico ait: « In Assumptione B. Virginis coronatus est Arelate ».

6. *Castrum Harenc a cruce signatis obsidetur.* — *Philippus Flandrie* comes in obsidione *Harenc* anno superiori inchoata parum proficiens, præsentis procinctum solvit circa diem Paschalem, et in Flandriam rediit, inquit chronographus Aquicinctinus hoc anno. « Comes et qui cum eo erant », ait Tyrius lib. 21, cap. 25, « in obsidione supradicti castri perseverabat, sed inutiliter; nam in dissolutionem dati, aleis et ceteris noxiis voluptatibus majorem dabant operam, quam disciplina militaris aut obsidionis lex exposceret; continuis itineribus Antiochiam properabant, ubi batneis, commessionibus, et ebrietatibus et ceteris luxuricis voluptatibus dediti desidiis (legendum *desidit*, id est, ignavi et desides) obsidionem deserebant. Sed neque ii, qui ibi juges et assidui videbantur, negligenter torpentes aliquid utilitatis operabantur, terebant otia, et palustres trahebant dies (id est, sese crapulæ dabant; *omnes enim*

ebriosi, inquit S. Augustinus Serin. de tempore 231 tales sunt, quales paludes esse videntur, etc.) Ipse etiam comes singulis diebus minabatur, quod cum redire oporteret, quodque invitum ibi definebatur: quod verbū non solum eos qui in obsidione erant exterius, ab honesto revocabat proposito; sed etiam obcessos redebat ad resistendum promptiores: sperantes enim in vicino solvendam obsidionem, proponebant hoc modico tempore melius esse cuncta tolerare, elsi dura viderentur quae possent inferri quam municipium tidei sue creditum, invisis prodere gentibus, et prodigionis notam incurre perpetuam.

7. *Solvitur obsidio.* — « Erat autem prædictum castrum in edito loco situm, in colle constitutum, qui ex maxima parte videbatur congestus, ex uno solo latere impugnantibus aditum præbens: in reliquis autem etsi assultus dare volentibus minimi pervi, tamen undique machinis libere poterat flagellari. Post varios igitur eventus et frequentes assultus, quibus si ex animo res gesta esset, et propitia adessel divinitas, posse capi videatur, decidit res in negligentiam, ut prediximus; et peccatis nostris exigentibus, ita omnis nostrorum emareuit virtus, et evacuata est omnis prudentialia, ut cum jam qui inclusi tenebantur in supremam desperationem incidissent, nostri ceperint de reditu ad propria tractare. Admirari non sufficiimus (esse enim videtur amplius opinione hominum) quod tantis principibus tantam induxit Dominus mentis caliginem; et ita in indignatione sua eos cæcitate percussit, quod nemine compellente, castrum jam pene expugnatum, sola stipulante invidia et negligentia revocante, hostibus dimitterent. Videns ergo dominus princeps (nempe Antiochenus) quod ita comes Flandrie fixerat propositum, quodque in hoc verbo irrevocabiliter erat obstinatus, sumpta ab obcessis in incerta nobis quantitate pecunia, obsidionem solvit ».

8. *Obitus S. Hildegardis.* — Hoc anno S. *Hildegardis* abbatissæ in Monte-Sancti-Ruperti prope Bingium in diœcesi Coloniensi, ad Deum migravit. Theodoricus enim abbas, qui anno mccc floruit, in ejus Vita cap. ult. ait, eam *lxxxii atatis sua anno, XI'ka'end. Octob.* ad cælestem sponsionem migrasse. Subdit, id contigisse *primo crepusculo noctis Dominicæ diei*; quare cum XV kal. Octob. seu dies xvii mensis Septemb. hoc anno in Dominicam incidat, evidens est, Trithemium in Chron. Hirsang. quem passim alii sequuntur, perperam hanc mortem in annum mclxx distulisse. Fuit ea sanctitate et revelationibus illustris, quas jussu Eugenii III litteris mandavit, Richerius, qui sequenti sæculo vixit, in Chron. Seuoniensi relato tom. in Spicilegii Dacherian lib. 4, cap. 15: « Ante hos annos fere triginta, inquit, fuit in inferioribus Alemannie partibus sanctimonialis quedam inclusa sanctissime conversationis et vite, Hildegardis nomine, cui Deus etiam inter cetera gratiam prophetia contulerat, et quod mirum est dictu, quod nun-

quam antea didicerat; lingua loquebatur latina et scribebat. Prophetavit quippe de statu regnum et eventibus futurorum, et inde libros propria manu conscripsit. Scripsit etiam librum medicinalem ad diversas infirmitates, quem ego Argentine

vidi. Scripsit siquidem de Ordine futurorum Praedicatorum et Fratrum Minorum, qui temporibus nostris primum esse coeperunt, etc. » Aliqua ex eius Operibus, licet non omnia extant tom. xxii Biblioth. Patrum edit. Lugdun.

ALEXANDRI III ANNUS 20. — CHRISTI 1179.

1. *Concilium generale Lateranense.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus septuagesimus nonus, Indictione duodecima, quo Roma in Basifica Lateranensi die quinta mensis Martii, cepta est agitari Synodus generalis, cui intertuerant episcopi trecenti numero. Ita qui interfuit et scripsit, Actaque ipsa redigit in volumen unum Willelmus archiepiscopus Tyri¹. Quod quidem ipse testatur his ipsis verbis : « Per idem tempus (nempe anno millesimo centesimo septuagesimo nono, ut ex signato superius numero patet) Romae celebrata est Synodus in Basilica Constantiniana, que dicitur Lateranum, trecentorum episcoporum, Pontificatus domini Alexandri viicessimo (anno scilicet, mense Martio, Indictione duodecimae, quinta die mensis. Cujus si quis statuta, et episcoporum nomina, numerum, et titulos scire desiderat; relegat scriptum, quod nos ad preces sanctorum Patrum, qui eidem Synodo interfuerunt, confeceimus diligenter quod in archivio sancte Tyensis Ecclesie, inter eactos quos eidem contulimus Ecclesiae libros, cui iam sex annos praeluimus, jussimus collocari ». Haec de his ipse, Quibus erroris redaginas titulum praefixum Synodo Romane sub Alexander, ubi assertur celebrata anno sequenti, cui et interfuerat tantum ducenti et octoginta episcopi.

Insuper sentiet lector, et mendacissimum esse titulum inditum Concilii Romani nomine collectioni canonum incerti auctoris, qui primo posuit ejusdem Alexandri papæ decreta, sancita in eodem Lateranensi Concilio, numero viginti septem; reliquæ enim ejusdem voluminis sectiones que sequuntur (continet enim eas numero quinquaginta) ex diversorum Pontificum decretis collecte noscuntur, et etiam nonnullorum, qui post Alexan-

drum papam vixerunt. Sed et Rogerius hujus temporis scriptor, dum de hoc agit Romano Concilio, affirmat, hoc anno, tertio nonas Martii coepit esse, tribusque distinctis diebus absolutum, atque in eo viginti sex decreta sancita, que recitat.

2. Ex quibus plane intelligitur, summa diligentia emendam Pontificem Alexandrum invigilasse, ut desperaret de civitate Domini omnes operantes iniuriam, simulque omnes, que in disciplinam Ecclesiasticam irrepsissent, corruptelas, insurrexisserent pravæ consuetudines, irrupissent ex tyrannorum violentia servitutes; et oppressiones Ecclesiastice libertatis e medio tolleret, obortasque recentes haereses, sive veteres male curatas, latius propagatas excederet, cohiberet fastum et avaritiam Ecclesiasticorum in sibi subditos dominiantium, et alia id genus, que dictis viginti septem capitibus continentur.

In quibus primum obtinet locum, quod ad avertenda quæ in posterum possent oriiri schismata, statutum est², ut non haberetur Romanus pontifex, qui non a tertia parte cardinalium esset electus. Secundo vero loco damnavit ordinationes omnes, a schismaticis Pontificibus, Octaviano, Guidone, et Joanne habitas. Post alia vero saecula decreta (ut jungamus ultima primis) ad historicam perlitent rationem, que decreto xxv recensita leguntur statuta adversus haereticos, tunc in Ecclesiastiam debachantes, quæ sic se habent :

3. « Sicut ait beatus Leo, licet Ecclesiastica disciplina, sacerdotali contenta iudicio, cruentas non officiat ultiones, Catholicorum tamen principum constitutionibus adjuvatur, ut sepe querant homines salutare remedium, dum corporale super se metunt evenerit supplicium. Eapropter, quia in Guasconia Allegatio (Albigesio), et partibus Tol-

¹ Will. de bello sacro I. CAP. x. p. 26, in fin.

² Exir. de Eloc. c. hec de vitanda.

sanis hereticorum, quos alii Catharos, alii Patrianos (Patarinos), alii Publicanos, alii alii nominibus vocant, invenerunt damnata perversitas, ut jam non in oculo, sicut aliqui, nequitiam suam exerceant, sed stum errorem publice manifestent, et ad suum consensum simplices attrahant et infirmos : eos, et defensores eorum, et receptatores anathematis decernimus subjaceret : et sub anathemate prohibemus, ne quis eos in dominibus vel in terra sua teneat, vel favore, vel negotiationem cum eis exercere presumat. Si autem in hoc peccato decesserint, non sub nostrorum privilegiorum cuiilibet indultorum obtentu, nec sub alia causa et occasione, aut oblatio fiat pro eis, aut inter Christianos recipient sepulturam ». Subjicit his de grassatoribus, qui instar Circumcellionum, quorum frequens est mentio apud S. Augustinum, debauchabantur in aliis Christianos, diversis nominibus ex diversis locis, puto, denominatis : contra quos pugnandum admonet, ista subiecens :

4. « De Brabantionibus, et Arrogenum (Aragonensisibus), Navarriis, Basculis, Coterellis et Triaverdinis, qui tantum in Christianos inhumanitatem exercent, ut nec Ecclesias nec monasterios deferant, non viduo et pueris, non senibus et pueris, nec cuilibet parcantata, aut sexui, sed more paganorum omnia perdant et vastent, similiter constitutimus, ut qui eos conduxerint, tenuerint vel soverint per regiones, in quibus taliter debauchantur : in Dominicis et aliis solemnibus diebus per Ecclesias publice denuntiantur, et eadem omnino sententia et pena cum praedictis haereticis habeantur astrieti, nec ad communionem recipientur Ecclesiae, nisi societate illa pestifera, et haeresi abjuratis. Relaxatos autem se neverint a debito fidelitatis et hominii, ac totius obsequii, donec in tanta iniquitate permanescent, quicumque illis aliquo peccato tenentur annexi.

« Ipsa autem, cunctisque fidelibus in remissionem peccatorum injungimus, ut tantis cladibus se viriliter opponant, et contra eos armis populum Christianum tueantur, confiscenturque eorum bona, et liberum sit principibus hujusmodi homines subiecere servituti. Qui autem in vera paenitentia ibi decesserint, et peccatorum indulgentiam, et fructum mercedis aeterna se non dubitent percepturos. Nos etiam de misericordia Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli auctoritate consili, fideles Christianos, qui contra eos arma suscepserint, et ad episcoporum, seu aliorum praelectorum consilium ad eos decertando (decertaverint), expugnando : biennum de paenitentia injuncta relaxamus. Aut si longiorem ibi moram habuerint, episcoporum discretioni, quibus hujus rei causa fuerit injuncta, committimus, ut ad eorum arbitrium, secundum modum laboris, major eis indulgentia tribuatur. Illos autem, qui admonitioni episcoporum in hujusmodi parte parere contemperserint, a perceptione corporis et sanguinis Domini jubemus fieri alienos. Interim vero eos, qui ardore ad eos expugnando labore justum assumpe-

rint, sicut eos, qui sepulchrum Dominicum visitant, sub Ecclesiæ defensione recipimus, et ab universis inquietationibus, tam in rebus quam in personis statinibus manere securos. Si vero quispiam vestrum præsumpscerit eos molestare, per episcopum loci excommunicationis sententia feratur ; et tamdiu sententia servetur ab omnibus, donec ablata reddantur, et de illatis damnis congrue iterum satisfaciat. Episcopi vero, sive presbyteri, qui talibus fortiter non restiterint, officii sui privatione mulctentur, donec misericordiam Apostolice Sedis obtineant ». Haecenus Alexandri papæ decretum.

5. Porro ejusmodi factiosorum turbæ hand sub Alexandro coepit sed longe ante. Est namque de ejusmodi hominum grassatorum genere, turbantium pacem publicam, mentio in Epistola Petri Cluniacensis ad Eberardum magistrum Templiorum, ubi rogal eum, ut sinat ejusmodi genus hominum per Templarios exagitari ; eum et inter alia ad tertiam objectionem ista respondet¹ : « Sed forte dicitis : Contra paganos, non contra Christianos arma sumpusimus. Sed quis magis a vobis vel a vestris impugnandus est, Deum nesciens paganus, aut ipsum verbis confitens et factis contra eum dimicans Christianus ? Quis magis persequendus est, ignorans et blasphemans ; an agnoscens et impugnans ? Annon Deum impugnat, a non persequuntur, qui Ecclesiam ejus, qui populum emplum sanguine ejus absque ulla, ubi possunt vel audent, personarum, graduum, dignitatum exceptione depravantur, cœidunt, verberant, quandoque etiam (quod sæpe contingit) perirent ? Non est, non est vere minus defendendus consilii, imo gladiis vestris Christianus vim injuste patiens a Christiano, quam esset defendendus eamdem vim patiens a pagano, etc. » De iisdem etiam agit, seribens ad Eugenium papam², cuius extat adversus eos Constitutio³. Sed ad res gestas in Synodo redeamus.

6. In hoc eodem Concilio Lateranensi episcopi illi Germanie, et alii qui contra Alexandrum seuti fuerant imperatorem schismaticum, schisma abdicantes, veniani supplices postularunt, hac forma prescripta⁴. « Ego N. anathematizo et recuso omnem heresim extollentem se adversus sanctam Romanam Ecclesiam Catholicam, præcipue vero schisma Octaviani, Guidonis, et Joannis, et ordinaciones eorum irritas iudico et eis contradico ; et modo et in antea me obediturum juro et promitto fidelitatem S. R. E. et domino meo Alexandro et successoribus ejus juste intrantibus ; ipsique serviam absque omni malo ingenio contra omnem hominem secundum ordinem meum. Consilia ejus, quæ mihi scripto certo mandaverit, vel ipse commisserit, nulli hominum prodam, nec etiam pro

¹ Pet. Clun. l. vi. Ep. xxvii. — ² Ibid. Ep. xxviii. — ³ Sub tit. Conc. Lat. sub Alex. par. xxxiv. c. 1. — ⁴ Albert. Stad. in Chron. apud Grani. Eccl. hist. Sax. l. vii. c. 3.

pericula corporis, atque membrorum. Legatum Ecclesie Romanae honorabo, et ducam et reducam, et juvabo expensis; sic me Deus adjuvet et haec sancta Evangelia. His vero verbis dabantur pallia ipsis: in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et in honorem Dei Genitricis, et in honorem Apostolorum Petri et Pauli, et S. Eccl. Romanae, et domini Alexandri papae tradimus tibi pallium, sumptum de beatissimo corpore Petri Apostoli, ut eo utaris in confectione sacramentorum, et corporis et sanguinis Domini, et consecratione Ecclesiastarum, et Chrismatis, et ordinatione clericorum, et celebratione Synodorum secundum Ecclesiam tuam consuetudinem». Quae praeterea in eodem Concilio transacta sunt cum Germanis, Helmodus sie narrat hujus temporis auctor¹:

7. «Pergabant illuc multi ordinati a schismatis, sperantes se gratiam Apostolici invenire, et mitras exequendi officii ab eo consequi. Praecipue autem de Ecclesia Halberstadiensi, quae per Gerounum nimis demembrata erat, tam monachi, quam clerici clementiam Apostolicam Sedis adierunt. In qua profectione praecipue erat abbas Theodoricus de Hilsenburgh (Ilsenburg), quia fore omnis congregatio monachorum suorum in salicibus organa sua suspenderant, exceptis paucis senioribus, qui ante schisma ordinati fuerant. Cumque omni instantia instarent, pulsantes Apostolicam pietatem: tandem de ordinatis Gerouis dispensatum est, ut quia idem Gero non a schismatico, sed a Catholico, Hartuvico videlicet Bremensi archiepiscopo, ordinatus fuerat: ordinati ejus per gratiam Apostolicam in ordinibus suis persistenter, et ad maiores per benedictionem ascenderent. Ipse etiam Gero hanc obtinuit gratiam, ut officium pontificale in omni loco libere exequeretur, ut in episcopatu Halberstadensi. Venit etiam illuc dominus Bertoldus Bremensis electus in promotione officii sui suscepiturus Apostolicam benedictionem. Quem dominus papa benigne susciens, de promotione ipsius instantissime tractare cepit. Ipsi etiam omnem honorem deferebat, ita ut in Concilio praelatorum cathedralm suam inter summos pontifices collocaret, et eni infalatum coram se residere faceret. Cumque in proximo sabbato promovendus esset in sacerdotem, et sequenti Dominica in episcopum, feria sexta ad vesperam venit nuntius ducis Henrici, Otto prepositus, qui erat acerrimus perorator: et quia idem notus erat summo sacerdoti, statim intravit ad ipsum. Mane autem facto cum se Bremensis electus ad suscipiendos ordines prepararet, et ei Humbaldus cardin. qui post Alexandrum factus est Lucca, in quo summa consilii Romanae Ecclesie pendebat preparaturam suam, eo quod dishonestor non esset, deputasset, dictum est a cubiculariis domini papae: Veniant Bremenses. Venit igitur dominus electus cum suis, et dominus Apostolicus egressus de cubiculo suo,

dixit ad eum: Frater, quia infra sacros ordines ad honorem pontificatus electus es, cassamus electionem tuam. Cumque quidam astantium dicerent: Domine, meminerit pietas vestra quod electionem ipsius approbaverit; Apostolicus in cubiculum, unde egressus funeral, reversus est: Bertoldus autem non sine rubore discessit». Sed petamus Acta ipsa narrata diffusius apud Albertum abbatem Stradensem, sed male anno sequenti, a quo et sumpsere alii recentiores, his verbis¹:

8. «Bremensis Ecclesia tum quoque innovabat pontificem. Nam anno Christi septuagesimo octavo post millesimum centesimum Balduinus excessit humanis rebus, cum ipsa die esset sua depositionis litteras a Romano Pontifice accepturus. Et quidam Bertholdus vir insignis literatura eligitur, ut praeveniatur Henrici ducis molitus. Solus Otto prepositus ab hac electione appellabat, praetendens Sifridum marchionis Alberti filium episcopum jamndum Brandenburgensem in eam sedem sustollit. Quod etiam post multa provenit. Ascenderat Bertholdus electus ad Concilium Lateranense, quod Romae audierat congregari, petitivque consecratione certissimum spei, quod omnia ex voto consequeretur. Sed pridie sederat in Concilio inter episcopos infulatus, cum tamen non esset presbyter, unde magnam contraxit invidiam. Aderat illi quidam magister Gerardus, qui pro illo allegabat in Concilio his verbis: Domine pater, ecce Bremensis Ecclesia concordi et unanimi voto offert tibi sponsum suum magistrum Bertholum, virum utilem dignum et moribus approbatum, scientia decoratum, liberalibus artibus instructum, utriusque Testamenti pagina eruditum, decretorum et legum industria peritum, virum (ut appareat) personatum canonice, et sine contradictione electum. Petitque a te hodie accipere gradum sacerdotii, et eis episcopalem benedictionem.

9. «Papa breviter ad haec: Credimus tibi dicenti, magister, sed scriptum est²: Manum nemini cito imposueris. Loquamur cum fratribus nostris, audiamus formam electionis. Examinatur Bremensis per duos cardinales Rainierum Parpiensem, et Joannem Neapolitanum, et inventi sunt discordare. Papa in consistorio suo sententiam dixit: Fratres, vidimus electum vestrum. Placeat persona, placet scientia, placet eloquentia: placent etiam (quantum novimus) mores. Verum modus electionis displicet, praesertim, quia est infra sacros ordines, non dico subdiaconatum, sed aeoluthatum electus, quo gradu secundum rigorem juris licet contrahere matrimonium, quod canonice obviat institutis. Appellationem quoque super hoc factum audiivimus, quam coactus est resignare appellator. Insuper se denso fecit eligi, et secunda electio cassavit primam. Praeterea electus vester ante sacros ordines accepit regalia de manu imperatoris. Haec non admittunt dispensationem de fa-

¹ Helm. Chron. l. II. c. 28.

² Matth. v.

cili, et alia que præterimus. Inde est, quod electionem vestram infirmam et irritam pronuntiamus. Data sententia, volenti loqui deposito non est data audiencia. Sed ostiarii clamabant : Levate, andate : andate, andate ». Hactenus Acta Concilii in causa Bremensis electi.

Spectant ad ejusdem Romani Concilii Acta, quod Graecorum schismaticorum legatus Nectarius abbas, eadem qua venit animi obdurate nequitia atque perversitate, inflexus et obstinatus, post prolixas disputationes est reversus ad suos, a quibus tanquam in Olympiacis victor est receptus. Significant ista litteræ, quas ad ipsum tunc temporis dedit Georgius Coreyra episcopus, et ipse eadem fuligine tinctus et morbo affectus, his verbis :

10. « Sapientissimo præposito sancti monasterii Casulorum, et meo dilecto fratri in spiritu domino Nectario, Georgius Coreyra metropolita, et tuarum precum egenus.

« Quarunt multi, cur tu, optime Nectari, et ego tanto tempore laccamus, qui priores illas frequentes nostras mutuas litteras neverunt, ac illas tribunt amori illi, qui ex mutua aliqua necessitate oriri solet. Et hac de causa intermissas litteras autumant, quasi amicities nostræ vineula sint disrupta. Ego vero iis, qui a me haec scisitantur, illud respondere soleo : Amnon habemus facultatem uterque nostrum tacendi et loquendi? Vel utrum ad scientiæ ostentationem id facere oportet, instar garrularum avium? Aut quemadmodum in Dodone quondam *as* illud perpetuo tempore tinniebat : ita et nobis faciendum? Vel utrum solus ego et Nectarius debemus loquendi studio navare operam? cum præsertim sapientem nobis præcipientem audiamus, quod sapientium labia obstringunt silentio, et suo tempore clauduntur oportune, et aperiuntur. Et quod vir prudens silentium vovet, et lingua frenum imponit, ne hue illuc deferatur. Sunt enim haec tempora valde periculosa, et præcipientiis plena. Hec quidem respondere soleo illis, qui silentii nostri impatiens, causas seire contendunt.

11. « Ipsi vero non abstinent properea, quin potius instantius nos urgeant, hujusmodi verbis : Dic nobis, domine, utrum ferendum et tolerabile tibi videtur, sapientissimi Nectari silentium ulterioris progredi? Utrum tibi videtur honestum, ut nos nihil audiamus de illius profectione ad Urbem magnæ glorie Romam? vel de ejus impetuoso quodam motu a Deo concitato? dum fama per nostras discurrit aures, quod ipse Nectarius ita ingenuus et intrepide se gesserit ibi cum adversariis, ut omnino non quasi judicandus, sed judicaturus potius et damnaturus accesserit pravos hereticorum errores. Gladius eniu factus est, veritatem segregans a mendacio, et ignis accensus est, quem venit ut peneret super terram Christus Dominus¹, qui depravantes dogmata foret combustu-

rns, et eos, qui veritati accederent illuminaturus necnon refrigeraturus : ut utrique parti admirabilis apparnerit; alteri quidem, quod tale a Deo firmamentum obtinuerit; alteri vero, quod quasi esset libra quedam, et gnomon exquisitus, corum cogitationes obliquas optime correverit. Cum igitur inde fuerit reversus et quasi alter Olympionides multis ornatis venerit coronis et premiis : oporteret, ut ipse nobis non invideret, et suarum jucundissimarum narrationum nos participes faceret, quandoquidem ab ejus aspectu et loco suorum certaminum ita longe abfuiimus. Ita quidem aliis hinc, alius aliunde magna cum instantia mecum contendunt. Ego vero cum non valeam quidquam respondere adeo validis objectionibus, eo devenio, ut omnino obmutescam, nec possim aufragere captiones eorum, qui nec cessabunt, nisi tu ipse nectarea tua aperueris labia, et narraveris ea, que coram vertice illo Apostolis comparando, summo veludicet Pontifice, et cum reliquo corpore illius, que ibi est Ecclesiæ, optime disserueris, et certaveris propositum tibi certamen, cursum consummaveris, et fidem servaveris, ut reposita corona justitiae tibi sit merito expectanda, quam tibi reddet pulcherrimam in extremis temporibus iustus judex Dominus, et qui certamina proponit et præmia servis suis, ut par est. Me vero, qui jam de salute corporis desperavi mei præ gravitate dolorum, qui me nimis angunt; vel ab his doloribus liberet Deus tandem, vel me doceat aequo illos animo ferre, si sua summa providentia, ut haec patiar, conducibilis mihi fore decrevit. Saluta meo nomine dominum Joannem ». Haec ex Codice Metiano, ex quo ad eundem Nectarium que ejusdem Georgii episcopi Coreyra brevior extat, Epistolam describanus. Delectat quippe audire Graecum antiquitatis Attica quidpiam redolentem utiliam et pietatis :

12. « Sapientissimo domino et dilecto fratri, præposito sanctissimi monasterii Casulorum, domino Nectario, ministris metropolita Georgius.

« Felicitatem hanc judico quovis lucro maiorem, quod tue sin vicinus sanctitati; et permaneum in extrema hujus maris ora, et aliud mare, virtutis seificet, et sapientiae, et doctrine, venerandum caput tuum repererim. Si enim segregatus ego a sancto illo Athenarum præsule, multis rerum vicissitudinibus hinc inde jaetatus sum : habeo saltem te portum multiplicis consolationis et refrigerii. Et licet nos ab invicem segregent maria et oppositi sinus et portus; litteris tamen quasi quibusdam naticulis vehemur. Et ego jam incipio, ut ad te per mare transvehar hoc pacto. Impono autem Epistolæ scypho præter unum, quod ferri possit (corpus autem tale portatile intelligo) omnia quaecumque mihi sunt, sincerum videlicet amorem, veritatem puram, orationes et preces pro tua salute ferventes, et sine intermissione. Num tibividetur parva haec, et nullius momenti? vel potius magni pretii et felices merces? Num tales

¹ Lac. XII.

portare potuit Salomonis regis navis illa ad Tarsenses missa¹, et inde tertio quoquo anno revertens omusta? sed plusquam² Salomon hic (ut aliquid ex verbis Domini ipse metuer) tum propter maximum eorum pretium, quos diximus habitum: siquidem habitus sunt virtutes, præcipue vero propter mentis altitudinem tuæ, instar Salomonis, et propter cordis tui effusionem, et mentis latitudinem. Dicta hæc mihi sint pro temporis conditione, et quia syllabarum harum portiores festinare me cogebant et urgebant. Si vero Deus diem tranquillorem nobis largietur, proflixus, et ut scientia ratio postulat, agemus cum tua sanctitate. Cupio enim summopere tuam audire linguam, et sermonem, et exactiorem opto congressum. Degustavi siquidem aliquando, præcipue Byzantium, cum dominus Pelagius te secum trahebat, et ego legatione fungebar pro Athenarum episcopo, orbis sciœt lumine, ejus vices sustinens. Sed parce, sapientium virorum præstansissime, et cum fratera dilectione mutuas orationes et preces pro nobis mitte, quæ Denim nobis propitium reddant ». Hactenus de his quæ spectant ad Nectarium, qui contra Latinos in Synodo pro Grecorum erroribus stetit obstinatissime. Sed reliqua ejusdem Synodi percurramus.

13. Delata fuit accusatio in eodem Concilio a quibusdam Alexandro papæ adversus scriptum Petri Lombardi episcopi Parisiensis, quod male sensisset de Christi humanitate, et in aliis fidei articolis ab Ecclesia Catholica deviasset. Tunc Alexander papa has dedi litteras ad Willelmum archiepiscopum Senonensem his verbis³:

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, Willelmo Senonensi archiepiscopo salutem.

« Cum in nostra olim esses praesentia constitutus, tibi viva voce injunximus, ut suffraganeus tuis Parisiis tibi adscitis, ad abrogationem pravae doctrinae Petri quandam Parisiensis episcopi, quæ dicitur: Quod Christus, secundum quod est homo, non est aliquid: omnino intenderes, et efficacem operam adhiberes. Inde siquidem est, quod fraternitas tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus quod tibi, cum præsens es, præcipimus: Suffraganeos tuos Parisios convoce, et una cum illis et aliis viris religiosis et prudentibus præscriptam doctrinam studias penitus abrogare, et a magistris scholaribus ibidem in Theologia studiibus, Christum sicut perfectum Deum, sic et perfectum hominem, ac verum hominem ex anima et corpore consistentem, præcipias edoceri: universis firmiter et districte injungens, quod doctrinam illam de cætero nequaquam docere præsumant, sed ipsam penitus detestentur ». Hec tunc Alexander papa, quæ naviliter per eundem Senonensem archiepiscopum impleta fuisse liquet.

Præterea in hoc eodem Romano Concilio crea-

tos fuisse aliquot cardinales, testatur Rogerius in Annalibus dicens: « In quo Concilio Willelmus Rhemensis archiepiscopus factus est presbyter cardinalis ad titulum S. Sabinae, et Henricus abbas Claravallensis factus est episcopus cardinalis Albaniensis. Et dominus papa tertium diem Concilii sui celebravit secunda feria ante Dominicam in Ramis Palmarum, que quartodecimo kal. Aprilis evenit ».

14. *Archiepiscopo Dublineusi creditur legatio Apostolica in Hibernia.* — Insuper time Alexander papa S. Laurentium, archiepiscopum Dublinensem in Hibernia, creavit legatum Apostolicum in illis partibus; de cuius functione hec in Vita ipsius⁴: « Legatus totius Hiberniae a domino papa constituitur. Reversus inde prospere in Hiberniam, commisso sibi legationis officium cum magna totius Ecclesiæ libertate exequi satagebat ». Et paulo post: « In tantum autem ministrorum Ecclesiæ excrabatur immunditiam castitatis et honestatis zelator, tamque eos ad continentiam provocabat, ut omnes tam subdiaconos, quam diaconos, vel presbyteros, si incontinentie convicti essent, licet tanquam archiepiscopus posset, tamen nollet absolvere, sed ad Romanam Ecclesiam a summo Pontifice absolvendos destinaret; ita ut quodam tempore (quod dictu mirum est) centum et quadraginta presbyteros incontinentiae convictos Romanum misericordia absolvendos, etc. » Hactenus de Romano Concilio.

15. *Peregrinatio regis Francorum ad sepulchrum S. Thomæ martyris.* — Eodem anno recentem martyrem S. Thomam Deus visitatione magnorum principum magnopere illustravit; cum videficeret gratius adhuc post obitum idem sanctus de acceptis beneficiis a rege Francorum, per vi- sum apparens sese obtulit, qui ab imminentie morbo liberatus filium ejus. Describit ista Rogerius his verbis: « Philippus filius Ludovici regis Francorum, et prædictæ Aleæ reginae, ægrotavit usque ad mortem. Unde pater suus plurimum condoluit, et divina revelatione in somnis admonitus est, ut devola peregrinatione adiret B. Thomam Cantuariensem martyrem, si vellet filium suum pristinam sanitatem restituiri. Unde factum est quod Ludovicus rex Francorum, missis legatis ad Henricum regem Angliae patrem, quasivit licentiam et securitatem, veniendi in Angliam et sine impedimento redire; quasivit et obtulit. Rex igitur Francorum, fiduciam habens in Domino, contra multorum consilium iter arripiuit versus Augliam. Et assumens secum Philippum comitem Flandrie et Baldwinum, comitem de Gînes, et Henricum ducem de Luain, et comitem Willelmum de Mandevile, et ad vocatum Betuniæ, et alios barones de regno Franciæ, pervenit usque Witsand, et inde transfretavit in Angliam, et applicavit apud Doverem undecimo kal. Septembris feria quarta. Cui rex Angliae pater

¹ 2. Par. ix. — ² Malle. XII. — ³ Recitat cas. M. L. Paris, in Histor. Ang., tom. annos.

⁴ Apud Sut. tom. VI. die XI Nov. v. 24.

in litore maris occurrentes, suscepit eum magno gaudio et honore, sicut charissimum dominum et amicum suum, et omnia necessaria sibi et hominibus suis honorifice ministravit. Et in crastino, videlicet vigilia B. Bartholomaei Apostoli, duxit eum Cantuariam usque ad tumulum sancti Thomae martyris. Quo cum venissent, Ludovicus rex Francorum obtulit super tumulum B. Thomae martyris unam cuppam de auro valde magnam et pretiosam, et ad usus monachorum ibidem Deo servientium centum modios vini in perpetuum, singulis annis recipiendos apud Peissi in Francia, ad omniammodum impensam regis Francie.

« Praeferea concessit eis, quod quaecumque de cætero emerentur in regno Francie ad proprios usus illorum quieta sint de felonio, et omniibus aliis consuetudinibus et exigentiis. Et hæc omnia fecit eis confirmari charta sua quam ipsi receperunt de manu Hugonis de Puteaco, cancellarii regis Francie, filii Hugonis Dunelmensis episcopi. Tertio autem die sequente, rex Francie, et sui qui cum eo venerant, rege Anglorum eos reducere, reversi sunt ad Dovere; et in crastino, videlicet septimo kal. Septembri, die Dominicæ, rex Francie cum suis transfervit de Anglia in Flandriam, et applicuit apud Witsand. Interim Philippus filius ejus, meritis et precibus B. Thomæ martyris pristinam adeptus est sanitatem. Quo auditio rex Francie, in magno fluctuans gaudio, publico precepit edictio, ut omnes principes regni sui, Ecclesiastici et seculares convenienter Rhemis in capite kalendarum Novembrium ad coronationem Philosophi filii sui. Quibus congregatis, Willelmus Rhemensis archiepiscopus prefatum Philippum, filium Alæ sororis suæ, jam quintundecimum annum ætatis suæ agentem coronavit, et in regem unxit Rhemis in Ecclesia sedis pontificalis, die solemnitatis Omnitum Sanctorum, ministrantibus ei in illo officio Willelmo Turonensi, et Bituricensi, et Senonensi archiepiscopis, et fere omnibus episcopis regni. Henricus autem rex Anglie filius, in progressione a thalamo usque in Ecclesiam, ipso die coronationis, ibat ante illum gestans coronam auream de jure ducatus Northmannie, qua praedictus Philippus coronandus erat: et Philippus comes Flandriae praebat, ferens ante illum gladium regni. Alii vero duces, comites, et barones præbant, et sequebantur diversi diversi deputati obsequiis, prout rex (res) exigebat. Sed Ludovicus rex pater ejus, senio et morbo laborans paralyticus, coronationi illius interesse non potuit. Nam cum ab Anglia rediret, et ad B. Dionysium iter arriperet, subito percussus frigore, incidit in paroxysmum et usum dexteræ partis corporis sui amisit». Ista Rogerius.

16. *Alphonsus regio titulo auctus regnum Portugallense rectigale Romanae Ecclesie facit. —* Hoc eodem anno Alphonsus primus dux Portugallie ab Alexandro papa titulum regis accepit ob res adversus Arabes præclare gestas: quæ cuncta

accepta ferens divinae gratiae, gratus Deo ipse obtulit regnum illud S. R. E. sub cujus iugiter protectione consideret, persoluturus annis singulis loco census duas auri marchias. Extat de his Diploma ejusdem Alexandri pape in turri de Tombo dicta, in qua asservantur monumenta regum, idemque datum hoc Redemptoris anno, et Pontificis ipsius vicesimo. Est de his mentio in Epistolis Innocentii papæ Tertii, quas hic tibi ex scripto codice Vaticano describendas curavimus; sic enim se habent:

« Innocentius, etc. Sanctio illustri regi Portu-gallie.

« Serenitatem regiam volumus non latere, nos in regestis bona mem. Lucii Secundi Romanii Pontificis reperisse, quod recolendæ memoria Alphonsus pater tuus quatuor auri uncias annuatim Romane Ecclesie constituit censuales, ad quarum solutionem se et heredes suos in posterum obligavit. Ceterum cum idem pater tuus usque ad tempora felicis mem. Alexandri pape predecessoris nostri ducis esset nomine appellatus: ab eodem meruit obtinere, ut tam ipse, quam ejus heredes regio nomine vocarentur. Ut autem idem pater tuus sacrosanctam Romanam Ecclesiam matrem suam honore debito präveniret, et ut devotionem, quam circa ipsam habebat, ostenderet in effectu, centum byzantios annuatim Romane Ecclesie constituit censuales: quos post susceptionem regii nominis nec ipse solvit, nec tu postmodum solvere curasti. Cumque id felicis recordationis Clementi papæ predecessori nostro relatum fuisset, magistro Michaeli tunc Ecclesia Romana notario, quem ad partes Hispaniae destinaverat, per suas dedit litteras in mandatis, ut te ad solvendum censem annum monere diligentius, et inducere procuraret, et si opus esset, auctoritate fretus Apostolica compellere non differret. Tu autem eidem, prout tibi placuit, respondisti, quod dictus pater tuus präfato Alexandro antecessori nostro pro annuali censu decem annorum mille aureos misserat: et cum nondum illi decem anni essent expleti, ipsos centum aureos iterum solvere minime tenebaris, licet illos eidem predecessori nostro non pro censu, sed ex devotione, quam a te eum habebat, liberaliter donavisset. Rogamus igitur regiam serenitatem, monemus, consulimus et hortamur, per Apostolica scripta mandantes, quantum praedictum censem dilecto filio fratri Rainiero persolvere non postponas: alioquin noveris, nos eidem dedisis firmiter in mandatis, ut te ad solutionem illius diligenter moneat et inducat, et sicut expedire viderit, appellatione remota compellat. Dat. Romæ apud S. Petrum, VII kal. Maii, Pontificatus nostri anno primo ». Extant et alia itidem Innocentii pape Tertii ejusdem argumentatae Epistole in ejusdem Pontificis custo Epistolarum Codice¹. Nec non alia postremo loco data in

scripto Codice extat, quam hic ponendam dignam duximus; sic se habet:

17. « Innocentius, etc. A. illustri regi Portugallen, et heredibus ejus in perpetuum.

« Manifestis probatum est argumentis, quod inclyle recordationis Alphonsus avus tuus per sudores bellicos et certamina militaria inimicorum Christiani nominis intrepidus extirpator, et propagator diligens fidei orthodoxe, sicut devotus filius et princeps Catholicus multimoda obsequia impeditit sacrosancte Romanae Ecclesie matre sue, dignum nomen, et exemplum imitabile posteris derelinquens. Equeum est autem, ut quos ad populi regimen et salutem dispensatio celestis elegit, Apostolica Sedes sincero prosequatur affectu, et in justis postulationibus studeat efficaciter exaudire. Proinde nos attendentes tuam personam, ornatam prudentia, iustitia praeeditam, atque ad regni gubernationem idoneam, eam sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et regnum Portugallense cum integritate honoris regni, et dignitate, que ad reges pertinet, neconon et alia loca, quæ cum auxilio celestis gratiae de Saracenorū manib⁹ eripueris, in quibus jus sibi non possunt Christiani principes circumpositi vendicare, ad exemplar felicis memorie Alexandri papæ prædecessoris nostri, qui haec præfato avo tuo per Privilegii paginam concessisse dignoscitur, tuæ subliminitati concedimus, et anoritate Apostolica confirmamus. Ut autem ad devotionem et obsequium beati Petri Apostolorum principis, et sacrosanctæ Rom. Ecclesie vehementius accendaris, haec ipsa heredibus tuis duximus concedenda, eosque super iis quæ concessa sunt, Deo propitio, pro injuncto nobis Apostolatus officio defendemus. Tua itaque intererit, fili carissime, ila circa honorem et obsequium matris tuae sacrosanctæ Romanae Ecclesie humilem et devoutum existere, et sic te ipsum in ejus opportunitatibus, et dilatandis Christianæ fidei finibus exercere, ut de tam devote et glorioso filio Sedis Apostolica gratuletur, et in eius amore quiescat.

18. « Ad indicium autem, quod prescriptum regnum B. Petri juris existat, pro amplioris reverentiae arguento progenitorum tuorum vestigis inhærendo, statuisti duas marchas aurii annis singulis nobis nostrisque successoribus persolvendas; quem utique censum ad utilitatem nostram et successorum nostrorum Bracarensi archiep. qui pro tempore huerit, tu et successors tui curabitis assignare. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum licet personam tuam, aut heredum tuorum, vel etiam prefalum regnum tenere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas refinere, minuere, aut aliquibus vexationibus fatigare. Si qua igitur, etc. usque districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem regno et regi sua pura servabitur, etc. quousque premia aeternæ pacis inveniant. Amen. Datum Laborani per manus Joannis S. Marie in Cosmediu diaconi cardin-

nalis, S. R. E. cancellarii, XVI kal. Maii, Indictione decima quarta, Incarnationis Dominicæ MCCXII, Pontificatus vero domini Innocentii papæ Tertii anno quintodecimo ». Aliud insuper extat ejusdem generis, et totidem ferme verbis, panis additis vel mutatis Diploma Honori papæ Tertii ad Alphonsum itidem dictum Portugallia regem, quod ne nimio afficiamus lectorum tædio, hic describere prætermisimus; asservatur in Vaticanis monumentis. Sed ad res Orientis tandem orationem continentur.

49. *Litteræ Emmanuelis imp. Orientalis ad Fridericum imp.* — His ferme diebus post redditam Ecclesia pacem Emmanuel, sive Manuel, Graecorum imp. de sultano superato mendaces litteras imperatori Occidenti sic fertur scripsisse¹:

« Emmanuel in Christo fidelis imperator Porphyrogenitus, divinitus coronatus, regnans potens, excelsus, et semper Augustus, moderator Romanorum magnificus, nobilissimo et gloriissimo regi Alemanniæ et imperatori, ac dilecto fratri imperi nostri, salutem et fraternali amoris affectum ». Et in fine sic conclusit:

« Sultanus imperio nostro se dedidit, et missis legatis misericordiam postulavit, fecitque imperio nostro hominum et jura menta: pollicitus est servire nobis adversus omnem hominem cum exercitu; ita sit amicorum nostrorum amicus, et hostis inimicorum. Hanc Epistolam imperator Fridericus suscepit scriptam aureis litteris. Sed prius legationem sultani accepit, contraria omnia nuntiantem; nam et exitus monstravil prevaluisse sultannum. Venerunt quoque imperatori cum his litteris munera pretiosa, inter quæ fuit cantharus smaragdineus, capiens sextarium balsami pistici, et plurimæ geminae pretiosa. Imperator noster non bene fuis Constantinopolitano, et ægre ferenus nomen ejus in litteris suo præpositum, maxime cum moliretur contra imperium Romanum, et plures ex Romanis corruptos in suam traxisset ille sentientiam; nec ferre poterat, quod se Romanorum scriberet moderatorem, rescripsit hac forma.

« Fridericus, divina favente elementi inclitus triumphator, Romanorum imperator a Deo coronatus, sublimis, in Christo fidelis, magnus, pacificus, gloriösus Caesar, Graecorum moderator, et semper Augustus, nobilis et illustri regi Graecorum et imperatori Emmanueli, dilecto fratri nostro, salutem, et fraternali amoris affectum ». Et inter cetera sic:

« Sicut ille rex regum, a quo omnis potestas, Romanorum imperium caput lotius orbis constituit; ita etia. Sedem Romanæ Ecclesie omnium Ecclesiæ unicam matrem, dominam imaginis quamque ordinavit: quod utique duorum numero gladiorum siguavit, quos dixit orbi sufficere ipse auctor fidei Christianæ. Quapropter tuam prudenter communemus, quatenus nobis et Romano

imperio honorem debitum recognoscas, et summo Pontifici, quem nomine sanctum appellas, debilam exhibeas obedientiam et honorem. Remisit autem imperator muntos nullis muneribus honoratos ». Ille apud Crantzium.

20. *Theodosii patriarchae C. P. Constitutio de affinitatis gradibus.* — Hoc anno Indictione duodecima data reperitur Constitutio Theodosii patriarchae Constantinopolitani de gradibus affini-

tatis, scripta a Theodora Balsamone tunc chartulario ejus Ecclesie, ut ipse testatur in fine ipsius. Exstat in Codice Juris Orientalis libro septimo. Ex quibus discas etiam, quo tempore ipse Theodosius sederit; quando autem desierit, dicturi sumus suo loco inferins. Quam vero male affectus in Latinos tunc Balsamon esset, ipse sua, quam scribebat tunc Meditationem, ostendit.

Anno periodi Graeco-Romana 6672. — Anno Æra Hispan. 1217. — Anno Hegiræ 375, inchoato die 8 Junii, Fer. 6. — Iesu Christi 1179.
— Alexandri III pape 21. — Friderici Anobarbi reg. 28. imp. 25. Manuchs Comneni imp. 37.

1. *Concilium Lateranense III, inter generalia XI.* — A num. 1 ad 14. Concilium Lateranense III generale et Oecumenicum ordine XI, hoc anno celebratum, ad quem chronographus Reichersbergensis scribit: « Alexander papa celebravit Synodum episcoporum generalem, et valde celebrem in Urbe Roma, media Quadragesima, id est, IV idus Martii. Ille Synodus congregata est toto fere superiori anno per totum Romanum imperium, cui etiam interfuerunt sexcenti vel amplius episcopi ». Verum loco *sexcenti*, legendum *trecenti*, et hic error librarii attribundus; cum chronographus iste non longe ab hoc tempore vixerit, et de episcoporum numero fere inter antiquos constet. Continuator vero Chronicus Sancti-Petri-Pivi, qui etiam hoc tempore vivebat, ait: « Anno MCLXXIX, dominus Alexander papa III, celebravit Concilium Romæ IV idus Martii, feria scilicet secunda post medium Quadragesimæ ». Sed in chronographio Reichersbergensi loco *IV idus Martii*, legendum *IV nonas Martii*; numeri vero in chronicis Sancti-Petri-Pivi corrupti sunt, quod utrumque ex mox dicendum elicuitur.

2. *Numerus episcoporum.* — Sed hæc magis discutienda. Labbeus lom. x Concil. pag. 1530, exhibet Catalogum episcoporum, qui Concilio Lateranensi III interfueruere, sed ille manus et imperfectus. Dacherius tom. xii Spicilegii pag. 638, referat alium ex Codice Ms. monasterii de Brana Ordinis Premonstratensis, antiquum et longe ampliore, deductum, uti existimo, ex eo quem Tyrinus lib. 21, cap. 16, dicit se confessisse « diligenter ad preces sanctorum patrum, qui eidem Synodo interfuerunt ». In Catalogo tamen isto Dacheriano deest Rainaldus abbas Ecclesiae montis Sion, cum quo

et quibusdam aliis ibidem memoratis, Tyrius dicit se ad Synodum protectum esse. Contra vero Tyrius non meminimus W. Glambulpcensis episcopi provincie Palestinae secunde, quod forsitan ibi personas tantum septem numeret cum quibus ipse Romanus venit. Sed quidquid hac de re sit, in Praefatione praedicti Catalogi Dacheriani dicitur, Concilium habitum esse « anno ab Incarnatione Domini MCLXXIX, Alexandri III Pontificatus vicesimo, mense Martio, Indictione undecima (legendum *duodecima*), quinta, et septima, et nonadecima die mensis ». Additur episcoporum numerum fuisse *trecentorum duorum*. In Catalogo a Labbeo edito nulla mentio, v. g. istorum in Catalogo Dacheriano emittitatur: « De Oriente provincie Phœnicie W. Tyrensis archiep. Jocius Aconensis episc. Romanus Tripolit provincie Celesyrie W. Glambulpcensis episc. provincie Palestine II. Heraclius Cesariensis archiep. Radulphus Sebastenus. Provinciae Palestinae primæ Petrus Jerosolymitanus Ecclesie prior loco patriarche. Albertus Bethlemitanus episc. » Inter nominatos tamen a Tyro in sua Historia sunt prædicti Heraclius, Petrus et Albertus.

3. *Tres sessiones in hoc Concilio habitæ.* — Concilium tribus sessionibus absolutum fuisse tam Catalogus Dacherianus, cuius verba mox retulimus, quam Hovedenius in part. posteriori p. 582 diserte testantur. Ille Hovedenii verba, quorum tantum partem exhibet Baronius num. 13: « Congregatis universis Rome in praesentia domini papæ Alexandri, ipse papa in Lateranensi Ecclesia, in eminentiori loco cum cardinalibus suis, et praefectis et senatoribus, et consilibus Urbis constitutis, feria secunda tertiae hebdomadæ Quadragesimæ, que tertio nonas Martii evenit, primum Con-

cili sui diem celebravit (id est, primam sessionem). Similiter secundum Concilii sui diem celebravit quarta feria sequentis hebdomadæ, quæ secundo idus Martii evenit (seu die xiv ejusdem mensis). In quo Concilio Willelmus Rhemensis archiep. factus est presbyter card. ad tit. Sancte-Sabiniæ, et Henricus abbas Claraevallensis factus est episcopus cardinalis Albanensis. El dominus papa tertium Concilii sui diem celebravit (tertiam sc. sessionem) secunda feria ante Dominicam in Ramis Palmariis, que XIV kalendiarum Aprilis evenit», die nempe decima nona mensis Marlii, que hoc anno in feriam secundam cecidit. In Catalogo quidem Dacheriano dicitur secunda sessio die septima Martii habita, sed quemadmodum librarius in Indictione, ita et in illa sessione describenda peccavit. *De Guillelmo a Campania, vulgo ad Abas-Manus cognominato, primum Carnotensis episcopo et archiepiscopo Senonensi, dein archiepiscopo Remensi, cardinali in hoc Concilio creato, non semel egimus, rursusque de eo non semel sermo redipit; de Henrico cardinali Albanensi infra agetur; fuit enim unus ex illustrioribus hujus etatis cardinalibus.*

4. *Cause celebrationis Concilii.* — Triplicem ob causam Concilium istud generale congregatum: primo, ut schisma penitus extingueretur; secundo, ut *Valdenses* haeretici damnarentur, tertioque ut disciplina Ecclesiastica, quæ durante schismate labefactata fuerat, restituieretur. Et quia in Ecclesiis et monasteriis simoniaea labes, in Ecclesiasticis avaritia, et in laicis usura, aliaque vitia horrendum in modum grassabantur, iis malis *Alexander III* et sacra Synodus canonibus viginti septem lom, x Concil. legendis occurrerunt. Gervasius quidem in Chron. refert canones viginti sex in hoc Concilio statutos, sed duos in unum confundit, et uno tenore recitat. *Anonymous* vero Casinensis in Chron. recte quidem habet viginti septem, sed numeri in aliis qua de hoc Concilio habet, valde corrupti: «Alexander papa, inquit, celebravit Concilium in Ecclesia Lateranensi mense Martii, ubi fuerunt episcopi numero triginta et unus, exceptis cardinalibus, qui fuerunt viginti duo, et exceptis abbatis, qui pre nuntia multitudine numerari non potuerunt, ubi sancta Synodus prouulgavit capitula xxv». Sed error qui in numerum episcoporum irrepsit, Caracciolo, qui illud Chronicum primum edidit, attribuendus; *Peregrinus* enim in Notis ad illum anonymum affirmat in omnibus MSS. legi, *episcopi numero eccl. et Tyrus landatus, qui habet cc, loquitur numero rotundo; in Catalogo vero Dacheriano aliquos pratermissos fuisse jam indicavimus. Numerus albatum magnus sine dubio fuit, sed non nisi verbis generalibus ab antiquis expressus.*

5. *Epoche hujus Concilii certa.* — Annus celebrati Concilii in dubium revocari non potest. Tyrillus quidem citatus capit. 28, ait: «Anno ab Incarnatione Domini MCLXXVIII, qui erat regni domini

Baldiniani Quarti annis quintus (legendum *annus sextus*) mense Octob. cum anno precedente indicta es-est per universum Latinorum orbem Romæ Synodus generalis, ad eandem Synodum vocati, etc.» Et paulo post sub eodem anno: «Per idem tempus Roma celebrata est Synodus in Basilica Constantiniæ, quæ dicitur Lateranum, trecentorum episcoporum», sed mensem Octobrem ac Martium, quo Synodus habita, ad eundem annum refert Tyrillus, quia annum a Paschate exorditur, sieque mense Marlio currentis anni, annum adhuc MCLXXVIII numerabat; quare a communī sententia non discrepat, et ex eo loco intelligimus, cum annum quem sepius a die Natali Christi inchoat, aliquando a Paschate repetere, quod et aliqui alii per haec tempora non sine chronologie delirante indiscriminatim faciunt. Prater Tyrillum negotium facessere posset *Robertus de Monte*, qui non solum in Chronico Francofurti edito, sed etiam in eo quod Dacherius publicavit et solus genuinus ejus fatus est, Synodus hanc Lateranensem cum anno MCLXXX connexil. Verum jam sepius monimus, in eo Chronico numeros a libraria transpositos fuisse, indeque anno illo multa refert, quæ ad hunc pertinere inter omnes convenit. Non loquar de eulypsis, quarum mentionem facit, quas certum est præter mentem ejus alii annis quam quibus configerunt, notatas fuisse.

6. *Canon xxvi adversus haereticos editus.* — Canon xxvi qui et ultimus, editus est adversus haereticos, in eoque inter alia dicitur: «Quia in Gasconia, Albegesio, et partibus Tolosanis, et alii locis, ita haereticorum, quos alii Catharos, alii Patrinos (legendum *Patarenos*, vel *Patarinos*) alii Publicanos, alii aliis nominibus vocant, invahlit damnata perversitas, etc. Eos, et defensores eorum, et receptores, anathemati decernimus subjacere. etc. De Brabundionibus, et Aragonensis, Navariis (legendum *Navarris*). Bascolis, Coterellis et Triaverdinis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, ut nec Ecclesiis nec monasteriis defellant, etc. similiter constitutimus, ut qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel forverint per regiones in quibus tahter debachantur, in Dominicis, et aliis solemniis diebus, per Ecclesias publice deumittentur, et eadem omnino sententia et pena cum prædictis haereticis habeantur adstricti.»

7. *Cathari Monichari fuere.* — Haeretici illi se *Catharos*, id est, puros, sicut Calvinistæ in Anglia sese Puritanos, appellabant. Henschenius tamen in Notis ad Vitam S. Gallini cardinalis et archiepiscopi Mediolanensis ad diem xvii mensis Aprilis, pag. 595, ait, credibilius esse a vulgo Germanico, propter nocturnas coitiones contumelia causa (dictio enim *Caters*, id est, feles, seu lemmures); vel ex obsoleta jau, sed apud Olifridum invenienda voce *Qualon*, *Quetten*, *garrire* factum ei esse nomen: quod hodie omnibus in Belgio ac Germania haereticis communè manet, ut *Ketters* dicantur, sicut etiam nunc ab ista radice usurpa-

tor in Flandria vel Germania verbum *Quetteren*, in eadem cum primitivo significacione. Sed quidquid de hac etymologia sit, *Cathari* mei Manichaei erant et non solum in Italia ac Francia sed etiam in Germania extendebantur, ut manifestissimum sit testimonio *Eckberti Schonaugiensis* hoc tempore viventis in suis Sermonibus *adversus Catharos* habitis, qui extant tom. xxii Biblioth. PP. edit. Lugdun. In Epistola enim Dedicatoria ad *Raginaldum* seu *Rainaldum* archiep. Coloniensem, ait: « In vestra diocesi frequenter contigit reprehendendi quosdam hereticos, etc. » Hic sunt, quos vulgo Catharos vocant, etc. In Sermone primo: « Secta eorum de quibus agimus, originem accepit a Manichaeo haeresiarcha ». Ilovedenus, qui antiquas haereses non bene distinguit, ad annum MCLXXXV ait: « Dammata est Ariana haeresis (ubi Arianos pro Manichaeis usurpat), que fere totam provinciam fodaverat, etc. » Subdit: « Erant itaque in provincia Tolosana quidam haeretici, qui se appellari faciebant Bonoshomines », que vox Catharorum voci aquivalet. *Patarinorum* nomen saeculo superiori Mediolani adinventum, de coepe saeculo illo egimus.

8. *Plures provincias infecerant.* — Puricellus in Monument. Basil. Ambros. num. 595, ait hanc haeresim Mediolanum inductam a quibusdam, qui *Raynaldum* archiep. Coloniensem et archicancliarium Italie comitabantur: sed ea in re hallucinatur, quia ex Landulpho a S. Paulo constat ante annum MCCCXX hanc haeresim in districtum Mediolanensem introductam fuisse, quam certum est valde dilatatum durante schismate Ecclesiae Mediolanensis. Gretzerus in suis Prolegomenis ostendit, *Catharorum* sectam Colonie de partibus *Flandria* anno tantum MCLXIII apparuisse. Cum vero Germani hanc haeresim acceperint de *Flandria* partibus, appareat Flandros eam a Francia, et Francos accepsisse ab Italia, unde plures nefarii haeretici ultra montes a tempore *Robertii Francie regis* venerant; Itali vero venenum hoc hauserant a *Dalmatis* Italie vicinis, et a *Bulgaris*, ubi fons et origo hujus Manichaeismi fuit.

9. *De hereticis dictis Bascolis et Vasclis.* — Quoad *Bascolos* Oihenartus in Notitia Gasconiae lib. 3, cap. 3, notat posteriorem ictatem *Vascos* appellasse diminutiva voce *Vascos*, et contracte *Vascos* vel *Basculos*. Iudeo enim etiam hujus gentis nomen Galli per B, Hispani per V, consonantem proferunt, et quos illi *Bascos*, hi *Vascos* appellant. Ait Oihenartus se non reperisse antiquiores auctores, qui *Vascos Basculos* vocarint, quam *Padres Concilii Lateranensis* hoc anno coacti, *Pseudo-Turpinus* enim, qui in Prefatione fabulosa sua Historiae de *Carolo Magno* ea voce uititur, paulo ante annum MCC scripsit, et homo Hispanus fuit, ut patet ex verbis *Gaufredi Vosiensis* hoc tempore viventis in Epistola ad conventum S. *Martialis*, prefixa *Vite Caroli M.*: « *Gaufredus prior Vosiensis, sacro Martialis conventui, et universo clero Lemoviensi*

climatis gaudiis semipternis perfuri. Egregios invicti regis Caroli triumphos, ac praecelsi comitis Rothofandi predicando agones in Ispania gestos nuper ad nos ex Esperia defatos gratanter excepti, et ingenti studio corrigens scribere feci, maxime quod apud nos ista latuerant haec tamen, nisi que joculatores in suis proferebant cantilenis, etc. Ego tanti pontificis (nempe Turpini, de quo mox locutus fuerat) oratibus mihi a Judece pio dari veniam opto ». Fabulosa itaque illa Historia antiqua non est, licet verus *Turpinus*, qui archiepiscopus Remensis fuit, Caroli Magni tempore vixerit.

40. *De origine fabularum Romanensium.* — Petrus Daniel Huetius, vir in omni genere scientiarum excultus, antequam ad episcopalem dignitatem eveneretur, composuit egregium Opusculum de *Origine fabularum Romanensium*, vulgo, *Romanus*, a Willielmo Pyrrhoe lingua Gallica in Latinam versum, et Hage-Comitis anno MDCLXXXIII impressum, in quo fabularum Romanensium inventionem Orientis populis, Aegyptiis nempe, Arabibus, Persis, Syrisque acceptam referri debere demonstrat, tam ex priscis fabulae Romanensis artificibus, uli Clearcho in Cilicia nato, Jamblico apud Babylonios educato, quam ex Heliодoro Trice, que Thessalice urbs, episcopo, de quo Socrates in sua Historia Ecclesiastica, aliquie. Quomodo postea ab Orientalibus ad Italos, Francos et Hispanos, id scribendi genus transierit, fuse prosequitur, sed haec non sunt hujus loci.

41. *Petrus Lombard. ante hunc annum haereses accusatus.* — Baronius num. 43 ait, in hoc Concilio a quibusdam delatam fuisse accusationem adversus *Petrum Lombardum* episcopum Parisiensem, quod scrupisset, quod Christus, secundum quod est homo, non est aliquid. Id autem probat Baronius ex litteris Alexandri III ad *Willelmum archiepiscopum Senonensem* datis, quibus ei praecepit, ut suffraganeos suos Parisios convocet, et una cum illis et aliis religiosis viris prescriptam doctrinam studeat penitus abrogare. Verum Willelmus jam ab an. MCLXVI ab Ecclesia Senonensi ad Rhensem translatus fuerat, ut ibi demonstravimus. *Mattheus Parisius*, qui eas litteras huic anno affixit, aliisque errandi causa fuit, non refert quid super ea propositione statutum fuerit, atque tantum hanc altercationem stetisse indeterminatam a diebus *Alexandri III* usque ad tempora *Innocentii III*. Paucis ante hunc annis *Magister Gualterius*, prior Sancti-Victoris Parisiensis, insignis theologus, *Petrum Abaelardum*, *Petrum Lombardum*, *Petrum Pictavinum* ejus discipulum, et *Gilbertum Porretanum* haereses insimulavit, quod Trinitatis, ceteraque divina mysteria Aristotelicis regulis et praecepsit enarrarent, et contra eos quatuor libros composuit, qui, ut observat *Bulceus* tom. II list. Universitat. Paris. pag. 402, extant MSS. in duobus exemplaribus assertatis in Bibliotheca S. Victoris, quorum Prologus sic incipit: « *Quis quis hoc legerit, non dubitat in*

Labyrinthus Francie, id est, Abaetardum et Lombardum, Petrum Pictavium et Gilbertum Porretanum uno spiritu Aristotelico afflatos, dum infabilia Trinitatis et Incarnationis scholastica levitate tractarent, multas haereses olim vonnusse, et adhuc errores pullulare ».

12. In Concilio Lateran. nihil adversus eum definitum. — Pluribus Gualterus in libris illis retellit citatam propositionem *Petri Lombardi*, aliasque eiusdem auctoris. Verum nihil in hoc Concilio Lateranensi adversus illas decretum repetitur. Audiens idem Gualterus : « Hoc sciendum quod Alexander papa nuper in Concilio Romano paraverat nominatum illius (nempe Petri Lombardi) sententias damnare, quarum argumentis et Arii, et Sabellii, et novorum hereticorum error recruderetur, sc. quod Christus nihil sit secundum quod homo. Quidam vero cardinalium causam Dei et fidei Christianae religionis, qua stamus et vivimus, alienis negotiis postponentes et non recte respondentes dixerunt venerabili papae : Domine, alia majora suscepimus tractanda. Tunc Apostolicus : Imo primum et maximum de fide et hereticis agendum est. Quod illi audientes egressi sunt de consistorio. Quidam etiam episcopus Walensis Adam exiit cum illis dicens : Domine papa, ego ei Ecclesiae et prepositus olim scholarum ejus defendam sententiam Magistri. Quid plura ? Cessent iam putidae ranarum garrulitates, Apostolica Sede de Roma ita intonante et definiente ».

13. Damnatus postea fuit ab Alexandro III. — Refert postea litteras Alexandri III quas quia breves et proposito nostro convenientissime hic exhibeo : « Alexander episc. SS. D. V. Willelmo Rhemensi archiep. Apostolice Sedis legato sal. et Apostol. bened. Cum Christus perfectus Deus, perfectus sit homo, mirum est quia temeritate quisdam audei dicere quod Christus non sit aliiquid secundum quod est homo. Ne autem tanta possit in Ecclesia Dei dici abusio suboriri vel error induci, fraternalitati tuae per Apostolica scripta mandamus, quatinus convocationis magistris scholarum Parisiensium et Rhemensium et aliarum circumpositorum civitatum, auctoritate nostra sub anathemate interdictas, ne quis de cetero dicere audeat Christum non esse aliiquid secundum quod homo. Quia sicut verus Deus, ita verus est homo, ex anima rationali et humana carne subsistens. Datum XII kal. Mart. » Existimat Buleus, qui pag. 431 eam Epistolam recitat, currenti anno datam esse; verum cum Willelmus Concilio Lateranensi praesens fuerit, et in eo aliqui petierint, ut Petri Lombardi *Magistri Sententiarum* doctrinae damnaretur, manifestum est illum *XII kal. Martio* presentis anni, vel in via tuisse, vel jam Romanum pervenisse, et *Alexandrum III* eo die et anno non damnasse propositionem, de qua postea in Concilio agi noluit. Ex itaque littere vel anno sequenti, vel anno *MCLXXI*, *XII kal. Martii scriptor.*

14. Philippos, filius Ludovici VII, rex Francie

coronatur. — Ad num. 14 et seq. « Ludovicus rex Francorum », inquit de Ludovico VII chronographus Aquincinctinus, « assumpto secum Philippo comite Flandrensi, mare transavigans, Cantuariam pergit, sanctumque martyrem Thomam diversis muneribus honoravit. Henricus senior rex Anglorum (hujus nominis II) honorifice eum suscepit. Ludovicus rex Francorum filium sunum Philippum (annis quindecim agentem) in regem sublimat Rhemis in festivitate Omnium Sanctorum. Sequenti Dominica Willelmus Rhemensis archiep. card. presbyter, tit. S. Sabinæ, et Apostolica Sedis legatus, convocatis episcopis et totius secundæ Belgicæ personis, Concilium tenet, fractans cum suis coepiscopis, de rebus sibi vel Ecclesie necessariis ».

15. Regis titulus Alphonso Portugalliae principi ab Alexandro III conceditur. — A num. 16 ad t9. Alexander III anno xx Pontificatus sui *regis* titulum *Alphonso Portugalliae regi* ob res præclare adversus Saracenos gestas dedit, ut narrat Baronius, qui tamén litteras Alexandri III non exhibet, sicuti nec eminent. cardin. de Aguirre in Collect. Concil. Hispanie. *Alphonsus* antea ab universis principibus *regis* titulo cohonestabatur, sed in litteris Pontificiis ad eum datis tantum *dux* vocabatur, etiam in litteris Lucii II a Baluzio lib. 2 Miscell. recitatis, quas Baronius non viderat, in quibus *Lucius* post acceptas *Alphonsi regis*, ut seipsum in iis appellat, litteras ad eum respondet, laudatque quod *hominium papæ Innocentio* (hujus nominis II) fecerit, et dein sibi per litteras promiserit, et per J. Bracarensem, archiepiscopum « ut tam tu, inquit, quam heredes tui de terra ipsa quatnor uncias auri singulis annis Romano Pontifici persolvatis ». Jamdiu ante hunc annum Lusitanie regem ab omnibus aliis regibus hoc nomine appellatum fuisse supra observavimus.

16. Charitonii patriarchæ Constantinop. anno MCLXXVI succedit Theodosius. — Ad num. 20. In Serie episcoporum Constantinopolitanorum, que extat in Jure Graeco-Romano de *Charitone*, anno *MCLXXVI* patriarcha Constantinoopolitano dicto, et de *Theodosio* ejus successore dicitur : « Charito monachus, mansus Manganorum, mens. xi. Theodosius monachus, oriundus ex Antiochia, qui longo tempore monasticum exercuerat in colle Sancti-Auxentii anni..... tandem renuntiavit ». Onuphrius in Chron. Eccles. qui exemplar hujus Catalogi minus mutilum in aliquibus locis, quam sit exemplar, quo usus est Leunclavius in editione Juris Graeco-Romanii, nactus funerali ai^t Charitonem anno *MCLXXVII* obiisse ac *sedisse an. 1, menses ii, dies....* et Theodosium, quem perperam hujus nominis II appellat, quod Theodorum Theodosium vocasset, *auno sexto* abdicasse, Christi nempe *MCLXXXIII*. Haec ad supplendos Annales, in quibus horum patriarcharum series per haec tempora minus accurata.

17. S. Richardo puero occiso, in Judos sa-

vitur. — Guillelmus Armoricus ad annum primum Philippi Augusti Francie regis hoc anno a patre dicti martyrum sancti Richardi pueri hoc modo narrat : « In diebus illis S. Richardus a Judeis crucifixus fuit, et martyrum passus : cuius corpus requiescit in Ecclesia S. Innocentii Parisiis, in loco qui Campellus dicitur, et sicut ibi per orationes ejus mirabilis usque in hodiernum diem », id est, post annum mcccxi cum quo Historiam suam claudit. De isto sancto pueri Rigordus in gestis ejusdem Philippi Augusti pag. 5 scribit : « Revolutis quampancis diebus ex quo novus rex post sacra inunctionem Parisios rediit ; opus quod longo tempore mente gestaverat, sed pro nimia reverentia quam Christianissimo patri suo exhibebat, perficie formidabat, aggressus est. Audierat enim multoties a principibus, qui cum ipso pariter in palatio fuerant nutriti, et hoc sine obliteratione memoria commendaverauunt, quod Judei qui Parisiis manebant, singulis annis Christianum unum in opprobrium Christianae religionis, quasi pro sacrificio in cryptis subterraneis latentes in die Cœnæ, vel in illa sacra hebdomada penosa, jugulabant. Et in hujusmodi nequitia diabolice fraudis diu perseverantes, tempore patris sui, multoties depichensi fuerant, et igne consumpti. Sanctus Ricardus, cuius corpus requiescit in Ecclesia S. Innocentii in Capellis (legendum cum Guillermo Armorico in Campellis) Parisiis sic interfactus a Judeis et crucifixus, feliciter per martyrium migravit ad Dominum. Ubi ad honorem Domini per processus, et per intercessionem sancti Richardi, multa miracula, ipso Domino operante, facta fuisse audivimus. Et quia Christiauissimus rex Philippus diligent inquisitione a majoribus haec et alia plurima nefanda de Judeis plenus didicerat : ideo zelo Dei inflammatus, ad mandatum ipsius, eodem anno quo Remis sacra regni Francorum suscepit gubernacula, XVI kalendas Martii in Sabbato (sed loco *XVI kalendas*, legendum *XIV kalendas*, ut methodus cyclica docet ; anno enim sequenti quo haec gesta dies *xvi Februario* in sabbatum incidit) capti sunt Judei per totam Franciam in synagogis suis. Et tunc expoliati sunt auro, et argento, et vestibus, sicut et ipsi Judei in exitu de Egypto Aegyptios expoliaverunt ». In Actis SS. Bollandianis ad diem *xxv Martii* de hoc sancto pueri martyre agitur.

48. *Pax inter Cœlœ et Navarrœ reges sancta.* — *Alphonsus VIII* Castellæ, et *Sanctius Navarræ* reges hoc anno *medio mense Aprili* de pace inter se egere conditionibus fuse recitalis a Moreto

in Investigat. Navarr. pag. 668 et seq. et Actis publicis, tractatu pacis subscrubunt *xxi* proceres ex utroque regno electi.

49. *Obitus Petri Comestoris.* — Hugo in Autissiodorensi Chronico, et Nangius in suo narrant hoc anno mortem *Petri Comestoris*, Manducatoris etiam appellati, Trecis in Campania nati, ejusdem urbis canonici et decani, necnon cancellarii Ecclesie Parisiensis, qui varia scripsit, et, ut inquit Hugo Autissiodorensis, « testamento sapienter disposito cuncta que habuit, pauperibus et Ecclesis prorsus distribuit ». De ejus Operibus Oudinus in Suppl. Script. Eccles. aliisque agunt.

20. *Agnes filia Ludovici VII filio Manuels imp. uxor destinata.* — Chronographus S. Petri Vivi hoc anno habet : « Henricus comes Trecensis cum Petro de Curtinaco (seu Curtinaco, Ludovici VII Francie regis fratre), et aliis multis Jerosolymam peregre prefectus est, et filia regis Ludovici (Agnes appellata) Constantinopolim ducta est, et filio imperatoris in uxorem tradita ». Tyrius lib. 21. cap. 28 et seqq. fuse haec narrat, aliaque hoc anno in Oriente gesta. Sed cum nondum *Agnes* plane nubibus esset, illud conjungim peractum nou est, ut suo loco referemus.

21. *Floret Theodorus Balsamon.* — His temporibus floruit *Theodorus Balsamon*, cuius meminuit Baronius num. 20. Ille jussu Manuels imp. et Michaelis Anchiali patriarche Constantinop. expositionem Nomocanonis Photii et Canonum aggressus, Opus postmodum absolutum *Georgio Xiphilino* patriarche Constantinop. nuncupavit. In eo opere Latinae Ecclesiam, ut potest, infamam, qui tamen, ut ait Allatius lib. 2 de Consensu Occident. et Orient. Eccl. cap. 13. num. 4. execrabiliora evomuit in *Meditatis* cum de patriarcharum privilegiis agit, et in *Responsionibus* ad Marcum patriarcham Alexandrinum. Ea *Meditata* extant lib. 7 Juris Graeco-Romani, ejus vero *Responsa* ad Interrogationes Marci Alexandrinii episc. edita sunt lib. 5 ejusdem Operis. Praeter haec, varia alia opera Theodorus Balsamon reliquit.

22. *Floret Romualdus Salernitanus.* — Romualdus Salernitanus, cuius Opus haec tenus Ms. servatur in Bibliotheca regia, usque ad presentem Christi annum Chronicon suum perduxit. Mirum est Ughellum, qui Chronicon Cavense in Italia Sacra, dum de Ecclesia Salernitana verba facit, in lucem edidit, quod varias Chartas contineat, quibus illius Ecclesie historia lucem accipere potest, de Chronicis Romualdi idem non fecisse.

ALEXANDRI III ANNUS 21. — CHRISTI 1180.

1. Prophetissa quadam Rome innotescit. — Milesimus centesimus octuagesimus Christi annus sequitur, Indictione decima tertia, quo innotuit quiddam mirandum de prophetissa, qua ex Gallis Romanam se contulit, ut per Alexandrum Romanum Pontificem spiritus probaretur, an ex Deo esset. Qui ista scripsit Robertus, vivebat his diebus, testis fidelis, ejusque causam veniendi Romanam enarrat, sicut in plurimis anni unius errore, vitio scriptoris illapso, quod hoc anno factum configit, sequentis numero notatur; quod et accidit in nota numeri celebrati Romae Concilii universalis. Nam hoc anno ponitur celebratum quod superiori actatum esse, qua suo loco sunt dicta, significant; ait enim: «Erat quidam prædives Burgensis in loco qui dicitur, Rocca Amatoris, a quo monachi Ecclesiae S. Mariae, et S. Amatoris mutuo acceperant pecuniam, tridentes illi in loco pignoris cortinas illius Ecclesiae. Iuminente autem festo Genitricis Dei et Virginis Marie, rogaverunt prædicti monachi Burgensem, ut quas habebat apud se cortinas, ad ornandam Ecclesiam, tanta solemnitatis completo tripidio ei restituendas, eis accommodaret. Ille vero aurem cordis habens obturatum, ut alter Nabal Carmelus, dives, iniquus et stolidus¹, nulla quidem prece flexus est, sed respondit eis cum tumore animi dicens, quod essent cortinae illae circa lectum conjugis sue, que nuper ei puerum pepererat, nec aliquatenus inde possent amoveri. Quid multa? Transit festivus dies, et Ecclesia prætata ornatum suum festivalem non habuit. Sequenti vero nocte B. Mariae mater domini nostri apparuit in somnis uxori prædicti Burgensis, et dixit ei: Vir tuus peccatum grande commisit, nec poterit impietatis excessus derelinqui impunitus. Tertia eniu die infans tuus spiritum exhalabit, et vir tuus debitum morti solvens, in die octava mutant hauc temporalem felicitatem supplicis aeternis.

2. « Tu autem proficisceris ad Ecclesiam

meam, quæ est in Bethlehem, et circumspectis ibi tribus sepulchris, quorum quidem duo extrema vacua non sunt, medium tibi eliges in sepulchrum. Interim omni feria quarta circa horam nonam deficit in te spiritus tuus, et decurrit ab ore tuo et naribus sanguis multis, et usque ad horam nonam sabbati veluti mortuus permanebis. Sabbato hora nona spiritu redeunte, duces utrasque manus tuas super faciem tuam, et continuo pristinus color et fortitudo in te remeabunt». Ut sic in mentis excessu divinas acciperet revelationes. Pergit de rerum eventu:

« Hac locuta est beata Maria et abscessit. Mulier vero præ timore turbata evigilavit, et ruminans somnum suum cum magna sollicitudine, illud in memoria commendavit. Crastina autem illucescente die, cepit somnum suum coniugi suo per ordinem narrare. Miser sermonibus ejus non adhuc fidem; nec ctiam cum videret spiritum deficere in puer, de agenda penitentie cogitatum habuit; sed morte præventus in die octava, juxta præostensam visionem, in supplicium lapsus est gehennale. Perturbabatur mulier in alterius nece, et omnia, sicut per somnum monstrata fuerant, in se nihilominus intelligens acidisse, Romanus sub festinatione proficiscitur, et rem summo revelat Pontifici. Præterea constanter asseruit, quod in sequenti anno ab illo maxima fames ingrueret, et quod ex corruptione aeris innumerablem hominum multitudinem moritura esset, et quod clericus Romanus gravis animadversio feriret, nisi ab exercitio dolи resipiscerent, sub quo a multis retro temporibus usque in hodiernam diem laboraverunt.

« At dominus papa, volens manifestius scire si sermones mulieris veritati immitterentur, commendat eam duodecim nobilibus matronis, dans illis præceptum, ut cum illa in mortem obdormiret per extasim, plantis ejus calentes subulas infigerent, et de sanguine ab illius ore manante vestes suas inficerent. O rem mirabilem! quarta feria, sicut predixerat, hora nona, mulier expal-

init, et mortua est, ita ut nullus in ea vitalis remuneret spiritus, et ab ejus naribus coepit defluere sanguis copiosus. Sed matronee preceptorum domini papa non immemores, pelibus mulieris calentes subulas infiugunt, nec ob id illa movetur. Insuper de sanguine ejus vestimenta sua tingunt; sed omnis infectio facta per sanguinem in sabbato nunquam comparuit, cum spiritus vite in mulierem remearet ». Hucusque Robertus, que sicut certa, ita veritati inventa sunt consentientia. Fuit semper in Ecclesia prophetia, juxta illud Joelis¹: « Prophetabunt filii vestri, et filiae vestre ». Et prophetias non esse spernendas², Apostolus monuit. Et cum quod pronuntiaverit evenerit, illum non esse falsum, sed a Deo missam Prophetam, docuit nos examinare, atque probare divina Scriptura³.

3. Civitati Alexandriae datur ab Alexandro III episcopus. — Eodem pariter anno Alexander papa dedit episcopum novae civitati Alexandriae in Gallia Cisalpina, non quem ipsius civitatis cives elegabant, sed Aquensis civitatis episcopum, quem transluit Alexandriam. Extant de his litterae tunc date ab Algisi archiepiscopo Mediolanensi, qui hoc in mandatis accepérat ab ipso Alexandre Pontifice, quas inferius recitabimus. Extant et bine tunc ad Alexandrinos datæ litteræ ab Alexandro papa, quarum priores sic se habent :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis clericis Alexandrinæ Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« De novitate et necessitate processit, quod praesente nuntio Mediolanensis Ecclesiæ, nulla precedente electione, auctoritate nostra vobis et Ecclesiæ vestre electum providimus. Et ideo, ne possit ex hoc vobis vel successoribus vestris prejudicium fieri, auctoritate vobis Apostolica duximus providendum. Eapropter, dilecti in Domino filii, presenti scripto statuimus, ut ex hoc vobis non prajudicetur in posterum, quominus, obeunte electo qui nunc est, et suorum quolibet successorum vos et successores vestri de episcopis vestris electionem liberam habeatis, sicut canonici Ecclesiarum Cathedralium, que Mediolanensi Ecclesiæ subjacent, habere noscuntur. Nulli ergo omnino hominum licet hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare presumperit, indignationem omnipotentis Dei, et heatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Anagniæ III kalend. Februarii.

« Ego Otto notarius sacri palatii authenticum hujus Instrumenti vidi, et ut in illo reperi, ita in hoc scripsi, nihil addens aut minuens, præter punctum, litteram, et syllabam, etc.

« Ego Petrus, qui dico Ferrarius, notarius sacri palatii, authenticum Instrumenti vidi et legi,

et subscripsi, etc. » Posterior autem Alexandri papæ Epistola ad Alexandrinos sic se habet :

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis O. electo, et canoniciis Alexandrina Ecclesiæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Congratam officii nostri actionem exequen. (exequimur) cum ea quæ ad ornatum et decorum domus domini laudabili providentia statuuntur, per nos incrementum accipiunt, et Apostolicæ tuitionis presidio in sua firmatis robore convalescent. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus benignius annuentes, canonicam, quam sibi ecclæ in Ecclesia S. Petri de sensu cleri, et populi statuisti, protectionis nostræ munimine roborantes, et electionem, quam de personis idoneis ad dignitates Ecclesiæ tenendas fecisti, dilectis filiis nostris magistro Ugoni præposituram, magistro Calaldo archipresbyteratum, magistro P. cantoriam provida deliberatione concedentes ratam habemus. Etiam singulis predietas dignitates auctoritate Apostolica confirmamus. Præterea Ecclesiæ usibus vestris, filii canonici, deputatas, scilicet S. Marie de Gamundio, Sancti-Dalmatii de Maringo, Sancti-Michaelis de Soleriis, Sancti-Stephani de Bergolio, Sancte-Trinitatis de Wilia, S. Andree de Rovereto, et Sancti-Augustini de Foro, vobis nihilominus duximus præsentibus litteris confirmandas, statuentes, ut nulli omnino homini licet hanc paginam nostræ confirmationis infringere. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Tusculani XV kalend. Augstii.

« Ego Otto notarius sacri palatii authenticum hujus Bullæ domini Alexandri papæ bullatum vidi et legi, et sicut in illo reperi, ita in hoc scripsi, nihil addens, vel minuens, aut mutans, præter punctum, litteram, et syllabam.

« Ego Vermus notarius sacri palatii authenticum hujus Bullæ vidi, et legi, et subscripsi, etc. » Hactenus de litteris Alexandri papæ, scriptis ad Alexandrinos. Quas autem duximus primo loco datas ab Algisi archiepiscopo Mediolanensi ad eosdem Alexandrinos de translatione Aquensis episcopi in Ecclesiam Alexandrinam, sic se habent :

« Algisi, Dei gratia S. Mediolanensis Ecclesiæ archiepiscopus, universo clero et populo Alexandrino, salutem et omne bonum.

« Liceat quidam ex vobis, utpote (ut) in hujusmodi solet accidere negotiis, nos quodammodo suspectos habuerint, quod honori et exaltationi civitatis vestre in aliquo derogare vellemus, pura tamen conscientia nobis respondet, et sequens rerum probabit effectus propositi et voluntatis nostræ semper fuisse, ut civitas nostra (vestra) pontificale sede gaudet, et proprium habeat episcopum, qui vestrarum curam gerat anninarum, et vobis et civitati vestre, Domino auctore, praesesse debeat et profunde. Saue cum ante hos dies a domino papa

¹ Joel, II. — ² 1. Thes. v. — ³ Deut. xviii.

aceperimus in mandatis, ut saniori habito consilio, venerabilem fratrem nostrum Aquensem episcopum una cum sede sua in civitatem vestram transferremus, id opportunitate accepta curavimus effectui mancipare. Quocirea attendentes, quam pura et sincera charitate dominus papa vos et civitatem vestram amplexetur, quanta etiam cura, et sollicitudine paci et quieti vestre intendat, mandatum et voluntatem ipsius exequentes, et ejus plenissima freti auctoritate, predictum fratrem nostrum episcopum una cum sede sua, in civitatem vestram Apostolica transferimus auctoritate, ac de catero episcopalia ibidem ministrans Alexandrinus vocetur episcopus. Jura tamen, potestamente Aquensis Ecclesiae, in qua prius sedit, nec sibi substrahimus, nec ulla minuimus ratione, quominus in ea, et alii Ecclesiis suis plenum jus et potestatem, ceterum quondam habeat. Sic itaque ipsum cardinalem vestrae civilitis constitutum sacerdotem, ut omnia jura, et honores, quos in Aquensi habet episcopatu, sibi reservemus. Sic enim ipsum et civitatem vestram exaltare et honore voluimus, ut nihil eidem episcopo videatur derogatum, sed potius tanto majori prærogativa gaudeat et speciali privilegio, quanto ex hoc majori fungitur honore, et officio, quod in vestram civitatem translatus, jus et potestatem, quam in pristinam habuit Ecclesia, non amittat. Quia ergo in hujusmodi negotiis semper aliqui esse solent, qui verba pervertentes, canteriatam habent conscientiam, et commune bonum studio malignitatis impeditur nituntur: prudentiam et discretionem vestram rogamus attinentia ac monemus, et Apostolica vobis ac nostra præcipimus auctoritate, ut paci et tranquillitati civitatis vestrae sollicite providentes, Deo gratias in omnibus agatis, qui proprium et speciale vobis confulit episcopum, qui vestrae civilitis et episcopatus curam et regimen debeat habere. Credentes itaque hoc a domino, a quo omne datum optimum et omnem donum perfectum est, processisse, vestram attentionis charitatem monemus, rogamus et præcipimus, ut enidem episcopum vestrum sincera devotione ac digna reverentia suscipientes, tanto majori honore ipsum prevenire studeatis, quanto majori affectu, et puriori dilectione hoc a domino papa factum et a nobis prosequendum esse noveritis: scientes pro certo et indubitanter credentes, quod per eum, Domino auctore, civitas vestra exaltabitur. Et ut dominus papa devotionem et obedientiam vestram in hoc cognoscens, tanto propensiori amore et attentioni affectu vos honorare et forever curabit, quanto amplius vos filios obedientia et pacis amatores inveniet: sic et nos et Ecclesia nostra tanto propensius commodo et exaltationi vestrae intenderimus, quanto ampliorem mansuetudinem et devotionem circa vos in hac sumpsimus parte. Ne quid igitur in hac parte deesse videatur, vos omnes tam clericos quam laicos a debito iuramenti et obedientia, quam O. quondam electo ve-

stro praesleralis, auctoritate Apostolica ac nostra absolvimus: mandantes et firmiter præcipientes, ut vos ei de catero, sicut prefato episcopo vestro fidelitatem et obedientiam, omnemque devotionem exhibeatis; ipsumque tanquam speciale et proprium pastorem et dominum revereri et honoraee euretis. Datum Mediol. an. Dom. mclxxx.

« Ego Petrus, qui dico Ferrarius sacri palatii, authenticum hujus Instrumenti vidi et legi, et ut in illo inveni, in hoc ita scripsi, nihil addens, vel mutans præter punctum, syllabam, et litteram, etc.

« Ego Otto notarius sacri palatii authenticum hujus instrumenti vidi, et legi, et subscripsi, etc.

« Ego Verinus notarius sacri palatii authenticum hujus Instrumenti vidi, et legi, et subscripsi, etc. » Extant de hac ipsa translatione etiam Innocentii papæ Tertiæ litteræ Apostolice datae, cum Papienses contra eandem unionem conquesti essent apud eundem Innocentium papam, qui appositis quibusdam conditionibus controversiam obortam sedavit.

4. *Controversia de electione episcopi S. Andreæ in Scotia: unde rex excommunicatus et regnum interdictum.* — Hoc eodem anno Alexander papa audiens Ecclesiam in Scotia scissam inter se occasione electionis metropolitani, nempe episcopi S. Andreæ, ad componendas res legatum misit in Scotiam. Porro de hujusmodi controversia plenissime agit Rogerius scriptor Annalium, qui et rebus praesens aderat, a quo ista sic acceperit :

5. « Eodem anno (millesimo centesimo octagesimo), Richardus episcopus S. Andreæ in Scotia obiit. Quo defuncto, statim fit schisma de electione pontificis. Canonici enim de Ecclesia S. Andreæ elegerunt sibi in episcopum magistrum Joannem cognomento Scotum, et Willelmus rex Scotorum clegit Hugonem capellum suum, et consecrari fecit ab episcopis regni sui, contra appellationem a predicto Joanne electo ad dominum papam factam.

6. « Unde factum est, quod Alexander summus Pontifex misit Alexium Romanæ Ecclesie subdiaconum in Scotiam, ad cognoscendam controversiam, qua erat inter Joannem electum, et Hugonem consecratum, et ad illam determinandam. Qui eum in Scotiam venisset, et eoram clero et populo regni dui tractasset de electione Joannis et Hugonis, et de consecratione ipsius Hugonis; et cognovisset quod prefatus Joannes canonice fuisse electus, et quod Hugo post appellationem ad Romanum Pontificem factam in episcopatum S. Andreæ per regem violenter esset intrusus: eum sine dilatatione de episcopatu S. Andreæ deposuit, et perpetuum ei silentium auctoritate qua fungebatur imposuit, et electionem que de Joanne facta fuit confirmavit. Et eum ab episcopis Scotie, rege non prohibente nec contradicente, immo per consilium episcoporum regni permittente, in episcopatum S. Andreæ consecrari fecit. Sed rex statim post consecrationem suam prohibuit ei, ne

ipse in regno suo moram faceret. Hugo vero non minus gerebat se episcopum quam antea ». Quo factum est ut idem legatus Apostolice Sedis episcopatum ipsum S. Andreæ subjecerit interdicto : cuius sententiam Alexander papa ratam habens, has litteras dedit ad episcopos Scotie :

7. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis episcopis et dilectis filiis, abbatibus, et aliis Ecclesiarum prelatis per Scotiam constitutis, priori, canonicis, clero et populo S. Andreæ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Comperto nobis, quod iampridem venerabilis frater noster Joannes, nunc episcopus S. Andreæ, canonice fuisse electus; et post electionem suam Hugo (appellatione interposita) in Ecclesia illa per potentiam laicalem intrusus consecrari ausu temerario presumpsisset, electionem ipsius Apostolica auctoritate cassantes, dilectum filium nostrum Alexium subdiaconum nostrum Sedis Apostolica legatum, de electione prefati Joannis cognitum, ad partes vestras direximus. Qui cum mature satis, sicut per multorum testimonia nobis innotuit, et canonice processisset, electionem ipsius canonicanam comperiens, post multiplices inducias, in quibus regia magnitudini detulit, auctoritate Apostolica confirmavit, praepiciens omnibus qui ad Ecclesiam S. Andreæ pertinarent, ex parte nostra, ut ipsi Joanni sicut electo, obedientiam et reverentiam exhiberent. Unde, cum nullus propter metum regium in manifesto obediens auderet, idem legatus non regnum, sicut de jure poterat, sed episcopatum interdicto subjecit.

8. « Cum igitur tam Ecclesiastici quam saeculares principes a charissimo in Christo filio nostro Willielmo illustri Scotorum rege districtus adjurati fuissent de recto consilio dando, firmiter promittente ipso rege, quod eorum consilio staret, responderunt omnes tanquam unus, ut prefati Joannis consecrationem, coram legato nostro, et quatuor episcopis (quinto agrotante, sed scripto consentiente) celebratam ulterius non turbaret, sed permitteret eum in pace in sua sede consecrari. Inde est, quod universitati vestre per Apostolica scripta mandamus, atque sub officiis et beneficiis pœna præcipimus, quatenus spiritum fortitudinis induentes, ipsum episcopum infra octo dies post harum susceptionem litterarum honoriſſe, appellatione postposita, ad sedem suam redditatis, et pro servanda Ecclesiastica justitia prudenter et viriliter laboreatis, et ad placandum motum regium adhibeatis operam diligenter; atque prefato episcopo omnem exhibeat reverentiam et honorem, quem ipsius prædecessoribus impendisti. Quod si rex alius voluerit, aut etiam consilio pravorum inclinatus fuerit, Deo et S. R. E. magis oporlet obediens quam hominibus. Alioquin sententiam, quam venerabilis frater noster Hugo Dunelmensis episcopus in contumaces et rebellibus tulerit, nos auctore Deo ratam habebimus, et præ-

cipiemus firmiter observari ». Ista audiens Hugo intrusus, prevideens sibi discedendum fore ab Ecclesia quam male occupaverat, inde recedens asportavit secum capellæ ornamenta, item annulum et baculum et alia. Cumque ea, a legato conventus, reddere notuisset, ab eodem sententia excommunicationis damnatus est, quam Alexander papa confirmans, ita tunc scripsit ad Scotie presules :

9. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus et dilectis filiis Ecclesiarum prelatis per Scotiam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Relatum est nobis, quod cum Hugo, qui Ecclesiam S. Andreæ de Scotia invaserat, capellam episcopalem, baculum, et annulum, et cetera, que irrationaliter adspolverat, illicite detinueret, eum frequentius admonitione resipiscere contemnente, dilectus filius noster Alexius subdiaconus noster Apostolicae Sedis legatus, coram vobis et clero multo et populo, nisi infra quindecim dies ablata vel adspolveret, vel congrue satisfacceret, vinculo excommunicationis, Apostolica auctoritate tretus, adstrinxit. Ipse tamen in arrogante malo perdurans, in nullo prefati legati moniti acquevit. Nos itaque sententiam de auctoritate nostra protulam ratam habentes universitati vestre per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus prefatum Hugonem, Dei gratia freti, et omni timore postposito, publice, nullius appellatione obstante, vinculo denuntiatis excommunicationis adstrictum, et sicut excommunicatum attentius evitatis, donec que de supradictis rebus abstulit vel aestimationem fratri nostro Joanni episcopo S. Andreæ et Ecclesie sue restitutat, et de aliis que destruxit satisfactionem exhibeat congruentem ». Subjicit autem ista Rogerius in iisdem Annaib[us] :

10. « Præterea dominus papa concessit Rogero Eboracensi archiepiscopo legatiam in Scotia, et præcepit ei, quod ipse sententiam excommunicationis, una cum Hugone Dunelmensi episcopo, preferret in regem Scotorum, et regnum illius interdicceret, nisi ipse permisisset prefatum Joannem tenere episcopatum suum in pace, et nisi dedisset ei securitatem pacis servandæ illi. Et idem papa districte et in vi obedientie inhibuit Joanni episcopo S. Andreæ, ne alicujus amore aut timore, vel suggestione aliqua seu voluntate, Ecclesiam S. Andreæ, ad quam consecratus est, et auctoritate Apostolica confirmatus, ausu temerario præsumiceret derelinquere, vel aliam recipere: adjungens, quod si attentaverit, sine exceptione aliqua auferret ei utramque; unde summus Pontifex in hac forma scripsit :

11. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, Willielmo illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Pro pace tua et libertate sollicite nos meminiimus laborasse, sperantes, quod ex hoc in devo-

tione Sedis Apostolicae melius firmareris et cresceres, et libentius servares Ecclesiasticam libertatem. Ceterum attendentes circa factum venerabilis fratris nostri Joannis episcopi Sancti-Andreae de Scotia, quod nolueris usque modo inclinari : contrarium spei, quam de fervore devotionis regia habebamus, cogimur aestimare. Volentes tamen experiri adhuc, si patientia nostra ad penitentiam regnum motum adducat magnitudinem tuam per Apostolica scripta monemus attentius et mandamus, quatenus memorato episcopo infra viginti dies post harum susceptionem litterarum pacem et securitatem largiaris, ita quod non oporteat eum de indignatione regia dubitare. Alioquin noveris, nos venerabili fratri nostro Rogerio Eboracensi archiepiscopo Apostolica Sedis legato in Scotia mandasse, ut regnum tuum, nullius appellatione obstante, subjiciat interdicto, excommunicationis sententiam in personam tuam, si desistere nolueris, prolatus. Pro certo quoque feneas, quod si in tua duxeris violentia perdurandum : sicut laboravimus, ut regnum tuum libertatem haberet, sic dabimus studium, ut in pristinam subjectionem revertatur». Haec Alexander papa. Subdit autem haec Rogerius : « Sed rex Scotie in nullo volens obdire mandatis Apostolicis, expulit prefatum Joannem episcopum Sancti-Andreae, et Matthaeum episcopum de Aberdeen avunculum ejus a regno suo. Unde Rogerus Eboracensis archiepiscopus, et Hugo Dunelmensis episcopus, et Alexius Apostolica Sedis legatus mandatum summi Pontificis prosequentes, sententiam excommunicationis dederunt in personam regis Scotie, et sententiam interdicti in regnum ejus ». Quæ autem ista secuta sint, anno sequenti sic Rogerius enarrat : Misit rex Scotie ad Alexandrum papam nuntios suos, postulans, ut ipse pro bono pacis concessisset hanc fieri sedium communionationem (tempore ut Joannes S. Andreæ episcopatum dimiseret, acciperet vero alium quem vellet in Scotia) : sed dominus papa hoc concedere non iuit ». Ista vivente Alexandro ipso sunt gesta : quæ autem ista secuta sint sub ejus successore Lucio papa, suo loco dicetur.

12. *Statuta regni Polonie ab Alexandro III confirmata.* — Ille eodem anno singulari exemplo Casimirus rex Poloniae, quem ducem vocant, cum Constitutiones quasdam pro bene disponeudo principatu sancturum esset, eas prius Romano Pontifici confirmandas per nuntios misit. De his enim haec habet Longinus hoc anno :

13. « Ut autem tam saluberrime Constitutiones in futuras generationes majus haberent duramen-tum, solerti ducis Casimiri ordinatione nuntii ex utroque statu Romanu[m] ad summum Pontificem Alexandru[m] Tertiu[m] mittendi diliguntur confirmationem papalem, que Constitutiones ipsas, et in scriptum redatas, et ducis Casimiri, pontificumque, principum, et baronum sigillis munitas, firmate Apostolica perennet, et corpus ossaque alienus sancti, quo Cracoviensis insigniret Ec-

clesia, obtenturi. Et nuntii quidem Polonorum apud Tusculanum Alexandro papa offenso, benigne habiti et auditi sunt, gratiaeque, praesente cardinalium cœtu, ab Alexandro Polonis acte, quod pestifero durante schismate, nationibus et regnis vicinis aut claudicantibus, aut obedientiam anti-paparum profitentibus, ipsis constanti perseverantia, ab eis obedientia non discessissent. Constitutionem deinde Polonorum, velut justam et religione plenam et commendat et confirmat. De dandoque sacro corpore bene legatos Polonorum sperare, et se Romanu[m] subsequi jubet. Confirmationis autem sue pro rescindendo dubietatis scrupulo, exemplar subiectimus, eujus a nobis originale, in Ecclesia Cracoviensi conditum, saepe et attractatum et visum est.

14. « Rescriptum confirmationis papæ statutorum regni Poloniae.

« Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio nobili viro Casimiro duci Poloniae, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex parte tuae magnitudinis revelatum est nobis, quod de consilio archiep. et episcoporum Poloniae, et principum terra, quasdam abusiones et solitas injurias ab Ecclesiis et personis Ecclesiasticis amputasti, constituis, ne bona decadentium episcoporum amplius confiscarentur. Constitutum est etiam, ut si quispiam in res defuncti episcopi manus conjecerit, vinculo anathematis tencatur. Nec praestimat ullus raptorum defuncto episcopo succedere, donec absolutio[n]is beneficium assequatur, ablatis restitutis, vel ablatorum congrua aestimatione premissa. Consuetudinem autem, qua a principibus terra servabantur, videlicet, ut quocumque pergerent pompatice, invadentes horrea pauperum evanquarent, et si inter absentes aliquid negotioli quandoque contingeret, impii satellites discurrentes, raptos quoquinque caballos vel enervarent in cursu, vel omnino destruerent, de Ecclesiasticorum et saecularium virorum consilio emendasti. Unde quoniama Constitutionem tuam justam pariter et honestam auctoritate nostra postulas confirmari, nos justis postulationibus annuentes, Constitutionem praescriptam, sicut in scripto authentico super hoc facto habetur, auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, sub intermissione anathematis prohibentes, ne quis eam violare aliqua ratione presumat. Nulli ergo omnino homini licet hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare prasumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et BB. Petri et Pauli Apostolorum se noverit in eurusurum. Datum Tusculani V kalendas Aprilis ».

15. *Pro expeditione in Terram-Sanctam Alexander III dat litteras ad principes et episcopos.* — Ille eodem anno, cum perlatum esset nuntium e Terra-Sancta de Saladinis tremenda expeditione adversus Hierosolymitanam civitatem,

Alexander papa mox intonat bellum tuba sacerdotali, scribens ad Christianos principes litteras, neconon ad universos Catholicos communionis amictites. Extant ex eis aliqua, et in primis quas scripsit ad principes, descripte vero a Rogerio in Annalibus :

16. « Alexander episc., servus servorum Dei, dilectis filiis nobilibus viris ducibus et principibus, comitibus, baronibus et universis Dei fidelibus, ad quos littera ista pervenerint, salutem et Apostolicae benedictionem.

« Cor nostrum et omnium fratrum nostrorum sinistri rumores, qui de Hierosolymitanis partibus ad nos communis transeptum relatione pervenerunt, nimio dolore confundant, cum vix unquam aliquis, qui Christiano nomine censeatur, sine lacrymis et suspiris audire valeat, que de statu illius terrae miserabili recituntur. Est siquidem infidelium (quod dolentes dicimus) incursione contrita et usque adeo fortium virorum potentia, et proborum virorum consilio viduata, quod nisi a Christianis regibus et principibus orbis ecclerei et potenter succursus habuerit, desolationem ejus (quod absit) in ignominiam Dei et in contemptum fidei Christianae de proximo formidamus. Non est enim rex, qui terram illam regere possit, cum ille, videlicet Balduinus, qui regni gubernacula possidet, ita sit graviter (sicut nosse vos credimus) justo Dei iudicio flagellatus, ut vix ad tolerandos sufficiat continuos sui corporis cruciatus. Quam gravem siquidem jacturam, et quam miserabilem casum in personis et rebus illa terra (pro qua patres et genitores nostri sanguinem proprium effuderunt in conflictu, quem olim cum gentibus habuerunt, peccatis exigentibus, sit perpessa; nec nos sine multa cordis commotione recolimus, nec aliqui zelantes legem Domini, possunt tantam stragem infidelium patienti animo tolerare : praesertim cum illa gens pessima paganorum, ex incommodis et periculis, quae genti Christianorum intulerunt, tantam audaciam sumpsisse dicantur, ut se jalect impudenter, terram illam (quod avertat Dominus) invasuros.

17. « Moveat itaque vos zetus Domini, nec religio Christiana super tanta que illi terra imminent contritione dormiet; sed universa loca illa, que Salvator et Redemptor noster corporali presentia dedicavit, viriliter tueamini, et contemnите gentes quae abjicunt Dominum, et Christianum nomen de terris abolere nituntur. Non est utique Christianus, qui prescriptae terrae calamitatibus non moveritur, nec accingitur ad ipsam ab infidelium incursibus defendendam, quam occupare laborant, et suis (quod absit) spurcitis profanare. Hi autem, qui ex vobis fortes sunt, et bellis exercendis idonei, non minus scuto fidei, et lorica justitiae, quam materialibus armis induti, tam pium, quam necessarium opus, ac laborem huius peregrinationis assumant, et loca illa in quibus Redemptor humani generis pro nobis nasci voluit, et mortem

sibi temporealem, potenti virtute defendant, ne temporibus nostris sustineat in illis partibus Christianitas detrimentum. Cum enim Christus pro salute nostra opprobria multa, et demum crueis passiblum sustinuerit, ut nos offeret Deo mortificatos quidem carne, justificatos (vivificatos) autem spiritu; expedit admodum saluti fidelium, ut pro ipso corpora nostra, periculis et laboribus exponi, ne pretium sanguinis, quem pro nobis effudit, videamus oblitii. Animadverte igitur, dilecti in Christo fili, et videte, quam proborum et quam inerore dignum existeret Christianis, si adversus habitatores terrae illius inimici Crucis Christi denuo pravalerent, sicut eos pravulituros non modicum formidamus, nisi de diversis partibus Christianorum auxilium habitatoribus ipsis cum festinatione succurrat.

18. « Ne igitur Christianas gentilitati succumbat, totisnisibus prævide : quia melius est superventuro malo ante tempus occurrere, quam remedium post causam querere vulneratum. Illis autem, qui pro Christo hujus via laborem assumperint, illam indulgentiam peccatorum, quam patres et prædecessores nostri Urbanus et Eugenius Romani Pontifices statuerunt, Apostolica auctoritate concedimus et confirmamus. Uxores quoque et filios corum, et bona et possessiones suas sub B. Petri et nostra, neconon et archiepiscoporum et episc. et aliorum prælatorum Ecclesie decernimus protectione manere; profluentes attentius, ne adversus eos de his, quae pacifice possident, aliquia post susceplam cruelem questio moveatur, donec redant, vel de ipsorum obitu certissime cognoscatur. Liceat autem eis terras, seu possessiones alias, postquam propinquai aut etiam domini sui (ad quorum feudum pertinent) pecuniam ipsis mutuare aut noluerint aut non potuerint, Ecclesiis vel Ecclesiasticis viris aut aliis fidelibus libere et sine ulla reclamatione pro expensis huius itineris titulo pignoris obligare. Præterea, quicunque de viris bellicosis, et ad illius terræ defensionem idoneis, illa sancta loca fervore devotionis adierint, et ibi duobus annis contra Saracenos pro Christiani nominis defensione pugnaverint, de IESU Christi pietate et de beatorum Petri et Pauli Apostolorum auctoritate confisi, eis omnium suorum, de quibus corde contrito et humiliato confessionem suscepint, absolutionem facimus defectorum, nisi forte aliena bona rapuerint, vel usurpas extorserint, aut commiserint furtu, que omnia debent in integrum emendari. Si vero non est in facultatibus delinquentium, unde valeant emendari, nihilominus consequentur veniam, prout diximus, de commissis. Illi autem, qui illuc per annum, sicut diximus, moram habuerint, de mediata sibi injuncte penitentie indulgentiam et remissionem suorum obtineant peccatorum. Omnibus autem Sepulchrum Domini pro instanti necessitate visitare voluntibus, sive in itinere moriantur, sive ad istum locum perveniant, laborem itineris ad penitentiam et

obedientiam et remissionem omnium peccatorum inungimus, ut de vita praesentis ergastulo ad illam beatitudinem, Domino largiente, perveniant, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in ore hominis ascendit, quam repromisit Dominus diligenteribus se. Datum Tusculani decimo septimo kalend. Februario ». Scriptis etiam (pergit Rogerius) idem papa archiepiscopis, et episcopis, et aliis Ecclesiasticis praefatis super eodem negotio in hac forma :

19. « Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratibus archiepiscopis, et episcopis, et dilectis filiis abbatibus, et aliis Ecclesiasticis praefatis, ad quos litterae istae pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum Orientalis terra per impressiones infidelium et incursus, fortium virorum potentia sit et proborum virorum consilio destituta, multo timore percutitur; et ad implorandam subventionem fidelium dilectos filios nostros, milites Tempit, latores praetitionis, viros utique religiosos et Beum timentes, archiepiscopi, episcopi, et alii principes terrae ad partes vestras mittere decreverent. Nos autem, quos illius terra calamitas gravi dolore centurbat, exemplo patrum et predecessorum nostrorum de ipsis conservatione solliciti, Christianos reges, et principes orbis ad defensionem locorum illorum, in quibus steterunt pedes Domini, salubribus monitis exhortamur, et sicut patres et predecessores nostri Urbanus et Eugenius Pontifices Romani statuerunt; ita et nos remissionem, et indulgentiam peccatorum statuimus universis, qui pro Christo labore Hierosolymitanum assumperint et contra Saracenos fideli curaverint devotione certare. Monemus itaque universaliter: vestram attentius et mandamus, quatenus fratres, qui ad hoc miseri sunt, benigno recipiatis affectu; et per eos Orientalis terra statu et necessitate conserua, principes, comites et alios fideles Christi parochianos vestros crebris et sollicitis exhortationibus laboreis inducere, ut terram illam, pro cuius liberatione patres et genitores eorum sanguinem proprium effuderunt, adeant festinantes, et contra inimicos Crucis Christi potentia et virtute deercent. Litteras autem, quas propter hoc generaliter mittimus, universis facialis Ecclesias publice legi, et exponatis earum tenorem, et remissionem peccatorum, quam facimus illis, qui tam suum et necessarium opus assumpserint, nuntietis, et ita omnes ad execundum quod suggerimus, monitis, quo per sollicitudinem et exhortationem vestram terra illi festinanter fideli sentiat auxilium et juvaretur; et vos propter hoc ab omnipotenti Deo intercedere possitis consequi sempernam. Datum Tusculani decimo sexto Januarii ». Hactenus est. At sandri papae pro subsidio Terrae sanctae, Pergit Rogerius.

20. Quibus audiatis, Philippus rex Francie et Henricus rex Anglie plurimum condolentes de diversitate et deolatione terra Hierosolymitanæ,

promiserunt se, Domino auxiliante, celerem successum facturos terre illi, et in his finitum est colloquium ». Hactenus de his ipse.

Porro hoc eodem anno ipse Henricus Anglorum rex leges pias valde Ecclesiæ rebus faventes condidit, quas recitat in suis Annalibus Rogerius, quibus abstersit, quas contraxit maculas impugnando Ecclesiasticam libertatem temporibus sancti Thomæ martyris.

21. *Emmanuelis imp. Orientis litteræ ad Alexandrum papam de expeditione et obitu.* — Ubi autem ista innotuere de Occidentalium apparatu, et fama majora veris ad Orientales afferret, Emmanuel imperator de Latinorum tanta expeditione sollicitus, sibi timens, ne in transitu aliquid in imperium Franci molirentur, scripsit litteras ad Romanum Pontificem Alexandrum, de procurando rebus suis securitatem, mittendoque cum Franco-rum exercitu aliquem S. R. E. cardinali legatum, cuius reverentia illi compescerentur. Exstat ejusmodi Manuelei Epistola in Collectione antiquorum Diplomatum, facta per Benedictum papam Duodecimum, quam apud nos habemus. Sic itaque Emmanuelis litteræ se habent :

22. « Ad Alexandrum Tertium, Emmanuel Commenus imperator.

« Sanctissime papa. Cum didicisset imperium meum per missam ad me scriptam Epistolam sanctitatis vestre, quia protonobilissimus rex Francie molurus est exercitum cum aliis quoque principibus et comitibus et reliquis magnatibus in ultionem S. Sepulchri contra inimicos Dei: valde hoc gratum habui, sicut antea quoque scripsi tua sanctitati, et paratum est imperium meum secundum scriptam Epistolam tuę sanctitatis, præparare his transitus in Orientem, et meatus in omnem Occidentem. Quia vero, si præbenda sunt eis necessaria, sine vexatione debent permanere terre imperii mei, necesse est certificari imperium meum a declarato protonobilissimo rege, et cum eo venientibus, ne ledatur terra imperii mei quomodolibet in transitu corum. Quia et imperium et transitus paratus est iis, et meatus in Occidente, et contra Turcas transitus in Orientem. Et ipsi quidquid reperiorint civitatum a Turcis, quod intra continentem Romaniae persisterit (quarum catalogus missus est cum apocrisiarii imperii mei) tradant hoc imperio meo. Vult ergo meum imperium excitari ad hujusmodi causam tuam sanctitatem, et cooperari ad haec, et scribere protonobilissimo regi Francie, et his qui cum eo venturi sunt magnatibus, quod certificationem de hoc faciant imperio meo per presentes apocrisiarios.

23. « Quia vero tua sanctitas in hujusmodi Deo placito servitio enratrix facta est, ut per scripturam suam cognitum est, hoc imperium meum vult, ut cardinali mittat tua sanctitas in transitu horum, et aliquod signum certius ab omnibus Francis clare cognitum, clare missum imperio meo. Quod si forte quidam stulti inquietum quid

tentaverint contra terram imperii mei, per eum ab huiusmodi cœpto refrarentur. Nam quod in tanta multitudine non sint quidam etiam stulti, omnino impossibile est. Imperium vero meum mirabatur, quomodo nunc usque misit sanctitas tua ad ipsum nostrum imperium nuntios, et redocuit ipsum per litteras de sospitib[us] tua sanctitatis, quomodo Deus eam adjuvet. Non est enim inconveniens, ut imperium meum crebro discat de salute tua sanctitatis, si a tua sanctitate eodem modo quod a Deo adjuvetur imperium meum. Si vero plus etiam quid vult inter nos fieri tua sanctitas, ad unionem nostri et concordiam majorem, gratum hoc et acceptum imperium meum arbitrabitur vel in facilitatem provinciarum Christianorum. Præsens vero nuntius imperii mei..... virilissimus ac nobilis est fidelis imperii. Missa mense Martii, Indictione decima tercia, custodia civitate.

« [†] MANUEL IN CHRISTO DEO FIDELIS REX Porphyrogenitus, sublimis, celsus, fortis, Augustus et imperator Romanorum Comnenus ».

24. At ipse Manuel imperator hoc anno, pridie nonas Octobris ex hac vita migravit, ut tradit Willelmus Tyrius. « Cujus, inquit, elemosynas et beneficia largissima enarrabit omnis Ecclesia sanctorum ». Subrogatus est ejus filius Alexius Comnenus Porphyrogenitus. Hoc namque anno, decima tercia Indictione obiisse Manuele, etiam Nicetas habet secundam in margine positam lectionem, atque monasticum sumpsisse habitum in obitu, siveque publice poenitentem ex hac vita migrasse.

25. *Concilium Constantinopolitanum ex Georgio metropolita.* — Idem vero affirmat auctor, paulo ante obitum ab eodem imperatore Emmanuele curatum celebrari Concilium. Collectos enim fuisse undique viros doctissimos ad disserendas in causa fidei quasdam, que emerserant, questiones, testatur pluribus. Quando inter alios etiam longe positos vocatus fuit Georgius episcopus Coreyrae insula litteris patriarche Constantinopolitani. Cum idem ad ipsum litteras reddidit, quas inter alias conservat Metianus Codex, easdemque ab ipso Federico Metio episcopo Thermularum in Latinum conversas ad nos missas hic, ne percant, curavimus describendas, ut sese mutuo videas scalpere schismaticos, cum mutuis se colant officiis et laudibus ornent. Georgium enim hunc ipsum Graecorum schisma fovisse, ejus littere de obitu Nectarii infra reddenda: ita ostendunt. Ipsa autem Epistola sic se habet hic inscriptione notata :

« Epistola Georgii metropolita Coreyrae ad sanctissimum OEcumenicum patriarcham, nomine prælatorum, quando acceperunt mandatum ab eo ut ad Synodum convenirent.

26. « Nos, qui in hac Occidentali regione pontificale suscepimus curam, et qui populus tuus, et oves pacem tuam esse et dici non erubescimus, o superlucens sol patriarcharum lucidorum orbis, nostri principis mandatum paulo ante congregavit felicissimi Duea domini Emmanuelis, qui pietate

tem armis ornavit, et arma pietate illustravit. Sed mandatum ipsum, et congregatio ipsa nihil est, eum littere sanctitatis tue, ad ejus altitudinem et celsitudinem missæ, ad universa auditib[us], et Synodus nullo pacto nos efficacius convocarent. Convenimus itaque in unum, aliis altitudine, et omnes ad sacri cultus complementum, excepto uno aut altero, vel fortasse tertio, qui rationabiliter denti sunt causa. Quoniam vero quasi principio quodam et signo dato, dicto principis mandato, nostra prælatorum caterva recto tramite se ad ille accinxit, et quicunque et dignitate et armis et dicendi peritia præstabal, quinimo quicunque virilem etatem sunt adepli. Et quis num dicere possit divinas illas et celitus emissas voces, et orbi orbem jungentes ? Oriental scilicet et superiori orbis Occidentalem hunc et inferiorem, descendente parumper a priore illa ascensione et elatione sua ? Oportet enim quae antiquiora sunt, honorabilia etiam omnino remanere, et solidiora minus solidis, quemadmodum simpliciora compositis, et eorū ex alteris corporis partibus, et truncos ipsos ramorum et foliorum soliditate. Priora enim continent ea quae ex iis sequuntur : et nullo pacto et ferenda segregatio ab invicem. Siquidem recte conjicerit aliquis huc tendere solutionem Danielis¹, viri scilicet desideriorum, que declarabat Babylonii regis iusomnia, quibus imaginis et statu partibus, aliud per auri puritatem mystice significatur, aliud per argentum denotatur, aliud per aves, et aliud per ferrum, et aliud per tegulas ipsas: quoram incongruentiam, quam inter se habent, penitus damnat. Testa enim et ferrum natura sua inter se non bene convenient et coacti. Sed per aurum et argentum principatus omni pietatis genere ornati significantur, auro scilicet is, qui circa Orientem viget principatus, argento is, qui hic in Occidente quasi argentum reluctet, principatus demonstratur. Sed nostra convertatur oralio, unde digressa est.

27. « Cum primum nobis patriarchales lecte fuerunt litteræ, et omnia in eis contenta a principio usque ad finem tota, ut par erat, acceperimus corde : quænam lingua multa remansit ? Quodnam os et hymnos gratiarum plenos non eruipit ? Et Deus magnificatus est per te, domine, ejus participatione deificatum simul et deificantem eos qui doctrinae tue facile obedient. Ambrosie namque quasi gemitte quadam vise sunt, que destillaverunt a felicissimo domino nostro Epistole scriptæ, non solum gravitate consiliorum et monitionum, sed proprietate etiam sententiæ sanctorum Patrium conditæ, quasi melle quodam, quinimo auditores omnes quasi e naribus trahebant omnia ut nihil aliud amplius cogitarent, quim quod par erat; neque scilicet priores terminos prosiliendo, neque leges irritandas, que a Patribus nobis traditæ sunt. Haec de causa nos omnes, qui magnitudinis tue supp[er]

¹ Dan. ii.

stores sumus, virgam tuam et baculum tuum, istam quidem ut disciplinam, illum vero ut consolacionem agnoscimus, et tuis vestigis inhærcere studemus, et pro virili te primum pastorem nostrum imitari, et ad te unum festinare contendimus, et animas gregum nostrorum attente agnoscere, nec instar mercenariorum quorum non sunt oves proprie, illas luporum dimittere insidiis, nos ipsos pro viribus accendimus et hortamur. Beatos enim illos divina ostendit Scriptura¹, quorum dimissae sunt iniquitates; neconon tecla fore eorum peccata, largitum et ipsis.

28. Hanc vero beatitudinem unde nos adipiscimus? et unde haec metemus messem, nisi per te bona penitentia seminatorem et praecomen? Inseris enim eam cordibus peccatorum, tum verbis, tum operibus. Et ecce messis eorum, quorum mentes non sunt petrarum copiosae, neque pertinaces, et abruptae, et præcipitorum plena, redditum in tempore opportuno copiosam et maturam messem et fruges. Non enim metes ubi non seminasti: iuxta eum qui servis suis talenta distribuit, ut in parabola Evangelica². Si enim non seminaveris, unde speras te collecturum fructum justitiae et vitam æternam? Satisne haec sunt pro anima, qua per se alios consolatur, et qua viscera habet misericordie? qualis videlicet tua. Vel addamus aliiquid aliud, quo le pœcum et obseremus, sumentes ex magnis illius Isaiae vocibus³: Tolle, o divinissime domine, circumcirca oculos tuos, et vide omnes filios tuos. Ecce congregati sunt et venerunt ad te, id est, ad tuu obedientiam et obsequium, sacrum videlicet et legitimum. Se enim nondum (ut supra dictum est) in aliquo particulari loco est congregata pontificalis Synodus. Nonnulli enim et hi quidem perpatui defuerunt; sumus tamen omnes concordes, et quasi membrorum connexio quedam et catena; et communis et publici commodi nobis est cura, ut summi omnes legere, et quod in eadem habetur potentia, omnes nos eadem stola induere valeas, et spouse ornare, et dicere in corde tuo: Quis genuit mihi istos? et quam velox et prompta obedientia, et animi promptitudo? et Patrum terminos immobiles, quasi lapides istos, quibus facile utimur ad construnctiones domos, sub te statuimus, donec videbit sapientia septem columnis firmata et ornata (et valeat invidia, procil abit omnis columna) ut pulchra Dei adificetur domus et augeatur. Hoc sit initium nostrarum responsionum, haec prima constitutio: haec sint nostri cœctus scale primo posita et fundata, quarum extremitas ad te, sanctitatis videlicet et puritatis caelum, extenditur. Habent autem gressum suum inter nos, qui serpimus humili, ut sit nobis propterea confidendum, futuras ascensiones et descensiones Angelorum, evangelizantium pacem, et omnia alia bona. Intelliget vero quispiam Angelos, vel sermones tue sapientie,

qua Deo propinquia est, vel eos, quos mittis quotidie tabelliones litterarum, tum a felicissimo domino nostro magno imperatore, qui gratiae donum adeptus est; et a magna sanctitate tua, que Christum Dominum in omnibus imitatur. Quapropter humiliter adorationem tibi mittimus, et exhibemus, ut tui oratores indesinentes et totam, que magna sanctitatib[us] tuae assidet et inhaeret, sacram et a Deo custoditum Synodum rogamus simul omnes, ut nobis fraternalis dilectiones, et orationes, et benedictiones largiatur ». Haec ad patriarcham Georgium. Sed quod ad Concilium spectat, intercepit illud obitus imperatoris.

29. *Obitus Nectarii schismatici, quem Georgius metropolita laudat.* — Quod autem contigit inter haec ex humanis surripi Nectarius abbatem monasterii Casulorum, in Magna Graecia constituti, qui videbatur cæteros ejusdem schismatica factionis excellere doctrina et animositate dicendi: scripsit de eo monodram idem Georgius metropolita Coreyræ. Exstat siquidem in dicto Codice Mettiano, ab eodem Federico Melio episcopo donata Latinitate, qua si se habet Epistole titulo:

30. « Prudentissimo judici Hydruntis, et nostro dilecto spirituali filio, domino Nicolao, Georgius Coreyræ metropolita.

« Quid dixisti, o bone vir, et quale verbum ex ore lapsum est tuo? vel potius adversus nos es juculatus? ut usque ad ossa et medullas nobis quasi sagitta cuspidem transverberit suam, et dies molestos et molestiores noctes nobis trahendas reliquerit? Quid dixisti, prudens caput? quid scripsisti? Nectarius mortuus? sub lapide conditus est Nectarius? sub humo defossus est? Et quisnam renuntiabit hanc vocem adeo amarum ferentem nuntium iis, qui cognoverunt virum illum; et iis, qui vel modicum gustaverunt ejus sapientiam, et virtutem in omnibus singularem? Hei mihi, quomodo me invasis timor, quem timebam; et quod verebar, contigit mihi? Timebam enim, quod segregatus ego a Nectario propter hoc, quod intercedit mare, et mundanarum rerum conversationibus, et vicissitudinibus agitatus, non valerem extremos dare amplexus, nec extrellum valedicere sacra illi et beata anima, Orthodoxyæ scilicet firmamento, et filiorum glorie et inclite Romæ nobilissimo ornamento. Ha certe. Honoravit enim tandem etiam gloriosissimum Apostolorum principem cum satis illustre et insigne esset ibi locutus, et pericitanti civitati pro virili sua est auxiliatus. Stetil enim quasi altera nubis columna suis quidem umbra, et mite et suave propagulum fidei factus; adversariis vero, quasi ignis comburens, apprens. Mili autem opinari in mentem venit, quod ea quae tunc habita fuit disputatio, mirabilem illum manifestavit coram illo præsidentium cœtu, et supercilium attollente circum circa, et conante mysterium nostra perfectionis conculcare: sed mirabiliorum puto illum factum ipsius angelicis chorus, e carlo fortasse observantibus.

bus, et verba excipientibus robusti illius senis, cuius robur et vigorem longa aetas non debilitavit, sed vigebat animo et robore, et eos qui sermonis velocitate et facundia præstabat, quasi juxta Lydium currunt currentes, tardos et regnes demonstrabat. O eorū, e quo secebat fons sapientie! vel potius venter Evangelicus, de quo (ut Evangelista ait) fluvii pietatis emanabant et scaturiebant! O lingua nihil unquam non opportune locuta, sed ingenie proferens, et opportune, quæ oportebat, auditorem sua facilitate et dicendi copia trahebat. Novi ensenam utrinque secantem et romphieam bis acutam, quibus si Nectarii linguam comparavero, invenio illam longe acutiorē, adversus eos, qui Spiritui sancto bellum inferunt, terribilem factam; illis vero, qui Myosem sequuntur, et propter pravam eorum mentem, quam a patribus accepterunt, sepham semper scapham dicunt, eorum capita quam-primum abscentem, et ut neque adversis oculis intueri valerent enim, ipsos arguentem invincibili quadam virtute. Et quemadmodum divinissimo illi Stephano protomartyri, myriades illorum convenissent, et insano quodam furore lapides in eum jacerent.

31. « Hunc ergo sunt inseculi Nectarium talibus insignem virtutibus, et profana et sacra sapientia præstantem, et magnum rationalibus et speculativis scientiis, sed longe majorē ea vita quam secundum Christum duxit, ut alterum alteri mistum et compositum optimam faceret compositionem, et ad sui admirationem et stuporem eos traheret, qui cum ipso agebant, dum viveret in terra Nectarius beatæ memorie; quis igitur digne nunc laudaret eum vita defunctum? et quis eum lacrymis honorabit sicut decet? ego vero et mutus remaneo præ magnitudine doloris, quasi fulmine quadam tactus. Oculorum enim meorum concava abundant indesinentibus lacrymis; hebetantur vocis instrumenta, præ doloris vehementia contracta remanent; et fateor vinci dolore, hac vicis calamitate et infortunio; memoria tantum praetitorum quasi resolvi periclitans in ea, ex quibus consto. Qui infirmum confirmabat, et quod labebatur suscipiebat: qui ex ignavia nos excitabat, et antiquorum Dei operum revocabat et instaurabat memoriam; ut idem esset, ac si igni accederet aliquis, qui jam crystalli instar fuissest congelatus, dum ad lumen Epistolarum ejus mentis oculum dirigeret, et inde foreveret et illustraretur. Quando ejus scripta præ manibus habeo, utroque idiomate exarata, Graece, inquam, et Latine, tunc cum Spiritu sancto esse mihi videor, et Spiritus sancti processionem a Patre, quacumque illa sit, edoceor et novi modum subsistendi incommutabilem et personarum Trinitatem non confundo, et adversarium partes damno, qui novam investigant et querunt viam, obliquam videlicet, et juxta illud, obtortam et sinistram. Cum vero ei in memoriam revoco, que ipse ab Hebreico vertit idiomate, et recto explicavit sermone: metum JESUM Dominum

animo concepio, in medio doctorum in synagoga sedentem et, eorum ora obstruente, cum nullus auderet ipsum amplius interrogare, et iam confusi et muti circumstarent proper eorum malam, et Deo adversum doctrinam et mentem.

32. « Ita equidem defuncti Nectarii virtutibus captus sum, et quasi avicula ex pennis defineor et continuor. Miraberis itaque fortasse, si ex lacrymis in lacrymas iterum solvor, et consolari minus valeo? Tu vero ejus alumnus, qui a puero cum illo es commoratus, et ejus virtutibus frui potuisti: utrum cum tempore dolorem commensurabis? et quasi tabula, quæ facile deleri potest, abiecisti doloris colores? vel potius profundo illum servabis animo et pectore? quod equidem magis credo. Cujus enim (inquit tragicus poeta) memoria labitur beneficiorum, non est ille nobilis vir. Adesum igitur, et simul plorernus commune nostrum ornamentum et decus. Adesum, simul suspiremus pro sacro illo Nectarii capite, quod terra cooperit. Utamur enim paulisper poetis verbis, et cohors pneumatophororum, multorum quidem capitum, gaudet quam maxime, cum non sit amplius magnificus ille noster Hercules, qui, cum multi essent strenui et præstantes adversarii in disputando, eorum tamen omnium genua solvit, et erat etiam soluturus, si in hac superesset vita.

33. « Quoniam vero aeterna impleri oportebat tabernacula, et celestium torcular, Nectario indigebat musto: translatus est a nobis florens illa sermonis suavitatis; et vinea cognitionis tenuis racemos evellitur. Deo itaque et celestibus choris juvanda hinc erit suavitatis; nos vero duram patientiam famem, et sitim tolerabimus ardorem, audiendi scilicet sermonem viri illius, qui sermone præstabat et sapientia universa. Unum tamen et maximum in spe nos habere gloriabimur, supplices ejus ad Deum pro nobis preces, ut et nos in eadem moriarum pietate, nihil eorum, quæ a patribus nobis tradita sunt, vel remittentes, vel ab eorum integritate minuentes. Hoc enim est unicuique esse piuum, neque ad dexteram neque ad sinistram declinare, sed potius in viam regiam dirigi et ambulare ». Haec enim Georgius de suo Nectario deflendo uberiori quidem lacrymarum imbre; ea ex parte, qua putat esse laudandum, quod ut vixerat adversarius Eccl. Catholic. mortuus sit in schismate: lugendus et ipse, dum eadem se peste ostendit infirmum.

34. *Obitus Ludovici regis et Amatrici patriarchae Hierosolymitanorum.* — Quod autem in funeribus sunus, addamus quod hoc eodem anno Ludovicus Francorum rex decimo quarto kalendas Octobris moritur; Philippus vero ejus filius jam antea coronatus liberas solus regni habendas moderari cepit, cum et Petrus S. R. E. cardinalis tituli Sancti Chrysogoni legatus Apostolice Sedis ipsum cum rege Anglorum strinxit perpetuo precis ludere. Cuius et litteras Rogerius in Annalibus recitat.

35. Quo pariter anno (addit Willelmus de Bello Sacro) pridie nonas Octobris Amalricus patriarcha Hierosolymorum anno vicesimo secundo sue sedis ex hac villa migravit, cui subrogatus est Heraclius Carsiensis archiepiscopus. Ha successio Latinorum

patriarcharum, non autem Graecorum, qui suum schismaticum patriarcham habebant, quem iudicem Graeci colebant. Erat autem hoc tempore Graecorum patriarcha Jerosolymorum Athanasius.

Anno periodi Graeco-Romane 6673. — Anno Ære Hispan. 1218. — Anno Hegiræ 376, inchoato die 28 Maii, Fer. I. — Jesu Christi 1180.
— Alexandri III papæ 22. — Friderici Enobarbi reg. 29, imp. 26. Alexii Comneni imp. 1.

1. *Prophetissa quædam Romæ immotescit.* — A num. 1 ad 4. Robertus de Monte in Chron. ubi res anno uno non raro anteveruntur, loquitur hic de prophetissa, que tamen anno tantum sequenti immotuit. Gervasius enim in Chron. ad an. MCLXXXI scribit: « Mulier quædam prophetissa, sed et prodigiosa, de Gasconia Romanam veniens, Alexandro papæ litteras a Deo sibi missas porrexit, in quibus quædam futura prodigia legebantur. Ille cum mira diceret, pralatis Ecclesie festinum immobile dicebat periculum. Ille in oculis domini papæ et curiae Romanae in tantum extitit admirabilis, ut in papæ palatio remunbere diceretur. Nam a quarta feria usque in sabbatum omni hebdomada indesinenter dormiebat. Loquebatur dormiens aliquid spirituale labiis compressis, in gutture quippe vox resonans ad audientium pervenit notitiam. Profuebat interea sanguis ex ipsis ore, oculis simul et naribus, quem sabbato circa nonam evigilans propriis extersit manibus. Et quod incredibile est, nusquam deinde in ea sanguinis aliquati vestigia apparuerunt. Ille mihi viro dicentili vix credere potui, donec mihi constare faceret haec propriis oculis in papæ palatio vidisse et audisse ». Addit Robertus de Monte, enni Alexander III voluisse manifestius scire an mulieris sermones veritati inniterentur, reperisse eos veritati consuentiles esse.

2. *Res crucesignatorum pessimo sunt loco.* — A num. 13 ad 24. Res crucesignatorum in magno periculo versabantur, tam anno superiori quam currenti, et uno tenore narrat Tyrus lib. 21, cap. 26 et seqq. Baldwinus IV Jerosolymorum rex « castrum quoddam super ripas Jordanis, in eo loco, qui vulgo *Padum Jacob* appellatur, aggressus est adficere », et adficatum Templarius tradidit. Sed cum in terras hostium ingressus fuisset, hostes ex improviso emergentes crucesignatos aggredieruntur, et in ea congreessione viri memoria-

biles occiduntur, rege *de casu tam periculoso* vix a suis eretto. Interim *Saladinus* predictum castrum obsidet; committitur pugna, crucesignati vincuntur et ex eis quamplures capiuntur. Postea *Saladinus* castrum, quod de novo ædificatum fuerat, obsidet, et postquam illud occupavil, dirui jussit. Cum vero *Alexander III* quam pessimo loco Christianorum res in Oriente essent accepisset, scripsit ad Christianos principes, neenon ad universos Catholice communionis austistes, et summopere hortatus est, ut Terra-Sanctæ subsidio essent. Ejus litteræ apud Baronium, qui eas ex Hovedeno recitat, legenda.

3. *Moritur Manuel imperator.* — Ad num. 24. Tyrus lib. 22, cap. 5, postquam *Ludovici VII* Francorum regis mortem superiori capite narravit, scripsitque eam accidisse *XII kal. Octob.* subdit, *codem mense, tertia mensis die*, Manuelem Constantinopolitanum imperatorem omnis carnis depositus. Quoad diem tamen præferenda Hovedeni pag. 393 et aliorum sententia, qui tradunt *Manuelem* demortuum quarto post excessum ejusdem regis die, hoc est *vicesima secunda Septembris*, ut habeat *Gautfridus Vosiensis* pag. 326, vel, ut *Codinus*, seu auctor Catalogi imperatorum eidem subiunctus, die xxiv, hora tercia, currentis Christi anni, cum paulo ante monachicum habitum induisset, et *Matthœi* nomine donatus fuisset. Imperavit, ut ibidem recte scribatur, *annos xxxvi, menses quinque, dies viginti tres*. In corrupta Tyrri editione, qua usus est Baronius, legebatur *Manuelem pridie nonas Octob.* e vita mi grasse. Res nullas in bello præclare gessit, maxime ad Neocæsaream, ut videre est apud *Cinnamum lib. 2, num. 4*. Uxorem duxit anno *MLXII* *Bertham*, Conradi regis Germaniæ uxoris sororem, quam ob eximias animi et corporis dotes comendauit *Cianamus laudatus et Nicetas lib. 4, num. 2*. Huic *Irenæ* nomen iudicere postea Graeci,

quibus soleme alias erat, Latinorum nomina suis insolita, aut que suo idiomate agre efferre poterant, aliis mutare. Huius Allegorias suas Homericas dicavit *Joannes Tzetzes*, Superluxit etiam *Manuel Mariam Rainumdi Pictavini principis Antiocheni ex Constantia filiam*, que mortuo marito monacham induit.

4. Ei succedit Alexius filius. — *Alexius Comnenus*, ex nefario *Manuelio* cum *Theodora* ejusdem Augusti ex Isaacio fratre nepti concubitu natus, successurus credebat; *Alexius* lamen *Comnenus* ex Maria altera conjugi filius unicus patrem exceptit, qui conjugem accepturus erat *Agnetem*, *Ludovici VII Francorum regis filiam*, sed matrimonium illud nunquam consummatum fuisse, infra videbimus.

5. Religio et imperium Orientale decrescent. — *Manuele* defuncto, ut recte habet *Allatius* lib. 2 de Consensu Ecclesiae Orient. et Occident. cap. 13, Gracorum imperium quotidie in pejus ruere coepit, tum propter Occiduas atque Orientales Barbarorum incursiones, tum propter mollitem ac tyrannidem imperantium, contumis cædibus et fraudibus sese mutuo prodentum, tum ob ministrorum avaritiam, tum etiam ob frequentes magnatum et ambitiosorum hominum rebelliones. Religio quoque ipsa cum imperio, in tanta rerum vicissitudine, tristi ruina convelli visa; cum non ratio et decor, sed malevolentia et rabies, animis perturbatis et in furorem actis, omnia dirigerent. Tunc enim summa cum infimis, divina cum profanis, recta cum improbis commixta, Christiani licet nomine, non Ecclesiæ dogmata sed cedes et sanguinem adversariorum amplexabant. Locis, quæ Latini occupaverant, sacerdotes et antistites Latinos, ut Ecclesias eorum moribus dirigerent, exclusi etiam Graecis, si id futo fieri poterat, præfererunt, et Graecos contumaces ac obstinatos, si resipiscere nollent et veritatem amplecti, penitus muletabant; quemadmodum et antea in Oriente fecerant, et potissimum Antiochiae; quod ex Cinnamo lib. 4 manifeste constat. Cum enim sub *Ricardo* principe *Manuel imp.* Antiochiam occupasset, inter alia illud quoque pacisci voluit, patriarcham Antiochenum ex Byzantio mitti. Cumque in multis aliis, Antiochenis potentibus, morem gessisset, voluit ratum firmumque esse quod de patriarcha sentierat: « Patriarcham », inquit Cinnamus, « non alio ex loco, quam ex Byzantio esse, nullo modo se approbaturum dixit ». Sed hac de re plura Allatius laudatus.

6. Obitus Ludovici VII Francæ regis. — Ad num. 34, *Guillelmus Armoricus* lib. de Gestis Philippi Augusti Francorum regis pag. 72, ait Philippon hoc anno, regni ejus secundo in Ascensione Domini impossuisse sibi iterum coronam et inunctam fuisse *Elisabeth* reginam uxorem ejus, filiam *Balduini* comitis Hannoviae. Addit, XIV kalendas Octobris, feria quinta obiisse *Ludovicum VII* patrem ejus Parisiis, et deportatum esse *corpus ejus*

ad cornobium, quod ipse fundiverat, Ordinis Cisterciensis, Barbebellum nomine, quod Meloduni situm est. *Chronographus Aquicinctinus* narrat etiam *Isabellem* seu Elizabetham coronatam fuisse in die Ascensionis Domini. Verum *Guillelmus Armoricus* perperam scribit, factum id esse anno secundo ejusdem Philippi, cum anno superiori in festo Omnim Sanctorum rex coronatus fuerit. Errat et *Rigordus de Gestis Philippi Augusti* pag. 7, ubi ait, *Ludovicum VII obiisse anno sequenti XIV Octobris, feria quinta*: nam hi characteres simul juncti annum currentem certo demonstrant.

7. Obitus Amalrici episc. Jerosolymitani. — Ad num. 35, *Baronius* ait, *Willelmum Tyrium tradere, Amalricum patriarcham Jerosolymorum pridie nonas Octobris* ex hac vita migrasse; sed hec apud Tyrium non invenio, neque ex antiquis aliquem, qui diem Amalrici emortualem annotaret. *Sanutus* quidem lib. 3 Fidelium ericis, part. 6, cap. 24, annum mortis ejus notavit, sed diem mortis ejus praetermisit. Hec ejus verba: « MCLXXX, patriarcha Almericus moritur, cuius simplicitas modicum Ecclesie profuit, cui suscepit Heraclius tam perniciosi exempli, ut procedentem ornatissimam mulierem, quam publice tenebat, vulgus patriarchissam vocaret. In ejus electione publice dictum fuit, sub Heraclio amittendam esse crucem, sicut sub Heraclio imperatore recuperata fuerat, quod et accidit », ut infra videbimus.

8. Innocentius antipapa capitul. — *Anonymous Casinensis* ad annum MCLXXX, scribit: Hoc anno homines Sancti-Germani perrexerunt ad dominum regem (nempe Sicilia Guillermum II) apud Messanam, ut concederet illis Privilegium contra monasterium (nempe Casinense) sed nihil profecerunt. Lando intrusus, qui est papa Innocentius dictus, apud Palumbaram cum sociis captus ad Cavas est in exilium deportatus». *Joannes vero de Ceccano* in Chron. de codem Innocentio III Pseudo-Pontifice ad hunc annum scribit: « Pseudo-Lando Sitinus, falso papa dictus, captus ab Alexandre papa et illaqueatus est apud Caveam cum complicibus suis in exilium ductus est ». Quod vidimus etiam anno MCLXXXVIII chronographum Aquicinctinum uno tenore narrare. Auctor Magni Chronicæ Belgici pag. 188 de *Alexandro III* loquens scribit: « Iste vicit quatuor schismaticos, sc. Octavianum, Guidonem Cremonensem, (legendum *Cremensem*) Joannem Fermensem (legendum *Strumensem*) et Landonem, antipapas. Primus fecit se Victorem; secundus vero Paschalem; tertius Callistum; quartus Innocentium; quorum tres fuerunt presbyteri cardinales, qui omnes vicissim schisma fecerunt. Ille Martinus Albericus ». Legendum *Martinus et Albericus*. *Nangius* in Chron. qui nullam lujus antipapæ, quemadmodum nec multi alii mentionem fecit, anno MCLXXXVII recte scripsit: « Cum legitur, Romanam Ecclesiam multis schismatibus fuisse dississam, isto tamen nullum aut vehementem

tius incanduit, anti diuinus perseveravit». Scriptores passum iradunt, schismata fuisse annorum xix, quia nullam rationem habent Pseudo-Pontificatus Innocentii III, quod paucos asseclas habuerit.

9. *Rebellio adversus Josephum Africæ Imperat.* — Hoc anno Arabes, aliquae Minoris Africae populi adversus Josephum imperatorem sumum rebellaverunt, et *Guillelmus II* Sicilia rex sese hinc bello inimiciscul, ut ex eo aliquem, si posset, fructum caperet. Aliqui Historici, uti Fazellus in posteriori Decade lib. 9, pag. 432, hujus belli narrationem aliquibus fabulis fuderunt; ait enim Fazellus: «*Willemus contra Joseph Marocci regem movit, et devicio rege, captaque ejus filia, non prius in redemptionem puerle consensit, quam rex Africanum urbem (quam Abdul-Mumen ejus genitor patri suo *Willemo* olim abstulerat) sibi reddidit*». Addit Fazellus haec configisse *Lucio III* Sedem Romanam occupante, Verum ista omnia communicti, neque aliquo scripto publico probari potest, *Guillelmmus II* Almudiam vel ad instans occupasse, vel Josephi filiam captam fuisse. Robertus de Monte de rebus extra Galliam gestis parum edocens hoc anno ait: «Rex Maroc in cuius potestate est tota Africa, et etiam Saraceni qui sunt in Hispania, mittebat filiam suam, ut quidem rex Saracenorum diceret eam in uxorem, quam stolus et galea regis Sicilie invenerunt, et adduxerunt ad dominum suum. (Hoc commentum ab eo valde diversum, de quo mox egimus). Unde rex Iactus pacificatus est cum patre ejus illa redditia; et pater ejus reddidit regi Siciliae duas civitates, scilicet Africanam et Siciliam, quam Saraceni abstulerant *Willemo* regi Siciliae, patri ejus regis.

10. *Ei parum nocet.* — Verum anonymous Caisensis scriptor coavus, et *Willemi II* subditus nihil simile habet, sed tantum ad annum MCLXXXI scribit: «Dominus noster rex fecit treguan apud Panormum cum rege Maxamutorum usque ad decem annos mense Augusti». Quare Josephus imperator Panorum legatos miserat, qui de his induciis agerent, et *Willemus II* antea suos ad

Josephum imperatorem direxerat. Noveirius asserit, *Josephum* adversus rebellum cum ingentibus copiis processisse, eos pluribus preliis debellasse, et percepisse dominum *Capse*, qui rebellaret: *Josephum* imperatorem *Almaldiam* pervenientem Siciliæ regis legatum excepsisse, cum quo pacem sancivit anno Regiae DLXXXVI, qui mense Maio anni Christi MCLXXXVI, quo Alexander III adhuc in vivis erat, absolvitur. Josephus universa Africa in pace composita, *Marochium* sedem imperii sui rediit.

11. *Henricus Leo diuinibus suis spoliatur.* — «Anno MCLXXX, inquit chronographus Reichenbergensis de Friderico imp. loquens, imperator celebravit Ratisponie III kal. Juli, cui etiam interfluerunt tres cardinales legati domini Apostolici. Ibi in presentia eiusdem imperator publice questus est de duce Bavariae et Saxonie domino Heinrico (Heinrico Leone appellato) cognalo suo; quod videlicet iam multo tempore et regni et vite ipsius imperatoris insidiator fuerit. Principes quoque Saxonie multas graves querimonias adversus eundem dicenti ibi deposuerunt. Tunc ex communis sententia principum adjudicatum est, eum debere removeri, quandoquidem ad justam responsonem vocatus non venerit. Itaque post minilam curiam, palatinus comes dominus Otto senior ducabam Bavariae de manu imperatoris suscepit». Heinricus Leo, qui pro Friderico Aug. pugnaverat, cum vidit eum excommunicatum, partes ejus deseruit, ut refert Urspergensis in Chron. ad annum MCLXXV ubi eum perfidie incusat. Ab hoc Ottone Wittelsbachio cognominate Bavariae duces et palatini Rheni hodierni originem ducunt, et ab Heinrico Leone duces Brunsvicenses. *Henricum Leonem* in gratiam imperatoris redisse anno MXC videbimus. Porro ejus cum res fortunaque florarent, potentissimus omnium Europa, secundum imperatorem ac reges princeps est habitus, ut pole qui a sinu pene Hadriatico usque ad Codamnum mare Oceanumque Germanicum, Boii, Suevi, Rhetis, Vindefeis, Noricis, Clancis, totique Saxonia imperaret, ut habet Pontanus lib. 6 Hist. Danie.

ALEXANDRI III ANNUS 22. — CHRISTI 1181.

1. Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus octuagesimus primus, Indictione decima quarta, quo Alexandro papa agendum fuit adversus Gaufreduin secundogenitum regis Angliae, eo quod electus cum fuisse ad episcopatum Lincolnensem, ipse tamen mente procul aliena, non quae essent curia episcopalis cogitare, sed quae potius ad militarem exercitationem pertinerent, non sine scandalo, atque ejus Ecclesiae gravissimo detimento. Quamobrem peremptiorias ad eum litteras dedit, Ecclesiastica censura graves, quibus moneret eum, vel suspicere sacros ordines, et initiari sacerdotio, et sic in episcopum ordinari; vel electioni penitus renuntiare, ut alius deligi posset episcopus. Quod et fecit. Ista autem omnia Rogerius in Annalibus ita describit :

2. « Eodem anno dominus papa districtus in mandatis dederat Richardo Cantuariensi archiepiscopo, ut omni occasione et excusatione postposita, Gaufreduin Lincolnensis Ecclesie electum, domini regis Angliae filium, Ecclesiastica censura compelleret electioni sue renuntiare, vel sine dilatione ordinem sacerdotis et pontificalis officii dignitatem recipere. Gaufridus igitur in arco positus, et imperfectum suum sentiens, considerans que se tanta administrationi minime posse sufficere, maluit ab episcopalibus abstinere, quam onus importabile sibi imponere. Unde in hac forma scripsit Richardo Cantuariensi archiepiscopo :

3. *Gaufridus suæ electioni ad episcopatum Lincolnensem renuntiat.* — « Venerabili patri et domino Richardo, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Apostolice Sedis legato, Gaufridus domini regis Angliae filius, et cancellarius, salutem et reverentiam debitam ac devotam.

« Placuit majestati Apostolice, vestræ injungere sanctitati, ut me certo tempore vocaretis ad suscipiendum ordinem sacerdotis, et pontificalis officii dignitatem. Ego vero considerans, quamplures episcopos maturiores ac provectiones prudentia et aetate vix tantæ administrationi sufficere, nec sine periculo animarum sui offi-

cium pontificatus ad perfectum explere, verius sum onus, importabile senioribus, mihi impone re juniori, faciens hoc non ex aliqua levitate animi, sed ob reverentiam sacramenti. Habito itaque tractatu super hoc cum domino rege patre meo, dominisque fratribus meis rege, et Pictaviae et Britanniorum comitibus, episcopis etiam, Henrico Bajocensi, Frogerio Sagiensi, Reginaldo Bathoniensi, Sigefrido Cicestrensi, qui praesentes aderant, alter de vita et statu meo disposui, volens patris mei obsequiis militare ad tempus, et ab episcopalibus abstinere. Omne itaque jus electionis meæ, et Lincolnensem episcopatum spontane, libere, et integre in manu vestra (pater sancte) resigno, tam electionis, quam episcopatus absoluti onem postulans a vobis, tanquam a metropolitano meo, et ad hoc ab Apostolica Sede specialiter delegato. Bene vale. Similiter sub eadem forma idem electus scripsit canonici ipsius Ecclesie Lincolnensis, postulans ab eis electionis in episcopum absolute. Dominus autem rex, cuius consilium Gaufridus filius ejus electionem suam in manu Cantuariensis archiepiscopi resignaverat, dedit ei cancellariam suam, et quingentiarum marcharum redditus in Anglia, et totidem in Northmannia ».

4. *Excommunicatio et interdictum in Scotiam.*

— Eodem anno qui in Scotia fungebantur Apostolice Sedis legatione, instituti ab Alexandro papa, tulerunt sententiam excommunicationis in regem ipsum Scotie Willelmum, et ejus regnum interdicto subjecerunt. Quenam autem causa præcesserit, ita Rogerius significat in Annalibus : « Hoc ipso anno Rogerius Eboracensis archiepiscopus, legatus in Scotia, et Hugo Dunelmensis episcopus ex auctoritate domini pape mandaverunt priori S. Andreæ, et personis Ecclesiasticis per episcopatum S. Andreæ constitutis, ut venirent ad Joannem episcopum suum, et illi debite subjectionis reverentiam facerent; sin minus, in contumaces et rebelles sententiam suspensionis inferrent. Cum autem quidam virorum Ecclesiasticorum de episcopatu S. Andreæ metu suspensionis venirent ad prefatum Joannem episcopum, Willelmus rex

Scotia illos a regno suo ejecit cum filiis et cognatis, et etiam illis, qui adhuc pendentes ab uberibus matrum vagiebant in eum. Quorum miserae proscriptio et exilium Rogerus Eboracensis archiepiscopus et Hugo Dunelmensis episcopus videntes, processerunt in mandatum domini pape. Rogerus Eboracensis archiepiscopus excommunicavit Willelmum regem Scotie, et ipse et Hugo Dunelmensis episcopus tulerunt sententiam interdicti in totam terram regis Scotie, mandantes episcopis, abbatibus, prioribus et ceteris viris Ecclesiasticis sententiam illam interdicti firmiter et inconcusse observare, et ipsum regem sicut excommunicatum cautius evitare ». Hac omnia sub Alexandro papa. Sub Lucio autem successore legatio Romam ad ipsum missa est anno sequenti, de qua suo loco dicetur. De reliquis autem hoc anno rebus gestis ita pergit idem qui supra Rogerius recensere.

5. *Alexandri III obitus : de ejus scriptis, et maxime de rescripto super veneracione sanctorum.* — Hoc eodem anno Alexander papa post Pontificatus sui dignissimam functionem ex hac vita migravit duodecimo kalendas Octobris, sive ut alii, sexto kalendas Septembbris, cum sedisset annos viginti duos minus diebus septem ». Antequam autem ad successorem transcamus, de ejus scriptis agendum. Extabant totidem libri Epistolarum ejus, quot numerati sunt anni Pontificatus ejus; citatos enim a collectoribus decretorum invenimus ex ipsis libros undecimum, decimum tertium, et decimum quartum Epistolarum ejus, quos omnes perisse dolemus, licet sive in collectionibus decretorum, sive in aliis voluminibus diversorum auctorum multa sint reperire ejusdem Pontificis monumenta. Testatur et Henricus de Gandavo libro de viris illustribus, quod ipse Alexander collegit seorsum in volumen unum suas a se datas Epistolas decretales, quod *CONSULTA ALEXANDRI* volunt nominari : sed nec ipsum invenitur. Cum enim tot ac tanta ejus scriptorum monumenta perierint, nobis major accessit labor ejus Epistolas hinc inde venandi, e quibus ad historiam pertinentibus ejus rerum gestarum contexeremus Annales.

6. Quod autem extat inter alia in Decretalium Collectione Gregorii Noni de reliqui et veneratione sanctorum, ejusdem Alexander pape ejusmodi fragmentum Epistole¹, penes omnes canonum doctores vulgassimum : de ejus scribendi occasione dicendum. Sic enim se habet :

« Audivimus quod quidam inter vos diabolica fraude decepti, hominem quendam in potionem et ebrietate occisum, quasi sanctum (more infidellum) venerantur, cum vix pro talibus in ebrietate peremptis Ecclesia permittat orare. Dicit enim Apostolus² : Ebrios regnum Dei non possidebunt. Illam ergo non presumatis de caelero colere, cum si per eum miracula fierent, non licet ipsum pro

sancto, abeque auctoritate Romana Ecclesie venerari ». Ille Alexander. In quibus quod sciamus magnopere laborare interpretes; ad ipsorum elucidationem aliqua historice afferemus, quae magnopere conducent ad ipsius verborum germanum sensum. Atque illud in primis, quod dum ait, etiam praviis miraculis non licere aliquem coli pro sancto absque auctoritate Romana Ecclesie, utique non privatum, sed excludere voluit illum publicum cultum, quem consuevit Ecclesia sanctis probatis deferre. Siquidem privatum exhibut vidimus ejusdem tempore Alexandri papae sancto Thomae archiepiscopo Cantuariensi, quem legimus privato cultu omnium accidentium ante canonizationem frequentatum, quippe qui coleretur ab accidentium frequenti cultu fidelium, hoc non prohibet ipso qui sciret, Romano Pontifice Alexander, imo gaudente ipso, et gratias Deo utique agente. Cujus postea ministerio solemnri ritu sanctus est publicus ille Ecclesie cultus, qui sanctis nonnisi post canonizationem consuevit impendi. Sic igitur nequaquam prohibitum intellexisse potuit privatum fidelium cultum, quem exhibut fuisse sancto Thome, idem Pontifex gavisus est, sed illum, qui receptis sanctis tribui ab Ecclesia conuenit.

7. Quod rursus ad presentem causam spectat : nec privatum quidem cultum impendi debuisse illi in ebrietate occiso, puto, voluit intellexisse, etiam (ut ait), si per eum miracula fierent, hoc est, facta dicerentur. Quod autem magis propere conductit ad legitimum verborum sensum, si ipsa facti species ob oculos presentetur : age modo aperiamus, quisnam fuerit ille, qui in ebrietate occisus fuisse dicitur. Exstat de his Epistola data ab Arnulpho Lexoviensi episcopo ad eundem Alexandrum Pontificem, quam hic reddendam duximus, ut rei geste historia plenius cognoscatur. Sic enim se habet ipsa jam eusa cum aliis ejusdem auctoris Epistolis :

« Ad papam Alexandrum Tertium, Arnulphi episcopi Lexoviensis.

« Est in episcopatu, cui Deo permittente deservio, monasterium quoddam nomine Cristanum, quod aliquando suavitatis odorem circumquaque diffudit. Sed in diebus abbatis istius merita diu laboravit infamia. Sic et presentes vidisse constat et remotos audiisse. Nec enim intra domesticos parietes contineri scandala potuerunt, quae procedente temeritatis audacia, publicis offerebantur aspectibus, et per ora publica personabant. Quoniam fratres loci illius ab operibus ejusmodi, nec timor Dei, nec hominum reverentia cohibebat. Quorum quanto major immanitas extitit, tanto latius celeriusque, fama discurrente, vulgata sunt, majoremque apud omnes contraxit offensam, quod palam tanta a sanctuario procedere malitia videatur. Siquidem nulla, vel modica erat intrinsecus regularis observantia disciplinae, minor extrinsecus exhibito charitatis : quia nec hostiles agnoscere

¹ C. 1. Au hymus, de Reliquis, et Vener. SS. — ² Ephes. v.

consueverant, neque quidquam pauperibus in partice, sed ipsas etiam communis mensae reliquias ad impendendum privatis affectibus dissolucionis impudentia reservabat. Parva sunt haec, sed ad sanguinem prorupit insania, ut a nulla specie criminis manus eorum servarentur immunes. Constat eos in claustris strictis invicem concurrisse cultellis, sicut cicatrices vix olducte et recentia quoque vulnera protestantur, ac nisi de cultellis eorum pugionem provida sustulisset antiquitas, sepius usque ad alternas etiam mortes intemperantia desevisset.

8. « In monasterio ipso immersam aquæ frigidiori mulierem vis algoris extinxit. Ut enim miracula facere crederentur, et quibuslibet commentis sæcularium personarum frequentes invitarent accessus, sanitatis remedia promillebat ei, quæ se incantata ab eis nescio quibus carminibus aquæ septies sustineret immergi; aegra itaque mulier aquæ glaciali frequenter immersa, inter manus comprimentium monachorum congelata decessit, dum vim algoris aggritudo non sustinet, et profana religio naturam potius irritat ad perniciem, quam Dei misericordiam ad salutem. Ministrum coquinæ, cum debitum pronus exequeretur officium, quidam e monachis interfecit, quia dicebatur aliquando de nimia illius circa uxorem suam frequentia murmurasse. Cervicem itaque ipsius adacto totis viribus pistile grandiore confregit, et innoxio sanguine pulmenta, que tam ipsi quam cæteris fratribus parabantur, aspersit. Super quibus cum ego sèpius abatem charitate debita commonerem (nec enim severius cogere permittebat) dissimilandum potius, quam distinctione (districione) monastica censuit occurrentum. Dedit itaque dissimulatio remissa fiduciam, quia sibi nihil non licere credebant, quos nec ratio propria, nec aliena correptio refrænabat. Porro nulla abbati discipline restabat auctoritas: quia etiam a reprobis eorum disciplina contumelior, in quibus bene compitæ mentis opera non videntur. Augebat audaciam, quod eis in claustro necessaria non dabantur; sed ad recompensationem subtractæ necessitatis liberior eis evagandi licentia laxabatur. Solent enim hujusmodi persona patientius inopiam portare quam regulam, et a prælatis suis peccandi libertatem quamlibet egestate mercantur. Ad hæc ut nulla eis effluendi desset occasio, abbas sèpius, quasi ad disponenda bona monasterii, navigabat in Angliam, ubi sine consorte degens et judice, gulae et lateri (sicut dicebatur) indulgens, parum aliquid preter vagos discursus et lites supervacuas exercebat.

9. « Ubi novissime per continuum fere biennium demoratus, episcopalis edicti necessitate reductus est, statumque monasterii deteriorem satis quam reliquerat, reversus invenit. Cumque statim cepisset monachorum contentionibus infestari, festinatrem redire prohibui, nisi ordinato monasterio, prius mihi personas idoneas, quæ

curam gerent vicarie sollicitudinis, assignasset. Ipse vero episcopali, qua ei premineo, auctoritate neglecta et debito obedientiæ, de cuius exhibitione vinculo jurate professionis tenetur astricte: sine conscientia mea reversus est, nemine domi relicto, qui sciret vel curam Ordinis gerere, vel temporalia dispensare. Quod statim miserabiliter ipse rerum declaravit eventus. Quia is, quem procuratorem reliquerat, ebrius in refectorio super cenam duos de fratribus cultello percussit, atque ab eis incontinenti pertica, quam casus obtulit, interfectus. Quo facto veterum criminum renovata memoria; ab omnibus omnia quasi sub uno reducebant aspectum; omnesque publice existimationis et famæ judicio condemnati sunt, quia nullus erat, quem neocentem non fecisset operatio vel consensus. Itaque ejiciendos omnes plerique dixerunt, et personas novi Ordinis penitus induendas, ut et in istos vindicaret ejectio, et Ordinis observantiam novorum institutio restauraret. Porro ego, ejectis interfectoribus, quia sic tam ratio quam metus potentiae secularis exigit, ad momentum quæ mihi visa sunt disponenda dispositi: nec enim quidquam perpetuum constitui poterat, cum de nullo eorum satis bene vel fama vel conscientia responderet. Feci tamen quod potui, donec fortiore consilio possit omnis plantatio, quam Pater cælestis non plantavit, avelli.

10. « Vestris hoe reservatur manibus; vestris erit viribus adimplendum, quia ei quod radices altius egit manus non præalent imbecilles. Super quo, si ad communia totius fere regionis vota respicis, ii, quos ad perpetuam dissolutionem per convictus, alterniisque consensus gratia foderavit, segregandi sunt, et sigillatim per regularia monasteria dispersendi, ut occasionem peccandi, quam de pravæ familiatralis consortio quæsierunt, apud ignotos de divisione et diversitate conversationis amittant. Communæ votum est, ipsique etiam principi complaceret, in regulares canonicos monasterium transformari, ut ipsa species Ordinis innovata, plenius omnem possit tollere vetustalem, et cætera exempli severitate monasteria terreantur. Sunt enim aliqua, quorum in tantam dissolutioni prorupit audaciam, ut confusionem suam reprehensa etiam non agnoscat iniquitas, sed induratis frontibus semper obstinatio convalescit. Sic autem locus ille in statum dignioris Ordinis exsurgeret, et ubique semper quasi præsens esse Apostolica severitas crederetur. Præterea provinciam nostram frequentibus monasteriis, ipsisque nobilibus certum est abundare, canonicas regulares paucas habet ipsasque pauperrimas, adeo ut ad querendum Ordinem illum plerumque nostrates oporteat ad regiones extraneas denigrare. Bonum itaque plerisque videretur, si paucitas monachorum dissoluta in multitudinem regularium excresceret clericorum, et collocatis (elocatis) nülliter eis, qui ab institutione materna descrivisse nesciuntur, cæteri materno possent gremio conti-

neri, ne tanquam ablactati, ad ignotarum matrum severiores depellantur amplexus. Siquidem hoc facto, in nocentes utilis vindicta procedet, quæ sublata corporibus peccandi licentia, totum ad salutem conferet animalium, et ad consecranda novelle plantationis auspicia, proniora favoris publici vota concurrent ». Haec enim ad Alexandrum Arnulphus episcopum Lexoviensis, eruditione clarus. Quidnam autem ad haec rescripsit Alexander, non invenitur. Illud tantum satis exploratum habetur, quod abbatis ille vicarius procurator in ebrietate necatus, eum admodum impudenter martyris titulo coleretur a loci illius habitatoribus, miracula (ut superius vidimus) affectantibus matis artibus : delatis his ad eundem Pontificem, ne id fieret, litteris Apostolicis omnino prohibuit, ex quibus decretum illud Gregorius Nonus intexit suo *Decretalium* libro.

11. Arnulphus ab episcopatu Lexoviensis se abdicat. — At vero ipse Arnulphus Lexoviensis episcopus hoc ipso anno (ut Rogerius sui temporis res scribens testatur) relinquens episcopatum suum ob odium regis Angliae, quod incurral, Parisios se contulit, ubi apud S. Victoris Ecclesiam privatam usque ab obitu vitam degit. Ita plane, qui adversus S. Thomam cum aliis ipsi adversantibus episcopis conspiraverat, privatus sui ipsius iudicio episcopatu, apud externos vixit inglorius; imo et mortuum hoc anno Robertus affirmat in Appendice ad Sigebertum. Quod autem idem Arnulphus anceps adhuc et rerum dubius, an dimitteret episcopatum, consuluerit Petrum Blesensem, quem virum prudentissimum colerent ferme omnes saeculi hujus antistites, ipse pondere gravem scripsit Epistolam, quam dignam Annalibus hic tibi describendam curavimus; sic enim se habet¹:

« Reverendo patri ac domino Arnulpho, Dei gratia Lexoviensi episcopo, Petrus Blesensis salutem spiritumque consilii et fortitudinis.

« Cum sitis vir alti consilii et prudentiae approbatæ, miror quod a me et ceteris minoribus in re periculosa et ardua consilium postulatis, nisi quia et hoc ipsum prudentia est, in arduis rebus minorum explorare consilium. Frequenter enim minori revelat Dominus, que a majoribus absconduntur. Habetis in desideriis episcopali administratione cedere, et ad sanctum otium vos transferre, si super hoc amicorum vestrorum habeatis consilium et assensum. Temerarium esset mihi, in re tam periculosa et ardua praecipitare sententiam, nisi prius omnes vestri status circumstantias cognovissem. Scio quia jam declinatis in secentam et senium, corpusque contractum laboribus et estate, sum premitia imperfuctum. Habet equidem sanctorum patrum institutio, ut episcopis infirmis et semibus coadiutor addatur². Nam et Valerio Hipponeus episcopo adjunctus est Augustinus.

Quod si principis indignationem, aut caputli vestri vexationes, aut alias hujus vitae molestias formidatis, et ideo pacem eligitis et quietem, hominem degeneris et dejecti animi decet haec facere, non vos, quem constat præ cæleris cor magnificum et munificum habuisse. Sane in hac requie non inveniretis requiem, et ecce in pace vestra esset amaritudo amarissima, dum recolleretis cum angustia spiritus gementes, vos ibi defecisse ubi fortius erat standum; abjectoque spiritu consili et fortitudinis, videretis vos a pusillanimitate spiritus et modica tempestate subversum. Ad resignationem episcopatus nulla, si mihi creditis, vexatio vos inducit. Nam haec omnia fortasse operatur Dominus, ut det vobis vexatio intellectum. Trituratur granum, ut reponatur in horreo : quadratur lapis, ut sine sonitu mallei in templi aedificio collocetur : moveatur turbo, ut Elias rapiatur in cælum³. Si vero vestri principis gratiam affectatis, eam potestis obtinere levissime, dummodo vos habeatis circa eum humiliter et devote. Ipse homo est, qui rebellionem et contumaciam in episcopis super omnia detestatur. Ipse est, qui sola humiliitate vincit et vincitur.

12. « Porro aliunde subesse potest legitimæ resignationis occasio. Cum enim scriptum sit², quia proui sunt sensus hominis ab adolescentia in malum, dicitur, quod ab adolescentia cœpistis Ecclesiasticos honores olfacere, et ad hunc honorem, qui nunc onerosus est vobis, obsequiis atque intercessionibus et aliis ambitionis humanæ suffragiis aspirare. Currite ergo ad conscientiae vestrae testimonium, et si inveneritis vos minus canonicum habuisse ingressum, sitis sollicitus egressu, nam hic resignation habet locum. Beato enim Gregorio teste³: Qui in ovile ovium, non per ostium, sed aliunde ascendit, ad æternæ salutis bravium in vanum se fatigat, nisi honorem, in quo deliquit, penitus derelinquit. Sancta ergo et salubris est cogitatio, facta de episcopatus cessione, privatam eligere vitam, si recolitis conscientiam vestram jam dictæ promotionis obtentu fuisse vel in modico vulneratum. Si mæcæ parvitatibus acceptatis consilium, nihil omnino relinebitis penes vos, quod acquisieritis per peccatum. Jam advesperasit vobis, et vita vestre inclinati sunt dies : observat etiam inimicus calcaneum vestrum, et ad luctam vos exspectat extremam⁴ : dissolvite colligationes iniquas, et jugum exactoris abjicite : deponite sarcinas ambitiosæ supellectilis, ne vos Inctator occultus inventiar oeratum. Nudus athleta fortius dimicat : natator exiit, ut flumen transeat : viator exoneratur a sarcinis, ut expeditius currat. In hac vita torrentem mortis nataturus estis in proximo pugnaturus cum eo, cum quo semper est anceps congressus, periculosus casus, ditticilis reparatio, rara et nunquam secura victoria. Nihil,

¹ Apud Pet. Bles. Epist. XLIV. — ² Posad. in Vita Augusti c. 8.

³ 4. Reg. II. — ² Gen. VIII. — ³ Greg. lib. 9. Epist. XL. — ⁴ Isa. LVI.

quæso, in vobis reperiat suum: sed qui vos in annis fortioribus quandoque devicit, ipse vos vi-
torem inveniat, fiet decrepitu et infirmum.
Vale ». Haec tenus ad Arnulphum Petrus. Hic idem
ipsius successorem Radulphum, avarissimum fe-
neratorem, data ad eum Epistola¹, vehementis-
sima invicta perstrinxit.

13. Ordinis Carmelitani primordia. — Ante-
quam ab Alexandre ad ejus successorem conver-
tamus orationem, constantior illa videtur asserio,
quod Ordo religiosorum Carmelitanorum, qui in
Palestina in ipso Carmelo monte fixere sedes, sub
eodem Alexandre Rom. Pontif. sumpsit originem,
quo autem anno ejus Pontificatus, habetur incer-
tum. Horum autem promotor, propagator et
custos fuit ille, qui fungebatur in Oriente legatione
Apostolice Sedis Haematicus, patriarcha Antiochenus,
qui considerans, complures ex Occidente, qui
venerant vitam eremitican acturi in Terra-Sancta,
hinc inde dispersos, expositos barbarorum incursi-
bus, collegit eos in unum duxitque in montem
Carmetum, Eliæ habitatione egregie olim nobilitatum.
Fuere ista principia, ex quibus ut ex parva
scaturigine flumen, immensus est auctus ceterus
religiosorum virorum. Quas autem, et a quo regu-
las ipsamque vivendi formam accepérunt, dicturi
sumus inferius suo loco.

14. S. Laurentii episcopi Dublinensis obitus. — Eodem anno sanctus Laurentius Dublinensis
episcopus (ut in Annalibus Rogerius testatur) ex
ha vita migravit ad Dominum, decimo octavo kalen-
dulas Decembrii, cui venerando funeri interfuit
Alexius S. R. E. cardinalis, Apostolicae Sedis lega-
tus. Retulit autem eum in sanctorum numerum² Illo-
norius papa Reale, anno sui Pontificatus de-
cimo. Extant res ab eo præclare gestæ scriptis man-
datae ab Augiensis collegii monacho. Sed et hoc
anno excessit ex hac vita adversarius pessimus ille
sancti Thomae Rogerus Eboracensis, ut ait Neu-
brigensis³, qui consignatas rehquæ ejus turpitudines
stylo suo, et inter alia, detestabiles puerorum amores,
quos solos, rejectis viris gravioribus, in Ecclesi-
astici honoris titulos allegabat. Sed ipsum con-
sule. Nunc ad res Romanæ Ecclesiae redeamus.

15. Lucius papa III. — Post obitum Alexandri,
Lucius Tertius, natione Etruscus, Humbatdus no-
mine antea dictus, cardinalis episcopus Ostiensis,
vir grandævus admodum (inquit Willelmus Ty-
rius) et modice litteratus, patria Lucensis, quarto
kalendas Septembrii creatus est Romanus Ponti-
fex, idemque postridie coronatus. Ad quem mox
accedens Joannes episcopus Pictaviensis, electus
ad archiepi⁴ opatum Narbonensem, studio ejus-
dem Pontificis, vacante sede primaria Lugdunense,
a clero accutus, ab eodem Pontifice benedictionem
est co⁵secutus, consecratus Lugdunensis archiepi-
sco⁶ as. Haec Robertus in Auctario ad Sigeberthum,

Eodem tempore Ecclesia Orientalis, neinde pa-
triarcha Antiochenus, atque Hierosolymitanus una
cum suffraganeis suis ex Latinis laboraverunt ad-
versus Antiochenum principem Boanundum ju-
niorem, censuris eum exigitantes, eo quod refusa
uxore legitima Theodora, nepte imperatoris Con-
stantinopolitani, alias in matrimonium sibi jung-
gere præsumpsisset: cum ille spretis episcoporum
correctionibus, diram aduersus eos persecutionem
excitavit, de qua pluribus Willelmus Tyrus¹.

16. Joannes Saresberiensis moritur. — Moritur
item hoc anno Joannes Saresberiensis², episcopus Carnotensis, clarus inter celebriores seculi hujus
scriptores, illustrior autem ex S. Thome martyris,
cui erat a secretis, familiaritate, de quo saepe superius
mentio facta est. Scriptis autem Vitam ipsius
S. Thome archiepiscopi Cantuariensis. Testatur id
namque (ut superius dictum est) Petrus Blesensis
ad ipsum scribens, cum haec inter alia³: « Illud
autem noveritis, quod de mandato domini archi-
episcopi scribere triumphum B. Thome martyris
attentasse, nisi aliud milii scriptum fortuitus
obtulisset eventus, in quo elegantiæ stylî ingenium
magistri Joannis Saresberiensis exprimebat et fini-
guam. Admirans ergo gratiam, quæ diffusa est in
labiis vestris, etc. »

Hoc eodem anno, qui ultimus est numeratus
Alexandri papæ Tertiæ Pontificatus, Conradus archi-
episcopus Salisburgensis, cardinalis episcopus Sabi-
nensis legatus Apostolicae Sedis in Germania,
acerrimus olim vindex Catholicae unitatis aduersus
schismaticum imperatorem, de quo summa cum
laude saepe superius mentio facta est, venerandum
corpus S. Virgilii, ejusdem Ecclesiae archiepiscopi,
et aliorum trium sanctorum antisitum casu repe-
rit, ex quibus quatuor mox uberrime miraculorum
erupere flumina, de quibus singulis illud Davidi-
cum merito diei potuerit⁴: « Fluminis impetus
lætitat civitatem Dei ». Quibus et universa Ger-
mania irrigata est exuberante gratiarum profluvio
omnium corda incolarum exhilarante. Res gestæ
antiquitatem scriptæ, sed recens in lucem erute la-
bore Canisii⁵, ex sancto Eberardo sunt edite. Sic
enim se habent exordia :

17. S. Virgilii corpus inventum. — « Anno
vero Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo
octuagesimo primo, decima quarta Iudict. XIV kal.
Martii sub Alexandre papa III, Apostolatus ipsius
xxi (xvi) et ultimo, regnante serenissimo principe
Friderico Romanorum imperatore Augusto, anno
regni ejus trigesimo tertio, et conregnante sibi filio
ejus Henrico Romanorum rege gloriissimo, Otto
de Mittelinsbach inlyto duce Bavariae ducatum
teneente, supra memorati fabrica monasterii, quæ
schismatis persecuzione conflagante, ante aliquos
annos diruta, et diruenda deperierat, sumplibus et

¹ Petr. Bles. Epist. xcviij. — ² Apud Sur. die xiv Novemb. —
³ Neub. lib. 3. e. 5.

⁴ Wil. Tyr. lib. 22. e. 6 et 7. — ⁵ Rob. de Monte in App. ad
Sieg. hoc anno. — ⁶ Pet. Bles. Epist. cxvij. — ⁷ Psal. XLV. —
⁸ Heur. Camsius l. II Volq. lect. in Episc. Salisbur. pag. 264.

jussu pastoris Conradi praeclarissimi Salzburgensis tune archiepiscopi, Apostolicæ Sedis tunc in Alemania legati, cardinalis presbyteri S. Marcelli Sabinensis episcopi, modo autem Moguntinensis archipresulis, dum a fundamentis cœpere ædificari, sancti Spiritus cooperante gratia, et divinae majestatis suffragante clementia, corpus B. Virgilii quidem (quod) ob immensi temporis antiquitatem ab omnibus ignorabatur, configili revelari. Quadam die factum est, ut lapides e muro elapsi aliquantulum intro spectandi aditum transeuntibus præbuissent; diligentius aliquibus licet ipsum considerantibus, concavitalis patuerunt indicia, et picturæ vetustioris deaurata illuc visa sunt stemmata. Porro canonice hujus rei noviter (novitatem) perquirentibus, et latius ejusdem muri aperturas patetacentibus, inventa B. Virgilii, octavi post S. Rutherfordum, Salzburgensis episcopi tumba, et de picta imago, ejusdemque imaginis hujuscemodi epigramma :

Virgilius templum construxit schemate pulchro.

Et de anno obitus ejus : « Tempus etiam, quo dictus pontifex obierat, anno Incarnationis Domini septingentesimo, in eisdem Annalibus invenimus ». Pergit post haec anctor recensere multiplicia, et quidem ingentia, que sunt inventionem sancti consecuta miracula, adeo ut de Germania ob schismata in squalentem conversa desertum, illud Isaiae dici potuerit¹ : Quæ erat arida, erit in

stagna, et sitiens in fontes aquarum. Ut plane apparuerit, nobilissimæ Ecclesie, que sola inter Germanos fœdari schismate non consensit, ea divinitus fuisse concessa in fine vita cursus sanctissimi Romani Pontificis, quo significaretur, cœlestes ipsos p̄is fidelibus communione conjungi, et Catholicis esse præsidio militantibus, qui cum Deo regnant in Ecclesia triumphante.

18. At non e S. Virgilii tantum venerandis reliquijs ejusmodi, que sunt dicta, miraculorum fluenta manarunt, sed paradisus velut¹, Salzburgensis Ecclesia tunc quatuor est irrigata flumini bus virtutum celestium in ostensione signorum, nempe a S. Virgilii corpore in primis, de quo diximus, necnon a tribus aliis ejusdem Ecclesie Pontificibus, e quorum hoc eodem anno itidem ad inventis sacris corporibus totidem scaturientes miraculorum e celo potius, quam e terra divinitus eruere. Consignata sunt ista quadruplicibus Chronicis, in quibus hæc summatum² : « Anno Domini millesimo centesimo octogesimo primo Alexander papa obiit, Lucius successit : Vitalis, Virgilius, Hartnicus, Eberardus, episcopi Salzburgenses signis claruerunt ». Porro sicut Virgilii, ita et³ Vitalis in Codice Antiquæ lectionis singula eademque multiplicia miracula ex antiquioribus ejusdem Ecclesie monumentis jam edita habentur ejusdem Canisii Noviomagensis industria: reliquorum vero desiderantur.

¹ Gen. n. — ² Extant l. vi, Antq. lect. 1049. — ³ Eod. l. p. 1043, usque 1105.

¹ Is. xxxv.

Anno periodi Graeco-Romanæ 1673. — Anno æra Hispan. 1219. — Anno Regie 577, inchoato die 17 Maii, Fer. 1. — Jesu Christi 1181.
— Lucii III papa 1. — Friderici Ænobarbi reg. 30. imp. 27. Alexii Comneni imp. 2.

4. *Gaufridus regis Angliae filius deponit episcopatum Lincolniae.* — A num. 1 ad 4. *Gaufridus filius nothus Henrici II, electus episcopus Lincolniensis electioni consenserat, et proventus recipiebat; quod cum accepisset Alexander III, scriptis ad Richardum Cantuariensem archiep. ut cum compellere electioni sue renunciare, vel sine distinctione ordinem sacerdotalem et pontificalem officii dignitatem recipere. Verum maluit ipse electum sue renunciare, quam sacris ordinibus insinuari, uti referat Baronius ex Hovedeno, et confirmat Gervasius hoc anno in Chron. ubi ait : « Resigna-*

vit hec anno Gaufridus, regis Henrici filius, sed nothus, episcopatum Lincolniae anno electionis sue octavo in manum Richardi Cantuariensis archiepiscopi; et regis patris sui factus est cancellarius. Misit autem rex Angliae justicias suas per totam Angliam, præcipiens ut divites et pauperiores arma sibi singuli emerent secundum suas facultates, et hoc sacramento juramenti interposito, ne quis fugeret, firmarent; unde factum est, ut rusticæ imperiti vangis (id est, ligonibus) et fossoribus assuectis, armis militariis gloriarentur invitti.

2. *Moritur Alexander III papa.* — A num. 5

ad 11. *Alexander III*, qui anno MCLIX die VII Septemb. Pontifex electus, dieque vicesima ejusdem mensis consecratus fuerat, hominem hoc anno exxit tertio kalendas Septemb. seu die trigesima Augusti, postquam sedisset annos viginti unum, menses undecim, dies viginti tres, a die ejus electionis deductos, ac die emortuali excluso; a die vero consecrationis sue supra annos et menses dies decem. Sed quia dies emortualis ejus in magna controversia positus (Baronius enim ex Rogerio Hovedeno ait eum ex hac vita migrasse « XII kalend. Octob., sive ut alii, sexto kalend. Septemb. die nempe xx mensis Septemb. vel die xxvii mensis Augusti; quo ultimo die Tyrillus lib. 22, cap. 7, Sagonius lib. 14 de Regn. Ital. et Omphrius in Chron. cum etiam demortuum tradunt; Papebrocius vero in Conatu, Chronicorum-Hist. hanc mortem illigat cum die vicesima quinta mensis Augusti), dies a nobis statutus confirmandus. In magno Chronicorum Belgico pag. 190 dicitur: « Epitaphium ejus fuit:

Hunc festis auxere suis Felix et Adauetus,
Cum quibus est felix factus, adactus eis.

In die enim sanctorum Felicis et Adaueti moritur discretus et multa literatura preditus», dies autem utrius sancto dicatus est trigesimus Augusti, seu III kalend. Septemb. Joannes de Ceccano in Chron.: « Tertio die intrante mense Septembri Alexander papa obiit ». Annalista Mailrosensis: « III kalend. septemb. obiit piae memorie Alexander III papa, Pontificatus sui anno XXIII; sed legendum anno XXII. Porro anonymous Casinensis notavit Alexandrum III obiisse apud civitatem Castelli. Alexander papa III facet iuxta Sanctam Mariam de Reposo, inquit Joannes Diaconus junior in lib. de Ecclesiis Lateranensi apud Mabillonum Tom. II Musæ Ital. pag. 569.

3. *Arnulphus relinquit episcopatum Lexoviensem*. — A num. 11 ad 15. Robertus de Monte in Chron. ad annum MCLXXXI, ait: « Arnulphus Lexoviensis episcopus, cum per XL annos eandem Ecclesiam rexisset, et in aedificando Ecclesiam, et pulcherrimas domos laborasset, renuntiavit episcopatu, et perrexit Parisios, suos dies dimidiatus apud Sanctum-Victorem in dominibus pulcherrimis, quas ibi ad opus suum construxerat ». Verum Roberti de Monte Chronogia valde corrupta. Ipse met enim Arnulphus in Epistola ad Lucium III papam data, et Tom. II Spicilegii Dacheriani relata, ait: « Quidam de canonicis nostris Lexoviensibus anno præterito de paucorum, non de universitatibus conscientia ad majestatem vestram litteras pertulerunt, libere adversum me quæcumque voluerunt mendacia conserbentes ». Paulo post: « Audistis eos, et magis quam expediret mihi, etiam exaudistis, quoniam absens et innocens, nulloque citatus edicto, punitus sum et ex magna officiis mei episcopalibus parte suspensus, etc. Super

quo vestre gratias refero sanctitati, quod me tam misericorditer ab importabili onere liberasti, et ad providendum anima mea liberiorem procedere permisisti ». In fine ait se ab eo petere, « ut quod ex injusta causa sublatum est, restituiri faciat, ut ad fratres, ad quos concessi, pervenire possit quod eis ab initio fuerat destinatum ». Quare cum *Lucius III* prima die mensis Septemb. currentis anni Pontifex Rom. renuntiatus fuerit, Epistola ista ciuitatis scribi non potuit quam anno sequenti, cum jam presenti *Arnulphus* a suis canoniciis accusatus fuisset apud *Lucium III*. Cum vero anno MCLXII exeunte, ut quam citius episcopus creatus fuerit, ut ex dictis anno MCLXII intelligere est, incertum an mors ejus anno MCLXXXII vel MCLXXXIII contigerit; at certum foto currenti anno in vivis fuisse. In Necrologio enim abbatiae Sancti-Victoris Parisiensis ad pridie kalendas Septemb. legitur: « Anniversarium solemne patris nostri piae recordationis Arnulphi Lexoviensis episc., qui magnæ devotionis affectu, quem a multis retro annis erga Ecclesiam nostram habuerat, ex episcopatu suo ad nos veniens, canonicus noster effectus, quietis sibi ac sepultura eadem inter omnes alias Ecclesias prælegit, multis et magnis beneficiis dignum et perpetuum sni nominis et amoris memoriale posteris relinquens, etc. » Hoc vero anno pridie kalendas Septemb. *Lucius III* nondum Pontifex Rom. erat.

4. *Vexatus fuit ab Henrico Augl. reg.* — *Baronius* secundus Hovedenum, qui pag. 613 ait, *Arnulphum* episcopatum reliquise *propter odium*, *quod rex adversus eum habuit*, immerito refellitur a Gussanvilla in Notis ad Epistolam XLIV Petri Blesensis ad *Arnulphum* datam, et a *Baronio* recitatum. In ea motus *Arnulphus* episcopali administrationi cedere decreverat, inter quas odium *Henrici Anglie* regis numerat: « Si vestri principis gratiam affectatis, eam potestis obtinere levissime; dummodo vos habeatis circa eum humilietur et devote ». Imo ipsemet *Arnulphus* in Epistola ad abbatem Cisterciem et fratres ejus scripta de eodem secessu, ait: « Siquidem sepius ad regales cum ceteris trahor angarias, eorumque, quibus deesse non possum, frequentibus infestor injuriis ». Vide dicta superioribus annis de doctissimo hoc præmio, et Epistolam ab eo ad *Henricum regem Angliae* Seniores scriptam, quae recitat tom. II Spicilegii pag. 497, qua ei objicit obsequia a se præstata, quo gratiam ejus sibi conciliat, quia scilicet adulatores eum adversus *Arnulphum* animarant.

5. *Lucius III succedit Alexandro III*. — Ad num. 15. Post *Alexandri III* mortem, Sedem diem unum vacasse *Omphrius* et *Baronius* scripsere, et *Lucii III* ejus successoris electionem cum quarto Kalend. Septemb. connexuere; *Papebrocius* vero Sedem tribus diebus vacasse credidit. Verum *Omphrius* et *Baronius* recte viderunt inter pontificinum

tuius tantum dici fuisse. Gaufredus enim prior Vosiensis, qui hoc tempore vivebat, pag. 327 hæc scribit: « Hebdomada ejusdem mensis (nempe Augusti) ultima, Alexander urbe Castellana dece-
dens, Lateranis tumulatur anno sui papatus xxii, (legendum xxii) feria iii, eligitur Humbaldus qui pontifex erat Ostie et Veliternensis urbiuum. Sequenti Dominica prima Septembribus coronatur et insignitur a Theodino episcopo Portuensi, et ab archipresbytero Osiensi juxta consuetudinem, et ab universo populo et clero laudatur Lucius III, Lucensis Tuscanus vocatus ». Quæ feria tertia intel-
ligi non potest, quam de prima die mensis Septem-
bris, cum asserat Vosiensis Lucium III sequenti
Dominica prima Septembribus, nempe die sexta
ejusdem mensis, coronatum fuisse. Porro Joannes de Ceccano in Chiron. observat, *Ubalduum Ostien-
sem episcopum in papam Lucium ordinatum fuisse
apud Vilitras, seu apud Veltiras, quod confirmat
anonymous Casinensis, qui ait eum consecratum
apud Velletrum.*

*6. Joannes ad Albasmanus fit archiep. Lug-
dun. — Lucius III*, ubi Pontificatum adeptus est,
Joannem Pictaviensem episcopum, magnum olim
S. Thomæ Cantuariensis amicum, archiepiscopum
Lugdunensem creavit. Galerus enim de Brugis
Ordinis Minorum, a patria *Brugensis cognominatus*,
episcopus Pictaviensis, cuius nomen Spondanus
anno MCCCIV, num. 7, præstulum sedis suæ Cata-
logum in tabulario antiquo episcopatus Pictavien-
sis asservatum, qui inscribitur, *Galeri Codex*,
contexuit, in quo verba faciens de Joanne de Bel-
lesmais, episcopo Pictaviensi, ait: « Anno gra-
tiae MCLXXXI, in archiepiscopum Narbonensem ele-
ctus est: qui cum Roman pergeret, ut a summo
Pontifice Lucio confirmaretur, ab eo factus est ar-
chiepiscopus et primas Lugdunensis, et ob ejus
eximiam eruditissimum ab eodem in regno Francie
creatus est Apostolicæ Sedis legatus ». Ilæcum
aceperisset Stephanus Tornacensis, gratulatus est
de ejus translatione Epistola ordine LXXV ad eum
data: « Vidi nuper in transitu, cum dominus rex
Tolosam me mitteret, frequentem et ferventem
in illa terra terribilem mortis imaginem, semirotos
Ecclesiæ muros, ambusta sacrorum aedifi-
ciorum loca, fundamenta effossa, et ubi fuerant
habitaacula hominum, inculta domicilia bestiarum.
Contremui, fateor, et expavi, cum ad ea loca vos
invitari audirem, in quibus etsi contingeret vos
praesesse, facile esset non prodesse. Auditio tandem
quod Rhodanus Sidonii (id est, *Lugdunum*) vos
vocaret, gavisus sum gaudio magno ». Quibus con-
firmantur que anno MCLXXVI de *Cotarellis* in Se-
ptimania grassantibus in medium adduximus,
constatque verum esse quod assertit Robertus de
Monte in Chiron. *Joannum* hoc anno *Lugdunensem*
archiepiscopum electum.

*7. Heurius cardinalis Albanensis mittitur le-
gatus in Burgundiam*. — Huc referendum quod
in Chronicis Claravallensiis de legatione Henrici ab-

hatis Claravallensis, in Concilio Lateranensi car-
dinalis Albanensis creati, hoc anno habetur :
« Albanensis episcopus Henricus, missus in Bur-
gundiam legatus, duos archiepiscopos, Lugdunen-
sem et Narbonensem depositus : castrum haereticorum,
quod Vallis dicitur, per miraculum cepit : apud Cistercium generali capitulo prefuit : et
anno sequenti ad curiam revertitur tempore papæ
Lucii. San-Marthani in Archiep. Lugdunensis post
Guichardum anno MCLXXIX vita functum col-
locaut Joannem, cognomento *ad Albas manus* ;
quare archiepiscopus a legato depositus, cuius
nomen ignoratur, medio illo tempore sedem occu-
pavit; reeleque Sammarthani in Archiepiscopis
Narbonensis ante Joannem ad Albas manus memorant
Pontium de Alsatio et Petrum Aurelli
codem tempore sedentes, sed cum hunc locum non
vidissent, *Petrum Aurelli confitum perperam cre-
didere.*

8. Errorres Albigenium. — Gaufredus prior
Vosiensis in Chiron. pag. 326, immediate antea-
quam Alexandri III mortem narret, hæc de lega-
tione *Henrici* scribit, quæ demonstrant verum esse
quod nuper diximus, *Catharos*, et alios hujus tem-
poris haereticos fuisse Manichaos, et Annales Ec-
clesiasticos mire illustrant: « Legatus igitur
Henricus Albanensis episcopus tunc multo cum
exercitu perrexit contra haereticos Albigenenses.
Castro de la Vaur expgnato (Castrum illud, Gal-
liee *la Vaur* dictum, quinque leucis a Tolosa di-
stant, nobilissimum erat et amplissimum, ut videre
est apud Iladrianum Valesium in Notitia Galliarum
pag. 26). Rainundus de Vernoil, alias Venoul, occi-
ciditur : filii Tolosani Alaiza idem tradit Castrum
legato, et Rogerius Biterrensis, vir ejus, cum prin-
cipiis multis haereticam pravitatem se deinceps
abdicare proficeret. Quorum facinus erroris ad
caudelam Catholicorum posteris censui significare.
Ilæcum sunt amodo verba cardinalis et legati : Con-
fessi sunt magistri quondam erroris, plena prius
consilio episcoporum et magnatum sibi libertate
restituta, quod licet sectam eorum sequentes Evan-
gelia simplicioribus ad fallendum prædicent, ta-
men Christum natum hand verum fuisse homi-
num, nec comedisse aut bibisse, aut aliud humanae
actionis aut necessitatis in veritate sustinuisse :
passum, crucifixum, mortuum resurrexisse non
credunt. Sed omnia, quæ Evangelia, seu Apostoli
de Christo asserunt, phantastica dicunt.

9. Alii corrum errores. — « Quid de sacrificio
altaris, baptismate parvulorum, conjugiis aliisque
sacramentis et divinis Officiis sacrosancta Romana
Ecclesia constitutis, et universitas Catholicorum
credit, recipit et servat, omnia reprobant et con-
demnant; Satanam, magnum Luciferum, qui propter
elevationem et nequitiam suam de throno
bonorum cecidit, Angelorum creatorum, celi et
terra omniisque rerum visibilium et invisibili-
um, spirituum malorum creatorum et principi-
um, et Deum esse profitebantur, ipsumque legem

Moysi dedisse asseverant; in carnali consuetudine cuiuslibet maris et feminæ, sive parentes, sive fratres, seu communes matres, aut cuiuscumque consanguinitatis vel affinitatis mulieres existant, par dicunt esse delictum. Mulieres, que inter ipsas conceipiunt, fetus interimunt: tamen dicebatur a peritoribus corum id evitari. Cum manifeste inter illas multæ conceperint, proles non comparent. Ea que dicta sunt, aliaque plura prefati quondam hæresiarache publice coram nobis, et coram venerabilibus fratribus nostris Gerardo Auxiliano archiepiscopo, Gerardo Cadurcensi, et Gosselino Tolosano presulibus in conspectu populi confessi sunt. Guarino olim archiepiscopo Bituricensi illic prædicanti, Vierna conjux Sicardi de Boyssa et de Granovillet, palam confessa est a quinquaginta religiosioribus ejusdem seclæ nocte quadam fuisse stupratam, cum ipsa eisdem, vita causa sanctioris, thoro viri spredo, se conjunxisset. Reverentibus Catholicis ad propria, sues illi repelunt antiqua voluntabra lutu.

10. *Albigenses in iisdem obstinantur.* — Hugo Autissiodorensis in Chron. ad annum MCLXXXI, narrat quibusdam miraculis de Christi Corpore, subdit: « Quamquam res ista sit abyssus multa, credit tamen tam secure quam pie potest, id esse divinitus gestum ad confutationem perfidie et fidei firmamentum: nempe illorum, quos Publicanos, vel Catharos, vel Paterinos Populicanos vocant, hæresis exercanda, que Christi abnegat sacramenta, per id tempus clam quidem pluribus in locis irrepserset, sed palam in Guascenia maxime populos occuparat. Illic namque a Catholica communione præcisi castra habent quanplurima adversus Catholicos communia, Catholicò ritu posthabito suis ad inventionibus inservientes, earumque virulentia quis potuerint toxicantes. Quocirca ad eorum retundendam vesaniam missus ab Alexandro papa vir linguae diserte Henricus, ex abbate Clarævallis episcopus Albanensis, qui prædicationis verbo militum peditumque copias undecunque contraxit, præfatosque hæreticos expugnavit; verum id frustra. Nam ut sui compotes facti sunt, se in errores pristino voluntabro revoluerunt ».

11. *Moritur Joannes Saresber. ep. Carnot.* — Ad num. 16. Robertus de Monte in Chron. tam *Joannis Saresberiensis* episcopi Carnotensis, quam *Guarinii* archiepiscopi Bituricensi mortem hoc anno collocat, eumque Baronius in Joannis morte recitanda sequitur; verum hunc chronographum viam in Chronologia tenendam raro per haec tempora bene indicare, quod forte librarisi attribuendum, sèpius monuimus. Audiendus itaque *Nangius* in Chron. qui ad annum MCLXXX habet: « Archiepiscopus Bituricensis *Guerinus* (legendum *Guarinus*) et *Joannes Carnotensis* obierunt; viri tam sapientia, quam animi strenuitale famosi; quorum *Joannes* sancti *Thomae Cantuariensis*, cuius socius fuerat, passionem descripsit ». Fuerat

Guarinus abbas *Pontiniacensis*, quo in monasterio Ordinis Cisterciensis, ubi hodie sepulchrum ejus cernitur, *Thomam Cantuariensem* excepti, et inter sanctos coluit, ac poste translatus ad archiepiscopatum Bituricense magna cum laude revit, ut videre est in Patriarchio Bituricensi. *Guarinum* an. MCLXXX demortuum confirmat *Hugo Autissiodorensis* in Chron., qui et die morsis ejus notavit, nempe xx Martii. *Joannem* vero *Saresberiensem* superiori anno vita funerum esse testantur etiam *Hugo Autissiodorensis* in Chron. et *Necrologium Josaphatense*, in quo et dies ejus emortualis, nempe vicesimus quintus Octobris notatur. Est autem monasterium Josaphatense Ordinis Benedictini, prope Carnotum situm.

12. *Vuria composuit Opera.* — *Joannes* ex Anglia Parisios prefectus anno MCLXXXVI in Scholis Parisiensibus annos fere duodecim consumpsit, ut ipsem et scribit lib. 2 Metalog. cap. 10, qui addit: « Quia nobilium liberos, qui mihi amicorum et cognatorum auxilio destituto, paupertatis mee solatianti Deo, alimenta præstabant, instruendos suscepseram, ex necessitate officii et instantia juvenum urgebar, quod audieram ad memoriam cerebro revocare ». Egregium Opus suum *de Nugis Curialium*, seu *Polycraticum* dicavit divo *Thomae Cantuariensi*, adhuc archidiacono ejusdem Ecclesiæ, regisque Anglie cancellario. Passionem ejusdem divi *Thomæ*, cuius meninæ *Nangius* loco citato, dicit se vidisse Ms. in Bibliotheca Regalis-Montis Ordinis Cisterciensis, *Casimirus Oudinus* in Supplement. de Script. Eccles. et Lupum jure merito arguit, qui testans eam haberi etiam in Bibliotheca Vaticana, ab ejus editione sibi pepercit, quando Vitam et passionem ejusdem sancti vulgo *Quadrilogum* appellatam, aliasque editam, in Belgio rursus typis dari curavit. De aliis ejus operibus legendus idem *Oudinus*. Successorem habuit *Joannes Saresberiensis Petrum Celleensem* abbatem, cuius quondam clericus fuerat, de cuius virtutibus et scientia in morte ejus agemus.

13. *Inventio corporis S. Virgilii episcopi Saltzburgensis.* — Ad num. 16 et seqq. « Eodem anno », inquit chronographus *Reicherspergensis* ad annum MCLXXXI, « revelatum Dei nulu sepulchrum B. Virgilii III kal. Martii, et ceperunt coruscare miracula ad sepulchrum ejus, et ad sepulchra aliorum beatorum pontificum in civitate Saltzburgensi », cuius vivens episcopus fuerat. *Baronius* refert partem libri miraculorum ejus editi hoc saeculo ab auctore anonymo, S. Eberhardi episcopi itidem Saltzburgensis discipulo, ex Tomo II Antiquarum Lect. *Henrici Canisii*, quem postea idem *Canisius* recensuit Tomo VI, et utробique legitur reliquias S. Virgilii revelatas fuisse hoc anno XVI kal. Martii, sed incertum, an auctor libri miraculorum vel chronographus *Reicherspergensis*, qui hoc etiam tempore vivebat, in die exprimendo errari. *Canisius* cuius verba recitat *Baronius*, ait se invenisse in Annalibus, *Virgilium*

obiisse anno *Incarnat. Domini* DCCLXXX, et Tomo ii se in eisdem Annalibus invenisse cum demortuum anno *Incarnat. Domini* DCC. Verum utroque annus Incarnationis mendose descriptus; *Virgilium* enim an. DCCLXXXIV ad Deum migrasse ibidem monstravimus. Praeterea in eodem libro, cuius verba recitat Baronius num. 17, legitur eam revelationem factam « sub Alexandre papa III, Apostolatus ipsius xxi et ultimo ». Sed locus ille etiam corruptus, legendumque XXII et ultimo. Addit idem anonymous, « regnante serenissimo principe Friderico Romanorum imp. Augusto, anno regni ejus XXXIII, et conregnante sibi filio ejus Henrico Romanorum rege glorioissimo, Otto de Mittelns-pach inclito duce Bavariae ducatum tenente »; Saltzburgum enim a Bavariae ducatu pendebat. At Fridericus, qui anno MCLII die quarta Martii renuntiatus est Germaniae rex, annoque MCLV, die XIX Junii imperator coronatus, non potuit hoc anno aut regni sui imperii annum XXXIII numerare. In eodem libro *Miraculorum Canisius* Tom. vi legit, anno regni ejus XXVIII, sed numerus ille etiam corruptus, legendumque anno regni ejus XXIX. Denique apud Baronium, loco *Otto de Wittelnspach*, legendum *Ottone de Wittelnspach*, et locus hic confirmat quod anno superiori diximus, tunc Ottomem Bavariae ducatum a Friderico imp. accipisse.

14. Moritur Eskylus monachus Claravallensis. — Anno Domini MXXXI, apud Claramvallem mortuus est venerabilis Eskylus, Danorum archiepiscopus, sumptu habitu Ordinis (nempe Cisterciensis) : qui diu manserat in Claravalle, et sibi substituerat archiepiscopum in Dacia, Absalonem nomine », inquit auctor anonymous Chronicus Claravallensis. *Absalon* vir piissimus, qui antea Roschildensis episcopus erat, cum priori dignitate Lundensem archiepiscopatum gessit, quia hoc saeculo mos induxit, ut unus plures episcopatus administraret. *Eskylus* alias Londoniae archiep. et totius Daniæ ac Suecicæ primas, de quo supra egimus, tempore schismatis Daniam et Sueciam *Alexandro III* asseruit, quia non audebant reges, quem illa regio sanguine ortus suscepisset, rejicare. Episcopos, qui infidelibus Evangelium prædicarent, creavit aliquid; reformati clerum, instruxit populum, et ditavit Ecclesiæ.

15. Iudei soviant in Anglia, sed puniuntur in Gallia. — Anno MCLXXIX, Gallia Christiano sanguine a Iudeis cruentata, currenti vero Anglia; animalista enim Mairosensis ad hunc annum scribit: « Miracula magna et multa apud Sanctum Edmundum, per beatum puerum Robertum, quem quidam Iudeus oculle crudeliter neci tradidit. Similiter apud Huntodinam de alio puer, Herbertero nomine, nova contigerunt, quem proprius pater ad stipitem impie ligavit, et in aquam, que iuxta ipsam villam decurrit, miserabiliter extinxit ». Gervasius in Chron. *Herberti* non meminit, sed de Roberto scriibil, cum hoc anno ad Pascha a Judeis

martyrizatum fuisse, subditque: « Honorifice sepultus, multis, ut fama fuit, claruit miraculis ». Huc referendum quod Guillelmus Armoricus narrat gestum hoc anno in Gallia a Philippo Augusto: « Quia Judeos odio habebat, et multas de eis in nomine Christi Jesu blasphemias audiebat, emnes debitores eorum a debitis absolvit, quinta parte totius summae fisco retenta ». Idem narrat Rigordus de Gestis Philippi Augusti pag. 9, subditque: « Iste annus potest merito vocari Jubilans; quia sicut in veteri lege in anno Jubilæi omnes possessiones libere revertabantur ad pristinos possessores, et omnia debita remittebantur: ita tanta relaxatione debitorum a Christianissimo rege facta, Christiani in regno Francie manentes perpetuam libertatem a debitis Judeorum sunt secuti ».

16. *Alphonsus VIII Infantaticum recuperat.*

Hoc anno *Alphonsus VIII* Castellæ rex regionem Castellæ, *Infantaticum* dictam, quam *Fernandus Legionis* rex patrui ejus occupabat, recuperavit: « Omnia quæ perdidera », inquit Toletanus lib. 7, cap. 48, « acquisivit, et etiam Infantaticum, quod sub dubio vertebatur ». Annus eruit ex Charta permutationis ab Alphonso rege cum Ecclesia Segoviensi facta, quam refert Colmenares in Historia sua, pag. 154. Ea dicitur data « apud Carrionem Era MCCCIX, pridie kal. Januarii, anno primo quo rex serenissimus prefatus Aldephonius Infantaticum a rege Fernando patruo suo recuperavit ». Eodem anno die nona mensis Septembris idem Alphonsus rex jam Chartas duas emiserat in favorem Ecclesie Segoviensis, recitatas a Colmenare, fol. 453, datisque, ut in eis legitur; « apud Secoviam Era MCCCIX, quinto idus Septembris, anno quinto ex quo Aldefonsus, rex serenissimus, Conciam fidei Christianæ viriliter mancipavit: anno primo, quo idem rex Aldefonsus Infantaticum a rege Fernando patruo suo acquisivit ». *Alphonsus* enim anno MCLXXVI, Conchamu, vulgo *Guenca*, Castellæ Novæ oppidum munitissimum, Mauris erupit, ut refert Joannes Paulus Martyrius in Historia ejusdem urbis, pag. 32, qui addit illud expugnatum fuisse die xxi Septemb. divo Mattheo sacra, et ob id postea ab urbe patrono electo. Ea non multo post episcopatu decorata fuit.

17. *Carthago post excidium nunquam reedificata.* — « Mausamuz rex Malsamutorum, qui fere dominabatur toti Africe, reedificare cœpit Carthaginem antiquam, adjutus ab omnibus Agarenis, qui terram illam incolunt », inquit Robertus de Monte in Chron. ad hunc Christi annum. Verum tichtius est ille rex siue fictitia illa Carthaginis reedificatio; urbs enim haec a Saracenis, ex quo Hispaniam ingressi sunt, eversa, contemptaque, ut *Tunetum* vicinum oppidum totius Africæ florentissimum celebrius redderent. Sed, uti jam monimus, Robertus de Monte de rebus in longinquis regionibus gestis male edocetus fuit. Massamuta vero idem sunt ac Musumta seu Mus-

nide positi in montibus Atlantis ad meridiem Marochii.

18. Comitatus Provinciae regno Aragonum item unitur. — In Gestis comitum Barcinonensium cap. 22 de Idelphonus Aragonum rege, et de fratre eius dicitur : « Raymundo Berengarii fratri suo inelyto juveni Provincie ducatum pro portione tribuit; qui liberalissime tenuit dum vixit, sed a quibusdam proditoribus fuit occisus die sancto Pasche, et deportatus ac tumulatus in Magaloneusi

sede anno Christi MCLXXXI. Post cujus necem Ildefonsus rex Aragonem, etc. omnem Provinciam recuperavit, ac dum vixit potenter tenuit ». Idem legitur in Chronicis Gaufridi Vosiensis pag. 326, et in Chronico Massiliensi tom. i Biblioth. Labbei. Sic Provincia cum regno Aragonie et comitatu Barcinonensi, quem a regni sui exordio *Alphon-sus seu Idelphonus* obtinebat, rursus conjuncta fuit.

LUCII III ANNUS 1. — CHRISTI 1182.

---

1. Lucius III, cognita causa Scotos ab excommunicatione et interdicto absolvit. — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus octagesimus secundus, Indictione decima quinta, quo contigit, ut Willelmus rex Scotie excommunicatus a Rogerio archiepiscopo Eboracensi, eo defuncto, legationem miserit ad Lucium papam pro absolutione ab excommunicatione. Quæ autem hæc secula sint, ita narrat Rogerius in Annales Anglorum : « Eodem anno ad instantiam nuntiorum regis Scotie, videlicet Jocelini Glasuenensis episc., et Arnaldi abl., de Melros, et Osberti abbatis de Kefron, et Walteri prioris S. Columbae de Insula, Lucius papa Tertius absolvit Willelmum regem Scotie a sententia excommunicationis, et regnum suum ab interdicto, Romæ in Lateranensi palatio, coram cardinalibus suis, scilicet Petro de Pavia episcopo Tusculanensi, et episcopo Preneste, et Alberto cancellario, et Hyacintho, et Hugozum, et Petro de Bova, et magistro Viviano, et Rainero Magno, et Chichecapel, et Rainero Parvo, et Hadesrun, et Ardewino, et Matthio Andegavensi. Et postea tradidit litteras absolutionis sue præfatis nuntiis regis Scotie in hac forma :

2. « Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus episcopis, abbatibus, clero et populo per Scotiam constituto, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum regibus tanquam præcellentibus Apostolis statuerit deferendum, dignum est et consonum rationi, ut eos tanquam filios charissimos propensius honoremus, et in devotione beati Petri et sacrosancte R. E. amnuendo justis illorum desideriis,

attendamus. Accepimus autem, quod cum charissimus in Christo filius noster Willelmus, illustris, rex Scotorum, electioni et consecrationi venerabilis fratris nostri Joannis episcopi inexorabiliter obviaret obtentu litterarum sanæ recordationis Alexandri pape prædecessoris nostri, bona memoria Rogerus Eboracensis archiepiscopus et jam episcopus dictus in eum ei regnum et quosdam de regno sententiam excommunicationis promulgaverunt. Ceterum venerabilis frater noster Jocelius Glasuenensis episcopus, et dilecti filii Arnaldus de Melros, et Osbertus Kalkensis (Kaleensis) abbates, et Walterus prior S. Columbae de Insula, propter hoc ad Sedem Apostolicam accedentes, sua nobis assertione monstrarunt, quod archiepiscopus excommunicationis in regem, et interdicti in regnum, et episcopus jam dictus in quosdam de regno excommunicationis sententiæ protulerunt, quam ex multiplici ratione retractandam fore, et rationabiliter coram nobis et fratribus ostenderunt. Iude utique fuit, quod prefato regi tanquam charissimo in Christo filio deferentes, omnem sententiam jam dicti episcopi pro prefata causa in eum vel suos vel regnum prolatani, de communī consilio fratrum auctoritate Apostolica relaxavimus, et statim illum et suos excommunicatione, et regnum interdicto ex prescripta sententia nostra non teneri. Quocirca universitati vestra per Apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus ei tanquam regi Catholicæ et habenti communio-nem Apostolice Sedis participare minime dubile-tis, sed in omnibus honorem congruum impenda-tis. Quanto enī certiores sumus de sinceritate de-

votionis illius Ecclesiae et personis Ecclesiasticis regni sui; tanto amplius eum volumus in omnibus, in quibus secundum Deum possumus, honoriari. Datum Veletra decimo sexto kal. Aprilis ». Porro non fuit ista absolutio ejusmodi, ut causæ prejudicaret, ad quam cognoscendam idem Lucius papa legationem in Scotiam misit, de qua ista Rogerius hoc anno habet :

3. « Eodem anno Rolandus electus Dolensis, Romanae Ecclesie subdiaconus, venit in Angliam ex parte papæ Lucii ad pacem faciendam inter regem Scotiæ, et Joannem episcopum S. Andreæ, et perrexit ad regem Scotorum una cum Selvano abbatे Rievallensi collega suo : et diutissime tractaverunt cum illo de pace facienda inter illum et Joannem episcopum S. Andreæ, ad quorum instantiam convenit in hunc modum inter regem, et prædictum episcopum, quod Hugo abjuraret episcopatum S. Andreæ, et Joannes episcopus cumdem episcopatum quietum clamaret a calunnia ipsius, et loco illius haberet episcopatum de Dunkelden, et omnes redditus quos ipse ante electionem suam habebat, et cancellarium regis, et quadraginta marcatas redditus de episcopatu S. Andreæ in vita sua. Hugo tamen, cum requisitus esset a domino suo rege Scotie, quod abjurasset episcopatum S. Andreæ, respondit se malle suscipere iudicium in Romana curia, quam sic abjurare episcopatum, ad quem ipse fuerat consecratus. Et statim litteras, quas Joannes episcopus contra eum a Romano Pontifice impetraverat, arguit falsitatem et appellavit ad Romanum Pontificem, etc. Subiecti idem litteras legatorum ad Lucium papam eo argumento datas. Sed ad res Orientis,

4. *Maronitæ ad Ecclesiam reversi.* — Contigit hoc eodem tempore (ut qui aderat Willelmus Tyrius¹ docet) Maronitarum hereticorum ad Catholicam fidem accessio, de quibus haec ipse :

« Interea dum regnum pace a Saladi bello, ut prædictimus, ganderet temporali, natio quedam Syrorum in Phoenica provincia circa juga Libani iuxta urbem Bibliensem habitans, plurimam circa sui statum passa est mutationem. Nam cum per annos paue quingentos enijsdam Maronis heresiarchæ errorum fuisse securi, ita ut ab eo dicerentur Maronite et ab Ecclesia fidelium sequestrati, seorsum sacramenta conficerent sua, divina inspiratione ad eos redentes, languore deposito, ad patriarcham Antiochenum Haimericum, qui tertius Latinorum nunc eidem pravest Ecclesie, accesserunt, et abjurato errore, quo diu periculose nimis detenti fuerant, ad unitatem Ecclesie Catholice reversi sunt, fidem orthodoxam suscipientes, parati Romanae Ecclesie traditiones cum omni veneratione amplecti et observare. Erat autem hujus populi turba non modica, sed quadraginta milium dicebatur excedere quantitatem, qui per Bibliensem, Botriensem, et Tripolitanum episcopa-

tus juga Libani, et montis devixa (ut prodiximus) inhabitabant: erantque viri fortes et in armis strenui, nostris in majoribus negotiis, quæ cum hostibus habebant frequentissima, valde nitiles. Unde et de eorum conversione ad fidei sinceritatem maxima nostris accessit lætitia. Maronis autem error, et sequacium ejus est, et fuit (sicut ex sexta Synodo legitur, quæ contra eos lata esse dignoscitur, et in qua damnationis sententiam pertulerunt) quod in Domino nostro Iesu Christo una tantum sit et fuerit ab initio et voluntas et operatio. Cui articulo ab Orthodoxorum Ecclesia reprobato multa alia perniciosa nimis, postquam a cœtu fidelium segregati sunt, abjecerunt. Super quibus omnibus ducti penitendum (ut prædictimus), ad Ecclesiam redierunt Catholicam una cum patriarcha suo et episcopis nonnullis, qui eos sicut prius in impietate praecesserant, ita ad veritatem redeuntibus plium ducatum præstilerunt ». Haec tenus Tyrius archiepiscopus.

Porro hi se a vice Syriæ, Maronia, Maronitas, sive a S. Marone abbe ante cognitum Maronem Monothelitam contendunt esse denominatos; ex hocque fieri, ut nomen hoc suum, ipsorum detestantes errorem, retinere mordicus perseverent. Post haec autem eorum patriarcha sub Innocentio papa Tertio venit ad Lateranense Concilium, ubi plenissime res spectantes ad fidem Catholicam, ritusque sacros educti, suos eosdem sequi voluit; siue persisterunt immobiles in sancta fide Catholica, licet semper agitati infidelium pressuris, ut litteræ illorum ad Leonem Decimum reddite, quæ extant, aperte testantur.

5. *Laborantis S. R. E. cardinalis scripta.* — Hoc eodem anno suam elaborantissimam canonum Collectionem edidit Laborans (ita enim proprio nomine dictus) S. R. E. cardinalis presbyter tituli S. Marie trans Tiberim, prius autem diaconus card. S. Marie in Porticu; nam in fine ista leguntur : « Opus explicit Laborantis ad Petrum presolem Pamplona ». Et paulo post : « Annus hoc opus dedit integer ab illius inceptione vice-simus, Christi vero millesimus centesimus octogesimus secundus et ultimus dies Aprilis ». Fuit iste (ut apparet ex aliis ejus lucubrationibus) litteris philosophicis atque theologicis apprime ex cultus. Ex talenij ejus opus ad Majoren, magnum Siciliæ anniviratum, de justi justificatione rationibus, id ipso ab eo exposcente, opus quadripartitum. Huius opus de vera libertate, ad Hugonem Panormitanum archiepiscopum, idemque tripartitum. Insuper Epistolam ad Hugonem (puto eundem) contra Sabellianos rursum reviviscentes. Aliam quoque repperit scripsisse Epistolam ad Vivianum S. R. E. cardinali presbyterum tituli S. Stephani in Monte Celio, de Appellationibus. Puto hunc illum esse Vivianum, qui in causa sancti martyris Thomæ finetus est legatione ab Alexandro Rom. Pontifice. At diserta illa Epistola hanc integra legitur, sed interusa. Continet has

Wl. Tyr. 1. 22. c. 8.

omnes Laborantis lucubrationes Codex membranaceus Basilicae Sancti-Petri in Urbe.

6. *Nativitas S. Francisci Assisi.* — Hoc item anno nascitur Assisi in Umbria S. Franciscus. Testatur id ex antiquioribus Alberlus abbas Stadenensis, auctor his temporibus proximus, quo suo Chronico habet ista: « Anno Domini millesimo centesimo octagesimo secundo, puer Franciscus natus est in civitate Assisii, patre Petro de Bernardone ». Haec ipse. Affirmant idipsum praeferentes, etiam

recentiores. Ita plane Deus Ecclesiam suam in determinis declinantem ac collabentem jam depravata morum disciplina, ad erigendam eam, in conflorio divini Spiritus Apostolicum hunc formavit hominem, qui mundi contemptum ac paupertatem non affectu tantum (quod ad sanctorum Patrum imitationem sufficere potuisse) sed effectum etiam prosecutus est. At de eo inferius sequenti Tomo dicendum.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6675. — Anno Æra Hispan. 1220. — Anno Hegire 578, inchoato die 6 Mii., Fer. 5. — Iesu Christi 1182.

— Lucii III papa 2. — Friderici Ænobarbi reg. 31, imp. 28. Alexii Comneni imp. 3.

1. *Controversia de archiepiscopo Dolensi revivisit.* — Ad num. 3. Robertus de Monte in Chron. ad annum MCLXXVII loquitur de *Roland* electo archiepiscopo Dolensi, atque: « In festivitate S. Martini, canonici Dolenses elegerunt in archiepiscopum Rolandum, decanum Abrincensem, virum religiosum et litteratum. Cui electioni interfuerunt Henricus Bajocensis, et Richardus Abrincensis, episcopi, et Robertus de Monte (qui haec scribit), et multi viri religiosi ». Mentionem facit Rolandi electi Dolensis Baronius ex Rogerio Hovedeno, et ex utriusque scriptoris verbis intelligimus veterem controversiam inter Turonensem archiepiscopum et Dolensem episcopum, qui metropolitani titulum sibi deberi contendebat, renovatam fuisse. *Ludovicus VII*, Francie rex, Turonensis archiepiscopi causam usque ad mortem tuitus est; Stephanus enim Tornacensis in Epistola XXXIX ad Guillelmum Rhenensem archiepiscopum data, inquit: « De Dolensium autem causa, quæ auctoritate sanctæ Romanae Ecclesiae sopita est, miratur admodum dominus rex et eam moveri sic movetur, ut non toleret promoveri. Satagat, obsecro, paternitas vestra, ut Ecclesia Turonensis, quæ usque ad senectudem sanctissimi regis nostri (nempe Ludovici VII, qui *Pii* cognomen tulit) super hac quæstione tranquillitatem habuit et quietem, quasi extremis diebus ejus non amittat, quam haec tenus habuit dignitatem ». Hea Epistola anno MCLXXIX data, cum dicat Stephanus se *Turonensem archiepiscopum ad sacrum Concilium enitem* (nempe Laleranense), Parisiis vidisse.

2. *Philippus rex conatus Dolensis episcopi obstat.* — Magno animorum astu *Bartholomaeus Turonensis*, et *Rolandus Dolensis* archiepiscopi Romie de jure metropolitico contendenterunt; nolebat enim Dolensis ejus suffraganeus haberi, seque ex veteri Privilegio totius Minoris Britannia archiepiscopum et primatem esse jactitahat. Contra vero Turonensis, et cum et ceteros ejusdem provinciae episcopos inter suos connumerabat. Turonensi favebat *Philippus Augustus*, ejusque causam, et in scholis Parisiensibus, et in conventibus praelatorum agitari et dissentiri voluerat. Dolensi tamen suffragabantur omnes proceres Britannici seu Armorici et nonnulli Anglicani principes. Quid in ea gestum sit ante Alexandri III obitum, incomperit; sed eo demortuo, *Philippus Augustus* scriptis *Lucio III* Epistola ordine cvi inter Epistolam Stephani Tornacensis, quia ipse eam regis nomine exaravit. Pontifex archiepiscopum Turonensem Romanum vocarat, et in partes Dolensis episcopi valde propendebat; sed nolebat rex, ut Turonensis iter illud susiceret et injuriam sibi factam putabat, si primatus Ecclesie Turonensis laderetur: « Quod si forte », inquit rex in ea Epistola, « quod non credimus, inexorabilem vos invenerimus, usque ad congruum tempus, quo Dominus pacem et quietem regno nostro dare voluerit, archiepiscopo nostro Turonensi dilationes indulget benignitas vestra, quoniam propter necessarias regno nostro causas cum retinuimus. Primo, propter difficultiam quam cum comite Flandrie (nempe Philippo), guerram habemus. Secundo,

proper motus plusquam civiles, qui in provincia Britanniae insurgnunt inter principes ejusdem provinciae et regis Anglorum filios. Tertio, proper proximum colloqui terminum, quod cum imperatore post Pascha, Deo volente, sumus habituri, in quibus omnis ipsius archiepiscopi industria, praesentia, consilio et auxilio indigenus, etc. »

3. *Lucius III in eum propendet.* — Cum vero *Lucius III* causas dilationis nullas accepere vellet, sequit causam, que inter episcopos de primatu verberatur, judicatum minatus esset, juvenis rex, extra cojus regnum Minor Britannia erat, integratem regni sui nova illa institutione minui existimans, alteram Lucio III Epistolam ordine cum inter Epistolas Stephani Tornacensis ira excedens dedit : « Usque ad animam nostram pertinet gladius iste, ut exhaeredati clamemus, plangamus nudati, contempti et abjecti a vobis ultionem quandoque Dei et hominum expectemus, etc. Et sicut antiquis temporibus occasione dissensionis hujus multorum sanguinis effusus est, ita et diebus nostris, nisi per industram vestram venienti morbo citius occurratur, clades communis, et generalis strages inter Francos et Britones poterit susciliari ». Scripsit in eamdem rem ad *dominum Octavianum* in curia Romana potentissimum Epistolam ordine cix, et malum quod ex hujus cause disceptatione accidere poterit, totum amolitur, et in papam ejusque consilium refundit. Denique *Guillelmus Rhemensis* archiepiscopus *Philippi regis* affinis scripsit ad *Magistrum Meliorem cardinalem*, significavitque : « Quia si dominus papa contra *Turonensem Ecclesiam* processerit in facto isto, dominus rex et omnes barones ejus indignatione, ira et odio plusquam credi potest animali et armati, abjecla paulisper reverentia, quam Ecclesia Romana debent, nova et periculosa consilia tractare cogentur ». Ea Epistola ordine est ex inter Epistolas Stephani Tornacensis.

4. *Epoche Epistola a Philippo rege ad Lucium III dat.* — Nunc inquirendum tempus, quo haec omnes litterae date. Et quidem quoad priores non dubito, quin enrenti anno scriptae fuerint; chronographus enim Aquincinctinus ad annum MCLXXXI ait : « *Philippus puer rex Francorum, et Philippus comes Flandriensis, post festivitatem Omnim Sanctorum, instanti hincime, que in isto anno et hoc mense nimis extitit pluviosa, inter se dissentient, et cum ipsis omnes priores Francorum* ». Hoc vero anno habet : « Post Pascha Heinricus rex Anglorum senior, mari transitio, in Normanniam venit : nam filii ejus, sicut supra dimisimus, Heinricus rex et Richardus dux regi Francorum contra comitem Flandriarum auxilium ferentur. Dux autem Burgundie et comitissa Campanie, soror regis, quondam uxor Heinrici comitis, Philippo comiti associati debellabant regem (nempe Francie). *Guillelmus vero Rhemensis* archiep., et comes Blesensis Theobaldus, regis avunculi, reformanda paci intendebant. Ig-

tur transactis induciis inter regem et comitem, pax non sperabatur, sed bellum. Ex insperato tamen Heinrici senio rex Anglorum, et *Philippus rex Francorum*, *Philipus etiam comes Flandriarum*, mediante Heinrico Albanensi episcopo, Apostolicae Sedis legato, cum archiep. ep. abbatibus et Francorum proceribus, inter Crispium, et civitatem Silvanectensem, et nuntiis pacis intercurrentibus, pax inter eos firma firmatur. Nunquam nostra aetate audivimus tantum belli incendium tam parva pacis scintillo extinctum ». Pacem hoc anno sanctam fuisse produnt etiam *Gaufredus prior Vosiensis* pag. 330 et *Annales Mailrosensis*, et tamen prima illa Epistola ad *Lucium III* data, quando bellum in Gallia ferrebat.

5. *Hec controversia duravit usque ad Innocentium III.* — Hoc pariter anno *Philippus rex ad Octavianum*, qui tunc erat Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, scripsit ; cum Epistola data sit *domino Octaviano*, isque, testibus Ciaconio et Oldino, in prima creatione cardinalium mense Decembri facta, diaconus cardinalis tit. SS. Sergii et Bacchi renuntiatus sit, creatus postea episcopus cardinalis Ostiensis et Velerius. Cum vero *Magister Melior* presbyter cardinalis SS. Joannis et Pauli lit. Pamphili in secunda creatione anno MCLXXXIV, juxta Omphrium et Baronium eo anno, dictus sit, ante eum annum *Guillelmus Rhemensis* archiep. ad eum non scripsit. *Rolandus*, electus archiep. Dolensis, quem *Hovedenus* pag. 617, et ex eo *Baronius*, testatur venisse hoc anno in Angliam cum *Selyano* abbe ad pacem faciendam inter regem *Scolias* et *Joannem* episcopum *Saneti-Andreae*, a *Lucio III*, in secunda cardinalium creatione, factus est etiam diaconus cardinalis S. Maria in Portien, isque non *Senensis*, ut putavit *Omphrius*, sed *Armoricus* fuit, sicuti *Magister Melior*, ut colligo ex Epistola tanta *Guillelmi* archiep. Rhemensis ad *Magistrum Meliorem*, in qua orat et consultit, « ne propter Envicem personæ illius, que tibi natione coniuncta est », pacem turbari permittas. Quare *M. Melior* et *Rolandus* Galli extitere, et in minori Britannia nati sunt. Sed, ut redeam ad *Lucium III*, cum prudenter esset, ac pacem Ecclesiæ turbalam nolle, causam que vertebarum inter *Turonensem* et *Dolensem*, que adhuc anno MCLXXXIV agitabatur, ut ex mox dictis liquet, in lectionem reliquit, sicuti et ejus successors usque ad *Innocentium III*, qui anno MECXIX, ut videre est apud *Spondanum* eo anno num. 10, sententiam pro *Turonensi* dixit, et hui, que medio circiter seculo nono cori, finem imposuit.

6. *Mortalitas Romæ sevit.* — « *Romæ* », inquit *Gaufredus prior Vosiensis* pag. 331, mortalitas populum multum prostravit. Petrus legatus kalend. Augusti apud Ostiam praesente papa *Lucio* decessit, et in cenobio, quod vocatur *Fossa-Nova*, tomulator. Ille dedit S. Martiali xx marcas argenti, et atque electus marchepiscopum Bituricensem. Plures quoque de curia clerici obierunt. Petrus iste

praermissus in patriarchio Bituricensi, et a San-Marthanis in Archiep. Bituricensibus, qui tamen id intelligere poterant ex Chronico Alberici a se landati, in quo ad annum mxcvi legitur : « Civitate Biturigas post Petrum episcopum Guarini successorem, erat archiepiscopus, vir nobilis et religiosus Henricus (cognominatus de Sulaco, Gallice *de Sully*). Iujns frater Odo cantor Bituricensis in episcopum Parisiensem post Mauricium eligitur (de Mauricio et Odone infra sermo erit). Erant hi duo fratres Aegidii de Sorillejo, nepotes magni Theobaldi comitis ».

7. *Et fames in universa Italia.* — Dum Romae mortalitas, in reliqua Italia fames grassatur; anonymus enim Castrensis in Chron. ad hunc annum scribit : « Tribus diebus infra Octavam Epiphoniae tam maxima venti procella deservit per totam Italiam, quod homines plures et bestias interficit, arbores exaruit et herbas ad radices destruxit. A quinque annis et infra fames fuit tam valida per totam Italiam, quod diversis partibus saeva tritici pro auri uncia non poterat inveniri, et omnium frugum terra sterilitas maxima, et plures homines prae nimia fame herbas comedentes agrestes desperierunt ». Famem hanc praenuntiaverat anno superiori prophetissa de qua Baronius anno mclxxx, num. 2, refert ex Roberto de Monte in Chron. haec verba : « Praeterea constanter asseruit, quod in sequenti anno ab illo maxima fames ingrueret, et quod ex corruptione aeris innumerablem hominum multitudinem moritura esset », que verba etiam demonstrant eam feminam, non anno mclxxx, ut habet Baronius, sed anno mxxxvi, ut supra ostendimus, Rome innotuisse. Ad hanc rem facit quod chronographus Aquicinctinus, hoc anno scribit : « Luna mensis Augusti, et in accessu et in discessu nimis extitit pluviosa, et admodum frigida, quae magna incommoditatem per molla generavit loca. Nam segetes humidae in horreis sunt reconditae, feuum vix potuit colligi et vini maturitas et collectio tardius provenit ».

8. *Judei e Gallia pelluntur.* — Hoc anno Philippus Augustus omnes Judeos de regno suo ejeicit, et « possessiones eorum refinuit fisco », inquit Guillelmus Armoricus de Gestis Philippi Aug. Franciae regis, quod fusi narrat Rigordus in Gestis ejusdem pag. 9. Anno, inquit, Dom. Incarnat. mclxxxii, mense Aprili, qui ab ipsis Judeis dicitur Nisan, exiit edictum a serenissimo rege Philippo Augusto, quod omnes Judei de regno suo, usque ad sequens festum S. Joannis Baptiste ad execundum parati essent, data eis lictentia, ut omnem suam suppellectilem venderent, « reservatis sibi et successoribus suis Francorum regibus possessionibus, videlicet dominibus, agris, vineis, granchiis (id est, *grangiis*, utrumque enim dicitur, ut patet ex Glossario Ducangii), torcularibus et hujusmodi. Quo auditio, perfidi Judei quidam ex ipsiis regenerati ex aqua et Spiritu sancto, conversi sunt ad Dominum ». Alii in perfidia sua permane-

entes enim non possent principes, archiepiscopos et episcopos pecunia et promissionibus allucere, « regis iussa complice satagentes, res suas mobiles sub mira festinatione vendiderunt; possessiones enim omnes ad fiscum regis sunt devolute. Igitur Judaei, venditi rebus suis, pretium habentes pro viatico, egressi sunt cum uxoribus et filiis, et universo comitatu suo, anno Domini supradicto mclxxxii, mense Julii ». Idem tamen rex anno postea mxcviii, eodem *contra omnium hominum opinionem* Parisios reduxit, inquit Rigordus ad enim Christi annum.

9. *Audronicus de imperio Orientis usurpando cogitat.* — Alexius imperator Constantinopolitanus adhuc puer male instituebat, et ex cognatis ejus ac amicis alii *Maria* imperatricis amore flagabant, alii fiscum depopulabant et omnia confusa erant, « dum summus quisque negotium agit, et alteri adversatur », inquit Nicetas Choniata. Alii *Protosebastum* suspectum habebant, alii *Protovestiarum* Alexium Comnenum Manuels patrem, qui pueri imperatoris matrem sibi conciliarat, caeterosque omnes auctoritate vincebat. Parte alia *Comnenus Audronicus* imperatoris Manuels patruelis, qui ab eo in exilium missus fuerat, cum *Manuelis* obitum et palatina dissidia accepisset, de imperio usurpando cogitavit, indeque crebras litteras ad Alexium imp. nepotem, et ad patriarcham Constantinop. *Theodosium*, ac caeleros, « in quibus aliqua scintilla amoris erga Mannelem defunctum apparebat, mittit, in quibus se indignari simulabat, quod res imperii eo in statu versarentur. Cumque omnes in suam sententiam pertraxisset, Constantinopolim venit, et ubique honorificentissime exceptus est. Tandem, ut rem paucis absolvam, Byzantii popularis sedatio excitatur, et « imperatoris milites mensis Maii die vii, Indictione xv, Joannis theologi aedem occupant, pugna magna committitur, ægreque pax auctoritate Theodosii patriarche Constantinop. restituitur. Is postea a *Protosebasto* pellitur. « Non lamen successit negotium », inquit Nicetas, « tum quod nihil in eo reperiebatur, propter quod pellendum esset; tum quod domina et alii plurimi, atque adeo omnes fere imperatoris consanguinei, virum illum summpere venerabantur ». Quare ut patriarcha in pristinam sedem reponeretur, *Protosebastus* assentit coactus fuit. Haec summarie ex Niceta Choniata. Constantinopoli Graeci in Latinos stetivint, ut dicitur anno seq. num. 11.

10. *Error Willhelmi Tyrii in narratione conversionis Maronitarum.* — Ad num. 4. Jam suo loco monstravimus quantum Willhelmus Tyrius deceptus fuerit, imo et quanto odio erga equites Jerosolymitanos flagraverit, dum scripsit eos sub patrocinio sancti Joannis Eleemosynarii institutos fuisse et dein cum divitiis crevere, *sanctum Joannem Baptistam* in locum ejus subrogasse; hic vero nobis ostendendum, quantum peccaverit Monothelismum universæ Maronitarum

nationi attribuendo. Ejus verba a Baronio recitata in summari contraho. Ait itaque Maronitas *cum per annos paene quingentos* cuius-dam Maronis haeresiarum errorem fuisse senti, *ita ut ab eo dicerentur Maronite*, ad eorū redeuntes, *ad patriarcham Antiochenum Hainericūm, qui tertius Latinorum nunc eidem praevest Ecclesie, accessisse, et ad unitatem Ecclesie Catholice reversos esse.* Fuisse autem hujus populi turbam non modicam, *sed quinquaginta millioni* dictam esse excedere quantitatē. « Maronis autem error et sequacium ejus est, et fuit (sic! VI Synodo legitur, quae contra eos Iata esse dignoscitur, et in qua damnationis sententiam pertulerunt) quod in Domino nostro I. C. una tantum sit et fuerit ab initio, et voluntas et operatio. Cui articulo multa alia perniciose nimis adjecerunt. Super quibus omnibus ducti pœnitidine ad Ecclesiam redierunt Catholiceam una cum patriarcha suo et episcopis nonnullis ». Haec Willelmus Tyrius.

11. Tyrus traditiones fabulosas quandoque amplexus est. — Verum Tyrus in scribenda sua Historia plura decerpit ex Annalibus Eutychii patriarche Alexandrini, in quibus minime accuratus fuit; imo multa fabulosa habet, variaque asserit que a veritate multum aberrant. Secundum se esse Eutychium ipsem fatetur in Praefatione stiorum Operum: « Arabica exemplaria ministrante (nempe Amalrico Jerosolymorum rege) aham Historiam a tempore seductionis Mahumeth usque in hunc annum, qui est nobis ab Incarnatione Domini MCLXXXIV, per annos quingentos septuaginta de currentem conscripsimus, auctorem maxime sequuti virum venerabilem Seith filium Patricii Alexandrinum patriarcham », dictum etiam Eutychium medium insignem, et patriarcham Alexandrinum mortuum anno CMXL, quo cum obiisse diximus. Cuius integrō Annales cum Seldeni Praefatione notisque Arabicē et Latine in lucem protulit Pocockius Oxoni. Haec Tyrii Historia perit, sed de ea quæ extat, seu de Historia Belli Sacri haec subjicit: « In hac vero nullam aut Græcam aut Arabicā habentes preduecent Scripturam, solis traditionibus instructi, exceptis paucis que ipsi oculata fide conspeximus, narrationis seriem ordinavimus ». Verum traditiones quas secutus est, non raro errori obnoxiae fuere, constatque etiam cum Eutychio fabularum pleno siepe adhaesisse. Certe Fanstus Naironus in Dissert. de Origine ac religione Maronitarum numeri. 49 et seqq. haec verba ex Eutychio profert, prout extant in textu Arabicō: « Fuit tempore Mauritii imp. Romanorum, monachus quidam nomine Maron, qui asseruit bonino nostro I.G. duas esse naturas, et voluntatem unam, operationem, et personam unam, fidemque hominum corripuit. Maxima autem errorum, qui doctrinam ipsius ampli, et se discipulis illi præbentes, eandem profesi sunt, pars erant, incole urbis Ihamah, et Kenersim et Awsem, cum Romanorum hoc est Graecorum, qui sub Romano erant

imperio) nonnullis, appellative sunt ejus asseclæ qui idem cum ipso assererent, Maronitæ nomine ab ipso Marone deducto, mortuoque ipso monasterium ibi extruxerunt et vocarunt monasterium Maronis, ejusque fidem professi sunt».

12. Annales Eutychii fabulis referti. — Verum haec Mauriti, neque enim sub Mauriti, neque sub Phocæ, qui cum proxime secutus est, imperio error de unica tantum voluntate et operatione Christi adhuc excogitus fuerat, sed Heraclio dantaxat imperante, ut omnibus notum, e tenebris prodit. Neque etiam monasterium, de quo Eutychius loquitur, fuit ibi exstructum post obitum hujus Maronis; quippe quod jam stabat ducentis fere ante annis, eratque divo Maroni abbati dicatum; quod etiam colligit Naironus ex Procopio Cæsarensi, qui lib. 5 de Ædificiis Justiniani imperatoris memorat præcipue illa Phoenicie, ac supra Apameam (quæ est Ihamah) additum: « Pauperum hospitium S. Romani reparavit, et mania B. Maronis ». Certum est autem Justinianum anno DLXV vivere desiisse, et Mauritium, an. DLXXXII creatum imperatorem, e vita migrasse an. DCI. Quare cum imperante Justiniano monasterium S. Maronis instaurandum fierit, tunc antiquissimum fuisse oportet. Quod confirmatur ex Actis V generalis Synodi anno MLI coactis sub imperio ejusdem Justiniani, cui interfuerunt legati monasterii S. Maronis, eratque tunc celeberrimum, et caput monasteriorum totius Syriae secunda, ut ejusdem Synodi Acta declarant. Imo hunc Maroæ ostendimus fuisse monachum ipsiusmet monasteri, de quo agitur, ubi proprio nomini, quod erat Joannes, nomen Maronis superinduxit, accepitque ex nomine monasterii beati Maronis abbatis. Verum haec fabula jam fusa a nobis anno DCXXXV confutata.

13. Aliqui Maronitæ fiant heretici. — Reliquum est, ut hic refellamus quæ Baroniūs ex Tyro de conversione totius gentis Maronitarum ad fidem Catholicam in medium profert. Verum itaque est heresim Monotheistarum intra montem Libanum manasse, et patriarcham ipsum venenum illud hausisse, ut anno MCLIX late narravimus, sed haec circa initium hujus saeculi contigere tempore Thomas Ihamanite episcopi Ksartabensis, ut loco citato diximus.

14. Ab Haymerico Antiochiae patriarcha hoc anno Ecclesie reconciliatur. Post haec et alia a nobis eodem anno MCLIX narrata Maronite patriarcham Catholicum elegerunt, quo ab hereticis interfecto, cum varie, uti habet idem Naironus, inter Maronitas insurrexiscent divisiones pro eligendo patriarcha accurrit Haymericus Latinorum patriarcha Antiochenus; cumque illos sedasset, eos qui schisma invexerant vel secuti fuerant, ad obedientiam reduxit, et auctoritate summi Pontificis a vinculo excommunicationis, quam ob patratum in patriarcham immane delictum incurserant, absolvit: et post haec Maronitæ ad electionem

novi patriarchae integerrimae fidei, unauniter devenerunt. Sic enim legitur in corumdenu Chronicu : « Extinxit illud venenum Haymericus bone memoriae. Objurgavit eos palam apertis verbis, obedierunt ei, et a Romanæ Sede benedictionem eis mittendam curavit, et elegerunt sibi patriarcham, qui habitavit in Ecclesia beate Virginis in Habil (quod est Libani oppidum). Observabat, quidquid erat in Evangelio, erat in exponente peritus, ac varia de fide carmina componebat ». Neque damnata, immo confirmata ac stabilita fuit tides Maronis : « Et firmi steterunt in fide Maronis, et superbi humiliati sunt, et adversari pacem inierunt ». Quam fidem Maronite in praefata reconciliatione cum predicasent coram Haymerico, nihil penitus adversus illam opposuisse legitur, indeque evidenter concluditur Maronis sententiam nec leviter Monothelismum redolevisse. Cum Tyrius accepisset Maronitas schismatis Thomæ sectatores, errores abjurasse apud Haymericum, et cum patriarcha pace facta Romanam fidem professos, opinatus est Maronitas omnes in Monolhefitarum errore jamdiu fuisse, et toti attribuit, quod pars una minus spectata et perduellis fecerat, nisi forte deceptus fuerit ab aliquo ex Maronitis, qui schismati Thomæ adhaerant. Cæterum inexcusabilis est in eo quod tradit collectam esse contra eos sextam generalem Synodus, et damnatum in ea Maronem, cum ne verbum quidem de eo in ea Synodo extet.

45. *Quod de tota natione Tyrius male intellexit.* — Praeterea quomodo scribere potuit Tyrius a quingentis annis Maronitas Monothelitas fuisse, cum David archiepiscopus (qui floruit anno Alexandri **cccclx**, absoluto in autumno anni Christi **mlx**, ut legitur in Epistola abbatis Joseph, missa eodem anno ad praefatum David, qua cum rogat, ut ex Syriaco Arabici juris faceret Ecclesiasticas Orientalium Syrorum Constitutiones) capite primo ejusdem textus asserat Maronitas duas in

Christo voluntates admittere : Graeci concordant cum Maronitis, inquit, in prolatione duarum voluntatum et Maronite asserunt duas voluntates consequentes duas substantias, divinam et humanam : quo pacto igitur Tyrius hoc anno scribere potuit, eos per annos fere quingentos haereticos fuisse. Verum quidem est quosdam ex Maronitis, dum inter se divisi essent, in Cyprus insulam pervassisse, et multos corrupisse ; sed ea re nibil aliud efficitur nisi plures Maronitas haereticos fuisse, sicuti ex eo quod multi Calvinistæ ex Galliis et Germania prodierint, non sequitur utramque nationem non esse Catholicam. Quod autem in Maronitarum libris aliqua reperiantur haereses præsertimque de unica in Christo natura et voluntate, id contigit Jacobitarum dolo, qui cum eadem qua Maronite lingua utantur Syriaca, ad haec usque tempora horum Codices corruptentes, pravos eorum errores inter Maronitas curarunt diffundere, uti scripsit Petrus patriarcha Maronitarum ad Antonium Caraffam S. R. E. cardinalem litteris anno **Mdlxxviii** die **xxv** Augusti datis, et a Nâirono citato num. 77 relatis : « Et quia, frater mi, erit aliquis, qui vobis scribet, in nostris libris invenisse aliqua verba sanctam Ecclesiam oppugnantia, nos non recipimus, nisi quod recipit sancta Ecclesia, et quod inventur in exemplaribus potuerunt ingredi et immisceri in illis (sc. libris Maronitarum) nonnulla ex Codicibus nationum, que sunt circa nos per multum tempus. Frater mi, omnem deponas suspitionem de rectitudine nostra; ab antiquo fundati sumus in fide sanctæ Ecclesie Apostolice Romanae, quam semper sumus amplexi, et nequaquam vobiscum tantum ore loquimur, sed ore simul ac corde, et Deus de hoc sit testis ». Maneat itaque Tyrium et plerosque ex recentioribus scriptoribus qui ei nimis facile fidem adhibuere, in narrando reditu aliquorum Maronitarum ad Ecclesiam Romanam valde halucinatos esse.

Ecclesiam Sanctæ-Marie Montis-Regalis dictam, auxerit in metropolim, subjeceritque ei Catanensem episcopatum, cui et postea additus episcopatus Syracusanus. Extat adhuc de his ejusdem Lucii pape Diploma, subscriptione munitione decem et septem cardinalium, ubi et de imparlito pallio ab Apostolica Sede fit mentio, et aliis ad haec spectantibus, de quibus omnibus est locuples scripta historia, de qua superius in Alexandro papa mentio facta est. Hoc eodem anno Lucius papa dissensiones inter Scotia episcopos componere laboravit: quibus autem conditionibus, Rogerius in Annalibus ita describit: « Eodem anno Joannes et Hugo episcopi, de quibus mentionem feceramus, Velle-trem (Velitras) venerunt ad audienciam papæ Lucii, et uteisque illorum proposuit coram domino papa, et universis cardinalibus suis jus, quod petebat in episcopatu S. Andreæ. Quo audito, dominus papa de communis fratrum consilio abjudicavit episcopatum illum utriusque, et ipsi in manu summi Pontificis resignaverunt praefatum episcopatum S. Andreæ libere et absolute, et sic a curia recesserunt, expectantes summi Pontificis misericordiam. Et post paucos dies, et per consilium universorum cardinalium summus Pontifex reddidit Hugoni episcopo episcopatum Sancti-Andreæ, et confirmavit, et concessit Joanni episcopo episcopatum de Dunkelden cum universis supradictis, que ei ex parte regis Scotie oblata fuerant, et confirmavit. Hugo autem dominum rediit, et recepit episcopatum Sancti-Andreæ. Joannes vero episcopus recepit episcopatum de Dunkelden. Sed quia rex Scotie noluit ei ablata restituere, ipse iterum movit questionem contra Hugonem episcopum de episcopatu Sancti-Andreæ, sicut inferius notatum est.

2. Discordia inter Romanos et papam. — Eodem anno ortum est grave dissidium inter Romanos et papam Lucium, super consuetudinibus quibusdam, quas predecessores sui facere solebant, quas praedictus papa juravit se nunquam facturum. Unde Romani indignati sunt, et frequenter rapinas et iniquas combustiones fecerunt in terra domini papæ. Dominus vero papa de loco in Iocum fugiens, castella sua et civitates munitas adiit. Ad cuius defensionem Christianus Moguntinus archiepiscopus, domini Friderici Romanorum imperatoris cancellarius, magno congregalo exercitu advenit. Cui Romani resistere non valentes, Romam redierunt. Quos praedictus cancellarius persecuens, omnia ad Romanos pertinentia devastavit, et eos usque ad portas civitatis Roma secutus est, omnia suburbana incendio tradens. Romani vero videntes se perditionis traditos, machinabantur, qualiter praedictum cancellarium dolo interficerent. Et cum alter aditus eis delecisset, statuerunt eum veneno interficere, et ita fecerunt. Nam cum cancellarius ille, et exercitus ejus fere per decem millaria ab Urbe remoti essent, Romani direxerunt in paupere cultu legatos, qui slatum curiae addiscerent. Qui cum totum esse didi-

cissent, inter cetera compererunt unum, quod perditioni illius praelegerunt.

3. « Erat namque prope locum illum fons nitidissima aquæ, quam solitus erat cancellarius, et exercitus ejus vino mixtam potare. Fontem itaque aggressi sunt nefandi proditores illi, et ipsum undique affecerunt veneno, ita ut manans aqua corrumperetur. Ut igitur potavit ex ea cancellarius, festine morti succubuit. Occubuerunt et post illum plusquam mille homines, qui ex predicto fonte potaverunt. Cum autem obitus cancellarii divulgaretur, exercitus ejus dissipatus est, et in fugam conversus: et Romani acris insurrexerunt in dominum papam. Idem vero papa non valens resistere Romanis, misit legatos suos ad reges et principes terrarum tam seculares, quam Ecclesiasticos, pro auxilio habendo ad defensionem B. Petri contra Romanos. Venerunt ergo nuntii sui ad Henricum regem Angliae, postulantes ab eo, et a clericatu Angliae auxilium. Consultum itaque rex episcopos suos, et clerum Angliae de petitione summi Pontificis. Cui episcopi et clerus consuluerunt, ut ipse secundum voluntatem suam et honorem faceret auxilium domino papæ, tam pro se ipso, quam pro se illis: quia tolerabilius esset, et plus placueret eis, quod dominus rex, si vellet, accepisset ab eis recompensationem auxilii illius, quam si permisisset nuntios domini papæ in Angliam venire ad capiendum de iis auxilium. Quia si aliter fieret, posset verti in consuetudinem ad detrimentum regni. Acquievit rex consilio eorum, et fecit auxilium magnum domino papæ in auro et argento. Dominus autem papa per pecuniam illam, et per pecuniam aliorum principum sibi undique allatam, pacem fecit cum Romanis, sibi et Ecclesiæ Romane necessariam ». Hucusque Rogerius.

4. Henricus regis Angliae filius paenitens moritur, unde Petri Blesensis litteræ solitoriae ad patrem. — Contigit hoc eodem anno obitus regis Angliae Henrici junioris, filii Henrici ipsius Secundi, quem paler in contumeliam sancti Thomæ archiepiscopum Eboracensem coronari fecerat, qui post reconcilationem alias saepe factas, rursus ad scissuras et discordias leviter revocatus, tandem ulcidente numine, dedit poenas, sed miseraente Deo, vere penitentie post immensa peccata memorandum reliquit exemplum. Describit ista idem qui supra Rogerius:

« Rex filius, deficiente sibi pecunia, perrexit ad Sanctam Mariam de Rupi Adamatoris, et decoricavit feretrum sancti Adamatoris et thesauros Ecclesiæ asportavit. Paucis post elapsis diebus, idem rex filius, cum vidisset se non posse multum nocere patri suo, ex indignatione et animi rancore in gravem incidit infirmitatem in villa, quæ dicitur Martel, non longe a civitate Lenovicensi. Primo enim arripuit cum febris, deinde fluxus ventris, et contrivit eum usque ad mortem. Qui cum sensisset mortem sibi imminentem, misit pro

domino rege patre suo, qui ad eum venire noluit: tenuit enim insidias illius. Rex igitur filius, convocatis coram se episcopis et viris religiosis, qui aderant, primum secreto, deinde coram omnibus sua confessus peccata, penitentiam, et suorum recepit absolutionem peccatorum, et tradidit Willielmo marcescallo familiari suo crucem suam Hierosolymam deferendam. Deinde depositis mollioribus indumentis, cilicium induit et ligato fune, in collo suo, dixit episcopis et ceteris viris religiosis circumstantibus: Trado me peccatorem indignum, et culpabilem, et obnoxium per funem istum vobis ministris Dei, postulans, ut Dominus noster Iesus Christus, qui latroni confitenti in cruce peccata dimisit, per precies vestras et per suam infabiliem misericordiam misereatur infelicissimae animae meae. Et responderunt, omnes: Amen. Et ipse ait illis: Trahite me a lecto isto per hunc funem, et imponite lecto illi cinereo, quem sibi preparaverat. Et fecerunt sicut ipse præcepit illis, et apposuerunt capiti et pedibus suis duos lapides magnos quadratos; et omnibus rite peractis, ipse præcepit corpus suum deferri in Northmanniam usque Rothomagum, et ibide se veliri. Et his dictis, ipse sacrosancti corporis, et sanguinis Domini viatico munitus, in timore Domini emisit spiritum. Quod cum domino regi patri suo nuntiatum esset, lacrymatus corruit in terram et vehementer planxit filium¹. Quem lugentem nimis Petrus Blesensis, intimus familiaris, his litteris est consolatus²:

5. « Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Northmannie, et Aquitanie, comiti Andegavensi, suis Petrus Blesensis, Bathoniensis archidiaconus, salutem et spiritum fortitudinis in adversis.

« Audivi, et conturbatus est venter mens: a voce contremuerunt labia mea. Nam ex familiarum vestrorum relatione cognovi, quod illa vestra magnanimitas celebri haec tenus opinione conspicua in morte filii vestri mortificata est, et quādam molitie muliebri degenerans, gemitibus indulget ac lacrymis, atque reverentia regiae majestatis abjecta, supervacuis doloribus pueriliter intabescit. Doloris affectum in vobis non arguo, sed dolendi excessum. Scio quia pium est flere mortuum, et hujusmodi moestuosos affectus lex natura inducit. Nam et Job³, audita filiorum suorum morte, vestimentorum scissione et aspersione pulveris vim doloris expressit. Abramam mortua Sara⁴ venit, ut fleret eam et plangeret. Jacob existinans filium suum Joseph devoratum a bestia, multos dies continuavit in planctu⁵. Joseph⁶ etiam cum fratribus suis, et cunctis senioribus domus Pharaonis patrem suum deferens mortuum, venit ad arcam Atad, trans Jordanem, ubi septem dies super morte Jacob in fletu et gemitu compleverunt.

Sed et Josia rege mortuo⁷, scriptum est, quia universus Iuda et Hierusalem luxerunt eum, et præ omnibus rex Adadremmon: ita quod in proverbiū versum est, et populariter dicebatur: Planctus ejus, sicut planetus Adadremmon. In Ecclesiastico etiam legimus, quod luctus mortui septem diebus legitime⁸ celebratur, et ibidem haec verba leguntur⁹: Fili, in mortuum produc lacrymas. Christus lacrymas prodixit in Lazarum¹⁰. Ideoque non miror si tam deplorando funeri pietatis lacrymas exhibetis. Nec enim de numero illorum estis, de quibus Dominus dixit per Prophetam¹¹: Percussit eos, et non dolerunt. Et ut verbis Job utar¹²: Nec fortitudo vestra fortitudo lapidis est, nec caro vestra ænea est.

6. « Sed sit, queso, hic dolendi modus, ne vos dolor rapiat ultra modum. Temperantior debet esse apud vos erga defunctum filium dolendi occasio, quia Christianissime abiit, ne dicam, obiit: et dolendo penitens dolores aeternos evasit. Nobis super eum flentibus, jam securissime dicit: Nolite super me flere, sed super vosmetipos flete. Planxit David filium parricidam: Absalon, fili mi Absalon¹³. Planxit super Saul et Jonatam¹⁴, finem eorum deplorans, quos dominum mortis involuerat sine fine. Verum tamen si circa filium vestrum pium est flere, pium est et gaudere. Si enim Petrus Apostolus, si Magdalena suos defleverunt excessus, iste licet adolescentis, et inter malitia incentores, et ut ita loquar, tanquam lily inter spinas, in omnem se dejicit penitentiae humilitatem, mundi gaudia convertens in planctum, et delicias in dolorem. Conversus est planetus ejus in gaudium: convertatur et vester. Cedat vobis ad plenitudinem gaudiorum, talem filium de Iacobis vestris processisse, in quem nature dotes universæ confluxerant, quem timebant remotissimæ nationes, quem vereri et diligere etiam inimicus et invidus tenebatur. Qui cum praे universis mortalibus obtinisset gloriam et supremarentiam militia sæcularis, tandem in abjectionem temporalium, et humilitate penitentiae factus, et defunctus est Christi miles. Exemplum dedit vobis, ut et vos sequamini vestigia penitentis. Nemo enim fuit in confessione humilior, in sui accusatione contritor, in emendatione devotior, in propriae carnis afflictione crudelior, in omni satisfactione ferventior. Consilio siquidem et suggestione proditorie factionis, minus consulte contra vos erexerat et direxerat arcum suum: sed Dominus adversus eum tetendit arcum suum, et in eo paravit vasa mortis, volens vobis et aliis dare in eo significationem, ut fugiatis a facie arcus, et liberentur dilecti ejus. Cum igitur de salute ejus spem certissimam habeamus, (beati enim, qui in Domino moriuntur, ut voce Apostoli utar¹⁵), nolite contrastari de dormiente, sicut et illi qui spem non

¹ Pet. Bles. Epist. II. — ² Job. i. — ³ Gen. XIII. — ⁴ Ibid. — ⁵ Ibid.

⁶ 2 Paral. XXXV. — ⁷ Ecl. XXII. — ⁸ Ib. XXXVIII. — ⁹ John. VI.

— ¹⁰ Jerom. XXXVII. — ¹¹ Job. VI. — ¹² 3. Reg. XIV. — ¹³ 2. Reg. I.

— ¹⁴ Thes. IV.

habent. Omne iudicium jam evasit: judicavit enim seipsum ne in posterum judicetur. Utinam, amantissime principes, dum hoc seculum manet, imo potius, dum hoc seculum manat, judicemus nosmetipsos: fallax enim est hic mundus, vita brevis, finis dubius, exitus horribilis, iudex terribilis, poena infinita. Planctus itaque quos impendit mortuo, in arma penitentiae convertatis; ut siue turbato fatalitate ordine filius vos praecessit ad mortem, sic ordinato hujus mortalitatis excursu, caeleros praecedatis ad vitam.» Haec Petrus. Sane quidem iudicia Dei cognita sunt justificata in semetipsa. Nam quem in odium viri sanctissimi, et contemptum ejus rex filium coronavit per Eboracensem, tanquam si super caput ejus omnia maledictionum vasa irae evacuasset, ex eo infelix pater uberrimum collegit maledictionum provenit usque ad ejus obitum.

7. De pace Constantie, et de Coterellis hereticis. — Hoc eodem anno tandem post diutina bella, et dissutas saepe concordias, Fridericus imperator una cum filio et aliis Germaniae principibus, celebrato Constanti conuentu, de firma pace stabilienda in Italiæ parte illa, que dicitur Longobardia, cum suis egit. Sancivit ibi famosam illam Constitutionem, a loco ita denominatam, *De pace Constantie*, que data habetur hoc anno, haecque inductione, septimo kal. Julii. Extat ipsa illustrata glossematibus Baldi Perusini juris consultissimi, in Appendix ad Authenticorum collationes.

Non prætereat, quod Antoninus habet hoc anno; ait enim¹: «Anno Domini millesimo centesimo octogesimo tertio, etc. in provincia Bituricensi septem millia Coterellorum hereticorum et amplius interfici sunt ab illius terra incolis in unum contra inimicos Dei confederatis. Iste enim terram regis vastando, prædas duecabant, homines capti secum vilissime trahebant: et cum uxoribus captorum, etiam (proh nefas!) ipsis videntibus, dormiebant, Ecclesiæ incendebant. Sacerdotes autem et viros religiosos captos secum ducentes, et in ipsis tormentis irrisorie dicentes: Cantores, cantate, cantate; confessim eis alapas dabant, et grossis virgis eos caedebant. Ex quibus quidam sic flagellati beatas animas Deo reddiderunt. Alii longa carceris custodia semimortui, data pro redemptione pecunia, ad propriæ redierunt. Denique peccatis hominum exigentibus, iidem Coterelli Ecclesiæ spoliabant, et corpus Domini de vasis aureis et argenteis, in quibus pro infirmorum necessitate reservabatur, extrahentes, et (proh dolor!) in terram viltere projicentes, pedibus conculebant. De corporalibus vero concubinae eorum pepla capitibus suis componebant. Calices vero secum irreverenter portabant, et malleis et lapidibus confringentes distrahebant. Hæc videntes incole ipsius provincie, domino regi suo Philippo per litteras intimaverunt; acceptoque ab eo exercitu, unani-

miter insultum in hostes fecerunt, et omnibus interfectis a minimo usque ad maximum, de præda illorum ditati sunt». Haec Antoninus.

8. Andronicus tyrannus in Latinos Constantinopoli degentes horribliter furit. — Sub hoc eodem anno Willelmus Neubrigensis ponit legationem Viviani presbyteri cardinalis ad Hibernos¹, ubi tradit generale Concilium celebrasse, sed infelici exitu ob ingruentia bella civilia, quibus impeditus perficer non potuerit quod intendit, coactus recedere, auro Hibernico, (inquit ipse Neubrigensis) quod multum sitierat, minus onustus². Ita plane nullum unquam bonum finem potuit sortisse legatio, quam infamis auri cupiditas infamavit.

Quod ad res pertinet Orientis, Andronicus tyrannus, qui haec tenus visus est pugnasse adversus imperii perduelles pro Alexio puer, ubi illis e medio sublati cesserunt ipsi omnia ex sententia, ut solus sibi adscisceret summam totius imperii, infelicem imperatorem Alexium crudeliter e medio sustulit, strangulato ipso nocte arcus nervo, absolutione a juramento, quod viventi priesital imperatori, ab episcopis pollicitatione redempta. Describit omnia ista pluribus Nicetas³, aitque hunc ipsum indulgentem Andronico, fuisse Basilius Camaterum patriarcham, Theodosio subrogatum. Ilabetur hujus Basili Constitutio data anno Redemptoris millesimo centesimo octagesimo sexto, cuius meminit Theodorus Balsamon³. At quæ ante ista in Latinos populos Constantinopoli commemorantes ab eodem Andronico mota sint prælia, atque publica vi in eos sit facta grassatio, et sævisima persecutio, Nicetas sic rem paucis attingit:

9. Andronicus aclarior factus, victoria potitus, Protosebasto capto, missis triremibus, quæ magnum ducem sequebantur, et delectis ex suo exercitu cohortibus, bellum Latinis in urbe verantibus infert. Cum autem urbana quoque multitudo animos contra eos sumpsisset, et invicem ad strenue pugnandum cohortati essent, terra marique simul pugnatum est: et Latinæ a duabus exercitibus circumventi, quia se defendere non poterant, ut quisque potuit, salutem quæsiverunt, apertis ad diripiendum adibus, quæ plene divitiarum omnis generis eorumque bonorum fuerunt quæ mortales appellerent solent. Neque enim consistere, neque Romanos invadere (ita quod Constantinopolitanos nominat) neque corum impetum sustinere audebant. Itaque alii, quo sors tulit, in urbe sunt dispersi; alii in magnatum aedes evaserunt; alii longis navibus suorum popularium consensu, ferrum vix evaserunt. Qui comprehensi fuere capiti sunt dannati: omnes rei familiaris jacturam fecerunt. Triremes vero fugitivis plene ex portibus urbis in Hellespontum proiectæ, eo die ad insulas principis et Proklam, ceterasque urbi vicinas non

¹ Wil. Neub. l. 3. c. 3. — ² Nicet. Chron. in Andronic. l. 2. in fin. — ³ Bals. in. xii. de latice cap. 2.

in alto sitas appulerunt. Postridie nonnullis earum monasteriis incensis, velis remisque discesserunt. Nemine autem persequente, ubi placuit, excensu facto, Romanis quidquid potuere nocuerunt ». Hucusque Nicetas, tantam tragediam innumbrans potius quam describens, cum plurima præteriit horrenda auditu, amore suorum. Nos vero veritatis amore ex ejusdem temporis auctore rem gestam hic describemus.

10. Quomodo autem revera ista se habuerint, dicti; primum omnium quod ad tempus spectat, locum depravatum apud Willelmum Tyrium¹ corrigere opus est, ubi ista facta esse leguntur anno Redemptoris millesimo centesimo septuagesimo nono. Nam errorem illapsum in numeri notam ex iis qua idem superiorus narrat in obitu Manuels imperatoris, patris Alexii satis evidenter appetet. Petenda igitur recta ratio temporis a Niceta Greco historico, qui res gestas certis signat Indictionibus, ex quibus hoc anno id gestum colligitur. His accedit, quod et ejusdem temporis scriptor Robertus de Monte, in Appendix ad Siegerbutum, hoc anno factum affirmat. Contigerunt haec, ubi Alexius protosebastus imperatoris Manuels patruefisi sibi pueri imperatoris regimen simul et imperii vendicans, et tyramide omnia miscens, templo congressu militum profanans, ab Andronico captus excæcatus fuit. Qua haec cuncta exacte Nicetas descripsit. His ergo peractis, statim bellum ab Andronico illatum Latinis Constantiopolis commorantibus, idem narrat. occasio autem vexandi Latinos inde sumpla narratur, quod scilicet lavissent isti Alexio protosebasto imp. affectanti. Sed audiamus de his Tyrium, hujus temporis scriptorem fidelissimum, a quo haec accipe²: « Nostris post prostratum (ut audisti) protosebastum, plurimum mente consternata, timentes ne civium super eos repentina fieret irruptio, præmoniti quibusdam, qui conjurationis habebant conscientiam, qui validiores erant, alii in galeis quadraginta quatuor, quas in portu repererant, Gracorum effugerunt molimina: alii in navibus, quarum in portu maxima erat copia, omnem domum imponebiles, evaserunt discrimen. Qui autem seignores erant, vel infirmi reperti sunt, et ad fugam minus idonei, ii in domibus suis relictii, impietatis, quam alii effugerant, rabiem perpessi sunt. Nam parato clam navigio, saepè dictus Andronicus, universas quas secum trahebat in urbem, introduxit copias, quae vix ingressse, una cum civibus in eam urbem partem, quam nostri incolebant irruentes, residuum populi, qui aliis abeuntibus, aut noluerant, aut non poterant exire, desævientibus gladiis peremerunt: et licet pauci essent, qui ad arma possent sufficere, restiterunt tamen diu, et cruentam de se hostibus reliquerunt victoriam. Immenses igitur foederis, et obsequiorum, quæ plurima imperio nostri contulerant: peremptis iis, qui resi-

stere posse videbantur, ignem eorum domiciliis subjiciunt, et universam eorum regionem subito convertunt in favillam, mulieribus et parvulis, senibus et valetudinariorum incendio consumptis.

11. « Nec sufficiebat eorum impietati, in loca deservire profana; verum Ecclesias, et loca qualibet venerabilia succedentes, qui ad ea salutis causa confugerant, cum ipsis pariter sacris aedibus concremabant. Nec erat differentia plebeiorum et cleri, nisi quod atrocius in eos deserviebant, qui religionis et honestatis habitum prætendebant. Monachis enim et sacerdotibus primas irrogabant injurias, et exquisitis perimebant cruciatibus. Inter quos virum venerabilem, Joannem nomine, S. R. E. subdiaconum, quem pro negotiis Ecclesie dominus papa illuc direxerat, comprehendentes, in contumeliam Ecclesie decollaverunt, caput ejus ad caudam canis immunde religantes ».

12. Robertus autem, et ipse hujus temporis scriptor, hunc Joannem cardinalem fuisse tradit, atque ita contigisse immane facinus narrat: « Cum autem Latini occiderentur per crudelitatem istius Andronici, quidam cardinalis Romanae Ecclesiae, Joannes nomine, quem Romanus Pontifex miserat Constantinopolim ad petitionem Manuels imperatoris, qui erat vir religiosus, et volebat per prædicationem illius cardinalis revocare Ecclesiam Graecorum ad instituta et subjectionem Romanae Ecclesie, hic, inquam, Joannes, cum Latini occiderentur, erat in hospitio suo; veneruntque ad eum quidam religiosi viri suadere ei, ut discederet, ne occideretur. Quod cum audiret, dixit: Absit hoc ne fiat. Ego hic sto pro unitate Ecclesie, et præcepto papæ Alexandri domini mei: qui miserat eum illuc. Tunc irruentes in eum Graeci perfidi occiderunt eum, et ligantes canem cum eo, ita quod cauda canis esset in os ejus, traxerunt per vicos civitatis, et facta fovea ibi combusserunt eum et postea viri religiosi de fovea tulerunt corpus ejus, et optime sepelierunt illud ubi fiunt crebro miracula ». Haec Robertus. Porro hujus nominis cardinalis sub Alexandro papareperitur fuisse Joannes presbyter cardinalis tituli S. Anastasie. Pergit vero Willelmus :

13. « Sed nec mortuis, quibus omnis parcere consuevit impietas, ut inter tam detestabiles et pejores parricidios sacrilegos, tutu erat quies, quos de monumentis extractos, per vicos et plateas, quasi illatas sentirent injurias, distrahebant. Accedentes præterea ad xenedochium, quod dicebatur Sancti Joannis, quotquot in eo repererunt languidos, gladio peremerunt. Qui autem ex officio pietatis oppressorum merito tenebantur afflictiones relevare, eorum sacerdotes videlicet, et monachi, dato pretio, grassatores et sicarios ad stragem invitabant, disquirentes secessus, et domorum penetralia; ne qui in eis delitescerent, ut mortis discrimen declinare possent, inventosque et violenter extractos tradebant carnificibus: quibus etiam, ne gratis operam impenderent, pretium sanguinis

¹ Wil. Tyr. l. 22. c. 13. — ² Id. ib. c. 12

pro miserorum intertactione porrigebant. Qui autem clementius cum eis videbantur operari, hi eos, qui ad se configerant, et quibus spem dedebant salutis, Turcis et aliis infidelibus populis in perpetuam vendebant servitatem : ex quibus promiserunt sexus, atlatis, et conditionis plusquam quatuor millia barbaris nationibus, pretio interveniente, distracta esse dicuntur. Sic ergo impius Graecorum populus, et genimina viperarum, more serpentis in gremio, et muris impera, nihil tale meritos, nihilque tale verentes, male remuneraverunt hospites suos; quibus tamen filias suas, neptes quoque et sorores, uxoresque dederant, et ex diuino convictu sibi reddiderant familiares.

14. « Verum non omnino tantum et a seculis inauditus facinus impine commisso dicuntur. Nam qui (ut praemissimus) in galeis exierant, et qui postmodum eos aliis navibus sunt secuti, habentes secum multitudinem maximam, et classe non modicam circa urbem, satis in vicino se collegabant, rei expectantes exitum. Qui postquam plenus cognoverunt, quod ii, qui in civitate tumultum excitaverant, eorum succederant regiones, uxores quoque et liberos, et omnem familiam partim gladio, partim consumperant incendio : justa indignatione commoti exarserunt in iram. Et cupientes vehementi fervore ultum iri suorum sanguinem, circumierunt utrumque Hellespontum, littus ab ostio maris Pontici, quod ab urbe Constantinopolitana distat triginta milliaribus, usque ad ostium maris Mediterranei, quod ab eodem distat milliaribus ducentis, urbes, et quilibet municipia in utroque sita littore comprehendentes violenter, et eorum habitatores ferro perimentes universos.

« Sed et monasteria, que tam in utroque ejusdem maris littore, quam in insulis modicis, que per illud mare dispersae sunt, sita erant, pervadentes, pseudomonachos et sacrilegos eorum sacerdotes in ultiorem fratum sanguinis gladio pereuerunt, ipsa monasteria cum iis, qui ad ea configerant, succedentes. Ex quibus locis infli-

nitas auri, argenti, gemmarum, et holosericorum dicuntur extrassis copias, unde damnum rerum amissarum, et dispendia bonorum suorum in duplice senore sibi poterant recompensare. Nam preter monasteriorum divitias inumeras, et thesauros infinitos, quae a multis retro congesserant temporibus cives Constantinopolitani, ingentia ibidem deposituerant auri et ceterarum gazarum pondera, que omnia secum deferentes, et maris illius deserentes angustias, inter Seston et Abydon urbes antiquissimas et maritimas mare ingressi sunt Mediterraneanum, littora Thessalie et mari adjacentium provinciarum urbes et oppida perlustrantes diligentius, et enixa incendio et rapina tradentes, stragam innumeram operati sunt. Sed et galeras alias a prioribus circa Chrysopolim, urbem Macedoniae, dicuntur reperisse decem, aliasque in locis aliis quanplures. Unde sibi classem maximam, et Graecis omnino formidabilem in eorum perniciem dicuntur ordinasse. Alii vero, qui stragem et rapinam abominabantur operari, cum uxoris et liberis, et residuo substanciali suo naveli ingressi, quorum illis multis occurrebat numerus, a predicto declinantes exercitu, ad nos in Syriam descenderunt. Andronicus interea urbem pro votis obtinens et nullum habens contradictem, imperatorem cum futura uxore, regis Faurorum filia, in die festo Pentecostes solemniter fecit coronari, omnem ei exhibens reverentiam. Sororem quoque, et sororis maritum, simul et matrem imperatoris intra septa palatii adhuc tractans humanius, ipse tamen tam in urbe, quam extra quelibet imperii negotia pro suo libero disponens arbitrio. Timetur tamen, ne hanc fraude palliata personis exhibeat humanitatem : quousque imperio paulatim occupato, et subjectis omnibus, liberius ostendat, qualem circa eos gerat voluntatem ». Haec de his Tyrius archiepiscopus. Quenam autem, uicidente nunnine, terribilis ultius Andronicum sic secuta, suo loco dicendum erit.

Almo periodi Graecu-Romanus 6676 — Anno Eze Hispan. 1221. — Anno Hegiae 579, inchoato die 26 Apr., Fer. 3. — Iesu Christi 1183

— Lucii III page 3 — Friderici Enobarbi reg. 32, imp. 29. Andronicus Comment. imp. 1.

A. Lucius III Roma exire cogitur. — Ad annum 2 et seq. Sigonius in Hist. de Regn. Ital. lib. 14, ad annum MCLXXXV refert, Romanos novo

Pontificatu novum bellum movisse, rursusque exercitum ad Tusculum adduxisse, et *Lucium III*, cum se Romanus odio et contemptu esse animad-

verteret, Roma exiisse, ac Veltiris, proximisque in locis concedisse. Ante hac narrat Sigitonius mortem Christiani archiepiscopi Moguntini. Verum haec omnia ad presentem annum pertinent, quo ea consignavit Rogerius Hovedenus part. 2 Annal. p. 621, et ex eo Baronius. Audiendus Joannes de Ceccano in Chron. ubi haec sigillata persequitur: « Indict. xv, (legendum *Indict.* i) septimo kal. Junii a corpore puellae visibiliter in Ecclesia de Canneto Petrus demonium expulit, Romani venerunt super Tusculanum kalendis Julii, ut eam caperent, sed minime potuerunt. Interea cancellarius (Christianus nempe archiepiscopus Moguntinus) cum magno exercitu Alamannorum (missus a Friderico imp.) venit apud Tusculanum, et Romanos ibi non invenit; sed remansit ibi cum exercitu, et coepit valde infestare Romanos et depravare. Tandem mense Augusto ibi mortuus est et sepultus. (i) Serarius in Historia Moguntina lib. 5, pag. 826, hunc Christiani bujus nominis II, archiepiscopi Moguntini, qui anno MCCI florebat locum referit, quo lucem accipiunt quae Joannes de Ceccano de Christiano cancellario habet: « Obiit Christianus juxta Romanam. Graviter ægrotavit. Vicinus erat summus Pontifex, qui episcopum ut proxinaret, paternis litteris hortabatur. Cumque papa ad archiep. pervenisset, langor in tantum prevaluerat, ut patri sancto assurgere non valeret. Facta ergo confessione summo Pontifici, de manu ejus communicationem sanctam accepit, aliaque Ecclesie sacramenta; et dominus papa facta et dicta indulgentia, in pace abiit, et dominus Christianus Deo animam reddens, mortalem obiit ».

2. Conradus Moguntius et Adelbertus Salzburgi archiepiscopatum recuperant. — Quae post ejus mortem hoc anno contigerint, ita narrat Chronographus Reicherspergensis: « MCLXXXIII, dominus Otto Palatinus comes, qui ducatum Bavarie tenebat, obiit. Eodem quoque anno mortuus est Moguntinus archiepiscopus Christianus datus, et dominus Chuonradus Apostolicæ Sedis legatus in sedem suam pro eo restitus est. Archiepiscopus etiam dominus Adelbertus ex precepto imperatoris, et unanimi omnium Saltzburgensium electione cathedralm suam recepit, et in XII kal. Decemb. rursus Ec-

clesiae sue cum favore omnium reinternatus est ». De Conrado e presulatu Moguntino et de Adalberto e Saltzburgensi expulsis sepius locuti sumus. Serarius loco laudato refert e Ms. a se visto *Christiani anniversarium diem celebrari in S. Victoriis Ecclesia XII kal. Decembr.* sed Christianus mense Augusto mortuus est, certumque in Necrologiis anniversaria aliis sepe diebus notari, quam quibus mortui fuerint ii, in quorum gratian instituta fuere. Quod hoc exemplo multisque aliis indubitatum redditur. Porro anonymous Casinensis, qui ait Christianum apud *Tusculanum* vita functa, non adversatur Joanni de Ceccano, quia *Tusculanum* duodecim tantum milliaribus a civitate Romana distitum. Benigne Tritheimus in Chronicis Hirsaug. ad annum MCLXVII, et in lib. de Scrip. Eccles. prodit, Christianum in omni genere doctrine multum eruditum fusse, et scripsisse Friderici imperatoris I gesta a se lecta, additique eum reliquias etiam pulchras et varias ad diversos Epistolos; sed nihil eorum ad nos pervenit. Legendum Oudinus de Christiano abate, cum quo noster male ab aliquibus confunditur in Supplementum, de Scrip. Eccles.

3. Instituitur archiep. Montis-Regalis. — Idem anonymous Casinensis ad hunc annum scribit: « Lucius papa III apud Velletrum promovit Willelmum abbatem Sanctæ-Marie regalis de Panormo in archiepiscopum Montis-Regalis. De monasterio Montis-Regalis hoc anno in archiepiscopatum electo, anno MCLXXIV cum Baronio locuti sumus. Constitutio a Lucio III emissa extat non tantum apud Rocchum Pyrrhum in Sicilia Sacra pag. 408 et seqq., sed etiam in Bullario Casinensi, pag. 197. Ait in ea Pontifex Guillelmum Sicilia regem monasteriorum in loco, qui *Mons-Regalis* dicitur, construxisse; « et brevi tempore templum Domino multa dignum admiratione » ædificasse, et in tantum redditibus alisque rebus ampliassse, « ut simile opus per aliquem regem factum non fuerit a diebus antiquis, et in admirationem homines adducat »: eum a se petuisse, ut eundem locum *dignitate metropolitana* donaret, idoque se eundem Willelmum abbatem in ejusdem loci archiepiscopum *propriis manibus* conse-

(1) Totam hanc historiam de obitu Christiani nihil melius illustrat, quam littera Encyclica Lucii III, date hoc anno *Sigilia IV nonas Septembres*, ad universos per Germaniam præstas, ad fundendas post obitum ejusdem Christiani preces invitantes. Iabet igitur Pontifex: « Christianus Moguntinus archiepiscopus, cum charissimo in Christo filio nostro Friderico, etc. longo tempore magnifice servisset, et contra officiū sui debitum excessisset in multis, cum Romanorum perditam, qui patrimonium Ecclesie hostiliter devastaverat, Tusculanum nequiter obsidebant, alteri comprimerem non possebimus, eundem archiepiscopum ad obsequium Ecclesie convocavimus; ipsa vero factus oħedens usque ad mortem, aeris intemperie parvipendens, ad succurrendum Ecclesie fluctuantem cum ingenti exercitus multitudine preparavit; factumque est quod Romanii bis ad solium nominis ejus terrorem fugerent. Ilo autem Tusculanum ingresso, muros civitatis jampridem collapsos pro magna parte per illius auxilium, antequam decederet, fecimus reparari. Tandem Dominus misertus ipsis, febris cum agititudine flagellavit, unde in vera confessione et multa contritione cordis assumpta cruce et resignatis dignitatis universis octo kalendas Septembres diem clausit extremum ». Recitat has litteras Sebennat Vindem. Liter. tom. II, pag. 118. Quoniam vero hic Pagus subiniquior videtur in necrologia, quasi sciens perspice aliam ab emortuali diem indicent, quemadmodum ex Necrologio a Serario laudato ad erendum diem emortualem Christiani probari potest. Ex eodem tamen Sebennat falsi revinci facile posset, cum ille plura referat Necrologia, in quibus viororum illustrum dies emortuolas accurassimane indicantur, ut diligenter expedit constabit ex diebus emortualibus Ilencicorum I, II, III, IV, Agotis imperatricis, Ludoviciorum et Ottomoni imperatorum. Igitur ex uendo unius vel alterius Necrologii suspicio in dies emortuolas ab illis indicatas merito creari non potest.

Ceterum fuga Lucii papæ Veltiras quam ad hunc annum referendarum Pagius bī censem, ad exitum anni praecedentis anticipandum strudet. Bulla ejus relata a Roccho Pyrro in Sicil. S. in Notit. Eccles. Cœphaledit. Data enim legitur « Velletri die XII kal. Januar. Indict. I, (a Septembri mutata) Incarnationis Domini anno MCLXXXII, Pontif. vero domini Lucii III anno II ». Ex quibus intelligimus Sigitonium rectum in narratione sua ordinari minime servasse, cum Luciicessum post obitum Christiani refert.

erare, ac decernere, ut Ordo monasticus in eodem loco constitutus ibidem inviolabiliter observetur: episcopatum Catanensem et subesse debere se constitueret, ac ei subjicere monasterium Maniacum dictum, « quod illustris recordationis Margarita gloria quondam regina in diœcesi Messanensi construxit ». Constitutioni subscrubunt cardinales quindecim inter quos *Henricus Albanensis episcopus*; de quo mox. In fine legitur: « Datum Velletri per manum Alberti S. R. E. presbyteri card. et cancell. nonis Februarii, Indict. i, Incarnat. Dominicæ anno MCLXXXII, Pontificatus vero domini Lucii pape III anno secundo ».

4. Lucius III annum a die xxv Martii inchoavit
— Ex his perspicuum est, primo *Lucium III* hoc anno, *Velitrīs* commoratum esse. Secundū, errasse Cantelium in Dissert. v. Metropolitanarum urbium Historiæ cap. 7, ubi scribit, *Guillelmum* anno MCLXXVIII consecratum fuisse archiepiscopum Montis-Regalis, sed verosimile errorem in typographiæ refundendum esse, qui numerum x in v mutarit. Reete tamen addit Cantelius haud multo post Syracusanum episcopum ejusdem archiepiscopatus suffraganeum dictum. Tertio, *Lucium III* annum a die xxv mensis Martii inchoasse; a quo etiam die constat *Alexandrum III* anni initium repetiisse. Quarto, *Margaritom Navarræ, Sicilia reginam, Guillelmi II regis matrem vitam non prorogasse usque ad diem xxxi mensis Julii hujus anni, ut Rocchis Pyrrhus laudatus ejus Epitaphio innixus, arbitratns est; hoc enim Epitaphium, uti et non pauca alia, a posterioribus positum, ad quod historici et critici animum non advertentes, non raro hallucinati sunt, aliasque in errorem traxere.* Quinto, *Henricum cardinalem Albanensem anno superiori legationem suam Gallicam absolvisse, cum jam mense Februario currentis anni Velitrīs fuerit. Erectioni hujus novæ metropolis meminit Baronius in Addendis et Corrigendis ad hunc annum, ubi tamen dicit Constitutioni subscriptissimæ cardinales XVII.*

5. Moritur Henricus rex filius Henrici II Angliae regis. — A num. 4 ad 7. *Henricus filius Henrici II Angliae regis, rex ab eo an. MCLXX declaratus, de medio subtractus est in festo sancti Barnabæ Apostoli, in urbe Martello, quæ sita est in Cadurensi provincia, « cum annum atatis vicesimum octavum complexisset », testibus Rogerio Hovedeno a Baronia laudato, Matthæo Parisiensi, annalista Mailroensi, Radulpho de Diceto et Gaufrido priore Vosiensi in Chron. pag. 290, ubi annum quo *Chronicon suum* scripsit his verbis explicat: « Ego Gaufridus ista dictavi anno Iucarnationis Dominicæ MCLXXXIII, Philippi, qui fuit filius Ludovici, tertio anno: quo videlicet anno guerra gravissima fuit in Lemovicino, inter Henricum Anglorum regem et filium ejus Henricum Juniores, qui tunc obiit in lesto B. Barnabæ Apostoli. Ego quintum annum tunc prioratus mei in cœnobio Vosiensi expleveram ». Ita ille part. i, cap. 22, qui*

tamen in Prologo et cap. ult. partis 2, certis characteribus insinuat, se anno tantum sequenti opus illud absolvisse. Bellum, de quo loquitur, apud Barorum legendum. Erravit itaque Rigordus pag. 41, qui ait, *Henricum XIII kal. Junii obiisse.*

6. Pax inter Fridericum et urbes Italæ fæderatas. — Ad num. 7. *Sigonus in Hist. de Regn. Ital. lib. xiv, refert, Fridericum imp. legatos quatuor Placentiam misse ex urbe Constantiensi, ubi mense Martio conventum egit, qui pacem cum federatis Longobardæ urbibus facerent, si illi eam peterent. Hoc nuntium fœderati grattissimum habentes, prætores suos cum legatis Constantiam misere, remque cum Friderico atque Henrico filio præsentibus *septimo kalend. Julias* confecere. In tabulis pacis Fridericus ait: « Restitutum Stratam Veronensibus, et Icilinum in gratiam recipimus. Nomina orbium, quibus gratiam nostram restituiimus, et præscriptam concessionem fecimus, haec sunt: Vercellæ, Novaria, Mediolanum, Lans, Bergomum, Brixia, Mantua, Verona, Vicentia, Padua, Tarvisium, Bononia, Faventia, Mutina, Regium, Parma, Placentia ». Ita Fridericus, postquam Italiam et Ecclesiam effusis omnibus imperi viribus oppugnavit, coactus fuit cum ultraque ad æquas pacis conditiones descendere.*

7. Cotarelli in Francia flammis addicti. — Quæ refert Baronius ex S. Antonino, de Cotarellis apud Biturigas detectis, desumpsit ex Rigordo de Gestis Philippi Augusti, duobus fere sæculis Sancto isto antiquiore. His addo quæ chronographus Aquicinetinus de iisdem in alia parte Francie patrata, exhibet: « Transactis diebus Nativitatis Dominicæ, Willelmus Rhemensis archiep. et comes Flandriae Philippus, in civitate Attribatensi, de secretis suis locuturi convenient. Ibi multarum hæresium fraudes per quamdam mulierem in terra comitis sunt detectæ. Iste hæretici nullius hæresiaræ muniantur præsidio: quidam dicunt illos Manichæos, alii Cataphrygas, nonnulli vero Arianos, Alexander autem papa vocat eos Patervios (legendum Paterinos). Sed quidquid sint, oris proprii confessione convicti sunt hæretici immundissimi. Multi sunt in presentia archiepiscopi et comitis accusati; nobiles, ignobiles, clerici, milites, rustici, virgines, viduae, uxoratae. Tunc decretalis sententia ab archiepiscopo et comiti (legendum comite) præfixa est, ut deprehensi incendio tradenter; substantiae vero eorum sacerdoti et principi resignarentur ». Addit Rigordus pag. xi de gestis hoc anno loquens: « Combusti sunt multi hæretici in Flandria a Willelmo reverendo Rhemensium archiepiscopo tit. S. Sabine presbytero cardin. Apostolicae Sedis legato, et a Philippo illustri comite Flandrensius ».

8. Manichæorum dogmatis imbuti. — Loquitur etiam Naugius in Chron. hoc anno de Cotarellis in Provincia Bituricensi ab illius terra incolis in unum contra Dei inimicos confederatis, subditque: « Eodem tempore multi hæretici com-

busi sunt in Flandria a Guillemino Rhemensium archiep. Apostoliceae Sedis legato, et a Philippo Flandrensis comite. Ibi dicebant omnia aeterna a Deo creata, corpus autem hominis et omnia transitoria a Luciabelo (id est, Lucifero vel Diabolo) creata, baptismum parvolorum et Eucharistiam reprobabant, sacerdotes missas celebrare ex avaritia et oblationum empiditate dicebant ». Ex quibus appareat, eos Manichaeorum dogmatis fuisse infectos.

9. *Viviani card. legatio Hibernica.* — Ad num. 8. Legatio Hibernica *Viviani* presbyteri card. tit. S. Stephani in Caelio Monte, de qua loquitur Baronius cum Neubrigensi lib. 3, cap. 9, trahenda ad an. MCLXXVI, ut non solum ex Neubrigensi deducitur, sed etiam ut diserte tradunt Rogerius part. II Annal. pag. 567, ad annum Christi MCLXXV, Gervasius in Chron. ad annum MCLXXVI, annalisti Mailrosensis, et Bromptonus ad eundem Christi annum. Ait Neubrigensis Henricum II Angliae regem post subactam Hiberniam in Angliam reversum esse (ideoque anno MCLXXVI) et prefectos, quos reliquit, commissos sibi fines paulatim dilatasse, et inter alios *Joannem de Curci* Ultonianum hostiliter invasisse. « Forte », subdit Neubrigensis, « illuc venerat e Scotia Vivianus, vir eloquentissimus Apostoliceae Sedis legatus », qui convocatione Hibernia prasulibus atque abbatibus, generale Concilium celebravit, et auro Hibernico minus onustus in *Scotiam* renenavit. Scribit Neubrigensis illud Concilium *Divellini* coactum fuisse. Joannes vero Bromptonus pag. IV apud *Dubleniam in Hibernia*, ideoque *Divellinum*, seu, ut loquitur Gervasius in Chron. quando sermonem habet de Hibernia ab Henrico II subacta, *Duvelinum* idem est ac *Dublinum*; *Divetinum* frustra in Lexicis Geographis queres. Inde Vivianus iu. Angliam se contulit, dein in Scotiam, ubi ad castellum *Pnellarum* celebrato Concilio « suspendit a pontificali officio Christianum episcopum Candide Casae, quia ad Concilium suum venire noluit », inquit Hovedenus. Utrumque Concilium an. MCLXXVII congregatum fuisse Hovedenus et Bromptonus testantur, cui anno Labbeus tom. X Coneil. Scoticum recte illigavit, sed Hibernicum in hunc annum male cum Baronio distulit ex eodem Neubrigensis loco non intellectio.

10. *Henricus Hres Hiberniae componit.* — Quoad « Joannem Curci, vel de Curci, ante Purificationem S. Marie obsedit et cepit civitatem de Dun, quae est caput Ulvestrae », inquit Hovedenus, et confirmat Neubrigensis, qui nota Hiberniam Ulvestriam nuncupari, additique eum totam provinciam illam subegisse. Sermonem postea habet de *Hugone de Lasei*, qui dicebatur diadema sibi regum parasse; cuius mortem cum Henricus Anglie rex accepisset, ingenti perfusus est letitia, « moxque res Hiberniae cautiorem ab eo ordinationem suscepere », ait Neubrigensis de rebus hoc anno et duobus sequentibus gestis loquens. Quare quae

antea in eodem capite de legatione *Viviani*, de expugnatione Dunn, aliasque habet, antecedentibus annis gesta fuere, et ab hoc historico, ut non raro aliis in locis, uno tenore exponuntur. Non mirum autem post devictam ab Henrico rege *Hiberniam* ejus in ea mandata spreta fuisse; cum Mattheus Paris in Chron. ad annum MCCX asserat, *Joaunem Angliae regem ejus filium, in Hiberniam eum copioso exercitu profectum esse, et ei plusquam viagiuti regulos illius regionis timore perterritos fidelitatem fecisse, quosdam vero ad eum venire contempnisse, eo quod in locis inexpugnabilibus habitabant » . Neubrigensem sub isto anno narrare etiam una serie quae antecedentibus et proxime subsequentibus in Hibernia accidere nos dubitare non simus Radulphus de Diceto in *Imag. Hist.* pag. 626, qui asserit *Hugonem de Lasei* an. MCLXXXV occisum esse : « In Hibernia Hugo de Laccio, dominus provinciae, que Media vocatur, interfactus est a Malua Miadaich, infirme manus homine, VIII kalend. Augusti ». Quare Viviani cardinalis legationem, quam Neubrigensis hoc anno memorat, anno MCLXXVI coepit esse, et anno MCLXXVII absolutam certum esse debet. Iis quae paulo ante de legatione Hibernica Viviani dixi addenda que Geraldus Cambrensis lib. 2 de *Hibernia Expugnata* cap. 17 refert : « Vivianus legationis vice per Hiberniam fungens, convocata Dubliniarum episcoporum Synodo, jus Anglorum regis in Hiberniam, et summi Pontificis confirmationem, viva voce publice protestatur, tam clero quam populo sub anathematis interminatione districte praecipiens et injungens, ne ab ejus aliquatenus fidelitate ausu temerario resilire presumat ». Que habet Geraldus, antequam de Concilio Lateranensi an. MCLXXIX coacto verba faciat.*

11. *Constantinopoli saevitur in Latinos.* — Ad num. 8 et seqq. Baronius deceptus corrupta editione Willhelmi Tyrii, in qua legebatur, Latinos Constantinopoli, jubente Andronico male habitos fuisse an. MCLXXIX, eam corrigit existimavit, haec ad praesentem annum revocanda; verum tam Tyrius in editione post Baronii mortem publicata, quam Nicetas et Robertus de Monte ac Nangius in Chron. hanc carnificinam cum anno MCLXXVII discrete connectunt. Tyrius itaque lib. XXII, cap. XII, ait invalescente Constantinopoli Andronici et eorum, qui ei prestatibant favorem, conspiratione, captum esse « protosebastum et oculis privatum, et Latinos timentes ne civium super eos repentina fieret irruptio, alias in galeis XLIV Graecorum effugisse molimina, alias in aliis navibus; sed seniores et infirmos in dominibus suis relictos corrum rabiem perpessos esse, et inter alios Joannem S. R. E. subdiaconum, quem pro negotiis Ecclesiae papa illuc direxerat, decollatum fuisse, ut fuse ex eo Baronius narrat. Subdit Tyrius cap. XIII *Andronicum*, postquam nullum habuit contradictem, Alexium imp. « cum futura uxore, regis Francorum filia in die festo Pentecostes, solemniter lecisse coronari »,

ideoque die xvi mensis Maii, in quem anno superiori festum Pentecostes incidit, Persecutionem autem Latinorum mense Aprili cœptam fuisse, prodit Tyrius verbis sequentibus : « Factum est hoc, anno ab Incarnat. Domini MCLXXXI, mense Aprili ». Nangius ad annum MCLXXXII : « Graeci animati irruunt in Latinos et Francos, et quotquot inveniunt, trucidant aut urbe proturbant, et sic Andronico palatum occupante porticus incenditur, ubi opes innumeræ et aedificia concremantur ». Nicetas annum non exprimit, sed eum ejus narratio satis designat.

12. *Basilius Camaterus fit patriarcha Constantinop.* — Venio nunc ad ea, que hoc anno gesta. Nicetas narrat *Theodosium*, qui in patriarchatum Constantinop. anno superiori restitutus fuerat, eo cessisse : « Qui cum se nihil proficeret et inala manifeste ingruiere, el partem minorem a majori vinci cerneret, et sacro palatio in insulam Terebinthum, ubi sibi diversorum et sepulchrum extruxerat, discedit. Andronicus vero, etc. cum de successore sua factiosus patriarchæ dando deliberaret, Camatero Basilio œcumenicum pontificatum defert : aut polius illius syngrapha impulsus vendit, qua is prouiserat se quidquid cordi esset Andronico, quantumvis illicitum, facturum, et ea declinaturum quæ illi displicerent ». Idem fere habet Hoveden part. 2 Annal.

13. *Andronicus imp. Orientis tyranne usurpat.* — Interim Andronicus imperator designatur : « Septembris mense », inquit Nicetas, « Indictione II, (a kalend. Septemb. inchoata) anno a mundi exordio sexies millesimo et sexentesimo designationi sue adjiciti annum »; verum legendum, *sexies millesimo sexentesimo nonagesimo secundo*, mense Septembri hujus Christi anni incepto. « Assessores eius acclamationem hanc (Alexius et Andronicus Comneni magni imperatores et principes Romanorum, multos annos vivunto!) bianti ore et plenis fauibus cecinerunt, ut parum abasset, quin clamoribus rumparentur ». Andronicus non multo post senatum summ convocat, « et imperator Alexius ab improbo illo cœtu capitilis damnatur », et quidam noctu eum adorti, nervo arcus strangulant. Corpus in profundum maris abiecitur, « caput vero a servico revulsum, ad Andronicum referri jubetur », inquit Nicetas, qui addit Alexium rebus humanis exemplum esse « anno ætatis nondum decimo quinto, imperii tercio, exacto », ideoque post diem XXIV Septembris, quo die anno MCLXXX imperator acclamatus fuerat. Accurate itaque Nangius in Chron. Andronici initium hinc anno affixit, et Catalogus imperatorum Codino subjunctus, in quo Alexii cedes in annum sequentem differtur, corruptus ac depravatus, vel auctor erravit, ut ex dicendis planum fieri.

14. *Guido de Liziaco administrator regni Hierusalem.* — « Configit regem », inquit Tyrius lib. 22, cap. 25, de Balduino IV Hierosolymorum rege verba faciens, « apud Nazareth febre repen-

tina gravissime laborare; morbo quoque elephantiaco, quo ab initio regni sui, et a primis adolescentiæ auspicis molestari cœperat, præter solitum ingravescente, lumen amiserat, et corporis extremitatibus lesis et computrescentibus omnino, pedes manusque ei suum denegabant officium. Febre igitur correptus, convocatis ad se suis principibus, præsente matre et domino patriarcha (nempe Heraclio) Guidonem de Liziaco sororis sue maritum, comitem Joppensem et Ascaloniam regni constitutum procuratorem, salva sibi regia dignitate ». Tum cap. 29 : « Hortante matre Balduinus adhuc puerulus, vix annorum quinque prosequente eum universæ plebis suffragio, cleri quoque qui præsens erat assensu, in Ecclesia Dominica Resurrectionis, regia decoratus est uncione, et solemniter coronatus ». Paucis interpositis : « Factum est autem hoc anno ab Incarnat. Domini MCLXXXIII, Indictionis prime, mense Novembre vicesima die mensis », que hoc anno in Dominicam cadebat. Dum hæc Hierosolymis aguntur, *Saladinus* urbem Petracensem trans Jordaniem obsidebat, et ob sessam impugnabat hostiiter; cumque Balduinus IV congregatis copiis ultra Jordanem festinasset, ut ob sessis subveniret, *Saladinus* obsidionem solvit.

15. *Parisiis synagogæ Judæorum in Ecclesiis mutantur.* — Anno superiori Judeis e Galilia expulsis, « Philippus rex semper Augustus non immemor fratrum suorum anno Dominica Incar. MCLXXXIII, etatis ipsius decimo octavo anno incepto, opus gloriose inceptum, Deo disponente, gloriösus consummavit. Nam omnes synagogæ Judæorum, quæ scilicet schola ab ipsis vocabantur, ubi Judei sub nomine fictæ religiosum, causa orationis quotidie simulante convenienter, prius mundari jussit, et circa voluntatem omnium principum easdem synagogas Ecclesiæ Deo dedicari fecit, et ad honorem Domini nostri J. C. et B. Dei genitricis et Virginis Maria in eisdem altaria consecrari precepit », inquit Rigordus de Gestis Philippi Aug. pag. 10. Iam dixerat Rigordus : « Audierant Judæi strenuitatem regnum Francorum contra inimicos et pietatem magnam erga subditos. Et ideo majores corum et sapientiores in legem Moysi, qui ab ipsis Judæis didascali vocabantur, Parisios venire decreverunt, ubi longani habentes conversationem in tantum ditati sunt, quod fere medietatem totius civitatis sibi vindicaverant ». Benjamin vero Judæus in Itinerario suo ait : « In qua sapientiae discipuli sunt omnium, qui hodie in omni regione sunt doctissimi, qui diu ac noctu legis studio in cumbunt ».

16. *Hodierni monasterii Liriensis initia.* — *Rostagnus de Flayasco* quem Vincentius Barralis in Chronologia Lirinensi part. 2, pag. 163, tradit hoc anno ad abbatiam Lirimensem evectum fuisse, eamque annos duodeviginti magna cum laude et sollicitudine administrasse, videns illam a Saracenis sepius intestari, præsertim postquam monaste-

riuum semel et iterum eversum fuit, novi monasterii mira arte constructi fundamenta hoc anno jecit, quod successores ejus ad felicem exitum perduxere, quodque adhuc perseverat. Consistit illud in unica turri, ad quam interclusus est omnis aditus, continetque quatuor supra octoginta distinctas mansiones, Ecclesiam, refectorium, omnesque officinas necessarias; adeo ut non turris aut monasterium, sed prævalida munitione videatur. *Lucius III* cum intelligeret, monasterii vires et facultates ad tantum opus non sufficere, litteris datis *Veletri tertio nonas Maii* fideles hortatus est, ut suam hanc in rem operam conferrent. « Inde est, inquit, quod cum monasterium Lerinense ab inimicis Crucis Christi sæpius infestetur, et dilecti filii nostri abbas et monachi commorantes ibidem, locum velint communire, nec ad hoc eis ipsius monasterii sufficient facultates, universitatem vestram per Apostolica scripta monemus et exhortamur in Domino, atque in remissionem peccatorum injungimus, quatenus divini amoris intuitu, et propriæ salutis obtentu, eisdem fratribus ad munendum locum suum de vestris facultatibus erogetis, ut ipsius loci munitione redditi tutiores hostium sublata formidine solius Dei servitio sint intenti ». Has litteras cum ibidem Barralis indicasset, et cum anno MCLXXXI connessisset, integras mili describendas ab amico curavi, comperique eas co Chri-

sti anno dari non potuisse, cum III nonas Maii *Alexander III* adhuc in vivis fuerit.

17. *Refellitur vulgaris opinio*. — In eo etiam peceavit Barralis, quod existimat omnibusque persuaserit, Lerinenses monachos turrem illam seu novum monasterium jam ante annos nonaginta et amplius incepisse sub *Aldeberto II* hujus nominis abate Lerinensi, et hoc tempore nonnisi cœptum opus prosecutus esse; ex harum enim littoralium lectione appareat, turris seu munitionis, vel quod idem est cœnobii initia ad hec tempora referenda esse, et jam anno MCVII monstravimus, litteras *Honorii papæ*, quibus injungit « Dei servis, ut ad construendam contra Saracenorum impetum munitionem » auxilium porrigit, non ab *Honorio II*, ut Barralis putavit, sed ab *Honorio III*, secundo sequenti scriptas esse. Quare nullum dubium esse debet, quin monasterium *Sancti-Honorati*, ut vulgo dicitur, laudato Rostagno abbati exordium suum debeat, vel saltem *Andeberto* ejus successor, quod tamen minus verosimile videtur, cum vix annum in abbaticæ administratione compleverit. Ceterum *Lucium III* Velitræ etiam anno superiori commoratum esse, ostendunt duæ ejus Epistolæ a Rubeo in Hist. Ravenn. lib. 6 memoratae quarum prior *Gerardo archiep. Ravennati, XII kalend. Junii*, posterior *kal. Jul. data, anno sc. MCLXXXII*.

1. *Promotio cardinalium*. — Millesimus centesimus octogesimus quartus annus incipit, In electione secunda, quo a Lucio papa tempore Quadragesimæ facta est promotio complurium ad cardinalatus honorem; de qua electione habet ista Robertus in Appendix ad Sigebertum hoc anno : « Lucius papa in capite jejunii, id est, feria quarta Cinerum ordinavit plures cardinales, inter quos magistrum Meliorum presbyterum cardinalem (creavit scilicet), quem etiam fecit camerarium suum ». Creavit insuper « electum Dolensem diaconum et magistrum Radulphum Nigellum charissimum amicum nostrum, magnæ honestatis

et litterarum et religionis virum ». Hæc Robertus hoc anno. Sequenti vero haec de creatione episcopi Ostiensis : « Theobaldus abbas Cluniacensis factus est episcopus cardinalis Ostiensis, cui successit in abbacia filius comitis de Claromonte. Hic Theobaldus videlicet prius fuit abbas cuiusdam abbatiæ Ordinis Cisterciensis : inde translatus est ad abbatiæ Flaviacensem, inde exortis quibusdam causis, factus est abbas S. Luciani martyris, primi episcopi Bellovacensis civitatis. Exinde (ut diximus) factus est abbas Cluniacensis ». Hæc Robertus (ut dictum est) anno sequenti. Scimus recentiorem auctorem seriem cardinalium diversorum Pontifi-

cum texuisse una cum signis familiarium diversarum, sed haud placsum habet ab emunctas nares habentibus.

2. Rex Angliae legatos ad papam Veronæ comorantem mittit ad pacem inter imperatorem et ducem Saxonie instaurandam. — Hoc eodem anno Lucius papa Veronam profectus est, ut congressum haberet cum Friderico imperatore indictum in annum sequentem, prout quæ dicenda erunt manifeste declarant. Sed accipe quæ hoc ipso anno Redemptoris habet Rogerius in Annalibus Angliae :

« Eodem anno dominus rex Angliae, sollicitus de pace facienda inter ducem Saxonie et imperatorem Fridericum, consilio archiep. Coloniensis misit nuntios suos, videlicet Hugonem de Nunant Lexoviensem archidiaconum, et quosdam alios de clericis et familiaribus suis ad Lucium summum Pontificem, ut auxilio ejus praefatus imperator repereret ducem Saxonie in amorem. Venientes itaque nuntii regis ad curiam domini papæ, invenierunt eum in Italia apud Veronam : et dum ibi moram cum eo facerent, venit illuc Fridericus Romanorum imperator ad loquendum cum domino papa, ad cuius instantiam predictus imperator dedit duci Saxonie licentiam redeundi in patriam suam, et relaxavit ei omne sacramentum, quod ei fecerat de exilio exequendo et dominus papa absolvit eum de sacramento illo, quod ipse imperatori fecerat ». Ita Rogerius, qui et eodem anno haec admiranda de obitu Cantuariensis archiepiscopi :

3. Obitus Richardi archiepiscopi Cantuariensis et translatio corporis S. Floriani. — « Eodem anno Richardus Cantuariensis archiepiscopus obiit decimo quarto kalendas Martii, cui, antequam inciperet agnoscere, apparuit Dominus in visione, dicens : Tu dissipasti bona Ecclesie mee, et ego extirpabo te a terra. Qua visione plurimum perterritus, statim incepit agnoscere et octava die sequenti obiit. » Haec Rogerius, Exalt Petri Blesensis ad hunc Epistolam, qua dum compellat amicæ, ipsum summæ redarguit negligenter ; quæ sic se habet¹ :

« Reverendo patri et domino Richardo Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, totius Angliae primati et Apostolicæ Sedis legato, Petrus Blesensis archidiaconus salutem, et in melius experisci.

« Habebam in desideriis ad vos cum festinatione reverti, sed auctoritas regia non permittit. Millies postulavi licentiam recessurns, sed nec repulsa passus sum, nec licentiam adeptus. Quoties causor moram quam facio, et allego vestra revocationis instantiam, unica et quotidiana est ejus responsio : cras recedes. In omnibus diebus anni, cras istud invenire non potui. Num queritur, latet : et fortasse, quando non queretur, occurret.

In eo autem turbata est anima mea valde, et sicut araneam tabescere me fecistis, quia exprobaverunt, qui me tribulant inimici mei, mibi, dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est dominus tuus? mihi latitat? usquequo piger dormit? exsurgat qui dormit, et exsurgat a mortuis. Et jam hora esset a somno surgere, et vigilare super commissum sibi gregem, et attendere, qualem habuit decessorem. Numquid Dei gratiam accepit in vacuum, ut et gratiam sibi datam, et gloriam sui decessoris evacuat? Jam evacuavit ex parte, nec videmus quando restaret quod amisit, quando redinat quod commisit. Vobis igitur imputant, quod ab Allophylis area Domini capit, quod a laicis Ecclesia Dei conculeatur, quod gladium Petri rubigo consumit, quod Christi sacramenta vilescant, quod terrible nomen Dei in vanum assumitur, quod sub praetextu perjurii legitima conjugia dissolvuntur. Vobis imputant, quod Malchus in Christum, quod Phassur in Jeremiam, quod Balthasar in vasa Domini manus extendit sacrilegas. Quoties autem gratiam innocentiae et humilitatis extollo in vobis: non sufficit, inquiunt, tantæ prelationis homini, non facere malum, nisi adjiciat facere bonum. Non solum enim arbor, que fructus malos facit, sed arbor, que fructus bonos non facit, excidetur, et in ignem mittetur.

4. « Reperit, inquiunt, archiepiscopus tuis Ecclesiam in optimo statu : ipse vero eam destituit et dejecit. Cantuariensis Ecclesiæ dignitates, quas gloriosus martyr rubricaverat sanguine suo, et quasi testamentum aeternum morte et cerebri effusione firmaverat, pusillanimitas ejus evanescat, eamque reduxit in antiquæ servitutis opprobrium, quæ se in gratiam plene libertatis exercent. Ut quid, inquiunt, terram occupat? quando morietur et peribit nomen ejus? Cur saltene non expurgescitur? Numquid qui dormit, non adjicet ut resurgat? In his omnibus verecundia mea tota die contra me est, et confusio coopernit faciem meam a voce exprobantis et obloquentis. Sunt itaque lacrymæ mee panes die ac nocte, et ubi sub umbra vestri nominis magnificari et extolliri speraveram, ibi impropterum expectavat cor meum et miseriam. Estis enim fabula in ore hominum, studiumque omnium fere commune est, linguis procaces laxare contra vos in detestandum susurrum. Quod si vestram velim praedicare industrias circa aedificiorum inelationem, circa praediiorum culturam, et circa hujusmodi exterioriæ administracionem, quæ incessanter exigit humanæ necessitas : ipsi universa depravant. Quæ gloria est, inquiunt, quod vivaria construit, quod claudit feras indagine, si clerici imprecantur, si in omnem dissolutionem religiosorum claustrorum ostia relaxantur? Quæ utilitas, quod fimo et creta ager sationarius impinguatur, si in Dominicæ messis cultura nec spina evellitur, nec extirpatur tribulus, nec verbum Domini seuinatur? Numquid Deo cura est de boibus et asinis, ut circa boves et asinos ita solli-

¹ Pet. Bles., Epist. v.

citus occupetur? Cur injunctæ sibi legationis officia non exerceat? ligatus est poliusquam legatus. Prophetæ¹, inquit, cui Dominus legationem injunxit præcepit, ut evellet et destruat, ut dissipet et perdat, adficiet et plantet. Dominus tuus officii spiritualis intelligentiam convertit in literam, aut, ut dicitur verius, in literam.

5. « Illud mihi ad cumulum doloris accedit, quod dominus rex, qui ex toto corde vos diligit, cujus erga vos dilectionem lego assidue in libro experientiae, qui turbatoribus vestris, in Romana curia murum inexpugnabilem se opponit, ipse frequenter incuriam et desidiam vestram secreta tamen et modesta correctione redarguit: ipse crebro vos excitat scriptis et nuntiis gravissime fere, quod terræ sua maleficos ad excessus enormes per impunitatis licentiam provocatis. Quam amicabilis nuperrime vobis scripsit et mandaverit, memorie, credo, tenaciter affixisti. Inter quæ ego, qui conscius secretorum fui, verbum illud confidenter in communem deduco notitiam, verbum enim memorabile est: Sciat, inquit, dominus archiepiscopus, quod si filius meus electus, aut aliquis episcopus terræ, vel comes, vel aliqua persona illustris sua voluntati aut dispositioni contraire præsumperit, aut impedierit quominus opus sibi commissæ legationis adimpleat: inventiet me sui contemptus persecutorem et vindicem, ac si in coronam meam proditoris commisisset. Scio, quidem, pater, dominum regem diu habuisse et adhuc habere in votis, ut consilio et auxilio vestro fiant increpationes in populis, ut arripiat manus vestra judicium, et arguat pro mansuetis terræ.

6. « Dura quidem retuli vobis, amantissime pater, et forte hoc aliquis temeritati adscribet, quod non blandior, quod non palpo, quod reverendum populis caput peccatoris oleo non impinguo. Quidquid immundissime sues grunniat, ego in Christi visceribus et jugi beneficiorum vestrorum memoria vos moneo et monebo, quatenus cum ea diligentia impleatis pontificum, ut non vituperetur ministerium vestrum. Legistis enim²: Maledictus homo, qui facit opus Domini fraudulentem. A claustralib[us] et spirituali militia elegit vos Deus in sacerdotem sibi: videat, ne cum spiritu cœperitis, carne consummemini; et ne de vobis intelligatur illud³: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Putatis quod de commissis vobis animabus vos in districto examine non oporteat reddere rationem? Propter hoc irritavit impius Deum⁴: dixit enim in corde suo: Non requiret. Sed certe requiret exactissime usque ad novissimum quadrautem, et vereor, ne tempestivius, aut durius, quam credere aut timere velimus. Utinam velitis recolere combinaciones Altissimi, quibus avertisseris visione nobis terribilem sue indignationis sententiam reuelavit⁵. Horrendum est autem incidere te in ma-

nus Dei viventis. Ignis enim succensus est in furore ejus, quem quandoque spiritualiter vidisti, ipsum autem nunquam sensibiliter sensisti⁶. Haec Petrus, dominum suum fidelissime monens, licet detulerit eum et excusaverit⁷, cum spiritu vehementiori idem Richardus redargueretur ab Alberto S. R. E. cardinali legato, qui postea fuit Gregorius papa Octavus.

Sed cum nec exemplo tanli prædecessoris proferatur, nec reprehensionibus legati Apostolice Sedis se correxerit, neque Petri familiaris et domestici ejus admonitiones sive acres sive blandas audierit, Christum judicem, ad tribunal horribilem cum vocantem, cogenitem, spiritum abripientem et extorquentem est passus infelix. Ipse autem Petrus, qui ab aula regia ad munus cancellariae ipsius Richardi, cui ab Epistolis fuit atque consiliis, venerat, diversis post hæc agitatus est fluctibus, ut suis ipse Epistolis queritur. Lege can, quam ex ipsius scriptis Joannes Busæus collegit, Vitam ipsius.

Eodem anno Roma translatum est in Polonię corpus S. Floriani martyris, de quo ista Longinus in Chronicis Polonorum: « Lucius papa Tertius, assiduis supplicationibus Casimiru ducus et monarchæ Polonorum, apud prædecessorem etiam suum Alexandrum Tertium ad exauditionis gratiam admissis volens se prestare morigerum, corpus B. Floriani eximii martyris duci præfato, et Cracoviensi Ecclesiæ donandum decernit, cuius donatio etiam miraculo divinitus ostendo comprobata est. Summus siquidem Pontifex Lucius (ut veterum etiam usque in tempora nostra derivata fert relatio) sacrarium, quod plura martyrum corpora confovebat, ingressus, quis sanctorum illic quiescentium Polonię migrare vellet, inquisivit. Ad quam vocem, serio ne, an joco, incertum est a summo Pontifice prolatam, ex tumba in qua corpus sacrum B. Floriani conditum erat, manus protensa, summo Pontifici vocanti, designantis et indicantis se, apparuit, donarique Polonis, et Ecclesie Cracoviensi hujusmodi manus protensione corpus suum signavit. Quo quidem miraculo tunc sibi ostendo Lucius papa commonitus, minus cunctanter corpus B. Floriani martyris Polonis, et Ecclesie Cracoviensi tribuit, et in ampliore tam sancti quam Polonorum honorem, ossa corporis sancti per Egidium Mutinensem episcopum, duci Polonorum Casimiro, et Cracoviensi Ecclesiæ destinavit. Qui Cracoviensem urbem sexto kalendario Novembrium cum sacro onere perveniens, a duce Casimiro, et Gedeone Cracoviensi episcopo, omnibusque statibus et ordinibus, obviam illi ad septimum lapidem cunctibus summo honore, summaque jubilatione et gratulatione exceptusest, ovantibus singulis, quod Polonis novus suffraganarius et patronus divina propitiatione accessit. Et quia Ecclesia Cracoviensis celeberrimi martyris

¹ Jer. I. — ² Jer. XLVIII. — ³ Gen. VI. — ⁴ Psal. IX. — ⁵ Hebr. X.

⁶ Pet. Ep. XXXVIII.

corpore et deposito fuerit illustrata, decora, funiculosque sui ornamenti longe lateque et tetendit et porrexit: in honorem martyris beati Basilica illi pulchro ac sumptuoso opere, extra Cracovienses muros, a Gedeone Cracoviensi episcopo, in hanc diem divinitate propitia perseverans, extructa est. Et Aegidius episcopus Mutinensis a duce Casimiro, et Gedeone episcopo magnificis onustus

muneribus, Romam remissus. Ab coequo tempore in sancti Floriani deus et memoriam cœperunt Poloni, tam militares quam civiles et agrestes, filios suos in baptismate hujus nominis appellatione insignire. Agit post hæc de fundatione Ecclesie ejusdem sancti Floriani idem anclor. Sed hæc ad institutum satis.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6677. — Anno Æra Hispan. 1222. — Anno Hegira 580, inchoato die 14 April., Fer. 7. — Iesu Christi 1184.

— Lucii III papa 4. — Frederici Enobarbi reg. 33, imp. 30. Andronici Comneni imp. 2.

1. *Lucius III papa Veronam venit.* — Ad annum 2, Gaufredus prior Vosiensis, quem anno superiori diximus currenti Chronicorum summi absolvisse, in parte 2 cap. ult. scribit: « Vigilia Natalis Domini, Geraldus filius Bernardi, Sancti-Aredii decanus efficitur. Crastino festum Lucius papa celebravit Anagniæ », ubi de Natali Christi anni superioris, a quo annum præsentem exorditur, verba facit; cum quia postea narrat gesta fuisse mense Februario, certam cum præsenti connexionem habeant. *Anagnia* vero Veltris, ubi toto anno manserat, proxima est: inde *Lucius III* Veronam profectus est; anonymous enim Casinensis in Chren, hoc anno ait: « Nono kalendas Junii terræ motus adeo magnus et terribilis fuit per totam Calabriam in valle de Grati (Peregrinus in Notis ad hunc locum reprehendit Carraciolum, qui dicit locum hunc corruptum esse, quia, ut ait, olim et etiamnum vallis et regio per celebris est in Calabria superiori supra Consentiam ad Septentrionem, Tarentinum ad usque sinum porrecta, quam præterfluit flumen *Crathis*, vulgo *Grati*, unde illi nomen) et vallem de Sinn (Peregrinus hunc locum corruptum asserit; sed ei non assentio; vallis enim seu regio de Sinn est iuxta simum Tarentinum, quæ sine addito vocatur *Sims*, et contigua est vallis *Grati* dicta) Ecclesie omnes et alia adiicia corruerunt, et Rufus Cosentinus archiepiscopus, et multi alii sub inuironum adiicio suffocati sunt, etc. *Lucius* papa, dimisso comite Bertoldo ad defensionem Campaniae per vallem Orbeti, Veronam accessit ad colloquium cum imperatore.

2. *Male a Romanis habetur.* — Joannes vero de Ceccano hoc anno scribit: « Indict. 1, hoc anno mensis Aprilis venerunt Romanii super Tusenlanum: XII kalendas Maii incenderunt Pahanum

et Ferronem, Penestrum, et sic Romani reversi sunt. Postea dominus papa ivit in Lombardiam (ubi Verona sita), et misit comitem Bertholdum legatum imperatoris Frederici pro defensione Tuscanæ, et ad recolligendam Roccam de papa quam ipse callide et dolose expugnavit, et eam capere potuit; tamen de bestiis Romanis sæpius prædam faciebat ». Arbitratur Baronius Lucium papam congressum cum Friderico non habuisse nisi sequenti Christi anno, sed illud ibi examinabimus. Loquitur chronographus Aquicinctinus hoc anno de Friderici in Italianam adventu, et de gestis a Romanis aduersis Lucium III: « Fredericus imp. in Italianam proficiscitur. Romani Lucium papam parvipendentes, et clerum despicientes, magnum commiserunt flagitium. Nam extra Urbem forte quosdam clericos invenientes comprehendentes, et omnes excæaverunt, præter unum, quem ad dominum papam direxerunt. Quod intuens papa ingenuit, et eos qui hoc scelus perpetraverant perpetuo feriens anathemate, cum suis exit ab Urbe. Qui veniens Veronam, ibi resedit usque ad diem mortis sua ». Loquitur etiam de injuriis Lucio III factis Nangius, sed anno non suo, anno nempe mclxxxiii: « Inter Lucium papam et Romanos ora dissensio, idem papa proturbatur ab Urbe, et multis lacessitus injuriis a Romanis impeditur; nam multis qui erant ex parte papæ eruentes oculos imposuerunt eis mitras, et jurare eos fecerunt quod papæ se videndos taliter presentarent: quo viso papa tot conflitus ferre non valens, Verone se confundit, sperans sibi ab imp. Friderico auxiliu proventurum. » Quo ex utroque auctore deducitur, *Lucium III* Romanum hoc anno venisse, ut Romanorum animos sedaret, sed eos magis insaniisse, quod confirmat Onu-

phrius Panuimus Veronensis, qui in Adnotazione ad Platinam ait, *tertio Pontificatus sui anno Veronam, civili seditione Urbe a senatoribus pulsum, adiisse.*

3. Obitus Ricardi archiep. Cantuarie. — Ad num. 3 et seqq. *Richardus Cantuariensis archiepiscopus obiit hoc anno, non XIV kal. Maii, ut male Baronius ex Hovedeno habet, sed XIII kalend. Martii, feria sexta, ut Gervasius in Chron. et Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 618 produnt. Errore quidem typographi apud Gervasium legitur, XIV kal. Martii feria sexta noctu spiritum exhalavit anno xi ab electione sua. Sed Gervasium scripsisse XIII kal. Martii, non solum feria vi, sed etiam sequentia ejus verba demonstrant : « Cujus corpus Cantuariam delatum, in Ecclesia Christi in Oratorio S. Marie XII kal. Martii, die Sabbati, honorifice sepultum est; dies autem XII kal. Martii, seu dies xviii Februarii, hoc anno cum feria septima concurrit. Quod cum non advertisset Wartonus tom. I Angliae Sacrae pag. 112, dicit, male Hovedenum hanc mortem consignasse XIV kal. Maii, rectissime vero Gervasium die XIV kal. Martii. *Richardum* arguit Petrus Blesonus in Epist. v. ad eum data, et a Baronio recitata, quod temporalia potius quam spiritualia curarit, et non tantum Rogerius Hovedenus a Baronio laudatus; sed etiam Gervasius in Chron. Willielmus Thorus, Knyghton canonicus Leycestrensis, Stephanus Birchingtonus in Vitis archiepiscoporum Cantuariensium, quae extant apud Wartonom laudatum, et Geraldum Cambrensis ibidem tom. ii, pag. 431, referunt ei paulo ante mortem personam apparuisse, que exprobarit, quod bona Ecclesie dissipasset. Wartonus tom. i, pag. 57, refert, *dies obituales archiepisc. Cantuariensem, ex Martyrologio et Obituario Ecclesiae Christi Cantuariensis*, ubi ad diem XIV kal. Martii habetur : « Obiit pia memoriae Richardus archiepiscopus, monachus nostræ Congregationis », quibus ex verbis intelligimus, auctorem illius libelli fuisse Ordinis Cisterciensis, quem professus est Richardus, et serius illum scriptum fuisse; cum in die mortis ejus erret. *Richardum* exceptit *Baldwinus* seu *Baldewinus* Ordinis etiam Cisterciensis, *Devonius* cognominatus. Plura hic Opera reliquit, quorum non pauca haec tenus inedita sunt, aliaque referuntur tomo v Bibliothecæ veterum scriptorum Ordinis Cisterciensis, nempe *Tractatus XVI de diversis argumentis*. Ejus Opuscula enumerat Oudinus in Supplement. De Script. Eccles. Neubrigensis lib. 3, cap. 8. de Richardo scribit : « Homo quidem mediocreliter litteratus, sed laudabiliter innoxius, et ne ambularet in magnis modulo suo prudenter contentus ». De Baldwino vero antea episcopo Wigornensi : « Vir religiosus et litteratus ».*

4. Henricus Germaniae rex coronatur. — « Circa dies istos Fridericus imp. Romanus Concilium habens prope Moguntiam urbem, regni Teutonicæ diadema capit filii sui primogeniti

(nempe Henrici) fecit imponi », inquit Radulphus de Diceto ad hunc annum in Imag. Hist. pag. 623. Non solum in Gallia et Anglia; sed etiam in Germania reges sepius coronabantur. Anno enim MCCLXIX viidimus *Henricum* Friderici filium regem ab eo electum et coronatum fuisse. Fridericus autem celebrem hoc anno conventum Moguntiae celebrasse testatur anonymous in Additionibus ad Lambertum Schafnaburg, cui consentit Dodechinius abbas, qui ait : « Imperator Pentecoste Moguntiae celebrem et famosum conventum habui; quo peracto in Italiā perrexit ».

5. Devastationes Saladi in regno Jerosolymitano. — Idem Radulphus pag. 622, refert litteras *Baldvini* Jerosolymorum regis ad *Heracium* patriarcham Jerosolymitanum, et ad *magistrum Hospitalis Jerosolymitani* datas, quibus eisdem gratulatur, quod sani *Brundusium* applicerint, significatque *Saladinum* circiter nonum aut decimum diem Julii terram *Crati* intrasse et vastasse: *in vigilia sancti Petri ad Vincula* civitatem *Crati* intrasse et castrum obsedisse; sed cognito adventu suo *Neapolim* venisse, et que igne potuit consumpsisse: exinde *Sebasten* progressum esse, et episcopum ejusdem civitatis, villam suam et Ecclesiam LXXX captivis redemisse indeque venisse Arabiam, eamque destruxisse, *viris et mulieris captivatis*. Terra hæc *Crati* et civitas *Crati* diversæ sunt a valle seu terra ejusdem nominis, cuius paulo ante meminimus: *Neapolis* etiam diversa a Neapo. Italæ, hujusque invasionis mentionem etiam facit Neubrigensis lib. 3, cap. 2, dicens : « Saladinus Christianos ex improviso fines aggressus, Neapolim (qua olim Sichima dicebatur) capiam evertens, et facta hominum strage non modica, dum nostri convenienter, in propria se receperit ». Idem narrat Mattheus Parisius in Chron. qui ideo litteras illas legerat. Balduinus autem rex hoc anno *Heracium* patriarcham cum magistris Templariorum ac Hospitaliorum, ad Lucium III papam, et ad reges Francie et Anglie misit, ut anno sequenti, quo de eorum adventu Baronius verba facit, monstrabimus.

6. Saladinus scribit ad Lucium III de redemptione captivorum. — Paulo ante Radulphus recitarat litteras Saladi ad Lucium papam datas, quarum haec inscriptio: Rex Saladinus omnium regum Orientalium potentissimus domino papæ »; initium vero : « Præsentata nobis fuit chartula de sanctitate vestra, quoniam noscimus et credimus, quod sitis in majori officio de hoc mundo, et scimus quod Dens vobis tantam gratiam dederit, ut sedeatis in tanta magnitudine. Scimus autem quod omnes Christiani vobis obediunt, et vos pertimescent ». Subdit, Oliverum Vitalem legatum ejus sibi significasse magnam amicitiam, quæ inter eos esset, et se petuisse, ut pacem haberet enim omnibus Christianis, et omnes captivos Christianos dimitteret, Christianos, quos detinebat dimissum. « Notum sit vestre magnitudini », subjicit

Saladinus, « quod Christiani, qui a nobis detenti sunt, sunt gentiles et nobiles viri : ac milites nostri, qui a Christianis detenti sunt, sunt rusticci et minimi atque vilissimi homines : et si placet vobis, nos appreciabimus captivos nostros quos habemus, et Christiani apprecent suos, et quae pars minus habuerit, restituetur ei ab altera. Deus scit quod quando vestras chartulas et legatos a vestra magnitudine transmissos vidimus, per omnia gavisum sumus et gratias referimus Deo, etc. »

7. Saladin frater de eadem re ad eum scribit.

— Tum Radulphus exhibet Epistolam Sisidin regis Lucio III scriptam, in qua Sisidin se dicit dominum *totius multitudinis Saracenorum*, et Saladinum fratrem suum appellat, ac « regem victoriosissimum, servatorem sue promissionis, auctorem iustitiae, dominum legis, et omnium Sarracenorū, suscitatorem legis Sarracenorū ». Ait fratrem suum fuisse in partibus Tyri, cum Janus Dandulus ejus legatus ad se pervenit, « ubi successit ei contra hostes suos (nempe Saladino) secundum volumen suum, cui Deus tantum his temporibus victoriam contulit, quod omnem terram a Damasco usque Ninive subjugavit, cui omnes vicinitate loci propinquui, et Sarracenorū universæ potestates obedient, cuius expeditioni, volente Deo, adhaerent infinite nationum multitudines, ut servant ei, qui tanta manu hostes persequitur, quanta nullus praedecessorum suorum inimicos suis valuit impugnare ». Ei etiam significat, se intelligere ex dictis legati ejus velle modis omnibus observare quea cum beata memoriae prædecessore ejus Alexandre stabilivit « super negotio inter Christianos et Sarracenos ad redemptionem omnium captivorum ». Subdit : « Quod si Christiani qui habitant in Ierosolyma cum rege suo, et in omni parte Tyri vestris obedierint præceptis cum universa Christianitate, et ordinationem inter nos factam servaverint secundum voluntatem vestram pro facienda pace et pro dimittendis captivis qui servantur in carcerebus nostris compediti, et nos observare promittimus ex omnia, quea ad istam faciendam pacem a nobis postulatis, etc. Inspiret vobis et nobis Deus, præoperante gratia sua, illud operari, quod ad salutem omnium Christianorum et Sarracenorū propiciat. Utinam. Amen. Scripta fuit hæc charta pridie kal. Aprilis, anno Mahometi DLXXXVII. Gratias agimus Deo solo et Mahometo prophetae magno », Is annus Hegiræ, die vi mensis Maii anni Christi MCLXXXII inchoatus, et die xxvi Aprilis anni Christi in sequentis absolutus ac utraque Epistola ad Radulfum de Diceto, qui in Anglia vivebat, hoc tantum anno transmissa. Porro frater Saladini ei in omnibus expeditionibus auxilio fuit, appellatus a Santo, aliisque *Saphadinus*, non vero *Sisidin*.

8. Josephus Almoadum imp. Portugallium aggreditur. — Hoc anno *Josephus Amiralnumenin*, seu imperator *Almohadum*, in Hispaniam transfervit et *Alphousum* Portugallie regem aggressus

est. Nowerius fidem facit eum obsidione cinxisse fanum Sancti-Irenæi (nunc etiam amplissimum ad Tagum fluvium situm oppidum, a sancta Irene virginie nomen habens) anno *Hegiræ DLXXX*, ibique occisum fuisse *mense Rabipriori* (id est, solstitio aestivo currentis Christi anni), ac hanc mortem victoriarum ejus cursum interrupisse. Rodericus lib. 7, cap. 10, de eo scribit : « Tandem etiam in Hispaniam cisfretavit, et fere suo dominio omnes Arabes incurvavit, et eo reverso in terram suam, mortuus est *Almohadi* ». Verum mox videbimus eum in ea obsidione interissee. Subdit Rodericus : « Post hæc mortuo Adelmuno (id est, *Abdellmuno*) filius ejus Avenia Jacob (fallitur in nomine isto ; vocabatur enim *Jacob Aben Juees Almansor cognominatus*) successit in regno ».

9. Fernaulus rex Legionis accurrit ad auxilium regis Portugallie. — LucasTudensis, qui fere cævus fuit, ait : « Post hæc Sarraceni videntes Adefonsum regem Portugallie debilitatum, et quod offendat regem (sc. Legionis) Fernandum, ipsum Adefonsum in oppido, qui dicitur Santaren, obsederunt. Rex autem Fernandus congregato exercitu magno ad auxilium regis Adefonsi properavit : sed rex Adefonsus, ut hæc audivit, timuit valde, credens quod rex Fernandus in auxilium Maurorum veniret, et misit ad eum nuntios supplicans pro pace. Rex Fernandus declaravit ei, quod ad ejus auxilium properaret. Quod Sarraceni ut andierunt, arrepta fuga, ab obsidione turpiter recesserunt ». Noweirus dicit, novum *Amiralmumenin*, seu imperatorem, in Africam transfretasse, unde patris morte audita venerat. At *Josephum* non in Africa, ut habet Rodericus, sed in obsidione Santareni interfectum fuisse affirmat *Marmolus* lib. 2, c. 25, et mox ex Radulpho de Diceto confirmabitur. Sed scriptores Arabes sue gentis adversos casus saepè tacuisse, jam alibi insinuavimus, et exemplis probavimus.

10. Josephus imp. in prælio occiditur. — Radulphus de Diceto hoc anno pag. 624 de hac Lusitanorum Victoria et de morte *Josephi imperatoris*, quem regem *Massemut* appellat, loquitur, atque : « Circa nativitatem B. Joannis, rex *Ganius* (regulus quidam Sarracenorū) adduxit regem *Massemut* (id est, *Josephum*) regem regum Sarracenorū cum XXXV regibus (seu regulis); et primo obserderunt *Sanctum-Hyrenæum*, et tribus diebus et tribus noctibus pugnaverunt, tandem dejectis muris irruperunt, etc. Nocte vero sequenti, venit episcopus Portugallensis cum filio regis, et occiderunt xv millia Sarracenorū et regem *Ganium*, etc. In crastino autem, sc. in die SS. Joannis et Pauli, archiepiscopus S. Jacobi xv millia hominum ducit, et in aurora diei occidit de Sarracenis xxx millia. Postea in die S. Margarete Sarraceni occiderunt x millia mulierum et puerorum ad Alcubaz; et illi qui fuerunt in oppido de Alcubaz occiderunt tres reges cum omni exercitu suo. Postea *Massemut* vigilia S. Jacobi audivit quod rex Galicie venerat,

ut solus cum solo dimitaret, et cum præparasset se ad præliandum, dum equum suum vellet ascendere, ter de eo lapsus est, et ita mortuus est. Mortuo autem illo, omnis exercitus relicta omni pecunia in fugam conversus est, etc. » Idem prorsus refert Matthæus Parisiensis hoc anno, et pari errore Josephum Almohadum imperatorem *Massemut* appellat.

11. *Finis Historie Guillelmi Tyrii.* — « Guillelmi

Tyrii archiepiscopi Historia Belli sacri quæ vulgo legitur, ad hunc usque annum est dedicata», ut legitur in Additione Chronicæ Aquicinctini ad hunc annum. Historiam suam ab anno mxcv, quo Concilium Claromontanum celebratum, exorsus est, ideoque ea annos rerum per annos lxxxix in Bello Sacro gestarum narrationem complectitur.

Concilium Veronense hoc anno celebratum, ut initio sequentis probabimus.

LUCII III ANNUS 4. — CHRISTI 1185.

1. *Conventus Verone inter papam et imperatorem circa schismatiscos.* — Milesimus centesimus octogesimus quintus annus salutis agitur, Iudicione tertia, quo Veronæ congressus est habitus papæ et imperatoris, Christianæ reipublicæ causa coeuntium. Errant qui putant tunc episcoporum celebratum esse Concilium. Nam ex Actis quæ adhuc extant, perspicue patet, nequaquam tum Veronæ habitum esse Concilium, sed mutuum duntaxat conventum. Habes ea recitata in Scelavorum Chronicis hinc scriptis verbis istis¹: « Sequenti anno, nempe octogesimo quinto post millesimum atque centesimum, imperator abiit in Italiā pro disponendis negotiis reipublicæ. Et occurrit ei dominus papa Lucius apud Veronam, pro quibusdam causis determinandis inter ipsos. Cumque honestissime suscepimus esset a Veronensibus, et a clericis qui illuc convenerant de diversis partibus terrarum, qui tempore Alexandri papæ a schismatis ordines suscepérant, cœpit imperator omni instantia intercedere pro ipsis ad dominum Apostolicum, ut clementer circa ipsos dispensaret. Qui primo huic petitioni se benevolum exhibuit, et eoque amuerat, ut omnes petitiones suas scriberent, ut secundum easum singulorum dispensaretur circa ipsos.

2. « Et ecce altera die dominus papa mutat animum et propositum, dicens: Quoniam generali Concilio, quod Venetiis celebratum est, ubi ipso imperatore præsente dispensatum fuerat circa dominum Christianum Moguntinum, et dominum

Philippum Coloniensem, et dominum Mantuanum, et alios plures, qui cum ordinatis suis persistenter, hi, scilicet ab eis ordinati, ab ordinibus suis suspensi fuissent: nulla ratione mutandum id affirmabat, nisi denuo in cardinalium et episcoporum generali collegio. Promisitque Apostolicus, apud Lugdumum super eodem negotio se Concilium habiturn. De qua mutatione dominus Conradus Moguntinus, et dominus Wormatiensis suspecti habiti sunt. Illi autem, quibus spes de officiis recuperandis data fuit, contristati sunt valde. Et cum prius in susceptione imperatoris jucundissime decantassent: *Advenisti, desiderabilis*: in luctuosa conversi cantabant: *Sustinuimus pacem, et non venit; domine, quæsivimus bona, et ecce turbas*, etc. Quod tamen cardinalibus valde displicuit, dicentibus: Ecce quanta est præsumptio Alemanorum, qui gratiam minando querunt.

« Hoe taliter infecto negotio, tractabant inter se dominus papa et imperator de patrimonio dominiæ Mathildis matronæ nobilissimæ, quod imperator in possessione habebat, dicens ab eadem imperio collatum: et e converso dominus papa Sedi Apostolica ab ea datum affirmabat. Cumque in argumentum probandi testamenti, ex utraque parte privilegia porrigerentur, nullo fine causa terminata est.

3. « Aliud etiam habebant negotium, quod maximum et præcipuum erat, de electione Trevirensi. Siquidem metropolis Trevirensis vacabat, in qua duo electi erant Volmarus et Rudolphus. Volmarus quidem prior a saniore parte electus est; Rudolphus vero posterior a parte inferiore. Cumque

¹ Arn. Lubec. I. 3. c. 10.

schisma inter eos esset, Volemarus quasi de canonica electione præsumens, ad Sedem Apostolicam appellavit; Rudolphus vero ad imperatorem se transtulit. Imperator ergo audiens quod factum fuerat, propter dissensionem electionis investituram dedit Rudolpho. Apostolicus itaque affirmabat partem Volemari propter canonican electionem, et imperator pro Rudolpho erat propter electionis dissensionem. Sieque ab invicem discesserunt, ut quisvis suam partem diceret esse justiorem. Procedente ergo tempore, cum Volemarus sequeretur curiam Romanam, et pro suo negotio molestus esset Apostolicus, Apostolicus missa Epistola, pretermissione citavit Rudolphum, qui tunc cum imperatore erat. Quod imperator audiens, non parum ægre ferebat. Ipsum tamen, ne contumax videretur, ad audienciam venire horlatus est, mittens secum duos decretistas, et duos legistas, Decretistas quidem, ut pro Rudolpho essent iustitia canonum, legistas vero ut pro parte sua starent jure legum. Cunque ad judicium ventum fuisset allegatum, nullo dato fine, Rudolphus ad imperatorem reveritur, Volemare cum Apostolico remanente. Sic ex utraque parte perturbatio non modica erat: quia cum pro eadem causa inter Apostolicum et imperatorem quotidie graviora emergerent, fideles qui schismatis ustionem experti fuerant, Ecclesiam denuo gravissime scandalizandam timebant.

4. « Interca rex juvenis et superbus zelatus pro Rudolpho, decannum et canonicos quosdam Confluentiae, qui pro parte Volemari stare videbantur, calumniatoriis aggressus est, et ablatis stipendiis, domos et possessiones eorum exterminari præcepit. Apostolicus vero exinde magis commotus, Volemarum ad pontificatus apicem promovere decrevit. Quod audiens imperator, per suos ei mandat, dicens: Quod si Volemarum contra suam voluntatem ad summum sacerdotium promovere voluerit, omnem familiaritatem inter eos perpetuo expirasse certissime sciat. Minas etiam quasdam terribiles addidit, que tamen pro discretione eorum, qui intermixti erant, ad medium non deveinerunt. Taliter ab invicem disturbati Apostolicus et imperator, quidquid moliebantur cassum fuit, nec consilium in perturbatione stare potuit: siquidem inter plurima negotia agebat imperator cum Apostolico de filio suo rege, ut coronam imperii super caput ejus poneret. Et quia eum placabilem non habebat, consecrationem illius occasionibus differebat, quam tamen non sine ratione refellebat. Dicebat eniim Apostolicus, non posse simul duos imperatores regnare, nec filium imperialibus insigniri, nisi ea ipse prius depositisset ». Haec Arnoldus, sed male anno octogesimo tertio: depravatus putatur numeri nota, ut bene corressisse cognoscitur Crantius¹. Sed iam ad res Orientales convertamus orationem.

5. Instantibus legis Hierosolymitanis, Lu-

cies III ad expeditionem Terræ-Sanctæ regem Angliae et alios sollicitat. — Inter haec autem in deteriorius quotidie prolabantibus rebus Christianorum in Palestina, Saladino adversus eos prævalente: coeuntibus una principibus simul cum patriarcha Hierosolymitanus et aliis, demittenda legatione ad Christianos principes Transmontanos, ut opem ferrent periclitantibus Hierosolymis, inter eos decretum est et firmiter stabilitum. Ita sane Willelmus Tyri archiepiscopus in suo de Bello Sacro¹ scripto Historie libro; qui cum hic finem scribendi fecisse reperitur, illud in causa fuisse videtur, quod ipse unus ex legatis fuit missus ad regem Francorum, sieque scribendi intermisso visus est institutum, cum presertim rerum adversarum dolore percusus (ut ipse prefatur in exordio libri novissimi) scribendi officium subiret invitus: adeo ut qualibet intercedente adversa occasione, minus oniseret, quod nec resumpsisse potuit, defunctus, dum eandem legationem obiret. Porro quam operose atque proficie se gesserit in ea functione trans montes hoc ipso anno, suo loco dicturi sumus inferius. Primum autem omnium adorant primariam legationem ad universalem promotorem ejusmodi expeditionem in Terram Sanctam, nempe ad ipsum Romanum Pontificem Lucium papam, more majorum pulsantes primum omnium precibus Apostolicam Sedem, cuius nutu reliqui omnes Occidentales principes moveri solerent, impartienda ab eadem remissione peccatorum, loco militaris stipendi, quo solerent quique fideles magna frequentia sacra militie nomen dare.

6. Venerunt ergo legati Romam, ubi acceptis litteris a Lucio papa ad Anglorum regem, magna celeritate Angliam versus, ut in mandatis acceperant, dirigunt iter. Quid autem per eos cum Anglorum rege transactum fuerit, habet ista Rogerius hoc anno in Anglorum Annalibus: « Eodem anno Baldninus leprosus rex Hierusalem, et Templares et Hospitalares miserunt ad regem Anglie, filium Mathildis imperatricis, Hierachium sanctæ civitatis Jerusallem patriarcham, et summos Hospitalis et Templi magistros, una cum vexillo regio, et clavibus Sepulchri Domini et Turris David et civitatis Jerusalem; postulantes ab eo celerem succursum, sicut ab herede et domino terræ Jerusalem. Est enim sciendum, quod Fulco frater Gaufredi comitis Andegaviae, patris quoque istius Henrici, fuit rex Jerusalem, ut superius dictum est. Cum autem predictus patriarcha et magister Hospitalis venirent in Angliam, rex Anglie occurrit eis in villa de Redinges, et eos cum gaudio suscepit. Qui statim ad pedes regis provoluti, cum fletu magno et singulti verba salutationis ex parte regis et principum et universæ plebis terra Jerosolymitanæ proferebant, et exponentes cansam adventus eorum, tradiderunt ei vexillum regium,

¹ Grant. in Metrop. I. 6. c. 46. in fin. et 47.

1 Wil. Tyr. I. 23. c. 1.

et claves sepulchri Domini, et claves turris David, et civitatis Jerusalem ex parte regis et principum terrae Jerosolymitanæ, et litteras ex parte Lucii papæ in haec forma :

7. « *Lucius episcopus, servus servorum Dei, Henrico illustri Anglorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.*

« Cum cuncti (inlyti) prædecessores tui præ cæteris terræ principibus armorum gloria et animi nobilitate longe retro claruerunt, eosque fidelium populus habere in sua didicerit adversitate patronos, merito ad te non tantum regni sed paternarum virtutum heredem, quadam securitate præsumpta, recurrit, ubi populo Christiano immagine periculum, imo exterminium formidatur, ut per brachium regiae magnitudinis membris ejus impendatur præsidium, qui te, ut ad tantæ gloriæ et prælationis apicem pervenires, sua pietate concessit, et te contra sui nominis impugnatores nefarios murum inexpugnabilem ordinavit. Primum neverit serenitas tua, jam crebris et molestis super haec pulsata quarelis, qualiter terra Jerosolymana, specialis hereditas Crucifixi, in qua nostræ saluti sunt præannuntiata mysteria, et ipsius rei exhibitione completa, quam ille qui cuncta condidit in suam sortem peculiari privilegio deputavit, perfidae et spurcissimæ gentis attrita et convallata pressuris, nisi ci celeri remedio succurratur, prona sit ad ruinam ; et inde (quod absit) sustineat irreparabilem religio Christiana jacturam. Ille enim Saladius, sancti et tremendi nominis innamoratus persecutor, ita spiritu furoris incanduit, et totius nequitiae sue vires ad internectionem populi fidelis exercet, ut nisi immanitas ejus vehementis impetu, quasi objectis obicibus, reprimatur, certam spem fiduciamque suscipiat quod ¹ Jordani influat in os ejus, et terra aspersione vivifici sanguinis consecrata spureissimæ superstitionis ipsius contagio polluat ; et quam gloriosi et nobilis prædecessores tui a domino gentis incredulæ multis laboribus et periculis exemerunt, rursus nefando tyranni nequissimi dominio subjungetur.

8. Ob hanc itaque necessitatibus et imminentis doloris instantiam, magnificentiam tuam Apostolicis litteris duximus exorandam, imo dilatatis præcordiis summa acclamatione pulsandam, quatenus ad honorem ipsius respiciens, qui te constituit in sublimi, et juxta nomen magnorum qui sunt in terris, nomen tibi contulit gloriosum, ad desolationem prelatæ terre pietatis studio te convertas, et ut ejus confusio in hac parte tollatur, qui pro te in ipsa terra voluit haberis ludibrio, operari adhibeas efficacem, quatenus prædecessorum tuorum vestigia subsecutus, quam ipsi de principiis tenebrarum faucibus eripuerunt, in cultu magni Dei per tuam diligentiam, auxiliante Domino, conservetur. Eo autem curiosius celsitudinem tuam in tanta oppressionis angustia convenit

laborare, quod terram ipsam regis intelligis præsidio destitutam, et totam spem defensionis suæ ipsius proceres in tua magnitudinis duxerunt patrocinio collocandam. Quod inde clarius tua serenitas potest agnoscere, quod summos terre illius et magnificos defensores, venerabilem fratrem nostrum Heraclium patriarcham et dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellitatem destinarunt, ut ex ipsorum præsentia considerata dignitate perpenderes, quanta fuerit necessitatis angustia, pro qua eorum sustinent tamdiu carere præsidio, ut per ipsos facilius ad vota sua tuam devotionem inclinet. Viros igitur praefatos, tanquam ab ipso Domino tibi destinatos, benigne suscipias, et debita charitate pertractes, corumque postulationibus tanto facilius acquiescas, quanto gravitatis et honestatis intuitu favor est eis et gratia exhibenda. Sane recolat prudentia tua, et sollicite secum meditatione revolvat promissionem illam, qua de impendendo saepè dictæ terræ præsidio, tuam celsitudinem obligasti : et ita in hac parte te cautum et studiosum exhibeas, ut te in tremendo judicio tua conscientia non accuset, et ejus, qui non fallitur, districti Judicis interrogatio non condemnet ». Hucusque Lucii Epistola, quam et recitat Neubrigensis ¹. Missum autem a Lucio papa legatum ad regem Angliae Hiemarum (Igmarum) Tusculanum episcopum S. R. E. cardinalem ex monacho Cluniacensi, referunt antiqua ejus monasterii monumenta ; in scripto enim Chronicō de eo ista leguntur :

« In istis etiam diebus floruit Ymarus Tusculanensis episcopus. Hic apud Sanctum-Martinum de Campis sub domino Matthæo, tunc temporis priore, postea vero venerabili Albanensi episcopo, in juvenili constitutus ætate habitum suscepit monachalem, a quo Cluniacum ducitur, ubi a Pontio abbate professione, pariterque benedictione completa, monasteriis sacramentis arctius implicatur. Inde vero, suffragantibus meritis, custos Ordinis efficitur. Abbas postmodum novi monasterii Pictaviensis ordinatus, ubique strenuus rector et præcipuus Ordinis cultor, suas religionis et sapientiae clarissima monumenta reliquit. Succedente autem tempore, a domino Innocentio papa in patriarchio Lateranensi cardinalis pontifex consecratur et coepiscopus et coadjutor Romani Pontificis in partem sollicitudinis advocatus, Lavicanus et Tusculanensis Ecclesie titulus decoratur. Sub domino quoque Lucio papa legatione fungens in Angliam transfretavit, ubi vices agens Apostolicas, manus suas excutiens a turpi munere, ad subvertendum judicium nullis potuit pecunis expugnari. Tandem, sicut in voto semper habuerat, in sepulchro videlicet patrum suorum collocari, et ad ipsos opponi desiderans, ad nos veniens, collegit quidquid habere potuit, et tam in stagno faciendo, quam in reliquo beneficio, que conventui

¹ Job. XL.

³ Neubr. l. 3, c. 12.

gratianter impedit, amplius quam XLCIC solidos devotus expendit ». Hæc de Igmaro legato, a Lucio misso ad regem Anglorum : qui licet ipso exordio schismatis Octaviano ipsi faverit; cito tamen resiliit, et parles Alexandri sectatus abstensis maculam quam contraxerat. Pergit autem Rogerius :

9. « His auditis, dominus rex respondit rem bene processuram, Deo volente, et statuit eis terminum sue responsionis primam Dominicanum Quadragesimam apud Londonias. Ad quam Dominicam dominus rex, et patriarcha, et episcopi, et abbates, et comites, et barones regni Angliae, et Willelmus rex Scotie, et David frater ejus, cum comitibus et baronibus terræ sue convenerunt Londoniis, et habito inde cum deliberatione consilio, placuit universis, quod dominus rex consuleret inde dominum suum Philippum regem Francie. Et sic soluto consilio, dominus rex dedit universis hominibus suis, tam clericis, quam laicis, licentiam capendi crucem. Unde factum est, quod Balduinus Cantuaricensis archiepiscopus (succeserat hic Richardo) et Ranulphus justitiarius Angliae, et Walterus Rothomagensis archiepiscopus, et Hugo Dunelmensis episcopus, et alii quamplures episcopi transmarini et cismarini, et fere omnes comites, et barones, et milites Angliae, Northmanniae, et Aquitanie, et Britaniae, et Andegavia, et Cenomanie, et Turonie, crucem ceperunt ». Et inferius post enarrata prodigia quedam, que tunc contigerunt, hæc de responsis datis legatis Hierosolymitanis :

10. « Deinde Philippus rex Francie et Henricus rex Angliae, habitu colloquio de subventione facienda terræ Hierosolymitanae, promiserunt se bonum auxilium illi facturos tam in hominibus, quam in pecunia. Sed hæc omnia præfatus patriarcha parvipendebat. Sperabat enim, quod esset reductarius secum ad defensionem Hierosolymitanæ terre præfatum regem Angliae, vel aliquem de filiis suis, vel aliquem alium virum magnam anerioritatem. Sed quia hoc esse non potuit, repatriatus, dolens et confusus a curia recessit ». Hæc de his Rogerius, qui ait Heraclium Hierosolymitorum patriarcham mense Aprilis navigasse in Angliam, et apud regem mira celeritate negotium istiusmodi pertractasse, cum interea archiepiscopus Tyri munus legionis obiret in Galliis.

11. *Lucii pape obitus et Urbani III creatio.* — Accessit autem ad communem damnum et impedimentum promovendre expeditionis, quod promotor ejus Lucius papa hoc ipso anno, septimo kalendas Decembris, ægrotans ex hac vita migravit, Verona dum esset, ubi et honorifice sepultus, hoc Epitaphio inscripto sepulchro :

LYCA DEDIT LYCEM TIBI LYCI. PONTIFICATVM
OSTIA. PAPATVM ROMA. VERONA MORI.

Addita vero reciproca hæc antithesis :

IMMO VERONA DEDIT VERVM TIBI VIVERE. ROMA
EXILIVM. CYRAS OSTIA. LVCA MORI.

Recitat ista Ptolomæus Lucensis in sua Historia, quam antiquitus scriptam habemus in Vaticano. Extat inter alia decreta Lucii hujus illud, quod statuit adversus hæreticos, a Gregorio Nono in libro Decretalium collocatum¹. Incipit : *Ad abolendum.* Defuncto autem Lucio papa et tumulato, miro consensu omnium cardinalium, qui aderant, statim creatus est ejus successor Urbanus Tertius, dictus ante Lambertus, archiepiscopus Mediolanensis, de quo dicturi sumus anno sequenti. Modo reliqua anni hujus prosequamur.

12. *Sicul in Græcos sœvunt ; Andronici imp. Orientis miscrabilis exitus et poenitentia.* — Hoc namque anno, et Indictione tertia (ut Nicetas testatur) Willelmus Sicilia rex ingenti comparata classe, in ultiorem Græcorum, qui ante biennium in Latinos Constantinopoli adeo immaniter delabcati furcunt, primo Dyrrachium, inde Thessalonicanum expugnavit; sieque in Græcos omnes Latini milites adeo sœvierunt, ut etiam eorum queque sacra reddere profana, et veluti excranda, polluere, depravare, atque penitus perdere laborarent. Scribit singula ac plane nefanda idem ipse Nicetas², cuius rei gratia, ut idem ipse testatur, adeo inter Græcos atque Latinos est charitas exulcerata, et odium implacabile excitatum, ut omnisi spes reconciliationis excederit; ait enim : « Tanto discordia vallo invicem direpti sumus : nec ullo modo animi conjungentur, et si corporibus conjuncti in iisdem ædibus habitemus ». Hæc et alia plura id genus ipse. Sed quid accidit ? Inversa alea rerum fuit, cum hoc eodem anno inter ista Andronico magna ignominia et sœvitia (ut dicetur) sublatio de medio, imperium invadente Isaacio Angelo, et adversus Siculos conflente universo Græcorum imperio, vieti sunt Siculi passique duriora ab illis. Hæc singula leges apud eundem Nicetam in Isaacio imperatore. At quasdam penas sive exegitatas, sive furore populi improvisas dederit Andronicus pro sua ipsius immanitate, qua in necem insonitum ac præcipue Latinorum, quos Constantinopoli publico indicto bello exagitavit, et (ut superius dictum est) sœvissime habuit, hic describam ex Niceta Choniata, qui aderat :

13. « Itaque in Amene castellum duabus gravibus catenis cum ferreis seris superbo collo injectis, et compedibus oneratus, ut captivos tractari moris est, conjicitur : coque habitu ad Isaaciū perduto, contumeliosis verbis insultatur, atque impinguntur, nates pulsantur, barba velluntur, dentes excutuntur, capilli evelluntur : publice omnium ludibriis expositus, etiam a mulieribus pugnis editur, iis præsertim, quarum maritos aut occiderat, aut execratur. Deinde præcisa dextera, in idem castellum reducitur, sine cibo, sine

¹ Ex. de heret. c. ad abolendum. — ² Nic. Chon.

potu, sine ullo cuiusquam officio. Post aliquot dies altero oculo effosso, scabioso camelō impositus, per forum triumphi specie traducitur, calva glabra instar aridae quercuri, et ovo nudiore, et brevi tunica tectus, spectaculum miserabile, quod rivos lacrymarum elicere queat ex oculis non inhumaniis. Sed stolidissimi et petulantissimi urbis incole, presertim sartores, coriarii, opifices et circumforanea sordidaque turba, muscarum instar verno tempore ad mulctras et pingua cymbia convolantium, nulla ratione habita, quod is nudiustertius imperator, regio diademetum ornatus, ab omnibus laudatus, celebratus, adoratus esset; quoque sanctissimo jurejurando fidem et benevolentiam suam erga illum testati essent, efferatis animis sine ulla ratione ruentes, nihil mali prætermiserunt, quo Andronicum per nefas non afficerent. Alii clavas in caput ejus impegerunt, alii stercore nares ejus fædarunt, alii spongias excrementis hominum et pecudum fædatas in faciem ejus expresserunt, alii verbis obscenis parentes ejus insectati sunt. Erant et qui verubus latera ejus pungerent. Impudentiores quidam lapidibus conjectis rabidum canem enim appellabant. Scortum quoddam impudens ollam ferventi aqua plenam, e culina raptam, in faciem ejus effudit. Nemo denique erat, qui male faceret Andronico. Ita ignominiose in theatrum ridiculo triumpho perductum, ac misero illo camelō detractum, juxta duas columnas, quibus superne lapis incumbit, prope æneam lupam et hyænam, quæ inflex cervicibus, quasi altera in alteram impetum factura, concitate astant, pedibus suspendunt fune alligatis. Tot mala perpessus, et alia sexenta, quæ prætermisimus, tamen generoso adhuc animo illata mala tolerabat, ac mente integra ad affluentem turbam, et jacientem conversus, nihil dicebat aliud nisi, DOMINE MISERERE : et : QVID CALAMVM CONTRITVM INFRINGITIS ?

14. « Cæterum dementissima populi turba ne tum quidem afflictissimo pepercit Andronico, postquam pedibus suspensus fuit : sed direpta tunica, virilia ejus vexavit, et quidam homo nefarius longumensem per fauces ejus usque ad intestina adegit. Duo vero Latini generis, enses ambabus annixi manibus in nates ejus adegerunt, ut periculum facerent, ut esset acutior, ielus dexteritate gloriati. Post tot ærumnas et clades ægre vitam abruptit, dextera cum dolore ad os admota, ut multi putarent, eum calidum ex ea sanguinem ob recentem plagam adhuc destillante, exsugere. Imperavit amos duos : unum vero rerum politus est sine purpura et regio diademate ». Et inferius :

15. « Post dies aliquot ex alto illo miserabilis detractus, et in theatri forniciem quemdam, ut bestia projectus, jacuit, donec quidam humanitate adducti, nec ira nimium indulgentes, cadaver ejus inde sublatum juxta Ephori monasterium, quod ad Zeuxippum est, in quodam infimo loco posuerunt, idque compage nondum penitus dissoluta adhuc spectare licet. Nam Isaacius imperator

criminis expers et justus, ut putabat, non annuit, ut id sublatum sepeliretur, sicut in SS. Quadragesima ædem transferretur, quam Andronicus ea de causa studiosa, considerat et exornarat ». Hæc Nicetas. Quibus significatur, haud absque spe indulgentia a Deo consequenda pœnitentem Andronicum esse defunctum, quem in aliquibus commendatione dignum ostendit, ut illud in primis, quod studiosissimus esset S. Pauli Apostoli, enjus et Epistolas pre manibus habere soleret : Apostolum vero ipsum Andronicum non despexisse, sed intercessiis adjuuisse, cladisque super eum venture prænuntium illi tuisse : nam de ejus imagine ista subjicit : « Imago vero caelestis illius oratoris Pauli, antiquæ manus opus, quam auro exornatum in illa aede reposuit, imminentे ei exitio lacrymavit. Quo is auditio explorari jubet, an verum sit. Ad id ministerium præter ceteros Hagiochristophorita Stephanus delectus, per gradus ascendit (nam in sublimi pendebat imago) Paulique pupillas purissimo linteolo abstersit : quo facto, lacrymæ magis etiam tanquam ex fonte exuberarunt. Quod ubi cum admiratione retulit, Andronicus gravi dolore perculsus, et diu agitato capite, cum gemitu dixit, Paulum videri sua causa lacrymasse, ac gravissimam sibi cladem impendere. Se enim ex animo amare Paulum, et ejus dicta maximi facere, et a Paulo utique redamari ».

16. Adde his etiam dignum principibus de coimitatione exemplum, quod tenacissimus erat Catholicæ fidei custos, ut nec in disputationem adducere modo aliquo pateretur, quod ipsi derogare posse videret ; nam audi quid idem Nicetas de his referat : « Tantum porro abfuit, ut consuetudinem, et tunc et nunc receptam, de divinis dogmatibus disputandi probaret, aut de Deo novi aliquid vel dicere, vel audire vellet (idque, cum nostram doctrinam non summis tantum fabiis attigisset) ut novarum Patrarum episcopum Euthymium, virum eruditissimum et Cinnamum Joannem ad Lopadium de illo Christi dicto, *Pater major est me*, in suo tabernaculo disserentes objuravit, et in Rhindacum amne abjecturum minatus sit, ni desisterent. Fuit autem illud argumentum, non plane efferatum fuisse Andronicum, quod eruditio rationem habuit, et eruditos non procul a purpura, sed prope solium suum collocatos, et munieribus frequentibus fovit, honores eis non minimos habendo, cælestem sapientiam, divinarumque rerum doctores, disertos, et jurisperitos, magnam rem et summi pretii se astimare declaravit ». Hæc et alia laude digna de Andronico Nicetas narrat. Suscepit autem imperium Isaacius Angelus in ultionem Siculorum, ut declaravit eventus. Porro quod ad ipsum auctorem Nicetam pertinet : de ipso ejus fratre Michael episcopo Athenarum testatur in Monodia ipsius, quod ubi Constantinopoli invaluit tyrannis Andronicci, inde aufugit, diligens polius exilium voluntarium degere in alieno solo, quam sub alea hominis sevissimi periclitari.

Anno periodi Graeco-Romane 6678. — Anno Ævo Hispan. 1223. — Anno Hegira 581, iunctoato die 3 Apr., Fer. 4. — Jesu Christi 1185.
— Urbani III pape 1. — Friderici Anobardi reg. 34. imp. 31 Isaacii Angeli imp. 1.

1. Concil. Veronense anno praecedenti habitum. — A num. 4 ad 5. Arnoldus abbas Lubecensis, qui hoc tempore vivebat, in Chron. Slavorum lib. 3, cap. 9 narrat celeberrimum conventum a *Friderico imp.* celebratum, et cap. insequenti *Concilium Veronense cui Lucius papa et idem imperator interfuerunt*, sed numeri apud Arnoldum corrupti, et accurate a Krantzio lib. 6 Saxonie cap. 57 emendati, vel (licet id ipse non dicat), ex genuino Arnoldi exemplari descripti. Ait enim Arnoldus de curia illa loquens: « Celebrata est in Pentecoste, anno Verbi Incarnationis MCLXXXII, imp. aut regni sui an. XXXVI, sed legendum « anno Verbi incarnationis MCLXXXIV, imperii XXIX, regni sti anno XXXIII », certum enim, ut ex dictis anno superiori liquet, comitia illa eo Christi anno *Moguntiae* habita, et tunc in cursu fuisse annum regni Friderici XXXIII, imperii vero XXIX. Cum vero postea Arnoldus scribat: « Sequenti anno imperialor abuit in Italiam pro disponendis negotiis reip. et occurrit ei dominus papa Lucius apud Veronam pro quibusdam causis determinandis inter ipsos »; manifestum est eum Concilium Veronae habitum cum hoc anno Christi copulasse. Et tamen Labbeus tom. x Concil. Krantzio laudato, illud cum anno MCLXXXIV conjunxit, licet Krantzius illud diserte currenti Christi anno illigari. At Concilium ad praecedentem annum pertinere; Krantzium errorem, qui cubat in textu Arnoldi, recte corrisesse; et Labbeum illum male citasse apud me certum. Denique Baronius in eo peccavit, quod nolit *colloquium* hoc pro *Concilio* haberi. Nam jam non semel montinus conventus et colloquia, in quibus de rebus Ecclesiasticis agitur, vel quibus episcopi intersunt, Concilia passim ab antiquis appellata, indeque in Collectionem Conciliorum prudenter inserta.

2. In eo decretum editum adversus recentes haereticos. — Quare Tancredus juris canonici interpres in Collect. 3 Decretal. cap. 2, *De restit. spol.* citatus ab Ant. Augustino in Notis ad Collect. 4. Decret. loquens de Constitutione Lucii III eo tempore edita, quo Veronae cum Pontifice congressus est Fridericus imp. ait emissam esse *in generali Sy-*

nodo. Porro Tancredus Bononiensis archidiaconus auctor fuit quintæ Collectionis Decretalium, quæ continet Constitutiones Honorii pape III, sub cuius Pontificatu floruit; hæc autem Collectio anno MDCLXV ab Innocentio Cironio Tolosæ edita fuit. Eam Lucii III Constitutionem male recitat Labbeus citatus pag. 1737, inter litteras Lucii III, cum sit pars Concilii Veronensis. In ea ait Pontifex: « Nos charissimi filii nostri Friderici illustris Roman. imperatoris semper Augusti, praesentis patriter et vigore suffulti, de communi consilio fratrum nostrorum, necnon aliorum patriarcharum, archiepiscoporum, multorumque principum, qui de diversi mundi partibus CONVENERUNT, contra ipsos haereticos, quibus diversa vocabula diversarum indidit professio falsitatum, præsentis decreti generali sanctione consurgimus, et omnem haeresim, quocumque nomine censeatur, per hujus Constitutionis seriem, auctoritate Apostolica condemnamus. Imprimis ergo Catharos, et Patarinos, et eos qui se Humiliatos vel pauperes de Lughduno, falso nomine mentiuntur, Passaginos, Josephinos, Arnaldistas, perpetuo decernimus anathemati subjacere », et cetera loco laudato legenda. Decretum itaque illud non in colloquio inter Pontificem et imperatorem habito, sed in episcoporum Synodo, cui papa prefuit, et imperator multique principes interfuerunt, emissum.

3. Concilium Ieronense a Sigonio suo anno redditum. — Et quidem anno superiori, ut recte Sigonius in Hist. de Regn. Ital., lib. 15, ex aliquo optimo auctore, quem suo more non citat scripsit: « Lucius, inquit, trajecto Pado Ieronam pervenit; nec multo post *Fridericus* quoque, rebus Germaniae per conventum in Pentecoste habitum constitutis, *pridie kal. Augusti*, accessit. Concilio convocato, cui raro exemplo Pontifex et imperator interreant, de iis potissimum rebus, que Christianam ea tempestale premebant Ecclesiam, est relatum, nempe de contumacia *Romanorum*, bello *Saracenorun*, et *Romanæ Ecclesie* ditione, *Romanii* ut hostes Ecclesie, diro senatusconsulto notati. Christianis laborantibus auxilia summittenda, omnesque ad eorum, qui quondam *Jeroso-*

lyma receperunt, virtutem pietatemque imitandam, excitando esse, decretum: plus nimurum dedecoris contracturos esse Christianos, si partam forte *Sepulchri* possessionem amittant, quia gloriae adepti sint cum pepererint ». Tangit postea Sigonius quae Arnoldus et Krantz, qui ne verbum quidem de Jerosolymis habent, de hereditate *Matthildis comitissae* et coronatione *Henrici* filii Friderici imp. in Concilio gesta fuisse asserunt, subditque *Fridericum III Novembr.* adhuc in villa Sancti Zenonis prope Veronam fuisse, anno nempe **MCLXXXIV**.

4. *Quemadnodum et a Radulpho de Diceto et a Rabco.* — Praterea Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 624, ad annum **MCLXXXIV** ait: « Quarto die intrantis Novembribus concidentibus Veronæ in Ecclesia Majori papa et imperatore, cardinalibus et plerisque Ecclesie rectoribus Ravennas in serie sermonis sui casum ei perditionem terre Jerosolymitanæ omnibus exposuit, et ad succurrentem in peccatorum remissionibus cuiuslibet generis homines evocare curavit ». Archiepiscopus ille Ravennensis erat *Gerardus*, de quo Rubeus in Hist. Raven. lib. 6 loquens de gestis anno **MCLXXXIV** scribit: « Lucium Pontificem max. Veronam, ad Concilium quod ipse indexerat eum tem Gerardus archiep. Ravennas prosecutus est ». Subdit Rubeus Lucium III, *cum Mutinæ esset tertio idus Julias* dedicasse Basilican S. Geminiani, et jam quoque *VIII idus*, Bononia de Basilica S. Petri idem fecisse, quod utrumque etiam a Sigonio laudato relatum. Tum Rubens scribit: « Ab eodem etiam Pontifex *Gerardus* complura privilegia impetravit, etc. in eo magno conventu, quem Friderico etiam Cæsare præsente, eodem anno kalend. Sextil. Verona habuit » Rubeus *magni conventus nomine Concilium Veronense* intellegit, docetq; nos diem, quo illud inchoatum, scilicet, primum diem mensis Augusti, festo S. Petri ad Vincula sacram. Exhibit postea Lic historicus in notatione temporum accuratus, *Lucii III litteras* Gerardo Ravennati archiep. eodem anno datas Verona *II non. Septemb.* quibus declarat se ad ejus cui tanquam metropoli sunt subjectæ, instantiam, Bononiensem, et Mutinensem Ecclesiæ dedicasse *III et VII idus Julii*, dum per Bononiam et Mutinam transiret.

5. *Improbabile illud in hunc annum dilatum fuisse.* — Profecto cum anno antecedenti *Iheracilius* patriarcha Jerosolymitanus, *Erualdus* magister militæ Templi et *Rogerius* magister Hospitalario-rum legati a rege Jerosolymitano ad Lucium III et ad principes Christianos missi, qui lugentis patriæ calamitatem et miseriam multiformem exponerent, et auxilium postularent, in Italiam pervenerint, inde hoc anno in Galliam et Angliam prefecturi, male Concilium illud in praesentem annum dilatum fuisse. Neque refert quod Arnoldus scriptor coœvus sit; cum variis exemplis liqueat, eos qui res suo tempore gestas scripsere, quandoque in

errorem lapsos esse; quod eo magis de Arnoldo dicendum, quo longe ab Italia vixerit, consletque eum hallucinatum in eo quod scripsit, *Fridericum* anno post celebrationem comitiorum Moguntiae habitorum in Italiam adventasse. Ad hæc Labbeus pag. 1739, recitat ordinationem « *Philippi regis Francie et Henrici II regis Angliae, consilio episcoporum, comitum et baronum terrarum suarum de contributione in subsidio Terra-Sanctæ, a nativitate sancti Joannis Baptiste, anno MCLXXXIV, in decem annos* ». Quare cum anno superiori tam in Gallia quam in Anglia aculum sil de subsidio Terra-Sanctæ, et currenti legati inde missi in Orientem redierint, *Concilium Veroneuse* a Lucio III in hunc annum dilatum fuisse prorsus improbatum. Denique Onuphrius Panvinius, Veronensem suorum decus et ornamentum, in Chron. Ecclesiastice, ad annum **MCLXXXIV** habet: « *Magnus Veronæ convenitus, cui papa, imperator et multi episcopi interfuerunt* »; *Chronicon autem illud, Notæque in Vitas Pontificum Rom. a Platina editas, ultima Onuphrii Opera sunt, in quibus ideo res suas narrat ad exactiorem annorum rationem ab eo rediguntur.*

6. *Fridericus toto hoc anno in Italia fuit.* — Hoc anno *Fridericus*, dum adhuc in Italia versatur, dedit Privilegium Mediolanensibus recitatum a Puricello in Monument. Basilic. Ambr. num. 587, in quo dicit, se confirmare « *concessiones et permissiones, quas in pace (nempe Constantia facta), sine censu fecit, pro se et filio suo Henrico Romanorum rege, Augusto, etc. reservata paratica, quæ nobis debet præstari, et filio nostro illustri regi Henrico et omnibus successoribus ejus, cum primo coronam regni Mediolani aut Modociae suscipient, præstanta ab iis, qui ipsam paraticam soliti sunt præstare* », *paratica* idem est ac *parata*, quæ vox *prandium vel cauam* significat, ut explicat Ducanus in suo Glossario. In fine Diplomaticis legitur: « *Actum A. D. Incarnat. MCLXXXV, Indict. III, regnante domino Frederico glorioissimo Romanorum imp. Augusto. Datum apud Regnum per manum Rudolphi imperialis aule proto-notarii tertio idus Februarii* ». Ante hæc scriptum est: « *Ego Godefridus imperialis aule cancellarius vice domini Philippi Coloniensis archiepiscopi, et Italie archiecclesiarii, recognovi anno regni ejus XXXIII, imperii vero XXXI: sed legendum imperii vero XXX.* Toto hoc anno imperator in Italia versatus; in sequenti, Italia Henrico regi filio commissa, in Germaniam reversus est.

7. *Legati Jerosolymitani anno superiori in Occidente missi.* — A num. 5 ad 11. Legati a rege Jerosolymitano missi sunt ad *Lucium papam*, et ad reges Galliæ et Angliæ, non hoc anno ut arbitratus est Baronius, sed præcedenti, ut non tantum perspicuum sit ex Radulpho de Diceto, sed etiam ex *Nenbrigensi* lib. 3, cap. 10, *Matthæo Parisiensi* in Chron. et *Rigordo in Philippo Augusto* pag. 14. Radulphus de Diceto pag. 625, de magistro Tem-

pliorum, qui unus ex legalis fuit, ait ad annum MCLXXXIV : « Ermaldus magister militie Templi Veronæ moritur ». Eum autem unum fuisse e legalis, testatur Rogerius Hovedenus apud Baroniūnum num. 6. Sed in Italia mortuum esse eruitur etiam ex litteris Lucii III ad Henricum Angliae regem datis et a Baronio num. 7 et seqq. recitatis, qui ait, « summos terras illius et magnificos defensores venerabilem fratrem nostrum Heraclium patriarcham, et dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinabant », ubi de tertio legato non loquitur, quia jam mortuus erat, quando litteras illas scripsit. Quare fallitur Baronius num. 5 qui tradit *Willelmum Tyrensem archiepiscopum* fuisse unum ex legalis, quod initio lib. 23 dicit, fletus et lacrymas afflictæ patriæ silentium sibi imponere, et librum illum imperfetur relinquat; nullus enim antiquorum id litteris mandavit, et causa cur opus non absolverit, incompta. Quod addit Baronius, *Tyrium* in ea legatione obiisse, anno MCLXXXVII, quo in Occidentem legatus missus est, confutabitur.

8. *Hoc anno in Galliam venere.* — Legati morati sunt in Italia usque ad finem circiter praecedentis anni et currenti in Galliam venere, ut narrat Rigordus laudatus, qui ait : « Eodem anno (nempe MCLXXXIV, quem continuat usque ad diem xxv mensis Martii) XVII kal. Februarii IV (hi duo ultimi numeri abundant), Heraclius patriarcha Jerosolymitanus cum priore Hospitalis transmarino, et magistro magno Templi ad Philippum Augustum Christianissimum Francorum regem missi Parisios venerunt ». Paulo post : « Qui per multa maris pericula, et frequentes incursus piratarum ex longo tractu terrarum, magistro militie Templi interim in fata collapso, duo superstites, Domino ducente, Parisios venerunt : ubi cum solemnis processione a venerabili Mauricio episce. Parisiensi, et clero, et universo totius civitatis populo, patriarcha receptus est quasi Angelus Domini. Sequenti die in Ecclesia B. Mariae missam celebravit et sermonem ad populum fecit.

9. *Concilium Parisiense.* — « Quo auditio, Philippus Augustus Francorum rex, omnibus aliis negotiis omissis, nuntiis citissime occurrit, et in oculo pacis honorifice recepit : diligentissime præpositis terra sua, sive dispensatoribus præcipiens, quod ubicumque per terram irent, de redditibus regis sufficietes expensas illis ministrarent. Et cognita causa quare venerant, paterna pietate commotus, generale Concilium omnium archiepiscoporum, episcoporum et principum terra sua Parisius convocari præcepit. Celebrato autem cum illis communis Concilio, archiepiscopis, episcopis, et omnibus Ecclesiarum prælatis regia auctoritate mandavit, quod ipsi per frequentes prædicationes et admonitiones populos sibi subditos admoverent, quatenus pro tide Christianorum defendenda contra inimicos crucis Christi pugnaturi Jerosolymam pertenerent. Ipse enim Philippus rex tunc regni Fran-

corum gubernacula solus strenue regebat. Non dum enim ex Elizabeth venerabili regina uxore sua sobolem desideratam acceperat. Et ideo de consilio principum strenuos milites cum magna multitudine peditum armatorum, de propriis redditibus, sumptus sufficiens, proula fama referente didicimus, ministранs Jerosolymam devote transmisit ». Haec omnia Vincentius Bellovac. lib. 29 Specul. Hist. cap. 38, uno tenore cum anno MCLXXXIV recitat; Labbeus vero tom. x Concil. Concilium Parisiense in annum MCLXXXVI male differt cum Roberto Guaguino; cum eo anno legati Jerosolymorum jam in Orientem rediissent.

10. *Idem legati in Angliam venient.* — Adventum legatorum in Angliam narrat Baronius ex Rogerio Hovedeno num. 6 et seqq. et Giraldus Cambrensis in Hibernia Expugnata lib. 2, cap. 23, et duobus seqq. de eorumdem adventu, ac in ea legatione gestis accurate agit : Advenit in Angliam circa kal. Februarii, menso itinere longo, ab Oriente in Occidentem vergens, vir venerabilis patriarcha Jerosolymitanus, cui nomen Heraclius », firmiter asseverans, « regnum universum in Saracenorum et Saladini, tam Aegyptiorum quam Damascenorum tunc principis, manu sacrilega in brevi devolvendum », petitiisque, ut « omissionis negotiis cunctis, regnisque relictis et rebus universis », Crucem assumeret. « Die responsionis Londoniae tandem a rege præfixo », responsum a rege patriarcha suscepit, quod regnum suum deserere non posset, sed sese pecuniam transmissurum, et copiose collaturum *ad Terra-Sacrae tui-tionem*. Cui patriarcha : « Principem querere venimus, non pecuniam; qualibet enim fere mundi pars nobis pecuniam mittit; sed principem multa. Virum igitur appetimus, qui pecunia indigat, non pecuniam, que viro ». Et cum nullum aliud a rege responsum elicere posset, eum rogavit, ut vel saltem filium natu minorem Joannem eis in subsidium daret, sed id impetrare non potuit.

11. *Conventus Londinensis.* — Ex Historia fundationis Hospitalis Sancti Joannis Jerosolymitani in suburbio civitatis Londoniensis, quæ extat tom. Monastici Anglicani pag. 503, patet eos cito in Angliam transfretasse. Ibidem enim legitur : « Anno Dominice incarnationis MCLXXXV, sexto idus Martii, littera Dominicana F, dedicata est Ecclesia dicti Hospitalis in honore beati Joannis-Baptiste, a venerabili patre Heraclio Boninica Resurrectionis patriarcha ». Radulphus de Diceto, qui hoc tempore Londonii florebat, pag. 625, ad hunc Christi annum de his legatis scribit : « Heraclius patriarcha Sancte-Resurrectionis, et Rogerius magister Sancte-Domini Hospitalis Iherusalem, tendentes in Occidentem, et per Italiam transitum facientes et Galliam, nec a domino papa, nec ab imperatore Romano, nec a rege Francorum aliqua plane consolatoria receperunt ». Subdit Radulphus, *ad vocationem regis*, Cantuariensem electum, hujus suffraganeos,

Dunelmensem episcopum, abbates et comites Londinie convenisse apud *Fontem Clericorum XV kalendas Aprilis*; et satus visum fuisse universis, « et animae regis multo satubrini, quod regnum suum debita cum moderatione gubernet, et a gentibus exteris tucatur, quam saluti consulat Orientalium in propria sua persona ».

12. *Obitus Lucii III PP.* — Ad num. 11. Anonymus Casinensis in Chron. mortem *Lucii III* hoc anno his verbis narrat : « *Lucius papa apud Veronam obiit VII kalendas Decembris, et archiepiscopus Mediolanensis in papam Urbanum substitutus est* ». Eundem diem emortualem passim alii tam veteres quam recentes etiam exhibent, et legitur in auctioni Ciaconio cum ejus Epitaphio, quod visitur in Cathedrali Ecclesie Veronensi, ubi ejus corpus conditum fuit. Verum haec verba, « obiit S. Pater D. D. *Lucius papa III, A. MCLXXXV. D. XXV Novembris* », illi Epitaphio a posterioribus superaddita fuere; nam Joannes Franciscus Tinctus lib. 5 de nobilitate Veronensi cap. 2, illud sine illa chronologica clausula refert, non quod illam omiserit, ut arbitratus est Papabrocius in Comatu Chron. Hist. sed quia Epitaphium in antiquis monumentis sine ea invenerit; et clausulam illam a paucis saeculis adjectam fuisse ostendit *dies xxv Novembris* positus loco *VII kal. Decembr.* Ille Onuphrius Verone natus Epitaphium illud, apud Baronium legendum, sive illa clausula recens apposita, recitat in ultimo suo opere nempe in Nota ad Vitam *Lucii III* a Platina editam, licet lib. 7 Antiquit. Veronens. pag. 184, eam lectoribus obtrusisset.

13. *Sedis ejus duratio.* — Verum dies ille *VII kalend. Decemb.* seu dies *xxv mensis Novembris*, non mortis, sed sepulture fuit, ut recte notavit Radulphus de Dicto citatus pag. 629, ubi ait : « *Lucius papa VII kal. Decembris Verone seputus est* », quod extra dubium ponunt Varnerus in Fasic. Temp. Martinus Polonus auctor magni Chronicorum Belgici, Platina, et unus ex nostris Catalogis, in quibus legitur sedisse « *Lucium III annos quatuor, menses duos, dies octodecim* », a die sexta Septembris an. *MCLXXXI*, quo consecratus fuerat, deducto, et die mortis excluso. Ex quo et habemus *Lucium III* sedis sue durationem, non a die electionis, sed a die consecrationis numerasse. Eum autem annos incarnationis a die *xxv mensis Martii* auspicatum esse nuper indicavimus. Onuphrius in Adnotatione ad Vitam Alexandri III dicit, in electione *Lucii III* eam tunc primum redactam fuisse ad cardinates solos, clero omnino et populo a Pontificis electione exclusis, legemque salutarem in Concilio generali Lateranensi anno *MCLXXIX* celebrato lata *de duobus tertis* suffragiorum cardinalium, ad evitanda impostorum schismata, executioni mandatam fuisse, quod dicit sibi constare ex ejusdem Pontificis Diplomate apud se asservato. Quamvis autem non pauca supersint hujus Pontificis Epistolae, duce tamen tantum in

Collectione ultima Concil. exhibentur, quarum prior scripta *ad episcopos et clericos Scoticos*, de absolutione Willelmi regis Scoticus; secunda ad *Henricum II Anglie* regem. Alio in altera editione Conciliorum ex Ughello in Italia Saera, aliisque supplende erunt. Ex sententia Baronii, cum de electione *Lucii III* verba facit, quam sequitur Papabrocius laudatus, sequitur hunc Pont. supra annos et menses sedisse dies *xxviii* a die electionis ejus, quam dici *xxix* mensis Augusti attigant, numeratos; sed haec opinio, ni valde fallor, amplius electores non habebit. De creatione *Urbanii III* *Lucii* successoris, licet hoc anno facta, anno tantum sequenti juxta ordinem Baronii agemus.

14. *Gesta a Guillemino II Siciliae rege.* — Ad num. 12 et seqq. Anonymus Casinensis in Chron. hoc anno scribit : « *Pax firmata inter imperatorem Fridericum et regem (nempe Siciliae) Guillelmum facta est. Rex Guillelmus copiosum exercitum in Romaniam transmisit, qui civitatem Durachae et civitatem Saloniquium (id est, Thessalonicanam) ceperunt. Prefatus rex Constantiam amitam suam transmisit in conjugium ad illustrem regem Henricum filium Friderici imp. Novum genus hominum, qui Vendicos dicebantur, in quadam parte regni surrexit, quos predictus rex suspendi fecit, et diversi penitus affligi. Supradicto stolio regis fraude et vi Graecorum postmodum fortuna adversata* ». Joannes vero de Ceccano in Chron. hoc anno : « *Indict. II, Guillelmus rex Siciliae fecit stolum maximum per mare et per terram; super stolum maris ordinavit capitaneum (id est, prefectum militum, qui est in eorum capite) comitem Tancredum, super stolum terra fecit capitaneos comitem Alduimum et comitem Richardum de Cerra, et mandavit eos omnes in Romaniam ad acquirendum imperium Constantinopolitanum. Totum stolum intravit in mare III idus Julii, in festo Joannis Baptiste ceperunt Durazzi (seu Dyrachium Gallis *Duras*, Macedonie oppidum olim amplum). In festo sancti Bartholomei adepti sunt Saloniciam (seu Thessalonicanam insigne oppidum Macedoniae) cum multis civitatibus et castellis et roccis (id est, castellis in rupe, ex Glossario *Ducangii*) de Romania, jurantes fidelitatem regi Siciliae. Tandem exercitus imperatoris Isaac, super quem exercitum erat constitutus quidam principes, qui dicebatur Granatus, obvians eis cum verbis pacificis, dicens quod ultra procedere non poterant, tamen si vellat ad propria reverti, promisit eis securitatem, et dedit firmam pacem. Ipsi tamen accepunt securitatem, et vice versa pacem promittentes, comites regis Siciliae, in festo sancti Leonardi (die sc. sexta Novembris) a Graecis decepti sunt et Constantinopolim in captione callide ducti sunt; sed imperator cognita rei veritate securitatem considerans, et pacem a Graecis non observatam Latinis, condoluit valde et erubuit : et sic demum omnes deliberauit (id est, *liberavit*), et unusquisque superveniens reversus est ad patriam* ». Quae

cœpta sub Andronico imp., sub Isaacio Angelo ejus successore ad finem perducta.

15. *Occiditur Andronicus imp.* — Nicetas Choniata, qui hoc etiam bellum narravit, dicit postea *Andronicum* imperii Constantinopolitani usurpatorem, ob crudelitatem omnibus exosum, occisum fuisse ab *Isaacio Angelo*, de imperiali semine procreato, xi Septemb. anno sexies millesimo CCCLXXXIX, sed legendum *sexies millesimo DCXCV*, kalend. Septemb. hujus Christi anni inchoato. Andronico occiso Isaacius Angelus, *Cursat* etiam dictus, imperator designatus est die xii Septembr. hoc ipso anno, ut non tantum Nicetas, sed etiam anonymous Casinensis, Aquicinctinus, Nangius, Radulphus de Diceto, alique tradunt, quod annum emortualem. Extat Andronici imp. *Dialogus contra Judeos*, quem Sирletus cardinalis putavat eo tantum jubente ab Eutymio Zigabeno compositum fuisse; verum Lambecius tom. v Biblioth. Cæs. pag. 470, demonstrat, *Andronicum* hujus Dialogi verum parentem esse, eumque eximia eruditione, singulari eloquentia, et exquisita scientia sacra Scriptura excelluisse, ac refellit Joannem Livinejum, qui illum Dialogum in lingam latinan vertens, autunavit illum editum esse anno MCCCCXXVII. Extat tom. xiv Biblioth. Patrum edit. Colon.

16. *Imarus card. usque ad Lucium III non pervenit.* — Baronius in Addendis et Corrigendis ad hunc annum referit, qua leguntur in Chronicō Cluniacensi in Bibliothecam Cluniacensem nunc inserto, pag. 4644 et seq. de *Imaro cardinali Tusculano*, ab Innocentio papa creato, et sub Lucio papa legato in Angliam misso, ubi « ad subvertendum judicium nullis potuit pecunias expgnari ». Verum cum in illo Chronicō haec referantur in Pontio I, abbatē Cluniacensi, intelligenda sunt de Innocentio II et Lucio II. Jam de eodem *Imaro* suo loco verba fecimus. Eum ab Innocentio II, in vi creatione anno MCLIII peracta, cardinalē renuntiatum, inter omnes convenit, sed quo anno mortuus sit, haec tenus omnibus ignotum. Certum tamen mortem ejus contigisse an. MCLVI. Joannes enim Saresberiensis in Epist. ex libri primi Epistolarum S. Thomae Cantuariensis, *Bartholomeo Exoniensi episcopo* data haec ei nuntiat: « Episcopus Tusculanus et Humbaldus cardinalis diem obierunt. Obiit quippe (legendum quoque), Willelmus rex Siculus. Quare cum Willelmus I Sicilie rex anno millesimo centesimo sexagesimo

sesto idibus Maii e vita migrarit, eo pariter anno *Imarus* episcopus card. Tusculanus vivere desit.

17. *Moritur Baldwinus IV rex Jerusalem.* — Mortuus est hoc anno Balduinus IV Jerosolymorum rex, Balduno nepote ejus ex Sybilla sorore adhuc puerulo sub custodia Raimundi comitis Tripolitani in regem substituto », inquit Nangius in Chron. quod antea scripseraut anonymous Casinensis ad hunc annum: « Baldovinus rex Jerosolymitanus obiit et Baldovinus filius sororis ejus est factus rex ». Tunc Nangius ad annum sequentem: « Balduinus rex Jerosolymiorum adhuc puerulos obiit, cui Guido Leponensis (legendum *Joppensis*) comes, qui Sybillam ejus matrem habebat in conjugem, in regno successit; quae res comiti Tripolitano, qui tutor pueri regis fuerat constitutus, dispuicuit, et ob hanc tam regi quam suis cœpit multimode adversari ». Neubrigensis lib. 3, c. 45: « Unde supra modum indignati sunt optimates, nec æquanimiter pati potuere hominem peregrinum, et qui non esset de stirpe regum, levari supra capita sua, cum de semine regio suppetarent a quibus regnum (ut credebant) decentius et magnificientius regeretur ». Subdit comitem Tripolitanum implorasce auxilium *Saladini*, et impetrasse. Quæ mala inde consecuta sint, infra referemus.

18. *Moritur et Alphonsus primus Portugalliae rex.* — Mortuus est etiam *Alphonsus primus Portugallia rex die sexta mensis Decemb.*, anno etatis xci, ut Garibayus in Compendio Historico lib. 34, c. 14, vel xciii, ut alii tradunt. Jam ab anno MCLII Henrico comiti patri in principatum successerat, annoque MXXXIX, rex ab omnibus agnitus fuerat, præterquam a summis Pontificibus, a quibus tandem regium titulum obtinuit. Universam fere *Lusitanianum* intidelibus eripuit, plura cenobia extruxit, tantisque virtutibus effulgit, ut privatim a Lusitanis veneretur, uti refert Antonius Brandaonius in sua Historia sermone Lusitano vulgata, libr. 41, cap. 38. Ei succedit *Sanctius* filius hujus nominis primus.

19. *Rebellio Africanorum in suum imperatorem.* — In Africa, *Ali* duce, qui *Bugiam* occupavit, magna rebellio excitata. *Jacob* Almohadum imperator ejus conatibus obstitit, Bugiamque recuperavit, sed impedire non potuit, quin *Ali* universam Africam minorem, *Tuneto* et *Almhadia* exceptis, anno Hegiræ DLXXXI sibi subjecerit.

URBANI III ANNUS 1. — CHRISTI 1486.

4. Litteræ Urbani III de sua electione. — Anno Redemptoris millesimo centesimo octogesimo sexto Indictione quarta, pridie idus Januarii, Urbanus papa recens creatus, de sui electione has ad universum populum Christianum litteras dedit :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis, et dilectis filiis abbatibus, prioribus et ceteris Ecclesiarum prælatibus, ad quos litteræ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cælestis altitudo consilii firmam retinens in sua dispositione censuram, sacrosanctam Romanam Ecclesiam, ad cuius regimenter sumus, licet insufficietes, assumpti, supra petram fidei soliditate fundavit : illud ei tribuens in Apostolicæ confessionis fortitudine firmamentum, cui nec procella turbinis, nec prævalere possit spiritus tempestatis. Unde ipsa universalis mater Ecclesia usque ad consummationem sæculi manentem secum retinens Salvatorem, ita juxta Canticum Salomonis¹ : Quem dilexit, amplectitur, ut pro nulla rerum varietate, vel temporum, ab unitate sue fidei vel pietatis proposito separetur. Licet enim vel crebra decadentium mutatione pastorum in varia discrimina frequenter inciderit, vel per mundanæ malignitatis incursum persecutions innumeratas pertulerit et labores, nunquam tamen eam gratia divina deseruit, quomodo robur ejus in qualibet tentatione perficeret, et inde obtineret spei sue gaudium, unde su ceperat fidei firmamentum. Sic igitur ante paucos hos dies faciente cum ea Domino signum in bonum, quamvis ipsam de transitu pii patris Lucii non modicus dolor tristitiaque turbavit, statum tamen ejus in unitate spiritus et vinculo pacis divina providentia conservavit, ut post respertinos fletus letitia mabutina succederet, et ipsa velut columba pulcherrima suis testicata geminis, sine ruga prorsus et macula candoris sui pulchritudinem retineret.

2. « Defuncto siquidem pia recordationis patre ac predecessorre nostro domino papa Lucio, et reverendissimo ejus corpore honorifice tumulato, habitus est a fratribus de successoris electione tra-

ctatus, in quo tanta fuit unitas omnium, tantaque ad invicem concordia singulorum, ut ite intelligatur operatus in eis, in cujus manu corda sunt omnium, et per quem adunatur diversitas animorum. Cæterum cum plures essent in Ecclesia Dei viri venerabiles et prudentes, in quos eorum vota concurrere consutius, ut credimus, et dignius potuerint, ad insufficientiam nostram oculos intenderunt : et factum est, sicut Domino placuit, ut nos, quibus ad dignitatis tante fastigium nec vires nec merita suffragantur, in patrem sibi elegerint et pastorem. Nos autem, licet nobis consciæ propriæ infirmitatis essemus, ita ut crederemus corum proposito non immerito resistendum, ne tamen ex dilatione negotii, vel pertinacia reluctandi, aliquod in Ecclesia periculum proveniret, consensimus licet inviti injuncti oneris subire labore, ab eo sperantes dirigi gressus nostros, qui B. Petro in fluctibus naviganti, et fiduciam præstítit, ut in mare descenderet, et potenter occurrit, ut dubitanus non periret. Nunc igitur in eo loco et officio constituti, in quo valde indigemus omnium fidelium suffragiis adjuvari : ad vos tanquam ad speciales Ecclesiæ Romanae filios cum fiducia et securitate recurrimus, vosque benedictionis Apostolicæ prævenientes alloquo, litteris familiaribus admonemus, rogamus attentiū, et exhortamur in Domino, quatenus transitum supradicti patris et domini nostri Lucii devotis orationem suffragiis prosequentes, fidem et devotionem, qua nobis pro reverentia beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et Apostolicæ Sedis communiter debetur ab omnibus, vos specialiter impendatis, ita quod ex hoc, et a Deo præmium consequi, et majorem semper gratiam valeatis in oculis nostris, et totius Ecclesiæ promerer. Datum Veronæ secundo idus Januarii ». Descriptæ leguntur litteræ istæ apud Rogerium in Annalibus Anglicanis.

3. *Contentiones inter Urbanum papam et Fridericum imp. circa jura episcopalia.* — Sed quæ mox post creationem Urbani intercesserunt cum imperatore adhuc Veronæ agente contentiones, ex Arnoldeo abbe Lubecensi ita describimus¹ : « In-

¹ Cant. III.

¹ Chron. Slav. I. III. c. 16, 17, 18.

ter hæc autem defuncto papa Lucio, dominus Urbanus in Sedem Apostolicam sublimatus est. Cumque inter ipsum et dominum imperatorem colloquia celebrarentur pro negotiis supra memoratis, que adhuc minime determinata fuerant, dominus papa ut zelatori justitie pro defensione S. R. E. constanter agebat, nec terreni imperii metheus principatum, quæ sui juris erant intrepidus requirebat. Arguebat sane imperatorem de patrimonio dominice Mathildis, de quo supra mentione facta est, quod ab ipso injuste occupatum dicebat. Afirmabat etiam quod episcoporum exuvias injuste acciperet, quæ dum ipsis mortuis de Ecclesiis rapiantur, Ecclesie quasi corrosæ et expoliatae ab episcopis subintrantibus inveniuntur, ita ut ex necessitate quadam raptorei injusti inveniantur, dum ablatis stipendiis, que confiscata fuerant, de novo resarcire cogantur. Tertium etiam contra eum proponebat articulum, quod abbatissarum congregations plurimas in dispersionem dedisset, dum propter enormitatem ipsarum sub emendationis occasione usurpati sibi stipendiis, personas quidem removisset, nec alias ad honorem Dei, vel Ecclesie augmentum sub meliore professione restituisse. Hec autem imperator, etsi non libenter, patienter tamen audiebat : quia de consecratione filii instanter agebat. Ad quod opus dominus Apostolicus se omnino difficilem reddebat. Dicebat enim, ut a suo predecessor instructus erat, quod minime imperatoris filium imperialibus insigniret, nisi ca pater primum depositisset.

4. « Inter hæc autem Volcmarus electus Trevensis, de quo superius dictum est, contra voluntatem imperatoris per manus domini papæ ad summum sacerdotium meruit promoveri. Imperator hoc audiens iratus est nimis, et ex illa die manifestissimæ inimicitie inter ipsum et dominum Apostolicum exortæ sunt : et facta est in Ecclesia Dei perturbatio non modica. Quia dum inter se discordarent cardines orbis, facta est confusio elementorum, prelatorum videlicet, hinc inde placere volentium. Filius vero imperatoris perturbationis hujus causa non parva extitit. Nam sub ipso tempore in Longobardia positus, episcopum quemdam ad se accersiri jussit, cui etiam dixit : Sic, clericie, a quo investituram pontificalem suscepisti? Et ille : A domino papa. Cumque tertio eiusdem verbis eum requisisset, dixit episcopus : Domine, nihil de regalibus posideo, nec ministeriales, nec curtes regias habeo : idecirco de manibus domini papæ parochiam, cui præsum, teneo. Tunc indignatus rex præcepit servis suis, ut pugnus eum caderent, et cum in luto platearum concutiearent. Quod lactum omnibus despiciunt, quia post Decimum nihil tale auditum tuit de regibus. Apostolicus tamen insistens, imperatorem de tribus superioribus capitulis instans arguebat, id est, de patrimonio dominice Mathildis, de episcoporum exuviis, et de abbatissarum stipendiis : ita ut manifeste cum intenti-

ret. Cui præcipue favebat Philippus archiepiscopus Coloniensis, plurimum dolens, quod post mortem episcoporum omnia mobilia in fiscum redigerentur.

5. Ad hæc acclamabat Conradus Moguntinus, Volcmarus archiepiscopus Trevensis, quibus consentiebant episcopi duodecim, inter quos præcipuus erat Bertoldus Metensis, qui etiam Volcmarus post consecrationem ab Apostolico venientem, non solum in sua diocesi, verum etiam extra suos terminos ei occursans, honestissime suscepit. Unde graviter animum imperatoris exacerbavit, quod recordatus non fuisset que sibi fecisset bona. Deinde dum idem Bertholdus ad sedem Bremensem electus, ab Alexandro papa fuisset depositus, ut in priori libello inveniatur, venit ad dominum imperatorem pauper et exul. Quem imperator miseratus benigne suscepit, ita ut venienti de sede sua occursans per manum deducret, et in latere suo collocaret, sieque honeste et large habitum a conspectu fecit nunquam discedere, donec opportuno tempore certa eum et honesta sede locaret. Quod et factum est. Nam dum postea vacaret sedes Metensis, cum summo honore ipsum in ea sublimavit. Cum igitur videret eum imperator tantorum beneficiorum ingratum, et subito in adversam partem mutatum, per suos eum de sede sua disturbat. Qui fugiens, ad Philippum Coloniensem se constitut, qui ei præbendam Coloniae ad sanctos Apostolos deputavit. Sieque sedes illa nec ipso, nec alio presidente, diebus multis vacavit. Similiter etiam metropolis Trevensis errore infinito turbata erat, quia Rudolphus, quem imperator creaverat, per ipsum temporalibus uti videbatur. Volcmarus vero, quem Apostolicus propter canonican electionem consecraverat, nec in spiritualibus, nec in temporalibus prævalebat.

6. « Igitur reversus de Longobardia, et considerans obstinatum erga se animum domini papæ, clausit omnes vias Alpium et omnium circumhaec regionum, ut nemo pro qualibet negotio adire posset Sedem Apostolicam. Deinde convocauit Philippum Coloniensem, cœpit secum conferre de importunitate domini papæ, intelligens etiam ipsum fungi vice ipsius in causis decidendis : propterea magis ipsius animum explorare cupiebat, vel qualiter de eo sibi sentendum esset, scire volebat. Apostolicus enim ipsi legationem Romanae Ecclesiæ, sive etiam primatum de suis suffraganeis dererat, ut quia imperator (ut dictum) vias Alpium conclusisset, ipse vice Apostolici singulorum causas dissereret, ne propterea magis ab Ecclesia Dei justitia desiceret. Exponente ergo imperatore importunitatem domini Apostolici, et querente ab archiepiscopo, quam fiduciam de ipso esset habitus, ipse respondit : Domine, non est necesse ut aliquid de me dubitationis habeatis : me enim semper pro justitia stare velle scatis. Sepius enim probasti cor meum vobiscum : unde etiam vobis consol, semper in me fiducialiter agendum. Ve-

rumtamen, ut omnium episcoporum ore loquar, si paulo mitius nobiscum agere velletis, et per libertatem imperialem levigare onus nobis impositum, tanto devoteiores, quanto expeditiores in omnibus ad omnia vobis essemus. Nunc autem videtur nobis, quod quibusdam pensis, etsi non injuste, indecenter tamen gravati sumus. Unde etiam videtur domino Apostolico, quod justum contra vos causam proponat, quod mortuis episcopis confiscantur Ecclesiae, ita ut ablatis omnibus mobilibus et stipendiis praesentis anni, episcopus subintrans omnia exanimata et evacuata inveniant. Si ergo justitiae obtinet et nostri servilii intuitu, per imperialem clementiam super hoc nobis perperceritis, mediatores justitiae inter vos et dominum papam humiliter erimus : sin autem, a veritatis via recedere nequaquam poterimus.

7. « Ad haec imperator ita respondit : In veritate compertum habemus, quod prædecessores nostri, antiqui imperatores, hoc juris habuerunt, ut defunctis episcopis investituram pontificalem sine aliquo prajudicio probatis personis liberime locaverint. Sed quia hoc ipsorum voluntate mutatum invenimus, ratum habemus. Hanc vero minimam scintillam juris nostri, quam invenimus, nequaquam mutari permittimus. Sufficiat vobis justitia vestra quam invenistis, quod permittitur vobis electio episcoporum, quam vos canonice fieri dicitis. Sciat tamen, quia dum pro voluntate imperatoris ista dispensarentur, plures justi sunt inventi sacerdotes, quam hoc tempore, dum per electionem inthronizantur. Ipsi enim secundum vite meritum sacerdotes investiebant; nunc autem per electionem non secundum Deum, sed secundum favorem eliguntur. His dictis, imperator animum archiepiscopi cum Apostolico sentire intellexit, cui dixi : Quandoquidem audio vos mecum non sentire, nolo ut ad curiam, quae in Geilenhusen celebranda est, veniatis, ubi episcoporum erit conventus. Cui archiepiscopus respondit : Fia juxta placitum vestrum.

8. « Exinde ergo curiam generalem edixit in Geilenhusen, ubi convenit multitudo episcoporum et principum. Et procedens in concionem, sic omnibus locutus est : Rogamus vos, summos sacerdotes, et episcopos, et principes, quorum corda justitia possidet, ut animadvertisque dico. Compertum forte habetis, quantis adversitatibus impetrar a domino papa; in quo autem gratiam ipsius diminuerim, ignoro. Unum mili constat, quod nunquam animum ejus exacerbare studui, nec aliquando contra ejus præceptum vel voluntatem aliquid feci. Nihil etiam ab ipso contra jus indecenter exegi. In quibus autem ipse me arguere habuit, non irascendo, vel contradicendo, sed obediendo et rationem reddendo, decenter ad omnia respondi. Et quoniam in omnibus his innocentia mea mecum est, idecirco non conturbor : sed si placherit domino pape me filium habere dilectum et subjectum, ego eum pro honore et

reverentia sancte Apostolicae Sedi patrem habeo dilectum et reverendum. Si autem ad dejectionem meam, non dico injuste, sed inceps aliqua molitus fuerit, spero, quod divina favente clementia, vestro similiter etiam adjutus consilio et auxilio, intrepidus ei ad omnia respondeam. Haec pro parte mea dixerim. Pro parte autem vestra quid sit faciendum, diligenter pensandum est.

9. « Dicit enim dominus papa, injustum esse, aliquam laicam personam decimas possidere, quas manifeste dominus his, qui altari deserviunt deputaverit, quod sicut de Scripturis habet auctoritatem, ita eadem auctoritate evanescere contendit. Scimus autem decimas, et oblationes a Deo sacerdotibus et levitis primitus deputatas : sed cum tempore Christianitatis ab adversariis infestarentur Ecclesiae, easdem decimas præpotentes et nobiles viri ab Ecclesiis in beneficio stabili acceperunt, ut ipsi defensores Ecclesiarum fierent, que per se obtinere non valerent. Affirmat etiam injustum esse, quod aliquis in prædiis, seu hominibus Ecclesiarum advocationem sibi usurpet, aut sicut Ecclesia de libera voluntate, sive donatione imperatorum vel principum fundata sunt, ita res Ecclesiastica a prælati tantum libere dispensentur. Et quamvis haec pro prælatis esse videantur, non tamen credo quod ita facile mutari possint, quae ex longa antiquitate usus in consuetudinem vertit, immo ipsa consuetudo a progenie in progeniem descendens quasi justa traditione roboravit. Haec de parte vestra dicta sufficiant. Quero autem a vobis, rectores Ecclesiarum, quid inter ista de vobis mihi sentendum sit, quid timendum, quidve vel quantum de vestra fidelitate presumendum? Sed quia a Domino jubemur reddere quæ sunt Dei Deo, et quæ sunt Caesaris Cesari, sic rogo, domino papæ in vice Christi debitam persolvatis obedientiam, ut in parte altera a Deo constitutam non negligatis justitiam.

10. « Ad haec verba surgens dominus Moguntinus Conradus, accepta opportunitate, sic locutus est : Domine, rogamus serenitatem vestram, ut paululum verba nostra attendatis. Casus iste, in quo laborare videmur, gravis est, nec nostrum inter vos tantas componere lites. Quia sicut paulo superius dixistis, ex una parte tenemur reddere Deo quæ Dei sunt, ex altera parte, quæ sunt Caesaris Cesari. Domino enim papæ, ut patri spirituali, qui supra omnes est, justum est ad omnia promptissime obedire : vobis autem, quem Deus principem et imperatorem Romani orbis exaltavit, cui hominum fecimus, a quo temporalia possidemus, ad assequendas omnes justitias vestras jure tenemur assistere. Nunc ergo sine prajudicio melioris consilii si placet, scribatur domino papæ ex persona episcoporum, in quibus communiceatur, ut ea que ad pacem sunt vobiscum sentiat, et justitiam vobis in his quæ juste ab eo exiguntur faciat.

11. « Placuit imperatori et omnibus episcopis quod dixerat. Et ad voluntatem imperatoris scripta

est Epistola, signata bullis episcoporum omnium, et perlata ad dominium papam. Qui cum legisset Epistolam, obstupuit de immutatione episcoporum: quia ipse causam pro eis videbatur sumpsisse, ipsi vero de causa cecidisse. Nec minus tamen in proposito suo persitit; et veniens Veronam, imperatorem legitime cilatum pro capitulis suprascriptis excommunicare decrevit. Ad quem accedentes Veronenses, dixerunt: Pater, servi et amici domini imperatoris sumus: rogamus sanctitatem vestram, ut eum in civitate nostra, nobis presentibus, non excommunicetis; sed hanc sententiam respectu nostri servitii differatis. Qui faciens juxta petitio-
nem eorum, discessit, et cum in proximo eum excommunicare vellet, morte praeventus, senten-
tiam distulit, sique imperator maledictionis jacu-
lum evasit». Ista sunt, quae hoc anno inter Urbana-
num papam et imperatorem transacta sunt: jam
reliqua prosegnamur.

12. *Urbanus III litteræ ad regem Scotiæ in causa Hugonis episcopi S. Andree.* — Rursum ad Sedem Apostolicam regni Scotiæ episcoporum con-
troversiæ ingeruntur, in quibus prædecessores Romanos Pontifices vidimus laborasse. Et cum Urbanus papa, conquerente Joanne Dunkeldensi episcopo, audisset querebas de causa quæ vertebar-
tur inter ipsum Joannem et Hugonem episcopum S. Andream, in hac forma scripsit regi Scotiæ :

« Urbanus episcopus, servus servorum Dei, Willelmo illustri Scotorum regi, salutem et Apo-
stolicam benedictionem.

« Cum ex injuncto nobis a Deo administra-
tionis officio ad universas Ecclesias proximas nobis,
et longe positas, aciem nostræ teneamur considera-
tionis extendere, et si qua in eis vel ministris
earum irrationaliter attentata noverimus, ad
factum congruum revocare: non debent ex eo
sæculi principes commoveri, si quando ad corre-
ctionem eorum, que perperam facta fuerint, ma-
nus nostras duxerimus extendendas: cum et ipsi
secundum sibi traditam potestatem auxilio nobis
in his esse debant, et cum necesse fuerit, aliquo-
rum pertinacia exigente, contumacium nequitia
fortius obviare. Regia siquidem excellentia non
ignorat, quam gravis inter venerabiles fratres
nostros Joannem Dunkeldensem et Hugonem
S. Andream episcopos fuerit exorta dissensio. Elīcē
magnostris nraque pars labores subierit et expensas,
et tempore felicis memoria Lucii pape prædeces-
soris nostri apud Sedem Apostolicam diutius litigaverit, negotium tamē non potuit finem habere.
Unde cum idem episcopi nuper ad nostram pre-
sentiam accessissent et contendissent super hoc
aliquid in auditorio nostro, de consilio fratre-
num nostrorum prædicto Dunkeldensi episcopo
agendi licentiam super episcopatum S. Andream
tribuimus contra illam, et eidem Sancti-Andreae
episcopo ad propria revertendi, ad nostram pre-
sentiam sufficienter instructo, in constituto sibi
termino reddituro, ita quod si tunc non venerint

venerabilis frater noster Jocelinus Glascensis epi-
scopus, et dilecti filii de Melros, et de Neubottle, et
de Dunfermelin abbates, cum ex tunc ab officio
episcopali suspendant, et si postmodum contumax
fuerit, vinculo excommunicationis astringant, nec
relaxent sententiam, donec nostro se conspicui
representet. Nolumus enim, ut negotio ipso diutius
in suspenso manent, præscripta S. Andreæ Ecclesie grave rerum suarum detrimentum incur-
rat; sed potius cognita veritate, per nos finem
congruum, auxiliante Domino, sortiatur.

13. « Præcipimus etiam præfatis Glascuensi et
collegis suis, quod dilectos filios nostros Aiulfum
decannum de Londonio, et Odonem senescallum,
et Rogerum de Fedic et alios clericos, et amicos
præfati Dunkeldensis episcopi a qualibet molestia,
nostra freti auctoritate, defendant, et possessiones
vel alia bona eorum seu redditus ipsius episcopi
non permittant a quoquam invadiri. Si qui vero
contra ipsorum prohibitionem super his venire
præsumpserint, censura eos canonica, nulla ap-
pellatione obstante compescant. Ut igitur que
mandamus, valent sine difficultate qualibet admis-
sioni, monemus regiam excellentiam et hortamur
in Domino, atque in remissionem peccatorum in-
jungimus, quatenus pro amore justitiae, et rever-
tentia B. Petri et nostra, in negotio illo juxta man-
dati nostri tenorem procedi permittas, et prædi-
ctos decannum, senescallum, et Rogerum de Fedic,
atque alios consanguineos et amicos prædicti Dun-
keldensis episcopi, et episcopatum et alios reddi-
tus ejus regia protectione defendas, et nec tu ipse
illos in aliquo aggravas, nec sinas ab aliis aggra-
vari: ita quod causa ipsa valcat sine impedimento
terminari, et regia magnificentia de justitiae opere
apud Deum præmium indeficiens, et nomen bonum
apud homines consequatur. Noveritis autem,
memoratis episcopis in virtute obedientiae nos in-
junxit, ut nec ab Ecclesiis nec a clericis sibi sub-
ditis accipiant aliquid expensarum intuitu, quas
in prosecutione memorati negotii sunt facturi, sed
de propriis sollemmodo redditibus sibi procurent
necessaria providere. Nolumus enim, ut facto ip-
sorum Ecclesiæ, vel persone aliae regni tui debeat
incurrere detrimentum. Regiam insuper excellen-
tiæ volumus non laterc, quod supradictus Dun-
keldensis ita honeste suum est negotium prosecutus,
et honori regio detulit, quod nihil omnino
proposuit, quod in derogationem regii nominis
valeat redundare, vel quo tua serenitas adversus
eum debeat commoveri. Unde si quid ab amulis
ejus in contrarium fuerit celstitudini tuae sugge-
stum, talium verbis aurem regiam non apponas.
Datum Verona secundo kalendas Augusti. Hucusque
Pontificie litteræ ad regem date, quas recitat
Rogerus in Annalibus Anglicanis: quibus et alias
ab eodem Urbano Pontifice datas subjicit de iis-
dem, quas causa brevitatis omittimus: tu consule,
si vis ipsas. A Scotia autem recedamus in Angliam.

14. *Mutua officia inter Urbanum III ad Bal-*

duinum archiepiscopum Cantuariensem. — Ille eodem anno circa sui initia Pontificatus Urbanus papa ad Balduinum Cantuariensem archiepiscopum pallium misit una cum legatione (ut Paris testatur) quibus ipse acceptis, dignas tanto viro qui misit, et Petro Blesensi, qui scripsit, has litteras dedit¹:

« Sanetissimo patri Urbano, Dei gratia summo Pontifici, Balduinus Cantuariensis Ecclesiæ minister, salutem et debitum devotionis obsequium.

« Domus Dei, quæ in lapide adjutorii super fundatum Apostolorum et Prophetarum stabilita est, a Petro et successoribus ejus formam semper eruditioris et statum incolumentis accepit. Quod enim stipiti rami, quod capiti membra, quod radii soli, quod fonti rivuli: hoc Apostolice Sedis eminentiae debent Ecclesiæ omnes quas ubique terrarum religio Christiana fundavit. Inde est, quod beatæ recordationis Lucio Tertio papa viam universæ carnis ingresso (mortis enim tributari omnes sumus, mortisque responsum habemus in nobis, et fœdus cum ea percussimus) erant et lugebant filiae apud nos sine sposo. Cumque munus exequiale defuncto et pios affectus impenderent, electionis vestræ nuntius supervenit, qui nubilum publici meritoris adulens, corda omnium festi viore latitia serenavit. Communis enim fama est, quod Dominus, qui juxta verbum Amos², suscitare de filiis prophetas et de juvenibus Nazaræos, ipse in specula celsitudinis Apostolica talem nunc de filiis per gratiam suam colloquare dignatus est, qui prodesse velit, et praesesse sciat, qui prudentia et moribus preeminenſis, cathedralm sanctorum meritis implere sufficiat. In commune itaque desiderium cedit, verboque celebri, et voliva gratiarum actione publice recensetur, qualiter Dei sapientia suaviter universa disponens, vos de gradu in gradum, de virtute in virtutem, et de honore in honorem promoveril. Nec illud decessus permittit ad plenitudinem gaudiorum, quod tanta fuit eligentium vos unanimitas, nullumque sustinuit rete Petri scissionis aut rupturae dispendium: sed juxta verbum Isaiae³: Quod Dominus exercituum decreverat, quis poterit infirmare? nec variat casualis eventus, quod consilii cœlestis altitudo dispositus.

15. « Quia ergo ex hominibus assumpti estis a Domino Pontifex, et pro hominibus constituti in his que sunt ad Deum: ipsi, qui vos elegit, cum multa gratiarum actione preces affectuosas offerimus, quatenus is qui segregavit, et vocavit vos ad dandam scientiam salutis plebi ejus, ipse in bonis dies vestros continuet, atque in faciem testamenti, vel Christi sui respiciat, Eccl. ab omni errore purgatam sub vestra provisione tranquillet. Ad haec non quantas volo, sed quantas valeo vobis gratiarum referens actiones, minorem me profiteor cunctis misererationibus vestris; nam meorum exigent-

tiam meritorum multipliciter vestrorum beneficiorum magnitudine prævenisti. Non sufficio lantæ gratia respondere ad meritum: ille pro me respondere dignetur, qui secundum divitias honestatis sue suorum insufficientiam supplet. Ego enim vir videns pauperalem meam præ munitione et magnificentia indulæ milii gratiae vestre, me vobis to tum debere profiteor, quidquid debere servus domino, magistro discipulus, filius patri potest. Precor igitur, ut imperfectum menum videant oculi vestri, et in ea plenitudine potestatis, quæ vobis cælitus datus est, mean insufficientiam sustentare velitis. Juvale me, pater, orationibus vestris, ut quod possibilitas nostra non obtinet in hac administratione, vestræ orationis et eruditioris suffragio suppleatur. Vale ». Ille Balduinus. Paris autem de aliis ab eodem Urbano papa eidem Balduino concessis addit ista:

16. « Eodem tempore papa Urbanus Balduino archiepisc. Cantuariensi scripsit in haec verba: Presentium tibi auctoritate mandamus, ut licet tibi Ecclesiam in honorem beatorum martyrum Stephanii et Thomæ construere, et de idoneis eam ornare personis, quibus beneficia, quæ ad eorum sustentationem constitueris, canonice debebas assignare. Item fraternali tue mandamus, ut quarta parte oblationum, quæ ad reliquias B. Thomæ martyris offeruntur, monachorum usibus concessa, quarta fabricis Ecclesiæ deputata, quarta panperibus erogata, quartam portionem licet tibi in alios usus bonos pro tua voluntatis arbitrio erogare ». Hucusque Urbani litteræ.

De eodem Urbano hæc habet Rogerius in rebus Anglicis: « Eodem anno, Henricus rex misit nuntios suos ad Urbanum papam, et nulla ab eo impetravit, quibus papa Lneius fortiter resistebat, quorum unum hoc fuit, quod ab eo impetravit: Quod unus, quem vellet, de filiis suis coronaretur de regno Hibernia. Et hoc confirmavi dominus papa bulla sua: et in argumentum voluntatis et confirmationis sue misit ei coronam de penna pavonis auro contexam ». Ille Rogerius. At quæ huius anni sunt reliqua prosequamur.

17. *S. Hugonis Lincolniensis episcopi mira libertas in suo officio.* — Hoc eodem anno sanctus Hugo ex priore Carthusiano, creatus est episcopus Lincolniensis in Anglia. Ita idem Rogerius in Annalibus. Porro hic ipse sui episcopatus exordio stetit infractus adversus regem, ejusque ministros, labefactantes Ecclesiæ jura. Extant ejus res gestæ conscriptæ ab auctore ejus æquali, quique aliquan diu cum ipso vixit: qui de ipsius episcopatus exordio hæc habet digna memoria¹:

« Suscepto itaque presulatu, prima eura et sollicitudo ei fuit, ut viros sapientia et scientia instructos, atque in timore Dei probatissimos suo lateri adhiberet. Horum consilii et auxilio frelus, pastorale munus perquam strenue executus est.

¹ Apud Petr. Bles. Ep. xcix. — ² Amos II. — ³ Is. xiv.

¹ Apud Sur. die xvii. Nov. I. vi.

Homines quieti et pudici spiritus impensis amabant, nec alios suo gregi sciens et prudens præficeret voluit, quantalibet industriae aut litteraturæ prærogativa pollerent. Videns autem tyrrannidem Forestariorum, ait: Recte quidem Forestarii dicti sunt isti, qua foris stabunt extra regnum Dei. Usque adeo certe illorum injusta erat potestas, ut nemo rege inferior eorum posset vim et importunitatem illusus evadere. Contra hos primum ei bellum fuit. Nam cum more solito contra Ecclesiæ libertatem in subditos ipsius delabacchari ceperint, mox summum regis Forestarium excommunicavit. Quod ubi rex comperit, magnam animo concepit indignationem ». Quinam isti fuerint, et cur sic dicti, disces ex Epistola Petri Blesensi¹, quam adversus hujusmodi Forestarios ad eundem Henricum regem scripsit, quam tu consulas. Redimus ad S. Hugonem, de quo mox ista idem ejus Vitæ auctor sic pergit :

18. « Contigit tunc in Ecclesia Lincolniensi beneficium (ut vocant) sive præbendam vacare, pro qua studiose rex, dissimulata ira, precabatur, ut uni ex servis ejus illam conferret. Fuit hoc exquisitum quorundam aulicorum consilium, qui obsequium in hoc se præstare viro Dei putabant, cui dedissent occasionem, utecumque militandi adversus ipsum commotam regis indignationem. Lecitis igitur litteris, vir sanctus divino timori postponens humanum, ita ait: Non aulicis, sed potius Ecclesiasticis personis Ecclesiastica sunt conferenda beneficia. Habet dominus rex unde tribuat mercedem servientibus sibi, nec debet summo regi famulantes privare præventibus suis, ut inde servis suis provideri poscat a nobis. Haec dicens, et regios a se nuntios inanes et vacuos remisit, et Forestarium absolvere noluit. Quibus rex auditus, graviter in episcopum commotus est, eo præcipue, quod nec per se, nec per alios, aut certe per litteras veniam peteret, vel factum revocaret.

19. « Accersito itaque ad se inter cætera dixit rex: Domine episcope, ubi sunt gratiarum actiones, quas rependere deluisti pro tantis beneficiis? Respondit episcopus: Novi te, ut episcopus ego efficerer studiose laborasse. Ut igitur animam expedirem tuam, ubi illi periculum imminaret, si quod mei esset officii, exequi non curarem: necessario id mihi incubuit, ut oppressorem Ecclesiæ, cui me consulere oportet, per Ecclesiasticam censuram coercerem, et indebet præbendam sibi in ea ambientem, nulla ratione exaudirem. Excellentie autem tuae presentiam pro utrolibet adire negotio, non modo superfluum, sed etiam ineptum sentiebam: cum tuae prudentiae primum sit, quod rite geritur supplerre advertere, et voluntati nihilominus tua facile sit, quod rectum esse cognoveris, clementer et benigne approbare. Hujusmodi rationibus, rex cum quod contradici pos-

set non reperiret, omnino placatus est; ore etiam sereno jam ejus se orationibus commendans, ultra nec addere, nec demere quidquam dictis aut factis ejus attenaxit. Forestarium denique dolentem valde, et virgis cæsum, clementer absolvit. Hunc postea omni reliquo vitæ suæ tempore, speciali quadam benevolentia sibi sensit addictum, et suorum negotiorum fidissimum curatorem. Sic in rege, sic in satellite veridicam esse sententiam experitur, qua dicitur: Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum magis, quam ille, qui per lingue blandimenta decipit ». Hactenus de rebus Hugonis hoc anno.

20. In Livonia prima sedes episcopalis erecta. — Antequam autem a Borealibus partibus recedamus, que hoc anno accidit, propagationem fidei in Livonia describamus. Hoc namque anno contigit fundari in Livonia primam sedem episcopalem, populo ex gentilitia superstitione ad Christum converso, opera S. Meinardi Siebergensis canonici. Quomodo autem ista contigerint, sic accipe ab auctore ejus temporis Arnoldo abate Lubecensi¹; ait enim :

« Opportunum arbitror, memorie fidelium commendare, nec silentio præterire devotionem et laborem multorum religiosorum, quo apud Gentiles, qui Livones dicuntur, desudatum est, qui ibi Domini semina spargentes, ipsorum populum ab idolatria cessare laboraverunt. Vidimus sane propter eorum instantiam multos cooperatores existere, atios peregrinando, alias sua conferendo, ut seges Christi fructuosa consurgeret, et multa messe diaboli zizania suffocaretur. Fuit autem primus hujus institutionis auctor dominus Meinardus Siebergensis canonicus, quem eloquium Domini inflammat, ut eidem populo infideli pacem Domini nuntiaret, et ipsum paulatim calore fidei scintillaret. Cumque vir bonus per aliquot annos cum negotiatoribus illuc iret, et suis negotiis devotus insisteret, sensit manum Domini non invalidam, et auditorum suorum devotionem plurimam. Accedens igitur ad Bremensem Ecclesiam, quam tunc dominus Hartuicus archiepiscopus regebat, suam intentionem suorumque auditorum devotionem ipsi archiepiscopo similiter et capitulo majori exposuit, ut non sine auctoritate vel consilio cepto labore insisteret. Qui sperantes ipsum plantando et rigando, incrementum Domini percipiere, ipsum ad prædicandum gentibus miserunt, simul etiam pontificali honore sublimantes majore auctoritate roboraverunt. Tpse ergo humilis et devotus suis landatoribus verbi spargens semina, arguendo, increpando, magis tamen obsecrando, duritiam Gentilium frangens ipsorum corda non minus numeribus quam exhortationibus paulatim, ad quod volebat, Deo amniente, perduebat.

21. Anno igitur Verbi incarnati millesimo centesimo octogesimo sexto, fundata est sedes epi-

¹ Pet. Bles. Ep. xciv.

¹ Arn. Chron. Slaver. I. vii. c. 8, 9.

scopalis in Livonia a venerabili viro Meinardo, intitulata patrocinio beatae Dei Genitricis Mariae, in loco qui Riga dicitur. Et quia idem locus beneficio terra multis bonis exuberat, nunquam ibi defuerunt Christi cultores, et novellae Ecclesiae plantatores. Est enim eadem terra fertilis agris, abundans pascuis, irrigua fluvii, satis etiam piscosa et arboribus nemorosa. Dominus quoque Bertholdus abbas in Lubeca, relicta pralatione, et ipse verbi semina Gentilibus spargere studens, hinc labori non impiger se ingebat. Unde gratia Dei cooperante, non parum Gentilibus quibusdam acceptus erat. Considerabant sane in viro gratiam conversationis, temperantiam sobrietatis, modestiam patientiae, virtutemque abstinentiae, instantiam praedicationis, jucunditatem affabilitatis ». Haec ipse de Livonie apostolo Meinardo : reliqua suo loco inferins.

22. *Gotifridus historiam suam Urbano III offert.* — Eodem anno Gotifridus Viterbiensis (ut vulgo fertur), sive Vitembergensis, eam quam elaboravit historiam, prosa metroque contextam (quam Pantheon appellavit ob rerum universitatem) obtulit Urbano papæ. Cum autem fuerit ipse ejusdem Friderici imperatoris, neconon et Henrici regis ejus filii notarius, quod ipse iisdem scriptis saepe testatur, minime destitut, quin libere saepe professus sit imperatores et reges debere subditos esse papæ, ejusque auscultare mandatis. Quanta autem apud eum vertex Pontificalis fuerit estimationis et pretii : intelliges ex Praefatione, quam operi prefixit, nuncupans ipsam Urbano Pontifici, plane dignam hic describi, que hoc ipso anno eidem sanctissimo papæ est oblata. Sic enim se habet :

23. « Summo et universali papæ Urbano Tertio, domino et patri suo reverendissimo, Gotifridus Viterbiensis sacerdos indignus, seipsum in omni obsequio et obedientia subjectissimum.

« Dum sacrosanctæ matris nostræ Romanæ Ecclesiæ culmen inspicio, et ejus eminentiæ considero majestatem : illud ante omnia necessarium esse intuor, ut sicut ipsa omnibus noscitur præesse principibus : ita omnes reges et principes, et universæ orbis Ecclesiæ, doctrina ejus et regimine adormentur : et ab ea, tanquam a fonte justitiae, totius sapientiæ reguli instruantur : QVIA NVLLVM SCRIPTVRARVM ELOGIVM NOSCITVR ESSE AUTHENTICVM, NISI AB EIVS SAPIENTIE FLYMINIBVS, SITIENTIBVS PRO- PINETVR. QVARE SI QVOD HISTORIARVM OPYS NOVA PER ALIQVEM INSTITVTIONE CONFICITVR, RATIO SVGGERIT UT ANTEQVAM IN PUBLICVM DEVENIAT, APOSTOLICO EXAMINI PRESENTETVR : QVATENVS, SI ACCEPTIO DIGNM ESSE PERPENDITVR. EIVS MANDATO ET IUDICIO APPROBETVR ; ET AB EO VIRES AVCTORATEMVQE RECEPIAT, CVI TER- RENA ET CÆLESTIA DIVINITVS SVNT COMMISSA.

« Eapropter, reverendissime pater, hoc opusculum longo tempore simplicitatis meæ studis aggregatum, et de Veteri et Novo Testamento, atque de omnibus fere historiis in unum volumen

sub compendio redactum, ad honorem Dei et emendationem seu approbationem S. R. E. ante vestrum examen perferre disposui, vestraeque gratiae presentare curavi : ut si auctore Deo per vos fuerit approbatum, ad alias Ecclesias ulterius derivetur, et non solum clerici, sed etiam reges et principes habeant hoc opus a vestra sanctitatis auctoritate. Impossible enim est perfecti regimini et regie potestatis excellentiam convenienter attingere his, qui mundi cursum et originem, aut Scripturarum dogmata ignorant. Imperator vero aut rex, qui caeteris principibus potestate preponitur, si fuerit philosophie nescius, errare sepius quam regnare videtur, quia dum in causis reipublicæ sapientia indiget, cogitare eam ab aliis frequenter emendicare, et ex hoc aliena sepius quam sua cernitur virtute regnare. Omnes namque reges debent rerum statum et justitiae disciplinam cognoscere, quam sola bruta animantia ignorant. Oportet etiam eos Creatori de his omnibus reddere rationem, quia ipsi, cum legibus sint absoluti, non in legem, sed in Deum potius videntur peccare; unde dicitur¹ : Tibi soli peccavi. Cum ergo reges, non in leges, sed in Deum peccent, et Dei solius, vestroque examini reserventur, antiquorum regum vitam et gesta atque historias oportet eos cognoscere, ut causa præcedentium fiat eis in posterum cautio futurorum. Ipsi quoque principes inter alia beneficia S. R. E. gaudeant se hunc Historiarum libellum de fonte sanctitatis vestrae suscipere : cuius instructi adminiculo, poterunt subjectos sibi populos rationabilius gubernare ». Reliqua prætermittimus, que spectant ad susceptum a se scribenda historicæ institutum.

24. Audisti, lector, quod ex antiquo Ecclesiæ usu Gotifridus, quanvis notarius imperatoris et regis, et inter primarios regios ministros militans in curia tantorum principum, eorumdemque (ut saepe vidisti) adversantium hostiliter Ecclesia juribus : hac tamen sua Praefatione confitetur et profitetur, Romanum Pontificum, non regum vel imperatorum esse scripta quorunvis cognoscere et approbare, sed approbata a Pontificibus Romanæ Ecclesiæ legere : horum vero muneris esse scripta cognoscere ; cognita vero et comprobata ipsis principibus legenda porrigitur. Haec autem antiquo Ecclesiæ usu probata, et Catholice fidei auctoritate recepta (ut suis locis superius est demonstratum²) idcirco hic vehementius inculcamus, quod dietu nefas, horrendum factu, infelicissimis nostris temporibus probata a Romano Pontifice scripta ministri regii redigere audeant sub censuram, ut ea a Librariis vendi non sinant, nisi ab ipsis impetrata licentia, quam etiam interdum pro arbitrio negent, atque prohibeant ne vendantur, cum videlicet ex illis arguantur iidem ipsi præterius fasque aliquid perpetrare. At quidnam hoc est, nisi alteram clavium Petro a Christo collatarum,

¹ Psal. x. — ² In Epist. Nuncup. t. vi. Annal. ad Clem. pap. VIII.

quæ scientiæ dicitur, e manibus ejus successoris extortam (quod nefas est dictu) a manu laica, ac laicis usurpari principibus? quod quidem esse potius arrogantiæ ministrorum, quam principum Christianorum modestiæ, quis negaverit unquam? Quamvis ad excusandas excusationes in peccatis, falsis coloribus probroso ista delinire soleant ipsi ministri regum, præstari nimis ista ab ipsis, ne in regnum irrepant libri hereticorum falsis titulis inscriptorum, quibus fides Catholica corrumpatur. At hoc precipui munera esse episcoporum, jam Apostolorum sententijs, Conciliorum canonibus, decretis summorum Pontificum, admonitionibus sanctorum Patrum est cautum, quos ad ista præstanda quam vigilissime interpellent laudabiliter iidem ipsi regum ministri.

25. *Henrici regis nuptiæ cum Constantia filia Rogerii regis Siciliæ, et de ejus monachatu fabula explosa.* — « Illo eodem anno (idem qui supra inquit Gotifridus Viterbiensis) ab Incarnatione Domini millesimo centesimo octogesimo sexto, Indictione sexta, sexto kalend. Februario, rex Henricus Sextus cum regina Constantia, filia Rogerii regis Siciliæ, nuptias glorioas celebravit Mediolani apud Sanctum-Ambrosium, anno etatis sua vicesimo primo, anno autem regni sui decimo septimo ». Haec ipse. Quod autem ex recentioribus complures, imo fere omnes asserant, Constantiam hanc monialem fuisse : scias fabulosum esse atque commentum, fortasse inde excoxitatum, quod asservata fuerit ipsa in monasterio, ut si defuisset regibus masculi proles, spes esse potuisset nubendi regi cum dote regni. Scriptorum siquidem omnium temporis Friderici nullum plane reperies, qui aliquid narrat de monachatu Constantiae, quod tamen ob tantæ rei novitatem auditu ipso horrendum, ut nuberet monialis, nullatenus a quoquam ipsum prætermittendum fuisset. Nam præter Gotifridum, neque Hugo Falcaudus scriptor Siculus, qui his aderat, deque ipsis educatione in Apostrophe ad Siciliam agens quidquam de monachatu, sed hac tantum : « Sic et Constantia primis a cumabulis in deliciarum tuarum affluentia diutius educata, fuisse instituta doctrinis et moribus informata, tandem opibus suis barbaros dilatura discessit ». El de monachatu nihil, ubi si fuisse, necessaria mentio adhibenda erat. Nec insuper Arnoldus,¹ abbas Lutecensis, et ipse ejusdem sancti auctor, cum de nuptiis celeberrimis tunc Mediolani celebratis agit, aliquid penitus de Constantie monachatu : nec Romualdus archiepiscopus Salernitanus, nihil Neubrigensis, nec Appendix ad Ursperensem, vel Riegordus; non Rogerius, ejusdemque ipse temporis scriptor, qui et de iisdem nuptiis meminuit; neque Innocentius papa Tertius in suis Epistolis, in quibus de Constantie frequens est mentio : neque alii ejusdem temporis anchoræ, qui ejusdem Constantie nupliarum meminerunt. Accedit præterea,

quod ratio repugnat, et contradicit, ut, quod falso asseritur a recentioribus, Romanus Pontifex ejusmodi matrimonium dispensando probaret, quem constat ipsi adversatum fuisse ; vel faverit magis ipse papa Tancredo, ut fieret Sicilia rex : id namque testatur Neubrigensis¹, quod et dicetur inferius suo loco. Adeo ut fieri non potuerit, ut qui favet Tancredo, dispensaverit cum Constantia, ut jungeretur Henrico regi. Si enim dispensasset, ut execrata monialis regi nuberet, quem certo sciret ea ratione eam ducere in uxorem, ut una cum ipsa potiretur et regno : plane contra Taureandum, non autem pro ipso, ut rex esset, sed ne rex fieret, laborasse convinci posset. Sic igitur, quod nullius antiquorum penitus testificatione fulcitur; neque ratione aliqua subsistere ullatenus posse videtur. Quod si nubes testium recentiorum id rumore quodam conclamante potiusquam auctoritate majorum, vel certa ratione asseruisse cognoscitur; eadem plane qua effulgit levitate, rejecitur. Id genus plane sunt sicut ejusdem filie Epitaphia recens incisa, vel inscripta in eorumdem Henrici imperatoris, Constantiæque sepulchris, quæ hic tibi describenda suscepimus, ne errore labaris, ut putates tempore eorumdem mortis esse conscripta : sic enim se habent, de Henrico primum :

Imperio adjecti Siculos Henricus utrosque
Sextus, Suevorum candida progenies.
Qui monacham sacris uxorem cuxit ab aris,
Pontificis scriptis, hic tumulatus inest.

Imperavit ann. vii, mense v. Obiit Messanæ mcccviij.
De Constantia ejus conjugi in hunc modum :

Casaris Henrici latet hic Constantia conjux,
Unde luctu hac platea rugosa sacerdos
Facta, dedit partu Fridericum Augusta secundum.
Pro meritis sacrae tenet sic ossa Panormus.

Vixit ann. lx. Obiit ann. mccciv.
Sed sicut recentia, ita sunt et falsa.

26. De his dicturi, primum omnium quod ad tempus spectat, procul abest, ut antiquitus cum iidem mortui sunt et sepulchris porphyreticis conditi, iidem fuerint in sarcophago exarati versus : quorum explorans ego diligenter antiquitatem, hand pridem (ut sexaginta annorum terminum non excedant) eos ibi reperi esse positos a quadam canonico, Rogerio nomine, Paruta cognomine, sive ab alio aliquo canonicorum, ut aliorum est assertio, hec de tempore recentiori, quo ipse sepulchris sunt apposita inscriptiones, una eademque sit omnium affirmatio. Quod cum a viventibus nunc Sienlis dicuisse, ut crederem, magis magisque Manroliens persuasit, qui novissime res Siculas diligentissime hoc sventio pertractavit. Cumque Sicilia regum quæ reperit Epitaphia, inibi in unum collecta eudenda curaverit, nullus tamen horum aliquam habuit mentionem ; adeo

¹ Arn. Chroñ. l. i. c. 15.

¹ N. ub. l. iii. c. ult.

ut dicendum necessario sit, eadem Epitaphia post editum ab eo commentarium illum in corundem principum posita esse sepulchris. Haec, quod ad tempus pertinet versuum affionis, dicta sunt.

27. Modo autem de iis, quae in eis annotantur tempora, sunt eadem Epitaphia mendacii arguenda: atque in primis, quod in fine post Henrici imperatoris Epitaphium ipsius imperii tempus apponitur, imperasse videlicet annos septem et menses quinque, et mortuum anno Christi millesimo centesimo nonagesimo octavo: plane mendacia patentissima convincuntur. Siquidem (ut inferius) suis locis perspicue declarabitur, ut noui sit quod jure possit opponi) Henricus, qui coronatus est imperator a Celestino papa Tertio, anno Christi millesimo centesimo nonagesimo primo, die decima quinta Aprilis, mortuus est anno salutis millesimo centesimo nonagesimo septimo, vicesima octava Septembribus: siue nonnisi annos sex et menses quinque cum diebus tredecim imperasse, certissimum est: quod et clarus visurus eris suis locis inferius.

28. Sed magis portentosa mendacia in Epitaphio scripta Constantie inventiuntur, atque primum illud, quod de aetate ipsius, quando peperit Fridericum, versibus illis asseritur:

Centeno lustro hac platea rugosa sacerdos
Facta, dedi partu Fridericum Augusta Secundum.

Nempe quod suæ ætatis anno quinquagesimo quinto peperit filium Fridericum. Nam cum natus Fridericus dicatur anno millesimo centesimo nonagesimo tertio, ut inferius anno ultimo tomus hujus patet, convincitur Constantia suæ ætatis anno trigesimo nono, quæ tricenaria nupsit, juxta Gotifridi ejus quoque temporis auctoris assertione, Fridericum filium peperisse. Pari modo quod post versus sic scribitur: « Vixit annos sexaginta et uno, obiit anno millesimo ducentesimo quarto »: duplex convincitur in iis esse mendacium. Primum namque de aetate Constantiae, que decessisse ponitur anno suaæ ætatis sexagesimo primo, cum nonnisi annos nata ad summum quadraginta tres ex hac vita migravit, ut inferius luce clarius demonstrabitur. Intexitur vero adhuc mendacio mendacium, dum defuncta ponitur anno salutis millesimo ducentesimo quarto, quam testificatione Innocentii papæ in suis litteris, datis anno primo sui Pontificatus, certissimum sit, decessisse ex hac vita anno Redemptoris millesimo centesimo nonagesimo octavo, die vice-sima septima mensis Novembribus.

29. Redarguas ex eo quoque mendacium de facta per Romanum Pontificem dispensatione, de abrogatione monachatus Constantie, quod dicitur dispensatum fuisse per Alexandrum papam Territum, ut monialis Deo sacra muneret; et quod subiungitur: non semel id ab eodem Pontifice usurpatum, sed iterum cum Nicolao Justiniano

Veneto tunc monacho, postea patre beati Laurentii Justiniani, de quo in Vita ipsius Bernardus Justinianus ejus nepos haec habet¹: « Imperialor ab Alexandro Tertio Pontifice maximo, ut licet adolescenti monacho solvere vinculum religionis, ad reparandam sobolem gentis sue ». Et inferius: « Quod ne eni forte mirum videatur, iisdem temporibus idem Alexander Pontifex Constantiam Wilhelmi Sicilie regis filiam et monacham plusquam quadragenariam Henrico imperatori Friderici Barbarossa filio nupti concedit ad sobolem Wilhelmi patris, qui Siculis fuerat charissimus, suscitandam ». Haec Bernardus, qui lapsu fortasse memorie in his multipliciter errasse convincitur. Primo videlicet, quod tribuit Alexandre Tertio utramque dispensationem, priorem de Constantia, atque posteriorem de Nicolao. Nam cum ante ex hac vita decessisse constat Alexandrum, quam numeret Constantia Henrico (quod hoc anno factum liquet testimonio ipsius, qui interfuit ut jam dictum est) nihil plane est, ut tribui possit ea dispensatio Alexandre, multo vero minus, quæ concessa dicitur Nicolao. Erat et in eo adhuc, dum Constantiam filiam fuisse Wilhelmi regis asserit, quam manifestum est, nalam fuisse ex Wilhelmi patre Rogerio. Sed deformior error est, quod vult ab Alexandre Tertio concessam esse dispensationem Nicolao, cum idem ipse affirmet, ejus filium beatum Laurentium clariusse, insignitum munere episcopali ab Eugenio papa IV, cum certum sit, ab obitu Alexandri Tertii, qui contigit anno salutis millesimo centesimo octogesimo primo, usque ad creationem Eugenii VI, quæ accidit anno millesimo quadragesimo primo, intercedere annos ducentos quinquaginta.

30. Ut autem, quod ad Constantiam pertinet, tandem cunctas dissolvamus ambages, Gotifridus Viterbiensis, qui his praesens aderat, eam natam posthumam tradit, fuisseque annorum trintiginta hoc anno, cum nupsit, docet his versibus, dum agit de pace inter Fridericum, et Longobardos composita, deque nuptiis ejus filii Henrici regis cum ipsa Constantia:

Fit regis Sieuli filia sponsa sibi,
Sponsa fuit speciosa nimis, Constantia dicta,
Posthuma post patrem materno ventre relieta,
Janque tricenialis tempore virgo fut.

Verum cum constet, Rogerium Siciliæ, ejus nominis primum regem, patrem Constantiae jam anno salutis millesimo centesimo quinquagesimo quarlo decessisse ex hac vita (ut tradit ejus temporis auctor Robertus², neonon Fazellus affirmit³) plane dicendum, hoc anno Constantiam paulo amplius evessisse anno uno trigesimum ætatis sua. Cumque etiam constet, eamdem Constantiam post ejus obitum natam posthumam, plane eluditur fabula

¹ Apud Sur. die VIII. Jan. in Vit. ips. c. 1. — ² Rob. in Append. ad Sigeb. eo anno. — ³ Faz. l. vi. c. 3.

illa, quam idem Fazellus narrat de eadem ipsa Constantia, quod percuslus pater rex vaticinio Joachim abbatis, quo asserebat, si nupsisset, fonesam futuram Siciliae facem, fecerit eam retrudi in in monasterium, atque religionem profiteri monasticam : nam si vivo patre rege ipsa non nata, quomodo potuit per eum monacha effici atque professa? Sic igitur vides, lector, pudendum detectum errorem de falsa origine Constantiae monachatus. Ex ipsis ergo Henrici imperatoris, tunc vivente notario discere numerare annos Constantiae, ejusdemque nosce natale tempus post mortem patris et quando nupsit, ut discas pariter sparsas in vulgus exsufflare fabulas, atque solidæ inbærescere veritati.

31. Res Orientales. — Quod ad res pertinet Orientalis Ecclesiæ, Nicetas¹ tradit Isaacum imperatorem sede expulisse Basilium Camaterum patriarcham Constantinopolitanum, hujusmodi prætensa causa. Principatum adeptus Isaacius, Basilio Camatero, quamquam ejus ope maxime adjutus patriarchatu dejecto (causa prætexebatur, quod quas nobiles matronas Andronicus in monasteria

invitas abstrusisset, iis ipse nigro vestitu deposito, redditum ad pristinum habitum, et vitæ rationem concessisset) Nicetam Mundanum pro eo patriarcham designavit, Ecclesiæ maximæ scellarium». Quomodo autem et ipse redactus ab eodem imperatore in ordinem fuerit, suo loco dicendum. Sed it annos sex et menses sex. Quod spectat ad res Hyerosolymitanas, de his Rogerius in rebus Anglicis hæc habet: « Eodem anno, paulo ante festum S. Petri ad Vincula, cum prædictus patriarcha Jerosolymorum, qui pro subsidio Terraæ-Sanctæ fuit, fuerat anno superiori legatione in Occidentem, rediisset, et nihil auxili ad defensionem Terraæ secum reportasset, timor magnus eccecidit super habitatores terra Jerosolymitanæ ». Subdit de prædictione facta a Templario transfiga ad Soldanum, spondente daturum ei sanctam civitatem Jerosolymitanam: cum idem Soldanus progediens cum exercitu, a paucis qui intus erant, contra ipsum Crucis prævia procedentibus, victus ignominiosissime fuit. Hæc ipse pluribus, reliqua autem anno sequenti.

Anno periodi Greco-Romanæ 6679. — Anno Aera Hispan. 1224. — Anno Hegira 591, inchoato die 24 Marti, Fer. 2. — Jesu Christi 1186
— Urbanus III pape 2. — Friderici Enobarbi reg. 33, imp. 32. Isaacii Angelii imp. 2.

1. Dies et annus electionis Urbanii III PP. — Ad numm. 1 et seq. *Urbanus III*, successor Lucii III, anno superiori die vicesima quarta Novembribus demortui, et die inequenti seulti in titteris omnibus Ecclesiistarum prælatis *Verone* secundo idus *Januarii* datis et a Baronio recitalis, ait, « defuncto papa Lucio, et reverendissimo ejus corpore honorifice tumulato », habitum fuisse a cardinalibus *de successoris electione* tractatum, seque unanimi consensu in ejus locum subrogatum. Quare cum *Lucius III* die xxv mensis Novembribus anni elapsi tumulatus fuerit, eodem die ea electio perfecta; quod non tantum sedis ejus duratio, quam ab electione repetebat, ut in morte ejus ostendemus, demonstrat, sed etiam diserte affirmat Gervasius in Chron. ad annum mcccxxv, ubi de Lucio III scribit: *Verone* sepolitus est. Cui succedit in continentia Mediolanensis archiepiscopus et *Urbanus* appellatus est. Quod confirmat Radulphus de Diceto pag. 629, ad eundem Christi annum, ubi

postquam asseruit, *VII kal. Decemb.* *Veronæ* sepultum esse, ejus successoris coronationem, et diem quo ea facta, his verbis nos edocet: « *Humbertus Mediolanensis* archiepisc. ipsa die cardinalium assensu communis papa creatus est, vocatus *Urbanus*, *kal. Decembribus* coronatus est in Ecclesiæ S. Petri montis in supercilio collocata ». Dies autem prima mensis Decembri anno superiori in Dominicam cadebat. Dies itaque mortis *Lucii III* et dies electionis ac coronationis ejus successoris nunc certi.

2. B. Joachimus abbas ad Urbanum III venit. — *Urbanus III* ante pontificatum archiepiscopus Mediolanensis erait, et Leonis IX ac Alexandri II exemplo archiepiscopatum refunxit, ut diserte legitur in Catalogo archipresbyteri metropolitanæ Ecclesiæ Mediolanensis, apud Puricellium in Monument. Basilic. Amb. numm. 603, ubi etiam pag. 1019 exhibet instrumentum anno mcccxxxv exaratum, in quo memoratur Oberitus Grivellus,

ipsius Ecclesiæ archidiaconus, qui postea sub Urbani III nomine Pontifex Romanus fuit. Hugo Autissiodorensis in Chron. hoc anno scribit : « Per hos dies venit ex Calabria partibus ad Urbanum papam Veronæ morantem quidam abbas, nomine Joachim, de quo ferebant, quia cum prius non plurimum didicisset, divinitus accepit intelligentie donum, adeo ut faciente diserteque endaret difficultates quaslibet Scripturarum. Ille itaque dicebat quadam Apocalypsis mysteria haec tu latuisse, sed modo per eum clarescere in spiritu prophetiae, sicut ex Opusculo quod scripsit legentibus liquet ». De beato Joachimo pluribus infra sermo erit.

3. *Cause dissensionis inter papam et imperatorem.* — A num. 3 ad 12. Arnoldus abbas Lubecensis in Chron. Sclavorum lib. 3, cap. 46 et seqq. fuse narrat dissidia inter Urbanum III et imperatorem post Lucii III mortem continuata, et ex eo Baronius. Ad ea pertinent relata hoc anno a chronographo Aquicinctino et a Joanne de Ceccano in Chron. Hæc prioris verba : « Urbanus papa et imperator Fredericus inter se dissentient. Multinomae fuerunt cause dissensionis. Præcipua, quod patriarcha Aquileiensis, et quidam episcopi interfuerunt, absque consensu papæ coronationi Heinrici regis (filii Friderici imp.) die quodam solemní in Italia. Quos omnes papa a divino suspendit officio. Alia, quod Formosus (legendum *Folmarum*, ut Brouverus in Annal. Trevirens. ex antiquis habet electum Treverensem) electum canonice sabbato sancto Pentecostes in presbyt. cardin. (nulla hujus cardinalis apud Oldoinum in Auctiori Historia Card. mentio), et crastino die in archiepiscopum, contra votum imperatoris, consecravit. Nam alter electus perperam fūerat (nempe Rudolphus, ut videtur est apud Arnoldum lib. 3, cap. 10, qui cardinalatus Fohnari etiam non meminit) quem imperator manutenebat. Iis et aliis causis intercurrentibus inter papam et imperatorem in Italia pax turbatur ».

4. *Concil. Mosoniense.* — Schisma istud Ecclesiæ Trevirensis per annos septem duravit, uti narrat auctor Magni Chronicus Belgici, pag. 201 : « Iстis papa Lucius auditis, nihil determinavit; cui Urbanus III Mediolanensis successit, cuius progeniem imp. Fridericus, qui Mediolanum oppugnavit, universam oppressit; qui licet imperator Folmarum se non admissurum jurasset, tamen cum papa approbavit et consecravit, Radulphum reprobando. Quid mior? Folmarus reversus excommunicavit Radulphum (a paucis electum) et suos : e contra Henricus rex (nempe Germanicæ) jussu patris (sc. Friderici) fautores Folmari spoliavit et domos eorum publicavit. Folmarus imperato legationis officio, apud Mosanum-Carram (seu castrum Mousonium vel Mosounum, quod Mosæ adjacens archiepiscopo Rhemensi tum parebat, inquit Brouverus) ut papæ legatus, convocato Conilio et celebrato (in Quadragesima juxta Brou-

verum) episcopum Tullensem depositum, Petrum Virdunensem excommunicavit. Tandem Clemens III, misso Sigifrido cardinale tit. S. Marie in Via-Lata, ad regem mittit, ut secundum canones compositione facta inter eos negotium Treviricum terminaret. Veniens vero, predictus legatus omnes ab obedientia Folmari absolvit, et episcopum de administratione, non de ordine depositum, et ab eo dejectos restituit, et excommunicatos absolvit, et ambonum scilicet Radulphi et Folmari electionem sustulit, Ecclesiæ, ut prius, eligendi episcopum liberam tradens facultatem : et sic discordia septemviro jam protracta fuit terminata ». Hæc ex Chronicis Pontificiis, Trevirensium, ut arbitror. Agunt et de ista Synodo, cuius in Collectione Conciliorum nulla mentio, Vassenburgius in Gallia Belgica, et Brouverus in Annal. Trevir., ex monumentis ejusdem Ecclesiæ. De Fohnari morte anno MCLXXXIX sermo erit. Injus legationis *Sigifredi*, vel ut alii eum appellant, *Sofreai* Oldoinus in Hist. Card. non meminit.

5. *In comitis imperii episcopi Germanicæ male erga Pontificem sese gerunt.* — Baronius num. 40 et seq. refert ex Arnaldo Lubecensi lib. 3, cap. 48, Fridericum imp. celebrazione comitia imperii in *Geilenhasem* occasione dissensionum, quæ inter imperium et Ecclesiam Romanam versabantur; Conradum Moguntinum archiep. proposuisse, ut scriberetur Urbano III papæ *ex persona episcoporum*; et consilium illud placuisse imperatori et omnibus episcopis. « Et ad voluntatem imperatoris », inquit Arnoldus, « scripta est Epistola, signata bullis episcoporum omnium et perlata ad dominum papam. Qui cum legisset Epistolam, obstupuit de immutatione episcoporum, quia ipse causam pro eis videbatur sumpsisse, ipsi vero de causa cecidisse. Nec minus tamen in proposito suo perstitit ; et veniens Veronam, imperatorem legitimate citatum excommunicare decrevit ». Verum Urbanus III anno superiori Verona electus, toto anno, quo ea Epistola data, et potiore parte sequentis Verona recedit. Epistolam illam nobis conservavit Radulphus de Diceto in Imag. Hist. ad hunc annum pag. 632 qui tamen brevitatis causa episcoporum subscriptiones resecuit. Dicunt episcopi imperatorem in solemní curia nuper congregata graviter conquestum esse, quod « Cremonenses, quos tanquam bannitos et publicos hostes imperii » decebat sanctitatem ejus evitare, contra honorem imperii familiariter collegisset, « dehortando civitates universas Italie ab auxilio ferendo et expeditione promovenda » : eum firmiter in verbo Domini promisisse se nunquam conseruatum Folmarum; et in archiepiscopatu Mediolanensi injurias multo ex tempore per eum imperio factas imperatorem in publico proposuisse, concluduntque : « Unde et nos, qui de conservando et manutendo jure et honore imperii ipsi et illustri filio suo Rogerio (legendum *Henrico*) regi Augusto per sacramentum tenemur, nihilominus

quoque reverendae matri nostrae S. R. E. dilectionis et obedientiae debito astringimur, et paternam sanctitatem vestram in intimi cordis sinceritate complectimur, excellentiam vestram omnime rogantes, totius humilitatis et filialis devotionis studio deprecamur, quatinus ad laudem Dei et pacem et unitatem Ecclesiae Dei et imperii, que nunc toti mundo desideranda venit et exopfanda, ea que ad gravamen imperii facta dimicuntur, quoniam ea a vobis sustineri aut sub silentio prateriri fidei vestre sineerilati nullatenus conveniret, saniori, ut expedit, consilio permutari faciatis », etc. Hec dissensiones ex aliis auctoribus magis explicande, et primo ex chronographo Aquicinctino, qui ait :

6. Fredericus Cremonensis edomat. — « Fredericus imp. Cremonensis sibi adversos auxilio Mediolanensium, in suum invitos cogit servitium. Imperator relinquens Heinricum filium sum in partibus Beneventanis, in Germaniam redit. Heinricus rex imperatoris filius quemdam Urbani papae servientem et multas secum auri et argenti pecunias deferentem, obvium ex insperato habens, aurum et argutum auferens, in contumeliam papae nosui ei praescidit ».

7. Secta Vendicosorum extirpatur. — Joannes vero de Ceccano in Chron. hoc anno scribit : « Hoc anno surrexit quedam secta, in regno Siciliae, de vanis hominibus, qui se faciebant nominare Vendicosos, et mala omnia qua facere poterant, non in die, sed in nocte faciebant (de hac secta annus Casinensis anno praecedenti agit, ut ibidem vidimus; sed haec factio per annos duos grassari potuit). Ad ultimum Adinulphus de Ponte-Cerno, qui fuerat magister et princeps hujus secte sententia regali judicatus, suspensus est, et multi alii ferro ardenti signati sunt. Et quidam presbyter, nomine Simonnolo, depositus est ab Aquinense episcopo; plangens episcopum, et fere omnes homines S. Germani promittentes et volentes cum redimere, ut non deponeretur, sed non potuerunt.

8. Romani et Henricus rex Urbanum III vexant. — « Octavo illius Decembrii venerunt Romani in Campaniam, incenderunt Montem-Longum, et depradanti sunt Sylvam mollem, et sic reversi sunt Roram, etc. Ille anno venit rex Heinricus filius Frederici imp., et subjugavit sibi totam Campaniam prater Funnionem; et castrum Ferentinum obsedit per novem dies, et ivit super Guaracium, etc. Et rex (nempe Henricus) habuerat Fodrum (*annorum militarem*, ut Ducangius in suo Glossario) ab ipsis castellis. Hospitatus est in pede castri per novem dies; omnibus tam Ecclesiis quam castellis per circumitu omnia mala, que inferre et facere potuit, fecit ».

9. Agitur de Hibernia in regnum evehenda. — Ad num. 16. Rogerius Hovedenus in part. n. Annal. pag. 631, de gestis anno superiori verba faciens ait, *Henricum II Anglie regem obtinuisse ab Urbano III, quod unus quem vellet de filii suis coronaretur de regno Hibernie*. Tum pag. 631,

de rebus currentis anni agens scribit : « Post Natale Domini (a quo Hovedenus presentem annum inchoat) Urbanus papa misit in Angliam Octavianum S. Rom. Ecclesiae subdiaconum cardinalem, et cum eo Hungonem de Nunant (episcopum Dunelmensem), quibus ipse commisit legiam in Hiberniam ad coronandum ibi Joannem filium regis : sed dominus rex coronationem illam distulit ». Quare legali illi ab Anglia recesserunt. Jam anno MCLXXI diximus, *Henricum regem Joannem filium in Hiberniam misisse, non quidem eo anno, sed, ut habet Giraldus Cambrensis lib. 2 de gestis suis, cap. 10, anno quo Heraclius patriarcha Jerosolymorum in Anglia erat, ideoque anno MCLXXXV, quo etiam Radulphus de Diceto pag. 626, Matthaeus Parisius, et Gervasius in Chron. idem narrant. Subdit Radulphus pag. 629 : « Joannes filius regis Anglorum vocatus Hibernia: dominus (sed non rex) reddit XVI kal. Ian. » anni scilicet MCLXXXV.*

10. Concilium Hibernicum. — Giraldus Cambrensis, libri citati cap. 43, loquitur de Concilio in Hibernia celebrato, quod ad presentem annum pertinet; cum postea cap. 17 memorat cladem Ierosolymitanam, que anno sequenti contigit : « Accidit, cum in media Quadragesima, sc. ad *Lætare Ierusalem* Joannes Dublinensis archiep., convocatis suffraganeis episcopis Dublinensibus in Ecclesia S. Trinitatis Concilium teneret. Primo die sermonem fecit ipse de sacramentis Ecclesiae. Secundo die abbas de Balkinglas Albinus, qui et postea Fernensis episcopus erat, de continentia clericorum sermonem texens prolixorem, totam in clerum, qui de Wallia et Anglia in Hiberniam advenerant: denique culpam refudit; docens munditiam cleri Hiberniae quanta fuerit, donec ex contagio advenarum, (cum a convictu mores formantur, et qui piceni tangit, coquinabatur ab ea) corruptelam contraxerunt. Ad cumulum quoque confusione, finito sermone ipsius, clerici nostriates de Wicfordi fine finibus se invicem super conuebinis publice ductis, domumque traductis et nuptiis solemniter factis, coram archiepiscopo et universo Concilio constanter accusarunt, et accusatos incontinenti testium productione pariter et susceptione, instigante ad hoc archiepiscopo Giraldi consilio, ut statim publice justitia sequeretur, cum magna cleri Hiberniei tam irrisione quam insultatione convererunt. Archiepiscopus autem, ut Hiberniorum insultationem reprimaret, sibique tales munditiae et enormitates displicere probaret, in convictos illico sententiam dedit, et ipsos omni tam officio Ecclesiastico, quam beneficio suspendit. Die vero tertio archiepiscopus Giraldo archidiacono sermonem injunxit; qui de pastorali officio materiam sumens, imprimis que ad landom cleri Hibernie vere dici poterant non suppressit; deinde de vitis eorum et excessibus, praeceps vero de ebriositatibus incommode cunctos in commune notando, deinde ad prakatos ipsorum se converrens, eos supra incuria et negligentia pastorali irrefragabilis ratione

convicit ». Unde et sermonis ejusdem partem haec continentem verbis eisdem interserit idem scriptor », que apud eum legenda. Hujus Concilii nulla in Concil. Collect. mentio.

11. *Institutio episcopi Rigensis*. — Ad num. 20 et seq. Institutus est hoc anno episcopatus Rigensis in Livonia a *sancto Meinardo Sigebergensi* canonico, qui antea per plures annos in reducendis ad fidem Christianam illius regionis infidelibus magnos labores exanillarat, uti narrat Baronius ex Arnaldo abate Lubicensi in Hist. Slavorum lib. 7, cap. 8 et seq. *Meinardi* socius et coapostolus fuit *Bertoldus* monachus Ordinis Cisterciensis et *abbas in Lucca*, ut inquit Arnoldus, non vero *in Lubeca*, ut legitur apud Baronium, errore vel typographi, vel exemplaris quo usus est. Fuit autem *Lucca* vel melius *Luka* monasterium situm in Saxonia, ut refert *Caesarius Illesterbacensis*, monachus Cisterciensis, qui hoc tempore vivebat, in lib. 7 Miracul. cap. 17, qui *Bertoldum*, et ejus discipulos magnis laudibus exornat. Promiserat hic Baronius plura se infra de *Meinardo* Livonie Apostolo dicendum, quod cum postea ei e memoria exciderit, Annales nobis hac in parte supplendi.

12. *Meinardus et Bertoldus Livoniae Apostoli*. — Subdit itaque Arnoldus post decepsum Meinardi, « qui, inquit, bonum certamen certavit, cursumque felicem consummavit », *Bertoldus veniens Bremam* Rigensis episcopus consecratur. Et quia *Celestinus* papa hujus nominis III indulserat, ut quicunque in Livoniā pergeret ad deprimendas *Gentilium vires* non minorem peccatorum remissionem perciperet, quam si *Jerosolymam* profici- sceretur, « fit de tota Saxonia, Westphalia, vel Frisia, praelatorum, clericorum, militum, negotiatorum conventus plurimus, qui in Lubeca comparatis navibus, armis et virtualibus, Livoniā usque pervenerunt. Cumque praeſul beatus exercitum produceret contra infideles, Christi cultoribus insidiantes, in manus impiorum cum duobus tantum devolvitur, occiditur, et, ut speramus, gloria et honore coronatur ».

13. *Institutus militia Gladiferorum*. — Addit Arnoldus, post mortem sancti viri *Albertum Bremensem* canonicum in sedem ejus sublimatum fuisse; qui cum multos parentes et amicos haberet, multos etiam *in vinea Domini cooperatores habebat*. Unde ipsum sequebatur multitudo maxima et militum manus copiosa : « Cumque frequenter adesto tempore exercitum ducerer contra Crucis inimicos, non solum Livones, verum etiam alias barbaras nationes ita sibi subjicerat, ut ab eis obsides acciperet, et pacis conditiones cum eo facerent, etc. Multi etiam continentiam voventes, et soli Deo militare cupientes, forma quadam Templariorum omnibus renuntiantes, Christi militiae se dederunt, et professionis sue signum in forma gladii, quo pro Deo certabant, in suis vestibus praeferebant ». Indeque *Krantzius*, *Bertoldi martyrio narrato* lib. 6 *Vandaliae* cap. 10, scribit: « Inde

adaucta multorum fidelium devotione, multi se spontaneos in sacra aduersus Christi hostes militiam devoverunt; novoque religionis habitu adinvento, se Gladiferos fratres appellavere. Duo post invicem ejus professionis fuere magistri. Sed cum rebus satisfacere non posse videnter, successerentque hostes foris et intus, se magno Teutonicorum Ordini per Prussiam conjunxerunt, ut illorum ceptum viribus et tueretur, et angceretur, que res illis prospere cessit ». *Bertoldi martyrium* in *Magno Chronico Belgio* pag. 204, cum anno mxciv, in *Chronico vero Aquincineto* cum anno mxcvii ab ejusdem *Chronici* interpolatore conjungitur. *Meinardus* igitur et *Bertholdus* Livonie Apostoli fuere.

14. *Finis Chronicorum Godefridi Viterbiensis*. — A num. 22 ad 23. *Godefridus*, vel *Godefridus Viterbiensis*, presbyter, capellanus ac notarius *Conradi III*, *Friderici I*, et *Henrici VI* imperatorum, *Chronicon suum*, quod *Urbano III* papæ dicavit, usque ad hunc annum perdixit; quod licet multis fabulis refertum sit, habet tamen aliqua singularia. *Baronius* cum *Viterbiensem*, vel *Vitembergensem* appellat; verum ipsem in sua ad *Urbanum III* Epistola dedicatoria sese *Viterbiensem* sacerdotem dicit, neque alii, quos vidi, aliquam ei patriam assignant.

15. *Finis Historiae Saxonis Grammatici*. — *Saxo etiam Grammaticus* librum 16 et ultimum *Historie Danice*, narrato hommagio *Canuto VI*, regi Danie, a *Bugislavo Pomerania* duce prestito, absolvit; *Stephanus autem Joannis Stephanii in Notis ad eamdem asserit*, penes se esse *Chronicon Ms.* in quo legitur: « Anno mclxxxvi, Bugislavus Senex, factus est homo regis Canuti », id est, vassalus et cliens feodal. Dolendum quod *Saxo optimus Historicus Chronologiam adeo neglexerit*. Nobilissimum illud opus in gratiam *Absalonis archiep. Lundensis* suorum studiorum impulsoris, suscepit, ob idque *Valdemaro* regi, *Canuti VI* patri, valde familiaris fuit. Porro post haec *Pomerania* regum Danie, uti ante *Rugia*, vesticulis extitit.

16. *Conjugium Henrici VI cum Constantia*. — A num. 23 ad 31. Facta hoc anno nuptiae *Constantiae* filiae Rogerii regis Siciliae cum *Henrico VI* rege, *Friderici* imper. filio, *Mediolani apud Sanctum Ambrosium*, uti refert *Baronius* ex *Godefrido Viterbiensi*, in cuius *Chronico* dicitur illas peractas *Indictione sexta*, cum tamen legendum sit, *Indictione quarta*, quod mendum librariorum cum non correxit *Baronius*, recentes, qui loca ab eo relata transcribere solent, cumdem locum depravatum passim lectoribus obrudunt. Monachatum *Constantia* commentitium esse demonstrat doctissimus cardinalis, sed num. 30 perperam reprehendit *Viterbiensem*, qui in suis versibus de nuptiis *Henrici* regis cum *Constantia*, hujus etatem his verbis exprimit: « Jamque tricennalis tempore virgo fuit »: cum enim, inquit, constet *Rogerium* ejus patrem anno mcliv demortuum, *Constantiam*

que posthumam fuisse; evidens est eam annum aetatis **xxxii** paulo amplius excessisse. Verum Viterbiensis, qui in aula imperatoris erat, aetatem **Constantiae** ignorare non potuit, ideoque versus ille confirmat quod saepius inculcavimus, poetas et historicos in annorum enumeratione sepe loqui numero rotundo.

17. Henricus VII absque consensu papae coronatus. — Diem quo matrimonium celebratum notavit Baronius num. 23 ex Viterbiensi, sextum nempe kalend. Februarii, seu diem **xxvii** mensis Januarii; praesulem vero, qui **Henricum** regem coronavit, eumque et **Constantiam** nuptiarum solemnni ritu conjuges fecit, chronographus Aquicinctinus nos edocet, loquens de causis dissensionis, quae inter papam et imperatorem versabatur: « *Precipua, inquit, quod patriarcha Aquileiensis, et quidam episcopi interfuerunt absque consensu papae coronationem Henrici regis die quodam solemnini in Italia. Quos omnes papa a divino suspendit officio.* » Godefridus itaque patriarcha Aquileiensis, vir audax, et qui, ut inquit Ughellus tom. v Ital. Sacrae, Ecclesie sue jura armis tuebatur, hoc munere functus est. Quare fallitur Galvaneus Flamma in Chronico Majore apud Puricellum in Monument. Basilic. Ambros. num. 597, qui assertit *Ubertum de Crivellis* **Henricum** coronasse, cum certum sit *Ubertum* hoc tempore sub **Urbani III** nomine Pontificem Romanum fuisse. Recte etiam Puricellus ibidem rejicit Catalogos MSS. archiepiscoporum Mediolanensis, in quibus ea *Miloni* archiepiscopo ejusdem urbis adscribitur; cum *Milo* nondum eam dignitatem obtineret. Denique ipse *Milone* Puricellus fallitur, cum scribit *Henricum* ab *Uberto de Crivellis*, qui archiepiscopatum Mediolanense non depositum, coronam accepisse; cum chronographus Aquicinctinus disertis verbis affirmeret, coronationem istam absque **Urbani III** consensu peractam fuisse.

18. A patriarcha Aquileiensi. — Sed audiendum Radulphus de Diceto in Imag. Histor. pag. 629,

qui singula signifikat his verbis perstringit: « *Inter Henricum regem Teutonicum et Constantiam filiam Rogeri Sieuli regis, amitam vero Guillelmi regis Siculi, generi regis Anglorum, matrimonium celebratum est. Sexto kalend. Februario Viennensis archiep. Fridericum imperatorem Romanum Mediolani coronavit. Eodem in die Aquileiensis patriarcha coronavit Henricum regem Teutonicum, et ab ea die vocalus est Cæsar. Quidam episcopus Teutonicus coronavit Constantiam amitam Wilhelmi regis Siculi generi regis Anglorum. Haec acta sunt in monasterio Sancti-Ambrosii.* » Ex **Henrico** et **Constantia** natus **Fridericus II** imperator, qui Italiam adeo affixit.

19. Nicetas Muntanes fit patriarcha Constantinopolitanus. — Ad num. 31. *Basilius Camaterus* patriarcha Constantinopolitanus hoc anno ab Isaacio imp. sede pulsus fuit, ut narrat Baronius ex Niceta in Isacio Angelo, sed eum annos tantum tres et menses sex, non vero annos sex et menses sex, ut legitur apud Baronium, errore, uti existimo, librariorum, Ecclesiam illam administrasse accurate scribit Onuphrius in Chron. ad hunc annum. In ejus locum subrogatus *Nicetas Muntanes magnus sacellarins*, ut in Catalogo patriarcharum Constantinopol. habetur.

20. Obitus Roberti de Monte. — Mortuus est hoc anno *Robertus de Torigny*, vulgo dictus *Robertus de Monte*, cuius genuinum Chronicon Dacherius ab aliquot annis vulgavit; anteas enim nonnulli interpolatum corruptumque extabat. De hoc chronographo in Chronico ejusdem Montis a Labbeo tom. 2 Biblioth. pag. 349 publicato, ad annum **MCLIV** legitur: « **MCLIV**, mense Maio, sexto kal. Junii, feria v, infra Octavas Pentecostes electus fuit *Robertus de Torineo*, prior Claustralis Becci. Plurima bona operatus est, et fuit custos castelli de Ponte-Ursinis. Obiit **MCLXXXVI**. » Chronicon Roberti sub eius nomine usque ad annum **MCCX**, inclusive ab auctore anonymo continuatum.

misit in Angliam Octavianum S. R. E. subdiacōnum (diaconum) cardinalē, et cum eo Hugonem de Nunant, quibus ipse commisit legatiā in Iberniā ad coronandum ibi Ioannem filium regis. Sed dominus rex coronationē illam distulit, et prædictos legatos duxit secum in Northmānniam ad colloquium inter ipsum et Philippum regem Franciæ ». Hoc de legatione Rogerius hoc anno. Ad hunc eundem Octavianum legatione fungentem data extat Petri Blesensis Epistola, quæ relis plena, non sine stomacho scripta de his, quæ perperam agerentur in Ecclesia Dei; quæ sic se¹ habet :

O coras hominū ! o quantum est in rebus inane !

O inanis gloria ! o ambitio cœca ! o terreni honoris inexplorib[us] famēs ! o linea cordium, animarum subversio, cupiditas dignitatum ! Unde obrepit hac pestis ? unde invaluit hæc execranda præsumptio, ut indigni dignitatis ambiant : et quanto minus meruerunt ascendere ad honores, tanto importunitas honoribus se importent ? Hodie per fas et nefas, hodie in anime corporisque discriminē currunt infelices ad cathedralē pastora[m], nec attendunt quod sit eis cathedralē pestilentiæ², dum sibi et aliis sunt causa ruine. In gregibus et armentis, teste Hieronymo³, aries et taurus corpore et animositate præstantior alios antecedit : homo vero bestiis omnibus bestialior, tanto indiscretius et audaciis melioribus anteſſe præsumit, quanto minus de virtutum titulis, aut conscientiæ sinceritate confidit⁴. Utinam sapient et intelligent, ac novissima providerent, nec populi iniq[ue]tates suis excessibus aggregarent. Verba sunt Ecclesiastici⁵ : Noli querere ab homine ducatum, neque a rege cathedralē honoris. Noli querere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniq[ue]tates populi, non te immittas in populum, nec alliges tibi peccata duplia. Qui nihil didicit, aliorum doctor efficitur, et quasi æs sonans⁶, aut cymbalum tintiens, usurpat prædicantis officium, cum sit truncus inutilis et idolum mutum. Apud veteres erait conditio sapientum inæstimabiliter venerabilis, hodieque prudentia tanquam vihi et abjecta calcatur : quadam vero abominabili mutatione stultitia ponitur in sublimi. Hoc est, quod Ecclesiastes deplorando conqueritur⁷: Vidi, inquit, malum quod sub sole est, stultum positum in dignitate sublimi et sapientes sedere deorsum. Sacra Scriptura pro rursus expertes onus importabile dignitatis usurpant, de aliena potius, quam de sua scientia presumentes. Alia erat Apostoli sententia discipulū instrumentis⁸ : Tibi, inquit, commendō, fili Timothee, regere Ecclesiam Dei, secundum quod novi te scientiam habere sacrarum litterarum.

Scientia siquidem spiritualis gladius est in manu potentis. Hæc est pera, in qua⁹ David tres limpidissimos lapides posuit, quibus Goliah prostravit. Hæc est asina mandibula, que Samsoni nūle hostiū stragem fecit. Ille est vomer ille aratorius, quo Sangar sexcentos Philisteos occidit¹⁰. Episcopus itineratus præco est mutus. Prelati est eruditus subjectos, reddere populum acceptabilem Deo, aperiendo mysteria Scripturarum. Petro¹¹ enim et successoribus ejus precipitū ducere in altum rete, id est, profundam sacre Scripturae intelligentiam in capturam hominum aperire. Verumtamen hodie sicut populus, sic sacerdos : sicut teñebrae ejus, ita et lunæ ejus. Erubescet¹², Sidon, ait mare : crubescat, doleatque prælatus præesse populo, nec prodesse : docentis assumpsisse officium, et in doctrina populi mutum esse. Verbum lamentatoris Prophete est¹³ : Grex perditus, factus est populus meus; pastores eorum seduxerunt eos¹⁴: canes muti, non valentes latrare. Lupos a gregibus suis arcere debuerant, sed ipsi lupi sunt in suos; nec de sua suorumve salute curantes se cum gregibus suis in foveam mortis aeternæ precipitant. Hodie in episcopi dignitatē adolescentulī promoventur et molles. Sic venditur Joseph¹⁵ Putiphari eunuchō, dum Christi magisterium, dum dispensationem sacramentorum Dei sibi damnabiliter usurpare præsumit in fructuosus et mollis episcopus.

2. « Porro dum ad eruditionem populi mittit Dominus Jeremiā, quem sanctificaverat ex utero matris sue : Propheta suum considerans imperfectum, tanquam adhuc elementarius et rudis informatione verborum, respondit¹⁶ : A, A, A, Domine Deus, nescio loqui. Moyses¹⁷ etiam, dum a Domino destinatur ad liberationem populi Israel de Ægypto : Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es, ab heri et nudiusterius, ex quo locutus es ad servum tuum impeditioris linguae factus sum. Et quis hodie a pontificali onore se excusat¹⁸ quis hodie allegat insufficientiam suam? quis hodie invitū trahitur aut reclamat? Ubi hodie similis Ammonio inventur¹⁹? quem cum cleris et populus in episcopum elegissent, electioni nullatenus consentire volebat: prævalentibus illis et invitum trahentibus, aurem sinistram cunctis videntibus, sibi radicitus secuit, dicens: Lex divina nullum præcisa aure episcopari permittit. Cumque Timotheus patriarcha censeret hunc episcopatu dignum, etiamsi nare et auribus truncatus esset, dummodo scientia et virtutibus præminaret, illis rursum Ammonio rapientibus, et invitum trahentibus, Ammonius dixit: Lingua meam, propter quam vobis placeo, nisi me citius dimittatis, abscondam. Dignitatis equidem appetitus natione celestis est: in cœlo concepit, et peperit iniq[ue]tatem. Per hanc

¹ Pet. Bles. Ep. xxvii. — ² Pers. sat. 4. — ³ Psal. I. — ⁴ Hier. Ep. ad Fabiolam, et in cap. 34. Is. Seneq. Ep. xc. — ⁵ Deut. xxxii. — ⁶ Eccl. viii. — ⁷ 1. Cor. xiii. — ⁸ Eccl. x. — ⁹ 1. Tim. i. 2. Tim. v.

¹⁰ 1. Reg. xvii. Jud. xv. — ¹¹ Jud. iii. — ¹² Luc. v. — ¹³ Isa. xxii. — ¹⁴ Jer. l. — ¹⁵ Isa. LVI. — ¹⁶ Gen. XXXIX. — ¹⁷ Jer. l. — ¹⁸ Exod. iv. — ¹⁹ Pallad. hist. laus. c. 12. Soer. l. iv. c. 18.

affectabat sedere in lateribus Aquilonis, qui nondum laboraverat ut sederet. Sed et isti nondum laboraverunt ut sedeant, ut eminentiam cathedræ pastoralis ascendant. Nondum propositum perfectionis aggressi sunt: nondum cum Petro¹ rete, cum Joanne² sindonem, cum Mattheo³ telonium, cum⁴ Joseph pallium, cum homine Evangelico⁵ sepulcrum patris, cum muliere Samaritana⁶ hydriam, id est, cupiditatem sacrum reliquerunt. Peccato talium quasi filiorum Heli⁷ translata est hodie Area, sive gloria Domini de Israel in Azotum, ignem scilicet concupiscentiae. Ignis autem iste non inflamat, sed infumat; non illuminat, sed excœbat, sicut scriptum est: Supercedidit ignis, et non viderunt solem. De Azoto⁸ transfertur in templum Dagon, id est, tristitia, vel desolationis. Nonne idolum tristitia et mororis est prælatus illitteratus et fatuus? qui in ira Dei et populi desolatione eligitur, et quasi idolum⁹ erigitur, ut veniat quod legitur in Mattheo¹⁰: Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, id est, in Ecclesia Dei, tunc vœ pregnantibus et nutritibus: illi enim, qui spiritum salutis conceperant, exemplo talium suffocantur. Qui vero vitæ cœlestis alimēta petebant, nullo verbi divinipabulo sustentantur. Parvuli¹¹ (inquit Propheta) petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.

3. « Tu igitur, amantissime paler, qui a latere summi Pontificis misus es, ut legatione fungaris pro Christo, surge in extirpationem execratissima pestis hujus. Ecce constituit te Dominus super gentes et regna, ut eellas et desruas, ut dispersas et dissipes, et ædifices et plantes. Accendatur et ignoscat zelus tuæ auctoritatis adversus ambitionis malum; dissipata et evelle plantationes iniquas. Aedifica et planta in Ecclesia Dei tales¹², quos humilitas, quos innocentia, quos vita probatior, et litteratura commendet, qui subjectos doceant, qui divites non palpent, pauperes non gravent, qui minas potentum non timeant, qui crimina corrigant, et marsupia non emulant: quorum sermo sit doctrina, quorum conversatio sit justitia, quorum auctoritas sit non in habitu, non in fastu, sed in eruditione et defensione fidei: quorum vita sit publice commendabilis, quorum memoria in benedictione. Ad tuum et collegæ tui ingressum, queso, ketetur Ecclesia Christi, ut a simoniacis et ambitionis oppressa, sub vestra consolatione respiret. Congaudent clerici et exultent populi, se hodie in vobis suscepisse cives Apostolorum, et domesticos Dei, portantes pacem et illuminantes patriam, nobis et aliis vita æterna posentes præmia, ut de labore et sollicitudine vestra legationis innarcescibiles justitiae manipulos reportetis». Ista ad legatum Apostolicam Sedis exæstuant zelo Petrus.

¹ Matth. iv. — ² Marc. v. — ³ Matth. ix. — ⁴ Gen. xxxix. — ⁵ Matth. viii. — ⁶ Ioan. iv. — ⁷ 1. Reg. iii. — ⁸ 1. Reg. v. — ⁹ Isa. lviii. — ¹⁰ Matth. xxiv. — ¹¹ Eur. iv. — ¹² Jer. i.

4. *Christiani a Saladino victi et Hierosolyma a Turcis capta et profanata.* — Hoc eodem anno vox ab Oriente auditur Ingentium, atque lamentantium interfectos populi Dei, et civitatem sanctam Jerusalem hostili pervasione vastatam: et ut suo ordine res ipsas infelicer gestas ex ejusdem temporis auctoribus enarreremus, hoc, inquam, anno, kalendis Maii, et postea infra octavam. Apostolorum iterum male pugnatum est a Christianis adversus Saladinum Babylonie regem in Terra Sancta. Extant de his litteræ magni præceptoris Templariorum, qui tunc illis prærerat, et rebus interfuit, quas recitat Rogerius in Annalibus istis verbis:

« Frater Terricus, pauperrimæ domus Templi diclus Magnus præceptor, omnisque Fratrum pauperrimus et fere omnino annihiatus conventus, universis præceptoribus et fratribus Templi, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et in illum suspirare in quo sol et luna mirantur.

« Quot quantisque calamitatibus ira Dei, nostris peccatis exigentibus, nos in praesenti flagellari permiserit, nec litteris, nec flebili voce (pro dolor!) expicare valimus. Turci enim immensam suarum gentium multitudinem congregantes, Christianorum nostrorum fines acriter invadere coepiunt; contra quos nos nostrarum gentium phalanges coadunantes, infra Octavas beatorum Apostolorum Petri et Pauli in eos congreedi, et versus Tiberiadem (quam violenter, castro solo relicto, ceperant) iter arripere præsumpsimus. Cum nos in scopulis pessimis impulissent, nos ita acriter impugnaverunt, quod sancta cruce, et rege nostro capti, et omni multitudine nostra interfecta, et fratum nostrorum (ut in veritate credimus) eodem die ducentis et tricensi decollatis (exceptis illis sexagenis, qui prima die Maii interempti sunt) vix dominus comes Tripolis, et dominus Reginaldus Sidonis, dominusque Ballovius, ei nos de illo miserabili campo evadere potuimus. Deinde pagani Christianorum nostrorum sanguine debacchati, versus civitatem Aeonum cum omni sua multitudine venire non distulerunt, quam violenter capientes, totam terram fere invaserunt; Jerusalem, et Ascalon, et Tyro, et Berithon nobis et Christianitati solis adiuc relictis. Istas etiam civitates, omnibus carum fere civibus interfectis, nisi divinum et vestrum praesto sit auxilium, nullo modo retinere poterimus. Civitatem etiam Tyrum in praesentiarum acriter obsidentes, die noctuque expugnare non cessant: et tanta est eorum copia, quod totam terræ faciem a Tyro, usque ad Jerusalem et usque ad Gazam velut formice cooperuerunt. Nobis ergo et Christianitati Orientis, ad præsens omnino deperditæ quantocius succurrere dignemini, ut per Deum, et vestre fraternitatis eminentiam, residuas civitates vestro fulti admiriculo salvare possimus. Valete». Post haec et patriarcha Antiochiae Hammericus ad Anglorum regem Henricum eodem quoque argumento litteras

dedit, petens enixe adjuvari ab eo periclitantem gravissime Terram-Sanctam. Habet omnes has litteras perpetuae memoriae commendatas Rogerius in Anglorum Annalibus; data autem ab Antiocheno patriarcha litterae sic se habent :

5. « Haimericus, Dei gratia sanctæ et Apostolicae Sedi Antiochiae patriarcha, Henrico per eundem gratiam Anglorum illustrissimo regi, dlecto domino et amico, in illo regnare per quem reges regnant.

« Condignum, et inestimabilem dolorem nostrum pro insperato et terribili, quod nobis, imo toti Christianitati nuper accidit, infortunio, cum lacrymis et singultibus excellentiae vestrae per haec presenlia denuntiamus. Audiat vobiscum omne sæculum dolorem nostrum, ut sciat unde veniat, aut quo tendat noster luctus et nostra laumenta. Quarto die mensis Julii, anno incarnationi Verbi millesimo centesimo octogesimo septimo, Saladinus, collecta hostium peregrina multitudine prælium commisit cum his qui erant in terra Jerusalem Christianis, et fusis eorum copiis, de ipsis pro velle suo triumphavit, vivifica cruce libidio Turcorum exposita, capto rege, et magistro Templi, Raymundo quoque principe propriis manibus nefandi Saladini interfecto : et episcopis, cum Templariis et Hospitalariis, et cum omni fere multitudo ncc, et peditum triginta millia in tuitione S. Crucis gladiis jugulatis, excepta multitudo copiosa, quæ postea in urbibus, quas cepit, est interempta, vel captivata. Saliatus denique sanguine Christianorum, Tiberiadem cepit et muniuit : deinde civitatem nobilem Accaron (Accon), Cayphas, Cæsaream, Joppen, Nazareth, Sebasten, Neapolim, Lidden, Ramatham, Arsur, Hebron, Bethlehem, et tunc demum sanctam civitatem Jerusalem, et Sepulchrum Domini obsedit : jurans quod ipsum frustatum communuet, et ejus minutias in profundum maris projiciet. Pro residuis formidolosa nos detinet haesitatio, ignorantes diem et horam, in qua subjiciantur ditioni ejus, et habitatores earum vel captivetur, vel occidantur, maxime cum victrualibus, et equitaturis, et armis bellicis, et defensoribus constet esse spoliatos.

6. « Pro hac tanta ira et indignatione Dei in nos effusa desuper, panem nostrum cum lacrymis manducamus, et turbamus terrore horribili, ne Sepulchrum Dominicum exteris tradatur nationibus, ne pauci, qui remansimus in terra Christiana, si tardaverit succursus, urgenter intimicis, nostras cervices gladiis ferientium supponamus. Et quidem prudentia, et opinione, et divitius cæteris regibus Occidentalibus præeminens, cuius auxilium semper expectavimus : precamur, ut Terræ-Sanctæ potenti testinante succurratis auxilio. Et si tardaveritis, Sepulchrum Dominicum cum Antiochia nobili civitate et terra sibi adjacente in opprobrium semipaternum exteris subjacebit nationibus. Mementote laudis et nominis vestri, ut Deus, qui vos sublevavit (sublimavit) in regnum, per vos exalte-

tur. Et si huic tam digno operi volueritis manum apponere, ut veniatis, vel optatum nobis mittatis succursum : totius Terræ-Sanctæ liberalio vobis post Deum imputabitur, et nos ipsi, in quantum possumus, lugentes, et rea pectora nostra pereuentientes, ad Deum clamamus, ut ipse donet vobis et exille et posse id ipsum sic perficiendi ad laudem et gloriam sui nominis; quatenus in hoc mortis articulo Terræ-Sanctæ et nobis clementer succurratis. Alioquin nobis, qui variis subjacentes periculis diutino languori succumbimus, jam necesse erit inspirare, et fuso sanguine Christianorum, Dominicum Sepulchrum, et Antiochiam nobilem civitatem cum terra sibi adjacente in opprobrium semipaternum exteris nationibus subjacere. Rogamus præterea, ut dilectos fratres Cabilonensem, et Vallenensem episcopos, quos pro hoc ipso ad vos mandavimus, commendatos habeatis. Valete ».

7. At ingruente cum copiis Saladino, capta est quoque ipsa sancta civitas Jerosolymitana a Saracenis, quarto kalendas Octobris. Cum vero plures hujus temporis scriptores cladem tantam stylo lugubri fuerint prosecuti, nos his omnibus epistola rem præferentes historiam, opportune subjiciimus ejusdem, qui supra, Terrici magni præceptoris Templariorum litteras, quibus cuncta, quæ hoc anno sunt gesta, usque ad extremum diem præsens anno vidit, accurate recenset, sic scribens ad eundem regem Anglorum :

« Charissimo domino Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Northmanniæ et Aquitanie et comiti Andegaviæ, frater Terricus quondam magnus præceptor domus Templi Jerusalem, salutem in eo qui dat salutem regibus.

« Sciat, quod Jerusalem cum arce David redditia est Saladino. Syrii autem habent custodiā Sepulchri usque ad quartum diem post festum S. Michaelis : et ipse Saladinus in domo Hospitalis permisit remanere decem de fratribus Hospitaliis ad custodiendum infirmos usque in unum annum, fratres vero Hospitalis de Bellivario optime resistunt Saracenis adhuc et duas iam caravanas Sarracenorum expugnauerunt, in quarum alterius captione, omnia arma et utensilia et victuaria, quæ erant in castro Fabæ quod Saraceni destruxerant, viriliter lucrati sunt. Adhuc etiam resistunt Saladino Gragchus (Gregeus) Montis-Regalis, et Mons-Regalis et Saphet Templi, et Gragchus Hospitalis, et Margatum, et castellum Blancum, et terra Tripolis, et terra Antiochiae. Capta autem Jerosolyma, Saladinus crucem de templo Domini deponi fecit, et eam per duos dies per civitatem in ostentum fustigando portari fecit. Deinde fecit Templum Domini aqua rosata intus et exterioris sursum et deorsum favari, et Iegem suam desuper illud per quatuor partes miro tumultu acclamari. A festo vero S. Martini usque ad Circumcisionem Domini obsedit Tyrum, tredecim petraris die nocteque lapides in eam incessanter jactantibus. In vigilia S. Silvestri dominus Conra-

dus marchio milites et pediles per murum civitatis dispositus, et armatis septendecim galeis, et decem aliis naviculis, cum auxilio domus Hospitalis, et fratum Templi adversus galeas Saladini dimicavit, easque expugnans, undecim ex eis retinuit, et magnum Alexandriæ admirallum cum octo aliis admiraldis cepit, Sarracenorum multitudine interfecta. Reliquæ vero galeæ Saladini Christianorum manus evadentes, ad Saladini exercitum con fugerunt, quibus præcepto illius ad terram extractis, ipse Saladinus igne apposito in cinerem et favillam fecit redigi; nimioque dolore commotus, equi sui auriculas, et caudam amputans, equum illum per totum exercitum videntibus omnibus equitavit. *Valete.*

8. Ilii addimus litteras Conradi filii marchionis de Monteferrato ad archiepiscopum Cantuariensem, eodem arguento conscriptas, deque fœdere Saladini cum Constantinopolitano imperatore, his verbis :

« Cantuariensi archiepisc. Balduino, Conrads filius marchionis de Monteferrato salutem.

« Turbantur elementa, et Catholicae fidei derogatur, cum sedes Jerosolymitana Apostolice Sedi subtrahitur. Perit enim Jerosolyma, et inertia Christianorum a Sarac. vilissime perfractatur. Feodant namque Dominicum Sepulchrum, destruunt Calvariae locum, Nativitatem Christi contemnunt, et B. Virginis eradicant sepulchrum. Sedes Constantinopolitana Romaniae Sedi nullam exhibet reverentiam, Antiochenam quidem laborare dignoscitur in extremis. Hæc autem omnia Christianorum constat desidia contigisse. Lugenda est civitas Jerusalem atque lugubriter lamentanda, que suis cultoribus spoliata, qui Christo per horas diei ac noctis constituti, Deo cantando et orando famulabantur : nunc (proh dolor !) Mahometh excelsa voce landatur, ritibus polluta Saraceniciis. Vestrae igitur celsitudini preces cum lacrymis porrigo commixtas, quatenui calamitatum Terræ Sanctæ misereri dignemini, ut confortelis reges, commoneatis fideles, ut cuiibus expulsi a patrimonio Iesu Christi, misericorditer subveniant, vincula solvant, profanata mundent, ut terra sanctis Christi pedibus calcata, de potestate infidelium potenter liberetur.

9. « Accedit etiam ad cunctum iniquitatis, ad opprobrium et desolationem Christianitatis familiaritas, que viget inter Saladinum et imperatorem Constantinopolitani, cui idem Saladinus tradidit omnes Ecclesiæ terra promissionis, ut in eiusdem serviat secundum ritum Graecorum. Insuper etiam et idem Saladinus misit idolum suum Constantinopolim imperatoris assensu, ut ibi publice coleretur : sed per gratiam Dei captum est in mari a danniisibus, et cum ipsa navi perductum est Tyrum. Nuper etiam exercitus constructus est copiosus ante urbem Antiochiae, et dictus imperator promisit centum galeas. Saladinus quoque dedit ei totam terram promissionis, ita scilicet,

ut impeditat viam Christianorum, maxime autem Francorum, ad succursum Terra-Sanctæ properantium. Nec est aliquis apud Constantinopolim, qui crucem accipiat, quin statim capiatur et incarcetur. Ille autem nobis solarium est, quod nuper frater Saladini et filius ante Antiochiam capti sunt, et sub salva custodia deputati ».

10. Porro ista quidem adeo tristia, et judicio humano flebia Dei sententia læta cessere, atque in luerum sunt animarum conversa, ut ostensum est sanctæ Christianæ virgini magni nominis in Germania, de qua ista Cauliprateus¹ : « Longe etiam ante prædictum Terram-Sanctam et Jerosolymam in impiorum Saracenorum ditionem redactum iri. Quo autem die a Saladio Aegypti sultano capta fuit Jerusalem cum Sepulchro, et Cruce Christi, illa in castro Loeneusi tum constituta, spiritu cognovit rem gestam. Cumque multum exultaret, ab iis, qui aderant, rogata ut ejus laetitie causam exponeret : Jure, inquit, exulto : nam et Christus Dominus cum Angelis suis exultans, occasione prebuit, qua magna possit hominum copia salva fieri. Illis rursus sciscitantibus, quemnam esset haec occasio, respondit : Noveritis Terram-Sanctam hodie venisse in manus hominum impiorum ; atque hac re magnam salutis oblatam occasionem. Christus enim pro illata ipsi contumelia dignum censuit, ut terra illa haec ignominia afficiatur, quamvis ipsius passione sanctificata, atamen in fine mundi cum ipso mundo peritura : quando illius recuperande causa animæ semper victura, ejusque sanguine redemptæ, ab iniquitate ad justitiae studium convertentur, fundente homines sanguinem suum, et quandam morti Salvatoris vicecum cum multa devotione rependent. His dictis mirabantur omnes, et quidam annotarunt tempus ». Hæc ipse.

11. *De patriarchis Hierosolymitanis.* — Hoc codem anno Basilio Camatero patriarcha Constantinopolitano in ordinem redacto ab imperatore, in locum ejus subrogatus Nicetas, cognomento Mundanus, qui (ut Nicetas Choniata tradit) statim ejetus est, Leontiusque monachus suscepitus ; quo etiam ante annum absolutum dejecto, propositus est Theodorus Balsamon, sed rejectus ; creatus vero est Dositheus Hierosolymitanus patriarcha. Sed ad res nostras Occidentales convertamus orationem, deque statu Ecclesiæ Romane dicamus :

12. *Mortuo Urbano succedit Gregorius papa VIII, qui de reparandis per expeditionem et alia opera malis Hierosolymitanis litteras dat Encyclicas.* — « Eodem anno (inquit Rogerius) Urbanus papa cum audisset, quod temporibus suis captus esset rex Jerosolymitanus, et Crux Dominicæ, et civitas sancta Jerusalem, doluit vehementer, et incidit in agritudinem, et mortuus est decimo tertio kalendarum Novembri apud Ferrariam », Neubrigensis autem post Urbani obitum, allatum

¹ Floraus Caenipratensis apud Sur. die xvij Janu. c. 20.

dicit Romam nuntium de capta Jerosolyma, nempe in die sancti Lucae Evangeliste, Urbanum autem decessisse decimo tertio kalendas Novembri; ait enim: « Rerum quippe infra Octavas Apostolorum Petri et Pauli infeliciter gestarum nuntii circa festivitatem beati Lucae evangeliste ad Apostolicam Sedem venerunt, Urbano paulo ante ex hac luce subtracto, et mature substituto Gregorio. Qui venerabilis Pontifex tristi nuntio perculsus ingemuit, et vi doloris anxius tam enormem Christiani nominis jaetoram inconsolabiliter deploravit ». Haec ejus temporis scriptor nobilis Neubrigensis. Mortuo namque Urbano, sequenti die successit in papatum Albertus cardinalis cancellarius presbyter tituli S. Laurentii in Lucina, patria Beneventanus, dictusque Gregorius Octavus successor doloris, haeres calamitatis: qui paucis diebus quibus sedit, nempe mense uno, et diebus viginti septem, sue pietatis digna monumenta reliquii, cum in primis pro subsidio Terræ-Sanctæ ad universos Christi fideles has litteras dedit, quas Rogerius in Anglorum Annalibus descriptas perpetuitati sacravit¹:

13. « Gregorius episcopus servus servorum Dei, univeris Christi fidelibus, ad quos litterae iste pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Audita tremendi severitate judicii, quod super terram Jerusalem divina manus exercuit, tanto sumus nos et fratres nostri horrore confusi, tantisque afflitti doloribus, ut non facile nobis occurreret, quid agere aut quid facere deberemus, nisi quod Psalmista deplorat et dicit: Deus, venerunt gentes in heræditatem tuam: coquinaverunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in pomorum custodian: carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ, et escas volatilibus cœli, etc. Ex occasione quippe dissensionis, que malitia hominum ex suggestione diaboli facta est nuper in terra, accessit Saladinus eum multitudine armatorum ad partes illas, et occurrentibus eis rege, et episcopis, et Templariis, et Hospitalariis, baronibus, ac militibus cum populo terræ et Cruce Dominicæ (per quam ex memoria et fide passionis Christi, qui peperdit et genus humanum redemit, certum solebat esse tulamen et contra paganorum incursus desiderata defensio) facta congresione inter eos, et superata parte nostrorum capta est Crux Dominicæ, trucidati episcopi, captus est rex et universi fere aut occisi gladio, aut hostilibus manibus deprehensi, ita ut paucissimi per fugam dicantur elapsi. Ipsi quoque Templarii et Hospitalarii in ejus oculis decollati. Superato autem exercitu, quia iter subsequenter invaserint, et rapuerint universa, ita ut nonnisi pauca loca remansisse dicantur, quæ in eorum non devenerint potestatem, non credimus nostris litteris explicandum. Nos autem licet cum Propheta dicere habeamus²: Quis det

capiti meo aquam, et oentis meis fontem lacrymarum, et plorabo nocte ac die interfectos populi mei? non tamen adeo dejicere nos debemus, ut in diffidentiam decidamus, et credamus Deum ita populo suo iratum, ut quod communium faciente multititudine peccatorum, fieri permisit iratus; non cito per misericordiam pœnitentia placatus alleviet, et post lacrymationem et fletum exultationem inducat.

14. « Quisquis sane in tanta lugendi maleria, si non corpore, saltem corde non luget, non tantum fidei Christianæ (qua cum omnibus dolentibus docet esse dolendum) sed ipsius et humanitatis nostræ oblitus, cum ex ipsa periculi magnitudine, ac feritate barbarica Christianorum sanguinem sitiente, ac totam suam in hac opponente virtutem, ut profanare sancta, et titulum Dei valeant auferre de terra; quod nos faciemus, discretus quisque valeat æstimare. Sane cum Prophete toto prius studio laboraverunt, postmodum Apostoli, et sequaces errorum, ut divinus cultus esset in terra illa, et ad omnia clima mundi ex ea deflueret, imo quod maximum et ineffabile est, Deus, qui volunt incarnari, per quem facta sunt universa, per ineffabilem sapientiam, et incomprehensibilem misericordiam suam, per infirmitatem carnis, esuriem, siti, crucem, et mortem, et resurrectionem salutem nostram ibi volunt operari, juxta quod dicitur³: Qui operatus est salutem in medio terra, per seipsum ad hoc dignatus est laborare, nec lingua dicere, nec sensus cogitare potest, quantum nobis et universo dolendum sit populo Christiano, quod id nunc perpessa est terra illa, quod sub veteri populo legitur pertulisse. Nos autem credere non debemus, quod ex injustitia judicis ferentis, sed ex iniquitate potius populi delinquentis ista provenerunt, cum legamus, quod quando populus convertebatur ad Dominum; persecutus unus mille, et duo fugabant decem millia⁴: imo ipso populo quiescente, exercitum Sennacherib angelica manu consumptum⁵. Sed et terra illa devoravit habitatores suos, et nec diu habere quietum statum, nec transgressores legis divinæ potuit retinere, doctrinam et exemplum tribuens illis, qui ad caelestem Jerusalem intenderent, quod non possunt ad eam nisi per exercitum boni operis, et per tentationes plurimas pervenire. Potuerunt autem ista timeri jampridem, quando Arroasia, et alia terra in potestatem transiit paganorum, et fuisset bene provisum si populus qui remansit, ad pœnitentiam redisset, et Deum, quem prævaricatione offendebat, conversione placasset. Nec enim subito venit ira ejus, sed et ultionem differt, et tempus tribuit pœnitenti. Tandem vero qui in misericordia judicium non amittit, vindictam suam ad pœnam transgredientium, et cautelam salvandorum exercet.

15. « Porro nos, qui in tanta terræ illius con-

¹ Recitat eas etiam Neubrig. l. III. c. 20. — ² Jer. ix.

³ Psa!. LXXXIII. — ⁴ Deut. XXXII. — ⁵ 4. Reg. xix.

tritione, non solum peccatum habitatorum illius, sed et nostrum, et totius populi Christiani debemus attendere ac vereri, ne quod reliquum est illius terra depereat, et in alias etiam potestas corum deserviat regiones: cum ex omnibus partibus inter reges et principes, civitates et civitates dissensionis andianus, et scandala, et lugere cum Propheta¹, et dicere valeamus: Non est veritas, non est scientia Dei in terra: mendacium, homicidium, et adulterium inundaverunt et sanguinem tetigit. Unde hoc universis et cogitandum imminet, et agendum, ut peccata nostra castigatione voluntaria emendantes, per poenitentiam et opera pietatis convertamur ad Dominum Deum nostrum, et in nobis primo quod male gessimus, emendemus; deinde feritum, et malitiam hostium attendantus, et quod illi contra Deum tentare non solum, nos pro Deo agere nullatenus haesitemus. Cogitate itaque, filii, qualiter in hunc mundum venistis, et qualiter exituri estis, et qualiter transeant universa, et pariter transeat et vos; et poenitendi, ac bene agendi tempus, quantum spectat ad vos, cum gratiarum actione recipite, et date vestra, date post ipsos, quia non estis ex vobis, nec quidquam a vobis habetis, qui nec culicem unum potestis facere super terram. Nec dicimus, dimittite, sed premitte in caeleste horreum quae habetis, et deponite apud eum, apud quem arugo ea non demolitur, aut tinea, nec lures effodiunt et furantur, laborantes ad recuperationem terræ illius, in qua pro salute nostra Veritas de terra orta est, et sustinere pro nobis Crucis patibulum non despexit: et nolite ad lucrum, vel gloriam temporalem attendere, sed voluntatem Dei, qui pro fratribus animas in se ipso docuit esse ponendas, et ei vestras commendate divitias, quas sive volentes, sive nolentes, ne scitis tandem quibus haereditibus sitis relicturi. Non est equidem novum, quod terra illa iudicio divino percutitur: sed nec insolitum, ut flagellata et castigata misericordiam consequatur. Poterit Dominus quidem sola eam voluntate servare: sed non habemus ei dicere, cur ita fecerit? voluit enim forsitan experiri, et in notitiam ducere aliorum, si quis sit intelligens, aut requirens Deum, qui oblatum sibi poenitentiae tempus hilariter amplectatur, et animam ponendo pro fratribus, consummetor in brevi, et compleat tempora multa. Attende quilibet Machabaei zelo divine legis accessi pro fratribus liberandis extrema queque pericula sunt experti, et non solum substantias, sed et personas pro fratribus docuerint salute ponendas, et hortantes seipson, atque dicentes²: Accingimini et estoite filii potentes, quoniam melius est nobis mori in bello, quam videre mata gentis nostræ et saeculum. Et quidem illi sub una constituti lege fuerunt, vos per Incarnationem Domini nostri Iesu Christi ad lucem veritatis adducti, et multis exemplis instructi sanctorum, sine trepidatione aliqua

faciatis, et non timeatis dare terrena, et pauca, et breviter duratura, quibus illa bona promissa sunt et deposita, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, et de quibus dicit Apostolus¹, quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabit in nobis.

16. Eis autem, qui corde contrito et humiliato spiritu itineris hujus laborem assumpserint, et in penitentia peccatorum et fide recta descesserint, plenam suorum criminum indulgentiam et vitam pollicetur æternam. Sive autem supervixerint, sive mortui fuerint, de omnibus peccatis suis, de quibus rectam confessionem fecerint, imposita satisfactionis relaxationem de omnipotenti Dei misericordia, et Apostolorum Petri et Pauli auctoritate, et nostra se noverint habituros. Bona quoque ipsorum ex quo crucem acceperint, cum suis familiis sub S. R. E. necnon et archiepiscoporum, et episcoporum, et aliorum prælatorum Ecclesie Dei protectione consistant, et nullam de his que in susceptione crucis quiete possederunt, donec de ipsorum reditu vel obitu certissime cognoscatur, sustineant quæstionem, sed bona eorum integra interim maneant et quieta: ad dandas quoque usuras, si tenentur alieni, non cogantur. Nec eant in vestibus pretiosis, et cum canibus, sive avibus, aut aliis, que ostentatione potius et lascivie quam necessariis videantur usibus deserire: sed in modesto apparatu et habitu, in quo poenitentiam potius agere quam inanem affectare gloriam videantur. Datum Ferrarie (Ferentini) IV kal. Novembr. Indictione sexta», inchoata videlicet.

17. His autem eadem die adjectit alias, quibus ad placandum offensum numen indixit jejunium quinquennale, certis hebdomadæ diebus, quæ sic se habent:

«Gregorius episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

«Nunquam melius superni Judicis ira pacatur, quam cum ex mandato ipsius carnalia in nobis desideria extinguntur. Prinde quia Jerosolymitanae terre discrimen, quod irruentibus Sarracenis nuper evenit, ex peccato maxime habitatorum terre et totius populi Christiani accidisse non dubitamus, nos de fratribus nostrorum communis consilio, multis episcopis approbatibus statuimus, ut omnes usque ad quinquennium, saltem per omnes sextas ferias, in cibo Quadragesimali jejunent; et missa, ubi cantanda fuerit, ad Nonam cantetur, quod ab Adventu Domini usque ad Natale Domini statuimus observandum: feria vero quarta et sabbato, omnes indifferenter qui bene valent a cibis abstineant. Nos autem et fratres nostri in secunda quoque feria nobis et familiis nostris essumus carnis interdicimus, nisi forte aut infirmitas, aut

¹ Os. iv. — ² 1. Mac. iii.

¹ Rom. viii.

magna solemnitas, vel alia evidens causa visa fuerit impeditre : sperantes, quod sic nobis ignoscet Dominus, et relinquunt post se benedictionem. Hoc igitur adeo statutum observandum, ut quicunque transgressor exfiterit, quasi pravaricator Quadragesimalis jejunii habeatur. Datum Ferrariae quarto kal. Novembris ». Haec Gregorius. Qui eodem mense adiecit alias, quibus statuta litteris Urbani pape predecessoris, etiam non obstante ejus obitu, voluit suam habere frumentatim et robur obtinere, que ab eodem Rogerio in Annalibus Anglicis descripte sic se habent :

18. « Gregorius episcopus, servus servorum Dei, omnibus prelatis Ecclesiarum, ad quos littere istae pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quoniam ad episcoporum maxime spectat officium, afflictis et laborantibus subvenire, unumque illorum, licet deficientibus meritis nostris, Deus esse nos voluit, prospicere tenemur et voluntus, ne quis ex fortuitis casibus per Romanæ visitationem Ecclesie, laboris sui quem ad eam veniendo suslinuit, debito frustraretur effectu. Inde siquidem fuit, quod nos multorum prospicere volentes expensis et allevare labores, de consueta Sedis Apostolice misericordia duximus statuendum, ut litteræ predecessoris nostri domini Urbani, a tribus mensibus ante ipsius obitum destinatae pro facienda justitia et litigii dirimentis, quæ tamen manifestum aliquous præjudicium non contineant, aut calumniam æquitatis, eundem habeant tempore nostra administrationis effectum, quem habere, si adhuc viveret, debuissent. Cesante igitur exceptione de mandatoris morte, perficie quod mandavit agendum, ut nemo ad nos pro excusatione hujusmodi accepta per illum justiam obtinendi fiducia, cogatur vacuus laborare. Datum Ferrarie sexto (tertio) kalendas Novembris ».

19. *Quæ cardinales sibi infixerint facienda pro amore Terra-Sancte.* — Idem quoque ejusdem temporis scriptor Rogerius de prompto animo S. R. E. cardinalium ejus temporis, ut succurrent Terra-Sanctæ, haec habet admiratione digna : « Cardinales vero de assensu domini pape inter se firmiter promiserunt, quod abjectis omnibus divitiis et deliciis, prædicarent Crucem Christi non soli verbo, sed opere et exemplo ; et emites mendicando, acciperent crucem primi, et præcederent alios in terram Jerusalem. Statuerunt etiam de assensu domini papa firmissimam tregnam inter omnes principes Christianitatis usque ad septennium ; ita quod quicunque guerram contra Christianum medio tempore moverint, maledictioni Dei et domini pape, atque excommunicationi omnium prælatorum universalis Ecclesie subiecissent. Firmiter etiam inter se promiserunt, quod de cetero nulla munera recipient ab aliquo, qui causam habeat in curia, sed ea tantum recipere poterunt, quæ fuerint pro eorum necessitate, et

sustentatione donata, vel missa. Et non ascendent in equum, quamdiu terra, in qua pedes Domini steterunt, fuerit sub pedibus inimici ». Haec S. R. E. cardinales admiratione plane digna. Addit ista : « Et est sciendum, quod a tempore illo, quo Jerusalem crea ta fuit de manibus paganorum per predictos expugnatores, usque ad tempus illud, quo rex Guido eam perdidit, interlapsi fuerunt quartu viginti et septem anni ». Haec Rogerius.

20. *Obitus Gregorii pape.* — At illud inexppectate et importune satis hoc anno accidit equidem infaustum, et Dei Ecclesie permolestum, quod ipse Gregorius papa nondum duobus expletis mensibus in Pontificatu, Pisis cum esset, ex hac vita migravit, decimo septimo kalendas Januarii, qui tanquam sapientissimus architectus magnæ molis construendæ jecerat fundamentum. Quod mors licet improba intercederit, illud plane tanquam exarmata et imbecillis, ut pole carens stimulo, quo ipsa peccatum armat, nequivit efficere, ut cum ipso extingueretur et gloria, ex virtute morti cedere nescia, comparata, qua semper gloriosus viveret in terris, et beatus cum Deo regnaret in celis.

Sed quod dies diei erat verbum, et nox nocti indicat scientiam, exemplo Evangelici patris-familias, qui proferit de thesauro suo nova et vetera, agere nobis licet. Quid miramus spatium duorum mensium Gregorium non implesse ? Ecce his diebus, quibus ista cuenda revolvimus, Leo sanctæ memorie papa Undecimus nec unum quidem in Pontificatu mensem explevit. O rerum humanarum inconstantiam ! Creatus Pontifex kalendis Aprilis, esse morte desit vigesima septima ejusdem : sed qui vere egregio ac singulare virtutis exemplo, consummatus licet in brevi, explevit tempora multa. Quippe quod posteris dignum plane reliquerit imitandum exemplum, dum ægrotans suasionibus plurimorum adduci non potuit, ut nepotem suum modestissimum adolescentem, quem penes se educaverat et unice diligebat, crearet S. R. E. cardinalem, quique amplissimè dignitatis jam candidatus cæterorum cardinalium impensis officiis jam cardinalis videri poterat designatus, perindeque ac si eadem etiam esset initiatus, visitabatur ac tractabatur ab omnibus. Vicit licet infirmus corpore, robore animi id studiose potentium, importune exigentium, et extorquentium violenter quorundam cardinalium, atque etiam regiorum legatorum summam potentiam : superavit, qui adhuc fuit ad id perficiendum, confessarium suum, hoc ipsum suadere conantem religionis, qua ex munere sacro fungebatur, auctoritate. Quem ista ingerentem longe longius repulit, expulit, et ad se amplius accedere vetuit, ut quem magis indulgere affectui conjunctorum, quam anime sue saluti consulere cognovisset, delecto post haec ad sacrum munus poenitentiae impendendum viro dignissimo Petro de Matre Dei a Rocca Hispano Carmelitano restitutæ observantie

custode et propagatore, sacrique palatii a Clemente VIII delecto concionatore, quo vix aliquis Romae sanctior hoc tempore posse reperiri credetur, sub cuius ministerio animam feliciter Deo reddidit victor et triumphator amplissimus. Expugnavit enim pugnans fortiter, et seipsum ad plenorem victorianam (quod durioris certaminis fuit) coerecens vinculus timoris Dei propensiōne suum erga nepotem affectum: ut quod plurimum exoptasset, id ipsum constantius denegaret, atque vehementius facere recusaret. Sic igitur in triplici certamine triplici Victoria gloriosus, triplici palma triumphans, eluso mundo, confuso Satana, sibi dominians, migravit in calum. Sed haec alii fuisse reliquimus pertractanda, quae nos cursim summatimque, et per digressionem (jurene an per usurpatam importune licentiam, quisque quod velit, pro arbitrio judicet) tantum cum occasione temporis, simililitudo casus, et quod maius est, tam egregium virtutis exemplum in Ecclesia jugiter prae dicandum, summo nos imperio ad haec modo posteris tradenda praecoci insinuatione traxere. Jam vero eo, unde digressi sumus, redeamus.

21. Odo regum Anglie et Francorum consanguineus Romanum venit. — Cum adhuc Gregorius superasset, contigit venire Romanum Odonem, consanguineum duorum regum, nempe Anglorum, et Francorum, eundemque benignissime ab ipso Gregorio papa excipi. De ejus enim Romanum adventu Petrus Blesensis post celebratas a pueritia ejus laudes haec habet¹:

¹ Pet. Bles. Ep. cxvvi et cxlvii.

« Cumque jam in ejus facie pubescens adolescentiae lanugo vernaret, Seden Apostolicam visitavit, eo scilicet tempore, quo Gregorius Octavus successit Urbano. Eram tunc in curia, et vidi, nec invidi quod honor ei a summo Pontifice, patribusque conscriptis exhibitus non multum inferior episcoporum reverentia videbatur ». Porro ejus insignes virtutes idem Petrus ibi fusius scripsit, et de ejus in Parisiensem episcopatum electione, in quo resplenduit tanquam lucerna ardens, lucens in Ecclesia Gallicana. Extant ¹ ejusdem Odonis Parisiensis episcopi Synodales constitutions de omnibus que spectant ad sacerdotes in administratione sacramentorum, et celebratione missarum, et Ecclesiasticam disciplinam.

22. Isaacius Orientis imp. perstringitur a Brana tyramo. — Quod autem pertinet ad res Orientalis imperii, haec accipe. Exagitatus Isaacius bellis civilibus, Branae tyraanni opera excitatis, ipse imperator spiritualibus in primis rem agit auxiliis, translatâ Dei Genitricis veneranda imagine ex Hodogio monasterio in menia urbis, ubi bellum et aggressus hostium timeretur. Insuper et monachos, quos ereditis sanctiores, introduxit in regiam ad preces, nudipedalia, humi cubationem, et alias sanctas exercitationes frequentandas. Nec fraudatus est spes sua, sed liberatus ab imminenti exitio, ope Conradi Longobardi ducis de Monteferrato occiso tyranno. Rem gestam pluribus describit Nicetas in Anualibus².

¹ Pahentur tom. vi Bibliot. S. — ² Neet. in Annal. in Isaacio Aug. l. i.

Anno periodi Graeco-Romana 6'80. — Anno Æra Hispan. 1225. — Anno Hegiræ 583, inchoato die 13 Marti, Fer. 6. — Iesu Christi 1187.

— Gregorii VIII pape I. — Frederici Enobarbi reg. 36, imp. 33. Isaacii Angeli imp. 3.

1. Octavianus cardinalis legatus in Angliam mittitur. — A num. I ad 4. *Octavianus*, nobilis Romanus, ex subdiacono Apostolico a Lucio III diaconus cardinalis SS. Sergii et Bacchi anno MCLXXXIII, a Clemente vero III episcopus Ostiensis et Veltrenensis creatus est, ut videtur est in Hyst. cardinalium. Variis legationibus co honestatus fuit, et hoc anno cum *Hugone de Nunia* episcopo Coventrensi legatus in Angliam venit, ut *Joannem*, filium Henrici II Anglia regis, Hibernia regem coronare, ut superiori narravimus, et refert hic Baronius ex

Rogerio Hovedeno, apud quem *Octavianus* errore librariorum a Baronio emendato dicitur *subdiaconus cardinalis*, loco *diaconi cardinalis*. Verum Epistola xxvii Petri Blesensis data *Octavianu S. R. Ecclesie cardinali presbytero, Apostolicor. Sedis Legato*, ut testatur Gussenvilia in Notis ad eamdem legi in omnibus exemplaribus, huius legationis occasione, scilicet Baronius, Gussenvilia in Notis, aliique passim credidere, scripta non est, cum *Octavianus*, nondum cardinalis presbyter fuerit, sed tempore alterius legationis, sedente Cœlestino III

peractae ab eodem Octaviano in Normannia, ut anno mxcu videbimus. In ea Petrus Blesensis dolor queritur, passim indignos, sive scientiam, sive virtutem, sive aetatem species, per summam ambitionem in episcopatus, alias dignitates irruere, et obtestatur *Octavianum legatum*, ut sua auctoritate interposita ambitiosos et simoniacos omnes ab Ecclesie gubernaculis arecat. Ex ea Epistola manifestum fit, hac aetate Ecclesiam a simoniacis et ambitionis oppressam fuisse, quod plura auctorum coevorum et Conciliorum testimonia insinuant.

2. Inducie cum Saladino infasto successu rupte. — A num. 4 ad 11. « Hoc anno incomparabilis dolor et tristitia ineffabilis universæ accidit Christianitati », ut inquit chronographus Aquicinctinus, et fuse resert Baronius. Reim hic summarie ex Nangio in Chron. ad hunc annum perstringo. Anno superiori, ut apud hunc chronographum legitur, « Reginaldus princeps Antiochiae fœdus induciale, quod Christiani cum Christianis et rege Turcorum (nempe Saladino) hinc inde sanxerant observandum, dirupit. Nam cum plurimus et opulentus Turcorum comitatus a Damasco in Ægyptum transiret, et præter limites terra Christianorum, ob induciarum fiduciam itinerari non formidarent, in eos subito princeps prædictus irruit, et ipsos cum universis sarcinis minus decenter captivos abduxit ».

3. Saladinus in Palæstinum irruit. — Hoc vero anno, ut habet idem Nangius, « Saladinus Babyloniae Soldanus injurya suis facta a principe Antiocheno permotus, Palæstinam violenter aggreditur, admirarium Elisse cum septem milibus Turcorum, qui Terram Sacram depopularentur, præmittens. Hic autem cum in partes Tiberiadis processisset, casu sibi obvios habuit magistrum militiae Templi Girardum de Bidefordia, et magistrum Hospitalis Rogerum de Molendinis, illum quidem fugatum, Rogerum vero imperfectum inopino marte confexit, multis Templariis tam captis quam occisis. Saladinus suorum victoria exhibilarunt, animum totius regni Jerusalem occupandi succensum ad majora intendit. Nam Galileeam aggressus Tiberiadem obsidet, quo auditio, Guido rex Jerusalem, Templarii, hospitalarii, episcopi, proceres, populusque in unum congregati hostibus occurunt, hostes obsidionem deserunt, et ad fontes miliariis quatuor circa Tiberiadem castra ponunt. Quinto igitur nonas Julii progressiuntur in bellum, acerrimeque concertant, sed nox prælium dirimit. Ea die nostri gessere fortius, nisi quod aquam præoccupalam ab hostibus perdiderunt, diurno proinde conflictu aëtu sitique confecti laborabant, eo quod aquam non haberent: nane hostes preparant, et in nostros jam non ad bellum præparatos cœperunt irrumpere; quod videntes principes et primi exercitus, regem adeunt festinaanter, et quid facto opus sit deliberaunt in communione; rex quemdam de numero equitum,

qui cum Turcis militaverat, consulit quid in instanti negotio sit agendum, qui consuluit, ut totis viribus in cuneum irrumpatur, ubi Saladinini vexillum altius eminebat.

4. Sanctam Crucem et Guidonem regem capit. — « Placet consilium universis, excepto comite Tripolitano (Remundo appellato), de cuius consilio montana occupaverunt, et ita consilio uti dissipato nostri aëtu ac splendoris solis gravantur, et telorum imbris opprimuntur et obruntur. Comes Tripolitanus arma dejecit, et ad castrum quod Saphetum dicitur, se contulit (regem cuim prodebat, ut scribit Nenbrigensis lib. 3, cap. 16). Interim nostrorum strages miserabiliter fit, episcopus Acconensis lethalius vulneratus, Crucem Domini, quam ferebat, tradidit alteri, et ille regi. Bello itaque vehemente perurgente, Guido rex capitur, et sancta Crux Domini a Turcis asportatur. Hanc alteram post Chosdroem regem Persarum Crux sancta propter sceleris nostra contumeliam pertulit, et quæ nos a veteri captivitatis jugo absolvit, propter nos capliva ducitur, et profanis Gentilium manibus contrectatur: sed et quotquot Templarii et Hospitalarii inveniuntur, protinus decollantur.

5. Vitia Christianorum hujus clavis causa. — « Porro Guido rex, et magister Templi in monumentum victoriae reservantur. Princeps autem Antiochiae Reginaldus, qui Saracenos semper oppresserat, ab ipso Saladinio manu propria decollatur. Sic exigentibus meritis suis, in manu Gentilium nostri sunt traditi, ac a Turcis subjugati. Numis enim in luxus varios et clerus et populus effluxerant, totaque terra illa facinoribus et flagitiis sordescet; sed et qui religionis habitum præferabant, regularis moderantie fines turpiter exceserant, rarus in monasterio, rarus in seculo, quem non vel avaricie, vel luxuriae morbus inficeret.

6. Virtutes Saladinii. — « Saladinus igitur de nostris sic habito celebri triumpho, ad pontem Tiberiadis redit, ibique manusbas dividi, et in Damascum meliora deferri præcepit: postea erectis ad cælum oculis, de adoptione victoria gratias Deo reddidit; sic enim facere in omnibus qua accidabant consuevit, et inter cetera hoc saepius dixisse fertur, quod noua potentia, sed iniurias nostra hanc illi victoriam contulit. Dehinc Accon, quæ est Ptolomais, veniens obsidet, quam post biduum in ditionem recepit. Manere ibi volentibus non fuit hostilis oppressio, et recedere volentibus data est vitæ conductio. Id sane Saladinini liberalitatem commendat, quod nullum gravari sustinuit, qui vellet ei se subdere, et degere sub tributo; erat enim suorum tenax dictorum, siue custos integer juramenti, et tam liberalis, ut vix denegaret quidquam alicui. Tota quippe regio tremebat viris privata fortioribus, et suis destituta tutoribus.

7. Raimundus comes Tripolitanus moritur Saraceenus. — « Inter haec Couradus marchio, filius Couradi de Monte-Ferrato, qui a Constantinopoli

veniebat Ierusalem, ubi quia sororem habebat imperatoris Cursat (id est, Isaaci Angelii) in conjugem, cum quadam nobili Graeco, qui Cursat volebat depondere, et se in Constantinopolim intrudere, pugnaverat, eumque occiderat, et inde recedens, comperto quod Acon teneretur a Turcis, Tyrum applicuit, et eamdem urbem defensurus suscepit: cuius adventus praesentibus et venturis Christicolis processit ad commodum, et ipsi ad laudem et gloriam. Tunc comes Tripolitanus, qui illuc post bellum Tiberiadis confugerat, videns potentiam marchionis, omnibus suspectus, et omnes suspectos habens, Tripolim fugit; cui statim Salahadinus mandavit, ut pacta que sibi juraverat jurare ficeret a suis. Comes civibus convocatis jurare illos imperat, dicens cedendum esse tempori, nec posse Salahadino resisti; responderunt cives minime se jurare nisi prius formam andiant juramenti, et super haec inducias usque ad mane petentes, accipiunt. Ea nocte comitem illum ultio divina percussit; res dissimilares non potuit; nam corpore defuncti nudato, quia nuper circumcisionis stigma suscepserat, apparuit; unde palam fuit quod se Salahadino confederans, sectam Saracenicam coepera observandam. Post quem Tripolis urbis dominium filius principis Antiochiae de jure obtinuit parentele.

8. *Saladinus suas victorias prosequitur.* — Ludovicus filius Philippi regis Franciae primogenitus nascitur in vigilia Assumptionis B. D. Genitricis Virginis Marie. (Is post patrem sub Ludovici VIII nomine regnavit; Rigordus tamen et Guillelmus Armoricus in Philippo Augusto hoc natale cum die v mensis Septembbris et feria secunda conneccunt, sed loco *feria ii*, legendum *feria vii*, que hoc anno cum die v Septemb. concurrit, et haec sententia preferenda, quia isterque scriptor coetaneus est). Salahadinus post Acon sibi redditam Berytum et Sydonem occupans, cum Tyrum eadem facilitate speraret sibi vindicare, a marchiso turpiter repulsus abscessit. Exinde Ascalonem urbem perveniens, eam post diversos assultus iv die Septemb. obtinuit, tali pacto ut cives liberi hinc abirent, et rex Guido cum xv de electioribus captiuis redderetur. Ipsa die qua præscripto pacto urbs tradita fuit, sol quasi compatiens, beneficium luminis defectu eclipseo Urbi et orbi subtraxit, ita ut stelle sicut in nocte apparet (hanc eclipsim supputavit Calvisius et invenit eam horis ante meridiem duabus accidisse). Turcomanni per hos dies Laodiciam urbem impetrant, et cum principe Antiochiae congressi, multos de suis occidunt. Deinde Antiochiam et circumiacentem regionem protulgent

caedibus et incendiis ac rapinis, terramque illam copiosam, quæ Monsverra dicitur, rapinis et incendiis sunt depasti. Sed cum inde redirent, ab Antiochenis sunt devicti et fugati.

9. *Jerosolymam capit.* — « Salahadinus Ascalone munita cum Turcis suis Ierusalem properat, et eam obsidet a parte Occidentis, oppugnans eam decem diebus continuis; sed civibus fortiter resistentibus, cum nec sic Turci proficerent, per partem Aquilonis urbem sanctam iterum sunt aggressi. Tunc obsessi considerantes obsessoribus non posse resisti, in commune deliberant salvis sibi vita et mobilibus, reddere civitatem: sed Salahadinus, quia contra suam voluntatem diu se tenuerant, petit pro redemptione eorum ab his, qui quindecim annos et supra excreverant, decem bizancios, a mulieribus quinque, et ab infantibus unum similiter sibi reddi: quod ut ab utraque parte concessum est, secundo Octobris die, qui erat ab obsidione xxxiii, (legendum cum auctore Magni Chronicis Belgici pag. 178, xiv.) feria sexta, urbs Sancta, quod dicti dolor est, Salahadino rediditur. Qui statim campanas Ecclesiarum confringit fecit, et Turci equos et jumenta in Ecclesiis stabulaverunt; Suriani vero Ecclesiam Sepulchri auri pretio redemerunt, ne sordibus Gentilium subhaecret. Templum autem Domini, quod Turci iuxta ritus suos consueverant antiquitus venerari, fecit Salahadinus intus et extra aqua rosacia ablui, antequam vellet illuc ingredi. Multa vero millia pauperum, quia non habebant pretium, a praetaxato pretio absolvit, et infirmis jussit de fisco proprio per aliquantum tempus necessaria ministriari. Sane regina Sybilla, cum Heraclio patriarcha, Templariis et Hospitalariis, ac immenso exulantium cœtu apud Antiochiam est profecta; alii vero apud Alexandriam vel in Siciliam navigaverunt.

10. *Tres tantum urbes Latinis remanent.* — « Capta est ergo Ierusalem civitas sancta post annos oclogium octo, ex quo a Turcis eruta fuit, et tautundem fere temporis a nostris possessa, quantum prius a Turcis. Suriani vero, Georgiani, Jacobite, Graeci, Armenii in Ierusalem reinauerunt sub Turcorum dominio, addicti servituti ». De die tamen capta Jerosolymæ scriptores inter se non convenient; aliqui, quos Baronius secutus est, tradunt urbem IV kal. Octob. subactam; alii, ut Neubrigensis lib. 3, cap. 17, circa solemnia B. Archang. Michaelis; sed Naugio suffragatur chronographus Reicherspergensis, qui hoc tempore vixit. (I) Inio inter scriptores Latinos et Arabes convenit, urbem a Saladino expugnatam esse die

(1) De die capta a Saracenis urbis Jerosolymæ non est cur deinceps ambigatur, cum Radulphus abbas Cisterciensis monasterii quod Cogeshale appenabatur in Anglia, in eo quod scriptus Chronicon Terra-Sanctæ, prolixius anno MCLXXXVI, terza die Octobris, Saracenos in urbem deditam intrasse; cuius causus luctuosum memoriam perennatum fuisse addit sequentibus versibus:

Terdecimus demptus ab annis nullæ ducentis,
Tertia lux luxit Octobris, D. littera Dominicalis,
Deleta est civitas die Sabati; et derisorum
Increduli Sabata cordium Christianorum,

Ex eodem etiam scriptore discimus obsidionem illam a Saracenis ceplam fuisse die vicesima Septembbris: quare non diebus XXXIII, sed

*Veneris, anno Hegiræ DLXXXIII. Quare non die XXVII mensis Septembri, qui hoc anno cum feria secunda concurrit, sed die secundo Octobris, in quem dies Veneris incidit, cum annus Hegiræ DLXXXIII, die XIII Martii inchoatus fuerit, Jerosolyma in poteslatem Turcorum venit. Idem Neubrigensis c. 14 scribit : « A Christianis recepta est sub papatu Urbani II, et recedit in manus Agarenorum sub Pontificatu Urbani Tertii, LXXXVII, ut dictum est, annis interlapsis », sed annum unum minus dicit. Christianis remansere, ut nota chronographus Aquicinctinus, *Antiochia Syriæ, Tyrus, et Tripolis.**

11. *Nicetas Muntanus post hunc annum patriarchatu Constantinop. dejectus.* — Ad num. 11. *Basilius Camaterus* anno superiori patriarchatu Constantinopolitano dejectus est, eodemque *Nicetas Muntanus*, vel Mundanus in ejus locum substitutus ab Isaacio Angelo imp. Nicetas quidem Choniala de Isaacio loquens ait : « Sed ne hunc quidem, natu maximum (nempe Nicetam) in sacra sede expirare passus, invitum expulit, senium et delirium et levitatem causatus » : quibus ex verbis Baronius infert, eum statim ejectum esse. Sed hoc non dicit Nicetas ; verum hunc patriarcham ante mortem suam dignitate motum fuisse ; quam usque ad annum MCXII obtinuisse anno MCXI ostendimus, et *de Leonio* ejus successore, Dositheoque Jerosolymitanῳ patriarcha, qui eum exceptil, verba faciemus, ut horum patriarcharum series et chronotaxis clarius evadat.

12. *Nuntium cladis Jerosolymitanae sauciatum Urbanum III.* — Ad num. 12. Neubrigensis lib. 3, cap. 20, scribit, Urbanum III e vivis excessisse, antequam de clade Christianis Terra-Sancte illata nuntium accepisset : « Sane cum in Oriente illud Christianæ plebis exterminium atque irruption sanctæ civitatis sub Pontificatu Urbani contigerint, eidem tamen datum est, tante infelicitatis fama minime sanari. Rerum quippe infra Octavas Apostolorum Petri et Pauli, infeliceriter gestarum nuntiū circa festivitatem B. Luca Evangeliste, ad Apostolicam Sedem venerunt, Urbano paulo ante ex hac luce subtracto, et mature substituto Gregorio ». Verum Neubrigensi alii passim refragantur, et id in dubium non videtur revocandum. Hugo enim Altissiodorensis, qui hoc tempore floruit, ait : « Urbanus papa cum tam fleabilem rem audisset, nimis indoluit, et ex nimio dolore animi langescens post breve moritur, sepeliturque in turbe Ferrarias, quo nuper advenerat de Verona Ferranienses cives miram defuncto honorificentiam exhibuere, et VII diebus ejus exequias cum immensis luminaribus celebrarunt ». Idem refert Rogerius Hovedenus, cuius verba recitat Baronius, animi tamen dubius, an ei vel Neubrigensi hac in re standum sit. Papebrocius in Conatu Chron. Hist. dicit Neubrigensis textum corruptum esse et

loco paulo ante, legendum paulo post. Verum Neubrigensis verba atia in iusmodi interpretationem non patiuntur, eumque Hovedeno et Hugo Altissiodorensi adversari evidentissime ostendunt. Adversari et chronographo Aquicinctino, Joanni Brotono, et Gervasio in Chron. ubi disertis verbis idem affirmant. Ait etiam ibidem Gervasius : « Pax et concordia inter dominum papam et imp. Frethe-rium, ut videbatur ad honorem Dei et Ecclesie Romane formata est. Unde dominus papa Veroniensis vale dicens Ferrariensem adiit civitatem ».

13. *Moritur Urbanus III papa.* — *Urbanus* itaque infortunio illo accepto, paulo post Ferrariae obiit XIV nempe kalend. Novemb., seu die xix mensis Octobris, quem diem ejus emortuale fuisse produnt Gervasius in Chron. pag. 4510. Sigonius in Histor. de reg. Ital. Onuphrius in Chron. et annalista Mailrosensis, qui tamen librariorum errore, loco XIV kal. Novemb., habet IV kal. Novemb. Ipsemet enim Mailrosensis, ut statim videbimus, ita se scripsisse palam demonstrat. Hovedenus a Baronio citatus, qui ait cum e vivis excessisse XIII kal. Novemb. diem sepulturæ pro die emortuali, ut sæpe fit, usurpavit ; quare Papebrocius in Conatu Chronico-Hist. alii qui diem mortis et sepulturæ *Urbani III* non distinxere, hallucinati sunt. Errarunt etiam Rigordus et Guillelmus Armoricus, qui tradidere eum ex hac luce subtractum *die sancti Lucae Evangeliste* seu XV kal. Novemb. *Urbanus* enim III, qui die vicesima quinta mensis Novemboris anni MCCLXXXV electus fuit, sedit *annum unum, menses decem, dies vi-* ginti quinque, ut habet Joannes de Ceccano, Martinus Polonus, anonymous Casinensis in Chron., Ptolemæus Lucensis in Chron., Urspergensis abbas, Platina, et auctor magni Chronicæ Belgici pag. 203, ubi tamen errore librarii, loco *annum i,* habet *annos ii.* Ex quibus scriptoribus intelligimus, *Urbanum III* Sedis sua durationem, non a die coronationis, sed a die sua electionis repetuisse.

14. *Gregorius VIII ei succedit.* — *Urbanus III* exceptit *Gregorius VIII* Beneventanus, antea *Albertus presbyter card. S. Laurentii in Lucina*, et Rom. Ecclesiæ cancellarius, cuius electionis et consecrationis dies annalista Mailrosensis nobis conservavit, scribens : « XII kal. ejusdem, electus est *Gregorius VIII* et VIII kal. ejusdem consecratus ». Electus itaque *Gregorius VIII* die xxi mensis Octobris, postquam Sedes die uno vacasset, et consecratus die xxv ejusdem mensis, in quam Dominica cadebat. Dies electionis ejus confirmatur ex Gervasio in Chron. qui ait, Albertum cancellarium *Urbanum III* successisse in Pontificatum *die tertia*, die nempe xxi mensis Octob. qui tertius erat a morte *Urbani III.* Diem vero ejus consecrationis confirmat Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 636. ubi

ait : « Urbano III defuncto, papa creatus VIII kal. Novemb. Gregorius VIII », ubi creationis nomine consecrationem et coronationem intelligit.

15. *Ejus zelus.* — A num. 13 ad 20. Hugo Altissiodorensis citatus narrata Urbani III morte subdit : Post eum Albertus cancellarius substitutus et Gregorius VIII vocatur, vir litteratura facundiaque clarus, sed puritate vite et animi integritate praeclarior, suique corporis vehemens castigator. Audita ejus promotione, latatus est admodum Fredericus Aug. eo quod virum discretum et justitiae zelatorem cognosceret, sibique benevolum et omnibus, si diu viveret, profuturum. Praecipit quoque principibus et prefectis omnium ei reverentiam impendere, et transeunti per terram suam de fisco suo victualia ministrare. Pontificali itaque dignitate suscepit, vir Dei pensare cœpit attentius, qualiter laeti rerum statui subveniret. Videbat nempe sni temporis Ecclesiam per vitia diffluam, et in maligna prolapsam, ambitioneque et avaria, luxuriaque necnon hæresibus quasi quibusdam pestilentissimis hostibus vineam Domini totam fere jam esse depastam. Hoc meditabatur die ac nocte, hæc ejus cura, hoc studium, ut sui negligens viveret omnibus, ut per eum cooperante Domino facies Ecclesiae inculta reflareter ». Baronius litteras pro subsidio Terræ-Sanctæ ad universos Christi fideles data a Gregorio VIII, duasque alias zeli ejus plena exhibet, quæ apud eum legende.

16. *Ejus obitus.* — Ad num. 20. In Chronicō Pisano quod tom. iii Italie Sacre repræsentatur, mors Gregorii VIII his verbis narratur : « Gregorius papa VIII, ingressus urbem Pisam, receptus ab iisdem Pisaniis cum magno honore IV idus Decembris, et mortuus est Pisis XVI kalend. Januarii ». Gervasius vero in Chron. « Papa Gregorius VIII kal. Januar. ex inopinato defunctus est ». Eumdem diem annalista Mailroensis exhibet. Quare Gregorius VIII vita immortali dignus hominem exiit die xvii mensis Decembris, postquam sedisset mensa uno, diebus xxvi, inquit Bromptonius, Joannes de Ceccano et Martinus Polonus in Chron. vel *Pontificatus sui die LVII*, ut habet Platina, qui uterque diem ejus emortualem excludit. Auctor Magui Chronicī Belgici, qui habet mensum unum et dies xxvi, corruptus fuit a librariis, vel diem unum omisit. Porro licet *Clemens III* die decima nona ejusdem mensis electus fuerit post diei unius inter pontificiū, Baronius tamen electiouem ejus in annum sequentem differt : ibidem de ea agemus.

17. *Aboletus Festum Fatuorum.* — Ad num. 21. *Odonem de Soliaco* Philippi Augusti Francæ, et Henrici II Anglie regum consanguineum, et Mauritiū in episcopatum Parisiensem successorem plurimum laudat Baronius ex Petro Blesensi Epist. cxxvi et seq. Gussenvilla vero in fine Notarum ad easdem Epistolam p. 778, refert litteras Odonis episcopi Parisiensis pro abolendo *Festo Fatuorum*, et restituenda solemnitate Circumcisōis Domini, in quibus Odo scribit, sibi id mandatum tuisse a Petro

S. R. Ecclesie tit. S. Mariæ in Via-Lata cardinali, *cum in partibus Gallicanis legationis officio fungeretur*, et idem legatus in suo mandato ibidem recitato se diaconum cardinalē Sancte-Mariæ in Via-Lata appellat. Abolitum festum illud, in quo plerumque enormitates abominabiles, et opera flagitiosa committi contingebat, anno *Incarinati Verbi millesimo centesimo nonagesimo octavo*, inquit ibidem Odo, cui et canonicis suis, prædictum mandatum inscriptum est. Hujus legationis mentio in His. auctiori cardinalium Oldoini, dum sub Cœlestino III agit de *M. Petro Capuano Anataphitano*, diae, cardin. S. Mariæ in Via-Lata, anno mxcxi, ab eodem papa in secunda creatione card. renuntiato. Mauricius Odonis successor in episcopatu Parisiensi, III idus Septemb. anni mxcvi, e vivis excessit, et *Petrus Capuanus* legatus ab Innocentio III in Franciam missus exeuente anno mxcviii, ut refert Rigordus, qui annum a die xxv mensis Martii incipit. Quare festum *Fatuorum* anno mxcix aboliitum, et *Odo* annum illum vocat mxcvii, quia eodem quo Rigordus die annum exorditur.

18. *Nefarius ille ritus diu adhuc perseveravit.* — Nec tamen nefarius ille ritus in kalendis Januarii de paganorum consuetudine observatus, in Gallia cessavit; Gussenvilla enim ibidem exhibet Epistolam a Facultate Theologica studii Parisiensis ad prelatos et capitula Ecclesiārum regni Franciæ datam « anno Domini millesimo quadragesimo nonagesimo quarto, die xii mensis Martii »; in qua decernit non licere episopis vel archiepisopis Fatuorum derisorie et cum Iudibrio electorum uti insigniis pontificum, sc. mitra et baculo pastorali, nec eis ante se facere portare crucem cum baculo : nec insuper prefatis episopis vel archiepisopis « facere divinum officium in Ecclesia cum supradictis insigniis, nec dare benedictiones legentibus lectio-nes matutinales, nec etiam benedicere populum »; nec etiam a fortiori ratione licitum esse « facere unum papam Fatuorum, qui similiter cum insigniis papalibus faciat divinum servitium, aut benedicat populum ». Sed his non obstantibus, mos ille perdurabat in civitate Rhemensi anno mdix, ut videre est apud Marlotum in metropoli Rhemensi lib. 4, pag. 769. Legendum Glossarium Ducangii tam in voce *Cervulus*, quam in voce *kalendæ*, ubi complura veterum loca hunc morem declarantia exhibet.

19. *Pax inter imp. Orientis et Siciliæ regem.* — Ad num. 22. Is, quæ Baronius de imperio Orientali ex Niceta in Isaacio Angelo narrat, addendum quod Naugius in Chron. ad hunc annum habet : « Imperator Constantinopolitanus et rex Sicilie (Gislelmus nempe hujus nonnus II), reducuntur ad pacem ».

20. *Moritur Petrus Cellensis.* — *Petrus*, vulgo *Cellensis* appellatus, primus monasterii Celle prope Trecas, et postea S. Remigii in suburbio urbis Rhemensis abbas, qui, ut supra ostendimus, *Joauni de Salisberia* in episcopatum Carnotensem

anno MCLXXX successit, hoc anno mortalitatem explevit. Mabillonius tom. II Analect. refert e veteri Ms. Elogia quorundam episcoporum Carnutensium, in quibus pag. 570, Petrus Cellensis episcopus Carnotensis mortuus dicitur *X kalend. Martii*, et in quodam Indice episcoporum ejusdem Ecclesiae legitur, cum p̄fuisse Ecclesie Carnotensi annos septem, et anno MCLXXXVII obiisse, uti jam observatum in Praefat. ad novam Operum ejus editionem, de qua legendum Oudinus in supplement. Script. Eccles.

21. *Finis belli civilis in Africa.* — Hoc anno

belum civile in Africa excitatum finem accepit, ut refert Noweirins. *Jacob Almohadum* imperator, cum adversus *Ali* rebellium caput copias duxisset, in primo prælio victus fuit; sed cum eas animose collegisset, in secundo prælio *Alim* occidit, et frequentibus Africanorum rebellionibus irritatus, *Capsam*, urbem olim episcopalem Carthaginensi archiepiscopo subditam penitus evertit, anno Hegiræ DLXXXIII, et insequentia *Marochium*, imperii sui sedem redit. Quare tumultus isti Christianis sub ejus dominio in Hispania Saracenia gementibus non multum profuere.

CLEMENTIS III ANNUS 4. — CHRISTI 1188.

1. *Clemens papa III creatur expeditionem in Terram-Sanctam confirmat.* — Annus sequitur Redemptoris millesimus centesimus octogesimus octavus, Indictione sexta, quo cum vacasset Sedes Gregorii Octavi diebus viginti, Paulinus cardinalis episcopus Prænestinus, natione Romanus, subrogatus est octavo idus Januarii, dictusque Clemens Tertius. Qui statim indictam a prædecessore expeditionem ad Terram-Sanctam promovere, et ad perfectum ducere laboravit, et indulgentiam confirmavit, statuens, « quod quicunque ea de causa sacram crucem suscepit, de omnibus peccatis, de quibus pœnitens confessus fuerit, auctoritate Dei, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli esset liber et absolutus ». Hæc Rogerius Anglus, qui et prescriptam tunc ab eodem Pontifice per dies singulos precum formam recenset dicens :

2. « Eodem anno a domino papa et cardinalibus statutum est, quod ab universalis Ecclesia fieret sine intermissione oratio ad Dominum, pro pace, et liberatione terræ Jerusalem et Christianorum captivorum, qui in vinculis Sarracenorum definebantur. Fiebat autem singulis diebus in Ecclesia B. Pauli in hunc modum : Ad missam, dicto a sacerdote, Pax Domini sit semper vobiscum : et a choro, Et cum spiritu tuo : antequam Agnus Dei inciperetur, sacerdos, vel præcentor incepit Antiphonam hanc : Tua est potentia, tuum regnum, Domine, tu es super omnes gentes : Da pacem, Domine, in diebus nostris. In die Dominica

cum isto Psalmo : Quare tremuerunt gentes. Et in die luna cum isto Psalmo : Deus in nomine tuo salvum me fac. Et in die Martis cum isto Psalmo : Deus repulisti nos, et destruxisti nos. Et in die Mercurii cum isto Psalmo : Ut quid, Deus, repulisti in finem? Et in die Jovis cum isto Psalmo : Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam. Et in die Veneris cum isto Psalmo : Deus, quis similis erit tibi? Et in die Sabbati cum isto Psalmo : Dens ultionum Dominus. Dietis itaque Psalmo et Antiphona prædicta sequitur : Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos, Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. Fiat misericordia tua, Domine, super nos. Domine non secundum peccata nostra facias nobis. Ne meminieris iniquitatum nostrarum antiquarum. Adjuvanos, Deus, salutaris noster. Salvum fac populum tuum, Domine. Esto eis, Domine, turris fortitudinis. Nihil proficiat inimicus in eis. Fiat pax in virtute tua. Domine Deus virtutum, converte nos. Domine, exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus.

« Omnipotens sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnium potestales et omnium jura regnum, respice ad Christianum benignus exercitum, ut gentes, quæ in sua feritate confidunt, potentia tuæ dexteræ comprimantur ». Hæc de ritu precum.

Porro egit insuper idem Pontifex litteris apud Christianos principes, ad quos et ab Oriente lega-

tiones tunc frequentatae. Cum et qui missus ad hoc opus fuerat Willemus Tyri archiepiscopus, utpote qui natione Gallus cum esset, et magniae vir exi-
stimationis, præstans eloquentia, facile permoveare posset principum animos : operose rem agens, ef-
fecit, ut convenienter ad ejus presentiam ambo
reges, Francie et Angliae, ad hæc tractanda. Quid autem inter ipsos gestum sit, Rogerius ita exactis-
sime narrat :

3. *Congressus regum Francie et Angliae, ubi statuta pro expeditione sacra condita.* — « Accepto colloquio inter ipsum et regem Francie, inter Gisortium et Trie, duodecimo kalend. Februarii, die sanctæ Agnetis virginis et martyris convene-
runt illuc cum archiepiscopis, et episcopis, et co-
mitibus, et baronibus regnum suorum. Cui colloquio interfuit archiepiscopus Tyri, qui reple-
tus spiritu sapientie et intellectus, miro modo prædicavit verbum Domini coram regibus et prin-
cipibus, et convertit corda eorum ad crucem ca-
piendam, et qui prius hostes erant, illo prædi-
cante, et Deo cooperante, facti sunt amici in illa
die, et de manu ejus crucem receperunt, et in
eadem hora apparuit supra eos signum Crucis in
celo. Quo viso miraculo, plures ceteratum rue-
bant ad susceptionem crucis. Prædicti vero reges in
susceptione crucis, ad cognoscendam gentem suam, signum evidens sibi et suis providerunt.
Rex namque Francie, et gens sua suscepserunt
cruces rubeas, et rex Angliae cum gente sua suscep-
pit cruces alias, et Philippus comes Flandriae cum
gente sua suscepit cruces virides : et sic unusquisque ad providendum sibi et itineri suo necessaria
reversus est in regionem suam.

4. « Henricus igitur rex Angliae post crucis susceptionem venit Cenomanum, ubi consilio suorum ordinavit, quod unusquisque decimam redi-
tuum, et mobilium suorum in elemosynam dabit ad subventionem terra Jerosolymitanæ hoc
anno, exceptis armis et equis, et vestibus militum, et exceptis equis, et libriss, et vestibus, et
vestimentis, et omnimoda capella clericorum, et
lapidibus pretiosis tam clericorum quam laicorum,
facta prius excommunicatione ab archiepi-
scopis, episcopis, archipresbyteris singulis in sin-
gulis parochiis super unumquemque, qui decimam prætaxatam legitime non dederit sub presentia et conscientia illorum, qui debent interesse.

« Colligatur autem pecunia ista in singulis parochiis, præsente presbtero parochie, et archi-
presbtero, et uno Templario, et uno Hospitalario, et serviente domini regis, et clero regis, et ser-
viente baroni et clero ejus, et clero episcopi. Et si aliquis juxta conscientiam illorum minus
dederit quam debnerit, eligentur de parochia quatuor vel sex viri legitimi, qui iurati dicant quantitatatem illam, quam ille debuisse dixisse, et tunc
oportebit illam superaddere, quod minus dedit. Clerici autem et milites qui crucem acceperint,
nihil de decima ista dabunt, sed de proprio suo

dominio, et quidquid homines eorum debuerint, ad opus illorum colligetur per supradictos, et eis totum reddetur. Episcopi autem per litteras suas in singulis parochiis episcopatum suorum facient nuntiari in die natalis, et S. Stephani, et S. Joannis, ut unusquisque decimam prætaxatam infra Purificationem B. Virginis Mariæ penes se colligat, et sequenti die deinceps illis præsentibus, qui dicti sunt, ad locum, quo vocatus fuerit, unusquisque legitimate persolvat ». Et inferius : « Bur-
genses vero et rustici, qui sine licentia dominorum suorum crucem acceperint, nihilominus decimas dabunt.

5. « Dispositum est etiam, quod nullus enor-
miter juret, et quod nullus ludat ad aleas vel ad
decios. Et quod nullus post proximum Pascha
nat vario colore, vel grisio, vel sabellina, vel
escarleta. Et quod omnes contenti sint duobus
ferculis exempto. Et quod nullus aliquam mulie-
rem secum ducat in peregrinatione, nisi forte
aliquam lotricem peditem, de qua nulla habeatur
suspicio. Et quod nullus habeat pannos decises
vel laceratos.

« Dispositum est etiam, quod quicunque cle-
ricus vel laicus redditus suos ante susceptionem
crucis invadiaverit, exitus hujus anni integre
habeat, et transite anno creditor redditus rehabeat,
ita quod fructus, quos inde receperit, in solu-
tione debiti computentur, et debitum post suscep-
tionem crucis, quandiu debitor erit in peregrina-
tione, non usaret. Statutum est etiam, quod
omnes clerici et laici qui in hac peregrinatione
proficiantur, possunt licite invadire redditus
suis, sive Ecclesiasticos, sive laicos, sive alios, a
Pascha, cum iter arriperint, usque ad tres annos,
ita quod creditores, quidquid de creditoribus con-
tingat, fructus omnes reddituum, quos in vadio
habebunt, a prædicto Pascha usque ad tres annos
integre percipient. Dispositum est etiam, quod
quicunque in peregrinatione decesserit, pecuniam suam, quam secum in peregrinatione attulerit, ad
sustentationem servientium suorum, et ad auxilium Terra Jerosolymitanæ, et ad sustentationem
pauperum dividet juxta consilium discretorum vivorum, qui ad hoc consistentur. Hæc omnia
supradicta statuta sunt, et disposita ab Henrico
rege Angliae, in præsencia Richardi filii ejus comitis Pictavie, et Willelmi Turonensis archiepiscopi,
et Baldini Cantuarie archiepiscopi, et Walteri
Rothomagensis archiepiscopi, et in præsencia Joani-
nis Ebroicensis episcopi, et Radulphi Andege-
vensis episcopi, et R. Cenomanensis episcopi, et
M. Namnetensis episcopi, et in præsencia Hugonis
de Nunant Cestrensis electi, et Lisardi Sagiensis
electi, et in præsencia baronum Andegavie, et
Cenomanie, et Turonorum apud Cenomanum.

6. « His igitur præordinatis, rex Angliae con-
stituit servientes suos clericos et laicos ad præ-
dictas decimas colligendas per omnes terras trans-
marinas ; et postea transfretavit et applicavit in

Anglia apud Winchiflee sabbato, tertio kalendarum Februarii. Interim Balduinus Cantuariensis archiepiscopus in Angliam veniens ante regem, consecravit Hugonem de Nunant in episcopum Coven-trensem. Dominus vero rex, et statim postquam in Angliam applicavit, magnum congregavit Concilium episcoporum, abbatum, comitum, et baronum, et aliorum multorum tam clericorum quam laicorum apud Gaintington : ubi in publica audiencia recitari fecit omnia supradicta capitula, quae constituerat de cruce capienda. Quibus recitatis, Balduinus Cantuariensis archiepiscopus, et Gilbertus Roffensis episcopus, vicarius ejus, mirifice prædicaverunt illo die coram rege et principibus suis verbum Domini, et salutiferæ crucis mysterium. Ad quorum predicationem multi tam clericci, quam laici crucem receperunt.

7. « Et tunc dominus rex misit servientes suos clericos, et laicos per singulos comitatus Angliae ad decimas colligendas secundum predictam præordinationem, in terris suis transmarinis constitutam, sed de singulis urbibus totius Angliae fecit eligi omnes ditiones, videlicet de Londonia CC, et de Eboraco C, et de aliis urbibus secundum quantitatem et numerum eorum, et fecit omnes sibi presentari diebus et locis statutis ; de quibus cepit decimam mobilium suorum secundum aestimationem virorum fidelium, qui noverant redditus et mobilia eorum. Si quos autem invenisset rebellles, statim fecit eos incarcernari, et in vinculis teneri, donec ultimum quadrantem persolverent. Similiter fecit de Judæis terre sue, unde inestimabilem sibi acquisivit pecuniam. Deinde misit Hugonem Dunelmensem episcopum, et alias clericos et laicos ad Willelmum regem Scotorum pro decimis colligendis in terra sua. Quo auditio, rex Scotæ occurrit eis inter Were et Brigham in Loenas ; et non permittens eos terram suam pro decimis colligendis intrare, obtulit se daturum domino suo regi Angliæ quinque millia marcharum argenti pro supradictis decimis, et pro castellis suis rehabendis ; sed rex Angliæ facere noluit.

8. « Philippus autem rex Francorum simili modo colligi fecit decimas reddituum et mobilium hominum suorum per omnes terras suas ». Reliqua vero suo loco inferius. Extat ejusmodi decimarum indictionis decretum a rege Philippo, assensu et consilio Gallicanorum episcoporum sanctum, apud Rigordum in Vita ejusdem Philippi regis, easque Saladinas decimas dictas ob bellum adversus Saladinum indictum, testatur.

9. *Petri Blesensis litteræ de non gravandis Ecclesiis exactione decimarum.* — Quod autem ejusmodi pensitatione decinarum plurimum gravarentur Ecclesiæ, atque pauperes angustiarentur, Petrus Blesensis scripsit Epistolam ad episcopum Aurelianensem, hortans ut se regi talia præsumenti objiceret. Est quidem digna Epistola, quam legant illi qui quovis prætextu favent regibus ad-

versus pauperes et Ecclesiæ. Sic se habet, exhortationem præmittens¹ :

« Reverendissimo patri et domino R., Dei gratia Aurelianensi episcopo M. Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem et sincerae dilectionis affectum.

« Scriptum est² : Tempus tacendi, tempus loquendi; diu tamen obmutui et silui a bonis, sed jam nequeo fidei Christianæ injuriam dissimulare silentio. Jam circa confinia terre nostre barbaries efferaſa deseruit, et in exterminium Christiani nominis gentium grassatur immanitas. Quid ergo hic statis tota die otiosi? Vibratur in cervices nostras gladius hostilis, nec est qui ex adverso ascendet, qui exprobantibus nomini agminum Dei Israel zelo fidei se opponat. Tu ergo, reverendissime pater, cum inter cæteras Ecclesiæ columnas quadam statu digniore præmineas, redde testimonium fidei tue, et in Christi negotio ulterius non lentescas : non sit alligatum apud te verbum Domini; sed siue magnificavit te Dominus in conspicu regum, ita officium magnificientiae pontificalis exerceas. Clamat ad te Dominus per spiritus sui organum Jeremiam³ : Sta, inquit, in atrio domus Domini, et loquere ad omnes civitates Juda sermones quos locutus sum tibi ; et sermones illos exprimendo subjungit : Vade, et clama : Revertere, adversatrix Israel, dicit Dominus, et non avertam faciem meam a te. In eodem spiritu clamat Ezechiel, dicens⁴ : Si speculator viderit gladium venientem, et non insomuerit buccina, venerisque hostis, et tulerit animam unam de populo, sanguinem ejus de manu speculatoris requiram. Noli ergo ostiari in talento Domini, sed Evangelicam Domini negotiationem exerceas, ut talentum tibi creditum Dominus cum fœnoris accessione recipiat.

10. « Insta ergo opportune, importune, opus fac Evangeliste, ministerium tuum imple. Noli æmulari in malignantibus, episcopis dico, qui regem tuum blandis adulatio[n]ibus palpat, canes muti, non valentes latrare. Acceptissima quidem est in episcopis apud Deum professio veritatis. Animam pro veritate ponere non fornicides, ut videas dies bonos, quia sanguinem pereuntis Dominus de manu muti sacerdotis exquiret. Arca siquidem Dei capit, et populus gladio ruit, dum sacerdos in filiorum correctione torpescit. Nec motum aut vultuositatem regis extineas, sed in omni libertate eum salutaribus monitis aggredere : quia ubi spiritus Dei, ibi libertas. Maluit Joannes Baptista periclitari apud regem, quam dissimulare legem Domini, qui ad Herodem et Herodiadem, sicut Elias ad Achab et Jezabel, legati officio fungebatur. Vos ergo qui reminiscimini Deum, ne faceatis et ne detis silentium ori vestro. Joannes in Herodem, Phinees in Judæum et Madianitidem,

¹ Pet. Bles. Ep. cxii. — ² Eccl. iii. — ³ Jer. xxvi. — ⁴ Ezech. xxxiii.

Samuel in Agag regem, Petrus in Ananiam et Sapphiram, Paulus in Elymam magum zeli gladium exercuit, atque correctionis exemplum eorum tibi vita prescribit. Lex Dei et fides Christi omni superfectili mundanæ superstitione est, honor etiam et famæ, proprieque salutis. Rex¹ Ahab eum regi Syriae eum graviter oppriment servos et ancillas, filios et filias, et uxorem, omnemque supellecitem obtulisset, postquam ventum est ad violandum legem Dei, licet reprobus esset in aliis, tamen pro lege Dei pugnae discrimen inire non timuit. Melius est incidere in manus hominis, quam delinquere legem Dei.

11. « Si regis Francorum faciem revererit, adhibe tibi de coepiscopis tuis, qui spiritu Dei aguntur, ut tanta verborum moderatione utaris, ut si fortis est sermo, nihilominus sit suavis. Nam et sapientia que attingit a fine usque ad finem fortiter, suaviter universa disponit. Super omnia, queso, notam aduloris, et officium palponis evites². Mel enim adulatioonis a sacrificio Domini relegatur. Frequenter in palatiis conversantur, qui mobilibus et delicatis auribus principum etiam in turpibus blando lenocinatur applausu, ponentes cervicalia sub capite, et pulvinaria sub omni cubito manus. Vix invenitur in curiis, qui non vendat oleum, qui caput peccatoris oleo non impinguat. Laudatur enim peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur. Sed timeat quod per Jeremiam dicatur Sedecia³: O Sedecia, seduxerunt te viri tui pacifici. Cum in exercitu Xerxis esset narium et curruum innumeralis multitudine, eique ab aulicis adulatoribus diceretur, quia nec mare tantæ classi sufficeret, nec aer tot populorum tela, nec terra tot currus sua caperet vastitate: an tanto exercitu unus fuit Demaratus, qui in spiritu libertatis auderet dicere Xerxi: Virtus eris a teipso, et te opprimet tui exercitus multitudo. Ab exhortatione, queso, non cesses, licet ille suorum consilio assessorum (assentatorum) ad tuam instantiam se obluret. Scio enim, quod adhuc Joannes et Mambres apud Pharaonem Moysi resistunt⁴, et successores Achitophel justorum consilia malitiose pervertunt⁵. Cirea meretricium linguarum malitiam patet campus orationis latissimus; sed ad alia festinantes, hæc omnia sub dissimulatione transimus; quid expediatur tua fame, tu videris. Tu vero diligentiam adhibe studiosam, ut consanguineus tuus tanquam primipilarius Ecclesie, vexillum fidei ferat ante reges et principes terre, ut siue vigilans fuit in bellicis actibus, modo non sit in Christianæ fidei defensione retrogradus.

12. « Si autem proposuit iterato iter hujus peregrinationis arripare, non de spolis Ecclesiærum, non de sudoribus pauperum viaticum sibi et suis exhibeat, sed de redditibus propriis, aut de praeda hostili bella Christi conficiat. Non est

enim abbreviata manus Domini, ut qui magna fecit in Israel, etiam in populo acquisitionis brachium sue magnificentie non exaltet. Certe in exitu Israel de Ægypto⁶ Dominus de spoliis Ægyptiorum ditavit Hebreos. Ingressus autem populus terram Chanaan, de prædis hostilibus innumerabiles sibi divitias aggregavit: imo bellorum lex publica est, ut munificentia principalis suis commilitonibus de castrensi obventione stipendia largiantur. Quæ ratio est, ut qui pro Ecclesia pugnant Ecclesiam spolient, quam inimicorum spoliis donis triumphalibus ampliare debuerant? Putantne insipientes et miseri, quod Christus, qui summa justitia est, velit sibi de injuriis et sacrilegio exhiberi sacrificium; aut sustineat commissa ex his spolia prosperari? Si enim testimonio veritatis in ignem eternum mittitur, qui sua pauperibus non dedit: ubi, queso, mittendus est, qui bona pauperum, vel Ecclesiæ rapuit, aut fraudavit? Pro his et consimilibus filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli. NUNQUAM PAUPERUM, NUNQUAM ECCLESIAE SPOLIA PROSPERUM HABERENT EVENTUS AUSPICHEM. Ideo in ultima peregrinatione effusa est contentio super principes, et errare fecit eos Dominus in invio, et non in via. Fuerunt contritio et infelicitas in viis eorum, quia viam pacis non cognoverunt. Patrimonium Christi et Ecclesiæ suæ hodie vertitur in occasionem scandali, et materiam servitutis. Certe sub Pharaone⁷, cum ex principali decreto omnes ad solutionem quintæ partis generaliter urgerentur, sacerdotes tamen fuerunt ab observantia, et onere illius constitutionis immunes. In libro etiam Numeri⁸, ad figuram perpetuae libertatis, præcepit Dominus, Leviticam tribum ab omni publica functione liberam esse, summiq[ue] pontificis duntaxat arbitrio subiacere.

13. « Quid aliud a pontificibus, vel a clero potest vel debet princeps exigere, quam ut incessanter fiat oratio ab Ecclesia ad Deum pro eo? Omnis pontifex ab hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his que sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro rege et populo: et si iratus est in eis Dominus, sacerdos mediis intercedat; et in tempore tracinniæ fiat reconciliatio. Iratus Dominus populum Israel delere decreverat: stetique Moyses in confractione in conpectu ejus⁹, motumque divine indignationis oratione placavit. Flamma divine animadversionis sæviebat in populum, et¹⁰ Aaron arrepto thuribulo, mediis inter viventes et mortuos se flammam objecit, cessavitque quassatio. Item contra Amalec Israel prævalebat¹¹, Moyse orante et erigente manus suas ad Dominum: et postea temporibus Josue¹², sacerdotibus vociferantibus, muri Jericho corruerunt. Scio quod si rex tunis angariis, perangariis, exactionibus, capitacionibus, ceterisque sordidis et extraordinariis mu-

¹ 3. Reg. xx. — ² Levit. ii. — ³ Jer. XXXVIII. — ⁴ 2. Tim. iii. — ⁵ 2. Reg. xvii.

⁶ Exod. xii. — ⁷ Gen. XLVII. — ⁸ Num. i. — ⁹ Psal. cv. — ¹⁰ Num. XVI. — ¹¹ Exod. xvii. — ¹² Jos. vi.

neribus Ecclesiam decreverit prægravare : quamplures episcopos hujus rei fautores inventerunt. Ipsi enim Evangelice libertatis oblitis, que non solum filios Dei, sed amicos facit, in ignominiam servitutis perpetuae sibi permittent aurem subula perforari. Sic olim rege¹ Antiochlo jura templi et sacerdotii pervertente², multi de Israel egressi sunt, qui solius adulatio[n]is, aut vani timoris intuitu in consensu illius tyrannidis transierunt.

14. « Tu vero, reverendissime pater, pro domo Israel ex adverso ascendas, et pro testamento Dei murum inexpugnabilem te oponas. Enorme namque famæ et anime discrimen incurres, si hanc injuriam Christi silentio, aut neglectu dissimiles. Doctrina et exhortatione tua recolat dominus rex, sed non ad oppressionem pauperum, sed ad tuitionem Ecclesiæ potestatem gladii ab Ecclesia suscepisse. Et qui nunc vivens Ecclesiæ suffragia jugiter experitur, etiam post mortem ejusdem beneficiis longe amplius indigebit. Morietur enim, et utinam incertos mortis eventus attenderet, ac novissima sua memorans, per praesentes divitias futuram miseriariam compensaret. Ecclesiasticus dicit³ : Rex hodie est et eras morietur : cum autem fuerit mortuus, hereditabit serpentes, bestias et vermes. Spiritus pertransibit in illo et non subsistet, et non cognoscet amplius locum suum. Agnoscat itaque locum suum, et officium in quo posuit eum Dominus ; nec de thesauris Ecclesiæ, qui solum debentur pauperibus, sed de fiscali arario bella Domini præficiunt, neque confidat in fortitudine aut multitudine armatorum, sed in Domino. Quia testimonio Salomonis⁴, nomen Domini plurima fortitudo, Dominus fortitudo plebis sue est. Quod aperiisse liquet in præliis antiquorum. Quomodo enim persecutus unus mille, et duo fugabant decem millia⁵? nonne ideo, quia Deus vendidit eos, et Dominus conclusit illos? Nec enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos, sed dextera tua, et brachium tuum Domine, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. Sibi autem complacebit Dominus in eis, qui fideles fuerint in testamento ejus. Sine fide autem impossibile est placere Altissimo. Haec est enim victoria, que vincit mundum, fides nostra.

15. « Et quia fere universos regni magnates video in via Domini quodam tedium laboris et pusillanimitate lentescere : vos, queso, iugi prædicationis instantia manus remissas et genua debilia roborate. Plane, quia eis in precedenti peregrinatione non successit ad votum, credunt abbreviatam esse manum Domini et inexhaustum fontem gratiae celestis aruisse. Porro tunc in superbia et in abusione profecti sunt, nec ex defectu sue fidei, sed ab eventu duntaxat divinae dispensationis iudicium metiuntur. Fides quidem eorum senus pro-

bata est, et inventa est minus habens. Adhuc experietur eam Dominus : nam ex corum fide et humilitate Victoriae calculus pendet, ac de his specialiter expetendus et expectandus præliorum triumphalis eventus. Peccaverat¹ tribus Benjamin in uxore Levite, et se reliqua tribus in ultionem sceleris accinxerunt. Erat causa eorum justior, et exercitus longe numerosior atque fortior. Et cum eis ducem prælii Dominus assignasset, ipsiusque nutu in prælium descendissent : terribilis in consiliis super filios hominum Deus, justos ab iniuriis plures a paucioribus superari permisit : et ceciderunt ea die viginti duo milia de Israel. Iterum ad conflictum veniunt ex præcepto Domini, et succumbunt, decemque et octo milia de Israel occisi sunt : nimis, quia de sua fortitudine et multitudine præsumebant, primo et secundo vieti et humiliati sunt, ut per humilitatem denuo vinearent, qui per superbiam vieti erant. Fides autem eorum ex prima et secunda frustratione non torpuit, sed ex geminato discrimine crescens, denuo ad conflictum quanto humilioris, tanto fortius se accinxit. Tertio autem congressi sunt, et tanta sanguinis effusione purgati fere totam tribum Benjamin deleverunt. Scias quod secundum populi fidem secundæ peregrinationis metiemur eventus. Instrue ergo in fide et timore Dei populum et populi ducem ; et ut multa paucis includam, reverendissime et dilectissime pater mi, tua discretioni committo religiosorum quietem, pacem simplicium, causam Christi, et Ecclesiæ libertatem ».

16. *Regis Angliae litteræ ad Orientales spondentis auxilium.* — Sed redeamus ad Anglorum regem, qui cum a patriarche Antiocheno et Jerusalem anno superiori litteras accepisset : ad eos hoc anno has litteras reddidit :

« Venerabilibus in Christo patribus et amicis H. et E., Antiochia et Jerusalem patriarchis, et R. principi Antiochiae et universo populo Christiano Orientalis Ecclesiæ, Henricus eadem gratia rex Angliæ, et dux Northmannie et Aquitanie et comes Andegavie, salutem et consolationem in Christo.

« Quoniam peccatis nostris exigentibus visitavit Dominus temporibus nostris in virga furoris sui iniquitates nostras, et terrant proprio redemptam sanguine, divino permisit iudicio, manibus pollii perfidorum : ideo dignum est, ut nos et cuncti qui Christianæ religionis sunt, et ejusdem nominis professores, ad desolationem præfatæ terre studio pietatis convertamur, et auxiliu ac consilium studeamus totis viribus impetrari. Cum igitur venisset ad nos A. Dei gratia venerabilis Valeniensis episcopus, et doctores, et calamitatem, quibus Orientales Ecclesia premitur, profusa lacrymis et profundis suspiriis indicasset : quanto graviora videmus instare pericula, tanto fortius ac celerius ad maturum subsidium compassio nos

¹ Exod. XXI. — ² 1. Mac. I. — ³ Eccl. X. — ⁴ Prov. XV et XVIII.
— ⁵ Deut. XXXII.

¹ Jud. x.

accingit. Habentes itaque in eo spem et fiduciam, qui in se sperantes nullatenus derelinquit, viriliter agite, et confortetur in Domino cor vestrum quoniam illud credimus Isaiae vaticinium jam completum¹: Ierusalem, leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati venerant tibi. Tunc videbis et afflues: et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudine maris, fortitudo gentium venerit tibi. Nunc autem Dominus, qui respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum, sic Christianorum hactenus sopitos ad servitium suum excitavit affectus, ut unusquisque qui Domini est, gladium jam posuerit super femur suum; et beatum se quisque reputat et fidelem, qui patrem et matrem, et omnia relinquit, ut possit Christi et Terræ-Sanctæ illatas injurias vindicare. Constantes igitur estote, in promptu videbitis auxilium Domini vobis preparatum. Cūtius enim quam credatis, tanta vobis per terram et mare in auxilium fidelis populi superveniet multitudo, quantam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; quam quidem Dominus ad terræ vestrae subsidium preparavit. Inter ceteros autem principes ego et filius meus, rejecta hujus mundi gloria, et spatio voluntatibus universis, omnibusque que mundisunt postpositis, in propriis personis, totis viribus vos cito, auctore Domino, visitabimmo. Valete ». Ista rex Angliae. At quænam ista retardant, audi:

17. *Fridericus imperator, accepta cruce, litteras dat minatorias Saladino, qui audacter respondet.* — « Hoc eodem anno, cum ad disponendam expeditionem in Terram-Sanctam pax facta esset inter regem Francorum et Anglorum, missus est Henricus cardinalis episcopus legatus a Clemente papa in Gaffias, qui excommunicationis sententia Richardum comitem perculit, cuius occasione, que fuerat sancta inter reges pax, turbata est ». Haec Rogerius in Annalibus Angliae anno isto; idemque inferioris ista addit:

« Eodem anno Fridericus Romanorum imperator, accepta cruce de manu Henrici Albanensis episcopi cardinalis, sicut prudentem et circumspicuum decebat, satis provide sibi et itineri suo necessaria providebat. In primis enim reconciliavit se Deo et sanctæ Ecclesiæ, et Clementi Romano Pontifici, et postea in hac forma scripsit Saladino:

« Fridericus Romanorum imperator semper Augustus, et hostium imperii magnificus triumphator, Saladino præsidi Saracenorum quondam illustri, exemplo Pharaonis fugere Israelem.

« Devotionis tuae litteras multis retro temporibus ad nos destinatas super arduis negotiis, tibi quidem, si fides verbis sufflisset, prolutris (prout majestatis nostræ decuit magnificientiam) suscepimus, et Epistolaram nostrarum alloquiis magnificenter tue consulere dignum duximus. Nunc vero

quia Terram-Sanctam profanasti, cui æterni regis imperiums imperio: in tanti sceleris præsumptuosam et plectibilem ac ausibilem audaciam debita animadversione decernere, imperialis officii sollicitudo nos admonet. Quamobrem, nisi occupatam terram Judeæ, Samarie, et Palæstinorum ante omnia restituas, adjuncta satisfactione sacris constitutionibus pro tam nefariis excessibus taxata, ne minime legitimum videamur querere bellum, a capite kalendarum Novembrium, anno Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo octagesimo octavo, revoluto anni spatio, terminum tibi præfigimus ad experientiam belli fortunam in campo Taneos in virtute vivifice Crucis, et in nomine veri Joseph. Vix enim credere possumus hoc te latere. quod ex scriptis veterum, et historiis antiquis nostri temporis factum redolet. Numquid scire dissimulas ambas .Ethiopias, Mauritaniam, Persiam, Syriam, Parthiam, ubi Marci Crassi nostri dictatoris fata sunt prematurata, Judeam, Samariam, maritimam Arabiam, Chaldaem, ipsam quoque Egyptum, ubi proli dolor 1 civis Romanus Antonius vir insigni virtute prædictus citra nitorem temperantie, et secus quam decebat militem, a tanto culmine rerum emissum, minus sobris Cleopatrae inserviebat amoribus? Numquid etiam scire dissimulas, Armeniam, et innumerabiles alias terras nostræ ditioni subjectas?

18. « Norunt haec reges, quorum cruore gladii Romani sunt crebris inebriati, et tu quidem in ipsa rerum experientia, Deo auctore, intelliges, quid nostræ victrices aquile, quid cohortes diversarum nationum, quid furor Teutonicus, etiam in pace arma capessens, quid caput indomitus regni, quid juvenis, que nunquam fugam novit, quid procerus Bavarius, quid Suanus astutus, quid Francia circumspecta, quid Anglia provida et ingeniosa: quid Albania, quid Cimbria, quid in gladio ludens Saxonia, quid Thuringia, quid Westphalia, quid agitis Brabantia, quid nescia pacis Lotharingia, quid inquieta Burgundia, quid Alpini salices (salaces), quid Frisonia in armento prevolans, quid Reenia ultra mori gaudens, quid Boemia, suis feris senior, quid Austria, quid Frisia, quid Rutoria, quid partes Illyrica, quid Lombardia, quid Tuscia, quid Ammonita Narsia, quid Venetus pirata, quid Pisanus nauclerus: denique quid dextera nostra, quam senio arguis effetcan, quam gladios vibrare didicit dies illa plena reverentie et jucunditatis triumpho Christi præixa te docebit ». Huicunque apud Rogerium litteræ imperatoris ad Saladinum, mendis quidem obsita. Habet easdem, sed alia versione Matthæus Paris, qui et Saladini ad Fridericum imperatorem responsionem ita conscriptam recitat:

19. « Illi regi sincero amico, magno, excelsō Friderico regi Alemannæ in nomine Dei misericordis, per gratiam Dei unius potensis, exsuperantis, victoris peremis, cuius non est finis.

« Gratias ei agimus perennes, cuius gratia est

super omnem mundum ; deprecamur eum, ut infundat orationem suam super prophetas suos, et maxime super instructorem nostrum, nuntium suum Mahumet prophetam, quem misit pro correctione rectae legis, quam facit apparere super cunctas leges. Notam facimus regi sincero, potenti, magno, amico, amicibili regi Alemanniæ, quod homo quidam, Henricus nomine, venit ad nos, dicens se esse nuntium vestrum, et defulit nobis quandam chartam, quam dixit vestra. Nos legi fecimus chartam, et audivimus eum viva voce loquentem, et verbis, que ore dixit, verbis respondimus, et hoc est responsum chartæ. Quod computatis qui vobis cum concordant, veniendi super nos, et nominatis, et dicitis : Rex talis terra, et rex alterius terra, et comes talis, et talis : et tales archiep., et marchiones, et milites : sed si nos vellemus dinumerare eos, qui sunt in nostro servitio, et qui sunt intendentis nostro præcepto, et prompti nostro sermoni, et qui dimicarent coram nostris manibus, non possent in scriptum redigi. Et si Christianorum computatis nomina, Sarracenorū sunt plura et abundantiora, quam Christianorum : et si infer vos, et eos quos nominasti Christianos, mare est, inter Sarracenos, qui non possunt estimari, non est inter eos et nos mare, vel ullum impedimentum veniendi ad nos. Et nobiscum habentur Bedevini, quos si opponeremus inimicis nostris, sufficerent. Habemus et Turcemannos, quos si effunderneremus super inimicos nostros, destruerent eos. Habemus rusticos, qui dimicarent strenue, si juberemus, contra gentes, quæ venturae sunt super terram nostram, et ditarerentur de eis, et exterminarent eas. Habemus Soldanos bellicos, per quos terram apertam habemus et acquisitam, et expugnatim inimicos et ii et omnes reges paganismi non tardabunt, cum eos submonuerimus, et vocaverimus. Et vos cum fueritis congregati, sicut charta vestra dicit, et ductis multititudinem vestram, ut narrat nuntius vester, obviabimus vobis per potentiam Dei et obtinebimus terras fortitudine Dei. Nam si veneritis, cum toto posse vestro venientis, et presentes eritis cum omni gente vestra. Et scimus, quod nullus remanebit in terra vestra, qui se defendere possit, vel terram tueri, et quando Deus victoriam nobis sua fortitudine donaverit, nihil amplius erit, quam ut terras vestras libere capiamus fortitudine sua, et voluntate. Adunatum enim legis Christianorum his venit super nos in Babylonie, una vice apud Damiam, et allera apud Alexandriam ; et nostis qualiter Christiani utraque vice redierint, et ad qualem exitum venerint. Et Deus adunavit nobis regiones affluentius, et adunavit eos longe lateque sub potestate nostra, Babyloniam cum pertinentiis suis, terram Damasci, et Maritimam, Jerusalem, terram Gethsuræ, et castella ejus, terram Roasie cum pertinentiis, regionem Indiae cum pertinentiis. Et per gratiam Dei hoc totum est in manibus nostris, residuum regum Sarracenorum nostro est imperio

subjectum. Nam si mandaremus excellentissimis regibus Sarracenorum, non retraherent se nobis. Et si submoneremus calypham de Baldac, quem Deus salvet, de sede excelsi imperii sui exsureret et veniret in auxilium excellentiae nostra. Et nos per virtutem Dei obtinuimus Jerusalem, et terras ejus ; et remanent adhuc in manibus Christianorum tres civitates, Tyrus, Tripolis, et Antiochia : et de his non est aliud, nisi ut capiantur. Attamen si bellum vultis, et si Deus voluerit, ut sit per voluntatem snam, et quod totam terram Christianorum acquiramus, obviabimus, sicut scriptum est in charta vestra. Verum si nos de bono pacis requisiveritis, mandabitis procuratoribus istorum frum locorum prædictorum, ut ea nobis sine contradictione resinent, et vobis sanctam Crucem reddemus, et liberabimus omnes captivos Christianos, qui sunt in tota terra nostra, et permittemus vobis ad Sepulchrum unum sacerdotem, et reddemus abbatias que solebant esse in tempore paganismi, et bonum ejus faciemus, et permittemus venire peregrinos in tota vita nostra, et habebimus vobis pacem. Charta hæc scripta fuit anno adventus prophetæ nostri Mahumet quingentesimo octagesimo quarto, gratia Dei solius ». Haec barbarus tyrannus impius, virga furoris Domini, novus Assur. Quæ autem hæc secula sint, dicturi sumus inferius.

20. Res Scotiæ composite per Clementem III, qui Ecclesiæ Scotiæ privilegium concedit. — Sed redeamus ad Clementem papam, functiones obuenientem Apostolicæ Sedis. Fatigatus ipse sui initio Pontificatus in Scotorum Ecclesiæ plurimum annorum controversiis agitatis: finem iisdem impositurus, litteras scripsit ad regem Scotorum alias ejusdem argumenti ad regem Anglie, ad clerum episcopatus Sancti-Andreae alias, alias vero generatim ad episcopos Scotiæ, seorsum vero alias privatas ad quosdam Scotorum episcopos : quæ omnes extant integræ, conservate a Rogerio, atque scripta in Annalibus Anglicanis, quas, vitantes fastidium quod possent afferre lectori, hic describere prætermittimus, qui si cupit, habel quem pelet auctorem. Quem autem tandem consecuta sit controversia finem, sic narrat idem Rogerius :

« His auditis, prefatus rex Scotorum tandem saorum consilio et prece victus, supradictum Joannem episcopum in gratiam suam recepit, et concessit ipsum pacifice possidere episcopatum Dunkeldensem, et omnes redditus, quos ipse ante consecrationem suam habuit : ea conditione, quod ipse Joannes quietum clamaret a columnia sua episcopatum S. Andree. Qui licet supradictis litteris domini papæ esset præmunitus; tamen in omnibus obedivit voluntati regis, et quietum clamavit episcopatum S. Andree a columnia sua in Dei, et regis misericordia : sciens quod melior est buccella panis cum gaudio, quam dominus plena victimis cum iurgio. Hugo vero quondam dictus episcopus S. Andree gradatus, et anathematiza-

tus Romanum venit, qui data cautione standi judicio Ecclesiae, a domino papa clementer absolvitus est, sed paucis supervixit diebus. Nam mense Augusti tanta extitit aeris corruptio Romae et in finibus ejus, quod multi cardinales, et ditiones Urbis cum innumera plebis multitudine interierint, et ipse Hugo cum tota fere familia sua, et Henricus Dolensis electus cum familia sua ibidem obierint ». Haec Rogerius, quibus vides impleta que praedixerat prophetissa. Sed videamus privilegium ab eodem Clemente papa concessum regi, Scotorumque Ecclesiae, de quo scripsi ipse corum regi Willelmo, quod his verbis idem Rogerius recitat :

21. « Clemens episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Willelmo, illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum universi Christi iugo subjecti, ad Sedeni Apostolicam patrocinium invenire debeant et favorem, illos tamen specialius convenit munimine protectionis confoveri, quorum fidem ac devotionem in pluribus est experta, ut ad ipsius electionis favorem tanto amplius provocetur, et ejus reverentias devotiori affectione subdantur, quanto benevolentia ipsius et gratiae pignus se noverint certius assecutos. Eapropter, charissime in Christo fili, reverentiam ac devotionem, quam ad Romanam te habuisse a longis retro temporibus Ecclesiam novimus, attentes, presentis scripti pagina duximus statuendum, ut Scotiana Eccl. Apostolica Sedi, cuius filia specialis existit, nullo mediante debeat subjacere. In qua haec sedes episcopales esse noscuntur: Ecclesia videlicet S. Andreae, Glascoensis, Dunkeldensis, Dublinensis, Brehinensis, Aberdonensis, Moraviensis, Rosensis, Katiniensis, et nemini licet nisi Romano Pontifici, vel legato ab ipsis latere destinato, in regnum Scotiae interdicti, velexcommunicationis sententiam promulgare, et si promulgata fuerit, decernimus non valere. Adjicimus, ut nulli de cetero, qui de regno Scotiae non fuerit, nisi quem Apostolica Sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinaverit, licetum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, ut controversie, que fuerint in regno illo de possessionibus ejus exortae, ad examen extra regnum positionum judicium nou trahantur, nisi ad Romanam Ecclesiam fuerit appellatum. Si qua vero scripta contra hujus libertatis statuta apparuerint impetrata, vel in posterum, istus concessionis mentione nou habita, contigerit impetrari: nullum tibi, vel ipsi regno circa hujus prærogative concessionem praecuditum generetur. Præterea libertates, et immunitates tibi, vel eidem regno, vel Ecclesiis in eo constitutis, a prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus indullas, et haec tenus observatas, ratae habemus, et illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum licet paginam nostræ constitutionis et prohibitorynis infringere, vel ei aliquatenus contrarie. Si quis autem hoc attentare presumperit, indigna-

tionem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Laterani tertio idus Martii, Pontificatus nostri anno primo ». Hactenus privilegium concessum a Clemente papa Scotorum Ecclesiae, ipsique regi.

22. *Pax inter papam et Romanos Diplomate firmata.* — Quod autem easdem litteras Romæ datas intellexisti : scias pacem initam inter Clementem papam atque Romanos. Quibus autem conditionibus transegerit cum ipsis, astuantibus odio in Tusculanos, audi ejusdem temporis auctorem Rogerium ista scribentem :

« Electo et consecrato in summum Pontificem Clementem domino Prænestino episcopo, videlicet, ut moris est, Pisis, ubi bona memoria Gregorius Octavus migravit ad Dominum ex hac lice, misit idem dominus Clemens sine ulla mora legatos nos ad cives Romanos, ut inter se et illos pax deberet firmissima reformari. Discordia siquidem concepta est occasione Tusculanae civitatis, scilicet propriæ domini pape, per decem milliaria distans ab Urbe, quam Romani guerra insatiabili, ut eam sibi subjecerent, impugnabant : et etiam occasione conflictus, qui fuerat inter Romanam, et Tusculanum, per quem plusquam quinque millia Romanorum eodem die gladio perierunt, a tempore Alexandri papæ, usque tempora prædicti Clementis inter Ecclesiam duraverat et Romanos. Legati autem cum venissent ad Urbem, induxerunt Romanos, ut tanquam filii benigni ad patrem suum spirituale corda sua converterent, ipsumque ultimum patrem redeuntem ad eos devotissime curarent recipere, ac fierent de cætero unum sicut condecebat. Quibus responderunt in haec verba Romanii : Hoc quia sanctum et dignum est, ardenti desiderio, etiam plusquam dominus, et pater noster, sicut veri et humiles filii (omni mora sublata fieri præceptamus, ita tamen, si dannæ nobis emendare, et injuriæ simul, et verecundiam, quam occasione guerre Tusculani sustinuimus olim cum patribus nostris, et adhuc sustinemus, nobiscum pariter voluerit vindicare, et ad impugnandum Tusculanum si necesse fuerit, milites suos in expensis propriis mittere, si pax ad honorem Urbis per subjectionem, et tributum annum in scriptis redactum, a Tusculano solvendum Urbì, non poterit inter nos reformari. Si etiam Tusculanum ad voluntatem nostram faciendam tradere nobis promiserit, si post refutationem ineunda pacis secundum antedictum tenorem inter nos et Tusculanum, aliquo dierum polerit Tusculanum habere. His itaque et quibusdam aliis libertatibus tandem a supradicto Clemente papa Romanis concessis, idem Clemens accessit ad Urbem, de qua extiterat oriundus, etc. » Extat Diploma senatus de concordia, quam tunc eum Clemente papa iniit, quibusdam conditionibus servandis appositis : quod haec tenus in Vaticana bibliotheca asservatur in volumine Censii Cameralis : sic enim se habet :

23. « Sanctissimo patri et domino Clementi, Dei gratia summo Pontifici et universalis pape, senatus populusque Romanus salutem et fidele cum subiectione servitium.

« Dignitas senatus populi Romani in optimum statum roboratur, et reipublicae nimium conferit, si pacis concordiam inter sacrosanctam Ecclesiam et inlytam Urbem firmiter stabilitam, et ad posterorum memoriam solemnii scripturarum exaratione reducamus, ne forte per negligentiam vel sordidam inestimabiliter pacis veritas temporis lapsu depercatur, quæ sue excellentiae prærogativa ab omnibus est tam colenda, quam perpetuis temporibus observanda. Per abundantiam namque pacis, auxiliante Deo Patre, erescit defensio, et Romaniae Ecclesie atque Urbis egregiae dignitas conservatur illæsa. Hic agrorum fertilis procreatur, quæ in usum humanae vite multiplici commoditate porrigitur, per quam equidem nobis et vobis ceterisque illam conservantibus utilitates et luca generantur quamplurima, et hostibus nostris vestrisque male merentibus digna præparantur exitia. Proinde, piissime in Christo pater et domine, tenores ejusdem pacis ad perennem rei memoriam per præsentem senatoriæ dignitatis paginam de certo amplissimi ordinis sacri senatus, et aliorum quamplurimorum, tam sapientium quam mulierum prudentium virorum consulto duximus, roborandam, et vobiscum taliter compendiam, videlicet : Ad præsens reddimus vobis senatum et Urbem et monetam; tamen de moneta habebimus tertiam partem, sicut inferius continetur. Item Ecclesiam B. Petri absolutam reddimus, et episcopatus, et alias Ecclesiæ obligatas pro guerra reddimus absolutas, hoc modo, quod de tertia parte monetæ, quam senatus habebit, singulis annis exonerentur, donec tota pecunia, pro qua obligata sunt solvatur, et sicut sors minuetur, ita minuantur usurae pro rata parte.

24. « Reddimus omnia regalia, tam intra quam extra Urbem, quæ tenemus, præter pontem Luecum, quem tamen, non refutatis his quæ alii teuent, non faciemus vobis contrarium. De capitaneis similiter, salvo quod ex eis infra scriptum est, defendemus omnes dignitates et honores Urbis, ad opus et utilitatem vestram et Romaniae Ecclesiæ; et tam nos senatores quam alii senatores qui erunt per tempora singulis annis, jurabimus fidelitatem et pacem vobis et successoribus vestris, sicut consuetum est, et faciemus, quod omnes perentes, susceptis emendationibus, sicut concordatum fuerit, faciant inde refutationem per publicum instrumentum vobis successoribusque vestris et Romaniae Ecclesiæ. Et quocumque modo Tusculanum dirui contigerit, nihilominus omnes possessiones et tenimenta ejus intus, et extra cum omnibus bonis et rebus eorum sint in jure et potestate Romaniae Ecclesiæ. Vos autem dabitis senatoribus, qui crunt per tempora, beneficia et presbyteria consueta. Item judicibus, advocatis, et

scribaniis a Romano Pontifice ordinatis, et officiis senatus presbyteria consueta dabitis. De perditibus autem res eis ablatas per masnadam Romanorum Pontificis, et forfactores, et Tusculanenses per guerram, sicut promissum est a vobis, per concordiam emendabilitis, salvis exceptionibus a vobis factis, quibus dependentibus, observabitis conventiones a vobis factas, sicut cum eis convenientis, et dependentes observabunt vobis conventiones ab ipsis factas sicut vobisconvenireunt, et dabitis singulis annis pro restaurazione murorum hujus excellentissimæ Urbis C libras bonorum provenientium de Tusculano. Sic fieri, quo cummodo ad manus nostras devenerit, infra dimidium annum omnes muros et carbonaria civitatis, et Rocce Tusculani, et suburbiorum dabitis nobis ad diruendum, quos et quæ unquam reficietis, nec relici facietis in vita vestra, retentis et salvis tam vobis, quam successoribus vestris, et Romaniae Ecclesiae omnibus possessionibus, tenimenti et pertinentiis ejusdem Tusculani intus et extra, cum hominibus rebusque corum. Quod si hinc usque ad kalendas Januarii dictum Tusculanum ad manus nostras non venerit, tunc excommunicabitis Tusculanos, et per fideles vestros de Campania, et de Romania cogetis eos perficere de Tusculano, quod dictum est supra, cum adjutorio nostro.

25. « Propter hoc autem nos senatores pacem et securitatem vobis, et episcopis, et cardinalibus, totique curiæ vestræ, et cunctibus ad curiam, et moram facientibus, et redeuntibus jurabimus, salvis iustitiis Romanorum, quas petent bona fide, sine malitia : et insuper vos eligetis per singulas contradas universarum regionum Urbis decem viros sine malitia, de quibus nos senatores faciemus vobis jurare, vestrisque hanc pacem cum beneficiis, quæ a Romana curia habere consueverunt. Et si plures hanc pacem jurare voluerint, nos senatores permittemus. Si ad defensionem patrimonii beati Petri Romanos vocaveritis, ipsi ibunt cum expensis, quas predecessores eorum a Romana curia habere consueverunt. De capitanis sit salvum Urbi et populo Romano quidquid ab eis convenit, et permissum Romæ per scriptum, et juramenta, ac plerarias, et stararias, ac præcones, salva proprietate Romaniae Ecclesiæ, quam de Praenestina civitate habet, et salvo honorio capitanorum, quod debent vobis et Romaniae Ecclesiæ. Tibur non recipietis ad detrimentum et damnum Urbis; sed si Tiburtinos impugnare voluerimus, non facietis nobis contrarium. Monetam facietis fieri intra Urbem ubi vobis placuerit, de qua tertiam partem dabitis senatoribus per tempora. Si nos præcepto vestro guerram alicui fecerimus, et propter hoc nobis aliquis contrarium fecerit : juvabitis nos inde, atque defendetis, cum adjutorio nostro. Omnia supradicta vos et universi episcopi, et cardinales Romaniae Ecclesiæ pro vobis et successoribus vestris promittetis observare sena-

tui populoque Romano in perpetuum. Et nos senatores, et universus populus Romanus promitemus pro nobis et successoribus nostris omnia ista observare vobis et toti curie successoribusque vestris in perpetuum. Haec omnia bona fide et sine fraude ab utraque parte observeruntur.

26. « Ut autem compositio ista perpetuis temporibus illibata consistat, eam decreto senatus confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Auctoritate itaque omnipotentis Dei, et magnificentissimi ordinis senatus edicto firmiter praecepimus, ut nullus noster concivis, amicus vel fidelis, contra haec que per scripta firmiter stabilita sunt, aliquo modo venire presumat, si amorem et bonam nostram voluntatem habere desiderat: aliquoquin iram amplissimi senatorii et metuendi populi Romani gravissime incurrat et odium. Actum XLIV anno senatus, Indictione VI, mense Maii, die ultima ». Haec pacta inita, que postea abrogata fuere. Quonodo autem secula sit desolatio Tusculanae civitatis, dicturi sumus inferius suo loco.

27. *Gaufredi monachi Claravallensis Epistola super traussubstantiatione rini et aquæ in sanguinem Christi.* — Hoc eodem tempore Gaufredus monachus S. Bernardi rogatus ab episcopo cardinali Albanensi, ut res gestas in Gallia in causa Gliberti Porretani coram Eugenio papa scriberet, copiosissime satisfecit. Scriptam enim ab eo de his Epistolam recitavimus superiorius, ubi contigit de eadem controversia haberi sermonem. Post haec idem Gaufredus eundem cardinali reddidit certiorenu[m] de ventilata nuper in Galliis questione, assentientibus aliis, in sacrosaneto missæ sacrificio aquam vino mixtam mutari in Christi sanguinem, aliis vero negantibus. Quod enim utriusque partis increbescientibus studiis periculosum esse posset, ne (ut solet accidere) in his obstinatum pareret haeresim: de his consulendum Apostolicam Sedem more majorum Gaufredus existimavit, hanc ad eundem cardinali scribens Epistolam:

28. « Amantissimo domino et patri A. Dei gratia Albanensi episcopo, et domini papæ vicario, frater Gaufredus de Claravalle minimus, id quod est.

« Quia semel corpori, loquar ad dominum meum super verbo etiam altero, cum vobis opportunitum fuerit, vestrum desiderans obtinere respondum. Ad partes enim Gallie, sicut nostis, hoc anno cum vestra benedictione reversus, novam et mihi haec tenus inaudita[m] ventilari inter aliquos reperi questionem de substantia aquæ, que vino mixta in calice similiter offertur, et an et ipsa similiter cum eodem vino in sanguinem Domini convertatur. Nec mediocris est inter modernos theologos super eadem questione dissensio, negantibus aliis, aliis affirmantibus, totius liquoris mixti, sicut panis, qui ex simili et aqua simuliter conficitur, unam fieri transsubstantiationem. Et affirmantium quedam assertio est, nullatenus esse credendum, quod in calice Domini purum tuerit

vinum, praesertim cum in regione illa sic habeatur in usu commixtio aquæ, ut de Sapientia quoque legatur, quia miscuit vinum¹: nec nisi mixtum in illis maxime regionibus facile soleat propinari. Ajunt etiam, quod dum substantia aquæ, quæ ad conficiendum panem miscetur simile, post consecrationem aqua non maneat; incongruum fore videtur, ut mixta vino similiter in consecratione non mutetur. Postremo, cum elementa quatuor, ignis, aeris, aquæ, et terre supernus artifex sic coniunxerit, ut non tam elementa simplicia, quod ex eis elementata sunt quæ videntur, si ab illa mutatione excipere coepit, alius ignem, alius aerem, alius terram, sicut isti aquam excipiunt, non mediocris inde confusio consequetur. Igitur circa hoc et huiusmodi affirmantium conversionem totius mixti liquoris, qui in calice continetur, in sanguinem Domini, ratiocinatio studiosa versatur. Auctoritates etiam quasdam protulere, quas presentis scripturæ consummationi duximus reservandas. Nam qui eis super hoc adversantur, ex nullis antiquorum, sive etiam modernorum scriptis tam evidencia testimonia protulere sue assertionis, ceterum innituntur potissimum uni verbo, quod principales sancti in duabus speciebus panis et vini, consecrationem perfici perhibentes, nullam in verbo illo alicujus diversæ speciei, nullam aquæ fecerint mentionem. Ad quod responderet eis, quod non consuevere homines mixturam vini et aquæ, nec si quantitas aquæ prævaleat, aquam nuncupare, sed vinum. Præterea calicem Dominus legitur acceperisse, non vinum, quamvis continens Evangelista posuerit pro contento. Saccerdos quoque cum missam celebrat, quid dicere soleat attendendum: Similiter postquam eonatum est, accipiens et hunc sacrosanctum calicem (in quo videlicet continetur vinum mixtum aqua) benedixit, et dedit discipulis suis, dicens: Accipite, et bibite ex hoc omnes: hic est sanguis meus, etc.

29. « Dieunt aliqui, qui sub magistro Petro Lombardo dum adixerit studiuere, quod nunquam eos docuerit aquæ mutationem: sed quod eam negaverit, neminem audio profitentem. Nam et in libro Sententiarum ejus super eodem sacramento auctoritates plurimæ continentur, quarum aliquas, aut illi, pro parte sua: sed nec soluta, nec saltem proposita in ejus codice eadem questio reperitur. Opponunt iudicem auctoritates, in quibus nihil legitur de mutatione aquæ in sanguinem, et hinc verbo potissimum innituntur, quoniam per Apostolos, ad significandam plebem uniendo Christo, misceri jussa est aqua vino. Et responde tur eis, quod anclores, qui non adstruunt communionem, non tamen negant, et proferunt testimonia de Scripturis, in quibus et iudicem ipsi, sive alibi retinent, sive etiam alibi vini mixti innitendum evidenter asseverant. Cyprianus martyr²: Calix Domini non est aqua solum, vel vinnu-

Ium nisi utrumque misceatur; sicut nec corpus Domini potest esse farina sola, vel aqua sola, nisi utrumque fuerit adunatum, et panis unius compage solidatum. Idem Cyprianus¹: Si quis de antecessoribus nostris, vel ignoranter, vel simpliciter non hoc servavit, quod Dominus noster facere exemplo et magisterio docuit: potest simplicitati ejus, indulgentia Domini, venia concedi, non potest vero nobis ignosci, qui nunc a Domino instruti sumus, ut calicem Domini cum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus Hieronymus in Marcum²: Format sanguinem suum in calice, vino et aqua mixtis, ut alio purgemur a vitiis, et a culpis atio redimantur et paenit. Ambrosius in libro de sacramentis³: Sermone Christi hoc confitetur sacramentum, quia sermo Christi creaturam mutat, et sic ex pane fit corpus Christi, et vinum cum aqua in calice mixtum fit sanguis consecratione verbi caelestis. Augustinus de Baptismo⁴: Unde et aqua mittitur in calicem, fit sanguis consecratione verbi caelestis. Paschalis⁵: Aqua consecratur, non quod aqua permaneat, sed vertitur in sanguinem. Hildebertus Cenomanensis⁶: Aqua in sanguinem vertitur, ut populus, qui per aquam figuratur, in melius se mutantum intelligat. Algerus⁷: Sed licet in mensa Domini tria constituantur munera, sunt tamen duo: per quam sacrificatur, est aqua mixta prius vino; sed quando sacrificatur, non nisi sanguis erit, quo anima intus alatur. Ceterum pars adversa auctoritates priores utcumque permittit, dicens vinum, quod aqua mixtum est, sed non propterea aquam mutari. Testimonium vero Paschasi quod evidens est, eadem pars contemnit, licet magnum ipsius B. papa Gregorius in libro Dialogorum perhibeat testimonium sanctitatis⁸. Sicut Hildebertum aiunt versificatorem fuisse, non Ecclesiasticorum dogmatum assertorem: de Algero dictum: Nescimus hominem; ipsius tamen nullum adhuc comperi librum, et sancti vel cuiuscumque doctoris auctoritatem similiter suffragari. Ac proinde placeat vestra dignationi, cum dominis nostris fratribus vestris super hoc verbo, cum opportunum tempus affuerit, diligenti collatione tractare; ut auctoritas S. R. E. definit, quid super hoc credi debeat vel doceri». Haec Gaufridus. Quid autem rescriperit ad petitam consultationem cardinalis episcopus Albanensis, non invenimus: sed alius describere non potuisse, certum est, quam quod credit et custodivit semper S. R. E., nimisrum, aquam simul et vinum transsubstaniari in Sanguinem Christi.

30. *Athanasi patriarchae Hierosolymitani obitus, et inter ipsum et Gregorium Corcyrae episcopum consuetudo.* — Interea Jerosotymis vita fungitur qui nationis Graecorum illic praerat patriarcha Athanasius, et arbitrio Graecorum impe-

ratoris subrogatur Leontius. Reperimus autem Athanasii hujus scriptorum monumentum, nempe litteras ad Georgium Corcyrae episcopum redditas, cum primum has ad eum ipse Georgius litteras dedisset; quas ambas continet Codex Metianus editatus siepe superius:

« Georgius metropolita Corcyrae ad sanctissimum patriarcham dominum Athanasiu Jerosotymorum.

« Jerusalem, Jerusalem! nunquam ausim equidem tibi dicere, quae occidis prophetas, et que lapidas eos qui ad te missi sunt; hoc enim dicere, solius erat Dominicæ illius vocis¹, et divina proferentis eloquia. Dicam igitur, quoties vidi colligere meipsum, et omnium quae hic apud nos sunt oblitus, recurrere ad sanctissimum istum verticem tuum, et celsitudinem tuam, ut viderem et scrutarer ea quae in te sunt mirabilia! cum multa certe ita sint et terribilia: et ut convenientem patriarcham tuum, virum videlicet virtute inaccessiblem et incomparabilem, et qui immortalis memoria jam bene refert præmia. Sepe id certe facere volui, et magno desiderio flagravi, et quasi ignis quidam divini amoris in corde accensus est meo: repulsus sum tamen ab operis executione, voluntas enim et impetus vehemens desiderii mei ad alia longe conversus est. Ecce enim vineula quædam immobilitatis (ut ita dicam) pedes meos in cubili quasi clavis quibusdam confixerunt, nec valeo atque pacto morbi improbatem et mafitiam superare, nisi tuarum precium et benedictionem virtus immensa et insuperabilis mihi opem ferat, o vir divinissime, et solutis carnis meæ vinculis, rectum me statuat. Et quemadmodum princeps Apostolorum claudum illum ad Speciosam portam; ita etiam tu Coreyrae metropolitam tuum, capta ejus manu, tecum illum venire facias cum confessione laudis et exultationis in sanctam Sion, quæ celum imitatur et est ejus imago quædam. Haec singulis diebus vite meæ Deum oro et deprecor, quinimo bona etiam tenor spe, me non omnino casurum ab eo, quod animo cupio. Toto autem corde, et toto ore aures audientium impleo gratiarum actionibus pro sanctitate tua, quod nos tuis adorandis litteris horas, et quæstionibus quibusdam perfectam nobis reditum consolationem. Praecurrit autem mihi veritatem quam dico, stavis ille odor olei nardini, quod a te mihi missum est, licet illud integrum non accepimus, sed paucas quasdam guttas, quæ ab eo, qui illud nobis attulit, servatae sunt. Litteræ vero tue (bone Deus) ut pulchre, ut jucundæ, ut benedictionibus plene! Sanctificant enim me, dum videam illas tantum, dum tangam; et dum applicantur, gravem dolorem secti pedis mei minuant. Vivat itaque celsitudo divinae virtutis tuae ad multos annos, humilibus quidem te humilians, et dolorem omnem auferens eorum qui in hujus vite

¹ Cypr. Ep. LXII. — ² Hier. in Mar. c. 14. — ³ Amb. I. IV. de Sacram. c. 4 et 5. — ⁴ Bahl. samel. t. II. v. 10. — ⁵ Pasch. I. de corpore, et sang. Domini, in Biblioth. SS. Patrum tom. V. — ⁶ Hildebert. — ⁷ Algerus. — ⁸ Greg. I. IV. dial. c. 40.

rerum vanitate affixi sunt, et a vera laetitia procul absunt. Vera autem laetitia illa est, ambulare sciaret in via divinarum justificationum, et vivere juxta Evangelica praecepta : quorum tu optimus operarius, lucens in mundo instar luminaris, quod mundum universum illuminat ab extremis partibus usque ad extrebas ». Hactenus ad patriarcham Graecorum Athanasium Georgius, ad quem ille ista rescripsit :

31. « Responso domini Athanasii patriarchae Jerosolymorum ad Georgium metropolitam Corcyrae.

« Jerusalem, Jerusalem ! utar etiam ego (divinissimum mihi caput) eodem procēmio, quo usus es tu in pulcherrima Epistola tua, licet non eodem iugamento. Jerusalem igitur, Jerusalem fuit quidem aliquando adiectata ut civitas, cujus participatio in idipsum : nunc vero , juxta beatum Isaiam¹, deserta et eversa a populis alienigenis, ut civitas jam depopulata, ut tabernaculum in vinea, in pomorum custodia, et in parvis reliquiis habitatorum, in salo sita, et quotidie undis agitata, et iactata tempestibus frequentibus, agitationibus et fluctibus malorum. O innumerabilia peccata mea ! o divinum, et justum judicium ! A quo constitutus sum ego indignus deplorator hujus throni, qui mihi sorte datus est, ut initium faciam lamentationum erga te, dilectum mihi caput : nihilominus venerandæ litteræ tue, reverendissime domine mi, in memoriam revocant miseras que nos angunt, tum ab impiis hominibus, tum ab irreligiosis, dum utrique contendunt hanc infelissimam Sion sedem occupare, qualiscumque ea sit, non tamen propter ipsam Sion, sed propter lucrum et

proventus. At utinam pereat hujusmodi avaritia et lucri cupiditas, et primus ejus incitor et auctor. Et haec quidem dicta nobis sint, quasi memoriale quoddam compassionis et commiserationis, pro ea qua nos provocas commemoratione fñarum miseriarum, quibus tua affligitur fraternitas. Tu vero, homo Dei, et meæ exiguitatis indefessus laudator, et multarum (ut ita dicam) artis laudandi scilicet legum transgressor, præ nimia et vehementi erga nos dilectione, certo scias, quod pro sola bona animi tui propensione retributiones magnæ apud divinam benignitatem tibi sunt repositæ. Confide itaque, venerandum mihi caput, quod tibi, ac si venisses ad hac nostra sancta loca, et orationes, et preces Domino fudisses in tabernaculo Domus Dei in medio Jerusalem, ita computabitur ab eo, qui corda et renes scrutatur, summe bonus iudex. Tantum ferenda fer, et gratias agendo gratias age, et jam audi divinas voces, quæ tibi pollicentur, quæ dico in fide et charitate. Benedic² tibi Deus, qui fecit cælum et terram. Benediximus etiam vobis nos e domo Domini³, e sancto scilicet Sepulchro, quod Deum continuit, cuius divino lumine illuminamus omnes, et mente et animo, et corde, et miserationibus, et gratia deitatis individuae et inconfuse, licet in tribus constet luminibus. Saluto te et amplector te, juxta divum Paulum in osculo sancto³. Et gratia Domini nostri Jesu Christi sit semper tecum. Amen ». Hactenus Athanasii litteræ, postremæ Graecorum ejus sedis lamentationes.

¹ Psal. CXXXII. — ² Psal. CXXVII. — ³ Rom. XVI.

Anno papa Clemensi III. anno Graeco-Romanæ 6681. — Anno Ebra. Hispan. 1226. — Anno Hegiræ 581, intercalato die 2 Martii, Fer. 5. — Iesu Christi 1182.
— Clementis III pape 2. — Friderici Enobarbi reg. 37. imp. 34. Isaaci Angeli imp. 4.

1. *Clemens III eligitur et consecratur papa.*
— Ad num. 1 et seq. Baronius, quem passim alii secuti sunt, Omphrinius in Chron. et Sigonius lib. 15 de Regn. Ital. arbitrali sunt Sedem Romanam post Gregorii VIII mortem dies viginti vacasse, quod revera legitur in Magno Chron. Belgio pag. 203, in Bromptonio pag. 1147, et in octavo Catalogo nostro. Additum, *Clementem III* ejus successorem die Epiphaniæ currentis anni electum et coronatum fuisse. Papabrocius vero in Conatu

Chronico Hist. illos viginti dies refinens, autemavit Sedem vacasse diem unum, *Clementem* Pisis die xix mensis Decembris creatum, et die sexta Januarii hujus anni coronatum. Verum Clementem III, natione Romanum, antea Paulum Praenestinum episcopum ac cardinalem, anno antecedenti Pontificem Romanum electum et consecratum, ac longum illud inter pontificium commentitum esse, apud me certum. Gervasius enim in Chron. ad annum MCLXXXVII, Radulphus de Diceo

Matthaeus Paris, Nangius ad eundem annum, alii-que diserte scribunt, *Clementem III* illo anno Pontificem Romanum dictum, imo aliqui diem creationis exprimit, et annalist Mailrosensis tam diem electionis quam coronationis ejus exhibet. Ille ejus verba ad eum Christi annum : « XVI kal. Januarii obiit Gregorius papa VIII, et XIV kal. ejusdem electus est Clemens IV, et in crastino consecratus », nempe die vicesima mensis Decembris, in quam Dominica cadebat. Mailrosensis hunc *Clementem IV* appellavit, quia Gubertus antipapa sese Clementem III nuncupabat. Denique auctor brevis Chronicus Pisani apud Ughellum tom. iii, ait *XIV kalendas ejusdem* (nempe Januarii) Paulum Praenestinum episcopum Pontificalem cathedram adeptum esse, id est, electum; et Matthaeus Paris in Chron. inquit : « Clemens III decimo tertio kalendas Januarii subrogatur », id est, Pontifex Romanus coronatur.

2. Reges Franciae et Anglie crucem suscipiunt. — A num. 3 ad 17. « Rex Francorum Philippus », inquit Matthaeus Paris ad hunc annum, « et rex Anglorum Henricus in Normannia pro subventione Terra-Sancte ad colloquium venientes, inter Triam et Gisortium, post longos tractatus, praesente comite Flandrensi Philippo, in hoc pariter consenserunt, ut sumptu crucis signaculo iter Jerosolymitanum socialiter expedirent. Rex igitur Anglorum primo crucis signaculum suscepit de manibus archiepiscoporum Remensis (nempe Guillelmi) et Willelmi Tyrensis : quorum ultimus a domino papa, super negotio crucis officium legationis suscepserat in partibus Occidentis. Deinde rex Francorum, et Philippus comes Flandrensis crucem sumentes, exemplum aliis potissimum preberunt. Unde tam in imperio quam de utroque regno regum praedictorum, archiepiscopi, episcopi, duces, marchiones, barones, milites et media manus homines, vulgusque promiscuum crucem animo- sius suscepserunt ».

3. Guillelmus Tyrius in Franciam venit. — De adventu *Guillelmi Tyrii* in Franciam præter Rogerium Hovedenum, cuius verba recitat Baro- nius, loquuntur etiam Giraldus Cambrensis in lib. de Rebus a se gestis, part. 2, cap. 17, et in Iibernia Expugnata lib. 2, cap. 27, Radulphus de Diceto pag. 636, et Neubrigensis lib. 3, cap. 22. Post haec nulla ejus in probatis monumentis mentio occurrit, ideoque anno incerto mortuus est. Bongarsius quidem, qui ultimam Tyrii Historias editionem curavit, in Praefatione ad eamdem, num. 11, citato scriptore anonymo natione Gallo, ait *Heracolum* patriarcham Jerosolymitanum electum, cum cognovisset *Tyrium* Romanum venisse, ut Pontifici Romano ostenderet talem eum non esse, qui patriarcha esse deberet, « *Physicum* e suis convenisse, quem ut Romanum illum sequeretur pepulit, atque veneno tolleret ». Quod cum successisset, et archiepiscopus Tyrensis mortuus eset, *Heracolum*, cum Romanum venisset, ab Apostolico quae volunt

impetrasse, et Jerusalem redisse. Verum haec mere commentitia; *Heraculus* enim anno MCLXXXI patriarcha Jerosolymitanus dictus, annoque MCLXXXIV in Italiam ad papam cum magistris Templariorum et Hospitaliariorum missus, ut alibi prolabivimus; et ab anno MCLXXXI usque ad praesentem Tyrius in partes Occidentis non venit. Quare miror, *Roxagor- sium* virum doctissimum huic fabule fidem adhibuisse. Oportet Baronum duos Guillelmus Tyrenses archiepiscopos sibi invicem succedentes per haec tempora perperam distinxisse; cum hoc anno mentionem faciat legationis Guillelmi Tyrii, annoque MCLXXXV tradat *Willelmum* Tyrium archiepiscopum et bellum sacri scriptori, tunc legatum in Galliam missum cum *Heraclio*, aliisque legatis, vita functionum esse.

4. Decima Saladinæ in Concilio Parisiensi instituta. — « Mense Martio », inquit Rigordus in Philippo Augusto pag. 23, « media Quadragesima Parisius celebratum est generale Concilium a Philippo rege, convocatis omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, et totius regni baronibus. In quo innumerabilis militum multitudo seu pedi- tum, sacratissima cruce insigniti sunt. Et propter hanc instantem necessitatem (oppido enim iter Jerosolymitanum rex affectabat), cum assensu cleri et populi, quasdam decimas ab omnibus esse accipiendas ex tantum anno decrevit, quæ dictæ sunt decima Saladinæ ». Recitat postea instrumentum institutionis decimatarum. Iujus etiam Concilii meminere Guillelmus Armoricus in Philippo Aug. et Bellovacensis lib. 29, cap. 43, qui addit, Cistercienses, Carthusienses, Fontebraldenses et leprosos a præstatione decimatarum Saladinarum exceptos fuisse. Porro cum Rigordus, qui annum a die xxv Martii auspicatur, Concilium Parisiense cum media Quadragesima anni MCLXXXVIII coniungat, manifestum est illud habitum post diem xxv Martii.

5. Bellum inter reges Franciae et Anglie. — Sed cum fidelium devotio serveret, omniaque ad proficationem Jerosolymitanam appararentur, repentinum bellum Franciae et Anglie regna turbavit, et contra omnium expectationem duo reges ex amicis inimici facti; urbes et castella utrimque expugnata, nec ante annum sequentem post constituta, ut ibi videbimus.

6. Imperator comitia Moguntiae cogit. — A num. 17 ad 20. Canisius tom. v Antiq. Lect. expeditiōne Asiaticam Friderici imp. ex anonymo coævo hoc modo narrat : « Imperator, ut vir multividae circumspetio, quod jamdudum intra se voverat de peregrinandi voluntate, adhuc dissimilabat, quonsque major pars principum ac aliorum virorum copia crucem sine retractatione arriperet, quorum ope et opera annidente, facilius et efficacius posset expeditiōnis negotia promovere. Ad hoc igitur provida et necessaria deliberatione ordinandum peregrini specialiter in medio Quadragesimæ, que tunc evenit sexto kalendas Aprilis (ideoque

hoc anno) curiam indixit apud Magnutiam, quam recte CURIAM DEI voluit appellari. Interea vir quidam religiosus litterarum scientia praeclarus et suavis eloquio, Henricus scilicet Albanensis episcopus, in eadem legatione, ut praedicator egregius, primo ut dignum, adivit imperatorem; a quo, ut decuit, satis accurate receptus est et benigne. Qui cum de bono imperatoris ipsius animo circa peregrinandi negotium familiari inquisitione et alloquo cognovisset, gavissus est in Domino, et abiens per Alemanniam, verbi divini semine jacto in terram bonam, multis ad viam Jerosolymitanam expeditionis in brevi temporis spatio lucrificit. Deinde prefectus est ad serenissimum Francorum regem Philippum, et Henricum regem Angliae, qui tunc discordes erant, sed ejus sermone persuasorio pacis revocati ad concordiam (nempe ad inducias, de quibus anno sequenti), cum multis utriusque regni principibus crucis signaculum acceperunt. Inde in Germaniam redire decrevit ad prefatam curiam Dei, cuius terminus instabat.

7. *Crucem accipit.* — « Adveniente curiae termino », subdit idem anonymus, « convenerunt plures episcopi, marchiones et barones ad locum designatum cum immuneribili peregrinorum multitudine, et tam imperator quam ejus filius, episcopi multi et principes publice se voto et promissione itineris adstrinxerunt. Sed quia tam arduum negotium moram ad preparationem itineris poscebat, visum est imperatori, ut proposita expeditio solemnitate instantis Pasche in annum protelaretur, et nono kalend. Aprilis in festo S. Georgii peregrini omnes simul apud Ratisbonam in illicere convenirent. »

8. *Legatos ad Saladinum mittit.* — Quia vero imperator et Saladinus, « iam per numerorum, quam per donativorum alternam miserationem a longo tempore amici fuerant ad invicem, imperator sua maiestatis propiciens honestati, duxit convenientis ad eum premittre legationem, et cum denuntiatione belli se illius hostem fateri, nisi sanctam CRUCEM in pectore Christianis ablata, redderet cum terra Jerosolymitana, quam sua subjungaverat dictio. Jaudendum ali legali ad imperatorem accesserant, omne bonum amicitie « de Soldano mendose pronuntiantes, non solum pro mercato et vite secunditate, verum etiam de antiqui amoris perseverantia, ac totius honoris exhibitione, quem, ut aiebant, illi presentialiter impendere peroptabat ». Verum promissio illa peritia plena erat. Interim « nono kalendas Aprilis peregrini apud Ratisbonam, sicut statutum fuerat, convenerunt », anno nempe MCLXXXIX. Narrat postea anonymous protectionem imperatoris, et que in ea expeditione evenere.

9. *Legatio Germanica Henrici Albanensis cardinalis.* — Hinc etiam revocanda quae alter anonymous coetaneus in Chron. Claravallensi habet ad hunc annunt : « Dominus Henricus Albanensis episc., a papa Gregorio VIII constitutus legatus,

cum diligentia omnimoda officium sibi injunctum peragebat. Et primo quidem secundum mandatum sibi datum, instituit ut a presenti anno in quinquennium, per omnes sextas ferias esset fidelium populus in cibo Quadragesimali ; et ut feria quarta et sabbato omnes incolumes abstinerent a carnisbus. Dominus vero papa sibi et fratribus suis cardinalibus, et famulis, etiam secunda feria per eosdem annos usum carnium interdixit. Venit autem dictus legatus, (post colloquium regis et imperatoris, quod fuit apud Yvodium) exinde Moguntiam, ubi crucesignatus est imperator cum LXVII magnis principibus. Inde venit Leodium, ubi Radulphum episcopum crucesignavit : et clericos LXVI qui prebendas suas in manu sua resignaverant, ita de una Ecclesia ad aliam commutavil per suam providentiam, ut et simoniam evaderent, et prebendas non amitterent ». Et hoc anno assignantur ea que in parva Historia Walliae continentur de archiepiscopo Cantuariensi Balduno, qui fuit de Ordine Cisterciensi, et de legatione ejus. Giraldus Cambrensis in lib. de rebus a se Gestis part. 2, cap. 17 et seqq. refert, *Balduinum* Cantuarie archiep. Walliam peragrasse, predicationibus plurimos ad crucem suscipiendum animasse, ipsumque etiam cruce sumpta Jerosolymam profectum esse.

10. *Obitus Henrici card. Albanensis.* — Pergit chronographus : « Inter haec autem et ista, Albanensis episcopus, dominus cardinalis Henriens, quendam traclatum ad suos Claravallenses edidit. Laborabat autem pro pace inter regem Francie et regem Anglie, inter comitem Philippum Flandensem, et Ecclesiam Altrebatensem. Et ista lucerna talis extinguitur apud Altrebatum kalendis Januarii (anni sc. sequentis), cuius corpus Claramvallem cum gloria relatum, tumulatum est in medio duorum sanctorum retro majus altare ; inter sanctum videlicet Malachiam, et S. Bernardum » ; et quidem tertio idus Januarii, ut legitur in lib. sepulchorum Claravall. quam diem Manricus anno MCLXXXIX, cap. 1, de ejus die emortuali perperam interpretatur ; in eo enim libro discrete dicuntur, *Henricum* eo die sepultum fuisse. Henriquez in Menologio cum memorial ad diem xiv Julii, quia in hiujusmodi libris sancti et personae illustres alii saepe diebus, quam quibus obierint, repouuntur.

11. *Finis discordia inter summos Pontifices, et populum Romanum.* — A num. 20 ad 27. Baronius num. 21 refert Privilegium a Clemente III Ecclesie Scolorum et Willielmo regi concessum, ut eo nullo mediane Apostolicae Sedi subjaceat. « Datum Laterani, III idus Martii, Pontificatus nostri anno primo ». Quare eo die iam pax Clementem inter et Romanos sancta fuerat, ut recte ex ea subscriptione deducit Baronius. « Perpetua », inquit Onuphrinus in Admonitione ad Vitam Clementis III, « per annos plus minus quinquaginta, inter populum Pontificesque Romanos ab Iuno-

centio II usque ad Clementem III discordia civilis fuit, regiminis Urbani occasione excitata: cum populus Romanus Pontifici suo Urbis administratione submolo senatores, qui reipublice praesent, cum Patricio quodam, summa cum aucloritate creassent, ut Otto Frisingensis episc. lib. Hist. 7, et lib. 1 de Gestis Friderici imp. et abbas Urspergensis, item Vitarum Poniflicum incerti nominis scriptor Bibliotheca Palatinae auctores sunt. Ex cuius rei occasione *Innocentius II* et *Celestinus II* animi dolore defecerunt; *Lucius II* pene et interfectus; *Eugenius III*, *Alexander III*, et *Lucius III* Urbe pulsi; *Urbanus III* et *Gregorius VIII* exules fuere. Donec novissime tanti dissidiū ultraque parte pertesa populus Rom. cum Pont. populari suo *Clemente III* pacem aequis conditionibus facit, senatoribus confirmatis, Patricii vero loco prefecto, quem magistratum aboleverant, refecto. Hujus pacis federa et conditiones cum omnibus subscriptionibus ex libris Censuum Camere Apostolicae excerpta adhuc apud me sunt. Diuturna deinde quies et tranquilla Ecclesiae tempora fuerunt ». Ita Vir de antiquitate Ecclesiastica optime meritus. Baronius num. 23 referit litteras senatus Romani ad Clementem III datas, quibus concordia inter utrumque inita continetur, in quarum fine legitur: « Actum XLIV anno senatus, Indiet. VI, mense Maii, die ultima ». Quare senatus anno MCLX post mensem Maium restitutus fuerat.

12. *Exortur controversia de conversione aquae in sanguinem Christi*. — A num. 27 ad 30. Hoc tempore, qua occasione incertum, in Galliis cepta est disputari questio de conversione aquae, quæ calici ante consecrationem infundi solet; an se, immediate transeat in Christi sanguinem non secus ac vinum, etiam si eum liquorem non sit conversa; an maneat mixta speciebus vini substantia aquae post verba proleta, non unquam in aliam transitura. Delata a quibusdam ad *Gaufridum* olim sancti Bernardi secretarium, tanquam ad judicem, controversia, isque *Henricum Albanensem* episcopum hoc anno in Gallia sanctæ Sedis legatum consuluit litteris a Baronio recitatis, quibus hac verba ipse subjungit: « Quid autem rescripsit ad petitam consultationem cardinalis episcopus Albanensis, non invenimus; sed aliud rescribere non potuisse certum est, quam quod credidit et custodivit semper sancta Romana Ecclesia, nimirum, aquam simul et vinum transsubstantiari in sanguinem Christi. Ita cardinalis eruditissimus, *Joannes*, qui ab episcopatu Pietaviensi ad archiepiscopatum Lugdunensem translatus fuerat, vulgo *ad Albasmanus* appellatus, de quo suo loco egimus, aliquot post annos quam Ordinem Cisterciensium, dignitate deposita, amplexus est, anno se. MCLII, eandem questionem *Innocentio III* propositum, hujusque petitionis occasione ab hoe Pontifice emissa celebris illa Decretalis de celebrat. Miss. cap. 6, cum *Martiae*, quam Manricus eo anno cap. 1 et seq. in Annalibus Cisterciensibus

fuse explicat, atque, licet Pontifex nihil definierit, probabilitatem tamen censuisse sententiam *Henrico card. Albanensi* currenti anno propositam, nempe quod aqua immediate transit in sanguinem; que *Gaufridi* memorati sententia fuerat, queque Baronio probatur, qui tamen in eo aliquantum excessit, quod dixerit hunc totius Ecclesiae perpetuum sensum semper fuisse, contra quem nulli liecat opinari. Ex quo cum aliqui recentes theologi ansam sumpserint, Baronii propositionem censure non inuovere, ibidem a Manrio ea solide defenditur.

13. *Leontius longe post hunc annum patriarcha Jerosolymorum factus*. — Ad num. 30 et seq. Praeter patriarchas Latinos, qui Ecclesie Jerosolymitanarum praeerant, alii a Graecis instituebantur, et *Athanasio* patriarcha Jerosolymitanus Graeco demortuo, *Leontius*, qui patriarcha Constantinopolitanus fuerat, in ejus locum subrogatus est; sed Athanasius ante annum MCLX a Graecis patriarcha Jerosolymitanus constitui non potuit, ut ex dicendis ibidem constabit. Quare Epistola *Georgii* metropolite Coreyræ ad *Athanasiū* patriarcham Jerosolymitanum, et hujus ad illum responsum, que hic a Baronio recitantur, ad illum Christi annum revocanda.

14. *Moritur Radulphus Nigellus cardinalis*. — Hoc anno, ut narrat Gervasius in Chron. pag. 1337, *Radulphus* cardinalis cum litteris Clementis III datis *Laterani*, IV idus Decemb. *Pontificatus ejus anno primo*, in Angliam legatus directus est ad decidendas controversias, quæ versabantur inter monachos Cantuarienses et Balduinum archiepiscopum; sed cum « legatus pervenisset Papiani et prædictas domini papæ litteras archiepiscopo præmisisset, nimis confectus abstinentia, et ex insolito itinevis labore fatigatus, decidit in lectum apud Morstiers, et infra dies x defunctus et sepultus est ». Est is *Radulphus Nigellus*, cuius creationis mentionem facit Baronius au. MCLXXXV, num. 1, quo ea peracta. Scriptores Historie cardinalium annum mortis ejus ignorarunt; sed ex laudatis verbi intelligimus, eum anni sequentis initio e vivis abiisse.

15. *Legatio Germanica Jordani cardinalis*. — In Germaniam vero *Jordanus de Ceccano* presbyter card. Sanctæ-Prudentianæ tit. Pastoris legatus missus est, ut testatur Joannes de Ceccano in Chron. ubi ad hunc annum scribit: « Dominus Jordanus abbas Fossæ Novæ IV idus Martii ordinatus est diaconus cardinalis IV nonas April., consecralus est presbyter cardinalis tit. Pastoris Sanctæ-Pudentianæ. Mense Junii missus est in legatione Alemanniæ ». Tum ad annum sequentem: « Jordanus card. reversus est de legatione Alemanniæ, et applicuit Ceccanum in vigilia S. Petri IV kal. Julii. De eo infra sermo erit.

16. *Obitus S. Gilberti fundatoris Ordinis Sempringhamensis*. — *Sanctus Gilbertus* fundator Ordinis Sempringhamensis in Anglia pridie nonas

Februarii in monasterio Sempringhamensi a se fundato obiit, annoque ~~cccvi~~ ab Innocentio III in sanctorum numerum relatus est, ut in utraque ejus Vita ab auctoribus anonymis scripta quæ extant in Actis SS. Bollandianis ad diem iv Februarii dicitur. Verum quidem est, in utraque hanc mortem cum anno sequenti connecti, sed Bromptonus in Chron. et Hovedenus pag. 649 in parte posteriori, qui hoc tempore vixeret, eam hoc anno recitat, et non constat de tempore quo uteque bibliographus floruerit. Quod enim prior canonizationem ejus non memorarit, non sequitur, ut putavit Henschenius, eum ante canonizationem Vitam illam edidisse. Sed quidquid de anno ejus emortualis sit, in fundando suo Ordine sanctum *Bernardum* addit, et ejus consiliis in suo proposito rorboratus prius coptis insistere non cessavit», ut inquit Neubrigensis lib. 1, cap. 46, qui addit: «*Servorum Dei duo, et ancillarum Dei octo non ignobilia construxit monasteria, quæ et numerosis replevit collegiis; et juxta datam sibi sapientiam regularibus ornavit institutis.* Et quidem circa servos Dei instituendos abundavit induita ei divinitus gratia, in sollicitudine seminarum. Quippe in hac parte meo judicio palmam tenet inter omnes, quos instituendis regendisque feminis religiosas operam impendisse cognovimus, etc.» Vocabat a Bromptono *fundator alborum monachorum Ordinis de Sempringham*.

17. *Obitus Fernandi regis Legionis.* — Hoc anno, vel *Æra mcccxxvi*, ut habet Lucas Tudensis hujus temporis scriptor *Fernandus Legionis rex e vivis excessit*. Toletanus lib. 7 cap. 23 ait: «Rex Fernandus annis triginta uno in regno feliciter consummatis obiit Benevente (quod oppidum in regno Legionis situm) *Æra mcccvin*», sed numeri hi manifeste corrupti, legendumque *mcccxxvi*. Successit ei filius ejus *Adelphonsus seu Alphonsus* hujus nominis IX, quem Toletanus dicit fuisse hominem pium et strenuum.

18. *Algarbia et Sylvia urbs Saracenis creptæ.* — Rerunt Annales Portugalenses, cum hoc anno Anglorum, Flandrorum, Frisonum et Danorum classis in Tagum fl. ingressa esset, *Sanctum* primum Portugalie regem eis persuasisse, ut secum adversus infideles pugnaret, et valida illa classe adjutum *Algarbiæ* cum urbe Sylvensi, que ad promontorium Sacrum posita, in potestatem redigisse. Haec urbs, que hodie quadraginta tantum incolas habet, ut nota Mendez Sylva in sua Populatione Hispaniae lingua vulgari scripta, hoc tempore celebrrina erat. Haec expeditionem et *Sylvie* expugnationem accurate describit Radulphus de Diceto ad annum *mclxxxix*, pag. 616, atque, *circa dies istos* *Sylviam* civitatem inimicissimam et virorum ad pugnam aptorum refertam, subiectam fuisse *III idus Septemb.* ac Portugalem episcopum die Nativitatis B. Mariae Mesquitam in honorem B. Virginis dedicasse, et ibidem episcopum prefecisse. Cum vero tam Nangins in Chron.

quam Garibaius lib. 34, cap. 46, *Sylvie* expugnationem in annum sequentem differauit, ea ad illum pertinere videtur.

19. *B. Joachimus abbas a suis monachis vexatus.* — Hoc tempore *beato Joachimo* abbate Curatiæ monasterii Ordinis Cisterciensis in Calabria exteriori ac dioecesi Materana positi a suis Cisterciensibus exagitato, quasi divinationibus superfluis et fictitiis, que ad ipsum non spectarent, diffundiretur, res ad *Clementem III* delata est, qui litteris *Laterani, sexto idus Junii, Pontificatus sui anno primo* datis, et a Jacobo Graeco Florensi monacho, et Joachimi Vita scriptore cap. 4 relatis, eum horatus est, ut Expositionem Apocalypsis, et Opus Concordiæ jubente Lucio III inchoata, et postmodum mandante Urbano III ejus successore composita, completeret, et diligenter emendaret, ac postea discussioni Apostolicae Sedis et iudicio sese presentaret. Quare *Joachimus* Curatiensi abbaticè renuntiavit, et, ut injunctum opus ad debitum finem perduceret, alio migravit. «Hinc ut opinor», inquit Manricus, in Annal. Cisterc. hoc anno cap. 4, num. 2, «originem ceperunt longa *Joachini* dissidia cum *Cisterciensibus*, ultra mortem producta, ipso instituente novam Congregationem a Cistercio divisam, atque Florensem a primo ejus cenobio cognominatam, et nostris in eum acriter invectis, quasi in male scribentem de *Trinitate*: atque accusantibus in Concilio Lateranensi sub Innocentio III recens defuncti libros, quod ipse vivens videtur prophetasse». Ita Mauricus, qui fuit Ordinis Cisterciensis in Hispaniarum Observantia Generalis. Porro Joannes Graecus loco citato cap. 3 vocat castrum *Sylanu*, in cuius territorio *Curatiæ* situm, patriam suam, et seipsum *Syllouron* appellat.

20. *Habuit discipulos pietate illustres.* — Inter haec *Joachimus* in deserta Sila secedit, et monasterium *de Flore* dictum construit: incertum tamen an statim a Cisterciensibus desciverit. Crevit deinceps Florense monasterium, regum Sicilie, ducentum Calabriæ, atque imperatorum munificentia, illique cetera ejusdem congregationis cenobia subjecta esse voluit *Joachimus*, postquam Cistercienses reliqui. Gabriel Barrius Franciscanus, qui libros 5 de *Antiquitate et situ Calabrie* patriæ sua scripsit, in Vita abbatis *Joachimi*, quæ una cum ejus Operibus Venetiis excusa fuit, memorat his verbis ejus discipulos: «Ex cenobitis ejus, qui ipso (id est, *Joachimo*) vivente docenteque, ipsius magisterio floruerunt, hi sunt: *Peregrinus*, et ejus frater *Bonatus*, quibus futuras et proximas revelavit tribulationes; *Lucas*, ejus scriba, qui postea episcopus Cosentinus fuit; *Gerardus* abbas, *Joannis*, et *Nicolai*, quorum alter abbas monasterii Curati fuit, alter istius vices gerebat; item *Matthæus*, qui post *Joachim* abbas Florensis fuit, et postea Tarentinus episcopus; *Rogerius* diaconus Ecclesiæ *Sanctæ Severinae*; *Petrus* et *Nicolaus*, qui omnes sanctæ vita extiterunt». Denique Gregorus

Laurus Sagitiensis abbas, Ordinis Cisterciensis, in *Apologia beati Joachiini* pag. 303, refert *Matthiam Guerram*, post probatam in Concilio Tridentino operam suam, propter egregiam qua excelluit theologie canonumque peritiam, Fundatum creatum episcopum, indeque ad episcopatum Sancti-Marei in Calabria patriam suam translatum, in suis super Psalterium beati Joachimi Notulis MSS. haec de eo scribere : « Ego Matthaeus Guerra scripsi. Abbas Joachimi compatriota meus Celici natus (locus distat a civitate Cosentina quatuor milliaribus) monachus Cisterciensis, institutor Ordinis Florensis in vita, in morte, et post mortem miraculus claruit ».

21. *Non officit ei damnatio Libelli de Trinitate*. — Nec Joachiini sanctitati officit, quod in IV Concilio generali Lateranensi, sub Innocentio III habitu, libellus, quem edidit contra Magistrum Petrum Lombardum de unitale seu essentia Trinitatis, damnatus fuerit, quia *Joachimus* duobus ante mortem annis omnia scripta sua Apostolicae Sedis iudicio approbada vel corrigenda subiecta, et *Honorius III* litteris duabus a Jacobo Greco cap. 5 Vitae ejus relatis vetuit, ne propter libellum illum in eo Concilio damnatum, ipsi aut Florensi Ordini detrahatur. Praeterea *Innocentius III* in Epistola ccxix, hb. 14, data anno mcccxi, Joachiini demortui honorabilem mentionem fecit, et Albericus monachus trium Fontium in Chron. ad annum mcccii, ea damnatione narrata, subdit : « Tamen caetera Joachim opuscula, et vitam ejus religiosam, et mortum institutionem et eruditorem, quam in Florentino (legendum *Florensi*) monasterio idem Joachim reliquerat, papa *Innocentius III* non improbavit, sed approbando commendavit ». Quae verba exscriptis auctor Magni Chronicorum Belgici pag. 210. Papebrocii ad diem xxix. mensis Maii, in Comment. praevio ad Vitam B. Joachiini § 4, loquens de *Psalterio Decachordo* ab eo composito, ostendit, Joachimum magna verborum exemplorumque claritate mysterium Trinitatis doctissime elucidare, ac eas scripturas atque similitudines, quas in Libello ut perperam usurpatas dannat Concordium, in Psalterio neutquam sic usurpari ut redargui possint.

22. *Sicut nec Ordini ejus*. — Tertio, non sine magno fundamento suspicuntur aliqui Congregationis Florensis inimicos libellum illum sub Joachiimi nomine publicasse, ut ea aboleretur : « An vero aliquid », inquit Jacobus Greucus laudatus cap. 5, « fuisset appositorum in Opere illo, antequam Concilio presentaretur, de iudicio examinandum relinquaretur. Nam hoc ipsum apertissime idem Joachim praedixisse videtur in capitulo xi super *Jeremiam* », de qua prophetia mox sermo erit. Certe Ordinis Florensis inimicos ea Conciliu Lateranensis damnatione, ut eidem nocerent, usos indicant due citate *Honorii* pape littera ibidem a Jacobo Greco recitatae, quarum prior ad *Lucanensem episcopum* directa, alteraque Cosentino archiepiscopo et episcopo Bisinacensi inscripta ». In priori dicit Pon-

tex, ad audienciam suam pervenisse eum tam abalem, quam monachos Ordinis Florensis de criminis haereticae pravitatis infamare, et a suis permitti subditis infamari ; sumentem occasionem ex Libello, quem ejusdem Ordinis institutor edidit contra Magistrum Petrum Lombardum : « Fraternitati sue », subdit *Honorius III*, « per Apostolica scripta mandamus atque precipiimus, quatenus fratres Ordinis supradicti super haereses crimine, nec ipse infamare presumas, nec a subditis tuis permittas, vel aliquatenus dissimiles infamari ». In secundis litteris scribit Pontifex, cum qui saluti hominum invideat, occasione ejusdem libelli a Synodo Lateranensi damnati nonnullos cum clericos quoniam laicos, prelatos et subditos concilare adversus Ordinem Florensem, « exprobando quod idem abbas, qui pater et institutor fuit Ordinis eorumdem, haereticus ab Ecclesia Dei habetur. Propter quod non solum simplices lactis participes a consortio ejusdem Ordinis avertunt ; sed etiam fortes, qui uti cibo solido didicerunt, et ad discretionem boni et mali exercitatos pro consuetudine habent sensus, circa instituta Ordinis ejusdem incipiunt fluctuare etc. Fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus per totam Calabriam facias publice emuntari, quia enim fuisse virum Catholicum reputamus, sanctae fidei orthodoxe sectatorem, etc. »

23. *Se et suum Ordinem a quibusdam monachis vexandum praedixit*. — Praedixerat sanctus abbas hanc nominis et Ordinis sui diffamacionem, ac Libelli prefati damnationem, in Opere suo super *Jeremiam* cap. 44, juxta interpretationem Jacobi Greeci, quam et aliqui Cistercienses amplectuntur : « Lignum scandalum ponent », inquit Joachimus, « ut sacram doctrinam extinguant, et nomen doctoris cui revelabitur, sententia domini, evertant (is doctor est Joachimus ipse, qui Danielis prophetias enodavit ad caput 12 Apocalypsis, et alibi), futurum est enim ut summus Pontifex veritatem insinuet, ut unus moriatur, id est, damnetur doctor pro populo, et non tota gens pereat in errore. Sic Sedechias contra *Jeremiam* insurgit, damnat librum, scindit Trinitatem ab unitate, et scalpello scribit sententiam doctoris ». Et post pauca : « Designat summum Pontificem post *Celestimum* futurum (*Celestimum* nempe hujus nominis III) quiunque sit ille (fuit autem *Innocentius III*) a quo, quia stella disparuit, spiritualis intelligentia extinguetur in dolo, et per invidiam tradetur, et perire cogitabit ». Quibus agentibus in factum, faciendumne, non multo post praedixisse etiam videatur Joachimus ad illa verba *Jeremiae* cap. II. v. 21. « Propterea haec dicit Dominus ad viros Anatoloth, qui querunt animam tuam, et dicunt : Non prophetabis in nomine Domini, et morieris in manibus nostris ». Quae verba exponens Joachimus, subdit : « Sequitur ad viros Anatoloth, qui querunt animam tuam. A quibusdam Cisterciensibus egredietur iniurias haec, ut doctor ille non prophetet

in nomine Domini ; et in eorum manibus, id est, operibus, et consiliis moriatur, id est, reprobetur ». Ita Joachimus de seipso et de doctrina sue de Trinitate accusatoribus, quam prediebat damnam-dam. Extat etiamnum Expositio Joachimi super Je-reniam inter alia ejus Opera , annumque quo

illam composuit ipsemel his verbis expressit : « Agitur enim nunc millesimus centesimus nonagesimus septimus annus, etc. » quo certum est, *Celestinum III* Ecclesie Romane adhuc præse-disse.

CLEMENTIS III ANNUS 2. — CHRISTI 1189.

1. Legatio a Clemente pap. ad conciliando reges Angliae et Franciae. — Sequitur annus millesimus centesimus octogesimus nonus, Indictione septima, quo Clemens papa Joannem Anagninum cardinalem misit in Gallias, ad pacem conciliandam inter regem Francorum et regem Anglorum, ut ad expeditionem in Terram-Sanctam utrumque perurgeret : mutuo enim inter seipsos tanti reges in dispendium totius Christianae religionis bella gerebant. Quid autem per eundem legatum a latere missum actum sit, Rogerius haec oculis spectans sic narrat : « Venit ergo Joannes Anagninus cardinalis ad praedictos reges ex parte domini papae, et illos nunc blandis, nunc asperis ad pacem faciendam exhortatus est. Ad cujus instantiam praefati reges, divina inspirante gratia, cautionem dererunt standi judicio illius, et Rhemensis, et Bituricensis, et Rothomagensis, et Cantuariensis archiepiscoporum ; et statuerunt sibi diem colloqui juxta Feritatem-Bernardi (ita locus nominatus) in Octavis Pentecostes. Et praedictus cardinalis, et praedicti quatuor archiepiscopi statim protulerunt sententiam excommunicationis in omnes tam clericos, quam laicos, per quos starebant, quoniam pax tertiæ inter praedictos reges, exceptis personis eorumdem regum tantummodo.

2. « Adveniente igitur die colloqui, rex Franciae, et rex Angliae, et comes Richardus, et Joannes Anagninus cardinalis, et prefati quatuor archiepiscopi electi, et comites, et barones utriusque regni convenerunt juxta Feritatem-Bernardi ad colloquium. In quo colloquio rex Franciae petit a rege Angliae Alesiam suam donari uxorem Richardo comiti Pietavie, et ut fidelitates terrarum suarum eidem Richardo fierent, et ut Joannes frater suns accepta cruce Ierosolynam iret. Cui rex Angliae respondit, haec se numquam esse factu-

rum : et obtulit regi Franciae, quod si ipse consentire vellet, daret Joanni filio suo prefatam Alesiam cum omnibus supradictis plenius et perfectius quam petebat. Sed rex Franciae hoc concédere noluit, et sic finito colloquio, discordes ab invicem recesserunt.

« Joannes vero Anagninus cardinalis asserebat, quod nisi rex Franciae ad plenum componeret cum rege, Angliae totam terram suam sub interdicto ponere. Cui rex Franciae respondit, quod sententiam suam non timeret, nec teneret, cum nulla equitate niteretur. Dicebat enim, quod non pertinet ad Ecclesiam Romanam, in regnum Francie per sententiam vel alio modo animadvertere , si rex Francie in homines suos demeritos et regno rebelleret, causa injurias suas et coronæ dedecus ulciscendi insurget. Adjecit etiam, quod prenomi-natus cardinalis jam sterlings regis Anglie olficerat. Et sic finito colloquio, rex Franciae inde recedens, eccepsit Feritatem-Bernardi, deinde Montemfortem, etc. » Sed tandem armis regis Francorum perstriclus Anglorum rex, invitus licet, conditio-nes, quas prescrispsit illi rex Francorum, accepit. Quenam fuerint ille, Rogerius enumerat; sed pax illa tenuit, vivente ipso Henrico Anglie rege.

3. Henrico succedit Richardus rex Anglie, quem digne et juste reprehendit S. Hugo Lincolniensis episcopus. — Paulus post autem ipse Henricus Anglorum rex in Octavis, (ut idem ait Rogerius) Apostolorum Petri et Pauli ex hac vita decessit penitens, Christiano more confessione peccatorum facta et sacratissima Eucharistia ac-cepta, sepultusque in monasterio Fontis-Ebrardi : in cuius locum major natu filius Richardus suc-cessit, consecratus tertio nonas Septembris, qui adversus Francorum regem exercitum movit. Qua autem memoria digna tunc intercesserint inter

ipsum Richardum regem, atque S. Hugonem Lincolniensem episcopum, his ejus regni primordiis, narratur in rebus gestis ejusdem episcopi¹, descripta ab ejusdem temporis auctore; sic enim se habent :

« Cum aliquando idem rex contra regem Francie extra fines regni sui acriter dimicaret, et militi pecuniam multam erogasset, archiepiscopum in patriam remisit cum mandato, ut episcopis et praelatis in unum convocatis indicaret, se pecunia habere opus cupereque ab illis adjuvari. Sed vir sanctus accuratius rem ipsam examinans, cum reperisset pauperculam plebeum hac ratione gravari, respondit : Etiam omnes regi consenseritis, at ego tamen nequaquam illi consentiam. Unus etiam ex episcopis, auditio rationibus, quas beatus Hugo copiose contra illam exactionem afferebat, ei adhaesit. Graviter hoc archiepiscopus accepit, et gradu concito ad regem abiit, multa ei de sancto episcopo conquesturus. Audiens rex, solum Lincolniensem suum retardasse conatum, et alium etiam episcopum in suam sententiam pertransisse, p[re] ira insaniens, cuidam amico suo dixit : Sicut tu meam diligis salutem, ita ego tibi praecepio, ut Hugonem cum adhaerente ei episcopo penitus extirpare festines. Ejectus est ergo alter ille, et omnia quae possidebat fisco regis addicta sunt, ipso per aliquot dies a sede propria et regno exilante. Et certe vix tandem amicorum adjutus auxilio, ad pedes regis pervenit, clementiam cum lacrymis implorans, promittensque se deinceps regi nunquam contradictrium.

4. « Sed justus tanquam leo confidens², absque terrore erit : utpote qui in deserto Carthusianæ celitudinis non visus est mollibus vestiri, nec quasi arundo vento mundani terroris aut favoris agitari. Revera non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi. Appropinquantes enim milites, ut Lincolniensem episcopum eadem ratione vexarent, non refugam mercenarium, sed strenuum pastorem repererunt. Nam antequam manum ad prædandum extendissent, jussit omnes in vicinis parochiis, pulsatis campanis, excommunicatos denuntiari. Videntes ergo illi, solita magnanimitate virum sanctum stare pro ovibus suis, nntu divino territi discesserunt inanes. Valde enim timelant, ne in Satanae potestatem traherentur, morteque reproba a diabolo præfocati perirent, sicut pluribus iam evenerat, quos sanctus episcopus percuesserat anathemate.

5. « Verum perpendens vir Dei, inique delatum se esse apud regem, metuensque ne ea causa gregi suo pejora accidenteret, animam suam posuit in manibus suis, celeriterque adivit regem in longinquis tum constitutum. Cum autem appropinquasset aula, quidam boni viri occurrerunt ei rogantes, ut quamprimum sese subduceret, nec vultui regis

se praesentarel, verentes, ne sicut in diebus sancti Thomae ultio divina in totum regnum se effundaret, si tantus vir absque causa trucidaretur. Sed penitus non acquievit, quinimo uni ex illis viro bono singularique amico, qui se sequestrum idoneum fore sponpondit, si vel parum expectare digeretur, sic fertur respondisse : Hanc mihi parcam, ut te haeredesque tuos in discrimen conjiciam? Et quid tam gratum atque optatum aenulis nostris esse poterit, quam ut te quoque dissentientem asserant, si pro me locutus fueris. Quo dicto, statim in aulam ingreditur. Cumque conpperisset regem in sacello missam audire, protinus pergit ille, rectaque ad regem se conferens, propriisque ad eum accedens, constanter ei dicit : Da mihi osculum. Cui rex : Non meruisti, inquit. At ille : Imo vero merui, ait, nam via longa veni ad te. Osculum mihi debes et fortiter trahens eum per chlamydem, debitum extorsit. Subridens rex inclinavit se et osculo eum impartit. Cumque omnes episcopi, ceterique circumstantes, Hugonem de rege triumphantem cernerent, p[re] stupore non erat ultra in eis spiritus. Videns denique rex constantiam viri, et quod spreto loco episcopis assignato, juxta altare humiliiter se submisisset, ut immortalem regem liberius adoraret ; tum etiam quod minas universaque pericula pro nihilo duceret, eum ex autino venerari coepit. Pacis etiam symbolum sibi oblatum, primum Lincolniensi episcopo perferri jussit. Propter hunc honorem sancto viro delatum, Dominus ei insignem victoriam paulo post meritis ejus creditur contulisse.

6. « Finita vero missa, Hugo retro altare duxit regem, ut eum maiore libertate reprehenderet. Cumque sederent pariter, his blandimentis eum aggressus est : Dic, quomodo se habeat conscientia tua. Parochia nostra es, et tremendo Judici pro rationem reddituri sumus. Cui rex : Satis ait, bene mihi conscius sum, nisi quod invidia quotidie torqueat contra hostes regni mei. At Hugo rursus cum o[bligatio]nate : Et quid est, inquit, quod audio? Annon quotidie pauperes opprimis, innocentes affligis, exactiones graves imponere non formidas? Insuper et fidem thori te violasse fama clamitat. Num isthaec parva tibi videntur? Ad hanc vocem episcopi, imo Spiritus Dei qui loquebatur in eo, territus est rex in tantum, ut nec semel mutire ausus fuerit contra eum. Cumque de his et aliis multis prolixe objurgasset eum, de quibusdam humiliiter ille se excusavit, de aliis veniam postulans, emendationem promisit. Reddente etiam episcopo legitimam rationem coram rege et omni frequentia, quod cum pastor esset, in gravamen ovium suarum consentire neutiquam debuerit, rex libenter accepit, sinut Deo gratias agens, si ab ulteriori reprehensione cessaret. Tandem vir Dei regi valedixit, et imperterritus ad propria remeare cepit. Eo autem abeunte, rex convertens se ad nos : Si omnes, inquit, episcopi tales essent, nihil adversum eos possent sive reges, sive principes.

¹ Apud Sur, tom. vi, die xvii Nov. — ² Prov. xxviii.

Dictus est propterea vir sanctus, regum malleus, quod perpetuo de ipsis triumpharet.

7. « Fuit vero non minus zelosus contra quoslibet alios pauperum oppressores, Ecclesiasticaque libertatis violatores, quos indiscriminatim absque ulla personarum acceptione arguebat, admonebat; et si contumaces persistenter, etiam excommunicationis sententia feriebat ». Hactenus res sancti Ilugonis episcopi pro debito episcopalii officii, remquaque posteris imitandum dignum virtutis exemplum.

« Inter haec autem ad pecuniam congerendam Richardus ipse, inquit Rogerius, missis munitionibus ad Clementem papam obtinuit ab eo litteras patentes, ut quoscumque ipse vellet dimittere ad terras suas custodiendas, essent quieti a captione crucis, et ab itinere Ierosolymitanio; unde ipse sibi inestimabilem acquisivit pecuniam ». Haec ipse qui et profactionem amborum regum in Orientem, in annum sequentem dilatam affirmat.

8. *De expeditione Hierosolymitana acceleranda Petri Blesensis littera.* — Inter has autem principum Christianorum prolixas moras, Petrus Blesensis publicam scriptis declamationem de Hierosolymitana peregrinatione acceleranda. Quem non moveret urgens necessitas Terraë-Sancta, et mille laqueis morarum praepedita diu multumque expeditio diversorum principum Christianorum? Petrus igitur, ut qui zelo exuestaret religionis offendit, tuba Levitica perstrepsit, classicum intonat, et ad maturandam expectatam diu profactionem, scripto libello, eodemque vulgato, excitat omnes. Excitat adhuc ipse quidem census opera Joannis Brisei. Est ejus exordium: « Quis dabit⁴ capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum et plorabo interfectos populi mei? etc. » Inter alia, que lugenda proponit, ingerit illud, quod aliis scriptis reprehenderat de collectis, in dictis Ecclesiis dicens: « Sperabam quod retrorsusset exercitus Christi, et quasi sanguine ejus iterum irrigata et vivificata fructum salutis et gratiae faceret tempestivum. Nunc autem (quod flens deo) inimici Crucis Christi, qui debuerant esse filii, per avaritiam suam pretextu enjusdam collecte damnabilis, primam voti sui fidem irritam faciunt, luxuriantes in Cruce Domini, etc. » Votis namque obstricti tenetabantur, ut ait, imperator et rex Francorum peregrinandi Jerosolynam cum exercitu. Adversus autem easdem collectas idem Petrus sic ut antea scripserat ad episcopum Aurelianensem, rursum eadem refricens, dannat easdem, de his scribens ad decimum Rothomagensem, qui apud regem Anglorum plurimum posset. Cum itidem agit de accelerando Hierosolymitanum itinere, urget eum, ut mox regem, ne ab Ecclesiis, corrumque ministris epusdem ibneris nomine aliquid exigat. Incipit Epistola ipsa⁵: « Cum in contractu bona fidei ». Ubi inferius ista de his habet:

9. « In primis viriliter state pro domo Domini, ne per vestram incuriam humilietur status Ecclesiastice dignitatis. Ecclesia quidem a diebus antiquis libera est, et filii ejus⁶, qua libertate Christus nos liberavit, dicens in Evangelio, quia filii liberi sunt⁷. Si autem angariatur exactiōibus et oppressionibus potentium cogitur, ancillari, jam ipsa est Agar, que servit cum filii suis. Sed quid dicit Scriptura⁸: Ejice ancillam et filium ejus. Si princeps vestri novas peregrinationis obtentu volunt orbem describere, et Ecclesia Christi tributariis functionibus characterem servitulis inurere; qui filius Ecclesie est ex adverso ascendat, mori potius eligat quam servire. Arguntur a Seneca Catilina et Lucius Sylla, quia pax eorum fuit bello deterior, subiectumque sibi populum plus exactiōibus tyrannicis, quam hostes praelitis affligerunt. De collectis igitur faciendis et de ducento exercitu princeps vester non solum sequatur arbitrium, sed semper animum ejus praecedat, et omnia ejus gesta praeordinet studiosas deliberatio sapientum. Panætius in libro Tusculanarum asserit, neque ducem bello, neque principem domi possit subtrahere magnas res agere, si eat post impetum cordis sui, si non omnia ejus negotia depingat ante rei adventum maturioris causa consilii. Unum rogo et consulo, ne opus Dei, sicut alia vice, frustratoriis dilationibus protrahatur. Scriptum est⁹: Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Cesar audita rebellione Pontice regionis, illuc armatas acies sine dilatione dixit, fuitque tanta festinatio victoriae, ut in pompa triumphali tria haec verba diceret: Veni, vidi, vici. Assyriorum regina Semiramis erat circa cultum capitis sui occupata: et mutatio ei est Babyloniam rebellare. Ipsa vero adhuc soluta una parte erinum, ad bella eucurrit; nec prius componit incoltam capitum partem quam urbem et cives illius in suam redigeret potestatem. Inducere possemus exempla multorum, sed sufficiat pro exemplo biennalis illa dilatatio novissime peregrinationis, quo toti Christianitati versa est in singultum: illud etiam, quod viam suam ab exactiōibus incepérunt, et viationem sibi de rapinis pauperum et Ecclesiæ spoliis confererunt. Fuit propterea haec via illorum scandalum ipsis. Verbum quidem Salomonis est¹⁰: Initium viae bona facere justa. Her justorum autem et impiorum vias sententia divina distinguunt¹¹: Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit¹². Haec Petrus, atque de his omnibus haud falsus va-tes inventus.

10. *Quid Friderici imp. et Cauuti regis expeditionem retardaverit.* — Inter haec autem Fridericus imperator, qui anno superiori ad Henrico cardinali Albanensi Sedis Apostolica legato crucem accepérat, hoc anno profactionem instituit¹³. Cujus exercitus pars altera terrestri via, altera

⁴ Jer. ix. — ⁵ Pel. Bles. Ep. cxxi.

⁶ Gal. iv. — ⁷ Matth. xvii. — ⁸ Gen. XXI. — ⁹ Jer. XLVIII. — ¹⁰ Prov. XVI. — ¹¹ Psal. 4. — ¹² Rog. in Appen. ad 2 geb.

vero bene munita classe navium quinquaginta quinque e portu Orientem versus solvit. Porro imperatoris itinerarium conscripsit Arnoldus abbas¹, qui et numerum militum habito delectu fuisse centum quinquaginta milium armatorum affirmat. Ceterum propter ingruentes afflictiones et Graecorum imperatoris inconstantiam, nonnisi anno sequenti in Thraciam pervenit exercitus. Quenam passus sit ejusdem imperatoris Graecorum opera, ab eodem petas auctore; nobis haec sat ad institutum. Res etiam singulas, qui aderat prosecutus est stylo Nicetas², tum praefectus imperatoris Graecorum in rebus administrandis bellicis: quem tu consulas pro arbitrio.

11. Quod ad Danicam pertinet expeditionem in Terram-Sanctam, quam suis litteris procuraverat Clemens papa: adversi casibus est impedita. Nam de his haec habet Joannes Magnus³: « Petrus episcopus Usgalensis Clementis papae Tertii Epistolis urgebatur, ut Canutum regem totumque populum ejus monarchiae subjectum bortaretur ad communia arma cum ceteris Christianis principibus et populis, in Sarracenos Christiane fidei hostes assumenda, aut sumentibus, conmeatu auxiliisque providendo. Quam piam paternamque summi Pontificis exhortationem optimus rex maturo consilio perpendens, decrevit omnibus modis tam sancto negotio succurrendum esse, decretumque suae promissionis liberaliter executus fuisset, nisi præmatura fata ipsum celerius abstulissent ». Haec ipse. Ceterum, teste Rogerio, una cum navibus Teutonicorum quoque Danicae convenerunt hoc ipso anno in Palæstina ad obsidionem munitionis hostilis.

12. Quod autem fuit maximo impedimento in Terram-Sanctam expeditioni, perspicue demonstrat Nicetas in Isaacio⁴, nimurum quod impostor quidam Dositheus monachus Studii, vatem se esse professus, falsis vaticiniis perculit animum Isaaci imperatoris, quibus assereret, Fridericum Occidentis imperatorem rem captiose agere, fingere nimurum se in Palæstinanum aduersus Sarracenos profecturn, cum serio alius agens, potiri haberet in animo Constantinopolitana civitate. Describit ista quidem Nicetas, qui pseudovatem accepisse ait in premium redditæ revelationis, patriarchatum Jerosolymorum post Leontium; sed eo privatum esse, cum ad patriarchatum Constantinopolitanum anhelasset. At quando id accederit, ex eodem eris auditurus Niceta.

13. *Canonizatio S. Ottonis episcopi Bambergensis.* — Hoc eodem anno, Clemens papa retulit in sanctorum numerum Ottoneum episcopum Bamberensem, Pomeranorum Apostolum nominatum, de quo superius plura sunt dicta: de cojus canonizatione ejusmodi extat Epistola in Chronico Bamberensi :

« Clemens episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Merseburgensi, et Eistetensi episcopis, et dilectis filiis S. Emmerami Ratisbonensi, et Swartzensi abbatibus, decano et scholastico Wirtzburgensi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ad audientiam nostram et quarundam serie litterarum, et relatione multorum pervenit, quod divina potentia per merita et interventum B. Ottonis Bambergensis multorum est operata salutem, præcipue in gente Pomeranica, ad quam fuit ab Apostolica Sede transmissus; et in ea quampluribus miraculis donavit illi Dominus coruscare. Quoniam igitur juxta divinæ Scripturæ testimonium¹, lucerna non sub modio, sed supra candelabrum est ponenda, discretionivestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus de vita ipsius et miraculis diligenter inquiratis, que nobis fuerunt per multorum litteras indicata: et si non inveneritis aliquid quod obsistat, ipsum canonizatum auctoritate freti Apostolica, solemniter et publice annuntietis, anniversarium diem sui transitus facientes, et publice annuntiantes, ad honorem Dei, et ipsius beati viri memoriam solemnem haberi. Datum Laterani tertio kalend. Maii, Pontificatus nostri anno secundo ». Ita juxta simpliciorem ritum ejus temporis.

14. *Mors regis Wilhelmi Siciliae turbarum origo.* — Moritur hoc anno Willemus rex² Siciliae absque liberis, Constantia nupta Henrico regi (ut dictum est) regni herede relicta. Sed Tancredus ejusdem Willelmi consanguineus vendicans sibi regnum, bellum civile contulit. Ad quem pelendum Henricus rex exercitum in Italianum misit. Cumque plurima damna rebellibus intulisset, re adhuc infecta, reversus est in Germaniam. Haec Rogerius hujus temporis scriptor in Annalibus suis. Romanum autem Pontificem favisse Tancredo, cui investituram more majorum dederit, testatur Neubrigensis. In quantas autem calamitates Siciliae regnum obitu Willelmi regis conjectum fuerit, Hugo Falcandus, haud falsus vates, sue ipsius historiæ exordio narrat; ait enim : « Audita morte regis Siciliae, intelligens ac mecum reputans, quantum haec rerum mutatio calamitatis afferret, quantum illius regni quietissimum statum vel hostilis incursus procella concuteret, vel gravis seditionum turba subverteret, repente consernatus animo coepit deserui: versa in luctum cithara, malui flebiles modos et lamentationum lugubre carmen ordiri ». Et lugens queritur de Constantia regina, quæ nupta Henrico regi spoliaverat recedens Sicilianam divitias, et postmodum rediens cum Henrico depraedatura esset eam. Interea vero Tancredus, qui a Romano Pontifice accepit investituram, in Sicilia regnare cœpit. Ita et Arnoldus abbas Lubecensis.

¹ Arn. Chron. Sta. I. iii. c. 23. — ² Nicet. in Isaaco. Ang. I. II — ³ Joan. Mag. hist. Goth. I. xix. c. 19. in fin. — ⁴ Nic. in Is. Aug. I. vi.

¹ Matth. v. — ² Roger. in Angl. hoc an.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6682. — Anno Æra Hispan. 1227. — Anno Hegiræ 585, inchoato die 19 Feb., Fer. 2. — Jesu Christi 1189.
— Clementis III papæ 3. — Friderici Enobarbi reg. 38. imp. 35. Isaacii Angeli imp. 5.

1. Agitur de pace inter reges Franciæ et Angliæ. — Ad num. 4 et seqq. Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 641 et seqq. varia hoc anno gesta refert : « Inter reges Francorum et Anglorum et comitem Pictavorum (Richardum Aquitanum ducem, Henrici II Angliae regis filium) bis habitum est colloquium prope Feritatem-Bernardi, (vulgo, la Ferté-Bernard, amplius Coenmannia oppidum) sed ad ultimum post longos tractitus inimici recesserunt ab invicem ». Loquitur de hoc colloquio annalista Maitrosensis ad hunc annum, atque : « Joannes de Aragonia (legendum *Anagnia*, ut recte Hovedenus apud Baronios habet) cardinalis, et iv archiepiscopi cum multis episcopis et diversis ordinibus praeditus (legendum et de diversis ordinibus *praeditis*) ex auctoritate domini papæ Clementis IV, (qui melius dicitur Clemens III), sententiam excommunicationis tulerunt in audiencia duorum regum, sc. Francorum et Anglorum, et comitis Richardi, et totius plebis, in omnes tam clericos quam laicos, per quos starebant quod pax non fieret inter praedictos reges et comitem Richardum et iter Ierosolymitanum expediatur, in eos tanquam in vivifice ac Dominice Crucis inimicos ipsam sententiam promulgaverunt, prope Feritatem-Bernardi, ubi reges suum colloquium fecerunt ».

2. Ea pax constituitur. — « Tandem », inquit Radulphus de Diceto citatus, « pax inter tantos principes consilio magnorum reformata fuit in hunc modum. Anglorum regi restitutur omnia fami castrum Radulphi, quam alia post crucem suscepimus ablata, sc. intra Bituricanam provinciam : regi Francorum numerabundur xx millia marcharum, expensarum nomine quas fecerat circa castellum Radulphi. Praedicti reges et comites in manus Böhemiensis archiepiscopi (nempe Guillemini de Campania, fidem dederunt, quod in media Quadragesima convenienter apud Viecliaenum, votum peregrinationis quod infernum prosecuturi, nisi communis consilii mutatio, vel corporis infirmitas virorum opinonis bona testimonio probata fuerit impedimento, etc. Facta sunt autem haec in Vigilia Apostolorum Petri et Pauli intra Turonem et Aza,

Postmodum rex Anglorum homiagium fecit regi Francorum ».

3. Obitus Henrici II Engl. regis. — A num. 3 ad 8. « Rex Henricus (hujus nominis II) filius Matildis imperatricis cum xxxiv annis regnasset, anno Dom. MCLXXXIX, mense Julii in Octavis Apostolorum Petri et Pauli, luna xix, feria v. apud Chinonense castrum (in Turonensi provincia situm) febre invalescente obiit, princeps inter reges orbis terrarum nominalissimus, aut in multitudine prolis felicissimus, nisi in eum qui ex ejus femore exierant surrexisserent. Quod tamecum non tam humanæ severitati, quam divine ultiioni nonnulli adserbunt. Eadem enim mensura qua mensus est, remensum est ei, ut qui patrem suum B. Thomam Cantuariensem archiep. usque ad mortem, et licet mortem non intulerit, persecutus est, ipsi a filiis propriis usque ad diem extremum persecutio non descesset. Et licet hostes, qui excellenti gloria ejus et virtuti semper inviderant, ipsum extinctum lamentasse et laudasse dicuntur, omnes tamen proximi sui cum decederet, et familiares circumstantes ita rapacitati indulserunt, ut corpus regis dum nudum jaceret, donec puer quidam inferioris corporis partes pallio brevi contegeret », inquit Joannes Bromptonus in Chron., cui alii historici Anglii consentiunt.

4. Richardus filius ei succedit. — Refert postea Richardum Londoniam venisse, et III nonas Septemb. die Dominicæ, luna xix, die mala, id est, Aegyptiaca et infasta, apud Westmonasterium a Baldwino Cantuariensi archiepiscopo in regem Anglie censuratorem et solemniiter coronatum fuisse. Radulphus de Diceto auctor Historie a nobis sepius laudata, ac laudande pag. 617 dicit se hinc coronationi interfuisse, docetque quod Brouverum in Hist. Treverensi et San-Marthanos in archiep. Treverensis latuit, *Voremaram* archiep. Trevirensem suorum persecutionem fugientem venisse in Angliam, et ibi hoc anno mortuum esse : « Cantuariensis », inquit, de Richardi coronatione loquens, « Rothomagensis, Treverensis, Dublinensis archiepiscopi de diversis partibus convenierunt. Comes itaque Pictavorum Richardus heredi-

tario jure promovendus in regem, post tam cleri quam populi solemnum et debitam electionem, involutus est triplici sacramento, sc. quod opem impendet pro viribus, ut Ecclesia Dei populisque Christianus veram pacem obtineat, quod interdictum omnibus rapacitatem, quod in judicis aequitatem precipiet et misericordiam. Cantuariensis archiep. celebravit divina. Quia vero tunc temporis Lundoniensis vacabat Ecclesia, Radulphus de Diceto Lundoniensis Ecclesiae decanus tam in oleo sancto quam in Chrismate ministravit archiepiscopo ». Paulo post : Treverensis archiep. in Anglia moriens apud S. Andream sepultus est Northamptonæ ». Vivebat tamen adhuc die xvii Septembris, quo interfuit consecrationi Joannis Candidæ-Casæ episcopi electi, ut videre est apud Bronoptonum pag. 4162. Volumarum coronationi Richardi regis interfuisse testantur etiam Matthæus Paris in Chron. hoc anno, et Hovedenus pag. 636, ac denique pag. 639, apud Northamptoniam obiisse.

5. Inconsiderata agendi ratio Richardi regis erga Joannem fratrem. — Præter Richardum Henricus II reliquit alium filium Joannem vocatum, circa quem Richardus rex frater ejus, « proprium egregie declaravit affectum », ut narrat Neubrigensis lib. 4, cap. 3. « Nam præter paternæ in Iibernia aquisitionis plenitudinem, et comitatum in Normannia Moritanensem, de quibus sc. paternam donationem ratam habuit : in regno Anglorum tanta illi adjecit, ut quasi tetrarcha videceretur. Denique Cornubiam, Devenesiram, Notigamsiram, et Lonastrum, cum adjacente provincia, atque alia plurima de regio dominio contulit, et nihilo minus illi Glocestrensis comitis filiam propriam, sc. in quarto gradu consobrinam, cum integritate juris paterni, quod esse amplissimum noscitur, minus quidem legitima, et plus justa provisione despondit. Verum hæc in ejus fratrem immoderata atque improvida largitas; multa et gravia mala sequenti tempore peperit et profusum largitorem profunda pœnitudine castigavit. Indulta enim Joanni tetrarchia fecit eum ambire monarchiam, unde et factus est de cetero fratri infidus, et ad ultimum manifeste infestus », ut tam ipsi Neubrigensis, quam alii historici Anglii passim narrant.

6. Gesta in Oriente inter crucesignatos et Saladinum. — Ad num. 8 et seq. Agit Baroniūs de collectione decimaru[m] Saladinaru[m], que eo minus differenda videbatur, quo Saladinus victorias suas prosequi conabatur. Anno superiori, uti narrat Nangius in Chron. Tyrum iterum impugnavit terra et mari, sed Conrado marchione Montisferrati urbem valide propugnante, Saladinus « terra et mari a marchione devictus recedit inglorius ». Hoc vero anno Nangius scribit : « Ravennensis et Pisanus archipresules cum multo Italorum agmine transfretantes, et Tyrum appulsi, Tyrensis fuit non modicum adjumentum ». Post aliqua in-

terposita : « Erachium quoddam castrum duobus annis a Turcis obsessum Salahadino redditum (certis sc. conditionibus) et propter hoc Eufridus de Turone, qui in vicinalis tenebatur, liberatur : pari facto magister Templi Girardus absolvitur, et pater marchionis (Conradi hempe marchionis Montisferrati) cum cambio enjusdam captivi gentilium liber ascedit. Cum multa millia Christianorum apud Tyrum et Tripoli applicuerint, Guido rex Jerosolymorum eos Accon (seu Ptolemaidem totius Barbarici imperii minimentum) petere et obsidere fecit, quibus Salahadinus occurrit ut succurrat obsecsis, et impetum obsecros : cumque nostri hostium assultus ferre non possent, valla et aggeres in gyro castrorum facientes, tutiores pugnam accrimam cum hostibus pertulerunt ; et sic in obsidione longo tempore commorantes, multi morbo dysenteria perierunt, siquidem a facie et a tergo hostilis eminebat obsidio : et aeris intemperies tanta fuit, ac inundatio pluviarum, ut pre nimia humectatio cibaria corrupta deperirent ; unde miranda et perpetuo veneranda virorum illorum constantia, que tot malis obsoita non defecit, sed permanuit infracta.

7. Mors Sybillæ regina Hierosolymitanæ. — « In hac obsidione defungitur regina Jerusalem Sybilla cum quatuor filiis, quos de rege Guidone marito suscepserat, et habebat solummodo. Post ejus obitum Guido rex jus regni perdidit, et ad sororem reginæ, nomine Izabellam, uxorem Eufredi de Turone obvenit, sed ab Eufrido separata, quia eam ante nubiles annos et contra voluntatem suam duxerat, marchionis Conrado uxor tribuitur, qui hoc modo regni Jerusalem obtinuit principatum ». Quæ diversis annis gesta uno tenore recitat Nangius.

8. Frideric. proficiscitur. — Ad num. 40. « Exercitus Christianorum », inquit ad hunc annum chronographus Reicherspergensi, « magnis valde et fortis de multis regnis et diversis regionibus congregatus, viam sancti Sepulchri aggressus est. Dominus imperator et filius ejus dux Alamanie (Conradus appellatus) cum multis principibus regni, episcopis videlicet ac duciis, marchionibus et comitibus cum magna multitudo populi per Ungariam et Graciam iter summi direxerunt statim post transitos dies Paschæ, quod eveneral in V idus Aprilis, ipso imperatore navaliter itinere in Danubio descendente a Patavia, in prima die Rogationum, hoc est, in idibus mensis Maii. Episcopus quoque Pataviensis, dominus Dietpoldus, cum fratribus suis quibusdam canonicis, videlicet principis ac majoribus de choro Pataviensi, huic via ac labore imperatoris se strenue pro Domino et pro redemptione anime sue junxit ». Recitat postea chronologus litteras Dietpoldi Pataviensis episcopi ad Lupaldum (seu Leopoldum) ducem Austrie das, in quibus narrat exercitum intrantem Bulgaria[m] male habitum fuisse a Bulgaris; imperatorem Græcorum et fratrem ejus, neconu et exerci-

tum eorum semper tentasse eos cirenmvenire : eumdem imperatorem in litteris, quas tribus vici-
bus *Friderico imp.* misit, nomen ejus tacuisse,
nec eum imperatorem vocasse, et *Fridericum* le-
gato Gracorum ad se missò significasse, de cetero
se litteras imperatoris Graeci non recepturum, nisi
solemnitas nominis sui expresse in eis continere-
tur. Subdit Dietpoldus : « Exercitus in tribus locis
se recepit. Graeci hæreticos nos appellant; clerici
et monachi dietis et factis maxime nos persequun-
turi ». Scripta hæc Epistola circa diem *III idus No-
vemb.*

9. *Canonizatio S. Ottonis Apostoli Pomeran-
iae.* — Ad num. 13. *Sanctus Otto* Bambergensis
episcopus, de cuius in Pomerania predicatione
suo loco egimus, a Clemente III in sanctorum nu-
merum referut litteris datis *Laterani III kalendas Maii*, *Pontificatus ejus anno secundo*, a Baronio
recitat. Praeter anonymous, qui paucis post hujus
sancti præsulis mortem annis Vitam ejus elucubra-
vit, cuius mentionem fecimus anno *mcxxiv*, Andreas
abbas, postea Bambergensis episcopus, aliam hujus
primi Pomeranicæ gentis Apostoli Vitam compositum
circa annum Dom. *mcxlvii*, in qua multa leguntur
de fanis et simulacris sive idolis ejusdem gentis,
quæ omnia et singula *saintus Otto* pio zelo de-
struxit, cum ibidem ad populum illum ad Chris-
tianam fidem convertendum versaretur. Ait idem
Andreas, abbas monasterii Saneti-Michaelis prope
Bambergam, in fano Stetinensi fuisse simulacrum
triceps, quod in uno corpore tria capita habebat,
quodve *saintus Otto* destruens, ipsa capitella sibi
cohaerentia, corpore communito, secum inde pro
trophæo adspexit, et postea Romanum pro argu-
mento conversionis Pomeranorum transmisit.

10. *Moritur Guillelmus II Siciliæ rex.* — Ad
num. 14. Joannes de Ceccano in Chron. art. hoc
anno mense *Novembri* Guillelmu[m] II Siciliæ regem
obiisse. Eundem mensem notavit Richardus de
Sancto-Germano anctor Chronicus ab hoc anno ad
annum *mcxlvi* perduci, et ab Ughello tom. iii
Italie Sacre publicati. Dies emortualis Guillelmi II
notatur in antiquo Necrologio Casinensi a Caracciolo
edito, in quo mors ejus inscribitur ad *XV kalend.*
Decembri. Quæ in morte ejus contingent, narrat
chronographus Aquicinctinus hoc modo : « Obiit
Willelmus rex Apuliae (id est, rex Siciliæ et dux

Apuliae) Christianorum transmarinorum protector
et defensor, absque herede : qui congregatis totius
regni sui principibus, heredem regni designat
Heinricum regem, filium Friderici imperatoris,
qui ejus amitam (nempe Constantiam filiam Ro-
gerii Siciliae regis et Willhelmi II avi) habebat in
conjugio. Qui omnes cum sacramento fide inter-
posita promiserunt, sua predicto regi colla sub-
missuros. Post mortem vero regis Willhelmi, fidem
et sacramentum quod fecerant parvipendentes,
quemdam Tancredum ex semine regio sibi regem
creaverunt ». Loquitur et de morte Guillelmi Si-
ciliae regis, et de malis quæ per illam accidere,
Neubrigensis lib. 3, cap. 17, atque ejus religiosa
et potenti opera Christianitatis in Syria reliquias
potissimum conservatas fuisse : « Quas profecto,
subdit, ab initio desolationis, competentibus sub-
sidiis sublevare curavit : cum nec a regnis remo-
tioribus quicquam possent percipere, et Saladini
ab recentem victoriam vehementius excandesceret
feritas. Et quidem illius sublatio tolerabilis ut-
cumque fuisse, nisi post eum exitialis de regni
successione altercatio emersisset, qua nimirum
regiones clarissime ita turbate sunt et desolate,
ut Christianis in Syria laborantibus nihil posset
exinde sofiti juxta morem pristinum ministrari ».

11. *Tancredus eligitur rex Siciliæ.* — Tan-
credus iste », inquit Joannes de Ceccano in Chron.
ad annum *mcxc*, « ducis Rogerii filius fuerat natu-
ralis, cuius pater Rogerius primus in regno Siciliæ
regis sortitus est nomen ; et hac de re, quia hunc
tenebat titulum, quod stirpe regia descendisset,
inter alios comites est electus in regem ». Subse-
cutam etiam dissensionem et turbationem declarat
his verbis Richardus de Sancto-Germano : « Nulli
eorum (nempe regni comitum) fuit æqua voluntas,
Omnis inter se coepit de majoritate contendere
et ad regni solium aspirare ; et oblii jurisjurandi
quod fecerit eorum quilibet, contra facere anhe-
labat. Factum est autem, ut enim suis complicibus,
ne pars archiepiscopi (nempe Panormitanæ) præva-
leret, cancellarius obtinuerit in hac parte, et tunc
vocatus Panormum Tancredus comes Licii, Ro-
mana in hoc curia dante assensum, est per ipsum
cancellarium (Matthæum nominatum) coronatus
in regem », ut anno sequenti, quo ea coronatio
peracta, videbimus.

CLEMENTIS III ANNUS 3. — CHRISTI 1190.

1. *Richardus rex Angliae prefecturus Hierosolymam Messanæ cum Tancredo rege congregatur.* — Milesimo centesimo nonagesimo salutis anno, Indictione octava, Richardus Anglorum rex prefecturus in Orientem, ad regni custodiam relicturus Willelmum Efiensem episcopum, eumdem firmare legatione Apostolica laboravit : cuius rei gratia nuntios misit ad Clementem papam, quam et ab eodem obtinuit. Ita rex, ne Gafredus ejus frater episcopus Eboracensis, et Joannes item frater regis sibi aliquid, rege absente, super regnum ipsum vendicarent auctoritatis : quos et juramento, ne quid innovarent, astrinxit. Hoc igitur anno, septima Augusti mensis die, solvit rex Anglorum Massilia Orientem versus, cuius navigationem et stationes per dies ferme singulos relegit Rogerius quam exactissime in Annalibus, in quibus describendis inter alia haec habet de querelis ejusdem adversus Octaviannum cardinalem Ostiensem, qui ei occurrit ad Ostia Tiberina vigesima quarta die Augusti : « Rex venit ad portum ». Et infra : « Et postea intravit Tiberim. Ad cuius introitum est turris pulchra, sed solitaria, et sunt ibi ruinæ maximæ antiquorum murorum, (nempe antiquitus illuc constructi portus Trajanæ). Et illic venit ad eum Octavianus Ostiensis episcopus cardinalis. Cui rex turpia multa dixit, improferando Romanis simoniam, quod septingentas marchas debuerint habere pro consecratione episcopi Cenomanensis, et mille et quingentas marchas pro legatione Eliensis episcopi, et pecuniam magnam ne deponeretur Burdigalensis, qui a clericis suis accusabatur in crimen ». Haec de his. Quæ si vera sunt, erit perfecto, ut laudanda sint tempora nostra, quibus quidquid simoniaicum suspicione tantum auditur, procul abjecitur, et aliae exactiones, aliqua justa causa prætense, sunt modestiores. Pergit vero idem auctor navigationem ita describere :

2. « Deinde venit ipse ad Garilam, (Garilianum videlicet), et inde ad castellum, quod dicitur, *le Cape del Espurum*. Hic est divisio terræ Romanorum, et terræ regis Siciliæ in illa parte, quæ dicitur, *principatus Capue* ». Quibus videas, lector,

quantum decreverint Ecclesiæ jura, cum hodie tines apud Tarracinam, publicis erectis monumentis, appareant. Addit vero inferius, ipsum cum suis in Siciliam pervenisse die vicesima tertia mensis Septembris, atque appulisse Messanam, cum jam Philippus rex Francorum illuc antea devinisset, nempe decima sexta ejusdem mensis Septembris, qui tempestate maris repulsus, illic hiemare est coactus invitis. Detinuerunt autem Richardum sororis sue Joannæ uxoris Willelmi regis defuncti negotia, ut ea cum Tancredo rege illuc regnante pro Willelmo componeret. Cum interea inter Messanates et Anglos graves sint ortæ discordiæ, necnon multæ turbæ exitate inter Anglos et Francos, sed concordate sunt per episcopos pacis sequestres. Quæ haec omnia sigillatim ab eodem auctore prolixius describuntur, simul et Iege nauticæ sanctæ, et pacta inter reges converta.

3. Quibus autem capitulis transactum sit inter regem Anglorum atque Tancredum, tunc in Sicilia regnament, ex litteris ejusdem regis Anglie tunc ad Romanum Pontificem datis sic accipe :

« Reverendissimo domino ac beatissimo patri Clementi, Dei gratia sanctæ Sedis Apostolice summo Pontifici, Richardus eadem gratia rex Angliae, et dux Northmannæ et Aquitanie, et comes Andegaviae, salutem et sincere in Domino devotionis affectum.

« Justiore exitum facta principum sortiuntur, cum a Sede Apostolica robur et favorem accipiunt, et S. R. E. colloquio diriguntur. Proinde dignum duximus, ad notitiam beatitudinis vestre transmittere, quæ inter nos et dominum Tancredum illustrem Sicilia regem publico nuper et admodum necessario sunt celebrata contracta. Sane dilectionem fraternalam, et pacem perpetuam cum eo firmavimus, quam magnatum nostrorum, archiepiscoporum, episcoporum, et plurimorum virorum illustrissimorum juramentis ei et suis, et regno suo, et toti terræ dominationis sue, nos illibata fide promisimus servaturos. Cum etiam jam pacis et amicitiae fedus arctiori adhuc vinculo astringentes

inter Arthurum egregium ducem Britanniæ charissimum nepotem nostrum et heredem (si nos decidere sine prole contigerit) et illustrem filiam ejus matrimonium, volente Domino, conduximus contrahendum ; quod Domino largiente debitam consummationem accipiet, cum illustris puella nubiles annos attigerit ; aut prædicto domino Tancredo regi placuerit, ut infra nubiles annos illa in uxorem nepoti nostro despoundsa tradatur : nos ipsum nepotem nostrum hoc facturum concessimus, si sancta Romana Ecclesia decreverit similiter dispensare. Pecuniam vero, quam pro matrimonio ipso, ad opus nepotis nostri ab eodem domino rege Tancredo receperimus, scilicet viginti millia unciarum auri, si forte (quod absit) morte interveniente alterius, aut culpa nostra, aut nostri nepotis, aut partis ipsius matrimonium non stare, nos, aut heredes nostri ipsi domino regi Tancredo, aut heredibus ejus ex integro restituere, præstitis super hoc sacramentis, ex parte nostra teneamus. Ut igitur tenor pacis inita et initiali matrimonii fides cum integritate debita ex parte nostra et nepotis nostri servetur : sicut ipsi domino Tancredo, interposita jurisjurandi religione, firmavimus, sanctitatem vestram, et S. R. E. obnixe rogamus, quatenus et firmatæ pacis servandæ perpetuo, et matrimonii consummandi ; vel si ex prædictis causis matrimonium ipsum non fieret, restituende pecunia sancta Sedes Apostolica fidejussionem pro nobis suscipiat erga dominum nostrum regem Tancredum, et heredes ipsius. Cujus fide jussionis onus ut confidenter vobiscum Romana Ecclesia suscipiat, presentium litterarum testimonio vobis et S. R. E. liberam concedimus potestatem, nos, et heredes nostros et terram nostram districtius coercere, si vel contra pacem prefatam venerimus, vel prædictis causis matrimonio non secuto, nos aut heredes nostri solutionem pecunia negaremus. Ad honorem utriusque nostri vestra novit beatitudine spectare, si mediante Romana Ecclesia, pacis pariter, et matrimonii bonum ad congruum finem deveniat, unde multiplex in futurum utilitas consequatur. Testibus nobis ipsis undecima die Novembris, apud Messanam ».

4. Richardi penitentia, et congressus cum abate Joachim pseudopropheta. — At quid summa admiratione dignum post hæc acciderit, cum idem Richardus rex Anglie, divino spiritu illustratus, eo usque detestatus est facinora sua, ut illic eadem coram episcopis palam confiteri non erubuerit, ita idem Rogerius enarrat :

« Eodem anno Richardus rex Anglie, divina inspirante gratia, recordatus fœditatis vite sue, post contritionem cordis, convocatis in unum in capella Reginaldi de Moyae universis archiepiscopis et episcopis suis, qui cum eo erant apud Messanam, nudus procidens ad pedes eorum, vite sue fœditatem coram illis Deo confiteri non erubuit. Vepres enim libidinum excesserant caput illius, et non erat eradicantis manus : sed Pater misericor-

diarum Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, respexit eum oculis misericordiae sue, et dedit ei cor penitentis, et ad penitentiam vocavit. Ipse enim a prædictis episcopis penitentiam recepit, et ab illa hora deinceps factus est vir timens Deum, et recedens a malo et faciens bonum. O felicem illum, qui sic cadit, ut fortior resurgat ! O felicem illum, qui post penitentiam non est relapsus in ruinam et culpam ? » Post haec autem subiicit idem Rogerius congressum, quem idem Richardus habuit cum abate Joachim, qui propheta Dei circumferebatur esse in Sicilia monachus Cisterciensis, abbas de Curacio.

5. Porro mutum func habitum inter eos colloquium idem Rogerius recitat, ex quo plane tam suis ipsius vanis responsis, quam inanibus prophetis, inventus est noui Dei propheta, sed pseudopropheta esse. Nam prædictus pleraque ventura, qua revera caruerunt eventu. Quod quidem signum Deus dedit populo suo ad cognoscendum prophetam verum a falso : nam at¹ : « Quod si tacita cogitatione responderis : Quomodo possunt intelligere verbum, quod Dominus non est locutus ? Hoc habebis signum : Quod in nomine meo propheta ille prædicterit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit ». At accipe, quæ vana tum coram rege homo vaniloquus est commentus mendacia; atque primum illud, cum interpretatus Apocalypsin, unum ex septem capitibus bestie ostense in visu Joanni, significatum fuisse Saladinum, qui nuper ceperat Jerosolymam, quam post septem annos ab eo tempore, quo ab ipso capta est, per Christianos fore, eo devicta recuperandam, false prædictit. Nam longe diverse rem accidisse declaravit eventus. Secundo vero, cum eidem regi prædictus ea peregrinatione Deum exaltaturum nomen ejus super omnes reges terræ; sed plane securus accidit : nam in reditu captus ab annulo principe imperatore, ab eo diu est detenus in vinculis, nec solitus, nisi ingenti auri summa redemptus a suis. Tertio insuper in codem cum rege sermone dixit, antichristum jam natum esse in civitate Romana, eundemque in Sedem Apostolicam provehendum. Quæ omnia episcopi qui aderant, dum ista hominibus fabularerunt, redarguerunt falsitatis. Auctor autem ipse, qui tunc ista scribebat, veritatem ab eventu jure fore noscendam asserens, ex eo plane longe diverso ab ipsi predictione convicit, toto celo Joachim pseudoprophetam fuisse. Quando autem sentientiam condemnationis accepit ipse et ejus scripta, sub Innocentio tertio, suo loco dicendum erit.

6. *Fridericus imperator, multis rebus gestus, moritur in expeditione Terræ-Sanctæ, eique succedit Henricus.* — Hoc eodem anno, mense Junii, die decima ejusdem, Fridericus imperator post immenses superatos labores in Terræ-Sanctæ expi-

¹ Deut. xviii.

ditione, post victum in pœlio Soldanum Iconii peragrans partes inferioris Armenie, in Sapeph (Caleph) flumine, dum lavaret se, sive transiret illum, rapido cursu ejus undarum absorptus interiit. Quoniam modo ista adeo tristitia se habuerint, cum alii dicant ipso fluminis transitu peritisse, alii vero, cum se aquis ablueret, natando abreptum undis esse demersum: nos tutius ab eo qui interfuit, rem petemus, qui licet incertus habeatur auctor; certum tamen, quod si fuit unus ex illis, qui in ea erant expeditione, et casui interfuit, scriptique brevi compendio quæcumque toto illo itinere contigerunt, unaque cuncta perstrinxit epistola, que absque titulo reperta ita se habet:

« Credentes¹ sanctitatem vestram esse cupidam circa notitiam rerum ab imperatore gestarum, ea quæ vidimus et manibus tractavimus, sine adulterina falsitatis admixtione succincta brevitate vobis scribere curavimus.

« Cognoscat itaque vestrae sanctitatis discretio, quod ab amantissimo rege Hungariae Bela honorifice recepti, et benigne ab ipso et humaniter tractati, statim cum regnum Graecie intravimus, in manus frum et latronum facidimus, nulla in Graecis fide reperta. Nam contra communem non violandorum legatorum legem episcopum Monasteriensem, et comitem Robertum ceperant. Unde cum magno labore per partes Bulgarie procedentes, post longam via nostræ moram (capti prius civitate Philipoli (Philippopoli), et destructa, et famoso castro Verm, destructo, et tota circumiacente regione gladio devastata; capti etiam nobili civitate Andrinopoli, et circumiacentibus civitatibus, capti quoque inexpugnabili civitate Timolico a duce Svevia, et infinitis de habitatoribus villa occisis; destructo etiam quodam castro, nomine Maniceta, a milibus nostris et paucis de exercitu, ubi circiter sex millia Graecorum perierunt igne et gladio: capti quoque complurimis castris, et facta magna strage Graecorum, cum etiam fame perirent: acceptis etiam a Constantiopolitano imperatore idoneis obsidibus, redditis etiam nobis nuntiis Soldani, et filiis ejus, quos ad nos missos ante ceperant): in festo Pasche cum omni prosperitate rerum et personarum bracium S. Georgii transivimus. Sed postmodum, que a predicto imperatore nobis jurata et promissa sunt, nequaquam sunt observata.

7. « Deinde procedentes per partes Philadelphia, usque Laodiciam pervenimus in manu fortis, omni die armata militia exercitus Christi. Inde proficiscentes, feria sexta ante diem Rogationum, propter grammis et aquæ defectum, et propter dietam solito longiorem, inestimabile damnum in equis passi, venimus ubi fluvius Mandra oritur. Et cum adhuc essent circa nos nuntii soldani et filii ejus, qui magna domino imperatori munera attu-

lerant, et sub fidei certa pollicitatione pacem nobis firmissimam promisissent: invenimus tamen ibi in magna copia Turcorum acies contra nos ordinatas, qui ad mortem nostram missi fuerant. Sed Deo auctore et duce, sub sancte Crucis vexillo, dilucido feria secunda, quæ prima erat Rogationum dies, in ore gladii eos vicimus magna corum facta strage, transeuntes eadem die faneas et angustissima montium versus Susopolim. In quibus partibus in angusto quodam transitu in vigilia Ascensionis Domini nostri, magnam Turcorum multitudinem occidimus. Et quia jam equorum defectum sensimus, qui vulnerari tuerant et occisi, et propter frigiditatem segetem et herbam non inveoimus, cum jam fame arctari inciperemus, nec a nuntiis soldani aliquod inveniremus consilium: a via regia, quam imperator Emmanuel ire solebat, eo quod esset deserta et longissima versus Iconium et tota montibus clausa, necessitate coacti ad sinistram declinavimus.

8. « In die Ascensionis Domini summitates montium, per quos era nobis transitus, occupantes, per montes asperrimos et viam angustissimam contra spem omnium hominum, cum summa difficultate et magna rerum et personarum jactura, eadem die in planitiem Finimini descendimus. Turci enim ex omni parte quasi corona totum cinxerant et impugnabant exercitum: et dux Sueviae cum duce de Mair, et marchione de Badin, et aliis nobilibus et sagittariis a tergo remanserant, ad tenuendum præcedentes. Qui cum præmissis eorum equis, pedites descendere deherent, tanta fuit Turcorum instantia cum sagittis, et fundis, et lapidibus, quod nostri ad invicem divisi sunt, positi in magno necessitatibus articulo, et dux Sueviae vulneratus est, uno superiori dente penitus excusso, et mediate inferioris. Quamplures etiam milites ex nostris vulnerati sunt, unus solus occisus est. Saumarii multi cum pecunia, vestibus, vasis perditi sunt, sed de Turcis plurimi occisi sunt. Turcorum vero vires supra quam dici potest quotidie augebantur. Nam statim ducem Sueviae cum suo exercitu, et ducem de Finimini cum suo exercitu, ducem de Firma cum suo exercitu in occursum habuimus, cum infinito aliorum numero. Quibus omnibus coadunatis, a mane usque ad vesperam, per omnes sequentes dies confictum habuimus, et Deus semper posuit victoriam in manibus nostris, multis tamen vulneratis ex nostris, et multis equis occisis. Post diem vero Ascensionis, proxima Dominica, Fridericus de Hunlitra eos insequendo de equo eccecidit, et fracta cervice obiit. Sequenti autem die apud Finimini castrametati sumus: ubi cum circa vesperam castra nostra Turci aggrederentur, ita ut de quibusdam hospitiis spolia jam raperent armatis: nos in fugam eos convertimus, et eis ecceiderunt plusquam sex millia Turcorum, inter quos trecenti septuaginta quatuor de melioribus totius Turcæ occisi sunt, et nullus de nostris interiit: sed et equi multi occisi. Et resonabant

¹ Lata 10 Append. ad Radevic.

montes ex clamore plangentium, et mox divisit nos ab invicem.

9. « Incœpit autem inter nos famæ valida regnare. Vinum autem et farina ex toto defecerat, et ego cum aliis equinas carnes comedí. Defecerant autem equi faue, et nec annonam nec segetem invenimus : et Turci die ac nocte cum tanto nos arctabant exercitu, quod nulli extra castra licebat exire. Item feria quarta ante diem Pentecotes magnam eorum multitudinem occidimus. Post sanctum vero diem Pentecosles invenimus Melich magni Soldani filium, et acies contra nos dispositas, et Turcorum multitudinem, circa quadragesinta millia equitum, qui totam ut locutæ repleverant terram : contra quos victrices aquilas in nomine Christi a fronte creximus, nec famem, nec vulneratorum defectum sentientes. Et cum vix sexcenti equites essent, sub signo vivificæ Crucis eos vicimus, et convertimus in fugam. Ubi Melich filius Soldani ab equo dejectus est, et quatuor nominatissimi principes ejus occisi sunt, et alii quamplurimi. Ibi etiam quiddam accidit dignum memoria. Sanctus Georgius eadem die, sicut et prius, quasdam acies nostras a Ludovico de Helfenstein procedere visus est, impendens auxilium exercitu nostro. Ipse enim Ludovicus sub jurejuringando publice confessus est, et sub religione sue peregrinationis, coram domino imperatore, et exercitu. Sed et ipsi Turci postmodum nobis retulerunt, se quasdam acies vidisse candidis amictas vestibus, et equis albis.

10. « Eadem die sequentes Melicum, qui fugerat versus Iconium, post tantam victoriæ glorianam vix circa noctem venimus ad hospitium, nullumque reperimus. Fueruntque homines et pecora sine cibo et potu; et quodammodo incidimus in vite desperationem. Nam equi, qui prius remanserant, fame, et ob via longitudinem fere omnes mortui sunt. Inde proficiscentes summo dilucido, cum jam essemus prope Iconium ad milliare, accessimus vicinus, et invenimus aquam, ubi mansimus tota feria quarta. Sequenti vero die recipimus nos juxta quemdam hortum amenissimum elatum muris, apud ipsam civitatem Iconii : ubi etiam duo nobilissima palatia Soldani destruximus. Et quoniam ultime vita necessitas iuninebat, eo famæ nos maxima invasisset, et vix habereimus quod jam circa quingentos milites in equis, nullumque superesset procedendi, vel redendi consilium: ipsa cogente necessitate, et docente, militiam nostram in duas divisiones partes, feria sexta post Pentecosten directa via procedentes ad capiendum civitatem : ubi (quod mirabile et incredibile dictu videtur) divino auxilio dux Suevia cum sibi adjunctis sex, occupavit civitatem, in ore gladii habitatoribus ejus occisis. Et dominus imperator interim manens a tergo, contra alios Threos in campo pugnavit. Et cum essent circa ce millia equitum, virtute Altissimi eos expugnans, fugæ reddidit. Nec indignum memoria. Civitas enim Iconium in

magnitudine æquatur Coloniæ : ubi captis spoliis, mansimus a feria sexta usque ad feriam quartam, donec Soldanus, qui se et suos in castra receperat, timore mortis arctatus, viginti obsides ad electio nem nostram dedit, quos adhuc captivos tenemus, quia fidem promissam non tenuit.

11. « Inde moventes castra proximo sabbato, directa via versus Jarandinum ivimus, ubi kalendas Junii hospitati sumus. Et intempestive noctis silentio tantus factus est terræmotus, quod putabamus super nos Turcorum acies irruisse : quod credidimus fuisse præsagium mutationis circa dominum imperatorem. Nam cum inde procederemus, ivimus Saleph (Caleph)¹, ubi tantam asperitatem et difficultatem viæ in transitu montium invenimus, quod summa jactura rerum vix pervenimus Saleph in Dominica die, qua fuit vigilia Barnabe Apostoli », nempe quarto idus Junii. Porro barbaræ voces obscura reddunt loca, in quibus ista sint perpetrata ; nam si constaret quoniam fuerit locus dictus Jarandinus, Saleph quoque fluvius sciretur quis fuerit. Pergit auctor :

« Eodem die cum dominus imperator per quoddam compendium transiret in convallibus montium quamdam tepidissimam aquam, salvumque eum recepit (salvum se recepit) in aliam partem. Facta autem ibi prandio, post infinitos et intolerabiles labores, quos per mensem jam erat passus, et vellet balneari in eadem aqua, et ita se refrigerare vellet natando, Dei iudicio eas lacrymabilis et inquinato submersus est. Cujus reliquias debita veneratione nobiscum portamus : et usque Tursoch famosissimam civitatem pervenimus, versus Antiochiam inde procedentes ; maximamque rerum nostrarum spoliationem passi sumus, et continue per sex hebdomadas laboravimus victualium penuria, eo quod venalia non invenirentur. Haec de multis periculis nostris, licet pauca, vobis scribere curavimus : de cetero exspectantes solatium a misericordia Dei ». Haec tamen que tunc ab itineris comite est scripta Epistola. Extat et alia prolivior apud Canisium tomo quinto Antiquæ lectionis. Arnoldus ejusdem temporis auctor², iuctum apponit communem universi Christiani orbis : Nam non Occidentalium tantum, sed et Orientalium, et ipsorum quoque annulorum Graecorum lamentatio fuit. Elenim Nicetas Choniatis Graecorum doctissimus eundem historiam prosecutus est stylo lugubri valde, laudans eundem imperatorem. Extat et Petri Blesensis acerbissima lamentatio de ejusdem Friderici morte³. Incepit : « Rumaris terribilis et horribilis, etc. » At sicut dolor de ejus obitu perlit universos : ita admiratio ingens invasit omnes, cur Deus permisit in tam calamitoso statu rerum Christianorum morte repentina sic abripi tantum praesidium, cuius vel solo nomine consernati hostes videri

¹ Abi Saphef, Selephum a' in. — ² Arnol. in Append. ad Hebold. I. iii. c. 33, 34. — ³ Petr. Bles. Ep. CLIX.

possent. Porro ex omnibus ista scrutinibus magis illorum consilium laudem merentur, qui a profunditate et abysso judiciorum Dei traxere pedem, quod nefas sit mortalem sedere arbitrum, et de librato Dei judicio judicare. Quis novit sensum Domini; aut quis consiliarius ejus fuit¹? Satis superne scire cuique, quod judicia Dei recta sint, et justificata in semetipsa². Et secundum illud Sapientiae³: «Quis enim dicit tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindicta iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit si perierint nationes quas tu fecisti? Non est enim alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste iudicas iudicium. Neque rex, neque tyranus in conspectu tuo inquirent de his quos perdisti. Cum ergo sis justus, juste omnia disponis, ipsum quoque qui non debet puniri condemnare, exterum astimas a tua virtute».

12. Qui igitur propter peccata norunt adversa sœpe contingere: ad illam revocant culpam interium imperatoris, quod diuturno (ut vidimus) bello iniquissimo incesserit Romanam Ecclesiam, et persecutus fuerit implacabili persecutione dum multumque Romanos Pontifices. Nam⁴ Neubrigensis ejusdem temporis auctor haud ignobilis haec de his habet: «O abyssus multa iudiciorum Dei! vir tantus, et qui divino quadam fervore, relicts deficiis, opibusque imperii, mille se exposural propter Christum periculis, tam subito misero casu absunxit. Peccatum tamen ejus tantum et tale eluet, quod forte imperialibus non potuerit deliciis expiari; atque ideo oportuerit, ne aternaliter plectetur, pia divinitatis provisione in hac vita severius castigari. Siquidem nefariori schismatis sub venerabili papa Alexandro principalis fautor extiterat, et pacis Ecclesiasticae per imperiale potentiā multo tempore perturbator. Tandem vero perspicue dans palam veritati, minus tamen in deliciis palatii piaculare malum defleverat. Porro, ne propter hoc gravia post mortem supplicia fueret, sed potius tam grande malum momentanea mortis casus acerbis perfecle dilueret: illa insigni devotione, quapropter Christum relicto imperio

tantis se immersit periculis, actum credo». Hac Willelmus Neubrigensis, qui tantum ea quae Alexander papæ tempore Fridericus mala commiserit, non quas antea non quae postea usque ad Urbanum III animo nimis acerbo patravit, recensuisse sat judicavit ad supplicii causam insinuandam. Quod si ita, ut depinxit, divina sententia justa sed misericordi factum esse dixerimus, haud absque exemplo divina Scriptura tale ipsum presumpsisse iudicium, dici potest. Siquidem David, quantumlibet peccatum suum a Deo remissum audierit per prophetam Nathan¹ tamen, soluta culpa divinitus, peccata haud condonata fuisse, simul asseri potest; que nec jejuniis, neque humi cubatione valuit expiari, sed morte filii, et aliorum immissione malorum abstergi.

13. Sublato eo modo, quem diximus, Friderico, filius ejus dux Suevia Conradus successit, et quibus valuit viribus in unum collectis, in Terra-Sancta auxilium properavit, et in obsidione Acomitana diem et ipse clausit extremum. De Henrico antelem Germania rege ejusdem imperatoris filio, quem reliquerat, habet ista Rogerius²: «Eodem anno (millesimo centesimo nonagesimo), Henricus rex Alemannorum, auditâ morte Friderici Romanorum imp. patris sui, reddidit Henrico duci Saxonie universa que pater suus ei abstulerat, et in incrementum dedit ei decem castella optima. Similiter fecit ceteris omnibus, a quibuscumque pater suus aliquid abstulerat, reddens unicuique quod suum erat. Reconciliatis itaque sibi omnibus hominibus suis, misit nuntios suos ad Clementem papam, et ad cardinales, et senatores Urbis, petens Romanum imperium, et promittens se in omnibus leges et dignitatem Romanis servaturum illæsas. Clemens vero papa, habitu cum cardinalibus et senatoribus et populo Romano super petitionibus regis Alemannorum quod petebat, salvis dignitatibus et consuetudinibus Romanorum. Et statuerunt ei terminum veniendo Romanum proximum Pascha sequens». Hec de his Rogerius. Atque finis hic præsentis anni.

¹ Isa. XL. — ² Psal. XVIII. — ³ Sap. XII. — ⁴ Neub. I. IV, c. 13.

12. Reg. XVIII. — : Roger. in Annal. Augi.

Anno periodi Graeco-Romana 6683. — Anno Aera Hispan. 1228. — Anno Hegiræ 536, inchoato die 8 Febr., Fer. 5. — Iesu Christi 1190.
— Clementis III papæ 4. — Henrici VI imp. 1 Isaaci Angeli imp. 6.

1. Philippus Francie et Richardus Anglie reges pergunt in Orientem. — A mmm. 4 ad 5. *Richardus Anglie rex in Orientem profecturus, in Sicilia aliquo tempore substitut, uti accurate narrat Baroniūs ex Rogerio Hovedeno, qui cum de Philippī Augusti Francie regis in eadem insula commoratione verba non faciat, hic nobis ejus narratio ex Rigordo in Philippo Augusto supplenda : « Anno Domini mxc, in festo S. Joannis Baptiste Philippus rex ad Ecclesiam beatissimi martyris Dionysii cum maximo comitatu venit, causa licentiam accipiendi. Consueverant enim antiquitus reges Francorum, quod quandocumque contra hostes armavabant, vexillum desuper altare B. Dionysii protulata seu custodia secum portabant, et in prima acie pugnatorum ponebant. Quod videntes adversarii, et cognoscentes territi, multoties terga dederunt. Ideo Christianissimus rex ante corpora SS. martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii, humiliter super pavimentum marmoreum in oratione prostratus, Deo et B. Virgini Mariae et SS. martyribus et omnibus sanctis se commendavit. Tandem cum lacrymis ab oratione surgens, sportam et baculum peregrinationis de manu Guillelmi Rhemensis archiep. avunculi sui, Apostolica Sedis legati, devotissime ibidem accepit. Deinde desuper corpora sanctorum duo sandalia decenter insignita pro memoria SS. martyrum et tutela, contra inimicos crucis Christi pugnaturus propriis manibus accepit. Denum orationibus fratrum se commendans, accepta benedictione clavi et spinae corone, et S. Simeonis brachii, recessit, et feria iv post Octavas sancti Joannis-Baptistæ cum rege Anglie Richardo apud Viscliacum venit.*

2. In Siciliū veniunt. — « Ubi accepta licentia ab omnibus baronibus suis, Adele charissimæ matri sua (Elizabet enim uxor ejus *idibus Martij* huius anni obierat, ut iam retulerat Rigordus) et Guillelmo Rhemensi archiep. avunculo suo (Adele sc. fratri) pro tutela et custodia toton regnum Francorum cum filio suo dilectissimo Ludovico commendavit. Et panis evolutis diebus apud Januani venit, ubi naves et ea, quæ erant victui necessaria, cum armamentis diligentissime parari fecit. Richardus autem rex Anglie apud Massiliam

cum omnibus suis mare intravit. Et sic jam dicti Catholici reges pro sancta Christianitate defendenda et propter amorem D. N. J. C. ventis et mari se committentes, cum multis et magnis periculis apud Messanam venerantur, Sed antequam rex Philippus de regno Francorum exiret, Parisiis convocatis amicis et familiaribus, testamentum condidit et regni totius ordinationem fecit ».

3. Anno sequenti in Syriam pervenere. — Recitat illo testamento ait Rigordus : « Quando rex Philippus apud Messanam venit mense Augusto, honorifice receptus est in palatio regis Tancredi, et de victualibus suis abundantanter ei donavit, et infinitam auri summam ei dedisset, si unam de filiabus suis ei, aut filio suo Ludovico desponsasset. Sed rex Philippus propter amicitiam, quam erga Henricum imper. habebat, utriusque despontationi supersedit. Postmodum contentio quædam, quam rex Anglie pro dotaliis sororis sue (Joanne appellata) cum rege Tancredo habebat, interventu et labore regis Philippi hoc modo terminata est, etc. » Narrat postea tractationem habitam inter duos reges Francie et Anglie, qui cum inter se non convenirent, cœptæ oriri inter utrumque inimicitiae : « Rex autem Francorum Philippus cum summo desiderio volens iter perficiere quod incepérat, Martio mense mare intravit, et revolutis panicis diebus, prosperis ventis, cum omnibus rebus suis, vigilia Pasche Accon applicuit », anno sc. sequenti.

4. Virtutes Joachimi abbatis. — Ad mmm. 5 Florebat, ut jam diximus, in Calabria *beatus Joachimus*, fundator Ordinis Florensis, ita appellati quod primum monasterium in loco *Floris* dicto constructum sit. Is a quibusdam sanctus, doctor ac propheta, a quibusdam vero illusor, hypocrita et pseudo-propheta dictus, adeo de eo varia fuere sententiae. Verum in eo prophetie dominum comprobavit eventus, sanctitatem, miracula, doctrinam libri, ut pluribus auctoribus in medium adductis, et ejus Vita accurate examinata ostendunt Manucus in Annal. Cisterc. tom. i et ii, et Papebrocins in Actis SS. Bollandianis ad diem xxix mensis Maii, quo eam Vitam Notis illustravit. Lucas archiepiscopus Consentinus, seu melius Cusentinus in Ca-

labria ceteriori, ipsius beati olim seriba familiaris refert, se eum vidisse anno secundo *Pontificatus Lucii papæ*, ut legere est in prævio Commentario Papebroci § 3, subditque : « Tunc coram codem domino papa et consistorio ejus, cepit revelare intelligentiam Scripturarum, et utrinque Testamenti concordiam : a quo et licentiam scribendi obtinuit et scribere cepit, etc. Mox vero, ut me cognovit intelligere aliquid et notarium esse abbatis mei, rogavit eum, ut me sibi concederet scriptorem : quod et actum est, quia sibi nū abbas Geraldus negare poterat ; ita eum ferventissime diligebat ». Refert postea se ministrasse ei celebrauti missam, et pietatem ejus esse miratam, cum nomina quam illum lacrymantem vidit tam in celebratione missæ, quam eum in ea *Passio Dominica* legebatur. Varia habet de ejus vigiliis, sobrietate, castitate, constantia in oratione, et jejunii rigore ; testaturque ejus meritis solutam sibi fuisse linguam, depulsam febrim, et repressam intempestivi potus appetientiam.

5. *Ejus miracula et annus emortalis.* — Certe in loco ubi mortuus et primum humatus fuit, asserunt alias lampades, et in monasterio *Floris* simili honore cultum fuit novum ejus sepulchrum, ad quod auxiliu causa tum energumenos, tum alio quocumque morbo laborantes accedere solitos et juvari, plura exempla manifestant. Abbates et monachi Ordinis Florensis anno mcccxlvii in monasterio Florensi congregati unum ex suis Romam misere, qui peteret episcopos delegari, qui inquirerent de miraculis in vita et post mortem a Joachimo factis. In hoc usque seculum sepulchrum ejus veneratum fuit visitantium concursu, et celebratum miraculis. *Jacobus Graecus*, monachus Florensis, patria Galaber, qui hujus seculi initio Vitam beati viri ex variis monumentis collegit, mortem ejus usque ad annum mcccxiv perperam distulit. *Gregorius enim de Laude seu de Lauro*, Ordinis Cisterciensis, qui Apologiam ejus edidit, detexit ex Actis publicis eum anno millesimo ducentesimo secundo ad cælestem patriam migrasse, quod confirmat laudatus *Lucas Consentinus* archiepiscopus, dicens, quod ob singularem beati Joachimi devotionem, qua erga quindenam Dominicæ Passionis afficiebatur, « forte ei datum sit, ut in Sabbato, quo SITIENTES cantatur, mortalis vita dolore arderet ; et vernum adeptus Sabbatum, ut cervus ad fontes properaret aquarum ». Gregorius autem de Lauro inquit, se in pervetustis *Floris* monasterii manuscriptis reperisse *Joachimum* die xxx mensis Martii ad æternam felicitatem transmigrasse, et anno mcccii sabbatum Dominicam Passiois praecedens, quando introitus missæ incipit, *Sitientes venite ad aquas*, incidit in diem xxx Martii, ut methodus cyclica ostendit. Quare Albericus in Chron. annum a Paschate incipiens mortem ejus conjungit cum anno mcccii, sicuti et auctor Magni Chronicæ Belgici qui Albericum exscripsit, pag. 210.

6. *Varia prædictæ.* — *Joachimum* varia spi-

ritu propheticæ prænuntiassæ que postea evenere, certis exemplis demonstrant Manlius et Papebrocius, indeque contigisse, ut aliquas fictitias prorsus atque inanæ prædictiones quidam ei adscripserint, quarum magnacitas efficit, ut suspensi haberent viri etiam sapientissimi, quo loco sc. haberent *Joachimum*, vel quid de spiritu illius statuerent. Nec longe nobis exempla petenda; cum Rogerius Hovedenus in Annal. parte posteriori pag. 681, loquens de rebus hoc anno gestis serbat, quod an. mcccix *Richardus rex Anglie*, cum Philippo rege Francie Messane agens, donec in Terram-Sauctam transmitterent, « audierit per famam et multorum relationem, quod quidam vir religiosus erat in Calabria, dictus Joachimus abbas de Curatio, de Ordine Cisterciensi, habens spiritum propheticum, et ventura populo prædicabat, misitque pro eo, et libenter audiebat verba propheticæ ejus ; eruditus enim vir erat in scripturis divinis, et interpretabatur visiones B. Joannis Evangelistæ, quas ipse Joannes narrat in Apocalypsi, in quibus audiens rex Anglie et sui multum delectabantur ». At, ut recte Papebrocius laudatus § 6, insanus sit, qui existimet, *Joachimum* ibi alter Apocalypsim explicasse, quam fecit in eo quod jam super Apocalypsim scripsit Opere, quod etiamnum extat. Interim quispiam ex iis, qui in aula videri volunt omnia scire et nosse, totius velut doctrine synopsis percipit in Angliam, qualcum post citata verba Hovedenus transcripsit ; addens, (quod nusquam vel per umbra in Joachiini Operibus legitur, sed potius contrarium) *Saladum*, qui tunc Jerosolymam occupabat, in proximo illam perditurum.

7. *Falsæ quedam ci prædictiones affectæ.* — Quia vero tum fama spargebatur, consultantibus de successu expeditionis regibus *Joachimum* respondisse, « quod nondum adeset tempus recuperandæ Jerosolymæ adeoque Christiani non multum essent ea expeditione profuturi », id ne in Angliam delatum examinaret populus, fixere auxilií assentatores Joachimum a rege interrogat, quando futura essent illa de Saladino, respondisse : « Quando septem anni elapsi erunt a die captivitatis Jerusalem », ideoque anno mcccxyi, cum urbs anno mclxxxvii expugnata fuerit. Ad haec subintulisse regem : « Ergo quare venimus hic tam cito ? » cui Joachim responderit, ut videre est apud Hovedenum : « Adventus tuus valde necessarius est, quia Dominus dabit tibi victoriam de iniunctis tuis, et exaltabit nomen tuum super omnes principes terræ ». Quod purum putum esse commentum Joachimo affectum ad spem bonam Anglis immitendam, nemo dubitat, qui infelicissimam fortunam *Richardi* regis, in ea expeditione victi capique, conferre volet cum indubitate *Joachimi* sanctitate, quia nollet regem in tanti momenti negotio falsæ revelationis prætextu decipere. Sic cum *Joachimus* cap. 13, super Isaiam prædictisset, duos religiosos Ordines jam jam in Ecclesia nascituros sub SS. *Dominici* et *Francisci* ducatu, fixere ali-

qui prinsquam sancti ipsi institutores nascerentur, *Joachimum* corum imagines in habitu, quem reliquias quique suis daturi erant, pingi curavisse Venetis in templo Sancti-Marei; cum tamen, ut inquit Papebrocius § 8, constet, *sanctos Dominicum* anno MCLXX, *Franciscum* vero anno MXXXIX natos esse, et templum D. Marci, ut colligitur ex Historia Veneta Petri Justiniani lib. 2, « majori ex parte instructum, instauratumque fuisse opibus Sebastiani Zani, qui ducatum non iniit ante annum MCLXXI, et anno regiminis VIII excessit et vita, cum prius omnes fortunas opes suas, que amplissimae erant, in pias causas distribuisset ». Quis autem dubitet, quin pluribus annis fuerit in ea mole laboratum, antequam ad ornatum interiorem, qui ultimus esse solet, curandum deveiretur? ut consequens sit, templum, quod sancto Dominico nascente vix inchoatum erat, sancto Francisco, in Iucem prodeunte needum eo fuisse perductum, ut ejus ibi imago posset a Joachimo collocari. Quare huic commento Wadingus in Apparatu ad Annales Min. § 2, num. 6, fidem adhibere non debuit.

8. *Qnod viris doctis errandi causa fuit.* — Baronius, relato *Joachimi* cum *Richardo Anglie* rege colloquio ex Rogerio Hovedeno, subjungit: « Auctor ipse, qui tunc scribebat, veritatem ab eventu jure fore noscendam asserens, ex eo plane longe diverso ab ipsa predictione convicit, toto calo *Joachim* pseudo-prophetam fuisse. Quando autem sententiam condemnationis accepit ipse et ejus scripta sub *Innocentio III*, suo loco dicendum erit ». Ita Baronius. Sed ex iis, que tam hoc anno quam an. MCLXXXVIII, in medium attulimus, haec omnia plane corrumpi, constatque *Joachimi* quidem Libellum de *Trinitate* damnatum fuisse, sed eum virum Catholicum, et sancte fidei orthodoxæ sectatorem declaratum. Hinc Papebrocius laudatus § 6, eam objectionem non aliis verbis solvit, quam optando, ut ad Annales Ecclesiasticos prosequendos ulterius vita et otium *Baronio* sufficiunt: « Vix enim, inquit, dubitamus, quin pro sua ingenuitate emolliisset sententiam præcipitate rigore: ut enim tum ex ipso Concilii decreto, tum ex Pontificum consequentium Bullis cognovisset, unicunq; duntaxat, qui sub nomine *Joachimi* ferebatur, libellum fuisse damnatum, idque citra præfutati auctoris notam: ita fortassis etiam ad ipsam *Apocalypses* Expositionem legendam aliquando applicuisset animum, agnoscetque, quam falsis præjudicis plerique ejus accusatores mitantur ». Ita Papebrocius.

9. *Lapsus auctoris Vitæ S. Thomæ de Joachimo loquentis.* — Nec etiam aliquem movere debet quod legitur in Vita S. Thomæ de Aquino religiosi Ordinis S. Dominicæ, vulgo attributa *Guillelmo de Thoco* ejusdem: instituti, recitata a Bellando ad diem VII mensis Martij pag. 635. In ea num. 21, « in eo est de Frateredis, diciturque: « Quia ex dictis abbatis Joachim prædicti heretici fomeutum

sumunt præfati erroris pestiferi, prædictus doctor (sc. S. Thomas) in quadam monasterio petivit librum præfati abbatis, et oblatum totum perlegit, et ubi aliquid erroneum reperit, vel suspectum cum linea subdueta damnavit, quod totum legi et credi prohibuit, quod ipse sua manu docta cassavit ». Nam, ut ait Papebrocius laudatus § 8, ea linearum subductione sanctus doctor, minus cognitam habens *Joachimi* sanctitatem ob plurima figura que ei imputabantur, et ex quibus aliqua memoravimus, solum monere voluit ejusmodi loca cautius esse legenda, quia ipsis perperam acceptis prædicti heretici abutebantur. Quare præfatus Guillelmus videtur animo præoccupatus fuisse, cum ea linearum subductio leuius accipienda foret, ut fuisse idem Papebrocius.

40. *Alter ejusdem auctoris lapsus.* — Juvabit hic obiter observare dubitandi locum esse, an Guillelmus istius Vita scriptor fuerit; cum id tantum meritis conjecturis adstruatur, constetque ex ea ipsum an. MCCCXIX collaborasse, ut fieret processus canonizationis doctoris Angelici, que postea annum MCCCXIIII peracta fuit. Nam eo tempore doctor Subtilis scholam suam habebat, sicuti doctor Angelicus, et tamen in ea Vita num. 17 dicitur: « Est omnibus manifestum, quod in toto mundo inter fideles Catholicos in philosophia et theologia in omnibus scholis nihil aliud legitur, quam quod ejus scriptis hauritur; quamvis nulli alii magistri ejus stylum scribendi, quo potuerunt studio, imitantes, quasi ex ejus (sc. S. Thomæ) scriptis clavem habentes scientia, ingressi sunt divinorum secretæ cancellaria: et multa volumina scripserunt, suum exercitantes studium supra positum dicti doctoris fundamentum: divina dispensatione mirabiliter permittente, ut quicunque ab hujus doctoris scriptura volunt divertere, contingat eos aut in fide aut moribus aberrare ». Quod vere dici non potuit a Guillelmo de Thoco, cum an. MCCCXX schola Scotistarum jam vignerit, ut manifeste ostendit Codex Ms. Francisci Mayronis Joannis Scoti discipuli in primum librum Sententiarum, qui asservatur in Bibliotheca conventus noctri Cæsennæ manuscriptoris diviti, a me alias lectus, in illius enim Codicis fine legitur: « Explicita lectura super primum Sententiavum fratris Francisci Mayronis de provincia Provincie Ordinis Fratrum Minorum reportata sub eo Parisiis, anno Domini millesimo trecentesimo vice-simo ». Praefatum Opus, cuius initium, *Attendite, popule meus, legem meam*, etc. nondum Iucem vidit, nec ejus apud Wadingum in lib. de Script. Minorum mentio. Quare cum *Mayronius* tam in illo Codice, quam in aliis omnibus libris Theologicis in Iucem editis doctrinam Scotti propugnaverit, liquet scholam Scotistarum jam ab eo salem anno floruisse. Cum vero James XII papa an. MCCCCXIIII, ut eo anno num. 22 et seq. apud Wadingum videre est, cancellario Academiae Parisiensis mandarit, ut *Mayronum*, qui in Parisiensi studio more Baccalaureorum legendo solitum cursum

perfecerat in lectura magistrali honore donaret, apparet cum ante doctoratum Reportata sua leguisse.

41. Antiquitas schola doctoris Subtilis. — Praetato tempore scholam Scotistarum jam institutam fuisse, ex ipsomet Mayronio in suis Questionibus Quodlibetalibus, quas apud me habeo in Codice vetustissimo Ms. in quo plures questiones continentur, quam in Quodlibetis editis, demonstrari potest; in questione enim xiv, hactenus non edita, que est *Utrum in divinis sint due emanationes seu due productiones*, ait Mayronius: «Ponitur ratio doctoris nostri, que demonstrare videtur, etc.» ubi Seotus, qui vocalur a Guillermo Okamo ejus discipulo *Doctor Ordinis*, a Mayronio nomen NOSTER appellatur. Questiones autem illas a Mayronio scriptas esse ante canonizationem doctoris Angelici patet ex quest. xvi, etiam inedita, que est: «*Utrum gratia gratum faciens sit composita ex genere et differentia sicut ex partibus quidditative distinctis*», in qua citat fratrem Thomam de Aquino, et fratrem Bonaventuram, arguendo manifesto doctorem Angelicum tunc nondum sanctorum honoribus exornatum fuisse. Praterea in eadem Questione Mayronius loquens de distinctione inter essentiam et relationes divinas, ait in studio Parisiensi actum fuisse *de pace inter duas scholas* (nempe Thomistarum et Scotistarum), additum dixisse se «quod inter istas scholas erat perfecta pax secundum ista, quia positionem de rationibus formalibus, de qua fuit longa concertatio, iste socius (cum quo disputaverat) manifestissime declarabat, ponendo plures rationes diffinitivas, etc. et tunc ex dictis suis eliciebam quatuor conclusiones, in quibus solet impugnari *SCHOLA NOSTRA*, etc.» Ex quibus necessario sequitur, aut Guillermum de Thoco non edidisse Vitam sancti Thome ipsi adscriptam, aut eum non vere scripsisse tempore, quo prosequebatur canonizationem doctoris Angelici, anno nempe mcccix, «in toto mundo inter fideles Catholicos in philosophia et theologia in omnibus scholis nihil aliud legi, quam quod de ejus scriptis» bauriretur. Certum quidem videtur doctrinam doctoris Angelici aule annum mccc communiter a professoribus lectam fuisse; sed postquam anno mccciv Joannes Scotus lauream doctoratus Parisiis accepit, quamplurimi ejus doctrinam professi sunt, tandemque ut quam tardissime ante annum mcccxx theologia et philosophia in duas scholas divisa fuit. Vivebat adhuc *Mayronius* anno mcccxxvii, ut constat ex Instrumento authenticō in fine Sermonum divi Antonii Paduani de Sanctis, a me publicatorum, recitato, mortuus Placentiae anno incerto. Quibus suppleri possunt Annales Ordinis Min. a Luca Vaddingo compositi, quem schola Scotistarum antiquitas latuit. Hic obiter doctorem inonebo me in corundem Sermonum calce publicasse *Testamentum S. Ludovici episcopi Tolosani*, ex coeque demonstrasse Summann Theologicam, cuius in eo meilio, genuinum factum esse doctoris Angelici.

12. Frideric. imp. in Orientem proficiscitur. — Ad num. 6 et seqq. Chronographus Recherspergensis refert expeditionem Friderici imp. in Orientem, ubi mortuus est, ex *Tagenone* Pataviensi Ecclesiae decano, qui imperatorem comitabatur et singula notavit; prolixitas tamen vitande gratia minus necessaria praetermittant: «Pars illa exercitus nostri, qua hyemavera apud Philippopolim secuta est dominum imperatorem Arianopolim (legendum *Adrianopolim*) XVII kal. Febr. et venit Constantium ea die, qua cantabatur, *Circumdederru me genitus mortis*; hec est, in XII kal. Febr., venit autem Adrianopolim ad imperatorem VIII idus Febr. Kaledas Martii, venit nuntius imperatoris Graecorum (Isaaci Angelii) fereps finalē et praeclaram pacis compositionem ad dom. nostrum imperatorem. XIII kal. Martii venerunt nuntii Soldani et filii ad dominum imp. apud Adrianopolim morantem, bonam portantes legationem. VI kal. Martii habuerunt peregrini nostri ventum intolerabilem et frigus asperissimum apud Adrianopolim: inde tunc missi sunt nuntii, qui explorarent securitatem transitus brachii (nempe Sancti Georgii). IIII kal. Mart. venerunt imperatori obsides Graecorum, quos expellet ab eis imperator (nempe Fridericus). Narratis aliquot stationibus, subditur: «Districtum Turcorum intraverunt. Qui cum omni humanitate et hilari vultu eos excipientes forum (id est, commercium seu cibaria ad aleandum exercitum) pro posse exercitui ministraverunt. Tunc accesserunt ad campos Laodiciae, que sita est in pede enjusdam altissimi montis ultra quem Ephesus est, ubi bonum forum habuerunt: ibique dicebatur rex Francie Ludovicus (In ius nominis VII), quondam devictus fuisse a Turcis; et dominus Otto episcopus Frisingensis in expeditione Chundri regis (sc. Germania).

13. Fridericus multum patitur in itinere. — «Inde intraverunt quedam desertissima loca Turciae, etc. Sequenti mane invenerunt eos mala mille saeculis inaudita; nam Turci equites et pedes sine intermissione jaculis et incursionibus vexaverunt eos, etc. Inde VI nonas Maii iterum persecutores Crucis Christi ceciderunt ad trecentos: et nostri in maximo defectu fuerunt. Quinto non. Maii plusquam triginta millia Turcorum in quadam arctissima clausura convenerant, per quam transiit erant nostri: ubi imperator Graecorum Emmanuel cum magno exercitu destructus fuit, ut nostros eodem modo interimerent, etc. Sequenti die Turci circumvallaverant eos, et die ac nocte sagittis et incursionibus acriter infestaverunt. VI nonas Maii validissima fames coepit esse in exercitu, et nuntii Soldani recesserunt fraudulenter ab eis, captivato Gotefrido. Tunc liquido cognoverunt quod aurum Soldani et amicitia ipsius versus fuit in scoriā: et quod ipse et Graeci in hoc conuenerant, quod fraudulenter interimerent eos, quia vi noui poterant, etc.

14. In gratiam recipit Henricum Leonem du-

cem Saxonie. — His etiam diebus in regno Romano Heinricus dux Saxoniæ, filius magni ducis Heinrici, et nepos Lotharii imperatoris ex filia, qui jam per decem fere annos gratia imperatoris Friderici et regni, indeque ducatu Bavarie etiam carnerat, pacificatus est cum rege Romano (Henrico scilicet Caesare) filio imperatoris, et in gratiam regni receptus est solemniter in curia ejusdem regis, quæ habita est post dies Paschæ, quod evenerat in VIII kal. Aprilis. (Ex isto Henrico cognominato Leone exorta familia ducum Brunsvicensium). In nonis Maii Turci existimantes nostros omnino inedia extabuisse, hora vespertina, castra eorum fundis, jaculis, lanceis potenter invaserunt; sed exercitus vivifica Crucis incursationibus ipsorum viriliter occurrit, etc. VI idus Maii audierunt nostri tubam Soldani, et vexillum ipsius viderunt, sicut referebat Turcus duxctor eorum, qui captivus dueebatur ab eis, etc. In idibus Maii sicut præmortui itinerantes, aquam in palustribus locis invenerunt. Illic in locis illis paludosus equi corum aliquantulum refocillati fuerunt, etc.

15. *Pars ejus infortuniorum tantum narratur.* — « Dominus itaque imperator, quia res pro vita videbatur actitari, tametsi occulite aliquantulum anxiabatur de castris crastinæ dici, quæ et habere propositus in feriali horto et viridario regali Soldani, etc. mane facto XVI kal. Junii, auditis misarum solemnitatibus, et accepta communione in nomine Domini, valde paulatim, ita etiam, quod multi debiles et infirmi sustinerent, admodum tarde æque processimus, etc. Reliqua prætereo, ut veniam ad mortem Friderici imp. » Sequenti die V idus Junii, cum maximo labore ad hospitium venimus : et exercitus propter incredibilem via difficultatem, non servata constituta progressione, nec expectatis principum et societatum vexillis, uniusquisque pro posse suo alium anteire attenabant. Et nocte illa major pars exercitus quemdam altissimum montem in littore præfate aque protensum transivit. Obscuritas enim noctis impeditivit quod multa præruptæ semitelle pericula non poterant videri, quæ in die iter nostrum sequentes multum terroruerunt; et secundum relationem ipsorum in maximis angustiis eos fuisse intelleximus, etc. Ibidem miserabile erat spectaculum, quomodo laniabitis, et bene remuneranda eorum, qui sentiferi dicuntur, sedulitas dominorum suorum debilitatem in sua debilitate in sudore vulnerum suorum per montem illum portaverunt. In descensu montis herbarum reperta abundantia, prandium sumentes aliquandiu quieverunt.

16. *Moritur apud Seleucum.* — « Accidit autem, ut dominus imperator, et qui cum illo erant, iuxta consilium eorum qui indigenae erant, volentes evitare periculum montis, quod præ oculis erat, dum aurora radios suos spargere copisset, in littore aquæ descederunt, nec in minori labore tuerunt, quam illi qui per juga montis descederant. Nam quidam episcopi, et alii principes præpotentes,

relictis equis in quibusdam locis, ubi aqua a dextris, precipitum montis a sinistris periculum extitale minabatur, manibus et pedibus, sicut quadrupedia reptabant, etc. Exercitus qui præcesserat ea die, hoc est IV idus Junii, in campis Seleuciae castrametatus fuit, et erat letitia magna in populo; quia evaserant pericula multa, etc. Repente autem et inopinata gaudium eorum mutatum est in morem; et versa est, heu proh dolor ! in Juctum ethara eorum, etc. quia ibidem apud Selenciam in illa die cecidi corona capillis nostri, et gloria decusque imperii Romani periit. Imperator enim noster Fridericus Augustissimus, et omnium fere regum fortunatissimus, V idus Junii, ut dictum est, quod erat tunc Dominica dies, subito debita mortis circa vesperam exsolvens, diem clausit extremum secundo anno peregrinationis sue : anno autem regni sui quarto (legendum regni sui trigesimo nono) imperii XXXV, omnibus peregrinis, qui cum sequebantur inconsolabiliter lugentibus et flentibus.

17. *« Ejus exercitus dissipatur.* — Tunc sicut scriptum est, *Percutiam pastorem, et percussentur oves gregis;* sic in exercitu nostro factum est; percusso enim et amissio capite, id est, duce populi, ex magna parte dissipatus et dispersus est exercitus, quia dissolutæ sunt manus eorum præ tristitia. Major tamen pars exercitus ducem Sueviæ (Conradum) filium imperatoris, et alios principes secuta, post dies luctus imperatoris XVIII kal. Julii Turcam venit. Et ibi quidam mare intraverunt, etc. kal. Julii venerunt Antiochiam, etc. ubi etiam ossa imperatoris tunc primum tumulata sunt a filio suo predicto ante altare S. Petri. Dum autem essent Antiochia, etc. exercitus ille electissimorum militum, morte consumi coepit; ita ut diatim multitudines morbo depastæ eaderent, it tantum quod etiam non erat qui sepeliret. Episcopi cum clericis, principes cum innumerabili multitudine electissimorum militum, mortem sui principis secuti sunt ». Ita chronographus Reichersbergensis ex *Tagenone Pataviensis Ecclesie decano, ut ibi ipsem refert, qui anno sequenti scribit, Conradum ducem Suevia obisse III kal. Febr. apud Acon.* Friderico imper. successit *Henricus filius, qui jam rex Germanie erat.*

18. *Concilium Rothomagense.* — *Walterus de Constantiis, archiepiscopus Rothomagensis, post mortem Henrici II Anglorum regis Concilium Rothomagi celebravit anno ab Incarnat. Domini MCLXXXIX, tertio idus Februarii, praesidente beatissimo papa Clemente III, regnante glorioissimo rege Francorum Philippo, regente Normanianum invictissimum rege Anglorum Richardo, praesentibus omnibus suffraganeis, abbatibus quoque quanplurimis », multis etiam viris discretis et prudentibus, inquit Gussenvilla in fine Operum Petri Blesensis pag. 799, ubi illud recitat. Quare Concilium ad presentem annum pertinet, annusque ille incarnationis more Gallico adhuc in cursu*

erat usque ad diem xxv mensis Martii currentis anni. Neque enim mense Februario superioris Christi anni *Richardus* in Anglia et Normannia regnabat. Condita in eo Concilio capitulo 32 ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia, cuius cum nulla mentio sit in Collectione Conciliorum, in altera editione prætereundum non erit.

19. *Judei male in Anglia habiti.* — « Multi per Angliam », inquit Radulphus de Dicto in *Imag. Hist.* pag. 651, loquens de gestis hoc anno, « tendere Jerosolymam properantes, prius in Judeos insurgere decreverunt, quam invaderent Saracenos. Igitur VIII idus Febr. Judei quotquot inventi sunt in dominibus propriis apud Norwicium trucidati sunt; aliqui refugium habuerunt in castellum. Nonis Martii, tempore scilicet mundanorum, apud Stanford occisi sunt multi: XVII kal. Aprilis apud Eboracum, sicut dicitur, fere quingenti neci traditi sunt, mutuis se vulneribus appetentes. Malebant enim a proprio dente percuti, quam manibus incircumcisorum perire. XV kal. Aprilis, scilicet in Ramis Palmarum, sicut dicitur, LXVII jugulati sunt apud Sanctum-Eadmundum. Ubicumque reperti sunt Judei, manibus peregrinantium percussi sunt, nisi qui municipalium eruebantur auxilio. Necem Judæorum tam funestam, tam exitialem, viris prudentibus placuisse credendum non est; cum Davidicum illud auribus nostris frequenter occurrat: *Nec occidas eos.*

20. *Floret Stephanus Tornacensis episcopus.* — « Obiit Everardus Tornacensis episcopus; cui successit Stephanus », inquit chronographus Aquincinus ad hunc annum. Idem habet Meyerus in Annal. Fland. hoc anno. Est hic Stephanus, qui ex abbatis Sancti-Evurtii Ordinis sancti Augustini in urbe Aurelianensi posita translatas fuerat in abbatiam Parisiensem Sanctæ-Genovæ, quam per plures annos summa cum laude rexit. Hunc inter omnes Gallie praesules *Philippus Augustus* potissimum elegit, qui sponsoris seu, ut aiunt, patrini officio in baptismate filii primogeniti *Ludovici*, qui postea in Gallia sub Ludovici VIII nomine regnavit, fungeretur, ut liquet ex Epistola ejusdem Stephani cccxxvii Ludovico regis primogenito data. Claudius quidem du Molinet, canonicus regularis abbatie Sanctæ-Genovæ, qui ab aliquo annis ejus Epistolæ emendationes edidit, et notis illustravit, in Vita ejus a se composta dicit, *Stephanum* anno mcccxi ad episcopatum Tornacensem electum fuisse, sed gratis et sine teste. Eum tamen eo anno consecratum elicio ex Epistola ejus cclxxxvii, qua declarat abbatiam S. Bartholomaei Noviomensis nullo jure teneri erga episcopum Tornacensem: « Actum, inquit, anno Domini mccciv, consecrationis nostræ anno tertio », ab illo Christi anno, aut saltem ab anno mcccxi deducto. Idem scriptor, passimque alii mortem ejus in annum mcccii conferunt, sed nulla ad id probationale in medium adducta; certum tamen illum ad eum circiter annum pervenisse.

21. *Sicilia bellis civilibus afficta.* — « Tancredus Comes Licii », ait anonymus Casinensis ad hunc annum, « qui apud Trojam cum quibusdam aliis juraverat fidelitatem Constantiae uxori Henrici regis Teutonicorum, et filie quondam regis Rogerii (anno nempe mclxxxv, quo Guillelmus II Sicilie rex hoc conjugum peregit) Panormum vocatus a magnatibus curie de assensu et favore Romanæ curie (nempe Clementis III Germanis contrarii), coronatur in regem mense Januarii. Rogerius Andriæ et Richardus Caleni comites melius sua fidei memores, cum quibusdam aliis Tancredo resistunt; sed differente suprascripto rege Henrico in Italiano venire, Tancredus Apuliam fere totam et Terram-Laboris sibi subjicit, cui etiam munitiones blanditiis Aceriarum comitis cognati sui inducte se reddunt. Item comes Aceriarum de Campania et regno collecto magno exercitu pro expugnandis Capuanis et Aversanis, terram S. Bened. aggreditur. Rex Henricus Henricum Testam cum exercitu mittit in regnum, qui per Amiternas et Teatinas oras intrans, plurima loca incendio predaque consumpsit; qui junctus cum predicto comite Rogerio in Apuliam vadunt, locaque quamplurima depopulantur. Cornitum capiunt et incolas compellunt exilare; contra quos exercitus Tancredi munimt civitatem Ariani et loca vicina, metuentes bello campestri pugnare. Tentonici vero aliquandiu eos obsidentes, tum astatis fervore, tum penuria depresso obsidionem solvunt, et de regno exēunt. Comes Acerrarum invalescit; et supradictum comitem Rogerium dolo ad concionem vocatum fide rupta capit. Redit cum exercitu Capuanum et Aversam; Capua se reddit improviso consilio, sicut semper usa, cum iam rex Henricus, cui favebat, appropinquaret ».

22. *Tancredus rex laborat, ut regnum in pace disponat.* — Richardus vero de S. Germano in Chron. ad hunc annum de Tancredo rege scribit: « Qui postquam assumptus est, laboravit pro viribus qualiter regni fines in pace disponeret, et sibi rebellis ac adversarios subjugaret. Et primum quidem quinque Sarracenorum regulos, qui ob metum Christianorum ad montana confugerant, de montanis ipsis Panormum redire coegerit invitatos, atque ut ceteros regni comites ac barones ad suam voluntatem converteret et mandatum, regales effudit opes et diu servatas est ausus frangere gazas. Illic Richardo Aceriarum comiti, cuius soror sua conjux erat, de qua geminam suscepserat prole, auri talenta plurima expendenda transmittit, quibus omnes de principatu et Terra-Laboris eidem regi contrarios flexit ad mandatum ipsius. Tunc et Rotfridus Casinensis (nempe abbas) ipsi regi (Tancredo) juravit (licet imperialium partium sectator). Erat ea tempestate in Apulia finibus Rogerius, quidam Andriæ comes, qui se non reputabat dicto rege (Tancredo) inferiorem, cum tempore memorati regis Guillelmi totius regni magister iustitiarius fuerit, et in Apulia ple-

num tunc dominium exerceret, illic telo percussus invidiae de Tancredi comitis promotione in regem, sibique subesse designans, contra ipsum seditione facta turbare ad eum conversos pro viribus cepit, misitque quam cito ad Henricum Alemanniae regem, quod veniret vel mitteret, regnum Siciliae sibi jure uxoris pertinens, quod Tancredus comes Lici usurpaverat, recepturus.

23. *Henricus Germaniæ rex Siciliae regnum sibi debitum credit.* — « Qui absque moræ periculo quendam Henricum Testam imperii mare-salcum, cum multitudine gravi mittit in regnum, et veniens in Apuliam nullo obstante, ad ipsum Andriæ conilem primum casale quoddam, quod Cornetum dicitur, ad abbatem Venusii pertinentem pro eo quod abbas loci ipsius in partem cesserat dicti regis, hostiliter intrans cum predicto comite et suis, dedit in direptionem et prædam, et quæ potuit dicti regis parti faventibus mala irrogans, tandemque cum minoritate exercitu in Alemanniam reversus est. Dictus vero Andriæ comes in Apulia remanens, firmata Rocca Sanctæ Agathæ, quam tunc ipse tenebat, de suis confusis viribus se in Asculo recipi contra regem, quem dictus Aeerrarum comes intus circumposita obsidione coartans, cum flectere illum precibus et promissis non posset, vocatum ipsum ad colloquium quadam die præditorie cepit, et miserabilis morte damnavit, etc. Rex Franciæ et rex Angliae crucesignati Ierosolymam petunt, qui venientes Messanam, orta inter eos discordia, partem civitatis igne cremarunt, quos dictus Tancredus magnis honorans xuii, ne civitatem Messanæ destruerent, cum multis precibus impetravit ».

24. « *Gesta in Hispania inter Lusitanos et Saracenos.* — Bovedenus parte post. Anna I, pag. 669, loquens de parte copiarum regis Angliae que Jerusalem proficisciatur, ait : « Boja almiramisi (legendum Jacob amirelmunin) imperator Africae et Hispanie Saracenicæ, magno congregato exercitu, venit in terram Sancti regis Portugalensis in vindictam imperatoris Africae patris sui (Joseph appellati) anno sexto proximo preterito defuneti in

obsidione apud Sanctam Erenam, castellum Alde-foni regis, patris predicti Sancti regis, Portugalensis. Cives autem Sylvæ timentes adventum predicti imperatoris, non permisérunt juvenes illos Lundonienses ab illis recedere ». Rex Portugalensis misit legatos suos ad peregrinos illos, et petit ab eis succursum contra Saracenos, obtinuitque, quod fuse narrat Hovedenus, et ex eo fere de verbo ad verbum Bromptonus in Chron. p. 1476, nisi ipsem Hovedenus id acceperit a Bromptono. Quis auctor fuerit Chronicæ, a Seldeno sub *Joannis Bromptoni nomine vulgati*, ipsem Seldenus in Praefatione ad scriptores x Historie Anglicane, quorum unus est auctor illius Chronicæ, pag. 38 investigavit, sed detegere non potuit. Verum ut redeam ad Saracenos, Noweirus anno Hegire dLXXXVI, refert, *Jacob* imperatorem Africa et Hispanie Saracenicæ ex Africa in Hispaniam transfretantem terras Christianorum ingressum *Sylviam* urbem recuperasse, quod scriptores Lusitani confirmant, aiuntque hoc accidisse annis Mxc et Mxcxi, et addunt eundem imperatorem terram quidem illam deprædatum esse, sed *Sanvarenum* occupare non potuisse.

25. *Moritur Bela III Hungariae rex.* — *Bela* hujus nominis III, Hungariæ rex, hoc anno obdormivit in Domino, « kalendis Maii, feira tertia, postquam regnasset annis xxiii, mense uno, diebus xix », ut refert Joannes Thwrczius in Chron. cap. 64. Uxorem duxerat *Margaritam*, Ludovici VII Francorum regis filiam, ac viuam Henrici regis Angliæ ab Henrico II patre dicti, sed ante patrem demortui. *Bela* successit *Emericus* filius ejus, « cuius uxor Constantia », subdit idem auctor, « filia regis Aragonie (Hdefonsi nempe, ut liquet ex Gestis Comitum Barcinonensium cap. 23). Cæsari Frederico (hujus nominis II) per consilium Apostolice (legendum Apostolici) copulatur », post mortem nempe ejusdem Emerici regis. Anno Mxcvi, eodem Hdefonso rege demortuo Petrus Blesensis ad Constantiam ejus filiam scripsit Epistolam consolatoriam, quæ ordine est clxx.

CELESTINI III ANNUS I. CHRISTI 1191.

1. *Clementi mortuo subrogatur Cælestinus III; ubi de ritibus in creatione Pontificis.* — Sequitur annus salutis millesimus centesimus nonagesimus primus, Indictione nona, quo Clemens papa obiit IV idus Aprilis, antequam Henricum filium Friderici coronare potuisset imperatorem: de quo audi Arnoldum abbatem Lubecensem hujus temporis auctorem, scribente ista¹: «His autem ita dispositis, rex cum manu valida Italiam intravit cum Philippo Coloniensi archiepiscopo, et Ottone duce Boemie, et aliis multis. Cumque appropinquaret Romæ, suspecturus Apostolicam benedictionem, dominus Apostolicus Clemens mortuus est. Pro quo dominus Cælestinus in Sede est sublimatus».² De quo Rogerius: «Mense Aprilis, quarto idus ejusdem mensis, feria quarta, obiit Clemens papa Tertius, cui successit Hyacinthus diaconus cardinalis S. Mariae in Cosmedin, et in ipsa vigilia Paschæ ordinatus est in sacerdotem, et in die Paschæ, quæ in XVIII kalend. Maii evenit, in Romanum Pontificem consecratus est ab Octaviano Ostiensi episcopo, et vocatus est Cælestinus papa Tertius». Erat autem tunc Cælestinus atatis plane decrepitate, nempe octoginta quinque circiter annorum, quippe qui sexaginta quinque annis in functione diaconatus cardinalis permanisset: de eo enim ista Petrus³ Blesensis habet in Epistola ad Richardum episcopum Londoniensem: «Vidimus quamplures in Ecclesia Romana in ordine diaconatus usque ad decrepitam ælatem et exhalationem extremi spiritus ministrasse. Certe dominus Cælestinus, qui hodie sedet, sicut ex ipsis ore frequenter accepi, in officio levita sexaginta quinque annos expleverat, antequam ipsum Dominus in summi Pontificatus apicem sublimasset». Haec Petrus.

2. Quod autem spectat ad ejusdeni Pontificis consecrationem, Cencius Camerarius, qui aderat et ista videbat, cærimonias illas scripsit, quibus tunc temporis creari consueverint et consecrari Romani Pontifices: quas hic opportune putavimus describendas. Sic se habent:

«Mortuo Romano Pontifice et sepulto, omnes cardinales ad propria revertuntur secundum antiquam consuetudinem. Secunda vero die conveniunt in Ecclesia, et missa mortuorum cantata, omnes similiter secundum consuetudinem antiquam recedunt. Tertia autem die iterum omnes in Ecclesia congregati, et missa sancti Spiritus ibidem primitus celebrata, tractant de electione. Et perscrutata omnium cardinalium voluntate ab aliquibus de ipsis, in quem major et melior pars converterit cardinalium, prior diaconorum ipsum de pluviali rubeo annuntiat, et eidem electo nomen imponit; ipsiusque deinde duo de majoribus cardinalibus addextrant usque ad altare, ubi prostratus adorat, primicerio cum schola cantorum et cardinalium cantantibus, *Te Deum laudamus*. Quo facto, ab episcopis cardinalibus ad sedem ducitur post altare, et in ea, ut dignum est, collocatur. In qua dum sedet electus, recipit omnes episcopos cardinales, et quos sibi placuerit, ad pedes, postmodum ad osculum pacis.

3. «Surgensque de sede ducitur a cardinalibus ad sedem lapideam per porticum, que sedes dicitur Stercoraria, quæ est ante porticum Basilice Salvatoris patriarchatus Lateranensis, et in ea eundem electum ipsi cardinalis honorifice ponunt, ut vere dicatur⁴: Suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat. Post aliquantulum moram stans juxta eandem sedem, electus accipit de gremio camerarii tres pugillatas denariorium, et projicit, dicens⁵: Argentum et aurum non est mihi ad delectationem: quod autem habeo, tibi do. Tunc autem accipit ipsum electum prior Basilice Salvatoris patriarchatus Lateranensis cum uno de cardinalibus vel uno de fratribus suis. Venientibus autem per eamdem porticum juxta ipsam Basilicam Salvatoris, acclamat: Domnum Cælestimum S. Petrus elegit. Sieque ducitur ab illis usque ad gradus portæ, quæ videlicet porta est in introitu palatii venientibus de Ecclesia ad pal-

¹ Arn. Chron. Slavor. l. iv. c. 4. — ² Pet. Bles. Ep. cxviii.

³ Psal. cxxii. — ⁴ Act. iii.

tum ipsum, ibique judices eundem electum accipientes, ducunt eum per palatum usque ad Basilicam Sancti Silvestri.

4. « Ubi vero ventum est ante Basilicam ipsam (super cuius arcum, qui sustentatur de duabus columnis porphyreticis, est imago quedam Salvatoris, quæ a quadam Judæo percussa olim in fronte, sanguinem emitis, sicut hodie cernitur) idem electus sedet ad dexteram in sede porphyretica, ubi prior Basilice S. Laurentii de palatio dat ei ferulam, quæ est signum regimini et correctionis, et claves ipsius Basilicæ, et sacri Lateranensis palatii: quia specialiter Petro principi Apostolorum data est potestas claudendi et aperiendi, et ligandi atque solvendi, et per ipsum Apostolum omnibus Romanis Pontificibus. Et cum ipsa ferula et clavibus accedit ad alteram sedem similem et ejusdem lapidis, et tunc reddit eidem priori tam ferulam quam et ipsas claves. In qua dum aliquantula mora quietit, cingitur ab eodem priore zona rubea de serico, in qua dependet bursa purpurea, in qua sunt duodecim sigilla pretiosorum lapidum, et muscus. Qui quidem electus in illis duabus sedibus sic se debeat, ac si videatur inter duos lectulos jacere, id est, ut accumbat inter Petri principis Apostolorum primatum, et Pauli doctoris Gentium prædicationem. In zona notatur continentia castitatis: in bursa gazophylacium, quo pauperes Christi nutriantur et viduae: in duodecim sigillis, duodecim Apostolorum potestas designatur. Muscus includitur ad percipiendum odorem, ut ait Apostolus¹: Christi bonus odor sumus Deo. In qua secunda sede dum sedet electus, recipit omnes officiales patati ad pedes, et postea ad osculum; et deinde sedens ibidem recepit de manu camerarii denarios argenteos valoris decem solidorum, et projicit eos super populum. Hoc facit tertio, dicens²: Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in seculum seculi. Iste peractis dicitur per ipsam porticum sub iconas Apostolorum, quæ per mare Romanum venerunt, nullo ductore, et intrat Basilicam Sancti-Laurentii, in qua postquam peregerit prolixam ante proprium et speciale altare orationem, pergit ad papalem cameram, ubi cum pro sua voluntate pausaverit, pergit ad mensam.

5. « Post hæc autem in proxima die Dominicæ electus cum omnibus ordinibus sacri palatii, et nobilibus Romanis vadit ad Ecclesiam B. Petri, et ante altare majus, prout in ordine continetur, ab episcopo Ostiensi specialiter, et alis episcopis de curia consecratur; hoc addito, quod si forte episcopus Ostiensis presens non fieri, archipresbyter Portuensis, seu Veltrensis interesse debet consecrationi. Quia consecratione finita, prior S. Laurentii sacri palati ponit pallium super altare, quod ipse prior propria manu debet parare, et statim archidiaconus cum secundo diacono dat in manu Pon-

tificis, et solus archidiaconus dicit Pontifici: Accipe pallium, plenitudinem scilicet Pontificalis officii ad honorem omnipotentis Dei, et gloriosissime Virginis ejus Genitricis, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et S. R. E. et nihil aliud: statimque ipse archidiaconus cum priore basilicario aptat pallium predictum super Pontificem intromissis spinulis aureis tribus ante et retro, et sinistro latere, in capite quarum sunt innixi tres hyacinthiæ lapides; et sic ornatus accedit Pontifex ad altare, et ibi celebrat honorifice missam. Et notandum quod Laudes ab archidiacono cum cardinalibus, subdiaconis, et scriinariis dicuntur Epistola latina cum græca, et Evangelium latinum cum Græco; et omnes aliae solemnitates tunc fiunt, sicut in secunda feria post Pascha. Missa autem celebrata, revertitur ad palatum coronatus cum processione et honore arcuum, representatione legis a Judæis, et thuribulorum a clericis Romanis, et jactibus totidem, et tanta quantitate factis, sicut in secunda feria post Pascha. Sciendumque quod cardinalibus omnes, Græci, primicerius cum schola cantorum, prefectus, senatores, judices, et advocati, scriinarii, prefecti navales, schola cruciun, et capellani tale presbyterium, et taliter datum accipiunt, quale in die Paschæ superiori nominatum recipiunt; subdiaconi autem singuli singulos meli quinos habent, quod tamen non fit in aliqua predicatorum solemnitatibus: nam non dantur eis, sicut ibidem scriptum plenius invenitur, etiam si xxx vel amplius essent, nisi xi meli quinos. Universæ etiam schole palatii, clerici Romani pro thuribulo, Judei pro representatione legis, structura arcus, tale presbyterium recipiunt, et taliter, quale datur in coronationibus alii domini papæ. Pincerna insuper, et marescaleus tam de cœmitione, quam aliis donariis remunerantur similiter, excepto quod capita porcorum aptata non habent; neque claretum; familia quoque, et curiales presbyterium habent juxta camerarii voluntatem.

6. « Si vero electio facta est in Ecclesia S. Petri, post nominationem dicitur electus a duobus cardinalibus, cantando *Te Deum laudamus*, ad altare, ubi prostratus postquam adoraverit, ponitur in sede post altare, et ibi episcopos et cardinales, et quos sibi placuerit, recipit ad pedes, et postmodum ad osculum pacis. Et proxima die Dominicæ sequenti consecratus, ibidem cantata missa, cum solemnitatibus superiori nominatis, et coronatus revertitur ad palatum, factis omnibus aliis, sicut est superiori per ordinem enarratum. Antequam autem intret in palatum, descendit ad sedem Stercorariam, ibique sedens, prout moris est, et faciens jactum ter replicatum, sicut superiori dictum est, accipitur a cardinalibus, et dicitur per porticum ipsum ad Ecclesiam Basilice Lateranensis, et ascendens sedem post altare, recipit canonicos ejusdem Ecclesie ad pedes, et deinde ad osculum pacis. Quo facto, pergit per palatum usque ad Sedem Sancti-Silvestri, ibique sedet, et facit om-

¹ 2. Cor. ii. — ² Psal. cxl.

nia in eodem loco et in antea, sicut dictum est superius ordinatum.

7. « Si autem extra Urbem fuerit electus, et non consecratus, omnia sunt ordine supradicto, sive fiat descensus et consecratio ejusdem electi in Ecclesia S. Petri, seu in Ecclesia Lateranensi idem electus descendat.

« Quod si electus et consecratus fuerit extra Urbem, et a parte Lateranensi venerit ad Urbem, omnes clericis Romani occurruunt ei extra Urbem induiti cum crucibus, et thuribulis in processione, et sic intrat Ecclesiam Lateranensem, et sunt alia omnia sicut superius est narratum, hoc excepto, quod cum descenderit ad sedem Stercorariam, et per porticum vadens, Ecclesiam Lateranensem intraverit, non statim ascendit ad altare seu ad sedem; sed veniens inferius in choro majori ante cruces, finito *Te Deum laudamus*, dicit: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, etc. *Sit nomen Domini*, etc. Hoc facto, ducitur ad altare, et prostratus orat. Qui postquam oraverit, sedem maiorem ascendit, et ibi canonicos ejusdem Ecclesiae ad pedes recipit, et ad osculum pacis.

8. « Si vero descenderit ad Ecclesiam S. Petri consecratus, omnia sunt sicut in Ecclesia Lateranensi, hoc excepto quod ibi non est sedes Stercoraria; et proxima die sequenti celebrata missa non coronatus revertitur ad palatium: antequam intret Ecclesiam, descendat ad sedem Stercorariam, ibique sedens, prout moris est, et faciens jactum (sicut superius est enarratum) accipitur a priore Lateranensi, et cum uno cardinali ducitur per porticum ad Ecclesiam, et omnia facit sicut superius est denotatum.

« Scendum vero, quod presbyterium scholaram non ita datur, sicut si fuisset consecratus in Urbe. De presbyterio enim corum tunc medietas resecatur, exceptis Judeis et clericis Urbis, et adextratoribus. Præterea senatores Urbis dominum papam debent addestrarre, sive venerit consecratus a porta civitatis usque ad locum ubi fit descensus, sive descendenter ad Ecclesiam Lateranensem, sive ad Ecclesiam S. Petri. In remuneratione ejus servitii xi solidos pro equo debent habere. Verumtamen schola addestrarorum debet habere xx solidos ». Haec de ritibus.

9. *Henricus IV Romæ coronatur; unde Tusculum Romanis redditum, et destructum.* — Quod vero attinet ad consecrationem imperatoris, papa Cælestinus eam distulit. Cur autem Arnoldus Lubecensis sic narrat: « Videns Cælestinus regem cum multa jactantia venisse, ad protelandam ejus consecrationem, suam distulit. Sed Romani exentes ad regem, sic ei locuti sunt: Fac nobiscum amicitias, et honorā nos, et Urbem jure nostro, quod exhibuerunt reges, qui ante te fuerunt. Insperat fac nobis justitiam de castellis tuis, quae sunt in Tusculano, quia sine intermissione nos inquiete-

tare non cessant: et erimus pro te ad dominum papam, ut coronam imperii super caput tuum ponat. Qui in omnibus ad voluntatem Romanorum se promptum exhibuit ». Praestiterunt Romani quod sunt imperatori polliciū, et obtinuerunt quod petierunt a Cælestino.

10. Quæ autem tunc temporis transacta sunt cum imperatore, ex Rogerii Annalibus tunc scriptis referre sic pergimus: « In crastino autem consecrationis sue dominus papa transtulit se a Laterano usque ad Ecclesiam B. Petri, et venit ibi obviam ei Henricus Alemannorum rex cum Constantia uxore sua, et cum copiosa plebe armata. Romani vero clauserunt portas Urbis, et custodierunt eas in manu forti et armata, non permittentes eos intrare. Dominus vero papa ante ostium Ecclesie beati Petri supra gradus recepit sacramentum a praedicto Alemannorum rege, quod ipse Ecclesiam Dei, et iura Ecclesiastica fideliter servaret illibata, et quod rectam justitiam teneret, et quod patrimonium beati Petri, si quid inde ablatum esset, in integrum restitueret, et quod Tusculanum ei redideret. Deinde introduxit eos dominus papa in Ecclesiam, et unxit eum in imperatorem, et uxorem suam in imperatricem. Sedebat autem dominus papa in cathedra Pontificali, tenens coronam auream imperiale inter pedes suos, et imperator inclinato capite recepit coronam, et imperatrix similiter de pedibus domini papæ. Dominus autem papa statim percussit cum pede suo coronam imperatoris, et dejecti eum (eam) in terram, significans, quod ipse potestatem ejiciendi eum ab imperio habet, si ille demererit. Sed cardinales statim arripientes coronam imposuerunt eam capiti imperatoris ». Haec Rogerius. Porro factum hujuscemodi Pontificis auspicandi imperii scias ea ratione recens adhibuit, quod successor et filius illius esset, qui post tantum ab Ecclesia acceptum beneficium in imperii corona eidem imparitia, de ipsa tamen adeo male mernisset. Ut autem id fixum menti ejus hæceret, nempe, dare, custodire, conservare et auferre, si causa exigret, imperium, esse in voluntate Romani Pontificis: ejusmodi voluit communissime ipsum exemplo.

11. Affuit consecrationi Gotifridus Viterbiensis notarius imperatoris, qui rogatus ab eo tunc carmine scripsit mysteria omnium insignium imperialium, præfatus ista poemati:

Cæsar jussit heri, que sunt insignia queri,
Quæ caput imperii dignè perhibentur haberi.
Et cur signa gerit, quid rationis erit.
Ut scripture tonat, crux, ensis, sceptra, corona,
Lancea, palla, bona nobis insignia donant.
Restat ut exponam, quid sua signa sonent, etc.

Quæ autem post haec fuerint cum Romanis adversantibus imperatori transacta, ut destruerent civitatem Tusculanam, ab eodem Rogerio item hoc anno inferius ista narrante sic accipe: « Romani, antequam idem rex accessisset ad Urbem,

³ Arnol. Chiton. Slavor. l. iv. c. 4.

supplicaverunt domino Cælestino, ut antequam prædictum regem in imperatorem ungeret, obtineret ab ipso, ut civitatem Tusculanensem sibi redderet, quæ in ipsius positâ erat potestate. Ad ipsum enim se converterant, et ipsius patrocinium invocarant, ex quo suprannominatus Clemens exposuit (ut dictum est) illos Romanis : eidem domino Cælestino instantissime proponentes, quod hæc erat via, qua Tusculanum ad eorum manus rediret, et quod ad faciendum hoc tenebatur ex conventione prædicta. Quod ita concessum est illis. Eentes autem nuntii papæ ad regem, firmiter proposuerunt eidem, quod de Tusculano antedicto facta erat conventione inter summum Pontificem et Romanos, et ideo ut Tusculanum domino papæ redderetur, necessitas exigebat. Quod cum intellexisset rex, et advertisset, quod aliter coronationi sua de facili posset impedimentum praestari, petitioni domini papæ de Tusculano reddendo liberaliter acquievit. Factumque est ita, quod coronato rege in imperatorem, altera die traditum est Tusculanum ab eodem imperatore domino papæ, et a domino papâ sequente die tertia Romanis, atque a Romanis destructum, ita quod lapis super lapidem non remansit ». Sic igitur ulciscente nomine (etsi res atrox nimis videri posset, ut civitas antiquissima excederet) tubis tamen sacerdotalibus perstrepentes, cecidit Jericho, adversatrix Rom. Ecclesie : nam ejus comites Apostolicam Sedem summa sepia ignominia affecerant. At vindicta ista plurima fuit admixta misericordia, cum nonnisi in parietes fuerit vindicatum, liberis jussis exire civibus absque aliquo ex ipsis internecione. Qui ut colerent sua rura, in locis proximis fixere sedes, aliis castrum Molariae incolentibus, aliis Roccam-Papæ in Albanis montanis sitam, aliis Roccam-Perjuram, que nunc Rocca-Prioris honestiori vocabulo nuncupatur, in summo Algido collatanam, aliis habitantibus Castrum S. Cesarii, haud longe a Crypta-Ferrata situm ; reliquis vero ejusdem Tusculi burgum, nempe suburbia civitatis, in quæ et sedes episcopalis est translata, occupantibus, quod vulgo Frascatum dicitur, ex rei eventu ita nominatum, cum ad tegumenta tuguriornum arborum eosi sunt rami, et erectis stipitibus superpositi. Hæc majori ex parte apud sanctum Antoninum¹. Rogerius autem de ejus Pontificatus exordis hæc habet :

42. *Nuptiae inter Hispaniarum reges vetitæ.*
— « Eodem anno fuit laborandum eidem Cælestino papæ in dissolutione matrimonii inter reges Hispaniarum, cum videlicet Sancius rex Portugallensis dedit Tarsiam filiam suam Adelfonso regi Gallæcie nepoti suo in uxorem, de qua genuit tres filios. Et licet (post Clementem) Cælestinus papa multum laborasset, ut separarentur : tamen tenuit ipse eam contra Deum et prohibitionem domini papæ per quinque annos, et dominus papa Cæle-

stinus præfatum regem de S. Jacobo excommunicavit, et totam terram suam sub interdicto posuit, et ita permanxit per quinque annos. Interim surrexit in prædictum regem de S. Jacobo Adelfonus rex Castelæ, et coegerit eum relinquere uxorem suam, filiam regis Portugallensis, et dedit ei propriam filiam suam in uxorem ». Hæc Rogerius in Annalibus hoc anno.

43. *Heurici imper. expeditio in Apuliam.* — Sed redeamus ad Henricum nuper creatum imperatorem, de quo ista habet hujus temporis auctor Arnoldus Lutecensis abbas² :

« Igitur dominus imperator percepta benedictione, profectus est in Apuliam, accepturus totam terram Willelmi Siculi, quæ eum cum imperatrice uxore sua contingebat. De qua tamen protectione animum domini papæ non parum offendebat, quia alius rex, Tancredus nomine, a Sede Apostolica jam ibi ordinatus fuerat. Qui quidem rebellare parabat, sed impetum imperatoris ferre non valebat. Siquidem imperatore adveniente, territi habitatores terra illius, omnes civitates munitas, et castra firmissima in manu ejus traciderunt. Veniens autem ad montem Cassinum, ubi Benedictus requiescit, cum summa benevolentia ibi susceptus est. Ubi cum esset, apud Sanctum-Germanum in radice montis, filius duce Heurici eo non salutato, discedens Romanus reversus est. Ubi a quibusdam Romanis acceptis navibus, per aquas evasit. Imperator vero dissimilata injurya abiit via, qua cooperat, et ita prospere venit Neapolim, et invenit ibi manum validam, et obstinatos animos eorum qui intus erant. Imperator vero devastans omnem terram, succidensque vineta eorum et oliveta, obsidione maxima vallavit civitatem. Quod non multum attendebant, qui intus erant, quia per maritimam intrandi et exundi copiam habebant. Ipse vero de Pisa et aliis civitatibus cogitabat contrahere naves plurimas, et artare civitatem terra marique. Inter haec autem appropinquabant dies caniculares, et morsus continuos in exercitu faciebant. Tunc temporis mortuus est illuc episcopus Coloniensis, cuius corpus Coloniam translatum est, et ibi cum honore con digno tumulatum ». Hæc Arnoldus abbas³.

44. Antea vero fuisse expugnatam ab eo civitatem Salernitanam, Rogerius in Annalibus addit; relictam autem ibi conjugem Constantiam, cum ad obsidionem Neapolis se conferret, per Salernitanos prodilione captam, missamque ad Tancredum regnante in Siciliam. Cum interim iue laborante exercitu, ipse imperator vix morbo liber, Mediolanum se conferens scripsit ad Cælestimum papam, ut pro liberatione conjugis ageret. Quæ hæc senta sint, dicetur anno sequenti. Porro Chironicon Fossa-Novæ habet, relictos ab imperatore in fauibus regni, nempe in castello Sorano, Sorella dico, Conradum, et apud Arcem oppidum, Diopol-

¹ Ann. l. IV. c. 5. — ² Ann. l. IV. c. 15.

³ Ann. l. IV. c. 5. — ⁴ Ann. l. IV. c. 15.

dum, per quos totum infestaretur regnum positum intra Pharnum. Post hæc autem idem qui supra⁴ narrat duo insignia miracula, alterum de Baptismate, alterum de Eucharistiâ, de quo nos suo loco, anno sequenti. Jam vero ad res Orientales convertamus orationem.

15. Reges Francie et Anglie in Palæstina bellum sanctum gerentes scissione debilitati. — Hoc eodem anno rex Francorum Philippus, deinde Richardus rex Anglorum solventes Messinam pervenient in Palæstinam. Describit singulorum navigationem Rogerius adeo distinet, ut plane visus sit ipse interfluisse rerum gestarum inspectio, vel accepisse ab aliquo qui præsens inspexit, singulaque scriptis mandavit. Tu si cupis ista, ipsum consulas. Ille vero breviter sic habet, inter utrumque regem tum ob antiquam amulacionem, tum ob recentes diebus ferme singulis emergentes occasiones, fuisse oborta dissidia, et interdum usque ad sanguinis effusionem. Quamobrem expugnata Accone, olim Joppe dicta, rex Francorum relictis nonnullis ex suis, discessit a Palestina. Cujus navigationem per singulas stationes idem Rogerius describit, ejusque appulsum Hydruntum contigit ait sexto idus Octob. De adventu autem Romanum sic ipse: *Cum venisset Romanum, mala multa locutus est de rege Angliae in conspectu domini pape et omnium cardinalium, dicens quod rex Angliae coegerit eum a terra Jerosolymitanâ recedere, et appellavit eum de proditione sua. Sed nec dominus papa, nec cardinales fidem habuerunt verbis ejus, scientes hoc magis ex invidia processisse, quam ex delicto regis Angliae. Dominus vero papa cum omni honore et diligentia recepit eum, et per octo dies ministravit ei necessaria. Et pro amore Domini et suo novum fecit remedium peregrinis, scilicet quod eum, et omnes qui cum eo venerant, vel post eum venerent, absolvit a voto suo, et ab itinere proficationis Jerosolymitanæ: et licet votum non solvissent, tamen palmas eis distribui, et crucis collis corum suspendit, statuens quod essent peregrini.* » Hæc Rogerius, reserans antiquos ritus de his quibz votum Jerosolymitanum implessent, quod scilicet Romanum redirent, palmanique acciperent a summo Pontifice, crucemque suspensam ad collum. Quem solemnum ritum impleri rogavit rex Francorum suis, licet immergit, quod hand perfecte votum implessent tam cito redeuntes.

16. « Interim vero », inquit idem Rogerius, » sextadecima mensis Julii, Alardus Veronensis episcopus cardinalis, et Apostolicæ Sedis legatus, et Turonensis, et Pisanus, et Ariensis archiep., et Hubertus Saesberiensis, et Joannes Ebroicensis, et Bernardus Bajoniensis, et Tripolitanus et Philipus Carnotensis, et Bellovaceensis episcopi, et cæteri Ecclesiârum príncipes Ecclesiâs civitatis Accon dedicaverunt, quas pagani polluerant. Et aedifica-

verunt altaria Domino, et in eis celebraverunt missas ». Hæc legatus Apostolicæ Sedis cum episcopis.

Quod autem ad regem Anglorum spectat, cum Messana solvisset feria quarta majoris hebdomadae, tempestate maris delatus in Cyprum insulam, adversante illi Isaacio tyranno, qui agebat imperatorem, eodemque expugnato, et ducto captivo, potitus est insula. Inde vero appulit in Palæstinam, perstitique in expugnatione civitatis Aconis, et saep pugnavit cum Saladino, atque retulit superiores. Quæ cuncta per dies singulos idem qui supra Rogerius est prosecutus, quem si cupis ista, consulas. Satis namque, si hic non deerimus reddere litteras ab eodem rege ad abbatem Claravallensem datas, ubi destitutus est Francorum regis auxilio. Sic se habent ab eodem auctore petite :

17. « Richardus, Dei gratia rex Anglie, dux Northmanniæ et Aquitanie, et comes Andegaviæ, viro venerabili, et amico in Christo charissimo abbatu de Claravalle, salutem et continuae felicitatis successum.

« Post lacrymabilem, et in commune plorandum civitatis sanctæ Jerusalem destructionem, civitatem Dei viventis, super quam invocatum est nomen ejus, commota est et confrenuit terra, quia rex celi perdidit terram suam, terram ubi steterunt pedes ejus. Sed a Sede Apostolicæ diffusa Dei benedictione per universam terram, amici crucis Christi ad suscipiendum signum salutis in frontibus, et in humeris eorum et ad ulciscendas S. Crucis injurias, sicut vestram non latet sanctitatem, certatim evolabant. Inter quos et nos ad serviendum Deo viventi, signo crucis accepero, ad defendenda loca mortis ejus, pretiosissimo suo sanguine dedicata, quæ inimici crucis Christi hacenus ignominiose profanabant, tanti et tam sancti laboris onus in nos suscepimus, et intra breve temporis spatium post adventum domini regis Francorum ad Accon, ibidem Domino duce prospere applicuimus. Ubi non multo temporis tractu elapsi, reddita est domino regi Francorum et nobis civitas Accon, salva vita Saracenorum, qui ad eam defendendam et custodiendam intus missi fuerant. Pactio etiam ex parte Saladii plenijs firmata, quod nobis crucem sanctam, et milie et quingenitos captivos vivos resignaret, diemque ad hæc omnia persolvenda nobis constituit. Sed eodem termino expirato, et pactio quam pepigerat penitus infirmata, de Saracenis, quos habuimus in custodia, circa duo millia et sexcentos, sicut decuit, fecimus expirare; panceis tamen de nobilioribus retentis, pro quibus sanctam Crucem et quosdam captivos Christianos sperabamus recuperaturos. Domino autem rege Francorum ad propriâ reineato, et ruinis et scisuris murorum civitatis Accon reparatis, ipsaque civitate fossatis et muro plenijs firmata, ad promovendum Christianitatis negotium, et prosequendum nostri voti proposatum apud Joppen proposuimus, et nobiscum dux

⁴ Ann. l. iv. c. 11.

Burgundie cum Franciseenis (Francigenis) sibi subditis, comes Henricus cum suis, et multi alii comites, et barones, et populus innumerablem ire. Cumque inter Accon et Joppen plurimum esset spatium, et tractus viarum prolixior, apud Casaram tandem cum multo sudore, gravique jactura nostrorum descendimus. Et ipse Saladinus in eodem itinere de suis quamplurimos amisit. Cumque populus Dei ibidem aliquantulum respiraret, ad Joppen propositum iter sumus prosecuti. Et nostra anteriori custodia procedente, et castra apud Assurum metante, Saladinus cum vehementi Sarracenorū incursu super ultimam custodiā nostram impetum faciens, divinae miserationis favente gratia, a quatuor solummodo turmis, quae ei in fronte opposita fuerant, compulsa est in fogam: ipsumque fugientem per unam leucam turmam Christianorum plene sunt prosecuta, tantamque stragē de nobilioribus Sarracenis, quos Saladinus habebat, die illa, sabbato videlicet, Vigilia Nativitatis S. Marie Virginis, prope Assur fecerunt, quantam Saladinus quadraginta annis transactis antea, una die non sustinuit. Nos vero de nostris gratia Dei nullum amisimus die illa, nisi virum optimum, et suis meritis universo exercitu charum, Jacobum de Avennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad serviendum Deo viventi, quasi columna exercitus in omni sanctitate et sinceritate fidei promptus extitit et devotus. Deinde Joppen, Domino ducente, pervenimus villamque illam fossatis et muro firmavimus, in proposito habentes, ubique Christianitatis negotium pro posse nostro efficaciter promovere.

48. « Post diem prædictum confusionei Saladinis, non est ausus Saladinus cum Christianis congregi, sed ad trucidandos amicos Crucis sicut oves occisionis, insidiatur enim in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Auditio itaque, quod nos apud Ascalon maturo congressu tenderemus, Ascalon everit, et ad terram prostravit, totamque terram Syriae (Sulie), quasi totus consiliorum et auxiliarum beneficio destitutus jam deserit, et contemnit. Unde bona spei summum argumentum, quod in brevi Domino dante, plenus recuperabitur hereditas Domini. Et cum haereditas Domini jam in parte recuperata est, et ad eam recuperandam omne dici pondus sustinuimus et astus, totamque pecuniam nostram, et non solum pecuniam, sed et vires et corpus jam exhaustimus; fraternitatem vestre notificamus, quod ultra solennitatem Paschalem in partibus Syrie nequaquam potuimus commorari. Dux Burgundie cum Francigenis sibi subditis, et comes Henricus cum suis, et ceteri comites, et barones, et milites, qui in servitio Dei sua jam expenderunt pro Deo, ad propria remeabunt, nisi per vestre predicationis solemnam eis in populo, unde terra posset et populari, et muniri, et in pecunia, quam in servitio Dei uberioris expendant, circumspice provideatur.

49. « Unde vestre sanctitatis genibus provo-

luti, et profusis lacrymis, preces affectuosas porrigitim, rogantes attentius, quatenus sicut officio vestro congruit et honori, principes et viros nobiles per universum Christianismū constitutos, aliquumque populum Dei ad serviendum Deo viventi inducere, et ad hoc provocare satagalis, ut post prædictam solemnitatem Paschalem haereditatem Domini, quam nos, Deo propicio, ad idem Pascha plenis obtinebimus, tucantur et defendant. Tantumque faciat in hac parte vestre sedulitatis diligentia, ne ex vestro neglegctu depereat, quod utilitas totius Christianitatis expectat. Ideo sanctitati vestre super negotio Christianitatis litteras nostras tam mature dirigimus, ne forte torporis arguanur et negligentiae, si tantum et tam sanctum virum super instantibus Christianitatis negotii aliquo modo prætermiserimus praemunire. Vos igitur, sicut nos et alium populum Dei ad serviendum Deo, ad restituendam haereditatem suam sibi, ante itineris acceptionem animastis; ita et nunc plurimus instat articulus, ut populum Dei ad hoc idem faciendum fortius excitemus. Teste nobismetipsis apud Joppen primo die Octobris ». Eadem quoque die dedit alias breviores ad alium his verbis, perstringens æmulum Francorum regem :

« Richardus Dei gratia rex Angliæ, et dux Normannie et Aquitanie, et comes Andegavia N. dilecto et fideli suo salutem.

20. « Scias, quod post captionem Accon, et post recessum domini regis Francie a nobis apud Accon, qui ita turpiter peregrinationis sue propositum et volunt contra voluntatem Dei dereliquit in opprobrium eternum sui, et regni ipsius, iter arripimus usque Joppen. Et dum prope Assurum accederemus, Saladinus cum vehementi Sarracenorū incursu oliviam nobis occurrens, insultum fecit contra nos. Sed Deo miserante, nullua amisimus die illo, nisi virum optimum, et suis meritis universo exercitiū charissimum Jacobum de Avennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad serviendum Deo quasi columna exercitus in omni sanctitate et sinceritate fidei promptus extitit et devotus. Deinde Joppen, Deo volente, pervenimus. Eamdem villam fossatis et muro firmavimus, in proposito habentes, ubique Christianitatis negotium pro posse nostro promovere. Ipso autem die, secunda vigilia Nativitatis B. Marie, ipse Saladinus infinitos de magnatibus viris suis amisit, et in fugam conversus, quasi consiliorum et auxiliarum beneficio destitutus, totam terram Sulie deslruxit. Tertia autem die ante ipsius Saladi confusionei, in sinistro latere cum quodam pilo vulnerati fuimus, sed gratia Dei jam ad sanitatem pervenimus. Scias etiam, quod per Dei gratiam intra viginti dies post Natale Domini speramus recuperare sanctam civitatem Jerusalem et Sepulchrum Domini; et deinde ad partes nostras revertemur. Teste nobismetipsis apud Joppen prima die Octobris ».

21. *In perturbatione regni Angliae legatus Apo-*

stolicus lacessitur ab eumulis defenditur a Petro Blesensi contra Hugonem Coventrensem episcopum, qui penitus moritur. — Inter haec autem absente rege perturbatur status Anglie regni a fratribus regis ibi relicitis, turbas cipientibus, adversus quos interpellatur Apostolicae Sedis auctoritas. Sic igitur ista audientem configit Cœlestinum Pontificem laborare adversus ipsos impetentes regnum Anglie fratres regis, Joannem comitem Moretonii, atque Gaufridum Eboracensem electum. Hi reliqui in Northmannia, contra iurandum Richardo regi prestitum, absente rege, redierunt in Angliam : quibus cum adversaretur Willelmus Eliensis episcopus, regis cancellarius atque vicarius, Sedis Apostolice legatus, dira pati cogitur, atque tandem occultam fugam inire. Extat ejus inimici Epistola tanquam famosus libellus palam vulgandus Hugonis Coventrensis episcopi, quam Rogerius hoc anno in Annalibus recitat istis verbis :

« Epistola Hugonis Coventrensis episcopi de dejectione Willelmi Eliensis episcopi, regis cancellarii, Romam missa ». Non speciatim (ut opus erat) ad Romanum Pontificem, sed generatim ad omnes, eademque patens affigenda, in triuibus ac plateis, perspicua omnibus exponenda in legati Sedis Apostolice ignominiam ; sic enī se habet :

22. « Quæ litterarum apicibus annotantur, posteritati profecto signantur, ut pagina paucorum testatione robora, multorum consulat saluti, vel proficiat indemnitat. Quod hic proponitur, sit quasi in exemplum. Multa enim scribuntur ad cauelam, ut fiant, et multa ne fieri debeant; ut Ecclesia Christi in utroque proficiat, et cum appetenda inquirit, et cum fugienda declinat. Casum itaque Eliensis episcopi ad notitiam omnium litteris testantibus (exstantibus) volumus impetratum (in perpetuum) consignari, ut in hoc exemplari semper inveniat et humilitas quod prosperet, et superbìa quod formideat. Erat enim ille vir magnus inter omnes Occidentales, utpote qui regni potestatem, et Sedis Apostolice auctoritatem quasi ambidexter habebat, et regis sigillum super omnem terram gestabat, ut pro sua voluntate posset imperare, et de potestate valeret omnia effectui mancipare, ut pariter rex et sacerdos haberetur et esset; nec inventiri posset, qui sua auderet resistere voluntati. Cum ipse dixit et facta sunt : mandavit et inventa sunt universa. Illiū erant regie gaze, thesaurus totus, et fiscus generaliter omnis utjam non regis, sed sua diceretur res quālibet, que sub climate nostro nataret. Quia nec venatio in terris, nec pīscatio in aquis, nec volatus erat in aere, qui sue non cogeretur mensē servire : ut partitus videatur fuisse elementa cum Dominō, cælum tautum cæli Domino relinquens; cætera tria suis usibus, imo abusibus et lusibus profutura reservans. Illic omnes filii nobilium serviebant vultu demissio, nec in cælum aspicere audebant, nisi forte vocati ab eo; et si aliter attentassent, aculeo pungebantur,

quem dominus præ manibus habebat, memor piæ recordationis avi sui, qui servilis conditionis in pago Bellovacensi, et aratrum ducere, et boves castigare conueverat. Qui tandem ad remedium libertatis ad fines Northmannorum transvolavit. Illiū nepotes et consanguineas, sive quascunque propinquas de paupere tugurio procreatas, comites, et barones, regnique magnates sibi summa aviditate in matrimonium copulare ardebant, gloriosum reputantes, quo cumque titulo familiaritatis ejus gratiam acquisissent. Nec erat rusticus, qui agrum, nec civis, qui fundum, nec miles, qui praedium, nec clericus, qui Ecclesiam, nec monachus, qui abbatiam affectaret, quem in jus et potestatem ejus transire non oporteret.

23. « Licet igitur flexo genu tota Anglia ei deserviret, ad Francorum tamen libertatem semper aspirans, apud Oxonium milites et servientes, omnemque suam familiam abstrahebat, et spreta in omnibus gente Anglorum, stupatus agmine Francorum et Flaudrensi, pomptice incedebat, subsannationem in naribus, cachinnum in ore, derisum in oculis, supercilium in fronte gestans pro lamina sacerdotis. Hic ad augmentum, et famam sui nominis emendicata carmina, et rhythmos adulterios comparabat, et de regno Francorum cantores et joculatores muneribus allexerat, ut de illo canerent in plateis : et iam dicebatur ubique, quod non erat talis in orbe. Et revera, si tempus Caesaris fuisset, se Deum vivum cum Tiberio appellari fecisset. Cum autem rex ei comites addidisset, ut communī consilio saltē majora ordinaret : regni consorte nequaquam habere sustinuit, quod gloria sue plurimum crederet dedecorari, si cuiusquam mortalis indigeret consilio. Solus ergo regnabat, et solus imperabat, et a mari usque ad mare timebatur ut Deus, et si plus dicrem, non mentirer : quia Deus longanimes est et misericors, ipse autem in impetu male cueta ministrans, nec in faciendo justitiam habere, nec in sustinendo moram potuit expectare. Hinc etiam domini sue litteras omnes et mandata spernebat, ne dominum habere videretur, nec cuiquam subesse crederetur, qui omnes quasi servos sue effecerat voluntatis. Cum igitur Anglia sub tam gravi onere et jugo importabilis diutius laborasset, ingemisens tandem propter opera clamavit in fortitudine, et ascendit clamor ejus ad Dominum, et respecti eam oriens ex alto, qui superborum et sublimium colla propria virtute calcat, et humiles exaltat in magnitudine brachii sui. Sol nempe justitiae licet bonis et malis luceat, tamen alta sapientiu oculos excusat, et mentes humilium sui lumenis illustratione fecundat.

24. « Licet igitur cancellarius ille fortiter legisset, summis stare diu negatū, et qui stat, videat ne cadat, et qui se exaltat, humiliabitur, et quod ante ruinam cor exaltabitur : tamen humanæ conditionis, que nunquam in eodem statu permanet, et oblitus volubilitatis rotæ, que infirmum erigit,

et elevatum deprimere consuevit, nunquam tamen voluit intelligere ut bene ageret, sed iniuritatem meditans in cubili suo ubi cum ministris nequitiae et pueris suis dormiebat in conclavi : apposuit iniuritatem super iniuritatem, ut propter superbiam, et abusiones suas digno Dei iudicio scipsum praecipitaret in potentias Domini, ut jam non esset locus misericordiae, sed soli potestati; nec esset tempus misericordiae ejus, nec parceret. Ipse enim dictavit sententiam adversum se, exasperavit vindictam, qui tantum facinus affectavit, in quo non hominis tantum, sed Dei magis iracundiam provocabit. Licit enim Dominus omnia possit, innocentem tamen condemnare non potest, nec nocentem salvare, nisi parcat, si forte nocens fuerit obstinatus. Menti enim obstinatae, et fronti meretricis, durities opponitur veri adamantis, ut conterat. Quia nihil tam forte est, quod fortiori non cedat.

25. « Cum igitur homo tantus superari ab homine non posset, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis venit in adjutorium populo Dei supplicant, et in affectum ejus manum misericordiae supponens, dejecte illum a potestate, et accusatore, imo destructorem in eum spiritum vertiginis induxit, a quo reverti non posset vel resurgere. Sed ita induravit cor, excaecavit mentem, infatuavit consilium illius, quod archiepiscopum Eboracensem in Ecclesia prius obsedit, postmodum cepit, captum violenter extraxit, extractum fortiter vinxit, vincetum turpiter traxit, tractum incarcерavit. Et liceat concursus fieret populorum dicentium : Justus homo, et amicus Dei quid fecit, ducatur ut ad carcerem? innocens sanguis ejus sine causa damnatur : tamen non potuit audiri pietas, ubi superbia regnabat ; nec auditus est Deus, ubi imperabat tyrannus. Veniebat enim a partibus Northmannie archiepiscopus ille praefatus cum baculo pastorali, cum mitra et annulo, et superhumerali, quod novis temporibus pallium nuncupatur. Et cum esset filius regis Henrici bona recordationis, et frater Richardi regis modo regnantis, frater quoque comitis Joannis Moretonii, nihil tamen potuit ei proddesse regius sanguis ; cumque esset noviter consecratus, nihil eum potuit juvare novitas sacramenti. Ergo per totam insulam a laicis publice proclamat : Pereat, qui perdere cuncta festinat : opprimatur, ne omnes opprimat. Quod si in viridi hoc fecit, in arido quid faceret? Et ecce Spiritu sancto ducente, ab Aquiloni et mari, et ex omni parte totius insule concurrunt et confluunt universi, ut archiepiscopus ille posset liberari. Verum fui culis peccatorum suorum ipsum constringentibus cancellarium, et conscientia sua cum vehementius accusante, fugit loricatus a facie hominum, et se abscondit, et inclusus cum suis hominibus in turri Londoniarum. Nobis autem introcuntibus civitatem in sero, plures de familia ejus armati cum gladiis exertois nos invaserunt, et nobilem virum de nostris militem interficerunt, et plures vulneraverunt.

26. « Mane ergo habito consilio cum omnibus fere magnatibus regni, praesente domino Joanne fratre regis, et Rothomagensi et Eboracensi archiepiscopis, episcopis etiam praesentibus Dunelmensi, Londoniensi, Wintoniensi, Bathoniensi, Roffensi, Norvicensi, Lincolniensi, Herefordensi, Menevensi, Coventrensi. Factoque concilio coram omni populo totius civitatis, praesentibusque justitiariis domini regis et approbantibus, de consilio universorum statuimus, ne talis de celero regno Anglia dominetur, per quem Ecclesia Dei ad ignominiam, et populus ad inopiam erat redactus. Ut enim cetera omittam, ipse et ganeones sui totum regnum exhauserant, nec viro balleus, nec femme monile remansit, nec annulus nobili, nec quolibet pretiosum etiam alicui Judæo. Thesaurum quoque regis exinaniverat prorsus, ut in omnibus scrienis vel sacellis nihil praeter claves, de toto isto biennio posset inveniri. Tertia autem die promisit firmiter, et per quendam de suis fidem dedit corporaliter, cunctis videntibus, quod insulam non exiret, donec castella quedam, que in manu sua habebat, et advenis, et ignotis personis et obscuris tradiderat, que ibi nominata fuerunt, libera penitus resignasset, et personis nominatis tradi fecisset : super quo et fratres suos et camerarium suum obsides dedit. Et Cantuariam properavit, ut ibi, sicut decebat, crucem accepiret peregrinationis, et deponebat crucem legationis, quam per annum et dimidium anni, post mortem pape Clementis, in præjudicium Romane Ecclesie et detrimentum Anglicane crux illa redemit, id est, ad redemptionem coegit : nec fuit aliquis immensis, qui crucis illius stigmata non sentiret. Et si forte alicuius episcopi domum intravit, ab eo scire poteritis, quod centum, vel ducentarum marcharum pretio sua constiterit procuratio.

27. « Cum autem in castello Dorobernia aliquot diebus commoratus fuisset, immemor sua professionis, et fidei obligationis quam fecerat : oblitus etiam fratrum suorum, quos obsides datos morti turpiter exponebat, navigare proposuit : et cum hoc aperte non auderet, novum genus fraudis invenit, et sese feminam simulavit, cuius sexum semper odit : vestem quoque sacerdotis in habitum convertit meretricis. Proh dolor! vir factus est femina : cancellarius cancellaria; sacerdos mere-trix; episcopus secura. Ergo de castello superiori, licet clandus esset, pedibus preelegit properare ad littus, tunica feminea viridi et enormiter longa, pro tunica sacerdotis hyacinthina indutus, cappam habens ejusdem coloris deformiter manicatam, et pro planeta, peplum in capite pro mitra, pannum lineum in manu sinistra quasi ad vendendum pro manipulo, virginem venditoris in dextera pro baculo pastorali. Talibus ornatus antistes, descendit ad mare, et qui loricanum militis saepius gestare solebat (mira res) quod tam effeminati animi factus feminum animum preelegit. Cum enim sederet in

littore supra petram, piscator quidam, qui statim reputans scortum, propins accessit, et qui quasi nudus de mari descendens, calefieri forte cupiens, eucurrit ad monstrum, et manu sinistra columnam complectens, dextera partes inferiores rimatur. Cumque tunicam subito sublevasset, et nimis invetercunde ad partes verecundas manum extensis audacter, femoralia sensit, et virum in femina certis indicis agnovit, et vehementer admirans, et retro prosiliens, totus attonitus, voce magna proclamat: Venite et videite omnes mirabilia, quod virum in femina inveni. Protinus servientes ejus et noti, qui stabant a longe, acceserunt, et modesta quadam violentia eum repulerunt, et increpaverunt ut taceret. Tacuit ergo piscator, et clamor ille queviet, et sedebat hermaphroditus exspectans. Interim mulier quedam exiens de villa, videns pannum linenum, quem ille, vel illa gestabat expositum venditioni, et procedens cepit querere quanti esset pretii, et pro quanto ulnam daret. Ille vero non respondebat, quia lingua Anglicanam prorsus ignorabat, et illa magis instabat: et continuo supervenit alia mulier, illud idem instanti inquirens, plurimum instans, ut pretium venditionis ei aperiret. Cumque ille nihil responderet, sed magis subridetur, coperunt inter se fabulari, et querere quidnam esset. Et dolus arbitrantes, projecerunt manus ad peplum, quo facies tegebatur, et submittentes a naso usque deorsum, viderunt faciem hominis nigram, et noviter rasam, et stupescere ultra modum cœperunt. Et corruentes ad terram, voces ad sidera tollunt; dicentes: Venite, lapidemus hoc monstrum, quod deformavit utrumque sexum. Et facta est statim multitudo virorum ac mulierum extrahentium de capite peplum, et trahentium eum prostratum in terram per manicas, et per capucium, per arenam ignominiosam, et per saxa non sine lesione. Servientes autem bis aut ter impetum fecerunt in turbam, ut eum liberarent, sed non potuerunt, quia populus totus eum insatiabilis corde persequens, et verbis, alapis, et sputis, pluribusque modis turpiter tractavit per totam villam, et sic tractatum, imo distractum in quadam cellario tenebroso eum quasi sub carcerali custodia inclusit. Tractus igitur est, qui traxerat; captus, qui ceperat; ligatus, qui ligaverat; incarceratedus, qui incarceratedus: ut secundum quantitatem culpe, commensurabilis videceretur quantitas poenæ. Factus est enim opprobrium vicinis suis valde, et timor notis suis, et datus est in derisionem omni populo. Ultimam se solum sacerdotem, et non ipsum sacerdotium inquinasset. Provideat igitur Romana Ecclesia, ut tantus excessus taliter puniatur, ne delictum unius contaminet omnes, et sacerdotalis auctoritas ne vilescat. Et rex Angliae nihilominus prospiciat, ut talem regno suo personam praeficiat, per quem regalis dignitas honoris servetur, et juris sui detinuera non sentiat; sed de ejus regimine clerus et populus merito debeat gloriaris».

28. *Ista quidem hostis, hostiliisque animo exaggerata in Urhem misit, et pervulgavit per orbem. At non defuerunt ejus temporis inter celebriores scriptores veri amantes, suadente justitia, adversus invasores regni per Eliensi episcopo legato ad defensionem parato qui scriberent, condoleentes ejusmodi fieri adversus virum prudentissimum ab improbis impressiones. Nam inter alios Petrus Blesensis archidiaconus Bathoniensis, doctrina et probitate omnibus notos, pro codem Eliensi plura seripssisse reperitur. Et inter alia andi Epistolam consolatoriann, in his turbis ad eundem legatum episcopum scriptam¹, qui audisti adversus eum adeo ignominiosam pervulgatam satyram :*

« Reverendo patri et domino Willelmo, Dei graliam Eliensi episcopo, regis Anglie cancellario, et Apostolice Sedis legato, Petrus Blesensis Bathoniensis archidiaconus, salutem et in adversitate constantiam.

« Super lectum doloris mei in infirmitate versabar, cum doloribus dolores accumulans, intermentium cerebra relatio maliaviit, quam proditorie et quam maligne vestram supplantari innocentiam factiosa conjuratio invidorum. Ab ea die sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebilit spiritum meum. Idecirco ego genuens, et oculus meus deducens aquam, nullam invenit requiem compatiens affectus. Nam ut verbo hecat Job utar²: Si dormiero, dicam, quando resurgam? et rursus exspectabo vesperam, repleborque doloribus usque ad tenebras. Sane antequam cum domino rege Angliam exivissem, præsens eram, vobisque prædixeram, qualiter ænuli vestri jam contra vos arma iniquitatis in invidiæ fornace conflabant. Invidia est, que Christum in mortem tradidit. Invidia Cain armavit in fratrem, Saul in David, Job in Abner et Amasam. Per invidiam, dicit Salomon³, mors intravit in orbem terrarum. Hæc est bestia saltus, que devoravit exercitum Absalon. De illa Sapiens dicit⁴: Ne ambules, et ne comedas cum homine inido. Comede et bibe, dicti tibi et mens ejus non erit tecum. In oculis tuis, dicit Ecclesiasticus, lacrymabitur, et quasi adjuvans sufficiet plantas tuas. Filius ille perditionis, qui nunquam posuit Denm adjutorem suum, sed confisus est in verbis mendacii, mel et lac habebat in ore, caudam vero scorpions abscondebat in corde. Ipse et complices ejus, quorum os amaritudine plenum erat, qui os suum semper docuerunt loqui mendacium, linguis suis dolose agebant, Sirenes usque in exitium dulces corumque nequissimam similitatem prudentia vestra deprehendere potuit, sed inter amicum et hoslem prosperitas non distinguit. Vidi, vidi, reverendissime præsul, quando illi detractores Deo odibiles, illi venditores olei dicebant tibi: Euge, Enge, humiliantes se nequiter, et in tuum exitium exequi-

¹ Pet. Bles. Ep. LXXXVII. — ² Job. vii. — ³ Sap. II. — ⁴ Prov. xxiii.

bantes. Est enim qui nequiter se humiliat, dicit¹ Ecclesiasticus, et interiora ejus plena sunt dolo, Eos quidem domesticos et unanimis tibi fecerat linguae meretricantis astutia ; nunc autem est gladius in labiis eorum. Et in libro experientiae legis², quia inimici hominis domestici sunt, sicut ignis in sinu, serpens in gremio, mus in pera, suos renunierant hospites. Quam cito malignandi occasio se obtulit, ut verbo Isaiae utar³, ova aspidum ruperunt, et quod confutum est in eis, erupit in regulum. Si inimicus tuus maledixisset tibi, sustinuissest utique : nunc autem homo paci tuæ, qui elebat panes tecum, magnificavit super te supplationem. Sic homo bonum vinum pri mum ponit, cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Quia supplantatores impii per vinum adulatarie lenitatis propinaverunt tibi vinum de suburbanis Gomorrhae, venenum aspidum insanabile. Et te quidem, pater, usu et convictu novisse credideram illud semien Chanaan, genimen viperarum : generatio enim prava est, et exasperans, et que nunquam direxit cor suum, nec creditus cum Deo spiritus ejus. Si potest Æthiops mutare pellem suam⁴, aut pardus varietates suas, et isti, qui quasi aquam biberunt iniquitatem ab adolescentia sua, poterunt oblivious malitia, quam a parentibus contraxerunt.

29. « Verbum Salomonis est⁵ : Si impium contuderis in pila, quasi ptisana feriente de super pilo, non auferetur ab eo iniquitas ejus. Heu ! heu ! nbi est timor Dei ? ubi memoria mortis ? nbi gehennæ terror ? et horribilis illa expectatio tremendi judicij ? Quomodo filium illum plorationis æternæ non revocavit a tanto scelere vinculum fidei, tot beneficiorum memoria, tanta federis promissio, et obligatio juramentum ? Sane juxta Jeremie⁶ verbum : Frons meretricis facta est ei, noluit erubescere, obduruit in malitia cor illius et adhuc manus ejus extenta. Domine Iesu Christe, qui es amator veritatis, aut potius amor et veritas, quomodo diminuta sunt veritates a filiis hominum ? Corruerunt in plateis, dicit Isaiae⁷, veritas et justitia. Et Osce⁸ : Non est veritas, non est misericordia in terra : maledictum et mendacium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit. Ideo maledictus qui confudit in homine. Pravum enim est cor hominis et inscrutabile, et quis cognoscet illud ? Sophistica dilectionis faciem tibi pretendebat temulus, et de eonosissimo lacu conscientiae jam scabebat exhalationes inferni, ventus urens, aer pestilens, et aura corrumpens. Porro testimonio Job⁹ : Si ascenderit in celum iniqui superbia, quasi sterquilinium in fine perdetur : transbit enim sicut visio nocturna, et invenient eum mala que fecit. Verbum Salomonis est : Semper jurgia querit homo perversus ; Angelus autem malus

contra eum mittetur. Habe igitur pater sustinentiam et in opus fortitudinis te accinge. Si enim in spiritu mansuetudinis haec sustineres, propter mansuetudinem et justitiam tuam liberabit et exaltabit te qui arguit pro mansuetis terræ, et erigit mansuetos in salutem. Qui afflatus et humiliatus est, dicit Job¹⁰, erit in gloria. Et tu, queso, frequentius psallas, et dicas¹¹ : Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me. Tanquam aurum in fornace probavit te Dominus. Non est enim Jacob, quem Esau non persequitur : nec est Abel, quem Cain malitia non exercet. Justus septicis cadit in die, fortiorque resurgit. Multæ enim sunt tribulationes justorum. In sex tribulationibus, dicit¹² Job liberabit te Dominus, et in septima non tanget te malum. Non deseras, queso, patientiam, patientia enim justorum non peribit in finem. Non te moveant opprobria exprobantium tibi quia testimonio Scripturae¹³ non contristabit justum quidquid acciderit ei. Docent nos exempla majorum quia viri magnanimi fortitudo gravioribus injuriis lacessita grandescit. Nihil ardum, nihil magnum est magno viro : nec timendum est ei quidquam esse difficile, cum soleat difficultas ex solo timore procedere. Si rei familiaris dispendia jacturamque et pressuram luorum ægre sustines, recole verbum Apostoli¹⁴ ad Hebreos : Spectaculum, inquit, opprobriis et tribulationibus facti, rapinam bonorum nostrorum receperimus cum gaudio, cognoscentes nos habere meliorem et manentem substantiam.

30. « Erit, erit quando haec meminisse juvenilitat : erit, quando respondebis exprobantibus tibi verbum. Erit, quando cum gratiarum actione canabis, et dices¹⁵ : Ostendisti mihi Domine tribulationes multas et malas, et conversus viviscasti nos. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolations tuae laticeaverunt animam meam. Laudas (at Job¹⁶) contempla apud cogitationes divitum, parata est ad tempus statutum. Haec omnia peccator videbit, et irascetur : te enim oportet crescere, ipsum autem minui. Princips quidem quæ digna sunt principe cogitat, et ex tua restituzione plenior et exuberanter gloria subsequetur. Tunc videbis et afflues, quia tuis remitteries æmulis in mensura, qua mensi sunt tibi. Tuli¹⁷, dicit Dominus per Isaiam, caliceum indignationis meæ de manu tua : non adjicies, ut bibas illum ultra : et ponam illum in manu illorum qui te humiliaverunt. Deus enim, dicit Job¹⁸, non abicit potentes, cum ipse sit potens, sed causas inluebitur singulorum. Scio quia faciet Dominus de perseverentibus me judicium : reposita est haec spes mea in sinu meo. Exspecto, ut juguletur¹⁹ Goliath gladio, quem paraverat in mortem David : et Aman²⁰ puniatur in cruce, quam paraverat Mardonio. Tua vero circumspectio, pater, de celero

¹ Eccl. xix. — ² Matth. x. — ³ Isa. lxx. — ⁴ Jer. xiii. — ⁵ Prov. xxviii. — ⁶ Jeremi. iii. — ⁷ Isa. lxx. — ⁸ Osce iv. — ⁹ Job. xx.

¹⁰ Job. xxxii. — ¹¹ Psal. cxviii. — ¹² Job. v. — ¹³ Prov. xvi. — ¹⁴ Heb. x. — ¹⁵ Psal. lxx. — ¹⁶ Job. xii. — ¹⁷ Isa. li. — ¹⁸ Job. xxxvi. — ¹⁹ 1. Reg. xvi. — ²⁰ Ester ix.

fidem diligenter examinet singulorum, quos de-
creveris admittendos in tua familiaritatis sacra-
rium. Nam sicut in Ecclesiastico legis¹: Amico
fidi nulla est estimatio, et non est ad compara-
tionem illius ponderatio argenti et auri. Causan-
tuam, dicit Salomon², tracta cum amico tuo, et
consilium tuum extraneo ne reveles. Et Ecclesi-
sticus³: Non credas inimico tuo in aeternum, quia
sicut atramentum semper aeruginabit nequit illius.
Bene et diu valeas, benignissime pater. Et
pax Dei, qua exsuperat omnem sensum, custodiat
et intelligentiam vestram, ut servialis in sanctitate
et justitia coram ipso omnibus diebus tuis.
Ego autem ad dominam reginam me contuli, do-
nec videam ultionem de inimicis tuis, et in statum
pristinum cum gloria et honore revertaris». Hacte-
nus consolatoria Petri, cuius et aliae extant litterae
quibus ejusdem Eliensis episcopi laudes mirum in
modum praedicantur, quas brevitas causa hic de-
scribere prætermittimus, ad ipsius itidem datas⁴.
At parum ista visa sibi, nisi acerrima invectiona
perstringeret ipsum malorum omnium concinnato-
rem Ilugonem episcopum Covenrensem cum
ad eum hanc scripsit Epistolam⁵:

31. «Quondam domino et amico Ilugoni Co-
ventrensi, et Cestrensi dicto episcopo, Petrus Ble-
sensis Bathoniensis archidiaconus, Dei memoriam
cum timore.

Livor quo tendat, invidia quo feratur, prodi-
tiorie factio[n]es hodie patefecit inumanitas. Dilectus
Deo et hominibus episcopus Eliensis, vir sapiens,
amabilis, generosus, benignus, et mitis, et in om-
nes liberalitates effusus, juxta divinae dispositionem
gratiae, et suorum exigentiam, morum et merito-
rum, reipublicæ administrationem, et summam
rerum fuerat assecutus. Vidisti, et invidisti : ex
tunc ira tua. Ibi invidia concepit dolorem, et per-
petrat iniquitatem. Ipse autem ambulans simpliciter,
te in suæ familiaritatis sacrarium, atque una-
nimitem, amicitiae vinculum et foderis accessi-
vit. Totus requiescebat super te spiritus ejus, et
erant adversus eum omnes cogitationes tuae in ma-
lum. Væ, dicit Ecclesiasticus⁶, duplice corde, at-
que labiis sceleris, et peccatori ingredienti duas
vias. Interioris conscientiae malum quoddam pre-
textu amicitiae facies hypocrite palliabat, et tu
exercebas occulte in hominem innocentiam lingue
seditionarie et procacis injurias. Maledictus, in-
quit⁷ Salomon, susurro, et bilinguis in populis :
turbat enim pacificos. Omneum conscientiam suam
effundebat in sinu tuo ; te enim quasi se alterum
reputabat : tu vero eum in occasionem precipi-
tū proditoris adulatio[n]ibus impingebas. O de-
standa proditio! Judas osculo tradidit, et tu verbo.
Exhibebas exterius diligentis officium, et lingua
tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem
tuum loquebaris, et adversus filium matris tuae

ponebas scandalum. Væ homini illi, per quem
scandalum venit.

32. «Hoc equidem facinus interminabilem
tibi maculam sinistræ opinione inussit, et si quid
commendabile de beneficio naturæ perceperas,
culpa hæc pereniter abolevit. Nimimum Job⁸
multa fortiter fecerat, sed proditio in Amasan et
Abuer omnes in eo virtutum titulos denigravit.
O labia detractoria! O lingua maledicta et do-
losa! Quid apponetur, Domine, ad hanc linguam
dolosam? Utinam apponantur sagitte, que eam
transfodiant, et carbones desolatorii hanc incen-
dant. Utinam tu (Seraphin) qui cælesti carbone⁹
Prophete labia emundasti, gehennali flamma
totum os et linguam ejus emundando destrueres, ut
possemus cantare, et dicere¹⁰: Destruisti eum ab
emundatione. Labia Evangelio consecrata nun-
quam desunt efflire ventum in verba mendacij.
Totum vanitati datur, quod erat debitum veritati.
Porro vir linguosus non dirigetur in terra. Ergo
qui stat, videat ne cadat ; ante ruinam exallatur
cor.

33. «Exultas infelix et jactitas, quod supplan-
taveris innocentem. Sed certe positus est in ruina
resurrectionemque multorum, in suam sci-
licet, et suorum restitucionem ; in tuam vero,
tuorunque ruinam complicitum. Faba hæc recu-
detur in caput tuum. Omnis enim fraus in se
reversa colliditur. De dolo non colliges, nisi fructu
doloris; et orditus es telam, ut diploide vestiaris.
Verbum Isaiae est¹¹ : Qui ordinimi telam et in umbra Ægypti confiditis, diem amaritudinis
expectate. Publice gloriari et jactitas, quod hanc
turbam moveris quod incantam deceptis et induxeris
plebem, ut armis inermem, et insidiis
appeterent innocentem. Quid gloriari in malitia,
qui potens es in iniquitate? Quid predicas mati-
tiam tuam, quæ in pluribus provinciis tua discurre-
rente infamia jam plebescit? sed de te, consimili-
busque tuis dici potest¹² : Letantur cum male
fecerint, et exultant in rebus pessimis. Porro ver-
bum Sapientis est¹³ : Qui letatur in ruina alterius,
punctur. Salomon¹⁴ : Cum ceciderit inimicus
tuus, ne gaudeas, ne videat Deus et in te iracun-
diam suam vertat. Saue semper familiare et pro-
prium tuae prosapie fuit dissensionum materiam
seminare ; ramusque pestilens malitiam suam de
male arboris radice contraxit. O generatio prava!
O domus exasperans! O genitum viperarum! Quis
te docuit fugere a ventura ira? putas, quod non
videat, et requirat hæc Dominus? Propter hoc
irritavit impius Dominum, dixit enim in corde
suo : Non requiri. Sed certe requiri Dominus,
requiri etiam ille, de cuius nunc angustia gloriari;
quandoque dante Domino respirabit. Sapientia
enim justum venditum non derelinquet, et in
tempore erit respectus illius. Decebat tui ordinis

¹ Eccl. vi. — ² Prov. XXV. — ³ Eccl. XII. — ⁴ Pet. Bles. Ep. CAVI. — ⁵ Apud Reg. in Anual. Angl. — ⁶ Eccl. II. — ⁷ Eccl. XXVIII.

⁸ 12. Reg. xv. — ⁹ Isa. vi. — ¹⁰ Psal. LXXXVIII. — ¹¹ Isa. XXX. — ¹² Prov. II. — ¹³ Ibid. XVII. — ¹⁴ Ibid. XXIV.

gravitatem, pacem conciliare in populis, sedare seditiones, maxime in Anglia, quae te satis pauperem suscipiens magnificis honoribus ampliavit, Jeremias loquens ad eos, qui in transmigratione Babylonica erant¹: Quarite, inquit, pacem civitatis, ad quam migrare fecit vos Dominus, quia in pace illius erit Pax vestra. Vice alia tibi scripsi, et ut cessares a talibus, monitis salutaribus suppliavi. Verumtamen² cithara David nunquam Saulis vesaniam sedavit ad plenum, et adhuc manus ejus extenta est. Memento igitur, homo, si tamen homo; memento, inquam, tue conditionis; memento hujus vite brevis; memor esto districti et horrendi Judicis; memor esto poenae terribilis, horribilis, interminabilis et intolerabilis, quae tibi in eternum parata est, si a tali maleficio non desistas»». Hactenus Petrus. At qualis fuerit Hugo iste, ex sua ipsis audi confessione, cum in extremis laborans coactus est, exigente conscientia, dicere veritatem; nam de ipso ista Rogerius:

34. «Eodem anno Hugo de Nunant Covenensis sive Cesfrensis episcopus Romanam tendens, in Northmannia coepit graviter infirmari. Cumque ingravesceret aegritudine, morteni sibi vicinam cognovisset, fecit accersiri viros religiosos totius Northmannie, quos habere poterat, abbates et priores, et audientibus cunctis voce clamosa confessus est pure, et maxima cordis contritione, ac lacrymarum juguler effusione, omnia peccata, scelerata et enormitates omnes, quae sue memoriae occurabant. Tanta autem contritus erat et commotus penitentia, quod omnes adstantes et se intentantes ad lacrymas et singultus commovit. Denique tenses et ejulans, manibusque consertis, prelatos omnes in virtute Dei adjurabat, quatenus sibi penitenti super tot et tantis flagitorum excessibus poenam infligerent et satisfactionem condignam. Audientes autem viri religiosi, qui lecto astabant, in episcopo vitam adeo flagitosam, simul et admirabilem cordis contritionem, ad invicem sese contuentes, obmutuerunt universi, nescientes quid darent consilii, vel quid tam subito responderent. Quod cernens episcopus, dixit eis: Scio, scio, quod tantis enormitatibus auditis, hesitatis inter vos, quid mibi pro penitentie infligatis: sed obsecro vos in nomine Iesu Christi Domini nostri, quatenus in loco penitentie et remissionem peccatorum meorum injungatis militi, ut secundum voluntatem Dei, sim in penitentia Purgatorii usque in diem Judicii, ut tunc per misericordiam Redemptoris nostri, qui semper misericordiam exaltat super iudicium, salvus fiam. Placuit hoc consilium universis, salva semper sibi clementia divina, que omnes servari desiderat, et neminem vult perire. Tunc episcopus, audientibus cunctis, cum ingenti morore recognovit, quaefater expulsis monachis Coventrensis, ad cinnulum omnium malorum in loco eorum irreligiosos clericos introduxit. Ad

enjus flagitii satisfactionem aliud genus correctio-
nis non invenit, nisi ut in eorum habitu vitam finiret, in quos, diabolico spiritu exagitatis, dum potuit, persecutionem excitavit, mendicare coegit, et quantum in se era, odio mortali affixit. Sieque cum magno ejulatu abbatem Becci, qui inter caeteros aderat, deprecans adjuravit, quatenus intuitu charitatis, ad diaboli confusionem, habitum sibi concederet monachalem, ut illos haberet patronos in seculo futuro, quos persecutus fuerat in hoc mundo. Quod cum impletum fuisset, omnia quae possidebat in auro et argento, in gemmis, et vasis pretiosis, dominibus religiosis, et pauperibus erogavit. Et sic in spe bona omnium assistentium, et iugi lacrymarum effusione, fine insperato quietivit». Haec de fine Hugonis post aliquot annos accidere, sed hic recensita Eliensis causa id exigente, ut ex persona detrahentis et calumniantis discas innocentiam patientium ista.

35. *Celestinus papa agit per litteras pro legato Apostolico in Anglia.* — Sed prosequamur ipsam causam. Ubi defata sunt haec ad Celestini papam; mox ad archiepiscopos Angliae ista rescripsit:

«Celestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, et episcopis in regno Angliae constitutis, salutem et Apostolicae benedictionem.

«Cum dilectus in Christo filius noster Richardus, illustris rex Anglorum, quando se suscepto signo crucis ad nescindendam injuriam Redemptoris accinxit, tutelae regni sui curas, quod sicut vir intelligens et requires Dominum, duxit obsequio postponendum, sub Apostolica protectione dimiserit: statim regni sui ac iura, et honorem ipsius, tanto majori studio conservare volumus et debeimus, quanto de nostra protectione confusis, majoribus periculis personam suam, et res pro exaltatione sancte religionis exposuit, et in obsequio Creatoris laudabilius, faciente Domino cum eo signum in bonum, atque ferventius, sicut ex suis operibus cluecscit, cognoscitur se habere. Cum igitur quedam tam contra regnum ipsum quam contra venerabilem patrem vestrum fratrem Willelum Eliensem episcopum Apostolicae Sedis legatum, cui regnum tradidit gubernandum, per Joannem comitem Moretonii, et per quosdam alias accepimus attentata, que nonnulla in se suspicionis continent arguentia, et si vera sunt, non in modicam noscuntur Sedis Apostolicae contumeliam redundare; eidem præsumptioni tanto maius duximus occurrendum, quanto ex mera ipsa jam dicto regi, et terre Jerosolymitanae gravius detrimentum, ac nobis et Ecclesie Romane major inde posset ignominia provenire.

36. «Proinde universiti vestre per Apostolica scripta mandamus, et in virtute obedientie principissimus, quatenus, si (prout nobis insomni)

¹ Jer. xxix. — ² I. Reg. xviii.

Exhibit apud Reg. in Annales. Angl.

memoratus comes, vel alius in jam dictum episcopum manus violentas injicere, vel eum capere, vel juramentum quodlibet ab eo per violentiam extorquere sen eum in captione tenere, sen statum regni a severtate regia in recessu suo depositum aliquatenus immutare presumpserit: omni occasione, vel simultate postposita, convenientes in unum, predictum comitem, et omnes antedictae prassumptionis consiliarios, autores, complices, et factores, accensis candelis, et pulsatis campanis, omni appellatione et excusatione, necon et personarum acceptione postpositis, publice nuntietis vineculo excommunicationis adstrictos: et tandem faciat sic excommunicatos ab omnibus arcibus evitari, necon et in terris illorum, et in aliis quas invaserint, praeter penitentias, et parvolorum baptismata, divina penitus sine appellationis obstacle prohibeatis celebrari officia: donec jam dicto legato tam a captione, quam a iuramento primitus absoluto, et regno ipso in statum a pronominato rege in recessu suo dispositionem reformato, cum testimonio litterarum ipsius legati, et vestrarum pariter ad Sedium veniant Apostolicam absolvendi. Scituri pro certo, quod si in iugis nostri executione precepti negligentes fueritis aut remissi, non minorem in vos praestante Deo duximus ultionem, quam si predicta iniuria persone nostrae, vel uni de fratribus nostris eset irrogata. Datum Laterani, quarto nonas Decembris, Pontificatus nostri anno primo». Hec Celestinus. Qui et has contra Eboracensem archiepiscopum, fratrem item regis literas addidit, quas idem qui supra Rogerius recitat istis verbis:

37. «Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Lincolniensi et Roffensi episcopis, et dilecto filio abbati de Burgo, salute in Apostolicam benedictionem.

«Sicut ea, que a venerabilibus fratribus coepiscopis nostris circumspectione provida, et ratione prævia statuuntur, debemus illibata servare: ita quæ minus quoque considerate aguntur, providentia pleniori corrigere, et in statum debitum nobis imminet reformare. Cum itaque venerabilis frater noster Gaufredus, Eboracensis archiepiscopus, in venerabili fratre nostrum Ilagonem Dunelmensem episcopum, et quosdam alios excommunicationis sententiam promulgasset, et eorum nuntiis ad nostram presentiam venientibus, in consistorio nostro fuisse bene inde super ea sententia et quibusdam aliis articulis plenarie disceptatum: nos cognoscentes tam in ipsum quan in alios jaculatam sententiam inconsulte prolatam, fuisse nullius causæ rationabilis munimine roboretam, eam de consilio fratrum nostrorum denuntiavimus publice non tenere, irritantes eam, ne quid auctoritatibus inhibentes. Ut itaque, quod nos decrevimus, per partes vestras publice nuntietur, per Apostolica scripta vobis mandamus, ut eandem sententiam per Ecclesias vestras predicitis auctoritate Sedis Apostolicae irritatam: ut fide-

lum populus tam ipsi episcopo quam aliis una cum episcopo injuste legis, fraternæ communionis participium securi impendat, et ab illorum nullatenus propter hoc communione recedat. Datum Laterani».

38. Interea temporis, cum qui missus fuit e Sicilia a Richardo rege archiepiscopus Rothomagensis, in Angliam pervenisset ad sedandas tumultus, quibus illud regnum exagitabatur, partes adversus legatum Apostolice Sedis Eliensis episcopi cancellarii tutari coepit. Verum quod ille non regis tantum, sed Apostolice Sedis auctoritate roboratus hanc facile privari posset, nuntios suos Romanum adversus eundem legatum Apostolicum misit. Tunc et Eliensis legatus nuntios suos legavit ad Cælestium Pontificem. Quid autem in ea causa actum sit Rome, sno loco, anno sequenti dicturi sumus.

39. *Rex Anglie rediens a Palæstina, captus a duce Austriae tradendus Henrico imperatori.* — Interea temporis Richardus ipse rex Anglie, novis obortis inter principes Christianos discordiis in Palæstina, deploratis jam rebus, dissensionem cogitans, ut licet, res componere laboravit. Atque primum omnium cum Saladino ad triennium fedus statuit, regnum Jerosolymorum Henrico nepoti tradidit, Conrado competitore nece sublato, Guidoni vero loco regni tradita ab eo est insula Cypr. His vero peractis, octavo idus Octob. reditur in Angl. solvit Accone. Cujus progressus singulos per singulos ferme dies descripsit Roger. in Annalibus, et inter alia illud funestum, quod ipsum contigerit in Hadriatico sinu pati naufragium, ex quo vix falsus emergens cum paucis, ubi compendiosiori via per Germaniam transire in Angliam constituisset, cum Viennæ territorium attigit, quantumlibet incognitus iter faceret, cognitus tandem, per violentiam extorta confessione suorum, a Leopoldo Austriae duce capitul, et ad Henricum imperatorem captivus mittitur. Cujus rei causa perturbatus et concessus est orbis. Facta haec sunt in fine anni hujus. Cum vero ad se misum regem Anglorum imperator accepisset, mox haec scripsit ad regem Francorum:

40. «Henricus, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilecto et speciali amico suo Philippo illustri Francorum regi salutem et sincera dilectionis affectum.

«Quoniam imperatoria celsitudine non dubitat regalem magnitudinem tuam latiorem effici de universis, quibus omnipotens Creatoris nos ipsos et Romanum imperium honoraverit et exaltaverit, nobilitatem tuæ præsentium tenore declarare duximus, quod iniunctus imperii nostri, et turbator regni tui, Richardus rex Anglie, cum esset in transeundo mare, ad partes suas reversurus, accidit, ut ventus, rupta navi sua, in qua ipse erat, duceret eam versus partes Istriae, ad locum qui est inter Aquilicam et Venetas, ubi ipse rex, Dei permissione, passus naufragium, cum paucis eva-

sit. Quidam itaque fidelis noster comes Mainardus de Gortze, et populus regionis illius, auditio, quod in terra erat, et considerato diligentius qualem nominatus rex in Terra promissionis profidionem et traditionem, et perditionis sue cumulum exonerat, inseculi sunt, intendentis cum captivare. Ipso autem rege in fugam converso, ceperunt de suis octo milites. Postmodum processit rex ad burgum in archiepiscopatum Saltzburgensem, qui vocatur Frisorum, ubi Fridericus de Bolesowe, rege cum tribus tantum versus Austriam properante noctu, sex milites de suis cepit. Dilectus autem consanguineus noster Limpoldus (Leopoldus) dux Austriae, observata strata, impositis ubique custodibus, stepdicitum regem juxta Wenam in villa viciniori in domo despecta captivavit. Cum itaque in nostra nunc habeatur potestate, et ipse semper tuæ molestiæ et turbationibus operam præstiterit, ea quæ præmissimus, nobilitati tuæ insinuare curavimus, scientes ea dilectioni tuæ beneplacita existere, et animo tuo uberrimam importare lætiā. Datum apud Rithiene, quinto kal. Jan. » Quod autem (ut andisti) excitatos ait milites ducis ad capiendum eum, ob mala illa que fecisset rex Anglorum in Palæstina : quænam fuerit ista, que præcessit inimicitarum causa, ut Austriae dux adversus ipsum tanta sit ausus, jam enarreremus. Recenset ista Matthæus Paris, prosecutus sua historia res Anglorum, et quam præsternim hospitiu causatunc ab eo injuriam sit passus in Palæstina ; at enim :

41. « Cirea idem tempus venit dux Austriae, ut in Terra-Sancta volum sua peregrinationis perficiendo, in exercitu Christiano Deo fideliter militaret, et Salvatoris vestigia ibidem adoraret. Cumque prævii ejus maestri sibi hospitium accepissent, et necessaria præpararent, supervenit præcipitanter quidam miles de familia regis Richardi, natione Neuster, et more sua gentis ebulliens stultitus cum jactantia, asscrebat se majus jus in illo hospitio habere quam aliquis alius : cum prius illuc adveniens, sibi suisque sociis illud assignasset. Multiplicatis conviciis utrobique, clamor ad aures regis pervenit. Rex autem nimis cause Northmanni favorabilis et credulus, in iram excauduit contra familiam ducis, et non perpendens civiliter moderamen Dominicanum, scilicet¹ De descendam et video, præcepit præcipitanter, et securus quam deceret, ut vexillum ducus in codem hospitio pro signo alfixum in cloacam dejiceretur. Quod factum, cum dux hospitio privatus, et turpiter a Northmannis garris lassitus, cognovisset, regem querulus adiit, sed nihil nisi saunas reportavit. Unde dux a rege spretus, at regem regnum se convertens, Dominum Deum invocavit in ultionem cum lacrymis, ut quemque superbium irangens, tantum passum injuriam consolareetur, qui ait² : Mihi vindicta et ego retribuam. Dux au-

tem cito post redditum ad propria confusus et reverendus naturavit. Hoc facto rex Richardus postea non mediocriter exprobratus erubuit ». Haec Paris.

42. Qui igitur tanta affectus injuria ad propria reversus, silentio devorabat quo depascebatur ipse inororem, oblatam sibi divinitus vindictam existimans, haud invitus arripuit eam. Ad quam excedentiam consortem adhibendum putavit imperatorem, qui ab eodem Anglorum rege multipliciter se quereretur offensum, Quænam fuerint illa, verane, sive prætensa, idem auctor recenset inferius, cum ea idem imperator in conventu episcoporum ac principum palam exposuit judicanda in suam excusationem, ne videretur tyrannicagere, si tantum regem, militem Terræ-Sanctæ, naufragium, omni ob id commiseratione dignum, detineret tamen vincitum arcta custodia, ut publicum inimicum. Ea vero qualiacumque fuerint, tu ab eodem auctore sic accipe ; ait enim :

43. « Imperator autem iratum animum ac ferocem contra regem diutius præferens, nullatenus eum in praesentia sua convocare vel alloqui dignabatur : sed ipsum in pluribus contra eum et suos graviter accusans, columnas multas eidem regi prætendit. Tandem hinc inde medianibus amicis, et præcipue II. Cluniacensi abbate, et Wilhelmo regis cancellario, imperator, convocationis episcopi, ducibus et comitibus suis, regem in praesentia sua accersiri jussit, eumque in pluribus articulis coram omnibus accusavit. In primis sciœl quod per ejus consilium et auxilium, regnum Sicilie et Apulie, quod sibi jure hereditario debebatur, defuncto rege Wilhelmo, amiserit. Pro quo adipiscendo exercitum per maximum, data pecunia infinita, conduxerat : cum idem rex sibi auxilium prestitorum fideliter spondisset, ut a Tancredo regnum illud obtineret. Deinde causabatur de rege Cypri, qui ei affinitate conjunctus fuerat, quod eum injuste ab imperio ejecerit, et carcerali custodie deputaverit, et terram ejus cum thesauris violenter invaserit, et insulam cuidam alieno vendiderit. Postmodum vero accusavit ipsum de morte marchisii de Monte-Ferrato, heredis sui : quod videlicet per ejus profidionem et machinationem al-Arsacidis peremptus sit. Quos et miserat ad perimendum regem Francorum dominum suum, cui nullam fidelitatem, ut debuerat, servavit in communione eorum peregrinatione, sicut juramenti sacra mento inter utrosque fuerat confirmatum. Deinde conqueritur, quod signum ducis Austriae consanguinei sui, ob ejus contemptum, apud Joppam in cloacam projici jussit, et Teutonicos suos in Terra-Sancta verbis probrosis et factis ubique dehonesta verit.

44. « Super his et hujusmodi calumniis rex Anglorum ab imperatore convenitus, protinus in medio statu, contra singulas objectiones ita luculentiter et argumentose respondens peroravit, ut omnibus admirationi et venerationi haberetur, ita ut nulla

suspicio de his, in quibus accusabatur in cordibus andientium ulterius remaneret. Nam dictorum veritatem et ordinem veridicis quibusdam assertioibus et argumentatione probabili ita in lucem propalavit, ut omnes suspiciones falsas, quibus impetrabatur, omnimodis allegationibus cassaret, et gestorum veritatem non taceret. Proditionem quoque omnimodam, vel alicuius principis necis machinationem constanter depellebat, asserens se semper fore paratum ad suam innocentiam purgandam super talibus objectionibus, prout imperatoris curia rationabiliter judicaret. Cumque datus coram imperatore et principibus ejus disertissime, ut erat facundissimus, allegasset, imperator admirans tantam regis facundiam, surrexit, et accessito ad se rege ejus in oscula ruit: ac deinceps blonde leniterque cum eo agebat. Ab illo denique die cecepit imperator mitius agere, et regem familiariter honorare ». At hæc (ut diximus) postea, nempe post annum acciderunt, hic recensita ad causas simultatum obortas insinuandas ipso rerum gestarum exordio. Ceterum de his, quorum rex Angliae argueretur, nempe quod fuerit auctor necis marchionis de Monte-Ferrato, et machinator mortis regis Francorum, procuratae sunt litteræ executorialiæ, a Sene de Monte, ipso nempe principe Assassinorum (hic namque titulus illi) quibus immunis penitus et innocentissimus idem Richardus rex Angliae redderetur. Extant adhuc ipse litteræ in nihilo labefactatae, quas recitat Neubrigensis¹, quem consule. Sed reliqua anno sequenti.

45. *S. Hugonis episcopi Lincolniensis mire et sancte gesta.* — Hoc eodem anno contigit (quod non putamus omittendum) illud memoria dignum facinus *S. Hugonis episcopi Lincolniensis*, de quo Rogerius in Annalibus ista scribit: « Eodem anno Hugo Lincolniensis episcopus faciens visitationes suas per domos religiosorum in sua diœcesi, venit ad abbatiam sanctimonialium de Godeslove, que est inter Oxoniam et Modestoc: et cum intrasset Ecclesiam ut oraret, vidi tumbam in medio chori ante altare sericis pannis velatam, et lampadibus et cereis circumdatam. Et quesivit cuius esset tumba. Et dictum est ei, illam esse tumbam Rosamundæ, que quondam extiterat amica Henrici regis Anglie, filii Mathildis imperatricis, et quod ipse pro amore illius multa bona Ecclesie illi fecerat. Et respondit episcopus: Tollite eam hinc, quia scortum fuit, et sepelite eam extra Ecclesiam cum ceteris, ne Christiana religio vilescat, et ut exemplo illius ceteræ mulieres exterritæ caveant sibi ab illicitis et adulterinis concubitibus. Et factum est ita ». Hactenus auctor. Sed quid mirum, si hæc in mortuam regis pellicem egerit, qui nec parceret viventi regi, quem pro Ecclesiastica vendicanda libertate redarguere minime prætermisit? Nam audi que de rebus ab eo præclare gestis omni fide scribuntur auditu digna²:

46. « A singulis enim Romanis Pontificibus, qui ejus tempore Ecclesie præfuerunt, id humiliante petiti (nempe ut solitus episcopali cura vive-ret), sed non obtinuit: imo vero tanquam bene digni coactus ab illis est suo munere perfungi. Notios etiam et factores hujus rei durius illi objurantes, cum minis remiserunt, veteruntque, ne deinceps hujusmodi litteras ad Apostolicam Sedem afferrent. Graviora quoque totius provincianegotia ci expedienda delegarunt. Singularem namque a Domino gratiam acceperat justum ab injusto discernendi, ita ut peritissimi jure consulti cum admiratione dicerent nunquam se tales vi-rum reperisse in decidendis etiam difficilibus subtilissimisque causis, quanvis ille hujusmodi præxi-nusquam didicerat. Gaudebant omnes qui causas justas ad ejus iudicium afferebant, certi nimurum, quod nec iugavia seduci, nec numeribus, aut minis corrupti, vel frangi posset.

47. « Spiritus quoque sanctus, qui hoc ei contulerat donum, sermonem illius atque sententias confirmabat sequentibus signis. Nam cum rebelles quosdam et contumaces Satane tradidisset in interitum carnis, subito non comparuerunt. Miles quidam propter quoddam mendacium ab episcopo sancto reprehensus, cum admonitionem ejus parviperderet, ne se emendare vellet, mox ab illo excommunicatus est. Usurpabat namque sibi bona quadam, que incitante eum uxore, quod prolem legitimam non haberet, a veris haeredibus per simulationem alienare consenserat. Tremenda res. Invasit enim diabolus nocte sequenti, extorquens subito animam mendacem. Alius quidam in eodem scelere ei succedeus, cum latus et temulentus lecto exciperetur, sopori mortem socians, etiam misere extinctus est. Forestarius quidam propter facinus plexus anathemate, viri Dei sententiam non metuens, intra paucos dies horribili morte decessit et vita. Quidam diaconus, livore impellente, militem quemdam nequiter accusans de criminè regie proditionis, Hugonis sententia ob spem emendationis percussus, cum peccatum suum non modo non vellet agnoscerre, sed etiam ab archiepiscopo absolutionem impetraret, rediensque ad virum sanctum, purgationis, ut putabat, suæ chirographum secum afferret, rursum non obstante mandato, ab illo excommunicatus est. Ut autem Dominus ostenderet, utrius sententiam approbasset, diaconum horrendum in modum percussit, nec eum diutius vivere passus est. Adolescentula quadam, cum impudenter spueret in faciem sponsi sui, presente sancto episcopo, nec veniam petere vellet, a diabolo præfocata expiravit.

48. « Clericus quidam propter tyrannidem quorundam potentium, jus suum quod ei erat in quadam Ecclesia, obtinere non potuit. Pecuniis quoque ac aliis rebus penè omnibus in curia Romana consumptis, iam summa egestate ceperit urgeri. Audiens vero sanctum Hugonem oppressorum consolatorem piissimum esse, ad illum tan-

¹ Neahr. I. v. c. 14. — ² Extant apud Sur. tom. vi. die xvii Nov.

dem venit etiam longe extra fines diecesis suæ, et cum lacrymis ejus auxilium imploravit. Motus ergo vir Dei, omnes excommunicavit, licet ejus jurisdictione non tenerantur. Quid plura? Alii in amentiam versi, alii repente morte extincti sunt: quorumdam oculi cum ingenti cruciatu exciderunt, donec legitimo possessori restituta est Ecclesia. Alios etiam viros septem quandoque excommunicavit vir sanctus, quod furem a cœmeterio dolo abstraxisset, et nō sine dilatione suspendissent. Timeutes vero illi ne accideret ipsis quod jam multis evenisse constabat, ad pedes episcopi pariter venerunt. Sex salutatione dura illa quidem, sed brevi expugnali sunt: septimus, quia noluit satisfacere, absolucionis gratiam non impetravit. Tam vero dura fuit ea satisfactio, ut etiam brumali tempore pæne nudi forem a patibulo depositum, per longum iter humeris portare, atque in eo, quod diximus, cœmeterio, unde illum extraxerant, tunnare compulsi sint. Res prorsus stupenda. Jam septem ami transierant, et ecce redit miserabilis ille, cum lacrymis petens absolutionem: Domine, inquit, postquam sententia tua me perculit, acciderunt mihi mala multa. Gratiam regis continuo perdidi, exulare coactus, ad inopiam redactus sum: corporis molestia contabui, plurimisque adversis casibus subjacui. Sed ne pejora his succendant, dignare, obsecro, vel sero penitentem relevare. Misertus ergo vir plus tanta calamitatis, quod ex fortunato et divile arcamnosus et moribus factus esset, clementer eum absolvit, et ne dolorem dolori adderet, multam ei mitiorem irrogavit ». At de his modo satis, ad res Constantiopolitane Ecclesie demum convertamus orationem.

49. *Georgio Xyphilino patriarchæ Constantiopolitano suum opus dedicat Theodorus Balsamon; ubi de edicto Constantini circa donationem Romanae Ecclesie factam instituta questio et fabula explosa.* — Hoc codem anno Georgius Xyphilinus Constantiopolitanus patriarcha sederecepit, sedilque (ut Nicetas habet, et series Greca patriarcharum Constantinopolitanorum) annos septem, quibus pervenisse constat usque ad primam Indictionem, annum scilicet Redemptoris millesimum centesimum nonagesimum octavum, ita testante ejus successore Joanne Camatero in Constitutione a se edita anno sequenti, que extat in Collectione legum Orientalium libro quarto, quibus corrigas eos, qui anno millesimo centesimo nonagesimo quarto cum sedere cœpisse scripsere.

Huic autem Xyphilino Theodorus Balsamon obtulit commentarium a se scriptum super canones, imperatur ipsi opus (ut dictum est) ab imperatore Manuele Comneno et Michaelo Anchalo patriarcha: quod absolutum hoc epigrammate ad fores inscripto eidem Xyphilino nuncupavit ejusmodi titulo:

50. « *Theodori patriarchæ Antiocheni ad*

*sanc*tissimum patriarcham Georgium Xiphylinum carmen :**

Per quam pias traditiones canonum,
In vasto ego mari trequens Atlanticum
Pervasi, ut Ascerodus Charybini hospes traxi,
Vel rubrum ut pelagus Israëlitæ sexex,
Tua manus dextra stabilitas gratia,
O patriarcharum valle pium decus!
Unde bacilli mystici calamo levans
Illorum inaccessum itineri bifariaan,
Ipse in diobus tradii scripto libris,
Quæ canonica disciplina sunt opera.
Te rogo, qui bonus nites actionibus,
Et huc doctrinae cunctus illuminas,
Hujus libri columnam itineris ut fies,
Egyptiorum cœres quidem exstutus,
Verum in salutis via lucem porrigit.
Huc tibi scribo Theodorus Balsamon,
Qui patriarcha sua religione inclivit,
Antiochiae, atque adeo Orientis totius.

Sed titulo tenus dicebatur Antiochenus patriarcha, cum illic consilere non valeret, sed Latinum ejusdem Ecclesie patriarcha sedens rerum dominus, non sineret Graecum patriarcham illuc accedere. In reliquis autem locis sinebantur residere episcopi Graeci ad curandos Graecos, qui illic habitarent. Testatur enim hoc idem ipse Balsamon libro secundo, statum Orientalis Ecclesie his verbis describens in canone decimo sexto Synodi Antiochenæ: « Non sinuntur pedem in eam immittere Graeci a Latinis, Antiochiam scilicet, vel Jerosolymam, vel Tarsum, Jerosolymæ enim ab impiis Saracenis polluta sunt, thronus Antiochenus a patriarcha Latino definitur, et Tarsus ab Armenis. Relique autem Jerosolymorum, Antiochiae, et quedam Orientales Constantinopolis Ecclesias non repudiant vacare, quia nullanus, Latini, et reliqui Agareni permittunt antislibitus suas Ecclesias episcopatiter administrare, et Christianorum, qui illic sunt, curam gerere ». Haec Balsamon, qui Constantinopoli constitutus ad opus elaborandum, munificentia patriarche vivens,

51. Quod ad opus ab ipso elaboratum pertinet, plura dicendum sunt, nec levis quidem momenti; permagni quippe interest quo animo quispiam ad scribendum se conferat: secundum illud Evangelicum¹: Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tenebrosum erit. Theodorus vero pessime affectus in Latinos, a quibus sua Ecclesia pelletur, toto opere illo, summa animi amaritudine a se conscripto, nihil magis elaboravit, quam ut infamaret Latinorum Ecclesiam principalem, Romanam Sedem, cuius auctoritate ab Antiocheno Ecclesia se excludi cognosceret. At quam calumniose, astute, vaferaque consilio id egerit, videndum est: plurimi namque interest ista nosse, et ad propinata venena antidotum offerre paratum.

In primis vero homo vaferminus consueta arte Pelasga apocrypha in sua Collectione miscuit, cum authenticis atque probatis, nempe canones, Apo-

¹ Matth. VI.

stolorum dictos, ab Ecclesia Catholica nunquam receptos et probatos; itemque rejectos alios, appositusque mentitos canones ad sextam Synodum, ex quibus tanquam e pharetris sagittas sumit contra celibatum Ecclesiae Occidentalis, jejunium sabbati, et alia id genus. Itemque, quod nemo alias Graecorum antea fecerat, ex Actis Silvestri papae, sub Eusebii Cæsariensis nomine falso Graecæ scriptis, edidit edictum Constantini de donatione, non ut rem gratam ficeret Romanae Ecclesiæ, sed ut Constantinopolitanum patriarchatum ostenderet antiquissimum. Quod quidem quam falsum sit, ostendimus in Annalibus suo loco.

52. Sed dicamus de his hæc obiter, antequam que sunt Theodori reliqua prosequamur, duplicita reperiri Acta Silvestri: Latina primum, quæ et ad Graecos sunt derivata, ut que habentur in plerisque antiquis Codicibus, et ex Latinis accepta. Recitat ipsa Metaphrastes, necnon Zonaras, atque Cedrenus. Alia rursus, quæ post hæc, nec ante seculum precedens, nempe non ante millesimum Christi annum cognita ab aliquo fuisse noscuntur ab aliquo Graecorum commenta, proditaque sub Eusebii nomine ex libro de martyribus, quibus superadditum est a Graecis Graecæ scriptum ipsum recitatum a Theodoro Constantini edictum, idemque latinitate donatum, atque receptum una cum Actis, prout glossemata testantur apposita apud Gratianum in dicto Constantini imperatoris edito¹, in verbo, Utile. At quod alibi diximus Graeci non Latinorum amore, sed odio, suique utilitate fecisse noscuntur; inodium, inquam, Romanae Ecclesiæ, ut que ipsa possidet, non diceretur a Christo ea accepisse (quod sepe scipi protestatos esse vidimus sanctissimos Romanos Pontifices, Gelasium, Nicolaum, et alios adversus Graecos agentes) sed a Constantino imperatore. In sui vero utilitatem, eo quod in eodem edito affirmaretur, jam antiquitus sub Constantino Ecclesiam Constantinopolitanam esse patriarchatum: quod liquet, neque post plura saecula illi fuisse concessum, penitus autem negatum a sancto Leone papa Gelasio, et aliis superioris suis locis recensitis; ex quibus concessio ista que in edito habetur, penitus esse commentitia, prorsusque falsa convincitur. Sic igitur, cum idem Theodorus affectarit, ex privilegiis imperatorum Constantinopolitanam Ecclesiam habere privilegia, qua habet Romana Ecclesia, in sui lucrum illud prodidit imperial. Constantini decretum, ut ex illo ea derivare posset in sua: quod ostendit ipse Balsamon in Nomocanone Photii, titulo secundo, et in Justiniani Novella, capite centesimo vicesimo tertio. Sed et cum agit de canonibus Synodi Antiochenæ, canone duodecimo de Appellationibus, eadem privilegia a Synodis OEcumenicis in ea fluxisse mentitus est, dicens: « Secunda universalis Synodus et Quarta dederunt patriarchæ Constantinopolitano privilegia papæ, et

statuerunt, ut is quemadmodum et ille in omnibus honoretur: unde necessario in ejus sententia appellatio non cadit ». Haec ipse, sed in his omnibus mendacissime: sicut et falsissima noscuntur esse, que a nobis suis locis sunt superioris demonstrata. En video Balsamonis consilium in edendo Constantini decreto, a nullo Graecorum haec tamen in lucem prodito¹, nempe, ut ageret, quod agebat, scilicet ut patriarchatum Constantinopolitanum privilegiis parem ostenderet esse Romana Ecclesiæ, a Christo tantum in Petro fundate.

53. Quod autem inani studio laborent novatores improbare quod fertur edictum seu decretum Constantini donationis, et Graeco in Latinum translatum: sciunt ipsi, se in his nostram potius causam agere, quam contra nos pugnare, qui profiteruntur cum Ireneo, Cypriano, et aliis sanctis Patribus, iisdemque Romanis Pontificibus, Romana Ecclesiæ privilegia non ab hominibus, sed a Christo in Petro esse collata, et a Petro in successores esse transusa, id ipsum sentientibus cum Latinis etiam Graecis sanctis Patribus qui ab exordio nascentis Ecclesie haec tamen floruerunt. Neque ob eam causam, quod nolint suffragari nobis ipsum Constantini decretum, mox jure excidit eadem Ecclesia temporalium rerum dominio, quod certum atque indubitatum omnibus est, plurim imperatorum Diplomatibus possidere, que suis locis sunt recitata superioris. Neque enim tot tantosque Pontifices Romanæ Ecclesiæ, qui claruerunt a Constantini temporibus, quos contigit sepe adversus principes de juribus Romanæ Ecclesiae disputare, legimus ea voluisse defendere ejusdem Constantini editi auctoritate, sed potius Evangelica, ut sanctus Leo, Felix, Bonifacius, Gelasius, Hormisa, sanctus Gregorius, et reliqui successores omnes inuixi petra, super quam Christus testatus est se fundare Ecclesiam suam; quorum plures liquet non ignorasse Acta Silvestri, cum ipsorum contigit meminisse, neque tamen ejusdem editi fecisse aliquam mentionem, utpote quod eo illa caruerint, et post longa tempora arte Graecorum illis accesserit, ex quibus in Occidentalem fuerit delapsum Ecclesiam, acceptum vero bona fide a nomiullis, quo usque mala fides Graecorum inexplorata latuerit, et a pluribus pugnatum pro illo in hanc usque diem, putantibus germandum Constantini privilegium omni fronde purum, omni studio defendendum, et quidquid Romanæ Ecclesie juris est, non sinere aliquo modo subverti. Qui primus ejusdem editi meminisse inter Romanos Pontifices reperitur, fuit Leo papa Nonus in Epistola ad Michaelem Constantinopolitanum et Leonem Acridanum episcopos, anno Redemptoris millesimo quinquagesimo quarto, ex quo haud modicum fidei incrementum accepit, unde posteri absque aliqua Graecorum imposture suspicione, et indignatione, bona fide sicut ipsum legerint, ita receperint.

¹ Hist. xvci, c. 14. ex palea.

Theod. Bals. glossemat. super Synod. Antioch.

54. Verum emersit in lucem tempore Benedicti papæ Duodecimi Ottonis Terti imperatoris nomine Diploma, quo idem edictum esse falsum argueretur, scriptumque ab impostore Joanne Diacono. Quod quidem licet mendis depravatum, atque ut ex ipso appareat, nimia vetustate corruptum, corrosum blattis, tineisque voratum, in lucem vindicandum tamen idem Pontifex cupidus veritatis a consumentis omnia faucibus temporis procuravit, idque publicis monimentis omni fide munitis. Quod rursum cum ad custodiā servaretur, sicut a legentium oculis, ita a memoria labi hominum contigit, sed emersit in lucem. Nam duo exempla nactus sum, alterum Parisiis a Nicolao Fabro, una cum aliis Romanorum Pontificum litteris Apostolicis uno volumine comprehensis; alterum vero ex eadem continente Codice Epistolarum, seu Diplomatū itidem Romanorum Pontificum atque regum opera, et industria Benedicti Romani Pontificis collectarum, missō nobis Cremona ab honestissimo viro Ecclesiasticarni antiquitatum studio, Petro Antonio Tolentino, una cum aliis summa diligentia per ipsum collectis et conservatis scriptis, ad Romanam Ecclesiam pertinentibus. Quorum exemplorum habita collatione, quod in altero deesse videbatur, cum licuit, ex altero suppletum est. Prodimus in lucem eo magis, quod oppignoratam exhibuerimus fidem nostram superius, tertio Annalium tomo, anno Redemptoris trecentesimo vicesimo quarto, ubi de Constantini imperatoris donatione sermonem habuimus, cum per Joannem Diaconum e Graeco derivatum fonte diximus, nec de ipso aliquid, quisnam ipse fuerit, vel quando scripsit, propalavimus, redditū inferius ex litteris Apostolicis Benedicti Duodecimi, unde accepimus, rationem. Sed quod occasione Theodori Balsamonis de eodem dicto verba facere necessitas impulit: quid pariter de ejus auctore in Ottonis diplomate sit expressum, hic describere rerum opportunitas persuasit, ab ejus titulo inchoando. Demum vero ipso Ottonis diplomate integre redditio, quid sit de ipso sentiendum, nostrum qualcumque interponamus judicium, liberum ceteris relinquentes, in diplomate adeo vetusto atque corrupto, pro arbitrio suum exercere judicium, et reddere cuncta consona veritati. Haec enim in nuper citato Codice descripta leguntur:

55. « Instrumentum, in quo est bulla Apostolica certae commissionis, et litteræ Ottonis imperatoris inventivæ in Pontifices dilapidatores bonorum, et expressive donationis litterarum assignatarum Romane Ecclesia.

« In nomine Domini. Amen. Noverint universi, hoc praesens instrumentum publicum inspecturi, quod nos Joannes de Amelio, Forojuiliensis archidiaconus, camera domini papæ clericus, delegatus specialis commissarius ad infrascripta specialiter deputatus, dudum in Romana curia residentes personaliter receperimus cum debita

reverentia quasdam litteras sanctissimi patris et domini nostri Benedicti divina providentia pape XII, ejus vera bulla plumbea cum filis cannabis, more Romane curiae bullatas, non vitiatas, non cancellatas, non abolitas, non abrasas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes, tenoris et continentis infra-scriptorum.

« Benedictus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio magistro Joanni de Amelio, archidiacono Forojuiliensi, clero cameræ nostræ, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum certis privilegiis, registris, libris, et scripturis Ecclesiam Romanam tangentibus, quæ in thesauro ejusdem Ecclesie, qui conservatur in civitate Assisinatensi, existunt, pro quibusdam incumbentibus ad præsens Ecclesie memoratae negotiis egeamus: nos de tuae circumspectionis industria plenam in Domino fiduciam obtinentes, te pro eisdem privilegiis, registris, libris, et scripturis perquirendis, eligendis, ac nobis mittendis vel deferendis, ad civitatem eamdem prvidimus destinandum. Quocirca discretioni tuae per Apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus illue te personaliter conferre procurans, dilectis filiis magistro Raymundo de Pocoliis, archidiaclia. Petragoricensi rectore, et Joannes Rigaldi canonico Albiensi, thesaurario ducatus Spoletanii, vel eorum altero, vel pluribus tabellionibus auctoritate Apostolica publicis tecum adhibitis, visis quoque ac recensitis inventariis, alias de thesauro praedicto confectis, privilegia, registra, libros, et scripturas hujusmodi, de quibus tibi verbottenus direximus et injunximus, perquirere ac eligere soleti et fidelis adhibita diligentia non postponas, illa ex eisdem privilegiis, litteris, et scripturis, de quibus juxta voluntatem et intentionem nostram, quam tibi oraculo vive vocis expressimis, cognoveris expedire, de verbo ad verbum per dictos tabelliones transcribi, et eorum transcripta in formam publicam redigi faciendo, et nihilominus decernendo auctoritate Apostolica, eisdem transsumptis in publicam formam, ut præfertur, redactis, et coram te solemniter publicatis, esse ubique perpetuo in judicio, et extra judicium fidem plenariam tanquam originalibus adhibendam. Subsequenter vero privilegia, registra, libros, et scripturas, quæ, quos, el quas elegeris, et de thesauro praedicto receptoris, sive ipsorum privilegiorum, litterarum, et scripturarum transumpta publicata (ut superius est expressum) nobis mittere studeas fideliter vel deferre, te taliter super his habiturus, quod tuam circumspectam fidelitatem ac diligentiam in hac parte merito commendare possimus. Datum Aveniōne secundo kalendas Novembri, Pontificatus nostri anno quarto.

56. « Auctoritate quarum, nos Joannes delegatus et commissarius supradictus, ad civitatem Assisi, et locum fratrum minorum beati Francisci, videlicet ad cameram juxta sacristiam superiorem,

ubi præfatus thesaurus in Archivis Romane Ecclesiæ conservatnr, venerabili viro domino Joanne Rigaldi legum doctore, canonico Albensi, Spoletani ducatus thesaurario, et magistris Bartolo Wannis de Spello, Bertrando Glauderio, et Geraldio de Carreria clericis Spoletanis, et Catureensis diœcesis, auctoritate Apostolica tabellionibus publicis nobiscum adhibitis, nos personaliter conferentes, visis et recensitis inventariis, alias de dicto thesauro factis, privilegia, registra, et libros, ac scripturas alias, de quibus præfatus dominus noster papa nobis verbotenus dixit specialiter et injunxit, adhibita solerti diligentia, tenorem commissionis nostræ servantes et fideliter exequentes, perquisivimus, investigavimus, inspeximus, ac nonnulla elegimus, ex eisdem, juxta voluntatem et mandatum ejusdem domini nostri, quod nobis expressit oraculo vocis vive. Inter alia vero elegimus, ac vidimus, et diligenter inspeximus quoddam Privilegium cum quadam bulla plumbœ parva in pendentî, sive in fine dicti privilegii cum pergameno alligata. In qua quidem bulla ab una parte in circumferentia ejusdem scriptum erat, *Otto imperator Romanus*, ab alia vero parte erat quoddam caput hominis cum pilis crispis, et cum spathulis, scriptumque erat in circumferentia, *Aurea Roma*, ut prima facie apparebat. Quod quidem privilegium nos Joannes delegatus et commissarius memoratus transcribi per Geraldum de Carreria, et subscribi, et in formam publici instrumenti redigi fecimus per supradictos, inferiusque subscriptos tabelliones, volentes, et auctoritate Apostolica nobis in hac parte commissa specialiter decernentes, sedentes pro tribunali, quod transsumpto, seu transcripto hujusmodi deinceps illa fides adhibeatur tam in judicio, quam extra judicium, sicut et originali prædicto, ipsumque transsumptum, seu transcriptum ubique camdem fidem faciat in agendis, quod faceret privilegium memoratum. Quibus omnibus et singulis nostram auctoritatem interponimus et decretum. Tenor vero dicti privilegii sequitur in haec verba :

57. « In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, Otto servus Apostolorum, et secundum voluntatem Dei Salvatoris, Romanorum imperator Augustus.

« Romam caput mundi profitemur, Romanam Ecclesiam matrem omnium Ecclesiarum esse testamur, sed incuria et inscientia Pontificum longe suæ claritatis titulos obfuscasse. Nam non solum quæ extra Urbem esse videbantur vendiderunt, et quibusdam colluviis a late (altare) S. Petri atieaverunt, sed (quod absque dolore non dicimus), si quid in hac nostra Urbe regia habuerunt, ut majori licentia evagarentur, omnibus cum vindicante pecunia in commune dederunt, et S. Petrum et S. Paulum, ipsa quoque altaria spoliaverunt, et pro reparatione semper confusionem duxerunt. Confusis vero papaticis legibus, et jam abjecta Ecclesia Romana, in tantum quidam Pontificum ir-

ruerint, ut maximam partem imperii nostri Apostolati suo conjungent, jam non querentes que et quanta suis culpis perdiderunt, non curantes quanta ex voluntaria vanitate effuderunt; sed sua propria, utpote ab illis ipsis dilapidata, dimittentes, quasi culpam suam in imperium nostrum retorquentes, ad aliena, id est, ad nostra, et nostri imperii maxime migraverunt. Haec sunt enim commenta ab illis ipsis inventa, quibus Joannes Diaconus cognomento, *Digitorum mutius* (*mutillus*), præceptum aureis literis scripsit, sub titulo magni Constantini longa mendaçii tempora fixuit. Haec sunt etiam commenta, quibus dicunt quendam Carolum S. Petro nostra publica tribuisse. Sed ad haec respondemus, ipsum Carolum nihil dare jure potuisse, utpote jam a Carolo meliore fugatum, jam imperio privatum, jam destitutum et annullatum. Ergo quod non habuit dedit : sic dedit, sicut nimur dare potuit, utpote qui male acquisivit, et diu se possessurum non speravit. Spretis ergo commentitiis præceptis, et imaginariis scriptis, ex nostra liberalitate sancto Petro donamus quæ nostra sunt, non sibi quæ sua sunt, veluti nostra conferimus. Sicut enim pro amore S. Petri dominum Silvestrum magistrum nostrum papam elegimus, et Deo volente, ipsum serenissimum ordinavimus et eravimus, ita pro amore ipsius domini Silvestri papæ sancto Petro de publico nostro dona conferimus, ut habeat magister, quod principi nostro Petro a parte sui discipuli offerat. Octo igitur comitatus pro amore magistri nostri domini Silvestri papæ sancto Petro offerimus et donamus, ut ad honorem Dei et sancti Petri eum sua et nostra salute habeat et teneat, et ad incrementa sui Apostol, nostrique imp, ordines. Hos autem sibi ad ordinandum concedimus, Pisaurum, Fanum, Senogall, Anconam, Fossabrum, Calliun, Esium, et Ausium, ut nullus unquam ei et sancto Petro audeat aliquam inquietationem facere, aut eum aliquo ingenio fatigare. Quicunque vero presumpserit: omnia que habuerit amittat, et sanctus Petrus, quæ sunt sua recipiat. Ut hoc autem in eternum ab omnibus conservetur, hoc præceptum manu nostra diu, Domino adjutore, victura confirmavimus, et nostro sigillo præcepimus insigniri, ut sibi suisque successoribus valeat.

« ¶ Signum domini Ottonis invictissimi Romanorum imperatoris Augusti.

« In enjus rei testimonium præsens transcriptum in formam publicam redactum, sigilli proprii, quo utimur, jussimus appensione muniri. Datum et actum Assisi in loco Fratrum Minorum, in palatio domini papæ. Anno Nativitatis Domini Mcccxxxix, Indictione septima, tempore predicatorum domini nostri Benedicti divina providentia papæ XII, Pontificatus sui anno v, die xx mensis Martii, presentibus venerabilibus viris dominis Joanne thesaurario predicto, et cæteris ibi scriptis et subscriptis ». Hactenus ex scripto Codice est

recitatum Diploma. Quod ne improba impostura in rebus Ecclesiasticis partem aliquam sibi vindicet, sanctissimus Pontifex Benedictus curavit fide integra describendum, atque memoria perpetua conservandum. Non enim mala fide scindi voluit, tradique igni abolitione perenni, eo quod videtur adversari editio vulgata Constantinæ donationis. Sed nec tamen, quia describi curavit, ne periret, ipsum probasse dici potest, sed disqui-
rentium doctorum virorum reliquit disputationi.

58. Porro de illo dicturi, id in primis examinandum, an revera affirmari possit, Diploma ipsum, Ottonis imperatoris esse, vel ejus nomine scriptum. Felices enim omnes forent impostores, si ex falso tantum superposito titulo, quod cupe-
rent probatum haberent, et non plura intercederent, quibus luce perspicue convincerentur esse falsarii. Sunt quidem complura, quæ in eodem Diplomate scripta reperiuntur, quæ veritati adver-
sari noscuntur; insuper alia desiderantur, quo-
rum omissione perspicue posset redarguere falsita-
tem, et esse commentitium demonstrare. Sed omissimus leviora, nempe conjecturas, quibus idem Diploma in suspicionem saltem induci possit, non esse ipsius Ottonis imperatoris, veluti titulum
iusuetum apponi cæteris ejusdem imperatoris Diplomatibus, et alias formulas difformes ab usu; ea tantum prosecutus, quæ repugnare penitus veri-
tati noscuntur, quibus redargui possit Diploma ipsum Ottonis Tertii, esse omnino falsum et com-
mentitium. Ut illud in primis, quod in eo illa leguntur, quibus dicitur: « Hæc sunt etiam com-
menta, quibus dicunt, quemdam Carolum S. Petro nostra publica tribuisse. Sed ad hæc respondemus, ipsum Carolum nihil jure dare potuisse, utpote jam a Carolo meliore fugatum, jam imperio priva-
tum, jam destitutum et annulatum. Ergo quod non habuit dedit: sic dedit, sicut nimis dare potuit, utpote qui male acquisivit, et diu se pos-
sessum non speravit ». Hæc ibi.

59. Quæ quidem nulla penitus historica veri-
tate subsistere possunt, vel saltem verisimilia fingi. Siquidem ea Carolo M. aptari non possunt, qui don-
navit. Etenim de ipso illud dici nullatenus potest, a Carolo meliore fugatum, atque imperio priva-
tum. Successorem quippe habuit Ludovicum Pium, qui eandem donationem comprobavit et firmiter stabilit, Neque tribui possunt Secundo ejus nominis Carolo imperatori, cognomen Calvo, qui eandem (ut suo loco dicitum est superioris) suorum prædecessorum factam Romi Ecclesie confirmavit donationem, sed nullum habuit Carolum successorem, a quo fuerit imperio privatus, Ludovicum Balbum, ejus no-
minis Terrium, heredem imperii. Porro primi tan-
tum Caroli fit mentio in Diplomate Ottonis Primi imperatoris, et ante eum de facta a Pipino dona-
tione de illis omnibus Eccl. Romanae, quamvis Secundum Carolum eandem donationem certum sit confirmasse. At vero horum neutri Carolo ea,

quæ sunt redditæ, aptari possunt, multo minus Ca-
rolo Crasso, novissimo Francorum ejus tunc nomi-
nis imperatori, qui non Carolum aliquem sed ne-
minem habuit in imperio successore. Ista igitur adeo incongrua, et falsa prorsus inventa redar-
guunt ipsum Tertii Ottonis imperatoris Diploma apertissime falsitatis. Sed si Ottonis Tertii asseri-
tur esse Diploma, cur damnatur ab eo Carolus donator, qui citatur et laudatur ab Ottone ayo pie-
tatis nomine in donatione ab eodem Ottone facta eidem Romanae Ecclesie? Vel si jure putavit idem Otto Tertius Carolum esse damnandum, cur noo-
itidem damnavit Ottone avum, qui amplissimo Diplomate scripto, quod extat superius, recitatum pariter eadem que Carolus, Ecclesie Romanae do-
navit et ejus filius Otto Secundus, pater vero ipsius Tertii Ottonis scripto firmavit? ambo plane cum Carolo damnandi fuissent. His accedit, quod in Diplomate donationis Henricus primus ejus no-
minis impreclarus⁴, ubi mentio certa habetur de imperatoribus singulis, qui amplam illam provin-
ciarum plurim donationem scripto Diplomate Romanae Ecclesie contulerunt, vel confirmarunt, Ottones tantum recenset patrem et filium nomi-
natim, non autem Ottонem hunc de quo agimus, ordine tertium ejus nominis, eundemque nepo-
tem prioris Ottonis. Eamdemque cum factam dicit papæ Joanni, plane significat donationem illam a Primo Ottone Joanni papæ Duodecimo collatam,
superius suo loco recitatam, eamdemque confir-
matam ab ejus filio Ottone Secundo imperatore;
de cuius filio Ottone Tertio, cuius memoria erat
longe recentior, cum nulla ibi sit mentio, ab eo
quidquam esse Romanae donatum Ecclesie, ar-
guitur plane ea quæ hic ejus asseritur donatio,
commentitia. Vides igitur, lector, quomodo duab-
us his contrariis objectionibus, tanquam difflate
vento caligines, evanescat, Diploma illud, quod Ottonis Tertii nomen, ut ex nube solet formata
pro arbitrio concipi imago quilibet, præ se ferret.

60. Modo videndum, num aliquid eidem addere possit anchoritatis, quod certus in eodem Di-
plomate asseritur auctor, qui de Constantini donatione edictum vulgatum effinxerit Joannes Diaconus, cognomento *Digitorum Mutius*, nempe digitis amputatus: vox enim illa, *mutius*, non a Latinitate aliqua, sed ex recenti voce Italica vulgo
concepta, qua dicitur *mozzo*, quod Latine, *pre-
ciosum nominamus*, derivatur, nisi forte pro *muti-
lus*, *mutius*, librarius male scriperit. Quisnam autem fuerit Joannes iste Diaconus digitis amputatus, et cur, vel a quo ita male affectus est, perse-
stigandum, seu potius ex superioris enarratis in memoriam revocandum. Ex Luitprando Ticinensi
superius, anno Redemptoris nonagesimo sextag-
simmo quarto enarratum est, ab Octaviano illo
Rome potentissimo, Joanne XII papa nominato,
ab Ottone imperatore, expulso, reverso denun-
ci.

Inter alias cædes, sœvitum adversus Joannem S. R. E. diaconum cardinalem, quem abscissis duobus digitis ac naribus, atque lingua deformavit; cuius summi Pontificis uti gravioris excessus meminit, et exprobar Gerbertus tomo superiori, anno Christi nongentesimo nonagesimo secundo. Erat Joannes iste jam decretus a papa legatus Constantinopolim, sed Capuae interceptus, fuerat revocatus in Urbem: factusque erga Ottōnem imperatorem propensior, ab eodem Joanne papa resiliens ejusdem papæ Joannis in se odium concitavit, ut recitata superius Joannis Acta testantur. Alium ab isto non invenimus Joannem Diaconum digitis amputatum, cui tribuatur edicti Constantiniani commentum, quod asseritur in recitato nuper Terti Ottōnis Diplonate. Sed cum ejus fides in multis (ut vidimus) periclitetur, imo ea penitus deseratur, nec quod ibi asseritur de Joanne Diacono digitis amputato, quod auctor fuerit ipsius edicti Constantiniani, constans esse potest assertio. Abhorret vero magis ab omni verisimili conjectura, ut a Romano Pontifice passus ipse sit digitorum abscissionem, quia ea scribendo, visus sit de Romana Ecclesia studuisse contra imperii jura bene mereri, quique eo nomine dignus magis premissio, quam suppicio existimari potuisset. Sive igitur iste, sive alius Joannes Diaconus auctor edicti donationis assertus fuerit: illud constat, ipsum nusquam ab aliquo auctore citatum reperiri ante ejusdem Ottōnus tempora.

61. Quamquam enim plerique Romanorum Pontificum, ut S. Gregorius, et Hadrianus, necon etiam Nicolaus, vel ali meiminerint beneficentia erga S. Romanam Ecclesiam Constantini, cuius tam Acta Silvestri, quam Damasi papæ certam ampliisque fidem faciunt: nullus tamen ante Leonem IX, ut dictum est, ejusdem donationis edicti aliquo modo mentionem fecisse reperitur, quo etiam tempore fit mentio ejusdem edicti in disputatione, quæ asseritur Petri Damiani cum advocate regio. Postea vero de ipso aliquandiu altum silentium, cum tamen in iisdem cum principibus controversiis ejus occupati fuerint successores, præsertim vero Gregorius Septimus, atque Alexander Tertius: ut appareat fringuisse apud eos ejusdem edicti anctoritatem a cuius citatione abstinentum putarint quod illo non in digerent, cum firmiorem haberent propheticum sermonem, et firmissimum Evangelicum testimonium, et contesteres omnes sanctissimos Patres de transmissa Christi in Petrum Apostolum auctoritate, et translusa in ejus pariter successores. Sed nec imperatores ejusdem edicti meminisse certum est, quantumlibet Ottones pater et filius antecessorum principum, qui donarunt Ecclesie Romanae, Pipini et Caroli, videlicet, mentionem habuisse inveniantur, et Henricus imperator corundem, et praedecessorum Ottōnum. Sed nec qui diplomata ab ipsis accepserunt Romani Pontifices, de praermissa mentione edicti Constantini, questi inveniuntur; cum nec

dammum aliquod ex ejus omissione sentirent: quandoquidem quidquid Constantiniane donationis confinaretur expressum, jam certiori titulo Romana possideret Ecclesia, existentibus integris ipsis Pipini, et Caroli, ac successorum imperii Diplomaticis in his, quæ spectant ad diversarum civitatum atque provinciarum donationem. In his autem, quæ continentur in eodem asserto Constantini edicto de Pontificis ornamenti, nec minuimus quidem dispendium Romana Ecclesia pati potest, si integritas corrut ipsius edicti: quandoquidem ea cuncta, antequam in eodem scriberentur edicto, jam possidebantur ab ejusdem Romana Ecclesia Pontificibus, ut de corona, sive lamina aurea, purpura, et aliis insignibus sæpe superius est demonstratum. Hec dixisse et aperuisse voluimus adversus eos etiam, qui tanti ponderis existimant ipsum donationis Constantini edictum, ut stulte timant, si labefactetur, universam cum ipso Ecclesiam corrucere posse, reclamantibus ex adverso sanctis Patribus, et antiquioribus Romanae Ecclesiae Pontificibus, non regum privilegiis, sed Christi verbis in Petro prestare sufficiat, superque petram firmam edificatam, quamvis postea certiora ab imperatoribus acceperit privilegia.

62. Sed redeamus ad Theodorum Balsamonem, cujus occasione fuit ad Constantini edictum, quod descripsit dolo malo in Nomocanone, diverendum: quo opere que non in Occidentalem Ecclesiam quavis occasione conjicit opprobria?

Sed parva visa sibi sunt ea omnia, quæ adversus Latinos in duobus libris istis evomuit Nomocanonis: longe execrabiliora sunt, quæ habet idem in Meditatis, sive Responsis de patriarcharum privilegiis, in Codice Juris Orientalis tomo primo intertexta libro septimo¹, sive quæ habet in responsione ad Marcum patriarcham Alexandrinum, quæ eodem Codice continentur libro quinto², in quibus omnibus asseritur Romanus Pontifex jure apud Graecos esse penitus execrabilis, nullaque commemoratione corum in sacris dignus. Scribat ista (ut testatur ejus exordio) anno millesimo ducentesimo secundo, cum post duos annos capta est Constantinopolis a Latinis, et Ecclesie illi datum est patriarcha Latinus, qui coleret et obediret Romano Pontifici: ita Deo ulciscente immanissimum sacrilegium. Ceterum scias, ipsos suos, Gracos, inquam, adversatos esse Responsioni Theodori Balsamonis ad Marcum patriarcham de non communicando cum Latinis, quos ipse execrandos affirmat velut hereticos. Qui ista tradit contra Balsamonem, est Demetrius Chomaterus archiepiscopus Bulgariae in Responseionibus ad Constantimum Cabasilam archiepiscopum Dyrrachii, ubi recitatis verbis Balsamonis, ista subjicit: « Huic autem responsio Balsamonis praelaci multi viri tunc non sunt suffragati, ut quod multum duritie et acerbitas habet, nec convenientis reprehensionis La-

¹ Pag. 442. — ² Pag. 326.

tinicarum formarum, et morum, et quod, inquit, inquiuntur, hæc synodaliter decreta non sint, neque ipsi, ut heretici, publice rejecti fuerint, sed et simul nobiscum cibum sumant et precentur, etc. » Theophylactum etiam archiepiscopum Bulgariae magni nominis in Oriente præsulem ejusque quoque tuisse sententiae, in fine ponit, cum probat adversantem Balsamoni sententiam, adversus quem iudicatam esse causam affirmat. Extat Responso ista Demetrii in eodem tomo Juri Orientali, libro quinto¹. Quibus plane appetit (quod magnopere notandum est) Latinos a Graecis nunquam uti hereticos fuisse dannatos, publiceque rejectos. Unde ergo Theodoro Balsamoni tot declamationes in Romanum Pontificem, quod execrabilis sit, et excommunicatus a quatuor patriarchis Orientalibus? quod affirmat toties et exaggerat in Responsum, ac Meditatis suis.

63. Addit præterea idem Demetrius in eadem Responso, id usu probatum, quod scilicet nun-

quam intercepta vetitaque fuerit communicatio his temporibus inter Græcos, atque Latinos, ut Græci cessaverint Latinorum adire Ecclesias, et cum Latinis orare, et sacrificiis interesse; ait enim post alia multa: « Repletur autem et Italia divinorum Apostolorum et Martyrum templis, inter quæ sumnum obtinet locum Romæ inclytum Petri Apostolorum coryphæ templum. In quæ nostrates ingredientes, tam Ecclesiastici ordinis, quam laici vota faciunt ad Deum; et sanctis, qui in eis colluntur, debitam venerationem et honorem exhibent, nec præjudicium ullum sustinent, quod videlicet in Latinorum sunt templis ». Sic igitur, cum a suis ipsis erroris redarguatur atque perfidiae Balsamon, opus non est, ut a nobis amplius corrigatur, omni ipse execratione dignus, utpote quod de ejus meditatis jure illud Davidicum dici possit¹: « Meditatus est iniuriam in cibili suo: astitit omni via non bonæ; malitiam autem non odivit ».

¹ Pag. 322 et 323.

¹ Psal. xxxv.

Anno periodi Graeco-Romane 6784. — Anno Æra Hispan. 1229. — Anno Hegiræ 587, inchoato die 29 Ian., Fer. 3. — Iesu Christi 1191.
— Cælestini III papa 1. — Henrici VI reg. 2. imp. 1. Isaaci Angeli imp. 7.

4. *Clementi III demortuo succedit Cælestinus III.* — Ann. 4 ad 12. Ricardus de Sancto-Germano, qui hoc tempore vivebat, in Chronico ad annum currentem ait: « Anno mxcxi, Clemens papa Roma obiit mense Martii, ac Hyacinthus diaconus cardinalis in Cælestimum papam consecratus », Illum vero mense Martio demortuum, tradunt etiam anonymous Casensis in Chron. et chronographus Reicherspergensis, qui ait eum defunctum circa medianam Quadragesimam, et die xxx Martii Cælestini III electum. In Necrologio Casensi, in quo de more aut dies mortis, aut dies sepulture Pontificum Rom. quorum in eo mentio, notatur, Clementis III nomen legitur ad V kal. April., diem nempe vicesimum octavum mensis Martii, quo ideo aut mortuus aut sepultus est. Sed audiendus chronographus Reicherspergensis, qui tam electio eius Cælestini III successoris ejus, quam consecrationis diem luculententer expressit: « Defuncto tunc Romæ Clemente papa circa medianam Quadragesimam, constitutus est in locum ejus dominus Hyacinthus cardinalis admodum senex, electus a Ro-

manis III kal. April. illo sabbato quando cantabatur Officium, *Sicuties venite ad aquas.* Et in sancta die solemnitatis Pasche, quod evenerat tunc in XVIII kal. Maii consecratus, Cælestinus est dictus. Rex quoque Romanorum Heinricus Sextus, qui vivente adhuc patre suo Friderico imperatore regnare coeparat, Romam cum exercitu veniens, sequenti die ejusdem Paschalis solemnitatis, id est, secunda feria, ab ipso Cælestino papa consecratus honorabiliter Romæ et coronatus, imperator et Augusti nomen adeptus est, nonagesimus quintus regum ab Augusto ». Quare Clemens III sepultus est die xxviii mensis Martii, Cælestinus III, post duorum dierum interponitum electus die xxx ejusdem mensis, die decima quartâ mensis Aprilis, in quam Pascha incidit, consecratus, et postridie Heinricus VI rex Germanie imperator ab eo coronatus.

2. *Henricus VI imp. coronatur.* — Canam cur præter morem Cælestinus III in decimum sextum ab electione diem consecrationem suam distulerit, nos edocet Arnoldus hujus temporis

scriptor lib. 4, cap. 4, ubi de Henrico VI rege loquens ait: « Rex enim manu valida Italiam intravit cum Philippo Coloniensi, et Ottone duce Boemie, et aliis multis. Cumque appropinquaret Roma suscepturus Apostolicam benedictionem, dominus Apostolicus Clemens mortuus est; pro quo dominus Cælestinus in Sede est sublimatus. Qui videns regem cum multa jactantia venisse, ad protelamam ejus consecrationem, suam distulit ». Paulo post: « His precibus (nempe Romanorum) ubi consensum prebuit Apostolicus, cum summo tripudio rex Urbem ingreditur: sieque dominus papa in die Pasche solemniter consecratur, et proxima secunda feria cum summa pacis tranquillitate dominus imperator cum imperatrice (nempe Constantia) benedicitur et coronatur ». Cælestinius consecrationem suam distulisse refert etiam Krantius lib. 7 Saxonia cap. 3.

3. *Dilatio consecrationis Cælestini III varios scriptores in errorem induxit.* — De diebus consecrationis Cælestini III et coronationis Henrici VI inter omnes convenit, sed quicunque ad dilatationem consecrationis ejusdem Cælestini animum non adverterunt, ut Baronius, Papebrocius in *Chronico-Hist.*, alioque, credidere cum Rogerio Hovedeno Clementem III obiisse « meuse Aprilis, quarto idus ejusdem mensis, feria quarta », die nempe decima illius mensis, nisi quod Papebrocius animo præoccupatus scribit, etiam obiisse Clementem die v Aprilis, et vacasse sedem dies sex. Baronius vero existimavit, *Cencium*, qui *Ordinum Romanum* compositus, enjus ipse verba de electione Romani Pontificis, ejusque consecratione recitat, indicare Cælestinius III die xii Aprilis electum, et biduo post consecratum esse in die Paschatis. At enim Cencius, *mortuo Romano Pontifice et sepulto*, omnes cardinales *secunda die convenire in Ecclesia*, et *tertia die tractare de electione*, et Pontifici electo nomen imponere: « Tunc autem », subdit Cencius, « accipit ipsum electum (ut habet accurata editio Romani Ordinis ejusdem Cencii de Sabellis cardinalis, a Mabiltonio curata tom. II Musei Ital. non vero, accepit), ut perperam legitur apud Baronium num. 3) prior Basilicae Salvatoris patriarchatus Lateranensis cum uno de cardinalibus vel uno de fratribus suis. Venientibus autem per eamdem porticum juxta ipsam Basilicam Salvatoris exclamat: DOMINUM CÆLESTINUM S. PETRUS ELEGIT ». Et postea dicit Cencius in proxima die Dominicana electum consecrari in Ecclesia B. Petri. Quae omnia Baronius existimans servata luisse in electione Cælestini III, inde deduxit ejus creationem die xii Aprilis peractam; cum certum sit, proxima illius diei Dominicana, nempe xiv mensis Aprilis, Cælestinius III consecratum fuisse. Verum res non sic se habuit, et Cencius in ordine Romano descripsit, que de more in electione et coronatione Pontificis Romani fiebant, et quia Cælestinius III electio more solito peracta est, ipseque Cencius sub Cælestino III floruit, ex occasione illius memi-

nit. Sed inde nullo modo sequitur, que postea de coronatione Romani Pontificis narrat, eidem convenire, aut *Cencium* ea in ordine ad illum scripsisse; cum, uti jam supra insinuavimus, *Cælestini consecratio* preter morem per multis dies post ejus electionem dilata fuerit.

4. *Duratio sedis Clementis III.* — Illam dilatationem observarunt Onuphrius in *Chron.*, Sagonius lib. 15 *Hist. de Regn. Ital.*, et Ciaconius in *Hist. cardinalium* cum scripserint, *Clementem III octavo kal. April.*, seu die xxv mensis Martii, vita finetur, et IV kal. ejusdem mensis, seu die xxix Martii, *Cælestinius* electum esse, et deinde die xiv Aprilis consecratum. Verum liquet ex dictis, eos tam in die emortuali *Clementis III* quam in die electionis *Cælestini III* hallucinatos esse, et chronographum Reichersbergensem, cui aliqui antores coetanei suffragantur, electionem *Cælestini III* diei xxx mensis Martii recte affixisse, et demum in *Necrologio Casinensi* diem mortis *Clementis III* aut sepulture ejus, aut forsitan utriusque, exacte illigatam fuisse cum die xxv mensis Martii. Quo pacto *Cencius* loquens de electione Pontificis Romani in medium adducit exemplum *Cælestini III*, quia ea tercia die a morte decessoris ejus facta fuit. Cum itaque *Clemens III* Pontifex Romanus die decima nona mensis Decembbris anni MCLXXXVII electus fuerit, sedit annos tres, menses tres, et dies novem aut decem, si diem sepulturæ inefudas. Pauci scriptores de integra duratione Sedis ejus locuti sunt; ei tamen recte Joannes de Ceccano in *Chron.* annos tres et menses tres assignat, sed errore librariorum adduntur dies xxvii. Auctor magni *Chronici Belgici* pag. 204, et Vernerus in *Fasciculo temp.* recte scribunt, eum sedisse annos III, sed prior male addit menses x et dies xvi. Vernerus vero præteritis mensibus male etiam habet dies xvi. Joannes Diaconus junior in libro de *Ecclesia Lateranensi* tom. II *Musei Ital.* ait: « Clemens III papa jacet ante chorum canoniconum ».

5. *Tres alii errores emendati.* — Restant hic tres alii errores corrigendi, Papebrocius enim loco laudato num. 2 ait, Pontificem Romanum electum non eguisse consecratione, quando jam ante episcopos erat, sed tantum coronatione. Verum jam anno MCLXIX, loquentes de consecratione *Leonis IX*, qui antequam summus Pontifex eligeretur, consecratus fuerat episcopus Tullensis, monstravimus *consecrationis* nomine antiquos intellexisse regis inaugurationem, ordinacionem episcopi, et ceremoniam, qua quis papa aut archiepiscopus inaugurator. Quare omnes Pontifices Romani, sive episcopi fuissent ante adeptum summum Pontificatum, sive non, in laudato sensu consecrabantur. Secundo, Baronius num. 11 ait consecrationem *Henrici reg.* interfuisse *Gotfredum Viterbiensem*, et tunc carmen scripsisse, quo explicat mysteria omnium insignium imperialium, cuius sex priores versus in medium affert. At Viterbiensis anno MCLXXXVI *Chronico* suo finem imposuit, ut ibidem

jam diximus, et Baroniū tradidit eo anno num. 22 et seq. et tamen versus a Baroniū recitati leguntur part. 19 eiusdem Chronicī. Quare *Viterbiensis* ibi regalia insignia, videlicet sanctam crucem, gladium, lanceam sacraū, sceptrum, aliaque sine ullo ordine ad regem Henricum, de quo part. 17 locutus fuerat, exponit. Dici etiam potest, *Viterbiensem* eo anno regalia insignia explicasse, quia tunc *Henricus rex Lombardie* coronatus et Caesar dictus est, ut eo anno vidimus, sed prior solutio magis probanda; cum in his versibus exponat quid significet *Crista in corona imperiali*. Denique Puricellus in Monument. Basil. Ambros. num. 676 conjectit, *Milanum* archiep. Mediolanensem Henricum et Constantiam ejus uxorem hoc anno Italie regem corona ferrea coronasse, quod in Catalogo Ecclesie Mediolanensis, et in libro, cui titulus, *successores sancti Barnabe* de Milone dicatur: « Henricum Quintum imp. una cum Constantia Augusta uxore in urbe Mediolani corona ferrea decoravit ». Sed inter omnes antiquos convenit, Henricum Italie regem semel coronatum fuisse anno MCLXXXVI, nullusque duplicitis illius coronationis meminīt. Huc Chalcus hoc anno ait: « Henricus rex animo ad res Sicilias adjuncto ex Germania cis Alpes venit: Constantiam reginam et infantem filium adduxit. Dum Mediolani diversatur, privilegia a patre Papiensibus olim data affirmavit », Mediolano Romani venit, et post coronam imperiale accepit, *Neapolim* irritō conatu aggressus est, et postquam Constantia Augusta ab hostibus capta fuit, ipse Mediolanum redit, ut statim videbimus.

6. *Gesta in Apulia ab Henrico VI.* — Ad anni. 13 et seq. Chronographus Reicherspergensis *Gesta ab Henrico imp.* hoc modo summarie narrat: « Imp. Henricus VI profectus est in Apuliam cum exercitu statim post ordinationem suam adversus Tancredum regem (nempe Siciliæ), qui Apuliam sibi vendicabat, sed inassum. Tunc imperator reddit circa mensem Novembrem; quia exercitum suum pœne totum pestilentia et aliis infortiis perdidit, captivata insuper regina uxore imperatoris, ad quam hereditario iure Apulia pertinebat. Episcopus Coloniensis (Philippus), dux Bohemicus (nempe Otto); cancellarius imperatoris ibi mortui sunt, et alii principes multi. In eadem expeditione, dum imperator delineretur in expugnatione omnis civitatis Apulie, filius ducis Saxonie Henrici nepos Lotharii imperatoris recessit in ira et indignatione ad imperatorem, ideoque civitas non est expugnata ».

7. *Gesta in Apulia a Tancredo Sicilia rege.* — Fuisus de Henrico Richardus de Sancto-Germano ad hunc annum: « Rex dictus Tancredus de Sicilia in Apuliam veniens solemnē curia apud Thermulas habita (sita huc urbs ad mare Adriaticum in confiniis Apulie et Abrutii) in Aprutium vadit, contra Raynalduum obsidet, eumque ad suam redire fidilitatem cogit; et exinde Brundusium se conserens, de altero filiorum suorum,

Rogerio scilicet, cum Iscahio (id est Isaacio) Constantinopolitano imperatore de Urania filia sua contraxit, et mptiis apud Brundusium magnifice celebratis, ibique dicto filio suo coronato in regem, rex dictus cum triumpho et gloria in Siciliam remeavit; et tunc Roccam-Bantre, et Roccam-Guilhelmi Roffredo abbatii Casinensi assignari mandavit, etc. Henricus cum Constantia consorte sua, ad quam regnum Sicilie iure hereditario pertinebat, Romanum venit, quem dictus Caelestinus papa apud Sanctum-Petrum in imperatorem et consortem suam in imperatricem coronavit, dato ab ipso imperatore Tusculano Romanis, quam funditus destruxerunt (ul fuse narrat Baroniū ex Hovedeno num. 11, et qua de re Radulphus de Diceto p. 659 scribit, *Paschali feria IV, Romani civitatem Tusculanam funditus diruerunt*). Tunc imperator ipse regnum intrat mense Martio (legendum *mense Maio*; cum imperator post coronationem suam mense Aprili peractam regnum Neapolitanum ingressus sit, et error ille attribuendus librariis, que sepe Maium in Martium el et contra mutant) papa prohibente et contradicente, et per Campaniam venit in Roccam-Arcis, quam Mattheus Burrellius pro ipso rege (nempe Tancredo) tenebat, a bellatoribus suis aggredi faciens, vi cepit eamdem. Quod tanti causa timoris fuit, ut qui se in Casino receperant, cum rebus suis homines Sancti-Germani, quos ad eundem imperatorem mittunt, fidilitatem jurant.

8. *Imperator frustra tentata Neapoli in Germanium redit.* — « Tunc enim dictus Roffridus Cassiensis abbas in monasterio Cassinensi graviter infirmabatur, quem urgentibus ipsis hominibus Sancti-Germani oportuit ipsi imperatori jurare. Sorella quoque (seu Soror arx) Atinum Castrum cœli, inclusa causa ipsi imperatori se reddit, in quibus ipse snos posuit capellanos (sed legendum puto *castellanos*); tunc comes Fundorum et comes Molisii fidilitatem præstant eidem: et procedens in Terram-Laboris (hic auctor Campaniam a Terra-Laboris juxta novam Geographiam distinguit), Theano, Capua, et Aversa sibi dantibus manum, Willchum Casertæ comitem recepit et Aversam. Et exinde super Neapolim vadens, eam posita obsidione coarctat, coadiscentibus ei dictis hominibus, et baronibus principatus (nempe Capuani) neenon et abbate Casinense prædicto cum viribus suis, in qua (nempe urbe Neapolitana) cum se recepisset dictus Accerrarium comes, pro saepè dicto rege satis strenue defendit eamdem. Tunc Salerni civitas ipsi imperatori se reddit, ubi imperatricem consortem suam moraturam transmittit, et ipse civitatem ipsam Neapolim crebro agreditur et impugnat. Cumque nec viris nec viribus pugnando proticeret, superveniente agritudine ingressus est ab inde vel invitus, qui relicta imperatricie consorte sua Salerni, et Muscam Cervello in castello Capua constituto, ad S. Germanum veniens cum debilitate exercitu suo, dictum Casi-

nensem abbatem, tolo tunc conuentu sibi fidelitatem præstante, secum in Alemanniam ducit, Gregorio fratre ejus ad majorem securitatem ob-side reliquo apud ducem Spoleti, et quibusdam de melioribus terra Sancti-Germani captis obsidibus, quos Diopuldo (seu Diropollo), cuidam Teutonico in Rocca-Arcis reliquo, et Conrado de Marlie in Sorella constituto custodiendos commisit, et tunc per terram Patri Celani comitis sub illius fido du-catu de regno exiens in Alemanniam reversus est mense Septembri.

9. *Sicilia rex amissa recuperat.* — « Tunc is, quem præfatus sum, Acerarun comes de Neapoli exiens cum Neopolitanis, et alijs undique collectis militibus venit Capuam, castellum obsidet, in quo Muscan Cervellus se pro imperatore receperat, qui cum non haberet victui necessaria, cum comite ipso componentes, tradito sibi ac resignato castello ipso, abiit securus quo voluit. Tunc et Aversam recipit, Theanum et Sanctum-Germanum ad regis dicti (Tancredi) revocavit fidelitatem; et Casinum descendens vallum monasterii nullo obstante intravit. Qui cum blande satis alloqueretur Adenulphum Casertanum decanum Casinensem, ut illum ad dicti regis fidelitatem converteret, et hoc ab eo precibus obliniret et promissis non posset, de loco descendit et abiit. Tunc comitem Molisii recipit, et ponens in S. Germano et in S. Angelo Theodocio masnedam (id est, catervam militum præsidiariorum) quantum potest pro servitio dicti regis sororii sui laborat. Tunc Richardus Fundanus comes pro eo quod ab imperatore Suessem emerat, et Theanum metus causa comitalu relichto in Campaniam (nempe Romanam) secessit, et comitatus Fundanus cvidam, fratri Aligerni Cotronis de Neapoli ab ipso rege concreditur. Adenulphus Casertanus, decanus Casinensis, pro eo quod in partem non cessit ipsius regis, a Celestino papa excommunicatus est, et monasterium suppositum interdicto (quia Celestinus papa Tancredi regis partibus favebat) Salernitanu ad caplandam Tancredi regis gratiam, detentam imperatricem ipsi regi in Siciliam mittunt ». Idem narrat anonymus Casineus, et ex parte Joannes de Ceccano in Chron.

10. *Reges Francie et Anglie Acconem expugnant.* — A num. 45 ad 21. « Philippus (Francie rex hoc anno) vigilia Paschæ Accon applicuit, et cum summo gudio ab universo exercitu, qui in obsidione Accii (seu Ptolemaidis) longo tempore sederat, cum hymnis et laudiibus, et effusione lacrymarum multa receplu est quasi Angelus Domini », inquit Rigordus de Gestis Philippi regis pag. 32. Postea vero quam Richardus rex Anglie advenit, civitas adeo impugnata fuil, ut satrapæ Saladini eam sub certa pactione dediderint *mense Julio*, quod fuse refert Rigordus. Diem notavit Nangius in Chron. « Accon, inquit, tertio idus Julii a nostris recipitur, post decursum fere biennium ex quo coperat obsideri. Porro Turci intra-

urbem reperti, cum pacia que cum rege Francie inierant, tenere non possent, alii evasero redempti, alii ad serviendum compedibus sunt detenti, alii gladio truncati. Audita ergo captione Acconis, timor irruit super hostes, et Ascalonem atque quedam castella que nostris abstulerant, diruunt vacaque dimittunt ». Baronius num. 15 existimat *Accon* olim *Joppen* dictam fuisse. Verum sunt hæc due urbes longe inter se dissidente; Joppe, nunc *Jaffa*, urbs est Palæstinae cum portu in ora maris Mediterranei, et Ptolemais seu Accon, hodie *Saint Jean d'Acre*, eo quod Equites Sancti-Joannis Jerosolymitani ibi sedem habuerint per nullos annos, est etiam emporium a Gallis frequentatum, sed plus ex stadiis distat a *Joppe*. Utriusque urbis mentio est in litteris Richardi Anglie regis a Baroniis num. 17 et in aliis num. 20 recitatis.

11. *Exordium regni Cyperi.* — « Richardus vero », inquit Nangius in Chron. « rex Anglie cum ratibus et galcis suis post regem Francie de Sicilia movents, venit in Cyprum, ibique inveniens quemdam pseudo imperatorem insulae dominantem, ipsum cepit; Cyproque sic subjugata, gente sua eam manuivit ». Tum anno sequenti : « Richardus rex Anglie vendidit insulam Cypris, quam acquisierat, Guidoni quondam Jerusalem regi, qui rex fuit ibide constitutus ». Ille initium regni Cypri, cuius postea sepe occurrit mentio in scriptoribus Latinis. Porro tyrannus ille vocabatur *Isaacius Comnenus*, qui ab Isaacio Angelo imp. defeceral, ut legere est apud Nicetam in fine libri 3. De capta Cypro loquitur Baronius num. 16 et fuse Neubrigensis lib. 4, cap. 19, qui uti et chronographus Aquicinctinus, refert *Guidoni* anno sequenti attributam fuisse.

12. *Discessus Philippi Francie regis a Palæstina.* — Quando *Accon* subacta, Philippus Galliæ rex « gravabatur morbo gravissimo », inquit Rigordus, « et ex alia parte regem Anglie valde suspectum habebat : quia rege celato frequentes nuntios ad Salahadimum mittebat, et mutua dona ab eo accipiebat. Qua de causa habitu cum principibus suis familiariter consilio, ordinato suo exercitu, acceptaque a suis licentia, etc. ad partes Apulie, Deo volente, transvectus est, etc. Et transitum faciens per Romanam civitatem, visitatis Apostolorum liminibus, et accepta benedictione a Romano Pontifice Celestino, in Franciam rediit circa Nativitatem Domini » quam apud Fontem-Ebraldi celebravit.

13. *Absente rege Anglia turbata.* — A num. 21 ad 39. Turbas in Anglia absente Richardo rege exortas fuse narrat Baronius, quæ cum diversimode ab historicis Anglicanis litteris mandatae fuerint, et res amplioris sit discussionis quam brevitas hujus Operis patiatur, sufficiet legere quæ de iis Baronius habet.

14. *Discessus regis Anglie e Palestina.* — A num. 39 ad 49. *Discessum Richardi Anglie regis a Terra-Sancta, ejus captivitatem, aliaque ad utrumque*

pertinentia recitat hic Baronius; sed cum ea ad sequentem annum pertineant, majoris claritatis gratia ibidem de iis agemus.

15. *Floret S. Hugo episcopus Lincolnie.* — A num. 43 ad 49. De virtutibus sancti Hugonis ex Ordine Carthuensis jam ab aliquot annis episcopi Lincolniensis creati agit Baronius, sed cum anno mxcv iterum de eo verba faciat, quæ de eo dicenda habemus, ibi uno tenore in medium adducemus.

16. *Chronotaxis patriarcharum Constantino-pitanorum.* — Ad num. 49. In Serie episcoporum Bizantii, quæ lib. 4 Juris Græco-Romani extat, patriarche Constantinopolitanus, qui per hæc tempora Ecclesiam itam rexere hoc modo digeruntur : « Dominus Nicetas Mundanus, magnus sacellarius, qui renuntiavit. Leontius huic successit, qui monachorum in collis S. Auxentii mansione SS. Apostolorum abbas, et Ecclesie diaconus fuit. Cumque menses vii exegisset, renuntiavit. Post hunc dominus Cositheus monachus, Jerosolymorum patriarcha, translatus est ad patriarchatum Constantinopolitanum dispensatione principis, domini Isaaci Angeli consilio et etiam adsenso. Cumque annos..... exegisset, deturbatus est, et substitutus in ejus locum Georgius Xiphilinus, magnus vasorum custos ». Onuphrinus, qui diversum exemplar ab eo quo usus est Leunclavus in editione præfatae Seriei, nactus erat, in Chron. initium *Nicetæ Mundani* cum anno mclxxvi connectit, aitque eum post annos sex et menses sex abdicasse. Quare patriarchatum administravit usque ad annum mxcii, quo *Leontius* sedem iniit, annoque mxcii, postquam anno uno sedisset, abdicavit. Tum *Dositheus* ex patriarcha Jerosolymorum factus est patriarcha Constantinopolitanus, et post annum abdicavit, anno sc. mxciv, cui *Georgius Xiphilinus* in sedem illam successit. Ex his facile est respondere ad ea, quæ præcedentibus annis Baronius de duratione sedis *Mundani*, *Leontii*, et *Dosithei*

habet. Nec video hos patriarchas melius digeri posse.

17. *Donatio Constantini M. commentitia.* — Ad num. 50 et seqq. de *Balsamone* et donatione *Constantino Magno* attributa suis locis egimus, et lectorem ad ea que jam diximus remittere satius erit, quam rursus hic fabellas omnibus notas refellere.

18. *Heraclio patriarchæ Jerusalæ succedit Albertus.* — Tam Hovedenus pag. 685 quam Joannes Bromptonus in Chron. pag. 1191, referunt « nomina nobilium defunctorum in obsidione Aeræ ; videlicet Sybilla regina, uxor Guidonis regis Jerusalæ et duæ filiæ ejus. Heraclius patriarcha Jerusalæ. Baldewinus Cantuariensis archiep. Arch. de Nazareth. Arch. de Besanson, etc. » Itæ quidem uterque refers ad ann. mxc, sed ex iis quæ ipsem ibidem habent, et ex aliis hujus temporis scriptoribus constat, tam *Sybilla* reginam, quam alios ibidem memoratos praesenti anno mortalitatem explesse. Quæ accurate interpolator Chronici Aquicinctini ad hunc Christi annum scribit : « Albertus eremita, Petri Eremitæ, qui belli sacri auctor Urbano II Pontifici fuit, prœponos, ex episcopo Bethlehemita patriarcha Jerosolymitanus post Heraclium a Cælestino III papa constitutus ». Est hic *Albertus Bethleemita* episcopus, qui teste Willemo Tyro lib. 21, cap. 26, anno mclxxix, Concilio OEcumenico Lateranensi III interfuit, ideoque diversus a *beato Alberto* primum Bobiensi, postea Vercellensi episcopo, annoque mcccix patriarcha Jerosolymitanus constituto. Porro locum illum interpolator Chronici Aquicinctini et duo alia citata non vidit Papebrocius ; cum in Serie patriarcharum Jerosolymitarum tomo ii SS. mensis Maii præfixa pag. 5t, dieat : « De Heraclio, ubi vel quando obierit, incomptum est, propter nucturum silentium ». Albertum vero fuisse Latinum, ostendit electio ejus facta a Cælestino III, et cognatio cum *Petro Eremita*, qui Gallus erat.

1. *Canonizatio S. Ubaldi episcopi Engubini.* — Millesimus centesimus nonagesimus secundus sequitur annus, Indictione decima, quo Cælestinus papa quarto nonas Martii retulit in sanctorum nu-

merum S. Ubaldum episc. Engubinum. Extat de his Diploma ejusdem Pontificis his verbis :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri B. episcopo et dilectis filio B.

priori, clero et populo Eugubino, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Benedictus Deus in donis suis et sanctus in omnibus operibus suis, qui secundum multitudinem miserationum suarum illis, qui natura fuerant filii iræ, spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater, indulget, et homines ex lutea materia constitutos in consortium Angelorum et gloriam sua pietate assunni. Sicut factum est temporibus nostris de sancte recordationis Ubaldo pontifice vestro, qui cum pius et justus, dum in carne viveret, haberetur, post transitum a vicinis et longe positio propter miracula, que per merita ejus operatus est Deus, sanctus meruit astimari. Impletum est in ipso, quod propheta dixit in Psalmo : Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constituens eos principes super omnem terram : memores erunt nomini tui, Domine. Tu autem, frater episcope, apud Sedem Apostolicam constitutus, opportune et importune in humilitate qua decuit instisti, ut memoriam predicti pontificis canonizare, et ipsum adscribere sanctorum Catalogo auctoritate Apostolica deberemus, consideratione habita ad religiosam vitam ipsius, et ad multa miracula, que per eum, postquam migravit a seculo, Omnipotens dignatus est operari. Nos vero opus istud intuentes sensum et intelligentias nostras excedere, quia potius est divini iudicij quam humani, cum ipse solus plene noverit, qui sunt ejus : suspendimus desiderium tuum aliquamdiu, ut nobis et fratribus nostris, quid potius agendum esset, Spiritus sancti gratia revelaret. Tua igitur tandem pia supplicatione inducti, et multorum episcoporum, et aliorum testimoniorum inclinati, non de propriis meritis, sed de misericordia Creatoris potissimum confidentes, de communis fratrum consilio acqievimus votis vestris, et canonizantes predictum sanctum auctoritate beatorum Apostolorum Petri et Pauli, qua fungimur, licet immemori, decrevimus, ut festum transitus ipsius sicuti beatissimi confessoris apud vos perpetuo habeatur. Quapropter universitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatenus non in vacuum gratiam istam recipiatis, sed exemplo beati viri renovemini spiritu mentis vestrae, et in reverentia Dei et predicti sancti, et omnium aliorum, ferventes solito existatis, et festum ejus septimo decimo kalendas Junii hilariter annis singulis celebrantes sollicite operemini, quod vestra circa divinum cultum devotione profecisse merito videatur, et alii de facto vestro exemplum profectus assumant, et ipse vestris motus precibus, pro totius Ecclesiae statu apud omnipotentem Dominum intercedat. Datum Laterani, quarto nonas Martii, Pontificatus nostri anno primo ». Haec tenus Cælestini Diploma, ex archivo Eugubino depromptum. Ex quo Surius corrigator, qui S. Ubaldum flouruisse ait usque ad annum millesimum ducentesimum decimum.

2. Privilegia Ecclesie Scotie concessa. —

Hoc codem anno ad eundem Cælestimum papam venit legatio, a rege Scotorum, petente ab eo, quod etiam ipsi concessum fuerat a predecessoribus, privilegium immunitatis pro Ecclesiis regni sui, ne subessent metropoli Anglicanae. Concessit Pontifex. Tractat ista Rogerius in Annalibus Anglorum, atque ait : « Eodem anno Willelmus rex Scotorum misit munios suos ad Cælestimum summum Pontificem pro libertatibus Ecclesiarum regni sui confirmandis : et invenit gratiam in oculis domini papæ, ita quod dominus papa in hac forma scripsil illi :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio Willelmo illustri Scotorum regi, salutem et Apostolicam benedictionem.

Cum universi Christi iugo subjecti apud Sedem Apostolicam patrociniū invenire debeant et favorem ; illos tamen specialius convenient promotionis munimine confoveri, quorum fidem et devotionem in pluribus est experta : ut ad ipsius dilectionis favorem tanto amplius provocentur, et ejus reverentia devotiori affectione subdantur, quanto benevolentie ipsius et gratiae pignus se noverint certius assecutus. Eapropter, charissime in Christo fili, reverentiam ac devotionem, quam ad Romanam te habuisse a longis rētro temporibus Ecclesiam novimus, attentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, ut Scotiana Ecclesia Apostolicae Sedi, cuius filia specialius existit, nullo mediante, debeat subjacere. In qua haec sedes episcopales esse noscuntur : Ecclesie videlicet, Sancti-Andree, Glascensis, Dunkeldensis, Dublinensis, Brechinensis, Aberdonensis, Moraviensis, Rosenensis, Cathinensis. Et nemini licet, nisi Romano Pontifici vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotie interdicti vel excommunicationis sententiam promulgare, et si prouincia fuerit, decernimus non valere. Adjicimus, ut nulli de cetero, qui de regno Scotie non fuerit, nisi quem Apostolica Sedes proper hoc de corpore suo specialiter destinaverit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, ut controversiae, que fuerint in regno illo de possessionibus ejus exortae, ad examen extra regnum positionum judicium non trahantur, nisi ad Romanam Ecclesiam fuerit appellatum. Si qua vero scripta contra hoc libertatis statutum apparuerint impetrata, vel in posterum, illius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari : nullum tibi, vel ipsi, regno circa hujus prærogative concessionem præjudicium generetur. Præterea libertates et immunitates, tibi, vel ei regno, vel Ecclesie in eo constitutis, a predecessoribus nostris Romanis Pontificibus indultas, et hactenus observatas ratas habemus, et illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum licet hanc paginam nostræ constitutionis et prohibitionis infringere, vel ei aliquatenus contrarie. Si quis autem hoc attentare præsumpscerit,

indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursum. Datum Laterani tertio idus Martii, Pontificatus nostri anno primo, nondum absolutulo ».

3. *Causa episcopi Eliensis legati Apostolici acta coram Pontifice.* — Eodem anno cum pervenissent nuntii missi ab archiepiscopo Rothomagensi ad Cœlestimum papam adversus Eliensem episcopum, legatum Apostolicum in Anglia, itemque nuntii ipsius pariter advenient in Urbem, quid in turbulentissimo negotio fuerit actitatum, ex relatione multorum Rothomagensis archiepiscopi ad ipsum missa cognoscere. Sic enim se habet, a Rogerio intexta Annualibus Anglicanis :

« Waltero Dei gratia Rothomagensi archiepisc. charissimo domino, et patri clerici sui, salutem.

« Omittimus pericula et labores, quos in via sepius nos oportuit sustinere, et quod frequenter insidiis declinatis, tandem incidimus in latrones, bonisque omnibus spoliati præter quosdam equos, et litteras, sine omni viatico venimus in Urbem sumptuosam, tertio idus Februario, apud B. Petri Ecclesiam curia commorante. Ibiique invenimus cancellarii clericos plurima jactantes, et multa (ut videbatur) prosperitate gaudentes. Nam plene legationis officio impetrato, jam sepe dominus papa, et cardinalium quidam Eliensi episcopo cum subscriptione legati, suas Epistolas dirigebant, et principalibus legationis bullatis litteris inde nondum traditis, sece recessui imminentis prædicti nuntii præceingebant. Elenum dominum papam ex toto pronum invenimus, ut partes cancellarii tueretur, et qui domino papæ familiarius assident et adhaerent, ipsius negotia tanquam propria promovebant. Verum per Dei gratiam ad adventus nostri instantiam litteræ sunt retentæ, quibusdam, qui devotius negotia nostra respiciunt, sepe et multum ducentibus, non fuisse hactenus adeo necessariam vestrorum presentiam nuntiorum. Verum (Porro) quando potuimus, audiendi copia impetrata, coram domino papa et cardinalib. universis litteras proposuimus, a vobis et episcopis, et prælatis et justitiariis Angliæ destinatas, cum diligentia digna cetera annexentes, quæ intentioni verstre credidimus expedire.

4. «Et cum nuntii Elienses attentassent objicere tam responsionibus quam objectis, dominus papa in vestri depressione negotii plurima indignanter et cum amaritudine proponebat, multiplicatis inculcans sermonibus, et affirmans : Scimus quod illustris rex Anglorum domino Eliensi regni sui totius administrationem reliquit, nec aliquem ei parem vel majorem adhibuit. Litteras domini regis super eo vidimus : revocatorias aut contrarias non vidimus nec videmus, nec carum transcriptum sigillis suppositis et authenticis consignatum. Sed multe venerabiles personæ scribunt contra dominum cancellarium, et nos pro domino cancellario multarum receperimus venerabilium litteras perso-

narum. Sed et litteræ, quas vos portatis, eorum sunt qui dominum cancellarium expulerunt ; nec mirarum admodum, si pro se scribere videantur. Scimus quia dominus rex nulli unquam mortali tantam dilectionem exhibuit, vel honorem impedit, quantum domino Eliensi. Ipsum fecit non modo episcopum venerande sedis et dilissimæ Eliensi, sed cancellarium suum ; sed et regnum Anglie universum ejus solius custodiæ commendavit. Sed nec omnibus istis contentus esse potuit dominus rex ; sed et pro legationis officio domino cancellario committendo, et bonæ recordationis domino Clementi, et nobis etiam supplicavit. Vide quam tenere amabat eum : quem unquam hominem tantum diligit, vel dilexit? Ad preces domini regis et instantiam multam, praesentem legationem indulsimus domino Eliensi. Ab homine, quem dilexerat, regem tam subito tantum gratiam revocasse, vix possumus credere, nisi litteras ejus, et sigillum regium videbemus. Et quod domino regi dedimus (puta legationem domini Eliensis) sine falsatis nota nec suspendere possumus, nec auferre. Sed et omnes Anglicani episcopi pro legationis officio confirmando nobis proprias litteras transmisserunt ; et nobis unanimiter supplicantibus, pro ipso cancellario commendationem plurimam porrexerunt. Et modo quod contrarium postulatur ab iis, sue potius levitatem imputandum videtur. Sed et dominus vester Rothomageensis archiepiscopus nobis pro domino Eliensi plenas devotionis litteras destinavit, cum pro ipso scripsisset dum prosperis ulteretur : contra ipsum exilio calamitate oppressum eos grave est exaudiri, cum contra eos scriptum sit :

Dum fueris felix, multos numerabis amicos :
Tempora si fuerint ubila, solus eris.

5. « Porro cum pristina felicitate gauderet, et legationis vice apud vos fungeretur, quæ unquam Ecclesia, quod monasterium, quæ persona, quis vulgaris, aut nobilis, super erogatiomibus domini Eliensis, vel Ecclesiarum gravamine, verbum miserat ad nos aut querelam ? omnes applaudebant felici, omnes murmurant in oppresum. Amici fortunæ fuerunt, cum fortunæ gratia recedentes.

« Hac quidem et multa alia a domino papa opposita, non esse non poterant magni ponderis et momenti, ut ab eo proposita, qui superiorem non habet, et a Pontifice summo et judice, et cuius voluntati nemo est qui resistat. Sed et multum contra nos quibusdam facere videbatur, quod dominus rex Anglie in revisione vestra supplicavit pro vobis, ut in Northmannie partibus, et celeris transmarinis vobis legatio transferretur. Verum prima facie nemini videbatur, quod regie esset voluntatis, vos in Anglia partibus administracionem habere, et legationis officium in Northmannia exercere : cum et Anglia tutelam gerere, et legationis officium in Northmannia exercere, uni el

eidem homini nec facile, nec promptum esse videbatur. Sed et forma regiae voluntatis, quæ pro vobis fuerat a rege cancellario destinata, senescallo Northmannia a rege dicebatur transmissa, ut et ipse in Northmannie partibus vestro consilio funderetur. Ad quæ et similia cum responsiones idoneas haberemus, tamen domini papæ favor et adjutorium in partem contrariam nitebantur. Verumtamen tandem dubitare coactus, tum ad instantiam nostram, tum cardinalium aliquorum, quos in nostræ partis gratiam traxeramus : cardinalibus omnibus congregatis in unum, singulorum consilia requisivit, nostroque negotio diu suspensis deliberationibus agitato, suam dominus papa sedens pro tribunali dedit sententiam sub hac forma : Puta (ut breviter et summatim procedamus) et cancellarium a vestra et domini Rothomagensis decani denuntiatione absolvit, et vice mutata sententiam Eliensis episcopi, quam occasione quarundam litterarum probabilium in vos tulerat, et decanum, et alios quosdam cancellario odiosos, nullam fuisse publice judicavit. Porro dominus papa in sua procedens sententia, super injuria archiepiscopo Eboracensi illata, sine forma prescripta, cancellario purgationem indixit : legationem autem, nec ejus executionem ademit, cum jam ipsam ad precum regiarum instantiam contulisset, et vobis etiam supplicantibus cum pontificibus Angliae universis : eam tamen legationem protulit exequendam sub hac exceptione adjecta ; quod ipse interdum (interim) vel suspensionis vel excommunicationis sententiam profendi in vos, vel in decanum Rothomagensem, vel episcopos Anglie, vel justitiarios, vel magistrates nullam habeat potestatem. Cujus interpretationem sententia nos habituros confidimus utiliore, verborum faciem vobis in proximo, in ipsis papæ litteris transmissuros.

6. « Sententia vero prænominata adjecit, quod Concilio cardinalium convocato, nostroque adhibito, et nuntiorum domini Eliensis, personas venerabiles in vestris partibus providebit, quibus mediantibus inter vos et dominum cancellarium posset pax et concordia reformari, saltem quantum ad mutuum rancorem animi remittendum. In hujus autem deliberationis tractatu, et prædictæ forma sententia, eas pro certo credimus ex toto literas revocandas ; quæ cum essent episcopis totius Angliæ destinatae, tamen occasione ipsarum, idem cancellarius vos cum multis aliis excommunicationis vinculo denuntiavit astrictos. Super quam tamen denuntiationem cum nos domino papæ ad mandatum domini Rothomagensis decani proposuimus querelam palam in Consistorio, coram cardinalibus universis et populo, lectis eisdem litteris et inspectis ; quantum protestatus est, voce coram omnibus exaltata, quod nunquam prædictæ litteræ a conscientia ejus originem habuerunt, cœtu cardinalium de se idem cum admiratione plurima proclamante. Et cum nuntii Eliensis epî-

scopi papæ instantissime reclamarent nemini aurem propitiari vel fautricem impendit. Vale ».

7. Quæ autem post haec sint secuta, sic pergit narrare Regerinus : « In nocte sequenti venerunt nuntii Eliensis episcopi ad dominum papam, et increpantes eum, quod ita in conspectu universorum cardinalium protestabatur, quod confirmatio sententia, quam cancellarius dederat in archiepiscopum Rothomagensem et complices suos qui in dejectione illius unanimis extiterunt, non manasset a conscientia sua ; et quæsierunt, ut pro amore Dei et honore Romanae Ecclesie reduceret ad memoriam servitia quæ cancellarius ei et Romana Ecclesie devote exhibuit : et ut ipse per testimonium veritatis opprobrii cancellarii, et sturum tolleret, ne inimici illorum de injusta condemnatione sua gratularentur. His et aliis hujusmodi exhortationibus dominus papa exhortatus, in crastino sedens pro tribunali, coram cardinalibus et omni populo confessus est, quod litteræ illæ quas die præcedenti devoverat, præcepto illius facta fuerant, et in Angliam missæ ad confirmandam sententiam excommunicationis, quam cancellarius dederat in archiepiscopum Rothomagensem, et complices suos, qui eum a regno dejeicerat ». Et inferius : « Quæsivit rex, ut dominus papa cassaret omnes donationes reddituum Ecclesiasticorum, quas cancellarius post recessum regis fecerat ; sed dominus papa noluit ita absolute illas donationes cassare, sed communiter cassavit omnes donationes reddituum Ecclesiasticorum ad regem pertinenter, a quocumque factæ fuerunt, et super hoc constituit dominus papa Lincolniensem et Londoniensem episcopos judices. Concessis autem litteris, clerici domini Rothomagensis archiepiscopi accesserunt ad dominum papam, et dixerunt ei de cancellario : Ecce quomodo amat eum ». Pergit auctor :

8. « Eodem anno dominus papa misit a latere suos duos cardinales, scilicet Octavianum Ostiensem episcopum, et Jordanum de Fossanova, ad dirimendam liten, quæ erat inter cancellarium et Rothomagensem archiepiscopum. Qui cum venissent in Northmanniam usque ad Gisortiam, clausa est iis janna, et intrare non potuerunt. Et cum cognovissent hoc factum fuisse per Willelmum filium Radulphi, senescalum Northmannie, illum excommunicaverunt, et omnes complices suos, et fautores, et consiliarios, et auctores prædictæ præsumptionis, et totam Northmanniam sub interdicto posuerunt. Quod cum nuntiatum esset in Angliam, regina Alienor, et Rothomagensis archiepiscopus miserunt ad eos Hugonem Dunelmensem episcopum, ut relaxarent sententiam, quam dederant in senescallum Northmannie et in ipsam Northmanniam. Primo vero invenit eos Dunelmensis episcopus ad Parisios, deinde secutus est eos usque Vizelactum ; sed nullo modo relaxare sententiam suam voluerunt, nisi recepli fuissent in Northmannia. Sed dominus papa interdictum North-

mannie relaxavit, et relaxari fecit a legatis, nec tamen intraverunt Northmanniam ». Hacenus Rogerius.

9. *Cælestini papæ litteræ Encyclice pro expeditione in Terram-Sanctam.* — At quod magis Cælestini Pontificis animum sauciat, illud erat de Terra-Sancta, destinata a duobus regibus, in tanto discrimine constituta: cuius rei causa in emendationem præteritarum culparum, et correctionem morum, has litteras Apostolicas dedit ut putamus Encyclicas, licet ex inscriptione pateat, ad Ecclesiam Anglicanam missas esse, quæ sic se habent, ab eodem Rogerio in suis Annalibus intextæ¹:

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis per Angliam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum ad propulsandam injuriam populi Christiani, et communis notam fidei abolendam, quam ei paganorum spurcitia in captione Sanctæ-Terræ, quæ Domini est hæreditas nuncupata, perniciose ac violenter impressit, et ad emundandam etiam civitatem sanctam, et Sepulchrum Domini, eum ab Saracenorum et aliorum insuper occupantium immunditiis, ac auferendam illam per auxilium supernæ clementiæ a potestate illorum, Sedes Apostolica suum debitum recognoscens, per diversas mundi partes nuntios sepe a suo latere, ac commonitorias litteras destinaverit, et in divina confusa clementia magnas illuc tendentibus impenderit indulgentias: licet, ut fraternalis vestra potest perpendere, ad hæc agenda per exhortationes illius viriliter ac devote plurimi se accinxerint, et tot in transmarinis partibus Christi fideles propter hæc sepe fuerint congregati, ut multitudine eorum oppugnantium numerum non modicum videretur excedere, et auxiliis (animis), ac viribus etiam pravaleare: non multum tamen proficeret potuī, vel his qui ex adverso contendebant obesse pro eo (sic ut ex effectu datur intelligi) quod nisus et actiones corum, qui fuerant ad partes illas profecti, Domino pro parte magna displicebant. Unde merito aliorum peccaminum, quia non in Deo, sed viribus propriis confidabant, et non erat ante ipsorum oculos timor Dei, ex præconcepta superbia cor corum permisum est obscurari, ut alia insuper agerent, que minime convenient, divinum contra se suis perversitatibus judicium provocantes. Verum quia multæ sunt misericordiae Domini, qui etsi ad malorum pervicaciam retundam, et sublenda cervicosorum hominum colla, discipline manus quandoque suas medicinatiter aggravat; et ut elevet, opprimit et percussit, aut flagellat, ut sanet: si ad eum cum debita fuerimus humilitate reversi, et de peccatis castigati, ac de observandis Creatoris de celero studio ferventiore mandatis, firmum propositum assumpserimus;

absque ulla poterimus hæsitatione sperare, quod affluentius gratiusque nobis assistet, et de inimicis nominis Christi plenam indulget de caelo victorianam, ita quod universa, que incurrimus hucusque gravamina, oblivioni tradantur, omnibus conversionis retrorsum, et merita confessione ruentibus, qui oderunt Sion, et gentilibus præsumperunt contaminationibus maculare.

10. « Attendentibus autem, ac studio diligentibus scrutantibus, quales minas populo Israeli, cum ex promissione memoratam supra terram intraret, divina potestas tulerit, non erit dubitationis scrupulus, qui hujusmodi inquisitione opponat quare nostrum pro Deo incepturn conamen speratos non sit consecutum effectus. Dictum est enim illis, ut ab habitatorum illius terra contagiis et spurcitiis abstinerent, et illorum vitia imitatione digna non ducerent, quæ ipsis possint accidere in ruinam; sed legem Domini firmo proposito, et omni animi et intentionis pñsu servarent. Quibus itaque monitis si devote ac humiliter obedirent¹, unus eorum mille vinceret, ac decem ex illis decem millia. Que certiori postmodum experientia neverunt cum pauci de ipsis magnam ex illis et infinitam quasi multitudinem trucidarent: et dum devote divinis intendenter mandatis, non fuit civitas, vel munitione, quæ ipsorum posset evitare congressus, vel ipsorum subtrahi conamine aliquo vel consilio potestati. Quia tamen cum eorum filii, qui Dominum, ut n. dicitur², non neverunt, ab illorum quæ fuerant sibi legali promulgatione iujuncta, temere copissent observatione deficere: innicii corum adversus eos cunctos obstruentes, sua illos potentias sepius subjugaverunt: quos denuo per divinum sibi auxilium subegerunt, cum de commissis excessibus pñnitentes, ac reatum suum cognoscentes humiliter pia sunt ad Deum devotione conversi. Satis autem indubitanter potestis agnoscere, quod cum ex subtortis discordiis proventus sperate victoriae Christianæ militie auferretur, causa erat simulatum et odiorum frequentia (frequentius) in exercitu pullulantium, quia carnem posuerant brachium suum et a Domino recesserant corda corum³.

11. « Si ergo volumus sine magno labore in adversariorum perniciem gloriosum per omnia obtinere triumphum, propter hucusque perpessa gravamina non deficiamus animo; sed requirentes cum humilitate hac cordis contritione misericordiam Creatoris, in confusione eorum perpetuam insuperabilem poterimus victorianam ex consueta superna dignationis merito benignitate sperare. Hac itaque consideratione inducti, universis orbis principibus in remissionem injunxit peccatorum, ut divini amoris et proprie salutis intuitu, si quis adversus aliquem concepit qualibet occasione ranorem, et si despicerit, homini, Creatori dunitat, ne ulterius dissentiendo ad invicem oc-

¹ Ap. xxviii. 22. ² Jud. ii. ³ Jer. xxvi.

¹ Deut. xxviii. ² Jud. ii. ³ Jer. xxvi.

casio præbeatur, quæ hactenus, et Victoria nobis (ut nostis) proventus abstulit, et maxime multitudinis parti absque ullo commodo periculum mortis induxit: et toto animi studio id inter se consilii reperire procurent, quo et interim valeat illud tantillum terræ Domini portionis, quæ adhuc sub Christianorum potestate tenetur, ne a perversorum manibus occupetur, ineoneusse servari, et contra impiorum impetus, sine aliquo pavore defendi, et accingatur denuo multitudo fidelium, quæ illuc sub debita et devota humilitate itura totam possit Terram, et Sepulchrum Dominicum, devicto et conculeato penitus occupantium furore, liberare.

12. « Ad haec etiam, quia ex hoc nobis et universo populo Christiano nimium exasperat causa fletus, et tristari debemus omnibus modis, non letari, dum videlicet terra, ubi steterunt pedes Domini, et salutis nostræ sunt sacramenta patrata, Gentilium occupationibus definitur: torneamenta, quæ causa letitiæ inventa fuerunt, et tyronum exercendæ virtutis, penitus inhibemus, ut qui se voluerit exercere, ad terram illam accedat, ubi et corporis et animæ virtus viriliter poterit ac salubriter demonstrari: taliter etiam unitati et pacis concordiæ ad invicem procurent et intendere, ut nullius sit, qui adversus alium guerram intendat, vel armis injuriam audeat propulsare; sed communiter potius studeant, qui dissidentium animos studio ac labore diligenti reforment.

« Si quis vero (quod non credimus) Dei timore postposito, et reverentia nostra et fidei Christianæ contempta, contra hoc agere aliqua temeritate presumpsit, noverit nos vobis, et aliis archiepiscopis et episcopis districti injunxisse, ut eorum terras, qui contumaciter incepto hujusmodi duxerint insistendum, interdicto Ecclesiastico supponatis, et personas etiam, si opus fuerit, excommunicationis vinculo astringatis, et facialis utramque sententiam inviolabiliter observari. Vobis ergo per Apostolica scripta districte præcipiendo mandamus, quatenus ad ea, quæ prædiximus, celeriter adimplenda, omni tarditate et contradictione postpositis, vos accingatis, et studeatis per vestras diœceses, dilatione et appellatione cessante, id executioni mandare. Datum Romæ apud S. Petrum tertio idus Januarii, Pontificatus nostri anno secundo », nondum absoluto.

13. *De regis Angliae captivitate luctus et que-
relæ.* — Inter haec autem ubique terrarum innocuit captivitas regis Anglorum, quam in fine anni superioris vidimus contigisse. Qui autem primus in Angliam de his litteras misit, fuisse reperitur archiepiscopus Rothomagensis, ejus de ea re extant adhuc litteræ ad Hugonem Dunelmensem his verbis¹:

Venerabili in Christo fratri et amico charisimo, Hugoni Dei gratia Dunelmensi episcopo,

Walterus eadem gratia Rothomagensis archiepiscopus, salutem in vero salutari.

« Super adventu regio rumoribus variis ventilatis, tandem, quia veritas latere non potuit, nobis omnia sunt aperta. Verum in adversis et prosperis esse æquanimis non oportet, Dei enim non possumus avertire voluntatem; et cum ejus iudicia sint occulta, eventus rerum fortuitos ejus misericordiae et providentiae commendamus. In morore animi nostri cogimus profiteri, de domino nostro rege aliter accidisse, quam ejus regno et universis suis fidelibus expediret, et si ejus merita plenius intuemur, is casus ejus operibus nullatenus deberetur. Qui enim ad Dei gratiam patrimonium universum exhaustis, et bellorum fortune suorum, et suum sanguinem indillerent commisit, in omnibus viis suis protectionem Dei merebatur. Verum adversitas, quæ bonis votis objicitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis. Et quid plura loqui compellimur, quod nollemus? Imperatoris Alemannorum litterarum transcriptum vobis ducimus transmittendum, quas de domini nostri regis Angliae captione ad regem Francorum destinavit, presenti pagina nostra involutum. Vobis autem non est opus lacrymis sed virtute: quoniam fortuna aggressibus non est plantibus occurrendum, sed dissimulato dolore, probitatis experientiae intendendum. Forsitan ad vesperum demorabitur fletus, et nos ad matutinum lætitia visitabit.

14. « Et quoniam spei nostræ maxima pars post Dei misericordiam in sinu vestro reponitur; lacrymantibus intimis et toto corde deposcimus supplices et devoti, et quasi charissimi postulantes, quatenus in negotio, quod domino nostro regi supra opinionem arduum incumbit, vestra diligentiae partes et industriæ totis conatibus impendatis, et consilium vestrum, quod totis visceribus exoptamus, nullius recordatione angustiæ, nullius adversitatis prospectu, nulla occasione, nulla temporalium, aut felicitatis cautela nobis et domino nostro, imo vobis potius denegatis. Et quoniam praesenti animus, quam absenti plenius intimatur, et in personarum praesentia consilium praesentis articuli copiosius elucescat, et salubrorem dominus inde sortietur effectum: idecirco nos a vobis affectione præfacta lacrymabiliter postulamus, ut omni difficultatis exceptione postposita, die Dominica ante Lectare Jerusalem, apud Oxenford nobis et aliis domini regis fidelibus occurratis. Praesens enim negotium instantiam eam desiderat, ut omnis excusatio delitescat, et omnem dilectionem domino regi debitam, in easu quem loquimur, probationem credimus habituram. Dominum autem Bathoniensem noveritis de domino nostro rege quantocius liberando cum domino imperatore jam habuisse tractatum. Omnem enim impedit faborem et operam, ut ei præstet obsequium, et regie debitum reverentia, et honori gratum, et utile ad præsens, sicut et alias plenum

¹ Apud Roger. n. Annal. Angl.

exhibeat famulatum : sicut ab eis receperimus, qui interfuerunt colloquio, quod de nostro domino liberando cum domino principe dominus Bathoniensis habebat. Et quoniam universi eventibus divinum est a Deo auxilium implorandum, rogamus, quatenus in universa vestra diecesi pro ipso preces apud Altissimum faciat effundi. Plurimum enim valet deprecatio justi assidua¹; et importuna mulier in Evangelio meruit exaudiri², et sicut ibi dicitur, Christus filium suscitat, quia multe pro eo lacrymæ fundebantur. Valete ». Pergit auctor :

15. « Audita itaque regis captione, Walterus Rothomagensis archiepisc. et ceteri domini regis justitiarii miserunt abbatem de Boxeleja, et abbatem de Poule-Roberi in Alemanniam, ad querendum regem Angliae. Qui cum totam Memanniam peragrassent, et regem non invenissent, Bavariam ingressi sunt, et obviaverunt et regi in villa, quæ dicitur Oxfer, ubi duecebatur ad imperatorem, habiturus cum eo colloquium in die Palmarum. Et comperto quod prædicti abbates venissent de Anglia, rex præbuit se illis hilarem et affabilem, querens de statu regni sui et de fidelitate hominum suorum, et de satute et prosperitate regis Scotiæ, in cuius fide fiducialis immebatur. Ipsi vero quæ audierant et viderant testificati sunt. Conseruentus itaque illis ad invicem, conquestus est rex super proditione Joannis fratris sui comitis Morotonii, cui tot beneficia et honores contulerat immenses, qui se regi Francie contra eum dederat, et rupto fraternitate federe, iudeus cum morte inierat, et paetum cum inferno. Super hoc itaque rex valde contristatus, subito in vocem consolationis erupit, dicens : Joannes frater meus non est homo, qui sibi vi terram subjiciat, si fuerit qui vim ejus vi saltē tenui repellat. In itinere autem per tres dies, usque dum ad imperatorem pervenisset, quomodo se habuerit strenue, eleganter, prudenter, admirati sunt universi, judicantes illum dignum imperatoria celsitudine, qui ita novit animo imperare, et fortunæ biformes eventus uniformi constantia superare.

16. « Die vero constituto habitu colloquio per intermitios cum imperatore, non potuerunt illo die confederari, eo quod imperator multa petierat, quibus nec etiam pro mortis periculo rex consentiendum iudicavit. In crastino autem, omnibus desperantibus, cum successu hacten successit leta consolatio. Nam imperatore regem impetrata in multis, et officiente quamplurima, tum de proditione terra Sntiae, tum de morte marchionis, tum de quibusdam conventionibus ad invicem habitis et non observatis, rex libere et constanter et ita intrepide respondit, quod non solum cum imperialor gracia vel venia dignum, sed etiam laude iudicavit. Nam inclinantes se regem erexit, et suscepit in osculo pacis, et confederavit cum sibi, et amphando

honoribus et auxiliis (circumstante populo, et in lacrymas ruente præ gaudio) promisit asserens, quod confederaret regem Anglie regi Francie. Et tune quasi pro mercede rex Anglie centum millia marcharum, mediante duce Austriae, pro sua liberatione promisit imperatori. Promisitque imperator, quod si per operam ejus rex Anglia et rex Francie non possent confederari, ipse regem Anglie ad propria remitteret sine pecunia ». Haec ipse. Sed accipe tantum facinus summa cum execratione a Petro Blesensi tune ita decantatum versibus elegis³ :

Quis aquam tuo capiti,
Quis dabit tibi lacrymas?
Ulandes regis indylit,
Francesque dñis exprimas,
In regiones ultimas
Planctu discrurat anxio
Proditio, nostrique regis captio,
Quæ tot affigit annas,
Fæla rubigo mentum,
Te pestis avaritiae
Dux duxit in fligium
Dannalis memorie,
Hostis Herodis impie,
Invasor Christi glorie,
Non regis nos noves innocentie,
Sel Christo, sel Ecclesia.
Flos regum, diuina, procerum
Iter quod erat liberum
Sensi inextimabile,
Dum incloit in Gerberum,
Qui facile detexit cor ignobile,
Vas bono detestabile, vas scelerum,
Dum erueit illeum
Christum in Christi pugile.
Judas Christum distraxerat,
Dux rezen vendit Anglia,
Sed ermin loc exagerat
I solida pecunia.
Nam impie pacem cum rege fixerat,
Bina et rex impoperat, quod fugerat
Reflexa crucis acie,
Celens in partem Syrie,
Christi miles in hostiles irruerat cuneos,
Dux cum pravis et ignavis
Fabricabat laqueos
In regis captionem;
Sic saevi in leonem
Volpecula versuta:
Bibe nunc avaritia,
Dum puto argenteos
Larga diffundit Anglia,
Tua tecum pecunia
Sit in perditionem.
Infidelis et crudelis
Triumphalem titulum
Crucis Christi polluit,
Vendidisti populum
Terre promissionis,
Fui perditionis,
Rex revertendi studio
Firmaverat triennio
Discordiam in gratiam,
Sed tu machinatio,
Confirmat in David solio
Tyrannum Babylonum, etc.

17. Insper et seribens Epistolam ad Conradum archiep. Moguntinum⁴, acerbissima invectiva eundem Leopoldum est insectatus. At cum Petrus

¹ Iacob. v. — ² Iacob. vii.

³ Pet. Bles. Ep. xvii. — ⁴ Ibid. Ep. cxviii.

adeo factum exaggerat, præterit cum fortasse quæ ad ista perpetrandæ causa ducem Leopoldum impulerat superius recitata; quam si novisset, stylum puto continuisset, cum in ultionem peccati Deum id voluisse videri potuisset. Tunc autem ad Cœlestinum Roman. Pontificem his verbis scripsere episcopi Northmannæ pro eodem Anglorum rege¹:

« Reverendo patri ac domino Cœlestino, Dei gratia summo Pontifici, Walterus ejusdem permissione Rothomagensis Ecclesie huius minister, ipsiusque suffraganei, Bajocensis, Ebroicensis, Sauniensis, et Ebrincensis episcopi salutem, et devotissimæ servitutis affectum.

« Vulgariter dicitur, quia nova et insolita morborum genera nova indigent medicina. Ab usu siquidem nostrorum temporum prorsus credimus alienum, quod capiatur, aut ad redemptionem aliquatenus compellatur, vel in eundo, vel in redditu, quicunque Jerosolymitanæ peregrinationis prosecutor existit. Recolimus, quod illius viae, sanctique signaculi professores Ecclesia Romana in sua custodia et tuitione suscepit. Nec dubium est, redundare in totius Ecclesiae caput, quidquid contra ejusdem Ecclesiae auctoritatem in ejus filios attenatur. Christianissimus princeps, rex Angliae, illustrissimus dominus noster et devotissimus Ecclesia Romanae filius, quem specialiter in sua protectione suscepserat, in sua peregrinatione post sudores et pericula, post angustias et discrimina vitæ, quæ pro amore et honore Dei diu sustinuerat, reverendo captus est, et injuste detentus. Plangimus dolores et angustias nostras, quas utinam nobiscum communicare velletis paterno compassionis affectu, et ostenderetis per experientiam in nostris angustiis, quantum vobis teneri debeat affectio filialis. Docet publicus experientia liber uberiorem esse charitatis affectum parentibus ad filios, quam filiis ad parentes: ideoque pensata devotione, quam haec tenus habuerunt reges Angliae erga Romanam Ecclesiam, speramus in eo qui spes nostra est, quod non deficit in hac angustia nostra illa exuberans, et inexhausta gratia plenitudo, quæ se importabit afflictis, lapsos erigit, lacos reparat; et ut quod multum est, claudatur in modico, se communicat universis. Qui et universorum et singulorum totus est, qui se servum servorum publice profitetur: quid facial pro tanto filio, pro tanto principe, cuius injustissimam caplionem provinciae lamentantur, dolent populi, plorant Ecclesiae, et omnia jura tam moderna, quam vetera detestantur? Exerat beati Petri gladium manus vestra, clementissime paler, quid et quantum tanto filio debeat, exhibeat in opere: ut experientia mediante addiscant minores et inferiores filii, quantum a vobis auxilium in suis necessitatibus debeat expectare. Valete ».

18. Pulsavit eliam tunc foras importunus

Romanæ Ecclesie Aleonora Anglorum regina, sperans auctoritate Romani Pontificis posse fieri, ut ipse rex captivis conjugi ejus vinculis solveretur. Sed cum adhuc minime audiretur, amariores ad eum litteras frequentare cogebat doloris acerbitas, quarum cum priores excederint, tres ultimo loco data extant inter Petri Blesensis Epistolas, ejusdem auctoris stylum redolentes, quas reddimus anno sequenti, quo data intelliguntur. Modo anni hujus reliqua prosecuamur.

19. *De Cencio camerario.* — Hic est annus, quo Cencius camerarius consulturus rebus temporalibus Romanæ Ecclesiæ, aggressus est opus utile valde, ut census, qui tunc Romanæ Ecclesie a diversi persolverentur, scripsis mandaret: cui volumini in ejus argumentum ista prefatus est:

« Incipit liber censuum Romanæ Ecclesie, a Cencio camerario compositus secundum antiquorum patrum regesta et memorialia diversa, anno incarnationis Dominicæ millesimo centesimo nonagesimo secundo Pontif. Cœlestini papæ Tertiæ an. secundo.

« Ecclesie Romanæ censum opus jam retroacto tempore a quibusdam aliis ordinatum, cur recordare opus fuerit, et necesse? ego Cencius, quondam felicis recordationis Clementis papæ Tertiæ, nunc vero domini Cœlestini papæ Tertiæ camerarius, S. Mariae Majoris canonicus, breviter et aperte respondeo. Quod cum felicis memorie Eugenius Primus, et Hadrianus papa successor ipsius et quidam alii deinde, quædam memorialia semiplena tantum, nec authentice scripta, seu ordinata in scriptis de censibus redigissent, et posteri, sive successores corum per memorialia ipsa, que Ecclesie, vel monasteria, hospitalia, seu domus eleemosynariae (quod ferme idem esse dignoscitur) quæ etiam civitates, castella, villa, vel domus speciales, seu quæ reges, aut principes in jus admissi et proprietatem B. Petri et S. R. E. persolentes censuales esse, vel quantum deberent persolvere, instrui plenarie non valerent, eadem Romana Ecclesia detrimentum incurrebat non modicum, et jacturam. Quod utique comperirent, et videns me de facili posse remedium huic danno prestare, recognoscens etiam personam meam a S. R. E. primis a cunabulis educatam, promotam in omnibus et creatam: vigilanti atque vehementi meditatione motus, census ipsos, sicut in tomis chariciniis, et voluminibus Regesterorum antiquorum Pontificum Romanæ Ecclesie, et modernorum, et aliorum librorum quorundam, seu memorialium veracium inveni, etsi non omnes producens in medium, certis regnis, provinciis, episcopatibus, atque locis a premissis tantum Patribus sanctis primitus constitutos, in quantum facultas permisit, ut inferius annotabitur, insignivit. Novos census, qui meo tempore in Romana fuerunt Ecclesia constituti, vel amodo statuerunt, in hoc volumine studiose depingendos ostendi, ex hoc successoribus mei præstans materiam univer-

¹ Pet. Bles. Ep. LXIV.

sis, qualiter de cætero, usque ad exitum mundi et census illos describant, qui suis de novo temporibus statuentur ». Hac Cencius camerarius.

20. *Constantia Augusta liberata et restituta imperatrici*. — Præter hæc autem, quid hoc anno Cælestinus papa operatus fuerit pro redimenda Constantia Augusta e manu Tancredi Siciliæ regis, atque ea restituenda imperatori, in Chronico Fossæ Novæ ista breviter :

« Hoc anno, dominus Cælestinus papa misit dominum Egidium diaconum cardinalem Aragoniæ Panormum, et retulit imperatricem Constantiam, quam Salernitanî desiderant regi Tancredo, et honorifice duxit eam Romanum. Et dominus papa suis expensis eandem honorifice remisit in Alemaniæ ad imperatorem ». Hæc ibi. Cum interea Henricus imperator tantam illatam sibi a Salernitanis ulturus injuriam, tam in ipsos, quam in regem Tancredum, et alios imperii perduelles, ingentem in sequentem annum parat exercitum, classemque maritimam. Quæ autem erigit, suo loco dicitur anno sequenti, quo fieri contigerunt, nempe cum adhuc Richardus rex Angliæ tenetur ab imperatore captivus, ut appareat ex litteris Alemaniæ regine ad Cælestinum ultimo loco datis. Inter hæc vero Rogerius Tancredi filius primogenitus coronatus in regem migrat ex hac vita, et haud diu post Tancredus pater pariter obiit, superstite matre regina cum puer, atque pueris duabus. Sed quæ admiranda in Slavorum historia ab auctore hujsæculi Helmudo abbe hoc tempore accidisse narrantur fide dignissima accipe :

21. *De Eucharistia ingens miraculum*. — « His ferme diebus puella quædam in partibus Thuringiae prope civitatem Erpsfordiam ægrotabat. Quam dum sacerdos ex more visitaret, dans ei viaticum, ablutionem digitorum fecit in bicario mundo, ipsam aquam ad bibendum ei tradens, sicutque discessit. Illa vero bene sua mentis compos dixit his, qui circa ipsam erant : diligentissime ipsam aquam operile ; quia de digitis sacerdotis vidi portiunculam Eucharistie in eam decidere. Quo facto cum ipsa aqua ei postea ad bibendum fuisset allata, et tota mutata fuisset in sanguinem, ipsa quoque portiuncula, licet minimi formam accepérat digituli, versa in cruentam carnem. His visis terrentur omnes, fit clamor mulierularum acurrentium, clamantium, mirantium, stupentium, et de re tamen inaudita sic et sic loquentium. Mittitur, sacerdos vocatur, qui magis stupebat, qui suam in his negligentiam metuebat. Qui etiam timens officii suspensionem, celare rem voluit, hortans tanti sacramenti extitionem. Sed celari non potuit, quod Deus miraculose manifestari voluit. Communicatur res pluribus, fit conuentus sacerdotum : qui in perturbatione non habentes consilium, adierunt archidiaconum. Qui super his timens aliquid dispensare, quæ gesta erant, per Epistolam significavit domino Moguntino. Interea ipsum bicarium cum vivifico

corpo, ei sanguine opertum corporali, super altari ponitur, et videntibus cunctis qui aderant, columba venit super labium bicarii, et diu sedit non sine admiratione cunctorum, quod corporis sui pondere ipsum vasculum non everterit. In partibus enim illis bicaria quasi ductilia in inferioribus sunt angusta, in superioribus vero ampliora. Unde, qui viderant, non corporalem sed spiritualem columbam arbitrati sunt.

22. « Cum ergo hæc circa festum B. Vincentii martyris facta fuissent, in festo Annuntiationis venit dominus archiepiscopus in partes illas. Ipsam enim diem præfixerat omnibus prælatis suis, cum omni clero, similiter et universo populo, ut omnibus in unum positis, quid super eodem negotio ageret, omnium consilio uteretur. Omnibus igitur convenientibus ad villam, ubi ipsum sacramentum repositum erat, ordinata processione, prælatis portantibus sanguinem Dominicum supplicatione Litanie, et populi devoutissima prece, omnes discalceatis pedibus ad civitatem supradictam veniunt, et primam in monte B. Cyriaci stationem faciunt. Quibuscum nimia humilitate occursanctimoniales ejusdem loci, cum genuflexione intimo cantantes devotissime : Jesu nostra redemptio, etc. Ubi cum Missarum solemnia pro instanti articulo celebrata fuissent, procedunt ad montem B. Petri ubi magnus religiosus (religiosorum) ab antiquo institutus monachorum est conventus : ubi similiter cum devotissime Missarum solemnia celebrata fuissent, ventum est ad Ecclesiam B. Dei Genitricis semperque Virginis Mariae. Ubi dominus archiepiscopus pontificibus induitus, inter divina populum ad lacrymas et orationes est adhortatus, ut divina clementia, semper humano generi amica, quæ ad evacuandum errorem infidelium, sive ad corroborandam fidem suorum fidelium, sacramentum, quod sub specie panis et vini benedicitur, sanctificatur, sumitur, vere suam carnem et sanguinem evidentissime iudiciis demonstrasset ad laudem, et gloriam nominis sui, similiter etiam ad jucunditatem et exaltationem Ecclesiæ suæ sanctæ, ut confiteamur nomini suo sancto, et gloriemur in laude sua : rursus in priorem substantiam panis et vini transformare dignetur. Ut sicut ipse vere est panis vita et vinum quod spiritualiter letificat cor hominis, ita vere sacramentum, quod Ecclesiæ sub specie panis et vini usurpandum dederat, in formam notam verteretur.

23. « Cumque die oratum fuisset, et sanguis et caro in formam priorem non rediisset, pontifex de novis lapidibus novum altare construi præcepit, ut in eo idem sanguis cum carne Dominica reverenter conderetur. Verum cum inter ipsas orationes et exhortationes sepius misisset, et transformatio facta non fuisset, venit subito qui diceret, Dominum preces et genitum filiorum Israel audiisse et priorem illam substantiam plenissime rediisse. His auditis, dominus archiepiscopus multis suffu-

sus lacrymis, omnes ad gratiarum actiones hortari coepit; ipse vero cum sermone exhortationis in laudes Domini nostri Iesu Christi prorumpens, sic omnibus locutus est :

24. « A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. O Redemptor, quis unquam mortalium facta pietatis tue dignis effera latum praœconiis? qui semper cogitas cogitationes pacis, et non afflictionis. Et quia proprium est tibi semper misereri et parcere, cuius natura bonitas, voluntas potentia, opus misericordia, tu facis quod tuum est, nos autem quod nostrum est. Tu, antequam invocemus, paratus es misereri; nos proni ad malum sumus a diebus adolescentiae nostra. Nos ingrati sumus tanca pietatis munificentia; tu vero nec ingratis beneficia subtrahis, qui solem tuum oriri facis super bonos et malos, et pluis super justos et injustos. Sed qui de terra est, de terra loquitur : tu quoque qui de cælis descendisti, super omnes es : quia tu solus scis unde venias, aut quo vadis, qui ad firmandam plebis tuae fidem, sacramentum hoc vertisti in cruentam carnem, qui vere te panem vivum, qui de celo descendit, homini, ne deficiat in via hujus peregrinationis, comedendum dedisti, quem sine fastidio continue manducat Angelus in celo. Quam tamen ille manducat, deliciosum, iste interim manducat ad remedium; uterque vere, sed non utele plene. Apostolus enim dicit¹: Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat. Aliud quippe est, sumere sacramentum, aliud rem sacramenti. Unum est visibilis forma, aliud invisibilis gratia. In his duobus duo comedendi sunt modi, unus sacramentalis, alius spiritualis. Secundum unum comedunt universi, secundum alium tantum boni. Ibi multi vocati, hic pauci electi. Ideo dixi, uterque vere, sed non utele plene : quia alius tantum sumit sacramentum, alius autem et sacramentum et rem sacramenti. Alius enim devotus et dignus cum sacramento visibili

invisibilem percipit et gratiam : alius autem indigens sumens sacramentum, reus efficit corporis et sanguinis Domini, quia iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.

« Nunc igitur, ut condignas persolvamus gratiarum actiones Domino nostro Iesu Christo, qui in hoc facto nos, et terrori et consolari voluit, hoc suademuimus, præcipimus, statuimus omnibus sub nostra jurisdictione consistentibus, ut omnes a minimo usque ad maximum, a juvencus usque ad senectem, et pueri et preuelle, incurvati adorant, laudent, magnificent Dominum nostrum Iesum Christum, cui omne genuflectitur, celestium, terrestrium et infernorum, et honoremus almistua ejus sacramenta, ut non solum sacramentum, sed et rem sacramenti fideliter percipiamus per gratiam ipsius, qui secundum ordinem Melchisedech sacerdos est et sacrificium, quo nos sibi faciat populum peculiarem, sectatorem bonorum operum. Cumque omnes respondissent, Amen, dominus archiepiscopus ipsam aquam transsubstantiatam in vasculo pretioso ad posteritatis memoriam in ipsa Ecclesia honorifice repositus; bicarium vero secum Moguntianum detulit, ubi usque hodie honore maximo veneratur. Omnes autem, qui in omni diccesi sua constituti erant, ita devote ad laudem Christi incurvati sunt, ut etiam infantuli, qui in cunabulis jacebant incurvati gratias agerent, juxta illud² : Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem ». Hæc de transsubstantiatione aquæ in sanguinem Christi per commixtionem Christi corporis divinitus facta. Quod semper fieri in vino, cum commixtio intercederet, antiquitas existimavit. Unde illud Romani Ordinis³: « Vinum etiam non consecratum, sed sanguini Domini commixtum, sanctificatur per omnem modum ». Sed hæc prolixiorum exigunt disputationem. Confutavit idem miraculum hæresim hoc saeculo obortam, negantium aquam vino mixtam mutari in sanguinem.

¹ 1. Cor. XI.

² Psal. VIII. — ³ Ord. Rom. de offic. Miss. in fin. et Microl. c. 19.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6685. — Anno Era Hispan. 1230. — Anno Hegira 588, inchoato die 17 Jan., Fer. 7. — Iesu Christi 1192.

— Cælestini III pape 2. — Henrici VI reg. 3, imp. 2. Isaacii Angeli imp. 8.

4. Canonizatur S. Ubaldus. — Ad num. 4. De sancti Ubaldi episcopi Eugubini, et Eugubinorum patroni, quem hoc anno Cælestinus III in sancto-

rum numerum retulit, virtutibus et canonizatione egimus anno MCLX, ideoque ibi legenda quæ de iisdem in medium adduximus.

2. Inscriptum Clementis III Cœlestino male attributum. — Ad num. 2. Anno MCLXXXVIII. *Clementis III* Ecclesias regni Scotiae exemit a jurisdictione metropolis Anglicanæ, ut liquet ex rescripto ejusdem Pontificis ibidem a Baronio recitato. Is tamen memoriae lapsu rursus illud hic exhibet sub *Cœlestini III* nomine. Idem præstítum a Labbeo tom. x Concil. ubi illud tam sub *Clementis III* quam sub *Cœlestini III* nomine referit. *Clementis III* privilegium illud attribuit Bromptonus in Chron. ad annum MCXCI, qui ultimus fuit *Clementis III*, omissa parte subscriptionis. Neque dubitandum, qui illud ab hoc Pontifice emissum fuerit; cum jam antea sub ejus predecessoribus inter *Joannem Dunkeldensem*, et *Hugonem Sancti-Andrea episcopos* dissensio exorta fuerit, ut videre est apud Hovedennum in Annal. ubi privilegium, de quo agimus *Clementi III* ascribit, et apud Baronium variis in locis. Error inde processisse videtur, quod cum librarius quispiam priora rescripta verba hoc modo expressisset, *C. episcopus, servus servorum Dei*, aliqui postea per litteram *C. Cœlestini* interpretationi fuerint, scripsérintque *Cœlestinus episc. servus servorum Dei*, etc.

3. Duo legati in Normaniam missi non recipiuntur. — A num. 8 ad 13. *Octavianus cardinalis* bis in Angliam legatus missus est. Primum anno MCLXXXVII, ut eo anno num. 4, ostendimus. Secundo, currenti Christi anno, ut utrobique recte Baronius. Iujus anni legationem hoc modo Bromptonus narrat pag. 4238, sed male eam ad annum MCXCI refert: « Dominus papa Cœlestinus duos legatos a latere suo in Normaniam (quæ regi Angliae parabat) misit, quorum unus dicebatur Octavianus Ostiensis episcopus et alter Jordanus abbas de Fossa (legendum de *Fossanova*, ut ex sequentibus, et ex Historia cardinalium liquet) tit. S. Anastasia presb. card. ad litens controversiæ, que erat inter Willelmum Eliensem et Walterum Rothomagensem archiepiscopum, et quosdam alios dirimendam. Quibus in Normannia ad Gisortium venientibus, milites castelli et Burgenses, portis villa per præceptum Willelmi filii Radulphi seneccalli Normanniae clausis, illos intus accipere noluerunt; dicentes quod rex Richardus illorum dominus nondum de peregrinatione rediens omnes terras suas cismarinæ et transmarinæ sub protectione Dei et Romane Ecclesiæ et domini papæ posuerat, nec aliquem legatum in terra sua recipi præceperat, et ideo illos neque alios hujusmodi viros sine illius mandato recipere voluerunt. Cardinales vero haec contradicentes dixerunt, quod illi advenierunt portantes facem, et illuminantes patriam, dare pacem gentibus et liberare populum Domini. Sed neque propter hoc, neque propter illorum minas milites predicti vel Burgenses eos recipere voluerunt, immo illos retroire cum gladiis et fustibus coegerunt.

4. Normannia ob id interdicto supposita. — « illi autem ibant gaudentes a conspectu populi,

quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Quibus de Normannia exentibus, Octavianus Ostiensis episc. sententiam interdicti in Normanniam dedit, et predictum excommunicavit Normannie senescallum, et omnes complices suos fautores, consiliarios, ac dictas presumptionis autores. Jordanus vero de Fossanova regem Angliae diligens noluit in Normanniam sententiam dare, nec quidquam moleste inferre; unde rex Francie iratus eum a regno suo fugavit», et cætera late ibi narrata. Ex quibus intelligimus, quam pessimo loco essent res Ecclesiasticae in regno Angliae, sed multo magis ex Epistola xxiii Petri Blesensis ad eundem *Octavianum* data, ubi accepit eum legatum in Angliam mutti. Hanc quidem Epistolam Baronius, aliisque ad priorem ejus legationem, ad annum nempe MCLXXXVII referunt, sed ibidem certo arguento ostendimus, eam secunda ejus legationis tempore datam esse, anno scilicet currenti.

5. Cœlestinus III de Terra-Sancta conservanda sollicitus. — Epistola vero Cœlestini III hic a Baronio recitata ad annum sequentem pertinet; his enim verbis clauditur: « Datum Romæ apud S. Petrum III idus Januarii, Pontificatus nostri anno secundo », qui adhuc mense Januario anni sequentis in cursu fuit usque ad diem xxx mensis Martii. In ea Pontifex universis orbis principibus in remissionem peccatorum injungit, ut si quis adversus aliquem concepit rancorem, Creatori dimittat, et omnes toto animi studio procurent, « ut illud tantillum terræ Domini portionis, quæ adhuc sub Christianorum potestate teneatur, servari possit, et accingatur dumna multitudo fidelium, que illuc sub debita et devota humilitate itura totam possit terram, et sepulchrum Dominicum, devicto et conculcato penitus occupantium furore, liberare ». Jure merito verebatur *Cœlestinus* ne in Terra-Sancta res pessimarent; Hovedenus enim ad hunc annum pag. 716, ait: « Post Pascha orta est gravis dissensio inter Pisanos et Jennenses (legendum *Genuenses*), qui erant in Accon, et multo se interfecerunt; et dux Burgundie (nempe Odo) per exhortationem Jennensem misit Tyrum pro Conrado pro marchione (nempe Montis-Ferri) volens levare eum in regem, et Pisani miserunt pro rege Anglie (sc. Richardo), qui tunc temporis morabatur in Scalonâ, significantes ei propositum ducis Burgundie ».

6. Crucesignati valde inter se discordes. — Sed præstat audire Neubrigensem narrantem, cur minus sit a crucesignalis in Oriente profectum, et loquenter de repatriatione peregrinorum lib. 4, cap. 26: « Interæa exercitus Christianus, regi regum in Oriente militans, in multo labore et periculis experimento agebat. Verumtamen Christianum negotium minus procedebat, tum propter dissensiones, remittationesque ducum (ut dictum est) tum propter difficultates plurimas, tanquam Deo minus propitio, obsistentes. Decernebant qui-

dam adeundam totisque oppugnandum viribus sanctam civitatem, quam impii profanabant. Aliis vero hoc impossibile videbatur certis ex causis. Terra quippe, que paulo ante fertilissima fuerat, et quasi omniamodæ copiæ promptuarium, maligna et callida Saladii provisione, redacta erat in solitudinem, ne scilicet Christianus exercitus quantulumcumque ex ea subsidium caperet; unde nec poterat a mari ad aliquod majus negotium longius progreedi, cum solum ei mare navigiis necessaria ministraret. Rex autem Anglorum exacta hyeme in montanis, cum aliud non posset, urbes maritimæ, quas Turci eversas reliquerant, et maxime Ascalonam summo studio et profusi opibus instaurare coepit, carpentibus eum annulis, et rumores de illo pessimos per totum fere orbe Christianum spargentibus, scilicet quod regem Francorum insidiis appetiisset; quod Conradum marchionem (Montis Ferrati) virum Christianissimum nefarie per sicarios pereinisset; quod cum Saladino de proditione Terræ-Sanctæ nequissime collusisset, atque ideo ad expugnandum civitatem sanctam accedere notuisset. Porro ille cœptis insensib[us] præ animi magnitudine emulantium maledicta et molimina contemnebat ».

7. Conradus marchio Montis-Ferrati occiditur. — Neubrigensis autem jam cap. 22 narrarat, quomodo *Conradus marchio Montis-Ferrati a sicariis interfactus fuerit*; quod hoc anno configisse chronographus Aquicinctinus, Nangius in Chron. affique tradunt, priorque tempus quo nefarium secus commissum indicat, nempe *in diebus Paschalibus III kal. Maii*. « *Incertum* », inquit Neubrigensis citatus, « a quo malignante immisi duo sicarii in ejus obsequio sub schemate militantium diuseule fuerant, patrandi vel cum proprio periculo sceleris opportunitatem jugiter observantes. Qua inventa, clarissimum virum solito paucioribus forte stipatum ministris, in medio proprie civitatis (nempe Tyri, cuius Conradus princeps erat) cum prope tanquam noti assisterent, repente aggressi, clandestinis cultris extractis mactarunt ».

8. Henricus Campanie comes fit rex Jerusalēm. — Tunc Neubrigensis cap. 26, continuans sermonem de dissidiis, quaer erant inter crucesignatos, inquit : « Sane post memorati marchionis interitum, cum et Guido quondam rex Ierosolymorum, cui cum eo contenderal, uxore sublata, solo jam regis nomine esset contentus, deliberavit rex Anglorum cum ducibus et nobilibus universis, cuinam fines Christianos crederent, mature ad propria reversurus. Et concordi decreto, constituerunt principem Christianæ acquisitionis Henricum, illum Gallicanæ Campanie comitem (filium Theobaldi magni anno MCLII demortui, ut ibidem diximus) utriusque regis, Francorum scilicet et Anglorum communem ex communi Germana nepotem, tantis condignum avunculus. Quo facto et novo principi integre traditis munitionibus Christianis, ordinatisque præsidis urbium, princeps

et populi, tanquam expleto militiae tempore, cum jam sumptus ad moram deficerent, certatim repatriare cœperunt, anno ab expugnatione Ptolemaiis secundo (hoc scilicet anno) tempore autunnali. Verumtamen eorum, qui post Christianæ in Terra-Sancta plebis excidium, propter Christum peregrinati fuerant, ne quarta quidem pars ad propria rediit. Cum enim ex omni fere orbe Christiano infinita hominum millia ad illam peregrinationem sanctæ devotionis fervor accedisset : vel morbus, vel gladius vel inedia, vel laboris intolerantia maiorem partem absumperat ».

9. Discessus Angliae regis e Palestina. — A num. 13 ad 19. Neubrigensis laudans cap. 27 de Richardi Anglie regis discessu a Palestina verba faciens, ait, eum ante discessum firmasse inducias cum Saladino inter Christianos et Turcos, « a Paschali solemnitate proxima in tres annos », additque : « Quibus actis idem rex repatriandi propositione declaravit, insulam Cyprum Guidoni olim Jerosolymorum regi viro strenuissimo mira liberalitate donavit (alii tamen ut anno superiori narravimus, dicunt vendidisse). Dilecto nepoti (sc. Henrico comiti Campanie) quem finibus Christianis praefeccerat, suam, Christo propitio, reversionem circa induciarum expunctionem sollicitus, charactere dominico, quo insignitus advenerat, in argumentum propositae reversionis retento, infidis se flatibus credidit » : et quidem hoc anno, ut Hovedenus, Bromptonus, Radulphus de Diceto, Matthæus Paris aliique produnt, præsertimque Neubrigensis lib. 4, cap. 29, scribens : « Captus rex nobilis a duce nequissimo anno gratia MCCCX, mense Decembri ». Diem notavit Radulphus de Diceto ad hunc annum pag. 668 : « Captus est in civitate, qua Vena dicitur, XIII kalend. Januarii », sc. die xx Decemb.

10. Capitur a duce Austriae. — Quomodo autem in via captus fuerit, hoc modo refert chronographus Reichersbergensis ad hunc annum : « Cum dux Austriae (nempe Leopoldus) in partes Austriae rediret cum suis, comperit per certos nuntios, quod rex Angliae naufragus et profugus devenisset in terram ditionis sue. Statim missis, qui veritatem in hac re inquirerent, inventus est idem rex apud Vuennam (nunc Vietnam) oscultans se in tugurio ejusdem pauperis, et eibos propriis manibus sibi et sociis suis paucissimis in officina rustica præparans. Quo comprehenso, tradidit eum dux hominibus suis custodiendum, hac de causa, quod ipse rex graviter injuriaverat ducem, dum simul fuissent superiori anno in transmarinis partibus in expugnatione Acris civitatibus, quæ per eumdem tamen regem expugnata erat. Inde autem idem rex tam (legendum jam) impatiens consortis erat et societatis ibi, quia ipse valde regali apparatu et majori quam rex Francie, et alii principes, venerat illuc, et sub manu ejus erat multitudine exercitus usque ad sexaginta et amplius, ut fama erat, millia.

11. Occasione naufragii a se passi. — « Reparante autem rege Francie, cum ipse solus ibi disposuisset potenter quæcumque voluisse, et pacem per triennium inter Christianos et Saladinum firmasset, redire et ipse ad patriam simili quo venerat apparatu, cogitavit. Sed Deus aliter ordinavit; nam cum prospere aliquanto tempore navigasset, postea subito corruptus tempestate illa sevissima, de qua supra dictum est, et disjectis navibus, quæ eum multæ sequebantur more regio, ipse solus cum navi sua, vento validissimo impellente, projectus est in partes vicinas Aquileiensibus. Ibi a majoribus terra illius valde injuriatus et spoliatus bonis, quæ ei mare iratum reliquerat, occisis et captivatis hominibus suis, ipse cum paucissimis evadens, per partes Karentie, nesciens quo iret, terram ducis Austriae ignorans ingressus est ». Baronius num. 8 meminuit Epistolarum Petri Blesensis, a se anno sequenti recitatarum, quibus *Eleonora Anglie regina* vehementer a Pontifice Romano petiti, « ut ipse rex captivus conjux ejus vinculis solveretur ». Verum *Eleonora* non *Richardi conjux*, sed *mater* erat, ut anno sequenti diserte asserit Baronius, et inter omnes constat. Quare typographus vel forte annanensis Baronii, loco *matris, conjugem* animo distractus posuit.

12. *Cencius compositus librum censuum Ecclesiae Romane*. — Ad num. 49. *Onuphrius in Praefatione*, quam libro *Cencii* preficit, in magno suo *Ritualium veterum Opere*, quod Romæ extat in *Bibliotheca Vaticana*, ait, *librum Censuum* ante annos plus minus quadringentos collectum, et in unum corpus redactum fuisse a *Cencio* quodam diacono cardinali S. Lucie in Orpheo, et S. R. E. camerario sub *Celestino papa III*, et tandem Pontifice Romano *Honorio III* nominato. « In eo », subdit *Onuphrius*, « cum omnibus S. R. E. redditibus, vestigialibus et censibus ab eodem *Cencio* summa diligentia, cum singulorum publicis instrumentis, in unum redactis, hic etiam omnium vetustissimus *Ritualis sive Ceremonialis liber* descriptus est : in quo sancte illius et veneranda vetustatis puritas et sinceritas, atque Romanae Ecclesiæ in tractandis sacris, et re divina celebranda, summa cura et observantia inspicitur ». Subiungit, se illum in brevem formam contraxisse. Prima pars continet omnes ritus, qui ab Adventu Domini ad Exaltationem S. Crucis in Ecclesia Romana usitati sunt. Secunda est de presbyteriis per annum erogari solitis, deque variis Officialibus Pontificis. Ultima denique de electione et consecratione Pontificis, ac de coronatione imperatoris. Purum putum *Cencii* librum Mabillonius tom. II Musæi Italicæ sub nomine *Romani Ordinis*, et Baronius Praefationem libri censum Romane Ecclesiæ exhibent.

13. *Bellum in Apulia gestum inter Cœsareos et Tancredum regem*. — Ad num. 20. Anno superiori diximus, *Henricum imp.* ex Apulia disceden-

tem reliquisse *Diepolthum*, ut suo tempore contra hostes pugnaret. Quæ hoc anno gesserit, refert *Richardus de S. Germano* in Chron. : « Dictus *Adeolphus Cassinensis* decanus, facta compositione cum *Diopuldo Rocca-Arcis* castellano, qui se pro imperatore gerebat, congregato militari et pedestri exercitu, in Campaniam, quos prece pretioque conduxerat, de Casino veniens mense Januario, vi cepit castrum S. Petri monasterii, et bonis propriis spoliavit, de civitate S. Germani usque ad Ecclesiam Omnim Sanctorum occupavit, non tamen absque strage plurima Campanorum, et pace tandem hinc inde clamata, tota terra ipsi decano se reddidit, et tunc de S. Germano nonnulli, qui dicti regis (*Tancredi*) partem fovabant, in alteram partem secesserunt, quorum bona omnia a Teutonicis sunt direpta. Tunc idem decanus cum praefato *Diopollo* terram equitans cum insigni monasterii reliictum castrum *Plumbareola* occupavit, vi cepit castrum *Pignatarum* », et quedam alia castra. Legendus hac de re anonymus Casinensis.

14. *Constantia Augusta in libertatem restitutur*. — Qui etiam scribit : « Imperator *Bertoldum* comitem cum exercitu mittit in Italiam, et cum eo remittit supradictum abbatem (nempe *Roffridum Casinensem abbatem*) : sed *Bertoldus* in *Tuscia* demorans milites abbati concedit ; cum quibusdam rediens *Ceperani* alloquitur supradictam imperatricem jam a rege remissam, ducentibus eam cardinalibus ad hoc missis a papa, qui putabat Romæ cum ea de concordia tractare (de Sicilia regno cum *Tancredo*). Sed eadem *Augusta Urbis* declinat ingressum, et per *Tiberim* in partes *Spoleti* recipitur. Applicat abbas (nempe *Casinensis*) cum milibus, qui die quadam cum decano euntis *Atinum*, cancellos dirunt, magnam partem Atini deprendantur et comburunt, cepissentque castrum, si consilio decani stetissent. Sed *Teutonicus* furor eodem quo venit impetu recessit. Iterum eadem via *Cominium* intrant, *Gallinarium* capiunt et inhabitant. Post dies aliquot milites, qui conduxerant abbatem, recedunt paucis remanentibus », qua fusius idem anonymous prosequitur.

15. *Rediens in Germaniam Romæ ingressum declinat*. — *Joannes de Ceccano* a *Baronio* citatus in tribus peccat. Scribit enim : « Anno MCCCIII, Indict. x, dominus *Cœlestinus papa* misit dominum *Egidium diaconum cardinalem Anagnie* (apud *Baronium librarii* errore, loco *Anagnie*, legitur *Aragonie*) *Panormum* retulit imperatricem *Constantiam*, quam *Salernitanis* dederant regi *Tancredo*, et honorifice duxit eam *Romanum* (verum *Cœlestinus III* non unum, sed plures cardinales misit in *Siciliam*, et imperatrix noluit ire *Romanum*). Et sic dominus papa honorifice remandavit eam cum suis expendiis imperatori in *Alemanniam* ». Sed hoc quidem verum, at non anno MCCCIII, ut habet *Ceccanus*, cuius errorem *Baronus* corrigit, sed anno currenti, ut *Indictio x* demonstrat. *Baronus* existimat, hoc anno *Henricum imp.* classem pa-

rasc in *Tancredum* Sicilie regem, huncque et *Rogerium* ejus filium hoc anno obiisse. Verum haec ad annum Mxciv pertinent, ut suo loco dicetur.

16. Ingens de Eucharistia miraculum. — Ad num. 21 et seqq. Arnoldus abbas lib. 4, cap. 14, narrat quoddam de Eucharistia miraculum suo tempore, id est, hoc saeculo desinente accidisse, in quadam Thuringie puella, quae cum suscepto a sacerdote viatico portuiculam *Eucharistie in bicarium*, in quo sacerdos data communione manus suas abluerat, decidisse animadvertisset, et sibi ad bibendum jussisset afferri, totam aquam, in sanguinem mutatam deprehendit, et portuiculam ipsam versam in *cruentam carnem*. Baronius hoc facto narrato concludit : « Haec de transubstantiatione aquae in sanguinem Christi, per commissio-nem Christi corporis divinitus facta : quod semper fieri in vino, cum commissio intercederet, antiquitas existimavit. Unde illud Romanii Ordinii : VITEM, ETIAM NON CONSECRATUM, etc. » Refert etiam istud miraculum Mabillonius tom. II Musci Italici Comment. in Ordinem Romanum pag. 89 et seqq. Verum perperam uterque hanc narrationem Helmoldi abbati attribuit; Helmoldus enim non abbas, sed presbyter Buzoviensis fuit, et Chronicon Slavorum anno MCLXVIII absolvit, quod postea Arnaldus abbas Lubecensis continuavit, ut jam diximus.

17. Quæritur an consecratio et contactu fieri possit. — Sed quod Baronius antiquitati tribuit, ut ibidem animadvertisit Mabillonius, non ita accipiendum est, quasi generalis fuerit totius antiquitatis ea persuasio. Nam praterquam quod in primis octo seculis nulla hucusque opinacionis apparent vestigia, imo in iis illa conversio non nisi verbis Christi a sacerdote prolatis fieri semper et ubique credita est ; in subsequentibus seculis, quo tempore apud nonnullos haec opinio invalescere cepit, multi auctores, lique gravissimi in contraria abierunt sententiam; alii vero media via incidentes, rem sub dubio reliquerunt. Inter auctores partis negantis quasi princeps censendus est sanctus Bernardus, qui ex immissa in vinum non consecratum particula, vinum quidem *sacrum*, sed non vere ac proprie consecratum fuisse diceit in Epist. LXIX. Huius occasionem præbuit factum cuiusdam abbatis sacerdotis, qui cum super solam aquam in calice temere positam verba consecrationis protulisset atque errore animadverso postea vinum infudisset, ac consecrata Eucharistia particulam in calicem immisisset ad consecrationem supplendam, Bernardum, quid super hac re sentiret, consuluit, hocque responsum impetravit : « Nec sub tanto articulo melius fieri potuisse putamus, arbitrande, liquorem, etsi non ex consecratione propria atque solemnii in sanguinem mutantum, sacram tamen fuisse ex contactu corporis sacri ». Ubi cum Bernardus dicit, vini liquorem, « non ex consecratione propria atque solemnii in sanguinem fuisse mutantum », cave, inquit Mabil-

lonius, cum existimes sensisse transmutationem factam ex consecratione minus propria, minusque solemnii, quæ fieret per contactum corporis sacri. Nam *sacrum* tantum fuisse ex hoc contactu liquorem, non consecratum, palam est cum existimasse.

18. Negant S. Bernardus Jacobus de Vitriaco et Beletus. — Eandem sententiam confirmat Jacobus a Vitriaco in Ilist. Occident. cap. 38 : « Non dicimus, ait, quod ex tactu sanguinis vinum ablutionis convertatur in sanguinem : sed remanet purum vinum, licet ex contactu sancte rei sit sanctificatum, sicut aqua fluminis aquæ benedictæ commixta, dicitur sanctificari ». Quibus premissis haec subdit, quæ in rem nostram magis expresse faciunt : « Mentiuntur ergo qui dicunt, quod in die Parasceve Corpus Christi ex contactu mutat vinum in Sanguinem. Illo enim die Corpus, sed non Sanguis sumitur : neutrum autem conficitur, coquod die illo in veritate immolata fuit hostia : et ideo non immolatur in figura ». Non poterat Jacobus magis affirmare sententiam pronuntiare. Vitriaco prævivit Joannes Beletus, qui teste Alberico in Chron. anno MCLXXXII in Ecclesia Ambianensi vivebat. Ipse negantem sententiam ratione confirmat in cap. XCIX : « Si quis autem roget, num istud vinum quod eo die (sc. Parasceves) sumitur, ex Dominici Corporis contactu consecretur, quamvis complurium scripta illud asserere videantur; nos tamen veritatem magis sequentes, et ea quæ sancti Patres tradiderunt, dicimus, vinum illud omnino non esse consecratum ex illo contactu, sed sanctificatum ».

19. Partem negativam tuetur etiam Durandus. — Rationes hujus sententiae subjicit idem Beletus, easdemque totidem fere verbis repetit Guillelmus Durandus in Rationalis lib. 6, cap. 73 : « Sed numquid vinum, quod in die Parasceve cum Dominico Corpore servato sumitur, in altari consecretur, et Sanguis Christi efficitur per immisionem ipsius Corporis in calicem et per ejus tactum : super hoc dicunt quidam (in quibus Amalarium et Micrologum haud dubie intelligit) quod per Dominicam orationem, quæ tunc dicitur, fit consecratio sive commutatio vini in Sanguinem. Nam Gregorius assignans causam, quare Dominica oratio in die illa a sacerdote dicatur, dicit, quod in primitiva Ecclesia Apostoli sola Dominica oratione ulabantur in consecratione. Nos tamen hoc non dicimus, quia si hoc jam esset, non esset necesse Corpus Domini ad diem illum servari (nempe quia æque panis ac vinum per Dominicam orationem consecraretur). Præterea ex his quæ in canone Dominicam orationem præcedunt, satis patet, quod ad prolationem ipsius orationis transubstantiatio non fit ; et nullo tempore missa fuit celebrata sine illis verbis : *Hoc est corpus meum*, etc. quæ sola in principio nascientis Ecclesie proferebantur ab Apostolis, qui postmodum orationem Dominicam superaddiderunt. Dicimus ergo illud non consecrari, sed sanctificari. Differit autem inter haec ;

nam consecrare est consecratione transsubstantiare : sanctificari est ex contactu, seu admitione sacrae rei, reverendum et sanctum effici, ut patet in aqua benedicta, etc ».

20. Hoc sententia affirmativa preferenda. — Ex his quædam elici possunt : I. Variam et inconstantem fuisse auctorum et Ritualium librorum de consecratione per contactum sententiam, alius affirmantibus, negantibus alius, alius vero rem in medio relinquentibus : nec proinde ejusmodi consecrationem ut dogma receptum fuisse. II. Affirmantem partem ab Ecclesia Romana nequaquam fuisse traditam aut propugnatam, neque in libellis Romani Ordinis certo assertam ; imo verba hæc, *sanctificatur enim vinum non consecratum*, etc. Que auctoribus affirmantis opinionis fundatum præluerunt, a quondam glossatore fuisse inserita. III. Non immerito *Beletum* dicere affirmantem illam sententiam pugnare contra ea, *qua saneti Patres tradiderunt* : quorum hæc concors et unanimis sententia est, veram utriusque speciei consecrationem non nisi verbis Christi Domini a sacerdote prolatis perfici posse : ac tandem jacere Hieronymi argumentum aduersus diaconos, qui se efferebant supra presbyteros, *ad quorum preces Christi Corpus, Sanguinisque conficitur*, si ex contactu (qui diaconis etiam, imo et laicis tribui poterat, et revera tribuebatur in communione domestica) verus sanguis consecrari poterat. Hæc solle Mabillonius : qui concludit, valide huic refelli heterodoxorum argumentationem, ex commissione particulae cum vino haud consecrato, communio nem sub altera specie suppleri contendentium.

21. Martyrum S. Alberti episc. Leodiensis et card. — *Sanctus Albertus episcopus Leodiensis et S. Rom. Ecclesie cardinalis Rhemis occiditur ab apparitoribus missis ab Henrico imp. qui cum ab eo fuissent amanter recepti, nacti spatiandi occasionem, extra muros civitatis eductum interfecerunt VIII kalend. Decemb. ubi fuse narrat Aegidius Aureæ-Vallis monachus in Hist. episcoporum Leo-*

dienium ; verebatur enim imperator, ne dux Luyaniensis frater ejus contra imperium junctis sibi fratribus viribus intumesceret. Annus occisi Alberti Ecclesiasticam libertatem defendentis accurate a Ciaconio in Hist. cardinalium notatus fuerat, præsens scilicet ; sed Oldoinus in illustratione ejusdem Historiae hoc martyrium in annum sequentem distulit hoc unico fundamento, quod in Sacrario Ecclesie Cathedralis Leodiensis *Albertus anno mxcxi dicatur Rhemis occiditus*. Verum hujusmodi annotationes, ut identidem insinuavimus, a posterioribus itaque sapientiæ rei chronologicas imperitis posite. Motus fuit etiam, opinor, his verbis Aegidii capit. 86 : « *Passus est martyrium idem Albertus VIII kal. Decemb. anno Domini mxcxi* », verum locus ille corruptus, legendumque *an. Dom. mxcxi*. Ipsemet enim Aegidius cap. 64, dicit Albertum episcopum Leodiensem consecralrum *die Dominica, qua erat vigilia sancti Matthœi Apostoli et Evangelistæ*, ideoque hoc Christi anno. Tum cap. 73 inquit : « *Hac lucta iactabatur ab exilio sui primo die usque ad diem mortis suæ, per dies circiter sex atque sexaginta ; et a die autem xx mensis Septemb. in quem vigilia S. Matthei incidit, usque ad VIII kal. Decemb. seu diem xxix mensis Novemboris, quo interfectus fuit, totidem dies fluxere. Denique Aegidius cap. 79 loquens de ultima missa, quam Albertus ante mortem in monasterio S. Cæcilie virginis celebravit, scribit : « Venerat Dominica dies, qua occurserat sanctæ Cæciliæ virginis et martyris festum », qui eterne dies præsenti anno concurrerunt. Hæc itaque epocha extra omne dubium posita. Anno mxcxi, *Albertus et Isabella archiduces Austriae, consentiente Ludovico XIII Francæ rege, sancti martyris corpus a Ludovico cardinali de Guisia archiepiscopo Rhemensi, et capitulo ejusdem urbis obtinere, et piissimus princeps Bruxellis illud suis humeris in Carmelitanarum Ecclesiam a se exstructam deportavit*, ut narrat Marlotus in Metropoli Rhemensi.*

CELESTINI III ANNUS 3. — CHRISTI 1193.

1. Crudelias Henrici imp. facta. — Sequitur annus Redemptoris millesimus centesimus nonagesimus tertius, Indictione undecima, quo Henricus imperator, audita morte Tancredi, ejusque filii in Sicilia regnantium, exercitu classeque parata in Campaniam venit, Salernum expugnat, diramque vindictam sumit de civibus, qui captam Constantiam Augustam miserant ad Tancredum, receptisque Apulis atque Calabris in fidem, Messanam se contulit, ubi promissionibus allectis Siculis, cosdem in deditonem accepit, pacifice convenitis reginam matrem cum puer atque puellis redigit in suam polestatem, quos perjurus idem imperator Henricus vinculis alligavit, puerumque excacavit, puellas vero duas sorores custodiri mandavit una cum matre. Haec omnia ex Chronicis Fossanova ubi et asseritur adventus Henrici imperatoris in Siciliam contigisse hoc anno, mense Decembris, sieque cladem illam flattam Siculis hoc anno ceptam, in sequentem propagatam fuisse. Addit his Rogerius in Annalibus, eundem Henricum imperatorem jussisse effodi corpora Tancredi, et filii ejus Rogerii, regisque nudari coronis, quas accepisse illegitime asserebat.

2. Reginæ Angliae litteræ ad papam pro liberando Richardo filio. — Interea vero hoc eodem anno regina Anglorum pro liberatione filii sui Richardi regis denuo et importunius pulsat fores Apostolicae Sedis, ista scribens ad Romanum Pontificem Celestimum per Petrum Blesensem, qui regi patri fuerat a secretis¹:

« Reverendo patri et domino Cœlestino, Dei gratia summo Pontifici, Aleonora in ira Dei regina Anglorum, ducissa Northmanniæ, comitissa Anglievensis misera matri exhibere se patrem.

« Silere decreveram, ne insolentia et præsumptionis arguerer, si forte adversus principem sacerdotum verbum aliquod minus cautum abundantia cordis et vehementia doloris eliceret. Sane non multum ab insanis differt dolor; dum in impetu sua accensionis est, dominum non agnoscit, socium non veretur, nec defert, nec pareit alieui,

sed nec tibi. Nemo ergo miretur, si verborum modestiam vis doloris exasperet; jacturam enim plango publicam, sed et familiaris dolor in spiritu mei precordis inconsolabiliter radicavit. Sagittæ enim Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. Gentes divulgæ, populi lacerati, provinciae desolate, et generaliter tota Occidentalis Ecclesia confecta lamentis in spiritu contrito et humiliato supplicant vobis, quem constituit Deus super gentes et regna in omni plenitudine potestatis. Afflitorum, queso, clamor introcat in aures vestras: calamitates enim nostra multipliante sunt super numerum. Nec ista dissimilare potestis citra criminis et iniurie notam, cum sitis vicarius Crucifixi, successor Petri, sacerdos Christi, christus Domini, Deus etiam Pharaonis. De vultu tuo, pater, judicium prodeat, oculi tui videant æquitatem. De arbitrio vestro, et de clementia vestrae Sedis pendent vota populi, et nisi maturius arripiat manus vestra judicium, tota redundabit in vos tragedia luius mali, cum sitis pater orphanorum, et judex viduarum moerentium, et dolentium consolator, et omnibus civitas refugii. In tanto cumulo miseriæ unicum et commune omnibus exspectatur de vestra polestatis auctoritate solatum. Filii Israel Moysen, cuius agitis vices, consultabam in duris, et ad tabernaculum federis configubant in angustiis suis. Rex noster in arco est, et mundique angustie prenunt eum.

3. « Vide statum, aut potius casum regni, malitiam temporis, tyranni scvitiam, qui de fornace avaritiae arma iniquitatis incessanter fabricat contra regem, quem in sancta peregrinatione, in protectione Dei celi, et tuitione Romanæ Ecclesiæ captum, et vinculis carceralibus coarctatum tenet occidiisque terrendo. Contemnit enim Deum et terribilia judicia ejus; præda incubat, et non est qui de manu ejus possit eruere. Si Ecclesia Romana complosis manibus ad tantas injurias Christi silet: exsurget Deus, et judicet causam nostram, respiciat in faciem Christi sui. Ubi est zelus Eliae in Achab? zelus Joannis in Herodem? zelus Ambrosii in Valentem? zelus Alexandri Tertiæ, qui sicut audivimus et vidimus, patrem istius principis Frideri-

¹ Pet. Bles. Ep. cxliv.

cum plena auctoritate Apostolice Sedis solemniter et terribiliter a fidelium communione praecidit? Porro tyrannus Apostolicas claves habet Indibrio, nec nisi verba reputat legem Dei. Sed tanto constantius deberet arripare gladium Spiritus, quod est verbum Dei; scriptum est enim¹: Qui vos spernit, me spernit. Ideo si vestram non vultis ant Ecclesiæ Romane injuriam persequi; vobis tamen dissimulare non licet Petri opprobrium et injuriam Christi. Non sit ergo alligatum in ore vestro verbum Domini, nec in vobis timor humanus obruit spiritum libertatis. Tolerabilius est incidere in manus hominum quam derelinquere legem Dei. Confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur inimici Crucis Christi, quorum finis interitus, et gloria eorum in confusione. Quidquid Ecclesiarum et pauperum necessitatibus subtrahitur, insatiabilis avariae devorat ingluvies. Sed prope est, ut in eos manus Domini tempestivam exerceat ultionem, et eveniet, quod beatus Job de prædome impio protestator²: Divitias, quas devoravit, evonet, et de ventre ejus extrahet eas Deus. Luet que fecit omnia, nec tamen consumetur. Quod si ad tempus humannum evadunt judicium, divinum terribilium est quod imminet eis: quorum gaudium præsens instar puncti; interminabilis vero pena ignis et vermis. Qui enim unquam persecutor innocentie ultricem illius manum, qui auferit spiritum principum, potentesque potenter punit, legitur evasisse? Ut de pena faciem gehennali, stepe legimus, quomodo digitus Dei pro arbitrio suo regna el imperia transfert: quas etiam, sicut vult erigit, et sicut vult, dejicit potestates. Non deterreat, queso, vos secularis elatio. Superbus est Moab³, et major est superbia ejus, quam fortitudo ipsius: e contrario autem nomen Domini plurima fortitudo.

4. « Illud vero publice contristat Ecclesiam, populisque murmur excitat, nec mediocriter militat in dispendium vestrae opinionis, quod in tanto discrimine, in tot lacrymis, in tot provinciarum supplicationibus, nec unum munitionem ad principes illos a vestro latere destinastis. Sape pro causis mediocribus vestri cardinales in magna potestate etiam ad partes barbaras legatione funguntur: in causa vero tam ardua, tam lamentabili, tam communi, nec unum adhuc subdiaconum, aut acoluthum destinastis. Legatos enim hodie facit quæstus, non respectus Christi, non honor Ecclesie, non regnum pax, aut populi salus. Quis quæstus vobis, aut proventus gloriosior posset esse, quam in hac liberatione regis summi Pontificis apicem, sive sacerdotium Aaron, et Phinees exaltare? Sane non multum humiliasses Sedis Apostolice dignitatem, si in propria persona ad tanti liberationem principis in Germaniam descendisses. Quem enim tam officiose colebat in prosperis, tam desidiose deserere non debuit in adversis. Quare non ap-

penditis in libra justitiae beneficia, quæ bona memoria Henricus pater istius regis vobis, sicut vidimus, in articulo summae necessitatis exhibuit, ut e diverso tyrannidem Friderici quam in vos et in Ecclesiæ Romane possessiones, et in omnes qui vobis fideliter adhaerabant, exercuit? Cum enim prænominatus Fridericus fautor schismatisæ dissensionis et auctor contra Alexandrum Tertium, canonice, sicut scitis, electum, in partem apostate Octaviani conjurasset, atque sub illa schismatis concusione generaliter ubique terrarum Ecclesia laboraret: reges Francie et Anglia variis ex utraque parte legationibus tentabantur. Cumque sententia regis Francorum consiliorum varietate, cui faveret parti, fluctuans dubia vacillaret; rex Henricus dolens Christi tunicam diutius scindi, primus Alexandro papa consensit, multaque cautela trahens regem Francorum pariter ad consensum, Apostolicum suis munivit consilii, et firmavit auxiliis; et sic navem Petri sub certo discrimine naufragantem in secura littoris statione locavit. Haec apud Castrum-Radulphi vidimus, ubi etiam Romanorum votis (sicut ipsis pro miraculo publice prædicabant) plenioribus xeniis auri et argenti regia munificentia satisfecit.

5. « Notabiliter igitur de honestat gloriæ Sedis Apostolice, quod aliqua unquam ingratitudi tanti beneficii memoriam potuit abolere. Quandoque poterit ex causa consimili (quod Deus avertat) schismatis pullulare fermentum, vestraeque præsentis desidie et defectus recordatio poterit tunc aliquibus cedere in singulum. Licit enim liberationem regis ille veteratus serpens, ille coluber tortuosus inachinationibus præstigiosis impedit, confidimus tamen in Domino, quod tempestive respiciet in faciem Christi, et dabit imperium regi suo. Exspectatio siquidem nostra in spe certa, et fide firma convaluit. Fit enim incessanter oratio ad Ecclesie ad Deum pro eo. Deus autem, qui in tempore accepero exaudiit, et adjuvat in die salutis, respiciet in orationes humilium, et non spernet preces eorum⁴. Multum enim valet deprecatio justi assidia. Sol ad preces Iosue stetit², et luna contra vallem Aialon non est mota, quia justi precibus obtinetur, ut a corde peccatoris sol justitiae non recedat, et mens hominis, quamvis in defectum prona sit virtutum tamen stabilitate firmitur. Non enim tantum remittitur oratione peccatum, sed et pena peccati declinatur beneficio precum. Ideo bonum est regi prestolari cum silentio salvare Domini. Nam si nunc in fornace tribulationis purgatur a Deo, qui circa eum adversa et prospera saluberrima moderatione disponit, vexatio transibit in gloriam atque pro confusione duplice et rubore in terra duplicita possidebit. Beatus itaque vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus. Sane sicut nunc ei publici genitus, et generales impenduntur lacrymæ: sic

¹ Lue. x. — ² Job. xx. — ³ Isa. xvi.

⁴ Jacob. vi. — ² Jasne v.

desideratus gentibus tempestive communibus excipietur votis in exultatione universæ terræ. Domine in virtute tua exaltabitur rex, et Ecclesia Romana, que nunc nimis culpabiliter in ejus liberatione lentescit, non sine lacrymis erubescet, quod in tantis angustiis tantum filium non agnoscit ». Haec littera reginae matris; sed non quievit, nec exspectavit patienter quid decerneret Apostolica Sedes.

6. Rursum vero materna viscera importuna ipsum exagitant Cœlestinum papam, aliis urgent litteris adversus filii detentores, iisdemque amarioribus: quo enim magis spe frustrari visus sibi, eo graviori dolore exulceratus est animus ejus. Audi eas, ut non mireris, si Cœlestinus papa demum rem egerit censuris Ecclesiasticis¹:

« Sanctissimo patri ac domino Cœlestino, Dei gratia summo Pontifici, Aleonora eadem gratia regina Anglie, duxessa Northmannie, et comitissa Andegaviae, salutem et misericordia visceribus abundare.

« Tædet animam meam vita mœcæ; quidquid enim verebar accidit, et adhuc exspectatio durioris eventus omnem gralian consolationis abscondit. Quando ego non timui graviora pericula veris? Laborem itaque et dolorem meum considerans, a pusillanimitate spiritus et tempestate subvertor. Ego vero jam delibor, et doloribus festinata senectus paucitatem dierum meorum nuntiat mili. Multoties vobis scripsi, atque sacrificium cordis in spiritu contrito et humiliato frequenter obtuli. Quia tamen semel coipi, loquar adhuc ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Dimitte me, domine, ut plangam paululum dolorem meum. Nescio enim, quo pacto impetus anxietatis, ex ipso planctu, et lacrymarum profusione lentescit. Diu exspectavi ego perdita, si esset qui leniret dolorem matris, qui dicet, Joseph filius tuus vivit, et eductus est de cisterna, nec eum fera pessima devoravit. O fera pessima, tigribus et laniis, omnique fera crudelior, qui filium meum, militem Christi, christum Domini, peregrinum Crucifixi, vinculis alligatum imperatori vendidit et tradidit! Sic ei durior adversarius constitutus est, atque de ergastulo in labyrinthum, et de Scylla translatus est in Charybdiun. A diebus Judee Iscariotis non est inventus similis illi, qui sic violaret legem Excelsi; qui ita malitiose tradiceret justum. Et hæc in occulto, et in tenebris facta sunt: erat enim opera tenebrarum.

7. « Memoriam abundantiae suavitatis tuae, patre misericordiae, precor, ut de ore leonis et de manu bestie liberes innocentem. Et quæ tibi utilitas in sanguine ejus, qui de manu tua exactissime requiretur? Quia credebamus aliquando, quod dispossueret Dominus per vos filio facere misericordiam, facti sumus ketantes: nunc autem res in contrarium versa est. Triumphat enim longe fateque

diabolus, sapientiam vincit malitia, et audita in gentibus filii mei captione, personal in triviis Geth, et in compitis Ascalonis incircumcisorum solemnis applausus. Heu, heu, percussit nos Dominus plaga gravi et castigatione crudeli! A me viscera mea tyranus avulsit, et Ecclesias spolians in terra sanctorum iniqua gessit, plebes innumeras anaritudine et moerore confecit. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta: non parcat monachis, non reclutis, non eremitis, non monialibus, non leprosis: perierunt enim jus et fas, timor Dei, fides, religio et honestas.

« Exsurge, quare obdormis, Domine, exsurge, et ne repellas in finem. Moveat te, summe Pontifex, elsi non lutujus peccatricis infelicissimæ dolor, saltem clamor pauperum, compenditorum gemitus, intersectorum sanguis, Ecclesiarum spoliatio, et generalis denique pressura sanctorum. Vide quanta malignitas est inimicus in sancto, invulnerant hostes Ecclesiæ, prolongaverunt iniquitatem suam, confortati sunt, addentes prævaricationem, iniquitatem apponunt iniquali, ut sanguis sanguinem tangat, ut superbia corum ascendat semper, et impietas modernorum mensuram patrum suorum non solum impleat, sed transcendat. Certe horrendo anathemate feriendi erant, ant potius fulminandi. Exsurgat igitur orbis episcopus, et arripiatur quasi fulgor judicium manus tua. Sicut Petrus uno ictu Ananiam et Saphiram, et uno ictu Simonem Magum potuit delere de medio: sic spiritu labiorum tuorum intericias impios. Alioquin videberis declinare in obligationem malitie per consensum. Declinantes autem in obligationem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime: gladio scilicet spiritus, quod est verbum Dei. Arripiatur judicium manus tua, et in potestate collata tibi calcitus tolle virginem peccatorum desuper sorlem justi: scuto bone voluntatis tuae protege filium meum, et filius iniquitatis non apponat nocere ulterius innocentem.

8. « Cum innocentia regis filii mei testimonium habeat ab his qui prope sunt, et ab iis qui longe; non habetis excusationem de peccato. Quæ enim excusatio possit vestram desidiam et injuriam palliare, cum omnibus liqueat, quod liberandi filium meum habetis potestaten, et subtrahitis voluntatem? Nonne Petro Apostolo, et in eo vobis a Deo omne regnum omnisque potestas regenda committitur? Benedictus autem Dominus, qui talen potestatem dedit hominibus. Non rex, non imperator, aut dux a jugo vestra jurisdictionis eximitur. Ubi est ergo zelus Phineas? ubi est auctoritas Petri? ubi est qui dicat: Zelus dominus tue comedit me? Appareat, quod non in vanum dati sunt vobis, et coepiscopis vestris gladii ancipites in manibus vestris. Dicite iniquis, nolite inique agere, et delinquentibus, nolite exaltare cornu. Non degeneret in herede Petri dignitas Apostolice reverenda successio. Vestrum agno-

¹ Apud Pet. Bles. Ep. CLV.

scite principatum, probate zelum, accingimini ad opus fortitudinis, et honorate ministerium vestrum; gloria vestra derivetur ad posteros, et cognoscat generatio altera, quam inaniter tyrannus ille presumpsit, et quam potenter presumptionem ejus Sedes Romana punierit. Vobis equidem convertetur in discrimen, et crimen si remissas habeatis manus, et addat impunitas cornua peccatori. Si enim in viridi haec facta sunt, in arido quid fiet? Recolat, queso, vestra paternitas, quantus amicus vir meus rex, pater istius regis, et quam fidelis vobis fuerit: attendite, quam benignus iste successor paterna devotionis extiterit. Nec a corde vestro excidat, quanta ego sollicitudine per ipsum vestrorum negotia legatorum, immo vestra promoverim. Si etiam in vestris necessitatibus mea unquam circa vos affectio torpuit, decidi merito ab inimicio meis inanis.

9. «Ego autem nunc exerior vestrorum promissa cardinalium verba esse et folia; arbores autem non a foliis aut floribus, sed a fructibus cognoscuntur. Et nos quidam a fructibus eorum cognovimus eos. Dicere pudet, quod utinam eos fecisse pudeat, tyranus eos habuit militiae fautores, cuius se debuerant exhibuisse ultores. Dilexi vos, non lingua et verbo, sed opere et veritate; numquid redditur pro bono malum, et odium pro dilectione? Ut salva pace domini mei unum loquar: Dico ei, quod quandoque Joab exprobasse legitur David regi¹: Diligit eos, qui te oderunt, et eos odio habes, qui te diligunt. Heu quomodo exarmatur zelus justitiae! quam misericorditer claves Ecclesie satum perdidérunt officium! Et nbi gloriosus Petri principatus eminere debuerat, ibi contumeliosius opprimitur, et vilescit Pontificalis auctoritas. Lupus irruit in ovile, leo in Ecclesiam Dei, et singularis ferus depascitur eam, nec est, qui pro domo Domini ex adverso ascendet: quodque familiarius et intolerabilis doleo, filium meum tyranus cruciat. Dissimulat hoc summus Pontifex: nec est qui redimat, neque qui salvum faciat. Si qua ergo consolatio in vobis, si qua virtus charitatis in Christo, si qua miseration, si qua compassionis viscera, si quid denique quad affectum patris, et Pontificalem sapientiam unctionem: audiatur omnis populus sapientiam esse in vobis ad faciendum judicium.

10. «Sed quid talibus immoror? curro in incertum, et aera verbero, atque in ventos nostri gemitus evanescunt: obstinatio tyronni durior adstante est, et scio quem Deus negligit, nemo poterit corriger. Sermo meus in terram cecidit, et revertitur ad me vacuus, nec in his, ad quae missus est, prosperatur. Me igitur tribulationum tempestas horrenda demergit, me profundum absorbet abyssi terribilis, et urget super me putentes desperationis os sumum. Populi nostri omnes dant manus suas morti, atque cum inferno per-

cutiant fœdus, tabescentes et arescentes præ timore et expectatione quæ superveniunt universo orbi Occidentali. Tu autem, Domine Deus Sabaoth, qui judicas juste, vide, quia vim patior, judica causam meam. Et quia in terris judicem non invenio ego misera, et nulli miserabilis, terrarum judicem ad tuum terribile tribunal appello. Infelix ego, quare doloris mei vehementis impetu sequor, et os meum in cælum pono? Sed æquanimiter, queso, pater, sustineat benignitas vestra, quod ex dolore, non ex deliberatione processit. Peccavi ego, et ut verbo beati Job, utar¹: Quæ dixi, utinam non dixisset! Ideo non addam ultra, et supponam digitum ori meo. Vale». Anne satis ista? minime gentium; sed quietis impatiens mater quoisque videat filium liberum non cessat importunioribus litteris lacessere eundem Pontificem Cælestimum, et interpellare ipsum querelis, atque lamentis urgere in adversariorum ultionem, ista eodem argumento conscribens²:

11. «Reverendo patri et domino Cælestino, Dei gratia summo Pontifici, Aleonora misera, et utinam miserabilis Anglorum regina, ducissa Northmanniæ, comitissa Andegaviae, miserae matri exhibere se misericordie patrem.

«Invidente locorum distanta prohibeor, beatissime papa, vobis praesentialiter loqui: necesse tamen est, ut plangam paululum dolorem meum. Et quis mihi tribunal, ut scribantur sermones mei? Tota interius et exterius anxio: unde et verba mea dolore sunt plena. Foris sunt timores, intus pugnæ: nec ad momentum mihi respirare liberum est a tribulatione malorum et dolore, a tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis; tota dolore contabui, pellique mee, consumptis carnisbus, adhæsit os meum. Defecerunt anni mei in gemitibus, et utinam omnino deficiant! Utinam totum sanguis corporis mei iam emortuit, cerebrum capitis, ossiumque medulla ita dissolvantur in lacrymas, ut in fletu tota perefluum! Avulsa sunt a me viscera mea: baculum senectutis meæ, et lumen oculorum meorum perdidì. Meisque votis accederet, si Deus infelices oculos meos, nemal gentis meæ ulterius videant, perpetua cecitate damnaret. Quis det mihi ut pro te moriar, fili mi? Matrem tantæ miseriae respice, misericordiae mater; aut si filius tuus, fons misericordiae, inexhaustus, peccata matris requirit a filio, ab ea quæ sola deliquit, totum exigat, puniat impianum, et de penitentiis innocents non rideat. Qui cepit, ipse me conterat, tollat manum suam, et succidat me et haec sit consolatio mea, ut affligens me dolore, non parcat.

12. «Ego misera, et nulli miserabilis, cur in hujus detestanda senectutis ignominiam veni? duorum regnum dominia, duorumque regum mater exstiterat. Avulsa sunt a me viscera mea: generatio mea ablata est, et convoluta est a me,

¹ Job. xix.

² Job. xxxix. — Apud Pet. Bles. Ep. cxlv.

Rex junior, et comes Britannie in pulvere dormiunt, et eorum mater infeliciissima vivere cogitur, ut irremediabiliter de mortuorum memoria torqueatur. Duo filii mihi supererant ad solatium, qui hodie mihi misere et dannatae supersunt ad supplicium. Rex Richardus tenet in vinculis, Joannes frater ipsius regnum captivi depopulatur ferro et vastat incendiis. In omnibus versus est mihi Dominus in crudelem, et adversatur mihi in duritia manus sue. Vere pugnat ira ejus contra me. Ideo et filii mei pugnant inter se. Si tamen pugna est, ubi unus vinculis arcatus affligitur; alius addens dolorem super dolorem ipsius crudeli tyrannide sibi regnum exilis usurpare molitur. Bone Iesu, quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertranseat furor tuus, donec essent sagitte, que in me sunt, quarum indignatione spiritus meus totus exhibitur? Mors in voto mihi est, et vita in tedium; et cum sic moriar incessanter, in desideriis tamen habeo mori plenius. Vivere compellor invita, ut vita mihi sit pabulum mortis, et materia cruciatus. O felices, qui enexperti ludibria vite hujus, et inopinatos eventus conditionis incertae beato preuenetur aboru!

13. « Quid facio? cur subsisto? quare moror misera, et non vado, ut videam quem diligit anima mea, vincatum in mendicitate et ferro? ut quid enim tanto tempore mater potuit obliuisci filii uteri sui? Tigres erga fetus suos, et lamias etiam saeviores emolit affectio. Fluctuo tamen in dubio. Si enim abiero, deserens filii mei regnum, quod undique gravi hostilitate vastatur, erit in absentia mea communis consilio et solatio destitutum. Si autem substitero, desideratissimam mihi faciem filii mei non videbo. Non erit qui liberacionem filii mei studiose procuret, et quod magis vereor, ad impossibilem pecunia quantitatatem delicatissimum adolescens tormentis urgebitur, tantaque afflictionis impatiens, facile in mortem suppliciis adgetur. O impie, crudelis, et dire tyranne, qui non es veritus manus sacrilegas immittere in christum Domini! nec te regalis unctio, nec sancte via reverentia, nec Dei timor a tanta inhumanitate cohibuit!

14. « Porro princeps Apostolorum adhuc in Apostolica Sede regnat et imperat, et in medio constitutus est judiciarius rigor: illudque restat, ut exeratis in maleficos, pater, gladium Petri, quem ad hoc constituit super gentes et regna. Christi crux antecellit Cæsaris aquilas, gladius Petri gladio Constantini, et Apostolica Sedes prejudicat imperatorie potestati. Vesta potestas a Deo est, an ab hominibus? Nonne Dens Deorum locutus est vobis in Petro Apostolo, dicens¹: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis: et quodcumque solveris super terram, erit solatum et in celis? Quare ergo tanto tempore tam

negligenter, imo tam crudeliter filium meum solvere differtis, aut potius non audetis? sed dicitis, hanc potestatem vobis in animabus, non in corporibus fuisse commissam. Esto certe, sufficit nobis si eorum ligaveritis auias, qui filium meum ligatum in carcere tenent. Filium meum solvere vobis in expedito est, dummodo humanum timorem Dei timor evacuet. Redde igitur mihi filium meum, vir Dei, si tamen vir Dei es, et non potius vir sanguinum, si in filii mei liberatione torpeas, ut sanguinem ejus de manu tua requirat Altissimus. Ileu! heu! si summus pastor in mercenarium pervertatur, si a facie lupi fugiat, si commissam sibi oviculant, imo arietem, electum ducent Dominici gregis in fauibus cruentae bestie derelinquet! Bonus pastor alios pastores instruit et informat, non ut fugiant, si viderint lupum venientem, sed animas suas pro ovibus suis ponant. Anima tua tibi, queso, salva sit, dummodo non dicam ovis tue, sed filii tui liberationem crebris legationibus, salutaribus monitiis, communionum tonitruis, generalibus interdictis, sententiis terribilibus, studeas procurare. Sane sero vestram pro eo animam ponetis, qui pro eodem adhuc unum verbum dicere, aut scribere nolnistis. Dei filius testimonio Prophetæ de cælo descendit², ut educeret vinculos de lacu, in quo non erat aqua. Numquid quod decuit Deum, dedecet Dei servum? Filius meus torquetur in vinculis, nec ad eum descendis, nec mittis, nec moveris super contritione Joseph. Christus hoc videt et slet: sed opus Dei negligenter agentibus abundanter in summa distinctione retribuet.

15. « Legati nobis jam tertio promissi sunt, nec sunt missi, ut verum fatear, ligati potius quam legati. Si filius meus in prosperis ageret, ad simplicem ejus vocationem festinantes accessissent, quia de magnifica ejus magnificientia, et de publico regni questu sue legationis uberes manipulos expectarent. Et quis questus eis gloriosior esse posset, quam regem liberare captivum, reddere pacem populis, religiosis quietem, et gaudium universis? Nunc autem filii Ephrem intendentis et mittentes arecum, in die belli conversi sunt; et in tempore angustiae dum lupus preda incubat, canes muti latrare aut non possunt, aut nolunt. Hæcce promissio illa est, quam nobis apud Castrum-Radulphi, cum tanta dilectionis et fidei protestatione fecistis? quid profuit vobis simplicibus dare verba, et illudere vota innocentium inani fiducia? Sic olim rex Achab fedus amicitiae contraxisse cum Benadad perhibetur³, illorumque mutuam dilectionem eventus habuisse infaustos audivimus. Pugnas Judee, Joannis, Simonis, Machabæorum fratrum celestis dispensatio felicibus prosperabat auspiciis: missa vero legatione sibi firmantes amicitiam Romanorum, Dei perdididerunt auxilium, nec eis semel, sed sepius venalis corum familia-

¹ Matth. xvi.

² Zech. ix. — ³ 3. Reg. xx.

ritas versa est in singulum. Solus desperare me cogitis, qui solus post Deum spes mea, populique nostri fiducia fueratis¹. Maledictus qui confidit in homine. Ubi est ergo nunc præstolatio mea? Tu es, Domine Deus meus. Ad te, Domine, qui laborem consideras, sunt oculi ancillæ tuæ. Tu rex regum et dominus dominantium, respice in faciem Christi tui; da imperium pietro tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ, nec in eo punias delicta sui patris aut malitiam matris sue.

16. « Ex certa et publica relatione cognovimus, quod imperator post Legiensis episcopi mortem, quem funesto gladio, longa tamen manu dictitur occidisse Ostunensem episcopum, et quatuor episcopos comprovinciales ejus, Salernitanum etiam, et Tramensem archiepiscopos coarctat miseria carcerali; et quod auctoritas Apostolica nullatenus dissimilare debuerat, Sicilianum, quam a temporibus Constantini constat esse patriomonium sancti Petri, post legationes, post supplicationes, post communiones Apostolice Sedis, in perpetuum Romanæ Ecclesie prejudicium, usurpatione tyrannica occupavit. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Gravia quidem intulit, sed certissime potestis expectare in proximo graviora. Hi enim, qui debuerant esse columnæ Ecclesie, in omnes ventos arundinea levitate moventur. Utinam recolerent, quod propter negligientiam Heli sacerdotis ministrantis in Silo, gloria Domini de Israël translata est²! nec jam parabola temporis præteriti est, sed praesens: quia repulit Dominus tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus, et tradidit in captivitatem virtutem eorum et pulchritudinem eorum in manus inimici. Imputatur eorum pusilliunitati, quod Ecclesia conculcatur, pericitatur fides, opprimitur libertas, dolus, patientia, et iniquitas impunitate nutritur.

17. « Ubi est, quod Dominus Ecclesie sua quandoque promisit³: Suges lac gentium et mammilla regum lactaberis⁴? Ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generatione et generationem. Ecclesia olim superborum et sublimium colla propria virtute calcabat, legesque imperatorum sacros canones sequabantur. Nunc autem ordine turbato, non dicant canones, sed canonum conditores pravis legibus et consuetudinibus arctantur. Delestanda potentium flagitia tolerantur, nec est qui mutire audeat, et in pauperum peccata duntaxat rigor canonicus exercetur. Ideo non immerito Anacharsis philosophus telis araneorum leges et canones comparabat, quae animalia debiliora refinet, fortia autem transmittunt. Astiterunt reges terra, et principes convenerunt in unum adversus Christum Domini filium meum. Unus enim torquet in vinculis, alter terras illius crudeli hostilitate devastat. Et ut verbo vulgari

utar, unus tondet, alter expilat; unus pedem tenet, alter excoriat. Haec videt summus Pontifex, et gladium Petri supprimit in vagina repositum. Sic addit cornua peccatori, ipsa taciturnitas ejus presumitur ad consensum. Videtur enim consentire, qui cum possit et debeat, non corripit: et dissimulatrix patientia societatis occulte scrupulo non carebit. Inimicet, sicut predixit Apostolus⁵, tempus dissensionis, ut perditionis filius reveletur, instantque tempora periculosa, ut scindatur tunica Christi inconsutilis, ut rumpatur relæ Petri, et Catholicæ unitatis soliditas dissolvatur. Initia malorum sunt haec. Sentimus gravia, graviora timemus. Nec prophetissa nec filia sum propheta; plura tamen de futuris turbationibus dolor dicere suggerebat, sed ipsa verba, quæ suggesterit, surripit; spiritum enim singultus intercipit, et animæ vires moror absorbens, vocales meatus anxiate pœcludit. Vale ». Haec tenus postremæ litteræ regiae Angliae, quas datas esse oportuit extremo anni hujus tempore, posse subjugata ab imperatore Siciliam, vel sequentis exordio, ante liberationem Richardi regis.

18. *Anathema in ducem Austriae et imperatorem.* — His omnibus flexus et excitatus Celestinus papa, præviis legitimis denuntiationibus sententia excommunicationis perculit Leopoldum Austriae ducem, nec quidem frustra. Quæ enim ipsam sequuta sint dannæ, dicetur suo loco anno sequenti. Sed et comminatus est imperatori et universo imperio anathema et interdictum itidemque et regi regno Francorum. De quibus ista Rogerius in Annal: « Dominus vero papa Celestinianus similiter pro ipso rege (Anglorum) scripsit universis viris Ecclesiasticis regni Angliae ut imperialor, et totum ipsius regnum subjecerentur anathemati, nisi rex Angliae celerius liberaretur a captione illius. Similiter pœcepit, ut rex Francie et regnum ejus anathemati subjecerent, nisi ipse desideret a persecutione regis Angliae ». Inter haec autem pacta redempcionis pecunia, quam imperatori persolvere debebat ipse rex Angliae ab eodem humanius tractari cepit ac coli, permisusque ad suos scribere pro pacta colligenda pecunia, ad illos sub titulo etiam matris sue has litteras dedit⁶:

19. *Richardi litteræ et conventio pro sua liberatione.* — Richardus, Dei gratia rex Angliae, dux Northmannie et Aquitanie, et comes Andegavie, Alienor eadem gratia reginae Anglie charissima matri sue, et justitiarius suis, et omnibus fidelibus suis per Anglian constitutis salutem.

« Notum sit universitatì vestre, quod postquam recesserunt a nobis dilecti nostri, Hubertus venerabilis episcopus Saresberiensis, et Willelmus de Sancte Marie Ecclesia protonotarius noster, venit ad nos charissimum cancellarium noster Willelmus Eliensis episcopus: et eo inter dominum imperatorem et nos fideliter interloquente, cou-

¹ Jer. XVII. — ² I. Reg. IV. — ³ Isa. LX. — ⁴ Ibid.

⁵ 2. Thes. II. — ⁶ Apud Reg. in Annal. Angl. hoc anno.

que res pervenit, quod de castello de Trivellis, in quo detinebamur, obviam venimus imperatori apud Hagenou, ubi honorifice ab ipso imperatore, et tota curia recepti fuimus. Ibique dominus imperator, et domina imperatrix nos magnis et variis muniberis honoraverunt; et quod praeципuum est, mutuum fodus amoris et indissolubile inter dominum imperatorem contractum est et nos, ita quod uterque nostrum alterum contra omnes viventes in jure suo obtinendo, et retinendo juvare debet. Honeste autem circa ipsius imperatorem moram facimus, donec ipsius et nostra negotia persicantur: et donec ei septuaginta millia marcharum argenti solverimus.

20. « Quare vos rogamus, et in fide, qua nobis tenemini, adjuramus, quatenus in hac pecunia perquirenda solliciti sitis, et vos justitiarii nostri, qui alii in regno nostro praestis, exemplum alii praebatis, ut ita honorifice et magnifice de proprio nobis subveniat, et etiam de his, quae de alii mutuo accipere poteritis, ut alii fidelibus nostris exemplum detis similia faciendi. Universum autem aurum et argentum Ecclesiarum diligenter observatione, et scripti testimonio ab ipsarum Ecclesiarum prelatis accipiatis; eisque per sacramentum vestrum et aliorum harorum nostrorum, quos volueritis, affirmetis, quod eis plenarie restituuntur. Universorum etiam baronum nostrorum obsides recipiatis, ut cum fidelissimus cancellarius noster, quam cito peractis in Alemannia negotiis nostris, in Angliam venerit, eosdem obsides pedes charissimam matrem nostram reginam reperiat, ut eos de quibus inter nos et dominum imperatorem convenit expedite possit ad nos transmittere: ne liberatio nostra per absentiam obsidum, et negligientiam vestram moram patiatur. Pecunia autem collecta similiter matri meæ, et illis, quibus ipsa voluerit, tradatur. Quem autem in necessitate nostra promptum inveniemus, in suis necessitatibus amicum nos reperiet et remuneratorem; gratiasque nobis erit, si quis in absentia nostra in aliquo nobis subveniat, quam si in praesentia nostra in duplo quis nobis subveniret. Volumus autem, in singulorum magnatum nomina, et subventiones, que praesentaliter sunt, per sigillum matris nostre nobis significantur, ut sciamus, quantum unicuique in gratiarum actionibus teneamur. Sciat pro certo, quod si in Anglia in libera potestate nostra essemus constituti, tantam vel maiorem pecuniam domino imperatori daremus, quam modo damus pro pactionibus consequendis, quas per Dei gratiam consecuti sumus: ctsi etiam pecuniam non pra manibus haberemus, proprium corpus nostrum imperatori traderemus, donec pecunia solveretur; antequam quod factum est, relinquetur imperfectum. In bulla autem domini imperatoris aurea fert vobis cancellarius noster predictam testificationem. Testibus nobisipsis apud Hagenou decimo tertio kalendas Maii ». Accepisti, lector, ex iis illud etiam, Eliensem episcopum

pum jam antea ejctum, restitutum fuisse in pristinum ministerium regis.

21. Eadem quoque die datae extant ad Anglos littere Henrici imperatoris, his verbis conscriptæ:

« Henrie¹, Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, dilectis sibi archiepiscopis, episcopis, comitibus, baronibus, nobilibus et omnibus, ad quos præsens pagina pervenerit in Anglia constitutis, salutem et bonam voluntatem.

« Dignum judicavimus, et nostre celsitudini gloriosum, si universitatem vestram sollicitius indicamus ad ea modis omnibus quibus potestis agenda, quæ ad honorem charissimi nostri illustris regis Richardi domini vestri debeat, ne devotionis vestre constantia, et meritum fidei circa ipsius commoda appareat mortuum, sed in suis, et in regni sui obsequiis vivere videatur. Sane omnibus, quorum devotio praedicto regi absenti sincera exsterit et pura, uberes referemus gratiarum actiones; ad universitatis vestre nolitiam devenire volentes, quod imperatoria sublimitas cum regia ipsius nobilitate in concordia et bona pace consistit. Unde quaecumque ipsi irrogata fuerint contraria, pariter cum eo nobis parient molestiam et gravamen. Quare ad devotorum suorum et fidelium honorem et prefectum, et turbatorum suorum damnationem et exterminium operam prestabimus semper efficacem, et quia corde et animo uniti sumus, facta regis vestri, specialiter nostra, et imperii nostri penitus reputabimus, et gravamina ejus nobis et coronæ imperiali illata censebimus, nec ea (Deo concedente) sine ultiōne, et eorum qui ea intulerint gravi damno et destructione transibimus. Datum apud Hagenou decimo tertio kalendas Maii ». Junctum his pariter fuit scriptum diploma de conventione inter eundem Anglorum regem et imperatorem hoc titulo:

22. « Forma compositionis inter Henricum imperatorem et Richardum regem Angliae².

« In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Ilæc est forma compositionis inter dominum imperatorem semper Augustum et dominum Richardum illustrem regem Angliae. Dominus imperator mittit nuntios suos cum nuntiis domini regis, qui Londonias ibunt, et ibi recipient centum millia marcharum puri argenti ad pondus Coloniæ. Quæ pecunia nuntiis imperatoris accepta, et ponderata sigillabitur in praesentia nuntiorum ipsius, et in conductu regis per regni sui terminos duetur: ita ut si eam in regno suo perdi contigerit, periculo regis perdatur. Postquam vero ad terminos imperii venerit dicta pecunia, per nuntios regis nuntiis domini imperatoris praesentabitur, qui eam illico ibi recipient; et si forte in partibus imperii eam perdi contigerit, periculo imperatoris perdetur, et rex in ea non tenebitur, nec obsides sui. Alia quoque quinquaginta millia marcharum argenti dabit rex imperatori, et duci Austriae, et

¹ Apud Reg. in Annal. Angl. hoc anno. — ² Ibid.

pro illis ponet obsides : scilicet domino imp. pro triginta millibus marcharum sexaginta obsides, duci vero Austriae septem obsides pro viginti marcharum millibus. Solutis ergo centum millibus marcharum, et datus obsidibus, rex libere recedet. Si autem dominus rex solverit promissionem, quam domino imperatori de Henrico quondam duce Saxonie fecerat, imperator de quinquaginta millibus marcharum regem liberum dimittens et absolutum, pro ipso rege solvet duci Austriae viginti millia marcharum, et rex non tenebitur dare duci Austriae septem obsides, nec imperatori sexaginta.

23. « Cum igitur rex prædictam promissionem de Henrico quondam duce Saxonie impleverit, et centum millia marcharum solverit, libere recedet. Præterea rex fecit jurare in animam suam, quod neptuam suam filiam comitis Britanniae tradet nuptiū filio ducis Austriae infra septem menses, postquam liberatus fuerit, et in terram suam redierit, et eam transmittet usque ad introitum imperii, si eam recipere voluerint ; et si noluerint, erit absolutus. Item si promissio de Henrico quondam duce Saxonie completa non fuerit, quinquaginta millia marcharum, que residua sunt, solventur infra septem menses, postquam dominus rex in terram suam redierit. Cum autem rex liberatus fuerit, et redire voluerit, imp. dabit ei conductum per terram suam usque ad fines imperii sui et in portu illo, ubi mare intrabit, quamdiu ibi stabit, donec prospero vento recedat. Præterea ea omnia quæ tam in his quam in aliis familiaribus litteris, sigillatis sigillis imperatoris et regis, super contractibus qui inter eos ordinatis sunt, uterque pro parte sua rata et firma habebit, et bona fide observabit ». Haec de forma conventionis. Attamen nonnisi anno sequenti pridie nonas Februarii, contigit liberari regem : nam anno uno, hebdomadis sex et diebus tribus detentum fuisse sub custodia , Rogerius in Annalibus anno sequenti testatur.

24. *Nuptiae atque divertium regis Franciæ.*— Eodem anno Philippus rex Francorum duxit uxorem Botildam filiam regis Danie, eamdemque cognitam dimisit ob sanguinis propinquitatem, annuentibus episcopis. Ille pluribus hoc anno Rogerius. Egit autem pater ejus rex Danie apud Cœlestimum Pontificem, ut quam dimiserat, in conjugem recipere. Scripsit de his papa ad regem sed nihil potuit obtinere : unde ejus successori Innocentio luit in his plurimum laborandum, ut ejusdem littere docent date ad episcopum Parisiensem¹. Agit de hisdem Neubrigensis², et de commissa tunc causa a Cœlestino episcopis Bellovacensi et Carnotensi.

25. *Isaacius imperator Orientis patriarchatum Constantinopolitanum temere confert.*— Quod spectat ad res Orientalis Ecclesie, hoc anno Isaacius

Angelus imperator loco amovet Nicetam Mundanum patriarcham Constantinopolitanum, cum annos sex, atque sex sedisset menses; de quo haec Nicetas Chomata : « Sed hunc quidem hominem natu maximum in sacra sede exspirare non passus, invitus expulit, sensum, et delirium, et levitatem causatus. Cum autem diligentius de gubernatore Ecclesie cogitaret, Leontium monachum quendam, magnum pastorem designat; in populi frequenter pro tribunal jurejurando testatus, eum virum prius ignotum, sibi a Dei Genitrici noctu esse demonstratum, non forma, et virtute ejus duntaxat descripta, sed loco etiam ostendo, in quo habitat. Verum eo quoque Dei homine, priusquam annus elaberetur, repudiato, nihil verecundatus, quod coram tam multis cum ut divinum hominem laudibus extulisset, mutationem instituit, Jerosolymitanum Dositheum ad oecumenicum patriarchatum evecturus. Quod cum canones non permittere sciret, Theodorum Balsamonem, magnam Antiochiae episcopum, virum ea atate jurisconsultissimum astu circumvenit, et in privato colloquio indignationem simulat, quod Ecclesia piis et doctis viris ita destituitur, et monastica virtus ita obsoleverit atque evanuerit, ut nemo sit qui universalem sedem, non secus ac solis irrequietus circuitus orbem terrarum, illustret, cœtumque fidelium quam optime gubernet. Haec et id genus alia non sine dolore prefatus, subjunxit, olim fuisse sibi in animo, illum ex Antiochena sede in oecumenicam, ut illustrem legalis puritatis lucernam transferre; sed ab ea mutatione veterum canonon et Ecclesiasticarum sanctionum interdicto deterri. Si vero ipse, ut legum et canonum peritissimus, translationem ut olim, ita nunc quoque habere locum, demonstrare, ac vulgo persuadere possit; se omnino id in lucro deputaturum, eumque (modo licet) incunctanter designaturum. Hoc modo tractus Theodorus, omnia rata fore affirmavit. Postridie concilio pontificum in ade sacra indicto, et questione illa agitata : translatio statim concessa, et litteris imperatoriis confirmata est, ac Antiochenus, ut ante fuerat, ita mansit Antiochenus.

26. « Positheus vero a sede Jerosolymitana Constantiopolim est translatus cum tam frequenti et splendido comitatu, ut hanc dubie regum triumphum æquaret. At primarii sacerdotes, caeterique laetitia insignes, qui se canonibus temere violatis deceptos videbant, obstupefacti ; cum risum diutius perferre non possent, extraordinaria concilia bula et plebis conventicula institutu. Alienæ Ecclesie occupator audit Positheus: secundo honore abrogato, e sede educitur. Imperator vero ignominiam illam non ferens, omnibus modis adversatur; ac nihil non facit, ut approbata illa translatio valeat. Nec multo post, abrogatione sublata. Posithemusque deuenio confirmatum, per bipenniferos satellites, et palatinos proceres in sacram adem deducit, populi motum veritus. Erat enim Positheus

¹ Innoc. I. 1. Ep. iv. — ² Neuhi. I. iv. c. 27. et I. v. c. 13.

ob ambitionem et imperatoris intempestivam pertinaciam, et parum laudatum sui studium omnibus invitus. Cæterum rursus sede ejicitur, eodemque modo, quo canis *Æsopicus*, et pontificatum, quem tenuerat, amittit (nam alius Jerosolymis electus erat) et majori sede excidit, magno vasorum custode Xiphilino Georgio, patriarcha designato». Hucusque Nicetas Choniata.

27. Idem quoque auctor¹ sequenti libro narrans de novo tyranno quodam pseudo-Alexio, imperium nova arte invadente, eum cito peñas dedisse tradit, occisum dormientem a sacerdote quodam: de quo haec ipse, causas recensens divinæ ultiōnis in eum: « At is quidem, inquit, suorum

sectorum has peñas dedit, tum quod Persas contra Romanos incitavil, et ex iis ipsis quotquot ad eum confluxerant, popularium suorum sanguine contaminavit: tum quod homo detestandus Chonis meis celebre templum Michaelis archiducis cœlestium copiarum violavit, Persis in sanctissimum tabernaculum introductis. Nec speclare dubitavit perniciē humani generis, Christi et sanctorum imagines calculis variis coloris expressas aboleri, sacros postes securibus et cætibus revelli, et sacro-sanctam mensam profanari et humi abjeci ». Reliqua de Isaaci imperatoris pavore, ne pelleretur, et crudelitate exhibita adversus multos, quos posset habere suspectos de assumenda tyrannide, idem auctor pluribus narrat.

¹ Nicet. l. vi. in Isaacio.

ANNO periodi Graeco-Romanæ 6686. — Anno .Era Hispan. 1231. — Anno Hegiræ 389, inchoato die 6 Jan., Fer. 4. — Anno Hegiræ 590, inchoato die 27 Dec., Fer. 2. — Iesu Christi 1193. — Celestini III papa 3. — Henrici VI reg. 4. imp. 3. Isaaci Angeli imp. 9.

1. *Gesta anno superiori inter Tancredum Siciliæ reg. et Cæsareos.* — Ad num. 1. Richardus de Sancto-Germano in Chron. verba facit de expeditione Bertholdi comitis exeunte autumno superioris Christi anni suscepta, atque: « Bertholdus comes ex parte imperatoris in regnum (nempe Neapolis) legatus militit; qui veniens cum electis militibus et beffatoribus de Florentia iis ei favebibus, qui partem imperatoris lovebant, et convenientibus ad eundem, Venafrum in festo beati Martini vi cepit, et suis dedit in direptionem et prædam. Tunc comes Rogerius de Molisio metus causa, quia se in partem regis (nempe Tancredi) dederat, in Roccam-Magenul recipit ». Idem Richardus de Sancto-Germano hæc ad currentem annum refert, quæ etiam ad præcedentem pertinent: « Roffridus dictus Casinensis abbas, de Alemannia rediens, relicto ibidem obside Gregorio germano suo, cum nonnullis quos secum duxerat electis militibus, Cominum intrat. Altinum loris devastat, incolatum occupans Sancte-Mariae de Atino, et dirui faciens muros cancelli et portam ejus. Vi cepit Gallinarium, et bonis propriis spoliavit: rediens vero ad terram monasterii, castrum S. Angeli Theodocii sibi contrarium, quia partes regis Tancredi lovebat; cum Conrado castellano Sorellæ et cum gente sua, licet non proficerit, vehementer impugnat, faciens quam potuit in

exterioribus vastitatem ». Sed haec ad annum præcedentem pertinent; cum ipsem Richardus de Sancto-Germano diserte asserat, hunc abbatem Casinensem in regnum Neapolitanum redisse « eo anno, quo rex Anglie ab Jerosolymis rediens, a duce Austræ retenitus et captus est », quod certum est anno præcedenti contigisse.

2. *Gesta hoc anno inter eosdem.* — Quæ vero currenti contigere, anonymous Casinensis hoc modo narrat: « Bertoldus relicto in comitatu Molisii Conrado Muscancervello reddit, et ducit in uxorem sororem comitis Berardi, reliquam comitis Roberti de Caserta. Diopultus (seu Diopoldus) in prædam discurrens, versus Campaniam gradientem contra se comitem Caleni capit, et transductum in Rocca-Arcis captivum servat, et præda fali gloriosus usquequaque per terram Laboris licenter jam discurrit et deprædat. Supra scriptus abbas (nempe Casinensis) exercitu collecto recuperat Castellum Novum et alia vicina castra, pacto de reddendo se statuto tempore, nisi erit ei a rege (nempe Tancredo) succursum. Castrum S. Angeli foris devastat ». Idem auctor haec etiam narrat: « Bertoldus coadsistentibus ei Muscancervello, Diopuldo et Conrado (Sorellæ gubernatore) prædictis, necnon et abbatे Casinense, Fundano et Casertano comitibus cum viribus suis castrum Sexti, ubi Landus de Montelongo comedstabulus erat, cum quibusdam

Campanis militibus, pro parte regis Tancredi vi cepit, ipsoque castro bonis propriis spoliato, ipsum Landum cum sociis suis captivum duxit; quorum libertati post multa supplicia pietatis causa non profuit, nisi redimi profuisset. Roccam etiam Ravennae aggredi a suis bellatoribus faciens per insulam cepit. Vairanum acriter impugnans, ubi quidam erat Rogerius de Theate pro rege statutus, in nullo profecit. Denum successentibus ei viribus regnum imperiali nititur subjicere servitum ».

3. *Alia eorumdem gesta militaria.* — Idem anonymus etiam scribit : « Bertoldus redit in comitatum Molisii. Rex Tancredus in Apuliam veniens recepit filiam imperatoris Constantinopolitanum in uxorem, Rogerio filio suo dudum in regem coronato. Exinde collecto exercitu venit ad Montem-Fuscum, contra quem Bertoldus castra movens tentoria figit apud Paludam, ubi die belli condicio pugnare volentem regem quidam de suis retrahunt. Inter moras autem exercitus imperialis pernaria coactus redit in comitatum Molisii. Rex vero transiens vi capit Roccam S. Agathae et castrum Sabiniani, ubi plures de Teutonicis captos extremo supplicio damnat. Bertoldus castrum Montis Rodonis obsidet, quia fidem ruperat; sed die quadam suas machinas exterius instruens de machina interiori emissu lapide percussus moritur. Conradus supradictus (Muscancervello) parte quadam exercitus dilapsa, dux eligitur ab aliis, obsidionem non deserit, donec castrum vi cepit, proditores in circuitu suspendit, consumptisque rebus castrum ipsum incendio primum, deinde ruina usque ad solum evexit. Rex Tancredus prosperis successibus animatus venit in terram Laboris, obsidet Casertam, donec comes Guillelmus reddit se : deinde obsidet Torsam, et ipsi se reddunt obsidibus datis. Conradus transit in vallem Forconi, exercitum recreat captis terris, quae reddiderant se regi. Rex venit Theanum, sperans ad se revocare supradictum abbatem (nempe Casinensem); sed vir consilii futurorum providus et justitiae conscientis, nec muneribus regis, nec terroribus Sedis Apostolicae (quae Tancredo regi favebat) potuit infecti. Rex aegritudine correptus rediit Siciliam; quo recedente Conradus Cominum intrat et devastat, et deducto comite Caleni recipit. Diopolitus Roccam Montis Draconis, Conradus vero in Apuliam transiens loca immunita capit, munita deprendatur et devastat ».

4. *Annales emendantur.* — Baronius ad hunc annum revocat adventum Henrici imp. in Campaniam, mortem Tancredi regis, ejusque filii, et sevitiam imperatoris in Tancredum et Rogerium reges jam demortuos. Verum haec omnia ad annum sequentem pertinent, ut ibidem videbimus.

5. *Tres Epistole Eleonorae reginae ad Celestinium PP.* — A num. 2 ad 19. Recitat Baronius Epistolas tres ab Eleonora Anglie regina, ac Richardi regis matre, ad Celestinium papam datas, quibus hunc lamentis atque querelis urget, ut

Richardo regi filio in captivitate detento operi ferat. Baronius num. 47 recte quidem arbitratur, hoc anno a Petro Blesensi reginae nomine scriptas fuisse, sed quod addit eas emissas *post subjugatam ab imperatore Siciliam*, subsistere non potest; cum nonius anno sequenti Sicilia in Henrici imp. potestatem venerit, et ante hujus anni finem inter Henricum imp. et Richardum regem convenerit de conditionibus, quibus hic liberandus esset. Quare hoc tantum verum est de tercia, quae ideo ante initium anni sequentis non data, ut ibidem monstrabimus.

6. *Richardus rex Henrico imp. traditur.* — « Rex Richardus », inquit Matthaeus Paris in Chron., « remansit in custodia ducis Austriae, donec ipsum vendidit imperatori Romanorum Henrico pro sexagiinta millibus librarum argenti ad pondus Coloniensium. Quem feria tercia post Ramos Palmarum adducens, diligentissime custodiri fecit. Et ut regem ad immoderatam redemptionem pecuniae impelleret qualitatem, retrudi eum precipit in Triballis, a quo carcere nullus ante dies istos exivit, qui ibidem intravit, etc. Ubi sub copiosa militum et servientum multitudine, quievit in locis omnibus, nec defuere, qui etiam die nocte que stricti comitarentur gladiis. Lectum autem regis amiebant deputati, neminique suorum cum eo pernoctare permisérant ». Idem fere narrat Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 668.

7. *A quo pessime habetur.* — « Illustris rex Anglorum », inquit Neubrigensis lib. 4, cap. 31, « duce Austriae, qui paulo ante illi in Syria contra Turcos militaverat, tenebatur in vinculis. Imperator allegans regem non debere teneri a duce, nec esse indecens, si ab imperatoria celsitudine decus regium teneretur, insignem ad se trahere curavit captivum. Et cum negari non posset, a duce resignatum in propriam avarus imperator traducit custodiā, pactus tamen duci competenter ex proveniente commodo portionem ». Post aliqua interposita : « Imperator quidem avaritiam pallians, et quod fedissime faciebat, adumbratae justitiae colore obducens, illustrem captivum concinnatis maculabat mendaciis, et gloriabatur voluntate Dei incidisse in manus suas plectendum severius hostem imperii et Terræ-Sancte, in cuius medio Domini salutem operatus est, proditorum. Denique circa Dominicanum Palmarum solemnitate sibi praesentatum, coram omni frequentia nobilium et populi, gravium objectu excessuum terrere tentavit. Ille vero hilari fretus conscientia, constanti et libera responsione ita objecta dilinit, ut imperator quoque non solum ad misericordiam, verum etiam ad venerationem ejus electi videtur. Multis enim gaudio in lacrymas resolutis, inclinatum regem dignanter erexit, uberiorem de cetero gratiam, et fusiora solatia pollicens, re autem vera ingenti summae, mediante duce Austriae, ab ipso rege pro sua liberatione promissa, sibi brunde inhiens. Unde nec relaxandum dixit, quem

sic honorare voluit, nullum commodius judicans pignus promissionis, quam corpus promissoris.

8. *Wormatia conventus habitus pro redemptione regis Angl.* — A num. 19 ad 24. « Totius Alemannie generalis conventus », ait Radulphus de Diceto pag. 670, « magnates solummodo comprehendens, habitus est apud Wormatiam tertio idus Julii. Tractatum est ibi de redemptione regis Anglorum: tandem sub audiencia plurimorum propalatum est pretium appretiati, quem appretiavit Henricus imp. Romanus ab Austria dux Limpoldo (legendum Leopoldo) sc. quinquaginta millia marcarum argenti. Sed ut imperator egregius fenerator legitimarum usuruarum summam, que per annum aequiparatur sorti, per unum diem in duplex excederet, centum millia marcarum sibi suo tempore solvendarum extorsit a rege. Summa redemptionis regis Anglorum est argenti centum millia librarum, ad pondus Coloniae monetæ publice probatae. Que pecunia certis temporibus et distinctis quinquaginta datis obsidibus persolveret ». De ejus liberatione anno sequenti sermo erit.

9. *Philippus Franciae rex filiam Daniae regis uxorem accipit, et mox repudiat.* — Ad num. 24. « Philippus rex (Francie) », inquit chronographus Aquicinctinus, « secundum duxit uxorem, Ingelburgen regis Daniae filiam, in vigilia Assumptionis sanctæ Mariae, Ambianis. In die autem Assumptionis ejusdem die Dominica, praesente Wilhelmo archiepiscopo Rhemensi (cardinali tit. S. Sabinae anno MCLXXIX creato, ut ibidem num. 13, ostendit Baronius; sed ante annum MCC, historici de episopis aut archiepiscopis cardinalibus loquentes plerumque cardinalatus mentionem non faciunt, indeque factum, ut Historia cardinalium ante seculum duodecimum manca haec tenus fuerit, quod observare juvat) Petro Attribensi, Joanne Cameracensi, Theobaldo Ambianensi, Lamberto Morinensi, Stephano Tornacensi, et aliis suffraganeis archiepiscopis, et multis Francie principibus astantibus, regio diademate coronata est, in totius civitatis gaudio et conspectu. Octogesimo autem et secundo die post has nuptias, quorundam consilio, apud Compendium rex cum suis archiepiscopis, episcopis et baronibus colloquium habuit. Ibi quidam consurgentes, consanguinitatem inter primam reginam et secundam juraverunt. Quo iuramento rex accepto, absque ulla dilatione et consilio, dimisit eam ». Ingelburge, seu Ingeburga, ab historicis Gallicis sepe *Gerberga* appellata, nunquam vero *Botilda*, uti eam Baronius Hovedenum secutus nuncupat. Error inde procedit, quod ejus proavia *Botilde* dicta fuerit. Haec enim *Ingeburgae* prosapia, ut videre est apud Pontanum lib. 6

Rer. Danicarum pag. 288, *Ericus cognomento Bonus Botildem* Sueciam uxorem duxit, quo ex matrimonio natus *santus Kanutus Lavardus* rex Obotitorum et dux Sleswicensis de quo an. MXXXI actum. Ex Kanuto et Ingeburga Ruthenica genitus *Woldemorus* ejus nominis I, Danie rex, et ex eo et Sophia conjugi ortus *Kanutus* Danie rex, hujus nominis III, et *Ingeburga* Philippo Augusto Galliarum regi hoc anno nupta. *Elizabeth* enim seu Isabella prima ejus uxor ab anno MCCC, uti jam diximus, demortua.

10. *Series patriarcharum Constantinop.* — Ad num. 25 et seq. *Nicetas Mundanus* seu *Mundanus* patriarcha Constantinop. non hoc anno, sed superiori patriarchatu dejectus est, uti anno MCEI ostendimus; Nicetus Mundano successit *Leontius Monachus*, qui cum hoc anno abdicasset, subditus ei *Dositheus*, a sede Jerosolymorum ad Constantinop. translatus, isque cum anno sequenti etiam abdicasset, successorum habuit *Xiphilinum Georgium*, seu *Georgium Xiphilinum*, ut ibidem exposuimus, et Baronius hoc loco uno tenore refert. Jam cardinalis doctissimus an. MCLXXXVII, num. 11 scriperat, eo anno *Mundanum* subrogatum fuisse in locum *Basilii Camateri*, eumque statim ejectum, sed id eo anno, et anno MCCI refellimus, et accuratam horum patriarcharum Seriem exhibui- mus.

11. *Post Saladini mortem Sarracenorum imperium divisum.* — « Saladinus soldanus Babyloniae et Damasci obiit, qui moriens jussit, ut signifer ejus portans sudarium suum super lanceam per Damascum (ubi mortuus est) clamaret: Rex totius Orientis nihil amplius de suis omnibus secum portal. Post quem filii ejus regno compertito cum Safadino Saladinis fratre, diutius de regno concertant », inquit Nangius in Chron. ad hunc annum, et extra omne dubium ponit Epistola Gaufridi magistri Hospitalis Jerusalem hoc anno a chronographo Aquicinctino recitata, in qua ait: « In prima septimana Martii, die qui dicitur Mercurii, mortuus est persecutor noster Saladinus, in cuius morte genti sue factus est timor et perturbatio, et inter filios ejus exorta est ira et dissensio. Quilibet enim illorum, quorum alter est in Halapia, alter in Damasco, alter in Babyloniam comoratur, se fratri suo subjectum esse fastidit, sed alter ad dominium alterius et terras ejus potius intendit. Unde veraciter cognoscimus, quod a tempore perditionis Terræ, hereditas Christi sic de levi non potuit recuperari. Terra quam tenet Christianitas in treugis, manet fere penitus habitatoribus destituta. Factum anno Domini MCCCIII, in exitu Aprilis ».

CÆLESTINI III ANNUS 4. — CHRISTI 1194.

1. Liberatio Richardi regis Angliae. — Mille-simus centesimus nouagesimus quartus annus sa-lutis, Indictione duodecima ordine sequitur, quo Richardus rex Angliae liberatur ea qua tenebatur captivitate, traditus jussu imperatoris Aleonora matri a duobus archiepiscopis, Moguntino et Coloniensi, pridie nonas Februario. Ha Rogerius in Anna-libus Angliae hoc anno, qui (ut dictum superius) idem tempus captivitatis ejus numerat annum unum, hebdomadas sex et dies tres, additque ista: « Cum Coloniam pervenisset, ab archiepiscopo Coloniensi digne exceptus est, qui pœ gaudio missam illam de vinculis Petri celebrari jussit, cuius est introitus ille : *Nunc scio vere, quia misit Dominus An-gelum suum, et liberavit me de manu Herodis, etc.* » Sed audi miranda, que auctorem vinculorum regis et malorum omnium improbum fuisse demonem ostendunt, atque Willelmus Neubrigen-sis scriptor hujus temporis narrat¹, agens de quadam apparitione, quam peregrinus perterritus retulit episcopo Cenomanensi; remque gestam certis significationibus, quibus licuit, testalam reliquit, et ipse scripsit veri amantissimus auctor his verbis :

2. « Aliud quoque ipso tempore in pago Ceno-manensi accidisse fertur, quod eundem regem Richardum non frustra territum, sua propensius salutis admonuit. Res pluribus nota est, quam no-stre simpliciter narrationi inserimus, prout nobis viri venerabiles et fide digni tradidere a Cenomanensi episcopo idipsum se accepisse protestantes. Vir quidam ex ejusdem episcopi clientela pia devotionis instinetu profectus in Hispanias ad memoriā beati Jacobi Apostoli, cum sospitate ad pro-pria remercat : qui post modicū calore fidei et devotionis fortius ignescens, longe laboriosiori peregrinatione sepulchrū invisere Dominicū voluit. Valedicens ergo suis, iter opportune arri-puit, et cum forte solus graderetur, repente in iſla via obstitit ei quidam emorini corpore et vultu terribili. Pavetactus homo elevata manu, Christia-nam sumpsit armaturam, nempe signum Crucis.

Ille vero tanquam non reputans salutare signacu-lum : Nequaquam, inquit, hoc modo tueri te po-teris, quin meus sis. Porro si procidens adoraveris me, faciam te locupletem et inclytum valde. Ad hæc homo pavorem fiducia superans, cum liber-tate respondit : Liqueat te esse partis sinistrae, sint tua tibi; nam mihi suffici omnipotens Dei largitio quem solum adoro. Et ille : Oportet, inquit, te vel invitum aliquid habere de meo, et proferens tanquam pallium subtilis materiæ, jactavit super cap-pul hominis, quod mox attactu igneo capillis exustis, cutem quoque capitis denigravit. Prosiliensque hostis hominem periculo anxiū per brachium apprehendit. Homo vero, cum tanta perureret necessitas, S. Jacobum ex recentis obsequiū con-scientia fortiter inclamavit. Qui B. Apostolus in specie reverenda manifeste mox affuit et potenti verbo invasorem improbum increpavit. Ut au-tem homo de manu inimici furentis eruptus, tuto jam auditu perciperet, quorum, ut creditur, au-diendorum gratia per voluntatem Dei articulum illum inciderat, Apostolus ad nequam illum : Dic, inquit, quis sis, vel quid negotii habes? Qui con-sstrictus imperio : Daemon, inquit, sum, generi hu-mano infestus, et mille nocendi artibus instructus. Ego enim grande illud scandalum, et Christianæ possessionis jacturam in Oriente patravi ; ego inter reges Christianos in Terra promissionis, ut nil ab eis ageretur, nec prosperaretur opus Dei in manib-ur corum, detestabilem discordiam seminavi ; regem Anglorum a Syria digressum per mini-strum nequitiae meæ, ducem scilicet Austræ, cap-livavi, multitudinem exinde malorum occasionem regnis Christianis concinnans : eundem quoque regem de captivitate propria revertentem comitatus, in partibus istis nunc consisto, cubili regis tanquam familiaris minister frequenter assisto, et circa thesauros ejus apud Chinoneum repositos per-vigili cautela observo. His dictis, malignus dis-pauit, Apostolus etiam confortato homine, in sue se claritatis secretum recipit. Homo vero ad ur-bem Cenomanensem mature reversus, episcopo urbisque prudentibus cuncta per ordinem replica-vit, et in argumentum fidei caput depilatum, et

¹ Neuhi. 1. v. c. 5.

brachium manus pestiferae contactu ustulatum indicavit. Quibus actis, post dies aliquot propositum iter repetit, nec latuit hoc regem Richardum. Qui nimurum ejus qui tangit montes et fumigant, timore compunctus, salubrioris instinctu consilii cubiculum suum, ut accepimus, de celero castius esse voluit, et de thesauris suis largiores indigenibus eleemosynas erogare ». Haec Neubrigensis.

3. In excommunicationem ducem Austriae divina ultio. — Sed ad ea, quae adversus Leopoldum eo tempore excommunicationis Cœlestini Pontificis provenierunt, convertamus orationem, de quibus ista Rogerius in Annalibus Angliae : « Eodem anno cum Leopoldus dux Austriae adhuc permaneret in senfencia excommunicatis, quam dominus papa in eum tulerat propter captiōnem Richardi regis Angliae, nec penitent, flagellavit Dominus terram suam in hunc modum. In primis quidem incensae sunt omnes civitates terra sue, nec alicui nota fuit causa incendi. Secundo ex inundatione Danubii fluvii submersa est quedam terra adjacens, in qua decem millia hominum, vel eo amplius perierunt. Tertio, cum in media aestate soleat et debeat omnis terra virere, tota terra ejus tunc temporis contra solitum et debitum cursum exaruit. Quarto, cum semina frugum deberent in herban processisse, in vermis conversa sunt. Quinto, nobiliores terre sue mortalitate percussi sunt. Et quanvis tot et tantis flagellasset Dominus terram suam plagis, noluit tamen penitere, sed induratum est cor ejus adeo quod ipse juravit, quod omnes obsides regis Angliae, quos ipse habebat, capitelem subirent sententiam, nisi in proximo perficerent ei arege Angliae omnes conventiones, quas cum illo fecerat. Unde factum est, quod Baldinus de Betun, qui unus erat ex illis, qui dati fuerant duci Austriae pro redēptione regis Angliae obsides, ex communī obsidū consilio missus est ad regem Angliae, ad indicandum ei ducis propositum. Qui cum venisset, misertus illorum rex, tradidit ei rex suorum Arthuri ducis Britanniae, et filiam imperatoris Cyperi, ad ducendum eas usque ad ducem Austriae, sororem scilicet Arthuri ad maritandam filio ducis Austriae, et filia imperatoris de Cypri tradendam in manu ducis Austriae quietam. Sed quæ hæc secura sint, suo loco dicetur anno sequenti. Tractans haec etiam Neubrigensis¹, ait, ducem derisisse summi Pontificis anathema : quod divinalultio est consecuta tanta potentia, ut Catholico innotuerit orbi, et in memoriam manaverit posterorum, quanta sit vis Petri gladii ferientis, si justa causa a potestatem habente vibretur. Sed iam reliquas Cœlestini papæ anni hujus res gestas prosequamur.

4. Eboracensis archiepiscopi causa a Cœlestino III delegatur, et archiepiscopus Cantuariensis fit legatus Apostolicus. — Cum enim ad Sedem Apostolicam multiplices accusationes deferrentur

adversus fratrem regis Anglie Gaufredum archiepiscopum Eboracensem, Cœlestinus papa justitiae amantissimum, judici incorruptissimo causam in Anglia cognoscendam delegavit, sancto scilicet Hugoni probata virtutis Lincolniensi episcopo, de quo plura superius : addidit collegas sanctæ conversationis viros, de quibus omnibus habet ista Rogerius in Annalibus anno isto his verbis :

« Eodem anno mense Januarii, die Dominica proxima post Octavas Epiphaniae venerant Eboracum Hugo Lincolniensis episcopus, et magister Wineimerus archidiaconus de Northampton, et Hugo prior de Ponte-Sacro : quibus dominus papa Cœlestinus commiserat inquisitionem faciendam de excessibus Gaufredi Eboracensis archiepiscopi, in quibus accusabatur a canonice suis Eboracensisibus coram domino papa et cardinalibus ; et processerunt secundum domini papæ mandatum, quod ipsi suscepserunt in hac forma :

5. « Cœlestinus episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri Lincolniensi episcopo, et dilectis filiis archidiaconis de Northampton, et priori de Ponte-Sacro salutem.

« Mediator Dei et hominum Dominus Jesus Christus, cuius providentia in sua dispositione non fallitur, totius Ecclesie disciplinae caput et magisterium sacrosancte Romanae Ecclesie voluit reservari, et omnes alias ipsius ordinationi et correctioni subesse : ita quod concessa ei specialiter plenitudine potestatis, ejus etiam (proprium) sit ceterarum excessus corrigeret, et quod laudabiliter agitur, auctoritate Apostolici culminis approbare. Unde nos (quia ad ejus regimen divina sumus dispositione assumpti) ea volumus fratres et coepiscopos nostros cautela et discretione diligere, ne videamur affectum et familiaritatem eorum vocationis nostræ officio anteferre; presertim cum habeat suos fines dilectio, qua quisque tenetur ad hominem, non ad hominis errorem diligendum.

6. « Sane ad audientiam nostram ex personarum et capitulo Eboracensis Ecclesie insinuatione pervenit, et idipsum dilectorum filiorum nostrorum Roberti Eboracensis, et Rogeri de Seebi, et aliorum undecim abbatum Præmonstratensis Ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod venerabilis frater noster Gaufredus Eboracensis archiepiscopus sacramenta injuncti sibi officii vilipendens, venatione, auecupio, et aliis militariibus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, Ecclesiarum dedicationibus, aut Synodis celebriantibus, nec manum, nec operam post sui promotionem adhibuit; nec abbatem aliquem benedixit, licet tam contraclericos, quam abbates ad maleficendum et excommunicandum linguam consuevit juxta motum proprium indiscretè relaxare : libertates Ecclesie sue ad consuetudines approbatas evanescat et subvertit; appellations, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ Sedis injuriam reduxit in contemptum; plures pro eo, quod ad nos appellations emiserant, vinculis fecit carcera

¹ Neubr. I. v. c. 6.

libus vehementer astringi; personas Ecclesiae sua post appellationem ad nos factam, honoribus et beneficiis spoliavit; quosdam canonicorum, appellatione contempta, excommunicationi subjicit; privilegia Romanorum Pontificum in ejus praesentia omnino auctoritate frustrantur: et qui forte alias tutus esset in ostensione privilegii nostri, optati coram eo beneficium praesidii demeretur. Cum confingit aliquem ad subtractam sibi Ecclesiam, ut possessionem, per judices delegatos auctoritate nostra restitu: eum, per quem debuerat judicium executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, et Ecclesias per ministros suos violenter aggrediebant, forces Ecclesiarum fregisse, et eos proponitur per violentiam expulisse. Quamplures etiam reatum perjurii fecit perniciose incurriere, ipsos ab obedientia quam archidiaconis suis canonice servandam juramento promiserant, quadam necessitatibus violentia retrahendo. Præterea majorem Ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediebant, forces capituli per violentiam confringi, et asportari fecit et bona canonicorum, et aliorum plurimum, qui res suas tam in Ecclesia quam in thesauraria depo- suerant, fecit per violentiam detineri. Pro quibus omnibus Eboracense capitulo ad nostram audienciam appellavit.

7. « Comperimus etiam ex testimonio prædictorum, quod Ecclesiis quandoque vacantibus, presentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit; sed eas aut pueris, aut minus honestis personis assignat, usus pariter præsentantis et institutius officio: aut facit eas ex sola voluntate vacare, ut earum fructus ipsius usibus applicentur, et quod sustentatione aliquicujus clerici honesti debebatur, sibi non metuit retinere. Adjecerunt etiam, quod cum spiritualia dona gratis debeat, et sine pravitate distribui frequenter cum dona Ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta Ecclesie canonica, aut in ea novam et indebitam retinet pensionem; et quam plures excommunicatos, vel suspensos non nisi pecunia interveniente absolvit. Religiosi vero viri et honesti in conspectu ejus despecti et contemptibilis fiunt; viles et suspectæ personæ de facili familiaritatem ejus et gratiam assequuntur. Unde si sic vivitur, et in talibus fuerit conversatio sua, timendum est, ne negri sibi commiso potius sit lapidis offensionis, et scandali petra, quam eruditio exemplum, vel contra spirituales nequitias solatum, aut tutela.

8. « Quia igitur, quae premissa sunt, sollicitudinem inquisitionis exposcent, discretioni vestrae, de qua plene confidimus, inquisitionem horum duarum committendam per Apostolica scripta præcipiendo mandantes, quatenus ad Eboracensem Ecclesiam accedatis, et convocatis abbatis, et prioribus, et aliis Ecclesiasticis personis Eboracensis dioecesis, diligentius inquiratis, utrum Eboracensem Ecclesiam et provinciam tam iniuri-

liter et perniciose tractavit; et si super premissis legitimi accusatores apparuerint, audiatis, quæ contra prefatum archiepiscopum duxerint propounded; et eis diligenter auditis et cognitis, attestations sub sigillis vestris inclusas nobis transmittere procuretis, assignantes partibus terminum competentem, quo sufficienter instructæ ad Apostolicam Sedem accedant, quod canonicum est, ibi dante Domino, recepturæ. Si vero accusatores defecerint, et fama publica fuerit contra ipsum, ei purgationem cum tribus episcopis, et totidem abbatibus auctoritate nostra, sublato appellationis obstaculo, indicatis. In qua si forte defecerit, ipsum ab archiepiscopali officio et administratione suspensum Apostolico conspectu faciat præsenteri, ut auctore Domino, ibi plenus doceatur, qualiter cum, et sibi consimiles in domo Dei oporteat ministrare. Si vero idem archiepiscopus aliquid contra eos duxerit proponendum; illud nihilominus audiat, et ad nos sub sigillis vestris transmittatis inclusum; ut super his, quod canonicum fuerit, statutatur. Sane si dictus archiepiscopus in elusionem mandati nostri, antequam citatio vestra ad eum perveniat, appellationem interposuerit, vel iter arripuerit ad Sedem Apostolicam veniendi, vos ei terminum trium mensium statutatis, infra quem se debeat in propria persona nostro conspectui præsentare. Quod si non fecerit, vos eum ex fune ab omni pontificali officio et archiepiscopatus administratione denuntietis auctoritate nostra, remota appellatione, suspensum. Quod si omnes his exequendas interesse nequiveritis, duo vestrum nihilominus ea exequantur. Datum Romæ apud S. Petrum sexto idus Junii, Pontificatus nostri anno quarto », cœptio anno superiori, quo et date sunt litteræ

9. Post hæc autem ad minuendas et infirmandas vires Eboracensis archiepiscopi, suscitavit et extalavit contra eum Celestinus papa æmulum ejus archiepiscopum Cantuariensem, creans eum legatum in Anglia, cui et has litteras dedit:

« Celestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Ilberto Cantuariensi archiepiscopo, Apostolice Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Sinceritas devotionis et fidei consuetæ, quam Anglicana semper Ecclesia circa sacrosanctam Romanam Ecclesiam conservavit, in tua (sicet bene confidimus), providentia et virtute retroruit, et placidi fervoris accepit acceptabile incrementum (sacramentum). Talis enim ad Romanam Ecclesiam tua fraternitatis emanavit opinio, que in tue honestatis odore nos recreat, et constantie, quam habes, vigore confortat: ita ut confidentiam, quam de tua probitate conceperimus in nostro iam apertius opere declaremuss. Supplicante itaque charissimo in Christo filio nostro Richardo, illustri rege Anglorum, et universis suffraganeis Cantuariensis Ecclesiæ, ut Anglicana Ecclesia legatum Apostolice Sedis pro suis et regni profectibus obtincret:

tum pro devotione quam ad Cantuariensem Ecclesiam pro meritis illius gloriosi martyris habemus; tum pro tua probitatis et honestatis intuitu, corum precibus assensum præstimus et favorem, maxime, quia multum credimus Ecclesie, et regni utilitatibus expedire, si talem in ministerio supradicto regio illa recipiat, quemadmodum prædicti regis et eorum instantia de conversationis merito et fidei devotione commendat. Ideoque nos ad honorem Dei et Cantuariensis Ecclesie salutem et pacem, per totum regnum Angliae (non obstante exceptione, vel privilegio venerabili fratri nostro Gaufreo Eboracensi archiepiscopo, aut Ecclesie sue, vel alii facto) officium tibi legationis concedimus, per Apostolica scripta mandantes, quatenus illam cum fraterne obedientia humilitate suscias, et secundum datam tibi cælitus facultatem ad emendandum ea que necesse est emendari, et ad statuenda que fuerint statuenda, debita diligentia manum auctoritate ipsius legationis apponas; ita nimis in omnibus reverentiam matris tuae Romanae Ecclesie prompta devotione custodiens, ut eam de profectu ministerii, quod tibi late committit, tuis eliam facias operibus ketiorem. Datum Laterani decimo quinto kalend. Aprilis, Pontificatus nostri anno quarto ». Pergit Rogerius: « Praeterea Cælestinus papa prædictus scripsit in hac forma Gaufreo Eboracensi archiepiscopo, et universis episcopis, et abbatibus, et prioribus, et aliis Ecclesiarum prælatis per regnum Angliae constitutis :

10. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus in Christo Eboracensi archiepiscopo, et universis episcopis, et dilectis filiis abbatis, et prioribus et aliis Ecclesiarum prælatis per regnum Angliae constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

Divina sapientia inscrutabilis altitudo sacrosanctam Ecclesiam in hujus mundi latitudine stabilivit, et ita regimen et gubernationem in ipsius inimitabili provisione esse voluit, ut ad eam salubriter gubernanda plures assumerentur in partem sollicitudinis, quamvis pro unitatis Ecclesiastice firmamento Romana Ecclesia acceperit plenitudinem potestatis. Voluit enim, ut, secundum quod Ecclesiam alloquitur in Prophetâ¹, pro patribus ejus filii nascerentur, qui super omnem terram principes constituti, virtutum meritis et verbo doctrinæ rudes ad fidem proiectos ad justitiam erudirent. Unde sacrosancta Romana Ecclesia, cui Dominus super ceteras contulit Ecclesie magistratum, pinnam ad alias materna provisione respectum providit ab initio et laudabiliter hactenus consuetudine custodivit, ut de diversi mundi partibus ad earum ministerium implendum viros prudentes assumeret, quorum auctoritas et doctrina sub Romani Pontificis moderamine constituta, quod ipse non poterat, procul distantibus Ecclesiis mini-

straret. Unde nos, qui licet insufficientibus meritis in sublimi sumus ejusdem specula constituti, patrum nostrorum vestigiis inherentes, ita intendimus cum Dei adjutorio injunctum nobis ministerium circa proximas Ecclesias gerere, ut his, a quibus etiam positione distamus, opportuna debeat providentia non deesse. Specialiter autem ad praesens Anglicanam Ecclesiam paternæ consideracionis acie intuentes, ad salutem ipsius, et specialis in Christo profectus, communis consilio fratrum nostrorum decernimus, ut venerabilis frater noster Hubertus Cantuariensis archiepiscopus, de cujus meritis et virtute, sapientia pariter et doctrina Ecclesia universalis congaudet, ministerio legationis accepto, vices nostras ad honorem Ecclesie, et totius regni salutem et pacem, per totum regnum Angliae (non obstante exceptione, vel privilegio tibi, aut Ecclesie tuae, frater archiepiscope, vel alii facto) libere exequatur. Praesentum itaque auctoritate universitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus eidem tanquam Apostolicæ Sedi legato reverentiam exhibeat debitam et honorem, atque ejus salubria monita et mandata recipiat humiliter, et servetis, que auctoritate legationis, qua fungitur, secundum Dominum duxerit statuenda firmiter observantes. Datum Laterani decimo quinto kalendas Aprilis, Ponificatus nostri anno quarto ». Pergit Rogerius :

11. « Harum igitur auctoritate litterarum prædictus Cantuariensis archiepiscopus Apostolicæ Sedi legatus misit Eboracum Petrum priorem de Bineham in Northole, et magistrum Gervasium cum litteris dominii papæ et suis ad canonicos Eboraci, et ad officiales Eboracensis archiepiscopi, mandans eis, se illuc ex auctoritate legationis sue in proximo venturum, ad emendandum ea que sunt (essent) emendanda, et ad statuendum ea que secundum Dominum forent statuenda : et præcepit eis, ut ipsi convocato clero exhiberent ei tanquam Apostolicæ Sedi legato reverentiam debitam et honorem ; adjungens, se jam sententiam excommunicationis dedisse in omnes, qui in hac parte mandato domini papæ contradicerent. Et super hoc misit litteras suas patentes Simoni Eboracensi deano, ut si quos ipse inveniret haec domini papæ mandato rebelleret, denuntiaret excommunicatos. Unde factum est, quod tam canonici, quam officiales archiepiscopi Eboracensis responderant nuntiis legati, quod eum reciperent tanquam Apostolicæ Sedi legatum, sed non tanquam archiepiscopum Cantuariensem, nec tanquam primatrem. Venit igitur legatus ille Eboracum die Dominicæ, festo sancti Barnabæ Apostoli, et cum solemnii processione susceptus est a clero, et introductus in Ecclesiam sedis Cathedralis. Sequenti die Lunæ fecit ipse teneri assisas de omnibus placitis coronæ regis, et de nova dissaisina, et de morte antecessorum per ministros suos : ipse vero, et officiales sui tenuerunt placita Christianitatis. In sequenti die feria tercia perrexit legatus ille ad abbatiam San-

¹ Psal. cxliv.

ctae Mariae Eboraci, et ibi recepus est ab ejusdem Ecclesiae monachis cum solemni processione. Deinde intravit capitulum monachorum, et conquerentibus monachis, quod Robertus abbas eorum propter debilitatem, et corporis sui aegritudinem domi sue prudesse non potuit, depositus cum a cura pastorali, et ab administratione domus reclamantem, et ad summum Pontificem appellantem ». Sed qui per Concilium tunc ab eo collectum constituti sunt canones duodecim, idem auctor ita recenset :

12. Canones Concilii Eboracensis. — « Cum inter cetera Ecclesie sacramenta hostia salutaris praemineat, tanto impensior circa eam debet existere devotio sacerdotum, ut cum humilitate conficiatur, cum timore sumatur, cum reverentia dispensemur; et minister altaris sit certus, quod panis et vinum et aqua in sacrificio ponantur, nec sine ministro litterato celebretur. Provideatur etiam ut in pyxide munda et honesta hostia reseretur singulisque Dominicis diebus renovetur. Quoties autem communio exhibenda est infirmis, sacerdos in propria persona hostiam in habitu clericali tanto sacramento convenienti deferat, Iu-mine precedente, nisi aeris intemperies, vel viarum difficultas, vel alia ratio prepediat.

« Quia secretum missae frequenter invenitur aut scriptorum falsitate, aut librorum vetustate corruptum, ita ut legi distinete non possit : archidiaconorum sollicitudo provideat : ut in singulis Ecclesias ad verum et probatum exemplar canon missae cum omni diligentia corrigatur.

« Prohibemus etiam, ne sacerdos laico ad penitentiam venienti oblitus cupiditatis injungat, ut missas faciat celebrari. Et illud etiam decrevimus prohibendum, ne sacerdos aliquis pro celebratione missarum pretio constituto pactum ineat; sed hoc duntaxat, quod offeretur in missa, recipiat.

13. « Statuimus, ne in baptismate plures quam tres suscipiant puerum de sacro fonte; masculum duo mares et una mulier; feminam due feminas, et unus mas. Ubi autem puer, cuius baptismus ignoratur, reperitur expositus, sive cum sale, sive sine sale reperiatur, baptizetur, cum non intelligatur iterum, quod nescitur luisse collatum. Decrevimus etiam, ut nonnisi summa et gravi urgente necessitate, diaconus baptizet, vel corpus Christi cuiquam eroget, vel penitentiam consentient imponat, ut iuxta palernorum tenorem canonum huc ordinis sacerdotali proprie convenienter decernit antiquitas. Sub eodem tenore constitutionis adjicimus, ut quoties sacerdos ad puerum baptizandum vet infirmum communicandum invitatur, moras innectere non presumat.

« Cum in domo orationis que domus Dei nuncupatur, nihil debeat esse indecens, nihil inordinatum : præcipimus ut persone, et vicarii Ecclesiarum studeant providere secundum competentes eis pensiones, prout ratio dictat, et con-

suetudo approbata postulat, quatenus Ecclesiae, quæ reparatione indigent, regarentur. Item cum ornamentis ministerio congruis ministretur. Item cum cæfie argenteo, ubi facultas suppetit, sacramentum Eucharisticæ conficiatur. Huic ordinationi terminum præfiximus ab initio nostræ legationis in annum. Quod si haec medio tempore executioni mandata non fuerint, decrevimus, ut ante elapsum terminum de Ecclesiarum redditibus dispositio nostra plenum sortiatur effectum.

14. « Statuimus etiam, ut clerici, qui ab episcopo coronam suscepissent, tonsuram habeant et coronam : quam si habere contempserint, ad hoc beneficiorum, si quæ habeant, privatione cogantur ; qui vero beneficia non habent, per archidiaconum vel decanos tondeantur inviti. Præcipimus etiam, ut sacerdotes non in campis manicalis incedant, sed in vestibus suo ordini congruis : ut sicut ceteris dignitate præminent, sic plenius et formam, et exemplum exhibeant honestatis.

« Cum Scriptura beatum esse eum testetur, qui manus suas excutit ab omni munere¹, diligenti studio providendum est, ut gratis exhibeatur justitia, nec pro ea in causis Ecclesiasticis facienda, vel adiumenta, sive acceleranda, vel diffrenda, quidquam pretii presumat accipere, ut ei fructum justitiae sue tempore opportuno retribuat justus judex.

« Cum decimæ sint tributa egendium animarum, et ex præcepto Domini dari debeat : non est redditus eas diminuere. Statuimus itaque, ut de his, que renovantur per annum, cum omni integritate decimæ debite et consueute conferantur : ita ut in primis decimæ absque ulla diminutione Ecclesie dentur : postmodum de novem partibus mercedes messorum, et aliorum servientium pro arbitrio solvendis (soventis) tribuantur.

15. « Exigit professio religiosæ sanctitatis, ut monachi, et canonici regulares, et moniales religiose et regulariter conserventur. Ut ergo eis adiatur opportunitas evagandi : prohibemus, ne redditus, quos obedientias vocant, ad firmam teneant, nec iter peregrinationis arripiunt, nec extra monasteria sine certa et rationabilis causa, nec absque societate, cuius certa sit honestas et indubitata, proficiantur. De monialibus autem id specialiter adjicimus, ut absque societate abbatisse, vel priorisse ambitum monasterii non egrediantur.

« Adjicimus etiam prohibentes, ne laicus aliquis Ecclesiam, vel decimas ad firmam recipiat, sive solus, sive clericis sociatus, ut calumniatorum improbitas, et temere jurantium malitia timore ecclesiæ judicij retardatur.

« Præcipimus, ut quilibet sacerdos de cetero ter in anno solemniter accensis candelis, pulsatisque campanis eos excommunicet, qui in recognitionibus, aliisve testimoniis scienter et sponte pejerabunt; et eos qui multo superiores alios facient peje-

rare ; eosque singulis Dominicis diebus excommunicatos denuntiet, ut cerebris maledictionis iteratio eos a sua iniuritate retrahat, quos accusatio propriæ conscientiae non deterret. Si vero de perjurio pœnitentiant, ad archiepiscopum, vel episcopum, vel generalem diœcesis confessorem, absente archiepiscopo, vel episcopo, transmittantur, ab eo pœnitentiam suscepturi : in extremis vero laborantibus insinuanda non est imponenda pœnitentia, eisque firmiter injungatur, ut si vixerint, archiepiscopum, vel episcopum, vel generalem diœcesis confessorem, absente archiepiscopo, vel episcopo, adeant, ut eis pœnitentia competens imponatur.

46. « *Quia sermo Domini est¹ : Sacerdos meus si deliquerit, delinquere faciet populum meum, et : Ruina populi sacerdos nequam est² ; exigit tanti ordinis excellentia, ut a publicis potationibus, et tabernacis sacerdotes abstineant, et qui voto continentia sunt astrixi, nequamquam ad actus turpitudinis se relaxent. Prohibemus igitur, ne focarias habeant in domibus suis, nec ad ejectas in nostre constitutionis fraudem accessum in domibus alienis. Si vero in turpitudine sua persistent, et hoc decani dissimilantes ad notitiam prelatorum suorum non detulerint, ab officio suspendantur. Qui vero zelo Dei accensi prelati nuntiaverint excessus eorum, divina benedictionis gratiam consequantur. Pœna autem eorum, qui publice focarias tenent, hæc erit, ut tanquam infames, ab aliorum accusatione, et a testimonio repellantur. Si vero nec hujus pœnae metu resipuerint, ab officio et beneficio se noverint suspendingos. Suspectis de crimine per famam communem, vel verisimilia indicia, per decanum loci admonentur familiariter semel, secundo, et tertio, ut se corrigat. Quod si non fecerit, decanus adjunctis sibi duobus, vel tribus, penes quos ejus fama laborat, eum corripiat. Si nec sic videatur corrigi, dicatur Ecclesiæ, scilicet, arguatur in capitulo, ut convictus vel confessus canonice puniatur : insificanti, si convinci non poterit, canonica purgatio indicatur : ita quod numerum duodenarium non excedat. Infra numerum plures paucioresve poterunt recipi secundum statum personæ, et quantitatem, sive qualitatem infamiae, pro arbitrio judicantis. Et statim primo die, quo paratus est is, qui infamia laborat, se purgare, purgatio admittatur, ne metu vexationis ex dilationibus contingentis, pecunia extorqueatur. Hoc et supradicta statutum, salva in omnibus sacrosancte Romane Sedis auctoritate et dignitate ». Haecenus canones duodecim Eboracenesis Concilii.*

47. *Canonizatio S. Bernardi*. — Hoc eodem anno a Cœlestino Romano Pontifice relatus est inter sanctos cultu publico celebrandus in Ecclesia Catholica sanctus Bernwardus Hildensheimensis episcopus³, translatumque corpus est ipsius in

Ecclesiam S. Marie solemnii ritu. Descripta sunt cuncta, quæ tunc fieri configerunt, ab auctore ejus saeculi, qui et in fine ejusmodi chronographia multiplici ratione deducta, ita reliquit ejus tempus optime consignatum : « Facta autem est hæc translatio non sine virtute signorum a domino Bernone episcopo, anno presulatus ejus septimo, anno Verbi incarnationis mcccix, Romæ presidente domino papa Cœlestino, Pontificeatus ipsius anno quarto : Henrico vero imperante, regni ejusdem a morte patris qui in peregrinatione Jerosolymitana gloriose obierat, anno septimo, imperii vero quarto : ab anno quoque a depositione sancti memorati septimo, ab an. salutis, quo obiit, mclxxxvii, et laudatur et glorificatur nomen Domini nostri Iesu Christi a populis omnium nationum qui ita in suis sanctis nostris in temporibus magnificari voluit. Cuius regnum et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum ». Extant ejus res gestæ typis excuse⁴.

48. *Clades Siculorum per Henricum imp.* — Sed convertamus ad postremum oculos ad Siculorum clades. Hos enim (ut tunc scriptum habet Chronicus Fossenovæ) deceptos promissionibus, imperat. Henrici juramento firmatis, praesidiis et munitionibus spoliatos, bonisque privatos, diversis cruciatiis exagitiatos, idem Henricus in Alemanniam secum duxit, simulque regem puerum, reginam, puellas, comites, aliosque diversi generis principes, et inferioris ordinis homines, de quibus extat Epistola Innocentii papæ Tertiæ, cum post mortem Henrici imperialoris per eundem censuris Ecclesiastici sunt revocati, hic (ut quo anno facta esse noscuntur, ista scientur) recitanda. Sic se habet⁵ :

« Inter cetera, quæ Dominus in nobis mirabiliter et misericorditer operatur, magna reputandum est miserationis indicium, cum eis pœnam accelerat tempora, quibus ultio debebatur aeterna : sicut in regno Sicilie diebus nostris intelligimus accidisse. Cum enim Sicilie populus, et ceteri de eodem regno effeminati, otio et pace nimia dissipati, de suis divitias gloriante, sese in voluptatibus corporis lascivius exercerent : ascendit in altum fœtor eorum, et traditi sunt ob multitudinem peccatorum suorum in manibus persequantium. Usque adeo autem in eos (quod dolentes dicimus) furor exarsit hostilis, ut quidam eorum turpi morte damnati, in tribulatione cordis et corporis animas exhalaient ; quidam membrorum mutilatione deformes, fierent abjectio plebis et ludibrium populorum ; majores vero ipsorum compedibus, et nobiles manicis ferreis alligati, captivi, et exules in Teutonia macerarentur : reliquis hereditates suas in extraneis transferri videntibus, et domos suas subjici alienis.

49. « *Verum ne compassionis nostræ solatium,*

¹ Levit. IV. — ² Osee. IX. — ³ Arn. Lubec. I. iv. c. 23.

⁴ Apud Sur. tom. vi. ch. xx Nov. et in Vita S. Gothardi tom. III. die iv Maii. — ⁵ Innoc. I. i. Ep. xxvi.

qui patientibus ex susceptae administrationis debito compati volumus et tememur, penitus subtrahatur, quibus ipse Dominus jam videtur ex parte placatus : venerabilibus fratribus nostris universis, archiepiscopis, et dilectis filiis nobilibus viris, marchionibus, ducibus, baronibus et aliis Alemanniis principibus dedimus in mandatis, ut dilectam in Christo filiam nestrā nobilem mulierem Sibillam, filium ac filias ejus, et ceteros de regno Siciliae, qui in Teutonia detinentur, a detentionis sue vinculis absolutos ad nos liberos, excusatione et dilatione cessante, remittant. Inde est, quod discretioni vestra per Apostolica scripta praeципiendo mandamus, quatenus si mandatum nostrum forte non fuerit adimplesum, vos in detentores eorum excommunicationis sententiam proferatis, et terra eorum imo totam diœcesim, in qua nobiles ipsi tenentur, vel ad quam fuerint forte translati, interdicto subdatis, neutrā relaxaturi sententiam, donec ipsi libertati fuerint pristinæ restituti. Dilectis etiam filiis capitulo Maguntiensi per Apostolica scripta praecipiendo mandamus, ut sententiam, quam vos propter hoc contigerit promulgare, ratam habeant et faciant inviolabilitatem observare ». Ita quidem de his, qui sub Cœlestino ducti captivi in Alemanniam, usque ad Innocentii ejus successoris tempora illic sunt infelici conditione detenti.

20. Hic in memoriam revoco, quomodo Hugo Falcandus in sua ad Petrum Praefatione olim scripta tempore obitus Willelmi Boni Siciliae regis, isthac omnia que per imperatorem erant inferenda, Siciliae presagivit. Nam de his multa prælocutus, haec subjicit : « Intueri mihi jam videor turbulentas barbarorum aies, eo quo feruntur impetu irruentes, civitates opulentas, et loca diuina pace florentia metu concutere, cæde vastare, rapinis alterare, et foedare luxuria. Ingerit se mihi, et lacrymas a nolente future species calamitatis extorqueat. Occurrunt hinc cives, aut resistendo gladiis intercepti, aut se dedendo misera servitute depressi; illine virgines, in ipsis parentum conspectibus constupratae : matrone post varia et pretiosa capitis collis, ac pectoris ornamenta direpta, ludibriis habite, et defixis in terram oenatis inconsolabiliter deplorantes, venerabile fœdus conjugij fœdissime gentis libidine violari. Nec enim a rationis ordine regi, aut miseratione deflecti, aut religione terri Teutonica novit insania : quam et innatus furor exagit, et rapacitas stimulat, et libido precipitat ». Et inferius, quod malorum omnium Constantia ipsa Sicula regina causa præcessit, Siciliam ipsum compellans, haec ait :

« Sic et Constantia primis a cunabulis in deliciarum tuarum affluentia diutius educata, tuisque instituta doctrinis, et moribus informata, tandem opibus tuis barbaros ditatura discessit : cum sciens externo nupta regi, eum est secuta. Et nunc cum ingentibus copiis vicem improbam tibi rei ensura revertitur, ut pulcherrimæ nutricis or-

natus violenter diripiatur, et munditiam tuam, qua regnis omnibus antecellis, barbarica fœditate contaminet, etc. » Sic prævidit, ceu propheta, ventura, vel ut vir sagacissimus, conjectura. Porro alii hujus temporis autores eamdem imperatoris sævitiam scriptorum monumentis posteris testadam reliquere, et inter alia haec tum scriptum Chronicon Fossænovæ :

21. « Hoc anno imperator Henricus per sacramenta decepit regem et omnes comites, et posuit eos in vinculis et in ergastulis, et omne aurum et argentum, quod de regno ad manus habere potuit, congregavit, et per terras, et per mare in Alemanniam misit, et ipse per terram reversus est in Alemanniam, deducens secum ligatos regem, et comites, et quamplurimos alios ». Necon episcopos, et archiepiscopos, ut patet ex Epistolis¹ Innocentii papæ. Inter alios enim nobiles captivos in Germaniam per imperatorem Henricum translatos fuisse archiepiscopum Salernitanum constat, quem quantumlibet Cœlestinus papa indefesso studio laboraverit, ut ad suam restituaret Ecclesiam, id impetrare nequam potuit, adeo ut adipsum Innocentium iidem fuerint refusi labores, ut suo loco sequenti tomo dicemus. Porro non defuerunt, qui absentis archiepiscopi Ecclesiam invaserint, et laica manu vacantia pro libitu beneficia conferrent : quorum concessiones nullius esse momenti, idem Innocentius statuit².

22. Audistis translatos viros nobiles Siculos cum rege puer, atque regina, et archiepiscopis in Germaniam : accipe modo translationem factam divitiarum, que ab Arnaldo abbate Lubecensi ita describitur³ : « Tamèredi defuncti regis aulam ingressus Henricus imperator, lectos et sedilia, mensas ex argento, vasa eorum ex auro inventi purissimo. Reperit etiam thesauros absconditos, et omnem lapidum pretiosorum et gemmarum gloriam, ita ut oneratis centum quinquaginta sommariis auro et argento, lapidibus pretiosis et vestibus sericis, gloriose ad terram suam redierit. Cum autem terras Teutoniae attigisset, insecurus est eum celeri cursu imperatoris munitus, qui in Apulia remanserat, munitius inventos esse omnes thesauros Rogerii regis. Vetus enim quedam apud imperatricem erat, quae de obsequio Rogerii fuerat; haec gazophylacium regis de paucissimis noverat, quod in muro antiquissimo conservatum, diligentissime definito pariete, et super inducta pictura, omnibus indagabile videbatur. Cum igitur per ipsam proditum, imperatori manifestatum fuisset, imperatrici mandavit, dicens : De ipsis thesauris quod tibi videtur facito : me autem scias hoc tempore Apuliam non repelere, etc. » Subjicit de liberalitate imperatoris in ergandis pecuniis in milites atque pauperes. Atque de his satis.

¹ Inscr. 1. Ep. xxiv, xxv. — ² Ibid. E. lxxv. — ³ Arn. Chron. Sav. I. iv. c. 20.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6687. — Anno Æra Hispan. 1232. — Anno Hegire 591, inchoato die 16 Dec., Fer. 6. — Iesu Christi 1194.
— Cælestini III papæ 4. — Henrici VI reg. 5. imp. 4. Isaacii Angeli imp. 10.

1. Richardus rex Anglie in libertatem restituatur. — A num. 4 ad 4. « Anno gratiæ mœcix, qui erat secundus annus captionis Richardi regis Anglie, idem Richardus fuit adhuc in captione Henrici Romanorum imp. in Alemannia apud Spiram die Natalis Domini, qui sabbato evenit : et ibi mansit usque ad tempus liberationis sua: quod statuerat ei imperator, videlicet a secunda feria post diem Nativitatis Domini in tres septimanas », inquit Hovedenus in part. post. pag. 733, qui paulo post addit: « Imperator distulit diem liberationis regis Angliæ, et alium diem liberationis sue statuit ei in Purificatione S. Mariæ apud Maguntium », id est, Maguntiam. Tum pag. 734, refert Hovedenus Henricum imp. cum magnatibus imperii sui et Richardum regem Angliæ cum Eleonora matre ejus et Waltero Rothomagensi archiep. aliisque convenisse apud Moguntiam de *Purificatione B. Mariæ*, et imperatorem voluisse a pacto resilire « proper cupiditatem pecuniae, quam rex Franciæ, et comes Joannes (Richardi regis frater et inimicus) ei obtulerant. « Tandem datis obsidibus » de residuo pecuniae redempcionis sue (Maguntinus et Coloniensis) archiepiscopi tradiderunt eum in manu Alienor matris sue liberum et quietum ex parte imperatoris, pridie nonas Februarii, feria sexta, die Ægyptiaca, quam moderni diem malam vocant; et sic in die mala liberavit cum Dominus ». Post aliqua interposita subjungit Hovedenus: « Rex Angliae fuit in captione imperatoris per spatium unius anni, et sex hebdomadarum, et trium dierum », scilicet a die xx mensis Decemb. anni mœcxi, usque ad diem quartum mensis Februarii currentis anni.

2. Floret S. Hugo Lincolniensis episcopus. — A num. 4 ad 17. *Cælestinus III* de pietate et sapientia sancti *Hugonis* Lincolniensis episcopi certus, ei et duobus aliis commisit inquisitionem faciendam de excessibus *Gaufredi Eboracensis* archiep., ut videre est apud Baronium, qui ad hanc accusationem spectantia in medium producit. Anno MCLXXXVI, num. 47 et seqq. varia de eo habet ex auctore anonymo, qui Vitam ejus a Surio ad diem xvii Novemb. recitatam scripsit, putatque illum ejus æqualem esse. Scribit anonymous *Hugo-*

nem genere Burgundum et priorem Carthusiensis Ordinis in Anglia consecratum esse illo Christi anno episcopum Lincolniensem in festo sancti *Matthæi*; cui ea in re *Matthæus Paris* consentit. *Giraldus Cambrensis* apud Warlonum in Anglia Sacra part. 2 de Vitis episcoporum Lincolniensem cap. 26, qui eo vivente Opus illud edidit, de *Hugone* inter alia litteris mandavit: « Personas egregias, litteratura et honestate pœclaras, per regni amplitudinem, quasi studio quodam ad hoc electas, fideles Ecclesiæ sua columnas erexit; non sanguinem imprimis ut cæteri, non sobolem carnaliter sapiens, sed duce spiritu ac ratione prævia litteras potius et merita pensans. Item cupiditatis omnis et ambitionis expers, ab omni munere subjectorum gravamine et exactione potenter manus executiens, adeo simoniae laqueos, quibus cuncti hodie fere majoris irretiuntur, exhorruit, ut sponte oblata plerumque donaria, ne sinistre suspicionis ulla suboriri nota valeret, ex consuetudine recusaret, etiam ad antidota teneri, et vel mentaliter ac naturaliter obligari plurimum cavens.

3. Annus mortis ejus ac canonizationis. — « Sed quid per singula curro? Tot bonitatis et probitatis ejusdem, tot virtutibus et honestatis indicis tam insignis enituit, ut tanquam unica suis diebus Anglicanae Ecclesiæ columna, singula-reque speculum divinae (legendum *divini*) repercussione luminis elucescens, et propemodium in omnibus non petere exemplum, sed dare dignus existens, inter Lincolnienses antistites usque ad sua jam tempora post beatum Remigium merito primus et precipuus, si principio finis assenserit, habeatur. Utinam ergo talarem indutus tunicam, qua tam laudabiliter inchoavit, felici fine concludat, et in anteriora se constanter extendens, et non respiciens, operam adhibeat, opeisque divinam ad hoc exposcat; quatinus vite commendabilis cursus primo ne medium, medio ne discrepat inum ». Hæc *Giraldus* testis oculatus de sancto *Hugone*, qui, ut videre est apud *Spondanum*, anno mœc ad Deum migravit, ut etiam habent *Matthæus Paris* et *Bromptonus* in *Chron.*, Hovedenus pagina 811, non tantum annum, sed etiam diem ac feriam,

quibus mortuus est, expressit, et ad annum mccc scripsit : « Mense Novembri, XVI kalend. Decembris, feria v, obiit Hugo Lincolniensis episcopus Lundoniensis ». Addit, corpus ejus *IX kalend. Decemb.* Lincolnis delatum esse *ibidem tumulandum*. Nomen ejus martyrologio Romano ad diem *xvii* mensis Novemb. inscriptum. Quod vero *beatum Remigium* cuius ibidem meminuit Giraldus, es ejus *Vitam* composuit, ibidem pag. 412 et seqq. legendam. *Remigius* sedem suam Cathedralem a loco nimis incongruo et obscuru ad urbem pœclarum et locum competentem, scilicet Lincolniam, transferri curavit, et quasi Martinus alter tam proprias quam Ecclesie sue facultates plerumque pauperibus largitus est : Erant autem Dominicæ dies Ascensionis et dies sancti Joannis ante Portam Latinam concurrentes, cum vir sanctus languam una cum Domino celos ascendit », ideoque anno mcccii ut Simeon Dunelmensis de Gestis reg. Angl. et Hoveden pag. 463 observarunt, sancti præsulius mors confitit. *Hugo* vero anno mcccxx ab Honorio III inter sanctos relatus, ut videre est apud Raynaldum eo anno.

4. *Canonizatio et translatio S. Bernwardi episcopi Hildensheimii*. — Ad num. 17. Hoc anno ad petitionem Theodorici abbatis Sancti-Michaelis Archangeli apud Hildensheimum, « Bernwardus Hildensheimensis Ecclesie quondam episcopus, cœnobii vero B. Michaelis Archangeli primus fundator », relatus est in numerus sanctorum, ejusque reliquie translate, uti narrat Arnoldus lib. 4, cap. 23, et ex eo Baronius. Sed quia Arnoldi locus a librariis corruptus fuit, hic emendandus : « Facta est hæc translatio, non sine virtute signorum, a domino Bernone episcopo anno præsulatus ejus vii, anno Verbi incarnati mclxxxiv, (legendum mxciv, ut Baronius locum illum corredit) Romæ presidente D. papa Cælestino, Pontificatus ipsius anno iv, Henrico vero imp. anno regni ejusdem a morte patris, qui in peregrinatione Jerosolymitana gloriose obierat, septimo (legendum iv) imperi vero quarto, anno quoque depositionis sancti memorati clxxxviii », sed cum sanctus Bernwardus die vicesima mensis Novembri an. mcccii, ut ibidem demonstravimus, obierit, appareat, legendum esse anno quoque depositionis sancti menorati clxxii. Denique annus vii præsulatus Bernonis etiam corruptus, cum Alexandro III papa sederit ; sed pri-mus ejus præsulatus annus incomptus.

5. *Moriantur Rogerius et Tancredus Sicilia reges*. — Ad num. 18 et seqq. Richardus de Sancto-Germano ad annum mcccxi scribit : « Rex Tancredus castrum Sabiniæ vi cepit, et quemadum Sarolini capiens, ipsius castri dominium, qui de rege ipso multum fuerat oblocutus, suspendi jussit : recepit etiam Roccham Sancta-Agathæ, quam quidam Robertus de Calagio dicti comitis Andriei filius contra eum tenebat, etc. Exiude veniens in terram Laboris comitem caserte recipit et Aversam, Sanetagathensis quoque civitas ac Te-

lesia, quæ tota postmodum combusta est, venerunt ad mandatum ipsius. Tunc accessito ad se Roberto de Apolita abstulit ei Roccham Willelmi, et quemdam in ea Andream de Tbeano posuit castellanum ; sieque relictis in pace Apulie fiubus, et Terra Laboris, rex ipse in Siciliam remeavit; ubi ordine prepstero Rogerius filius ejus, qui coronatus in regem fuerat, viam est universæ carnis ingressus, et frater ejus Guillelmus in regem successit eidem (Tertius hujus nominis inter Sicilia reges). Ipse quoque rex doloris punctus aculeo, brevi post tractum temporis infirmitate correptus obiit », initio presentis anni, sed Richardus de Sancto-Germano res inter se connexas uno tenore refert. Quantum conjectura assequi possum, ex-eunte anno Juliano mcccxi, *Rogerius* fato functus est, et *Guillelmus* frater ejus regni corona donatus, idque post festum Natalis Christi. *Anonymous* enim Casinensis, qui ab eo die annum exordit, ait : « Anno mxciv, Rogerius filius Tancredi obiit, post quem et ipse coronato Willelmo filio suo decessit ». Dies quidem emorialis Tancredi regis nos latet; sed certum eum mense Maio hujus anni in vivis non fuisse, ut demonstrat Charta a Pyrro in Sicilia Sacra lib. 3, not. 2 recitata : « In nomine Christi anno ab Inc. Dom. mxciv, mense Maii, Indict. xiiii, anno primo dom. nostri Willelmi Tertiæ filii regis Tancredi, etc. ».

6. *Henricus imp. occupat regnum Siciliae*. — Idem *Anonymous* Casinensis ad hunc annum habet : « Imperator exercitu collecto mense Junio Italianam ingreditur; Pisis et Janue parat exercitum navalem, et eo missò ipse in regnum descendit, omnibus se redditibus preter Atinum et Roccham Willelmi, Capuani et Aversani nec se redditum nec obsidentur, Neapolitanæ ex pacto jam Pisis habito se redditum; imperator transiens Salernum vi cepit, et in ultionem sue injurie habitatores partim gladio, partim carcere, nounullus exilio damnat, rebus publicatis, et in predam exercitus addicit. Deinde transit in Apuliam et nullo resistente per Calabriam venit Messanam. Willelmus novus regulus dimisso palatio matri recipit se in castrum inunatum, quod dicitur Catastiblotta : quo viso populus Panormitanus imperatore vocat. At ille, premisis nuntiis et federe facto cum regina de dando sibi comitatu Licii, et filio principatu Tarenti properat, et magnifice Panormum ingrediens in palatium recipitor. Nec multo post idem regulus (nempe Guillelmus III) fortunam cum corona deponebat ad pedes ejus venit ». Radulphus de Diceo in Imag. Hist. ad hunc annum scribit : « Januensium et Pisanorum tam auxilio quam consilio roboratus (sc. Henricus imp.) Bonifacium marchionem de Monte-Ferrato lotius navigii, sui, quod exereverat in immensum, signiferum ordinavit. Bonifacius itaque dum hæc ora sulcaret intrepidus, et Salernitanos pro viribus paratos resistere cognovisset, irruit super eos, et non modica strage peracta victoriam reportavit, urbem succedit, predavit,

Ecclesiis non pepercit, Ecclesiam Sancti-Matthæi violenter intravit, asportavit thesaurum, sine delectu cives in ore gladii trucidavit, quosdam truncavit capite, quosdam suspendit patibulo, mulieres omnes indifferenter prostituit. Civitate vastata, transit in Siciliam; civitates omnes in deditioinem accepit. Willelmus Tancredi regis filius in ætate puerilii sublimatus in regem, cum matre sua praesidium adiit, sicut fertur, intissimum, castrum se. Sancti-Joannis. Imperator Henricus iter dirigenus ad urbem Panormitanam, in sede metropolitana solemni processione receptus est; X kal. Novemb. (qui hoc anno in Dominicam incidit) regni diadema suscepit.

7. Detinet Guillelm. III Sicilia reg. — Ad hunc annum etiam pertinet quæ anonymus Casinensis, qui annum a die Natali Christi inchoat, narrat initio anni mxcv : « Imperator solemni curia in palatio habita ostensis litteris, quas con spiratione quorundam magnatum regni factas dicebat adversus eum, eumdem Willelum quondam regem, modo principem factum, et plures comites ac regni magnates in vincula conjectit. Constantia imperatrix filium parit in marchia Auctoniana, quem in auspicio cumulando improbitatis inculcet avorum nominibus (Friderici sc. Barberossæ avi paterni, et materni Rogerii, qui schismatici fuere) Fredericum Rogerium, seu Rogerium Fredericum vocat. Inutile non erit narrare hic quæ Richardus de Sancto-Germano ad hunc annum scribit : Dictus Henricus imperator parato navaliter et terrestri exercito regnum intrat. Illum Roffridus Casinensis abbas (vides hunc chronographum cardinalatum ejus facere) magnifice excipit, necon et Fundani comes, ac alii omnis Teutonici et Latini suum praestolantes adventum : cum quibus terram Laboris ingrediens Neapolim recipit, Salernum sibi remitentem vi cepit, ac suis dedit in directionem et prædam. Tunc dictus Adenulphus Casinensis decanus procurationem abbatis Venusii ab imperatore recipit. Imperator vero Apuliae fines nullo obstante ingrediens, omnes Apuliae recipit civitates ad mandatum et fidelitatem suam conver tens, dicto Casinense abbatte præeunte, cuius fidei puritia satis erat imperatori experta, cui certam procuram, auctoritatem et potestatem contulerat, ut venire ad suam fidelitatem volentes per eum veniam mererentur.

8. In Siculos sœvit. — « Tunc ipsi abbatii castrum Malves ad opus contulit monasterii Casinensis, et Pharam præteriens navigio Messanam recipit, totamque Siciliam. Et Panormum prope raus recipit civitatem ipsam, et cunctum palati diripiuit apparatus. Tunc uxor regis (sc. Tancredi), soror dicti comitis Acerrarum, cum filio suo parvulo Guillermo præfato propter metum imperatoris ad locum tutiorem se contulit, et Panormum descrevens cum qua facta compositione, cum per vim locum in quo erat (nempe regina) obtinere non posset, imperator ipse securitate pre

stita recipit eam et filium ad manus suas, quas Muscancervelli custodie tradidit, et ex eis fecit sue beneplacitum voluntatis ». Richardus de Sancto-Germano scribit etiam : « Imperator ipse in die Nativitatis Domini regens Panormi curiam generalem, præfata regiam et filium ejus, necon et alios quamplures præsules et comites regni, quibus ipse prædicionis notam imponebat, judicio Petri Celani comitis capi fecit, et ex ipsis quosdam orbavit, quosdam incendio, quosdam suspendio, et quosdam in Alemaniam et alio destinavit. Tunc imperatrix in civitate Marchiae filium peperit nomine Fredericum mense Decembri in festo sancti Stephani ». Quæ omnia plenit referre, ut constet Joannes de Ceccano, quem Baronius anno mxcvii num. I seculi est, pleraque ex his perpetran in eum annum retrahere, ut ibidem apud Baronium videre est. Accurate tamen idem Joannes de Ceccano tam prosa quam versibus gesta hoc anno narrat, et tam ex iis, quæ ipse habet, quam ex iis quæ mox retulimus, refelluntur aliquæ fabule de crudelitate Henrici imp. confitæ a recentioribus historicis.

9. Joachimus abbas exterminium Tancredi, ejusque familie predixerat. — Indigne tamen Henricus imp. in domum regiam, aliosque omnis conditionis seviit. Hanc Tancredi familie infelicitatem ei predixerat beatus Joachimus abbas Florensis. Cum enim Tancredo suspectus esse copisset, quasi Henrici imp. partibus contra ipsum favens, excandulit adversus virum Dei, casque minas jacere auditus est, de quibus amicus quidam Messanensis Joachimum admonens, hoc responsu nonis Octobris anno mxcxi scriptum accepit : « Accepi litteras tuas, ex quibus Tancredi regis minas contra me et contra familiam meam intellexi. Sed presidium Altissimi non modo servabit cœnobium patriamque meam; sed omnia in bonum convertet. Suscitabit ab Aquiloniæ potentiam, et rursum confringetur cornu superbi »; quod nempe in prima Neapolitani regni occupatione per Henricum imp. uteumque fractum, comminutum est, penitus in ejusdem Henrici reditu feliciori, cuius favore Joachimo et Florensi Ordini ad votum ferme fluxerunt omnia. Quod multo clarius, distinctiusque ipsem Tancredo denuntiavit; quando communianti, se « brevi in utraque Sicilia constructa cœnobia Ordinis sui demolitum », an. mxcii, nonis Julii rescripsit in hunc modum : « Perlegi minacem Epistolam majestatis tuae, cui nunquam officere volui, sed voluntatem regis regum Dei adimpleri. Hac dicit Dominus : Egredietur rursus ut ignis indignatio mea, et succedetur rex impius. Cadet qui sedet in axe, et ob desperationem tabescet. Nati ejus sterilent ferro, et oculi eorum igne perderentur, ut pereat memoria generationis sua. Oro tamen incessanter, ut avertat Deus iram suam a majestate tua, quam humiliare, ut par est, revercor ». Proferunt utraque Epistola ex libro Ms. abbatis Florensis Gregorio de Lauro Sagittia-

riensi, abbatie Ordinis Cisterciensis, in *Apologia B. Joachimi abbatis, et ex eo a Papabroco ad diem xxix Maii in Comment. prævio in ejus Viam* § 5.

10. Eleonora regina scribit ad Cœlestinum III.

— Epistola cxvi *Eleonore Angliae reginae ad Cœlestinum III* data, quæ legitur inter Epistolas Petri Blesensis, quæque refertur a Baronio an. mxcxi, num. 11 et seqq. ad initium præsentis anni pertinere videtur, ut ibidem suspicatus est Baronius. Ex ejus enim lectione perspicuum fit, eam ab *Eleonora*, dum adhuc in Anglia versaretur, datam, et eo tempore, quo Richardus rex ejus filius adhuc in potestate imperatoris erat. *Richardus* autem, ut supra diximus, hoc anno die quarta mensis Februarii *Eleonora* Moguntiae existenti redditus est. Praeterea in ea Epistola *Eleonora* num. 16 inter alia, de quibus culpat imperatorem, inquit : « Siciliam, quam a temporibus Constantini constat esse patrimonium sancti Petri, post legationes, post supplicationes, post communianes Apostolice Sedis, in perpetuum Romanæ Ecclesie præjudicium, usurpatione tyrannica occupavit ». Hujus anni initio nondum *Henricus* imp. Siciliam occuparat, sed regina ira impotens aggressionem Siciliae occupationem vocat. Nec video quem seu sum alium verba ejus pati possunt.

11. Mors Absalonis archiep. Lundensis. —

« Hoc dierum curriculo », inquit Arnoldus Lubeccensis lib. 4, cap. 48, « ex hac vita subtractus est dominus Absalon, Lundensis archiepiscopus vir religiosus et magni consilii sive discretionis et præcipua honestatis. Hujus industria omnes Ecclesiæ totius Daniae prius discordantes in Officiis divinis factæ sunt. In Cathedrali sede crucifixum superaffigi præcepit, ut accendentibus et recedentibus reverentia crucifixo magis quam sibi ipsi fieri videtur. Praeterea large sua Ecclesiæ et monasteriis conferens, maxime Cathedralem Ecclesiam B. Laurentii martyris Lundis ditare et ornare studebat coronis pretiosis, et campanis maximis, ut munus cernitur (scribat Arnoldus initio seculi sequentis) et diversis ornamentis. Et quia erat, ut dictum est, vir religionis amator, monasterium Cisterciensium monachorum in Sora adificare, et ditare satagebat, ubi etiam circa finem dierum suorum molestia corporis tractus agrotabat. Ordinatis autem Ecclesiæ sue rebus, in die B. Benedicti abbatis diem clausit extremum. Cuius morte omnis Dania non parem indoluit, et quia multis discordantes ad pacem in Vita sua reformaverat, ipsius exitum Iesu Christo pacis auctori commendabat ».

12. Post septennium contigit. — Porro ficit

Arnoldus capite laudato et sequentibus de rebus hoc anno gestis verba facial, non tamen existimandum, *Absalonem* hoc anno vivendam finem fecisse, cum lib. 1 *Epistolariu[m] Innocentii III*, Epistola cxxix, qua *Absalonem*, ejusque successoribus confirmatur primatus ei ab Hadriano IV, Alexandro III, et sequentibus Pontificibus Rom. attribu-

tus in regno Sueciæ, his verbis absolvantur : « Datum Laterani per manum Reinaldi domini papæ notarii, caucellarii vicem agentis, IX kalend. Decemb. Indict. II, Incaruat. Domini anno mxcviii, Pontificatus vero domini Innocentii papæ III anno primo ». Præterquam quod ibidem recitantur postea varia ad *Absalonem* archiepiscop. Lundensem litteræ ab *Innocentio III* datae. His igitur loquendi formulis quas sæpius viros doctos in errorem impulsis animadverti, *hoc dierum curriculo*; vel *his diebus*, aliisque hujusmodi intelligendum *circa haec tempora*, easque magnam latitudinem habere pro certo temendum. Hinc *Pontanus* lib. 6 Historiæ rerum Danicarum ad annum mci ait *Absalonem XII kal. April.* ejusdem anni e vivis abiisse, quod videtur ex probis documentis exscrispissime. Vixit *Absalon* sub regibus Danie Valdemaro I, et Canuto VI hujus filio, quibus bonam operam navavit in bellis, et religionem Christianam in illis partibus valde promovit.

13. Monachus fit patriarcha Jerosolymorum. — *Albertus* patriarcha Jerosolymitanus hujus nominis primus usque ad præsentem annum pervenit, quo *Willelmus Armoricus* in gestis *Philippi Augusti* scribit : « Anno Incarnat. Domini mxciv, Michael decanus Parisiensis, vir theologus et sanctus, in patriarcham Jerosolymorum est electus, sed antequam illuc iter arriperet, factus est archiepiscopus *Senonensis* ». Idem scribunt *Rigordus* in *Gestis* ejusdem regis, et *Albericus* in *Chron.* Post illam electionem *Monachus* in *Florentina* diœcesi natus, sede Jerosolymitana donatus est. *Papebrocii* in *Hist. patriarcharum Jerosolymit.* qui *Albertum* prætermisit, plura de *Monacho* habet.

14. Moritur Sanctius VII Navarræ rex. — *Sanctius*, cognomento *Sapiens*, rex Navarrorum hujus nominis VII, hoc anno e vivis excessit, ut *Garibayus* in *Compendio Historiarum* lib. 24, cap. 14, et *Oyenartus* in *Nolitia Wasconiae* pag. 331 tradidere. In libro *Fororum Navarræ*, ut observavit *Moretus* in *Investigationibus* *Navarre*, hæc verba leguntur : « Anno D. mxcix obiit pia recordatio*nis* *Sanctius* illustris rex *Navarre*, vir magnæ sapientia ». *Garibayus* vero notat, cum die Luna vicesimo septimo mensis Junii e vivis excessisse, idoque hoc anno. Regnavit annos quadraginta tres, menses septem ac dies sex, ut idem *Moretus* probat. Ei successit *Sanctius* cognomento *Fortis* filius ejus.

15. Alphonsus VIII Castellæ rex bellum Mauris indicit. — Ante hujus anni finem *Alphonsus* hujus nominis VIII, *Castellæ* rex, consilio et impulsu *Martini* archiepiscopi *Toletani* pacem cum *Mauris* fregit. *Martini* archiep. exercitus præfetus magnas strages in *Andalusia* edidit, et ita *Mauros* persecutus est, ut coacti fuerint a *Jacobo* *Almohadum* in Africa et *Hispania Sarraenica* imperatore, qui *Marochii* degebat, auxilium postulare. Quo tempore, cum *Alphonsus* rex litteras ad *Jacob* imperatorem jaclantie plenas, quibus eum

ad certamen provocabat, misisset, ejus animum valde exasperavit, ut habet Noweirius. Abulpharajus in Latina editione suæ Historiæ pag. 277,

eas litteras exhibet. *Jacob* collectis copiis fretum in Hispaniam trajecit, annoque sequenti acriter cum Castellanis pugnavit, ut ibi videbimus.

CÆLESTINI III ANNUS 5. — CHRISTI 1195.

---

1. *Cœlestinus papa a nuntiis regis Angliae sollicitus, ducem Austriae excommunicat, qui tandem resipiscens moritur.* — Redemptoris annus millesimus centesimus nonagesimus quintus incipit, Indictione decima tertia, quo Cœlestinus papa adversus Leopoldum Austriae ducem pro dimittendis obsidibus a Richardo Anglorum rege interpellatur, his querelis expositis per nuntios ad hoc missos, quas Matthæus Paris hoc anno sic recitat : « Pater sancte, salutat excellentiam vestram dominus noster rex Anglorum Richardus, et postulat sibi justitiam exhiberi de duce Austriae, qui ipsum de peregrinatione sua tam laboriosa revertente cepit, et aliter quam tantum principem decuit afflxit, imperatori ac si bos esset vel asinus vendidit; qui postmodum ambo regnum ejus intolerabili redemptionis debito contriverunt. Ipsi insuper a Christianæ fidei legibus non alieni, in tali casu regi detento graviora exercerunt judicia, quam ipse Saladinus faceret, si in manibus ipsius per simile infortunium incidisset : contra quem ipse rex a finibus terræ, relicto regno nuper adepto, relicta patria, parentibus et amicis, dimicatus ascendit. Sciret forsitan, regis generositatì simul et probitati sive majestati nimirum deferre : cui illa gens barbara et cervicosa deferre nescivit. Sed fortasse hoc fecerunt, ut sibi tanti regis captio pro laudabili victoria imputaretur : cum nunquam ipsum bello appetere præsumpsissent, si bellico suo exercitu vallatus fuisset. Nec sibi regis dejectionem existimarent imputari, sed divina potius dispensationi, ad cuius nutum rota etiam fortune hunc humiliat et hunc exaltat, hunc dejicit et hunc attollit. Mox præterea non mediocreiter dominum nostrum regem, quod sub pace et protectione vestra, omnibus peregrinis usque ad triennium concessa, et in paenam excommunicationis inficta et firmata, ipsum a peregrinatione venientem et iterum redire disponentem ceperunt, atque sub custodia carcerali deludentes, ad gravissimam redemptio-

nis suminam coegerunt. Jubeat ergo excellentia vestra, ut obsides domini nostri regis, qui adhuc pro parte redemptionis, quæ solvenda restat, detinentur in vinculis, liberos exire. Dux ille permittat, et pecuniam illam quam a domino nostro excommunicatus recepit, ex integro restituat, ne non sibi suisque illatam injuriam digna satisfactione emendet.

2. « Cumque hæc et alia multa coram summio Pontifice regii nuntiis allegassent, dominus papa illico post triam admonitionem, quam dux exaudire recusavit, surgens cum suis cardinalibus, ipsum ducem nominatim excommunicavit, et in genere omnes, qui in regem et suos manus injecerant violentas. Terraque ducis totam Ecclesiastico supponens interdicto, Veronensi (Viennensi) episcopo dedit in mandatis, quatenus hanc interdicti et excommunicationis sententiam, singulis diebus Dominicis et festiis, per totum Austriae dueatum faceret publicari. Quod si idem dux mandatis nostris », inquit Cœlestinus, « parere decreverit, in virtute Dei eidem præcipias, ut obsides regis Anglorum universos absolvat, passiones omnes relaxet, et ablata sibi per eum et suos, et quæ de ipsis regis iniqua redēmptione percepit, universa restituens, eosdem obsides faciat cum securitate ad propria remeare : et amodo talia non attentans, nihilominus etiam de injurya et dannis congrue satisfaciat irrogatis. His omnibus præfato duci ab episcopo Veronensi rite denuntiatis, dum idem dux mandati Apostolici aspernator existeret, percussa est terra illius sterilitate inaudita, fame nihilominus, etc. » Sed hæc anno superiori (ut vidimus). Quæ autem hoc anno contigerint, sic narrare pergit :

3. « Sed cum in his omnibus non sit aversus furor ducis, immo in deterius aggravatus, ipse divino iudicio terribiliter percussus est. Die siquidem sancti Stephani, cum equitando lusum pergeret, sociis comitantibus, equus cui dux insidebat,

violerter pedem offendens, tibiam sedentis cum pede insanabiliter contrivit. Nam tibia cum pede protinus conjuncta nigredine quadam intumescens, nullo medicorum potu catalplasmate sedati, quin igni, quem infernalem vocant, tumori admixto, intolerabiliter cruciaretur. Quem dux cruciatum ferre non valens, pedem a crure fecit detruncari; ipso interim dolabrum tenente, ceteris omnibus præ nimio horrore hoc facere renuentibus. Sed non sic doloris cruciatus evasit: nam illico femur cum corpore reliquo igne illo execrabiliter depascebatur.

4. « Tandem vero culpam recognoscens ini quam, quam in regem et suos malitiose exercerat, suadentibus episcopis qui aderant, obsides absolvit, et residuum pecunie de redemptione regis, et quod receperat, se redditum sponponit, atque Ecclesiasticae censuræ se deinceps paritum promisit. Tunc episcopi qui aderant, videntes eum in tanta miseria et calamitate constitutum, a sententia excommunicationis absolventes, ad communionem fidelium admiserunt; et sit cum intolerabili cruciato spiritum exhalavit. Cujus corpus ditius jacuit inhumatum, donec horribilibus scateret vernis, eo quod filius ejus mandatum exequi nollebat; sed tandem ab amicis compulsus, obsides absolvit et repatriandi licentiam concessit ». Describit eadem sigillatum Rogerius hoc ipso anno in Annalibus, singulaque recenset quam exactissime, que tune miserrime eidem duci infeliciissimo contingere: agilique prolixius de restitutione obsidum et remissione promisso ad Anglorum rege pecunie, qua precedente satisfactione, absvoli mernuit ante obitum. Constat insuper eundem ducem Austriae etiam testamento cassis, ut pecunia restituueretur per suos heredes Richardo regi Anglorum: quod constat ex Epistolis Innocentii pape Tertii¹.

5. *Henricus papa excommunicatus.* — At Celestini papa, qui iterum excommunicatione percelluit Austriae ducem, nequaquam abstinuit ab excommunicatione Henrici imperatoris, quem stante eodem rege Anglorum Richardo communiuit, ut quod male exegisset ab eodem rege Anglorum, eidem restitueret, et quod exigendum remaneret, omnino dimitteret. Sed cum neutrum praestaret, eundem anathematis sententia condemnavit, in qua miser ad obitum usque permanuit. Quid vero tunc actum sit, suo loco dicetur. Fuit laborandum in his, Celestino defuncto, innocentio successor, qui canendum persecutus est causam, ut male acceptam pecuniam redderent successores, ut docent que extant de his plures ejusdem Pontificis date ad diversos ejusdem argumenti litteræ Apostolice².

6. *Pro rœcta uxore legitima regis Francie papa agit.* — Eodem anno, quod semel coepérat, pergit Celestini papa urgere Francorum regem, ut dimissam uxorem recipereret, acceptamque præ-

ter jus fasque dimitteret. Cujus rei causa eodem quoque anno idem papa Celestinus Senonensi archiepiscopo inter cetera scripsit haec verba¹: « Nos itaque, qui ipsum regem Francorum specialiter in visceribus nostris charitatem diligimus, per dilectum filium nostrum C. subdiaconum Apostolice Sedis legatum, ad hoc specialiter missum, rogavimus eundem, ut reginam suam, quam a se consilio iniquo amoverat, affectu maritali tractaret: nec illis aures accommodaret, qui pro lucro reputant, si possunt inter aliquos odium et discordiam seminar. Inde est, quod illam divortii sententiam, contra juris ordinem protulam de fratrum nostrorum consilio penitus irritantes, fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus firmiter et præcipimus, quatenus, si prædictus rex, ista vivente, aliam superducere voluerit, vos auctoritate Apostolica id eidem inhibere curetis ». Sed et Innocentius papa in Epistola de his agens², affirmat quod Celestinus papa in sacro consistorio cardinalium penitus irritavit sententiam Francorum episcoporum de faciendo hujusmodi divortio. Pergit vero Mattheus Paris:

7. *Idem agit pro expeditione in Terram-Sanctam.* — « Circa dies istos papa Celestinus Huberto Cantuariensi archiepiscopo, ejusque suffraganeis pro negozi Terra-Sanctæ scripsit inter cetera in hume modum :

« Vos autem, fratres archiepiscopi et episcopi, quibus cura animarum et sollicitudo commissa est, precibus instantes ad Dominum incessanter, subditos vobis populos inducas, ut assumptio Crucis signaculo, ad confutandos fidei Christianæ persecutores accingantur. Speramus siquidem, et vos sperare debetis, quod Dominus in verbo prædicationis, et orationis vestra recte laxabit in capturam et tales ad defensionem Orientalis provincie propitiis excitat, quorum potius exigentia meritorum quam armorum fiducia exsurget Deus, et inimici ejus dissipabuntur, et fugient a facie ejus qui oderunt eum. Nos autem illis, qui pro divinitatis amore hujus peregrinationis laborem assumire, et quantum in se fuerit, implore studierint; de induito nobis a Domini auctoritate officio illam remissionem imposita penitentia per sacerdotale ministerium facimus, quam prædecessores nostri suis noscuntur temporibus statuisse: ut videlicet, qui corde contrito et humiliato spiritu laborem hujus peregrinationis assumpserint, et in penitentia peccatorum hoc iter expedierint, si in fide decesserint, plenam suorum criminum indulgentiam, et vitam consequentur aeternam. Bona quoque ipsorum ex quo crucem acceperint, cum familiis suis sub Romane Eccl. neon et archiepiscoporum aliorumque Ecclesie prælatorum protectione consistant, et nullam de his quæ in suscepione crucis quiete posse derunt, (donec de ipsorum reditu, vel obitu certissime cognoscatur

¹ Innoç. I. 1. Ep. ccxxx, ccxxxvi, ccxlii. — ² Ibid.

¹ Matt. Paris hoc an. hist. Angl. — ² Innoc. Ep. clxxxvi.

jacturam vel perturbationem sustineant, vel quæstionem : sed bona ipsorum integra remaneant interim et quieta.

8. « Illi autem, qui in subsidium terræ illius de bonis suis illuc transmisserint, de peccatis suis veniam consequentur, juxta sua moderamina prælatorum. Hunc tibi, frater archiepiscope, oneris hujus laborem duximus injungendum, mandantes, ut apud charissimum in Christo filium nostrum illumstem Anglorum regem, qui Terram-Sanctam sub trium statuit treguis annorum, ut ad defensionem illius terræ milites et pedites bene instructos transmittat, assiduis exhortationibus elabores; provinciam circumiens Anglicanam, opportuns et importunis predicationibus instes, ut pro defensione Christianitatis assumpto crucis signaculo, terram visitent transmarinam.

9. « Cum hæc autem ad regis notitiam perverissent, ipse prompta devotione animatus alios strenuos ad opus crucis, maxime quos multipliciter exaltaverat, alacriter animabat, persuadens, ut tam pro ipsis regis salute quam Ecclesie promotione, et propriarum animarum salute ad laborem prædictum accendi non pigrarent. Et ut quosdam hinc salubri admonitioni rebelles civilius reprehenderet, prædicatoris formam induens, hanc frequenter, parabolam circumsedentibus replicavit. » Illeque Matthæus Paris.

10. *Cælestinus adversus Eboracensem archiepiscopum laborat.* — Eodem anno idem Romanus Pontifex Cælestinus rursus laborat adversus excessus Eboracensis archiepiscopi, plus justo, eo quod frater regis Anglorum esset, sibi sumentis, de quibus Rogerius in Annalibus hoc anno quinto Cælestini Pontificatus his verbis agit, de suspensione ipsis Eboracensi archiepiscopi, facta per Cælestinum, sic pergens :

« Eodem anno Cælestinus papa ad instantiam nuntiorum decani et canonicorum Eboraci, in hac forma scripsit prædicto Simoni Eboracensi Ecclesiæ decano :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Simoni decano Eborensi, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Cum universalis Ecclesie regimen nobis, licet insufficientibus, divina favente gratia, sit commissum, et singularum ex ei casibus præcavere teneamus et utilitatibus providere : illud nobis est summo opere præcavendum, ne inde Ecclesie in temporalibus, vel spiritualibus detrimentum incurram, unde ipsarum honorem et commodum credimus procurare. Cum enim pensatis personarum meritis et diligenter inspectis, aliquis juxta suorum exigentiam meritorum per nos fuerit a sua dignitatibus potestate suspensus, et ab Ecclesiastiarum prælatione ad tempus amotus, ne subditis pastoris cura privatis malignandi materia tribuatur, et occasio litigandi ; eis in tali debemus prævidere persona, quæ et litigantium dirimere quæstiones, et subditorum excessus corrigere noverit,

et quantum sui officii debitum patitur, et diligit, et affectet. Inde est, quod cum Eboracensis archiepiscopus, ejus actibus exigentibus, et contumacia faciente, qui abusus patientia nostra, neque a suis iniquitatibus destituti, nec nostro se conspectui, indulto sibi misericorditer termino, presentavit, ab usu pallii, et episcopalibus officiis exceptione, administratione quoque tam spiritualium quam temporalium, et beneficiorum perceptione nostra sit auctoritate suspensus : discretioni tuae auctoritate presentium duximus indulgendum, ut cum consilio canonorum in Eboracensi Ecclesia residentium clericorum Eboracensis diœcesis excessus corrigerem valeas, et querelantium tam clericorum quam laicorum Eboracensis diœcesis controversias que judicio exigunt Ecclesiastico terminari, canonice definire, canonica severitate, appellatione remota, percellens eum, qui super hoc contumaciter duxerit resistendum, donec eidem Ecclesiæ aliter fuerit sollicitudine nostra provisum. Nulli ergo omnino hominum licet hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contrarie. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotens Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Laterani decimo kalendas Januarii, Pontificatus nostri anno quinto ». Ac rursum in eadem causa :

11. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, et aliis clericis, comitibus et baronibus, et aliis in Eboracensi provincia constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Quam misericorditer Romana Ecclesia super facto Eboracensis archiepiscopi processerit, videre licet, si litterarum nostrarum tenorem, quas utraque partium a Sede Apostolica diversis temporibus impetravit, diligenter attendatis. Cum enim significantibus dilectis filiis decano et capitulo Eboracensi, et non paucis abbatibus, prioribus et aliis Ecclesiæ prelatis in regno Anglie constitutis, ad Apostolatum nostri audientiam pervenisset, dictum archiepiscopum, pastoralis officii debito prætermisso, secularibus negotiis implicari, et non divinis obsequiis, non clericis ordinandis non Ecclesiae dedicandis, non Synodis celebrandis, non benedicendis abbatibus, sed venationibus et aucupio totius animi sui studium applicare, et exercere alia, quæ commiso sibi officio pontificali, et honori non modicum derogant : non statim formavimus iudicium contra eum, sed inquisitionem famæ ipsis venerabili fratri nostro Lincolniensi episcopo, et dilectis filiis archidiacoно de Northampton, et priori de Ponte-Fracto (Ponte-Sacro) duximus committendam : cuperentes ipsum archiepiscopum per intermissionem suspensionis, si de his quæ nobis fuerant significata constaret, vel si ea legitime comprobari non possent, per exhibitionem canonice purgationis, quam ei cum tribus episcopis, et totidem abbatibus feceramus indici, a suis excessibus deterrere, et ad veritatis tramitem revocare. Verum

quoniam idem archiepiscopus, antequam citatio eorumdem judicem pervenisset, ad Sedem appellavit Apostolicam, dicti judices juxta litterarum nostrarum tenorem, spatio ei trium mensium induito, kal. Junii, quo appellationem interpositam prosequi non differret, ipsi procuraverunt pro termino assignare. Deinde vero cum archiepiscopus ipse iter arripueret ad Sedem Apostolicam veniendi, timens ne propter inclem tam aeris aliquod personæ ipsius periculum eveniret: a nobis litteris et nuntiis postulavit, ut statutum sibi terminum deberemus misericorditer prorogare. Nos vero precibus ipsius annuentes, et credentes quod eo ciuitate de suis excessibus pœniteret, quo nos ad audiendas petitiones suas magis propitiis et faciles inveniret, terminum usque ad Octavas beati Martini proximo præteritas prosequendæ appellationis ad ipsum purgandum statuimus, memoratis judicibus dantes nihilominus in mandatis, ut si tunc inde archiepiscopus nostro aspectui neglexerit se presentare, exinde juxta præiorum litterarum tenorem in causa procederent, et que ipsis per easdem litteras mandata fuerant, exequi procurarent. Ceterum memorato termino jam transacto, cum ad Romanam Ecclesiam nec accesserit, nec aliquem miseril responsalem, qui absentiam suam quolibet modo excusaret: ipsius inobedientiam et contumaciam attenderet, ipsum ab usu pallii, et pontificalis officii executione, administratione tam temporalium quam spiritualium, ac percussione beneficiorum duximus suspendendum; memoratis judicibus per Apostolica scripta mandantes, ut eum per totam Eboracensem diocesim et provinciam suspensus a nobis publice statuant nuntiaret. Ideoque universaliter vestra per Apostolica scripta mandamus quatenus eidem archiepiscopo vel officialibus ejus, nec in spiritualibus nec temporalibus presumatis aliquatenus respondere. Sed si quas inter aliquos vestrum in Eboracensi dioecesi positorum questiones oriri contingat, que judicio Ecclesiastico debeant terminari, ad audienciam dilecti filii nostri Simonis Eboracensis decani easdem controversias deferatis, ipsius judicium recepluri humiliiter, et firmiter servaturi: scientes nos eidem decano de solita Sedis Apostolica misericordia induluisse, ut cum consilio canonorum suorum in Eboracensi Ecclesia residuum excessus corrigit clericorum, et eorum, ac laicorum, qui Ecclesiasticam audientiam exigunt, in Eboracensi dioecesi definit questiones. Datum Laterani decimo kalendas Januarii, Pontificatus nostri anno quinto ». Insuper de iisdem ad delegatos judices.

12. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Lincolniensi episcopo, et dilectis filiis archidiacono de Northampton, et priori de Ponte-Fracto (Ponle-Sacro), salutem et Apostolica benedictionem.

« Cun sacrosancta Romana Ecclesia super immobile fundamentum, lapidem scilicet angula-

rem et verum, perpetua stabilitate fundata, de se ipsa Veritate dicente: Super hanc petram dificabo Ecclesiam meam, per beati Petri merita Ecclesiarum omnium magisterium cepit et primatum, ad principem Apostolorum Domino protestante: Si diligis me, pasce oves meas, et non solum corporum, sed etiam animarum judicariam accepit potestatem; eodem Apostolorum principe audiende a Domino: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: nos, quos non propria merita, sed sola divina miserafio ad summi Pontificatus apicem evocavit, si judicia nostra recta volumus et provida deliberatione formare et potestate nobis tradita non abuti, illius debemus, quantum humana permittat fragilitas, exempla sectari, in quo Sedes Apostolica fundata consistit, et a quo cæterarum Ecclesiarum curam suscepit, et ligandi atque solvendi plenitudinem potestatis. Mirabilis enim super omnia Deus, et inscrutabilis divini consilii altitudo, licet incomprehensibilia sint judicia ejus, et investigabiles viae ipsius: aliquid tamen ex his quae in inferioribus operatur, si recte conspicimus, nobis et aliis Ecclesiarum praelatis in forma judicii innuit imitandum. Qui cum sterilem arborum de vinea sua, juxta illud Evangelii¹, præceperit succidendum, ne terram fertilem occuparet, præmisit, dicens: Ecce tres anni sunt, ex quo venio querens fructum in fœlnea hac, et non invenio. Succide ergo illam.

13. « Hoc siquidem nos, licet minimi, et humanae fragilitatis subjacentes defectibus, intra nos ipsos assidua meditatione pensantes, auditis excessibus Eboracensis archiepiscopi, et de inhonestâ vita, et de inutili conversatione ejus rumoribus in nostra et fratrum nostrorum audiencia recitatis, non statim formavimus judicium contra eum, sed exemplo illius, cuius miserationes super celera opera ejus, ut sterilis arbor pullularet in fructus, et vigorem recipere jam amissum, non modice temporis spatio ad correctionem ipsius multiplicatis litteris et mandatis non destitutus laborare, nunc cum ad viam salutis nostris monitis revocantes, nunc per intermissionem suspensionis officii et beneficii deterrentes ab iniurialis sue semitis et erroris, sicut vobis qui totam rei seriem, et processum negotii, quoad ordinem, agnovistis, credimus manifestum. Sane ad audienciam nostram ex personarum, et capituli Eboracensis Ecclesie insinuatione pervenit, et id ipsum dilectorum nostrorum Roberti de Eboralo, et Rogeri de Selebi, et aliorum abbatum Praemonasterii (Praemonstratensis) Ordinis testimonia manifeste declarare videntur, quod Gaufredus Eboracensis archiepiscopus sacramenta injuncti sibi officii vilipendens, venatione, ancupio et aliis militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, Ecclesiarum dedicationibus, aut Synodis celebrandis nec manum,

¹ Luc. xiii.

nec operam post sui promotionem adhibuit, nec abbatem aliquem beneditit; licet tamen contra clericos quam abbates ad maledicendum et excommunicandum linguam consueverit juxta motum proprium indiscretus laxare. Libertates Ecclesie sua, ac consuetudines approbatas evacuat ac subvertit; appellations, que solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ Sedis injuriam reduxit in contemptum; et plures pro eo quod ad nos appellationem emiserant, vinculis fecit carceralibus vehementer adstringi.

« Personas Ecclesie sue post appellationem ad nos factam, honoribus et beneficiis spoliavit; quosdam canoniconum appellatione contempla excommunicationi subiecti: privilegia Romanorum Pontificum in ejus praesentia sua omnino auctoritate frustrantur; et qui forte alias latus esset, in ostensione privilegii nostri optati coram eo pre-sidii beneficium demeretur. Cum contingit aliquem ad subtraactam sibi Ecclesiam, vel possessionem per judices delegatos auctoritate nostra restitui: cum per quem judicium debuerat executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, et Ecclesias suas per iniustos suos violenter aggrediens, forces earum fregisse et eos proponuntur per violentiam expulisse: quamplures realium perjurii fecit perniciose incurrire: ipsos ab obedientia, quam archidiaconis suis canonicę servandam juramento promiserant, quadam necessitatibus violentia retrahendo: præterea maiorem Ecclesiam cum multititudine armatorum aggrediens, forces capituli per violentiam confringi et asportari fecit, et bona canoniconum et clericorum plurium, qui res suas tam in Ecclesia quam in thesauro ibi deposituerant, fecit per potentiam detineri. Pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram presentiam appellavit. Comperimus etiam ex testimonio predicatorum, quod Ecclesia quandoque vacantibus, presentata sibi ab his, ad quos praesentatio pertinet, personas idoneas non admittit: sed eas aut pueris et minus honestis personis assignat, usus pariter et praesentantis et institutantis officio; aut facit eas de sola voluntate vacare, ut carum fructus usibus ipsius applicantur, et quod sustentationi alicujus honesti clerici debebatur, sibi non metuit retinere.

44. « Addiderunt etiam, quod cum spiritualia dona gratis debeant et sine pravitate distribui, frequenter cum donat Ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta canonica, vel in ea sibi novam et indebitam retinet possessionem (pensionem), et quamplures excommunicatos, vel suspensos, nonni pecunia interveniente absolvit. Religiosi vero et honesti viri in conspectu ejus despiciunt, et contemptibiles fiunt: viles et suspectae personæ de facili familiaritatem ejus et gratiam assequuntur. Nos vero de rumoribus tam profanis auditis non semel, sed saepius, et tam predicatorum quam aliorum prelatorum in regno Angliæ, et in Eboraciensi provincia positorum litteris, nostris au-

ribus frequentius inculcatis, volentes cum a suis excessibus detergere, et ad exequendum pastoralis officii debitum revocare, inquisitionem famæ ipsius vobis duximus committendam, ut convocationis abbatibus, et prioribus, et aliis Ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, inquireretis de praemissis diligentis veritatem, et si accusatores legitimi procederent contra eum, auditis quæ proponerentur hinc et inde et depositionibus testium redactis in scriptis, eas sigillorum vestrorum signatas minime ad Sedem Apostolicam transmittere deberetis: assignato partibus termino competenti, quo ad audiendam sententiam nostræ se conspectui presentarent. Hoc etiam iisdem litteris meminimus fuisse insertum, ut deficientibus accusatoribus, si fama publica faceret contra eum, purgationem ipsius cum tribus episcopis et totidem abbatibus, sublatâ appellationis obstaculo, indicere curetis. In qua si forte deficeret, ipsum ab archiepiscopali officio et administratione suspensem nostro faceretis conspectui presentari: si vero archiepiscopus memoratus, antequam citatio vestra perveniret ad ipsum, ad Sedem Apostolicam appellaret, induciis ei trium mentium indultis, si infra eos interpositam appellationem prosequi negligenter vel differret, ipsum ab omni pontificali officio et archiepiscopatus administratione nostra nuntiareti auctoritate suspensem. Quia vero idem archiepiscopus, antequam per vos citaretur ad causam sicut nobis litteris et nuntiis intimavit, Sedem curavit Apostolicam appellare, et vos ei ad prosequendum appellationem kalendas Januarii pro termino assignasti: ipsius laboribus et expensis parcere disponentes, ac fitimentis si astivo tempore ad Urbem accederet aliquod personæ ipsius ex aeris inclemencia periculum proveniret, cum sicut nobis intimatum fuerat iter arripuisse ad Sedem Apostolicam veniendi, et paratus existaret de objectis sibi criminibus respondere, de solidâ Sedis Apostolice benignitate prosequende appellationis ab ipso usque ad Octavas beati Martini proximo præteritas terminum duximus prorogandum; omnia, que fuerunt contra eum impetrata, usque ad eundem terminum suspendentes et revocantes in statum pristinum, quidquid contra eum post appellationem ad nos interpositam priorum litterarum obtentum fuisset a nobis vel aliis immunitatum. Vobis etiam per Apostolica scripta distincte mandavimus, ut nisi in Octavis S. Martini nostro conspectui se presentaret, juxta formam primæ commissionis, sublatâ eujuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, procedere nullatenus differretis.

45. « Verum, quoniam memoratus archiepiscopus abusus patientia nostra, nec ad Romanam Ecclesiam accessit, nec responsalem aliquem destinavit, qui vel ejus absentiam excusaret, cum eum non modicum ultra præfixum sibi terminum misericorditer curaverimus exspectare, licet eo ipso videatur confessus de crimine, quod nostro se con-

speculi presentare neglexit, ipsum ab usu pallii et omnis episcopalibus officiis executione, a ministracione quoque tam spiritualium quam temporalium et beneficiorum perceptione ipsius Eboracensis Ecclesie et provincie duximus suspendendum : ut sic saltem a sua iniuriantia perfidacia resipescens, canonice severitalis censuram in se non exigat fortius exerceri. Ideoque discretioni vestrae per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus eum per omnes Ecclesias Eboracensis diocesis et provincias suspensus a nobis publice nuntietis : omnibus clericis et laicis ejusdem provincie ex parte nostra firmius injungentes, ne ipsi archiepiscopo, vel officialibus ejus in temporibus, vel spiritualibus respondere præsumant, donec de ipso archiepiscopo aliud duxerimus statuendum. Mandamus autem, et per vos volumus in Eboracensi diocesi nuntiari, ut si forsitan inter aliquos questiones moveri contingat, quas Ecclesiastico judicio convenienter terminari, ad audientiam dilecti filii nostri Simonis Eboracensis decani, eni cum consilio canonorum in eadem Ecclesia residentium, et clericorum excessus committimus corrigendos, et litigantium, tam clericorum quam laicorum controversias decidendas referant, ipsius iudicium suscepturi humilifer, et firmiter servaturi.

46. « Ad hæc omnia, quæ auctoritate litterarum nostrarum, antequam ad vos secundarum notitia pervenisset, super negotiis cumdem archiepiscopum contingentibus tam restitutioibus ablatorum, quam de aliis provide et rationabiliter statuistis, rata decrevimus permanere, mandantes, ut auctoritate nostra suisfulti, ad Eboracensem Ecclesiam accedentes juxta priorum litterarum tenorem, tam in inquisitione famæ quam restitutione ablatorum canonicos facienda, nihilominus procedatis, non impediante appellatione, vel absentia archiepiscopi memorati, nec obstantibus litteris in primarum litterarum præjudicium hactenus impetratis. Ad hæc præsentium vobis auctoritate injungimus, quatenus sententiam excommunicacionis in quosdam canonicos, vicarios, clericos et servientes canonorum Eboracensis Ecclesie, ab eodem archiepiscopo post appellationem ad nos interpositam promulgatam, irritam judicetis penitus et inanem ; ita tamen ut dictos canonicos et alios in eadem sententia nominatos ad majorem cautelam auctoritate Apostolicae Sedis absolvatis. Omnes autem illos, qui in Benedictum clericum supradicti decani, Walterum presbyterum, Richardsonum de Semare, et quinque de Cavel clericos, et alios clericos Eboracensis Ecclesie manus temerarias injecerunt, vel qui eis violentiam præcepserunt inferri, tandem nuntietis, appellatione remota, excommunicationis vinculo detineri, donec passim injuriam congrue satisficerint, et cum vestrum testimonio litterarum ad Sedem veniant Apostolicam absolvendi. Quod si omnes his exequendis non quievitis interesse, duo vestrum ea nihilominus

exequantur. Datum Laterani decimo kal. Januarii, Pontificatus nostri anno quinto. Harum igitur auctoritate litterarum, officiales archiepiscopi Eboracensis depositi sunt : licet Hubertus Cantuariensis archiepiscopus Apostolicae Sedis legatus eis licentiam exercendi officium suum retribuerat, qui eos prius suspenderat, quia noluerunt eum hospitari apud Eboracem tanquam legatum. Tradita est ergo omnis protestas Simoni decano Eboraci secundum Apostolici formam mandata, et regis ministri omnes res et possessiones prefati archiepiscopi regis incluserunt marsupiis ». At quid denum ? Coactus tandem idem archiepiscopus Romanum se contulit, ut appareret ex recitanda inferius inscriptione, benigneque exceptus est a Pontifice, qui non tam judicare, quam concordare eum cum adversariis laboravit. Cum autem inter haec promovetur expeditio in Terram-Sanctam, de qua et Cantuariensis archiepiscopus consultuissest Celestini papam quod ab eo responsum acceperit, suis significat litteris, quibus intexit ad se datas a Cælestino litteras Apostolicas, in hac forma scribens officialibus archiepiscopatus Eboraci :

17. *Statuta circa negotium Terræ-Sanctæ.*

— « Hubertus Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, totius Anglie primas, et Apostolicae Sedis legatus, dilectis in Christo filiis officialibus archiepiscopatus Eboraci, salutem in Domino. Litteras domini papæ in hæc verba suscepimus :

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Huberto Cantuariensi archiepiscopo et Apostolicae Sedis legato, salutem et Apostolicam benedictionem.

« Ex parte tua in audientia fuit nostra propositum, quod multi sunt in Anglia, qui, ut Sepulchrum Domini visitarent, et illi Terræ-Sanctæ, in qua steterunt pedes Domini, subsidium opportunum conferent, crucem Dominicam assumpserunt, et licet votum possint perficere, tamen ab executione ejusdem se subtrahunt in suarum periculum animarum. Sunt etiam quidam, qui licet crucem suscepint, pro paupertate tamen et corporis debilitate, vel alia justa causa emissum votum non possunt, sicut convenit, adimplere. Verum quia, quid super his agendum sit circa eos, nos duxit fraternalis tua consulendos : auctoritate tibi præsentium respondeamus, per Apostolica scripta mandantes, quatenus omnes illos, qui votum tale emiserunt, sicut dictum est, et ad illud explendum proprie suppeditunt facultates, nisi ex juxta causa omnitudinem, eos ad exequendum, quod gratis vobis dicuntur; per censuram Ecclesiasticanam appellatione remota compeltas. Ceterum de his, qui paupertate et corporis debilitate, vel alio justo impedimento, votum quod emisse noscuntur, non possunt (sicut convenit) adimplere, volumus, ut cum super his veritas tibi fuerit declarata, penitentia congrua eis injuncta, licentiam eis tribuas remanendi, eisdem firmiter injungens, ut quam cito exequendi votum suum libera eis attri-

buta facullas, id exequi sine dilatione aliqua non postponant. His vero, quos pro infirmitate corporis tibi consisterit nullatenus posse in propria persona votum suum prosequi: unam personam idoneam, vel plures, secundum quod facultates eorum suppetierint, ultra mare transmittant in suis expensis per annum, vel amplius, juxta tuum arbitrium, ibidem in Iesu Christi obsequio moraturas. Datum Laterani secundo idus Januarii, Pontificatus nostri anno quinto». Hactenus Cælestinus. Pergit vero Cantuariensis archiepiscopus:

48. «Quoniam igitur vovere et non reddere periculosum est, cum ex votis quæ solemniter emissa fuerint non impletis consequens sit, et Dominum offendit et nihilominus in dome ejus scandala suboriri, litterarum quas transcribimus auctoritate vobis praecipiente mandamus, quatenus per singulas parochiales Ecclesiæ archiepiscopatus Eboraci, de his, qui pro visitando Sepulchro Domini crucem assumentes, vota sua Domino non solverint, diligenter et sollicite inquiratis, sub interminatione anathematis generaliter inhibentes, ne in præjudicium scrutinii hujus vesana cuiusquam taciturnitate veritas supprimatur. Cumque nomina singulorum, vel eorum confessio, vel certa vestrorum inquisitio designabit, ipsa distincione notata infra Dominicam, qua cantatur, *Letare Jerusalem*, per fidum nuntium nobis innotescant. Ad hoc discretioni vestra mandantes injungimus, quatenus causam Crucifixi constanti patrocino prosequentes, universos tales in dieceesi Eboracensi charitativa velitis cohortatione et conventione sedula prævenire; sub specie consilii propontentes, ut fideliter impleant, que liberaliter promiserunt: ut quod Domino voverunt in conspectu omnis populi ejus, cum propheta in atris domus Domini in medio Jerusalem exequantur. Sieque voluntariis eorum sacrificiis placetur Altissimus, et factis solutionibus evacuetur importunitas scandalorum.

49. «Moneatis etiam prædictos omnes et singulos, quatenus in verae devotionis signum infra diem passionis Dominicæ proximo futuram, crucem depositam reassumant, et eam cum reverentia et veneracione gestantes, suam obnoxietatem, qua interius astringuntur, exteriore signaculo protestentur, et in quibus fructum habituri sunt plenum et abundantiam, nequamquam ex pusillanimitate spiritus erubescant. Cæterum si vel commotiones hujusmodi, quasi vanas contemnant, vel ad eas, quasi duras pertinaciter aures suas obtinent: ne impunitis licentia injiciatur, certa generali faciatis assertione proponi, cunctos, qui citra voti solutionem crucem abjectam infra terminum nominatum non receperint, in sequenti Pascha Domini proculdubio a perceptione corporis Christi et communione fidelium excludendos. Sed ne verba commotionis hujus credantur vel censura in irritum, vel effectu debito caritura, pœnam supradictam in omni forma, et ea plenitudine,

qua premititur, die predicta contumacibus universis volumus, et auctoritate Apostolica mandamus intigi. Sic enim ex tempestivo rigoris semi-nario fructus ille pullulabit in posterum, ut veriore trutina ponderetur cum severitate canonica prælatorum auctoritas, et qui faciles erant ruituri in contemptum, securam indemnitatem minus audacter expectent. Valete».

Hactenus de his Cantuariensis archiepiscopus.

20. Porro causa ista absolvit non valui sub Cælestino, sed dilata est usque ad tempora Innocentii papæ Tertiæ ejus successoris, ut ex Rogerio in Annalibus patet. Cujus pariter assertione et illud constat, Rudolphum clericium archiepiscopi Eboracensis anno sequenti Romæ ad mortem agrotantem, publice confessum universæ Romanae curiae, se causam agentem illic archiepiscopi Eboracensis, multa falsa scripta nomine Romanae Ecclesie in Angliam misisse. Unde Cælestinus papa litteras dedit ad Cantuariensem archiepiscopum, qui diligenter ejusmodi litteras falsas inquireret. Increbuit his quidem temporibus Cælestini usque ad Innocentii pape primordia falsiorum ingens numerus, qui nomine Sedis Apostolice, quas vellent litteras, scriberent. Est de his gravis querela ejusdem Innocentii¹ scribentis ad Rhemensem archiepiscopum S. R. E. cardinalem tituli S. Sabinae. Sed de his suo loco agendum.

21. *Cælestinus per legatos urget expeditionem in Terram-Sanctam cui Henricus imp. favet.* — Porro ferventi studio Cælestinus papa promovere salagens negotia Terra-Sanctæ, non in Angliam tantum, sed et in Germaniam per legatos litteras misit. Ut enim in his insisteret, novarum rerum motus efficit. Siquidem secuta est mors Saladinii, qua auditæ ante biennium per litteras, quas recitat Rogerius, ducis Venetiarum, quibus etiam significabatur, inter ejus filios et regni heredes magnam conflatam esse discordiam. In spem venit Pontifex ex eo tempore, ut nova rursus ex cruce signatis expeditio ornaretur ad Terræ-Sanctæ liberationem, quæ possidebatur a Saracenis. Cujus rei causa misit (ut dictum est) idem Pontifex per Christianum orbem legatos, et inter alios in Germaniæ provincias Gregorium cardinalem. Quid per eum actum sit, Arnoldus ejus temporis scriptor et ejusdem pariter regionis hæc habet, dum et ipse sic hortatur ad eandem peregrinationem fideles²:

22. «Nunc ergo quique terrigenæ et filii hominum, similiter in unum dives et pauper, plate Dominum, sumile armaturam Dei, signum videlicet victoriosissimæ crucis, ad expugnandos ipsius hostes, tam visibiles quam invisibilis. Auditæ psalmographum exhortantem³: Hodie si vocem Domini audiveritis, nolite obdurare corda vestra. Hanc vocem, ut speramus, audivit pius imperator Henricus. Qui licet publice cruce signa-

¹ Innoc. I. II. Ep. ccxxxv. — ² Arn. Chron. Slav. I. v. c. 1. —

³ Psal. xciv.

tus non fuerit, per viscera misericordie spiritualliter tamen fuisse signatum non ambigimus. Nam sicut pater ejus priorem, ita ipse secundam devotius ordinavit peregrinationem. Qui apud Argentinam in curiali colloquio acceptis Epistolis domini papæ Cælestini a venerabili cardinale Gregorio, omni devotione se hinc peregrinationi obsecutum affirmavit. Ordinavit etiam legatos honoratos in Apulianam, ad dominum Conradum cancellarium, qui tune ibi erat negotiis imperialibus detentus, mandans omni studio impensas preparari peregrinationi, que sequenti anno futura erat, in auro, frumento, vino et navibus plurimis. Cujus zelo plurimi accensi, tam magnates quam militares, signum Dominicæ passionis in remissionem peccatorum suorum tunc temporis suscepérunt. Henricus, videlicet palatinus de Rheno et Otto marchio de Brandenburg, qui tamen ipsam peregrinationem non peregit, sed per dominum papam dispensatione accepta eam dimisit; Henricus dux Brabantie, Hermannus Landgravius de Thuringia, Walraven comes de Schawenburg, dux de Osterreich, Hartvicius quoque archiepiscopus Bremensis, et Rudolphus Verdensis, et alii quamplures.

« 23. Multi etiam acceptis litteris exhortatoriis domini papæ a cardinale memorato, in civitates et parochias plurimas eas detulerunt. Quibus perspectis, nonnulli cœlesti inflammati pro defensione Terra-Sanctæ, triumphale signum Dominicæ passionis et ipsi suscepérunt. Inter quos in civitate Lubeca de valentioribus circa quadringentos viros signati sunt. Fervente itaque zelo Christianæ devotionis, omnes in unum, dives et pauper, ad peregrinationem futuræ æstatis se præparabant. Ipse quoque imperator in propria persona eamdem peregrinationem ordinaturus in Apuliam properavit, tanto devotior, quanto adventantibus peregrinis esset parator. Sed perplexitate testiculorum¹ Leviatan hoc impeditre conante, intolerabilis guerra ibidem exorta est. Nam uxore imperatoris ab ipso dissidente, grandis conspiratio a primoribus terre, a consanguineis etiam ipsius imperatoris, contra eum exorta est ». Ilucusque Arnoldus, qui inferius narrat de progressu ejusdem expeditionis facto anno sequenti.

24. Sed quod ad hæc spectat, de Henrico imp. habet ista Neubrigensis²: « Porro idem imperator, ut quasi exparet, quod in Christianum principem ab Oriente revertentem tam fœde avaritiæ instinctu

commiserat, et pecunias, quibus Angliam undaverat, piis usibus applicare: Orientalis Ecclesiæ miserandis reliquis subvenire decrevit. Considerabat etiam per se actum, quod duo illi magni reges, relictis quaë Christi sunt, sua tantum quærerent et feralebus in alterutrum odis debacchando, vires more tyramico frangerent Christians. Cupiens ergo hanc jacturam religiosa opera compensare, anno a partu sacrae Virginis millesimo centesimo nonagesimo quinto, circa solemnitatem B. Andreæ Apostoli, convocatis apud Vormatiam primis imperii, Ecclesiasticis pariter laiesque personis, et devotione propria cunctis declarata, ad æmulandum pro Christo, sublimi exemplo provocavit plurimos.

25. Denique sedente eo solemniter in Cathedrali Ecclesia continuis octo diebus, et considente, qui ad hoc ipsum venerat Apostolicæ Sedis legato cum omni frequentia inclytorum, his qui sapientia, dignitate, et facundia præcellebant, per dies singulos in auribus Christianæ multitudinis potenti eloquio declamantibus, tantus fidei et devotionis in animis audientium fervor incanduit, ut fas esset dicere¹: Digitus Dei est hic. Magnis præsulibus et præclaris ducebus cum multitudine virorum fortium characterem per dies singulos certatim sumentibus, ipse quoque imperator paratus fuit eodem signo cum ceteris insigniri. Verum hoc ab omnibus altiori consilio dissuasum est, allegantibus, Christianæ expeditioni conducere, ut in imperio manens, de virtualibus progreso exercitu pro tempore transmittendis propensioni cura salageret, et cum res posceret, laborantibus supplimenta militiæ mitteret. Itaque secunda in Syriam Germanicarum, atque Italicarum gentium expeditione lotis viribus parabatur, cum reges nostri nihil sanum, aut sobrium meditantes, proprio tantum in nullorum discrimen indulgebant furori ». Hæc Neubrigensis.

26. *Alexius Angelus imperator Orientis.* — Quod spectat ad res Orientalis imperii, fluctuavit hoc anno mirum in modum, supplantato Isaacio imperatore ab Alexio Angelo, eodemque in ordinem redacto atque detruso in carcерem, cum imperasset annos novem, et menses octo aëtatis sue annos quinquaginta natus. Cujus mores varios, sive laudabiles, sive probrosos, recitat pluribus Nicelas Choniata, quem consulas.

¹ Exod. VIII.

² Job. XL. — ² Neub. I. v. c. 20.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6688. — Anno Æra Hispan. 1233. — Anno Hegiræ 612, inchoato die 6 Dec., Fer. 4. — Jesu Christi 1195.

— Cælestini III papa 5. — Henrici VI reg. 6. iap. 5. Alexii Angeli Comneni imp. 1.

1. Mors Leopoldi Austriae ducis. — A num. 4 ad 6. Baronius anno superiori num. 3 refert ex Hovedeno flagellasse Deum terram *Leopoldi Austriae* ducis hujus nominis IV, propter captionem *Richardi regis*, excommunicati et impunitatis. Hoc vero anno narrat ex Matthæo Paris ad hunc annum Richardum regem nuntios ad *Cælestini num III* misse, et ab eo petuisse, ut ejus jussu *Leopoldus* obsides suos liberos exire permetteret, et pecuniam, quam excommunicatus recepit ex integrō restitueret. Cælestinus III ipsum ducem excommunicavit, terramque ejus Ecclesiastico supponens interdicto, *Veronensi episcopo dedit in mandatis*, qualenus interdicti et excommunicationis sententiam per totum Austriae ducatum faceret publicari. Sed præfatus dux mandata Apostolica sibi ab episcopo Veronensi rite denuntiata aspernatus est. Verum ultione divina, die sancti Stephani, equus cui insidebat, tibiam ejus cum pede insanabiliter contrivit, nec valuit ulla medicorum arte sanari. Ante mortem tamen cum *Cælestini III* præcepta implesset, a sententia excommunicatiois absolutus fuit, uti prater Matthæum Parisiensem narrant eliam Neubrigensis lib. 5, cap. 6, et Hovedenus. Baronius in margine suspicatur, loco *episcopi Veronensis*, legendum esse *episcopum Vicinensem*. Verum Radulphus de Diceto in Imag. Hist. pag. 675, refert litteras Cælestini III *Veronensi episcopo* inscriptas, datasque *Rome apud S. Petrum VIII idus Iunii, Pontificatus ejus anno quarto*, anno sc. Christi superiori. Quare episcopus Veronensis a Cælestino III in hac causa delegatus fuit, et quidem anno præcedenti.

2. Cælestinus III irritat sententiam divortii inter reg. et reginam Gallie. — Ad num. 6. Refert hoc anno Matthæus Paris, et ex eo Baronius fragmentum literarum a Cælestino III *ad archiepiscopum Senonensem* datarum, quibus ei significat, se sententiam divortii inter Philippum Francie regem, et Ingelburgem sororem, ab episcopis Gallie datam cassasse et penitus irritasse, eique præcipit, ut si Philippos ea vivente aliquam super-

ducere fortè voluerit, id ei auctoritate Apostolica inhibere firmiter procuret. At hæc Epistola non hoc anno a Cælestino papa scripta, sed in sequenti (t). Radulphus enim de Diceto citatus pag. 681, eam integrum recitat cum hac subscriptione : « Dat. Laterani, III idus Martii, *Pontificatus nostri anni v.* » ideo anno Christi sequenti, quo Cælestinus III die xxx mensis Martii sextum Pontificatus annum exorsus est. Ait inter alia Cælestinus III : « Non est a temeritatis vitio alienum, quod in tam arduo et difficili negotio non fuit censura Sedis Apostolicae requisita, per quam vel ipsum canonicæ finiiretur, vel committeretur aliquibus, qui idem servato iuris ordine secundum statuta canonica terminarent. Illic revera contra sanctorum Patrum veneranda Concilia processum est manifeste, qui majores et difficiliores quæstiones ab universis ad Seden Apostolicam censuerunt debere præferriri, quod usque in hodiernum diem non solum a Gallicana Ecclesia præterquam in præsenti articulo; verumetiam a longe remotioribus devotissime observatur ». Uxorem, quam dimisit Philippus rex, Hovedenus pag. 759, et saepalibi *Botildam* appellat, sed manifesto errore, ut jam ostendimus ex historicis rerum Gallicarum et Danicarum, iterumque confirmatur ex præfatis litteris Cælestini III Senonensi archiepiscopo datis, in quibus eam vocal : « J. reginam illustrem, sororem charissimi in Christo filii nostri K. regis Danorum illustris, id est, Ingelburgem sororem Canuti regis Danorum. Erat vero hoc tempore archiepiscopus Senonensis Michael de Corbolio, cuius anno præcedenti meminiimus.

3. Concilium Eboracense. — A num. 7 ad 21. Pluribus agit Baronius de rebus ad Ecclesiam Anglicanam spectantibus, quibus addendum Concilium Eboracense, cuius canones duodecim pro reformatiis Ecclesiae illius moribus statutos recitat hoc anno Hovedenus, et ex eo Labbeus tom. x Concil. pag. 1791 : « Venit », inquit Hovedenus, verba faciens de Huberto Cantuarie archiep. et Apostolicæ Sedis legato, « legatus Eboracum, die

(1) Litteras Cælestini hic a Pagio indicatas non ad unum tantummodo Senonensem, sed ad alios pariter per Gallian archiepiscopum eorumque suffraganeos transmissas fuisse ex eo colligo, quod in Collectione Veter. Monument. lom. I, col. 1004, ex Ms. Codice Emonensi eadem omnino Epistola producatur, inscribaturque : « W. (Willemam) Remensem archiepiscopum, S. Sabinae cardinalem, Apostolicæ Sedis legatum et suffraganeos ejus ». MANSI.

Dominica, festo sancti Barnabæ Apostoli », ideoque hoc anno, quo festum illud in diem Dominicanam incidit. Loquitur et de hoc Concilio Neuburgensis lib. 5, cap. 40, aitque : « Hubertus Cantuariensis archiep. vices non tantum regias in regni moderatione, verum etiam Apostolicas in Ecclesiastica ordinatione, per totam habens Angliam, ostentatus gloriam utriusque potestatis, Eboracum metropolim adiit ; prelatos totius provinciae, uti solemniter sibi occurserent atque assisterent, praemissa auctoritate impetravit, suppressa pro tempore primatis nomine, ipsam Ecclesiam metropolitanam nomine legati Apostolica Sedis cum pompa ingressus : potestate in ea magnam exercuit, et nullo obstante vel reclamante, eo quod omnes vel terrore ejus perstrici, vel metropolitanum proprio minus essent devoti, Concilium magnifice celebravit, quibus actis, et seculari quoque pro tempore ibidem jurisdictione expleta, propriæ se provincie reddidit.

4. Alexius Angelus fit imperator Orientis. — Ad num. 26. *Isaacius Angelus* Orientis imperator ab Alexio fratre imperio et oculis privatus est, *non dum annos XL natus cum regno pelleretur*, postquam imperasset annos IX et menses VIII, ut scribit Nicetas, qui tribus libris *Gesta* ejus enarravit. Alexius Angelus frater, gentilium nomine repudiato, *Comneni* nomen assumpsit. Quod hoc anno contingere inter omnes convenit.

5. Concilium Monspeliense. — *Anno Domini Incarnat. MCCCXV, mense Decembri* magister Michael Apostolicæ Sedis legatus apud Montem Pessulanum Concilium celebravit, cui interfuerunt prelati Ecclesiæ Provinciae Narbonensis. In eo Privilégii ornavit eos, qui in Hispaniam pergerent adversus Saraceos, et pœnas constituit adversus eos qui arma seu armamenta vel lignamina Galearum aut navium deferrent Saracenis. Recitat istud Concilium Labbeus tom. x Concil. pag. 1796, ubi etiam exhibet Notam Baluzii existimantis illud coactum a Michaelo, cum in Hispaniam proficeretur, legationem illuc obilurus nomine Cælestini III, et hujus legationis occasionem fuisse, quod, ut narrat Godefridus monachus Sancti-Pantaleonis ad Coloniam, hoc anno facta fuerit irruptio paganorum valida et ingens contra Christianos in finibus Hispanie et Gallæcia, ita ut rex Hispanie metu periculi, conditione enim eis facta, in regnum regis Francie demigraret, pacta pace cum ethnici usque in Pentecoste sequentis anni.

6. Victoria Saracenorum de Christianis ad Alareum. — Quod contingere non potuit, nisi postquam a Saracenis in lugam datus est. Jacob enim imperator Africae et Hispanie Saracenicæ anno Hegira DCCXI, cum formidando exercitu ex Africa in Hispaniam venit, et primo pælio Christianos superavit, uti narrat Noweirus. Cum vero Alphonsus VIII Castellæ rex collectis omnibus copiis suis prope Calatravam ad Alarcum oppidum

nimia sui confidentia ad decretoriam pugnam venisset, fusus fugatusque fuit *nona die mensis Schabam*, qui octavus est anni Arabici, idque anno Hegiræ DCCXI, seu die decima octava mensis Julii currentis Christi anni. « Cumque », inquit Rodericus lib. 7, cap. 29, « congressi fuissent exercitus, succubuit exercitus Christianus, et nobilis rex a suis violenter eductus a bello, suorum industria est salutis, licet ipse mori potius eligeret quam salvari. Obtinuit etiam Agarenus post prælium quædam castra. Hoc est bellum Alareuris, quod fuit *Era MCCCXXXIII, quindecimo kalend. Augusti, sedente Cælestino papa III.* » Christiani ita hoc tempore inter se discordes erant, et hac clade ita attriti, ut Jacob universam Hispaniam, non minus facile quam alias *Tarek* et *Muza*, sibi subdere potuisset; sed cum victoria in manibus ejus esset, Alfonso regi sui colligendi et ad defensionem accingendi facultatem reliquit.

7. Henricus imp. servit in Siculos. — Ex Hispania in Italiam transeo : « Hoc anno », inquit Joannes de Ceccano in Chron., « imper. Henricus per sacramenta decepit regem (Sicilie Willelmum III) et omnes comites, et posuit eos in vinculis et in ergastulis (die Nativitatis Cliristi, quo sequens annus inchoatur) et omne aurum et argentum, quod de regno ad manus habere potuit, congregavit, et per terras et per mare in Alemanniam misit, et ipse per terram reversus est in Alemanniam, ducens secum ligatos regem et comites, et quamplures alios in captivitatem.

8. In Germaniam reddit. — Richardus vero de S. Germano in Chron. hoc anno ait : « Roffridus Casinensis abbas tractatu quorundam de Atino nocturno tempore introductus Alatinum recipit, dictum Rogerium de Foresta castellanum intus arcat et obsidet, qui cum non haberet victui necessaria, recepta de persona et rebus suis securitate ab abbate predicto, et compositione facta cum eo de castro Sancti-Petri in fine, quod recepit ab ipso, et fidelitatem juravit, eidem castrum Atini in manus resignavit ejusdem, Roccham Guillelmi etiam ab Andrea de Theano recipiens, fidelitate quoque ab eo recepta, et castrum Cneulutii concessit. Illud tamen de imperiali mandato cuidam Tancredo de Vero concessit, fidelitatis ab eo juremulo recepto. Hoc anno dictus Casinensis abbas castrum Tirolli vi capiens igne cremavit ». Neque prætermittendum quod anonymous Casinensis hoc anno habet : « Imperator in Apulia reddit, et coniunctus cum imperatrici curiam solemnem habuit; qua finita, ipse in Teutoniam rediit, imperatrix in Siciliam vadit », quibus absolvit Chronicorum. Caraciolum, qui illud notis illustravit, ait in uno exemplari Ms. in monasterio Casinensi assertivo extare continuationem hujus Chronicæ, quam ipse descripsit; verum ejus auctor annos inter se non recte distinguit, et cum anno MCCCXV que ad duos sequentes pertinent, immiscet.

9. Obitus Berlonis episcopi Sucrinensis, et

Henrici Leonis ducis Saxonie. — Arnoldus lib. 4, cap. 24, postquam capite præcedenti narravit Translationem corporis sancti Bernwardi anno superiori factam, ait : « Iloc dierum curriculo mortuus est Dn. Berno Suerinensis episcopus (urbs est in Saxonia inferiori et ducatu Meckleburgensi seu Megalopolitano) primus ejusdem tituli antistes. Qui enim nunc est Suerinensis, olim tempore Ottonum dicebatur Magnopolitanus. Una eadem sedes propter timorem Slavorum translata est : a quibus idem antistes sœpius contumeliatus. Qui a duce Henrico (Henrico Leone appellato) episcopus eis prefectus, primus nostris in temporibus doctor illis Catholicis extitit, alapas, colaphos pertulit, ita ut frequenti ludibrio habitus ad sacrificia demonum arctaretur. Ille tamen per Christum conformatus, culturas daemonum eliminavit, lucos succidit, et pro Genedracto Godehardum episcopum (Hildesheimensem, in sanctorum numerum relatum) venerari constituit, ideoque bono fine cursum certaminis terminasse fidelibus placuit. Post ejus discessum Dn. Berwardus ejusdem Ecclesiaz decanus, pontificali honore sublimatus est. Circa ipsos dies mortuus est famosus ille dux Henricus (Henricus Leo appellatus) in Brunswic ». Quam utramque mortem hoc anno contigisse, recte vidit Krantzus lib. 6 Vandalitæ cap. 36, ubi ab eo dicitur Berno, *Apostolus præcipitus Vandalorum*. Mors *Henrici Leonis* huic etiam anno affixa in Chron. Citizensi.

10. *Elogium utriusque.* — *Berno* constitutus fuerat episcopus in terra Obotitorum, id est, Meckleburgensis oppidi, ab *Henrico Leone* tunc Saxon-

nice et Bavaria duce, Hadriano IV Ecclesiam Romanam regente, ut testatur Helmoldus lib. 4 Chron. Slavorum cap. 88, nam a capite 81 usque ad caput 91 verba facit de iis, quae sub Hadriani IV Pontificatu contigere. Arnoldus vero lib. 2, cap. 1, Helmoldi Chronicon continuans ab eodem Henrico, in quo anno MCLXVIII Helmoldus illud absolvit, de illo et de episcopatibus ab eo institutis ait : « Super omnes, qui ante ipsum fuerunt, duriorum Slavican perdormuit; et non solum ad tributa solvenda coegit, sed etiam erga veri Dei cultum, relictis superstitionibus idolatriæ humiliatis cervicibus promptissimos fecit. Pacem etiam maximam in omni terra Slavorum firmavit : et omnes provincias Aquilonares Wagirorum, Holzatorum, Polaborum, Obotitorum, otio et quiete vacabant, et prohibita sunt furta et latrocinia terra marique, et fruebantur mercationibus et negotiationibus multuis, et habitabat unusquisque sub vite et sic sua, praesidente in Racesburg reverendissimo patre Evormodo episcopo, in Lutbecke vero Conrado episcopo, viro illustri; in Zuerin quoque Bermone, viro religioso, qui Ecclesias novelle plantationis, quas Henricus dux memoratus instituit, Domino incrementum danle, doctrina plantare, et opere irrigare instantissime satagebant ». Porro *Palabi* oppidum habuere primarium Raceburgum, postea episcopatu clarum : *Wagiri* habitarunt ad Adelburgum, quo ex oppido episcopatus Lubecan deinde translatus; *Obotriti* iidem, qui hodie Meckleburgenses, ubi etiam *Suerinum* seu *Zuerin* positum; quod pace Monasterensi subest hodierno duci Meckleburgensi.

1. *Episcopus Bellovacensis in bello armatus captus, intercedente Cœlestino papa, liberatur.* — Sequitur annus salutis millesimus centesimus nonagesimus sextus, Indict. decima quarta, quo Cœlest. papa filteris Bellovacensis episcopi, atque ejus Ecclesiæ capituli rogatus, apud Anglorum regem pro ejus liberatione agit.

Etenim cum bellum vigeret inter Anglos et Francos, progrederenturque ulterius Angli, idem episcopus cum suis præter fas jusque Ecclesiastis-

cum armatus hasta et clypeo, adversus hostes incongruentes progressus, victoria penes Anglos inclinante, ipse cum aliis pluribus captus est. Agit de his pluribus Rogerius in Annalibus; litterasque episcopi et Romani Pontificis recitat, atque :

Interim Philippus Bellovacensis episcopus, misso Aurelianensi episcopo fratre suo Romam, dum adhuc esset in captione regis Angliæ, in hac forma scriptis Cœlestino summo Pontifici :

« Venerabili domino et patri Cœlesti no summo

Pontifici, Philippus Bellovacensis episcopus salutem et obedientie canonicae devotionem.

2. « Superne dignitatis favor felicitatem verstram, et multipliecess successus evenit in altum, ad memoriam redicens illud legale, insortes invitatus ad eulpam, qui santes præterit imputitos. Universis Ecclesiæ jam quasi notorum habetur, quam irreverenter quamque inhumaniter in dominum suum regem Francorum rex Angliæ jampridem insurrexit, similis homini qui montem magnum fune circumligatum tentat dejicere. Afferens igitur secum ignem et gladium, subinxus etiam apostaticis Brabantorum cohortibus, patriam nostram irruerat circumquaque depopulando. Quod cum audissem, illius legalis non immemor: Vim vi repellere licet, et illius: Pugna pro patria, militum et civium cuneis, et acie procerum immixtus, hostibus irruentibus obviare exivi. Sed humanis noverca fortuna consiliis propositum rei sinistro mancipavit effectui. Caplus quidem ibi sum, et vinculis gravibus et catenis addicitus; nec ordinis dignitas, nec Dei reverentia remediū aliquid, vel mitigationis milii conluderunt. Taliter ergo rex Angliæ in Christum Dominum more lupino savire non formidavit; nec vestris auribus incogitum existimamus.

« Quid ergo dissimulatis? Quis pater videret filium errare, et taceret? Quis virga filium non percuteret, ut gladium non incurreret? Desperat pater de filio, cum comminatione non corripit, vel flagello. Luce quidem clarius elucescit, quod rex Angliæ cæterique complices sui, qui violenter manus in nos inficerunt, dictæsentientia canonem incederunt. Injuries nobis et molestias enormiter illatae vestre paternitatì lacrymabiliter insinuans, lacrymis nostris et petitioni clementer condescendatis. Indignum est, siquidem, subiectorum petitionem ad vos directam vacuam reverti et inanem, que et humilitatem redoleat, et rationis subnixa est praesidio. Nec immunitis est a culpa, qui cum potest corriger, dissimulat emendare; nec caret serupulo societas occulte, qui manifeste facinori desinit obviare. Licit igitur verba doloris toties multiplicaverim, pater sancte, ne miremini. Nescit, imo nequit pectoris claustro dolor assiduus se-peliri. Valeat paternitas vestra ». Ad hæc vero Cælestinus papa ista digne rescripsit :

3. « Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilecto fratri Philippo Bellovacensi episcopo, salutem, et ab exhortatione redditum maturare.

« Sinistre licet tibi evenerit, nec mirum. Con-torum enim meretur odium, qui omnium se in commune approbat inimicum. Praesulem namque pacificum exuens, militem bellicosum induisti; clypeum pro infusa, gladium pro stola, loricam pro alba, galbam pro mitra, lanceam pro baculo pastorali, ordinem rerum, et seriem pervertens, temerarius bajulasti; non vim (sicut allegas) sed virtutem vi repellere volens, non pro patria, sed contra patriam pugnans. De Gallia namque vestra

jam publice declamare possumus : Væ terre, cuius rex puer est. Rex namque vester regi Anglo-rum sacramento corporaliter praestito tenebatur astrietus, super indemnitate tam oppidorum quam terrarum suarum sibi fideliter observanda, saltem usque ad redditum ab itinere peregrinationis sue. Sed contra fidem et sacramentum impudenter veniens, oppida prædicti regis violenter occupavit, terram suam hostili manu crudeliter vastavit. Ab ergastulo tandem rediens, regi vestro rex ille viriliter occurrat, non de multitudine, sed in Domino Deo spem ponens. Non enim virorum, vel virium, sed virtutum copia bella vincuntur. Pro rege quidem Angliæ contra superbiam humilitas, contra injuriam jus et æquitas, contra arrogantiam et temperamentiam modus et modestia hucusque dimicaverunt. Numerosis enim virtutibus, non viribus immunes viri victoriano consequuntur. Injuriam armis irrogatam armorum propulsare remedio leges et jura permittunt.

4. « Nunc vero tandem, licet sero, rex Angliæ se suamque manifestavit animositatem, quoniam vix est, et virtus clausa celari, ut animositat ardor extingui, ut probitatis scintilla comprimit valeat et conclaudi. Virtus enim clandi nescit, et ignis oppressus inflammam erumpit. Esfranem siquidem domini tui vesanie non solum consiliarium, sed et complicem te tam insipientem, quam insolentem exhibuisti, quæsisti, et invenisti; pulsasti, et pulsatus proenhuisti; in foveam, quam fecisti, merito incidisti; ubi autem inventus, ibi judicatus. Sicut igitur ex litterarum tuarum nobis directarum tempore perpendimus, excessus petrios nobis impuntans, eulpam tuam in nos retrorsum laboras, nos tepidos asserens, et dissimulatores. Quid ergo si ovis in pastorem, in patrem filius insurgat? nec pastor, quem non pavisse, nec pater erit, quem non pœnitentia educasse. Nocens ergo in homine telum est, simplicitatis imagine malignam astutiam palliare. Regi tamen Anglorum pro te litteras diriginus supplicatorias. Qualitate namque captionis tuae medullitus inspecta, in tali casu non possumus, nec debemus imperare, sed tantum supplicare. Victor ergo sapienter vincendus est, quia sic legitur¹: Sapientia vincit malitiam. Nos autem pro te supplicamus non importune, sed opportune. Argumentum enim diffidentie est importuna precum instantia. Debitum quoque facilius exequitur patientis expectatio, quam extorquet importuna petitio. Interim vero vincens, et lamentis mancipatus, vineula tua, et lamenta leniter patienterque sustineas, juxta illud poetæ :

Leniter ex merito quilibet patere ferendum est.
Quæ venit indigne pena dolenda venit.

« Et illud meritorum lamentis expiandum est quod cum pudoris dispensio venter acquirit. Da-

¹ Eccl. vii.

tum, etc. » Hucusque Rogerius. At de episcopi liberatione per Cælestinum sollicite procurata, haec narrat hoc anno Mattheus Paris : « Dominus autem papa, cui proposita fuit super haec per capitulum Bellovacense gravis querimonia, amicabiliter scripsit regi Richardo pro episcopi liberatione, quem in Epistola sua charissimum vocavit fratrem, et filium suum et Ecclesie, ut sic protinus flecteret regem ad pardendum. Praecepit igitur rex ob reverentiam papæ, ut loricæ episcopis exuta ipsi papæ præsentaretur, et diceretur¹ : Vide an tunica filii tui sit, annon? Cui papa : Non filius meus est vel Ecclesia. Ad regis autem voluntatem redimatur, quia potius Martis, quam Christi miles judicatur ». Haec ipse, atque de his hactenus.

S. Henricus imp. redit in Italiam, fuit in Northmannos. — Illoc eodem anno Henricus imperator sub velato praetextu expeditionis Terra-Sancte veniens in Italiam, perditurus Northmannos, diram vindictam exercuit adversus omnes, quos sciret ex Northmannorum gente descendere, et eos in primis, qui alium in regem erexissent. De tempore autem ejus adventus, in Chronico Fossez-Novæ asseritur, hoc anno pridie kalend. Decembbris venisse Ferentinum civitatem, apud Latium positam prope Hernicos, ibique pacifice permanisse diebus septem : « Postea vero, inquit, ivit Capuam, et invento ibi comite Richardo de Cerra in ergastulis, fecit eum judicare, et per pedes ad caudam

equi ligare, et per litum omnium platearum Capua fecit deducere, et jussit eum post haec per pedes appendi, et tamdiu in patibulo mortuus manut appensus, quoisque imperator mortuus est. Post Nativitatem Domini idem Henricus imperator egressus Capua, ivit in Siciliam XVII kal. Februarii. Quoniam autem ibi per eum adversus Northmannos gesta fuerint, dicturi sumus anno sequenti, quo fieri configurerunt.

6. Dedicatio Ecclesie S. Laurentii in Lucina Rome. — Hoc eodem anno Cælestinus Romæ dedicavit magna solemnitate Ecclesiam S. Laurentii in Lucina iterum restitutam. De his haec inscriptio ibi :

ANNO DOMINICE INCARNATIONIS MCXCVI. PONTIFICATUS D. CÆLESTINI III. PAP. ANNO EJUS VI. INDICT. XIV. MENSE MARTII, DIE XXVI. PEDICATA FUIT HEC ECCLESIA PER MANUS EJUSDEM CÆLESTINI. CUM QUO INTERFURENT ARCHEPISCOPI EBORACENSIS, ACCERTINUS (ACHE-RONTINUS). SIPONTINUS. EPISCOPI ALBANENSIS. OTTO OSTIENSIS. PETRUS PORTUENSIS. JOANNES BITERBIENSIS. NICOLAUS SINFORONIENSIS. PAULUS ORYANUS. SABARRISCUS BATHONIENSIS. N. CAPUTAQUENSIS. A. REATINUS. B. NARNIENSIS. JACOBUS AMELIENSIS. ET TOTA CURIA CARDINALIUM. PRÆSIDENTE HUIC ECCLESIE CYNTHO CARDINALI. FACTA EST AUTEM HEC DEDICATIO AD HONOREM DEI ET BEATI LAURENTII MARTYRIS, CUM DEVOTIONE TOTIUS POPULI ROMANI ET ADIACENTIUM POPULORUM. CUM TANTA SOLEMNITATE ET GLORIA. QUANTA HACTENUS NEC RECOGNITA NEC VISA FUIT.

¹ Gen. xxxvii.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6689. — Anno Era Hispan. 1231. — Anno Hegira 593, inchoato die 21 Nov., Fer. I. — Jesu Christi 1196.

— Cælestini III pape 6. — Henrici VI reg. 7. imp. 6. Alexii Angeli Comneni imp. 2.

4. Episcopus Bellovacensis in bello captus. — A num. 1 ad 5. *Philippus* episcopus Bellovacensis hoc quidem anno a Joanne comite Moretoni, Richardi Anglie regis fratre, captus est cum multis aliis, dum XIV kal. Junii, Fer. II, in hostem processisset urbi sua insultantem, ut narrat Hovedenus hoc anno pag. 768, et cum eo Mattheus Paris in Chron. sed anno tantum sequenti Cælestinus III ejus liberationem a Richardo rege petiit litteris a Baronio num. 3 et seqq. recitat. Ad eas litteras respxere chronographus Aquicinctius et Neubrigensis lib. 5, cap. 22, qui hujus præsulis captivitatem in annum sequentem conferunt. « Belllico-

sus pontifex servabatur in vinculis », inquit Neubrigensis, « et tractabatur ab hostibus mitius forte quam sed plane durius, quam episcopum meruerat, decebat. Interpellavit autem per suos Romanum Pontificem, ut Ecclesiastici vigoris instantia liberaretur de manibus detentoris. Idem vero summus Pontifex prudenter considerans, quod rex Anglorum episcopum non prædicantem sed prælantem cepisset; et rigidum magis hostem quam pacificum præsulem teneret in vinculis, ut victum relaxaret, illi molestus esse noluit; sed interpellanti sapienter et discrete respondit, improporans, quod secularem militiam Ecclesiastice prætulisset, et pro

baculo pastorali lanceam, pro mitra galeam, pro alba loricam, et clypeum pro stola sumpsisset, et gladium ferreum pro gladio spiritus, quod est verbum Dei: negansque se pro eo imperatulum regem Anglorum, sed opportune supplicatum polliens. Vinctus itaque pontifex relaxationem suam circa regum concordiam desperabat, atque ideo pacem, quam prius incitor belli oderat, in illo vinculorum tedium spirabat ».

2. Anno sequenti frustra petita ejus liberatio.

— Bromptonus vero in Chron. etiam ad annum **MCCXCVII**: « Pro quo cum papa scriberet, ut liber a carcere dimitteretur, curialiter regem increpans, quod Philippum Belvacensem episcopum fratrem suum charissimum sic cepit et detinuit; rex ergo missa lorica episcopi in qua captus fuit, domino papæ pro fratre suo scribentib[us] in Epistola sua dixit: Vide si tunica fratris tui sit, annon. Et papa desinente pro eo amplius petere, per redemptionem postea episcopus liberatur », anno scilicet **MCCVII**, ut prodit Matthæus Paris ad eum annum. Litteras episcopi Bellocensis ad Cœlestinum III, et Pontificis ad episcopum Bellocensem responsum anno etiam sequenti refert Illoedenus. Castris intererant prelati, ut pro rege ac patria militantes suis exhortationibus ad rem præclare gerendam accenderent, iisque benedictionis gratiam impertirentur, ac denique pro faustis rerum successibus Deum exorarent, sed nunquam eis licuit preliis interesse, nisi cum contra paganos pugnandum erat, tunc enim prelati ac sacerdotes id canonum sancti contrarium non censuere. Hinc passim bellis sacris interfuerunt, et in iis saepe vel vulnerati vel easi, ut videre est apud Abbonem lib. 1 et 2 de bello Parisiaco, historicos sacrarum expeditiōnum, Flodoardum in Chron. ad annum **MCCXV**, Rodericum Toletanum lib. 8, cap. 3, 9 et seq. ac innumeros alios.

3. Gesta ab imperatore in regno Neapolis. —

Ad num. 5. Richardus de Sancto-Germano in Chron. ad annum **MCCXVI** parum accurate scribit, Henricum imp. in Alemannia rediisse; is enim anno superiori in Alemannian reversus est, et, ut narrat chronographus Aquicinctinus ad annum **MCCXVI**: « Henricus imp. hieme transacta (nempe in Germania seu Alemannia) iterum ad Siciliam et Apuliam proficiscitur; et quidquid in regno corrigendum erat, ab eo corrigitur ». De imperatore scribit etiam Richardus: « De Alemannia Vormaciensem episcopum misit legatum in regnum, qui Neapolim veniens cum iam dicto Casinense abbatे (nempe Roffredo) Latinis etiam aliis et Teutonicis imperiale implens mandatum Neapolis muros, et Caput funditus fecit everti ». Hoc eodem anno Joannes de Ceccano in Chronico rem suo tempore gestam his verbis narrat: « Tempore domini Joannis de Ceccano Ecclesia S. Marie Iuminis honorifice dedicata est et consecrata; ad quam consecrationem fuit tanquam pater dominus Jordani presbyter cardinalis, etc. » Et dein refert Chartam

donationis huic Ecclesiae die dedicationis ejus a se factæ: « In nomine Domini, anno Domin. Incarnat. **MCCXVI**, Pontificatus dom. Cœlestini III papæ anno vi, Indict. **xiv**, mense Julii, die **xxiv**, hac die ego Joannes de Ceccano in præsenti domini Jordani cardinalis S. Pudentiane, charissimi patrui mei, et venerabilium episcoporum, etc. » Post donationem legitur: **MCCXVII**. *Hoc ipso anno*. Verum numerus ille a librariis transpositus; haec enim verba, *hoc ipso anno*, denolant seriem rerum eodem anno gestarum, ideoque loco *anno MCCXVII*, legendum, ut sequitur: « **MCCXVI**. Hoc ipso anno Henricus imperator egressus Alemannia pridie kalendas Decembris advenit Ferentinum, et per septem dies ibi moratus est cum pace et aequitate. Postea ivit Capuam, et invento ibi comite Richardo de Cerra (legendum *de Accra*) in ergastulis fecit eum judicare », et cetera recitata Baronio, qui transpositionem illam emendavit, lectore famen non monito.

4. Principium chronologicum magis confirmatum. — Ad num. 6. Baronius anno **MCCCXX**, num. 49 et seq. Ostendit ex Actis publicis *Anacletum II* antipapam consecrasse Ecclesiam S. Laurentii in Lucina; hoc vero anno dicit, Cœlestinum III eandem Ecclesiam iterum restitutam dedicasse, quod probat ex *Inscriptione*, in qua dicitur id factum « anno Domin. Incarnat. **MCCXVI**, Pontificatus D. Cœlestini III pap. anno ejus vi, Indict. **xiv**, mense Martii, die **xxvi** ». Verum haec *Inscriptio majusculis litteris scripta* longe post hoc tempus ab aliquo rei chronologice imperito posita fuit; *Cœlestinus* enim die **xxx** mensis Martii anni **MCCXI** Pontifex Romanus electus fuit, ideoque hoc anno die vicesima sexta ejusdem mensis quintum Pontificatus annum adhuc numerabat. Hujusmodi inscriptions, epitaphia, et id genus alia, tam crebro recentes scriptores in errorem induxerunt, ut licet iam sepius monnerim nullam eorum rationem habendam, nisi de eorumdem antiquitate constet; operæ tamen pretium duxi huic Operi finem imponeamus, iterum hoc principium inculcare.

5. Gesta ab Alfonso Castellæ rege adversus Sarraenos. — Hoc anno, vel *anno Hegira* **MCCXII**, mense *rabi' prioris*, inquit Noweirius, id est, mense Februario, *Jacob* imperator Africa et Hispanie Saracenicae *Toletum* obsidione cinxit, sed fortiter repulsa est; nec aggressio Matriti, Cuencæ et Alcalæ et felicius successit; cum eas sibi subjicere non poterit. *Alphonsus VIII*, Castellæ rex, qui pace indigebat, eam a *Jacob* imperatore postulavit, eamque ab illo eo facilius obtinuit, quo accepterat Africanos quodam nomine *Tahia* sibi praefecto rebellasse. Quare in Africam anno Hegira **MCCXII** seu mense Decembri hujus anni, *Jacob* transfervavit. Hoc enim anno, *Araque* **MCCXXXIV**, Sarraenos in Africam reversos esse demonstrat Moretus in *Investigat. Navar.* pag. 675, ex testamento cuiusdam dynastæ, in quo legitur: « *Testamentum quod fecit D. Rodrigo de Argaz, in exitu Sarace-*

norum. Facta charta sub Era xxxiv, regnante rege Sancio in Navarra ». Fallitur itaque Rodericus lib. 7, cap. 30, dnm ait, hoc bellum annos tres durasse, et Jacob bis Toletum obsedit; eum Saraceni Africa initio an. mxcv in Hispaniam ingressi, ante hujus Christi anni exitum ex ea exierunt. Seribit idem Rodericus *Jacob imperatorem* inter alia oppida *Placentiam* a paucis annis ab Alphonso rege aedicatam Christianis eripiisse, sed non din custodisse. Quam eum in prædam dedisset, postea et pulchrior et fortior circa annum mccc reædificata fuit, ut prodit auctor Historie Placentinae lib. 2, cap. 8. Tunc Legionis et Navarre reges adversus Castellanos pugnabant; sed , ut inquit idem Rodericus, « rex nobilis Aldefonsus dignum judicans furori cedere venienti, ad tempus eum rege Arabum fecit treguam, ut posset tutius vicinis regibus obviare ».

6. *Obitus Alphonsi Aragoniae regis.* — Ildefonsus rex Aragonum et comes Barchinonæ ac Provincia mortuus est hoc anno Perpiniani, die Jovis, vicesimo quinto mensis Aprilis », uti tradit Garibatus lib. 32, cap. 3. Quid paulo ante mortem gesserit, narrat anonymous de Gestis comitum Barcinonensium cap. 22 : « Fuit a domino papa Celestino saneitum, quatenus ipse Ildefonsus cum aliis Hispaniæ regibus Arabes impugnaret, et prohibitus a dicto domino papa fuit, ne fœdus cum Saracenis aliqui illorum haberent. Et quia tunc temporis Hispaniæ reges inter se omnes erant discordes, et eorum quidam fœdus dilectionis cum Saracenis habebant, predictus nobilis dominus Ildefonsus, qui providus in omnibus bonis erat, propositus in suo animo beati Jacobi limina visitare, et reges Hispaniæ invicem convocare, ut dilectionis fœdus mitteret inter eos, ut facilius valerent contra Agarenos præceptum Apostolicumducere ad effectum. Iloc denique prosequens propositum, tam ab ipsis regibus, quam ab omnibus illius terræ magnatibus benigne et honorifice est susceptus, et quisque per suum regnum strenuissime et nobilissime illum duxit. Divino siquidem nutu quosdam regum in fœdus amoris conjunxit; alias autem ad tam magnum et optimum actum nullatenus valuit concordare. Et quando fuit reversus ad terram suam peregrinatione perfecta, etc. venit Perpinianum, ubi mandaverat curiam omnibus principibus, et baronibus Provinciae comitatus; et ibi febre arreptus gloriissime obiit in Domino J. C. anno Domini mxcvi ». Subdit anonymous *Petrum filium natu majorem ei successisse in regnum Aragonie*, ac comitatum *Barcinonæ* et *Rossillionis*, *Alphonsum* vero alterum filium habuisse *ducatum Provincię*. Sicque *Provincia* iterum a comitatu Barcinonensi disjuncta fuit.

7. *Expeditio Jerosolimitana ab Henrico imp. decreta.* — « Per totam Alemanniam fit ingens commotio ad liberationem regionis transmarinæ, archiepiscopo Moguntiæ (sc. Conrado) et duce Saxo-

nice, (nempe Henrico Juniori Henrici Leonis filio), neconon pluribus episcopis et principibus voto se sancte Crucis obligantibus. Imperator quoque Henricus per Apulie et Siciliæ littora tam navibus quam in viualibus copiosum exhibuit apparatus », inquit Nangius in Chron. ad hunc annum, cui subtragatur Arnoldus Lubeccensis lib. 5, cap. 1, qui de imperatore scribit : « Siue pater ejus priorem, ita ipse secundam devotus ordinavit peregrinationem. Qui apud Argentinam in curiali colloquio, acceptis Epistolis Dn. pape Celestini a venerabili cardinale Gregorio, omni devotione se huic peregrinationi obsecuturum affirmavit ». Verum non potuit imperator desiderium suum implere, quia, ut subdit idem Arnaldus, « intolerabilis guerra ibidem (id est, in Apulia, quo ex Germania hoc anno venit) exorta est. Nam uxore imperatoris (sc. Constantia) ab ipso dissidente, grandis conspiratio a primoribus terra, a consanguineis etiam ipsius imperatoris contra eum exorta est », ut anno sequenti, quo crucesignati se vice dedere, videbimus.

8. *Floret in Gallia Fulco presbyter.* — Superiori anno, ut tradit Rigordus de Gestis Philippi Augusti, « sacerdos quidam, Fulco nomine, in Galliis prædicare coepit ; per ejus prædicationem et frequenter populus admonitionem, multi ab usuris sunt revocati, pauperibus Christianis usurpas restituentes ». Erat Fulco presbyter et pastor Neultiacus in diocesi Parisiensi, qui usque ad annum mcccii, (quo vivere desit, Nangio in Chron. et Bellovacensi lib. 29, cap. 68 testibus) miraculis et virtutibus inclaruit. « Per idem tempus », inquit Hugo Autissiodorensis testis oculatus ad annum mcccix, « sacerdos de Parisiensi episcopatu Fulco, vir magnæ fidei viteque honeste celebri opinione clarebat. Is, Domino inspirante, de licentia sui episcopi, vicinas peragras regiones, Franciam, Flandram, Burgundiam perflustrabat. Verbum sanæ doctrine et veritatis instanter seminaris, et duo precipue crimina usurarum atque luxuriarum vehementer insectans ; sane verbis ejus attestabantur miracula, ut per eum, cooperante Domino, non modo animabus, sed et corporibus influeret medicinam.

9. *Persequitur hæreticos.* — « Recalescebat proinde fides in populis, et tanquam celi distillasset a facie Dei, ad tempus mota est terra, sieque affiebant erga jam dictum virum, ut eum quocunque se verteret, et nimis gratulanter exciperent, et verba ejus nimis sitienter haurirent. Currente igitur velociter verbo Dei, multas ex his quæ peccabant publice, multos ex his qui fenus publicum exercabant, solo verbo convertit ad Dominum, qui præ multitudine sua censura Ecclesiastica non poterant coereri. Sed et de hæresi Populicana omnium hæreseon foeculentissima, quæ virulentas radices suas fate quidem, sed latenter hoc tempore propagarat, multi ad fidem conversi sunt, corumque confessione plures ex eadem hæresi sunt de-

tecti. Inter eos heresiarcha Terricus, Magnus dialbo laqueus, qui apud Corbiniacum in specu subterraneo diu latuerat, pluresque subverterat, tunc productus e latebris et convictus incensus est. Apud urbem quoque Nivernis abbas S. Martini et decanus Majoris Ecclesie de hoc pestilentissimo errore notati, episcoporum Concilio sistuntur Senonis convocato, ibique abbas deponitur, decanus suspenditur : et sic ad Sedem Apostolicam destinantur. Apud vicum quoque, qui dicitur Charitas, quidam viri predivites heresis predicto notabiles cum se absentassent die quo citati fuerant, ut ab hac infamia se purgarent, ab Ecclesia sunt praescisi, et expositi publica potestati ». Innocentius III, an. Pontificatus sui primo scriptis ad eum Epistolam cccxvi libri primi, quam inscribit *fratri Fulconi*, qua « plenam ei auctoritate Apostolica concedit facultatem, ut, inquit, tam de monachis nigris quam albis, sive canonice regularibus aliquot, etc. libere tibi possis coadjutores adjungere, etc. » Pergit Ilugo Autissiodorensis :

10. *Judeos et usurarios*. — « Per hos præterea dies Judei gravi direptione et afflictione vexati sunt : nam cum vir Domini Fulco ad extirpationem vitiorum, insertionemque virtutum totus insistet, et usurarios penitus abhorret, Judeos detestabatur omnimodo, quia plerosque nostrorum infinitis et gravibus attenuassent usuris. Ipsius proinde instantia et ferventi instinetu, episcoporumque annisu res eiusque deducta est, ut omnium debitorum quee Judeis debebantur, demitteretur dimidium, et dimidium statutis terminis solveretur. Sed et aliqui de baronibus eos de terra sibi subdita expellere, curaverunt : qui tamen expulsi, a rege recepti sunt, et retenti : quod quidem fama regis non modicum derogavit, dum eos quos jampridem expulerat, iterum receplavit (anno sc. mxcviii, ut alibi diximus). Eodem anno prædictus Fulco crucis sibi signum attigit, et instanti prædicatione populum ad transmarinam profactionem adsecescit. Nec modo per prædictum Fulconem in tanta erat magnifica verbum Dei ; sed et quidam alii dum prædicationis instantent officio, desiderantissime concurrebat ad auditum verbi populi multitudine. Verum non diu persistit illa fervens audiendi frequentia : sed processu temporis cito deferuit, et multi, qui a viuis resilire jam coepant, in eadem sunt relapsi ».

11. *Moribus Mauritius episcopus Parisiensis*. — « III idus Septemb. » inquit Rigordus de Gestis Philippi Augusti ad hunc annum, « Mauritius venerandie memorie Parisiorum episcopus, pater pauperum et orphanorum feliciter migravit ad Dominum. Hie inter numera bona que fecit, quatuor abbacias fundavit, et propriis sumptibus devotissime dotavit ». Successerat Petro Lombardo, et, ut inquit Hugo Autissiodorensis in Chron. : « Ob industriam et literaturam eximiam, et disertitudinem lingue precipuam, de intimo magne paupertatis, ad pontificahs demum electus est apicem di-

gnitatis. Hie inter præclara opera, suam Ecclesiam cui prærerat, a fundamentis extruxit ». Mirabile illud aedificium etiamnum perseverat. « Huic successit », inquit Rigordus. « Odo natione Soliacensis, frater Henrici Bituricensis archiepiscopi, longe a prædecessore moribus et vita dissimilis ». Labbeus in Chron. putavit oscilantem librarium omissem partitam negativam *non*, quod Odo fuerit præsul religiosissimus, et sanctis moribus conspicuus. Verum cum Bellovacensis, qui sequentis saeculi initio floruit, quique aliorum opera excriri solet, lib. 29, cap. 58, totidem verbis idem de *Odone* referat, non dubium, quin illud a Rigordo mutuatus fuerit. Existimo itaque Rigordum, qui in aula Philippi Augusti, cuius medicus erat, *Odone* episcopatum Parisiensem regente, vixit, quique ideo ignorare non potuit quod alli de illo scripsere, iniquo animo id in litteras misisse; scriptores enim quandoque calamo abuti, et falsa narrare omnibus notum. De *Odone* supra egimus.

12. *Philippus Francie rex uxore dimissa aliam superinducit*. — Rigordus de Gestis Philippi Augusti ad hunc Christi annum scribit: « Eodem anno, et eodem mense (neimpe Junio, cuius supra mentionem fecerat) Philippus rex (Francorum) duxit uxorem, nomine Mariam, filiam ducis Meranie et Bohemiae, marchionisque Istriæ ». Nangius in Chron. ubi hoc conjugium perperam in annum sequentem differt, vocat Mariam « filiam ducis Meranie et Bremie, marchionisque Istriæ », et Gussenvilla, qui exemplar Ms. Injus Chronicus, quod unicum, ni fallor, superstes, legerat, in Notis ad Epist. cxxxvii Petri Blesensis, loco *Bremie*, legit *Bremae*, sed vox illa corrupta, ut videtur. Aliqui eam non *Mariam*, sed *Agnetem* appellant, quia forsitan nominis erat, Ingelburge uxor Philippi regis questa est apud Celestimum III, quod maritus aliam uxorem superinduxisset, sc. Mariam. Baluzius tom. I Miscell. pag. 422, refert Ingelburgis Epistolam ad Cælestimum III papam, in qua ait: « Jam triennum est elapsum, quod rex Francie me in aetate nubili desponsavit, et mihi, prout naturalis ordo requirit, debitum reddidit maritale. Postmodum vero instigatione diabolica, et quorundam malitiosorum principum persuasione seductus, filiam ducis S. (littera illa corrupta, nisi ad proprium ducis nomen referatur) superinduxit, et retinet pro uxore ; me vero in quadam castello incarcerari præcepit, ubi sic proscripta dego, quod ad carlos levare oculos non audeo, neque possum, etc. Proh. dolor I spernere vestre sanctitatis litteras non formidat, audire cardinalium jussa recusat, archiepiscoporum et presulum dicta contemnit, et admonitiones religiosorum quorundam aspernat, etc. Unde nisi vestra misericordia mihi misereri dignetur, morti sucenbam in proximo temporali ». Huc refero verba Rigordi ad an. mci, scribentis regem Mariam tenuisse quinque annis contra legem et Dei decretum : qua eo anno demorta, ad petitionem regis Francorum

Innocentius III infantes a Philippo rege ex ea susceptos, nempe Philippum et filiam nomine Joannam *legitimos heredes esse mandavit*, quia Willenmus archiepiscopus Rhemensis uti legaliter Apostolicus prius matrimonium dissolverat, non quidem contra jus, testes enim coram se producti fuerunt consanguinitatem asserentes, sed contra ordinem

juris : unde sententia ab eo lata postmodum abrogata fuit. Philippus Augustus anno MCCXIII, Isenburgem uxorem suam, « a qua jam per annos XVI et amplius dissenserat », inquit Nangius ad cumdem annum, in gratiam recepit, ut videre est apud Spondanum in Continuatione Annal. Baronii.

CELESTINI III ANNUS 7. — CHRISTI 1197.

4. *Henricus imp. in Italiā venit, sacer in Siculos, terret Alexium imp. Orientis et moritur.* — Annus Christi millesimus centesimus nonagesimus septimus, Indictione decima quinta, ordine sequitur, quo Henricus imperator (ut vidimus anno superiori ex Chronicis Fossanova tunc scriptis) ex Campania venit in Siciliam ad XVII kal. Februarias, ut in Northmannos, qui fassiverunt Tancredo regi, carnificinam dirissimam exerceret. Haec namque de causa parasse exercitum, et ex Germania in Italiā descendisse testatur Arnoldus Lubecensis his verbis¹ : « Imperator sane ad ultionem inimicorum suorum infinitum contraxerat exercitum de Suevia, Bavaria, Franconia et aliis nationibus usque ad sexaginta millia ». Sed quam de illis expeterit ultionem, eundem audi, dum ait : « Contigit autem, ut ipsos adversarios suos comprehendenderet, et dignam de eis ultionem caperet. Et illi quidem, quem contra se regem creaverant, diademate imposito, clavis acutissimis cum ipso diadema caput transfixit; filios autem aut suspendio, aut incendio, aut aliis damnavit suppliciis ». Haec ipse. Sed ista non potuerunt facta esse Tancredo, quem jam ante annum superiorem defunctum fuisse liquet : fortasse inverso textu potius intelligenda de illis, qui Tancredo coronam imposuerunt. Porro saevitia Henrici adversus Northmannos eo progressa est, ut Constantia Augusta ipsius uxor, propago Northmannorum regum, indigne ferens, gentem suam demetendam penitus traditam, et extinguedam : adversus virum suum imperatorem rebellans, armaret exercitum. Quo tandem progressa sunt ista, sic accipe a Rogerio in Anualibus :

2. « Eodem anno Henricus Romanorum imperator cepit magnates Sicilie, ex quibus quosdam incarcerated, quosdam diversis penis afflictos morti tradidit. Margaritum etiam ammiratum, cui ipse dederat ducatum de Duraz, et principatum de Tarento, et principatum maris, evulsis oculis, et abscessis testiculis, excrucari et ementali fecit. Constantia vero imperatrix, videntis mala quae imperator gesserat, cum gente sua fodus iniit contra imperatorem maritum suum, et Panormum pergens, cepit thesauros imperatoris, quos reges Sicilie a multo tempore thesaurizaverant; unde principes regni animosiores effecti, injecerunt manus in Alemannos imperatoris, et interficerunt eos. Imperator vero fugiens, clausit se in munitione forti, volens, si posset, repatriare. Sed adversarii ejus ita vias ei præcluserant, quod nusquam securus illi patebat egressus ». Sic igitur imperator in regno Siciliae conjugi tandem deferrendum putavit, et quas ipsa vellet conditio accepit, ut conjugalis fugata concordia postlimino rediret ad propria. Quod enim meditaretur imperator ipse majora, ne præpediretur bello doméstico, pacem quiescivit, petiit et obtinuit. Qui igitur classe potens in Sicilia pervenisset, hand mediocrem timorem incussit Constantinopolitano imperatori Alexio Angelo, cum ad eum misit legationem acerbissimam, qua ab ipso peteret quidquid terrarum olim occupasset in Oriente Willenmus Sicilie rex, ab Epidauro usque ad Thessaloniacam civitatem, vel ut pro his tributam ingens penderet imperatorem.

3. Qua quidem legatione adeo concussum est imperium Constantinopolitanum, ut qui moderaretur illud ipse Alexius Angelus tributi licet importabilis duram conditionem minime rejiciendam

¹ Ann. l. vi. c. 2.

esse putarit, quin ad colligendum aurum sagacissimos ministros elegerit. Quorum opera expilatas tradit Nicetas Choniata fuisse Ecclesias, monasteria, imperatorum etiam refossa sepulchra, ut aurum imperatum colligere possent. Erat ejus summa talentorum, sexdecim auri purissimi, quod tunc ab eis, qui solvebant Alemannicum tributum est appellatum. Quod tamen male collectum videre non meruit qui illud indicundum jusserat Henricus imperator, tunc ex humanis exemptus. Cujus interitu respiravit, qui consternatus animo erat Alexius imperator; haec summatis, quæ prolixiori tractatu Nicetas est prosecutus.

4. Eodem quoque anno, « ipsi kalendis Septembribus (ut Arnoldus, qui tunc vivebat, testatur) classis imperatoria solvit Messana Orientem versus, et felicissima sua navigatione pervenit in Palestina, ad portum Aecon, vicesima secunda ejusdem mensis, ipsa die, qua in Ecclesia, ut ait, celebratur dies natalis sanctorum martyrum Mauritii et soeiorum. Praefectus est classi cancellarius imperatoris Conradus Hildesheimensis electus, tunc vero consecratus episcopus, cui olim ab imperatore absente cura regni Siciliae fuerat demandata ». Sed quomodo tunc Henricus imperator ægrotare incipiens, mortuus est eodem mense Septembribus, die vicesima octava ejusdem, in vigilia sancti Michaelis Archangeli, in eo, quod ad annum obitus spectat, haec habet Chronicon Fossanovæ :

Imperi Romæ sexto cessabat anno,
Mille dein centum bis, denuo tribus ab istis
Transierant anni, perit cum pessimus anguis, etc.

Plura enim ibi coacervantur in detestationem ejusdem imperatoris. De die autem obitus Rogerium audi, qui subjicit totidem verbis ista :

5. « Eodem anno Henricus Romanorum imperator, facta reconciliatione cum uxore sua et magnatibus Siciliæ, incepit ægrotare, et misit Savaricum (Swanum) Bathonensem episcopum consanguineum et cancellarium suum de Burgundia ad Riebardum regem Angliae, et obtulit ei recompensationem pecuniae quam de eo ceperat pro redemptione sua, sive in auro et argento, sive in terris. Dum autem praedictus Savaricus iacet in ista legatione, praedictus Romanorum imperator obiit, in Sicilia apud Messanam, in vigilia S. Michaelis, excommunicatus a Cælestino papa propter captiōnem et redēptionem Richardi regis Angliae; et ideo prohibuit idem papa, ne corpus illius sepeliretur, licet archiepiscopus Messanæ pro eo multum orasset. Venit itaque praefatus archiepiscopus ad Cælestimum papam tribus de causis. Prima, ut corpus imperatoris sepeliretur. Secunda, ut Marcowaldus summus imperatoris justitiarius liberaretur ab obsidione Romanorum, qui eum obsederant in marchia Guarneri, non permittentes eum inde exire. Tertia, ut Fridericus prefati imperatoris filius coronaretur de regno Siciliae.

« Ad primam vero petitionem respondit do-

minus Cælestinus papa quod non permittet et corpus imperatoris sepeliri, nisi de consensu regis Anglie, et nisi pecunia quam ipse de rege Anglie ceperat, redderetur. Ad secundam petitionem respondit papa, quod praedictus Marcowaldus per ipsum liberari non poterat, nisi de voluntate Romanorum. Ad tertiam petitionem respondit dominus papa, quod consentiret, si fratribus suis cardinalibus placaret, ut Fredericus prefati imperatoris filius coronaretur de regno Siciliae. Et factum est ita, datis domino pape mille marchis argenti ad opus ipsius et mille marchis argenti ad opus cardinalium. Juravit etiam imperatrix tactis sacro-sanctis Evangelii, quod praedictus Fridericus natus fuit de legitimo matrimonio praedicti Henrici imperatoris et ipsius Constantiae ».

6. *De natalibus et aetate Friderici II.* — Antequam autem reliqua de his, que spectant Henrici imperatoris testamentum, enarramus, dicendum primo de ejus filii, nempe Friderici Secundi, natalibus; inde vero de ipsius aetate, quoto Redemptoris anno sit natus et baptizatus, atque a quo fuerit pariter educatus. Quod ad natalia spectat, jure visus est Pontifex exiguisse a matre Constantia Augusta juramentum, quod ipsa conceperit eum ex Henrico Augusto coniuge, eo quod suspiciones increbuerint, ipsum Fridericum partum fuisse suppositum. Quod et Marcowaldus successori Cælestini pape Innocentio scribens, cum bellum adversus eum in Sicilia ageret, palam certaque fide se probaturum pollicitus fuit. Habent ista ejusdem Innocentii pape Acta, suo loco, tomo sequenti re citanda. At ipse Pontifex, quam juramento purgatam suspicionem putavit, eamdem in judicium noluit revocari. Sed quod jam semel sparsum esset in vulgus, tantum abest ut per juramentum Constantiae abolitum fuerit, ut ex fabulosis colorum pigmentis, scriptis proditis acceperit augmentum. Recitat tabulam Crantzius¹, a quo, si libet, petere potes. Quæ quidem fidem sibi hactenus conciliavit ex portentoso illo a nobis superius recitato et confutato mendacio, quo asserebatur, ipsam tunc Constantiam, eum filium peperit, annorum fuisse quinquaginta quinque, vel etiam secundum alios sexaginta, eo quod tali aetate ut plurimum natura esset impotens, quæ potuisset filium generare; cum tamen testificatione ipsius, qui nuptiis ejus interfui, et carne eius cecinit Gotifridus notarius ejusdem imperatoris Henrici, testatum reliquerit, triginta tantum annorum aetatis tunc fuisse Constantiam cum nupsit, ita ut cum peperit masculam prolem anno Redemptoris millesimo centesimo nonagesimo tertio (nt modo probaturi sumus) fuerit aetatis annorum tantummodo triginta septem, vel ad summum octo, quæ feminas filios posse parere, naturam non negare, quotidiana docent exempla. Et physici confirmant², in ali-

¹ Crant, in Metrop. Saxon. I. vii. c. 38. — ² Paul. Egia. I. iii. c. 60. Actus serm. xvi. c. 1.

quibus accidere, ut etiam usque ad sexagesimum annum concipiendi prolem tempus extendatur, una cum menstruorum fluxu. His dictis de natalibus Friderici, reliquum modo est, ut de ipsis agamus aetate.

7. Quod pertinet ad annum, quo natus est Fridericus, inconstans est antiquorum sententia. Albertus siquidem Stadensis abbas eum natum affirmat anno millesimo centesimo nonagesimo quinto; Rogerius autem in Anglorum Annalibus reducere videtur, (nisi mendum sit in Codice, quod timeo) ad annum millesimum centesimum nonagesimum, dum anno Christi millesimo centesimo nonagesimo septimo, agens de ejusdem Friderici baptizate, hanc ait: « Eodem anno filius Henrici Romanorum imperatoris, quem peperat ei Constantia imperatrix, filia Rogerii quondam regis Siciliae, puer vii annorum baptizatus est, et vocabulum est nomen ejus Fridericus ». Sic ipse. Sed puto errore librarii scribentis 7 pro 3 illapsum esse mendum. Siquidem (quod constans est apud omnes) cum idem Fridericus mortuus sit anno millesimo ducentesimo quinquagesimo, sue vero aetatis anno quinquagesimo septimo: dicendum est, ipsum esse natum anno Redemptoris millesimo centesimo nonagesimo tertio, ita ut quadrinus hoc anno fuerit, sequenti autem quinquenniis. Quae probe convenienter his, que¹ Innocentius papa Tertius ad ipsum post mortem matris Constantiae (que contigit anno sequenti vicesimo septimo mensis Novemb.) scribens ait²: « Utrunque flere didicit, quam elementis plene alterum nominare ». Qui scilicet esset adhuc in infantia constitutus, que usque ad septennium propagatur. Baptizatus est autem Assisi in valle Spoletanâ sita civitate, et quidem ritu solenni; nam de Iis ista idem Albertus Stadensis: « Nocte, inquit, que praecedit dormitionem Joannis Evangelistæ (natus est scilicet). Et quindecim episcopis et cardinalibus presentibus, baptizatus, dictus est Fridericus ». Hec Stadensis abbas. Sed quenam fuerit causa, ut baptizaretur Assisi, didicimus ex actis Vitæ ipsius Innocentii papa Tertii, quam antiquitus scriptam repertam in archivo Avenionensi, ab illustrissimo cardinali Carolo de Comitibus ibi legatione fungente nuper accepimus, nempe quod ab eodem Henrico imperatore Conradus natione Suevus educator infantis, jam ante creatus fuerat duplo Spoleti, atque comes Assisi, cui ultiote fidissimo sibi subdito, et amico, gentili suo, atque ducisse ejus conjugi, imperator nutriendum dedit ipsum Fridericum infantem: quem Constantia mater recepit postea, cum est reversus in Siciliam. Qui igitur comes erat Assisi Conradus Suevus, ibidem infantem jam quadrinum solemniter baptizandum curavit. Ilis igitur de Friderici primordiis non praetereundis enarratis, redeamus ad patrem

eius Henricum imperatorem, hoc anno (ut audisti) ex humanis exemplum.

8. *Ex testamento Henrici imp. restitutio facta Romanae Ecclesie.*— Qui condidit testamentum, et quidem pium valde, ut quem penitusset in primis persecutionis, quam Romane Ecclesie intulisset: quod aliter non potuit, eo saltem testamento satisfaciendum curavit. Recitat eis fragmentum in iisdem Actis Innocentii papæ Tertii ciliatis superius his verbis: « In hac fuga perdidit Marcowaldus universam suppellecilem suam, et inventum est in quodam scrinio testamentum imp. Henrici, Aurea Bulla signatum. In quo inter cetera haec de verbo continebantur ad verbum: Imperatrix consors nostra, et filius noster Fridericus domino papæ, et Ecclesie Romane exhibeant omnia jura, quæ a regibus Siciliae consueverunt habere, et domino papæ securitatem faciant, sicuti reges Siciliae summo Pontifici, et Romanae Ecclesie facere consueverunt. Si vero predicta consors nostra præmoriatur, filius noster secundum ordinacionem nostram remaneat; et si filius noster sine herede decesserit, regnum Siciliae ad Romanam Ecclesiam deveniat. Si vero filius noster præmoriatur, dilecta consors nostra regnum in vita sua retineat; et post mortem suam regnum Siciliae ad Romanam Ecclesiam deveniat. De imperio ordinamus, quod dominus papa, et Ecclesia Romana illud filio nostro confirmet. Et pro hac confirmatione imperii et regni volumus quod tota terra comitissa Matildis restituirat domino papæ et Romanae Ecclesie, præter Medisinam et Argelatam cum eorum pertinentiis. Et insuper ordinamus et volumus, ut tota terra de Ponte-Payle, cum Monte-Forlino libere dimittatur domino papæ usque ad Ceperanum; et quod Ecclesia Romana habeat Nonalem-Flasconem cum omnibus pertinentiis suis. Insuper præcipimus Marcowaldo senescallo nostro, ut ducatum Ravennatem, terram Brixiiori (vulgo Bertinore), marchiam Ancone recipiat a domino papa et Romana. Eccl. et recognoscat etiam ab eis Medisinam et Argelatam cum eorum pertinentiis. De quibus omnibus bonis securitatem ei juret et fidelitatem faciat sicut domino suo. In morte vero, si sine herede decesserit, ducatus Ravennæ, et terra Brixiiori, et marchia Ancone, Medesina, Argelata, cum earum pertinentiis in dominio Ecclesie remaneant ». Hucusque ibi de regis Henrici testamento. Meminit et Innocentius papa in Epistola ad regem Anglorum ejusdem testamenti Henrici imperatoris, atque: « In ultima voluntate penitentia dueetus per eundem filium tuum tibi, nempe ipsi Richardo Angliae regi restituendum mandavit, quod scilicet ab eo cum captivus esset, extorserat; et nisi faceret filius heres, per Secdem Apostolicam cogeretur ». Quod postea per ipsum Innocentium papam prestandum fuit, ut sequenti tomo, suo loco dicetur.

9. Quenam autem post mortem ejus restituta fuerint Romanae Ecclesie, Rogerius sic pergit

¹ Innoc. I. 1. Ep. DLXXV. — ² Ibid. Ep. DLXXXVI.

narrare : « Defuncto itaque Henrico Romanorum imperatore, magna pars Tusciae, quam idem imperator et prædecessores sui abstulerant Romanis Pontificibus, redditæ est domino Celestino summo Pontifici, videlicet Aquapendente, et S. Crispina, et Mons Faliscorum, et Radicofanum, et S. Quiricus cum omnibus pertinentiis eorum, redditæ sunt ei Sicilia, Calabria, Apulia et omnes terræ, quæ fuerint regis Sicilie, sicut proprium patrimonium S. Petri, de quibus ipse (ut supra dictum est), constituit Fridericum Henrici Romanorum imperatoris filium regem ». Addit ad ista Matthæus Paris : « Henricus imperator legavit capitulo Cisterciensium tria milia marchiarum argenti de redēptione regis Richardi ad thuribula per totum Ordinem facienda argentea. Sed abbates tam ipsum imperatorem, quam donum ejus detestantes, remunerunt de turpi quæstu acquisitum donum ejus recipere. Quod cum rex Richardus audiisset, dictum et factum abbatum, quod solita caruit avaritia, commendavit ». Haec ipse.

10. Coronatio regis Armenie per archiepiscopum Moguntinum. — Qurenam autem inter haec gesta fuerint per Henrici imperatoris exercitum in Terra-Sancta sub legato Conrado, singula exactissime enarrantur per Arnaldum Lubecensem, quem consulas¹. Finis hic fuit, quod auditio adventu filii Saladini adversus eos in Palestinam, simulque accepto nuntio de obitu Henrici imperatoris, omnes duces exercitus arripuerent fugam, et quidem ignominiosam, cum presertim milites essent parati ad proelium. Remansere archiepiscopus Moguntinus, et Verdensis sancti propositi tenuiores. Quorum Moguntinus missus fuit ad coronandum regem Armenie, de quo ista idem Arnoldus Lubecensis habet²: « Ipse enim rex omnimodis hoc affectans, audita fama virtutis populi Dei, et quia Dominus ad introitum omnes iniunctorum eorum terruissem, et quia gloriose multa loca munera obtinuerint : missis nuntiis honoratis cum munieribus non paucis, ipsos principes devote salutavit, et quanto desiderio ipsorum adventum expectaverit, per scripta simul et verba amplissima intimationem : paratissimum se dicens Romano subdili imperio, si coronam diu desideratam ab ipsis mereretur suscire nuntio³. Gloriatur Ecclesia Rounana, que non solum in spiritualibus, sed etiam favente Christo, dilatatur in temporalibus, ut etiam reges Transmarini hoc titulo affectent insignia. Viderint tamen illi, qui hac dignitate neglecta, plus diminutionem quam Romani orbis attendunt dilatationem⁴. Moguntinus igitur (ut diximus) gloriose expleto negotio, ipsum regem Armenie et principem Antiochiae ad pacis concordiam reformatum, quorum dissensione non modi-

cum Ecclesia Dei in partibus illis turbata fuerat ». Quod autem Arnoldi labefactatus sit textus, expunctumque in eo nomen Romani Pontificis : a quo præcipue ea sunt actitata intelliges, nempe ab Epistola Gregorii Armeniæ patriarchæ, data ad Cœlestini successorem Innocentium Tertium Romanum Pontificem, primo anno ejus Pontificatus, quæ sic se habet, posita in primo libro ejusdem Innocentii :

« Littere fidelerum⁵ interpretatio de Armenico in Latinum, quas Catholicus Armeniorum domino papæ Innocentio destinavit.

« Vobis, qui estis caput post Christum consecrati ab eo, et caput Catholicæ Ecclesie Romane matris omnium Ecclesiarum, adeo prudentes et sancti, quod debet esse in loco Apostolorum sublimis papa, et vobis sanctis archiepiscopis, episcopis, cardinalibus, presbyteris, clericis et omnibus qui sunt de vestra sancta Ecclesia, salutem et fraternitatem. Pax Dei sit inter vos. Gregorius homo IESU Christi per gratiam Dei Catholicus totius Ecclesie Armeniorum, filius vestre sanctæ Ecclesie, quæ est fundamentum legis totius Christianitatis.

« Scialis, quod nos archiepiscopi, episcopi, presbyteri et clerici oramus IESUM Christum, qui est caput omnium nostrum, ut servet vos et vestros ab omnibus malis : quia cum vos, qui estis caput, estis incolumes, nos qui sumus corpus, bene valebimus per vestram benedictionem. Noveritis, domine, quod ad nos venit nobilis, sapiens, et sublimis archiepiscopus Moguntinus, qui nobis attulit ex parte Dei, et ex parte sublimitatis Ecclesie Romane, et ex parte magni imperatoris Romanorum sublimem coronam, et coronavit regem nostrum Leonem, et nobis reddidit coronam, quam nos perdidimus a longo tempore. Unde nos suimus elongati a vobis et nos receperimus eam libenter, et cum magno gaudio, et inclinamus, et regnatum Deo et S. R. E. et alto imperatori Romanorum. Scialis, domine, quod ipse nobis monstravit vestra precepta ; et nos ex multum libenter audivimus, et libenter volumus legem et fraternitatem sublimis Ecclesie Romane, quæ est mater omnium Ecclesiarum : et nos solebamus eam habere, et nunc eam habemus, et libenter volumus esse ad vestrum mandatum. Et firmiter sunt ad mandatum vestrum omnes archiepiscopi, episcopi et omnis clerus nostre Ecclesie, qui sunt in nostris terris, et sunt multi per Dei gratiæ. Et nos rogamus vos, ut oreliis Deum pro nobis : quia nos sumus in ore draconis, et in medio inimicorum crucis, et inter eos, qui sunt naturaliter inimici nostri. Et nos vos rogamus per Deum, quatenus nobis militatis tale adjutorium, et tale consilium, quod nos possimus conservare honorem Dei, et Christianitatis, et vestrum. Quia postquam nos sumus vestri, et vos estis memores nosiri, officiatis tantum erga

¹ Arnol. Chr. Sla. I. v. c. 2, 3, 4, 5. — ² Arn. Ab. Lub. I. vi. c. vii. — ³ Roman. Pont. deesse videtur, ut appareat ex sequenti illatione, et ex Epistola Iunac. pap. III. — ⁴ Romane Eccl. ita restitendum, ut respondent præcedentibus, corrupto tex. ab aliquo novatore.

⁵ Apud hunc. I. ii. Ep. ccvi.

nos, quod nos gratias referamus Deo, qui nos redemit sanguine suo, et quod gratias agamus sanctæ cruci Domini nostri, qui fecit totum mundum. Jesus Christus defendat vos, et omnes vestros ab omni malo, et nobis de te vestram benedictionem». Extant ibidem alias litteræ regis Armenie ad eundem Pontificem¹, et aliae redditæ ab Innocentio tam ad patriarcham quam ad regem litteræ, quas tu consulas. Porro, quod spectral ad ipsum Moguntinum archiepiscopum, idem erat S. R. E. cardinalis episcopus Sabinensis, ut patet ex ejusdem Innocentii pape litteris hic notatis in margine².

14. *Redditæ monachi sue Ecclesiæ in Anglia.*

— Eodem etiam anno Cælestinus papa pulsatus Anglie, monachorum querelis, cognita causa, sententiam rescidit papæ Clementis sui prædecessoris surreptitiæ extortam. Extant ipsæ de his litteræ Cælestini, quibus per purgatur calumnia successoris Innocentii pape Tertiū; que sic se habent:

« Cælestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectus filiis, archiepiscopo Cantuariensi, episcopo Lincolniensi, et abbati S. Edmundi, salutem et Apostolicam benedictionem.

15. « Sicut ea, quæ a prædecessoribus nostris prævia fuerint deliberatione statuta, nullatenus irritari volumus vel infringi; sic quæ per surreptionem ab eis obtenta sunt in honestatis Ecclesiasticae detrimentum, corrigi volumus, et in statum redigi meliorem. Cum enim, sicut accepimus, imo sicut bene novimus in Coventrensi Ecclesia fere a prima fidei Christianæ fundatione in Anglia Ordo fuerit monasticus institutus et in tantum in ea observantia servierint regulari, ut ab Apostolica Sede privilegiari, et ab inclytæ recordationis regibus Anglia dotari meruerint et ditari: dolemus plurimum, quod venerabilis frater noster Cestrensis episcopus occasione quarundam litterarum, quas a bona memoria papa Clemente prædecessore nostro, ad falsam suggestionem sine conscientia nostra, et fratrum nostrorum, sicut dicitur, et (quod vix credere possumus) impetravit, dilectos filios priorem, et conventum de eodem monasterio violenter ejecit, et canonicos in eo instituit sacerdcales.

« Cum igitur id in monasticæ religionis et totius Ecclesiasticae disciplina redudet opprobrium, nec nostræ intentionis sit quod prædictus prædecessor noster tanta irregularitatæ, nisi circumventus, auctoritatem præstiterit aut favorem: fraternalitatem vestram per Apostolica scripta mandamus, et in virtute obedientiæ districte præcipimus quatenus (prædictis litteris, vel alijs privilegiis confirmationis, vel indulgentiæ nequaquam obstantibus) amotis ab eodem monasterio sacerdibus clericis, qui in eo fuerunt per supradictum episcopum instituti, sine aliquijus questionis im-

pedimento monasticum ibidem Ordinem reformatis, monachos ejectos exinde redeentes in illud, et tales in eo instituentes personas, quæ B. Benedicti regulam observare debeant, et desiderent. Memo-ratum vero episcopum, et universos detentores bonorum ejusdem Ecclesiæ ad eorum restituendum per censuram Ecclesiasticam, appellatione proposita (postposita) compellatis.

16. « Volumus etiam nihilominus, et mandamus, ut donationes ejusdem episcopi, in feudationes, locationes, et alienationes, possesiones ejusdem Ecclesiæ ab eo tempore factas, nostra freti auctoritate cassetis, eos qui contravenire presumperunt, sublati appellationis obstaculo, censura canonica percellentes; illos, qui manus violentas in prædictos monachos injecerunt, denuntiationis excommunicatos: et cum litterarum vestrarum testimonio veniant ad Sedem Apostolicam absolvendi. Datum, etc. » Impletum est autem mandatum Cælestini pape per archiepiscopum Cantuariensem, ut idem testatur Rogerius, qui ait: « Deinde venit idem archiepiscopus ad Coventre, et per mandatum Cælestini summorum Pontificis introduxit monachos in Ecclesiam ejusdem vilæ cathedralis, quos Hugo de Nunant ejusdem loci episcopus ab eadem Ecclesia vi et armata manu expulerat, et loco illorum in ea canonicos sacerdtales instituerat, et eos de bonis Ecclesiæ, que ad sustentationem monachorum ibidem Deo inservientium collata fuerant, præbendaverat. Sed canonici inde expulsis, bona Ecclesiæ redierunt in usus monachorum ». Hæc Rogerius ejus temporis scriptor, ex quibus atque in primis ex Cælestini recitat Diplomate mendacij redarguas Matthreum Paris, qui carpendi tantum causa Romanos Pontifices scribendi historiam visus est suscepisse provinciam, more suo Innocentium papam Cælestini successorem, suo ipsis Pontificatus exordio perstringens, quod primo negaverit ejusmodi monachorum restitutionem, deinde metu prænuntiate mortis, coactus tandem indulserit. Sed audi tu ralbam:

17. « Morabatur ea tempestate in curia Romana monachus quidam Coventrensis cenobii, Thomas nomine, qui ab episcopo præfato cum ceteris fratribus expulsus (ut superior relatum est), monachos circununque dispersos simul cum cenobio auctoritate summi Pontificis in statum pristinum studuit reformare. Quidam autem fratruncus ejus obieranit, quidam tedium et paupertate affecti, a curia recesserant, ipso solo in negotio perseverante, ac paupertate nimia compellente, paenam suum multoties mendicante. Sed cum nuper de morte episcopi Coventrensis munios desideratos accepisset, exaltatum est cor ejus in Dominum, qui dat in se sperantibus, et perseveranter agentibus bonitatem. Quadam vero die cum Innocentius papa nuper creatus cum cardinalibus suis in consistorio sedere, monachus memoratus audacter prorupit in medium, et petitionem sui negotii

¹ Apud Innoc. I. ii Ep. ccvii, ccvi, ccix. — ² Ibid. I. i Ep. ccv, ccvii.

indicatione papæ porrexit. Quam cum ille perlegisset, in continentia monacho respondit: Frater, nonne ista petitio a prædecessoribus nostris Clemente, et Cœlestino sepius repulsa est, me audiens et vidente? Et tu, qui illos non potuisti, me quoque delirum vis circumvenire? Et iratus adjunxit: Recede, frater, recede, certe inaniter hic expectas. Monachus autem hæc audiens, cum lacrymis amarissimis respondens ait: Pater sancte, petitio mea justa, et omnino honesta, et ideo inaniter non exspecto. Exspecto enim mortem vestram, sicut feci mortem antecessorum vestrorum. Succedet enim vobis, qui petitionem meam exaudiet, cum effectu. Papa vero hæc audiens, et supra quam dici potest admirans, assidentibus sibi cardinalibus dixit: Nonne audistis, quia diabolus iste dixit? Exspecto, inquit, mortem vestram, sicut feci mortem antecessorum vestrorum. Et conversus ad monachum ait: Frater, per S. Petrum mortem meam non hic exspectabis, exaudita est enim petitio tua. Et continuo, antequam cibum sumeret papa, Huberto Cantuariensi archiepiscopo dedit in mandatis, ut continuo visis litteris ad Ecclesiam Coventrensem personaliter accederet, et, expulsis clericis, monachos investiret. Sicque archiepiscopus memoratus, amotis clericis prefatis, summi Pontificis auctoritate roboratus, decimo quinto kalend. Februarii monachos introduxit ». Vidisti, lector, cum legislisti, Paris ingenium animique male compili malam sententiam, res fingere verbaque formare indigna Romano Pontifice; ut ab hoc uno tam patenti mendacio caeleras discas, et cavaeas, videasque qua tunc sit homo fide dignus, cum totus est in carpendi Romanæ Ecclesie Pontificibus.

18. Legatio apostolica in Poloniā. — Hoc eodem anno legalur in Poloniā a Cœlestino papa Petrus diaconus cardinalis: de qua legatione haec apud Joannem Dlughosch, alter Longinum dictum, hoc anno :

« Petrus filius S. Marie in Via-Lata diaconus cardinalis, Capuanus vulgariter nuncupatus, a summo Pontifice Cœlestino, tertio legatus de latere ad reformandam Ecclesiam Polonicam destinatus venit in Poloniā. Qui Cracoviensem civitatem ingressurus a Fulcone Cracoviensi episcopo, et omnium Ecclesiarum processione, magno honore suscepimus. Primamque congregationem Cracoviar, alteram in Lutczā agens; deinde in Gnesensem, Wratislavensem, Posaniensem, Plocensem, Wladislavensem, Chelmensem, et Lubecensem dieceses se transferens, id præcipuum in Ecclesia reformatā sibi cura assumperat, quatenus presbyteri a mulieribus et concubinis abstinentio, continentia et castam, et que laicos edificare posset, ducerent vitam, cum plures ea tempestate sacerdotes uxoribus, velut jure legitimo tenerentur. Cujuſ usus corruptelam cardinalis ipse summo studio a Polonica eliminavit, abrogavitque eccl. et presbyteris uxores accipere et tenere sub gravis-

simis penitentiis interdictis: laicis vero quacumque excellentia pollutibus, connubia in facie Ecclesiæ contrahere instituit. Et hæc quidem salubris prefati Petri cardinalis Constitutio facile a Polonorum clero, et ab universa Polonica Ecclesia accepta, et accurata diligentia custodita servataque est.

19. « A Boemis tamen, cleroque Boemico, apud quos cardinalis ipse etiam legationis officio fungebatur, non solum repudiata, sed parum abfuit, quin cardinalis ipse, Constitutionem ipsam, ordinis in sabbato *Sipientes* celebraturus, promulgans, et presbyteros ad castitatis votum compellens, violaretur. In ejus occisionem Boemici sacerdotes grassari Pragæ cooperant, nisi illorum improbos conatus episcopus Pragensis Henricus, ducalem tunc in Boemia obtinens potestatem, oppressisset. Non solum autem in his, sed in pluribus aliis cardinalis prædictus Polonicam Ecclesiam, pontificibus et clero benevolis se præbentibus ad singula, reformativ ». Hæc tenus ipse.

20. Controversia inter archiepiscopum Rothomagensem et regem Angliae. — Hoc eodem anno coram Cœlestino Pontifice delata et absoluta est controversia, qua diutius periculose valde agitata fuerat inter archiepiscopum Rothomagensem, et regem Angliae, eo quod ipse rex, invito et contradicente archiepiscopo muniisset locum ejus Ecclesie adversus invasiones regis Francorum; ipse vero archiepiscopus censuris perculisset ministros regis, et provinciam interdicto diutius subjecisset. Utraque parte vocata Romam, illis auditis, Cœlestinas sequestrem potius agens, quam judicem eosdem in pristinam concordiam revocavit. Quomodo autem, sic accipe a Rogerio ista scribente :

« Convenientibus igitur in præsencia domini papæ Cœlestini prefaci Rothomagensi archiepiscopo, et episcopo Lexoviensi, et cleclo Dunelmensi, archiepiscopus Rothomagensis protestatus est jus suum, quod habebat in Andeli, et injuriam quam Richardus rex Angliae ei fecerat, firmando castellum in patrimonio Ecclesie Rothomagensis injuste, contra voluntatem, et assensum illius. Ad quod supradicti regis nuntii responderunt, quod dominus rex sepe et multum oblitus erit per internuntios suos, videlicet viros venerabiles et discretos, episcopos, et abbates, comites, et barones, se in omnibus satisfacturum illi ad estimationem proborum virorum. Asserbant enim ex parte regis, quod ipse insulam illam de Andeli, in qua castellum firmaverat, nullo modo dimittere posset, quia rex Francie et sui perinde transitum faciebat in Northmanniam, et sepius eam devastabant: et idcirco rex Angliae locum illum munierat ad defensionem terre sue contra regem Francie. Et super his predictus Rothomagensis archiepiscopus, et prefati regis nuntii compromiserunt se examini domini papæ, et Romane Ecclesie. Unde tactum est, quod dominus papa et cardinales post diuturnam deliberationem, atten-

dentes damna et inopportunitates quae acciderent Northmanniæ, nisi locus ille de Andeli firmaretur: consuluerunt præfato Rothomagensi archiepiscopo, quod cum domino suo rege amicabiliter ponaret, et ab eo sufficienter recompensationem ablatorum recipere, secundum proborum et sapientum virorum astimationem: dientes bene licere regi, et cuilibet potenti, infirmiora terre suæ munire, ne perinde damnum sibi et suis con-

tingat ». Hactenus ipse. Agit de eadem controversia et Neubrigensis ¹.

Hoc anno S. Iohannobonus patria Cremonensis ex hac vita migravit die decima tertia Novembris, quem ob præclara virtutum merita successor Cælestini Innocentius Teritus solemniter retulit inter sanctos. Ejus vero res geste descripte leguntur ².

¹ Neub. I. v. c. 24; 24. — ² Apud Sur. tom. VI, die XIIII Nov.

Anno periodi Graeco-Romanæ 6690. — Anno Aera Hispan. 1235. — Anno Hegiræ 594, inchoato die 13 Nov., Fer. 5. — Jesu Christi 1197.
— Cælestini III papæ 7. — Henrici VI reg. 8. imp. 7 Alexii Angeli Comneni imp. 3.

1. *Henricus imp. sævit in Siculos adversus se conjuratos.* — A num. 1 ad 4. Joannes de Ceccano in suo Chronicô anno superiori a nobis emendato hæc narrat: « Post Nativitatem Domini, Henricus imp. egressus Capuam, ivit in Siciliam XVII kalendas Februarii », currenti scilicet Christi anno, Imperator, qui ex Germania in Italiam redierat, « assignatum sibi a Diopuldo Rocæ Arcis Castellano dictum Acerrarum comitem, cum apud Capuam curiam regeret generalem, trahi ab equo primum per plateas Capuæ, et denum verso deorsum capite suspensi vivum jubet. Quem viventem post biduum quidam imperatoris histrio Teutonicus, cognomine Follis, ut ipsi imperatori placaret, ligato ad guttur ejus non parvo lapidis pondere ipsum turpiter exhala coegit. Tunc imperator ipse generalem toti regno collectam imponit », inquit Richardus de Sancto-Germano in Chron. Magnates regni Siciliæ validam adversus Henricum imp. conspirationem conflarant sub Constantiæ imperatricis auspiciis; sed imperator prudentia sua tumultus ouenes compescuit. Rebeller contra imperatorem regem creaverant, sed imperator « diadema imposito clavis acutissimis cum ipso diademate caput transfixit, filios autem aut suspedio, aut incendio, aut aliis dannavit suppliciis », inquit Arnoldus lib. 5, cap. 2, qua de re legendus etiam Hovedenus ad hunc Christi annum a Barouio citatus.

2. *Hæc conjuratio paulo ante mortem ejus facta.* — « Tunc ipse Diopuldus (seu Diepoldus, inquit Richardus landatus) per imperatorem factus est comes Acerrarum. Tunc etiam Odo frater ipsius ad expugnandum Roccham-Siccam, in qua se Raynaldus et Landulphus de Aquino fratres contra

imperatorem receperant, ab ipso imperatore dirigitur, et ipse se confert in Siciliam imperator, ubi ad se duci imperatricem jubet, qua in Panormi palatio constituta, quidam Guillelmus monachus, qui castellanus erat castri Joannis, rebellavit imperatori; ad quem obsidendum cum ipse personaliter accederet imperator, superveniente agritudine, abinde infirmus discedens, sicut Domino placuit, diem clausit extremum. Et tunc fama discente per regnum dictus Odo frater Diopuldi comitum, rupta obsidione Rocchæ-Sicca, discedit, et se contulit ad Roccham Arsisi ».

3. *Obitus Henrici VI imp.* — A num. 4 ad 11. Hovedenus in parte posteriore pag. 773, de Henrico imperatore scribit; « Obiit in Sicilia apud Messanam in vigilia sancti Michaelis (quæ incidit in diem xxviii mensis Septemb.) excommunicatus a Cælestino papa propter captionem et redemptionem Richardi regis Anglie ». Dies tamen mortis ejus in emorialis Casinensi a Caraciolo vulgato, inscribitur diei v Octobris, nempe tertio nouas Octob. Propheticum beati Joachimi fundatoris Ordinis Florensis spiritum, veris rerum eventis in Henrico VI ejusque posteris comprobatum fuisse ostendit Papebrocius ad diem xxix mensis Maii, ubi Vitam ejus illustrat in disquisitione Historica § 5. Baronius num. 9 fragmentum testamenti Henrici imp. recitat, in quo indicat se penitente persecutionis Romanæ Ecclesiae illatae, statuitque, ut si Fredericus filius suus « sine herede decesserit, regnum Siciliæ ad Romanam Ecclesiam deveniat ». Baronius num. 8 dicit, inconstantem esse antiquorum sententiam circa annum quo *Fredericus* in lucem prodiit, concluditque eum natum anno mcccix, et currenti quadriuum fuisse. Verum Al-

bertus Stadensis abbas ab eo laudatus accurate scriptis in Chron. eum natum anno mcccxv; id enim confirmant auctores coœvi a nobis eo anno laudati, qui etiam diem nativitatis ejus notarunt, nempe festum sancti Stephani proto-martyris. At dicit Baronius varios auctores tradere *Fredericum*, qui hujus nominis II fuit, mortuum esse die sancte Lucie martyris, die sc. xii mense Decembri anni mccc, sue etatis anno quinquagesimo septimo. Sed auctores illi aduersus coœvos non audiendi, ideoque *Fridericus II*, anno etatis quinquagesimo quinto demortuus, et currenti tertium etatis ingressus est. « *Filius ejus puer parvulus* », inquit continuator Aquicinctinus ad hunc Christi annum, loquens de Henrico VI, « a Sienis in regno jure paterno suscipitur. Porro Philippus frater Henrici imp. tutor pueri constitutur ».

4. *Expedițio crucisignatorum infelix fuit.* — A nun. 11 ad 14. « Teulonici », inquit Nangius in Chron. ad hunc Christi annum, « qui in terram transmarinam transierant, dum omnia turbulenter actitant, inducias quas nostri cum Turcis inferant, abrumptum, urbemque Berytum oppugnant et capiunt : quo Turci permoti Joppem civitatem pervadunt, obtruncant omnes, munitionem diruunt, soloque coequant ». Post aliqua interposita subjungit : « Teulonici, qui mare in Terram-Sanctam transierant, cum grandia se facturos sperarent, audita morte imperatoris repatriant. Idem narrat abbas Urspergensis, qui hoc tempore vivebat, ad annum mcccxv : « Alemanni in terram promissionis venerunt, bellicosi, erudeles, expensarum prodigi, rationis expertes, voluntatem pro jure habentes, ensibus invicti. In nullis nisi hominibus sua gentis confidentes; ducibus suis tadelissimi, et quibus vitam potiusquam fidem possis auferre. Ili, cum venissent in terram promissionis, freugas fregerunt, quas rex Anglie, ut dictum est, in recessu suo statuerat. Urhem Berentium (legendum *Berytum*, ut ex loco Naugii laudato liquet) recuperaverunt, Joppem perdidérunt.

5. *Moritur Henricus a Campania rex Jerusalem.* — « His diebus, comes Hemricus (de Campania cognominatus) qui dominus terre Jerosolymitanæ extiterat, de quadam fenestra sui palati cecidit, et mortuus est. Iujus uxorem nomine Isabellam, que regnum hereditabat, accepit Americus rex Cyperi (legendum, *Aymericus*, qui trafer erat Guidonis de Lusignano regis Cyperi) et coronatus est in regnum Jerosolymitanum (idque in urbe Acconensti, ut habeat ideam Nangius). Alemanni vero ad obsidionem Tetonii (vox illa corrupta) castelli accesserunt, ibique mensibus aliquot commorati, auditâ morte imperatoris Heinrici recesserunt. Quorum principes fuerunt isti, Chunradus Moguntinus archiepiscopus, Chunradus cancellarius imperatoris (qui erat episcopus Heribopolensis), Heinricus dux Saxonie, Luipoldus dux Austriae», aliquique magnates et episcopi ibidem nominati. Porro videt, *Conradum* archiepiscopum Moguntinum,

qui episcopus cardinalis Sabinus erat, vocari tandem archiepiscopum, quia, uti jam non semel insinuavimus, horum temporum scriptores de episcopis et archiepiscopis cardinalibus verba facientes plerumque cardinalatum laudent. *Conradus* vero Moguntinus in Historia Ecclesiastica nominatissimus, vitam produxit usque ad millesimum ducentesimum, ut notarunt Conradus Moguntinus in suo Chron. et Hovedenus in parte post. Annal. ad annum mccc, pag. 404.

6. *Obitus Petri Cantoris.* — « Petrus Cantor Parisiensis », inquit Nangius hoc anno in Chron. « vita et scientia clarus, apud cenobium, quod Longiponsus dicitur », obiit. Ille etiam anno Bellocav. in Spec. Hist. lib. 29, cap. 59, et Albericus in Chron. hanc mortem consignant, et Petrum plurimum laudant. Abbatia Longipontis, a Josleno Suesioneusi episcopo anno mcccxxii, in Suessoniensi diœcesi fundata fuit, quo e divi Bernardi familia monachos misit. Petrum virum sanctissimum, velut oraculum omnes consulebant, et Jacobus de Vitracio cardinalis, qui hoc tempore vivebat, inter alia de eo scribit : « Cœpit facere, et docere vehit lucerna ardens et lucens, et civitas supra montem posita, et candelabrum in domo domini aureum, de ejus fonte limpidissimo beatissimus vir Fulco presbyter potavit ». Ille ille in Historia Occident. cap. 8, cum monachum in Longoponte induisset, tempore probationis nondum expletio, migravit e corpore, *Cantor cognominatus*, quod cantor in Ecclesia cathedrali Parisiensi fuerit. Varia opera composuit, que in diversis Bibliothecis adhuc Mss. asservantur, ut videre est apud Oudinum in suppl. de Script. Eccles. Sola ejus *Summa*, quae dicitur *Verbum Abbreviatum*, eo quod ab his verbis incipiat, impressa fuit Montibus Hannonicis an. mcccxxxix, in 4, quæ in Bibliothecam Patrum inferenda videbatur.

7. *Quatuor scriptores Angli opera sua absolvant.* — *Willemus Neubrigensis* canonicus Regularis sancti Augustini, et, ut ipse asserit lib. 1, cap. 15, in provincia Eboracensi natus, hoc anno historie sue a Stephano Anglie rege inchoate finem imposuit; *Radulphus* vero de Diceto archidiaconus Londoniensis ante annum sequentem suam non terminavit. Anno etiam sequenti *Joannes Bromptonius* abbas Jornalensis, et denique anno mcccix, *Gerasius* monachus Dorobernensis seu Cantuariensis, Chronica sua absolverunt, que cum Baronii tempore adhuc in tenebris laterent, in ejus Annalibus illustrandis non parvo nobis subsidio fuere.

8. *Constitutio Petri Aragoniae regis aduersus haereticos.* — *Petrus Aragoniae* rex et comes Barcinonensis, novi principatus initio Constitutionem edidit aduersus haereticos, qua statuit, ut a consilio sancte Ecclesie et Catholicorum omnium excludantur et ubique damnentur. Eam erunt Baluzius ex archivo Ecclesie Gerundensis, et in Appendix Marcae Hisp. num. 487 publicavit: Prae-

dentium», inquit Petrus, «Patrum nostrorum in fide imitatores, sacrosanctæ Romanae Ecclesie canonibus obtemperantes, qui haereticos a consilio Dei et S. Ecclesiæ et Catholicorum omnium exclusos ubique dammandos ac persequendos censuerunt, Valdenses videlicet, qui vulgariter dicuntur Sabatati, qui et alio nomine se vocant Pauperes de Lunduno, et omnes alios haereticos, quorum non est numerus, nec nomina sunt nota, a S. Ecclesia anathematizatos, ab omni regno et potestativo nostro tanquam inimicos crucis Christi, Christianæque fidei violatores, et nostros etiam regnique nostri publicos hostes exire ac fugere districte et irremeabiliter precipimus, etc. Data Gerundæ in presencia Raymundi Tarracensis archiepiscopi», et trium episcoporum ibidem nominatorum, «per manum Joannis Beaxensis domini regis notarii, et mandata ejus scripta anno Domini MCXCVII».

9. *Perperam Alphonso patri ejus attributa.* — Eamdem Constitutionem referunt Franciscus Pegna in Direct. Inquisit. part. 2, et Joannes Mariana Praefatione in Lucam Tindensem, exemplari usi, cuius initium est : «Ildefonsus Dei gratia rex Aragonum, etc.» finis vero : «Signum † Ildefonsi regis Aragonum, comitis Barchinonis, marchionis Provincie. Signum † Petri regis Aragonum, et comitis Barchinonis in originali Iujus Charta, etc. Et fui facta Charta illa apud Illeldam a Guilhelmo de Bassia regio notario, anno Domini MCXCVI». Verum hec omnia nomina, annusque quo Charta data, addititia sunt; cum Petrus anno tantum superiori Aragonie rex dicitur fuerit. Usserius quidem in tractatu de *Christianorum Ecclesiærūm successione et statu*, cap. 8. num. 47 et seq. eam Chartram ex Pegna et Mariana referens dicit, videri Petrum post mortem patris *Alphonsi* hoc edictum renovasse, priusquam Albigenissum patrocinium susiceret, vel saltem simut cum patre regni consortem fuisse. Sed neutra conjectura admittenda; cum nullus rerum Hispanicarum scriptor tradiderit, Petrum cum patre conregnasse. Charta itaque illa a quodam imperito interpolata, et quoad annum mutata. Verum quidem est, Petrum occisum fuisse in pugna adversus erucisignatos anno MCXII commissa, sed antea valde orthodoxus fuerat, et nonnisi ad juvandas sorores comiti Tolosano sese adjunxit, inquit auctor de Gestis Comit. Barcinon. cap. 23, in hoc reus, quod legato Apo-

stolico, ut ab ea societate discederet, præcipienti morem gerere noluerit.

40. *Haretici in Hispania. Sabbatati dicti.* — Porro Valdenses in Hispania *Sabbatati* et *Insabatati* appellabantur, ut ibidem Usserius num. 4, ex Nicolao Eymerio in part. 2. Directorii Inquisitorum refert. Hæc Nicolai verba : «*Insabatati* dicuntur, qui in solitari, quod *Zabbati* vulgo dicitur, signum singulare quoddam, ut cognoscerentur ab eorum complicibus, deterebant». Illoc longe ante Nicolaum notarat Ebrardus Bethuniensis in Antilæresi contra Valdenses cap. 23. «Quidam autem qui Vallenses se appellant, eo quod in valle lacrymarum maneant, etc. et etiam Zabatenses a *Zabata* potins, quam Christiani a Christo, se volunt appellari. Solitares cruciante, cum membra potius debeant erueiare; calcementa coront, caput autem non coronant». Vixit autem Ebrardus anno MCCLX, eius liber extat tom. xxiv Biblioth. Patrum, edit. Lugdunensis pag. 1325. Haeretici isti in Concilio Tarracensi anno MCXLII habito *Inzabatati* semper dicuntur, quam appellationem sortiri videntur, inquit Ducangius in Gloss. ab ea calcicarum specie, quos Galli *Sabots* vocant, id est, calcis ligneis, quibus potissimum utebantur.

41. *Floret in Hispania Averroes.* — Floreat hoc tempore in Hispania Saracenica *Averroes* in civitate Cordubæ natus; ipsem enim factetur se anno MCXVIII paraphrasim in Aristotelem de *partibus et generatione animalium* absolvisse. Tanta ejus fama fuit, ut Melchior Canus, qui seculo XVI vixit, de precedentibus seculis loquens lib. 10, cap. 5, scribat : «Superiore seculo, et paucis anterioribus, oraculi loco erat Averroes in scholis, et præsterim in Italia, quæ occasio fuit magnorum in illis oris errorum, et inutilis diligentiae, qua aliqui non minus in pervolutando Averroë collababant opere, quam in sacris litteris ponunt, qui his maxime deflectantur. Nunc Averroes in scholis omnino jacet». Joannes Leo Africanus in libello de *viris quibusdam Arabum illustribus*, mortis ejus annum his verbis notavit : «Mortuus est Averroes in civitate Marochi, et fuit sepultus extra portam Coriariorum, tempore Mahumedis Manxoris Pontificis ac regis (in Africa et Hispania Saracenica regnantis) anno sexcentesimo tertio de *Aegira*», die viii Augusti, nostri anni Christi MCXV inchoato. De *Averroës* libris legendus Nicolaus Antonius in Bibliotheca Arabicо-Hispanica pag. 240 et seqq.

CÆLESTINI III ANNUS 8. — CHRISTI 1198.

1. *Cælestini papa obitus et gesta.* — Millesimus centesimus nonagesimus octavus Redemptoris cum Indictione prima incipit annus, cuius exordio, nempe sexto idus Januarii, Cælestinus papa ex hac vita migravit, cum nondum sui Pontificatus annos septem implesset, sed sedisset annos sex, menses novem, minus diebus duobus. Quæ autem ejus precesserint obitum, sic accipe ab hujus temporis scriptore Rogerio :

« Deinde dominus papa Cælestinus ante Natale Domini paulatimcepit agrotare et convocatis coram se cardinalibus universis, præcepit, ut tractarent de successore eligendo. Ipse autem nitebatur modis omnibus, ut dominus Joannes de S. Paulo presbyter cardinalis tituli Sanctæ Priscæ virginis ei succederet in papatu, de cuius sapientia, sanctitate, et justitia plurimum confidebat. Adeo enim ipsum præ ceteris diligebat, quod illum loco sui constituerat ad omne officium sumum exsequendum, nisi in consecratione episcoporum, quod pertinebat ad officium episcopi Ostiensis cardinalis. Præterea prefatus papa obtulit, quod ipse scipsum deponeret a papatu, si cardinales consentirent in electione præfati Joannis de Sancto-Paulo. Sed omnes cardinales una voce responderunt, quod illum conditionaliter non eligerent, dicentes, quod inauditus erat, quod summus Pontifex se deponeret. Et sic erat schisma inter illos. Dominus enim Ostiensis episcopus cardinalis nitebatur, ut ipsemet papa fieret. Similiter dominus Portuensis episcopus cardinalis, similiter dominus Jordanus de Fossanova, similiter dominus Gralianus, et ceteri omnes nitebantur, unusquisque pro posse suo, ut ipse fieret summus Pontifex ». Et inferius : « Eodem anno millesimo centesimo nonagesimo octavo, Cælestinus papa senio et gravi morbo laborans, obiit Romæ mense Januarii, sexto idus ejusdem mensis, feria sexta, septimo anno papatus sui, et Laterani sepultus est ». Hac de obitu Cælestini.

2. Fuere ejusdem Cælestini digna alia facta—rum monumenta, quæ certis ejus Pontificatus annis non sunt affixa, et inter alia confirmatio religiose militiae Ordinis Teutonicorum : rogatus enim ab Henrico imp. donavit eosdem idem Pontifex veste alba et cruce nigra ; subicit vero regule S. Augustini. Censiti autem sub eo Ordine nouissimi nobiles, iidemque Germani, qui magnitudine animi digna ipsorum generositate edidere facinora, quæ aliorum sunt scriptorum memoria perpetua commendata. Ita quidem, ne Boreales regiones tanto germe existerent infecundæ, quibus jam aliae Christiani orbis provincie fertiles essent, aemulatio sancta Teutonicos pertigit. Florebant siquidem his temporibus, et Hispanie sacris ordinibus militari bus S. Jacobi, et Calatravae. Porro Teutonici, de quibus agitur, aucti sunt Livoniensibus, qui illis sese junxere.

3. Romæ autem idem Cælestinus papa pro—pensiō studio, quo tenebatur erga cultum vene—randae imaginis Dei genitricis Mariae, quæ fuerat Gallo Placidia collocatae in antiquo foro Romano in Ecclesia, dicta S. Maria in Porticu, aedificavit juxta ipsam hospitalem domum infirmorum, quam et redditibus locupletavit. De ipsa autem veneranda imagine velut ista inscriptio haec tenet : « Hec est illa pia genitricis imago MARIE, quæ discumbenti Gallo patuit metenti ». Accepit cul—lor Deiparae Cælestem ejus precibus gloriam, quam diutius concupivit. Nos vero ejus obitu claudimus simul presentem duodecimum tonum, tertium vero decimum incepturi, ubi hic desinit, ab eodem anno, mense Januarii, dieque ipsa, qua cessante Cælestino Tertio, Tertius Innocentius legitime electus administrationem Catholice Ecclesiae suscepit, Deo nobis propilio nostra cuncta ad sui nominis gloriam feliciter promove.

Anno periodi Graeo-Romanæ 6691. — Anno Err. Hispan. 1236. — Anno Hegire 595, inchoato die 3 Nov., Fer. 3. — Iesu Christi 1198.
— Innocentius III papa 1. — Vacat, imp. Occident. 1. Alexii Angeli Comneni imp. 4.

4. Moritur Cœlestinus III pap. Ad num. t. Innocentius III in Epistola de electione sua Anglis et Scotis data apud Hovedenum pag. 777, ait : « Cœlestino patre ac prædecessore nostro VI idus Januarii viam universæ carnis ingresso, et in Lateranensi Basilica, sicut moris est, honorifice tumulato, etc. » Quare Cœlestinus III, qui die trigesima mensis Martii anni mcccxi Pontifex Rom. electus fuerat, obiit hoc anno die viii mensis Januarii postquam sedisset annos sex, menses novem, et dies novem, emortuali excluso. Menses et dies, quibus supra annos sedit, a paucis ex antiquis notati, iisque a librariis mendose descripti. Ex recentioribus unus Oouphrius in Chron. *menses novem* recte habet; sed quia electionem ejus uno die prevertit, unum etiam diem plus justo ei attribuit; Papebrocius vero in Conatu Chron. Hist. ubi electionem ejus cum die xii mensis Aprilis connectit, Pontificatum ejus non potuit aliquot diebus non multilare; de die enim emortuali *Cœlestini III*, inter omnes convenit. Denique in libro Joannis Diaconi junioris de Ecclesia Lateranensi apud Mabillonum tom. II Musei Ital. pag. 369, legitur : « Cœlestinus papa III jacet juxta Sanctam Mariam de Reposo.

2. Confirmavit institutionem militiae Teutonicorum. — Ad num. 2. Cum vidisset apud Onuphrium in Chron. institutionem *Ordinis militaris Teutonicorum* cum anno mcccix copulatam, suspicatus sum eum in sententiam adeo a communi alienam sine aliquo fundamento non abiisse. Verum re diligenter discussa, comprei eum hic, sicuti et quandoque alibi, id solum conjectisse ex eo se. quod eo circiter tempore aliqui alii Ordines militares instituti fuerint. Annum hujus Ordinis fundati recte nonavit interpolator Chronicus Aquicinctini ad annum mcccxi, ubi scribit : « Ordo militum Teutonicorum inchoatur, quem anno mcccxi, Februarii die xxii, Cœlestinus papa confirmavit. Primus hujus Ordinis magister creatus fuit Heinricus Vualpot ». Verum Diploma illud Cœlestini III ad nos non pervenit, et ad annum mcccxi pertinet; cum *Cœlestinus III* annos Christi a die xxv mensis Martii exordiatur; quod eo magis dicendum, quo *Cœlestinus III* anno mcccxi, die tantum xxx mensis

Martii Pontifex Rom. dictus fuerit. Is itaque Ordo anno quidem mcccxi institutus fuit, sed non nisi anno insequenti die xxii Februarii confirmatus. Petrus de Dusburg sacerdos Ord. Teutonicici an. mccccxxvi, *Chronicon Prussie*, in quo de origine Ordinis Teutonicici et rebus ab eo gestis agit, publicavit, in quo Pontificatus *Cœlestini III* initio banc militiam erectam tradit, sed annum non determinat, et Christophorus Hartknoch, qui anno mcccxxxix Francofuri et Lipsia Chronicou laudatum typis dedit, et Notis illustravit, in parte I, pag. 20, ait tantum Jacobum de Vitriaco lib. I Hist. Jerosol. cap. 66, scribere Ordinem Teutonicum institutum fuisse in urbe Jerosolymitana, antequam Ptolemais sive Accon obsidione cingeretur a cruce signatis; verum Vitriacus loquitur quidem eo in loco de institutione Ordinis Teutonicorum, sed nec *Acconis* ibidem meminit, nec temporis quo hic Ordo fundatus fuit. Recte tamen idem Christophorus existimat, standum esse Joanni Nauclero, qui volum. 2 *Chronographia* scribit : « Anno Domini mcccxi, apud Accam (ita enim Ptolemais et Accon etiam appellata), quidam Bremensis et Luhecenses cives hospitale in honore B. Mariae Virginis ad opus infirmorum tempore obsidionis ex velis navium fecerunt, oblinuerunt auxilio Friderici ducis Sueviae a Cœlestino papa, cooperante ad hoc Henrico rege Rom. Ordinem istum sub titulo Hospitalis B. Mariae Virginis domus Teutonicorum in Jerusalem confirmari. Ex eo tempore incepit habere magistrum Ordinis generalem prosapia nobilem ». Huic Ordini postea unitum fuisse Ordinem *Ensiferorum* adversus infideles Livonos institutum supra diximus. Legendus Trithemiust in Chronic. Hirsaugiensi ad annum mcccxi, ubi accurate Ordinis Teutonicici initia narrat.

3. Innocentius III papa eligitur. — *Innocentius III* Cœlestino III in Pontificatum successit, et quidem eodem die, quo Cœlestinus sepultus. Anonymus enim a Bosqueto postea episcopo Monspeliensi editus, qui eo adhuc vivente ejus res gestas scripsit : « Celebrata est, inquit, ejus electio VI idus Januarii, anno Incarnat. Dominicæ mcccvi, (a die xxv mensis Martii deducto, qui ideo nobis est mcccvi), et quia tunc diaconus erat, dilata est

ejus ordinatio in presbyterum usque ad sabbatum Quatuor Temporum, IX kal. Martii; et sequenti Dominica, in qua tunc occurrit festum Cathedrae sancti Petri (die nempe xxii mensis Februarii) fuit apud S. Petrum in episcopum consecratus, et in ejusdem Apostoli Cathedra constitutus ». Idem habet Radulphus de Diceto pag. 701, nec illud in dubium revocari debet. Et tamen in antiquis quibusdam Breviariis Ordinis S. Trinitatis dicitur *sanctum Joannem de Matha* ejusdem Ordinis institutorem eum *sancto Felice Valesio* Romanum profectum petuisse ab Innocentio III recente electo, sui Ordinis confirmationem, et Pontificem in festo *sanctorum Agnelis secundo*, sc. die xxvii mensis Januarii, dum in Ecclesia Lateranensi missam celebraret, ad sacre hostie elevationem, Angelum ei candida veste, cruce bicolori, specie redimenti captivos apparuisse; quo viso, Pontificem novum institutum approbasse.

4. Apparitio ei facta in dubium revocari non potest. — Dum alias Romæ versare, Franciscus a Sancto-Augustino Maeodo Ordinis Minorum de Observantia, qui ante aliquot annos Vitam utriusque sancti Romæ, ubi Sancti-Officii qualificator erat, typis mandarat, a me ex eadem Urbe discessuro etiam atque etiam petit, ut examinarem, an certum et indubitabilem esset, quod in Vita Innocentii III passimque in aliis monumentis legitur, hunc Pontificem presbyteratus insignitum non fuisse ante diem vicesimam primam mensis Februarii; tunc enim coram sacra Congregatione agebatur de cultu ab immemorabili tempore Joanni de Matha et Felici Valesio tanquam sanctis exhibito, et jam Clemens papa IX religiosis Ordinis Sanctissimæ Trinitatis redemptionis captivorum rescripto dato anno mcccix facultatem fecerat Officium et Missam de iisdem recitandi, illa apparitione Innocentio III facta jam examinata et approbata. Maeodo cum nodum illum solvere non potuisset, illum seenerat in laudata Joannis de Matha Vita, asserueratque, quod et aliquot post annos Bonaventura Baro ejusdem Congregationis ac Maeodo, tradidit in Annalibus ejusdem Ordinis Trinitariorum a se Roma vulgaris, verum non esse quod passim dicitur, *Innocentium III* qui diaconus tantum erat, quando summus Pontifex die viii Januarii creatus est, distulisse ordinationem suam in presbyterum usque ad diem vicesimam primam mensis Februarii; cum revelatio, de qua agimus, certa sit, ideoque die vicesima octava Januarii jam presbyter esset.

5. Omnis de ea difficultas tollitur. — Pollicitus sum viro docto, mihiique amico me in hanc urbem Aquensem reducem quæcumque ad hanc difficultatem enucleandam conducere possent, per otium ad examen vocalium, quod eo jam Roma digrasso, et postea demortuo prestiti, comperique negari non posse, quin apparitio illa die xxviii mensis Januarii hujus anni configerit; quin tunc *Innocentius III* tantum diaconus fuerit; enique

eo die missam non celebret, sed audivisse. Verum scriptores medie et infima Latinitatis utramque actionem unius *celebrationis* nomine quandoque expressere, nt varia exempla demonstrant. In Vita *sancte Gertrudis* abbatissæ Nivellensis in Brabantia, recitata in Actis SS. Bollandianis ad diem xvii mensis Martii, de cuius anno emortualis an. **DCLXV** egimus, cap. 4, num. 19, dicitur, quandam nobilem matronam nomine *Adulam*, in omnibus vere Christi ancillam, de miraculis a sancta Gertrude patrari solita dubitantem, venisse ad monasterium Nivellense, cum festum sanctæ hujus virginis appropinquaret, cumque filius ejus adhuc infans in quodam fonte submersus fuisset, eaque enjusdam sanctimonialis hortatu sanctæ Gertrudis opem implorasset, « surrexit infans, qui ante fuerat mortuus. Ex illa autem die predicta matronacepit credere virtutibus S. Gertrudis. Et in crastinum **MISSAM CELEBRAVIT** in honore virginis Christi Gertrudis, id est, missam audivit ». Ea autem Vita ab auctore synchrono anonymo elucubrata.

6. Celebrare et audire missam aliquando unum et idem. — Praeterea Gregorius Turonensis anonymo illo antiquior, in lib. de Gloria Martyrum cap. 51 referens miracula sancti Sigismundi Burgundiae regis, ait: « Si qui nunc frigoretici (melius quam frigoritici), quod aliqui Codices habent, id est, *Febricitantes*, ut variis exemplis explicat Ducangius in Glossario) in ejus honore missas devote celebrent (id est, missas audiant) ejusque pro requie offerant oblationem, statim compressis tremoribus, restinctis febribus, sanitati pristine restaurentur ». Denique idem Gregorius lib. de Gloria Confess. cap. 63, verba faciens de quadam muliere, que singulis diebus missam audiabat, licet in ea non communicaret, scribit: « Mulier per annum integrum ad hoc templum degens, assidue oratione vacabat, celebrans quotidie missarum solemnia, et offerens oblationem pro memoria viri, non diffusa de Domini misericordia, quod haberet defunctus requiem; in die qua Dominus oblationem pro ejus anima delibasset, semper sextarium gazetum vini (id est, vini a Gaza Palestina, quod olim in prelio erat, ut ostendit Ducangius laudatus in voce Gazetum) præbuit in sacrificium Basilicæ sanctæ. Sed subdiaconus nequam reservans gutta gazetum, acetum vehementissimum offerebat in calice, muliere non semper ad communicandi gratiam accende, etc. » Quibus exemplis difficultas, que Francisci Maeodo animum adeo torserat, et nunquam haec tenus superata fuerat, certo enodatur, et corriguntur auctores, quos citat et sequitur Spondanus anno mcccix, num. 10, ubi agit de confirmatione Ordinis SS. Trinitatis, asserentes predictam visionem contigisse V kal. Febr. currentis anni, dum Innocentius III rem divinam faceret. Porro hic loquendi modus a Ducangio in suo Glossario pretermisssus.

7. Moritur Jacob imperator Africæ et Hisp. Saracenicæ. — Execute hoc Christi anno e vivis

excessit *Jacob* imperator Almohadum seu Sarracenorū Africae et Hispanie Sarracenice, *Almansor* cognominatus. Noweirus enim hanc mortem anno Hegiræ ¹ xcvi copulat, affirmatque amorem justitiae et religionis Musulmanæ magnū ei nomen peperisse. Successit patri *Mahomet* filius, cognominatus Annasor Ledinillah, id est, *defensor legis Dei*, qui *Tahia*, et factionarios, quorum caput erat, anno Hegiræ ² xcvi seu circa initium Martii an. Christi m.c.c. superavit, et Africanos tam ex minori Africa, quam ex Mauritania expulit, ac montes Atlantis transire coegit. Tandem cum *Mahomet* Christianum nomen in Hispania delere, et *Alphonsus VIII* Castellæ, *Petrus Aragonie*, et *Sanctius Navarre* reges sua tueri statuissent, an. mcccii ad *Ubedam* in confiniis Castellæ-Novæ pugnatum, et Sarraceni cum suo imperatore fusi fugati, ut videre est apud *Spondanum* eo Christi anno, tuncque magnum illud imperium, cui *Almumenin*,

Omarus, *Juceph* seu *Joseph*, *Jacob* et *Mahometes* successive præfuerant in Hispania, finitum et dissipatum. Rodericus enim lib. 7, cap. 10, hac Christianorum victoria narrata subiungit : « Quæ victoria discussione et exterminio Almohadibus causam dedit », in Hispania nempe tunc ab Africa separata. Cumque postea Hispanie Sarracenice reguli corpus amplius non conflarent, et quilibet sibi consideret, Christianis facilius fuit gentem ferocem et barbaram tam memorabili clade attritam paulatim debellare.

Usque ad hujus anni et Pontificatus Innocentii III initium eminentissimus cardinalis Baronius Annales Ecclesiasticos herculeo labore elucubratos perduxit; qui licet in eo scribendi genere exceptuerit, quia tamen nihil ex omni parte perfectum, ut vulgo dicitur, cosdem supplevisse ac illustrasse inutile, uti spero, non erit.

Tomi absolutio et auctoris peroratio. — Absolutus est autem præsens tomus, cum post mensem Pontifex Romanus creatus est Paulus; cui ipse dicandus, pro tanto munere Deo immortali perennes gratiarum contineat actiones, que et accessionem accipiunt tanquam ex inundante torrente majorem, quod in his a Deo ingentia valde sim beneficia consecutus, eruptus e summis periculis imminentibus. Nam e profundo maris abyso, horribili tempestate jactati, cum jam incidissemus in dithalassum ⁴, ipsa adhuc nanfraga spe, Dei ope ad optatum littus, una cum Paulo, in salutem Urbis et orbis evepto, salvi tandem emersimus. Quamobrem partus hic ipse noster præsens Annalium tomus, qui ob multiplices parientis ærumnas pene interitu pereuntis ⁵, Benoni, filius doloris mei, fuerat nuncupandus: subita rerum mutatione in contrarium facta, mutato quoque nomine sicut et rebus, erit Benjamin dextera filius nominandus, Paulo nostro jam in dextera collocato. Quis loquetur potentias Domini ⁶? auditæ faciet omnes laudes ejus ⁷? Mirabiles vidimus elationes maris; mirabilis et apparuit in altis Dominus. Qualis tunc rerum facies? quam tetra, horrida, et formidabilis? Cum et preter immensos fluctus illos, adhuc ex improviso tam vehementi est concussa Ecclesia terræmotu, atque terrifico simul tonitru excusso fulmine perturbata, et intercepta, atque inversæ sunt mentes hominum, ac pariter actiones? Qui tunc æstus mei, cum adeo violentis licet amicis flatibus abreptus, ferrer in Syrtes, e quibus haud facilis esset emergendi facultas ⁸? Laboravi clamans, raucae reipsa tunc factæ sunt fanceæ meæ,

exclamans ad omnipotentem Davidicum illud ¹: Mitte manum tuam de alto, libera me de aquis multis. Quarebam anxius, si quomodo ut Jonas dedens me fluctibus ², honestas jactura mei solius possem eacteris periclitantibus esse salus. Sed iudicio sapientum fratrum qui aderant, dannosum existimatum est hujusmodi consilium; eo quod non ego, sicut ille, fugerim a facie Domini, sed potius pro Domino stare, atque persistarem pro domo Israel (utcumque debiles vires ferrent) muris oppositus ³; firmiter iisdem asseverantibus, loco non cedendum, sed firmissime ad finem usque perstandum infractum, immobilem atque constantem. Sic igitur fratrum sententia interclusus, cunctisque evadendi remedis destitutus, tadio vite gravatus supra modum, ultra vires, in illa ærumnosa cum Jeremia erupi sepe lamenta ⁴: Væ mihi, mater mea, quare me genuisti virum rixæ, virum discordiæ in universa terra? Cum vero his tenerer vallatus angustiis, et a Deo tantum, qui est solus omnipotens, prestolarer auxilium, ecce statim ex insperata catastrophe facta est rerum repentina, sicut et admiranda mutatio. Excitatus namque tanquam dormiens Dominus clamore suorum, qui laborantes erant in remigando, festinus exsurgens, imperavit vento et mari ⁵, et facta est tranquillitas magna; atque dicto citius, miro consensu omnium ecce provehitur PAULUS, tanquam e maris eruptus tempeste salvus in Cathedram Petri. Cui una cum universa Ecclesia Catholica feliciter acclamamus: PAULO PAPE QVINTO A DEO ELECTO SALUS ET VITA.

Sicut servus desiderat umbram ⁶, cum sub

¹ Act. xxvii. — ² Gen. xxxv. — ³ Psal. cv. — ⁴ Psal. xcii. — ⁵ Psal. lxxviii.

¹ Psal. cxliii. — ² Jon. i. — ³ Ezech. xliii. — ⁴ Jerem. xv. — ⁵ Matth. viii. — ⁶ Job. vii.

æstuantis solis radiis labore fractus, calore dissolvitur : ita et ego portans pondus diei et æstus, exoptavi, ut tandem fasce solutus, sub umbra illius requiescerem⁹ ; quem semper concupivit anima mea. Et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui ², exspectavi et ego, ut inclinata ad vespeream die, mercedem acciperem a patrefamilias, denarium diurnum, ejus imagine cusum et pretio auctum illius, qui dixit Abrahæ patri credentium ³ : Ego ero merces tua magna nimis. Ab hora namque prima conductus, ejus auxilio, indefesso studio laboravi, ut puto eos illos ⁴, quos antiquiores patres nostri fodere, impii vero Palestini obstruxerunt, implentes humo, exaurirem, purgaremque ab immensa superinjecta mendaciorum congerie, ipsoisque purissimos intercepsos latices revocarem ad usum pristinum ovium atque pastorum. Quod jam vero sit diei hora novissima, pulsante ostium morte, sumpta fiducia immense Dei misericordiae, accurro ad patrem filius, sed prodigo ⁵ illi similis, misericordiam petens. Tu

vero, pater, ne occursum neges, amplexum nec subtrahas, neque osculo prives immeritum ; sed ut pater illi, mihi exhibe stolam primam, porrige annulum, et cætera illi exhibita usque ad calceamenta pedum, amoris signa, honoris insignia ; et quod præstat omnibus, ut nomen filii consecutus, tuus bæres, Christi vero cohaeres ⁶ effici dignus inveniar. Sed quod spem tantam timor imminuat, dubitatio vero intercipiat, irangat autem magis male sibi conscientia : exemplo Jacob ⁷, qui æque formidans, ne ab offenso patre maledictionem loco benedictionis eliceret, consilio alique ope provida matris, a patre exoplata primogeniti accepit benedictionem : Ecce supplex interpelló te matrem nostram, Dei genitricem MARIAM, ut per teipsam a Patre luminatum benedictionem illam consequi dignus efficiar, qua sublimis illius regni cælestis, æternae scilicet particeps efficiar hereditatis, gratia et misericordia ipsius curis Christi IESU Domini nostri, cui una cum Patre et Spiritu sancto honor et gloria in secula seculorum. Amen.

¹ Cant. ii. — ² Job. viii. — ³ Gen. xv. — ⁴ Ibid. xx. — ⁵ Luc. xv.

⁶ Gal. iv. — ⁷ Genes. xxv. i.

FINIS TOMI NONIDECIMI.